

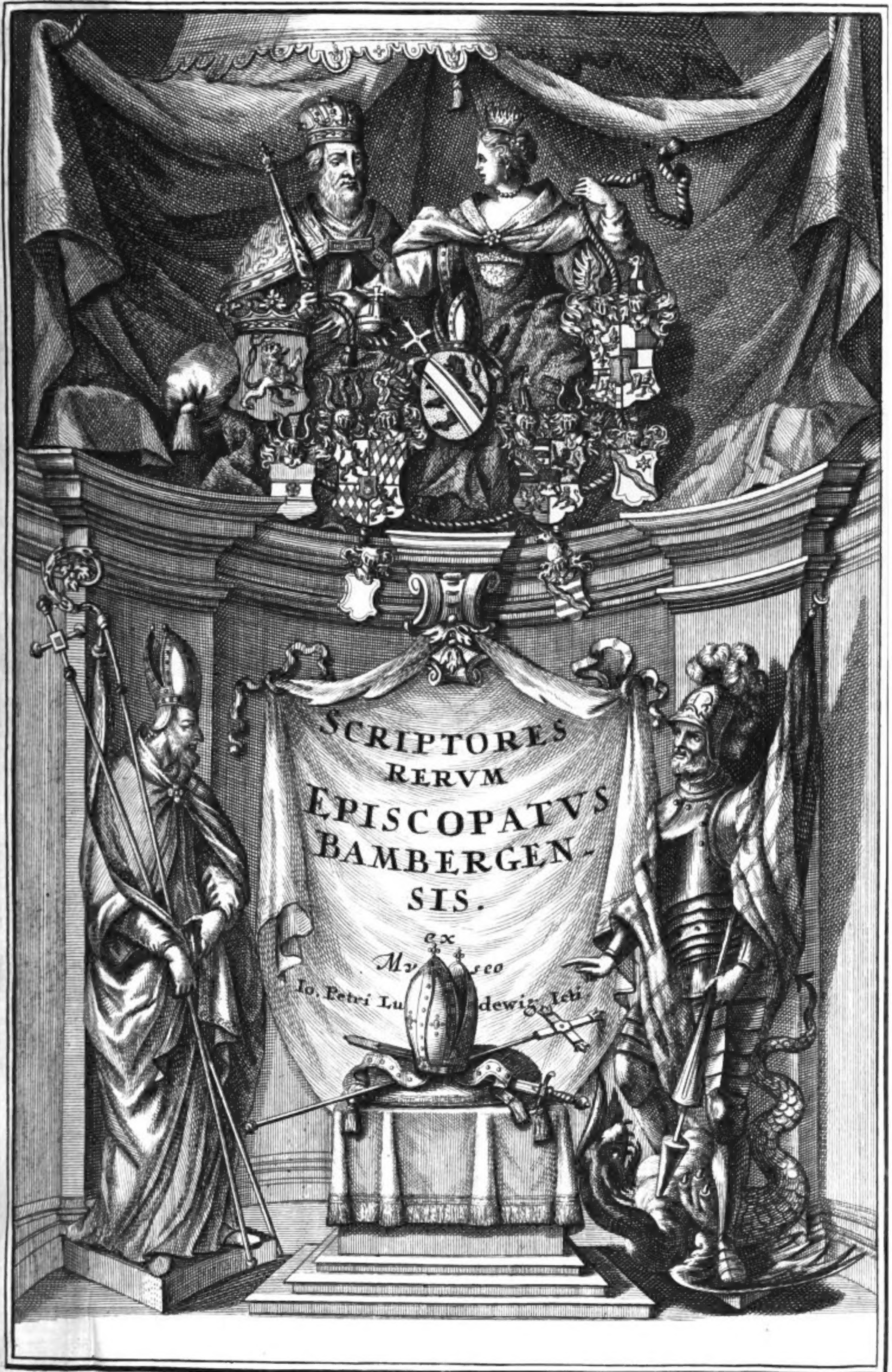
NOVVM VOLVMEN
SCRIPTORVM RERVM
GERMANICARVM,

PLVRIMAM PARTEM
NVNC PRIMVM EDITORVM
EX COD. MSCT.

TOMVS I. & II.

E MVSEO LVDEVVIGIANO.

SCRIPTORES
RERVM
EPISCOPATVS
BAMBERGEN-
SIS.
ex
Mv seo
Io. Petri Lu dewig, Icti

VOLVMEN PRIMVM,

COMPLECTENS

SCRIPTORES RERVM EPISCOPATVS BAMBERGENSIS,

I. MART. HOFMANNI *ANNALES BAMBERGENSES E MSCTO,*

II. IACOBI GRETSERI *DIVI BAMBERGENSES CVM DIPLOMATIBVS,*

III. VALERII IASCHII *VITA OTTONIS S. CVM DIPLOMATIBVS,*

IV. MART. HOFMANNI *VRBS BAMBERGA ET ABBATES COENOBII S. MICHAELIS,*

V. IVSTI VERACII *CONSVETVDINES BAMBERGENSES, MAXIME FEVDALES.*

VI. ANDREAE GOLDMEYERI *ORIGINES BAMBERGENSES,*

VII. I. P. L. *CONTINVATIO EPISCOPORVM BAMBERGENSIVM AB AN.* 1600. *AD AN.* 1718.

VIII. *DIPLOMATVM BAMBERGENSIVM CODICILLVS AB AN.* 1000. *AD AN.* 1400.

IX. *ICONES ET IMAGINES EPISCOPORVM IOAN.* SALVERI *HERBIPOLITANI SCVLPTORIS,*

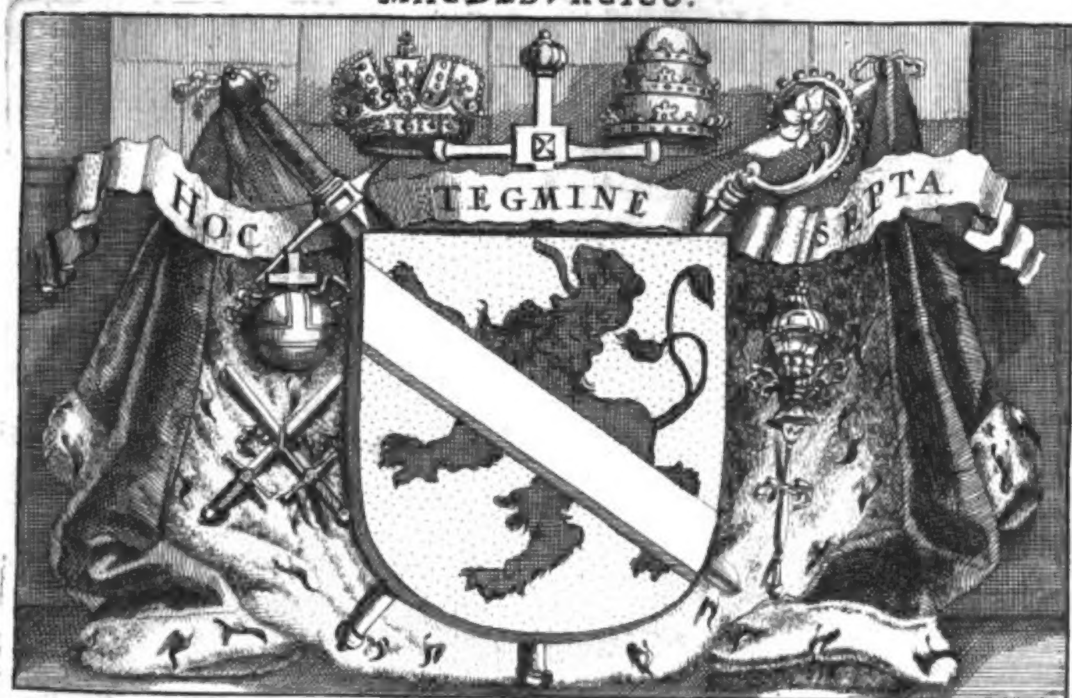
CVM

PRAEFATIONE ET INDICE LOCVPLETISSIMO,

[redacted] *CVRA* [redacted]

IOAN. PETR. Ludewig, IC^ti,

REGALIS CVRIAE ET REGIMINIS CONSILIARII, IVRIVM ATQVE HISTORIARVM PROFESSORIS AC ARCHIVARII IN TABVLARIO MAGDEBVRGICO.

FRANCOFVRTI & LIPSIAE.

ANNO CIↃ IↃ CC XVIII.

FRIDERICUS CAROLUS, ex Illustrissima Familia Comitum de Schönborn, Ecclesiarum Imperialis Bambergensis, & Cathedralis Herbipolensis Canonicus, & Equestris ad S. Albanum Moguntiæ Præpositus, unanimibus votis, Magni Patrui sui Coadjutor eligitur, die 13. Decembris, 1709; Princeps excelsæ indolis, liberalis animi, vel ipso vultu augustum aliquem Schonbornianæ virtutis decorem præferens; Sapientia simillimus omnino Patruo suo Nepos; inde a Cæsare & Imperio toto dignissimus judicatus, qui Sacræ Cæsareæ Regiæq; Majestatis Consiliarium Intimum Actualem, & S. R. I. Vice Cancellarium Aulicum ageret. Obstupuit, in Coronatione Caroli VI. Imperatoris, Francofurtum ingentem Sapientiam juxtà ac maturam tanti Viri facundiam; Demiratur hodie Vienna, totúmque Imperium, velut oraculum suspicit. Deus diu tam devotum Austriæ, propitium Imperio Principem servet, ita quidem, ut, dum tantum Caput pluribus interim Mitris ac Honoribus Virtus condecorat, Lotharii Francisci *Coadjutorem longissimè Patriæ videbat, tantóque Principum Pari, velut geminis felicitatis suæ canalibus, in omne ævum perfruatur.*

REVERENDISSIMO, ILLVSTRISSIMO
atque EXCELLENTISSIMO
DOMINO
FRIDERICO CAROLO
S. R. I. COMITI
DE
SCHOENBORN
BVCHEIM,
REICHELSBERGAE PLVRIVMQVE GERMANIAE DYNASTIARVM DOMINO,
SACRAE CAESAREAE MAIESTATIS
CONSILIARIO INTIMO SANCTIORI,
S. R. IMPERII
PROARCHICANCELLARIO,
PRINCIPATVS BAMBERGENSIS
COADIVTORI
ET RELIQVA

S. P. D.

IOAN. PETRVS LVDEWIG, ICTVS.

On meo conatu aut aliquo inconsideratae temeritatis impetu, sed diuino prouidentis *numinis* consilio ac *munere* fit, ut celsissimum nomen TVVM, meliori orbi uniuerso, de quo bene

 ne

ne mereris, amatum et cultum, huic rerum *Bambergensium*, TVI olim *principatus*, uolumini, cura mea congesto, praeluceat. Descripsi hic calamo etiam meo, licet per epitomen, principum episcoporum, nostri ac superioris aeui, res domi ac foris laudabiliter gestas. Quibus, sacri collegii suffragio ac iure, aliquando succedere debes, ad sacram hanc spartam, *decreto* unanimi ante duo fere lustra, iam uocatus dictusque *die* XIII. mensis decembris *anni* CIƆIƆCCIX. ADIVTOR in *Bambergensi* principatu. Hoc igitur uoluerat rerum ordo, ut inter *principes Bambergenses* locum TV ornares ultimum, quem egomet, non sine causa, utinam quoque cum pace TVA, paulo inuerti TVAM*que imaginem*, speculam pulcherrimam excelsi erectique animi TVI, pendere uolui in uniuersi operis uestibulo ac propyleo. Certissimus cum ex rerum fortunarumque TVARVM rationibus ac cursu; tum ex fama ac celebritate uirtutum TVARVM, quibus omnis generis mortales deuincire adsoles, fore, ut decessores olim TVOS omnes aeques, plerosque longissimis post TE spatiis relinquas et, DEO adiutore, culmen conscendas supremum aut proximum humanae felicitatis. In quo praesagitionis genere eo fidentiori esse licet, quo magis conspicua sunt immortalium meritorum TVORVM lumina, quibus orbem christianum, praecipue autem uniuersum *Romani* et *Germanici imperii* ambitum ac circum, immensa quotidianorum laborum consiliorumque mole ac magnitudine, foues et collustras. Praees uicario muneri supremo, imperialis PROARCHICANCELLARIVS, a qua sparta, principio rerum maxime, plurimi quondam uocati sunt ad *Bambergensem* praesulatum, qui utramque dignitatem simul continuerunt conseruaruntque, Germaniae certe faustissima consociatione, cuius inde libertas ideo tutissima, si, *maiestatis supremae* internuncius ac interpres, consors iuris eiusdem atque eminentiorum ordinum socius et collega. Sed fugit mortalium fere humeros ac uires illud

ro-

robur, quod suo quodammodo iure requirit suprema negotiorum imperialium in curia *Caesaris* procuratio. Non enim proarchicancellarii honor e numero eorum, quorum ratio in curiali tantum elegantia uersatur aut in solo auitarum imaginum decore aut in cultioris saltim uitae splendore et adparatu, licet nihil eorundem fortunis quoque TVIS desit. Verum enimuero nonnisi propriis iisque uere heroicis uirtutibus gaudet haec sparta, si quidem ex sua dignitate recteque illa debet exornari. Scilicet rerum humanarum diuinarumque scientiam exigit artemque iuris et aequi, ad aestimandũ et iudicandum recta lance caussas sacras, ciuiles, publicas, priuatas, maximae ac infimae sortis principum et ordinum Germanici imperii. Quas doctrinas omnes doctus es iuuenis, quibus nunc uteris uir, ea quidem promtitudine ac facilitate, ut re ipsa intelligant omnes, TE non primis tantum labiis gustasse illas, sed prorsus imbibisse. Accedit his rerum omnium usus et experientia, illa rerum imperii nostri optima magistra, quae animum TVVM ita subegit instruxitque, ut ille omnino ac uere dici mereatur uiuum pulcherrimumque *Romani imperii instrumentum.* Quod ultimum TVAE praecipue adsiduitati atque laborum perseuerantiae debes et uigiliis, quibus rerum consiliorumque omnium idem et auctor es et actor adiutorque, quod manibus TVIS celsissimum nomen TVVM nulli libello, epistolae, codicillo des subscribasque, sed uno anno quot, quaeso, millium es subscriptor? nisi rerum caussarumque TIBI in promptu sint potissima in illis momenta. Neque satis est TIBI, iuris apices inspexisse, nisi etiam penetraueris, mentis illa sagacitate acerrima, in consiliorum rationes, quam utramque curam tenerrimo uinculo coniungere soles atque cogere in pulcherrimam rerum successuumque harmoniam. Est porro illud proarchicancellario imperiali proprium, ut OS et MANVS audiat Caesaris ac imperii. Vtriusque enim caussam tueri eum oportet, siue secum agant Germania et Lati-

ti-

tium siue cum extraneis contrahant regibus ac rebus publicis idque sermone aeque ac litteris, ubi parem esse conuenit in utriusque orationis facultate. Et uero obstupuerunt facundiam tuam et diuinam eloquendi uim in nouissima PRINCIPIS TVI inauguratione mortales. Calami autem TVI in multiplicibus etiam linguis rationes expeditissimas uentura quoque aetas in pretio habebit, quam diu curiae imperialis aliqua commemoratio et spes cuiusdam immortalitatis remanet in palatinis litterarum monumentis. Agis ita ac uiuis uirtute TVA rerumque, TVA cura feliciter atque ex uoto *Caesaris imperiique* expeditarum, quotidie adauges numeros, ut uere dici possit, quod uiuus intersis TVAE posteritati, gloriae ac famae, nullo tempore intermoriturae. Neque enim mihi alius fere ad ita dicendum testis, quam *acta gestaque imperialia* nostri aeui, ad quae legenda et docenda cum publico munere sim uocatus, ferarque ad illa quadam natura duce, *celsissimi nominis* TVI me eo maior admiratio, cultus et, uere scribo, quamuis licenter, amor coepit, quo magis in hoc publicarum litterarum otio, quod cum iurisprudentiae argumentis soleo partiri, esse licuit negotioso. Compressissem uero hunc animi in TE mei adfectũ, nisi rerum *Bambergensium*, episcopatus olim TVI, uolumina uiam aperuissent aut potius scribenti imperassent, ne, TVVM nomen omittendo, opus hoc lacunam haberet, mea culpa contractam. Polliceor igitur meo instituto a TVA indulgentia ueniam uel potius eam iure aliquo mihi requiro. Hanc si dederis, inter elogia TVA uotum addo, aut potius TVO meum iungo: *ut Bambergense culmen nonnisi sero conscendas.* Serus, pietate TVA, successor futurus archiprincipis, patrui TVI, Germanici imperii DELICIARVM. E museo, Kalendis Maiis *anni* CIƆ IƆCCXVIII.

PRAEFATIO
AD SCRIPTORES RERVM
BAMBERGENSIVM
IO. PETRI LVDEWIG, ICti.

§. I.

AEtate mea paulo ad ſenectam uergente, animus eſt, de *pietate Germanorum* inferioris praecipue aeui bene mereri, ad hoc faciendum rerum ſtudio diuinarum humanarumque excitatus. Nam cum illud clarum ſit resque ipſa doceat, uiciſſe olim Germanos, in dicando et largiendo ad *pias cauſas*, quosuis alios populos, orbis chriſtiani uere uniuerſi: merito ſcriptoribus patriae noſtrae ſuccenſendum, uertendumque uitio, quod non induſtrii magis fuerint in horum officiorum plena enarratione. Quamuis enim magni numeri ſint *diplomatum* in publicis principum ac procerum tabulariis, quae cum ipſius Latii ſolertia omnino poſſunt contendere, imo hanc uincere quodammodo: deſunt tamen pleni ſacrorum annalium conditores, aut, ſi aliqui fuerunt, fere in rebus nullius momenti ac fabulis uerſantur, unde parum lucis *Germaniae ſacrae* poteſt accedere. Scilicet *Germaniae* praeſules ad *principale* faſtigium conſcenderunt, non uani honoris aut *dignitatis*, quos apices etiam in aliis regnis tenent quidam antiſtites; ſed *potentatus* ac ſupremi in republica imperii. Vnde ueritas ac felicitas aeui chriſtiani elucet in patria noſtra, quando hic non ſolum eccleſiam in republica offendimus, ſed rempublicam in ſingulis fere eccleſiis, ut adeo *prima* ab *ultimis*, exemplo in omni memoria omnino inaudito, ſuo quodammodo iure pendere uideatur. Quo rerum ſtatu facile ad intelligendum, Germaniae ſacros antiſtites *duplicem* perſonam ſuſtinere, unam *praeſulis*, alteram *principis*: a *ſacerdotio* hic pendere *imperium*: alios limites ac iura *dioeceſeos* eſſe, alios iterum *territorii*: *baculo gladium* cedere: *purpuram* inuolui *pallio*: *coronam* obtegi ſacra *mitrella*: *templum* imperare *curiae*: *diuina* ac *humana* iura uerſari in manibus atque imperio antiſtitis unius. Et quemadmodum antiquioris aeui exempla aliqua ſunt, quod ex *principibus* facti *ſacerdotes*: ita contra euenit in Germania noſtra, in qua *ſacerdotes* nacti ſunt potentiſſimos Ramani imperii *principatus*, qui imperium et ſacerdotium amiciſſimo uinculo coniungere ſolent ac continere. Non alio fine haec ſcribo, quam hoc, ut cauſae pateant, quare ſingulares Germaniae epiſcopatus, id eſt principatus ſacri, ſingulares eosque rerum gnaros ſcriptores exigant mereanturque. Cum in illis diuina et humana, leges atque canones; publica ac priuata; ciuilia et clientelaria iura concurrant, quae inſtruere poſſunt utriusque iurisprudentiae inſignia momenta.

Germaniae ſacrae ſcribendae rationes.
a) *Aetas mea.*
b) *largitiones ueterum.*
c) *deſideria ſcriptorum.*
d) *inſignis copia diplomatum,*
e) *Germaniae epiſcopatus facti praepotentes principatus,*
inſtar diuini in orbe portenti.
Vt adeo primus condus in illis diuini humanique iuris,

§. II. Et ſane pudeat Germanos huius deſidiae, idque ideo etiam, quoniam omnia alia regna orbis chriſtiani uere uniuerſi tantam ac uere ſtupendam in deſcribendis *epiſcopatibus* et ſacris *collegiis* curam, impenſas, operas, artes, adhibuerunt, licet illi cum patriae *ſacris principatibus* nulla ratione mereantur conferri, cum omnes *potentatu* careant, quo noſtri antiſtites ſunt inſtructi gaudentque ita uere in *ſacris* ac *humanis* quodam *Dei uicariatu*. Non huius eſt loci, ſcriptorum catalogos conquirere, qui calamo ſuo praeſulatus aliorum regnorum illuſtrarunt, quod facile eſſet, cum pauciſſimi ſint, quos non ex omnibus cultioris Europae angulis conduxerim in libraria mea ſupellectili. Veneratur certe hoc nomine cultiſſima *Gallia* fratres SAMMARTHANOS, Claudium ROBERTVM; Italia Ferdinandum VGHELLVM; Hiſpania Angelum MANRIQVIVM, Antonium de YEPES; Britannia Franciſcum GODWINVM, Rogerum DODSWORTHVM, Guilielmum DVGDALIVM, Iacobum VSSERIVM, Henricum WHARTONVM, Michaelem ALFORDIVM, Guilelmum LYNDWOODVM; Hybernia Iacobum WARAEVM; Belgii prouinciae Antonium SANDERVM, Ioannem CHAPEAUVILLVM, Aegidium BVCHERIVM, Arnoldum RAISSI-

f) *Adparatus ſacrorum ſcriptorum in regnis aliis.*

VM; Suecia Ioannem MAGNVM, Ioannem MESSENIVM, Claudium OERNIELMVM, Ioannem BAAZIVM; Dania Haroldam HVITFELDVM et TORPHAEVM; Polonia Stephanum DAMALEVICEVM, Christophorum CONCKIVM, Ioannem DLVGOSSVM, qui horum regnorum uel episcopatus uel episcopos scripserunt idque ex instituto et studio singulari.

In Germania nostra scriptores generales omnium episcopatuum

§. III. Equidem Germaniae etiam nostrae auctores sunt, qui illius episcopatus omnes, leui licet brachio, iunctim ex institutoque enarrarunt: sed nemo est eorundem, qui hoc argumentum occupauerit ex dignitate atque rationibus idoneis nostrae reipublicae. Nam *Casparis* BRVSCHII catalogi Germaniae episcopatuum neque sat olei habent neque operae. Cum uix singulorum episcoporum recitent nomina contextique sint ex uulgaribus cuiusque ecclesiae fastis. Quod eo tempore, quo scripsit, fieri aliter uix potuit, quoniam potissimi rerum sacrarum auctores, qui postea in lucem iuerunt, tum latuerunt in tabulariis. *Petrus* MERSEVS non aliud meretur iudicium atque uix locum aliquem in his numeris. *Alberti* KRANZII et, qui eum continuauit, CHYTRAEI operae commendatiores, nisi illi maluissent subsistere intra limites solius Vendiae atque Saxoniae. *Gabrielis* BVCELINI uolumina Germaniae sacrae multum olei habent, parum salis. Accedit, quod auctor maiorem industriam adhibuerit in *Germanicae nobilitatis genealogiis*, quam in describendis sacris antistitibus, quorum sola uere nomina recitat. Aliorum labores in hoc argumento recenset aestimatque pretio, quod habent merenturque, GERMANIA PRINCEPS, tertium nunc edenda.

Singulares huius uel illius praesulatus.

§. IV. Quod cum ita sit, haud dubie haec sparta auctorem expectat, idoneis rerum iuriumque praesidiis instructum, ad exhibendum *Germaniam sacram*, id est, amplum ac iustum uolumen omnium patriae *praesulatuum*. Et sane pleraeque difficultates, quae olim hoc argumentum tenuerunt, hodie cessant, in tanto monumentorum et domesticorum annalium numero, qui de omnibus fere Germaniae episcopatibus et sacris collegiis extant seorsim, ut copia librorum eius generis patria nostra cum extraneis regnis aliis omnino contendere possit imo plerisque ideo anteferri. Exempli loco ex innumeris *trigam* proponere licet, cum scriptorum, tum episcopatuum. HVNDII et GEWOLDI Salisburgensi metropolitana historia non instructior alia ulla fide diplomatum ac monumentorum medii aeui. Eiusdem pretii laude *Paderbornenses* digni cum EPISCOPVS, purpuratus scriptor, tum SCHATENIVS, collegii Iesu socius. Tertius omnium laudes fere superat *Christophorus* BROWERVS, cuius annales Treuirenses fere sunt pragmatici idque tam in *sacro* quam in *ciuili* argumento. Paucissimos tantummodo exceperis, qui scriptorum huius sortis penuria laborant hodieque. Atque in his *Bambergensem* et *Wirzburgensem*, praecipuos ac praepotentes Germanici imperii episcopatus fuisse, et ego dolui semper et alii mecum.

Desideria scriptorum Bambergensis et Wurzburgensis episcopatuum.

§. V. Excitarunt haec desideria industriam meam, ut in conquirendis illis, quae deerant adhuc, eo essem solertior diligentiorque neque impensis parcerem neque aliis cederem difficultatibus, quae studio huic obesse uidebantur. Ita factum est, ut ante quadriennium rerum *Wirzburgensium* auctores non spernendos dare licuerit publicae luci: quos iam nunc excipiunt, quodam uiciniae iure, *Bambergenses*, de quibus nunc futura est haec praefatio.

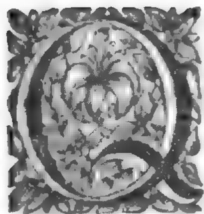
Historia itineris in Franconiam ab 1715 et consilia de rerum Bambergensium editione.

§. VI. Scilicet pollicitus fueram hanc collectionem in *Wirzburgensibus*, sed spes, quam de instituto hoc meo conceperam, fere decollauerat. In litteris enim responsoriis, quas dederam ideo ad amicos, alios intellexi procrastinare; alios me tenere ac ducere inanibus promissis; alios, eosque magis apertos, caecam esse et uanam rerum eius generis expectationem, adfirmare, proditis simul rationibus, quod uiri, sacris catholicis addicti, talia non credere soleant hominibus haereticis, licet hi fidem obligauerint suae integritatis, quam exigat historia, quae nihil dare debeat gratiae aut odio religionis. Euenit autem, ut anno *millesimo septingentesimo decimo quinto* in aestatem eunte, partim mea caussa, partim principis ergo, regali mandato instructus, in Sueuiam et Franconiam facerem iter, in cuius reditu ipsis Ianuarii calendis anni sequentis CIↃIↃCCXVI. ueni *Bambergam* atque in urbe per aliquot dies cum meis substiti ideo, ut exquirerem ea, quae conducere ac prodesse possent ad *rerum Bambergensium* adparatum. Verum noua se hic

hic prodidit difficultas et rerum omnium desperatio. Nam accepi a *patribus* collegii Iesu, quod aliquis eorundem meditetur *Bambergensem* historiam adeoque hanc magis expectandam, quam meum promouendum institutum. Discessi ab his animique pependi uehementer, utrum haec uera essent, an uero inania commenta ad eludendum ea, quae a patribus requisiueram. In his curis defixus tandem uirum offendi, quem honoris causa nominarem, nisi ipse mallet latere, qui studium meum ad conquirenda rerum *Bambergensium* monumenta iterum accendit inflammauitque, historiae prolixa enarratione, unde credere liceat, fieri non posse, ut *Bambergensia* a domesticis scriptoribus in publicam lucem darentur. Scilicet patribus *Iesuitis* hanc gloriam inuidere plerosque honestos etiam uiros, ne homines atque incolae nouelli eam praeriperent aliis uetustissimorum collegiorum sociis doctissimis, quasi in ultimis non esset, qui hanc spartam sciret exornare. Deinde cum ipsi *Iesuitae* aemuli sint uetustiorum coenobiorum, omnimodo caueri, ne illis uia et aditus ad publica tabularia et eius generis instrumenta pateat, unde occasio illis ad nocendum et obtrectandam, derogandum ac detrahendum aliquid de honore, fama, meritis, iuribus rebusque aliis, quas irretorto oculo multi eorum intuerentur. Accedere, quod Harduinus alique suo exemplo Galliam docuerint, plurimos Iesuitas contemtores esse omnis generis uetustatis, imo scripsisse aliquos, interesse eorum, ut omnia inferioris aeui diplomata uocent in dubium, incusentque socios, maxime *Benedictinos*, quasi eorum alia supposuissent, alia corrupissent et adulterassent. Quod cum ita sit, minime consultum fore, sacrae uetustatis cimelia manibus credere inimicis. Praeterea esse uirum quendam, addidit, qui uicaria opera fungatur in templo principali ac dominante, qui aliqua congesserit, ad historiam Bambergensem facientia, quae nunc sub censoria sint uirgula, hanc, utrum sustinuerint, rei esse admodum ambiguae. Interim carere *Bambergam* lumine scriptoris, quem omnino mereatur, in tanta librorum de *singularibus* Germaniae *episcopatibus* aliis multitudine et dignitate, qua *Bambergensis* ex aliis omnibus emineat, praestet praecellatque. Demum ualde doluit, quod auctores, quos habuerit olim *Bamberga*, in tabulariis retineantur ceu uinculis ac carceribus, quos satis diu frustra momorderint. Fore itaque, ut cum de *Bambergensibus*, tum aliis uiris litteratis, optime etiam extraneus mereatur, qui interim prelo committat illos, quorum copia possit haberi. Sequutus ergo sum consilium hoc, circuiui per urbem, coenobia, templa, curias, palatia, pontes ac montes, eaque congessi, quae in hoc uolumine adparent, nunc sigillatim percensenda, eo quidem ordine, quo in ipsomet libro subsequuntur.

I. MARTINI HOFFMANNI
ANNALES BAMBERGENSIS EPISCOPATVS
AB ORIGINE AD AN. CIↃ CCCCXL.

§. VII.

Vo maiori hos annales, in editos adhuc, pretio aestimaui, eo maiorem adhibui curam, ut illi emendate et, quantum fieri posset, castigate, ad fidem exemplorum, prelo committerentur. Principio eorum *epitomen* nactus sum, quam ex maiori opere aliquis contraxit, rudi licet et inculta minerua. Anhelaui igitur et omni studio arsi, ut pleni operis nanciscerer exemplum. Quam sitim restinxit expleuitque PFANNENSTIELIVS, incolens Noribergam, iureconsultus, plurium Germaniae principum ac procerum consiliarius curialis illustriumque caussarum patronus merentissimus, qui, lecta praefatione mea, *Wirzburgensium* scriptorum collectioni addita, *annalibus Hoffmannianis*, plenis ac integris litterariam meam supellectilem primus auxit instruxitque, quo etiam nomine primas illi gratias exsoluo, habeo uoueoque, ut diu supersit inter mortales, quorum

Recensio annalium Bambergensium Martini Hoffmanni

Triga codicum Mstorum.

iura et commoda studet promouere. *Alterum* exemplum, cuius scriptura ipsi scriptori coaeua, mihi suppeditauit LEVCHTIVS, uir de rebus nouissimis Germaniae optime meritus, qui sub nomine, ad euitandum liuorem, simulato Antonii FABRI egregii ac magni operis, *cancellaria status imperialis* dicti, fuit fabricator. *Tertium* & *quartum* in ipsa urbe offendi apud amicum supra commemoratum, cuius nomen uenerari iubeor silentio.

Caussa desiderii diplomatum.

Illud autem cum serio dolerem, quod in omnibus *Hoffmanniani operis* exemplis desiderentur *diplomata*, quae tamen in illis non laudata solum, uerum etiam recitata eorundem initia: esse hoc quidem factum non nisi cum ratione, adfirmauit *Bambergensis* instituti mei patronus. Cum enim auctor praefectus fuerit Bambergensi *tabulario* ex eoque congesserit historiam suam: eum ideo prouocasse ad diplomata, in eodem custodita, indice tantum digito; partim, quod nefas esset archiuario, eius generis codicillos suo instituto describere; partim, quod, si operi auctoritas accesserit superiorum, illa facile possent eidem inseri manuque aliena semper ex archiuo suppleri; partim nisi hoc sperandum, haberent tamen ita Bambergensis praesulatus sacri collegae catalogum eorum, quae in sacris scriniis reperirentur. Addidit, quod hoc fine etiam indicati in illis numeri eorum monumentorum, prout illi in principalis tabularii matriculis essent dispositi.

Laudes horum annalium singulares

Est itaque liber hic in multiplici laude. Principio fidem habet mereturque publicam: deinde latine scriptus est polite eleganterque: post multa cum industria, adhibitis idoneis atque coaeuis, ubi fieri potuit, monumentis: tum selectum habet tenetque modum inter nimium et parum, ne uel taedio offendat prolixitas uel breuitis adferat tenebras: post raro extra oleas uagatur, sed continet se intra limites rerum uel domi gestarum uel alia caussa facientium ad historiam Bambergensem: porro abest a liuore praesertim in sacris, quas leges plerumque uiolant historici christiani: praeterea curam habet reipublicae, ne prodat tacenda: tandem poetae is partus grauis et ingeniosus: ad extremum paucitas scriptorum cum Franconiae uniuersim, tum sigillatim Bambergensis praesulatus, adauget non minus pretium eius, cum plurima etiam prodat, quae lucem adferunt rerum iuriumque in uicinia.

Celebritas annalium.

Fecit igitur egregii operis praestantia, ut manibus passim describeretur, cum extraneorum tum uirorum eruditorum in Germania, qui utrique illius usi sunt testimonio et auctoritate. In quibus sunt GRETSERVS *in diuis Bambergensibus*, *Ioannes* BOLLANDVS *in actis SS. mensis Martii die III. in uita S. Cunigundis* p. 268. 269. *Ioannes* MABILLONIVS *in Benedictinis*, SAGITTARIVS *in introduct. ad hist. eccles. cap. 20. §. 15.* ut alios nominare mittam.

Finis in anno 1440.

Id ergo dolendum, quod disertus auctor filum historiae abruperit in Friderico episcopo XXXII. an. 1440. Quod tamen eius desidiae dari nequit, quoniam, dum hos annos scriberet, morte immatura fuit praereptus. In uetustissimo enim codice aliena manu adscripta reperi: *plura inscriptis non reperiuntur, quia auctor morte praeuentus, uotum replere nequiuit.* Quare nos oportuit episcopos successores ex *Ioanne* CYGNAEO mutuare, cuius tamen crepundia cum Hoffmannianis dapibus nullo modo possunt conferri.

Vita et acta auctoris.

De uita auctoris, utinam haberem, quae scribere possem, inprimis, cum plura prodant, illam uariis casibus expositam et agitatam fuisse. Vixit scripsitque Bambergae, principis *tabulario praefectus* forensiumque caussarum *patronus*. Quo autem fato isthuc sit delatus, illud rescire non potui. Id mihi constat, natum educatumque eum fuisse a parentibus Lutheri formulae adscriptis. A qua post discessit ad Romanam deuenitque fortassis hac sorte ad spartam Bambergensem. Habeo id ex litteris *Christophori* GIRSCHNERI (*) quas eo fine ad eundem exarauit, ut ei hanc sacrorum metamorphosin exprobraret. Fuit praeterea sui aeui *poeta* celebris, et artium *magister*. In primo specimen habes, in urbe *Bamberga*, elegiaco uersu descripta atque in *abbatum montis monachorum uitis*, ligato sermone enarratis, aliisque carminibus, quae sub *uoluminis primi* fine habentur a pagina 876. ad paginam 935. Qui uersus, molles ac faciles multum ingenii habent et natiui leporis: ut auctor laurum omnino mereatur in utroque genere orationis. Quo etiam honore Caesar eum auxit *Maximilianus II.* cui accepta retulit insignia gentilitia (**). Obiit forte sub ingressum *seculi decimi septimi*. Nam anno 1600.

eum

(*) Cuius uiri cum nostro amicitia etiam ex carmine patet, quod in uol. I. p. 933. habetur.

(**) *Aquilam* redimitam *corona*, pennis aera *secantem*: suppositis *rosis* tribus in clypei extremitate.

eum adhuc in uiuis fuiſſe conſtat ex illius opuſculis (***). Quorum aliqua in poeſi praeſertim Bambergae hodieque inter priuatos parietes circumferuntur ſuoque merito aeſtimantur. *Mors poſt annum* CIↃ IC

§. VIII.

II. IACOBI GRETSERI, DIVI BAMBERGENSES

INGOLSTADII I-MDCXI. in 4t.

RAriſſimus inuentuque difficillimus hic liber, quem etiam in principum inſtructiſſimis bibliothecis ipſaque *Guelferbytana* fruſtra requiſiui. Ipſe in libraria ſupellectili alia omnia *Gretſeri* habeo, quorum numeri triceſimum ſuperant, quae in *media tantum forma Ingolſtadii* prodierunt, ut alia taceam, quae in *maxima* et *minima extant*. Quemadmodum uero illud meae muſulae ſaliuam non mouet, ſi liber tantum non uulgaris aut non ubique obuius, niſi ille ſimul et utilis ſit atque rerum copia ſelectuque praeſtet: ita hoc uolumen *Gretſerianum* ſe utroque nomine admodum commendat. Nam protulit in lucem uitas HENRICI S. imperatoris, diuae KVNIGVNDAE, coniugis, OTTONIS S. apoſtoli Pomeranorum et praeſulis Bambergenſis, idque cum inſigni adparatu diplomatum, bullarum, chartarum aliorumque plenae fidei monumentorum, doctis animaduerſionibus adiectis, ut adeo hiſtoriam augeat tam imperialem uniuerſim, quam ſigillatim Bambergenſem, ſacram aeque atque ciuilem, fueritque ideo a uiris doctis, non ſine harum literarum iactura, fruſtra adhuc deſideratus. Cum uero ſcriptor theologus fuerit isque Ieſuita, in Lutheri dogmata eorumque profeſſores cum hic, tum alibi ſe aliter exhibere non potuit, quam aſperum et acerbum. Quae tantum abeſt, ut homines euangelicos offendant, ut potius intelligant illi, quantum humani patiantur, qui diuina dogmata conſpurent ſatyris et ſarcasmis. Reſpondit ei *Iaſchius*, noſtras. Habent igitur, quae noſtri legant; habent etiam, quae Catholici et Romanis ſacris addicti. Vt uero noſtra haec non ſunt, ita religioni duximus, in aliena graſſari, mutare, demere, inuertere, expungere, quod omnino eſt contra officium hiſtorici et boni uiri, quibus ſcripta interpolata iure ſordent. *Purgatorios* autem *indices* ſi non effugerint illa, neque noſtra intereſt, neque aliorum, nam aliquot tantum lineas abſoluunt, quae aliquis referat in hunc cenſum. Ceterum de uita *Iacobi Gretſeri* aliquid addere, id quidem eſſet rem agere, dudum actam. Nam Ieſuitae magnam curam habent, ne merita, litterae, ſcripta ſuorum collegarum lateant in tenebris et obſcuritate. Sufficere huic argumento poſſunt *Petr.* RIBADENEIRA; *Phil.* ALEGAMBE atque *Nath.* SOTVELLVS, qui *in bibliotheca ſocietatis Ieſu* nullius obliuiſcuntur, qui meretur in hanc ſcenam et lucem produci. Fuit certe Gretſerus uir Graece et Latine doctus atque in rebus ueteris et inferioris aeui non leuiter uerſatus. Vnde opuſcula illius mihi quidem magni fiunt in hiſtoria patriae, quam hinc inde illuſtrant. Interim qui contra alios ſaepe uirus et iram euomuit, illius quoque ſtomachum concoquere oportet dicteria aliorum. Sed haec lis non eſt OPERIS *hiſtorici*, quod nos apparauimus. Proximis nundinis eiusdem *Gretſeri diuos Eichſtadienſes* (†) expectare licet, quos ſupellex mea beneuolentiae debet Godofredi THOMASII, *principis medici et philoſophi Noribergae florentiſſimi*, uiri, animi ac litterarum ergo, *humaniſſimi*, honoris cauſa hic omnino nominandi, quod Bambergenſia ſuis quoque litteris et erogationibus apud amicos adauxerit, quo nomine illi gratias ſoluimus ac debemus.

§. IX. Ceterum noſtris contendimus precibus, ut uiri rei librariae diuites ſymbola ſua nobis conferant, quae facere poſſint ad illuſtrandum praeſulatum EICHSTADIENSEM. Vt uero ſciant, quid poſt GRETSERI DIVOS EICHSTADIENSES requiramus et qui fontes, tabularia, theſauri praecipue huic inſtitu- *Ratio operis de Eichſtadienſi praeſulatu eiusque praeſidia.*

(***) Imo etiam illud conſtat, quod anno 1595. quo *Bambergam* urbem uerſu elegiaco deſcripſit, editque *Noribergae* 1595. *in* 4*to*. annales demum ſit policitus. Ait enim:

Quod ſi forte ſua labor hic non laude carebit,
Hiſtoricum paruo tempore ſurget opus,
Quo cano *pontificum* uitas - - -

(†) Qui prodierunt *Ingolſtadii* 1617. *in* 4t.

stituto dandi et aperiendi, matriculam eorum hic inseremus, nobis ab amico manu communicatam. Ad eruendam igitur atque contexendam EICHSTADIENSEM historiam commendari solent, quae sequuntur. Principio PRINCIPIS Eichstadiensis *tabularium* ciuile, sacrum, clientelare, sigillatim in eo das *Lehnbuch*, *iuramentbuch*, *Recessbücher*, *registraturen:* deinde litterae et codicilli in archiuo CAPITVLI, *brieffe ins capitels liberey denen priestern zu gehoerig:* post tabularium DECANATVS, *dechaney* brieffe: praeterea liber penes VICARIOS, in quo descriptus est curate Eichstadiensis tractus: tum CIVITATIS libraria ad portam S. Wilibaldi et matricula CIVIVM: porro archiuum coenobii REBDORFFENSIS, quod aliis praestat: nec minus ordinis PRAEDICATORVM S. Walpurgis: atque etiam libraria XENODOCHII: iterum acta IVDICII PROVINCIALIS Hirspergae, *das Landgericht Hirsperg bey Muggenthal*, necnon uicinarum urbium historiae et monumenta NORIBERGAE, ELLWANGAE, quae ultima inprimis instructa esse dicitur hoc genere litterarum, TANNENBERGAE, NEOBVRGI, ONOLDI, atque in coenobiis *Bergensi*, *Seligpfortensi*, aliisque: tandem penes illustres istius tractus familias litterarum reliquiae, utpote *Muggenthaliorum*, *Wildensteiniorum*, *Seckendorffiorum*, *Eibiorum*, *Eiburgi*, *Leonrathii*, *Frauenhoffiae*, *Iansdorffiae* et quae loca gentesque generis eiusdem. In quibus omnibus uisendis et erogandis animum habuit defixum et occupatum *Adamus* WENDENSTEIN, in hoc conatu morte praereptus.

§. X.

III. VALERII IASCHII,

POMERANI, SS. THEOLOGIAE LIC.

ANDREAE abbatis Bambergensis de uita S. Ottonis, libri IV. *nunc primum ex membranis editi, cum Gretserianis collati atque illustrati obseruationibus,* Colbergae 1681. 4.

Iaschii biographi S. Ottonis.

LIcet gratiam magnam omnino meruerit Gretserus, quod tres biographos HENRICI, S. CVNEGVNDIS et S. OTTONIS, sub nomine DIVOR. BAMBERGENSIVM promulgauerit descripseritque ex codicibus MSCTIS, quos Bambergae et alibi inuenit: est tamen illorum labor non minor faciendus, qui in his porro emendandis, supplendis atque adaugendis, fuerunt occupati. Iaschius certe utrimque hic meretur commendari. Nam principio auctorem de S. Ottone exegit ad exempla membranacea praestantissima: deinde correxit atque sustulit menda, quae irrepserant incuria illorum, quorum manu fuerat descriptus: tum non coeco quodam impetu stylum uertit, delendo mutandoque, uerum maturi iudicii lance omnia expendit cogitauitque, utrum praestaret suum codicem sequi, quam alienum: porro noua plurima in lucem protulit, GRETSERIANIS, CANISIANIS, SVRIANIS ignorata: demum illustrauit omnia obseruationibus et commentis, ut adeo optime de S. Ottone eundem meritum esse, tuto possit adfirmari. Ne igitur nos uel omitteremus Iaschiana uel, inserendo illa, unam historiam eademque uerba bis haberemus in uolumine eodem, aliud consilium non fuit, quam utrumque scriptorem coniungere, sed ita, ut ex *Iaschio* nonnisi ea peterentur, quae Gretserianis uel diuersa uel noua. Habet igitur nunc emtor in hac collectione utriusque uiri opera, sed hoc quidem modo, ut Iaschius ante non loquatur, quam mutus aut uarius sit Gretserus, cui primas semper dedimus, alteras Iaschio, quasi eidem subsidiarias et expletrices. Conspirant igitur in uno uolumine diuersarum formularum theologi, uti debent in historica arena. Quae uero *Iaschius* ad dicteria et iniurias reposuit Gretserianas, in Lutherum et eius synergos, illa pontificius etiam iureconsultus excusabit iure quodam *retorsionis* et repressaliorum. Ipse enim dissidia sacrorum ad hoc argumentum non traxit, sed quae fecit, fecit, non nisi prouocatus. Nostrum fuerat, utrumque scriptorem exhibere integrum, ne quid irae aut gratiae daretur, aut lacunae uel interpolationis alicuius excitaretur suspicio aduersus nostrum institutum. Quid olei et operae dederit huic labori Iaschius, ipse dicit, neque e re, interpretem agere scriptoris nostri aeui. Neque etiam huc pertinent opuscula alia plura uiri eiusdem, quae huius neque loci neque argumenti.

collati cum Gretserianis, quibus dantur primae.

IV. MAR-

IV, MAR-

§. XI.

IV. MARTINI HOFMANNI

Vrbs Bamberga *et* abbates *coenobii Benedictinorum S. Michaelis supra montem, ex ipsa urbe surgentem, uersibus elegiacis* Noribergae 1595. *in 4t.*

LAudes horum opusculorum dedimus supra, quas certe illa merentur; cum principem urbem ciuitatemque describant docte ac lepide, ut dubitare posses uerioremne historicum egerit auctor, an poetam feliciorem. Sed in *Michelsbergensi abbatia Benedictinorum patrum* paulo hic liceat gradum sistere. Ipse in itinere meo salutaui eos, omni humanitate ab illis susceptus. Extructum est coenobium hoc in monte S. Michaeli sacro, qui olim ex Bambergae urbis meditullio surrexit in tantam altitudinem, ut prospectus pateat circum circa longissimus. Prudentiores hanc tamen uiciniam auersantur dicuntque uulgi etiam sermonem esse iudiciumqe: *nihil deesse Michelsbergensibus sacris collegis, quam distantiam a Bamberga.* Quo haud dubie ad controuersias regundorum praecipue finium respicere solent cum principe episcopo, atque adeo difficiles lites cum potentiori. Ipsius collegii aedificium nouissimum est et regali palatio similius, quam humili coenobio et contubernio monachorum. Vetus enim periit ante aliquot annos incendio. Templum vero est amplum, in cuius parietibus elucet rei herbariae plenum systema, ideoque improbata adhuc consilia eorum, qui auctores fuere, ut illud uel destruatur uel reparetur, ne oculos offendat utriusque domus diuersa aetas et architectura. Ceterum in templi huius sacris thesauris plura cimelia reliquiarum, praesertim S. S. HENRICI et KVNIGVNDAE atque S. OTTONIS. Quorum duo speciminis loco dabimus, cuius typos beneuolentiae debemus horum collegarum. Adpareat hic principio *sacra crux num. 1.* huic paginae interponenda. Est illa ex auro purissimo confecta instructissimaque pretiosis ueteri aeuo lapidibus ac gemmis, diues etiam et praegnans reliquiarum sacrarum. Cumque pede siue baculo argenteo sit affixa et abbati, sacra administraturo, praeferatur in itu ac reditu: nomen habet CRVCIS STATIONALIS, cuius historicam inuestigationem edidit *Ioannes* CIAMPINVS, *Romae 1695. in 4.* Praeterea accipit etiam crux haec non leue pretium ex uetustate; quam litterae produnt, quae illi inscriptae leguntur. Sunt enim illae specimen genuinae palaeographiae, quam ante decennium commentario illustrauit BERNARDVS DE MONTFAVCON, monachus Benedictinus. Cuius axiomata critica, si uera sunt, nostrae crucis scriptura seculi erit quinti aut sexti post Christum natum. Quod illi iudicent, quibus accessus patet ad Graeca tabularia. Sunt enim crucis *litterae*, Graecae, primum formae *quadratae* et uncialis, non admixtis uulgaribus: deinde *accentibus* et *spiritibus* destituuntur, quibus tamen codices Graeci gaudent inde a seculo *septimo*; tum ipsi ductus litterarum uetustissimam sapiunt aetatem. Nam Ω est instar Latinorum W, porro σ instar C: praeterea Τ instar V: demum δ instar trianguli Δ, exeuntibus ultimam lineam duabus uirgulis angulatis. Tandem singulae literae spatio eo ab aliis distinguuntur, quod litterarum *colligationes* sint aeui inferioris. Tandem lignum crucis *suppedaneum* pariter testis est priorum Christi, cruci dati, seculorum, in quibus illa inprimis opinio regnauit, seruatorem nostrum cruci institisse, non de illa perpendisse. Quod plenius tractant LIPSIVS et GRETSERVS scriptores ex instituto de cruce. Vt taceam alia ultimae aetatis indicia, coniungenda tamen in arguendo propterea, quoniam singularibus non ea uis, quae est uniuersis. Ceterum characteres, typi, formae litterarum in hac cruce partim legi possunt, partim distrahunt lectorem diuersis coniecturis. In crucis infima parte manifesta sunt uerba τόπος κρανίου, *locus caluariae.* Neque aliquid dubii habent, quae in latere *crucifixi* adscripta sunt. Nam DEXTRA sistit imaginem B. Mariae cum inscriptione: ἰδὲ ὁ υἱός σου *ecce filius tuus*; SINISTRA: ἰδὲ ἡ μήτηρ σου, *ecce mater tua.* In crucis supremo fastigio imaginem prodit pariter titulus ΝΙΚΟΛΑΟΣ, qui fieri solet princeps Graecae et orientalis ecclesiae sanctorum. Reliquos ex utroque latere crucis, beatae VIRGINIS et IOANNIS adpositas, personas euoluent alii, cum nobis otium desit, in illarum nominibus animum defigere. Ceterum licet tantam habeant uetustatem cru-

Carmina Hoffmanni 1) de urbe Bambergensi. 2) Michelsbergensi coenobio,

NVM. I. Cuius hic quaedam sacra cimelia. 1) crux ex Graecia huc translata, quae stationalis uetustatis longissimae, seculi V. aut VI.

Argumenta a) ex litterarum formis, b) absentia accentuum, c) ductibus litterarum.

Recensio crucis.

crucis huius emblemata: literae tamen, circa marginem eius scriptae, aetatem ac nomina loquuntur utriusque donatoris. Cuius uerba sunt haec:

Quod dabit HENRICVS *Cesar pius atque secundus*
hoc coniuxque bonum clemens crucis accipe donum.

Scilicet *Henrico* et *Cunegundae*, largitoribus tribuitur hoc cimelium, impensis eorundem ex oriente adlatum dicatumque coenobio *Michelsbergensi.*

Diadema et corona S. Cunigundae. NVM. II.

§. XII. Alterum, quod ex Michelsbergensibus sacris thesauris accepi depictum, est DIADEMA S. CVNIGVNDIS. Ex quibus reliquiis plura AVGVSTAE Germanorum intelliguntur. Nam *duplicis* generis hic sistitur corona. *Vna*, qua imperatrix capite redimita in solennibus ceremoniis, sacris et curialibus, cuius schema habes *num. I.* altera, quam gestauit usu quotidiano, quam uerbo, in patria nato, dicere solemus *die hauskron.* num. II. delineata. Eo enim tempore, quo in mores iuerat, ut principes, reges, imperatores horumque uxores nunquam essent uiderenturque, nisi ornati diademate aut corona: instar uestium coronae mutatae, ut aliae essent *quotidianae* eaeque uiliores, aliae *festiuae* et pretii maioris. Quos mores nostra aetas migrauit, quando diademate aut corona non utuntur reges atque imperatores, nisi semel in die regalis aut imperialis *in augurationis*. Quod plenius ostensum a nobis in NORIBERGA TVTELARI *insignium S. R. I.* Praeterea, quemadmodum uxores, communi quodam gentium concentu, participes fiunt dignitatis mariti; ita etiam coniux imperatoris imperiale meretur diadema. Licet sententia aliquorum fieri id non debeat, quod inauguratio instar χειροθεσίας habeatur, qui character in sacerdotis uxorem non redundet. Post formae horum coronarum docent, eas longe diuersas fuisse ab illis, quibus usu istius aeui gauisus est ipse imperator. Ceterum Graecia imperialis cum in numismatibus, tum in alius generis uetustioribus picturis, easdem nobis exhibet imperatricum corollas. Vnde facile ad probandum: Germanicos imperarores in habitu ac diadematibus exemplum a Graecis sumpsisse, quod sibi ac curiae suae in elegantiis et schematibus eius generis ad imitandum proposuere.

Sepulchrum S. Ottonis.

§. XIII. Sequitur tertium, quo musulam meam recrearunt Michelsbergenses, SEPVLCHRI S. OTTONIS egregio et illustri monumento. Venerantur eius *reliquias* sacri collegae in templo coenobii primario, non procul ab altari, magno in Franconia circumcirca concurrentium hominum cultu ac fama. Habes in icone adposito *numeri III.* superne *feretrum*: infra *capulum*, in cuius prima plaga exhibetur D. VIRGO; S. GEORGIVS; atque EPISCOPVS: in altera Caesar S. HENRICVS atque S. CVNIGVNDA, fundatores ecclesiae, cuius templum ambo continent suis manibus, circa *ostium* expectante ac adparente *monacho.* Intermedium inter capulum et feretrum locum concauum occupat ipse OTTO S. cum *mitra* et *pedo* episcopali. Sunt quoque inter cimelia huius collegii alia plura genera *reliquiarum S. Ottonis*, quarum extat matricula, typis impressa Bambergae, unde possunt repeti.

NVM. III.

Diplomatum Michelsbergensium *instructissimus* adparatus.

Ceterum omnino posteris meretur commendari aliisque praesulibus in exemplum proponi abbatis, qui nunc uiuit, laudabile et utile institutum in cura sacri tabularii. Licet enim bella et incendia multoties passum fuerit coenobium: litterarii tamen inferioris aeui thesauri manus effugerunt rapaces praedonum et furunculorum. Quare magna ueterrimorum diplomatum ibi copia et abundantia adhuc. Cum uero non cuiusuis sit, eius generis monumenta legere sine impeditione, lateantque ideo plurimum iura, quae aetatis paulo magis remotae, obsignata ueluti et occlusa: non solum publicis impensis omnia nuper descripta sunt nitide eleganterque: sed etiam relata in majoris formae libros plures: imo, pro uarietate argumentorum, digesta ac disposita in ordinem, ut pretium habeant omnino pulcherrimi rerum diuinarum humanarumque instrumenti Nunc enim *caesaris* adparent in illis *codicilli*: nunc *bullae papales*: nunc *litterae* sacrorum *antistitum* domi ac foris: nunc *regum* ac *principum* epistolae: nunc *formulae* rerum iuriumque multiplicis aeui et argumenti. Fac tamen, ita consultum esse iuribus ac rebus coenobii, in uotis certe ponendum quoque illud, ut, selectu facto, momentosa magis publicam uideant lucem prosintque litterariae reipublicae, praesertim in Germania. Accedit, quod ita quoque maior coenobio celebritas et fama, quam illius opes et amplitudo, reliquiae, instituta, uetustas, cetera omnino mereri uidentur. Nostram illis operam ea in re offerimus, imo ad edendum ac promulgandum omni studio illos excitamus et nostris precibus impellimus ac rogamus.

V. XIV-

Num. III. Monumentum sepulchri S. Ottonis.

Num. I.
Corona imperatricis in solenibus.

Num. II.
Corona imperatricis quotidiana.

§. XIV.

V. IUSTI VERACII

Libellus consuetudinum Bambergensis principatus, editus anno 1681. in 12d.

PArvus libellus, sed bonae frugis, cuius exempla etiam extant paucissima. Maioris ille faciendus ob causas plures. Nam ut plerique Germaniae iureconsulti, in clientelaribus inprimis institutis, tantum Longobardica aut iura sequuntur aut inde solum petitas rationes: ita huius opusculi auctor inprimis illa docet, quae *consuetudinis* fori *Bambergensis*, alieni a legibus et clientelis Italiae et Latii. Deinde quoniam Franconiae praesertim *beneficiis* Longobardica inconcinna et inimica, ideo magis desiderata semper eius generis scripta uiris rerum iuriumque istius orae studiosis. Accedunt curiarum in Franconia multiplicia et uere erratica principia, in quibus alii nexum beneficiarium laxant, alii contrahunt, certissimo argumento, quod inter nimium et parum ab utrisque peccetur. Eodem etiam iudicio aestimari debent segmenta de agris et fundis *emphyteuticis*; de bonorum *condominio* inter *coniuges*, de prolium *unione*, quae ibi pariter ad usus patrios, Bambergenses maxime explicantur. Plus certe lucis patrio iuri ex moribus *Sueuiae*, *Franconiae* et *Rheno* uiciniae accedit, quam ex reliqua Germania uniuersa. Has enim prouincias legum extranearum auctoritas non ita occupauit, quam alias, ubi Latium, quicquid est patrii, uel expunxit uel sustulit uel inuoluit nubibus ac tenebris. Siue id factum populi genio, qui abhorret a peregrinis, siue quod rei iudiciariae olim praefecti non docti iura in scholis, sed usu in curiis, siue quod pauciores ibi scholae Latii aut doctores, siue quod nobilitas clientelaris tenacior pristini moris firmiorque ad parta tuendum. Quae causarum lumina si addere sciuisset auctor, in pleni operis fuisset laude. Ceterum quis demum et cuias fuerit, qui sub Veracii nomine uoluit latere, de eo, quod scribam, non habeo.

§. XV.

VI. ANDREAE GOLDMEYERI,

Mathematici *descriptio Bambergae historica*, *Astronomica*, *Astrologica*.

QVamuis hoc opusculum forte ad palatum non sit omnium neque nostris arrideat musis: sunt tamen etiam, qui ea in re sibi sapiunt ac his commentis delectantur. Quis quaeso sibi persuadeat: astrorum uolutationibus urbium deberi natales, iura, incrementa, casus, incendia, fortunas, cum natura duce, tum arte quaesitas, etiam sellularia. Haec omnia tamen dicit docetque auctor in hoc libello, ea quidem cum fiducia, ut historicas etiam ueritates exigat metiaturque fide tabularii astrologici. Eadem certe audacia, quam si causae criminalis patronus reum, homicidii, furti, facinoris alius defenderet ex his doctrinis, quod astra illius momenti uirtutes instillauerint mortalibus, non eius generis uitia et scelera. Conspurcat tamen auctor his sapientiae suae radiis non *Bambergam* solum, uerum etiam *Noribergam*, *Wirzburgum*, *Lipsiam*, de quibus omnibus opuscula illius extant sigillatim. Ceterum historiae, quas im Bambergensibus narrat, sunt uulgares neque locum in his numeris sustinent merenturque.

Specimen historiae humanae ex archiuo coelesti.

§. XVI.

VII. IOAN. PETRI LUDEWIG, ICti

BAMBERGENSIUM EPISCOPORUM nouissimi seculi CONTINUATIO ab anno 1600. ad annum 1718. cum *adnotationibus*.

VEllem alius, quam meomet calamo descripta fuisset haec continuatio. Oportuit enim me huic operae manum admouere inter turbas academicas, eo scilicet tempore, quo florentissimae Fridericianae interitum minitabantur eius ciues, qui eo fine in singulares iuerant NATIONES, ut conglobatis uiribus omnia distrahere possent et pessundare. Cum quo pestilentissimo malo conflictatus sum PRORECTOR per spatium bimestre, usque dum animi exacerbati, omni humanitatis condimento adhibito seueris consiliis, iterum

Veniat causa operis, ab an. 1600. ad an. 1718. continuati.

mitigarentur et rerum factorumque accederet amnestia. In quibus curis cum animus meus tum fuerit defixus et quodammodo distractus, fieri non potuit, ut hanc spartam, stylum saepe uertendo, polirem et ornarem. Deinde licet salutauerim aliquos in Franconia amicos, ut rerum nouissimarum aliqua mihi suggererent ac suppeditarent, quo in his annalibus essem plenior curatiorque: illi tamen, haec frustra expectari, reposuerunt, quoniam ea nostrae aetatis sit incuria, ut domestica omnia negligantur, cum quilibet de pane lucrando augendisque opibus ac fortunis magis solicitus sit, quam in rerum quotidie factarum adnotatione inter priuatos parietes. Quod cum ita sit, ueniam habebit *continuatio* haec, si plures enarret res foris, quam domi gestas, Quas, utinam! suppleat ciuis aut incolens Bambergam. Cui etiam illud damus, ut ea emendet, quae falso sermone aliorum et auditione accepi. In quorum numero censuque forte Seehofium palatium. Neque enim in hoc ille imaginum et picturarum thesaurus quaerendus, sed in aliis duobus, quae isti uicina. Id uoueo, ut huius aetatis archiprinceps et archipraesul biographum nanciscatur dignum fama, uirtute, meritis, operis rebusque gestis SCHOENBORNIANIS.

§. XVII.

DIPLOMATVM BAMBERGENSIVM codicillus adpendix.

Spicilegia diplomatum Bambergensis episcopatus.

VLtimum est, quod *adpendicis* instar damus, *diplomatum Bambergensium* uolumen. Licet enim plurima eorundem in *Gretserianis* aliisque superioribus opusculis reperiantur, alia tamen nobis obuenerunt, quae cum in Franconia, tam alibi nostro iussu sunt descripta, non sine impensis fortunisque, quibus tribuere par est, quod in nostras uenerint manus, Vidi quidem postea, merentissimum de hoc argumento *Lunigium* hanc ante me spartam occupauisse, nolui tamen ideo obliuisci mei spicilegii. Dum autem haec scribo, recurrit in animo dolor, quem saepe habui alias, quod in his thesauris aperiendis adeo difficiles sint principes et proceres Germaniae, cum tamen e re sit eorundem, talia instrumenta per ora et calamos uolare uirorum, litteras et iura tractantium. Certe non tot in libellis ac systematibus patriae iurisprudentiae errores ac menda regnarent agerentque altissimas radices, ut animis hominum uix iterum possint euelli, si quidem extarent prodirentque idonea fidei ac ueritatis monumenta. Quorum haud dubie insignis et instructissimus adparatus Bambergae, cuius limina, ualuas, fores, claustra, carceres, uincula, retinacula utinam meis aliorumque uotis expugnare et frangere liceret, quo erumperent in publicam lucem atque prodessent illis, quibus in Germania curae cordique sunt fides et ueritas aeui uetustioris. Certe in sinu gauisus sum, ex quo illud intellexi ex litteris MENCKENIANIS legique postea in Lipsiensibus aut Menckenianis eruditorum actis, quod uir reuerendus *Bernardus* PEZ, *collega Benedictinus et bibliothecarius coenobii Mellicensis in Austria* anno 1716. mense Ianuario conspectum dederit, CODICIS DIPLOMATICO-HISTORICO-EPISTOLARIS, collectore quodam, qui ante tempora magni interregni uixit dixitque se VDALRICVM *pauperem* et *alumnum Bambergensem*. Licet enim ex omni fere Germania hic conducta inuenias diplomata et medii aeui monumenta: non minimam tamen partem uoluminis istius occupant *Bambergensia*, ut credi possit, uix membranam tum Bambergae fuisse, quae fugerit manus huius VDALRICI Bambergensis. Si itaque incendiis, bellis, furtis casibusque aliis litterarum aliquid periit Bambergae, lacunam haud dubie supplebit codex VDALRICIANVS. Nos interim PEZIANO nomini reique publicae de hoc thesauro gratulamur, quod ille in manus uenerit non clausas et inuidas, sed faciles et liberales, quae nobis ante biennium *rubricas* et titulos horum codicillorum dederunt excitaruntque sitim ac spem. Quam ut reuerendus pater expleat restinguatque, publico cum nomine et per sacra harum litterarum rogamus ac obtestamur.

Praesertim in codice VDALRICIANO, quem promisit R. P. PEZIVS.

Votum pro illo et preces.

IMAGINES episcoporum SALVERIANAE.

§. XVIII. Tandem ad singularem operis huius ornatum atque ad pascendos oculos, accersere IMAGINES EPISCOPORVM, in aere incisae curate eleganterque, manu peritissima *Ioannis* SALVERI, *sculptoris et incisoris Wirzburgensis*. Cum enim hic artifex *Wirzburgenses* olim *antistites* cupreis tabulis insculpsisset, quarum figu-

figuras, suasu nostro, redemit ab eodem bibliopola scriptorum rerum Herbipolitanarum: etiam auctor fui illis, qui impensas fecerunt in *Bambergenses*, ut horum quoque *episcoporum incisa et icones* pretio acquirerent producerentque in hanc scenam nostri uoluminis. Subscripsit contractui *Saluerus* noster meruitque hic omnino commemorari. Ceterum uti scriptores Bambergenses eo tempore prelum subierunt, quo ACADEMICI PRORECTORIS cura ac solicitudine animum distractum fuisse, questus sui supra, ut meorum facile obliuiscerer idque unice agerem, ut FRIDERICIANA euaderet ex hoc periculo ac euitaret, quae imminere uidebantur, impetuosas procellas, tristeque naufragium, quarum curarum me eo minus poenitet nunc, quo felicior consiliis hisce euentus respondit, augustissimo regi probatus et meliorum ciuium iudicio ipsique FRIDERICIANAE salutaris: ita gratam musis meis operam in se suscepit literarum et theologiae candidatus Henricus Ernestus TREIBERVS, qui non solum scriptores notulis summariis in margine auxit et indices concinnauit, uerum etiam menda sustulit exemitque de impressis. Quem patronorum beneuolentiae, artium et litterarum causa, commendamus.

Spicilegia aliorum scriptorum Bambergensium.

C. Bruschius.

§. XIX. Restat illud, ut causas reddamus, quare non alios etiam rerum *Bambergensium auctores* in eodem hoc nolumine maluerimus exhibere: quam illos omittere ac negligere, de quibus nunc agemus sigillatim. Principio *Caspar* BRVSHIVS uti aliorum Germaniae praesulum, ita etiam *Bambergensium episcoporum* edidit catalogum, a *principio* ad annum *usque 1549.* uideturque ille auctor in his plus operae posuisse, quam in aliis ullis. Verum enim uero *Hofmanni* annales nihil eorum omisere, quae habent *Bruschiana*: ut adeo actum agerem, ultima iterum exhibendo sigillatim. Deinde licet prima editio Bruschii eaque latina non obuia ubiuis: librum tamen in uernaculam transtulit *Ioan.* HEROLDVS promulgauitque Francofurti 1551. in fol. Quod magis est, Latinum quoque exemplum *Ioannes* GVALTHERVS, *chronici chronicorum* collector, denuo promulgauit *tomo I.* qui est *ecclesiasticus* p. 1109. Sequitur *Ioannes* CYGNAEVS, qui *Bambergensium annalium prodromum* edidit *Moguntiae.* (*) Non quinque schedarum est hoc opusculum, unde mathematici fastos suos exscribere solent in Bambergensibus annuis calendariis, quae cum uulgaria sint uestiantque omnium fere incolarum parietes: non operae pretium habui, illa nostris inserere. Vidimus etiam Noribergae apud uirum generosissimum *Christophorum Iacobum* IMHOFIVM, *Weidenmuhlanum dynastam,* in museo rerum Franconiae adparatu plurimum instructo *Ioannis Christophori* FRISCHII *I. V. Licent.* historiam *Bambergensem* et *Wurzburgensem* una eademque opera contextam conscriptamque in uernacula (**), a principio rerum ad annum usque CIↃ IↃC LXXX. Fuerat principio animus, hunc quoque auctorem prelo dare nostrisque adiungere. Verum in plerisque sequutus est exscripsitque *Friseum* et *Hofmannum*, ut iterum adponenda esset eadem crambe: deinde euitauimus, extraneorum causa, in hac collectione, quantum potuimus, scriptores Germanicos: demum cum una fidelia occupatus sit in duobus parietibus, lucem ille liber merebitur sigillatim. Haec de scriptoribus Bambergensium antistitum uniuersis. In *triga* autem *Bambergensium diuorum* plurium industria occupata fuit. Quorum aliquos hic laudabimus neque illis omissis, quibus uenia opus est ex rusticitate ecclesiae. Vitam *Henrici S.* et *S. Kunigundae* scripsit NVNOSIVS, custos coenobii Michelsbergensis, quae in Germanicum sermonem translata fuit editaque Bambergae sub ingressum seculi decimi noni (***). *Sancti* autem OTTONIS *uitam* singulis fere lustris recudunt

Ioannes CYGNAEVS.

Fasti Bambergenses annui.

I. Ch. FRISCHII MSCTVM.

(*) Plenior inscriptio est haec: *Annalium Bambergensium* prodromus, hoc est, ad praemissum catalogum breuis et succincta enarratio omnium episcoporum Bambergensium, una cum fundatione dioeceseos et incremento secundum seriem episcoporum, descriptus a Ioanne Cygnaeo, tunc illustris principis Ioannis Philippi, episcopi Bambergensis in Consilio aulico actuarii ostrofranci, Moguntiae ex typogragh. Ioan. Albini 1603. in 8ct. schedarum quinque.

(**) Titulus in uernacula plenior hic est: *Hochfürstliches Bambergisches und Wirzburgisches* Zeit-Register. *Das ist, ausführliche Beschreibung beeder höchstloblicher Stiffter Anfang, Stiftungen, was dieselbe für Herrn Bischoffe iederzeit gehabt und was bey denen Regierungen sich denckwürdiges zugetragen biss* 1680. *samt einem ausführlichen* Indice *biss* 1680. Moles libri manu exarati schedarum habet quinque alphabeta.

(***) Titulus in uernacula nostro hic est: *Die Legend und Leben dess Heiligen Sanct, Henrichs der gestor-*

dunt renouantque *Michelsbergenses* collegae, recensione reliquiarum, ne diui huius memoria deposita obliterataque cineri et ossibus illius cultus desit aut frigescat. Quemadmodum uero in sacris fastis dies sunt horum SSS. trigae consecrati: ita facile est ad intelligendum, quod eorundem uitae in actis et scriptoribus extent uirorum diuis adscriptorum.

§. XX.

De ACTIS SS. scriptores.

HENRICO S. dies XIV. mensis Iulii,
KVNIGVNDAE S. dies II. mensis Martii,
OTTONI S. dies II. mensis Iulii,

Surii. Canisii.

Bollandi et Antwerpiensium.

papae iudicio dicati ad ferias in memoriam eorundem instituendas. Quapropter eorundem biographi in SVRIO et CANISIO aliisque collectoribus solent occurrere. Verum enim uero nouissimi collectores, ANTWERPIENSES IESVITAE, inde ab anno 1684. ultra non uenerunt, quam ad IVNII mensis finem, licet *uiginti* et *tria* uolumina, non mediocria, sed late patentia extent: nullius penes illos recensio quaerenda, quam solius S. KVNIGVNDAE. Hanc enim MARTII mensis *tomo I.* ostendimus p. 266. cuius momenta nostro uolumini adiecimus inseruimusque.

d'Acherii, Mabillonii, Ruinartii ACTA BENEDICTINA. Annales *Benedictini* Mabillonii.

Sed illam praeterea describunt collectores *actorum Benedictinorum*, Lucas d' ACHERY, Ioannes MABILLONIVS, Theodoricus RVINARTIVS seculi quidem *sexti* Benedictini *tom. I. p. 451. seqq.* ad annum 1040. Verum nil fere reperi, quod non dixerint, quos iam ante dederam, ut adeo causae non essent, illa in eodem uolumine iterum describere. In *annalibus* autem *Benedictinis* Ioannes MABILLONIVS agit de Henrico S. *tom. 4. lib. 52. 53. 54. 55.* de Chunigunda S. *tomo 4. lib. 52. 55. 57.* de S. Ottone *tom. 5. lib. 70. 71. 72.* Neque tamen reperi in his locis, quod nostro conduceret argumento mereretur que exscribi. *Baronii*, *Bzouii*, *Raynaldi*, Natalis *Alexandri*, Centuriatorum *Magdeburgensium* opera taceo, cum dulcius ex fontibus hauriatur, quam riuis, temporum aerugine infectis.

Biographi et monumenta episcoporum aeui recentioris. Hermannus Iesuita. Marcellus. Societ. Ies.

§. XXI. In recentioribus etiam episcopis quorundam industria meretur commemorari, eo quidem ordine, ut quilibet nobis uenit in manus. *Wolfgangus* HERMANNVS, collegii Iesu socius, uitam et mortem descripsit (**) episcopi *Melchioris Ottonis*, methodo, quae usu recepta in funeralibus. Eius fere pretii est *Henrici* MARCELLI oratio funebris de *Melchiore Ottone* episcopo Bambergensi (***). Porro *Ottoniana academia* Bambergae fundata (****). Praeterea *Apis gratiosa*, honoribus dicata Melchioris Ottonis episcopi Bambergensis (*****). Praeterea *Ioanni Godefrido*, episcopo Bambergensi *gratulationes panegyricae* scriptae, sed magis qua *Herbipolitano*, quam sacram spartam pariter exornauit (******). Verum operae pretium non est, in eius generis schedis recensendis occupari. Tales enim illae non sunt, ut uel aetatem ferant uel mereantur. Cum cura eorundem non in factis, sed uerbis plerumque otiosis posita esse uideatur.

Scriptores ad iura Bamber-

§. XXII. Restat, ut etiam scriptorum ac codicillorum ratio habeatur, qui ad

storben an. 1024. *Item das Leben und Legend der H. Iunckfrauen und Kayserin Sanct Kunigunden. Ist durch den geistlichen Herrn* Nonosium, Custos *dis Closters aufm Münchsberg sanct Benedicten Ordens ausm Latein in Teutsch gezogen und durch* Hans Phfeyl *zu Bamberg gedr.* 1511. *in* 4*to.*

(**) In uernacula libellus extat, titulo, qui sequitur: *Zeit zu leben und zu sterben des Hochwürd. Fürsten Herrn* Melchioris Ottonis, *weyland von GOttes Gnaden Bischoffs zu Bamberg, am vierten Tag Hornungs* 1653. *bey Begengnüs der traurigen Bischofflichen Leich im Kayserlichen Dumstifft zu Bamberg Ihrer Fürstl. Gn. zu unsterblichem Lob, der samtlichen andachtigen Clerisey und hochadelichen Ritterschafft, wie auch allen Vnterthanen zur heilsamen Gedachtnus vorgestellet von* P. Wolffg. Hermann *der* Soc. Ies. *Priester gedr.* Bamberg. 1652. *in* 4to 3. *und ein halben Bogen.*

(***) Plenior titulus *Henrici Marcelli Syluae ducensis* Belgae oratio funebris de *Melchiore Ottone* episcopo Bambergensi, edit. *Bambergae* 1653. *in* 4*to.*

(****) De quo dictum scriptumque superius *p.* 1045. *litt. n.*

(*****) Inscriptio est haec: *Apis gratiosa in leone* Bambergensi *mellificans* illustris ac Reuerendis. dn. *Melchior Otto* S. R. I. princeps, uindex patriae, demeritissimus artium liberalium fautor et erectae in *BAMBERGENSI* sua ciuitate ACADEMIAE fundator, sempiterni honoris et gratitudinis ergo adumbratur a COLLEGIO BAMBERGENSI SOC. IESV edit. *Bambergae* 1648. in fol.

(******) Inscriptio est: *collegii Herbipolensis* Soc. Ies. *gratulationes panegyricae* Ioanni Godofrido episcopo dictae ac editae *Herbipoli* 1610. in 4t.

ad iura publica, ecclesiastica, ciuiliaque Bambergensis faciunt principatus. Principio de *archiofficialibus* Bambergensibus, duobus abhinc seculis, multa, dubia, anxia perplexaque fuit disputatio. Num *Bambergensi* antistiti principes *electores clientelares*: idque num *electoratuum* ipsorum ergo, an *urbium* electoralium, an uero *praediorum* in Bambergensi principatu? Dixi sententiam meam in parte altera commentarii ad AVREAM BVLLAM. Scilicet primo illud est uerum; quod Germaniae episcopi plures suos *ministeriales aulicos*, usu curiali, salutent *archiofficiales*. Igitur nihil insolentiae habet illud nomen in Bambergensibus. Deinde illud quoque nihil noui habet, quod *archiprincipes* Germaniae gauisi fuerint in sinu, esse, agere ac dicier eos sacrorum praelatorum, abbatum, episcoporum *dapiferos*, *pincernas*, *mareschallos*, *camerarios* cetera. Quod idem igitur eo fidentius adseritur a Bambergensibus. Tum hoc quoque in mores iuit, archiprincipes, in hoc genere antistitum administros, officio hoc aut raro aut nunquam defungi, sed hanc spartam aliis demandari *officialibus* ex nobilitate, quos ideo non minus alit *Bamberga*. Denique etiam hoc uariat, idque in eo. Alii enim episcoporum *subofficiales* a factis *archiofficialibus* hoc munus curiale suscipiunt in *subfeudum*: contra alii illud a manu habent tenentque ipsius *antistitis* sacri, episcopi. Si primum, archiofficialis *episcopi* intuitu est uasallus: intuitu uero *subofficialis* est *subdominus*: si alterum, subofficialis tam munus, quam fundum, cui hoc est adfixum, capessit ab ipso episcopo et antistite, nullo alio domino intermedio. Quod ultimum etiam fit in praesulatu Bambergensi. Dicet tamen aliquis: ita *archiofficialem* onus habere, id est, clientelaria aulae seruitia, sine commodo ullo aut fundo stipendiario. Repono, hoc uerum, sed dignum magis esse archiprincipibus, gratis Deo aut episcopo seruire, nulla proposita mercede, commodo, praedio beneficiario. Hoc lumine qui gaudet, ei neque aqua haerebit in credendis et aestimandis rationibus *Bambergensium archiofficialium*. Alterum est, quod acriter et acerbe disputatum cum Austriacis, *de iurisdictione Bambergensium in Carinthia dynastiarum*, quas illi contra ordinum *prouincialium* numeris solent adscribere. Cum uero ea de re actum superius, isthuc lectorem merito remittimus (*). Tertium est, quod cum possessoribus curiae des Brand-und Zöllnerhofs in urbe acriter solent de uectigalibus et tributis, a quibus illi se immunes esse putant, contendere (**). Nihil noui quidem, quod in ciuitatibus curias, domus ac palatia habeant principes et nobiles familiae extraneae, praesertim in Sueuia, Franconia uiciniaque Rheni. Sed cum talia acquisita sint propter securitatem ante pacem publicam: graue certo ac difficile, urbem in urbe, ciuitatem in ciuitate constituere et commodo gaudere, reiecto onere. Principio certe immunitas indulta a iurisdictione aut collectis, in singularem ciuium utilitatem factis, non quae propositam utilitatem ac necessitatem habent publicam. Quarti generis scriptum controuersum lites continet cum marchione Brandeburgico, stirpis Baruthanae (***). Quod utinam non fieret. Nam interest Franconiae principum, ut argumenta euitent aduersus territoria clausa, ne alii illos proprio inde impetant gladio. Idem dicendum *quinto* loco in causa *Furthana*, cum principe marchione Onoldino. Cujus ex utraque parte momenta cum in *Fabri cancellaria* prostent, illuc lectorem ablegamus.

gensia facientes.

II. PVBLICA I. *Qua ratione principes electores beneficiario nexu addicti episcopo Bambergensi?*

II. de Bambergensibus in Carinthia dynastiis.

III. de oneribus subditorum im Brand oder Zoelnerhof Bambergae.

IV. Lites cum Baruthano marchione.

V. Causa Furthana.

§. XXXIII. A publici iuris argumentis ad *clientelaria* beneficiariae in tractu Bambergensi nobilitatis. Vniuersim uero hoc dicendum, quod *Bambergensis praesulatus* non e numero sit eorum, qui ex diuersis laciniis consuti et conglutinati sunt,

II. FEVDALIA.

d cum

(*) In continuatione episcoporum seculi nouissimi p. 1038. Addi potest codicillus: gründliche information über des hoch Stiffts Bamberg Kaernthische Herrschafften Reichsbefreyete immedietaet, samt ausführlicher Ableinung, aller dawider eingewandten Oesterreichischen argumenten. In maxima forma prodiit hoc scriptum, quod ad schedarum tria alphabeta excurrit.

(**) Varia de hac lite scripta edita sunt in lucem. Quorum nos dabimus hic inscriptiones. *Exegesis* siue in iure et facto wohlgegründete gegen-remonstration, in welcher zu sehen, dass die possessores dess Brand-oder Zölnerhofs in Bamberg sich ihrer priuilegien so gar bey Türcken und Reichssteuren zu bedienen und von dem Stifft in allen so wohl ordinariis als extraordinariis enthebet werden mussen, editum 1685. in 4t. schedarum unius alphabeti. Verum suam etiam causam tuti sunt Bambergenses in publicis monumentis.

(***) *Scriptum*, ut habet inscriptio, *exegeticum*. *Continens I.*) *RELATIONEM*, quam Camerae praesentatus adsessor Matth. *Hermes* exhibuit 1671. II.) Eiusdem refutationem ex actis iudicalibus multifarii erroris et falsi in ea inuenti demonstrationem in causa *Bamberg* et Langheim contra *Brandeburg* Culmbach. Mandati super constitutione pignorationis de relaxandis captiuis nec non inhibitorii et de non amplius molestando aut turbando, cetera. Editum *Baruthi* 1674. in fol. Schedae duo et dimidium absoluunt alphabeta.

cum id potius iure habeat praecipui, quod principio a primo statim conditore *comitatum* siue pagum Bambergensem acceperit uniuersum, cum eoque clausum territorium, instar parui in Franconia *ducatus*, quod nomen eodem iure meretur quam *Herbipolitanus*. Vnde facile ad intelligendum, quod in Bambergensi principatu uasalli et subditi plerumq; *originarii* sint, non post demum ex gratia *adsciti*, qua liberae familiae nunc ob religionis nimietatem, nunc tuitionis et securitatis aut causae alius ergo iuerint ultro in praesulis ac principis Bambergensis clientelam. Quod si est, esse autem hoc, ex historia inferioris aeui certum, in eius generis lite Bamberga tuta omnino quadam iuris praesumtione, ut aduersae partis sit, onus probandi ac demonstrandi. Scripta, quae ad rem faciunt Bambergae clientelarem, sunt quae sequuntur. Supra dictum est de libello *Iusti Veracii* consuetudinum Bambergensium, de quo nihil nunc addo. Pertinent deinde ad hanc classem *Daniel* Buttelii (*) *catalogus sacri patrimonii et nobilitatis Bambergensis*. Deinde *Michaelis Spetheni iurisdictio* et *reditus* illius (*). Porro eiusdem auctoris descriptio *rerum iuriumque Bambergensium in Carinthiae* dynastiis (**) et quae generis eiusdem, iam recensita in nouissimorum episcoporum catalogo. Ad *priuata* autem prouinciae *iura* remque *aedilitiam*, politiae nomine Germanis dictam, uaria quoque edicta referenda, extantia typis publicis, quae si quis in unum cogeret colligeretque codicem, ille rem faceret, ordinibus aeque, quam aliis patrii iuris amantibus gratissimam.

III. PROVINCIALIA, spectantia ad politiam.

Causas ciuiles et criminales.

§. XXV. Habent etiam *ciuilia* et *criminalia* Bambergensis principatus iura plurima singularia, conducentia patriae institutis. Principio alit episcopus in sua metropoli Bambergae *iudicium prouinciale*, das Land-Gericht, cuius utinam extarent priuilegia, ut inde rei iudiciariae in Franconia nouae paterent rationes et argumenta (**). Deinde quoque Bambergae uiget *iudicium decanatus*, cuius pariter extant statuta (**). Praeterea leges etiam Bambergae *criminales* sunt, quae merentur ob

Das Land-Gericht.

(*) Inscriptus est liber: *Daniel* BUTTELS *Bambergische Ober-Amt und Lehn-Leute*, editus Bambergae 1603. Vbi non solum nomina beneficiariorum, sed etiam eorundem *insignia* conspiciuntur, quo familiarum iuriumque illustrium adparatu merito gloriari licet Bambergae.

(**) Titulus in uernacula est: *Spethins Vogtey und Aemter im Stifft Bamberg*, quod opusculum etiam reperire licet apud Melchiorem Adamum PARTORIUM, *in Franconia rediuiua*.

(***) Germanicus titulus est: *Spethens* directorium, *wie Bischoff* Johann Philipsen *Walder im Stifft und im Lande* Caernthen *beschrieben und die bey einem ieden Forst-Amt erforderliche Bucher und Registraturn angestellet werden sollen*; edit. Bamberg 1606. *Eiusdem* directorium, *wie die Vogtey und Cent samt den Gerichten zu beschreiben*: Bambergae 1606. Eiusdem *wie die Weyher zubeschreiben*: Bamb. 1606.

(**) In his numeris sunt, quae sequuntur. CRINESII typographi episcopalis *Bischoff Johann Georgen verneuerte Befehle, Kleider-Ordnung, Heyraths-Hochzeit-Kindtauffs-Begrebniss-Kirch-Ampt-Gast-und andere Ordnungen* Bambergae 1628. Deinde *Bischoff Johann Georgens* Almosen-*Ordnung*, *Bamberg* 1631. Porro *Bischoff Marquard Sebastianis zehend mandat*, Bambergae 1684. Reliqua dabimus in folle. a) *Churfurst und Bischoffs* Loth. Francisci patent *wegen der Vieh-Seuche* Bamberg 11. Octobr. 1712. b) *Bambergische Regierungs-Verordnung wegen der Ziegeuner und ander Herrnlosen Gesinds* 22. Decembr. 1710. et 13. April. 1711. c) Contagions patent 9 Novembr. 1711. d) patent *wegen der reudischen Schaaf* 8. Octobr. 1694. e) *Churfurst und* Bischoff Loth. Franc. *Verordnung wegen der* Büchsenmacher, *und Gewehr-Haendler in Ihren Fürstenthumb* Bamberg. 15. April. 1713. f) *Tax wie die Fisch und Fasten-Speisen zu verkauffen*. 27. Febr. 1716. g) Loth. Franc. *wegen des Geschmeis und Vngeziefers der Raupen*. 4. April. 1711. h) *Bambergische Cranichs-Ordnung*. i) Lothar. Francisc. *Tax-Ordnung* 14. Ian. 1707. k) *Bischoff Peter Philipp* euictions-mandat *wegen des Viehes* 13 Septembr. 1681. l) Loth. Franc. *Verbot wegen Getraidt Ausfuhr* 15. Septembr. 1712. it. 9. Octobr. 1700. it. 1. Octobr. 1714. m) *Bambergische Verordnung wegen einer 14tagigen deuotion, zu Abwendung der Göttlichen Straffen* 5. Jan. 1714. n) *Verschiedene Müntz*-patenta.

(†) Titulus legum iudicii prouincialis inuernacula est: dess Land-Gerichts zu Bamberg reformation edit. Bambergae 1563. f.

(**) Inscriptio in uernacula est haec: Die *Reformation* dess Gerichts der *Dechaney* dess Dom-Stiffts Bamberg, durch Bischoff *Georgen* von *Schaumburg* geordnet, von Latein ins Teutsch gebracht in f. Scripta sunt haec statuta an. 1463. ideoque pretium habent ex iuris in Germania scripti uetustate. Accessere his articuli XV. nouelli, legislatore *Henrico* de *Trockau* an. 1488. Extant haec etiam Latine, his uerbis inscripta: *Reformatio iudicii decanatus per* GEORGIUM episcopum *facta et ordonata* quinque schedarum. Prius exemplum dedimus in hoc uoluminae p. 1168. 1169. seq. Vt autem constet, qui huic decanatus iudicio limites sint, placet illos describere non meis uerbis, sed epistola principis an. 1640. promulgata, quam huic margini inseremus. Werden mehrbesagtem Consistorio die vor beschener Solemnization des Ehestands in Erfahrung gebrachte impraegnationes allein abzustraffen uerstattet, iedoch dergestalt, dass daruon der halbe Theil iedes Orts Kirchen applicirt werde, der übrige aber Herrn Domb Dechants Gn. uerbleibe, fals aber inner 30 Tagen a tempore notitiae die Abstraffung nicht erfolgt, solche das Vicariat-Gericht vornehmen solt. Als auch bey obangeregt gehaltener Conferenz sich befunden und nach gegeben worden, dass obgemeldtem Decanat Gericht nach benahmbte Sachen, als promissiones matrimonii sponsalia, deflorationes, diuortia, sumptus puerperii, educationes prolis, separationes quod ad thorum et mensam, destitutae uiduitates, sim-

ob plures causas notari. Cum uero superius ea de re dictum sit, illa hic supersedemus. 2) Decaney-Gericht. Damus interim uarias L L. criminalium Bambergae editiones. Prima prodiit Moguntiae 1510. f. praelusitque illa Carolinam. *Altera* lucem uidit an. 1531. *Tertia* anno 1580. Omnes uero non solum re ipsa produnt, sed etiam in prooemiis aperte confitentur, 3) Das Hals-Gericht. principia harum legum petita esse ex iure Iustinianeo, ut adeo fieri aliter non potuerit, quam patriae consuetudinum lenitatem conuerti in Romanorum truculentiam et duritatem sanguinolentam, primae ac puriori ecclesiae certe improbatam. Vtrum bene, an male; in iustitiae gratiam, an ad limites ampliandos *centenariae* et *fraischianae* iurisdictionis: ille iudicet, penes quem pectoris scrutinia.

§. XXVI. Ad extremum supersunt etiam ritus et leges aliquae rerum iuriumque ecclesiasticorum etiam nunc commemorandae. Leges ecclesiasticae Bambergenses. Est mihi BAMBERGENSE BREVIARIVM, typis excusum an. CIↃCCCCLXXXXII. in 8t. Porro prodiit SPECIALE MISSARVM industria *M. Ioan.* PFEILII Bambergae 1506. Praeterea ritus in *sacro fonte* obseruandi antistibus prodierunt Germanice (*) post etiam STATVTA supersunt SYNODALIA, Bambergae principio edita ab episcopo *Georgio*, curam eorundem habente *Ioanne* PFEILIO, mense Aug. 1509. (*) Nouam uero editionem adornauit *Wigandus* episcopus, quae lucem uidit *Bambergae* an. 1534. Vltima haec parum aut nihil alieni habet a prima absoluitque in forma maxima schedas undecim. Vtinam uero plura eius generis synodorum prouincialium statuta eaque uetustiora superessent: ut intelligeretur uiris doctis, ipso etiam usu teste, quanta in sacris etiam legibus ac ritibus disponendis, ordinandis, mutandis, supplendis fuerit Germaniae episcoporum auctoritas, quam si cum hodierna contuleris, parua est tabula ex magno naufragio. *Scripsi* in FRIDERICIANA die III. IDVVM mensis APRILIS anni CIↃIↃCCXVIII.

simplices impraegnationes, priuationes beneficiorum ecclesiastiorum, quae dominus praepositus, decanus et capitulum cathedrale conferunt, causae clericorum cathedralis et aliarum ecclesiarum collegiatarum huius ciuitatis contra eosdem, uti et laicorum contra praedictos clericos, exceptis causis testamentariis itemque aliis, de iure vel consuetudine ad dominum episcopum aut eius uicarium spectantibus, pariter horum punitiones et purgationes canonicas, wilkührlichen vorzunehmen und zuerörtern priuatiue zustehen und gebühren' thun, werden iezt specificirte Sachen, wie auch alle andere causae simplicis querelae an geregtes Consistorium zu deren Erörterung remittiret und gewiesen. Alldieweiln voremelte Herren Domdechants Gn. sich ferner in deme beschweret, dass an verschiedenen Orten die Pfarrherrn und Beampten aufm Lande die Partheyen, in Ehesachen nach Belieben vor sich selbsten zuentscheiden, oder sie mit Gewalt zum Ehestand zu zwingen unterstehen, werden dergleichen Handlungen sich angeregte Pfarrherrn und Beampten gaenzlichen zu enthalten, auch zu obbesagtem Consistorio iedesmals die begebende Faell zuberichten, und die Partheyen zu remittiren, zumalen aber sich hierin eintziger Verhör, weniger eigenmaechtiger Entscheidung nicht mehr anzumassen befelcht, &c.&c.

(*); In continuat. episcopor. nouiss. p. 1081. 1082.

(**) Inscriptio duarum schedarum est: Ordnung der Tauff, nach Bambergischen Rubricken von Wort zu Wort verteutscht in 4.

(*) Dedimus illam supra tom. I. p. 1196. seqq. Vnde plura intelliguntur singularia prorsus in hoc sacro argumento. PRIMAE editionis titulus est: *Statuta synodalia in synodo publica per* S. T. do[illegible]um GEORGIVM *D. G. episcopum Bambergensem in ecclesia Bambergensi celebrata, lecta et* [illegible]*licata* an. 1506. impressa an. 1509. ALTERA editio inscripta est his uerbis: *Statuta synodalia in synodo, publica* per S. T. dominum WIGANDVM D. G. *episcopum* Bambergensem *in ecclesia Bambergensi celebrata, lecta et publicata editaque* Bambergae 1534. in f.

CONSPECTVS
BAMBERGENSIS EPISCOPATVS
TVTELARIVM, DIVORVM, CONDITORVM MINISTERIALIVM ATQVE HVIVS AETATIS
annique cIↃ IↃCC XVI.
EPISCOPI, ADIVTORIS, SACRORVMque Collegarum.

DIVI BAMBERGENSES
S. OTTO. S. PETRVS. S. HENR. S. MARIA. S. KVNIGVNDA, S. GREGORIVS, S. KILIANVS.

MINISTERIALES,	LOTHARIVS FRANCISCVS	MINISTERIALES,
Bohemiae R. *pincerna supremus.* — *supincerna* Auffeß. / Archipalat. *dapifer supremus.* — *subdapifer* . . .	archiepiscopus Moguntinus, S. R. I. archicancellarius, elector, EPISCOPVS BAMBERGENSIS	Saxon. El. *marschal. supremus* — *submareschall.* Ebnet / Brandenb. El. *camerar. suprem.* — *subcamer.* Rotenhan
SACRI COLLEGAE	FRIDERICVS CAROLVS	SACRI COLLEGAE
Otto Philippus a *Guttenberg*, praepositus. iubilaeus. Reinhardus Antonius ab *Eib* decanus. Georgius Henricus comes a *Stadion*, senior et iubilaeus.	S. R. I comes de Schoenborn Bucheim, dominus de Reichelsberg, cetera. S. C. Majestatis consiliarius sanctior et intimus, S. R. I. proarchicancellarius, *Bambergensis episcopatus* COADIVTOR.	Ludouicus Carolus Ioannes Ekenberdus L. B. ab *Ostheim*. Ioannes Franciscus Ludouicus Ernestus comes a Fuchs de Bimbach et Dornheim.

Philippus Ludouicus a *Rosenbach*, scholasticus et iubilaeus.

Adam Adolphus a *Thungen*, iubilaeus,

Franciscus Georgius Faustus L. B. a *Stromberg*, cantor et iubilaeus.

Ioannes Franciscus Carolus L. B. a *Stein*.

Fridericus Ioannes Georgius L. B. a *Sickingen*.

Franciscus Fridericus L. B. a *Greiffenclau* de Volrath, cellarius.

Iodocus Bernhardus ab *Auffseß*, custos.

Henricus Hartmannus a *Rotenhan*.

Christianus Ernestus a *Guttenberg*.

Franciscus Petrus L. B. a *Sickingen*.

Philippus Ernestus *Groß* a *Trokau*.

Franciscus Erwein Ferdinand a Greiffenclau de Volrath.

Ioannes Philip Anton. Christophorus L. B. a *Franckenstein* de Frankenstein.

Wilhelmus Vlricus L. B. a *Guttenberg*.

Lotharius Franciscus Philippus Wilhelmus Horneck de *Weinheim*.

Ioannes Ludouicus Christianus ab *Erthal* de Erthal.

Carolus Heinricus ab *Erthal* de Erthal.

Franciscus Christoph. ab *Hutten* de Stolzenberg.

Lotharius Franciscus Wilhelm a *Rotenhan*.

Marquardus Georgius Fridericus Eusebius L. B. a *Roth*.

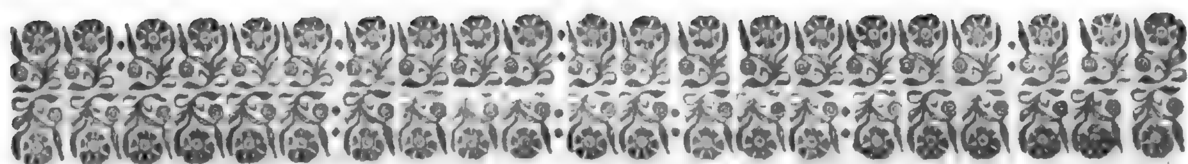
Christophorus Heinricus L. B. a *Greiffenklau* de Volrath.

Carolus Ignatius Wernerus Adolphus Xauerius L. B. a *Rosenbach*.

Ioannes Fridericus *Groß* a *Trockau* de Trockau.

Philippus Ernestus *a Guttenberg*	Franciscus Conrad comes a *Stadion*.	Anshelmus Gotfried Christoph comes a *Stadion*.	Marquardus Wilhelm. comes a *Schoenborn* Bucheim, dominus de Reichelsberg.	Carolus Dietericus L. B. ab *Auffseß*.

Gloria Imperialis Ecclesiæ Bambergensis
CHUR FURST OB ER.SCHENCK
CHUR BAYR OBER TRUCHSES
CHUR SACHS OBER MAR SCHALL
CHUR BRANDE BURG OB.CAMER
UNT. SCHENC AUFSES
UNTER TRUCHS
S. HENRIC
S. CUNEGUND
UNT. MARSCHL MARSCHALL
UNTER CAMERER ROTENHAN
Joh. Salver Sc. Herbip. 1718

PRÆFATIO.

Abenberga, aut contractâ aliquantùm voce, Bamberga, quæ Ptolomæo olim Gravionarium, Gottfrido postea Viterbiensi Volckfeldia fuit appellata, à Baba Magni Othonis Saxoniæ Ducis filia & Henrici Aucupis Imperatoris Sorore suum, quod hodiedum habet, nomen traxisse creditur. Cùm enim hæc Henrico Franconiæ Superioris Comiti nupta, in Arce Altenburg, principe Illustrissimorum Comitum castro, resideret, Henricus Maritus subjectum oppidum mœnibus circumdedisse, multùmque adauxisse, & in Conjugis suæ gratiam Babenbergam vocitâsse, se ipsum verò Comitem de Babenberg scripsisse, fertur. Est Urbs elegans, vasta & longè amœnissima: Ædes & Templa habet magnifica, inter quæ Principis Aula regium quoddam opus est: Geminis alveis urbem permeat è Norico agro præcipitans Regnesus, nec procul inde Mœnum subit; Solum fructus propè omnes admittit, tantâque felicitate Glycyrrhizam, Lauros, ficus, mala Limonia, aurea & citrea, cæterámque rariorum fructuum supellectilem velut per compendium profert, ut parva Germaniæ Italia passim nuncupetur. Præterea vitiferi colles, feraces agri, compositæ ad delicias sylvulæ, & venustissimi horti tam vario similis semper fœcunditatis discrimine urbem totam ambiunt, ut benevola natura in eam omnes dotes suas conferre voluisse videatur. Urbi parent multa oppida, arces, urbeculæ, vici & pagi; Totáque Provincia ad Pegnesum, Regnesum, & Mœnum, satis celebres amnes, longo tractu excurrens, à Metropoli sua commune nomen mutuatur, & Episcopatus Bambergensis dicitur. Pertinuerat olim hæc Regio ex plurima sui parte ad Comites Babenbergenses, quos potentiæ & opum vis penè immensa toti Germaniæ fecerat metuendos: Præerat provinciæ Henricus, Babæ Conjux, & ex Comitum Babenbergensium stemmate ultimus; sed, quod summum solatium erat, duorum filiorum Reinhardi & Alberti Parens. Defuncto Patre, ambobus filiis, cum Rudolpho Episcopo Herbipolensi, ex levibus argumentis, controversia quædam fieri cepit, conceptæque animis noxiæ scintillæ tandem in publicum belli incendium, Patriæ & Familiæ toti fatale futurum, erupêre. Lecto repentè milite, & accersitis undequaque copiis auxiliaribus, ambæ partes cruento prælio colliduntur, Reinardus à Conrado, Ludovici III. Imperatoris ex fratre Nepote, confoditur, Albertus fugâ elapsus campum & palmam victoribus cedit. Vindicaturus vero fratris sui necem, Albertus novum Exercitum cogit, & ubique Conradum persequi statuens, tandem, quem diu quæsierat, invenit, consertâque manu vincit & interimit. Indignè hoc tulit Conradi Avus, Ludovicus III. Romanorum Imperator, & ut Nepotis sui, quem impensè amaverat, funeri justâ ultione parentaret, Alberto ad Comitia Imperialia Tribuariam (vicus est in agro Moguntino ad Rheni ripam) diem dixit, & venire recusantem professo Marte adortus est, atque in arce sua conclusum usque adeò obsidione pressit, ut ille, cùm se tantæ potentiæ sustinendæ imparem adverteret, ultrò supplex, vel, ut alii volunt, Magnatis cujusdam fraude circumventus, in Ludovici III. Imperatoris manus pervenerit, à quo, ex communi Purpuratorum sententia, velut perduellis & læsæ Majestatis reus, capitis condemnatus, & spectante universo exercitu, securi percussus est, 11. Septembr. Anno 908. Ita Comitatus Babenbergensis, cum stirps avita defecisset, tanquam Feudum ad Imperium rediit. Cùm non multò post, anno æræ Christianæ 947. Bertholdus Bavariæ Dux improlis decederet, Otho I. Imperator Ducatum Fratri suo Henrico Saxoni, S. Henrici Avo, feudatario jure contulit; Patri in Ducatu Bavarico, 955. successit Henricus cognomento Hezelo; & denique 995. Hezeloni filius S.

A Henri-

Henricus, cui etiam Otho III. quòd suus esset ex sorore Nepos, Comitatum Babenbergensem donavit. Othone denique III. mortuo, S. Henricus à septem Electoribus, penes quos solos, ad evitandas noxias dissensiones, annuente toto Imperio, jus eligendi in posterum Augustissimus Prædecessor esse voluerat, communibus septemvirorum votis & suffragiis primus Imperator eligitur, & Moguntiæ à Willigiso Archi-Episcopo & primo Electore Moguntino, 3. idus Junii, anno 1002. consecratur. Duobus post mensibus, festo S. Laurentii die, Paderbornæ non tam thori quàm throni & virtutis sociam sibi junxit serenissimi Comitis Palatini Sigefridi filiam Chunigundem, quâcum Virgine per omnem vitam, inaudito propè exemplo, Virgo vixit, eandem, ut acceperat, intactam suis restituens. Primùm inde novus Imperator Bambergam revisit, & festivis Civium ac Subditorum acclamationibus exceptus, ut erat sanctissimæ indolis, donatum sibi ab Othone III. Comitatum Babenbergensem Deo, à quo tot & tanta beneficia acceperat, in grati animi tesseram rursum donare, & in Episcopatum commutare, secum constituit. Supplex igitur Pontificis consensum poposcit, eòque impetrato totus fuit in ponendis Ecclesiæ suæ fundamentis, quibus conceptum ingens opus inædificaret: Ac cum Sanctissima Conjuge sua, exstructis plurimis per totam latè regionem Monasteriis, in ipsa urbe Cœnobium D. Benedicto, ecclesiam Collegiatam S. Stephano, atque Ædem summam aut Imperialem in B. V. Mariæ, SS. Petri, Georgii, Chiliani, aliorúmque Patronorum honorem condidit, plurimisque reliquiis ac Sanctorum Corporum Lipsanis dotavit. Ut porrò Auctoritatem quandam & venerationem recens fundatæ à se Ecclesiæ suæ conciliaret, reditus addidit amplissimos, & Comitatum Babenbergensem, plurima in Agro Norico sita Bavaricæ Ditionis prædia & oppida, ac præter cætera denique insignem Carinthiæ partem, cum omnibus juribus & privilegiis suis, munificentissimè donavit, factoque legitimo cum Herbipolensi & Eystadiensi Episcopis quoad Ecclesiasticam jurisdictionem Cambio, Eberhardum I. Cancellarium suum, confirmante Pontifice Benedicto VIII. novæ Ecclesiæ Episcopum, & tam Territorii quam Diœceseos Dominum præfecit. Necdum hic stetit ingens Solliciti & Liberalissimi Fundatoris benevolentia, qui, ne quid adversum Ecclesiæ suæ accideret, aut quid gloriæ ac splendoris deesset, omni curâ ac sedulitate cautum voluit. Utrumque mirâ felicitate consecutus est: Primum quidem, dum ad ipsius preces Benedictus VIII. Ecclesiam Bambergensem ab omni Archi-Episcopali jurisdictione exemit, quod privilegium non multò post Suidgerus, secundus Bambergensis Episcopus, deinde Romanus Pontifex & Clemens II. appellatus, dato desuper Brevi, confirmavit & auxit, adeò, ut Præsules Bambergenses soli Sedi Pontificiæ hodiedum pareant, eandémque, quam Archi-Episcopi, in sua Diœcesi potestatem habeant. Alterum autem non dispari successu obtinuit, dum sæculares Quatuor-Viros Electores ab Episcopo Bambergensi, velut Vasallos à feudatario Domino suo, Electoratûs feuda accipere jussit; ut tam potentibus Vasallis communitus Episcopus nullam vim inimicam posset formidare: Et vero sunt hæ certè quatuor Columnæ, quibus nullo hostium insultu concutienda innititur Ecclesia Bambergensis, totidemque Muri, omnibus ex ære aut chalybe fusis mœnibus fortiores, quibus adversùs quatuor Orbis cardines eadem propugnatur, & inviolata perstat. Tot privilegiis & immunitatibus, tot tantisque reditibus ac prærogativis, Augustissimum Par, Henricus & Chunegundis, fundatam a se Ecclesiam suam cumulârunt, & tandem velut perfecto ex omnibus partibus opere cœlum adiêrunt, æternæ gloriæ coronâ à supremo Numine insigniendi. Ex quibus cùm omnes abundè perspiciant, quantum pientissimæ Fundatorum Liberalitati Bambergensis Ecclesia debeat, quantam inde gloriam ac Majestatem ceperit, rursus tamen, dum expressas in hoc Libro Magnorum Præsulum Bambergensium imagines intuebuntur, & ingentia facta legent, uno simul ore fatebuntur, tantam tantorum Principum Virtutem non minora fuisse promeritam.

I. *EBER-*

I.

EBERHARDUS I. S. Henrici Cancellarius fundatæ à pio Cæsare Ecclesiæ primus Episcopus præficitur, anno post Christum natum 1007; approbante pòst Benedicto VIII. Pontifice. Vidit Ecclesiæ suæ initia magnis et gloriosis quamprimùm augeri incrementis: Perfecta est sub hoc Ædes Imperialis; suscitatum item à benefico Imperatore Henrico Monasterium in monte S. Michaëlis; ac exstructa à S. Cunegunde Ecclesia Collegiata ad S. Stephanum: Et hanc quidem Benedictus VIII. Pontifex ipse, Ædem Imperialem Patriarcha Aquilejæ, Monasterium cum Templo Eberhardus, præsentibus Aribone Moguntino & Pefigrino Coloniensi Archi-Episcopis, aliisque præsentibus, consecravit. Erat amantissimus pauperum, in quorum solatium sumptibus suis dives Hospitale erexit eo in loco, ubi hodie Monasterium S. Theodori visitur. Augustissimis benefactoribus suis SS. Henrico & Cunegundi supremum ambobus beneficium reddidit, & defunctorum corpora, quàm potuit honorificâ sepulturâ, in æde summa reposuit. Non multò pòst & ipse secutus, obiit 13. Augusti, anno 1042, & sepultus est propè aram S. Henrici; postquàm annis 35. singulari cum laude præfuisset.

II.

SUIDGERUS à Mayendorff, nobilis Saxo, post Eberhardum primùm S. Henrici Cancellarius, tandem, eodem defuncto, Episcopus Bambergensis renunciatur, anno 1042. sub ipsa regiminis exordia Tharifcum, Castrum Adalberti de Babenberg in Monasterium S. Benedicti convertit, & praediis amplissimis ditatum in honorem S. Viti dedicavit. Vir eximiâ prudentiâ & virtute, pro Ecclesiæ Catholicæ honore zelosissimus. Et hinc gravissimè indoluit, cùm demortuo Benedicto VIII. exortum schisma magno mærore Dei Ecclesiam affligeret. Compositurus noxios turbines Henricus III. in Italiam, Comite Suidgero, ipse proficiscitur, novam Synodum cogit, è quâ (dum Gregorius VI. legitimus Papa, Gregorii Nazianzeni exemplum imitatus, ultrò, concordiæ causâ, sese Pontificiâ sede abdicat) quarto Episcopatûs sui anno Suidgerus, quamvis diu reluctatus, unanimi omnium consensu Romanus Pontifex creatus est, & Clemens II. appellatus, anno 1046. alteróque post die Henricum Cæsarem, augustámque Conjugem ejus Agnetem Romæ coronavit. In primam Ecclesiam suam, ex qua ad summos honores pervenerat, admodùm benevolus fuit. Adauxit illam multis privilegiis ac immunitatibus, & ab omni jure Archi-Episcopali eximens, soli Sedi Pontificiæ parere voluit. Cùm sedisset menses 9, dies 16, præmaturo funere extinguitur. Defuncti corpus cum ingenti multorum luctu Bambergam advectum, & in Ecclesia Imperiali tumulatum est, ubi hodiedum extat in Choro S. Petri positum bene merito Præsuli insigne monumentum.

 III. HAR-

VI.

HERMANNUS I. *Præpositus Bambergensis & Archi-Episcopatûs Moguntini, dum Sigefridus in Palæstinam ad S. Sepulchrum proficiscitur, administrator, defuncto in Austria Gunthero, eligitur 1066; Pontifice Alexandro II, Imperatore Henrico IV. Prima locavit fundamenta Ecclesiæ Collegiatæ S. Jacobi Majoris extra muros, opusque imperfectum reliquit, dum variis appetitus ærumnis maluit cedere Episcopatui, ut desineret tempestas, quàm eundem cum communi civium exitio tenere. Præfuit annis 10, perbreves reliquæ vitæ dies in Monasterio Schvvartzacensi transegit, ibidem 1076. mortuus & sepultus. Sub hoc Episcopo Arx Banthensis ab Alberade Comitissâ Banthensi, Hermanni Marchionis Voburgensis Conjuge in Monasterium S. Benedicti conversa est, & Cunstad, Ascheim, Heinrichsdorff, Castanesdorff, aliiq; pagi ac vici, ex defunctæ pientissimæ Matronæ testamento, ad Ecclesiam Bambergensem accesserunt.*

VII.

RUPERTUS, *Præpositus Goslariensis, & ob eximiam prudentiam Henrici IV. Consiliarius intimus, eligitur, 1076. Summa cum laude Episcopatui præfuit annis 26. Vidit magno dolore Ecclesiæ suæ Imperialis lamentabilem ruinam: Hæc enim in ipsâ Paschatis vigilia sub vesperam subitò exarsit, & tantoperè flamma invaluit, ut ædem totam brevi tempore absumeret, solis parietibus tantæ jacturæ testibus relictis. Decessit 1102, & in ecclesiâ Imperiali sepultus est. Sub hoc Præsule, anno 1077, multi Imperii Principes, præsentibus etiam Legatis Pontificiis, Forchemii Comitia habuêre, in quibus Rudolphum Sueviæ Ducem, adversùs Henricum, Germanorum Regem, elegerunt. Sed audiens Henricus, quatuor præliis victum Rudolphum, lethalique tandem vulnere saucium, spem Imperii cum ipsa vita ponere coëgit. Occiso Rudolpho, Saxoniæ & Sueviæ Principes aliique plures Bambergæ frequenter convenerunt, & in ejus locum Hermannum Ducem Lucelburgensem substituerunt, qui tamen, aliquoties cæsus, regium nomen ultro deposuit, & ad suos reversus est.*

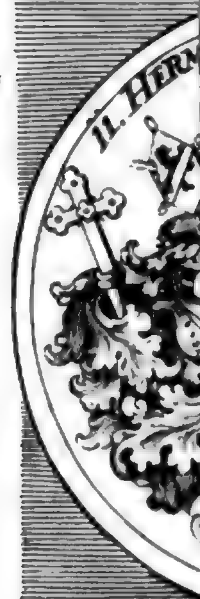
VIII.

S. OTTO I. *Comes de Andechs, Henrici IV. primùm Cancellarius, posteà Henrici V. Sacellanus, tandem Episcopus Bambergensis eligitur, & à Paschali II. qui durante Romæ schismate Avinionem concesserat, ibidem festo Pentecostes consecratur, 1102. S. Fundatorem Henricum pyssimus Præsul æmulatus, totus erat in exstruendis Templis & Monasteriis, in quibus Deus assiduè laudaretur. Fundavit Monasterium Michelfeldaense, exstruxit Langheimense, Banthense & S. Michaëlis extra muros Bambergæ reparavit, Ecclesiam Collegiatam S. Jacobi majoris ab Hermanno I. inchoatam absolvit & consecravit, Ecclesiam Imperialem incendio propè absumptam ad eum, quo hodie viget, decorem resuscitavit, plurimasque adhuc ædes sacras ac Monasteria ad subditorum suorum commodum & salutem per totam latè Diœcesin singulari beneficentiâ erexit. Illustre tanti Viri exemplum imitatus est id temporis præter cæteros Comes ab Ebrau, ditissimi Monasterii Ebracensis fundator. Nec contentus optimus Pater subditis suis providisse, urgente Zelo ad Pomeranos etiam perrexit, quos ab Ethnica superstitione ad veram fidem traduxit. Tandem plenus dierum & meritorum, vitam cœlestem adiit 30. Junii, anno Christi nati 1139. ætatis 70. regiminis 37 in choro Monasterii S. Michaëlis sepultus, ubi sanctum corpus magnifico sepulchro conditum singulari omnibus est venerationi. Sub hujus regimine Urbes Staffelstein, Cronach & Botkenstein aliaque oppida, tum Henrici V. & Lotharii III. donatione, tum sollieiti Præsulis industriâ ad Ecclesiam Bambergensem devenerunt. Uno ante Obitum suum anno Conventui Imperiali à Conrado III. Imperatore Bambergam indicto, interfuit, & octiduo pòst, Albertum II. Comitem Sarburgensem, in Moguntiæ Archi-Episcopum non pridem electum, in Cæsaris & S. R. I. Principum præsentia, festivâ solennitate consecravit.*

iscopus
o Con-
radia,
ripsit;
, Mi-
splen-
um tot
us sit.
Obiit

onrado
tumu-
it. Sub
nus, in
mmea-
Anno
spitale
einach
sbach,
rafuit
nestas
stllens
rumnis
sepul-

III. &
re illu-
unctus,
benefi-
sia Dei

II. OT-

XII.

OTTO II. Comes de Andechs, S. Ottonis I. Nepos; posteà, anno 1180. dum Bertholdo Camiti de Andechs, Episcopi Ottonis Fratri Germano, Fridericus Imperator Meraniam donavit, cum tota familia Ducis Meranensis Titulo insignitus, eligitur 1177. Pontifice & Imperatore eodem. Erat animo liberali in omnes, in pauperes pene prodigo, si quid hic tamen nimium esse potest; unde & cognomento Largus fuit appellatus. Sub hujus regimine, 1185. perpetuum ver ac æstas sine omni hyeme fuit; támque calidum cœlum, ut Decembri, Januario, Februario vites & arbores floruerint, fructusque mense Majo, uvæ Augusto maturuerint. At sequenti anno indulgentiam suam redimere visa est acrior hyems, dum in medio vere sub pentecosten fruges & fructus omnes frigore enecuit. Inter cætera hoc habuit solatium, quòd S. Ottonem hujus Nominis I. Prædecessorem & Patruum suum à Clemente III. in album sanctorum referri viderit. Moritur 1192. 2. May, & in æde Imperiali sepelitur, postquàm annis 14. præfuisset.

XIII.

THIMO, Imperialis Ecclesiæ Canonicus, & Collegiatæ ad S. Stephanum Præpositus, eligitur anno 1192, Cœlestino III. Pontifice, & Henrico VI. Imperatore. Hujus singulari Industriâ & devotione S. Cunegundis Virgo & Imperatrix numero Sanctorum accensa est, cùm, quanta in cœlis esset, plurima ad ejusdem corpus patrata miracula satis indicâssent. Ipso quoque Fundatore, annis singulis panes, quos cuneos vocant, in templo distribuuntur. Obiit 18. Octobris, 1201, Episcopatûs sui anno 9. in Ecclesia Imperiali ad aram S. Cunegundis, pro cujus honore tam zelosus in vita fuerat, sepultus. Sub hujus regimine, anno 1190, Philippus Suevia Dux coronatus est Bambergæ Rex Romanorum.

XIV.

CONRADUS, Dux Silesiæ, eligitur, 18. Februarii, anno 1202; Pontifice Innocentio III, Rege Philippo. Optima Patria vix vidit, nedum fruita est Principe suo, à quo magnum aliquid exspectare poterat, nisi conceptam spem invida mors intercidisset. Altero enim statim, postquàm electus fuerat, die prematurè extinguitur, & in Ecclesia Imperiali sepelitur.

egi-
con-
una.
rima
con-
pul-
nine
irmi
fuo

nti-
non
nta-

pani
fu-
den-
blu-
bis
nes
ten-
nde-
Ac-
e in
mæ-
atu
cta
bia
urk
in

II.

XVIII.

BERTHOLDUS, *Comes à Leiningen, eligitur, 1257: Sedente Alexandro IV. Imperio jam à septem & amplius annis vacante. Præfuit annis 28, inter funesta bellis, fame & peste tempora. Carmelitis in foro, ubi hodie Collegium visitur, Monasterium exstruxit, additisque reditibus fundavit; Oppignoratum Castrum & oppidum Zeil, & Satrapiam Thüringstadiensem, numeratis 400. argenti marcis, recuperavit; &, 1269, Ludovico Bavariæ Duci Ambergam, & cætera bona, per mortem Bertholdi Marchionis Hohenburgensis ad Ecclesiam devoluta, beneficiario jure contulit. Hoc tempore Eberhardus Comes à Schlüsselberg, fundata à se in Schlüsselau Parthenoni filiam Gisselam præfecit primam Abbatissam. Convulsum 23. annis, suóque Capite destitutum Imperium lætus tandem aspexit cum insignibus suis ad Rudolphum Habspurgicum Austriacæ Stirpis Fundatorem deferri, 1273; à quo mox toti Germaniæ pax & concordia felicibus armis parta est. Obiit, 17. Maji, anno 1285, in Ecclesia Imperiali sepultus.*

XIX.

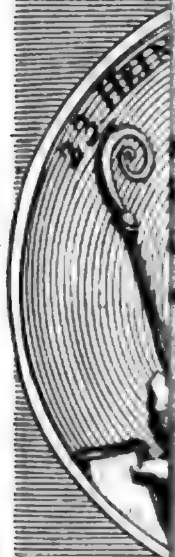
ARNOLDUS, *Comes à Solms, eligitur, 26. Junij, anno 1285. Honorio IV. Romano Pontifice & Rudolpho I. Imperatore. Magnâ laude Ecclesiam Bambergensem decennio moderatus est; &, 19. Julij, anno 1295. decessit, relictâ Virtutis ingentis famâ: Sepulchrum ejus videre est in Æde Imperiali ante aram S. Joannis Baptistæ. Sub hoc tempus Germania cæpit reviviscere, perduellibus ac hostibus ubique à Rudolpho Cæsare aut fugatis aut devictis. Primo ejus Regiminis anno Electoribus sex septimus est additus Bohemus.*

XX.

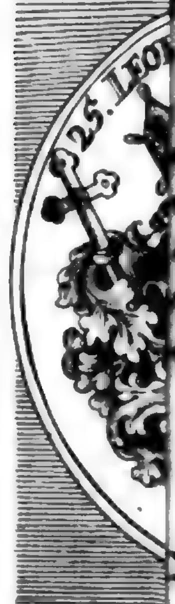
LEOPOLDUS I, *Comes à Grundlach, succedit Arnoldo 1295; Sub Pontificatu Bonifacii VIII, imperante Adolpho. Primos Regiminis annos inter mæstos bellorum turbines exegit, hinc Adolpho Nassovico, inde Alberto Austriaco, qui in abrogati Adolphi locum electus fuerat, pro Imperii corona contendentibus, & in paria armorum fœdera pro affectuum diversitate totam secum Germaniam trahentibus, donec anno 1298, victus in acie Adolphus vitam & Imperium posuit, Victorique Alberto coronam cessit. Novennio præfuit nobilis animi Princeps, & 22. Augusti, 1304, mortuus, in Ecclesia Imperiali sepelitur.*

Ordi-
lberti
Cœno-
tinue-
pella-
artini
nd re-
& pius

aminis
ins eli-
s. Ec-
at, vix

tur B-
laude
, Ca-
ad Ec-
ali se-
Ludo-
no Co-
á insi-

XIV.

XXIV.

WERINTHO, *Schenck à Rieneck, eligitur, 1328. Pontifice & Imperatore rursus iisdem. Hoc Tempore Leopoldus ab Egloffstein, Ecclesiæ Bambergensis Præpositus, festum, quod ajunt Stretzenweeg, instituit, in gratam memoriam ejus periculi, quod in itinere versus Ebracum, prædonibus, à quibus multo numero cingebatur, prodigiosè devictis, salvus evaserat. Præfuit Werintho annis 5. administratòque optimè Episcopatu obiit 1333. sepulchrum ejus in Ecclesia Imperiali videtur.*

XXV.

LEOPOLDUS *II. ab Egloffstein, Ecclesiæ Imperialis Præpositus, eligitur, 1333. confirmante Benedicto XII. sub Imperatore Ludovico V. Multum debet pii Præsulis Industriæ & prudentiæ Ecclesia Bambergensis, multis ab illo reditibus & juribus aucta. Præfuit annis 10. quorum postremos admodùm difficiles habuit; nam, dum locustarum innumera vis Germaniam propè totam depascitur, tanta fuit annonæ Caritas, ut multos subditorum suorum fame emortuos amitteret; quorum funeribus vel eò acerbiùs indoluit optimus princeps, quòd communis esset calamitas, nullumque aliunde remedium posset accersiri. Obiit 10. Julii, 1343. sepultus in Ecclesia Imperiali. Sub hujus regimine Nobilis Virgo Catharina Zöllnerin à Brand Parthenonem S. Claræ, prima ibidem Abbatissa, Bambergæ fundavit.*

XXVI.

FRIDERICUS *I. Comes ab Hohenlohe, Alberti Episcopi Herbipolensis eodem tempore regentis frater, eligitur 1343. Pontifice Clemente VI. Imperatore Ludovico V. Princeps non minùs virtute quàm genere clarus, de Ecclesia sua optimè meritus, & summis æquè ac infimis amatus. Sub hæc tempora series illustrissimæ stirpis Comitum de Schlüsselberg desiit, magnáque bonorum pars ad Ecclesiam Bambergensem transiit. Moritur, decennio regiminis expleto, 1353. & in Ecclesia Imperiali propè aram S. Barbaræ, quam ipse dotaverat, sepelitur.*

1313. & re-
r pietate &
ne Regni &
ionis, quem
ini funda-
ò ab Impe-
e Patria;
fuit. Uno
avit.

. Carolo
. Tri-
Imperi-
nis an-
rs, dum

; sum-
lem re-
rio XI.
Comes
ifficiles
Magde-

XXX.

XXX.

LAMBERTUS, de Brunn, Nobilis Alsata, eligitur 1374. Pontifice Gregorio XI. & Imperatore Carolo IV. Princeps singularis eruditionis & prudentiæ beneficæ indolis, animi infracti, tantarumque virtutum, quæ eum summis honoribus dignum facerent. Fuit primùm Abbas Gengenbacensis, & Caroli IV. mox Wenceslai ejusdem filii Consiliarius intimus. Inde ad Brixensem Infulam, quam quadriennio gestavit, promotus est; Posteà novem Spirensi, Argentinensi Ecclesiæ undecim annis præfuit. Postremum, resignante Ludovico Marchione Misniæ, Bambergensi Episcopatu dignissimus omnium suffragiis postulatur, urbémque 3. Februarii anno 1375. ingreditur, summo ab omnibus honore exceptus. Aperuit primus SS. Henrici & Cunegundis sarcophagum, eorum sacra Lipsana propiùs oculis expositurus. Bambergensis Ecclesiæ restaurator & Amplificator jure appellari meretur: Contracta debita expunxit; oppignorata recuperavit; omnibusque receptis suam etiam aucturus ecclesiam, emit Arces Giech & Stuffenberg, oppidaque Baunach, Teuschniz & Schessliz, in quorum ultimo Hospitale fundavit. Tam bonus summóque amore dignus Princeps rebelles tamen Cives suos Bambergenses expertus est, quos equidem, obsidione urbem cingens, armatâ manu compescuit. Novum mœrorem pio Episcopo attulit incendium, quòd omnes, superiorem inter & inferiorem pontem, positas domus, 1393. absumpsit. 25. Annis Episcopatum tenuit, quo se tandem jam grandis senio abdicavit anno 1399. Forchemiique privatim Deo & sibi vivens, paulo pòst, pientissimè obiit. Corpus Bambergam delatum, in Ecclesia Imperiali sepultum est. Sub hujus regimine à Civibus Parochia B.V.M. in Kauhlberg eâ, quâ hodie suspicitur, amplitudine ac formâ erigitur.

XXXI.

ALBERTUS II. Comes à Wertheim, Lamberti Coadjutor, substituitur, 1399. Pontifice Bonifacio IX. & Wenceslao Imperatore, cui mox ob inertiam 1400. abrogato, Rupertus Palatinus successit. Ecclesiæ suæ præfuit annis 22. multarum virtutum Princeps, inter quas eminebant Clementia & Liberalitas. Pro omnibus obsequiis sibi exhibitis gratissimus, nullius unquam operam indonatam reliquit. Si quid culpari in eo poterat, nimia sinceritas est, quâ se suámque Ecclesiam multis debitis & periculis, circa aliena perfidia metam, Germanæ fidei Princeps exposuit. Moritur 19. May. 1421. & in Ecclesia Imperiali sepelitur. Sub hoc Tempus Illustrissima stirps Comitum à Trudingen exinguitur, multaque arces & oppida jure feudatario ad Episcopatum Bambergensem transeunt.

XXXII.

FRIDERICUS II. ex antiquissima stirpe DD. ab Auffsess, eligitur, 1421. Pontifice Martino V. Imperatore Sigismundo. Regimen aggressus est eo ipso tempore, quo Hussita ferro & igne omnia populabantur: Grassati diu in Bohemia, Bambergam usque processerunt, urbem & patriam totam devastaturi, nisi 12000. florenis indemnitas empta fuisset; sed nulla potuit diuturna esse securitas, dum finitimis circà tumultuantibus provinciis undique non modicum damnum inferebatur, & pejora semper timebantur. Tot igitur tantasque Ecclesiæ suæ clades non diutius ferens optimus Præsul, 10. regiminis anno 1431. Episcopatum, cum consensu Eugenii IV. abdicavit, in Austriam profectus, ut procul extra oculos patriæ calamitas esset. Illic ad Anisum fluvium, Ecclesiam Collegiatam B. M. Hospitalis in calce Pirræ montis sitam fundat, transactâque sanctè vitâ, ibidem moritur ac sepelitur, 24. Februarii. 1433.

Prap-
equen-
gulari
s fatis
m vis
urima
incen-
totum
o belli
e, do-
sitam
antur,
extra
ata ta-
ens to-
s, ten-

I. Impe-
vigilis,
paxere-
dum vi-
os ex a-
mors-

Friderico
signa in
opalem,
Pere
expulit,
amberga

XXVI.

XXXVI.

HENRICUS III, *Gros à Trockau, eligitur 1487; Sub Pontificatu Innocentii VIII. Imperatore Friderico III. Virtutes in eo illæ, quæ maximè Principem ornant: prudentia erat singularis infracti animi, indolis liberalis, in propagando cultu Divino studiosissimus. Tot virtutes probavit multa adversitas: In ipso regiminis exordio Curiæ suæ Episcopalis propè totius, depascente flammâ, jacturam fecit. Subinde à Friderico Marchione Brandeburgensi multa passus; qui ingente tandem exercitu ipsi etiam Bambergæ propiùs imminens, vel solâ imperterriti Principis famâ deterritus est, pacémque ultrò obtulit. Obiit anno 1501, Episcopatûs sui 14, in Ecclesia Imperiali sepultus. Regnante hoc Præsule, anno 1492, à Christophoro Columbo novus Orbis detegitur.*

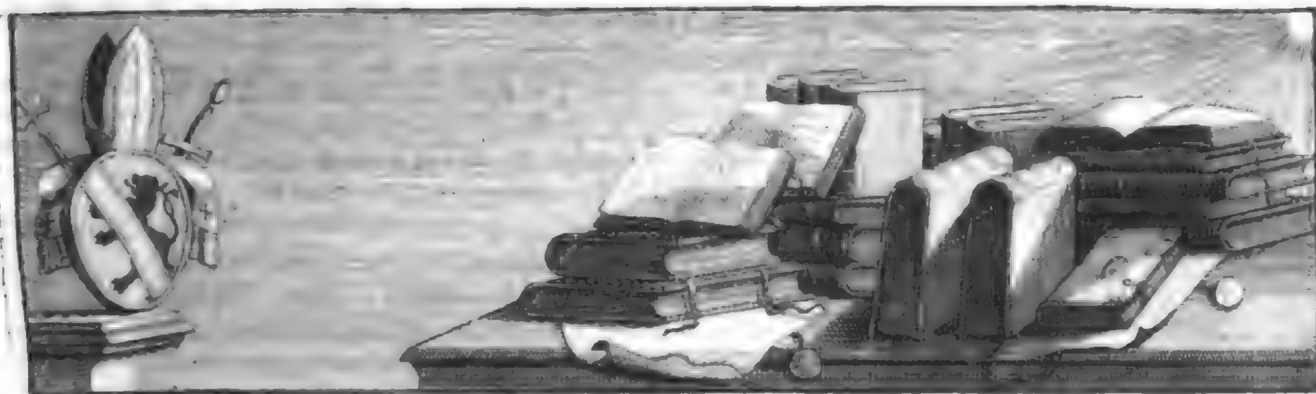
XXXVII.

VITUS I. *Truchses à Pommersfelden, eligitur 1501; Sedente Alexandro VI, & Maximiliano I. imperante. Eminebant in illo præter cæteras dotes eloquentia, & subtilis in consiliis dandis dexteritas, maximè verò, subditorum amor; quos adeò animo complectebatur, ut, ne plùs justo gravarentur, ipse libros censuales descripserit, & quantum singuli penderent, sollicitè examinârit. Facetiarum & jocorum osor acerrimus, non alios quàm serios sermones admittens. Biennio tantùm præfuit, fluxûque sanguinis exhaustus 7. Septembris, 1503, in Ecclesia Imperiali sepelitur.*

XXXVIII.

GEORGIUS II, *Marschall ab Ebnet, eligitur 1503. Pontifice Pio III, & Imperatore Maximiliano I. Biennio tantùm, non diutiùs quàm Prædecessor suus, Episcopatum tenuit. Quod maximum Principis ornamentum est, in administranda justitia & æquitate erat accuratus; nec ad personas, sed solam causam, respiciens, pauperi æquè ac diviti suum tribuebat. Mortuum, 31. Ianuarii, anno 1505, magno Patria luctu prosecuta est, & in Ecclesia Imperiali sepultum, indice doloris sui monumento honoravit.*

XXXIX.

MARTINI HOFFMANNI ANNALES BAMBERGENSIS EPISCOPATVS,

Ab origine ad an. CIƆIƆC.

Fide tabularii publica scripti et

ex quatuor codicibus manuscriptis emendati continuatique

AD AN. CH. CIƆIƆCC.

e museo

IOAN. PETR. LVDEWIG, ICti.

An. Ch. 326. **Situs Babebergae.**

Abeberga, regia A Franciae orientalis urbs, sita ad Regnesium amnem, inter arduam sylvam et montes, in ea regione, quae praetorii nomine appellata fuit,

Hofim Voigtlande. quam Narisci, Variscos *Ptolemaeus* nominat, olim tenuerunt. Hodie *Francia superior* siue montana dicitur et ad Bauariae superioris partem aliquam et Noricum protenditur.

Sex Franconiae pagorum descriptio. II. Is enim hodie totius *Franciae* status est, ut in *sex* prouincias diuidatur, et suum quaelibet nomen, secundum naturam fluminum et montium adepta teneat.

1) primi. *Vnam*, quam diximus *montanam* eamque amplissimam, tres in se complectentem circulos, 1) *Praetorianum*, 2) *Boiorutenum* et 3) *Vorchemicum*.

2) secundi. *Alteram*, quam hinc claudit Redniz, inde Necaris fluuius, et ex parte occidentis Fagoniam attingit.

3) tertii. *Tertia* ab Othonis imperatoris donatione Amorbacensi coenobio facta, uel, ut alii *An. Ch. 326.* malunt, a loco non ignobili *Othonohemio*, ubi inter uenandum Otho imperator olim pernox egit, *Othonica sylua* uocatur, et ab *Heydelberga* ac Neçcari fluminis ripa, ad Moenum usque porrigitur, et a meridie Charitnios habet populos.

Quartus inde locus arduae **4) quarti.** sylvae, propter aditus difficultatem B conceditur, et ad septentrionem et ad occidentem, continuo Moeni decursu, ad orientem Regneso, ad meridiem Aisso, terminatur fluminibus.

Quintam **5) quinti.** transverse scindit et irrigat Almoniae fluuius.

Sexta Baunacis fluuioli **6) sexti.** accolas habet, et cum his totum illum inter Coburgum et Schweinfordiam interpositum tractum complectitur.

C III. Eius autem *principes* et reliquae **Principes Franconiae.** dignitates sunt *Babenbergensis*, *Wirceburgensis*, *Eistetensis*, episcopi, ordinis Teutonici *magister*, burggrafius *Norimbergensis* et comes *Hennebergius*. Hos uero omnes longe dignitatis fastigio superat Babebergensis. Is enim in dioecesi sua archiepiscopus est, et ex vetere in-

sti-

An. Ch. 326. stituto totius non solum Franciae grammatophylacium habet, sed et conuentus indicendi et cum burggrafio Norimbergensi inter prouinciales alios conuocandi potestatem obtinet.

Comites. IV. Proximum his tenet *Hoënloius*; *Werthemius*; *Castellensis*; *Rhineccius* et *Erbacensis*. Quibus anno sesquimillesimo fuit additus *Schwartzenbergius*, prius baro, uetere *Sensbemiorum* familia oriundus.

Barones. V. Barones duo, *Lymburgius* & *Heydeccius*. Ad quem baronatus honorem euectus accessit Georgius Ludouicus *Sensbemius* senior, et nouam eam dignitatem denuo in familiam suam intulit.

Ciuitates. VI. Liberae ciuitates *Norimberga*, *Rotenburgum* ad Tubarum, *Winsbemium*, *Schweinfordia* et *Weisenburgum*.

Nobilitas. VII. Ac numerosissima denique *nobilitas*, quae praeter uasallorum officium se liberam, nec ulli Franciae principum, sed soli imperatori subiectam esse gloriatur.

Franconiae portio pars Boioariae. IIX. Caeterum Aeneas Syluius de *Norimberga* loquens, *dubium est*, inquit, *ea Franconiae an Boioariae cedat*. Quod hodie tamen omni prorsus dubio caret, cum ciuitas haec, ut idem Aeneas scribit, in parochia Babebergensi sit posita, quae ad Francos pertinet.

Familiae emortuae. 1) Henneberg. 2) Rheineck. 3) Heydeck. IX. Sic etsi nobilissima & uetustissima *Hennebergiorum* stirps, in Georgio Ernesto, principe optimo, nuper defecerit et comitatus ejus ad Thuringiae et Hassiae Landgrafios, *Rhineccriorum* uero ac *Heydecciorum* ditiones, nulla uirili prole ab iis relicta, ad archiepiscopum *Moguntinum* et Rheni *palatinum* Nouoburgensem, delapsae sint et ipsi Francis adhuc ut membra fideliter adhaerentes publicis eorum conuentibus per legatos suos interesse soleant: id tamen non nisi ratione harum ditionum fieri consueuit, quod fortasse *Munstero*, qui in Cosmographia hos duos principes inter Franciae proceres retulit, cum reuera tamen circulum rhenanum attineant, ignotum fuit.

Lapsus Munsteri.

Fertilitas. X. Ipsa regio partim montosa, partim plana & arenosa, uini et frugum est fertilissima et multis irrigua fluminibus, e quibus inclyti et nauigabiles sunt *Moenus* et *Regnesius*, magnamque commoditatem exportandis et permutandis rebus, quas terra producit, adferre solent.

Regnesius flu. XI. Horum *Regnesius* in agro Norico prope Weisenburgum, imperiale oppidum, ortus et *Pegneso* auctior redditus, urbem interfluit et in tres diuisam partes, tribus pontibus, lapideo et duobus sublicijs, iterum coniungit et molas plurimas, frangendae frugis et aliis usi-

A bus accommodatas, fluctibus agere et exercere solet. *An. Ch. 326.*

Conatus Caroli M. iungendi Rheno Danubium. XII. Per huius fluminis alueum Carolus magnus, a quibusdam persuasus, olim efficere uoluit, ut a Danubio in Rhenum nauigaretur, si inter *Rhegnesum* et *Almoniam* fluuios fossa duceretur, quae nauium esset capax, cum ille Moenum ingressus Moguntiae Rheno, hic uero B iuxta Kelhemum oppidum Danubio misceretur. Quanquam autem totum autumnum tempus in tam praeclarum opus absumtum et *fossa*, duo *millia* passuum in longitudine et trecentos pedes in latitudinem, ducta esset: tamen labor infausto coelo susceptus, continuis imbribus partim subsedit, partim Saxonum ad gentilitatem defectione impeditus fuit. **Altmühl.**

Moenus. C XIII. Moenus in *monte pinifero* initium sumit et per uitiferam uallem in uiperae morem decurrendo, prope uicum Bischouesbergum, dimidium infra milliarium, Rhegnesum excipit et cum eo non paucas Franciae urbes praeterfluens, supra Moguntiam in Rhenum se exonerat.

Pinifer mons Fichtelberg. XIV. Est autem *mons pinifer* in D montanis burggrafii Norimbergensis, inter Franciam, Voitlandiam et Bohemiam, in Nariscorum ora situs, in circuitu sex circiter milliaria complectitur et, praeter Moenum, tres adhuc alios fluuios nauigab les emittit, *Egram*, *Nabum* et *Salam*, et non sine admiratione et naturae maiestate in quatuor mundi cardines transfundit. *Egra* ad orientis oram E fluens Bohemiam perlabitur, et iuxta Litomaritium Albi sociatur. *Nabus* meridiem uersus se conuertit et, *Vilso* suscepto Ratisbonae in Danubium se abscondit et cum eo in pontum Euxinum fluit. *Sala* uero septentrionem petit, et iuxta Calbam oppidum, tribus a Magdeburgo milliaribus, in Albim concitatur. De qua re ita Conradus CELTES Lib. F 2. Elegia 10.

Flumina effundit in quatuor orbis plagas. **Celtis elegia.**

Francia Germano mihi stirps et origo poetae
Hercynia e medio, cincta beata, sinu.
Quam Moenus mediam perlambit uitifer oram,
Cuius quadrifluo nascitur unda iugo.
G Pinifer is: cuius de uertice flumina quater,
Quatuor in partes orbis amoena cadunt.
Moenus ad occasum Francorum fertur in oras:
Sala sed Arctois perditur Albis aquis.
Egra sed Eoi, petit ardua regna Bohemi.
Nabus at Istrinis insinuatur aquis.

XV.

An. Ch. 326.

Vrbis Bambergensis descriptio situs et soli.

XV. *Vrbs* ipsa ab oriente in occidentem ad *colles*, quibus cingitur, excurrit et, fluminis *nauigabilis* commoditate, collium circumfusorum frequentia, *hortorum* amoenitate et *aeris* moderati salubritate, cultoribus idonea est et ad incolendum optabilis. Prospectat autem in *agrum* adeo cultum & uberem, ut satis constet, uix alium in Germania reperiri, aut natura feraciorem, aut rebus necessariis ad hominum uitam instructiorem, praesertim multitudine et bonitate omnis generis *frugum hortensium*, peponum, melopeponum, glycyrrhizae, dulcis illius & melleae radicis, quam liquiritium vocant et quae in tanta hic crescit copia, ut ex plaustris et nauigatione fluminis non in uiciniam tantum, sed et in exteras nationes euehatur.

Templorum.

XVI. In colle meridionali ecclesia St. *Stephani*, in occidentali uero et septentrionali templum *Jacobaeum* et archangeli *Michaelis* extructum est. Inter haec interiacet templum canonicorum cathedralium, opus uetustum, et quatuor inclusum quadrangulis. Singulis turribus impositae sunt cruces et globi inaurati, magnitudine insignes. Id templum est celebre multis monumentis: extant ibi multorum episcoporum, caesarum et principum *sepulchra*, quorum inscriptiones magna ex parte uetustate deletae sunt.

Sepulchra S. Brunonis.

XVII. Inter haec in sepulchreto canonicorum ante aram Mariae Magdalenae sunt sepulchra *Brunonis* episcopi Augustani fratris Henrici imperatoris & *Ismaelis*, eiusdem ex sorore nepotis, in quibus iam ne litera quidem apparet. In medio uero templo marmoreum et ferreis cancellis circumdatum est monumentum ipsius *Henrici* imperatoris et *Cunigundis* augustae coniugis, episcopii Babebergensis fundatorum miraculis insignium.

Ismaelis

Henrici S. Cunigundis S.

Parochiae.

XIIX. Habet praeterea urbs haec alia adhuc duo templa et augusta B. Mariae *Virginis* et D. *Martini* parochias. In quibus depicta et in tabulis suspensa gentilitia insignia multorum comitum, baronum, equitum, nobilium et patriciorum. Omnes enim illustres et nobiles familiae in Franconia solitae sunt memoriam nominis sui consecrare eiusmodi tabulis in templis affixis.

Insignia Franconiae gentilitia.

Vrbis etymon.

XIX. In urbis *nomine* uariant scriptores. *Ptolemaeus* Grauionarium, *Godefredus* Viterbiensis *montem pauonis*, alii a *cleri* frequentia *Papenbergam* nominant. Diploma super concessione totius comitatus et urbis, per Othonem II. imperatorem Henrico Bauariae duci nepoti suo facta, locum illum, in quo nunc ecclesia cathedralis est, cum adiacentibus collibus et aedificiis *Volcfeldum* nominat. Certum tamen est et ex probatissimis authoribus constat, quod *Baba*, Othonis, magni Saxoniae ducis filia, Henrici Aucupis imperatoris soror, quae Henrico Franciae duci nupta fuit, urbi nomen indiderit, et quod a *Baba* urbs, ab urbe autem principes et tota regio appellationem acceperit; unde rectius *Babeberga* vel Babenberga scribitur. Et hanc etiam etymologiam maioribus praecipue placuisse, plerosque literarum opinione claros homines eam secutos reperio.

An. Ch. 326.

Babae historia.

Conditores.

XX. De urbis *conditoribus* nihil apud historiographos scriptum inuenitur, nisi quod constat, eam longe ante Caroli M. tempora extructam fuisse et habitatam. Nam cum anno Christi supra septingentesimum nonagesimo sexto Saxones, immortali in Francos odio acti, a Christo, quem ante colebant ad gentilitatem deficerent, adscitis in armorum societatem Westphalis, Carolus cum exercitu in Saxoniam transiit et, ut rebellandi facilitatem praecideret, decem millia eorum in Galliae fines traduxit et ad colenda deserta alios alio distribuit. Qui maiori ex parte inde in hac nostra Francia ad Moenum & Radiantiam fluuios (Regnesum hodie dicimus) consederunt, regionem succisis nemoribus ad culturam reducere, in certos pagos distribuere et nouis habitationibus atque ecclesiis instruere coeperunt, et in singulis curtem, loci episcopo propriam christiana institutione assignarunt.

Origo Bargildorum.

XXI. Vnde is, cui eiusmodi curtis obtigerat, ut fructus uel censum annuum pro soli ubertate de ea praestaret, parochus, Barguldus et Burgildus promiscue dicebatur, ut etiam antiqui imperatores eam ipsam gentem in diplomatibus suis *Nordalbingos*, *Moinuenedos*, *Radenzuenedos*, quasi Albis, Moeni & Radiantiae fluuiorum accolas appellauere. Quod apud utrasque Albis ripas, ad plagam septentrionalem morati et inde cum uxoribus et liberis ad Moenum & Radiantiam translati certas ibi sedes posuerunt.

Inde Babeberg Pfaffenberg.

XXII. Praecipuus enim illorum locus Babeberga fuit, quem lingua sua Papenbergam, vulgo *Pfaffenbergam*, ideo nominarunt, quod frequentior hic quam alibi *cleri* numerus esset. Hac enim ratione persuadeor, aedem S. *Martini* tunc non primum extructam, sed multis ante annis extitisse et, uel sub S. *Kiliano*, uel paulo post illius tempora christianis sacris dicatam, eo, quod Franci ubicunque rerum potiti, uel noua templa exaedificarunt uel uetera addixerunt *Martini* memoriae, ut quem enixe colerent ac uenerarentur, sacrarunt,

Vetustissimum S. Martini templum.

quo

An. Ch. 326. quo exemplo etiam dictam aedem S. Martini titulum accepisse coniicio.

Incolarum ingenium. XXIII. Genus hominum eiusmodi, in quo adhuc priscos mores & Franconicam integritatem agnoscas. *Nobiles* militaribus disciplinis & venationibus dediti sunt. *Plebeii* vero ex familiis honestioribus nati plerumque studiis literarum & philosophiae dant operam. Reliqui autem *mercatores* sunt aut *frumentarii* agros, vineas et hortos colunt diligentius et uberius. *Rustici* omnes in libertate educati sunt, tota enim haec regio neminem habet seruili conditione natum.

Castrum Altenburg. XXIV. Extra urbem, ad occidentem, in colle amoeno & uitifero, castrum *Altenburgum* est positum, in quo regia olim fuit Alberti nobilissimi Franciae principis et *Babae* eius genitricis, Henrici Aucupis imperatoris sororis, quae celebre ad posteros nomen Babebergensibus dedit. Id castrum etsi uetustum et magnorum semper regum et principum domicilium fuit, tamen usque adeo historicorum ueterum silentio est inuolutum, ut nec per quem, aut quo tempore conditum sit, apud locupletem ullum scriptorem inueniatur.

De illo coniecturae. XXV. Ego tamen propter situs & loci opportunitatem aut cum castro *Norico* aut sub primorum Francorum in has regiones aduentu, locum legi & condi coeptum esse existimo. Quod *Regneso* et *Moeno* ad commoditates uicinus, nec expositus nimia propinquitate ad pericula excursionum hostilium. Et hanc nostram opinionem non parum confirmat nominis etymologia, quae per se quoque quantam antiquitatem prae se fert. Arcem enim siue castrum Germani *Burgum* uocant; unde *Altenburgum*, quod uetus arx siue castrum, siue natura infinite de antiquissimis rebus & seculis accipi solet.

Francorum origo. XXVI. Est autem *Francus* nihil aliud, quam liber & immunis. Quia Franciae populi, seruitutis Romanorum impatientes, ab hisce nunquam ita se uinci passi sunt, ut eorum iugum more aliarum gentium subierint, sed se potius ab intolerandis illorum tributis uindicarint, nomine *Francorum* à libertate, quod *Gregorius Turonensis* sensit, assumpto.

a Troianis. XXVII. Quae uero horum *origo* et unde ipsi ortum duxerunt, aut quas sedes habuerunt, priusquam in Galliam irruptionem fecerunt? Plerique annalium scriptores opinantur, eos a *Troianis* originem traxisse et, *Ilio* cremato, *Priami* nepotem *Priamum* alterum profugum in *Scythiam* uenisse, *Sicambriam* in ea constituisse et gentem nouae urbis cognomine appellasse. Inter quos primarius fuisse creditus fuit *Hunibaldus* et alii,

A qui eandem cum eo opinionem secuti sunt authores. An. Ch. 326.

Sententia uerior a Germanis. XXIIX. Rursus alii sunt inter ipsos summae authoritatis atque eruditionis uiri, qui Francos nequaquam a Troianis oriundos, sed *indigenas* suique corporis gentem asserunt et ab antiquissimis seculis, in ipso *Germaniae* limite ad oceanum circa *Rheni* paludes et ostia, natos esse aiunt et nomen eis inde impositum, quod B non aliunde ortum traherent. Et hanc ueram esse Francorum originem communi scriptorum consensioni conuenit. Ad quorum stabiliendam fidem non parum etiam facere uidetur migratio illa, qua, *Hunibaldo* teste, quadringentis ante Christum annis, ab antiquis istis suis patriis ad Rhenum delati, stabilem ibi e regione Agrippinae *Coloniae* sedem fixerunt et Romanorum res diutius luxuriare non passi, Galliam opportune aggressi, armis breui uniuersam subegerunt. C

An. Chr. 326. XXIX. Vnde cum an. Christi 326. inter *Sueuiae* et *Thuringiae* populos, bellum grauissimum exarsisset, *Thuringus* uiribus suis diffidens *Clodomirum* Francorum ducem, in Sueuorum perniciem multis precibus et pollicitationibus indeeuocauit. Qui, agri et praedae magnitudine ostentata, haud se ei defuturum pollicitus est et statim totius belli summam et rei, pro iudicio suo administrandae, arbitrium *Genebaldo* fratri commisit. Qui, delectu Francorum habito, ultra triginta eorum millia *Thuringo* in auxilium adduxit et reconciliatis dissidentium animis, agrum qui ad *Moeni* fluminis ripas, inter Sueuos & Thuringos medius interiacet, in laboris praemium obtinuit. D E Clodomirus Francorum dux. Aduentus Francorum ad Moenum.

XXX. Ab eo tempore Francorum sedes ad Moenum fuit, quae nunc hodie etiam *Francia orientalis* appellatur. Dum autem militaris Francorum copia ibi per tempus aliquod fuit et, de constituendis sedibus, uaria secum consilia uoluF tauit, regio in formulam ducatus redacta et *Genebaldus* dux eius institutus. Hinc *ducatus Franciae orientalis* nomen inclaruit. Atque hic primus fuit, qui perpetuam in his ditionem, dux institutus, adeptus sit. Francia orientalis in ducatus formam redigitur. Dux I. Genebaldus.

XXXI. Eo *anno 356.* uita functo, *Dagobertus* ducatum, uirtute patris inchoaG tum & ampliatum, regendum accepit. Cuius possessionem horum deinceps posteri per *quadringentos uiginti sex* integros annos, usque ad *Burcardum episcopum Wirceburgensem*, continuarunt et regiae *Merouingorum* in Gallia stirpi initium praebuerunt. Dux II. Dagobertus an. Chr. 356.

XXXII. Quare rectissime facturum me arbitror, si priscorum Franciae ducum nomina, res eorum gestas, atque illustres in subigenda Gallia progressus ordine

An. Ch. 356.

ordine bene persequerer et in hos annales includerem.

Dux III. Clodio anno 377.

XXXIII. Anno 377. *Dagobertum* excepit *Clodio*, filius, uir rei militaris peritus et in praeliis aduersus Romanos semper inuictus.

Dux IV. Marcomirus anno 398.

XXXIV. Quo *anno 398.* ex rebus humanis erepto, ad *Marcomirum*, filium, totius Franciae cura deuoluta. Hic late per ea florens tempora a finibus *Bauariae* atque *Bohemiae* ad Rheni ripas usque ditionem suam extendit.

Dux V. Pharamundus an. 402. et rex primus Francorum an 419.

XXXV. Obiit anno 402. tribus filiis relictis heredibus, *Pharamundo*, *Marcomiro*, *& Sunone*. Maximus natu *Pharamundus* patri in ducatu subrogatus est, quem cum annis 15. fidissime gubernasset, *anno 419.* in urbe *Wirceburgo*, concordibus omnium sententiis, primus Francorum rex declaratus fuit & in ducatu successorem *Marcomirum* fratrem habuit.

Dux VI. Marmirus.

XXXVI. Eius multae et magnae enituere uirtutes et dextra laude bellica et captae *Treuirorum* urbis direptione insignis. Itaque regnum ordinare ingressus, nouis illud institutis formauit et leges, a *Salagasto* et aliis legislatoribus compositas, Francis suis edixit. Eas leges *Salicas* nuncupatas et Germanica lingua scriptas fuisse ex priscis annalibus patet. Vnde falluntur, qui ullas Francos ante *Clodouaeum* regem leges habuisse negant. Diem obiit anno regni sui nono et *Francobergae* in posteriori castro ad tumulum paternum sepultus perhibetur, cum frater eius *Marcomirus* quinquennio ante nempe 424. e uiuis excessisset, *Priamo* filio duce instituto.

Leges Francorum Salicae.

Dux VII. Priamus anno 423.

Dux VIII. Genebaldus anno 435.

XXXVII. Quem *anno* inde 435. *Genebaldus* subsecutus, infestos ab initio habuit Allemannos, quos tamen armis deuicit et Rhenanas prouincias crebris populationibus misere afflixit. Qua de re per *Aetium*, *Valentiniani* imperatoris ducem, agris et oppidis per subitam impressionem occupatis, cedere et rursus trans rhenum se conferre coactus fuit.

XXXIIX. Per eos dies *Meroueus* rex Clodionis patris in regno successor Rhenum sine ullo certamine traiecit et, positis ad *Axonam* amnem domiciliis, Romanos Galliae possessione exuit. Ab eo inde Francorum reges, qui abhinc in Gallia dominati sunt *Merouingorum* tulere nomen.

Dux IX. Suno anno 455. Sonnenberg. Suntheim.

XXXIX. Anno 455. *Genebaldo* mortuo successit *Suno* castri *Sunobergensis* in ditione *Coburgensi* et *Sunthemiae* ad Moenum arcis conditor.

Childerico Egidius sufficitur.

XL. Eo tempore *Childericus* rex *Merouei* filius propter libidinem regno pulsus et *Egidius* Romanus, militum magister, eius loco regnare iussus, cum *Siagrio* Lugdunensem Galliam diu contra Francos defendit. At Childericus octauo anno post a Francis suis, *Egidium* iam perosis, ab exilio reuocatus, Alemannos, bello uictos, sibi subegit et Romanis *Coloniam*, *Moguntiam*, *Spiram*, *Wormatiam*, *Argentoratum* et omnem denique regionem ad Rhenum, a *Constantia* ad mare usque et *Legarim* fluuium ademit. Ea ratione non longe post *Siagrium*, capite plexum, expulsi et caesi imperium in Galliis habere desiere Romani, postquam ante 537. circiter annos a Iulio Caesare in prouinciam redactae fuerant. Obiit Suno anno 478. *Clodomiro* filio successore destinato, qui, cum ad tantam rerum molem sustinendam minus esset idoneus, *Clodoueus* Francorum rex *Clodium* fratrem suum in eius locum substituit. Sed quod *anno 494.* inter uenandum, ab apro forte percussus exiguo dierum spatio uitam finiret, Franciae ducatus ad heredem legitimum relapsus est.

An. Ch. 455.

Childericus reuocatur.

Dux X. Clodomirus 478.

Chlodouaei conuersio ad sacra Christi.

XLI. Inter haec, cum Alemanni, assumptis in belli societatem *Bauaris*, Rhaetiae et Italiae populationibus minus obsaturati, Francorum quoque possessiones inuasissent, CLODOVEVS rex cum lectissimo militum robore, trans Rhenum obuiam processit et, regibus eorum caesis, ipsam etiam gentem difficili et diu ancipite pugna uicit, cum, rebus suis iam inclinatis, aciem illustri edito uoto restituisset. Scilicet Christo, quem *Chrothildis* uxor coleret, uictor nomen clare pollicitus, Christi praesentem opem expertus est et celebrem ab Alemannis uictoriam consecutus, eorum reliquias *stipendiarios* effecit.

Dux XI. Hugobaldus anno 515. Christi sacris initiatus.

XLII. Porro, anno Christi 515. *Clodomiro* mortuo, *Hugobaldus* ducatum uiginti annis tenuit et primus e Franciae ducibus fuit, qui christianis sacris initiatus, Christum coluit. Quem *anno 541.* Fuita functum excepit *Helenus*, regni et paternae pietatis heres.

Dux XII. Helenus. anno 571.

Dux XIII. Genebaldus anno 595.

Dux XIV. Clodomirus anno 615.

Dux XV. Herebertus anno 638.

XLIII. Helenum *Godefridus* anno 571. subsecutus est, cui anno 595. successit *Genebaldus*. Hunc anno 615. *Clodomirus*; Clodomirum anno 638. *Herebertus*, ex fratre nepos, excepit. Cuius regimen, quod inter authores satis constat, laudatis principibus conferendum. Cum interim *maiordomus*, qui palatiis, siue *aulae* regiae praefectus erat, propter regum *Merouingorum*, luxui se totos mancipantium, indolem et gloriam exoletam, hoc ipso anno, nempe *666.* primum ad regni gubernationem adhiberi coepisset.

Dux XVI. Clodoueus an. 668.

Dux XVII. Gosbertus an. 680.

XLIV. Altero adhuc anno *Herebertus* dux obiit et *Clodoueum*, nepotem ex *fratre*, successorem reliquit; cui anno Christi 680. *Gosbertus* heres fuit. Sub quo

An. Ch. 680. quo *Kilianus*, natione Scotus, Christum A professus, longe dissitas regiones, patriis relictis sedibus, adiuit, ut pietatem, qua ipse imbutus, alios doceret. Qua occasione, iussu *Cunonis* pontificis, eum sub annum Christi 688. cum *Colemanno* et *Diethmanno* diacono, sociis, in *Franciam orientalem* et *Wirceburgum* uenisse refert *Frisaeus*, quem in hac historia sequimur. Vbi cum de religione sermo- B nem ferenti fidem multi adhiberent, ipsum etiam ducem, *Gosbertum*, amore christiani nominis adactum, ut hominis hospitis accommodatis ad pietatem concionibus permotus, Venere ualere iussa, *Geilenam*, fratris coniugem, quam, gentilium more, pellicem secum in deliciis habebat, se abdicaturum in se reciperet. Qua de re *Geilena*, acerbum in C *Kilianum* et *socios* odium gerere et uitae eorum apertas instruere insidias coepit, eo usque, ut die quodam, duce *Gosberto* peregre profecto, eos de nocte rebus diuinis operantes, per sicarios opprimi et capite obtruncari iusserit. De horum uita martyrio et in apotheosin relatione, qui plura scire cupit ex patribus annalibus petere et legere poterit. D

Aduentus S. Kiliani cum sociis in Franconiam, anno 688.

XLV. Post *Gosbertum*, anno 705. a propriis satellitibus confossum, *Gosbertus*, filius, ducatum suscepit. Eius interitum anno 720. *Hetani*, filii, uiginti annorum imperium consecutum est. Quo *anno 740*. sine prole uirili decedente, *Pipinus*, *maiordomus*, ducatum *Carolo*, filio, concessit, cui annis decem praefuit.

Dux XVIII. Gosbertus filius anno 705. Dux XIX. Hetanus filius anno 720. Dux XX. Carolus Pipini f. anno 740.

XLVI. Caeterum cum iam pridem in Gallia posteri *Merouei*, ut paulo ante attigimus, rempublicam incredibili inertia et socordia prope pessundedissent, nec *Chilpericus*, rex, ullam partem curae regiae sibi deposceret, regnum in hunc modum est constitutum. Regium nomen penes regem, potestas uero et dominandi uis in eum, qui *maiordomus* F dicebatur, uniuersa erat collata. Quod indignum esse *Pipinus* existimans, anno 750. *Burchardum* et *Wolradum*, facellanum suum, Romam ad *Zachariam* pontificem misit et eius consilium ea de re expetiuit. Cui cum pontifex respondisset, melius esse, ut ille rex diceretur, qui regni curam haberet, quam qui, otio languens, nihil ad utilitatem G adferret: Franciae proceres, *Chilperico* abdicato et Ratisbonae in coenobium *D. Emerani* detruso, *Pipinum*, ex palatii praefecto, primum stemmatis sui Francorum regem designarunt et successione eum per *Bonifacium*, archiepiscopum Moguntinum consecrarunt. Qui eo adhuc anno, *Carolo* filio et proceribus regni consentientibus *Wirceburgi* sedem *episcopalem* erexit et *Burchardum*

Forma regni Gallici.

Pipinus rex creatur.

Initia episcopatus Wirceburg. Burchardus episcopus.

in ea episcopum instituit. Quem post An. Ch. 740. biennium Romae a *Stephano* pontifice consecratum, *Carolus*, rex, iurium amplitudine et praediorum numeris cumulatissime instruxit. Nam eum *Burchardo* et *Wirceburgensi* ecclesiae *Franciae orientalis* ducatum in perpetuum possidendum concessisse dicitur: etsi, in tanta veterum templorum conflagratione, nullae in promptu sunt tabulae; tamen *Frisaeus* Francicae historiae conditor et, qui eum sequitur, *Munsterus*, in *Cosmographia*, locupletes erunt testes, *Carolum* appellatione ducatus nihil aliud intellexisse, quam ducalem ciuitatem Wirceburgensem et cetera oppida, castra, praedia, iura, homines et libertates, quas *Hetanus* ultimus Francorum dux possederat et per eius obitum uacare coeperant, non autem uniuersam Franciam. Cum eo ipso tempore et multorum post annorum spacio, plures adhuc duces, principes et comites e Francorum ducum stirpe prognati in Francia fuerint, quos *Rotenburgi* ad Tubarim, *Combergae*, *Schweinfordiae*, *Babebergae*, *Wormatiae*, *Limburgi*, in *Hassia* item et *Veterauia*, sedes habuisse, historici prodiderunt. E quibus *Friderici*, *Eberhardi*, *Hermanni*, *Henrici*, et plures alii eximiae indolis, atque uirtutis laude praestantes, heroes orti et ex eis non pauci ad imperii et prouinciarum aliarum gubernacula tractanda desumpti sunt.

Quomodo Ducatus S. Burchardo fuerit traditus.

XLVII. Eo anno *Burchardus* episco- E pus Roma domum, uoti compos, reuersus et per *Bonifacium* archiepiscopum inuestitus, eo praesente et terminante *Wirceburgensis* ecclesiae dioecesin a *Moguntina*, ad cuius prouinciam ecclesiasticam pertinebat, discriminatam, accepit et, extructis passim ecclesiis, sanctissimum et eruditissimum quemque doctorem, ad inducendum Francis euangelium, in eis instituit.

Erigitur episcop. Wirceburg.

XLVIII. Anno inde 763. *Pipinus* rex, graui morbo correptus est; quem, cum, indies magis saeuientem, diutius ferre non posset, IX. Calend. Octobr. e uita decessit.

Pipinus moritur.

XLIX. *Eo*, apud S. Dionysium sepulto et Carolomanno, fratre, mortuo, *Carolus* Magni cognomine decoratus, regnum suum auspicatus est, quod ita constituit, ut bonam partem *orientis* et *occidentis* comprehenderit.

Carolus rex.

L. Ea occasione *Francia*, in duas partes diuisa, duo regna accepit; unum Francorum ad orientem, alterum Francorum ad occidentem. Vnde illa *Franciae orientalis*, haec *Franciae occidentalis* nomen inuenit.

Franciae regnum diuiditur in

LI. Caeterum *Francia orientalis* complexa fuit *Thuringiam*, *Saxoniam*, *Frisiam*,

Orientalem,

An. Ch. 772. am, *Bauariam*, *Pannoniam*, *Bohemiam*, *Lotharingiam*.

Occidentalem. LII. Francia uero *occidentalis*, *Galliam*, *Belgicam*, *Celticam*, *Lugdunensem*, *Italiam*, *Hispaniam* et regna reliqua, cum omnibus ad ea pertinentibus.

Bellum Saxonicum diuturnum, an. 772. LIII. Inter bella uero, quae *Carolus* gessit, longissimum et difficillimum fuit Saxonicum, quod *anno Christi* 772. coepisse uidetur et in *annum* 808. protractum fuit. Etsi enim statim sub regni initium uariae eum plurimorum bellorum procellae exciperent et cum *Aquitanis*, *Normannis*, *Britannis*, *Danis*, *Bauaris*, *Pannoniis*, *Hispanis* et multis aliis populis armis decertandum illi esset; tamen nullus horum omnium plus ei facessit negotii, quam *Saxones*, qui se omnia per eius absentiam posse rati, crebras in finitimas Francorum prouincias excursiones fecerunt et, rupto foedere, ad pristinum furorem redierunt.

Saxones uicti a Carolo M. LIV. Ea occasio *Saxones*, perpetuos Franciae hostes, inuadendi et repetendi fuit, quos in propriis sedibus aggressus *Carolus*, uastatis agris, uicit et eo demum adegit, ut, ad quod prius nec ferro nec armis adduci poterant, id iam, lenitate eius et mansuetudine experta, sua sponte facerent et se ipsi dederent, *Witichindo* praesertim, duce eorum primario, in regis fidem se tradente. Qui cum deposito cum armis gentilitatis errore, ad christianam religionem accederet Saxoniae ducatum retinuit. Ab hoc Witichindo propagati sunt Henrici duo, auceps et sanctus, Ottones tres. — Christo nomen dant.

Nobilitatis Franconicae ortus. LV. Et hic finis quidem belli Saxonici in Germania fuit, anno, postquam inchoatum fuerat, secundo et tricesimo. Itaque Carolus, debellatis tot hostibus et pacis tabulis sacramento sancitis, militiae uacatione imperitum iis exercitum, e Francis utplurimum constantem, (unde etiam Francica nobilitas propagata dicitur) nouis eum honorum insignibus affecit et, ad sobrietatis et frugalitatis studium cohortatum, hac ratione dimisisse fertur: *ite*, inquiens, *milites mei*, *uos heroes uocabimini*, *socii regum*, *iudices criminum. Viuite posthac laboris expertes*, *consulite regibus publico nomine*, *fauete foeminis*, *iuuate pupillos*, *consilio circumdate principes*, *ab his uictum*, *uestitum*, *stipendium petite*: *si quis negauerit*, *inglorius infamisque esto*: *si quis iniuriam uobis intulerit*, *reum se maiestatis agnoscat. Vos autem cauete*, *ne tantum decus*, *tantumque priuilegium*, *iusto bellorum labore partum*, *aut ebrietatis*, *aut scurrilitatis*, *aut alio quouis uitio*, *maculetis*, *ne*, *quod largimur uobis ad gloriam*, *redundet ad poenam*, *quam de uobis sumendam*, *si forsan excesseritis*, *nobis et nostris successoribus*, *Romanorum regibus*, — priuilegia.

A *perpetuo reseruamus*. Ex quibus apparet, maiores nostros non ideo militiae se addixisse, ut, cum dedecore aut miserorum subditorum iactura et incommodo, diuitias et opes accumularent, sed per ea ad gloriam, dignitatem et honorem euecti, nominis memoriam immortalitati consecrarent. Id uero quam sit hodie ab hoc Caroli priuilegio et prima B illa ingenuitate et auitae uirtutis gloria alienum, censurae et iudicia aliorum sunt in medio, iudicare nostri instituti non est. — An. Ch. 800. uirtus.

Caroli M. sedes frequentior. LVI. Libet hic quoque referre, Carolum (quod in Francorum historiis reticetur) saepius et quidem non illibenter in nostra Francia agere solitum: aut uallium pulchritudine, aut certe naualis rei administrandae opportunitate, C inductum. Erat locus inter Salam et Moenum situs, qui *Salza* dicebatur, eius amoenitate Carolus iam pridem mirifice captus, ibi *palatium* construxit et Wormatiae naui conscensa, per Rhenum, Moenum et Salam eo transuectus, in proximo saltu, a Sala nomen habente, uenatione se oblectauit et eodem rursus itinere Wormatiam regressus est. Hic, D defuncta Hildegarde uxore, legatos Constantinopolim ad Irenem augustam, cuius nuptias auide expetebat, ablegauit et Nicephori graecorum imperatoris legatos, de feriendo foedere ad se missos, audiuit. Ibi quoque multa regnis salutaria statuit ac imprimis *Halberstadiensem* episcopatum, finibus suis circumscriptum atque eximiis priui- E legiis honestatum, confirmauit. A *Sala* fluuio Francia orientalis Salica et ipsi Franci *Salii* appellati sunt. At *Lex Salica* non ab hoc, ut nec ab altero Saliae fluuio, qui Thuringos a Sorabis diuidit, sed a germanica dictione *Sala*, quod latinis *palatium* est, siue aula, appellationem accepit. In illo autem loco, ubi Carolus castra sua et palatium ha- F buit, oppidum, quod, ad aliorum differentiam, *Neustadium* ad Salam dicitur, processu temporis condi coeptum est. Nec mirum cuique uideri debet, Carolum exigui huius amnis nauigatione tantopere delectatum: cum a Danubio etiam, per Almonum, ad magnum illud fossatum, inde per Rednicium et Moenum Wirceburgum deuectus, ibi ad S. G Kilianum natalem domini, Francofordiae uero pascha celebrauit, ac frequens episcoporum concilium aduocauit, quorum authoritate Feliciana haeresis damnata fuit. — eius palatium. — Carolus ambit Irenem. — Episcopatus Halberstadiensis confirmatur. — Terra Salica unde dicta. — Salica lex unde. — Neustadium conditum.

Caroli obitus. LVII. Obiit Carolus, saeuo lateris dolore correptus, *anno* 814. V. Calend. Februar. *indictione VII. aetatis LXXII.* quo tempore LVDOVICVS filius, a clementiae et pietatis laude *pii* cognomen adeptus, *Aquisgrani* rex demum creatus — Ludouicus P. inauguratur.

An. Ch. 850. et confirmatus, filium augusti dignitate auctum imperii sibi consortem allegit et *regna diuidit.* regem eum Franciae, Pipinum uero Aquitaniae et Ludouicum Bauariae declarauit. Neque vero diuturna fuit illa diuisio, et inter fratres concordia. *et obit.* Siquidem, Ludouico XII. Calend. Iul. anno 840. rebus humanis exemto, *tius filiorum bella intestina.* LOTHARIVS diuisionis fidem primus labefactauit et fratrum in se arma concitauit. Quos tam diu hostes expertus est, donec noua regnorum partitione facta, forte quisque sua contentus pacem coleret. Itaque Lotharius hereditarium filiorum dissidium ueritus, regna inter eos diuisit, *Lotharius regno se abdicat.* et ipse *an. 853.* cura reipubl. abdicata, in Prumiensi Coenobio monachum inducit, atque *III. Calend. Octobr.* ex hac luce subtractus, *Ludouicus II. imp.* LVDOVICVM filium in regni consortium prius ascitum, successorem habuit. Quem anno 874. uita *An. Ch. 874.* functum patruus eius *Carolus Caluus.* CAROLVS CALVVS, Carolum uero anno 878. subsecutus est LVDOVICVS: *Ludouicus Balbus.* qui cum esset ualetudine imbelliciore, imperii titulo ultra biennium usus non est, moritur *an. 880.* idib. *April.* Quo apud *Oetingas* in Bauaria sepulto, *Carolus Crassus.* imperium in CAROLVM CRASSVM translatum: quod ei tamen propter ualitudinem desperatam et quod Germaniae proceribus in odium et contemtum uenerat, *anno 887.* abrogatum *Arnolphus an. 887.* et Arnolphus in eius locum suffectus est. Quorum omnium illustria et memorabilia, moderationis et iustitiae monumenta, subactae regiones et bella fortiter gesta, cum ab aliis alibi explicata sint; earum narratione sic in medio relicta, ad instituti operis prosecutionem e diuerticulo reuertamur.

ANNALIVM BAMBERGENSIVM

LIBER I.

I.

Rudolphus episcopus Herbipol. ARnolphi imperatoris temporibus ecclesiam Wirceburgensem regebat *Rudolphus* Franciae et Thuringiae comes, uir arrogans et elatus. Qui cum nihil non temere et iniuriose ageret, siue magnitudine patrimoniorum et nobilitate generis inflatus, siue aliquo sensuum defectu (cum, ut Rhegino scribit, stultissimus esset) inductus, *bellum infert Adelberto, comiti Babebergensi.* bellum in animo coquere et aduersus Adelbertum et Fratres eius Adelhardum et Henricum conspirare coepit. Adelbertus ut tutam ab incursionibus prouinciam teneret, ac hostibus eam inuadere cupientibus moram iniiceret, *qui ideo munit arcem Tharissam alias Sondershausen.* castellum *Tharissae* et alia loca muniri et idonea in eis collocari praesidia iubet; unde capitales inter ipsos magis exarserunt inimicitiae. Cum igitur hunc Francia orientalis statum obtineret, Arnolphus imperator pediculari morbo confectus, e uita decedit *III. Cal. Decembr.* et Oetingae in Bauaria iuxta patrem sepultus est.

Ludouicus infans Forchheimii patri substituitur. an. 900. II. Huius nece audita, Germaniae proceres et optimates, anno a N. C. 900. Forchemii, in regia uilla, frequentes conueniunt et *Ludouicum*, filium eius septennem, regem Romanor. designant et coronatum ac regiis uestibus exornatum, regali in solio collocant. Qui cum propter aetatem nondum esset ad res gerendas idoneus, intestina dissidia, quae post ingentia malorum concitarunt incendia, in imperio coorta sunt.

Italia in partes scissa. III. In Italiae regno, rursus in duas partes diuiso, *Ludouicus* Bosonis filius, nepos Ludouici II. ab *Alberto*, Tusciae marchione, ad repetendam Italiam actus, magna principum ac populorum gratulatione rex salutatur aduersus *Berengarium*.

Germaniae status tristis. IV. Per *Germaniam* proceres mutuis se caedibus et uulneribus conficiunt. In *Lotharingia* ciuitates intestinis discordiis atque odiis inexplicabilibus saeuiunt. Caeterum dum haec geruntur, *Hungari*, cognito regem iuuenem bellis periculosissimis implicitum, oblata occasione sibi utendum rati, sequenti anno 901. *Hungarorum irruptio. an. 901.* Morauorum gentem, quam Arnolphus biennio ante eorum ope subegerat, adierunt et passim populari ac agros uastare atque oppida coeperunt. Inde Bauarorum, Sueuorum, Francorum et Saxonum fines ingressi, plusquam barbarica immanitate eos non minus dilacerant.

Dissidium inter Bamberg. et Wirceburg. an. 902. V. Proximo anno orta inter Babebergenses & Wirceburgenses discordia in graue bellum erumpit. Quippe Adelbertus, Adelhardus et Heinricus fratres, assumptis Franciae iuuentutis expeditissimis, aduersus Rudolphum episcopum in aciem procedunt. Nec segniores Eberhardus et Gebhardus fratres, Cattorum reguli, ex Francica itidem stirpe prognati, pro defensione fratris episcopi, contra Bambergenses cognatas copias educunt, eosdemque praelio superant, peremto quidem Heinrico captoque Adelberto, qui deinde iussu Gebhardi capite truncatus est. Eberhardus multis uulneribus semianimis inuentus et domum a suis reportatus, non ita multo post obiit.

VI. Po-

An. Ch. 903.

903. *Recrudescit bellum.*

VI. Postero anno Adelbertus, caede fratrum amissorum irritatior factus, de bello redintegrando solicitus, copias instaurat et, cum his Wirceburgensium agrum ingressus, Rudolphum episcopum ditione pellit, urbem eius, praedia et possessiones diripit, incendit et Eberhardi filios, una cum matre, ultra Spessarticam

Comitia Forchemensia.

syluam ablegat. Quibus rebus uehementer exasperatus Ludouicus, conuentum episcoporum et principum Forchemium indicit atque ei ipse, excelso

Adelbertus bannitus.

praesidens in tribunali, Adelbertum, communi procerum sententia, oppidis et castellis exuit et cladem Wirceburgensis ecclesiae, ab Adelberto acceptam, *Frickenhusano* et *Brosethemensi* uicis atque aliis muneribus resarcit. Ibi aliae

Ecclesiarum augmenta.

quoque ecclesiae magnificis possessionibus cumulatae; episcopi atque abbates eximiis priuilegiis honestati sunt. Extant uerba, quibus ipse insignis D. Emerani coenobio, Ratisbonae dominationis, tabulas obtulit. *Offert Ludouicus, Dei gratia rex, Tutoni episcopo suo dilecto, &c.* Datum anno domini D. CCCC. III. indict. V. anno uero Ludouici, piissimi regis, IV. Actum Forcheim curte regia.

904. *Ludouicus regno Italico exutus.*

VII. Per mensem inde Maium anni insequentis, cometa clarissimus fulsit, quem insignis est subsecuta in Italia regni mutatio, in qua *Ludouicus* rex, Bosonis filius, a Berengario, occulte e Bauaria in Italiam reuerso et Veronam, corruptis urbis costodibus, clam ingresso, mense Augusto captus et luminibus orbatus, regno se abdicare coactus est.

905. *Conradi et Adelberti dissidia.*

IIX. Proximo anno *Conradus*, Frislariae Hassiacae praeses, Rudolphi episcopi frater, ut mature res nouas in Francia molienti Adelberto occurrere posset, mediocrem in Veterauia exercitum comparat et Gebhardum fratrem, donec suas etiam copias, apud Cattos ulteriores conscriptas, iungeret, exspectat. Adelbertus, ubi hostem male erga se animatum et exercitum eius in tres diuisum turmas, fama ipsa adferente, comperit, sine ulla cunctatione Babeberga, cum equitatu expeditissimo, mouet et Hassiae fines ingressus, manus cum eo conserere instituit. Ad primum eius conspectum, cum priores duae Gebhardi turmae, una peditum, altera Saxonum, in fugam uersae,

cadit Conradus.

nec clamore eos Conradus reuocare, nec in officio retinere posset, incautus ab Adelberto praeuentus, in primo statim impetu confictus cadit, et Vilnaburgi in Cattorum finibus sepelitur. Hac clade

Adelbertus uictor grassatur.

data elatus Adelbertus, hostem longius insecutus, aut in syluas se recipere, aut foede concisum, uictoriam sibi relinquere compulit atque deuastata, per tres continuos dies, eius regione, aedibus, incendio, rapinis, cum sociis et praeda ingenti, Babebergam reuersus est. *An. Ch. 905.*

IX. Parta hac uictoria, sequenti anno nihil rei bellicae administratum. Itaque Adelbertus, consilio de amplianda urbe explicito, antiquum eius ambitum dilatat, muros ad aliquam altitudinem excitat et praesentia sua et cohabitatione, non aedificiorum modo et ciuium numero, sed opibus et obtentis nuper a se spoliis, mirum in modum auget. Et quo amplior urbis esset honor, nec ipse aliquid ad egregium eius decus omisisse uideri posset, insignibus auitis urbis *insignia auget*, armato homini caeruleo, in campo aureo, addens *clypeum candidum* et in eo *aquilam caeruleam*, alis expansam et in altum uolantem, quam ipse etiam in clypeo aureo pro insignibus gerebat. Proximo anno Ludouicus rex, celebre totius imperii concilium, *Triburias* cogit et *Adelbertum*, ob rebellionis et laesae maiestatis crimen, in iudicium ad dicendam causam, uocat; et cum non compareret, bellum eidem indicit, et *Tharissam* ad Moenum, primarium eius castrum, obsidet. Ea uero obsidione in annum sequentem 908. se protrahente, cum rex uiribus suis parum proficere, nec castrum capere oppugnatione posset: Hattonem, archiepiscopum Moguntinum, in consilium uocat. Qui, ut erat uersati ingenii homo, *desine*, ait, *animum affligere inanibus curis, ego ad te, Albertus in castra ut ueniat, artibus meis efficiam; tu, ne rursus inde euadat, curato.* Nec mora ad eum in castrum Altenburgum conscendit, causam itineris sui exponit atque omnia, quae ad conciliandam cum rege concordiam pertinebant, disserit eidemque, ut secum ad regis colloquium descenderet, se eum uel in gratiam repositurum, uel incolumem restituturum, sub iurisiurandi religione promittit. Fidem habet episcopo princeps et, ut prius secum pranderet, amanter orat. Eo uero prandium abnuente, quod causam longioris morae praetenderet, mox inde, conscensis equis, iter ingressi sunt. Iam proximi erant loco, qui dicitur *Teürstadt*, iam suburbio Bambebergensi, ut *Otto Frisingensis* scriptum reliquit, uel uico *Trunstadt*, ut habent Annales Wirceburgenses, (quod et uerisimilius est, et facilis error propter cognationem appellationum *Teuerstat* et *Trunstat*,) cum [...] longitudine itineris conqueri et [...]od prandium prius oblatum respuisset, semetipsum incusare, incipit episcopus: tum Albertus doli ignarus, denuo coepit rogare, ut reuersus in arcem cibum caperet. Quod cum utrique placuisset, in arcem reductus ab episcopo Abalbertus, laute eum et benigne tractat et, nulla deinde data uel

Margin notes (right column): 906. *Babebergae ampliata* — *et insignibus aucta.* — 904. *Adelbertus citatur ad comitia Triburensia, bello uexatur,* — *et ab Hattone circumuentus* — *ad imperatorem defertur.*

An. Ch. 904.

uel accepta ab episcopo fide, ad regem in castra uenit. Quem ut ipse uidit, continuo in uincula coniici et, proceribus suis ad concilium accersitis, accusationem eius peragi iubet. Itaque criminum, quae in faciem obiiciebantur, multitudine obrutus, cum multum se purgaret et fidem episcopi, ob reditum in arcem iuramento se absolutum praetendentis, frustra imploraret, omnium consensu damnatus, capitali supplicio affectus *V. idus decembr.* et in templo arcis *Tharisiensis* sepultus iacet.

a quo, consensu procerum, capite plectitur.

Cum paulo ante, nempe *3. Non. Augusti*, Rudolphus Wirceburg. episcopus I. cum summa subditorum omnium gratulatione, ex rebus humanis ereptus atque ei DEDO, monachus coenobii Neostadiensis ad Moenum, suffectus esset.

Dedo episc. Wirceburg.

Oppida Adelberti, castella et praedia, inter quae etiam *Norimberga* fuisse creditur, successionis iure, partim ad maiores eius, Saxoniae duces, partim ad imperium, deuoluta sunt, id quod ex diplomate, inferius huic historiae in texto, conuinci potest.

Noriberga ditioni Babebergensi eximitur.

Haec de Hattonis in Adelbertum principem a nobis relata perfidia, his etiam uerbis *Otho Frisingensis* in Chronico suo attingit. *Iudicent*, inquit, *de hoc sacerdotis facto alii, quod uelint, et tanquam pro regni utilitate commissum tueantur; ego nullius emolumenti gratia, non solum quemlibet christianum fraude circumuenire, sed etiam in causa capitali loqui non debuisse, arbitror episcopum.* Pluribus *Luitprandus* in *lib. 2.* per Europam gestorum et *Witichindus* monachus in eo libro, quem de rebus Saxonicis scripsit.

Hattonis perfidia ab Ottone Fris. facta.

Adelbertus coenobium Tharisiense condit.

IX. Caeterum *Adelbertus* uir magni animi et uirtutis eximiae fuit atque, inter omnes *Franciae* proceres, hoc uno nomine memorabilis, quod ex arce sua *Tharisiensi* coenobium eiusdem nominis condidisse fertur.

Huius appellatio unde?

Alii eum, post sumtum supplicium, in Moeni fluenta proiectum et paulo post in memoriam eius, ex aquis, hilari et quidem ea mente, extracti: *is ipse est*, (nostra uernacula lingua, **der ist es**,) coenobium ibi constructum et nomen *ab euentu* obtigisse, affirmant. Diploma uero a S. Henrico inscriptum ad annum 1010. anno regni sui octauo, aperte declarat, eodem tempore nullum adhuc ibi fuisse monasterium, quae reiicienda esse, fidelis scriptoris, officio seruientis, in re dubia non putauimus, fide apud lectores relicta.

90.. *Hungari denuo depopulantur Bauariam.*

Postero anno *Hungari*, noua praedandi cupiditate incensi, nouis denuo populationibus, in *Bauariam* et finitimas regiones, incurrunt easque rapinis et incendiis ita peruastant, ut populi formidine consternati, domibus et agris relictis, ad montes, firme et loca situs difficultate munita, confugerent.

Quibus obui-

Itaque *Ludouicus* A rex, ut opportunum auxilium laboranti patriae adferret, ingentes copias contraxit et, sequenti anno, aduersus hostem in aciem progressus, iusto cum eo confligere praelio instituit. Sed uictus in fugam coniectus, florentissimam partem nobilitatis Germaniae perdidit.

An. Ch. 909. eam it Ludou. imp. 910. sed uincitur.

In eo praelio, praeter alios praestantes duces, desideratus est *Gebbardus*, Franciae comes, B relictis *Ottone* et *Hermanno* filiis impuberibus, qui postea, inter caeteros Franciae principes, nobilitatis et uirtutis opinione claruerunt.

Gebhardus com. Franc. in praelio cadit.

Hungari, sublatis fausto belli successu animis, in Germanorum castra licentius insultare, minus impune iactare, caedibus, incendio et direptionibus omnia uastare, nec nisi ingenti pecuniae magnitudine a Ludouico C accepta, finibus excedere uoluerunt.

Hungarorum immanitas.

Germania Hungaris tributaria.

X. Quae res cum autoritatem eius non parum diminueret et triste illud Adelberti principis spectaculum, multorum iam dudum animos ab illo auerteret, ex animi agritudine in morbum incidit, qua etiam insequentis anni initio, nempe *XII. Cal. Febr.* extinctus est.

Ludouicus Imp. moerore uitam finit. 911.

D Eo Ratisbonae apud **D.** *Emeranum* sepulto, imperii nomen a stirpe Caroli magni ad aliam nobilitatem delatum, et CONRADVS, *Franciae* dux, autore *Ottone* Saxoniae duce, ad quem illud deferebatur, rex designatus est, consentientibus omnium Germanico procerum uoluntatibus.

Conradus I. rex eligitur.

Qui cum patrias sedes crematas, agros deuastatos et populos barbarorum metu dispersos esse uideret, E castella in rupibus statuere, ciuitates, aduersus immanem hostium incursantium libidinem, firmis murorum ambitibus munire coepit ac *Norimbergam*, urbem Germaniae et totius Europae celeberrimam, postquam e triennio ante in Adelberti principis ditione esse desierat, ad imperium adiecit.

contra hostes se munit et Norimbergam liberam pronunciat.

912. *Dieretb pagus ecclesiae Bamb. accessit.*

F XI. Proximo anno Conradus rex, *Viretum* uicum, ad Moenum amnem, in agro Volefeldensi positum, cum praediis aliis et possessionibus eidem proximis, coenobio *S. Gimberti* indulsit, quae permutatione deinceps ad ecclesiam Bambergensem accesserunt.

Arnulfus malus deficit a Conrado I.

Per eosdem dies Arnolphus, *Bauariae* rex, Burckardus *Sueuiae*, et Gisbertus, *Lotharingiae*, duces G et alii, a rege Conrado deficiunt et, accersito ex Gallia *Carolo* posthumo, nullo uirtutis eius merito allecti, sed tantum ominatione sanguinis Caroli magni, apud se gratiosi, regem eum constituunt.

Carolus posthumus rex salutatur.

913.

XII. Postero anno *Conradus*, leuata Hungarorum mole Germania, *Vorchemium* in regiam uillam concedit et, ad resarcienda damna conuersus, ecclesiis studet, quae uim eorum passae erant, subleuandis. Ibi nouae ad coenobium

S. Eme-

An. Ch. 913. S. *Emerani* accessiones factae et *Tuto* episcopus eius rei causa rescriptum ab eo impetrarut.

914. *Forestum ecclesiae Ratisbon. datum.*
XIII. Sequenti anno idem *Forestum*, oppido Sulzbacensi proximum, ecclesiae *Ratisbonensi*, ad damna ab Hungaris accepta restituenda, indulsit, quod ex diplomate apparet *anno 914.* regni sui quarto, VIII. Cal. Iun. indict. II. apud *Vorcheim* dato. *Forchemii, cur saepius celebrata comitia.* Quod uero crebrius in hoc oppido conuentus agere soliti sunt imperatores ueteres, non ego causam fuisse arbitror, quod Babebergam uetustate superaret, ut *Munsterus* scribit; cum de urbis utriusque natalibus certo nihil constet: sed quod regia esset uilla et imperatores in suis et imperii, quam terris alienis, agere maluerunt.

Hatto insidias struit Henrico Sax. duci, et poenas dignas luit.
XIV. Eo anno *Conradus*, nouo accensus odio in *Henricum* Saxoniae ducem, torque aurea capiti eius coepit insidiari, authore tanti sceleris Hattone, archiepiscopo Moguntino, cuius dolo Adelbertus princeps, non ita pridem a Ludouico capitis damnatus fuerat. Eo autem dolo prodito et Hattone, horribili funere, sublato, Henricus, quae iuris ipsius in Thuringia et Saxonia erant, per uim inuasit, eaque haud magno certamine ditionibus suis adiunxit.

915. *Conradus I. bellum infert Henrico, sed minus feliciter.*
XV. Cuius rei offensione Conradus, proximo anno, fratrem *Eberhardum* cum exercitu, aduersus eum in Saxoniam misit et bellum ei apertissimum intulit: uerum prae io acrius, quam constantius, inito, Francos ad unum uere omnes amisit et ipse conuersus, exigua copia in Franciam fuga se recipere coactus est.

In comitiis Ratisbon. an. 916. poenas sumit de hostibus.
XVI. Caeterum Conrado in hoc bellum auerso, cum principes ab hostilibus molitionibus nihil remitterent, postero anno, conuentu Ratisbonam coacto, hostes suos partim proscripsit, partim captos securi percussit et Bauariae ducatum fratris Eberhardi fidei gubernandum commisit. *Arnolphus*, Bauariae dux, *Arnolphus malus proscriptus,* accepta proscriptionis in se latae sententia, in *Carinthiam* secedit et ualida militum manu contracta, ad ulciscendam iniuriam, *Hungaros* ad inuadendam Germaniam exciuit. *917. Hungaros in Germ. reuocat, an. 917. magno suo damno.* Qui ineunte anni proximi uere, infestas in *Bauariam* copias inducunt et *Arnolpho* in regnum restituto, in Franciam inde irrumpunt et solita crudelitate diripiunt, populabundi ad *Fuldam* usque progressi. 918. Qua re Conradus exasperatus proximo anno *Ratisbonam* obsidione circumsedit et Arnolphi possessiones infestis uexare populationibus coepit. Eo uero clam ad Hungaros elapso, nulla difficultate, urbem et Bauariam uniuersam in potestatem adducit et sequente anno in 919. *Franciam* et *Fagoniam* progressus, Hirsfeldi in coenobio natalem S. Iohannis Baptistae celebrat. Ibi, in summo blandientis fortunae *An. Ch. 919.* articulo, cum repentino morbo correptus, supremum diem sibi adesse sentiret, *Conradus I. moriens Henricum commendat proceribus,* conuocatis Germaniae proceribus, author eis fuit, ut Henricum, Othonis Saxoniae ducis, cuius beneficio ipse ad imperium euectus erat, filium, regni successorem declararent, ad quem ipse etiam, per fratrem *Eberhardum*, sceptrum, coronam et alia *imperii insignia* misit, *eique imperii insignia tradit.* qui propterea, quod eum *aucupio* se oblectantem, ad fringillarum arcem offendisset, *Auceps* postea dictus est. *Ficken-herd.* Ab hoc HENRICO cum tres Othones et sanctus Henricus imperator, eiusdem ex Henrico filio abnepos, prodierint, uitas eorum et res gestas ac familiae in Bauaria propagationem, hoc primo libro persequi et in suos quoque annos et tempora dirigere conabimur. Vt Henrici fundatoris nostri genealogia et res aliae, hactenus minus cognitae, lectori melius et rectius innotescere queant.

920. *Henricus Arnolphum in gratiam recipit.*
XVII. Post adeptum imperium Henricus ad sedandos in Germania motus conuersus, primo regni sui anno, qui in 920. incidit, intestinam aduersus se conflatam coniurationem, summa non solum prudentia eruit, sed etiam, quod ad memoriam insignius est, cum satis numerosa Saxonum manu, contra Arnolphum in aciem progressus, eum prius ad familiare colloquium uocauit et graui oratione permulsum, ad pacem redire et regium nomen deponere, relictis ei terrae suae ecclesiis, haud difficile persuasit et statim sequenti anno, stabiliendae et reprimendae Slauorum saeuitiae fortiter institit. 921.

922. *Priuilegia Herbipolensia igne absumta.*
XVIII. Proximo anno basilica Wirceburgensis conflagrauit et omnes ueterum priuilegiorum tabulae consumptae. 923. Vnde Dedo episcopus, assumpto socio Poppone, comite Hennebergio, canonico, in Saxoniam transiit et ab Henrico, cum Quedelburgi esset, impetrauit, ut consumpta uetera regum monumenta instauraret. *instaurantur ab Henrico. Henrici foedus cum Carolo simpl.* Quo facto Henricus et Carolus reges ad feriendum foedus *Bonnae* conuenere et Carolus, confectis tabulis, Galliam Belgicam, ut author est Otto Frisingensis, Henrico omnio dimisit. Quod tamen Nicolaus Vignierius non Caroli simplicis concessione, sed opera Giselberti, Lotharingiae ducis, cui Henricus Gerbirgam filiam in matrimonium collocauerat, contigisse affirmat.

924. *Hungari Germaniam denuo uastantes*
XIX. Proximo anno Hungari Franciam denuo adorti, cuncta ad Moenum oppida, castra et praedia, impotenti populatione diripiunt, atque inde ad exigenda tributa solita, in Saxoniam incurrunt. Sed, cum quendam e ducibus suis, a Saxonibus in reditu se obiici- *amisso duce*

An. Ch. 924. iicientibus, forte captiuum factum, nulla ratione, nec ingenti etiam oblata pecuniae summa, redimere ab Henrico possent, pro eius liberatione inducias nouennales iurare, praedam ablatam dimittere et Germaniam continuo excedere, coacti sunt. *inde eiiciuntur.* Ab his ego basilicam Wirceburgensem inflammatam fuisse crediderim, nisi annales id superioribus annis accidisse declararent.

S. Vlricus digitur episcopus Augustanus. XX. Postero anno Hildinus, episcopus Augustanus ex uita decessit, cuius in locum subductus *Vlricus*, comes Dilingensis, uir sanctitate et doctrina conspicuus, florere coepit.

925. *Burckardus Sueuiae ducatum accipit, titulo coniugii.* XXI. Insequente anno, Burckardo Sueuiae duce ad Nouariam in Italia nequiter interemto, Hermannus Franciae dux Gebhardi filius, uiduam eius uxorem duxit et totius Sueuiae ducatum cum ea adeptus est.

926. 927. *Heneti domantur.* XXII. Postero anno Henricus cohortes aliquot, ad bellum gerendum exercitatos, aduersus Henetos misit et crebris incursionibus fatigando eorum exercitum, intra fines se cohibere compulit et proxima hyeme asperrima, castris super glaciem positis, Brandeburgum urbem eorum primariam, quamuis ab oppidanis strenue defensam, expugnauit et, pulsis inde Vandalis, Marchionem instituit, qui fines imperii, contra Obotritorum et hostium aliorum impetus, defenderet. *Marchionatus Brandeburgi institutus.*

928. *Dalemincii subacti.* XXIII. Postero anno populos *Dalemincios*, quos alii Dalmatos nominant, et Ditmarus inter Albim et Chemnitium fluuios habitasse scribit, in potestatem redegit; et sequenti anno Pragam, Bohemiae metropolim, imperata facere detrectantem, nactus, admoto excercitu circumsedit et tandem expugnatam, una cum duce Wenceslao, tributariam fecit. 929. *Praga tributaria.*

930. 931. *Dani et Poloni parent.* XXIV. Proximo inde biennio aduersus Danos et Polonos itum et, regibus illis ad obedientiam reductis, marchiam Sleswicensem, in Cimbriae Chersoneso, condidit et gentes eas ad Christi agnitionem et fidem adduxit, collocato in Holsatia episcopo, qui uiam eis ad christianae pietatis studia praemonstraret. *Marchionatus Schleswic. conditur. Holsati Christo nomen dant.* His addidit Marchiam orientalem, iisdem temporibus exortam et a regno Francorum, uelut membrum a corpore, diuulsam: quam *Leopoldo*, sororis suae marito, attribuit et Austriacum marchionem adpellauit. *Marchiae orientalis ortus. Leopoldus primus marchio Austr.* Fuit autem Leopoldus, Sueuiae princeps, natus e stirpe Adelberti, comitis Babebergensis, cuius prouinciae, cum, post capitis supplicium, a Ludouico Caesare irrogatum, distractae essent, familia quoque dissipata et in hoc Leopoldo in Austriam translata, marchiae orientali initium dedit. *ex stirpe Bambergensi.* Huius in matrimonio fuit *Richardis*, regis Henrici soror e qua nati *Poppo*, archiepiscopus Treuirensis et *Henricus* marchio, paternae dignitatis heres: unde diui Leopoldi progenies propagata dicitur. *An. Ch. 932.* Idibus octobris anni insequentis, Dedone episcopo Wirceburgensi uita functo, *Burckardus*, abbas Hirschaugiensis, ob eruditionis et pietatis, quam prae se ferebat, opinionem, in eius locum subrogatus est. 932 *Burckardus, episc. Herbipol.*

XXV. Proximo anno Henricus, uenatione autumnali peracta, Quedelburgum in hiberna concessit. 933 Cum igitur Hungari, finito induciarum tempore, in Saxoniam reuersi, cuncta ibi deuastare et tributum insolentius repetere, coeperunt: *Hungari rursus insolescentes* his raptim occurrendum ratus, etsi aduersa ualetudine affligeretur, appetente mediae quadragesimae spatio, ad *Mersenburgum* eos adiuit et memorabili praelio uicit, caesis quadraginta amplius eorum millibus, plerisque etiam captis. *funduntur.*

XXVI. Liberata hoc metu Germania et domesticis dissensionibus, quantum in praesens res ferre uidebatur, compositis, sequenti anno ludos equestres instituit, et certis priuilegiis et libertatibus confirmauit. 934 *Ludi equestres celebrantur.* De his ludis, qui plura scire operae pretium existimat, uberes in promptu, patrio et latino sermone editos, habet commentarios. Nam publici iuris dudum sunt. Quare, cur hic prolixiores essemus et actum ageremus, non erat.

XXVII. Proximo inde anno Henricus, profectionem suscepturus in Italiam, in subitum morbum incidit, quo praeuentus, cum perficere, quod cogitauerat, non posset, VI. Nonas Iul. e uita decessit. *Henricus sepultus Quedlinburgi.* Quo apud Quedelburgum, in aede S. Petri, sepulto, OTHO filius, ab *Hildeberto* archiepiscopo Moguntino, Aquis rex Germaniae consecratus et, a praeclaris gestis, magni cognomen adeptus est. *Otto m. inauguratus Aquisgrani.* Quem cum initio gubernationis suae *Boleslai*, Bohemiae ducis, fratricidium et *filiorum Arnolphi* in Bauaria rebellio exciperet et, omnes fere Germaniae proceres in sui perniciem sustulisse animos, cerneret, omnium primum eam rem sibi conficiendam est arbitratus. *Bohemos infestans* Itaque, ut celeritate hostes imparatos opprimeret, ineunte uere *Esiconem* Ascaniae principem et paulo post eum Comitem *Hermannum*, duces cum exercitu in Bohemiam misit, quos ipse etiam insecutus, gentem eam partim cecidit, partim tributariam fecit *tributarios facit* et sequenti anno Hungaros, noui regis uires et fortunam experiri cupientes et infestis armis in Franciam et Saxoniam irruentes, fortiter repulit, praeda ingenti relata. *Hungarosque repellit.* 935.

XXVIII. His malis perfunctus, ut futuris seditionibus occurreret et spem re- *Arnulfi filios domat.* 936.

An. Ch. 936. regni inimicis suis adimeret, postero A anno in *Eberhardum*, palatii comitem et *Tanquardum* fratrem suum, arma conuertit, *Ratisbonam* obsidione cinxit, *capto Eberhardo.* eaque in potestatem adducta, Eberhardum cepit et captiuum adductum aliquamdiu in custodia tenuit.

Vipach. 937. XXIX. Insequenti anno *Vipachium*, in Bauaria, ad riuulum eiusdem nominis, praedium, hodie basilicae Babeber- B gensis praeposituram, Marquardo comiti, uasallo et familiari suo, attribuit. Diploma III. Idus Iulias, hoc ipso anno datum est, cum ipse adhuc Sippenueldae moraretur.

938. XXX. Proximo anno *Eberhardus* *Franciae, Saxoniae et Lotharingiae duces* Franciae, *Henricus* Saxoniae et *Giselbertus* Lotharingiae duces, nouam coniurationem aduersus eum fecerunt et, C *rebelles* collecto in Lotharingia exercitu, omnia ad bellum gerendum necessaria compararunt. Quibuscum prope Andernacum, ad Rhenum fluuium, congressus, *uicti pereunt.* acerrimo praelio eos uicit, *Eberhardus* caesus, *Gisbertus* fugiens in Rheno submersus et *Henricus* sauciatus Mersoburgum fuga elapsus est. Hoc bellum Hermanni, Sueuiae et Vdonis eius fratris, D Franciae ducis opera et industria gestum fuisse, annales Wirceburgenses testantur. Quod tamen alii *Conrado* Franciae duci, cui sapientis cognomen fuit, adscribere maluerunt. Inde VIII. Cal. April. *S. Burchardo, episcop. Wirceb. defuncto, Poppo sufficitur.* *Burchardus* episcopus, octauo pontificatus sui anno, mortuus atque in eius locum *Poppo* sublectus est. Huius pater *Otho* Franciae comes et Wirceburgensis ecclesiae aduocatus siue praefe- E ctus, burggrafium nos dicimus, cum *Otto Burggrau. eccl. Herbipol.* se unum fulciendis ruinis ruentis patriae imparem cerneret, consilium tam salutare, quam necessarium init et, consentiente ac permittente Othone rege, omnia sua bona et iura feudalia atque inter haec ipsum praepositurae officium, uiuus dimisit et inter filios distribuit, F ipsemet uita priuata contentus. Cae- *Stirps comitum Henneberg.* terum hic Otho propagauit familiam comitum Hennebergensium in Francia, qui ab arce Hennebergia nomen tulerunt et in hunc usque diem comites Hennebergenses dicti sunt. Hinc est, cur ego minus assentiar his, qui circa tempus Gothicae irruptionis in Italiam, quae in annum Christi 438 incidit, *Co-* G *lumnium* quendam ex Italia in eas regiones uenisse, arcem ibi exorsum esse et ab euentu nomen ei indidisse, asserunt, eo quod iam ante Franci, ut diximus, a Thuringiae populis aduersus Sueuos in auxilium exciti, ea loca omnia occupauerant. Accedunt huic *Insignia Hennebergica.* comitum Hennebergensium propagini titulus et gentilia *insignia*, quae longo tempore cum burggrafiis Wirceburgensibus aequalia gesserunt.

An. Ch. 942. XXXI. Anno 942. *Henricus* Saxoniae dux, amissis conspirationis sociis, *Otto Henricum fratrem* cum nullibi subsidium, sed irritum esse uideret, quidquid aduersus Othonem regem, fratrem suum et magistratum *resipiscentem* legitimum tentaret, ad fidem eius et clementiam sibi confugiendum ratus, commissorum deprecatus culpam est, *in gratiam recipit.* et supplex ueniam ab eo et incolumitatem impetrauit.

943. XXXII. Postero anno, qui ab ortu Christi fuit 943. *Henricus*, Giselberti Lo- *Lotharingiae ducatum,* tharingiae ducis, e Gerbirga coniuge, Othonis sorore, filius, e uita migrauit. Cuius rei dolorem *Vdo*, Franciae dux, tutor eius et Lotharingiae praeses, adeo acerbe tulit, ut non multis post diebus et ipse uiuendi finem fecerit. Horum funeribus perceptis, Otto rex *Conrado*, *confert Conrado,* Franciae duci Lotharingiae, ducatum, cum Wormacensi comitatu, contulit et *Luidgardim* filiam ei in matrimonium *genero suo,* collocauit. Quamuis Nicolaus Vignierius pro Conrado duce, Hermannum quendam ab Othone, hoc ipso anno, Lotharingiae praefectum notauerit. Proximo interiecto biennio, Otho conuen- *945.* tus, primum *Duisburgi* ad Rhenum, alte- *Comitia prima celebrat.* rum *Casellis* in *Hassia* egit. Ibi lis, inter *Conradum* Franciae et *Hermannum* Sueuiae duces, orta, decisa fuit.

946. XXXIII. Postero anno Otho *Gerbergae* sororis, quam, Giselberto extincto, *Ludouicum transmarinum,* *Ludouicus transmarinus*, Galliae rex, coniugem suam effecerat, precibus incitatus, ingentem Saxonum manum in Galliam duxit et, Hugone Parisiorum co- *ab Hugone pulsum,* mite, Adelheidis sororis suae marito, ad pacem petendam adacto, Ludoui- *in regnum restituit.* cum regno pulsum restituit et, sequenti anno, Bertholdo Bauariae duce sine *947.* prole moriente, ducatum fratri *Hen-* *Ducatum Bauariae fratri Henrico rixoso confert.* *rico* indulsit. Is primo statim ducatus sui anno, Hungaris duobus praeliis superatis, in Italiam, principum imbecillitate et dissidio populorum allectus, traiecit et Aquileia in potestatem deducta, Ticinum contendit atque ingentibus, nemine prohibente, populationibus factis, ex Italia exercitum incolumem atque opulentum reduxit. Fuit autem Henricus iste, cognomine rixosus, Othonis regis frater, auus Henrici sancti, ecclesiae Bambergensis conditoris.

XXXIV. Eodem anno, *Danico bello* *Heraldum Daniae regem* decreto, Otho cum expedito exercitu in Daniam iter instituit. Eius belli haec occasio fuit. Marchione Sleswicensi, qui ab Henrico patre constitutus fuerat, per fraudem oppresso, *Heraldus*, Daniae rex, illam sibi ditionem asciuit. Quam iniuriam, maleficia et caedes ut ulcisceretur, omni ope eum adortus, praelio superauit, et ad christianam re- *christianum factum,* ligio-

An. Ch. 949. imperio Germ. subiicit.

ligionem suscipiendam adductum, iugo **A** imperii sese submittere coegit.

Sueuiae ducatum 950. Luitolfo genero confert,

XXXV. Extremo inde anno Calend. Ianuar. *Hermannus*, Sueuiae dux, ex rebus humanis ereptus est: unde postero anno Otho rex *Idam*, filiam eius, *Luitolfo* filio connubio sociauit et Sueuiae ducatum eidem contulit. Hujus Luitolfi et Idae coniugum, ex Othone filio, nepotes fuerunt *Bruno*, episcopus Ver- **B** densis, quem Saxonem, propinquum suum, Otho III. imperator Romae pontificem creauit, qui *Gregorius V.* est uocatus: Et *Eccardus*, marchio Saxoniae, interfectus a Lothario et Bennone Saxoniae ducibus, quod Henrico S. imp. rebellis et electioni eius aduersatus esset.

951. Berengarium regno exuit, sed, ducto in uxorem Adelheide, ipsi ducatum Lombardiae reddit.

XXXVI. Sequenti anno expeditio- **C** nem in Italiam aduersus Berengarium suscepit, eoque regno Italiae deiecto, *Adelheidem* Lotharii regis uiduam, e custodia liberatam, uxorem duxit et, proximo ineunte uere, cum ea in Germaniam se retulit, *Conrado* genero, qui reliquias belli persequeretur, in Italia relicto. Huius consilio Berengarius, Othonem in Saxoniam insecutus et cum filio Alber- **D** to supplex ei factus, obtinuit, ut Augustae, die praestituta, *Lombardiae* ducatus sibi restitueretur.

952. Luitolphus aduersus Othon. patrem insurgit.

XXXVII. Postero anno LVITOLPHVS, patris Othonis secundis nuptiis inique secum agi, iratus, coniurationem aduersus eum iniuit. Huius causam, cum *Conradus* defendendam susciperet, Germania bellorum ciuilium motibus quati **E** coepta et ipse Moguntiae ab Othone obsessus, fidem et obsides dare coactus est. *Hungari Lotharingiam intrant 954.* Quibus nihilominus spretis, Hungaros cum sequenti anno ad arma sollicitasse et in Lotharingiam itineris faciundi potestatem concessisse, Sigibertus prodidit. At nos his, ut parum probabilibus, in medio relictis, Othonem Frisingensem insequimur, qui de ista Hungaro- **F** rum in Germaniam et Galliam initione siue irruptione, in chronico suo scripsit his uerbis: *inuitati* *Huius maxime concussionis auctor fuisse e Boiaria quidam Schirensis comes memoratur, qui tamen perfidiae suae poenas soluens, dum Hungaros incaute eductos morti exposuisset, ab eis tanquam traditor necatus est.* *ab Arnolpho comite Schirensi.* Loquitur autem, ut existimo, de *Arnolpho* Schiren- **G** sium comite, qui hac occasione Bauariae ducatum, quo cum fratre Hermanno exutus erat, se recuperaturum sperabat. Et hanc sententiam communi scriptorum consensione approbatam, Auentinus in Boiorum annalibus tradidit. Quod si obtinet, Conradus dux parum uerecunde a Sigeberto et quibusdam aliis authoribus, tanti sceleris insimulatur, qui, in proelio ad Augustam, pro patria se

An. Ch. 954. Luitolfus in gratiam recipitur.

deuouere et uitam profundere non dubitauit. XVI. Cal. Ianuar. Luitolphum, in Othonem patrem coniurationem fecisse et a reuerentia filiali decessum esse, poenituit et, nudis pedibus ad genua eius aduolutus, ueniam ab eo et misericordiam petiit et impetrauit.

955. Hungari Bauariam operientes trucidantur.

XXXIIX. Proximo anno Hungari, ex Gallia domum repetentes, Bauariam denuo cum tanta multitudine intrarunt, ut more locustarum eam operirent nec, nisi a terra absorberentur, aut coelo obruerentur, uinci se posse gloriarentur. Quibus Otho ad *Lycum* amnem, prope Augustam, cum expedito exercitu, occurrit et tantam eorum stragem edidit, ut parem a barbaris uictoriam Germani retulisse non memorassent.

Otto ducatum Lotharingiae confert, Brunoni fratri.

XXXIX. Post *Conradum*, eo in praelio interfectum et Wormaciae celebri funeris pompa sepultum, Otho *Lotharingiae* ducatum *Brunoni*, archiepiscopo Coloniensi, fratri suo, concessit et Henrico fratre mortuo, Bauariam *Henrico* eius filio indulsit. Hic *Henricus* Bauariae dux, *Hezilo* dictus, patria lingua, quod corporis pusilli esset, *Henricum* sanctum, quem fundatorem et diuum tutelarem Babebergenses habent, a se procreatum heredem reliquit. *Henrici S. Ortus.* Eodem anno *Adelheidis* peperit filium, qui postea OTHO secundus appellatus, patris regnum et imperium consecutus est. *Otto II. nascitur.*

956. Luitolfus Berengarii tyrannidem coercens, 957. ex uulnere obit.

XL. Postero anno *Luitolphus* dux belli ab Othone patre aduersus Berengarium destinatus et cum lectissimo militum robore in Italiam missus, multas res feliciter gessit et Berengarii tyrannidem in tantum repressit, ut, eo pulso, omnem fere Italiam occupauerit. Proximo uero anno, dum bellum maiori ardore persequitur, ab Alberto Berengarii filio in pugna uulneratus VIII. Idus Septembr. ex uulnere est mortuus. Eius cadauer, Moguntiam delatum, Wilhelmus archiepiscopus frater in aede S. Albani sepeliuit.

Otho I. Slauis oppressis. 959. pater patriae salutatur. Miraculo motus, templa et monasteria instaurat.

XLI. Postero anno Otho paschale apud Ingelheim acto, nauem conscendit et, secundo Rheno Coloniam deuectus, ibi iuredicundo uacauit. Et sequenti anno Slauos bello petiit, et tam de his quam de Hungaris, celebri uictoria relata, *pater patriae* est appellatus. Per eosdem dies aegras in Germania mentes mortalium uehementer perculit, quod in multorum uestibus *cruces* animaduersae, in aliorum autem *leprae* quasi sordes conspectae sunt. Qua de re Otho permotus plurima templa et monasteria in honorem Dei atque sanctorum, alia instauranda, alia amplificanda, alia noua facienda suscepit.

960. comitia Herbipolensia celebrat.

XLII. Postero anno ad defendendam ecclesiae ditionem Romam accersitus, ge-

An. Ch. 960. contra Berengarium. generalem principum conuentum apud A Wirceburgum coegit, in quo ad eos de Berengarii tyrannide et suscipienda in Italiam expeditione retulit, atque consensu eorum OTHONEM filium, *in quibus Otto filius rex declaratur.* Germaniae regem declaratum, et die pentecostes, Aquis solenni ceremonia inunctum, *Brunoni* fratri Coloniensi et *Wilhelmo* filio, Moguntino, archiepiscopis, educandum et erudiendum commen- B dauit. *Ad comitia Ratisbonensia* Inde *Ratisbonum* profectus, per solenne Natalitium, alterum ibi principum conuentum habuit. Cuius initio *Poppo episc. Wirceb. accersitur.* etsi *Poppo*, episcopus Wirceb. regi admodum familiaris, caruerat, imbecillitate ualetudinis detentus: quia uero ad consilium adiuuandum adesse iussus, nec rex ullam acciperet excusationem, circa Calend. Ianuar. Ratisbonam ue- C nit et regi praesentiam suam exhibuit. Sed quod morbus indies ingrauesceret, doloris acerbitate uictus, 18. Calend. Febr. uitae finem fecit. Eius corpus, Wirceburgum delatum, domus saluato- *Popo II. episc. Herbipol.* ris recepit et *Poppo II.* comes Hennebergius, sanguinis illi coniunctione propinquus, ad postulationem Othonis, in priuilegii nuper abs se dati consentien- D tibus omnium uoluntatibus, in eius locum sublectus est. Conuentu inde dimisso, per Tridentinas Alpes, in Italiam transiit et, singulis fere ciuitatibus in potestatem receptis, Natalem domini *Otto I. Romae coronatur.* Papiae celebrauit; unde *Romam* progressus, imperialem coronam, a Ioanne Pontifice, accepit ac postero anno, ad *963 Berengarium obsidet.* premendum, in monte Leonis, obsidio- E ne Berengarium, processit. Vbi cum ageret et oppidum summa ope obsideret, pontifex, ab eo alienatus, tacito se, cum Alberto Berengarii filio, foedere iunxit et eius defectionem sollicitauit. Qua de re Otho, exercitus parte in obsidione relicta, cum altera Romam conten- *Ioh. nni pontifici renuenti Leonem VIII. substituit,* dit et pontificem, cum thesauro S. Petri auerso, clam urbe excessum, reuocauit; F et cum post tertiam denunciationem non compareret, conuocatae synodi authoritate, pontificatu, eum mouit, et Leonem VIII. in eius locum substituit. Qui Romanorum pertaesus inconstantiam, in eadem adhuc synodo, *Adriani* *a quo ius eligendi pontificem accipit.* pontificis exemplo, ius eligendi pontificem in imperatorem transtulit. Extat decretum *dist. 63. c. in synodo.* G

964 Berengarium deuictum Babeberg. ablegat. XLIII. Postero anno *Berengarium* persequutus est et crebris oppugnationibus fatigatum et ad deditionem coactum, una cum *Willa* uxore, ad castellum Babeberg. (sic *Vespergensis* nominare solet,) relegauit, ubi biennio post uita functum et regio more sepultum, Reginonis continuator prodidit. Licet qua urbis regione sepulturae locus fuerit, nullis suspicionibus assequi possim, ut nec de eo loco constet, cujus idem *An. Ch. 964.* author meminit, et *Willam*, post obitum mariti religionem ingressam, asserit.

XLIV. Natalitio inde festo *Papiae* *Benedictum V pontificem custodiae tradit,* celebrato, in Germaniam se retulit et BENEDICTUM V. quem pulso *Leone* Romani pontificem constituerant, secum adductum et Hamburgum relegatum, *Adeldegi* archiepiscopi custodiae permisit. Sed quod, uix abducto post quadriennium ex Italia exercitu, tribus nouis Italiae curis affligeretur, defectione *Lombardorum*, morte *Leonis* et uiolatione *Ioannis* XIII. pontificis, primo quoque tempore Italiam repetendam arbitratus, *Burckardum* Sueuiae ducem cum exercitu praemisit, quem ipse sequenti anno *966 repetit Italiam.* est insecutus et, causa seditiosorum cognita, tam in hos, quam in ecclesiae turbatores, seuerissime animaduertit et proximo anno uenientem ad se, cum regio comitatu, OTHONEM filium in ipso die natalitiorum solenni, per *Io- 967 968* *annem* pontificem, insignibus augustalibus decorari fecit et, missis inde cum *Othonem fil. coronari facit ab Ioanne pontif.* eo aduersus Graecos in Apuliam et Calabriam selectis copiis, ipse, ob nunciata, post *Wilhelmum* filium mortuum, matris *Mathildis* aliorumque principum, acerba ex Germania funera, eo ipso anno praecedente, ut *Albertus* abbas *Stadensis* in chronico prodidit, in Saxoniam reuersus est. Vbi cum uenae metallicae apud *Bructeros* ad *Goslariam* repertae essent, oppidum illud cum regia mirifice exornauit. Magdeburgi sedem archiepiscopalem et Germaniae *Archiepiscopatum Magdeburg. et Germ. primatum erexit.* primatum instituit ac lege sanxit, ut in choro summae basilicae nullae sanctorum, nisi solius Christi imago esset et in altari bibliorum uolumen semper haberetur apertum. Sequenti anno *969* Henricus sanctus, Bauariae dux, eccle- *Henrici S. natalis.* siae Babebergensis fundator, patre *Henrico* Hezelone et *Gisela* matre *Conradi* Burgundiae regis filia, *Abudiaci* est natus.

XLV. Ad *XV. Cal Nouembr.* anni proximi, Otho *Adelbertum* Treuirensem, ut *Adelbertus primus Archiepisc. Magdeb.* *Ditmarus* et *Helmoldus* scribunt, sanctitatis atque doctrinae singularis, Magdeburgensem designandum archiepiscopum curauit, quem Romam deinde, cum ipso imperatore uenientem, pontifex *Romae pallio decoratur et crucem prae se ferendi potestatem accipit.* pallio exornauit, et crucem prae se ferendi potestatem indulsit: et postero, legatum ad *Ioannem* Cemissem, Nicephori in regno successorem, Constantinopo- *971 Constantinopolim ablegatur, ut proxenetam agat Theophaniae.* lim ablegauit et *Othoni* filio, *Theophaniam* eius neptem, Romani filiam in matrimonium poposcit, neque aegre admodum obtinuit. Vnde sequenti anno *Romae* sponsalia, magnifico apparatu, celebrata et ipsa, a *Ioanne* pontifice, coronata atque augustae titulo decorata fuit. *972*

XLV. Qui-

An. Ch. 972.

Otto M. in Germaniam reuersus 973.

XLV. Quibus omnibus ita rite peractis, cum filio et nuru ex Italia in Germaniam abiit et proximo anno, paschale *Quedelburgi* acto, ascensionis domini festum *Martinopoli*, de more, celebrauit. Inde *Memlenam* processit, ubi postridie pentecostes, repentino morbo correptus, e uita discessit.

obiit et Magdeburgi sepelitur.

Eo Magdeburgi in aede S. Mauritii sepulto, OTHO filius a principibus et populis iterum rex reclamatus, imperium, quod cum patre prius gesserat, solus exercuit et principes ac caeteros imperii ordines officia, quae debebant, summo studio praestare, obedientes inuenit.

Otto II. unanimi consensu denuo rex renunciatur,

Solus HENRICVS Hezelo, Bauariae dux, patruelis, libidine imperii prope haereditaria stimulatus, authoritatem eius despicere et Ratisbonae se regem nominare instituit.

solo **Hezelone** *patrueli se ei opponente:*

ideoque in comitiis 974.

XLVI. Itaque postero anno, coram uniuersis totius imperii proceribus, ad dicendam caussam adesse et regium nomen deponere coactum, exilio mulctauit et *Bauariae* administrationem *Othoni*, fratris Luitolphi filio, Sueuiae duci, commendauit.

ducatum Bauariae **Othoni** *Sueuo confert,*

975. **Henrico** *nepoti S. filio Babebergam et Ratzingau largitur.*

Postero uero anno, rogatu *Adelheidis*, augustae matris, *Henrico* sancto nepoti suo, eiusdem Henrici exulis filio, urbem *Babebergam* et caetera bona, quae in *Radenzgauiensi* agro Adelberti comitis fuerant, et iure sibi hereditario obuenerant, est largitus.

976. **Otho II.** *ecclesiae Wirceburg. parochiam Vorchemiensem addicit.*

XLVII. Eo inde, qui proxime secutus anno, noua ecclesiae Wirceburgensi beneficia indulsit, et *Popponi* episcopo parochiam apud *S. Martinum* in *Vorcheim* concessit et, proximo anno, CAROLO, Lotharii regis fratri, amitino, ex Gallia euocato, *Lotharingiam* tradidit, ea tamen lege, ut per hoc beneficiarius imperii effectus, eam tanquam Germaniae prouinciam possideret.

977. *Lotharingiam ut beneficium tradit* **Carolo.**

Vnde anno 978. *Lotharius*, recuperandae Lotharingiae cupiditate incensus, tanta celeritate copias contraxit et in Lotharingiam traduxit, ut Othonem imperat. Aquis, nihil minus exspectantem, pene oppresserit.

978. *ideoque a Lothario Gall. rege, bello afficitur.*

979.

Quam iniuriam ut uindicaret, animo incitatus, sequenti anno Galliam inuasit, *Parisios* obsedit et suburbia incendit, sed in reditu Axonae fluminis inundatione impeditus, ab hostibus, exercitum a tergo insequentibus, maximo incommodo affectus est.

Otho III. *Carinthiae duci donat aliquot praedia.*

XLIIX. Anno 980. THEOPHANIAE coniugis augustae rogatu, *Othoni*, Veronensium et Carinthiae duci, *Otmanicam*, *Blesindorfiam*, *Gutisicham*, uillas et quaedam alia praedia indulsit, quibus postea ecclesia Babebergensis beneficio affecta fuit. Extat diploma *IV. Cal. maias, indict. VII.*

Cur pallida mors Saracenorum dictus.

XLIX. Anno 981. arma in Italiam conuertit et, pro recuperanda *Apulia* et *Calabria*, graue cum Graecis et *Saracenis* bellum iniuit; sed, Romanis et Beneuentanis aciem turpiter deserentibus, dum natatu salutem quaerit, a nautis captus, sed non agnitus, beneficio graecae linguae euasit. Instauratis itaque copiis et rebus aliis necessariis comparatis, sequenti anno hostem acrius est adortus, et tanta internecione eum deleuit, ut cladem, relictis domi uxoribus et liberis, non profugus aliquis e praelio, sed ipsamet uictoria, nunciarit. Vnde *pallida mors Saracenorum* dictus est. Obiit Romae uenenata sagitta, uel, ut *Sigonius* scribit, tristi animi aegritudine labefactatus, *VIII. idus Decembr.* sepultus in porticu basilicae D. Petri, introeunti templum ad laeuam.

An. Ch. 973.

983. *Romae diem claudens tumulatur.*

L. Vnde anno 984. OTHO filius, uix duodecimum ingressus annum, in eius locum imperator constitutus et Aquis, per *Ioannem* archiepiscopum Rauennatem, consecratus est. Non caruit tamen electio eius controuersia: aemulos imperii habuit in *Germania* HENRICVM Hezelonem Bauariae ducem, in *Gallia* LOTHARIVM Francorum, et CRESCENTIVM in *Italia:* quos tamen summa animi prudentia deuicit, et postero anno celebrem principum conuentum *Babebergae* habuit.

984 **Otho III.** *uix duodecennis imperator creatus, aemulos suos prudenter subruit.*

984. *In comitiis Babebergensibus ecclesiam Pataviensem muneribus adauget,*

Inter caetera ibi edicta, *Patauiensem* ecclesiam, ob crebras hostium incursiones ad solitudinem pene redactam, nouis muneribus et concessionibus honestauit, quod apparet ex diplomate, Babebergae dato *anno 975. Cal. Octob. indict. XIV.* rogatu Theophaniae, augustae, et matris Henrici sancti Bauariae et Henrici Carinthiae, ducum nepotum *X. Cal. August.* Poponi episcopo Wirceb. mortuo, HVGO Franciae dux subrogatus est.

Poponi episc. Wirceb. Hugonem substituit,

Proximo inde anno cum exercitu in *Bohemiam* irrupit et late populari omnia coepit. Bohemi praediis et incendiis, in finibus suis factis, exterriti, sequenti anno legatos pro pace ad eum miserunt et, grandi pecuniae summa soluta, inducias impetrarunt

Bohemos bello uexat.

987.

988. *Hugonem mortuum excipit Bernwardus, sub quo ingens fames extitit.*

LI. Post triennium Hugone episcopo rebus humanis erepto et BERNWARDO, *comite Rotenburgio*, Richardi filio, in eius locum suffecto, saeui admodum imbres et foedae tempestates fuerunt, quas aestas sicca et calida ac rerum omnium penuria est consecuta. Sequenti anno *Otho* resurrectionis dies Quedelburgi celebrauit et, ueniente ad se Hugone Marchione, Brandeburgum urbem a Wandalis occupatam obsedit, atque ad deditionem coegit.

889. **Otto III.** *Brandenburgum Vandalis eripuit.*

990. *S. Vlricus canonisatus.*

Postero *S. Vlricus* episcopus Augustanus, propter sanctissimae uitae famam, post mortem, a Ioanne pontifice, in numerum diuorum descriptus est. Eodem anno *Wolffgangus*, episcopus Ratisbon. GERBIRGAM Henrici Hezeli Bauariae ducis filiam Hen-

Gerbirga Henrici S soror.

An. Ch. 990. Henrici sancti sororem, sacro abs se lauacro tinctam, diuino cultui destinauit et monasterium ei Ratisbonae ad urbem aedificari, Romualdo, ad *diuum Emeranum* abbate, adiuuante, instituit et, cum iniisset annus 994. nulla re, nisi hyeme saeuissima insignis, monasterium absolutum luculentissimis possessionibus exornauit et, aggregatis in uitae communionem uirginibus, abbatissam praeposuit, nec ita longe post moriens uitae suae sanctitatem, multis miraculis editis, comprobauit. Ex quo corpus eius summo honore haberi coeptum est.

praeponitur nouo monasterio ad D. Emeranum,

994

miraculis clara.

995 LII. Proximo anno, Henrico Hezelone Bauariae duce mortuo et Ratisbonae apud D. Emeranum sepulto, HENRICVS filius, in ducatu successor, Babebergam urbem suam nouis aedificiis et amplis honorum muneribus instruxit, et adductos secum e Palatinatu comprouinciales, quos Ambergenses fuisse annales perhibent, feudis aliquot in Francia honestauit et publicorum munerum praefectos effecit, a quibus celebres *Monetariorum*, *Hellerorum*, *Melberorum* et aliorum, familiae sunt in hac urbe propagatae. Et sane mihi aliud ex alio cogitanti in mentem uenit, aliarum quoque familiarum a publicis eiusmodi muneribus orta uideri posse primordia et, si probe cognitum habeo, *Thelonearriorum* et similium: sed rei incertae, incertus esse author nolui.

Sanctus Henricus Bau. dux Babebergam instaurat

et beneficiis ornat conterraneos.

Celebrium familiarum Bambergensium ortus.

996 LIII. Sub idem tempus Henricus sanctus e D. Wolffgangi oraculo Romanum se imperatorem fore, in somnis accepit, quod sine graui piaculo reticeri non potest. Cum is *Ratisbonae*, quae tunc regia Bauariae ducum erat, die quodam summa animi intentione preces ad Deum fideliter funderet, repentina somni suauitate correptus, in quiete se Deum in aede *D. Emerani* ad sepulchrum *S. Wolffgangi* orare, et eundem audire sibi uisus est, qui dixit, literas huic muro inscriptas, Henrice, diligenter lege. Erant autem ibi scripta haec duo verba: POST SEX. Itaque hoc uiso fluctuantem et, quidnam id sibi uellet, anxie perquirentem, cum mortis cogitatio subiret, quippe cui post sex dies mors obeunda foret, res suas domesticas disponit et ad perferendam Dei uoluntatem animum praeparat. Effluxo autem sex dierum spatio, cum nihil adhuc in se infirmitatis aut molestiae persentiret, ad totidem menses, demum etiam ad annos totidem, id uisum spectare arbitratur. Delicta sua sacris precibus et piis largitionibus expiat seque deinceps tam pie et sancte gerere instituit, ac si singulis momentis ex hoc saeculo sibi emigrandum esset. Caeterum rei euentus id uisum postea exposuit, cum post reuolutum sexennium, tum humano, tum diuino consilio, ad culmen imperialis honoris eueheretur.

Visio S. Henrici

de obtinenda post sexennium,

imperatoria dignitate.

An. Ch. 996. LIV. Eodem anno imperator, querelis *Ioannis* XV. pontificis, de *Crescentii* iniuriis ad se allatis, permotus, animum ad pacandam Italiam appulit. Itaque Moguntia digressus et cum exercitu alpes emensus, cum Iohannem pontificem mortuum audisset, Romam magnis itineribus ire contendit et iure usurpato, *Brunonem* Saxonem, propinquum suum, episcopum Verdensem, pontificem declarauit. Is *Gregorius V.* est uocatus. A quo, cum die pentecostes imperii diademate esset redimitus, *Bernwardum*, episcopum Wirceburgensem, Constantinopolim ad imperatorem *Constantinum* misit, ut filiam eius sibi in matrimonium postularet. Is in itinere, assumpto *Ioanne Placentino* episcopo, profectus incidit in morbum, *Achaiae*, a quo non conualuit. Vita decessit *XII. Cal. Octob. Marianus Scotus* in Insula Euboea eum sepultum scribit.

Otho III. in Italiam profectus,

a Gregorio V.

quem pontificem creatat

coronatur.

Constantini Imp. orient. filiam per legatos ambit.

LV. Sequenti anno OTHO, cunctis passim in Italia rebus pro imperii dignitate et utilitate constitutis, in Germaniam abiit. Sed uix eam attigerat, cum CRESCENTIVS uetere dominandi libidine stimulatus, *Gregorium* Pontificem acerbe exagitare, sede eum pellere et alium substituere incepit. Eam iniuriam *Otho* ulcisci cupiens, proximo anno in Italiam se retulit et, *Gregorio* pontifice sedi restituto, *Crescentium* captum ac manifeste damnatum, supplicio affecit, *Ioannem* uero episcopum, luminibus prius exutum, pontificatu simul et uita priuauit. Inde ad restituendum Germanici imperii statum, seditionibus eiusmodi et defectionibus admodum labefactatum et laceratum, conuersus, illam sanctionem de imperatoria electione et formula eligendi imperatoris instituit, hacque ratione bellorum ciuilium causas praecidit, et exteris ad imperium aspirandi spem intercepit. Eum honorem detulit ad tres antistites, *Moguntinum*, *Coloniensem* et *Treuirensem*: et ad quatuor saeculares principes, *Marchionem Brandeburgicum*, *palatinum Rheni*, *Saxoniae* et *Bohemiae ducem*. Moguntinus appellatur *cancellarius Germaniae*, Coloniensis *Italiae*, Treuirensis *Galliae* et *Arelati*. Brandeburgicus *Camerarius*, Palatinus *dapifer*, Saxo *ensifer*, Bohemus *pincerna*. Hanc constitutionem *Gregorius* pontifex probauit et confirmauit atque ut electio noui regis per solos Germanos, et in personam Germanis parentibus ortam, fieret, edicto curauit. Caeterum *uariae* sunt de hac Othonis sanctione authorum *opiniones*, quibusdam eam ad annum secundum

997 *Eo Germaniam uix attingente,*

Crescentius Romae nouas turbas ciet

998 *hinc illuc reuersus rebelles punit,*

Sanctionem edit de imperatore eligendo

per septemuiros,

et electorum regni officiis,

quae a Gregorio V. confirmatur,

ab aliis uero in dubium uocatur.

An. Ch. 998. dum post millesimum, aliis ad *Friderici II.* Imp. et *Gregorii X.* pontif. tempora reiicientibus, reliquis de ea prorsus dubitantibus. Quia uero Gregorius V. *XII. Calend. Mart.* anni insequentis diem suum obiit et *Otho* imperator proximo triennio post eum est subsecutus, horum sententia, ut falsa, obtinere neutiquam potest. Nisi quis haec ita accipere et interpretari uelit, quod tum demum primo per principes electores sit facta electio, in persona *Henrici* Bauariae ducis idque anno primo supra millesimum. Qui uero de ea dubitant, iis inferius suo loco respondebimus.

Taginoni confirmat praedium quoddam Ratisbon.

LVI. Eodem anno OTHO *Romae Indictione*, ut uerba diplomatis habent *XI.* rogatu *Henrici* ducis, consanguinei sui, *Taginoni*, eius sacellano, praedium quoddam Ratisbonae, inter ecclesiam S. Dei genitricis, ad ueterem aediculam et curtem S. Ruperti situm, confirmauit et

999 *et in Saxoniam se recipiens,*

postero anno, post perlustratam Tusciam et Romaniolam, *Quedelburgum* in Saxoniam se recepit. Ibi sequenti anno *VIII. id. April. indict. XIV. anno regni sui XVI. imperii IV.* precibus *Henrici*, episcopi Wirceburgensis inductus, eidem Taginoni *Prisingam* uillam, ad Regi et Danubii confluentes indulsit. Eo in loco sanctus Otho episcopus postea monasterium condidit, clarum hodie pietatis eius monumentum.

eidem Prisingam concedit, postea monasterium.

Inde in *Poloniam* se contulit et, uoti persoluendi causa, *S. Adelberti*, non ita pridem sacro martyrio affecti, *sepulchrum* uisitauit. Vbi a duce *Boleslao* amplissimae pompae ac humanitatis genere acceptus est, unde ipse uicissim referendae gratiae studio incensus, ad nouae dignitatis fastigium euectum, eum ex duce primum Poloniae *regem* uocauit, et *amicum imperii* salutauit, uniuersa, quae conuenerat, Polonorum nobilitate applaudente et ad tantae rei spectaculum prae laetitia gestiente.

S. Adelberti sepulchrum uisitaturus a Boleslao Pol. duce splendide excipitur, quem regis et amici imperii titulo decorat.

Propter nouos tumultus

LVII. Inter haec noui in Italia tumultus excitati sunt, Italis imperii decus ad Germanos translatum acerbe ferentibus et Saracenis Campaniam misere deuastantibus. Quod ubi Otho cognouit, incredibili celeritate tanta terrarum interualla emensus, in Italiam se retulit et, pulsis inde deletisque Saracenis, circa domini natalitia Romam uenit. Vbi in tantum uitae periculum coniectus, ut in capitolio a ciuibus obsideretur. Ea re accepta, HVGO, marchio Brandenburgensis, ex Hetruria Romam accelerat et, adducto secum HENRICO Bauariae duce, senatum adit, obtestatum, ut ciues ab armis reuocaret et pacis conditiones admitteret: se operam componendae paci nauaturum et, quod e re utriusque partis esset, publico nomine consulturum. Senatus, ne plus furere, quam agere uideretur, re cum ciuibus deliberata, per simulationem, Hugoni et Henrico *arbitris*, pacem inter se et imperatorem conciliandi potestatem facit.

1000 in Italiam properans, Romae a ciuibus obsidetur: et Hugone Brandenb. 1001. et Henrico Bauaro

An. Ch. 1001 opitulantibus

Dum igitur oratione populum detinet Hugo et ad pacis studium cohortatur, imperator de hoc prius edoctus, mutata ueste, per occultos capitolii cuniculos, Roma eductus, cum Henrico duce per eosdem cuniculos est secutus. De quo facto, cum Romani postea eum insimularent, per internuncium respondisse fertur, tutius et honestius fuisse, imperatorem e manibus eorum ereptum esse, quam uiolento populi impetu trucidatum, quod nulla re, nisi interitu urbis, expiari potuisset. Hac ratione elapsus Otho, dum matura ulciscendae contumeliae consilia init, in medio rerum conatu, ut res humanae instabiles, *chirothecis* ueneno infectis et ab *uxore Crescentii* missis, *V. Cal. Febr.* extinctus est. Cadauer eius *Henricus* Bauariae dux, in regno successor, in Germaniam deferri curauit. Intestina *Augustae*, corpus *Aquis* sepulturae mandatum fuit.

elabitur, 1002 paulo post intoxicatus moritur.

LIIX. Othone sine heredibus mortuo, HENRICVS Bauariae dux, *Henrici Hezeli* illius, de quo diximus, filius, cognomento *sanctus* et *claudus*, a principibus electoribus rex creatus *et VIII. idus Iun. Moguntiae* a *Willigiso* archiepiscopo, sacra unctione in regia dignitate consecratus est, tunc primum obseruata electionis sanctione ab Othone instituta.

Henricus S. ab 7. electorib. rex salutatus Moguntiae inungitur.

Dominatus eius ab initio seditiosus et turbulentus ac rebellionum plenus fuit, et bella non parua cum rebellibus gerere coactus est. Quippe *Henricus*, Austriae marchio, de regno cum eo contendere instituit atque adeo in eo perseuerauit, ut, quod uiribus suis tentare uix posse uideret, id aliena sibi uirtute obtinendum, putarit. Nam regis fratrem *Brunonem*, Bauariae ducem et alios acriores belli socios, ad ferendum auxilium exciuit. Molitus est idquoque temporis res nouas in Italia *Ardoinus*, Valpergensis Eporediensium et *Ecbertus* Saxoniae marchio: ille *rex Italiae* aduersus Henricum electus et coronatus, hic iuuenili audacia rebellis ei factus.

Aemulos habet Henricum Austriae marchionem et Ardoinum Italum.

Horum itaque conatibus ut obuiam iret et tantam in eis perfidiam ulcisceretur, sequenti anno per Bauariam in *Austriam* progressus, thesaurum et supellectilem omnem pretiosam, modico cum exercitu, praemisit. Quam cum hostium equitatus, eruptione facta, ad *Heresburgum* intercepisset: Henricus arcta obsidione cinxit et ad deditionem ac praedae restitutionem coactam, militibus diripiendam et cremandam dedit, ac marchionem

Henrico obuiam procedens 1003 supellectilem amittit, quam tamen recuperat.

An. Ch. 1002. *Henrico Austr. capto.*

onem in potestatem adductum, in castro Gibichstenae, ad fluuium Salam, diligenti custodiae tradidit, uniuersa eius ditione occupata et aliis in feudum collata. Per eosdem dies *Ecbertus*, Saxoniae marchio, a Lothario et Bennone fratribus Saxoniae ducibus occisus, et per eius caedem Henricus Saxonici belli solicitus fuit. Vnde in Franciam reuersus, *Babebergae* natalem S. Dei genitricis solenni pompa celebrauit et, ut Deo, cuius beneficio uitam et regnum retinuerat, se gratum ostenderet, *monasterium* in oppido *Vorcheimensi* amplissimum ecclesiae *S. Ioannis Baptistae* in Haugis, Wirceburgensi indulsit et mox inde, reconciliatis reliquorum Germaniae principum animis, CVNIGVNDAM *Sigefridi*, comitis palatini et *Heduiges* coniugum filiam, matrimonio sibi copulauit et *Babebergam*, dotis nomine, ut *Ditmarus* scribit, ei obligauit. Quae postea foemina insignis et summae uirtutis euasit, ad singularem pietatem egregia laude castitatis et religionis adaucta.

Monasterium in Vorcheim. ecclesiae S. Ioannis in Haugis donatur.

S. Cunigundam ducit in matrimonium cui Babebergam dotalitium constituit,

1003. *eamque Paderbornae coronari facit.*

LIX. Proximo anno in Saxoniam profectus, *Quedelburgum* triumphantis in modum iniuit. Ibi resurrectionis festum, pentecostes uero dies *Halberstadii* celebrat, et menses aliquot constituendis rebus absumit. Inde Corbeiam uersus iter instituens, *Cunigundam* reginam obuiam habuit, et cum ea *Paterbornam* se contulit, ubi a *Willigiso* archiepiscopo Moguntino coronata et *Sophia* regis soror antistita Paderbornae consecrata fuit. Et quoniam *Vandali* occidentales et caeterae *Slauorum* gentes, importunitate et auaritia praefectorum icti, iugum excutere iracunde tentarent et doctrinam christianam, quam sub Othone I. didicerant, abiicerent, eamque non ad salutem animorum, aut libertatis dulcedinem, sed ad seruitutis auctoramentum tradi iudicarent, expeditionem aduersus eos suscipere, D. *Adriani martyris* gladio, qui Walbergae asseruabatur, sese accingere et conuocatum exercitum in *Mersenburgicum* agrum instituit ducere. Ibi cum episcopatum Barbarorum incursionibus dirutum et ad nihilum pene redactum uideret, gemebundus inquit: *Christe potens bellorum et tu D. Laurenti martyr, polliceor me tibi ex animo seruiturum et locum istum, tuo dedicatum nomini, modo desolatum, in pristinum dignitatis statum repositurum, si tuo beneficio uictoriam ab hostibus retulero, eosque sacris tuis rursus adiecero.* Haec cum orasset et primus hostium aduentus ei nunciatus esset, ad diuinam precationem conuersus, opem Dei precibus exposcere, exercitum sacra eucharistia munire et ex psalmo, uerba illa instituit orare:

Vandalis et Slauis, fidem et obedientiam detrectantibus,

obuiam it, D. Adriani gladio cinctus.

Apud Mersebburgum,

S. Laurentio uouet,

et orationes ad Deum fuso

A *Deus, qui conteris bella, ab initio, eleua brachium tuum super gentes, quae cogitant seruis tuis mala: disperge eas in uirtute tua et destrue eas, protector meus: pone illas ut rotam et sicuti stipulam, in facie uenti.* Quibus uerbis maximum dimicandi ardorem iniecit omnibus, et ipse erectior factus, statim in hostem incurrit et praelium, intuentibus omnibus, tanta B uirtute ac felicitate commisit, ut breui, repentino quodam quasi fulmine, uniuersum hostium exercitum dissiparit ac fregerit et, sine effusione Christiani sanguinis, gloriosissime de illis triumpharit. Hanc autem uictoriam non humano auxilio, sed praesenti *S. S. Laurentii, Georgii* et *Adriani* martyrum subsidio partam esse, pro comperto est. Etenim qui cum C eo in castris erant, dictos martyres cum *Angelo armato* exercitum eius praecedentes, acri sese impetu in aciem gentilium incitantes ac ui et uirtute sua cuneos eorum, tanquam coelesti quodam fulmine perrumpentes, uidisse perhibentur. Quo uiso *Henricus* exhilaratus, sublatis in coelum oculis et manibus, ita precatus est: *Benedico, Deus, rex coeli et terrae,* D *qui superbis resistis, et humilibus das gratiam, qui custodis diligentes te, glorificatus es in gentibus, propter datam nobis de coelo uictoriam*, ac mox inde aduersus caeteros Slauorum gentes, imprimis uero BOLESLAOS duos, alterum *Poloniae regem*, alterum *Bohemiae ducem*, progressus, non minori felicitate eos profligauit et ad obedientiam praestan- E dam ac uetera iura tuenda coegit.

An. Ch. 1003.

congreditur cum hostibus

uictoriam quereportat;

diuis martyribus auxiliantibus.

Hinc gratias Deo persoluit,

Poloniae regem et Bohemiae ducem profligat.

LX. Hinc in unum *Ardoinum* conuersus, exercitum in Italiam duxit, et apud subalpinos in campo Fabricae bis cum eo marte ancipiti concertauit. Eo in bello captus et deceptis custodibus elapsus, cum de muro se praecipitasset, laxato crure, postea *claudicasse* dicitur. Sunt qui haec ad annum tertium deci- F mum supra millesimum referunt, sed praeter omnem rationem, cum eo anno ad *Campisium* felicius pugnarit Henricus et, post Ardoinum superatum, *conuentum* in *Roncaliis* habuerit et leges tulerit, quarum aliquot de *ueneficiis* et *illicitis nuptiis* adhuc extare *Sigonius* prodidit.

Cum Arduino manum conferens capitur,

altero uero pede claudus euadit 1013.

LXI. Caeterum *Nunnesius*, monachus et qui eum sequitur, *Naucleras*, aliam hu- G ius claudicationis caussam refert. Scribit enim *in uita Henrici regis: eum Garganum montem, locum ob continuam archangeli Michaelis praesentiam admodum celebrem, uisitasse, et intentius ibidem oranti angelum, inter sacrorum solennia, librum quendam deosculandum ipsi exhibuisse. Henrico autem per uisionem obstupefacto et dubio, ac in locum angustiorem se recipiente, angelum aduersum eius femur tetigisse,*

Alia claudicationis causa.

An.Ch.1003. [m]igisse, inquiens, hoc tibi signum erit dilectionis Dei propter castitatem tuam et iustitiam. Ex eo angeli tactu neruum femoris eius ita extemplo exaruisse, ut nunquam deinceps claudicare desierit. Integrum lectori sit, quid horum uelit credere: claudicasse tamen Henricum non naturae uitio, sed casu quodam certum est. Huius rei illustre adhuc hodie, *ante portam orientalem basilicae cathedralis*, in dextro latere, e regione Adami et Euae cernitur indicium, *lapidea imperatoris statua, cuius sinistro pedi dextro breuiori lapillus artificiose subtractus iacet.*

claudicationis monumentum.

Cur Sanctus. SANCTUS uero dictus est propter eximiae pietatis laudem. Fuit enim princeps optimus et christianissimus, qui, populis exteris deuictis, episcopatus, *Magdeburgensem, Misnensem, Argentinensem* et *Hildesheimensem*, crebris hostium incursionibus deuastatos, partim suis, partim gentium deuictarum bonis, ditauit, aedificiis ornauit et in pristinum dignitatis statum, multis additis ornamentis, restituit et tanta liberalitatis ac pietatis adiumenta diuersis praestitit ecclesiis, ut dignus sit habitus, qui in *sanctorum* numerum referretur.

1004. LXIII. Sic postero quoque anno, uoti memor, Merseburgensem episcopatum, amplissimis muneribus auctum, reficit et *D. Laurentio*, eiusdem patrono, *calicem aureum*, preciosis gemmis ornatum, obtulit. Qui deinde, cum morientis merita in statera appensa ponderarentur, dextrae partis lancem onerasse fertur. De quo sic *Albertus Cranzius* scriptum reliquit: *Merseburgi*, inquit, *seruant calicem, quem librae ferunt iniecisse D. Laurentium, cum imperatoris iam mortui trutinarentur bona cum malis. Ansam ferunt tum indignantem humani generis inimicum defregisse, quando nihil suum reperit in moriente.* Eodem anno Henricus rex *Brunonem* fratrem, suae dignitatis et fortunae infensissimum, delictum suum confitentem et ueniam suppliciter deposcentem, ad se admisit et ex inimicitiis in gratiam recepit.

D. Laurentio ex uoto donat calicem aureum, miraculo insignem.

Brunonem fratr. in gratiam recipit.

1005. LXIV. Proximo uero anno HENRICO, Cunigundis augustae fratri, *Bauariae* ducatum subhasta signifera contulit et Gothefridum, *Gothofridi* domini *Arduenae* filium *Lotharingiae* ducem substituit. Inde aduersus *Balduinum* Flandriae comitem, *Valencenas*, Lotharingiae urbem, inuadentem profectus, cingere eum obsidione constituit. Verum *Roberto* Francorum rege et *Richardo* Normanorum comite obsessis in auxilium properantibus, ab obsidione discedens, uim omnem in *Flandros* conuertit et, populata eorum terra, aliquot ex primoribus cepit et captiuos *Tornacum* abduxit. Quo cognito Balduinus, remissa pertinacia *Valencenas* reddidit et, se obsides daturum ac pactionem facturum, sanctissimo sacramento iurauit.

Bauariae ducatum Heziloni affini confert, et Gothofrido ducatum Lotharingiae. Flandros adoritur.

An.Ch.1005. Quibus rebus feliciter [p]eractis, in Germaniam regressus Henricus, Moguntiae sacra limina S. Martini uenerabundus accessit, et natalitia diuorum Petri et Pauli apostolorum celebrauit. Inde per Franciam orientalem iter faciens, Saxoniam, quam, teste *Dithmaro*, securitatis et totius ubertatis quasi florigeram paradysi aulam, nominare saepius est solitus, reuisit et multo intentius in studium pietatis incubuit.

Moguntiam redit.

Saxoniam reuisit.

LXV. Vnde non humanae laudis praemiis inductus, sed diuinae promerendae gratiae studio inflammatus, sequenti anno Babebergae *episcopium* et nobilissimam basilicam erigere, eamque eximiis praemiis et regalibus amplissimis honestatam, in honorem diuorum *Petri* et *Pauli* apostolorum et D. *Georgii martyris*, dedicare instituit. Quia uero nec parochiam, nec ius administrandi sacra habebat, sed, quod ex *Ditmaro* apparet, omnis totius agri *Radenzgauiensis* iurisdictio ecclesiastica, partim ad *Wirceburgensem*, partim *Aistetensem* ecclesias pertinebat et, ob id harum consensu sibi omnino opus esse uidebat, ab *Henrico* Wirceburgensi et *Megingoso* Aistetensi episcopis, ut sui se uoti compotem facerent, precibus contendit, et ad compensationem et alia honesta media sese obtulit. Et sane Henricus, Wirceburgensis episcopus, se eius postulationi[b]u[s] ita demum assensurum pollicitus est, si, impetrata a pontifice pallii authoritate, ex ecclesia *archiepiscopatum* constitueret et, cum *Aistetensi* episcopo, nouum a se constructam basilicam Babebergensem sibi tanquam Metropolitano subiiceret. Accipit conditionem Henricus et, missis Romam ad *Ioannem* pontificem nuntiis, rem summa diligentia peragi iubet. Pontifice autem confirmationem pactionis, inter Henricum et episcopum initae et pallii usum pernegante, et Megingoso, Aistetensi episcopo, ecclesiae Wirceburgensi subesse renuente et denique a rationibus alienissimum esset, archiepiscopum nullum aut saltem unicum, habere suffraganeum, rex, mutata paulatim sententia, de erigendo archiepiscopatu Wirceburgensi, inchoatam a se et cum duabus cryptis iam prope perfectam basilicam, liberam omnino, nec ullius obnoxiam potestati esse uoluit, atque eam in rem, postero anno, frequentissimum omnium Germaniae archiepiscoporum, episcoporumque abbatumque concilium, *Francofordium* conuocauit et, ut certo omnes praesto essent, edixit. *VI. Cal. Nou.* Omnes, praeter Henricum Wirceburgen-

Babebergae basilicam condit.

De episcopatu agitans, Wirceburgensis et Aistetensis episcoporum consensum exigitat.

Wirceburgensis certis conditionibus annuit petito:

ast, pontifice confirmationem recusante,

Henricus archiepiscopatum erigere meditatur

conciliòque Francofordensi, a.1006.

An. Ch. 1006. gensem episcopum, adfuerunt et, *Wiligiso*, archiepiscopo Moguntino metropolitano praesidente, suo quisque loco est sedere iussus. Tum Henricus, inermibus ex familia praecedentibus, est ingressus et, cunctis ad eius ingressum patribus e uestigio consurgentibus, in medio aulae consedit, noua et tam prompta tantorum patrum maiestate mirabiliter captus. Ibi consecuto silentio, in uniuersos oculis coniectis, in hanc sententiam est locutus: *Voti compos mei factus, ingentes Deo gratias ago, quod tot patres conuocatos uideo. Oro porro uos, ut benignis me auribus audiatis, nec patiamini, pium meum institutum, iniquis hominum obtrectationibus, lacerari. Ego, adepta de tot hostibus uictoria, cum heredes ex me descendentes habeam nullos, nec in acquirenda sobole laborem, ob aeternae remunerationis praemium, Christum heredem elegi et, constituto Babebergae in urbe mea episcopio, ab Henrico Wirceburgensi episcopo, ad id assensum suum ut praeberet, summis hactenus precibus contendi atque, propositis aliquot conditionibus, ad iuris concessi compensationem me obstrinxi. Qui, licet ad extremum, uehementibus meis flagitationibus uictus, ita cesserit: si ad dignitatem urbi Wirceburgensi addendam, ecclesiam eius ad honorem archiepiscopatus eueherem et, cum Aistetensi episcopo, nouam a me constructam ecclesiam Babebergensem, ei tanquam metropolitano, subiicerem: cum tamen in potestate mea iam non sit, illud concedere, quod precibus a pontifice impetrare non possum, non propter diuini cultus augmentum, sed ob dignitatis adipiscendae iacturam, a promissione recedit et nec huius, ut nec baculi, mihi in mutuae confirmationis signum dati, rationem habet. Cum itaque Cunegundis augusta, dilectissima coniux et Bruno, frater, Bauariae dux, heredes mei, in comitatu praesentes, hoc meum institutum omnibus uiribus urgeant et ad effectum id cupiant perductum et larga horum ad id adspiret benignitas. Quamobrem, quando ipsi conuenistis, uos obsecro, ut omnes pertinaciae et conditionum causas amoueatis et salutem ecclesiae atque incrementum uobis non minus curae esse sinatis, et in communem eius utilitatem incumbatis.* Haec, ubi dixisset, et ad officia quaeque promptum se ac beneuolum erga omnes exhibuisset, *Berengarius*, Henrici, episcopi Wirceburg. cancellarius, *insidias domino suo in itinere a rege paratas contendens, causam contumaciae exponit et, dominum suum, episcopum, iura ecclesiae suae amplificare, non imminuere uelle ostendit, orans, ne quid in absentis detrimentum ac futurum sui ipsius in exemplum cognoscerent.* Ibi quoque pri-

aperit consilium,

oratione ad patres habita.

Cui licet se opponat Berengarius cancellar. Wirceb.

A uilegia eiusdem ecclesiae, clara uoce, recitata et per totum diem de re proposita diligenter et accurate, ab utraque parte fuit disputatum. Inter haec Henricus, quoties anxiam iudicum sententiam animaduertit, toties humi inclinatus, pro se et ecclesia sua preces effundit et honorem eius patribus humiliter commendat. Postero die, considentibus B iterum ordine patribus, et, praeuia consultatione, rem tantam uersantibus; *Tagino* episcopus Magdeburgensis, *primas* Germaniae a *Wiligiso*, metropolitano, quid sui iudicii esset, rogatus, *propositum Henrici iustum esse et suum sortiri debere effectum*, pronunciauit, cunctis sententiam eius confirmantibus et, attestatione sua ac subscriptione, roboran- C tibus. An. Ch. 1006.

in secunda tamen sessione,

Taginonis archiep. Magdeburg. suffragio,

uoti compos fit.

LXVI. Quam ob causam Henricus, Wirceburgensis episcopus, in maximum regis odium ac probe in periculum abrogationis episcopatus, adductus, cum se nusquam caesaris ab insidiis tutum esse animaduerteret, *Coloniam* ad fratrem *Heribertum*, archiepiscopum, uenit et, ut intercessione sua regis gratiam sibi impetraret, precibus deposcit. D *Heribertus*, suscepto eius causae patrocinio, regem suppliciter adit et, tum suis, tum aliorum precibus, euincit, ut condonata culpa, fratrem in gratiam reciperet ac, in remunerationem iurium sibi abiudicatorum, *Meringam* oppidum et *Waldorfium*, cum omnibus eorum possessionibus, iuribus et libertatibus, assignaret. Literae hac E de re scriptae *Nonas maias, indict. V. anno regni Henrici II. regis VI. Wirceburgi* datae sunt. Et quamquam etiam uehementer Henricus apud *Megingosium*, Aistetensem episcopum, instabat ac, praepositis conditionibus aequissimis, eum inuitabat, ut et ipse, ad illustrandam et amplificandam ecclesiam suam, partem aliquam dioecesi suae conferret: eo F tamen negante, et ius suum pertinaciter defendente, cum nihil proficeret, res ad annum decimum quartum supra millesimum, reiecta fuit. Itaque *Ludouicum* et *Albericum*, sacellanos, ad *Ioannem XVIII.* pontificem mittit, qui eum *Romae*, in Laterano, conuentum, primum regiis muneribus onerant, deinde impense instant ac precibus obtinent, ut factam G cum Henrico Wirceburgensi episcopo permutationem, ratam non solum haberet ac nouam Bambergae constructam ecclesiam, in suam et Romae sedis protectionem susciperet, sed etiam ea omnia, authoritate pontificia, confirmaret. Extat de hoc diploma Ioannis pontificis, *mense Iunio, indict. V.* in Laterano datum. Exemplum uero caesareae fundationis sic habet abinitio: *HENRICVS II. diuina*

Episcopus Wirceb. timore actus, Coloniam aduolat et,

Heriberti fratris intercessione,

ab imper. in gratiam recipitur,

Megingosus episc. Aistetens. iura sua pertinaciter tuetur.

Ioannes XVIII. P. nouum episcopatum confirmat,

inque suam protectionem suscipit,

An. Ch. 1006. *na fauente clementia rex. Saluberrimis sacri eloquii institutionibus erudimur et admonemur, ut temporalia et terrena postponentes commoda, aeterna et sine fine mansura in coelis studeamus adipisci consistoria. Quapropter* &c. &c.

Henricus eandem mirifice auget

LXVII. Non destitit interea Henricus, ecclesiam suam iuribus nouis et possessionibus cohonestare, ditionem amplificare, nec quicquam, quod ad dignitatem eius et honorem pertinere posset, intermisit, id quod templa magnifica, monasteria amplissima, uici, castra et oppida, in *Bauaria, Stiria, Austria*, in perpetuum ei donata, abunde testantur.

concedens ipsi in feudo

Possidebat complures etiam Henricus, sub id tempus, in ueteri Saxonia, res feudales, ex obitu Saxoniae ducum, maiorum suorum, partim iure in se hereditario deuolutas, partim Othonum imperatorum beneficio sibi donatas.

oppidum Schidingum et ius aduocatiae coenobii Rhegensdorfensis

Inter *Schidingum* oppidum et castrum ac ius aduocatiae *coenobii Rhegensdorfensis*, ad Onestrudem amnem, ecclesiae suae ita firmauit, ut eam adhuc hodie respiciant et hoc *prouinciales Thuringiae comites*, illud uero *Anhaltini* principes, ab episcopo *Bambergensi* in feudum accipiant.

Villacum, Wolfsiberg, utramque Carinthiam, Vorchemium, comitatum Radengauiensem, cum omnibus eius oppidis, uicis et praediis. Koenigshouium, Graphenfeldensem et Salauiensem comitatus,

His addidit *Villacum*, *Wilfserbergum* cum insigni *superioris et inferioris Carinthiae* prouincia: *Vorchemium* et totum illum, urbi propinquum, agrum, qui circumiecta *Radenzgauiensis comitatus* oppida, castra, praedia, uicos et uillas, *Hochstadium*, *Auracum ducis*, *Buchenbachium*, *Lonestadium*, *Wacherodem*, *Mülhusium*, *Eckolshemium*, *Halstadium*, *Bischouesbergum*, *Viretum* et alia continet. *Königshouium* item, cum *Graphenfeldensi* et *Salauiensi comitatibus*, ac horum omnia patrimonia, iura, libertates et iurisdictiones, in tabulas relatas firmauit.

sed non nisi quoad jdictionem ecclesi.

Et quandoquidem illa, per Henricum episcopum, facta concessio alia non fuit, quam *ecclesiastica iurisdictio*, cuius inspectionem, et curam demandatam habuit, ut ex literis, alibi huic historiae intextis, uidere licet: ideo ego data occasione illos praeterire non debeo, qui urbem Babebergam cum omni circumiacente territorio, in episcoporum Wirceburgensium potestate fuisse, opinantur.

Babeberga quo iure olim spectarit ad Wirceburgum.

Recte, si sacram sentiunt, sin aliam, quam profanam differentiae causae appellamus, nihil imperitius, cum statim post *Adelbertum comitem*, a caesare *Ludouico* capite plexum, totus hic principatus, paucis ex ceptis, ad auunculum eius, Henricum aucupem et, post huius obitum, ad Othones imperatores, successionis iure transierit. Quem postea Othonem II. imperatorem, Henrico nepoti suo concessisse, supra ex diplomate retulimus, per quod planum A est, ipsum Henricum triginta circiter et amplius annis eum possedisse et, cum procuratione aduocatiae, iurisdictionem quoque in eo exercuisse, per suos rectores, quos comites diplomata nominare solent et tunc temporis non dignitatis, sed officii genus fuit.

Comes centenarius quis dictus lege Alemannorum.

Vnde *comes centenarius* lege *Alemannorum* prisca is dictus, qui uni alicui centenae praefe-B ctus est, coram quo, aut suo misso, conuentus agi et placitum fieri, conuenit. Quae ideo annotare placuit, quo appareat, in cuius potestate res Babebergicae, tempore fundationis Henrici, constiterint et qualiter eae ecclesiae assignatae fuerint.

Monasteria episcopatum Bamb. respicientia.

Coenobia uero ab illo ecclesiae Babebergensi beneficii nomine indulta ea lege, ut noui eorum abbates et C abbatissae inuestituras ab episcopo acciperent, et homagium praestarent, haec sunt: Abbatia *Kittingensis*, in agro Gostueldensi, ad Moenum: *Nouoburgensis* ad Danubium: ambo *monialium* ordinis *S. Benedicti*: *Scutera* in dioecesi Constantiensi: *Gengenbacensis*; *Argentinensis*; *Steinensis*, ad Rhenum, in agro *Hagengauiensi*: D. Martini confessoris apud *Teccinenses*, D in Rhetia: domini et Saluatoris Christi in *Berga*. Quibus progressu temporis aliae nouae accesserunt abbatiae. Et nos de *singulis* inferius suo loco dicemus.

LXIIX. Caeterum inter tot praeclara et memorabilia beneficia, concessiones et iura, illud imprimis celebratur, quod consilio pleno prudentiae et liberalitatis, potentissimos Germaniae principes, E supremos ecclesiae Bambergensis OFFICIALES constituit.

Babeberga imperii Rom. uilla.

Ratus enim ad fidem suam et dignitatem pertinere, ut urbem Babebergensem, quam non solum Romani *imperii uillam*, sed catholicae quoque religionis domicilium, esse uolebat, illustri aliquo praesidio instrueret, regia authoritate statuit, ut principes electores ecclesiae Babebergensis officia-F les et uasalli essent, et *imperii feuda, quae electorali nomine ac titulo tenent, ab episcopo Babebergensi acciperent*, eaque fide, quae domino feudi debetur, eidem obligarentur.

Ecclesia ibidem electores 4. uasallos habet et officiales.

Maxime uero in celebritate illa, qua recens electus episcopus, cum apparatu splendidissimo, urbem de more primum intrare solet, comitandi et, deducendi gratia prae-G sto essent et, suo quilibet munere functus, tantae ecclesiae maiestatem, authoritate sua et praesentia, fulcirent et administrando illi *subseruirent*.

Horum officia.

LXIX. *Brandeburgius* camerarius superior, *palatinus* dapifer, *Saxo* ensifer, *Bohemus* pincerna. Quoniam autem hi principes electores in diuersis aliis locis regias suas habent, nec per se coram eiusmodi sibi attributa munia sem-

An. Ch. 1006. semper administrare possunt, alios Franciae nobilitatis uiros substituerunt, qui, necessitate exigente, suas hac in re uices subirent. Et sane a Brandenburgico *Schwinshauptenses*, a Palatino *Pommersfeldenses*, a Saxone *Kunstadienses*, a Bohemo demum *Rotenbanii*, ea conditione subrogati sunt, ut *senior* cuiuslibet familiae, officio, a superiore suo sibi delato, praesit et inuestituram ab eodem accipiat. Sed ut ea, quae ponimus, certissime demonstremus, copiose et diligenter de ea re, natura minime dubia aut obscura, disserendum erit. Quod *Auentinus* Othonis III. imperatoris de electoribus sanctionem in dubium uocare et ad *Friderici II.* imperatoris et *Gregorii X.* pontificis, tempora transferre ausus, qui sententiam ipsius sequentur, multos reperit. At si rem computamus, tenue est, quo ille et qui eum sequitur, *Onuphrius Panuinius*, nititur argumento. Nempe principes electores, uti nostro seculo sunt, ideo illa tempestate non potuisse accipere constituendi caesaris legem ac praerogationem, *quod nullus, nec Germanus, nec Italus, nec cuiusuis gentis author, qui tamen ante Fridericum II. uixerit, huius rei, alioquin per se memorabilis, mentionem faciat.* Etsi uero hac in re, ut et in plerisque aliis rebus maximis, non immerito detestanda sit flagitiosa illa scriptorum negligentia: ego tamen istam Auentini opinionem et Onuphrii, *sola illa officialium Babebergensium ordinatione*, refelli posse existimo. Si euinco, quod in quaestione positum, Henricum imperatorem constituisse seculares principes electores, ecclesiae Bambergensis officiales et his rursum alios uiros nobiles in locum suum substituisse. Id quod tot antiquorum *diplomatum* monumenta, inde a quadringentis et pluribus annis, testari et denunciare, uideri possunt. In quibus etiam marchio BRANDENBVRGICVS primo loco et digne quidem, quia camerarius imperatori proximus, reliqui eodem ordine, quo collocauimus, positi reperiuntur: consequitur, principum electorum institutum esse uetustius atque ipsum OTHONEM, non autem *Fridericum*, nec quemuis praeterea alium, eius fuisse authorem. Nam quamuis ab initio, ad Friderici usque tempora, non ita stricte et exacte obseruatum sit et ex historiis constet, plures semper in electione noui regis extitisse electores et, in motibus ac perturbationibus, reliquos episcopos et principes plus interdum potuisse, quam eos, apud quos

Subofficiales nobiles.

Auentini argumentum contra Othonis III. sanctionem

officialium Babebergens. constitutione refellitur.

Camerarii locus primus.

Othonem septemuiratus autorem fuisse euincitur.

eligendi potestas erat: horum tamen ius et authoritas per haec minime obliterari, nec Othonem huius sui instituti non fuisse authorem, inde euinci potest. Cum praesertim *Ditmarus*, aequalis illorum scriptor, Bohemiae ducem in electione Henrici imperatoris fuisse, aut certe partibus eius aspirasse; haud obscure significare uideatur et postmodum CAROLVS IV. imperator, hos ipsos principes electores in certas classes ac in eum ordinem, qui hodie est, redegerit.

An. Ch. 1006.

LXX. Sed ne circa ea, quae de OFFICIALIBVS INFERIORIBVS diximus, dubitatio aliqua suboriri, uel lectoris animum retardare possit, eum scire operae pretium est, subrogatos a Saxone primum, e *Kunstadiorum* familia officiales, mutato paulatim gentilitio nomine ab officiis denominationem usurpasse et, stirpe in diuersas propagines destincta, hos *Marschalcorum*, illos uero *Redeuiciorum* appellationem, ab arce *Redeuiciana*, ad posteros propagare maluisse, licet alias cum *Kunstadiensibus* aequalia gerant arma, et inter se inuicem sibi succedant. Sic nec mirari debet quisquam, quod nos *Rotenbaniorum* familiae aliud, quam hodie administrat, officium assignauerimus. Nam licet nobiles *Schweinshauptenses* eo, cui praesunt hodie *Rotenbanii*, iam olim functi sint munere et horum memoria, ut qui tunc nullum prorsus habuerunt officium, omnino subliterata sit, in picturatis illis et subselliis chori S. Georgii, obtentis aulaeis. In quibus *Georgius* comes *Leostenius*, basilicae cathedralis praepositus, officialium Babebergensium insignia, adhibitis peritis artificibus, intexuit: certum tamen est et uetustis literarum monumentis probari potest, *Rotenbanios*, ante *quadringentos* et amplius annos *pincernae* officium administrasse, et id demum circa *annum Christi 1313.* certas ob causas, per Ioannem episcopum, *Auffsessio*, beneficii iure, fuisse delatum, id quod in contexenda historia inferius suo loco latius perstringemus. Et fuit sane superioribus diebus tanta regiae huius atque imperatoriae constitutionis authoritas, ut uulgo *sericum filum* appellaretur, quo imperator et *Cunigundis*, augusta prudentissima, ecclesiam suam et ciuitatem, quasi muro ac propugnaculo fortissimo, muniuit et, aduersus imminentium extremorum bellorum ac dissidiorum domesticorum incommoda, securam reddidit.

Kunstadii Saxoniae subofficiales in duas lineas abiere, Marscalcorum et Redeuiciorum.

Rotenbanii olim pincernae.

Sericum filum S. Cunigundis.

EBER-

EBERHARDVS, PRIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

EBERHARDVS I. episc. Bamb. 1007.

LXXI.

HIs rebus constitutis, Henricus EBERHARDVM, *Luitberti* burggrafii *Magdeburgensis* filium, *Hedinge*, sorore, nepotem, cancellarium suum, uirum uitae integritatis et pietatis laude praestantem, *primum Babebergensis* ecclesiae episcopum instituit, qui *V. Cal. Nouembr. 1007.* per *Willigisum*, archiepiscopum Moguntinum, consecratus, eam annos circiter triginta quinque sancte et laudabiliter administrauit. Proximo anno *Henricus*, episcopus Wirceburgensis, ecclesiae suae dioecesin, a Babebergensi, discriminauit et ecclesiasticam eius prouinciam, *Vireto* uico, a riuulo ibi fluente ita uocato, altrouersum terminatam, et ad perennem memoriam literis mandatam firmauit, his uerbis: *In nomine S. S. et indiuiduae Trinitatis. Omnium, &c.*

1008 *Termini dioecesis Bamberg. qua respicit Wirceburg.*

1009 Henricus S. *exstruit templa S. Stephani et S. Michaelis archangeli.* Cunigundis *liberalitate in ecclesiam*

LXXII. Postero anno HENRICVS imperator Babebergae duo adhuc templa magnifica extruxit, quorum unum *S. Stephano* dicatum, canonicis *Augustinianis* attribuit, alterum sub nomine *archangeli Michaelis*, monachis *Benedictinis* indulsit, opem ad rem sibi conferente *Cunigunde*, coniuge castissima. Quae, cum non minori fidei et deuotionis ardore flagraret, ad templa in honorem Dei et sanctorum alia instauranda, alia amplificanda, alia noua facienda, dotem suam et patrimonium contulit suasque semper, cum Henrico imperatore, curas communicauit, et populis, admirandis operibus, uenerabilem adeo se reddidit, ut conceptam de se sanctitatis opinionem indies magis augeret. Haec, cum in aedificanda S. Stephani ecclesia operarii, diuersis et inaequalibus horis conducti, mercedem exigerent, *lancem chrystallinam*, numis repletam, proposuisse fertur, ut ex ea quisque, pro rata parte laboris, acciperet. Sed nemo inuentus est, qui plus, quam diurno labore promeritus esset, inde leuare uel accipere potuerit. Id quod indicat huius miraculi pictura, adhuc hodie in muro eiusdem ecclesiae posita. Ipsam uero lancem chrystallinam, ab illo tempore, usque ad seruile illud Germaniae bellum, in *monte monachorum*, pro reliquiis asseruatam, seditiosam rusticorum licentiam defregisse perhibent.

sanctae titulum promeretur.

eius lanx miraculosa.

LXXIII. Eodem anno, ante diem A sextum *idus decembris*, e uiuis discessit *Sigefridus*, episcopus Augustanus, cuius in locum Bauariae dux, Bruno, Henrici imperatoris frater, suffectus, dioecesin Augustanam administrandam excepit et sanctis praeceptis, ut officio aedificandae ecclesiae *S. Vlrici* inseruiret, a fratre hortatus, illud quidem munus, sed non ut iussus erat, obiB uit et in tantam imperatoris indignationem incurrit, ut, *quod imposterum recte curatum uellet, se fratri non amplius commissurum*, palam testaretur.

Bruno *Henrici S. frater episc. Augustanus,*

eo quod minus recte officio functus, imperatoris indignationem incurrit

1010. Hungari *ad Christi fidem ducuntur, rege ipsorum*

LXXIV. Annus inde millesimus decimus insigni *Hungarorum* ad fidem Christi conuersione nobilitatus est. Eius rei faciendae initium ab ipso rege est ductum. Qui, cum Henrici impeC ratoris castitatem insignem, rerum gestarum gloriam maximam et religionem feruentissimam, esset conspicatus atque aliqua cum eo iungi affinitate cuperet, per nuncios GISELAM, eius sororem, eximia specie uirginem, sibi in matrimonium postulauit. Quam cum impetrare non posset, nisi christianam religionem susciperet, ultro sacrum laD uacrum accessit et in baptismo STEPHANI nomen accepit. Huius pulcherrimi facti imitatione uniuersa Hungariae gens, uerae pietatis amore accensa, Christi fidem assumpsit et Henricus imperator Hungarorum apostolus appellatus est. Inde per Franciam et Rhenum progressus Henricus, *Moguntiam* uenit, ubi rogatu Cunigundis, augustae, *E*E *berhardo*, episcopo, praedium *Tharissiense*, antiquitus *Synderisbusium* dictum, indulsit eique priuilegium, de tuta eius possessione, confirmauit. E quibus satis liquent, quae supra in Ludouico IV. caesare, de coenobii Tharissiensis origine, diximus, et suffragatur diploma, quo *Suidigerus* episcopus eius se conditorem prodidit, et notius est, quam F ut hic exequar.

Giselae *uxore ducta*

et in baptismo. Stephani *nomen assumente.*

Henricus S. *Hungarorum apostolus.*

Tharissium *episcopo Eberhardo donat.*

1011 Cunigundis *fratres pietatem caesaris sugillantes,*

LXXV. Sequenti anno, HENRICVS, Bauariae dux et THEODORICVS, episcopus Metensis, Cunigundis augustae fratres, liberalitatem, siue, ut *Cranzius* uocat, largitatem sororis, liuentibus oculis notantes, Henricum imperatorem pientissimum, quasi patrimonium suum otiosis sacrificulis distribueret, insimuG larunt. Et cum a tam pio proposito eum reuocare non possent, quod diu animis secum agitarunt, ad effectum perducere et conspirationem aduersus eum

An. Ch. 1011. um facere, coeperunt et, assumpto in A armorum societatem *Welfo*, Sueuiae principe, bellum ei intulerunt, occupata primum *Augusta*, et pulso inde *Brunone* episcopo, imperatoris fratre. Sed imperator praelio fractos et dissipatos acrius persecutus, Henricum, ducatu exutum, e Bauaria depulit et post urbem *Metim* captam atque *Theodoricum* in potestatem adductum, *Adalberonem*, B Cunegundis augustae fratrem, episcopum constituit.

arma contra eum arripiunt, Augustam Vindel. occupant, sed poenas pendunt imperatori.

1012 *Encaenia Bambergensia.*

LXXVI. Pridie inde *Nonas Maias anni 1012.* basilica cathedralis, a Iohanne patriarcha Aquileiensi dicata fuit, praesente et iubente Henrico, imperatore, ecclesiarum patrono munificentissimo. Et dedicationi *Ditmarus*, se cum triginta et amplius episcopis interfuisse et ec- C clesiam, insignibus episcoporum muneribus auctam et amplis, pontificis et imperatoris, concessionibus ornatam, uidisse, scribit.

Turbae in Italia reuiuiscunt.

LXXVII. Sed dum his curis Babebergae agit imperator, in Italia *Ardoinus*, prospero gestarum rerum successu, inflatus et, occupationibus Henrici, incitatus, Mediolanensium agrum deuasta- D re instituit. Itaque Henricus, ab Arnulpho archiepicopo, literis et nuntiis, in Italiam accitus, sequenti anno, conuentum principum *Francofordiam* indixit et consilia cum iis, de suscipienda in Italiam, aduersus Ardoinum, profectione et accipiendis insignibus augustalibus, contulit. Ibi cum *comitatus Bissingensis*, in superiori *Rhingauia*, E cum oppido et *castro Geracensi*, ad imperium deuolutus esset, *Erenboldus*, Moguntinus et *Burchardus*, Wormacensis, antistites, arbitri dati, de concordia, inter *Eberhardum* Babebergensem et *Henricum* Wirceburgensem, episcopos, conilianda, egerunt et bonis Bissingensis comitatus, ecclesiae Wirceburgensis permissu Henrici imperatoris, F adiudicatis, Henricum episcopum earum ditionum dominum pronunciarunt et, ut hic uicissim *Halstadiensem*, *Amblingstadiensem* et *Siselingensem* parochias, quae adhuc, iure patrimonii, ecclesiae Wirceburgensis erant, *Eberhardo* episcopo et ecclesiae Babebergensi in perpetuum resignaret, effecerunt. Eam rem, diplomate compre- G hensam, Henricus imperator *XI. Cal. Iul. indict. XI. anni regni sui XII.* dedit et, conuentu inde soluto, cum magnis equestribus et pedestribus copiis, per Tridentinas alpes, in Italiam progressus, Veronae in finibus *Ardoinum* armatum, sibi obiectum, duobus magnis praeliis, uicit et uirtute Germanorum adeo fugauit, ut uix ex periculis *Papiam* euaserit.

1013 *In comitiis Francofordensibus*

per arbitros sopita est lis inter Babebergensem et Wirceburgensem episcopos: adiudicato huic comitatu Bissingensi; ac iuribus parocialibus in Halstatt, Amblingstatt et Seslingen ad illum deuolutis.

Caesar obuiam procedens Arduino *eum fugat.*

LXXVIII. His ita feliciter peractis, *Lombardiam* lustrat et coronam, ab *Arnulpho* archiepiscopo Mediolani, secundum antiquum Gregorii pontificis decretum, accepit et proximo anno, Romam uersus profectus, Gualtherum, episcopum Spirensem, ad *Benedictum* pontificem, ad significandum suum aduentum, mature praemisit. Quo ubi uenit, benignis pontificis et Romanorum animis exceptus, in resurrectionis die, una cum Cunegunde coniuge, solenni ceremonia coronatus est. Tum uersus *Apuliam* et *Calabriam* directis aciebus, *Graecos* pariter et *Saracenos* e Capua expulit et Bubaganum, Graecorum ducem, acri praelio superatum, e Troia eiecit et, post reparatam et imperio redditam Apuliam, *Ismaelem*, nepotem suum, quem Babebergae, in sepulchreto canonicorum cathedralium sepultum diximus, ducem eius instituit et uictor inde Romam reuersus, in Germaniam se recepit. Verum in itinere recordatus, *Cluniacum monasterium* in iis locis esse, clara iam pridem sanctitatis et religionis fama nobilitatum, praemisso exercitu, cum paucis illud inuisit et, cum monachis familiariter epulatus, praeter alia praeclara dona, quae in Alsatia eisdem attribuit, coronam auream, pretiosis gemmis redimitam, Deo inter sacrorum solennia obtulit.

An. Ch. 1013. Post coronationem Lombardicam

1014.

Romae una cum augusta coronatur.

Apuliae recuperatae Ismaelem, nepotem, ducem praeficit.

Cluniacum inuisit et muneratur.

LXXIX. Inde, per *Leodium* et *Treuirim*, iter faciens, ibi multa quoque religiosis est largitus, adeo ut mirum sit, quod homo ita religioni deditus, imperii terminos prolatare, ab hostilibus incursionibus tutos reddere, et regnum suum augere ac locupletare potuerit. Quod enim caeteri reges, ensibus et humani sanguinis effusione, non sine multorum calamitate, perfecerunt, hic pietate, religione et bonis uirtutibus, peregit et imperialem dignitatem, gloria et honore amplificauit atque exornauit.

Religiositate non obstante, imperium dilatauit.

LXXX. Ad *X. Cal. maias*, Megingoso, episcopo Eistetensi, ex rebus humanis exempto, GVNDEGARVS, Babebergae, patre aedituo, natus, Henrici imperatoris beneficio, in eius locum subrogatus, ecclesiae Babebergensis iura plurimum auxit. Quamquam enim Henricus summis hactenus laborauerat uiribus, ut Megingosum episcopum, beneficio aliquo sibi obnoxium et, ad propagandos ecclesiae suae terminos, facilem et promptum redderet, nec id tamen precibus obtinere potuerat. Gundegarus in demortui locum suffectus, facile se pertrahi in eius sententiam passus, propositas ab eo conditiones libens accepit et, dato iuramen

Gundegarus episc. Eistetensis factus, ea quae antecessor Megingosus renuerat, Henrico S. pollicetur et,

 to,

An. Ch. 1014.

to, eas se obseruaturum, spopondit. Verum clerum et populum suum, praeter opinionem, authoritatem eius repudiantem nactus, a pactis recessit, nec se promissa persoluere posse, palam professus est. De quibus rebus cum certior esset factus Henricus, *Francofordiam* eum ad se uocauit atque ita appellauit: *Si nulla in te mea extarent beneficia, haud difficile credidissem, quod uulgi sermone audio celebrari, te tam cito factae sponsionis ac fidei datae oblitum esse. Nunc ut fidem eis non habeo, sic te meminisse uolo, quantaecunque accessiones, et fortunae, et dignitatis, tibi sunt, eas te non potuisse, nisi meo beneficio, consequi. Quare eo animo in me esse debes, ut et sponsioni per te satisfiat, et ecclesiae meae augmentum in fide conquiescat tua. Si uero fidem a te mihi non praestitam esse intellexero, faciam, ut et tu indignationem experiaris meam.* Etsi uero Gundegarus clerum habebat hac in re obstinatum et sibi omnino aduersantem; ne tamen ad uiolandam fidem, imperatori datam, adigeretur, sponsionem expleuit et per mutationem concessi iuris ac exercendi eius potestatem, in tota illa, quae *cis Pegnesum* prouincia est, prolato quodammodo eius pomoerio, ecclesiae Bambergensi concessit: licet coacta magis, quam libera uoluntate, id quod postea euentus docuit; cum paulo post moerore animi contabesceret et successores eius, pro recuperanda iurisdictione, per eundem alienata, nihil intentatum relinquerent.

inuita licet plebe, — *a Caesare admonitus* — *eiusque iram metuens, praestat:* — *concedendo ius parochiale, in toto tractu, cis Pegnesum, ecclesiae Bambergensi.*

1015. LXXXI. Anno inde 1015. coenobium archangeli Michaelis, in monte monachorum, ad finem perductum et magnis reditibus dotatum, RATHONIS, qui primus abbatis munus illic per annos quinque exercuisse fertur, curae demandatum fuit. Anno sequenti tempestas saeua et miraculosa, cum grandine et tonitrubus, coelo delapsa, pecori ac hominibus exitio et detrimento fuit. Sub id tempus Henricus, imperator, *Ratisbonam*, ad conuentum habendum profectus est. Ibi cum esset, die quodam familiares suos secum uenatum proficisci iubet. Ad eam uenationem BABO, comes Abensbergius, Cunigundis augustae procurator, filios suos triginta duos, singulari quodam et admirabili spectaculo, adduxisse dicitur. Tot enim *Auentinus*, quem in hac historia sequimur, refert, eum uiuentes et, ex duabus legitimis uxoribus, procreatos habuisse filios, cum filiabus octo: a quibus pleraeque nobilium, baronum et comitum familiae, in Nariscorum ora, Francia, Bauaria et finitimis aliis prouinciis, in hunc usque diem propagatae.

Coenobio, in monte S. Michaelis noniter extructo, primus abbas Ratho praeficitur. — 1016 — *Caesarem Ratisbonae comitia celebrantem* — *adit Babo cum 32. filiis,*

An. Ch. 1017.

1017 LXXXII. Proximo anno insignis abbatiae *Vorcheimensis* et Königshofii oppidi, in ditione *Grapheleldi*, inter *Eberhardum* Babebergensem et *Henricum*, Wirceburgensem, episcopos, facta est permutatio et inter ipsos ita conuenit, ut Eberhardus, episcopus, *Königshofium*, oppidum, Henrico episcopo traderet et abbatiam *Vorcheimensem*, quam non ita pridem Henricum imperatorem, ecclesiae D. Ioannis Baptistae, in *Haugis*, concessisse diximus, proprietatis iure sibi haberet. Quo uero in loco conditum, aut quo tempore abrogatum sit hoc coenobium, pro certo affirmare non ausim, cum nulla extent monumenta. Existimo autem in eadem platea fuisse positum, quae a monialibus nomen habet et postea sodalibus B. Dominici domicilium extructum fuit.

Abbatia Vorcheimensis accedit Bamberg. episcopatui iure permutationis pro oppido Konigshoven,

LXXXIII. Per eosdem dies Babebergae mirabilis res exempli accidit. Vixerant hactenus Henricus imperator et *Cunigundis* augusta coniux in matrimonio, diuino iam olim potius, quam humano consilio, contracto, in quo una fides inuiolatae castitatis, unus animus iustitiae et ueritatis, una repressio intemperantiae et iniquitatis, par coelestis charitatis affectus, egregie florere uidebatur; adeo ut, inito dudum connubio, ultro perpetuam Deo castitatem uouerent et, sub augustali dignitate, uirginitatem celari haud difficulter posse, sperarent, cum ecce, falsis adulatorum obtrectationibus, augustalis domus non leui laborare infamia coepit. Quippe Cunigundis de adulterii crimine innoxia insimulata fuit, ob suspicionem, nescio propter quam familiaritatem et, quod eques e thalamo eius mane exire uisus esse ferebatur. Quo crimine audito, imperator et maxima pars aulae ab eius communione paulatim se remouerunt. Quod ubi Cunigundis animaduertit, Deo et innocentia sua freta, ad *basilicam* cathedralem processit et, adstante populo, calumniatorem equitem ad probanda, quae intulerat, crimina inuitauit. Et licet non esset, qui accusationem aduersus eam perageret, tamen ne tam turpis infamiae labes in se resideret, sed ueritas potius ad liquidum exploraretur, sua ipsemet defensionem instituit, et *candentium uomerum* iudicium elegit, *Domine*, inquiens, *creator coeli et terrae, qui cordis humani latebras inspicis et omnia longe ante prospicis, quam facta sunt; iudica tu iudicium meum et eripe me, quae falsi accusor probri. Te enim testem et iudicem hodie inuoco, quod nec hunc Henricum, nec alium quemuis uirum, carnali consuetudine cognouerim.* His dictis, mox inspectantibus et lachrymantibus omnibus, igni-

Henrici S. matrimonium uirginitatis, — *S. Cunigundis adulterii insimulata,* — *candentium uomerum iudicio*

An. Ch. 1017. ignitos uomeres nudis pedibus, sine offensione, calcauit atque ita innocentiam suam, spectaculo admirabili, comprobauit. De quo tales extant uersus: *innocentiam probat,*

Vomeris indicio Cunigundis uirgo probatur:
Coetus at hoc procerum mirans ipsam ueneratur.

Ea re Henricus confusus, se quidem poena dignum dicere, uerum ueniam precari. Tum regina, Deo gratiis actis, *atqui*, inquit, *ego, quod a ueritate uictoria stetit, contenta sum et in Dei misericordia acquiesco, qui me a nefaria calumnia uindicauit et, diuino suo numine teste, innocentiam meam iudicauit.* *indeque gratias Deo agit.* Ad stabiliendam huius miraculi fidem, eo inde in loco sacellum aedificatum et duorum uomerum reliquiae D. Henrici sarcophago inclusae, ab episcopo et clero Bambergensi, ea qua decuit reuerentia, in ecclesia cathedrali hactenus seruatae sunt. *Vomeres adhuc adseruantur.* Mense inde decembri, imperator Henrico, Cunigundis augustae fratri, Bauariae ducatum, de quo superioribus annis, ob rebellionis crimen, deiectus erat, restituit. *Henrico, fratri augustae, ducatus Bauariae restituitur.*

1018 LXXXIV. Proximo anno *Terman* regii iuris oppidum, in ducatu Spoletano et Naniensi comitatu situm, permutauit et a *Benedicto* pontifice, pro eo accepit *Winicheringam* uicum, cum caeteris suis iuribus et possessionibus, quae postea fratribus *coenobii D. Georgii*, sic uerba diplomatis habent, concessit, *VI. idus Febr. indict. anno regni sui XVII. imperii IV.* *Coenobii D. Georgii ortus.* Sed nemini mirum uideri debet, canonicos basilicae cathedralis fratres ac ipsam ecclesiam coenobium dici, quia sic passim, in literis pontificiis et imperatorum diplomatibus, per ea tempora appellatam inuenio. Prima enim istorum collegiorum institutio disciplinae monasticae fuit simillima, nec canonici proprias rexerunt familias, sed familia fuerunt episcopi neque administris aliis usi sunt, sed ministri ecclesiae ipsi fuerunt.

LXXXV. Eodem anno *Cunigundis* augusta, millibus passuum a *Cassellis* Hassiacis, coenobium uirginum, in honorem domini et saluatoris Christi et sanctae eius crucis, ex uoto, propria pecunia constituit. *Cunigundis coenobium Kauffungen in Hassia exstruit.* Locum circa soli ubertate foecundum, aquis irriguum et copia piscium affluentem, DITMARVS *Capungum*, incolae *Kafungum*, affinitate inter literas C. K. et F. nota, nominare solent. Et hoc *Nunnesio* monacho occasionem dedisse et audaciam asserenti, addidisse puto, quod, ex ignorantia loci et etymologiae, coenobium, a fundatrice primitus *Capungum* dictum, *Confugium* appellauit. *Nunnesii lapsus circa eius etymologiam.* *XIII. Cal. Decemb.* Henricus, episcopus Wirceburgensis uita functus, Menardum, comitem Rotenburgium, ex fratre nepotem, successorem habuit. *An. Ch. 1018.*

1019 LXXXVI. Postero anno BENEDICTVS pontifex, captus cupidine Babebergensis ecclesiae, ad quam ab Henrico aduocatus erat, uisitandae, in Germaniam iter ingressus, authoritati eius obtemperauit et feria V. hebdomadis sanctae, qua se pro nobis Christus in cruce tradidit, Babebergam uenit. *Benedictus VII Papa, Bambergam inuisens,* Henricus, ubi pontificem aduentare et non longe abesse cognouit, quatuor in locis, quatuor ciuium et peregrinorum choros, qui canticis et laudibus eum exciperent, collocauit et mox inde, cum honestissimo imperii procerum comitatu, obuiam progressus, ante urbis portas, uenientem uenerabundus excepit et chlamide pontificia de more indutum, in *basilicam D. Georgii* deduxit. *ab imperatore solenniter excipitur, et in basilica S. Georgii,* Ibi, re diuina magna ceremonia peracta, pontifex super astantem populum precationis carmen dixit: *sacra peragit:* atque inde ad hospitium sibi paratum, rege regiaque familia eum deducente, diuertit. Inauditus his locis pontificis et imperatoris congressus omnes uicinos populos, ad uisendum tam rarum in terris his spectaculum, excitauit *qua de causa* et nemo omnium fuit, qui non per eos dies *Babebergensium* ciuitatem beatissimam duceret, quae duos tantos et tam concordes uiros gremio complexa teneret. *Babeberga beatissima ducitur.* Caeterum pontifex solennem *paschatis* diem praesentia sua celebriorem reddere cupiens, sacris peragendis se tradidit, duodecim ea in re sibi cooperantibus episcopis. *Pascha admodum festiue celebratur.* In matutino autem officio primam lectionem *patriarcha* Aquileiensis, alteram archiepiscopus *Rauennas*, tertiam ipse *pontifex* legit. Ibi dum per dies aliquot cum imperatore esset, *VIII. cal. maias* ecclesiam *S. Stephani*, ad petitionem S. Cunegundis augustae, solenni pompa consecrauit, et multis pretiosis muneribus honestauit. *S. Stephani templum consecratur,* Inde priuilegia renouare aggressus, beneficia et iura, a praedecessoribus suis, ut nulli archiepiscopo aut metropolitano, sed uni pontifici Romano, subiectus esset. *priuilegia renouantur,* Qua de re Henricus, ALBVM et phaleratum equum ac *centenas marcas argenti*, S. Petro et successoribus eius, in singulos annos dandas, obligauit. *Census equi albi origo.* Interfuerunt et subscripserunt episcopi duo et septuaginta. Ab eo tempore episcopus Babebergensis, in ditione sua, par in honore archiepiscopo fuit et, in comitiis imperatoriis et publicis aliis imperii conuentibus, primum ab archiepiscopis locum obtinuit. *Episcopus Bambergensis archiepiscopis aequiparatus:* Ipsa uero ecclesia libera et specialis *Romanae sedis filia* ideo fuit appellata, quod confirmatio eius et consecratio *solique pontifici subiiciatur,*

An. Ch. 1019. secratio ad solum pontificem pertinet.

Templum cathedrale Basiliense, LXXXVII. Proximo anno uehemens, ut ex *Vrspergensi* et *Nauclero* cognoscimus, terrae motus Bauariam concussit et, praecipua clade, ecclesiam Basiliensem *terrae motu* admodum labefactauit. Id detrimen-
1020. tum resarcire cupiens Henricus, sequen- *concussum,* ti anno 1021. Basiliam uenit et totius ec- *instauratur ab* clesiae molem, ad 14. passus, a Rheni ri- *Henr. S. 1021.* pa, transtulit et fortissimo muro ruenti aggeri opposito, eam in formam multo uenustiorem et firmiorem restituit et nouis, *Munstero* teste, ditionibus, populis et castris, cumulatissime instruxit.

LXXXIIX. Basilea inde *Augustam* *Hertzogs-Auracht Grunlacht Walts brechsbrunn Altersdorff et Herbrechtsdorff.* digressus *Auracum* ducis oppidum et *syluam* in agro Norico, inter Pegnesum et Suabaccum, fluuios, situm, *Grunelacum* item, *Waltbrechsbrunnum*, *Altersdorffium*, et *Herebrechtsdorfium*, praedia, ad dictum oppidum pertinentia et Bauaris subdita, legibus ecclesiae Babebergensi et Eberhardo eius episcopo in- *accedunt ecclesiae Bamberg.* dulsit. Inditae binae sunt literae, quas de his rebus *idus Nouembr. indict. V. anno regni sui XX. imperii VII. Augustae dedit. III. Nonas Nouembris Eberhardus* *Eberhardus episcopus dedicat ecclesiam S. Michaelis.* episcopus basilicam archangeli Michaelis, in monte monachorum, consecrauit, anno ordinationis suae XIV. Interfuerunt Aubo, *Moguntinus* et Peligrinus, *Coloniensis*, archiepiscopi, quorum hic S. *Petri*, ille D. *Martini*, aram dedicauit.

1022. LXXXIX. Postero anno Henricus, *Henricus S. tertiam expeditionem in Italiam suscipit* nouis *Lambardorum* et *Campanorum* tumultibus excitus, tertiam in Italiam expeditionem parauit. Itaque maioribus, quam ante, delectibus bellicis habitis et copiis omnibus rebus magis instructis, alpes cum *Peligrino* archiepiscopo et *Pappone*, patriarcha Aquileiensi, trans- *contra Lombardos et Campanos,* gressus, res *Lombardiae* turbatas composuit et, ineunte alterius anni uere, omnem uim bellicam in *Apuliam* et *Calabriam* *resque feliciter gerit.* conuertit et *Troiam*, uehementissime oppugnatam et per uim occupatam, diruit, *Neapolim* uero, *Capuam*, *Salernum* et omnem denique *Apuliam* et *Calabriam*, in potestatem receptam, *Normannis* incolendam et aduersus graecos et Saracaenos defendendam, dedit. Inde ad aestiuum coeli feruorem uitandum, exercitum *Capuam* misit et ipse, cum *Benedicto* pontifice, *Cassinum* in mo- *Calculi dolore afflictus,* nasterium secessit. Ibi calculi dolore grauiter afflictatus, cum uulgari fama deceptus, addubitaret, uerene ibi S. *Benedicti* situm esset corpus, ipsum confessorem id affirmare, in somnis calculum leniter exsecare et, consolidato uulnere, eundem ipsi in manus tradere, uisus *S. Benedicti beneficio sanatur,* est. Praesenti itaque beneficio S. Benedicti sanatus, monasterium cumula- tissime munerauit et rem tantam, omni- *An. Ch. 1022.* bus audientibus, contestatus, diplomate, *Romam contendit* quod adhuc legitur, per pontificem diuulgari uoluit. Interim saeuientibus indies acrius aestatis caloribus et funeribus exercitum exhaurientibus, multis iam militibus et nonnullis e ducibus amissis, *Romam* ire contendit. Roma inde in *indeque in Germaniam regressus,* *Germaniam* regressus, in itinere, ad Larum fluuium, cum *Roberto*, Francorum *cum Roberto Franc. rege colloquium habet.* rege, de republica christiana, regno et imperio, concordia, legibus, optimisque institutionibus stabiliendis et firmandis, colloquium habuit et *Coloniam* inde, ad hybernandum, concessit. Ibi ecclesi- *Vetus Sacellum Ratisbon. cedit episcopo Bamberg.* am S. Dei genitricis, ad ueterem aediculam *Ratisbonae*, ad collegium canonicorum Augustinianorum, paulo ante erectam, Eberhardo episcopo, ad maiorem basilicam Babebergensem adiiciendam, attribuit. Vnde eam adhuc hodie respicit et, ex ueteri instituto, suum, ex Babebergensibus canonicis, praepositum habet.

LXXXX. Proximo anno in Saxoni- 1024. am transiit, et dominicam Palmarum *Alsteti*, resurrectionis uero diem *Nouoburgi* monachorum, celebrauit. Perlustrata inde tota illa regione, cum de *Halber-* *Henricus S. Grondae morbo correptus,* *stadio Goslariam*, inde *Grondam* se reciperet, graui morbo tentari coepit. Aduocatis itaque imperii principibus de regno consultare statuit. Ibi de successore consultus, CONRADVM, Franciae *Conradum proceribus* orientalis ducem, iis commendauit et, ut eundem, si quid sibi humanitus accidisset, eligerent, author extitit. Pridie eius diei, quam a uita decederet, Cuni- *et S. Cunigundem amicis, commendat.* gundem uxorem et propinquos eius acciuit eosque intuens, *recipite*, inquit, *quam mihi tradidistis, uirginem uestram et fideli tuitione tuemini, ne quid patiatur aduersi.* His ita actis, imperator pientissimus et sanctissimus, magno totius imperii cum dolore, uitam hanc reliquit: cum, sanctitatis et pietatis suae *moritur* magnitudine, ecclesiae et imperio adiumenta maxima subministrasset. Vnde post mortem, miraculis inclytus, pro diuo ab hominibus haberi coeptus est. Corpus eius, aromatibus refectum et *Bambergae sepelitur* imperialibus uestibus indutum, *Babebergam* translatum, Eberhardus episcopus, manibus suis, sepulturae tradidit et ipsum, uniuersa praesente ciuitate, pia concione, summis laudibus extulit, admiranda de pietate eius narrando et, multis, se spectante, miraculis, in itinere et Babebergae, editis confirmando. Quando autem in numerum diuorum *et inter diuos refertur.* relatus sit et quibus authoribus, infra sub *Egilberto*, episcopo, exponetur. Eo fine uirili stirpe absumpto, imperatoria dignitas de gente Saxonica *Henrici au-* *Imperium ad Francos transit.* *cupis* excidit et ad *Francos* orientales tran-

An. Ch. 1024. transiit. Quoniam uero plerique scriptores male et perperam de Bambergensibus sentiunt, quasi fundatoris sui et diui tutelaris stirpem et familiam nescirent, nihil ab instituto recessero, si oblata occasione genealogiam breuissime descripsero, et his annalibus intexuero, quae sic habet. An. Ch. 1024.

ARNVLPHVS comes, Arnulfi caesaris praefectus militiae in Nordmannico bello.

Luitboldus princeps, et Austriae tetrarcha

Arnulphus malus, — Iuditha Henrici Saxonis uxor.

Bertholdus, princeps Norici et Carinthiae. — *Bertholdus* princeps. — *Henricus*, princeps Noricorum et Carinthiae. — HENRICVS S. imperator.

ANNALIVM BAMBERGENSIVM

LIBER II.

I.

Conradus Saliquus eligitur rex Rom.

COmitiis inde, de creando rege, institutis, CONRADVS, Franciae orientalis dux, cognomento *Saliquus*, patre *Hermanno*, Othonis ducis nepote, Conradi Sapientis pronepote, natus, a Germaniae principibus caesar electus est. Etsi enim in Germania *Cuno*, Bauariae dux, et in Italia *Herebertus*, archiepiscopus Mediolanensis, electioni eius sese opponerent: quia tamen plerique a principibus electoribus, *Aribone*, archiepiscopo Moguntino et *Eberhardo*, episcopo Babebergensi, contendentibus, testimonium et authoritatem Henrici imperatoris secuti, *Conradum* in regnum confirmarent et aduersus opes Cunonis sustinerent, Herebertus, relictis Italiae principum sententiis, ad eum in Germaniam accessit et regem propria authoritate salutauit. De anno electionis Conradi non conuenit inter scriptores, quibusdam altero post obitum Henrici anno electum, aliis electionem eius, propter discordantium inter se imperii procerum sententias, per totum biennium protractam, affirmantibus. Eum autem eo ipso anno, quo Henricus mortem oppetiit, electum esse, testatur diploma, quo Conradus priuilegia *Scuterae*, coenobii, cuius omnem iurisdictionem Henricus imperator ecclesiae Babebergensi indulserat, confirmauit. Subscriptio enim sic habet: *Anno dominicae incarnationis M. XXIIII. anno uero Conradi II. regni I. indict. VII. actum Corbeiae.* Per eosdem dies CONRADVS beneficia et iura *Kittingensis* et *Gengenbacensis* monasteriorum instaurauit. Habentur duo diplomata, unum *XVI. Cal. Nouembr. Nouiomagi*, alterum *idibus Ianuarii Corbeiae* datum.

annus electionis incertus.

II. Proximo anno Cunigundis augusta, orantibus ut amicis morem gereret, et libere ipsa christianae pietatis operibus uacare posset, ad fratrem *Henricum* in Bauariam secessit et, eiusdem ac comprouincialium consensu, ecclesiae *Frisingensi Randesdorfium*, *Veldkirchium* et alia bona, concessit. Sequenti uero anno, fratre Henrico ex humanis rebus sublato et Henrico filio in eius locum subrogato, ipsa, tot acerbis funerum cladibus afflicta, aetatem posthac suam in ipsius Dei seruitio consumere, firmo animi decreto constituit, ac proinde *Capungum* in coenobium, uariis ad usum sacrorum ornamentis a se auctum concessit et, depositis ibi imperialibus indumentis, habitum religiosae assumpsit ac uitam, sub legibus S. *Benedicti*, sanctissime traducere instituit. Eodem anno *Conradus*, rex, *Henricum* filium, regem Germaniae declaratum, *Brunoni* episcopo Augustano, Henrici imperatoris fratri, bonis literis et moribus erudiendum, commendauit et ipse, componendae pacis et accipiendae coronae causa, in Italiam profectus.

1025. S. Kunigundis, Henrici fratris consensu, ecclesiae Frising bona quaedam concedit. 1026. uitam religiosam init.

Henricus, filius Conradi, rex Roman. Brunonis fidei mandatur.

III. Proximo anno Romae, in ipso resurrectionis die, per Ioannem pontificem, solenni ceremonia, coronatus est: cum interim *Welfus*, Bauariae dux, agrum Vindelicorum populabundus intraret, *Augustam* obsessam in potestatem suam adduceret, pulso inde Brunone et pretiosis omnibus ornamentis ablatis. Quibus rebus cognitis, *Conradus* maturato itinere, in Germaniam se retulit et, Welfo seditioso ad satisfactionem compulso, Brunonem episcopum restituit.

1027. Conradus II. Romae coronatur: Welfus Augustam vind. inuadit ad officium redire cogit.

An. Ch. 1027.

Bruno Henrici S. frater episcopatum Bamb. abrogare intendens,

Qui tamen nihil inde emendatus, sed, uelut in uita fratris Henrici felicibus eius successibus fuerat infensissimus, sic nunc etiam post mortem, in pios eius manes iniurius esse perrexit et, inito, de abrogando episcopatu Babebergensi, consilio, omnia eius praedia, successionis iure ad sese pertinentia, *Henrico*, Giselae augustae filio, se libere daturum spopondit et, ut ad eam rem perficiendam locus et dies indiceretur, facile obtinuit.

et Eberhardi episc. admonitionem

Nocte autem, quae diem illum praecessit, *Eberhardus* episcopus, ad hospitium Brunonis ingressus, miseram ecclesiae conditionem, quae paululum, ob sceleratos eius et perditos conatus, nec adolescere posset, nec interquiescere, deplorauit, fratris Henrici sanctitatem et pietatem ad memoriam reuocauit et, ne tanto se scelere obstringeret, cum eo solicitus egit. Cum autem ab episcopo admonitus episcopus, non solum non obtemperaret, sed tam proiectae etiam audaciae esset, ut scelus suum ipsius imperatoris comprobari authoritate uellet et, post Eberhardi discessum, iam somnus eum profundior opprimeret, uisus est, per quietem, fratrem Henricum, imperatorem, assistentem, lecto audire et faciem suam, depilata ex una parte barba, deturpatam obiectare. Cui super hac re stupenti et, quis tam temerarius in eum fuisset, interroganti, *tu*, inquit; *Henricus, hoc fecisti, quod me et sanctos Dei, quos rebus diuinitus mihi concessis dotaui, spoliare praesumis. Caue iam porro, ne grauissimas temeritatis tuae luas infelicissime poenas.* Experrectus autem et per uisionem illam plane exanimatus, mane ad consilium non uenit, sed rem omnem per internuncios imperatori exposuit, asserens, se tantis corporis et animi cruciari doloribus, ut nec de lecto surgere, uel pedem quopiam mouere posset. Vnde cum *Gisela*, augusta, solicita pro filio, oratores ad eum mitteret, orantes, ut lecto gestatus ad imperatorem ueniret et promissa impleret, eius petitionem prorsus abnuit, et se in Deum et sanctos eius et fratrem peccasse, libera uoce, palam omnibus audientibus, testatus est. Hac ratione detestandis Brunonis conatibus, a diuino Numine obuium est itum et, quod semel dicatum Deo, nec rex, uel imperator, aut quispiam alius temere reuocare uel ad usus profanos transferre, amplius fuit ausus.

spernens

ab Henrico S. in somnio ipsi apparente

a proposito deterretur.

In comitiis Ratisbonensibus an. Chr. 1028. Stephanus, rex Vngar. postulat Bauariae ducatum.

IV. Postero anno CONRADVS solennem principum conuentum *Ratisbonae* celebrauit: ad eum STEPHANVS, Vngariae rex, legatis missis, Bauariae ducatum, *Giselae* coniugi et *Emerico* filio haereditarium, sibi reddi postulauit.

An. Ch. 1028.

A Quod cum Conradus fieri posse negaret, grauis inter utrumque exorta discordia, in apertum bellum erupit. In id cum Conradus omni ope ac studio incumberet, sequenti anno cum exercitu in *Vngariam* processit et obuia omnia, gladio ac incendiis, uastauit, populabundus ad *Rabam* usque, nemine resistente, progressus. Ea lis demum B morte *Emerici* diremta fuit, et Conradus imperator *Stephano*, regi, instaurationem foederis, quod cum *Henrico* imperatore affine suo fuerat, postulanti, summa uoluntate concessit.

1029

Hospitale, quod hodie monasterium ad S. Theodorum, ab Eberhardo Episc. conditur 1030.

V. Anno inde millesimo tricesimo EBERHARDVS, episcopus, hospitale, ad recipiendos peregrinos et pauperes, eo in loco, ubi postea monasterium ad S. C *Theodorum* extructum, propriis sumptibus, aedificauit et sequenti anno, *Auracum* praedium, in altera Pegnesi ripa positum, subiunxit et *Georgiano collegio* indulsit. *VIII. idus maias* e uita migrauit BRVNO, episcopus Augustanus, Henrici imperatoris frater. Eum *Bambergae*, in sepulchreto canonicorum cathedralium, sepultum, testatur anniD uersarius dies, qui ibidem, *IV. idus Iulias*, in eius memoriam, peragi solet. Viderit nunc *Pingonius*, qua ratione, eum, repudiato episcopatu, uxorem duxisse et filium Brunonem, Saxoniae marchionem ex ea procreasse, scripserit, cum annales Augustenses, ipsum ad uitae finem in episcopatu mansisse et, hoc ipso anno mortuum, una nobiscum E referant.

Bruno episc. August. obit, et Bambergae tumulatur,

abrectatur a Pingonio.

Burgundia Germaniae unitur. 1032

VI. Proximo anno RVDOLPHVS, Burgundiae rex, *Giselae* Augustae frater, quem Otho Frisingensis auunculum eius fuisse scribit, ad uitae exitum uocatus, *Henricum*, Conradi filium, regni successorem testamento reliquit. Ab eo tempore Burgundia in prouinciae formam redacta, cum Germanico imF perio conualuit. Proximo anno *Minardus*, episcopus Wirceburgensis, morte absumptus: in eius locum BRVNO, Conradi, Carinthiae ducis et Mechtildis comitissae Querfordiensis, coniugum filius, est suffectus.

Bruno episcopus Wirceburgensis. 1033

Conradus II. imp. iura episcopat. Bambergensis confirmat.

VII. Sequenti anno 1034. CONRADVS, bellicis laxatus curis, ad studia pacis excolenda conuersus, fundatioG nem ecclesiae Babebergensis, a diuo *Henrico*, praedecessore suo, factam et, a *Ioanne* et *Benedicto*, pontificibus Romanis, approbatam, confirmauit et iura eius, priuilegia et possessiones, diplomate complexus est. Eodem anno CONRADVS, ut ipse scribit, regni sui decimo, imperii octauo, cum adhuc *Ratisbonae* esset, *Ambergam*, ad Vilsum amniculum, in agro Norico, oppidum, *Eberhardo*, episcopo, in proprium ius con-

Amberga accedit Bambergae. a. Chr. 1034

An. Ch. 1034. concessit: quod deinceps plus centum annis in ecclesiae bonis, priusquam beneficiario iure conferri coepit, permansit.

Luiticis in Saxoniam irruentibus, a. Chr. 1034. VIII. Sequenti anno *Luitici*, Vandali, nouam in Saxoniam irruptionem fecerunt et foediora indies crudelitatis exempla ediderunt. Ea cura stimulatus Conradus, postero anno, *Guntherum Schlüsselbergium*, copiarum ducem, B cum exercitu in Saxoniam misit et ipse paulo post, cum *Henrico* filio, subsecutus, circa *idus Octobr.* Magdeburgi exercitum lustrauit. *obuiam procedit Conradus imperator.* Inde aduersus incursantes hostes progressus, crebris cum eo praeliis conflixit. Ex quibus memorabile illud a quibusdam refertur, in quo *Vandalum* quendam, ingentis staturae ac roboris iuuenem, *Guntherus* Schlüsselbergius certamine singulari, in conspectu imperatoris, Henrici regis et totius exercitus, deuicit et ad christianam religionem adduxit. C Hic est ille Vandalus, gentilitio nomine magnus appellatus, a quo *Grosiorum*, ut aiunt, familia fluxit, post in Francia genere et uirtute clarissima. *Grosiorum Familiae ortus.* *Vandalus magnus,* Quippe is, cum die quodam, utrinque stationibus ad alueum amnis progressis, Germanum, cum quo de fide et summa rerum certaret, arrogantius prouocaret: D *Güntherum Schlüsselbergium prouocat* *Güntherus Schlüsselbergius*, Germanicum tueri decus cupiens, clypeum et hastam assumpsit atque, in medium equo prouectus, rem magna mole cum eo gerere instituit. Vandalus, quasi uictoria certus, impigre in certamen descendit, eo consilio, E ut, habili equo, crebris cursibus et recursibus circumagendo, Güntherum peruerteret, uerum opinione frustratus est. Nam dum assiduis anfractibus artem suam, prope ad fastidium omnium, ostentasset, tandem cum impulso equo, ut in Güntherum reflecteret, terga ostendit. Güntherus equum suum, quam potuit maxime, in eum compellit et, antequam se conuertere posset, F hasta propulsum, equo deiecit, et mox inde pedestri eum certamine aggressus est. *et ab eodem uictus,* Qui cum grauiter circa ilia uulneratus, ante pedes eius procumberet, palam omnibus audientibus testatus est, se diuino Numine detegente, iniustitiam suam et gentilitatis errorem agnouisse ac proinde orare, ut sibi parceret et uiam perueniendi ad sacramentum baptismatis monstraret. G *Christo nomen dat* His precibus uictus Güntherus, ad tentoria sua eum deducit, galea exui et uulnera inflicta curare, iussit. Gestabat autem super galeam ingentes, de ardearum pennis, cristas. Clypeus uero eius coerulei erat coloris, et in eo pedes ardearum tres. Cum autem per dies aliquot apud Güntherum fuisset, et rite prius poenitentiae lachra- *et praeuia poenitentia,*

A mis lauaretur, quam sacra unda ablueretur: *An. Ch. 1034.* *S. baptismate abluitur,* inde, magna ac uere regia pompa, in ecclesiam deductus, manu sacerdotis tingitur et in baptismo *Günther* nomen asciuit. Christianorum sacris imbutum, *Henricus* rex, *Azo*, Morauiae princeps et *Güntherus* Schlüsselbergius *inque eo a susceptoribus* aureis magni ponderis poculis, ingenti pecuniae magnitudine, equis, candida ueste instratis, B et pretiosis aliis muneribus, onerarunt. *eximiis stre nis ditatur,* Inprimis uero Güntherus, in Franciam secum adductio, centum aureos honorarii, in ditione sua, ad dies uitae, constituit et *Henricus* rex noua illi *insignia* indulsit, uidelicet clypeum in longum disiectum, *nouaque insignia recipit.* cuius pars prior argentei, altera coerulei erat coloris. His addit galeam perforato ore C et super eam duo cornua, unum argentei, alterum coerulei coloris: singulis uero cornibus erant adiectae quatuor, de ardearum pennis, cristulae. Cornua et ardearum cristulae fortitudinis et ueterum insignium essent indicium, color argenteus susceptam Christi fidem, coeruleus uero gentilitatis labem significaret.

D IX. Postquam uero aliquot annorum lustra, *Annis aliquot elapsis Godofredum Bullionensem* in Guntheri seruitio, consumsisset ac probe in christiana lege adoleuisset, *Gothefridus* Bulinus et Bullioniae dominus, expeditionem in palaestinam suscepit. Nuncupauerat autem iam ante uotum Guntherus Vandalus, se non *ex uoto* acquieturum, nisi tot gentilium animas uel Christo lucratus esset, uel letho di- E misisset, quot homines christiani sanguinis hausisset. Itaque impetrata uenia, terram sanctam lustrare et sub Gothefrido militare instituit et, comitatu *in Palaestinam sequitur et,* honesto accepto, ad eum profectus, egregia fortitudinis exempla, incredibili cum omnium admiratione, edidit. Nam cum forte Gothefridus, longius aduersus hostes progressus, in maximum ui- F tae discrimen incidisset, Guntherus impauidus, *ob fortitudinem* cum commilitonum manu, in densissimum eorum agmen illapsus, pro eius liberatione tantam stragem fecit, ut totus gentilium cruoreruberet. In eius rei memoriam, Gothefridus tertiam insignium partem, per medium argentei et coerulei coloris, fascia, siue cingulo rubeo, *nouo insignium augmento cohonestatur.* distinxit et cornua eis su- G per imposita, eodem colore, honestauit. Vnde gens haec nobilissima ea adhuc hodie insignia iactat.

X. Post haec *Gothefridus* rex Günthero uirginem, *Ducta uxore* forma et specie insignem, connubio sociauit, et diuitiis amplissimis eum munerauit. Quae, cum post tertium editum partum, cum filio infantulo, decederet, minorem natu filium in regiis castris reliquit et ipse, uacationem a militia adeptus, cum *An- et militia relicta,*

tonio

An.Ch.1035. tonio filio, duodecimo expeditionis anno, ad Güntherum Schlüsselbergium, in Franciam, se retulit et luculenta facinorum suorum monumenta et testimonia exhibuit. Redeuntem ad se Güntherus honorifice excepit et, nouis beneficiis et possessionibus cumulatum, principibus ac comitibus et caeteris equestris ordinis uiris, commendatiorem reddidit, ita, ut certum in Francia sibi domicilium constitueret, et *Antonius* filius, *Grombachia* in uxorem ducta et pluribus ex ea susceptis liberis, familiam in ea propagauit et Dei beneficio adhuc hodie floret, nec a paterna animi indole in omni genere laudis et officii recessit. Eo anno, *Gebhardo* episcopo Ratisbonensi mortuo, GEBHARDVS, Franciae orientalis dux, Conradi imperatoris frater, ad eam dignitatem euectus est.

in Franconia domicilium constituit.

Gebhardus episc. Ratisbon. a. Chr. 1036.

XI. Postero anno *Lombardi*, inita, aduersus regiarum urbium praefectos, conspiratione, a *Conrado* deficiunt et, aduocatis in auxilium Slauis et Vngaris, in libertatem sese asserere, omni ope nituntur. Quae rebellio cum eum denuo in Italiam attraxisset, seuerissimas in coniurationis socios quaestiones exercuit et *Hereberdum*, archiepiscopum, in uincula coniecit. E quibus cum elapsus et a Mediolanensibus receptus esset, nouae obsidionis causam praebuit, quam tamen imperator, *Brunonis*, episcopi Wirceburgensi consilio, haud aliter ac diuinitus admonitus, continuo soluit. Is enim diem pentecostes, in aede S. Ambrosii suburbana, celebraturus, cum rem diuinam faceret, D. Ambrosium, gladium in coelo uibrantem, et extremum Germanis exitum minantem, si urbem dicto citius non soluerent obsidione, dicitur conspicatus. Post solutam obsidionem, *Papiam*, inde *Cremonam*, processit atque ibi pontificem, ad se uenientem, excepit et, sequenti anno, *Slauos* et *Vngaros*, ad recuperandum liberarum urbium dominatum, ut paulo ante diximus, accitos, ad unum ferme omnes trucidauit et inde, per oram maris Adriatici, in Germaniam reuersus est. Per mensem inde Iulium, suborta ex aëris corruptione pestilentia, magnam hominum partem et inter hos *Stephanum*, Vngariae regem, *Hermannum* ducem, Giselae augustae filium, *Kunnildin* nurum, *Conradum* et *Albertum*, Carinthiae duces, et nonnullos alios, absumsit.

Lombardos *deficientes* a. 1037

et Hereberdi, archiepisc. consilio, Mediolanum obsidentes

Conradus *imp. diuinitus admonitus,*

repellit:

Slauos *deinde et Vngaros fundit.* 1038.

1039. S. Cunigundis *morbo inplicita lento ac diuturno,*

XII. Proximo anno CVNEGVNDIS augusta, quam religionem ingressum fuisse, supra retulimus, in grauem morbum incidit. Ex quo licet diutius in lecto decumbere cogeretur, tamen nihil mutata uel tristior effecta, Deum assidue, inter ardentia suspiria, orabat, ut sibi, ad suam perferendam uoluntatem, animum adderet, aut certe ipsam ad sese de hoc saeculo euocaret. Qua precatione tantum alacritatis omnibus iniecit, ut nouas ei diuinitus accessisse uires crederent. Ad eam uisendam cum infinita uis pii populi confluxisset, ipsam percontari, obortis lachrymis, institit, cur se desereret, aut cur se, quasi orbos, tuendos relinqueret. Tum uirgo, diuino spiritu instincta, respondit: *ecce, frater meus et sponsus, D. Henricus imperator, me uocat, ad eum emigro, in coelestem patriam atque beatam Dei et sanctorum eius consuetudinem.* Ac proinde eos monere, *ne, desperatione debilitati, animum abiicerent, sed Deum suppliciter orarent, qui solus ipsos, ab impendentibus eximere periculis posset.* Interim exequiae, more plane regio, parantur et aurea uelamina, non ut pauperculae sororis, sed quasi augustae et, imperatricis feretro, instrumenta in medium proferuntur. Ad quae illa pallentem uultum, quem ante, uelut in occursum aduenientis sponsi, laetum uideres, reflectit et manu innuens, *iste*, inquit, *ornatus non est meus, sed alienus: hoc terreno sponso; illa uero fusciore ueste Christo, domino meo, copulata sum. Ea miserum huius carnis massam contegite et corpus meum, iuxta tumulum fratris et D. Henrici imperatoris, reponite, sine ulla pompa. Nuda de utero matris meae egressa sum, nuda regredior illuc.* His dictis, spiritum piis precibus in manus domini commendauit, et magna sanctitatis fama decessit, *V. Non. Martias.* Eius morte comperta, *sacrae uirgines*, abscissis uestibus, humi corpora proiicere atque, illisis muro capitibus, nullis questibus parcere, quos in tali casu ingens suggerere dolor posset. Quas *egeni* et *pauperes*, atque omnes subinde *ciues*, sunt secuti, flebilibus uocibus, conseruatricem et parentem se amisisse, testantes. Singuli, praecipua se calamitate affectos, querentes etsemet, tanquam tum demum omnibus humanae uitae spoliatos muneribus, deplorantes. Soli, actis choris, laetati sunt superi. Vbi uero luctus resedit et moeror paululum elanguit, cadauer loculo inclusum et sacra ueste contectum, *Babebergam* translatum et in loco, ut ab omnibus conspiceretur, excelso, depositum ac, luminibus circum accensis, uigiles, qui diurnam et nocturnam custodiam agerent, constituti fuerunt. Postridie elato funere magnificentissimo praeiere *Eberhardus*, episcopus, *sacerdotes* et *clerus:* inde longo agmine *nobiles* successere, innumerabili ciuium conuenarum ac omnis aetatis et sexus multitudine subsequente. Vt uero ad locum sepulturae est uentum, a dextro latere, iuxta S. Henricum imperatorem, uir-

An.Ch.1039.

plebem ad se uenientem

pie admonuit

pompamque funeralem interdixit,

sicque beate defuncta est,

Monialium

et pauperum planctus.

Babebergam

splendide tumulata

ad dextram S. Henrici.

An. Ch. 1039.

Testimonium coeleste de . . . . . uirginitate.

uirgo cum uirgine sepelitur. Cuius rei ferunt tunc auditum in aere testimonium uocis, incertum unde proueniret, dicentis: CEDE VIRGINI VIRGO LOCVM. Reliqua officia sacerdotes, cum astante populo diuinis precibus adhibentes, solenni ceremonia persoluerunt.

Cunigundis ortus, educatio, pietas et castitas

XIII. Fuit autem CVNEGVNDIS, augusta, Francicae stirpis, palatina, ab *Alberate Hermanni* marchionis Voburgensis coniuge in castro *Banthensi*, ut Bruschius scribit, liberaliter educata. A teneris statim annis eius enituit probitas, in qua eximia semper castitas et ardens ad precationem et exercitia pietatis studium. Henrico imperatori in matrimonium tradita, ei fidissima semper in omnibus fuit adiutrix et templa ac monasteria, non solum aedificare et religionem in eis amplificare satis habuit; sed etiam dotem suam et patrimonium, in usum eorum et decus, conuertit. Coenobium ingressa, in omni Christianae pietatis officio, maxima cum omnium admiratione, se exercuit, cum foemina totius imperii praestantissima et palatina et augusta pedes lauaret, mensam sterneret, aquam manibus funderet, et languentibus acri studio ministraret.

humilitas,

Adduxerat secum in coenobium *Iuditham* ex sorore neptim, quam religioni addictam, monialium omnium consensu, abbatissam constituerat. Sed cum lautius subinde epulantem et primam in conuiuio, ultimam in choro esse perciperet, nec hortando nec admonendo ad saniora consilia reducere posset: tandem iustitiae et correctionis zelo accensa, eam tempore passionis, dominica quadam, consueto more, a sacris sesubducentem tenui manus tactu ad maxillam tetigisse fertur, ut uestigium eius, ac si digiti in cera fuissent impressi, in maxilla postea semper manserit, aliis uirginibus, ut creditum fuit, in exemplum. Eam tenuitas edendi et bibendi parcissime, utilitas indumentorum, ac animus coelo semper intentus, perpetuo Numini et ueris eius cultoribus puram adeo commendauit et uerecundam, ut post mortem in sanctorum numerum relatam, ciuitas haec et tota eius prouincia, eximia adhuc hodie religione colat. Miracula sanctitatem eius confirmantia, cum in libello, *de* eius et *S. Henrici* imperatoris *uita*, conscripta sint omnia, qui uolet ibi legere poterit.

Iuditha abbatissa, eo quod in pietatis officio segnis esset, alapam miraculosam accipit a S. Cunigunde, quae inter diuos relata

An. Ch. 1039.

ob edita alia miracula.

Conrado imp. uita functo Henricus III. subrogatur, qui bona ecclesiae Bamb. confirmat.

XIV Eodem anno pridie Non. Iulias CONRADO imperatore prope *Traiectum* Belgii oppidum, mortuo et in templo *Spirensi* sepulto, HENRICVS filius, ut qui iam inde a paterni regni principio rex Germaniae fuerat electus, a principibus electoribus denuo imperator designatus, bona ecclesiae Babebergensis sanciuit et Eberhardum episcopum, nouo ac regio more, de iisdem inuestiuit. Hae literae adhuc hodie leguntur, iisdem prope uerbis conscriptae, quibus patris Conradi fuerunt, quae supra huic intextae sunt historiae.

Vorchemium ad imperium redit.

XV. Sequenti anno Vorchemium, ditionis Bambergensis oppidum, ut quod ab initio regii iuris fuerat, ecclesiae ademptum et ad imperium rursus adiectum. 1040.

Proximo anno PETRVS, Vngariae rex, Giselam reginam, *Stephani* regis, auunculi sui, uiduam, D. Henrici imperatoris sororem, cuius ope et studio ad regnum potissimum euectus erat, in potestatem adduxit et, dote ac rebus aliis omnibus nudatam, in deterrimum condi carcerem iussit, ueritus, ne, si libera esset, per exteras copias tumultus in regno exciret et se inuito, ad alios illud transferret. Eum postero anno Henricus bello denuo adortus, cum Wratislao, Bohemiae duce, ad se dedendum et pensitandum tributum, compulit ac *Giselam* e carcere liberatam, in Germaniam reduxit, quae inde Nidroburgi in coenobio religionem ingressa, rebus administrandis abbatissa praefecta fuit. 1041.

Petrus Vngariae rex, ingratus in Giselam reginam uiduam, poenas dignas luit.

Eberhardus episc. obit.

Idib. Septilibus EBERHARDVS episcopus uitae finem imposuit, anno pontificatus quinto et tricesimo, rebus pro ecclesiae salute et episcopalis sedis authoritate non tam pie, quam prospere, gestis. Cadauer eius in basilica maiori, iuxta tumulum DD. coniugum, sepulturae mandatum fuit.

SVIDIGERVS,

SECVNDVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Suidigeri ortus.

XVI.

IVstis mortuo *Eberhardo* peractis, SVIDIGERVS, ex nobili *Meiendorfiorum* familia natus, uir eximia doctrina, sapientia et uirtute praeditus, in eius locum suffectus est. *Onuphrius Panuinius*, in uitis pontificum, obscuris illum parentibus ortum scribit: uerum opinione deceptum, conuincit familiarum Saxonicarum genealogia et multorum grauissimorum uirorum authoritas, qui eum ab hac equestri familia,

Panuinii lapsus.

A. Ch. 1043. lia, quae tempore *Caroli magni* celebris fuit, originem traxisse et Slauorum populis, ante adeptas dignitates praedicasse, scriptis prodiderunt. Vita eius proba, fama illaesa et fides imperio notissima fuit, ut ad aulas *Hermanni*, archiepiscopi *Hamburgensis* et *S. Henrici II.* imperatoris, ascitus, illius ad tempus *Sacellanus*, huius deinde *cancellarius* effectus sit.

Suidigeri episc. encomium.

Ecclesia S. Burckardi consecratur.

XVII. Eodem anno ecclesia *S. Burckardi* extra muros Wirceburgi ad summum perducta fuit: die pentecostes per *Brunonem* episcopum consecrata fuit, praesentibus et rem diuinam facienti cooperantibus Suidigero *Bambergensi*, Hereberto *Aistadensi*, Seuero *Pragensi*, et nonnullis aliis episcopis. Licet hic in memoriam reuocare, quod supra de *Gundegaro*, episcopo Aistadensi et permutatione eius, cum D. Henrico imperatore, non sine magna ecclesiae suae offensione facta, retulimus. Ad ea iura recuperanda successor eius, HEREBERTUS conuersus, Conradi et Henrici imperatorum fidem iam saepius interpellauerat et precibus obtinuerat, ut Henricus se ei abbatiam *S. Aegidii*, nunc moenibus Norimbergensium inclusam, tunc uero temporis extra urbem positam, daturum sponderet, si ossa *S. Wilibardi* et sedem episcopalem, Eistadio *Norimbergam* transferret. *Herebertus*, conditione accepta, cum legatis imperatoris, pro impetrando pontificis consensu, Romam quidem ire perrexit, uerum dissimulato itineris sui consilio, ibi in id solum incubuit, ut post confirmatam per pontificem abbatiae possessionem, sedes episcopalis apud *Eistadium* maneret et contractus inter praedecessorem, Gundegarum et D. Henricum imperatorem initus rescinderetur. Quibus animaduersis, legati se delusos ab episcopo querentes, re infecta in Germaniam redierunt. Quod ubi cognouit Herebertus, tantam ex eorum abitu tristitiam contraxit, ut in periculosissimum morbum inciderit et a *S. Wilibaldo*, ecclesiae suae patrono, summis precibus contenderit, ut sua apud Deum intercessione fata maturaret, ne cum ignominia in patriam sibi redeundum esset. Nec sane irritae fuere preces, quippe *Frisingam* ad *Engelbertum* episcopum deuectus, paulo post ibi mortem oppetiit et ius, semel Babebergensibus acquisitum, integrum deinceps permansit.

Herbertus episc. Aistet. repetundarum iudicio pulsatus Bambergensem,

legatis imperatoris illudit;

uerum his re infecta Roma discedentibus,

moerore uitam finit.

XIIX. Postero anno, quartum coniectura consequi licet, *Suidigerus*, episcopus, ex castro *Tharissiensi* ad Moenum, in agro Babebergensi, monasterium *S. Benedicti* aedificauit et, praediis amplissimis honestatum, in honorem *S. Viti* dedicauit. Sequenti anno Henricus, *Bauariae* dux, acceptis a *Suidigero* episcopo, ex thesauris ecclesiae Babebergensis uiginti auri talentis, *Creylingam* et *Rintebachium*, praedia ad Danubium, in comitatu Hezelonis comitis, sita, ea conditione oppignorauit, ut, si uel ipse dux, uel post obitum suum fratres sui, *Hermannus* et *Theodoricus*, aurum mutuatitium aequalis ponderis, infra diem praestitutum non soluerent, obligata bona in ecclesiae potestate manerent.

Tharissium uulgo Closter-Theris, aedificatum. 1043.

1044.

A. Ch. 1044.

Creylinga et Rintebach, oppignerantur ecclesiae Bamberg.

XIX. Proximo anno *Henricus* post dominicam Palmarum, Babebergae celebratam, Ratisbonam profectus est et, conscensis ibi nauibus, alteram in Vngariam expeditionem suscepit. Proficiscentem nauigio secutus est *Bruno*, episcopus Wirceburgensis, sed omine parum fausto. Nam Boseburgum in castrum ubi uentum et ipse apud imperatorem ageret, per fractam pergulam delapsus et miserabili clade oppressus, octauo die post, uitam finiuit. Corpus eius aromatibus conditum et *Wirceburgum* reuectum, in domo Saluatoris sepulturae est traditum. Fuit autem Bruno uir uitae sanctitate conspicuus, miraculis insignis et inter scholasticae theologiae doctores sui temporis doctrinae magnitudine praecipuus. Scripsit ex patrum commentariis *psalmorum* expositiones et in symbolum *S. Athanasii* uere piam enarrationem. Ex qua insigne est illud de fide dictum: *Ante omnia opus, necesse est, ut fides praecedat, ante omnem operationem, ante omnem inchoationem, ante omne principium unicuique opus, ut teneat catholicam fidem, dicente apostolo: sine fide impossibile est placere Deo. Vnde Habacus inquit, iustus ex fide sua uiuit. Fides crudelitas est, qua scilicet ueraciter credimus, id quod nequaquam uidere ualemus.*

1045. *Henricum III. in Vngariam mouentem sequens Bruno episc. Wirceb. in itinere moritur,*

S. Brunonis elogium:

scripta:

dictum egregium.

XX. Postero anno *Henricus* imperator, ex Vngariae bello in Germaniam reuersus, nouis factionum studiis exceptus est et in Italiam attractus, quod, renouata uetere in comitiis ambitione, Romani, neglecto *Leonis VIII.* Pontificis decreto, tres simul pontifices *Benedictum IX. Syluestrum III.* et *Gregorium VI.* creauerant. Itaque superatis alpibus in Italiam regressus, primum *Papiam* uenit et deinde *Sutrium*, ubi frequenti aduocato episcoporum concilio, tres uitio factos et de pontificatu contendentes pontifices deposuit et SVIDIGERVM, *episcopum* Bambergensem, qui in comitatu praesens erat, suffecit, qui CLEMENTIS II. nomen assumpsit et, in ipso natalitiorum festo, Romae solenni ceremonia consecratus, *Henricum* et *Agnetem*, eius coniugem, regia corona decorauit. Qua coronatione facta, Henricus de statu ecclesiae formando retulit. Non enim erat nescius, omnem praesentis pertur-

1046. *Henricus III. imp. in Italiam trahitur*

ob schisma pontificum,

inque concilio Sutriensi.

Suidigerum creat Pontificem

a quo cum augusta coronatur

prisca iura impp. circa electionem.

A. Ch. 1064. *pontificum instaurat.* turbationis fontem a Romanorum ambitione esse deductum, qui clero et populo, aut mercede corrupto, aut uetere comitiorum libertate dispoliato, amicos suos et propinquos pro arbitrio ad pontificiam dignitatem hactenus euexissent, quae non nisi sanctitate et doctrina bene meritis, uolente Deo, dari et concedi deberet. Ad hanc igitur libidinem coercendam, uetera iura imperatorum, quae *Adrianus I.* Carolo magno et *Leo VIII.* Othoni I. in electione pontificis et dispositione sedis pontificiae concesserant, confirmauit et Romanos in uerba sua iurare coëgit, se nullum deinceps pontificem uel electuros, uel consecraturos, nisi quem imperator dedisset, ad uitanda, quae inde oriebantur, cum magna ecclesiae offensione, dissidia.

Clemens, pontif. coenobii S. Michaëlis priuilegia confirmat XXI. *Ad XIII. Cal. maias* CLEMENS pontifex *Adelbelmo*, abbati *coenobii Michaëlis* archangeli, in monte monachorum, priuilegium amplissimum dedit, quo, authoritate pontificia, praedia omnia monasterii, et praesentia, et futura, in perpetuum confirmauit, sanciens, ut nulli unquam duci, marchioni, comiti, uicecomiti, castellioni, nec praeterea ipsius loci imposterum episcopo, extra canonicam authoritatem, nullique personae horum, liceat auferre de bonis, quae ipsi monasterio S. archangeli Michaëlis, per praedictum sanctissimum imperatorem collata sunt, et ab aliis Christi fidelibus, uel etiam quae sunt in perpetuum conferenda. *et noua dat Tharissiensi a se condito.* Eodem anno idem *Clemens* pontifex, monasterium *Tharissiense*, prius a se constructum, literis confirmauit. Eae uero literae *Cal. Octobr. anno* pontificatus sui *I.* sunt datae. Quo uero desiderio, quoue amore et affectionis studio ecclesiam Babebergensem prosecutus sit, ex literis apparet, quas hoc anno *Cal. Octob. indict. I. Romae* in hanc sententiam dedit: *Clemens episcopus &c.* Quamdiu autem in pontificatu fuerit Clemens pontifex, non conuenit inter scriptores, *Nauclerus*, *Platina*, *Onuphrius* Panuinius et cum his *Carolus Sigonius*, mense pontificatus sui IX. uita functum scribunt: sed *Albertus Cranzius*, in *lib. IV. Saxoniae*, in alterum annum ad clauum eum sedisse, affirmat, cui et ego assentior, adductus adhuc ipsius Clementis literis, quas pontificatus sui secundo, *XII. Cal. Nouemb.* Viterbii, ratione soluti census ad *Hardouicum* episcopum misit. *per biennium pontificatu functus obit* Quas literas ad confirmandam hanc nostram opinionem inferius in Hardouico huic historiae intexere placuit. Corpus Clementis honorifica funeris pompa *Babebergam* delatum, et in choro *S. Petri* sepulturae mandatum fuit. *et Bambergae sepelitur.* Tumulo eius libra lanx, siue *trutina*, in marmore est incisa, cui praesagii uim aliquam in esse, incolae pro certo asserunt. *Trutina in eius tumulo praesaga.* Cum bona pax est indigenis, aequilibrium immobile praestati.: quando autem saeua belli tempestas ingruit, examen marmoreum per lances, quas ad momenta ponderum mutare et in alterum partem miraculose inclinare solet, certum futuri exitii iudicium praemonstrat. Id quod *Wigandum* episcopum, uirum grauissimum ac prudentissimum, turbulentissimis regiminis sui temporibus, uidisse et obseruasse compertum est. A. Ch. 1046.

HARDOVICVS,

TERTIVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

1047. *Ius inuestiturae olim penes imperatores fuit.* XXII. Ecclesiae ab initio episcopi eligendi potestatem non habuerunt, sed solennes munerum et honorum distributiones imperator obiuit et ferme, quae ad formandum regnum et ecclesiam pertinebant, solus peregit. Vnde legimus, a primae ecclesiae Babebergensis fundationis tempore, nouem ab imperatoribus, continuata serie, datos esse episcopos. S[illegible] post SVIDIGERVM, ad pontificiam dignitatem euectum, Henricus imperator HARDOVICVM, *cancellarium* suum, in eius locum substituit. *Hardouici ortus.* Fuit autem *Hardouicus* ex illustri *Bogiorum* comitum familia natus: unde deceptum eum existimo, qui primus acta episcoporum Babebergensium congessit, qui familiam *Hardouici* cum *Adelberonis* successoris sui stirpe confundit, dum Bogiorum eum comitem fuisse scribit, qui tamen Carinthiae dux fuit, quod etiam Bruschio imposuit.

1048. *Henricus III. confirmat donationes Bamberg.* XXIII. Sequenti anno Henricus imperator donationes ecclesiae Babebergensis, a D. Henrico imperatore factas et a *Conrado* patre instauratas, confirmauit. Legitur diploma, in quo *VI. Nonas Octobr.* hoc ipso anno oppidum *Rhodomannum*, ecclesiae ptius indultum, nouo priuilegio, decorauit, sanciens, ne quis

 dux,

An. Ch. 1048. dux, marchio, comes, aut scultasio, Hardouicum episcopum et successores suos, in possessione eius inquietare, molestare aut diuestire praesumeret.

Census annuus Romam mittitur

Eodem anno *Hardouicus*, episcopus, nuncium cum literis, Romam ad *Clementem pontificem* misit, quibus ei sinceram fidem et reuerentiam praestitit et censum annuum persoluit. Ad eas literas pontifex rescripsit in haec uerba:

et apostolica desuper datur a Clemente.

B *Clemens episcopus, seruus seruorum Dei, uenerabili fratri Hardouico, episcopo Babebergensi salutem et apostolicam benedictionem. Cum annuum censum unius palafridi albi, cum sella et centum marcarum argenti, ecclesiae Romanae annis singulis persoluere tenearis et usque ad praesentem annum, pro toto tempore praeterito, tam praedecessorum tuorum, quam tuo, de huiusmodi* C *censu sit per te nostrae camerae satisfactum; nos ab eodem censu, pro dicto tempore, te et ecclesiam tuam duximus absoluendos, tibi super hoc praesentes literas concedentes. Volumus tamen, ut censum ipsum pro eodem, praesenti anno et deinceps annuatim, soluere tenearis. Datum Viterbii, XII. Cal. Nouemb. pontificatus nostri anno II.* D Ex quibus satis apparet, Clementem pontificem, praeter omnium scriptorum opinionem, per duos annos in pontificatu uixisse et facilem erroris materiam praebere potuisse nouem illos menses et dies 7. quibus post mortem Clementis sedem uacasse, *Onuphrius Panuinius* scribit. Si enim hos menses et dies prioribus mensibus et diebus pontificatus Clementis adiun- E xeris, annus et indictio his nostris respondebit et, deceptos fuisse eos, qui epistolas Clementis digesserunt, beneuolus lector facile intelliget.

Leo IX. pontifex designatus ab Henrico III. imp. a. 1049.

XXIV. Proximo anno Henricus imperator natalem domini *Frisingae* celebrauit. Ibi cum DAMASVM II. pontificem extinctum audiuisset, in eius locum BRVNONEM, episcopum Tullensem, ui- F rum bonum et simplicis ingenii, legatis et Romanae ecclesiae, optimum sibi dari pontificem, postulantibus, obtulit, qui in consecratione LEO IX. est appellatus.

Concilii Moguntinensis decreta.

Eodem anno frequens episcoporum conuentus, praesidente et assistente *Leone* et *Henrico*, Moguntiae fuit celebratus. In eo de extirpandis tumul- G tuum in Gallia reliquiis actum et inter caetera decretum, *ne sacros episcopi ordines uenderent, ne clerici uxores aut concubinas haberent, ne canes aut aues ad uenandum alerent.*

Comitia Norimbergensia a. Chr. 1050.

Postero anno Henricus imperator *conuentum* principum *Norimbergae* habuit, in quo *Hardouico* Babebergensi, *Gebhardo* Eistetensi et cunctis fere Germaniae episcopis et principibus praesentibus, expeditio in Vngariam decreta et *Gebhardus*, episcopus Ratisbonensis, Franciae Orientalis dux, Henrici imperator patruus, dux belli aduersos Vngaros constitutus fuit.

An. Ch. 1050.

Leopoldus archiep. Mogunt.

XXV. Anno 1051. BARDO, episcopus Moguntinus, e uita discessit, cui LEOPOLDVS, praepositus Babebergensis, *Hardouici* episcopi frater, suffectus est.

Andreas rex Vngariae, Leoni IX. pontifici morem gerere recusans, excommunicatur a. 1052.

Exardebant sub id tempus apertae adhuc, ut diximus, inter *Henricum* imperatorem et *Andream* Vngariae regem, bellorum contentiones. Id *Leo* pontifex, quam alienum esset christianorum rationibus considerans, proximo anno ad Andream, Vngariae regem, se contulit, ut eum ad pacem cum Henrico faciendam adduceret. Verum authoritatem apostolicam, praeter opinionem, repudiantem nactus, indignatione adeo exarsit, ut eum a communione piorum excluserit.

S. Wolffgangi apotheosis.

Inde Ratisbonam profectus, *S. Wolffgangum* episcopum in sanctorum numerum retulit, atque approbatas in aede *S. Emerani B. martyris Dionysii* reliquias in honore habere iussit.

Leo IX. pontifex Bambergae concionatur

His ibi rite peractis, Babebergam cum Henrico processit et, in die natali S. Lucae, conuocato ad templum populo, inter sacrorum solennia, concionem admirabili suauitate ad eum habuit.

et, in coetu archiepiscoporum et episcoporum,

Qua demum finita et lustrato salutari carmine populo, in praesentia *Leonis* pontificis, *Henrici* imperatoris, *Humberti*, syluae candidae cardinalis, *Amantii*, Romani diaconi et *Meginardi* subdiaconi, *Leopoldi*, Moguntini et *Peldingi* Satisburgensis, archiepiscoporum, *Gebhardi* Ratisbonensis, *Gebhardi* Eistetensis, *Acelini* Hildesheimensis, *Etichonis* Fauentini, *Waltheri* Veronensis et *Hezelonis*, episcoporum et aliarum diuersarum potestatum, relecta sunt *Ioannis Benedicti* et *Clementis*, pontificum, S. Henrici et Conradi imperatorum iura et priulegia, quibus episcopatus Babebergensis fundatus et confirmatus fuerat.

iura et priuilegia ecclesiae Bamberg.

Ibi relata quoque conscriptio et confirmatio Henrici, episcopi Wirceburgensis, qua ecclesiam Babebergensem a Wirceburgensi discriminatam et episcopali interdicto firmatum superius in Eberhardo retulimus.

denuo confirmat,

His ordine recitatis, cum LEO pontifex, iuxta uotum omnium, qui aderant, ipsum locum authoritate apostolica confirmare uellet, *Hardouicus* in medium progressus, aduersus *Adalberonem*, episcopum Wirceburgensem, in comitatu praesentem, proclamationem fecit, quod is suae ditionis oppida, iura et possessiones inuasisset et, ut ad eorum restaurationem adigeretur, precibus uehementer institit.

Adalberonem quoque, episc. Wirceb.

Caeterum pontifex, ut concordiam inter episcopos faceret et rationibus utriusque ecclesiae consuleret, *Adalberoni* episcopo deliberationem dedit, ut aut obiecta refelleret, aut iusti-

eo adigit, ut

An. Ch. 1052.

iustitiae satisfaceret. Tum ille, adhibitis prius in consilium proceribus suis, clericis et laicis, ad umbonem progressus, se cum satisfactione excusauit et iuribus omnibus, quae ad bannum et episcopalem iustitiam ac potestatem ecclesiae Babebergensis pertinerent, in perpetuum renunciauit. Qua de re pontifex ea omnia nouis priuilegiis cohonestauit, episcopatum Babebergensem liberum et Romano tantummodo mundiburdio subditum pronunciauit et, ne quis comes aut iudex ibi placitum seu districtionem facere uel tenere praesumeret, nisi quem per concessionem Henrici imperatoris uel eius successorum, ipsius loci episcopos deliberauerit, indulsit. Ibi canonicis quoque licentia gestandi *mitras*, certis saltem diebus, ne honor apostolicae sedi proprius uilesceret, indulta. Extat diploma *anno pontificatus sui III. indict. V. idus Nouembr.* Triburi datum.

iuribus omnibus in dictam ecclesiam renunciet.

Episcopatus Babeberg. Romanae sedi duntaxat subditus.

Canonicorum Bamb. licentia gestandi mitras.

A. Chr. 1053.

XXVI. Postero anno Leo pontifex, ecclesiam Babebergensem et eius episcopum super alios efferre cupiens, Hardouicum episcopum nouis muneribus, ad incrementum dignitatis, affecit et potestatem, ut *crucem* prae se ferre et *pallium*, quod praedecessoribus fuerat denegatum, *ter in anno*, utendum concessit, nempe in die *resurrectionis* festo, *Natalitio* diuorum *Petri* et *Pauli* apostolorum et die *S. Dionysii* martyris, quem diem, per totam dioecesin, sanctum et festum omnibus imposterum esse iussit et eam rem diplomate in haec uerba conscripto, firmauit: *Leo Episcopus* etc. Erat sub id tempus ecclesia Babebergensis S. Petro et successoribus eius pontificibus Romanis, in centum marcas argenti et palafridum, in singulos annos dandum, adhuc obligata: eam a tanto

Crucis praeferendae potestas palliique usus episcopatui Bamb. conceditur.

S. Dionysii dies festiuus Bambergensibus.

Pro censu annuo remisso Beneuentum sedi apostolicae traditur.

A onere Henricus, liberare cupiens petiit a *Leone* Pontifice, ut censum remitteret et pro eo *Beneuentum*, in ducatu Beneuentano, regii iuris oppidum, nomine uicariatus sibi haberet. Qua re audita, Leo facile annuit et ecclesiam a praestatione census omnino liberauit.

An. Ch. 1053.

XXVII. Postero anno 1054. *Hardouicus* Auracum praedium, per uim ac B tempus ab ecclesia auersum et, Henrici imperatoris beneficio, recuperatum collegio Georgiano restituit et, ob lignorum ac rerum aliarum penuriam, potestatem ei fecit, ut ad pontes construendos, aedificia restauranda, molas reficiendas, et ad quoduis aliud opus, ligna et materiam, ex episcopali saltu, in altero Pegnesi ripa posito, li- C center acciperet, apibus capsulas poneret et alia praeter uenationem, in eo exerceret. Eodem anno *Henricus* imperator, filium Aquis, per *Hermannum* archiepiscopum *Coloniensem*, regem Germaniae consecrauit, *Leopoldo* archiepiscopo Moguntino, cuius id iuris erat, Henrici uoluntatem in eo faciente. Per eosdem dies HARDOVICVS episcopus D moriens, in crypta, ad aram *D. Ioannis* apostoli et euangelistae, sepulturam accepit. Eius memoria de choro S. Georgii, quoties ibi sit sacrificium, grato accensi thuris odore, renouari de more solet. Plerique annalium scriptores *Hezelium* eum, *Hadeginum* et *Hezechinum* ac propria impietate infamem nominant: quod quam uerum sit ipsi ui- E derint: ego uero singulari eum religionis atque sapientiae uirum, inprimisque Leoni et Henrico probatum ac charum fuisse, existimo, quod census illa remissio et pallii authoritas, quo paulo ante eum decoratum diximus, abunde testantur.

A. Chr. 1054. Aura cum restituitur collegio Georgiano, una cum facultate lignandi etc.

Henricus IV. in regem Rom. inungitur Aquisgrani.

Hardouici sepultura.

Immerito quibusdam uapulat.

ADALBERO,

QVARTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Adalbero, dux Carinthiae

HARDOUICO XXVIII. ex humanis rebus exempto, ADALBERO, Carinthiae dux, patre Adalberone natus, Henrici imperatoris consobrinus, in concilio ad Oettingas in Bauaria celebrato, successor datus est. *Bruschius* in metropoli Moguntina, e familia Bogiorum comitum natum eum scribit, quem tamen ea, quae in Hardouico diximus, erroris arguunt. His itaque, ut minus probabilibus, in medio relictis, *Auentinum* in hoc sequimur, qui *lib. V. Annalium Boiorum*, F de Adalberonis nostri ordinatione loquens, *eo*, inquit, *anno Henricus templum Babebergense Adalberoni consobrino suo, cuius pater Adalbero, dux Carionum, Geissenfeldiae sepultus est*, *tradidit.* Qui eodem adhuc anno Babebergam deuectus, ecclesiam, negligentia decessorum admodum labefactatam, in pristinum dignitatis statum reponere, quae- G que alienata et distracta fuerant, aere suo recuperare instituit et *Rottenbachium*, arcem et uicum ad Marchiam, nemus ecclesiae amplissimum, in agro Norico situm, ad eiusdem possessiones adiecit.

diocesses statum redintegrat.

Rottenbachium eidem adiecit.

An. Ch. 1055. XXIX. Sequenti anno Henricus Hannoni, archiepiscopo Coloniensi, *Ampferbachum* praedium indulsit, quod successu temporis ad ecclesiam accessit. Fuit autem Hanno, ut Lambertus scribit, loco mediocri natus et Babebergae in ludo, tam diuinarum, quam saecularium literarum eruditus, qui postquam adoleuit, sola sapientiae et uirtutis suae praerogatiua, imperatori *Henrico* eo usque innotuit, ut in palatium sumtus, prae caeteris primum gratiae et familiaritatis gradum obtinuerit et eo ipso anno, ad archiepiscopatum Coloniensem euectus sit.

Ampferbachum conceditur Hannoni Colon. cuius ortus et fata describuntur.

Guntheri *Visio an. 1056.* XXX. Proximo anno Henrici imperatoris cancellarius, proximus Adalberonis in episcopatu successor, uisum mirabilem et prorsus diuinum conspexit. Vidit enim, *Lamberto* teste, dominum in solio maiestatis residentem et, leuato in altum brachio, districtum gladium uibrantem et interitum inimicis suis minitantem, dicere: *reddam ultionem hostibus meis et his, qui oderunt me, retribuam.* Ea uix expleta uisione, eandem ibi rursus dicitur conspicatus speciem et dominum, recondito iam in uaginam et super genua sua reclinato gladio, dicentem: *ignis succensus est in furore meo et ardebit usque ad inferni nouissima.* Haec uisio *Henrici* imperatoris mortem praenunciasse iudicata fuit, qui *III. Non. Octobr.* supremum uitae suae diem confecit. Eo *Spirae* sepulto, HENRICVS filius, annos quinque natus, Germaniae regnum *quartus* accepit, et qui triennio ante, per *Hermannum* archiepiscopum *Coloniensem*, Aquis rex fuerat consecratus. Caeterum cum propter aetatis imbecillitatem ad regni gubernacula tractanda nondum esset idoneus, *Agnes*, mater augusta, ipsa tanta iustitiae et prudentiae fame administrauit, ut omnes in suam admirationem adduxerit.

imperatoris obitum praenuncia. Henricus IV. *imp.* — *An. Ch. 1057. ad huc impubes* — *matris Agnesae tutelae committitur.*

XXXI. Proximo anno Henricus *Hersbrugum*, quod tum uicus erat ad Pegnesum exiguus, moenibus sepsit et, mercatus, cudendae monetae et uectigalium iure ornatum, Adalberoni episcopo et successoribus eius, perpetuo possidendum tradidit. Per eosdem dies OTHO, comes Schweinfordensis, Sueuiae dux, e uiuis sublatus et Schweinfordiam transportatus, inter maiorum monumenta sepulturam accepit. Eius ducatum Henricus RVDOLPHO, Rhinfeldiae et Habsburgi comiti, attribuit. Ad *VII. Cal. Octobr.* anni sequentis Henricus, more praedecessorum, ecclesiae Bambergensis bona et possessiones amplissimo priuilegio honestauit. Et proximo anno Moguntia ex hibernis in Bauariam transgressus, conuentum *Ratisbonae* habuit, ubi, nato in episcopo deligendo dissidio, ipse super ea re *Othoni*, canonico Babebergensi, quem designandum curauit, ecclesiae regalia tradidit. Annus inde millesimus sexagesimus immatura *Adalberonis* episcopi morte fuit nobilitatus, qui paralysi occubuit et in choro *S. Georgii* sepulturae mandatus fuit.

Hersbrugum accedit ecclesiae Bamberg. — *Othoni in Sueuiae ducatu succedit* — *Rudolfus, comes Rheinfeld.* — *Ecclesiae Bamb. bona nouo priuilegio muniuntur, a. 1058. 1059.* — *Otho cancellar. Bamberg. eligitur in episcopum Ratisbon.* — *Adalbero paralysi moritur.*

GVNTHERVS,
QVINTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

XXXII. IVstis Adalberoni episcopo solutis, GVNTHERVS *cancellarius* in eius locum subrogatus est. Qui, cum ab Henrico esset confirmatus, animum ad episcopatum legibus formandum et ecclesiam beneficiis et possessionibus exornandum, contulit et successores suos, honesto exemplo, ad sui imitationem accendit. Ad eius petitionem *Henricus Villacum*, praecipuum hodie ditionis Babebergensis in Carinthia oppidum, nouo mercatus iure et quibusdam aliis priuilegiis, instruxit. Extant literae datae *VI. idus Febr. indict. XIII.* his uerbis: *Henricus &c.* Veteres inde possessiones abbatiae *Kittingensis*, a D. Henrico imperatoris concessas, ecclesiae confirmauit et nouas alias addidit.

Guntherus de augendo episcopatu cogitat. — *Villacum fit mercatus.* — *Henricus IV. ueteribus priuilegiis ratificatis, noua indulget ecclesiae Bamb.*

1061. §. XXXIII. Sequenti anno Guntherus episcopus reditus ecclesiae reddidit ampliores et canonicorum beneficia, quae praebendas uocant, albo pane auxit. Proximo inde anno Henricus, rogatu Sigefridi Moguntinensis et Hannonis, Coloniensis, archiepiscoporum et abbatum, Vorchemium oppidum, superioribus annis ab ecclesia, ut diximus, abstractum, Gunthero restituit, cum omnibus suis possessionibus, praecipue uero omnes uicos, uillas, uillulas et praedia, quae a primo fundationis die ad id pertinuerunt, quorum haec sunt nomina: *Widelshofium, Trubaha, Thussibrunna, Hezeldorsium, Frenbachium, Walbrechtsdorsium, Sennacha, Merendorsium, Husium, Zogesruthum, Frilesbachium, Wimilibachium, Schliersbachum, Wisentauium,*

Guntherus episc. reditus ecclesiae amplificat. — *Procerum imperii rogatu Vorchemium episcopatui restituitur. 1062.* — *cum omnibus bonis.*

An.Ch. 1061.

tauium, *Gosbühelum, Pinsbergam, Ludenbachium, Asfeldersbachum, Stockachium, Sendelbachium* et pleraque alia, quae alienata fuerant, quod ex diplomate apparet *anno MLXII. indict. XV. ordinationis Henrici VIII. regni VI. III. Idus Iulias* Hersfeldi dato. Est autem VORCHEMIVM ciuitas opulenta et niueo pane, quo eam etiam *Aeneas Syluius* commendat, admodum celebris, haud procul a confluente *Regnesi* et *Vesuntis* amnium, ad radices nonnullorum collium sita, in agro, uini, frumenti et omnis generis fructuum, feraci et pascuis utilissimo, unde rebus omnibus humano uictui necessariis maxime abundat. Eius *insignia* sunt *geminae truttae*. Horum enim piscium *Vesuntis* feracissimus est, unde eas in symbolum abiisse suspicor. Prouincias enim et urbes rerum, quarum maxime sunt feraces, praeferre symbola, passim exempla sunt in medio.

Vorchemii oppidi descriptio

et insignia

XXXIV. Per eosdem dies *Hanno*, archiepiscopus Coloniensis, *Henricum*, puerum decem annos natum, secura matris ac praeceptoris disciplina educari moleste ferebat: nempe indolem regiam otio et studiorum cultu effoeminari, regnique negotia minus uiriliter per ipsam administrari, calumniatus. Cum itaque puer, Goslaria ex hybernis Saxoniae *Spiram profectus*, pascha ibi celebraret, Hanno, archiepiscopus Coloniensis, proceribus aliquot adiuuantibus, *fraude* interceptum eum ac naui impositum, cum ipsis imperii insignibus eripuit et Spira *Coloniam* uel repugnantem traduxit ac, matre ab eius tutela remota, semetipsum ultro tutorem instituit.

Hanno archiep. Colon. Henricum IV. regem tutelae matris

fraudulenter subducit

XXXV. Postero anno 1063. *Guntherus*, episcopus, *Teurstadii* in suburbio, trans flumen orientem uersus, ecclesiam aedificauit eamque *B. uirgini*, Dei matri et *S. Gangolpho*, consecrauit, adiuuantibus *Rhinoldo*, *Walboco*, comite Wolfesuuaccio et *Eberhardo* quodam ciue Babebergensi. Quorum hic chorum eiusdem ecclesiae propriis impensis excitauit, ille uero luculentissimis possessionibus ad usum et decus explere instituit. In eam uterque post mortem illatus ibi sepulturam accepit. Eo anno uredine segetes extinctae, quam hiems plus solito frigida excepit, quae uites omnes absumpsit. Quo malo consternati homines et mente quasi attoniti, omnia lachrymis et querelis miscebant. Non deerant etiam, qui, huic mundi machinae finem adesse, monentes et qui, res horrendas a se uisas, falso asserentes, ea mala magis augerent et tantam animis omnium religionem iniicerent, ut ad uisenda loca sacra, uoti persoluendi gratia, profectionem in *palaestinam* suscipere et Hierosolymorum urbem e manibus impio-

Collegii Canon. S. Gangolphi ortus. a. 1063.

Ob insolitam siccitatem et insecutam hiemis intemperiem,

A rum extorquere statuerent. Vnde subeundem alterius anni 1064. autumnum Sigefridus *Moguntinus*, *Guntherus Babebergensis*, *Otho Ratisbonensis*, Wilhelmus *Traiectensis* et plures alii episcopi et Germaniae proceres, confecto septem millium hominum numero, ut *Marianus Scotus* author est, et *Frisaeus* ultra uiginti quatuor millia eorum fuisse scribit, in B *palaestinam* ire perrexerunt. *Guntherus* omnes maiestate corporis anteibat, adeo, ut omnibus, qua iter facerent, uel rex, uel imperator, crederetur. Caeterum *Sauum* amnem transgressi, cum iam a *Byzantio Laodicaeam* Syriae, inde *Tripolim* et *Caesaream* Galilaeae peruenissent, nec longius duorum itinere dierum ab *Hierosolymis* abessent, *VIII. Cal. Aprilis* anni C proximi, ad Capharsalum ab Arabibus maxima clade affecti sunt. Et quidem *Wilhelmus* Traiectensis, in primo impetu multis uulneribus confectus et rebus omnibus exutus, in campo nudus et semianimis relictus est. Reliqui episcopi ac proceres, ingruentis praelii uitare discrimen uolentes, in castellum quoddam se receperunt. Interim hostes, iumentis D et rebus aliis omnibus potiti et spe opinionis multae praedae incensi, castellum a christianis occupatum repoposcerunt, eique dare abnuentibus, id tanto impetu oppugnare institerunt, ut inclusi, post grauissimam toto triduo perpessam obsidionem et famem, ad preces confugere et pacem uenalem petere coacti sint. Quo facto *Arabum princeps*, cum octo E suae gentis honoratissimis in castellum admissus, colloquii specie circumuentis illusit et, uinculo facto, linteum in collum Guntheri, quem reliquorum principem esse rebatur, iniecit, *En!* inquiens, *te solo capto, caeteros in potestate habeo, et simul ac iussero, flebile cum sociis pendebis ab arbore pondus*. Quae cum per interpretem intellexisset *Guntherus*, indigna- F tione accensus, pugnum tanto conatu in eius faciem impegit, ut uno ictu humi praecipitem sterneret; *eum*, clamitans, *potius poenas impietatis luiturum, qui manus impuras in sacerdotem Christi profanus et idololatra mittere non esset ueritus*. Idem fecerunt et alii his, qui cum eodem in castellum uenerant, et duriter uinculis constrictos armis furentium G popularium obiecerunt et irruptionibus deterruerunt. Quibus cognitis *Ramulae* praesul postridie obsessis in auxilium uenit et, acceptis ab eis 50. aureis Byzantinis, eos Hierosolymam et rursus inde in nauem, incolumes reduxit.

An.Ch. 1064. expeditio sacra in palaestinam suscipitur,

Guntheri maiestas corporis,

Sacrorum militum prima strages,

Wilhelmus Traiect. episc. uulneribus obit,

caeteri in castello, quo se receperant,

a principe Saracenorum capiuntur,

sed fortitudine Guntheri,

incolumes euadunt.

XXXVI. In redeundo autem cum in *Pannoniam* esset uentum, *Guntherus*, immatura morte praeuentus, laeti et prosperi reditus tristem omnibus exitum fecit.

In Pannonia Guntherus moritur.

An. Ch. 1063. Babebergam cadauer aduehitur.

cit. Decessit *X. Cal. Augusti*, et celebri A funeris pompa Babergam delatus, post aram *S. S. Philippi* et *Jacobi* apostolorum et *S. Oswaldi* sepultus fuit, cum tali EPITAPHIO:

Praesul Guntherus ut eum donis prece clerus
Adiuuet, hortatur, cui multa dedisse probatur.

Guntheri ortus

De cuius origine, uita, corporis et animi bonis sic *Lampertus* scriptum reli- B quit. Natus erat ex *primis palatii*, priuatis possessionibus praeter episcopatum affluentissimus, lingua promptus et consilio, literis eruditus tam diuinis quam humanis, tum statura et formae elegantia ac totius corporis integritate, ita caeteris eminens mortalibus, ut in illo Hierosolymitano itinere, ex urbibus et agris spectandi eius studio profluerent, et bene secum actum crederet, cui eum uidere contigisset.

An. Ch. 1063. ac dotes.

HERMANNVS,

SEXTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Hermannus episcopatum pecunia coemit.

XXXVII.

IN eodem itinere constitutus HERMANNVS *uicedominus* Moguntinus et ecclesiae Babebergensi *praepositus*, cum Guntherum episcopum graui morbo implicitum esse et mortem uitae strenue ac decenter actae congruentem appetere cerneret; confestim nuncios cum literis ad amicos suos et familiares, quibus patria excedens rerum suarum administrationem crediderat, misit et, ut sibi aditum, qua possent ratione, ad episcopalem dignitatem adipiscendam facerent, precibus contendit. Omnem illi, ut rogati erant, diligentiam adhibuerunt et episcopatum, profusa in eius *coemptionem* pecunia, facile obtinuerunt.

Hanno, Colon. et

XXXVIII. Eripuerat paulo ante, ut diximus, Hanno, archiepiscopus Coloniensis, ab Agnete augusta, puerum et regni administrationem et ascitum in consortium *Albertum* archiepiscopum *Bremensem*, eum sibi *contutorem* et curarum omnium socium constituerat. Quos penes, cum regis educatio et solennis episcopatuum et dignitatum aliarum distributio esset, nec alia cuiquam spes esset, adipiscendi ullius honoris, quam ab his grandi mercede redimeret, multa et grauia in imperio exorta sunt incommoda. Nam et bona ecclesiastica in abusus horrendos conuersa, sacra turpi nundinatione uendita, coenobia compilata, ducatus pro libitu translati, ordines confusi, disciplina corrupta, reuerentia aduersus leges sublata, iustitia explosa et licentia cupiditatibus ac libidinibus permissa. Vnde per hos etiam, corruptis per simoniacam largitionem suffragiis, ad episcopalem dignitatem euectus Hermannus, ut foedum episcopatus sui ingressum, sic tristem exitum, cum maxima ipsius ecclesiae iactura et totius populi perturbatione habuit.

Albertus, Bremensis archiepiscopi

Henrici VI. tutelam

pessime gerunt

XXXIX. Proximo anno crinita stella, C mirum secum fulgorem trahens, per 20. dies apparuit, quae earum rerum, quae paulo post inter pontificem et imperatorem subsecutae, praenuncia fuisse putatur. Postero WILRAMVS, primo *Babebergensis Gymnasii*, post *Lutetiae* Parisiorum, professor et coenobii *Merseburgensis abbas*, uir in sacris et humanioribus literis eruditus, dicitur claruisse. D Scripsit tres libros *in canticum canticorum*. Per eosdem dies *Henricus* cum Bertha, Othonis, Italiae marchionis filia, nuptias apud *Triburias* celebrauit et sequenti anno, patrem auumque imitatus, ecclesiam Babebergentem in patrocinium recepit et omnes eius comitatus, superiorum regum beneficio et pietate donatos, con- E firmauit.

Cometa malorum futurorum praenuncius. a. 1066.

Wilramus eruditionis laude clarus.

Henricus IV. matrimonium init 1068.

et ecclesiam Bamberg in tutelam recipit.

XL. Proximo anno natus est in Amberana, ualle, OTHO, *comes Andechsius VIII.* episcopus Babebergensis Pomeranorum apostolus. Eo vero, qui proxime insecutus est, anno nempe 1070. *Otho* Bauariae dux, ob affectati regni suspicionem, ducatu exutus et grauissimo edicto proscriptus, uniuersos F Saxoniae episcopos et principes ad rebellionem concitauit. Idem *Schidingam*, ecclesiae Babebergensis in Thuringia oppidum, in potestatem suam adduxit et accusandi imperatorem apud pontificem causam praebuit. Pontifex, criminibus de *simonia* et superbia *Henrici* ad se delatis motus, familiares eius et fautores, Moguntinum, Coloniensem G et Hermannum, Babebergensem, episcopos, Romam uocauit. *Hermanno* uitio dabatur, quod episcopatum grandi pecunia coemisset: qui tamen datis, ut *Lambertus* scribit, muneribus, exasperatam erga se pontificis mentem ad tantam clementiam reduxit, ut qui non sine periculo honoris ac dignitatis euasurus putabatur, benigne non solum susciperetur, sed *pallium* etiam et alia archi-

D. Otho natus a. 1069.

Otho, dux Bauariae eicitur ducatu. an. 1070.

Henricus imper.

et Hermannus episc. Simoniae insimulati

chi-

An. Ch. 1070

a pontifice castigantur.

chiepiscopatus insignia pro benedictione reciperet. Omnes uero grauissima oratione castigati, quod sacros ordines mercede accepta contulissent, ac iureiurando se a talibus facinoribus in posterum temperaturos adacti, domum cum pace dimissi sunt. Eodem anno Henricus ecclesiae Babebergensi et Hermanno, eius episcopo, uenationes quasdam siue *syluestre*, ut uocant, *bannum* indulsit, certis limitibus circumscripsit et diplomate firmauit, cuius ut est in actis Babebergensibus, haec fuit formula: *Henricus diuina fauente.* etc.

Bannum syluestre episcopo Bamb. indultum.

XLI. Proximo anno ALBERATIS, comitissa Banthensis, *Hermanni* marchionis Voburgensis coniunx, *Banthum*, praecipuum ditionis suae in Francia ad Moenum castrum, in abbatiam conuertit et cum *Muckenberga* et *Affeldernensi* castris, totum Banthgauiensem tractum, et quicquid terrae ac praediorum est inter Moenum et Ithesin fluuios, adiunxit et per manus *Hermanni* marchionis, coniugis sui, basilicae cathedrali Babebergensi et S. Petro, eius patrono, consentientibus uasallis suis, feudatariis et subiectis, praesente, suscipiente et confirmante ea omnia et singula *Hermanno* episcopo, assignauit. *Grodezum* uero, *Seuilizium* et syluam, ad Banthum pertinentem, singularis muneris et beneficii loco, *Hermanno* episcopo et successoribus eius, perpetuo possidendum donauit, relicta saltem abbati in ea ligna secandi et pascendi licentia. Eius donationis formula Babebergae publice fuit recitata, praesentibus Poppone praeposito, Lindone decano, Meginando scholastico canonicis, Eberhardo Salzbacensi, Wolframo et Othone Altenbergae comitibus et pluribus aliis, Bauarico more per aurem tractis testibus. Quia uero ante suscepti operis perfectionem marchio *Hermannus*, in certamine equestri grauiter ex lethifero hastae uulnere affectus, decederet et inopinatam *Alberadis* mortem grauissimae in republica sequerentur perturbationes, quod *Adalbero*, Wirceburgensis episcopus, e ditione sua eiectus, fortunam diu haberet aduersam et Hermannus, episcopi titulo et dignitate spoliatus, ecclesiam suam uiuus dimittere coactus esset: coenobium libidinibus hostium ac direptionibus expositum et, monachis in diuersa palantibus, S. Benedicti disciplina in eo prorsus extincta fuit, donec per *S. Othonem*, episcopum Babebergensem, restituta rursus reuiuiscere coepit. Caeterum ea bona et praedia, quae praeter abbatiam et factam donationem Alberadis adhuc tenebat et inter haec *Cylenum*, *Cunstadium*, *Aschemum*, *Heinrichsdorfium* et *Custhonesdorfium*, post eius obitum ad ecclesiae quoque possessiones accesserunt.

Abbatia Banthensis e castro noniter erecta, a. 1071.

episcopo Bamberg. assignatur.

quae Hermanno marcb. Voburg. cum coniuge conditrice extincto,

ad tempus deserta iacet, postea uero restituitur

An. Ch. 1071.

et possessionibus augetur.

XLII. Sequenti anno *Rupertus*, cognomento numularius, quartus coenobii archangeli Michaelis abbas, post abdicatam dignitatem, monasterium Augiae diuitis uiolenter inuasit, numeratis in aerarium regis mille pondo argenti purissimi. Ei uero cum loci aduocatus aperte denunciaret, nisi dicto citius e coenobii ditione decederet, se occursurum et armata manu in libertatem uindicaturum, quos ipse redigere in seruitutem fuisset ausus; animo consternatus, fratris sui possessiones accessit, praestolaturus ibi, quem finem tam foedo initio sors esset allatura, cum praesertim Babebergae iam pridem *Ecbertus* in eius locum abbas esset institutus.

Rupertus abbas S. Michaelis, cum cane Æsopico alienae inhiat abbatiae, a. 1072.

XLIII. Proximo anno 1073. *Henricus* natalem domini *Babebergae* celebrauit et, *Bertholdo* Carinthiae duce, sine legitima causae cognitione, ducatu eiecto, *Marquardum* propinquum suum substituit. Inde Hannonem, *archiepiscopum Coloniensem* et Hermannum episcopum *Babebergensem*, in Italiam ad magistratus et ciuitates, ad colligendum regni tributum misit; qui, legatione perfecta, in Germaniam redeuntes, pontificis ei detulerunt literas, in quibus postulabat pontifex, ut de criminibus et non nullis aliis emendatione dignis, super quibus Romae delatus erat, aut purgaret se, aut satisfaceret. Eo anno *Hermannus*, episcopus, Babebergae extra muros in suburbio, uersus occidentem, ecclesiam *S. Iacobi* construxit et possessionibus fructuosissimis honestatam, canonicis *Augustinianis* indulsit.

Bertholdo Carinthiae ducatu eiecto

Marquardus sufficitur.

Henricus IV. Romae criminum insimulatur.

S. Iacobi ecclesia collegiata exstructa.

XLIV. Postero anno Henricus pascha Babenbergae peregit et ad se adeuntes, *Sigefridum*, archiepiscopum Moguntinum, *Bertholdum*, Carinthium, et nonnullos alios belli Saxonici desertores, in gratiam necessitate coactus recepit. Inde *Norimbergam* profectus legatos HILDEBRANDI in Germaniam missos habuit obuios, qui licet colloquium eius repudiarent, quod anathemate ab Alexandro percussus non satisfecisset: postularunt tamen uerbis pontificis, ut conuentum sibi habere liceret, in quo episcoporum et abbatum, qui dignitates emissent, causam cognoscerent. Quod ubi episcopi audierunt, ut rem nouam et rationibus suis alienam respuerunt, neque potestatem eam se cuipiam, nisi ipsi pontifici, daturos dixerunt. Eam ob causam legati *Hermannum*, episcopum et nonnullos alios, turpi largitionis infamia laborantes, ab officio remouerunt, donec coram uenientes

Hildebrandi pontificis nuncii,

Simoniae uindices.

A B C D E F G

entes

An. Ch. 1072. entes obiectum sibi crimen digna satisfactione purgarent.

XLV. Sequenti anno grauis inter *Hermannum* episcopum et *Clerum* Bambergensem, ex aemulatione religionis orta dissensio, totam rempublicam perdidit. Aedificauerat superioribus diebus *Hermannus* ecclesiam, apud *S. Iacobum* et sacerdotes ac clericos instituerat, qui in ea quotidie diuina officia celebrarent. Eo uero decedente, quem decanum uel inspectorem caeterorum esse uoluerat, occasionem nactus, propositum mutauit et locum ipsum cum possessionibus *Eckberto* abbati, ad constituendum ibi monasterium, tradidit. Eadem iniuriam *clerus*, e possessione pulsus, iniquo animo tulit et, communicato cum canonicis basilicae cathedralis consilio, episcopum suppliciter adierunt et, ne semel suscepta ecclesiastica sustentationis beneficia in alios usus conuerteret, aut se ludibrio omnibus exponeret, petierunt. Cum uero Hermannus in proposito perseueraret, nec ab eo auelli posset, asserens, honorem, quem monachis deferret, in nullo officere clericis; bona uero, quae in usus pauperum propria cumulasset industria, sui iuris esse et ob id parum referre, siue ea clericis largiretur, siue monachis: clerus uehementer perturbatus, regis et totius imperii procerum aures, libellis suis oblatis, quotidie fatigat et, cum nihil proficeret, legatos *Romam* ad pontificem mittit atque ibi, recitata sua calamitatis serie petit, ut innocentiae suae, aduersus tanti calumniatoris uiolentiam, adesset. Quae dum *Romae* fiunt, opportune etiam aduenit altera maioris basilicae Bambergensis legatio, et querelis ingeminare nimiam tarditatem et patientiam incusare coepit, quod ecclesiam Dei tamdiu sineret hominis haeretici communione maculari, qui non per legitimae electionis officium, sed per Simoniacam prauitatem, ad tantum dignitatis fastigium euectus esset, et proinde orare atque obtestari, ut res basilicae Babebergensis aliquando respicere et ad inopiam uergentes amicae urbis et eius cleri rationem habere uellet, ne iniussu durius sibi consulere et alias propter penuriam sedes quaerere cogeretur. Quibus rebus exasperatus pontifex, *Hermannum* episcopum non ita pridem a ministerio diuino remotum, piorum quoque communione exclusit: quod ad causam, de grauissimo Simoniae crimine dicendam, Romae adesse iussus, per biennium non comparuisset. De mente pontificis per legatos suos edoctus clerus Babebergensis, confestim Hermanno indicare iubet, ut quantocius ex urbe excederet: non enim posse eum, qui per Simoniacam largitionem episcopatum nactus et literarum ignarus prorsus esset, amplius esse episcopum. Huic legationi alia insignis fuit adiecta contumelia, quippe adolescens quidam, e cleri numero, praeferocis ingenii, uersiculum quendam ex psalmo proposuit. *Huius*, inquiens, *capituli non mysticum sensum, non allegoricam significationem, sed uerbum ex uerbo, fidus interpres si mihi recte explicaueris, ego ab omnibus te criminibus liberum et episcopali titulo dignissimum pronunciabo.*

a. 1075.
Hermannus *episc. Bamberg. eo quod ecclesiam S. Iacobi, quam ipsemet aedificauerat,*
abbati Ecberto *tradidisset,*
cleri, inde pulsi, odium in se concitat
cui pontificis auxilium imploranti,
basilicae maioris canonici se iungunt,
Hermannum *simoniae arguentes,*
eiusque remotionem obnixe petentes.
Hermannus *pontificis fulmine ictus,*
ex urbe excedere cogitur,
et turpis ignorantiae conuincitur.

XLVI. Quibus rebus et ipsius etiam pontificis literis, per eiusdem legatos traditis, confusus Hermannus et inops consilii factus, nuncios ad archiepiscopum Moguntinum, amicum sibi semper fidissimum, misit orans, ut sibi durissimo suo tempore adesset, se a sede Babebergensi cleri sui coitione deiectum, neminem per quem restituatur habere, nisi is, cuius beneficio eam adeptus sit, causam ipse suam susciperet, nihil fortuna sua fore miserabilius. Ille nihil moratus Babebergam uenit et, ad cognoscendam causam, sese obtulit. Cum uero clerum contentione obstinatissimum esse, nec a proposito retrahi posse, uidet, Romam inde ad pontificem profectus est, sed uix aegre, ut in communionem reciperetur, obtinuit. Hermannus, ubi rescivit, nullum deinceps spem sibi fore reliquam, nisi in pontificis *clementia*, mercede conduxit, qui causam suam agerent et cum eis ipse Romam se contulit. Sed nullis lacrymis, nullis supplicationibus, nulla arte rhethorica conquisitis argumentis, in uictum pontificis erga auaritiam animum expugnare, nedum ut ab anathemate liberaretur, obtinere potuit, nisi sub ea conditione, ut quam primum in Germaniam reuerteretur, rebus humanis se abdicaret et piaculi causa monachum indueret. Quae, cum Babebergam regressus ad militem suum retulisset, is despecto prorsus pontifice, omni ope eum ad dignitatem retinendam adiuuit, atque eo ipso fauore suffultus, ditionem sibi prius interdictam denuo inuasit, eaque magna ex parte recuperata, Babebergae consedit. Quo cognito, clerus nouos miscere tumultus, edicta eius despicere et communionem uehementius execrare instituit, ita ut clausis templorum portis, iunctisque campanis et uocibus per totius mensis spatium et amplius, Babebergae a sacris feriatum, nec ullum diuinum officium celebratum sit.

A Moguntino, promotore suo,
non adiutus
ad ipsum pontificem confugit,
qui in exorabilis
non nisi sub conditione, anathema remittit.
Licet uero a militibus suis in solium restituatur,
ob cleri tamen tumultus
sacris operari non potest.

XLVII. Per eosdem dies, *Henricus*, eductis aduersus Saxones copiis, ad *Onestrudem* Thuringiae amnem, cum eis

Interim Henricus IV.

An. Ch. 1075.

An. Ch. 1075.

deuictis, per Gichiorum comitem, Saxonibus,

eis pugna difficili et ancipiti conflixit. A Eius uero rebus inclinatis, cum *Hermannus*, Gichiorum comes et equitatus Babebergensis, ex insidiis erumpens, aciem restituisset, celebrem a Saxonibus uictoriam retulit, multi capti, plures in fuga occisi, spoliorum quoque ingens praeda parta.

a pontifice et clero Bamberge

Interim pontifex crebris legationibus, et clerus Babebergensis supplicationibus assiduis, apud Henricum instabat, ut iam diu uacanti ecclesiae rectorem constitueret; B quod licet Hermannus episcopatum, nobilium suorum praesidio fultus, incoleret, nullam tamen pontificialis officii administrationem haberet, nec eum amplius regere posset, iustis de causis ex auctoratus et sacrorum interdicto notatus.

de exauctorando Hermanno sollicitatus,

fidelitatis ipsius pristinae immemor,

C Quanquam uero Henricus operam et studium Hermanni indefessum, in pace et bello, tranquilla et turbata republica, expertus esset et, caeteris regni proceribus in acie eum deserentibus, constans ipse et fidus in omnibus permansisset: quasuis tamen aduersus eum haud grauate admisit accusationes, eo scilicet intendens, ut per huius deiectionem uiam sibi pararet, ad *Wormaciensem* et D nonnullos alios, quibus, in ultionem pristinae defectionis, iam dudum summa ope calumniam struere uidebatur.

faciles aures praebet, delatoribus

Itaque pridie *Cal. Decembr.* Babebergam profectus, eum ab episcopatu remouit, et RVPERTVM, *praepositum Goslariensem*, in eius locum substituit.

An. Ch. 1075.

eumque a pontificatu deturbat, Ruperto in eius locum suffecto.

Hermannus ubi summo se deiectum episcopatus fastigio et spem nullam recuperandae deinceps dignitatis extare uideret, *Suarzacum* in monasterium secessit et, relicta rerum humanarum cura, monachus est factus.

Hermannus restitutionem desperans monachum induit.

Inde repetita rursus Italia, *Ecbertum*, abbatem suum, secum Romam sumpsit, ac se paratum esse quocunque modo pontifici satisfacere, ad redimendam eius gratiam, ostendit.

Tandem Romam repetens

Pontifex examinatum et de commissis delictis grauiter castigatum, anathemate liberauit et, concessa praeter episcopalem dignitatem ministerii diuini licentia, *Suarzacum* in coenobium remisit, ubi post biennium ex rebus humanis exemptus et in Sacello *D. Benedicti* sepultus fuit.

pontifici se submittit, et ab anathemate liberatus in coenobio Suarzacensi paulo post moritur.

Sunt qui eum non numerant inter episcopos Babebergenses, quod sepultura et anniuersario careat: quia uero ecclesiae suae mire utilis fuit et templum *Jacobaeum* de patrimonio suo et propriis impensis, construxit et nos eum ab aliis in catalogo episcoporum collocatuum uidemus; hunc ei merito locum inter alios assignauimus.

Cur, ab aliis episcoporum Bamb. catalogo expunctus

huic nihilominus inseratur?

RVPERTVS,

SEPTIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Hermanni exauctoratio turbas ciet,

XLVIII. RVPERTO suffecto, ingens subito in Ecclesia Babebergensi est exorta seditio, uniuersis, siue profanis, siue sacris, proceribus in duas partes distractis.

inter nobiles

Quippe *nobiles* Hermannum complexi iniquo animo ferebant quod uiuente adhuc priore episcopo, nullo generali concilio, nullis iustis accusationibus, nullis idoneis testibus, nullis probatis criminibus, damnato, alius ad adulterandam ecclesiae castitatem inductus esset.

et clerum,

Clerus autem atque eius hortatu populus, auersabantur quidem *Rupertum*, ab Henrico constitutum, propter flagitia et probra, quibus uita eius respersa erat: uerum malebant qualemcunque habere episcopum, quam sibi imperare eum, aduersus quem ad pontificem appellauerant et pontifex ipse apostolica authoritate animaduerterat.

a. 1076. Rupertus prius abbas montis S. archangeli,

XLIX. Proximo *Rupertus*, abbas prius, ut diximus, montis archangeli Michaelis, spe nouae alicuius accessionis incensus, Babebergam ad RVPERTVM E episcopum uenit, et in eius se familiaritatem insinuauit. Per quem cum ad coenobii *Gengenbacensis* gubernationem promotus esset, nec tamen ab infami *simoniae* crimine sibi temperaret, anathemate per pontificem execratus et a propriis famulis sica traiectus est.

post coenobii Gengenbacensis, ob simoniam excommunicatur.

Poppo, praepositus Babebergensis, cuius potissimum factione et studio Her- F mannus ab episcopatu deiectus fuerat, ecclesiam *Paderbornensem* nactus.

Poppo episc. Paderborn.

L. Per eosdem dies pestiferum et funestum, inter imperatorem et pontificem, dissidium est ortum. Pontifex HENRICVM ad *concilium*, *Romae* indictum, ad causam de criminibus, quorum arguebatur, dicendum citauit et, nisi die praestituto adesset, eum a communione G ecclesiae seiunctum iri, aperte denunciauit.

Henricus IV. imp. Romam citatus a Gregorio VII.

Rursus Henricus, *Wormaciae*, in conuentu, praesentibus omnibus regni episcopis et abbatibus, GREGORIVM pontificatu abrogauit et, missis Romam legatis, cum literis, sententiam suam exequi instituit.

eum in comitiis Wormatiensi. abrogat,

Earum literarum nuncio accepto, pontifex Henricum regio titulo

sed ab eodem excommunicatur

An. Ch. 1076. lo spoliauit et, iurato principum ac po- A
pulorum obsequio abdicatum, una cum
una cum asseclis
Sigefrido *Moguntino*, Ruperto *Babebergensi*, et Vuilselmo, *Traiectensi*, episcopis sacro anathemate obligauit. Id factum, licet omnes pii et uere catholici maximopere detestarentur, nemo reprehendere fuit ausus, nisi quod ficto nomine astutiam, non quidem pontificis, sed Hildebrandi, dicerent: unde tritum ad- B huc hodie prouerbium, si quis ad fraudes et dolos ingeniosior, alicui astute imponit, uel telam malorum orditur, ut *Hildebrandinas technas* nominemus. De hac re ita *Otho Frisingensis* scriptum reliquit: *lego*, inquit, *et relego Romanorum regum et imperatorum gesta et nusquam inuenio quemquam eorum, ante hunc a Romano pontifice excommunicatum, uel* C *regno priuatum: nisi forte quis pro anathemate habendum ducat, quod Philippus, ad breue tempus, a Romano episcopo inter poenitentes collocatus et Theodosius, a B. Ambrosio, propter cruentam caedem, a liminibus ecclesiae sequestratus est.*

Technae Hildebrandinae. Ottonis Frisingensis iudicium.

1077. §. LI. Sequenti Sigefridus, *Moguntinus*, et Adalberus, *Wirceburgensis*, episco- D pi, Hermannus *Metensis* et Albertus *Wormacensis* episcopi, Rudolphus *Sueuiae*, Welfus *Bauariae*, Bertholdus, *Carinthiae* duces et alii nonnulli Germaniae principes, *Vorchemii* conuenerunt et praesentibus legatis pontificis, RUDOLPHUM Sueuiae ducem, germaniae regem aduersus Henricum designarunt. Quod ubi Henricus *Canussii* in Italia, ubi E pro absolutione apud pontificem sollicitabat, per *Wernerum*, episcopum Argentinensem, comperit, clam ex Italia per Carinthiam, opinione celerius, in Bauariam reuertit et praelium cum *Rudolpho*, regni aemulo, committit, quo eum fudit et fugauit.

A quibusdam regni proceribus

Rudolphus, anticaesar, *Vorchemii eligitur.*

magno suo infortunio

LII. Sequenti anno *Rupertus* episcopus, pro anathematis liberatione in Ita- F liam, per Bauariam, ire perrexit. Ad Tridentinarum alpium angustias ubi uenit, *Welfus*, Bauariae dux, captum et rebus omnibus, quae ipsius erant propriae, spoliatum in turrim firmissimam coniecit. In qua cum eum a solenni Natalitiorum tempore, ad D. Bartholomaei usque festum habuisset, tandem liberauit, cum omnem iam pridem G ornatum ecclesiasticum, cum uestibus pontificialibus diligenter obsignatum, ecclesiae Babebergensi transmisisset.

Rupertus e*piscopus capitur et in turrim conijcitur.*

LIII. Interim *Henricus* cum exercitu in *Franciam* descendit, et *Rudolphum*, cum adhaerentibus Saxonibus sibi obiectum, non procul a *Melrichstadio*, ad *Straiam* uicum et amnem, denuo ad ortus, praelio uicit. *Rudolphus* fuga elapsus, *Wernerus*, archiepiscopus Magde-

Rudolphus *iterum iterumque uictus,*

burgicus, fugiens a popularibus interfe- *An. Ch. 1078.*
ctus, *Sigefridus* Moguntinus e fuga retractus, cum iam ad furcam laqueo suffocandus esset, interuenientis *Henrici* clementia liberatus et *Wernerus* Mersebergius, eodem modo saluatus, nihilominus ambo postea ad Rudolphum redierunt. Post hoc commissum praelium rex uterque suos Romam ad pontificem legatos misit, interrogatum, utri titulus regni iure cederet. Sed priusquam nuncii Roma redierunt, *Henricus, pridie idus martias anni* insequentis, tertium cum Ru- 1079.
dolpho praelium prope *Fladenheim* in Thuringia iniuit et uictor itidem euasit. Harum rerum relatione facta pontifex *Henricum* denuo diris obligauit et *Rudolpho* in regem confirmato coronam *confirmatur a*
cum hac inscriptione misit. *pontifice*

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho.

LIV. Quibus rebus exasperatus Hen- *qui ob id fa-*
ricus, anno 1080. *Brixiae*, in conuentu *ctum deponi-*
triginta episcoporum GREGORIUM, pon- *tur,*
tificem deposuit et *Vicbertum*, archiepiscopum Rauennatem, in eius locum substituit, qui CLEMENS III. est appel- *surrogato*
latus. His actis, Henricus, ad perse- **Clemente III.**
quendas belli Germanici reliquias erectior factus, maiore in Rudolphum conatu se incitauit et *idibus actobris*, ad *Elistrum*, Misniae amnem, summo cum eo praelio conflixit, in quo Rudolphus *dextram* amisit, et *Mersebergum* delatus, ac paulo post ex uulnere mortuus, per honorifice sepelitur. Dextram ei a *Ferfrido Columnio*, (quod alii de *Godefrido Bilonco* praedicant) praecisam fuisse perhibent. Quare Henricus eum, honoribus amplissimis decoratum, imperii *comitem* solenni more creauit et partem bonorum Rudolphi in Sueuia donauit, ubi deinde *Zagorollum* arcem, quam in Italia possederat, ei cognomen condidit, quod nomen germanica enunciatione nonnihil deprauatum, hodie *Zollericum* dicitur, ab hoc deinceps comites Zollerenses et Burggrafii Norimbergenses orti sunt.

Tandem* Rudolphus *amissa in praelio dextra.* *Mersebergi decedit,* Ferfridus Columnius *abscissor* *comes fit imperii,* *et bonis uuctus,* Zolleranae *gentis conditor euadit.

LV. Proximo anno, in uigiliis resur- 1081.
rectionis, basilica cathedralis, fortuito et *Conflagrat*
miserabili incendio, exarsit et, praeter *basilica bamburgensis.*
muros, uniuersa igne consumpta, uehementer animos omnium ac pectora concussit. Per eosdem dies Henricus in Italiam profectus est et, Gregorio pulso, Clementem summum pontificem instituit.

LVI. Appetente inde alterius anni 1082.
autumno, *Sueuiae* et *Saxoniae* principes **Hermannus**
Babebergam frequentes conuenerunt et *Lucelburg. al-*
HERMANNUM, ducem Lucelburgensem, *ter Henrici*
in Rudolphi locum regem constituerunt. Proditum memoriae est, tum tantam ibi, ex omnibus Germaniae partibus, principum ac populorum conue- *IV. anticaesar,*

nisse

An.Ch.1082. nisse frequentiam, ut prae multitudine hominum, maturae segetes maximum in agris detrimentum acceperint.

1083. Proximo anno *Hermannus* rex, post relatam a *Frisiis* uictoriam, praedae dulcedine incensus, *Franciam* cum exercitu populabundus intrauit. Ibi per eas partes, quibus iter faciebat, uisus discurrentium equitum exercitus, quorum tamen uestigia nullibi apparuerunt. Ea res in religionem uersa, ea mala, quae paulo post subsecuta sunt, praenunciasse fuit uisa.

Franciam populatur. Malum praesagium.

1084. LVII. Postero anno *Henricus* Romae in uaticano, cum coniuge *Bertha*, per *Clementem* pontificem, de more consecratus fuit. Inde in Germaniam regressus, *Augustam* se recepit et *Sigefridum*, episcopum, a Welpho pulsum, in pristinam dignitatis sedem restituit.

Henricus imp. una cum augusta coronatus,

1085. Sequenti anno *Adalbero*, episcopus Wirceburgensis, *Moguntiae*, praesente Henrico, in frequenti episcoporum conuentu, ut rebellionem et quod CLEMENTEM pontificem nec agnoscere, nec obedientiam eidem praestare uellet, a pontificis legatis execratus est et MENGVTHVS in locum eius substitutus est. Quibus rebus irritatus et pudore succensus *Adalbero*, Hermannum regem in auxilium et ad Wirceburgensis urbis obsidionem aduocauit.

Adalberoni in concilio Moguntino, ob denegatam pontifici obedientiam, remoto sufficitur Menguthus. Hermannus rex, ad Adalberone imploratus,

1086. Hermannus, nuncio earum rerum accepto, proximo anno cum exercitu in Franciam se retulit et Wirceburgum acri diligentia circumstitit. Nec minus Henricus, collatis subito signis, ad liberandum obsidione pressam urbem sese mouit et *ad sextum* ab urbe *lapidem* praelio exceptus, ab equitibus nonnullis, a latere quidem pugnantibus, sed hostili largitione corruptis, interfectus fuisset, nisi armorum ac animi se robore substitisset. Nihilominus oborto per aciem rumore, de imperatore perempto, diffugiunt cohortes et caeduntur, praesertim pedites, quorum quatuor millia periisse feruntur. Eo praelio finito, *clerus Wirceburgensis*, collectis ex magno pauore animis, nuncios ad *Hermannum* misit, atque ultro cum *Adalberone* episcopo aduenienti urbis portas aperuit. *III. Idus Augusti* urbem cum ingenti gloria ingressus, *Adalberonem*, eiecto *Menguthо*, restituit, qui tamen non ita multo post, recepta ad Henrico urbe, et restituto in integrum Mengutho, iterum pulsus, Lainbacum in coenobium ab se constructum secessit, nec ab episcopis, nec caeteris regni proceribus persuaderi potuit, ut se praesentiae eius, qui tot religionibus obstrictus et regno abdicatus esset, committeret.

obsidet Wirceburgum Henricus imp. urbem liberaturus, ob falsum rumorem, inferior discedit: hinc Adalbero cum Hermanno intromittitur, et pulso Mengutho restituitur, sed non multo post coenobium intrat.

1087. LVIII. Proximo anno *Hermannus* regium nomen deposuit et, ad propria reuersus, miserabili casu interiit, quippe *saxum* caput ipsius, arcem quandam oppugnaturi, a muliercula proiectum illisit. Eius in locum ECBERTVS, Thuringiae marchio, substitutus, regis titulum per aliquot annos usurpauit.

Hermanno misere extincto, An.Ch.1087. nouus creatur anticaesar Ecbertus.

1088. LIX. Proximo anno, *Menguthо* episcopo Wirceburgensi mortuo, EGENHARDVS, comes Rotenburgius, uiuente adhuc *Adalberone* episcopo, ecclesiae administrationem suscepit.

Mengutho succedit Egenhardus,

1089. Ineunte inde alterius anni autumno, HENRICVS, celebrato *Bambergae* assumptionis D. uirginis Dei matris, festo, ecclesiam, superiorum regum beneficio honestatam, nouis accessionibus cumulauit. Extat diploma *XIX. Cal. Septembr. in dict. X. anno regni sui XXXV. imperii VI. Babebergae* datum.

Ecclesia Bamberg. ab Henr. IV. noua cepit incrementa,

Sequenti anno, qui fuit 1090. *Adelbero* episcopus, uita functus et *Leinbaci*, in coenobio, sepulturae mandatus fuit.

Adalbero obit an. 1090.

1091. LX. Proximo anno *Henricus* denuo in Italiam iter est ingressus et in ea, per annos septem, moram traxit, quibus multas arces et castra in imperii deditionem redegit.

Henrici imp. successus in Italia,

1092. 1093. Subsequente biennio, maxima annonae caritas, ex iniquo frugum prouentu, orbem oppressit et famem saeua adeo pestilentia excepit, ut non una frequentatis libitina funeribus sufficeret.

Fames et Pestis.

1094. Proximo anno iisdem *Francia* calamitatibus, nempe annonae inopia, aquarum illuuie et ui morborum, grauissime fatigata, apertam Dei persensit iram.

Franciae calamitates.

1095. Ad *Nonas* inde *Maias* anni sequentis, imperatoris D. Henrici soror, *Gisela, Stephani* Vngariae regis coniux, e uita discessit, *Nidroburgi* in coenobio, cum eidem per quinquaginta annos abbatissa praefuisset.

Gisela Dr. Henrici soror obit.

1096. LXI. Proximo anno expeditio in palaestinam, pro sepulchro Christi recuperando, suscepta et ductor ad eam praecipuus destinatus GOTHEFRIDVS, Lotharingiae dux, *Bullonius* et Bulloniae dominus, qui, impetrata ab Henrico imperatore missione et consensu, eiusdem ducatu paterno uendito, omnem pecuniam in belli apparatum conuertit et, assumpto secum Balduino et Eustachio fratribus, *XV. die mensis Augusti* iter ingressus est. Caeterum principes ac populi, qui duce *Petro* Hispano eremita, ex Germania per Franciam et alias uicinas nationes ibant, iudaeos passim ad christianam religionem accipiendam adegerunt et tantis cruciatibus affecerunt, ut quidam, zelo retinendae primae legis, mutuis se uulneribus conficerent, alii simulata ad tempus religione, postea deserto Christo rursus ad sua sacra redirent. Duodecim tum millia Iudaeorum in *Francia*, *Sueuia* et *Bauaria* periisse, *Auentinus* author est.

Expeditionis Sacrae dux primus Gothfredus de Bouillon. Violenta iudaeorum conuersio.

1097. LXII. Postero anno *Botho*, prouincialis Bauariae comes, *Hardouici*, Carinthiae ducis, filius, cum heredes ex se descen-

Botho, comes Bau.

A. Ch. 1097. *possessiones suas tradit coenobio Tharisiensi, sepulturam in eo sibi expetendo.* scendentes non haberet, opes suas et praedia, quae in Francia obtinebat, in commodum et usum coenobii Tharissiensis, tradidit ea conditione, ut in eo sibi sepulturae locum concederent et post mortem quotannis ipsi parentarent. Eam donationem Henricus imperator confirmauit et coenobio, ut locum in circuitu munire, mercatum erigere et uectigalia ad honorem ecclesiae exigere B posset, indulsit.

1098. Conrado, *Italiae uicario,* 1099. *proscripto,* LXIII. Proximo anno 1098. *Conradus,* Henricus imperatoris filius, Italiae uicarius, ad paternos hostes deficiens, regnum inuasit: unde sequenti anno *Henricus* dies natalitios Aquis celebrauit et *Conrado* filio, iusta principum sententia exheredato ac proscripto, Henricus V. HENRICVM V. minorem natu filium, in regni successorem constituit. *An. Ch. 1099. rex Germ. declaratus.* Eo anno urbs Hierosolymorum a Christianis capta et octauo die post, *Godofridus* Bullionius, a christianis exercitus proceribus rex in ea electus fuit. Godofridus *Bullionius, rex Hierosolymitanus:* Qui proximo statim anno uita decessit, cui BALDVINVS frater, armorum usu praeclarus princeps, successit. 1100. *cui* Balduinus *frater succedit.*

1101. §. LXIV. Sequenti anno *Conradus,* Henrici filius, morbo correptus, in *Thuscia* est mortuus, anno aetatis XXV. et *Florentiae* sepultus. Postero inde anno 1102. *Rupertus* episcopus e uita migrauit, cum sedisset annos sex et uiginti: cadauer eius in choro *S. Georgii*, ad sacellum D. Chiliani martyris sepultum iacet. Rupertus *episc. Bamberg. decedit.*

ANNALIVM BAMBERGENSIVM
LIBER III.
OTHO SANCTVS,
OCTAVVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

I.

Sedes Bamberg. per semestre uacat. POst discessum *Ruperti* episcopi ex hac uita, nemine per 6. menses subrogato, ecclesia Babebergensis uacauit. Nam mos ille inoleuerat, ut quoties contingeret, aliquem episcopum mori, eiusdem ecclesiae baculus, annulus et alia episcopatus insignia, ad imperatorem transmitterentur et de successore nouo D sollicitaretur. Ob quam causam plurimi ex proceribus, clericis et laicis, pellecti ad imperatorum aulas sese recipiebant, ut facilius hac ratione dignitates ecclesiasticas, uel aliquos alios honorum titulos, sibi asciscere possent. E quibus, cum is qui *cancellarii* uices obierat, ad episcopalem dignitatem se contulisset, in eius locum OTHO, ab Henrico praeter o- E pinionem subrogatus, primum magnificae templi *Spirensis* structurae, a *Conrado Salico,* auo Henrici, inchoatae, ad summum perducendae et consecrandae, et mox inde aulae regiae cancellarius praefectus est. Erat autem Otho *comes Andechsius,* patre *Bertholdo*, matre uero *Sophia*, Ameranae uallis ducissa natus, summam apud omnes, ob multas res bene F gestas, in legationibus authoritatem nactus. Qui, cum literis et bonarum disciplinarum studiis grauiter a teneris operam impendisset, in omni literarum genere facile euasit doctissimus. Itaque parentibus uita functis et fratre *Bern-*

Othonis S. *ortus,*

educatio

chardo summo rerum domesticarum praeposito, ipse in *Poloniam* se contulit et, munere doctoris aliquamdiu ibi functus, *Hennetam* linguam tam probe addiscit, ut dux *Boleslaus* eum, propter summae prudentiae et eloquentiae opinionem, in aulam suam ascitum, omnibus suae nationis hominibus longe anteferret et consilio eius, in praecipuis regni negotiis, uteretur. Quippe cum priore coniuge fatis absumpta *Iuditham* Henrici IV. imperatoris sororem sibi desponsandam cuperet, *Othonem*, pro ea impetranda, legatum in Germaniam ad Henricum misit, qui, mandatis acceptis, pro singulari sua eloquentia et eximia persuadendi facultate, negotium sibi commissum tanta felicitate peregit, ut nuptam, quam ipsi duci praesenti et petenti negasset Henricus, per hunc ultro obtulerit et, perhonorificis oneratum muneribus, cum pace dimiserit. *munera, dotes, dexteritas,*

II. Iustis deinde *Ruperto* mortuo peractis, clerus et populus Babebergensis legatos, cum insignibus episcopalibus, ad aulam *Henrici* imperatoris mittunt, rogatum, ut uacanti ecclesiae, more maiorum, de idoneo pastore prospiceret, et in defuncti locum optimum episcopum substitueret. Henricus Ruperti morte audita, sine cunctatione de sufficienti successore cogitat et, praesentibus legatis, manu apprehendens OTHONEM, *hic*, inquit, *hic est noster dominus et eccle-*

siae

An. Ch. 1102. in solium Bamberg. euectio, modestia,

siae Babebergensis episcopus. Quod ubi A Otho audiuit, ad pedes eius deprecandi gratia proiectus, se inhabilem et tanto munere indignum dixit et ut alium, ad quem honor iste deferretur, eligeret, supplex orauit. Tum Henricus, *cernitis*, inquit, *quae sit hominis ambitio: duos ante sibi delatos episcopatus ad socios reiecit, Augustanum et Halberstadiensem*, ecce *nunc tertium* B *recusat:* atque mox inspectantibus omnibus, annulum eius digito induit, pedum tradidit et, pontificialibus uestibus ornatum, legatis ipsum uel inuitum episcopum dedit.

1103. Henricus IV. expeditionis sacrae stator. Ordinum sacrae militiae origo.

III. Proximo inde anno Henricus natalem domini *Moguntiae* celebrauit. Ibi cum summam rerum omnium *Henrico* filio se comittere et sepulchrum C domini uisitare uelle significaret, atque *Eginardum*, episcopum Wirceburgensem, ad animandum ad id itineris concionando populum, in praecipuas Germaniae urbes mitteret, ingentem sibi principum ac clericorum omnium fauorem conciliauit, et uehementem omnibus ad eam profectionem immisit cupiditatem, ita, ut tribus religioso- D rum hominum ordinibus causam praebuerit, *Hospitalariis, Teutonicis* et *Templariis*.

Otho S. Bambergum uisitans nudipes urbem ingreditur,

IV. In eo conuentu cum ad tempus fuisset *Otho*, incessit eum cupido ecclesiae Bambergensis, cui non ita pridem praefectus erat, uisitandae. Itaque ob id comparatis rebus omnibus, iter ingressus est, Augustano et Wirceburgensi E episcopis officii gratia ipsum prosequentibus. Cum autem Babebergam omnes, ut assolebat, ditionis proceres, cum frequentissimo populorum, aduenientem episcopum uisere gestientium, concursu, conuenissent et ab optimatibus, obuiam missis, ad *Ampherbachium* uicum exceptus, ipse eatenus ad urbem accessisset, ut *Georgianum colle-* F *gium* conspicare oculis posset, protinus ex equo descendit et, *nudis pedibus*, hyeme saeuissima et inusitata, cum niue et glacie horrerent omnia, in *festo purificationis*, ad eiusdem collegii limina atque inde, prius dicto precationis carmine, in aulam episcopalem processit atque deinde, sequentibus aliquot diebus, solenne a clero et po- G pulo Babebergensi sacramentum accepit.

dein rempublicam ecclesiam ordinat,

V. In hoc igitur dignitatis fastigio collocatus, officio suo conuenire est arbitratus, ut ecclesiam atque uniuersam eius dioecesin et rempublicam ordinaret; itaque ei curae, quod reliquum hyemis fuit, impendit. Res ecclesiasticas, antecessorum negligentia admodum labefactatas, nouis institutis for- A mauit et clerum, in omnia uitia prolapsum, tum monendo, tum obiurgando, ad uitae incorruptae et modestiae officia reduxit. Peracta demum hyeme, legatos ad PASCHALEM pontificem misit, quibus, se episcopum Babebergensem ab Henrico designatum esse, significauit, nec se honorem illum retenturum affirmauit, nisi ipse electionem suam approbaret et consecratio- B nem, more instituto, impertiret. Ad eas literas pontifex in hunc modum rescripsit. *Paschalis episcopus seruus seruorum Dei &c.* Pontificis uoluntate perspecta, mirifice laetatus *Otho*, statim itineri se accinxit et tanta celeritate in Italiam properauit, ut ascensionis die *Romae* constiterit. Verum C cum inde *Agoniam*, Campaniae urbem, se contulisse pontificem, cognouit, protinus eo ire contendit et, in festo pentecostes, ab eodem rem diuinam pontificio ritu faciente, consecratus est. De qua re has ipse ad ecclesiam Babebergensem exarauit literas: *Otho Dei gratia episcopus Babebergensis &c.*

An. Ch. 1103. cleri mores format, pontificis consecrationem efflagitat, eaque impetrata,

VI. Ex Italia inde reuersus *Otho*, D postquam Henricum *Leodium*, ad ius dicendum, decessisse cognouit, in itinere digressus, ad eum uisendum ac salutandum, illuc perrexit. *Henricus*, ut erat solerti ingenio et summo iudicio praeditus, *Othonem* comiter et benigne suscepit et, ut in referenda gratia summam quoque beneuolentiam experiretur, omnia priuilegia regum et im- E peratorum, ecclesiae Babebergensi concessa, firmauit imprimisque quietem et tranquillam possessionem omnium bonorum sanciuit, quae *Henricus II.* imperator tradiderat aliaque, quibus eodem beneficio ecclesiam cum[illegible]uerat. Extat diploma, ab illo hoc *anno*, nempe *ordinationis* suae *I. regni* XLVIII. *imperii XX. anno* uero ordinationis filii *IV.* F *Leodii* datum. Caeterum ordinationis annus dicitur is, quo rex Germaniae est declaratus, qui fuit *Henrici patris* 1047. *Henrici* autem *filii* 1099. Quod uero Henricus in eodem diplomate se tertium Romanorum imperatorem dicit, cum tamen secundum communem omnium Germaniae scriptorum opinionem quartus fuerit, a scriptoribus Italis G originem traxit, qui, propter non susceptam a pontifice unctionem, *Henricum* aucupem, primi Othonis patrem, inter imperatores non numerant, sed *S. Henricum*, qui tamen seipsum in suis literis secundum nominat, primum eius nominis imperatorem constituunt. Quod alii etiam hoc modo conciliari posse putant, ut dicatur Henricus iste *tertius* Romanorum *Imperator*; *quartus* uero Germaniae *rex*.

Henricum IV. imp. conuenit, qui priuilegia antecessorum confirmat, Cur tertius dicatur

VII. Se-

An. Ch. 1104. Botho comes Bau. obit, castri Bothostenensis conditor.

VII. Sequenti anno BOTHO, prouincialis Bauariae comes, cuius paulo ante quoque facta fuit mentio, aetate et senio confectus, non longe a *Ratisbona* uitam amisit. Cadauer eius in agrum *Babebergensem* delatum, sepulturae mandatum fuit, in monasterio *Tharissiensi*, quod opimis ipse possessionibus exornauerat. Ab hoc *Bothone* Bothostenum castrum et oppidum, ubi libenter solitus est habitare, nomen accepit.

a. 1105. Henricus V. ad perfidiam aduersus patrem adactus

VIII. Proximo ineunte anno *Henricus* imperator *Moguntiae* domini natalitia celebrauit, cum interim *Diepoldus*, marchio Voburgensis, cum nonnullis aliis Germaniae principibus, filium eius *Henricum*, in Bauaria morantem, adierunt et ad perfida defectionis consilia aduersus patrem adegerunt. Non ius naturae, non fas legum, non cura pietatis, non pudor, a persecutione in patrem, eum deterruit. Fautores eius et consiliorum participes, hostili animo est prosecutus et episcopos pro suo iudicio restituit, ueteribus a patre institutis repulsis. Eam ob causam exercitum ad ipsum Noricae prouinciae caput, *Norimbergam*, Henrico patri fidam, admouit et, per duos amplius menses, arctissima obsidione cinxit. Qua demum expugnata et, praeter castrum, a *Gothefrido* urbis praefecto et *Conrado* comite Radenzgauiensi defensum, ad solum funditus euersa, *Ratisbonam* adiuit et, nisi deditionem faceret, extremum quoque ei urbi exitium est minatus.

Norimbergam expugnat, ac Ratisbonam:

cui quidem Henricus imp. obuiam procedit,

IX. His rebus cognitis Henricus pater, *sexagies bis* iam ante collatis signis mortem expertus, iusta indignatione filium cum firmo exercitu est insecutus et ad *Regum* amnem, praelium cum eo committere instituit. Sed intercedentibus principibus a proposito retractus, *Bingium*, inde *Ingelheimum* se contulit; ubi postero anno, per PASCHALEM pontificem, nouo denuo decreto damnatus, imperio exutus et omnibus regiae dignitatis ornamentis spoliatus, et iisdem filius eius HENRICUS condecoratus fuit. Id decretum a *Moguntino*, *Coloniensi* et *Wormaciensi* episcopis denunciatum et, lecti statim fuerunt a *Lotharingia* Bruno Treuirensis, a *Saxonia*, Henricus Magdeburgensis, a *Franconia* Otho Babebergensis, a *Bauaria*, Eberhardus Eistetensis, a *Burgundia* Vlricus Curiensis, episcopi, qui Romam irent, et pontificem de rebus omnibus certiorem redderent, orantes, ut quando ipsius commodo fieri posset, primo quoque tempore ad ordinandum ecclesiae statum in Germaniam maturaret. Qui, cum e sua quisque prouincia digressis, ad uallem *Tridentinam* conuenissent, *Albertus* comes *Goricensis* et *Tyrolensis*,

an. 1106. et regno exuitur a pontifice.

Ordines clerici papam in Germaniam inuitaturi

A. Ch. 1106. ab Henrici praefecto capiuntur.

Henrici imperatoris in istis partibus praefectus, in imperatos et inermes impetu concitato irruit, captos arctae custodiae tradidit et indignis modis exagitauit, soli Othoni Babebergensi episcopo ideo ignouit, quod solenni fidelitatis iuramento ei obligatus esset. Huius beneficio et intercessione Bruno, *Treuirensis* archiepiscopus, ea conditione dimissus fuit, ut cum *Henrico* in gratiam rediret et, quid de reliquis captiuis fieri uellet, quamprimum sibi per literas significaret.

Henricus IV imp. ad incitas redactus

X. Interim Henricus imperator, iniuriam sibi illatam ulcisci cupiens, etsi uarias imperii recuperandi occasiones quaereret, tamen filii potentia semper est repressus et in tantas demum angustias coniectus, ut ab episcopo *Spirensi* praebendam sibi dari, in aede S. Dei genitricis, abs se constructa, peteret. Quo renuente ad astantes conuersus suspirans dixit: *Miseremini mei saltem uos, amici mei, quia manus domini tetigit me.* His actis *Leodium* se recipit, ubi paucis post diebus uitae finem fecit: Corpus eius *Leodii* conditum et ex sepulchro rursum retractum per quinquennium stetit insepultum. Sequenti inde anno *Henricus* natalem domini Ratisbonae celebrauit, praesentibus legatis *Paschalis* pontificis, cuius aduentum cum regni principibus, in Germaniam accersitis, apud *Augustam* aliquamdiu exspectauerat. Sed ubi eum per Burgundiam in Galliam digressum et *Trecas* concilium aduocasse cognouit, relicta Augusta *Moguntinam*, ut propius a conuentu abesset, accessit. In eo conuentu dignitatum ecclesiasticarum collatio rursus ingenti consensu laicis adempta fuit.

Leodii decedit, perque quinquennium insepultus manet.

Henricus V. inuestituram episcopp. amittit a. 1107.

a. 1108. Arx Vracensis in coenobium conuertitur,

XI. Proximo anno *Otho* episcopus ex arce *Vracensi*, uetustissimo quodam *Ernesti*, Franciae ducis, ad Salam amnem castro, coenobium constituit et amplas ei ad uictum possessiones suppeditauit. Ne uero ecclesia Babebergensis, ius in eo suum imminui, a praedecessoribus suis iam inde a S. Henrico fundatore usurpatum, iuste conqueri posset, *Abistenum* castrum, *Bothostenum* hodie dicimus, cum omnibus suis utilitatibus et possessionibus, pro decem et septem auri et octingentis argenti pondo, comparauit et, in compensationem arcis Vracensis, cuius annui reditus tum summam librarum septem non excedebant, ad ecclesiam suam adiecit et, ut huius emtionis confirmationem eliceret, legatos Romam ad pontificem misit et, ut salutari diplomate posteritati caueret, eoque omnia authoritate pontificia confirmaret, orauit.

in cuius compensationem ecclesia Bamb. accipit castrum Bothenstein.

Templum S. Iacobi perfectum sacratur. a. 1109.

XII. Ad *VIII. Cal. Augusti* anni insequentis, *Otho* ecclesiam *S. Iacobi* extra muros

A. Ch. 1109. muros Babebergenses, ab Henrico episcopo inchoatam et a se ad summum perductam, consecrauit. Eodem anno insigne illud addidit opus, quod ad augendam eius aestimationem mirifice ualuit. Possidebat praepositura ueteris aediculae, apud Ratisbonam, ad confluentes *Nabi et Danubii* fluuiorum, *Prisingam*, ad sedes religiosorum collocandas, locum omnium amoenissimum.

Prisinga monasterium conditum.

Eo, praedii alterius permutatione, obtento, monasterium sibi propria pecunia aedificauit et monachis, ad uitam sub legibus *S. Benedicti* degendam, ea conditione indulsit, ut episcopum Babebergensem beneficii authorem et feudi dominum agnoscerent. Ex ea constitutione istius coenobii abbas adhuc hodie uasallus est episcopi Babebergensis, et eiusdem regalia ab eo in feudum accipit.

clientelae Bamberg subiicitur.

1110.

Boleslaus Pol. dux ab Henrico pacem petit,

XIII. Proximo anno HENRICVS post confectum non procul ab *Vratislauia* in campo *Canino*, cum BOLESLAO, Poloniae duce, tributum ex pacto denegante, bellum, sub dies natalitios *Babebergam* uenit et nouum, ad inuadendam denuo Poloniam, exercitum conscripsit. Quod ubi Boleslaus cognouit, multorum pacem suadentium precibus fatigatus, se ad reconciliandam cum Henrico concordiam paratum esse, per literas significauit et eius rei gratia ad ipsum Henricum, Babebergae adhuc morantem, se contulit, ac pacem cum eo per connubia sanxit. Boleslao ipsi desponsata fuit ADELHEIDIS, Henrici IV. imperatoris filia, soror caesaris. Vladislao autem, filio Boleslai adolescentulo, promissa CHRISTIANA, eiusdem Henrici V. filia. His rebus ita confectis, Henricus Ratisbonam se recepit, et, principibus regni ad colloquium uocatis, cum eis, de profectione in *Italiam* suscipiendam, retulit et, accepto ab eis, qui aderant, sociis sacramento, ad expeditionem sese accinxit.

perque connubio sancit.

S Otho basilicam Bamb. sumptuose instaurat.

XIV. Caesare in Italiam abeunte, *Otho*, episcopus, basilicam cathedralem, sub Ruperto episcopo igne crematam et in cineres penitus collapsam, instaurare aggressus, columnas igne consumptas cypsatis crustis intexuit, pauimentum quadratis saxis strauit et, ne similis imposterum casus metuendus esset, tectum cupreis tegulis cooperuit. Cruces uero ac sphaeras turrium auro obduxit et singula templi aedificia, per singulas officinas, mirificis operibus exornauit.

Carinthiae defectio.

XV. Inter haec *Carniolenses*, qui circa *Drauum* fluuium et Foroiuliensibus finitimi erant, Carinthiam inuaserunt, et plurima loca ab ea auerterunt. Hanc rem, ut indignam, *Otho* acerbo adeo animo tulit, ut sequenti anno quartam profectionem in *Carinthiam* susceperit et breui in integrum cuncta ibi restituerit. *A. Ch. 1011.* Auerterat etiam, ante quadraginta et plures annos, militaris licentia, ab episcopatu Babebergensi, castrum *Arnoldstenum:* id multo labore recuperatum in *abbatiam* conuertit et *D. Benedicto* consecratum praediis amplissimis honestauit.

Arnoldstein recuperatum in Monbbatiam conuertitur,

Qua de re motus *Paschalis* pontifex, ut Othonem episcopum eximio aliquo beneficio insigniret, missis Romae Tyberis ex insula *Lycaonia* literis, *pallium* eidem *septies* in anno utendum, in die resurrectionis, pentecostes et natalis domini in natali item D. D. Petri et Pauli apostolorum, in festo S. Dionysii martyris, anniuersario consecrationis suae et ecclesiae dedicationis die concessit. Ibi eidem quoque, ut in dioecesi sua crucem prae se ferret, indultum.

usus pallii multiplicatur

& crucis.

Eo anno *Henricus*, post susceptam a *Paschali* pontifice coronam imperialem et confirmatam collationem sacerdotiorum, per annulum et baculum, ab eodem permissam et priuilegio condonatam, in Germaniam reuersus est et *Spirae* Henrico parenti, tunc demum sepulto, solenni ceremonia parentauit.

Henricus V. *a papa coronatus,*

patri parentat.

1112

Bothenstenum *ritu solenni traditur episcopatui*

XVI. Postero anno *Albistenum* castrum, quod *Bothostenum* hodie dici paulo ante commemorauimus, et oppidum subtus positum et Othonis industria ad ecclesiae possessiones adiectum, *S. Petro*, apostolorum principi et *S. Georgio martyri*, inclyto Babebergensis ecclesiae patronis, per manum *Richuuini* aduocati, in manum *Engelberti*, liberi hominis de Ludenbach, eidem ecclesiae perpetuo possidendum tradidit et diplomate, quod adhuc extat, confirmauit. His addidit OTHO episcopus *Hilpostenum, Geilrutum, Hensefeldum* et *Ebersbergam*, oppida et castra, et tractis, Bauarico more, per aurem testibus, ecclesiae confirmauit.

cum aliis quibusdam oppidis,

XVII. Per idem tempus, morante adhuc Bothosteni Othone episcopo, ingens prodigium, quod pios religione perfudit animos, est factum. Is enim, ubi in uico *Buchebacensi* certas quasdam sanctorum reliquias delitescere cognouit, eas in locum digniorem transferre cogitauit et, adhibitis clericis, illuc perrexit et, prius conceptis precibus, locum aperire iussit. Sed cum nulla neque ui, neque arte, moueri posset et ipse, caeteris haesitantibus et trepidantibus, eundem admoto ferro semel atque iterum percuteret, sanguis e capsa plumbea repente ita prorupit, ut in terram, cum incredibili omnium stupore, manarit. Quare uehementer perturbatus OTHO, ferrum statim abiicit et, humi abiectus, admissi ueniam supplex orauit.

Otho S. *prodigio insigni perterritus,*

An. Ch. 1112.

in grauem morbum incidit,

At, siue miraculi magnitudine, siue paterna diuini Numinis admonitione tactus, in subitum et tam periculosum morbum incidit, ut de uita desperarit. Itaque pontificatu abdicato, in monasterium archangeli Michaelis se abdere, plane secum constituit et accersitum ad se *Wolframum* abbatem de habitu sollicitauit, qui quidem ut obedientiam ab eo recepit, ita de industria habitum distulit. Verum paululum ab aegritudine liberatus, cum uoti memor monachum se denuo indui expeteret et a Wolfframo rogatus, uellet ne obedientiam sibi praestitam re ipsa exequi, in hunc modum respondit: *in eius nomine, qui pro nobis Deo patri usque ad mortem factus est obediens.* Subiecit abbas, *in eius igitur nomine, tibi praecipio, sanctissime pater, ut sub tui pontificatus onere, ad laudem Dei, persistas et id facias, quod facis, uitam aeternam inde reportaturus.* Ex eo tempore episcopatus Babebergensis totus, ut author uitae scribit, in hospitalitatem et pias largitiones, erga peregrinos et pauperes, conuersus est.

ut de monacho induendo cogitet,

1113. *Coenobium Vracense absolutum.*

XVIII. Postero anno coenobium ex arce *Vracensi*, quinto, quam inchoatum fuerat, anno, absolutum et templum eiusdem magna ceremonia, consecratum fuit. Eo uero, qui proxime insecutus est, *anno*, nempe Christi 1114. *Henricus* domini natalitia Babebergae, in maxima principum frequentia, uel eam solam ob causam, celebrauit, ut *Othonem* episcopum, circa leges diuinas occupatum, ad concilium rarius accedentem, de quibusdam in imperio coortis coniurationibus suspectum haberet. *Otho*, quanquam in magnum timorem adductus, uehementer perturbatus esset, facile tamen se ab insimulatae conspirationis contagione seiunxit et, studio indefesso, regis iracundiam deuicit.

1114.

S. Otho a coniurationis suspicione se purgat

XIX. Erat eo tempore monachorum ordo *Banthensi* coenobio, ante quadraginta et plures annos, ab hostibus occupato et, monachis in diuersa palantibus, ualde debilitatus et ad nihilum pene redactus. Hoc cum cerneret, idem pro uiribus restituendum est arbitratus. Itaque aedificiis in eo restitutis et assumptis aliunde monachis, *S. Benedicti* disciplinam pene inter mortuam excitauit et *Balduuinum*, uirum pietate commemorabili praeditum, abbatem instituit. Vnde alter *Banthensis* coenobii conditor praedicatur. Eo anno *Rapotho*, comes Welfus Waccius praefecturam, siue ius aduocatiae eiusdem coenobii, ex obitu *Hermanni*, marchionis episcopi, resignauit et omnem eius curam et defensionem libere dimisit, quae ex illo tempore, per annos amplius quadringentos, apud ecclesiam Babebergensem et eius episcopos, integra et inuiolata permansit.

et alter Banthensis coenobii conditor existit,

cuius aduocatiae ius episcopo Babeberg. conceditur.

An. Ch. 1114.

1115.

Bugo de Ahorn Ebboni episc. Wormat. sufficitur

XX. Insequenti anno *Bugo* nobilis de *Aborn*, a teneris Babebergae educatus et ab HENRICO *Aschaffeburgi* praepositus, Ebbone *Wormacensi* episcopo ex rebus humanis erepto, concordibus procerum animis, in eius locum sublectus est. A ueteri huius familiae *Aborniana* illa, prope *Planci campium*, ditionis Babebergensis oppidum, *uallis* notissima et amoenissima, denominationem accepit. Quam nunc, illa extincta, nobiles *Babensteinorum* et *Grosiorum Trockauiensium* familiae magna ex parte possident.

Aborniana uallis.

1116. *In comitiis Coloniensi.*

XXI. Proximo anno HENRICVS natalem domini *Spirae* peregit et, post octauum epiphaniae, *Erlongum*, episcopum Wirceburgensem, ad conuentum Coloniae indictum, legatum cum literis misit. In eo *Albertus* Lotharingiae dux, per annulum et baculum archiepiscopus Moguntinus institutus, ab *Othone* episcopo fuit consecratus. *Erlongus* uero non nisi principibus prius reconciliatus, in eorum communionem admissus, cum post peractam legationem ad Henricum reuersus esset et colloquium eius repudiaret, quod coetu priorum eiectus non satisfecisset, Henricus indignatione accensus ad sacrorum celebrationem, sub uitae periculo, adegit et ducatum Franciae orientalis, quem *Frisaeus* nihil aliud quam iurisdictionem fuisse scribit, ei ademtum *Conrado* Sueuiae duci, sororis suae filio, indulsit.

Albertus archiep. Mogunt. per annulum et baculum instituitur.

Henr. V. ob sui contemtum Erlongo

Franciae orient. ducatum adimit et Conrado duci Sueu. confert.

1117. *Templum S. Michaelis terrae motu quassatum*

XXII. Tertio inde *Nonas Ianuar.* anni insequentis, hora post meridiem secunda, *Babeberga* uehementissimo terrae motu concussa: sed et imprimis basilica coenobii montis archangeli Michaëlis, compage soluta ita diuulsa est, ut e templi thalo umbilicus siue lapis frontatus, cum insigni columnarum ruina, delapsus, omnibus ingentem terrorem incuteret. Quia uero nemo detrimentum corporis aliquod passus et reliqua templi machina, praecipitato hoc lapide, per totum hyemem nihilominus subsisteret, res in religionem uersa sancti uiri precibus attributa fuit. Vnde post festum paschatis *Otho* episcopus coenobii aedificia uel putrescentia, uel angusta, uel imbecillia, penitus destruere, ambitum dilatare et basilicam in eo inchoari nobilissimam iussit et opus multo splendidius et ad posteritatem memorabilius est adortus. Quippe noua non solum fundamenta iecit et muros ad aliquam altitudinem excitauit, sed tanta etiam liberalitate profudit, ut illa in aedificando festinatio et immensa pecuniarum largitio, multis stuporem,

ab Othone S. funditus restauratur.

An. Ch. 1117. rem, pluribus uero inuidiam pararit. Nam cum quodam tempore *Bothostenum*, ut ab aulicis negotiis paululum requiesceret, se contulisset et *Babo*, architecturae praefectus, aeris defectum significasset, per eundem statim centum marcas argenti ad archangeli Michaelis aram obtulit et nouam structuram, ad insignem aliquam speciem adductam, picturis ornandam et solenni ceremonia consecratam, monachorum arbitrio commisit. Ad eam solennitatem peragendam, etsi calendae septembris destinatae, res tamen in deliberationem adducta ob certas causas, in quadriennium protracta fuit.

1118. Henricus V. ad comitia citatur a principibus. XXIII. Postero anno Germaniae principes conuentum Wirceburgum indixerunt, atque eo Henricum ad dicendam causam uocarunt, haud obscure significantes, se, nisi compareret, absentem regno spoliaturos. Quibus rebus excitatus Henricus, copiis cum uxore et liberis in Italia relictis, in Germaniam properauit et se, in conuentu apud *Triburios* indicto, de omnibus quae sibi obiicerentur, rationem redditurum ostendit. Eo anno grauiter frigore fame et pestilentia laboratum.

Michelfeldense monasterium aedificatum. 1119. XXIV. Proximo anno *Otho* episcopus *Michelfeldense* coenobium, prope Auerbachium, palatinatus superioris oppidum, in ipso Feldensis nemoris fundo, *D. Benedicto* aedificauit et, luculentissimis possessionibus exornatum, in honorem *S. Ioannis* apostoli et euangelistae consecrauit. Anno inde centesimo primo supra millesimum *Henricus*, ex Saxonia in Franciam reuersus, *Wirceburgum* se contulit et *Erlongo*, episcopo, ducalem dignitatem, qua eum paulo ante nudatum diximus, restituit. Post eius restitutionem Erlongus in solennibus maximis *gladium* sibi primus praeferri iussit.

1120. Gladius episcopo Wirceburg. praefertur.

1121. Regindorff. coenobium ecclesiae Bamb. conceditur. XXV. Sequenti anno VIPERTVS, marchio *Ostrolandiae* et *Lusatiae*, comes Groicensis, opera et consilio Othonis episcopi, *Reginsdorfium* monasterium, ad Onestrudem Thuringiae amnem, in dioecesi Halberstadiensi S. Ioannis baptistae aedificatum et praediis amplissimis honestatum, ecclesiae Bambergensi et *S. Petro*, eius patrono, indulsit. Eam donationem Henricus *VIII. cal. April. indict. XIII.* Ratisbonae confirmauit. Eodem anno *consecratio basilicae* montis archangeli Michaelis ad *cal. Septembr.* indicta fuit. Id quamuis consensum Othonis aliqua contradictione retardaret, quod metueret honorem sacelli *S. Aegidii*, a se nuper constructi, per hoc imminutum iri, se facile tamen a proposita ratione deduci passus est. Appropinquante autem eiusdem loci so-

S. Michaelis basilica consecratur.

A lennitate, *Otho* lassitudine corporis ac curis confectus, *Bothosteni* in castro graui laborare morbo coepit. Ex quo cum diutius in lecto decumbere cogeretur, omnibus propositae dedicationis spem ademit et mentes eorum ingenti doloris acerbitate pressit, unde quod unicum in his malis remedium erat, ardentes ad Deum preces fideliter fundere et salu- B tem ei imprecari non destiterunt, donec exoratum numen coelitus eum sanitati pristinae restituit. Nam cum die quadam, somno meridiano uictus, ad lectum se composuisset, sibi uidere uisus est egregium iuuenem, qui magna cum suauitate caneret antiphonam: *in domum domini laetantes ibimus*. Itaque expergefactus, cum, quae sibi in somniis uisa es- C sent, ex posuisset et *Sigefridus*, sacellanus, receptam ei ualetudinem gratulatus esset, Babebergam reuersus, ecclesiam in honorem archangeli Michaelis ac S. Benedicti dedicauit et omnes, qui tanto spectaculo interfuerunt, larga peccatorum remissione donauit.

An. Ch. 1121. Otho S. morbo implicitus

precibus piorum conualescit,

praeuidia uisione.

XXVI. Inde conuentus apud *Wirceburgum*, omnium Germaniae episco- D porum et principum, in diem *S. Michaelis*, est inductus, in quo de reconcilianda concordia et aliis non nullis, relatum et destinatus *Otho* episcopus et *Beringarius*, comes Sulzbacensis, ut Austriae et Bauariae duces ac caeteros principes, de rebus omnibus certiores redderent et eorum consensum elicerent. Proximo anno Henricus *Cronacum* oppidum, ab E Vldarico *de Marchen* Henrico patri traditum et iure sibi hereditario collatum, *D. Georgio*, ecclesiae Babebergensis patrono, obtulit et, ut Otho episcopus eiusque successores illud sine contradictione atque molestia possiderent, literis cauit. Eae literae *anno imperii* Henrici *XI. indict. XV.* Wirceburgi datae sunt. Quo licet denuo conuentus in F festum *S. Petri* indictus esset: quia tamen seditione orta perfici non poterat, in diem *XVI. Cal. Octob.* *Wormatiam* delatus est. Ibi cum per dies aliquot, de concordia, inter pontifices et imperatorem componenda, diuersis inter principes certatum sententiis esset: ita demum pax sancita et iuramento magna ceremonia confirmata fuit, ut imperator inuestitu- G ram sacerdotiorum per annulum et baculum dimitteret et, in omnibus ecclesiis liberam fieri electionem et consecrationem, concederet; regalia uero si quae haberet, quae a principio huius discordiae, siue tempore patris, siue suo, oblata essent, S. Romanae ecclesiae restitueret, aut, ut redderentur, efficeret. Pontifex rursus concederet electionem episcoporum et abbatum in praesentia imperatoris fieri, absque uiolentia, ita ut electus

Comitia Wirceburgensia.

1122. Cronacum ecclesiae Bamberg. collatum.

Wormatiae Henr. V. denuo se abdicat iure eligendi episcopos,

inuestitura per sceptrum retenta.

An. Ch. 1122. ctus regalia per sceptrum ab imperatore A acciperet. His tabulis publice in *campo* ad Rhenum recitatis, diuturnae inter imperium et ecclesiam discordiae tandem finis est impositus. Alterum inde HENRICVS, in festo *S. Martini*, conuentum *Babebergae* habuit et consensu eorum, qui Wormaciensi consilio non adfuerant, omnes alias in imperio differentias sustulit et, missis inde cum eximiis B muneribus Romam, ad pontificem, legatis, solenne ei obsequium praestitit. In eo conuentu Otho episcopus fundationem et bona monasterii *Auracensis* sanciuit et nouo diplomate decorauit.

pontifici homagium praestat.

XXVII. Postero anno CALIXTVS, pontifex, conuentum in lateranum indixit, in quo *Reginsdorfum*, *Michelfeldum*, *Entisdorfium*, *Auracum*, *Prifingam* et alia monasteria, ab Othone episcopo extructa et patrimonia iisdem indulta, confirmauit et illud etiam concessit, ut episcopi dioecesani abbates eorum et monachos saltem ordinarent, rerum uero ipsorum monasteriorum cura et administratio, in Othonis episcopi et successorum eius potestate maneret. Quin etiam sancitum, ne episcopus D bona, quae ad ius ecclesiae pertinebant, dilapidaret, ne alicui hominum uenderet, ne laicis in beneficium concederet, uel in alios usus commutaret, atque de his rebus literas ad Othonem dedit. *Non. April. indict. I. et idibus April. indict. II.*

S. Othonis *monasteria confirmantur.* 1123.

XXIIX. Per illud tempus *Rutheni*, e finibus suis egressi, Germaniam inuaserunt et *Pomeranorum* freti auxiliis, Christianorum prouincias crebris incursionibus et populationibus afflixerunt. Ad eius rei nuncium excitus *Boleslaus*, Poloniae dux, literas in uicinas regiones dimisit et, aduocatis in auxilium *Bohemis*, *Morauis*, *Vngaris*, in aciem aduersus *Ruthenos* progressus, tanta eos clade affecit, ut pacem petere et *Iarislaum*, eorum regem, sibi filiam matrimonio sociare compulerit. Pax hac ratione inita, stabilis et firma fuit, quamdiu Ruthenissa uixit. Illa uero fatis absumpta, filio impubere relicto, pacis foedera sensim abrumpi coeperunt. Qua de re Boleslaus, habito cum suis consilio, facilem ad eludendum conatus hostium uiam inuenit. *Petrus* quidam, domo Germanus, copiarum dux, ex castris eius transfugit, ex composito, ad *Ruthenos*, et se inter tela et gladios ducis uix elapsum simulauit. Qui, cum benigne a Ruthenis susceptus esset, regis satellitibus immixtus, latus eius munire iubetur. Forte autem accidit, ut inter uenandum, caeteris in diuersas syluae partes, effuso, ut fit, equorum cursu perlatis, *Petrus* cum rege permanserit, qui ueteris iniuriae recorda-

Rutheni *Germaniam inuadentes,* *per* Boleslaum *eiusque socios, funduntur.* *et pax, mediante coniugio, conciliatur* *Heroicum facinus* Petri Germani.

An. Ch. 1123. tus, consilium ulciscendae coepit et occasionem nactus, eum inuasit et captum ad *Boleslaum* adduxit. Qua de re Boleslaus, uictoria de hoste capto potitus, nouum cum eo foedus percussit et, conquisitis undique copiis et auxiliis, *Pomeraniam* ingressus, *Stetinum*, totius prouinciae caput, media hieme expugnatum, cepit. *Anclam* uero urbem direptam incendio deleuit et omnia circum loca late terrore ac caede hominum compleuit. Ad *decem et octo millia* Pomeranorum tum caesa et *octo millia* capta, Christi fidem suscepisse, reliquis uero et eorum principi, ad christianam religionem si accederent, libere suis rebus uti permissum esse, proditum memoriae est. At cum non haberent, qui se ad C christianae pietatis cultum adduceret, Boleslaus celebri *Othonis* fama perculsus et de ueteris amicitiae usu admonitus, literas ad eum perferendas dedit, quibus rogauit, ad se ut concederet et *Pomeranis*, ad doctrinae et rituum christianorum institutionem perueniendi uiam praemonstraret. His precibus uictus Otho, literas rursus ad Boleslaum exarauit, quibus se libenter morem uoluntati eius gesturum respondit: nec mora, tam iustis ipsius ducis et Pomeranorum desideriis apud pontificem expositis, eius in hoc facile assensum elicuit.

Stetinum capitur. *Conuersionis* Pomeranorum *occasio* S. Otho *in Pomeraniam inuitatur,*

XXIX. Sequenti anno *Henricus* conuentum principum *Wormaciae* habuit: ibi, quoniam *Lotharius* Saxo, ob iniurias *Gertrudi*, sorori suae, illatas, nouas in E Saxonia defectiones moliri uidebatur, nec omnes imperii principes frequentes aderant: *ad Non. maias* in eam rem, alterum *Babebergam* conuentum indixit. Ibi, cum omnium fere prouinciarum optimates conuenirent, OTHO episcopus solenni occursu eos excepit et praeter ea, quae regi regioque exercitui necessaria praebere iubebatur et quae ab aulicis F importunius exigebantur, omnibus et singulis sumptus etiam necessarios suppeditauit. Id quanquam nonnulli liuentibus oculis notarent et quasi rarius, quam caeteri principes, regni consultationibus interesse soleret, accusatorio more eum apud imperatorem deferrent; eorum tamen ipse nil moratus inuidiam, templis et monasteriis, uel nouis exstruendis, uel dirutis instaurandis caeterisque pietatis operibus exercendis, totus G incubuit, bonitate malitiam uicit et bene merendo, imperatorem et alios imperii proceres sibi deuinctissimos reddidit. Rebus itaque in conuentu ordinatis, Henricum et totius imperii senatum adiit et literas, quibus a *Boleslao*, Poloniae duce, in Pomeraniam uocatus esset, ostendit, orans, ut sibi tam pio et salutari operi uacare et ab ecclesia sua aliquamdiu

1124. *Principibus Bambergae conuenientibus* Otho S. *liberalem se exhibet,* *et beneficentia* *inuidiam declinat.*

An. Ch. 1124.

diu abesse liceret. Annuit aula optimatum et prosperos quisque successus imprecatur. Soli Babebergenses dulcissimum patrem deserunt et quasi funus obortis lachrymis prosequuntur.

Impetrata venia,

XXX. Impetratâ hoc modò, ab imperatore et pontifice, abeundi licentia et comparatis ornamentis et utilibus omnibus, ad ecclesiastici sacri ministerii usum necessariis, OTHO, clericis aliquot assumptis, altero post S. Georgii diem, iter ingressus, *Vorchemium* primum, deinde nouem ecclesias et *Michelfeldum* coenobium accessit. Ibi et *Pressethi* diuinis operatus, ad petitionem Gebhardi, comitis Waldeccensis, sacellum quoddam consecrauit et ultra sex hominum millia chrismatis sacramento firmauit. Inde, per palatinatum et syluam Hercyniam, in Bohemiam progressus, *Cladram* monasterium, clara iam pridem religionis fama nobilitatum, adiit. Inde *Pragam*, regni metropolim atque *Satischam*, in Albis fluminis ripa positam ac *Mileciam*, ubi uentum est, a Boleslai Poloniae ducis legatis, obuiam missis, honorifice exceptus atque ab iisdem *Bardam*, in ipsius ducis castrum, tum *Nemeciam* atque ad extremum per tres episcopales *Poloniae* sedes, *Vratislauiensem*, *Callisiensem*, et *Posnauiensem*, deductus, a singulis, quos attigit, episcopis et ciuitatibus, omni liberalitatis genere et honoribus eximiis est cultus. *Gnesnam* accedenti, dux *Boleslaus* cum nobilibus et ciuibus uniuersis, ad ducentos passus, nudis pedibus, obuiam processit et, solennibus datis hinc inde complexibus et gratulationibus initis, in maiorem ecclesiam eum deduxit, uniuerso clero comitante, ac ciues apostolorum et domestici aduenerunt, certatim laetis uocibus canentes. Ibi cum per subsequentes dies septem substitit et fessas ex itinere uires refecit, dux *Boleslaus*, pro suscepta tam pia profectione, ipsi Othoni praesenti gratias agendas, amplissima atque ornatissima oratione, curauit et de omnibus, quae ad conficiendum iter reliquum necessaria erant, abunde prospexit. Inde tribus e Sacellanis suis curarum et laborum sociis destinatis et adiuncto comite, *Paulicio*, legato fiduciario, cum pace eum in *Pomeraniam* dimisit. Ab urbe itaque Gnesnensi digressus ad castrum *Vsedamum*, in Poloniae finibus positum, atque deinde ad uastum illud et horrendum nemus, quod Poloniam a Pomerania diuidit, accessit. Id, quia inuium nec tritum esset, nisi quod superioribus annis dux Boleslaus, succisis et detruncatis arboribus, ad deducendum in Pomeraniam exercitum, uiam in eo aperuisset; ibi tetra inter serpentes et immanes bestias luctatio erat, et, his

iter ingreditur

perque Bohemiam

et Poloniam

pergit in Pomeraniam,

in cuius syluis cum serpentibus aliisque feris bestiis ipsi luctandum.

A non minus, quam in fausto gruum in eo nidificantium clamore, infestabatur. Eo autem nemore sex dierum itinere emenso, ad fluminis cuiusdam ripam, in ipsa Pomeranorum terra, fessus et fatigatus cum comitatu constitit. Inde comes *Paulicius* ad *Vratislaum*, Pomeraniae ducem, misit, quibus Othonis episcopi et sociorum eius aduentum denunciauit.
B Hac de re Vratislaus laetatus, ingenti sibi honore Othonem excipiendum est ratus. Itaque cum quingentis uiris obuiam progressus, uenerabundus eum excepit et *Pinisam* secum in urbem adductum, proprio nomine obsecrauit, ut populo in tanta rerum barbarie constituto, rectam perueniendi ad aquam salutiferi fontis rationem demonstraret.

Ab Vratislao, Pomer. duce humaniter excipitur,

C XXXI. Fuere autem Pomerani agrestibus moribus et ad solam belli diritatem formatis praedita, gens fera et barbara. Qui, licet rei nouitate permoti, ad primum statim conspectum in homines hospites concitato tumultu irruerent et aperta hostilis impotentiae exempla ederent: breui tamen eos OTHO episcopus, per diligentem operam, in
D reuocandis ab impietate eorum mentibus impensam, ad obsequendum tam promptos effecit, ut iam ultro christiana sacra susciperent et sancto se tingi lauacro postularent. Itaque *Otho*, delectis sacerdotibus et clericis, in eam rem eruditione et morum integritate idoneis, eos per septem adhuc dies salutaribus fidei documentis imbuit et, cum rectae
E assensi doctrinae essent, omnes, praescripto trium dierum ieiunio, corpora sua balneis mundare et albis uestibus bene cultos et comtos, mundo corpore et casto corde, ad salutare lauacrum praeparare iussit. Interea uero ipse tribus extructis baptisteriis, honestissimum ac decentissimum baptismi modum excogitauit, quo sexum a sexu separauit, ne quid
F indecorum, ne quid pudendum, uel quid aliud, quod alii gentilium displicere posset, ibi fieret.

Pomeranos incultos

indefesso studio

ad Christi fidem perducit

et, praeuia praeparatione

singularique inuento,

XXXII. In ea ciuitate per uiginti dierum spatium moratus *Otho*, cum ad septem quasi millia hominum, aqua salutiferi fontis, abluisset et exemplis eos et uerbis in semel suscepta christiana religione confirmasset, inde *Caminum* profectus est
G et ciuibus ibi Christum ardenti studio praedicauit, in fide eos erudiuit et ad salutiferum baptismi sacramentum perduxit. Ibi quoque *Vratislai* Pomeraniae ducis uxorem, gentilitatem repudiantem, cum tota eius familia, manu sua tinxit. Cui pompae, cum dux ipse Vratislaus casu quodam interuenisset, rei nouitate et ipse expugnatus, sancti omnino baptismi accipiendi consilium expediuit, idemque ut optimates sui ac po-

ingentem multitudinem aqua salutari tingit

Camini praeter alios

Vratislai familiam sacro fonte abluit,

quam optimates imitantur

An. Ch. 1124.

populares, eadem secum uoti religione obstricti, facerent, auctor nonsolum extitit, uerum etiam quatuor et uiginti pellices, quas more gentilium legitimae uxori super induxerat, publice abiurauit. Idem fecerunt et plures alii, et in singulis OTHONI, uiro sanctitatis et authoritatis magnitudine inclyto, morem gesserunt. Cuius sanctis praeceptis cum tota urbs imbuta, inchoatam sub eo christianae pietatis laudem perficere acrius insisteret, omnes haereseos et gentilitatis labes respueret et, se in firma ecclesiae catholicae disciplina mansuram, sponderet, *episcopium* in ea cum basilica condidit, eamque opimis a duce collatis fundis auxit, et *Albertum* sacellanum suum episcopum constituit.

Populo salutaribus praeceptis instructo,

XXXIII. Post haec, nauigiis comparatis, conscendit et, cum honesta procerum ac clericorum caterua, *Iulinum* profectus, in palatio se duci praesentauit et instituti finem exposuit. Quod cum ferus et a pietate christiana alienus ad huc populus resciuit, impetu facto in ducis palatium irruit, hominem hospitem conuiciis incessit, lapidum ictu inde petiit, demum male mulctatum et sordibus aspersum, saeue adeo pulsauit, ut uestem hausto sanguine macularit. Quo cognito, uir illustris *Paulicius* in medium eorum se intulit et, proprii corporis obiectu, exceptum ac e furentium manibus ereptum in tuto collocauit. Hic primum Otho doctrinam suam sanguine et uitae cum periculo testatus est et uere apostoli munere functus, pro Christi nomine plagas sustinuit ac liuores. Non tamen ob id fractus, aut a proposito absterritus, uerum alacriori multo animo ac libertate Christum Dei filium nunciauit, populum de fide et pietate instruxit et tacita religione perfusum, eundem ut angelum e coelo missum crederet non solum et maxima cum ueneratione amplecteretur; sed exoletum etiam simulachrorum cultum prorsus abiiceret, atque unius se Christi, tanquam ueri Dei, cultui consecraret. Baptizatis in hac urbe duobus et uiginti circiter millibus ciuium, *Otho* episcopus basilicam quoque, duce impensam suppeditante, construxit atque inde *Stetinum* decessit.

Iulinum adit, ubi male tractatus a plebe et ope Paulicii ab liberatur, postea uero ut Dei legatus agnoscitur:

XXXIV. Ibi cum per duos amplius menses esset, nec quenquam ciuium ad christianismum impellere posset, nuncios ad *Boleslaum* ducem, ad perquirendum eius consilium, in Poloniam misit. Interim uero ipse paganis, per singulas hebdomadas, capita christianae legis explicare et ad ueram Dei agnitionem eos perducere, uehementer institit. Ea occasione multi fidem ei adhibuerunt, inter quos *Domislai*, uiri primarii, puerorum nomen celebratur. Quorum exem-

Stetinenses, primum pertinaciores, tandem conuertit.

A plum cum mater et Domislaus ipse pater esset secutus, uniuersam ciuitatem pulcherrimi facti imitatione succendit. Haec dum in summa ciuium laetitia, cum magno infidelium dolore, peragit OTHO, patriae uisitandae cupido eum incessit. Itaque populi neophyti saluti consulere et perseuerantem eum in semel accepta fide retinere cupiens, omnes

B superstitiones idololatricas, tum uero imprimis *generosum nigri coloris equum*, a quo in bellum ituri rei euentum explorare solebant, tolli et e finibus eiici praecepit. Id autem hac ratione fieri consueuit. Sacerdos, cui equi cura commissa erat, nouem hastas, spatio unius cubiti ad inuicem distantes, in terra disponebat et equum per transuersum fre-

C no ter ducebat atque reducebat; ac si nullo pedum ad hastam offendisset, belli felicis ipsis omen erat.

idolo equi nigri sublato.

XXXV. Inde *Iulinum*, *Caminum*, *Pirisam*, *Colbergam*, *Belgradum*, *Grestizam* et caetera ad sinum *Codanum* a se conuersa oppida, adiuit et certas singulis, secundum S. S. patrum instituta, uiuendi leges praescripsit: nempe

D *feria* SEXTA *a lactis et carnium usu abstinerent: dominica die omnium operum occupatione uacarent et ad Deum orandum et sacrum audiendum in ecclesia conuenirent; festa sanctorum et quadragesimalis ieiunii tempus uigiliis, orationibus et piis largitionibus, obseruarent; infantes candidis uestibus, cum certis patrinis comitantibus, ad baptismum defer-*

E *rent, nec eos ipsi a sacro fonte leuarent, uel impio et barbaro ritu interimerent.* Quin etiam sanxit, *ne quis patrinam, uel sanguine iunctam, matrimonio sibi copularet, uel plures una simul uxores haberet: mortuos in coemeteriis non inter paganos sepelirent, gentilium deorum superstitiones abiicerent, pythonissas et ariolas ne adierent, nec sortilegi essent,*

F *sed paganos a sua in perpetuum familiaritate depellerent; nec eis in aliquo communicarent: sano corpore ad peccata sua, per confessionem expianda, sacerdotes accederent et uenerabile corporis dominici sacramentum sumerent: de periuriis, homicidiis, iuxta canonum praescripta, poenitentiam agerent et in omni christiana religione et obseruatione, ecclesiae o-*

G *bedientiam et reuerentiam exhiberent.*

Neophytis uiuendi regulas praescribit.

XXXVI. Othone circa has leges occupato et omnia sua studia, ad ecclesias a se constitutas, praeclaris uirtutis et doctrinae monumentis peruehendas, conuersa habente, orto temere incendio, *Babeberga* conflagrauit. Author uitae ignem hoc modo conflatum scribit. Daemon quidam, piis et salutaribus Othonis episcopi doctrinis Pomerania pulsus, ea hora, qua lychni accendi so-

Bamberga conflagrat, daemone ignem suscitante.

Ar. Ch. 1124. solent, e pauperculae cuiusdam mulieris partu laborantis, domo, lucernam in publicum detulit. Flamma inde lucernae stupa erumpens horribile fudit incendium, quo omnia aedificia, basilicam circumiacentia, subito correpta flagrarunt. Ad ipsam uero ecclesiam et alias sacras aedes ea calamitas non serpsit, numine *S. Hermetis* furentium flammarum uim, ut creditum fuit, compescente.

aedes tamen sacrae, S. Hermetis tutela conseruantur.

XXXVII. His rebus OTHO cognitis, de salute suae ecclesiae et ciuitatis solicitus, sub ineunte alterius anni uere, eadem, qua uenerat, uia, in patriam redire perrexit. *Gnesnae* autem cum per aliquot dies substitisset et duci Boleslao rem omnem ac laborum seriem enarrasset, inde *Bohemiam*, prospera profectione usus, licet aduersa ualetudine saepe tentatus, hospes *Michelfeldum* in coenobium uenit, ubi clericos aliquot et magnam uim populi Babebergensis obuiam habuit atque, eis prosequentibus *XIV. Cal. April. indict. III. Babebergam* accessit et solenne paschale gaudium duplicauit, quod et praesentiam suam desideratissimis ciuibus bonus pastor exhiberet et, magno cum foenore lucratis tot animabus, felix pater de tot filiis triumpharet. Itaque ut a Deo, cuius beneficio tanta terrarum interualla emensus et sospes ad sua reuersus esset, se gratum ostenderet, nec quidquam in propaganda religione et catholicae pietatis studio omisisse uideri posset, BIBVRGI coenobium S. Dei genitricis, *Conrado* et *Erbone* fratribus, comitibus Biburgensibus, patrimonium et fundum suppeditantibus, construxit et octauo, quam inchoatum fuerat, anno absolutum consecrauit atque EBERHARDVM, comitem Hildpoldstenum, domo Francum, canonicum Babebergensem, primum in eo abbatem constituit.

Ad ecclesiam suam redux Otho S. 1125.

Biburgensi coenobio, nouiter a se extructo Eberhardum primum abbatem praeficit.

XXXIIX. Eo anno ingens fames uniuersam Franciam oppressit et mox famem saeua pestilentia excepit: et, cum passim annonae caritate laboraretur et cadaueribus omnia complerentur, quod intra urbem de more sepeliri non poterant, ipse *Otho* episcopus illa sepeliuit, uel sepeliri curauit: reliquos in ex necessitate constitutos, diuturno et nocturno tempore, uisitauit et cibum benigne suppeditauit. Inter caetera frugalitatis eius et pietatis laudes, illud imprimis memoratur, quod, cum per id tempus oeconomus eius, die quodam, lucium piscem, duobus emptum solidis, apposuisset, dixisse fertur; *absit, ut miser Otho solus, tot hodie denarios absumat. I potius et defer ad aegrotum quendam: ego enim firmo adhuc corpore, hoc me pane reficere possum.* Sustulit autem illa lues omnis generis sexus et conditionis homines, et inter hos *Rugerum*, Wirceburgensem et *Vdalricum*, Eistadiensem, episcopos, itemque alios.

Famis et pestis tempore insignis caritatis et frugalitatis eius exempla.

An. Ch. 1125.

XXXIX. Eo anno *Henricus* imperator, morbo dracunculi tentatus et aliquandiu cum eodem conflictatus, *Traiecti* sine liberis decessit. Eo *Spirae* inter maiores sepulto, LOTHARIVS *Saxo*, *Moguntiae*, in celebri principum conuentu, rex Germaniae declaratus, maximum cum *Friderico* et *Conrado*, Sueuiae ducibus, imperium ad se haereditario prope iure trahentibus, dissidium habuit. Quo demum sedato, aduersus Bohemos expeditionem tentauit.

Henrico V. imp. defuncto Lotharius Saxo surrogatur.

XL. In sequenti anno *Eboracum*, opulentissimum ordinis Cisterciensis, in ardua sylua, monasterium, quo episcoporum Wirceburgensium corda, ex uetere instituto, sepeliri solent, condi coeptum, aedificauit *Berno*, nobilis de *Eboraca*, fratre *Richuuino* et *Berthilde*, sorore, adiuuantibus. Qui cum praemia et bona plurima, tum imprimis arcem suam haereditariam, eo contulerunt, atque uel ab huius, uel praetereuntis fluuioli nomine, *Eboracum* uocarunt. Id coenobium *Conradus III.* imperatro cum Gertrude coniuge, luculentissimis possessionibus et patrimoniis, per uniuersam Franciam dispersis, munerauit: quibus *Fridericus*, Sueuiae dux, Conradi filius, noua alia partim adiunxit, partim concessa confirmauit.

1126. Eboraci monasterii, conditores,

XLI. Proximo anno *Otho* episcopus *Aspacense* coenobium excitauit et a *Christiana*, Geroldi comitis uidua, praediis amplissimis decoratum, in honorem *S. Matthaei* apostoli et euangelistae consecrauit. Per eosdem dies recruduit orta prius, inter Babebergensem et Ratisbonensem ecclesias, contentio de decimis noualium, quorum ius integrum se *Babebergenses* habere S. Henrici imperatoris concessione profitebantur: *Ratisbonensibus* uero eius rei gratia ius suum allegantibus. Ea controuersia datis arbitris ita decisa fuit, ut in noualibus infra decennium factis, uel deinceps exsuscitandis, *nouem* iugerum decima *Babebergensi* ecclesiae cederet: *decimum* uero iugerum cum suis decimationibus ecclesia Ratisbonensis haberet. Postero anno LOTHARIVS natalem B. Virginis *Babebergae* celebrauit, et *Scampachium* uicum, a *S. Henrico* imperatore, cum decimis et attributis eorum possessionibus, ecclesiae indultum et abs se instauratum, amplissimo priuilegio firmauit, quod *XV. Cal. Septembr. indict. VI. anno regni sui tertio Babebergae* dedit.

Aspach coenobium consecratur. 1127.

Lis Babebergensium et Ratisbonensium de decimis componitur

Lotharius imp. Scampachii uici donationem confirmat.

XLII. Inter haec *Iulinum* et *Stetinum*, Pomeraniae urbes, sacris christianis relictis, sese ad Deorum gentilium cultum re-

Pomerani ad gentilismum relapsi

An. Ch. 1128. receperunt et, sacra eorum renouari ac templa patefieri, praeceperunt. Euerterat autem Stetini superioribus annis Otho episcopus fanum, *Triglae*, prisco Vandalorum idolo, dicatum, quod triceps et turrita corona redimitum erat ac simulacrum fuisse, ex *Eustachio*, graeco scriptore, constat, qui, Dianam olim *Tridam* fuisse dictam, perhibet. Id idolum *Stetinenses*, resuscitato uetere fano, iuxta templum *S. Adalberti*, ab Othone extructum et consecratum, collocarunt et summa ueneratione colere coeperunt, numine diuino tantam impietatem et laesam nominis sui maiestatem, igne coelitus demisso, acriter uindicante.

et uetus idolum, Triglam, colentes

numinis iram sentiunt.

S. Otho remeans in Pomeraniam.

XLIII. Quod ubi Otho cognouit, alteram in Pomeraniam profectionem sibi suscipiendam putauit, ne si suum diutius aduentum distulisset, tota prouincia foeda gentilitatis labe rursus inficeretur et ad priscas idolorum superstitiones relaberetur. Ne itaque Bohemiae et Poloniae ducibus ulterioribus sumtibus molestus esset, in die coenae dominicae, anni sequentis, Babeberga digressus, Saxoniam uersus iter intendit, clero et populo Babebergensi prosequentibus et, ne denuo tanto se periculo obiiceret, obtestantibus. Confecto unius diei itinere, *Grosouiam*, praefecturae Teuschnicensis ecclesiam et uillam, inde *Kirchbergam* et *Reginsdorfium* in coenobium peruenit. Ibi tertio paschatis die, *Luitgeri* abbatis rogatu, ecclesiam *S. Iohannis* Baptistae, quae a *Viperto*, comite Groicense, ut diximus, restaurata fuerat, consecrauit. Ex eo inde coenobio *Schidingam* et *Muchliniam*, ecclesiae Babebergensis oppida et *Halas* Saxonicas: ac diebus ibi septem in apparatu itineris conficiendo consumptis, *Magdeburgum* accessit et a NORTBERTO, archiepiscopo, liberaliter exceptus et summo in honore fuit habitus. Iste Notbertus author est ordinis *Praemonstratensium*: Inde soluens, secundo Albis flumine deuectus ad *Leuticiae* littus, terra inde *Cirminam*, Pomeraniae urbem, adire perrexit, ubi *Vratislaum* ducem, cum exercitu aduersus *Leuticiorum* populos profectum, obuiam habuit. Qui eum deinde *Vsnoiam* secum deductum, omnibus istius terrae populis ac proceribus, mirifice commendauit et, ut Christi fidem amplecterentur, grauissima oratione admonuit. Qua ratione Otho, breui admodum tempore, uniuersam illam prouinciam, cum *Wolgastensibus* et *Guzouiensibus*, ad plenam fidei perfectionem adduxit, et fonte sacro baptismi abluit.

1129.

S. Iohannis ecclesiam consecrat

et magno in honore habetur a S. Nortberto, *Praemonstratensium autore.*

ab Vratislao duce Leuticiis commendatur

prouinciam Guzkouiensem *sacris christianorum initiat.*

Stetini *fidem praedicans*

XLIV. Profectus inde *Stetinum*, ante urbis portas, in aede *S. Petri* suburbana, abs se constructa, per totum triduum substitit et uim furentium ciuium, sanctis precibus, auertere studuit, quarto demum die, pontificalibus indutus uestibus, cum crucibus et uexillis, in forum processit et concionem habere ad populum instituit. Quod ubi idolatricus sacerdos resciuit, in forum ad eum locum, quo OTHO episcopus stetit, accessit, et plurimos, qui in eo coetu erant, paganos incitauit, ut hastis ipsum confoderent. Illi impetum iamiam facturi in Othonem, tanquam statuae obrigescunt, ille incolumis inuasit et oratione impetrauit, ut sanitati pristinae restituerentur. Additur res auditu mirabilis, populum non tam hoc miraculo placatum, quam aspectu flamineae nebulae, Othonem et socios per focum ad templum prodeuntes ita inuoluentis, ut a sicariis, in eorum necem per insidias dispositis, agnosci non possent, fuisse perculsum. Qui cum certum ad sacra christiana recipienda spatium impetrasset, promissa ultro exsoluit et piaculum sibi iniunctum expiauit. Qua de re Otho poenitentes ecclesiae communioni restituit, caeteros uero gentilitatis labe adhuc aspersos ad catholicam pietatem adduxit, omnesque haereseos ac superstitionum causas submouit. Ibi cum *nucem*, mirae pulchritudinis arborem, quam idolo dicatam uenerabantur incolae, succidi iuberet, moleste hoc tulit is, in cuius horto crescebat, atque a tergo accedens, securi bellica caput eius ferire conatus est, uerum aberrans trabem pontis, ad quam episcopus stetit, tanta ui tetigit, ut retrahere inde securim non posset. Quem reliqua multitudo trucidasset, nisi precibus eius liberatus fuisset.

An. Ch. 1129.

pagani sacerdotis insidias

miraculose effugit,

et populum ecclesiae reddit

Arborem idololatriam succisurus

periculum uitae subit.

XLV. Et quanquam *Iulinum*, post nuperam defectionem, rursus in gratiam ecclesiae accipi precibus contenderet; quia uero ciuium numerus ex diuersarum nationum linguarum et regionum populis, *Henetis*, *Danis*, *Suecis*, *Russis*, *Iudaeis* et *ethnicis*, constaret, quorum singuli sua idola et proprios ritus seruarent, nec quicquam apud eos neglectius, quam christianorum nomen, tam uarias idolorum et libidinum confusiones et aemulationes, calamitosum eius e uestigio secutum est excidium, quo quadraginta annorum spatio post, funditus excisum et solo aequatum fuisse perhibetur: ut iam maxima ex parte campi sint, ubi uetus *Iulinum* stetit. Emporium enim fuit in littore Balthico amplissimum, milliare amplius Germanicum in ambitu complexum et a memoratis populis inhabitatum pagatim, ita, ut singuli suas plateas, nominibus gentium insignitas, tenerent, sola christianorum fide in eo periclitante, qui certe diuini numinis contemptus sine dubio fatalem eius periodum ac praecipitem ruinam maturauit.

Iulinum, *ob contemtum utrae religionis*

prorsus excisum.

An. Ch. 1129.

uit. Hanc quoque cum caeteris Pomeraniae a se conuersis urbibus Otho ante abitum suum denuo uisitauit, nutantes in fide confirmauit, adultos ad constantiam adhortatus et, ad mirandis multis operibus editis, uenerabilem adeo et fidum se omnibus pastorem exhibuit, ut *Pomeranorum apostolus* appellari sit meritus.

S. Otho in patriam rediturus

XLVI. His rebus ita satis pro necessitate constitutis, iter in *Poloniam*, *Saxoniam* inde et *Franciam*, qua ab omnibus animorum alacritate exspectabatur, intendit. In reditu, post alia itineris hospitia, *Pegas*, in terra *Saraborum*, ad *Elstrum* amnem oppidum, ubi uentum, a *Viperto*, comite Groicensi, honorifice exceptus est. Qui, licet iniquior erga subditos et pauperes esset, ipsius tamen Othonis, sanctitate et orationis maiestate mirabiliter captus, ab omnibus iniuriis non solum recessit, sed tanto etiam religionis amore flagrauit, ut clericus factus, monasticae uitae se deuouerit et in coenobio *S. Iacobi*, absse constructo, monachum induerit. Vulgatissima fama est, Othonem in eo oppido, hominem quendam, uita functum, leui attactu pristinae uitae restituisse. In huius rei memoriam et *S. Othonis* episcopi honorem pariter et patrocinium, ecclesiam parochialem ibi postea aedificatam, *Paulus Langius*, in *Cizensi Chronico*, author est. Post haec *Thuringiae* saltum transgressus, in profesto D. Thomae *Babebergam*, cum summa totius ciuitatis gratulatione, feliciter appulit et, ut populum ad gratias Deo agendas incitaret, supplicationes, pro reditu et infidelium conuersione, instituit.

Vipertum comitem, in subditos aute duriorem, conuertit, mortuum resuscitat.

1130. **Coenobium S. Michaelis** *amplificat, hospitale extruit*

XLVII. Nouo ineunte anno coenobium montis archangeli *Michaelis* amplificare et renouare aggressus, *Paradysum* et huic uicinum hospitium, ad excipiendos eos, qui negotiorum causa iter ad coenobium flecterent, extruxit. His B. V. Dei matris, sacellum atque alia adhuc duo oratoria adiunxit; quorum unum *D. Bartholomaei*, alterum *S. Oswaldi*, martyris, monumentis insigniuit, ac sacros libros multos, patenas, calices, scutellos et uaria ad usum ecclesiae ornamenta, tum uero imprimis crucem, auro et gemmis pretiosam, recondita in ea particula ligni *salutiferae crucis*, multisque sanctis reliquiis aliis insignem et a se consecratam, obtulit, sanciens, ut *Saluatoris* ea *crux* appellaretur, nec ullo unquam tempore, rationabili, etiam urgente necessitate, a coenobii possessionibus alienaretur. Inde de uicino monte fontis aquas, plumbeis fistulis, in regiam coenobii subduxit et caeteris eius utilitatibus maximopere studuit. Hunc enim locum prae reliquis unice dilexit,

et bina sacella

quae muneribus ornat.

An. Ch. 1130.

hunc ampliauit, hunc templis et aedificiis exornauit, hunc luculentissimis possessionibus cumulauit, huius cultum et splendorem quaesiuit, in eo sepulturae sibi locum elegit et, ne quid aliud post obitum suum ea de re decerneretur, pontificis decreto cauit.

XLIIX. Eodem anno LOTHARIVS, ex uico *Staffelsteino*, in agro Radenzgauiensi, mercatum constituit, turribus et moenibus sepsit et certis priuilegiis honestatum, per manus *Reginbodonis*, comitis de *Gichio*, collegio Georgiano obtulit. Eam donationem complexus est diplomate, quod *nonas Aprilis, indict. VIII. regni sui V.* Babebergae *ad S. Andream in rotundo sacello* dedit. Caeterum *Gichium*, cuius in hoc diplomate fit mentio, ditionis Babebergensis, hodie praefectura, olim castrum fuit comitum *Truchendingiorum* primarium. Mos uero Germanorum antiquissimus, qui nunc etiam durat, ut duces, principes, comites et caeteri proceres, ab eo loco, ubi plerumque regiam habent, nominentur, obtinuit. Sic etiam iste *Reginbodo*, comes Thruchendingius, ante quadringentos annos, ab isto suo castro, *Gichius* est appellatus, non quod a nobili Gichianorum familia descenderet, uel quod illud unquam in sua possessione habuerit.

Staffelstein mercatus, *collegio Georgiano ceditur.* **Comites Gichii** *olim* **Truchendingii** *dicti,*

XLIX. Proximo anno *Hezelinus*, comes Liningensis, *Rugero*, episcopo Wirceburgensi mortuo, subrogatus, *Babebergae* paralysi repentina correptus, interriit. Eo anno LOTHARIVS duos imperii procerum conuentus, unum *Leodii*, alterum *Moguntiae* celebrauit et, de profectione in *Italiam* suscipienda et restituendo *Innocentio II.* pontifice, Petri *Leonis* factione Roma pulso, ad eos retulit. In hoc conuento *Bruno*, episcopus Argentinensis, propter uiolentiam et intrusionem, ab episcopali dignitate remotus est: praesidente et praesente Matthaeo *Albanensi* episcopo, a latere legato, Adalberto *Moguntino*, Othone *Babebergensi*, Hermanno, *Augustano*, Emerico *Wirceburgensi*, Gebhardo *Eistetensi*, episcopis. 1131.

Rugero, *epis. Wirceb. sufficitur* **Hezolinus**

Comitia *Leodiensia et Moguntinensia*

Bruno *Argent. episcopus deponitur officio.*

L. Postero anno OTHO episcopus, studio religionis incensus, paucis assumptis secum sociis, nemorosos montium *Sudetorum* ualles adiuit et, luco succiso, *Lanchemium* coenobium Babebergensis dioecesis amplissimum extruxit, atque ibi *Adamonem*, multorum monachorum abbatem, praefecit. Id coenobium, magnis post ducum, principum et comitum *Meraniae*, *Orlamundiorum* et *Truchendingiorum*, muneribus ac possessionibus auctum, monachorum multitudine, praediorum numero et iurium amplitudine, factum est celeberrimum. Per 1132.

Coenobium **Lanchemense** *extruitur,*

 eos

An. Ch. 1132.

eos dies Otho alterum, in agro Norico, A ad *Suarzacidos* amnis ripam, locum legit et, asperis sentibus perpurgatum, alterum in eo monasterium, nomine *Hailsbronnae* aedificauit, permittentibus et adiuuantibus *Rapathone* et *Conrado* patre et filio, comitibus Abenbergicis. *Bruschius, de monasteriis*, Conradum istum Rapathonis fratrem nominat, in eoque hallucinatur, cum testantibus uetustissimis diplomatibus filius eiusdem fuerit.

Hailsbrunnense coenobium

Bruschii lapsus.

LI. Interim LOTHARIVS, precibus INNOCENTII II. pontificis in Italiam aduocatus, per uallem *Tridentinam*, recta ad *Apennium* et *Pisas* inde accessit et, assumpto ibi secum pontifice, sequenti anno Romae eum in pontificiam sedem restituit, eiecto ANACLETO, pseudopontifice. Pridie inde *Nonas Iunias*, C cum *Richisa* uxore, ab eodem imperatore nunciatus, maturo itinere in Germaniam se recepit, et proximo anno conuentum *Babebergae* in quadragesima habuit. In eo grauiores imperii caussas iudicauit et pacem in omnibus fere prouinciis restituit. CONRADVS, Sueuiae dux, imperii aemulus, cum se diris ab ecclesia obligatum et a plerisque desertum, uulgo contemni cerneret, cum *S. Bernardo*, abbate Claraualensi, Babebergam ad Lotharium se contulit et, regio titulo deposito, culpam deprecatus est et in gratiam receptus, authoritate sancti uiri, quaecunque petiit, facile impetrauit.

Lotharius imp. Innocentium pontif. restituit,

1133.

et coronatur cum augusta

1134. *comitia Babebergensia celebrat.*

Conradus anticaesar imperatori reconciliatur.

LII. Postero anno LOTHARIVS, cum Wirceburgi esset, ecclesiae Babebergensi priuilegium dedit, quo regium tributum quatuor gentis Henetae prouinciis relaxauit et, permittente *Alberto urso*, marchione Brandeburgensi, in cuius marchiae finibus eaedem prouinciae inclusae erant, Othoni episcopo beneficii loco attribuit, dignum existimans, ut, qui in destruenda idololatriae et conuertenda Slauorum barbarie primum laborauerat, debitam in terris etiam laboris frugem perciperet. Per eos dies in colle *S. Nicolai* monasterium, aggregatis uirginibus, non longe a *Michelfeldio*, *aedificatum* et *S. Benedicti* nomini consecratum. Eo anno *Gotebaldus*, comes Hennebergius, cum coniuge Luitgarde, prope *Werrae* et *Clusini* amnium confluentes, *oratorium*, a praeterlabentis amniculi nomine, *Vezzerum* dictum et canonicorum regularium ministerio iam pridem dicatum, *ecclesiae Babebergensi* et S. Petro eius patrono, obtulit et patrocinio eorum perpetuo defendendum commisit. Id templum OTHO, episcopus, possessionum multitudine abs se instructum, monasterio nobilissimo decorauit et, in honorem S. Dei genitricis, consecrauit.

1135. *Henetorum prouinciis tributum remittitur.*

Monasterium S. Nicolai.

Oratorium Vezzarense

In monasterium conuertitur.

An. Ch. 1135. 1136.

LIII. Sequenti inde anno frequentem omnium dioeceseos suae clericorum et prouincialium conuentum, *Babebergam* aduocauit et, mentione de formando ecclesiae et reipublicae statu illata, labentem monachorum disciplinam coercuit. Ibi, sublata uetere *Amorbacensium* regula, rigidam et religione plenam *Hirsauiensium* disciplinam in coenobio montis *archangeli Michaelis* instituit et, additis uiginti, qui dudum ibi consederant, quinquaginta amplius monachis, et eruditione, et pietate conspicuis, in communi eos uitam agere et diuinis laudibus insistere praecepit et, ut caeteros monasteriorum suorum abbates, ad pulcherrimi huius facti imitationem accenderet, ob id eos, sub diuini numinis obtestatione, literis adhortatus est. Per eosdem dies coenobium *S. Fidis*, uirginis et martyris, construxit, et possessionibus auctum, eiusdem montis archangeli Michaelis coenobio adiunxit. His addidit aediculam *S. Gertrudis*. Hoc nomine ea nunc celebris est, cum antiquum ignoremus, quam omnium primam *Babebergae* fuisse et S. Henricum imperatorem, eam precandi causa adeuntem, uitae suae paratas insidias declinasse, multorum saeculorum consentiens fama et huius facti pictura in pariete prodit.

In synodo prouinciali Babeberg.

Monachis S. Michaelis Hirsauiensium disciplina iniungitur,

Cellis S. Fidis

et S. Gertrudis huic coenobio adiunctis.

LIV. Proximo anno *Lotharius*, imperator, denuo per *Innocentium*, pontificem, aduersus *Lombardos*, nouos in Italia motus cientes, et ROGERIVM, Siciliae regem, accitus, alteram in Italiam profectionem suscepit et, *Rogerio* in potestatem adacto, ciuitates omnes, imperium detrectantes, sine magna difficultate, ad obsequium reduxit. Veteres inde *Romanorum leges*, in *Apulia* repertas, per *Wernerum* ICtum, (*Irnerium* Itali uocant,) publice explicari ac in foro et iudiciis usurpari mandauit, unde usus earum adhuc hodie in orbe christiano est reliquus. His in Italia confectis, LOTHARIVS per uallem Tridentinam in Germaniam rediturus, non procul a *Tridentino*, in uilissima casa est mortuus *III. Non. decemb.* Quo caesare Lothario sepulto, CONRADVS, *Sueuiae* dux, qui paulo ante cum eo decertarat, media quadragesima, *Confluentiae*, imperii successor designatus, per *Theoduinum*, pontificis legatum, *Aquis* consecratus est, quia ecclesia Moguntina et archiepiscopus Coloniensis pallii dignitate uacabant. Vnde cum *Henricus*, Bauariae et Saxoniae dux, Lotharii gener, qui imperatoria apud se insignia per uim obtinebat, cum complicibus Saxonibus, eum uitio creatum insimularet et uariis modis exagitaret, Conradus eius rei indignitate motus, conuentum ad festum pen-

1137.

Rogerius Siculus domatur.

Ius Iustinianeum publica autoritate introductum.

Lothario imper. defuncto

Conradus III. sufficitur,

qui per nuncium apostolicum inunctus.

Henricus Leo insignia imperii reddere cogitur

An. Ch. 1138. pentecostes Babebergam, ad eam rem cognoscendam, indixit et Henricum insignia, die S. Petri praestituta, reddere coëgit. In eo conuentu *Albertus*, comes Sarburgensis, Moguntiae archiepiscopus a *Conrado* constitutus, octaua pentecostes, in eiusdem et totius imperii procerum praesentia, ab Othone episcopo, solenni ceremonia consecratus est.

Albertus episcop. Mogunt. ab imp. constitutus.

LV. Babeberga inde egressus Conradus, ciuitates quasdam, superioribus bellis afflictas, perlustrans, aduentu suo releuauit, ex quibus praecipue *Norimbergam*, multis affectam beneficiis, recreauit. Vrbs ea, ciuibus omnibus ad tempus destituta, memorandum inter pauca exempla humanae fortunae ludibrium, triste iam dudum omnibus, inde a parricidialis istius, inter Henricos caesares, patrem et filium, belli tempore, spectaculum praebuerat, atque ingentem, non solum hostibus, sed ipsi etiam *Conrado*, commiserationem et dolorem inflixerat. Hanc itaque restaurare aggressus, hoc ipso anno, murorum ambitu, aedificiis et templis augeri et refici omnia iussit, quae uel incendio uel ruina deleta fuissent. Inter templa, quae tunc restaurata et ex ruderibus excitata sunt, praecipue memoratur templum *S. Aegidii*, quod monachis *Benedictinis* attribuit. Inde ciues et nobiles, quos circumiecta tenebant oppida, reuocauit et, praefecto urbis atque magistratibus aliis creatis, in ea rempublicam ordinauit. Quo casu egregie et prospere perfuncta ciuitas, pacis et belli studiis, pro templorum ratione colendis, ad eam opum amplitudinem creuit, ut iam cum potentissimo quoque principe armis confligere non solum possit, sed etiam ausit.

Norimberga restauratur

eiusque regimen formatur.

1139. LVI. Proximo anno *Innocentius*, pontifex, monasteria et oratoria, industria *Othonis* episcopi partim ecclesiae Babebergensi concessa, quae unum et uiginti erant, confirmauit, sanciens, ut quascunque possessiones et beneficia in abbatiis, praepositurus, ecclesiis, uillis, feudis, terris, cultis et incultis, decimis, seu quibuslibet rebus aliis, eadem ecclesia, uel in suo, uel alterius episcopatu, permutatione, emptione, uel etiam concessione pontificum, liberalitate regum ac principum, oblatione item fidelium, aut aliis modis, possideret, firma eademque deinceps ac inuiolata manerent. Legi diploma *hoc anno* in *Laterano* datum, *X. Cal. Febr. indict. II.*

Othonis S. monasteria XXI. confirmantur.

LVII. Haec dum antecessorum suorum exemplo statuit, et oblatae petitioni haud grauate indulget pontifex, ecce grauis repente *Babebergae* casus incidit, qui ingenti omnia luctu ac moerore compleuit. *Otho*, episcopus, grauissi-

S. Otho mortis propinquus,

A mo tentatus morbo laborare coepit; quem cum saeuientem diutius ferre non posset et se iam proximum morti cerneret, EGILBERTVM, basilicae cathedralis *decanum*, episcopalis dignitatis successorem, ad se uocauit et, astantibus religiosis ac optimatibus omnibus ita locutus est. *Hodie dies natalitius est domini et patroni mei S. Petri, apostolo-*

An. Ch. 1139.

B *rum principis, cui quaeso res mihi a Deo donatas offerte, ut ianuam mihi patriae coelestis aperire, et cum collega suo, doctore gentium, D. Paulo, me quantocius intromittere uelit. Locum sepulturae nostrae, ecclesiam archangeli Michaelis, hanc fulciendam et enixe tuendam uobis commendo, ut per eius augmentum recens introducta monachorum di-*

loco sepulturae de meliori commendato,

C *sciplina latius propagetur et, cum catholicae fidei studio, in finem usque perseueret. De caetero uos, cum uniuerso grege, summo pastori Christo commendo, is uos in bene agendi proposito confirmet et in futura aeterna illius beatitudinis claritate integros mihi resignet.* Haec ubi, non sine fletu et lacrymis omnium, dixisset et sancta cruce signatos,

ultimum uale dicit

D cum diuina benedictione, dimisisset, subsequente nocte, magna sanctitatis et doctrinae fama, migrauit ad coelos, pridie *Cal. Iulias anno aetatis LXX.* pontificatus XXXVII. Corpus eius aromatibus conditum, per uniuersas ecclesias ac tandem in montem archangeli Michaelis, translatum et solennibus ceremoniis ac precibus honesta-

animamque efflat.

E tum, ante aram maximam sepultum fuit. Intestina uero in medio sacelli *S. Dei genitricis*, ad aram S. Catharinae, sepulturae mandata et lapide rotundo signata sunt.

LVIII. Funus Othonis *Embrico*, episcopus Wirceburgensis oratione celebrauit et, in suggestu coram populo, illud *Jeremiae* prohetae dictum, in eius

Othonis S. parentator,

F personam accommodauit: *Oliuam*, inquiens, *uberem, pulchram, fructiferam et speciosam uocauit dominus nomen tuum.* In hanc sententiam multa addidit et tanta orationis grauitate detonuit, ut prophetico spiritu plenus, futura praedicere sit uisus. Fuit Otho uir mira elegantia uitae ac morum suauitate ornatus, sanctitatis et religionis ma-

encomia

G gnitudine clarus, miraculis et sanctitatis dono praestans, in uictu frugalis, erga pauperes et aegrotos munificus et in tota sua uita humillimus: non gulae uel luxui deditus, nec superfluos unquam in uestium et corporis sui cultu sumptus erogabat, sed numum in singulos dies, si posset, colligebat, qui deinde distribuebatur, uel templis, uel monasteriis aedificandis, uel restaurandis, uel egenis alendis, humandis et pu-

An. Ch. 1039. eris ac puellis et parentibus destitutis seu orphanis, itemque captiuis, et si qui ob Christi confessionem patria pulsi fuissent. Non prius discumbebat, quam ad Deum precationem effuderat: tantum cibi cupiebat, quantum esurienti satis esset, ad mediocriter depellendam famem, tantum potus, quantum pudico expediret. Ita saturabatur, ut memoria teneret, etiam per noctem orandum sibi Deum esse, ita sermocinabatur, ut pro certo haberet eundem audire, aeque precatio conuiuium eius dirimebat. Inde discedebatur ad ean-

A dem curam modestiae ac pudicitiae, ut *An. Ch. 1139.* qui non tam coenam coenasset, quam disciplinam. Quae laus nulli tam praecedentium, quam subsequentium episcoporum contigit. De miraculis eius post mortem editis, cum sint uberes commentarii, quae qui uolet in promptu habet, nam publici iuris dudum sunt, unde cur hic adscriberemus et a-

Miracula.

B ctum ageremus, non erat. Quo uero tempore translatus et in diuorum numerum relatus sit, infra in *Othone II.* cognomine *Largo*, nepote eius, explicabimus.

EGILBERTVS,
NONVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Post Othonis S. luctum

LIX. OThone episcopo ex rebus humanis erepto, ingens Babebergenses moestitia et tristis omnino luctus incessit. Neque enim facile tanto munere dignum, neque parem uirtute et sapientia, se reperturos esse credebant. Cum itaque, ex concessione HENRICI V. imperatoris, omnis inuestitura et ius constituendorum episcoporum per annulum et baculum ab imperatore, ut in *Othone* diximus, ad clerum et populum delatum esset: indicto inde de episcopo eligendo conuentu, frequentes conuenerunt et concordibus suffragiis EGILBERTVM, basilicae maioris decanum, uirum nobilitatis inter ipsos eximiae, episcopum constituerunt. Qui statim post electionem de se factam studiosius res ecclesiae componere maturauit, quo celerius Romam ad consecrationem a pontifice accipiendam ueniret. Itaque rebus, ut in praesens licuit, constitutis, eo ipso adhuc anno, in *Italiam* profectus, *XIII. Cal. Nouemb. Romae* in Laterano ab *Innocentio*, pontifice, consecratus et pallii ac crucis praeferendae authoritate insignitus fuit.

in conuentu cleri

Egilbertus eligitur episcopus.

a. 1140.

Comitis Dachauiensis liberalitas in ecclesiam Babeberg.

LX. Postero anno, qui fuit 1140. *Conradus*, comes *Dachauiensis*, Dalmatiae dux, cum *Adelheide*, coniuge, bona sua et praedia, quae *Bothosteni*, *Mulrichbergae* et *Rotachae* habebat, manu et calamo abdicauit et ecclesiae *Babebergensi* attribuit. Diploma *XIV. Cal. April. indict. III.* datum est, cum ipse adhuc Babebergae moraretur. Eodem anno insignis et memorabilis exempli res accidit, quo *Conradus* imperator *Guelfi*, Bauariae ducis, pertinaciam fregisse et ad obedientiam eum reduxisse, perhibetur. Is enim cum *Winsbergam*, op-

C pidum, diuturna obsidione pressisset, nec ullis condicionibus a proposita susceptaque urbis euersione abduci posset, ad extremum, nobilium *foeminarum* precibus uictus, eis permisit, ut inuiolatae abirent, ea lege, ut nihil ex urbe, nisi quod humeris possent, exportarent. Tum illi, confidentia maiorene dicam, an pietate, *ducem* ipsum, *ma-*

Foeminarum nobilium Wideburgensium pietas.

D *ritos*, *liberos* et *parentes*, ab humeris suspensos, gestare coeperunt: ex quo imperator tantam uoluptatem hausit, ut, effusis prae gaudio lachrymis, non modo feritatem et iracundiam penitus exuerit, uerum etiam urbi pepercerit, et amicitiam cum hoste omnium acerrimo contraxerit.

a. 1141.

Con[illegible] Ratisbon[illegible].

LXI. Sequenti anno CONRADVS, ad

E habendum cum regni proceribus conuentum, *Ratisbonam* processit, cum interim archiepiscopus *Moguntinus* cum *Saxonibus* nouam aduersus eum conjurationem iniret, quae tamen ipsius morte prorsus euanuit. Proximo anno *Chunissa*, Reginbodonis, comitis Truchendingii, filia, repudiatur Plasseburgi a *Poppone* comite. Causa repudii po-

1142.

Chunissa Comitissa repudiata

F nitur a plerisque *propinquitas*, ab aliis uero *sterilitas*: utra autem harum sit uerior, lectori iudicandum relinquo. Chunissa per repudium liberam corporis et rerum suarum facultatem adepta, de allodio suo primaria duo castra *Giecheburgum* et *Lichtefelsum*, cum uniuersis eorum iuribus ac possessionibus, ecclesiae *Babebergensi* et S. Petro eius pa-

bona sua offert ecclesiae Babeberg.

G trono, pii muneris loco, obtulit: reliquam uero patrimonii sui partem, cum Mistelfeldio, tunc temporis castro Meraniae ducum praecipuo, *Georgiano collegio* ea conditione tradidit, ut post obitum solenni sibi ceremonia parentarent et gratam quotannis inter eccle-

et collegio Georgiano.

siae

An. Ch. 1142. quae post eius obitum Poppo recuperare studet,

ſiae benefactores nominis ſui memoriam celebrarent. Cui donationi cum *Poppo*, comes, eſſet infeſtiſſimus, *Chunissa* uxore fatis abſumpta, commodam belli aduerſus *Gilbertum* epiſcopum gerendi occaſionem ſe nactum arbitratus, poſtero anno cum copiis in Babebergenſium agrum deſcendit et cuncta populari coepit. Et EGILBERTVS bellum potius declinandum, quam expectandum ratus, communi nobilium ſuorum et totius eccleſiae conſenſu, natam controuerſiam aequis conditionibus ita diremit, ut *Wallenſtadium*, *Stetena* et *Sigeboldesdorfium* in ſua et eccleſiae poteſtate maneret et *Poppo* comes, renunciatis denuo *Gicheburgi* et *Lichtefelſi* munitionibus et caeteris Reginbodonis comitis poſſeſſionibus et praediis, eadem eccleſiae Babebergenſi concederet, *dimidia uero* reliquorum praediorum et caſtrorum parte ipſe, cum fratre *Bertholdo* et eius filio, dum uiueret, frueretur, poſt omnium uero eorum mortem, eccleſia iis integre potiretur.

a. 1143.

ſed lis amicabiliter componitur.

Bochpertum nouis priuilegiis munitur.

LXII. Anno 1144. CONRADVS imperator, *Bochpertum*, ad Rhenum praedium, uindemiarum decimis exornatum, quod proauus eius *Henricus III.* imperator, eccleſiae Babebergenſi indulſerat, nouis priuilegiis honeſtauit, ſanciens, ne quis uinitor, uindemiator uel cellarius, eius rei occaſione poſthac quicquam de chirothecis, pharetris, cera aut rebus aliis poſtularet, uel aliud aliquod exactionis genus imponeret. Sequenti anno Babebergae lux ingens ſanctitatis eluxit, quippe *S. Henricus* imperator, ſanctitatem ſuam, multis *miraculis* ad ſepulturam *editis*, confirmauit et ſe ad coeleſte illud Dei atque ſanctorum conſortium receptum eſſe, comprobauit, ut *Egilbertus* epiſcopus hac de re legationem *Romam* mittendam, et EVGENIVM, pontificem, de omnibus diligenter edocendum putarit. Quibus rebus cognitis et legatorum relatione audita, pontifex religione perfuſus, ipſum S. HENRICVM, confeſſorem, hoc ipſo anno, nempe poſt obitum eius centeſimo uigeſimo, primo in ſanctorum numerum, conſecratione ſua, redegit atque hac de re literas *Romae II. idus Martias* ad *Egilbertum*, epiſcopum et caeteros eccleſiae proceres, dedit. Narrat *Nunneſius*, monachus, *Iohannem* quendam, cardinalem, canonizationi S. Henrici acriter obnitentem atque reluctantem, luminibus priuatum, atque intolerabili membrorum dolore correptum, ſeueriſſimas temeritatis ſuae dediſſe poenas. Demum uero eundem inuocato ipſius confeſſoris nomine ſanitati priſtinae fuiſſe reſtitutum.

a. 1145. S. Henricus ob edita miracula, rogante Egilberto episc. clitis acceníetur.

An. Ch. 1145.

Ioannes Cardin. eius apotheosi reſiſtens punitur.

LXIII. Poſtero anno CONRADVS, imperator, a IOANNE, imperatore *Conſtantinopolitano* rogatus, ut ſecum amicitiae et affinitatis foedera iungeret, *Embriconem*, epiſcopum Wirceburgenſem, legatum in *Graeciam* miſit, et Conſtantinopoli utrumque per eum fecit. Nam et ſocietatem cum eo aduerſus *Rogerium*, Siciliae regem, iniuit, et *Bertham*, ſororem uxoris ſuae, Gebhardi comitis Sulzabacenſis filiam, *Manueli* filio eius deſpondit. Ea legatione perfunctus *Embrico*, epiſcopus, in reditu *Aquileiae*, in foro Julio, in morbum incidit, quo paulo poſt extinctus et ibidem, in maiori baſilica, ſepultus dicitur. Menſe inde *decembri* eiuſdem anni, *Egilbertus* epiſcopus e uita diſceſſit, pontificatus ſui anno ſexto, et in baſilica cathedrali ante aram *S. Cunegundis* ſepulturae mandatus fuit. Is tali plerumque in inſcriptionibus titulo uſus eſt: *Egilbertus, ſanctae Babebergenſis eccleſiae miniſter humillimus.*

a. 1146. Conradus imp. cum Ioanne imp. Conſtantinop. ſocietatis et affinitatis foedera pangit.

Embrico episc. Wirceburg. et Egilbertus episc. Bamberg. decedunt.

EBERHARDVS,

DECIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

EBERHARDVS unanimi ſuffragio eligitur.

LXIV. Mortuo *Egilberto*, clerus et populus Babebergenſis, in Baſilica cathedrali, frequentes conuenerunt et, concordibus animis, EBERHARDVM, *Bauariae ducem*, ut aetate, ſic uirtute, ad famam hominum floreſcentem, epiſcopum delegerunt et ad aram maximam poſitum, publice eum proclamauerunt. Qua electione facta, *Eberhardus* confeſtim in Italiam perrexit, et *Viterbii* pridie *idus Ianuarias* anni inſequentis, ab EVGENIO, pontifice, non eccleſiae ſolum confirmationem, ſed etiam *pallii* et *crucis* authoritatem, obtinuit. Eo anno CONRADVS imperator ſolennem paſchatis diem *Babebergae* celebrauit et duos maximos exercitus, aduerſus Saracenos, Chriſti hoſtes, deſtinauit; inde cum *Friderico*, Sueuiae duce, fratris filio et nonnullis aliis

Viterbii conſecratur. a. 1147.

Conradus imper. expeditionem ſacram Babebergae decretam

An. Ch. 1147. *suscipit.*

liis principibus, *Ratisbonam* profectus, nauem ibi conscendit et *Danubio* deuectus, equitatu terra subsequente, pentecostem in Germaniae finibus peregit, atque deinde per Hungariam *Constantinopolim* accessit. Ibi recreato opportune, *Manuelis* affinis liberalitate, exercitu, mare traiecit et *Iconium* in Lycaonia, quod a *Saracenis* tenebatur, obsedit.

Iconium frustra oppugnat.

Verum obsidionem soluere et, re infecta, cum maximo suorum dispendio, discedere coactus est, fraude et perfidia *Asiaticorum*, qui panem *gypso* labefactatum, per summum scelus, ipsis uendiderant. Per eosdem dies *ossa S. Henrici*, imperatoris solenni ceremonia translata sunt. Ea uero res facta est in hunc modum. *Eberhardus*, episcopus, aduocato Eberhardo, archiepiscopo *Salisburgensi*, et Hermanno episcopo *Brixiensi* atque una cum *abbatibus*, religiosis et ipsis proceribus ciuitatis, accessit ad locum, ubi conditum corpus fuerat, atque egesta terra sacra ossa inde leuauit, et in *tumbam marmoream* transtulit, eamque clauis obfirmauit.

S. Henrici ossa solenniter transferuntur.

Cameratum uitibus a. 1148. consitum ecclesiaeBambergensi donatur.

LXV. *Conradus* ecclesiæ S. Gangolphi præpositus, *Cameratum*, hodie *uinetum*, extra muros montis monachorum, aprici meridiani solis radiis expositum, tunc temporis locum asperis sentibus obsitum, ac sibi ad dies vitæ locatum, propriis impensis perpurgauit, et uitibus exultum ecclesiae libere dimisit. Eam donationem *Eberhardus*, episcopus, confirmauit et coenobium ab omni exactione et inuidiae impetitione exemit et insigni libertatis et immunitatis priuilegio, quali etiam canonici maioris basilicæ gaudent, illud et famulos eius honestauit. Eo anno hyems fuit saeuissima et inusitata, qua sata passim frigore perierunt. Proximo ineunte anno monachi *Fuldenses*, cum post resignationem *Henrici*, abbatis, neminem ex collegio approbarent, extrinsecus ascitum *Marquardum*, montis archangeli Michaelis monachum, sublegerunt. Qui primo statim praesulatus sui anno *Fuldam*, quae tum uicus erat, ad *Fuldam* amnem exiguus, moenibus, quibus adhuc caruerat, cinxit atque eam in formam castelli redegit, quae post ad insignis urbis magnitudinem atque amplitudinem aucta, reuerendissimorum abbatum Fuldensium ordinis *S. Benedicti*, per Germaniam primatum et S. R. imperii augustae *archicancellariorum*, in hunc vsque diem sedes est constituta. Idem *Haselstenum* mœnibus sepsit et Biberstenum; primarium hodie ditionis Fuldensis castrum, à fundamentis extruxit. Tandem curis et lassitudine corporis confectus, Babebergam in cœnobium se recepit, anno regiminis sui decimo quarto et gloriae praesulatus uitam priuatam prætulit.

Marquardus monachus postulatus a Fuldensibus.

Fuldam moenibus cingit. *et Haselstenum.* *Biberstenum extruit,* *ad monachatum redit.*

An. Ch. 1148.

LXVI. Postero anno GERTRVDIS, *Conradi*, marchionis Misnensis, filia, *Hermanni*, comitis palatini ad Rhenum, coniux, cœnobium uirginum *Michelfeld*, à colle *S. Nicolai* Babebergam ad *S. Theodorum* transtulit, atq; in eo loco, ubi adhuc hodie uisitur, et *Eberhardus*, primus ecclesiæ Babebergensis episcopus, hospitale construxerat, aedificare instituit et luculentissimis possessionibus auctum, defuncto marito multarum uirginum abbatissa, per plures annos administrauit. Sequenti anno *Poppo*, comes Hennebergius, urbis Wirceburgensis praefectus, cum uxore *Irmigarde* et fratre *Bertholdo*, *Nordeccum* et *Stenacum*, castrum et oppidum, cum allodio et caeteris possessionibus, *Eberhardo* episcopo, per manus *Rapathonis*, comitis Abenbergici, ecclesiae Babebergensis aduocati, perpetuo possidenda tradidit. Eam donationem *Poppo*, comes, eo ipso anno, *Wirceburgi*, coram imperatore, confirmauit, praesentibus et consentientibus reliquis suis fratribus, *Gebhardo* et *Günthero*, altero Wirceburgensi, altero Spirensi, episcopis, ut constat ex donationis instrumento, quod *VIII. Idus Iulias Indict. XIV. anno regni Conradi itidem XIV. Tharissæ* datum.

1149. *Monasterii S. Nicolai ad S. Theodorum translatio.*

1150. *Nordeccum et Stenacum ecclesiae Bambergensi accedunt.*

LXVII. His temporibus terra dehiscens, in agro *Lindouiensi*, non procul à *Danbachio*, cœnobii Lanckheimensis praepositura, *fontem salis* aperuit. Eum EBERHARDVS, episcopus, Adamo *Eberocensi* et Adamo *Lanckheimensi* abbatibus indulsit, ea lege, ut communem & usibus suis profuturum haberent, nec alter alterum in eiusdem possessione impediret. Qua uero ratione, aut quo tempore fons iste aquas suas continuerit, compertum non habeo. Eodem anno singulari rerum ad uictum necessariarum inopia et foeda ex ea suborta et passim dispersa pestilentia laboratum. Ex qua cum *Sigefridus*, episcopus Wirceburgensis, esset sublatus, in eius locum *Gebhardum*, comitem Hennebergium, qui cum Rugero Vahingensi prius decertarat, subrogatum, *Frisaeus* author est. Quem tamen iam ante in episcopatu constitutum fuisse, ex diplomate conuinci potest : nisi quis forte eum tunc demum ab omnibus totius ecclesiae proceribus approbatum existimare uelit.

Salinae Lindouienses *in feudum concessae.* *Fames et pestis.* *Gebhardus, episcopus Wirceburgensis.*

LXVIII. Proximo anno *Conradus*, imperator, *coronae* accipiendae et *Lombardiae* componendae studio accensus, conuentum *Babebergam* indixit. Ibi cum esset atque ea, quae ad iter necessaria erant, compararet, repentino morbo correptus *XVI. Calendas Martias*, non sine ueneni

1151. *Conradus imperator defunctus.*

An. Ch. 1151. ueneni suspicione, è uita discessit, cum A prius insignia regalia *Friderico*, Sueuiae duci, fratris filio, tradidisset, ei denique FRIDERICVM, filium suum paruulum, commendasset. Corpus eius *Babebergae* sepulturae mandatum, testantur uerba diplomatis Friderici imperatoris, quibus de donatione Monasterii Altacensis ita scribit: *Tradidimus*, inquit; *Altaha, coenobium, sanctae Babebergensi* B *ecclesiae, ob nostram et domini et patroni et praedecessoris nostri Conradi regis, in praedicta ecclesia corporaliter quiescentis, iugem et perpetuam recordationem.* Idem in alio diplomate obtentum ait Eberhardi episcopi. *Tradidimus illud ecclesiae Babebergensi, ob memoriam domini patrui et praedecessoris nostri, Conradi, regis, qui in illa ecclesia sepultus est.* Di- C plomata uero ut habentur in actis Babebergensibus, data sunt, illud *Aquis IV. Idus Martias, anno 1152.* indictione XVII. hoc *Babebergæ, III. Non. Febr. anno 1154. indict. II.* Idem *Frisaeus* in *Annalibus Franciae* memoriae commendauit, nisi quod intestina Conradi *Eberacum*, in monasterium, ab illo cumulatissime auctum, translata scribit. Contrarium ab D hac sententia tenet *Io. Cuspinianus*, et *intestina* quidem Babebergae iuxta S. Henricum imperatorem recondita, *corpus* autem *Eberaci*, in coenobio, sepultum asserit. Quorum tamen, ut et *Aventini*, *Naucleri* et aliorum, Conradum *Laureaci*, in ducatu Wirtemburgensi, sepultum scribentium, opinione, potior apud nos erit horum priuilegiorum E authoritas, quae forsan illis incognita fuerunt.

Babebergae sepelitur.

LXIX. Quinta, post *Conradi* imperatoris obitum, die, *Eberhardus* episcopus, *Fridericus*, Sueuiae dux et *Gebhardus*, Wirceburgensis episcopus, ad *Moenum* conuenerunt et, de eligendo in imperio successore, colloquium instituerunt. Qua de re, cum conuentus ad F III. Non. Martias *Francofordiam* esset indictus, FRIDERICVS, Sueuiae dux, ab imperii proceribus electus et *Aquis*, per *Arnoldum*, archiepiscopum Coloniensem, consecratus est. Quibus rebus rite peractis, FRIDERICVS Helinum *Treuirensem* et Eberhardum *Babebergensem*, episcopos, legatos Romam ad EVGENIVM pontificem, de sua digni- G tate misit et, paschate Coloniae celebrato, in Saxoniam transgressus, *Merseburgi* habuit conuentum, in quo *Sueonem* et *Canutum*, Daniae reges; de corona contendentes, reconciliauit. In festo inde apostolorum, altero *Ratisbonae* conuentu acto, Helinum et Eberhardum legatos Roma redeuntes et ab Eugenio pontifice laeta omnia referentes, audiuit. Pertinebat sub id

Fridericus imper. electionem suam pontifici nunciat, reges Daniae conciliat.

tempus *Altachium* inferius coenobium in dioecesi Patauiensi amplissimum, ad imperium, cui etiam canonem annuum, *regale seruitium* nominant, soluere tenebatur. Cum autem rei domesticæ status in eo ualde debilitatus et ordo monachorum ad paucos redactus esset, FRIDERICVS, studio religionis incensus, EBERHARDO episcopo illud, cum aduocatia et caeteris possessionibus, indulsit et diplomate sanxit, ut abbati et monachis stipendia sua intacta manerent, ipse uero Eberhardus censum imperialem et ius constituendorum abbatum et aduocatorum, et remouendi eosdem potestatem haberet atque abbatem sub homagio de regalibus inuestiret. Diploma hac de re, ut diximus, scriptum *Aquis IV. idus Martias indict. XV.* hoc anno datum fuit.

An. Ch. 1152. Altach coenobium Eberhardo episc. adsignatur.

LXX. Postero anno FRIDERICVS pascha *Babebergae*, pentecostes uero festum *Wormatiae* celebrauit et, per *Bernardum* et *Gregorium*, cardinales legatos, quos ab EVGENIO pontifice, ad abdicandos quosdam solutioris disciplinae episcopos, secum habuit, *Henricum*, archiepiscopum Moguntinum, exauthorauit et *Arnoldum* e nobili *Eclenbosiorum*, in Ringauia, familia natum, cancellarium suum, substituit. Eo anno EBERHARDVS, episcopus, certos quosdam reditus monasterio *S. Theodori* tradidit, et pro sustentatione uirginum, in uitae communionem aggregatarum, sumptus constituit annuos. Ei donationi Gregorianum collegium consensit. Insequenti anno FRIDERICVS diem, diuae Dei genitricis purificationi sacratum, *Babebergae* celebrauit et controuersiam, factione quorundam, super donatione monasterii *Altachensis* expostulantium, motam aliqua ratione finire aggressus. *Henrico*, episcopo Ratisbonensi, summum ea de re statuendi et litem terminandi arbitrium, dedit. Cum autem nemo ex contradictionibus, per legitimas inducias citatus, compareret, *Henricus* episcopus sententiam rogatus, communi principum consensione prædictum monasterium, iure a *Friderico* tradito, ecclesiae Babebergensi adiudicauit. Quo facto Fridericus *Eberhardum* episcopum, de iisdem denuo inuestiuit et, per *Bertholdum* Boiiorum comitem, coenobii aduocatum, in realem eius possessionem introduxit. Per mensem inde Iunium, *Eberhardus* episcopus sacellum, a *Conrado*, camerario, uiro pietatis magnitudine inclito, super occidentalem urbis portam extructum, consecrauit et consecratum, cum curia eidem proxima, laeuam ingredientibus ciuitatem posita et, ab eodem camerario, pro-

a. 1153. Henrico exauctorato surrogatur Arnoldus archiep. Mogunt. Sustentatio monialium S. Theodori. 1154. Monasterium Altach ecclesiae Bamberg. adiudicatum. Sacellum Conradi

An. Ch. 1154. monachorum fit diuersorium.

proprietatis iure donata, trium monasteriorum, *Lanckheimensis*, *Halsbronnensis* et *Eberacensis*, monachis indulsit, ea conditione, ut omnes eorundem monachi et religiosi, Babebergam adeuntes, ibi diuerterent et communi in eo hospitio uterentur.

Fridericus I. *imp. in Italiam mouet,*

LXXI. Interim FRIDERICVS, rebus in Germaniae constitutis, et conuocato, sub principum octobris, in fines Bauariae, ad *Lycum* amnem, exercitu, cum eo, per uallem Tridentinam, in Italiam descendit et, rebellione Mediolanensium coercita, reliquas Lombardiae partes lustrare perrexit. In eo itinere EBERHARDVS, episcopus, eum praecipue est secutus et fidum in omnibus ei se comitem exhibuit.

comite Eberhardo *episc.*

1155. *officiositatem suam, pontifici exhibitam*

LXXII. Sequenti anno FRIDERICVS, festo pentecostes in agro Bononiensium acto, *Viterbium* accessit, et pontifici, ADRIANO, eodem aduenienti, obuiam progressus, *strepam* de equo descendentis sustinuit et manu eum in tentorium introduxit. Data inde dicendi potestate, *Eberhardus* episcopus sic orsus est loqui:

et ab Eberhardo *episc. depraedicatam,*

Gratias Deo summas agimus, beatissime pater, qui nostri nos compotes uoti fecit, in eum locum adducens, in quo sanctissimo tuo conspectu perfrueremur, cuius summa iam pridem cupiditate flagramus. Notum ergo tibi sit, quemadmodum haec, ex finibus terrarum, pro regni honore, collecta ecclesia, principem hunc suum, ad tuam beatitudinem prouehendum, ad culmen imperialis honoris adduxit, uirum nobilitate, prudentia, fortitudine et uictoria praestantem, rectae fidei obseruatorem, pacis cultorem, atque imprimis S. Romanae ecclesiae studiosum, quam ipse complexatur, ut matrem, cuius rei argumento esse potest humanitas modo erga te exhibita, cum te uenientem laetus susceperit, et solenne officium, ad pedem inclinatus, praestiterit. Quare petimus, ut et tu, quae tua sunt, peragas, id est, ipsum imperiali, quae desideratur, corona exornes. Quae cum dixisset *Eberhardus*, in hunc modum respondit pontifex:

ab Adriano *uero taxatam,*

Audiuimus, inquit, *frater episcope, quae locutus es, speciosa quidem uerba, sed opere non exhibita, siquidem princeps tuus sinistram descendenti strepam tenuit, cum dextra fuisset contrectanda.* Cui FRIDERICVS,

arguit admodum purgat.

commotus non nihil ac paululum subridens, respondit, *minime se studuisse apprehendendis strepis, tu primus es pater*, inquit, *cui tali officio deseruimus. Sed scire uelim abs te, officii hoc genus ex debito an sit, an ex beneuolentia? Quodsi ex beneuolentia descendit, quis causabitur negligentiam in spontaneo: sin ex debito, parum interesse putamus quo latere accesserit, qui uenerabundus accedit.*

An. Ch. 1155.

Hac uerborum concertatione, cum, ut *Cranzius* scribit, bona diei pars absumpta et conuentus utrinque dilapsus esset, postera die in castra reuocatus et de consecratione denuo per principes rogatus pontifex, se quod peterent benigne concessurum, respondit, si FRIDERICVS opem sibi, ad retinendam dignitatem suam, aduersus insolentem Romanorum nequitiam, adferret.

a pontifice, opem suam stipulante,

Quod cum FRIDERICVS se facturum promisisset et coronam imperialem manu pontificis accepisset, inde per Veronensium agrum in Germaniam reuersus est.

corona redimitur

1156. Beatricem *ducit.*

LXXIII. Proximo anno, nuptias cum BEATRICE, *Reginaldi*, *Burgundiae comitis* filia, Wirceburgi, in maxima principum frequentia celebrauit. Ibi cum esset, ingens ciuium et mercatorum Babebergensium multitudo accessit et, more supplicantium, tribunal eius adiuit.

Bambergensibus de teloniorum nimietate querentibus,

Quaerenti, *quinam essent, quidue peterent? se Babebergenses esse*, dixerunt, *ob id ad eum profectos, ut exactiones grauissimas, quibus in Moeni flumine, ab exactoribus afficerentur, exponerent, non diffidere, ubi ille cognouerit, quin, pro sua in omnes aequitate et iustitia, sibi et ad inopiam uergenti amicae urbi, auxilium adferret.* Quibus acceptis FRIDERICVS, haud mediocriter pro re commotus, *bonum eos animum habere iussit, nam se propediem auxilium allaturum* ac continuo ad VIII. *idus Aprilis*, anni insequentis, ea de re conuentum *Wormaciam* indixit et, ut omnes, qui telonia in Moeni flumine haberent, tempore praestituto adessent et ius suum, uel regum, uel imperatorum donationibus ac priuilegiis, docerent, serio edixit.

comitia Wormatiae indicit:

ac reis emanentibus,

Cum uero plerique omnes regia iussa despicerent, nec ut iussi erant, ius suum docerent, FRIDERICVS, ex sententia principum, omnia et singula telonia, à Babeberga usque Moguntiam, tribus saltem, *Neostadiensi* ad Moenum, *Aschafenburgensi* et *Francofordensi*, exceptis, abrogauit et diplomate sanxit, ut mense Augusto, per septem dies, ante et post assumptionis festum, *Neostadii* et *Aschaffenburgii*, de singulis nouis nauibus a singulis 42. *denarii* soluerentur.

telonia ad ternarium numerum reducit.

Francofordiense uero imperio cederet et mercatores, uel per Moenum ascendentes, uel in eius ripa, quae uia est regia, funes trahentes, ab omni quauis alia exactione liberi deinceps et immunes essent. Extant adhuc illae tabulae quibus FRIDERICVS, sub centum librarum auri optimi multa, posteritati cauit. At profecto, si unquam in coercendis et comprimendis tot nouis et acerbis exactionum generibus,

quae ad uiginti tria demum multiplicata.

An.Ch.1157. bus, *Friderico* opus fuit, hoc certe tempore ut cum maxime opus esset, ubi insatiabile ibi illud exigendi cacoethes ita inualuit, ut in praesentem diem tres et uiginti teloniorum stationes, huic imperatoria Friderici sanctione contrariae et de nouo excogitatae, in Moeni flumine, a Babeberga usque Moguntiam numerentur et inueniendis imponendisque nouis quilibet sit ingeniosissimus et promptissimus.

1158. *In comitiis Bambergensibus*

LXXIV. Proximo inde anno, post confectum bellum Polonicum et celebratum Magdeburgi conuentum, alterum FRIDERICVS *Babebergae* habuit. Eo ius ibi dicente, *Rapotho*, comes Abenbergius, Burgi et ecclesiae Babebergensis aduocatus ac, eiusdem beneficio, comes Ratzingauiensis, ad tribunal eius accessit et singula, quibus a *Gebhardo*, episcopo Wircebergensi, in comitatus sui territorio et iurisdictione, ob allodiorum placita, centurionum ordinationes, fractae pacis quaestiones et alia, hactenus affectus esset et nunc ut cum maxime afficeretur, detrimenta exposuit et, ut his salutare adhiberet remedium, suppliciter orauit. Qua de re, cum noua illico inter *Eberhardum* Babebergensem et *Gebhardum* Wirceburgensem episcopos, nata esse controuersia, FRIDERICVS eam, ne in bellum exiret, ex sacri palatii procerum, qui aderant, sententia, summa prudentia diremit, *Eberhardo* episcopo comitatum *Ratzingauiensem* et caetera, quae in quaestionem deducta fuerant, adiudicando et similem de aliis comitatibus, beneficio imperiali ad ecclesiam Babebergensem pertinentibus, sententiam pronunciando. Caeterum comitatus Ratzingauiensis complexus est *Auracum ducis, Cennam, Höchstadium* oppidum, *Höchstadium superius, ecclesiae praefecturam, Dachsbachium, Vlfeldum, Mülhusium, Wacherodum,* cum castris et finibus; ad haec oppida et praedia pertinentibus, ut ex priuilegiis apparet, quibus horum donationes confirmantur.

Lites inter comitem Ratzingauiensem et episcopum Wirceburgensem *dirimuntur.*

Ratzengauiensis comitatus pomoeria.

LXXV. Per eosdem dies Fridericus conuentum apud *Wirceburgum* habuit et legatos HADRIANI pontificis audiuit, qui cum sermone suo ostenderent, *imperatorem beneficii loco accepisse a pontifice insigne regium*, FRIDERICVS acriter restitit et, deliberatione ea de re cum principibus habita, legatos recto itinere, nulla tracta mora, Germania excedere iussit, quod *se soli Deo et principibus imperium acceptum referre* diceret, ut late de his rebus *Radeuicus*, in *Othonis episcopi Frisingensis appendice*. Dimisso inde conuentu, *Ratisbonam* progressus, in praesentia *Moguntini, Coloniensis, Babebergensis, Wirceburgensis*, episcoporum, Friderici *Sueuiae ducis* et caeterorum imperii procerum, quosdam principes, propinquos suos, inter se conciliare studuit et *Othoni* Frisingensi, patruo suo, certa quaedam uectigalia indulsit. Ibi VLADISLAVS, Bohemiae dux, ob egregium, in bello Polonico, nauatam operam, ad regium fastigium euectus, diademate solenni ceremonia a *Friderico* redimitus fuit et, pro *aquila nigra, Leonem candidum bifurcatae caudae, in campo rubro,* insigne regium accepit.

Nuncii apostolici, imperatorem pontificis beneficiarium nuncupantes, *Germania excedere iubentur.* *Otho Frisingensis uectigalia accipit.*

An.Ch.1159.

LXXVI. Sub id tempus FRIDERICVS, Italico bello decreto, alteram in *Insubriam*, aduersus *Mediolanenses*, expeditionem fecit atque eos, ad se adeuntes et culpam deprecantes, mediantibus Friderico, archiepiscopo *Coloniensi*, Eberhardo episcopo *Babebergensi*, *Bohemiae* rege et Leopoldo *Austriae* duce, pacificatoribus, iuratis prius conditionibus, in gratiam recepit et, relicto inde apud exercitum *Eberhardo* episcopo, qui uenientes et negotia habentes audiret et causas eorum ac lites terminaret, ipse Vesuntionem Burgundiae urbem accessit et relictam a socero ditionem iureiurandi sacramento sibi obstrinxit. Hac ratione *Burgundia*, ut *Vignierius* author est, sub imperio germanico rursus coiuit.

Mediolanenses culpam deprecantes, *in gratiam recipiuntur.* *Burgundia imperio denuo iungitur.*

LXXVII. Postero anno, FRIDERICVS, acto apud *Mutinam* resurrectionis die, *Eberhardum* episcopum, cum exercitu in Bononiensium agro morantem, uisitauit et legatos inde ad fredum in terris ecclesiae subiectis exigendum, misit. Vnde nouum inter imperatorem et pontificem excitatum est incendium: de quo *Eberhardus* episcopus litteras ad *Eberhardum*, archiepiscopum Salisburgensem, dedit, quarum partem aliquam illustrandae gratia adiicere placuit: *super haec*, inquit, *ad lat. Septembr. Hadriano pontifice Anagniae mortuo, Cardinales duos, Rolandum Senensem et Octauianum Romanum, sublegerunt, quorum hic Victoris IV. ille vero Alexandri III. nomen accepit.* De qua re idem *Eberhardus* episcopus ad Eberhardum Salisburgensem ita scripsit: *conuenientibus* &c.

Propter fredi exactionem lites ortae inter imper. et pontificem.

1160. *Eberhardus priuilegia amplissima impetrat.*

LXXIIX. Sequenti anno FRIDERICVS, post obtentam a *Cremonensibus* uictoriam, se *Papiam* recepit et, precibus Eberhardi episcopi adductus, ecclesiae *Babebergensi* tria priuilegia amplissima concessit et aureo sigillo firmauit. *Vnum*, in quo donationem monasterii *Altacensis* denuo confirmauit. In *altero* authoritate sua rata ea omnia esse iussit, quae biennio ante Babebergae, in celebri principum conuentu, inter Eberhardum et Gebhardum episcopos, per pragma-

primum, *secundum,*

An. Ch. 1060. pragmaticam sanctionem, decreta fuerant. *Tertio* vero *Bothensteinum*, *Gosweinsteinum*, *Winceram*, *Gicheburgum*, *Lichtenfelsum*, *Wasserburgum*, *Nordeccum*, *Kunstadium*, *Nordhaldum*, *Francobergam*, *Hochstetum*, *Veteronam*, oppida et castra, tam Eberhardi, quam antecessorum industria, ecclesiae Babebergensi acquisita, ab omni iure feudali exemit. Tum vero imprimis ea quae paulo ante, ut in *Egilberto* episcopo commemorauimus, inter ipsum et *Poponem*, comitem de *Gicheburg* et *Lichtefels*, legitima conuentione transacta fuerant, confirmauit et rata esse decreuit, quamdiu Bertholdus comes et unus ex eius filiis superstes existeret. Ipsis uero uita functis, in amborum personis conditio, absque ulla alia ulteriore successione, finem haberet. Ea priuilegia leguntur data *Papiae XVI. Calend. Septembr. anno regni* Friderici *VIII. imperii V. Indict. VIII.* His rebus ita perfectis, FRIDERICVS *Eberhardum* episcopum, militaribus incommodis alleuatum et muneribus ornatum, cum suis domum dimisit.

Eberhardus muneribus ornatus domum dimittitur.

Contra Mediolanenses expeditio decernitur.

LXXIX. Ad huius anni exitum, conuentus principum *Erfordiae* est celebratus, quo noua in Insubriam FRIDERICO auxilia aduersus *Mediolanenses* decreta fuerunt. Ei conuentui interfuerunt *Coloniensis*, *Treuirensis*, *Babebergensis*, *Merseburgensis*, *Cicensis*, *Misnensis*, episcopi, Henricus *Saxoniae*, Fridericus *Sueuiae* duces, Ludouicus *Thuringiae Landgrafius*, Conradus, *Saxoniae palatinus*, Albertus et Otho *Misniae* marchiones. Et anno proximo fere omnes, 1161. siue a *Friderico* acciti, siue uicem eius soliciti, cum maximis copiis in Italiam redierunt. Quorum auxilio FRIDERICVS erectus, *Mediolanum* arcta obsidione cinxit. Postero anno expugnatam 1162. cepit, ciues expulit, muros deiecit et, domibus paucis seruatis, templis euersis, aratrum per medium urbis traxit, atque salem aspersit. Eodem anno *Henricus*, comes Hennebergius, permutauit *Heydam* et *Hirtendorfum* et ab *Eberhardo* episcopo accepit pro eis *Husarum* praedium et *Kisescium* castrum, ad Salam amnem positum, ex quo coenobium ordinis praemonstratensium aedificauit.

Mediolanum solo aequatur.

Coenobium ordinis praemonstratensium.

LXXX. *Sexto* inde *idus Martias* anni 1613. insequentis FRIDERICVS, ex Italia in Germaniam reuersus, *Norimbergam* processit et mercatoribus *Babebergensibus* et *Ambergensibus* amplissimum negotiandi priuilegium dedit in haec uerba: *Fridericus Romanorum* &c. Erat sub id tempus in his regionibus quoddam hominum genus, quod, ad ecclesiae arbitrium, cogebatur quoduis praestare obsequium, sine recusatione, poterant ta-

Facultas negotiandi datur Bambergensibus et Ambergensibus.

A men uel libertate donari, uel aliis in seruitutem concedi. Tales quinque proprietatis suae foeminas, *Dietmutam*, *Mathildin*, *Gertrudem*, *Pertradam* et *Otiliam*, patre *Eberhardo* Nigro, ciue Norinbergensi, natas, cum unius earum *Dietmutae* nimirum filiis, Rudegero, Conrado, Burcardo, *Fridericus* Sueuiae dux, Conradi regis filius, authoritate et B consensu FRIDERICI imperatoris, patrui sui, *Eberhardo* episcopo ita tradidit, ut quacunque conditione eas habere uellet, in ea permanerent. Quas *Eberhardus* ab omni iure censuali et beneficiario exemit, et honestioris familiae suae ius eis indulsit. An. Ch. 1163.

Homines proprii ecclesiae donati. emancipantur.

LXXXI. Sequenti anno FRIDERICVS certis conditionibus emit a Geor- 1164. C giano collegio uicum *Waldmanshofium* pro 70. argenti marcis. Proximo uero anno cum in festo pentecostes fre- 1165. quentem episcoporum, abbatum et principum conuentum *Wirceburgum* aduocasset, controuersiam inter canonicos Babebergenses et Albertum, comitem *Trubendingium*, ob *Stafelsteinum*, motam, ratione aliqua finire aggressus D est. Ea uero res hoc principium et exitum habuit. Constituerat superioribus annis LOTHARIVS imperator ex uico *Staffelsteno* oppidum, iure exigendi furcam et constituendi mercatum con tributo, quae res discordiam inter partes adhuc aluerat, comite bona sua et praedia, quae in eo ab Alberto, duce Rotenburgio, in feudum habebat, et ipse dux E de iisdem ab ecclesia Wirceburgensi inuestiebatur, imminui, quaerente, canonicis uero donationem imperialem et priuilegia sibi indulta allegantibus. Hanc, inquam, controuersiam FRIDERICVS authoritate sua ita sustulit, ut canonicis Babebergensibus mercatum et caetera, quae imperiali largitione se consecutos esse comprobauerant, inuiolata deinceps manerent, bonorum ue- F ro *S. Kiliani* possessiones, saltem inter aedium suarum limina uendendi et emendi licentiam haberet, sine tributi alicuius praestatione. Sin autem more institorum tabulam in publico ponere, merces suas extrudere, uel res alias, quae uenire solent, in domos suas extrinsecus de foro introducere uellent, debitum G inde assem persoluerent. Ibi quoque totius imperii procerum sententia decretum, ut PASCHALIS, qui in VICTORIS demortui locum subrogatus erat, pro iusto pontifice in perpetuum haberetur, nec ullus deinceps pontifex reciperetur, nisi qui sciente et consentiente Romano rege electus esset.

Waldmanshoff imperatori venditum.

Canonicorum Babebergensium et comitiis Trubendingii lites, de mercatu Staffelsteinensi, dirimuntur.

XC. Postero anno FRIDERICVS no- 1166. uam in Italiam expeditionem decreuit et, praemissis Christiano, *Moguntino*, et Rinal-

Fridericus denuo in Italiam mouens

An. Ch. 1167. Rinaldo, *Coloniensis*, archiepiscopis, ipse A
1167. *Nouembri mense* subsecutus est. Et sequenti anno post *Romam* captam et expugnatam, PASCHALEM restituit, plurimas Italiæ urbes, arces et oppida in potestatem redegit et uarios eis, ad reddenda iura, iudices assignauit.

Roma capta

iura maiestatis exercet.

1168. LXXXIII. Proximo anno, gliscentibus inter Saxoniae duces et *Henricum Leonem* bellorum contentionibus, conuentum *Babebergam* indixit et pacem inter eos conciliauit. B *Vdalricus Memelsdorfius*, Georgiani collegii canonicus et ecclesiae Halstadiensis rector, *molendinum* retro ecclesiam, propriis impensis extructum, eo iure, quo ille possederat, eidem habendum tradidit et ab EBERHARDO episcopo eius confirmationem impetrauit. C Tunc temporis canonici nullis uice-rectoribus usi sunt, sed ecclesias ipsi, in omnibus ecclesiasticis muneribus, baptizando, concionando et sacra administrando, rexerunt et populo, non tam uerbis, quam exemplis, praefuerunt.

Saxoniae duces conciliat.

Molendinum, retro ecclesiam Halstediensem huic donatur.

Canonicorum prisca libertas.

LXXXIV. Egressus inde Babebergâ FRIDERICVS, *Wirceburgi* uetera, de more, D priuilegia instaurauit et, *Heroldo*, episcopo et caeteris ecclesiae proceribus petentibus, *prouinciale iudicium* confirmauit. In istis priuilegiis dictum prouinciale iudicium, non ducatus Franciae orientalis, sed dioecesis et urbis Wirceburgensis iudicium appellatum, quod, ut *Frisaeus* scribit, eius iurisdictio non uniuersam Franciam orienta- E lem, sed solam ciuitatem ducalem Wirceburgensem et relictam ab Hetano ditionem, complecteretur et plures in Francia principes et comites essent, quorum quilibet in sua prouincia certam et discriminatam ab hac iurisdictionem haberet, ut superius ex dicto Frisaeo, *de Francorum ducibus*, retulimus. F

Iudicium prouinciale Wirceburg. confirmatur.

eius pomoeria.

1169. LXXXV. Postero anno EBERHARDVS episcopus, de iuribus oppidi *Staffelsteni*, Georgiano collegio, per *Lotharium* imperatorem, concessis, a *Friderico* imperatore approbatis, cognitionem exercuit et *Giselberto* praeposito telonium in ea instauratum confirmauit. Extat diploma in ante diem quartum *Cal. Septembr.* datum. Sequenti anno qui G fuit 1170. FRIDERICVS imperator, natalitiis domini in *Alsatia* celebratis, in purificatione conuentum *Norimbergae*

Gregoriani collegii uectigal in Staffelstein confirmatur.

Friderici imp. legati,

habuit. Ibi abbates, *Claraeuallensis* et An. Ch. 1170. *Cisterciensis*, professi sunt, se ad ALEXANDRVM pontificem in Italiam profecturos et res inter ipsum pontificem et imperatorem composituros, si FRIDERICVS *Eberhardum*, episcopum Babebergensem, qui unus tum ex Germanis episcopis cum *Alexandro* sentiebat, sibi adiungeret socium. Non respuit FRIDERICVS conditionem, ut qui *Lambardos*, ab Alexandro desertos, se facile credebat subacturum, atque ita omnes ire, cum liberis de pace mandatis, praecepit. ALEXANDER, ubi legatos ad se, de pace a *Friderico* mitti cognouit, obuiam Beneuento *Verulas* processit atque ibi senatu dato, *Babebergensem*, publice de pacis compositione differentem, benigne audiuit. Verum cum pactionem haud quaquam e re foederatorum expedientem uideret, legatos re infecta dimisit. Proximo anno foeda pestilentiae lues totam fere Germaniam attriuit cum passim omnia hominum pecudumque cadaueribus complerentur. Ex continuis pluuiis non modica etiam inundatio perdidit fruges, agros et uillas.

pacem inter ipsum et pontif. conciliaturi,

humaniter excipiuntur,

at re infecta dimittuntur.

1171. *Saeua pestis.*

Inundatione.

1172. LXXXVI. *Idibus Iulii* anni insequentis EBERHARDVS episcopus e uita decessit, anno pontificatus sui XXVI. Virtutis eius elogium edidit *Radeuicus*, in Othonis episcopi *Frisingensis appendice*, in haec uerba: *Erat*, inquit, *Eberhardus episcopus religione et scientia praeditus, uitaeque purioris institutionibus instructus. Cumque ad fidem imperii et honorem, prae ceteris diligentiam habere cognitus esset, apud quam plurimas terras opinio de eo celeberrima peruulgata est, eiusque studium circa scripturae sensus ac quaestionum discursionem tam attente uersabatur, ut inter praelia commorans diuersas et ingentes curas earum, sedula meditatione, solaretur. Cum autem episcopos omnes, seu cuiuslibet ordinis ecclesiastici uiros, imperator deligeret, eosque ampliori honore dignos duceret, specialiter tamen memorati uiri, ut prudentissimi, nitebatur consilio eumque dignum aestimauit, in cuius arbitratu et discretione operas suas locaret, et onus simul ac honorem communicaret.* Corpus eius, cum ingenti omnium luctu, in *basilicam* cathedralem delatum, ante aram *S. Gertrudis*, qua itur ad ambitum, sepulturae mandatum fuit.

Eberhardi obitus,

elogia.

tumulatio.

An. Ch. 1172. An. Ch. 1174.

HERMANNVS,

VNDECIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXXXVII.

HERMANNI ortus.

EOdem anno HERMANNVS, *Misniae marchio*, ex communi sacrorum procerum sententia, in EBERHARDI demortui locum, episcopus est sublectus. Huius pater *Conradus*, ante consecutos filii honores, arma equestria ultro exuit et in basilica Misnensi suspendit et, relicta humanarum rerum cura, monachum in *Lauterburgiano* monasterio, non procul ab Hala Saxoniae, in monte sito, induit atque ibi, paucos post menses, extremum spiritum edidit, tredecim liberorum parens. Postero inde anno HERMANNVS *noualium decimas*, in agro *Turnauiensi* acquisitas, ecclesiae confirmauit.

1173. Noualium decimae confirmatae.

1174. Hermannus Friderici imp. filiis expectatiuam concedit

LXXXVIII. Anno sequenti *Friderico* et *Othoni*, Sueuiae ducibus, FRIDERICI imperatoris et BEATRICIS augustae filiis, ditionem *Longaiensem*, ad occidentem aquilonarem, in Bauaria, uersus Bohemicam syluam, *Hildesbergam* item et *Nitbergam*, arces, praefecturae sedem in *Wincera* et caetera bona, quae *Gebhardus*, comes *Sulzbacensis*, ab ecclesia Babebergensi in feudum habebat, se iure beneficiario concessurum spopondit. Ea autem res ita conuenit, ut Gebhardus comes ea bona dum uiueret, obtineret: post eius uero sine heredibus discessum, integra eorum possessio in *Fridericum* et *Othonem*, duces, transiret eaque HERMANNVS episcopus, manu sua dimissa, in potestate eorum esse arbitrioque iuberet: contra FRIDERICVS imperator, uel si quid ei humanitus accidisset, BEATRIX, augusta, mille ducentas argenti marcas, cum libero quodam praedio, decem marcarum annui reditus, episcopo et Georgiano collegio traderet, atque eius rei gratia agrum *Nitgoiensem* et caetera bona, ad ulteriorem Regnesi amnis ripam posita, pignoris loco obligaret. Extat diploma *Werdae* ad Danubium *III. Idus Iulias* eo ipso anno datum.

in bonis comitis Sulzbacensis

pactis, pro dominio directo remisso,

quibusdam conditionibus.

Sulzbacensium comitum genealogia.

LXXXIX. In hoc *Gebhardo* illustris comitum Sulzbacensium stirps defecit, quorum inchoatus in *Ernesto*, Castellae et *Othone*, Ameranae uallis ducibus, et in *Gebhardis* et *Berengariis* diu fuerat continuatus in Norico principatu. Ernesti filius, GEBHARDVS, condidit egregium, ad Treini et Alisi amnium A confluentes, *Sulzbacensium* oppidum, et nomen ei ab euentu imposuit. Nepos autem BERENGARIVS, *Castellensis* et *Bertholdgadensis*, monasteriorum conditor praedicatur. Hujus fuere filii *Fridericus* Castellensis, *Otho* Habesbergensis, *Beringarius*, Sulzbacensis comites. Beringarius *Gebhardum* habuit filium, et 4. filias, e quibus *Gertrudem* et B *Bertham*, potentissimis totius christiani orbis monarchis, hanc MANVELI Constantinopolitano, illam CONRADO *III.* Romanorum imperatori, coniugio societas in annalibus Castellensibus est memoriae proditum. Horum parens, *Auentinum* et annales sequimur, anno a nato Christo ex Maria uirgine supra millesimum septuagesimo septimo, in C quinta Italica Friderici imperatoris expeditione, cum *Friderico* Sueuiae duce duce, *Conradi* caesaris filio et nonnullis aliis, insigni morte sublatus est et stirpem in Gebhardo filio, sine heredibus mortuo finiuit.

Sulzbach oppidi ut et Castellensis et Berchdolsgadensis monasteriorum conditores.

Gebhardus ultimus suae gentis ἄπαις moritur.

Hospitale in Cario

XC. Eodem anno HERMANNVS episcopus in *Cario*, suburbii Babebergensis monte, positum, et ab EBERHARDO, pri- D primo ecclesiae episcopo, olim, ut paulo ante diximus, constitutum, monasterio *S. Theodori* adiunxit et testamento cauit, ut post abbatissam uita functam recens electa antistita suae dignitatis *inuestituram* ab episcopo, ipsius uero hospitalis *curam* a Georgiani collegii canonicis, per manum decani acciperet et inseparabili iure possideret.

adiungitur monasterio S. Theodori, sub certa lege.

E XCI. Postero anno FRIDERICVS imperator, ad uindicandum *Lombardorum* contumaciam, nouam denuo in Italiam profectionem suscepit. In ea expeditione ab *Henrico Leone*, Saxoniae duce, turpiter desertus et propemodum supplex ingenti fastu contemptus, in tantum uitae discrimen uenit, ut, equo subsesso deiectus, diu desideF ratus fuerit. Hanc perfidiam, ut puniret, relictis in Italia, apud exercitum, *Othone Witelsbachio* et *Bernardo Anhaltino*, ducibus, ipse clam in Germaniam se recepit, et *Babebergae*, in frequenti principum conuentu, *Henricum* de maiestate reum postulatum, et lata sententia damnatum, proscripsit et mox inde in Italiam reuersus est.

Fridericus I. imperator in bello Longobardico.

ab Henrico Leone desertus,

hunc tanquam maiestatis reum proscribit.

Hermannus episc. a Carinthiis bona

XCII. Ineunte inde alterius anni uere, HERMANNVS, episcopus, iter in *Carinthiam* instituit atque ea bona, quae

gium recipit

quae

An.Ch. 1176.

quae circa oppidum *S. Viti*, beneficio *Engelbardi*, marchionis, ecclesiae remanserant, in potestatem recepit et, post solenne a proceribus et populis exactum sacramentum, *Veteronum* in castrum processit. Ibi cum esset, ius praefecturae eorundem et caeterorum bonorum, quae prope *Dieterichstenum* castrum erant, *Hermanno*, Carinthiae *duci*, hac adiecta conditione, commutauit, ut mercede constituta contentus, in audiendis afflictorum querelis et dirimendis ac tollendis controuersiis, certis et statutis diebus, ius omnibus ex aequo diceret, nec quicquam iuris in foro, nisi de sanguinis effusione, de pignoribus et furtis, haberet. Vicarium, si opus esset talem substitueret, qui iuuitias colligeret nec homines exactionum multitudine grauaret. Imprimis uero illud caueret, ne in ministeriales et allodia iudicium sibi sumeret, sed, in his et rebus aliis, suam potius sententiam exspectaret.

Hermanno duci iurisdictionis limites praescribit.

XCIII. Caeterum re' composita, HERMANNVS, patriae reuisendae studio incensus, maturato itinere, *Babergam* se retulit. Vbi proximo anno uitam amisit et in coenobio ad *S. Theodorum* sepulturam accepit. Dies eius *anniuersarius* in festo *S. Basilidis*, in basilica cathedrali peragi non solet. Et hoc a nonnullis fieri aestimatur ideo, quod potius alienas, quam propriam, prouehere & possessionibus instaurare, ecclesiam maluerit. Quocunque autem modo res se habeat, ego ob singularis pietatis studium et caeteras uirtutes eius eximias, dignum eum censeo qui fidelibus ecclesiae pontificibus annumeretur.

An.Ch. 1176. *vitam finit, 1177.* *Cur eius dies anniuersarius non peragatur.*

OTHO LARGVS,

DVODECIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

XCIV.

Otho Andechsius genere,

QVarto *idus Iulias* HERMANNO episcopo e rebus humanis exempto, OTHO, *comes Andechsius*, cognomine LARGVS, e S. Othonis episcopi fratre *Bertholdo* nepos, totius cleri et optimatum suffragiis, in eius locum subrogatus est, quando cum munificentia uiri probitas et sapientia eligendum hunc unum omnes hortabatur. Vnde cum insequenti anno grauis inter Conradum, archiepiscopum *Salisburgensem* et Hermannum, comitem *Ortenburgium*, a clero et populo Goricensi electum episcopum, lis esset orta, his, noui parandi iuris causa, episcopi electionem ad se traducere uolentibus, archiepiscopo uero, ius ad eos non pertinere, contendente, ex communi sententia, res in OTHONIS episcopi arbitrium reiecta fuit. Qui, causa cum *Henrico*, episcopo Brixiensi, *Hermanno*, Carinthiae duce et nonnullis aliis principibus, agitata, omnem authoritate sua controuersiam sustulit et pacem inter eos sanciuit. Proximus annus hiemis et niuis asperitate et multitudine fuit insignis, quibus sese exundantia flumina sata prope omnia corruperunt.

1178. ab archiepisc. Salisburg. et comite Ortenburg *arbiter electus* *pacem inter ipsos conciliat.* *1179. Hiems rigida.*

XCV. Postero anno FRIDERICVS imperator, acto apud *Wirceburgum* conuentu, *Henricum Leonem* omnibus ditionibus exuit, et ducatum *Noricorum* OTHONI *Witelsbachio*, comitum palatinorum Rheni et Bauariae ducum familiae conditori, *Saxoniae* BERNARDO *Anhaltino* attribuit. Inde *Bertholdum*, comitem Andechsium, Othonis episcopi fratrem ab omni Bauariae ducum iurisdictione exemit et *Meraniae* ducatus titulo insigniuit. Fuit autem *Merania* prouinciae ad *Athesin* caput, a quo ducatus ille, prima autem ab eiusdem nominis urbe Dalmatiae, *Mantinia*, ut *Auentinus* putat, denominationem accepit.

1180. Henrico Leo ditionibus deiecto Otho Witelsbachius Saxoniae et Bernhardus *Anhaltinus Saxoniae ducatu inuestiuntur.* *Ducatus Meraniae origo.*

XCVI. Quarto idus octobris anni insequentis OTHO, episcopus, monasterium *Dissense*, ad Ambronislacum, a maioribus, *Bertholdo I.* Andechsio et *Othone* Wolfratshusio comitibus, constitutum, dedicauit, et amplissimis praediis honestauit. Proximo anno BOLESLAVS primus a FRIDERICO imperatore, *Lubecam*, eo tempore Henrici Leonis urbem, obsidente, dux *Pomeraniae* creatus, pia gentis suae ad Christum conuersionis recordatione compulsus, ducatum suum monasterio *archangeli Michaelis* et *S. Othonis* episcopo, Pomeranorum apostolo, in eo sepulto, tributarium constituit, singulis tabernis in *cerae lapidem* (ponderis id genus est) uiginti sex librarum, in singulos annos, obligatis. Tenebat sub id tempus comitum *Chamaborum* familia, beneficio episcoporum Babebergensium, ius praefecturae monasterii *Alterbacensis*, idque saeuiore quam ante imperio gubernabat. Qua re cognita, OTHO episcopus, tantam tyrannidem et insolentem *Adelranni* comitis dominatum haud quaquam ferendum ratus, consilium remouendi coepit et, postero anno, accersitum ad se et grauiter obiurga-

Diessense monasterium dedicatur. *1182. Boleslaus primus dux Pomeraniae,* *ex gratitudine* *tributarium facit ducatum suum.* *Adelrannus monasterii Alterbacensis aduocatus,* *ob nimiam duritiem* *ab officio remouetur.*

An. Ch. 1182. gatum, exauthorauit et monachis, permissu ecclesiae *Babebergensis*, deligendi aduocati potestatem concessit. Ab his comitibus, ex marchionum *Voburgensium* familia oriundis, Landgrauii *Lauendelburgenses* descendunt.

Landgrauiorum Lauendelburg. ortus.

Uldaricus Memelsdorfius auget donaria ecclesiae Halstadt.

XCVII. Proximo anno *Vldaricus Memelsdorfius*, canonicus et ecclesiae Halstadiensis rector, bona, prius ecclesiae per se concessa, cumulare de more aggressus, aliquot agrorum iugera, areas quasdam et prata, cum praefectura et caeteris iuribus basilicae cathedrali indulsit, et donationis tabulas, manu sua subscriptas, super altare *D. Georgii*, ut testata sacratis monumentis esset, deposuit ac solenni se in eam rem iureiurando deuinxit. Eam donationem, assensu suo approbatam, OTHO episcopus priuilegio confirmauit.

1184. *Sulzbacensia feuda deuoluuntur ad Friderici II. imper. filios.*

XCIIX. Postero anno *Gebhardo* comite Sulzbacensi sine stirpe uirili absumpto, pacta, prius inter FRIDERICVM imperatorem et filios eius, *Fridericum* et *Othonem* duces, et HERMANNVM, episcopum Babebergensem, inita et certis solennitatibus confirmata, ad effectum perducta sunt. Ea autem qualia fuerint, paulo ante in HERMANNO episcopo retulimus. Ex quibus *Auentini* error perspicue conuincitur, qui, *bona Gebhardi* uult *derelicta et herede uacua ad fiscum Bauariae ducum redacta fuisse*, contendit. Erat aestas calidissima et tam insolita caloris uis, ut mense Decembri, Ianuario, Februario, uites et arbores florerent, mense Maio segetes maturae factae secarentur et Calendis Augusti, ex uuis maturatis plurimum optimi uini exprimeretur. Quam sequenti anno hyems omnium atrocissima excepit, ut mense Maio et in ipso pentecostes festo, uites, segetes et arbores ui frigoris aruerint.

Auentini lapsus.

Aestas praematura caloris

1185. *Hyems horrida.*

1186. *Prioratus S. Iacobi in Pomerania*

XCIX. Proximo anno *Iacobus Beringerus*, ciuis Babebergensis, uoti damnatus, *prioratum S. Iacobi* Stetini in Pomerania, magnificis per se excitatum impensis, communi procerum et totius populi consensu, monasterio montis archangeli Michaelis obtinuit. Huius donationis testis fuit *Sigefridus* episcopus, Caminensis, qui eam authoritate sua confirmauit. Proximo anno OTHO episcopus *Hostadium*, mille passus super *Lichtenfelsum*, non procul a Moeno, hodie praedium, olim castrum munitissimum, ab asperis pignorum uinculis partim exemtum, partim ab Eberhardo comite Risebergio emtionis titulo comparatum et ad manus suas resignatum, *Langheimensi* monasterio firmauit, atque ita scribam in donationis tabulas referre iussit.

monasterio S. Michaelis donatur.

Hostadium 1188.

Langheimensi monasterio conceditur.

C. Caeterum *Reisenbergiorum*, *Frens*- A *dorfiorum*, *Waschenfeldensium* comitum, eadem fuit cum *Schlüselbergiorum* familia, nisi quod ab iis locis, ubi regiam habuerunt, appellari maluerunt. Per id tempus, iniquus aeris alieni et inexplebilis usurarum farrago, ecclesiam grauiter afflixit et maxima eo nomine ei incommoda intulit. Quia *Fridericus*, Frensdorfius comes, *Babebergam*, *Cro*- B *nacum*, *Barthuen*, *Tharissam*, *Halstadium*, *Geisfeldum*, *Creycium*, *Rosamullam* et *Rotam* urbes, monasteria, oppida, praedia et uicos, ac caetera fere omnia bona, quae ad *mensam* episcopi pertinebant, cum praefecturis eorum et reditibus, arctis pignorum uinculis obstricta, tenebat. Id quanta cum totius dioecesis iactura fieret, cum clerus edoctus esset, o- C mnibus precibus obtestari instituit, ut oppignorata iura supplicanti ecclesiae redderet et acerbo eam seruitutis iugo eximeret. Quibus uerbis impulsus comes facile petitis annuit et, acceptis ab ecclesiae thesauris, per Rudolphum camerarium, quadraginta auri marcis, eadem sub hac conditione omnino dimisit, *ut ad proximas Cal. Maias, omne frumentum*, D *uinum et caeteri reditus, inita prius ratione, per destinatos arbitros, computarentur et in pecuniam redigerentur, quae deinde ad restitutionem thesauri conuerterentur. Quod si incendio, rapina, furto uel alio aliquo casu perirent, uel, ex iniquo frugum prouentu, integra eius restitutio fieri non posset, periculum comitis esset. Clerus de beneficio pro arbitratu* E *suo disponerent, nec episcopus recuperatam urbis Babebergensis praefecturam amplius alienaret uel alicui in feudum concederet.*

An. Ch. 1188.

Schlüselbergiorum comitum lineae

Domania episcopi Baberg. oppignorata

rediminuntur

alienatione episcopo posthac interdicta.

CI. Iisdem temporibus S. OTHO episcopus, Pomeranorum apostolus, sanctitatem uitae, ingentibus post mortem editis miraculis, comprobauit et tantam OTHONI episcopo, nepoti suo, religio- F nem incussit, ut nuncios Romam ad CLEMENTEM pontificem mitteret, et pro ordinandis legatis ad eam rem cognoscendam suppliciter oraret. Qua re percitus CLEMENS *Othonem* episcopum in sanctorum numerum collocauit, illius coli diem iussit, et literas hac de re, ad Merseburgensem et Eistetensem episcopos, S. Emerani apud Ratisbonam et G Schwartzacensis coenobii, abbates, decanum et scholasticum Wirceburgenses, in hanc sententiam dedit. *Ad audientiam*, &c. Extant aliae etiam literae, ad Othonem episcopum, clerum et populum Babebergensem ac monasterium montis archangeli Michaelis super hac re datae, his verbis: *Cum sedi apostolicae &c.*

S. Otho ob edita miracula coelitibus annumeratur

CII. Eodem anno OTHO episcopus *prid. Cal. Octobr.* qui dies diuo *Hiero*-

An. Ch. 1188. *Eius sacrae reliquiae eleuantur.*

eronymo sacratus erat, sepulchrum S. Othonis aperiri iussit, ossa eius magna populi celebritate transtulit et sancti osculandi capitis copiam fecit.

Fridericus II. *imp. Hierosolymam liberaturus*

CIII. Cum interim totus fere occidens sacram, ad liberandam e Saracenorum manibus *Hierosolymam* urbem, expeditionem ordinaret: FRIDERICVS imperator, ascito *Friderico* filio, Sueuorum duce, ex Germania, per Vngariam, Constantinopolim abiit et transgressus inde, per Bosphorum infausto itinere, in *Armeniam* uenit. Nam, positis ibi castris, cum lauandi causa *Serram* amnem ingressus, aquarum ui absorptus, infeliciter periit.

perit in flumine.

1190. Steinberga a *Georgiano collegio*

CIV. Postero anno *Georgianum collegium*, mediante et confirmante OTHONE episcopo, locum quendam, qui *Steinberga* dicitur, *Arnoldo* abbati et monachis *Hailsbronnensibus* perpetuo possidendum tradidit, ea lege, ut quilibet recens electus abbas eundem per manum decani in feudum acciperet, et quot annis in purificationis festo talentum annui census, monetae Babebergensis, inde persolueret.

An. Ch. 1190. *abbati* Hailsbronnensi *in feudum confertur.*

1191. Henricus VI *imp. Rom. coronatur*

CV. Sequenti anno HENRICVS, *Friderici* imperatoris filius, iam ante Germaniae rex designatus, fama de obitu patris allata, imperium SEXTVS accepit et postridie paschatis a COELESTINO pontifice consecratus est. Ad 17. Calend. Maias anni proximi OTHO episcopus est mortuus: corpus in choro D. Georgii, retro altare sanctorum *Philippi* et *Iacobi* apostolorum fuit sepultum.

1192. Otho *episc. obit.*

ANNALIVM BAMBERGENSIVM

LIBER IV.

THIMO,

DECIMVS TERTIVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Thimo uirtutibus egregiis praeditus

I.

IVstis Othoni mortuo solutis, Babebergenses habito conuentu THIMONEM, canonicum et ecclesiae *S. Stephani* praepositum ei suffecerunt, uirum egregium imprimis et iustitiae, et integritatis laude praestantem, neque ecclesiam humiliorem, quam acceperat, relicturum. Is *Othonis* decessoris sui exemplum imitatus, altero post electionem anno, beneficia ecclesiae nouis muneribus ampliare aggressus, certum quoddam genus panum, quos *Lab* uel *Laib* uocant, in singulos annos distribuendos, ordinauit, et sequenti anno, a pontifice priuilegium elicuit, quo pontifex, pro magnitudine potestatis suae, sanxit, ne episcopus aut clerus Babebergensis, ad receptionem siue prouisionem alicuius, in beneficiis ecclesiasticis uel pensionibus obnoxius esset, uel per apostolicas aut legatorum sedis apostolicae literas ad id compelli posset, nisi eaedem literae plenam et expressam de indulgentia huiusmodi ac receptorum uel prouisionum mentionem facerent.

et in ecclesiam liberalis 1193.

1194. *iura singularia eidem procurat.*

1195. Conrado *defuncto*, Sueuiae *ducatus* Philippo

II. Proximo anno CONRADVS, *Sueuiae* dux, bellum *Bertholdo* Zaringiae duci mouit. Sed dum minus continentem se gerit, *Durlachii* fato miserrime periit. Eius ducatum HENRICVS imperatoris ad PHILIPPVM, fratrem, Thusciae ducem et ecclesiae Wirceburgensis ut *Frisaeus* scribit, praepositum, detulit. Eo anno foedis coeli tempestatibus laboratum. Nam praeter imbres, fulmina et tonitrua, quibus horribiliora homines non meminerunt, lapides instar ouorum e coelo cum pluuia deciderunt, qui uites, arbores et nonnullos etiam homines, afflixerunt. Corui quoque et aues aliae, per aera uolantes et carbones ardentes rostris ferentes, eosque tectis imponentes, conspecti.

Tusco confertur. Saeua tempestas.

prodigium.

1196. Synodus *Dioecesana.*

III. Postero anno THIMO frequentem abbatum cleri et comprouincialium conuentum *Babebergam* aduocauit et ad eos, de lapsa ecclesia et reipublicae disciplina, retulit. Ad eam rem constituendam, cum sequenti anno tributum ciuibus suis primus imponeret et nouis eos decretis ex eorum authoritate constringeret, multorum inuidiam sibi conciliauit. Per id tempus COELESTINVS pontifex, de mirandis operibus, quae ad sepulchrum S. CVNEGVNDIS augustae ferebantur, certior factus, eorum inquisitionem Augustano, Eistetensi, Wirceburgensi episcopis, Eberacensi, Langheimensi et Hailbronensi abbatibus, per apostolica scripta commisit. Illi quanquam omnem operam in eam rem obtulissent, ea tamen, propter insperatum ipsius

1197. Steuraeo *impositione inuidiam incurrit Thimo episc.*

de S. Kunigunde canonisanda consilium.

An. Ch. 1197. ipsius pontificis obitum, ad triennium dilata fuit.

Henricus VI. ueneno necatur. 1198. *Philippus Sueuus* *et Otho IV. anticaesares.*

IV. Ad *III. Cal. Octobr.* HENRICO imperatore ex ueneni potu sublato et *Pomeraci* sepulto, proximo anno Germaniae principes sententiarum opinione distracti, duos caesares PHILIPPVM *Tusciae* et *Sueuiae* ac BERTHOLDVM Meraniae ducem elegerunt. Hoc autem paulo post iterum cedente et PHILIPPO tota fide se subiiciente, OTHO, Saxoniae dux, *Henrici Leonis* filius, factione quorundam rex, aduersus *Philippum*, proclamatus fuit.

Godefrido episc. Wirceb. extincto *Conradus sufficitur,* *ingratiis pontificis,* *ideoque excommunicatur,* *postea uero in episcopatu confirmatur.*

Eodem anno GODEFRIDVS, episcopus Wirceburgensis, migrauit e uita. Eo in domo saluatoris sepulto, clerus et populus omnium consensu *Conradum* baronem Rauensbergium, episcopum *Hildesianum* postularunt. Qua re exasperatus pontifex, ad *Monguntinum* et *Babebergensem* episcopos scripsit et serio eis iniunxit, ut extemplo *Wirceburgum*, ad rem inquirendam, contenderent et *Conradum* monerent, ut, dimissa ecclesia Wirceburgensi, Hildesium se reciperet. Illi Wirceburgum profecti, mandata ediderunt et, cum *Conradus*, nulla sui ratione ducta, in proposito persisteret, archiepiscopus Magdeburgensis, authoritate pontificia, execrationis in eum sententiam explicauit. A quo tamen paulo post Romae, quo ad piaculum accipiendum se receperat, liberatus et in episcopatu Wirceburgensi confirmatus est.

Philippus coronatur. *S. Cunegundis*

V. Postero anno PHILIPPVS conuentum episcoporum ac principum, sibi adhaerentium, *Babebergam* indixit. Ibi, cum regia corona esset decoratus, de regum negotiis et pace agi coeptum. Quia uero pontificia CVNEGVNDIS augustae renunciatio, ad repentinam, ut paulo ante diximus, COELESTINI pontificis mortem, hactenus intermissa et miraculorum magnitudine indies magis comprobaretur, multorum iam dudum animos pia sanctitatis eius cogitatione afficeret, ea re permotus THIMO episcopus, Romam sibi denuo mittendum et INNOCENTIVM pontificem, de omnibus etiam diligenter edocendum, putauit. Itaque sequenti anno alteram ad eum legationem destinauit et, missis Leopoldo, abbate Michelfeldensi, Gundelao Decano, Conrado, custode et nonnullis aliis ecclesiae canonicis, eundem de omnibus certiorem reddidit. Quibus cognitis pontifex, proximo anno, illam in numerum sanctorum retulit, atque hac de re literas *Laterano III. Nonas Aprilis* dedit, ad Thimonem episcopum et caeteros ecclesiae proceres, quae extant in haec uerba: *Cum secundum &c.* Habetur in annalibus priuatis manuscriptis, *Cunegundem* augustam altero regiminis Thimonis episcopi et sic centesimo quinquagentesimo tertio post mortem suam anno, inter diuos relatam. Cum uero INNOCENTIVS *Coelestino* pontifici, *VI. idus Ianuar. anni 1198.* mortuo, subrogatus, ipsam tertio pontificatus sui anno, in sanctorum numerum ascripsit, in eoque sibi aduersentur ii, qui annales digesserunt: nos diploma pontificium potius sequimur, et lectorem de his obiter admonere operae pretium duximus.

An. Ch. 1199. miraculis clara, *Thimone episc. rogante,* *1200.* *diuis ascribitur.* *1201.*

1202. Thimo uigiliis exhaustus diem obit.

VI. Per autumnum anni proximi THIMO morbum, ex labore uigiliarum, contraxit, quo ingrauescente et perniciem ultimam minitante, res suas disposuit et paulo post, *XVII. Cal. Nouemb.* e uita discessit. Cadauer in *Basilicam cathedralem* delatum ad truncum prope aram *S. Cunegundis*, sepulturae mandatum est.

CONRADVS,
DECIMVS QVARTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

CONRADVS uix electus *moritur.*

VII.

MORTVO THIMONE episcopo, CONRADVS, *Silesiae dux*, in eius locum surrogatus est. Eum *Silesiae* scriptores ab honestis *Lutetiae Parisiorum* studiis Babebergam reuersum, ad episcopalem dignitatem euectum esse, sed paulo post, episcopatu repudiato in patriam rediisse et uxorem duxisse affirmant. Quod neque cum tabulis ecclesiae, neque cum annalibus priuatis nostris, conuenit. His quippe relatum, CONRADVM altero statim post electionem die, praeter omnium exspectationem, in fata concessisse ac postridie splendide et episcopi more, in crypta, sub choro *D. Georgii*, ante aram S. Erhardi, fuisse sepultum. Vtriusque narrationis dissidium *anniuersarium* eius diem tollere posse existimo, qui singulis annis *V. idus Martias* in basilica cathedrali peragi solet. Quod mihi grauis alia opinione potius et instar grauioris alicuius testis est. *III. Nonas Decembr.* CONRADVS, episcopus Wirceburgensis, e templo egre-

Conradus episc. Wirceb. confoditur.

An. Ch. 1198. grediens, *Bothonis*, Rauensburgii, agnati et *Henrici* Falcobergii, cognati, gladiis, quod ex agnatis quendam, pro criminali delicto, capite plecti iusserat, est.

Philippus imperator

IIX. Contendentibus adhuc inter se, de summa rerum, PHILIPPO et OTHONE regibus ac intestinis discordiis totam fere Germaniam perturbantibus, plerique principes, qui OTHONEM defenderunt, diuturnis fatigati malis, propensioris multo erga PHILIPPVM effecti iam animi, eum exagitare desti- A tuunt. Itaque PHILIPPVS, tranquillitatis et ipse cupidus, consilium placandi pontificem coepit et, missis de compositione ad eum legatis, filiam suam filio fratris *Richardi*, comiti Tusciae et marchiae Anconitanae in matrimonium tradere uelle, ostendit. Qua re audita, pontifex cum *Philippo* ad concordiam rediit et per legatos eundem O- B thoni etiam conciliauit, *Beatrice*, Philippi filia, ei desponsata et dispensatione, ob consanguinitatem, rem eam impedientem, indulta. A. Ch. 1204.

pontifici et Ottoni IV. per connubia reconciliatur.

ECBERTVS,

DECIMVS QVINTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

IX.

INdicto deinde circa *idus Januar.* anni insequentis, de eligendo episcopo, conuentu, Babebergenses, implorato diuino auxilio, summo omnium consensu, ECBERTVM, *Meraniae ducem*, comitem palatinum Burgundiæ, hominem eximiæ nobilitatis laude praestantem, nec opum nec potentiæ magnitudine inferiorem, sublegerunt et mox inde Gundeloum *decanum*, Godefredum et Hernidium, *canonicos*, Conradum item, Othonem et nonnullos alios ecclesiae Babebergensis *ministeriales*, pro eius confirmatione *Anagniam*, ad pontificem ablegarunt. Pontifex, cognitione de electionis forma et electi persona diligenter exercita, cum impuberem eum et pro- E pter ætatis defectum minus rite electum fuisse intelligeret, ex constitutione concilii Lateranensis, electionem ipsius irritam pronunciauit ac *Babebergenses*, eiusdem decreti authoritate, ecclesiasticis beneficiis triennio suspensos, eligendi potestate priuauit. Quod ubi ECBERTVS cognouit, proximo anno, quanta potuit celeritate, ad pontificem F in Italiam properauit, impendentia ecclesiae, direptioni expositae, pericula narrauit et, ut dispensando suum super aetatis defectum, electionem suam authoritate apostolica confirmaret, obnixe rogauit. Quibus pontifex diligenter secum reputatis et attento, quod Babebergensis ecclesia specialis esset filia Romanae sedis, utpote cuius confir- G matio et consecratio ad eandem pertineret: conuentum eam in rem indixit et, habito cum episcopis et cardinalibus consilio, ECBERTI electionem, propter urgentem necessitatem et euidentem utilitatem, admisit eidemque, per episcopum *Portuensem*, in presbyterum ordinato, consecrationis munus et pallii ac crucis authoritatem impertiuit et ipsos etiam electores a suspensionis sententia exsoluit. In eo conuentu ius ecclesiarum *S. Leonhardi*, *S. Petri*, *S. Iacobi* et *S. Martini*, in *Villaco* atque earum, quae in canali erant, confirmatum, de coërcendis perturbatoribus relatum, et *Ecberto*, aduersus epi- D scopos, in quorum parochiis ecclesiae bona sita erant, si in eum defensione et reprimenda malorum audacia, negligentes existerent, canonicam promulgandi sententiam potestas indulta.

1203.

Ecberti, ducis Meraniae, electio,

pontifici nunciata,

irrita ab hoc pronunciatur,

quare ipse 1204 adit pontificem, qui

re accuratius pensitata,

eum confirmat et pallium ipsi confert

ac potestatem excommunicandi episcopos.

X. *Bertholdus*, Meraniae dux, comes palatinus Burgundiae, ECBERTI episcopi pater, e uita excessit, superstitibus, ex *Agnete* coniuge, *Dedonis* marchionis Misniensis filia, octo liberis: *Ecberto*, *Othone*, *Henrico*, *Bertholdo*, *Gertrude*, *Heduige*, *Agnete* et *Mathilde*. Quarum una, nempe *Gertrudis*, ANDREAE regi collata, *S. Elisabetham* ex eo suscepit: unde errant, qui ECBERTVM episcopum *Andreae* regis fratrem fuisse contendunt.

Ecberti episc. familia.

XI. Per eosdem dies in uiuis esse desiit stemma *Burggrafiorum Norimbergensium*, e uetere marchionum *Voburgiorum* familia propagatum: *Bertholdo* ultimo uita functo, qui, teste *Hundio* in *Genealogiis Bauaricis*, eo ipso anno rebus humanis exemtus est. Erat autem, sub id tempus, burggrafiatus Norimbergensis officium, quod deferebatur iudicio et arbitrio imperatorum, donec per *Rudolphum* caesarem, in *Friderici III.* ex sorore nepotis, personam factum hereditarium, transire coepit in posteros. Non enim illum fuisse primum e comitum *Zoleriorum* familia burggrafium, sed duos ante eum munus illud et dignitatem obtinuisse, consentiens multorum diplomatum conuincit authoritas.

Bertholdo Burggrafio Norimberg. ultimo ex gente Vohburgiorum, mortuo, Burggrafiatus Norimb. adhuc ambulatorius,

A. Ch. 1204. Friderico II. comiti Zolerio confertur,

tas. Ex quibus apparet, FRIDERICVM secundum, comitem *Zolerium, Bertholdo* fatis assumpto, statim subrogatum, uel certe sub FRIDERICO II. imperatore munus et dignitatem burggrafiorum consecutum fuisse, uiuente adhuc OTHONE III., Meraniae duce, cujus filiam duxit et de eiusdem filii Othonis, sine heredibus mortui, relicta hereditate, cum *Henrico* episcopo et comitibus nonnullis, decertauit. Ab hoc nati sunt *Henricus* et *Fridericus* duces, qui anno Christi 1243. cum *Friderico*, comite Wasserburgio, pro Henrico episcopo, fideiussor constitutus fuit. Is deinde ex *Agnete* Habsburgia suscepit *Fridericum III.* cui RVDOLPHVS burggrafiatum iure hereditario in feudum dedit, e quo deinceps burggrafiorum familia fluxit.

in cuius filio Friderico III. *factus est hereditarius.*

1205. Stephansdorfium *appigneratur.*

XII. Proximo anno ECBERTVS episcopus *Stephansdorfium* uicum, *Conrado* de *Fürtha*, pro tribus et quadraginta libris mutuatitiae ab eo acceptae pecuniae, oppigneraui et, postero anno,

1206.

donationem *Feulbacensis* et *Niderndorfensis* praediorum, per *Iuditham Memelsdorfiam*, uiduam, coenobio archangeli Michaelis factam, confirmauit. Sequenti anno concilium apud *Augustam Vindelicorum* est actum, cui interfuerunt omnes fere Germaniae principes. In eo concilio ECBERTVS episcopus de maiestate reus est postulatus, quod foedere cum ANDREA, Vngariae rege affine, inito, aduersus imperium conspirasse diceretur. Qui tamen, responso, quo facile liberare regem suspicione potuit, in speciem dato, a damno vel periculo liber exiuit.

1207. *In comitiis Augustanis* Ecbertus, *criminis laesae maiestatis insimulatus, se purgauit.*

1208. Philippo *imp. Bambergae in cubiculo,*

XIII. Proximo anno PHILIPPVS, tumultuum bellicorum alienatus incommodis, *Babebergam* in castrum Alteburgum secessit. Ibi, cum misso sanguine, die quodam, in cubiculo quietus sederet et, semotis caeteris, cum uno *Truchsessio* hilarioribus se colloquiis inuitaret, *Otho Witelsbachius*, comes palatinus, adsumptis secum ECBERTO, episcopo et fratre eius, *Henrici* marchionis Istriae ministris, cubiculum dolo dissimulato intrauit ac, sensim in medium progressus, occasione captata, pugionem, quem sub ueste occultauerat, in iugulum caesaris adegit et *Truchsessio*, frustra caput domini protegenti, malam eodem pugione afflixit et, clam inde conscensis equis, cum ministris prae foribus sibi praestolantibus, antequam facinus innotesceret, euasit. Hac ratione PHILIPPVS, rex optimus et pientissimus, dolo, non armis confectus, periit, eo maxime tempore, quo minus hostium habebat, et quidem in cubiculo palatii sui, qui extrinsecus in praeliis toties seruatus esset.

à Othone *Wittelsbachio et Ecberto episc. nefarie occiso,*

A. Ch. 1209. Otho IV. *imp. solus rerum potitus*

XIV. Eo *Babebergae* in basilica cathedrali sepulto, OTHO, *Saxoniae dux*, solus regno potitus, principum conuentum *Francofordiam* indixit et de indignissima *Philippi* caede retulit. Tum ex proposito *Beatrix*, ejus filia, in medium processit et, flebilibus uocibus, quibus ipse immeritam parentis optimi necem deflebat, omnium animos, ad uindicandum tam atrox facinus, defatigare non destitit. Mouerunt regem lacrymae, mouit rei indignitas, mouit publicus luctus ac confestim *Othonem* parricidam, *Ecbertum* episcopum, et *Henricum* eius fratrem, crimine laesae maiestatis condemnatos, publico edicto proscripsit. ECBERTVS in *Vngariam*, ad sororium suum, regem *Andream*, frater eius HENRICVS in *Palaestinam*, praecipiti fuga dilapsi sunt, cum interim OTHO Witelsbachius, omnibus prouinciis nudatus, in Bauaria uagabundus oberraret.

et Beatricis, filiae Ottonis, lacrymis commotus, sicarios proscribit.

1209. Henricus *Calatinus,*

XV. Postero anno *Henricus* Calatinus, *marscalcus*, spectatae uirtutis iuuenis, quem sibi rex PHILIPPVS a puero educauerat, opus egregium et difficile est aggressus. Etenim cum defendere uitam domini, quia non adfuerat, nequiuisset, mortem saltem ulcisci cupidus, haud procul a Ratisbona *Othonem*, obuium sibi factum, stricto gladio confodit et, capite eius desecto ac in Danubii fluenta proiecto, domino suo parricidae sanguine parentauit.

Philippi *imp. necem ulturus Wittelsbachium confodit.*

1210. *Pigritzauiensis agro coenobio S. Michaelis indulto.*

XVI. Sequenti anno *Herdeganus*, eximius ueteris *Wisentauiorum* familiae eques, coenobio archangeli Michaelis, uaria ad usum ecclesiae ornamenta deuote obtulit, et praedium agri *Pigritzauiensis* indultum confirmauit. Per eosdem dies OTHO, imperatoriae suscipiendae coronae causa, in Italiam progressus, Romae in basilica S. Petri, ab *Innocentio* pontifice, insignibus augustalibus decoratus, nec ita multo post piorum communione submotus, periurato principum obsequio abdicatus, per eundem imperii titulo spoliatus fuit. Qua re accepta, rex *Bohemiae*, dux *Austriae*, dux *Bauariae*, Landgrafius *Thuringiae*, archiepiscopi *Moguntinus* et *Treuirensis*, cum aliis nonnullis, postero anno *Norimbergae* in unum coeuntes, ipsum communi consilio reliquerunt et FRIDERICVM, *Siciliae regem* et *Sueuiae ducem*, caesarem designarunt. Qui, cum per legatos de sua electione certior factus, et ad coronam accipiendam ex Apulia in Germaniam inuitatus esset: postero anno *Romam* profectus, consilium rei gerendae cum INNOCENTIO pontifice communicauit. Inde per alpes Rhetias in Germaniam descendit et Aquis, a *Moguntino*

Otho *imper. Romae coronatur, sed paulo post imperio exuitur.*

1211. Fridericus II. *electus imperator.*

1212.

Aquisgrani.

An. Ch. 1212. a Moguntino et Treuirensi archiepp. unctus bellum contra Othonem parat.

tino et *Treuirensi*, archiepiscopis, de A more consecratur. Ne tempus in accicendo maiori exercitu tereret, strenuos, quos secum habebat, milites assumpsit, ac propere aduersus *Othonem* eduxit.

Ecberti episc. in Vngaria exulantis soror et Andreae R. Vng. uxor, Gertrudis, perimitur, dubiis ob causas,

XVII. Interim ECBERTO, episcopo, in Vngaria, apud *Gertrudem* sororem, ut modo diximus, exulante et rege *Andrea*, eius marito, in Syria et Aegypto, aduersus Saracenos, fortiter se gerente, B res miserabilis & tragici prorsus exempli accidit, quo *Gertrudis* regina, foemina spectatae pudicitiae & probitatis laude celeberrima, a *Petro Banchano* Varedino, regio praefecto, misere trucidata fuit. Eius caedis historia uarie adeo a scriptoribus commemoratur, ut neque in causa, neque in euentu eius conueniant. Ac *Bonfinius* quidem, scriptor Vngaricus, C et eius abbreuiator, *Petrus Riccius*, scribunt, ECBERTVM episcopum, apud sororem in Vngaria exulem, stuprasse *Banchani* coniugem et ad hoc perpetrandum scelus adiutricem fuisse reginam, et sic iustae necis in se conuertisse gladium. Sin autem *Vitum Arnpecceium* sequimur, violentam istam oppressionem non *Ecbertus* episcopus, sed frater eius *Bertholdus*, patriarcha *Aquileiensis*, intulit. D Alii vero, ob odium Vngarorum in Germanos, hoc confictum esse et Vngaros uitae Gertrudis insidias struxisse, referunt, quod putaretur nimium euehere Germanos, praeteritis Vngaris. Et sane credendum non est; egregiam adeo et honestam matronam, tam nefando se polluere uoluisse lenocinio: quia S. *Elisabetham* filiam a cunis in tanta uitae ac E morum sanctitate educauit, ut digna sit habita, quae post mortem in numerum sanctorum ab ecclesia referretur.

1213. *Othonis IV. imp. infelix cum Philippo Galliae R. praelium.*

XVIII. Proximo anno OTHO imperator, iunctis, cum *Angliae* rege et *Flandriae* comite, copiis, apud pontem Bouinum, cum Philippo, rege Francorum, armis conflixit et uictus, plurimum uirium et suae authoritatis amisit. F

1214. *Ecbertus in gratiam ab imperatore receptus episcopatus recuperati ingentem curam gerit*

Postero anno ECBERTVS, episcopus, exilio atque animi aegritudine admodum attritus et, habitu supplicantis assumpto, ad genua FRIDERICI imperatoris proiectus, delicti ueniam supplex postulauit et se, quae perperam egisset, emendaturum promisit. Quare FRIDERICVS mire hominis submissione captus, eum haud G difficile in gratiam recepit, et *Babebergam* in ecclesiam suam redire permisit. Quam cum, diuturna absentia, circa aedificia et res ecclesiasticas labefactatam inueniret, eam singulari cum cura et fide instaurare perrexit: nec solum *Babebergae*, sed etiam *Gronaci*, *Vorchemii* atque in aliis dioecesis suae ciuitatibus et praefecturis uersari, iurisdictionis gratia, consueuit. Caeterum, cum per mensem

An. Ch. 1214. et Langheimense monasterium praediis augendo Othoni fratri simile faciendi exemplum praeit.

Iulium ius nouem ecclesiis diceret, unde etiam priuilegia dedit, templa et monasteria honestissimis possessionibus cumulauit, et a fratre suo, OTHONE, *Meraniae* et *Voitlandiae* duce, cuius in his regionibus tunc temporis amplissimae opes erant, praedia aliquot in uico *Vzingensi*, magno pretio, comparauit atque ea omnia, in usus monachorum coenobii *Langheimensis* conuersa, confirmauit. Quod exemplum imitatus *Otho* frater, proximo anno *Langheimium* no- 1215. uis possessionibus ipse affecit ac *Langenstadium*, uicum ad Moenum rubeum amplissimum, cum finibus ei attributis, confirmauit, in haec uerba: *Otho &c.*

Fridericus II. imp. regalias ecclesiae Bamberg. remittit.

Eo anno FRIDERICVS imperator omne ius, quod sibi et regio fisco, in defunctorum episcoporum et caeterorum sacrorum procerum relicta omnis generis suppellectile, regalibus et beneficiis, competebat, dimisit, et satis amplum, de meliore eorum imposterum usu, priuilegium, ecclesiae Babebergensi concessit.

1216. *Ius aduocatiae in Wacheroda concessum coenobio S. Mich. sub lege anniuersarii habendi*

XIX. Postero anno noui denuo, in cumulando ecclesiae catholicae studio, progressus facti. Quippe ECBERTVS episcopus, *ius aduocatiae* bonorum in *Wacheroda*, *Elsendorfio* et nonnullis aliis his proximis locis, emptione acquisitum, pro solenni exequiarum suarum celebratione, coenobio archangeli Michaelis indulsit.

Expeditioni cruciatae se accingunt multi principes ecclesiastici. et saeculares duce Columnio, legato pontif.

Cum interim legatis per pontificem ad diuersas terrarum partes dimissis, de cruce praedicari, uaria de antichristi ruina, in terrae sanctae recuperatione, in uulgus spargi coeptum, et sacra expeditio, aduersus *Saracenos*, Christi hostes, ingenti omnium consensu decreta: praecipui in ea expeditione nomen dederunt Eberhardus, *Salisburgensis*, Ecbertus *Babebergensis*, episcopi, Otho eius frater, *Meraniae* et *Voitlandiae*, Leopoldus *Austriae* et Ludouicus *Bauariae* duces, Albertus et Bertholdus *Bogiorum*, et Poppo *Hennebergae*, comites, et cruce sumpta in Syriam, duce *Ioanne Columnio*, legato pontificis, cum ingenti exercitu frequentes transierunt et, sequenti anno in Aegyptum 1218. progressi, *Damiatam* urbem, quae olim *Heliopolis* dicta fuit, obsidione cinxerunt.

qui, Damiata expugnata, 1219. *plerique in Nilo suffocati sunt.*

Quam, cum *VI. idus Nouemb.* anni proximi, in potestatem redegissent et tempus inutilibus consultationibus tererent, ex restagnatione Nili plerique submersi, plures fame et morbis absumpti, caeteri domum, ex re male gesta, moesti redierunt.

1220. *Treburicense monasterium erectum.*

XX. Postero anno ECBERTVS, episcopus, [illegible]res monasterii *Treburicensis*, ab *Heduige*, sorore sua, *Henrici barbati*, Silesiae ducis, coniuge, ad summum perducti, constituendas conuersus, sacras ali-

An. Ch. 1221.

Henricus Sletanus

liquas uirgines, ex coenobio *Theodoriano*, illuc transtulit. Sequenti anno *Henricus*, Sletanae familiae uir nobilis, sine liberis naturae concessisse dicitur. Quanquam sint, qui eum aliquot annis post obiisse contendant. Quod dissidium, cum uetustissima testimonia desint, non facile posse componi uideo. Id tamen ex tabulis et actis publicis illius saeculi constat, ipsum *Henricum*, hoc anno, aduocatias, praefecturas, decimas, quas habuit in uicis *Radolfesdorfiensi*, *Laiterbacensi*, *Neosessano*, *Brunnensi* et *Weserlosiensi*, ad manus ECBERTI, episcopi, libere dimisisse, qui eas deinde, cum iuribus suis, monasterio archangeli Michaelis, perpetuo possidendas indulsit.

praefecturas ac decimas suas **Ecberto episcop. resignat,** *monasterio S. Mich. indulgendas.*

1222.

Henricus rex Germaniae *a Coloniensi Aquis inungitur.*

XXI. Proximo anno FRIDERICVS imperator conuentu *Wirceburgi* habito, HENRICVM, filium annorum fere duodecim, regem Germaniae creandum et *Aquis*, per Engelbertum, archiepiscopum *Coloniensem*, consecrandum curauit. Inde nuncio, de reddita per uim a cruce signatis Damiata, perculsus in Italiam se retulit et colloquium ea de re cum pontifice habuit.

Langhemum *monasterium, ab Henrico Leosteno uexatum,* **ab Othone** *Meraniae duce defenditur*

XXII. Per eosdem dies *Henricus*, comes *Leostenus*, Langhemum monasterium et homines ei deditos, *Windenhagenses*, *Stenacenses*, *Kallebacenses*, *Buchbacenses*, *Hersfeldenses* et *Ebersdorfenses*, diuexare, patrimonia eius et iura inuadere, ea expilare et, sub praetextu iurisdictionis, priuilegiis spoliare, praesumpsit. Quam iniuriam *Otho*, Meraniae et Voitlandiae dux, comes palatinus Burgundiae, iniquissimo animo ferens, caussam monasterii tuendam suscepit et tantum per amicam compositionem effecit, ut omni iuri, quod aduersus ecclesiam hactenus usurpauerat comes et, se a parentibus suis habuisse, contenderat, omnino renunciaret, nec se imposterum monasterium, eius rei occasione, perturbaturum, solenni sacramento reciperet. His in tanta rerum iniquitate peractis, *Otho* dux, postero anno, *Langhemum* monasterium adiit et, ab *Henrico* abbate et omnibus monachis, maximo honore exceptus, postridie templum, uota Deo facturus, intrauit et totum oculis monasterium perlustrauit: cumque illud laudasset, priuilegia a maioribus suis monasterio data firmauit ac donis uariis decoratum reliquit.

1223. *et locupletatur.*

1224. *Villacum ius nundinarum accipit.*

Proximo ineunte anno FRIDERICVS imperator, *Villaco* et *Francomercato*, in Carinthia oppidis, ius constituendi et celebrandi nundinas indulsit, hoc, quod adhuc extat, diplomate dato: *Fridericus &c.*

1225. *Walcuni donatio feudorum eccles.*

XXIII. Postero anno *Walcunus*, Halsiorum et Chamaborum comes, feudali sacramento, quod concepta in se religione, ecclesiae Babebergensi et Ratisbonensi spoponderat, repudiato, *Albertum* et *Adelramum*, ex fratre nepotes, et *Wernhardum* Vttenhofium, comites, ad se uocatos, heredes se eos instituere uelle ostendit. Quod cum illi annuissent, tum omnia iura, castra et praedia, quae ab ecclesiis beneficii nomine hactenus, possederat, eis donauit. Eam uero donationem, utpote legibus et usibus feudorum contrariam, ac in graue utriusque ecclesiae detrimentum susceptam, *Ecbertus* et *Eberhardus*, episcopi aegre ferentes, ratam esse noluerunt. Itaque res in iudicium deducta et plena cognoscendi in ea potestas, in *Ludouicum*, Bauariae ducem, delata fuit. Qui anno proximo, reos per legitimas inducias, ne contra ius in absentes sententia lata diceretur, *Straubingam* citauit et, cum non comparerent, insignem eorum contumaciam testatus, donationem per *Walcunum* factam, ex communi principum sententia, discidit atque episcopos, in integram iurium suorum possessionem, restituit. *Legitimae* uero *induciae* dictae sunt, iudicis edictum unum, deinde alterum et tertium, siue unum pro omnibus, peremptorium appellatum.

An. Ch. 1225. *nepotibus ex fratre facta,* **a Ludouico, Bau. duce,** 1226. *in comitiis* **Straubingensibus** *rescinditur.* **Induciae legitimae quid.**

1227. *Lis inter Ecbertum episc. et Bernhardum Carinth. ducem,*

XXIV. Anno sequenti noua litis materia, inter ECBERTVM, episcopum et *Bernhardum*, Carinthiae ducem, data. Etenim *Bernardus* dux, empto ab abbate de S. Paulo *Weidenburgo* castro et bonis aliis, ad idem castrum pertinentibus, nouum pontem ibi extruxit, homines a *Villaco* ad clientelam suam coegit et multis in rebus ecclesiae iura laesit. Quod ut cognouit ECBERTVS, ea omnia, quod ab antiquo iuris ecclesiae Babebergensis fuissent, repetiit. *Bernhardus* contra, se emtione comparasse et ad ditionem suam propterea adiecisse, quod iura eius emtionis iurauit. De quibus rebus, cum diu inter se disceptassent, ut modum bellorum facerent, omnem controuersiam ad *Eberhardi*, archiepiscopi Salisburgensis et *Leopoldi*, Austriae ducis, arbitrium detulere, ab iis *XV. Cal. Mart.* ita decretum: *Bernhardus, Carinthiae dux, Werdenburgum castrum et caetera bona, quae ab abbate de S. Paulo emit, ecclesiae Babebergensi in perpetuae proprietatis ius tradito; eadem uicissim ab Ecberto episcopo in feudum recipito; pontem sub castro inchoatum destruito; nullum ibi forum, nulla uectigalia, nulla telonia habeto, nec in insula ei proxima munitionem exstruito. Homines, quos in Villaco, ad clientelam suam accipiendam, coegit, liberos dimittito. Liti ob argenti fodinas motae et iuri, quod Richefelsi in castro siti competere asseruerat, episcopo et ecclesiae renunciato. Ecbertus episcopus iniurias omnes sibi illatas remittito et, in horum omnium testimonium, Bernardo*

super ponte nouiter extructo, *per arbitros* **dirimitur.**

duci

An. Ch. 1212. *duci mille argenti marcas Coloniensis ponderis numerato.* Haec *Graizii*, inter *Ecbertum* et *Bernhardum*, ultro citroque promissa et pax, mutuis osculis, Rudingero *Chiemensi* Carolo *Seccouiensi*, episcopis, Henrico *Istriae marchione*, Henrico *Orthenburgio*, Wilhelmo *Horneccio*, comitibus et aliis praesentibus conciliata fuit.

Alia lis de aduocatia Burkardsdorfiensi

XXV. Vertebatur sub id tempus alia B adhuc controuersia, inter monachos *Langheimenses*, et Vlricum *Sternbergium*, de aduocatia uillae Burkardsdorfiensis, quam sibi *Vlricus* uendicabat et homines ecclesiae maximis incommodis afficiebat. Ea res ne longius progrederetur, *Hermannus* episcopus Wirceburgensis effecit.

ab Hermanno Wirceb.

Qui, aduocato *Wirceburgum* conuentu, in sacello S. C Dei genitricis, decretum fecit, per quod, noua interueniente pactione, cautum, ut monachi *triginta libras* Wirceburgensis monetae, *Vlrico* numerarent et ipse omni iuri, quod in bona coenobii se habere contenderat, manu et calamo renunciaret, atque ea omnia, quae inter se conuenerant, rata imposterum fore, sacramento firmaret.

componitur.

Fridericus imp.

XXVI. Per eosdem dies FRIDERICVS imperator, uoti, quo se HONORIO obstrinxerat, damnatus, expeditionem in *Syriam* comparare coepit et sacros milites omnes, *Brundusium*, ad diem assumptionis, conuenire iussit.

milites sacros conuocat,

Qui secunda nauigatione peruecti, mense Iunio, frequentissimi ex omnibus prouinciis confluxerunt. Inter hos in Thuringia *Ludouicus* Landgrauius cum multis baronibus, nobilibus et cataphractis equitibus, se quoque commouit.

quorum magna pars

Caeterum, cum saeuientibus aestatis caloribus, in terra *Calabria* uersarentur, foeda eos lues inuasit, quae non gregarios solum milites, sed ex ipsa etiam nobilitate praecipuos, ac inter caeteros *Ludouicum* Landgrauium absumpsit.

in Calabria lue perit.

et inter alios Ludouicus Landgr. Thur.

Ad primum necis huius nuncium *Henricus*, defuncti frater, possessiones eius occupauit et, occasione quaesita, *S. Elisabetham* uiduam, *Ecberti* episcopi neptem, quasi dissipatricem, prodigam et prouinciae calamitatem, *Warburgi* e castro, cum liberis suis, deiecit, quae *Kittingam* in coenobium, ad materteram suam, *Mathildem*, sacrarum uirginum abbatissam, G transfugiens, benigno hospitio excepta fuit.

cuius uidua S. Elisabetha

ab Henrico fratre ipsius possessionibus deiecta,

Inde, relicta in coenobio *Sophia*, filia, Babebergam ad episcopum *Ecbertum*, auunculum suum, accessit.

ad Ecbertum auunculum confugit et,

Qui honorifice eam et reuerenter susceptam, cum exiguo, quem secum habebat, comitatu, in castrum *Bothestenum*, donec alteri uiro coniungi matrimonio posset, recepit. Diu cum nepte contendit auunculus, nec tamen pudicum eius et

ad secundas nuptias solicitata,

A constantem animum expugnare potuit, An. Ch. 1227. quippe quae, si qua uis, nuptiarum gratia, ab illo inferretur, uulneribus ipsa sibi foedare faciem omnino decreuerat

faciem deturpare decernit

ut secundum coniugium euitaret potius, quam obtemperaret auunculo et in humanam libidinem uicta reciderет. Adeo foemina pia et deuota nec prioris fortunae felicitatem amissam doluit, nec secundam oblatam recepit, modo uoti damnata, castitate frui posset. Dum in his igitur uersatur angustiis, ecce uiri ossa ex sacra Syriae expeditione *Babebergam* referuntur. De quibus cum certior facta illuc concessisset et singulari pompa, prodeunte simul obuiam ECBERTO, episcopo atque uniuerso clero, collachrymans ea admisisset, tali commiseratione infestantis molestiam declinauit et, post peractas exequias, in *D. Francisci* se religionem asseruit.

peractisque marito exequiis,

D. Francisci religionem suscipit.

1228.

XXVII. Proximo anno *Ecbertus* episcopus ecclesiae feuda, quae inter *Pataium* et *Ratisbonam*, ex utroque Danubii littore, in Bauaria sita erant et, post defunctum *Albertum III.* Bogiorum comitem, ecclesiae beneficiarium, *Albertus*, eius filius, cum fratre *Bertholdo*, per uim inuaserat et ab ecclesia auerterat, eorum pretio persoluto, recuperauit, et *Ludouicum*, comitem palatinum Rheni et *Othonem*, eius filium, feudali sacramento sibi adstrictos, de iisdem inuestiuit.

Ecbertus episc. feudis ecclesiae apertis

inuestit Ludouicum Palat.

Ea de re *Ludouicus* literas reuersales, cum ipse adhuc *Eslingae*, apud regem HENRICVM in comitiis moraretur, in haec uerba dedit. *Ludouicus etc.* Eodem tempore, *Decembri mense*, noua inter *Poponem*, comitem Hennebergium et *Hermannum*, episcopum Wirceburgensem, qua seditione ciues etiam exagitabant, lis est concitata, quae post in apertum bellum erupit.

Bellum inter comitem Henneberg. et episc. Wirceburg.

Partibus comitis fauit ECBERTVS, episcopus, et suas cum eo copias coniunxit. Itaque *Poppo*, in die S. Nicolai, cum *Hermanno* ad *Memingam* congressus, eum a suis in acie destitutum, praelio superauit. *Henricus*, Gichiorum comes captus, *Henricus* Sternbergius et plerique peditum occisi, reliqui difficili fuga uix euaserunt. *Henricus*, Istriae marchio, ECBERTI, episcopi frater, post longum diuturni exilii taedium, in gratiam a FRIDERICO receptus et domum ad sua dimissus, in agro *Gradouiensi*, prope lacum Chiminum, e uita excessit.

Henricus Ecberti frater, exul, in gratiam ab imp. recipitur.

1229.

XXIIX. Proxima aestate FRIDERICVS imperator iter Syriacae expeditionis, quod superioribus annis, ob maris iactationem et aduersam ualetudinem, omittere coactus fuit, denuo instituit et in palaestinam profectus, urbem *Hierosolymorum* a Soldano, Ægyptio, recepit et, induciis cum eo in decennium pa-

Fridericus imp. denuo mouens in palaestinam

Hierosolymam recuperat

An. Ch. 1229.

pactis; in templo S. sepulchri, resurrectionis diem peregit et ex ara maiore regiam coronam accepit. Inde ad purificationis festum anni insequentis, *Bichlingius* comes, Chunimundi nouale, quod beneficiario iure ab ecclesia Babebergensi obtinuerat, ad manus ECBERTI episcopi libere dimisit. Per eosdem dies ossa PHILIPPI caesaris, e terris eruta et Babeberga *Spiram* delata, iuxta caesarum aliorum et imperatorum monumenta, fuere sepulta.

ibique coronatur. 1230.

Cadauer Philippi Spiram portatur.

1231. S. Elisabetha *defuncta*

XXIX. Proximo anno ELISABETHA, *Ludouici*, Thuringiae Landgrafii, uidua, *Ecberti* episcopi neptis, quem in D. Francisci se religionem inseruisse, paulo ante commemorauimus, ingenti miraculorum splendore praefulgens, est mortua et quadriennio post, in numerum diuorum adscripta. *Marburgi* Hassorum basilicam et monumentum in ea ex auro et argento, uariis lapillis pretiosis, magni ponderis ac pretii intextis, amplissimum obtinuit, quod in praesentem usque diem praecipuum inter caetera eius miracula praebet spectaculum. Postero anno ECBERTVS, *Ratisbonam* progressus, ad conuentum, quem *Otho*, comes palatinus Rheni, Bauariae dux, indixerat, sed infrequentem, propter *Henrici* regis interdictum, habuit. Inde cum Eberhardo, *Salisburgensi* et caeteris *Bauariae* episcopis et proceribus, ad stabiliendum foedus ac firmandam concordiam, *Landshutam* processit; ubi thesauro et rebus aliis omnibus exhaustus, centum quinquaginta libras imperiales mutuo accepit et *Conradum*, comitem Mersburgium, eius rei nomine obligauit. Inter haec *Fridericus*, *Austriae* dux, *Leopoldi* filius, seditionem aduersus uicinos populos concitare et cuncta sine discrimine diripere, uastare et magna ex parte inflammare, instat. Ad quem cum *Eberhardus* Salisburgensis et *Ecbertus* Babebergensis antistites, pacis reconciliandae causa, sub principio ieiunii quadragesimalis, essent destinati, eos, indicta causa, confestim in uincula tradidit, ac demum post resurrectionis festum in forum productos, certis conditionibus dimisit.

diuis accensetur

et amplissimo monumento honoratur.

1232.

Friderici *Austr. tumultus.*

1234. Otho *Meraniae dux moritur.*

XXX. Postero anno *Otho*, Meraniae et Voitlandiae dux, comes palatinus Burgundiae, alter Ecberti episcopi frater, est mortuus et *Langhemii* in monasterio sepulturam accepit, relictis post se *Othone* et *Elisabetha* liberis. Post cuius obitum *Otho*, filius, conuentum apud *Oenipontem* indixit et, accitis nobilibus suis uasallis et beneficiariis, sacramentum eos apud se dicere et feuda accipere iussit.

An. Ch. 1234.

XXXI. Per eos dies HENRICVS rex, cum esset *Norimbergae*, *X. Cal. Septemb.* amplissimum de ciuibus *Babebergensibus*, ad alium iudicem non aduocandis, ECBERTO priuilegium dedit, in haec uerba. *Henricus etc.* Post haec Germaniae principes adiuit et, inita aduersus *Fridericum* patrem conspiratione, plerasque ciuitates, partim ui, partim beneuolentia, ad authoritatem suam attraxit. Qua re accepta, FRIDERICVS imperator ex *Sicilia* in *Italiam*, inde per *Forum Iulium* et *Carinthiam*, quanta potuit celeritate, aduersus *Fridericum* ducem, properauit et *Viennam* atque uniuersam prouinciam, cum castris eius omnibus, in ditionem redactam, *Ecberto*, uiro bellicoso et magnanimo, *Rudingero*, Patauiensi et *Commodo* Frisingensi episcopis, gubernandam commisit. Quae quamdiu *Ecbertus* superstes fuit, ab hostilibus incursionibus et direptionibus incolumis permansit.

Ius de non euocando Ecberto concessum.

Fridericus imp. pulso Friderico duce, rebelle

Austriam episcopis gubernandam concredit.

1235. Henricum *filium insidias sibi parantem*

XXII. Postero inde anno bellum contra *Henricum* filium gessit, quem tamen ad pedes abiectum, ac fidem suam et misericordiam implorantem, in gratiam recepit et secum *Wormatiam* duxit, ubi ipsum ueneni sibi parati conuictum, in uincula tradidit atque custodiendum in *Apuliam* misit. Inde *VIII. Cal. Augusti*, in ea urbe, nuptiis cum ISABELLA, *Henrici*, Angliae regis, sorore, celebratis, *Conradum*, minorem natu filium, regem Germaniae designandum ac Coloniae coronandum curauit. Per eosdem dies ECBERTVS, episcopus uitam finiuit, anno pontificatus sui trigesimo secundo. *Auentinus*, *Viennae* in aditu Scotorum eum humatum fuisse, scribit. Tumulus uero marmoreus, e terra leuatus, et dies anniuersarius, ante aram *S. Mauritii*, sub umbone, *Bambergae*, in Basilica cathedrali, sepultum testatur, cuius etiam et publice concionandi muneris author perhibetur. Fuit ECBERTVS, ut idem *Auentinus* scribit, uir eximiae nobilitatis ac prudentiae, laude insignis et rerum bellicarum peritissimus, cui etiam FRIDERICVS imperator, ob militarem prudentiam, Austriam gubernandam commiserit.

carceri mancipat.

Isabellam ducit:

Conradum fil. regem Germ. coronari facit.

Ecbertus mortuus

Bambergae tumulatur.

eius laudes.

POP-

POPPO,

DECIMVS SEXTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

XXXII.

EOdem anno, ECBERTO epiſcopo uita functo, patruus eius, POPPO, *Meraniae* dux, comes palatinus Burgundiae, baſilicae cathedralis praepoſitus, propter diſſidia, quod alii aliam in ſuffragio ferendo cauſam ſpectarent, epiſcopatum obtinuit et ſeptem annorum ſpatio, ut male, ſic minus utiliter, adminiſtrauit.

Popponis ortus et exigua laus.

1236. XXXIII. Poſtero anno *Fridericus*, Auſtriae dux, ECBERTI epiſcopi morte comperta, nulla mora interpoſita, ad ſocios ſubleuandos Neoſtadio erupit et, amicorum ſubſidio fultus, breui admodum tempore, a ſe miſſa omnia recuperauit, *Rudingero* Patauienſi et *Commodo*, Friſingenſi, epiſcopis deſtinatis, a FRIDERICO imperatore, ut paulo ante diximus, Auſtriae gubernatoribus in uincula datis, reliquis uero caeſarianis in fugam coniectis. Quod ut imperator audiuit, proſcriptionis ſententiam in eum publicauit et, miſſis inde per *Othonem*, comitem palatinum Rheni, Bauariae ducem, *Bertholdum* patriarcham Aquileienſem et *Popponem*, epiſcopum, in Auſtriam, ſatis numeroſo exercitu, *Viennam*, per aliquot dies oppugnatam et in poteſtatem adductam, ſui et imperii iuris effecit.

Fridericus Auſtr. carcere rupto, Auſtriam recuperat, captis epiſcopis regentibus, ſed ab imper. proſcriptus, Viennam amittit.

XXXIV. Interim clerus Babebergenſis, militari epiſcopi ſui uita, uehementiſſime perturbatus et, multis aliis illius offenſis, exulceratus, circa *Non. Sept.* anni proximi, frequens coiuit, et SIGEFRIDVM, canonicum et praepoſitum eccleſiae B. Dei genetricis et S. Gangolphi, *comitem Ottingenſem*, epiſcopum aduerſus eum deſignauit, ſeque ei auxilio futurum, ad epiſcopatum obtinendum, promiſit. Eo anno HENRICVS *de Caſtro Bellimontis*, cum HEDWIGE coniuge, bona et praedia agri *Schesliceniſis*, *Erlenſis*, *Ludebacenſis* et *Schuaisdorfienſis*, ad manus *Othonis*, Meraniae et Voitlandiae ducis, comitis palatini Burgundiae; ille uero eadem uiciſſim SIGEFRIDO, epiſcopo et eccleſiae Babebergenſi, cuius beneficiarius erat, reſignauit. Quae deinde SIGEFRIDVS coenobio *Langheimenſi* tradidit et, non ita multo poſt, antequam confirmaretur et conſecraretur, e uita exceſſit. Eius nece audita, POPPO, epiſcopus, ex Auſtria Babebergam reuerſus, ademptam dignitatem opinione citius recuperauit et Babebergenſes, ut ſibi dicto audientes eſſent, propoſita grauiſſima multa, adegit.

Popponi, ob uitam militarem, antiepiſcopus ſurrogatus Sigefridus, Henrici de Caſtro Bellimontis feuda, eccleſiae Bamberg. reſignata, coenobio Langheimenſi tradit. Eo paulo poſt defuncto, Poppo ad epiſcopatum redit.

1238. XXXV. Poſtero anno HERMANNVS, Wirceburgenſis et POPPO, Babebergenſis, epiſcopi et OTHO, Meraniae et Voitlandiae dux, ſuae erga eccleſiam *Banthenſem* uoluntatis argumenta, non ſolum in praeſens, ſed etiam in futurum, ad perennem memoriam extare cupientes, omnia eius iura et priuilegia rata habituros, nec ullum unquam in monte *Stecceelienſi* aedificium vel munitionem extructuros, ſe obligarunt. Extant ſuper ea re data literae *V. Cal. Sept. indict. XIII.* Sequenti anno *Kotelia*, uilla, ad reditus eccleſiae acceſſit, indulgente eam *Godefrido Zigenfeldo* & conſenſum praebente illuſtri uiro *Henrico* comite *Truchendingenſi*, uero fundi domino. Hanc donationem poſtea OTHO dux confirmauit et Conradum comitem, *Gregileſexini* dominum, eorum omnium defenſorem deſtinauit. Haec acta ſunt *Lichtefelſi*, ut ex diplomate patet, *XVII. Cal. Decembr. indict. XIII.* dato.

Banthenſis coenobii bona confirmantur. *1239. Kotelia uilla eccleſiae accedit.*

XXXVI. Per eoſdem dies POPPO, epiſcopus, ſtimulante ingenii leuitate, in reprobrum ſenſum ruens, bona et iura eccleſiaſtica inuadere, alia uendere, alia oppignorare, alia contra eccleſiae et maiorum prohibitionem in feudum concedere, ſubtrahere, et cuncta denique perperam et nequiter agere inſtituit. Vnde non longe poſt epiſcopali dignitate priuatus et in exilium actus, uitae finem miſere impoſuit.

Poppo, ob improbos mores, dioeceſi expellitur.

1240. XXXVII. Proximo anno recruduit ortum prius, inter *Hermannum* epiſcopum et *Popponem*, comitem Hennebergium, et *Henricum* ac *Hermannum* eius filios, bellum, de quo in *Ecberto* diximus, et noua ex ea re agitati diſcordia, rurſus turbarum ciuilium inter ſe incendia conflagrarunt. Quare, ne ad extrema deſcenderetur, *Henricus*, Thuringiae landgrafius, FRIDERICI imperatoris authoritate datus arbiter, recepta et accitis *Henrico* et *Gothefrido* comitibus *Hoenloienſibus*, pacem inter ipſos compoſuit eamque, ſublatis litium aliarum cauſis, oportunis pacificae pactionis literis confirmauit.

Comitis Hennebergenſis et epiſcopi Wirceb. diſſidia recrudeſcentia per arbitros componuntur.

XXXVIII. At his uix ſedatis motibus, nouis iterum anno poſtero rixis, inter HENRICVM epiſcopum et Conradum

De Hamelburgo moenibus cincto

radum

An. Ch. 1241. radum, abbatem Fuldensem, tumultuatum, quod is satis amplo terrae spatio, ad iustam urbis magnitudinem comprehenso, *Hamelburgum* moenibus et fossa munire, sed armis id episcopus prohibere vellet, qui tamen, certamine inito, multis suis amissis, ut re infecta domum inglorius rediret, coactus est. Pridie *Non. Octob.* ab hora sexta usque ad nonam, sol tanta obscuritate obductus est, ut meridies omnibus speciem intempestae noctis referret, quippe cum stellas in coelo, perinde ac nocte ipsa, nudaret. Quare in religionem uersa, uulgo homines ita perculsi sunt, ut multi finem saeculi arbitrantes, ad peccata sua per confessionem et poenitentiam agendam confugerent, alii in gratiam cum inimicis suis, ueteribus iniuriis condonatis, rursus redire contenderent.

nouae lites exortae, 1241. *Ecclipsis solaris insolita* *religionem incutit terricolis.*

XXXIX. Ad exitum huius anni *Albertus IV.*, ultimus *Bogiorum* comes, sine liberis e uita excessit. Opes eius, oppida, castra et praedia, quae ab ecclesia Babebergensi in feudum tenuerat et per obitum suum uacare coeperunt, POPPO episcopus *Conrado*, Germaniae regi, *Friderici* imperatoris filio, ecclesiae beneficiario effecto, contulit. Idem *Bertholdo*, marchioni *Hohenbergio*, *Ambergam*, praeclarum ecclesiae Babebergensis, ad Vilsum amniculum, in superiori palatinatu, oppidum, pro centum argenti libris: aduocatiam coenobii *Tharissiensis*, *Conrado Schmidelfeldio*; urbem *Marquardo* Buteglario, Norimbergensi atque alia aliis oppigneraüit. Sacris etiam uasis nec ipsis ecclesiae thesauris pepercit, & cum populo clerum atque adeo infensum ipsum imperatorem FRIDERICVM sibi acquisiuit, ut ditione eiectum omni dignitate episcopali priuarit et subditos, qui illi sacramenta dixissent, religione solutos, ab illo cedere, tanquam à nefario homine ac capitali ecclesiae hoste, praeceperit. Qui cum, post graues ab inimicis perpessas contumelias, quadriennium in exilio egisset atque eo necessitatis et miseriae uenisset, ut uictum sibi quaerere cogeretur, tandem nulla re laudabiliter gesta insigni, ac propria erga ecclesiam suam impietate, infamis e uita cessit, nec dignus fuit habitus, qui in ea sepeliretur; unde anniuersario apud Babebergenses et sepulturae honore caret.

Alberti IV, Bogiorum comitis feuda, *ecclesiae Bamberg. aperta,* *Conrado regi conferuntur.* *An. Ch. 1241.* *Amberga* *ut et Tharissium.* *oppignorato a Poppone episc.* *qui ideo ad incitas redactus* *inglorius decedit.*

HENRICVS.

DECIMVS SEPTIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

XL.

EXauctorato POPPONE episcopo, Babebergenses, in basilica cathedrali, ad sacra comitia frequentes conuenerunt et, uariis inter se certare sententiis, instituerunt, cum quidam ex iis aequum esse POPPONEM retinere censerent, alii uero nouum legi debere episcopum contenderent. Caeterum FRIDERICO aperte denunciante, se daturum episcopum, nisi ipsi communi concordia delegissent, circa *Non. Ianuar.* anni insequentis, omnes uno animo in HENRICVM, *Schmidelfeldium*, uirum quidem aetatis maturae, sed maiores ad res gerendas et instaurandas spiritus gerentem, consenserunt et episcopum eum ex ipso ecclesiae gremio sumpserunt. *Bruschius*, in metropoli Moguntina, *Catalonienfem* eum et imperatorium scribam fuisse, literis prodidit: sed diuersum ab hoc ex diplomate apparet, quo *Conradus Schmidelfeldius*, Henricum agnatum et consanguineum nominat, cui etiam praefecturam coenobii Tharissiensis, a *Poppone* sibi nomine pignoris obligatam, libere dimisit. Id diploma anno Christi 1217. in octaua post epiphanias, *Halis* est datum. Etsi uero pontificia eius confirmatio per triennium ferme protraheretur, quod propter assidua bella et seditiones, Italiam prementes, omnes ad sedem apostolicam interclusi essent aditus: ne tamen laboranti iam pridem ecclesiae deesset, sed quam deberet opem adferret, conuentum eam in rem indixit et, quid opus esset facto, decreuit.

Bambergenses ad maturandum episcopi electionem compulsi. 1242. *Henrici ortus et ingenium,* *confirmatio protracta.* *Synodus Bambergensis.*

XLI. Per mensem inde Iunium, FRIDERICVS imperator *Popponis* pontificatum exterminauit, omnia acta eius discicit et, ut ecclesiae damna resarciret, quae in locationibus, infeudationibus et oppignerationibus usuris pertulisset, nouum HENRICO, apud *Villacum* et *Griuiacum*, Carinthiae oppida cudendae monetae ius concessit. Extant adhuc illae tabulae in hanc sententiam scriptae: *Fridericus* &c. Eodem quoque mense, ad reuocandas, quas tempore transgressionis suae *Poppo* ab ecclesia alienauerat, possessiones, *Ramungum*, comitem Nassouicum, qui *Camersteni*, prope Suauacum oppidum, tunc temporis regiam habebat, & *Camersteniu*s

Fridericus imp. ad ecclesiae Bamberg. damna resarcienda, *ius monetae concedit episcopo* *et, ad uindicandas possessiones,* *procuratores constituit.*

An. Ch. 1243.

nius inde dicebatur, ac *Marquardum Buttiglarium* Norimbergensem, procuratores constituit, uiros non tam iustitia, quam seueritate, insignes, et cum certis mandatis, ad recipiendas a creditoribus obligationes, in singulas ciuitates dimisit. Id uero quo maiore cum authoritate fieret, ipsa beneficia, de quibus *Conradus*, filius, post *Alberti*, Bogiorum comitis, obitum, per Popponem, ut diximus, infeudatus fuerat, abdicauit, gloriosum reputans, editae subiacere legi potius, quam indigne tenere ea, quae per temerarium transgressorem collata fuerant. Quae cum ad illustranda haec tempora maxime facere uideantur, his annalibus intexere placuit, quae sic habent: *Fridericus &c.* Caeterum *Buttiglarius* in Anglica et Hibernica lingua *pincerna* uocatur, unde familia *Butlarorum* apud illos adhuc hodie est celebris, qui olim honorarii fuerunt Hibernae *pincernae*, sicut Guilielmus *Complenius* in sua *Hibernia* notat. An autem Buttiglarius, cuius in hoc diplomate fit mentio, et in antiquissimis literis ac instrumentis saepius inuenitur, inde, uel aliunde, nomen habeat, multi dubitant. Communi tamen opinione notum est, eos adeptos fuisse nomen ab officio, cui praeficiebantur ab imperatoribus, cum adhuc delectarentur in syluis apibus, ut scilicet essent *praefecti mellicidorum*, uulgo Triebelmeister. Hinc etiam nomen habet iudicium mellicidorum, das Triebelgericht. Quale adhuc hodie in oppido *Cronacensi* et plerisque aliis locis, quotannis obseruari solet. His obedituri, literis *Camerstenius* et *Butiglarius* singulas ciuitates adierunt et, cum earum praetoribus collocuti, ut, se praeceptis super hac re satis obsecuturos, iurarent, euicerunt.

et feuda a Popponeo filio suo collata, resignat. *Butlarorum familia,* *et nominis ortus.* *Triebelmeister. Triebelgericht.*

XLIII. Anno 1243. FRIDERICVS imperator, antiqua uectigalia, ad incrementum ecclesiae, instaurauit et decimas, de argenti fodinis, diplomate, in haec uerba conscripto, confirmauit. *Fridericus &c.* Interim plurima officia, feuda et possessiones, imprimis uero *Königsbergum*, castrum et oppidum et *Bebenburgum*, ad ecclesiae reditus accesserunt. Quam ob causam *Rauclinus*, baro *Rauenstenus, Conradus Butiglarius, Wolframus*, dapifer et plures alii, CONRADVM regem, *Friderici* filium, regni Hierosolymitani heredem, cum *Norimbergae* esset, adierunt et, sibi de restitutione pignorum satisfactum, palam professi, eorum se possessionibus abdicarunt.

Vectigalia antiqua ecclesiae Bamb. instaurantur. *Koenigsberg et Bebenburg eidem accedunt.*

XLIV. Per eosdem dies, gliscentibus inter *Henricum* episcopum et *Rapathonem*, comitem palatinum Rheni, Bauariae ducem, contentionibus, de praefectura in *Wincera* et bonis aliis, ad eum pertinentibus, *Rapatho*, oratoribus Babebergam ad HENRICVM missis, orauit, ut, ad conciliandam inter se concordiam, animum inclinaret et, si quid perperam abs se factum esset, remitteret. Quibus ille obsecutus, confestim *Albertum* praepositum, *Leopartum*, custodem, *Conradum* Bothenstenum, *Arnoldum* Sunneburgium, canonicos, *Gundeloum*, marschalcum, *Albertum* Wirceburgum et *Wolframum* dapiferum decreuit, qui *IX. Cal. Augusti* Ratisbonam uenerunt et *Rapathoni* ac caeteris principibus, quid in mandatis haberent, exposuerunt. Ibi re agitata, lis in has conditiones decisa fuit: *ut Rapatho per quinquennium de praefectura et eius hominibus nihil reciperet, iura eius non attentaret, nec ullum exactionis genus imponeret, sed beneficia et possessiones, quas attigisset, infra certum tempus, recuperaret et, datis fideiussoribus, ecclesiae solenne sacramentum praeberet.* Eo dato *Conradum*, comitem Wasserburgium et *Fridericum*, Burggrauium Norimbergensem, tantarum rerum *sponsores* constituit. Qui sub fidei uinculo firmiter promiserunt, se, Rapathone fidem fallente, ea praestituros, in quibus ipse obligatus existeret.

Rapathonis comitis et Henrici episc. controuersia, de praefectura Wincerana, *per procuratores* *componitur certis conditionibus,* *datisque fideiussoribus.*

XLV. Erat eo tempore miserabilis et afflictus Franciae nostrae status, et nouis subinde ciuilium armorum motibus agitabatur. *Swinfordiae*, tum dictionis Hennebergensis ad Moenum oppidum, a fundamentis excisum et solo aequatum fuit. Aream uitibus postea consitam ciues deseruerunt et proximos uicos insederunt, praecipue autem locum, ad balistae iaculum ab urbe distantem, communiuerunt, quem ciuitatem nouam dixerunt. Eius fundus, licet iuris Hennebergici esset, tamen, per initam transactionem partium et iuxta comitum praefecturam, castrum ponendi, iudicium exercendi et alia faciendi, iuri *Wirceburgensi* attributum.

Sweinfordia solo aequata, *et in proximo fundo restaurata,* *iuris Wirceburgensis fit.*

XLVI. Quibus rebus elatus HERMANNVS, episcopus, *Othonem* Meraniae ducem bello petiit, ditionem eius populationibus et incendiis afflixit, atque praefectos, *Othonem Schaumburgium* et *Henricum de castro belli montis*, captiuos abduxit. Episcopi incursum ubi *Otho* dux cognouit, ut iniuriam acceptam referret, tumultuariis aliquot cohortibus sumptis, *Ebernensem* et *Seslacensem* agrum populabundus intrauit et summam eum uastitate affecit, *Wolframo Zabelsteno*, episcopi pincerna, capto et diu in carcere marcerato. Post datas has et acceptas clades, res, postero anno per Henricum episcopum, conciliata fuit. 1244. Belli causam *Frisaeus* fuisse scribit, *iudicium centenarium Baunaci* ab Othone duce destitutum. Sed cum id oppidum in ducum Meraniae possessione nunquam,

Hermanni Wirceb episc. insolentia et tyrannis *uindicantur,* *Belli causa praetexta,*

A.Ch. 1244.

quam, sed comitum *Truchendingensium* fuerit, ego hanc litem, molestiae, faciendae causa, motam ab episcopo existimo.

In concilio Lugdunensi 1245. per legatos,

XLVII. Sequenti anno INNOCENTIVS IV. pontifex, concilium *Lugdunum* in Galliam aduocauit, quo ecclesia Babebergensis *Albertum* praepositum, *Iacobum*, scholasticum et *Eberhardum* Schaumburgium, canonicos, legatos ac procuratores misit et per eos, apud pontificem, HENRICI confirmationem et pallii authoritatem obtinuit.

pallium obtinet Henricus episc.

Fridericus II. imp. excommunicatur 1246.

In eo concilio pontifex FRIDERICVM *imperatorem* excommunicauit et Germaniae principes, ut nouum regem deligerent, literis hortatus est. Itaque *ad XIII. Cal. Iunias* anni proximi Sigefridus *Moguntinus*, Conradus *Colonensis*, Henricus *Spirensis*, Hermannus *Wirceburgensis*, episcopi, cum nonnullis aliis imperii ordinibus, in uico *Hochemarsi* ad Moenum, infra Wirceburgum conuenerunt et, *Friderico* ab imperio remoto, in eius locum HENRICVM, Thuringiae Landgrafium, caesarem designarunt, aduersus quem cum CONRADVS imperatoris filius exercitum duceret et copias eius funderet, a plerisque contemni et *pontificius rex* appellari coepit.

et regno exuitur.

Henricus Thur. Landgraf. anticaesar

a Conrado fusus contemnitur.

Eodem anno HENRICVS episcopus, legatus a pontifice, ad nouum electum regem HENRICVM, in Thuringiam, destinatus, in itinere a *Bertholdo* comite *Krumburgio* captus et ad tempus in custodia detentus fuit. Vnde cum, pro sua redemptione, *thesaurum ecclesiae* mutui nomine sumere coactus esset; in auro tres cruces et caetera pretiosa suppellex templi cathedralis atque sacrorum altarium erat. Eius rei gratia *Gundeloum* et *Marscalcum* de Cunstadt, *Ludouicum* pincernam de *Rotenhan* et *Vdalricum* dapiferum de Nammansdorf, ecclesiae officiales, *Sigefridum* camerarium, *Guntherum* scultetum, *Gothefridum* Munsterium, et *Libhardum* telonarium, ciues Babebergenses, sic uerba diplomatis habent, fideiussores constituit.

Henricus episc. captus

ecclesiae thesaurum mutuatur, datis fideiussoribus.

1247. Post uero diploma obtinet de restituendis pignoribus.

Postero anno satis amplum a pontifice ea de re diploma elicuit, quo pontifex abbati *S. Stephani*, apud Wirceburgum, per literas mandauit, ut omnes pignorum detentores clericos, per ecclesiasticam censuram, laicos uero per poenam, in Lateranensi concilio contra usurarios constitutam, compelleret, ut sorte sua contenti, bona et praedia, quae titulo pignoris obligata tenebant, ecclesiæ restituerent, nec quicquam ultra sortem perciperent. Id diploma *II. Idus Iunias*, anno pontificatus sexto *Lugduni* datum. Eo anno HENRICO, Thuringiae Landgrafio, ex ictu sagittae mortuo, GUILIELMVS, Hollandiae comes, in eius locum aduersus FRIDERICVM, Germaniae rex electus fuit.

Henrico interempto Wilhelmus sufficitur.

A. Ch. 1247.

1248. Otto, dux Merania, legat ecclesiae Bamb. tres villas.

XLIIX. Sequenti anno *Otho*, Meraniae dux, comes palatinus Burgundiae, cum saepe aduersa ualetudine tentari coepisset, testamentum suum condidit, et tres uillas, *Dimicionam*, *uillam nouam et Nouale S. Cunegundis*, pii muneris loco ecclesiae legauit. Eius testamenti tabulae, prout etiam nunc Bambergae conseruantur, hae fuerunt, *Otho* &c. Idem annus, ducatus Othonis decimus quartus, illius uitae extremus fuit. Etenim *Hagenus* quidam, uir nobilis, aulae eius praefectus, immoderata dominandi libidine stimulatus, ut potiri ditionibus et matrem eius sibi connubio sociare posset, eum *Nisdae*, in castro, hodie ditionis Bambergensis, prope *Albimoenium* oppidum, praefectura, ferro inuasit et uita exuit. Quanquam sint, qui, in arce *Plassenburgensi* eum interfectum fuisse, tradunt. Habentur in annalibus priuatis, Langhemii in coenobio, patria carmina, quibus tam crudele facinus æternitati mandatum fuit, quae iambico metro sic reddimus:

et breui post interficitur.

Per te mihi fas uiuere,
Hagene sic charissime,
Mei iuris Nordeccium
Et Nisdae fortalitium
Habebis munus, nec nouum
Sordebit Plassenburgium.

Innocentia ejus ex eo apparuit, quod lapis, ejus sanguine tinctus et infectus, nulla unquam abluitione purgari aut deleri potuit.

XLIX. Et sic sine liberis extincta gens *Andechsia* finem cœpit, quae a stirpe *Arnulphi* imperatoris, nati ex posteritate Caroli magni, initium sumpsit. Is enim filium habuit ex *Helmgarde*, concubina, *Ratholdum*, a quo familia comitum Andechsiorum fluxit, qui postea in duces euaserunt et ducatus, Istriam, Dalmatiam, Burgundiam, Meroniam, Voitlandiam tenuerunt. *Curaeus* in annalibus Silesiensibus, ducatum Meraniae Voitlandiam fuisse scribit, quem tamen erroris arguunt ea, quae saepius in *Othone* largo retulimus, cum *Voitlandia* per se fuerit ducatus et Meraniae ducatus uallem Oeni inter Alpes superiorem, et huic finitimos *Tirolenses* et *Athesinos* complexus sit.

Gens Andechsia emoritur.

a Carolo M. orta.

Meraniae ducatus ubi situs.

L. Genuit ea familia quatuor episcopos Babebergenses, inter quos celebratur S. OTHO, Henrici imperatoris cancellarius, Pomeranorum apostolus. Quorum rebus obscurissimis ut lucis aliquid adferrem, non abs re me facturum sum arbitratus, si notatis praecipuarum actionum capitibus, breuem totius lineae seriem subiicerem, quae talis fuit.

Andechsiorum genealogia.

Rathol-

An. Ch. 1248. *Ratholdus* liberos habuit diuum *Rathonem, Hattam*, S. Conradi, episcopi Constantiensis matrem, et *Fridericum*. Huius filius fuit *Aribo*, templi Saurensis conditor, is filios quatuor reliquit: *Rapathonem*, *Gebhardum*, episcopum Ratisbonensem, *Aribonem*, archiepiscopum Moguntinum et *Fridericum II.* Rapathonis liberi fuerunt ex Hemma uxore, *Ortulphus*, *Willetrudis*, *Fridericus*: ex Cunigunda coniuge, *Leopoldus*. Leopoldus autem ex Gisela suscepit *Arnolphum*, HENRICO V. imperatori amicissimum, et *Fridericum III.* cognomento *Rocho*. Ex Arnulpho et Gisela, eius uxore, orti sunt *Poppo*, qui Chunissam, uxorem comitem Truchendingensem, anno 1142. Plassenburgii repudiauit: *Bertholdus* primus, *Gebhardus* et *Otho* Wolfretshusius. Is ex Adelheide coniuge reliquit *Henricum*, episcopum Ratisbonensem et *Othonem II.* qui ex uxore Laurita habuit *Othonem III.*, *Leopoldum* et *Henricum*. His sine liberis uita functis, Wolfratshusium ad Andechsiam rediit. *Bertholdus* primus, stemmatis propagator, ex Sophia, Ameranae uallis ducissa, suscepit *S. Othonem* episcopum et *Bertholdum II.* Is deinde ex Agnete *Neugum*, episcopum Babebergensem, quem *Auentinus* et, qui eum sequitur, *Hundius*, cum S. Othone confundit et unum fuisse arbitratur, *Mechthildem*, *Euphemiam* et *Giselam*. A *Bertholdo III.* ac eius coniuge Hedwige nati sunt *Bertholdus IV*, Dalmatiae dux, *Poppo*, episcopus Babebergensis et *Mathildis* Genua, Bertholdus IV. ex Agnete, Dedonis, Misniae marchionis, filia, octo liberos reliquit, *Ecbertum* episcopum, *Othonem*, Burgundiae ducem, comitem Palatinum, *Henricum*, Istriae ducem, *Bertholdum*, patriarcham Aquileiensem, *Gertrudem*, Andreae Vngariae regis uxorem, S. Elisabethae matrem, *Heduigam*, Henrici barbati, Silesiae ducis, coniugem, *Agnetem*, quae Philippo, auo diui Ludouici. Galliarum regis, nupta fuit, et *Mathildam*, abbatissam Kittingensem. Ab *Othone* et Beatrice, eius uxore, natus *Otho*, familiae ultimus, in arce Nisdena, ut diximus, trucidatus. Eius hereditas, quae fuit amplissima, a diuersis, cum nullus certus imperator esset, discerpta fuit. *Istriam* inuaserunt Veneti, de *Dalmatiae* ducatu bello decertarunt iidem, cum *Bela*, Vngariae rege, *Gertrudis* reginae filio. Quae uero *Bauariam* attigerunt, huius dux sibi uendicauit. *Meraniae* ducatum et caetera, quae ad *Athesin* et *Oenum* fluuios adiacent, *Menardus*, Gariciae comes, occupauit: accessiones *Voitlandiae* ecclesia Babebergensis et Wirceburgensis et *Otho*, Thuringiae comes, nacti sunt. Et

Hereditas Meraniae ducum discerpta.

A quidem *Henricus episcopus* ecclesiae suae adiecit ducatum et iudicium prouinciale, ad *Roppactum*, amniculum hactenus celebratum, tertiam partem nemoris *Hugonici*, *Königsbergam*, *Bettenburgum*, *Gichium*, *Lichtenfelsium*, *Nisdam*, *Albimoenium*, *Guttenbergam*, et alia nonnulla oppida et castra, cum omnibus eorum iuribus et possessionibus, ea adiecta conB ditione, ut ea omnia et singula, apud dominium et mensam episcopi permanerent, nec ullo unquam tempore ab eo alienarentur.

An. Ch. 1248. Ecclesiae Bamberg. ex ea accessiones.

LI. Eodem anno *Giselbertus*, Albertus, Onuphrius et Otho, fratres, nobiles *Kinburgenses*, omne ius feudale, quod *Kinburgi* in castro habuere, ecclesiae dimiserunt, praeter *Castelloniam*, quam C custodiam portae, siue feudum *Guardiae*, nominant, quod de manu *Henrici* episcopi iterum receperunt, ea adiecta lege, ut pro se et heredibus suis, solis exclusis foeminis, illud haberent, et, siue in ecclesiae potestate, siue extra eius dominium constituti, honorem et seruitium debitum eidem fideliter impenderent. Iudicia libera sunt, quae apud D Villacum, Februario mense, indict. VII. data fuerunt.

Kinburgum donatur et Castellonia in feudum offertur, ecclesiae Bamb.

LII. Proximo anno atrox inter *Henricum* episcopum et *Fridericum*, comitem *Truhendingium*, uiduam *Orlamundensem* et eius pueros, ex diuisione bonorum *Othonis*, Meraniae ducis, exortum est bellum, quod maiorem hereditatis partem penes episcopum esse E perspicerent, ipsum iudicii prouincialis et Voitlandiae ducatus titulo atque authoritate, super omnes amplissima, ad gloriam celebrari, se autem finibus sane exiguis inclusos, nequaquam cum illo uno, aut opibus, aut amplitudine, comparari. Itaque communicatis doloribus, simul etiam consilia amplificandae ditionis conferunt. Et quoniam nulF lum sibi subsidium relinqui, nisi in armis, uident, ab armis petere statuerunt atque in eandem fortunae societatem *Fridericum*, Burggrafium Norimbergensem, uocant. Nec minori studio ius suum tueri *Henricus* parat. Itaque, copiis et auxiliis undique conquisitis, *Henricum*, comitem Hennebergium, belli ducem et ecclesiae defensorem constituit G et eius rei causa *Königsbergum* et *Bettenburgum*, cum singulis reditibus ad ea pertinentibus, pro mille ducentis duabus marcis, oppigneravit. Sub idem tempus *Risenbergum* castrum, ex concessione *Eberhardi*, comitis Schlüsselbergii, ad ecclesiae possessiones accessit. Cui uicissim *Henricus*, episcopus, quadringentas quinquaginta libras constituit, ut contra Truhendingensem et Orlamundensem comites atque eorum fau-

1249.

Ob iniquam diuisionem hereditatis Meraniensis

bellum cooritur.

Reisenbergum ecclesiae accedit.

An. Ch. 1250. fautores sibi potenter assisteret. Quare, cum iam in campum processum et res uniuersae breui, aut in hac, aut in illa parte, consisteret: postero anno, legatis ultro citroque commeantibus, placuit utrique parti inducias constituere et de rerum compositione disserere. Ita *Hermanno*, episcopo Wirceburgensi, ab utraque parte electo, summa rei permissa.

1250.

Friderico imp. ueneno sublato,

LIII. Eodem anno FRIDERICVS imperator ardentissima febri, ex propinato ueneno, correptus, uel certe *Manfredi*, nothi, insidiis oppressus, uitam finiuit. Quo Panormii sepulto, CONRADVS, filius, Germaniae rex electus, regnum aduersus *Guilielmum*, Hollandiae comitem, iniuit. Et proximo anno *Crusinum* castrum *Friderico*, Burggrauio *Norimbergensi*, donatum, in feudum contulit. Ad diem *S. Viti*, HENRICVS, *Heodegenum*, comitem de uiridi lacu, ad sui auxilium prius, contra Truhendingensem et eius complices, inuitatum, maximis honoribus affecit. Cum autem pecunia, unde promissum stipendium penderet, non suppeteret, officium et praefecturam *Vorchemensem* obligauit et custodiam castrensem arcis Regensbergensis eidem indulsit. Constituerat etiam iam ante et, pro trecentis marcarum argenti, obligauerat HENRICVS *Albimoenium*, oppidum, cuidam *Willebrando*, Othonis Meraniae ducis praefecto, quod arcem *Nisdenam* in suam et ecclesiae potestatem tradidisset. Id omne ius proximo anno *Willebrandus* dimisit et obligationem, pactis ad dies uitae quindecim argenti libris annui sumtus, ecclesiae restituit.

Conradus, filius, arripit regnum.

1251. Crusinum Burggrauio Norimb. in feudum collatum.

Vorchemensis praefectura oppigneratur,

ut et Albimoenium,

quod paulo post ecclesiae 1252. certa lege restitutum.

LIV. Eo tempore *Merandus*, Goriciae comes, in *centum argenti marcas* eidem quoque ecclesiae fuit obligatus et, datis *Vldarico* et *Hugone* Rusenbergiis, *Rudolpho Dinnino*, Burggrafio Leucensi et *Volperto Flechsbergio*, fideiussoribus, cum HENRICO episcopo ita conuenit, ut, si ad diem praestitutum solutio protraheretur, omnia sua bona, quae apud *S. Stephanum*, prope Ferdenbergam, ab ecclesia beneficiario iure teneret, ad eandem redirent, ipso comite et sponsoribus, debiti ac fideiussionis nomine, nihilominus obligatis manentibus.

Merandi, comitis Goriciae, conuentio cum ecclesia ob debitum 100 marcarum argenti.

LV. Erat sub id tempus *Otho*, comes palatinus Rheni, Bauariae dux, ecclesiae Babebergensi feudali sacramento astrictus, propter castra et praedia, de quibus post mortem *Alberti* fratris, Bogiorum comitis, ab *Eberhardo* episcopo infeudatus fuerat. Huic noua iurisiurandi religione sibi deuincto, *Henricus*, postero anno, ea quoque castra, iura et iudicia, quae ex obitu O-

Otho Bav. dux, iamiam feudali nexu ecclesiae Baberg. obstrictus,

noua feuda uacantia accipit ab Henrico epis.

A thonis Meraniae et *Rapathonis*, Bauariae, ducum, in ea uacare coeperant, cum aduocatia *coenobii Biburgensis* et caeteris, sola praefectura uici *Kittemgespulensis* exclusa, in feudum contulit. Qui ei uicissim *Winceram*, uetustum ecclesiae, in Danubii fluento castrum, reaedificandi potestatem fecit. Eo anno CONRADVS rex, *Friderici* imperatoris B filius, ueneni haustu, quem *Manfredus*, frater, per medicos mercede corruptos, parari curauerat, repente uitam amisit. *A. Ch. 1252.*

Conradus imp. intoxicatus perit.

LVI. Insequenti anno HENRICVS, episcopus, *Philippo*, *Bernardi*, Carinthiae ducis, ex comitum Ortenburgensium familia oriundi, filio, ecclesiae Iuuauiensis archiepiscopo, iurisdictionem *Menseensem*, pro ducentis argenC ti marcis, uendidit. Proximo anno *Chunemundus*, Henrici Gichiani filius, homo montanus, haud modica hominum facinorosorum manu contracta, *Gichium* castrum occupauit et omnem late circum regionem caedibus, incendiis et rapinis, misere afflixit atque incolas, suorum subsidio occurrentes, insidiis in itinere collocatis, exceptos et D catenis uinctos illuc abduxit. Ea uero res paulo post *Irineo Cunstadio*, *Ludouico* pincerna, *Rotenbanio* et *Sigefrido* camerario, fidem interponentibus, composita et ius ecclesiae, prius, ut diximus, acquisitum, interueniente pecunia, rursus a Chunemundo recuperatum.

1253. Menseensis iurisdictio Philippo duci Carinthiae venditur.

Chunemundi praedationes

per fideiussores, sistuntur,

et ius ecclesiae ereptum restituitur.

LVII. Interim dum haec in Francia geruntur, *Rudolphus de Rase* nouas HENE RICO, episcopo et Babebergensi ditioni in Carinthia insidias componere, *Veteronam*, castrum per uim inuasum, in potestatem suam redigere et homines ecclesiae deditos uarie diuexare instituit. Id ubi cognouit Henricus, maturato itinere in *Carinthiam* properauit et, comparato exercitu, armis cum eo conflixit. In ea pugna captiuus faF ctus et in custodiam ductus Rudolphus his demum conditionibus dimissus est: *ut Veteronam castrum ecclesiae restitueret, omni iuri et actioni quae sibi competerent et competere possent in castro, in turribus et uilla, positis iuxta partem et in ciuitate Villacensi, in castrensi feudo et ad ipsum pertinentibus, in domibus, areis et aliis omnibus, pro se et herediG bus suis, renunciaret. Nullam in Henrici episcopi et ecclesiae eius praeiudicium in canalibus, uel alibi, munitionem exigeret. Bona ecclesiae aut hominum eius, per uim contra iustitiam abstracta, pleno iure remitteret: super damnis, per se ecclesiae irrogatis, ordinationi bonorum uirorum staret, et secundum eorum arbitrium satisfaceret, et super obseruatione praemissorum obsides et fideiussores constitueret.* Extant tabulae, ex quibus, quem-

Rudolphum de Rase Veteronam occupantem bello persequitur Henricus epis.

eumque captum nonnisi duris conditionibus dimittit.

An. Ch. 1255.

quemadmodum transactum negotium sit, perspici potest, XVII. *Cal. Iunias indict. XIII.* Villaco datae.

Henricus episc. uita defungitur,

LVIIX. His modo transactis, HENRICVS *Wolfsbergam* uenit et, de paranda reliqua ditione, locutus est. Ibi cum esset, in periculosissimum morbum incidit.
1255.
Itaque, solennibus omnibus peractis, *XV. Calend. Octob.* anni insequentis obiit, uir ad caeteras uirtutes, quibus excelluit, prudentiae et pietatis laude insignis. Corpus eius Wolfsbergae in coenobio Franciscanorum sepulturae mandatum fuit.

uirtutibus insignis: Wolsbergae sepelitur.

Conrado imp. defuncto

LIX. CONRADVM ex humanis rebus exemptum ingens in imperio schisma excepit, quod, GVILIELMO caesare in bello apud Frisios interfecto, Germaniae proceres duos eligerent, RICHARDVM, *Corrubiae* comitem, regis Angliae fratrem et ALPHONSVM Castellae regem. *Richardus*, a Moguntino, Coloniensi et palatino lectus et *Aquis* consecratus, annis 15. regnauit. *Alphonsus* per annos totidem et menses sex regno potitus, in qua tamen dissensione interregnum uerius quam imperium fuit, quod uterque rex, nullis uel regiis uel imperialibus insignibus exornatus, de summa rerum contendere et ius suum aduersus regni aemulum tueri studeret. Verum ad ordinem historiae redeamus.

An. Ch. 1258.

Richardus et Alphonsus caesares eliguntur

Interregni initia.

BERTHOLDVS,

DECIMVS OCTAVVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LX.

Henrici morte comperta, Babebergenses continuo, de nouo eligendo episcopo, comitia habuerunt et, summis studiis episcopatum ad BERTHOLDVM *Leiningiae* comitem detulerunt.

Bertholdus, comes Leiningiae,

Relictum fuerat superioribus annis, in manibus filiorum *Ludouici*, pincernae de *Rotenhay*, *Zilanum* castrum, quod cum praefectura oppidi *Turingstadiensis*. Henricus episcopus ei obligauerat. Ea res ne paci moram adferret, BERTHOLDVS effecit, qui anno 1257. quadringentas argenti marcas, pro resolutione pignorum et impensis in refectione aedificiorum factis, daturum se, cum certis interpositis fideiussoribus, obtulit. Rursum *Wolframus*, Rotenhanius et eius frater, omni iuri, quod ipsi super *Zilani* castri et praefecturae *Turingstadiensis* possessione posset competere renunciarunt, iurantes, se pactionem ratam habituros et operam daturos, ut regia castri superior, in qua turris erat, in potestate ecclesiae maneret.

Zilanum castrum

et oppidum Turingstadt

a. 1257. pignoris nexu liberet:

1258.

Osterhouensibus et Aspacensibus

LXI. His rebus transactis, *XII. Cal. Ianuar.* anni insequentis concilium *Osterhosiae* est aduocatum et de lite, quae inter *Bertholdum*, episcopum et *Albertum*, Halsiorum *comitem*, de *Mulhemo* intercessit, compromissum. In eo concilio *Albertus* comes uniuersis ecclesiae Babebergensis, ut et *Osterhosiensis* et *Aspacensis*, coenobiorum homines, in quibus aduocatiae ius a BERTHOLDO episcopo tenebat, liberos dimisit atque ab omnibus oneribus et uexationum incommodis subleuauit. Ibi quoque *de non locandis, Osterhosiae in foro, hominibus suis, de non exercendis in eo tabernis, aliis exactionibus imponendis*, cauit et *de iure, quod Eringa, Grauicci* et *Podingae habere asseruerat, sententiae arbitrioque, quod praetor aut alius iudex tulisset, staturum et pro fide custodienda fideiussores daturum*, spopondit.

onera remisit.

et priuilegia indulget.

1259. 1260.

Orlamundenses pristinas lites de hereditate Meraniensi resuscitant,

LXII. Proximo biennio *Hermannus* et *Otho*, comites Orlamundenses, sopitis, aut certe in praesens simulatis discordiis, de feudis et bonis relictis per mortem Othonis, Meraniae ducis, prius ortis, pristinas reuocare cogitationes, caussamque belli quaerere cum *Bertholdo*, episcopo, coeperunt, haud dubiam spem gerentes, fore, ut cum leui mouento, procerum praesentium statu atque ipsius interregni opportunitate subigerent, et ditionem ex manibus eius extorquerent. Id aegre passus BERTHOLDVS, quod iure non poterat, armis tentandum putauit et, ascitis in auxilium uicinis, aduersus comites in arcem processit et, praelio commisso, non solum in fugam eos egit, sed etiam magnam ditionis eorum partem ereptam incendio deleuit. Quam ob caussam res ad Henricum, *Hennebergium*, Eberhardum *Schlusselbergium*, Herdegenum *Grumbachium*, comites, *Henricum*, aduocatum Widerum, *Wolframum*, pincernam et *Eberhardum* Waldenfelsium, arbitros delata, qui, partibus solenni iurisiurandi religione adactis, grauissimas in eos, qui arbitrium uiolassent, poenas constituerunt et pignora, *Planckenum* castrum, a Bertholdo episcopo, *Zauer-*

sed infelici marte.

Res tandem arbitros deuenit,

qui, constituta prius in contrauenientes poena grauissima,

A. Ch. 1260. Zuernicium a comitibus exegerunt et A inter BERHOLDUM, episcopum et *Sigefridum*, comitem Merenburgum, permutatio facta est. An. Ch. 1260. in potestatem suam receperunt, ut parti seruanti arbitrium, partis non seruantis castrum, cum 60. talentis redituum iure proprietatis cederet et castrum eiusdem, pignori datum, nullatenus amplius obnoxium esset. Ea re perfecta et simili se quoque sacramento astrictis rerum quasi ordine adducti arbitri, sententiam de pace constituenda ita pro- B nunciarunt. *Comites Rotenburgum et Cronacum castrum et oppidum, pro ea pecuniae summa, pro qua* Otho, *Schaumburgius, eius rei gratia, pro se et heredibus suis, obligati existerent. Iidem proprietates omnes et feuda, ad ecclesiam pertinentia et a die obitus Othonis, Meraniae ducis, in potestatem ecclesiae et possessionem accepta, Bertholdo episcopo, praestito prius per ipsum, sub stola et sub libro, sacramento, adiudicarunt, et de solutione 50. talentorum et duarum Corratarum uini postulatum eum liberum pronunciarunt. Quin etiam de Stenaco in Stenacum et districtum iudiciali eiusdem centenae et ducatu per eosdem decretum, ut comites se imperii esse, et feuda eadem beneficiario iure ab eo tenere, per imperialia priuilegia docerent, uel si non possent et Bertholdus episcopus, per integrae et probatae fidei homines, demonstrasset, centenam ipsam intra terminos iudicii sui prouincialis sitam et ecclesiae feudum esse, comites eundem de centenae districtu et eius ducatu amplius non infestarent. Pinetum, Faginetum et Pyrgobacum, uillas et castri Plassenburgensis medietatis possessionem per 7. idoneos testes probatam comites retinerent. Scorogastum aut mercatum, cum suis accessionibus et aduocatiae iure, liberum collegium apud S. Iacobum Babebergae possideat.*

Laudum pronunciarunt.

Transactio inter comitem Orlamundensem, ex una ac Burggrauium Noribergensem et comitem Truchendingensem, ex altera parte.

LXIII. Idem etiam, cum Hermannum, comitem *Orlamundensem*, ob inaequalem obuentae in Francia, per mortem Othonis, Meraniae ducis, hereditatis diuisionem, aduersus *Fridericum*, Burggrafium Norimbergensem et Fridericum, comitem *Truchendingensem*, accensum animaduerterent: pacem inter ipsos conciliandam et factam prius *Scheslici* compositionem confirmandam susceperunt et Burggrafium ac comitem *in portionem, singulis eorum portionibus aequalem, Orlamundensi praestandam* condemnarunt. *In reliquis autem* G *quaestionibus, expensis et damnis per incursiones, incendia, bella et rapinas illatis, suum cuique ius integrum reseruarunt et, ut ad inuicem iuri sibi starent*, pronunciarunt. Extant adhuc ueteres huius transactionis tabulae in quibus rem *XIX. Cal. Ianuar.* ad Longenstadium ita actam esse perscriptum est.

Bonorum in Carinthia permutatio.

LXIV. Inde *VIII. Cal. Febr.* insignis castrorum quorundam, ac praediorum

Sigefridus comes, pro bonis in canalibus, ad constituendum monasterium ordinis Cistericensis, *a Bertholdo*, episcopo, sibi destinatis, eidem uicissim *Merenburgum*, *Hardeccum* et *Trubesenum* castra et caetera in *Carinthiae* ducatu iuris sui praedia, pleno iure possidenda concessit et diplomate confirmauit. Eodem anno *Eberhardus*, comes *Schlusselbergius*, uoti damnatus, cum optionem a *Bertholdo*, episcopo, accepisset et, ubicunque uellet, in sua dioecesi monasterium conderet, neque de loco secum constituere incertus animo posset, tandem ad *Eberacum* amniculum, in fundo proprio C monasterium aedificauit et, aduocatis in uitae communionem uirginibus, *Giselam* filiam abbatissam praefecit et locum, ob agri amoenitatem, *Schlusselauium* uocauit, non multis millibus passuum a Babeberga distantem. *Giselam* inde *Anna* Zolleriana abbatissa est consecuta.

Schlussel. w monasterium exstruitur.

LXV. Inter haec BERTHOLDUS, episcopus, maius est opus aggressus, quod D ad amplificandum catholicae pietatis studium mirifice ualuit. Abdicabat *Henricus Hennebergius* et super altare S. Petri assignabat ea praedia et possessiones, quas *Eberhardsdorfi* et *Froenloë* ab ecclesia in feudum tenuerat. Eorum bonorum usum, dominio et iure sibi retento, BERTHOLDUS *Judithae*, coenobii E Magdenbrennensis abbatissae, tradidit, ut aliud ordinis Cisterciensis monasterium, in *Salina ualle*, constitueret et, assumptis e suo coenobio uirginibus, abbatissam praeficeret. Juditha, conditione accepta, monasterium aedificauit, quod Bertholdus nouis aliis quibusdam iuribus honestatum, cum personis suis et possessionibus, in patrocinium F suum et protectionem recepit.

Ex Bertholdi episc. pia liberalitate

Juditha, abbatissa, coenobium ordinis Cisterciensis, in Selana ualle exstruit.

LXVI. Postero anno BERTHOLDUS, episcopus, *Rinardo* Hagonensi, consanguineo suo, *Osthemium*, uicum, cum omnibus suis possessionibus, solo iure patronatus excepto, pro ducentis marcis denariorum Coloniensium ueterum, quorum singuli duodecim solidi marcam Coloniensem constituunt, nomine pignoris obligauit, et curae Romanae iisdem satisfecit.

1261. Osthemium oppignoratum.

LXVII. Sequenti anno *Vulfingus*, comes *Trubenstenus* et frater eius, *Ottelinus*, *Rotemannum*, ecclesiae ad radices Tauri montis oppidum, per uim occuparunt et, factis inde excursionibus et certamininibus, agrum infestum reddere instituerunt. Causam belli ubi cognouit *Bruno*, episcopus Olmucensis, Bohemiae regis in Austria et Stiria uicarius,

1262. Comites Trubensteni in ecclesiam Bamb. hostiles, per Brunonem episc. Olmucensem

An. Ch. 1262. carius officii sui esse putauit, ut ambas partes ad concordiam redigerit. Itaque adhibitis *Dietmaro, Wesseneccio, Burcardo, Planeburgio, & Vldarico Lichtenstenio*, comitibus, per compromissum litem ita decidit, *ut comites oppidum et bonorum aliorum, per uim occupatorum, possessionem ecclesiae restituerent, et omni iuri et actioni renunciarent. Rursus Bertholdus episcopus, condonatis offensionibus et ueteribus iniuriis, eosdem in gratiam reciperet.*

et ab eo assumptos arbitros compromissarios

Bertholdo episc. reconciliantur.

1263. LXIIX. Proximo anno *Bertholdus* episcopus conuentum iuridicum, *Aterhofiae* prius celebrari solitum, *Atergoiae* collocauit, qui deinde communi consensu *Henrici* et *Vuernerdi*, comitum Schaumburgiorum, ad ecclesiam *S. Georgii* translatus et unius ibi iudicii locus, ad exercendum et expediendum, quod ius Marchiae requirit, extructus fuit.

Iudicium Aterhofiense Atergoiam translatum.

1264. LXIX. Postero anno *Ludouicus*, comes palatinus Rheni, Bauariae dux, *Bertholdum* Babebergae conuenit et, ut *Conradum II.* Sueuiae ducem, Conradi regis filium, nepotem suum, ecclesiae beneficiarium institueret et ea castra ac praedia, quae feudali iure ab eodem teneret, ei conferret, sollicitauit. Eo autem secum super hac re deliberante et duce acrius instante, eo dilapsi sunt, ut negotium ad *Friderici*, Burggrafii Norimbergensis, arbitrium iudiciumque referrent. Eodem anno VRBANVS IV. pontifex solenne corporis Christi festum, die decima post pentecosten, cum insigni pompa in perpetuum celebrandum, instituit, cuius officium *S. Thomas Aquinas* composuit, qui sacras illo tempore literas, in urbe Nola, illustri iam tum doctrinae et sanctitatis fama, docebat.

Ludouicus Bauar. dux feudaliter eam inuestituram, nepoti suo Conrado II. expetit a Bertholdo.

Festum corporis Christi institutum.

Thomas Aquinas.

1265. LXX. Sequenti anno lis inter *Bertholdum* et *Cremesiorum* abbatem, de *Augia caesarea* suborta, per *Petrum*, episcopum *Patauiensem*, ita decisa fuit: ut *Bertholdus, persolutis quindecim argenti libris, eam retineret et abbas instrumenta, si quae haberet, ad manus eius restitueret.* Erat tum Wirceburgi episcopus, *Iringus Rheinstenus*, qui capitali odio a familia nobilium *Altensteniorum* dissidebat, ita, ut etiam post transactas inducias, cum quibusdam aliis in eorum perniciem coniuraret. Quod ubi cognouerunt nobiles, neque enim occulta res fuit, mellitis uerbis permulsum adierunt et, se, si quid aduersum eum deliquissent, summo studio satisfacturos, ostendunt. Quibus rebus ille haudquaquam delinitus, eadem miscere perrexit. Cum itaque die quodam alius, ea cura simulata, ad castrum se contulisset et comiter ac benigne acceptus, post peractum conuiuium, ad hospitium sibi paratum diuertisset, duodecim eorum, clam ascitis ad se et dolo circumuentis singulis, cum neque alio euadere, neque subsidium exspectare a suis possent, leui admodum negotio, comprehendi et capite plecti iussit. E quibus tamen ultimus *Sigefridus*, equestri dignitate praeditus, grauiter eum uulnerasse et nasum mutilasse dicitur. Horum nobilium sepultura habetur *Langhemi* in monasterio et, in praesentem usque diem, non iniucunda eorum memoria celebratur.

Lis de Augia caesarea composita.

Iringus episc. Wirceb. odio plusquam Vatiniano persequitur Altenstenios.

A. Ch. 1265. eosque nefarie occidit.

1266. LXXI. Proximo anno tranquillatam, *Bertholdi*, episcopi uirtute, Babebergae rempublicam noua discordia mirifice perturbauit et, seditionem inter clerum et populum serere, atque de minuenda mensura uini agitare, coepit. Quam rem haud quaquam ferendam *Bertholdus* ratus, constituta quaestione, rem una cum clero totam cognouit et, ne quid detrimenti inposterum respublica ex diminutione mensurae caperet, certis literis cauit. Per eosdem dies *Iringo*, episcopo, uita functo, proceres ecclesiae Wirceburgensis, deductis in diuersa sententiis, duos, *Conradum Trimbergium* et *Bertholdum Hennebergium*, comites, designarunt. *Bertholdus* ab archiepiscopo Moguntino confirmatus, ut *Conradum* peruerteret et temporalium possessionem consequeretur, *Hermanno* fratre belli duce delecto, *Henricum*, Castellae comitem, affinem suum et alios, sibi iunxit, atque *VI. idus Augusti*, cum occurrente *Bertholdo* Sternbergio, decano et ecclesiae procuratore, comitibus nonnullis et ciuibus, prope *Kittingam*, comitum Hoenloensium illo tempore oppidum, praelio conflixit, in quo quingenti desiderati et multo plures capti, qui in custodiam ducti sunt.

Ciuium Bamb. seditio, propter uini mensuram.

Dissors electio Wurceburgensium

bellum gignit.

LXXII. Cum interim CONRADVS II, Sueuiae dux, ad tuenda auita regna aduersus *Carolum* comitem *Andegauensem*, Ludouici Galliarum regis fratrem, in Italiam aduocatus, omnes suas ad eum ulciscendum cogitationes conuersas haberet. Itaque *Friderico* Austriae duce in expeditionis societatem ascito, sub finem proximi anni, in Italiam, superatis alpibus, descendit et *Veronae* hyemauit. Inde in Siciliam progressus, die uicesima secunda Augusti anni insequentis, acre cum *Carolo* praelium commisit, in quo exercitus eius non solum in fugam actus et concisus, sed ipse etiam cum socio Austriaco post captus, suasu CLEMENTIS pontificis, qui, ut *Nauclerus* prodidit, ea de re consultus, iudicium de nobili sanguine fieri posse rescripserat, quasi latro ultimo supplicio est affectus. Haec clades utrique familiae

Conradus regna auita contra Carolum d'Anion uindicaturus una cum socio Friderico Austriaco 1267.

captus decollatur

An. Ch. 1268. miliae ducum Sueuiae et Austriae prima finem attulit.

1269. *Ludouici Palat. officium dapiferatus recognoscit a Bertholdo.* LXXIII. Proximo anno *Ludouicus*, comes palatinus Rheni, Bauariae dux, iurare fidem BERTHOLDO episcopo et officium dapiferatus ecclesiae ab eo cognoscere cupiens in campum, inter Kestenburgum et nouam ciuitatem, prodiit atque, eo cognito, in haec se uerba obligauit, *Ludouicus* &c.

Ambergam *iure beneficiario recipit* LXXIV. Per idem tempus BERTHOLDVS eidem *Ludouico*, comiti palatino Rheni, Bauariae duci, Ambergam oppidum et caetera bona, per mortem *Bertholdi*, marchionis Hoheburgensis, ad ecclesiam deuoluta, beneficiario iure contulit, qui tale in se sacramentum concepit, *Ludouicus* &c. Quo facto, *et Truhenfeldum ecclesiae largitur.* Ludouicus dux, amicitia cum *Bertholdo*, episcopo consanguineo suo, sanctissime confirmata, *Truhenfeldum* castrum ecclesiae donauit.

1270. Bertholdi *Hennebergii technae inutiles, de obtinendo episcopatu Wirceb.* LXXV. Annus inde 1270. bello, cum Wirceburgensibus, a *Bertholdo* Hennebergio inito, fuit insignis. Is enim cum omnem sibi ad episcopatum aditus copiam interclusam atque alium in episcopi *Conradi* locum suffectum esse uideret: consilium saepe, de adhibendo remedio, habuit: tandem, re in utramque partem agitata, placuit clam urbem inuadere atque, uel inuitis canonicis et ciuibus, eam sibi subiicere. Vt tamen iure potius, quam ui, agere uideretur, legatos iterum *Wirceburgum* misit, qui promptum ad omne officii genus studium suum offerrent et ecclesiae possessionem deposcerent. Cum autem recens electus episcopus *Bertholdus* Sternbergius, ex senatus authoritate nihil eorum, quae peterentur, concedere decreuisset, ad dolum se conuertit et ciues, qui urbem proditione sibi traderent, clanculum subornauit. Verum fraude detecta, cum quod sibi proposuerat ad effectum perducere non posset, ab incepto desistere et inglorius ad sua se referre coactus est.

1271. *Sigefridus, comes Morenberg. pignora gratis restituit ecclesiae Bamberg.* LXXVI. Sequenti anno *Sigefridus*, comes Morenbergius, castra et praedia, quae circa *Wolfesbergam* et *Griuenam*, Carinthiae oppida, nomine pignoris obligata tenuerat, propter Deum et ob sanctorum ecclesiae Babebergensis fundatorum reuerentiam, liberè dimisit nec se quicquam iuris amplius habiturum, sub iurusiurandi religione promisit.

1272. *Emicho fit praepositus ueteris aediculae Ratisb.* LXXVII. Postero anno *Friderico* de Bonlandia, ueteris aediculae apud Ratisbonam praeposito, ad episcopatum Spirensem euecto, BERTHOLDVS episcopus *Emichonem*, auunculum suum in eius locum substituit et, ut in sede constitueretur, precibus apud *Leonem*, episcopum Ratisbonensem, impetrauit. *rogante Bertholdo episc.*

A LXXIIX. Durante interea in Germania interregni anarchia et cunctis rebus ad tristem exitum spectantibus postero anno principes imperii Francofordiam, ad regia comitia frequentes conuenerunt et omnes uno animo in RVDOLPHVM, *Habsburgi* comitem, principem exiguarum quidem opum, sed animi magnitudine praestantem, consenserunt et ex castris ad *Basileam*, ubi bellum aduersus loci episcopum gerebat, ad regia gubernacula auocarunt. Qui anno sequenti conuentum principum *Norimbergam* conuocauit et de formando regni statu ad eos retulit. Ibi, quia OTTOCARVS, Bohemiae rex, uocatus praesens non aderat, post aliquot inde dies, alter *Augustae* conuentus est indictus et, de consensu principum, missus ad eum in Bohemiam *Henricus*, Burggrafius Norimbergensis, ut *Histriae* et *Stiriae* ducatus, modo uacante imperio occupatos, reposceret. Huius filia, nupta Adolpho comiti Nassouiensi, peperit *Adolphum* Nassouiensem imperatorem, quorum maiores sua in urbe *Norica* domicilia habuerunt et extra *Camerstenum* castrum, prope Suabacum oppidum, tenuerunt, unde *Camerstenii* dicti sunt. An. Ch. 1273. Rudolphus Habsburgicus *imp. electus*, 1274. *in comitiis Norimbergensibus* *et Augustanis* *ab Ottocaro rege Boh. repetit Histriae et Stiriae ducatus.* Adolphi Nassauici *ortus.*

LXXIX. Proximo anno *Herdegenus*, baro *Grunlachius*, uxore *Elisabetha* adiuuante, in proprio fundo, non procul ab *Auraci* et *Regnesi* fluente, *Auracum* monasterium S. Dominico condidit, idque, multis uirginibus aggregatis et possessionibus attributis cohonestauit. Per hoc biennium continuis imbribus coelo effusis, tanta aquarum uis Franciam perfudit, ut propter aquas neque segetes colligi, neque seri frumenta potuerint. Aquarum illuuiem saeua fames, famem seuerior pestilentia excepit, quo ingens hominum multitudo pecudumque extincta fuit. 1275. Frauen Aurach *monasterium.* *inundationes,* *fames ac pestis.*

LXXX. Postero anno *Bertholdus* episcopus, ad expedientus res regni grauissimas, legatus in *Stiriam* et *Austriam* missus, earum prouinciarum populos, de assiduis et grauibus regis iniuriis conquerentes, audiuit et se, ubi rem retulisset, eorum temporibus non defuturum ostendit. Per mensem inde Iunium sequentis anni in *Carinthiam* progressus, recipiendis in fidem suam et clientelam hominibus, oppidis, castris et reliquis ditionis partibus ordinandis, uacauit. Dum autem in tanta rerum occupatione uersatur, RVDOLPHVS in Austriam, ad obsidendum *Viennam*, cum exercitu per Bauariam descendit, cui ut auxilio ueniret, ne pecunia, quae bellorum neruus esse solet, in ea expeditione deficeret, certa quaedam ecclesiae in Carinthia bona, trecentis argenti marcis, obligauit 1277. Bertholdus *episc. legatione fungitur,* 1278. *Carinthios in fidem recipit,* *Rudolphum imp. Viennam obsidentem* *opibus iuuat,*

An. Ch. 1278. gauit et, firma fidelium suorum et aliorum manu assumpta, magna Rudolpho, in ea obsidione, adiumenta administrauit. Nec uero partes eius et honorem imperii defendere contentus, sed maioribus subinde obsequiis et beneficiis colendum eum et in liberis suis honorandum existimauit. Vnde proximo anno Alberto, Hermanno, Rudolpho, filiis, omnium castrorum ac praediorum, in Stiria, Carinthia, Carniola et Marchia, per mortem Austriae ducum relictorum usum, dominio et iure sibi retento, in feudum concessit.

1279. Eiusque filiis feuda concedit

LXXXI. Postero anno BERTHOLDVS, episcopus, arcem et praefecturam Bellefortii, pretio sexcentarum librarum soluto, a Bertholdo, episcopo Wirceburgensi, coëmit et ad ecclesiae possessiones adiecit. Eodem anno comes Orlamundanus, Strezendorfii in uico, ad Moenum, duobus supra Culmbachium milliaribus, Coelicoronam, monasterium, aedificauit et filiam Agnetem, diuino cultui uirginem destinatam, abbatissam praeposuit, cura eiusdem monasterii et uisitatione abbati Langhemensi concessa. Hic clam, in aditu templi recondita, a ducentis amplius annis, pro reliquiis asseruata sunt duorum infantum corpora, de quorum matre, Carinte, Orlamundana uidua, exemplum insigne et memorabile est, quod Bruschius in monasteriis recenset. Eam, ut Albertum Burggrafium Norimbergensem, in sui amorem pelliceret, eo furoris et insaniae processisse, ut nondum bimulos crudeliter interimere non abhorruerit, acubus in summo capitum uertice, ad scissuram cranii eorum clanculum, ne quid tale, inquisitione facta, suboleri posset, adactis. Vidi ego et manibus contrectaui ea corpora, ossibus et neruis compacta et cute adhuc arida conuestita, ui balsami, ut existimo, siue quod Deus, iustus scelerum uindex, innocentiam eorum hac ratione testatam et iustitiam intuentibus praebere uoluerit.

1280. Bellifortii praefectura a Bertholdo episc. coemta.

Himmelcron monasterium.

Infantulorum a matre necatorum reliquiae.

LXXXII. Sequenti anno Vdalricus Kinburgius turrim quandam, Kinburgi in castro, ex diuisione hereditatis sibi obuentam et ad ecclesiam feudali iure attinentem, ad manus Bertholdi episcopi restituit et Rimeccium castrum eidem sub hac conditione obligauit, ut, si sine uirili stirpe se mori contingeret, Otho, fratris sui filius, eadem pro octuaginta marcis denariorum Aquileiensium redimendi plenum in perpetuum ius haberet.

1281. Turris Kinburgum resignatur et Rimeccium castrum obligatur ecclesiae Bamb.

LXXXIII. Proximo anno ingens discordia, inter BERTHOLDVM, episcopum et Fridericum comitem Ortenburgicum, ex hac causa fuit orta. Obligauerat superioribus annis ECBERTVS, episcopus, Hermanno comiti Ortenburgio, patri comitis Friderici, certa quaedam ecclesiae bona, apud S. Martinum in Longaualle sita, quae Fridericus per uim ab eo auerterat. Ea uero res demum per Conradum, ecclesiae apud S. Stephanum Babebergae decanum, ditionis in Carinthia procuratorem et Fridericum Weiseneccium, arbitros, ita confecta fuit, ut comes ecclesiae bona sua restitueret, nec se ei amplius impedimento futurum, sub iureiurando caueret. Vicissim episcopus centum quinquaginta marcas solidorum Aquileiensium penderet et eius rei gratia Othonem Wissenneccium et Othonem Vngnadium, fideiussores constitueret. Rudolphus Chuningius et frater eius Henricus Salembergum, castrum a Rugero Zachnensi, beneficiario suo, repetierunt et Bertholdo episcopo libere dimiserunt, qui cum eis uicissim Sterzendorfum et Gredingam permutauit et feudum ecclesiae confirmauit, literis pridie Cal. Martias Dortibi in uilla datis.

1282. Lis Bertholdi episc. cum comite Ortenburgio per arbitros componitur

Salembergum castrum ecclesiae Bamb. accedit, titulo permutationis pro Sterzendorfo et Greidinga.

LXXXIV. Moris autem tum erat in Germania, ut emptiones, uenditiones, et caeteri legitimi et uoluntarii contractus omnes, latino sermone conscriberentur: id uero multarum confusionum et disputationum causa extitit. RVDOLPHVS, patrii soli charitate inductus, Germaniam suam et eius linguam suscepit. Et postero anno, aduocato Norimbergam conuentu, communi principum decreto statuit, ut omnia in posterum instrumenta patrio sermone scriberentur, quae ante illum latine scripta fuisse constat.

Idiomate latino, confusionum causa, abrogato, Rudolphus I. in comitiis Norimberg. 1283. Teutonicum introducit.

LXXXV. Sequenti anno noua Wirceburg, propter nummum, de mercatorum tabulis praeberi solitum, seditio excitata est, quae dirum inter episcopum et ciues certamen inflammauit et malis plurimis, quae subinde grauissima subsecuta sunt, aditum patefecit. Ea res quanquam per Wiringum Eberacensem, et Hermannum Langhemensem abbates, Grattonem et Godefridum, comites Hoënloios, arbitros, leuata in praesens uisa esset; tamen paulo post iterum recrudescere et in nouam exire seditionem coepit, in qua ciues sacrorum interdicto notati, et clerus urbe expulsus fuit. Sequenti anno BERTHOLDVS, episcopus, senio et laboribus exhaustus, uitae finem imposuit. Decessit autem XVI. Cal. Iunius, anno pontificatus sui uigesimo octauo: sepultus ante altare B. M. uirginis.

1284. Seditio Wirceburg.

1285. Bertholdus episcopus obit.

ARNOLDVS,

DECIMVS NONVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Arnoldus Solmensium comes

LXXXVI.

BErtholdo, episcopo, in basilicam cathedralem delato et ante aram S. Dei genitricis *Mariae uirginis*, e latere chori S. *Petri* sepulto, ecclesiae proceres in ea frequentes conuenerunt et, de successore ad tantum dignitatis fastigium euehendo, retulerunt. Ibi *VI. Cal. Iul.* ARNOLDVS, Solmensium comes, magna animorum consensione electus et ad aram maximam positus, episcopus rite proclamatus fuit. Qui anno postero *Marchiam Hagianam* acerbis pignorum uinculis obligatam, liberauit et pro centum libris denariorum, a Theodorico Hagenwaldo redemptam, rursus in suam et ecclesiae potestatem recepit. B

1286. Marchiam Hagianam redimit.

LXXXVII. Circa id tempus illustris *Vttenbosiorum* comitum stirps defecit, quae eadem cum comitum *Halsiorum* familia fuit, et ab *Vttendorfio* titulo sibi usurpandum sumpsit. Ea extincta, cum certa quaedam bona ecclesiae uacare coepissent, sequenti anno ARNOLDVS episcopus, praestiti iuramenti religione adactus, iurisdictionem ecclesiae auxit, additis iudicii praefecturis et hominibus omnibus, qui ad marchiam *Maticauianam*, *Frideburgum castrum* et *Aspacense* coenobium pertinuerant et caetera, *Henrico*, comiti palatino Rheni, Bauariae duci, in feudum contulit, qui in se sacramentum suscepit, cuius formula adhuc extat. C D

Vttenbosiorum comitum gente extincta.

1287. Arnoldus episc.

praefecturas quasdam Henrico Palat. in feudum dat.

LXXXIIX. Eo anno RVDOLPHVS, imperator, frequentissimum *Wirceburgi* conuentum habuit, quo non solum episcopi, Henricus, *Treuirensis*, Sigefridus, *Coloniensis*, Arnoldus *Babebergensis*, Emicho *Frisingensis*, Bruno *Hauelburgensis*, Conradus *Argentoratensis*, Henricus *Merseburgensis*, Bruno *Brixiensis*, Sigefridus *Augustanus*, Burcardus *Melensis*, Reinboldo *Eistetensis* et plures alii, conuenerunt, sed etiam ipse imperator et HONORII IV. pontificis legatus a latere cardinalis et episcopus *Tusculanus* adfuit. Qui cum ad bellum sacrum praesidia, quartam partem omnium ecclesiasticorum redituum, per quatuor annos postularet, nec quisquam ex archiepiscopis et abbatibus aduersus eum hiscere auderet, tandem *Probus*, episcopus *Tullensis*, conscenso baptisterio, in maiori basilica recens extructo, pro concione in eum agere coepit et, magna orationis uehementia atque asperitate, eius postulata detestatus, o- E F G

In comitiis Wirceburg. solemnibus

Honorius IV. pontif. ad bellum sacrum, ingens tributum clero exigit,

Ideoque Probus episc. Tullensis, acriter in ipsum inuehit.

mnium nomine appellauit et concilium generale poposcit. Per eosdem dies *Bertholdus*, episcopus Wirceburgensis, decessit e uita, in eius locum *Mangoldus* substitutus, proximo anno ciuium suorum seditionem expertus est, quos tamen *Wiringus*, Eberacensis et *Hermannus*, Langhemensis, abbates, et *Cratto* comes Hoënloius, facile ad concordiam ineundam adduxerunt.

Bertholdo episcop. mortuo Wirceburgenses denuo tumultuantur.

1288.

LXXXIX. Postero anno ARNOLDVS, episcopus, adhibitis uiris legum peritis, iura ecclesiae diligenter inquirere et, aduersus *Eberhardum*, *Carolum* et *Henricum Knutones* et reliquos eorum fratres, actionem instituit, quod *Schidingam*, ecclesiae in Thuringia oppidum et castrum, iniuste et contra nuncupata sacramenta, per uim ab ea auerterant et ab *Henrico*, Misniae marchione, in feudum receperant. Quae res, cum diuturnae litis materiam praebere uideretur, ex utriusque partis consensu, in *Fridericum* Burggrafium Norimbergensem, *Gerlacum*, *Beubergium* et *Theodoricum Marscalcum* Ercardesbergium, compromissum et pax his conditionibus sancita fuit, *ut Knuttones Schidingum, oppidum et castrum Arnoldo episcopo, nomine suae ecclesiae, restituerent et ipse Arnoldus, episcopus, pro expensis in refectionem aedificiorum factis et uoluntaria eorum cessione, centum septuaginta quinque argenti marcas solueret.* Actum *Erfordiae XVII. Cal. Iul. indict. II.*

Schidingum episcopatui

sub certa lege redditur

XC. Sequenti anno ARNOLDVS, episcopus, *Henrico*, comiti Schaumbergio, *Francoburgum* castrum, cum iuribus suis et possessionibus, pro octingentis argenti marcis obligatum, uendidit. Proximo anno ingens est orta, inter ARNOLDVM episcopum et ciues *Bambergenses* discordia: ciuibus querentibus, multa fieri contra pactiones, statuta et priuilegia, quae circa clericorum excessus, caussarum publicarum et priuatarum cognitionem, magistratuum exactionem, consuetudinem suarum obseruationem et alia, a prioribus episcopis accepissent. Quae res cum ad *Leopoldum*, praepositum, *Burcardum*, decanum, *Henricum* cellarium, *Ioannem*, custodem, ecclesiae canonicos, *Godefridum Schlusselbergium*, *Sibothonem Egloffstenum* et *Hermannum* dapiferum *Neuuendorfium* arbitros esset delata, *idibus Nouembribus* decisa fuit.

1290. Francoburgum uenditur comiti Schaumbergio.

1291. Ciuium Bambergensium querelas contra episcopum,

per arbitros tolluntur.

XCI. Eo anno imperator RVDOLPHVS, aegritudine correptus, *Germensheim*

Rudolphus imp. obit.

An. Ch. 1292. — **Rudolphus** *imp. obit.*

heim in oppido, ad Rheni ripam sito, uitam amisit, *XVII. Cal. Augusti.* Eo *Spirae* inter imperatorum sepulchra reposito; sequenti anno ADOLPHVS, comes Nassouiensis, ad imperium euectus est.

1292. *Adolphus Nassouicus imp. eligitur,*

Sub id tempus *Albertus Varsio*, homo montanus, cum *Alberto* filio, omnia liberi iuris bona et praedia, quae *Turnauiae* possidebat, ecclesiae libere dimisit, et eadem rursus cum turri, custodia portae et caeteris omnibus accessionibus, ab ARNOLDO, episcopo, beneficiario iure recepit et solenne sacramentum praestitit, quo se, ad defendendendam ecclesiam et eius patrimonium, in perpetuum obligauit.

Turnauiae praedia in feuda ecclesiae Bamb. oblata.

1293. **Adolpho** *imp.*

XCII. Sequenti anno ADOLPHVS, rex, post electionem de se factam, *Norimbergam* processit et consilia, de rebus imperii, cum *Friderico*, burggrafio Norimbergensi et nonnullis aliis regni proceribus, communicauit. Ibi cum *Ebernandum*, Aschaffenburgensis ecclesiae scholasticum, protonotarium et cancellarium suum, ad parochiam curiae in *Voitlandia* se instituere uelle ostenderet, fortiter ei restitit *Arnoldus*, episcopus, quod ius illud ad se et ecclesiam suam pertinere contenderet. Tandem uero suaui regis ADOLPHI beneficio delinitus, siue Ebernando gratiae faciendae cupidus, eam institutionem haud inuitus admisit, rege ius ecclesiae in eo fouente et publicis scriptis tabulis confirmante. Actum *Norimbergae VI. Non. maiis indict. VI.* anno regni sui primo.

Ebernandum parochum instituturo, *se opponit Arnoldus episc.* *postea tamen eidem cedit.*

XCIII. Sequentibus inde diebus, cum operam iuri dicundo daret, accessit *Henricus Stulsius*, Arnoldi procurator, et grauiter de *Henrici*, aduocati Wideni, iniuriis, quibus *Scorgastum*, ecclesiae mercatum, in diminuendis aduocatiae et caeteris iuribus affecerat, est conquestus et, ut afflictis eius rebus succurreret, precibus contendit. Qui cum ad regium tribunal, ad dicendam causam, citatus non compareret, ADOLPHVS rex, episcopis et principibus circumsedentibus, ita pronunciauit: *Nos Adolphus* &c. Proximo anno *Cunigundis Wallenroda* monasterii apud *S. Theodorum* abbatissa, et *Eberhardus*, comes Schlus-

Aduocatus Widenus in iura ecclesiae iniurius ad tribunal imp. citatur.

1294. *Abbatissae ad S. Theodo-*

A selbergius, inter se grauissime contenderunt. Ad ueteres inimicitias illud accessit, quod comes *Eberhardus* omnes eas possessiones, quas Vdalricus pater *Gorendorfi*, *Leostanae*, *Busenfeldi*, et *Frisiae*, post mortem suam, coenobio pii muneris loco reliquerat, per uim inuasisset et aduocatiae ius in eis sibi asciuisset. Ad eas res constituendas, tum B praecipue uero ut lis finiretur, abbatissa elaborauit: neque studium fefellit euentus: siquidem, arbitris utrinque delectis pax ita constituta fuit, ut *Eberhardus, comes, iura et praedia, legitima patris donatione probata, in coenobii possessione relinqueret, nec ullam amplius in eis potestatem uel aduocatiae ius assumeret.*

A. Ch. 1294. *rum cum Eberhardo, comite Schlusselberg. contentiones* *per arbitros sopiuntur.*

XCIV. Postero anno ARNOLDVS episcopus, C consensu collegii Georgiani, *Alberto*, Halsiorum comiti et *Elisabethae*, eius uxori, *Osterhosium*, *Vrbecum*, *Erlingam*, *Zabalsingam*, et nominatim reliqua omnia bona, quae ecclesia cis Danubium, circa Winceram castrum, tenebat, pro *ducentis triginta tribus argenti marcis*, oppignerauit et ab eodem *Alberto* comite et eiusdem coniuge *Elisabetha*, D Truhendinga, *Neuhusium* ad Vssessum amnem castrum, pro *quadringentarum marcarum pretio* redimendi lege coëmit. *Fridericus*, burggrafius Norimbergensis, post mortem *Chelonis*, comitis *Lenbergensis*, ecclesiae beneficiarius effectus, cum *Leonis castrum* et caetera bona, de quibus a *Bertholdo*, episcopo, infeudatus erat, in potestatem suam et E possessionem redigere non posset, ab inductoribus, ad id destinatis, *Menardo*, Carinthiae duce et *Udalrico*, comite Hennebergio, praepeditus: sequenti anno ea omnia et singula ad manus ARNOLDI, episcopi, restituit et omne ius, quod in se et heredes suos translatum esset, in eius et ecclesiae ius et dominium reiecit. Extant literae *VIII. Cal. Mart.* Cadesburgi hoc anno datae. F Ad *XIV. Cal. Augusti* ARNOLDVS *episcopus* uitam reliquit, et ad aram *S. Ioannis Baptistae* sepultus fuit. Annales priuati diem obitus eius in annum praecedentem et indictionem VIII. reiiciunt; sed eum hoc ipso anno fuisse mortuum, conuincit diplomatis authoritas.

1295. **Arnoldus** *bona ecclesiae cis Danubium oppignorat.* 1296. *Arnoldi obitus et sepultura.*

LEOPOLDVS.

VIGESIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Leopoldus *baro Grunelachius*

XCV. ARnoldo mortuo, LEOPOLDVS, *baro Grunelachius*, concordibus suffragiis euectus et G summis a ciuitate gratulationibus exceptus, primo se aequum omnibus exhibuit et salutaria ciuibus priuilegia indulsit. Erat eo tempore *Nidstenum*, ad Vesun-

An. Ch. 1296. Vesuntis amnem castrum, ecclesiae ditioni ereptum et prorsus ab ea alienatum. Id recuperare LEOPOLDVS cupiens, proximo ineunte anno, procuratores, ad exponendum ecclesiae ius, Norimbergam, ad regium tribunal misit et ex iudicum sententia possessionem eius non solum obtinuit, sed etiam opulento, quod ibi Nidsteniana uidua possederat, eam patrimonio auxit.

1297. *Nidstenum castrum recuperat.*

1298. XCVI. Postero anno ADOLPHVS, rex, Moguntiae, solenni principum edicto, imperii titulo exutus et ALBERTVS, Austriae dux, *Rudolphi* imperatoris filius, in eius locum declaratus fuit. Hinc uindictae cupiditate incensus ADOLPHVS, quam maxima celeritate assequi potuit, ad Rhenum, prope *Spiram*, ALBERTO sese obiecit et una cum eo praelium commisit, in quo etiam currenti equo effusus & oppressus interiit. Eo extincto ALBERTVS, a principibus electoribus, *Francofordiae* rex denuo designatus et *Aquis* consecratus, *Ioannem*, episcopum Tullensem et *Conradum*, comitem Odingensem, legatos Romam ad BONIFACIVM VIII. pontificem, pro sua remuneratione misit. Erat iisdem diebus ecclesiae status, assiduis pene bellis et pignorum uinculis, in *Franciae* et *Carinthiae* partibus acriter irretitus, admodum miser, uel potius miserabilis et foeda imprimis eius facies. Neque enim de usuris respirare, neque in agris habitare agricolae, sine militari custodia poterant: adeo proditorum hominum et latronum numerus increuerat. Qui cum, traiecto occulte, iuxta *Staffelstenum* ad diuertigium, Moeno, sequenti anno ditionem *Hennebergensem* inuaderent et, uiculis incensis, eam passim direptionibus et praedis, imprimis autem *Oberadam*, deuastarent: ea re ictus *Bertholdus*, Hennebergius, satis amplum equitatum collegit et agrum Babebergensem ingressus, misere eum populatus et latrones istos, ditione sua pulsos et e receptaculis extractos, grauiter ultus est. *Conradus* senior, Burggrafius Norimbergensis, ad Marchiam Furthensem, anno 1070. per *S. Henricum* imperatorem, praepositurae maioris basilicae firmatam, exigua, quae in ea habebat praedia, pii muneris loco adiecit.

Adolpho imperio exuto, Albertus Austri ac. surrogatur

et Aquisgrani coronatur.

Miser Franciae et Carinthiae status.

1299.

XCVII. Eo anno, LEOPOLDVS, episcopus, suorum precibus stimulatus, profectionem in *Carinthiam* suscepit et per Bauariam iter ingressus, *Osterhofium* in monasterium diuertit et a monachis, obuiam sibi factis, benigne admissus et ab ipso abbate, *Vdalrico*, debito officio cultus est. Ibi assiduos hominum suorum praetereuntium et in coenobium, tanquam ad hospitium, adeuntium sumptus recordatus, ut coenobium eximio aliquo beneficio afficeret, eidem *ius patronatus* ecclesiae parochialis in *Wincera*, Patauiensis dioecesis, in perpetuum possidendum concessit et muneribus aliis affecit. Circa hunc annum ciues *Norimbergenses*, cum peregrinis gentibus primum negotiari coeperunt.

An. Ch. 1299. 1300. *Osterhofium monasterium a Leopoldo, episc.*

ius patronatus in Wincera accipit.

Commerciorum Norimberg. initia.

XCIIX. Postero anno *Nappus*, ciuis et mercator Pistoriensis, societatum de Pistorio et abbatum de Florentia procurator, LEOPOLDVM, episcopum, cum *Villaci* esset, cum liberis mandatis adiuit et debitum, quod praedecessor suus, *Arnoldus*, episcopus, contraxerat, repetiit. Sed cum pecuniam, qua satisfaceret, non haberet: is suo et societatum nomine, quingentas argenti marcas Romani ponderis, cum quinquaginta marcis usurarum, quae supra sortem accreuerant, ecclesiae dimisit ac restituit et, reiectis obligationibus caeterisque instrumentis omnibus, liberam eam pronunciauit, ut patet ex literis *XIV. Cal. Febr.*

1301. *Nappi liberalitas in episcopum.*

XCIX. Sequenti anno ALBERTVS imperator, uetera omnia priuilegia, ecclesiae super eiusdem bonis indulta et *Hersburgi*, *Voldenae*, *Vrbeci*, *Ambergae* et aliis in locis sita, firmauit, hoc, quod adhuc extat, diplomate dato: *Albertus &c.* Sequenti anno *Waltherus*, comes Barbiensis, Hermanni, marchionis Brandeburgici in ditione Coburgensi uicarius, *Meinburgum* castrum, a *baronibus Grumbacensibus*, Leopoldi episcopi patruelibus, bis mille aureis emit. *IV. Cal. Augusti Mangoldus*, episcopus Wirceburgensis, est mortuus eique *Andreas* Gundelfingius subrogatus. Postero anno, *ad XI. Cal. Septemb.* LEOPOLDVS naturae concessit et, in choro S. Petri, iuxta aditum sacristiae, sepulturae mandatus fuit.

1302. *Albertus imp. ecclesiae Bamberg. priuilegia confirmat.*

1303.

Meinburgum a Grumbacensibus emtum

Andreas episcop. Wirceb.

1304. *Leopoldus episc. obit.*

WVLFINGVS.

VIGESIMVS PRIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

C.

WVLFINGI ortus.

IN *Leopoldi* locum suffectus WVLFINGVS, baro Stubenbergius, prius ordinis praedicatorum monachus, post collegio canonicorum Babebergensium insertus, eandem ad res ecclesiae amplificandas cum *Leopoldo* diligentiam tenuit. Sequenti anno *Rudolphus*, palatinus Rheni, Bauariae dux, WVLFINGO feudali se sacramento obstrinxit et, quod *Ludouicus* pater in se receperat, se ratum habiturum promisit. Erat eo tempore hyems asperrima, quae insolita ui frigoris Moenum, Regnesum et caeteros amnes, ita constrinxit, ut hominum et iumentorum itinera tolerarent. Ad *Cal. Maias* tanta niuis fuit copia, ut uastitatem arboribus, pondere diffractis ramis, inferret et uineta corrumperet.

1305. Rudolphus palat. Wulfingio uasallagium praestat.

Hiems aspera.

1306. Meinburgum ad Hennebergios peruenit.

CI. Proximo anno *Bertholdus*, Hennebergius, *Meinburgum* castrum, cum saltu, uino et reliquis eius possessionibus, a *Walthero*, comite Barbiensi, qui illud ante triennium a baronibus Grumbacensibus emerat, persoluto pretio sibi comparauit. Postero anno *Conradus Schlusselbergius*, *Vdalrico*, *Henrico* et *Wincero* fratribus, *Poppone* Grosio, uiro nobili progenitis, *Rabenstenum* castrum, pro se et heredibus suis et successoribus contulit, quod deinde, familia Schlusselburgiorum extincta, ad ecclesiae possessiones accessit. Eodem anno ordo *Templariorum*, uno quasi momento, deletus et eorum possessiones in *S. Ioannis Hospitalarios* translatae sunt.

1307.

Rabenstein castrum ad Schlusselbergios, ac postmodum ad ecclesiam Bamb. accedit.

Templarii extincti.

1308.

CII. Anno sequenti *Fridericus*, comes Truhendingius, consentiente *Agnete*, coniuge, *Conrado* et *Ioanne*, filiis, WVLFINGO, episcopo *Gichbianam* et *Stufenbergensem* ditiones, cum *Schleslico*, *Gichbio* collino, *Arnsteno*, *Neobusio* et *Stufenberga*, oppidis et castris ac singulis eorum pertinentiis, iuribus et possessionibus, pro *quinque millibus* mutuatitiis ab eo acceptis *argenti marcis*, Norimbergensis ponderis, oppigneraiuit. WVLFINGVS, episcopus, praeposito maioris basilicae, aduocatiam *Thuringstadiensem*, in eos homines et bona, quae ibi tenebat, indulsit.

Dynastiae Gichiana et Stufenbergensis ecclesiae Bamberg. oppignorantur.

Thuringstadium accedit praeposituram maioris basilicae.

CIII. Interim ALBERTVS, imperator, allato suorum ad *Lucam*, prope *Pegas*, acceptae cladis nuncio, expeditionem in *Thuringiam* sibi suscipiendam decreuit et, cum Wulfingo *Babebergensi*,

A Andrea, *Wirceburgensi*, et Sibothone *Spirensi*, praesulibus, per *Franciam*, *Murstadium* et *Wetingam*, eo tempore ditionis Hennebergensis oppida, accessit et a *Bertholdo*, Hennebergio, splendore regio exceptus, eum *Swinfordiae* imperii uicarium constituit. Inde *Isenacum* aduersus hostes progressus, cum eos ui superare se posse diffideret, mutato consilio, ad Rhenum, omine parum fausto, se retulit. Nam dum ibi superato flumine suorum aduentum exspectat a nepote suo, *Ioanne*, fratris filio, nefarie transfossus et HENRICVS, comes *Lucelburgius*, in eius locum suffectus est.

Bertholdus Hennebergius imperii uicarius creatus.

Alberto a nepote suo occiso succedit Henricus Lucelburgius.

CIIII. Proximo anno WVLFINGVS *Bertholdum* Hennebergium, ut pacem et amicitiam cum eo faceret et ecclesiae defensorem constitueret, Lichtenfelsum ad se uocauit et ei uiginti libras denariorum Babebergensium, quotannis Babebergae de collectis et uectigalibus exigendas, constituit. Postero anno Babeberga nouis et magnificis publicis muneribus, ad memoriae commendationem fuit exculta. Nam aedibus templariorum *S. Francisci* fratribus assignatis, opportuna piorum hominum benignitate, aliquid est accessionis adiunctum et nouum, ad Regnesum amnem, *S. Dominico* monasterium, à Wulfingo, episcopo aedificatum. Ad *idus Iulias* ejusdem anni, *Bertholdus* Hennebergius, Francofordiae, in celebri principum conuentu, princeps imperii electus et solenniter remuneratus est.

1309. Bertholdus Henneb. ecclesiae Bamb. defensor.

1310.

S. Dominici monasterium extructum.

Bertholdus Henneb. princeps imp. factus.

CIV. Sequenti anno HENRICVS, ex authoritate sua, uetera priuilegia de more instaurauit, *II. idus Septemb.* et tale legatis petentibus diploma indulsit: *Henricus* etc. Eo anno WVLFINGVS, a *Ioanne*, Bohemiae et Poloniae rege, octomillia marcarum argenti, Viennensis ponderis, mutui nomine sumpsit et eius rei gratia *Frischenstenum*, *Kimburgum*, *Strasfridum*, *Crainneccium*, *Vederonam*, *Villacum* Aquileiensis, *Dieterichstenum*, *Veldkirchum*, *Griuenam*, *Wolfsbergam* ad *S. Leonhardum*, *Richefelsum*, Salisburgensis dioecesis, in Carinthia oppida et castra, cum omnibus reditibus, portoriis et uectigalibus, pignorum uinculis obligauit: prout latius continetur in literis, quae Oeniponti *VIII. Idus Aprilis* datae sunt, cum hoc indice: *Nos Ioannes*, *Bohemiae et Poloniae rex*, *Carinthiae dux*, *Meraniae marchio*, *Tirolis & Goriciae*, *ecclesiarum*

1311. Henricus imp. uetera priuilegia confirmat

Carinthiae pleraque oppida etc. oppignorantur Bohemiae regi.

An. Ch. 1311. rum Aquileienſis, Tridentinae et Brixienſis aduocatus etc.

Bezenſtein Conrado Schluſſelbergio conceditur in feudum.

CV. Tertio idus Auguſti, WVLFINGVS Conradum, comitem Schlüſſelbergium, feudali ſacramento aſtrictum, de caſtro Bezenſteno inueſtiuit, literis in hanc ſententiam datis. Nos Wulfingus etc.

1312. Friderici Truhendingii arbitrio lites ducum Bav. cum episc. Bamb. sopiuntur.

Proximo anno Fridericus Truhendingius, eccleſiae Bambergenſis canonicus et apud S. Gangolphum praepoſitus, arbiter datus, ad cognoſcendam controuerſiam, inter Othonem et Stephanum, Bauariae duces et Conradum epiſcopum ac clerum Ratisbonenſem, ob immodicas exactiones et conſtitutiones, eccleſiaſticae libertati contrarias, ortam, ſumma prudentia eruit.

Henricus VII. coronam ſuſcepturus Wulfingum episc. legatum praemittit.

§. CVI. Sub id tempus HENRICVS rex, ad ſuſcipiendam imperii coronam, ex mandato pontificis, in Italiam traiecturus, legatum de more, cum plena poteſtate, WVLFINGVM epiſcopum praemiſit, ut iura populorum cognoſceret, eosque ad antiqua obſequia, ſibi aduenienti tribuenda, adigeret atque omnino uiam ſibi in Italiam muniret. Ad id faciendum iter WVLFINGVS Groſeliſexinum caſtrum collegio Georgiano, pro mille uiginti libris Halenſium uendidit. Interim lento Henricus agmine ſubſecutus, Mediolani corona ferrea, Romae uero in Laterano inſignibus auguſtalibus ac nomine imperatoris affectus eſt.

1313. et in Italia ueneno tollitur.

Roma inde digreſſus, cum ſequenti anno Florentinis immineret, ueneno in euchariſtia, a quodam Dominicano, ut Nauclerus refert, nefarie necatus eſt.

1314. Monaſterium ad dominicum ſepulchrum ob ſingulare miraculum conſtructum.

CVII. Proximo anno WVLFINGVS epiſcopus monaſterium, ad dominicum ſepulchrum, in agro extra urbem aedificare inſtituit. Eius uero condendi haec fuit cauſa et occaſio. Simon, ſcholaris, qui praeferociore inſania praeditus, templum S. Martini intempeſta nocte furtim ſubiuit et, ſecuri in ſacrarium compacta, pixidem argenteam et ſacras in ea inuolutas hoſtias ſacrilegis manibus ſubripuit et extra urbem relatas ac holoſerico inuolutas, eo loci ubi nunc eſt monaſterium et ara eius maxima ab incolis ueneratur, turpiter proiecit. Quo facto famulae duae, altera cuſtodis, altera ciuis cuiusdam, in craſtino S. Kiliani martyris, ad operas faciendas illuc perrexerunt et colligendis ſegetibus uacarunt.

uenerabilis ſacramenti manifeſtatio.

Ibi ſpecies iuuenis uenuſtiſſimi, ſtaturae mediocris, eis oblata fuit, cuius claritate permotae illae, cum ad rem penitus cognoſcendam proprius accederent et ſacras hoſtias ibi poſitas eſſe cernerent, nec tamen tangere manibus poſſent, una earum ad cuſtodem, herum ſuum, celeri curſu contendens, rem omnem, uti uiderat, enarrauit. Cuſtos tacita religione per-

A fuſus et rei nouitate expugnatus, continuo parochum eccleſiae S. Martini ad ſe acciri iuſſum obſecrauit, ut una ſecum eo ſe conferre et accurate huius miraculi ueritatem ad liquidum explorare uellet. An. Ch. 1314

Ob id parochus urbe egreſſus, ad locum uenit et, re cognita, cum ſacras hoſtias leuare fruſtra tentaret, et huius rei fama ad aures WVLFINGI epi-

B ſcopi perueniſſet, ut erat eximia pietate praeditus, ieiunio & precatione perfectus, a baſilica cathedrali exiit et cum hymnis et canticis, ſancta praecedente cruce, acceſſit ad locum, ubi proiectae fuerant hoſtiae et tanta eas reuerentia et deuotione excepit, ut omnes ſtupore et religione perculſi, ſtatim ſe humi Deum collaudantes abiecerint. In huius mira-

C culi fidem et aeternae memoriae eius commendationem monaſterium ibi conſtructum et nomen ei ab euentu fuit inditum. Simon, ſacrilegus, canum latrantium facto in ſe impetu in itinere retentus et Vorchemii ex fuga retractus, per urbem uniuerſam raptatus et, cruribus fractis, rotae impoſitus, meritas ſacrilegii poenas exſoluit.

D Conradus, Burggrafius Norimbergenſis, deuotionem praepoſiturae Babebergenſi, anno adhinc quarto decimo per ſe factam, renouauit. Vnde errant, qui anno 1295. eum e uita diſceſſiſſe perhibent.

CIIX. Eodem anno proceres imperii, contrariis motiſtudiis, LVDOVICVM Bauarum et FRIDERICVM Auſtriae ducem paribus ſuffragiis caeſares elege- Ludouicus Bau. et Fridericus Auſtr. impp. eliguntur.

E runt. Vnde bellum ciuile in octennium, donec uictus et captus eſt FRIDERICVS, Germaniam tenuit.

Proximo anno WVLFINGVS epiſcopus Vdalricum, comitem Phanobergium, conſanguineum ſuum, ditionis in Carinthia capitaneum et Griuenae in caſtrum, praefectum ordinauit, & ducentas marcas denariorum Friſecenſium pro annuo ſti- 1315. Vdalricus Carinthiae capitaneus.

F pendio e, conſtituit. Andrea, epiſcopo Wirceburgenſi, mortuo ſucceſſit Godefridus comes Hoenloius. Godefridus episcop. Wirceb.

CIX. Poſtero anno LVDOVICVS, rex, Waſchenſeldum, hodie ditionis Babebergenſis oppidum, exiguum eo tempore Conradi comitis Schlüſſelbergii uicum, urbis et mercatus iure donauit et habenda ea iura, quae urbs Babeber- 1316. Waſchenfeldius mercatus acquirit.

G gae teneret, priuilegio indulſit. Sequenti anno nouis conceſſionum tabulis conſtituit ac ſub decem marcarum poena ſanxit, ne quis, ad infrigendas regias huiusmodi libertates, intra dimidium milliarium uendendi vel emendi ſibi licentiam aſſumeret. 1317.

C X. Poſtero anno Otho Vngnadius, baro, Frideburgum caſtrum, eccleſiae nomine ſibi pro trecentis ſexaginta libris obligatum ad manus WVLFINGI epiſco- 1318. Frideburgum oppignoratum Vngnadio.

An. Ch. 1319. piscopi dimisit, qui ei rursus *Richefelsum* castrum ita assignauit, ut ad soluendam constitutam pecuniae summam singulis annis uiginti marcas ab ecclesia exigere fas esset. Pridie *idus martias* WVLFINGVS episcopus est mortuus et, ad aram *S. Cunegundis*, sepulturam accepit.

certa lege restituitur.

An. Ch. 1319. Wulfingus decedit.

IOHANNES,

VIGESIMVS SECVNDVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

CXII.

Moris tum erat in ecclesia, et inde a tempore HENRICI V. imperatoris, per annos ferme ducentos obtinuerat, ut uacante sede, episcopus ex ipsius ecclesiae gremio, per legitima suffragia eligeretur, nec quisquam ad id dignitatis fastigium admitteretur, nisi quem maior pars procerum concors summae rei praeesse uoluisset. Quocirca, WVLFINGO uita functo, ecclesiae proceres in unum coierunt et, de nouo subligendo episcopo, uota contulerunt. Sed morae causam attulit duorum episcoporum, CONRADI, basilicae cathedralis et VDALRICI Schlüsselbergii, ecclesiae apud S. Stephanum praepositorum, electio et recens contra leges et inueteratam consuetudinem inducta per *Ioannem XXII.* pontificem innouatio. His enim ad pontificatum euectus ita nouis subinde rebus studuit, ut episcopatus simplices diuideret, diuisos in unum redigeret, abbatias transferret et, quos uellet, suo iudicio episcopos imponeret. Eo anno *Fridericus*, comes *Trubendingius* consilium retinendarum et recipiendarum ditionum coepit et, persolutis quinque marcarum argenti millibus, pro quibus easdem WVLFINGO prius obligauerat, ab *Henrico* decano et *collegio Georgiano*, ad se reuocauit. Rursus collegium ipsum et *Conradum* eius filium pro se et successoribus solenni sacrae detestationis carmine obstrinxit, ne quando aliis, quam ecclesiae et episcopo, eas ditiones et quaecunque possiderent, alia castra, oppida et praedia uenderent. Extant hac de re diplomata duo, unum *idibus decembr.* alterum *XIV. Cal. Ianuar.* Babebergae data.

Episcoporum ex ipso ecclesiae gremio electio,

ob eligentium dissidia

labefactatur a Ioanne pontif.

Fridericus Trubendingus ditiones suas ecclesiae oppignoratas redimit

filiumque in ecclesiae fauorem obligat.

CXIII. Interim *Conrado* et *Vdalrico* Romae de episcopatu contendentibus et utrisque ius suum defendentibus, accidit, ut *Conradus* praeter omnium exspectationem in fata concederet, cum paulo ante *Vdalricus* dignitate se ultro abdicasset. Itaque sequenti anno IOANNES pontifex, episcopum IOANNEM Brixiensem, *Canonum doctorem,* dedit et, ut clero pacato uti posset, parochias tributarias fecit, quod multorum in ecclesia malorum fomes extitit. Hinc, *Auentino* teste, ambitus in eum irrepsit, hospitalitas abolita et, quod in alimentum pauperum ante distributum, in luxum et pompam, ne quid dicam grauius, uerti est coeptum.

Iohannes, canonum doctor episc. Bamb. a pontifice datus, parochias tributarias facit.

CXIV. Proximo anno *Fridericus*, Burggrafius Norimbergensis, *Gutebergum*, suae ditionis illo tempore beneficium, ab omni iure feudali exemit et *Conrado*, comiti Schlusselbergio, libera conditione possidendum commisit. Postremo anno IOANNES episcopus, ad querelas *Conradi*, comitis *Vabingensis*, ob hereditatem *Godefredi*, comitis Schlusselbergii, motas, *Norimbergam* ad regium tribunal citatus, ad dicendam causam accessit. Ibi cum accusationi respondere iussus, se non nisi coram paribus curiae conueniri debere, opponeret et obiecta diserte dilueret, res inter imperii proceres ecclesiasticos et laicos, qui in conuentu iudices assidebant, legitime disceptata et ipse ab instituta actione per sententiam absolutus est. Sequenti anno *Conradus* Schlusselbergius ea bona, quae *Weizendorfi* et *Windecci* iniuste hactenus et per uim possederat, ecclesiae libere dimisit. Pridie Non. Septemb. *Godefridus*, episcopus Wirceburgensis, discessit et *Wolframus Wolfskelius* ecclesiae est praefectus.

1320. Gutebergum nexu feudali liberatum.

Ioannes episc. a comite Vabingensi accusatus in comitiis Norimberg.

ab actione absoluitur.

1321.

Wolframus Wolfskelius episc. Wirceb.

CXV. Proximo anno LVDOVICVS, rex, *Ebermanstadium* uicum munire et muris ac turribus, qui ad eam diem nulli fuerunt, sepire permisit et, iure mercatus indulto, eximiis et quidem huiusmodi priuilegiis et libertatibus, quibus urbs Norimberga gauderet, ipsum sibi mercatum honestandum suscepit. Sub id tempus IOANNES episcopus *Meineccum* castrum, ab *Alberto* Vorscane acquisitum, suae ditionis ac iuris fecit. Eo anno *Wolframus Rotenhanius*, de crimine falsi accusatus, cum in iudicio coram rege respondere iure manifesto non posset, publico decreto damnatus e rebus feudalibus exutus, omni dignitate priuatus est.

1322. Ebermanstadt moenibus et priuilegiis munitur.

Meineccum castrum ditioni Bambergensi additum.

Rotenhanius ob crimen feudis et dignitatibus exuitur.

CXVI. Qua de re IOANNES, episcopus, pincernae officium reuocatum *Othoni Aufessio*, uiro strenuo et equestri dignitate praedito, in feudum contulit

Aufsesii pincernatum obtinent.

An. Ch. 1323. lit et, missis *Vorchemium* et *Albimoenium*, ad uasallos eius et feudatarios, literis, serio eis praecepit, ut feuda ab eodem cognoscerent et debita officia praestarent, prout patet ex concessionum et iussionum tabulis *IIX. Cal. et VI. idus septembr.* Babebergae datis. Dum haec geruntur, LVDOVICVS, Bauariae et FRIDERICVS, Austriae dux, ad *Muldorfum*, et *Otingam* oppida, collatis signis acriter inter se conflixerunt. Ingens eo tempore caedes facta: LVDOVICVS uictoriam obtinuit, FRIDERICVS ab equestris Franciae nobilitatis uiro, Eberhardo *Masbachio*, captus et ad *Fridericum* Burggrafium Norimbergensem adductus est, qui eum deinde ad LVDOVICVM caesarem perduxit.

Fridericus Austr. cum Ludouico Bau. praelians uincitur et capitur.

1324. CXVII. Postero anno *Rotenbanum* castrum, in ulteriori *Baunaci* ripa, non procul ab oppido Ebernensi situm, a fundamentis dirutum et, ne a quopiam in posterum instauraretur, edicto cautum. Eo anno IOANNES, episcopus, per IOANNEM, pontificem, *Frisingam* ad episcopatum translatus, diuturnus ibi non fuit. Obiit trigesimo quinto regiminis sui die et inter episcopos Frisingenses sepulturam accepit. Annalium priuatorum scriptores eum ad duos tantum annos Babebergae sedisse prodiderunt: sed ipsos deceptos esse, diplomata et metropolis Salisburgensis testatur, quae ad sextum usque annum pontificatum eius producunt. Quae hic obiter praemonere placuit, ne, circa subsequentes aliquot episcopos, non diligenter obseruantibus et cauentibus erroris materiam praebeant. An. Ch. 1324.

Rotenbanum castrum deletum.

Ioannes episcopatum Frising. adeptus obit.

HENRICVS,

VIGESIMVS TERTIVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

CXIIX.

Eodem anno HENRICVS *Sternbergius*, ex ordine praedicatorum doctor, haud aequis procerum animis, per ipsum *Ioannem* pontificem impositus, episcopatum regendum suscepit, cui tamen ultra quadriennium non praefuit. Huius pontificatus anno secundo, qui fuit
1325. Christi 1325. FRIDERICVS Austriacus, post perpessum triennalem custodiam, his conditionibus dimissus est, *ut nomen quidem et titulum imperatoris retineret, sed nec ius imperii, neque potestatem usurparet.* Interim senatus et populus Romanus ad LVDOVICVM in Germaniam misit, eumque Romam legatis ad ipsum destinatis inuitauit. Quibus rebus acceptis, LVDOVICVS eo studiosius res Germaniae componere maturauit, quo celerius Romam perueniret.
1326. Itaque sequenti anno, conuentu principum Spiram conuocato, de suscipienda in Italiam profectione cum iis retulit et, comparatis rebus omnibus, ad iter necessariis,
1327. proximo anno, superatis alpibus, Italiam ingressus et *Mediolani* in aede *D. Ambrosii* suburbana cum Margaretha coniuge corona ferrea decoratus est.

Henricus Sternbergius a pontifice factus epis.

Fridericus Austr. e custodia certis legibus dimissus.

Ludouicus Mediolani cum augusta coronatur.

CXIX. Eo anno *Henricus*, comes Hoenloius, consensu Elisabethae coniugis, *Wernebergam* castrum, *Dietershemum*, *Sclauershemum*, *Dipachum*, uicos, et *Hasenloium* praedium, HENRICO episcopo obtulit, ea conditione, ut ipse, dum uiueret, iis frueretur, post suum uero et coniugis obitum, hereditas eorum ad ecclesiam ueniret. Eam donationem *Fridericus*, comes Hoenloius, Henrici frater, ecclesiae Babebergensis decanus, literis suis confirmauit. Qua de re HENRICVS, episcopus, *Henricum* comitem ecclesiae praefectum instituit et *Aterssium*, *Frideburgum*, *Salembergam*, *Hagium*, *Kirchdorfium* et uniuersam marchiam *Osterhofianam* cum singulis eorum reditibus fruendam assignauit. Postero anno IOANNES pontifex, *Fridericum*, landgrauium *Leuchtenbergium*, Langhemensem et Eberacensem monasteriorum abbatem, ecclesiae *Eistadianae* episcopum per uim obtrusit. Eo uero repudiato *Fridericus*, burggrafius Norimbergensis, episcopus constitutus fuit. Eodem anno *Non. April.* HENRICVS, episcopus, supremum uitae diem expleuit et ad *S. Cunegundis* aram sepulturam accepit. 1328.

Hoenloici comitatus expectatiua ecclesiae Bamb. offertur, ab Henrico comite,

qui ideo praefectus ecclesiae constituitur.

Fridericus Leuchtenbergius obtruditur ecclesiae Eistetensi a pontifice.

Henricus episc. obit.

WERN-

WERNTHO,

VIGESIMVS QVARTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Werntho Richeneccius, pincerna,
episcopus factus

CXX. INterim clerus Babebergensis, pristinum ecclesiae decus et authoritatem restitutam, Deo gratulatus, in concilium conuenit et WERNTHONEM, pincernam *Richeneccium*, subdiaconum, ob egregiam animi indolem et summam rerum gerendarum solertiam, de more episcopum elegit. Qui statim populum de dignitatis suae prouectione commonefecit, seque ad iura ex aequo moderanda et rempublicam ab onere pignorum liberandam paratum esse, ostendit et mox inde *Henrico* comiti Hoenloio tutelam eorum bonorum, quae praedecessor HENRICVS ei prius commiserat, confirmauit et *Francoburgum* castrum, pro mille quadringentis argenti marcis, a comitibus *Schaumburgicis* redimendi potestatem fecit, ea adiecta lege, si uel ipse, uel *Elisabetha* coniux, infra anni spatium decederet, ut soluta per eos septingentarum marcarum summa ecclesiae accresceret et ius eius saluum fore, constitutis fideiussoribus, *Friderico*, ecclesiae decano, fratre suo, *Friderico* Truhendingo, *Godefrido* Bruneccio et *Friderico*, castellae comitibus caueret, prout apparet ex literis *III. idus Iulias* datis Babebergae.

Henrico Hohenloio praefecturam confirmat, eique Francoburgum redimendi potestatem largitur, sub certa lege

1329. *Otho Bosso de Grinena clientelam Bamberg. suscipit.*

CXXI. Proximo inde anno *Othoni Bossoni* de *Griuena* uiginti quatuor argenti marcas, ad recuperandum *Guardiae feudum*, constituit, qui eius se castellanum, nomine bonorum, quae *Griuenae* tenebat, professus, iureiurando se illi obstrinxit et una secum filios suos, in eius clientelam dicauit. Postero anno *Conradus* comes Schlüsselbergius, *Vdalricum*, comitem Wirtenbergensem, ad se adeuntem, benigne excepit et, sumptuum onere subleuatum, maioribus subinde beneficiis affecit.

1330. *Vdalricus comes Wirtemb. beneficiis affectus a Conrado Schlusselbergio.*

1331. *Ludouicus imp.*

CXXII. Sequenti anno LVDOVICVS imperator, rex Italiae, in Germaniam reuersus, ad nouos delectus habendos ad iustum conficiendum exercitum, in Bauariam transiit. Et proximo anno, conuentu principum *Norimbergae* celebrato, nouas tabulas ecclesiae creditorum animis intulit et obaeratam illam a foeneratorum, tum imprimis uero Iudaeorum debitis exoluit et, libertate indulta, praecipuum eidem priuilegium dedit. *Spiram* inde accessit et, legatis urbis et Italiae principum ad se missis ordine auditis, *Carinthiae* ducatum, tum

1332. *in comitiis Norimb.*
ecclesiam Bamb. a foeneratoribus liberat.

A *Austriae* ducum titulis adscripsit: et eam rem, multorum postea, inter LVDOVICVM imperatorem ac *Ioannem* Bohemiae regem, motuum causam extitisse, *Nauclerus* prodidit. Cuius tamen ante *Henrici*, Carinthiae ducis, obitum titulum eum usurpasse, nusquam reperio. Eo anno tanta uini copia creuit, ut ad condendum uasa non sufficerent.

Carinthiam Austriae ducum titulis inserit.
uini largus prouentus.

1333. *Leopoldus Eglofsteinius Eberacum tendens,*

B CXXIII. Postero anno *Leopoldus Eglofstenus*, basilicae cathedralis praepositus, pridie eius dii, qui *S. Stephano*, quondam Vngariae regi, marito *Giselae*, sororis *D. Henrici* imperatoris, consecratus erat, honesto comitatu sumto, pro expediendis ecclesiae negotiis, *Eberacum* contendit. In eo itinere cum liber et ab omni metu securus ad eum locum C uenisset, quem uiam *Streziam* uocant, a numerosa dispositorum per insidias et e densis nemorum latebris erumpentium inimicorum caterua appetitus, ita est uulneratus, ut uix manus eorum euaserit. Multi quoque e comitibus uulneribus affecti et uestibus ac rebus omnibus exuti sunt: et sine dubio necati fuissent, nisi omni deplorato auxilio huma- D no, imminentem pestem Deus, supplicibus ad se fusis precibus, aure bona dignatus esset. Nam cum in his constituti angustiis, se praeualentibus hostium armis superari cernerent et Deum, ut sibi et ecclesiae mire periclitanti adesset, intimis suspiriis orarent, repente, quasi coelo auditis, nouum sibi robur accessisse senserunt et praelium, licet numero E pauciores, tanto impetu et tanta felicitate inierunt, ut uniuersos hostium cuneos dissiparint et fregerint, ac gloriose de illis triumpharint. Hanc uero uictoriam tam inopinatam, cum mirabundus spectaret *Leopoldus*, religiosa ac pia illi statim incessit opinio, eam non humano auxilio, sed praesenti *S. S. Stephani* regis, *Henrici* imperatoris et *Cunegundis* au- F gustae, ecclesiae Babebergensis fundatorum, subsidio fuisse quaesitam. Ne itaque tam celebris coelesti sanctorum confessorum praesidio parta uictoria memoria intercideret, sed ad posteros transmitteretur, communi decreto, festum eorum *XIII. Cal. Septemb.* celebrari sanxit atque, ad perennem domestici decoris prodendam memoriam, uexillum conseruandum in maiori basilica posuit et annuatim uicenas libras Hallensium, inter canonicos, uicarios, religio-

in uia Strezia hostiliter inuaditur et, multis iam acceptis uulneribus,
mire a Deo confortatus
uictoriam de hostibus reportat:
in cuius memoriam S. S. Stephani, Henrici et Cunigundis festum celebrandum indicit
et eleemosynas distribuendas ordinat.

An. Ch. 1333. giosos, moniales, chorales et pauperes, A singulos, in caput, teruncios distribuendos ordinauit. Huius instituti celebritatem WERNTHO, episcopus, authoritate sua confirmauit et quadragenariam peccatorum remissionem laicis illis, qui noxis suis expiati, sancti illius sacris interesse solerent, in perpetuum indulsit. Haec *IX. Cal. maias* acta sunt, ut ex diplomate, a quo haec hausimus, patet. Ab illo tempore adhuc hodie, singulis annis, dies iste, in basilica cathedrali, celebratur, clero laetis uocibus, gaudeamus, concinente, Wirceburgensibus uero exequias pro defunctis celebrantibus.

cui instituto Werntho episc. quadragenariam peccatorum remissionem addit.

CXXIV. Eo anno WERNTHO, episcopus, conuentum cleri et populi *Babebergam* aduocauit. In quo inter caetera, magna animorum consensione, potestas clauium ad urbis portas et ius renouandi senatum episcopo adiudicatum. Per eosdem dies *Otho* et *Albertus, Ortenburgii* comites, et *Conradus* Ofenstenus, *Friderico* et *Conrado*, filiis, ac pluribus aliis enixe adiuuantibus sociis, inita aduersus WERNTHONEM, episcopum et fratrem eius, *Henricum*, Carinthiae capitaneum, conspiratione, ditionem ecclesiae per uim inuadere, oppida eius et possessiones, iuribus et priuilegiis spoliare et multis aliis uexare maleficiis, institerunt. Quibus rebus cognitis, *Henricus* urbe cum populo egressus, coniuratorum copias circumuenit et *Fridericum* Ofenstenum, Conradi filium, in potestatem suam redactum in custodiam tradidit: quae res malum inter partes incursum cumulauit, ueteribus odiis, quae extingui iam pridem, seuero legum terrore, debuerant, recenti magis suscepto nouarum factionum studio, inflammatis. Quam ob causam episcopus, frater eius et comites, antequam res ad arma deduceretur, *Albertum*, Austriae et Stiriae ducem, totius controuersiae arbitrum experiri uolentes, legatos *Greicium* ad eum miserunt et ab utraque parte petierunt, ut integram causam iudicio suo permitteret. Nec irrita eorum postulatio fuit, siquidem *Albertus*, ineunte septembri sequentis anni, diem de pace componenda indixit et, partibus adseruandum arbitrium sacramento adactis, summa cum omnium approbatione pronunciauit. Primo *ut Villacum oppidum plenam, de integro capitalis exercendae, in castro et ciuitate, usque ad Sebachum, iurisdictionis potestatem obtineret et episcopus iudicium, consuetudine ac libera consultaque libertate, exequeretur.* Secundo: *Vt argentariam siue pecuniariam permutationem ac negotiationem, per argentarios suos, prout moris ab antiquo fuit, ibi exerceret nec comes eum in* aliquo impediret. Tertio, *ut singuli comitis homines, Veldkirchi seruitia, tributa, subsidia et caetera omnia huiusmodi onera, cum reliquis ciuibus et ecclesiae hominibus, subirent nec se unquam ab eorum et uectigalium praestatione subducerent.* Quarto: *Vt Otho Weiseneccius Fischernum, liberi iuris ecclesiae uicum, per uim ab eo auersum, dimitteret et in feudum ab episcopo reciperet.* Quinto: *Comes Ofenstenus ciuibus et mercatoribus Villacensibus, merces suas, contra fas interceptas, restitueret et reliquis hominibus et incolis, in oppidis, agris et uillis, quos caedibus, incendiis, mutilatione, uulneribus aliisque grauiorum malorum detrimentis affecerat, satisfaceret, nec eos ad terrestre iter, per ditionem suam faciendum et saluum conductum accipiendum, promissa securitate compelleret.* Sexto: *Vt Werntho episcopus Fridericum Ofenstenum, e carcere liberatum, restitueret et partes pacem inter se haberent. Si uero pars alteram armis denuo infestare praesumeret, aduersus eam ipse dux Albertus et Otho frater eius, cum Henrico, Carinthiae duce, suppetias ferrent et causam ecclesiae defendendam susciperent.* Huius pactionis tabulae *IIX. idus septembris* Grecii datae sunt.

Potestas clauium urbis et renouandi senatum episcopo Bamb. indulta.

Comites Ortenburgii, cum sociis ditionem Bamberg. populabundi inuadentes, circumueniuntur ab Henrico, Wernthonis fratre:

ast, Wernthonis episc. prudentia, per arbitrum pax conciliatur, 1334. cuius punctum primum, secundum, tertium, quartum, quintum, sextum,

CXXV. Eodem anno Albertus et Otho Austriae et Stiriae duces, *XV. Cal. Octobris*, WERNTHONEM, episcopum, imperii principem, ad ineundam secum amicitiam et restituendas res prouinciarum, domesticis bellis attenuatas, *Greicium* ad se uocarunt et foedus cum eo sanxerunt, in quo, *se rebus ecclesiae, in Carinthia, Stiria et Austria, pro opibus affuturos, amicos pro amicis, hostes pro hostibus habituros et, si ita dederit, se ad liberandum occursuros*, iuramento promiserunt. Ibi literas quoque dederunt, quibus, *si, Henrico, Carinthiae duce, mortuo, eius ditionis hereditatem, quemadmodum spes erat, accepissent, se adempta ecclesiae loca, episcopo et successoribus eius, non solum tradituros, sed etiam in omnibus iuribus suis et possessionibus defensuros*, sese deuinxerunt, atque ita per praesentem scribam referre in tabulas iusserunt.

Austriae et Stiriae ducum foedus cum Wernthone pactum,

CXXVI. Anno 1335. WERNTHO episcopus, saeuum morbum nactus, mortem oppetiit, anno regiminis sui octauo, sepultus ante aram *S. Catharinae*. Quod idcirco hic admonere uolui, ut earum rerum, quae mox dicentur et annalium priuatorum scriptoris error notaretur, qui electiones episcoporum et obitus annos imprudentius et inordinatius afferre, nec sibi ipsi constare solent. Quod qui non animaduertit, maximis se erroribus in subducendis et computandis sequentium annorum erroribus inuoluet.

Werntho episcop. decedit.

LEO-

LEOPOLDVS.

VIGESIMVS QVINTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

CXXVII.

LEOPOLDVS *Egloffstenus*, ecclesiae praepositus et festi *S. Stephani*, Vngariae regis, conditor, ad episcopalem dignitatem euectus, opera pacis, quorum studiosissimus fuit, moliri perrexit et eo ipso anno, *Theyssenordum* castrum ac uicos ad id pertinentes. *Mideldenzum, Popenzum* et *Diechenansdorfium*, cum omnibus eorum possessionibus, pro quingentis argenti libris, ab *Eberhardo* et *Conrado* fratribus a *Kozau*, emtionis titulo comparauit et sui iuris effecit. Et quoniam BENEDICTVS, pontifex, Galliam decessorum suorum exemplo incoleret, legatum *Fridericum*, comitem Hoënloium, ecclesiae decanum, *Auinionem*, ad eum, pro sua confirmatione misit. Quo etiam tempore *Ludouicus* imperator, *Rudolphum*, praepositum Augustanum et *Marquardum Randeccium*, praepositum et canonicum Babebergensem, cum duobus comitibus *Otingensibus*, ad ipsum destinauit. Pontifex, pro ea animi benignitate, qua erga LEOPOLDVM affectus erat, facile postulatis annuit, et sequenti anno tales ad eum literas dedit: *Benedictus episcopus etc.* Ex quo apparet Leopoldum non anno abhinc tertio, ut perperam annorum compilator habet, sed anno praecedenti, *Werntheni* defuncto suffectum, cum *Platina* et *Nauclero* testibus, BENEDICTVS *Ioanni XXII.* pontifici anno 1334. mortuo, die decimo sexto post, in pontificatu subrogatus sit et annus eius secundus in praesentem annum incidat.

Leopoldus Egloffstenus Theyssenordum castrum emit

et Fridericum Hoenloium mittit Auenionem ad pontificem, pro obtinenda confirmatione.

1336.

CXXVIII. Proximo anno *Leopoldus* Albertum, Goriciae et Tirolis comitem, Aquileiensem, Brixiensis et Tridentinae basilicarum aduocatum et masculos eius heredes, ecclesiae beneficiarios instituit et iisdem *Neohusium*, in Busterthal, prope Brauneccium et cetera bona et praedia, quae *Milebaci*, *Garci* et apud *S. Georgium*, ex obitu *Uldarici*, comitis *Truferfensis* sibi et ecclesiae relicti fuerunt, indulsit.

1337. Albertum Gorici e et Tyrolis comitem beneficiarium ecclesiae efficit.

CXXIX. Postero anno LVDOVICVS imperator conuentum imperii principum *Francofordiae* celebrauit, in quo de imperatoris potestate et pontificia authoritate uarie fuit disceptatum. Hinc *Leopoldus Babenburgius*, decretorum doctor, ecclesiae Babebergensis canonicus occasionem nactus, in eam rem insigne opusculum, de iure regni et *imperii* edidit, et *Balduino*, archiepiscopo Treuirensi, inscripsit.

1338. In comitiis Francofordensibus de iure regni disputatum.

CXXX. Sequenti anno *Waltherus* et *Henricus*, cum *Conrado* et *Ioanne* fratribus et caeteris nobilibus, de castro bellimontis duas tertias de castro *Gryphonis Saxi*, pro mille argenti libris, *Leopoldo*, episcopo, uendiderunt et eadem rursus beneficiario iure receperunt, iurantes, *se in omnibus bellis et necessitatibus, ad defendendam ecclesiam, affuturos et operam daturos, ut id castrum ecclesiae et eius hominibus, in perpetuum pateret et tutum praeberet receptum.* Eo anno tanta *locustarum* multitudo fuit, ut instar nubium solis lucem adimerent et Bambergae sata uineasque, faeda populatione uastarent, quas maxima alimentorum omnium difficultas est consecuta.

1339. Gryphenstein. ecclesiae Bambergensi subiicitur.

Locustae.

CXXXI. Proximo anno *Godefridus*, comes Hoënloius, cognomento *Bruneccius*, *Marolstenum* castrum et curiam *Grunlacensem* in orbe Norico positum, cum omnibus iuribus, prouentibus et emolumentis, quae successione soceri sibi contigerant, LEOPOLDO, episcopo, pro quatuor librarum argenti millibus, uendidit. His accessit *Regensbergum*, *Subrebacum* et *Hochbrostadum*, quae comiti oppignorata erant, quorum omnium possessiones, eo mortuo, ad ecclesiam redierunt. Receperat non ita pridem, ut diximus, *Albertus*, Austriae et Stiriae dux, si *Henrici*, Carinthiae ducis, hereditate potiretur, se facturum, ut ablata omnia ecclesiae bona restituerentur, et uniuersa eius ditio in possessione uel armis uel authoritate defenderetur. Huius uoti memor et a *Friderico*, rege Romanorum electo et *Othone*, fratribus, in ultimo mortis articulo constitutis, edoctus, postero anno *Mauterburgum*, in Stiria oppidum et castrum, a maioribus suis per uim ab ecclesia abstractum, restituit et tutam ei possessionem, pro se, *Friderico* et *Leopoldo* fratribus et omnibus eorum successoribus, literis firmauit. Eae literæ *XIII. Cal. Decemb.* Viennae datae sunt. Per eosdem dies Catharina *Zolneriana*, gentis et familiae *Tilionum*, ui tacitae religionis perculsa, monasterium *uirginum ad S. Claram*, propria pecunia aedificauit ibique, monastico ornatu assumpto, prima congregatis in uitae com-

Marolstein. 1340 uenditum ecclesiae

item Regensberg. Subrobacum et Hochbrostadum

Albertus Austriae et Stiriae dux uotum explent

1342. Mauterburgum restituit ecclesiae.

Catharina Zolneria monasterii S. Clarae conditrix.

An. Ch. 1341. et prima abbatissa.

communionem uirginibus abbatissa praefuit.

1342. Castrum Stein nexu fidelitatis iungitur ecclesiae Bamberg.

CXXXII. Sequenti anno, *Fridericus* et *Heilmannus*, Hirsdorfii fratres, castrum, in finibus ecclesiae, ad *Scorgastum* mercatum positum, condiderunt, idque ad saxum appellatum, LEOPOLDO, episcopo, ea ratione subiecerunt, ut aduersus latrocinia et caeteros hostiles impetus praesidium esset et, si quis bellum suscipere uel fines ecclesiae per uim populabundus intrare uellet, se accursuros et ei, tanquam domino suo, debita seruitia et obsequia praestituros.

similiter et castrum belli montis.

Sub id quoque tempus ea *castri belli montis* pars, quam *Heuricus Schlusselburgius*, pater, et eius filii, *Fridericus* et *Henricus* habebant, ad ecclesiae possessiones accessit atque iidem in ecclesiae clientelam dicantes simili modo episcopo LEOPOLDO deuinxerunt.

Leopoldus episc. ualetudinarius

CXXXIII. Per eosdem dies, cum LEOPOLDVS, episcopus, graui saepe ualetudine tentari coepisset, testamentum condidit, in quo thesaurum suum, magna ex parte ex uestibus aliaque supellectili pretiosa constantem, pii muneris loco, maiori basilicae legauit et, ut dies obitus eius septimus et trigesimus in singulis ecclesiis et monasteriis annuatim sacra ceremonia in perpetuum celebraretur, constituit et *decem libras* quotannis, stipendii nomine inter canonicos, uicarios, religiosos, sanctimoniales et pauperes, distribuendas ordinauit. Haec cum in summa animi tranquillitate peregit LEOPOLDVS, subito morbo correptus laborare coepit, quo etiam *V. Cal. Iulias* anni insequentis extinctus est. Sepultus in *Choro S. Petri*, ante aditum, ad latus sacristiae minoris.

An. Ch. 1345. supellectilem suam legat basilicae maiori sub lege habendi anniuersarii, una cum 10 libris argenti quotannis distribuendis.

Ludouicus imp. iniquitatem pontificis

CXXXIV. Proximo anno LVDOVICVS imperator *Augustensem* et *Babebergensem* praepositos, pro sua absolutione ad CLEMENTEM, pontificem, misit, qui, cum reuertentes iniquissima retulissent, conuentum *Francofordiam* indixit, in quo ad principes et ordines imperii postulata pontificis retulit.

proponit conuentui Francofordensi.

FRIDERICVS.

VIGESIMVS SEXTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

1344. Fridericus Hoenloius episc.

CXXXV.

Postero anno, qui fuit millesimus trecentesimus quadragesimus quartus, ecclesiae proceres frequentes conuenerunt et concordibus animis decanum suum, FRIDERICVM, *comitem Hoenloium*, episcopum delegerunt, qui altero statim post electionem anno in *Carinthiam* iter instituit. Per *Bauariam* degressus in *Altachium* monasterium processit et *Petro*, eius loci abbati, super ea re aditus, regalia praediorum, concessit recepto prius ab eo iuramento, in haec uerba dato. *Petrus* &c. Altachio inde profectus *Aspachum* adiit et pari ratione *Vdalricum*, abbatem, de temporalibus illius coenobii inuestiuit, qui in hanc sententiam se obligauit. *Vdalricus* &c.

Carinthiae abbates inuestit.

† 1345. Ludouicus imp. ut haereticus excommunicatur.

CXXXVI. Interim CLEMENS, pontifex, in BENEDICTI demortui locum subrogatus, praedecessoris sui IOANNIS XXII. pontificis decreta renouare aggressus, sequenti anno, solennem in LVDOVICVM caesarem detestationem expromsit et communione piorum submotum, schismaticum eum et haereticum pronunciauit et principes electores, ut alium in eius locum eligerent, literis est hortatus. Qua de re *Gerlacus*, *Moguntinus*, Balduinus *Treuirensis* et Metromus, *Coloniensis* episcopi, Rudolphus, *Saxoniae dux*, et Ioannes, *Bohemiae rex*, *Reesi*, in uilla dioeceseos Treuirensis, conuenerunt et CAROLVM, *Meraniae marchionem*, *Ioannis*, Bohemiae regis filium, Germaniae regem, aduersus LVDOVICVM designarunt: qui tamen illo uiuo regnum capescere non fuit ausus, nisi quod episcopos et principes largitionibus et muneribus in rem suam perducere et familiares reddere tentauit. Ea ratione FRIDERICO, episcopo, sibi deuincto, munus honorarium, *sex millium marcarum* argenti et *septem millium librarum Hallensium* constituit, et eius rei gratia *Putamen*, apud Moguntinum et Oppenhemium ad Rhenum oppida, et certos quosdam alios camerae suae reditus, oppignorauit.

Carolus IV. rex electus

largitionibus sibi deuincit principes, praesertim Fridericum.

CXXXVII. Proximo anno *Babebergae* tumultus excitatus, in quo multi ciues trucidati fuerunt. LVDOVICVS, equi saltu excussus, inter uenandum in fata concessit et *Meraci*, in aede *S. Dei genitricis*, sepultus fuit. Eius nece audita, imperii proceres electione CAROLI reprobata, Edmundum Angliae regem et, cum is recusasset, FRIDERICVM, Misniae marchionem, *Friderici admorsi* filium, LVDOVICI caesaris generum et, hoc etiam recusante, GVNTHERVM, comitem Schwarzburgicum, elegerunt.

Bambergensium tumultus 1346.

Caroli IV. antecessores.

An. Ch. 1346.

gerunt. Quorum tamen electione minime deterritus, recipiendis in fidem oppidis et hominibus uacauit et, praeter alias imperii ciuitates, *Norimbergam* quoque sacramentum dicere iussit, ex qua re grauis inter senatum et ciues fuit orta seditio. Tribuni ciuium senatum ex insidiis omnino tollere et nouum suo iudicio instituere, decreuerunt. Ea autem re per *iudicem clancularium* decreta, senatus ex urbe fugiens, *Hardeccum*, in oppidum uicinum ad comitem secessit et CAROLVM in auxilium euocauit. Qui paulo post urbem obsessam et captam ad obedientiam reduxit et, nouo senatu remoto ac uetere constituto, quaestiones de seditionis authoribus habuit, tribuum iura sustulit et nouas *laniis*, qui cum senatu parti suae studuerant, libertates indulsit.

Noribergensium homagium Carolo IV. imp. praestitum tumultum causatur.

Carolus Norimbergam capit senatum restituit, et laniis quosdam priuilegiis ornat.

CXXXVIIX. His actis CAROLVS, sequenti anno, cum FRIDERICO, episcopo, *Basileam* processit. Manente autem in ea adhuc urbe sacrorum interdicto, ciues eum nonnisi sacris restitutis recipere uoluerunt. Tum *Marquardus Randeccius*, ecclesiae Bambergensis praepositus, legatus, super execrationum absolutione, ad pontificem missus, *Auenionem* uenit et literas, FRIDERICO, episcopo, commissario ad eam rem destinato, exhibuit, quarum formula, ut eam Nauclerus in chronicam suam retulit, haec fuit; *Cum multi contra processus et sententias Ioannis papae agentes etc.* His literis obediturus FRIDERICVS episcopus, ciuitatem adiuit et cum eius praetoribus, in conciliis generalibus, diu contendit et, ut, se praeceptis super hac re suis obsecuturos, iurarent, precibus institit. Sed cum concordes ad unum omnes responderent, abs se in seruanda fide perperam nihil actum, nec se propterea errorem in ea re agnituros, in qua bonorum uirorum officio essent functi: *Conradus Berenfelsius*, consul, coram rege et ceteris omnibus principibus processit et his uerbis appellauit FRIDERICVM, episcopum; *domine Bambergensis*, inquit, *sciatis quod nec fateri, nec condere uolumus, quod dominus noster Ludouicus etc.* Quibus ita peractis, ciuibus, interdicto per *Fridericum* episcopum exempto, diuina officia restituta fuerunt, Basilea deinde, cum CAROLO per Rhenum *Wormaciam* descendit, ubi, propter subitos excitatos tumultus, ciues sine ulla delictorum confessione anathemate absoluit.

1347. Basilenses sacris interdicti, rogante Carolo imp.

per Fridericum episc.

cui imperatoris nomine fidem iurarunt,

absoluuntur.

Wormatiensium fata similia.

CXXXIX. Eodem anno illustris et uetusta comitum *Schlüsselbergiorum* familia, in *Conrado*, sine uirili stirpe absumpto, defecit. Eius castra, oppida et possessiones, quas ad Vesuntem amnem et in aliis locis habuit, a *Babebergensi* et *Wirceburgensi* episcopis, Ioanne et Alberto, *Burggrafiis Norimbergensibus*, uarie discerpta fuerunt: *Nideccum*, *Vueschenfeldum*, *Ebormanstadium*, *Genffenbergum*, castri *Bellimontis* et *Gryphonis Saxi* partem, *Roteccum*, *Oberdorfium*, *Biberbacum*, *Bezensteni medietatem*, ius pignoris apud *Nebosium* et caetera omnia, quae ultra et citra Regnesium possidet, emptionis et hereditatis nomine, FRIDERICVM episcopum attigisse, patet ex diplomate, *VIII. idus maias* Babebergae dato. Ita *Sluslauium* monasterium oppidi Schlüsselfeldensis et *Tungfeldi* castri medietas peruenit.

Gentis Schlusselbergiae expirantis hereditas

A. Ch. 1347.

Babebergensi et Wirceburgensi ecclesiis, ut et burggrafiis Norimb. cessit.

Babebergensis portio.

CXL. Eo anno *Villaccum*, praecipuum ecclesiae in *Carinthia* oppidum ui aquarum absorptum: eius vero rei haec fuit occasio. Ingens saxorum moles, per decliuia, ex altis montibus, inter *Gellauer* et Drauum, cum summo impetu descendit et amnibus ruentibus ita se obiecit, ut refluentibus undis, non ualles solum in stagnum conuersae, uiae itineraque confusa, sed etiam tecta subruta et moenia funditus disiecta atque homines passim, pecudesque nullo discrimine perierint. Sub id tempus tanta pestilentiae lues orbem afflixit, quanta uix ulla hominum aut literarum memoria prodidit. Causa in *Iudaeos* translata, quos ueneno fontes infecisse suspicio erat: unde concitato in eos tumultu, per *Sueuiam*, *Franciam* totamque reliquam Germaniam, misere passim trucidati, igne *cremati* eorumque bona direpta fuerunt.

Villacum undis mergitur.

Saeua pestis

Iudaeis imputatur,

qui ideo dira perpetiuntur.

CXLI. Proximo anno *Elisabetha*, monasterii apud *St. Theodorum* abbatissa, *Fridericum* episcopum, querelis onerauit et de, *Eccardo Schefstallo*, quod in monasterii bona inuasisset, expostulauit. Eam controuersiam *Henricus* comes Truchendingius, cuius is beneficiarius erat, ab episcopo, nunciis literisque missis admonitus, cognoscendum suscepit et, iudicio dato, per nobilium suorum sententiam diiudicauit. Postero anno CAROLVS, cum *Anna* coniuge sua, *Bonnae* per archiepiscopum Coloniensem consecratus, sequenti anno *Ludouicum*, Bauariae ducem, LVDOVICI caesaris filium, in marchiam Brandeburgensem restituit, qui ei rursus *lanceam*, *claues*, *partem crucis* et alia insignia imperialia, ab imperatore relicta, gratitudinis causa tradidit.

1348. Abbatissae S. Theodori querelae diiudicantur.

1349. Carolus cum augusta coronatur.

1350. Ludouicus in marchionatum Brandenburg. restituitur.

imperii insignia tradit Carolo imp.

CXLII. Sequenti anno FRIDERICVS, episcopus, *Planckensteinum*, castrum, pignorum uinculis obstrictum, ab *Hermanno*, co-

1351. Planckenstein redimitum ecclesiae accedit.

An. Ch. 1351. comite Bichlingo, Carinthiorum comitum Schlusselbergii genere, *quatuor millium librarum pretio* oppignoratum, liberauit et ad ecclesiae possessionem adiecit. Ad *VII. Cal. Ianuar.* FRIDERICVS, episcopus est mortuus et ante aram *S. Barbarae* sepulturam accepit. An. Ch. 1351. Fridericus episc. obit.

LEOPOLDVS,

VIGESIMVS SEPTIMVS EPISCOPUS BAMBERGENSIS.

CXLIII.

Leopoldus Bebenburgius, decretorum doctor, POst FRIDERICI luctum et peractis exequiis, proximo ineunte anno LEOPOLDVS Bebenburgius decretorum doctor, magno procerum consensu, episcopatum
1352. iniuit et, post fidem a ciuibus receptam, *Auinionem* in Galliam, pro sua confirmatione, contendit, ubi consecrationem
consecratur a papa. ab INNOCENTIO VI. solenni ceremonia accepit. Inde domum regressus, liberiori animo pacis praeclara opera coepit: et postero anno opus insigne
1353. Templum S. Martini in Vorcheim in decanatum euehitur molitus est, quippe templum *S. Martini*, Vorchemii in oppido uetustum, ad ecclesiam collegiatam canonicorum Augustinianorum euexit, et praepositurae ac decanatus dignitate cohonestauit. Extant adhuc illae tabulae, in haec uerba conscriptae: *Nos Leopoldus etc.* Eodem anno CAROLVS rex, LEOPOLDO, episcopo, nouum in urbe sua ius
Ius monetae Bambergae concessum. cudendae monetae concessit. Habentur ea de re diplomata, unum *Nonas Ianuar.* Moguntiae, alterum *pridie idus Aprilis* Norimbergae datum.

1354. Albertus episc. CXLIV. Sequenti anno *Albertus*, episcopus Wirceburgensis, effera ciuium suorum rebellione offensus, *Wirceburgum*, exercitu admoto, obsidione circumdedit et, uitibus ac arboribus caesis,
de agri Wirceb. uastatione omnia foeda passim populatione, uastare instituit. Id uero, quia contra pacis tabulas, superioribus annis, ut diximus, constitutas et a CAROLO instauratas, fieri uidebatur, LEOPOLDVS, episcopus, et caeteri Franciae proceres ac so-
accusatus, absoluitur. cii foederis, obsidionem soluere monuerunt et, cum nihil proficerent, reum postularunt. Ea autem res postea
Carolus IV. cum augusta per CAROLVM transacta et omnis culpa condonata fuit. Per eosdem dies CAROLVS cum ANNA, coniuge sua, ad accipienda augustalia insignia, in Italiam
Mediolani et Romae coronatur. processit et Mediolani corona *ferrea*, Romae deinde *aurea* decoratus fuit.

1356. In comitiis Norimb. CXLV. Proximo inde anno conuentum *Norimbergae* frequentissimum habuit, in quo, praesentibus et suffragantibus omnibus imperii ordinibus, auream bul-
aurea bulla conditur. lam, quam alio nomine *legem Carolinam* dicimus, publicauit. Continet autem ea lex, morem et ritus, in imperatoris electionem necessarios, et quo pacto cuiusque ordinis dignitas conseruanda sit. Postero 1357.
Telonium Cronacense Leopoldo permissum. anno, LEOPOLDO, episcopo, telonium apud *Cronacum* oppidum constituendi ius concessit. Et sequenti anno eccle- 1358.
siam ab omnibus *Iudaeorum* debitis exsoluit et fideiussoribus liberationem a sacramento, quo se nomine eiusdem astrinxerunt, indulsit.

1359. CXLVI. Proximo deinde anno *Moguntiam* profectus, in praesentia *Moguntini*, *Coloniensis* et *Treuirensis*, archiepiscoporum, *Saxoniae* et *Bauariae* ducum, legatum, quem pontifex pro subsidio camerae miserat, audiuit. Erat
Carolus imp. luxus clericalis impatiens. eidem animus seueritatis et ingenii paulo acrioris, aduersus ambitionem et luxum clericorum. Itaque cum ibi, *Nauclero* teste, quendam ecclesiae Moguntinensis canonicum, *Cunonem Filechtenum*, cum caputio pretioso ex auro, aureis sericis ligaturis consuto, uideret, id sibi porrigi iussit et suo capiti, suum uero uilius capiti *Cunonis* imposuit et, conuersus ad principes dixit, *an non in caputio Cunonis militi quam clerico sum similior?* Deinde reddito Cunoni caputio, Moguntinum hortatus est, *domine archiepiscope*, inquiens, *praecipimus uobis, ut pro ea fidelitate, qua nobis astringimini, reformetis clerum uestrum: alioquin nos, assentiente pontifice, beneficia in alios usus honestos conuertemus.*

1360. CXLVII. Postero anno LEOPOLDVS, episcopus, nouum exactionis genus ciuibus suis imposuit et, ut de quolibet dolio cuiuslibet generis potus, *uenalis urna*, et de qualibet urna, *mensura unciaria*, per urbem uniuersam deinceps praestarentur, impetrauit. Id edictum CAROLVS literis confirmauit. Caeterum de FRIDERICO, episcopo, non ita pridem retulimus, quod is, ex obitu *Conradi Schlusselbergii* comitis emtionis et hereditatis titulo, *Nideccum*, *Wascbenfeldum*, *Ebermanstadium*, *Senfftenbergum* et nonnulla alia castra et praedia, comparauerit et ad ecclesiae possessiones adiunxerit. Cum uero non haberet, unde constitutam pecuniae summam persolueret, regno *Bohemiae* et eius regi, CAROLO imperatori, eam *Veldensis nemoris* partem, quae uersus *Sulzbacum*, op-

An. Ch. 1360. oppidum, ultra Pegnesum amnem sita erat, pro *duobus sexagenarum millibus* uendidit et de terminis ita conuenit, ut *Pegnesus* fines inter se terminaret. Ad *XI. Calend. Ianuarias* anni insequentis idem LEOPOLDVS episcopus, *Erlangum* uicum, CAROLO et Bohemiae, certo pecuniae numero accepto, uendidit, ea tamen adiecta lege, ut finibus uici diuenditi contentus, nullum unquam, praeter id quod praediis et eorum possessionibus competebat, sibi ius assumeret.

1361. Erlangum Carolo imp. uenditur.

1362. fames et pestis. Altare S. Laurentii extructum,

CLXIIX. Proximo anno annonae inopia et morborum ui grauissime laboratum. Sub id tempus LEOPOLDVS aram S. Laurentii, martyris, construxit et ornauit. Postero anno CAROLVS, conuentu nonnullorum episcoporum et principum *Norimbergae* coacto, *Fridericum* Burggrafium Norimbergensem, in ordinem principum imperii prouexit. LEOPOLDVS, saeuo morbi dolore confectus, exeunte anno uita excessit, uir inter primates ecclesiae principes, propter eximiam doctrinam et caeteras eius uirtutes, merito numerandus. Scripta eius plura commemorantur: et inter haec praedicatur opusculum *de iure regni et imperii Romani*, Balduino, archiepiscopo Treuirensi, ut superius diximus, inscriptum. Extat adhuc etiam alius libellus, *de zelo Christianae religionis Germaniae principum*, Rudolpho Saxoniae duci dicatus.

An. Ch. 1362. 1363. Fridericus, Burggrafius Norimb. in principum ordinem cooptatur. Leopoldi obitus, elogia, et scripta,

FRIDERICVS,

VIGESIMVS OCTAVVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Friderici episc. ortus et mores.

CXLIX.

LEOPOLDO, mortuo et in *Choro S. Petri* sepulto, FRIDERICVS, *comes Truhendingius*, patre *Friderico*, matre uero *Elisabetha*, Hennebergia, natus, uir mitis, humilis et benignus, magno animorum consensu, episcopus proclamatus. Qui, ut belli causam pacis cupidus non quaesiuit, sic nouis ecclesiam beneficiis afficere et maxima pietatis suae monumenta edere perrexit. Aram *S. Mathiae apostoli*, a se fundatam, magnificis opibus cumulauit; et sequenti anno *Bischoueshemum*, castrum et uicum, prope *Zilanum* oppidum, amplioris tituli ad ecclesiae possessiones adiectum, Henrico comiti Truhendingio, fratri suo, *in Guardiae* feudum concessit.

Bischofsheim in feudum Guardiae concedit.

ecclesiae Bamberg. libertatem

Carolus imp. adimere satagens,

CL. Fuerat hactenus ecclesia Babebergensis ex s. HENRICI imperatoris constitutione libera, nec ulli antistiti aut metropolitano, sed uni summo pontifici Romano subiecta. Quod ubi CAROLVS imperator resciuit, priuati commodi studium in id adhibuit et apud VRBANVM pontificem precibus institit, ut eadem, cum *Ratisbonensi* et *Misnensi* episcopatibus, Ioanni, episcopo *Pragensi*, tanquam legato apostolico, subiiceretur. His delatis ad se supplicationibus inclinatus pontifex, Caroli quidem in ea re uoluntatem facere coepit et proximo anno, ex patrum omnium authoritate, mandatum Friderico edidit, in haec uerba: *Quare fraternitati suae per apostolica scripta mandamus &c.* Caeterum FRIDERICVS, his pontificis minis et literis minime exterritus, ius ecclesiae fortiter propugnauit. Idem fecit *Ratisbonensis* et *Misnensis* episcopus et, ad retinendam libertatem pristinam, pro sua quisque parte adeo laborauit, ut eam amplius nemo mutare cogitaret. Per eosdem dies CAROLVS *Pristadium*, *Hodingsfeldum* et *Meinbernam* sibi et Bohemiae regi subiecit et *Schwinfordiam*, superioribus diebus in potestatem suam redactam, a Rabano episcopo Eistadiano in feudum recepit. Postero anno FRIDERICVS, senio et uiribus exhaustus, *XIV. Cal. Iunias*, uitam amisit et, ante *S. Mathiae apostoli aram*, a se fundatam, sepultus est.

1365. pontificis consensum impetrat, ast Fridericum episc. aduersantem habet.

1366. Fridericus episcop. obit.

LVDOVICVS,

VIGESIMVS NONVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Ludouicus, Thuringiae Landgrafius et Misniae marchio.

CLI.

FRIDERICO mortuo, LVDOVICVS, *prouincialis Thuringiae comes*, *Misniae marchio*, *episcopus Halberstadiensis*, a Carolo successor datus est et in die *S. S. Felicis* et *Adaucti*, Babebergam comitatu splendidissimo ingressus. Post mensem a morte

A. Ch. 1366.

Halberſtadienſis epiſcopatus Moguntino ſubiectus.

te FRIDERICI tertium, epiſcopatum ſummis eorum ſtudiis iniuit. *Cranzius lib. 9. Metropolis*, Halberſtadiorum ſtatum Moguntiam ad archiepiſcopatum translatum ſcribit: ſed contrarium tenet translationis inſtrumentum, quod commutationem anno demum milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimo quarto contigiſſe prodit.

1367.

Fridericus, dux Teccenſis contra Ludouicum epiſc. hereditatis petitionem inſtituit.

CLII. Proximo anno FRIDERICVS, dux Teccenſis, *Conradi* comitis *Schluſſelburgii* ditionis et hereditatis diuiſionem magno dolore ferens, nihil ſibi praetermittendum ratus, quod ad eam recuperandum pertinet et, cum a LVDOVICO, epiſcopo, nihil obtinere poſſet, regium tribunal acceſſit et *Norimbergae*, coram *Burckardo*, burggrafio Magdeburgenſi, comite *Hardeccio*, iudicii curiae regiae praeſide, querelas ſuas propoſuit, quibus *Neideccum, Ebermanſtadium, Waſchenfeldum, Rabenſtenum, Senſtenbergium, Bellimontem, Odelsdorfum, Türfeldum*, et *Schlüſſelfeldum*, caſtra et oppida, in diſceptationem adduxit et, ea ſibi iure hereditatis deberi, grauiſſime contendit. Quo facto, de iure eccleſiae cognitum, quod ille dux ſibi uendicabat: idque legitimis rationibus probatum, ad LVDOVICVM pertinere, ex iudicum ſententia pronunciatum.

1368.

Conradus Hoenloius beneficiis inueſtitur a Ludouico epiſc.

CLIII. Proximo anno LVDOVICVS *Conrado*, comiti Hoenloio, cognomine Brunneccio, *Reubelsbergam* caſtrum, *Badelshemum, Burgrodum, Biberernam*, et *Buchium* uicos, iure beneficiario contulit. Et ſequenti anno CAROLVM, imperatorem, Babebergam ad ſe adeuntem, uenerabundus excepit et ab eo confirmationem priuilegiorum ueterum impetrauit. Inde in *Franciam* progreſſus CAROLVS, proximo anno *Hedingsfeldum* conuentum nonnullorum principum egit. In eo conuentu lis inter *Gerlacum*, archiepiſcopum *Moguntinum* et *Albertum*, epiſcopum *Wirceburgenſem*, compoſita et *Eberhardus*, comes Werthemius, ad dirimendas lites nouas arbiter inter utrumque datus eſt, praeſentibus Ioanne, *Pragenſi*, Ludouico *Babebergenſi*, Lamberto *Spirenſi*, epiſcopis, Ludouico *comite palatino* Rheni, Alberto *Saxoniae duce*, Friderico, *Miſniae marchione*, Friderico *burggrafio Norimbergenſi*, Ioanne, *comite Naſſouienſi*, et Philippo Bicenbachio, *ordinis Teutonici Magiſtro*.

1369.

Carolus IV. imp. priuilegia Bamberg. confirmat.

1370.

Comitia particularia celebrat, in quibus lis inter Bambergenſem et Wirceburgenſem epiſc. per arbitrum ſopitur.

A. Ch. 1370.

Wenceslai regis electionem aegre impetrat, effuſis ſuis largitionibus.

Per eoſdem dies electio WENCESLAI regis, quem principes electores, laborantibus pro eodem pontifice et Cardinalibus, uix aegre tandem comprobauerunt, confirmata. Carolus ſingulis eorum, ſi filius imperii corona decoraretur, ſingula *centena millia* aureorum ſe daturum oſtenderat, pro quibus tamen deinde telonia, oppida et alia imperialia iura, loco pignoris obligaſſe dicitur.

1371.

Ludouico epiſc. priuilegium de non euocandis ſubditis concedit.

CLIV. Proximo inde anno LVDOVICO priuilegium indulſit, eoque ſtatuit, ne eccleſiae homines et eorum bona ad alia iudicia, tum uero imprimis ad oppidi *Sulzbacenſis* forum, a quopiam, quocunque nomine trahi poſſent, ſed ab eius in perpetuum ditione exempti, uetere regum et imperatorum libertatis munere gauderent. Sequenti anno eccleſiae Wirceburgenſis proceres, deductis in diuerſa ſententiis, duos, *Albertum*, Hennebergium, praepoſitum et *Witichonem*, eccleſiae Babebergenſis decanum, epiſcopos deſignarunt. *Albertus* a ſex tantum et quidem potioribus delectus, ſtatim ciues in clientelam ſuam recepit: *Witicho* a caeteris omnibus ad eccleſiae gubernationem uocatus, *Auinionem* ad pontificem profectus eſt, experiri cupiens, utri epiſcopatus conueniret. Ibi, *Gerhardo*, comite Swarzenburgio, epiſcopo Naumburgano a ciuibus pulſo, ius ſuum ceſſit et ipſe in eius locum *Naumburgi*, Gerhardus uero *Wirceburgi* epiſcopus per pontificem conſtitutus fuit.

1372.

Wirceburgenſium diſcors electio

Witicho maiora uota nactus.

Gerhardo epiſc. Numburg. ius ſuum cedit.

1373.

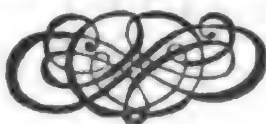
Sepulchrum S.S. coniugum clathris circumdatum.

Ludouicus archiepiſcopatum Moguntin. ambit

Saltarellus audit

et inter choreas miſere decedit.

CLV. Sequenti anno LVDOVICVS tumulum S.S. coniugum clatris circumdatum ſepſit: quas tamen *Georgius*, baro Limburgius, poſtea diruit et nouas aliis firmiores reſtituit. Sub id tempus LVDOVICVS, excelſioris dignitatis cupidus, epiſcopatum ſuum deſerere et *Moguntinam* eccleſiam, per eoſdem dies uacantem, fauore CAROLI ſibi ſubiicere ſtatuit atque ea de re in *Galliam* ad pontificem profectus, eius ſubiectionem obtinuit. Cum uero chorearum quam ſacrorum ſtudioſior eſſet, a nimia ſaltandi leuitate *ſaltarelli* nomen adeptus eſt et tandem inter choreas, miſerabili caſu colliſus, uitam finiit, ut prolixe ſcribit *lib. 10. Metropolis* ſuae *Crancius*, et nos inferius pro occaſione latius dicemus.

ANNA-

An. Ch. 1373. An. Ch. 1374.

ANNALIVM BAMBERGENSIVM, LIBER V.

LAMBERTVS,

TRIGESIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

I.

VT sedis archiepiscopalis uacuitas *Moguntiam* in duas, ut ante, partes, studiorum diuisione distractam, per plures annos omni malorum genere conflictauit: sic inopinatus LVDOVICI discessus *Babebergam* in nouas calamitates et alios seditionum fluctus coniecit. Quae hic praemittere, non alienum fore ab instituto putauimus.

Moguntina dissidia circa electionem archiepiscopi.

Ioannis, archiepiscopi, morte accepta, Moguntiae proceres duos, *Adolphum*, comitem Nassouiensem, ADOLPHI, regis Romanorum fratris filium et *Ludouicum*, episcopum Babebergensem, in eius locum delegerunt. Qui cum suam uterque dignitatem armis obtinere uellet, ex ea contentione tantum bellum exortum, ut CAROLVS imperator, ad dirimendam controuersiam in castra profectus, quae tunc ante *Erfordiam* erant, et GREGORIVS pontifex, ad cognoscendum, utrius iustior causa esset, proximo ineunte uere, conuentum *nouam uillam*, Auinionensis dioecesis, indiceret, in quo *Ludouicum*, apud sedem apostolicam constitutum, a uinculo, quo Babebergensi ecclesiae deuinctus erat, absoluit et, ad ecclesiam Moguntiam translatum, archiepiscopum confirmauit.

1374.

Ludouicus episc. Bamb. fit archiepisc. Mogunt.

Georgius pontif.

Ibi non minorem ad ecclesiam Babebergensem constituendam diligentiam adhibuit, ne ex diuturna uacatione grauius aliquod detrimentum acciperet. Itaque matura cum cardinalibus et episcopis habita deliberatione, de consilio eorum, literas ad LAMBERTVM, episcopum Argentinensem, dedit, quibus eum a sua liberatum, ad ecclesiae Babebergensis administrationem transtulit, aliis adiectis literis, eodem ferme exemplo scriptis, per quas *Ioanni*, archiepiscopo Pragensi et *Gerhardo*, episcopo Wirceburgensi, iniunxit, ut solenne ab eo sacramentum exigerent. Qui se iureiurando quod adhuc extat, sancta tangens euangelia, obligauit. Alteras deinde literas ad collegium Georgianum dedit, his uerbis: *Georgius episcopus &c.* Interim LAMBERTVS, uoluntati pontificis satisfacere cupiens, sub ineunte autumno iter ingressus est et *Henricum Hoensteinium*, ecclesiae S. Thomae apud Argentinenses praepositum, ad significandum aduentum suum praemisit.

Lambertum episcop. Bamberg. constituit.

qui, praemissis nuncuis

Vt autem *Norimbergam* uenit, per dies aliquot substitit et procuratores, *Bertholdum*, Hennebergium et *Theodoricum* Abensbergium, canonicos, ad petendam et capiendam ecclesiae bonorum possessionem constituit. Eius constitutionis instrumentum *III. idus octobr. indict. XII. anno* pontificatus GREGORII XI. pontificis, Norimbergae datum.

& procuratoribus,

II. Inde *Babebergam* profectus, urbem omnium ciuium gratulatione iniuit et in fidem suam recepit. Cum autem quaedam oppida et castra a LVDOVICO occupata competeret: postero anno *Pragam* ad CAROLVM processit et, se arbitrio eius staturum, de omnibus controuersiis, quae inter se et *Ludouicum* intercederent, ostendit. Vnde res in concilium deducta, inter partes ita decisa fuit, ut *integram Ludouicus ecclesiae bonorum possessionem Lamberto concederet et Bothostenum, Gosweinstenum, Tuchersfeldum, et caetera iura, per uim occupata, in manus eius dimitteret, nec ullum amplius ei impedimentum inferret. Reditus atque prouentus, qui iam inde a tempore translationis, ad Cal. usque maias anni septuagesimi quarti super trecentesimum millesimum, debebantur, ipse sibi retineret. De debitis autem, tempore pontificatus sui contractis,* LAMBERTVS *quatuor millium et quingentorum summam Theodorico, Abenspergio canonico, mille quingentos Conrado Wirceburgo et quadringentos florenos diuersis aliis creditoribus solueret, omnia Ludouici acta probaret et feuda, quae collocata ab eo fuerant, confirmaret. Deinde transactionis tabulas, inter se confectas, custodirent, pacem et amicitiam facerent et alter alterum mutuis officiis, consiliis et auxiliis iuuarent.*

Babebergam uenit,

litem cum Ludouico expenit Carolo imp.

desuper sententiam pronuncianti. Bona dioecesis occupata libera reddit.

III. His rebus Pragae transactis, CAROLVS, de quorundam in Italia oppidorum defectione certior factus, LAMBERTVM, episcopum, cum mandatis in *Lombardiam*, ad *Ioannem Galeacium*, uicecomitem misit. Is profectus cum regiae

Lamberto in Italiam misso.

An. Ch. 1375.

giae uoluntatis admonuit, quaque ipse potestate instructus uenisset, edocuit. Ne uero per eius absentiam ecclesia direptionibus hostium et libidinibus exposita, nouis incommodis afficeretur, eam CAROLVS in fidem suam et patrocinium receptam, *praefectis* et *capitaneis* suis, quos in *Bauaria* et *Voitlandia* habebat, tuendam commisit: et proximo anno LAMBERTO, a legatione reuerso, priuilegium dedit, quo mercibus, quæ per eius ditionem ultro citroque deueherentur, *uectigalia* imposuit. His nouum aliud uectigal est additum, ex cuius concessione LAMBERTVS singulos in dolium uini uenalis florenos, & singulos in dolium cereuisiae uenalis semisses, ciuibus suis urbanis et agrestibus, per uniuersam urbem et caetera suae ditionis oppida, iudicia, mercatus, uicos et uillas imperauit. Huius exactionis numus a LAMBERTO impositus, *Lambertinus* adhuc hodie uocari solet.

Carolus imp. capitaneis tuendum concredit episcopatum,
1376.
cui ius uectigalium concedit.
Numus Lambertinus.

IV. Eo anno CONRADVS imperator sententiam inter LVDOVICVM, episcopum et *Fridericum*, ducem Teccensem, superioribus annis, ut diximus, per *Burcardum*, burggrafium Magdeburgium, comitem *Hardeccium*, imperialis iudicii praesidem latam, adhibitis iudicibus, diligenter perpendit et ex eorum authoritate, *Neideccum*, *Ebermanstadium*, *Weschenfeldum*, *Rabenstenum*, *Senftenbergum*, *Bellimontem* et caetera oppida et castra, ecclesiae adiudicata, confirmauit.

Laudum inter Ludouicum episc. et comitem Teccens. pronunnunciatum.
ab imp. confirmatur.

V. Inde V. *idus martius Henricus*, comes *Truhendingius*, promissiones ecclesiae per *Fridericum* et *Conradum*, auum et patrem, de uenditione ditionum suarum factas et, per *Fridericum*, patruum, ecclesiae S. Gangolphi praepositum, firmatas, instaurauit et omnia castella sua ac munitiones, in omnibus rebus belli que necessitatibus, in fide ecclesiae atque potestate futura, ipse obligauit. Eodem anno LAMBERTVS, *episcopus*, in basilicam cathedralem *XIV. calend. ianuar.* ecclesiae proceres ad conuentum uocauit atque, ex eorum sententia, monasterii *Nouem ecclesiensis* interesse constituit, ut, relicta immanitate tyrannorum, Neunkirchio sedes canonicorum regularium ordinis S. Augustini, *Vorchemium*, ad hospitale *S. Catharinae* transferretur.

Fridericus Truhendingius pollicitationes ab auo et patre factas
ecclesiae renouat.
Ordo canonicorum S. Augustini Neunkirchio transfertur Vorchemium.

VI. Erant inter *Ratisbonam* et *Pataium* nonnulla ex regione Bauariae loca, quae iam inde a S. Henrici imperatoris temporibus ecclesia sibi in magna contentione retinuerat, quod ad ius suum ab antiquo pertinerent. Cum uero usus eorum prope nullus uel certe perexiguus esset; sequenti anno LAMBERTVS, nouae ditionis occasione allectus, ex iis *Frideburgum* castrum *Conrado* et *Hardingo* Kuchlariis, *Francobergam* et *Altersam* Alberto *Austriae duci*, *Osterhouiam Eringam*, *Milacum*, *Vrbacum* et *Podingam*, Ioanni *Landgrafio Leuchtenbergio* uendidit, et eorum pretio nouas alias possessiones comparauit. Horum uero traditio bonorum conditionibus eiusmodi facta fuit, *ut emptores ecclesiae beneficiarii manerent et eadem rursus ab episcopo et successoribus eius, pro se et heredibus suis, iure feudali reciperent.* Eodem anno LAMBERTVS singulis iudaeis, per uniuersas ecclesiae terras, in *Francia* et *Carinthia* tributum, ratione census imposuit et priuilegiis, exemptionem indulgentibus, decreto regio derogatum.

Bona ecclesiae Bamb. in Bauaria,
ob exiguum usum,
1377.
An. Ch. 1377.
uenduntur a Lamberto episc.
certis sub legibus.
Nouum tributum iudaeis impositum.

VII. Proximo anno nouum bellum inter LAMBERTVM, episcopum et *Fridericum*, *Balthasarem* et *Wilhelmum*, Thuringiae landgrafios et Misniae marchiones, est excitatum, quod *Albertus* et *Eberhardus*, *Waldenfelsii* fratres, quorum curae *Radeccium*, ecclesiae castrum, commissum erat, ex eo totius uicinitatis agrum, tum imprimis uero *Coburgum*, *Alsdorfum*, *Zigerucam* et *Müldorfum*, marchionum oppida et castra multis incommodis affecerant. Eam controuersiam *Fridericus*, Burggrafius Norimbergensis, cum *Gunthero Suartzburgio* et *Gerlaco Hoënloio* comitibus, *Plasseburgi XVI. cal. martias* ita sustulit, ut *Waldenfelsii fratres, uel eorum nomine* LAMBERTVS, episcopus, *pro illatis iniuriis quadringentos* aureos penderet et utraque pars ab omni deinceps maleficio desisteret.

1378.
Controuersia inter Lambertum episc. et marchiones Misnias
super damno ab ecclesiae praefectis marchionum ditionibus illata
componitur.

IIX. Erat sub id tempus *Langhemum*, monasterium in Sudetorum montium uallibus amplissimum, in ecclesiae et episcoporum Babebergensium potestate constitutum. Cum uero ius in eo uetus, a praedecessoribus iam inde usque a *S. Othone episcopo* usurpatum, imminui uideret: eodem anno CAROLVS, imperator, ut ipse scribit, regni sui trigesimo secundo, imperii uero uigesimo tertio, *IX. cal. martias indict. I. Norimbergae* cum esset, eius instaurationem indulsit et diplomate sanxit, *ut cura monasterii et defensionis ius*, apud LAMBERTVM *& successores eius maneret et episcopus illud, ut assueuerat, deinceps constitueret, quaeque correctione egere uideret, ea nouis legibus tam in monasterio, quam publico statu emendaret. Quod si uero abbas, uel alia monastica persona, eius authoritati parere recusaret, ad eius uindicandam pertinaciam censuras legum et canonum adhiberet seuerissimas.* Quo cognito *Henricus*, abbas, de constituendis monasterii rebus, deque soluendi debiti rationibus sollicitus, LAMBERTVM conuenit et, *sub iurisiurandi religione pollicitus* est

Langheimensi monasterium
a Carolo IV. imp.
Lamberto episc. confirmatur,
Abbas Langheimensis

A. Ch. 1378.

est, se, si stipendii facultas suppeteret, rerum sacrarum procuratione fore contentum atque ultro reliqua remissurum. Ibi monasterium in LAMBERTI clientelam dicauit, obedientiam in manu eius affirmauit et priuilegiis ac libertatibus, a pontificibus, imperatoribus et regibus indultis, et quibus speciatim ordo Cisterciensis gauderet, renunciauit, nec se, uel imperium Romanum, uel alium quenquam principem, uel ciuitatem, nisi solum LAMBERTVM et successores eius, dominos ac defensores pro se et successoribus suis agnoscere uelle iurauit. Et quanquam LAMBERTVS, ad leuanda monasterii mala conuersus, eius nomine pro decem *librarum millibus* fideiuberet et insuper certam quoque pecuniae summam numeraret, tamen ne sic quidem, praeualente debitorum multitudine, omne in praesens damnum sarcire potuit.

obsequium pollicetur Lamberto.

qui pro monasterii debitis fideiubet.

IX. Eo anno CAROLVS imperator mortuus et *Pragae* sepultus, WENCESLAVM filium in regno successorem habuit. Hic quantum imperio dedecus ac detrimentum allaturus esset, haud dubiis indiciis prodidit, cum sacro lauacro ablutus, aquam baptismatis stercore inficeret. Gliscebat tunc temporis, in *Francia, Sueuia* et *Bauaria*, grauis inter principes et liberas ciuitates seditio, ciuitatibus se a principibus et nobilitate premi dicentibus, nec in illo loco uel itinere tutas esse fortunas suas et salutem, querentibus. Eodem malo conflictati et ob libertatis ueteris iacturam ad seditionem consternati ciues Babebergenses, LAMBERTVM, episcopum, consiliis suis aduersarium nacti, proximo anno per iracundiam inuaserunt et inter se coniurarunt, se nec eum, nec alium quenquam passuros ecclesiae praesidere, qui aliud, quam quod ipsis liberet, sibi imponeret. Quibus uerbis LAMBERTVS in magnum timorem adactus ad diuinam implorandam opem confugit; et sequenti anno clero ac populo aduocato, tumulum S. Henrici aperuit et reliquias eius sacras protulit. Caeterum mala, indies ex susceptis factionum certaminibus gliscentia, contemplatus, clauis, ut prius erat, obfirmauit et se ad omnem belli procellam fortiter sustinendam praeparauit. Inter hos autem tumultus cum sibi reditus in urbem interdiceretur, eam castris admotis obsidere uel ad deditionem redigere coactus est. Quae mala WENCESLAVS audiens, etsi iniquissime tulit, neque tamen hoc anno occurrere, neque turbatis ecclesiae rebus consulere potuit. Exeunte uero anno *Norimbergam* profectus est et quaestionem, de ciuium Babebergensium maleficiis, grauissimam habuit. Extat decretum eius, quo propter iniurias, LAMBERTO episcopo illatas, ad eorum contumaciam comprimendam et tanti mali consuetudinem extirpandam, feuda omnia ciuium, qui coniurarunt, in urbe, suburbio, agroue sita, LAMBERTO addixit statuens, ne dux, marchio, princeps, comes aut nobilis eorum possessionem prohibere, uel ulla ratione turbare possit. Id autem scelus, quoniam non omnium, sed nonnullorum saltem hominum fuerat et ciuitas ipsa omni prorsus crimine uacauerat, annalium priuatorum scriptores, LAMBERTVM, soluta *quindecim millium florenorum summa* et iuramento a ciuibus accepto, eis ignouisse tradunt et haec ad annum octuagesimum nonum referunt; quorum tamen opinione potior apud me est diplomatis authoritas, quod in die purificationis, hoc anno, Norimbergae datum.

Carolum IV. defunctum excipit Wenceslaus filius, regno ominosus.

Ciues Bambergenses ob episcopi duritiem seditiosi 1379.

1380. ut tumuli S. Henrici apertura sedati.

sed Lambertum episc. urbe excludentes,

a Wenceslao imp. puniuntur

1381.

An. Ch. 1381.

ac feudis priuantur,

quae tamen, soluta mulcta et praestito iuramento, recuperant.

X. Per eosdem dies *Ludouicus*, Thuringiae landgrafius, Misniae marchio, quem ab ecclesia Babebergensi Moguntinam translatum diximus, uoluntate pontificis, ecclesiae Magdeburgensis administrationem nactus est, cui tamen ultra dimidium annum non praefuit. Nam cum in oppido *Calba*, ad Salam fluuium, bachanalia cum fratribus suis, Misniae marchionibus et aliis amicis ageret et choreas in loco publico duceret, orto incendio, cum per scalas e curia euadere properat, impeditus reste mulieris, quam manu ducebat, gradibus ruptis decidit et, trecentis amplius hominibus una cadentibus, eo casu collisus, solus expirauit et *Magdeburgum* delatus, in aede *S. uirginis* sepulturam accepit. Eo anno *Conradus*, episcopus Ratisbonensis, morbo atque aetate confectus, decessit et *Theodoricus* Abenspergius, ecclesiae Babebergensium canonicus ac praepositus, suffectus est.

Ludouicus archiepisc. Moguntinus ecclesiae Magdeburg. administrationi per semestre functus, in Bachanalibus de scala praecipitatus spiritum edit et Magdeburgi sepelitur. Conrado defuncto in episcopatu Ratisb. succedit Theodoricus.

XI. Proximo anno LAMBERTVS, episcopus, *Scheslicum* oppidum cum *Gichio* et *Collino* castris et singulis eorum possessionibus, a *Ioanne Trubendingio*, sub redimendi pacto, pro *quindecim aureorum millibus* comparatum suae ditionis effecit et a *Ruperto*, duce Lignitio, iudicii curiae regiae praeside, confirmationis literas elicuit. Eodem anno, gliscente inter WENCESLAVM, regem et dictum *Ioannem*, comitem *Trubendingium*, contentione, propter praedationes et rapinas, quibus comes ciues et mercatores regis infestauerat, *Fridericus*, burggrafius Norimbergensis et *Ioannes*, landgrafius *Leuchtenbergius*, arbitri dati, comitem ad damnum praestandum in *mille sexagenas* denariorum Pragensium declararunt et, donec integra eorum

1382. Schesliz et Gich. *adiiciuntur episcopatui, retrouenditionis lege.*

Comes Tru*bendingius ad resarcienda damna Wenceslai mercatoribus illata, laude arbitrorum damnatur,*

An. Ch. 1382. eorum solutio fieret, duo comitis castra, *Neobusium* et *Amstenum*, regi addixerunt, qui ea deinde, propter moram in solutione factam, LAMBERTO, episcopo, pro eadem pecuniae summa obligauit.

binis castris pignoris loco datis.

XII. Interim cum in urbibus seditio saeuiret, in agro uero caedes et latrocinia impune quotidie patrarentur, ad eum morbum sanandum, postero anno, WENCESLAVS, rex et quatuor imperii electores, Adolphus *Moguntinus*, Fridericus *Coloniensis*, Rupertus *Palatinus* et Wenceslaus *Saxo*, cum Austriae et Bauariae ducibus et Lamberto *Babebergensi*, Gerhardo *Wirceburgensi*, Rabano *Eistetensi*, Theodorico *Ratisbonensi*, episcopis et caeteris Germaniae principibus, *Norimbergam* conuenerunt et, de uindicanda libertate et foedere ad eam rem feriendo, egerunt. Ibi expositis, ut quisque grauissime potuit, acerbissimis praedonum et aliorum seditiosorum hominum iniuriis, quibus ad extrema redactae prouinciae essent, uniuersi in id conspirantibus animis descenderunt, omnes potius mortis acerbitates ferendas, quam tantas indignitates ultro esse patiendas. Ita omni consilio foedus in hanc sententiam percusserunt, *se communibus armis libertatem, aduersus immanem praedonum impotentiam et quorumcunque hostium impetum, defensuros, nec quenquam facinorosorum in suis amplius ditionibus passuros.* Hac re perfecta, solenni se sacramento deuinxerunt et, moderatoribus foederis ordinatis, *quatuor eius partes*, ad ferendum, ut cuique loco opus esset, auxilium, constituerunt, quae complexae fuere, *prima* uniuersum Bohemiae regnum, marchiam Brandeburgensem, Saxoniam et ducatum Luceburgium: *altera* Moguntinum, Coloniensem et Treuirensem, archiepiscopos, Rupertum, comitem palatinum Rheni, Bauariae ducem, Hassiae landgrafium et marchiones Badenses: *Tertia* Albertum et Leopoldum Austriae, Stephanum, Fridericum et Ioannem Bauariae duces, Lotharingium, Argentinensem, Augustanum et Ratisbonensem, episcopos, Eberhardum et Vdalricum, comites Wirtenbergenses: *Quarta* Babebergensem, Wirceburgensem et Eistetensem, episcopos, Balthasarem, Wilhelmum et caeteros Thuringiae landgrafios, Missiae marchiones et Fridericum, Burggrafium Norimbergensem. Quin etiam definitum, ut huius foederis pactio per annos duodecim duraret, et in eius numero comprehendi deberent, qui pro iungenda societate deinceps ad unam uel alteram earum partium transirent. Foederis tabulae, prout etiam nunc Babebergae conseruantur, *V. idus martias*, anno regni WENCESLAI regis septimo, *Norimbergae* datae.

In comitiis Norimbergensibus — *1383.* — *contra mercatores praedones foedus pangitur,* — *iuramento munitum,* — *et quatuor partibus constans.* — *prima,* — *secunda,* — *tertia,* — *quarta,* — *ad duodecennium durans*

A. Ch. 1383.

XIII. Eodem anno WENCESLAVS rex, de salute Babebergensis ecclesiae solicitus, ut LAMBERTI petitionibus satisfaceret, eius oppida et castra, in superioribus montanae regionis partibus sita, *Cronacum, Stenacum, Caprimontium, Radeccum, Sternbergam, Stenbacum* et *Teuschnicium*, Albetto Colounrado, *Voitlandiae capitaneo*, tuenda commisit: et sequenti anno, iudicii prouincialis iurisdictionem, priuilegia, iura et consuetudines ac libertates instauratas, diplomate confirmauit, quod *IV. idus Augusti*, Lucenburgi dedit.

Wenceslaus imp. Lamberti episc. possessiones, in partibus regionis montanae superioribus, Voigtlandiae capitanei tutelae committit. — *1384.*

XIV. Per eosdem dies *Henrico*, abbate Langhemensi, ex rebus humanis erepto, cum successor eius *Fridericus*, abbas, onera debitorum non sustinere nec opportunam ab ordine suo medicinam sperare posset, quod eius generalis, cum nonnullis e potioribus capituli, partes CLEMENTIS pontificis amplexus, a iusto pontifice VRBANO VI. diris grauibus deuotus ac priuilegiis et honoribus exutus esset, decessoris exemplo *Lambertum*, episcopum sibi et laboranti monasterio uocauit opitulatum. Hoc monasterium S. OTHO, episcopus, ut diximus, anno Christi 1132. construxerat et possessionum non solum multitudine ornauerat, sed etiam successores eius id, uariis ab hostibus detrimentis affectum et abbatum negligentia prope attritum, subinde instaurarunt et res eius ita constituerunt, ut alteri conditores praedicentur. Sic cum res pecuniaria et fideiussoria cautio, per LAMBERTVM constituta, ad omne debitum soluendum non sufficeret, author eis fuit, ut certas quasdam monasterii proprietates uenderent. Eae autem fuerunt *Leuoastum, Traindorfum, Reda, Reichsberga, Baiersbacum, ius patronatus ecclesiae Vierensis,* et caetera in uenditionum tabulis comprehensa, cum suis iudiciis, aduocatiis et iurisdictionibus. Eas tabulas VRBANI, pontificis, authoritate firmatas et sua manu roboratas Fridericus *abbas*, Iringus *prior*, et totum *capitulum* super altare S. Petri deposuerunt, ac solenni se suosque in eam rem iureiurando deuinxerunt, *se constanter in ecclesiae et episcoporum Babebergensium potestate perstituros, omnes suos homines et res suas, ubicunque locorum sitas, in eorum defensione mansuros, neminem alium, quoquo modo datum uel obtrusum defensorem, agnituros uel recepturos, neque quenquam in perpetuum abbatem, ad abbatiae dignitatem et rerum temporalium possessionem admissuros, nisi prius, se haec omnia seraturum, sacramento firmauerit.*

Abbas Langheimensis obaeratus — *Lamberti episc. opem implorat.* — *qui, antecessorum pietatem imitatus,* — *et mutuando et fide iubendo abbatem iuuat,* — *aede uendendis quibusdam bonis ei consilium dat:* — *quam ob rem capitulum Langheimense* — *Lamberto fidelitatem iurat*

XV.

An. Ch. 1385.

Truhendingia bona traduntur plenarie

XV. Per eosdem dies *Ioannes Truhendingius*, iniquissimis debitorum oneribus grauatus, cum ditionem, prius oppigneratam, in termino soluere non posset et eiusdem possessio, ex iudicum sententia, in ecclesiae potestatem redacta esset, ueterum sponsionum memor, eam LAMBERTO, episcopo et successoribus eius, sub firmissimo uenditionis contractu, tradidit. Fuerunt autem haec oppida *Scheslicium* cum castellis, praediis et uiculis, in ecclesiae partibus, id est *Gichium, Collinum, Neohusium, Arnstena, Wisengichia, Neodorfum, Stenfelda, Roslauba, Rabdorfum, Illerium superius, Neodorfum, Stensfeldium, Eclebdum, Rosedorfum, Rosefolium, Peusterstadelhofio, Crimilidorfum, Zeccendorfum, Cremelsdorfum, Licendorfum, Tamelsdorfum, Echobiluni, Pauster, Temelsdorfum, Bunzendorfum, Kotensdorfum cum iudicio centenario, Clecouia, Leberosa, Aichium, Vatendorfum, Nouomontium, Sneberga, decimae Noualium Zapfendorfi, Sletenis, Kaierloi*, et in dioecesi Wirceburgensi, *arx Stufenbergia, Baunacum oppidum*, et caetera praedia, iudicia, iura, pascua, flumina, molendina, piscariae, terrae, nemora, saltus et uenationes, singula cum finibus ad ea pertinentibus, ut ex literis apparet, quibus haec uenditio confirmatur. LAMBERTVS noua ditione ornatus, nouis eam legibus et priuilegiis honestauit, et *Gichium* castrum praesidi administrandum concessit, unde *praesidum sedes* dicta.

nouisque legibus ornata praefecto commendatur.

Marchio Hochembergius

feuda ecclesiae absque eius consensu uendens, iisdem priuatur.

XVI. Sub id tempus *Rudolphus*, marchio Hochembergius, *Rotenburgum*, ad Neccarum oppidum et *Horbam*, ecclesiae feuda, *Leopoldo*, Austriae duci uendidit. Id uero quia contra nuncupatum sacramentum fieret, marchio feudo mulctatus est et LAMBERTVS per *Primislaum*, ducem Teschnensem, iudicii imperialis praesidem, in eius possessionem, ex iudicum decreto, immissus est. Proximo anno WENCESLAVS, rex, quod pater eius CAROLVS imperator adipisci non potuit, id se rerum potiente assecuturum arbitratus, apud INNOCENTIVM pontificem uehementer institit, ut Babebergensis ecclesia Pragensi subiiceretur et eius archiepiscopus illius et aliarum fieret metropolitanus: uerum pontifex eam flagitionem, ut iniustam, repudiauit.

1385.

Wenceslaus imp. *exemplo patris ecclesiam Bamberg. Pragensi subiicere frustra laborat.*

1386.

XVII. Postero anno tanta fuit uini copia, ut ad condendum uasa deessent, et dolium uini, quod tempore uindemiae pretio quindecim florenorum aestimabatur, paulo post floreno emeretur et continens contento carius uenderetur. Eodem anno LAMBERTVS curiam, in *Burgo*, ad dextram ingredientibus sitam et Truhendingianam, quod ab antiquo iuris comitum Truhendingiorum fuisset, uocatam, *Friderico Auffsessio* litem, inter se et *Ioannem* comitem motam, terminante, obtinuit et per eosdem dies illustria duo adhuc alia ad memoriam opera edidit. Anno namque qui secutus, conuentu clericorum habito, labentem disciplinam coercuit et templum, quod est in urbis monte *Caecio*, nobilissimum condidit ac uirgini Dei matri dedicauit. Inde *paroecia* S. Dei genitricis appellata fuit. Erat adhuc sub illo tempore arx *Stufenbergia* et *Baunacum*, oppidum, *Fuldano* monasterio, iure feudali astrictum et comitibus *Truhendingiis* ab eodem beneficii nomine delatum fuerat. Id infeudandi ius proximo anno per *Fridericum*, abbatem Fuldanum, Lamberto pro septingentis aureis uenditum et utile dominium directo fuit consolidatum.

Vindemia uberrima.

Curia Truhendingiana Lamberto episc. cedit.

An. Ch. 1378.

1387.

Lambertus *episc. clerum reformat*

templum B. Mariae exstruit, *dominium directum in* Baunach. *et* Stufenberg. *acquirit.*

1388.

XVIII. Hic annus *Gerhardi*, episcopi Wirceburgensis, bello et *Winshemiorum* ac *Rotenburgensium* clade fuit insignis. Caeterum *Winshemiorum* opes hoc modo decisae sunt. Cum *Rotenburgenses*, assumpta iurisdicundi potestate, iure a maioribus accepto, iudicium in ecclesiae Wirceburgensis homines instituerent, et *Winshemium* conatus eorum non parum iuuaret; *Gerhardus* bellum eis indixit et LAMBERTVM, episcopum ac *Fridericum*, burggrafium Norimbergensem, in auxilium uocauit. Rotenburgenses ab episcopo et sociis bello petiti, cum uim propulsare, propriis nixi uiribus, se posse diffiderent, *Norimbergam* et *Winshemium* ciuitates, pro iungendo foedere, solicitarunt. Itaque Gerhardus, accessione copiarum facta, cum LAMBERTO et *burggrafio* Winshemiorum fines ingressus, urbem circumsedit et, leui momento in potestatem redactam, iurare coëgit, se ab omni deinceps maleficio destituturam, nec ullum cum Rotenburgensibus amplius foedus percussuram. Eodem anno ad *Rotenburgum* oppugnandum processit, sed eius oppugnatione frustra tentata, tectis agrorum direptis et incensis, domum regressus est. Haud meliorem fortunam nacta *Swinfordia*, nisi mature rebus suis prospexisset. Nam cum *Winshemium* capi et oppugnationem *Rotenburgo* admoueri uideret, nuncios ad *Adolphum*, archiepiscopum Moguntinum, misit, orans, ut sua apud *Gerhardum*, episcopum, authoritate intercederet, ne se hostili impressione peteret. Quod cum Rotenburgum et Winshemium, per suos legatos, facerent et omnem controuersiam eius et *Lamberti* episcopi arbitrio committerent: sequenti anno 1389. lis inter partes ad *idus Aprilis* uocatas per Adolphum et

Gerhardus *episc. Wirceb. bello petit Rotenburgenses et*,

assumtis sociis, Lamberto *episc. et* Friderico *burggrav. Norimb.*

Winshemium *captum a foedere auellit*

medientibus uero archiepiscopo Moguntino et Lamberto *Bamberg. episc. pax conciliatur.*

An. Ch. 1389.

et Lambertum non magna difficultate ſublata fuit.

1390. Braunecciorum hereditas ad eccleſiam Bamb. deuoluta.

XIX. Proximo anno, Conrado et Godefrido *Braunnecciis* mortuis, cum nulla ſtirps eorum ſupereſſet, *Reigelsberga*, *Balderhemum*, *Burggeroda*, *Biberia* et *Bucha*, ad eccleſiae poſſeſſiones peruenerunt. Quae non ita multo poſt LAMBERTVS, ut et alia, quae *Slüſſelfeldiae* et *Thungfeldiae*, habebat, iura et praedia B cum *Gerhardo*, *epiſcopo Wirceburgenſi*, permutauit. Qui ei uiciſſim *Eberacum* *caſtrum* et oppidum ac caetera eccleſiae ſuae bona, *Senfftenbergae*, et *Ebermanſtadii* ſita, perpetuo poſſidenda conceſſit.

permutatione ad Wirceburgenſem peruenit.

Eſt autem *Eberacum* duobus à Bamberga milliaribus, in ardua ſylua ſitum, ab *Eberacio* riuo, ibi fluente, ita uocatum. Memorabilis in ea detegendi ſceleris inoleC uit conſuetudo, & quaſi per manus tradučta fuit ad poſteros. Ibi enim ſingulis annis, ad diem cinerum, ludicrum in campo *iudicium* inſtituitur, cui ſelectiores duodecim uirgines, ad iura reddendo, praeſidere ſolent, coram quibus producitur et iudicio ſiſtitur homo fictus, larua indutus et omnium maleficiorum, quae per totius anni ſpatium, domi uel D in agro quoque modo, perpetrata ſunt, reus peragitur. Qui tamen per procuratorem defenſus, ſe innoxium expertemque criminis aſſerens, ea de quibus arguitur, purgare ſolet, et per diſſimulationem, ut Satyricus de *Flacco* ſcribit:

Eberacum, Burg Ebrach

conſuetudine detegendi criminis inſigne.

Omne uafer uitium ridenti cenſor amico
Tangit, et admiſſus circum praecordia ludit,
Callidus excuſſo populum ſuſpendere naſo.

E

Vnde de cuiuslibet facinoris authore facilè conſtare omnibus poſſit et efferа peccandi licentia, per hoc non parum apud rude uulgus arceatur.

1391. Lambertus epiſc. a comitibus Hoenloicis ſuper Braunecciorum hereditate iudicio pulſatus,

XX. Poſtero anno nouae litis materia, inter LAMBERTVM, epiſcopum et *Vdalricum* ac *Fridericum*, comites Hoenloios, data. Etenim dum LAMBERTVS F rebus bene gerendis incumbit et iura permutata ſub imperium uocat, comites, bona *Braunnecciorum* iure ſanguinis ad ſe pertinere contendentes, ſuper eorum reſtitutione WENCESLAVM, regem et *Adolphum*, archiepiſcopum Moguntinum, ſolicitarunt. Quo facto WENCESLAVS eius rei cognitionem iudicibus aulae ſuae commiſit et, edicto propoG ſito, comites apud ſe legitima citatione compellauit. Caeterum, cum per certas inducias citati, ſtatuta die praeſto non eſſent, neque probabili facti ſui ratione reddita, inſuper arrogantius locati fuiſſent, ex iudicum ſententia, feuda LAMBERTO uniuerſa deberi, pronunciatum.

comitibus non comparentibus, iudicio aulico ſupremo abſoluitur, Sacrarium Templi B. V. conditum 1392

XXI. Sequenti anno ſacrarium templi B. uirginis condi coeptum. Proximus inde annus inſignis fuit urbis incendio,

1393. Incendium atrox Bamberg.

A quo aedificia, ultra citraque pontes ſubito correpta flagrarunt. Eo anno *Ioannes*, comes Truhendingius, *Neohuſium* et *Arnoſtenam*, caſtra, LAMBERTO prius, ut diximus, pro *mille ſexagenis Bohemicis*, obligata et paulo poſt, cum nonnullis aliis caſtris et oppidis, uendita, rurſus in poteſtatem reuocauit. Ea re ictus LAMBERTVS, nuncios, de ſeruandis pactis, B ad eum miſit et, cum aequi nihil obtineret; poſtero anno nouum cum eo contractum inire et ea denuo, quatuor aureorum millibus, redimere coactus eſt. Hoc modo tranquillata eccleſia et opibus nouae ditionis acceſſione ditatus LAMBERTVS, epiſcopus, ſequenti anno *hoſpitale Scheslicenſe* conſtruxit et poſſeſſionibus fructuoſiſſimis exornauit.

An. Ch. 1393. Neohuſium et Arnoſtenam Lamberto obligata

1394. 4 millibus aureorum rediмuntur.

1395. Hoſpitale in Scheslitz extructum.

C XXII. Per eosdem dies eccleſiae in *Carinthia* ditio, quae per capitaneos hactenus adminiſtrata fuerat, ſuos praefectos uicarios, quos uicedominos, uulgo uicethumos, nominant, habere coepit et *Güsbachius* primus in ea poteſtatem epiſcopi uicariam nactus eſt. Eodem anno *Henricus* comes Swarzenburgius, *Gerhardi*, epiſcopi Wirceburgenſis, o- D pibus adiutus, arcem *Leuchtenbergiam*, prius à *Friderico* et *Wilhelmo*, fratribus, Miſniae marchionibus, occupatam, repetiit, et, cum conditionibus, quibus ipſe uolebat, eam obtinere non poſſet, collectis in dioeceſi Babebergenſi et Wirceburgenſi copiis, eorum terras inuaſit et caſtra ad urbem *Coburgum* poſuit. Inter caeteras iniurias hoc barbarum quodam- E modo uiſum, quod miles non contentus agros et aedificia perdere, flumina etiam et uiuaria piſcibus exhaurire et ripas aggeresque deſtruere inſtituit. Quibus rebus auditis et precibus plebis, quae *Coburgum* confugerat, accenſus *praefectus*, ſubitam ad reſiſtendum manum contraxit et, quod ui non potuit, induſtria perfecit. Nam cum pulſus ab ur- F bis moenibus hoſtis, quaſi deſperabundus abiret, incautum ſilentio noctis adortus, clade affecit. In eo conflictu miles Babebergenſis, in quem plebs irata inciderat, pene uniuerſus oppreſſus et conciſus eſt. Ad uindicandam contumeliam, cum comes nouum repente militem conſcriberet, nec ſegnius urbis praefectus ſe communiret, eius rei com- G ponendae cauſa, LAMBERTVS *Balthaſare*, *Thuringiae landgrafio* et Friderico iuniore, *Burggrafio Norimbergenſi*, aſſumptis, *Lichtenfelſum* profectus eſt. Ibi uix aegre ſedatis in praeſens bellorum contentionibus, ſequenti anno *Gerhardus* reuocare cogitationes cauſamque belli quaerere cum *Henrico* Henneбergio coepit et arma *Menburgum* tranſtulit. Ea uero res per ipſum quoque LAMBERTVM arbitrum, compoſita et *Gerhardus*

Vicedominorum Carinthiae origo.

Henricus Schwarzburgius, Leuchtenbergum a marchionibus Miſniae repetiturus, agrum Coburgenſem uaſtat,

et a praefecto urbis clade afficitur

et mediante Lamberto epiſc. ad concordiam adigitur.

1396.

An. Ch. 1396. bardus, eiusdem interueniente authoritate, ad concordiam redactus est.

Seditio ciuium Bamberg. XXIII. Eodem quoque tempore Babebergae grauis exorta seditio aliquantulum de communi tranquillitate detraxit. Erat ciuitas in duas partes diuisa, quarum quaelibet ab incolis suis nomen habebat. Vna *iudicium ciuitatis* dicebatur, in cuius homines episcopus imperium sibi solus uindicabat: altera *immunitatum* erat, quae licet basilicae cathedralis et aliarum ecclesiarum canonicis, officium uasallorum deberent et in certis quibusdam casibus, a temporali iudicii ciuitatis et eius officialium dominio exemti essent, earum tamen habitatores sub ipsius episcopi defensione degere solebant et, una cum reliquis ciuibus, pacis et protectionis commodo potiebantur.

Bamberga feudum imperii XXIV. Est etiam ciuitas haec uniuersa, cum singulis ecclesiis et monasteriis, imperii feudum et quilibet recens electus episcopus de omnibus eius regalibus inuestiri solet, quorum occasione non ipsius solum ciuitatis, sed totius etiam dioecesis iurisdictio, ad eum tanquam temporalem dominum pertinere dignoscitur. Ea autem se in libertatem uindicare cupiens, onera, seruitia, contributiones et alias id generis exactiones, quas episcopus antiquitus habuerat, ausu temerario recusabat et ecclesiae cathedralis proceres huius facti sui defensores habebat. Quo facto LAMBERTVS, episcopus et *collegium Georgianum*, super hac re conuenientes, de pacis conditionibus egerunt et quinque canonicos, qui partes ad concordiam, quoad fieri posset, adducerent, constituerunt. Qui cum propositas utriusque factionis querelas audiuissent, nec tamen singulorum uoluntatibus satisfacere potuissent; ipsi e iudicio ciuitatis populares, saluti suae remedium quaerere uolentes, totum negotium ad BONIFACIVM IX. pontificem detulerunt et pontifex arbitrium ad id cognoscendum *Rabanum*, episcopum Spirensem, dedit. Eo uero arbitrium inter partes pronunciare cunctante et nonnullis e ciuibus iudicii ciuitatis, ad uitandos eiusmodi sumptus et eludendas sententias, aduersus se latas, ad immunitates conferentibus, seditiones et tumultus indies magis creuerunt et ciues palam fremere, proceribus audientibus, institerunt, se praesenti statu contentos non esse, debitam onerum publicorum partem ab immunitatibus deposcere, ni ultro daretur, se ui et ferro uindicaturos. Tum pontifex rerum certior factus, *IV. cal. Aug.* sequentis anni literas ad LAMBERTVM, episcopum, dedit et irrefragabili, sic uerba diplomatis habent, constitutione sanxit, *ut omnes et singuli iudicii ciuitatis et immunitatum ciues et incolae, deinceps in perpetuum, pro se et successoribus suis, tum praedicta omnia et singula alia realia, personalia et mixta, nec non ordinaria et extraordinaria qualiacunque onera, seruitia, contributiones et expensas, ciuitati, dioecesi et domino, pacis et belli temporibus incumbentia, communiter et aequaliter, pro rerum et personarum qualitate, subirent atque* LAMBERTVS *et successores eius, eorum omnium et singulorum praestationem ab omnibus et singulis iudicii ciuitatis et immunitatum ciuibus et habitatoribus libere ac licite requirere et exigere possint, consensu uel consilio procerum collegii super hoc minime requisito, non secus ac si habitatores immunitatum non in ipsis immunitatum locis, sed iudicio ciuitatis habitarent*, prout latius in diplomate scriptum est, unde haec hausimus.

episcopi iugum excutere tentat

rei eliqua arbitrii

pontificis decretum deposcit:

1397. qui desuper functionem edit.

An. Ch. 1397

Ob Gerhardi epis. inquietudinem XXV. Inter haec cum *Gerbardus*, episcopus, licet iam saepius ad rationem reuocatus, quiete uitam traducere non posset, nec tamen esset cum quo praelio decertaret; omnes irarum fluctus in ciues suos effundere et ad soluenda stipendia militaria nouis eos exactionibus affligere perrexit. Quas cum clare populus recusaret, quod id bellum non in utilitatem reipublicae uel ecclesiae dignitatem gestum fuisse praetenderet, nouus inter utrumque tumultus excitatus fuit. Ex quo cum miserior indies et afflictior ecclesiae fieret conditio, proximo anno Gymnasium Wirceburgo translatum, et studiosi literarum inde discedere iussi, *Erfordium* se contulerunt, ubi Gymnasium collocatum.

nimiasque exactiones,

Gymnasium Wirceburg. 1398.

Erfordiam transfertur.

Lambertus episc. Scheslizensium priuilegia auxit, XXVI. Per eosdem dies LAMBERTVS, uetera priuilegia Scheslizensibus confirmauit, et alia noua liberaliter addidit. Legi diploma *Cal. Nouemb.* datum, quod episcopatum eo adhuc anno in LAMBERTI potestate fuisse ostendit. Ex quibus efficitur, ut annalium priuatorum scriptoribus minus credam, qui memoriae tradiderunt, LAMBERTVM, post abdicatam episcopalem dignitatem, *Gengenbachum* in monasterium esse profectum, ALBERTO, comite *Werthemio*, successore destinato et retentis, ad dies uitae, praefecturae *Vorcheimensis* et oppidi *Werthemensis* reditibus, cum hoc in ecclesiae possessione nunquam fuerit, et *Lambertus* Babebergae mortuus in basilicae cathedralis choro primario S. Petri dicato sepeliri meruit. Annis cum et senio confectum sibi collegam, quem coadiutorem nominant, asciuisse puto, qui facilius administrationis onus ferret. Decessit proximo anno *XVI. cal. sextiles*, in quibus etiam dies eius anniuersarius peragi et optimum uinum, quod ab eius nomine *Lambertinum* dicitur, per sin-

episcopatu se non abdicauit.

sed ascito priui administratore

1399. Bambergae animam exhalauit. Vinum Lambertinum.

An. Ch. 1399. *Lamberti uirtutes et fata*

singulas ecclesias et monasteria distribui solet. Fuit autem LAMBERTVS homo singulari doctrina et uitae disciplina probatus et qui paulo ante adeptas dignitates, CAROLI IV. imperatoris et eiusdem filii WENCESLAI Germaniae et Bohemiae regis intimus fuerat consiliarius, ex *abbate Gengenbacense Brixiensis* episcopus factus, eam ecclesiam per annos quatuor tenuit. Ea deinde relicta, ad ecclesiam *Spirensem* uocatus est; cui, A cum annis nouem praefuisset, *Argentinensem* regendam accepit, et annis undecim rexit, ac apud multos principes, tum uero imprimis apud CAROLVM imperatorem et GREGORIVM pontificem, propter authoritatem gratiosior effectus et Babebergam translatus, eam nouis aliquot ditionibus amplificauit, pluribus aedificiis et castellis illustrauit, et B per annos uiginti quinque summa cum laude uirtutis administrauit.

An. Ch. 1399. *Lamberti uirtutes et fata*

ALBERTVS,

TRIGESIMVS PRIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Albertus, comes Werthemius, uirtutibus alias insignis

XXVII. ALBERTVS, comes Werthemius, Lamberto successor C fuit, ecclesiam per annos uiginti duos administrauit, rebus a se gestis et pacis studio insignis, et quidem uir inter paucos numerandus, nisi praeclara pietatis et clementiae decora, una rerum sacrarum deformasset. Nam cum aulam procerum et consiliariorum haberet instructissimam, ditionem suam opibus nudatam et grauibus debitorum uinculis reliquit oneratam.

ditionem debitis oneras.

Wenceslao imp. regno deposito Rupertus palatinus, euehitur

1400.

XXIIX. Per eosdem dies WENCESLAVS, rex, propter uoluptates et ignauiam, regio titulo spoliatus et *Rupertus*, comes palatinus Rheni, Bauaria dux, in eius locum subrogatus est. Qui cum sequenti anno *Francofordium* proficisceretur, ut armis de imperio decertaret; ALBERTVS nuncios in castra, pro sua confirmatione misit, et regalia de more obtinuit: pallii uero authoritatem et consecrationis munus a BONIFACIO IX. pontifice, dum per eos dies *Romae* iubilaeum celebraret, consecutus est.

a quo regalia accipit Albertus,

1402.

In comitiis Norimbergensibus

XXIX. Postero anno RVPERTVS conuentum principum *Norimbergae* habuit, et ad eos de regni iure constituendo et profectione in Italiam, aduersus *Ioannem Galeacium*, uice comitem, suscipienda retulit. Ibi *Weissenecciun*, dioecesis Bambergensis, ad *Suabaccum* amnem, monasterium, in suam et imperii protectionem suscepit et uetera priuilegia monachis instaurauit. Eo inde sub anno proximo cum copiis in Italiam abeunte, ALBERTVS *Ioannem Varemundum*, comitem Leostenum, cum mandatis ad regium tribunal *Norimbergam* misit et, expositis ibi, quibus ecclesia premebatur, aduersitatibus, ab *Engelhardo* Wirzbergio, iudicii causae regiae praeside, nouas super iudicii prouincialis confirmatione literas obtinuit. Eae Nouembri mense sub sigillo regio datae.

Weissenecii *monasterii priuilegia innouantur.*

1401.

Iudicii prouincialis noua confirmatio.

XXX. Eo tempore cum stella cometa per dies aliquot hominibus affulsisset, ea rerum multarum, quae paulo post secutae sunt ecclesiae et imperio perniciosissimae, praenuncia fuit. In Francia nouae quoque calamitates emerserunt, quo mercatores et qui negotiorum causa iter per eam facerent, passim spoliis, et caedibus afficiebantur. Id uero malum, ne latius serperet, ecclesiarum et aliarum prouinciarum proceres sibi elaborandum statuerunt. Itaque conuentum *Mergenthemiae* conuocato, *pridie cal. Septemb.* anni insequentis WENCESLAVS, Bohemiae rex, ALBERTVS *Babebergensis* et *Ioannes Wirceburgensis*, episcopi, Ioannes abbas *Fuldanus*, et Fridericus *burggrafius Norimbergensis* conuenerunt, et *Norimbergam*, *Rotenburgum*, ad Tubarum *Winshemium*, *Swinfordiam* et *Weissenburgum* ciuitates ad se uocarunt, ac communi sententia uarias publicae pacis tabulas in annum constituerunt. Ea uero pax proximo anno rursus renouata et omnium iureiurando, sine ulla exceptione, firmata fuit, legibus multis additis, quarum aliquot de fracta pace, de pignorantibus, de furtis et rapinis, adhuc extant.

Cometa malorum plurium praenuncius.

Ob itinerum insecuritatem

1403.

Pax publica sancitur.

1404.

XXXI. Erat sub id tempus ordo monachorum Nouemecclesiensi monasterio ante annos *uiginti nouem* relicto, ualde debilitatus et ad nihilum fere redactus. Quod ut ALBERTVS cognouit, id pro uiribus restituendum suscepit et *Wolframum*, praepositum, crebris literis, huic ut officio inseruiret, hortatus est. Quo facto *Wolfframus*, assumptis ex hospitali *Vorchemensi* monachis, postero anno *Nouem-ecclesias* perrexit et, aedibus instauratis, *S. Augustini* disciplinam, prope intermortuam, excitauit.

Closter Newkirchen instauratur.

1405.

XXXII. Se-

A. Ch. 1405. XXXII. Sequenti anno grauis inter *Fridericum*, burggrafium Norimbergensem, *Rotenburgum*, ad Tubarum, oppidum, tumultus exarsit. Burggrafius, ne quid contra publicas firmatae pacis leges fieret, ciues *Rotenburgenses* ad curiam regiam, quae tunc temporis *Heidelbergae* celebrabatur, ad accipiendum iudicium, legitima citatione compellari fecit et, cum non comparerent, eorum iniquitatem uehementius aperuit et, quam sancte edictum regis colendum sit, ostendit. Quibus rebus exasperatus *Rupertus* eos imperii banno proscripsit, eiusque rei executionem ALBERTO episcopo commisit. Qui proximo anno bellum in eam rem destinauit et, mediocri exercitu collecto, *Ioannem* episcopum, *Fridericum* et *Ioannem* Burggrafios, acciuit. Quibus septus in fines *Rotenburgensium* se intulit et uicos aliquot, cum castellis, *Hebelshemum*, *Entsemum*, *Nortenburgium*, *Gomesfeldium* et *Lientalem* cepit in eisque praesidia collocauit. Rotenburgenses ditionis suae detrimentum magno dolore ferentes, nihil sibi praetermittendum rati, quod ad eius et urbis defensionem pertineret, cum non tam propulsandam, quam, si fortuna permitteret, inferendam decreuerunt et, eruptione facta, duo castella, *Gomesfeldium* et *Lientalem*, receperunt, et post direptionem ignibus iniectis incenderunt. Id postea bellum RVPERTVS per sequestrum sustulit et castella, ne quando alias similium turbarum caussa essent, dirui praecepit.

1406. Rotenburgensis a Burggrafio Norimberg. ad curiam regiam citati, ob contumeciam proscribuntur, et Alberto episc. executio demandatur. 1407. quod bellum postea per sequestrum sedatum. 1408.

XXXIII. Postero anno *Oswaldus Trubendingius*, nullis superstitibus liberis, e uita discessit et uetustae comitum *Trubendingiorum* familiae finem fecit, cum paulo ante ipse et frater *Fridericus* ditiones uendidissent. Eo anno *Hildebrandum Thungarium* inter et *Fridericum Aufsessium* agitabatur caussa, quae eorum animos irritare non desinebat. Cuius rei componendae ergo crebrius conuenerunt, ut sermones de pacis conditionibus conferrent. Quas cum *Thungarius* non e re sua fore et, se uiribus ac opibus *Aufsessio* parem esse, crederet, nec ea tamen cura, qua debebat, res suas constitueret; nouae cladis caussam attulit. Nam cum proximo anno *Suarzacum*, ad Moenum oppidum, pro mille quingentis solidis, a *Ioanne*, episcopo, sibi prius obligatum, circa solennes supplicationum dies, in fidem suam recepisset, *Aufsessius*, ueterum offensionum memor, circiter trecentos equites et pedites, in montana dioecesis Babebergensis regione, conduxit, et per diuersa itinera, silentio noctu in dioecesin Wirceburgensem traductos, prope *Dulstadium*, quodam in nemore, in insidiis posuit et primo mane, quod solennibus processionibus illuxit, duos exploratores nobiles, rusticorum uestibus inductos, in oppidum misit. Quod cum ciuibus uacuum reperirent et signum, quod constitutum erat, serico purpureo de tecto darent, extemplo cum reliqua manu ex insidiis prosiluit, oppidum nulla difficultate captum diripuit et, magna praeda parta, cum sociis rursus se domum contulit. Eam contumeliam *Ioannes*, episcopus, aegerrime tulit, *Aufsessium* fractae pacis reum peragere instituit, sed cum paulo post moreretur, res ad pacis conditiones adducta fuit.

Trubendingii exspirant. 1409. A. Ch. 1409.

XXXIV. Per eosdem dies *Fridericus* et *Ioannes* burggrafius Norimbergensis, commemorabili compatris sui, *Wolframi*, praepositi Nouem ecclesiensis, pietate moti, nouis eum beneficiis affecerunt. Nam cum monasterium ius aliquod in nemore *Norimbergensi* non haberet, quam quod sub interdicto pignorationis in eo sibi ligna comparare posset, burggrafii nouum ei et integrum lignandi ius concesserunt, ut, omni prorsus impedimento et interdictionis caussa remota, deinceps in perpetuum, pro se et successoribus suis, cuiuslibet generis ligna in quoslibet monasterii usus, in eo caederet et aueheret, nec eius rei caussa quicquam, nisi dimidium modium tritici, sub diebus natalitiis, quotannis solueret. Huius concessionis diploma, die lunae proxima post festum S. Margarethae uirginis, Beiersdorfii datum.

Monasterium Neunkirchen in nemore Norimbergensi ius lignandi accepit.

XXXV. Laborabat per hos dies ecclesia schismate trium pontificum, GREGORII XII. BENEDICTI XIII. et ALEXANDRI V. quorum quilibet ius suum tueri cupiebat. Quae res cum pias hominum mentes suspensas teneret, et ecclesiae authoritatem uehementer labefactaret: proximo anno Albertus, *Babebergensis* et Fridericus, *Eistetensis*, episcopi, communis colloquii gratia *Norimbergam* conuenerunt, et laborantis ecclesiae labes diligenter discusserunt. Ibi *Benedicto* et *Alexandro* reiectis, GREGORIVM ut uerum et catholicum pontificem approbarunt et, se in eius officio et obedientia perstituros esse, professi sunt, donec ex concilii generalis authoritate schisma penitus tolleretur.

Schismate pontificum orto, 1410. quidam episcopi in synodo Norimb. Gregorium XII. agnoscunt,

XXXVI. Ad XV. cal. iunias RVPERTVS imperator est mortuus et *Heidelbergae* sepultus. In eius locum postero anno successit SIGISMVNDVS, Hungariae rex, CAROLI IV. imperatoris filius, uir sapientia, eruditione et multarum rerum peritia clarus, pace tamen quam bello felicior. Eo anno *Bertholdus*, comes Hennebergius, basilicae cathedralis praepositus, e uita decessit. [...] dem annus insignis morte *Ioannis* [...] episcopi Wirceburgensis, qui non[...]

Ruperto imp. defuncto 1411. Sigismundus Hungariae rex, surrogatur. contra Hussitas,

P

Qui-

An. Ch. 1411. tificatus sui anno, *XI. cal. decemb. Vorchemii* mortuus et *Wirceburgum* reuectus, in domo saluatoris sepulturae mandatus fuit.

1412. *Zinckenwerda municipatu donatur.* XXXVII. Proximus inde annus nulla re memorabili gesta fuit insignis. *Zinckenwerda*, separatus ab urbe locus, ad praeterlabentis fluminis ripas, uersus orientem situs, et a iure municipali exemtus. 1413. Postero anno per ALBERTVM ciuitatis dignitate donatus est. Is enim, mille florenorum summa a ciuibus accepta et ueteri camerae *Wunderburgiorum* (*Wunderburg.*) iure soluto, iudicii ciuitatis eam esse et communibus cum ea legibus uti iussit.

1414. XXXIIX. Sequenti anno SIGISMVNDVS, rex, ad redintegrandam ueterem ecclesiae concordiam, frequentissimum totius orbis christiani conuentum *Constantiam* uocauit; (*In concilio Constantiensi*) et omnes omnium regnorum cardinales, archiepiscopos atque abbates et caeteros imperii reges ac principes, ut ad diem constitutum sibi praesto essent, mandauit. Quo facto ingens est celeberrimi omnium concilii exspectatio concitata. ALBERTVS, episcopus, eius hortatu Lambertum, *montis archangeli Michaelis*, (*Albertus episc. ueterum priuilegiorum confirmationem obtinet,*) Henricum, *Michelfeldensem*, Nicolaum, *Langhemensem* et alios dioecesis *abbates* praemisit, et paulo post ipse cum comitatu magnifico subsecutus, ueterem ecclesiae possessionem et omnium priuilegiorum, a superioribus regibus et imperatoribus indultorum, confirmationem, ad insequentem annum impetrauit. 1415. In eo conuentu causa trium pontificum disceptata fuit, et post liberam GREGORII resignationem, IOANNES XXIII. qui (*Ioannes XXIII. pontificatu exuitur,*) in ALEXANDRI demortui locum successerat, per concilii decretum, ex omnium patrum authoritate, pontificatus honore priuatus, Benedictus diris execratus, et *Otho Columnius*, legitimis suffragiis pontifex electus est, qui MARTINI V. (*et Martinus V. pontifex eligitur.*) nomen assumpsit. Ibi relatione de doctrina *Ioannis Hussii* facta, concilium ipsum, ut in uiam rediret, admonuit, (*Ioannes Huss ob pertinaciam igne crematur.*) deinde ubi pertinaciter in opinione sua permanentem audiuit, et inania omnia esse officia animaduertit, haeresis reum pronunciauit et ad rogum condemnauit. Ad *XIII. cal. octob. Friderico*, episcopo Eistetensi, mortuo, *Ioannes*, baro (*Ioannes episcop. Eistetens.*) *Heideccius*, ecclesiae Babebergensis praepositus, substitutus est. Emerat *VVilhelmus*, Misniae marchio, superioribus annis, ut diximus, a *Iusto* et *Procopio*, marchionibus Meraniae, marchiam Brandenburgensem: (*Marchia Brandeburg.*) sed cum *Fridericus*, eius frater, Saxoniae ducatum consequeretur et elector *Brandeburgensis* creandus, *VVilhelmus* ne in una fa[mili]a [e]adem dignitas, esset, pecuniam [acc]ipere et marchiam dimittere

iussus est. Eam postero anno SIGISMVNDVS, *Friderico*, burggrafio Norimbergensi, pro *quadraginta millibus aureorum* uendidit, (An. Ch. 1416. *ad Fridericum, burggraf. Normb. peruenit.*) et *XIII. cal. april.* anni sequentis, (1417.) durante adhuc concilio, electorem eum et marchionem Brandeburgensem, solenni ceremonia creauit. Inde nunc etiam marchionum Brandeburgensium familia, in marchia simul et Francia celebris est.

1418. XL. Postero anno ALBERTVS episcopus, morbis et aetate confectus, interpellantibus amicis, IOANNEM, comitem Werthemium, consanguineum suum, collegam sibi cooptare uoluit. (*Albertus episc. de essumendo administratore Ioanne frustra cogitat.*) Id autem factum cum proceres ecclesiae consensione sua minus probarent, res incassum cecidit et comites ab ulteriore solicitatione destiterunt. Hoc accepto, *Ioannes*, episcopus Wirceburgensis, (*Ioannes episc. Wirceb. eam administrationem affectans,*) *Lamberti* episcopi fratris filius, elatioris ingenii atque immoderatae cupiditatis homo, cum ditionem suam bellorum calamitatibus afflictam, et aere alieno oppressam, cerneret et saluti suae remedium nullum aliud haberet, ecclesiae Babebergensis administrationem sibi proposuit. In ea uero adipiscenda ubi *Ioannem Michaelem* et *Georgium*, comites Werthemios, (*comitibus Werthemiis*) maximum coeptis suis impedimentum allaturos esse uideret, nisi ad partes suas transirent, eos pro fideli obsequio solicitare decreuit et, consiliis cum ipsis communicatis, summo studio deuinxit. Eodem modo *Fridericum* et *Georgium*, comites Hennebergios, (*et Hennebergiis sibi conciliatis*) sibi obnoxios reddidit et, octauo die post Epiphanias anni sequentis (1419.) *Babebergam*, quo etiam comitum numerus adfuit, profectus est. (*Bambergae, desiderium suum aperit:*) Vbi copiam loquendi nactus est, ordine recenset, quid inter se actum esset et, *quantas in ecclesia eorum restituenda curas patruus suus*, LAMBERTVS *episcopus*, *sustinuisset. Amasse se non minus eam semper unice et cupere nunc quoque, propter ueterem utriusque ecclesiae necessitatem, commodis eius omnibus modis inseruire. Quocirca magnopere se rogare, ut eius administrationis munus sibi committerent, et Alberto decrepito substituerent.* His et similibus uerbis ultro citroque factis, eum responso in speciem dato dimiserunt, (*ast spe sua frustratur.*) quod totius causae cognitionem concilii iudicio se subiicere uelle praetenderent. Cum uero paulo post *Hussiticum bellum* et alia impedimenta intercederent, omni spe ipse prorsus excidit.

1420. XLI. Proximo anno WENCESLAO, Bohemiae rege, uita functo, *Hussitae*, (*Belli Hussitici initia*) ZISCA duce, *Pragam*, regni caput, inuadunt eaque direpta, templa spoliant, statuas deiiciunt, monasteria euertunt et exempla crudelitatis ultima, uniuersa moe-

An. Ch. 1420.

moerente ecclesia, passim in catholicos edunt. Itaque immunitate eorum offensi Germaniae principes, contractis undique copiis, numerosissimum exercitum confecerunt, et in tres diuisum partes, aduersus eos in auxilium submiserunt. Vnam Francorum, per dioecesin Babebergensem et reliquam Franciam collectam, duxit *Fridericus*, burggrafius Norimbergensis, non ita pridem marchio Brandeburgici dignitate donatus. Ei expeditioni *Ioannes*, episcopus Wirceburgensis, interfuit. In *altera* Rhenenses et Bauarici, sub *Othone*, archiepiscopo Treuirensi, stipendia fecerunt. *Tertiam* uero Saxonum et urbium maritimarum, duxit *Fridericus* Saxoniae dux; sed inani atque irrito euentu, quod tantus exercitus, quantus ad profligendos hostes satis esset, hostibus nondum conspectis, infesto quodam quasi fulmine tactus, terga daret. Eo anno *Balthasar Gusbachius*, primus Carinthiae ditionis uicedominus, supremum uitae diem expleuit et Ioannes *Suinforterus*, ciuis et Patricius Babebergensis, in eius locum successit. Ad *XIV. cal. iun.* anni sequentis *Albertus*, episcopus, ex humanis excessit et ante *S. Viti* martyris aram sepultus est.

Ioannes Suinforterus secundus Carinthiae uicedominus. Albertus ep. obit 1421.

FRIDERICVS AVFSESSIVS,
TRIGESIMVS SECVNDVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

XLII.

IVstis ALBERTO mortuo solutis, FRIDERICVS concordibus suffragiis episcopus electus in eius locum successit, homo, prout haec tempora postularunt, eximia pietate praeditus. Eius pontificatus initio coorta prius inter episcopum *Wirceburgensem* et *Suinfordiam* discordia recrudescere coepit et episcopus ciuitatem sacrorum interdicto notauit, cum diceret, pacis tabulas, per *Adolphum* Moguntinum, et *Lambertum* Babebergensem, episcopos, superioribus annis inter se confectas, esse uiolatas et prouinciale ducatus sui forum pertinaciter declinatum. Erat autem *Suinfordensium* capitaneus, *Frickingerus Senshemius*, uir strenuus et arte bellicarum rerum peritus, cuius opera *Theodoricum Bucembachium* et *Theodoricum* eius filium, *Michaelem Senshemium*, *Fridericum*, *Theodoricum*, *Carolum*, *Balthasarem*, *Sigismundum* et *Eberhardum* Thunganos, in auxilium uocarunt et foedera societatis inierunt, quae propter insignes eorum familias *dominorum foederatio* nominata fuit. His autem maturi subsidii spem protrahentibus, accidit, ut *Hermannus Ebersbergius* et *Eucharius Thariensis*, apertos se quoque Suinfordiensibus inimicos praeberent et agro eorum incommoda inferre pararent. Qua re cognita, foederati copias consociarunt et fines hostium tumultuariis armis inuaserunt. Ea deinde res per *Conradum* Moguntinum et FRIDERICVM Babebergensem, episcopos, induciarum pactione denuo soluta fuit.

Suinfordenses sacris interdicti ab episc. Wirceb.

societatem foederalem ineunt cum uicinis,

et hostium terras inuadunt:

res uero per arbitros componitur.

1422. Ioannes

XLIII. Proximo anno *Ioannes*, episcopus, ab altera expeditione e Bohemia per palatinatum superiorem regressus, in *crastina S. Simonis* et *Iudae Michelfeldum* in monasterium uenit, ibi noctis unius moram traxit et in triclinio cum monachis epulatus est. Postero uero die cum Feldense nemus praetergressus esset, *Eucharius Tannensis* et *Hernidus* eius frater, qui in comitatu praesentes erant, *Ioannem Egloffstenum*, dignitatis equestris uirum, praefectum *Aurbacensium*, captiuum fecerunt et ad eum perduxerunt, quem tamen postridie, quae dies Iouis erat, *Hirscheidae*, iuratis conditionibus, iterum dimisit. Ei inde ad urbem progredienti FRIDERICVS, episcopus, obuiam cum suis optimatibus iuit et in aulam episcopalem perduxit. *VII. inde idus januar.* qui est dies Epiphaniae, per eundem consecratus est.

Wirceb episc. Michelfeldi pernoctat, dein Aurbacensium praefectum captiuum ducit, a Friderico episc. humaniter excipitur et consecratur.

1423. In comitiis Norimberg.

XLIV. Sequenti anno SIGISMVNDVS rex, *Norimbergam* processit, eo consilio, ut noua in Bohemiam aduersus *Hussitas* auxilia compararet: neque enim iis tumultuantibus ipse se regnum tenere posse putabat. Die constituto Fridericus, *Babebergensis*, Ioannes, *Wirceburgensis* et Ioannes, *Eistetensis*, episcopi, Albertus, *Austriae*, Christophorus, *Bauariae* et Fridericus *Saxoniae duces*, Fridericus, Ioannes et Albertus, *marchiones Brandeburgenses*, uenerunt. Accessit etiam *Iulianus cardinalis*, legatus a MARTINO pontifice missus, ac, concione aduocata, principes omnes, ad arma aduersus *Hussitas* capienda, hortatus est, denuncians, se remissionem omnium peccatorum omnibus indulgere, qui rite confessi huic se militiae deuouissent. Qui-

principes imperii a nuncio apostolico excitati, contra Hussitas,

A. Ch. 1423. *arma capessendi consilium ineunt.* Quibus uocibus erecti principes, qui aderant omnes, ut et archiepiscopus *Moguntinus*, *Coloniensis*, *Treuirensis*, *Sueuorum sodalitas*, quam *D. Georgii* nominant, et imperiales ciuitates, ad quadraginta millia equitum et totidem ferme peditum, nomina in illam expeditionem dederunt. *Fridericus Brandenb. dux exercitus* Inter quos *Fridericus*, marchio Brandeburgensis, eluxit, qui uniuersi dux exercitus fuit atque, rebus necessariis comparatis, una cum legato pontificio, per eam uiam, quae ducit ad *Teplam*, superatis *Herciniae* saltibus, in *in Bohemiam mouens* Bohemiam, maturato itinere, se retulit, sed eadem, qua uenerat, festinatione recedere coactus est, quod exercitus simili pauore perculsus aufugerat, sarcinis, *subito repellitur.* impedimentis et rebus aliis hostibus in praedam relictis.

Albardum, Helleparden Hussitarum inuentum. XLV. Per eos dies inuentum ab Hussitis aduersus hostes suos usurpari coepit armorum genus, quod *Albardum* dicimus, quasi securim ab omni parte laedentem, quod ea et figere, ferire et attrahere liceret. Habet enim ferrum praeeminens acutum, et ab una parte securiculam refert, ab altera uero parte uncino terminatur. Vsus eius hodie praecipuus est apud satellites summi *Aldebardieri* pontificis, quos inde *Aldebardieros* Itali nominare solent.

Iudicium centenae in Radelsdorff monasterio S. Michaelis arctius obligatum. XLVI. Eo anno iudicium centenarium *Radelsdorfianum* monasterio montis Michaelis archangeli arctioribus pignorum nexibus fuit obstrictum, quod *Ioannes*, episcopus Wirceburgensis, acceptis ab abbate *Lamberto* centum solidis, priores duos contractus amplius onerarat. *1452. Saeua pestis.* Postero anno saeuissima pestilentia laboratum. *1426. Vini ubertas et uile pretium* Insequens annus uini copia felicissimus fuit, urna enim numo Bohemico, quorum uiginti florenum constituunt, emebatur et dolium, duodecim urnarum capax, duobus florenis uendebatur. In frigidioribus quibusdam locis, propter frigoris uim, nullam omnino fuisse uindemiam, Frisaeus author est.

1427. Fridericus Brandenb. XLVII. Proximo anno *Fridericus*, marchio Brandeburgicus, igne prius consumptam sui burggrafiatus arcem, castro imperiali Norimbergae uicinam, *oppida et praedia quaedam Norimbergensibus uendit* *Werdam* oppidum, *SlussIingam*, *Schephorautem*, molas quatuor et duas syluas, senatui ac reipublicae Norimbergensi, pro ducentis quadraginta millibus florenorum, uendidit, cum singulis eorum possessionibus, solo uenandi et conducendi iure saluo, cuius usum saltem extra urbem sibi et heredibus suis, burggrafiis Norimbergensibus, reseruauit. Huius uenditionis literas SIGISMVNDVS, rex, publicis scriptis tabulis confirmauit, *Belgradi*, die lunae, post omnium sanctorum, anno regni sui decimo octauo. *A. Ch. 1427.*

XLIIX. Per eosdem dies *Frackinglis Sensbemius*, a SIGISMVNDO, rege, baro creatus, ab arce sua *Suarzenberga* familiam propagauit, eorum, qui in Francia bonorum *Swarzenbergensium* cognomen tulerunt, usque ad Iohannem baronem, qui anno Christi sexagesimo sexto post millesimum quingentesimum comitis dignitate fuit ornatus. *Comitum Swartzenbergiorum ortus.* Postero anno FRIDERICVS, episcopus, necessariam laborantis ecclesiae reformationem aggressus et ea quidem remedia, quae ultima insanabilium morborum medicamenta esse solent, requisiuit et, aduocatis Basilicae cathedralis canonicis, de subleuandis auaritiae incommodis, ad eos retulit. *1428. Fridericus episc. clerum reformaturus* Id uero, quo commodius fieret, omnem ipse totius aulae familiam dimisit et sequenti anno, modico comitatu stipatus, in *Carinthiam* se contulit, certus inde non reuersurus, donec, ecclesiae reparatis opibus et oppigneratorum bonorum possessionibus, in pristinam libertatem se rursus asseruisset. *diminuto comitatu suo, in Carinthiam proficiscitur,*

XLIX. Haec dum aguntur, *Hussitae*, cognito, quod *Henricus*, Plauium Sternbergium, quendam Bohemiae baronem, captiuum detineret nec ullo pacto restituere uellet, post peragratam et deuastatam Misniam, proximo anno omnem belli molem in *Voitlandiam* intulerunt, et uariis eam uastare caedibus, incendiis et direptionibus instituerunt. *Hussitae, Voitlandiam inuadentes, 1430.* Habet oppidum *Plaua*, ad *Ebisterum* et *Siram* fluuios, castrum, sub edito colle positum, cuius eo tempore praefectus erat *Georgius Radschaureus*. *in Plauiensi* Id cum hostes ab eo, pactis prius pacis conditionibus, accepissent, omnes deditios contra datam fidem crudeliter interfecerunt et, irruptione in oppidum facta, certatim insitam aduersus ciues immanitatem non minus effuderunt. Nam et nobiles, ultra centum et circiter nongentos ciues et alios homines, in ea sustulerunt et, templis ac monasteriis expilatis, in presbyteros et monachos more suo ferociores esse soliti e quibus octo Carmelitas interceperunt et quatuor Dominicanos una fossa uiuos obruerunt. Inde *Hosianum* agrum ingressi, ipsum usque ad urbis moenia peruastarunt, tum *Culmbachio*, *Boiorito* et ceteris urbibus in itinere occupatis et incensis, exercitum in quinque diuisum partes, in montanam dioecesis Babebergensis regionem duxerunt et, populationibus effuse factis, *Meneccum*, *Holfeldum*, *Scheslicium*, cum innumerabilibus castellis, uicis et uillis incenderunt et foede etiam in homines saeuierunt. *et alios dire admodum saeuiunt.*

Quod

A. Ch. 1430. Bambergensibus prae metu secedentibus

Quod ubi Babebergenses acceperunt, A metu trepidare, tecta cum uxoribus et liberis deserere et fuga saluti suae consulere coeperunt. Erat urbs non solum sine praesidio, sed etiam sine principe: quodque calamitatem magis augebat, omnes inde ciues ita profugerant, ut non quinquaginta conditionis honestioris uiri in ea amplius inuenirentur. Ea occasione allecti *calones* et *lixae* uiliores, B tenuioribus quibusuis hominibus assumptis, in urbe uacua, tumultuarie pro lubitu, templa, monasteria, curiam iudicii ciuitatis et opulentiorum ciuium domos, per uim effractis foribus, inuadere, dispoliare, sacras uirgines constuprare et omni flagitiorum ac turpitudinis genere exercere, instituerunt. Quod cum *Fridericus*, marchio Brandenburgensis, C comperiret, res Babebergensium defendendas suscepit et, pactis induciis, ad Hussitas in castra profectus est et pro sua prudentia effecit, ut, acceptis duodecim florenorum millibus, ab agrorum uastatione cessarent et urbem ab imminentis obsidionis periculo liberarent. Huius autem soluendae summae fuit haec instituta ratio. *Ciues* in urbe *tria millia* flo- D renorum darent; *clerus* uero *millia quatuor cum quingentis*, et totidem *populus*, in agro nullum ab hoste detrimentum passus, solueret. Horum omnium *Fridericus*, marchio Brandeburgensis, interposito sacramento fideiussit et FRIDERICVS episcopus ad reliqua damna, ab Hussitis accepta, restituenda, uarias exactiones, ab eorum nomine *Hussiticas* E uocatas, caeteris ditionis suae ciuibus imposuit.

in urbe petulantissime se gerunt,

donec a Friderico Brandenb. ingenti pecuniae summa accepta, discesserunt.

Husitten-Steuer.

L. Post horum discessum nouus, inter clerum et ciues, tumultus est concitatus, ciuibus querentibus, clerum semper hactenus obstitisse, quo minus urbs muris lapideis et uallis, quibus defendi posset, firmata fuisset ac proinde obtestantibus, ut immunitates uigore bullae, F per BONIFACIVM IX. pontificem superioribus annis indultae, cum iudicio ciuitatis iure iungerent et urbis munitionem, coniunctis communibus sumtibus, fieri permitterent. Qua re percepta, magna quidem procerum pars in petita consentit et, missis ad episcopum in *Carinthiam* nunciis, eum ad se traducere, pro uiribus, nititur. Sed cum reli- G qua pars aperte resisteret et episcopum de proposita sententia dimoueret, res ad irritum cecidit et nouarum controuersiarum materiem praebuit.

Ciuibus Bamberg. urbem moenibus cingere uolentibus clerus obsistit.

LI. Interim SIGISMVNDVS rex nouos in Bohemiam delectus habuit et, de suscipiendo in Italiam itinere, sollicitus fuit. Postero anno ex Vngaria in Germaniam se retulit, et alterum *Norimbergae* diem indixit. Is erat ad *IX. cal. maias*.

1431. In comitiis Norimberg.

An. Ch. 1431. Eugenius IV. pontif. principes ad bellum contra Hussitas hortatur,

Quo cum principes, ut modo diximus, omnes accessissent: EVGENIVS IV. pontifex, pro tuenda religione, ad reparandum bellum literis hortatus est. Et quo facilius id susciperetur, in eam rem legatum creauit *Theodoricum*, archiepiscopum Coloniensem, qui *Friderico*, Saxoniae duci, eius nomine et authoritate, ecclesiae uexilla obtulit. In eo conuentu ciues Babebergenses eum suppliciter adierant et, detrimentis, quibus ciuitas, nefandis popularium suorum libidinibus et hostium periculis, nuper conflictata fuisset, ordine recitatis, noua, quibus eodem anno, utplurimum coitione conflictaretur et quo in statu res ciuitatis futurae essent, nisi moenibus et fossis cingeretur, ostenderunt, atque ab eo ruentibus patriae rebus maturum consilium implorarunt. Quo facto rex, iudicibus et iuris peritis adhibitis, mature cum eis, de ordinanda urbe, consilia et, bulla BONIFACII pontificis approbata, corruptas ueterum immunitatum leges ac consuetudines penitus abrogauit, authoritate regia statuens, ut unum deinceps in urbe seculare iudicium et unus eiusdem pro tempore iudex esset, qui diuitum iuxta ac pauperum querelas audiret, omnesque controuersias ex authoritate ipsius episcopi iudicaret. Quin etiam sanxit, ut omnes et singuli immunitatum homines in omnibus publicis negotiis, exactionibus, contributionibus et expensis, aequalia cum ciuibus iudicii ciuitatis onera et seruitia, pro rerum et personarum qualitate, subirent et operas suas ad urbem muniendam conferrent, eius rei faciendae plenam non minus eis quoque potestatem concessit, atque haec omnia per diplomata, die *S. Georgii* Norimbergae data, diuulgauit. Quod ubi FRIDERICVS episcopus et uniuersus clerus audierunt, missis ad regem nunciis, petierunt, ut priuilegium, quod praeter scientiam et uoluntatem suam datum esset, infirmaretur et iura restituerentur et immunitates in pristinum statum redigerentur. Hanc legationem rex repudiauit, imperii feudum Babebergam et innumeris eam sibi obstrictam beneficiis esse, dicens, usque adeo, ut et principem et alios proceres, qui eadem tentaturi missi erant, irrito responso dimiserit.

Friderico Sax. duci ecclesiae offert uexilla et Sigismundus imper. Bambergensium querelas exaudiens,

ueterum immunitatum legibus abrogatis,

unicum tantum in urbe iudicium esse iubet

clerique exceptiones reiicit,

LII. Proximo ineunte uere, Germaniae principibus in Bohemiam rursus, aduersus *Hussitas*, cum exercitu mouentibus, FRIDERICVS, episcopus, singulos quaternos, de singulis centenis ditionis suae ciuibus et sic unum de uiginti quinque, uicatim collectum, ad locum destinatum mittere iussus est. At ducibus belli, de damnis acceptis restitu-

1432. Fridericus episc. delectum ciuium contra Hussitas mittit,

A. Ch. 1432.

tuendis, inter se frustra contendentibus ac hostibus praelii cupidis, instaurata acie approperantibus, rei bene gerendae occasio denique neglecta turpiter et rursum nouae cladis ac fugae data fuit. Itaque FRIDERICVS, episcopus, tot acerbis et uariis malorum cladibus afflictus, cum grauioribus indies ecclesiam debitorum uinculis obstringi, nec eam se liberare posse uideret, magistratu se uel ultro abdicauit et reliquum uitae tempus in *Stiria* et *Carinthia* traducere decreuit, et ad se sustentandum bona reseruauit: in Francia *Gruben* castrum cum suis possessionibus: his in Carinthia quadringentos solidos *Villaci*, de telonio singulis annis numerandos, adiecit atque ita reliquum uitae tempus in Carinthia et Stiria transegit.

abdicato magistratu etreseruatis sibi annuis reditibus,

uitam priuatam elegit.

Hospitale canonicorum regularium

LIII. Erat hospitale canonicorum regularium, hodie ad radices *Peri* montis, in Stiria, collegium per eos adhuc dies ecclesiae parochiale uirginis Dei matris

A consecrata. Eam, consentientibus basilicae cathedralis proceribus, in ecclesiae collegiatae formam redegit et ad honorem decanatus euexit atque, post impetratas ab EVGENIO, pontifice, confirmationis literas, omni laude maxime religionis exornauit. Si quidem, ut annales referunt, ambitum dilatauit, chorum templi, dormitorium, sa-

B crarium duplex et multa, in honorem Christi et sanctorum, sacella construxit, unum *S. Dei genitricis*, alterum *S. Catharinae uirginis* et martyris, tertium *S. S. Henrici* imperatoris et *Cunigundis* coniugum condidit: et quod praecipuum habetur, in honorem B. uirginis officium, mane singulis diebus celebrandum, instituit. Ibi frequentius agere,

C cibum cum fratribus sumere nec, nisi uel morbo uel re rationabili impeditus, abesse solitus. Vbi tandem post mortem sepeliri uoluit. Decessit autem VII. Cal. Martias anno 1440.

A. Ch. 1432.

in decanatus honorem euexit

ibidemque tria sacella extruxit.

ANTONIVS,

TRIGESIMVS TERTIVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LIV. ANTONIVS de *Rotenhan*, postquam anno 1433. in die festiuitatis *S. Elisabethae*, ex praeposito Herbipolensi, in episcopum Bambergensem electus fuerat, confirmatur denique per EVGENIVM IV. Romanum pontificem et SIGISMVNDVM imperatorem. Altero autem electionis anno, die festum S. Bartholomaei praecedente, ciuitatem Babebergensem consueta solennitate, obuiantibus sibi clero et populo, ingressus est, comitante et introducente eius uterino Germano, *Christophoro*, episcopo Lubecensi, a quo illi, inter missarum solennia, episcopalia insignia collata sunt. Sub huius pontificatum, anno uidelicet 1435. a Lamberto ciuibus Babebergensibus domitis, noua seditio exsuscitata fuit, in qua ANTONIVS urbe expellitur, qui deinde collecto exercitu eandem obsidet: EVGENIVS papa excommunicat, deuicit ANTONIVS rebelles, in expensas omnium, de nouo in sui defensionem extructorum, murorum turriumque et aliorum aedificiorum demolitionem condemnatos.

Antonius de Rotenhan a pontif. & imp. confirmatus

1344.

solenniter accipit insignia episcopalia. A ciuibus seditiosis urbe pulsus

eandem expugnat ciuibus a pont. fice in expensas condemnatis.

Incendium Bambergae an. 1435.

LV. Eodem anno ex improuiso tale incendium, in die S. Ambrosii, exortum ac Vulcanus per ambas plateas, uulgo die lange Gaß, Keßlers Gaß und den Marckt, ita saeuiit et grassatus est, ut maior pars harum cum coenobio *Carme-*

D *litarum* omnino conflagrata sit. Anno deinde 1440. a subitaneo horrendoque tonitru et flumine turris, supra pontem superiorem tunc temporis existens, sic deuastatur et conquassatur, ut uix adhuc locus et uestigia, ubi fuerint, appareant. Campanam illam, quae incendiis signum dedit, aqua absorpsit, sicque cum turri magnificae ur-

E bis arcana ac priuilegia interierunt. Negligens illa uidua, quae ex elemosyna in hospitali *S. Catharinae* uiuebat, magnum quoque suscitauit incendium, nisi cura peruigil Vulcano impedimento fuisset.

1440.

Turris ruina

urbis priuilegia intereunt. Incendium aliud

LVI. Oportet et huius meminisse, quod anno a natiuitate Christi 1451. in nocte *S. Vincentii*, circiter horam

F duodecimam, tanta inundatio, praecedentibus assiduis imbribus, secuta sit, quae, unacum permixta glacie, innumerabilia in pontibus et molendinis damna dedit. Sicuti et aedificium illud, quod est *Regnesi* proximum, cum quo naues onerariae exonerantur, quod alioquin uectis dicitur der Cranich, ui aquarum omnino ablatum est. Deinde decessit ANTONIVS episcopus esse die *V.*

G *Maii 1459.* mortuus, anno pontificatus sui uigesimo septimo, et terrae, omnium nostrorum parenti, traditur, anno iam dicto. Sepulchrum ipsius ante aram S. Pauli se conspiciendum praebet.

1451.

Inundatio aquarum.

Antonius episcopus obit, a. 1459.

§. LVII.

A. Ch. 1459. Ante electionem suam in pontificem fuit decanus ecclesiae Babebergensis et, postquam episcopatum adeptus esset, missus est ad episcopum *Herfordensem*, cum prouisione satis tenui et constituti sunt praefecti ecclesiae, inter quos fuit *comes Georgius* de *Löwenstein*, canonicus Babebergensis. Tempore huius pontificis multa fuerunt ab ecclesia alienata, plurima etiam exorbitantia priuilegia concessa, praeterea literae debitorum, cum apertissimo foenore datae, plurimae etiam absque sigillo capituli. Item Iudaeis fuerunt multa praeter fas concessa priuilegia. Item magna iactura illata ecclesiae, cum obstagiis Iudaeorum. Item plurima sigilla fuerunt a diuersis personis in regimine constitutis habita. Idem episcopus fuit bonus et sincerus pater, sed alchimista, quoniam plurimum delectatus fuit alchimia.

(Margin: *tius fata*; A. Ch. 1459.; *mores et studia.*)

GEORGIVS,

TRIGESIMVS QVARTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LVIII.

(Margin: Georgius de Schaumburg electus 1459.)

GEORGIVS, ex nobili familia de *Schaumburg*, designatus episcopus, anno domini 1459. annuente et consentiente PIO II. Romano pontifice et FRIDERICO III. imperatore, authoritate et iussu summi pontificis omnia monasteria suae dioeceseos ad normam pristini status reuocauit, praeter unicum illud, quod *ad S. Theodorum* uocatur. Tandem post multos perpessos labores, decimo sexto anno administrationis suae, ex hac luce, *IV. Febr.* anno decessit, post Christi saluatoris nostri natiuitatem. Tumulus uero ipsius in choro *S. Petri*, iuxta *Leopoldi* sepulchrum sese offert.

(Margin: 1475. *Post multos labores quiete obit.*)

PHILIPPVS,

TRIGESIMVS QVINTVS BAMBERGENSIS.

LIX.

(Margin: 1475. Philippi ab Henneberg gesta)

PHILIPPVS, comes ab *Henneberg*, anno 1475. in episcopum eligitur, confirmationem uero suam a SIXTO IV. Romano pontifice et FRIDERICO III. imperatore impetrauit, bona multa impignorata redemit, curiam episcopalem, castrum *Rosenberg* et *Veldem*, plurimis aedificiis non saltem auxit, sed etiam ruinosa restaurauit, Iudaeos profligauit. Ipso decedente omnium rerum abundantia in promptuariis aperta est, nulla exactione suis subditis se molestum praebuit, abolita parua mensura eam in pristinum statum reduxit. Et ut id, cuius paulo ante memini, repertam perfidam Iudaeorum gentem solutis debitis ex urbe expulit, de quo quidam sic scripsit:

(Margin: *et uirtutes*)

Antistes PHILIPPVS *inclytus de Henneberg,*
Perfidos Iudaeos pepulit de Bamberg.
Zelosus Doctor de Münchberg,
Impetrat id saepius gradiens in Altenberg.

(Margin: *Iudaeis formidabilis.*)

Cum subditis autem suis semper in bona pace uixit, ac tandem *XXVI. Ianuarii*, anno domini 1487. exhalato spiritu ad coelestem aulam migrauit, sepultus ante aram *S. Mariae* uirginis.

(Margin: *amans pacis decedit.* 1487.)

H[illegible]NRICVS,

TRIGESI[illegible]S SEXTVS EPISCOPVS [illegible]MBERGENSIS.

(Margin: Henricus Gros a Trockaw a. 1487. electus consecratus)

HENR[illegible] an[illegible] tu[illegible] or[illegible] *Trockau*, [illegible]stum na[illegible]urificati[illegible] Mariae, [illegible]E in episcopum electus est, consecratus per episcopum *Augustanum*, in dominica Iudica et ab INNOCENTIO VIII. summo pontifice et FRIDERICO III. imperatore confirmatus. Hic fuit uir in-

(Margin: *et confirmatus.*)

A. Ch. 1487. *uirtutibus clarus* ingenii magni, singularis prudentiae et liberalitatis, in propagando cultu diuino studiosissimus, in obeundis muniis ecclesiasticis indefessi laboris, et in aduersis magnanimus. *ciues tuetur.* Nam cum *Fridericus* marchio *Brandeburgensis* magnum exercitum, ad expugnandam urbem Babebergensem, colligeret et conscriberet, ciuibus ad eum confugientibus non solum defensionem, sed etiam extremum auxilium promisit, modo ipsi datam fidem seruarent. Equitauit in ciuitatem, in die *S. Othonis*, Babebergensis episcopi, et Pomeranorum apostoli, cum ingenti equitum multitudine: etiam mensuram minorauit.

curia episcopalis conflagrat. LXI. In die *S. Galli*, eius episcopatus anno primo, ex incustodito igne balnei, Vulcanus eas acquisiuit uires, ut cum tecto turris et omnia proxima adhaerentia aedificia curiae episcopalis in cineres converteret. Praeterea maxime disposuit se princeps iste et totam prouinciam, ad litem contra marchionem *Fridericum*, qui hospitauit multos inimicos contra eum, quia anno castrum *Streitberg* assentatum. Et an. 1497. domini 1499. rex Maximilianus uenit cum magno exercitu, et uoluit expugnare *Streziam*, sed non potuit, ideo discessit sine fructu, et anno 1498. aedificatum fuit propugnaculum ad *S. Claram*. Hoc tempore *Georgius de Rosenberg*, armiger, montem monachorum, per septentrionem propugnaculo muniuit. Tandem plenus operibus bonis in summa senectute ultimum uitae suae diem 39. Maii anno pontificatus sui XIV. clausit, mane circa horam quartam, et sepultus in choro *S. Petri*, circa stationem, ubi episcopus habet stallum in eodem choro.

A. Ch. 1487. *Henricus episc. Litem intentat marchioni Friderico.* *1497. 1499.* *Mons monachorum munitur.*

VITVS,
TRIGESIMVS SEPTIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXII.

Vitus a Pommersfelden 1501. VITVS *Truchses* a *Pommersfelden* III. Aprilis, quae fuit uigilia Palmarum anno episcopatum suum adeptus est, confirmationem uero ab ALEXANDRO VI. Romano pontifice et MAXIMILIANO I. imperatore accepit. *eruditus et consilii plenus* Fuit alioquin uir eloquens et satis eruditus, in consiliis dandis acutissimus. Hic ne otio torpesceret, propria manu libros censuales describebat. *diuinatorum osor.* Diuinatores et ioculatores a se reiiciebat, quod uel ex eo apparet, cum quodam die apud illum quidam iaculator magnalia se in effodiendis thesauris absconditis facturum gloriaretur et ipsi episcopo quaedam arcana, cum maculis corporis, diuinando edisseruisset: iratus princeps et episcopus, statim a se fustibus repelli iussit, nec quicquam amplius de eo loqui uel audire uoluit. Paruam mensuram, a suo praedecessore admissam, confirmauit: *mensuram paruam confirmat.* et tandem post multos grauissimos labores fluxu sanguinis exhaustus, in bona et sancta opinione, postquam sedisset annos duos, migrauit ad dominum VII. Septemb. an. 1530. sepeliturque in choro S. Petri &c. *moritur. an. 1503.*

GEORGIVS,
TRIGESIMVS OCTAVVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXIII.

Georgius Marschalcus ab Ebnet GEORGIVS *Marschalcus* ab *Ebnet* designatus episcopus feria III. post LAMBERTI episcopi 1503. non equitauit in ciuitatem Babebergam. Confirmatus est a PIO III. pontifice et MAXIMILIANO I. imperatore, egregius obseruator iustitiae et aequitatis, uixitque ad praescriptum rationis et sic ab aequitate nunquam deflexit. *iustitiae et aequitatis amans* Rexit episcopatum duobus annis et obiit 30. Ianuar. anno 1505. et sepultus fuit in choro *S. Georgii* martyris. *obiit 1505.*

GE-

GEORGIUS III. Schenck L.B. â Limburg, eligitur 1505; Pontifice Iulio II. Imperatore Maximiliano I. Eluxit in hoc intrepida magnanimitas, et in tractandis caußis rara Sapientia, quæ quidem eum tam acceptum Cæsari fecit, ut ab illo gravißimis consilijs, maxime in Comitijs Augustanis, adhiberetur. Sub hujus Episcopatu magnam ab incendio cladem paßa est civitas, alteram â fulmine Ædes Imperialis, quæ geminis vicibus tacta, vix ruinæ et excidio erepta est. Reparavit inflicta damna pijßimus Præsul, Templiq. frontem extra Chorum S. Georgij eleganti opere, quod lapideam coronam vocant, exornavit. Moritur in Arce Altenburg 1522, Episcopatus sui anno 17, et in Ecclesia Imperiali sepelitur. Sub hoc Georgio Martinus Lutherus hæresiarcha Romanam Ecclesiam oppugnare incipit.

WIGANDUS à Redwitz. eligitur, 1522. sub Pontificatu Adriani VI, Caroli V. Imperato ris anno 3. Episcopatu dignum fecit innocens vita, quam à prima jam adolescentia devotissime transegerat. Ecclesiam tutabatur sollicitè, adversa ferebat animo invicto, in ærumnis Dei patientis memoriam pro clypeo adhibebat, cujus etiam S. Sepulchrum in Palæstina, adhuc juvenis, coràm veneratus fuit. Tertio regiminis anno, dum per totam Germaniam fanaticâ barbarie seditiosi Rustici tumultuantur, à perduellibus subditis in urbe sua obsidetur: Sed non tam suæ quàm miserorum hominum calamitati illacrimatus est, quòd eos ferro et cladibus ad saniora reducere cogeretur. Alteras belli faces Bambergensi Episcopatui intulit Albertus Junior. Marchio Brandeburgensis, vix multorum Sanguine tandem extinctas. Præfuit annis 34, et Senio ærumnisq; confectus moritur 20. May. 1556, atq; in Ecclesia Imperiali Sepelitur. His temporibus nova dogmata Spargit Calvinus; Henricus VIII. Angliæ Rex, post propugnatam Catholicam Religionem defensor fidei appellatus, anno 1534. ab Ecclesia deficit. Eodem anno Societas Iesu à S. Ignatio de Lojola fundatur, et sexennio pòst à Paulo III. confirmatur. Anno 1545. incipit Concilium Tridentinum.

GEORGIUS IV. *Fuchs à Rügheim, sesquianno ante Wigandi obitum electus Coadjutor, succedit 1556; Paulo, IV. Romano Pontifice, Imperatore Carolo V. cui paulo post abdicanti successit Ferdinandus I. Sexennio præfuit Ecclesiæ suæ, vigili curâ, ne invalescentes ubiquè Lutheri et Calvini hæreses in Ditionem suam penetrarent; quam aliis passim infectis circà regionibus indemnem ac inviolatam servavit. Obiit 22. Martii, anno 1562, magnum sui pòst se desiderium relinquens; et in Ecclesia Imperiali sepultus est.*

GEORGIVS LIMBVRGIVS.
TRIGESIMUS NONUS EPISCOPUS BAMBERGENSIS.

Georgius Limburgius.

LXIV. GEORGIVS, pincerna, *baro de Limburg*, electus in episcopum 13. Febr. anno 1505. confirmatus per IVLIVM II. Romanum pontificem et MAXIMILIANVM I. imperatorem. Virerat maximi animi, uirtutum cultor strenuus, in tractandis causis sapientissimus. Quam ob rem MAXIMILIANO imperatori augustissimo ita gratus acceptusque fuit, ut eius consiliis et placitis cum aliis principibus ut plurimum, sed et maxime in comitiis Augustanis, anno 1518. habitis interfuerit? Huius secundo pontificatus statim anno 1506. ex incuria cuiusdam famuli molae, tantus ignis fuit exsuscitatus, ut nulla ui nullisque mediis extingui potuerit. Concremata sunt igitur uiginti aedificia, citra et ultra pontes. Anno uero a partu uirginis 1508. in die *S. Dionysii*, circa horam undecimam noctis, post multas coruscationes et tonitrua, fulmen sacristiam interiorem summi templi tetigit atque imaginem *S. Kiliani*, in infima circumferentia, modico foramine laesit et uelamen sericum combussit. Hinc episcopus ostentationem sanctarum reliquiarum anno 1509. omisit.

uirtute et sapientia florens

Maximiliano II. imp. charus

Incendium Bamberg. 1506.

1508.

LXV. Anno 1516. imago crucifixi eburnea, quae in arcu lapideo, in medio templi, a fulmine tacta, in minutissimas partes fuit contrita. Eodem anno structura illa, quae corona dicitur, der Krantz, extructa est. Deinde anno 1518. in eodem atrio tres illi equestres extra templum positi destructo igneo aedificio in lapideum translati sunt. Rexit ecclesiam suam *annis septendecim et quatuor mensibus*. Obiit in arce *Altenburg* 31. Maii anno 1522. sepultusque est in choro S. Petri apostolorum principis etc.

Imago crucifixi eburnea fulmine tacta, 1516.

Georg. episc. obit. 1522.

WIGANDVS.
QUADRAGESIMUS EPISCOPUS BAMBERGENSIS.

Wigandus a Redwiz.

LXVI. WIGANDVS *a Redwiz* in episcopum eligitur 18. Iunii anno 1522. et ab ADRIANO VI. Romano pontifice et CAROLO V. imperatore confirmatur. Hic episcopus fuit uir in rebus temporalibus prouidus, in aduersis patiens, qui et in iuuenilibus annis deuotionis ergo sanctam terram accessit et uisitauit. Sedente ipso exorta est seditio rusticorum, anno 1525. et durante illa etiam optimus princeps in septimana sancta, a suis subditis, obsidetur, quorum impetum non solum patienter tulit, sed etiam uiriliter repressit. Sustinuit anno 1554. bellum, per marchionem *Albertum* iuniorem Brandeburgicum sibi et confoederatis temere illatum, sine magno damno totius regionis suae et subditorum. Huic per sesquianni spatium pro Coadiutore adiunctus fuit D. GEORGIVS *Fuchs a Rügheimb*, qui et hoc uita functo ad episcopatus gubernacula sedit. Demum ingrauescente iam aetate et senio confectus, postquam summa cum laude et constantia ac fortitudine ecclesiae suae habenas 34. annos tenuisset, XX. Maii placide in domino obdormiuit, anno 1556. sepultus est ad aram S. Iacobi minoris.

prudens et deuotus

a rusticis seditiosis obsidetur, 1525.

a. 1554. litem habet cum Alberto Brandenb.

coadiutorem accipit.

decedit a. 1556.

GEORGIUS FUCHS.
QVADRAGESIMVS PRIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Georgius Fuchs a Rugheim

LXVII. GEORGIVS *Fuchs a Rugheimb*, coadiutor antecessoris sui piae memoriae WIGANDI a *Redwiz*, anno 1557. in episcopum in festo *S. Bartholomaei* apostoli eligitur, et confirmatur a PAVLO IV. Romano pontifice, regnante FERDINANDO I. im-

electus episc. a. 1557.

An. Ch. 1557. postquadriennium obit. imperatore. Praefuit ecclesiae suae salutem quatuor annis, 10. mensibus: ac deinde uitam cum morte commutat anno 1561. die XXII. Martii hora antemeridiana, et sepultus est a latere dextro altaris beatae *Mariae uirginis*. *A. Ch. 1557.*

VITVS,

QVADRAGESIMVS SECVNDVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXVIII.

Vitus à Würzburg. VITVS a *Würzburg*, decedente suo antecessore, in ipsius locum, communi capituli consensu eligitur XXII. April. anno 1561. *a. 1561.* quem confirmauit PIVS IV. Romanus pontifex et FERDINANDVS I. imperator. *frugalitate sua* Huius temporibus erat per aliquot annos maxima frugalitas et omnium rerum abundantia, ita ut post ipsius obitum magna copia farris et uini reperta sit. Dissoluit et grande aes alienum, *aes alienum soluit* marchionico bello conflatum et maximam partem episcopalis aulae *aulam reparat.* ueteris de nouo, uti uidere licet, exstruxit. Verum post multos grauissimos labores perpessos, in die *S. Kiliani*, uidelicet VIII. Iulii, omnipotenti Deo creatori spiritum reddidit, *et obit.* corpus uero suam sepulturam accepit ante aram S. S. apostolorum *Simonis* et *Iudae*.

IOHANNES GEORGIVS,

QVADRAGESIMVS TERTIVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXXII.

Iohannes Georgius Zobel a Gibelstadt IOANNES GEORGIVS ZOBEL, a *Gibelstad*, post obitum VITI, in Episcopalem cathedram, omnium eligentium suffragiis, subleuatur, anno 1577. *1577.* die 20. Augusti et a GREGORIO XIII. Rom. Pontifice et RVDOLPHO II. Imperatore confirmatur. Fuit semper ualetudinarius, *ualetudinarius* ideoque pro recreatione animi, in peninsula illa, super pontem superiorem, uuigo der Geyerswerth nuncupata, hortum uere regium, *horto delectatur* exoticis et nostratibus plantis et arboribus refertissimum, una cum elegantissimis fontibus, pro irrigatione plantarum et herbarum, uillamque suburbanam, prope Memelsdorff, piscationibus et custodia ferarum amoenissimam, construxit. Fuit iste princeps nemini aduersus, omnibus beneuolus. Anno 1580. *die 7. Septembr.* circa horum nonam antemeridianam, *uitam finit a. 1580.* cum sedisset annos tres, dies 18. felici fine uitam finiuit, et tumulum ante aram *S. Viti* accipere meruit, ubi et monumentum ipsius cernitur, electo episcopo hoc carmine applausum est.

Da Deus huic sanae felicia tempora vitae,
Floreat, at pilii saecla superstes agat.

MARTINVS,

QVADRAGESIMVS QVARTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

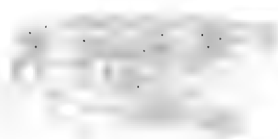
LXXX.

Martinus ab Eyb. MARTINVS *ab Eyb*, post fata IOANNIS GEORGII, mitra a tota congregatione capituli dignus iudicatus est: ideoque anno 1580. *a. 1586.* die undecimo Octobris in episcopum electus. Verum cum gubernationis pertaesus, priuataeque uitae amantior, uel ratione imbecillitatis uirium huic imposito oneri par esse non posset, tertio ab electionis anno, nimirum 1583. *a. 1583. pontificatu se abdicat.* die Augusti XXVI. suum episcopatum ad manus capituli resignauit, cui successit ERNESTVS a *Mengersdorff*.

ERNE-

VITUS II. à Würtzburg, eligitur 22. Aprilis, 1562; Pontifice Pio IV. et Ferdinando I. Imperatore. Cæpit iteru̅ sub hoc Præsule respirare Patria, dum oppresso Hæreticorum furore toti Germaniæ pax est reddita. Culti agri et Vineæ, quæ hucusq; neglectæ jacuerant, feracissimo fœnore suos Census tulêre, ut priorum quasi annorum sterilitatem resarcire velle viderentur. Multum æris alieni inter tot bella contracti dissolvit, Episcopalis Aulæ veteris partem maximam de novo exstruxit, egenis annonâ providit, Patriamq; fortunatissimo in statu relinquens decessit 8. Iulij, 1577. regiminis sui anno 15, in Ecclesia Imperiali propè aram SS. Apostolorum Simonis et Iudæ sepultus. Sub hæc tempora Ioannes Austriacus ad Naupactum ingenti clade Turcas atterit: Hollandi Duce Auriaco ab Hispaniarum Rege Philippo II. desciscunt.

JOANNES GEORGIUS I, ex illustri stirpe Zobeliorum à Gibelstatt, eligitur 1577. Gregorio XIII Pontifice, et Rudolpho II. Imperatore. In optimo Præsule desiderari nihil potuit, quàm valetudo, quâ semper adversâ utebatur. In peninsula illa ultra pontem superiorem, quam Geyerswehrt appellant, Principalem hortum adornavit, varijsq; peregrinarum arborum, fructuúmq; ac florum generibus consevit. Amœnissimam etiam villam veterem, quam Seehoff hodie vocant, venationibus ac piscationibus opportunissimam exstruxit. Ecclesiæ suæ triennio tantùm præfuit, quò charior suis, eò majore dolore amissus. Obiit 7. Septembris, 1580. in Ecclesia Imperiali sepultus, ubi Principi suo grata Civitas monumentum posuit.

MARTINUS, ex illustri familia Dominorum ab Eyb, defuncto Ioanne Georgio, omnium suffragio eligitur, 1580; Pontifice et Imperatore eodem. sed neque ipse faventiorem valetudinem habuit, plurimiq; morbi adeo totum exhausere, ut se imposito oneri ferendo imparem sentiens, tertio ab electione anno, in manus Capituli Episcopatum resignârit. Magni animi Princeps, â quo summa poterat exspectare Patria, si corporis vires animo pares fuissent. Sub hujus regimine novum Calendarium Gregorij primo publicatum est.

ERNESTUS, â Mengersdorff, cum resignaſset Martinus, eligitur 2. septembris, 1583. Sixto V. Pontifice, Rudolpho II. Imperatore. Secundo regiminis sui año Seminarium, quod ex benefici Principis nomine hodiedum Ernestium vocatur, adjectis copioſis reditibus fundavit, et Cœnobium Carmelitarum ex foro ad S. Theodorum in Kauhlberg tranſtulit. Alteram Curiam Episcopalem Bambergæ propè Rechnisium, quam Geyerswehrt appellant, de novo exstruxit. Moritur optimus Princeps magno ſuorum luctu, 20. Octobris, 1591. poſtquàm octennio præfuiſſet; et in Ecclesia Imperiali sepelitur. Sub hæc tempora Elisabetha magnæ Britañiæ Regina in Maria Scotiæ spem omnem Catholicæ Religionis in Angliam rursus invehendæ obtruncavit.

ERNESTVS,

QVADRAGESIMVS QVINTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXXI.

Ernestus a Mengersdorff

ERNESTVS a *Mengersdorff*, post factam resignationem MARTINI, eligitur in episcopum, anno 1583. die mensis Septembris secundo, ratam eam habente GREGORIO XIII. Romano Pontifice et RVDOLPHO II imperatore. Eodem anno coenobium *Carmelitarum* in collegium, illis ad S. *Theodorum* transmigrare jussis, conuertit, et magnifici istius aedificii, dicti der Geyerswerth, principalis authior extitit. Construxit praeterea pontem sublicium et magnificas aedes ad septa vulturnina, tributumque ciuibus imperauit. Tandem octauo pontificatus sui anno, die 20. Octobris, anno 1591. non sine magno suorum luctu, huic mundo ualedixit. Corpus ipsius in summo templo, ante aram *Simonis* et *Iudae* apostolorum: intestina uero sua in collegio a se fundato, ante summam aram, quod optimus princeps tanquam pupillam oculi sui dilexit, sepulturae concredita fuerunt.

Geyerswerth extruit

1591. obit.

ΕΠΙΤΑΦΙΟΝ ΤΕΤΡΑΣΤΟΙΧΟΝ.

Ingenii uis acris, amor pietatis et aequi,
Doctrina, eloquii cum grauitate decus,
Spes charitatum, fauor Aonidum, mens principe digna,
Praesulis Ernesti, sub tumulo hoc recubant.

LXXII. Liberae nobilitatis in regno Germaniae tres esse circulos, ut uulgo nuncupant, *Francicum* scilicet *Sueuicum* et *Rhenensem*, nemini dubium esse potest. Inter hos autem trium circulorum nobiles Franci orientales semper primi sunt habiti, de quo sic canit poëta:

Francicae nobilitatis

primus honor,

Primus honor Francis proprius, laus altera Sueuis.

Ordinis etiam causa ipsi Franci nobilesque in *sex* quasi subdiuisi sunt *circulos*, quorum nomina sunt, *Odenwalt*, *Gebirg*, *Steigerwalt*, *Rhön und Weiden*, *Altmühl*, *Baunach*, ob Ottonis sylua montanaque regione, quae Bohemis contigua est et Thuringis, aliisque nemoribus et fluuiis notissimis ita nuncupati. Inter hos autem Franconiae nobilitatis proceres uirtus semper primum tenuit locum, in reliquis nihil posterius, omnes nobiles, omnes Franci, liberi omnes, solum et unicum imperatorem re-

sex circuli

et inclyta uirtus

A cognoscentes, eiusque maiestatis ac imperii Romani uere ligii et Franci milites de quibus olim plura. ERNESTVS igitur episcopus Bambergensis, origine Francus nobilis, nuper in domino pie mortuus, religione, eruditione et doctrina, aetate, iudicio, eloquentia, hospitalitate et multis aliis naturae donis praestantissimus et felicissimus: at non B sibi, sed suo gregi, suis populis, suae infelix prosapiae, quod praematura morte, si terrestria; optatissima uero et beatissima, si coelestia perpendas, rebus humanis est exemptus: quid enim tristius et lamentabilius, quam carere tali principe, quo meliorem optare nemo possit debeatque? sed quid beatius rursus, quam tempestiue dissolui et possessione C coelestis regni et aeternae abundantiae alios quasi praeuenire? Natus est autem praestantissimus iste princeps, ex parentibus nobilibus, eam Franconiae partem incolentibus, quae ad montana est. Auus paternus fuit Otho, pater OTTO *Eberhardus*, praefectus in *Feldenstein*, familia de *Mengersdorff*, quae eadem esse creditur cum familia de *Trupach*. Distant D enim castra gentilitia ad iactum paucorum lapidum et armorum. Effigies aut parum aut nihil discrepat, de quo ultimo tamen certus non sum. Mater oriunda de nobilissima gente de *Würzburg*, germana fuit soror longe praestantissimi principis VITI, episcopi Bambergensis. Cognatae familiae notae sunt.

Ernesti episc. ortus et elogia

genealogia,

LXXIII. VITVS autem magnus et E uenerandus ille episcopus ERNESTO nostro, suo ex sorore nepoti, honoris et dignitatis author et accumulator primus et praecipuus extitit. Nam et *praebendas* ut Bambergae et Herbipoli, utrobique in summa domo, cathedralem uocant ecclesiam, nancisceretur, effecit et in politiori literatura aliisque artibus et facultatibus ita institui eum curauit, ut F et orator et philosophus et iurisperitus, dici haberique merito debeat: ore facundus, iudicio dexter, acumine promptus, saepe et doctissimis metum incussit. Paedagogum habuit, ut ipse quidem putabat, duriusculum, legis tamen aquiliae non excedentem metas. *Bambergae* consueto residentiae termino exacto, *Herbipolim* translatus est, ibique Iesuitas praeceptores habuit, ad biennium et amplius. Magnum ibi documentum morigeri et docilis discipuli prae-

patruus,

educatio,

An. Ch. 1583.

praebuit, et ob id episcopo Herbipolensi Friderico admodum charus fuit: Babebergam deinde rediens ad annum fere ibi substitit, uel quod ita placeret D. auunculo, uel quod ob famam belli exteras nationes inuisere tutum non erat. Dimissum Babeberga excepit *Louanium*, Brabantiae oppidum, emporium illud musarum, quo neque amoenius neque dulcius neque literatius coelum contexuit unquam. Ibi philosophiae totum se quasi consecrauit, audiuit in paedagogio *Falconis* philosophos doctissimos per biennium, neque erubuit pro more loci cum suis comilitonibus ad alia pergere paedagogia et in aciem proptissimum quemque uocare. Erupisset ea quasi uelitatio uerbalis concertationis inter commilitones, non dissimilibus sed iisdem studiis deditos, in uerbera saepissime, ni praeceptores utrinque obstitissent.

Vita academica

amor disputationum.

LXXIV. Itaque ea, quam dixi, congrediendi certandique consuetudine, mirum in modum profecit, tum in philosophia, tum etiam in lingua latina: quam inter et maternam differentia ea erat, quod latine doctius et elegantius omnia diceret, maternam in praesens non exerceret. Absoluto philosophiae cursu, paedagogii *Falconis* praeses et reliqui praeceptores honorare eum titulo *magisterii*, quod uocant, nitebantur, sed consultus D. auunculus prohibuit. Extat ea de re apud capitulum Bambergense testimonium Academiae Louaniensis, in quo philosophiae *Licentiatus* appellatur. Prohibitus ergo, ut dixi, ne gradum assumeret, iuri operam dare coepit; sed o inimica studiis arma! Duxit enim exercitum ualidum in *Hannoniam* montes usque princeps *Vraniae* GVILELMVS, liberaturus fratrem comitem *Ludouicum*, quem montibus inclusum dux *Albertus* obsederat. Abduxerat aliquot annis ante dux *Albanus* filium principis *Vraniensis* natu maiorem, studiorum causa *Louanii* degentem, academiae proceribus frustra ei renitentibus et priuilegia nec quicquam allegantibus. Et quamuis ipse princeps *Vraniensis* Louaniensibus optime semper cupierat, credebatur tamen, propter illatam ab *Albano* iniuriam, animum non nihil mutasse. Itaque ad montes *Hannoniae* pergens, cum Louaniensem agrum suo cum exercitu intrasset, consules per caduceatorem ad se euocabat; sed illi neque egressi sunt, neque responsum dederunt. Milites ergo principis morae impatientes ex sclopetariis Aquitanicis, *Gascones* uulgo uocant, uiginti duos circa tympanistas ad fossas urbis pergere iusserunt, ut et munimenta et stantes pro munimentis cominus cernerent aliaque

linguae latinae peritia,

Ernestus titulum magisterii assumere prohibitus,

iuri operam dat,

Louanii obsidione detinetur.

explorarent. Hi explosis in aera tormentis, magnum in aere tumultum excitauere. Stabant in muris promiscue uiri foeminaeque, senes et pueri, plurima etiam moenibus fixa cernebantur uexilla et tormenta bellica, ultra ducenta, inter quae duo erant maxima, quorum unum *S. Petri*, alterum *S. Pauli*, nomen habebat. *Gasconibus* itaque ad fossas accedentibus et sua explodentibus sclopeta, ciuis quidam Louaniensis ad *S. Pauli* tormentum ignem admouit, idque in hostes immisit: quo ictu nobilis uir quidam nomine *Fridericus* periit, isque uexilliferi munus gessit, pede eius dextro a tibia auulso. Tulit aeque ualde princeps hoc factum, secessitque ex planitie ad *monasterium Bergense*. Interea milites ad *portam Heuringensem* magnam struem sarmentorum comportarunt, ignemque iniecerunt, quo non modo porta illa, sed et quinque uiciniores domunculae conflagrauere. Audiebatur in oppido clamor ingens, sonabant campanae, flebant mulieres, terrebat ignis, hostemque ab ingressu non magis miles in moenibus constitutus, quam ex terra congestus tumulus arcebat, quo in opere Peginae plus, quam credibile est, sese fatigabant. Nam per diem integrum ligna, lapides, glebasque ex agris comportarunt et duas portas ita obstruxerunt, ut hostis per eas perrumpere non posset. Studiosi etiam uexilla quatuor a senatu acceperunt et quaelibet natio, sub propriis uexillis, uallum ascendit. Vexillifer Germanorum erat *Ioannes Fridericus* a *Freyberg*, nobilis Sueuus, qui in rei illius memoriam uexillum auexit. ERNESTVS autem noster domi manere iussus et coactus, in magno metu fuit; sed, facta pacificatione cum principe, milites ciuitatem oppugnare desierunt, a comite *Henrico*, principis fratre, aegre repressi. Ex militibus triginta circiter periere, in oppido unus tantum studiosus iuris Batauus, qui in porta Heuringensi uiriliter pugnans a sclopetario ictus cecidit.

LXXV. *Louanii* praeter paedagogum familiares et contubernales habuit comitem de *Helffenstein*, baronem de *Homelburg*, Conradum iuniorem, Wilhelmum *Helbichium*, canonicum Herbipolensem, et Nicolaum *Curtium*, historicum et philosophum, qui postea Babebergam uocatus, ERNESTO principi a consiliis, uicarius etiam in spiritualibus ac canonibus, in aede *D. Stephani* fuit mortuus et sepultus ibidem.

egregiis utitur sodalibus.

LXXVII. Soluta obsidione Louaniensi, ut supra dictum, etsi D. auunculus *Duacum* ut sese ERNESTVS conferret, per literas paedagogo mandarat, non potuit id tamen sine periculo fieri, neque

Louanio relicto

An. Ch. 1583.

que etiam tutum erat *Louanii* diutius haerere. Conducto itaque curru *Leodium*, inde *Aquisgranum*, et tandem *Coloniam* sese contulere. Ibi etiam subsistere diu non licuit, quod uel parentes filium uidere cuperent, uel quod ipse princeps VITVS, auunculus, periculis bellicis non fideret. Vocatus ergo domum in reditu ab electore Moguntino *Daniele*, illa blandissima anima, blandissime et humanissime est exceptus et, ob promptitudinem ingenii morumque suauitatem ac humanitatem, ad dies aliquot in aula est retentus mensaeque electoris accubuit. Motor horum omnium Iesuita fuit, *P. Ludouicus*, uir olim militiae deditus, societatis sacerdos, doctrina praestans et memor ueteris uitae, nil humani a se alienum putans, sincerum se in omnibus ei praebuit.

Coloniam se confert,

indeque domum uocatus,

ab elect. Moguntino humaniter excipitur.

LXXVII Postquam autem ERNESTVS nouiter *Bambergam* venit, noluit ibi diu haerere, iacturam studiorum metuens. Impetrata ergo uenia a D. auunculo, *Ingolstadium* se contulit audiuitque iurisconsultos, *Ofannaeum* explicantem *Institutiones*, et doctorem *Georgium Euerhardum* materiam *legatorum* id temporis uersantem. Neque tamen ultra annum ibi substitit. Causam discessus praebuerunt fama loci et corruptae ibidem iuuentutis exempla recentia. Igitur *Dolam Sequanorum* tendens, *Argentinam* uidit et *Basileam*, urbes magnificas: *Vesuntionem* etiam eo diligentius contemplatus est, quod eius loci *Caesar* in *commentariis* mentionem faciat. Comes itineris iucundissimus fuit *Ioannes Rheus*, dictus *Turcus*, qui remeans *Aurelias* ubi olim fuerat, in utroque iure doctor ibidem renunciatus est, assumptus postea ab ERNESTO principe inter consiliarios aulicos, charus eidem principi semper fuit. *Dolam* deinde ingressus, non licenter, more aliorum iuuenum, qui studia in lasciuiam vertunt, tripudia sectari, sed omnes animi vires intendere coepit, ut in iurisprudentia optatum finem contingeret et simul etiam *linguam Gallicam* addisceret. Legit ergo historias quasdam gallice scriptas, ut Gallice loquentes intelligeret, et quaecunque uellet satis apte et eleganter loqueretur. Docebant *Vibrandus Ayta*, rector de Zuichem, *Claudius Musaeus*, senior collegii, eo tempore iurisprudentiam *Dolae Sequanorum*, post senator parlamenti, cui cohabitabant ERNESTVS et paedagogus, dein *Cynus* campanus Italus, *Mogotius Theodorus*, religiosus, et *Schisletus* Burgundi. Omnes, praeter *Cynum* rectorem et monachum, in iure canonico, *Musaeum* et religiosum in iure ciuili audiuit. Paedagogus cum pro doctoralis dignitatis gradu publice disputasset et eundem gradum ibidem adeptus esset, *Lutetiam* discipulum ducere uolens, febri impeditus fuit. Erat eodem tempore *nuptiarum Parisiensium* memoria adhuc recens. Prohibitus ergo paedagogus iter in Gallias omisit, reuocatusque domum discipulum auunculo tradidit, ab omni flagitio immunem, doctrina cultissimum et cum latinae linguae, tum gallicae clarum. Factus itaque sui iuris, cum ab auunculo plurimum amaretur, nulloque rectore opus habere crederetur, aulicae uitae paulatim assuescere coepit, ea aetate, quae sua uiolentia adolescentiam incautam plerumque rapit et perdit.

Ingolstadii celebres audit ICtos.

Academiis deinique uariis perlustratis,

Dolae iurisprudentiam ulterius excolit.

simulque linguam Gallicam.

Iter in Galliam instituere prohibetur,

LXXVIII. Nondum enim uigesimum secundum aetatis annum attigerat, ita tamen aduersus quosque se gessit, omnium beneuolentiam ut colligeret et ne minimum quidem offenderet. Missus dein in Italiam, *Bononiae* substitit et in iure lumen illud iurisprudentiae *Vecchium*, in historiis celeberrimum *Carolum Sigonium*, id temporis Liuium explicantem, audiuit: linguae tamen Italicae discendae auidior, caetera segnius audiuit. ERNESTO igitur adhuc in Italia haerente, dominus auunculus VITVS, episcopus, hemiplexia tactus, de die in diem peius habere coepit, tandem mortuus est. Ea mors domino ERNESTO admodum luctuosa fuit. Nam etsi ex dispositione testamentaria curiam canonicalem et alia quaedam obtineret, auunculum tamen adhuc spirantem uidere et colloqui, longe maioris aestimabat. Sed stat sua cuique dies, nec est hominis uita eius. Rediens autem ex Italia primum parentes et cognatos inuisit, ac mox *Herbipolim* sese conferens, residentiam alteram absoluit. Quod idem et *Babebergae* factitans, utroque in loco ad capitulum legitima aetate probata admissus est. Princeps etiam Herbipolensis *Iulius*, iudicem eam causarum spiritualium constituit.

Bononiae linguam Italicam addiscit

Auunculi sui Viti episc. morte audita,

domum regreditur

Babebergae accipit canonicatum, et

LXXIX. Interea temporis moritur episcopus Bambergensis, IOANNES GEORGIVS ex *Zobeliorum* familia nobili oriundus, morbis uariis antequam eligeretur obnoxius, ingenio tamen et iudicio potentissimus. Hunc secutus est MARTINVS ab EYB, qui post annos tres ab electione episcopatum capitulo libere resignauit, administrationis laboriosae uel pertaesus, uel uitae priuatae amantior, pro dimissis praebenda, decanatu, praeposituris duabus, ad *S. Stephanum* et ad *S. Iacobum*, aliisque collegiis, nulla remuneratione nec petita nec data. Extiterunt in capitulo eo tempore praepositus ceterique omnes idonei et apti ad reipublicae gubernacula suscipien-

post obitum Ioannis Georgii

An. Ch. 1591.

ad episcopatum euehitur.

enda, ERNESTVS tamen noster, etsi trigesimum aetatis annum nondum attigerat, unanimi tamen omnium capitularium consensu, tanquam maxime idoneus in episcopum electus *IV. Nonas Septembris* anno 1583. Magnam haec electio laetitiam non modo uasallis nobilibus, sed et subditis attulit.

Confirmatio- ne impetrata

LXXX. Princeps autem ipse pro obtinendis confirmatione et pallio, ornatissimum et consultissimum dominum *Carolum Vasoldum* Tyrolensem, I. V. doctorem et consiliarium, ablegauit, qui rem feliciter expediuit. Remouit et idem princeps uicedominum Carinthiae, dominum *Ioannem Fridericum Hoffmannum*, baronem, quem pontifex Romanus in Carinthia ferre noluit. Scripseratque eo nomine ad *Ioannem Georgium*, exprobrans ei; quod lupum ouibus commisisset. Literarum autem is erat tenor: *Venerabili fratri* IOANNI GEORGIO *episcopo Bambergensi*, GEORGIVS PAPA XIII. *Venerabilis Frater, salutem et apostolicam benedictionem. Accepimus, te nonnullis locis* CARINTHIAE *et Styriae, amoto gubernatore catholico, praefecisse Ioannem Fridericum, haeresiarcham. Non possumus satis mirari, id te potuisse cogitare, nedum facere. Nam si uix potest mercenarius appellari is, qui ubi uidet lupum uenientem, deserit et fugit: quo tandem nomine appellabitur is, qui in oues ipsas carpum immittit et praeficit. Tu uero et praefecisti et illum consiliarii et uicarii tui titulo ornasti. Lupus igitur pastoris consiliarius et uicarius? Cogita, quam turpe hoc tibi sit, ad existimationem, quam exitiosum ad Dei iudicium! quam acerbum et funestum Christi ouibus ad adspectum! Quam uero praeclare iste tuus uicarius consulat bonori tuo; quae de te in uulgus spargat, quibus nominibus plurimum tibi tribuat; quid in te maxime probet; quid praedicet; ex aliis cognosces, nisi forte iam cognouisti et negligis. Nos enim pudet, ea referre quae aduersus clericos et optimum quemque molitur, exequitur. Laturi non sumus, efficiemusque, nisi eum amoueris, ut intelligas, nihil nobis antiquius esse catholica religione, catholicorumque salute et quiete. Causam Christi ab episcopo negligi graue est, perdi intolerandum, nihil in commonendo profici horrendum. Sed speramus, te ad extremum hoc minimi peruenturum, neque amplius tali ministro usurum, neque commissurum, ut cogamur ad extrema descendere. Deus benedictus aperiat oculos tuos, ut cognoscas quibus officiis debeas eius matri inseruire, tuoque muneri satisfacere. Caetera ex dilecto filio Horatio Malaspina, nostro et sedis apostolicae nuncio, apud Rudolphum imperatorem, electum, cognosces, eiusque uerbis fidem tribues. Datae Romae apud S. Petrum, sub aunulo piscatoris die 28. Augusti anno 1579. pontificatus nostri anno octauo.* Cum ergo ipse, quem dixi, Hoffmannus baro, obstare confirmationi posse uideretur, remotus est consentiente capitulo: princeps etiam consecrationem maturauit, cui inter caeteros episcopos, episcopus *Herbipolensis* adfuit. In aula quoque imperatoris nulla se exhibuit difficultas: itaque omnibus ad quietam gubernationem compositis, uicinorum quoque animis, principum humanitate, liberalitate, hospitalitate, beneuolentia pellectis, de aliis, potissimum autem de aere alieno dissoluendo et de constituendo gymnasio, sollicitus fuit. Gymnasii institutio facilis erat, si locum spectas. Remotis enim priore et reliquis monachis ex coenobio Carmelitano, iisque ad monasterium *D. Theodori* translatis, professoribus locum illum ad informandam iuuentutem designauit, paucis cubiculis mutatis et distinctis. Scholarcham dedit reuerendum doctorem *Ioannem Ertlein*, Naturensem episcopum, suffraganeum, et doctorem *Carolum Vasoldum.* Regimini primum praefecit doctorem *Adelmannum*, et post illum dominum *Martinum Thumium* S. S. Theologiae licentiatum, canonicum Ratisbonensem. Reliquorum professorum nomina nota sunt. Aeris autem alieni, in marchionico bello contracti et per tot obitus episcoporum legationesque, cum ad Romanam curiam, tum ad imperatoris aulam, uehementer aucti, solutio difficillima fuit, annuis reditibus ad soluendum interesse uix sufficientibus: unum erat reliquum, plebi graue, at extremum remedium. Dicta ergo die et re prompta propositaque, ad septendecim annos tributum postulauit, ita ut de mille florenis quinque singulis annis penderentur, et a praestatione istac liber nemo et immunis esset, sed remissis quinque, duodecim annorum tributum impetrauit, missique sunt ad descriptionem bonorum cuiusque subditi reuerendus et nobilis dominus *Vitus Vdalricus Marschalk* ab *Ebnet*, canonicus capitularis, Hieronymus ab *Abenberg* et *Henricus Nicolaus* ab *Eberbach* nobiles. *Achatius Hüls* I. V. doctor consiliarius, *Ioannes Schmid* assessor prouincialis iudicii, et *Andreas Kirchberg*, praefectus in Schlüsselaw.

remouet uicedominum Carinthiae

haereticum a pontifice declaratum.

Gymnasium constituit,

Ad aes alienum soluendum,

steuram siue contributionem septendecennem exigit

Proficiscitur in Carinthiam,

de uicedomino ibidem

LXXXI. Re ad hunc modum constituta, profectionem instituit princeps in *Carinthiam.* Itineris causam dedisse credebatur supra dictus baro *Ioannes Fridericus Hoffmannus*, qui, sub specie certi cuiusdam territorii aut dominii emen-

An. Ch. 1583. emendi, multa florenorum millia extorserat et in propria commoda impenderat. Cumque rationem de perceptis numis reddere non posset, multo minus restituere: mille effugiendi modos frustra quaesiuit; nunc causatus uaria itinera uariaque pericula, modo pontificis minas et alia obiectans; equos etiam et uina, et si quae praeterea dona ex Carinthia miserat, omnia rationibus inseruit; denique ad status prouinciae se prouocaturum simulans, et se tutum securumque fore existimauit, cum actor quilibet coram iudice comparere teneatur et mandatarius non admittatur. Ratus etiam, principem tam longinquum iter non suscepturum. Vbi autem principem uenire comperit, intercedente CAROLO, Austriae archiduce, solutionis terminos tolerabiles obtinuit. Excepere proficiscentem principem in itinere humanissime Martinus *episcopus Eistadensis*, *dux Bauariae*, *archiepiscopus Salisburgensis*, ipse etiam *archidux Austriae Carolus*, proceres item reliqui Carinthiae; et in reditu *episcopus Batauiensis*. Ingressus iter princeps pridie *Nonas Septemb. anni* 1587. rediit *VI. idus Ianuar.* sequentis anni, uno ex toto itinere tantum desiderato, qui fuerat nobilis de *Kocksberg*, hipparcha, non procul à *Klagenfurto* a comitibus digressus solusque cum esset a sycophanta globo tormentario traiectus, post paucos dies moritur. Medicus etiam principis doctor *Adamus Schillingius*, uir celebris in scientia medendi, sed eo tempore aqua intercute grauiter laborans, redeuntem principem, ut saepe optauerat, uidit et sequenti die uitam cum morte commutauit.

rationem tractus.

In itinere humaniter excipitur,

1587. in reditu uero comitem amittit

LXXXII. Principi etiam ipsi profectionem ad ualetudinem non conduxisse, inde coniicere licet, quod ad uer proxime succedens, propter uentriculi imbecillitatem ad *thermas Carolinas* medicorum consilio sese contulit. Vtilis an damnosus fuerit thermarum usus et haustus, non est cuiusuis iudicare. Modicum certe bene habuit, et mox aliis medicamentis morboso corpori consulit. Mirum autem est, hunc principem aduersa ualetudine non fuisse oppressum, cum curarum et sollicitudinum quotidianarum moles fuerit grauissima. Magnum etiam dolorem et multum acerbitatis ei attulit immatura mors domini *Ioannis a Redwiz*, Carinthiae uicedomini, qui corpore heroico spectabilis, animo ualidior, intra paucorum annorum spatium, pleuritide extinctus est, undecimo Ianuarii, anno 1591.

Ob ualetudinem ex itinere contractam

thermis Carolinis utitur,

post hac plurimum ualetudinarius,

1591.

LXXXIII. Aduersarium domi forisque habuit neminem. Nam ea quae inter ipsum et dominum decanum *Henricum* a *Nanckenreut*, ex suspicione magis, quam uera offensione, interuenit simultas, non diu durauit. Praepositum autem, *Wolffgangum Albertum* a *Würzburg*, maximi semper fecit et plurimum per omnem uitam amauit. Inter recreationes hortus erat, ad *septa uulturnina*, ubi domum construxit nouam, quae habitationem successori etiam exhibet. Summae autem recreationis loco habebat *lectionem sacrarum literarum* et homiliarum cuiusdam monachi Itali, Italico idiomate conscriptarum. Ea lectione satiari quasi non potuit, turbatusque interdum noctu horas plurimas impendit. Querelas cuiusque audiuit, blande adhibitis remediis, pro qualitate causarum. Nobilitatis fautor et patronus summus, nulli crimini obnoxius. Caeterum mirae hospitalitatis, quo nomine omnium principum fauorem sibi conciliauit.

Regimen eius pacatum fuit.

An. Ch. 1591.

Recreationes et oblectamenta.

LXXXIV. Postremo cum ex sororibus, natu credo minima, nobili *Martino Sebastiano* a *Redwiz* nuberet, nuptiaeque in oppido *Cronach* celebrandae essent, etsi ualetudine prospera non uteretur, interesse tamen nuptiis et gratulari cum sorori, tum affinibus, placuit. Itineris labor morbum auxit, et ultimum hoc fuit mortalium operum. Nam domum reuersus, uiribus fractus lectoque decumbens, uitam in dubium uenire sensit et tandem, uariis medicamentis necquicquam sibi prodesse animaduertens, uita cessit placidissime XII. Cal. Nouemb. anno 1591. cum aetatis annum trigesimum octauum nondum compleuisset. Fudit preces ad ultimum usque spiritum. Cum presbyter, qui morienti aderat, *Nicolaus Förckel*, subcustos et uicarius summi templi, uir antiqua religione insignis, celerius psalmum quendam recitaret, tardius proferre uerba iussus est, cumque ad finem psalmi uentum esset: *Amen*, *Amen*, iterato dixit et animam Deo reddidit. Paulo ante obitum porrexit in cruce pendentis sculpturam, quam utraque manu apprehensam tam arcte tenuit, ut morienti e manibus non elaberetur. Medicos secum habuit *D. Rosan*, Ambergensem, *D. Ioachimum Camerarium*, Norimbergensem, *D. Petrum*, Herbipolensem et *D. Pullamerum*, aulicum, omnes medicos celebres: sed frustra tentata omnia. Ventriculus enim omnino destructus et deiectus fuit, hepar sabulosum, lien putridus, renes integri, et ita secundum poëtam *Virgilium 3. Georg.*

Morbo ingrauescente

deuotissime expirat.

1591.

mortis causae.

Optima quaeque dies miseris mortalibus aeui,
Prima fugit, subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, et dirae rapit inclementia mortis,

Te-

An. Ch. 1583. Heredes eius testamentarii. Testamentum condidit, executoresque constituit dn. praepositum Bambergensem *Wolffgangum Albertum* a *Würzburg*, et dn. decanum Bambergensem et praepositum Herbipolensem, *Nythardum a Thungen* successorem, *Pancratium a Mengersdorff*, praefecturam eandem quam diu pater habuit, obtinentem, fratrem Germanum et *Carolum Vasoldum* I.V. doctorem. Heredes B nominauit, ut audio, ipsum fratrem et sorores quatuor, ex quibus prima nobili *Christophoro a Kozaw*, praefecto in Weschenfeld, superstitibus adhuc parentibus, nupsit. Altera maritum habuit nobilem *Christophorum Henricum a Redwiz*. Quarta uirgo. Vixit annos 37. dies 9. praefuitque annos 8 mensem unum, dies 9. Natus anno 1554. die 2. Oct. electus anno 1583. die 2. Sept. anno 1591. An. Ch. 1591.

NYTHARDVS,

QVADRAGESIMVS SEXTVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXXXV.

Nythardus de Thüngen. NYTHARDVS ex nobili familia de *Thüngen*, praepositus Herbipolensis et decanus Bambergensis ecclesiae

1591. eligitur anno 1591. episcopus 14. die mensi Nouembris, a CLEMENTE uero VIII. et RVDOLPHO II. Romanorum imperatore confirmatur. Anni ipsius C pontificatus fuerant octo, aduersarios orthodoxae religionis a sua dioecesi solum uertere coëgit. Moritur denique Herbipoli anno domini 1598. reportatur Bambergam in uigilia circumcisionis domini et proximo sequenti sabbatho honorifice sepelitur, iuxta tumulos suorum antecessorum. aduersae relligioni add. sta expell.t, moritur 1598.

IOANNES PHILIPPVS,

QVADRAGESIMVS SEPTIMVS EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

LXXXVI.

Iohannes Philippus a Gebsattel. IOANNES PHILIPPVS ex nobilissima *Gebsatteliorum* familia oriundus, decanus Bambergensis ecclesiae, per legitimam electionem, quae quarto Februarii facta, CLEMENTIS VII. pontificis et RVDOLPHI II. imperatoris confirmatione sedem cathedralem episcopatus Bambergensis obtinuit,

1599. laudibus insignis. anno post Christum natum 1599. Singulari fuit praeditus prudentia et magna animi moderatione, cum benignitate in pauperes ac aegrotos liberalissima. Negotia suae dioecesis strenue tractauit et promouit diligentissime. Quid enim operae et laboris non suscepit? quos sumptus ab ipso initio episcopatus sui factos forti animo non pertulit? ut ecclesiam suam defenderet, iuuaret F ornaretque. Fuit praeterea pacis tranquillitatisque obseruantissimus, qui a suis tanquam pater salutatus, amatus cultusque, aedificia collapsa, arcesque exustas citissime restaurauit. Templum *Schlüsselauiense* de nouo exstruxit et propugnaculo regionis, quod *Vorcheim* nuncupatur, non minimam lapidum struem adiecit pluraque alia perfecit, G quae ad securitatem publicam, ad ornatum urbium et templorum, ad pietatem miserabilibus probandam, ab antistite facili et liberali requiri poterant aut expectari. Quorum operum pleraque cum etiam nunc supersint nomenque celebrent sui conditoris, sintque talia, quae D aetatem deinceps ac porro ferant, frustra uideri poterat, in illis recensendis scriptorem fuisse occupatum. Neque in his tantummodo uersatus est animus principis piissimi. Curam etiam habuit consiliorum ad sedandas et profligendas turbas in Germania excitatas. Cum enim fama esset, nouorum dogmatum in Germania sectatores in foedus coiuisse, ut E conglobatis uiribus agerent aduersus catholicos: hi quoque illis sacram ligam opposuerunt, quo nomine et ipsi catholici anno 1609. conuenerunt. Fuit equidem noster sacri foederis strenuus adiutor actorque. Sed in hoc rerum conatu codemque anno morte praeuentus obiit anno 1609. Hoc episcopo regnante uulgares annales historiolam habent, quam his uerbis solent recensere. Anno 1608. Bambergae quidam Martinus Gutricus, sectae Lutheri addictus, praemium insigne tulit suae deuotionis erga DIVAM VIRGINEM. Quam solitus fuerat aliquot diebus, *septem salutationibus angelicis*, uenerari. Ab ipsamet in morbo lethali ad eierandam haeresin inuitatus, sumpta *eucharistia* a Forneri, suffraganei Bambergensis manibus, in nocte natalitia, sicut praedixerat, piissime obiit.

Templum Schlüsselauiense exstruit et Vorcheimium emunit. S. ligae socius. mortuus 1609. sacra legenda 1608. Anecdotum Martinus Bambergensis.

Hactenus MSCTI annales musei LVDEWIGIANI, ad annum usque CIϽ IϽCIX. Continuationem sacrorum Bambergae antistitum, quam promisimus in fronte, in fine operis exhibebimus. Ne quis desideret nouissima.

DI-

NEIDHARDUS ex avita stirpe de Thüngen, Præpositus Herbipolensis, et Decanus Bambergensis Ecclesiæ, eligitur Episcopus 14. Novembris 1591; Clemente VIII. et Rudolpho II. regnantibus. octennio præfuit; Catholicæ fidei Zelator et defensor acerrimus. Debet huic magna ex parte orthodoxam hodiè fidem Bamberga; dum enim hæresis finitimas quasvis regiones corripit, in Episcopatum suum penetrare non sustinuit, multosquè Subditorum suorum clàm seductos vel ad meliorem viam reduxit, vel pertinaces ejecit, potiùs habens fideles, quàm multos numerare. Moritur tandem Herbipoli 1598. Corpus Bambergam delatum in Ecclesia Imperiali sepelitur.

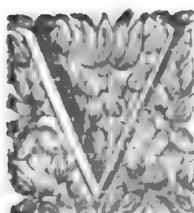
JOANNES PHILIPPUS, â Gebſattel, Eccleſiæ Bambergenſis Decanus, in Neidhardi locum ſufficitur, 4. February. 1599. Pontifice et Imperatore eodem, tanta in eo ergà pauperes benignitas, ut nunquam discumberet ad menſam, quin priùs illis beneficiſſet. subditos admittebat omnes ad Principale alloquium, eorum libellos supplices accipiebat ipſe et legebat, ut ōibꝰ q̄tū poſſet, opitularetur. Arces et ædificia multa restauravit, Templum Schlüſſelavienſe de novo exstruxit, et Propugnaculum Vorcheim novis munimentis firmavit. Moritur anno 1609. et in Eccleſia Imperiali sepelitur, beneficentiæ suæ luculenta ubiquè veſtigia relinquens.

DIVI BAMBERGENSES,

S. HENRICVS, IMPERATOR.
S. KVNEGVNDIS, IMPERATRIX.
S. OTHO, EPISCOPVS;
nunc
integrius quam antea in lucem producti, notisque illustrati
studio
IACOBI GRETSERI,
societatis IESV theologi;
ad
reuerendissimum et illustrissimum principem ac dominum,
DN. IOANNEM GODEFRIDVM,
episcopum Bambergensem;
eiusdemque ecclesiae admodum reuerendos et nobiles dominos,
D. IOANNEM CHRISTOPHORVM NEVSTETTER,
cognomento STÜRMER,
praepositum;
et
DN. HECTOREM à KOZAW,
decanum.
anno MDCXI.
Cum gratia et priuilegio sacrae caesareae maiestatis,
INGOLSTADII.
Ex typographeo Adami Sartorii.

Reuerendissimo et illustrissimo principi ac domino,
DOMINO IOANNI GODEFRIDO,
episcopo Bambergensi &c.
praeterea
admodum reuerendis, nobilibus et magnificis dominis,
DOMINO IOANNI CHRISTOPHORO NEVSTETTER,
cognomento STÜRMER,
cathedralis ecclesiae Bambergensis praeposito:
et
DN. HECTORI à KOZAW,
decano, &c
IACOBVS GRETSERVS.

T illustrandis ecclesiae Bambergensis tutelaribus sanctis et patronis, HENRICO, KVNEGVNDI *et* OTHONI, *aliquid operae et laboris impenderem, multa me impulerunt:* ILLVSTRISSIME PRINCEPS, *admodum reuerendi, nobiles et magnifici domini,* PRAEPOSITE *et* DECANE. *Ac principio quidem illud ecclesiastici monitum:* laudemus uiros gloriosos et parentes nostros in generatione sua: homines diuites in uirtute, pulchritudinis studium habentes, pacificantes in domi-

Eccles. 46. mibus suis. *Et* HENRICO *quidem arbitror iure tribui Iosuanum illud elogium:* fortis in bello IEsus Naue; qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum dei, expugnare insurgentes hostes, ut consequeretur hereditatem Israel. Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, et iactando contra Eccles. 49. ciuitates romphaeas? *Quocirca, ut regis Iosiae; sic et memoria imperatoris* HENRICI in compositione odoris facta *est uelut* opus pigmentarii. In omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, et ut musica in conuiuio uini.

Iudith. 15. *Sanctissimae autem sponsae* KVNEGVNDI *non iniuria accinetur illud odarium:* Tu gloria Hierusalem, tu laetitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti uiriliter, et confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaueris et post uirum tuum alterum nescieris: ideo et manus domini confortauit te, et ideo eris benedicta in aeternum.

Ecclesiast. c. 50. *Porro in S. Othonem episcopum perquam apte et scite quadrare uidentur illa encomia:* Simon Oniae filius, sacerdos magnus, qui in uita sua suffulsit domum, et in diebus suis corroborauit templum. In diebus ipsius emanauerunt putei aquarum, et quasi mare adimpleti sunt supra modum. Quasi stella matutina in medio nebulae et quasi luna plena in diebus suis lucet: et quasi sol refulgens, sic ille effulsit in templo Dei.

Deinde S. HENRICVS et S. KVNEGVNDIS *Bauariae duces fuere. Otho quoque originem et incunabula sua Boiis debet, ut et ipse* HENRICVS, *quippe comes Andechsius; licet non desint, qui eum Sueuis asserere tentent; sed frustra. Etsi autem ego Boius non sim ortu, tot tamen annos in Bauaria uixi et tot beneficia ab eadem accepi, ut nisi illam pro altera patria colerem ac uenerarer, illiusque in me promeritis uicem qualemcunque, ubi se dat occasio, reponere tentarem, ingratae mentis uitium uix declinaturus essem. Quod cum aliis modis fugere studui, tum etiam producendis in lucem Boiorum ornamentis, inter quae praecipua duco homines, uitae sanctimonia morumque innocentia celebres ac commemorabiles; et in his maxime* S. HENRICVM, S. KVNEGVNDEM, *et* S. OTHONEM; *quorum in ecclesiam Dei et christianam rempublicam benefacta, nulla unquam tacebit aetas; nullaque, licet longinqua, uetustas obliterabit.*

Helmold. lib. 1. cap. 37. Vide Auent. in Germ. Boiorum Chron. excusis Francof. 1566 p. 288. 303. 312. 321. 353. 383. 384. *Sparsere quidem Boii orthodoxae religionis semina in uarios, eosque efferatos, et a uera religione alienissimos populos; per* HENRICVM *Boiorum, et Saxonum potentissimum dominatorem in Rugianos, quos Helmoldus in Slauorum Chronico* Ranos *et* Rimos *nominat. Per* THEODELINDAM *reginam in Longobardos. Per* THASSILONEM II. *in Vandalos. Per* THASSILONEM III. *in Carinthios. Per* LVDOVICVM *regem in Hunnos, Abares, Bohemos, Bulgaros, Walachos. Sed, pace aliorum dicere liceat, nemo Boiorum,* HENRICO *et* OTHONE *regnum Christi latius protulit. Ille quidem qua marte in Slauis; qua nuptiali foedere inter Pannonas, data sorore sua* GISELA *regi Hungarorum in matrimonium; cuius integritate non modo rex ipse, uerum etiam uniuersus propemodum populus, suaui iugo redemptoris nostri colla, ad eum usque diem ferme indomita, alacriter substrauit. Quid autem* OTHO *in Pomerania praestiterit, quam uberes et copiosos manipulos in horreum catholicae ecclesiae inuexerit, satis superque docet historia uitae, quam in hoc uolumine publicamus. Neque Rugianos suae et caelestis culturae exsortes abire siuisset, nisi copiosa ista messis aliis paulo post exorituris messoribus diuino consilio destinata et reseruata fuisset: Quapropter iure suo Bauaria duobus* APOSTOLIS *gaudet; altero, Hungarorum: altero, Pomeranorum; quem honoris titulum S.* OTHO *in ipsa etiam Pomerania eousque tenuit, quoad superuenere alterius fortis et ordinis apostoli, uel potius emissarii, qui quod sanctissimus uir in Pomerania exstruxerat, destruxerunt; et quasi omnes ante illos desipuissent, nouum euangelium, Othoniano ex diuinis et catholicis fontibus hausto prorsus aduersum, tradere institerunt.*

Non inuitus autem fateor, istud mihi quoque non modicum fuisse inuitamentum, imo et incitamentum, ad horum caelitum res praeclare gestas colligendas et publico donandas; ut in eorum uita, uelut in pellucido quodam speculo, intueantur heterodoxi, *qui semitas patrum suorum deseruerunt; quam procul a recta uia auii eant: et quam nulla spes ad caelestem beatitudinem pertingendi supersit; nisi pedem tempestiue referant.*

Quam nihil in HENRICI, KVNEGVNDIS *et* OTHONIS *uita Lutheranum? Quam nihil Caluinianum? Nisi quis existimet Lutheranum aut Caluinianum esse, condere ecclesias, aedificare monasteria; prouentibus annuis liberalissime instruere; sacerdotes deoque dicatos homines reuereri et uenerari. Quo in genere ita excelluerunt tres nostri* diui, *ut forsan paucos superiores paucosque pares habeant. Certe* HENRICI *imperatoris munificentia perculsus Auentinus, homo statui ecclesiastico nunquam* Auent. lib. 5. *aequissimus, saepe autem aperte infestus et infensus, in haec uerba, quamquam falsa,*

falsa, prorupit. Primus imperatorum sacerdotes et monachos ditauit. *Nempe iam tum calebat, si non feruebat, Auentinus eo spiritu, qui episcopatus nec reparat, nec condit, nec locupletat, ut factum ab* HENRICO; *sed expilat, diripit, deglubit, uel funditus exterminat: qui templa et coenobia nec erigit, nec reficit, nec annuo uectigali fulcit, sed uel diruit, uel in profanos usus conuertit, et quidquid gazae in illis reperit, id totum rapacibus ungulis in crumenam suam conuehit ac conuerrit.* Verres *sectarios istos dicas, uel saltem* Verrinos. *Annal Boior. fol. 507. Lat. edit.*

Ad extremum, ecclesiae Bambergensis conditoribus et amplificatoribus HENRICO, KVNEGVNDI *et* OTHONI *hanc qualemcunque opellam libenter nauaui, propter recentissima, eaque insignia beneficia, quae societas nostra ab hac ecclesia accepit, ordinis nostri hominibus non ita pridem Bambergam euocatis, ut haec uelut noua subsidiaria cohors ueteranis praesidiariis in statione illa adiungatur: et quoniam quotidie augentur hostes, augeantur et ij, qui partim pietate, partim eruditione, hostibus obuiam eant: quorum utrumque profitetur, et pro modulo suo societas nostra praestare nititur.*

Etsi autem omnes, quicunque sub uexillo Christi in hac religiosa familia militamus, palam et aperte prae nobis feramus, et ubique etiam praedicemus, nos toti quidem uenerabili, nobilissimo et amplissimo cathedralis ecclesiae Bambergensis capitulo *seu* senatui *aeternum obligatos esse; cuius nutu et assensu societati Bambergae domicilium constitutum; iuuentuti uero studiosae literarius ludus apertus est: nihilominus illud minime abnuimus, hoc uinculo omnium arctissime nos obstringi, tribus huius* capituli *summatibus, et quasi antesignanis;* uestrae, *inquam,* celsitudini, *Reuerendissime et Illustrissime Praesul ac Princeps* IOANNES GODEFRIDE; uestrisque Magnificentiis, *admodum Reuerendi, Nobiles, et Magnifici Domini* PRAEPOSITE *et* DECANE, *qui facti tam laudabilis primarii duces et auspices fuistis, remque inprimis arduam non modo feliciter, sed et uelociter transactam dedistis, atque expediuistis; non sine Diuorum* HENRICI, KVNEGVNDIS *et* OTHONIS *ope e coelo missa, ut plane mihi persuadeo. Nam si his nostris temporibus tot ecclesiarum, monasteriorum, et diuino obsequio consecratorum domiciliorum conditores ac fundatores hanc uitam nobiscum duxissent; quis sanae mentis ambigat, eos societati* IESV *collegium sua in metropoli aedificaturos fuisse; uel bonarum literarum gratia, quarum tam* HENRICVS, *quam* OTHO *inprimis peritus erat, et hic quidem adeo, ut docendi munus ipsemet aliquandiu in Polonia obierit; et illud inter Pomeranos praestiterit, quod huius ordinis homines quotidie praestant in utrisque Indiis, Iaponia, Aethiopia, aliisque a nostro orbe remotis regionibus.*

Quod igitur iam a consortio mortalium segregati facere nequibant, hoc in caelestes sedes translati, per idonea ad tantum opus instrumenta, nempe per celsitudinem *uestram,* Illustrissime Princeps, *et per* Magnificentias uestras, *admodum Reuerendi, nobiles et Magnifici Domini* PRAEPOSITE *et* DECANE, *efficere ac perficere uoluerunt.*

Deus coeptis aspiret; et celsitudinem *ac* Magnificentias V.V. *non tantum collegio Bambergensi, sed et toti societati, imo toti ecclesiae catholicae, quam diutissime incolumes esse iubeat; quas, spero, hoc exiguum gratitudinis et summae obseruantiae indicium eousque beneuolenter et humaniter excepturas, donec prodeat, qui grandius quiddam offerat. Ingolstadii XVI. Nouembris, anno Redemptoris M. DC. XI.*

ΠΡΟΣΦΏΝΗΜΑ,

AD OPERIS HVIVS ILLVSTRISSIMVM ET MAGNIFICOS PATRONOS.

PVllatam dimitte stolam, BAMBERGA, togisque
Vtere sepositis, et desine tibia lessum;
Quos luxisti olim, rediuiuo emblemate nasci,
Et clarum e tenebris caput has in luminis oras
Iam reuocare uides: mirabere postbuma DIVOS;
Quos iterum artifices insserunt uiuere chartae,
Ante tuis solitos in terris uiuere DIVOS,
O terris nimium generosa stirpe beatis!
Et uero cur ista TRIAS modo prodit in auras,
Historiamque suam uoluit debere tot annis?
An quasi librorum tacita speculentur amicti
Nube, suamque uolunt, quam egerunt, cernere uitam
In uita, GOTTFRIDE, tua? Non impare quantum
Se sepuisse animo, similemque implesse tiaram
Gestit OTHO, se seque tuis miratur in actis?
Quem scit CECROPIAS dudum calcasse CICADAS,
Quem GARAMANTEAS repulisse a uertice PENNAS,
Atque QVIRINALES hereo pectore LVNAS
Inter honorigeri fallacia signa senatus,
Fortunae et uanas semper numerasse figuras:
Hunc uidet unius nomen proferre Tonantis,
Et coeli curam propriae postponere uitae.
Quae tamen esse tuae pars illustrissima laudis,
Assolet, et propriae pulcherrima gloria famae.
NIL TITVLOS CVRARE, NIHIL PRAECONIA, SVMMIS
RES DIGNA EST TITVLIS: PRAECONIA MAGNA MERETVR,
QVI FVGIT, AVT CERTE SPONTE OCCVRRENTIA SPERNIT.
Quanquam nec titulis non es laudatus auitis.
Omnia dat fortuna tibi, quae uita meretur.

Nam stirpe antiqua ramum centesime ducis,
Et tua nobilibus fulgerent atria CERIS
Vndique, si ueterum uelles meminisse parentum,
Perque domum priscos generis disponere uultus,
Atque coronatis oculos satiare colossis:
Semper enim niueis duxit Rhamnusia pennis
Maiores, GOTTFRIDE, tuos; nitidissima semper
Fama paternarum comitata est nomina laudum;
Cunctorum cursus ROTA CANDIDA uexit auorum.
Sed tu maiores solers agitare triumphos,
Fulgere aeterna uirtutum laude praeoptas,
Deque tuis factis ad auitos addis honores.
Sic te prisca domus decorat, decorata uicissim.
Vtque sit aequa satis nostrorum cura laborum,
GENS TVA TE TITVLIS, GENTEM TV MORIBVS ORNAS.
Sed magis (atque utinam nostrae tam magna Camoena
Pectora Maeonio didicissent dicere uersu,
Iliades nullae mihi, nulla uolumina tantis
Sufficerent factis) labor est ornare sacratas
DIVORVM sedes, magnique negotia coeli,
Quae probat euentus sapientibus esse profecta
Principiis: nec enim comites audire recusas
Consilio augentes animi tam multa scientes
Thesauros, GOTTFRIDE, tui: quorum alter honore
Nomine CHRISTOPHORVS, claro aequiparandus Atlanti;
Atque alter uere Troiani pectoris HECTOR;
Hostibus haud astu, sed aperto marte timendus.
Nec reor HENRICVM, CVNEGVNDIS, et OTTO, uirorum
Cernere tantorum se nunc in imagine spernant,
Et, ni sit fallor, in his uellent habitare medullis.
Qualis Hylas, ubi uidit Hyla pubescere lympham,
Et subitum uitreo puerum florere sub amne,
Miserat ipse suos uultus lacientibus undis.
Verum ego non DIVOS, quibus est amor omnibus idem,
Vsque adeo miror: nec enim cum templa sacrasque
Tot restaurarint aedes, arasque dicarint,
Tres tam MAGNIFICAS poterant odisse COLVMNAS.

INDEX EORVM,

QVAE IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

CAP. I. *Vita S. Henrici imperatoris.*
II. *Nouem diplomata S. Henrici imperatoris.*
III. *Notationes in uitam S. Henrici.*
IV. *Vita S. Kunegundis imperatricis.*
V. *Notationes in uitam S. Kunegundis.*
VI. *Vita S. Othonis episcopi.*
VII. *Notationes in uitam S. Othonis, in queis refelluntur mendacia Danielis Crameri Lutherani Praedicantis, quae contra S. Othonem in chronicis Pomeranicis effutiuit.*
IIX. *Paralipomena ad uitam S. Henrici et S. Kunegundis, in quibus, praeter alia, inest INNOCENTII III. pontificis bulla de canonizatione S. Kunegundis.*
IX. *Adelboldus episcopus Traiectensis de rebus gestis S. Henrici imperatoris.*
X. *Quinquaginta duae epistolae ad res Bambergenses spectantes; nunc primum ex Codd. manuscriptis erutae.*
XI. *Varia imperatorum, regum ac principum diplomata ad res Ratisbonenses potissimum spectantia.*
XII. *Index duplex.*

APPROBATIO R. P. PROVINCIALIS.

VItas S. HENRICI imperatoris et S. KVNEGVNDIS imperatricis, inclytae ecclesiae et episcopatus Bambergensis fundatorum, itemque historiam de rebus gestis S. Othonis episcopi Bambergensis, nunc primum ex MSS. codicibus a P. IACOBO GRETSERO, partim integre, partim de nouo, exscriptas et notis illustratas, ego THEODORVS BVSAEVS, societatis IESV per Germaniam superiorem prouincialis, potestate mihi facta ab admodum R. P. N. CLAVDIO AQVAVIVA, societatis nostrae praeposito generali, ad gloriam sanctorum et catholicae fidei incrementum, typis mandari permitto.
Ingolstadii X. Iulii. M. DC. X.

Theodorus Busaeus.

Vita

VITA
S. HENRICI,
IMPERATORIS,
QVI
EPISCOPATVM BAMBERGENSEM,
CONDIDIT AC FVNDAVIT,
NVNC PRIMVM,
EX ANTIQVIS CODICIBVS,
INTEGRA EDITA
ET NOTATIONIBVS ILLVSTRATA,
Studio
IACOBI GRETSERI,
SOCIETATIS IESV THEOLOGI,
Accesserunt
QVAEDAM S. HENRICI DIPLOMATA
ANTEHAC NVNQVAM EVVLGATA.

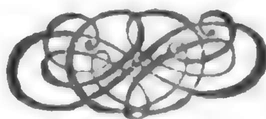
Ad D. HENRICVM,
Qui BRVNONI fratri episcopatum Bambergensem euertere cogitanti squallidus et barba semieuulsa apparuit.

VTBimbergiacis pietas opulescat in oris,
Fortuna, Caesar, diuite templa beas.
Huc Athamantei donaria congeris auri,
Huc preciosa rubri colligis ossa maris.
Et uariant sacros Babylonica texta penates,
Plurimaque aulla tuis censibus ara nitet.
Bruno sed aegrescens expallet concolor auro,
Templaque diuitiis uult uiduare suis.
Concilium ergo uocat, sociisque ostendere tentat
Qui lacerare tuas possit auarus opes.
At tu, quanquam alias felici funere gazas
Indeptus, tutum non sinis esse scelus.
Hinc uellis, partemque iubes squallere genarum,
Ne cupiat frater uellere dona tholis.
Et uincis, nam te moestum ne reddere pergat,
A templis auidas abstinet ille manus.
Hac tamen ut ualeas fratrem terrere figura,
Pars tantum est uultus depilis una tui.
Haereticis, o Diue, tuo sua furta capillo
Nunc monstra, ab toto uertice caluus erit.

INDEX CAPITVM,
VITAE S. HENRICI IMPERATORIS.

CAP. I. *S. HENRICI ad imperium electio et inuectio.*
II. Visio S. HENRICO Ratisbonae ad sepulchrum S. Wolffgangi oblata.
III. S. HENRICI in religionis cultu amplificando, inque ecclesiis instaurandis, locupletandis et ornandis indefessum studium.
IV. Expeditio S. HENRICI contra Slauos. Votum eius. Pietas exercitus. Caelites in acie uisi. Victoria insignis. Gratiarum actio.
V. Post partam uictoriam instauratur ecclesia Merseburgensis.
VI. Bambergensis episcopatus fundatio et institutio.
VII. Duae ecclesiae tribus supradictis additae.

IIX. *Praefatiuncula in pontificum et imperatorum diplomata, eorumque causa.*
IX. *Diploma Othonis imperatoris.*
X. *Synodus Francofordiensis, in qua de episcopatu Bambergensi condendo actum.*
XI. *Bulla Ioannis Papae, qua institutionem episcopatus Bambergensis confirmat.*
XII. *Altera synodus Francofordiensis.*
XIII. *Literae episcopi Herbipolensis, quibus confirmat transactionem et iurium permutationem inter se et Henricum regem.*
XIV. *Literae Patriarchae Aquileiensis ad Henricum episcopum Wirzburgensem.*
XV. *Literae S. HENRICI de erecto abs se episcopatu Bambergensi.*
XVI. *Literae, quibus Clemens II. Papa, ecclesiae Bambergensis priuilegia et immunitates confirmauit.*
XVII. *Leonis IX. diploma de priuilegiis ecclesiae Bambergensis.*
XIIX. *Aduentus Leonis IX. in Germaniam. Confirmantur ab eodem ecclesiae Bambergensis priuilegia.*
XIX. *HENRICI imperatoris II. regis III. constitutio, qua ecclesiae Bambergensis priuilegia confirmantur.*
XX. *Maleuolentia et inuidia Brunonis fratris in S. HENRICVM.*
XXI. *Liberalitas S. HENRICI. Eiusdem Zelotypia. S. CVNEGVNDIS innocentiam suam probat.*
XXII. *S. HENRICVS imperator Apuliam recuperat: Beneuentanum monasterium aedificat. In monte Casino a calculi tormentis liberatur, ope S. Benedicti.*
XXIII. *Aduentus S. HENRICI imperatoris Romam. Inuitatur Benedictus papa in Germaniam.*
XXIV. *Confirmatio priuilegiorum ecclesiae Bambergensis a Benedicto pontifice.*
XXV. *Literae Benedicti Papae ad Eberhardum primum ecclesiae Bambergensis episcopum.*
XXVI. *Aduentus S. HENRICI Cluniacum.*
XXVII. *Studium S. HENRICI tam in propria et aliena salute curanda, quam in imperii terminis amplificandis.*
XXVIII. *Obitus S. HENRICI, et uisio de eius meritis in trutina expensis.*
XXIX. *Ablutio calicis mutata in sanguinem.*
XXX. *Parænesis et epilogus.*
XXXI. *Brunonis episcopi Augustani, qui fuit frater S. HENRICI, de euertendo episcopatu Bambergensi, impia consilia.*
XXXII. *Mulier contracta ad sepulchrum S. HENRICI sanitatem recuperat.*
XXXIII. *De Aedituo furtum faciente.*
XXXIV. *De quodam, cui mandibula dimota erat.*
XXXV. *De paralytico.*
XXXVI. *De caeco.*
XXXVII. *De languido.*
XXXVIII. *De contracto.*
XXXIX. *De Canonizatione regis.*
XL. *De caeco.*

COM-

COMMENTARIVS DE VITA ET REBVS GESTIS S. HENRICI IMPERATORIS.

CAPVT I.

S. Henrici ad imperium electio et euectio.

ANNO ab incarnatione domini millesimo primo, ab urbe autem condita millesimo septingentesimo quinquagesimo secundo, Ottone puero, Romae defuncto, uacante regni solio, cum de principe subrogando ageretur: omnium uota, nutu diuino, ad B eum inclinantur, qui tunc in regno habebatur potissimus. Fuit namque per idem tempus dux Bauariorum Henricus, tam bonitate, quam nobilitate regia conspicuus et uniuersa morum honestate praeclarus. Hic initium sapientiae, timorem domini, pleniter sequutus est: qui erat omni literarum studio principaliter imbutus, totus sa- C ne fide et actu catholicus. Hic ergo ab omnibus pari uoto et communi consensu accersitur, diuina utique disponente clementia: ut per temporalis regni fastigium, ad culmen coelestis regni pertingeret. Terrena enim bona omnia, sicut usu malo alios a salute praepediunt: ita alios usu bono ad salutem promouent. D

ANNo *ab incarnatione domini millesimo primo*) Baronius tom. 11 anno 1001. mortem *Ottonis* et successionem *Henrici* refert ad annum 1002. secutus, ut ait, *Marianum*, Sigebertum, Lembertum. *Otto* tamen *Frisingensis* & alij cum nostro auctore faciunt.

Othone puero) Nomen *pueri* Othoni adiecisse uidetur; quia puer imperium inierat. *Helmoldus* lib 1. Chron. cap. 13. *Illi* (Othoni II.) *tertius Otho, cum adhuc esset puer, in regnum substitutus est.*

Romae defuncto) Ita etiam *Rupertus* in uita S. Heriberti. *Damianus* in uita S. Rumoaldi mortuum dicit apud *Paternum*. E

Literarum studio) Etiam *Rupertus* in uita S. Heriberti Henricum à literarum cognitione laudat.

Ab omnibus pari uoto) Fuère tamen, qui Henrici electioni refragarentur. Vide Ditm. lib 5. initio.

CAP. II.

Visio S. Henrico Ratisbonae ad sepulchrum S. Wolffgangi oblata.

S. Wolffgangi apparitio

CVi nec dum caesaris uel imperatoris dignitatem obtinenti, apparuit Ratisbonae sanctus *Wolffgangus* in somnis uisione tali. Visum namque est ei, quod manens in sancti *Emmerammi* ecclesia, accederet, orandi gratia, ad beati Wolffgangi sepulchrum, in eadem ecclesia situm: cumque ibidem dominum sanctumque Wolffgangum precibus intimis conaretur exorare, subito uidebatur ei ipse sanctus astare et huiusmodi uerbis ipsum appellare: *Intu-* A *ere diligenter literas, in muro, qui est iuxta tumulum meum, scriptas.* Erat autem ibi, sicut uidebatur, scriptum solummodo: POST SEX.

S Henricum sollicitum tenet.

Euigilans uero rex HENRICVS tractatione diuturna secum reuoluit, paucissima huius uisionis scripta. Inprimis ergo arbitratus, quod post *sex dies* esset moriturus, multa dispensat pauperibus. Cum autem sex dierum numerus praeteriret et nihil in se corporalis molestiae sentiret: putauit ad *sex menses* pertinere. Transacto uero et huius numeri spacio, nihilque in se infirmitatis passus, arbitratus, hunc numerum ad *sex annos* pertinere, ideoque et quae supra coepit timere. Cumque sex annorum numerus integer pertransisset et septimi anni dies reuolutus uenisset: ipso die *caesaris* dignitatem per apostolicam suscepit consecrationem. Tunc tandem sentiens, qualis esset sua uisio, gratias egit Deo sanctoque *Wolffgango*, qui sibi talem reuelare dignatus est sublimitatem.

Quis uisionis exitus.

ungitur Imperator.

SAnctus Wolffgangus) a quo S. *Henricus* educatus fuerat; teste Ditmaro lib. 5.

Nutrit praeclarum Wolffgangus praesul alumnum,
Qui sequitur dominum toto conamine Christum.

Visum namque est ei) Haec uisio describitur quoque in *uita sancti Wolffgangi*; et a *Baronio* refertur ad annum Christi 1007.

CAESARIS DIGNITATEM) Caesaris nomen pro *imperatoris* uocabulo. Vita S. Wolffgangi: *septimo anno a pontifice maximo imperator unctus est.* Quod factum a *Benedicto VII.* pontifice, anno Christi 1014. Olim ex communi usu Romanorum caesar appellabatur. Langius in Chronico. *Notandum, quod electus mox caesar & Romanorum rex appellatur: tum demum imperator & Augustus, si eum Romanus pontifex confirmasset.*

CAP. III.

S. Henrici in religionis cultu amplificando, inque ecclesiis instaurandis, locupletandis et ornandis indefessum studium.

F VNctus igitur in regem beatissimus Dei famulus, temporalis regni non contentus angustiis, pro adipiscenda immortalitatis corona, summo regi, cui seruire regnare est, militare disposuit, summam etiam diligentiam in amplificando cultu religionis adhibuit: ecclesias ditare possessionibus et immensis ornatibus augere coepit. Sedes autem G episcopales, *Hildensheim*, ubi a puero nutritus et literas edoctus fuit, *Magdeburch*, *Argentinam*, *Misenam et Merseburch*, quae barbarica immanitate adiacentium *Slauorum* uastatae fuerant, restau-

Reparat S. Henricus sedes episcopales a Sclauis uastatas.

ftauratit. Et tam ipsis, quam aliis episcopatibus per uniuersum regnum, in possessionibus et ornatibus, innumerabilia contulit. *Hildensheimensibus* uero sanctum *Gotehardum*, diuina edoctus reuelatione, praefecit.

S. Gothardus episc. Hildesbem.

Mersebur-gensis ecclesiae uastatio.

Quid autem *Merseburgensi* ecclesiae prae aliis specialius contulerit, futurorum charitati uolumus ex parte notificare. Haec enim ecclesia tempore MAGNI OTTONIS, illius, inquam, qui ad *Lycum*, fluuium, sub sancto *Vdalrico* confessore, *Vngaros* prostrauit et reges eorum, *Laelium* uidelicet et *Assur*, Ratisbonae, principibus hoc fieri adiudicantibus, in patibulo suspendit: assiduis incursionibus et hostili uastatione Slauorum, ad nihilum redacta est. Et quia uiolentiis uicinarum nationum non poterat resistere, in possessionibus, in religione et in omnibus, quae ad pontificalem dignitatem pertinebant, penitus coepit deficere. Accidit autem, ut eodem tempore *Magdeburgensis* ecclesiae archiepiscopus uiam uniuersae carnis ingrederetur et *Merseburgensis* praesul, propter sapientiam a Deo sibi collatam et propter multas uirtutes, quibus adornatus erat, ob quas etiam *Othoni magno gratissimus* extitit, in cathedram Magdeburgensem, praedicto rege id efficiente, eius praeponeretur. Factum est autem, ut *Merseburgensis* episcopatus penitus destrueretur et, quae potiora erant illius ecclesiae, in praediis, in ministerialibus, in ornamentis, in ditionem *Magdeburgensis* ecclesiae transferrentur et de quibusdam reliquiis possessionum, quae *Merseburg* remanserant, *abbatia* inibi construeretur. Quod factum usque ad tempus pii confessoris HENRICI immutatum permansit. Cum autem conuocatis idem rex principibus regni sui *Quendelburg* curiam celebrasset: uniuersis in id ipsum consentientibus, *Poloniam* et *Boemiam*, caeterasque Slauorum adiacentes regiones, quae fines regni sui uastabant, debellare disposuit.

Bona ecclesiae Merseburgensis Magdeburgum translata.

S*Anctum Gotbardum*) Exstat uita S. *Gottbardi* Tom 7. Surij 4 Maij, de quo lege *Cranzium* lib. 4. Metrop. cap. 7. *Longinum* in chronico anno 1014. Fuit initio monachus, imo et abbas, inferioris *Altahae*. Vide infra diplomata S. *Henrici* imperatoris.

Quid autem Merseburgensi ecclesiae) De instauratione ecclesiae *Merseburgensis* et in eam meritis S. *Henrici* lege *Ditmarum* lib. 6. chronici: et *uitam Ditmari*.

Tempore magni Othonis) De uictoria *magni Othonis* ab Vngaris reportata anno 955, uide uitam S. Vdalrici c. 12. Ditm. L. 2. chronici. Tres Vngarorum duces iussu *Henrici* Bauariae ducis suspensos habet *Witichindus*. Noster iste *reges* uocat; ut editio Urstisiana Contracti. Regulos appellat *Sigebertus*.

Merseburgensis praesul) Merseburgensem episcoparum fundauit Otto magnus; uoto edito, cum

A Vngaros ad Augustam aggressurus esset. Ditm. lib. 2. *In festiuitate Christi martyris Laurentij rex solum se prae caeteris culpabilem domino professus atque prostratus, hoc facit lacrymis uotum profusis: si Christus dignaretur sibi eo die, tanti intercessione praeconis, dare uictoriam et uitam, quod in ciuitate Merseburgensi episcopatum, in honore uictoris ignium, construere uellet.*

Episcopus Magdeburgensis primus fuit *Albertus* seu *Adelbertus*, secundus, *Ortbricus*, tertius *Giselerus* seu Giselenus ex sede Merseburgensi Magdebur-
B gum translatus: de quo hic sermo: idque factum non ab *Ottone magno*, sed a filio eius *Othone* II. quem perperam egisse, exstinguendo Merseburgensem episcopatum et propterea infeliciter in *Calabria* cum hostibus pugnasse, S. *Laurentio* iniuriam sibi illatam ulciscente, scribit auctor, qui uitam S. Adalberti scripsit apud Sur, tom. 2. 23. April, Lege Baron. tom, 10. anno 983.

CAP. IV.

C *Expeditio S. Henrici contra Slauos. Votum eius. Pietas exercitus, caelites in acie uisi. Victoria insignis. Gratiarum actio.*

CОngregato itaque exercitu, contra praedictas nationes aciem direxit. Et faciens transitum per locum, qui *Walbech* dicitur, gladium sancti *Adriani*
D martyris, qui pro reliquiis multo tempore ibi seruabatur, accepit. Quo accinctus, ex toto corde suo clamauit et dixit: *iudica, domine, nocentes me, expugna impugnantes me, apprehende arma et scutum et exurge, in adiutorium mihi.* Inde progressus, castrametatus est in campo, ubi Merseburgensis ecclesia sita est et, uidens locum desolatum et
E in nihilum redactum, ingemuit et ait: *Beate Laurenti, martyr Christi, si tuo interuentu has barbaras nationes, ad quas pergo, Romano imperio et christianae religioni subiugauero, hunc locum desolatum, tuo nomini consecratum, diuina fauente gratia, in pristinae dignitatis statum reformabo.*

Imp. cingit se gladio sancti Adriani

Psalm. 34.

Voto obstringit se repa-randi eccle-siam Merse-burgensem.

Vt uero principes *Poloniae* et *Boe-*
F *miae*, ceterarumque *Slauicarum* gentium primates, Romanum imperatorem cum exercitu ad debellandos eos aduenire cognouerunt, innumerabili multitudine collecta, in bellum ei obuiam processerunt. Quod regi pio per speculatores suos cito innotuit et, sicut in omnibus angustiis suis solebat, ad orationis arma confugit.
G Inuocatoque super se nomine domini, beato *Laurentio*, sancto *Georgio* et beato *Adriano*, martyribus, se suumque exercitum protegendum, cum summa deuotione commisit. Et cum omnes perceptione corporis et sanguinis domini confortati fuissent, ad locum certaminis uenerunt. Vbi cum rex beatus uerbis exhortatoriis, ad uiriliter agendum, singulorum animos erexisset, uidens innumerabilem aduersariorum multitudinem

S. Henricus confugit ad preces,

diuis exercitum commendat,

Psal. 78.

nem, clamauit ad dominum et ait: *Deus,* A *qui conteris bella ab initio, eleua brachium tuum super gentes, qui cogitant seruis tuis mala. Disperge illos in virtute tua et destrue eos, protector meus. Pone illos ut rotam et sicut stipulam, ante faciem uenti.* Haec dicens, aperti sunt oculi eius et uidit gloriosos martyres, *Georgium* uidelicet, *Laurentium, Adrianum,* cum angelo percutiente, exercitum su- B um praecedentes et hostium cuneos ad fugam propellentes. Et sicut exercitus Senacherib ab angelo percutiente contritus est et periit: ita et omnis barbarorum ista multitudo, per uirtutem Dei, conterrita, proiectis armis, sine effusione sanguinis Christianorum, fugae praesidium quaesiuit. Quo viso, rex sanctus, eleuatis oculis et manibus C in coelum, benedixit Deo coeli et ait: *Benedico te, rex coeli et terrae, qui superbis resistis et humilibus das gratiam: qui custodis diligentes te et glorificatus es in gentibus, propter datam nobis de coelo victoriam.* Victis ergo barbaris et, quae ad futuram pacem prodesse poterant, firmissima pactione stabilitis, uir beatus cum suis in sua redierunt cum pace, glo- D rificantes et laudantes Deum, qui saluat sperantes in se.

ADriani martyris) Adrianus martyr, cuius festum ecclesia celebrat 8. Septemb. Forsan *Walbeck* est locus ille, de quo Ditm. lib 6. *Monasterium in Wallebizi cum quatuor ecclesiis &c. incendio periit.* Fabritius lib. 2. Originum Saxonic. uocat *Wallebicium.* Martinus Hoffmannus in annalibus Bambergensibus. *Diui Adriani martyris gladio, qui Walbergae asseruabatur, se accinxit.* Bonfin. dec. 2 lib. 1. de Henrico: *Cum saepe ante praelium eucharistia muniret exercitum, Laurentium, Georgium & Adrianum, cum armato angelo, diuos suam aciem praecessisse suspexit.* Idem habetur in compilatione chronologica.

CAPVT V.

Post partam uictoriam instauratur ecclesia Mersburgensis.

CVmque christianissimus rex *Poloniam, Boemiam, Morauiam* tributarias fecisset, ob reuerentiam *S. Laurentii* martyris, conculcationem et destructionem *Mersburgensis* ecclesiae coepit pio intuitu misericordiae et pietatis respicere et, ad nihilum redactam in aedificiis, in ministerialibus, in secularibus possessionibus, in ecclesiasticis ornamentis, in pristinum gradum pontificalis dignitatis, sicut Deo et sancto *Laurentio* uouerat, studuit restaurare. Nec prius ab operibus misericordiae destitit, quoad usque eam ad antiquum statum dignitatis et pristinum honorem religionis ex integro perduceret.

Instauratio ecclesiae Mersburgensis.

CAP. VI.

Bambergensis episcopatus fundatio & institutio.

DEnique episcopatum Babenbergensem ex integro in suo* domate fundauit, terminis uidelicet ab adiacentibus episcopatibus legitimo* concambio commutatis. Fundatum uero episcopatum principibus apostolorum *Petro* et *Paulo*, et preciosissimo martyri, *Georgio*, attitulatum, speciali iure sanctae Romanae ecclesiae contradidit, ut et primae sedi debitum dignitatis impenderet honorem, et suam plantationem tanto patrocinio firmius communiret.

**Doma pro ditione et possessione.*
**Permutatione. Lege de his Ditmarum lib 6. et Baron. 1006.*
Patroni ecclesiae Bambergensis.

In meridiana quoque parte ciuitatis monasterium in honore *S. Stephani* protomartyris, sub ordine* canonico construens: ex altera uero, hoc est aquilonari, aliud monasterium, sub monachali regula, in honore *S. Michaëlis archangeli,* sanctique *Benedicti* abbatis constituens, sibi suaeque ciuitati, supra petram apostolicae firmitatis fundatae, muroque et propugnaculis meritorum *S. Georgii*, caeterorumque sanctorum munitae ac exornatae, contra incentiuos uicinorum iactatus, turrim fortitudinis in Stephano, et contra refrigerantes flatus illius, qui in aquilone, *unde malum omne panditur*, sedem ponere disposuit, refugium certum in angelico praeparauit praesidio: ut a dextris et a sinistris iustitiae armis uallatae E in nullo sufficiat insidiator praeualere.

Monasterium S. Stephani.
**Canonicorum monasterium S. Michaelis. hodie Munchsberg.*
Qua de caussa imp. hos patronos delegerit.

CAP. VII.

Duae ecclesiae tribus supradictis additae.

HIs tribus ecclesiis postea per *Guntherum*, eiusdem Babenbergensis sedis quartum praesulem, et per *Re-* F *ginoldum* quendam, uirum nobilem, addita est quarta ecclesia, in honore sanctae MARIAE, matris domini: et sancti *Gangolfi* martyris, extra urbem, uersus orientem, in loco* *Teuuerstat*, sub ordine et professione canonica.

Ecclesia S. Mariae.
**Tvverstat.*

Denique sextus eiusdem sedis episcopus HERMANNVS,* contra urbem uersus occidentem, in honore *S. Iacobi*, a- G postoli et filii Zebedaei, ecclesiam sub ordine canonico initiauit. Hanc OTTO, humilis amator pauperum Christi, octauus eiusdem sedis episcopus, cooperante EBERHARDO praeposito, consummauit et dedicauit, ac* stirpem ordinemque illic Deo seruientium decenter disposuit. Sic locus Bambergensis ecclesiis et patrociniis sanctorum in modum crucis undique munitus, Christo IESV crucifixo quotidianum et sedulum ca-

Hermannus.
**Extra ecclesia S. Iacobi Zebedaei F.*
Apograph. Bamb. stirpem.

celebrat officium, et seruitium pro primo suo fundatore HENRICO secundo, imperatore piissimo, eiusque cooperatoribus et successoribus uel augmentatoribus omnibus. Et, ut inibi militantibus domino maior tranquillitas et securitas et reuerentia, ad supplicandum DEO, perseueret, praedictae quinque ecclesiae sic sunt locatae, ut fere ab omni strepitu et tumultu forensi ac populari sint decentissime segregatae.

Situs ecclesiarum Bambergensium.

CAPVT VIII.

Praefatiuncula in pontificum et imperatorum diplomata, eorumque caussa.

VT autem cunctis liquidius enitescat, qua uigilantia uir beatissimus nouellae suae ecclesiae bona pacis et tranquillitatis etiam per succedentia tempora prouiderit, aliquas hic tam episcoporum, quam regum, inserimus confirmationis epistolas: ut, quia duo sunt, quibus hic mundus principaliter regitur, pontificalis auctoritas, et regalis potestas, ex utroque horum suffulta a dextris et sinistris, ab omnium molestia infestationum secure monstretur in perpetuum defensa. Dicente enim domino saluatore; duos ecclesiae gladios sufficere, quorum unus ad diuisionem animae ac spiritus penetrat, alter inflexibilia et dura corda rigore suo domat et premit: quidquid eorundem gladiorum iure hinc inde munitur, constat profecto, quod nullius mali incursione ab statu sui rectitudine labefactetur. Prius tamen hic chartam OTTONIS *tertii imperatoris praescribimus, ut scire uolentibus, qualiter ipse locus Babenbergensis in ditionem sancti regis obuenerit, ex eadem conscriptionis pagina colligatur.

Duo ecclesiae gladii. Lucae 22.

Error librarii: necessario Othoni II. hoc diploma tribui debet.

CAPVT IX.

Diploma Othonis imperatoris.

IN *nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis:* OTTO *diuina prouidentia imperator augustus. Nouerint omnes nostri fideles, praesentes scilicet et futuri, qualiter nos, ob interuentum dilectissimae genitricis nostrae, Adelheidae, caro nepoti nostro, Bauarorum duci* HEINRICO, *quoddam iuris nostri praedium,* G *ciuitatem uidelicet* Babenberc *nominatam, cum omnibus ad hanc respicientibus, et* Nemkin Vraha *in comitatu Bertholdi comitis, Volckfels nuncupato, sita, nostra imperiali potentia in perpetuae usum proprietatis concessimus, firmiterque donauimus, cum utriusque sexus mancipiis, aedificiis, terris cultis et incultis, et cum omnibus iure legaliterque ad haec iam*

A *dicta praedia pertinentibus, eo tenore, ut libero ipse deinceps perfruatur arbitrio, haec tenendi, commutandi, dandi, posteris relinquendi, seu quidquid sibi libuerit, inde faciendi. Et ut praeceptum stabilius firmiusque permaneat, hanc chartam inscribi iussimus, annuloque sigillatim propria manu nostra roborauimus. Data V. Kalend. Iulii indict. I. anno regni domini* B Ottonis *XIV. imperii autem VII.*

IN *nomine sanctae*) Diploma hoc adscribit auctor *Othoni* III. imperatori. Sed necessario referri debet ad Othonem II. imperatorem. Nam conditor huius diplomatis uocat genitricem seu matrem suam *Adelheidam*; at *Adelheida* fuit mater *Othonis* II. uxor Othonis magni; nam Othonem III. peperit Theophania, mulier Graeca. *Martinus* quoq; *Hoffmannus* in annalibus Bambergensibus diploma hoc Othoni II. tribuit.

C *Caro nepoti nostro*) Cur Henricum nominat nepotem? Diploma loquitur de *Henrico* II. huius nominis Bauariae duce, patre Henrici sancti, qui fuit tertius Bauariae dux, *Henricus* indigitatus. Fuit autem *Henricus* II. patruelis *Ottonis* II imperatoris. Ex duobus quippe fratribus geniti fuere. Ille, ex *Henrico primo* Bauariae duce: hic, ex *Ottone magno* imperatore. Nepotem ergo pro patruele usurpat. Porro Bambergam reliquit Henricus pater filio Henrico, de quo haec historia.

D *Nemklin Vraba*) Ita codex Rebdorffensis. Apographum Bamberg. hic nihil opis tulit. codex Donauuerdanus *cum omnibus ad hanc respicientibus & ea* (in seruitium uersis.) & *Nendilin Vraba.*

Anno regni domini Othonis XV.) Apographum Bambergense XIII. Etiam hinc liquet, diploma pertinere ad Othonem II. quia Otho III. tantum XII annis regis titulo imperium administrauit, imperator inunctus 996 nec VII annos imperator fuit, sed tantum VI. *Otto* autem *secundus* quatuordecim annos rex fuit. Rex creatus anno 961 et E solus imperare ingressus 974. Licet enim an 967. inunctus fuerit imperator, imperii tamen anni *Ottonis* non computantur, nisi ab obitu parentis Ottonis magni. Sed est error librarii in indictione, quae anno VII. imperii Ottonis non fuit prima, sed octaua.

CAPVT X.

Synodus Francofordiensis, in qua de episcopatu Bambergensi condendo actum.

F

ANno igitur ab incarnatione domini M. VII. indict. V. III. Kal. Nouembris, magna synodus episcoporum aliorumque patrum habita est et celebrata, in uilla regia *Franchenfurt*, mediante rege magno et pacifico, HENRICO, anno regni sui VII. Nam dum idem Deo deuotus rex alta mentis consideratione secum uolueret, in quo potissimum opere DEI misericordiam sibi facilius conciliaret, et ex diuini instinctu consilii inspiratus disposuit, ut DEVM sibi heredem eligeret et conscriberet, et episcopatum Babenbergensem, ut praescriptum est, ex rebus hereditariis construeret, ut et paganismus *Slauorum* ibi destrueretur, et christiani nominis memoria perpetualiter inibi cele-

celebris haberetur. Sed cum parochiam ad eandem ſedem reſpicientem non haberet, et ſanctam pentecoſten in eodem anno regni ſui *Moguntiae* celebraret, partem *Wirceburgenſis* dioeceſeos, comitatum uidelicet *Ratenzgeuue* dictum, et pagi *Wolcuelt* dicti, inter fluuios *Vraba* et *Ratenza* ſita, ab *Heinrico*, Wirceburgenſi epiſcopo, firma ac legali traditione acquiſiuit, tradens econtra Wirzeburgenſi eccleſiae C. L. manſos, in uico *Memmigun* dicto et in proxime adiacentibus locis, conſentientibus et concurrentibus in haec uota illius *Heinrico* Wirceburgenſi, et *Willigiſo* Moguntiae metropolis archiepiſcopo, multisque qui praeſentes fuerunt, archiepiſcopis et epiſcopis, legitimum hoc concambium atteſtatione ſua et ſubſcriptione roborantibus.

* Ditm. Radinzca.

Glorioſiſſimus uero rex compos uoti effectus, pari ſupradictorum patrum conſultu, duos ex capellanis ſuis, *Albericum* et *Ludouicum*, adiunctis Wirceburgenſis epiſcopi literis, *Romam* usque direxit, quatenus haec bene coepta in melius proficerent, auctoritate * apoſtolica. At Romanus pontifex et uniuerſalis papa, IOANNES, piiſſimi regis deuotioni congaudens, habita in ſancti Petri baſilica ſynodo, pro confirmando epiſcopatu Babebergenſi, priuilegium fecit conſcribi et apoſtolica auctoritate firmari, uniuerſis Galliae et Germaniae epiſcopis reſcribens, ut et ipſi pari communique auctoritate praedictum epiſcopatum roborarent; cuius uidelicet priuilegii exemplar in hunc modum ſe habet.

Imper. mittit legatos ad Ioan. XIX. pontif. Rom. ut rata habeat, quae de nouo epiſcopatu Bambergenſi decreta fuerant.

* Cod. Vienn. Romana.

ANno igitur ab incarnatione) BARONIVS ex lib. 6. *Ditmari* refert hanc ſynodum ad annum MVI. Lege Ditmarum lib. 6. Bambergenſe apographum conuenit cum noſtro codice, ut et liber manuſcriptus, in quo uaria diplomata et literae imperatorum, regum, principum, pontificum et epiſcoporum continentur, miſſus ad me *Viennae* Auſtriae, a clariſſimo et eruditiſſimo domino SEBASTIANO TENGNAGEL: niſi quod de die diſſenſio eſt: ſic enim dictus codex. Anno dominicae incarnationis M V I I, indict. V. Kal. Nouemb.

Anno regni ſui VII.) Cod. Vienn. et apograph. Bamberg. VI.

In eodem anno regni ſui) Cod. Vienn. Regni ſui VI.

Ratenzgeuue dictum) Cod. Vienn. *Ratenzgouui*. Paulo poſt; *Volcfelt*.

CL. manſos) Ita etiam Cod. Vienn. Apograph. Bamberg CXL.

Memmingun.) Cod. Vienn. *Meimungim*. Apograph. Bamberg. *Meinungen*.

Multisque, qui praeſentes) quos codex Viennenſis ita nominat. *In hoc conſentientibus et perſpicientibus* (forte, perficientibus) *inprimis uidelicet Wirceburgenſi epiſcopo Henrico, et Willigiſo uenerando archiepiſcopo Moguntino, et Burchardo Wormacienſi, et Waltero Spirenſi, et Werenhario Straſburgenſi, et Adelberone Baſileenſi, et Oudalrico Curienſi, et Liutolpho archiepiſcopo Treuerenſi, et Teoderico Metenſi, et Bertoldo Tullenſi, et Heimone Wirdunenſi, et Heriberto archiepiſcopo Colonienſi, et Notkero Leodienſi, et Ertwino Cameracenſi, et Taginone archiepiſcopo Magdeburgenſi, et Hildolpho Mantuano.*

At Romanus pontifex) **Cod. Vienn.** *Romanus uero pontifex et uniuerſalis papa Ioannes precatorias praedicti Henrici literas inſpiciens et piiſſimi regis deuotioni congaudens; habita in ſancti Petri baſilica ſynodo, pro confirmando Babenbergenſi epiſcopatu, priuilegium fecit conſcribi et apoſtolica auctoritate corroborari, uniuerſis Galliae et Germaniae epiſcopis reſcribens, ut et ipſi pari communique auctoritate eundem epiſcopatum corroborarent et confirmarent.*

CAPVT XI.

Bulla Ioannis Papae, qua inſtitutionem epiſcopatus Bambergenſis confirmat.

IOANNES *epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei. Officii noſtri eſt, omnium ſanctarum Dei eccleſiarum commoda generaliter conſiderare, et maxime earum, quae ſpecialiter ſub iure ac dominio noſtrae Romanae eccleſiae conſiſtunt: ſi quod eſt incommodum, abolere, ne pro graui incommoditate ſua neglectae uileſcant; uel qualibet nacta occaſione, debita ſolennitate careant. Propterea omnibus ſanctae Dei eccleſiae fidelibus, praeſentibus ſcilicet et futuris, notum eſſe uolumus: quia dilectus et ſpiritualis noſter filius,* HEINRICVS *glorioſiſſimus atque inuictiſſimus rex, diuina inſpirante clementia, de propriis hereditariis rebus, pro ſua ſuorumque parentum anima, epiſcopatum in loco, qui dicitur* Babenberc, *perfecta fidei et charitatis deuotione, in honorem beatiſſimi* Petri, *apoſtolorum principis, eſſe conſtituit, commutatione facta, iure ac legaliter, cum* Henrico *Wirceburgenſi epiſcopo, de aliqua parte parochiae ſui epiſcopatus.* * *Inde etiam praedictus epiſcopus nobis ſuas literas miſit, ut ſuo conſenſu, priuilegio noſtrae apoſtolicae auctoritatis epiſcopatus nouiter factus fundaretur.*

* Inde apogr. Bamb.

Pro qua ratione HEINRICVS *ſecundus, glorioſiſſimus rex, nuncios ſuos ad nos direxit, qui nobis haec omnia dicerent et nos, pro hac ſede confirmanda, interpellarent. Cuius ſanctiſſimam imitationem paterna et praecordiali dilectione intuentes, omnes res, quas beato* Petro, *apoſtolorum principi, in loco praenominato, legitima ratione collectas contulit, noſtrae auctoritatis priuilegio confirmare decernimus, ea uidelicet ratione, ut epiſcopus eius loci et qui in perpetuum tui fuerint ſucceſſores, ea ſecura tranquillitate poſſideant, et liberam habeant poteſtatem res et proprietates eiusdem eccleſiae ordinare atque componere, uel etiam augmentare: diſſipare uero atque confundere, nullam habeant poteſtatem.*

Noſtra quoque auctoritate ſancimus, uti

uti in terminis, et in rebus eiusdem ecclesiae nulla sit infestatio tyrannorum, uel aliorum quorumlibet prauorum hominum, siue sint in ciuitate ipsa Babenberc, *siue in castellis et uillis, seruis et ancillis, tributariis, decimis,* forestibus, siluis, piscationibus, uenationibus, molendinis, campis, pratis, pascuis, terris cultis et incultis, et quidquid modo illuc pertinet, uel in futurum acquiri possit, per nostrae auctoritatis priuilegium corroboratum, in secura quiete permaneat. Nullus ibi comes aut iudex legem facere praesumat, nisi quam per concessionem gloriosissimi regis* HEINRICI, *uel successorum eius, episcopus loci eiusdem deligeret. Nulla aliena potestas ibi per uiolentiam irruat. Sit ille episcopatus liber, et ab omni potestate extranea securus, Romano tantummodo* mundiburdio subditus: quatenus episcopus eo melius cum canonicis suis seruitio Dei possit insistere, et primi constructoris eiusdem loci, et recuperatoris iugiter memoriam habere. Sit tamen idem suo metropolitano* subiectus, atque obediens. Quicunque haec praecepta seruauerit, diuinam remunerationem, et apostolicam benedictionem accipiat. Qui autem contemptor, et uiolator exstiterit, perpetui anathematis damnationi subiaceat, nisi resipiscens ad satisfactionem perueniat. Scriptum per manus Petri notarii, et scriniarii sanctae Romanae ecclesiae, in mense Iunio* indict. V.*

* *Forst.*

Mundeburde est tutela, tuitio, defensio, dicitur et Mundiburgium.

* *In Cod. Viennn. additur: archiepiscopo Moguntino.*

* *Est hic annus domini 1007. Ioan. Papae, quintus.*

CAPVT XII.

Altera synodus Francofordensis.

Alia synodus Franc. in qua comprobatur et recipitur Bulla pontificis. De Willigiso lege Serarium lib. 5. rerum Mogunt. Fuit is primus elector inter Moguntinos antistites.

HAbito igitur rursum generali concilio in *Franchenfurt*, cui praesedit uenerabilis archiepiscopus *Willigisus*, Moguntinus, uniuersi archiepiscopi et episcopi, qui interfuerunt, numero * XXXVI. debita cum ueneratione priuilegium hoc sedis apostolicae suscipientes, unanimiter deuotis mentibus laudauerunt, et * scribendum roborauerunt.

De supradictis uero parochiae terminis ab ecclesia *Wirceburgensi* commutatis: ne qua fieret inposterum querela, uel dubitatio, subiectam conscribi paginam fecerunt: cui subscripsit primo quidem ipse *Heinricus*, Wirceburgensis episcopus, deinde eiusdem ecclesiae praepositi, siue presbyteri, numero nouem.

* *XXX. VII. sic apogr. Bamb.*

* *Subscribendo. Sic apogr. Bamb. idem.*

DE Bulla Ioannis pontificis, et quinam praesules eam subscriptione sua confirmarint, ita codex Vienn.

Quod uidelicet priuilegium uenerabiles patres in supradicto Frankenfurt habito generali concilio consistentes, summa ueneratione legendo suscipientes, et apostolicae auctoritati obedientes, deuotis mentibus subscribendo, unanimiter laudauerunt, communiterque corroborauerunt. Willigisus sanctae Moguntinensis ecclesiae archiepiscopus, qui eidem synodo uice Romanae ecclesiae praesidebam, collaudaui, et subscripsi: Ratherus Padelbrunnensis ecclesiae episcopus interfui et subscripsi. Megingandus, Eichstatensis episcopus interfui et subscripsi. Berenwardus Hildinisheimensis episcopus interfui et subscripsi. Lambertus Constantiensis episcopus interfui et subscripsi: Arnoldus Halberstatensis interfui et subscripsi. Oudalricus Curiensis episcopus interfui, et subscripsi. Burchardus Wormaciensis episcopus interfui et subscripsi. Werenharius Argentinensis episcopus interfui. Walterus Spirensis episcopus interfui et subscripsi. Bruno Augustensis episcopus interfui, collaudaui et subscripsi. Liudolphus Treuerensis archiepiscopus interfui et subscripsi. Bertoldus Tullensis episcopus interfui: Heimo Virdunensis episcopus interfui et subscripsi. Hartwigius Iuuarensis archiepiscopus interfui: Christianus Patauiensis episcopus interfui et subscripsi. Gebehardus Ratisbonensis interfui et subscripsi. Egibertus Frisingensis episcopus interfui et subscripsi. Adelbero Brixiensis episcopus interfui et subscripsi. Heribertus archiepiscopus Coloniensis interfui, ad uotum synodi, et subscripsi Schwidgerus Munedargefortensis episcopus interfui et subscripsi. Ansfridus Traiectensis episcopus interfui et subscripsi. Theodoricus Mindensis episcopus interfui et subscripsi. Dietmarus episcopus Osneburgensis interfui et subscripsi. Tagino archiepiscopus Magdeburgensis interfui et subscripsi. Hildibardus Cizensis episcopus interfui et subscripsi. Burchardus archiepiscopus Laudunensis interfui et subscripsi. Baldolphus archiepiscopus Tarentasiensis interfui et subscripsi. Hugo Genuensis subscripsi. Anastasius Vngrorum archiepiscopus interfui et subscripsi. Adelbero Basileensis interfui et subscripsis. Hugo Genuensis subscripsi. Heinricus Lausonensis subscripsi. Ekchehardus Slefwigensis subscripsi. Albericus Cumanus episcopus interfui, et subscripsi. Richolphus Tergestinensis ecclesiae episcopus interfui et subscripsi.

CAPVT XIII.

Litteræ episcopi Herbipolensi quibus confirmat transactionem et iurium permutationem inter se et Henricum regem.

OMnium sanctae Dei ecclesiae fidelium, tam praesentium, quam futurorum, notitiam non latere desideramus, qualiter gloriosissimus rex, HEINRICVS, *diuinæ, ut credimus, admonitionis stimulo compunctus, de praediis, quae Dei gratia hereditarioque iure parentum, in suae possessionis dominium peruenerant, Dei seruitium augere, episcopatum constituendo, desiderans; quo id legitime, rationabiliterque fieri potuisset,* Heinricum, *uenerabilem Wirceburgensis ecclesiae prouisorem, quatenus quendam locum,* Babeberch *nuncupatum, cum pago* Razengeuum *dicto, qui ad suae dioeceseos statum pertinere uidebatur, de suo iure in suum ius ad id perficiendum transfunderet, studiose coepit flagitare.*

Quae, quoniam iustae et rationabiles causae uidebantur, eiusdem augustissimi, et inuictissimi regis petitionibus acquiescens, cum communi cleri sui atque militum,

tum, nec non totius populi consilio et consensu, *praefatum locum cum praedicto pago, tribus parochianis ecclesiis exceptis*, *cum suis adiacentiis, quarum haec sunt nomina*, Wachenrode, Lonerstat, Mülehusen, *omni postmodum remota contradictione*, *suae potestati tradidit. Alterius autem pagi*, *qui* Volcfeld *uocatur*, *in quo praefatus locus situs est*, *partem eidem regi concessit*, *quantum est de Babenberch ad flumen* Vraha; *de* Vraha *in* Ratenzam *flumen*, *et sic iuxta decursum eiusdem fluminis in* * Moin, *et inde ad riuulum* Wichibach; *deinde ad caput eiusdem riuuli*, *sicque qua citissime et proxime perueniri potest ad* Vraha. *Actum in ciuitate* Wirceburgensi, *praesente serenissimo imperatore* HEINRICO, *ea conditione*, *ut decimam in noualibus iam incisis*, *et ad* * *mansum mensuratis cum ueteri decima non commutata*, *Wirceburgensis ecclesia retineat. In noualibus uero posthinc excolendis decimam Babenbergensis ecclesia possideat cum termino commutato.*

* *Moenus.*

* *Mansus seu mansum, fundus, praedium, heredium.*

Cum pago Razengew) Codex Viennensis: *cum pago qui Ratenzgau dicitur.*

In suum ius) consentit codex Viennensis. Apographon Bambergense *ad suum ius.*

Wichibach) codex Viennensis, *Wichenbach*. Apographum Bambergense *Wichebach.*

Ad Vraha) In codice Viennensi subiiciuntur ista. *Et ut haec conditio firma atque inconuulsa permaneat, ipse praesul Henricus roborauit et subscripsit. Actum, &c.*

Non commutata) Codex Viennensis *non commutata*, paulo post. *cum termino commutato.*

CAPVT XIV.

Literae patriarchae Aquileiensis ad Henricum episcopum Wirtzburgensem.

Literae patriarchae Aquileiensis: de quo utro iidem mentib, ubi de Bambergensis ecclesiae dedicatione agitur.

SEd et IOANNES, Aquileiensis patriarcha, opus tam laudabile regis excellentissimi et piam erga Christum deuotionem toto affectu amplectens, F *Heinrico*, episcopo Wirceburgensi, gratulationis plenam scripsit epistolam.

Beatissimo domino et sincera charitate diligendo, Heinrico, *sanctae Wirceburgensis ecclesiae episcopo uenerabili*, Ioannes, *Aquileiensis ecclesiae patriarcha*, *cum omnibus suae dioeceseos episcopis*, *fraternam dilectionem in eo*, *qui prior dilexit nos*, *et tradidit semetipsum pro nobis*, *IESu* G *CHristo*, *domino nostro.*

Licet, *reuerende frater*, *fraternae dilectionis cura nos admoneat*, *ut in omnibus operibus bonis*, *quae conditor humani generis misericorditer ad salutem quotidie disponit*, *immensas gratiarum actiones ipsi agere debeamus*: *quandocunque tamen*, *uel ubicunque ex prouectu sanctae ecclesiae*, *uel eius exaltatione*, *locatione*, *nos aliquid magnifici operis audire contigerit*, *immen-* A *sae deuotionis affectu*, *et spiritualis exultationis effectu*, *illum laudare*, *benedicere et praedicare debemus*, *cuius haec dona sunt et a quo bona cuncta ineffabiliter procedunt. Qui inter innumerabilia sempiternae dignationis sacramenta ea et in suorum cordibus principum dictat*, *quae ad multorum exemplum et salutem profutura procurat.*

B *In quibus unum est*, *quod nuper diuinitus factum*, *maximam mentibus nostris laetitiam generauit. Audiuimus*, *quod dominus noster*, HEINRICVS, *gloriosissimus et inuictissimus rex*, *diuina sibi inspirante gratia*, *ex suis praediis et paterna hereditate*, *in loco*, *qui dicitur* Babenberc, *episcopatum*, *in honore beatissimi* Petri, *apostolorum principis*, *constituerit et*, C *commutatione facta*, *digne et legaliter*, *cum ecclesia uestra*, *partem quandam ex eius dioecesi acquisiuit*: *atque hoc concambium apostolicae sedis priuilegio corroborauit. Quod quidem eximium et laudabile opus*, *et eius dignissimam liberalitatem*, *et uestram charitatem satis egregie praedicabilem commendat*; *cum et suum est*, *per operationem*, *et uestrum sit per dilectionem.*

D *In quo omnipotenti Deo immensas gratias referimus*, *ad cuius inaestimabilem gloriam spectat*, *quod per regem nostrum*, HEINRICVM, *bonum et fidelem ministrum suum*, *fundatissimam pacem omnibus ecclesiis praestat*, *et insuper nouam format ecclesiam*, *per quam et de inimico humani generis in uicinas Slauorum gentes*, *Deo opitulante*, *triumphabit*, *et innumera-* E *bilem familiam per lauacrum regenerationis sibi multiplicabit.*

Nos autem cum omnibus nostrae dioeceseos episcopis hoc diuinum opus in commune laudamus, *atque in eo iuste consentientes et subter conscribentes*, *in perpetuum ualere confirmamus.*

CAPVT XV.

Literae S. Henrici de erecto abs se episcopatu Bambergensi.

HEnricvs, *diuina praeordinante clementia rex*, *omnibus ecclesiae filiis*, *tam futuris*, *quam praesentibus. Saluberrimis sacri eloquij institutionibus erudimur et praemonemur*, *ut temporalia relinquentes bona et terrena postponentes commoda*, *aeterna et sine fine mansura in coelis studeamus adipisci consistoria. Gloria enim praesens fugitiua est et uana*, *dum possidetur*, *nisi in ea aliquid de coelesti aeternitate cogitetur. Sed Dei miseratio humano generi prouidit remedium*, *quando partem coelestis patriae*, *terrenae substantiae fecit esse pretium. Huius ergo nos clementiae non immemores*, *nec ignorantes*, *nos gratuito diuinae mi-*

 se-

serationis respectu, regali dignitate sublimatos, congruum esse ducimus, non solum ecclesias ab antecessoribus nostris constructas ampliare, sed ad maiorem gloriam Dei, nouas aedificare, easque deuotionis nostrae donis gratissimis exaltare.

Matth. V. Hinc etiam liquet supra recitatum diploma ad Othonem II. et ad patrem nostri Henrici pertinere; cum Bambergam iure hereditatis paternae ad se peruenisse scribat.

Quopropter dominicis non surdum auditum praebentes praeceptis, et deificis obtemperando intendentes suasionibus; thesauros diuinae largitatis munificentia nobis collatos, in coelo desideramus reponere, ubi neque fures effodiunt, nec furantur, neque aerugo uel tinea demolitur, ubi et dum omnia nunc congesta recolimus, cor nostrum desiderio et amore saepius uersetur.

Proinde patere uolumus omnium fidelium uniuersitati, quod quendam paternae hereditatis nostrae locum, Babenberc *dictum, in sedem et culmen episcopatus proueximus, et Romanae sedis auctoritate firmatum atque uenerabilis* Henrici, *Wirzburgensis episcopi, consensu et dilectae coniugis nostrae,* Chunegundae, *uoluntate ac pari communique omnium nostri fidelium, tam archiepiscoporum, quam episcoporum, abbatum, nec non et ducum, et comitum consulto decretoque ac totius regni nostri, principumque concordi deuotione laudatum, ad honorem omnipotentis Dei et beatae* MARIAE, *semper uirginis, et sanctorum apostolorum,* Petri *et* Pauli, *nec non sanctorum* Kiliani *et* Georgii, *fundauimus, stabiliuimus et corroborauimus, ut inibi nostrum, parentumque nostrorum, et* OTTONIS tertii *imperatoris, uidelicet antecessoris nostri, celebre habeatur memoriale, et iugis pro omnibus orthodoxis mactetur hostia salutaris.*

Factum regis probatur ab uniuersis principibus regni.

Patroni Bambergenses.

Dona et bona ecclesiae Bamb. a rege oblata.

*Oblatis igitur Deo in eadem dilecta nobis ecclesia, ad honorem et decorem domus Dei, ex metallis lapidibusque preciosis, in uarios usus sanctuarii, uasis seu uestibus aliisque ornamentis ecclesiasticis, contulimus praeterea ad supra dictam sedem episcopalem praedia, ecclesias, uicos, uillas, cum omnibus suis pertinentiis, siue adhaerentiis, uidelicet utriusque sexus mancipiis, areis, aedificiis, terris cultis et incultis, uiis et inuiis, exitibus et reditibus, quaesitis et inquirendis, siluis, sagenis, uenationibus, pratis, pascuis, campis, forestis, *forestariis, cellariis, censibus, aquis, aquarumue decursibus, molendinis, mobilibus et immobilibus et caeteris omnibus, quam rite scribi aut appellari possint, quomodolibet utilitatibus, praesenti nostrae authoritatis edicto statuentes, ut in Deo nobis dilectus saepe dictae sedis episcopus,* Eberhardus, *suique successores liberam dehinc habeant potestatem, eadem praescripta bona, cum omni-*

**Praestariis sic apogr. Bamb.*

Eberhardus primus episcopus Bamberg.

A *bus appendiciis suis tenendi, possidendi, seu in quoslibet usus episcopatus conuertendi; fratribus autem canonicis, Deo ibidem famulantibus, ad quotidiana temporalis uitae subsidia, possessiones, quas tradidimus, nostra imperiali auctoritate proprietatiue possidenda confirmamus, ea uidelicet ratione, ut praefati canonici, et*

B *eorum per successionem praepositi, liberam dehinc, cum ipsorum canonicorum consensu et consilio, potestatem habeant in meliores usus commutandi, augmentandi et ad utilitatem suam quoquomodo redigendi; quatenus et ipsi, nostri benigne memores apud Deum, ac dilectissimae coniugis nostrae atque consortis regni,* Cunegundae, *pa-*

C *rentumque nostrorum uersa uice beneficiis nostris pia atque assidua intercessione respondeant.*

Si quis autem, quod absit, huius nostrae munificentiam donationis, atque institutum apostolicae sedis, et tot uenerabilium patrum auctoritate firmatum destruere, seu uiolare tentauerit, in die iudicii coram

D *oculis Dei tormento inexstinguibili aeternaliter luat. Quod ne eueniat; sed haec traditio atque decretum ab omnibus perpetualiter inuiolabilis permaneat, hanc chartam inde conscriptam manu propria roborantes sigilli nostri impressione insigniri iussimus.*

E EXstat haec S. Henrici constitutio etiam in codice Viennensi; at nonnullis omissis. Illa insuper; *contulimus praeterea, &c.* longe aliter in dicto exemplari leguntur, quam in nostro. Id ut uideas, en tibi codicis Viennensis uerba. *Proinde nouerit omnium nostri fidelium tam praesens aetas, quam et successiua posteritas; quia nos nostrae quendam proprietatis locum Chuigeshoff dictum ad eandem supradictam episcopalem sedem, una cum omnibus eius pertinentiis, siue adhaerentiis uidelicet uicis, uillis, ecclesiis, seruis et ancillis, areis, aedificiis, terris cultis et incultis, uiis et inuiis, exitibus*

F *et reditibus, quaesitis uel inquirendis, saginis, uenationibus, aquis et piscationibus, rebus mobilibus et immobilibus, ac caeteris omnibus, quae rite scribi aut appellari possunt, qualibet modo utilitatibus hac nostrae auctoritatis praeceptali pagina, prout firmius possumus, donamus atque proprietamus, omnium contradictione remota, praecipientes, ut nobis in Deo dilectus saepe dictae sedis episcopus Eberhardus, suique successores, liberam dehinc habeant potestatem, eundem praescriptum locum cum omnibus appendiciis suis tenendi, possidendi, seu quidquid sibi libeat, modis omnibus, in usum episcopatus inde fa-*

G *ciendi.* Quod ergo in nostro exemplari uniuersim de omnibus praediis et locis episcopatui donatis S. Henricus sancit; id codex Viennensis refert duntaxat ad donationem loci illius, qui Künigeshoff appellatur.

Sagenis) Apographum Bambergense *Segenis.* Codex Viennensis diserte: *saginis,* quo denotari uidetur ius porcos in syluas agendi, *saginae* caussa; ut fieri solet, ubi glandiferarum arborum copia.

CA-

CAPVT XVI.

Literae, quibus Clemens II. papa, ecclesiae Bambergensis priuilegia et immunitates confirmauit.

NEc uero solummodo in uita, superstite adhuc rege gloriosissimo, sed magis etiam post transitum eius de morte ad uitam, felix ipsius plantatio, Babenbergensis uidelicet ecclesia, diuinae gratiae imbribus irrigata, de die in diem accepit incrementum, saepe numero a sancta specialique matre sua, Romana ecclesia, uberibus piae consolationis potata ac satiata, regum quoque succedentium auctoritate uel priuilegiis, nobiliter ac firmiter in perpetuum sublimata. Denique * *Swidegerus* sanctus, Babenbergensis episcopus, quem HEINRICVS, rex tertius, tribus inuasoribus apostolicae sedis digne et iuste explosis, catholicum et legitimum papam constituens, * CLEMENTEM II. appellauit, ipseque et uxor eius *Agnes* in die sancto dominici natalis, imperialem benedictionem ab illo accepit; quanto amore primae cathedrae suae locum dilexerit, missis eidem a sede apostolica huiusmodi priuilegiis, satis ostendit.

** Swidegerus, secundus episcop. Bamb. ut scribit Hermannus.*

** Factum est hoc anno domini 1046. Lege Baron. hoc anno et sequenti.*

Literae Clem. II. papae, antea episcopi Bambergensis.

CLEMENS, *episcopus, seruus seruorum Dei, sacratissimae nostrae* Babenbergensi *ecclesiae in filiis et filiabus eius, clero uidelicet ac populo, perpetuam in domino salutem.*

Dispensatio seculorum uenit de principe coelorum, qui antequam secula efficerentur, praesciuit, qualiter disponerentur: inde fit, ut non possit non impleri, quod ab aeterno illius oculo potuit praeuideri. Tanti numinis nutus te, suam charissimam filiam, Babenberc, *nobis in sponsam legitimam desponsauit, et arte regere, quantum in nobis fuit, sua propitiatione donauit. Certe nulli marito circa uxorem fides purior et amor ardentior, quam circa te nobis. Nec unquam uel in mentem uenit, te destituere et alii adhaerere. Sed nescio, quo diuino consilio actum est, ut matri tuae omniumque ecclesiarum consociarer, et aliquantum, tamen non omnino, a te separarer. Ecce enim, cum illud caput mundi, illa Romana * sedes haeretico morbo laboraret, et charissimi filii nostri, domini* HEINRICI, *imperatoris augusti, praesentia ad hoc inuigilaret, ad hoc instaret, ut huiusmodi aegritudinem propulsaret, * explosis tribus illis, quibus idem nomen papatus rapina dederat, inter tot agmina sanctorum, qui aderant, patrum, dignatio coelestis gratiae nostram indignissimam mediocritatem cunctis nisibus refragantem, uoluit eligi, et altissimi apostolorum principis uice fungi.*

Alloquitur ipsam Bamb. ecclesiam.

** Dicit hoc propter Simoniacos, qui sedem illam inuadebant, et uiolenter occupabant.*

** Benedicto IX. Siluestro III. et Gregorio VI. Hoc quomodo intelligendum sit, disces ex Bar. An. 1046.*

A *Auulsum me tunc a suo gratissimo latere, sponsa dulcissima, quis dolor apprehenderit, quis moeror confecerit, * quo pacto exprimam, nescio, cum nobis omnem modum uideretur transgredi. Plus honoris est, plus decoris, plus, inquam, uirium matri, quam filiae, utpote cui omne genu terrestrium flectitur: pro cuius arbitrio ianua coeli aperitur et clauditur; aduersus* B *quam nec portae praeualent inferorum. Non tamen tantae dominationis cupido ostio nostrae mentis irrepsit, cordisque ceruicem libenter inflexit. Satis nobis erat tecum: actiuam bene; contemplatiuam quoquo modo ducebamus uitam: praesertim cum perfectus amor nec speciem alterius unquam, nec intueretur opulentiam. Testem inuocamus aciem diuinam, non* C *commentari nos apologiam. Illa enim secreta cordis rimatur, cui nulla nox obtenebratur. Pro teste quoque utimur ipsa conscientia, ubi sua est solitudo continua. Interiorem pupillam nec terrarum spaciositas, nec tot retundunt opposita; quin amicam meam, sororem meam, sponsam meam, diligentiori cura circumspiciam et undique munitam faciam. Concessum nobis est di-* D *uinitus, non ex nostris meritis, ut iam diximus, ius illud apostolicum, quo et coelis imperatur et terris. Vnde dignum duximus et accommodum decreuimus, ut de profectu nostro tu quoque proficias et inde tibi amplius consulas, unde nobis illa potestas ampliatur.*

** ubi etiam Gregorium excusat, et uirum sanctum fuisse monstrat. Lege eundem An. 1044.*

** Con. Vien. quo nescio pacto liceat exprimi.*

Piissimae recordationis dominus HEIN- E RICVS, *imperator augustus, te fundauit, te erexit, te etiam in altum culmen euexit. Quo supplice, inexpugnabili muro et propugnaculis apostoli muniminis aduersus omnes impias manus praeualentes bene circumuallata es, per praedecessores nostros,* IOANNEM *scilicet * XIV. papam, et* BENEDICTVM. *Quod etiam idem nos facere cupientes, ut triplici tuitione circum-* F *cincta, per uirtutem S. Trinitatis nihil unquam patiaris laesionis, nihil unquam ab aliquo molestationis, secura semper et quieta manens in filiis et filiabus tuis, semper Deo deuote seruiens, deuote obediens, secura semper et quieta manens: statuimus per hoc nostri magisterii priuilegium, ut de bonis illis omnibus, quae tibi, sponsa charissima, uirgo castissima, ecclesia speciosissima* Babenberc, *summa liberalitas eius-* G *dem orthodoxi imperatoris, de summa deuotione procedens, pio affectu contulit, et nominetenus illa per concambium conuenientissimum et acceptissimum, a* Wirceburgensi *et* Eistetensi, *episcopis, canonico et rationabili iudicio permutauit, uel quorumcunque post eum fidelium religiosa pietas obtulit et oblatura est, usque in perpetuum; siue sint mobilia, siue immobilia, nullus imperator, nullus rex, dux, marchio, comes, uicecomes, praeterea non archie-* pi-

** Est Ioan. XIX. Et Benedictus IIX.*

piscopus, non episcopus, non abbas, nec ulla hominum persona, audeat, tentet, praesumat quidquam, uel uiolentia, uel fraude, uel furto, detrahere, minuere, mutilare.

Quod, si quis diabolico instinctu pulsatus, crudeli temeritate admittere non perhorruerit et admissum citius emendare neglexerit, huiusmodi hominem, quicunque sit, de communione sacrosancti corporis et sanguinis domini nostri IEsu CHristi, et a participio totius christianitatis non solum excludimus, sed etiam propulsamus: quin etiam apostolici anathematis acutissima lancea eum transuerberamus, ut, pro malefactis male perditus mortem gemat aeternam, associatus in gehenna inferioris inferni daemonum principi, mortis inuentori, et etiam Iudae sacrilego et proditori, undique circumcinctus draconibus tartareis, in ultionem saeuientibus; nec in ultimo tremendi diei iudicio ad uitam resurgat: sed crudelissimum corpus resumens duplici contritione conteratur, infelicissimo et miserrimo genere uiuendi, mortem quaerens, et non inueniens.

Qui uero pio intuitu proprias manus ab huiusmodi temeritate subtraxerit et, si ita res exegerit, aduersum omnes insurgentes et quidquam auferre conantes, ea bona defenderit, ad tuum tuorumque opus, sanctissima Babenberch; illa scilicet, ut praedictum est, quae tibi collata sunt, uel de caetero in aeternum tibi conferenda sunt, talis ab illo benedicatur, qui super Cherubim sedet, et glorietur, pro eo, quod hoc nostrae apostolicae auctoritatis priuilegium studuit obseruare illaesum suoque robore solidatum: quod nimirum consilio, et uoluntate, nec non alacri promptoque animo charissimi filii nostri, iam superius memorati* domini HEINRICI, imperatoris augusti, de nostra apostolica sede tibi transmissum eidem gratulare. Etenim ut te plantauit conditor tuus ille primus, HEINRICUS, caesar augustus; sic est hic secundus uestigia eius secutus, et ut pari nomine, parique dignitate, sic pari deuotione te rigauit, tibi incrementum dedit, et adhuc dum usque uixerit, Deo miserante et inspirante, dabit. In quo te, dulcissima sponsa, optamus in secula seculorum crescere, pollere, uigere, dicentes: Bene ualete.

*Loquitur de Henrico II, imp. et rege III. huius nominis.

CAPUT XVII.

Leonis IX. diploma de priuilegiis ecclesiae Bambergensis.

POst huius piae memoriae * CLEMENTIS felicem excessum, cum DAMASUS, papa, qui et *Poppo*, Brixiensis prius episcopus, sedisset triginta tantum dies, Leo IX. qui et Bruno, a supra dicto HEINRICO tertio imperatore electus, et centesimus quinquagesimus secundus papa constitutus, in signum benignitatis, quam erga Babenbergensem locum habuit, *Hartuuico III.* episcopo pallium direxit ab apostolica sede, scribens ei epistolam in haec uerba:

*Mortuus est Clemens II. papa anno 1047. VII. Id. Octob. mense nono a pontificatu inito.

*Vide Bar. 1048.

LEO, *episcopus, seruus seruorum Dei.* Hartuuico, *Babenbergensis ecclesiae uenerabili episcopo, perpetuam in domino IEsu Christo salutem. Si pastores ouium solem geluque pro gregis sui custodia, die ac nocte ferre contenti sunt et, ut ne qua ex eis aut errando pereat, aut ferinis laniata morsibus rapiatur, oculis semper uigilantibus circumspectant: quanto sudore, quantaque debemus peruigiles esse diligentia, nos, qui pastores animarum dicimur? Attendamus et susceptum officium exhibere, erga custodiam dominicarum ouium, non cessemus, ne in die diuini examinis, pro desidia nostra, ante summum pastorem negligentiae reatus nos excruciet, unde modo honoris reuerentia sublimiores inter caeteros iudicamur.*

Breue Leonis IX. ad episc. Bamberg.

Ad missarum itaque solennia celebranda, fraternitati tuae pallium transmittimus, quod antecessoribus tuis nunquam ante concessum, modo tibi primo concedimus, rogatu dilectissimi filii nostri imperatoris, HEINRICI, *et pro ueneratione antecessoris tui, piae memoriae, domini papae* CLEMENTIS, *et pro memoria* HEINRICI, *imperatoris primi, praefatae ecclesiae constructoris benignissimi. Quo tibi ter in anno uti permittimus, salua auctoritate dominae metropolitanae, Moguntinae ecclesiae, scilicet in die S.* resurrectionis, *et in natalitiis apostolorum* Petri *et* Pauli, *et in solennitate* S. Dionysii, *eo quod tunc anniuersarius dies celebratur domini papae* Clementis, *supra memorati, hancque diem sanctam apostolica auctoritate statuimus celebrem esse per totum episcopatum.*

Pallium transmittitur episcopo Bamberg. a Leone IX.; Hartuicus episcopus Bamb. primus pallio donatur. Quoties episc. Bamb. pallio quotannis uti possit.

Cuius quoniam indumenti honor modestia actuum in ueritate seruandus est, hortamur, ut ei morum tuorum ornamenta conueniant: quatenus auctore Deo, recte utrobique possis esse conspicuus. Itaque uita tua filiis tuis sit regula. In ipsa, si qua tortitudo illis iniecta est, dirigatur: in eo, quod imitentur, aspiciant; in ipsa consideranda semper proficiant: ut tuum, post DEUM, *uideatur esse, quod bene uixerint. Cor ergo tuum neque prospera, quae temporaliter blandiuntur, extollant, neque aduersa deiiciant, sed quidquid illud fuerit, uirtute patientiae deuincatur. Nullum apud te locum odia, nullum fauor indiscretus, inueniat. Misericordem te, prout uirtus patitur, pauperibus exhibeto. Oppressis defensio tua subueniat, opprimentibus moderata erectio contradicat. Nullius faciem contra iustitiam accipias, nullum querentem iusta despicias. Custodia in te aequitatis excellat, ut nec diuitem po-*

Quid pallium ab episcopo postulet.

potentia sua aliquid apud te extra uiam suadeat rationis audire; neque pauperem de se sua faciat humilitas desperare, quatenus, DEO miserante, possis talis existere, qualem sacra lectio praecipit dicens: oportet episcopum irreprehensibilem esse. *Sed his omnibus salubriter uti poteris, si magistram charitatem habueris. Quam qui secutus fuerit, a recto aliquando tramite non recedit.*

1. Tim. 3.

Ecce, frater charissime, inter multa alia ista sacerdotii, ista sunt pallii. Quae si studiose seruaueris, quod te foris accepisse ostenderis, intus habebis. Sancta Trinitas fraternitatem uestram gratia suae protectionis circumdet, atque ita in itineris sui uia nos dirigat, ut post huius uitae amaritudinem ad aeternam dulcedinem peruenire mereamur. Data III, Nonas Ianuarii, anno domini Leonis, *papae IX. indictione sexta.*

CVius quoniam indumenti) Codex Viennensis. *Cuius quomodo indumenti honor modesta actuum uiuacitate seruandus est.*

Data III. Nonas Ianuarii) In codice Viennensi additur, *Per manum F. diaconi, sanctae Romanae ecclesiae bibliothecarii et cancellarii, uice domini H, archicancellarii et Coloniensis archiepiscopi, anno Leonis papae Noni IV Indictione VI.* Porro litera F. significatur *Fridericus.* Litera H. *Heribertus.* Post istas literas Leonis IX. subiicitur in codice Viennensi sequens diploma, quod hic annectere uisum, quandoquidem ad res Bambergenses pertinet.

Notum sit omnibus Christi fidelibus, tam posteris quam modernis, qualiter Fridericus, rogatu domini sui Guntheri V. sanctae Babenbergensis ecclesiae episcopi; allodium quoddam, Haga, quod idem praenominatus episcopus, antea per manum aduocati sui, in eiusdem Friderici legauerat, cum omnibus ad ea loca pertinentibus, hoc est, quidquid supradictus episcopus praedii inter duos fluuios, uidelicet Vsiam, quam nos uulgariter Eusam dicimus, et Ibisam habuerat, ad altare S. Petri maioris monasterii in Babenberg legauit, pro remedio animae eiusdem praenominati episcopi Guntheri, nec non patris et matris. Legauit etiam ministeriales ad idem praedium pertinentes ad supradictum altare S. Petri in Babenberg, eo deinceps sibi suisque posteris retento iure, quod ueri ministeriales habent eiusdem ecclesiae, quod et infra scriptum est.

Haec est institia Babenbergensium ministerialium. Si quem ex his dominus suus accusauerit, de quacunque re, licet illi iuramento se cum suis coaequalibus absoluere; exceptis tribus: hoc est, si in uitam domini sui, aut in cameram eius consilium habuisse, arguitur, aut in munitiones eius. Caeteris uero hominibus, de quacunque obiectione, absque aduocato, cum suis coaequalibus, iuramento se poterit absoluere. Et caeteris hominibus non plus debent, quam septem personas, suis uero sociis duodecim. Si occisus fuerit, recompensatio eius, decem librae sunt, quae ad alios non pertinent, nisi ad cognatos occisi. Si beneficium ab episcopo non habuerit, et repraesentauerit se in eius ministerio, et beneficium non potuerit obtinere, cui uult, militet, non beneficiarius, sed libere. Si absque liberis obierit, et uxorem praegnantem habuerit, exspectetur, dum pariat. Et, si masculus fuerit, ille habeat beneficium patris. Si non; proximus agnatus defuncti loricam suam, uel equum, quem meliorem habuerit, domino suo offerat, et beneficium cognati sui accipiat. In expeditionem iturus ex suo sumptu ad dominum ueniat: deinceps ex eius impensa alatur. Si expeditio in Italia est, dominus per singulas loricas unum equum det, et tres libras. Si uero alio: duo ex illis tertio dent impensas, beneficium habentes a domino suo non constringantur, nisi ad quinque ministeria, hoc est, ut aut dapiferi sint, aut pincernae, aut cubicularii, aut marschalci, aut uenatores.

Legauit et praenominatus Fridericus aliud praedium, inter Trimam et Vsiam situm, quod item praenominatus episcopus Guntherus illi per manum aduocati sui legauerat, cum utriusque sexus mancipiis ad supradictum altare S. Petri maioris monasterii in Babenberg, pro remedio animae eiusdem Guntheri episcopi, nec non patris et matris eius. Harum ergo traditionum testes per aurem tracti sunt: palatinus comes Chouno, et filius eius N. et caeteri.

CAPVT XIIX.

Aduentus Leonis IX. in Germaniam. Confirmantur ab eodem ecclesiae Bambergensis priuilegia.

IDem quoque praesul apostolicus, inuitante HEINRICO imperatore, Teutonicas partes adiens, *Ratisbonam* uenit, sanctumque *Wolfgangum*, eiusdem urbis episcopum, de tumulo leuauit; inde *Babenberc* cum ipso imperatore transiens, priuilegia eiusdem loci a cancellario suo *Friderico*, qui sibi postea successit, perspici et coram imperatore populoque pronunciari mandauit, et sua auctoritate illa confirmauit. Cuius nimirum confirmationis descriptio in hunc modum se habet.

Leo IX. Bambergae conciouatur ad populum.

LEO, *episcopus, seruus seruorum Dei,* Hartuuico, *Babenbergensi episcopo, sibique canonice in sede episcopatus successuris, in perpetuum, aeternam in domino salutem. Cum exigente cura pastorali totius sanctae ecclesiae Dei, nobis Dei prouidentia commissae, in partes Germaniae uenissemus, quae orientali Franciae adiacent, prece dilectissimi filii nostri* HEINRICI, *secundi imperatoris et tertii regis, ac supra fati dilectissimi confratris nostri episcopi,* Hartuuici, *Babenberc uenimus, et in die natalis beati Lucae, euangelistae, inter missarum solennia, cum uerbum Dei haberemus ad populum, praesente nominato charissimo filio,* HEINRICO, *et episcopis quamplurimis astantibus, etiam laicis et diuersis potestatibus saeculi, relecta sunt praedecessorum nostrorum priuilegia, quibus idem locus fundatus, et corroboratus est, auctoritate Romana sanctae sedis apostolicae; relecta est ibi et conscriptio et confirmatio Wirzeburgensis* HEINRICI *episcopi, quae praedictam Babenbergensem ecclesiam* banno episcopali *et episcopii termino, accepta placita* com-

T

commutatione firmauit; quae sic acta est.

Dum HEINRICVS, *in imperio primus, in regno secundus, diuini ignis amore succensus, de praediis, quae Dei gratia, hereditario iure in suae possessionis dominium peruenerant, Dei seruitium augere, construendo episcopatum atque ordinando, desideraret, quo id legitime rationabiliterque fieri potuisset,* HEINRICVM, *uenerabilem Wirzeburgensis ecclesiae prouisorem, quatenus praedictum locum* Babenberc *nuncupatum, cum pago* Ratenzgaue, *quod dicitur, qui ad suae dioeceseos statum pertinere uidebatur, de suo iure in eius ius, ad id perficiendum, transfunderet, studiose coepit flagitare.* Vide cap. 13. *Qui, quoniam iustae et rationabiles causae uidebantur, eiusdem inuictissimi regis petitionibus acquiescens, cum communi cleri sui atque militum, nec non totius populi consilio et consensu, praefatum locum, cum praedicto pago, tribus parochianis ecclesiis, cum suis adiacentiis, exceptis, quarum nomina sunt haec;* Wachenrode, Lonerstat, Mülhusen, *omni postmodum remota contradictione, suae potestati tradidit. Alterius autem pagi, qui* Volcuelt *nominatur, in quo praefatus locus situs est, partem eidem regi concessit, quantum est de* Babenberc *usque ad flumen* Vraha, *de Vraha in* Ratenzam *flumen, et sic iuxta decursum eiusdem fluminis in* Moin, *et inde ad riuulum* Wichibach: *deinde ad caput eiusdem riuuli, sicque qua citissime ac proxime perueniri potest ad* Vraha. *Et ut haec traditio firma, et inconuulsa permaneret, ipse praedictus praesul,* HEINRICVS, *cum canonicis suis corroborauit et subscripsit.*

Qua subscriptione relecta, cum iuxta uotum omnium, quia semper iustis operibus fauorem debemus, et nos praedictum uenerabilem locum apostolica auctoritate uellemus corroborare, ipse praenominatus eiusdem loci episcopus, Hartuuicus, *proclamationem suam fecit; quia locus suus a clericis,* Adalberonis, *Wirceburgensis episcopi, temeraria praesumptione inuasus esset. Quod nos, quia* (*utrique apogr. Bamb.*) *episcopi praesentes aderant, inter quos causa stabat, ibidem uolentes discutere,* Adalberoni *episcopo, a quo iniuria illata erat, deliberationem fecimus, ut obiectionem hanc, si posset, refelleret; si non; iustitiae satisfaceret. Tum ille, inito cum suis omnibus, qui aderant, clericis et laicis, consilio, regrediens ad ambonem, de illata iniuria se cum satisfactione excusauit et de omnibus, quae ad bannum et episcopalem iustitiam et potestatem Babenbergensis ecclesiae Christi pertinerent, ex tunc et deinceps renunciauit, exceptis his causis, quas de bonis utriusque episcopii, ipsi inter se episcopi possent legaliter definire.*

A *Verum nos, sicut semper de profectu gaudemus fidelium, et iustis operibus debemus augmentum, eundem* Babenberc *locum, ab antecessoribus nostris corroboratum, apostolica authoritate, uiua uoce corroborauimus, et eandem corroborationem nunc etiam literis signauimus, ut eundem locum et omnia, quae ibidem Deo, sanctoque* Petro, *a felicis memoriae* HEINRI- B CO, *secundo rege et primo imperatore, tradita sunt et quae in posterum iure acquiri possunt; uel iuste acquisita sunt, praedia, mancipia, aurum, argentum, pallia, uasa, ornamenta et alia utensilia, nemo audeat in perpetuum surripere, auferre, aut commutare, nisi ad utilitatem eiusdem ecclesiae. Sed episcopus eiusdem loci, uel qui in perpetuum eiusdem fuerint* C *successores, secura eas possideant tranquillitate, ac liberam habeant potestatem, aut dominationem, omnes res et proprietates eius loci ordinare atque componere uel augmentare: dissipare uero atque confundere, nullam habeant inde potestatem aut dominationem.*

Insuper pro nostra auctoritate sancimus, ut in terminis eiusdem ecclesiae nulla D *sit infestatio tyrannorum, uel aliorum quorumlibet hominum prauorum, siue sint in ciuitate ipsa* Babenberc, *siue in castellis, uillis, seruis, ancillis, tributariis, decimis, forestis, siluis, uenationibus, piscationibus, molendinis, campis, pratis, pascuis, agris cultis et incultis, aut quidquid modo illuc pertinet, aut in futurum iuste acquiri poterit, per nostrae apostolicae auctoritatis* E *priuilegium corroboratum, in secura permaneat quiete. Nullus ibi comes aut iudex, placitum seu districtionem aliquam facere, uel tenere audeat, nisi quam per concessionem gloriosissimi imperatoris secundi,* HEINRICI, *uel successorum eius, episcopus eiusdem loci deliberauerit; nulla in aliqua dignitate posita magna, paruaque persona per uiolentiam irruat. Sit* F *ille episcopatus liber, Romano tantum mundeburdio subditus: quatenus episcopus liberius et delectabilius cum clericis suis seruitio Dei possit insistere, et* HEINRICI *quoque, charissimi filii nostri, secundi imperatoris atque omnium, quibus debitores sunt, memoriam iugiter habere. Sed tamen idem episcopus suo metropolitano episcopo Moguntino, in canonicis cau-* G *sis, tantummodo sit subiectus et obediens.*

Deliberatis igitur, sancitis ac corroboratis omnibus supra dictis rebus, eidem sancto loco placuit addendum insigne honoris ecclesiastici, a nostra apostolica auctoritate; ducti amore et reuerentia CLEMENTIS, *piae memoriae, praedecessoris nostri, quem Deus miro * dispensationis ordine, a praelatione huius loci ad sanctae Romanae, catholicae et apostolicae ecclesiae apicem dignatus est auertere, et mirabi-*

* Dispositionis.

bilibus e Romanis finibus defunctum corpus eius reducere: uolens hanc ecclesiam, ut aestimamus, quasi nouam, tanto decoratam esse patrono et Romanam contentam, et sufficienter praeteritis et futuris patribus manere ornatam: quin etiam amore, et desiderio fratrum, qui nos in suis recepere ecclesiasticis stipendiis et quotidianis, unum nostra * uicissitudine regere fratrem, mitras gestare concedimus licentiam, ea scilicet ratione, ut ab episcopo prouideantur digniores et honestiores presbyteri et diaconi, qui bonis moribus, uel maturis aetatibus, uel etiam praelationibus ipsius loci emineant, his uidelicet diebus; in natali domini et saluatoris nostri IEsu Christi, et in coena domini, et in sabbatho sancto, et in die gloriosae resurrectionis eiusdem, et sancta pentecoste, et in die S. Georgii, et in die SS. Petri et Pauli, et assumptionis beatissimae MARIAE, et S. Dionysii, pro reuerentia nostri praelibati praedecessoris domni CLEMENTIS papae, cuius anniuersarius dies tunc ab eisdem fratribus agitur: et in anniuersario die domni HEINRICI imperatoris, eiusdem loci uenerabilis constructoris. His uero concedimus hanc dignitatem, qui tantum specialiter excubant, uel deseruiunt apud praedicti praedecessoris nostri sepulchrum. Contentos tamen his sancimus diebus fore, nec ultra a quoquam temere usurpari; ne honor proprius apostolicae sedis uilescat.

* Nostra uice.

Haec uero omnia supra dicta obseruari et custodiri in perpetuum, nostra apostolica auctoritate decernimus, confirmamus et roboramus. Qui uero, quod absit, huius nostri priuilegii temerarius transgressor exstiterit, Dei et beatissimae MARIAE et beatorum Petri et Pauli, omniumque sanctorum* aeterna maledictione maledicatur, et perpetui anathematis uinculis innodetur, nisi digna satisfactione resipuerit, et canonice satisfecerit. Qui uero pio corde huius obseruator priuilegii exstiterit, Dei omnipotentis et almae MARIAE, et beatorum apostolorum Petri et Pauli benedictione ditatus, aeterni regni particeps fieri mereatur. Data per manus Friderici, diaconi, bibliothecarii et cancellarii sanctae Romanae catholicae et apostolicae ecclesiae, anno dominicae incarnationis M. LIII. anno uero pontificatus domini Leonis noni papae IV.

* Et nostra Apogr. Bamb.

Qui sibi postea successit) Fridericus cancellarius pontificatum adeptus, Stephani X. nomen tulit: Non tamen immediate successit Leoni IX. sed interiecto Victore II.

Quin etiam amore.) Hunc locum ita emendauimus ex codice Donauuerdano. Nam in Rebdorffensi et apographo Bambergensi plane deprauatus erat, licet neque iam mendo prorsus carere uideatur.

CAPUT XIX.

Henrici imperatoris II. regis III. constitutio, qua ecclesiae Bambergensis priuilegia confirmantur.

NEc minus ipse rex praefatus *Heinricus III.* * *Chunradi*, imperatoris filius, dudum, patre uiuente, rex constitutus, ordinationis suae anno XII. regni autem * primo, ad confirmandum Babenbergense episcopium, priuilegium, quod subiunctum est, scribi iussit, superstite adhuc *Eberhardo*, primo eiusdem sedis episcopo.

* Salici, cuius uitam, quae nuper prodiit, conscripsit Wippo.
* Erat hic annus domini 1039. quo Conradus imp. obiit. Vide Baron.

HEINRICUS, *Dei fauente clementia, rex. In examine Dei cuncta conspicientis aequale meritum credimus fore, dantis et corroborantis. Credimus etiam ad regalem nostram maiestatem pertinere, totius regni curas, praecipueque omnium sanctarum Dei ecclesiarum commoda considerare, et omnia eis aduersantia sub omni festinatione abolere, ne uel graui incommoditate uilescant, uel qualibet, pro nostra culpa, orta occasione, a pristino cultu et religione recedant: quatenus dum haec pro amore, pariterque timore Dei fideliter peragimus, illorum, qui haec pio affectu, Deo contulerunt, meritis et gloria communicemus.*

Proinde, omnibus in Christo fidelibus, scilicet tam futuris, quam praesentibus, notum esse uolumus, qualiter ob hanc spem, per interuentum dilectissimae matris nostrae Giselae, *imperatricis augustae, pro amore etiam dilecti fidelisque nostri* Eberhardi, *primi sanctae Babenbergensis ecclesiae episcopi, eundem locum a Diuo imperatore,* HEINRICO *secundo, pro sua suorumque anima, in episcopatum, diuina inspirante clementia, perfectae fidei charitatisque deuotione, in honore principis apostolorum,* Petri et S. Georgii *martyris sublimatum; consensu fidelium nostrorum sancimus et, omni contradictione remota, regalis nostrae maiestatis auctoritate corroboramus, omnes etiam res mobiles et immobiles eiusdem sanctae Dei ecclesiae, quas ipse diuus imperator, pro ardore caelestis patriae, ibidem larga manu contulit, ea ratione confirmamus, ut fidelis noster* Eberhardus, *eiusdem loci primus episcopus, eiusque in perpetuum successores, secura eas tranquillitate possideant, et liberam potestatem habeant, et res, et proprietates eiusdem ecclesiae, cum consensu clerici et populi, ordinare, componere,* * *et augmentare.*

* Commutare, apogr. Bamb.

Nostra quoque auctoritate sancimus, ut in abbatiis, monasteriis, comitatibus, foris, mercatibus, monetis, naulis, teloniis, ca-

castellis, uillis, uicis, areis, seruis, ancillis, tributariis, decimis, forestibus, siluis, uenationibus, piscationibus, molendinis, aquis, aquarumue decursibus, campis, pratis, piscinis, terris cultis et incultis, libris, argento et auro, gemmis, uasis, ornamentis, uel aliquibus utensilibus, in cultum et religionem Dei ibidem collatis, et in omnibus terminis rebusque eiusdem ecclesiae, aut quidquid ad praesens illuc pertinet, uel ex his amplificare potest: nulla sit infestatio tyrannorum, nulla potestas irruat ibi per uiolentiam; nullus ibi comes, aut iudex legem facere praesumat, praeter episcopum eiusdem loci, omnisque possessio Deo famulantium ibi pro emunitate habeatur. Sit ille episcopatus liber, et ab omni extranea et iniqua securus potestate: quatenus ibidem Deo famulantes, et primi constructoris memoriam digne celebrare, nosque fautores et corroboratores possint et uelint Deo precibus suis commendare. Et ut haec nostrae auctoritatis traditio firma et inconuulsa permaneat, hoc priuilegium inde conscriptum manu propria corroborantes, sigilli nostri impressione iussimus insigniri.*

* *Emunitas, aliquando munitat, et mundat ab immunitate corrupta uoce.*

Haec nos de fundatione, uel confirmatione sanctae Babenbergensis ecclesiae, accepta occasione, dixisse sufficiant, nunc ad coeptam narrationem, de gestis beati uiri, animum stylumque uertamus.

Wippo in uita Conradi Salici eximiam laudem huic Heinrico tribuit. Agens enim de Conrado, quomodo poenitentia ductus fuerit, quod ob inuestituras pecuniam accipere soleret; cum proposito inposterum e tali acceptione abstinendi; de Henrico subiungit: ***Sed filius eius tertius Henricus, qui postea rex et augustus effectus est, optime ac sine omni scrupulo patrium uotum expiauit, in omni uita sua pro omnibus dignitatibus ecclesiasticis unius oboli precium non dicitur adhuc accepisse.*** **Exstat in codice Viennensi inter Bambergensi ecclesiae concessa diplomata, aliud huius imperatoris, quod adscribere placet; ut uideant sectarii, quam Romanis imperatoribus nihil cum Lutherano et Caluiniano spiritu commune fuerit.**

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, Henricus diuina fauente clementia Romanorum imperator augustus. Scimus, ac perfecte rognoscimus sublimationem ecclesiarum profectum parere animarum, quia dum terrenis coelestia, temporalibus sempiterna comparamus, coelestem ac sempiternam requiem animabus nostris praeparamus. Vnde nouerint omnes Christi nostrique fideles, tam futuri, quam praesentes, qualiter illa spe inducti donauimus pro remedio animae nostrae, dilectaeque coniugis nostrae, scilicet Agnetis, nostraeque prolis Henrici, seu parentum nostrorum, pro pace et stabilitate regni, decimum mansum, rectamque fructuum decimationem totius regionis, in finibus Vngarorum, gladio ab hostibus acquisitae, in pago Osterriche, ad altare S. MARIAE in Heimenburc, et tertiam partem utilitatis, ullo modo de eadem urbe prouenientis, cum omnibus pertinentiis et utilitatibus; ea uidelicet ratione, ut praepositus fratrum inibi Deo seruientium liberam dehinc habeat potestatem possidendi, precariandi, commutandi, seu, quidquid libet, ad utilitatem praesatae ecclesiae inde faciendi. Et ut haec nostrae traditionis auctoritas stabilis et inconcussa permaneat, hanc chartam inde conscriptam sigilli nostri impressione, et propriae manus confirmatione iussimus insigniri.

CAPVT XX.

Maleuolentia et inuidia Brunonis fratris in S. Henricum.

Regis autem frater erat * *Bruno*, Augustensis sedis episcopus, qui felicibus fratris actibus inuidens, multas ei aduersitatum iniurias, in quantum potuit, inferebat: et ubi per se non poterat, inferentibus se adiungebat, uel alios ad inferendas exhortando stimulos eis prauae incitationis subdebat. Cui frater non solum talionem non reddidit, uerum etiam instructus fraterna dilectione, omnia dissimulando et patienter sustinendo, illum in bono uincere satagebat.

* *Bruno frater S. Henrici, episc. Augustanus, de cuius cum fratre simultatibus Ditm. lib. V. et VI.*

Patientia Henrici in iniuriis tolerandis.

CAPVT XXI.

Liberalitas S. Henrici. Eiusdem Zelotypia. S. Cunegundis innocentiam suam probat.

Qvanta eius munificentia, quanta erga DEum liberalitas exstiterit, tam in illa Babenbergensi ecclesia, quam in aliis compluribus locis, manifestis operum declaratur indiciis. SOLVM quippe DEVM sibi elegit heredem, quatenus et ipse in consortium aeternae hereditatis eum assumere dignaretur. Liberos etenim secundum carnem nec habebat, nec exspectabat, quandoquidem eam, quam pro coniuge habere uidebatur, *Chunegundam*, nunquam cognouisse comprobatum est. Qualiter autem innotuerit, ad communem aedificationem, praetereundum non est, ut et castimoniae erudiamur exemplis, et diuinorum secretorum admiratione moueamur, intelligentes, quemadmodum *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Tantis namque ac talibus bonis tentatio deesse non potuit.

Solus Deus heres S. Henrici.

Rom. IIX

Inuidus enim omnium bonorum diabolus, ubi torum immaculatum sauciare non potuit, zelotypiae liuore foedare cogitauit, et eius saltem famam laedere, cui uulnus corruptionis infligere non potuit. Facta est igitur, auctore diabolo, suspecta criminis ea, quae non nouerat maculam corruptionis. Sed quia *crudelis est, qui famam negligit*, expurgationis gratia, ad uomeres candentes illud sibi iudicium delegit, quod propter duritiam hominum institutum esse cognoscitur. Cumque

Prou. XI.

De probatione per ferrum candens, et uomeres ignitos lege Delrium lib. IV. disquisit. mag. cap. IV. q. IV. sect. III.

que dilecta DEO ad illud iudicium, uelut ouis ad occisionem duceretur, ingemuit; et ait; *domine DEVS, creator coeli et terrae, qui probas renes et corda, iudica iudicium meum, et eripe me. Te enim testem et iudicem hodie inuoco, quia nec hunc praesentem* HEINRICVM, *nec alterum quenquam uirum, carnali commistione unquam cognoui.* Hoc dicto, stupentibus ac flentibus uniuersis, qui aderant, uomeres candentes, nudo uestigio calcauit et, sine adustionis molestia, secura pertransiit. Ita DEVS omnipotens uinculum castae dilectionis seruauit, innocentiam comprobauit et integritati custodiam humilitatis adhibuit.

CAPVT XXII.

S. Henricus imperator Apuliam recuperat. Beneuentanum monasterium aedificat. In monte Cassino a calculi tormentis liberatur, ope S. Benedicti.

a. Reg. II. Henricus imp. Apuliam domat.

INter haec beatissimi principis gloria magis ac magis proficiebat, et gratia DEI erat cum ipso: *Non declinauit clypeus eius a bello, et hasta eius non est auersa. Apuliam* a Graecis diu possessam, Romano imperio recuperauit et eidem prouinciae *Ismaelem* ducem praefecit. Qui postea in Babenbergensi loco mortuus et in capitulo maioris monasterii sepultus, requiescit in domino.

Ismael dux Apuliae Bambergae moritur.

Beneuentanum monasterium condidit et omni ornatus decore locupletauit. Cumque ciuitates Apuliae pertransiret, et quae ad utilitatem et honorem regni pertinebant, in eis prudentissime disposuisset, coepit in infirmitate calculi laborare. Cuius morbi molestiam uir sanctus tanta patientia sustinuit, ut passiones carnis ad custodiam humilitatis a Deo sibi collatas assereret: et flagellum correptionis certissimum signum dilectionis esse affirmaret. Fomenta tamen curationum fecit sibi adhiberi; sed nulla medicorum subtilitate ad integrum potuit liberari. Ingrauescente autem dolore, ascendit montem *Cassinum*, petiturus, ut per intercessionem *B. Benedicti*, et sanctae *Scholasticae*, sanitatis ei a Deo praestaretur remedium. Veniens autem ad locum, ubi sanctorum reliquiae fuerant reconditae, effudit animam suam in conspectu altissimi, et per sanctorum suffragia, *Benedicti* uidelicet et *S. Scholasticae*, precibus et lacrymis postulauit a DEO, salutem corporis et animae sibi praestari. Impletumque

Imp. Henricus calculo grauissime affligitur. Lege Leonem Ostiensem lib. II. Chron. Cassin. cap. XLII. et XLIII. qui rem paulo aliter narrat, praesertim de calculi exemptione.

Montem Cassinum adit, ut a calculo liberetur.

Preces fundit coram reliquiis S. Benedicti.

A est, quod per prophetam dicitur; *exquisiui dominum et exaudiuit me, et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.* Nam petiit et exauditus est: pulsauit ad ostium perseueranter miserantis potentiae, et intromissus est. *Ps. XXXIII. Luc. XI.*

Interea rex coepit cogitare, quae de translatione *S. Benedicti* audierat; et quia reliquiae eius dicebantur furtim B sublatae et in alium locum translatae, ideo uir sanctus de corporali eius praesentia dubitabat. Completa itaque oratione homo DEI, ad hospitium se contulit, et lassatus ac debilitatus in lectulo se collocauit. In quo obdormiens uidit *S. Benedictum* sibi assistere, et ferrum sectorium, ad medicinales sectiones aptum, manu tenere. Qui dixit C ei: *Quia sperasti in DEO et in sanctis eius, ecce missus sum a Deo, ut per meam medicinam ab infirmitate tua libereris. Ecce ego, cuius ossa furtim sublata esse putabas, praesentiam meam tibi exhibeo, et in argumentum ueritatis passiones tuas curabo.*

S. Benedictus apparet Heinrico imp.

** Aptatum.*

Eundem a calculo mirabiliter liberat.

Haec dicens, partem illam corporis, ubi calculus iacebat, medicinali ferro, D quod manu tenebat, aperuit, & euulso molliter calculo, hiatum uulneris subita sanitate redintegrauit, calculumque, quem tulerat, in manu regis dormientis reposuit. Quo facto, christianissimus imperator euigilauit et pertractans secum, quae circa ipsum per confessorem Christi gesta fuerant, uidensque calculum, quem manu tenebat, uocauit satel-E lites, qui regio more sibi semper assistebant, dixitque ad eos: pontifices regnique nostri principes uocate ad me, ut cognoscant et uideant mirabilia DEI, quae ineffabilis misericordia, et inenarrabilis potentia eius fecerunt in me. At illi mandata regis celeri cursu perferentes ad principes, perduxerunt eos ad regem. Quos rex salutans resalutaF tusque ab eis, sic allocutus eos est: *Fratres & commilitones mei, magnificate dominum mecum & exaltemus nomen eius, in id ipsum, quia ipse est magnus dominus et laudabilis nimis et magnitudinis eius non est finis. Ipse percutit et medetur, flagellat peccatores & poenitentibus miseretur. Hunc humiliat et hunc exaltat: quia calix in manu domini uini meri plenus mi-G sto. En ego, qui heri morti proximus fui, per misericordiam* DEI *hodie uobis appareo sanus et aculeum mortis, quem heri gestaui inclusum corpori meo, hodie oculis uestris uisibiliter ostendo.*

Oratio imp. ad principes. Ps. XXXIII. Ps. CXLIV. Ps. LXXIV.

Haec dicens, ostendit calculum, quem manu tenebat, et ostendens cicatricem uulneris, omnia, quae per sanctum *Benedictum* circa ipsum gesta erant, cunctis audientibus, ex ordine referebat. At illi uidentes et audientes mirabilia DEI et

Calculum exemptum ostendit principibus.

et plus, quam credi potest, admirati sunt; et benedicentes DEO diuque in laudem eius acclamantes, de incolumitate regis gauisi sunt. Rursumque rex ad eos, *quas*, inquit, *gratiarum actiones, aut quæ munera tantis beneficiis condigna medico nostro Benedicto possumus rependere?* At illi omnes iudicauerunt, eum regia munificentia dignum esse. Rex ergo ex consilio principum suorum ingentia munera, in prædiis, in auro, in argento, in ornamentis plurimis ecclesiae *S. Benedicti* contulit. Et ualefaciens fratribus, qui eidem ecclesiae praesidebant, a *Cassino* monte hilaris et sanus discessit. Ab eo autem tempore et deinceps, quadam speciali dilectione et ueneratione, *S. Benedicto* et omnibus monasticæ religionis cultoribus, studuit deseruire et, in amplificandis ac protegendis rebus ecclesiasticis, benignus ac deuotus pater existere. Hæc in Cassino monte scripta inueniuntur, ut et moderni magnalia DEI in memoria habeant, et apud posteros, per antiquitatem temporis, in obliuionem non ueniant.

Imp. donis honorat S. Benedictum: quae Leo Ostiensis speciatim enumerat. Lege **Baron. 1022.**

I*N obliuionem non ueniant* **) Post hanc capitis huius clausulam, adiungitur in Bambergensi apographo sequens historia.**

Et, si quis scire desiderat, quare gloriosissimus imperator Henricus claudicauerit, cum primum corpore toto sanus fuerit, hanc causam nouerit. Cum ipse quodam tempore uenisset in Apuliam, pro disponendis reipublicae negotiis, peruenit in montem Garganum, in cuius crepidine sita est laeuitas, & in latere montis, in rupe concaua, est basilica, non ab hominibus fabricata, neque per hominem dedicata, sed operatione diuina uel uirtute exstructa: mirabiliter etenim diuina benedictione uenerabiliter consecrata est. Huius basilicae exstat patronus Michael archangelus. In hac etenim ecclesia, qualibet hebdomada cantus angelicus, ab his, qui digni sunt, audiri perhibetur.*

** planities.*

Visio S. Henrici.

Hanc itaque basilicam, orationis causa, cum caeteris Christi fidelibus uir Deo deuotus est ingressus. Cumque laudes diuinas inibi celebrassent, et uota precum suarum cum multa deuotione Deo reddidissent: tempus iam aderat, quo coelestis exercitus, ad laudes Deo persoluendas, templum hoc sacrum fuerat ingressus. Itaque cum omnes egrederentur, et qui moram facerent, expellerentur exire; uir sanctus postulabat, ut ei intus remanendi facultas concederetur.

Igitur omnibus egressis, solus ipse, sperans in misericordia Dei, inibi manere præsumpsit, et preces precibus continuauit, et genuum flexiones iterauit: in quo multis lacrymis diuinae se commisit clementiae, et animam suam beato Michaeli archangelo, cum multa supplicatione studuit commendare. Cumque pij regis incensum ascenderet coram domino, Deus Israel, qui in sanctis suis semper est mirabilis, mirabilem ei dignatus est ostendere uisionem. Vidit enim angelorum multitudinem copiosam, ad instar solis splendidam, templum sanctum ingredientem; ex quibus duo principale solenniter adornabant altare. Deinde uidit alias coelestium uirtutum cohortes innumeras, in similitudinem fulguris coruscantis fulgentes, et quasi primatem suum cum gloria maxima deducentes: nec dubium hunc fuisse coelestis militiae signiferum. Nouissime uero meruit uidere ipsum regem angelorum dominum uenientem cum potestate magna et uirtute. In cuius obsequio coelestis exercitus innumerabilis, et splendor eius incomparabilis: cuius etenim nutu reguntur omnia coelestia et terrestria. Denique chorus nouae Hierusalem, in praedicta collectus basilica, diuinum solenniter celebrauit obsequium.

** orationum.*

*Quo tandem completo, unus ex præcipuis angelis, sacrum euangelij textum cum maxima reuerentia d . . . . . . detulit personæ; quo illum deosculante: innuit angelo, ut eundem deosculandum deferret imperatori, in angulo * . . . . angelo uero iussa sibi complente, prædictus Christi famulus, ad insolitam tantae maiestatis et gloriae uisionem, coepit animo pauescere, et omnibus membris contremiscere; tanquam diceret cum propheta; contritum est cor meum, in medio mei contremuerunt omnia ossa mea. Haec angelus ille uidens; modeste femur eius tetigit, inquiens: ne timeas electe Dei, surge uelociter, signum pacis diuinitus tibi transmissum suscipiens alacriter; extemplo et statim femur eius emarcuit; et exinde omni tempore uitae suae claudicauit.*

*** latenti** *forte.*

Hierem. 23.

Causa claudicationis S. Henrici.

Similis per omnia euentus de beato Iacob legitur, cuius femur ad tactum angeli secum luctantis emarcuit.

Gen. 32.

Haec quidem, ut uerum fatear, in scripturis non inueni, sed relatu ueracium et uenerabilium uirorum, haec uera esse, in ueritate comperi. Enim hoc siquidem praepotens cancellarius episcopi Herbipolensis, Conradus nomine, qui persecutionem passus est propter iustitiam, haec, quae dicta sunt, se legisse, constanter affirmauit, et in ecclesia Babebergensi positus, multis audientibus enarrauit; ex quibus unus mihi familiaris, et ipse plane uir ueridicus, mihi fideliter intimauit, et uolente me silentio supprimere, obnixe rogauit, ut scriberem: tandem ego petentis instantia, et sedulitate monentis inductus, fideliter conscripsi; quatenus in progenie altera haec enarrentur. Mallem somno modo quiescere, quam ficta uel friuola de sanctis Dei scribere, praesertim dum opus non habent falsis laudibus exaltari, qui signis et prodigiis meruere decorari. Haec de tam glorioso miraculo dicta sufficiant. Et in euidens huius signi testimonium ipsius S. Henrici imago ante ianuam monasterij ad dextrum latus penes chorum S. Georgij ex . . . . pito uno supposito, ex opposito imaginum Adae et Euae lucide apparet.

Fide dignorum testimonium hoc historiae caput comprobatum.

Alii tamen, et in his nouatoris Carionis chronicon, aliam huius cognomenti caussam reddunt. Accipe siue Carionis, siue Melanchthonis, siue Peuceri uerba: ***Ingressus in Italiam, Arduinum duobus magnis praeliis uictum trucidauit. In eo bello captum Henricum; et cum, deceptis custodibus, elapsus de muro se praecipitasset, laxato fracto ue crure, postea claudicasse scribunt; unde cognomentum*** **claudi** ***habuit.*** **Idem ferme scribit Crancius lib. 4. Saxoniae, cap. 32. ut et Martinus Hoffmannus in annalibus Bambergensibus; qui tamen prioris etiam sententiæ meminit, eamque Nonnosio monacho et Nauclero Nonnosium secuto, attribuit; subditque hæc uerba:** ***Integrum lectori sit, quod horum uelit, credere. Claudicasse tamen Henricum non naturae uitio, sed casu quodam, certum est. Huius rei illustre adhuc hodie ante portam orientalem basilicae cathedralis, in dextro latere, e regione Adami et Euae, cernitur indicium, lapidea imperatoris statua, cuius sinistro pedi, dextro brachio, lapillus artificiose substratus iacet.*** **Ex quibus lacunæ, quæ est in iam recitata historia, aliquo modo suppleri potest: et hinc iterum argumentum sumitur, Nonnosium monachum esse huius de uita S. Henrici lucubrationis parentem.**

CAPVT XXIII.

Aduentus S. Henrici imperatoris Romam. Inuitatur Benedictus papa in Germaniam.

INde iter faciens Romam peruenit, ubi a BENEDICTO papa benigne et ho-

honorifice susceptus, quantas miserationes et beneficia per *S. Benedictum* ei dominus contulerit, indicauit. BENEDICTVS uero, papa, gratias egit DEO, pro omnibus beneficiis suis et pro salute regis et totius populi catholici obtulit sacrificium laudis.

Eodem tempore, sicut supra dictum est, rex sanctus Babenbergensem fundum, cum omnibus pertinentiis suis, beato PETRO contradidit et apostolico praesuli extunc et semper defendendum commendauit, et in commemorationem huius pactionis, singulis annis album * ambulatorem cum phaleris Romano praesuli dari constituit.

* Zelter.

Hoc prius factum est, nempe anno 1019. ut ex Hermanno, Lamberto, et Mariano tradit Baron. Sigebertus ponit aduentum Benedicti papae VIII. in German. anno 1020. *Lege Bar.* 1019.

Hoc quoque humilitate et deuotione apud dominum papam obtinuit, ut ad *Alemanniam* accederet, et *Babenberg* fundum, nouam plantationem, uisitaret, Quod et ita factum est. Nam in proximo Aprili Alemanniam intrauit, omnibusque ciuitatibus illius regionis peragratis, tempore, quo condixerat, *Babenberg* locum adire disposuit. Venit ergo V. feria maioris hebdomadae, hora sexta, sacris pontificialibus uestimentis indutus, sicut iam ad peragenda mysteria Dei ac solenne illius diei officium processurus erat: et suscipitur gloriosissime ab imperatore atque uniuersis, qui aderant, principibus omnique clero et populo inaestimabili exultationis tripudio. Vt autem in aduentu tam insoliti, tamque exoptati hospitis Deo nostro iucunda decoraque laudatio exhiberetur, prudentissimus regum *quatuor* in occursum eius *choros psallentium* decenter ordinauit. *Primum*, in fluminis ripa: *alium*, in citeriori: *tertium*, ante portam ciuitatis: *quartum*, in atrio ecclesiae; ubi primus omnium rex ipse, data manu, papam in domum domini introducens, diuinis hinc inde hymnis canora suauitate resonantibus, in episcopali cathedra locauit. Debitum huius sacratissimae diei officium, cum duodenis episcopis cooperatoribus, apostolicus pontifex similiter et aliorum dierum sequentium summa deuotione celebrauit.

Aduentus Benedicti IIX. papae Bambergam.

In sancta autem dominica paschae, cum in matutinali officio *Aquileiensis* patriarcha lectionem primam, archiepiscopus autem *Rauennas* secundam; ipseque *apostolicus* recitaret tertiam; omni denique ornatu et elegantia processionis solennia agerentur, ueluti condecuit apostolicam dignitatem imperialemque magnificentiam, in sancta solennitate solennitatum, quis non iudicet tam religiosam, nostrisque inusitatam in regionibus celebritatem, merito in notitia omnium Babenbergensis ecclesiae filiorum perpetuo haberi et memoriale eius in seculum non derelinqui?

Sub eisdem diebus basilicam in honore S. *Stephani IIX.* Kal. Maii idem uenerabilis papa consecrans, pretiosis muneribus, quae adhuc ibi seruantur, adornauit: ubi inter missarum solennia, cooperatione LXXII. episcoporum et unanimi consensu principum, episcopatum ab omni seculari potestate liberum esse constituit et cuncta, quae pontificiali dignitati et utilitati congruerent, praesentiae suae auctoritate et priuilegii sui attestatione bannique firmitate roborauit. Cuius priuilegii confirmatio talis est.

IN honore S. Stephani) Leo Ostiensis lib. 2. cap. 47. scribit, a Benedicto pontifice templum in honorem S. Georgii fuisse consecratum. De quo uide Baronium anno M. XIX. Sed recte noster auctor; nam ecclesia S. Georgii iam antea annô domini M. XI. dedicata fuerat per Ioannem patriarcham Aquileiensem, ut ostendit Hoffmannus in annalibus Bambergensibus.

CAPVT XXIV.

Confirmatio priuilegiorum ecclesiae Bambergensis a Benedicto pontifice.

BENEDICTVS, *seruus seruorum DEI, dilectissimo sibi in Christo semper, domino et serenissimo regi,* HEINRICO *a DEO coronato, suoque spirituali filio,* Eberhardo *quoque confratri, et episcopo suo, sanctae uidelicet Babenbergensis ecclesiae uenerabili episcopo, aeternam in domino salutem et apostolicam benedictionem.*

Data est haec bulla anno primo Benedicti, qui erat Christi annus 1012, *ut habetur in calce bullae. Henricum uocat regem, quia ante coronationem imperialem scripta est: nec Bambergae; sed in Italia.*

Inter omnia, quae diuinae prouidentiae consilio disponuntur, ad laudem respicit creatoris, quod et a summis uiris Deoque deuotis, intuitu pietatis et spe aeternae retributionis, uenerabilia loca eorum sumptibus sublimantur rectissimeque ordinantur, possessionum suarum beneficiis cumulantur et in meliorem statum, Christo auxiliante, commutantur. Vnde, dilectissime fili, in omnibus, quae te, ad laudem et gloriam redemptoris nostri, deuote et misericorditer fecisse, manifestum est, nihil perfectius nihilque melius, ad promerendum regnum coelorum agere potuisti, quam quod illum tibi fecisti heredem, a quo accepturus es aeternam hereditatem, quodque sancta Babenbergensis ecclesia ad episcopalis dignitatis fastigium per te sublimata, illic tibi beatissimam Dei genitricem semperque uirginem, MARIAM, *beatissimosque apostolos,* Petrum *et* Paulum, *una cum sanctis martyribus* Kiliano

no et Georgio, *elegisti in patrocinium. Qui, Christo propitio, compensata uicissitudine, adipiscendi regni coelestis perpetuum praestabunt auxilium.*

Pro tanto igitur Deo, eiusque sanctis collato seruitio, inprimis ipsi gratias, debitasque laudes referimus, qui tibi tam sanctum opus faciendum inspirauit et, ut id uotum tuum perficeres, largiflua pietate adiuuare disposuit.

* quoniam.

Deinde, * *quomodo sancta Romana ecclesia, quae bene fundata est supra firmam petram, hoc semper uerae charitatis habuit indicium, ut de exteriorum gauderet ecclesiarum prouectu: competit nostro apostolico moderamini, ut nos, qui eidem,* Deo *auctore, deseruimus, sancto tuo studio plenissime congaudeamus, sperantes tui operis habere portionem: si, quod tuum est, per laborem, nostrum facimus per charitatem.*

Quapropter, quoniam petiisti a nobis una cum confratre nostro Eberhardo, *eiusdem sanctae Babenbergensis ecclesiae Deo digno episcopo, ut omnia, quae priuilegiorum auctoritate sibi suaeque ecclesiae a praedecessoribus nostris, uidelicet domino* IOANNE *et* SERGIO, *summis pontificibus, collata sunt, nostrae quoque auctoritatis priuilegio confirmaremus, considerantes, nos quidem uestrae deuotionis affectum piaeque uoluntatis propositum, libentissime petitionibus uestris assensum praebere, decernimus.*

*Sergius Papa IV. Nullum tamen huius Pontificis diploma in hac historia recitatur.

Quocirca statuentes, atque promulgantes coram Deo et terribili futuro eius examine, per huius nostri apostolici priuilegii seriem et constitutionem, sancimus et beatae Dei genitricis semperque uirginis, MARIAE, *nec non et beatorum apostolorum,* Petri *et* Pauli, *sanctorumque martyrum* Kiliani, *et* Georgii, *caeterorumque omnium sanctorum auctoritate, in quorum nomine praenominata ecclesia dedicata est, decernimus atque obtestamur, tam apostolicae sedis pontifices, quam qui ecclesiasticas administrauerint actiones cunctosque christianitatis titulo insignitos, ut nullus habeat licentiam de his omnibus, quae eidem ecclesiae a praedecessoribus nostris per priuilegia concessa sunt, uel a nobis data, uel danda sunt; aut ab aliquibus fidelibus uiris ac mulieribus praefatae ecclesiae tradita sunt, uel in futuris temporibus contradentur, tam in familiis, quam in terris, seu in aliquibus possessionibus, conuellendi, destruendi, molestandi uel alienandi. Si quis uero, quod non credimus, temerario ausu, contra ea, quae hac nostra stabili et inconuulsa firmitate, pie et fideliter per hoc nostrum priuilegium disposita sunt, contra ire tentauerit et haec, quae a nobis ad laudem Dei, pro stabilitate praescriptae ecclesiae, statuta sunt, refragari, aut in quoquam transgredi; sciat se auctoritate beati* PETRI, *principis apostolorum omnium, nostraque, cuius immeriti uicem agimus, anathematis uinculis innodatum et cum diabolo, eiusque atrocissimis pompis, atque cum Iuda traditore domini nostri* IESV CHRISTI, *aeterni incendii supplicio concremandum, nisi resipuerit et eidem ecclesiae digna emendatione satisfecerit. At uero qui deuota intentione obseruator in omnibus exstiterit; huius nostri apostolici priuilegii ad cultum Dei respicientis, benedictionis gratiam a misericordissimo Deo, et domino multipliciter consequatur, et uitae aeternae particeps effici mereatur. Sancta Trinitas charitatem uestram illibatam custodiat, dilectissime frater. Scriptum per manum* * Herhardi, *scriniarii sanctae Romanae ecclesiae, in mense Iunio,* * indict. XI. datum XII. Kalend. Februarii, *per manum* * Benedicti, *Portuensis episcopi et bibliothecarii sanctae Romanae ecclesiae, anno, Deo propitio, pontificatus domini nostri* Benedicti *summi pontificis, et uniuersalis octaui papae primo, in mense supradicto.*

Apogr. Bamb. Heberhadi. Cod. V. en Berardi.

* *Baron. signat Annum primum Benedicti Indictione X.*

* *Huius Benedicti mentionem ex uetusto diplomate inuenies apud Bar. 1012. N. 5. ubi etiam uidebis exempla quibus scriptum et datum diuersis tribuantur.*

CAPVT XXV.

Literae Benedicti papae ad Eberhardum primum ecclesiae Bambergensis episcopum.

EBERHARDO primo quoque Babenbergensis ecclesiae episcopo, idem papa BENEDICTVS scripsit epistolam, de confirmatione eiusdem episcopii in hunc modum.

BENEDICTVS, *episcopus, seruus seruorum Dei, dilectissimo in domino IESV Christo, filio,* Eberhardo, *sanctae Babenbergensis ecclesiae uenerabili episcopo, perpetuam salutem.*

Quandocunque nostrae apostolicae corroborationis pie exposcitur suffragium, celeri affectu est tribuendum. Et, si in his exposcitur, quae durare perpetuo uidentur, literis est etiam annotandum, ne prolixitas temporum posteris hoc reddat dubium uel incertum. Quapropter notum esse uolumus cunctis sanctae ecclesiae filiis, tam praesentibus, quam futuris, quod de episcopatu, quem christianissimus HENRICVS, *imperator, ad honorem principis apostolorum* PETRI Babenbergae *deuotissime perfecit, actum in eadem ecclesia* * *nobis praesentibus sit. Saepius enim obnixe dictus imperator; feruens nimio amore episcopatus, quem, tactus diuino impulsu, perfecerat honorifice, ad confirmandum eum apostolica auctoritate,* Babenbergam *adire nos deprecatus est. Cuius deprecationes assiduas et indesinentem*

* *Ergo bulla haec data est postquam Benedictus Bambergae fuerat.*

A *tem instantiam de iusto desiderio procedere cognoscentes, iniquum iudicauimus, praesentiam nostram illi denegare et inde humanam calliditatem, contra uenerabilem locum aliquando occasionem sumere. Venimus ergo Babenbergam, ubi ab eodem imperatore suscepti sumus, prout poterat et nouerat melius. Ecclesiam autem cum omni integritate episco-* B *patus, sanctae Romanae ecclesiae, cui,* DEO *auctore, praesidemus, et nobis obtulit. Quod uidentes, aequum considerauimus, seriem huius nostri priuilegii et episcopatum confirmare in perpetuum, eumque tibi, dilectissime, et tuis successoribus concedere, ea uidelicet ratione, hoc ordine, ut nullus unquam uiuentium, cuiuscunque sit di-* C *gnitatis uel ordinis, contra hanc nostram confirmationem episcopatus uenire audeat, uel contra te, tuosque successores ob hoc agere; neque liceat ei de omnibus, quae nunc habet, uel habiturus est praelibatus episcopatus, ui, fraude, aut iniqua calliditate aliquid abradere; uel te, tuosque successores de his omnibus inquietare aliquo* D *modo, ita sane, ut singulis quibusque indictionibus, sub nomine pensionis, equum unum album nobis, nostrisque successoribus persoluat, cum sella conueniente Romano pontifici.*

S. Henricus offert episcopatum Bamb. ecclesiae Romanae.

Vide Leonem Ostien. lib. II. chron. cap. XLVII.

Si forte, quod non optamus, aliquis superbus aut arrogans, temerario ausu, contra hanc nostrae praeceptionis seriem, pie E *a nobis promulgatam, uenire aut agere tentauerit, sciat, se domini nostri IESV CHristi, et apostolorum principis* Petri, *cui oblatus a dicto imperatore episcopatus est, cum suis pertinentiis, et cuius suffragium et iudicium per nos nostrosque successores exspectat, anathematis uinculo innodatum, et cum diabolo et cum eius a-* F *trocissimis pompis, atque cum Iuda traditore domini et saluatoris nostri, aeterno igne concremandum. Qui uero pio intuitu curator et obseruator huius nostrae salutiferae praeceptionis extiterit, benedictionis gratiam et coelestis retributionis gaudia a iustissimo iudice domino consequatur. Scriptum per manus* Raphonis, G *notarii, regionarii et scriniarii sanctae Romanae ecclesiae.*

E *Quum unum album*) Hoffmannus in annalibus. *Inde priuilegia renouare aggressus* (Benedictus pontifex) *beneficia et iura a praedecessoribus suis* collata renouauit. *Qua de re Henricus episcopatum, album et phaleratum equum, ac centenas marcas argenti, sancto Petro et successoribus eius in singulos annos dandas obligauit.* Quam pensionem postea Leonem IX. remisisse, scribit idem Hoffmannus.

CAPVT XXVI.

Aduentus S. Henrici Cluniacum.

VT autem ad superiora redeamus, unde paulisper digressi sumus, postquam uir sanctus Romae positus, omnia, quae petebat, a domino papa impetrauit, confirmatus apostolica benedictione, alpes Appenninas transcendit et, dimisso exercitu in terram suam, *Cluniacum*, eo quod multa de religione et statu loci illius audiret, orationis causa, cum paucis familiaribus, perrexit. Vbi cum plurima signa religionis et sanctitatis uidisset, sancti spiritus igne succensus, coronam auream preciosissimis gemmis adornatam, ad missam, quae *de cathedra* Sancti *Petri* celebrabatur, obtulit et, fraternitatem monachorum suscipiens, cum maxima humilitate et contritione cordis, orationibus eorum se commendauit et, in supplementum necessariarum rerum in *Alsatia*, optima praedia eidem congregationi contradidit. Inde iter faciens per *Leodium* et *Treuirim* transitum fecit et congregationes, inibi Deo famulantes, plurimis largitionibus et praediis ditauit.

Aduentus Henrici imp. Cluniacum ponitur a Bar. 1014.

Imp. offert Cluniacensibus coronam auream.

Liberalitas imp. in monasteria.

CAPVT XXVII.

Studium S. Henrici tam in propria et aliena salute curanda, quam in imperii terminis amplificandis.

ET mirum quod homo Dei, qui circa ecclesiasticas utilitates tanto studio, ob salutem animae suae, flagrabat, in nullo profectum regni negligebat, quin imo sine effusione sanguinis, pietate et sapientia terminos regni sui dilatauit et imperialem dignitatem gloria et honore amplificauit et ornauit. *Boemiam* uicit et subiugauit, *Burgundiam* in deditionem recepit, *Pannoniam* quoque catholicae fidei et Romano imperio coadunauit. Victor autem aliarum nationum, *apostolus* fit *Vngarorum*. Cum enim omnes adhuc infideles essent, HEINRICVS, imperator, ad fidei* confessionem illos attraxit. Quod ut facilius fieret, sororem suam GISELAM *Stephano* regi matrimonio copulauit, secundum apostolum dicentem, *sanctificatur uir infidelis, per mulierem fidelem, et sanctificatur mulier infidelis, per uirum fidelem. Stephano* itaque rege baptizato, uniuersa *Pannonia* uerbum uitae suscepit et, mira rerum nouitate, per* reges apostolos sanctae catholicae ecclesiae incorporata est. Quam praeclara tanti apostolatus societas; quam colenda et ueneranda utri-

Quas regiones subiugauerit.

* *catholicae.*

Sororem suam dat nuptui Stephano regi Hungariae.

Vnde Hungaris prima uia salutis.

I. Cor. VII.

* *Vterque sanctorum numero adscriptus.*

utriusque sanctitas, per quos tot saluati et sanctificati sunt. Praefatus autem rex *Vngarorum*, religiosus Deoque deuotus postea in executione bonorum operum permansit; quod diuina pietas post mortem eius euidentibus indiciis ad sepulcrum factis signorum miraculis demonstrauit.

Burgundiorum quoque non humana sed diuina fuit uictoria, qui cum armis et omnibus belli copiis essent instructi, uiri, ad bella doctissimi, armis positis, non hominis metu, sed Dei nutu, rogantes ea, quae pacis sunt, dextras dederunt. Quemadmodum ad celebranda beati MARTINI confessoris merita dominus pacificum belli dedit exitum: ita et nunc serui sui meritis consimilem uirtutem ostendere dignatus est. *Similem ergo illum fecit gloriae sanctorum.* Et sicut *Moyses* precibus magis, quam armis triumphauit; ita gloriosissimus princeps per arma iustitiae omnia bella feliciter consummauit, ac minime funestam et incruentam uictoriam semper habuit.

Denique consummatis gloriosissime huius uitae laboribus, postquam bonae opinionis odorem longe lateque redolere fecerat, locumque sibi dilectum, cum caeteris monasteriis ditando et ornando et excolendo ad perfectum adduxerat, ad percipiendam immarcessibilem coronam ab ergastulo carnis a domino est uocatus. Qui cum cerneret imminere sibi mortis diem, citatis ad se parentibus et cognatis beatissimae imperatricis *Chunegundae*, nonnullis etiam regni primoribus, manu eam apprehensam, illis commendauit, huiusmodi uerbis memoria dignis: *Hanc ecce*, inquit, *mihi a uobis, imo per Christum consignatam, ipso Christo domino nostro et uobis reconsigno, uirginem uestram.*

Vxorem suam Kunegundem uirginem restituit, sicut acceperat.

resigno Apogr. Bamb.

CAPVT XXVIII.

Obitus S. Henrici, et uisio de eius meritis in trutina expensis.

IN eius uero transitu, terra plorante, coelum exultauit, sicut dominus per suam misericordiam reuelare dignatus est. Sub ipsa etenim hora exitus illius cuidam seruo Dei in solitudine commoranti, diabolus sub humana specie traditur apparuisse. Quem uir Dei per spiritum protinus agnouit et ait: quo uadis? Cui ille: ad exequias, inquit, principis pergo. Ad ille respondit; uade, inquit, et comple negotium tuum, in quantum tibi a domino permittitur. Veruntamen consummato officio tuo, adiuratus per Deum uiuum, ad me reuertere, ut per te rei exitum cognoscam. Post modicum uero reuersus coram ser-
A uo Dei gemebundus adstitit et, uoce querula et ingenti ululatu, dixit: *Heu, heu, delusi sumus, in uanum laborauimus, quin etiam ab angelis Dei confusi discessimus. Assistentibus enim hinc et inde nobis et spiritibus angelicis, merita animae iuste in statera appensa sunt; et fasciculis peccatorum deprimentibus, iam poene pars nostra praeponderauerat.* Tunc subito *
B *adustus* quidam superueniens cum catino aureo, partis dextrae lancem onerauit, mirumque in modum parti nostrae adeo praeponderauit, ut et ipso catino ad terram collapso, * ruina collisionis signum impresserit. Itaque uictores angeli animam nobis ereptam gaudentes in suum consortium abduxerunt.

Similia leguntur in compilatione chronologica.

** Ita uocat S. Laurentium olim a tyranno in craticula assatum.*

** Fracta uidelicet ansa, ut ex Crancio colligitur.*

Haec uero tametsi corporaliter gesta
C referantur, necesse tamen est, ut uirtute spirituali completa intelligantur. Res etenim spirituales per corporales exprimuntur imagines, cumque aliud foris agitur, aut dicitur, intus aliud geri significatur. Praememoratus et saepe rememorandus Dei famulus, *calicem aureum*, in honorem Dei et commemorationem S. LAVRENTII, martyris, ecclesiae
D *Mersburgensi* contulerat, cuius speciali patrocinio coram Deo adiutus, et in ipsa sui exitus hora creditur liberatus. Omni uero ueneratione et admiratione dignum esse perpenditur, quod eadem hora calix in certa custodia clausus habebatur, nec minus tamen praedictae collisionis materiale signum excepit.

Quomodo, quod de statera dicitur, intelligendum sit.

E QVae hoc capite de statera et calice aureo referuntur, non probat Crancius; nam lib. 4. Metropoleos cap. 9. ita scribit: *Non habet apud me fidem fabula, quam Mersburgensis ecclesia praedicat, de calice aureo, cui ansa sit detracta, cum in trutina meritorum ac demeritorum eius* (Henrici imperatoris) *ab Laurentio diuo martyre iniiceretur calix iste, qui merita faceret demeritis praeponderari. Non solent in sanctos referri, quorum de uirtutibus tam ambiguum est indicium. Nec tam leni momento pendebat sanctissimi regis aeterna salus, ut*
F *unius pondere calicis trutina illa librans in unam decideret partem. Ego sanctissimi imperatoris meritis indignam esse duco fabulationem. Potest ex aliis causis ansa esse calici detracta.* Ita Crancius.

Apud Graecos et Latinos spiritualis illa meritorum ac demeritorum cuiusuis animae, ex corpore iam iam egressae, consideratio et quasi examinatio, librae seu trutinae similitudine et pictura mortalium oculis repraesentatur. Hinc illa admodum frequens imago Michaelis archangeli cum statera, in cuius una parte anima cum meri-
G tis: in altera demerita uisuntur. Qua de re pulcherrime scribit in sua dioptra lib. 4. cap. 20. Philippus Solitarius, uetus et Graecus Auctor, cuius uerba placet adscribere: *Quis uel sermo exprimet, uel intellectus tandem capiet, quam calamitatem necessario subitura es, quando instabit a corpore separatio? Daemones male feritati cum tumultu aduenient, chirographa et peccatorum aceruos apportantes. Angeli humaniter ea per trutinam examinabunt, quibus daemones grauiora tua crimina adiicient. Si iurasti, si furtum fecisti, si calumniam struxisti, si scortationes et adulteria perpetrasti, si uersus impudicus fuisti, si te supra fratres* ex-

extulisti, si contra amicos mentitus es: totum denique, et simpliciter peccatorum tuorum catalogum, seu sciens, seu nesciens, seu sentiens, seu non sentiens illa commiseris. In humeris gestabunt et apportabunt omnia maleficia, festinabuntque ut hominum exitio laetantes, et num peccatorum lanx deorsum uergat, obseruabunt. Boni uero angeli in alteram lancem decenti specie bonas actiones imponent. Nempe si misericors fuisti, si fratribus pepercisti; si cibo esurientem refecisti; si sitienti potum praebuisti; si nudum, quibus potuisti, tegumentis operuisti; si carceri mandatos et aegrotos inuisisti; si peregrinos et hospitio carentes in aedes tuas induxisti: si pauperibus et egentibus opem attulisti; si aliud humanitatis officium humaniter cuipiam praestitisti: haec te in hora extrema tuebuntur. Quando igitur actiones tuas in medium protulerint, profanas quidem daemones, angeli autem bonas, lucidi lucidas, tenebrosi tenebrosas, et iis lances onerauerint; utrorum pars praeponderauerit, illos uoluptas et gaudium incesset, tanquam uictores scilicet, et uicti contristabuntur uehementissime, ut testantur Gregorius magnus in dialogis, magnusque et omnimodis magnus et diuinus Antonius, magistrorum reuerendissimus, et sanctorum decus. Haec Philippus. At Damascenus ista oratione de fidelibus defunctis. *Narrant uiri quidam diuinitus illustrati, hominum actiones in extremo uitae spiritu, non secus atque in trutina perpendi. Atque si lanx dextera alteram super excedat, manifestum, quod is, cuius opera examinantur, in dextris refocillabitur. Sin utraque aequaliter pendeat; uincet tamen omnino diuina misericordia, quin etiam, ut theologi referant, si sinistra parum uergat, misericordia Dei totum adimplebit, &c.*

De hac pictura sic scribit Molanus lib. 3. de picturis cap. 39. *Michael archangelus cum libra pingitur, ut simplices, inquit Eckius, intelligant, eum potestatem habere animas hominum suscipiendi, eorumque merita ponderandi. Quod quidem non ita intelligendum est, quasi ii consequantur uitam aeternam, in quibus bona opera praeponderant malis: illi uero diabolo relinquantur, in quibus mala bonis praeponderant. Quale quid habere uidetur incerti scriptoris sermo, in appendice tomi decimi Augustini. Haec enim absurdissime dicerentur: cum nihil coinquinatum introire possit in regnum caelorum: et qui offenderit in uno, factus sit omnium reus. Sed significatur hac pictura, quod debeamus deposuisse omne pondus et circumstans nos peccatum, ut signifer S. Michael repraesentet nos in lucem sanctam, quae olim Abrahae et semini eius promissa est. Significatur, quod in aequitate erit iudicium de nobis. Saepe enim in scriptura inculcatur, quod Deus iudicabit orbem in aequitate. Sed et staterae huius mentio fit in scriptura sacra, Danielis quinto.* Appensus es in statera, et inuentus es minus habens. *Iob. cap* 31. Appendit me in statera iusta, et scit Deus simplicitatem meam. Ita Molanus.

Neque uero Crancius picturam huiuscemodi, aut meritorum ac demeritorum in altera uita quasi examinationem, reiicit, sed hoc tantummodo pro improbabili habuit, illud unicum Henrici opus fuisse, quo si caruisset, libra in deteriorem partem uersa fuisset, hoc est, a caelesti beatitudine exclusus fuisset. Procul dubio enim sanctus ille imperator, meritis grauissimus ad tribunal Dei uenit. Neque uult illa bilancis seu trutinae effigies et repraesentatio, fieri posse, ut quis una uel pluribus letiferis culpis irretitus, bonisque operibus simul instructus ad examen illud accedat; nam qui uel uno mortali scelere obstrictus tenetur, is eo ipso omni bonarum et laudabilium actionum fructu ac utilitate caret; et reus gehennae efficitur; sed haec uiuentium oculis et mentibus ita proponuntur et obiiciuntur, ut flagitia capitalia studiose uitent; et per bona opera uocationem suam certam facere sedulo studeant: cogitentque, daemones etiam remissa peccata mortalia, homini opprobraturos; et fieri posse, ut licet quoad culpam, expiata sint; nondum tamen totum illud temporalis poenae persolutum sit, quod Deo, ob iniuriam per peccata illatam, persolui debet. Vide Serarium nostrum in cap. 5. Iosue q. 45. ubi eleganter de pictura S. Michaelis cum trutina disserit, et quid sibi uelit, copiose exponit.

Caeterum relationem, quam Crancius pro fabulosa habet, aliter concinnat Cuspinianus in Henrico II. quem uideat, cui talia cognoscendi cupido inest. In Saxonia tamen sua lib. 4. cap. 35. refert Crancius eandem historiam, et sine ulla censura.

Non est autem hic silentio praetereundum, quod in Graecorum Menaeo, die 20 Ianuarii, de Petro Telonario, qui sub Iustiniano imperatore uixit, proditum legimus; nam cum prorsus esset in egenos immisericors, et sordide parcus, talisque ab omnibus haberetur, accidit, ut mendicus quidam, experiundi caussa, eum adiret, eleemosynam postulans. Ὁ δὲ τῶν ἄρτων ἁρπάσας ἕνα, καὶ γὰρ ἔτυχε τότε τὸν ἀρτοποιὸν τοὺς παρασκευασθέντας κομίζειν ἄρτους, μετὰ θυμοῦ κατὰ τοῦ πένητος, ὡσεὶ λίθον, ἠκόντισεν. οὔπω δύο παρῆλθον ἡμέραι, καὶ ὁ πατρίκιος νόσῳ κατάκοιτος γεγονὼς ἑαυτὸν ἑώρα τῶν πρακτέων λόγους ὑπέχοντα, εἶτα καὶ ζυγὸς ἐδόκει παρεῖναι διακρίνων ἑκάτερα· καὶ μετὰ μὲν τὴν λαιὰν πλάστιγγα μέλανας ἔβλεπε συναθροιζομένους, καὶ πολλὰ τῶν αὐτοῦ πράξεων ἄτοπα τῇ πλάστιγγι καταθέντας, κατὰ δὲ τὴν δεξιὰν λευχείμονας μὲν ἄνδρας καὶ φοβεροὺς τὴν μορφὴν μηδὲν ἀγαθὸν σταθμίσαι παρεξευρίσκοντας, πλὴν τοῦ ἄρτου ἐκείνου ὃν μετὰ θυμοῦ κατὰ τοῦ πένητος ἔβαλεν. αὐτίκα τοίνυν διαναστὰς, καὶ ἅπασαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν πένησι διανείμας, καὶ αὐτὰ ἱμάτια δοὺς πτωχῷ τινὶ, τὸν Χριστὸν εἶδε καθ' ὕπνους ταῦτα ἐνδεδυμένον.

Ille arreptum panem, (nam tum forte fortuna pistor panes adferebat) irato animo, tanquam lapidem, in mendicum iecit. Nondum duo dies abierant, cum patricius (Petrus Telonarius *) in grauem morbum delapsus, uidit se actionum suarum rationem dare; uidebatur quoque libra adesse, qua utriusque generis facta trutinabantur et examinabantur; ad cuius laeuam lancem atros quosdam cernebat, qui multa eius male facta lanci imponebant. A dextra uero parte intuebatur candida ueste uestitos, sed aspectu terrificos, qui quod ponderarent, nihil inueniebant, praeter panem illum, quem iratus post pauperem proiecerat. Statim ergo exsurgens omnes suas facultates egenis distribuit, et uestimentis suis mendicum uestiuit; quibus postea Christum indutum secundum quietem conspexit:* uitaque sanctissime instituta Hierosolymam, et deinde Constantinopolim petiit; ubi etiam plenus meritis uiuendi finem fecit. Haec recitare placuit, ut meritorum et demeritorum in altera uita futuram aestimationem, saepius sub schemate bilancis et trutinae repraesentatam et mortalium oculis exhibitam, sciamus.

Lutherus etiam, in concione de natiuitate beatae uirginis impressa, cum aliis nonnullis Witebergae, anno M. D. XXVII. aliquid somniauit de historia seu traditione calicis, in trutinam a S. Laurentio iniecti: sed id non Henrico imperatori, sed cuidam episcopo Merseburgensi accidisse, et eum, qui apparuit non S. Laurentium, sed *diabolum* fuisse ait: et hoc sine dubio ea nocte didicit, qua cum diabolo de priuata missa disputauit.

A

CAP. XXIX.

Ablutio calicis mutata in sanguinem.

DE eodem uero calice, quid religiosiorum uirorum relatione in ueritate audierimus, futurorum memoriis intimare operae pretium dignum duximus. Cum enim praedictus Christi confessor, HEINRICVS, pro disponendis regni negotiis, *Marsipolim* uenisset, accidit, ut quadam die ad altare *S. Laurentii* attentissime missam audiret. Qua completa, sicut semper facere consueuerat, ablutionem calicis sumere uolebat, sed, interueniente magno negotio regni, quod uir sanctus proposuit, tunc temporis fieri non potuit. Vocato itaque custode ecclesiae, rogauit eum, ut calicem cum ablutione in mundo loco reponeret, et cum omni diligentia seruaret: quoad usque ipse exoccupatus, aptum tempus et locum ad sumendam illam inueniret. Excrescentibus autem causis et placitis, tota die illa turbatus non potuit se expedire. Postera uero die, post matutinas, cum paucis secretariis suis clanculo monasterium introiuit et, diutius flexis genibus et profusis lacrymis, DEVM exorauit, accersitoque custode, calicem cum ablutione sibi afferri praecepit. Cumque allatus fuisset et disco opertus, inuenerunt ablutionem illam in formam ueri sanguinis transmutatam. Quod factum mirabile mox uniuersis, qui aderant, innotuit, et nunc et semper in laudem DEI, et gloriam confessoris sui omnis ecclesia successoribus suis enarrabit.

Mersburgum.

Nota morem sancti imperatoris, sumendi ex calice, in quo sacrificatum fuerat, ablutionem. Sic Graeci sanctificationis loco panem, ex quo materia pro sacrificio desumpta est, manducant.

Vinum abluendo sacro calici infusum, mutatum in sanguinem.

CAP. XXX.

Paraenesis et epilogus.

DIscite ergo diuites huius seculi facere uobis *amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, ipsi uos in aeterna recipiant tabernacula.*

Matth 6. Luc. 16.

Huius uero gloriosissimi ac beatissimi patris praeconia linguam carnis reticere non conuenit, in cuius transitu angelis triumphantibus coelum exultauit. Defuncto itaque beatissimo DEI famulo, anno *regni* sui XXIV. *uitae* quinquagesimo secundo, *imperii* uero undecimo, corpus eius in *ecclesia* beatorum apostolorum, *Petri* et *Pauli*, Babenbergae honorifice sepultum est, ac postmodum multis miraculorum uirtutibus a domino glorificatum est.

MOritur imperator Henricus anno M. XXIV. III. idus Iulii. Natus est anno 972. Ratisbonae pridie Nonas Maii, ut ex Ditmaro docet Fabricius in Originibus Saxonicis.

CAP. XXXI.

Brunonis episcopi Augustani, qui fuit frater S. Henrici, de euertendo episcopatu Bambergensi impia consilia.

B ANno dominicae incarnationis M. XXV. ab urbe condita millesimo septingentesimo septuagesimo sexto, CHVNRADVS, ex regni primoribus unus, sed regno antea per rebellionem aduersus, principibus pro eius electione discordantibus, *Aribone* autem Moguntino archiepiscopo et *Eberhardo*, Babenbergensi praesule, sibi fauentibus, octogesimo quinto loco ab augusto regnum suscepit, et annis XV. regnauit.

C Sublimatus autem in regni sede, consilio *Brunonis*, Augustensis episcopi, fratris HEINRICI imperatoris, qui semper, ut supra dictum est, felicibus eius inuidebat actibus, Babenbergensem episcopatum meditabatur destruere. Quia idem *Bruno*, episcopus, promisit reginae, *Gisilae*, omnia praedia, hereditario iure ad se pertinentia, filio eius* *Heinrico* contradere.

D Locus igitur et tempus conuentui statuitur, ubi haec res ad exitum perducatur. Nocte uero, quae diem praecesserat, in qua haec uentilanda erant, EBERHARDVS, episcopus, ad tentorium praedicti *Brunonis* clam accessit, lectoque eius assidens, multa super hac re monendo, obsecrando, memoriam fratris animo inculcando, cum eodem solicitus egit. Quia uero iam multa noctis hora transacta recesserat, et episcopum pro auditis solicitatum somnus oppresserat, uisus est ei frater suus imperator, HEINRICVS, lecto suo adstare faciemque suam, barba ex una parte depilata, turpatam obiectare: cum super hac re stupido et admiranti ac, quis tam temerarios ausus in eum praesumeret, interroganti: *tu*, ait, *haec fecisti, qui me et sanctos* DEI, *quos rebus mihi a* DEO *concessis dotaui, despoliare disposuisti. Caue iam ulterius super hac temeritate, ne incepta luas magna infelicitate.* Ad haec ille expergefactus ac de uisione non parum perterritus, membrorum quoque horrore ac timore non leuiter est attactus. Mane autem facto, cum diu exspectatus ad conuentum procerum non ueniret, regina pro filio solicita, nuntiis missis, obnixe rogabat, ut adueniens promissa perficeret. Ille uero affirmabat, se tanta infirmitate grauari, ut nec de lecto surgere, nec pedem posset quoquam mouere. Cum rogaretur, ut se in lecto ad conuentum deper-

Lege Baron. anno 1024. Num. 12.

Bruno frater S. Henrici, etiam post imperatoris mortem turbas concitat. De hoc Brunone Wippo in Conrado Salico. Vtilis et clarus ingenio si fratri uo edio, quo imperatori aberat, non obscuraretur.

**Est hic Henricus tertius hoc nomine rex, Conradi Salici et Gisilae filius. Gisilae laudes decantat Wippo in hoc, quod hic recensetur, minime laudanda.*

Apparet S. Henricus Brunoni fratri suo.

portari pateretur, quo uel sic promissio perficeretur, omnino abdicauit seque in DEVM et sanctos eius peccasse, libera tandem uoce proclamauit. Sic itaque diuina pietas per merita famuli sui, ne spe, quam in se posuit, fraudaretur, omnia illa prauae conspirationis machinamenta repressit: idque, quod ab eo coeptum est, confirmando semper exinde ad meliora prouexit.

Est haec altera huius historiae pars. S. Henricum Brunoni fratri suo apparuisse, centuriatores quoque referunt, centuria XI. cap. 13. ex Crantzii Metropoli, lib. 4. cap. 10. In codice Rebdorffensi praemittitur iste titulus: *Initium miraculorum.* Et forte, ut supra dictum, pars haec librum secundum constituit, cum in apographo Bambergensi *liber primus* diserte signetur.

CAP. XXXII.

Mulier contracta ad sepulchrum S. Henrici sanitatem recuperat.

De miraculis S. Henrici post mortem. SEd iam nunc ad miracula, quae post felicem illius transitum, dominus, ad declaranda meritorum illius insignia, circa gloriosi corporis eius sepulturam operatus est, ueniamus: pauca ex his ad posterorum notitiam transferentes, quae aut ueraci, aut indubitata maiorum relatione, ad nos delata sunt, aut ipsi modernis temporibus gesta probauimus et uidimus.

Mulier quaedam *contracta* in ipsa * ciuitate manebat, adeo incuruata, ut ad gradiendum erigi nullatenus potuisset, sed reptaret potius manibus, quam pedibus ambularet. Huic orationibus frequenter incumbenti diuinitus inspiratum est, ut ad memoriam beatissimi uiri accederet atque omnipotentis DEI misericordiam obnixius imploraret. Accidit autem, ut dies anniuersarius praefati patris et domini nostri, congrua obseruatione, celebrari deberet. Populo ergo, more solito, ad ecclesiam confluente et clero uigilias uespertinas celebrante, mulier quoque illa incuruata et contracta aduenit et, plena fide ac deuotione, usque ad locum sepulchri, accessit, dicens cum Propheta; *uota mea domino reddam, in conspectu omnis populi eius, in atriis domus domini.* Ibidem ergo pernoctans, in oratione uniuersum quod habebat, id est, *cor contritum et humiliatum*, domino obtulit et in fide Christi lacrymis rigauit pedes eius, et capillis capitis sui tergebat et unguento ungebat. Et quoniam multum ualet deprecatio iusti assidua, cum indefessa usque in die talibus sacrificiis insisteret; circa horam diei tertiam, inter ipsa missarum solennia, dum in secunda missa *Alleluia* canitur, *laus* DEI *in hominibus*, ipso operis effectu, adimpletur.

* *Bambergensi.*

Psal. 115. *Psal. 50.* *Luc. 7.* *Iac. 5.*

A Subito enim, cernentibus cunctis, qui aderant, mulier quasi *in exstasi* facta est, ac deinde sensim *nerui*, qui diriguerant, *dissolui* et uniuersa corporis membra concrepantia coeperunt extendi; ac sic ordine suo tota incuruati corporis deformitas in suam pulchritudinem reformata est, ut mulier *erecta*, et usum ambulandi et reliqua membrorum
B officia cum omni integritate reciperet. Id autem certissima fide cognitum est, referentibus boni testimonii fratribus, qui praesentes huic miraculo se interfuisse et uidisse testati sunt.

CAP. XXXIII.

De aedituo furtum faciente.

C NEque hoc negligendum aut silentio praetereundum uidetur, quod antiquitas tradidit, et ueridica * relatione multorum memoriae commendauit. Quidam aedituus, in ordine laico, ad custodiam ecclesiae deputatus, furtis coepit consuescere et in ipsa ecclesia, quaecunque poterat, clanculo decrustabat. Sed quemadmodum bonis DEI
D male utendo mali, ipsa bona DEI quantum in se est, quodammodo conuertunt, imo peruertunt in malum; ita e contrario summus artifex mala malorum quandoque etiam in bonum conuertit ipsorum. Vt enim ad propositum redeamus, ille praedictus ecclesiasticae custodiae deputatus, cum iam inolita uitiorum consuetudine ipsam consuetu-
E dinem peccandi sibi quasi legem fecisset, misericorditer a domino uisitatus atque correptus est, iuxta illud; *Si iustitias meas profanauerint & mandata mea non custodierint, uisitabo in uirga iniquitates eorum et in uerberibus peccata eorum.*

Nocte igitur quadam, dum in ipsa ecclesia somnum caperet, seruus DEI
F aspectu terribilis illi apparuit, qui et aspere inuectus in eum dixit; *species decepit te et concupiscentia subuertit cor tuum. Quare hoc et hoc fecisti? Scito, quia rem iniquam operatus es.* Hoc dicto, illum de stratu suo protraxit, et multis uerberibus caesum, cruentatum dereliquit. Haec quidem somnians pertulit; sed expergefactus signa plaga-
G rum euidentia demonstrauit, et uerba uerberum argumentis comprobauit. Taliter ab immani praecipitio retractus, idem ipse postmodum in suo ministerio usque ad prouectiorem aetatem in ecclesia permansit, et in eius correctione multi correcti sunt, glorificantes DEVM, qui per seruum suum iam coronatum in coelis talia operatur adhuc in terris.

Capitum sequentium tituli ex cod. Rebdorff. sumpti sunt. * *traditione apogr. Bamb.* *Vide uar. lect. MS. Bamb.* *Psal. 88.* *S. Henricus apparet furaci aedituo.* *Dan. 13.*

CAPVT XXXIV.

De quodam cui mandibula dimota erat.

QVadam uice incerto casu cuidam accidit, ut, dissociatis ab inuicem naturalibus instrumentis, *mandibula* loco suo dimota, et oris impediret officium, et naturalem humani decoris compositionem deformaret. Doloris et deformitatis accedebat molestia, quam perpendere in alio commode ualebimus, si ad nostri corporis infirmitatem animo * recurramus. Talibus circumuentus incommodis clamauit ad dominum, et diuinae pietatis obnixius implorauit auxilium. Vt ergo opera Dei manifestarentur in illo, multis assistentibus et uidentibus, ad tumbam beati uiri accessit et, capite super imposito, tam diu precibus institit, quoad usque per merita serui Dei sanitatem, quam desiderabat, accepit. Quid enim? Necessarium enim est, ut, qui domino uniuersae creaturae obediunt, illis creatura omnis certis legibus rationis per omnipotentis Dei uirtutem obediat.

* recurrerimus.

CAPVT XXXV.

De paralytico.

ITem, alio tempore contigisse in ueritate audiuimus, ut quidam a paralysi usque adeo uexaretur, ut exinde usum brachii perdidisset: nutu diuino admonitus est, ut ad sepulturam sancti corporis accederet et, prostratus in oratione, Dei omnipotentis misericordiam, per beatissimi uiri ibidem requiescentis merita, inuocaret. Toto itaque corpore prostratus, orationibus incubuit. Quid ergo? Christus filius Dei, qui super terram gradiens manum aridam habentem sanauit, idem nunc sedens ad dexteram patris, eodem innouato miraculo, per merita dilecti sui, supplicem istum liberauit. Sanus equidem ab oratione surrexit et Deum propitiatorem in commemoratione sancti sui glorificauit. Clamor ad coelum attollitur et cum debita gratiarum actione hymnus gloriae omnipotenti Deo ab uniuersis assistentibus decantatur.

CAPVT XXXVI.

De caeco.

HOc quoque successoribus nostris indicare curauimus, quod in diebus rogationum, ad sepulcrum praedicti confessoris, contigisse ueraciter cognouimus. Quidam enim sacerdos, cum A populo suae procurationi commisso, in diebus rogationum, crucem cum hymnis et canticis, ad monasterium scilicet *sancti Petri* et *S. Georgii* deferebat: cum quo quidam *caecus*, alterius manu ductus, ueniebat. Is cum ad sepulcrum confessoris Christi uenisset, ex toto corde suo rogauit sanctum HEINRICVM, ut, per eius interuentum, restitueretur ei B lumen oculorum. Cumque diu precibus et lacrymis pulsaret ad ostium pii confessoris, cunctis uidentibus et in laudem Dei acclamantibus, redditus est ei uisus, per gratiam omnipotentis. Et mirum in modum, qui alterius manu ductus crucem domini secutus fuerat caecus, modo propriis manibus crucem ferens, cum laudibus Christi, populo do- C mum redeunti ductum praebuit illuminatus.

Dies rogationum, et in iis publica processio.

CAPVT XXXVII.

De languido.

ALiud quoque diuinae uirtutis miraculum celebri commemoratio- D ne, et certa fide cognitum est. Erat quidam *languidus*, ipsa in ciuitate omnibus cognitus, cuius inferiora omnia, a lumbis et infra, omnino praemortua fuerunt, adeo, ut nec pedibus solo niti ualeret, sed instrumento cuidam, rotulis quatuor coaptato, pendulus inhaereret, suique corporis molem manibus propriis, pro possibilitate artificis, uolutа- E ret. Idem *loculum* sanctissimi corporis frequentius uisitare solebat et, per Dei misericordiam, ad * celebranda serui sui merita, tantam gratiam est consecutus, ut membra praemortua uiuificarentur, ac deinde baculis utroque humero suppositis, pedibus terram tangeret et erectus incederet.

* declarandi. Apogr. Bamb.

CAPVT XXXIIX.

De contracto.

F MOdernis etiam temporibus quidam *contractus*, qui adhuc in carne superest, in eodem loco sanatus est et naturalem usum ambulandi recepit.

Praeter haec multa alia sanctitatis ar- G gumenta et experimenta frequenter in eodem loco uisa sunt: debiles curati, caeci illuminati, daemones ex obsessis corporibus uisibiliter fugati, multi ex diuersis infirmitatibus ibidem frequentissime liberati sunt, domino testificante, quanta sanctorum gloria in coelis sit, quos tantis miraculorum uirtutibus in terris coruscare concedit: ne apud homines loco humili teneantur, qui

qui apud Deum meritis excelsi esse comprobantur.

CAP. XXXIX.

De canonizatione regis.

CVm etenim miraculorum attestationibus sanctitatem confessoris sui dominus declararet, Babenbergensis ecclesiae praelati, crebrescentibus signis, B cum mandatis et literis * CHUNRADI regis ac principum Romam abierunt et, quam magna mirabilia Deus per confessorem suum operetur, domino papae EUGENIO, et Romanae curiae, nuntiauerunt. At illi gaudentes et, pro tantae famae dulcedine, Deum glorificantes, de canonizatione sancti regis HEINRICI, coeperunt solicite ac diligenter C ad inuicem conferre, quatenus in catalogo conscriberetur sanctorum, qui uirtutibus et signis probaretur assumptus esse in regnum coelorum. Cui canonizationi quidam cardinalis, *Ioannes* nomine, coepit uehementer obsistere et, proiecto timore Dei, in quibuscunque potuit, non uerecundatus est, praedicto confessori detrahere.

** Conradus rex, qui Hierosolymis fuerat, mortuus 1152.*

De canonizatione S. Henrici ab Eugenio III. facta lege Baron. Tom. XII. an. 1152, ubi bullam canonizat. recitat.

D Sed diuina ultio detrahentem caelesti uerbere repente coercuit et, dum famam beati uiri laceraret, potestas Dei lumine oculorum eum priuauit. At ille * adeo percussus et humiliatus, caecitatis molestia, et reatus sui conscientia, coepit torqueri; et quomodo hanc plagam in confessorem Christi peccando meruisset, publica uoce confiteri et mi- E rum in modum, quem prius dentibus detractionis lacerabat, hunc modo laudibus et praeconiis usque ad sidera extollebat. Conuersus itaque ad poenitentiam, celerem consecutus est indulgentiam et, per intercessionem confessoris Christi, denuo est illuminatus, ob cuius ultionem, iusto iudicio Dei, fu- F erat excaecatus.

Ultio diuina in cardinalem sancto Henrico imp. detrahentem.

** Forte leg. a Deo Et sic M. S. Bamb. habet.*

CAPUT XL.

De caeco.

SImili modo cum in loco *Babenbergensi*, ubi praedictus confessor tumulatus fuerat, de canonizatione eius celebris fama haberetur, uir quidam religiosus de signis, quae per eum fiebant, G coepit dubitare et de permutatione exequiarum, quae in anniuersario eius celebriter fiebant, intra semetipsum dolere: qui mox oculorum caligine adeo est plagatus, ut postea per confessorem Christi sanatus, quantum sanctitas eius apud Deum posset, in curatione ipsius experiretur. Et mirandum est ualde, quod de sanctitate tanti uiri aliquis du- A bitare potuerit, cum conuersationis sanctitatem, castitatis integritatem, eleemosynarum largitatem, humilitatis custodiam, et omnia opera iustitiae usque in finem uitae suae cum deuotione summa seruauerit. Sed, sicut scriptum est; *nemo propheta acceptus est in patria sua.* Vir ergo praedictus, defectu luminis grauatus, confugit ad patrocinia sanctorum, deprecans, ut per eorum suffragia sanitas sibi restituatur oculorum.

Luc. IV.

Et cum ex dolore et labore et assidua * uenarum incuruatione fatigatus fuisset, lassatum corpus somno reparauit. Cui dormienti *S. Wolfgangus*, eo quod eum familiarem in orationibus suis habuerit, apparuit, et ait ei: *ora confessorem Christi*, HEINRICUM, *et liberabit te, quia, quod eius sanctitati derogasti, idcirco haec plaga caecitatis uenit super te.* Post hanc uisionem expergefactus, ex conscientia delicti sui contremuit et ad tumbam Christi confessoris, concito gradu et deuota mente, properauit. Et procumbens terrae, a confessore Christi lacrymis et precibus, suis excessibus ueniam postulauit. Qui statim exauditus et pristinae sanitati restitutus, gratiarum actiones Deo et sancto HEINRICO retulit et magnalia DEI, quae circa ipsum DEUS fecerat, religiosis uiris, qui nobis retulere, ipse narrauit.

** genuum.*

Caueant igitur habitatores seculi, domesticis Dei et ciuibus sanctorum detrahere. Quia necesse est, eos hic et in aeternum perire, qui sanctorum bonis operibus solent obloqui et inuidere. Quamuis ergo nunc tempora miraculorum non sint: *signa enim debentur non fidelibus, sed infidelibus:* tamen cum aliqua nobis praeter solitum cursum ordinemque naturae eueniunt, omni ueneratione amplectenda sunt: quatenus et ipse, qui in sanctis suis mirabilis est, honoretur et tarditas nostra ad meliora quaeque tantis uirtutibus accendatur: praestante domino nostro IEsu Christo, qui cum patre et spiritu sancto uiuit et regnat Deus per omnia secula seculorum, amen.

CAPUT XLI.

Prooemiolum in miracula, quae in translatione S. Henrici imperatoris patrata sunt.

TEmpore illo, quo uenerabilis abbas *Merseburgensis* ecclesiae *Volcmarus*, reliquias beati HEINRICI confessoris Saxonicae terrae inuexit, sexus utriusque turba, fama diuulgata, obuiam uenit. Ex quibus quosdam recuperandae sospitatis causa, quosdam uero feruens studium, quod ab antiquo, circa eius-

Haec exscripsimus ex antiquis membranis monasterii S. crucis Donawerdae; nam in Rebdorffensi et apographo Bamberg. non comparent.

iusdem regis nomen habuerant, attra-
A
xit: eo quod terræ suæ statum frequenti paganorum incursu quassatum, illum reformasse, priorum relatione didicerant.

Sed meritorum eius praeconia coeperunt in ipso itineris processu, euidentibns miraculorum indiciis declarari: in quo diuersis morborum generibus oppressi, saluti pristinæ fuerint re-
B
stituti, referre per singula, taedium scribenti et fastidium forsitan generaret legenti. Tamen hoc non silendum, quod in plerisque curationum locis, in testimonium diuinitus ostensae uirtutis, cumuli haud grandes, uulgi studio, congesti excreuere; ut his uisis posteritas illi reuerentiam exhiberet, cuius meritis tot genti suae beneficia collata
C
uideret. Veruntamen his interim omissis, ea referenda sunt, quae in memoria hodieque tenentur a multis.

Obseruā morem ponendi monumentum, in locis, ubi miracula patrata.

SEquentia capita forte fortuna reperi in codice manuscripto membranaceo monasterii S. crucis (quod in ciuitate Donawerdensi situm est) plane praeter exspectationem, tametsi non praeter mentem. Omittere piaculum duxi, cum conti-
D
neant, quae maxime ad gloriam S. Henrici illustrandam faciunt, ea nimirum, quae Deus illius interuentu gessit, cum sacrae eius reliquiae Merseburgum transferrentur, ex loco ubi uitam finierat; non enim Bambergae excesserat; de quo Hoffmannus in annalibus Bembergensibus: ***Dominicam palmarum Alsteti, resurrectionis uero diem Nouoburgi monachorum celebrauit. Perlustrata inde tota illa regione, cum de Halberstadio Goslariam, inde Grondam se reciperet, graui morbo tentari coepit, etc. His ita actis, imperator pientissimus***
E
et sanctissimus, magno totius imperii cum dolore, uitam bene reliquit.

CAP. XLII.

Adolescens ab ortu contractus sanatur.

INter aegros, quorum multitudo salutem petens comitabatur, *adolescens*
F
quidam, irrefragabili membrorum contractu globatus, a parentibus portabatur* gestatoria. Qui, nil in uia consecutus, ad ecclesiae limen usque perducitur. Procedit obuiam reliquiis digno cultu chorus monachorum ac clericorum, non tam eius loci, quam ex aliis ecclesiis confluentium. Deinde, ut moris est, concentu uulgi et cleri mix-
G
tim concrepante, regreditur. Missarum quoque solennitas ritu festiuiore de ipso beato HEINRICO inchoatur. At claudus ille inter agmina constipantium uix ecclesiae illatus, iuxta altare, ubi reliquiae fuerant collocatae, deponitur. Videres in eo illud Isaiae, compleri; *Saliet sicut ceruus claudus, et clara erit lingua mutorum.* Coeperunt enim neruorum eius uincula solui, pedes cruraque extendi; illeque in oculis omnium prosiliens, quanto potuit uocis conamine, uirtutem in se factam protestari. Sicque officium gressus, quod usus ab ipso natiuitatis eius exordio negauerat, gratia Christi, per merita beati HEINRICI, reparabat. Vox in laude DEI utriusque sexus attollitur in altum. Sanatus ante altare communicaturus sistitur, sicque ad propria cum parentibus regreditur.

** in sella.*

Isaia 35.

CAP. XLIII.

Energumeni liberati.

DAemoniaci tres, unus masculus et duae foeminae, in eodem loco curati sunt: qui nomen HEINRICI blasphemando ingeminantes frequenter, tandem cum stridore horrifico, sedes, quas tenuerant, reliquerunt. Vnus eorum pertinacior caeteris, diu sancti nominis inuocationi renitens, cum ad se reliquias deferri cognosceret; *modo, cum per se* HEINRICVS *uenit, non subsistam*, inquit: statimque cum clamore magno hominem possessum deseruit. Haec ipsa die aduentus reliquiarum infra missam gesta sunt.

CAP. XLIV.

Mulieri caecae uisus redditus.

ERat in territorio *Merseburgensi mulier* diu *caeca*, quae familiaribus gressus suos regentibus, in occursum reliquiis, ultra possibilitatem, spe recuperandi uisus, properabat, nihilque salutis in uia se recepisse, peccatorum suorum obstaculo adscribens, triduo peruigil et indefessa prece, Christi misericordiae ianuam pulsauit: tandemque lucis optatæ suffragium, per merita beati HEINRICI obtinuit. Haec in eadem, qua prius, uilla, diu uixit: tamque clarens omni terrae illi eiusmodi miraculum fuit, ut nulli fere, maxime horum, qui tunc temporis fuere, incognitum esse possit.

CAP. XLV.

Mulier clauda curatur.

ITem inter occursantes a remotioribus terrae illius partibus, *mulier* quaedam, non solum incessu priuata, sed et totius corporis miserabili specie formis et distorta, a conuiantibus uehiculo trahebatur. Quae, de beati HEINRICI patrocinio confidens, propter ubique iam uulgata uirtutum eius insignia, nomen illius assidua inuocatione, cum oculorum manuumque extensione,

ne, memorabat. Ideoque quod totis A animi uotis quaesiuit, in itinere adhuc inuenire meruit. Laxatis siquidem fibris, ac gibbi modo reflexo, totoque corpore in habilem redintegrato formam, uocem in se uirtutis ostensae* praeconam fudit. Versisque in stuporem commeantibus, uehiculum deserit et laetas de Dei magnalibus, laetior ipsa praecedens ad ecclesiam uenit ac uota, quae B pro recipienda sospitate factura uenerat, iam ea potita, triduo illic morata, soluebat.

* Praeconem.

CAPVT XLVI.

Mulier a continuo dentium dolore liberatur.

IN ciuitate *Hallensi*, quae duobus a Merseburgensi loco milliaribus distat, fuit matrona quaedam non ignobilis, quae, iugi fere dentium dolore uexabatur, adeo, ut paulatim robore dentium absumpto, spem salutis assiduitas negaret doloris. Cumque noctis cuiusdam initio uehementius acerbitate morbi stimularetur, cum graui suspirio hanc D prorupit in uocem: *O beate* HEINRICE, *qui omnium te quaerentium necessitati succurris, me peccatricem plena fide te inuocantem, ne despice; sed fac, ut uel unius noctis per tuum patrocinium perfruar quiete.* His dictis, prae taedio, caput ad modicum reclinanti somnus obrepsit: statimque omnis, quo diu laborauerat, dolor funditus abscessit.

CAPVT XLVII.

Punitur monachus S. Henrico detrahens.

IN monasterio beati *Petri*, quod *Merseburgensi* ciuitati contiguum est, res talis accidit, cuius fere omnis F congregatio meminit, ipseque frater, de quo sermo est, adhuc superstes, inquisitus cum gemitu referre consueuit. Cum festum beati HEINRICI, pari uoto, longe lateque, omnes terrae illius ecclesiae, ritu festiuiore, colendum exciperent; eadem, quanto uicinior, tanto in laude illius prompta, pro suo posse, coepit esse ornatior. Sed quia impossibile est, G ut in prosperis quis, quamuis iustus, quamuis sanctus, liuorem effugiat, frater quidam, inuidiae stimulis actus, eius sanctitati non timuit derogare et modis omnibus, eius, quantum in ipso fuit, reniti gloriæ, in tantum, ut ea die, cultiora quaeque, quia tunc custodis officio fungebatur, occultaret et signorum grandium consonantiam praepediret. Sed non diu frater ille impune Dei et beati HEINRICI tulit offensam. Nam coepit subito toto corpore fere quinque sensuum officio priuari: deinde animi rigore laxato, palam omnibus Dei iudicium in se protestari, sicque nec dum ad perfectum sanatus, aliquantulum in melius reparari.

CAP. XLVIII.

Apparitio S. Henrici.

HOc, quod subiungam, ipso, de quo dicturus sum, episcopo referente, Deo teste, cognoui. Cum *Polonia* iugum imperii, utpote gens rebellis et effera et magis saltuum et paludum inuiis, quam uirium robore, confisa, de ceruice C sua niteretur excutere: ad reprimendam eius contumaciam gloriosus imperator, FRIDERICVS, animum intendit. Cumque, indicta generali expeditione, copiosus, a diuersis regni partibus, contractus esset exercitus, principes terrae illius et omnis populus timore correpti, quippe qui regni uires contra se moueri, se autem impares et inexpertos peritiae belli uidebant, ad placandam regis iram legatos mittentes, iterata subiectione prioris discidii errorem corrigere omnimodis promittebant. Ad hoc ergo reuerendae personae miraeque prudentiae episcopum *Plocensis* ecclesiae *Vuernherum* elegerunt, eumque cum donis, regiam magnificentiam decentibus, ad imperatorem, Aquisgrani morantem, et os- E sa CAROLI magni leuata in thecis, auro gemmisque confectis, recondentem direxerunt. A quo diu repulsus, tandem interuentu principum, in gratiam admissus, legatione ad uotum peracta, cum reliquiis S. HEINRICI, aliisque donis ab imperatore perceptis redit: et in nemore, quod *Zurbiae* ac *Poloniae* terminis interiacet, mediante iam die, tentoria figi praecepit.

Cumque post refectionem fessos ex itinere artus quieti dedisset, quidam in somno, regia ueste circum amictus, et dextra sceptrum gerens illi adstitit, hisque uerbis eum allocutus ait: *quid in hac uasta solitudine somno deprimeris? quae tecum nesciens geris?* Et dum ille perterritus, *quisnam esset*, interrogaret; *Ego sum*, ait, HEINRICVS, *Babenbergensis ecclesiae fundator; qui in temporalis uitae cursu, immortalitatis compendium a domino promerui. In eo ergo, quo iaces, loco, ecclesiam nomini meo, prout tempus permittit, construe, sciens, procul dubio, processu temporis, diuinum in eo seruitium augmentari.*

Surgit igitur episcopus, statimque per famulantium ei manus certatim ruentibus lignis, in modum habilem fecit ecclesiam

clesiam, sed de lapidum penuria, qui ibidem audiri, non uideri consueuerant, dum anxius circuitur episcopus, casu baculum, quem ferebat, in aggestum terrae cumulum figens, lapidum copiam in similitudinem quadratorum reperit; sicque altare componens, Dei et beati HEINRICI sanctique *Sigismundi*, regis, nomini dedicauit. Vbi nunc, multis adstipulantibus, maior ecclesia construitur ac monachicæ professionis ordo inchoatur; quodque ille praedixerat, iam impleri uidetur. Hac igitur occasione nomen beati HEINRICI apud illas nationes in ueneratione coepit haberi.

CAPVT XLIX.

Nefaria cuiusdam simulatio castigatur diuinitus.

QVodam tempore cum non modica multitudo pauperum, uariis languoribus oppressa, in ecclesia Merseburgensi, non solum sanitatem corporis, sed et stipem importune petens, confluxisset: populus, qui, orationis causa, aduenerat, prout facultas permittebat, unicuique misericordiae manum porrigebat. Vbi rusticus quidam e proxima uilla, cupiditate sordens, neruorum contractionem simulauit et, recuruato pede, in medio languentium consedit. Quem, dum rei domesticae cura regredi compulisset, iamque baculo innisus, ficto gressu, extra limen ecclesiae processisset, locum quaerit opportunum, ut pede reflexo, expeditius, quo tendebat, perueniret. Sed Deo et beato HEINRICO dignam eius meritis poenam ingerente, miseriam, quam ante simulauerat, iam dolore irrefragabili, pede nati cohaerente, sentiebat. Quid ageret? Pudor dolorque conflictu pari in eius mente decertabant. Pudor propalare rem gestam prohibebat. Dolor, confiteri cogebat. Vicit tamen timor. Et omnes haec audientes, grandis apprehendit timor. Hoc itaque indicio cunctis claruit, Dei famulum non solum uotis pie quaerentium adesse; uerum etiam talia praesumentibus districtum obesse; sicque deinceps perfidorum praesumptio talis cessauit.

CAPVT L.

Caecus lumine donatur.

EST ecclesia parochialis ecclesiae *B. Petri* in ueteri castro contigua. Iuxta quam residens caecus quidam, audiuit concentum popularium, in reparatione cuiusdam aegri, deuotissime congratulantium. Erat autem hic de terra

A et de gente *Slauorum:* quibus simplicitas, uel irrationabilitas, prauitate quadam ingenii, naturalis est adeo, ut uix uel tenuem fidei uideantur habere scintillam. Quaerit ergo causam talis concentus. Cui, cum pro sanatione languentis haec fieri, indicatum esset, ait: *Iste* HEINRICVS *Teutonicus cum sit, solis Teutonicis gratiæ suæ præstat subsi-*

B *dium: mihi uero gentisque meae hominibus nihil unquam beneficii contulit.* In risum ergo, qui aderant, excitantur. Quidam uero sanioris animi, ut ecclesiam petat pro salute sua rogaturus, adhortantur. Ductus itaque, ubi reliquiae beati confessoris seruabantur, humi prosternitur: et paulo post pietatem *Teutonici*, Slauus ipse, quam negari sibi

C querebatur, experitur. Coeperunt enim ab oculis eius albedines in modum squamarum auelli, optatumque lucis suffragium in eo redintegrari. Vnde gens illa, quae, ut dixi, rustica simplicitate et fidei pusillanimitate se sperni arbitrabatur, hoc beneficio, fiducia speque resumpta, ultra omnes beatum HEINRICVM studio deuotiori uenerabatur.

D

CAPVT LI.

Claudus curatur.

HVius rei, quam dicturus sum, tot fere testes habentur, quot fratres, qui tunc temporis fuere, apud praefatam *B. Petri* ecclesiam inueniuntur: qui eam tanto fidelius, quanto uerius agnouisse

E contigit, attestantur. In quadam eorum uilla, ciuitati proxima, rusticus quidam, graui tactus infirmitate, officium pedis unius amiserat, adeoque arentibus neruis ac carne praemortua emarcuerat, ut humana solertia, uel studio in eo recuperari sanitatem, tam ipsi, quam omnibus eum intuentibus, impossibile uide-

F retur. Vnde, quod ab homine fieri desperabat, ab eo, cui nihil est difficile, sed solus restaurat uniuersa, per beati HEINRICI patrocinium, fide firma, spe solida, quaerens; eius misericordiae ianuam fletibus assiduis, ieiuniis crebris pulsauit et tandem in formam pristini gressus restitui meruit.

CAP. LII.

G

Mulier surda et muta et audiendi et loquendi facultatem recipit.

IN pago quodam, milliari uno a *Merseburgensi* castro distante, mulier surda et muta ab exordio natiuitatis suae, a propinquis et ciuibus, misericordiae sinu souebatur. A quibus, ad ecclesiam perducta, nutibus et signis, quibus erga eam uti possibile fuit, ante beati confessoris

foris reliquias prona sterni iubebatur. Sed illa iumento insipienti similis, pro se nil rogare nouerat, uel quod essent reliquiae, aut quid gereretur, penitus nesciebat: cui tamen fidelium pro salute eius in commune supplicantium oratio fidesque subueniebat, et per beati HEINRICI suffragia, ut ipsa postea testabatur, in utroque corporis officio reformari meruit ex integro.

CAPVT LIII.

Ignis urens, sed non comburens.

CVm excubiae sacrae a fidelibus, circa thesaurum incomparabilem, sine intermissione fierent, ita ut aliis recedentibus, aliis uenientibus, die noctuque fores ecclesiae non clauderentur; custos ecclesiae, inter oues, lupos, sub uellere ouium latentes, non facile agnosci considerans, auferri furtim reliquias metuebat. Ad quod praecauendum ex quadris lapidibus, facto satis habili reconditorio, eas in illo locauit. Cui etiam ostiolum ex pino, quod, causa poscente, claudi et aperiri posset, imposuit. Nocte ergo quadam, infra cursum, matutinum lumen incautius eidem apponens, chorum, quem studiosius aliis frequentabat, ingreditur: sed paulo post fumum sentiens et, quid acciderit, animo praesago concipiens, ad locum festinus reuertitur inuenitque, ostiolum a flamma tangi et fumum dare, sed non laedi. Cuius haec meritis, nisi eius, cuius illic reliquiae seruabantur, possunt adscribi? Poterant quidem, absque ligni et lapidis repositione, a raptu alieno, ipso mediante, seruari: sed pius confessor Dei, laborem et studium deuote sibi obsequentium, noluit incassum deperire; ne, uel in paruo detrimento ianuae uiderentur contristari, ideoque in ligno, foci usui apto, uim uirtutis suae ignem a Deo obtinuit obliuisci.

CAPVT LIV.

Energumena liberata. Conclusio miraculorum.

MVlier arreptitia de restibus connexa manus coram praedicto reconditorio, licet multum renitens, sistitur. Quae, daemone mugitum in aera dante seque ab HEINRICO torqueri uociferante, satis ipsa torta liberatur. Visum est illi, ut praesentibus referebat, quendam capite cano, barba prolixa, ueste amictum regia, ex eodem loco processisse, et a se spiritum nequam pugnis et minis extorsisse.

Verum, si cuncta sigillatim, quae diebus singulis facta sunt, miracula persequi uoluero, tempus me prius, quam materia deseret: praesertim cum numero possibilitatem excedente, custos ipse ecclesiae, qui omnibus fere intererat, pauca de multis memoriae tradere se potuisse perhibebat.

Hoc solum hic omittendum non est, quod de calice aureo, de quo supra dictum est, quem ob speciale deuotionis suae indicium idem imperator *beato Laurentio* confici iusserat, febricitantes, aquae uel alterius liquoris haustu, curantur: praestante domino nostro Iesu Christo, qui cum Deo patre et spiritu sancto uiuit et regnat Deus per infinita secula seculorum, amen.

RESCRIPTVM EVGENII PAPAE III. *super canonizatione*

SANCTI HENRICI IMPERATORIS.

EVGENIVS, *episcopus, seruus seruorum* DEI, *uenerabili fratri* Egilberto, *episcopo et dilectis filiis, canonicis Bambergensis ecclesiae, salutem et apostolicam benedictionem. Sicut per literas et nuncios uestros uobis mandasse meminimus, uenerabiles fratres nostros N. sanctae* Rufinae *episcopum, et N. presbyterum cardinalem, pro diuersis negotiis, ad partes illas de nostro latere delegauimus eisque uiua uoce iniunximus, ut ad ecclesiam uestram accederent atque de uita et miraculis* Henrici *regis rei ueritatem diligenter inquirerent et literis suis nobis significarent. Nunc autem eorundem fratrum nostrorum et multorum religiosorum et discretorum uirorum attestatione, de* castitate *ipsius, de* fundatione Bambergensis *ecclesiae, et multarum aliarum, quarundamquoque* episcopalium, sediumreparationes *et multiplici* eleemosynarum *largitione, de* conuersione *regis* Stephani *et totius* Hungariae, *domino cooperante per eum facta; de glorioso etiam ipsius obitu pluribusque* miraculis *post eius obitum, ad ipsius corporis praesentiam diuinitus ostensis, multa cognouimus.*

Baron. Tom. XII. anno Christi 1152. num. IV. Hoc rescriptum deest in Cod. Rebdorfensi. Exstat tamen in apographo Bamberg.

Inter quae illud praecipuum et memorabile plurimum attendentes, quod cum diadema sceptrumque imperii suscepisset, non imperialiter, *sed* spiritualiter *uixit: In thoro etiam legitimo positus, quod paucorum fuisse legitur, integritatem* castimoniae *usque in finem uitae conseruauit. Quae quidem nos omnia simul perpendentes, atque deuotionem uestram et ecclesiae Bambergensis, quae sanctae Romanae ecclesiae soli subesse dignoscitur, diligenter considerantes, tametsi huiusmodi petitio nisi in generalibus conciliis admitti nor*

non soleat, auctoritate tamen S. R. E. quae omnium conciliorum firmamentum est, petitionibus uestris acquiescimus, atque eiusdem memorabilis uiri, cuius exaltationem requiritis, fratrum nostrorum archiepiscoporum et episcoporum, qui praesentes aderant, communicato consilio, memoriam inter sanctos de caetero fieri censemus, et anniuersariam ipsius diem solenniter celebrari constituimus. Vestra itaque interest, sic in S. R. E. obedientia et fidelitate persistere et sic ei dignae deuotionis obsequiis respondere, ut ampliori beati Petri *et nostra gratiâ digni inueniamini. Datum trans Tiberim, pridie idus Martii.*

ANniuersarium ipsius diem) **Martyrologium Rom. 14. Iulii.** ***Bambergae sancti Henrici primi imperatoris, qui cum uxore sua Chunegunde perpetuam uirginitatem seruauit, et sanctum Stephanum Hungarorum regem, cum uniuerso ferè eius regno ad fidem Christi suscipiendam perduxit.***

Idem Martyrologium 3. Martii. ***Bambergae S. Chunegundis augustae, quae Henrico primo imperatori nupta, cum uirginitatem ipso annuente seruasset, bonorum operum meritis cumulata, sancto fine quieuit et post mortem miraculis claruit.***

Caluinista Hospinianus in lib. de festis. ***Episcopus Basileensis Ioannes Sen, impetratis anno Christi M. CCC. XLIIX. quibusdam reliquiis Henrici II. imperatoris à Bambergensibus, instituit etiam per totum suum episcopatum, diem obitus eius celebrandum, non tantùm propter sanctitatem et miracula eius, sed etiam propter merita erga Basileenses.*** **Citatque Caluiniani Vrstisii chronicon lib. 3. cap. 10.**

Idem Caluinista, ***Kunegundis uxor Henrici II. regis et I. imperatoris fuit: eius tamen uirginitatem uiolatam non fuisse, multi*** **(imo omnes)** ***affirmant. Mortua est V. Non. Martii anno domini M. V.*** **(egregie! nam mortua est anno redemptoris M. XL. Henrico, sponso suo XV. annis superstes, qui Henricus uiuendi finem fecit anno M. XXIV.)** ***Ioannes episcopus Basileensis anno M. CCC. XLIIX. cum diem obitus Henrici in suo episcopatu feriandum instituisset, praecepit simul diem 9. Septembris in honorem Kunegundis imperatricis, non quidem feriari, sed deuotè celebrare, ut Vrstisius indicat chronicorum lib. 3. cap. 10.***

Hic non sinit me sui immemorem esse Lutherus, qui tom. 2. latinorum colloquiorum hac festiua fabellula compotores suos hilariores efficere tentauit: ***Bambergae legerunt canonici annuatim libellum, quem dixerunt continere foedus matrimoniale inter Henricum caesarem et N. inspecto isto libro ab erudito, fuerunt topica Ciceronis.*** **Nimis crasso filo mendacia texis, o Luthere. Saltem aliquem uerisimilitudinis colorem allineres: nam ut unus uel alter fuerit, qui latina vel ipse lectitans, uel ab aliis lectitari audiens, tantum intellexerit, quantum si aliquid Laponico, Mexicano, Peruano, aut Chinensi idiomate auribus eius instillatum fuisset; omnes tamen tanta inscitia fuisse occupatos, ut quid legeretur iuxta cum ignarissimis ignorarent, id vero a fide remotius est, quam ut ulli, etiam admodum credulo, et quidquid de sacerdotibus catholicis garritur, auidissima aure combibere solito, persuaderi queat: nam et stupidissimo cuique statim in mentem uenisset sciscitari, qua de caussa in libello illo nulla Henrici et Kunegundis mentio exstet; si foedera connubialia in eo descripta essent. Quanquam Lutherus uel collector et editor foetidissimorum colloquiorum adeo rerum omnium imperitus fuit, ut, quod nomen uxor S. Henrici habuerit, ignoraret: coactus hanc suam inscitiam communi illa nota N, quae uerbum** ***nescio*****, denotat, designare.**

Lubet sub finem harum notationum adiungere, uersus Godefridi Viterbiensis, non illos quidem cultos ac politos; sed tamen tales, qui historiae S. Henrici aliquid lucis accendant; et Bambergensis ecclesiae laudes iis, quibus possunt, modulis, decantent, candidis certe ac sinceris, si minus festiuis et canoris.

De ciuitate Bambergensi.

BAuaricus fluuius uulgo Radiantia dictus,
Norica rura fouens, uarieque uagando relictus,
Montis Pauonis urbis amoena colit.
Nomine uulgato mons Babenberga uocatur,
Flumine crassatur, uicinaque rura rigatur,
Ponsque superstratus, cingit utrumque latus.
Vrbs laudanda nimis montis succrescit ab imis,
Indeque sublimis fit turribus insita primis,
Montis in urbe tamen culmina clerus habet.
Agmine murorum series praecincta domorum,
Exclusis laicis munitio fit dominorum.
Clericus illorum spernit adire forum.
Dogmate grammatico clerus solet ille beari,
Nullaque uulgaris uox audet in urbe sonari,
Sola solet cunctis lingua latina dari.

En quantum in clero Bambergensi, latinae linguae studium! ut uel hinc supradictum Lutheri commentum refutare, et manifestae uanitatis conuincere liceat.

De ecclesia Babenbergensi.

ECclesiae forma mentis caput auget et ornat,
Grandis ibi norma cleri recidiua reformat,
Diuitiae late rebus et arte patent.
OTTO pater patrum tenet ordine pontificatum,
Nobilium fratrum dilatat honore theatrum,
*Ipse sacer, sacrum praestat; adaequat * utrum? **
Fulget in ecclesia mirandi ponderis aurum,
Quo minus est Danais solitus persoluere Maurus,
Pallia purpurea quis numerare queat?

* *pro utrumque per apocop.*

De monte Pauonis, et eius forma situque.

MOns pauonis habet colles sibi collaterales,
Tres quasi consimiles, urbis quoque participales,
Ipse nitens medius praeminet absque pare.
Pulchrior illorum loca maxime dat monachorum,
Templaque multorum reliqui dant canonicorum,
Quartaque pars fluuio praebet utrinque forum.
In crucis ergo modum posuit sibi pauo colonum,
Qui ueneretur eum, foueat celebretque patronum,
Ipse suis famulis praebet ab urbe bonum.
Stat medius Petrus, Stephanus sibi dexter habetur,
Vertice stat Iacobus, laeua Michaël retinetur,
Fertque secus fluuium uirgo MARIA decus.

De sepultura caesaris Henrici.

CAesaris Henrici sancti, cognomine claudi,
Lector opes audi, quo possunt munere claudi?
Haec et maiora sunt sua multa bona.
Cuius et ossa bona sunt ad miracula prona,
Hoc opus, haec dona sua contulit alma corona,
Vnde per ecclesias cantica digna sonant.

Babenbergae author prius studuit.

LAude uacans ista, recolo mihi tempora prisca,
Prisca fuit puero mihi Babenberga magistra,
Mens mea quae didicit, reddit amica sibi.
Reddere non potuit quantum, sed reddere quale,
Ecce meae uolitant alias properantius alae,
Me uocat historia, pauo beate uale.

Item de eodem Henrico claudo laudes scribuntur.

HEinrici claudi meritum solenniter audi,
Cui decet applaudi, cuius metra porrigo laudi,
Sumptus ab arce soli regnat in arce poli.
Coniuge uirginea uirgo permansit et ille
Catholicas dedit ecclesias numero quasi mille,
Pauperibus, uiduis spes, uia, uita fuit.
Nunc et in altari sua cernimus ossa sacrari,
More salutari solennia digna parari,
Corpora debilium plurima sana dari.

AP-

APPENDIX.

Niederalten. PRope sub exordium huius uitae fit mentio *S. Gothardi*, abbatis *Altabae* in Bauaria, qui postea ab HENRICO, imperatore, ad episcopatum *Hildesheimensem* euectus est. Erat hic ob sanctitatem morumque integritatem imperatori charissimus, etiam tunc, cum adhuc abbatis officio in Bauaria fungeretur; quod cum aliunde liquet, tum praecipue ex septenis hisce diplomatis, in gratiam *Gotthardi* abbatis et emolumentum eius monasterii, cui praesidebat, ab imperatore datis: quae iam olim ex uetustis membranis exscripsit uir admodum reuerendus, eximius, aetate, eruditione et uirtute commemorabilis, Doctor *Georgius Lautherius*, ad D. uirginem monachii praepositus. Quae hic subiicere uisum, tum quia uitam et res gestas sancti imperatoris, sanctique abbatis et episcopi illustrant; tum quia ad Bauaricas antiquitates spectant, tum denique quia praeclara pietatis et liberalitatis exempla euulgare decet, piis ad imitationem, impiis ad cautelam. Nam uel ex his satis superque liquet, HENRICVM regem et imperatorem non caluisse *Lutherano* uel *Caluiniano* genio, qui alioqui ecclesias non exstruxisset, sed destruxisset; nec eas amplissimis prouentibus dotasset, sed rapacibus ungulis expilasset, ut solet Lutheranus et Caluinianus alastor: nec monasteria condidisset, sed condita solo aequasset, et monachos ultra Moeotidem paludem ablegasset.

DIPLOMA PRIMVM
S. HENRICI
SVPER AREA RATISBON.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

I. HEINRICVS diuina fauente clementia rex. *Notum sit omnibus fidelibus nostris, praesentibus scilicet et futuris, qualiter nos piam* Godehardi *abbatis intendentes petitionem, quia nobis fideliter seruiuit et dignus, quem beneficiaremur, fuit, quandam nostri iuris aream, infra muros urbis* Ratisponensis *sitam, habentem in latitudine pedes 40. et in longitudine pedes 80. quae ex una parte plateae, quae ducit ad flumen, ex altera uero parte areae cuiusdam hominis, nomine* Ruori *collimitat, monasterio sancti* Mauritii, *cui idem uenerabilis abbas in loco, qui dicitur* Altaha *praeesse dinoscitur, iure perpetuo retinendam per hoc regale praeceptum contulimus, cum terminis suis, exitibus quoque et reditibus, siue caeteris, quae quolibet modo uocari iuste et legaliter possunt, appendiciis, ea ratione, quatenus praefatus abbas* Godehardus, *siue successores eius, liberalem deinceps de eadem area habeant potestatem possidendi, uel quicquid pro utilitatibus monasterii illis libeat, potestatiue faciendi. Et ut haec nostrae traditionis auctoritas stabilis et inconuulsa permaneat, manu propria eam roborantes sigillari nostra imagine iussimus. Data* III. Idus Iulii, anno dominicae incarnationis millesimo secundo. Indict. XV. *anno uero domini Heinrici regis primo. Actum* Babenburch.

SVPER EMVNITATE.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

HEINRICVS diuina fauente clementia rex. *Quia, si piis* DEI *famulantiam flagitationibus accommodamus benignum auditum, summae salutis inde prouenire nobis incunctanter credimus remedium: idcirco omnium sanctae Dei ecclesiae fidelium, praesentium scilicet et futurorum, nouerit religiositas, quoniam tam animae nostrae consulentes, quam etiam dilecti nostri* Godehardi *abbatis petitionibus obtemperantes, uenerabilem* Mauritii *martyris abbatiam,* Altaha *nuncupatam, sub nostrae defensionis* mundiburdium *ac tuitionem, cum omnibus eidem praefatae abbatiae aliquo modo adhaerentibus, uillis uero* Iserahoff, Suartzaha, Cœlla, Gunzia, Munichdorff, Puechoff, Oberanhaus, Vsterlingen, Gotzzolting, Otilingen, Richerisdoff, Baltheringa *nuncupatis, seu etiam caeteris cuiuslibet utilitatis commoditatibus, familiis, tributis, tributariis, rebus mobilibus et immobilibus, uiis, inuiis, syluis, saginis, aquis, piscationibus, molis, molendinis, pascuis, compascuis, siue apium pascuis, quaesitis et inquirendis, nec non iusta acquisitione eidem praefatae abbatiae pertinentiis. Praecipientes igitur regali summitate edicimus, ut nullus dux, marchio, comes, uicecomes, schuldasio, scapio, seu aliqua magna uel parua persona, eundem iam dictum abbatem suosque successores praescriptis rebus inquietare, molestare, uel disuestire praesumat. Si quis uero huius praescripti nostri, quod absit, uiolator extiterit, sciat se compositurum auri optimi libras centum. Quod ut uerius credatur, diligentiusque ab omnibus obseruetur, hanc chartam inde conscriptam manu propria roborantes sigillique nostri impressione iussimus insigniri.* Data VI. Cal. Febr. Indict. II. anno *dominicae incarnationis* MIV. *anno uero domini* Heinrici *II. regis* III. *Actum* Altsteti. *In* DEI *nomine feliciter Amen.* II.

SVPER FLINSBACH.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

III. HEINRICVS diuina fauente clementia rex. *Regalis enim excellentiae decet maiestatem rationalibus sibi a Domino supplicationibus misericorditer concedere perpetrationem, quatenus eorum assiduis precibus et seculariter tranquilliterque et aeternaliter caelestis brauii diademate coronetur. Quocirca uniuersalis fidelium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum, nouerit industria, qualiter quidam uenerabilis* Godehardus *abbas, prouisor uero* Altahensis, *monasterii celsitudinem potentiae nobis a Deo concessae subiit, humiliter implorans, uti nos quandam uillam,* Flinspach *dictam, in pago* Sweinichgouin *sitam, et in comitatu* Tiemonis *comitis, olim praedicto monasterio suo pertinente, dolore non paruo tactus, perdere quod iuste uisus est habere, debere, eo restituere dignaremur. Cuius nos condignae petitioni assentiendum fore existimantes, eandem iam dictam uillam nostra regali traditione atque pagina, ad ante dictum S.* Mauritii *monasterium in* Altaha, *constructum concedentes restituimus, restaurauimus, donauimus atque firmissime subscribentes eo consolidauimus ad aedificandum, restaurandum, maceriandum praefatum monasterium, cum aliis ecclesiis, coenobiumque fratrum, quia ob hoc praedictus abbas requisiuit, quoniam terra arenosa est maceriaeque utilis. Tradentes igitur in proprium* S. Mauritii *subscriptoque abbati nec non et suis successoribus, quicquid inter* Winter *et* Hoffkirchen *uidetur iacere, uel etiam ad antescriptum monasterium inibi respicere, cum omnibus rebus, mobilibus et immobilibus terris, cultis uel incultis, uineis, uinetis, molendinis, uiis, inuiis, aedificiis, exitibus et reditibus, syluis, uenationibus, pratis, pascuis, compascuis, siue apium pascuis, aquis, aquarumue decursibus, piscationibus, familiis utriusque sexus, quaesitis et inquirendis, seu omnibus, quae dici uel scribi intrinsecus seu extrinsicus possint, pertinentiis et utilitatibus. Et ut haec nostrae traditionis auctoritas stabilis et inconuulsa permaneat, hanc chartam inde conscriptam manu propria, roborantes sigillique nostri impressione insigniri iussimus. Data* Nonis Nouembris. Indict. I. *anno dominicae incarnationis* MV. *anno uero domini* Heinrici *secundi regis, IV. Actum* Werdae, *in Dei nomine feliciter.*

SVPER KINCHNAW.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

IV. HEINRICVS diuina fauente gratia rex. *Plantationis cuiusque surculus trunco uiridi imputatus, quanto saepius aquis circumfusis irrigatur, tanto citius ramis crescentibus in arborem erigitur. Ecclesias igitur* DEI *comparationi eidem nos recompensantes, ubicunque locorum nouiter plantatas, si bonis nostris aliquanto benignius adhibitis subleuamur, tanta eas citius in diuina laude feliciter excrescere, tantoque nos firmius imperii nostri culmen stabilire fideliter confidimus.*

Quapropter omnium DEI *nostrique fidelium uniuersitati notum uolumus, qualiter nos, ob interuentum ac petitionem dilectae coniugis nostrae* Chunigundae, *imperatricis augustae et* Brunonis, Augustensis *ecclesiae praesulis et caeterorum fidelium nostrorum,* Eberhardi Ratisponensis, Bennonis Patauiensis, *episcoporum, ad ecclesiam sitam in eremo, quae uocatur* Nortwald, *a* Guntherio, *monacho et inibi primitus eremiticam uitam ducente, constructam, in honore uictoriosissimae* crucis *sanctaeque* DEI *genitricis* Mariae, *nec non* B. Joannis Baptistae, *in usum fratrum ibi* DEO *sub regula* S. Benedicti *seruientium, quicquid habuimus, a fonte aquae, quae uocatur* Leipfliusa, *usque ad locum, qui uocatur* Swartawinchil, *et inde usque ad montem, qui uocatur* Ekkirischbuch, *et ita usque ad aquam, quae uocatur* Forchenbach, *et inde ad* Holerenberch, *usque dum uenias* Plecentenstein, *et inde ad* Grachenbach *et sic ad fontem ipsius aquae, et ita per aquam, quae dicitur* Flinsbach, *et hinc, ut subterminatum est, ad flumen* Regin, *et per descensum* Regin *fluminis usque in* illam* Piberach, *quae duarum* Piberach *media interfluit, et sic sursum per eandem* Piberach, *usque ad lacum, qui est in monte* Hanawich, *et inde per decursum aquae, quae uocatur* Sebach, *et sic inde, ut modo terminatum est, usque ad locum, ubi* Kelbirbach *cadit in album* Regin, *usque in* Affaltresbach, *et inde ad magnum lapidem, qui ex orientali plaga prope stratam iacet, quae* Bauariam *tendit, et sic per stratam, usque ad nigrum* Regin, *et sursum per eundem fluuium, ad locum ubi interfluit aqua* Fladinz, *et inde ad fontem eiusdem aquae, et ita usque ad* Nauffinna, *cum omnibus utensilibus, cum areis, aedificiis, agris, terris cultis et incultis, pratis, pascuis, syluis, uenationibus, aquis aquarumue decursibus, piscationibus, molis, molendinis, uiis et inuiis, exitibus et reditibus, quaesitis et inquirendis, seu cum omni utilitate, quae ullo modo inde prouenire poterit, per hoc nostrum praeceptum, in proprium donauimus atque confirmauimus, ea uidelicet ratione, ut nemo ulterius absque eiusdem cellae prouisoris suorumque successorum licentia, potestatem habeat noualia faciendi, piscan-*

* Villam

piscandi, aut ullo ingenio feras decipiendi, aut qualibet potestate, infra praescriptum terminum exercendi. Et ut haec donationis nostrae auctoritas, stabilis atque inconuulsa omni permaneat aeuo, hanc chartam, inde conscriptam subtusque manu propria roboratam, sigilli nostri impressione iussimus insigniri. Data VII. Idus Iunii. Indict. VII. anno domini MIX. anno uero domini Heinrici secundi, VII. Actum Merseburg. In DEI nomine feliciter.

SVPER HELINGERSPERGE.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

V. HEINRICVS diuina fauente clementia rex. Si quid nos ecclesias DEI, uel in eisdem seruientes, de nostris ditare studuerimus, procul dubio immarcessibile praemium in futuro capessere credimus. Qua de re cunctis fidelibus nostris, praesentibus scilicet et futuris, notum esse uolumus, qualiter nos aeternae uitae desiderio inflammati, tam pro remedio animae nostrae, quam parentum nostrorum, nec non et interuentu dilectae* contectalis nostrae Chunigundae, et pro dilectissimi Altahensis abbatis Godehardi gratissimo obsequio, eidem ecclesiae, cui ipse praeesse uidetur, in usum monachorum inibi DEO famulantium, in comitatu Thiemonis praesidis, prope monasterium, in uilla Helingerinperk dicta, mercatum habenti thelonium, tam uiantium, quam nauigantium, exigendi ius perpetuum per hoc regale praeceptum contulimus atque concessimus. Quod si qua persona eidem loco abstulerit, in futuro iudicio examinanda erit. Et ut haec nostrae traditionis auctoritas stabilis et inconuulsa permaneat, manu propria eam roborantes sigillari nostra imagine iussimus. Data VII. idus Iunii indictione VII. anno dominicae incarnationis M. IX. anno uero domini Heinrici regis secundi regnantis VIII. Actum Merseburg feliciter amen.

* Vxoris.

SVPER MVNDERICHING.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

VI. HEINRICVS diuina fauente clementia rex. Si ecclesias DEI alicuius doni incremento ditare uel sublimare studuerimus, nobis id profuturum esse minime dubitamus. Quapropter nouerit omnium Christi fidelium nostrorumque industria, qualiter ob remedium animae nostrae et interuentum dilecti abbatis nostri, Godehardi, suum iuge deuotumque seruitium inspicientes, monasterio suo, Altaha dicto, ad seruitium et ad usum fratrum, DEO ibidem seruientium, in uilla Mundrichinga dicta, unam ecclesiam, cum dotali manso et duabus partibus decimationis, ad eandem ecclesiam pertinentibus et in uilla eadem alium mansum, cum mancipiis Frudun et uxore ipsius et filiis eorum; in Siffinchouen autem tres mansos, cum mancipiis in his habitantibus: in Mangoltingen uero superius molendinarium cum molendino, in pago Wonaulgowe, in comitatu uero Ruotberti comitis sitis, cum omnibus appenditiis siue utilitatibus, quae dici aut nominari possint, per hanc nostri praecepti paginam concedimus atque largimur. Et de nostro iure ac dominio in eorum ius ac dominium omnium transfundimus, ea quippe ratione, ut praedictus abbas suique successores, una cum fratribus inibi DEO famulantibus, de praenominato bono eius utensilibus dehinc liberam habeant potestatem, ad communem usum fratrum, quidquid eis libuerit faciendi, omnium hominum contradictione remota. Et ut haec auctoritas nostrae donationis stabilis et inconuulsa permaneat omni tempore, hoc praeceptum inde conscriptum manu propria roborantes sigilli nostri impressione insigniri iussimus. Data octauo idus Aprilis, indict. VII. anno ab incarnatione domini M. IX. anno uero domini Heinrici secundi regnantis VIII. Actum Regenspurg. Amen.

SVPER APPATISTORF.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

HEINRICVS diuina fauente clementia rex. Si quid nos ecclesias DEI, uel in eisdem seruientes, de nostris ditare studuerimus, procul dubio immarcessibile praemium in futuro capessere, credimus. Qua de re cunctis fidelibus nostris, praesentibus scilicet atque futuris, notum esse uolumus, qualiter nos, aeternae uitae desiderio inflammati, tam pro remedio animae nostrae, quam parentum nostrorum, nec non et interuentu dilectae contectalis nostrae, Chunegundae et pro dilecti Altahensis Godehardi gratissimo obsequio, eidem ecclesiae, cui ipse praeesse uidetur, in usum monachorum inibi DEO famulantium, in marcha et comitatu Heinrici marchionis, decem regales mansos, inter hos terminos VII.

nos sitos, item in orientali plaga de illo uallo et duabus arboribus, uulgo Feletuun *dictis, subtus uillam* Abbatorf *dictam, usque in fluuium* Danubii, *et inde rursum in latitudine, usque in occidentalem plagam, ad terminum ministerii* Sigimares, Weride, *in longitudine uerò, de Danubio usque ad* Wagreim *ad aquilonem terminantur, per hanc nostri praecepti paginam concedimus atque largimur, cum omnibus appendiciis ad eosdem pertinentibus, areis, aedificiis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis, aquarumue decursibus, molendinis, piscationibus, uenationibus, syluis extirpatis, uel adhuc exstirpandis, seu cum omnibus, quae dici aut nominari possunt, utensilibus, et de nostro iure ac dominio in eius ius ac dominium omnino transfundimus. Ea quippe ratione, ut praedictus abbas suique successores, exinde liberam habeant potestatem tenendi, commutandi, uel quidquid eis in usum praedictorum fratrum agere libuerit. Et ut haec nostrae donationis auctoritas, omnium hominum contradictione remota, stabilis et firma constet, hanc chartam, ex nostra iussione conscriptam ac signatam, propria manu subtus firmauimus. Data* VII. Calend. Iulii indict. IX. *anno dominicae incarnationis M. XI. anno uero domini* Heinrici *secundi regnantis X. Actum Regensburg.*

SVPER ABSTORE.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

VIII. HEINRICVS diuina clementia fauente Romanorum imperator augustus. *Si quid ecclesias* DEI *uel in eisdem seruientes de nostris ditare studuerimus, procul dubio immarcessibile praemium in futuro capessere credimus. Qua de re cunctis fidelibus nostris praesentibus scilicet et futuris notum esse uolumus, qualiter nos aeternae uitae desiderio inflammati, tam pro remedio animae nostrae, quam parentum nostrorum, nec non et interuentu dilectae* contectalis *nostrae* Chunigundae, *et pro dilecti* Altahensis *abbatis* Godehardi *gratissimo obsequio, eidem ecclesiae, cui ipse praeesse uidetur, in usum monachorum inibi* DEO *famulantium, in marcha et comitatu* Adalberti *marchionis, decem regales mansos inter hos terminos sitos, ab occidentali uidelicet plaga super uillam, quae* Abstorf *nuncupatur, de medio Danubii alueo usque in riuulum, qui uocatur* Smidaha, *latitudine ad orientalem plagam, longitudine uero contra* Wagreine *uergente in locis probabilibus usuique semper aptis. Insuper etiam paruulam insulam in Danubio, contra eandem uillam iacentem, per hanc nostri praecepti paginam concedimus atque largimur, cum omnibus appendiciis ad eosdem pertinentibus, areis, aedificiis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis, et compascuis, uiis et inuiis, aquis, aquarumue decursibus, molendinis, piscationibus, uenationibus, syluis extirpatis uel adhuc extirpandis, seu cum omnibus, quae dici uel nominari possunt, utensilibus, et de nostro imperiali iure in eius ius ac dominium omnino transfundimus. Ea quippe ratione, ut praedictus abbas suique successores, exinde liberam habeant potestatem, tenendi, commutandi, uel quicquid eis in usum praedictorum fratrum agere libuerit. Et ut haec nostrae donationis auctoritas omnium hominum contradictione remota stabilis et firma constet, hanc chartam ex nostra iussione conscriptam ac signatam manu propria subtus firmauimus. Data* VII. Idus Aprilis indict. II. *anno dominicae incarnationis M. XIX. anno uero domini* Henrici *secundi regnantis XVII. imperii anno VI. Actum Merseburg feliciter. Amen.*

PRIVILEGIVM IMPERATORIS HENRICI PRO DVOBVS MANSIS SITIS IVXTA LIVPNA: CONCESSVM, ANNO DOMINI M. IX.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

HEINRICVS Dei gratia Romanorum imperator augustus. *Si dignis nostrorum fidelium petitionibus assensum praebere decreuerimus, his scilicet, qui pro statu regni omniumque ecclesiarum* DEI, *et pro nostrae animae remedio atque nostrorum parentum, nostram adeuntes clementiam deprecantur, quatenus ecclesias monasteriorum* DEI *sublimare, exaltare atque ditare studeamus: non solum nos ab ipso retributionem accepturos speramus; sed etiam statum regni sublimari putamus. Proinde cunctorum sanctae* DEI *ecclesiae nostrorumque fidelium recognoscat industria; qualiter per interuentum ac petitionem* Chunigundae *nostrae dilectissimae coniugis et imperatricis atque* Godehardi, *nostri dilecti abbatis, monasterio* sancti IX.

Qui-

Quirini, *quod situm est in loco, qui nominatur* Tegrinse, *duos regales mansos, sitos in loco, qui dicitur*, Liupana, *inter duos lapides* Vuatstein, *et* Holinstein, *donamus et proprio iure concedimus, cum aedificiis, cultis et incultis, pratis, pascuis, syluis, uiis, inuiis, exitibus et reditibus, aquis, aquarumue cursibus, piscationibus, quaesitis et inquirendis, quatenus eiusdem praedicti monasterii abbas ad utilitatem ibidem* DEO *seruientium liberam habeat potestatem commutandi atque ordinandi, omni contradictione remota. Si quis igitur hanc nostri praecepti paginam uiolare, uel spernere praesumpserit, sciat se redditurum rationem omnipotenti* DEO *in die iudicii et nostri gratiam in praesenti seculo nunquam consecuturum. Et ut haec uerius credantur diligentiusque ab omnibus obseruentur, manu propria corrobantes, sigilli nostri impressione iussimus insigniri.*

Güntherius Cancellarius, ad uicem Erchanbaldi archiepiscopi et archicapellani recognoui.

Datum anno dominicae incarnationis M. XIX. indict. II. V. id. Ian. anno uero domini Henrici *regnantis XVII. imperii uero eius V. Actum* Chuosunge, *feliciter, amen.*

Exscripsimus hoc diploma ex ipso autographo membranaceo, quod sane uel primo aspectu nescio quem religiosum erga antiquitatem motum in animo excitat. Copiam eius fecerat admodum reuerendus dominus *Paulus*, abbas Tegernseensis uigilantissimus, nobili et consultissimo domino *Christophoro* Geuuoldo, consiliario Bauarico; hic mihi. Est autem *Chuosunge* locus, quem Ditmarus *Capungum* seu Kafungum, auctor uitae S. Kunegundis *Confugium* uocat. De quo uide notas in cap. IV. uitae S. Kunegundis.

APPENDIX GRETSERI,

in uitam

SANCTI HENRICI IMPERATORIS.

EXscripsimus hanc uitam HENRICI imperatoris ex codice monasterii *Rebdorffensis*, prope *Aichstadium*. Euulgauerat iam tom. 6. antiquorum lectionum clarissimus uir D. *Henricus Canisius* I. C. et in academia Ingolstadiensis S S. canonum professor, aliam ex manuscripto exemplari coenobii *Windbergensis*. Sed haec nostra plenior est, cum bullas uariorum pontificum et imperatoris *Henrici* literas contineat: quibus codex *Windbergensis* carebat. Auctorem indagare non potui. In catalogo scriptorum ecclesiasticorum ita scribit Sigebertus cap. 139. *Adelbodus ex clerico Lobiensi, episcopus Vltraiectensis, scripsit uitam secundi Henrici imperatoris.* Idem testatur *Sigebertus* in chronico.

Cum autem scriptor, quem nunc publicamus, faciat mentionem *canonizationis* S. Henrici, fieri non potest, ut sit Adelbodus; quem Baronius *Adalberonem* uocat; nam diu ante tempora *canonizati* Henrici Adelbodum uixisse oportet, cum eius faciat mentionem *Sigebertus*, qui uiuere desiit anno 1112. uel 1113. ut in fine chronici eius annotatur: Henricus autem caelitum numero adscriptus fuerit anno 1152. ut planum fit ex bulla Eugenii III. apud Baronium: nisi quis dicat, haec et alia nonnulla de miraculis S. *Henrici* a posterioribus fuisse superaddita; ut saepe factum in sanctorum historiis.

Trithemius in chronico Hirsaugiensi scribit, Adelboldum (sic enim indigitat) fuisse Henrici imperatoris *cancellarium et consiliarium aliquanto tempore*, quem idem *Trithemius* in catalogo illustrium uirorum Germaniae et in catalogo scriptorum ecclesiasticorum, mortuum ait sub *Conrado* imperatore, anno 1027. 5. Kal. Decembr. anno episcopatus sui XVIII.

Ingressurus etiam auctor noster narrationem miraculorum, quae Deus per *S. Henricum* patrauit, profitetur se ea expositurum, *quae aut ueraci, aut indubitata maiorum relatione acceperit, aut quae*, ut ait, *ipsi modernis temporibus gesta probauimus et uidimus.* Quae *Adelbodo* non quadrant, cum *S. Henrico* triennium duntaxat superuixerit. Quocirca de miraculis *S. Henrici*, ut de re ueteri, et quae a maioribus disci debuerit, loqui non poterat. Accedit, quod scriptor iste scribit iis de rebus, quae diu post mortem Adelbodi acciderunt; ut de diplomate *Henrici III.* regis, de bullis LEONIS IX. et CLEMENTIS II. de quarto et sexto episcopo Bambergensi, ad quorum tempora *Adelbodus* non peruenit. Forte non aberrabit, qui *Nonnosium* monachum huius historiae, ut et eius, quae est de *S. Chunegunde*, aucto-

ctorem statuerit. Hunc enim uitam A et res gestas *S. Henrici* literis mandasse, testatur in annalibus Bambergensibus Martinus Hoffmannus, et ex illa commemorat caussam, cur claudicauerit Henricus, quam ex apographo Bambergensi ad caput XXII. percensuimus.

Etymon nominis Germanicum est *Hain, Haim, est domi*; inquit Auenti- B nus in nomenclatura annalibus Boicis præfixa. Reich, *diues, & regnum atque imperium: inde* Haintreich, Halmreich, Heinreich, rc. *Veteres Honoricum dixere*; in usu est Henricus. *Vngari Hæmericum, & absque aspiratione* Aemericum *uocant. Fuit filius Stephani regis Vngarorum et Gisulae, sororis* D. Heinrici *imperatoris significatur hos no-* C *mine prudens et bonus paterfamilias et qui colit regnum et imperium.* Ita Auentinus.

Cognomenta habuit *Henricus* imperator *sancti* a sanctitate, *pii*, a pietate et *claudi*, *a laxato femore*, ut in Saxonia illustrata ait *Fabricius*. Et olim admodum frequens erat huiusmodi appellati- D ones regibus et imperatoribus addere. Hinc Heinricus rex, Othonis magni pater, dictus est *auceps*, quod aucupio mire delectaretur: et *humilis*, quod coronam imperialem detrectasset. Otho II. imperator, *rufus*. Otho III. *puer*; quod *Puer* regnare coepisset. Heinricus III. *niger*, *Conradus*, pater eius, *Salicus*. Hinc etiam *Carolus caluus*; E *Carolus crassus*, *Carolus simplex*. Ludouicus balbus, apud Graecos *Michael balbus*. Fuit autem *S. Henricus* tertius huius nominis dux Bauariae, filius Henrici secundi, Boiorum ducis.

Exscripsi autem, ut initio dicebam, hanc de *S. Henrico* historiam, ex codice manuscripto monasterii *Rebdorffensis*.

Postea misit ad me admodum reuerendus, magnificus et clarissimus dominus doctor FRIDERICVS FORNERVS, uicarius Bambergensis, apographum quoddam ueteris exemplaris; ex quo interdum, que in meo deerant, uel corrupta erant, suppleui et correxi: tametsi non inuitus fateor, plura superesse, quae correctione egeant, praecipue in diplomatis.

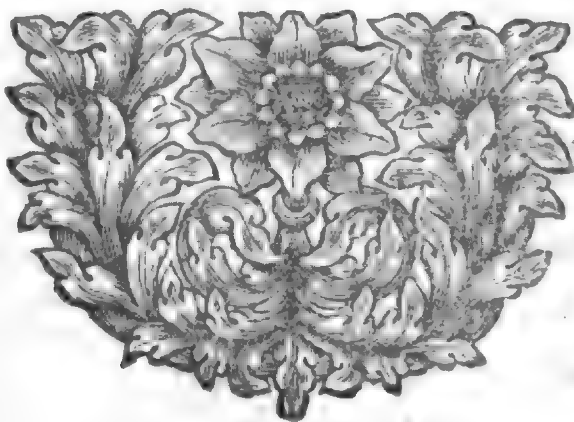
Codex Rebdorffensis carebat distinctione capitum: quam ex apographo Bambergensi inseruimus, additis etiam *lemmatis* seu *summariis* singulorum capitum, idque maioris lucis gratia.

In apographo Bambergensi erat iste titulus: *Incipit liber primus de uita et de gestis S. Henrici imperatoris et confessoris.* In apographo tamen nuspiam apparet aut finis primi, aut exordium secundi libri, nisi forte id sumendum sit, a commemoratione miraculorum, quae Deus per sanctum imperatorem iam uita functum patrauit.

Est autem historia haec uel eo nomine magni facienda, quod contineat aliquot pontificum et imperatorum literas ac constitutiones non ualde obuias; si non penitus raras, ut

Ioannis XIX.	I.
Clementis II.	I.
Leonis IX.	II.
Benedicti VIII.	II.
Henrici episcopi Herbip.	I.
Ioannis patriarchae Aquileiensis.	I.
Othonis II. imperatoris.	I.
S. Henrici imperatoris.	I.
Henrici, cognomenti *nigri*, imp.	I.

Quae omnes, excepta illa *Othonis*, reperiuntur in codice manuscripto *Viennensi*, de quo infra dicemus.

VITA
S. KVNEGVNDIS,
IMPERATRICIS,

QVAE

CVM SANCTO SVO CONIVGE,

HENRICO IMPERATORE,

EPISCOPATVM BAMBERGENSEM,

CONDIDIT AC FVNDAVIT,

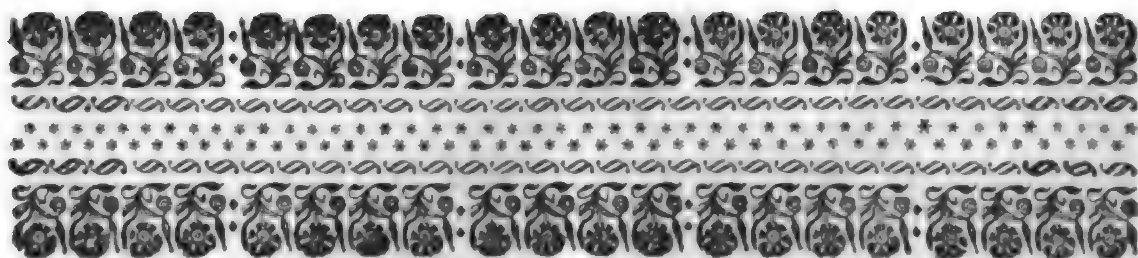
NVNC

EX ANTIQVIS MEMBRANIS AVCTIOR ET CORRECTIOR EDITA, ET NOTATIONIBVS ILLVSTRATA,

STVDIO

IACOBI GRETSERI,

SOCIETATIS IESV THEOLOGI.

AD

D. KVNEGVNDEM,

QVAE,

VIRGINITATIS PROBANDAE CAVSSA,

SOLVM CANDENTI FERRI STRATVM

INVIOLATA CALCAVIT.

Blandiri culpae rapidus cum nesciat ignis,
Ire per accensos uis quoque, diua, rogos.
Nudus in ardenti pes audet ludere flamma,
Scilicet est animi conscius ipse sui.
Quae subigit ferrum, castas nequit urere plantas
Pruna, nihil, flammis quod violetur, habent.
Innocuae merito domitas alludere flammas
Et prunas animum ponere, uirgo, doces.
Impuros etenim solita est punire, recusat
Laedere uirgineos flamma pudica pedes.
Attonitoque tuus iam nunc pes regnat in igne,
Cui dudum domitus saeuior ignis erat.
Quae poteras ipsos calcare cupidinis ignes,
Proterere et Paphias noxia tela faces,
Quaeque Dionaeas Veneris contemnere flammas,
Nunc quoque Vulcanum spernere debueras.

INDEX CAPITVM.

CAP. I. Genus et coniugium.
II. S. KVNEGVNDIS probat suam innocentiam ignitis uomeribus.
III. Templa studio S. KVNEGVNDIS condita.
IV. Confugiense monasterium a S. KVNEGVNDE exstructum.
V. Munificentia S. HENRICI et S. KVNEGVNDIS in uarias ecclesias.
VI. Cur auctor hanc scriptionem susceperit?
VII. S. KVNEGVNDIS mortuo marito pietatis exercitationibus sedulo insistit.
IIX. Epistola S. KVNEGVNDIS ad Confugiensem congregationem.
IX. S. KVNEGVNDIS mundo se abdicans, religiosum habitum induit.
X. Qualem uitam in monasterio duxerit S. KVNEGVNDIS.
XI. S. KVNEGVNDIS signo crucis incendium restinguit.
XII. Exemplum seueritatis in dissolutae uitae abbatissam.
XIII. Miraculum in chirotheca S. KVNEGVNDIS.
XIV. Mors S. KVNEGVNDIS.
XV. Funus S. KVNEGVNDIS. Deportatio Bambergam; et sepultura.
XVI. Praefatiuncula in miracula S. KVNEGVNDIS.
XVII. Energumenus ad sepulcrum S. KVNEGVNDIS liberatur. Tres itidem contracti curati.
XVIII. Variae aegrorum curationes.
XIX. Suspensi S. KVNEGVNDIS ope seruati.
XX. Infans sine baptismo mortuus, reuiuiscit ad sepulchrum S. KVNEGVNDIS.
XXI. Puer mortuus resuscitatur.
XXII. Puella submersa reuocatur ad uitam.
XXIII. De muto.
XXIV. De puero a lupo rapto.
XXV. De seruulo.
XXVI. De terra in thus et in grana mutata.
XXVII. Epilogus cum precatione ad S. KVNEGVNDEM.

VI-

VITA S. KVNEGVNDIS, IMPERATRICIS.

CAPVT PRIMVM.

Genus et coniugium.

EX praeclaro parentum sanguine, et augustae nobilitatis gradu, duo immarcessibilis gloriae flores mundo enituerunt, sanctus uidelicet HEINRICVS cognomento PIVS, gloriosissimum Romani imperii decus, eiusque dignissima * contectalis, piae memoriae, CHVNEGVNDIS augusta et imperatrix. Eadem uero beata et Deo dilecta terreno imperatori * copulariter, non carnaliter coniuncta, coelesti regi suam uirginitatem consecrauit, quam usque in finem, casti * uirginis consensu, Deo teste, conseruauit. Quod postmodum diuinitas, ne lumen in tenebris lateret, ostendit: dum eam, ad confundendum uirginitatis hostem et obstruendum os mendacia contra uirginem Christi loquentium, super ignitos uomeres incedere et illaesam procedere dedit.

**Vxor. Aliqui legunt apud Ditmarum et alios hac uoce usos. Contectalis, a lecto, ut Conthoralis, a thoro.*
**Sur. corporaliter.*
**Henrici imp. qui et ipse uirginitatem integram seruauit.*

NOTATIONES IN VITAM S. KVNEGVNDIS.

QVis hanc uitam conscripserit, dicere non habeo, nisi fuerit Nonnosius monachus, cui Hoffmannus in annalibus Bambergensibus hunc foetum tribuere uidetur. Illud liquet, scriptorem hunc, diu post beatum sanctae uirginis obitum uixisse, utpote qui Innocentium III. sub finem citet. Exstat quoque tomo secundo Surii. Sed hanc non paucis locis ab illa diuersam ex codice manuscripto monasterii Rebdorffensis prope Aichstadium exhibemus; cuius ut et uitae S. Henrici imperatoris ex diuite bibliotheca copiam benigne nobis fecit admodum reuerendus pater *Leonardus Oraus*, loci illius prior uigilantissimus. Postea ueteris cuiusdam codicis apographum misit ad nos, admodum reuerendus et clarissimus dominus doctor *Fridericus Fernerus*, uicarius Bambergensis; ex quo exemplar codicis Rebdorffensis auximus ac suppleuimus non uno loco.

Quod ad nomen ipsum attinet, uarie scribitur; *Cunegundis*, *Chunigundis*, *Chunegunda*, *Chunigund*, *Chunicund*, *Chynegund*; & significat *regis fauorem*; nam *Kunic*, *Chunic*, *Kuning*, hodieque nonnullis per contractionem, *Kung*, *Chynig*, *Chyne* rex est; & gund; gunst, hoc est, *fauor*. Ad eandem formam cusa sunt, *Chynihild*, *Chunilda* & *Chunigilda*, *regis amor*. Idem, *Chunidrud*, *regis fiducia*. *Chunipret*, *regis fama*, uel *pompa*. Nam drau, trou, *fides* est, drauen, drouen, *fidere*, *fidem habere*. Hinc *Gertrude*; *Ariodruda*. *Himeltroud*, *Himeldrud quae coelo fidit*. Porro Chunigildam, uxorem Henrici III. regis et imperatoris II. qui fuit filius Conradi Salici imperatoris (quam Wippo nominat *Chunelindem*) nonnulli auctores, nominatim Trithemius in chronico Hirsaugiensi, confundere uidentur cum nostra *Chunegunda*, S. Henrici coniuge; quae et Eliphdruda uocabatur, teste Hermanno in chronico. Fuit autem Chunegundis filia Siffridi

A palatini Rheni, ut Fabricius in originibus Saxonicis, Cuspinianus, et alii tradunt; licet aliis refragantibus.

Sectiones in capita in utroque exemplari desunt; quas nos maioris claritatis adhibendas censuimus. Sunt enim uelut certa uiarum spatia, quae iam olim, teste S. Hieronymo in cap. ult. Ioelis prophetae, *uniuersa Germania rastas* uocabat a *quiete* procul dubio, quae hodieque Germanis est Rast, ut et *quiescere* rasten, a Graeco ῥᾳστώνη.

B GEneralis titulus Codicis Rebdorffiani est iste, *Incipit uita S. Kunegundis reginae, Ex praeclaro parentum sanguine.*

In editione Bruxellensi 1484. *et MSS. Blaburensi et D. Baunachi incipit:* Ex nobilissimo parentum, magnorum uidelicet augustorum, sanguine duo &c. *In 2. parte Legendae Coloniae* 1483. *et Louanii* 1485 *editae incipit:* Ex nobilissimo parentum augustorum magnorum quoque sanguine duo *etc.* Papebroch.

sanctus uidelicet Henricus) Vtraque editio et utrumque MSS. secundus uidelicet Henricus C omissis uerbis, cognomento pius. Papebr.

contectalis) *Eadem utraque* collectalis, *alibi* collectalis, ab eodem lecto, *quo quia usi non sunt, ab eodem tecto contectalis melius dicitur et habetur in MSS. Blabur. et D. Baunach.* Papebr.

Chunegundis augusta) Eadem *utraque cum dictis* MSS. Kunigundis imperatrix: *additur in Bruxellensi:* comitis quondam Palatini filia.

casti uirginis) *Papebroch.* coniugis.

CAPVT SECVNDVM.

D *S. KVNEGVNDIS probat suam innocentiam ignitis uomeribus.*

QValiter autem id factum sit, ad communem aedificationem praetereundum non est, ut et castimoniae erudiamur exemplis, et diuinorum secretorum admiratione moueamur, intelligentes, quemadmodum diligentibus E Deum omnia cooperantur in bonum. Tantis namque ac talibus bonis tentatio deesse non potuit. Inuidus enim omnium bonorum diabolus, ubi thorum immaculatum fauciare non potuit, zelotypiae liuore foedare cogitauit et eius saltem famam laedere, cui uulnus corruptionis infligere non ualuit.

Facta est igitur, auctore diabolo, F suspecta criminis, quae non nouerat maculam corruptionis. Sed, quia crudelis est, qui famam suam negligit, expurgationis gratia, ad uomeres candentes illud sibi iudicium elegit, quod propter duritiam hominum institutum esse cognoscitur. Cumque dilecta Deo ad illud iudicium uelut ouis ad occisionem duceretur, ingemuit et ait: *domine, Deus, creator coeli et terrae, qui probas renes et corda, indica iudicium meum*

De hac probatione lege Delirium lib. 4. Disquis. Mag. cap. 4. q. 4. sect. 1.

 et

et eripe me. Te enim testem et iudicem hodie inuoco, quia nec hunc praesentem HEINRICVM, *nec aliquem uirum, carnali commistione unquam cognoui.* Hoc dicto, stupentibus et flentibus uniuersis, qui aderant, uómeres candentes* nudo uestigio calcauit et, sine adustionis molestia, secura pertransiit. Ita Deus omnipotens uinculum castae dilectionis seruauit, innocentiam comprobauit, custodiam humilitatis adhibuit. In fascibus itaque constituta, continentiae suae gloriam sub terreni chlamide imperii satagebat abscondi, ut tanto propensius, quando efficacius poterat, promoueret, quae Deo inspirante, nec non adiuuante, ad ipsius laudem cogitabat perficere.

* *Aliquando uomérem candentem, uel quoduis aliud ferrum ignitum manibus ferebant, uel prunas in sinum coniiciebant; uel pyram intrabant; de quibus omnibus Delrius loc. cit S. Kuneg. ferrum ignitum portasse, scribit Crantzius lib. 4. Saxon. cap. 32.*

DEest hoc caput in apographo Bambergensi & editione Suriana, usque ad illa uerba: *In fascibus itaque constituta, etc.* De hac probatione per uomeres candentes ita *Mutius* lib. 14. Chronic. Germaniae. *Henricus uxorem suam non attigerat: ipsa uicissim castitatem seruare cupiens, consenserat sponso: ita ambo degebant uitam caelibem. Satan, qui nunquam quieuit, neque quiescet ante consummationem, suspectam imperatori reddidit reginam Kunegundem, nomine adulterii, etc.* D *Henricus incusat eam, cur simulet castitatem coram hominibus, grauius iudicium eam manere; dominum, qui corda et oculos fecit, omnia uidere, etiamsi fallat homines. Castissima uirgo pudico et modesto uultu constanter negat et, se gaudere, inquit, quod dominum testem habeat, cuius testimonio ipsa contenta sit, etc. Vt autem Henrico hic scrupulus, quem satan illi iniecerat, eximeretur, conuenit inter eos, ut regina ambularet super ferrum candens. Quae postquam innocauit nomen domini, ut propter gloriam suam probaret innocentiam ancillae suae;* E *laeta, sed modestissima fronte, nudis pedibus ferrum, igne iam iam extractum et adhuc rubens, calcat toties, quoties uoluerunt, qui aderant testes miraculi, quod Deus cum uirgine sua ancilla operatus est. Qui scribunt, ex impulsu satanae hoc excogitatum ab Henrico, ut cogeret uxorem suam, quam nunquam cognouerat, nec cum illa consuetudinem se habiturum decreuerat, non sequitur, quod illi inferunt, paene dixerim calumniatores, esse satis indicii, Henricum tyrannum potius fuisse, quam sanctum regem. Cur non cogitant quibus quantisque tentationibus sancti Dei a satana sint tentati, et non raro inducti nonnihil?* F

Vnde S. Henrico haec de castissima coniuge suspicio suborta fuerit, tradit auctor *compilationis chronologicae: Auctore diabolo, qui inuidebat eius uirginitati, de crimine adulterii uehementer infamata fuit. Callidus namque diabolus transfiguratus est in formam militis speciosi, tribus diebus continuis mane uidebatur pluribus exire de thalamo S. Kunegundis.* Martinus Hoffmannus in annalibus Bambergensibus: *Ad stabiliendam huius miraculi fidem, eo in loco sacellum aedificatum, et duorum uomerum reliquiae, D. Henrici sarcophago* G *inclusae ab episcopo et clero Babebergensi, ea, qua decuit, reuerentia in ecclesia cathedrali hactenus seruatae sunt.*

Vide autem et detestare extremam centuriatorum impudentiam et impietatem, qui in indice centuriae X I. nominant S. Kunegundem *ueneficam seu magam*: quia cap. 6. eiusdem centuriae column. 340. inter exempla magiae numerauerant etiam istud: *Chunegundis imperatrix, nescio quibus artibus, daemonem stupendae molis marmoreos lapides, ad Bambergensis templi exstructionem com-*A *portare coegit. Peluim quoque nummis plenam in medium posuit, unde nemo operariorum, praeter iustam laborum mercedem, quidquam auferre potuit.* Citantque chronicon Saxonicum. At si haec sunt magiae seu ueneficii signa, oportet, ut multos, quorum non est minor quam imperatricis huius sanctitas, in ueneficorum classem coniiciant; qui similia, uel certe non minus mirabilia patrarunt. An putant centuriarum fabri, fieri non posse, ut daemon, etiam inuitus ac renutans, cogatur a Deo propter sanctorum merita, operam suam locare ad B ea efficienda, quae ipse maxime infecta cuperet? Nam si quid agat, impulsu ueneficorum, id ex pacto, et sponte agit. Nec illud alterum uires diuinas excedit; quarum ui et efficacitate sancti talia patrabant. Licet enim magicis quoque artibus effici possit; hic tamen omne maleficium procul abfuisse, colligitur cum ex aliis adiunctis, tum ex persona Kunegundis; quam ueneficam non fuisse, testantur cum edita per ipsam miracula, tum perpetuae uirginitatis studium, illustri testimonio C publice comprobatum, ut referunt eodem cap. 6. ipsimet centuriatores. Vbi autem et quando auditum, sagas uel ueneficas castitatem colere? Quas uelpotissimum libidinis ardor et uoluptatum cupiditas, in cacodaemonis contubernium pertrahit? Praedictum miraculum cum Hoffmannus in annalibus Bambergensibus recensuisset, haec subiungit: *quod indicat huius miraculi pictura adhuc hodie in muro eiusdem ecclesiae* (S. Stephani) *posita. Ipsam uero lancem crystallinam ab illo tem-*D *pore, usque ad seruile illud Germaniae bellum, in monte monachorum pro reliquiis asseruatam, seditiosam rusticorum licentiam defregisse perhibent.*

Quae hic proferuntur absunt ab citatis MSS. et editis; sed referuntur in Bruxellensi, in praeposita uita S. Henrici, et inde huc translata, primis solum uerbis mutatis, quae ibi sunt: Quo uero iudicio comprobatum sit, eos in omni puritate castitatis se conseruasse ad communem aedificationem etc. Papebr.

CAPVT TERTIVM.

E

Templa studio S. Kunegundis condita.

DEnique post nouellam foecundissimae plantationis suae ecclesiam *Babenberc*, quam cum illo studiosissimo suo cooperatore, HEINRICO, in loco Babenbergensi, uenustissimè, sicut ha-F ctenus cernitur, fabricauit, sub patrocinio principis apostolorum PETRI atque S. GEORGII martyris, monasterium sub regula sancti *Benedicti*, ad aquilonarem plagam, in honore *S. Michaëlis* archangeli, extruxit, non minori studio praediorum ac diuersorum donariis ornamentorum. Tertiam demum uersus meridiem, sub ordine cano-G nicorum, sub titulo *S. Stephani* protomartyris, paruo quidem schemate, sed maiori opera, de suo patrimonio ecclesiam fundauit. Ad quam dedicandam BENEDICTVM papam, quem praefatus DEO dignus HENRICVS imperator, ad confirmandum Babenbergensem pontificatum, aduocauerat, uenire rogauit. Ipsa autem illud psalmographi secum decantans: *domine, dilexi decorem*

Haec omnia clara sunt ex uita S. Henrici quae prius legi debet, ut haec probè intelligatur, praecipuè cap. 6 et 7.

Vide uitam S. Henrici cap. 23. et 24.

Psal. 23.

rem domus tuae; diuersa eidem ecclesiae iuxta imperialem munificentiam, munera contulit, in diuersis ecclesiae ornamentis. Quae omnia ipse dominus apostolicus, ut semper memoria ipsius fundatricis illic floreat, ne quando per fraudem, aut uiolentiam, uel furto inde subtrahantur, dura banni sui innodatione, septuaginta quoque duorum episcoporum, qui ibi aderant, autoritate, ipso die confirmauit.

ECclesiam Babenberg) *de episcopatu et ecclesia Bambergensi et 2. monasteriis agitur in uita S. Henrici cap.* 6. Papebr.

Benedictum papam) *Hic est Benedictus IV. de cuius aduentu in Germaniam, priuilegiis concessis ecclesiae Bambergensi, et litteris ad Eberhardum primum episcopum, agitur in uita S. Henrici cap. 23. seqq.* Papebr.

CAPVT QVARTVM.

Confugiense monasterium a Kunegunde exstructum.

ITem monasterium in honore saluatoris et eius uictoriosissimae crucis, in loco, qui *Confugia* dicitur, magnifice construxit et ancillarum DEI, ibidem DEO, secundum regulam *S. Benedicti,* seruientium, congregationem decentissime ordinauit. Porro cooperante ei in omnibus imperiali maiestate, idem monasterium omni ornatu decorauit. Ante principale altare * *iconam* ex auro et lapide preciosissimo statuit; calices aureos et argenteos, catinos, urceos, pallas, casulas, uela, cortinas, cappas auro et gemmis preciosis intextas, et caetera utensilia, siue uasa ministerii tanto studio, et tam sumptuosis impensis eidem ecclesiae contulit, ut, quicunque ea intuentur, regiam munificentiam et miram utriusque, imperatoris uidelicet, ac imperatricis, in DEVM deuotionem magnopere mirari non cessent.

* imaginem.

Dona Confugiensi monasterio oblata.

IN loco, qui Confugia *dicitur*) De hoc monasterio Martinus Hoffmannus lib. 1. annalium Babebergensium, qui necdum typis excusi sunt.

Eodem anno, *hoc est indict. 1. anno regni S. Henrici imperatoris XVIII. imperii IV. qui fuit Christi* 1018, Cunigundis Aug. .. millibus passuum a Cassellis Hassicis coenobium uirginum, in honorem domini et saluatoris Christi, et sanctae eius crucis, ex uoto, propria pecunia constituit. Locum circa soli ubertate foecundum, aquis irriguum, et copia piscium affluentem, Ditmarus Capungum, incolae Kafungum, affinitate inter litteras C, K et F nota, nominare solent. Et hoc Nonnosio monacho occasionem dedisse et audaciam afferendi addidisse puto, quod ex ignorantia loci et etymologiae, coenobium a fundatrice primo Capungum dictum, Confugium appellarit.

Wilhelm Dietrich Hessischer Chronick/ parte 1. p. 115.

Heinrich Churfürst und Pfaltzgraff bey Rheyn, zu Francken/ Hessen/ rc. Hertzog.

Dieser hat Heinrich den andern dieses Namens/ H. zu Beyern/ zum Käyser erwählen helffen/ und ihme seine Schwester Kunigunden vermählet, durch deren Vorbitt ist etwa das Closter Kauffungen mit etlichen kostbaren Kleinodien vom Käyser begabt und erneuert worden. Dahero etliche meynen wollen, solch Closter habe hochermelter Käyser erstlich erbauet/ welches doch anfänglich von Ludovico Pio fundirt und gestifftet worden.

Ditmarus episcopus Merseburgensis lib. 7 ter meminit *Kapungi.* In tabulis Geographicis *Kauffungen*, prope Cassel in Hassia ponitur. Compilatio chronologica uocat hoc monasterium *Angiam.*

Iconam) *Icona pro icon usurpatur a Caesario lib. 7. cap. 21. et aliis. In antiquis lectionibus* iconia legitur. Papebr.

CAPVT QVINTVM.

Munificentia S. Henrici, et S. Kunegundis in uarias ecclesias.

PRaeter has principales suae fundationis et primarias ecclesias; quae conuentualis ecclesia, quae monasteria illorum donatiuo non gloriantur, aut in praediis dilatata, aut decorata ornamentis? Alias enim antiquitate collapsas reaedificauerunt; quasdam etiam destructas et ad nihilum redactas, in pristinum, uel in meliorem statum restaurauerunt et, sicuti prudentes uirgines, oleum suae misericordiae in diuersos effuderunt, ut merito dicere possint, *Christo bonus odor sumus in omni loco.* 2. Corinth. 2.

O coniugium non uoluptate, sed bona uoluntate copulatum! O sanctum matrimonium, ubi una fides inuiolatae castitatis, ubi unus spiritus misericordiae ac ueritatis; ubi idem uelle in uirtutibus, idemque nolle in uitiis: ubi nec primus, nec alter discerni potuit, dum alter, quod primus, uoluit; ubi par animus, in multifariis operum effectibus, pares in duobus ostendit affectus. Quales has nuptias dixerim, nescio. Vnum scio; quia nescit nostra modo regio tales, dum illi propter regnum coelorum se *castrantes*, nec prolem terrenae foecunditatis exspectantes, caelibem a DEO generationem receperunt: a quorum ore laus Dei nunquam deficiet. *Haec est generatio quaerentium dominum, quaerentium faciem Dei Iacob*; qui uiuentes in Christo, membra sua mortificantes propter Christum, super terram morientes; modo regnantes cum Christo, bona domini sui uident in regione uiuentium. Matth. 19.

PRaeter has principales) Quam munificus fuerit sanctus Henricus cum sua coniuge in uarias ecclesias, abunde iam ex uita S. Henrici intelleximus; ut et annexis eiusdem diplomatis.

CAPVT SEXTVM.

Cur auctor hanc scriptionem susceperit.

QVoniam de uita et uirtutibus pii et sancti HEINRICI christianissimi imperatoris et miserationibus uariis, quas fecit in domo domini, de signis quoque et miraculis, quae post transitum ipsius per eum fecit Deus, satis ac digne scripta sancta recepit ecclesia: nunc animum pungit, ac in mentem uenit, uitam memorandae uirginis nostrae CHVNEGVNDIS breuiter explicare et memoriae scripto commendare; ut ad exemplum eius se intuentes, quaecunque uirgines, quaecunque uere uiduae, perfectae uitae normam arbitrentur conuersationem illius. Indignum enim nobis, sed magis operae pretium duximus, ut illi officium non subtrahamus oris, cuius prouidentia quotidie alimenta percipimus corporis.

QVoniam) *Videtur initio hinc incepisse uita S. Cunegundis, cui deinceps capita praecedentia annexa et fere ex uita S. Henrici.* Papebr.

Cuius prouidentia quotidie alimenta) Ex hoc loco apparet, scriptorem huius uitae fuisse monachum uel sacerdotem in aliquo monasterio uel templo a S. Henrico et S. Kunegunde exstructo et prouentibus annuis instructo.

CAPVT SEPTIMVM.

S. Kunegundis, mortuo marito, pietatis exercitationibus sedulo insistit.

HEINRICO itaque suo, suae castitatis patientissimo semper custode, ubi eam suis uirginem, uti traduxerat in Christo, in ultimo spiritu constitutus resignauit, ad caelestia, quae iugiter suspirabat, gaudia translato, illa se ad dominum, ut semper, totam contulit: illum suae castitati, necessitati, saluti adesse, illum suis ecclesiis; illum filiis, quos ei in Christo aggregauerat, praesentem affore, aduocare uigiliis, orationibus instare, die practicam cum Martha, noctu contemplatiuam cum Maria uitam agere non cessabat. Quanta uero eleemosynarum largitate, quanta orationis instantia pro beati coniugis defuncti anima desudauerit, in subscripta pagina, quam ipsa per se, nam literarum, sicut et aliarum artium, distinguere auro, gemmisque sacras uestes, fuit peritissima, composuit et conscripsit, quicunque scire uoluerit, cognoscere poterit.

A

CAPVT OCTAVVM.

Epistola S. Kunegundis ad Confugiensem congregationem.

CHVNEGVNDIS *diuina dispensatione solo nomine imperatrix, specialiter dilectae congregationi in* Confugia, *quidquid iustae conuenit dilectioni.* B *Propriae aduersitatis sarcinam, ueluti aestimo, facilius tolerarem, si uestras res saluas, incolumesque existere uiderem. Quamuis enim mens procellosis curarum fluctibus undique quatiatur, uestrae tamen recordationis ancora a cordis profunditate non euellitur. Et licet longe remotae ab oculis sitis, ab animo tamen nusquam receditis.* (Rom. 8.) C *Quis nos separabit a charitate Christi? casus doloris? an longinquitas remotionis? Quin etiam si amissae facultatis usus concederetur, uoluntas haec operis exhibitione comprobaretur. Ipsum tamen modicum, quod adhuc, Deo uolente, reliquum tenemus, uestrae commonitioni alienum esse nolumus,* D *ut participatione paruitatis reueletur magnitudo deuotionis. Mater namque, si parum habuerit, parum filiis tribuit. Ecce haec modici sumptus munuscula ad refectionem uobis mittuntur carnis, ut animam * senioris, patris uestri, continua orationis alimonia reficiatis: quoniam tot iustorum preces unanimiter con*E*tinuatae, apud Deum multum possunt proficere, Iacobo attestante.* Multum ualet deprecatio iusti assidua. (Iac. 5.)

* Intelligit Henricum imperatorem defunctum. Senior hic est dominus, ut passim apud Ditmarum. Hinc etiam est illud Italorum Signor et Signoria.

Ille etiam atque etiam iustus dominus, qui iustitias dilexit, aequitatem supplicationis, exaudire non respuit: (Psal. 10.) *sed uobis indefessis intercessoribus, supradicti chari memoriam facientibus, salutis dabit* F *praemium, quod ipse promittit, dicens:* (Math. 10.) qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. *Atque bonum opus in conspectu etiam Dei placitum esse cernitis, si non solum pro illis, qui in hac uita positi, multa uobis bona; sed pro illis etiam, qui nulla fecerunt, oraueritis. Obsecro ergo, ut eum a cordibus uestris nunquam abiiciatis,* G *qui uos tanquam proprias amauit, atque hunc locum uestra seruitute florere uoluit.*

Estote quoque meae necessitatis memores, semper in hilaritate cordis misericordes, secundum illud apostoli: Dilectio sine simulatione. (Rom. 12.) *Nec non uestrae mentes in quandam mutuae charitatis soliditatem magis ac magis concrescant, quatenus in die tribulationis clamorem uestrum*

strum ipsius aures exaudiant, qui dicit: ubi duo, uel tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum sum. *Quod uos omni modo promereri hortor, eodem praestante, qui cum patre et spiritu sancto uiuit et regnat per omnia saecula saeculorum, amen.* Matth. 18.

HAec epistola S. Kunegundis aberat a codice Rebdorffensi. Restituta est ex apographo Bambergensi, et ex editione Suriana.

CAPVT NONVM.

S. Kunegundis mundo se abdicans, religiosum habitum induit.

DEnique CHVNRADO * sibi succedente in regno, ipsa curis saecularibus, sicut iam diu desiderauerat, exonerata, in ipso anniuersario die transitus S. HEINRICI, archiepiscopos cum episcopis ad dedicationem *Confugiensis* ecclesiae conuocat; ubi uelata est; ubi inter missarum solennia, imperiali decentissime omni cultu ornata, ante principale altare, uirgo Deo deuota processit, ibique thesaurum incomparabilem, ligni dominici, crucem paruam quidem in materia, sed maximam in uirtute, Deo obtulit. At ubi lectio euangelii, in qua supra arborem crucis ascendens suspicientem se Iesum suscipere et ab eo benedictionem pusillus meruit accipere, lecta fuit, regalem purpuram exuens, tunicam fusciorem, quam ipsa sibi manibus suis operata fuerat, uestem religionis, data sacerdotali benedictione, induit; Et multis pro se quidem flentibus, pro illa autem gaudentibus, quae iam saeculum damnasset in uestibus, capillis, qui huc usque in eodem monasterio pro ipsius seruantur honore, praecisis, imposito sibi ab episcopis uelo, annulo fidei subarrhata, gratulabunda succinuit; *Posuit signum in faciem meam et annulo suo subarrhauit me dominus meus Iesus Christus.*

*Sallco. — Mundo se abdicat. — Offert particulam de ligno S. Crucis.

CHunrado) Conradus Sallcus eodem anno 1024. *factus est rex Germaniae, imperator a. 1026,* Papebr.

Vbi uelata est) Haec uerba non comparent in apographo Bambergensi et editione Surii. Et satius est abesse.

At ubi lectio Euangelii) Compilatio Chronologica. *Haec sancta Kunigundis Augiam fundauit, et possessionibus ipsam dotauit. Ibidem ipsa uirgo, dum legeretur de Zachaeo, scilicet:* et praecurrens ascendit in arborem sycomorum: *depositis imperialibus indumentis,* induit, *nobilibus uidentibus multis, uestes religionis.*

CAPVT DECIMVM.

Qualem uitam in monasterio duxerit S. Kunegundis.

ITa Christo sponso ipsa sponsa consecrata, dum filiarum suarum se sanctissimo contubernio applicuisset, non
A ut mater filiabus se praeferebat, sed in omnibus seruitiis seruilem se personam ostendebat: ita tamen, ut, cum omnia faceret, ostentationem fugeret singulorum, ne in praesenti saeculo reciperet mercedem suam. Operabatur manibus suis. Nulli enim in distinguendis auro gemmisque uestibus plurimum, aut in stolis, aut in cingulis, aestimabatur
B inferior: sciens scriptum esse: *qui non operatur, non manducet.* Sponso aut orans loquebatur aut psallens. Ad ecclesiae limina * paene tardioribus omnibus approperabat. Nihil seueritate illius iucundius: nihil iucunditate seuerius. Tristis in ritu: in tristitia suauis. Breue uitae spacium aeterna memoria compensabat. Idem illi
C locus orationis et quietis fuit: idem semper habitus: incultum corpus: dum sciret reiiciendas delicias corporis, quod paulo post uermibus exarandum sit: semper eam legere, aut legentem audire uideres. Multa illi circa contubernales deuotio: frequens decubantium uisitatio: solicita pauperum consolatio. Praeterea, plura eam
D miracula fecisse credimus: sed quod * gratiam hominum, et oleum adulationis semper fugeret, esse suppressa: quod tamen incuriae scriptorum, seu reuolutioni temporum, non defectui deputandum est uirtutum. Pauca tamen, quae in scriptis reperimus, aut ueridica sanctimonialium, ubi illa Christo militabat, relatione cognouimus,
E hic inserere dignum duximus.

2. Thess. 3. — * Surius et apogr. Bamb. paene inuisa properabat. — * gloriam humanam.

PAene tardioribus) Surius et apogr. Bamberg. paene inuisa properabat.

CAPVT XI.

S. Kunegundis signo crucis incendium exstinguit.

CVm post orationis frequentiam, inter lectionis lassitudinem, ancilla
F Christi in lecto, non plumis exstructo, sed cilicio strato, membra sopore grauata remisisset, puella sacrata, quae de more illi assidebat, sacros codices legens, cum fere ad medium noctis lectionem extenderet, caligantes oculos clausit, lumenque e manibus illius prolapsum paleas corripiens, sui fragore circumiacentes sorores excitauit. Clamore ex concursu facto, uirgo Christi
G de somno excussa, dum colluctantes inter se, et concrepantes flammas circa se aspexit: ad orationis arma se conuertit, et signo crucis adustionem illam absque omni suarum laesione uestium auertit. Tua sunt haec, Christe, opera: qui olim Babylonium regem in suo furore confudisti, et Chaldaicos ignes, ut pueri tui liberarentur illaesi, tua uirtute exstinxisti.

CAPVT XII.

Exemplum seueritatis in dissolutae uitae abbatissam.

ALiud miraculum tam stupendum, quam mirandum, huic placuit inscribere, in quo animi illius constantiam, et rigoris seueritatem discere poteris. Habuit secum sororis suae filiam,* Vtam nomine. Hanc a primis annis educatam, omni disciplina, saecularium quoque literarum scientia instruxerat. Haec materteram non minus religionis, quam dilectionis amore secuta, et consecrata fuit. Quam in omnibus plene instructam, ubi eius in orationibus uigilantiam, in ieiuniis perseuerantiam et ad omnia patientiam perspexit, omnium assensu et rogatu, primam in ipso coenobio eam abbatissam praefecit. Tum uero mater filiam suscipiens, iuxta commonitionem sanctam dudum habitam, praecedentium illi patrum repetens alloquia, monet *ob salutis affectum utilia ac Deo placita saepe dicere, frequenter audire, solitas religiosi itineris uias non deserere, magis magisque errorum deuia et diabolica calcare figmenta, nullam luci ac tenebris, ueritati atque mendacio, turpitudini atque honestati, apud Dei seruos docet esse communionem; solicite cauendum, ne uana sectando, desineret esse templum Dei, et habitatio daemonum fieret et daemonis monumentum; lumina sua in Dei figere aspectum; primam, quae doceret, facere, ut fructum doctrinae suae ipsa in caelis, Deo adiuuante, possit inuenire.*

* Hoffmannus Iuditham uocat.

Haec et huiusmodi iterum et iterum materno studio ei inculcans, quasi in omnibus iam perfectam, et ipsa magistram uenerari coepit. Illa, ubi immatura libertate potita est, paulatim a rigore suo, deficere, molliorem cultum, lautiorem cibum, quae uitiorum alimenta sunt, desiderare; ultima in choro, prima in conuiuio, puellarum fabulis interesse, ac in omnibus laxius se agere coepit. Pro huiusmodi leuitatibus, dum eam frequenter sancta Dei inter se priuatim, publice coram omnibus, secundum apostoli praecepta, saepius argueret, obsecraret, increparet, nec illa, materterae uelut patrocinio aut familiaritate uane confisa, ullo modo emendaretur: quadam die, dum ipsa cum conuentu crucem, nam dies dominicus erat, sequitur, abbatissa defuit. Quam illa inquirens, et epulantem cum coaeuis in conclaui reperiens, zelo pietatis armata, cum uerbo correptionis dextera maxillam eius percussit; quae, quasi sigillum quoddam, formam digitorum eius accepit; qua omni tempore uitae suae non caruit. De quo nimirum facto constat, quia non tantum pro se, sed et pro aliorum emendatione, hoc pertulit, ut ad melioris uitae statum a uitiis suis retorqueret.

Crucem sequi, est processionem comitari; hanc enim antecedit crux.

VTam) *Coloniensis et Louaniensis antiqua* Juttam: *at MS. Bunnach*: Vitam: Bruxellensis editio etiam in lectionibus Vytham. *MS. Rebdorff.* Vtham

CAPVT XIII.

Miraculum in chirotheca S. Kunegundis.

FOrte et istud detractoribus fabulosum, et infidelibus incredibile putabitur: quod sanctitatem illius, quam, humilitatis gratia, ipsa latere uoluit, muta elementa loquuntur. Denique cum post lectionem euangelii suo solenni more * sacrificatura accederet ad altare, dexterae manus suae chirothecam detrahens, cum nullus, qui reciperet, adesset, a se reiecit; quam radius solis, per fenestrae rimulas intrans, suscepit et tamdiu, quasi famulando, sustinuit, donec illa post * sacrificium rediens, eam reciperet. Tale etiam quid in beati uiri ueste GOARIS aliquando diuina uirtute ostensum fuisse legitur: qui dum a sede Rustici Treuirensis pontificis despicitur, a summa maiestate, per maioris luminaris honoratur famulatum. Omnium itaque capax erat meritorum, qui iudicem cunctarum meruit habere uirtutum.

* oblationem factum.

* oblationem.

Goaris) *Colitur* S. Goar 6. *Julii, a cuius nomine oppidum indioecesi Treuirensi ad ripam sinistram Rheni uisitur. Miraculum hoc legitur in Vita cap.* 9. *ap.* Surium Papebr.

Rustici Treuirensis) Rusticus, eius nomine episcopus. colitur ad 15 Octob. Late de eo agit Browerus lib. lib. 6. Annalium Treuirensium.

CAPVT XIV.

Mors S. Kunegundis.

QVindecim in sancto proposito superuixit annos, tam humilitatis gratia, quam religionis reuerentia, omnibus admiranda. Tandem, pro nimia ciborum abstinentia, orationis et uigiliarum incredibili perseuerantia, coepit corpore languescere et, ingrauescente morbo, paulatim deficere. Sed dum membra dolore contraherentur exterius, spiritu tamen, nam laus Dei semper in ore eius fuit, confortabatur interius. Vocabat sanctos angelos, quorum hic uita, illic iam consortio fruitur: apostolos et confessores, quorum fidem et confessionem semper tenuit, interpellabat. Virginum Christi in suo exitu inuitabat cho-

chorum, quarum aemulatione in carne, dum praeter carnem uiueret, immaculatum Christo conseruauerat torum: omnium Deo famulantium sibi adesse, sibi occurrere orabat auxilium.

Rom. IIX.

Vere quod est scriptum; *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, in obitu tantae uirginis uidimus comprobatum. Necdum spiritum exhalauerat, nec dum Christo debitam reddiderat animam; *et iam fama uolans tanti praenuncia luctus*, non tantum sacratas uirgines, aut diuersi ordinis uiros, uerum etiam totius urbis populos, ad exequias unius congregabat. Sonabant psalmi et totam domum, ubi sanctum corpusculum in medio, super illo suo nobili cilicio compositum, iacebat, in sublime resonans litania, pro exeunte anima, quatiebatur. Interim, ex more, regales, tanquam imperatrici, non ut paupérculae debentur sorori, parantur exequiae, aurea feretro obtendenda proferuntur uelamina. Tum illa pallentes uultus, quos ante, ut sponso uenienti, laetos uideres, ad hos retorquere, manu abnuere: *Amictus iste*, ait, *non est meus: auferte hinc: ornatus hic alienus est. His terreno sponso; istis coelesti copulata sum. Nuda de utero matris meae egressa, nuda regrediar illuc: his uilem miserae carnis materiam innoluite; et corpusculum meum iuxta tumulum fratris mei, ad domini* HEINRICI *imperatoris, quem me iam uocantem uideo, in proprio* * *locello reponite.*

Apogr. Bamb. * loculo.

Moritur S. Kunegundis.

His dictis, in manus domini spiritum suum commendans, ad suum anima reuolauit auctorem, et in antiquam possessionem diu peregrinata conscendit: terris, matrem communem se amisisse, flentibus; coelis autem conciuem in suum consortium se suscepisse gaudentibus.

*Q*Vos ante ut sponso etc.) *Editio Bruxellensis:* quos ante, ac se sponso uenienti, laetos exhibuerat, uideres ad os retorquere. *In manuscriptis Rebdorffensi:* quos ante, ut sponso uenienti, laetos habuerat, uisa ad haec retorquere; *In Louan.* os retorquere. *Papebr.*

CAPVT XV.

Funus S. Kunegundis. Deportatio Bambergam: et sepultura.

ITa demum sacro illo corpore feretro superposito, longo nobilium ordine praeeunte, multis hinc inde confluentibus, cum illo sibi semper familiarissimo pauperum contubernio, ad locum *Babenberc*, sepulturae suae praedestinatum, felices exequiae usque delatae sunt.

Accursus ad funus S. Kunegundis.

Tum uero relictas urbes, uacua rura, desolatas ciuitates, undique concurrere populos uideres, matres paruulos suos in brachiis gestantes, infirmos in grabatis iacentes sanitatis gratiam sperare, se-

A licem se credere, si cui aut feretro iungi, uel ab ipso contigisset obumbrari.

Tandem in ecclesiam *beati Petri* apostoli corpus non sine labore deportatum, triduanas ibi meritis suis ac beneficiis condignas habuit exequias. Filii, quos ipsa illic in Christo * adunauerat, de matris pace iam securi, pro se autem solliciti, incessanter psallebant, dum eam

Apogr. Bamb. * congregauerat.

B sibi ad horam subtractam, sine timore amissionis, in spe perpetuae intercessionis recepisse, plaudebant. Mater de coelo filiorum prospectans affectum gaudebat. Ita uelatum sacrum corpus, sacris uestibus, diademate Christi capiti superposito, suo loculo in dextro latere, sicut hactenus ueneratur, repositum est. Transiit autem anno dominicae incarnationis

C millesimo * tertio, *Indictione III. V. Nonas Martii*, regnante in aeternum, qui est corona uirginum, Christo domino nostro. O felix Babenbergensis ecclesia, recepisti thesaurum, quem amiseras. Procax et malefica lingua detractorum oculorum testimonio confutata est, dum uirginitas eius, rebus approbata sanctitas clarescentibus signis uidetur testifi-

D cata.

* uitioso. Emenda MXL. Indict. IIX. Ita etiam Baron. Trith. in Chr. Hirsaug. mortuam scribit 1037. Sed hoc non potest cum hac et aliorum historia consistere.

*G*Audebat. Ita uelatum) *In Editione Bruxellensi, omissis paucis sequentibus, interponuntur:* Ostendit autem diuina potentia per euidens miraculum illic patratum, quam grata suscepta sit in coelis, quae sic supernis prodigiis honorabatur in terris. Denique sicut ab incolis loci illius adstantibus et praesentibus ueridica assertione elatum est posteris; cum tumba S. Henrici aperiretur, ut corpus istius beatae uirginis, uti in uita af-

E fectuose desiderauerat, iuxta fratrem ac dominum suum S. Henricum collocaretur, res plena miraculi ab omnibus cernitur atque auditur. Siquidem aperto mausoleo, confestim uox desuper auditur, dicens: *O uirgo, uirgini locum tribue.* Mox ergo, cunctis qui aderant contuentibus, S. Henricus, uirgo Dei electus, in monumento iacens, in alteram se partem mouit et uxori suae, imo Christi uirgini, locum praebuit. Simile quoddam contigisse legitur in B. Seuero archiepiscopo Rauennatio, qui dum post missarum solennia, populo ab

F ecclesia secluso, cum solo aedituo ecclesiae, sepulchro coniugis suae atque filiae adstaret, ipso praecipiente, sese ab inuicem uxor et filia dimouentes in tumulo locum sibi praepararunt. At ipse mox uiuus in defossum sepulturae locum introiit, custosque casulam eius apprehensa cum ingenti uoce exclamans, ipsum nisus est retinere. Sed illico sarcophagus ori speluncae per se obuolutus, monumentum clausit, parteque casulae diuidens eamdem particulam in manu custodis reliquit. Itaque cum ingenti gaudio et laudum praeconiis,

G multaque reuerentia et deuotione populi, illud sanctum corpus beatae uirginis, sacris uelatum uestibus, diademate Christi supposito suo loco in dextero latere ecclesiae, mariti sui exuuiis reuerenter associatum, iuxta ipsum semel et cum eo, in multo honore temporaliter hic quiescit in terris, quorum utriusque spiritus Deo unitus, cuius ineffabili uisionis dulcedine nunc et in aeuum perfruitur in coelis. O felix Babenbergensis ecclesia etc. *Vitam S. Seueri eiusque coniugis S. Vincentiae, et filiae S. Innocentiae duplicem dedimus ad Calendas Februarias, in qua his relata leguntur.* Papebr.

Repositum est) *Interponuntur in manuscripto Rebdorffensi:* Transiit autem anno dominicae incarnationis MIII. Indict. III. V. Nonas Martias regnante in aeternum, qui est corona uirginum, Christo domino nostro. *Quae melius absunt ab aliis antiquis editionibus et saepius citatis manuscriptis.* De anno obitus *supra actum, et emenda haec correcta.*

CAPVT XVI.

Praefatiuncula in miracula S. Kunegundis.

CHristianae religioni proficiens ecclesia fidelis, quae in euangelio, uoce domini testante, Dei mater et filia per gratiam nominatur: mater, quia sanctae operationis exemplo filios domino generat; filia, quia uirginis filio, pro salute mundi incarnato, eruditione sanctorum patrum quotidie generatur: salutem missam a domino, coelestis archiatri effectibus medicinae plenam, tam mentis, quam corporis auribus animaduertat. Mundanae machinae conditor, humano generi per inobedientiam lapso condolens, ut aeternae uitae fructus facientem nouam plantationem, scilicet primitiuam ecclesiam, insereret, patriarchas et prophetas in mundum mittere dignatus est. Qui creditum sibi officium, quinque corporis sensibus sextoque, qui est spiritus prophetiae, mysterium incarnationis Christi et omnia, quae de ipso annuncianda erant, praedicantes, alii asperitate uitae, alii diuersis poenarum mortibus, ipsi, quem prophetabant, famulatum suum fideliter impleuerunt. Horum limes Christus, aeterni patris consilio, pro liberandis hominibus, de intemeratae uirginis utero processit, ut iam inchoatae plantationi, missis per orbem apostolis, atque de suo corpore fuso cruore fabricatam, nouellam superaedificaret ecclesiam; quae S. Trinitatis fide imbuta, et mundata baptismi gratia, martyres, confessores et infirmi sexus uirgines, animo tamen constantes, primitias obtulit.

Inter quas B. CHVNEGVNDIS, flos Bambergensis ecclesiae, cum S. HENRICO, qui Romanorum imperium tenuit, sub coniugii specie, immortali sponso castae uirginitatis honore deseruit. Vnde iam eius sanctitatis merita per orbem manifesta declaratione apparent; quia in loco, ubi sanctum eius corpus quiescit, infirmi, quacunque laborantes aegritudine, sanitatem recipiunt. Vt autem ad omnia testes cautissimi simus, ueritatis amatoribus, aetati nostrae succedentibus, de his, quae scribimus, curiose indagantibus, scilicet, quo tempore opera curationum praefatae imperatricis initium habuerint, largiente domino, prout possumus, uolumus explicare.

A EST haec altera huius historiae pars: cui in apographo Bambergensi ista inscriptio praemittitur. *Incipit de miraculis S. Kunegundis uirginis et martyris.* Praefatiuncula deest in codice Rebdorffiano: exstat autem in editione Suriana, et apographo Bambergensi.

CAPVT XVII.

B *Energumenus ad sepulchrum S. Kunegundis liberatur. Tres contracti curati.*

ANno dominicae incarnationis M.C.LXXXIX. indictione II. TIMONE tertio decimo Babenbergensis ecclesiae episcopo, quarto pontificatus sui anno; ad uincula *S. Petri,* ne de sanctitate praememoratae uirginis ambigeremus, signorum experientia certificati C sumus. Nam dum, solito more, populus ad praedictum locum orationum et uigiliarum caussa conuenisset, affuit quidam daemoniacus de uilla, quae dicitur * *Dierrut;* qui nec pietatem agnoscens, nec scelus abhorrens, filium suum igne cremauerat. Hic duris funibus adstrictus, ad sepulcrum sanctae CHVNEGVN- D DIS ita mansuescere coepit, ut furiali morbo absolutus, Deum omnipotentem laudaret, eique, cuius patrocinantibus meritis haec sibi accidisse cognouit, cum caterua, quae praesens adstiterat, debitas acclamabat laudes. Igitur dum haec tam cleri, quam populi solenni deuotione agerentur, *tres contracti,* unus in suburbio de hospitali S. Aegidii, qui magis reptando, quam * scabellis uoluebatur: E alter de domo Chunradi, maioris ecclesiae praepositi: tertius item de domo Ottonis in eadem ecclesia canonici, super sepulcrum beatae uirginis positi, ab unius dolore passionis una erecti sunt manu diuinae curationis.

* *Bairrut.*

Tres contracti sanantur. Vide MS. Bamberg. qui haec distinctius.

* *per scabella intellige crusculas manuum, quibus contracti uti solent.*

IGitur dum haec tam cleri) In apographo Bambergensi fusius et distinctius haec percensentur. *Igitur, dum haec cum solennitate cleri et populi deuo-* F *tione agerentur; quidam contractus in suburbio de hospitali S. Egidii adductus, sanitatem postulabat, et misericorditer exauditus, quod postulauit, obtinuit. Dum signorum fama totum Babebergensem locum respersisset, contractus de domo Conradi praepositi maioris ecclesiae, sanitatem affectans: et quamuis natura in membris eius aberrasset; tamen, prout potuit, uelocius reptans, uenerabili sepulcro se ingessit; ubi a domino salutem optatam inuenit. Audiens hoc etiam contractus de domo Othonis in eadem ecclesia canonici, uenit quantocius ad locum sepulcri, sperans sibi ex beneficio gratiae, sicut caeteris,* G *subueniri; ubi sine mora subuentum esse in Christo testamur. Iterum ut in praedicta uirgine uirtus mirae sanctitatis clarescere; alius qui simili morbo membrorum naturali sensu perdito gressu carebat, adiutoria curationis expetens: celerem sanitatis effectum sentiebat.*

Tres contracti sanantur.

CAPVT XVIII.

Variae aegrorum curationes.

MVlier paralytica et altera sanctimonialis foemina, uno pede clau-

claudicans; et claudus de castro, quod dicitur *Giet*, post momentaneam orationem uix completam, in ipsa nocte curati sunt.

Puer, cui tanta membrorum mollities inerat, ut paene ossibus carere putaretur: alter de *Licendorff*, macie deformi consumptus, gressum et loquendi officium, quibus omnino caruere, receperunt.

* Ischiatica.

Puella * sciatica de *Gisenuelt*, necdum tumbae ingesta sacrae, propter turbam: puer ex contractione neruorum carens officio pedum: Puella de *Nuornberc*, planta pedis sursum recurua, geniculo contracto: Item, de eodem pago puella manum aridam habens, inter orationes et uigilias curati sunt.

paralytica

M*ulier paralytica)* apographum Bamberg. *Mox omni populo laudes Dei personante, quaedam paralytica mulier, incolis praedicti loci haud incognita, uim superni medicaminis postulans, cum lacrymis optatum inuenit auxilium.*

duo claudi

Audiens haec alia foemina, uno pede claudicans, quae saecularem habitum lugubri ueste mutauerat, tarditate debilitatis quamuis impediretur, ingressa est, et spem sanationis, quam ardenti desiderio habebat animo infixam, plenam salutis inueniens, concito cursu ambulabat. Porro dum huius bonae famae odorem uicinia degustasset, atque ex diuersis locis confluerent, claudus de castro, quod Iech dicitur, post momentaneam orationem uix completam, celerrime gratiam percepit.

oppressa magno dolore capitis.

Idem in dioecesi nostra nobilis foemina, de castello, quod Wikenfeld nuncupatur, immoderatum dolorem sustinens, quia nullo medicorum remedio curari poterat: se coelesti medico commendans pristinae sanitati restituitur. Vt autem curationis magnitudo diffusius ecclesiis innotescat, quasdam eius infirmitates, ex quibus omni physica ratione desperata fuit, pro ingenio nostro exponere satagimus; a principali corporis parte incipientes. Quia cephalaeam, id est, dolorem capitis tam uehementer patiebatur, ut pro abiecto peplo, nec subtilissimum filum, nec ipsam caesariem sustinere posset. Igitur, quia tantus dolor caput ipsius saepissime tentauit: omnes regiones capitis, uidelicet os, labium, oculi, cilium et lingua subuersae sunt, ut unaquaeque illarum stationem suam a natura locatam contra ipsam naturam permutarit. Talis quoque singultus eam constrinxit, ut putaretur mortis esse praesagium.

cum paralysi brachii

*Sospitatis inimica paralysis dextrum brachium eius tam debile reddiderat, quod penitus naturali officio carebat *. . . .*

De reliquis infirmitatibus eius supersedemus, ne minor de dictis fides habeatur. A *Sed hoc minime silentio transeundum est, quod praedicta foemina sine gratiarum actione tertia die post susceptam curam ad domum suam redire disponens; recidente in brachium eius paralysi, donec Deo ac Kunigundi pro beneficiis omnium curarum gratias rependeret, diutius per inuisibilem febris catenam remanere cogebatur;* et relapsum passa: *accidit autem tale miraculum,* B *quod brachio eius incomparabiliter uexato, et tumbae superposito, nisi S. Henrici adhibito capite, nulla requies concessa fuit, nec retrahendi manum fuerat sibi concessa facultas, donec, accersito et uotis eius annuente fratre, ipsius potentissimus omnium dominus, uotiuis precibus placatus, cum integra sanitate liberum ei permisit discessum.*

C Ibid. miracula duo de duobus pueris curatis, distinguuntur hisce; *Adfuerunt etiam duo pueri ibi, quorum uni tanta membrorum mollities inerat, ut fere ossibus carere putaretur: qui subito consolidatus ambulauit.* laborans mollitie membrorum.

Alteri uero de Lycendorf tam mira macies corpusculum consumpserat, ut gressu et loquendi usu a natiuitate usque D *ad aetatem, quae plantaria dentium dicitur, omnino careret: hic bene utriusque sanitatem recipiens, gressum recepit et loquebatur.* claudus et mutus

Ibid. *Puella sciatica de* Gisfeld, *dum pro gratia curationis ad uisitandum S. uirginis sepulcrum suspirans anhelaret, nec tamen se prae turba ingerere potuisset, subito coelestis gratiae medicinam* E *recepit.* Ischyade laborans, *In ciuitate nostra debilis puer filius cuiusdam uimitoris ex contractione neruorum carens officio pedum, etiam sanus ibidem efficitur. De Sezzelach quaedam mulier, ex infirmitate diutina inclinata, meritis beatae imperatricis erigitur.* claudus, *Quaedam puella de burgo, qui dicitur Nurenberg, plantae pedis sursum recuruae et geniculi contracti, sanationem ob*F*tinuit.* duae recuruatae *Alia quoque puella de eodem burgo habens aridam manum, ad sepulchrum S. Cunigundis orationibus et uigiliis insistens, neruorum, articulorumque flexibilitate diuinitus indulta; ut a pluribus curatis didicerat, tonsam caesariem in testimonium sanationis legauit. In Haldenstat puella uisu carens, bis illuminata est: et alia quaedam gressum rece*G*pit.*

Quae sequuntur, desunt in codice Rebdorffensi; sicut et illa, quae a capite 19. usque ad finem ex codice Rebdorffensi referuntur, non comparent in apographo Bambergensi, ex cuius fide haec adscripsimus. Surius uix unum aut alterum miraculum commemorat.

Mutus de Stetefeld: mutus de Liechtenfels, et muta de Meingouue, loquelam *receperunt.* tres muti

 Filia

claudo,

Filia uillici in Vorcheim gressum recepit, et manibus paralytica debilitate arefactis, aliquanto resumpto uigore, cibaria ori applicabat.

et paralytica incuruata.

Alia puella de eodem oppido curuitate *minus inclinata, diuini muneris particeps, ut humanam naturam sequeretur, sursum aspiciens, sine mora erecta est.*

Puluis sepulchri uulneri imponitur,

Hoc etiam operae precium adiicere dignum duximus: quod puluis, qui ob uim curationis de sepulchro sanctissimae imperatricis manibus euellitur, cum receptione sanitatis, in purum frumentum conuertitur. Equidem, ne hoc contra rerum naturam incredibile putaremus, certae manifestationis indicio rei ueritatem comperimus. Enim uero quidam rusticus cancrenum uulnus ore patiens, tali puluere pro unguento utebatur; et adepta sanitate, puluerem in frumenti speciem transmutatum, sub testimonio probabilium uirorum, ad ecclesiam reportauit. Et, ut iterum inde euidentius certi fieremus: quidam uir de Beiersdorf, *et plures alii de* Nurenberg, *idem sibi accidisse affirmantes cum iuramento, mutatam terrae naturam in ueram speciem frumenti ostendentes, ad praenominatum locum detulerunt.*

in frumentum mutatur.

Tale mirum adhuc non credentibus, ut dubium amputaretur; mulier caliginosis oculis caecutiens, spe sanationis, puluere madidato utebatur: quem etiam uersum in frumenti naturam, et paruum madorem, quem addiderat, cum augmento inuenit: unde nimis anxia, quid faceret; ad ultimum deliberauit, ut in uenalibus rebus lucratiuam gratiam haberet: quae diuinitus quod factum fuerat, tam diu celauit, donec febrium molestiis occupata, inde sibi dolorem prouenisse coniiceret. Porro cum populus ad adorandum in ecclesia conuenisset, mulier inito consilio, memorabile signum, quod acciderat, ostendit; et quia diu celatum habuerat, indulgentiam peccatorum cum lacrymarum effusione quaesiuit.

Sanantur aridam manum habens, mutus, surdus et claudus,

Quadam dominica, dum solennia missae agerentur, arida manus cuiusdam pueri, uigori restituitur,

In assumptione S. MARIAE, tria signa in quodam puero de Gundolesheim *filio cuiusdam molendinarii, perpetrata sunt; ut* mutus *loqueretur, auribus eius auditus infunderetur: incessu pedum uteretur.*

daemoniaca.

At hoc dictu mirabile negligendum non est; quod in loco nostro Babeberg uxor molendinarii a maligno *spiritu uexata, praedictae uirginis ad tumbam ducebatur; et continuo daemon egressus filiastram illius intrauit, iterumque ad ipsam rediit*

iliaca passione laborans.

Non est praetereundum, quod quaedam femina iliaca passione laborans, sanitatem

A *se percepisse fatebatur. Dum haec latius diuulgata fuissent; uenit claudus quidam de uilla, quae dicitur Wertheim; hic Dei misericordia, et fauente S. Cunigunda, cupitam sanitatem recuperabat, et ancilla pedis debilitate baculo innixa desideratam opem inuenit.*

duo claudi,

caeca,

De Veldin *caeca mulier illuminatio-*
B *nis gratiam experiri digna inuenta est.*

claudus,

Quidam claudus de Castil *in Boiaria claustro monachorum, dum ei miraculorum fama innotuisset, uenire proposuit, propositum perfecit; ualetudinem recepit: sed quia incognitus fuit, et sufficiens testimonium, quoniam ante uisus non erat, habere non potuit; inter curatos non recipi-*
C *ebatur: sed plagis affectus, quasi deceptor abibat confusus. Postquam autem ad praedictum claustrum rediit, omnia, quae sibi euenerant, memorauit: unde multos leuioris animi in risum conuertit; multos etiam infirmos praemuniuit, quod nulli eorum sine testibus ad Bambergensem locum, gratia curationis audendo uenirent.*

paralytica.

D Paralytica de Gisenwinde, *uotis humilibus domino supplicans et, ut credere fas est, apud Deum, et sanctam Cunegundam, praecedentibus meritis, cedente infirmitate, facta est incolumis.*

muta,

Muta de Sachsendorf *non lingua, sed corde loquendo, postulabat auxilium, ut sibi reserata lingua id in ipsa, quod natura in aliis operaretur; et statim cupitum do-*
E *num impetrauit.*

mutus sanatus.

De Stadelhofen *quidam* officio linguae priuatus, *uidens in aliis salutis effectum, intentius corde orabat; ut et ipse in numero curatorum esse mereretur: quod eum orasse dubium non est, quoniam exauditus est. Quoniam autem ingratiarum actione obmutuit, iterum loquendi*
F *gratiam amisit: mox parentes eius et conuicanei stupefacti, mutum reducunt; et dum essent in itinere, apertum est os eius, et loquebatur.*

duo contracti.

De Michsendorf puer contractus, *et foemina* de Holfeld *eadem molestia turbata, dum ad curandum offeruntur, necessitatibus amborum a domino S. Cunigunda*
G *subuenit.*

duae caecae.

Mulier caeca de Ratelsdorf, *et alia quaedam de Dieboue, dolentes pro luminis defectu, prostratae in orationibus, sanctissimae imperatricis patrocinio illuminabantur.*

mutus,

Quidam mutus de Limpurch, *dum in orationibus pernoctasset, factoque mane, domum redire disponeret, diuina praeditus gratia, et factus infirmitatis alienus, recte loquebatur.*

De

aegra dolore capitis, De Bodenstein *mulier insensata et tremulum caput agitans, populi deuotione pro ea supplicante, ab utriusque mali penitus incommodo liberatur.*

muta, *Beata Cunigundis plures suae sanctitatis testes habere uolens,* mutam *puellam* de Abenberg *cum misericordia respiciens, soluto linguae uinculo, loquendi officio restituit.*

clauda, De Neunkirchen clauda *puella propitiationis auctricem largis fletibus aggrediens, ut sui misereri dignaretur, intime flagitabat: et aperto sibi benignitatis ostio, preces, quas effuderat, non in uanum effudisse sentiebat: quia infirmitatis notam* pristinam *amittens, firmato gressu, uestigia figere coepit.*

laborans inflatione manuum, Ancilla *quaedam* de Vochendorf, *ex inflatione manuum dolens, flens in oratione procubuit, et factum est, ut tumor decresceret, atque in singulos articulos sanitas citissime rediret.*

mutus, Seruulus *quidam* de Eisch officio linguae priuatus, *non tardam opem inueniens,* loquela *usus est: unde etiam quos in praesenti opere intitulauimus, eum socios habere uolumus.*

molestata debilitate manus, *De* Wirzeburgensi *loco quaedam conuersa debilitate manus molestata, resumpto uigore, laeta efficitur, et haec uidentibus iucunditas augetur.*

surdus, *Quidam* puer auditu carens, *cum sanitatis celeri effectu curatus, non per signa, siue per magnum clamorem, eloquentibus, imo ad tenuem uocem responsum dedit.*

duo aegri, *Alii* duo pueri *etiam in aliis infirmitatibus per uirginem praenominatam curati sunt.*

claudus, *Tam memorandae rei signum, dum, sicut sol coelum peruolitat orbem implens ubique, inter innumerabiles uariis infirmitatibus oppressos claudus piae auxiliatricis interuentu coelesti medicina erigitur.*

caecus, *Quo audito,* caecus *illuminari exoptans, inter mille hominum cateruas affluentes aduenit, et S. uirginis patrocinio, in quo confidebat, amissa caecitate, lumen recipere dignus fuit. Siquidem huius rei experientiam puella, quae* unicam manum *habebat, sentire uolens, pronis affectibus se humiliabat; et cooperantibus uotis populorum largiter adiuta, mirabilem sanctitatis efficaciam indulta sanitate sentiebat.*

claudus, *Item* claudus *uenerabile sepulcrum gloriosae imperatricis diligentius amplexans, et lacrymis irrigans; S. Cunigundis auxilio sanitatem recuperauit.*

paralyticus, *Itidem* paralyticus *consumptum naturae uigorem recipere gestiens, et uocem attollens, medullitus precabatur, ut sanati, quo utebantur gaudio, et ipse uti mereretur; et continuo exauditus, incolumis effectus est.*

Haec apographum Bambergense: et quamuis narratio horum mirabilium simplici ac rudi stylo contexta sit, et praeterea ex codice antiquo admodum deprauate exscripta ad me peruenerit; non tamen ideo omitti debuit. Quia in sanctorum uitis legendis lector huc potissimum omnem suam curam et operam conferre debet, ut fiat bonus animo; quod etiam absque bono stylo obtinere potest.

CAPVT XIX.

Suspensi S. Kunegundis ope seruati.

QVidam pro equo furtim sublato, apud *Werram* fluuium, in uico, qui dicitur, *Wasegen*, suspendio addictus est. Qui in tormento positus, uoce, qua poterat, * *B. uirginis* aures appellauit: cuius etiam festinatam opem sibi adesse praesensit. Diuina enim uirtute, ubi populus abscesserat, uincula manuum dissoluta sunt et ipse, laqueum sibi deponens, in ciuitatem reuersus, cunctis ereptionem sui, dans gloriam Deo et suae saluatrici, exposuit. Quorum fideli testimonio ad nos usque delatus ad censum quinque denariorum a suis parentibus, ut pridem, dum damnaretur, pro ipso deuouerant, inscriptus est. *Kunegundis.

Apud nos quoque non huic dissimile de seruulo quodam, dum illaqueatus ab omnibus mortuus putaretur, signum apparuit. Nam post eiectam urinam, quod signum mortis in talibus tormentis est, cunctis adstantibus insperatae saluti ac uitae restitutus est.

Tali modo apud *Rottenburc*, imperiale castrum, duo absoluti multorum attestatione usque ad nos peruenerunt.

CAPVT XX.

Infans sine baptismo mortuus, reuiuiscit ad sepulchrum S. Kunegundis.

MIra, at nil Deo impossibile, et forsan nostrae aetati incredibilia dicturus sum, sed tota Babenbergensium ciuitas huius facti expers non fuit.

Mulier de proxima uilla *Elrin* uagientem suum, infra quadraginta dies sine baptismo defunctum, supra tumbam beatae uirginis, non sine spe resurrectionis, posuit. Testor eum, qui est pri-

primogenitus mortuorum, qui mortuos suscitat, ubi miserabilis omnibus mater exstincti, sanctae uirginis nomen CHVNEGVNDIS ingeminando, multos fletus effudit; quem exanimem posuerat, de sepulchro uiuum leuauit. Quis se a lacrymis, quis a laudibus contineret? una uox omnium, ut frequens turba sabbatho confluxerat; *Qualis est haec? quam sancta? quam Deo chara? quae claudos currere, caecos uidere, mutos loqui, exstincta quoque membra reuiuiscere facit. Beatus uenter, qui hanc portauit: benedicta a domino ubera quae hanc lactauerunt; de benedictione iam saeculo pereunti tanta gratiarum munera effluxerunt.*

Infans mortuus resuscitatur.

CAPVT XXI.

Puer mortuus resuscitatur.

ALiud non huic dissimile signum, alio uero euentu in trienni puero, in uico *Grunberc* celebratum est; qui a mane usque ad uesperam in limoso lacu suffocatus iacuit, ubi a mulieribus, sub lini fasciculis, repertus et subleuatus, multo eiulantium comitatu, domum usque delatus est. Illic per noctem lugubres parentibus exequias celebrantibus, ubi mane sacerdos debitum humanitatis complere astitit, populus qui aderat, qui iam multa de signis beatae CHVNEGVNDIS uiderat et audierat, praesentiam illius sibi adesse, in multa spe exauditionis, rogitabat. Mirum in modum puer annularem digitum mouere coepit et, stupentibus omnibus, post spatium unius horae, sanus surrexit. Huius facti primum ipse sacerdos, sub stola; deinde, milites octo sub sacramento ipso, puero in medium locato, cum omni frequentia suae plebis, testes ad nos uenerunt.

CAPVT XXII.

Puella submersa reuocatur ad uitam.

PVella septennis in parochia *Liuberstat*, dum ad fontem incaute hauriret, infelici casu submersa est. Quam, cum ad sua a * crucibus homines fuissent reuersi, nam dies rogationum instabant, de fonte exstinctam leuantes, post uotum, ad memoriam beatae CHVNEGVNDIS factum, quam dudum lamentabantur mortuam, non sine laudibus diuinis uiuentem admirabantur. In hac trium resuscitatione mortuorum, cum et alia duo corpora ad inuocationem sanctae imperatricis eiusdem, uitae reddita, uerissima testium approbatione ac ipsorum puerorum praesentatione, cognouerimus, quis, nisi sancta Trinitas, operata uidetur, quae secundum signa, quae ipsa facit, haec et his maiora facere postmodum, suis promisit.

Catholicus usus crucis, et supplicationis in diebus rogationum.

CAPVT XXIII.

De muto.

ILlud quoque clarissimum, clarissimis regni primoribus coram adstantibus, celebre super muto factum, sub oculis omnium memoriae hominum tradere, non indignum duximus. Nam rem gestam ita per famulam suam, Christus clare operari uoluit, quod paene nullum latere potuit. PHILIPPVS rex, propter sui confirmationem, interim uero, quod magis fauorem sibi praestare credebat, propter translationem beatae uirginis, * indixerat: mutus quidam seruulus in comitatu probabilium uirorum de *Pogen*, conuenerat: quorum uasa, quia et ipsi poenitentes erant, portabat, regina ad ecclesiam processura, cum de more solenniter a clero suscipitur, confusus interim populorum clamor exoritur, non frustra morituro denique homini, sed laudes cum Christo suo iam uiuenti conclamantium. Testor Christum et eius apostolos, iste, qui prius nullam, utpote mutus, linguam nouerat, singulis ad interrogata, propria lingua disertus respondebat.

** fort. loquutis inde rex.*

Muto lingua soluitur.

PHilippus) *Philippus Friderici Aenobarbi filius, fratri Henrico VI. mortuo successit*, Aquisgrani a. 1198 imperium auspicatus, uixit ad 23. Iunii anni 1208. Papebr.

CAPVT XXIV.

De puero a lupo rapto.

QVid referam de bruto animali, cuius innata sibi rapacitatis ingluuies, cum praedam rapuit, quasi nomen CHVNEGVNDIS contra se inuocatum sensisset, a suo furore quieuit. Nam lupus dum circa caulas ouium uespertinus naturae suae ingenio uersatur, paruulum, ante fores incaute relictum, lustris suis intulit. Aliorum autem, qui territi fuerant per lupum, mater pueri clamore excitata, omnes ciues suos, manibus complosis pectore tundens, multis eiulatibus in dolorem commouit. Omnibus bestiam insequi, quia nox instabat, incassum iudicantibus, mater ad ecclesiam confugiens, signis, uelut mortuo, tertio compulsatis, pro conseruatione filii aures uirginis illic pernox appellare non desinebat.

Inuocatione B. Kunegundis eripitur puerulus ex faucibus lupi.

Mane facto nutricius ille syluae erumpens, paruulum, quem rapuerat, illaesum reportat et in sulco, ubi boues pridie arauerant, in pellicula sua diligenter inuolutum collocat, ipse propter sedens custodias obseruat. Vbi uero

uero ruricolas et uomeres iam appropinquare sibi uidet, quasi de paruuli quiete securus, mansuetus discedit. Quem illi, ut mos est, clamore persequentes, seruus, qui boues stimulabat, pelles aspiciens, ecce, ait, tegumenta pueri, quem lupus rapuit. Accurrens, dormientem paruulum intactum uultu splendidum reperiunt, et non sine multa admiratione haec considerantes, ciuibus et matri nuntiant. Illa aduolans et prae gaudio in lacrymas prorumpens, ubi et quomodo fuisset, inquirit. Ille, iuxta aetatem simpliciter; *canis*, ait, *ille, qui me asportauit, blande me perlingens in sinu suo compositum, tota nocte dormire fecit.*

CAPVT XXV.

De seruulo.

ISta, quae modo succincte miracula diximus et alia plura, quae uitio prolixitatis transimus, ne more hirudinis lectorem, quem hoc usque studiosum tenuimus, effluendo fastidiosum occidamus, signum in seruulo quasi annorum sedecim diuina operatione factum.* Qui caeteris membris secundum ordinem naturae bene dispositis, in principali, quod est caput, tanta passione agitabatur, ut sine intermissione parieti, si proximus esset, allideretur, pectus mento tunderet, scapulas tempore uerberaret, nunquam in eodem statu, uel uerba fundens, cibum aut potum uix aliquando sumens, permaneret. Si quando illi dormire contigisset, solo collapsus, modo caput terra, modo *caelum pulsare uideres: et quod miserabile dictu, dum ab omnibus, propterea quod horribilis uisu foret, fugeretur, a singulis uideri optabatur.

** exponamus, aut simile quid deesse uidetur.*

** aerem,*

Iste ante fama, quam aspectu notus, dum ad nos peruenisset, stipem inter domos accipiens, aliquandiu sustentatus est. Hunc* *archisynagogus* uidens, *si uestra* CHVNEGVNDIS, ad Christianos ait, *istum curauerit, me Christo ac fidei uestrae applicare poterit.* Sed, quod dicit apostolus: *Iudaei signa* quaerunt*; in hoc Iudaeo ostensum est. Nam patiens tertia dominicae resurrectionis feria, dum super sepulcro salutiferae uirginis salubri premeretur sopore, manu inuisibili quadam tactus, inde sanatus, cum summa omnium admiratione ac laude abscessit. Iudaeus uero infelix a perfidia sua, aeternos passurus ignes, non recessit.

** Iudaeus.*

1. Cor. 1.

** petunt,*

CAPVT XXVI.

De terra in thus et in grana mutata.

ILlud autem in ultimo, quod tamen signorum illius non* ultimum fuit,
A subnectam. Quoniam terra circa sepulcrum eius a fidelibus collecta, in speciem lucidissimi thuris, aut etiam mundissimi grani fuit frequenter redacta. Super hoc INNOCENTIVS papa in sermone ad populum in Lateranensi palatio habito, uitae illius merita et miraculorum insignia commemorando, subintulit; *Recte, fratres charissimi, pul-*
B *uis ille, quo gleba huius sanctissimae uirginis debito humanitatis sepulta tegitur, in thus atque granum redigitur, quae se sub sexu fragili, dum uiueret, a licitis continens, ab illicitis abstinens, illibatum domino holocaustum obtulit et diues Christo, pauper sibi, pauperes Christi sub diuersi ordinis atque sexus professione quotidie pascit. Merito ergo in catalogo san-*
C *ctorum erit adscribenda, quae uitam sanctorum semper studuit imitari. Collectam itaque a nobis conscriptam cum officio totius missae huic nostro sermoni apposuimus, et apostolica auctoritate omnibus ecclesiis in honore tantae uirginis decantari dixerimus.*

Est Innocentius III.

Insigne testimonium pontificis de sanctitate et miraculis S. Kunegundis.

Compilat. *Chronologica.* Hic papa *Innocent. III.* canonizauit S. Henrici sponsam, scilicet *Cunigundam* uirginem. *Siffridus presbyter Misnensis, lib. 2 anno* M CC. I. Sanct. *Conegundis* imperatrix et uirgo canonizata est ab *isto* Papa Innocentio *III.* *Cuius canonizatio bilem mouit Auentino qui lib. 7. admodum stomachose.*
D Ne, *episcopi*, res diuinas flocci facere uideantur, magno religionis supercilio Chunegundam albo superum adscribunt.

CAPVT XXVII.

Epilogus cum precatione ad S. Kunegundem.

E HAec paucissima de uirtutibus et signis CHVNEGVNDIS, sanctissimae uirginis, prudentissimae charitati uestrae, inter innumerabilia dixisse sufficiat; quae si quis euolute perstringeret, prius ipsa pagina, quam materia deficeret. O beatam, o praedicandam, quae regnum mundi, et omnem ornatum saeculi pro caelesti ornatura despe-
F xit, Christum sibi sponsum regio sponso legaliter, non carnaliter copulata delegit; quae uirginitatem suam inter regales thalamos probando, ut infamiae malum sibi ab inuidis obiectum expurgaret, ignes calcauit. Quae, dum non prolem morituram exspectauit, eius casta generatio, nunquam passura successionis detrimentum, quando ecclesia in
G filiis suis per eleemosynas ipsius diuinae laudis semper accipit incrementum; quam cum Christo suo, quem amavit, in quo credidit, quem dilexit, etiam post mortem uiuere, signa crebra loquuntur. Ad memoriam eiusdem caeci uisum, extincti uitam, muti loquelam, aures obstructae recipiunt auditum.

Quantam igitur illam fuisse credimus, A quae uiuens, nullo teste, dum iactantiam uitat, sola exercuit, cum tanta illam post mortem signa fecisse, sub oculis omnium uiderimus. Ad nos ergo signa ista, quae foris miramur, intus transferamus, uitam nostram et mores corrigamus, ut, si uirginis consortium non meremur, post decliuia uitiorum sit nobis praemium per uirginem tan- B tum supplicium euasisse peccatorum.

Virginis iste docet CHVNEGVNDIS *gesta libellus,*
Plura tamen dicenda tacet, dum flumine mergi
Cymba timet; moritur, quae tangit, bestia montem.
Sed, quae lingua silet, pro uirgine signa loquuntur,
Quae famam laudis eius tam crebra loquuntur,
Dum caecis, mutis, claudis optata salutis
Cura uenit, dum languor abit febrisque recedit,

DE

S. CVNIGVNDE,

IMPERATRICE, VIRGINE, CONIVGE, *VIDVA* DEMVM SANCTIMONIALI BENEDICTINA, CONFVGIAE ET BAMBERGAE IN GERMANIA, COMMENTARIVS PAPEBROCHIANVS.

§. I. Cultus sacri uariis diebus assignatus. Reliquiae Sacrae.

I.

Circa annum MXL. III. Martii.

BAmberga, prioribus saeculis Babenberga, urbs Franconiae illustris est, in meditullio Germaniae sita, a S. Henrico imperatore, eiusque coniuge S. Cunigunde, quibus, dum uiuerent, in deliciis erat, magnificis templis & monasteriis adaucta, et sede exornata episcopali: quae dein a Clemente II. pontifice Romano, qui ante secundus huius urbis episcopus extiterat, ab omni iurisdictione archiepiscopali exempta fuit, et sedi apostolicae immediata subiecta. At nihil tantopere amplissima huius urbis decora compleuit, quam concessum dictorum sanctorum patrocinium et facta sacratissimarum illorum exuuiarum ibidem depositio. Augent hos honores tum frequentia ad illas patrata miracula, tum cultus & ueneratio sacra, a sede apostolica indulta. Erunt illa potissimum ad diem XIV. Iulii explicanda, quo S. Henricus relicto terrae imperio, ad caeleste regnum migravit. Aliqua interim, quae seorsim ad Cunigundem spectant, hoc III Martii, quo et ipsa uitam hanc mortalem cum aeterna et immortali commutavit, exponi debent.

Bamberga a SS. Henrico et Cunigunde exornata.

Huius natalis fastis sacris inscriptus 3. Martii.

II. Est martyrologium Vsuardi pro ecclesiis Germanicis olim auctum, quale nobis missum MS. ante quadringentos circiter annos exaratum, quod inter libros Nicolai Scheldii Hagenoii asseruatum fuit. In illo post SS. Marinum C et Asterium ista leguntur: Eodem die, „ Cunegundis imperatricis: ac deinde, „ subiicitur natalis SS. Emeterii et Cheledonii martyrum: de quibus iam egimus. In florario MS. additur: et uirginis quae claruit anno salutis MIII. De eius aetate et anno mortis infra agemus. Floruit ante ducentos annos Hermannus Greuen, anno MCCCCLXXX. D uita functus, qui in additionibus suis ad Vsuardum ita scribit: Cunegundis, „ uirginis et imperatricis, filiae palatini, „ comitis rheni. Haec cum uiro S. Hen-„ rico, huius nominis imperatore primo, „ in uirginitate Christo seruiens, plena, „ operibus bonis, quieuit in pace. „ In martyrologi Coloniensi, an. MCCCCXC. excuso ista referuntur: Eodem die, „ E S. Kunigundis imperatricis, quae fuit, „ filia palatini comitis rheni, et copulata, „ S. Henrico imperatori, qui ambo uir-„ gines fuerunt et uirginitatem usque, „ ad finem uitae seruauerunt, et in ciui-„ tate Babenburgensi pariter sepulti re-„ quiescunt. „ De patre eius Siffrido comite infra inquiremus. Martyrologium ecclesiae Bassileensis haec habet: Bambergae S. Cunigundis augusta, „ F quae corporis integritate, caritate in, „ pauperes, et monastica obseruantia, „ fuit insignis. Huis festum in dioe-„ cesi Basileensi peragitur V. Idus Se-„ ptembris, uti infra dicetur. Eamdem suis elogiis exornant Felicius, Galesinius, qui magnitudinem miraculorum extollit, Molanus ad Usuardum, Canisius

us in martyrologio germanico, ac tandem martyrologium Romanum hodiernum: cui illud ipsius elogium insertum est, Bambergae S. Cunigundis augusta, quae Henrico I. imperatori nupta, cum uirginitatem, ipso annuente, seruasset, bonorum operum meritis cumulata, sancto fine quieuit, et post mortem miraculis claruit. Fastis eam Coloniensibus adscripsit Gelenius, Belgicis Miraeus: hic patre comite ad Mosellam natam tradit: ille ditiones Colonienses huis praesentia asserit illustratas.

III. Mortua est S. Cunigundis in monasterio Confugia, ubi sanctimonialis facta, in habitu ordinis S. Benedicti per annos XV. uixit. Situm illud fuit apud Casellas in Hassia, et pertinuit ad dioecesin Paderbornensem et inspectionem huius episcopi, uti Browerus noster in scholiis ad uitam S. Meinwerci numero 69. clare demonstrat. Hinc Ioh. Trithemius recte illam ordini suo adscripsit libro III. de uiris illustribus Benedictinis cap. 259. Nomen etiam insertum martyrologio MS. monasterii S. saluatoris: obitus S. Kunegundis imperatricis et uirginis: haec in Bamberga requiescit. Adscripserunt etiam martyrologiis monasticis Wion, Menardus, Dorganius, Bucelinus, hic maiore elogio e uita desumpto, priores Romanum martyrologium describunt: cui male adiunxit hoc exordium Wion, Bambergae in monasterio Confugiensi, quod extra dioecesin Bambergensem situm diximus.

etiam monasticis.

IV. Eandem uenerationem confirmat antiquum officium, quod olim ad diem III. Martii in uariis ecclesiis recitari et decantari solebat: in quo non solum lectiones sex ad matutinum proprie assignantur, sed antiphonae etiam omnes, hymni et responsoria, eiusdem gesta repraesentant. Illud officium ex antiquis breuiariis cum uita eiusdem excusum est, Bruxellis anno MCCCCLXXXIV. Simile reperitur in breuiario Passauiensi anno MDV. et Bambergensi anno MDLXXV. recuso. At quae hoc saeculo excusa sunt officia propria ecclesiarum Ratisbonensis, Salisburgensis, Frisingensis, Eistettensis, Viennensis, Passauiensis aliarumque, praescribunt omnia de communi uirginum recitari oportere, praeter duas aut tres lectiones secundi nocturni ex uita desumptas. Oratio item in aliquibus ex officio de communi uirginum praescripta est, in aliis propria praefixa.

e uariis breuiariis.

V. Alter dies uenerationi eiusdem imperatricis sacer est nonus Septembris: ad quem in Beda excuso, utpote a posteris sub eius nomine uulgato, ista leguntur: Eodem die S. Kunegundis uirginis. Martyrologium Coloniense supra relatum ita refert: In Babenberga ciuitate translatio b. Cunegundis uirginis. A Greueno additur et imperatricis. Similia habentur in florario MS. et martyrologio Germanico Canisii. In MS. calendario Benedictino S saluatoris dicitur: postea fuit sanctimonialis Confugiensis monasterii. Wion reperat nomen in calendario Saltzourgensi, inseruitque suo martyrologio his uerbis: Saltzburgi seu Cuneburgis uirginis. At celebriorem cultum eius apud Basileenses fuisse indicat huius ecclesiae martyrologium, quod ita incipit: „Quinto idus Septembris in dioecesi Basileensi S. Kunegundis uirginis, augustae, quae Henrico I. imperatori, nupta, Christo seruiens, uirginalem castitatem perpetuo coluit: cuius rei laude florens et bonorum meritis cumulata, quieuit in domino, miraculis, etiam post mortem sanctitatem eius testantibus, clara. Bambergae eius festum V. nonas Martii peragitur. Sed" et illo IX. die Septembris, officio solenni cultus eius Bambergae peragitur, lectionibus seu cum antiphonis et responsoriis ex eiusdem uita efformatis. Eiusdem S. Kunigundis translatio ad XXII. Maii assignatur in quibusdam MSS. additionibus ad Hermannum Greuen.

Translatio 9 Septembris.

et 22. Maii.

VI. Tertia solennitas assignatur in florario MS. ad diem XXIX. Martii his uerbis: „canonizatio S. Kunigundis, imperatricis et uirginis. Refertur itidem in breuiario Bambergensi cum hac rubrica: in canonizatione S. Kunegundis, imprimis uesperis post preces et orationem de feriis, dicitur antiphonia, uersus et oratio, quae assignantur, uti iterum in matutinis siue laudibus. Si hoc festum in diem palmarum aut in hebdomadam sanctam euenerit, anticipetur in feriam competentem ante Palmarum. Si in festo hebdomada aut octaua paschae occurrerit, aliae praescribuntur rubricae." In uita Bruxellis olim excusa dicitur festum canonizationis celebrari IX. Septembris, quod iam ostendimus translationis esse. Bulla canonizationis signata est III. nonas Aprilis, qui fuit quintus dies post peractam eam solennitatem. Quo die non reperimus memoriam eius ulli martyrologio insertam. Quarta solennitas est Bambergae calendis Augusti ab primum miraculum, ab illa isto die patratum, supra in uita num. 17. relatum, ob quod in officio de S. Petro apostolo ad uincula adsignatur in breuiario commemoratio de S. Kunigunde cum propria antiphona

29. Martii.

Memoria 1. Augusti.

na et oratione, pulsantur etiam magnae campanae et alia extra ordinaria ornamenta proferuntur. Quo die S. Kunigundis meminerunt Maurolicus et Felicius, et utroque citato Wion, sed dubius, num uera sint, quae ab illis referuntur. Molanus etiam 2. Maii S. Kunegundis uirginis in Erschel meminit, quam Vrsulanam esse arbitratur Gamansius noster.

Reliquiae Bambergae. VII. Impressus olim fuit catalogus Bambergensium reliquiarum, in cuius classe prima est S. Kunigundis imperatricis triplex pallium, toga et cingulum. In classe VI. seruatur chirotheca scypho inclusa, quam radio solis adhaesisse supra num. 13. acta habent, et annulus, quo fuit desponsata. In classe IX. uisuntur eius caput, brachium et manus. In classe X. capsa est grandis, exaggerata et „obseruata cum epigrapho: In hoc ar-„genteo sarcophago sunt reliquiae S. Ku-„nigundis.„ Fuimus et ipsi Bambergae MDLX. et thesaurum ecclesiae cathedralis uidimus XIV. Septembris, in eoque ex argento inaurato pulcherrimam statuam S. Kunegundis, repraesentantem corporis partem dimidiam, cuius pectori caput S. imperatricis erat inclusum. Inter reliquias, quae in Lusitaniam translatae sunt et in ecclesia domus professae societatis IEsu *Vlyssipone.* Vlyssipone depositae, aliquae dicuntur esse S. Kunegundae augustae uirginis, uti diximus ad XV. Ianuarii, inter sanctos praetermissos et in alios dies reiectos *Viennae.* p. 612. At brachium S. Kunegundis adseruari Viennae in Austria indicat Lipsanographia aedis cathedralis, inde nobis *Coloniae.* missa. Coloniae Agrippinae in thesauro sacrarum reliquiarum, quae in sacello SS. Willebrordi et Bonifacii collegii Batauici, uenerationi publicae exponuntur, reperiri quasdam S. Kunegundae imperatricis, refert Gelenius in sua Colonia p. 616. Monasterium item *Andeci* Andecense in S. monte apud Bauaros reliquias Cunegundis habet: quarum catalogum edidit Beierlinus in theatro orbis sub titulo reliquiae.

§. II. *Acta uaria S. Kunegundis.*

VIII. Cum a ducentis circiter annis ars typographica orbi uniuerso innotuisset, reperti uarii, qui uitas sanctorum, ex antiquis codicibus MSS. extractas, aut seorsim uulgarent, aut in unum corpus collectas curarent excudi. *Vita edita an. 1483. et 1485.* Ita in Italia Boninus Mombritius Mediolanensis duo ingentia uolumina de uitis sanctorum edidit, non subiecto anno impressionis, quod postmodum e communi praxi obseruatum. Repertus etiam illis temporibus in Germania inferiore, qui uitas sanctorum simili modo colligeret ederetque: quod opus primo Coloniae anno MCCCCLXXXIII. uulgatam est, ac bienio post Louanii, appellatumque est Legenda noua a Molano secunda pars legendae. In hac folio XXXV. extat uita S. Kunegundis imperatricis: *et postea a Surio.* quam inde desumptam edidit postea Laurentius Surius tom. 2. de uitis sanctorum ad hunc diem III. Martii: asseritque, eam uitam grauiter et fideliter„ conscriptam, tametsi auctor nomen sup-„presserit suum: aut fortassis librariorum„ incuria illud interciderit. Autor num.„ *a quo et quando scripta.* 6. operae pretium duxit, ut illi, S. Cu-„nigundi, officium non subtraheret oris,„ cuius prouidentia quotidie alimenta„ perciperet corporis: innuens, se aut in„ aliquo ab ea exstructo coenobio monachum esse, aut in ecclesia Bambergensi canonicum fortassis, aut certe sacerdotem; alteriusue gradus clericum. Tempus etiam, quo haec sit scripta uita, ibidem indicatur, scilicet cum de uita et uirtutibus S. Henrici et mira-„culis, post transitum ipsius factis, satis„ ac digne scripta sancta recepisset ec-„clesia, cum ab Eugenio Papa III. esset idem Henricus anno MCLII. sanctorum catalogo, solenni canonizatione, adscriptus. Imo si ab eodem auctore fuerint conscripta, quae num. 17. referuntur, post anno MDLXXXIX. quo illa facta dicuntur necessario floruisse eum constat: ac finis huius uitae in dicta editione in illo numero constituitur. Inserta est eadem uita breuiario Bambergensi, partim ad IX. Septembris partim ad hunc III. Martii. At nihil in iis de istis miraculis profertur, sed cum funere et sepultura finis imponitur, uti etiam in MS. Blaburensi: quae tamen in MS. D. Baunach, de quo infra habentur, ex quibus uarias lectiones nobis submisit Gamansius noster.

IX. Quemadmodum in ecclesia Romana uiget pia consuetudo, ut festis S. *Alibi edita anno 1484* Petri apostoli fiat commemoratio S. Pauli, apostoli, ac uicissim in huius festis illius recolatur memoria; ita in ec-„clesia Bambergensi ita non separantur,„ hi sanctissimi coniuges, Henricus et„ Kunigundis, nec de uno eorum ali-„quod festum celebratur absque al-„terius implorato suffragio. Hoc for-„san intuitu simul excusa sunt acta S. S. Henrici et Kunigundis, dein ex hisce actis lectiones in horum festis recitandae, postea reliquum officium cum propria missa assignatur: denique addunt epitaphia et epigrammata de hisce sanctis, pro quorum inuocatione subduntur uariae orationes. Habemus eiusmodi

di libellum Bruxellis anno MCCCCXXXIV. executum, ex quo, quae istius auctoris mens fuerit, indicabunt huc translata prologi uerba, qui sic incipit:

cum hoc prologo.

Quandoquidem Deum laudare iubemur in sanctis suis, qui sat unquam a nobis laudari non sufficit; nempe magnus „dominus et laudabilis nimis et magnitudinis eius non est finis: sanctorum autem merita uirtutesque dilucidare, ad ipsius utique sancti sanctorũ uergit laudem, honorem et gloriam. Hinc confessorum decus gloriosum, christianismus imperator S. Henricus, suaque coniux uirgo nobilissima S. Kunigundis, condignis licet laudum praeconiis in antiqua quadam de uitis et gestis ipsorũ olim edita legenda sufficienter efferri uideantur; quia tamen plerosque modernis temporibus amore flagrantissimo et praecordiorum suspiriosis desideriis, circa dictorum uenerationem sanctorum admodum affici consideraui; sedulis aliquorum impulsus efflagitationibus assentiens, praedictam legendam stylo ueraci ab antiquo congestam, non quidem ex integro permutare, sed in plerisque locis suis, ex illis duntaxat, quae sparsim in diuersis chronicis huic operi accommodata reperire potui, hinc inde aliquid ei adiicere, atque pro tantae materiae dignitate, inculto licet sermone, ueraci tamen sententia, parumper eam adaugere utile duxi. Verũ quia non noua cudere, sed antiqua proposuerim confirmare, eisque noua adiicere, congruum fuit, hic breuem hunc prologum de nouo proponere.„ Haec ibi. Inserta haec potissimum spectant ad uitam S. Henrici, cuius primum caput proponit eius genealogiam, deductam ab Ottone, duce Saxoniae, patre Henrici aucupis regis Germaniae, et huius filii statuuntur Otto I. imperator et Henricus, a quibus prognati Otto II. imperator et Henricus dux Bauariae, inter se fratrueles: horum filii Otto III. imperator et S. Henricus e duce Bauariae post istius obitum imperator. Quae indicasse hic sufficit, exactius ad XIV. Iulii examinanda. At uita S. Kunegundis eadem, quam in supra citata legenda editam diximus, paucissimis hinc inde uerbis immutatis, integra recusa est, Quae dein adiunguntur, nos intra seorsim per modum appendicis addere uoluimus.

Alia reperta in MSS.

X. Rebdorfium in dioecesi Eistettensi haud procul ab ipsa urbe, monasterium canonicorum regularium S. Augustini fundatum est anno MCLXVI. in quo bibliotheca antiquis monumentis referta: ex qua descriptam habemus uitam S. Cunegundis, quam ex illa bibliotheca uulgauit Iacobus Gretserus in Diuis Bambergensibus, typis Sartorianis Ingolstadii anno MDCXI. excusis. Eadem, priore reiecta, inserta est ternae editioni Surianae. Eam etiam repetit Ioannes Gamansius noster in monasterio Budecensi canonicorum regularium in Westphalia in MS. passionali mensis Martii, et ex iis lectiones uarias transmisit. Desunt in hac collectione epistola S. Cunegundis ad Confugienses sanctimoniales et prologus ad miracula post eius obitum patrata. At contra describuntur in ante citatis editionibus omissa miracula, quae a num. 10. usque ad finem enarrantur. Quis hanc uitam conscripserit, an unus idemque, an potius priorem uitam additis ultimis miraculis, ac nonnullis, uti diximus, omissis, aliquis more suo ordinarit, nobis haud liquet. Conscripsit Martinus Hoffmannus annales Bambergenses eosque nec dum editos habuit Gretserus, qui in illis hunc foetum Nonnosio monacho tribui ait. Mentio fit infra num. 26. Innocentii III. papae, unde liquet auctorem istum post annum MCC. floruisse.

edita a Gretsero.

a quo et quando collecta,

XI. Alius uetus codex MS. de uita S. Kunegundis extat Bambergae, ex quo ad dictum Gretserum apographum misit Fridericus Fornerus, uicarius Bambergensis, uir editis quam pluribus libris clarus. Fatetur Gretserus exemplar codicis Rebdorffensis ex hoc Bambergensi apographo a se auctum esse, et non uno loco suppletum: et in notationibus suis edidit, inde uaria miracula, quae et nos alteri uitae subiungimus, collata cum MS. R. D. Ioannis Baunach decani, ad S. Stephanum Bambergae, ex quo supplentur nonnullae lacunae. Coeptum maxime agi de sanctissimae Kunigundis canonizatione apud Caelestinum III. papam. Verum cum is anno MCXCVIII, nocte, quae diem VI. idus Ianuarii praecessit, uita functus esset, successor eius Innocentius III. eam catalogo sanctarum adscripsit III. Kalendas Aprilis, pontificatus sui anno III. Christi MCC. ac bullam huius canonizationis signatam III. nonas Aprilis, in Bambergensibus annalibus MSS. repertam, edidit Gretserus in suis paral pomenis ad uitam S. Henrici et S. Kunegundis, et nos ex illo eamdem damus collatam cum MS. Bambergensi fratrum minorum.

Miracula addita.

Bulla canonizationis.

XII. Alium tractatum submisit nominatus ante Ioannes Gamansius, descriptum ex duplici codice Bambergensi, scilicet bibliothecae cathedralis et domini Ioanis Baunach. Continet is sermonem de S. Cunigunde, compositum a quodam magno aut magistro Conrado: quem omittimus, quia ualde pauca ad rem

Sermo MS. de illa omittitur.

rem historicam confert. Sufficit hic eius exordium indicasse: quod est eiusmodi: „de throno procedebant fulgura „et uoces tonitrua. Sicut scriptum est, „os sapientis est in corde ipsius, cor autem stulti in ore eius. Vnde stultus uerba multiplicat, et indecens est in ore „stulti parabola. Sapiens autem in principio sermonis accusator est sui.

Apoc. 2. 5. Eccl. 21. 29. Eccl. 10. 14. Prou. 18. 17.

XIII. E recentioribus plures uitam S. Cunegundis scripserunt, e quibus hoc breue elogium a Bauaria sancta Raderi nostri hic insero. „Chunegundis Mosellana, Sigefridi Metensis reguli filia, „Henrici S. conjux, desponsum Deo florem uirginitatis, apud uirum per inuidiam et artes impurissimi hostis cacodaemonis in suspicionem adductum, grauissimo candentium igne uomerum experimento iudicioque exploratum, „comprobauit. Verita enim est flamma laedere illam, quae illaesum Deo „uiroque torum et pudorem conseruarat. Nec contenta hac pulcherrima uirtute, qua Pulcheriam augustam Marciani uel aequauit uel superauit; ab imperatoris Henrici obitu, uitta sacra „pro corona sumpta, solenni ceremonia sese rebus humanis omnibus abdicauit, Christoque coelesti imperatori „in coenobio uirginum ab ipsa quondam „exstructo Babenbergae, in S. Benedicti „familia se totam emancipauit. Coelo „adscripta, terris eiusmodi exemplum „reliquit, quod omnis posteritas adhuc „miratur, nemo in tanto fastigio imitatur. In notis subiunctis citat Arnoldum Wionem, quem errantem secutus, Bambergae constituit sanctimonialem fuisse, quod factum esse Confugiae prope Casellas Hassiae in dioecesi Paderbornensi, supra diximus. De Sigefrido mox agemus. Colitur S. Pulcheria augusta X. Sept. Edidimus ad X. Februarii de laudibus S. Scholasticae uirginis encomium Hieronymi Dungersheimii, in cuius capite V. proponuntur illustres seu scholasticae imitatrices, ac primo loco profertur S. Cunegundis augusta, et compendium uitae satis prolixum inseritur.

Elogium ex Bauaria S.

aliud in uita S. Scholasticae editum.

XIV. Alium tractatum habemus descriptum ex MS. codice Bibliothecae Bambergensis patrum Carmelitarum, quam ibidem lustrauimus. Continet is relationem innocentiae S. Cunegundis, per ignem probatae. Auctor anonymus est, qui uidetur pro sua deuotione illam eius innocentiam uoluisse debitis laudibus exornare, desumpta materia ex actis S.S. Henrici et Cunigundis, ab antiquioribus descriptis: quae tamen non accurate legit, et saepius a ueritate deflectit: proinde hic eam relationem omittimus, et eius loco damus,

Relatio MS. innocentiae S. Cunigundis omittitur.

A quae Mutius libr. 4. chronici Germaniae his uerbis narrat: Henricus uxorem suam non attigerat: ipsa uicissim, „castitatem seruare cupiens, consenserat, „sponso; ita ambo degebant uitam caelibem. Satan, qui nunquam quieuit, „neque quiescit, neque quiescet, ante, „consummationem, suspectam imperatori reddidit reginam Kunigundem, nomine adulterii etc. Henricus incusat eam, cur simulet castitatem coram hominibus grauius iudicium eam manere; „dominum qui corda et oculos fecit, omnia uidere, etiamsi fallat homines. Castissima uirgo pudico et honestu uultu, „constanter negat, et se gaudere inquit, „quod dominum testem habeat, cuius, „testimonio ipsa contenta sit etc. Vt autem Henrico hic scrupulus, quem satan, „illi iniecerat, eximeretur, conuenit inter eos, ut regina ambularet super ferrum candens. Quae postquam inuocauit nomen domini, ut propter gloriam suam probaret innocentiam ancillae suae; laeta, sed modestissima fronte, nudis pedibus, ferrum igne iamiam, „extractum et adhuc rubens calcat toties, „quoties uoluerunt, qui aderant testes, „miraculi, quod Deus cum uirgine sua, „ancilla operatus est. Qui scribunt, ex, „impulsu satanae hoc excogitatum ab, „Henrico, ut cogeret uxorem suam, „quam nunquam cognouerat, nec cum, „illa consuetudinem se habiturum decreuerat, non sequitur quod illi inferunt, „paene dixerim calumniatores, esse satis, „indicii, Henricum tyrannum potius, „fuisse, quam sanctum regem. Cur non, „cogitant, quibus quantisque tentationibus sancti Dei a satana sint tentati, „et non raro inducti non nihil?

Ea ex Chronicis relata.

Vnde S. Henrico haec de castissima coniuge suspicio suborta fuerit, tradit auctor compilationis chronologicae: auctore diabolo, qui inuidebat eius, „uirginitati de crimine adulterii uehementer infamata fuit. Callidus namque diabolus transfiguratus est in formam militis speciosi, tribus diebus continuis mane uidebatur pluribus exire, „de thalamo S. Kunigundis. Martinus, „Hoffmannus in annalibus Bambergensibus: ad stabiliendam hujus miraculi fidem, eo in loco sacellum aedificatum, „et duorum uomerum reliquiae, D. Henrici sarcophago inclusae, ab episcopo et, „clero Babenbergensi, ea, qua decuit, reuerentia in ecclesia cathedrali hactenus, „seruatae sunt.„

Reliquiae uomerum.

§. III. *Progenies Sigefridi patris S. Cunegundis: huius fratres, consanguinei, affines.*

S. Cunigundis pater Sigefridus.

XV. Sanctissimos coniuges Henricum et Cunigundem ex nobilissimo au-

augustorum parentum sanguine pro- A creatos fuisse acta infra produnt. De S. Henrico eiusque maioribus Saxonibus inter auctores res minus controuersa est, eiusque maiores supra paucis attigimus. Maior est difficultas in familia S. Cunigundis, quam hic paucis explanamus. Pater eius Sigefridus comes fuit, qui anno DCCCCLXIII. permutatione facta cum Wickero abbate B S. Maximini prope Treuirim, acquisiuit sibi ac suis castellum Luzulinburch, ab eo dein loco denominatus primus comes Luzilinburgensis. Chartam hanc permutationis ediderunt Miraeus in notitia ecclesiarum Belgii cap. 61. et Andraeas Chesneus in historia genealogica familiarum Brocensis, Barrensis, Luxenburgensis, Limburgensis et Blesiacensis p. 4. in probationibus, ubi deinceps posteros Sigefridi deducit. C Fratres habuit Sigefridus Giesebertum et Godefridum, comites in Arduenna: quorum in dicta charta nomina referuntur: ex Godefrido comite prognati sunt Adalbero an. DCCCCLXVIII. creatus archiepiscopus Remensis, Henricus et Godefridus comites, qui carne D nobiles et genere potentes, de terra Lothariensium dicuntur et Godefridus Heinedarios et Ardennenses aggregarat, pro obsidione Warchi Castelli. Ita antiqui apud Chesnaeum p. 6. Ex dicto comite Godefrido recta linea descendunt duces Lotharingiae inferioris, et marchiones Antwerpienses, Sothilo magnus, Godefridus magnus, Godefri- E dus gibbosus, quo sine liberis mortuo, successit ex Ida sorore eius genitus, Godefridus Bullonius dein expugnata Hierosolyma ibidem rex creatus.

Comes Luxenburgensis factus anno 963.

Frater Comitatus in Arduenna.

a quibus duces Lotharingiae inferioris.

XVI. Sed ad Sigefridum redeo, qui ducta Hadeswicha uxore, plures liberos genuit, ex quibus fuerunt filiae, haec imperatrix seu Cunegundis, et altera Gerardo ex comitibus Alsatiae nu- F pta. Ex Gerardi fratre Adelberto comite Alsatiae, per rectam lineam masculinam prognati sunt Theodoricus et Philippus Alsatii comites Flandriae, item omnes illi, qui hoc tempore sunt duces Lotharingiae, in ramos uarios distincti. Ex eiusdem Gerardi fratruele Landelino, comite Altenburgensi et Vindonissensi, prognati Habspurgici et G Austriaci, usque ad hodiernos imperatores et reges Hispaniarum aliosque archiduces Austriae, de quibus consulat lector origines familiarum, Alsatiae, Lotharingiae et Austriae, ab Hieronymo Viguerio editas. Fuit denique dicti Gerardi filia Iutta prima abbatissa Confugiensis monasterii, quae inter suas sanctimoniales habuit materteram suam S. Cunigundem, uti num. 12. in huius uita legitur.

mater Hadeswicha.

Soror nobilissime nupta.

XVII. At fratres eiusdem S. Cunegundis et filii Sigefridi et Hardeswichae sex statuuntur. Henricus Luxemburgicus anno MIIII. a S. Henrico creatus dux Bauariae, quo in bona senectute anno MXXV. defuncto, Conradus imperator ducatum filio eius Henrico contulit; uti ea in uita S. Meimuerci, episcopi Paderbornensis, ab auctore coaeuo, narrantur cap. 14. et 97. Apud Brouuerum nostrum et utroque in loco Henricus dicitur frater dominae et imperatricis Cunigundae. Secundus filius Sigefridi est Fredericus comes Luxenburgensis, a quo successiue procreati Gissebertus, Conradus I. Guilielmus, Conradus II. comites Luxenburgenses. Conrado successit Henricus, comes Namurcensis, filius Ermensonis, dicti Guilielmi sororis: de quibus agunt memorati Chesnaeus et Miraeus. Tertius filius Sigefridi est Theodericus episcopus Metensis, quem Sigebertus in chronico ad annum MIV. et MIX. appellat fratrem Cunigundis imperatricis, et Ditmarus saepius scribit, fratrem fuisse Henrici, tunc ducis Bauariae, de quo iam egimus. Quartus e filiis Sigefridi Adalbero, siue Athelbero, eidem Ditmaro frater reginae, Cappellanus Luidulphi, archiepiscopi Treuirensis, quem istum episcopatum petentem S. Henricus reiecit, et uxorem dilectam caeterasque suimet familiares, de episcopatu eodem impetrando solicitos, spreuit. Quintus Gissibertus, eidem Ditmaro egregius iuuenis, frater reginae, a Longobardis in seditione Papiensi uulneratus et mortuus. Demum profertur Sigefridus filius, cui Gelbertus archiepiscopus epistolam 51. scripsit, quem in iuuentute ante patrem suum fuisse mortuum censet Chesnaeus, uti alios plures: quia Sigifridus pater et Hadewicha mater, in charta donationis factae, anno DCCCCXCIII. monasterii *S. Maximini* asserunt, se illa tradere ob remedium animarum suarum liberorumque suorum, superstitum uidelicet seu defunctorum. Haec de consanguinitate et affinitate S. Cunigundis satis certa sunt, et nobilissimum augustorum eius parentum sanguinem in actis indicatum explicant.

Fratres. Henricus dux Bauariae.

Fredericus comes Luxenburgensis.

Theodericus episc. Metensis,

Gissibertus.

Sigefridus.

XVIII. Cranzius libr. IV. Saxoniae cap. 30. Cuspinianus in historia imperatorum, Hermannus Greuen et auctor relationis innocentiae S. Kunegundis, appellant patrem Sigefridum comitem palatinum Rheni: nec multum absfuit Andreas Chesnaeus, quod Arduenna regio extenderetur ad Rhenum: mauult tamen appellari palatinum ad Mosellam et certissimum censet, si comes Luxenburgensis uocetur. At nostro iudicio uidentur hi scriptores, qui trecen-

Cur pater Sigefridus dicatur a recentioribus Palatinus Rheni.

centis et amplius annis ab illis temporibus abfuerunt, alium iuniorem Sigebertum ab isto non satis distinxisse. Est Lacense, siue de lacu, non longe ab Andernaco, prope Rhenum, opulentum monasterium, ab Henrico comite palatino Rheni, annuente coniuge sua, Adelheida, fundatum; de quo agit Marquardus Freherus parte 2. originum palatinarum, cap. 9. cuius fundationis tenorem, a se in ipso monasterio descriptum, exhibet. Acta sunt illa anno incarnationis dominicae MCXCIII. et constitutionis testes proferuntur Hilbertus Treuirorum archiepiscopus, Sigifridus priuignus, aliique. Cum autem operi coepto Henricus immortuus esset, priuignus Sigefridus, itidem palatinus Rheni, id absoluit, cuius scriptum truncatum ibidem exhibetur. Quam fundationem Henricus IV. imperator suis quoque priuilegiis ornauit, in quibus inter alia haec uerba continentur: „Post mortem praedicti comitis Henrici, Sigefridus, qui ei in comitatu palatii successit, de patrimonio „suo Mylen in Brabantia, Ouerhouen „et Geneheiden monasterio ad Lacum „dedit. Monet autem Freherus, ut huius Sigefridi, cuius coniux Gertrudis fuit, distinctio fiat ab alio quodam antiquiore Sigefrido palatino, quem tradunt arcem, nunc dirutam, non procul a monasterio Lacensi, quam Hohen Simmeren appellant, inhabitasse et anno DCCLIV. mortuum fuisse, habuisseque in uxorem ducissam Brabantiae, nomine Genoueram, quam consilio et calumnia cuiusdam equitis uoluerit igni tradere: uerum eam cum puerulo in ingenti sylua expositam et post aliquot menses sine omni humana ope saluam et incolumem repertam, et a Deo in signum innocentiae conseruatam, causam struendae aedi ad honorem Deiparae uirginis dedisse, in qua id scriptum Freherus reperit. De hac Genoueta agendum erit ad 2. diem Aprilis, quo fastis aliquibus, ut sancta, inscripta reperitur.

num occasione Sigefridi iunioris?

aut etiam antiquioris.

XIX. Haec de Sigefridis istis Palatinis, occasione quorum potuit Sigefridus, pater S. Cunegundis, appellatus fuisse Palatinus Rheni, quem *Elias Reusnerus* in *Auctario* βασιλικῶν *genealogici p. 177. sacri Romani imperii septemuirum* primum inter electores facit istis uerbis: *Sigefridus ex Lotharingia Mosellana oriundus, Conradi sapientis, ducis Franconiae et Lotharingiae filius, qui Luithgardim Ottonis II. imperatoris filiam uxorem habuit, ex filio Othone nepos, primus electoratum palatinum tenuisse fertur. Liberi eis dantur D. Cunegunda, uxor Heinrici II. imperatoris, uita defuncta III. Martii anni MXXXIX. Henricus - - - a sororio caesare augusto, Bojoariae ducatu dotatur, patris in honore septemuirali successor, et Richsa uxor Mieslai II. regis Poloniae*, ac dein, per dicti Henrici neptem *Isgardim* eiusque filiam *Elisabetham*, deducitur familia hodierna comitum palatinorum Rheni et ducum Bauariae. Et haec tanquam indubitata absque ulla probatione asseruntur. Otto I. imperator, pater dictae *Luitgardis*, hortatu huius comitis *Sigefridi* restituit monachos in *Epternacensi* monasterio, ut infra patebit, et in suo diplomate uocat *uenerandum comitem Sigifridum fidelem nostrum*, non neptem aut filiae suae filium, non consanguineum, cognatum aut simili nomine dignum, quod sine dubio fecisset. Similis farinae sunt, quae *Bertelius* mox proferendus assumit, dum Sigefridi genus a *Raginero* I. comite Hannoniae, per *Gissebertum* filium, ducem Lotharingiae uniuersae, huiusque filium *Ricuinum* deducit. Non etiam admittendi absque probatione *Paulus Langius* et *Glaber, monachus Cluniacensis*, quorum prior *Henricum S. Cunegundis fratrem*, facit *pronepotem Caroli M.* a quo plus quam ducentis annis distabat, posterior *Sigefridum ducem Saxonum* pronunciat. Verum hisce non lubet immorari, quia nulla assertioni probandae adiunguntur argumenta. De dignitate electorali diu postea instituta, dicentur aliqua XVI. Martii ad uitam S. Heriberti archiepiscopi Coloniensis.

Alia de Sigefrido a recentioribus scripta et minus probata.

XX. Iohannes *Bertelius* in *historia Luxenburgensi p. 24.* ita pietatem parentum S. Cunigundis praedicat: *Sigefridus iste, comitum Luxenburgensium primus, uir fuit prudentia ac uirtute praestantissimus, belli item gerendi peritissimus, simulque catholicae religionis cultui singulari animo deditus, in cuius rei euidentiam statim atque in potestatem suam Luxemburgense castellum accepit, sacellum quoddam, sub intemeratae Dei genetricis Mariae patrocinio, quod modo a sancto Michaele archangelo titulum praefert, iuxta idem castellum a fundamentis excitauit. Tempore deinde insequenti Sigefridus comes, utpote rebus ecclesiasticis tuendis, imo et adaugendis, totus deditus, in aduocatum postulatus est uicini imperialis monasterii Epternacensis, atque id muneris magna cum laude et omnium applausu, ad ecclesiae ipsius utilitatem, est executus et, ut erat uerae et auitae religionis zelator maximus, aduertens in Epternaco, non monasticae uitae professores, sed saeculares canonicos, eosque admodum dissolutis, imo et scandalosis moribus, sub aeque uitioso abbate degere, tanto malo remedium imprimis afferre studuit.* At contra *Caspar Bruschius*

Fuit uirtute et religione cathol. addictus.

schius in chronologia monasteriorum A Germaniae, ipsos aduocatos comites et duces loco abbatum praefuisse memorat, et ex his ultimis *Sigefridus* comes successit, in abbatiae huius administratione. *Huius*, inquit, *hortatu Otto imperator anno XXXIV. regni sui, imperii uero XI. hoc est anno domini DCCCCLXXII. canonicos ex hoc loco expulit, et congregationem monachorum* B *adunauit, abbatemque iis Reginerum quemdam praefecit.* Integrum diploma edidit *Miraeus*, in notitia ecclesiarum Belgii. *cap. 65. Id actum apud Magdeburgum in Saxonibus, coram omnibus regni principibus, cum fuissent in hoc loco canonici annis CXXV.* Haec Bruschius. Ea pluribus a *Bertelio* referuntur, qui addit partem antiquae chartae C in archiuio *Epternacensis* monasterii repertae, quae ita sonat: *Haec ego Sigefridus, licet indignus, honore tamen comitis sublimatus, considerans, quod ex regia donatione abbatiam S. Willebrordi pro beneficio suscepi, eamque per multos annos potestatiue direxi . . . Acta sunt haec anno* DCCCCXCVII. Reliqua desiderantur, in quibus forsan illustres donationes D continentur huic monasterio sub finem uitae factae. Suggerit Bertelius, ad Sigefridi comitis commendationem spectare, quod confraternitatem misellorum, quae et hodie in *Epternaco* oppido perdurat, ipse instituerit et ex propriis bonis liberaliter dotauerit.

Administrator abbatiae Epternacensis.

Curat illam restitui monachis Benedictinis.

Fundauit confraternitatem misellorum.

XXI. Prae reliquis locis sacris uidetur amasse monasterium *S. Maximini*, E ubi et sibi et uxori suae elegit sepulturam et pluribus ante annis obtulit illi illustrem donationem uariorum bonorum, quae post obitũ suum in usum cœnobitarum peruenirent. Diploma hujus donationis, ualde amplum et piissimorum animorum testimonium, ediderunt Miraeus. L. I. diplomatum Belgicorum cap. 25. et citatus supra Chesnae- F us, in probationibus ad familiam Luxenburgicam. p. 7. *Actum anno dominicae incarnationis DCCCCXCIII. Indict. VI.* Alia, quae post suum decessum donata uoluit ecclesiae Treuirensi S. Petri, habentur apud eundem Chesnaeum. p. 5.

Contulit donationes monasterio S. Maximini,

Et ecclesiae Treuirensi S. Petri.

§. *IV. Chronologia uitae S. Cunigundae. Varia benefacta.* G

S. Kunigundis nupta S. Henrico.

XXII. A piissimis hisce parentibus nata, educata et sanctissimis moribus et instructa S. Kunigundis, et forsan etiam matrimonio cum S. Henrico, duce tunc Bauariae, conjuncta. Nam quibus illi annis mortui sint, aut quo haec uxor ipsi data, non liquet. Mortuo Ottone III. imperatore anno MII. die 23. Januarii, *S. Henricus VIII. Idus Junii, in regem Moguntiae eligitur, acclamatur benedicitur et coronatur. Celebratis diebus ordinationis suae et quibusque uenientibus in militiam susceptis, rex rhenum iterum transiit, cum maxima multitudine per orientalem Franciam, in Alemanniam, ut Herimannus caput ut ceteri, regiae Majestati subderet. . . . Ab Alemannia in Franciam terram, unice sibi dilectam, recessit et non multis diebus in Francia moratus, in Thuringiam iuit: inde procedens in Saxoniam peruenit. . . . His strenue peractis, regi a Saxonia in regnum Lothariense properanti, Gruonae accurrit uxor sua, domina Cunigunda nomine jam extans, sed re cito regina futura. Inde etiam Paderbornam ueniens in festo sancti Laurentii acclamatur, benedicitur et coronatur, et fit Kunigunda, Kuninga, quod latine interpretari potest regia, regina.* Ita Adelboldus in uita S. Henriei. Adde Kunigundam significare *regis fauorem*, nam *Kuning* seu *Kunic*, a *Kunnen*, posse, ductum nomen rex est, *gund* siue *gunst* fauor. De cujus coronatione in uita S. Meinuerci, episcopi Paderbornensis, apud *Brouerum* cap. 12. ista leguntur: *Eodem anno, nouo rege natiuitatem Laurentii in ciuitate Paderburnensi celebrante, domina Chunigunda, ipsius, ut putabatur, uxor, re autem uera castitatis amulatione soror, praedicto Willigiso, Moguntiensi archiepiscopo inbi regiae consecrationis dominium adinuenit, quod eidem ecclesiae in augmentum honoris et profectum magni decoris dei misericordia prouenit.*

dein anno 1002. in regem co ona. a 6. Januarii.

coronatus Paderbornae in reginam 10. Augusti.

XXIII. At *Rethario* episcopo Paderbornensi anno MIX. pridie nonas Martii mortuo, denominante et procurante S. Henrico *Meinuertus* in successorem episcopum Goslariae coram illo ordinatus est. *Continue autem regi insistens, ut ecclesiae sibi commissae, lamentabiliter incendium passae, secundum sponsionem, qua eam sibi commiserat, succurreret; rex misericorditer annuit, et ecclesiae praefatae miseratus paupertatem, multa ei bona, tam in praediis, quam in facultatibus aliis, larga manu et plena caritate, pro Dei amore dilectique sibi episcopi assiduo et deuotissimo obsequio, contulit. Saepius autem in ciuitate Paderbrunnensi conmoratus, operum et studiorum eius adiutor et cooperator extitit, fauente et instante per omnia uenerabili Chunigunda regina, cui non minor uoluntas, quam facultas, in ecclesiis Dei amplificandis et meliorandis semper fuit.* Quae in eadem uita *num.* 17. habentur, uti sequentia *num.* 24. *Anno MXIV. expeditionem in Italiam rex iturus, ut caesaris consecrationem a domino apostolico perciperet, in castello, quod* Grunden *dicitur, conuenire principes mandauit. Episco-*

Instante regina uariae possessiones conferuntur ecclesiae Paderbornensi, an. 1009.

ſcopus autem Meinwercus cum rege expeditionem iturus, eccleſiae ſuae penuriam conqueſtus, itineris expenſam labori ſuo congruam inſtanter petiit et, interuentu Cunigundæ reginae . . . Berneshuſum ſitum in pago Lisga, in comitatu Bernardi comitis ſitam, obtinuit. Eodem quoque die, loco et anno, interuentu ſaepe numero dictae et cum omni merito dicendae reginae Cunigundae, quamdam regiam curtem, Maranga dictam, in pago Marangano, in comitatu Bernardi comitis ſitam, obtinuit. 1048. Dithmarus, qui tunc procurante etiam S. Henrico, Merſeburgenſis erat epiſcopus conſtitutus, iter Romanum regis et reginae deſcripturus, de donis ſuae eccleſiæ oblatis, nec dubitamus quin interuentu S. Cunigundis, ita ſub finem L. 6. ſcribit. *Henricus etenim rex eccleſiam adauxit noſtram, multis utilitatibus, imprimis diuino apparatu et de omnibus curtis, quas in Thuringia et Saxonia habuit, duas nobis tradidit familias. Euangelium auro et tabula ornatum eburnea et calicem aureum atque gemmatum, cum patina et fiſtula: item cruces duas et capulas ex argento factas et magnum calicem ex eodem metallo, cum patina ſimul et fiſtula dedit. Quicquid in praediis ab anteceſſoribus meis neglectum erat, praecepto renouauit.* Similia pluribus aliis eccleſiis præſtita fuerunt beneficia.

Vti et eccleſiae Merſeburgenſi.

XXIV. Idem *Dithmarus* initio libri 7. ita coronationem utriusque, Romae a Bonifacio III. papa factam, deſcribit: *Die dominica VI. calendas Martii anni MXIV. Henricus, Dei gratia rex inclytus, a ſenatoribus XII. uallatus, quorum ſex raſa barba, alii prolixa, myſtice incedebant cum baculis, cum dilecta ſui met coniuge Cunigunda, ad eccleſiam S. Petri, papa expectante, uenit: et antequam introduceretur, ab eodem interogatus, ſi fidelis uellet Romanae patronus eſſe et defenſor eccleſiae, ſibi autem ſuisque ſucceſſoribus per omnia fidelis, deuota profeſſione reſpondit: et tunc ab eodem innunctionem et coronam cum contectali ſua ſuſcepit. Priorem autem coronam ſuper altare principis apoſtolorum ſuſpendi præcepit. Eodem die papa eis caenam ad Lateranum fecit copioſam.* Haec ibi. Quae hoc in itinere uariis in locis ſacris, ut *Caſini*, *Claniaci* et alibi, geſta ſunt, quia ſpectant ad uitam S. Henrici, neque particularia de S. Cunegunde memorantur, hic omittimus. Proximis annis cum caeſar Oderam peteret, *poſtquam noſtri*, inquit Dithmarus, *Albini tranſierunt, imperatrix et ego cum illa ad Merſeburg pergentes, caeſaris aduentum in his partibus exſpectauimus. Et pluribus interpoſitis, imperator et contectalis ſua a Gerone archiepiſcopo Magdeburgenſi, magnis honoratur muneribus: craſtinoque inde pergentes, tertia die, id eſt, dominica, ad Halberſtadi, perueniunt: quos ibi Arnulphus praeſul magnifice ſuſcepit, et duas noctes ſecum habuit. Tertia nocte ad Quidilinburgi profecti, ab Ethelheida uenerabili abbatiſſa, non minori gloria ornantur. Quarta die monaſterium in occidentali monte, ubi ſponſo coeleſti ſanctimoniales monachico habitu ſeruiunt, ab Arnulpho antiſtite, praeſente auguſto, dedicatum eſt III. calendas Martii.. Regina Cunegundis Francofordе a caeſare diſcedens, cum ad locum, qui Capungun dicitur, ueniret, infirmatur et ibi tunc domino promiſit, ſe ad laudem eius unum facturam monaſterium.* Fuit ea occaſio fundati monaſterii Confugienſis in Haſſia prope Caſſellas, ut ſupra dictum.

Romae coronantur S. Henr. Imp. et S. Kunigunda imperatrix.

degunt in Saxonia.

XXV. Haec ante annum MXVIII. contigerunt. De eccleſia epiſcopali huiusque dignitate, urbi Bambergenſi procurata et duobis iſtis monaſteriis exſtructis, infra in uita agitur. Addere placet, quae ipſi Bambergae uidimus, in monte S. Michaelis, in templo abbatiali, ſcilicet dotem, ſiue *Morgengabam* a S. Henrico Kunigundi datam; crucem auream operis graeci antiquiſſimi, uti ex inſcriptionibus atque imaginibus erat cognoſcere: item cingulum S. Cunegundis, eiusdemque ex gemmis coronas duas. Aſcendimus etiam ad S. Kunigundis palatium, amoeno ſitu potius, quam ſtructura uiſendum, iamque ruinoſum totum: in huius ſuperiori parte lignea, ſupererat adhuc cubiculum ipſius, cum hypocauſti loco: utrumque tale, quod modeſtiſſimam de plebe uirginem indicaret. Hinc proſpectus erat in ſacellum exiguum, in quo priuatim adeſſe ſacris conſueuerat: ubi et ſedes ipſius lignea mirae ſimplicitatis monſtrabatur. Ingreſſi etiam ſumus templum S. Stephani, quod eſt canonicorum regularium, ab eadem imperatrice exſtructum et dotatum; quod tunc a fundamentis erigebatur elegantiſſimo opere, Supererant ex ueteri ſtructura, ſolae alae ſeu crucis brachia, ubi in ala dextera ad ingreſſum lateralem picta erat S. Cunegundis, cum lance illa, quam *Andreas Brunnerus* Lib. 9. annalium Boiorum ita deſcribit: *Adſeruata etiam*, ait, *usque ad ſeruitem Ger-*

Eius crux aurea.

cingulum et coronae duae

Lanx chrystallina. Germanicum bellum chrystallina lanx est inter cimelia montis monachorum, quam argento grauem, eadem diua in publico destituerit sine custode, unde operas manupretium ex fide numerasse sibi fama fuit, castigata praesentibus exemplis auaritia, si uel unius assis auctarium malo ungui adhaesisset. Ornamentis praesidiisque, quibus operis sui aeternitati consuluit Henricus, etiam illud insigni indulgentia adiecisse traditur, ut summi imperii proceres, quae caesaribus adorandis honoraria impendunt obsequia, iisdem Babenbergensem praesulem per uicarios prosequerentur, idque augustalis praerogatiuae quoddam uelut instar esset. Priuilegium sine dubio nullius exempli, quod posteritas admirata filum sericum D. Kunigundis appellauit, sed urbi pro aheneo muro futurum et pignus perpetuae serenitatis. Haec Brunerus. *filum sericum*

XXVI. Ex uita S. *Meinuerci* haec ad S. Cunigundem referenda sunt: *die calendarum Martiarum anni MXXI. interuentu Benedicti papae, Cunigundae imperatricis augustae, comitatum in Limmedeshusen impetrauit.* Haec pluribus capit. 71. at cap. 77. et seqq. ista traduntur: *Episcopus Meinuercus monasterium inchoatum accelerans consummare, sanctuario testudinato, imperatorem in natiuitate domini Paderbrunne inuitauit ... et ab imperatore constanter curtem regalem de Eruete exegit.... Qui diu multumque renisus, tandem episcopi perseuerantia, imperatricis primatumque coactus instantia, priuilegium protulit, et accedens ad altare, beatae Dei genetrici et perpetuae uirgini Mariae, sanctisque Kiliano et Liborio et astanti Meinuerco episcopo suisque successoribus, curtem Eruete sitam in pago Westphalen legaliter obtulit.* Et cap. 116. hoc de S. Meinuerco epiphonema datur. *Taliter uir Dei spe caelestium bonorum amatus et consilio et auxilio christianissimi regis Henrici, eiusdem nominis secundi, imperatoris primi, uenerabilisque Cunigundae imperatricis, in omnibus adiutus et contortatus, monasterium hoc, ubi nouissimam tubam exspectare disposuit, monasticae uitae amore, maxima deuotione inchoauit etc.* Ipse etiam imperator quamplurima ecclesiis uariis beneficia praestitit, intuitu salutis propriae et S. Cunigundis. Ita *collegium Aquisgranense* canonicorum S. Adelberti anno MXVIII. fundans, asserit: *Quoniam indubitanter scimus in conspectu Dei placere sanctorum loca instituere et sublimare, pro remedio animae nostrae, coniugisque nostrae dilectae Cunigundis, imperatricis augustae, nec non parentum nostrorum, tum etiam pro confirmando sub diuina protectione regni nostri statu, ecclesiam, in honore S. Adelberti martyris et episcopi, in monte contermino, sedi nostra Aquensi a nobis fundatam omni libertate donamus.*

Beneficia S. Meinuerco praestita

et collegio Aquisgran.

XXVII. Demum sanctis similibus operibus intentus *S. Henricus ad percipiendam immarcessibilem coronam ab ergastulo carnis a domino est uocatus. Qui cum cerneret, imminere sibi mortis diem, citatis ad se parentibus et cognatis beatissimae imperatricis Cunigundae, nonnullis etiam regni primoribus, manu eam apprehensam illis commendauit huiusmodi uerbis, memoria dignis: Hanc ecce, inquit, mihi a uobis, imo per Christum, consignatam, ipso Christo domino nostro et uobis reconsigno uirginem castam.* Ita acta S. Henrici uaria, tam manu exarata, quam hactenus typis edita, ad diem XVI. Iulii illustranda, quo uirginitatis florem in caelum extulit, anno MXXIV. in Babenbergensi ecclesia, quam cum episcopo ibi construxerat, sepulturae traditur: quam Eugenius III. papa in sanctorum catalogo anno MCLII. collocauit, in cuius rescripto super eius canonizatione ista uerba habentur: *In thoro etiam legitimo positus, quod paucorum fuisse legitur, integritatem castimoniae usque in finem uitae conseruauit.* Reliqua infra ad acta S. Kunegundis explicantur. Haec pro mariti S. Henrici aeterna salute admodum sollicita, animam eius aliorum orationibus perrexit commendare, ac tandem, elapso in luctu et uiduitate integro anno, in ipso anniuersario die transitus S. Henrici, deposita regali purpura, habitum monasticum assumpsit in monasterio Confugiensi, et *quindecim in sancto proposito superuixit annos:* ut num. 14. habetur. Et conueniunt in iis annis quindecim omnia acta, tam manu exarata, quam typis uulgata. Ergo necessario uixit ad annum usque MXL. Cum uero asseratur, V. Nonas Martii hac uita decessisse, si id dicto anno MXL. contigit, defuerunt ad integritatem illius anni menses IV. et dies XI. Si anno sequenti MXLI. statuatur obiisse, superuixisset, praeter *quindecim annos* iam indicatos, *menses VII. dies XX.* Iudicium lectori permittimus.

uidua facta an. 1024.

sanctimonialis 1025.

moritur anno 1040. aut sequentes,

XXVIII. *Canisius* in martyrologio Germanico assignat solum annos XII. in monasterio peractos et annum mortis asserit M. XXXVII. Quo etiam anno tradit *Trithemius*, in chronico Hirsaugiensi, *esse mortuam S. Kunigundem, quon-*

menda chronica aliorum

quondam imperatricem, quae S. Henrici imperatore mortuo, pro amore omnipotentis Dei mundum contempserat, et in monasterio Confugiensi sanctae conuersationis habitum suscipiens, cum sanctis uirginibus, Christi monialis et ipsa uirgo usque ad mortem permansit. Haec ibi, nullis assignatis uitae monasticae annis. Ad annum sequentem MXXXVIII. ita Marianus Scotus scribit: *Conigund imperatrix obiit V. Nonas Martii et Spirae sepelitur:* ubi secundum mendum est, cum Bambergae sit sepulta. Magis aberrat *Lambertus Schaffnaburgensis*, dum obitum ad annum MXXXIII. refert. Petrus *Cratepolius* in libello *de sanctis Germaniae*, S. Kunegundem noluit omittere, in cuius elogio scribit: *D. Henricum imperatorem anno domini MXXII. mor-* A *tuum esse et S. Kunegundem, inde relicto mundo, in monasterio ordinis D. Benedicti, quod ipsa Bambergae construxit, annis XII. domino Deo in omni pietate et humilitate seruiuisse*, ubi plura menda conglomerantur. *Hieronymus* monachus *Camaldulensis* in uita *S. Romualdi*, quam edidimus ad VII. Februarii, hunc ad S. Henricum et Cunigundem, cum Romam B proficiscerentur, euocatum tradit, cap. 8. et narrationem istam hoc epiphonemate concludit. *Iste imperator Henricus et uxor eius Cunegundis, ambo uirgines permanserunt, et caelibem uitam in terra ducentes quadraginta annis, in pace quieuerunt*, scilicet à matrimonio inito usque ad obitum S. Cunigundis, quae ultimo in pace quieuit.

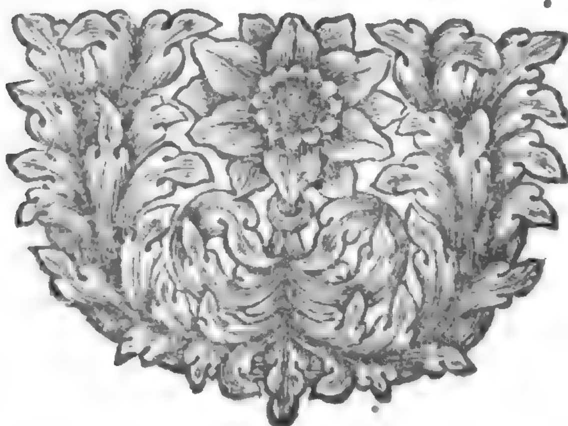
EX RADERI BAVARIA SANCTA.

Iidem auctores. Craucius, Lupoldus Babenburgius. Tritbemius de uiris illust. ord. S. Bened. scriptores Ger. Surjusto. 3. Mart. passim alii. Gretserus in SS. Bambergens.

CHVNEGVNDIS Mosellana *Sigefridi* Metensis reguli filia, *Henrici* S. coniunx, desponsum DEO florem uirginitatis apud uirum, per inuidiam & artes impurissimi hostis cacodaemonis, in suspicionem adductum, grauissimo candentium igne uomerum experimento (*a*) iudicioque exploratum, comprobauit. Verita enim est flamma laedere illam, quae illaesum Deo uiroque torum & pudorem conseruarat. Nec contenta hac pulcherrima uirtute, qua Pulcheriam Augustam Marciani uel aequauit, uel superauit, ab imperatoris Henrici obitu, uitta sacra, pro corona, sumta, solenni ceremonia, sese rebus humanis omnibus abdicauit, Christoque caelesti imperatori in coenobio uirginum, ab ipsa quondam extructo, Babenbergae in S. Benedicti familia se totam (b) emancipauit. Caelo adscripta, terris eiusmodi exemplum reliquit, quod omnis posteritas adhuc miratur, nemo in tanto fastigio imitatur. Qui plura desiderat, apud Gretserum in SS. Bambergensibus, nuper editis, cognoscet.

(a) De hoc genere purgationis per ignem disputat fuse Mart. Delrius disquis. Mag. l. 4. q. 9. sect. 3. ubi sparsim adducuntur exempla.

(b) Obiit a. C. MXL. Lege Arnoldum VVionem 3. Mart.

VITA
S. OTTONIS,
BABEBERGENSIS EPISCOPI
AC
POMERANICAE GENTIS, APOSTOLI;

QVATVOR LIBRIS,

scripta

AB ANDREA MONASTERII S. MICHAELIS PROPE BAMBERGAM ABBATE,

ET

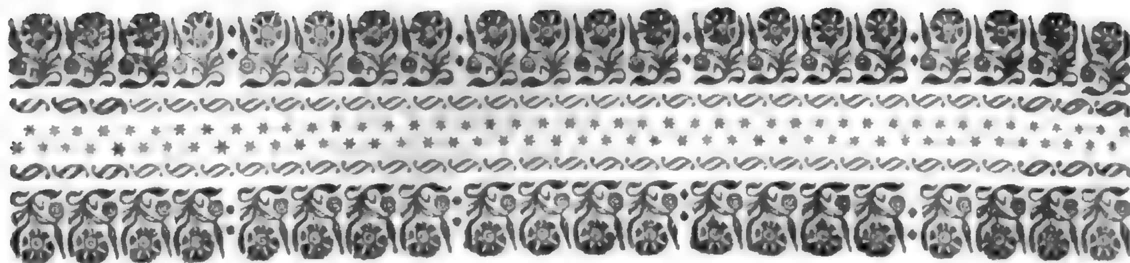
PRIMVM IN LVCEM PROLATA ET NOTATIONIBVS ILLVSTRATA

STVDIO

IACOBI GRETSERI,

SOCIETATIS IESV THEOLOGI.

Cum GRETSERIANA de S. Ottone opuscula a VALERIO IASCHIO plurimis accessionibus membranaceis adaucta, saepe etiam notata et emendata sint, primis ultima placuit inserere: ut uno nexu utraque continerentur neque filum historiae abrumperetur aut hiatus esset sacrae biographiae.

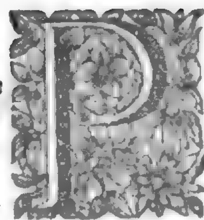
DE

S. OTTONE,

BAMBERGENSI EPISCOPO, ET POMERANIAE APOSTOLO.

Sicut stare loco nescit sol aureus uno,
Sed iacit in multas lucida tela plagas;
Et nunc Eois accendit lumina terris,
Nunc Atlantiaco diuidit orbe diem:
Sic BAMBERGIACAE *lux augustissima mitrae*
OTTO *nequit patrio se cohibere solo.*
Sed procul externas currit peregrinus in oras,
Et mollit flammis barbara corda suis.
Ipsa pedo contacta uiri Iulinica tellus
CHRISTVM *docta ferox abiicit ingenium.*
Vistula uicinis applaudit mitior undis;
Atque latus pura iam mage claudit aqua.
Baltica fluctisonas submittunt stagna procellas,
Et maria OTTONI *cedere saeua docent.*
It Stetinensis populus laudesque tonantis
Ingeminat, CHRISTVM *tecta uirique sonant.*
Impia correctis mutantur fana columnis,
Et passim uero stant noua templa Deo.
Curritur ad sanctas ex urbibus undique leges,
Omnia lustrali flumine pura nitent.
Laetatur PRINCEPS, *ciuilis turba triumphat,*
Cum PIETATE *omnes accumulantur opes.*
Denique si nostrae tandem compendia Musae,
Et dignum tanto praesule uultis opus:
Ante fuit felix Pomerania, facta beata est,
Postquam diuitias attulit OTTO *suas.*

Venerabili ac supplici in Christo patri
IOANNI MACARIO,
Seraphici ordinis, conuentus Babebergensis Guardiano, proclamatori uerbi Dei constantissimo,
FRATER ANDREAS,
humilis seruitor fratrum coenobii S. Michaëlis archangeli, ordinis S. Benedicti, prope Babebergam,
Salutem et charitatem.

Petitionibus uestris, uenerande pater, prout scientiae meae tenuitas permisit, parere studui. Petistis enim, ut sanctissimi patris nostri OTTONIS, *Babebergensis episcopi uitam, praecipuo quidem eleganti-que** stylo scriptam, *utpote* Ebbonis, *nostri coenobii monachi, sicut eam ex ore uenerandi et a Deo dilecti sacerdotis* Vdalrici *audiuit, nec non* Sefridi *atque* Tiemonis, *per modum dialogi antiquitus editam, sed in locis quibusdam ita infirmo intellectui obscuram, ut difficile pateat, quo oratio ten-*

*Deerant duae istae uoces in C.M. quas tamen sententiae et orationis integritas requirit.

pendat, et in nonnullis locis a seipsis discrepantem; hanc ego sententia apertiori reserarem.

Quam nimirum petitionem inprimis miratus, cur tot patribus peritis circumquaque commorantibus hucusque relictis, mihi imperito et liberalis scientiae admodum ignaro, tam arduum opus iniungi uel excogitaueritis, pro nihilo duxi; apposuique aliquando animum, uolens scilicet implere petita, si ulla adstipularetur scientia. Cumque diu uelle mihi adiaceret, perficere *autem in me non inuenirem, dicebam uobis; quodque nequirem. Sed uestra benemerita paternitas uti nouit, eadem crebro repetiuit decens; si mihi tantummodo solida inesset uoluntas, a domino caetera praestari: exhortatione huiusmodi saepe incitatus, tentaui tandem uestros implere precatus: confidens in eo quam maxime, qui dixit;* aperi os tuum, et ego adimplebo illud: *quique sicut in paucis saepe uictoriam praestans, sic etiam in imperitis, peritiam tribuens, gratiae suae potentiam ostendit.* Psalm. 80.

Haec autem ideo praemisi, ne quis, me forsitan tantum opus ultro arripuisse per arrogantiam, arbitratus, diceret, magnae praesumptionis esse causam, illa, quae a quolibet sancto uiro utcunque fuerint prolata, ab ullo deinceps quasi emendatore, in aliud transferri. His itaque praelibatis, contra detractores uniuersos, quibus nihil est dulcius, quam alios lacerare, aliis laqueos ponere in uia, qua ipsi nolunt incedere: iam deinde lectori pandere cupio; quia id mihi maxime fuit studii in opere isto, ut sententiam eandem uerbis apertioribus proferrem, exceptis his, quae ob suam difficultatem et obscuritatem inuestigare penitus nequiui. In tantum autem faciliora sequebar, ut, sicut probari potest, alicubi eadem uerba ponerem. Quid enim mihi infimo et illiterato nodosa et perplexa oratio? Habeant amatores sapientiae secularis Tullium; ego imperitus et ignobilis, despectus et contemptibilis sequar Christum; qui non philosophos, sed piscatores elegit discipulos.

Inter haec etiam illud notum facio uestrae dilectioni; quia cum ipsos libros, quos me explanare, et in unum comportare petiistis, diligenti indagine reuoluerem, plurima tam operum, quam miraculorum insignia non haberi in uno, quae in alio libro inueni, molitus sum ex illis colligere, et in locis, quae opportuna uidebantur, inserere.

Fortassis enim Sefridus *uir ille beatus, quid in peregrinis et barbaris nationibus egerit Otto episcopus sanctus, quia horum sibi conscius magis fuit, et quomodo apud principem in curia degerit, uel qua opportunitate in curiam uenerit, et inde ad pontificatus dignitatem, homo curialis et in curia enutritus, aptius explanauit.* **Quatuor Scriptores uitae S. Ottonis. Sefridus.** *Thimon autem homo simplex, uelut* Jacob *habitans in tabernaculis, cum* Rebecca *matre sua; quae domi solitus erat agere episcopus, et de fundationibus uel renouationibus cellarum et coenobiorum coenobita clarius edicit.* **Thimon.** *Iste quippe est* Thimon; *quem aiunt, ipsius sancti praesulis Ottonis mimulum fuisse quinquennem; habuitque super eum oculos bonos, quod de illustri esset parentela, et ab ipsis cunabulis ad monasterium translatus, et quod esset puer gratiosae pulchritudinis, iucundus ualde et mirabilis, factis et dictis omnes laetificans. Ebbo uero presbyter et monachus coenobii nostri, uitam beati uiri Ottonis episcopi, prout ex ore * Vdalrici sacerdotis sancti Aegidii edoctus fuerat, eleganti satis stylo descripsit.* **Ebbo.** ***Huius Vdalrici exstat mentio lib. 2. c. 31.** *Herbordus autem scholasticus uitam praefati Ottonis in libello quodam dramatico carmine, uel etiam prosa, luculentissime persudauit.* **Herbordus, cuius fit mentio lib. 2. cap. 34. & cap. 1. lib. 4.**

Vnde consideranti mihi omnia, quae de S. praesule scripta reperi, in nullis maior tanti praesulis auctoritas, quam in epistolis ab ipso, aut ad ipsum directis, uidetur esse. Ibi namque apertissime inspicitur, quanta ueneratione primitus fuerit susceptus a pontifice Romano Paschali secundo, qualiterque eum ordinatum miserit, ne dum clero Babebergensi, uerum etiam cunctis Alemaniae episcopis; quanto etiam labore populum Pomeranorum ad fidem conuerterit: quantam gratiam a terrae principibus Henrico IV. Romanorum, et Bela Vngarorum regibus obtinuerit. Postremo & illud ibi speculatur, quod etiam nobis peropus est, quomodo corporis sui locum coenobium, uidelicet montem S. Michaëlis archangeli, possessionibus et donis plurimis sublimauerit. Vnde, quaecunque scripta huic operi conducentia de ipso inuenire potui, in unum colligere studui, et nonnunquam nomen

men

men auctoris expressi, sperans aliquem aemulum, et tantae auctoritatis ignarum lectorem exinde posse aedificari.

Diuisio operis in quatuor libros.

Quatuor autem libellos, domino adiuuante, de uita sancti uiri scribere gestio. In priori quidem narratur quis fuerit, aut qualiter ad episcopatus celsitudinem peruenerit, ac deinceps quae in episcopatu egerit, depingitur. In altero uero, qualiter in ecclesia sancta pro conuersione gentilium et paganorum in Pomerania laborauerit, et quomodo eos christianae religioni initiauerit, explicatur. In tertio uero de secunda eius profectione ad Pomeranos post apostasiam, qua a fide recesserunt, et de eius reditu ad sedem suam, exprimitur. In ultimo uero quae dominus ante felicem decessum miracula diuinitus sit operatus, et de transitu ipsius ac miraculis factis post felicem ipsius exitum diligenter exponitur.

pastori.

*Quapropter lectores, in quarum forte manus haec scripta uenerint, peto, ne arrogantiae, aut temeritati hoc adscribant, sed, Deo teste, sciant, me sola charitate urgente, dum uocem * pectori negare non possum, ob notitiam posterorum, haec humiliter pandere. Et certe, si quid erro, ad eos culpam depositum eo, a quibus ea legi auctoribus. Nam ego aduena sum huius coenobii & peregrinus: quinque compleui lustra, quo haec scribere coeperam; tria autem, quo eorum curam suscepi agens; Dei et fratrum meorum misericordia in consortium eorum adoptatus, consocius & comparticeps effectus consolationum et bonorum omnium, per eum huic coenobio collatorum.*

Huius ergone obliuisci potero, qui suas eleemosynas fecit, dum eas manibus nostris erogandas instituit? Num eius obliuisci potero, qui oculis nostris tot egregia et praeclara sui monumenta, quoad uixerimus, contuenda ingessit? Omnes enim has coenobii maximas aedificationes tam monasterii, quam omnium officinarum eius, intus exteriusque a fundamentis usque ad arces tectorum, opera eius esse dicimus. Sic fontis uenam plumbeis fistulis ab horto suo deductam, quam labio plumbeo cernitis emergentem, sicut constare poterant, censu appreciauit aeternae retributionis auidissimus negotiator, ut omnia coram Deo sibi adscriberentur. Unde saepe dum mentio fit horum, stupor et admiratio oritur inter loquentes, quomodo uidelicet episcopus tam multis et uariis negotiis occupatus, tantam circa locum nostrum promouendum solicitudinem, tantamue potuisset habere diligentiam? Nam maioribus nostris scribentibus percepimus, res coenobii nostri, eius diligentia et prouisione, adeo auctas fuisse, quas exiles ac tenues inuenit, et pauperrimas suo tempore; centum monachis, rectores habeant industrios, sufficientes et amplas satis esse; quae olim uiginti quatuor monachis tenues fuerunt et angustae: licet iam, peccatis nostris merentibus, manibus perfidorum et incuria rectorum sint ferme distractae.

Sed tamen mihi summe cauendum, quia multum diligere scio eum, de quo loquor, ne ob eius dilectionem rem non uere auxisse uidear. Itaque summopere cauendum, ne laude mortuorum uiuis derogem. Multi enim ad iniuriam uiuentium magis et importunis laudibus benefacta efferunt mortuorum. Sed hos ego non laudatores ueros, sed figuratiuos *criminatores arguerim.*

4. Reg. 4.

Proinde et uos, patrem amantissimum, unice dilectum peto atque admoneo; ut praesens opusculum intentione summa legatis, Deo supplicantes, ut per eius preces, a quo, uel per quem scriptum est, a prauis hominibus nos locumque nostrum cum rebus creditis defendere dignetur. Et quia uestra dilectio id mihi iniunxit officii, ut coquam pulmentum filiis prophetarum; in quo si colocyntidas miscuero, superiecta, ut confido, farinula amaritudinem condiet Helisaeus, et excessus insipientiae obedientiae bonitas condonabit. Valeto patrum amantissime, religionis gemma, praesidium et dulce decus meum Nestoris aeuo. Ex monte pauonis feliciter.

PRO-

Prologus in uitam sanctissimi Ottonis, Babenbergensis ecclesiae episcopi ac Pomeranorum gentis apostoli.

DOmino reuerendissimo Deoque uere dignissimo BENEDICTO, Dei gratia sanctae Camminensis ecclesiae pontifici, ANDREAS humilis seruitor fratrum coenobii sancti Michaelis archangeli, ordinis Seraphici Benedicti, prope et extra muros ciuitatis Babenbergensis, in ipso, qui est uia, ueritas et uita, uiam, ueritatem et uitam inuenire sempiternam deposcit. Exigitis a me, pater per saecula memorande et praesul nominatissime in orbe, ut signa et portenta, quae per opinatissimum, nunc in secula sanctum OTTONEM, Babenbergensis ecclesiae episcopum, ac nostris temporibus Pommeranorum apostolum, nouis temporibus diuina peregit clementia, cura diligentissima indagata, ad laudem et nomen uiuificae Trinitatis, nec non ad excitandos animos dominicae plebis, prout eadem contulerit liberalis ac Deifica Trinitas, scedulis annotare decertem. Grauis siquidem graui scelerum pondere praegrauato a uobis mihi imponitur sarcina, quoniam peccatis obnoxio horrendum est tractare de sacris et miscere aliena non propriis. Verum quoniam, gloriose pontifex, uirum desideriorum uos fore comperior, et cum Daniele propheta semper noua de abditis indagare curiosius cerno, artor nimis et immensis circumquaque septus angustiis, quid eligam penitus ignorans, primum oppilatam pudore faciem mentis obfirmo, quoniam indignum me esse non ambigo: dein obedientiae normam primam humilitatis aspiciens gemmam, si iubentis dicta superba aure contempnam, timeo ne legem praeuaricationis incurram: tum ad memet clauum retorquens imperitiae infirmitate languesco: inde imbecillitati meae non scrupulositati meae uires haut proprias sed olympiacas obuio. Rursus si aggredi, licet trepidus, pertemptauero, ne a lectore philocompta noter infamia, perhorresco, dum omissis philosophicis ac praeclarae indolis uiris, qui in prophetiis *calami* nomine designantur, ego qui nec uiridis iunci extimo uocabulo mereor titulari, incompto arduum opus exordiar stilo. Et dum mundialium plurimorum indomita superbia, quae sanctorum uias ac uitas calce proterit petulanti, et mira eorum, si qua audierit, pediculosa aure percipit, audiens me *nostris seculis inaudita* et tamen ueracissima in patulo proferre prodigia, canino incipiat dente corrodere et uerissimis falsa praeferre. His atque aliis uallatus angustiis, quia sum *refertus contagiis ac si ericius spinis*, ut uerbis Salomoniacis loquar, frequentatiua meditatio mentis meae est afflictio carnis. Quocirca ad arcem confugiens his uerbis clamabo, *domine labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam*, ut ipso adiuuante, cuius sum scilicet carnis conditio, iussionis uestrae persoluatur exactio. Cum autem mirae caritatis uirtus, quae ex dulcifluo pectoris uestri emanans fonte, id exiguitati meae iniunxerit officii, ut libellos de uita beati nostri patroni Ottonis, ueraci quidem, sed simpliciori quam oportuit sermone editos, cultiori stilo reddam luculentos, pius quidem, fateor, iubentis affectus, sed non aeque facilis parentis esse poterit effectus; quippe cum et tarditas ingenii mei, et exteriores curae, amaro, ut sic dictum sit, sapore conditae, me prohibeant tam arduum opus aggredi. Accedit etiam, quod uenerandae memoriae EBBO, nostri coenobii *presbyter* et *monachus*, nulli modernorum secundus, idem negotium attemptauit, cui si ipse manum extremam imposuisset, paruitas mea super hoc omnino digitum ori imposuisset. Attamen seriem historiae totius, uerbis suis fidem accomodans, ipsius uestigiis inhaesi, absque his per eum obmissis, quae suppleuere duo uiri celeberrimi fide digni, TIEMO uidelicet nostri coenobii prior, ac SEFRIDVS presbyter per modum dialogi loquentes. Fuit autem TIEMO ipsius sancti Ottonis minulus quinquennis, super quem sanctus Otto habuit oculos bonos, eo quod de illustri esset parentela, et ab ipsius incunabulis ad monasterium translatus, et quod esset puer gratiosae pulchritudinis, iucundus ualde atque mirabilis factis et dictis, factis omnes laetificans, homo simplex, uelut Iacob habitans in tabernaculis cum Rebecca matre sua. Quae Otto sanctus domi agere solitus erat, et de fundationibus coenobiorum, ecclesiarum ac cellarum coenobita ac cellista claro sermone edixit. Alter uero SEFRIEDVS nomine presbyter, quid in peregrinis et barbaris nationibus egerit episcopus Otto, quia horum conscius ,nam socius praedicationis exstitit,, sibi erat, et quomodo apud principem in curia degerit, uel qua oportunitate in curiam uenerit et inde ad pontificatus dignitatem, homo curialis et in curia enutritus, apte explanauit. Id ipsum tamen quod composuere, licet eloquii uenustate redoleat, tamen ita uerborum ac sententiarum sublimitate se in altum extollit, ut uix aliquis infirmorum exinde aliquid percipere possit. Alterius uero

Scripti occasio.

Ebbo alter biographus S. Ottonis.

Tiemonis historia.

Sefridi res praestita.

ro EBBONIS ratio etsi rerum ueritate subnixa, sic tamen pene uidetur humi iacere, ut quisquis sapientum semel hinc quiddam potuerit gustare, pigeat ulterius ad hanc inclinare. Quocirca, beatissime pater, uobis placuit huiusmodi onus mihi imponere, ut inter utrosque medius incedens talem moderato sermone materiam componam, ut ex utraque parte ad se uenientes, media caritate constrata, et paruuli lac quod sugant, et fortes ualeant inuenire cibum, quem comedant. Quod ego omnimodis abhorrerem, nisi scriptum esse scirem, *melior est obedientia quam uictimae.* Nunc uero, si data intercessionis uestrae manus manui meae ducatum praebere spospoderit, adiunctis uobiscum beati OTTONIS meritis, omnipotentis uerbi, quod *aperuit os mutorum et linguas infantum fecit disertas*, fretus auxilio obedire temptabo, breuiter strictimque describam, ut lectoris animum etsi sermo incultus offendit, tamen breuitas ad legendum prouocet, ne uerborum fucis ueritatem obducam, ne, dum scriptor eloquentiae pompam requirit, lector tantarum uirtutum scientiam amittat, quem non magis uerborum phaleras pompasque sermonum, quam uirtutem rerum gratiamque Spiritus sancti exspectare conueniet, siquidem nouerimus uiatores gratiorem habere aquam, si uiderint breui uena aquam stillare fontem, cum sitiunt, quam profluentes riuos, quorum copiam sitis tempore reperire non possunt, et hordeaceus panis dulcis solet esse etiam his, qui centenis uicibus ferculorum cottidiani conuiuii copias ructare consueuerunt; sed et hortorum amaena mirantibus herbae agrestes placere consueuerunt. Quam ob rem obsecro omnes, in quorum manibus liber iste uersabitur, ut credatis, uera esse quae dico, nec quisquam putet, me studio amoris aliquid, quod fide careat, posuisse; quandoquidem melius sit penitus nihil dicere, quam aliquid falsi proferre; cum sciamus, omnium nos sermonum nostrorum reddituros esse rationem, nec dubitem, etsi non ab omnibus omnia, tamen a diuersis diuersa sciri et ea cognita nonnullis esse, quae etiam minus ipse aut audire aut uidere potui. Vnde ordinem narrandi in quatuor libros coarctaui: *Qui primi nostri fuere monasterii regularis uitae laudabiles institutores, qualiterque idem praesul Otto ad pontificatus apicem uenerit, de fundatione coenobiorum in diuersis episcopatibus, ac mira eius gesta in primo huius operis libro perhibui: et ad hoc rite perueniens, qualiter Pomeranicam gentem ad fidei causam perduxerit, in secundo disserui: qualiter insuper secundam profectionem ad apostatricem gentem peregerit Deoque reconciliauerit, et rite docens qualiter infirmitatis suae conditionem cottidie cognouerit ac debitum carnis reddiderit, in tertio designaui: quibusque miraculis post ipsius obitum claruerit, in quarto conclusi.* Placuit autem, pro legentium ampliori capacitate ac faciliori resolutione, unicuique libro *suos praemittere titulos*, ut eo citius quo delectabilius quisquam, quod quaerit, inueniat, hoc saluo, quod nihil de propriis addam, praeter exempla antiquorum patrum ac sententias sanctarum scripturarum, quae suo decore solent dictorum seriem uenustare. Hoc tamen mihimet ex proprio sudore coniunxi, ut latius diffusa modesta breuitate arctius coerceam, strictius digesta moderata prolixitate dilatem, minus regulariter prolata ad rectitudinis lineam corrigam. Quae tamen uestri, o pater memorande praesulque dignissime, iudicii examen exspectant, ut benigno uestro iudicio ualeant rata consistere. Peto insuper, ut, sicut uestris iussionibus parui, sic beati OTTONIS precibus et in hoc seculo ab aemulorum insidiis et in futuro a peccatorum nexibus merear misericorditer liberari. Opto, pater beatissime, ut in Christo ualeatis meique memor existatis.

Scriptoris finis.

Eiusdem fides.

Methodus et ordo.

SEQVVNTVR TITVLI CAPITVLORVM LIBRI PRIMI DE VITA ET OPERIBVS SANCTISS. OTTONIS BABEBERGENSIS EPISCOPI.

CAP. I. De fundatione et ortu monasterii sancti Michaelis archangeli et de catalogo abbatum a tempore fundationis, usque ad tempora sanctissimi Ottonis.
II. De ortu, studiis, ac profectu pueri Ottonis.
III. De initiis operum et constructione hospitalis in ciuitate Wurtzeburgensi.
IV. Qualiter post obitum Iuditae, sororis imperatoris, ad ipsius curiam uenerit.
V. De constructione Spirensis ecclesiae; et qualiter imperator eidem operi S. Ottonem praefecerit.
VI. De codice psalterii uetusto, per S. Ottonem renouato.
VII. Quod illis diebus inuestituras ecclesiarum imperatores dare solebant, et de insigniis ad imperatorem illatis in obitu Ruperti episcopi Babebergensis.
VIII. De postulatione cleri et populi ad S. Michaëlem, pro idoneo rectore agentibus

tibus nunciis apud imperatorem: et quae imperatoris commendatione Otto eis episcopus designatus sit.

IX. *Qua honestate imperator Ottonem episcopum ad sedem suam direxerit, et quomodo susceptus sit?*

X. *De literis ad apostolicum* Paschalem, *pro sua causa directis.*

XI. *Qui inuestitus et consecratus sit per manus domini apostolici.*

XII. *De literis ipsius apostolici ecclesiae suae ipsum commendantis.*

XIII. *De literis ipsius apostolici ad Ruthardum archiepiscopum Moguntinum pro S. Ottone directis.*

XIV. *De literis ipsius apostolici ad clerum et populum Bambergensem episcopum suum commendantis.*

XV. *De literis consolatoriis ipsius sancti Ottonis, clero et populo Babebergensi missis.*

XVI. *De generali colloquio principum Ratisponae habito et de reditu pii Ottonis ad sedem suam.*

XVII. *De mirabili benignitate beati Ottonis episcopi.*

XIIX. *Quod duplex esse debeat ratio benignitatis, secundum duplicem indigentiae rationem.*

XIX. *Quam mala sit temeraria largitas, quia uilem facit datorem et eum cui datur.*

XX. *De modo benignitatis ex archa uenientis.*

XXI. *Duo esse genera largorum, et qui ex his prodigi.*

XXII. *Quis largorum liberalis dici possit.*

XXIII. *De discretione sancti Ottonis episcopi, quam habuit in tribuendo.*

XXIV. *De praerogatiua honorificentiae, quam acquisiuit ecclesiae suae Bambergensi.*

XXV. *De peritia ipsius et industria in rebus communibus.*

XXVI. *De gratia et suauitate praedicationis eius.*

XXVII. *Quod magis elegerit benefacere, quam benedicere in ecclesia.*

XXIIX. *De primitiis operum eius in episcopio* Herbipolensi *et* Babebergensi.

XXIX. *De operibus eius in episcopio* Ratisponensi.

XXX. *De operibus eius in* Halberstatensi *episcopio.*

XXXI. *De operibus eius in episcopatu* Eistetensi.

XXXII. *De operibus eius in* Patauiensi *episcopio.*

XXXIII. *De operibus eius in patriarchatu* Aquileiensi.

XXXIV. *De quinque cellulis, quas fecit in diuersis parochiis.*

XXXV. *Quid intentionis habuerit, uel quid rationis, de his operibus interrogatus, reddere solitus fuerit?*

XXXVI. *De confirmatione monasteriorum suorum per scripta Romani pontificis Callisti.*

XXXVII. *De confirmatione ordinis in monasteriis.*

XXXVIII. *De reaedificatione cathedralis ecclesiae post incendium.*

XXXIX. *De structuris in monte S. Michaëlis, et capellis per eundem factis.*

XL. *Quam honorifice S. Otto mundo ac regibus mundi reddiderit ea, quae illorum sunt.*

XLI. *Quod stipendia episcopalis mensae nusquam in aliquo minuerit.*

XLII. *De priuilegio Callisti papae sancientis, nulli mortalium licere religiosa opera eius uel instituta cassare.*

XLIII. *Quomodo auxerit rem familiarem episcopii in temporalibus.*

XLIV. *Quanta diligentia et parsimonia res ecclesiae seruauerit.*

XLV. *De ipsius parsimonia et frugalitate.*

XLVI. *De consuetudine corporalis disciplinae.*

XLVII. *De flagello infirmitatis eius, et quid inde boni prouenerit?*

XLVIII. *De fame et sterilitate annorum, et in his de ipsius operibus.*

XLIX. *De muliere mortua, quam ad coemeterium ipse humeris suis portauit.*

L. *De propensioribus postea eius eleemosynis.*

LI. *De cooperimento ualde pretioso, quod super leprosum poni iussit.*

LII. *De fabro et terribilibus eius sagittis.*

LIII. *De furto equorum et negotio institoris.*

LIV. *De rege Vngarico et auro, quod ei misit.*

LV. *De filia regis Vngarici.*

LVI. *De singulari clementia S. Ottonis ad monachos S. Michaëlis.*

LVII. *De hospitali domo et capella S. AEgidii in pede montis fundatis.*

LVIII. *De VVolfframmo abbate per S. Ottonem instituto.*

LIX. *De literis cohortatoriis, abbatibus monasteriorum per eundem fundatis missis.*

LX. *De causa antiqui monasterii dissoluendi, et noui maiori ambitu reparandi, et de dedicatione monasterii.*

LIBER PRIMVS,

DE VITA ET OPERIBVS BEATISSIMI OTTONIS BABENBERGENSIS EPISCOPI, ET CONFESSORIS CHRISTI, AC POMERANICAE GENTIS APOSTOLI.

CAPVT I.

De fundatione et ortu monasterii sancti Michaëlis archangeli et de catalogo abbatum, a tempore fundationis, usque ad tempora sanctissimi Ottonis.

Auctor temeritatis culpam deprecatur.

SCripturus gesta piissimi *Ottonis* patris nostri, lectores, in quorum forte manus uenerint, peto, ne arrogantiae aut temeritati hoc ascribant, sed Deo testificiant, me sola caritate urgente, dum uocem pectori negare non possum, ob notitiam posterorum haec humiliter depromere. Cuius enim uel saxeum pectus ad compunctionem non moueat tam flagrantissimum huius beati patris desiderium, quo omnes Christi fideles, ac si nutrix officiosissima, fouere non desiit. Quis sine lacrimis ad memoriam reducat, quomodo totus uelut Seraphim ad propagandam diuinae seruitutis celebritatem ardebat, quomodo cuncta, quae poterat mundo abripere, seruis Dei festinabat offerre, quomodo gloriam Christi non solum in Teutonicis regionibus, per multa quae struxit coenobia et hospitalia, dilatauit; sed etiam in exteris et longe remotis barbarorum finibus, miro deuotionis feruore euangelii tubam cecinit, et apostolus gentis Pommeranorum nostris temporibus appellari meruit? Quod quando his diebus constat insolitum, eo magis in eo amplectendum est, et omni laude colendum. Primum ergo antiquos patres nostros, a quibus locus hic inhabitari coepit, futurorum cognitioni pandamus, et sic de Ottone nostro, cooperante gratia Spiritus sancti, proponamus.

Coenobii ad S. Michaelem abbas primus.

Anno domini millesimo quintodecimo mons sancti Michaelis apud Babenbergk inhabitari coepit a domino *Ratone* abbate, quem sanctus *Heinricus secundus* imperator, huius episcopii constructor et uenerabilis *Kunegunda* specialis mater nostra, tam pro religiosa, qua nominatus erat, conuersatione, quam et pro singulari, qua pollebat, industria, eidem loco praefecerunt. Eodem quoque anno fundamenta monasterii locata sunt, et secundo anno *Heinrici* abbatis dedicatum est templum ipsum. Itaque domino *Ratone* uiam uniuersae carnis ingrediente, successit diuae memoriae abbas *Heinricus*, mirae secundum Deum pietatis et scientiae, secundum seculum magnae nobilitatis ac strenuitatis uir, qui fecit nobis *analogium* et *duas cruces* argenteas, deditque *casulam* bonam crocei coloris, sed et alia plurima huic loco beneficia contulit. Cuius anno secundo *Eberhardus*, primus Babenbergensis episcopus, anno ordinationis suae tertio decimo dedicauit ecclesiam sancti Michaelis, in monte Babenbergensi, in honore eiusdem archangeli et sancti Benedicti abbatis, quarta nonas Nouembris, feria quinta, anno domini millesimo tricesimo primo, Indictione quinta; anno autem regni gloriosissimi domini ac patroni nostri sancti *Heinrici* uigesimo primo; imperii nono, ipso praesidente ac disponente. Huic consecrationi interfuerunt episcopi multi, scilicet *Erbo* Mogontinus, dudum archicapellanus sancti Heinrici imperatoris, qui altare beati Martini dedicauit. *Pilligrinus* Coloniensis, qui altare sancti Petri consecrauit cum aliis multis. Post haec, *Heinrico* secundo abbate ad Christum migrante, suscepit curam pastoralem dominus *Adelhelmus*, qui restituit nobis *speculas* furto ablatas, tantusque amator diuini erat seruitii ac semper choro psallentium interesse affectabat, ut etiamsi in uinea remotiori positus esset, audito uespertinali uel alterius horae signo, tota illuc festinantia et alacri deuotione occurreret, omnique orationis tempore primus intrando et ultimus egrediendo fieri satageret. Et hoc pio patre ad caelestia uocato, dominus *Robertus* eodem est anno substitutus, qui uiuus discessit; plures enim abbatias habuit. Post quem sanctae recordationis *Eggibertus* ipso anno constituitur, qui et ipse uiuus abscessit, eo quod et alia multa procuraret coenobia, et in monasterio *Suarzanensi* requiescit, cuius etiam sepulchrum miraculis est illustratum. Huic *Vto Leuita* subrogatur. Post quem anno sequenti *Willo* abbas

Templi dedicatio.

Abbas secundus.

tertius

quartus

quintus

sextus

abbas huic loco praeficitur. Quo de hac uita sublato, *Tierno* diaconus substituitur: hoc quoque cita morte rapto, *Gumboldus* Ratisbonensis, de monasterio beati Emerammi assumptus, loci huius regimen est sortitus. Hoc tempore apud nos regularis propositi norma admodum erat collapsa, sed Dei gratuita praeueniente clementia, in aduentu dominici ac nutritoris nostri piissimi Ottonis episcopi, nobiliter est reparata. Nunc igitur tantum lumen ecclesiae unde processerit uideamus, et quo ordine ad culmen pontificatus accesserit, fideli relatione aperiamus.

Septimus. *Octauus.*

CAPVT II.

De ortu, studiis ac profectu Ottonis pueri.

Ebbo.

IGitur ex prouincia *Alemanorum* beatissimus OTTO generosa stirpe et parentibus, secundum carnem liberis, ex *Sueuia* duxit originem: nam summis principibus sanguine pares erant, sed opibus impares: patre *Ottone* et matre *Adelheida* nuncupata: qui ambo simplicitati ac mansuetudini operam dantes, nulli uiolentiam aut oppressionem inferebant: quin imo piis operibus et eleemosynis uacantes, Dei nutu, ad consolationem ecclesiae elegantem, hunc filium gignere meruerunt. Qui decursa teneriori infantia literis imbutus, ut primum annos intelligibiles attigit, mirum in modum spiritu sapientiae et intellectus abundare coepit: sed et morum grauitate et modesti habitus nitore cunctis acceptus et honorabilis erat.

Ortus et familia S. Ottonis. Vide uitam editam a Doct. Canisio, lib. 1. cap. 1.

Accidit forte illis diebus, ut germana soror HENRICI IV. imperatoris, *Iudita* nomine, in matrimonio iungeretur *Bolezlao* Polonorum duci, cui ille tanquam fidelissimus adhaerens *capellanus* Poloniam uenit: ibique in breui loquelam gentis addiscens et praefatae matronae obsequio deditus, prudenter se agebat; donec magnus ualde et nominatus in illa regione factus est. Sed et nobiles quique et potentes illius terrae, certatim ei filios suos ad erudiendum offerebant. Sicque. Deo cuncta eius opera dirigente, non mediocriter diues esse coepit in possessione auri et argenti. Non enim in ludicris et uanis mundi illecebris opes sapientia et fidelitate sua congregatas expendebat: sed, ut uir prudens et sensatus rem suam seruare nouerat. Domina etiam *Iudita*, cui familiare contubernium praestabat, frequenter per eum munera uaria et magnifica germano suo imperatori dirigebat; utpote quae nullum fide et moribus inter obsequentes sibi praestantiorem habebat. Cuius legationis officium tanta auctoritate et circumspectione persoluebat, ut per hoc ipsi etiam rerum domino mirabilis uideretur.

Fuit in Poloniam.

CAPVT III.

De initiis operum, et hospitali pauperum, per beatum Ottonem in ciuitate Wurzeburgensi constructo.

Ebbo.

SAEpius autem transitum faciens per *Wurtzeburgense* coenobium, a religioso eiusdem loci abbate, *Henrico* nomine, ut uir grauioris personae reuerenter suscipiebatur debitoque humanitatis officio benigne tractabatur. Cuius beneuolentiae uir sagacis animi non immemor, audiensque illic magnam uictualium rerum esse penuriam; ut totis misericordiae et charitatis uisceribus affluebat, inopiae eorum condoluit. Et quia *charitas operatur magna, si est; si uero operari renuit, charitas non est*: ex opibus a Deo sibi concessis, *Hospitale* ad receptionem peregrinorum illic construxit; hocque primum suae deuotionis munus de thesauro bonae uoluntatis Christo obtulit. Sic bona arbor fructum plurimum germinatura in florem erupit, et quasi primitias agri sui ad altare ueri sacerdotis detulit, ut centuplum in hoc seculo et futuro uitam aeternam reciperet. Bonum plane initium, quod finis est optimus subsecutus.

S. Greg. Herbipoli hospitalem domum extruit.

Matth. 19.

CAPVT IV.

Qualiter S. Otto post obitum Juditae, sororis Henrici IV. Ratisbonam demum ad curiam imperatoris uenerit.

POst obitum ergo uenerabilis dominae *Iuditae*, ad *Teutonicas* reuersus regiones, *Ratisbonam* adiit; ubi canonicis in seruitio Christi adhaerens, reuerendi habitus modestia ac probabilis uitae disciplina cunctis amori et exemplo fuit. Illo tempore abbatissa de * inferiori monasterio, magnae opinionis, utpote neptis HENRICI imperatoris, et uirtutum operatrix habebatur; quae cernens personae et morum eius elegantiam audiensque magni consilii uirum, sine mora eum aduocans, ut alterum Ioseph, rerum suarum totiusque domus dispensatorem constituit; at ille solita grauitate industria fideli grauitate gubernabat omnia.

Ebbo. Redit in Germaniam.

** Nidernmünster.*

Interea HENRICVS imperator quoddam de principalibus festis *Ratisbonae* celebraturus, ad neptem suam abbatissam diuertit: in cuius obsequio uidens tan-

Vide uitam edit. a Canis. lib. 1. cap. 4.

tantae auctoritatis et reuerentiae uirum, mirari ac delectari coepit sagacitate animi eius; conuersusque ad cognatam, ait; *Opportunum est, soror, cunctis in hoc festo amicis suis solatiantibus, et te mihi aliquod charitatis obsequium ob consanguinitatis uinculum impendere.* Qua humiliter respondente; *iube quod uis, domine, mi rex, non enim fas est, ut auertam faciem tuam*: imperator subiunxit: *Nihil aliud peto, nisi capellanum tuum, dominum* OTTONEM, spiritu sapientiae plenum. Talem enim uirum respublica nostra habet necessarium. Quo audito, abbatissa, licet fidelissimi sui auricularii aegre ferret abscessum, imperatoriae tamen maiestati contraire non potuit. Et aduocans eum, debitasque ministerii sui gratias exsoluens, non sine lacrymis, pium amorem testantibus, principi assignauit.

Imp. Henricus petit ab abbatissa S. Othonem.

S. Otho adsciscitur in aulam imp.

Assumptus itaque, Dei nutu, in * *curtem* regiam, uir totius industriae et religionis, ita sibi prudentissimum imperatorem, nobilitate morum et fidei pietate, deuinxit, ut eum quasi unicum amplectens filium * secretalem intimum et custodem capitis sui poneret cunctis diebus. Nam et cancellarium eum fecit, et quaecunque preciosa, uel cariora in palatio habuit, eius fidei commisit. Hoc modo seruus Dei *Vdalricus* pium OTTONEM in *curtem* regiam accepisse ferebatur. Alii vero dicunt, eum liberalibus imbutum disciplinis, primo ad abbatem *Wurtzeburgensis* coenobii *Henricum* uenisse et post modicum, eundem *Henricum*, Dei nutu, *in Polonia* archiepiscopatus apicem conscendisse, cui ipsum fidelissimo adhaesisse famulatu testantur et mirabili strenuitate ac sapientia in breui per totam regionem diuulgatum, tam ab archiepiscopo, quam a uenerabili *Iudita*, imperiali aulæ assignatum.

* *aulam.*

* *Secretarium.*

Fit cancellarius,

CAPVT V.

De constructione Spirensis ecclesiae; et qualiter imperator eidem operi S. Ottonem praefecerit.

Ebbo: Henr. imp. aedificat Spirensem ecclesiam,

EO tempore gloriosissimus imperator HENRICVS magnum illud et admirabile *Spirensis* ecclesiae aedificium, ob uenerationem perpetuae uirginis MARIAE, cuius specialis alumnus fuit, regali magnificentia exstruebat. Sed magistri operis fraudulenter et sine timore Dei agentes, magnam pecuniae quantitatem suis usibus insumebant; ita ut frequenter ad opus tam mirificum pecunia ipsa deficeret. Vnde his angustiis, non mediocri dolore permotus, ex consultis accito familiari auri- A culario suo OTTONE, ei totius operis magisterium commisit, utpote cuius sapientia, cunctis probata, etiam ad maiora quaeque & ardua dispensanda esset idonea.

S. Otto aedificio praeficitur.

Fidelitas S. Othonis in hoc munere obeundo.

Qui sagaciter et prouide commisso operi intendens: sciebat enim iuxta apostolicum mandatum dominis carnalibus sic, quasi Deo, seruiendum: frequenter ad curtem regiam regressus, pecuniam, quæ supererat, statuto operi B fideliter resignabat. Insuper ad indicium ingeniosae diligentiae suae, aequam fenestrarum ecclesiae mensuram, prudenter a se dispositam, imperatori considerandam offerebat. Pro qua sincerissimae fidei constantia non solum regi, sed et cunctis optimatibus, ita se acceptum reddidit, ut Deo gratias agerent, quod ad eius notitiam peruenis- C sent. Siquidem interiorem animi eius solertiam, exterioris quoque hominis habitus praeferebat, ita ut prudentes quique ex ipso eius schemate, quid in eo futurum esset, sagaciter intelligerent.

Quidam Spirensis praedicit S. Othoni episcopatum.

Nam, ut de multis unum exempli caussa annectam, quidam paterfamilias de *Spirensi* ciuitate, *Anselmus* nomine, non tam diuitiis quam religione et prudentia insignis, eundem Christi seruum adhuc in tenuitate positum, antequam D in curtem regiam accessisset, hospitio recepit. Moxque reuerendi habitus eius uenustate delectatus & in faciem ei curiosius intendens, gratiam ipsi caelitus superuenturam, sagaci animo praeuidit: idque suis omnibus certissima attestatione praenuncians, ut in cunctis ei, tanquam sibimetipsi obsequerentur, E mandauit.

2. Reg. 7.

Deinde, secretius eum conueniens et unicum filium suum, *Richardum* nomine, per manum ei tradens, ait: *Video, domine, quia, largiente Deo, magnus in futuro apud Deum et homines eris. Reuera enim faciet uobis Deus nomen grande, iuxta nomen magnorum qui sunt in terra. Vnde peto, ut cum uerba mea impleta fue-* F *rint, memor obsequij mei, fidem et misericordiam cum filio meo Richardo faciatis et paternae consolationis manum ab eo non subtrahatis.* Cui ille subridens; et *quis ego*, inquit, *uel quid ego*? aut quid magni in me esse poterit? Si tamen excelsus dominus, *qui humilia respicit et alta a longe cognoscit*, exiguitatem meam promouere dignatus fuerit, G absit a me peccatum hoc in domino, ut benignitas et humanitas, mihi a uobis impensa, obliuioni tradatur. Scriptum quippe est; *eleemosyna uiri quasi sacculus cum ipso et gratiam hominis quasi pupillam conseruabit.* Decet igitur, ut et ego gratiam et misericordiam, quam hic inueni, domui huic conseruem;

Psalm. 112.

Ecclesiast. 17.

quod

quod et postea deuotus impleuit, quia, A factus episcopus eundem *Richardum* familiarem sibi uernulam assumpsit et specialis amoris priuilegio fouere non desiit.

CAPVT VI.

*De codice * Spalterij uetusto per S. Ottonem renouato.*

* *Sic legend. et retinendum. Vide notas.*

Ebbo.

SEd ut ad id redeam, unde digressus B sum, imperator HENRICVS, fide et prudentia pii OTTONIS cognita, secretius eum compellans, an *spalterium* corde tenus *spallere* posset, inquisiuit. Quo respondente; *etiam*: gauisus imperator eum sibi assidere praecepit et, remotis aliis, *spalmodiae* cum eo uacabat, quoties a negotiis expeditus esse poterat. Erat enim imperator literis C usque adeo imbutus, ut chartas, a quibuslibet sibi directas, per semetipsum legere et intelligere praeualeret. Codex autem, in quo *spalmos* decantabat, manuali frequentia rugosus et admodum obfuscatus erat. Quod pius OTTO cernens, absente imperatore, uetusto codicem inuolucro despoliauit, et nouam mercatus pellem, eumque decenter cooperiens, loco suo reposuit. Ve- D niens ergo postmodum imperator et, quod factum erat, nesciens, *spalterium* a cubiculariis requirebat. Turbantibus autem se ad quaerendum cubiculariis, dum prae oculis omnium iacens ueteribus tessellis codex exutus et nouis decoratus induuiis nescitur, fit huc illucque discursus, nec quidquam reperitur.

E

Tandem imperator, diuino commonitus instinctu; *Vocate*, inquit, *Ottonem meum et ab eo sciscitamini.* Quo coram posito, imperator ab eo *spalterium* exquirebat. At ille concitus librum coram imperatore iacentem eleuans; ecce, ait, prae oculis omnium hic fuit, ubi et semper reponebatur. Obstupefactus imperator; *et quis*, ait, *tam nitido* F *hunc innouauit operimento*? At ille ait; *ego domine.* Quo audito imperator, collum eius blandis stringens amplexibus et in oscula proruens; *Viuit dominus*, inquit; *sicut tu inter caetera diligentiæ monumenta*, *spalterium meum*, *uetusto exutum tegmine*, *nouo illustrasti operimento*; *sic et ego te paupertatis tunica* G *spoliatum*, *noui honoris culmine sublimabo.* Et exinde quaerebat opportunitatem, quomodo eum promouere, et pontificali infula redimire posset. Nec multo post annulus, cum uirga pastorali * *Praemensis* episcopi ad curtem regiam perlata est.

* *Bremensis.*

CAPVT VII.

Quod illis diebus inuestituras ecclesiarum imperatores dare solebant, et de insignibus ad imperatorem illatis in obitu Ruperti episcopi Babebergensis.

HOc siquidem tempore ecclesia liberam electionem non habebat, sicut postea sub HENRICO V. mediante piae memoriae CALLISTO papa, actum est: sed, cum quilibet antistes uiam uniuersae carnis ingressus fuisset, mox capitanei ciuitatis illius, annulum et uirgam pastoralem ad palatium transmittebant; sicque regia auctoritas, communicato cum aulicis consilio, orbatae plebi idoneum constituebat praesulem. Itaque, cum, ut diximus, uirga pastoralis et annulus episcopi * *Praemensis* imperatori offerretur: mox ille, accersito unice dilecto sibi OTTONE, munera haec ei conseruanda tradidit.

Ebbo.

De abusu isto multa Baronius Tom. 11. et Tom. 12. et ego in apologia Baroniana.

* *Bremensis.*

Post paucos uero dies, rursum annulus et uirga pastoralis, RVPERTI Babebergensis episcopi domino imperatori transmissa est. Quo audito multi nobiles et tam scientia quam diuitiis insignes ad * curtem regiam confluebant, qui episcopatum Babebergensem non mediocri precio sibi comparare tentabant. Imperator uero gaudens, quod occasionem honorandi intimum * *secretalem* suum OTTONEM, ut uoluerat, inuenisset, cunctos, qui pro eodem episcopatu adipiscendo satagebant, arguta responsionum ambiguitate suspensos reddidit. Accidit itaque, ut procedens crepusculo diei cuiusdam ex aula regia et parumper in limine subsistens, audiret puerulos quosdam naturali callentes ingenio, talia inuicem mussitare: *Non bene agit imperator*, *qui nobilem illum Babebergensem episcopatum precio uenumdare disponit*: *cur non potius fideli suo domino Ottoni hunc assignat*; *in quo est aspectus angelicus*, *reuerendus habitus*, *mores religiosi*, *facundia singularis*, *prudentia et magnanimitas admirabilis. Hunc omni pietati et industria conspicuum decet esse pastorem populorum.*

Rupertus episcopus Bamberg. moritur.

* *aulam.*

* *cancellarium.*

Dotes Othonis.

Audiens haec imperator, hilaris effectus est, recordatusque propheticum octaui psalmi uersum; *ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem*; Deo gratias agebat, quod uoluntatem suam hoc testimonio confirmari cernebat. Nec mirum, quod infantilis aetas tali eum praeconio efferebat. Illo enim tempore, sicut et postea, tantae benignitatis tantaeque affectionis erga omnes erat, ut nemo cohabitantium ei inueniretur, qui non hunc ex corde diligeret et uerum Dei seruum acclamaret; sed

Psalm. 8.

ſed et modeſtia habitus et perſpicua religionis auctoritas ſic in eo eminebat, ut nullus, eo praeſente, quippiam indecens, aut riſui aptum uerbo ſeu facto praetendere auderet; ſed, cum regiam curtem intrabat, mox omnes prioris laſciuiae intentionem, magnae grauitatis manu, tergebant. Imperator uero legatos honorabiles clero et populo Babebergenſi dirigit: paſtorem ſe eis idoneum et electum ex millibus praeuidiſſe nuntiat; atque ut capitanei ciuitatis *Moguntiam* ad natale dominicum ſibi occurrant, paterna dulcedine mandat. Exhilarantur hoc nuncio Babebergenſes, et confeſtim *Egilbertus* praepoſitus, *Adelbertus* quoque decanus, cum *Eberhardo*, piae memoriae, tunc ſancti Iacobi, poſtmodum uero, maioris eccleſiae praepoſito, aſſumptis natu maioribus et quibusque illuſtrioribus perſonis, imperatori *Moguntiam*, tempore condicto, occurrerunt.

Legati Bambergenſium ad imp. pro nouo epiſcopo.

CAPVT VIII.

De poſtulatione cleri et populi ad S. Michaëlem pro idoneo rectore, agentibus nunciis, apud imperatorem; et qua imperatoris commendatione Otto eis epiſcopus deſignatus ſit.

Ebbo. Vide uitam a Caniſio editam lib. 1. cap. 3. Supplicationes Bamberg. pro adeptione noui praeſulis.

Interim uero clerus et populus Babebergenſit diu iam epiſcopali benedictione priuatus, nullo modo a precibus ceſſabat, ſed unanimi deuotione congregatus in dominica proxima natali dominico ſolenni proceſſione cum reliquiis ſanctorum montem *B. Michaëlis archangeli* aſcendunt ibique miſſarum celebritatem ſumma compunctionis dulcedine agentes, diuinam exorabant clementiam, ut per ſummum ſedis ſuae miniſtrum, qui ſemper in adiutorium populo Dei occurrit, eis propitiatus, acceptabilem ſibi largiri dignaretur antiſtitem. Quorum preces et uota, quomodo ſecretiſſimas Dei penetrauerint aures, hodieque et uſque in conſummationem ſeculi, patenter datur intelligi, quia talem huic eccleſiae praedeſtinauit praeſulem, qui omnes praedeceſſores ſuos meritorum praerogatiua longe anteceſſit; cuius *memoria in omni ore, quaſi mel indulcabitur, et ut muſica in conuiuio uini.* Diuinitus enim reuera in hunc locum eſt directus, quem paene collapſum mirifice, Deo cooperante, reparauit et cultu interiori et exteriori tam nobiliter augmentauit, ut, quousque mundus iſte uoluitur, eius laudabile meritum, ſemper accipiat incrementum.

Eccleſiaſt. 49.

Venientibus itaque *capitaneis* eccleſiae *Babebergenſis*, imperator eos cum honorifico gaudio ſuſcepit et, accitis coram principibus, ait: *quantum profectui et honori eccleſiae Babebergenſis congratuler, hinc aduertite, quod cum tot magnae et alti ſanguinis perſonae epiſcopatum hunc a me precio comparare tentarent, ego illum potius, qui fide, moribus, ſapientia et religione cunctis praeſtat, uobis eligere malui*; et aduocans pium Ottonem, annulum et uirgam paſtoralem * *Praemenſis* epiſcopi ab eo repetiit. Illo ſine mora reſignante, haec imperator ait: *ex multo iam tempore, fidelem te mihi et prae omnibus utilem approbaui: tempus eſt, ut et ego fidei tuae digna muniſicentiae meae largitate reſpondeam.* * *Accipe nobilem eccleſiae Babebergenſis praeſulatum, quem multi quidem pecuniis et muneribus ſibi comparare ſatagunt, ſed ego, ſpretis omnibus illis, te ſolum hoc potificali culmine ſtatui illuſtrare.*

** Bremenſis. Otho deſignatur Bamberg. epiſcopus. * factum hoc anno Chriſti 1102.*

Mox pius OTTO, cadens in faciem et cum lacrymis, ſe tanto apice indignum eſſe, proteſtans, iuſſu caeſaris ab optimatibus erigitur, annulo et uirga paſtorali, quamuis plurimum renitens, inueſtitur et, quantum ſe indignum fatebatur, tantum dignior a cunctis aſſerebatur, mirumque in modum uniuerſa, quae aderat, multitudo in electione acclamabat; una omnium uoluntas, eadem uota, eademque ſententia, OTTONEM epiſcopatu eſſe digniſſimum, felicem fore tali eccleſiam ſacerdote. Quid multa? non aliud pium OTTONEM facere licuit, niſi quod imperator et populus, domino uolente, conſtituit.

Otho illatum honorem deprecatur. Sed fruſtra. Gaudium populi in eius electione.

Itaque imperator clero et populo affectuoſa cum ſedulitate eum commendans: ecce, ait, electus et Deo dignus pontifex; hunc ut uiſcera mea deſideranter ſuſcipite, ſcientes, eum omni diuina et humana ſcientia probabiliter inſtructum. Nam, ut uerum fatear, ex quo regni ſolium, Deo largiente, conſcendi, in comitatu noſtro, uel in capella noſtra, non memini me uirum honeſtate, prudentia et omni uirtutum genere praeſtantiorem, uidiſſe.

Imperator commendat Bambergenſibus Othonem. Encomia Othonis.

Ad haec *Beringerus*, comes de *Sultzbach*, cui cum bonis laeua ſemper uoluntas fuit, ſubmurmurans; *domine*, ait, *neſcimus, quis, uel unde ſit, quem nobis paſtorem aſſignaſti.* Cui imperator, *ſi unde ſit*, ait, *quaeris? Babeberg mater eius, ego autem pater ipſius ſum. Et, uiuit dominus, qui nocuerit eum, tanget pupillam oculi mei: quiue eum deponere tentauerit, me quoque regni ſolio priuabit. Hunc diuino credens electum iudicio, uobis pontificem dignum offero. Nam qualis eſt, quantaue in eo gratia redundet, euidentius adhuc experimentum capietis.* His dictis cuncti, elata in altum uoce, laudem Deo canebant, clerus et populus pro-

Obmurmurat Comes de Sulzbach. Imp. defendit Othonem.

prospera ei diuinitus imprecando, affectuosis uocibus concrepabant.

CAPVT IX.

Qua honestate imperator Ottonem episcopum ad sedem suam direxerit, et quomodo susceptus sit.

Ebbo. Vide uitam edit. a Canis. lib. 1. cap. 4.

IMperator autem secretius eum de necessariis quibusque paterna informans diligentia, aliquandiu in palatio detinuit donisque optimis cumulatum, ecclesiae *Babebergensi* honorifice destinauit. At pius OTTO, chari caesaris uitam charissimo IESV multum commendans, iter cum suis aggressus est. Cumque emenso itinere ad uillam, *Ampherbach* dictam, uenisset, occurrunt ei eminentiores quique et honorati *Babebergensium*, et, magno exultationis concentu patrem desideratissimum excipientes, debita sedulitate obsequii inuicem sese praeuenire certabant. Ipse autem paululum ex eadem uilla progressus, cum ciuitati *Babebergensi* appropinquaret, ad demonstranda uerae humilitatis et inuictae magnanimitatis exempla, equo, cui insederat, sese excutiens et calceamentum soluens, nudipes intrat urbem. Erat autem tunc hiems niuosa et glaciali frigore asperrima, et ille beatus, igne diuini amoris calens, in intimis uirili constantia tolerabat horrorem tanti algoris, ita ut, per longissimos uiae tractus nudipes ambulans, cunctis per hoc admirationi esset atque stupori.

Otho Bambergam tendit.

Occurrunt Othoni Bambergenses.

Bambergam pedes et nudipes intrat.

Igitur in purificatione sanctae Dei genetricis *Mariae*, pio OTTONE cathedram suam inuisente, clerus et populus Babebergensis, unanimi deuotione adunatus, ante portam ciuitatis occurrit et solenni apparatu cantuque dulcisono, ut competebat, in domum domini nouum pastorem deducendum, cum lacrymis, spirituali gaudio plenis, Deo gratias agebant. Cumque post debitam deuotae susceptionis et salutationis iucunditatem domum episcopalem adiisset, pedes eius nimio gelu diriguerant, ita ut *sanguis* guttatim procurrens, *tepida* eos *aqua* confoueri urgeret: unde et postmodum saepius uehementissimo *podagrae* dolore cruciabatur: sed inerat ei admiranda fortitudo patientiae et robur mentis, tantaque uis amoris Christi, ut pro hoc a Dei opere nullatenus cessaret.

Sciens autem ueridicum illud prouerbium; *haereditas*, ad quam festinatur in principio, *in nouissimo benedictione carebit*: consecrationis suae gratiam longo tempore, id est, per triennium distulit, ut postmodum suscepti praesulatus curam tanto perfectiori interiorum et exteriorum scientia administraret, quanto ad hanc instructior ex tempore ueniret. Augebat quoque dilationis huius causam schismatis, quod tunc in regno erat, dolenda satis confusio: quia * *Ruthardus*, uenerabilis Moguntinus archiepiscopus, quasi rebellis imperatori et per hoc cathedra sua depulsus, in *Turingia* per octo annos iam morabatur. Plurimi quoque episcoporum in *Teutonicis* partibus, officii sacerdotalis suspensione mulctati fuerant: unde pius OTTO ordinationis suae gratiam, a beatissimae memoriae PASCHALI papa, consequi desiderabat; sciens quantae affectionis priuilegio, Babebergensis ecclesia a fundatore suo, beato HENRICO imperatore, primitus Romanae sedi, quasi unica filia matri, esset obligata. Pro hoc ergo literas huiuscemodi per fideles et honorabiles nuncios misit apostolico.

Prouerb. 20.

Differt consecrationem suam.

** De Ruthardo, lege Serarium lib. 5. Rerum Mogunt. ad annum 1088. et 1109.*

CAPVT X.

De literas ad apostolicum pro sua causa directis.

Domno apostolico PASCHALI, praerogatiua meritorum et sanctitate morum, Romanae sedis apice condigne sublimato, OTTO, Dei gratia Babebergensis electus, cum omni deuotione, orationes promtissimas et seruitium tam uoluntarium, quam debitum.

Insignis epistola S. Othonis ad Paschalem pontif. et est copiosior, quam illa, quae exstat in uita edit. Canisianae lib. 1. c. 5.

QVia tandem, domino miserante et ecclesiae suae nauem moderante, post nubilas errorum tempestates, serenae lux ueritatis occidentali refulsit ecclesiae, ante omnia et super omnia desideramus, scire sanctitatem tuam, in omnibus nos paruisse, uti decuit, legato tuo, episcopo uidelicet * Constantiensi, et summa deuotione cuncta, quae per ipsum edocti sumus, partim executos fuisse, partim, si uita detur, exequi paratos. Quamobrem uestigiis pedum tuorum aduoluti, obnixe flagitamus, ut paternitatis tuae seruum patienter audias. Siquidem mundo iam in maligno posito, * cui uix cuiquam creditur homini aut loco, non paruae nos torquent angustiae, pro ordinationis nostrae assecutione. Proinde dubius et anxius et fluctibus curarum naufrago simillimus, cum principe apostolorum, cuius uicem tenes, ad te clamo; domine, salua me. Et ut paucis summam nostrae causae concludamus, in hac hora et potestate tenebrarum, te solum respiciunt oculi nostri, tibi debitam seruare obedientiam parati sumus, totum cum aut consistere, aut pro te in carcerem ire decreuimus. Auctoritati ergo tuae to-

** Gebhardo.*

** cum: S. Otho scrupulis angitur ob acceptum annulum et baculum ab imperatore.*

Subiicit se totum summo pontifici.

ta mente desideramus inniti, tu nobis manum porrige, quod nobis uelis facere, iube. Si mandas, ut ad te ueniamus, opes nostrae, licet rapina et igne sint attritae, tamen desiderio te uidendi et consecrationis gratiam consequendi, cum debita seruitutis nostrae benedictione, tuae maiestatis praesentabimus aspectibus.

Dignentur ergo uiscera pietatis tuae super hoc negotio aliquo nos rescripto certum reddere, quo et iter tutius ad te ueniendi nobis praemonstretur et benedictionem, quam deuoti efflagitamus, a te percepturos esse, significetur. Quam nimirum propterea a tuae sanctitatis manu tantopere expetimus: quia metropolitanus noster, etsi per te habeat consecrationis gratiam, tamen, quod sine lacrymis fateri nequimus, magnam cooperatorum spiritualis doni patitur iniuriam.

CAPVT XI.

Quomodo inuestitus et consecratus sit per manus domini apostolici.

Ebbo. Vide uitam edit. a Canisio lib. 1. cap. 7. Factum hoc anno 1103.

HIs ergo literis ab apostolico reuerenter acceptis et relectis, idem summus pontifex PASCHALIS, gaudio repletus, erat enim totus charitate diffusus, omnique affabilitate iucundus, pium OTTONEM paterna dulcedine ad sedem apostolicam euocauit, qui pro hoc immodicas Deo gratiarum actiones exsoluens, ut mandatum acceperat, cum suis impigre limina apostolorum adiit. Cumque hilari satis reuerentia, ab apostolico susceptus fuisset, iuxta quod scriptum est; *iustus in principio sermonis accusator est sui*; genibus domini papae aduolutus, curam pastoralem humiliter ei resignauit, se indignum et nullatenus tanto oneri aptum esse, lacrymosis singultibus uociferans. Verebatur enim aliquantulae *Simonicae* haereseos umbra se respersum: quia tanto tempore in curte regia * fidelibus ministerio desudauerat, ne forte imperator, pro mercede eiusdem seruitii, pontificatus eum infula sublimasset; ideoque non sine animae periculo, huius sacerdotii dignitate fungeretur. Vnde maluit temporanei honoris subire dispendium, quam superni arbitri oculos offendere, animaeque suae pati detrimentum. Cumque abdicata pastorali cura e conspectu apostolici gaudens, pro huiusmodi libertate abscessisset; conuersus ad dominum; *Expeditius*, inquit, *tibi domine seruiturus sum; quia tanto me onere liberasti.*

S. Otho uocatur Romam.

Prouerb. 18. procidit ad pedes summi pontificis,

*eidem resignat episcopatum. * fidell.*

Pontifex Othoni episcopatum restituit.

Sed non diu hac ei libertate frui licuit. Papa enim diuino tactus spiritu, sequenti die ad reuocandum Dei uirum legatos dirigit: cum iam ille ad locum A *Sudra* dictum uenisset, eique onus ecclesiastici regiminis, quod pridie abiecerat, licet plurimum renitenti, ex auctoritate *S. Petri* imposuit et iterum iterumque renitentem dulcibus et uere paternis animauit promissionibus, se ei fautorem et fidelissimum, contra omnes mundi impetus, defensorem spondens.

Deinde in uigilia *pentecostes* xenia ei per honorabilem transmisit *apocrisiarium*, B cui et hoc in mandatis tradidit; *dic episcopo, ut praeparet se ad accipiendum spiritum sanctum*, sicque in die sancta *pentecostes*, quae erat tertio *Idus maij*, scilicet in natalitio *S. Gangulfi* martyris, Deo dignum antistitem, propriis, tanquam *B. Petri* manibus, solenniter consecrauit in *Anagnia* ciuitate, quae *Romaniam* diuidit et *Apuliam*; et priuilegio *crucis* ac *pallij* tam eum, quam omnes C successores eius in perpetuum honorandos esse censuit, idque scriptis talibus confirmauit.

Ipso die pentecostes Pontifex consecrat Othonem.

CAPVT XII.

De literis ipsius apostolici ecclesiae suae ipsum commendantis.

PASCHALIS, episcopus, seruus seruorum Dei, uenerabili fratri OT- D TONI, Babebergensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Pontifex commendat Othonem Bambergensibus.

C*Haritatis proprium est bonum, congaudere profectibus aliorum; charitas enim* non quaerit quae sua sunt. *Vnde et apostolus*, tunc, *ait*, uiui- E mus, si uos statis in domino. *Et iterum*; quae est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriae? nonne uos, ante dominum nostrum Iesum Christum? *Hoc igitur charitatis debito prouocamur et apostolicae sedis auctoritate compellimur, hoc nomine debitum fratribus exhibere, et S. Romanae ecclesiae dignitatem, pro suo cuique modo, caeteris eccle-* F *siis impartiri. Idcirco uenerabilis frater,* OTTO, *Babebergensis episcope, dilectioni tuae pallium ad sacrae missarum solennia celebranda concedimus; quo nimirum fraternitas tua intra ecclesiam tantum uti nouerit, illis solum diebus, quos praesens descriptio continet; uidelicet die sancto* resurrectionis *dominicae et* pentecostes, *item* natiuitatis *domini nostri Iesu Christi,* G *et in* natalitio *SS. apostolorum* Petri et Pauli, *in solennitate* S. Dionysii *martyris, anniuersario etiam tuae consecrationis die, et* dedicationibus *ecclesiarum: cuius nimirum pallij uolumus te gratiam per omnia uindicare. Huius siquidem indumenti honor humilitas atque iustitia est.*

1. Cor. 13.

1. Thess. 2.

Pallium conceditur S. Othoni.

Vbi et quando ferendum.

Tota ergo mente fraternitas tua se exhibe-

Quid significet pallium. Vide cap. 17. vita S. Henrici, ubi Bullam Leonis IX. de concessione pallii inuenies. Vide etiam lib. 1. cap. 10. uitae edit. a Canis.

bibere festinet in prosperis humilem et in A *aduersis, si quando eueniunt, cum iustitia erectam, amicam bonis, peruersis contrariam, nullius unquam faciem contra ueritatem suscipiens, nullius unquam faciem pro ueritate loquentem premens, misericordiae operibus iuxta ueritatem substantiae insistens, et tamen insistere etiam super ueritatem cupiens, infirmis compatiens, bene ualentibus congaudens, aliena propria deputans, de alienis gaudiis, tan-* B *quam de propriis, exultans, in corrigendis uitiis pie saeuiens, in fouendis uirtutibus auditorum animum demulcens, in ira iudicium sine ira tenens, in tranquillitate autem seueritatis iustae censuram non deserens.*

Haec est ergo, frater charissime, pallii accepti dignitas, quam si solicite seruaueris, quod foris accepisse ostenderis, intus habebis. Adhaec etiam crucis *uexil-* C *lum, intra Babebergensis ecclesiae parochiam, ante faciem tuam portari concedimus, salua uidelicet* Moguntiae *metropolis reuerentia, ut speciali Romanae ecclesiae dignitate praeditus, specialiter eius studeas obedientiae ac seruitiis insudare. Fraternitatem tuam superna dignatio per tempora longa conseruet incolumem, amen. Scriptum per manum Ioannis* scriniarii regionarii *ac notarii sacri palatij.*

Crucis praeferendae potestas.

D Sed et reuerendo praesuli *Ruthardo*, metropolitano, idem apostolicus literas commendatitias, pro dilecto patre OTTONE, misit in hunc se modum continentes.

CAPVT XIII.

De literis ipsius apostolici ad Ruthardum E *archiepiscopum Moguntinum pro S. Ottone directis.*

PASCHALIS, episcopus, seruus seruorum Dei, *Ruthardo*, Moguntino archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Pontifex commendat Othonem archiepiscopo Moguntino.

QVantum a suae institutionis exordio, F *Babebergensis ecclesia sedi apostolicae familiaris extiterit, prudentiae tuae notum existimamus. Congruum igitur duximus, ut uenientem ad nos uenerabilem fratrem nostrum OTTONEM, eiusdem ecclesiae electum, integra et perfecta praeteritae familiaritatis gratia susciperemus.*

Praeterea quoniam ecclesia eadem per G *diuturna iam tempora episcopalis officij solicitudine caruit et, propter praeteriti schismatis ultionem, in* Teutonicis *partibus perpauci episcopali funguntur officio, iuxta ipsius ecclesiae postulationem, eidem fratri nostro charissimo, cum per multa ad nos uenisset pericula, consentientibus et unanimi sententia decernentibus omnibus, qui nobiscum aderant, episcopalis benedictionis manum, domino largiente, contulimus, salua nimirum debita tuae metropolis reuerentia. Eum igitur ad uos cum nostrae gratiae dulcedine remittentes, fraternitati uestrae literis praesentibus commendamus, ut quanto sedi apostolicae familiarior creditur, tanto apud uos charior habeatur. Data* Lateranis 12. Calend. Iunii.

Talibus scriptis beatissimum patrem nostrum OTTONEM, apostolicus, diuae memoriae, *Ruthardo*, archiepiscopo, fideli suo, commendans, quam intimis paterni amoris uisceribus eum amplectendo foueret ac fouendo amplecteretur, euidentius apparuit. Nec immerito. Praeuidebat enim, beatum hunc firmissimam ecclesiae Dei columnam futuram et arcam domini, inter undas diluuii, felicissima gubernatione rectum. Nihilo minus clero et populo *Babebergensi* idem summus ecclesiae pastor literas huiuscemodi transmisit, ut filiis quoque unicum patrem, ante gratum, ex hoc gratiorem redderet.

CAPVT XIV.

De literis ipsius apostolici ad clerum et populum Babebergensem, Ottonem suum commendantis.

PASCHALIS, episcopus, seruus seruorum Dei, clero et populo Babebergensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Vide uitam edit. a Can. lib. 1. cap. 9.

QVantae affectionis debito Babebergensis *ecclesia, ab ipso suae constitutionis primordio, sedi apostolicae constringatur, etsi nos lateret, literarum uestrarum significatio manifestat. Quod affectionis debitum uenerabilis frater noster OTTO, uestrae ecclesiae electus, non* inconstanter tenuisse et tenere cognoscitur, cum per tot et tanta pericula ad apostolicae sedis uisitationem* tendere procurauit.*

Pontifex commendat Othonem Bamberg.

**Mendose: editio Canisiana:* non instanter. **edit. Canis.* percurrat.

Nos igitur eum debitae benignitatis affectione suscepimus et, iuxta uestrae dilectionis desiderium, nostris, tanquam beati Petri *manibus, saluo metropolitani iure, uobis per Dei gratiam praesulem ordinauimus. Nunc ergo sub praesentium literarum persecutione ad ecclesiae uestrae regimen remittentes, plena hortamur affectione diligi, plena humilitate uenerari. Confidimus enim ecclesiasticae disciplinae eum futurum esse custodem, et salutis uestrae solicitum prouisorem. Huic ergo sedulis obedite obsequiis et gratiam uobis in eo conciliate caelestem, integritatem fidei catholicae firmam, semper in omnibus conserua-*

seruate, sedi apostolicae semper deuotius adhaerete, ut per eius consortium a contagiis omnibus liberi, ad aeternae salutis portum feliciter peruenire, domino largiente, mereamini.

Hoc modo uir ille, per omnia apostolicus et uere dignus *Petri* uicarius, patrem filiis deuotissimis commendabat. Ad haec etiam ipse piissimus pater OTTO, non ignarus curarum et solicitudinum, quibus grex fidelis pro unico pastore angebatur, iam iamque ardens et sitiens desiderabili eius reditu recreari, consolatorias ei misit literas haec continentes.

CAPVT XV.

De literis consolatoriis S. Ottonis clero et populo Babebergensi missis.

Edit. Canis. * Eberhardo. *Vide uitam Canis. edit. lib. 1, c. 8.*

OTTO, Dei gratia Babebergensis episcopus, * *Egilberto* praeposito, *Adelberto*, decano caeterisque fratribus, omne bonum.

Epistola S. Othonis ad Bambergenses.

Quantum ego noui et expertus sum charitatem uestram, scio uos iam diu exspectare euentum nostri laboris, ut de nostro successu, siquidem bene per misericordiam Dei successerit, gaudeatis. Ne ergo diutius suspensi aut dubii de nobis sitis, sed ut iustum est, sincerissime congratulemini, literis istis significare uobis decreuimus, quam misericorditer Deus, more suo, post immensos labores et sudores plurimos, nobiscum operatus sit, in die *sancto* pentecostes, *qui dies ex aduentu sancti Spiritus sacratus et cunctis fidelibus iure solemnis est: illo, inquam, die, Deo sic ordinante, in* Anagnia, *ciuitate* Campaniae, *quae* Romaniam *diuidit et* Apuliam, *episcopalis benedictionis munus, quamuis indignus, domino largiente, suscepi, beatissimo papa* PASCHALI *manum imponente, caeteris uero episcopis plurimis cooperantibus, clero quoque Romanae ecclesiae, cuius magna pars ea die in eandem ciuitatem conuenerat, astante et consentiente. Et, quod nulli a Romano pontifice consecrato nostris temporibus contigit,* sine oblatione alicuius iuramenti consecratus sum. *Huius loci, huius diei, huius gratuitae misericordiae Dei, semper memores esse uelitis, cum omni gratiarum actione, obnixe precamur, praecipue cum aliae complures uenerandae personae, de magnis rebus apud apostolicam sedem agentes, infecto negotio, redierunt.*

Nunciat illis suam consecrationem.

* Magnificate *ergo* dominum mecum, et exaltemus nomen eius inuicem: *cui quam facile est resistere superbis; tam facile est humilibus dare gratiam. Quia uero asperum est, confusis temporibus esse praepositos, curandum nobis est et omnino satagendum, ut res dura fiat mercedis occasio. Dum ergo seminandi tempus est, semina bonorum operum serere non cessemus, ut maiores in die messis laetitiae manipulos reportemus capiti nostro, quod est Christus, per compagem charitatis adhaerentes, ne ab eo, mundanis plus iusto intenti lucris, separemur et, ueluti palmites de uite eiecti, arescamus. Sed quia in exequendis iustitiae operibus, diuinae gratiae adiutorio opus est, omnipotentis Dei assiduis precibus clementiam exorate, quatenus ad haec nobis operanda et uelle tribuat et posse concedat, atque in ea nos uia cum fructu boni operis, quam se esse, testatus est, dirigat, ut, sine quo nihil possumus, per ipsum implere omnia ualemus.*

** Hic finitur epistola S. Othonis in edit. Canis.* *Psal. 33.* *Ioan. 14.*

Igitur electus Dei pontifex, consecratione solenni ab apostolico prouectus, aliquantisper ab eo humanitatis gratia est detentus; sicque optata potius emissione, prospero itineris decursu, transcensis alpibus, *Carinthiam* uenit.

S. Otho uenit in Carinthiam.

CAPVT XVI.

De generali colloquio principum Ratisbonae habito, et de reditu pii OTTONIS *ad sedem suam.*

Ebbo, MCIV. S. Otho uenit ad comitia Ratisbonensia.

POsthaec imperator HENRICVS uniuersis regni principibus curiale colloquium *Ratisbonae* indixit, ad quod nouus antistes, pius OTTO, occurrens, debiti honoris reuerentia susceptus est, cunctosque optimates praesentes, elegantia morum et sapientiae grauitate ac paternae dulcedinis affabilitate, miro sibi deuinxit amore: ita ut felicem unanimiter proclamarent ecclesiam, quae tali diuinitus donata esset sacerdote: sicque regia cumulatus munificentia, post arduae peregrinationis angariam, pastor pius ouium suarum curam suscepturus *Bambergam* ingreditur, ibique a clero et populo immenso iubilationis tripudio, ac si angelus e caelo missus, exciperetur. Qui tali potitus honore, in hoc omne studium suae deuotionis impendit, ut et splendore uirtutum radiaret in moribus, et glorificantem se dominum suis glorificaret operibus. In cunctis enim *affectabat* honorem Christi, salutem populi, contemptum sui: sciens sibi in his omnibus, non sua, sed domini esse lucra quaerenda.

Inde Bambergam. *Studia S. Othonis.*

Nitebatur itaque in domo domini oliua esse fructifera, studuitque in populis uerbi erogare talentum, pro quo se sciebat quandoque super omnia domini bona constituendum. Quapropter de commissa sibi cura solicitus, ecclesiasticae utilitati diebus inuigilabat ac nocti-

Vigilantia eius pro suo grege.

noctibus, dans operam quomodo bona ecclesiae suae uel augeret inuenta, uel restauraret amissa. Cum itaque ad dilatandam Christi gloriam tota eius flagraret intentio, quaedam coenobia a fundamentis construxit, quaedam uero prius tenuiter in choata, sed per eum ecclesiae Babebergensi digno precio acquisita, largo sumtu perfecit.

CAPVT XVII.

De mirabili benignitate beati Ottonis episcopi.

S. Ottonis liberalitas erga monachos.

OTTO quidem beatae semper memoriae multis uirtutibus enituit, sed una in eo tanta claritate resplenduit, ut, in morem solis caetera sidera prementis, sua luce alias quodammodo minus redderet fulgentes. Dico autem *beneficentiam* uel *liberalitatem*, quam etiam bonitatem, largitatem, benignitatem et munificentiam appellari inuenio. Pluribus enim uocabulis unam rem nominari non est rarum. Quam si uelim, sicut in eo fuit singularis, singulari efferre praeconio, possunt, qui hoc audiunt, aestimare, *nos monachos, qui tamen auari notamur, callide adulari diuitibus et idcirco liberalitatem diuitis, quae licet multa fuerit in multos, maxima tamen fuit in monachos, praedicare. De nobis enim dicunt, licentiam habent accipiendi, non tribuendi; semper enim praelatis nostris facientibus ad accipiendum, quam ad tribuendam paratiores inuenimur.* Sed hanc callidae adulationis notam, ut ab isto euadam sermone, quid de ipsa benignitate sentiendum aestimem, tam diuitibus quam non diuitibus, id est, tam habentibus opes quam non habentibus, aperio.

CAPVT XVIII.

Quod duplex debeat esse ratio benignitatis secundum duplicem indigentiae rationem.

DVplex enim est ratio benignitatis, secundum duplicem indigentiae rationem; *opera* proximi proximus indiget, aut *pecunia*. Et ideo aut opera benigne fit indigentibus, aut pecunia. *Opera* uero prudentiam accipe uel consilium et industriam, uel quicquid ad interioris hominis spectat eruditionem: *pecunia* exteriores opes complectitur. Itaque beneficentia aut opera constat, aut pecunia. Posterior haec facilior est, praesertim locupleti, sed illa lautior ac splendidior et uiro graui claroque dignior. Nam licet in utroque genere benefaciendi insit liberalis uo- A luntas, altera tamen ex archa, altera ex uirtute proficiscitur. Scilicet quae ex *re familiari* fit largitio, fontem ipsum benignitatis exhaurit, et ita quodammodo de benignitate benignitas tollitur, quia, quo in plures usus fueris, eo minus in multos uti poteris. At qui *opera*, id est uirtute et industria liberales sunt, primum quo pluribus profuerint, eo plures ad benigne faciendum adiuto- B res habebunt. Deinde usu etiam et consuetudine crescit industria, quoque magis secundum illam operando exercemur, eo magis abundamus, ut operari ualeamus et paratiores atque exercitatiores erimus, ad bene de Deo et hominibus promerendum. Sed qui tantum largitione hominum beneuolentiam consectandam putant, sicque se caros et claros fore autumant, saepe in contrarium C labuntur, ita, ut saepe his primo sordescant, quos ad sibi fauendum pecunia corrumpunt.

CAPVT XIX.

Quam mala sit temeraria largitas, quia uilem facit datorem et eum cui datur.

D TEmeraria enim *largitas* et ipsum qui largitur, uiliorem, et eum qui accipit, deteriorem facit. Vsu enim facile accipiendi, etiam ad *impudentiam* petendi deprauantur aliqui, uel ea quae data sunt contemnendi. Quamobrem id quidem dubium non est, quin illa benignitas, quae constat ex *opera* et *industria*, et honestior sit multo et latius pateat, atque sine detrimento E sui et auctoris ualeat prodesse pluribus; nonnunquam tamen largiendum est; neque hoc benignitatis genus omnino repudiandum. Sed praecipue in mendicis et pauperibus atque domesticis fidei in nomine domini sacrificandum, et saepe de seculo etiam idoneis et honestis hominibus indigentibus de re familiari impertiendum est. Neque ibi benefa- F cta locantur male; quia inde nonnunquam gratior fructus proueniet. Sed omnia diligenter atque moderate fiant. Multi enim inconsulte largiendo patrimonia effuderunt. Ergo ita largiendum, ut semper id posse inueniaris. Quid autem stultius et dementius, quam id, cum honeste quid agimus, non procurare, ut id agere diu possimus? Atqui G etiam consequuntur largitionem rapinae. Cum enim inconsulte dando egere coeperint, alienis bonis manus inferre coguntur, et ita cum beneuolentiae comparandae causa benefici uocari appetunt, malefactores fiunt, nec tantam beneuolentiam assequuntur eorum, qui-

 bus

bus dederunt, quanta incurrant odia eorum, quibus ademerunt.

CAPVT XX.

De modo benignitatis ex archa uenientis.

QVamobrem nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non posfit; nec ita reseranda, ut passim pateat omnibus. Modus adhibeatur, isque referatur ad facultates. Omnino meminisse debet omnis, qui liberalitati studet, ut de summo, non de fundo tribuat, et ita de tota fundat, ne totum effundat.

CAPVT XXI.

Duo esse genera largorum et qui ex his prodigi.

DVo autem sunt genera largorum, quorum alii *prodigi*, alii *liberales* sunt. *Prodigi* sunt, qui epulis et uisceratiombus, et ioculatorum muneribus, et superfluo cultu uestium aliisque uanitatibus pecunias profundunt. In quibus profecto memoriam post se aut nullam aut breuissimam sunt relicturi.

CAPVT XXII.

Quis largorum liberalis dici possit.

L*Iberales* autem sunt, qui suis facultatibus aut captos a praedonibus redimunt, aut obligatos aere alieno miserati absoluunt, aut amicos et propinquos adiuuant, in rebus quaerendis uel augendis, et qui recipiunt iustum in nomine iusti, ut mercedem iusti accipiant. In hoc genere largorum non temere Ottonem constituo, qui talium sumptuum facultatem fructum putauit diuitiarum.

CAPVT XXIII.

De discretione sancti Ottonis episcopi, quam habuit in tribuendo.

TAnta uero in dando usus est discretione, ut nunquam *prodigus*, semper autem *liberalis* inueniretur. Immanes autem iacturas et sumptus infinitos parui pendebat. Si autem suae aut etiam alienae subueniendum erat necessitati, aut si dignitatis conseruandae aut etiam augendae ratio postularet, equidem homo grauis omnia facta sua certo iudicio ponderabat. Vnde si aliquando res maior aut utilior magna largitione acquirebatur, nequaquam manum contraxit. Causa igitur largitionis semper ei fuit aut utilitas, aut necessitas, aut honestas, aut diuinae remunerationis intuitus. Huic autem super omnia intentus, omnium indigentium uel qualibet calamitate oppressorum commune fuit asylum. His tamen beneficentiae modis plus afficiebatur, quorum memoriam posteris relinqueret.

CAPVT XXIV.

De praerogatiua honorificentiae, quam acquisiuit ecclesiae suae Babenbergensi.

POst Dei autem honorem, quem in cunctis factis suis glorificare iucundum habebat, etiam ecclesiae, cui praerat, gloriam et decorum cumulare satagebat. Vnde factum est, quod in ipso introitu suo, cum eatenus quandam specialis honorificentiae praerogatiuam Babenbergensis ecclesiae, usum uidelicet *crucis* et *pallii* quater tantum in anno haberet, ille, quoniam ex more pro accipienda episcopali benedictione Romanae matri uenerandum caput offerebat, non quidem ex ambitione, quod illa uehementer execrari solet, sed ex gratuita ipsius matris benignitate, quae dignos filios honorare gaudet, eundem honore duplicato usum pallii et crucis, quatuor aliis uicibus, eo quod idoneus et honore dignissimus uideretur, ad omnes successores suos transmittendum a beatae memoriae papa *Paschali* percepit, in sacro sancto die pentecostes, ab ipso in episcopum, sancti Spiritus cooperante uirtute, consecratus. Ex eo igitur tempore, operante in se gratia eiusdem Spiritus sancti, tam in secularibus quam in spiritualibus causis et negotiis, consilio uiguit et prudentia, ita ut et dignitatem sibi augeret et gratiam apud omnes quidem, sed apud illos specialius, quibus non magis praeesse quam prodesse incipiebat.

CAPVT XXV.

De peritia ipsius et industria in rebus communibus.

ITaque multa ei cura fuit, iura et instituta nosse maiorum, et quicquid honoris uel emolumenti alicui ordini uel professioni uel etiam dignitati, debite uel gratuito exhibere potuit, nunquam sponte praetermisit. Actionum synodalium et legum prouincialium uel etiam feudalium processus et excessus summe cognitos habebat, atque ad depromendum quod sentiebat, graui et grata et ornata dicendi facultate comptus erat.

CAPVT

CAPVT XXVI.

De gratia et suauitate praedicationis eius.

VNde licet non philosophicae neque tam profundae in litteratura esset eruditionis, tamen in populari sermone, ad erudiendos in diuinis et ecclesiasticis rebus homines, nihil eius eloquentia praestabilius, quod admiratione audientium et aedificatione compunctorum et peccata sua deplangentium saepe constat probatum. Huic enim ab omnibus sui temporis pontificibus in docendo populum naturali sermone principatus minime negabatur, quia disertus et naturali pollens eloquio, usu et frequêntia in dicendo facilis erat, quid loco, quid tempori, quid personis competeret, obseruans.

CAPVT XXVII.

Quod magis elegerit benefacere, quam benedicere in ecclesia.

SEd quia pluris est bene facere quam bene dicere, licet utrobique ualuerit et utrumque rectoribus ecclesiarum conueniat, tamen plerumque contingit, in altero aliquem esse propensiorem. Vnde ad benefaciendum maluit esse procliuior, et in eam partem bonitatis, quae ex fonte rei familiaris emanat in proximos, quia copia sinebat, studium inflexit, multaque in praesentes erogans, etiam posterorum et absentium, uel nondum natorum, oblitus non est. Hinc est, quod illis rebus, quae posteris etiam manere possent, maiores sumptus impendit, ut sunt muri, pontes, aquarum ductus, et quicquid ad multorum in longum posset durare commoditatem.

CAPVT XXVIII.

De primitiis operum eius in episcopio Herbipolensi et Babebergensi.

Verba Thimonis. Vide uitam edit. Canis. lib. 1. c. 11. Monasteria a S. Othone condita in dioecesi Herbipolensi.

ET PRIMITIAE quidem operum eius, duorum fuit structura coenobiorum, in episcopio *Herbipolensi*, quorum ALTERVM *Vraugia* dicitur, sub patrocinio *beati Laurentij*; ALTERVM uero *Vra*, in honorem beati *Petri* apostoli. His autem honesta et eleganti fabrica compositis, sicut omnibus coenobiis suis faciebat, praedia emere, syluas et agros et prata comparare, uel aliis iustis modis acquirere, satagebat. Ipsa uero nominare et enumerare uniuersa, ne longus aut fastidiosus fiam, omitto.

Deinde in *Babebergensi* episcopio TERTIA et QVARTA aedificatio duorum coenobiorum fuit; quorum unum *Micheluelt* dictum, in honorem *S. Ioannis euangelistae*: alterum, *Lankheim*, in honore beatissimae uirginis, MARIAE, de ordine *Cisterciensi*. Nam illa tria de ordine fecit Cluniacensi: sed *Micheluelt* et *Vraugia* in patrimoniali fundo ecclesiae: *Lankheim* uero et *Vra* in aduentitio locata sunt.

Coenobia ab eodem condita in dioecesi Bamberg.

CAPVT XXIX.

De operibus in episcopio Ratisbonensi.

Monasteria Ratisbonensis dioeceseos.

POrro in *Ratisbonensi* episcopatu sex monasteria construxit: quinque de ordine *Cluniacensium*; quorum VNVM *Entsstorff* dictum, in honore *S. Iacobi* apostoli. SECVNDVM est * *Prueningen*, sub patrocinio beati *Georgii* martyris: utraque autem in aduentitio fundo sita sunt. TERTIVM est coenobium cognomenti * *monasterium*, quod cum adiacente parochia eiusdem nominis, auri et argenti precio, ab *Henrico*, duce Bauariae, et a *Dietpoldo*, marchione, comparauit et regali priuilegio imperatoris LOTHARII, in proprietatem sanctae Babebergensis ecclesiae collatum, suscepit. QVARTVM est *Biburck*: QVINTVM * *Madelhardesdorff*. Sed *Biburck* sub patrocinio est beatae MARIAE semper *uirginis*: illud autem in honorem *S. Ioannis* euangelistae; utrumque autem fundi aduentitii. SEXTVM est *Windebergen*, de ordine clericorum regularium, quos uocant *Nortpertinos*, in honore sanctae *Deigenitricis* MARIAE; et ipsum de fundo aduentitio.

Entstorph. * Prüffling. * Münster. * Mallersdorff. Biburg. Windberg.

CAPVT XXX.

De operibus eius in Halberstatensi episcopio.

IN episcopatu *Halberstatensi*, *undecima* ei est congregatio *Regensdorff*, de ordine *Cluniacensi*, sub patrocinio beati *Ioannis baptistae*. Abbatiam enim *Vicenburg*, quae nunc, mutato loco et nomine, *Regenstorff* appellatur, cum omnibus ad illam pertinentibus, a munificentia domini HENRICI imperatoris iunioris, acceptis priuilegiis regiae auctoritatis, *S. Babebergensi* ecclesiae adiecit. Bona quoque eiusdem coenobii duplicauit. Nam, cum prius non nisi sexaginta duos mansos habuerit, eundem numerum totidem appositis, ipse ampliare curauit.

Regensdorff

CAPVT XXXI.

De operibus eius in episcopatu Eistetensi.

IN episcopatu *Eistetensi*, quae * *Halesbrune* dicitur, DVODECIMA illi congregatio est, de ordine *Cistertiensi*, sub

* Heilsbrunn.

sub patrocinio beatae Dei genitricis A MARIAE. Ipsum autem fundum ingenti pecunia comparatum, magnis sumptibus promouit in *abbatiam*.

CAPUT XXXII.

De operibus eius in episcopatu Pataviensi.

IN episcopatu *Patauiensi* ei TERTIADECIMA congregatio est, quae dicitur ** Alrispach*; et QUARTADECIMA, *Clunica*, sub patrocinio beati *Andreae* apostoli, iuxta fluuium ** Anisum*. Hanc autem a *Lupoldo* marchione datam suscepit, in cuius promotionem *uiginti mansos, et quinquaginta marcas impendit*. B

* Allerspach.

* Ens.

CAPUT XXXIII.

De operibus eius in patriarchatu Aquileiensi. C

ET in patriarchatu Aquileiensi DECIMUMQUINTUM coenobium in castro *Arnoldestein*, destructa munitione, constituit. Quadraginta uero et quinque annis hoc castrum, cum nonaginta quinque mansis, ad se pertinentibus, ab ecclesia Babebergensi abalienatum fuerat: quod ipse multo labore et impensa recuperauit; et appositis ei *sexaginta mansis*, abbatiam esse fecit. Has quindecim congregationes opera eius atque benignitas nunquam infoecunda propagauit. D

Arnoldstein.

CAPUT XXXIV.

De quinque cellulis, quas fecit in diuersis parochiis. E

QUINQUE insuper *cellulas*, quasi totidem grana seminis, seminare curauit, sciens, quod *neque qui seminat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus*. Ex eisdem igitur granis quidam iam surculi pullulant, poteruntque, Deo incrementum praestante, in arbores consurgere. Sunt autem haec. UNA, quae diciter *Aspach*, in honore *S. Matthaei* apostoli et euangelistae: ipsum autem fundum et praedium eius multo tempore Babebergensis ecclesia perdiderat. Sed ipse illud, solerti cura requisitum, *cellam* fecit monachorum: iamque in *abbatiam* conualuit, copiosa praediorum donatione, ab ipso primum, deinde ab aliis fidelibus ditata. F G

1. Cor. 3.

Aspach.

SECUNDA est in loco *Babebergensi*, in domate *S. Michaëlis* sita, sub patrocinio *S. Fidis* uirginis et martyris. Primo hanc sanctimonialium esse uoluit; sed altiori consilio, septem monachis eam instituit et, cum omnibus pertinentiis suis, *S. Michaëli* consignauit.

Cella S. Fidis seu fidei.

TERTIA est *Rotha* sub patrocinio *S. Georgii* martyris in episcopio *Herbipolensi*.

Roth.

QUARTA est *Vezzera*, in eodem episcopio in honore S. Dei genitricis MARIAE, de ordine *Nortpertinorum*. Sed alterius foecunditas alteri fecit sterilitatē. *Rotha* enim in sua permanens tenuitate, proficienti *Vezzerae*, tanquam meliori, ad seruiendum subdita est. Hoc tamen sciendum, quod episcopus *Rotham*, ab *Agnete*, palatina et eius sorore, *Adelheida*, cum sexaginta mansis ecclesiae Babebergensi donatam suscepit, circumiacentia uero eidem cellae bona emit *ducentis septuaginta quinque marcis*, cum ministerialibus scilicet et agris, syluis et pratis, pascuis et molendinis et cum omni utilitate ac iure, quo *Chuno*, dux, idem praedium noscitur habuisse. *Vezzeram* autem *Gothboldus*, comes, aedificare inchoauerat, quam episcopus ab eo sibi datam suscipiens, suis eam promouit impensis.

Vessera.

QUINTA ei cella suis in episcopio *Herbipolensi Nithardeshusen* in pago *Tullefelt*. Atque, si, quod uerum est, fateri liceat; SEXTAM illi, *Tuckelnhausen*, in eodem episcopio, annumerare debemus. Huius enim structores, dum eius promotioni minus sufficerent, scientes episcopum talium rerum studiosissimum, ut eius opitulatione locus promoueretur, ipsius hunc titulo adscripserunt atque, ut eum Bambergensi ecclesiae omni iure firmauerit, coram idoneis testibus promiserunt. Hac igitur conditione multa eidem loco impendit.

Nithardshusen.

Tuckelnhusen.

Haec de cellis et monasteriis eius dicta sibi sufficiant. Tum ego; distincte, inquam, atque succincte satis ea digessisti. Et ego, si bene numeraui, VIGINTI UNA cellarum et monasteriorum summa perficitur. Uni episcopo satis fuit, imo uero tribus aut quatuor.

CAPUT XXV.

Quid intentionis habuerit, uel quid rationis, de his operibus interrogatus, reddere solitus fuerit.

SEd quare obsecro tantam pecuniam in talia proiecit? Certum est enim, quod non sine magnis sumptibus ista constiterint. Sed, sicut ea reprehendere non audeo, ita uel laudare, nisi alicuius prudentissimi hominis de his sententiam audirem, non praesumo. Mundus enim, inquiunt, coenobiis et monasteriis plenus est. Quid igitur necesse est tanta fieri monasteria?

Sefridus. Vide alteram edit. a Canisio, l. cap. 12.

Thimo. Non in primo ista causatus es. Etiam cum eo ipso talis de his, non semel a suis familiaribus, habita est quaestio. Sed, quia hunc ualde prudentem fuis-

S. Otho a multis reprehensus, quod tot monasteria exstrueret.

fuisse non ambigis, ipsius tibi de hac re- A dico sententiam, si placet. Tum ego; non alius, inquam, sicut eius, aeque grata mihi, super eius opera, unquam poterit esse sententia. *Thimo*: Parabolam, inquit, illam euangelicam, de *Samaritano* et homine a latronibus caeso, et stabulo atque stabulario, ad suam causam inflectebat, quando familiariter ab aliquo de talibus operibus conueniebatur.

Luc. 10. *Qua ratione S. Otho multitudinem monasteriorum abs se exstructorum defenderit. 2. Cor. 5.*

Mundus, ait, *iste totus exilium est; et*, B *quandiu uiuimus in hoc seculo, peregrinamur a domino; unde stabulis egemus atque diuersoriis.* Stabula uero et diuersoria cellas dicebat atque monasteria; et ea non indigenis, sed peregrinis seculi esse opportuna. *Qui multa*, inquit, *uel nimia esse uel fieri queruntur diuersoria, non se in peregrinatione positos putant, sed in patria. Qui, si a latrunculis occupati fuerint, si spoliati, caesi atque plagati fuerint et ita semiuiui relicti, certe uel inuiti experientur*, C *quam melius est iuxta esse stabulum, quam procul. Cum enim repentinus superuenit interitus et dolor, sicut in utero habentis, ita ut euadere non sperent, quomodo illuc leuari poterunt, si procul est? Et si tales multi in locis multis, nonne melius est stabula multa esse, quam pauca? Si enim pauca fuerint, quomodo multis peregrinis, multis sufficient aegrotis?*

Praeterea, inquit, *nouissima hora est, et* D *mundus in maligno positus est: sed propter eos, qui ab illo fugere et saluari cupiunt; quia homines multiplicati sunt super terram; et coenobia multiplicare absurdum non est. Ab initio seculi, cum pauci essent homines, necessaria erat hominum propagatio; et ideo non continebant se, et nubebant omnes, et nuptum dabant: nunc autem*, in- E quit, *in fine seculorum, multiplicatis hominibus super numerum, continentiae tempus est; continere debent homines, quicunque possunt, atque uacare Deo. Continentia uero, et alia sanctitatis opera, in coenobiis melius, quam extra obseruari potest. Haec mihi*, inquit, *causa fuit, haec intentio multiplicandi coenobia.*

Et ut aliquid secundum hominem loquar, F *dum proficiunt atque succrescunt coenobia studiis et oblationibus fidelium, sicut in plerisque locis uidemus; quia, tribuente Deo, promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud, oues eorum foetosae, abundantes in egressibus suis, bones eorum crassae; ipsorumque prouidente solertia, non est ruina maceriae, neque transitus inutilis in satis et pratis eorum; possunt nonnunquam* G *honori atque utilitati esse suis episcopis. Si uero tenues sunt et pauperes, habent successores mei, apud quos opportune collocent eleemosynas suas, et occasionem inueniunt benefaciendi honestam, si meos surculos irrigando, suas arbores faciunt, sicut et ego aliorum meas feci aliquas; et facilius quidem est inchoata promouere, quam ea, quae nulla sunt, incoare. Initia enim rerum difficilia sunt. Vnde, si qui ad inchoandum talia tardi fuerint et timidi, uel meis initiis meisque fundamentis, in nomine domini superaedificare accingantur.*

Psal. 143.

Tales ille suorum operum rationes reddere non est dedignatus, hoc fine omnia concludens; *ut in omnibus honorificetur Deus et proximus adiuuetur.* Nec eum utique spes se fellit. Multa enim bona ex eius studiis in ecclesia prouenere, atque proueniunt quotidie. Quid enim, putatis, in tot cellis et coenobiis Deo seruitii et honoris: quid proximo solatii exhibetur et utilitatis? Signa illic et portenta per eum et per eius opera fiunt quotidie et, si non corporaliter, profecto, quod melius est, spiritaliter. Ibi enim caeci uident, surdi audiunt, *Matth. 11.* claudi ambulant, leprosi mundantur, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. His enim malis et incommodis circumuenti homines de saeculo peccatores, ad meliorem uitam secundum animam in coenobiis conualescunt: ibi lectiones sacrae, psalmodia et orationes, missae atque diuinarum rerum contemplationes, ieiunia et uigiliae, et pugna iugis contra spirituales nequitias; ibi carnis contritiones et cordis, eleemosynarum largitiones et multae hospitalitates. Quis neget ex magna parte meritis eius haec omnia posse adscribi, cuius labore et impensa contigit fundari? Considerans autem, quod ipsorum coenobiorum structura robustius consisteret, si eam apostolicae auctoritatis petra solidaret: nec facile posse conuelli, si uallata esset munimine *Petri*, sub eius defensione omnia constituens, a sede apostolica huiusmodi scripta suscepit.

CAPVT XXXVI.

De confirmatione monasteriorum suorum per scripta Romani pontificis Callisti.

CALLISTVS, episcopus, seruus seruorum Dei, uenerabili fratri OTTONI, Babebergensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Vide uitam edit. Can. lib. 1. cap. 14.

BOnis fratrum nostrorum studiis non solum fauere, sed ad ea etiam ipsorum debemus animos incitare. Tuis ergo, charissime et uenerabilis frater, OTTO, Babebergensis episcope, supplicationibus incitati, monasteria, quae ipse propriis sumptibus exstruxisti et, Babebergensi ecclesiae conferens, apostolicae sedis roborari minime quaesiuisti, in S. Petri eiusque Romanae ecclesiae protectionem suscepimus, contra prauorum hominum nequitiam defen-

Baron. Tom. 12. refert hanc Callisti bullam ad annum Christi, 1124.

sanda. Statuimus ergo, ut possessiones, praedia et omnia bona, quae et fraternitas tua eisdem monasteriis, diuini amoris intuitu, contulit, quaeque aliorum fidelium iusta oblatione concessa sunt, aut in futurum iuste largiterue acquiri uel offerri contigerit, firma eis et illibata, domino auctore, permaneant. Ordinationes sane abbatum uel monachorum suorum a catholicis episcopis dioecesanis accipiant. Rerum uero ipsorum monasteriorum curam et administrationem in tuo tuorumque successorum arbitrio et potestate manere censemus.

Nulli itaque hominum facultas sit eadem monasteria perturbare, aut eorum possessiones auferre, uel ablatas retinere, minuere, uel temerariis uexationibus fatigare; sed omnia integra conseruentur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura. Si qua igitur ecclesiastica secularisue persona hanc nostrae constitutionis paginam sciens contra eam temere uenire tentauerit, secundo tertioue commonita, si non satisfactione congrua emendauerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se diuino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et domini redemptoris nostri IEsu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtae ultioni subiaceat; cunctis autem eisdem monasteriis iusta seruantibus, sit pax domini nostri IESV Christi; quatenus et hic fructum bonae actionis percipiant, et apud districtum iudicem praemia aeternae pacis inueniant. Scriptum per manum Geruasii, *scriniarii regionarii et notarii sacri palatij.* Tum ego, ecce, inquam, quia de tam multis coenobiis faciendis ipsius, qui ea fecit, congruas accepi rationes, et eorundem ab apostolica sede confirmationes, et quia sedes apostolica non confirmat, nisi ea quae sine dubio recta nouit et bona, ergo fiducialiter infero, quod ante non praesumpsi, bonum esse et ualde bonum, quod tantam pecuniam in talia proiecit, multo enim foenore iam eam totam recepit. Ergo bonum est, non cito, non temere iudicare, sed meliorem sententiam exspectare. Sed uellem, sicut in rebus extrinsecis firmitatem et immutabiltatem suis coenobiis, per apostolicam auctoritatem, prouidere studuit et in religione ac rebus intrinsecis aliquam eis stabilitatem per eiusdem sedis apostolicae prouidisset auctoritatem. *Non est enim finis, non est modus mutandae religionis et consuetudine maxime in ordine Cluniacensi. Pro suo arbitratu quisque abbatum sine consensu et consilio Coabbatum, suorum magno saepe fratrum detrimento, adiicit et reiicit quod ult.* Tiemo, *uetus* inquit, *illa de ordine nostro querela est.* Sed in promptu est me tibi ostendere, quali-

Ex Ioschio p. 57.

A ter eius sagacitas huic morbo, quantum in illo fuit, obuiare studuerit. Accipe ipse, lege et perlege.

CAPVT XXXVII.

De confirmatione ordinis in monasteriis.

INNOCENTIVS, episcopus, seruus seruorum Dei, uenerabili fratri OT- B TONI, Babebergensi episcopo, eiusque successoribus canonice substituendis, salutem et apostolicam benedictionem.

Vide uitam edit. Can. lib. 1. cap. 19. Est hic Innocentius hoc nomine secundus.

Q*Voties illud a nobis petitur, quod religioni et honestati conuenire cognoscitur, animo nos decet libenti concedere et congruum impartire suffragium, ut fidelis deuotio celerem sortiatur effe-* C *ctum. Proinde, uenerabilis frater,* Otto, *episcope, petitionis tuae desideriis, ex consueta sedis apostolicae mansuetudine, clementer annuimus. In primis siquidem constituentes, ut tenor religionis, qui in ecclesiis tibi commissis est per tuam diligentiam, cooperante domino, institutus, firmiter in eis perpetuis temporibus conseruetur.*

Constituimus etiam, ut in iisdem ecclesiis nullus per Simoniacam prauitatem sta- D *tuatur; sed honestae personae, quibus utique morum et status dignitas suffragatur, inibi ordinentur. Sane in coenobiis, quae uel antiquitus in tua parochia constructa sunt, uel tu ipse deuotionis intuitu constituisti, seu aliis iustis modis ecclesiae tuae uenire poteris, uel ab aliquo deinceps fidelium, infra tuam dioecesin, diuina inspirante gratia, construentur, sacrae religionis* E *ordinem monere decernimus. Nec alicui liceat eiusdem institutionis formam ullatenus permutare, nisi forte ad melioris status praerogatiuam, praestante domino, promouere uoluerit. Nec id alicuius singulari iudicio committatur, sed omnium monasteriorum ad Babebergensem dioecesin pertinentium, aut sanioris partis consilio ac consensu fieri debere sancimus.*

Si quis autem huic nostrae constitutioni F *temere contraire tentauerit, secundo tertioue commonitus, si non factum suum digna satisfactione correxerit, a sacratissimo corpore et sanguine Dei et redemptoris nostri Iesu Christi alienus fiat, atque in extremo examine districtae subiaceat ultioni: conseruantes eisdem locis quae iusta sunt, omnipotentis Dei et beatorum apostolorum* G Petri *et* Pauli, *ac nostram gratiam consequantur.*

His ita se habentibus, nonne tibi uidetur, beatum OTTONEM satis, quantum in se fuit, prouidisse, ut in omnibus coenobiis suis ordo et tenor religionis sacrae, qui per eius diligentiam, cooperante domino, institutus est, firmiter per-

perpetuis temporibus conferuetur? A Nonne fatis apte fancitum eft ab auctoritate Romana, ut in eisdem eius coenobiis fanctae inftitutionis formam nullatenus alicui mortalium liceat permutare, nifi forte ad melioris ftatus praerogatiuam, praeftante domino, uoluerit promouere?

* Haec defunt in uita a Canif. edita.

* Hic fe tueantur nouitatum inuentores. Dicant quod dicunt, et quod certe intendunt, fcilicet ad melioris ftatus B praerogatiuam religionem noftram fe uelle promouere. Sed qualiter id, quaefo, fi neceffe eft, fieri oportet? ita nimirum, ut facrofanctae Romanae auctoritatis figillum non uioletur. *Neque haec*, inquit, *auctoritas alicuius fingulari iudicio committatur, fed omnium monafteriorum, ad Babebergenfem ecclefiam pertinentium, aut fanioris partis confilio ac confenfu fieri debere fancimus.* Iu- C fte ergo, quod iuftum eft, exfequantur. Si quid adiiciendum, fi quid reiiciendum, temporum, locorum aut perfonarum ratio poftulauerit, quod utique pro fructu et falute animarum, pro melioratione et ftatu ecclefiarum, et ordinis promotione plerunque fieri oportet, domini et patris noftri in tantum illi beatae animae OTTONIS, in tantum etiam beati *Petri* figillo deferant, ut illud D confilio atque confenfu monafteriorum omnium ad Babebergenfem ecclefiam pertinentium, uel fanioris partis, prout fancitum eft, faciant.

* Loquitur de ordine S. Benedicti.

Sed mirum, quod * noftro ordini contigerit, quod generale capitulum non admittit, cum Auguftiniani, Ciftercienfes, Nortbertini hoc polleant honore? Omnia enim faciunt cum confilio: et E ideo multa gubernantur fapientia. O utinam Babebergenfis epifcopii abbates, memores *Ottonis* fui, memores apoftolicae fanctionis et exemplo animati, de aliis ordinibus abbatum et praepofitorum, de fuis quoque actionibus incipiant communi tractare confilio, et formulam inire capituli. Profecto, fi gnauiter fe agent et fe fuosque fapientia F gubernare uolent, et in his immorari, ficut dicitur; *beatus uir qui in fapientia morabitur*; proficiendo proficient fuique profectus multos cito imitatores inuenient. Omnia magna a modicis coeperunt; ni forte de paucitate caufentur; et Ciftercienfe capitulum, quod modo maximum eft, a paucis coepit. Sed ea, quae reftant, his omiffis edicam. G

Ecclefiaft. 14.

GAPVT XXXVIII.

De reaedificatione cathedralis ecclefiae poft incendium.

Thimon. Vide uitam e.

IN diebus ipfius femper honorandae memoriae OTTONIS cathedralis ecclefiae monafterium, quod fub * antecessore fuo, Deo permittente, usque ad folos muros fuperftites, conflagratum erat incendio, multis fumptibus ab eo, ad priftini decoris nobilitatem reparatum eft. Ipfe pauimentum ftrauit; ecclefiae, quas ignis afflauerat, opere gipfeo et firmauit et ornauit. Chorum *S. Georgii* exaltauit; picturas quoque non ignobiliores prioribus effecit: et ne ultra fimiles formidare debeat euentus, totum monafterium et turres cupreis tabulis contexit. *Sphaeras* quoque et *cruces* turrium deaurauit; omnia denique aedificia clauftri per officinas fingulas renouare, et in meliorem ftatum promouere curauit. Quantum uero eidem ecclefiae bonorum et praediorum, praeter ea, quae a fundatoris liberalitate pridem habuerat, fua benignitate ipfe fuperaddiderit, latior et lautior, multo quam fuit, teftis eft menfa canonicorum.

dit. a Can. lib. 1. cap. 11.

* Ruperto.

Quid S. Otto praeftiterit in reftituenda ecclefia cathedrali Bamberg.

CAPVT XXXIX.

De ftructuris in monte S. Michaëlis et capellis, per Ottonem factis.

Ebbo.

Opera S. Ottonis in monte S. Michaëlis.

VT autem ad noftra ueniamus, idem Deo deuotꝰ pontifex Babebergenfis monafterium *S. Michaëlis* cum eiusdem ecclefiae aedificiis, nec non et bafilicam fanctae MARIAE, et capellam *B. Bartholomaei*, cum magna domo eidem adhaerente, a fundamentis ampliori ftatu reaedificauit. Capellam quoque fuper portam in honore *S. Ofwaldi* regis et martyris fecit. Sed et diuerforium et muri ambitum cum uniuerfis officinis conftruxit.

Idem uir beatus fontem in medio clauftri fieri iuffit; itemque uenam aquae uiuae de uicino monte in clauftrum plumbeis fiftulis copiofo fumptu duci fecit. Pleraque eidem loco ornamenta contulit; inter quae duas argenteas fcutellas ad fufcipiendas oblationes: auriphygium quoque et cafulam preciofam; crucem quoque auro gemmisque nobiliter fabricatam, recondito in ea falutari ligno fanctorumque reliquiis, ipfe facrauit, crucemque Saluatoris appellari ftatuit et banni fui interpofitione, ne ab ipfo monafterio, pro aliqua unquam neceffitate auferretur, indicens, beato *Michaëli* archangelo eam deuotiffime obtulit.

Crux Saluatoris.

Hunc locum ille Deo plenus fideliffimo femper amore dilexit; hunc reftaurauit; hunc ditauit; huius gloriam quaefiuit; huic bona tribuit; hunc fublimauit; hunc coluit; huius profectum femper amauit; et in ipfo, coram altari eius-

Amor S. Ottonis in montem D. Michaëlis.

eiusdem archangeli, cuius specialis minister erat, se sepeliri decreuit.

Liberalitas eius in monasterium S. Michaelis.

Eidem monasterio quoque in usum fratrum dedit octo praedia quingentis argenti libris comparata: quae hic ob notitiam eorum sigillatim annotare, friuolum duximus. Praeterea ecclesiam, iuxta *Albuch*, haereditario sibi iure propriam, eidem monasterio, cum duabus ecclesiis aliis donauit, ob memoriam uidelicet sui parentumque suorum, inibi corpore quiescentium.

Capella S. AEgidii.

Adhuc autem dilectissimum sibi locum amplificare desiderans, sub monte *S. Michaëlis* capellam *S. AEgidii* cum hospitali domo pauperum et peregrinorum receptioribus aptam construxit. Totus enim misericordiae uisceribus affluebat; totus elemosynae et compassionis affectu sic ardebat; ut iure cum *B. Iob* dicere posset; *Ab initio creuit mecum miseratio et de uentre matris meae egressa est mecum. Flebam super eum, qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi.* (*Iob. 31.* *Ibid. 30.*) Nouerat quippe, et assidue recolebat illam *B. Gregorii* sententiam: *qui compassionem non habet, uacuum episcopi nomen tenet.* (*S. Greg.*) Virtus namque sanctae charitatis omnibus quidem fidelibus, sed maxime Christi congruit sacerdotibus, qui et specialius ad hanc exsequendam in ipso sacratissimo suae ordinationis mysterio commonentur. Cum enim sacerdos consecratur oleo, per quod charitas intelligitur, manus eius liniuntur, oleumque manibus eius infunditur, ut per hoc uberiora misericordiae et pietatis opera sibi facienda nouerit. Sed et cum ueste sacrata ornatur et amicitur, ei consecrator dicit; accipe uestem sacerdotalem, per quam charitas intelligitur; ut ea se totum quasi tunica talari circundatum et splendidissime ornatum esse debere meminerit. Qua pius OTTO singulari decore uestitus, usquequaque eam propagare et felicissimis declarare satagebat operibus. Multa quoque ornamenta eidem loco contulit, quia nunc fidelissimo amore tanquam locum requietionis suae semper amauit, ipsumque uenerandi corporis sui gleba dotauit. Multa hic studio breuitatis praetereo, quae huic et aliis coenobiis et ecclesiis suis ab ipso collata sunt, in palliis, stolis et casulis, in ampullis aureis et argenteis, in crucibus, in capsis murreis, in calicibus aureis et argenteis, in thuribulis et acerris, in candelabris et uariis ecclesiarum utensilibus, in cortinis, aulaeis et tapetibus, in *libris utriusque testamenti et uariis codicibus*, quorum omnium tam ingens copia est, ut numerus aestimationem uideatur excedere, mirumque est ab uno episcopo tot locis tanta potuisse conferri. (*Ex Iaschio p. 64.*) Sed haec omnia de fonte rei familiaris hauriens, Deo subministrante, habundantiam ipsam non exhausit, quia sic ut fateri consueuit, *quanto magis in opera Dei erogabat, tanto magis, quod erogaret, habebat.* Nam licet totus in domino fuerit et omnia sua in coelestes thesauros permittere festinaret; ipse tamen, utpote prudens et potens, Deo quae Dei erant reddidit, et mundo, quod suum erat, non negauit.

CAPVT XL.

Cap. XXXII. ap. Gretser.

Quam honorifice sanctus Otto mundo ac regibus mundi reddiderit ea, quae illorum sunt.

Regibus quippe seculi super omnes regni pontifices honorifice ac fideliter domi forisque seruiuit. Principum quoque sibi familiaritates et amicitias intimas conciliauit, ministerialibus et feudatis ecclesiae suae propria iura et honorem intemeratum conseruauit. Familiam denique et omnia sibi adhaerentia firmissimo pietatis praesidio et maternae affectionis ala confouendo protexit.

Thimon. Vide uitam edit. a Can. cap. 15. fol. 356. cum menda hunc emendare licebit.

CAPVT XLI.

Quod stipendia episcopalis mensae nunquam in aliquo minuerit.

Stipendia episcopalis mensae nullius unquam necessitas occasione minorauit, sed si quid de patrimoniali fundo ecclesiae matricis, propter adiacentiam et opportunitatem, coenobiis contulit; emptitiis et aduentitiis praediis recompensare cum augmento curauit ei: quia de iniusto non posse fieri dicebat eleemosynam. Iniustum autem, imo iniuriam maximam esse affirmabat, aliqua largitione aut feudatione, tabulam minuere successorum. Ad hanc ergo excludendam suspicionem, ne cuiquam succedentium sibi episcoporum fas sit, dispositioni eius, quaecunque superordinare, uel ab ipso bene ordinata rescindere, sedes apostolica, eius postulatione, super his omnibus huiusmodi ei confirmationis priuilegium porrexit.

Thimon. Reditus mensae episcopalis diligenter conseruat S. Otho.

CAPVT XLII.

Priuilegium Callisti papae, sancientis, nulli mortalium licere religiosa opera eius, uel instituta cassare.

CALLISTVS episcopus, seruus seruorum Dei, uenerabili fratri, OTTONI,

NI, Babebergensi episcopo, salutem A et apostolicam benedictionem.

Refert hoc diploma Baronius ad annum Christi 1124. Et liquet ex indictione subiuncta. Vide uitam edit. a Can. lib. 1. cap. 16.

Sanctorum patrum praeceptis et canonicis sanctionibus demonstratur, quod praedia et possessiones ecclesiarum, quae uota fidelium, pretia peccatorum et pauperum patrimonia non immerito nuncupantur, uendi uel alienari non debeant. Quae enim diuinae maiestatis obsequio et caelestium secretorum usui sunt B *dicata, non decet in alienum ius redigi, uel in alterius seruitii formam transmutare. Nempe, ut beati* Symmachi *uerbis loquamur; Possessiones, quas unusquisque ecclesiae proprio dedit aut reliquit arbitrio, alienari quibuslibet titulis aut distractionibus, uel sub quocunque argumento, non patimur.*

Alienari non debent, quae semel Deo dicata sunt.

*Ea propter, nos tuis iustis postulationibus annuentes, * mansos, qui episcopalis* C *mensae tuae seruitio dediti sunt, in eodem statu, in quo bene a te dispositi cognoscuntur, futuris temporibus permanere, praesenti scripti nostri confirmatione sancimus, statuentes, ut nulli successorum tuorum, uel alicui hominum liceat eos uendere, siue in laicorum beneficium trahere, aut in usus alios commutare:. sed, sicut a te dispositum est, de unoquoque praedictorum mansorum denarius unus, annis singulis, Babe-* D *bergensi ecclesiae, pro anima imperatoris* Henrici, *fundatoris eius, ad concinnanda luminaria conferatur.*

* Mansus, *seu* Mansum; *est fundus, uel praedium.* Mansuarii, *uillici mansos incolentes: Idem* Manentes *appellantur; quod in* Mansis *maneant.*

Abbatias uero et regulares canonicas, per industriam tuam in religionis ordine stabilitas et alia a te recte constituta, nulli hominum facultas sit in posterum immutare. Si quis autem contra hanc nostram confirmationem uenire temerario ausu E *praesumpserit, excommunicationis uinculo subiacebit.* Data Laterani, Idib. Aprilis, indictione secunda.

CAPVT XLIII.

Quomodo auxerit rem familiarem episcopii in temporalibus.

Thimon. Vide uitam edit. a Can. lib. 1. cap. 37.

REm quoque familiarem episcopii, sicut praediis et possessionibus, ita etiam aedificiis et castrorum munitionibus adiuuit, atque sublimauit. Nam per diuersa loca, et *curtes* episcopii quatuordecim basilicas et quatur coenacula elegantis fabricae construxit. Praeterea sex castella, quae pridem non habuit, dominio episcopatus G adiecit; unum uidelicet, *Albuinestein;* secundum, *Luipoldestein:* tertium, *Geutenreut;* quartum, *Hempfenuelt:* quintum, *Ebersperg:* sextum, *Eckenuelt.* Castrum uero *Albuinestein,* quod etiam dicitur *Bodenstein*, fere in meditullio situm episcopatus, octingentis argenti libris, nec non decem et septem auri talentis comparauit, prouidens in hoc et sibi et posteris non modicum pacis subsidium, quia bonis ecclesiae in circuitu positis, defensio est et terror inimicis.

Castella episcopatui Bambergensi per S. Ottonem adiecta.

Multa quidem commemorare possem, quae illius studio, et labore in rebus temporalibus episcopatui accesserunt; sed parcius haec laudanda puto; quia paene omne genus hominum acquirendi studiosum est, et sua cumulandi: neque, ut id faciant, egent exemplo, sed, ne male id faciant. Hic ergo non in eo quidem magnopere laudandus, quod rem familiarem quaerere et augere solicitus fuit; sed hoc in eo non temere laudatur, quod his rebus, * a quibus abesset turpitudo et auaritiae suspicio, diligentia uidelicet et frugali parsimonia, quae sane hinc aduerti potest.

Quomodo laudandus S. Otto ob rei familiaris curam.

* *subintellige:* rem familiarem augere studuit.

CAPVT XLIV.

Quanta diligentia et parsimonia res ecclesiae seruauerit.

TEmpore quodam in domo episcopali domesticae habens rei nomen forte nuper emptum uestiebatur, uidens et probans, si apte sederet corpori. Et ecce *Brusso*, quondam Argentinensis episcopus, eloquio et moribus apprime festiuus adueniens; *Bene est*, inquit, *bene est: senior noster bonum habet pellicium.* Erat autem ad oras capitii et manicarum modice uulpinis abumbratum: nam caetera pars cute leporina constabat. Et episcopus; *Sic est*, inquit, *sed miserum me, care enim uenit; bis binis unciis constat.* Videsne, qui tam benignus in alios extitit, quam parcus in semetipsum fuit? * Non in ueste, non in cibis rebus episcopii unquam indulgentius uti uoluit: nec uoluptati, sed necessitati suae tantum prouidebat. * Quin etiam aiunt, F illum, humilitatis causa, ocreas uel subtalares dissutos, plerunque ad sartorem misisse. Murmurantibus autem de hoc aliquibus: *finite*, inquit, *fratres, finite; res episcopii eleemosynae sunt fidelium, uanis usibus eas profligare non debemus.*

Etiam haec ex Timone se desumpsisse, Andreas testatur; Sed non comparent in editione Canis. Et uidetur initium huius narrationis corruptum; nec nisi ope manuscripti Codicis sanabile.

* *Haec sunt ex Timone, uide uitam edit. a Canis. cap. 18*

CAPVT XLV.

De ipsius parsimonia et frugalitate.

HAEc in uestitu ei frugalitas fuit; at in uictu quomodo se restrinxerit, uix ulli credibile uidebitur. Nam dixisse hunc pro certo accepimus: *Nunquam se ad satietatem panem in episcopatu comedisse.* Semper enim

Timon.

Lib. 1. cap. 18. uitae ed. a Can. Frugalitas S.

Ottonis in uictu.

enim sobrius ac pene ieiunus de coena uel prandio surrexit: apposita omnia infirmis pauperibus ac mendicis impertiens. Quodam ieiunii tempore multa piscium penuria fuit. Sed quidam procurator eius lucium paruae quantitatis, emptum duobus solidis, prandenti attulit bene paratum, modeste obsecrans, ut se uberius reficeret uel cibo, qui tam magno constabat. Cui episcopus, *quanto*, inquit? Procurator, *duobus*, ait, *solidis*. Et episcopus: absit, ut *miser Otto solus hodie tot denarios absumat;* leuansque discum: *defer*, ait, *hunc preciosum cibum Christo meo, qui mihi me ipso pretiosior esse debet. Defer*, inquit, *ei, sicubi aegrotus in lecto iacet, uel paralyticus. Nam ego robustus hoc me pane reficiam. Sic ille in opulentia sua deliciis affluebat.*

Memorabile exemplum frugalitatis et charitatis in proximum.

CAPVT XLVI.

De consuetudine corporalis disciplinae.

Vita a Canis. ed. loc. cit. Norunt hoc praedicantes Lutherani, maxime superintendentes. Apoc. 3.

PRaeterea in consuetudine habuit a manibus sacerdotum in conclaui corporales accipere disciplinas, sane adeo acres, ut cruor aliquando latera eius tingeret. Ipse quoque pater caelestis, qui ait: *Ego quos amo, arguo et castigo*, suo interdum uerbere ad eruditionem eum tangebat.

CAPVT XLVII.

De flagello infirmitatis eius, et quid inde boni promeruerit.

Vita ed. Canis. lib. 1. c. 19.

REferam unum de flagellis eius, causamque siue ordinem monstrabo, quidue inde boni prouenerit, dum forte in uico, qui dicitur Buchebach, diuinarum rerum studiosus * *chartulam patrociniorum* legisset, et in ara ecclesiae multas et permaximas sanctorum reliquias reconditas agnosceret; ad nobiliora loca eas transferre cogitabat, uti ampliore honore diuinae seruitutis a religiosis colerentur. Itaque assumptis clericis, ieiunio et oratione praemissa, pia, ut dictum est, intentione. sigillum altaris solui praecepit. Sed haesitantibus cunctis et trepidantibus, ipse ferramentum accipiens: *absit*, inquit, *ut tantum decus, sub tam uili schemate remaneat:* cumque bis aut ter sigillum malleo percuteret, sanguis de cistula plumbi cucurrit, ac si de corpore animalis flueret.

** Indicem Reliquiarum.*

Sed quid? turbatur episcopus; ferramentum proiicit; stupent omnes; opus coeptum omittitur: ad orationem tam ipse, quam omnes qui aderant, se prosternunt; commissi ueniam postulantes. Sed pater omnipotens sapiens ac benignus, qui ad disciplinam filium erudire parabat, graui statim languore tetigit OTTONEM suum, adeo, ut uitae terminum putaret.

S. Otto in morbum incidit.

Igitur inualescente morbo, cum euadere non speraret, eum, quem maxime fidum et familiarem habuit abbatem *S. Michaëlis*, *Vulframum* uocauit, ut siue ad uitam, siue ad mortem res uergeret, fide et obsequio fidelis amici uteretur; qui dum eius lectulo assisteret, eiusque dolores modis, quibus poterat, leuare curaret, OTTO beatus, monasticae religionis praecipuus amator, habitum monachi ardentissime flagitabat; a multis annis se, dicens, in proposito habuisse, depositis pontificalibus, in paupertate spiritus et contritione cordis Deo seruire, sub magistri obedientia. Verum abbas gnarus et prudens et magni consilii, obedientiam quidem aegrotantis suscepit, desiderium laudans et petitionem. Porro de habitu distulit ingeniose. Hinc post aliquot dies melioratur aegrotus, uoti memor, habitum quaerit religionis, disponit de rebus suis, ad monasterium se portari mandat.

Aduocat Wolframum abbatem.

S. Otto habitum Monasticum induere cupit.

Abbas igitur laetus de feruore uoti ui sui, adhibitis compluribus honestis uiris, de hoc uerbo cum eis communicat. At hi quidem perspectis omnibus, inutile factum dicunt, personam talem, ecclesiae et pauperibus Christi tam necessariam ad silentium monasterii transire. Itaque cum reuerentia episcopum interrogat; *si promissam sibi obedientiam implere uellet*. Ille uero, *in eius*, inquit, *nomine, qui pro nobis Deo patri usque ad mortem obediuit, tibi obedire paratus sum*. Cui ille; *et ego*, inquit, *in nomine ipsius tibi iubeo, pater sanctissime, sub onere accepti regiminis, usque ad diem uocationis tuae, permanere, ad honorem et utilitatem ecclesiae, ad consolationem egenorum et pauperum Christi, in subleuationem uiduarum et orphanorum facere sicut facis, ad consummandum coepta tua in operibus bonis; et, ut breuius dicam, facere quod facis, operari quod operaris, pro aeterna uita et centuplo. Quis enim monachorum tantae perfectionis est, ut eius merita uel paupertatem tuis diuitiis adaequemus?*

Wolframus S. Ottonem salutE deludit.

Igitur post haec tempora episcopus Babebergensis totus in eleemosynas, totus in hospitalitates pauperum et peregrinorum uersus est. Quidquid frumentorum uictualium, quidquid auri uel argenti usquam uel unquam reperiri potuit, per egentium manus in thesauros caeli transmissum est.

Studium eleemosynae et hospitalitatis.

CAPVT

CAPVT XLVIII.

De fame et sterilitate annorum, et in his de ipsius operibus.

Thimon. Vita edit. Canis. lib. 1. c. 20.

EO tempore orientalis Francia sterilitate annorum magna panis inopia laborabat. Ipsi namque opulentiores famis etiam extrema necessitate squalebant: inopes et mendici passim per plateas et agros mortui iacebant; ita ut prae multitudine in coemeteriis humari non possent. Sed uir Dei misericordiae plenus, memor *Tobiae*, modo per se, modo per alios sepeliendi officium compleuit. Vbi autem cadauerum multitudo sepulturam ordinatam fieri non sinebat, ingentes fossas praeparauit et centenos ac millenos simul quandoque terrae mandabat, pretio conducens homines, qui talibus officiis iugiter inseruirent. Ipse autem per se omnia lustrabat, uicos, plateas ac domos pupillorum. Vespere, mane et meridie, nec non etiam nocturno tempore, uisitando aegrotos, reficiendo famelicos omnique ingenio bene operandi uias inquirebat.

Pauperum strages ex fame.
Cura sepeliendi mortuos.

CAPVT XLIX.

De muliere mortua, quam ad coemeterium ipse humeris suis portauit.

ACcidit ergo die quadam, aestu meridiano, quando intus in umbraculis et refrigidariis suis soporantur homines; episcopus, accito cubiculario, more suo, ad hospitale pauperum pergebat. Dum autem iret, foetor inhumati corporis, non procul a uia, desub urticis, nares eius tetigit. Substitit ergo et cubiculario suo digito suo locum demonstrans, *sentio*, ait, *tanquam illic corpus humatum iaceat*. Pergente puero, sequitur episcopus; diligenter quaerunt, ac tandem inter herbas et siluam stantis urticae proiectum ad sepem, cadauer inueniunt mulieris, lacero uultu, et ab auibus comesto. Episcopus conspecta miseria, ferit pectus, sortem deflet humanam, flagellum diuini confitetur iudicii. Postremo seipsum culpabilem, se reum addicit, qui ea die, qua haec fame periisset, multis panibus abundaret.

Reperit S. Otho cadauer mulieris.

Dehinc, dicta breuiter oratione pro anima iacentis, manum mittit ad corpus: cubicularium hortatur leuare secum. At ille; *noli*, ait, *domine*, *noli sacras manus tuas inquinare. Curram et uocabo alios, ac sepeliemus eam.* Cui episcopus; *absit*, inquit, *ut sororem meam, filiam Adae, imo filiam ecclesiae, tangere*

Corpus exanime in humeros sublatum ipse

A *despiciam. Portabo mortuam, quam uiuam pauisse debueram. Sed tu, rogo, iuua me, certus, quod a Deo et a me quoque mercedem accipias.* Ille autem, etsi horrore pariter et foetore propelli potuisset, tamen dum luctantem et laborantem, ipsique oneri humerum iam aptantem uidit, uicit semetipsum et, clausis naribus auersoque uultu, dorsum inuisae subiecit sarcinae et, cum episcopo com- B municato labore, ad coemeterium cadauer foetidum deportauit, cantante ac flente sacerdote; *heu mihi domine, quia peccaui nimis in uita mea, quid faciam miser? ubi fugiam, nisi ad te Deus meus: miserere mei, dum ueneris in nouissimo die.*

S. Otho ad sepulturam defert.

CAPVT L.

De propensioribus eius postea eleemosynis.

C VIdens ergo, quia tempus eum monet: omnes apothecas suas aperuit; panes praeparat, alit egentes; et ecce, quasi ad uniuersales nundinas de tota prouincia famelicorum turbae concurrunt; de monasteriis uirorum ac feminarum praepositi ac dispensatores, omnesque, quos annorum egestas premebat, ad promptuaria episcopi currunt, sperata subsidia, sine mo- D ra inuenientes. Cumque messis appropinquaret et maturae iam segetes ubique locorum falcem postularent, multa millia falcium pauperibus, quos toto anno aluerat, praeparata distribui fecit: atque refectis omnibus, in festiuitate *B. Iacobi*; *ecce*, inquit pater optimus, *filioli mei, terra coram uobis est; finita est dierum malitia;* et accipiens singulas fal- E ces, singulos addidit denarios, unicuique denarium et falcem, instrumentum operis et uiaticum: sicque ualefecit eis, in bonitate et gaudio eos dimittens. Is modus, id officium ei fuit, omnibus annis inopiae ac sterilitatis.

Thimon. Liberalitas eius tempore famis.

CAPVT LI.

F

De cooperimento ualde precioso quod super leprosum poni iussit.

DVx Poloniae, *Bolezlaus*, omnesque terrae illius meliores, summa ei amicitia iuncti erant, frequenter ei salutatorias mittebant, donariis suis eum magnifice uisitabant, meritis ac pre- G cibus se apud Deum iuuari posse plurimum confidentes. Alii quoque principes ac diuites de omnibus terris, audientes famam operum eius, audientes eleemosynas et largitates eius circa egentes; multa ei et saepe numero ingentia dona mittebant, socios se fieri et com-

Thimon. Haec in Canisiana edit. extant lib. 3. c. 30.

comparticipes studiorum eius deuote postulantes.

Quadam uice tegumentum nocturnale mirabilis precii de serico, auro et megalina pelle confectum, inter alia dona ei allatum est; ipseque doni specialis amicitiae signum hoc esse nuntians, obnixe rogabat, ut in recordationem sui eius usum dignaretur, neue de profligatione rei causaretur, deuote promittit, hoc detrito uel parumper absumpto, aliud se transmissurum. At praesul, accepta ueste, plicat eam ac replicat et, diligenter undique perspectam, uestiario suo commendat. Deinde portitoribus et legatis, sub persona mittentis, reuerenter inclinat gratiasque agit, dicens; *siquidem munus hoc magnae dilectionis testimonium est; et ego in memoriam datoris in perpetuum illud seruare curabo, ita sane, ut nec fures mihi furentur, nec tinea demoliatur, uel aerugo.* Habebat autem cognitos et ex nominibus propriis notatos omnes paralyticos, languidos, cancerosos, seu leprosos de ciuitate sua, modum, tempus et quantitatis languoris eorum per se inuestigans, congruaque subsidia omnibus prouidebat et curabat.

Matth. 6.
S. Otho miserorum suae ciuitatis catalogum habebat.

Vocato ergo uestiario; *tolle*, ait, *praeclarum illud et carum mihi tegumentum, ac pone super illum paralyticum*, *nomine* unum designans, *quem sciebat longis doloribus affectum, ulceribus scatentem et uermibus, cuius foetorem uicinia tota perhorrebat.* Abit ille, ac mandatum implet et delicatissima ueste miserrimum illum cooperit; mirantibus ac stupentibus omnibus, qui hoc uidere potuerunt.

S. Otho paralytico pretiosum stragulum mittit.

Sefridus. Ego huius rei testis sum; sed confiteor peccatum meum. Illis diebus sic affectus eram, ut hoc idem factum deliramento compararem. Sed non solus ego de hoc murmurabam: erant complures me maiores ac nobiliores talia dona de manibus illius accipere consueti; qui spe huius delusi, uix ab iniuria linguas tenuere, aientes, *non opus esse megalinis tegi pellibus leprosos et paralyticos, quibus utique ouium aut leporum uestimenta sufficere potuissent.* Sed nunc scio, prudentiam tanti uiri duplici hoc ratione fecisse; scilicet ut exemplum misericordiae in pauperes memoria dignum posteris ostenderet; et in praesentiarum curatores aegroti de pretio uestis solatia perciperent.

Multi hoc factum S. Othonis aegre tulerunt.

Tiemo. Recte interpretatus es rem. Sed nouimus aliquos episcoporum, si hanc uestem corpori proprio subtraherent, sanguini fortasse non negarent, qui terrenae sapientiae dediti, tales sumptus *fatuitatem* uocant, qui cor trahentes in terra, lingua caelum pulsant, qui terrenum habentes fundamentum, rem suam humanis praesidiis tutandam putant, moles turrium, et inertem massam murorum multis sumptibus coaceruantes, spiritualia munimenta floccipendunt. Verum Ottoni beatissimo non ea mens erat, omnem fiduciam suam in diuinitatis ope collocabat; castra quidem et urbes ad terrenos usus quandoque * patrabat; sed longe maior ecclesiarum uel monasteriorum ei cura fuit. Quae res etsi probatione non egeat, eo quod manifesta sit; tamen, quia in mentem uenit, rem paruam dico, unde cordis eius directio altius intelligi possit.

* *parabat.*

CAPVT LII.

De fabro et eius terribilibus sagittis.

Faber quidam peritissimus, de arte sua episcopo innotescere cupiens, telorum ac diuersi generis sagittarum, ad opus bellicum mirabiliter praeparatarum, sportam plenam apportauit, ut in urbibus et propugnaculis episcopi futuris necessitatibus seruari debuissent. Episcopus uero gratias quidem egit homini, pro munere dignam mercedem illico rependens; sed manu propria unam leuans, quae triplici acie, ac longo acumine, uisu etiam, terribilis erit. *Quare*, inquit, *istam tam longam, tam subtilem, tam acutam fecisti?* Faber, *tales*, inquit, *facimus ad penetrandas loricas et clypeos. Impulsu enim ballistae, tales sagittae nec thorace tueri sinunt hominem.* Episcopus, *ego*, inquit, *agam, ut mortales se de his non mortificent*, iubetque leuari omnes simul, sicut erant in cophino, portitoribus dicens: *ferte eas abbati Hermanno, rogantes diligenter, ut eas, mei causa, in opus Dei expendat, ne mortibus hominum coaptentur.* Habebat autem opus in manibus, tectum uidelicet consummati monasterii nostri.

Thiem. Edit. Canis. lib. 3. cap. [illegible]
Iucunda historia, de sagittis S. Othoni oblatis.

Acceptis ergo sagittis, pabula retro haesimenta omnibus conuolui iussit, ac de nobilissimis sagittis, clauos tegularum fabricans, tecto ecclesiae illos coaptauit. Quae res quidem, tametsi magna non est, magnae tamen bonitatis indicio ualet; sicut enim ex abundantia cordis sermo; ita etiam ex eadem actio dirigitur. Exterior enim homo celare non potest, qua dispositione interior ambitus sit. Flagrant enim ad proximos per exteriorem studia hominis interioris. Verum ego cuncta sigillatim, quae ipsius sunt, perstringere non potero: unum tamen adhuc memorabo, quo eius diligentia et ingenium, quod habuit ad bene agendum, magis clarescat.

CAPVT

CAPVT LIII.

De furto equorum et negotio institoris.

Timon. Edit. Canis. lib. 3. cap. 41.

QVidam oeconomorum eius, *Rudolphus*, uir bonus ac prudens, ad eum propter causas domesticas ueniebat. Cumque pro explicandis rebus aliquandiu apud eum moraretur, episcopus, more suo egressus, uisitare xenodochium, stabulum transiuit oeconomi, uidensque duos equos fortes, eleganti corpore, a comitantibus, *cuius namque sunt hi;* inquirit. Dicunt ei, hos esse procuratoris sui. *Bene*, inquit; *magni sunt et fortes. Certe portare habent pretia et redemptiones captiuorum in terram Pomeranorum.* Audierat enim, quosdam de baptizatis suis in ciuitate barbararum gentium fuisse captiuatos. Sublatis ergo equis, oeconomus, re cognita, ad episcopum uenit: de uia sua et negotiis suis insinuat, equitaturas repetit, quas si habere non possit, ad omnia se impeditum dicit. Cui episcopus; *non irascaris, obsecro; lucrum quoddam et negotiationem cogitaui. Esto socius. Agamus pariter, ut de fructu et lucro actionis pariter gaudeamus.*

Quos in usum equos procuratoris sui S. Otho destinarit.

Pia negotiatio S. Othonis in Pomeraniam.

Decem equos pannis oneratos in Pomeraniam missurus, opera tua indigeo. Omnem igitur annonam, quae ad usus nostros in partibus Saxoniae reposita seruatur, inargentabis: insuper omnes pecunias de redditibus earundem partium, ad nos pertinentium, quas colligere poteris, cuncta simul ad nundinas *Halle* portabis. Nosti enim nobiles puros et preciosos pannos in terra Pomeranorum caros frugi mercatu haud inueniri. Igitur quidquid ex priuata pecunia *fustani* et purpurae, *brussati*, *Fritsali* quoque, seu alterius cuiuslibet optimi generis uel coloris pannorum coëmere poteris, in sarcinas concludes, aliasque species gloriosas et res pulchras emens, omnia his iumentis in Pomeraniam diriges, partim dona maioribus, reliqua uero, cauta uenditione habita, precium captiuis, quos in barbaras nationes abductos constiterit. Si autem, ut dictum est, ita exequi potuerimus, nec tu nec ego fructu inanes ac sine mercede in futura uita remanebimus. Hac etenim occasione equitaturas tuas abstuli.

Nundinae Hallenses.

Abiit homo; et quia fidelis ac strenuus erat, omnia, sicut episcopus ordinauerat, haud segniter impleuit. Muneratur honestiores, institor *Ottonis*; laudatur forum eius, ac distractio populo rudi admirationi fuit et exemplo, cunctique certatim rapientes res duplo emebant, tum pro dilectione pontificis, tum etiam, quia precium sciebant esse redemptionis.

CAPVT LIV.

De rege Vngarico, et auro quod misit.

Timon.

HIs omnibus ad uotum episcopi explicitis, eundem oeconomum mittit ad regem *Hunorum*, illum beatae semper memoriae *Belam*, qui a patruo suo *Colomanno* rege, cum patre suo *Almo* duce, in diebus adolescentiae, luminibus priuatus, postea in regnum sublimatus est, oculisque fidei ac sapientia mentis praeditus, rempublicam Vngarorum per annos plures gnauiter administrauit. Certus itaque de strenuitate ac prudentia Rudolphi episcopus, cuius memoria in benedictione sit, qui ad omnia studia misericordiae sedulus ei minister erat, ad regem praedictum *Belam*, magnum *eleemosynatorem* cum literis ac donariis eum direxit, parare amicitias et notitiam societatemque ac parilitatem studiorum in operibus misericordiae, accendere hominem sanctum ad desiderium futurae exspectationis, ad gaudium aeternae uitae atque beatitudinis.

Edit. Canis. lib. 3. cap. 42.

De Bela lege Bonfinium Decadis II. lib. 6.

Legatio S. Othonis ad Belam Hungariae regem.

Bela ergo, accepto nuntio, auditisque literis episcopi, spirituali gratia ac diuina consolatione plenus, laetificatus est ualde in festiuitate Paschali, quae apud Vngaros etiam, propter ipsius terrae maximam ubertatem, multa epularum largitate splendide ac delicate celebrari solet, magnifice habuit nuncios Ottonis; uitam eius, conuersationem, statum et opera crebro interrogans; miraturque omnia, quae de illo audiuit, magnae felicitati adscribens, quod talis uiri notitiam per nuntios, dona et literas accipere meruisset. Consummatis ergo diebus, cum tempus esset dimittendi legatos, multa deuotione sacris orationibus beati uiri rex sese Deo commendans, dona multiplicat, uasa aurea et argentea, et uestes preciosas mittit: insuper uiginti libras excocti auri, specialiter obsecrans, ut has in aliquos diuinos usus in recordationem sui expendere dignaretur.

Quomodo Bela nuncios Othonis acceperit.

Rex commendat se precibus S. Othonis.

Eidem ingentia munera mittit.

Episcopus ergo, acceptis donis et auro, nihil moratus beato Michaëli hoc obtulit; crucis decus, in nomine *Saluatoris* de hoc fieri mandans, additque de suo auri quantitatem et gemmas; et clusorem conducens; insigne trecentas argenti marcas ualiturum, ad honorem Dei et utilitatem ecclesiae, fabricatus est.

S. Otho dona accepta S. Michaeli offert.

CAPVT LV.

De filia regis Vngarici.

Thimon. Edit. Canis. lib. 3. cap. 43.

SEd quia beati Belae, Vngarici regis, mentio incidit, pauca de filia eius *Sophia*, quae in proposito uirginitatis

tis, sub sacro uelamine, inter sanctas uirgines Admontensis monasterii laudabiliter degit, ad aedificationem narrare incipiam.

Admontense monasterium in Stiria, fundatum a S Gebhardo archiepiscopo Salisburg. anno 1075. Hund. in metropoli. Vide etiam uitam S. Gebhardi Tom 2. et 6. antiq. Lect.

Haec etenim ante annos nubiles petita est in matrimonium Henrico puero, Teutonicorum regis *Conradi filio primogenito. Bela ergo cum saepe rogatus tandem acquieuisset, hanc illi dare, et nuncii pro ea uenissent archiepiscopi et episcopi, aliique primates de regno Alemaniae, ut iuxta imperialem magnificentiam clare ad nuptias duceretur, hoc ordine, hac oratione, ad sponsalia eam direxerit: *domine Deus caeli et terrae, tu omnia uides, ego autem nihil uideo. Tua etenim ordinatione, sicut uoluisti domine, caecus factus sum; sed tu uides omnia, uides abdita cordium, praesentia, praeterita et futura indifferenter.* Et manus ponens super caput filiae, haec inquit: *Domine, unica filia mihi est, hac me sola feminea prole in tua miseratione beasti. Hanc hodie, te teste, te inuocato in auxilium nostrum, ad nuptias mitto: hanc hodie te comitante, praesentibus nunciis committo, tali fixa inter me, et te, domine Deus, condicione, ut nunquam eam deseras. Et, si forte is, qui eam petit filio suo, dominus imperator Conradus, unquam mali quidquam aduersus eam cogitauerit, tua in petitione tibi hanc commissam habeas.*

** Qui post Lotharium II. anno 1139. regnum iniit.*

Oratio Belae regis ad Deum pro filia sua.

Ad legatos autem: *En*, inquit, *coram uobis est: tollite filiam meam: ducite hanc imperatori uestro. Et quia mea uita ipsa mihi charior est, omne, quod charum uel preciosum habeo, cum ea transmitto.* Iussitque apportari omnia regalia sua, capellam suam totam cum * patrociniis sanctorum, cum uniuersis paraturis, et utensilibus aureis et argenteis, cum tentoriis et papilionibus, cum iumentis optimis ad subuectionem rerum; insuper aurum et argentum absque ulla aestimatione dona genero suo et filiae. Et apprehendens scrinium ubi erat *patrocinium S. Blasiii, statuit super hoc filiolam; dehinc ad legatos; *En*, inquit, filiam meam cum patrono suo in haec uerba, ut locutus sum, in nomine domini uobis praesento.

Oratio Belae regis ad legatos.

** Reliquiis.*

Apparatus ad iter.

** Quia Admontense monasterium constructum erat in honorem Deiparae et S. Blasii.*

Igitur abeuntibus nuntiis, exita iam Vngaria, cum ad Taurum montem Carinthiae propinquassent; imperator *Conradus*, obuiam eis mittens, ad sacras uirgines Admuntensis monasterii, * dominam cum duabus puellis suis interim collocari fecit, donec opportuno tempore solenni habita curia, conuenienti honestate ad nuptialia sacramenta uocaretur. Dona uero et omnes diuitias, quae allatae cum ea fuerant, sibi apportari fecit.

** Sophiam, sponsam.*

Itaque diuersis negotiis occurrentibus, quae regum etiam animos a proposito retardant, rem explicare impeditus est. Puer etiam infirmitate praeuentus, domina in monasterio permanente, hominem exuit. Bela quoque requieuit in domino, et filius eius *Giso ei successit in regno: qui uidens frustratas esse nuptias sororis suae, nuncios misit, ut reducerent eam. Sed illa noluit redire. Secundo et tertio misit. Sed illa uenire noluit. Ad extremum reputans apud se, ui fortasse teneri a rectoribus monasterii sororem suam, indignari aduersus locum, et nisi quantocyus ei redderetur, excidium uastationemque minari. Sed uirgo castissima mente et corpore ad omne bonum disposita, Deo magis quam seculo adhaerere cogitabat, apertisque ostiis claustri, cum abbas in eius deliberatione posuisset, intus manere, uel ad nuncios fratris sui foras egredi; intus manere delegit, et a proposito uirginitatis nunquam recedere.

** Geysa.*

Reuocatur Sophia in Hungariam.

Renuit redire.

Exemplum singularis constantiae uirginis.

Rex uero nimio affectu germanitatis circa sororem suam afflictus, cum secundum seculi huius magnitudinem eam sublimare uellet, modo ui, modo astutia et ingenio, eam teneri querebatur, habitoque cum necessariis suis consilio, ire parat in manu forti, eam liberare. Sed uiri prudentes et magni, quos in consilio suo habuit, regem monebant, non ab re, nec cito regno Teutonicorum importari bellum oportere, siue causas belli. Optimum factum esse, ut missa persona publica et honesto comitatu, cum decore et disciplina dominam repeteret: quae, si inordinate negaretur, iustas tunc fore causas commotionis. Sed quid multis? Licet aegre, fracto animo suo, rex audiuit consilium. Mittit ducem unum, uirum fortem, cognatum suum, et amatorem gloriae suae, et cum illo militiam magnam: et ecce uentum est *ad Munti.

Rex Hungariae ui parat reducere sororem suam ex monasterio Admontensi.

** ad monasterium Admontense.*

Abbas uero et fratres, conspecta multitudine et potentia legati, rem serio agi uident, turbantur, praesidia orationis quaerunt. Deinde egressi ad legatos, responsa tyranni tristes accipiunt, scilicet aut reddant puellam, aut graues Vngarorum inimicitias experiantur. Abbas uero Admontensis, uir dignae auctoritatis, gnarus ad omnia, et multo pollens consilio mentis ac religione, decus et firmamentum monastici ordinis ad uerba legatorum haec paucis respondit uerbis: *In hac causa*, inquit, *nihil a nobis perperam actum est, aut agetur. Sed hodie curam corporum uestrorum, quia itinere fatigati estis, uelim agatis. Crastina dies negotium uestrum expediet.* Itaque lauto epularum apparatu, multaque diligentia eis ministrauit.

Hungari repetunt sororem sui regis.

Oratio abbatis Admontensis ad legatos.

Sequenti uero die abbas ad legatos: *Et quid facietis*, inquit, *si domina uestra spon-*

sponte sua nobiscum uenire noluerit? Nunquid inuitam abstrahetis? Nunquid nolenti ac renitenti uiolentas manus iniicietis? Siquidem hoc regibus ac reginis extremum dedecus est, ui trahi, ad quod nolint, et subiici, quando non uelint, atque alienae uoluntati seu uiolentiae mancipari: non puto, id conuenire ingenuae libertati. At illi: *Sic est*, inquiunt, *et nos eam libertati suae restituere uenimus, et non uim inferre, sed obsequium praestare ad suos redeunti. Denique si ab indigna coactione soluta, suaeque libertati restituta fuerit, sane quidquid propria deliberatione delegerit, neque nos, neque uos prohibere debemus: et dominus noster, rex Vngarorum munitissimus indecenter, uel contra decus regii sanguinis habitam germanam suam conterinam, causari non poterit.*

Responsum Legatorum.

Placuit sermo abbati et fratribus, et uenientes in atrium basilicae ante fores claustri, quo uirgo sacra cum uirginibus sacris clausa degebat; duos globos faciebant seorsim legati, et milites populusque multus, qui ad spectaculum uenerat; et seorsim abbas cum fratribus et monachis. Referantur postes, ianuae claustrales panduntur: regina exire ad nuncios rogatur; negat illa; nihil sibi et eis dicens; lege se loci limen ianuae, nisi morte obita, non esse transituram. Docetur ergo, quid inter legatos et abbatem sententiae ac rationis de ipsa constiterit, illam desub claustris in apertum egredi oportere, liberam fieri, coactione solui. Caeterum in eius arbitrio locandum, quam uiam postea sibi arripere uelit.

Constantia Sophiae.

At illa corpore femineo uiriles animos gerens, ubi uidet, quia sic necesse est, neque aliter litem decidi posse, pede suo super limen posito; *En*, ait, *S. MARIA, domina mea, patrona mea, mater domini mei IESV CHRISTI, sponsi mei, salua gratia et pace tua, te duce, te comitante, limina tua transeo; te adiuuante et protegente cito reuersura, tibi commendo causam meam, uirgo uirginum; et tu B. Blasi martyr Christi, patrone Admuntensium, domine ac dominator loci huius, qui me a parente meo tibi commendatam, diuina ordinatione in haec tua tecta suscepisti peregrinam: obsecro, ne me derelinquas.*

Sophia limen coenobii transitura commendat se Deo, deiparae et S. Blasio.

His dictis, flebant uirgines, flebant monachi et fratres. Egreditur illa modesto et lento gradu in medium tendens. Stabant legati immobiles, uestes tantum ac purpuram gemmasque preciosas in seculi cultum eo allatas ei offerentes ac protendentes, ad reginae animos polliciendos. Omnes igitur, qui aderant, immoti stabant, auide spectantes et operientes, quid esset factura, nullo ei aut hinc, aut inde propinquante. Sacrae autem uirgines stabant ardentissime flentes et orantes, admodum ueritae, ne quauis occasione tantum decus societatis amitterent. Itaque ubi liberalitatem, et absolutionem suam, in medio posita, satis omnibus ostenderat, ad nuncios conuersa regia uirgo, modeste inclinans, ualefecit eis. Deinde uia, qua uenerat, ad sorores rediens, clara uoce multam compunctionem omnibus excitans, cantare coepit: *regnum mundi, et omnem ornatum seculi contempsi*: succinentibus caeteris uirginibus, quae illam in limine stantes opperiebantur; succinentibus et monachis, et prosequentibus eam in gaudio et lacrymis, usque ad introitum ianuae. Omnis quoque populus uoces et laudes dedit in excelsum; gratias agens Deo, quod uirgo nobilis et tenera, tam uirili mente seculi delicias abiecisset.

Technae legatorum,

Sophia salutatis legatis, reuertitur ad monasterium.

Nuncii quoque non minus aliis dominum magnificabant, omniaque ornamenta seu uestes, quas ad usus seculi ei portauerant, monasterio conferunt, et reginae ualefacientes eiusque orationibus se commendantes, in pace et gaudio ad dominum suum reuertuntur; ut gesta erant, omnia referentes. Mitigatus est rex, ultra desinens a proposito suo reuocare illam. Haec de initio conuersionis beatae Sophiae, *quomodo occasio data fuit, reticere non potui.

** quando.*

Sefridus. Grata nimis et accepta digressio, nempe auri occasione gemmam acceptabilem tuae manui affixisti.

CAPVT LVI.

De singulari clementia beati Ottonis ad monachos sancti Michaëlis.

SEd redi, obsecro, ad OTTONEM nostrum, qui omnibus hominibus omnia factus, praecipue autem nobis monachis non solum pater, sed, ut uerius dicam, mater fuit. *Tiemo.* Credo, inquam, nam et tu me ad uiam reuocasti. Senes nostros, ut patres, uenerabatur; iuniores, uel pueros, ut filios diligebat, inter nos quasi unus ex nobis ambulabat: immemor quandoque potentiae et magnitudinis personae suae presbyteris ad altare ministrabat, modo stolam offerens, modo cingulum porrigens praeparandis: aquam etiam manibus illorum manu propria fundens, calicem praebens, et ad caetera ministeria sese plerumque de inopinato ingerens, miris modis omnium in se affectus excitabat; omnes nos facie et nomine notos habere uolebat, singulorum causas uel statum, defectus uel profectus nostros diligenter inuestigans, curaque de omnibus non modica ei fuit. Quid dicam de multimodis humanitati-

Sefridus.

Amor S. Othonis ergo monachos.

Seruiit aliquam de presbyteris rem diuinam facientibus.

bus omnibus ac singulis nobis indesi- A nenter ab eo exhibitis? Etiam fratribus ad refectionem consedentibus, cibos optimos suis sumptibus praeparatos, manibus propriis nobis intulit; suscipientium* manus caro affectu deosculans; nonnunquam etiam, expleta ferculorum positione, conuiua nobis idem ac minister assedit, nobiscum conuescens, obtentu propagandae charitatis.

CAPVT LVII.

De hospitali domo et ecclesia S. Aegidii, in pede montis fundata.

Ibid. PErambulans itaque suburbana in circuitu, aptumque locum perlustrans ad *Hospitale* construendum, uenit ad collem, sub monte *S. Michaëlis* C positum, qui uulgo Lugenbuhel, id est, *mendacii collis*, uocabatur, duabus ex caussis, siue eo, quod non naturali terrae situ, sed potius de fundamentis murorum ciuitatis illis aggesta humus in altum excreuerat; siue pro eo, quod crebra inibi conuenticula stultorum, mendaciis et uanitatibus plena, agebantur. Hoc ergo spiritualis hic pater in melius commutare desiderans, qui ad hoc se constitutum nouerat, ut praua exstirparet, et D bona quaeque insereret; collem ipsum complanari, et ecclesiam illic *B. Aegidii* iussit aedificari. Domicilia quoque pauperibus et peregrinis opportuna construi: ut, ubi antea seruitus inimici pullulabat, ibi deinceps diuino cultu, et eleemosynis pauperum, lucra animarum succrescerent.

Collis mendacii.

Eo tempore canonicus quidam ecclesiae *S. Iacobi*, *Wichodo* nomine, orationis E caussa beatum uisitans *Aegidium*, reliquias magnificas, id est, pollicem eius comparauit; quem pius OTTO ab eodem sagaciter impetratum altario *S. Aegidii*, cum aliis multiplicibus reliquiis inclusit, ecclesiamque solenniter dedicans, memoriam eius per omnem locum ce- F lebriorem, quam eatenus fuisset, instituit. Hospitale autem cum eadem ecclesia primum quidem *Gumponi* decano *S. Iacobi* commisit; postea uero, mediante beatae memoriae *Wolframo*, decimo huius loci abbate, sancto *Michaëli* cum omnibus pertinentiis suis contradidit. De quo amabili et reuerendissimo huius loci abbate dignum est aliqua G literis mandare, quia in ingressu eius, domino largam suae benedictionis copiam infundente, locus hic iam paene in omni religione collapsus, noua et mira interioris disciplinae, et exterioris profectus sumpsit incrementa.

CAPVT LVIII.

De Wolframo abbate per S. Ottonem instituto.

HIc enim *Wolframus* ex prouincia Bauarorum, nobili et religiosa ortus parentela, Babebergensi ecclesiae in schola Christi educandus sub ordine canonico traditus; ubi di- B uina praeuentus gratia, in tenera adhuc aetate, sitibundo pectore hauriebat fluenta doctrinae, ac de die in diem sapientiae maturitate et elegantia morum proficiens, inter suos collegas pulcherrimus processit. Siquidem paternae iustitiae fortitudo, et maternae pietatis imago euidentius in eo apparebat, iuxta apostoli dictum: *Quod si radix sancta, et rami.* Rom. 11.

Ibid. Wolframus abbas S. Michaelis ex Bauaria oriundus.

Et hic quidem sub uenerabili RVPERTO, septimo Babebergensi episcopo: postmodum autem cum annos uiriles attigisset aetatis, a pio OTTONE primicerius factus, auctorabili sagacitate, uelut alter, *Ioseph*, curam totius administrabat episcopatus. Nihil erat in omni ecclesiasticae dispensationis negotio, quod non eius nutu et arbitrio disponeretur.

Sed cum Deus omnipotens statum monasticae religionis, qui sub domino *Gumboldo*, nono huius loci abbate, ad nihilum redactus erat, per ministerium reuerendissimi patris *Wolframi* reparare, et nouo *Hirsaugiensium* ordine ad meliora prouehere dignatus esset, eundem saepe dictum saepiusque dicendum sapientem architectum corporalis aegritudinis molestia perculit; sicque naufragosis mundi abruptum fluctibus ad portum quietis aduexit, castraque militiae spiritualis intrare compulit. Nam cum periculoso colli tumore aliquandiu laborasset, iuxta beati *Iob* sententiam: *terrebis me per somnia, et per uisiones horrore concuties*; quibusdam sagacioribus de familia eius, nocturna uisione apparuit culmen domus eius repentino lapsu corruere, domumque confractam dissipari, illisque inter se hoc mussitantibus, et mortem domini sui praesagire affirmantibus; ipse pater amabilis hoc rumore pauefactus est, et internum iudicem hoc uerbere ad meliora se uocantem in spiritu humilitatis et animo contrito sequi deliberauit.

Qua occasione Wolframus factus sit monachus.

Itaque disposita domo sua et solerter praecauens insidias amicorum, et propinquorum a bono eum proposito reuocare nitentium, clam, matutino tempore, montem *S. Michaëlis* adscendit, ubi ueterem deponens hominem cum *pompis, quibus ornatior aliis incedere solebat, exuuiis, Deo se ipsum hostiam

* Pomposis

am acceptabilem obtulit et sanctae conuersationis habitum uoluntaria paupertate suscepit. Cum ergo praeceptis obediens euangelicis, cruce sua flagrantissimo corde elata, dominum secutus fuisset, sine mora uerus ille medicus, qui *percutit et sanat, occidit et uiuificat, quique languores nostros tulit, et aegrotationes portauit*, infirmitati eius medelam solita pietate adhibuit, ut ipse primum corpore et mente sanatus, multis postmodum spirituali magisterio salutem operaretur animarum.

Iob. 5. 1.Reg. 2. Esa. 53.

Quomodo S. Otho conuersionem S. Wolframi acceperit.

Eo tempore piissimus pater OTTO in *Carinthia* morabatur; et cum reuersus, quae circa intimum dispensatorem suum gesta erant, audisset, plurimum in Christo exhilaratus est, licet in administratione publicorum negotiorum grandi solatio destitutus esset. Et accersito eo ad familiare colloquium, de statu suo paterna dulcedine requisiuit: et si consuetudine quam inuenerat, contentus esse uellet? Sed ille uir sagacis animi, distortam et paene nullam hic monasticae religionis disciplinam in breui deprehenderat; et, se ad perfectiora tendere, ne in uacuum curreret, respondit. Quo audito, pastor mitissimus OTTO, feruori eius admodum congratulatus, ad *Hirsaugiense* coenobium, in sacro tunc spiritualis ordinis rigore celeberrimum, quantocyus eum cum xeniis honorabilibus destinauit: eo quod et ipse ibi peculiariter notus esset, ob frequentes illo transmissas eleemosynas. Vbi summo cunctorum exceptus tripudio, tum pro sui reuerentia; tum etiam pro amore pii OTTONIS loco tantae uenerationi habitus est, ut etiam post modicum, transcensis aliis officiorum gradibus, prioratus honore sublimari mereretur.

Wolframus Hirsaugiam mittitur.

Fit Prior.

Aderat iam tempus miserendi: quia prospexerat de excelso sancto suo dominus, ut locum hunc, *montem* scilicet *S. Michaëlis*, diu a spiritualium profectuum germine arescentem, nouis supernae gratiae stillicidiis irroraret, per beatissimum patrem OTTONEM, qui uelut aurora pulcherrima, et lucifer matutinus, ad discutiendas et illuminandas priscae conuersationis caligines caelitus effulsit. Nam cum se totum ad dilatandam eius gloriam, qui eum glorificauerat, et spectabilem prae aliis coëpiscopis suis fecerat, praeparasset, hic praecipue, tanquam in ipso capite, religionis monasticae normam propagare curauit, ut postmodum et aliis, quae aedificare proposuerat, coenobiis, larga benedictio ex huius fontis ubertate proflueret. Ad quod opus diuinum nullus sibi fidelior, nemo sibi uisus est aptior, hoc, de quo loquimur, seruo Dei, *Wulframo*, quem dudum in actiua uita sagacissimum nouerat, et nunc in contemplatiua uita audierat.

Itaque missa ad *Hirsaugiam* fida satis legatione, tam eum, quam et alios quinque fratres religione et omni scientia eximios impetrauit; licet cuncti abscessum dilecti patris *Wulframi* molestissimum, et paene importabilem sibi censerent. Sed nihil erat, quod non pii OTTONIS reuerentia et eleemosynarum largitas apud eos obtineret.

Euocatur Wolframus Hirsaugia, cum quinque aliis fratribus.

Veniente igitur eo, absens erat episcopus: ideoque in Saxonia apud * curtes episcopales, Mocheln et Schidingen, residens, aduentum eius praestolabatur. Postmodum autem, cum reuersus de *Carinthia* piissimus pater OTTO, uoti se compotem factum apud *Hirsaugiam* cognouisset, Deo gratias egit, dilectum sibi *Wulframum*, ac si e coelo transmissus esset, omni paternae benignitatis affectu suscepit: et per occultos internuncios primo seniores, deinde omnem *S. Michaëlis* congregationem admonuit, ut suae utilitati per omnia consulentes, in electione uenerandi patris *Wulframi* unanimiter concordarent. Cumque diuina praeueniente gratia, hoc, ut desiderabat, obtinuisset, uberiores ei, a quo bona cuncta procedunt, laudes exsoluit; statimque in uigilia palmarum, assumptis maioribus et praelatis ecclesiae, montem *S. Michaëlis*, magna spiritualis gaudii alacritate plenus, adscendit; ubi in conuentu publico dominus *Gumboldus* ad pedes episcopi procidens, ultroneam curae pastoralis abdicationem fecit; iam senio longinquo se fessum, et ad hanc minus, idoneam protestatus imbecillitatem suam. Beatus ergo pontifex receptam ab eo curam pastoralem, mox reuerendo patri *Wulframo* assignauit; ipseque *Gumboldus* in electione eius primus acclamauit, et ex hoc in remotiorem cellam de putatis sibi duobus ministris, et quibuscunque necessariis, secessit.

** uillas.*

S. Otho monet monachos S. Michaelis ut in abbatem Wolframum eligant.

Itaque electione canonica reuerenter satis et unanimiter facta, pius OTTO, morae impatiens, sequenti die, id est, 18. *Cal. April.* solenniter eum ante consecrationem palmarum ordinauit; et ex eo ad statum loci intus et exterius renouandum mirifice totum se accinxit; primumque abolito communi fratrum consensu uetusto et remisso ordine *Amerbacensium*, nouum et religione plenum ordinem *Hirsaugiensium* instituit. Deinde paucitatem fratrum Deo militantium corde tenus dolens et crebras in conspectu domini supplicationes, pro hoc, cum eleemosynarum largitate profundens, religiosos uiros, et tam diuina quam seculari scientia ornatos omnimodis hic aggregare studuit. Nec prius

S. Otho consecrat abbatem Wolframum.

Hirsaugiensis disciplina in montem S. Michaelis introducitur.

70. incolae monasterii S. Michaelis.

us ab hoc coepto destitit, quam de exiguo A numero, ultra septuagenarium multiplicatos uidere meruit: quod ipsius literis declaratur, quae in hunc se modum habent.

CAPVT LIX.

De literis consolatoriis abbatibus monasteriorum per eum fundatis missis.

Epistola S. Othonis ad uarios abbates.

B OTTO, Dei gratia, Babebergensis ecclesiae minister humilis, uenerabili fratri Wulframo, abbati coenobii *S. Michaëlis*, Wigand, *Tharisiensi*, Baldewino *Bantzensi*, Eggehardo *Vraugiensi*, Imbriconi *Michelueldensi*, Walchuno de *Entsdorff*, Eriboni de *Prueueningen*, Friderico de *Gengenbach*, Eberhardo *Scuturensi*, Ottoni *Steinensi*, Lingero de *Regensdorff*, Ingrammo de *Arnolstein*. praeposito de C *Clunicken*, praeposito de *Hosterbouen*, et omnibus sub ipsis pie conuersantibus, salutem et perseuerantem in Dei uoluntate famulatum.

Cura S. Othonis circa monasteriorum reformationem.

CVm primum pastoralis curae regimen, quamuis indigni, suscepimus, monasteria ecclesiae nostrae subdita, qualiter in monastica religione disposita essent, diligenter attendimus. D *Sed omnia a disciplinae suae rigore nimus resoluta inuenimus; quod moleste ferentes, ac dispensationi nostrae incautum existimantes, diu multumque laborauimus, fusis ad Deum precibus, ut per diuinam prouidentiam, quae in sui dispositione non fallitur, hoc mutaretur in melius. Tandem Deus uirtutum, cuius est totum, quod est optimum, uota respiciens* E *humilium, in omnibus monasteriis nostris religionis praestitit augmentum: quia uos gregi suo pastores idoneos elegit, ac fratrum uestrorum numerum in sancta conuersatione multiplicauit; quod in uicino* S. Michaëlis *monte ostenditur, quia dum non plus quam uiginti fratres, et eosdem sub tenui disciplina, inuenimus, iam, Deo gratias, plus quam septuaginta inibi cernimus,* F *absque his, qui honeste conuersantur extrinsecus.*

Vnde nos non mediocriter laetificati, omnes uos praelatos ac subditos in charitate sancta appellamus, omnium pedibus humiliati, in Deo, et propter Deum obsecrantes, ut digne ambuletis uocatione, qua uocati estis, *et religionis uestrae ac spiritualis disciplinae uigorem alii succedentes* G *aliis haereditario iure in longitudinem dierum conseruetis.*

Ephes. 4.

In memoriam ergo tam salubris exhortationis addimus decretum nostrae episcopalis confirmationis dirigendum, transscribendum, relegendum singulis monasteriis, monastica religionis spiritualem militiam, Deo placitam, hominibus acceptam, celebrem angelis, terribilem hostibus, ut iam per omnia coenobia nostra sub auctoritate Spiritus sancti renouauimus, instituimus, sic deinceps integram illibatamque perseuerare sancimus atque decernimus; commendantes eam sub testimonio Christi et ecclesiae, uobis electis rectoribus ac dilectis fratribus, per uos nihilo minus commendandam omnibus uestris successoribus.

De caetero in nomine Domini uobis benedicimus. Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes uos in Christi uisceribus.

Philip. 1.

His mellifluis et auctorabilibus tanti patris uerbis euidenter satis declaratur, quam intimo et flagrantissimo affectu, sanctam monasticae professionis religionem adamauerit, quantaue diligengentia eam in quibuscunque poterat locis, sed potissimum apud nos, propagare studuerit. Qua, ut desiderabat, propagata, Deo fauente, fratribusque tam merito quam numero multiplicatis, etiam materialem ecclesiae fabricam cum uniuersis monasterii officinis, necessaria et congruenti amplitudine dilatare curauit: tanquam et ei spirituales filii sui affectuosa unanimitate proclamarent: angustus est locus mihi coram te, fac spatium mihi, ut inhabitem. Et o beatus ille, qui tandem desiderii sui, quod in multiplicandis religiosis fratribus habuerat, compos effectus, iuxta prophetiam *Isaiae*, a domino audire meruit; *Leua in circuitu oculos tuos, et uide, omnes isti congregati sunt, uenerunt tibi. Viuo ego, dicit dominus; quia omnibus his uelut ornamento uestieris, et circundabis tibi eos, sicut circundat sponsa monile sibi preciosum.*

Quid effecerit epistola et cura S. Othonis.

Isa. 49.

Quomodo enim non gauderet et gratulabundus domino iubilaret, cum non solum ex uicinis, sed et de longinquis multarum regionum partibus illustres quosque et sapientes, ac diuersarum artium imbutos peritia, ad locum dilectae requietionis suae congregari cerneret, quos nimirum bonae opinionis eius fama, per totam ecclesiae domum diffusa, et indefessa oratio, quae eleemosynarum largitate fulciebatur, illo attraxerat? His nempe deuotissimis filiis, quasi floribus speciosis adornatus erat. His tanquam monilibus ambiebatur, cum et hic, et in omni actu et negotio eorum intimis praeueniebatur suffragiis, ac comitabatur; ac post in resurrectionis gloria nobili eorum stipatus frequentia regi regum accensis lampadibus occurret; ubi et filii de patris honore, et pater de filiorum salute perpetuo laetatur.

Accursus ad Montem S. Michaelis.

Sed his per excessum dictis, ad narrationis ordinem redeuntes, caussam et ratio-

rationem antiqui monasterii dissoluendi, et noui deinceps maiori ambitu reparandi posterorum notitiae pandamus.

CAPVT LX.

De causa antiqui monasterii dissoluendi, et noui maiori ambitu reparandi, et de dedicatione monasterii.

Mlii.

Siquidem anno domini MCXVII. *tertio nonas Ianuarii*, id est, in octauo *S. Ioannis* apostoli, peccatis hominum exigentibus, terrae motus factus est magnus, quarta feria, luna uicesima sexta, hora uespertina, impleta prophetia, quae dicit: *pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.* Hoc siquidem terrae motu ecclesiae nostrae fabrica, quae et ante, iam longa temporis uetustate, ex parte scissa erat, ita concussa est, ut lapis magnus in frontispicio uel culmine * scumarii subito lapsu proruens, totius monasterii ruinam minaretur, cunctosque ingenti pauore perculsos in fugam conuerterat; et tamen, mirum dictu, grandi hoc lapide, qui totum in circuitu opus sua conclusione firmabat, lapso, reliqua templi fabrica, licet hiatu terribili, casum iam iamque minaretur, immobilis perstitit, donec post festa paschalia, iussu pii OTTONIS destructa et solo adaequata est.

Terrae motus Bambergae.

Sap. 5.

** Sic habet manu scriptum exemplar.*

S. Otto templum S. Michaelis reparat.

Hinc iam noui templi aedificatio, quod maiori se ambitu dilataret, coepta est: ubi tanta se libertate beatissimus pater OTTO, pro feruore accelerandi operis, profudit, ut cunctis stuporem, multis quoque inuidiam tanta pecuniae profusio pareret. Nam cum quadam uice, eo apud castrum *Bodenstein* posito, pecunia defecisset; et fidelissimus camerarius eius, *Erbo* nomine, deuotus *S. Michaëlis* famulus, qui postea hic in sancta claruit conuersatione, perniciter ad episcopum tendens, defectum hunc ei insinuasset; ille statim centum marcas argenti beato offerens *Michaëli*, eum, morae impatiens, redire urgebat. Qui piae uoluntatis plenus thesauro, quo nil ditius Deo offertur, tanta mirae deuotionis festinantia reuersus est, ut eadem die memoratum pondus argenti ad altare *S. Michaëlis*, tanquam holocaustum gratissimum, imponeret, sicque coepto operi tota uirtute et sagacitate instandum urgeret.

Templum in formam crucis.

Igitur perfecto iam templo, quod in modum crucis, ut cernitur, constructoris sui praecepto aedificatum est; dedicationem eius in arbitrio fratrum constituens, utpote cum quibus cor unum et animam habebat, mandauit, ut certam ei significarent diem, qua tantae solennitatis celebritas communi omnium uoto ageretur. At illi multam inter se conquisitionem facientes, tandem, consilio reuerendi et doctissimi patris *Wigandi*, de quo in secundo huius operis libro dicemus, unanimi consensu definierunt, ut in *Calendis Septembris* eadē celeberrima fieret dedicatio: congruenti satis et acceptissimo ordine, tam pro beati *Aegidii* patrocinio, cuius ea dies natalitio illustratur, quam et pro antiqua huius diei reuerentia, quam sacrae Mosaicae legis obseruantia constat praecipua insigniri solennitate, sicut in libro Leuitici legitur, loquente domino ad Moysen: *Mense septimo, prima die mensis, erit uobis sabbatum memoriale clangentibus tubis, et uocabitur sanctum, omne opus seruile non facietis in eo, et offeretis holocaustum domino; quia dies propitiationis est, ut propitietur uobis dominus Deus uester.* Et item in libro numeri: *mensis septimi prima dies uenerabilis et sancta erit uobis; omne opus seruile non facietis in ea; quia dies clangoris est et tubarum; offeretisque holocaustum in odorem suauissimum domino, &c.* quae de ritu sacrificiorum mystico nunc in ecclesia celebrandorum ibi exequitur. Sed et decima, et decima quinta eiusdem mensis dies sacra festiuitate celebres, et nullum in eis opus seruile fieri, sed solenne sacrificium domino offerri, lege praecipitur, de quibus modo dicendum non est.

Dedicatio templi noui.

Leuit. 23.

Num. 29.

De huius autem sacratissimae diei celebritate *Origenes* sic loquitur: *Prima die septimi mensis Neomenia tubarum est, sicut dicitur in psalmo; tuba canite in initio mensis: ista est solennitas repropitiationis: in hac sola die pontifex intuitur omnibus pontificalibus uestimentis. Tunc induitur manifestatione et ueritate; tunc ingreditur ad illa inaccessibilia, quo semel in anno accedi tantummodo licet, id est, in sancta sanctorum. Semel enim in anno pontifex populum derelinquens ingreditur ad eum locum, ubi est propitiatorium, et super propitiatorium Cherubin, ubi et arca testimonii et altare incensi; quo nulli introire fas est, nisi pontifici soli. Si ergo consideremus uerum pontificem Christum, quomodo in carne quidem positus, per totum annum erat cum populo, annum illum, de quo ipse dicit; euangelizare pauperibus misit me, et uocare annum domini acceptum et diem remissionis; aduertimus, quomodo semel in isto anno, in die propitiationis, intrat in sancta sanctorum, hoc est, cum impleta dispensatione penetrat caelos, et intrat ad patrem, ut eum humano generi propitium faciat et exoret pro omnibus credentibus in se.*

Origen. Hom. 9. in Leuit.

Psal. 80.

Luc. 4.

Hanc repropitiationem eius, qua hominibus repropitiat patrem, Ioannes apostolus commemorat dicens: aduocatum habemus apud patrem, IEsum: et ipse est propitiatio pro

1. Ioan. 2.

pro peccatis nostris. Sed et Paulus, similiter de hac repropitiatione scribens, ait de Christo; quem Deus posuit propitiatorem in sanguine eius per fidem. Igitur dies propitiationis manet nobis, usquequo occidat sol, id est, usquequo finem accipiat mundus. Statmus enim nos pro foribus, operientes pontificem nostrum commorantem inter sancta sanctorum, &c. id est, apud patrem, et exorantem pro peccatis eorum, qui se exspectant. A

B

Orig. Hom. 24. in lib. Numerorum.

Haec Origenis, eximii doctoris uerba sunt: qui item alio loco de hac solennitate, quae est prima die septimi mensis, sic ait: *Sicut inter dies septimus quique dies obseruatur sabbatum et est festiuitas: ita et inter menses septimus quique mensis sabbatum est mensium. Agitur ergo in eo festiuitas, quae dicitur sabbata sabbatorum et fit in die prima mensis septimi memoria tubarum. Sed quis est, qui memoriae tubarum festiuitatem gerat, nisi qui potest scripturas propheticas et euangelicas atque apostolicas, quae uelut caelesti quadam personant tuba, mandare memoriae, et intra thesaurum cordis sui recondere? Qui ergo haec facit, et in lege eius meditatur die ac nocte, iste festiuitatem gerit memoriae tubarum. Sed et si quis potest gratias illas sancti Spiritus promereri, quibus inspirati sunt prophetae, et psallens dicere, canite in initio mensis tubae in die insignis solennitatis eius; et qui scit digne in psalmis iubilare ei, Deo agit solennitatem tubarum.* C D

Psalm. 1.

Psalm. 80.

Est adhaec et alia solennitas septimum illustrans mensem, uidelicet scenopegia, id est tabernaculorum, Deo grata, festiuitas. Laetatur enim, cum uiderit, fideles suos non habere fixum, et fundatum animum super terras; sed in tabernaculis quasi quotidie migraturos habitare, non desiderantes, quae terrena sunt, nec umbram uitae huius quasi possessionem propriam et perpetuam deputantes: sed uelut in transitu positos, ad ueram patriam, unde egressi sunt, ad paradisi festiuitatem properare dicentes; aduenae sumus et peregrini super terram, sicut omnes patres nostri. Cum ergo sic peregrinari se in mundo senserint, et parati sunt cito transire, et extendere se ad anteriora, ut haereditatem capiant futurorum: Deus in his laetatur, et diem festum agit super eos. E F

Hyperbole ignoscenda, et quae se ueterum auctoritate tueri queat.

Haec nos de opusculis tanti doctoris, qui in ea parte, qua presbyter, neminem post apostolos habet aequalem, hic inseruimus, ad commendandam sacratissimae huius festiuitatis celebritatem, quae aliarum solennitatum mater est, et conuenientissime prima die septimi mensis agitur; qui et in ueteri lege celeberrimus est, et in hoc nouae gratiae tempore natalitio, tam eximii patris *Aegidii*, qui singularis tribulantium portus et certum remedium est, decoratur. G

Haec igitur iucundissima solennitas tanto ardentius omni deuotione spirituali colenda est, quando dulcius imaginem et umbram caelestis illius praefert dedicationis, ubi uerus pontifex Christus, consummato templo suo, quod ab origine mundi usque ad finem seculi, de uiuis atque electis construit lapidibus, desiderabilem et nunquam deficientem celebrat solennitatem; ad quam inspirare, et omnibus cordis medullis anhelare cunctos ecclesiae filios haec transitoria commonet dedicatio.

Sed iam ad narrationis ordinem redeamus. Igitur audita, piissimus pater OTTO, filiorum suorum legatione, qua in *Calendis* Septembris dedicationem fieri unanimiter flagitabant, aptum quidem et rationabile hoc approbauit: sed unum erat, quod consensum eius aliquantula contradictione retardabat: quia capellam beati *Aegidii* in hospitali a se constructam, et unice sibi dilectam solita popularis concursus ueneratione fraudari metuebat: nimirum cunctis in montem *S. Michaëlis*, tantae festiuitatis gratia inuitante, accurrentibus. Quapropter sine uoluntate et petitione *Vdalrici*, religiosi eiusdem ecclesiae sacerdotis, id se facturum negabat. Qui mox, urgente spirituali patre *Wigando*, qui haec omnia speciali administrabat diligentia, episcopum adiit, et prudenti ratione dedicationem hanc capellae *S. Aegidii* in nullo officere, quin imo maiorem et reuerentiam, et cultum parturire affirmabat: cuius assertionem pastor piissimus approbans, demum assensit: et uenerabili *Wolframo* abbati fratribusque uniuersis paterna dulcedine mandat, se desideriis eorum, et in hoc, et in omnibus promptissima affectione pariturum.

Capella S. Aegidii.

Vdalricus sacellanus S. Aegidii.

Appropinquante uero eadem sacratissima die, summus arbiter, qui quos amat, corripit et castigat, hunc beatissimum patrem corporalis aegritudinis tam graui perculit molestia, ut, penitus fracta corporis uirtute, decumberet, omnemque propositae dedicationis intentionem postponeret. Quo audito, uniuersi nimia moeroris anxietate percelluntur, cunctos nubes, et caligo tristitiae inuoluit et, ut natura docet, capite uulnerato, caetera quoque membra dolore atteri, languorem pii pastoris grex deuotus suum deputabat.

Aegrota S. Otto.

Vnde quod solum in his erat remedium, toto ad Deum corde conuersi, lacrymosis suspiriis cum oblationibus hostiarum et eleemosynarum, salutem ei et sospitatem caelitus imprecari non cessabant, donec prospiciens de excelso sancto suo dominus clamores et gemitus pauperum suorum exaudire dignatus est.

Edit. Canis. lib. 3. cap. 44. Preces pro sanitate S. Ottonis.

est. Illis enim tanta precum et uoto- A rum instantia diuinae aures clementia pulsantibus, quadam die pater amabilis, dum meridiano somno apud castrum *Bodenstein* quiesceret, uidit speciosum iuuenem, qui reuera angelus Dei erat, lecto suo gratulabundum assistere, et magna iucunditate antiphonam; *in domum domini laetantes ibimus;* psallere. Nec mora; expergefactus sanum se et incolumen sensit statimque, B quod uisio portenderet, intellexit. Et accersito capellano suo * *Seufrido*, uisionem exposuit, eamque *Wulframo*, abbati, celeriter nuntiari, et omnia futurae dedicationi necessaria nauiter praeparari mandauit. Quo nuncio laetissimo, quasi responso diuinitus accepto, moeror in gaudium, luctus in laetitiam uersus est, cunctique debita laudum praeconia, non sono tantum oris, sed et iubilo cordis, in coelum ferentes, tantae solennitatis iucunditatem spe flagrantissima praestolabantur.

* *Sefridus, seu Sifridus, qui S. Othonis uitam scripsit.*

Igitur anno domini M. C. XXI. indictione decima quarta, in Cal. Septemb. dedicatum est monasterium *S. Michaelis* archangeli, in monte Babebergensi, a uenerabili OTTONE, eiusdem sedis octauo episcopo, in honorem praescripti archangeli sanctique *Benedicti* abbatis, sicut a primordio fundationis monasterii definitum est.

Quando dedicatum nouum templum S. Michaelis.

TABVLA TITVLORVM LIBRI SECVNDI IN VITAM ET PEREGRINATIONEM S. OTTONIS.

CAP. *I. De episcopo Bernhardo, qui conuertendi gratia Pommeraniam adiit, sed per eos turpiter eiectus, ad sanctum Ottonem declinauit et postmodum pontificalibus depositis, monachus in monasterio sancti Michaelis factus est.*

II. Qualiter sanctus Otto per eundem Bernhardum instigatus, ut gentem Pommeranorum praedicationis gratia adiret; et de reuocatione eiusdem Bernhardi, per suos fratres facta, ad propria.

III. Quomodo sanctus Otto licentiam euangelizandi Pommerannis impetrauit a papa Calixto; et de uiae suae sociis ac profectione, usque ad ducem Bohemiae, Ladislaum.

IV. Qualiter Polislaus dux Poloniae sanctum Ottonem excepit, ac de operibus ibidem per eum factis.

V. Quomodo ad Piriscum castrum ueniens, ibi multos baptizauit.

VI. De muliere horribiliter defuncta, quae feriare contempserat.

VII. Qualiter ad urbem magnam Iulin peruenerit, et de periculo, quod in eodem loco pertulerunt.

VIII. Quomodo sanctus Otto a quodam rustico grauiter percussus fuit.

IX. Qualiter sanctus Otto Domizlaum ad fidem Christi adduxit.

X. De duabus matronis, sanatis per sanctum Ottonem ac postea baptizatis.

XI. Iulinenses, audita fide Stetinensium, a populo suo legatos honorabiles dirigunt, ac Christi fidem assumunt, et duo millia et centum quinquaginta sex homines baptizantur.

XII. De feruore sancti Ottonis, quem habuit in conuersione infidelium, et de praedicatione ipsius.

XIII. Qualiter sacerdotes idolorum sancto resistebant Ottoni ac idolum aureum, imaginem Triglawi furati sunt, et cuidam matronae seruandam tradiderunt, quod postea sanctus Otto callide recuperauit.

XIV. De inopinato incendio, in ciuitate Babebergensi exorto.

XV. De Iuliensibus, *qui post reditum ad suos ciues baptizati sunt.*

XVI. De legatione Babebergensium ad S. Ottonem, ad reditum cohortantium.

XVII. De Wignando, *Tarisiensis coenobii abbate.*

XVIII. De reditu S. Ottonis ad sedem suam.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

De episcopo Bernhardo, qui conuertendi gratia Pommeraniam adiit, sed per eos turpiter eiectus, ad sanctum Ottonem declinauit, postmodum pontificalibus depositis, monachus in monasterio sancti Michaelis factus est.

IGitur senescente iam mundo et die seculi aduesperascente, cum diuinae pietatis dignatio Pommeranos, eatenus paganitatis errore depressos, splendore fidei illuminare decreuisset, iuxta quod scriptum est, *in omnes gentes primum oportet praedicari euangelium*: idoneum eis uerbi ministrum, scilicet pium Ottonem episcopum, destinauit. Hic enim totus lucrandis animabus inuigilans, amplificatus est quasi stella matutina in medio nebulae, et ut luna plena in diebus suis lucebat, ac ueluti sol resurgens inter suos collegas episcopos emicuit. Huius autem apostolatus quae fuerit occasio, scire uolentibus aperiam, sicut ex ore serui Dei *Vdalrici*, sacerdotis ecclesiae beati Egidii, quam idem pius Otto construxit, audiui. Cuius reuerendae maturitati et spectatae coram Deo et hominibus fidei, ita me necesse fuit credere, ac si propriis oculis ea, quae dicebat, uidissem. Aiebat ergo, quia episcopus quidam mirae sanctitatis et scientiae fuit, *Bernhardus* nomine, Hispanus quidem genere, sed Romae ad episcopatum electus et consecratus. Hic aliquanto tempore heremiticam uitam cum aliis seruis Dei duxerat, sed deposito Romae quodam erroneo episcopo, ipse nutu diuino raptus ex heremo, ei subrogatus est. Qui cernens ecclesiam suam horrendo schismate laniari, quia pars una sibi, pars altera deposito fauebat, ut uir prudens et doctus, *in scissura mentium Deum non esse*, perpendens: cedendum tempori et diebus malis intellexit, curaque pastorali deposita ad heremum regredi cogitabat, tanquam et ipse cum Athanasio diceret: *Si propter me est tempestas ista, tollite me et mittite in mare.* Audiens uero Pomeraniam adhuc gentilitatis errori deditam, zelo pietatis armatus illuc euangelizandi gratia diuertit, cupiens aut illos ecclesiae catholicae per fidem incorporare, aut per martyrii gloriam ibidem pro Christo occumbere. Erat enim uitae praesentis contemptor, suique corporis acerrimus castigator, ita ut arido parcoque cibo contentus, nullo unquam potu, nisi sola aqua uteretur. Veniens itaque ad ducem Poloniae, honorifice ut seruus Dei excipitur. Cumque itineris sui causam exposuisset, dux benigne respondit: *Se quidem ardori tam sanctae uoluntatis eius congratulari; sed tantam gentis illius esse ferocitatem, ut magis necem ei inferre, quam iugum fidei subire, parata sit.* Cui episcopus constanter aiebat, *ad hoc se egressum, ut mortis sententiam pro Christi amore, si necesse fuerit, indubitanter excipiat.* Quo responso dux admodum exhilaratus, interpretem ei et uiae ducem, ut petebat, tribuit, imprecatus ei prospera diuinitus subministrari. Ille autem humilitatis ac paupertatis suae etiam in episcopatu custos; sciebat enim, *regnum diaboli non potentia, sed humilitate Christi destructum*, et quia affatim diues est, qui cum Christo pauper est: despecto habitu et nudis pedibus urbem Iulin ingreditur, ibique constanter fidei catholicae semina spargere coepit. Ciues autem ex ipso eum habitu despicientes, utpote qui non nisi secundum faciem iudicare sciebant, *quis esset uel a quo missus*, inquirunt. At ille *seruum se ueri Dei factoris caeli et terrae profitetur, et ab eo se missum, ut illos ab errore idololatriae ad uiam ueritatis reducat.* Illi uero indignati, *quomodo*, inquiunt, *credere possumus, te nuncium summi Dei esse, cum ille gloriosus sit et omnibus diuitiis plenus; tu uero despicabilis et tantae paupertatis, ut nec calceamenta habere possis? Non recipiemus te, nec audiemus; summus enim Deus nunquam tam abiectum nobis legatum dirigeret; sed, si re uera conuersionem nostram desiderat, per idoneum et dignum suae potestati ministrum nos uisitabit; Tu uero, si uita tuae consultum esse uolueris, quantocyus ad locum, unde digressus es, reuertere, nec ad iniuriam summi Dei missum eius te profitearis, quia pro sola tuae mendicitatis inopia releuanda huc migrasti.* Bernhardus autem intrepidus, immo illato sibi terrore constantior, *si uerbis meis*, inquit, *non creditis, uel operibus credite. Domum quamlibet uetustate conlapsam et nulli usui aptam igni immisso succendite, meque in medium iactate et si domo flammis absumpta ego illaesus ab igne apparuero; scitote me ab illo missum, cuius imperio et ignis et omnis simul creatura subiecta est et omnia simul elementa famulantur.* His auditis, sacerdotes et seniores plebis, multam inter se conquisitionem habentes, aiebant: *iste insanus et desperatus est, nimia cogente inopia mortem appetit, morti se ultro ingerit, sed et argumentosa nos cir-*

Bernhardus ex eremita fit episcopus,

sed abdicato episcopatu

Pomeraniam adit

mortem pro Christo subire paratus:

ubi ob formam humilem

contemnitur,

ad missionem suam miraculo probare non dubitat.

circumueniens **nequitia repulsionis** *suae a* A *nobis uindictam exigit, ut sine nostro non moriatur exitio, quia scilicet una domo succensa totius urbis interitum subsequi necesse est. Vnde cauendum est nobis, ne hominem uesani capitis audiamus. Non enim expedit nobis peregrinum nudipedem interficere, quia et fratres nostri* Prucenses *ante annos aliquos* Adelbertum *quendam, similia huic praedicantem, occiderunt,* „*et ex eo omnis pressura et calamitas ap-* B „*prehendit eos, totaque substantia eorum* „*ad nihilum redacta est; sed si consultum* „*nobis esse uolumus, sine iniuria eum a* „*finibus nostris eliminemus, nauique impo-* „*situm ad alias terras transmigrare faciamus.* Interim uero seruus Dei Bernhardus, amore martyrii flagrans, correpta secure, columpnam mirae magnitudinis, *Iulio Caesari*, a quo urbs Iulin nomen sumpsit, dicatam, excidere aggres- C sus est. Quod pagani non ferentes, accensis animis irruunt super eum, crudeliterque caesum seminecem reliquerunt. Sed illis abeuntibus, seruus Dei Bernhardus, accurrente ad eum capellano suo, *Petro* nomine, ac manum ei dante, surrexit resumptisque uiribus iterum populo uerbum salutis annunciare exorsus est. Sacerdotes uero de medio plebis eum uiolenter abstrahen- D tes, cum capellano et interprete suo nauiculae imposuerunt dicentes: *Quandoquidem tanta tibi praedicationis inest auiditas, praedica piscibus maris et uolatilibus; et caue, ne ultra fines nostros attingere praesumas, quia non est, qui recipiat te, non est usque ad unum.* Bernhardus autem iuxta mandatum euangelicum, *excusso in eos puluere pedum*, ad ducem Po- E loniae reuertitur, euentuumque suorum non sine lacrymis retexit historiam. Cui ille, *nonne*, ait, *dudum praedixeram, Pomeranos fidem minime recepturos? Non ergo amplius caninam eorum attemptare uelis dementiam, quia profani sunt et uerbo salutis indigni.* At episco- F pus, *animales*, inquit, *sunt et spiritualium penitus ignari donorum, ideoque hominem non nisi exteriori habitu metiuntur. Me quidem pro paupertatis meae tenuitate abiecerunt; sed si potens quisquam praedicator, cuius gloriam et diuitias reuerentur, ad eos accesserit, spero illos iugum Christi spontanee subituros.* Dux igitur seruum Dei debita apud se reuerentia per aliquot dies repausans, cum ei tem- G poralis uitae praeberet adminicula, ab eius ore in suo pectore alimenta referebat uitae. Interim *curiale colloquium* in ciuitate Babebergensi factum est, ubi conuenientibus regni principibus, et ipse Deo dignus aduenit *Bernhardus* episcopus, cunctisque doctrinae et sapientiae ac ceterarum uirtutum culmine mirabilis apparebat. Nam et uenerabilis *Heumo* presbyter canonicus sancti Iacobi, qui multa nobis ingenii sui monimenta reliquit, ab eodem Christi seruo multa didicit de arte calculatoria, quae prius apud uulgatos computistas obscura et intricata, ne dicam falsata inuenerat. Sed et de annis ab origine mundi usque ad passionem Christi, ac deinde de annis domini usque ad nostrum tempus, diligenter cum eo contulit, quoniam supputationem eorum secundum uulgatos chronographos Euangelicae ueritati et autoritati nullo modo concordare sciebat. Vnde et ipse uenerabilis frater noster Heumo, mirabilium editor operum, in prologo cuiusdam libri sui de Bernhardo scribens, inter cetera ait: *Benedictus Deus omnipotens, quoniam per hominem illum praestitit mihi multa audire et discere, quae prius ignorabam, non tantum de chronica supputatione, sed et de mysteriis et rationibus paschalis obseruantiae, immo de omni inter nos oborta quaestione.* Vdalricus etiam, religiosus sancti Egidii sacerdos, cui uir Dei Bernhardus familiaritatis suae gratiam praestabat, requisitus ab eo, de ordinis et conuersationis nostrae qualitate respondit: *priscam quidem coenobii huius consuetudinem remissam et irreligiosam secundum ordinem Amberbacensium fuisse, sed a beato praesule Ottone, per dilectum patrem nostrum Wolfframmum decimum huius loci abbatem, spiritualem et Deo acceptum ordinem Hirsaugiensium hic institutum, et ex eo per gratiam Dei tantam in coenobio hoc monachilis propositi excreuisse perfectionem, ut Christi bonus odor sit in omni loco.* His auditis Bernhardus episcopus palmas utrasque ad caelum expandens, domino cum lacrymis gratias agebat, et summo deinceps affectu locum hunc excolebat! Nam et in conuentu fratrum, depositis pontificalibus indumentis, habitum monachilem suscepit, et paternis consiliis tantam memoriali Wolfframmo abbati aedificationem conferebat, ut non modicas Vdalrico sacerdoti gratias ageret, quod tam desiderabilem sibi uirum insinuasset. Hic etiam inter alia pietatis et prudentiae consilia frequenter adhortari solebat, *ut, si quando pastor hic eligendus esset, assiduis orationibus et ieiuniis idoneam nobis a Deo reuelari personam flagitaremus, et non alium, nisi diuina reuelatione declaratum, utilitatibus nostris per omnia profuturum* sciamus.

a Pomeranis reiectus;

ad Boleslaum redit

Heumonem erudit,

et monachum induit.

CAPVT II.

Qualiter sanctus Otto per eundem Bernhardum instigatus, ut gentem Pommera-

norum praedicationis gratia adiret, et de reuocatione eiusdem Bernhardi per suos fratres facta ad propria.

Idem Bernhardus S. Othonem,

AGnito itaque pius Otto sanctitatis eius rumore celebri, et insolito his diebus ad paganos praedicationis feruore, debita eum ueneratione excipiens, omnem peregrinationis suae historiam et statum Pommeranicae gentis curiose sciscitabatur. Quibus expositis, Bernhardus sentiens, pium Ottonem ad omne opus bonum paratum, uerbis suasoriis tanquam oleum igni adiiciens ait: *Ego quidem, pater honorande, memor uerbi domini, discipulos ad praedicationem mittentis,* nolite portare sacculum atque peram neque calceamenta, *tanta paupertatis abiectione opus euangelii aggressus sum, ut nec calceamentis uti uoluissem. Sed gens illa nimiae dedita insipientiae ueritatisque penitus ignara, cernens tenuitatis meae et habitus despectionem, non pro amore Christi, sed pro sola inopiae necessitate, me illo migrasse credidit. Ideoque uerbum salutis ex ore meo audire contemnens repulit. Vnde necesse est, ut, si tu, pater amande, lucrum aliquod in brutis barbarorum pectoribus agere uolueris, assumpta cooperatorum et obsequentium nobili frequentia, sed et uictus ac uestitus copioso apparatu, illuc tendas, et qui humilitatis iugum effrenata ceruice spreuerunt, diuitiarum gloriam reueriti colla submittent. Cauendum est etiam, ne quicquam de bonis eorum appetas, sed, si oblatum quid fuerit ab eis, maiora quam acceperis restituas, ut per hoc intelligant, te non turpis lucri gratia, sed solo Dei amore opus euangelii subiisse. Confortare igitur et esto robustus, tu enim maximam populi multitudinem in ueram repromissionis terram introduces. Nec te labor arduus et insolidus deterreat, quia quanto pugna difficilior, tanto corona erit gloriosior.* His beati uiri monitis, sicut ferrum inflammatur ab igne, ita cor pii Ottonis succensum est, ut nihil carius haberet, quam arctam peregrinationis huius pro Christo subire angariam. Bernhardus autem a fratribus suis eremitis per multa terrarum spatia requisitus et uix tandem apud nos inuentus, cum gaudio et admiratione magna ab eis in locum suum reductus est. Hac igitur occasione pius Otto Pommeraniam euangelizandi gratia adiit. Sed quo ordine, uel quem illis fructum fecerit, consequenter, Deo fauente, explicabimus.

ad iter in Pommeraniam suscipiendum hortatus,

ad fait reberitur.

CAPVT III.

Quomodo sanctus Otto licentiam euangelizandi Pommeranis impetrauit a papa Calixto, et de uiae suae sociis ac profectione usque ad ducem Bohemiae Ladalaum.

Impetrata pontificium nia.

SCiens ergo omnia quae in domo sunt, sine dispositione summi patris familias nihil esse, opus tam arduum nullatenus *absque Romani pontificis auctoritate* inchoandum praeuidit. Ideoque missis ad apostolicum *Calixtum* honorabilibus legatis, licentiam euangelizandi Pommerannis impetrauit. Igitur ipso tempore ecclesiam sanctae Walburgae uirginis, in Altenburgensi monte, dedicauit, ibique primum *Vdalrico* sacerdoti religioso uoluntatem suam, quam ad paganos eundi fixam habebat, aperuit dicens: *Quamuis diuersa mihi in his partibus tam publica quam priuata incumbant negotia, caritas tamen Christi urget me, ut ad propagandam nominis eius gloriam difficilem ad Pommeranos peregrinationis angariam incunctanter aggrediar, et aut idololatras ad uerae fidei callem pertraham, uel ipse morti pro eo, qui hanc innocens pro nobis excipere dignatus est, succumbam. Vnde inprimis agendum est mibi, ut eiusdem feruoris et constantiae socios et cooperatores assumam, qui calcata spe seculi ad mortem, si ingruerit, pro Christo subeundam parati sint. Ad quod praecipue te, frater compresbyter carissime, idoneum esse censeo, nec non et Werinberum, sacerdotem de Erenbach, uirum sapientia et pietate ornatum, Adelbertum quoque, linguae barbaricae sciolum, interpretem habere possumus. Septem ergo dierum inducias super hoc accipiens ad instar boni athletae animum tuum compone, et post haec, quicquid Spiritus sancti inspiratio cordi tuo dictauerit, mihi responde.* Ad haec Vdalricus, paululum quidem intra semetipsum deliberans et intimo diuini amoris igne succensus, ait: *Iam septem dierum inducias, pater mi, aestimo transisse, et quod tunc a me auditurus esses, nunc quoque, ut desideras, accipe. Nam ut uerbis beatissimi apostolorum principis loquar; tecum paratus sum et in carcerem et in mortem ire.* Quibus auditis, pius Otto cum lacrymis gratias agens, *nunc,* inquit, *laetus arduum hoc opus aggrediar, quia gratia Spiritus sancti cor tuum tetigit, et tam ardenter id ipsum accendit. Notum itaque tibi facio, quia ecclesiam sanctae Fidis nuper a me constructam, celerius consummare ac dedicare statui, eo quod incertus sit reditus meus, statimque completa dedicatione opus euangelii indubitanter uolo aggredi. Interim uero accepta a me pecunia, uestes et necessaria quaeque tibi compara, quia ad suggestionem beati uiri Bernhardi, non cum tenuitate, sed abundantia, tam uestium quam uictualium, Pome-*

S. Othonis itineris socii

mernoos adire nos oportet, ne cum paupertatis angustias in nobis deprehenderint, non zelo iustitiae, sed pro inopiae releuandae necessitate, illo nos migrasse cauillentur, et uerbum salutis refutantes a finibus suis nos eiiciant, sicut et illum Dei famulum abiecerunt, sed et seruum tibi quemlibet fidelem et industrium in ministerio prouide, quem huic labori aptum esse cognoueris. Tunc Vdalricus, *est*, inquit, *adolescens officio clericus, nomine SIFRIDVS, ingenio acutus, strenuus et fidelis, qui etiam chartis in itinere, cum necesse est, scribendis promptus et impiger erit. Hunc meo iudicio idoneum huic peregrinationi, tuae, pater, dilectioni offero.* Quod pius Otto gratanter suscipiens, *recte*, ait, *iudicasti: Hic deinceps praecipuum, inter familiares meos, te suggerente, locum obtinebit.* Post haec igitur dedicata sanctae Fidis ecclesia, et uiae sumptibus aggregatis, cum proficiscendi tempus instaret, Vdalricum seruum Dei repentina febris inuasit. Ancillae etenim Christi *Berchrada et Wenzelmut*, cum aliis, quibus ille Deo acceptus sacerdos, in loco Babenbergensi, uerbis et exemplis irreprehensibiliter praeerat, assiduis ad Deum precibus et lacrumis hic eum detinuerant, quorum procul dubio uocibus diuinae aures clementiae patebant, quia et tempore ei in suis praeceptis deuotissime obaudiebant. Sed pius Otto aegritudine eius plus quam credi potest contristatus, triduoque ultra condictum tempus propter eum in ciuitate Babenbergensi demoratus, cottidie eum tam per se, quam per suos familiares, uisitabat et, si qua sanitatis indicia adessent, paterna solicitudine explorabat. Verum non cessantibus doloribus, immo cottidiana Dei nutu incrementa capientibus, uir Dei electum suae peregrinationis comitem non sine graui moerore aegrum relinquens, iter cum suis aggressus est, *Sefridum* tamen, bonae indolis adolescentem, pro amore pii nutritoris Vdalrici, in comitatu suo admittens, intimae dilectionis uisceribus ex tunc et deinceps eum souere non desiit. Veniens autem ad coenobium *Michelfeldense* nouiter a se constructum, orationibus et eleemosynis pro sanitate intimi sodalis uigilantius instabat, iterumque triduo in eodem loco subsedit, crebra seruum Dei legatione compellans, *ut, si qua Deo miserante uirtus corporis succresceret, illic sibi nauiter occurreret.* Sed illo in continuae aegritudinis molestia perseuerante, pius Otto se beato *Iohanni* apostolo eiusdem monasterii patrono attentius commendans, iter quod ceperat, aggressus est. Multi autem de clero et familia Babenbergensis ecclesiae nimio piissimi patris

praecipue Sifridum

Febri aegro relicto

ad iter se accingit

clerum Bambergensem

A sui amore deuincti ad locum Michelfeldensem eum fuerunt prosecuti, cupientes uel tantillo tempore amabili eius praesentia et doctrina suauissimae desiderabili eloquentia recreari. Quos ille monitis salutaribus *ad pacis et unanimitatis fraternae concordiam* accendens, uberibus paternae consolationis reficiebat, dicens inter alia: *Quia pro amore Christi arduam peregrinationis huius an-* B *gariam subire et lucrum aliquod, in remotis barbarorum finibus, propagare desidero, pacem relinquo uobis, pacem iterum atque iterum inculcans commendo uobis. Si ergo quam magna sit pacis uirtus attenditis, quo a uobis colenda sit studio cognoscitis. Hanc quippe dominus et redemptor noster ad passionem mortis iturus, uelut unicum et speciale pignus discipulis suis relinquere ac dare dignatus est, ut eos qui sibi fir-* C *mitate fidei cohaerebant, per hanc illi pia faceret participatione consortes. Scriptum namque est:* beati pacifici, quoniam filii Dei uocabuntur, *Quisquis ergo patri suo heres esse desiderat, filius existere pacem custodiendo non renuat; nam qui locum praebet discordia, ipse profecto tanti se muneris exortem constituit. Si qua ergo diuini amoris aemulatio, si qua in uobis meae humilitatis est affectio,* D *pacem sectamini cum omnibus domi forisque cum domesticis et extraneis ea quae pacis sunt et caritatis agite, hospitalitatem intimo piae uoluntatis annisu excolite, prouidentes bona non tantum coram Deo, sed et omnibus hominibus.* Haec et his similia triduo eis inculcans, tandem uelut ultra non uisuris ualefaciens, Christo attentius commendabat, et non sine lacrumis paternum amorem testan- E tibus ad locum suum remisit. Ipso autem uiam propositae peregrinationis aggrediente, quae lingua explicare ualeat, quantus omnium filiorum eius ploratus, quam incredibilis sit exortus gemitus! Quia enim uinculo perfectionis, quod est caritas, cum eo fuerant arctius uniti, flebant unicum patrem, F quasi cor a uisceribus euelli, et tanquam funus amantissimi nutritoris ad tumulum deferrent. Ita cum luctu et miserabili planctu eum deducentes, extra locum Michelfeldensem prosequebantur, cum quidem ille conuersus ad eos pastorali auctoritate et sacerdotali grauitate, quantum poterat, flentes consolari satageret. Itaque egressus cum no- G bili suo comitatu, sequenti die ab illustri uiro *Gebehardo Waldekkendensi ad dedicandam* ecclesiam suam inuitatus est, quam summa deuotione et debita diuinae seruitutis celebritate consecrauit. Procedens inde aliam dedicauit ecclesiam, scilicet *Vohendreeetensem*, in episcopatu uenerabilis *Hartwici Ratisbonen-*

ad concordiam hortatur,

qui discedentem cum luctu comitantur.

bonensis episcopi, nimirum *ipsius permis-* A *su* et rogatu, ubi multitudo copiosa plebis ad sex millia uel amplius computata ei occurrens, sacrae *confirmationis* gratiam suppliciter ab eo flagitabat. Quam desiderata manus eius impositione consecuta, mox mirum in modum gratulari coepit in domino, et pro longiturna tanti patris uita prosperoque peregrinationis eius cursu enixius diuinam exorare clementiam. Fuit enim in sum- B ma apud Deum et homines gratia, ita ut cuncti ad uidendum eius reuerendam canitiem, uelut angelicam faciem sitibundo pectore properarent, et non solum uenerabiles manus assidua eleemosynarum largitate sanctificatas, sed et uestigia eius exosculari summopere gauderent. Post haec ad *Claderenense* coenobium ueniens, honorifice illic cum suis exceptus est. Nam et dux Bohemiae C *Ladislaus* honorabiles legatos suos illuc in occursum pii patris praemiserat, qui ei debita deuotionis reuerentia obsequerentur ac ducatum praeberent, usque dum in prouinciam ducis ad ciuitatem *Pragam* uenit. Vbi dux cum diuae memoriae *Megenhardo*, eiusdem urbis episcopo, omnique clero et populo officiosissime eum excipiens magna ei donaria obtulit, quae ipse in usus paupe- D rum delegauit. Idem uero electus Dei pontifex Megenhardus singularem familiaritatis gratiam cum pio Ottone iam dudum habuerat, ita ut pro amore eius etiam hunc locum, quem illi maxime dilectum nouerat, miro affectu excoleret, beneficiis magnis accumularet, perpetuamque hic anniuersarii sui memoriam, ut hodieque apparet, fideli deuotione disponeret. E Progressus itaque pius Otto abbatiam *Setzkeam* petiit. Inde ad *Albeam* diuertit, in quibus locis dux Ladislaus certas ei mansiones usque ad terram Poloniorum constituerat. Ibi quoque legati uenerabilis Polizlai ducis Poloniorum nouo nostri temporis apostolo occurrerunt et commeatum uictumque usque ad *Gnezensem* metropolim habundanter exhibuerunt. F Venit ergo ad episcopatum *Bretlaensem*, ubi honore debito susceptus biduo mansit, Tertia die *Pozenaensem* episcopatum adiit. Vnde digressus per loca contigua fidei et pietatis spargens semina, uix intra quatuordecim dies ad *Gnezensem* ecclesiam, quae metropolis est Poloniae, accessit. G

Obuios habet legatos Bohemiae ducis.

CAPVT IV.

Qualiter Polislaus, dux Poloniae, sanctum Ottonem exceperit, ac de operibus ibidem per eum factis.

POlislaus ergo dux, comperto uiri Dei aduentu, flere caepit prae gaudio, moxque egressus cum omni clero et populo dilecto, patri nudis pedibus occurrit, tantaque eum deuotione excepit, ut etiam filios suos lactentes illi obuios portari et uestigia eius exosculari iuberet, sacraque eius benedictione per manus impositionem confirmari cum lacrumis expeteret. Erat enim dux ipse magnae in Christi ecclesia reuerentiae, amator pauperum et piissimus inopum consolator, humilitatis et caritatis uirtute omnibus amabilis, congregationibus fidelium et domiciliis sanctorum magis quam urbibus exstruendis operam dare solitus. Qui desideratissimum sibi patrem Ottonem per tres hebdomadas in episcopatu Cnezensi secum detinuit, in domo Iacobi praepositi maioris ecclesiae, qui postea episcopus factus est, ut et doctrinae eius suauitatem degustaret, et oportuna quaeque sumptuum, ad iter illud necessariorum, ei prouideret. Egressus autem pius Otto inde *a Gnezensi* ecclesia furtum quoddam in proxima uilla incurrit, quod mox edicto Polislai ducis recuperauit. Ibi etiam comites eius *Heroldus* et *Godeboldus*, accepta benedictione, ad sua rediere. Posthaec Deo gubernante prospero itinere usque ad fines Poloniorum processit. Cumque ad castrum quoddam, quod *Vzda* nominatum est, quod est in confinio utriusque terrae, cum suis uenisset, comes *Paulus*, ductor eius, praemisit nuntios ad *Wortizlaum* Pommeraniae ducem, qui seruum Dei Ottonem fama apud eos celeberrima uulgatum fines suos euangelizandi gratia adire, insinuarent, cui tam pro suae sanctitatis reuerentia, quam et auctoritate apostolici domini Calixti, cuius missus erat, omni deuotione occurrerent et monitis eius seu praeceptis per omnia obtemperarent. Quo mandato Wortizlaus accepto, in castro *Zitarigroda* nuncupato ei occurrit, honorifice illum ut angelum domini excipiens. Cui pius Otto pacem Christi offerens, dona etiam more suo obtulit, hoc est sedem episcopalem pallio obductam et dorsale preciosum, cum aliis muneribus, ut temporalibus illum donis ad amorem caelestium facilius attraheret. Barbari autem instinctu inimici et satellitum eius, uidelicet sacerdotum suorum, crudeli impetu super famulos Christi irruentes, mortem eis minari caeperunt. Quo uiso, dux admodum contristatus cum suis accurrit, eorumque defensioni uiriliter insistens, exterritos et paene iam desperatos non minime consolatus est. Sed et legatos suos pio

a duce Polislao honorifice excipitur

ut et a duce Pomeraniae Wortizlao

uitae tamen periculum incurrit,

pio Ottoni assignauit, qui per desertum magnum, quod imminebat, continuato septem dierum spatio, eum transduxerunt: ubi grande uenenatorum animalium periculum incurrerunt, sed Deo protegente illaesi euaserunt. Et post haec ad stagnum quoddam uentum est, ubi occurrentibus sibi Pommeranensibus, quorum Deus corda tetigerat, et ultro fidei ac lauacri salutaris gratiam expetentibus flens prae gaudio primitias noui gregis ouili Christi adiecit. Altera die ad uillam proximam diuertit, ibique plures domino cooperante secundae natiuitatis sacramento initiauit.

CAPVT V.

Quomodo ad Piriscum castrum ueniens ibi multos baptizauit.

Piri…enses

TErtia die ad *Piriscum*, castrum primum Pomeraniae, uenit, ubi ciues ad fidem exhortans, quatuordecim diebus sedit, eis nimirum *abnuentibus et seruum Dei ad alia migrare loca facientibus, seque nouam hanc legem, sine primatum et maiorum suorum consilio, aggredi non posse testantibus.* Tandem pio Ottone assiduis pro saluatione eorum precibus incubante, Spiritu Dei, *qui ubi uult spirat, et cui uult miseretur,* tacti assenserunt, et iugo fidei colla submittentes baptizati sunt, *quotquot erant praeordinati ad uitam aeternam.* Itaque in natiuitate sancti Iohannis baptistae ad castrum magnum *Gamin* dictum, ubi sedes ducis est, peruenit. Ubi multum tempus, id est quatuordecim ebdomadas uel amplius residens, *ecclesias de ramis arborum*, ut nouella tunc plantatio exigebat, construxit et ipse quidem infantes, cooperatores autem sui uiros et mulieres ad Christum confluentes baptizabant. Illis ergo in *catechizatione* requisitum est a mulieribus, quod infantes necassent; nam crudelitate paganica puellas necare et mares reseruare solebant, et pro hoc scelere specialis paenitentia eis iniuncta est, singulariter ergo uiri, singulariter feminae sacro abluebantur fonte obpansis, ut oportunum erat, circa baptisterium uelis, tanto ab inuicem spatio semoti, ut nulla scandali alicuius occasio hinc oboriri posset.

et Gaminenses

baptizantur.

CAPVT IV.

De muliere horribiliter defuncta, quae feriare contempserit.

S. Ottonis doctrina miraculo confirmata.

AD confirmandam uero pii Ottonis praedicationem caeleste prodigium non defuit, quod consequenter hic inseri ordo relationis exigit. Nam in eodem castro *Gamyn* mulier quaedam nobilitate et diuitiis prae pollens, sed inimici suasionibus seducta, piissimi apostoli doctrinam pro nihilo habebat et uerba eius postponens sequi nolebat. Vnde inter alia contemptus et transgressionis indicia dominica die, cunctis feriantibus, ipsa in agrum egressa metebat et, reclamante ac prohibente familia, irreuerenti et infronito animo cepto operi instabat. Sed pius dominus, qui praedicatoribus suis polliceri dignatus est, dicens, *qui uos audit, me audit, et qui uos spernit, me spernit,* euidenti miraculo ad correctionem aliorum despectionis huius uindex et castigator factus est. Nam dum mulier infelix pertinaciter nefario operi incumberet ac familiae suae, quae circa eam adiuuare negligeret, tumida comminatione exprobraret, subito collapsa retrorsum dicto citius exspirauit, magnumque astantibus horrorem incussit, moxque a familia plangente et ululante loculo imposita, per omnem ciuitatis ambitum, cum lamentabili exequiarum celebratione circumferebatur, cunctisque tam manifestum Dei iudicium pertimescentibus uniuersi in fide et religione Christiana magis ac magis confirmabantur.

CAPVT VII.

Qualiter ad urbem magnam Iulin peruenerit et de periculo, quod in eodem loco pertulerunt.

Iulinensium feri mores

PRogressus itaque apostolus Pomerannorum, uenit ad urbem magnam *Iulin*, ubi Odora fluuius praeterfluens lacum uastae magnitudinis ac latitudinis facit, illicque mare influit. Ciues autem loci illius crudeles erant et impii. Vnde et pius praedicator magno illuc capitis sui periculo ingressus, certam mortis exspectationem cum suis omnibus habebat. Mos autem est regionis illius, ut princeps terrae in singulis castris *propriam sedem* et mansionem habeat, in quam quicunque fugerit, *tutum ab inimicis asylum* possidet. Illuc ergo pius Otto ingressus, orationibus et lacrymis pro conuersione gentis Pomeranicae instabat, sed incassum. Nam urbani calice furoris Dei misere debriati, audito seruorum Dei aduentu, sequenti die primo diluculo, super eos armata manu irruerunt, et fustibus ac lapidibus impetentes, expellere nitebantur, dicentes: *in uanum eos ducis mansionem irrepsisse, quasi illic pacem habituri essent; cum subuersores patriae ac legum antiquarum extranei ab hac pacis conditione Deorum suorum edicto censerentur.* Vix ergo

go interuentu ac suffragio ducis, post A multimodas iniurias, uiui euaserunt et, extensis ante castrum tentoriis, septem diebus illic morabantur, cottidie per internuntios utriusque ducis, id est, *Polizlai et Wortizlai* requirentes a Iulinensibus, *si fidei Christianae iugum subire deliberassent.* Sed illi prauo sacerdotum suorum consilio seducti, nullatenus sanae doctrinae praeconem recipere uolebant, quin immo de finibus suis cum ignominia eum perturbantes, ad Stetinenses ire compulerunt. B

et pernicacia

CAPVT VIII.

Quomodo sanctus Otto a quodam rustico grauiter percussus fuerit.

Rustici furor

ACcidit quoque in eodem loco seruum Dei grauem et suo nomine indignam subire iacturam, quae C illi maiorem apud Deum retributionis aeternae pariebat gloriam. Nam rusticus quidam, filius perditionis, in syluam, ad ligna praecidenda, ierat, rediensque cum plaustro lignis onusto, uiro Dei occurrit in loco, ubi magna caeni profunditas inerat, et nimia furore armatus uesania, instinctu possidentis eum satanae, arrepto ualidissimo ligno, caput serui D Dei perfringere et cerebrum eius excutere uisus est. Sed domino pium Ottonem ad multorum aedificationem conseruante, nefandus ille homicida sanctum eius uerticem attingere non potuit, sed ingentem ei inter scapulas ictum dedit, ita ut pronus in caenum laberetur, caputque illud, reuerenda canitie honorandum, cum toto corpore E luto faetidissimo turparetur. Sed et cooperator eius fidelis, *Hyltanus* nomine, cum ei praesidio esse uoluit, et ipse grauem pro defensione ueritatis in brachio ictum suscepit. Seruus autem Christi e luto subleuatus, gratias pro contumelia agebat dicens: *Gloria tibi domine, quia, et si amplius non erit, saltem unum pro amore tuo ictum accipere merui.* F Verum usquequaque non deseruit Deus famulum suum, pro nomine eius tanta discriminis acerbitate laborantem, quin immo defensorem illi adiutorem in oportunitatibus in tribulatione illustrem uirum, nomine *Nedamirum*, destinare dignatus est. Erat enim ipse Nedamirus diuitiis et potentia inter suos opinatissimus, antea quidem in Saxonia G baptizatus et occulte christianus. Hic omnem pio Ottoni exhibebat humanitatem et defensionem, et abeuntem magna deuotionis reuerentia prosecutus, tres naues non modicas, uictualium copia oneratas, hilariter praebuit, et ducatum ei ad urbem Stetinensem, usque in arcem ducis, officiose satis exhibuit, ipseque per noctem ad ciues suos Iulinenses clam rediit. Apostolus itaque Pommeranorum continuis nouem ebdomadibus in urbe Stetinensi tuto in loco residens, diu multumque in opere Dei et uerbo praedicationis oportune, laborabat, tandemque DEI praeueniente clementia conuersionem efferae gentis obtinuit, hac uidelicet occasione.

erga S. Othonem

et Hyltanum

Nedamiri pietas erga eundem.

CAPVT IX.

Quomodo sanctus Otto Domizlaum ad fidem Christi adduxerit.

Domizlaus opibus et autoritate florens

DOmizlaus quidam, corpore et animo ac diuitiarum copia, sed et generis nobilitate inter Stetinenses eminentissimus, tanto ab omnibus honore et reuerentia colebatur, ut nec ipse dux Pomeraniae *Wortizlaus*, sine consilio et assensu eius, quicquam agere praesumeret, sed ad illius nutum uniuersa tam publica quam priuata disponebantur negotia. Nam et pars maxima urbis Stetinensis, quae *principatum omnium Pommeraniae ciuitatum* obtinens, quatuor montes suo ambitu inclusos habet, propinquis et affinibus Domizlai repleta erat, sed et in aliis circumiacentibus regionibus tantam propinquorum turbam habebat, ut non facile quisquam ei resistere posset. Sciens itaque pius Otto, utpote uir sagacissimus, quia, si hunc fidei Christianae cum propinquis suis subiiceret, omnis plebs exemplo eius attraheretur, toto conamine rhinocerotam hunc, ad arandum in agro domini, loco praedicationis alligare contendit. Sed quia durus erat, nec facile constringi poterat, primum filios eius, absente patre, fidei sacramentis initiauit, matrem quoque cum filiis ouili Christi adiecit. Quo audito Domizlaus primo quidem grauiter indignatus, quod sine uoluntate et assensu eius haec acta essent, uelut alter Saulus persecutionis crudelissimae auctor factus est, ita ut minis et terroribus ac conuiciis pium Ottonem aggressus, cum ignominia de finibus illis eliminare tentasset. Sed apostolo Pommerannorum genua ad Deum flectente et cum lacrymis orante, ut, *ubi abundauit iniquitas, superabundaret gratia:* Domizlaus, timore scilicet et amore Dei tactus, tanquam et ei superna uoce diceretur, *Domizlae, quid me persequeris? Olim quidem debui perdere te, sed Otto seruus meus orauit pro te:* repente de lupo in agnum, hoc est, de Saulo mutatus est in Paulum, et totus lacrymis infusus, pio Ottoni humili adgeniculatione prosternitur, *indulgentiam ab eo et locum paenitentiae* flagitans. A quo benigne susceptus et pater-

filiorum exemplum secutus

conuertitur

terna benedictione consolatus secreta A confessione innotuit, *se olim in Saxonia baptismi gratiam percepisse, sed astutia inimici, tanta diuitiarum mole in barbarica terra sibi accedente, fidem Christi inter idololatras seruare non potuisse.* Ex eo igitur, abdicato penitus omni gentilitatis errore, fidei, quam impugnauerat, ualidissimus propugnator factus est, mirumque in modum plus correctus profuit, quam errans laeserat, statimque omnis B familia eius cum gaudio nouae regenerationis lauacro perfusa est, animae scilicet plus quam *quingentae.* Sed et propinqui eius et amici cū domesticis suis, exemplo eius prouocati, fidem receperunt. Sicque factum est, ut, de die in diem crescente numero fidelium, tota ciuitas, cum adiacente prouincia, fugatis idololatriae tenebris, splendore fidei illuminarentur. Mansit itaque illic pius C praedicator per instantem hyemem, baptismi gratiam confluentibus ad se populis tradens, *ecclesias* in locis oportunis construens, easque *ministris ac sacerdotibus* idoneis committens, omnique ornatu ecclesiastico diligenter instituens.

Cum tota familia.

CAPVT X.

D

De duabus matronis sanatis per sanctum Ottonem ac postea baptizatis.

SEd nequaquam silentio praetereundum, quomodo etiam miraculi attestatione dominus fidelem suum operarium, uiriliter pro se agonizantem, illustrare dignatus est, sicut ore prophetico praedixerat: *Quicunque glorificauerit me, glorificabo eum.* E Matronae duae, adhuc errore gentilitatis irretitae, grauissima aegritudinis molestia detinebantur, ita ut omni membrorum officio destitutae, morti iam proximae uiderentur. Ad quas pius Otto accessit, uerbum salutis, prout capere poterant, annuntiauit et sancta spe de misericordia Christi praesumens, pollicitus est eis, F *si credere et baptizari uellent, non solum animae sed et corporis medelam et integerrimam sanitatem.* Quod sine mora pollicentibus illis, seruus Dei oratione facta manus capiti earum imposuit, signo crucis et benedictione eas communiuit statimque fugatis doloribus pristinae sanitati sunt redditae et a duplici morte, hoc est corporis et animae, per orationes G sancti praesulis absolutae, unda salutari cum gaudio magno sunt regeneratae multisque occasio salutis et conuersionis fuere.

CAPVT XI.

Iulinenses, audita fide Stetinensium, apostolo suo legatos bonorabiles dirigunt ac fidem Christi assumunt, et uiginti duo millia et centum quinquaginta sex hominum baptizantur.

IVlinenses autem, qui dudum ueritatis praeconem a se repulerant, cum audissent Stetinenses fidem recepisse, nutu Dei mente compuncti, legatos honorabiles, ad reuocandum uirum Dei, miserunt. Quibus ille uisis, zelo pietatis motus, *quid uenistis*, inquit, *ad me hominem, quem odistis et expulistis a uobis?* At illi humili satisfactione ueniam petentes, *nos*, inquiunt, *pater honorande, antiquam patrum et maiorum nostrorum legem sine consensu primatum, quos in hac Stetinensi nostra metropoli reueremur, infringere non praesumpsimus: sed postquam Deus tuus principes nostros sibi per te subegit, nos quoque, omni remota contradictione, monitis tuis obtemperare et doctrinam salutis excipere parati sumus.* Quo audito, positis antistes domini genibus, Deo gratias egit, profectusque cum eis et debita a Iulinensibus reuerentia susceptus, ueritatis uiam errantibus aperuit et baptismi sacramento purificans adoptiuum Deo populum congregauit. Computatus est autem numerus baptisatorum illo tempore *uiginti duo millia et centum quinquaginta sex homines*, quos pater sanctus pro ignorantia creatoris et cultu rei insensibilis comparatos iumentis insipientibus et similes factos illis ad rectum tramitem perduxit et rationabile Deo uiuo obsequium exhibere edocuit; absque notitia etenim creatoris sui omnis homo pecus est.

CAPVT XII.

De feruore sancti Ottonis, quem habuit in conuersione infidelium et de praedicatione ipsius.

OPerae pretium est autem ipsa etiam praedicationis eius tempora hic ob notitiam posterorum annotare, ne uel hoc curioso desit lectori. Non enim parui pendendus est talis feruor amoris Christi, et pene inaudita *his temporibus* mentis eius deuotio, cum *alii pontifices magis urbibus et castellis, quam ecclesiis uel pauperum Christi domiciliis aedificandis insistant, plus quam segni otio torpere, quam remotos Barbarorum fines euangelizandi gratia adire satagant*, huic autem seruo Dei beatissimo longe alia mens erat. Nunquam ille munitionibus uel ciuitatibus exstruendis operam dedit, dicens cum apostolo: *non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.* Porro basilicas Christo dicandas fideliumque cellas et hospitalia

Sancti Othonis feruor.

tanta deuotione et libertate annuatim aedificabat, ut cunctis pro hoc stupori esset et admirationi. Et cum nimia haec diuini cultis in Teutonicis partibus occupatio facile eum ab ardua huius peregrinationis angaria excusabilem reddere ualeret, non tamen his contentus latitudinem sanctae caritatis, quae in corde eius diffusa per Spiritum sanctum flagrabat, etiam ad remotissimam Pommeranorum gentem extendere curauit, ut illic populum acquisitionis et filios Dei per euangelium generaret, quibus cum Paulo gratulantibus dicere posset: *Quae est nostra spes aut gaudium aut corona gloriae? Nonne uos ante dominum IEsum Christum estis in aduentu eius? Vos enim estis gloria nostra et gaudium ac signaculum apostolatus mei.* Cuius felicissimi apostolatus tempora ipsamque eius auctoritate canonica suffultam doctrinam scire uolentibus euidenter explicabimus.

Quando S. Otto Pomeranos uisitauerit.

Anno dominicae incarnationis millesimo, centesimo, uicesimo quarto, indictione secunda, Calixto papa secundo Romanae sedi praesidente, Otto, DEI gratia Babenbergensis ecclesiae octauus episcopus, igne diuini amoris succensus et praedicti apostolici auctoritate assensuque roboratus, partes Pommeranorum paganorum, cum quibusdam ciuitatibus terrae Lutitiae aggressus est, ut eos ab errore gentilitatis reuocaret et ad uiam ueritatis agnitionemque Christi filii Dei perduceret. Quibus domino opitulante conuersis et baptizatis, ecclesias construxit et consecrauit. Deinde iuxta sanctorum patrum instituta haec eos seruare edocuit, scilicet ut sexta feria abstineant a carne et lacte more christianorum, dominica die uacent ab omni opere malo et ad ecclesiam diuinum officium audituri ueniant, ibique orationibus studiosis insistant, solempnitates sanctorum cum uigiliis, secundum quod eis indicatum fuerit, omni diligentia obseruent, sacrosanctam quadragesimam ieiuniis, uigiliis, eleemosynis et orationibus diligentissime obseruare studeant, infantes suos in sancto sabbato paschae et pentecostes, cum candelis et cappa, quae dicitur uestis candida, et patrinis comitantibus ad baptismum deferant, eosque ueste innocentiae indutos per singulos dies usque in diem octauam eiusdem sabbati ad ecclesiam deferant, et celebrationi diuini officii interesse satagant. Hoc etiam districta redargutione prohibuit, ne filias suas necarent, nam hoc nephas maxime inter eos uigebat, ne etiam filios suos et filias ad baptismmm teneant, sed sibi patrinos quaerant, patrinis etiam fidem et amicitiam ut carnalibus parentibus seruent. Interdixit etiam, ne quis commatrem suam ducat in uxorem, neque propriam cognatam suam usque in sextam et septimam generationem, et unusquisque

Regulae uiuendi Pomeranis praescriptae.

A *contentus sit una uxore: ne sepeliant mortuos christianos inter paganos in syluis aut in campis, sed in cimiteriis, sicut mos est omnium christianorum, ne fustes ad sepulchra eorum ponant, omnem ritum et prauitatem paganam adiiciant, domos idolorum non construant, phitonissas non adeant, sortilegi non sint, ne quid etiam immundum comedant, non morticinum, non suffocatum, neque idolotitum, neque sanguinem* B *animalium, ne communicent paganis, ne cibum aut potum cum eis aut in uasculis eorum sumant, ne in his omnibus consuetudinem paganismi repetant. Iniunxit etiam eis, ut, dum sani sint, ueniant ad sacerdotes ecclesiae et confiteantur peccata sua; in infirmitate autem uocent ad se presbyteros, ac pura confessione expiati corpus domini accipiant. Instituit etiam, ut de periuriis, de adulteriis, de homicidiis et de ceteris criminalibus secundum canonica* C *instituta paenitentiam agant, et in omni christiana religione et obseruatione obedientes sint, et ut mulieres post partum ad ecclesiam ueniant et benedictionem a sacerdote, ut mos est, accipiant.*

CAPVT XIII.

Qualiter sacerdotes idolorum sancto Ottoni resistebant, ac idolum aureum, imaginem Trigelawi furati sunt et cuidam matronae seruandam tradiderunt, quam postea sanctus Otto callide recuperauit. D

SOli autem pontifices idolorum uiae domini resistebant et multas seruo Dei tendentes insidias occulte eum perimere nitebantur. E Sed multitudine plebis cottidie ad fidem conuolante, cum nullis sacrilegis et profanis sacerdotibus ad eum pateret accessus, confusi et reueriti a facie eius, exemplo Zaroes et Arfaxat magorum, apostolos Christi, Matthaeum, Simonem et Iudam fugientium, longius extra regionem illam secesserunt. Et quia apertam famulo Dei persecutionem inferre F non poterant, detractionibus et blasphemiis horribilibus eum lacerabant, et quocunque deuenissent, inuidiam ei et inimicitias excitantes maledicta et probra in eum congerebant. Pro quibus tamen ille Deo dignus antistes a domino gratiam ampliorem consequebatur, quia, ut scriptum est, *benedictio domini super caput iusti;* ideo dedit illi G hereditatem aeternam in caelis, et inuenit gratiam in conspectu omnis carnis. Cum uero delubra et effigies idolorum a pio Ottone destruerentur, profani sacerdotes auream imaginem Trigelawi, qui principaliter ab eis colebatur, furati extra prouinciam abduxerunt

Sacerdotum paganorum rabies.

Idolum Trigelawi uiduae custodiendum traditur.

runt et cuidam uiduae, apud uillam modicam degenti, ubi nec spes ulla requirendi esset, ad custodiendum tradiderunt. Quae mercede ad hoc conducta, quasi pupillam oculi sui includens, profanum illud custodiebat simulacrum, ita ut, trunco ualidissimae arboris cauato, illic imaginem Trigelawi pallio obductam includeret, et nec uidendi, ne dicam tangendi illud, cuique copia esset: solummodo foramen modicum, ubi sacrificium inferretur, in trunco patebat, nec quisquam domum illam, nisi profanos sacrificiorum ritus agendi causa, intrabat. Quod audiens inclytus Pomeranorum apostolus, multifaria intentione satagebat quoquo modo illuc attingere, praemetuens, quod et accidit, post abscessum suum, rudibus adhuc et necdum in fide confirmatis plebibus simulacrum illud in ruinam futurum. Sed prudenter animaduertens, utpote uir omni sagacitate praeditus, quia si publicam illuc profectionem indiceret, sacerdotes audito eius aduentu imaginem Trigelawi rursum ad remotiora occultando abducerent, sapienti usus consilio quendam ex comitibus suis Hermannum nomine, barbarae locutionis sciolum sensuque et ingenio satis acutum, latenter ad uiduam illam destinare curauit. Cui etiam praecepit, ut assumpto habitu barbarico ad sacrificandum Trigelawo se pergere fingeret. Hermannus itaque pileolum barbaricum et chlamydem mercatus, post multa arduae uiae pericula uiduam illam tandem conueniens asserebat, *se nuper de procelloso maris gurgite per innocationem Dei sui Trigelawi erutum, ideoque debitum ei pro saluatione sua sacrificium litare desiderantem, ductu eius illo mirabili ordine, per ignatos uia tractus, deuenisse.* At illa, *si ab eo*, inquit, *missus es, ecce aedes, in qua Deus noster, robore cauato inclusus, detinetur. Proprium quidem uidere et tangere non poteris, sed ante truncum procidens eminus foramen modicum, ubi quod uoluisti sacrificium inferas, attende. Quod dum imposueris, reuerenter clauso ostio egredere et, si uitae tuae consultum uolueris, caue ne cuiquam hunc patefacias sermonem.* Qui alacer aedem illam ingressus dragmam argenti in foramen iactauit, ut sonitu metalli sacrificasse putaretur. Sed concitus, quod iecerat, retraxit, et pro honore contumeliam Trigelawo, id est sputaculum ingens, pro sacrificio obtulit. Deinde curiosius attendens, si forte negotii, pro quo missus erat, exequendi facultas ulla suppeteret, animaduertit imaginem Trigelawi tanta cautela et firmitate trunco impressam, ut nullo pacto eripi aut saltem loco moueri posset. Vnde non mediocri tactus dolore, quidnam ageret aestuabat, dicens intra se; *Heu quod tantum uiae pelagus sine fructu peragraui, quid respondebo domino meo, uel quis me hic fuisse credet, cum uacuus rediero?* Et circumferens oculos uidit *sellam Trigelawi* comminus parieti affixam, erat autem nimiae antiquitatis et nullo iam paene usui apta, statimque exiliens cum gaudio infaustum munus parieti detrahit et abscondit, primoque noctis conticinio egressus omni festinatione dominum suum sociosque reuisit, cuncta, quae egerat, replicat, *sellam* etiam *Trigelawi* in testimonium fidei suae repraesentat. Apostolus itaque Pomeranorum, habito cum suis consilio, sibi quidem et suis ab hac requisitione desistendum censuit, ne non tam zelo iustitiae, quam auri cupiditate hoc agere uideretur. Collectis tamen et adunatis principibus ac natu maioribus, iusiurandum ab eis exegit, *ut cultura Trigelawi penitus abdicaretur et, confracta imagine, aurum omne in redemptionem captiuorum erogaretur.*

S. Othonis pium [illegible]

Falsa quidem loquens.

Sella Triglawi ablata.

CAPVT XIV.

De inopinato incendio *in ciuitate Babebergensi exorto.*

SEd dum *fortem armatum*, qui eatenus atrium suum, Pomeraniam scilicet, possederat, fortior Christus superueniens superasset, armisque eius per beatum praesulem confractis, spolia distribuisset, non ferens ille uiolentam de sedibus suis exclusionem, tanquam leo rugiens, uel modicam seruo Dei inferre nisus est laesionem. Et aliud, quod ageret, domino prohibente, non inueniens, locum Babebergensem, maiori ex parte, inopinato incendii discrimine, absumpsit, ut, dum pastor eximius, peracta apud extraneos praedicatione, sponsam suam cum gaudio reuiseret, non per omnia integram, sed aliquantulum hoc damno conquassatam, ac moerore confectam inueniret. Nocte enim, qua festiuitas sancti *Hermetis* martyris agebatur, cuius precioso corpore locus ipse a primordio per fundatorem suum beatum HENRICVM nobiliter est insignitus, idem lamentabile incendium, occasione mulieris cuiusdam in partu laborantis, sumpsit exordium: quod statim circum circa se impetu ualido torquens, omnem locum extra ciuitatis ambitum tanta uastauit atrocitate, ut uix rariusculae quorundam casae euaderent. Ipsa uero ciuitas, cum ecclesiis suis infra uel extra positis, patrocinio beati *Hermetis* aliorumque aduocatorum suorum, illaesa permansit.

Ebbo. Luc. 11. Sequentia usque ad finem huius libri secundi, desunt in edit. Canisiana.

Incendium Bambergense, Cacodaemonis inuidia et ira excitatum.

Corpus S. Hermetis Bambergae conditum.

Ad nihilum itaque fraus et militia uersuti hostis est redacta, quoniam quidem et sponsa castissima Bamberga tetram calamitatis huius nubeculam, patre suo, tanquam serenissimi solis iubare, ad se reuerso, facile dissipauit: et ipse atrium suum, quod diu securus possederat, ultra tenere non potuit. Christo enim in Pomerania, per apostolatum pii Ottonis, regnante, *inimici defecerunt frameae in finem, et ciuitates eorum destructae sunt.*

Psalm. 9.

CAPVT XV.

De Iulinensibus, qui post reditum ad suos ciues baptizati sunt.

Ebbo.

PLurimi autem Iulinensium pro negotiatione sua trans mare abierant: qui, audita ciuium suorum conuersione, spiritu Dei praeueniente, aemulatores eorum facti sunt; et ad metropolim suam reuersi, regi regum Christo colla submittunt, statimque a presbyteris, quos pius Otto illic constituerat, baptizati, ciuibus suis dudum christianis legibus incitatis, pari deuotione adunantur, et mirum in modum, fidelissimo praecone ueritatis in opere Dei laborante, ecclesia per totam illam regionem crescebat et confortabatur, dominusque augebat quotidie, qui saluum faceret in idipsum.

Baptizantur Iulinenses, qui domo abfuerant, praesente S. Othone.

Apostolus itaque Pomeranorum duas illic ecclesias constituit, unam in ciuitate Iulin, sub honore *S. Adalberti* et *Wenceslai*, qui magnae apud barbaros opinionis erant, in loco, ubi profani daemonum ritus agi solebant; ut, ubi spurca pridem commercia, Christi deinceps frequentarentur mysteria. Alteram extra ciuitatem in campo mirae latitudinis et amoenitatis, in ueneratione beatissimi apostolorum principis aedificauit, illicque sedem episcopalem statuit.

Duas ecclesias Iulinae aedificat.

Alteram, extra urbem in honorem S. Petri.

CAPVT XVI.

De legatione Babebergensium ad S. Ottonem ad reditum exhortantium.

Ebbo.

SEd pio doctore pro continuis animarum lucris moram illic faciente, deuota gregis sui multitudo, non solum in Babebergensi loco, sed et in pluribus coenobiis et parochiis collecta; incredibili solicitudine et moerore, pro longiturna tanti pastoris absentia, angebatur et, ut reportaret illum, modis omnibus instat. Vnde crebra ad illum missa legatione, preces precibus, uota uotis congeminant; sed et literis filialem attestantibus amorem, pro redi- A tu eius satagere non desinunt: quarum hic unam inserere dignum uidetur, tam pro sui dulcedine, quam etiam pro auctoris eius, piae memoriae, *Wigandi* abbatis perpetua recordatione; quae in hunc se modum habent.

Quantis precibus Bamberg. reditum S. Othonis efflagitarint.

B Domino et patri charissimo, pio Ottoni episcopo ac gentis Pomeranicae apostolo, Wigandus, Tarisiensis coenobii prouisor indignus, deuotum in omnibus seruitium et orationum spirituale debitum.

Literae Wigandi abbatis ad S. Othonem.

Hierem. 1.

B*Enedictus DEVS pater misericordiarum, pater luminum, qui ex utero formans uos seruum sibi dedit in lucem gentium, ut salus eius in extremis terrae per uos annunciaretur; ac lumine fidei tenebrosa gentilium corda* C *irradiarentur. Vnde sancta mater ecclesia nouo filiorum augmento digne laetatur, dum per ministerium uestrum multa millia barbarae nationis sacro baptismate renascuntur, et abiecta idolorum cultura, destructis delubris, reaedificatis ecclesiis, uerus DEVS aduocatur et colitur.*

D *Ergo post euangelium alienis annunciatum, post tanti ministerii opus consummatum, iam ad proprias oues reuertenti pastori grex omnis laetabundus occurrit, clerus cum populo, ac singulari gaudio monachorum processio, patrem suum suscipit, concinens in iubilo cordis et uoce exultationis:* reuertere, reuertere, Sunamitis, reuertere, reuertere, E ut intueamur te.

Cant. 6.

Ego autem horum omnium minimus, sed fidei et dilectionis integritati nulli secundus, circa festum S. Mauritii, *in Saxoniam ueni, sperans optatissimum aduentum domini mei, ut primus susciperem, quem nouissimus deduxi. Sed redeunte nuncio uestro, spe exspectationis* F *meae frustratus, multum autem de certo reditu uestro laetificatus, quod corporali praesentia non potui, in spiritu humilitatis dominum meum primus salutare studui dicens non sono tantum oris, sed flagrantissimo etiam iubilo cordis:*

VVigandus usque in Saxoniam S. Othoni obuiam ierat.

Salue magne pater, dic litera, dic reuerenter,
G Dic rogo uersifice, inclyte praesul aue.
Exspectate redi populi spes, optio cleri,
Digne dator legis, certa medela gregis.

Nolumus ergo uos ignorare, pater sanctissime;

fine; quia, ex quo recessistis, semper imminebat nobis dies angustiae et tribulationis. Tyrannus enim ille Conradus *toto paene anno in castello Nurnbergensi moratus, bona episcopatus sibi uicina deuastauit, de reditibus uestris frumentum ex parte abstulit, censum sibi persolui statuit; uillicum de* Rustal *bis captiuatum omnibus rebus suis despoliauit; insuper urbem* Babenberg *callida machinatione, ut fertur, apprehendere studuit; sed, DEO gratias, iniquitas eius nequaquam praeualuit. Ego enim et Conradus custos, de dispensatione nobis credita soliciti, ciuitati praesidia et custodes cum caeteris fidelibus uestris deputauimus, militibus, prout opus erat, stipendia erogauimus, reliqua omnia, quae commisistis, diligenter procurauimus.*

Vide Vrsperg. in chron. anno 1126.

Damna ecclesiae Bambergensi illata.

Inter Hermannum *et* Fridericum *maxima* guerra *habetur; insidiae diuersae altrinsecus tenduntur, rapinae rapinis, incendia incendiis redduntur: inter quae, uilla subiacens † lapidi* Botonis *cum ecclesia combusta est. Fridericus quadam nocte munitionem* Niestein *cum militibus suis clam ingressus, uiriliter agere coepit: sed qui in arce erant, missis iaculis, et iactis lapidibus unum de suis occiderunt, plures uulnerauerunt: sicque infecto negotio, uix cum suis omnibus euasit. Praeterea per totam prouinciam multa mala grassantur, rapinis, incendiis omnia uastantur.*

† Botenstein.

Ergo tot malis, tot miseriis finem facere sperantes, aduentum uestrum clamamus singuli, clamamus omnes; ueni domine, ueni, festina, ne tardaueris, adueni desiderabilis, quem exspectabamus in tot tribulationum tenebris.

Reliquus rerum uestrarum status in Bauaria et Saxonia satis prospere agitur. De negotio autem mihi specialiter iniuncto, paternitatem uestram scire uolo: quia cuprum ad septingentos, et eo amplius centenarios comparauimus; ex quibus trecentos maxima difficultate usque Smalchalten *perduximus, et iam uiribus exhausti, manum auxilii uestri ardenti desiderio praestolamur, ac exoptatissimum omni regno sanctitatis uestrae reditum uix exspectamus.* Hae sunt piissimi patris Wignandi litterae, calamo uerae dilectionis scriptae.

CAPVT XVII.

De Wignando, *Tarisiensis coenobii abbate.*

Hic est *Wignandus* praedicator suauissimus, quem pius Otto quasi *auricularium* sibi fidelissimum eligens, in tanto amore et reuerentia habebat, ut omnium secretorum suorum, participem eum faceret, et custodia ciuitatis specialiter sibi delegata, etiam egregium opus, quod tunc inchoauerat, scilicet et *domum S. Petri* maioris ecclesiae, cum turribus, ad arcenda ignium pericula, cupreis operire laminis, eius potissimum magisterio committeret. Nec immerito. Erat enim uir totius prudentiae et sagacitatis: gloria ordinis nostri, non solum spirituali gratia praestantissimus, sed et corporis uenustate, et morum habitusque dulcedine amabilis. Cuius uenerandam senectutem et caput ad similitudinem Christi candidum liceat nobis parumper dignis uocibus praedicare.

Ebbo.

Digressio de VVignando abbate; quis et cuias fuerit.

Dotes animi et corporis.

Nam cum paene *centenariam* ageret aetatem, et plurimum in opere Dei nocte dieque laboraret, *oculi puro uigebant lumine, pedes firmo gressu ueloces, auditus penetrabilis, dentes numero et firmitate durabant, uox canora, corpus solidum, nec senio longinquo curuatum, cani cum rubore discrepabant, uires cum aetate dissentiebant; non memoriae tenacitatem, ut in plerisque cernimus, antiquior senecta dissoluebat, non calidi acumen ingenii frigidus sanguis obtundebat, non contractam rugis faciem arata frons asperabat; non denique tremula manus per curuos cerae tramites errantem stylum ducebat.* Futurae igitur resurrectionis uirorem in eo dominus nobis ostendit, ut peccati quidem sciamus esse, quod caeteri adhuc iuuenes praemoriuntur in carne; iustitiae autem, quod hic adolescentiam in aliena aetate metiebatur.

VVignandus ferme centenarius nix ulla senectutis incommoda sensit.

Et quanquam multis istam corporis sanitatem etiam peccatoribus, euenire uideamus; tamen hac illi ad peccandum abutuntur: hic uero ad bene agendum. Siquidem ab infantia diuinis apud nos scripturis eruditus et in sancta conuersatione probatus, cum prioratum hic strenue sub uenerabili *Wolframo* abbate administrabat, pius OTTO uiolenter abreptum Tarisiensi eum coenobio praefecit, quod multo tempore, id est, *amplius quam triginta* annorum spatio, nobiliter gubernans, ac circumquaque coelestis doctrinae dulcedinem mellifluam praedicatione spargens, cunctorum in Deum prouocabat affectus. *Totus enim, quasi Seraphin, superni amoris facibus accensus, in solo redemptoris desiderio anhelabat, diuinae seruitutis celebritatem flagrantissima deuotione peragebat, secretiorum coelestium summa et capere praeualuit et annũciare loquendo, et alios accendebat, et quos uerbo tangebat, ardere protinus*

VVignandus prior montis S. Michaelis. Fit abbas monasterii Tarisiensis.

Eiusdem dicendi gratia.

in Dei amore faciebat; *sed et sacra missarum singulari affectu et compunctionis dulcedine agebat;* ita, ut et alios in uinculo perfectionis, quod est charitas, sibi arctius deuinctos tam uiua uoce, quam et literis, incomparabili suauitate plenis, ad hoc sacrificium, ardentissimo summi ac ueri sacerdotis desiderio celebrandum, saepius accenderet; nec mirum: quod spiritualis huius cibi intimum saporem diu multumque degustans amplius esuriebat. *Nam et plus, quam XL. annis sacerdotio functus est.*

Pietas in re diuina facienda.

Sacerdos supra XL. annos.

O felix et omni dignus beatitudine, quem senectus honorabilis Christo seruientem occupauit, quem extrema dies saluatori tanta deuotione inuenit militantem: *qui non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta:* cui introitu paradisi dicetur; *serue bone et fidelis, intra in gaudium domini tui: accipe manna absconditum, accipe calculum candidum, et in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit:* cerne desiderabilem Christi uultum;

Psalm. 126.

Matth. 25.

Apoc. 2.

Quem pius absconsum nitidi sub tegmine panis

Mystica uerba canens semper sacrare solebas.

Si quis autem de transitu eius audire uoluerit, breuiter accipiat. Totam enim paschalem quinquagesimam solita deuotione in diuinis exegit laudibus, *psalmis et orationibus, sacraeque lectioni et praedicationi uacabat* et, cum discipulis suis noua eo loci moenia struere cogeretur; ille instabilem uitae humanae cursum, diemque uocationis sedulo attendens, respondebat: *Cernitis me silicernium: uelox est depositio tabernaculi mei; paucitas dierum meorum finietur breui; ideoque expensas ad coeleste aedificium congregare desiderio, flendo, eleemosynas tribuendo, sacras hostias offerendo, ceterisque spiritualibus exercitiis inuigilando, aduentum iudicis iam iamque ad ostium pulsantis operiri uolo.* Appropinquante igitur die praestolato remunerationis, antiquus domini uineae operarius, dominica, qua cantabatur, *uocem iucunditatis*, more suo festiuus et alacer, chorum ingressus in usitato ordine; *alleluia; surrexit pastor bonus*, ac deinde sequentiam, *uictimae paschali* per semetipsum imposuit, cunctos *uoce, manu totiusque corporis motu ad psallendum deuotius* incitabat, tanquam praesentis uitae metam sibi iam adesse intelligens, diceret; *omnis laus in fine canitur.* Solebat enim saepius tantae suauitatis et compunctionis cantum indifferenter psallere, quoties id Spiritus S. cordi eius dictasset; *cuius uidelicet donum lege non constringitur.*

2. Petr. 1.

Iob. 10.

Praeparatio ad mortem.

Finita autem *diuini celebritate officii*, accersito fratre, cui dispensatio monasterii credita erat, dixit: *Hodie, ut audisti, charissime fili, dominicae resurrectionis gloriam debitis laudum praeconiis pro modulo nostro prosecuti sumus: Tu ergo, quod te attinet, sedulus munus exequere, ministerium tuum imple, quia, tam deuotis Christi seruitoribus affluentior hodie impendenda charitas. Ipse ego, sicut praecentor et instigator ad dulcisonum carmen fui: ita spiritualis conuiuii administrator esse uolo;* sicque ultimum cum grege suo pastor piissimus agens conuiuium, futurae ascensioni solita precum et lacrimarum se deuotione praeparabat diebus *rogationum*, id est, *secunda et tertia feria* litaniis cum fratribus interfuit: sed *feria quarta* graui, nocturno tempore, oppressus infirmitate, matutinali officio assurgere non potuit. Iam enim resolutionis tempus instabat, iam summus paterfamilias ad ostium serui uigilantissimi pulsabat, iam reuerendo seni, qui diu in stadio * laborasse huius † uiae indefessa deuotione cucurrerat, brauium aeternae dulcedinis dare spondebat.

Dies rogationum.

* *Laborans.* † *Vitae.*

Itaque accitis fratribus, infirmitatis suae grauedinem aperuit, *canonicum* coram se *cursum decantari* fecit et mane in capellam suam, ad audienda sacra *missarum solennia*, se deferri petiit. Exinde relatus, *pacem omnibus dedit, cunctis se paterno affectu commendauit*, sicque aegrotans biduo, *omnes ad se confluentes, pro uirium suarum possibilitate, uerbo Dei aedificabat*, et morbo ingrauescente, *feria sexta post ascensionem domini*, *sumpto uiatico*, hora nona ex Aegypto huius mundi ad ueram repromissionis terram migrauit; testatique sunt, qui aderant, in exanimi eius corpore nec tenuem se deformitatis alicuius pallorem uidisse; sed *uultu decoro dormienti* simillimus apparebat, ita ut rubeus color faciei, et totius corporis uetustas primo obitum eius ambiguum faceret.

Quando uitam finierit.

Nec mirum, si mortis acerbitas minime sibi locum in eo uendicabat, qui non ad mortem, sed potius *de morte ad uitam transibat.* Antea quidem frequentissimus graui et longissima decubuerat aegritudine, ut uirtus spiritus in infirmitate carnis probaretur: sed cunctis pro uita et sanitate eius certatim supplicantibus, iam desperatum patrem amantissimum dominus, quasi de ipso mortis limine reuocatum, filiis moerentibus et lugentibus saepius restituebat: tunc autem, *praemissis ad* dominum pluribus gregis sui *manipulis*, et ipse pastor eximius, breui tactus morbo, super nobilem hunc nobilior ipse ruit aceruum, qui regem gloriae in decore suo uidere desiderans, quotidianis cum propheta suspiriis decantabat, dicens: *quam dilecta tabernacula tua domine uirtutum*,

Psalm 83.

concupiſcit et deficit anima mea in atria domini. Sed haec hactenus, nunc reuertamur ad ordinem.

CAPVT XVIII.

De reditu S. Ottonis ad ſedem ſuam.

IGitur apoſtolus Pomeranorum, OTTO pius, aſſiduis fratrum ac filiorum ſuorum precibus et legationibus contraire non ualens, cum apud Iulinenſes hiemaſſet, circa purificationem S. MARIAE, accepta ab omnibus licentia, unicam ſibi ſponſam Babebergenſem eccleſiam deſiderato reditu conſolari diſpoſuit. Quo audito, plebs neophyta Pomeranorum non mediocri moerore perculſa, lacrymoſis precibus ueſtigia pii doctoris ambire, eumque apud ſe detinere conata eſt. Sed incaſſum. Ipſe enim *graues in terra ſua diuerſorum negotiorum cauſas ſibi imminere reſpondit: ſed et magnum animae ſuae periculum aſſerebat, ſi, dum Chriſto noua de alienis gregibus lucra requirat, proprias oues ſibique ſpecialiter aſſignatas negligeret. Moxque adunata ſociorum et cooperatorum turba, cunctos, quibus fidei uerbum diſſeminauerat, circuiuit et in religione chriſtiana tam monitis, quam et precibus deuotis confirmauit.*

S. Otho diſcedit a Pomerania cum purificationem B. uirg.

Primum uero caſtellum * *Gamin*, exin *Dodonenſem* locum, in honore S. crucis conſecratum, adiit, ubi multos Pomeranorum de inſulis maris reuerſos, ubi timore Bolezlai ducis occulti erant, baptizauit. Nam dux *Bolezlaus*, ſicut erga Deum cultoreſque Dei religione ac pietate inſignis; ita erga idololatras et criminoſos debiti rigoris aſperitate fuit implacabilis. Singulis quippe annis, collecto exercitu ualido, terras paganorum deuaſtare ſolebat, ut uel timore gladii iugo chriſtianae fidei ſubigerentur. Quod ubi miniſterio pii OTTONIS factum eſt, arma in pacem mutata ſunt, cunctique de latibulis, ubi abſconditi erant, accepta per beatum praeſulem ſecuritate, prodeuntes, baptiſmi gratiam conſecuti ſunt. Haec igitur ſancta occupatio praedicatori ueritatis moram redeundi fecit, eumque in *Dodonenſi* loco aliquandiu detinuit.

* *Camina.*

Ducis Bolezlai zelus uirtus.

Sed peractis omnibus *Belgradenſem* urbem petiit: deinde *Colobergam;* illic eccleſiam S. Dei genitricis MARIAE dudum a ſe inchoatam perfecit et conſecrauit. Poſt haec uiſitatis omnibus eccleſiis, Deoque intima lacrymarum profuſione commendatis, auctus benedictione domini Pomeraniam egreditur.

A Dein, proſpero curſu, *Poloniam* ueniens, inedicibili gaudio et reuerentia, uelut angelus Dei, a duce *Bolezlao* omnique clero et populo ſuſcipitur. Fit gaudium generale totius plebis, tam de conuerſione Pomeranicae gentis, quam etiam de ſoſpitate et reditu deſideratiſſimi patris Ottonis.

S. Otho redit in Poloniam. Haec iam ſupra cap. 90. expoſita ſunt; ſed ex Tiemone.

Aliquandiu ergo illic a Bolezlao duce, humanitatis gratia, detentus, Bohemiam adiit, ſimilemque Ladislao duci B et omnibus ſuis de aduentu ſuo laetitiam praebuit. Deinde ad *Claduranenſe* coenobium ueniens, fratribus unanimi deuotione ſibi occurrentibus, ſolita humilitatis affectione ſe commendauit; ſicque omni feſtinantia fines terrae ſuae ingreſſus, feria tertia maioris hebdomadae *Michelueldenſem* locum adiit, ibique coenam domini, debita ueneratione, multo fidelium ſtipatus agmine, ce-C lebrauit. Nam plures de clero et populo Babebergenſi, deſiderantes angelicam eius praeſentiam, illic occurrerant et, quaſi de morte redditum paſtorem piiſſimum ſuſcipientes, omnipotenti domino, qui per tot pericula ſaluum eum reduxit, cum lacrymis gratias agebant.

Venit in Bohemiam.

Igitur ſacratiſſimo paſchali ſabbato diu uiduatam ſponſam ſuam amantiſſimus pater reuiſit, locumque *Teuerſta-D tenſem* ingreſſus, ibi reuerendas ſacrae noctis uigilias, more ſolenni peregit. Mane primo reſurrectionis dominicae ſplendidior ſolito nobis aurora refulſit et geminata nos excepit laetitia, tam iucunditate paſchalis feſti, quam etiam aduentu pii OTTONIS illuſtrata. Nam uniuerſo clero et populo coadunato, multiſque honorabilibus et reuerendis E aliorum coenobiorum patribus praeſentibus, nouus noſtri temporis apoſtolus, deſtructis apud barbaros portis mortis, uictor rediens eccleſiam ſuam cum triumpho nobili ingreditur et, cunctis prae gaudio flentibus, cum cantu paſchali, *adueniſti deſiderabilis;* omni deuotione ſpirituali ſuſcipitur.

S. Otho Bambergam redit ſabbatho paſcha.

S. Otho Bambergae cum proceſſione excipitur.

Erat apud omnes gaudium lacrymis F intimae compunctionis permiſtum, uti ſolet eſſe in charis mortuis reſuſcitatis, cunctorum uoces inedicibili iubilationis ſuauitate *alleluia* reſonabant, ſtrepitu quantum humanae aures capere uix poſſent. Omnibus enim ueriſimile uidebatur, ac ſi Chriſtum a morte reſurgentem ſuſciperent, Deo laudes, Deo gratias, nullo tacente, unanimi pſallen-G tium affectu, concrepabant. Omnes reuerendam eius caniciem et angelicam faciem uidere geſtiebant; cuncti pedes eius, euangelio pacis conſecratos, exoſculari gaudebant. Quibus ille uerbum Dei ſolita eructans dulcedine, magnalia domini et conuerſionem Pomeranicae gen-

Gaudium ex aduentu S. Othonis.

gentis narrabat, et cunctorum affectus ad A considerandam diuinae pietatis gratiam, illo, quo ipse ardebat, charitatis igne accendebat.

Exinde incertam humanae uitae metam attendas, illudque de libro beati Iob assidua meditatione reuoluens; *nescio, quandiu subsistam et si post modicum tollat me factor meus;* omnia, quae dudum inchoauerat coenobiorum et ecclesia- B rum septa, quantocius consummare accelerabat. Sed et necessariis quibusque domicilia et hospitalia pauperum Christi, ut bonus paterfamilias, sufficienter accumulare satagebat, ne, si quid in his neglectum foret, de mercede sua subtractum postea doleret.

Sed pio praesule in his partibus toto conamine diuinis operibus insudante, antiquus hostis ueneno inuidiae tabescens, tot animarum detrimenta sibi in Pomerania succrescere doluit, ideoque bono semini zizania superseminare studuit. Nam duae praecipuae illae ciuitates *Iulin* et *Stetin*, instinctu inimici, apostasian incurrerunt, abiectoque ueri Dei cultu, priscis daemoniorum ritibus se perdendos prostituerunt. Hoc autem, quo ordine sit factum, uel qualiter secundo pii Ottonis apostolatu, per Dei gratiam, mirifice sit recuperatum, tertius liber, domino annuente, explicabit.

Deficiunt a fide Iulina et Stetina.

TITVLI LIBRI TERTII.

CAP. I. De apostasia duarum ciuitatum Iulin *et* Stetin, *et de ultione diuina super eos facta.*

II. De liberatione Vuitischardi *et de periculo maris eodem liberato.*

III. De secunda profectione S. Ottonis ad Pomeranos apostatas.

IV. De aduentu ipsius ad urbem Timinam, *et de apparatu bellico, quem ibidem inuenit.*

V. Quomodo dux Wortislaus *suos ad colloquium uocauerit et ad fidem Christi hortatus sit.*

VI. Quomodo Vdalricus *presbyter et* Albinus *interpres* Hologast *ciuitatem adierint, et de periculo euaso.*

VII. De periculo clericorum in eadem ciuitate, et de uno ad templum confugiente.

VIII. De operibus eius in Chozegowa.

IX. De legatis marchionis Adelberti *de Saxonia et de seditione sacerdotum idolorum facta.*

X. De dedicatione ecclesiae, ad quam plures conuecauit ac magnalia quae egit.

XI. De duce Poloniorum, qualiter Pomeranis bellum indixit, sed per beatum Ottonem mitigatus bello renunciauit.

XII. De Vdalrico *sacerdote, misso per S. Ottonem pro conuersione* Veranorum *et de periculo eiusdem.*

XIII. Qualiter pontifices idolorum in mortem sancti Ottonis populum excitauerunt.

XIV. De duobus Rumbonibus mirae magnitudinis, captis et sancto Ottoni per piscatores alatis.

XV. De incisione nuceae *arboris et periculo episcopi.*

XVI. De profunda inclinatione Adelberti *presbyteri post euasionem periculi.*

XVII. Quomodo Stetinenses *fidei reconciliatos duci suo reconciliauerit, et de interitu sacerdotum episcopo insidiantium.*

XVIII. Quomodo episcopus transitis insidiis Iulinam uenerit, et ipsam de apostasia correxerit: et de illuminata ibi caeca muliere, et de filio lunatico militis in papilione reliquiarum liberato.

XIX. De Bocho *presbytero, et segete incensa in die S. Laurentii martyris, et de muliere a morte reseruata, et de milite frenetico sanato.*

XX. De bello inter Ruthonos et Stetinenses et de uictoria Stetinensium.

XXI. De reuocatione S. OTTONIS per Lotharium *Romanorum regem.*

XXII. De uisione religiosi Lipoldi *presbytero de obitu S. Ottonis.*

XXIII. De uisitatione fratrum in monte S. Michaelis per S. Ottonem facta.

XXVI. De transitu S. Ottonis.

LIBER

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

De apostasia duarum ciuitatum Iulin *et* Stetin, *et de ultione diuina super eos facta.*

Ebbo. Haec non habentur in edit. Canis.

CVm infatigabilem domini ac patris nostri, pii OTTONIS episcopi, affectum, quo gloriam et cultum Christi non solum in Teutonicis, sed et in remotis barbarorum finibus euangelizando propagauit, assidua meditatione reuoluerem, nefas iudicaui, tam laudabilia eius gesta infructuoso tegi silentio; unde non praesumptionis, sed potius intimae charitatis spiritu ductus, de secundo eius apostolatu in Pomerania, sicut fidelis cooperator ipsius * *Vdalricus* presbyter S. Aegidii mihi innotuit, scripto tradere curaui. Nam de primo alias scriptum est. Legat ergo qui uoluerit; inuitum et fastidientem nemo legere compellit.

** De quo Andreas in praefat. huius operis.*

Beatissimo patre nostro Ottone, post primum gentis Pomeranicae apostolatum ad sedem propriam feliciter reuerso, duae ex nobilissimis ciuitatibus, id est *Iulin* et *Stetin*, inuidia diaboli instigante, ad pristinas idololatriae sordes rediere, hac uidelicet occasione. Iulin a Iulio Caesare condita et nominata, in qua etiam lancea ipsius columnae mirae magnitudinis, ob memoriam eius, infixa seruabatur, cuiusdam idoli celebritatem, initio aestatis maximo concursu et tripudio agere solebat. Cumque uerbo fidei et baptismi lauacro urbe mundata, per beatum pontificem idola maiora et minora, quae in propatulo erant, ignibus conflagrare coepissent, quidam stultorum modicas idolorum statuas, auro et argento decoratas, clam furati, penes se absconderant, nescientes, quale per hoc urbis suae operarentur excidium, sicut et infelix *Achan*, qui Hierichuntina urbe subuersa, auream regulam quinquaginta siclorum, cum pallio coccineo et ducentis argenti siclis furatus est, indeque grauem caelestis irae uindictam et Iudaicae plebis uidit ruinam.

Qua de caussa Iulina et Stetina a fide defecerint.
Iulina a Iulio Caesare condita.
Ios. 7.

Nam ad praedicti idoli celebritatem, cum, prouincialibus solito feruore concurrentibus, ludosque et comessationes multiformi apparatu exhibentibus, ipsi dudum absconditas simulacrorum effigies, populo inani laetitia resoluto, praesentantes, eos ad antiquum *paganizandi* ritum impulerunt, statimque per hoc diuinae correptionis plagam incurrerunt. Siquidem ludis et saltationibus, paganico more, omni populo occupato, subito ignis Dei cecidit e caelo super apostatricem ciuitatem, tantaque uiolentia tota urbs conflagrare coepit, ut nemo quippiam de rebus suis eripere ualeret, sed animas tantum suas saluare cupientes, fuga pernici saeuiens incendium uix euaderent. Tandem uero, urbe sua ignis atrocitate deleta, reuersi, inuenerunt ecclesiam *S. Adelberti* per apostolum suum Ottonem, illic in meditullio, propter raritatem lapidum, firmo lignorum tabulato constructam, ex media parte flammarum uaporibus absumptam: sed mirum in modum sanctuarium, quod uiliori schemate, id est, arundineto contectum fuerat, subter habens pannum lineum oppansum, propter uermiculos ab altari arcendos, omnino ab ignibus intactum remanserat. Quo ingenti uiso miraculo, tota plebs in laudem Dei summa clamoris exultatione personabat, asserens, procul dubio uerum hunc esse Deum, qui in tanta ignis uiolentia, quae etiam lapides comminuerat, arundinetum suo altari oppansum reseruare potuerit illaesum: sicque aduocatis sacerdotibus christianis, publicam egere poenitentiam: et abiuratis penitus idolis urbeque sua, prout poterant, reaedificata, iugo Christi ceruices suas alacri deuotione submiserunt. Hoc modo diuinae correptionis plaga salutem in terra eorum est operata.

Vltio diuina in apostatas.
Ecclesia S. Adelberti media ex parte flammis absumpta.
Ingens miraculum.

Stetin uero amplissima ciuitas, et maior *Iulin*, tres montes ambitu suo conclusos habebat; quorum medius, qui et altior, summo paganorum Deo, *Trigelaus* dictus, * tricapitum habebat simulacrum, quod aurea cidari oculos et labia contegebat, asserentibus idolorum sacerdotibus, ideo summum Deum tria habere capita, quonia tria procurat regna, id est caeli, terrae et inferni: et faciem cidari operire pro eo, quod peccata hominum quasi non uidens et tacens dissimularet.

** Trium capitum uel triceps. Triglaff.*

Hac itaque potentissima ciuitate ad ueri Dei agnitionem per beatum praesulem adducta, delubra idolorum flammis erant absumpta; duaeque ecclesiae, una in monte * *Trigelai*, sub honore *S. Adelberti*; alia extra ciuitatis moenia, in ueneratione S. Petri, erant excitatae: et ex hoc sacrificia, quae copioso apparatu et diuitiis, sacerdotibus fanisque idolorum exhibebantur, nunc ecclesiae Christi uindicabant: unde commoti sacerdotes, et prioris pompae delicias quotidie sibi decrescere uidentes, occasionem quaerebant, ut populum ad idololatriam, quaestus sui gratia, reuocarent. Accidit ergo, mortalitatem magnam ciuitati superuenire, et requisiti a ple-

** Triglaff.*
Sacrificuli ethnici famem metuentes, populum ad defectionem sollicitant.

plebe sacerdotes, dicebant; abiurationis idolorum causa hoc eos incurrisse, omnesque subito morituros, nisi antiquos Deos sacrificiis et muneribus solitis placare studerent. Ad hanc uocem statim conuentus forenses aguntur, simulacra requiruntur, et in commune profanus sacrificiorum ritus ac celebritas repetitur: ecclesiae Christi ex media parte destruuntur. Cumque ad sanctuarium plebs furibunda uenisset, non ausa ulterius progredi, summum idolorum pontificem sic tumultuoso strepitu alloquitur.

Tumultuantis plebis ad praecipuum papam oratio.

Ecce, quod nostrum erat, executi sumus, tuum est istud caput et culmen *Teutonici Dei* pro officio suo aggredi et profanare. Ille autem, arrepta securi, cum altius dextram librasset, subito diriguit et resupinus corruens, clamore lamentabili dolorem suum protestatus est. Accurrens uulgus causam doloris requirit. At ille grauiter ingemiscens; *heu, proh dolor*, inquit, *quantae potentiae, quantae fortitudinis est TEVTONICVS DEVS, et quis resistet ei? Ecce ego, quia sacraminis eius aedem contigere praesumpsi, quomodo percussus sum.* Illis uero attonitis et, quid agerent, inquirentibus; pontifex eorum: *aedificate*, ait, *hic domum Dei uestri, iuxta aedem TEVTONICI DEI, et colite eum pariter cum diis uestris, ne forte indignatus* interitum huic loco quantocyus inferat; qui praecepto eius paruerunt, et usque ad reditum piissimi apostoli sui OTTONIS in hoc errore permanserunt.

Punitur impius sacrificus.

CAPVT II.

De liberatione Wirtschachi, *et de periculo maris eodem liberato.*

SEd interim non destitit diuinae pietatis prouidentia, quae semper conuersionem errantium desiderat, paterna eos lenitate redarguere, per quendam potentissimum de ciuibus suis, *Wirtschachum* nomine, mirabiliter ab hostium captiuitate et maris periculo liberatum, quod nullatenus silentio praetereundum est: maxime cum per absentem licet beatissimum Pomeranicae gentis apostolum, tam euidens miraculum Christi operari sit dignatus. Siquidem orientalis est regio barbarorum Pomerania, habens ex latere prouinciam *Danorum*, mari interiacente; tantaque est maris latitudo, utramque diuidens regionem, ut, qui in medio nauigans serenissima die positus fuerit, uix prouincias has ad instar minimae nubis considerare ualeat.

Vide edit. Canis. cap. 13.

Wirtschachus ciuis Stetinensis ditissimus.

Hic itaque ciuitatis Stetinensis gloria ex diuitiis inter suos opinatissimus, frequenter in prouinciam *Danorum* nauigare, et praedam ex ea agere solebat: sicut et illi e contra in Pomeraniam crebras incursiones piraticas faciebant. Sed eo tempore, quo ciuitas sua apostasiam, ut praediximus, incurrerat, idem praepotens uir *Wirtschachus*, copioso sex nauium apparatu, *Danos* sibi infensos petebat; et non praeuisas incidens insidias, cum omnibus suis captus est; sociisque crudeliter strangulatis, ipse solus carceri traditur, collo, pectore, manibus, pedibusque graui catenarum nexu, quaestus duntaxat gratia, compeditus.

capitur a Danis.

In hac arctissima reclusione positus, singulisque momentis, quando ad mortis atrocissimum supplicium traheretur, suspectus, piissimi apostoli sui memoriam reuoluere coepit, a quo ipso dudum de sacro Christi fonte susceptus erat, et salubri lacrymarum imbre perfusus, hanc supplicem domino ex omnibus cordis medullis profudit orationem: *domine Deus omnipotens, qui nos ad cognitionem nominis tui, per os sancti patris nostri Ottonis episcopi, uenire tribuisti; miserere et succurre mihi in hac tribulatione, per eius beatissima merita, qui me licet indignum de sacro nouae regenerationis lauacro suscepit, ut, si uera sunt omnia, quae ex ore eius de tua inaestimabili pietate audiui, nunc in tam horrendae mortis imagine positus experiar, et tuo munere absolutus, deinceps ab hac piratica inuasione desistam, tuaeque religioni debita deuotione iugiter inhaeream.*

Oratio eius ad Deum.

Haec cum dixisset, ex multa moeroris et inediae defectione in somnum resolutus est, continuoque dilectum apostolum suum Ottonem cernit, pontificali infula redimitum, adstare et uirga pastorali latera dormientis pulsare. Qui attonitus et prae gaudio lacrymans, hac flebili uoce eum compellat. O pater sancte, o serue Dei uiui, quis te sic inopinatum his appulit oris? At ille; *propter te*, inquit, *ueni: surge quantocius, et sequere me.* Cui captiuus: *quomodo*, ait, *domine pater, surgam tantis catenarum nexibus irretitus?* Tunc pater benignus, signo crucis edito, erexit eum, statimque uincula eius, coelesti uirtute, dicto citius, soluta ceciderunt in terram. Cui seruus domini: *Ecce, ait, absoluit te Christus, cui credidisti. Memento, ut, cum redieris in terram tuam, omnibus ciuibus tuis legationem meam proferas. Grauem quippe offensam Dei incurrerunt pro eo, quod cultu eius neglecto, priscis idololatriae sordibus se polluere ueriti non sunt: et, nisi quantocyus resipiscant, coelestis irae uindictam aut hic, aut in futuro seculo, multipliciter incurrent.* His dictis euanuit ex oculis eius.

S. Otho apparet Wirtschacho.

Liberatur ex uinculis ope S. Othonis.

At ille concitus egrediens, cursu rapidis-

pidiſſimo uenit ad mare. Sed, quid ageret, dubius intra ſemetipſum uariis cogitationibus aeſtuabat dicens: *ecce Deus per merita beatiſſimi patris mei Ottonis abſoluit me: ſed quomodo tanta maris ſpatia ſine naui tranſibo?* Haec animo uoluens in tetrae noctis ſilentio, aſpicit modicam coram ſe nauiculam, littoribus ſine uectore appulſam, in qua non niſi unus homo, gnarus et exercitatus in his, uehi poſſet: quam ſine cunctatione ingreſſus, pelago ſe committit, ſola fide munitus, et haec ſecum reputans: *ſatius duco in profundo maris, ſi ſic neceſſe eſt, * introire, quam denuo cruentas hoſtium manus incidere: qui, ſi me, quod abſit, in hoc littore comprehenderint, nouis et inauditis cruciatibus laniatum crudeliter ſtrangulabunt.*

Diuinitus offertur ei nauicula.

** inire.*

Sed adſcendente eo in nauiculam ſtatim dominus uentum ualidiſſimum miſit in mare, qui eum ſine mora ad littus Stetinenſis ciuitatis ſine remige perduxit. Et egreſſus ad terram, cum lacrymis Deo omnipotenti et beatiſſimo patri ſuo Ottoni debitas gratiarum actiones exſoluit, maximoque ciuium ſuorum gaudio et admiratione ſuſceptus, omnem iacturae et ereptionis ſuae ordinem eis expoſuit: qui etiam in teſtimonium miraculi huius, nauiculam ipſam in portae urbis introitu ſuſpenderunt. Sed a malis incitati ſacerdotibus, legationem pii doctoris ſui ſpreuerunt, in eodem errore durantes, quoad uſque praeſul ipſe, denuo eos uiſitans, ad uiam ueritatis reuocaret. Quod, quo ordine factum ſit, ſubſequens narratio declarabit.

Sine remige transfretat.

Venit Stetinum.

Liberationis ſuae modum exponit.

CAPVT III.

De ſecunda profectione S. Ottonis ad Pomeranos apoſtatas.

IGitur electus Dei pontifex audiens inimicum bono ſemini zizania ſuper ſeminaſſe, non eſt paſſus Stetinenſes claudicare in duas partes, domino et idolis ſeruiendo; ſed, petita benedictione a domino apoſtolico Honorio, et ſereniſſimo rege Lothario, barbarorum fines rurſum adire diſpoſuit, tam pro apoſtatis ad ſinum eccleſiae reuocandis, quam etiam pro alia gente, uidelicet *Noim* dicta, quae necdum nomen Chriſti audierat, iugo fidei ſubigenda.

Ebbo.

anno Chriſti 1128.

Praeparatis itaque paterna prouiſione abundanter uitae neceſſariis, pluribus etiam uerbi miniſtris et cooperatoribus, religione et induſtria pollentibus, accitis, in coena domini ſacratiſſima, mox poſt confectionem chriſmatis et miſſarum ſolennia deuote peracta, ieiunus ac ſandaliis, ſicut altari adſtiterat, ornatus, elato crucis uexillo, iter praedicationis

Altera S. Othonis in Pomeraniam profectio.

A arripuit, iuxta quod ſcriptum eſt; *quam ſpecioſi pedes euangelizantium bona.*

Rom. 10.

Omnibus ergo filiis ſuis amantiſſimum patrem lacrymis proſequentibus, et proſpera ei ſupplici affectu imprecantibus, ipſe fide armatus et galea ſalutis munitus, ciuitatem inimici expugnare ac deſtruere aggreſſus, primam manſionem habuit in curia Babenbergenſis eccleſiae, quae *Grouuze* dicitur, ubi authenticum * mandatum ſuis, more ſolenni, celebrauit. Sequenti uero die poſt officii et ſepulturae domini celebrationem, inde digreſſus ad urbem antiquam, uocabulo Kirchberg deuertit: ubi ſabbathum ſanctum paſchae et ipſam dominicae reſurrectionis diem ſumma deuotione peregit. Feria ſecunda paſchae monaſterium nouiter a ſe conſtructum Regenhereſtorf expetiit, quod et feria III. paſchae, in honore S. Ioannis baptiſtae, debita cum ueneratione dedicauit, multum ſe iterque ſuum beato Ioanni, intimo patrono ſuo, commendans.

** Intelligit pedum lotionem die coenae domini fieri conſuetam.*

Poſt haec tota paſchali hebdomada, in poſſeſſionibus eccleſiae *Schidingen* et *Muchcln*, pro neceſſariis uiae ſumptibus aggregandis, occupatus, inſignem illam Saxoniae metropolim *Magdeburg* adiit, ubi a dilecto ſuo * *Noriperto* archiepiſcopo honorifice ſuſceptus eſt. Sed quia ſemper gloriam ſequitur aemulatio, idem archiepiſcopus cernens, eum de tam longinqua regione ad officium praedicationis ſuperuenire, et pudore actus, quod ipſe in ciuitate gentium barbararum poſitus, nihil tale aggredi praeſumpſiſſet, inuidia ſtimulante, pium doctorem aliquandiu retardare uoluit. Sed ipſe feruens in ſpiritu, nullatenus a bono propoſito reuocari potuit.

** Norberto.*

Itaque petita ab eo benedictione, poſtera die, * *Adelbergenſem* † epiſcopatum petiit, quod tunc paganorum crebris incurſionibus ita deſtructum erat, ut Chriſtiani nominis uix tenues in eo reliquiae manſerint. Nam ipſa die aduentus eius ciuitas uexillis undique circum poſita, cuiuſdam idoli, *Gerouiti* nomine, celebritatem agebat. Quod uir domini ut aduertit, corde tenus pro tali errore compunctus, urbis moenia ingredi recuſauit. Sed, ante portam conſiſtens, *Wirikindum*, eiuſdem loci dominum, accerſiuit; et cur hanc idololatriam exerceri pateretur, obiurgauit: qui proteſtatus plebem, archiepiſcopo ſuo *Noriperto* rebellem, eo quod duriori ſeruitutis iugo eam ſubiugare tentaret, nullo modo cogi poſſe fatebatur, ut ab eo doctrinae uerbum ſuſciperet, ſed prius mortis occaſum, quam ſeruitutis huiuſmodi onus ſubire paratam eſſe. Ideo uero idem *Wirikindus* ſupplicabat epiſco-

** Hauelbergenſe.*

† Epiſcopium.

Solennitas Ethnica. De iſto Gerouito infra, cap. 8. forte legendum Herouito.

S. Otho dominum loci obiurgat ob toleratam idololatriam.

scopo, ut eidem ciuitati errorem suum pandere ne abnueret, dicens; monitis eius multo ardentibus plebem, quam archiepiscopi sui iussionibus obedire. Qui stans in edito ante portam ciuitatis; omni populo coadunato, uerbum salutis praedicabat et abdicationem huius sacrilegae celebritatis facile apud eos obtinuit, protestantibus eis baptismi gratiam sub alio archiepiscopo prompta uoluntate suscepturos. Pius uero praedicator eidem *Wirikindo* magnam auri quantitatem et coniugi eius psalterium preciosum, solita usus beneuolentia, tribuit: ibique diuersa itineri necessaria cum triginta plaustris comparauit.

S. Othonis concio ad Hauelbergenses.

Fructus concionis.

Munera data Wirikindo.

Deinde a *Witikindo* exquirere coepit, si ducatum sibi per regionem suam, sicut in Mersebургensi oppido, coram gloriosissimo rege Lothario ei spoponderat, praebere paratus esset? qui abnuens, respondit, eum per terras hostium suorum paulo post transiturum, ideoque ducatum ei praebere non posse, ne forte satellites sui ab eisdem hostibus capti et iugulati interirent. Tum pater amabilis, fortissima Dei manu super se inuocata, coepti itineris cursum aggressus est.

Erat illic uastissima silua, qua diebus quinq; transmissa, uenit ad stagnum miræ longitudinis, ubi homuncionem paruae insidentem nauiculae contemplatꝰ, copiosam ab eo piscium multitudinem comparauit; sed ipse, mirum dictu, argento multo, aliisque speciebus sibi propositis, nihil precii, nisi tantum sal accipere consensit. Dicebat enim se septennio panem non gustasse, sed piscibus tantum et aqua stagni illius uitam alere inopem. Siquidem capta a duce Poloniae prouincia, ipse cum uxore sua fugiens, securi et ascia sua assumpta, paruam in medio stagni ipsius planitiem inuenit: ubi aedificata domuncula, secure habitabat, tantamque siccatorum piscium multitudinem aestiuo tempore congregabat, ut tota hieme superabundaret: quibus etiam condiendis non paruam salis quantitatem a bono praedicatore coëmit.

Piscator pro uenditis piscibus salem petit, repudiatis nummis; et quare.

Erat etiam illic barbarorum natio, quae *Morim* uocabatur, Haec, audita beati praesulis opinione, ultro se fidei sacramentis ab eo imbui expetebat: sed ipse uir prudens et sagacissimi ingenii, ad *Noripertum*, archipraesulem suum, eos dirigebat, dicens: illicitum esse super alienum fundamentum aedificare, se potius ad remotiores gentes, edicto domini papae et literis *Wortizlai* ducis Pomeraniae euocatum. At illi; *Magdeburgensem* se nolle sequi protestantes: quia grauissimo seruitutis iugo eos opprimere niteretur, ei, tanquam pio Dei seruo, ceruicem cordis humiliter submittere et dictis eius per omnia obedire pollicentur. Quorum deuotionem intuens, benigne respondit, se quidem interim ad gentes sibi commissas tendere; sed post earum conuersionem, si in hac uoluntate persisterent, auctoritate et permissu domini papae atque uoluntate et consensu *Noriperti* archiepiscopi, eos impigre uisitaturum.

Saxones subiecti archiepiscopo Magdeburgensi petunt baptismum a S. Othone.

CAPUT IV.

De aduentu eius ad urbem Timinam, *et de apparatu bellico.*

IGitur ueniens ad urbem *Timinam* maximum illic belli apparatum hostilemque *Luticensium* incursionem reperit. Nam *Luticenses*, quorum ciuitas cum fano suo, a gloriosissimo rege LOTHARIO, zelo iustitiae, nuper erat igni tradita, urbem *Timinam* uastare ciuesque eius captiuare nitebantur: sed ipsi eis utiliter resistentes, *Wortizlai* ducis auxilium requirebant. Dux uero beato patri nostro aduentum suum illic praestolari mandauerat, quem etiam per biduum, non sine periculo capitis sui, intra hostiles discursus expectabat. Ipsa uero die aduentus praesulis eximii, *Timinenses* ante portam conuentus forenses agebant. Sed quia ciuitas in ualle posita erat, ipso de montibus cum tam copioso triginta plaustrorum apparatu descendente, plebs omnis tumultuoso hoc perterrita sonitu hostiumque cuneos super se arbitrata irruere, urbem quantotius ingredi, seque ad resistendum praeparare molitur.

Ebbo. Dämmin. Demina seu Damina.

Luticenses oppugnant Timinam.

Implorant opem ducis Pomeraniae.

Timinenses terrentur aduentu S. Othonis.

Appropinquante seruo Dei, nihil armorum in circuitu eius, sed potius uexillum crucis deprehendit, statimque pium OTTONEM, fama apud eos celeberrima uulgatum, agnoscentes, alacri deuotione occurrunt moeniaque ciuitatis intrare deposcunt, qui renuens urbem idololatriae sordibus pollutam ingredi, ante portam, fixis tentoriis, habitabat; interimque accersitos ad se primates plebis ad fidei christianae et lauacri salutaris gratiam, mira praedicationis dulcedine, prouocabat. Sed antiquus hostis cernens illic dominica lucra, suaque detrimenta succrescere, inuidiam erga Dei famulum habitam celare non passus est: sed immisso quodam fallaci terrore, eum a finibus illis propellere nisus est. Sequenti etenim nocte, dux Pomeraniae in auxilium Timinensium cum duobus exercitibus, id est, nauali et equestri superuenit: et equestris exercitus prior occurrere debuerat, sed uentus rapidissimo cursu nauium impel-

Ponunt timorem.

Timinenses occurrunt S. Othoni

Figit tentoria ante portam.

Vide lib. 3. cap. 3. uitae a Gretsero edit.

pellens, celerius littori appulit. Equestris uero exercitus postea ueniens, sociamque turmam, quam se tarde secuturam sperabat, illic inueniens, suspicatus est hostilem cuneum se incurrisse, eo quod tetra noctis ingrueret caligo; statimque clamor confusus et tumultus importabilis utrimque exoritur; uniuersus pii praesulis comitatus nimio terrore perculsus, ad fugam semet inuicem cohortantur, affirmante domino *Albino*, interprete uiri Dei, paganorum *Luticensium* adesse cateruam, et iam caede miserabili duces exercitum laniare.

Albinus interpres S. Ottonis.

Doctor uero eximius eundem *Albinum*, religiosum presbyterum, illuc celeriter pro inuestiganda rei ueritate transmisit: qui flumini concitus se iniiciens, eo quod natandi peritus esset, pacata iam omnia reperit, quia exercitus illi ciues se tandem recognouerant, et diabolico errore se praeuentos asserebant.

Dux autem *Wortizlaus*, de aduentu pii pastoris ultra quam credi potest gratulatus, mandat ei sine mora, in ulteriorem sibi ripam occurrere, dicens: diuini esse miraculi, quod biduo ibi inter tam crebras hostium discursiones illaesus permansit. Et re uera, nisi ualidissima Dei protectione, tanquam scuto inexpugnabili, obumbratus fuisset, eum omni suo comitatu, nullo resistente, interisset.

Gaudium ducis Pomeraniae ob praesentiam S. Ottonis.

Mox autem, ut terris dies est redditus, dux cum exercitibus suis rebellium *Luticensium* terras inuadens, cuncta ferro et igne uastat. Ad uesperam uero magna praeda onustus rediens, charissimum sibi patrem OTTONEM debita cum reuerentia *Vznoim* perduxit; ubi opportunam manendi et praedicandi quietem habebat; statimque in festiuitate pentecostes generale principum regni sui colloquium in eodem loco indixit, ubi conuenientibus *Timinensis* ciuitatis aliarumque urbium primoribus, sapienter eos ad suscipiendum christianae fidei iugum prouocabat. Ipse enim in pueritia sua captiuus erat in *Teutonicas* regiones abductus, atque in oppido Merseburgensi baptismi gratiam consecutus: sed, inter paganos uiuens, ritum christianae legis exequi non poterat, ideoque gentem, cui praeerat, fidei iugo subiici, ardenter desiderabat.

Vsdom.

CAPVT V.

Qualiter dux Wortizlaus *suos ad colloquium uocauerit et ad fidem Christi exhortatus sit.*

Oratio ducis ad suos subditos.

Consedentibus ergo principibus, dux ita exorsus est: *Cernitis, dilectissimi, quomodo pater hic beatissimus, etiam canicie uenerandus, pro salute uestra, omnem gloriam et magnificentiam, quam apud suos habeat, reliquerit et cum periculo capitis sui longinquas sibi ignotasque adiit regiones, nec propriis sumptibus, nec canis suis, pro Dei amore, parcens, sed in morte animam suam ponens, ut uos a morte ad uitam reuocaret; arduam difficilemque nimis hanc peregrinationem subire non dubitarit. Antea quidem multi uerbum Dei his partibus annuntiantes uenerunt, quos instinctu satanae occidistis, e quibus etiam nuper unum crucifixistis, sed ossa eius capellani domini mei episcopi, digna reuerentia colligentes, honorifice tradiderunt sepulturae.*

Vsdomenses iam interfecerunt nonnullos euangelii praedicatores.

*Hunc autem reuerendissimum dominum meum episcopum, fama celeberrima ubique uulgatum; non sic tractare debetis, nec potestis, quia * missus est papae et dilectus domini nostri* LOTHARII *regis inuictissimi. Nam et ipse Romani imperii princeps, et cuncti primates, loco patris eum uenerantes, consiliis eius per omnia obedire satagunt. Vnde sciatis procul dubio; quia, si quidquam molestiae aut controuersiae ei a uobis irrogari dominus rex audierit, sine mora cum exercitu superueniens, usque ad internecionem delebit uos et terram uestram. Non est meum, ad hanc uos religionem cogere, quia, ut ex ore domini mei episcopi audiui, non uult Deus coacta seruitia, sed uoluntaria. Quapropter unanimi consilio inter uos secreto conuenientes, salutis uestrae causam agite, et quali deuotione hunc reuerendissimum Dei seruum uestrumque apostolum suscipiatis, in commune decernite.*

Legatus Quis et quantus Otto episcopus.

His auditis, principes et natu maiores, opportunum huic colloquio locum petentes, diu multumque ancipiti sententia nutabundi oberrabant, praecipue sacerdotibus idolorum, quaestus sui gratia, contradicentibus: sed pars sanioris consilii affirmabat, infinitae nimis esse insipientiae, cum omnes circumiacentium nationum prouinciae totusque Romanus orbis christianae fidei iugum subierit, se uelut abortiuos, gremio sanctae matris ecclesiae abalienari, meritoque diligendum christianorum populum, qui per tot annorum curricula eos sibi rebelles pertulerit, patienter exspectans conuersionem eorum; nimisque uerendum, si amplius iugum eius detrectauerint, caelestis irae importabilem sese uindictam incurrere.

Audita oratione ducis deliberant, quid facto opus.

Tandem diuina praeueniente clementia, unanimiter cultum idolorum abdicarunt et, fidei iugo colla submittentes, baptismi gratiam flagitare coeperunt. Quo audito, pastor piissimus flens prae gaudio, positisque genibus, intimas Deo gratiarum actiones exsoluit.

Idololatriam deserunt.

CAPVT VI.

Quomodo Vdalricus *presbyter*, *et* Albinus *interpres* * Hologost *ciuitatem adierunt*, *et de periculo euaso.*

* *Wolgast.*

Ebbo, Vita a Canis. edit. lib. 3. c. 5.

MOx igitur in eadem ciuitate baptizatis principibus uniuersis, binos et binos e presbyteris sibi adhaerentibus, ad alias urbes, ante B faciem suam, praemisit, ut populo conuersionem principum suumque aduentum denunciarent, quorum duo, id est, *Vdalricus*, religiosus presbyter S. Aegidii, et supra dictus *Albinus*, interpres uiri Dei, opulentissimam ciuitatem *Hologost* dictam, adierunt, ubi a matrefamilias, uxore scilicet praefecti urbis, honorifice suscepti sunt, ita ut pedes eorum C summa humilitatis deuotione lauaret; statimque, mensa apposita, copiosissimis eos dapibus reficeret, mirantibus eis et admodum stupentibus, quod talem in regno diaboli humilitatis et hospitalitatis gratiam meruissent.

Quam humaniter Wolgasti *excepti fuerint.*

Tandem finita refectione, dominus *Albinus* matremfamilias secretius alloquens, indicauit ei causam aduentus sui, et qualiter ad colloquium * *Vznoim* D habitum cuncti principes, abdicatis idololatriae sordibus, Christi gratiam induerint. Haec illa audiens, adeo expauit, ut terra procumbens diu semianimis remanserit, quam in aqua refocillatam dominus *Albinus* requirere coepit; cur Dei gratiam adeo exhorruisset; cum magis laetari debuerit, quod Deus uisitauit plebem suam, mittendo ei tam E idoneum uerbi ministrum. At illa, non pro hoc, ait, obstupui, sed magis pro nece uestra, iam iamque imminente, contremuit cor meum. Nam magistratus ciuitatis huius cum omni plebe propositum habet, ut ubicunque apparueritis, sine retractatione occidamini: et haec domus mea semper quieta et pacifica omnibus peregrinis superuenientibus hospitalis fuit; nunc uero F sanguine uestro contaminanda erit re uera. Nam si aliquis magistratuum introitum uestrum hunc deprehendit, hac hora domus mea obsidione uallabitur; et ego infelix, nisi uos tradidero, igni, cum omnibus meis, concremabor.

* *Vsdom.*

Albanus causam aduentus pandit.

Mulier prae pauore corruit.

Caussa huius rei.

Iam decretum fuerat, ut trucidarentur.

Ascendite ergo in superiora domus G meae, ibique latitate. Ego ministros meos cum exuuiis uestris atque caballis ad remotiores uillas meas dirigam, ut, si uenerint inquisitores, libere uos excusare possim, cum nec indumenta uestra, nec caballi apud me deprehendantur. Illi uero piae eius prouisioni gra- A tias agentes, fecerunt ut docti erant: statimque ministris caballos eorum et uestes abducentibus, post modicum plebs furibunda irrupit, omniaque scrutantes, peregrinos illic ingressos uiolenter ad mortem expetebant. Quibus materfamilias, fateor, ait, domum meam ingressi sunt, et sufficienter refecti uelocius abierunt; et ego, qui uel unde essent, aut quo tenderent, explo- B rare non potui. Sequimini autem, et forsan comprehenditis eos. Illi uero, si, inquiunt, abierunt, uanum est, eos insequi: sed uiam suam pergant; et si denuo hic apparuerint, morti se procul dubio inuoluendos sciant. Et sic inquisitio eorum, Dei nutu, cassata est: seruique Dei, *Vdalricus* et *Albinus*, in solario matronae illius, uelut alterius *Raab*, absconditi latuerunt.

Absconduntur in aedibus faeminae.

Plebs furens impetum facit in aedes.

Quae elusa recedit.

CAPVT VII.

De periculo clericorum in eadem ciuitate et de uno ad templum fugiente.

CAusa autem huius inquisitionis et tumultus sacerdos quidam idolorum fuit, qui, audita nouae praedicationis opinione, ad callida argumenta conuersus, *cuiusdam fani chlamyde* et reliquis indutus exuuiis, urbem clam ingreditur, uicinamque petens syluam, praetereuntem quendam rusticum insolito occursu perterruit. Qui uidens, eum *uestibus idoli* amictum, suspicatus, Deum suum principalem sibi apparuisse, prae stupore exanimis in faciem corruit, eumque talia dicentem audiuit: *Ego sum Deus tuus, quem colis, ne paueas, sed surge quantocyus, urbemque ingrediens legationem meam magistratibus omnique populo insinua, ut, si discipuli seductoris illius, qui cum duce Wortizlao apud Vznoym moratur, illis apparuerint, sine dilatione morti acerbissimae tradantur, alioquin ciuitas cum habitatoribus suis peribit.* Quod cum rusticus ille summa festinatione ciuibus denunciasset, illi unanimiter adunati mandatum Dei sui peragere conabantur. Sed, ut praediximus, diuina prouidentia seruos suos abscondit, donec sequenti die pius *Otto* episcopus, cum duce superueniens, eos a latibulis produxit. Sed nec in ipsa die aduentus episcopi tentatio, per inuidiam diaboli seruis Dei immissa, defuit; aduesperascente namque die, quidam ex comitibus domini episcopi fanum in eadem urbe situm considerare uolentes, minus caute pergebant: quod cernentes aliqui de ciuibus, suspicati sunt, fanum ipsum igni eos tradere uelle, et congregati horrisono armorum strepitu eis occurrere gestiebant. Tum reli-

Sacerdotis pagani fraus.

tumultus causa.

religiosus presbyter *Vdalricus*, ad socios conuersus, ait: *non sine causa congregantur isti, sed sciatis, eos reuera ad interitum nostrum festinare.* Quo audito, socii retrogradum iter secuti, fugae praesidia petunt. Clericus autem, *Dietricus* nomine, qui iam praecedens eos, portis delubri ipsius appropinquauerat, nesciens quo diuerteret, audacter fanum ipsum irrupit et, uidens *aureum clypeum* parieti affixum, *Gerouito*, qui Deus militiae eorum fuit, consecratum, quem contingere apud eos illicitum erat, arrepto eodem clypeo, obuiam eis processit; illi autem, utpote uiri stulti rusticitatis, suspicati Deum suum *Gerouitum* sibi occurrere, obstupefacti abierunt retrorsum et ceciderunt in terram. *Dietricus* autem uidens amentiam eorum, proiecto clypeo aufugit, benedicens Deum, qui de manibus eorum liberare dignatus est fideles suos.

Dietrici cleric. apophthegma.

Periculo liberat fideles.

CAPVT VIII.

De operibus eius in Chozegowa.

Apostolus itaque Pomeranorum totam instantem ebdomadam in eadem ciuitate uerbum Dei disseminans, baptismi gratiam tradens, *Iohannem* religiosum presbyterum eis praefecit, sicque aliam urbem *Chozegowam* expetiit, in qua magni decoris et miri artificii fana erant, quae ciues eiusdem loci trecentis exstruxerant *talentis*. Sed et beato patri nostro maximam pecuniae quantitatem offerebant, ne ea deleret, sed pro ornatu loci integra et inconuulsa reseruaret. Quod uir domini penitus abdicauit, *seque nullo pacto sacrilegas aedes reseruare* affirmabat, dicens, *post discessum suum materiam apostasiae causamque ruinae infirmis exinde generari, seque huius delicti reatu nolle apud Deum obligari.* Magnam uero praedicationi suae auctoritatem dabat, quia cum dominus ordinasset his, *qui euangelium annunciant, de euangelio uiuere*, ipse iuxta apostolum *non est usus hac potestate*, quin immo propriis se comitesque suos transigebat sumptibus, quos statuto tempore, ex uillis episcopii, per fideles nuntios sibi deferri, paterna prouisione sollerter disposuerat; omnem derogandi occasionem inuidis auferre satagens, ne forte reputarent, eum causa inopiae tam remotas adisse regiones, quasi in terra sua ingruente rerum uictualium penuria, in haec *opulentissima regna* secedens, sub praetextu euangelizandi, uitae sustentacula argumentose requireret. Quod prudenter animaduertens uir sagacissimi ingenii, nunquam ab eis, quibus spiritualia seminabat, carnalia metere uolebat, sed nec loco muneris quicquam ab eis percipere consensit; si uero a primoribus, sibi fidelissima familiaritate adhaerentibus, quicquam uoluntarie offerretur et, ut id susciperet, multa precum instantia constringeretur, ipse de suis pretiosa quaelibet eis honorabiliter offerens, maiora dabat, quam accepisset, exemplo *Salomonis*, qui reginae *Sabba*, diuersas munerum species offerenti, multo plura dedit, quam ab ea consecutus fuisset. Vnde etiam pater hic beatus libentissime ab omnibus audiebatur, quia cernebant, eum, tantis redundantem mundialium rerum copiis, pro sola Christi dilectione, non lucri alicuius gratia, officium praedicationis arripuisse.

S. Ottonis continentia.

et munificentia.

CAPVT IX.

De legatis suis et marchionis Adalberti de Saxonia.

Eo igitur tempore, quo fana haec mirandi operis in urbe *Chozegowa* destruebat, legati honorabiles marchionis *Adalberti*, statum eius curiosius inuestigantes, sed et nuntii de uillis suis *Müncheln et Scidingen*, iuxta condictum oportuna ei subsidia deferentes, superuenere et uidentes, gratiam Dei ecclesiamque illic crescere et confortari, gaudio magno et consolatione sancti Spiritus replebantur. Et reuera iucundum erat spectaculum, cum simulacra mirae magnitudinis, et sculptoria arte incredibili pulchritudine caelata, quae multa boum paria uix mouere poterant, abscissis manibus et pedibus, effossis oculis, ac truncatis naribus, per descensum cuiusdam pontis igni cremanda trahebantur, adstantibus idolorum fautoribus, et magno eiulatu, ut diis suis succurreretur, ac iniqui patriae subuersores per pontem demergerentur, acclamantibus: aliis uero sanioris consilii e contra protestantibus: quia, si dii essent, semetipsos defendere possent; sed cum ipsi taceant, nec de loco, nec tracti moueantur, omni sensu ac uitali spiritu penitus carere probentur.

Adalberti marchionis legatorum laetitia.

Ebbo.

Ingens magnitudo idolorum.

Cremantur idola.

Sacerdotes uero idolorum seditionem conflare moliebantur, quaestus sui gratia. Nam, ut in Daniele propheta legimus, quotidie fercula et pocula diuersi generis, copioso apparatu, simulacris illis, uasta mole prominentibus, exhibebantur, quae omnia sacerdotes cum amicis suis, clanculo ingressi, absumebant.

Dan. 14.

Sed non praetereundum uidetur, quid miraculi in destructione fanorum ipsorum apparuerit. Subito enim, adstante populi frequentia, insolitae magni-

Muscae nunquam antea uisae ex fanis euolant.

gnitudinis muscae, quae nunquam in terra illa uisae sunt, magno impetu ex delubris idolorum proruperunt, et tanta densitate omnem ciuitatis ambitum operiebant, ut paene lucem diei tetra caligine obducere uiderentur: sed et oculos et labra uniuersorum nimia importunitate uexantes, non paruum horrorem adspicientibus ingerebant. Sed cum uiolentis manuum percussionibus abigerentur, nihilominus tamen diutius insistebant: donec fidelibus laudes Dei concrepantibns, crucisque uexillum circumferentibus, inuisum monstrum portis apertis euolans, terram barbarorum, qui *Rutheni* dicuntur, pernici uelocitate petiit. Vnde cunctorum sapientum iudicio definitum est, non aliud hoc portenti genus, nisi daemonum expulsionem, praesagire, qui christianismi coruscantem per nouos doctores gratiam non ferentes, negata sibi in his regionibus mansione, Ruthenos, pagano adhuc errore irretitos, adiere.

Fugantur circumlato crucis uexillo.

CAPVT X.

De dedicatione ecclesiae, ad quam plures conuocauit, ac magnalia quae egit.

Edit. Iaschian.

Plus itaque praedicator, destructis idolorum fanis et populo sacrae regenerationis lauacro in sinum matris ecclesiae congregato, nouam Christo aedificare coepit *basilicam*. Ad cuius dedicationem cum loci eiusdem princeps, *Mizlaus* nomine, uenisset, qui dudum cum aliis primoribus ad curiale colloquium, in pentecoste *Vznoym* habitum, baptismatis gratiam perceperat: his eum beatus pontifex uerbis, per interpretem suum *Adelbertum, postea episcopum*, allocutus est: *Fili carissime, quem ego Christo domino per euangelium genui, dedicatio haec exterior interiorem tui cordis dedicationem futuram significat. Tu enim es templum Dei, ubi Christus per fidem inhabitare dignatur et, si domum cordis tui sic ornare uolueris, ut Deo, qui inspector eius est, mansio illa placeat, cum gaudio spirituali hanc exteriorem peragere potero dedicationem.* Qui compunctus his beati patris et apostoli sui uerbis, flebili uoce respondit; *Quid me, pater sancte, uis agere, ut Deus domum pectoris mei uisitare dignetur?* At ille, *hoc est*, ait, *quod moneo, ut secreta conscientiae tuae scruteris et, si cui aliquid per uiolentiam rapuisti, digne restituas, si quos causa pecuniae captiuasti, pro bonore Dei absoluas.* Tunc ille, *nemini*, inquit, *uiolentiam exhibui, sed captiuos multos penes me habeo, grauiter mihi obnoxios.* Cui uir domini inquit, *require, si qui inter eos sint christiani.* Et cum requisisset, inuenit plures ex *Danorum* regione christianos, quos statim beato patri nostro, omni debito absolutos, obtulit. Ad quod seruus Dei gratulatus, *quia*, ait, *coepisti, perfice gratum domino sacrificium, ut paganos etiam captiuitate depressos, quo facilius iugo fidei colla submittant, absoluas.* Et ille, *multorum*, inquit, *criminum rei sunt isti, et damna mihi non ferenda intulerunt, sed ne dedicationis huius gaudia quolibet moerore obnubilentur, iuxta uerbum tuum, pater amantissime, absoluantur.* His auditis doctor piissimus cum lacrymis gratias agens, *nunc*, ait, *acceptabilis erit Deo haec dedicatio, quia hospitium cordis tui hoc pietatis opere ad inhabitandum domino dedicasti.* Et haec dicens solemnia dedicationis ecclesiae exorsus est. Nutu autem Dei ex improuiso cineres defuerunt et, iurantibus ministris, pridem se eos in circuitu altaris collocasse, mirum in modum nec signum excussionis uspiam inueniri potuit. Tunc religiosus presbyter *Vdalricus*, spiritu Dei actus, ad subterraneum quoddam habitaculum, pro cineribus colligendis, uelocius abiit. Cuius introitu audito, captiuus illic latitans uocem cum gemitu emisit, manum de cauea protraxit. Obstupefactus seruus Dei *Vdalricus* accessit uidere, quidnam hoc esset, uiditque iuuenem mirabiliter collo, pectore ac pedibus ferro inclusum. Et accersito interprete haec ab eo audiuit: *serue Dei, miserere mei et mitte manum tuam, ut educas me de grauissimo huius captiuitatis iugo, etenim sum filius nobilissimi Danorum principis, et dux* Mizlaus, *pro quingentis marcis, a patre meo sibi dandis, hic me inclusum, retinet.* Quo audito *Vdalricus* concito gradu ad episcopum rediit, et secreto eum conueniens, *non sine causa*, inquit, *hoc impedimentum dedicationi nostrae accidit; quia nutu Dei ego in reclusione grauissima filium principis Danorum inueni, dum pro cineribus colligendis abissem, et non poterit dedicatio rata esse, nisi cum reliquis absoluatur.* Cui episcopus, *iam*, ait, *tanta praestitit nobis, quod non praesumo eum amplius interpellare, quoniam reuera nec in Teutonicis regionibus quisquam principum hoc facile ageret; sed si uultis, secreto eum per uos conuenite, et forsitan acquiescet uobis, licet graue sit negotium.* Vdalricus itaque, assumpto interprete suo *Adalberto*, de turba eduxit *Mizlaum* principem, et primum *pacis Christi uerbo* salutans requirit, *si omnes captiui eius relaxati essent?* Quo dicente, *etiam*, Adalbertus interpres, *cur fallere conaris Christum, qui falli non potest? Cur apostolum eius negando et dissimulando contristas?* Ecce

Mizlaus princeps. — *monitione S. Ottonis* — *compunctus,* — *captiuos dimittit christianos.* — *ei paganos* — *Dedicationis ecclesiae impedimentum,* — *ex principis Danici detentione ortum,*

Ecce impedimentum dedicationi huic tua dissimulatione fecisti. Siquidem cineres hesterna die hic reposti nutu diuino hodie disparuerunt et, dum carissimus domini mei capellanus Vdalricus, *non casu, sed Deo sic disponente, ad requirendos cineres abisset, inuenit captiuum tuum, quem Deo, cui omnia patent, occultare uoluisti.* His auditis obstupefactus princeps, *hic*, ait, *captiuus singulariter mihi prae omnibus aliis obnoxius est, ideoque suppliciter peto, ne causa eius manifestetur, sed magis in subterraneo habitaculo, ut dignus est, reseruetur.* Cui seruus Dei *Vdalricus, absit*, inquit, *ut tanta pietatis opera, quae Deo exhibuisti, ita, ut ipsi etiam domino meo episcopo admirationi sis et honori, hac una crudelitate pereant, sed reuera scias, quia sacratissimae dedicationis huius gaudia nullatenus consummari poterunt, nisi et hunc cum ceteris absoluens gratum domino sacrificium obtuleris.* Et ille, *quid ergo fiet*, ait, *de quingentis argenti talentis, a patre ipsius pro incomparabili damno mihi illato exsoluendis?* Ad quod famulus Dei, *non*, inquit, *tanta super hoc affligaris molestia; habet dominus, unde tibi in centuplum haec restituat.* Tunc demum *Mizlaus* princeps, Dei praeueniente gratia compunctus, totus lacrymis est perfusus et graui suspirio frendens in semetipso, *dominum*, ait, *testem inuoco, quod etsi corpus meum pro martyrio consecrarem, non amplius quid nec animo meo grauius agere possem, quam quod hunc tanto mihi obnoxium debito, quem nullo pacto relaxari decreueram, nunc animo meo uiolenter reluctans, pro honore Dei omnipotentis et amore domini mei episcopi, absoluo.* Statimque missis militibus suis de ergastulo tenebroso eum produxit, et sic catenis undique adstrictum manibus suis altari consecrando superponens, holocaustum in odorem suauitatis obtulit domino, et mox uincula eius solui mandauit, cunctis qui aderant prae gaudio flentibus, Deumque pro tanta eius deuotione benedicentibus. Tunc demum uenerabilis pontifex Christi solemnia dedicationis ecclesiae laetiori, quam coeperat, et diligentiori executione adimpleuit.

eiusdem liberatione sublatum.

CAPUT XI.

De duce Poloniorum, qualiter Pomeranis bellum indixit, sed per beatum Ottonem mitigatus bello renunciauit.

Edit. Jaschian.

SEd haec gaudia antiquus nostri generis inimicus non aequis aspiciens oculis, utpote cui innumera captiuitatis uasa illic per beatum praesulem erant erepta; omnibus modis A haec laeta christianae factionis semina, zizaniis seditionum et externorum incursu bellorum, turbare molitus est. *Dux* enim *Poloniorum*, nomine *Polizlaus*, ante aduentum patris nostri Ottonis grauiter a gente Pomeranorum offensus, expeditionem suam illo cum manu ualida indixit. Quo nuntio gens illa, nouiter fidei sacramentis initiata, non mediocriter est perterrita et primates B natuque maiores unanimiter ad apostolum suum, uelut tutissimum confugientes asylum, eius magnopere flagitabant consilium, dicentes: *tu, domine pater, nobis, christianae fidei iugum subeuntibus, libertatem firmissimamque pacem in uerbo Dei promisisti, et ecce fratres nostri Polonienses, inter ipsa fidei primordia, rupto pacis foedere, bellum nobis indicunt populumque, nuper baptismi lauacro* C *mundatum, humani sanguinis effusione iterum polluere conantur; sed absit, ut, te praesente, ecclesia Christi hic collecta dispergatur, cum pax in ingressu tuo in istam intrauerit prouinciam.* Quibus auditis pater piissimus, lacrymas ab oculis distillans, *nolite*, ait, *timere, potens est Deus meus, cui credidistis ad introitum humilitatis meae, causas belli huius praecidere pacemque desideratam nouo ouili suo re*D*stituere. En ego ipse animam pro uobis morti dare paratus sum, uos tantum religioni, quam didicistis, operam date. Ego cum comitibus meis ducem Poloniorum adeam eumque ab intentione bellandi, Deo auxiliante, auertam.* At illi, pedibus eius prouoluti, debitas gratiarum actiones exsoluebant et confestim, dispositis uiae sociis, *Vdalricum*, religiosum E presbyterum, uice sua ad confirmandam neophytam plebem *Vznoym* reliquit, ipse uero ad ducem Poloniorum impigre, ut condixerat, ire coepit. Cuius aduentu dux comperto, celerius ei debita cum reuerentia occurrit, omnique humanitatis officio, ut par erat, fouere non desiit; nam antea etiam familiariter eum notum habebat; agnitis F uero causis itineris, admodum obstupuit dicens, *gentem illam beluinae ferocitatis immanitate terram populumque suum deuastasse, adeo ut etiam parentes suas e sepulchris protraheret et collisis capitibus dentes excuteret, ossaque eorum per publicum aggerem dispergeret; mirumque esse, quod ipse uiuus discerptus non fuisset ab eis, cum omnes anteriori* G *tempore Christum illic annunciantes mortis sententiam incurrissent, sed unus eorum crucis patibulo nuper affixus occubuisset.* At ille, *Dei protectione et Romani principis respectu, ac defensione* Wortizlai *ducis se munitum* protestatus, *gratia Christi gentem illam*, aiebat, *initiatam, seque ad hoc uenisse, ut incursionem bellorum ab ea,*

Pomerani a Polizlao duce Poloniorum bello affecti.

S. Ottoni supplicantes

huius interpellatione

quae pacem Dei receperat, amoueret, ne nouus grex inter ipsa fidei primordia turbatus a recto tramite exorbitaret. Dux autem Polizlaus respondit, *non ex facili sibi constare, ut expeditionem illam tanto tempore propositam intermitteret, sed pro nihilo se deinceps ab omni populo suo habendum, si Pomeranorum ducem, tam grauiter sibi obnoxium, debita talione non repercuteret, seque Deo gratias agere, quod seruus Dei ab eis secessisset, quia eo praesente, bello infensam sibi gentem obpetere nequiret.* Cui episcopus, *etsi ego*, ait, *recessi, sed* Vdalricus *dilectissimus capellanus meus ibi remansit, quem pro confirmanda et consolanda plebe neophyta illic reliqui, et non minori pro eo, quam pro memetipso angor solicitudine. Noueris ergo fili karissime, quia si nouam Christi sponsam, hoc impetu belli quassatam, fidei iugo abalienaueris, in tremendo examine rationem Deo positurus eris, sed et ego pro ouibus mihi creditis mortem excipere paratus sum.* Ad haec ille, *si*, inquit, *humiliatus Pomeranorum dux per semetipsum mihi occurrere et ueniam deprecari uoluerit; faciam secundum uerbum tuum, testorque Deum coeli, quod nec domino meo regi Lothario in tam grandi negotio annuerem; sed nunc honoraui faciem tuam et reuerendam canitiem, quam pro amore Dei in tam remotas barbarorum regiones fatigare non dubitasti.* Mox ergo legati honorabiles, *Wortizlaum* ducem et *Vdalricum* capellanum accersentes, diriguntur, data eis prius firmissimae pacis desiderata securitate. Qui trium dierum itinere confecto, Poloniam uenerunt et honorifice cum suo comitatu suscepti, causam, pro qua uenerant, tractare cœperunt, sed per duos dies interminatam reliquerunt, tertia tandem die, domino opitulante et pio Ottone mediante, reconciliati pacis oscula libant et, abdicata bellandi intentione, foedus intemeratae dilectionis ambo duces coram primatum et nobilium frequentia pepigerunt. Ipse quoque dux Pomeranorum in testimonium deuotionis suae magnam pecuniae quantitatem super altari beati *Adalberti* martyris, *canonicorum illic Deo seruientium usibus* profuturam, obtulit multumque se orationibus eorum commendans, itinere, quo uenerat, cum pio *Ottone* uniuersoque comitatu, *Vznoym* reuersus est. Plebs ergo Christi, nuper legibus dicata, pro concessa a Deo pacis securitate, cum lacrymis gratias agens, inuicem sese ad conseruandam rectae fidei traditionem cohortabatur, piusque praedicator ad circumpositas ciuitates *uerbi ministros*, sicut et antea, peruigili solicitudine dirigebat.

duci reconciliantur.

CAPUT XII.

De Vdalrico sacerdote, misso per sanctum Ottonem, pro conuersione Veranorum et de periculo eiusdem.

A Erant autem trans mare barbari, crudelitate et saeuitia singulares, qui *Verani* dicebantur. Hi audita praesulis beati opinione, crebris legationibus ei mandauerant, *quod, si unquam terras eorum intrare praesumeret, sine mora cum omnibus suis morti acerbissimae se tradendum sciret.* Cumque uir Dei feruens in spiritu minas eorum postponeret, saepiusque illo tendere disponeret, ab omnibus uitam eius desiderantibus inhibebatur; aegre tamen ferebat, quod nullus ex omnibus suis opus aggredi uolebat. Quod sentiens *Vdalricus*, religiosus sancti *Egidii* sacerdos, incunctanter se huic discrimini obtulit: cui pius Otto admodum gratulatus licentiam et uiae comites statim concessit. *Adalbertus* autem, uiri Dei interpres, tunc non aderat, sed postea haec addiscens, dominum episcopum omnino ab hac intentione conabatur auertere, lacrimosis singultibus hoc modo compellans: *O sancte pater, quid agis? cur dilectissimum cooperatorem tuum morti destinare non metuis? scias reuera, quod ab omnibus nobis ut reus mortis eius ieiunio addiceris.* Seruus autem Dei subridens, *nonne*, ait, *ipse dominus IEsus Christus discipulos suos quasi oues in medio luporum misit, et magister totius ecclesiae, princeps apostolorum multos e suis ad subigendam barbarorum rabiem destinauit? Sed et sanctus* Clemens *papa Dionysium Areopagitam in Gallias, aliique pontifices Romani dilectissimos suos euangelizandi gratia paganis direxerunt, qui ab eis iugulati occubuerunt, nec tamen magistri eorum mortis reos se adiudicabant, quinimo gloriae passionis ipsorum alacri deuotione adgaudebant. Testis est mihi Deus, quod pro amore eius ipse ego hanc periculosam praedicationis angariam subire paratus essem, sed, quia aditum egrediendi uiolenter mihi obstruitis, hunc athletam Christi, proficisci cupientem, non auersor.* Nocte igitur insecuta, *Vdalricus* per soporem uidit, se in atrio ecclesiae *S. Aegidii* quasi ad profectionem quandam pertingere, et cum iam portam egredi conaretur, ancillae Christi *Berthrada et Wendelhmut*, cum reliquis per uestimenti fimbrias eum magno cum gemitu retrahebant nec ullo modo portam exire sinebant. Quod cum expergefactus *Adalberto* interpreti retulisset, ille *manifestam*, respondit, *esse uisionem; nec*

Edit. Lasebiana.

Vdalricus sacerdos a proposito conuertendi Veteranos

nec Alberti precibus dimouetur

nec uisione deterretur

nec aliud praeſagare, quam quod ſponſae Chriſti, quibus in Babenbergenſi loco praeerat, aſſiduis apud Deum precibus obtinuiſſet, ne Veranos, ubi certa mors ei imminebat, expeteret, ſed potius alumnas ſuas uita comite cum gaudio reuiſeret. Seruus autem Dei *Vdalricus* nullo modo ob id á bono propoſito reuocari conſenſit, ſed mane facto, pio Ottoni puram agens confeſſionem, arduum huius praedicationis iter, in remiſſionem peccatorum ſuorum, alacri deuotione ſuſcepit, moxque naui, cum comitibus ſuis et interprete quodam Polonienſe religioſo uiro, impoſitus, cunctis ei proſpera imprecantibus, Dei uiri benedictione munit9, nauigium eſt aggreſſus. Tum uero magna caeli ſerenitas et maris tranquillitas arridebat; ſed ubi longius a littore eſt remotus, ſubito fluctibus, uento ualidiſſimo concitatis, tempeſtas non modica ingruere coepit, quae ſine mora arreptam nauem littori, quod reliquerat, appulit ſeruumque Chriſti *Vdalricum* loco ſuo reſtituit. Quae nimirum tempeſtas ſeptem diebus continuis mari imminens, omnem profectionis huius caſſauit intentionem.

propter maris tamen inclementiam conſilium mutare compellitur,

CAPVT XIII.

Qualiter pontifices idolorum in mortem ſancti Ottonis populum excitauerunt.

ex Iaſchio.

APoſtolus autem Pomeranorum, uoluntatem Dei prudenter in hoc conſiderans, nec *Veranos* uerbo ſalutis dignos iudicans, ad *Stetinenſes*, qui a fide, ut ſupra diximus, apoſtatauerant, iter ſuum direxit, licet multi fideles Chriſti et familiares ſui eum ab hoc propoſito reuocarent. Nam pontifices idolorum plebem apoſtatam in necem eius unanimiter concitauerant; ſed ipſe martyrii ardore flagrans nullumque ſuorum opus hoc aggredi praeſumere cernens, quodam die, ſecreto collectis pontificalibus exuuiis colloque impoſitis, ſolus eo tendere coepit et nauim ibi fortuito praetereuntem aſpiciens, naulo dato eam quantocyus ingredi accelerabat. Quod *Vdalricus* Dei nutu animaduertens ſociis confeſtim indicauit. Illi pernici curſu eum inſequuntur, primusque *Adalbertus* interpres eum comprehendens, inuitum ac renitentem domum redire compulit. Qui altius ingemiſcens ſeque deprehenſum acriter dolens, paucos tandem e ſuis periculoſae huius uiae ſocios habere meruit, qui nimium eius feruorem conſiderantes, nefas cenſebant, eum reuocare aut in comitatu relinquere. Nauem ergo ingreſſi, cum ciuitati *Stetinenſi* appropinquaſſent, ſpeculatores eos agnoſcentes et conſiderantes ingenti ſtrepitu ciuibus, *antiquum erroris magiſtrum ſuperuenire*, acclamabant, *cui cum gladiis et fuſtibus occurrere et ad iniuriam Deorum uindicandam indigne tractare expediret.* Quod famulus Dei cum per interpretem agnouiſſet, intrepidus ac calore fidei armatus crucis uexillum erexit, pontificalibus ſeſe indumentis praeparauit, eisque obuiam ire deliberauit, primoque eccleſiam principis apoſtolorum, quam

Stetinenſes ad gentiliſmum relapſi

legatos Dei adoriuntur.

Reliqua de fine capitis decimi quinti et initio capitis decimi ſexti deſiderantur, quae uno folio, quod in codice laceratum erat, ſcripta fuerunt. Vide quae in notis addidi.

*Sequitur ergo capituli decimi * ſexti pars poſterior.*

** edit. Iaſchianae.*

Fidem Chriſti abdicatis Idololatriae ſordibus receperunt, primusque *Wirtſchachus*, nobiliſſimus eorum, ad ſeruum Dei ingreſſus, hanc *pro omnibus* dedit rationem: *ego, pater honorande, cum primatib9, hunc locum regentibus, Deo inſpirante, pari uoto in hoc conuenimus, ut ſacrilegos iſtos ſacerdotes, omnium malorum incentores, longe a terminis noſtris eliminemus, teque ducem et praeceptorem in uiam ſalutis aeternae auida mente ſequamur.* Et conuerſus ad eum, qui prius fuerat locutus, ſacerdotem ait: *O miſer et miſerabilis, quid mihi dii tui profuerunt, cum in arctiſſima compeditus cuſtodia mortis ſententiam iam iamque praeſtolarer, ſociis meis pridem crudeliter ſtrangulatis, ubi uiſibiliter dominum et patrem meum Ottonem a uinculis me abſoluere et deſiderantem libertati reddere aſpexi? Nonne melius eſt mihi Deo uiuo et uero liberatori meo ſeruire, quam lignis et lapidibus uita ſenſuque carentibus? Tu ergo cum tuis perge, quo uolueris, et caue, ne amplius in finibus noſtris compareas, quia, domino noſtro IEſu Chriſto regnante ſuper nos, non eſt tibi et ſimulacris tuis locus in his regionibus.* Quo audito cuncti ſacerdotes idolorum ſine mora ſurgentes pernici fuga elapſi ſunt, ita ut nullus eorum deinceps ibi comparuerit. Antiſtes autem domini ſuper hoc intimas Deo gratias exſoluens, confeſtim delubra idolorum cum ſuis deſtruere coepit.

Sacerdotum idololatricorum fuga.

CAPVT XIV.

De duobus Rumbonibus *mirae magnitudinis captis et ſancto Ottoni per piſcatores allatis.*

DEinde eos, qui a fide apoſtatauerant, *benedictione ſacrati fontis* et *manuum impoſitione* purificans, *uiuificae crucis uexillo* et *orationis uirtu-*

Stetinenſes apoſtatae eccleſiae redonati.

te katholicae matri cum gaudio reconciliauit, aliis uero baptismi gratiam et fidei sacramenta contradidit. Sed, ut scriptum est, *inquirentes dominum non deficient omni bono;* praedicatori ueritatis in opere Dei laboranti solitae benignitatis munificentiam dominus exhibere dignatus est. Piscatores enim Stetinensium autumpnali tempore, quo haec christianae militiae rudimenta agebantur, ad fluuium *Oderam* progressi, duos insolitae magnitudinis *rombones* apprehendunt, quorum occursus non nisi uerno tempore esse solet. Obstupefacti illi nouam hanc capturam, nouis praedicatoribus caelitus prouisam, inter se conferunt, moxque apostolo suo cum hoc iucundo munere occurrentes, aiebant: *nunquam in illis partibus rombones autumpnali tempore uisos, sed caelesti prodigio ad introitum eius largam hanc benedictionis suae copiam dominum declarasse.* Erant autem rombones tantae uastitatis ac longitudinis, ut seruo Dei cum uniuerso comitatu suo per quatuordecim dies sufficientem praeberent alimoniam, ita ut nobilibus etiam quibusque ex eadem copia reliquiae honorabiliter partirentur. Ex hoc uero populus in fide magis ac magis corroborabatur, cum tantam in apostolo suo gratiam tam in temporalium quam et in spiritualium exuberantia profectuum miraretur. Erat autem fanum quoddam longius remotum, ad quod deiiciendum fidelem et familiarissimum sibi *Vdalricum* sacerdotem religiosum direxerat.

Alimonia S. Ottoni caelitus prouisa.

CAPVT XV.

De incisione nuceae arboris et periculo episcopi.

SEd pauci, qui remanserant, fautores idolorum de muro prospicientes, eum illo tendere, iactu lapidum et lignorum, caput eius conterere moliebantur; qui tamen, Deo protegente, illaesus euasit reuersusque ad pium patrem Ottonem, insidias eorum retexuit. Vir domini statim elato crucis uexillo ac pontificali redimitus infula semetipsum huic periculo ingerere non dubitauit, cuius praesentiam barbari non ferentes hac illacque dispersi fugae latibula quaesiere. Destructo igitur fano, cum uir Dei reuerteretur, *arborem nuceam* praegrandem idolo consecratam, cum fonte, qui subterfluebat, inuenit, quam statim succidere suis imperauit. Accedentes uero Stetinenses suppliciter rogabant, *ne succideretur, quia pauperculus ille custos arboris ex fructu eius uitam alebat inopem, se autem,* iure iurando affirmabant, *sacrificia, quae illic daemoniis exhibebantur, generali edicto perpetualiter inhibere.* Quorum petitioni doctor piissimus, *dictante aequitatis ratione,* nauiter aunuit. Dum uero mutuis haec conferunt sermonibus, ecce barbarus ille custos arboris ex improuiso accurrit, seruoque Dei post tergum clam assistens eius sanctum uerticem *franstisca,* annisu forti, appetiit, sed Dei nutu frustrato ictu, ponti firmo tabulatu strato, cui tum forte superstabat, franstiscam tam ualide infixit, ut difficultate extrahendi moram percussori faceret.

S. Otto nucem idololatricam succisurus,

uitae periculum subit.

CAPVT XVI.

De orationibus pro saluatione pii Ottonis in monte S. Michaëlis factis, et de uisione Ellenhardi *senioris.*

QVo uiso *Adalbertus* interpres nimio terrore concussus, perniciter *frantiscam* barbari manibus eripit et abscondit, omnesque insolito horrore circumfusi sacrilegum inuadunt et mortem ei intentant. Sed pietas *Ottonis,* ne quid mali homicida patiatur, obsistit eique, licet indigno, uitam et salutem impetrat. *Adalbertus* autem, in lacrymas erumpens et montem *sancti Michaelis* Babenbergensem deuota inclinatione salutans, *hic,* ait, *ictus sine dubio precibus fratrum coenobii sancti Michaelis a domino meo episcopo diuina protectione est auersus, quia barbarus iste, naturali ingenio callens, ita sagittandi uel manu feriendi peritia est imbutus, ut etiam angusti foraminis orbem non frustrato ictu oppetere idoneus esset.* Illo etenim tempore preces et supplicationes magnae, sicut et semper, apud nos fiebant pro dilectissimo patre Ottone, qui nos pro aliis mirum in modum, materno potius quam paterno affectu, iugiter fouere non desiit; adeo, ut quadam uice, cum ad curiale colloquium a serenissimo rege LOTHARIO euocatus, apud *Magdeburgensem* urbem grauiter aegrotaret, accito diuae memoriae *Hermanno* abbate nostro, per quem tunc etiam, praeter alia dona, trecentas nobis marcas transmisit, in hanc lugubriter erumperet uocem: *O quam incomparabilis me detinet gemitus, quod in hac aegritudine tam longe remotus sum a dulcissimo requietionis meae loco, monte uidelicet domini et patroni mei beati Michaëlis archangeli, ubi corde et animo ita fixus inhaereo, ut, teste domino, si in hac hora illic positus essem, mille marcas huic beneficio non praeponerem.*

Amor S. Ottonis in monachos.

Quia ergo charitas exigit charitatem, speciali eius amori, de cuius capite, ut scriptura loquitur, *oleum non deficit,* id est, meriti eius charitas nunquam excidit,

Gratitudo monachorum S. Michaelis erga S. Ottonem.

dit, specialem orationis intimae deuotionem rependere curauimus. Nam ut de caeteris sileam; *Ellenhardus* senior noster, uir totius prudentiae et pietatis, ac singulari compunctionis et humilitatis dulcedine amabilis, nocturnas fratrum uigilias orando praeuenire solitus, pro salute pii Ottonis placidas diuinae clementiae aures lacrymosis singultibus eo usque pulsare non cessabat, donec desideratum eius reditum caelesti responso audire mereretur. Cum enim nocturno tempore, more suo, in tenebrosis gradibus capellae ad sanctas uirgines intimis pro dilecto patre insisteret precibus, subito clara luce, in eodem loco, emicante, audiuit dicentem sibi; *exauditus es pro pio Ottone; saluum eum recipies.* Sed his paulisper necessario insertis, nunc reuertamur ad ordinem.

Preces pro S. Othone reditu.

CAPVT XVII.

Quomodo Stetinenses fidei reconciliatos duci suo reconciliauerit et de interitu sacerdotum episcopo insidiantium.

IGitur confirmatis in fide et doctrina domini *Stetinensibus*, cum uir Dei *Vznoym* redire disponeret, accedentes ad eum urbis eiusdem ciues suppliciter rogabant; *ut discordiam, quae inter eos et ducem Wortizlaum diabolo instigante conflata erat, suo interuentu dissolueret.* Ad haec ille, *faciam*, inquit, *ut uultis, sed peto legatos honorabiles ex parte uestra mecum dirigi, qui pacis huius munia nobis reportent et, si dux iustae aliquid habet querelae, de obiectis rationem reddant.* Confestim legati Stetinensium bono pastori assignantur; qui etiam non paruo in eadem uia praesuli almo fuere praesidio. Nam duo pontifices idolorum uiro Dei mortis laqueos intenderant et milites octoginta quatuor clam praemiserant, qui eum obseruantes in reditu iugularent et caput eius palo infixum sibi remitterent. *Sed non est sapientia, non est fortitudo, non est consilium contra dominum.* Nam et pius Otto diuina se protegente gratia illaesus exiuit, et infideles illi laqueum et foueam, quam parauerant, inciderunt. Abeunte enim praesule beato, maior ille pontifex idolorum conuocatis amicis suis magno laetitiae tripudio eos diem festum diis suis agere praecepit, dicens: *Deus noster, quem antiquus ille seductor exterminare conatus est, apparuit mihi, et sine ambiguitate caput Ottonis hodie amputandum mihi transmittendum intimauit.* Cumque haec furibunda et cachinnanti uoce promisisset, statim a diabolo confractis ceruicibus caput eius

Stetinensium legatio ad Ottonem S.

Sacerdotes idololatrici S. Othoni mortem intentantes

Tremendam poenam luunt.

A retrorsum est horrendo et mirabili ordine transuersum, cerebrumque loco suo exiliens crudeli impetu parieti est appulsum. Quo uiso amici eius uehementer obstupefacti, causam insolitae huius calamitatis ab eo sciscitantur. At ille diu horrisono sonitu increpitans tandem erupit: *quia*, ait, *seruo Dei insidias tetendi et uos a uia ueritatis separare cogitaui, terribiliter a Deo percussus*
B *sum.* Et his dictis exspirauit, tantoque faetore locus est ille repletus, ut nemo illic, moriente eo, prae intolerantia faetoris consistere ualeret. Et ut scriptum est, *pestilente multato sapientior erit sapiens*, omnis populus, audito eius interitu, magis ac magis in fidei perseuerentia est confortatus. Alter uero sacrilegus pontifex nec sic compunctus est, sed uiro Dei conuicia irrogans, aiebat,
C *doctrinam eius in illis partibus abolendam* et, quos poterat, a uero tramite conabatur auertere, unde et ipse iudicio Dei post modicum interiit. Nam dum causa quadam ingruente nauigio mare transiret, pro corporali necessitate egressus, uicinae siluae latibula petiit, moxque nonnulli ex comitibus suis, nutu Dei, zelo iustitiae armati, ipsum clam insequuntur, et apprehensum
D crudeli laqueo in spissioribus locis suspendunt, sicque dolor eius et iniquitas in uerticem ipsius descendit. Cum ergo milites octuaginta quatuor a profano illo sacerdote idolorum, ut supra diximus, praemissi, uirum Dei nauigantem aspexissent, ex insidiis erumpentes, *quo tenderet*, clamosa uoce requirunt: respondentes legati Stetinenses, *cur hoc inquirerent*, uicissim percunctan-
E ctantur. At illi uoces ciuium et amicorum suorum agnoscentes gradum sistunt, seque praesentiam eorum illic nescisse fatentur. Illi uero econtra, *antistes*, inquiunt, *domini discordiam inter ducem et nos inueteratam dissoluere intendit, ideoque non patiemur eum quicquam molestiae in hac uia incurrere, sed*
F *mortem pro eo subire parati sumus: ergo, si consultum uobis esse cupitis, uia, qua uenistis, quantocyus reuertimini.*

CAPVT XVIII.

Quomodo episcopus transitis insidiis Iulinam *uenerit et ipsam de apostasia correxerit, et de illuminata caeca muliere, et de filio militis lunatico in papilione reliquiarum liberato.*

SIc igitur nutu Dei cassata est iniqua sacrilegi pontificis machina et seruus domini urbem *Iulin*, dudum a se rectae fidei sacramentis initiatam, adiit. Cumque eos doctrinis pariter et

G

exemplis in domino confortaret, mulier quaedam luminibus orbata uestigiis eius prouoluitur, *benedictionem ab eo et remedium* instanter efflagitans. Quod pius Otto ioculariter suscipiens, *ecce*, ait, *ecclesia sancti Adalberti martyris praesto est, illuc credens Deo et sanctis eius curre, tangensque campanam auxilium martyris Christi implora.* Solebant enim *rudes adhuc in fide barbari*, cum aliquod in ecclesia remedium flagitabant, *campanae sonum, quasi sanctos per hoc ad subueniendum excitantes, mouere.* Quod cum illa *simplicitatis* intentione credens exsecuta fuisset, illico lumen recepit et, exiliens cum gaudio, ad seruum Dei regressa pro sanitate recepta gratias egit immensas. Cui ille, *non mihi*, inquit, *sed Deo et sanctis eius gratias age et in fide, quam didicisti, usque in finem perseuerare non desinas.* Post haec miles quidam, habens filium *lunaticum*, seruo Dei eum adduxit, boues quatuor, ut sanitati puerum restitueret, obtulit. Qui humilitatis gratia haec refugiens ait: *Erras homo, non est hoc meum, sed perge ad tentorium, ubi reliquias sanctorum positas habeo, ibique Deo et sanctis eius uota tua pro filio credulus offer, statimque saluum eum recipies.* Qui pergens cum puero fecit, ut doctus erat, moxque filium incolumem uiro Dei gratulabundus repraesentauit.

Campanae S. Adalberti tactu mulier caeca uisum recipit.

Lunaticus mediantibus reliquiis curatus.

CAPVT XIX.

De Bocho *presbytero et segete incensa, in die sancti Laurentii martyris, et de muliere a morte reseruata et de milite frenetico sanato.*

Rustici in festo B. Laurentii laborantes frumenti combustione puniuntur.

Accidit post haec in festo beati *Laurentii*, ut presbyter quidam, ex comitatu pii *Ottonis*, nomine *Bockeus* praeteriens uideret rusticos in agro frumenta metentes, quos modeste compescuit dicens: *Miseri quid agitis? Hodie natalis dies est beatissimi martyris Laurentii, qui totius ecclesiae summa ueneratione celebratur, et uos infelices hunc uiolare praesumitis?* At illi, *non*, inquiunt, *omni tempore sabbatizare possumus, expedit etiam necessaria domibus nostris aliquando prouidere.* *Bockeus* autem feruens in spiritu, *scio*, ait, *non impune uobis uiolationem huius sacratissimae solempnitatis cedere, sed caelesti igne omnia, quae illicite messuistis, consumenda fore noueritis.* Vix haec ediderat, et ecce iuxta uerbum eius ignis Dei cecidit e caelo, tactasque messes eorum usque ad fauillam consumpsit. Qui reatum suum agnoscentes ac per hoc suppliciter ueniam expetentes in magna deinceps reuerentia eximium Christi martyrem *Laurentium* habuerunt, se suaque omnia illi tuenda committentes. Item in urbe *Games* dicta rusticus quidam cum coniuge sua ad metendum exierat in solempnitate assumptionis Dei genitricis Mariae perpetuae uirginis; quod cernens praedictus uiri Dei assecla *Bockeus*, zelo iustitia motus redarguit dicens: *cessate infelices, cessate, nullo modo fas est huic deseruire operi in tam celebri sacratissimae matris domini festiuitate.* Erat autem feria secunda. Et illi, *hesternam*, inquiunt, *diem dominicam feriatam habuimus; hodie autem operi manuum intendere debemus.* Bockeus autem, *et hodie*, inquit, *summa deuotione feriandum est nobis in honore matris domini, cuius ueneranda assumptio uniuersam Christi exornat ecclesiam.* Illis autem non acquiescentibus, sed obstinata mente caepto labori insistentibus, religiosus sacerdos *Bockeus, quia*, ait, *uerbis meis non creditis, sanguis uester erit super caput uestrum, iam nunc transgressionis huius uindictam euidentibus rerum indiciis experiemini.* Nec dum uerba finierat, et ecce rusticus ille incredulus cecidit retrorsum et exspirauit, partemque segetis, quam metendo apprehenderat, tam forti annisu etiam moriens manu retinuit, ut nulla quisquam ratione uel manum aperire, uel segetem eruere posset, sed miraculi ordine cum hac stupenda alligatione tumulo traderetur. Mulier autem interuentu Dei genitricis uitae reseruata, sed simili prodigio alligata: scilicet digitis cum segete palmo insolubiliter adhaerentibus tremens ad uirum Dei Ottonem cucurrit, delictumque suum humili confessione detegens ueniam suppliciter expetiit. A quo protinus consignata et ad memoriam sancti Adalberti martyris, illic constitutam, transmissa curata est. Et ex eo specialis dominae nostrae perpetuae uirginis reuerentia in illis partibus, sicut et in omni christianitatis loco, excreuit. Post haec miles quidam *frenesi* laborans insano clamore et horrendis membrorum motibus cunctis onerosus erat. Socii uero et cooperatores uiri Dei importunitatem uesaniae eius non ferentes, apprehensum eum in locum, ubi seruus Dei orare et missarum solemnia celebrare solebat, attrahunt. Erat enim tabulatum ligneum illic extructum: ubi dum miles aliquandiu decumberet, repente sanatus est, et exiliens gratias egit Deo et beato praesuli, multisque uerbo et conuersatione saluti fuit.

Alius rusticus ob eandem causam mortem oppetit.

Mulier eius prodigio emendata saluatur.

Phreneticus sanatur precibus S. Othonis.

CAPVT XX.

De bello inter Ruthenos ac Stetinenses et de uictoria Stetinensium.

Igi-

Gaminenses reuerenter excipiunt S. Ottonem.

IGitur electus Dei pontifex cum legatis *Stetinensium* ad ducem Pomeraniae tendens urbem *Gaminam* adiit, ubi, occurrente sibi duce *Wortizlao* cum omni plebe, debita reuerentia uelut angelus Dei exceptus est. Cumque ecclesiam ingressus solita Deo precum ymnorumque uota persoluisset, causam pro qua uenerat, tractare coepit et, uti bonus pastor gregi suo, ubique prospiciens, *in unitate semper diuisa membra ecclesiae paci studuit reformare.* Dux autem piissimi apostoli sui uerba, ac si caelitus ad eum delata, suscipiens benigne humiliterque respondit: *Tuum est, pater amantissime, quicquid dignatus fueris, non petendo a me, sed magis praecipiendo exigere; et nos enim et nostra omnia tua sunt, quia in Christo Iesu per euangelium nos genuisti et tenebris ignorantiae nostrae aeterni solis splendorem infudisti. Populus iste, pro quo petis, durae ceruicis est, nec Deum nec homines reueretur, multo iam tempore rapinis et latrocinis regnum meum uastando maculauit; sed tu, pastor dulcissime, efferos mitigasti, de lupis agnos fecisti, ideoque pacis firmissimae gaudia deinceps te mediante obtineant.* Statimque legati *Stetinensium* uestigiis eius aduoluti omnem prioris discordiae occasionem penitus abdicarunt, pacisque osculo a duce percepto beato pontifici debitas reconciliationis huius gratias egerunt, emptisque, prout uolebant, necessariis, quod antea discordes nullo modo praesumpserant, in sua ouantes remearunt. Sed quia bonos semper insequuntur mali, ut ESAIAS ait, *qui recessit a malo, praeda patuit, Rutheni,* paganicis erroribus adhuc irretiti, audita Stetinensium conuersione grauiter indignati, quod sine respectu et consilio eorum idolis renuntiantes christianam subiissent legem, bello eos lacessere ueriti non sunt, et coadunato grandi exercitu ripas fluminis obsident, aciem horrisono armorum apparatu instructam statuunt et, *ubi sit Deus eorum? uel si inuocantibus se succurrere possit?* insano clamore perquirunt. Illi autem uexillum dominicae crucis praeferentes primo impetu eos in fugam propellunt. Sequenti nihilominus die uelut canes reuersi iterum christianis bellum indicunt; sed eodem modo uicti et confusi terga uertunt. Tertia die usque ad internecionem deleti exclamant, *Deum christianorum inuictum esse et, si parceretur eis, nequaquam ulterius temere quid acturos,* moxque parcentibus christianis dimissi, cum timore magno et confusione in sua singuli regrediuntur. Antistes autem domini, bona pro malis reddere satagens, eosdem Ruthenos, qui plebem adhuc in fide neophytam bello turbare non timuerant, christianis legibus imbuere desiderabat. At illi indurata fronte saepius ei per legatos suos denuntiabant, *quia si ipse uel quisquam suorum fines Rutheniae praedicandi gratia adire praesumeret, sine mora capitibus amputatis ad lacerandum bestiis exponerentur.* Sed ut scriptum est, *iustus quasi leo confidens absque timore erit,* piissimus pater alacri deuotionis feruore semen fidei *Ruthenis* spargere disponebat, non ueritus incredulae gentis experiri ueritatem; amator enim Christi ardentissimus dulcem uitam pro dulcissimo Iesu fundere iam olim sitiebat. Audiens uero *archiepiscopum Danorum,* qui dominabantur super eos, edicto domini apostolici praedicatorem eis directum, nullomodo sine consensu et uoluntate eius id agendum censuit. Vnde legatum fidelem *Yuanum* nomine, Danorum pontifici direxit, qui solicite inuestigaret, *si iuxta mandatum apostolici Ruthenis uerbum salutis erogare disponeret, uel si eum sponte se ingerentem opus euangelii uice sua aggredi mallet:* per quem etiam more suo, quia liberalissimus semper erat, praefato Danorum praesuli *balsamum nouum* cum *stola pretiosa* transmisit. *Yuanus* uero tarde post sex ebdomadarum circulum reuersus responsum archiepiscopi retulit: Videlicet *se cum principibus terrae suae et natu maioribus, quid de his censeant, proxima synodo collaturum, hocque sibi quantocyus legatione fida designaturum.* Sed et nauiculam *butyro* refertam idem archiepiscopus beato patri nostro pro munere direxit.

Rutheni Stetinenses propter receptam fidem bello lacessunt

...r uincuntur.

CAPVT XXI.

De reuocatione S. Ottonis per Lotharium, *Romanorum regem.*

INterea gloriosissimus rex LOTHARIus, caeterique principes, diuturnam eius absentiam aegre ferentes, utpote qui consiliis et piis artibus, prae caeteris, tunc temporis regnum nobilitare consueuerat, auctoritate sua ei, ut celerius redeat, praecipiendo simul et petendo mandauit; adeo, ut ipse rex, qui arctius eum diligebat, iure iurando affirmaret, se res ecclesiasticas in suum redigere uelle dominium, nisi quantocyus sponsam suam ecclesiam Babebergensem, diu uiduatam, pastor pius desiderato reditu, consolando recrearet. Apostolus itaque Pomeranorum his legationibus contraire non ualens, antequam responsum archiepisco Danorum reciperet, ad sedem suam redire compulsus est.

Lotharius rex minatur S. Ottoni, nisi reuertatur domum.

Visitatis ergo circum circa fidelibus, et in fide confirmatis, Christo, cui crediderant,

S. Otto reditum in patriam parat.

derant, eos commendans, iter cum suis aggressus est. Cumque emenso itinere *Poloniam* uenisset, *Bolezlaus*, antiquus suae familiaritatis custos, debiti honoris reuerentia eum excipiens, in metropolitana *Gnezensi* ecclesia secum detinuit, tantaque mellifluae eius doctrinae intendebat auiditate, ut euolutis octo diebus, uix dilecto patri licentiam abeundi indulgeret.

Amanter excipitur a duce Poloniae Bolezlao.

Tandem longa peregrinationis huius angaria, Christo fauente, peracta, in uigilia *S. Thomae* apostoli nouus nostri temporis apostolus, ecclesiam suam desiderabili aduentu laetificans, omni utriusque professionis et sexus plebe in unum concurrente, uelut angelus Dei susceptus est. O quam inaestimabili spiritualis laetitiae tripudio fideles Christi, quorum specialis pater et nutritor piissimus hic erat, post tanti temporis peregrinationem, post acquisitum summo patrifamilias nouum gregem, quasi de morte redditum pastorem suum exceperunt. O quam desiderabile fuit uidere et audire tantam exercitus Christi multitudinem non solum canonicis, sed et monachis nobiliter refertam, uno deuotionis ardore cum lacrymis spirituali gaudio plenis in occursu eius dulcisono psallentem: *domine suscipe me, ut cum fratribus meis sim, cum quibus ueniens uiuificasti me.*

Venit Bambergam in uigilia S. Thomae.

Gaudium ex aduentu.

Et congrue satis haec suauissima *Ioannis* apostoli uerba, quem singulari affectu patronum sibi elegerat, ita ut quotidie se obitumque suum intimis ei precibus commendaret, pio Ottoni, post secundum iam apostolatum triumphanti, ab omnibus filiis suis iubilo cordis et oris concinebant, quia beatus hic, memor uerbi domini per prophetam dicentis; *Quicunque glorificauerit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt inglorii;* omne studium, quod alii pontifices et principes mundanis lucris et castellis, atque urbibus aedificandis insumebant, hic Deo tantum et sanctis eius honorabiliter, et officiosissime exhibebat; scilicet ecclesias Christi, cellasque fidelium, nunc quidem a fundamentis construendo, nunc uero ab aliis constructas donis optimis illustrando, ne super arenam, quantocyus casura, sed potius supra firmam petram in aeternum mansura conderet habitacula.

CAPVT XXII.

De uisione ostensa presbytero Lippoldo *de transitu S. Ottonis.*

CVius aedificationis gloriam in aeterna sibi patria repositam quidam ex fratribus nostris religiosus presbyter *Lippoldus* nomine, ante quinquennium, dormitionem beatissimi huius patris in uisione tali, domino reuelante, meruit contemplari. Montem quendam praecelsum, et omni amoenitate iucundum, contra orientem oculos dirigens, aspexit: cuius quidem speciosum cacumen ascendere non potuit, sed deorsum stans, uidit multitudinem copiosam plebis utriusque sexus et aetatis, ingentia lapidum preciosorum onera super uerticem montis magna cum exultatione attrahere ac, suauissimum quoddam melos, quod intelligere non potuit, dulci modulatione concinere.

Visio Lippoldi presbyteri.

Tunc accedens, uacillante licet gressu, quendam ex eis canicie ueneranda conspicuum uocauit; et quae haec esset multitudo, uel cur lapides illos in cacumen montis attraherent, inquisiuit. At ille; nos, inquit, sumus, qui eleemosynas et beneficia plurima a pio Ottone percepimus, ideoque domum preciosam ei in supercilio montis huius aedificamus. Cui LIPPOLDVS: *et quando*, ait, *domus haec consummabitur?* Ille uero, *post quinquennium*, inquit, *perfecta domo, cum laetitia et exultatione eum huc introducemus. Sed tu caue, ne cuiquam haec ante quinquennii tempus expletum manifestare praesumas.*

Et his dictis, sublata est uisio, quam tempore dormitionis beatissimi patris nostri, ex ore eiusdem senioris Lippoldi audiuimus, qui et ipse tunc graui et longiturna decumbebat aegritudine, nobisque cum lacrymis haec referebat; et morbo confectus VII. idus Augusti beato fine requieuit in domino.

Obitus Lippoldi.

CAPVT XXIII.

De uisitatione fratrum in monte S. Michaëlis per S. Ottonem facta.

SEd ut ad priora redeam, pius pater noster Otto post longam reuersus peregrinationem, more suo nos uisitans, utpote cum quibus cor unum et animam habebat, requisiuit; quinam ex nobis, eo absente, uiam uniuersae carnis ingressi essent? Hoc enim semper de qualibet profectione rediens affectu paterno solebat inquirere. Tunc autem sanctae recordationis *Adalbertus* eleemosynarius, uerus Dei seruus, et sibi familiarissimus, ad Christum, cui mente et corpore indefessam exhibuit seruitutem, migrauerat: cuius transitu uir beatus audito, totus in lacrymas resolutus, se infelicem clamitabat, quod tam beatae animae ad patriam claritatis aeternae migranti, solenne funeris obsequium exhibere non meruisset: erat namque idem frater noster *Adalbertus*, tanto diui-

Adalbertus eleemosynarius.

S. Otto mortem Adalberti lacrymis prosequitur.

ni

ni amoris igne succensus, ut quotidianis A atque uberrimis lacrymarum fontibus gaudia caelestia patriae anhelaret, corpus etiam uigiliis ac ieiuniis conuenienter attenuaret.

Charitas Adelberti in egenos et leprosos.
S. Greg. Homil. 39. in Euang.

Huic seruo Dei pauperum cura erat delegata, quam tanta humilitatis deuotione agebat, ut ad exemplum martyris monachi, de quo beatus *Gregorius* refert, propriis humeris leprosos baiularet, et tam eos, quam et alios diuersis morbo- B rum generibus pressos, quos uidere horrori erat, suis manibus alacriter balneis et lauacris unguentisque foueret, cuius feruori pius Otto congratulatus, omnia alendis inopum turbis opportuna liberalitate subministrabat. Nec his contentus, etiam per semetipsum, famis tempore, pauperibus seruiebat, ut non tam oblatione munerum, quam etiam proprii corporis sudore, gratum Deo elee- C mosynae sacrificium celebraret.

Multitudine autem innumerabili, prae famis magnitudine, ex omni regione confluente, erant quidam inter eos fortiores, qui debilioribus alimenta uiolenter manibus extorquentes surripiebant. Quorum clamorem ac ploratum uir beatus non sustinens, prudenter huic negotio occurrit, suisque imperat, ut primum conuenientibus eis, quoslibet D corpore ualentiores segregatos uno omnes in coenaculo concluderet, donec infirmis ac debilibus uictum congruentem suis manibus ministraret: quos statim abire, longiusque de loco secedere iubet, ne sociis de coenaculo emissis, iterum praedae fiant: tuncque domum ingressus, pauperibus inclusis, largam alimoniae opem exhibebat, E praecipiens ne amplius uiolentiam hanc fratribus suis inferre praesumerent.

Adelbertus Hierosolymam quoque eleemosynas mittebat.
Eandem benignitas in diuersa monasteria.

Haec apud suos agebat; extraneis autem et trans mare positis Christi pauperibus, per fideles nuncios apparabat. Nam per charissimum fratrem nostrum *Eberhardum*, adhuc in ordine canonicorum Christo militantem, xenia F sua Hierosolymam transmisit, sicut et specialiter cum religiosis quibusque sepulchrum domini uisitantibus agere solebat: sed et pecuniae maximam quantitatem *Hirsaugensibus*, aliisque monasteriis longius remotis, per fratrem nostrum *Suuiggerum*, famis tempore, dirigebat; ideoque Christi bonus odor in omni loco erat. G

CAPVT XXIV.

De transitu pii Ottonis.

IGitur completo cursu praesentis uitae, in senectute bona, cum iam tempus adesset, ut fidelis dispensator summi patrisfamilias, in gaudium domini sui intraret, pius OTTO dolore corporis, id est, fluxu sanguinis uehementissimo, tactus est, ut uelut aurum in camino aegritudinis purgatus, introire mereretur aulam, quae nullam recipit maculam; sed ipse memor scripturae dicentis, *quem diligit dominus, corripit;* et in alio loco ipsum dominum loquentem audiens: *Ego quos amo arguo et castigo;* gratias agebat in infirmitatibus suis, regemque gloriae in decore suo uidere desiderans, exitum suum Deo ac beato *Michaëli*, sanctoque *Ioanni* apostolo, quos speciales sibi patronos elegerat, quotidianis suspiriis attentius commendabat. Tantum uero lumen ecclesiae dum infirmando obscurari coepisset, Christi fidelibus, omni tempore dulcissimo eius affectu et prouisione enutritis, inaestimabilem moeroris fletusque caliginem obduxit. Sed pius pater filiorum lacrymas, quantum poterat, consolando tergebat, tantaque uirtute artus morbo fatiscentes spiritui seruire cogebat, ut excepta dormitionis suae die, non lecto decumberet, sed quotidie in sede sua residens, interdum quoque baculo sustentante procedens, psalmis et orationibus uacaret, quodque rarum est, etiam oleo infirmorum non iacendo, sed sedendo perungeretur.

S. Otho incidit in morbum.

extrema unctione inunctus.

Adueniente igitur festiuitate sacratissima apostolorum Petri et Pauli, cernens diem uocationis instare, *Egilbertum*, maioris ecclesiae decanum, qui ei in episcopatu successit, euocat: cui, adstantibus religiosis abbatibus et presbyteris, omnia sua commendauit, dicens, hodie natalitius dies est domini mei principis apostolorum Petri: cui, quaeso, res a Deo mihi donatas, offerte, ut ipse mihi ianuam regni coelestis aperire et cum collega suo magistro gentium Paulo, me illuc quantocyus dignetur introducere. Locum requietionis meae, montem uidelicet patroni mei, beati Michaelis archangeli, quasi uiscera mea fouete et tam in spiritualibus, quam etiam temporalibus, profectui eius, in consolationem animae meae, omnimodis inuigilate. Scitis enim, quam tenuis et exiguus, omnique monasticae religionis uigore destitutus hic locus a me inuentus: et quomodo, cooperante Deo, per ministerium meum, ad tantum spiritualis uitae cultum profecerit, ut speculum et gemma omnium in hac regione monasteriorum a cunctis censeatur. Praestet Deus, ut nomen hoc inuiolabile usque ad finem obtineat, cunctisque fidem ei, et reuerentiam seruantibus, pax et benedictio hic et in æternum a Deo recompensetur.

uocat ad se decanum maioris ecclesiae.

Commendat ei montem S. Michaelis.

De caetero dilectionem uestram, cum A uniuerso ouili meo, summo pastori, qui uos mihi assignare dignatus est, commendo; ipse uos integros mihi reconsignet in requie claritatis aeternae. Et data super eos benedictione, non sine lacrymis paternum amorem testantibus emisit, sumptoque mysterii salutaris uiatico, peruigil in orationibus excubabat, ut pulsanti et uocanti domino cum exultatione aperiret.

B Nocte ergo, qua festiuitas S. Pauli apostoli agebatur, in supremo spiritu constitutus, etiam carne praemortuus, corde tamen et flagrantissima uoluntate diuinis intendebat laudibus, ita ut clericis matutinale coram eo officium personantibus, ille eleuatis manibus, sursumque oculis desideranter erectis, ad singulas lectiones, uoce, qua poterat, *Deo gratias*, responderet: sicque C pius OTTO feria sexta, hora diei prima spiritum Deo reddens, beatis sedibus et semper charissimo tandem perfruitur Christo.

Obitus S. Ottonis.

Et iam fama uolans tanti praenuncia luctus non solum uicina, sed et remotiora quaque monasteria, iugiter ab eo necessariis uitae adminiculis sustentata, inaestimabili perculit moestitia. Nec immerito. *Ostendit* enim *dominus populo suo dura*, potauit eum uino compun- D ctionis et *inebriauit absynthio*, cum patrem desiderantissimum sustulit, cuius defensione et eleemosynarum uirtute pax ecclesiae, tanto tempore, nobiliterque florebat, sub quo monasticae religionis perfectio noua de die in diem incrementa capiebat.

Psalm 59. Threnor. 3.

In quo deinceps patrono tam solidum erit pauperum Christi solatium? E Qui iure cum apostolo aiebat: *quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?* Quis ad eum tristis uenit, et non gaudens abscessit? Quis opem eius in tribulatione sua expetiit et non impetrauit? Merito itaque transitum eius ecclesia flebat, cuius uita tantopere gaudebat; sed fides resurrectionis flere prohibet, gemitum uero affectus extorquet. Etenim tam sancta est de illius gloria exultatio, quam pius de transitu luctus. Ignoscendum est flentibus, gratulandum gaudentibus, quia pium est gaudere Ottonem, et pium est, flere Ottonem, dum unusquisque et sibi praestat, ut doleat; et illi debet ut gaudeat.

2. Corinth. 11.

Venerabile corpus eius, a religiosis uiris curatum et aromatibus conditum, per singula monasteria est deportatum, illicque uigiliarum excubiis ac missarum solenniis honoratum: ad extremum in montem S. Michaelis archangeli, specialis patroni sui, defertur; ibique in ecclesia, quam ipse uetustate collapsam in maiorem statum a fundamentis reaedificauerat, debito cum honore excipitur.

Exequiae pro S. Ottone.

Illic uero, in obsequium funeris, credi non potest, quanta hominum multitudo confluxerit. Tota obuiam corpori ciuitas fuit; cuncti ex agris atque uicis, multique ex aliis urbibus et regionibus affuerunt. O quantus luctus omnium, quanta praecipue moerentium lamenta monachorum et pauperum Christi; qui uelut pulli sub aliis piissimi patris securi tanto tempore quieuerant, seque tam desiderabili nutritoris sui praesentia fraudari, ac defensione nudari cernebant; quodque sine gemitu referre non possumus; cum sacerdotes religiosi corpus sacrum, choro *S. Michaëlis* inferrent humandum, ubi ad limen interius uentum est, praecentor antiphonam, *domine suscipe me;* imposuit; tantus subito ploratus omnium exortus est, ut ipsi etiam funeris baiuli nimio fletu concussi cum pheretro subsiderent, ac paene terrae procumberent.

Concursus ad exequias.

CAPITVLA LIBRI QVARTI DE GESTIS ET MIRACVLIS SANCTISSIMI OTTONIS BABENBERGENSIS EPISCOPI AC POMERANORVM APOSTOLI.

Narratio per modum prologi.
CAP. I. De muto sanato.
II. De caeco sanato.
III. De puero sanato.
IV. De puero et puella.
V. De quodam ciue ferro in gutture sauciato.
VI. De equestre dolore coxarum uexato.
VII. De puero contracto.
VIII. De muliere algore mortua et infantulo uiuo relicto.
IX. De infantulo clauo in gutture merso.
X. De contracto.
XI. De puero graui infirmitate detento

Prologus in miraculis eiusdem.

Liber hic totus ex Iaschio desumptus est.

SIcut priorum, qui uitas uel etiam miracula sanctorum patrum scriptis suis fidelium commendauerunt memoriae, diligentiam laudamus; ita in nobis ipsis, qui ea, quae cottidie per frequentiam signorum fieri uidemus, per torporem ac desidiam transimus, negligentiam dampnamus. Quia igitur uita *sancti ac singularis patroni nostri*, pii ac Deo digni confessoris Ottonis, in libello, quem *dramatico carmine* uel etiam *prosa decurrente* SCHOLASTICVS noster *Herbordus* luculentissime persudauit, plenius conscripta cognoscitur, in quo etiam aliqua miraculorum eius, quae uiuens gessit, continentur insignia, nos quasi inertes et rudes alumni laudabilem *praeceptoris nostri* deuotionem longe quidem impari scientia prosequentes, signa, quae post mortem ipsius Deo cooperante uiuere illum loquuntur, tam a nobis perspecta, quam fidelium relatione collecta minus inuidiae, plurimum caritati, quae hunc laborem nobis iniunxit, intendentes, in unum compilare et posteris commendare aggressi sumus. Cum enim praecipuorum *fundatorum* nostrorum, beati uidelicet *Heinrici* imperatoris ac sanctissimae *Kunegundis* uirginis, eiusdem regni et meriti consortis miracula clarissimis ecclesiae Dei scriptis pompose satis declarata uidemus, ueremur, ne ipsorum conscriptoribus pro geminato censu intromissis, nos quasi desides pro non reportato lucro a gaudio domini excludamur, si eius, quem familiae suae diuina praedestinatione tam fidelem quam prudentem constituerit dispensatorem, meritorum signa sub silentio transeamus.

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

De muto sanato.

Detting im Rieß.

QVidam mutus de *Ottinga*, Rhaetiensi uico, *Heinricus*, nam id nomen in baptismo sibi fuisse impositum scripto monstrabat, dum loca diuersa et memorias sanctorum pererraret, *Augustam*, ubi nouum signum dominus in re sui sacramenti mundo declarauit, inter globos concurrentium uenit, ubi ut ad ciuitatem Babenbergensem pergere deberet, ad sepulchrum beati Ottonis per uisionem admonitus est. Hic igitur hora diei nona, cum multis aliis, qui non illum iuisse, sed quasi peruolasse tanti itineris dimensionem contestabantur, aduenit. Cum uero dextro brachio ipsius confessoris Christi os eius tactum est, subito sudore faciem totus perfusus, in tantum, ut etiam capillos defluere uideres, primam uocem balbutientis more formare et domini ac sancti nomen confessoris extensis ad caelum manibus inuocare coepit: deinde aqua refocillatus, nam et lassitudine et multitudine compressus erat, cunctis adstantibus solutionis suae causam clare exposuit. Quibusdam etiam fratribus, a quibus aliquando apud nos integumenta acceperat, quos illic astantes uidebat, gratias egit. Quis se a diuinis laudibus, quis a lacrymis contineret? Facta igitur uotiua signorum compulsatione, fit omnis diuersi sexus innumerabilis concursus:

Miraculum in eucharistia Augustae Vindelicorum.

B

C

D

A una uox omnium laudabilem uirum concinentium, *cuius meritis ab omni clade liberantur, qui ex toto corde quaerunt illum.*

CAPVT II.

De caeco sanato.

DE regali pago, qui *Vlma* nuncupatur, caecus quidam inter manus suorum, sanitatis gratia, ad memoriam pii confessoris adductus est. Vbi dum non semel, neque bis, sed saepe numero, pro sui illuminatione precibus instaret, de die in diem caligine oculorum recedente, lumen, quod a domino postulabat, fidelis astipulatione suffragatoris, quod longa sibi aetas subtraxerat, recepit et, qui alieno ductu aduenerat, proprio innisus gressu, aliorum se ductorem ad eum, qui fecit misericordiam in illum, constanter fore promittebat.

Caecus Vlmensis uisum recipit.

CAPVT III.

De puero sanato.

PVer quidam de uilla *Docuiza Wezzelinus*, lethali morbo inualescente, omnium membrorum officio destitutus fuit, ita ut et uisu et usu linguae quoque priuaretur. Quem pater ipsius *Lupoldus* et mater, parentibus et amicis, quos idem tenebat affectus, diuino inuocato nomine, beato Ottoni,

si per eius sancta merita sibi incolumis A redderetur, offerendum cum oblationibus deuotauerunt. Mirum dictu, ad obligationem uoti nulla caelestis mora medicinae fuit. Nam paruus *incipiens risu cognoscere matrem*, patrem aspiciens *quod uouistis*, ait, *pro me reddite et me ad sepulchrum sancti Ottonis, qui mihi salutem obtinuit, citius perducite.* Qui tam subitae sanitati congaudentes absque *omni retractione* puerum in humeris leuantes, et ut deuouerant, ad memoriam sancti patris illaesum offerentes omnibus, quanta sibi dominus per suum sanctum confessorem fecisset, fideliter exposuerunt.

CAPVT IV.

De puero et puella.

VNum in duobus miraculum per C omnipotentis Dei famulum laudabile factum in *puella* duodecenni, quae prior matrem comitata ad nos usque peruenit, et in *puero*, ut computabatur, septenni, qui paternis humeris allatus, sequens e diuerso uenit, operae pretium * inserendum uidetur, sed non sine scrupulo, dum *quosdam sanctis*, per quos Deus nostris temporibus, quae et D in antiquis quoque operatur, *detrahere confundimur*, quoniam et ipsi, infirmiores fuerunt in hac parte; una enim uoce, sub terribili maiestatis diuinae contestatione et sanctorum inuocatione, mater sibi filiam, pater unicum mortis dolore subtractum fuisse, illa tactis reliquiis beati Ottonis; ille uero pro puero censum in quinque denariis offerens, super E sepulchrum, nulla spe, ut quibusdam imponitur, obaerationis, mortuos suos de resurrectione se fideli suorum testimonio confirmabant accepisse. Nos autem non derogationi, sed diuinae operationi locum dantes, diuino iudicio istud relinquimus; siue enim semiuiuis uitam reparare, siue defunctis animas reddere, diuinae uirtutis est.

* *inserere.*

CAPVT V.

De quodam ciue ferro in gutture sauciato.

CAsu accidit, ut quidam conciuem suum ferro in gutture sauciaret, ac defluente sanguine per totam noctem et diem semiuiuum relinqueret. Cumque cibum uel potum sibi infusum per ipsum meatum uulneris eiiceret, et iam desperaretur, mater dolore filii intrinsecus tacta, *hunc tibi miseratori omnium benignissimo, beate*, ait, *Otto oblaturum deuoueo, si eum sanum et incolumem, per tua sancta merita, recipere meruero.* Mox mirum in modum sanguinis ille riuus stetit, uulnus constrictum cicatrice obductum est, puer conualuit, uiam ad sancti sepulchrum cum matre aggressus est. Vbi sylua, quae terminum *Duringiae* facit, emensa est, ille laboris et doloris, nam exsanguis erat, magnitudine terrae affusus deficere coepit. Tum mater, amicis illum ad propria reuocare suadentibus, moerore confecta, *hinc non re-* B *grediar, sed quo proposui, etiam exanime corpus*, ait, *prosequar.* Ad hanc uocem uelut inuisibili quadam subleuaretur dextra, homo surrexit et iter, quod coeperat, non sine admiratione multorum incunctanter perfecit, ueniensque coram sepulchro uiri Dei, omnibus curationis illius testis sui ipsa cicatrix fuit.

CAPVT VI.

De equestre dolore coxarum uexato.

APud Duringiae castrum, *tam antiquitate quam munitione* famosissimum, cui *Erpfurta* nomen est, quidam ex equestri ordine pater familias tanto coxarum dolore torquebatur, ut uim interni doloris magnitudo uix explicare posset continui clamoris. Cumque remotioris secreta cubiculi quietis gratia expeteret, uocem cuiusdam audiuit, quae *eum cum uoto ad tumbam uiri Dei uenire* admonuit. Ille ubi uouit, caelestis uotum medicina secuta est; nam omnis, quo uexabatur, dolor recessit et eos, quos prius in cruciatibus suis tristes reliquerat, uersa uice de recepta sospitate secum gaudere, et ipse gaudebat. Mox itinere arrepto ad sepulchrum sui curatoris peruenit, ubi multos suae curationis testes, qui iam illum fama uolante praeuenerant, inuenit.

CAPVT VII.

De puero contracto.

F PVer quidam de uicina * parrochia *Ezilekirchen*, ita longa aegritudinis molestia contractus erat, ut genibus neruorum contractione pectusculo concretis, neque a lecto surgere, neque ad aliquod opus naturae, sine alterius auxilio, se posset erigere. Hic ad memoriam beati uiri a parentibus circa festum sancti Michaelis delatus, inter missarum solemnia multis ex more festiuitatis G gratia confluentibus, ubi tumbam tetigit, cum subito fragore membrorum, omni compage artuum, qua ligabatur, solutus est. Ita incessum et aliorum officia membrorum ex integro recipiens in abbatis obsequio, in monumentum suae

* *pro parochia*

suae curationis, in popinarum adusque A deseruit officio.

CAPVT VIII.

De muliere algore mortua, et infantulo uiuo relicto.

NEque hoc praetereundum puto, quod in eadem ciuitate celebre factum multorum memoria habetur. Paupercula quaedam, dum media B hyeme circa noctem hospitium passim quaereret et nullus petenti pateret introitus, iuxta ecclesiam sancti Martini, feretro, cum infante masculo, se proiecit, ubi ui algoris extincta est. Diuina autem prouidentia ciuis quidam, cuius uxor eadem nocte defuncta est, dum exequias pararet, feretrum leuauit, mortuam reperit, sed infantem ad ubera materna C miserabiliter pendentem semiuiuum inuenit. Ille humanum casum miseratus, cadauer loculo imponens cum uxore sua sepeliuit; et paruulum ipsum quasi adoptiuum pro remedio defunctae coniugis educauit. Piae autem uoluntati diuina pietas cooperata est; nam idem puer accrescens maturitate sensus puerilis annos excessit, ut quamuis claudus et paene omnium membrorum ordine D distortus, ita prouidus esset et circumspectus, ut dominus domus, ubicunque negotia acturus exisset, de prouidentia ipsius ac fide maneret indubius. Dominica igitur passionis, dum omnes, ut obseruantia dierum illorum exposcit, ad missarum solempnia confluxissent, focaria, quae praeparandis sola domi remanserat, insultare seruulo caepit. E *Quid*, inquit, *misselle acturus eris, si dominus tuus excesserit, de te quid putas erit?* Ille ex alto suspiria trahens, *nescio*, ait, *sed Deus sancti Ottonis adiuuet me*; mirum dictu, adhuc nomen Ottonis erat in ore, cum subito toto corpore prostratus, quasi manu quadam inuisibili perlibutus, naturalem formam, quam ortus negauerat, accepit. Se ipsum miratus F gressum attentauit, brachia et manus extendit, et cum in nullo se impeditum sentiret, ad ecclesiam beati Martini peruolat, domino suo se ostentat, omnes clamorem cum laudibus pro miraculo in se facto ad caelum leuare excitat. Sequenti die exhortatione ac praecepto sacerdotum ab utroque sexu diuersae aetatis cruces leuantur, mons sancti Mi-G chaelis, mons ille Deo placitus, ascenditur, ubi praecedente ipso curato, summa cum gratulatione laus et gloria Deo resultat.

CAPVT IX.

De infantulo clauo in gutture merso.

RES, quam dicturus sum, apud nobilissimum castrum Duringiae gloriose celebrata, fama ubique percurrente paene, ut facta est, ad nos delata fuit. Mater familias eiusdem castri, tam uirtute quam nobilitate famosissima filium sororis suae, qui matri ita ut unicus ita et amantissimus erat, unice nutriebat, quem tota familia uti solam spem posteritatis et heredem omnium affectuosissime diligebat. Clypeus auratis laminis et clauis affixis parieti appensus fuit; paruulus autem iuxta morem suae aetatis uni clauorum, qui sibi fulgentior uidebatur, totis alludendo manibus auellere attentauit. Quem ubi a seruulo, a quo in ulnis portabatur, flendo, ut pueri omnia extorquere solent, accepit, diu in eo ludens ori immisit. Qui ita fortiter gutturi eius infixus est, ut nulla arte uel ingenio extrahi posset. Infantem pallescere, oculos miserabiliter torquere, manibus et pedibus palpitare, dolor uidere fuit. Concurrit familia domus, tota in fletum ducitur, clamor luctuosus attollitur, paruulus iam desperatus supra limen ecclesiae totus componitur. Inter hos luctus marchio, qui tunc forte aderat, anhelus accurrens, omnes ad inuocationem sanctissimi Ottonis fideliter exhortari coepit. Incredibilia forte, sed Deo non impossibilia dicturus sum: ad nomen beati uiri clauus cum multo sanguine de hiante ore pueri prolapsus est, et omnium una uox antea tristis in gaudium mutata et laetitiam, saluatoris laudabat clementiam. Hoc ab ipsa matrona, dum ad nos cum multa turba uenisset, ita factum esse cognouimus. In huius comitatu ille puer cum patre aduenit, in quo triduani fluxus sanguinis, per inuocationem sancti Ottonis, ut praefatum est, constrictus fuit.

CAPVT X.

De contracto.

IN monasterio uirorum Dei *Lanchei-mensi* contractus quidam de mensa abbatis stipendia accipiebat. Iste, fama beati Ottonis ubique peruolante, ad ciuitatem Babenbergensem reptando, non sine graui labore, magno tamen desiderio, spe sanitatis peruenit, ubi ab honestioribus ecclesiae illius canonicis collectus aliquandiu demoratus est. Quadam autem die cum aliis multis, quos eadem opinio sanctitatis et gratia sanitatum e diuerso contraxerat, montem beati archangeli ascendens ad sepulchrum uiri Dei suffragia ipsius, uocibus, quibus poterat, cum lacrymis prolixius expostulabat. Vbi uero ad missa-

rum

rum solemnia uentum est, dextera sancti uiri contracta sibi membra perliniri fiducialiter expetiit, qua tactus, mutatione dextrae excelsi solo prostratus, terribili fragore uinculis neruorum salutis, cum magno stupore et ammiratione omnium erectus super pedes suos stetit erectus.

CAPVT XI.

De puero graui infirmitate detento.

EO tempore puer quidam decennis, nomine *Otto*, in loco Babenbergensi dudum a parentibus studiis liberalibus traditus, graui aegritudine pressus decumbebat, iamque per triduum morienti simillimus, absque motu et uoce remanserat. Sed et religiosi fratres nostri *Burckhardus*, *Godescalcus* et *Albero*, a matre eius euocati descenderant, ut debitum funeris officium puero migranti peragerent. Mater autem *Hosterhildis* nomine, quae iam unici filii cruciatum uidere non poterat, fide ardentissima montem sancti Michaelis ascendens sepulchrum pii Ottonis adiit, ibique lacrymis ubertim perfusis, huiusmodi precem emisit: *O serue Dei uiui, o pater piissime pauperum Christi, succurre infelicitati meae, quae iam per triduum unico orbata sum filio, et si unquam uiscera compassionis habuisti, nunc quoque miserere calamitati meae, tuoque interuentu obtine, ut puer aut uitae quantocyus restituatur, aut celeri fine, si ita necesse est, subtrahatur, ne tam diutino cruciatu dolorem non ferendum uisceribus meis ingerat, ut per hoc accepta Deo pietatis tuae opera cognoscam.* Nec mora: ubi domum rediit, filium, quem in supremo spiritu reliquerat, loquentem et sanum, cunctosque prae gaudio flentes inuenit. Et cadens in faciem ex omnibus cordis medullis gratias agebat, dicens: *Nunc cognosco, serue Dei fidelissime, qualem inueneris gratiam in conspectu eius, quem super misericordiae operibus honorare solebas, quia unicum filium ab ipsis faucibus mortis erutum, pia intercessione mihi reddidisti sanum.* Quod factum memorabile dum bono pastori *Egilberto successori patris nostri* relatum fuisset, non modico exhilaratus est gaudio, positisque genibus Deo gratias agens, felicem sancti Michaelis montem pronuntiauit, qui tam pretiosum in sinu suo meruit collocare thesaurum; Mater uero pueri tyrocinio Christi eum delegauit, et pro amore pii Ottonis non aliis, quam fratribus, ad memoriam eius die noctuque excubantibus, illum sociari passa est. Qui etiam in *schola Christi* educatus, strenuae nobilitatis adolescens probitate morum Deo et hominibus acceptabilis factus est.

Sunt et alia multa beati praesulis gesta, quae scripto comprehendi non possunt, sed ab illo comprehensa et dinumerata sunt, qui et hic bonorum eius operum aspirator, et illic fidelis dignoscitur remunerator: qui etiam non sine causa gloriosum eius transitum in festiuitate sancti Pauli apostoli disposuit. Sed ut cunctorum sapientum iudicio diffinitum est, quia beatus ille senectutem suam in apostolatu remotissimarum gentium pro amore Dei fatigare non dubitauit, etiam laboris sui praemium in eius solemni natalitio, qui proprie magister et praedicator est gentium, percipere meruit. Dignum enim erat, ut sicut doctorem gentium specialius prae ceteris imitari studuit, ita etiam unum et parem cum eo habeat natalem. Gaudeat ergo Babenbergensis ecclesia tanti pastoris auctoritate illustrata, laetentur monachorum cateruae singularis huius patroni uigilantia ad tantum religionis culmen prouectae; exultet praecipue mons archangeli Michaelis, tam pretiosi corporis sepultura dedicatus, et ex membris eius tanquam margaritis ornatus, iubilet etiam in laetitia cantans canticum nouum apostolo suo omnis Pommerania, quia ipsius gratiae ascribitur, quod illorum ecclesia noua semper sobole fecundatur. Impletum est in eo, quod electis ueritas repromittit dicens: *Fortitudinem gentium comedetis et in gloria eorum superbietis*, et quod sequitur, *propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, laetitia sempiterna erit eis.* Terra enim electorum est proprie terra uiuentium, ubi beatus ille duplicia possidebit, quia non solum pro commisso sibi talento in Babenbergensi ecclesia duplicato, sed etiam pro alia, quam de gentibus Christo acquisiuit, sponsa, reposita est ei corona iustitiae. Nam cum *Petrus* Iudaeam, *Paulus* Graeciam, *Andreas* Achaiam, *Ioannes* Asiam, *Thomas* Indiam, *Gregorius* Angliam, ceterique dominici gregis arietes singuli suos aeterni iudicii reportant manipulos; Otto etiam inter eos Pomeraniam gaudens adducet, et cum praeposito paradisi Michaele, cui uiuens specialius seruire non desiit, et corpore etiam moriens adhaerere maluit, in tabernaculo Dei iugiter habitabit. Sciens enim, quia paradisum intrare non poterit, qui praepositum eius Michaelem placatum non habuerit, tanta se ei deuotione et corpore et animo per omnia studuit applicare, ut litteris etiam ad apostolicum Innocentium missis, locum sepulturae suae in basilica sancti Michaelis auctoritate eius firmaret,

Apostrophe ad ecclesiam Bambergensem.

Isa. 61.

ret, ne scilicet canonici maioris ecclesiae tam pretiosum huic monti uiolenter abriperent thesaurum.

Ecce, quod concupiuit, iam uidet, quod sperauit, tenet, illi est iunctus in caelis, quem tota mente dilexit in terris, cum quo assidua intercessione alumnis suis patrocinari dignetur, ut eum subsequi ad patriam claritatis aeternae ualeamus, praestante domino nostro IEsu Christo, qui uiuit et regnat in secula seculorum Amen.

Explicit uita et de miraculis sanctissimi ac piissimi Ottonis Babenbergensis episcopi ac Pomeranorum apostoli. Scriptum per me fratrem *Erhardum Vetter*, ordinis sancti Benedicti monachum indignum, professum montis monachorum Babenbergensis dioeceseos, anno millesimo, quadringentesimo, octuagesimo septimo, in die exaltationis sanctae crucis, in praepositura sanctae fidei, uirginis et martyris.

Ex Ludewig p. 156.

Commendatio pii Ottonis Babenbergensis episcopi ac Pomeranorum apostoli, et de gestis eius.

O Ierushalem superna
Pace fruens sempiterna
Tu de lapidibus uiuis
Deo uiuo construeris,
Nec malleus nec securis
In tuis auditur muris,
Sed expoliti lapides
Electi sunt, quos contines,
Malleos percussionum
Perfert uita electorum,
Quamdiu sub carne gemit
Dum uirtutibus proficit.
Qui uirtutum profectibus
Ascendunt quasi per gradus,
Ad te sancta Ierusalem
Omnium credentium matrem:
Illic manu artificis
In suis ponuntur locis;
Pusilli cum maioribus,
Senes cum iunioribus.
Ciuitas gaudiis plena,
Nam eges sole nec luna,
Quam lumen illustrat uerum,
Per secula seculorum.
Corpore mortis exutas
Tute suscipis animas.
Quas sinu quietis foues,
Consolatione mulces.
In tua sede locata
Gaudeat felix anima
Pii praesulis Ottonis
Omnibus ditata bonis.
O praesides angelici,
Ministri regis aeterni,
In uestro contubernio
Laetetur pontifex Otto.

A O patriarchae praecelsi,
O prophetae Deo pleni,
Conciuis et domesticus
Vester sit Otto beatus.
O cohors apostolorum
Tenens orbis principatum,
Tecum tripudiet pius
Otto, uir apostolicus.
Martyrio candidati,
Athletae inuictissimi
B In regno Christi uobiscum
Exultet Otto per aeuum,
O beati pontifices,
O confessores illustres,
Sit uobis associatus
Pius Otto episcopus.
Alma chorea uirginum,
Candida sicut lilium,
Tecum floreat in annum
Praesul Otto ante Deum.
O ciuitas Dei summi,
C Sedes regni perpetui,
Ciues tui uniuersi
Pio faueant Ottoni.
Ex filiis tuis multos
Habet hic praesul patronos,
Sub quorum patrocinio
Struxit ecclesias Christo.
Dat primitias uotorum
Tibi *Laurenti* suorum
Otto praesul ecclesiae
D In *Vraugia* constructae.
Et tibi sancte *Georgi*
Deuote coepit obsequi
Otto condens ecclesiam
Prope urbem *Ratisbonam*.
Te, *Petre*, princeps pastorum,
Otto habeat patronum,
Per quem tibi est constructum
In *Vraha* coenobium,
E Ottonem Christo commenda
Iohannes euangelista,
Cui est ab eo constructa
In *Michelfelt* ecclesia,
O *Iacobe* apostole
Ottoni praesuli faue,
Qui apud *Enstorff* condidit
Cellam, quam tibi dicauit.
F Ottoni faueto pia
Dei genitrix *Maria*,
A quo tibi est constructum
In *Lancheim* monasterium,
Tibi o regina caeli
Deuotione fideli
Otto dicauit opimum
Apud *Biburck* coenobium.
Et tibi *Windebergensem*
Donauit possessionem,
G Qui adunauit ibidem
Cleri congregationem.
Otto per Dei gratiam
Ornauit sedem propriam
Addens ei abbatiam
In *Madelhardestorff* sitam.

Otto

Otto satagens augere
Decus ecclesiae suae
Addit illi ad honorem
Cellam *Monasteriensem*,
Reginstorff Babenbergensi
Otto acquisiuit sedi,
Quem locum regularium
Constat esse clericorum.
Halesprunnen monachorum
Construxit habitaculum,
Tibi o *uirgo* uirginum
Patans illic obsequium.
In honore sancti *Petri*
Altersspach fecit construi,
Qui locus est delegatus
Clericis regularibus.
Aspach et Clunich geminas
Suae sedi addit cellas,
Vnam beati *Matthaei*,
Alteram sancti *Andreae*.
In *Arnoldestein* constructam
Sancto *Georgio* cellam
Praesul uenerandus Otto
Suo dat episcopio.
Iu *Vezera* quasi matutinam stellam
Otto pius construxit cellam,
Quam dedicauit in honore
Dei genitricis *Mariae*.
In monte sancti *Michaëlis*
Cellam struxit beatae *Fidis*,
Exceptis fidelium habitaculis
Longe uel prope positis.
In his locis Otto pius
Plenus bonis operibus
Domino cottidianum
Praeparauit obsequium.
AMEN.

Lectiones legendae in festo depositionis sancti Ottonis et sub eius octaua.

BEatus Otto tam morbo quam senio exhaustis uiribus corporis in dies dissolui coepit, et labore infirmitatis continuae ad laborum finem tendere. Itaque cum sese acrius premente languore, in proximo speraret ad dominum migraturum, illud sibi amicum semper ac solitum opus eleemosynae tanto ardentius exercuit, quanto illi constabat, quod diu hoc exercere non posset. Omnia igitur loca, omnesque domos et curtes circa illum positas, imo totam ciuitatem peregrinis et pauperibus repleri uideres, uiduarum et orphanorum longa examina, clericorum et monachorum intrantium et exeuntium multitudinem, et pii, ut ita dicam, mercatoris iam abire parantis sanctissimas nundinas frequentantium. Quid enim nisi forum sacrum aut nundinas sacras dixerim, ubi terrenis caelestia, temporalibus aeterna bona comparantur? Efferuebant sane circa illius lectum caeli terraeque negotia sancta, et Martha semper

A sollicita et diu turbata circa multa et innumerabilia humanitatis officia, nec languida iam mortique uicina cessat ab operibus suis plurimis, propter unum, quod sciebat esse necessarium. Cum abbatibus enim et praepositis, cũ procuratoribus et dispensatoribus suis de omnibus ordinauit, et ecclesias et caenobia, hospitalia, infirmarias et diuersoria sua intima retractatione digessit, singulisque, prout oportunum uidebatur,
B sumptus et necessaria suppleuit. Cerneres iam oleam uberem et fructiferam solita ubertate uberiorem et copiosissimis fructibus onustam, totam sese carpentium manibus inclinare. Et reuera mirum ualde est, quod haec inexhausta benignitatis arca, quae ante diebus et annis ad erogandum iugiter patuit, adhuc in extremo tempore tantum, quod
C erogaret, habere potuerat. Sed o Martha, Martha, deuota hospita domini IESu, quando uel quomodo sentires egestatem? Quis enim donando donanti omnia unquam egens factus est? Interea uero languor magis magisque luctantem spiritum urgebat, riteque dispositis omnibus, quaecunque post se uicturis praestare potuit, supplici et pura confessione praemissa, olea illa placida et sancta unctione sacri olei delibuta pro-
D pitiabile uiaticum corpus domini percepit, et circumstante illo suo semper familiari collegio uirorum religiosorum, tam monachorum quam clericorum, psalmis et orationibus agonem eius deuote Deo commendantium, plenam operibus bonis et eleemosynis, plenam honoris et gratiae animam exhalauit in
E caelum. Quid multa? Flebat ciuitas uniuersa, iuuenes et uirgines, senes cum adolescentibus, flebat omnis ordo, flebat omnis religio, diuites et pauperes, nobiles, mediocres cum plebe rusticana, omnes pariter patrem ademptum tanto lugebant amarius, quanto ab omnibus illis carius ipse amabatur. Porro monasteria et ecclesiae longe uel prope po-
F sitae, sed et magnates et capitanei prouinciae, fama dormitionis eius exciti, ex omni parte confluebant, infelices sese atque inertes arbitrati, si eius, quem uiuentem dilexerant, funeri non adessent, uel si debitos honores tantis exequiis non praestarent. Superuenit quoque sacrae semper memoriae *Imbrico*; Herbipolensis episcopus, uir clarus et prudens, tam eloquii uenustate, quam inge-
G nio et sapientia praepollens: superuenit, inquam, amicus ad amici exequias inuisas, et dolenti et ardentissime flenti ecclesiae lugendo ipse ac dolendo luctum auxit et dolorem. Iam enim per totum triduum dormitionis eius dilecti corporis gleba per omnes ecclesias circum-

cumlata, iugi sacrificio indefessisque orationibus et multis eleemosynarum largitionibus beata eius anima Deo dicata et commendata fuerat ab omnibus. Quarta igitur die, ubi ad locum uentum est tumuli, episcopus commendationem celebrauit. Atque inter missarum solemnia, quae pro dilecti patris et amici anima multa intentione deuotus agebat, ad moerentem et lugentem conuersus multitudinem, breuem quidem sed gratiae et dulcedinis plenum intulit sermonem, ita dicens: *Ecquid fiet? quid erit consilii? Mortua est Martha, ecce ubi iacet? Quis rogo uenientem dominum IEsum in hoc castello a modo suscipiet? Equidem defuncta est Martha, quae illum suscipere consueuit; defuncta est hospita domini IEsu Christi, quae uenienti hospitium praebuit, sedem posuit, mensam aptauit, necessaria omnia benigne ac liberaliter ministrauit. Defuncta est, inquam, non solum ministra et hospita Christi, sed minister et hospes ac susceptor omnium Christianorum. Ecquis stabit in loco sancto eius? Quis nobis uicem ministerii huius implebit? Quis, rogo, aget pro eo, quae iste agere consueuit? Omnibus gradibus, omnibus ordinibus, omnibus personis ecclesiae uita eius utilis fuit. Ecce defunctus est, ut uere dicam, seruus seruorum Dei. Quid facietis monachi? Quid facietis clerici? Quid facietis pauperes et mendici? Quis uobis restituet matrem uestram? Vbi a modo illa materna ubera? ubi maternos affectus quaeretis? Sed quaerere ubique potestis, uobis denuntio, nusquam inuenietis. Sui temporis secula, confidenter dico, hunc solum, hunc unum tantae misericordiae uirum habuerunt. Vt enim de aliis uirtutibus eius taceam, quae plurimae fuerunt et clarae, in misericordia et misericordiae operibus tantus erat, ut nullum penitus ex omnibus mihi notis ei ausim adaequare. Sed quid? Doleo uicem miserorum, doleo uicem eorum, qui in suis miserijs ad hunc misericordem fugere consueuerant? Doleo, ut uerum fatear, uicem meimet ipsius; ut enim ita dicam, me miseret mei, meritoque moerore conturbor. Multum enim praesidii, multum consolationis in hoc amico perdidi. Hic enim in ciuitate ipsa commodus, societate et amicitia oportunus, magnum mihi praesidium fuit. Cum hoc fiducialiter ac tute omnes curas meas, omnia negotia mea seu consilia pensiora communicare solebam. Hic mihi, ut breuiter dixerim, in omnibus oportunitatibus meis magnus subleuator fuit. Sed de me quid dico? Nam mei nominis ordo, uniuersus uidelicet ordo pontificialis hoc adempto compare, merito lugebit. Hic nobis gemma, hic decus, hic splendor fuit. Conuentus nostros in conciliis siue curiis uirtutum suarum radiis collustrauit. In hoc, ut ita dicam, quasi uiuenti libro quomodo nobis uiuendum, uel quid agendum esset, conspicere potuimus. Sancta enim exempla, sanctae actiones magis erudiunt quam uerba.* Sed doctrina haec, o dolor, modo rara est in terris. Omnes enim paene, quotquot sumus, eloquio magis quam opere proximos aedificare studemus. *Sed iste docuit uerbo, docuit exemplo. Dixit et fecit. Talem ergo lucernam de medio nostri ablatam esse, qua mente ferre poterimus? Sed uado ad altiores. Huius enim interitum et tu o Romane pontifex sanctae matris ecclesiae senties; et tu regnator orbis, rex Alamanniae, imperator Romanorum auguste, casum quoque huius experieris. Ambo permaximi magna clade multati estis. Magnus enim Abodille ambidexter uobis occubuit, ille, qui utraque manu pro dextera utebatur, Israheliticae gentis ductor egregius; occubuit inquam, ille qui potens erat et industrius et prona uoluntate reddere, quae sunt caesaris, caesari, et quae sunt Dei, Deo. Non tibi, o imperialis maiestas, non tibi cito consurget alia columpna, cui fiducialiter inniti queas. Hic te quidem non solum diuitiis et prudentia seculari, sed quod utroque maius est, meritis ac sanctitate suffulsit. Sanctitate, inquam, et uirtutum meritis imperatorem pariter et imperium subleuauit, iustitia enim et sanctitas in dextera eius. Non parua haec mutatio in ecclesia Dei. Non ergo leuiter ferenda est talis uiri ablatio. Vbi a modo tale ingenium, talem prudentiam, talem inueniemus bonitatem! Sed redeamus ad monachos, redeamus ad populum spiritualem. Detrimenta illorum lamenta nobis faciunt. Quid fiet de illis? Quid fiet de monachis et pauperibus, qui ad has manus spectare consueuerant? Lugetis, uideo, et fletis Ottonem nostrum, et certe non immerito. Vobis enim ille occubuit, uobis ablatus est. Vos enim, uos, o monachi, specialiter populus pascuae eius et oues manus eius. Hic profecto erat, qui de habundantia diuitum huius mundi uestram inopiam supplere sollicitus fuit. Hic magnae auctoritatis exemplo gloriari solebat dicens: spoliauit Aegyptios, ditauit Hebraeos. Nam reuera sancte ac religiose multa secularibus extorsit, sancta et religiosa fraude, ut ita dicam, diuites circumueniebat, ut eleemosynas facerent quandoque non cogitatas; argumentosus erat in lucris diuinis, nam et manus domini erat cum eo. O quam multos diuites cum omnibus diuitiis suis ad spiritualem uitam traiecit! Quicquid personarum, quicquid rerum uel opum seculo auffere potuit, Deo coaptauit pietatis ac misericordiae obtentu. Sed quid multis? Misericordia eius super omnia opera eius, misericordia Dei ante oculos eius semper fuit. Orate ergo dilectissimi fratres, orate attentius, ut et ipse hodie misericordiam consequatur. Orate*

ut illa beatissima anima quam credidit, quam sperauit, quam dilexit, re ipsa Dei misericordiam hodie percipiat. Equidem non surdis auribus illud euangelium accepit: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, et estote misericordes sicut pater uester misericors est. *Nullus autem misericors esse potest, qui humilis non fuerit; omnis ergo misericors etiam humilis est. Vnde bene inferre possumus, quod ueram et coram Deo probatam humilitatem habuit spiritus eius, qui tantae misericordiae fuit. Interuentu ergo Dei genitricis Mariae, cui semper deuotus extitit, interuentu beati Michaelis archangeli, cuius ecclesiae reparator et sublimator hodie conspicitur, quem patronum et seruatorem et corpori et animae suae delegit, interuentuque omnium beatorum spirituum spiritus eius diuinam misericordiam consequatur. Ipsorum, inquam, atque omnium sanctorum suorum, si uspiam, sicut est humanae fragilitatis, tanta eius opera, tantae ipsius miserationes et benefacta humana laude uel humanae laudis intentione titillata sunt uel maculata; nihil enim satis purum coram summo iudice. Rogate, quaeso, rogate attentius, oremus omnes pariter, ut hoc abolere, hoc tollere dignetur ipse, qui tollit peccata mundi, agnus Dei, dominus noster IEsus Christus, qui cum patre et Spiritu sancto uiuit et regnat in secula seculorum.* Quanta uero uociferatione, quanto mugitu, quantis affectibus et lacrymis omnes AMEN responderint, dici non potest. Sic ergo finita missa in loco, ubi cernitur, in ecclesia beati Michaelis, comitibus, marchionibus, seu aliis quibuslibet nobilibus feretrum eius certatim gestantibus, sarcophagum leuantibus, seu alia quae etiam necessaria erant, more operariorum suis manibus deuotissime peragentibus, corpus eius tumulatum est *anno dominicae incarnationis millesimo centesimo, tricesimo nono, tertio nonas Iulii feliciter Amen.*

SERMO IN TRANSLATIONE S. OTTONIS EPISCOPI.

Erat hic sermo ad calcem codicis, quo usi sumus.

MEmoriam iusti cum laudibus celebrare nos monet sermo diuinus, ut deuotio nostra, quae debitum iustis impendit honorem, nobis proficiat ad salutem. Ad hoc siquidem iustorum memoriam frequentamus, ut dum iugiter illorum gloriam contemplamur, exemplis eorum instructi, mundum cum suis oblectationibus spernamus, et ad gaudia uitae immortalis toto desiderio anhelemus. Vox est gratulationis, uox est exultationis et salutis, quae resonat in ore fidelium, laudibus prosequens sanctam uenerandamque iustorum memoriam. *In memoria aeterna erunt iusti, et ab auditione mala non timebunt.* Psalm. 111.

A

Quaenam uberior laetitia, quae maior iucunditas, quae excellentior est dignitas, quam iusti animam et apud Deum aeternae beatitudinis praemia possidere, et in ecclesia sanctorum habere laudem, et inter benedictos benedici? In illo itaque coetu iustorum clarissimo, quorum nomina beatae praedestinationis liber in supernis ascripta retinet; quorum memoriam sanctam ecclesia uenerabiliter recolit, egregius praesul Otto uita et moribus praeclarus emicat, qui in diebus suis ad exornandam sponsam Christi ecclesiam, uirtutum insigne praetulit decus, uerbo et exemplo *lucens omnibus, qui in domo Dei sunt.* Matth. 5. Erat siquidem ardentissimus sanctae religionis amator, ac strenuus diuini cultus propagator. Ecclesiae sanctae, cui auctore Deo praefuit, omnimodis magis prodesse, quam praeesse studuit; non dominari in clero affectabat; sed, sic se gregi suo conformare atque coaptare satagebat, ut tanquam pater filios miro pietatis affectu omnes foueret.

B

C

D

Nam adeo uisceribus misericordiae affluebat, tantaque charitatis amplitudine sinum dilatabat, ut summa uigilantia omnium curam gereret, ac solicita circumspectione prouideret, ne uel cibus doctrinae spiritualis, uel alimonia corporalis indigentibus deesset. Sic sibi commissam Babebergensem regebat ecclesiam, ut praeter illa, quae specialiter ad eius curam pertinebant, de his quoque, qui in remotis terrae partibus erant, paternam solicitudinem gereret. Voluebat siquidem animo, quo ingenio, qua industria, qua ratione ad id pertingere posset, ut de faucibus antiqui hostis erueret animas, uario gentilitatis errore declusas. Proinde desiderium animae eius tribuit ei dominus et, quod eo inspirante fideliter expetiit, eius celeri largitate perfecit. Denique Pomeranorum fines ingressus, praedicationis uerbo, lauacro sanctae matris ecclesiae sociauit.

E

F

Gaudeat ergo bonus agricola, qui de terra illa, quam in sudore uultus sui indefessus coluit; de qua spinas et tribulos infidelitatis eradicauit; cui in tempestate persecutionis uerbi diuini semina committere non cessauit, tam uberem fructum fidei metit; tam multam fidelium messem colligit; re uera operibus manuum eius benedixit dominus; per quem ouium suarum numerum auxit; per quem terminos possessionis

G

de

de patre ad filium: *postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae.*

Ecce uir iste beatus, iam de corruptione huius uitae ad incorruptionis gloriam translatus, fines intrauit possessionis magnae: ubi in domo summi patrisfamilias splendidum possidet mansionis locum. Haec est illa domus spaciosa, haec illa possessio amplissima, de qua scriptura loquitur ad Israël. *O Israël, quam magna est domus Dei, et quam ingens locus possessionis eius.* Haec est haereditas pii patris nostri Ottonis, qui propter Christum nihil in hoc mundo possidere affectabat ueraciter. Namque cum propheta dicere nouerat; *dominus pars haereditatis meae,* nam partem illam haereditatis, quam in seculo habuit, ad opus pietatis ex toto conuertit, ac patrimonii sui haeredem Christum fecit, unde gaudens in spe caelestium bonorum, domino cum psalmista canebat; *Tu es qui restitues haereditatem meam mihi.*

Speciali praerogatiua charitatis monachos fouebat, quos in monasteriis, quae ipse copiosis sumptibus diuersis in locis construxit, temporalibus subsidiis sustentans nomini domini, quotidiana praeparauit obsequia. Hinc pater monachornm iure appellatur, hinc ut fidelis et prudens dispensator ecclesiasticae familiae, caelesti remuneratione dignus super omnia bona domini constitutus est. Tanta siquidem pius pater solicitudine necessitatibus pauperum communicabat, ut laetaretur in refectione illorum, quos suis impendiis satiabat: iucundaretur uestitu eorum, quorum nuditatem indumentis necessariis contegebat. Sentiebant humanitatem eius aegritudines decumbentium, imbecillitates debilium, labores exulum, destitutio pupillorum, desolatarum lamenta uiduarum, in quibus iuuandis praecipuam solitus erat exercere beneuolentiam.

Huius ergo patris merita gloriosa dignis attollamus praeconiis, cuius uenerandam memoriam translationis ipsius anniuersario die sincera filiorum deuotio se suscepisse gratulatur. Tempus quippe instat, quod ad laudandum uirum iustum opportunum fore sacra scriptura insinuat. Nam sicut ex auctoritate sacri eloquii laudare hominem in uita sua prohibemur, sic laudare post consummationem iubemur. Laudanda est militis fortitudo, sed postquam deuicto hoste triumphum obtinuerit. Laudanda est nauigantis felicitas. Sed cum nauem ad litus perduxerit. Quamobrem memoriae hominum dare laudem magis debemus, quam uitae, quia, quamdiu uita nostra super terram tentationibus exercetur, dubio belli exitu, inter carnem et spiritum certamen agitur. Nec prius secure quisquam laudatur, quam post huius carnis terminum bonum certamen se certasse, fidemque seruasse laetatur. Hinc denique et apud Deum corona iustitiae uita decoratur, et apud homines dignis praeconiis honoratur. Tunc etenim utiliter quisque meritam laudem consequitur: quando nec laudantem notat adulatio, nec laudatum tentat elatio.

Nos proinde translationem dilecti patris nostri Ottonis cum laudibus celebremus, qui ut merito laudari ab omnibus debeat, laudabili uita ipse promeruit. Siquidem laus eius ipse Christus est, qui glorificantem se seruum suum glorificabat, qui in opus sacri ministerii illum adsciuit, qui *in aedificationem corporis sui, quod est ecclesia, sacerdotio eum fungi, et habere laudem in nomine ipsius decreuit.* Eius nempe industria sanctae ecclesiae structura et corporalibus profecit spaciis et spiritualibus amplificata est augmentis.

Haec sequentia notis musicis subscripta erant, praemissa hac praefatione: Tasch. p. 216.

INcipit historia de sancto Ottone, confessore atque pontifice. *Ad primas uigilias atiphnon.*

Festa pii pontificis Ottonis tota deuotione ueneremur, ut apud dominum, qui summe pius est, meritis et precibus eius adiuuari mereamur. Euouae.

Interponebantur haec uerba: Psalmi: omnia laudate. *Canticum:* omnis pontifex. *Responsorium. Deinde haec adiiciebantur sub notis musicis:*

Aestuans igne diuino
Venerandus praesul Otto
Diuini operis fructum
Propensius exequitur,
Monasteria construens
Et sanctorum gregem pascens.

Iocundus homo, qui miseretur et commodat, et sanctorum. Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, et sancto. Hymnus:

Dies nunc celebris praesulis Ottonis
Incitat animos promere modulos,
Quo Deo animam carnisque sarcinam
Terrae dedit feliciter.

Reliqua sine notis; quia eadem melodia, ut primus uersus, cantari debent.

Christum qui colere, idola fugere
Barbaros docuit, arasque diruit
Fundans ecclesias, reducens animas
Ad dominum uiriliter.
Virtute nominis diuini fluminis
Cursum strinxit pius, ut fidem populus
Nouus agnosceret, Deumque timeret,
Praeclatus iste pontifex.

Pro nobis quaesumus exoret, ut Deus
Nostrum principium, finem et medium
Reget feliciter, ac seruet iugiter
Virtutum potens opifex,
Vt post exilium carnisque terminum
Dimissis uitiis atque suppliciis
Nos iungat laetius sanctorum caetibus
Viuentium per secula.
Praestet ingenitus pater ac genitus
Filius, Spiritus simul paraclitus
Hoc summa unitas sanctaque Trinitas
Caelorum regens climata.
AMEN.

Versiculus de confessoribus ad magnificat, Antiphon. *Haec sequentia sub notis scribuntur.*

Gloria sanctorum, Iesu, spes, uita tuorum,
Cuius suffulta gratia
Gaudet beata anima
Pii praesulis Ottonis,
Aeternis ditata bonis.
Annue uotis supplicum.
Pastorem uenerantium
O summe princeps pastorum. Euouae.

Haec sine notis: Deus, in cuius uirtute beatus Otto, confessor et pontifex ad solidandas in fide gentes incredulas rapidi fluminis cursum prece restrinxit, concede propitius, ut, qui doctor factus est infidelium populorum in terris, pro nobis ad te pius intercessor efficiatur in caelis, per dominum. *Ad completorium hymnus.* Iste confessor. *Canticum*, dilectus Deo superne. *Antiphon. Haec cum notis:*

Beati praesulis bona
In domino stabilita
Fructu eleemosynarum
Diuinum roborauit cultum
In ecclesia sanctorum. Euouae,

Haec sine notis. Deus, qui multitudinem populorum beati Ottonis confessoris tui atque pontificis instantia ad agnitionem tui nominis uocare dignatus es, concede propitius, ut pro nobis pius existat intercessor, qui tui nominis deuotus extitit praedicator.

Inuitatorium cum notis.

Vigiles in laudibus
Domino exultemus,
Qui pium patrem Ottonem
Suam duxit in requiem.

Psalmus. Venite. *In primo nocturno* antiphona *cum notis.*

Ex nobili prosapia
Genuit felix Sueuia
Ottonem Dei gratia,
Quem nutrit ab infantia. *Euouae.*
Hic ad exemplum sanctorum
Facies animalium
Imitatur caelestium
Assumens pennas uirtutum. *Euouae.*
Spernens mundi uanitatem
Per fidem, spem, charitatem,
Iugiter creuit in Deum
Summam sperans praemiorum. *Euouae.*

Responsorium cum notis:

Claris ortus natalibus
Otto praesul uenerandus
Religiosis actibus
Ornare studuit suae
Nobilitatis lineam.
Gratia Christi praeuentus
Diuinis rebus intentus
Ornare studuit etc.

Responsorium cum notis:

Religiosus et pius
Puer grauitate morum
Crescens in uirum perfectum
Profectu uirtutum scandit
Altum praesulatus gradum,
Non sibi sumit honorem,
Sed uocatus a Deo tanquam
Aaron scandit bonus pastor
In populo et caelestia
Commoda et terrena stipendia
Suis praebuit ouibus,
Fidelis et prudens dispensator
Dominici tritici mensuram suis.
Gloria patri et filio
Et Spiritui sancto.

In secundo nocturno antiphona. Haec cum notis rursus:

Amator religionis
Maximis uirtutum donis
Caelitus erat ditatus,
Deo et omnibus gratus. *Euouae.*
Ordine promotus sacro
Venerabilis Otto
Vt gemma fulsit in clero
Omnem transscendens gratiam. *Euouae.*
Christum diligens ardenter
Miseretur hilariter,
Et tribuit simpliciter
Quae in terris possederat. *Euouae.*
Flagrans diuini amoris
Igne uir uenerabilis,
Verbo praedicationis
Infudit lumen fidei
Idololatrae nationi,
Domino cooperante
Et sermonem confirmante,
Sequentibus signis infudit.
Sacerdos apostolicus
Praeclarum uirtutis opus
Inter gentes operatus,
Aedes profanas destruxit,
Et ecclesias construxit,
Quoniam immolauerunt

Dae-

Daemoniis et non Deo,
Diis, quos ignorabant, aedes.
Fauente Christi gratia
Doctae prima haec spolia
Tulit de idololatria
Tria hominum millia.
Quae conuertit ad dominum,
Adduntur his multo plura
Pomeranorum millia. *Oue.*
Gloria patri et filio
Et Spiritui sancto. *Oue.*

In tertio nocturno Antiphona. Haec cum notis:

A domino praeelectus
Sublimatur uir beatus
In sede pontificatus
Deo dignus episcopus. *Euouae.*
Coenobiorum fundator,
Sacri cultus propagator,
Ecclesiis, quas construxit,
Praedia large tribuit. *Euouae.*
Fungitur apostolico
Vir beatus officio,
Cum Paulo ad gentes missus
Gentium fit apostolus, *Euouae.*
Furens gentilium turba
In necem sancti armatur,
Sed manus omnipotentis
Brachia eorum ligat,
Ne seruum Christi laederent,
Ruit super eos formido
Et pauor in magnitudine
Brachii tui, domine,
Ne seruum.
Quidam ab hostibus captus
Et in uincula coniectus
Sancti praesulis per uisum
Expertus beneficium,
Vinclis et carcere liber
Cum multis credit in Christum,
Annuntians in gentibus
Magnalia Dei, qui est mirabilis
In eius sanctis cum multis.
O beatum pontificem
Apostolorum conciuem,
Qui suo erat tempore
Lux et decus ecclesiae.
Nunc laetus uiuit cum Christo
In sanctorum collegio,
Bonum certamen certauit
Cursum consummauit, fidem seruauit.
Nunc. Gloria patri et filio
Et Spiritui sancto.
Nunc.

Haec sine notis. Te Deum laudamus. *Ad laud. uers.* Iustum deduxit dominus etc. *Ad laud. Antiphon. Haec cum notis:*

Ad opus Dei strenuus
Pius Otto episcopus
Ecclesias, quas fundauit,
Bonis plurimis ditauit. *Euouae.*
Ecce floret ut lilium
Illius sacerdotium,
A Cuius pia memoria
Permanebit in secula. *Euouae.*
Lucet uerbo et exemplo
Praesul uenerandus Otto,
Cuius praedicatione
Fructus creuit ecclesiae. *Euouae.*
Almi patris industria
Multa dedit incrementa
Ecclesiae catholicae,
Gentium conuersione. *Euouae.*
B O Christe Ottonis decus,
Hic laus tua, tu illius,
Cui cum sanctis perpetua.
Das perfrui laetitia. *Euouae.*

Interponuntur haec uerba: Capitulum, Ecce sacerdos magnus etc. *uers.* magna est gloria. Ad *Benedictus, antiphona.* Haec *cum notis:*

Quasi stella matutina
In huius mundi tenebris
C Virtutum lucet exemplis
Vita tanti pontificis,
Ad dirigendos pedes nostros in uiam pacis. Euouae.

Interponuntur haec uerba: Oratio. Deus, in cuius uirtute beatus etc. *In secundis uesperis Antiphon.* Iocundus homo etc. ut de communi confessorum, *cum sequentibus et suis psalmis. Capitulum* ecce sacerdos etc. *Responsorium.*
D Haec *cum notis.*

O magnum et memorandum
O uere beatum uirum,
Cuius tanta industria
Sancta creuit ecclesia,
Qui Christo domino nouam
Lucratus est familiam,
Operibus manuum eius
Benedixit dominus.
E Qui. Gloria patri et filio,
Et Spiritui sancto.
Qui Christo.

Interiiciuntur rursus haec uerba: uers. Annuntiauit eum dominus. Ad *magnificat antiphon. Haec cum notis:*

O pietas saluatoris
Per omnia laudabilis
Qui famulum suum uere
F Viuere monstrat apud se,
Cuius illustrat tumulum
Gratia curationum. *Euouae.*

Interponuntur haec uerba. Deus in cuius uirtute beatus etc. et deinde *sub notis sequentia:*

Qui fretus Dei gratia
Cum uirtutum potentia
Claruit in ecclesia
Verbo et sapientia, *Euouae.*
G Diuinitus est directus
Praedicator egregius
Iugo fidei subdere
Colla gentis incredulae. *Euouae.*
Ritus sacrilegos destruit,
Multos ad Christum conuertit,

Gaudens Christi incrementis, A
Diaboli detrimentis. *Euouae.*

Hinc inseruntur haec uerba. Officium missae in festo depositionis sancti Ottonis episcopi ac Pomeranorum apostoli. *Introitus.* Statuit ei dominus. *Collecta.* Deus, in cuius uirtute beatus Otto confessor et pontifex, ad solidandas in fide gentes incredulas, rapidi fluminis cursum prece restrinxit, concede propitius, ut, qui doctor factus est infidelium po- B pulorum in terris, pro nobis ad te pius intercessor efficiatur in caelis. Per dominum &c. *Lectio.* Ecce sacerdos magnus, qui in uita sua suf. etc. *Oratio.* Iurauit dominus et non poenitebit eum etc. Alleluia. Filiae Sion laetamini etc. *Sequentia. Haec cum notis.*

Gratulare sponsa Christi,
Quae per fidem genuisti
Virum tanti nominis,
In quo pater gloriatur,
Et uirtutes operatur,
Gaude mater nobilis.
Plaude manu, uoce clama,
Antistitis per te fama
Crescat et memoria.
Creuit enim ante DEVM,
Qui beatum fecit eum
In caelesti gloria.
Vita cuius et doctrina
Quasi stella matutina
Lucet in perpetuum.
Per te flagrat haec lucerna,
Praebens iter ad superna
Deus exercituum.
Non in uase, nec sub lecto
Constituta, sed in tecto
Procul sparsit radios.
Caritate rutilabat,
Veritate fulminabat
Terrens aduersarios.
Auro fecit efulgere
Vasa templi, quae fuere
Vasa contumeliae,
Dum conuertit ab errore
Pomeranos ex squalore
Gentilis perfidiae.
Ecce Ioseph fortunatus,
Vir accrescens et probatus
In conspectu principis
Hic aperte declaratur.
Qua uirtute dirigatur
Via uiri simplicis,
Otto prudens ac fidelis
Dispensator, qui in caelis
Certo gaudens titulo,
Vbi fruens caelibatu
Nos absoluas a reatu
Mortis et periculo.
Praebe pias pater aures,
Qualescunque sume laudes
Doctor celeberrime,
Funde preces apud Christum,
Vt instauret chorum istum
Paci saluberrimae.

Haec sine notis. Euangelium. Sint lumbi uestri etc. *Offertorium.* Inueni Dauid etc. *Secretum.* Suscipe domine sacrificium placationis, quod nos famulos tuos, interueniente beato confessore tuo Ottone atque pontifice, et perducat ad ueniam et remedia conferat sempiterni. Per dom. *Con.* Fidelis seruus etc. *Compl.* Beati Ottonis confessoris atque pontificis domine precibus confidentes, quaesumus clementiam tuam, ut per ea, quae sumpsimus, aeterna remedia capiamus, per dominum nostrum IEsum Christum filium tuum, qui etc. *Officium missae* in festo *translationis* sancti Ottonis episcopi, quod celebratur ipso die sancti Hieronymi per omnia, ut in festo *depositionis* ipsius, quod celebratur ipso die commemorationis sancti Pauli apo- C stoli, excepta *sequentia*, quae est, ut sequitur: *Haec cum notis.*

Ad honorem summi regis
Et pastoris sui gregis
Nec mens nec uox sileat.
Mentis uotum sit erectum,
Et uox laudis in affectum
Iubilando prodeat.
Adest nouus in deserto
Pastor gregis, gregem certo
Qui traduxit limite, D
Qui peruersos dirigendo
Et auersos reducendo
Viam fecit semitae.
Verus pastor uere pauit,
Nam uerbum quod explanauit,
Redegit in fabricam,
Coenobitas ordinando
Et prudenter disponendo
Rem ecclesiasticam.
E Aurum tulit ad Hebraeos
Felix Otto, ditans eos
Et Aegyptum spolians.
Nam quo mundus experitur,
Spargit opes et partitur,
Nil mundanis inhians.
Hac est laus Beseleelis.
Qui de gazis Israhelis
Fecit tabernaculum.
F Ex oblatis et ex donis
Et ex auro Salomonis
Grande fecit ferculum.
Auro fecit effulgere
Vasa templi, quae fuere
Vasa contumeliae,
Dum conuertit ab errore
Pomeranos ex squalore
Gentilis perfidiae.
G Ergo nobis pastor bone
Cursum uitae sic dispone,
Vt sit comes in agone
Virtus astinentia.
Praui mores et enormes
Fac ut sanctis sint conformes,
Tua prece nos informes

Septi-

Septiformi gratia

Haec sine notis : Festum *ordinationis* sancti Ottonis celebratur secundo idus Maii. Idem in die sancti Gangolfi siue Seruatii, et recipit commemorationem ad utriusque uers, et laudes cum officio missae.

Tantum continet codex MSC. episcopo patriae nostrae Benedicto transmissus et in archiuo seu bibliotheca ipsius asseruatus, quo in conscribendo chronico suo ecclesiastico usus fuit plurimum reuerendus dominus doctor Daniel *Cramerus*, p.m. uir de ecclesia Dei optime meritus. *Versus, qui in transuersa prima pagina scripti erant alia, quam* Vetteri, *forte ipsius abbatis* Andreae, *manu, quia epistolae similes sunt, qua libri exhiberi solent, huc ad finem codicis reiicere uolui :*

Praesul amate Deo, te praesul Benedicte oro
Correctus erat hic uersus ab alia manu
Te oro praesul Benedicte
Inter oues proprias me ut miserum numeres,
Sisque tui famuli protector uerus et ipsum
Aeterno domino restituas precibus.
Qui se totum offert et parua haec dona ministrat
Commendans tibimet seque suaque simul.
Correctus erat hic uersus seque simulque sua.
Tu reuocator ades, patriae spes, rector honorque,
Dulcis amor cunctis dignus amore Dei.
Tempora sunt huius uitae nunc plena periclis,
Bella manent gentes, hostis ubique furit.
Vnde opus est ualde, tua quod protectio fortis
Succurrat miseris, quos inimicus odit
Eripe sancte piis monitis precibusque sacratis
Commissum tibimet pastor ab hoste gregem.
Vt tua laus maneat, merces et gloria semper,
Cum Christo in coelis regna beata tenens.
Credo quidem memet per te conquirere posse
Vitam, quod nequeo per propria merita.
Te DEVS aeternus, mundi mitissimus auctor
Tempore longaeuo protegat atque regat.
Vt ualeas, uigeas sanus et prospera captes
Hic, et in aeternum regna superna metas.
Te uigilem seruet, qui non dormitat in aeuum,
Nominis atque tui restituat meritum.
Vt uigilet cautus pastor Benedictus, o assis,
Sancte; tuis ouibus, praesul beate, uale.
Corrigebatur praesul amate uale.

BVLLA CANONIZATIONIS S. OTTONIS.

CLEMENS *episcopus, seruus seruorum DEI, uenerabilibus fratribus E. Merseburgensi, et O. Eistettensi episcopis, et dilectis filiis S. Emmerammi Ratisponensi et Schuuartzensi abbatibus, decano et scholastico Wirtziburgensi salutem et apostolicam benedictionem.*

Hanc Bullam inuenies quoque apud Bar. tom. 12. anno 1189.

*Ad audientiam apostolatus nostri ex quarundam serie literarum et relatione multorum perueuit, quod diuina potentia per merita et interuentum beati Ottonis, qui Babenbergensis fuit episcopus,** multam *est operata salutem, praecipue in gente Pomeranica, ad quam fuit ab apostolica sede transmissus; et in ea compluribus miraculis donauit illi dominus coruscare.*

** multorum*

Quoniam igitur iuxta diuinae scripturae testimonium lucerna non sub modio, sed supra candelabrum est ponenda; * districtioni *uestrae per apostolica scripta mandamus; quatenus de uita ipsius et miraculis diligentius inquiratis, quae nobis fuerunt per multorum literas indicata. Et si non inueneritis aliquid, quod obsistat ipsum canonizatum, auctoritate freti apostolica, solenniter et publice nuncietis; anniuersarium diem sui transitus facientes, et publice nunciantes, ad honorem DEI, et ipsius beati uiri memoriam solennem habere. Datum Laterani III. Kal. Maii, pontificatus nostri anno secundo.*

Matth. 5.
** discretioni*

Altera Bulla eiusdem argumenti.

CLEMENS *episcopus seruus seruorum DEI, uenerabili fratri Ottoni episcopo et dilectis filiis canonicis et uniuerso clero et populo Babenbergensi montis S. Michaëlis salutem et apostolicam benedictionem.*

*Cum sedi apostolicae referuntur ea, quae ad salutem pertinent animarum et deuotionem cleri et populi, manifestis indiciis respicere comprobantur, ea, sicut conuenit, libenter audimus et, ut debeant in domino promoueri, fauorem, ut expedit, impertimur apostolicum et assensum. Hinc est, quod cum ad audientiam apostolatus nostri quarundam serie literarum, et multorum relatione peruenerit; quod diuina potentia per** miracula *et interuentum B. OTTONIS, qui Babebergensis fuit episcopus, sit multo-*

** merita*

multarum operata salutem, praecipuè in gente Pomeranica, ad quam fuit ab apostolica sede transmissus: in qua donauit illi dominus Deus compluribus miraculis coruscare.

A

His gratanter auditis, et pro tantis beneficiis omnipotenti domino gratiarum actionibus exsolutis, uestris piis desideriis ad laudem Dei satisfacere cupientes, uenerabilibus fratribus nostris Merseburgensi et Eistettensi episcopis, et dilectis filiis S. Emmerami Ratisponensi et Schwartzensi abbatibus, decano et scholastico Wirtzeburgensi dedimus in mandatis; quatenus de uita ipsius et miraculis diligenter inquirant, quae nobis fuerunt per multorum literas indicata. Et si non fuerit inuentum aliquid, quod obsistat, ipsum canonizatum praedictae magnae personae debeant solenniter et publice auctoritate freti apostolica nunciare, anniuersarium diem sui transitus facientes, et publice nunciantes ad honorem Dei et ipsius beati uiri memoriam solennem haberi. Datum Laterani Kalend. Maii, pontificatus nostri anno secundo.

B

Translatio S. Othonis. Anno igitur domini M. C. LXXXIX. II. Kal. Octob. in die S. Hieronymi translatus est S. Otto Dei dignus episcopus Babenbergensis et Pomeranorum apostolus; praesidente adhuc in sede Babebergensi Ottone largo XI.

Has duas bullas reperi in codice quodam bibliothecae Bauaricae, qui annales Bambergenses continet; cui addita est haec annotatio. *Scripsit ergo* Hartmannns Schedel, *Nurimbergensis, artium ac utriusque medicinae doctor, anno salutis 1497. chronicam istam Babebergensem, cum commendatione ac descriptione urbis Babenbergensis, cum eo anno* Antonius Haller *ciuis Nurenbergensis, socer meus, ex progenitoribus suis de antiqua familia, Babenbergensis oriundus, tandem uitam cum morte commutauit X. die mensis Septembris, et uxor eius socrus mea, hunc librum mihi, ac liberis eius, nepotibus meis, dono dedisset: cum in eo folia pleraque sine scriptura essent, ne liber in nihilum redigeretur; propria manu haec de Babenbergensi historia perfeci. Nuremberga quoque de Babenbergensi dioecesi existit, ut ob uicinitatem loci gesta in ea ciuitate posteris manifestentur, pro oblectamento succedentium, ut fructum inde capere possint, perscripta sunt, et ut codex iste diutius perseueret, ad laudem summi datoris, Amen.*

C

IASCHII
APPENDIX

Trium diplomatum ex matricula Colbacensi, quae in archiuo electoralis Pomeraniae asseruatur, a nobis descriptorum, et quarundam obseruationum.

I. DIPLOMA,

In quo laudatur Pomeranorum ad Deum conuersio.

Ex fol. 141. dictae matriculae.

IN nomine domini amen. *Kasemarus* Sclauorum princeps uniuersis Christi fidelibus tam futuris quam praesentibus. *Nuper ego et populus meus ad cultum Dei ueri pietate ipsius conuersi sumus, unde et magnifice gratias agimus ipsi.* Huius etiam rei gratia in honorem Dei et domini nostri sanctissimaeque uirginis Mariae fratribus Cisterciensis ordinis in Colbas conuersantibus, locum qui uocatur *Prilop, ob remedium animae meae*, affero, quem his terminis distinxi: uidelicet a *Plona* usque ad quercus, subiacens castro *Carbe*, e quibus aliquos propria manu designaui ad testimonium signi euidentioris; deinde usque ad quercum secus uiam, sicque contra aquilonem ad salicem, inde uersus orientem in *Gouenam*; abhinc quoque usque ad lapidem, qui uocatnr *Lez*, deinde in *Plcoam*. Quod ut ratum et inuiolabile permaneat, sigilli mei impressione muniri curaui. Et quia fratres fruges proprias colligere non sufficiunt, colonos, quotcunque ibi posuerint ab omni exactione, quae mei iuris est, ab hinc et in omne tempus liberos esse statuo, meisque id successoribus, tam pro ipsorum, quam pro mea salute obseruandum relinquo, ne scilicet aedificare aut reparare urbes cogantur, sed neque iudicum quisquam secularium eis molestus sit in ullo negocio, quin imo sanctis illis in *Colbas* et fratribus in pace deseruiant. Porro si quisquam ausu temerario praedictos fratrum terminos inuadere uel imminuere praesumpserit, procul dubio diminuet Deus dies eius. Anno dominicae incarnationis M. C. LXXVI. Per manum domini *Euerhardi* abbatis facta sunt haec, praesentibus his testibus

D E F

bus *Mouic*, *Rodozlau*, *Ianic*, *Hunne* de A *Camin*, *Sarnozlawizt*.

II. DIPLOMA.

In quo rursus depraedicatur Pomeranorum in pietate progressus.

Ex fol. 382.

CONRADVS, DEI gratia Pomera- B norum episcopus, tam praesentibus, quam futuris. Benedictus dominus, qui uult omnes homines saluos fieri et ad agnitionem ueritatis uenire, quod nos quoque in populo nostro uidemus et gaudemus adimpleri, *qui cum in cultura falsorum Deorum hactenus misere* aberrauit, nunc in cognitione ueri Dei exultat et canit. Confundantur omnes, qui adorant sculptilia et qui glo- C riantur in simulacris suis. Sed et principes ad cultum eiusdem Dei et domini propensiores se exhibentes, ritus paganorum sacrilegos usque in hunc diem subuertere non desinunt, nouasque ecclesias instituunt, sacerdotes quoque ad eruditionem plebis aggregant, modis omnibus operam dantes ut christiani nominis dignitas apud omnes propagetur et amplius emineat, uiros quoque D religiosos, de longinquis prouinciis euocatos, per diuersa regionis suae loca disponentes, ad necessarios usus eis temporalia subministrant, sicque iuxta euangelicam admonitionem faciunt sibi amicos, qui se recipiant in aeterna tabernacula. Anno igitur dominicae incarnationis MCLXXVI. indictione IX. forte deueni in *Cammin*, celebraturus E ibi festum assumptionis beatissimae uirginis Mariae; aderat et dominus *Cazemarus*, princeps terrae, cum baronibus suis, aderant et alii duo uiri religiosi, iam tunc in abbates per manum nostram consecrandi, scilicet dominus *Helwicus* abbas *de Stolp*, et dominus abbas *Euerhardus de Colbas*. Cumque finitis missarum solenniis consecratio quoque ab- F batum esset rite peracta, congratulans dominus terrae super his quae uidebat, abbati quidem *de Stolp* copiosos reditus contulisse se recordabatur; porro domino *Euerhardo* abbati locum, qui uocatur *Prilop* cum omnibus attinentiis suis, id est aquis, syluis, pratis, in honorem Dei et sanctae genitricis eius, per *manum nostram, laetus obtulit in conspectu* G *ecclesiae nostrae*, quod et ipse prius quidem in *Colbas* coram fratribus in eorum monasterio fecerat. Et quia praefatus locus spatiosus est lateque patentes campi, qui cultoribus indigeant, colonos, quotcunque ibi fratres posuerint, ab omni exactione liberos esse concessit, ne uidelicet urbes aedificare aut reparare compellantur, et ne principi terrae censum persoluant cum reliquo populo, neue etiam iudicum quisquam secularium eos in ullo negotio urgeat uel contristet. Haec autem *donatio in mei praesentia facta est*, ut dixi, *uidente clero, astante populo, multisque principibus uiris*, id est *Wartislao de Stetin* et *Engelberto* eius capellano, *Zanitz* castellano de Cammin tribusque seruis Dei abbatibus, quorum aliquos supra memoraui, quorum erat primus dominus *Helwicus*, abbas *de Stolp*, secundus dominus *Euerhardus*, abbas de *Colbas*, tertius dominus *Hermannus*, abbas *de Dargun*. Canonicis quoque *de Cammin* praesentibus *Conrado, Gerardo, Remero*. Igitur, quamuis ecclesiarum Dei beneficia propter metum et reuerentiam omnipotentis debeant in pace semper et salua persistere, nec ulla ratione possit amplius ad seculares usus reuocari, quod semel Deo oblatum est et consecratum; iustum tamen est, pontificali authoritate gladioque spirituali praesumptiones cum temeritatibus inhiberi; propter quod praedicti praedii possessiones sigili nostri obsignare testimonio necessarium duximus, ne quis eas uel prece uel precio fratribus subripere tentet, aut inuadere uiolenter aut imminuere. Quod si quis hoc transgressus fuerit, excommunicatum se et anathematizatum nouerit esse, proculque a coetu Christiano abiectum, nisi resipuerit, *communionemque sacri corporis et sanguinis Christi non sibi indulgendam aliquando*, nisi in ultima necessitate et mortis articulo.

III. DIPLOMA,

In quo sit mentio Ottonis, *et quo honore affectus sit.*

Ex fol. 223. seqq.

IN nomine sanctae et indiuiduae trinitatis amen. Quia sedenti in solio maiestatis in excelsis sunt deliciae in hac ualle miseriae etiam cum filiis hominum habitare, ut sedulis suorum deuotorum precibus exoratus ueniam quaerentibus de pietatis suae abundantia copiosius largiatur; nos igitur BARNIM Dei gratia *Stetini*, *Pomeraniae*, *Schlauiae* et *Cassubiae dux*, uniuersis Christi fidelibus, ad quorum notitiam praesentes literae peruenerint, uolumus esse notum, quod de bonis nostris, ab ipso dominantium domino nobis temporaliter collatis, cultum sui sanctissimi nominis ampliare, toto cordis desiderio cupientes, ad laudem et gloriam eiusdem Dei omnipotentis ipsiusque matris Mariae, uirgi-

nis gloriosae, ac *sanctissimi confessoris* A *beati Ottonis episcopi, qui progenitores nostros totumque ducatum ad rectam Christi fidem et ad catholicam conuertit ueritatem*, atque omnium sanctorum, obque salutem animarum, nostrae uidelicet et dilectae coniugis nostrae, illustris ducissae *Agnetis* ac progenitorum, liberorum atque successorum nostrorum, dedimus, tradidimus et obtulimus et praesentibus literis damus, tradimus et of- B ferimus propter Deum, pure, libere, simpliciter et irreuocabiliter, perpetuo proprio iure religiosis uiris et in Christo nobis dilectis, domino *Gossuino* abbati et conuentui monasterii *Colbacensis*, ordinis Cisterciensis, Camminensis dioecesis eorumque successoribus, molendina nostra, sita prope ciuitatem *Demmin*, iam constructa et quae construi poterunt in futurum, libera absque omni pensione, et proprietatem eorun- C dem cum iudicio supremo et infimo, cum omnibus suis terminis et limitibus, ac omnibus et singulis, quae intra ipsos continentur, nec non iuribus, libertatibus, immunitatibus, accessibus et egressibus suis, fructibus quoque et prouentibus, qui quondam de ipsis molendinis poterant haberi et nunc habentur, uel haberi poterunt in futu- D rum, et cum omnibus et singulis ad eadem molendina pertinentibus, uidelicet agris, pratis, aquis et piscationibus, accessionibus et requisitionibus, nobis ex dictis molendinis uel pro eis aut ipsis quomodolibet competentibus, progenitores nostri et nos ipsi dinoscimur hactenus possedisse, ad habendum, tenendum, possidendum et quicquid eis- E dem abbati et conuentui uel eorum successoribus deinceps placuerit, perpetuo faciendum: inducentes ipsos per praesentium literarum traditionem in perpetuam corporalemque possessionem omnium praedictorum, nihil iuris, proprietatis uel dominii nobis et nostris haeredibus ac successoribus quibuscunque in dictis molendinis quo- F modolibet reseruantes. Damus etiam eisdem abbati et conuentui plenam et liberam potestatem pro aquis congregandis et aggere exaltando, quando et ubi eis expedierit, terram et cespites fodiendi. Insuper uolumus et efficaciter prohibemus, ut nullus omnino hominum cuiuscunque status uel conditionis existat, supra, iuxta uel infra praelibata molendina, aut intra dictam G ciuitatem *Demin*, seu extra in aqua uel in terra, qualiacunque molendina, in praeiudicium dictorum abbatis et conuentus, aedificare debeat uel praesumat. Vt autem uniuersorum domino de dictis molendinis et eorum prouentibus in praefato monasterio *Colbacensi* tam debitum, quam deuotum ministerium, perpetuis futuris temporibus praebeatur, uolumus et ordinamus, ut ante summum altare in ecclesia dicti monasterii, ad honorem corporis IEsu Christi saluatoris nostri, cereum lumen die ac nocte ardens habeat: item ut sex lampades in locis infra scriptis die ac nocte indesinenter ardeant: quarum una in capella, sita in coemeterio dicti monasterii, in qua missa pro defunctis diebus singulis celebratur: secunda in *capella sancti Ottonis;* tertia ante altare sancti *Iohannis baptistae:* quarta ante altare beati *Bartholomaei apostoli:* quinta aute altare sanctarum uirginum, quod beatae *Catharinae* intitulatur, et in duobus dormitoriis infirmorum singulis noctibus duae lampades pro eorum commodo habeantur, quae ambae pro una computari debebunt, hoc sane adiecto, quod propter huiusmodi lampadum instaurationem, consuetus in dicto monasterio numerus non debeat minorari. Praeterea ut fratres praenominati monasterii *Colbacensis* corporaliter recreati ualeant uniuersorum creatori in diuinis laudibus feruentius famulari, uolumus et ordinamus, ut ipsis ad eorum recreationem in festis et diebus infra scriptis de reditibus dictorum molendinorum decem ministeria ministrentur. Quorum seruitiorum primum fieri uolumus in festo natiuitatis Christi, secundum in coena domini, tertium in festo ascensionis eiusdem, quartum in assumptione beatae Mariae uirginis, quintum *in die beati Ottonis, episcopi et confessoris, in quo debet specialis et propria de ipso seruari historia, et in summa missa alleluia filiae Sion laetamini et exultate in domino decantari et per totam ipsius octauam, tam in uesperis, quam in matutinis, de eo commemoratio specialis haberi:* sextum in festo omnium sanctorum, septimum in anniuersario illustris principis ducis *Bugislai primi de progenitoribus nostris christiani et fundatoris Camminensis ecclesiae et dicti monasterii Colbacensis*, quod anniuersarium septimo Calendas Martii est agendum: octauum in uigilia beati *Thomae apostoli*, in qua recolitur anniuersarium illustris ducissae *Mechtildis*, quondam uxoris inclyti principis ducis *Barnimi* aui nostri: nonum in anniuersario generosae ducissae *Elisabeth*, matris nostrae dilectae et amantissimae sororis nostrae *Mechtildis*, quod praecedente die beatae *Braxedis* uirginis est agendum, hoc adiecto, quod cum nos diem claudere contigerit extremum, in die defunctionis nostrae huiusmodi seruitium ministretur: decimum in anniuersario liberorum

rum utrorumque, quod in die beati *Petri* ad uincula peragi uolumus cum moderamine infra scripto, uidelicet quod cum inclyta ducissa *Agnes*, uxor nostra dilecta, spiritum suo reddiderit creatori, in die sepulturae eius idem seruitium habeatur. Volumus et ordinamus, ut in quolibet praedictorum anniuersariorum, uigiliae et missae pro defunctis in conuentu dicti monasterii celebrentur, et post summam missam commendatio solenniter subsequatur. Insuper uolumus et ordinamus, quod a festo exaltationis sanctae crucis usque ad festum *paschatis* in qualibet commestione singulis personis regularibus in dicto monasterio existentibus unum halec aut assum aut aqua coctum de praefatorum molendinorum prouentibus ministretur, quodque per totum annum singulis diebus in qualibet refectione unum ferculum personis supra dictis de eisdem prouentibus praebeatur. Hoc sane adiuncto, quod propter huiusmodi nostram donationem et ordinationem conuentui dicti monasterii de cibis et pitantiis ac seruitiis consuetudinariis, nihil penitus subtrahatur, sed seruitia, quae idem conuentus in praedictis festis habere consueuerat, die sequenti congruo ministrentur eidem. Caeterum uolumus et ordinamus, quod praefati abbas et conuentus uirum prouidum deputare debeant, qui praedictorum omnium, uidelicet luminarium, seruitiorum, ferculorum et pitantiarum, fidelis sit administrator ac diligens dispensator et in signum accepti beneficii, ab omnibus et singulis personis dicti monasterii, praesentibus et futuris, in omnibus missis et horis canonicis ac orationibus peculiaribus omnium progenitorum nostrorum, nostri ac dilectae uxoris nostrae *Agnetis*, nec non liberorum nostrorum defunctorum ac haeredum omnium praesentium ac futurorum, iugis et deuota memoria habeatur. Insuper ut dicta nostra ordinatio, ad honorem Dei et hominum consolationem salubriter instituta, tam in luminaribus, quam in seruitiis ac ferculis, sine defectu aliquo firmiter obseruetur, uolumus et ordinamus, quod quotiescunque defectum aliquem in praemisis euenire contigerit, toties capitulum *Camminensis* ecclesiae a prouisore dictorum molendinorum reditus illius anni exigat et requirat, nisi ex combustione eorundem molendinorum uel casu fortuito huiusmodi defectus eueniet. Vt autem haec nostra donatio perpetuo grata, rata et firma permaneat, *praesentes litteras* inde conscribi fecimus, et nostris manibus sigillauimus, et sigillatas in festo purificationis beatæ et gloriosae semper uirginis Mariae, praedicto abbate *Goswino* missam celebrante, praesente multitudine fidelium piae deuotionis affectu, *super altare posuimus et obtulimus, non solum in factae donationis, sed etiam in traditae possessionis euidens argumentum.* Testes huius rei sunt honorabiles uiri *Bernhardus*, dictus *Beere*, praepositus ecclesiae Camminensis, dominus *Iohannes*, decanus ecclesiae eiusdem, et dominus *Albertus*, prior ecclesiae S. Iacobi in Stettin, nec non *Hinricus* de *Pokelente*, *Dubislaus* de *Ekstede*, *Vrizo* de *Berticow*, *Wernerus* de *Suerin*, *Reimarus* dictus *Buck* et *Arnoldus* dictus *Suaue*, milites, ac *Hinricus*, dictus *Reberch*, nostrae camerae magister, *Hinricus* de *Stegelitz*, *Ditlenus* de *Ekhorst*, aduocatus noster, secretarii nostri et plures alii fide digni. Actum et datum in dicto monasterio *Colbacensi* anno MCCCXLIII. in eodem festo purificationis sanctae Mariae semper uirginis gloriosae.

NOTATIONES GRETSERI

IN LIBRVM PRIMVM DE VITA S. OTTONIS, EPISCOPI BAMBERGENSIS.

AVspicemur a nomine, *Outo*, *Oudo*, *Vto*, *Vdo*, *cum aspiratione, et sine aspiratione scriptum uarie reperio*, inquit Auentinus in sua nomenclatura, *unum nomen est, a custodia deductum, tandem Oto factus est.* Quare et hoc ipsum nomen diuersimode scribitur; *Oto*, *Otho*, *Otto*; est cum et *Otto*. Roswithae moniali in panegyrico Ottonis magni, *Oddo*.

Quinam uitam et res gestas S. Othonis literis consignarint.

IN praefatione ad Guardianum Bambergensem, quatuor nominantur ab Andrea abbate. I. Sefridus, seu Sifridus. II. Ebbo, monachus monasterii S. Michaëlis Bambergae. III. Thimon, seu Tiemo. IV. Herbordus. Ex quo-

quorum commentariis hos libros, forma dialogi iam olim contextos, Andreas recensuit, illustrauit, auxit.

Quis iste Andreas fuerit, satis ipsemet in epistola dedicatoria explicat. De quo Surius tom. 4. die 2. Iulii, ad calcem uitae S. Othonis: *sunt, qui scribunt Andream abbatem extra Bambergam quatuor conscripsisse libris uitam huius sancti, circa* B *annum Christi M. D. Sed ea ad manus meas necdum peruenit.* Eadem Molanus in martyrologio 30. Septemb. addens; Andream hos libros scripsisse ad Bogislaum principem Pomeranorum. At nihil de hoc noster codex. De eodem Andrea catalogus manuscriptus abbatum montis monachorum sequentia. Andreas abbas XXXVI. domino Vdalrico cita C morte sublato, Andreas de Staffelstein oriundus in eius locum subrogatur anno salutis 1483. ipso die S. Dorotheae uirginis. Hic a primaeua sua institutione per praedecessores suos, in sancta reformatione et religionis obseruantia, bene paterna ex arte instructus, morum probitate et uitae honestate, tanquam bonus agonotheta in bona operatione secutus est pedes et uestigia patrum suo- D rum praedecessorum. In augmentatione spiritualium et temporalium utilissima aedificia perfecit, cum insigni bibliotheca. Tandem ex catalepsia et paralysi sinistri lateris mortem obiit, die 23. mensis Octobris, anno M D II. sepultus ante altare S. Wolffgangi.

Cramerus Lutheranus praedicans lib. E 2. chronici Pomeraniae cap. 34. dicit; Andream Bambergensem, monachum Benedictinum, anno 1487. historiam de uita Ottonis dedicasse et inscripsisse BENEDICTO, tunc episcopo Caminensi in Pomerania; et huius historiae exemplar in membrana exaratum nunc penes se esse, acceptum ex bibliotheca Caminensi, et ex praefatione intelligi, episco- F pum Benedictum petiisse ab Andrea, ut miracula et res gestas S. Ottonis in literas referret; haec enim esse Andreae uerba: *Exigitis a me, pater per secula memorande, et praesul nominatus in orbe, ut signa et portenta, quae per opinatissimum nunc in secula sanctum Ottonem, ac nostris temporibus Pomeranorum apostolum, nouis temporibꝰ diuina peregit clementia, cura di-* G *ligentissima indagata, ad laudem et nomen uiuificae Trinitatis, nec non ad excitandos animos diuinae plebis sedulo annotare decertem.*

Haec ex Andreae epistola ad Benedictum episcopum recitat praedicans, cui forte non iniuriam feceris, si eum aut A uerba Andreae oscitanter inspexisse, aut in manuscriptis libris legendis non admodum uersatum esse suspiceris. Quis enim aut tam caecus, aut saltem luscitiosus fuerit, qui non uideat, textum Andreae perperam a praedicante repraesentari, omninoque rescribendum: *per opinatissimum nunc in secula sanctum Othonem, Pomeranorum apostolum, nostris temporibus, diuina peregit clementia.*

Deinde ex dictis uerbis confici uidetur, Andream de S. Ottone saepius scripsisse. Nam iste commentarius, quem publicamus, non est ad Benedictum episcopum, nec noua tantum, nostrisque temporibus patrata miracula continet; at lucubratio, quam Andreas ad episcopum Caminensem misit, ea mira exequebatur, quae Andreae temporibus Deus per S. Ottonem efficiebat, quorum nonnulla commemorat quidem Andreas libro quarto; sed pauca duntaxat e multis. Nec est insuetum, ut idem scriptor de eodem argumento plures lucubrationes edat, praesertim cum huius, quam edimus, Andreas non tam auctor, quam illustrator et corrector fuerit; iam enim ante Andreae aetatem edita fuerat.

Testatur autem praedicans, Andream suo illo in commentario, etiam hos ad episcopum BENEDICTUM uersiculos adiecisse.

Praesul amate DEO, te oro praesul Benedicte. etc.

Vide pag. 550.

Ait praedicans: se hoc carmen, ea etiam de caussa exscripsisse, *quod monachus iste fateatur, se suis operibus non posse saluum fieri.* At fateatur, se posse salutem et aeternam beatitudinem consequi meritis et operibus Benedicti episcopi. Quomodo hoc arridet palato praedicantico?

Deinde non debet praedicans uocem humilitatis et christianae submissionis uertere in Lutheranismum, quasi qui dicit, se meritis suis non posse saluum fieri; praedicantico spiritu afflatus tantundem dicat, quantum noui huius euangelii praecones; nimirum, opera nostra coram Deo esse nihili ac nauci nulliusque meriti; sola fide omnia confici. Nam si Andreas ea mente fuisset, neque Benedicti episcopi meritis et operibus, sed sola fide sua, absque ullius operibus, se salutis aeternae participem fore, affirmasset. In religiosorum homi-

minum praecordia monitum CHristi tam descendit alte, ut cum omnia, quae facere oportet, fecerint; *seruos inutiles* sese esse, libenter profiteantur: Inutiles uidelicet sunt, sed suo iudicio, ne insolescant et intumescant; non iudicio Dei, cuius in conspectu, ut mors, sic et uita sanctorum pretiosa est.

Quis autem sit auctor eius commentarii de uita et rebus gestis S. Ottonis, quem uir clarissimus D. HENRICVS CANISIVS tom. 2. antiquae lectionis publicauit, non difficile erit statuere, lecta hac Andreae historia; non enim unum parentem habet, sed tres, Ebbonem, Tiemonem et Sefridum, seu Sifridum, quem Lutheranus praedicans Cramerus lib. I. chronici Pomeranici, cap. 14. ait, fuisse *scribam* seu *notarium* S. Ottonis: his tribus uitam a Canisio editam adscribi debere, inde manifestum euadit, quod quae in Andreae commentario sub Timonis, Sefridi, et Ebbonis nomine commemorantur, pleraque si non omnia, ad uerbum in historia tom. 2. antiquae lect. reperiuntur. Nam ex horum trium lucubrationibus olim quidam anonymus uitam S. Ottonis specie dialogi conscripserat; quam Andreas auxit, suppleuit, distinxit, et clariorem reddidit; ut ipse sua in praefatione fatetur. Alii autem, omissa forma dialogi, et tacitis auctorum nominibus, et nonnullis resectis, hanc, quam Canisius in lucem dedit, historiam concinnarunt, quae etiam exstat, uidi enim, in manuscripto quodam codice Rebdorffensis monasterii. Breuius adhuc huius uitae compendium edidit Surius tom. 4. Nam superioris aetatis homines historias uel decurtatas, uel integras proponere solebant, prout, pro suo quisque gustu, eas ad lectoris gustum facturas arbitrabatur.

Vtrum autem ipsa monumenta Sifridi, Ebbonis, Herbordi, Timonis, ex quibus hic commentarius confectus est, adhuc superent, mihi non liquet. Nunquam certe in illa incidi, licet sat multas bibliothecas, et bibliothecarum catalogos euoluerim.

In caput V.

DE *codice spalterii*, Ita saepe prisci codices: quibus etiam psallere, est *spallere*; et psalmodia, *spalmodia*, per literarum metathesin, qua nihil uulgo usitatius in latinis et graecis uocabulis, in communem usum et morem transeuntibus; a quo postea doctiores, qui scribunt, eadem uocabula saepe mutuantur, ut accommodent se ueteri illi dicto; loquendum, ut multi: sapiendum, ut pauci.

DIGRESSIO PRO ANTIQVIS POMERANIS A S. OTTONE AD FIDEM CATHOLICAM TRADVCTIS, CONTRA IMPOSTVRAS LVTHERANI CVIVSDAM SPERMOLOGI.

DAniel Cramerus, quinti euangelii in Pomerania praedicans, chartis infamibus et mendaciloquis, quas partim latina, partim Germanica lingua sparsit, non plane ignotus, publicauit anno redemptoris MDCII. librum hoc titulo: Pommerische Chronica, das ist, Beschreibung und ausführlicher Bericht, wie anfänglich durch Bischoff Otto von Bamberg, die Pommern aus Heydnischer Blindheit zum Christenthum bekehret, und folgends biß auf den heutigen Tag erhalten worden sind: Latine. *Chronica Pomeraniae*, hoc est, *descriptio et copiosa declaratio, qua ratione initio per Ottonem episcopum Bambergensem, Pomerani ab ethnica caecitate, ad christianam religionem conuersi fuerint, et quomodo consequentibus annis usque ad hodiernum diem in ea perseuerauerint.* In quo titulo quaedam placent; quaedam displicent. Placet, quod ait, Pomeranos ab ethnica caecitate ad *christianismum* seu *christianam religionem* per Ottonem Bambergensem traductos fuisse: uere enim ita est, ut inscriptio affirmat: sed hinc aliquid inferemus, quod praedicantico stomacho non arridebit; nempe, *papatum*, ut sectarii uocant, esse *christianismum*; et *papatus professionem*, esse christianam religionem; quandoquidem tam certum est, S. Ottonem in Pomerania aliam fidem non annunciasse, quam eam, quae hodie in *papatu* traditur et omnibus sequenda proponitur, quam certum est, *Paschalem* papam, a quo S. Otto episcopalem consecrationem accepit; et Callistum II. a quo in Pomeraniam anno 1124. ablegatus est, non docuisse diuersam fidem ab illa, quae hodie ex cathedra S. Petri a Paulo V. pontif. maximo docetur. Solis itidem luce dilucidius est, S. Ottonem, Pomeranis aliam fidem non praedicasse, quam quae hodie in templo cathedrali Bambergae, et in templo S. Stephani, et in monasterio S. Michaëlis praedicatur, cuius rei te-

testem fero, tam hunc Andreae, quam illum a Canisio publicatum, de rebus a S. Othone gestis, commentarium. Nihil in hoc uel in illo Lutheranum, nihil Caluinianum; uno uerbo, nihil sectarium aut *praedicanticum*. Si ergo S. Otto in Pomeraniam, non nisi illam fidem introduxit, quo hodie in *papatu* publice colitur et defenditur; asserat oportet Cramerus; aut se et alios praedicantes mentiri ac calumniari, quando *christianismum* et *christianam professionem* in papatu *antichristianismum* et *antichristianam;* et praeterea *caecitatem* atque *idololatriam* appellitant: aut Pomeranos a S. Ottone ab una idololatria et caecitate ad aliam fuisse traductos; et sic usque ad annum domini M D XXXIV. quo catholica religio ex tota Pomerania proscripta est, uera religione, ueroque christianismo caruisse. Quod si praedicans concedat; necesse erit, ut titulum libri sui aliter formet, et paulo consideratius, doctrinaeque suae conuenientius, concipiat.

Caeterum in praedicta inscriptione uehementer displicet, quod praedicans dicit, *Pomeranos, in eo christianismo, quem a S. Ottone acceperant, perstitisse usque ad hodiernam diem;* displicet, inquam, hoc, quia manifestae falsitatis conuinci potest. Christianismus enim, quem S. Otto in Pomeraniam introduxit, statuebat et profitebatur septem sacramenta, ut patet ex cap. 17. lib. 2. ubi describitur institutio, qua S. Otto baptizandos et baptizatos imbuere consueuerat. At hodiernus, aliquando duo, aliquando uix tria sacramenta admittit. Christianismus ab Ottone in Pomerania plantatus et propagatus *missas* celebrabat, audiebat, colebat; monasteria tam uirorum, quam mulierum exstruebat, sacerdotia fundabat, ecclesias cathedrales, aliasque exaedificabat et dotabat: quatuor tempora, quadragesimam, et festa martyrum religiose obseruabat, reliquias sanctorum pie honorabat et secum circumferebat: quae omnia, ut et plurima alia ueri christianismi instituta, ab Othone Pomeranis tradita fuisse, pro testimonio luculento est hic, quem euulgamus, commentarius. At hodiernus Pomeraniae christianismus contraria prorsus uia graditur. Nam missas, ut abominationum omnium extremam, execratur. Monachos profligat; monasteria uastat. Sacerdotia in suos usus conuertit ac conuerrit. Quadragesimam et quatuor tempora exterminat. Martyrum festa, ut idololatrica, subsannat: breuiter, quidquid huius generis S. Otho, ut pium et salutare, Pomeranis tradiderat; hoc Lutheranus christianismus, ut superstitiosum et profanum refutat. Qua igitur fronte, nisi effronte, hoc est, praedicantica, affirmat iste praedicans, christianismum ab Ottone acceptum, usque ad hodiernum diem in Pomerania durare? Vtinam duraret. Sed absit a sanctissimo uiro Othone, ut talem christianismum in Pomeraniam intulerit, qualis est is; qui hoc tempore in Pomerania regnat, cuius architecti fuere uilissimi apostatae, quisquiliae nationis Pomeranae; *Ioannes Bugenhagius*, *Iacobus Hagensee*, *Paulus a Rhoda*, *Wilhelmus Hecker*, *Christianus Ketelhut*, *Ioannes Curike*, *Ioannes Knipstrow*, *Ioannes Kleppius*, *Ioannes Aepinus*, *Paulus Artopoeus*, hoc est, *Beck*, *Antonius Gersaw*, *Antonius Remmelding*, *Bernhardus Stroschneider*, *Thomas Stergert*, *Leonhardus Meyfisch*, *Petrus Kromholtz*, *Andreas Piper*, uel *Pfeffer*, et similes sacerdotalis uel monasticae uitae in Pomerania subantes desertores, qui S. Ottoni uita, moribus et doctrina tam dissimiles fuerunt, quam dissimilis est Beelzebub S. Michaëli, Belial S. Raphaëli, et Asmodaeus S. Gabrieli.

Quamuis autem chronologus iste Pomeranicus insigniter stupidus est, ut omnes chartae eius testantur, hic tamen ex profundissima stuporis sui caligine nonnihil suspiciens oculosque attollens, animaduertit, lectores e uestigio interrogaturos, num Otto episcopus illam fidem Pomeranis annunciarit, quae hac tempestate in Pomerania omnia obtinet. Hic deprehensus praedicans modo hoc, modo illud lallat, ut uidere licet lib. 1. cap. 34. Et nec abnuere, nec annuere audet, sed instar uulpis, in omnes partes sese uestit ac torquet; et post loquacissimam uerborum profluentiam, si, quae dicta sunt, in compendium redigere uelis, necesse erit, ut quaeras, quid tandem praedicans dixerit.

Multa de uicissitudine et mutabilitate lunae, lunatici in modum, deblaterat, mentitur: simili uicissitudini fidem obnoxiam esse, fidem, inquam, catholicam, orthodoxam, et apostolicam; hanc modo apparere integram, modo dimidiatam, interdum penitus euanescere et abscondi: mirum non dixisse; aliquando *corniculatam* cerni. Quae forsan lector sibi persuaderi sineret, si nesciret, illud Isaiae cap. 2. de ecclesia uaticinium. *Et erit in nouissimis diebus praeparatus mons domus domini in uertice montium, et eleuabitur*

bitur super colles, et fluent ad eam omnes A *gentes, et ibunt populi multi, et dicent: uenite et ascendamus ad montem domini, et ad domum Dei Iacob, et docebit nos uias suas, etc. Domus Iacob uenite, et ambulemus in lumine domini, etc.* Quis est iste *praeparatus mons domus domini*, non quomodocunque, sed *in uertice montium* collocatus? Quis iste *mons eleuatus super colles*, ad quem fluunt omnes gentes? Quae est ista *domus Dei Iacob*, in qua docentur B uiae domini; nisi ecclesia semper conspicua? Nisi fidei catholicae et apostolicae schola, omnium oculis semper exposita? Ad quam eodem Isaia teste cap. 35. uia tam *directa* ducit, *ita ut stulti non errent per eam;* necesse igitur est, ut semper tam ipsa, quam uia ad ipsam sit uisibilis. Nam si neque haec, neque illa uisibilis sit, sed interdum penitus occulatur; non modo stulti ab errore tuti C non erunt, sed ne sapientes quidem. Itaque iure lunaticos uocaueris, qui ecclesiam et fidem christianam, instar lunae, crescere, decrescere, condi et recondi nugantur: aut interdum nebula circumfusa abdi, sicut arces a nocturnis tenebris, uel diurnis nebulis aliquando ex conspectu eripi possunt; licet in altissimis montibus et rupibus consistant.

Sed his omissis, respondeat nobis, oro, praedicans ad sequentes quaestiones, at sine flexuosis diuerticulis. I. Quo anno post annum domini millesimum, Lutherana doctrina, ante natum Lutherum, plene et perfecte, instar plenae lunae, luxerit et fulserit? Quibus orbis in oris? Num in Germania, Gallia, Italia? Et si in harum E aliqua prouincia, in qua ciuitate, in quo oppido, in quo pago, in qua uilla, in qua uillula, in qua domo, in qua domuncula? Dicat, inquam, quandonam et ubi Lutherana doctrina plene fulserit et luxerit, eo modo, quo iam fulget et lucet in Pomerania? Si tamen fulgere et lucere dici potest F illa professio, quae carbone nigro atrior est, et tenebris Aegyptiacis caliginosior: quia incredibile est, si doctrina Lutherana, quam praedicans pro uera reputat, mutationes, lunae instar, suscipit, eam a millesimo anno usque ad Lutheri aetatem, nunquam fuisse plenam, sed semper uel corniculatam, uel semiplenam, uel prorsus quoque tectam. II. Quam fidem Otto episcopus G Pomeranis annunciarit? Num Lutheranam, an catholicam seu pontificiam? Num ueram an falsam? Hic mussat, praedicans, nec inuenit sat atramenti, quod candidae ueritati, saepiarum ritu, affundat. Non diffitetur, Ottonem praedicasse Pomeranis illam fidem, quae docet, *hominem sola fide non iustificari:* quae docet, *hominem libero arbitrio esse praeditum ad bonum et ad malum, etiam post lapsum.* Quae docet, *legem Dei, diuinae gratiae auxilio, impleri et obseruari posse.* Quae docet, *uarias esse ad beatitudinem uias.* Quae docet, *homines per ieiunia aeternam uitam mereri, et Deo bonis operibus pro male commissis satisfacere posse.* Quae docet, *sanctos esse inuocandos, esse septem sacramenta. Peccata sigillatim in confessione detegi debere; panem mutari in corpus Christi,* tametsi ineptus praedicans hoc inuertit, dum dicit: *corpus Christi mutari in panem, Christum in missa offerri et sacrificari; purgatorium esse: uota monastica obseruanda esse;* et huius generis complura. At fides, quae ista docet, non est fides Lutherana; ista enim omnia negat et aspernatur Lutheranus spiritus, quemadmodum e contrario, fides catholica omnia ista religiose amplectitur ac profitetur. Fidem ergo catholicam, hoc est, pontificiam, annunciauit S. Otho Pomeranis.

At oggerit praedicans: *Non haec dun-* D *taxat Pomeranis ab Othone praedicata esse, sed et alia; nempe cathechismum, decalogum, symbolum apostolicum, orationem dominicam, sacramenta;* at non duo tantum, sed septem, ut tu ipse fateris. Quid tum? Tradiderit haec S. Otho Pomeranis. An ideo tradidit Pomeranis fidem Lutheranam? Etiam pontificii hodie haec omnia credunt et docent priuatim ac publice, Num ideo fidem Lutheranam docent? Qui nunc ad Indos, Iapones, Sinas, Aethiopas, Brasileenses, et Mogoricae regionis incolas proficiscuntur, catechismo, hoc est, doctrina de praeceptis decem, de oratione dominica, de symbolo apostolico, et de sacramentis, suos neophytos imbuunt. Num idcirco non pontificiam, seu catholicam, sed Lutheranam fidem illis in prouinciam ferunt, plantant, rigant, promouent, amplificant?

Vide autem et ride praedicantis obtusum acumen, qui hunc in modum argumentatur. *Episcopus Otho imbuit Pomeranos catechismo, hoc est, doctrina decalogi, symboli, orationis dominicae, sacramentorum, ergo tradidit Pomeranis illam fidem, quae nunc in Pomerania regnat.* Egregie profecto. Sic et catholica fides, sic et Caluiniana perfidia Luthe-

theranae sectae accensebitur, quia tam A haec, quam illa in praedictis capitibus suos ante omnia instruit ac erudit. Sed progrediamur in quaestionibus praedicanti ad solutionem proponendis.

III. Vtrum satius fuerit Pomeranos mansisse in ethnica superstitione, quam a S. Othone ad talem christianam fidem, hoc est, ad pontificiam traductos fuisse. Hic iterum praedicanti uox faucibus haeret. Libenter affirmaret: B sed non audet omnino, quamuis alioqui mortalium audacissimus. Et tamen affirmare deberet; si Lutheri scriptis, praesertim diabolico libro, *de papatu per diabolum fundato*, conuenienter respondere uellet. Nam in isto libro *papa*, *papatus* et *papistae* non tantum ad inferos, sed et propemodum infra inferos, tanquam omni ethnicismo, et omnibus ethnicis deteriores, amandatur. C *Nullo modo ferre possumus*, uociferatur Lutherus, *ut papatus sit uera Christi ecclesia, aut pars ecclesiae, sed est abominatio uastationis, antichristus et antikimenos.*

Occinit praedicans: *Hodie esse alium papatum, quam fuerit tempore Othonis episcopi: nam papatum indies mutari: posteriores papas decreta antecedentium abrogare;* D *nunc hoc, nunc aliud ab illis credendum obtrudi.* Sed praedicans iste solenne suum tenet, hoc est, mentitur. Nullus enim unquam papa ullius antecessoris sui canonem seu definitionem, ad fidei dogmata pertinentem, unquam mutauit: neque ullum unquam, mutationis huius exemplum uerum praedicans proferet, non, si ilia quaerendo et indagando ruperit. E Qualis hodie papatus, talis fuit sub *Paschali*, a quo S. Otho consecrationem episcopalem accepit; talis item sub Callisto, a quo S. Otho Pomeranis apostolus datus est. Nec ipsi nouatores hoc ignorant. Quem enim papam magis execrantur ceu nimis rigidum papatus assertorem ac uindicem, quam *Gregorium* F *VII.* cuius successores fuere *Paschalis* et *Calistus*, licet non proximi.

At reperit praedicans elabendi rimulam. Dicit, inter illos, quos Otho ad fidem conuerterit, *multos fuisse, puros et ad mundum defoecatos*, hoc est, *Lutheranos*, qui scilicet idem omnino crediderint, quod Lutherani nunc credunt. G Et tamen si ex his *multis*, uel unum nominari, uel tibi sisti postules, praedicans obmutescet. Nam quod profert exemplum Heliae, conquerentis, se solum relictum, cum tamen diuino responso edoctus fuerit, aliquot millia superesse, qui idolo Baal genua non incuruauerint; id tum demum ad rem faciet, si praedicans nobis euidenter probauerit, sibi quoque diuinitus patefactum esse, aliquot millia ex iis, quos S. Otho ab ethnicismo ad christianismum traduxerat, fuisse Lutheranos et Romano pontifici genua non inflexisse; sed eum, Lutherano more, pro antichristo habuisse. Si quid tale sibi diuinitus reuelatum solide ostenderit, tum fidem nobis faciet. Priusquam hoc praestet, praedicantem non rem, sed uerba, rei inania, lectoribus dare certo credemus.

At praedicanti aestuanti et anhelanti nonnihil suppetiarum fert Lutherus in libro de *missa priuata et unctione sacerdotum* Tom. 7. Lat. Witteb. quo in loco docet, ueram ecclesiam esse, *I. Vbicunque est uerus baptismus, II. Vbicunque in publicis suggestis et dominicalibus concionibus textus euangelii in idiomate cuiuslibet terrae legitur. III. Vbicunque docetur remissio peccatorum et absolutio tum in confessione, tum publice. IV. Vbicunque est sacramentum altaris, etiam sub una specie, quod sub pascha, alias bis aut ter quotannis christianis porrigebatur. V. Vbicunque est uocatio et ordinatio ad parochias et ministerium uerbi. VI. Vbicunque sunt claues ad ligandum et soluendum et consolandum in mortis agone, nam apud plerosque hic mos obseruatus est*, inquit Lutherus, *ut in mortis agone constitutis, imago ostenderetur crucifixi Christi, et admonerentur mortis et sanguinis Christi, etc. VII. Vbicunque est psalterium, oratio dominica, symbolum, decalogus, et multa pia et egregia cantica; quale fuit; Veni sancte Spiritus:* Item: Nu bitten wir den heiligen Geist, ꝛc. *Vbicunque fuerunt istae uere sanctae et sanctorum reliquiae, ibi fuit et est uera sancta Christi ecclesia, ibi manserunt sancti.* Haec Lutherus.

Ex quibus manifeste consequitur, apud pontificios seu *papistas* et esse et fuisse ueram ecclesiam, ueramque fidem. Et *Pontificios* seu *Papistas* uere et esse et fuisse *sanctos*; quia haec omnia, quae Lutherus commemorat, apud illos et sunt, et fuerunt, et manent. *Ideo in hac ecclesia*, inquit Lutherus, *Christus certo fuit*, et est, *praesens et spiritus Christi, ac conseruauit*, hodieque conseruat, *ueram cognitionem ueramque fidem in his suis electis.*

Deinde, si qui uere baptizatus est; si qui audit ex publicis cathedris euangelii textum: Si qui credit remissionem pec-

peccatorum; et symboli apostolici articulos: si demum, qui alia a Luthero recensita aut habet, aut usurpat, uere sanctus et electus, hoc est, Lutheranus est: neque enim Luthero alius uere sanctus et electus est, nisi Lutheranus: tunc omnes *papistae* sunt *uere sancti et electi;* quia omnia supradicta habent. Cur ergo a Luthero et Lutheranis tot maledictis configimur et, tanquam daemonis mancipia, diris omnibus dirissime deuouemur? Si Lutherus, et Cramerus operae pretium facere, nec lectores ludificare cogitant, ostendant nobis, fuisse in ecclesia, quam S. Otto in Pomerania condidit, plantauit, rigauit, amplificauit; qui crediderint omnia et per omnia, quae in confessione Augustana et in formula concordiae continentur; nam haec professio tam Lutheranam ecclesiam, quam Lutheranum hominem, hoc est, *Lutherice* sanctum et electum constituit; non autem illa, de quibus ex Luthero et cum Luthero garrit praedicans. Quem tamen commendatione dignum existimo, cum libere fatetur, in *papatu* fuisse *uera Biblia*, die rechte heilige Bibel, des wahren GOttes wahres Wort. Si uera biblia erant in papatu; cur ergo Lutherus biblia a papatu et ex papatu accepta truncauit, mutilauit, uertit et inuertit? Cur integros libros amputauit? Anne fas est, ut ex ueris et sacris bibliis non modo multae sententiae, sed et multi libri resecentur?

Secundo, si uera biblia, et uerum ueri Dei uerbum fuerunt in papatu; mentitur ergo Lutherus et cum illo praedicantes, quando toties ad rauim usque uociferantur; *Biblia et uerbum Dei, fuisse in papatu sepulta et penitus obruta; et a se iam demum ex tenebris in lucem extracta;* praesertim cum aperte fateantur, totius anni decursu textum euangelicum auditoribus de loco superiore fuisse praelectum, etiam per monachos et *sacrificos*, ut isti catholicos sacerdotes appellitant; et addit calumniator, pro singulari gratia Dei reputandum, quod Deus *per tam immunda uasa* tam mundum liquorem in corda hominum transfuderit. Scilicet Deus uerbi sui fluentis in corda fidelium Pomeranorum deriuandis prius puros et mundos canales non habebat, quam Bugenhagius, Knipstro et alii, de quibus supra, foedifragi monachi cucullos suos exuerent, et in mulierum amplexus, admissariorum instar, ruerent. Sed ad quaestiones.

IV. Vtrum Pomerani a S. Othone conuersi, et qui postea uixerunt usque ad Lutherum, et in accepta a S. Othone religione obierunt, beatitudinem consecuti fuerint?

Affirmat Cramerus; nec aliter potuit; quia, si Pomeranos christianos, qui Lutherum antegressi sunt, uniuersim ad inferos ablegasset, periculum capiti suo creasset. Nec enim credibile est, Pomeranos hodiernos tam parum suorum maiorum esse obseruantes uel amantes, ut passuri sint eos, aut huius aut alterius praedicantis calculo, aeternis flammis addici.

Sed uide, quibus argumentis adductus praedicans, Pomeranos superioris aeui in caelo collocet. *I. Fuerunt uere baptizati; sciuerunt catechismum, et symbolum apostolorum. Perceperunt corpus et sanguinem domini. Crediderunt Deum trinum et unum.* Respondeo; si haec ad beatitudinem consequendam adultis sufficiunt, causam dicere non poterit, cur catholicos, hoc est, ut ipse uocat, *papistas* huius aetatis a caelo excludere tentet. Nam et ipsi uero baptismate tincti sunt. Norunt catechismum et symbolum apostolicum, corpus Christi manducant, eiusque sanguinem bibunt. Credunt Deum trinum et unum. Imo et Caluinistae litem Lutherano huic praedicanti de possessione caeli intendent, dictitantes sibi abunde suppetere omnia, quae praedicans ad aeternae felicitatis assecutionem requirit. Et tamen Lutheranus iste praeco aegre a se impetrari sinet, ut Caluinistis aditum ad caelum pandat.

Adde, mirum uideri posse, quomodo iste superioris memoriae Pomeranos in caelitum contubernium recipiat; qui Lutheranorum iudicio, fuerunt *artolatrae*, et *idololatrae*. Adorarunt enim uenerabile eucharistiae sacramentum. At in schola Lutheri nihil certius est, quam hanc adorationem, esse artolatriam, hoc est, idololatriarum extremam. Inuocarunt insuper sanctos. Coluerunt sanctos: uenerati sunt imagines, praesertim Christi crucifixi, teste ipso praedicante. At haec omnia non tantum idololatriam olent, sed et ipsissima idololatria sunt, ex praedicantium placitis. Non ergo magis in caelum admitti debent, quam idololatrae, qui aduentum S. Othonis in Pomeraniam praecesserunt; quia S. Paulus, omnes idololatras indiscriminatim a regno Dei excludit. Nam quid interest siue quis sit idololatra baptizatus, siue non baptizatus? Sicut sane ad interitum nihil refert, siue quis sit Iudaeus baptismate tinctus, siue a baptismate intactus. Imo grauius iudicium subiturus uidetur, qui baptizatus idololatra est: quam qui idola non baptizatus colit.

Nec est, quod ignorans praedicans ad ignorantiam confugiat: recinetur enim uulgare illud: *ignorans ignorabitur*. Addetur et hoc. Etiam illos idololatras

Pomeranos, qui S. Ottonem antecessérunt, laborasse ignorantia; neque propterea in caelo inter caelites degere. Miseros Pomeranos, opera S. Othonis Christiana religione institutos, qui ab ignorantia grauissimarum rerum, et a densissimis tenebris liberari aliter non potuerunt, nisi postquam Paulus a Rhoda, Bugenhagius, et similes excucullati rupicones a Luthero eiusdem praedicamenti monstro illuminati, Pomeranos porro illuminare, hoc est, excaecare coeperunt. At hoc nimis serum erat. Iam enim a praedicatione S. Ottonis in Pomerania, aliquot Pomeranorum myriades ex hac uita ad aliam migrarant, neque lucis Lutheranae amplius capaces erant.

Obstrepit praedicans; fuisse *olim puriorem papatum, quam hodie:* hoc est, non tam multa Lutherano naso molesta, olim in papatu tradita, quam multa hodie traduntur. Hoc commentum iam supra refellimus: nam quod Petrum Lombardum? et S. Bernardum nominat, aetati S. Ottonis suppares, quid inde? Quam parum S. Otto Lutheranus fuit; tam parum S. Bernardus et Lombardus Lutherani fuerunt, hoc est, addicti illi doctrinae, quam hodie Lutherani profitentur. Deinde ad damnationem parum interest, siue quis sit maior, siue minor idololatra, dummodo sit idololatra; potest hoc quidem ad poenam uel augendam, uel minuendam facere; certe ad penitus tollendam, nihil omnino facit.

Sed en aliud argumentum, quo adductus praedicans priscos Pomeranos in caelum tollit, licet sanctos inuocauerint, imagines honorauerint, eucharistiam adorauerint, pontifici Romano debitum honorem detulerint; uitam monasticam coluerint, et opibus suis fouerint, plurimis exstructis monasteriis; et sexcenta talia fecerint, quae Lutherani hodie partim ut idololatrica, partim tanquam antichristiana execrantur. *Prisci Pomerani hinc laeti excesserunt in fide, qua imbuti fuerant; cum dolore de male commissis, cum proposito emendationis, si diuturnior usura lucis obtingeret: firmiter credentes, Christum pro peccatis ipsorum crucis supplicium subiisse; nec aliud esse nomen, nisi Christi, in quo nos oporteat saluos fieri: Ergo dubitandum non est, antiquos Pomeranos, licet nondum Lutherani euangelii radiis collustratos, ab ultima beatitudine non excidisse.*

Hic iterum Lutherista, non modo *papistis*, sed et *Caluinistis* bipatentem portam ad caelum aperit. Nam Caluinistae dicent, se, limini mortis admotos, nihil horum omittere. Idem et pontificii de se affirmabunt. An igitur praedicans eos caeli honore dignabitur? At hic denuo ad ignorantiam sese recipiet. Verum nos idem, quod antea, reponemus. Si ignorantia priscis Pomeranis scala in caelum fuit, patiatur, ut et nobis sit. Dicet: *Nos, tam clare iam fulgescente Lutherano euangelio, non posse amplius ignoratione excusari, utpote qui scienter cognitae ueritati aduersemur; ac proinde hoc beneficio indignos esse.* Respondeo, si Cramerus nos Europaeos ex caelo excludit, eo quod ad cognitos Lutherani euangelii radios lumina nostra claudimus; at saltem Indos, Iaponas, Sinas, Aethiopas et similes, qui nihil de Lutherano euangelio norunt; quia eis non hoc, sed illud annunciatur, quod S. Otto annunciauit Pomeranis, caelesti domicilio adscribere debebit: baptizantur enim, et quidem legitime; discunt catechismum, norunt symbolum, decem praecepta, percipiunt corpus et sanguinem Christi, aeque ac olim Pomerani. Morituris proponitur imago crucifixi; prout requirit Lutherus. Profitentur se non habere alium redemptorem nisi Christum. Dolent de peccatis admissis. Firmiter statuunt, si reualescant, se uitae rationes ad praescriptum legis diuinae accuratius composituros. Quid multis opus est? Omnia faciunt, quaecunque a ueteribus Pomeranis in caelum receptis praedicans factitata scribit. Et tam parum, uel certe non multo plus de quinto euangelio norunt, atque Pomerani temporibus S. Ottonis sciebant de euangelio Lutheristico. Quo igitur titulo istos a perpetua illa beatitudine exulare iubebit; ut maxime nobis Germanis, quos undique radiis suis sol Lutheranus circumfluit, ignorantia non opituletur.

Caeterum, ut uerbis compendium faciam et rem in pauca conferam, Cramerus a praedicantico genio non discedit; quia hac in re tota Pomeranis fucum facit et fumos uendit: inprimis enim nullum unquam nominare poterit, qui a S. Ottone eam fidem hauserit, quam nunc Lutherani profitentur, et qua se saluos fore credunt. Obeat et lustret omnes Pomeraniae angulos, omnium aetatum annos a S. Ottone usque ad Lutherum percurrat; si uel unicum ex tot chiliadibus a S. Ottone Christo lucrifactis repererit, renunciet id nobis, et tam uenerandam Lutherani euangelii caniciem uenerari et admirari incipiemus.

Accedit, quod non satis est, unam uel alteram uiuificae et saluificae fidei partem amplecti. Tota tenenda est, si salutem consequi uelis; nam ut habet sym-

symbolum Athanasianum; *quicunque* A *uult saluus esse, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem, quam nisi quisque integram, inuiolatamque seruauerit, absque dubio in aeternum peribit.* Si enim satis esset aliquam uel aliquas particulas tenere, uix ullus sectarius a caelesti patria excideret, cum nullus sit, qui non aliquod saltem dogma uerae fidei retineat. Si ergo Lutherana fides, quae hodie in Pomerania uiget, uera, catho- B lica, et apostolica fides est, prout quidem sibi, et suis sectatoribus praedicantes persuadent; oportet, ut qui huius fidei adminiculo, salutem interminabilem consequi cupit, omnia istius fidei dogmata et placita amplectatur, saltem uirtute et, ut uocant, implicite; ita ut nullum habeat assensum positiuum, qui ei repugnet; alioqui inficiabitur, uerum esse, quod fides illa tradit. At Po- C merani ueteres, quos Cramerus caeli sedibus deturbare non audet, non tantum ignorarunt aliqua dogmata, quae Lutherana professio, tanquam primaria tuetur, sed iis penitus aduersa defenderunt et crediderunt; et quae Lutherana secta tradit, respuerunt, ut ex his exemplis apparet. Nam Lutheranis fundus et fundamentum est, hominem sola fide iustificari. Contrarium tenuerunt et crediderunt ueteres Pome- D rani, teste ipso Cramero. Sanctos, eucharistiam et imagines colere, Lutheranorum iudicio, idololatricum est. At ueteres Pomerani haec ita fecerunt, ut nisi fecissent, ingentis piaculi se reos futuros existimassent; nec hoc Cramerus dissimulare potuit. Praetereo alia, quae ex ipso praedicante, antea recensuimus: in quibus ueteres Pomerani E cum hodiernis non magis conueniunt, quam lux cum tenebris, et calor cum frigore.

In caput septimum libri primi S. Othonis.

PRaedicans cap. 3. sui Chronici multa mentitur de Gregorio VII, papa. Quibus ego repono quin- F quaginta illos auctores, quos in apologia pro Gregorio VII. protuli: praeterea Gerochum Reicherspergensem et alios, de quibus nuper actum in breuicula apologia pro eodem Gregorio aduersus Annae Comnenae loedorias, ut omittam paulo post euulgandos alios Gregorianae sanctimoniae testes. Ru- G dolpho quoque regi, qui in praelio manum amiserat, affingit praedicans, non quae Rudolphus dixit, sed quae dixisset, si eo, quo et praedicans animo, in Gregorium VII. fuisset. Capite quarto mentitur praedicans, *inuestituras episcoporum et aliorum antistitum a Carolo magno, usque ad Gregorium VII. semper penes imperatores fuisse:* Hoc a uero alienum esse, docebit te apologia mea pro Gregorio VII. et alia pro cardinali Baronio, ubi de hoc ex instituto copiose disputauimus.

In caput XI.

DIstulit S. Otho consecrationem suam in triennium usque, caussa dilationis redditur cap. 8.

Praedicans cap. 5. sui chronici mentitur, causam dilationis huius fuisse Ruthardum archiepiscopum Moguntinum, a quo S. Otho consecrationem obtinere nequiuerit, nisi pontifici Paschali se subiiceret, et ab eodem inuestituram, hoc est, annulum et baculum pastoralem acciperet. Sed rem secus habere, disces ex cap. 8. quia Ruthardus sede sua ab imperatore schismatico Henrico IV. pulsus, in Turingia exulabat; quare Othonem consecrare non poterat.

Deinde ipsemet Otho, religione tactus, noluit consecrationem accipere, nisi de manu legitimi pastoris; nempe pontificis Romani, annulum et baculum acciperet, animaduertens, se et praeter et contra canones egisse, quando ab imperatoris manu se inuestiri passus est, Nam si ab alio, quam a pontifice, consecrari uoluisset; neque eum ob inuestituram ab imperatore acceptam, conscientia remordisset; facillime ab imperatore alium consecratorem impetrasset: qui enim non erubuerat Ruthardum in exilium detrudere, religioni sibi non duxisset, si eiusdem loco alium ordinatorem Othoni conduxisset.

Ait praedicans; scrupulum Othonis, ob *inuestituram*, fuisse *intempestiuum.* Credo, praedicanti satis uideri, et esse intempestiuum. At non Othoni, quia tempus erat, ut, deserto mercenario, ad uerum pastorem se reciperet, a quo in ouile dominicum admitteretur; ne si aliunde ascendisset, neque per ostium in caulam intrasset; non pastor, sed fur et latro haberetur.

Clamat; *Othonem sese subiecisse Paschali tyranno et antichristo.* Ex quo sequitur, priscos Pomeranos, ab *antichristi satellite*, et *tyranni mancipio*, christianam fidem accepisse. Quis autem credat, apostolum antichristi, ueram et saluificam fidem, aut docere aut docuisse? Quocirca iterum opus erit, ut antiquos Pomeranos, quos ob fidem ab Othone acceptam, praedicans prius ad superos sustulit, descendere et ad inferos migrare iubeat, cum ueram et saluificam fidem ab Othone non ac-

ceperint, si Otho antichristi minister A fuit.

Mentitur praedicans, Othonem a Paschali fuisse Romam uocatum, *ut sibi ad genua procideret*. Nihil huius apparet in epistola Paschalis ad Othonem. Vocatus enim est, ut a pontifice, legitimo ritu, et annulo et baculo, et consecratione episcopali donaretur: quod postea, consueto more, prouolutus ad pontificis pedes, eidem debitum hono- B rem detulit, id obseruantiae et officii fuit; nam et praedicans, opinor, genua flectit, quando ad illustrissimum Pomeranorum ducem accersitur, licet non eo fine aduocetur, ut genua flectat, sed alias ob causas.

Hallucinatur praedicans, cum scribit; *Othonem Romae a Paschali fuisse consecratum;* Non Romae, o bone, sed *Anagniae*, ut ex cap. 10. manifestum eua- C dit.

Inuehitur praedicans in pontificem, quod se efferat *supra imperatores, quos tamen scriptura appellet* Deos. Audi praedicans; pontifex non effert se supra imperatores; sed Christus extulit, hoc ipso, quod pontificem, *pastorem* uniuersalem: imperatorem uero, *agnum* seu *ouiculam* sub hoc pastore fecit. Quis maior? pastor an ouis? Quis supra alterum? Num pastor supra ouem? D An ouis supra pastorem? Etiam pontifices *dii* in scriptura nominantur; quia omnes iudices *dii* appellantur; At pontifices quoque iudices sunt; ergo et dii. Si omnes pontifices sunt iudices, multo magis iudex, et sic *diis* annumerandus erit summus inter pontifices, cui caeli arbitrium datum et ple- E na soluendi atque ligandi potestas.

Capite sexto acriter insurgit praedicans in S. Othonem, quod *pro Henrico filio contra Henricum patrem steterit*. At hoc factum Othonis nemo nisi schismaticus aut haereticus unquam culpauit; cum Otho fecerit, quod, ut fieret, tam ecclesiae, quam reipublicae incolumitas efflagitabat; quodque De- F us ipse paulo post, mirabili euentu comprobauit, in ordinem coacto et mox penitus sublato Henrico seniore; qui toties fidem fefellerat, totque annis, innumeris calamitatibus ecclesiam miserandum in modum diuexarat. Nec solus Otho Henrico se opposuit, sed plerique alii tam politici, quam ecclesiastici proceres, quibus salus patriae curae et G cordi erat.

At captus est Otho cum sociis Romam proficiscens. Quid tum? An nemo unquam insons captus, et in uinculo abreptus est? Cur retices, praedicans, quomodo Otho et alii principes, per VVelphonem, Noricorum ducem, ualida manu liberati fuerint, eo adactis iis, qui Ottonem, et alios praesules, ceperant; ut nudis pedibus ab episcopis ueniam postularint, ut scribit Vrspergensis; cuius lectio omnes nebulas, ab isto calumniatore sparsas, e uestigio dissipabit.

Ait praedicans: *Se ista de Othone referre, non detrahendi studio, sed ne arbitremur, eum ab omni labe purum et integrum uixisse.* Damit wir nicht Otten zum Engelreinen Götzen aufwerffen. *Ne Ottonem pro idolo angelica puritate praedito uenditemus.* Metuebat nimirum praedicans, futurum ut hodierni Pomerani Ottonem in sanctorum numero haberent, nisi eum, tanquam proditorem et maiestatis reum, per ora uulgi Lutherani traduceret. Imo adeo hac in re Otto omni culpa uacauit, ut maculam haud leuem contracturus fuisset, nisi sese ad catholicorum coetum contra schismaticos aggregasset.

Cap. 7. dentes stringit praedicans in paschalem pontificem, quod cum filio Henrico non egerit clementius, quam cum parente. At nil mirum, quando quidem Henricus promissis non stetit et *inuestituris* bonisque ecclesiasticis, aeque ac parens contra fidem datam, inhiare coepit. Num uero pontifex pacta uiolarit, an Henricus, disces ex illis, quae ex ueterum monumentis tradit Baronius tom. XII. anno Christi MCX. et MCXI. Quid autem tempore huius schismatis Otto egerit, *non liquere* ait praedicans. Vtcunque sit, hoc certum esto, a sede apostolica non discessisse, cuius tantus assertor erat, ut iam pridem huic praedicanti stomachum non modo uerterit, sed et propemodum euerterit. *Edit Gretser. c. 7.*

In caput XXIX. et seqq. *Edit Gretser. XVII. seqq.*

His capitibus explicatur, quaenam monasteria et templa S. Otto uariis in locis extruxerit et prouentibus annuis instruxerit. Hic quid agat praedicans, ipsemet nescire uidetur, ut apparet ex cap. 7. chronici. Laudare non audet, quia Lutheranus est. Culpare ueretur, non religionis, sed uentris sui et suorum causa. Nisi enim Otto et alii tam multa monasteria olim condidissent et opibus largiter ditassent, Lutherani opimis bolis persaepe caruissent, nec, quod rapacibus ungulis diriperent, habuissent. Praedicantibus etiam esca et potus multis in locis deforet, teste ipso praedicante, nisi ex his spoliis cum sua domestica ecclesia, quae plerunque numerosa est, alerentur. Itaque uel eam ob causam commendare deberet praedicans S. Ottonem, quod nunc prae-

praedicantibus, Ottonis beneficio, uictus suppetat, quibus alioqui cum fame, tanquam cum excetra, strenue depugnandum fuisset. Quam enim Lutherani erga praedicantes suos parum sint dapsiles, imo quam in subministrandis necessariis iniqui, flebilibus threnodiis testatum faciunt ipsi praedicantes, ut in libro contra regem Angliae cap. 14. fuse ostendi.

Nunc audiamus sectariorum hoc aeuo uexilliferum Lutherum, qui tom. 2. epist. lat. epist. ad Rigenses hanc lamentationem nobis demodulatur. *Multum nunc et concionando et scribendo monui, ex usu fore publico, si bonis scholis oppidatim institutis, cum masculi, tum puellae liberaliter educati optimis disciplinis imbuerentur, &c. Qua in re sic utili, sic necessaria, sano contempto consilio, immane quantum omnes homines cessatores esse uideo, tam frigide et supine ad id affectos, perinde ac si nemo non uelit despondere animum, et omnibus propter annonae caritatem sit contabescendum; adeo, ut putem breui nobiscum uentum iri, ut submotis praeceptoribus et praedicatoribus, iisdem sit operandum manibus, aut alia ineunda uia, qua famem a se propulsare queant, relicto uerbi officio, &c. Cui autem hoc non uideatur miserandum et aerumnosum?* Praesertim cum, ut Lutherus in cap. 47. Geneseos scribit, illa ipsa etiam, quae capiuntur ex monasteriis et templis, liberalitate priscorum munifice locupletatis, in Caci speluncam, auersis uestigiis, auertantur, uix modica portiuncula ad praedicantes deriuata,

Si centum tantum aurei, inquit Lutherus, *pro scholis publici commodi gratia erigendis et concionatore probato nutriendo, forent pendendi, ibi tum mox omnia praesentem intentant inopiam. Hic mendicorum nobis formidanda est conditio, hic nihil est, quod dari possit. Hic breuiter, occupata arce, regnat auaritia, obstat uictus diurni angustia, et tenuitas et imminentis famis periculum.*

Haec ex Luthero referre placuit, ut ostenderem, praedicantem Pomeranum non sine causa S. Ottoni agere gratias. Nam nisi eius opera Pomerani tot templa et monasteria excitassent, et annuo uectigali copiose ditassent, forsan Cramerus Stetini tam diu mendacia sua uenum non exposuisset, fame compulsus alio se et suos transferre. Nam priusquam templa, monasteria et bona ecclesiastica inuasissent; Pomerani suo seductori et impostori *Ioanni Knipstro* pro mentiendi labore, quotannis quinque duntaxat *taleros* persoluebant, ut scribit ipsemet Cramerus lib. 3. chronici cap. 16, ita ut Knipstro

A ille dicere consueuerit; *Sibi ostiatim mendicandum fuisse, in uxoris suae netriticis opificio alimenta acquisiuisse.* Nec sane maiore salario dignus erat.

Hic porro tacitus praeterire nequeo, quam Cramerus insignis sit interpres; nam cap. 8. chronici sui haec latina uerba: *episcopus* (Otto) *uinum illi terrae* (Pomeraniae) *deesse nolens, in secunda profectione cuppam surculis plenam attulit, et implantari fecit, ut tellus in usum*
B *sacrificii uinum procrearet:* sic Germanice reddit, damit man künfftig zum Gebrauch des Abendmahls Christi, Wein im Land hette. *Vt pro usu coenae dominicae uinum in promptu esset;* quasi S. Otto de coena Lutherana sollicitus fuerit, de qua ne cogitare quidem poterat, cum necdum in stygio foco cocta esset. Vertere debebat praedicans;
C damit das Land Wein trüge, für das Opffer der Meß. Sed praedicans uocem *sacrificii* horruit. Quocirca aliam foro suo magis accommodam substituit,

Quia uero capite XVII. facta est mentio monasterii Monasteriensis, a S. Ottone restituti, placet hoc loco referre de exstructione et restitutione coenobii huius uersus quosdam, tametsi male dolatos et tornatos, qui olim in eius mo-
D nasterii templo legebantur.

Tassilo dux Boium, qui nomine dicitur ipse
Tertius, ille pius fundat & aedificat
Istud coenobium Munster, quod habere uidetur
A monachis nomen, utque hodie uocitant.
Anni sub numero domini, septingintia decemque
E *Lustra ierant, sed mox fit solitudo iterum.*
Princeps Arnolfus siquidem Bauarorum, agitatus
Eumenidum furiis in cinerem redigit.
Vltrix illico quem Nemesis sequitur, meritamque
Persoluit poenam, Sylla uelut moriens.
Post diuus ueniens praesul Bambergius Otto,
Nempe Lotharius ut induperator erat
F *Romulidum, quo tempore destructum reparauit.*
MC sua uao anno ... Erns ....
Historiae referuntque ducem supra memoratam.
Cui monasterium hoc construere placuit.
AEdes deinde monastarum fundauit amoenas:
Sic fundatorem, lector amice, tenes.

G Reperi in antiquo codice quodam Innocentii II. pontificis et aliorum epistolas nonnullas, ad idem monasterium pertinentes; quas attexere uisum; licet alicubi lacunis interruptas.

INNOCENTIVS *seruus seruorum Dei*, * *H. Ratisponensi episcopo, salutem* I.

* Henricus.

tem et apostolicam benedictionem. Si- A *cut tua nouit fraternitas, ad episcopale officium pertinet religiosos uiros manutenere et diligere, et paterna sollicitudine eis necessaria prouidere. Vnde bonae memoriae antecessor tuus, episcopus* Cuno, *monachis in ecclesia beati Petri, in loco qui uocatur Monasterium, Deo seruientibus, ecclesiam beati* Sixti *cum parochia sibi adhaerente tradidit. Nunc autem, ipsius loci abbate referente, didicimus, quod praedicta ecclesia et parochia ablata est, et fra-* B *tres, ad quorum solatium tradita erat, exinde graue incommodum patiuntur. Quocirca per praesentia tibi scripta praecipiendo mandamus, quatenus eisdem fratribus praefatam ecclesiam cum parochia restituas, et de cetero ipsis tanquam pius et bonus pastor misericorditer prouidere studeas.*

II. *INNOCENTIVS episcopus seruus* C *seruorum Dei, uenerabili fratri Heinrico Ratisponensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem. Ad tuum spectat officium religiosos uiros diligere, et illorum necessitatibus prouidere. Quocirca per scripta praesentia dilectioni tuae rogando mandamus, ut Monasteriensibus fratribus .... decimationum et oblationum parochiae ipsius ...... antiquo et con-* D *cessione praedecessoris tui* Cunonis *episcopi, ad ius ipsius monasterii pertinere asserunt, amore Dei concedas, et nullam eis iniuriam uel bonorum suorum diminutionem inferri permittas. Datae Lat. VIII. Decembris.*

III. *IN N. seruus seruorum Dei. Dilecto in Christo filio * D. marchioni, salutem* E *et apostolicam benedictionem. Quisquis Deo placere desiderat, expedit ut religiosos uiros, diuino famulatui mancipatos, iuxta facultatem sibi a Deo concessam iuuet et manuteneat, et in suis opportunitatibus opem eis et consilium praebeat. Ideoque nobilitati tuae rogando mandamus, ut religiosos fratres, in ecclesia beati Petri Monasteriensis domino seruientes,* F *iuues et manuteneas, et si quid de bonis eorum te iniuste detinere cognoscis, eis restituas. Valde namque periculosum est et animarum saluti contrarium, ea quae pro remissione peccatorum aut requie animarum uenerabilibus ecclesiis concessa sunt, alienis usibus applicare. Rogamus etiam et in peccatorum remissionem iniungimus, ut occasione aduocatiae uel iniusta exactio-* G *ne eosdem fratres uel eorum familiam inquietari ab aliquo non permittas, sciens pro huiusmodi dominum propitium tibi facies, et aeternae retributionis praemia acquires. Data Lat. VI. idus Decembris.*

Innocentius II. qui pontificatum iniit anno 1130.
** Dietpoldo.*

IV. *IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. ** Eberhardus *Dei gratia ecclesiae Ratisponensis electus, et uniuersus eiusdem ecclesiae chorus,* Dunrado *uenerabili* abbati Monasteriensis *coenobii, et fratribus, eorumque successoribus in perpetuum. Cum unicuique sua debeat respondere iustitia, quaestionem illam, quae contra uestrum monasterium per ignorantiam forte iuris uestri, uel aliam quamlibet occasionem, in diebus uestris emerserat, de parochia Monasteriensi, ecclesia uidelicet beati* Sixti, *et de decimis ad eam pertinentibus, diligenti consideratione animaduertimus, et auditis plenius allegationibus uestris, et perspectis priuilegiis, apostolica uidelicet * domini Innocentii, et imperiali * domini* Lotharii, *simulque pontificali beatae memoriae* Cunonis *et* Henrici *dominorum et patrum nostrorum auctoritate roboratis, statutis et uestigiis eorum debita cum reuerentia inhaerere, et pro uobis sententiam ferre super hac quaestione decreuimus, tam rationis, quam etiam fraternae charitatis et compassionis intuitu, uestrae quieti et necessitati non solum in temporalibus, sed etiam in spiritualibus prouidere cupientes.*

Praefatae itaque parochiae donationem uobis et uestris successoribus adiudicantes, ... decimarum et oblationum quae inde proueniunt, in usus stipendiorum uestrorum confirmantes, plena consensus nostri firmitate stabilimus, ut nulla ecclesiastica secularisue persona a modo super hac re uos inquietare aut molestare praesumat. Quisquis autem hoc uiolauerit, aut temere transgressus fuerit, perpetuae condemnationis maledicto subiaceat.

** Episcopus factus anno 1163. Hund. in Metropoli.*
** Innocentius II.*
Lotharius II.
Cuno primus, qui episcopatum iniit 1126.
Henricus primus, successor Cunonis in episcopatu Ratisbon. 1130. de quibus supra in primo diplomate.

V. *DOmino et patri suo, sanctae et uenerandae Romanae sedis antistiti Innocentio * C. Salzburgensis ecclesiae humilis minister, cum humili obedientia et fideli seruitio indefessae orationis, tam deuotum quam debitum affectum. Dominus IESVS ecclesiasticae turris arcem in apostolicae fidei fundamento locare uolens, Romanae dignitatis sic ordinauit officium, ut in huius sanctae sedis auctoritate, totius suae domus firmaret ac stabiliret aedificium. Proinde uenerande pater, quia caput nostrum Christus membris suis in hac taediosa peregrinatione laborantibus, praecipuum post se consolatorem et uisorem uos instituit, merito omnium ecclesiarum sollicitudo uobis incumbit, quem solum Deus omnibus praestituit.*

Obsecramus itaque paternitatem uestram, quatenus fratrum Monasteriensis coenobii necessitates clementer ac benigne audiatis, et quod humiliter petunt, sicut facile potestis, efficaciter concedatis. Siquidem iam dictum coenobium ab antiquo insti-

** Conradus primus, diem extremum clausit anno 1147.*

institutione, cum magna redituum et praediorum impensa, diuinis obsequiis sub monastica psosessione assignatum fuit, et multis temporibus nullo perturbante inconcussum et quietum permansit. Postea autem ipsius iam praefati loci praedia, uiolenta quadam distractione ablata, regalibus usibus addicta sunt, et monachis propter ablata sibi subsidia discedentibus, nullus, aut omnino exilis, diuini seruicii cultus ibi fuit. At uero quia nunc denuo boni et spirituales homines in locum pauperculum restituti sunt, ecce illi sub uestram tutelam confugiunt, et ut sub paternum praesidium eos suscipiatis, et recognoscendis bonis, quae ablata eis sunt, operam detis, humillime ac deuotissime petunt.

VI. K*Arissimo domino suo et patri INNOcentio, Dei gratia summo pontifici, T. sanctae Rufinae minister indignus, quod domino seruus, quod patri filius.*

Monasterium quoddam, in episcopatu Ratisponensi situm, Monasterium quoque nomine dictum, ut fama refert, antiquitus sedi apostolicae delegatum et traditum, amplis et magnis possessionibus admodum dilatatum fuerat: sed peccatis exigentibus, et malis diebus superuenientibus, ad id redactum est, quod expulsi monachi, possessiones distractae, et omnia intus et foris ita destructa sunt, quod pro multis monachis uix pauci et pauperes clerici remanserunt. Postmodum uero temporibus Lotharii imperatoris, piae memoriae, Otto Bambergensis episcopus, *praefatum monasterium religione et rebus penitus nudatum, cum paucis adiacentibus terris et habitaculis, ab imperatore et duce Heinrico per pecuniam obtinuit, et ecclesiae Bambergensi ab ipsis donari fecit, uirosque religiosos ordinis monastici ibidem collocauit. Qui antiquae libertatis, Romanae uidelicet dominationis, suspirantes memoriam, per nostrae paruitatis intercessionem ad uestrae maiestatis confugiunt defensionem, quatenus uestrae auctoritatis patrocinio et ea quae oblata sunt ex parte aliqua recuperare ualeant, et ea quae nunc habent, sub uestrae defensionis tutela quiete possideant. Ad honorem et utilitatem sanctae ecclesiae suae, uitam longam, salutem continuam tribuat uobis omnipotens dominus.*

Hactenus uaria diplomata; ex quibus testatum fit, quam Innocentio II. pontifici, monasterium Monasteriense curae fuerit; et quam uariam quoque sortem uariis temporibus subierit. Vidi etiam aliud diploma eiusdem Innocentii, anno redemptoris 1141. datum, et aliud Lucii III. pontificiis anno 1184. scriptum; quibus uterque pontifex praedictum Monasterium in tutelam et protectionem sedis apostolicae recipiunt.

Quia uero in hoc ipso capite mentio itidem fit Biburgensis monasterii, tanquam in tutelam S. Ottonis olim traditi: Quocirca, non abs re fore censui, si, quae in manuscripto catalago abbatum Biburgensium Auentinus scripsit; hoc loco commemorarem: nam et ad S. Ottonem nostrum aliquatenus spectant. Ita ergo ille.

Anno a nato Christo millesimo centesimo, quarto atque uicesimo, Vlricus *et* Gebhardus, *maiores natu, fratres germani, filii* Heinrici *de* Biburgio *et* Berthae ex Histria, *paternam diuiserunt haereditatem. Henricus et Gebhardus sortiti sunt Hilpoldestainan; Chunradus autem, Erbo atque Bertha Piburgium. Alii duo fratres horum, Eberhardus et Meginuuardus, sacris initiati ecclesiasticique erant. Ille, canonicus Babebergensis, atque deinde monachus Prüfelingensis. Hic, ueteris capellae Ratisponensis praepositus. Quatuor alii filii, Otto, Magnus, Albertus, Hezelo siue Henricus, ante parentes ex hac uita migrarunt. Nam Heinricus ille superior undecim liberos ex Bertha uxore sua progenuit, decem mares, unam feminam Bertham.*

Proximo deinceps anno, id est, anno Christi seruatoris nostri, millesimo, centesimo, uicesimo quinto, Chunradus, Erbo et Bertha consilio et auxilio S. OTTONIS episcopi Babebergensis, de patrimonio suo Benedictinis uiris atque feminis coenobium; item pauperibus atque egenis domum, quod hospitale uocant, aedificare coeperunt et octauo anno compleuerunt, hoc est anno salutis millesimo, centesimo, tricesimo tertio.

Quo etiam anno in die Simonis et Iudae, diuus OTTO Babebergensis episcopus, et Heinricus comes de Wolfratshausen, cognatus Berthae uxoris Heinrici superioris, pontifex Ratisbonensis templum consecrarunt. Eberhardus monachus eo tempore Prufelingensis fit abbas: frater eius Vlricus de Stain, aduocatus: qui et Percham *dono dedit monasterio.*

Innocentius secundus pontifex maximus comprobauit, atque diplomate suo firmauit.

Diuus Eberhardus primus abbas, natus patre Heinrico, matre Bertha, Babebergae literis eruditus est, ibique canonicus factus. Deinde cum praeceptore in urbem Parisiorum missus, philosophiae operam dedit. Reuersus a studio Babebergam, ad monasterium S. Michaëlis clam iuit, monachumque se profiteri coepit. A diuo OTTONE episcopo Babebergensi ad Prufelingam transfertur; quod templum idem OTTO condidit. Vbi sanctus Eberhardus degit usque ad consecrationem Piburgensis monasterii a fra-

a fratribus suis constructi: praefuitque coenobio annos tredecim, menses quinque, dies decem. Nam Chunrado *primo archiepiscopo Salzburgensi, de Abensberg oriundo, cognato et uicino suo in pontificatu successit.*

Electusque est anno Christi millesimo, centesimo, quadragesimo septimo. Quo anno, eius iussu, Ebrordus et Henricus scripserunt bibliam, Origenisque homilias. Item alios libros, qui adhuc extant Piburgii et monstrantur. Praesedit Salisburgensi ecclesiae annos decem et septem, menses undecim, dies decem. Obiit anno christianae salutis millesimo, centesimo sexagesimo tertio, decimo Kalendas Iulii.

Humatus est Salzburgii in maximo templo, ubi adhuc religiose colitur, et populus frequens ad eius sepulchrum concurrit.

Chunradus primus, a sancto Eberhardo institutus, administrauit Piburgense monasterium annos sex, menses totidem. Ex hac uita migrauit anno Christi millesimo, centesimo, quinquagesimo tertio, decimo Kalend. Nouembris, in die Seueri episcopi. Extat adhuc eius sacramentum, quod religioni sub diuo Eberhardo dedit. Sub eo Bertha, quae cum fratribus Chunrado et Erbone Piburgium arcem in templum commutauit, excessit ex hac uita anno Christi millesimo, centesimo, quinquagesimo primo, octauo Idus Augusti, in die Sixti.

Contra hunc Conradum, secundum Biburgensis monasterii abbatem, tam saeua tempestas, quorundam improbitate exstitit, ut ad eam sedandam, ipse Adrianus IV. pontifex Romanus; itemque episcopi Ratisbonensis et Bambergensis accurrere debuerint; ut intelliges ex quinque sequentibus epistolis, quas reperi in manuscripto quodam codice, quem Vienna ad me misit uir clarissimus, et in omni studiorum genere eruditissimus dominus SEBASTIANVS TENGNAGEL I. V. D. caesareae bibliothecae praefectus.

Literae commendatitiae ab episcopo Ratisbonensi Conrado abbati datae.

ORthodoxis omnibus H. Dei gratia ecclesiae Ratisbonensis episcopus, quidquid hic et in futuro felicius. Pateat uniuersitati uestrae, qualiter uenerandus et amandus filius noster Conradus, Biburgensis monasterij quondam abbas, praesentium lator, turbatae quieti et suae et fratrum suorum humiliter et benigne consuluit: quidam enim ex fratribus suis amaro zelo inflammati, bonae opinioni ipsius, primo intus et latenter; deinde etiam foris et patenter detrahere coeperunt. Cui scandalo reprimendo tum a domino EBERHARDO, Saltzburgensi archiepi- A *scopo et EBERHARDO, Bambergensi episcopo, tum etiam a nobis et nostris, saepe diu et multum frustra, quia nimis leniter, laboratum est. Tandem magnis nostrae ecclesiae negotiis occupati, dilectissimo et uenerabili fratri et coëpiscopo nostro Bambergensi, et praelatis nostris, uicem nostram in hac re concessimus, qui ad praedictum monasterium uenientes, omnia prudenti et fideli discussione uentilare coeperunt.* B *Sed forte propter nostram absentiam, ferro abscissionis in pertinaces et publice culpam suam confessos minus usi sunt. Ita ad ciuitatem nostram dominus episcopus et abbas regressi, sex de parte detentorum, cum assensu reliquorum, ad principalem ecclesiam nostram adduxerunt, ubi nec bono zelo, nec uera, de abbate suo immerente se iactasse, publice confessi sunt. Tunc dominus abbas, poenitentiae quorundam minus confidens, et non dignitati, sed* C *quieti et saluti suae intendens, quia suspecti et morbidi abscissi non sunt; abbatiam ultro resignauit. Quod factum pro reuerentia domini Bambergensis et amore abbatis, non tamen sine scrupulo, suscepimus et ipsum obedientia nostra non absoluentes, uniuersitati uestrae, tanquam prudentem et fidelem uirum commendamus.*

D

Literae commendatitiae, datae Conrado abbati, ab Eberhardo episcopo Bambergensi.

OMnibus in regno caritatis, EBERHARDVS, Bambergensis non suis meritis uocatus episcopus, salutem et eam, quae maior est omnibus et quae nunquam excidet, charitatem. Domino di- E *cente; uae ei, per quem scandalum uenit, cum inter fratres ante omnia scandala uitanda sint, nolumus quenquam scandalizari, in persona uenerabilis et dilecti fratris nostri Conradi, quondam Biburgensis abbatis, eiusque separatione a fratribus suis. Equidem arbor ipse bona illique terra bona tanta dissimilitudine, et ea, quae alia natura est, morum consuetudine discrepabant, ut fructuose, et unius moris in domo Dei co-* F *habitare non possent. Vnde nascente et crescente de die in diem inter eos discordia, cum soleat antiquus hostis, quorum uitam non potest, saltem famam ledere, praedictus frater omni non solum infamia, sed etiam suspitionis macula abolita, communi et publica fratrum suorum adtestatione; specialiter uero quorundam, qui in eo scan-* G *dalizati fuerant, recognitione, in nostra et chori Ratisbonensis praesentia, ad sedandam tempestuosam inter se et contra se fratrum discordiam libera uoce cum Iona ait;* Si tempestas haec propter me est, tollite me, et mittite in mare; *in eius nomine, qui uenit non perdere animas sed saluare. Ac sic abbas nobis et choro, uice domi-*

domini Ratisbonensis episcopi resignata, fratres et sorores praesentes et absentes obedientia sua absoluit; cuius rei testimonium perhibentes, praesentem ei cautionem porreximus et omnibus, ad quos peruenit, sicut prudentem, literatum et bonae aestimationis fratrem, in eo cuius haec dona sunt, attentius commendamus.

Literae commendatitiae, datae Conrado abbati, a capitulo cathedralis ecclesiae Ratisbonensis.

VNiuersis sanctae ecclesiae ordinibus et dignitatibus, chorus S. Petri Ratisbonensis perpetuam in domino salutem et pacem.

Notum uniuersitati uestrae facimus, de praesentium latore domino Conrado Biburgense quondam abbate, qualiter multas saepe aduersus semetipsum contradictiones subiectorum et rebelliones pertulerit, sed omni tempore, quo conuersatus apud nos est, deprehendi ad infamiam, uel depositionem nunquam potuerit: quod episcopus Bambergensis adueniens, hinc inde auditis partibus, animaduertit profecto, et ipsi fratres adeo intelligere coeperunt, ut pacis compositionem amplectentes, uniuersi tunc in monasterio publice et priuatim; post aliquanti excepti in ecclesia nostra Ratisbonensi confiteri malas * ualetudines suas at non ipsius culpam consentirent; protestantes multo magis, se ex odio et subuersione animi, quam conscientia recta et ueritate, honorabilis personae famam lacerasse. Tunc demum, uir emeritus, cedere, abbatiam sponte resignando, non distulit. Talem exitum spectati uiri, oculis nostris aspicientes, scribimus uniuersis ecclesiis Dei, dignam laude, honore, dignitate conuersationem eius et scientiam praedicantes.

* affectiones.

Diploma Adriani IV. pontificis, quo Conradum abbatem in pristinum dignitatis locum restituit.

ADdrianus episcopus seruus seruorum Dei. Venerabilibus fratribus Eberhardo Salisburgensi archiepiscopo, et Ratisbonensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Dilectus filius noster Conradus, abbas monasterii S. MARIAE de Biburch, sicut ex tua fraternitate, Ratisponensis episcope, et canonicorum tuorum, et fratris nostri Bambergensis episcopi attestatione atque aliorum plurium religiosorum uirorum assertione, cognouimus, quorundam iniquorum fratrum malitia et uexatione compulsus, a monasterio suo discessit, et apostolicae sedis praesentiam uisitauit: qui dum transfretare disponeret et Hierosolymam pergere, ut ibidem in aliquo loco religioso ad Dei seruicium et ad saluandam animam perpetuo

A moraretur, nos eum a suae mentis intentione retraximus, et ipsum ad proprium monasterium remisimus, ut fratrum curam sicut hactenus, ita de caetero habeat, et in abbatia plenarie debeat ministrare.

Eum itaque fraternitati uestrae attentius commendantes, per apostolica uobis scripta praecipiendo mandamus, quatenus ipsum infra XX. dies post harum susceptionem in plenitudinem abbatiae, auctoritate nostra, omni occasione ac dilatione postposita, B restituatis, fratribus eiusdem monasterii firmiter iniungentes, ut eum honeste recipiant, benigne tractent et ipsi, tanquam proprio abbati et animum suarum rectori, debitam in omnibus reuerentiam et subiectionem impendant. Si uero aliquis interim in eadem abbatia fuerit subrogatus, eum sine contradictinis obstaculo penitus amoueri curetis: duos etiam eiusdem ecclesiae C monachos * Vdo: uidelicet et * VValth: et duos conuersos scilicet * Euch: et * Vdal. quibus infestantibus et multipliciter perturbantibus praedictus filius noster Conradus abbas commissae sibi abbatiae regimen se asserit dimisisse, ab ipso monasterio remoueatis, et eos in obedientiis monasterii, extra monasterium tamen, auctoritate nostra ponatis. Qui tamdiu compellantur in D ipsis obedientiis permanere, quo usque a sua malitia recedentes, correcti et emendati a memorato abbate ad proprium monasterium reuocentur. Data Laterani, XV. Kal. Maii.

* Vdonem. * Waltherum. * Eucherium, forte, uel Eucharium. * Vdalricum.

Literae Adriani pontificis ad conuentum Biburgensem.

E ADrianus episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filiis monachis et conuersis Mariae de Biburch, salutarem et apostolicam benedictionem.

Dilectus filius noster Conradus abbas uester, sicut ex relatione sua, et plurimum religiosorum uirorum attestatione cognouimus, quorundam iniquorum fratrum malitia et uexatione compulsus, a mona- F sterio uestro discessit, et apostolicae sedis praesentiam uisitauit. Qui dum transfretare disponeret, et Ierosolymam pergere, ut ibidem in aliquo loco religioso ad Dei seruicium, et ad saluandam animam perpetuo moraretur, nos eum a suae mentis intentione retraximus, et ipsum ad proprium monasterium remisimus, ut fra- G trum curam, sicut hactenus, ita de caetero habeat, et in abbatia debeat plenarie ministrare.

Eum itaque uniuersitati uestrae attentius commendantes, per apostolica scripta uobis praecipiendo mandamus, qua-

tenus eum honeste recipiatis, benigne tractetis, ipsi tanquam proprio abbati, et animarum uestrarum rectori debitam in omnibus subiectionem et obedientiam impendatis. In nullo quoque eidem rebelles, in nullo contumaces existere praesumatis. Quod si forte contempseritis adimplere sententiam, quam ipse in aliquem uestrum, qui contemptor exstiterit, propter hoc canonice promulgauerit: a nobis ratam noueritis ac firmam habendam.

Duos autem monasterii uestri monachos, Vd. uidelicet et Gualth. et duos conuersos, scilicet Vd. et Euch. quibus infestantibus et multipliciter perturbantibus praedictus filius noster, Conradus abbas commissae sibi abbatiae regimen se asserit dimisisse: per fratres nostros, Saltzpurgensem archiepiscopum et Ratisbonensem episcopum, ab ipso monasterio praecepimus amoueri, et eos tamdiu in obedientiis monasterii extra monasterium decernimus permanere, quousque a sua malitia recendentes correcti et emendati, a memorato abbate ad proprium monasterium reuocentur. Datae Laterani, XV. Kal. Maii.

Hactenus literae in causa Conradi abbatis Biburgensis. Ille autem episcopus Ratisbonensis litera H. designatus, aut est Henricus hoc nomine primus, comes Wolffratshausen, aut successor eius Hartuicus, qui episcopatum iniit eo ipso anno, quo Henricus excessit; nempe MCLV. Illud certum; errare Auentinum, quando Conradum abbatem obiisse dicit, anno MCLIII. cum enim pro Conrado abbate Romam profecto Adrianus papa IV. ad supra dictos episcopos, et ad Biburgensem conuentum rescripserit, Adrianus autem anno demum 1155. pontificatum adeptus sit; fieri non potest, ut Conradus, anno, quem Auentinus notat, in fata concesserit.

Notationes in cap. VII. lib. 2.

Hoc caput uide infra in anonymo Sefrido, Lib. II. c. 7. unde illud desumsit Gretserus.

Cramerus praedicans lib. 1. chronici sui, ait, Ottonem ab imperatore Henrico facultatem in Pomeraniam abeundi petiisse. Postea frigidissime adiungit. Etlich wöllen, daß er des Babsts Honorii Erlaubnuß auch darüber erfordert habe. *Sunt qui dicant, Ottonem etiam a papa Honorio eius rei potestatem sibi fieri postulasse.* Quam frigide, o praedicans? Nolles nimirum summi pontificis auctoritatem in conuersione Pomeranorum interuenisse. At, uelis nolis, audire debes Vrspergensem, qui in chronico ista. *Anno dominicae incarnationis MCXXIV. indictione secunda, Callisto papa II. Romanae sedi praesidente, Otto Dei gratia, Babenbergensis ecclesiae episcopus, diuino admonitus instinctu, praedicti apostolici assensu et auctoritate roboratus, partes Pomeranorum paganorum, cum quibusdam ciuitatibus terrae Lutitiae aggressus est, ut eos ab errore suo reuocaret, etc.* Haec Vrspergensis. Scilicet, sine pontificis scitu S. Otto in Pomeraniam abiit; qui sedi apostolicae tam deuotus fuit, ut infra etiam cap. 31. sedis illius *obedientiarius* nominetur. Vide lib. 3. cap. 4.

Nec illud silendum, praedicantem ubique admiscere flosculos praedicanticos, ut cap. 17. Otho hab ein Altar bawen lassen zum Gebrauch des Abendmals des HErren. Quae est phrasis prorsus Lutherana. Nam altare exstruxit ad missam, seu, ad sacrificium missae. De coena ista, quam Lutherani praedicantes coquunt, ne per somnium quidem, tempore S. Ottonis cogitabatur.

Similis phrasis est, cap. 18. Otho und die Seinen haben am Wort gearbeitet. Apage hanc locutionem. Num tu putas Ottonem et ministros eius fuisse, ut tu es, Diener am Wort/ hoc est, *spermologos* et *seminiuerbios*, deque ambone clamatores stentoreos? Eiusdem farinae est illud in eodem capite; da das Licht zu Piritz also gewaltig angienge. Phrasis haec ex praedicantium non myrotheciis, sed coprotheciis deprompta est. O lumen admirabile quinti euangelii: quod nullus uespertilio, nulla noctaua, nullus nycticorax, nulla ulula metuat.

Alicubi *sacellanos* S. Ottonis nominat Cramerus, Diener am Wort/ hoc est, *logodulos*, uel *dulologos*, Wortsknecht. Prorsus praedicantice. Absit, ut sancti illi uiri tales fuerint, qualis *Paulus a Rode*, *Knipstro*, et ipse Stetinensis praeco Cramerus.

In caput XXXVII.

Dodonae condidit S. Otto ecclesiam *in honore sanctae crucis*, ut inquit Sefridus. Praedicans, more suo, fidelem interpretem agens, ita reddidit. Er hat alsbald ein Kirche nach dem heyligen Creutz genennet/ erbauet. Nimirum religioni sibi duxit praedicans, dicere, a S. Othone exaedificatam ecclesiam in honorem sanctae crucis. Nam ut quid in sanctae crucis honorem fiat, sanctae crucis osor, qui commodus et patiens ferat?

Ob-

Obserua et illud; quam Lutherani et Caluiniani praecones longe auii a S. Ottone, eiusque auditoribus in promulgatione euangelii abeant. Nam illi, imagines crucis, si quas reperiunt, exterminant et prosternunt. At isti erigunt, eiusque quasi salutiferi tituli erectione, Christum crucifixum quodammodo in possessionem loci illius mittunt; cuius rei exemplum cum alibi, tum in hoc cap. 37. cernere licet.

Hallucinatur autem praedicans, cum cap. 33. scribit, Ottonem episcopum uita functum anno 1139. die 30. Septembris. Nam mortuus est pridie Kalend. Iulias, in commemoratione S. Pauli apostoli, ut planum fit ex Andrea lib. 4. cap. 4. et 5. sepulturae traditus 3. Nonas Iulii, ut patet ex uita Canis. edit. et ex illa, quae est apud Surium Tom. 4. Quo die martyrologium Romanum isthaec. *Bambergae S. Ottonis episcopi, qui Pomeranis euangelium praedicans, eosdem conuertit ad fidem.* At uero xxx. dies Septembris ad translationem S. Ottonis pertinet: translatum est enim corpus eius anno 1189. sub Clemente III. pridie Kalend. Octobris; quo die festum eius celebratur, inquit Surius.

Lib. 3. chronici cap. 37. ait Cramerus praedicans, Paulum a Rhoda, turpissimum illum et foedissimum apostatam et seductorem Pomeraniae, iure suo appellari posse *primum euangelistam in Pomerania, quod primum ad agnitionem euangelii prouinciam illam adduxerit.* Spongia ergo eluat praedicans illa, quae lib. 1. cap. 34. scripserat; nam si, ut iam dicto loco fatetur praedicans, S. Otto uerum euangelium Pomeranis annunciauit, uerus igitur euangelista, hoc est, ueri euangelii nuncius et, quod hinc consequitur, primus fuit; cum ante illum nullus in Pomerania euangelium praedicauerit, licet non defuerint, qui id tentarint. Si S. Otto uerus et primus euangelista in Pomerania fuit; iniuste igitur haec laus ad Paulum illum transfertur. Aut si apostata iste primus fuit: Pomerani ergo antea non habuerunt uerum euangelium, ueramque fidem; nec beatitudinem consecuti sunt. At hoc negat praedicans cap. 34. Qua fronte igitur et qua mente iam scribit, Paulum a Roda fuisse primum in Pomerania *euangelistam;* hoc est, primum ueram Christi doctrinam in Pomeraniam intulisse.

Illud etiam perquam lepidum est, quod lib. 1. cap. 43. ubi agit de conuersione Rugianorum, affirmat; quoslibet, *tempore necessitatis sacramenta administrare posse: omnes enim Christianos, qualescunque sint, esse sacerdotes et regale sacerdotium,* ex quo sequitur, etiam mu-

A lieres, necessitate id exigente, posse coenam Lutheranam dare; seu confessiones audire; remissionem peccatorum, praedicanticum in morem, annunciare. Quod autem dicit praedicans, in conuersione Rugianorum ad christianam fidem hoc factum esse, quod sacerdotes tantae multitudini neophytorum non sufficerent; id falsum existima. Nam licet laici *baptizare* et *cate-*

B *chizare* possint, si necessitas id efflagitet; inauditum tamen est in ecclesia Dei ulli laico ullam ob causam, aliorum sacramentorum confectionem et administrationem concessam fuisse, aut concedi posse. Quis enim ante Lutherum, nouum Peputianum, unquam dixit, laicos et in his etiam mulieres, posse eucharistiam conficere, confessiones audire et absolutionem impertire? Nec

C primi Rugianorum praedicatores rerum christianarum et ecclesiasticarum tam imperiti erant, ut huiusmodi munia laicis committerent. Omnium ea fuit sententia, quam his uerbis epist. lib. 19. ad Berum expressit Erasmus. *Dogma, quo quidam cuiuis tribuunt potestatem consecrandi, absoluendi et ordinandi, semper habui pro manifesta insania.*

Lib. 3. chronici cap. 22. scribit Cramerus praedicans, Ioannem Bugenha-

D gium Pomeranum iure suo uocari posse *secundum apostolum* Pomeraniae; *Vt enim Otto,* inquit praedicans, *uulgo primus Pomeranorum apostolus uocitatus, Pomeranos ab ethnica superstitione liberauit et expiauit; sic et Bugenhagius Pomeraniam a papistico fermento expurgauit.* Alibi nominat praedicans Paulum a Rho-

E da *primum Pomeraniae euangelistam,* ut paulo ante uidimus; quod primus Pomeranos ad Lutheranismum traduxerit. Nunc in periculo est, ne de prima statione deturbetur et Bugenhagio cedere cogatur: nisi forsan dicat, secundum apostolum primo euangelista potiorem esse: et Paulum illum tam Ottoni episcopo, quam Bugenhagio an-

F teponi debere: quod tamen praedicantem responsurum, uix crediderim. Nam ut Paulum a Roda, uel Rota, S. Ottoni praeferre non reformidet; at uix Bugenhagio anteferet; nimirum doctori magistrum; praeceptori discipulum. Porro si Paulus a Rhoda primus Pomeranis euangelium euangelizauit, et papismum fugauit; quid postea Bugenhagius fecit, ut secundi apostolici co-

G gnomentum mereretur? Nil certe uideo, quid praestiterit, quam quod generalis uisitator Pomeraniae fuit et monasteria et templa non aliter uisitauit, ac olim Iudas Iscariotes uisitauit loculos seu pecuniam Christi domini. Visitauit, inquam, coenobia et ecclesias, quo pacto

Turcae eas uisitare solent, quando christianorum prouincias occupant. Cuius rei en dilucidum exemplum.

Anno 1535. uisitauit bellus iste uisitator monasterium Eldenauense, ut scribit praedicans lib. 3. cap. 22. Quem uisitandi modum tenuit? Eundem, quem Iudas, quando loculos domini uisitabat. Omnia, quaecunquae erant in monasterio, tam sacra, quam profana diligenter conuasauit. Ex *sacristia*, ut uocant, seu B *sacrario* templi, mille quadringentas marcas argenti facti et infecti, calices plurimos, argenteas imagines et hierothecas seu *monstrantias*, et baculos pastorales, ex eodem metallo fabrefactos, abstulit; et ne erga sacrae supellectilis monachum custodem ingratus esset, obtulit ei *casulam* sericam rubram, ut inde uel caligas uel pallium sibi conficerent; qui tamen munus oblatum respuit, non C religione; apostata enim erat; sed quia uestem tam pretiosae materiae minus sibi conuenire existimabat.

Eandem uisitandi rationem studiose tenuit uisitator iste in aliis Pomeraniae monasteriis; et quo monasterium opulentius erat, eo auidius uisitationem eius desiderabat: sedulo imitatus regem Antiochum, qui, ut lib. 1. Machabaeorum legimus, uisitans templum D Hierosolymitanum, *accepit* inde *altare aureum, et candelabrum luminis, et uniuersa uasa eius, et mensam propositionis, et libatoria, et phialas et mortariola aurea, et uelum et coronas, et ornamentum aureum, et accepit argentum et aurum et uasa concupiscibilia, et accepit thesauros occultos, quos inuenit; et sublatis omnibus abiit in terram suam.* En insignem uisitatorem, E in cuius uestigiis nouus iste in Pomerania uisitator accurate uestigia sua posuit. Si ergo ob has et similes uisitationes Bugenhagius apostolus Pomeraniae salutari debet; non secundus, respectu ad S. Ottonem habito, sed primus absolute appellari debet; at non Dei, sed diaboli; nam et iste suos apostolos habet. Fieri enim non potest, ut uterque Otto F et Bugenhagius fuerit apostolus Dei; cum uiis prorsus contrariis incesserint. Nam S. Otto monasteria condebat, condita locupletabat, monachos amabat, fouebat, colebat, secum circumducebat; sacra supellectile, ut calicibus, et uestibus, sacra domicilia instruebat; imagines, praesertim sacrae crucis trophaeum, passim erigebat, diuorum lipsana circumferebat; cruce praelata ad G populum uerba faciebat, missas celebrabat et millena huius generis factitabat; quae omnia secundus iste ex Witeberga profectus apostolus abolet, exterminat, repudiat, irridet, subsannat. Quocirca fieri non potest, ut ab eodem domino Amissi fuerint; neque enim apostoli a Christo missi ita comparati sunt, ut quod unus exstruit, alter destruat et quod unus, ut Christianum, populo tradit, alter, ut idololatriam, execretur.

Quis uero ex duobus istis fuerit apostolus Dei, et quis eius, qui Deo in omnibus aduersatur; facile statuet, qui cerebro non caret. Loquantur utriusque actus, fructus, miracula, uno uerbo, uita; omniumque Pomeranorum Christi sacris initiatorum, ante Lutherum, imo totius christiani orbis sensus ac consensio; qui omnes Ottonem Bambergensem episcopum, tanquam uirum sanctimonia uitae spectatissimum patratisque miraculis celeberrimum coluerunt ac uenerati sunt, nomine eius in fastis tabulisque ecclesiasticis religiose consignato.

Ipsi etiam Pomerani nondum Lutherana peste correpti, tres dies festos in honorem S. Othonis, primi sui apostoli, quotannis solemni ceremonia agebant; ut scribit saepe iam nominatus praedicans, lib. 3. chronici cap. 2. nempe festum *ordinationis* eius XIV. Maii. *diem mortis*, seu, ut loquitur Cramerus seiner Begräbniß, *sepulturae suae* XXX. Iunii: et *festum translationis* XXX. Septembris. Finem harum solennitatum hac antiphona declarabant. *Festa pii pontificis Ottonis, tota deuotione ueneremur, ut apud dominum, qui summe pius est, meritis et precibus eius adiuuari mereamur.* Ronchos ducit praedicans, frontemque corrungat ad istud odarium. Qua de caussa? Quia inuocatur S. Otho. Atqui Pomerani faciebant, quod a S. Othone didicerant. Didicerant autem, inter caetera, ipsam quoque inuocationem sanctorum, ut tu ipse non diffiteris. Quapropter doctrinae primitus acceptae conuenienter, ipsum quoque Othonem, postquam caelitum catalogo adscriptus fuerat, inuocarunt. Quod si Otho adhuc superstes, et uitam hanc mortalem uiuens, inuocatus a Witschacho, tantae potentiae apud Deum fuit, ut illum ex Danico carcere mirabiliter eriperet, solumque, sine ullo remigio, in exigua cymbula, per uastum maris pelagus ex Dania in Pomeraniam traduceret; ut libro 3. audiuimus; mirum sane foret, si nunc immortale aeuum cum beatis agitans minoris facultatis esset et ad se confugientibus opitulari nequiret. Caeterum, ut Bugenhagius et similes seductores aliis diuis; sic et S. Othoni suos honores in Pomerania sacrilege abstulerunt; abrogatis diebus festis, quos pia antiquitas S. Othoni dicauerat. Et tamen anno 1585. Paulo a Rhoda, et Bugenhagio praecipue diem festum indixerunt et instituerunt. Nam quia praedictus annus erat quinquagesimus

simus ab introducta communi decreto, in Pomeraniam Lutherana doctrina; eam ob caussam Christophorus Stymmelius, Stetinensis praedicans, Stetinensibus Iubilaeum indixit: ut testatur Cramerus lib. 3. cap. 47. qui annus iubilaeus nihil aliud erat, si rem penitius introspicere et uerum ingenue fateri uelimus, quam panegyris primis Pomeraniae Lutheranis clamatoribus consecrata; quorum Turcica facta plenis procul dubio libris demodulati sunt cum alii tibicines, tum tibicinum superintendens Stymmelius.

Quam concorditer autem isti quinti euangelii buccinatores in Pomerania degant, et quam toto caelo a spiritu S. Othonis et successorum eius discrepent, testatum faciunt tot dissidia et iurgia, quibus inter se altercantur et digladiantur, quae quod Cramerus in chronicum suum retulit, non improbo; quia interest nouorum euangelistarum consensionem nosse. Nec inutilem operam cepit, cum magistri Iacobi Crusii articulos seu propositiones contra *Pomeranicam agendam* uerbatim lectoribus proposuit, lib. 3. cap. 44. in quibus eminent istae. *Agendam et ecclesiasticam gubernandi rationem in Pomerania esse diabolicam et a christiana religione alienam.* II. *Non a Deo, sed a diabolo, improbitate hominum; non iure diuino, sed iure diabolico, introductum esse, ut quis sit et uocetur generalis superintendens supra multas, uel aliquas ciuitates.* III. *Neminem bona conscientia posse esse generalem superintendentem, aut in hoc statu salutem consequi. Et qui tali superintendenti obtemperet; non fore saluum. Nullum magistratum posse generales superintendentes aut eorum munus defendere. Omnes istos generales superintendentes, cum omnibus suis praepositis, senioribus et prouisoribus, simulcum magistratu et iuristis, qui talium defensionem suscipiunt, eosque in uisitationibus, et id genus aliis ministeriis adiuuant, ad diabolum pertinere. Dicere, quod munus superintendentium, sit uerbo Dei consentaneum, esse abominationem desolationis. Esse a christiana religione abhorrens et conscientiis periculosum, ut noui ministri superattendentibus dent dextras societatis et obedientiae.*

Haec et his affinia themata mordicus tuenda sibi suscepit supradictus Crusius, Stralissundae in ipsa Pomerania praedicans: nec dubito, eum innumeros e minorum gentium praedicantibus, tyrannicae huius *superintendentiae* pertaesos adstipulatores habuisse. Quid enim fastuosius et insolentius hisce superattendentibus; de quorum impotentia non modo huius Crusii, sed et complurium aliorum praedicantium querimoniae exstant.

In caput VIII. lib. 3.

Obseruatione dignum est, multis ad septemtrionem populis fuisse idola, quorum nomina in syllabam *uitus* desinerent: ut hic *Gerouitus* uel potius *Herouitus: Barouitus*, et nominatissimum illud simulacrum apud Rugianos, incolas urbis Arconae, *Suantouit*, seu *Suantouitus*. Carenzae *Rugeueit*, item, *Vietold*. Quae omnia eiusdem originis uidentur; quam indicat Crancius lib. 5. cap. 18. Daniae ita scribens: *Erat in urbe*, Arcona, *simulacrum horrenda superstitione ab uniuersa natione cultum;* Suantoueit *appellauere. Nam a S. Vito occasionem idololatriae cepere. A memoria enim diui Ludouici primi, cum operante Anschario, Corbeiensi primum monacho, deinde Hamburgensi archiepiscopo, fides in Dania plantaretur; eodem coenobio egressi et alii fratres, exemplum Anscharii secuti, in Wandalis uerbum uitae disseminauerunt, ubique patronum loci sui Vitum commendantes nouae plantationi. Ex qua occasione, cum postea fidem reiicerent, patroni memoriam seruarunt; sed illa abusi, statuam pro numine, martem pro Deo habere coeperunt.*

Hoc caput inuenies intra in Sefridi historiae lib. 3. c. 3.

Similia de natalibus *Suantouiti* Saxo Grammaticus, lib. 14. historiae Danicae; qui accurate formam, opes, ritumque colendi huius simulacri et tandem euersionem eius describens, haec etiam commemorat. *Quibus*, lignis, *dum artifices coaptandis intenderent, frustra his rebus operam dare asseuerabat* rex Daniae, *sperato citius urbem*, Arconam, *capturos. Interrogatus, quonam id augurio deprehensum haberet; ex hoc potissimum augurari se dixit, quod Rugiani quondam a Carolo caesare expugnati, sanctumque Vitum Coruegiensem*, Corbeiensem, *religiosa nece insignem, tributis colere iussi: defuncto uictore, libertatem recipere cupientes, seruitutem superstitione mutarunt, instituto domi simulacro, quod S. Viti uocabulo censuerunt. Ad cuius cultum, contemptis Coruegiensibus*, Corbeiensibus, *pensionis summam transferre coeperunt, affirmantes, domestico Vito contentos, externo obsequi non oportere. Quamobrem Vitum ueniente sui solennis tempore, eorum moenia turpaturum, a quibus tam similem monstro figuram acceperit, merita namque eum ab his iniuriarum poenas exigere debere, qui uenerabilem eius memoriam sacrilego cultu complexi fuerunt.* Haec et plura de hoc idolo Saxo: et certe nomen ipsum *Suantouitus*, seu *Schuantouitus* originem testatur; est enim idem quod

sanctus Vitus, in cuius tutela monasterium Corbeiense erat; et ex quo in Daniam, et loca uicina primitus christianae fidei praedicatores processerant. Nec dubito alia uocabula ex eodem fonte deriuari, ut *Herouitus* sit *Herueit*, ab hero, uel si mauis, ab exercitu: et reliqua etiam aperte *Viti* nomen praeferunt.

Notatio pro cap. 36. libri primi.

Est hoc cap. 44. lib. 1.

MOnui in scholio ad hoc caput; eius initium non nisi ope manuscripti codicis sanabile esse. Cum iam maxima pars huius uoluminis excusa esset, uenit ad me Bamberga, missu admodum reuerendi et magnifici domini doctoris FRIDERICI FORNERI, Bambergensis uicarii apographum uitae sed scriptum mendosissime: cuius scriptura est ista. *Tempore quodam in domo episcopali domesticae habens renomen forte nuper emptum uestiebatur.* Ex quo fortassis criticus quispiam fecerit: *in domo episcopali dum esset, habens renonem.* Isidorus lib. 19. cap. 23. *Renones sunt uelamina humerorum et pectoris usque ad umbilicum, atque intortis uillis adeo hispidae, ut imbres respuant, quos uulgo reptos uocant, eo quod longitudo uillorum, quasi reptet: de quibus Salustius; Germani intectum renonibus corpus tegunt. Dicti autem renones a Rheno Germaniae flumine, ubi iis frequenter utuntur.* Quanquam eam alii forte rectius deducunt ἀπὸ τῶν ῥηνῶν, ab agninis pellibus.

OBSERVATIONES IASCHIANAE.

AD tit. libri. *Andreas.* Fuit ille *abbas* monasterii *Benedictinorum* Bambergae trigesimus sextus, ab anno Christi M. CCCC. LXXXIII. Meminit eiusdem *Ioh. Gerh. Vossius* l. 3. de Histor. Latin. pag. 569. et 643. et addit, quod libris de uita Ottonis finem imposuerit anno M. CCCC. XCIX. quos *Gretserus* in diuis Bambergensibus primus publicauerit, prout de eo testaretur codex MSC. Verum illud est de Andrea Gretseriano; noster Andreas suos libros describi curauit anno M. CCCC. LXXXVII. uti memoratur pag. 236. eosque dedicauit *Benedicto*, qui anno nonagesimo nono non amplius praeerat episcopatui Pomeraniae, quem tunc regebat *Martinus Karith* Colbergensis. Eundem *Andream* refert *Vossius* lib. 3. pag. 569. scripsisse praeter librum de conceptione uirginis deiparae, opus ingens de eorum pontificum, archiepiscoporum, antistitum, abbatum et abbatissarum, qui ex ordine Benedicti fuere in sanctorum numerum relati.

Ad eund. tit. Otto. Eiusdem mentionem facit *Helmildus*, presbyter Bosoniensis, qui uixit et scripsit circa annum Christi M. C. XL. quo tempore *Lubeca* condita est, in chronico Slauorum lib. I. cap. 40. cap. 99. num. 10. edit. Bangerti.

NEc tamen praetereundum reor, quod in diebus illis, imperatoris Henrici V, claruit uir insignis sanctitate *Otto* Bauenbergensis episcopus, qui inuitante pariter et adiuuante *Bolezlao*, Polonorum duce, Deo placitam adiit peregrinationem ad gentem *Slauorum*, qui dicuntur *Pomerani* et habitant inter *Odoram* et *Poloniam*, praedicauitque barbaris uerbum DEI, DEO cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis, omnemque gentem illam principe eorum *Werceslauo* conuertit ad dominum permanetque fructificatio diuinae laudis illic usque in hodiernum diem. Haec *Helmoldus*. Nomen eius laudatur in priuilegio dato Spirensibus anno M. C. XI. regnante Henr. V. apud *Lehmannum* in Chron. Spirensi lib. IV. cap. XXII. pag. 350. *In compilatione chronologica auctoris anonymi a temporibus Caroli magni ad annum Christi M. CCCC. X.* quam *Maderus* edidit et subiunxit *Geruasii Tilberiensis* commentationi de imperio Romano etc. haec de eo exstant uerba, *ad annum M. C. XXIII. S. Otto*, Babenbergensis episcopus, uiuus claruit, qui adiuuante *Bolislao* Polonorum duce, Sclauos, qui Pomerani dicuntur, cum eorum principe *Wartislao*, conuertit ad Christum. *In libello de fundatione coenobii Bigaugiensis*, quem idem ille *Maderus* addidit *chronico montis Sereni*, haec leguntnr uerba pag. 259. Anno *M. C. XL.* obierunt *Otto Bambergensis* episcopus, *Gotfridus* dux Louaniae, *Ludewicus* comes prouincialis, *Olricus* dux Bohemiae et *Wilhelmus* comes palatinus. *In chronico* uero eodem *montis Sereni* recensentur fundationes quorundam *de origine eius:* Germaniae monasteriorum et in his sequentia referuntur, pag. 279. Temporibus *Adriani* papae, huius nominis primi, *Desiderius*, rex Longobardorum, perturbauit ecclesiam Romanam, contra quem *Carolus magnus*, rogatu papae, processit belloque uicit. Huius *Desiderii* filiam habuit uxorem TASSILO, dux potens Bauariae, ideo et ipsum socerum suum de-

Desiderium regem iuuit cum *Hunis* et aliis infidelibus contra *Carolum*. Vide inter haec distinct. LXIII. c. Adrianus. Porro *Carolus* capto *Desiderio Thassilonem*, ducem Bauariae, consanguineum suum, ,ni fallor, patruus Caroli erat, priuauit ducatu et intrusit eum ad monasterium inferioris *Altach*, una cum filio suo, quod ipse cum patre suo seniore *Thassilone* fundauerat: proinde *Carolus M.* Pipino, filio suo, commisit ducatum Bauariae etc. Ex illo *Pipino* orta est stirps illa nobilis et uetus comitum et principum de *Andechs*, quorum castrum fuit inexpugnabile, ubi nunc est monasterium nostri ordinis, dictum *Andechs*, siue mons sanctus, uulgo der heilige Berg. Ex dicta progenie sancti et uiri et mulieres complures per successum temporis exorti sunt et nati, quorum praestantiores sunt *Conradus*, episcopus Constantiensis, *S. Heinricus*, Caesar Babenbergensis, *S. Elisabeth*, Lantgrauia Duringiae, *Hedwigis* sancta, matertera S. Elisabeth, *Mechtildis*, abbatissa in Ottelsteten. *S. Otto* episcopus Babenbergensis, *Arnulfus* imperator; *Eufemia* abbatissa in Altmünster/ *Rasso* etc. Haec ex topographia montis sancti transcripsi. Prolixius de *Andechsia* gente, ex qua Otto prodiit, agitur ab *Auentino lib. 7. Annalium Boierum pag. 554. seqq.* De eodem Ottone haec scribit *Albertus Crantzius*, qui floruit anno Christi M. D. XIV. et theologiae atque decretorum doctor fuit *Rostochii*, post in collegio 12. monachorum Hamburgi lector et olim decanus. *in Saxonia lib. V. cap. 44.*

Otto Bambergensis episcopus, uir per omnia religiosus, cum instruendis monasteriis, alendis pauperibus et aliis pietatis operibus instaret, annotatus est, minus esse frequens in conuentibus imperii, quod a maleuolis non recte acceptum etiam imperatori (Henrico V.) suggereretur: quae in usus alios impenderet, magis imperii deferri honori, a quo illi cuncta prouenissent. Haec passim mussitant et auribus augusti ingerunt. Sed tanta fuit pontificis grauitas, ut omnia obloquia praesens ipse discuteret (Wormatiae) nemine garriente dum adesset. Rebus autem imperii solerter constitutis, adiit regem pontifex, insinuans se literis *Polonorum* ducis *Boleslai* euocatum, animo propendere in sanctam expeditionem pro Christi honore in Pomeranos, gentem *Wandalorum*, quam nuper dux gladio sibi subactam ad iuga Christi coegisset; sed deesse praedicatores, qui per autoritatem uerbum uitae nouitiis ad fidem Christi gentibus praedicarent, bona sibi imperatoris uenia abesse liceat ecclesia; nam summi pontificis gratia *Calixti* dudum sibi permissam praedicanti in gentibus licentiam. Non erat in omni curia imperatoris, qui sancto pontificis uoto auderet refragari, ne rex ipse quidem, sed cunctis sanctum eius propositum laudantibus, erant qui prospera illi imprecarentur eunti ad gentem incredulam, magno sui sanguinis periculo: soli Bambergenses sui patris absentiam lamentari, se pastore destitutos lupis exponi, extrema pati malle, quem eo pontifice destitui. Sed non erat, qui se diuinae uoluntati ausit obiicere, Et illo in Pomeranos proficiscente, rex in *Saxones*, ut sermo loquebatur, se apparabat. In *Wandalia lib. 5, cap. 6.* haec idem habet *Crantzius*, quando inquit.

Stolpae CASIMARVS et BOGISLAVS iam dudum christiani principes, fundarunt abbatiam, in memoriam caesi patris *Werceslai*, qui primus in ea gente suscepit christianismum, a uenerabili *Ottone*, Bambergensi quondam pontifice, quod in Saxonia diximus. In *Metropoli* sua idem *Crantzius* l. VI. c. 5. p. 366. edit. Col. ita fatur: Circa haec quoque tempora, quibus *Henricus* rex quintus eius nominis, deiecto patre regnum occupauit, *claruit uir sanctitate praecipua, Otto Bambergensis episcopus, qui, inuitante pariter et adiuuante Bolislao Polono, adiit peregrinationem ad gentem Wandalorum, qui dicuntur Pomerani, praedicauitque barbaris uerbum Dei, omnemque gentem illam cum principe suo Wartislao conuertit ad dominum; quod in Wandalia exposuimus.* Eadem recitantur *lib. 3. cap. 28. in Wandalia.* De reditu eiusdem primo Bambergam uersus ista memorat *lib. 5. Saxoniae cap. 45.* Quo tempore, anno scilicet M. C. XXIV, Bambergensis episcopus, ex sua peregrinatione reuersus, gaudium paschale duplicauit, quod et suam praesentiam desideratissimis ciuibus pastor bonus exhiberet, et magno cum foenore, lucratis tot Christo animabus, felix pater de tot filiis tripudiabat. Vrbium nomina, in quibus praedicauerat fidemque seminauerat populo baptisato et dominicis praeceptis instituto, haec sunt: *Poritz, Stetin, Wolin, Camin, Colberg, Belgrat, Lubin, Gresb.* Eiusdem *Ottonis* uitam et praedicationem enarrant *Albertus Stadensis* ad annum Christi 1118. *Gobelinus Persona*, aetate VI. cap. 58. circa finem, *Conradus a Lichtenaw Vrspergensis* fol. 269. *Nauclerus*, fol. 645. *Paulus Langius*, Tom. I. Scriptor. Germ. Pistorii fol. 761. *Tritbemius* Chron.

Chron. Hirsaug. fol. 128. *Surius* T. 4. de uitis Sanctorum 2. Iulii, eiusque epitomator, *Franciscus Haraus*. Quibus addi possunt *Henricus Canisius* lib. 2. antiquae lectionis. *Bruschius* de monasteriis Germ. fol. 87. *Chytraeus* in Saxon. lib. I. fol. 9. *Magdeburgenses* in centuria 12. eorumque epitomator *Lucas Osiander* p. 216. *Bucholzerus* chronol. ad annum Christi 1124. *Dresserus* in millenario VI. part. I. p. 164. et part. 2. p. 149. *Henricus Gutberleth* Chron. q. 39K. etc. *Funckius* quoque nonnulla recenset de Ottone ex Andrea in comment. Chron. p. 213. edit. in 43. In eo uero errat, quando ipsum de Christi meritis nihil sciuisse scribit, cum ille non tantum de Christo docuerit, et festa in honorem Christi instituta celebrari uoluerit, sed etiam cum *Wignando* abbate in solius redemptoris desiderio anhelante lib. 2. cap. 17. *Andreae* eius meritis saluari optauerit, sumptoque *mysterii salutaris uiatico*, fide in ipsum placide exspirauerit. lib. III. c. XXVI. Andreae quo et nunc *ut semper sibi charissimo perfruitur*.

Ad prologum, BENEDICTO. Fuit hic XXV. episcopus Pomeraniae, de quo legatur *D. Cramerus* l. 2. Chron. cap. 47. p. 122. seqq. Nomina episcoporum uersibus antiquis idem *refert l. III. Chron. eccl. c. XI. p. 45*. Eadem uersibus melioribus complexus est *M. Ioachimus Eddeling*, ecclesiae Camminensis quondam pastor, in carmine, *quod in honorem inuestiturae illustrissimi Pomeranorum principis ac D. Casimiri Camminensis episcopi, ibidem Octobris die XXVI. anno M. D. LXXIV. recitauit, quando ita canit:*

Diuus Otto CHRISTI docuit quo tempore uerbum
In Pomeranorum, numine dante, plagis,
Tunc Pomeranorum *Wartslaus* nomine primus,
Consilium sequitur, Christe benigne, tuum.
Namque sacrae ductus pietatis amore Iulino
Templa cathedralis sedis in urbe locat.
Filius illius quae transtulit inde *Caminum*,
Bugslaus, patris post fata sui.
Ac ubi permagnum fructum fecisset *Othonis*
In Pomeranorum concio crebra locis,
Bambergam reperit, populos littusque relinquens.
Quod quatit horrisono *Baltica* nympha mari.
Albertus fit in his tunc primus episcopus oris,
Qui comes ante pii fidus Ottonis erat,
Debita naturae qui soluit in urbe Iulino,
Quo ueterem tumulum contumulatus habet.
Conradus celebris pietate fideque fecundus
Praesul, ut *Albertus* mortuus esset, erat.
Praesule quo sedes nostram hanc transfertur ad urbem,
Quae *Rugium* prisco nomine dicta fuit.
Fallor an a teneris urbs est tunc dicta camoenis,
Camminum, musis quod dedit illa locum.
Nam quasi uicinis fuit haec academia terris,
Hic quia doctorum copia magna fuit.
Templa scholaque uiros hinc doctos saepe uocabant,
Ac a consiliis saepe fuere ducum.
Sigfridus sequitur, *Sigmundus* in ordine quartus,
Alter *Conradus* quintus et inde fuit.
Illius hinc sedem *Conradus* tertius intrat,
Qui *Gutzcouensi* natus in arce comes.
Proximus est illi praestans uirtute *Guilhelmus*,
Doctoris titulo qui decoratus erat.
Quem comes *Hermannus*, clara de gente *Glichenna*,
Subsequitur, cuius nomen honorque uigent.
Iarimarus *Rugiae* princeps, *Petrusque* disertus,
Quem ueterum monachum scripta fuisse docent.
Henricus praesul, praesul *Conradus* eundem,
Praesul et *Arnoldus* gaudet habere locum.
Saxoniae princeps magnum *Fridericus*, honorem
Praesulis hinc tulit, hic qui iacet ante chorum
Mox successit ei patruus dux Saxo *Iohannes*,
Cuius in hoc recubant molliter ossa choro.
Illius inde capit *Rechbergus* regna Philippus,
Tangit at ipsius non data mitra caput.
Willichio post hunc simili ratione Iohanni
Mors quia praeuenit non data mitra fuit.
Quem tulerat celsis munita *Boemia* syluis,
Atque *Hennecouius* nomine praesul erat.

Post

Post hunc inuenio magnum regnasse *Iohannem*. A
Apuliae princeps qui regionis erat.
Buchius antistes crucifer tulit inde coronam,
Cuius Saxo locum dux tibi magne rapis.
Et *Sigfridus* et *Henningus Stolpensis* uterque,
Illis *Henricus* proximus inde fuit.
Eversteinorum comitum *Ludouicus* alumnus B
Electus prudens tale recusat onus,
Qui Latia fuerat nutritus fraude, *Marino*
Praesulis hinc confert impia Roma pedum.
Quod, licet indignus tanto *Benedictus* honore,
Cum mitra solito more deinde capit.
Rursus ab officio quem scribunt esse remotum, C
Commissas CHRISTI non quia curat oues.
Quem *Colberga* tulit Martinum clara *Carittum*,
Huius successor non sine laude fuit.
Templa DEI aedificat, collapsaque castra restaurat,
Pastor ad extremum sedulus usque diem.
Post *Manduuelo* sapiens patre natus Erasmus D
His terris praesul commoda multa tulit.
Amborum nitida monstrantur in aede sepulchra,
Summus ubi sedem praesul habere solet.
Hinc *Bugenhagio* Pomeranae gentis alumno,
Hic offertur honos, ille recusat onus.
Suauenius fit defuncti successor *Erasmi*,
Qui cito susceptum deinde reliquit onus.
Illius ergo locum post est *Weigerus* adeptus,
Cuius *Corlini* membra sepulta iacent.
Tunc ouium Christi FRIDERICO summa IOHANNI
Est Pomeranorum tradita cura DVCI.
Octodecim qui rexit eos feliciter annos,
Vt testatur in his dogmata pura locis.
Qui CASIMIRE tibi CHRISTI committit ouile.
Dux pulchro iuuenis corpore, mente senex.
Huius agas magnam semper dux inclyte curam,
Summus habet quoniam non leue praesul onus.

Bauenberg. Sic appellabatur olim Bamberga. Montem Pauonis eam uocat *Gretserianus Andreas* in praefatione. Plura de hoc nomine habet *Adrianus Romanus, in paruo theatro urbium* edit. Francofurti anno M. D. XCV. p. 142. Bamberga, *inquit*, sita ad fluuium Regnitz, primum uocata fuit Bamberg, hoc est mons Babae, a *Baba Ottonis* ducis Saxonis filia atque uxore *Alberti* comitis Bambergensis. Alii ciuitatem hanc uocant *pauonis montem*, Pfauenberg. Ita Pantheon GOTFRIDI VITERBIENSIS:

Bauaricus fluuius uulgo Radiantia dictus
Norica iura fouens, uarieque uagando relictus
Montis Pauonis urbis amoena colit.
Nomine uulgato mons hic Bamberga uocatur,
In crucis ipse modum posuit sibi pauo colonum,
Stat medius *Petrus*, *Stephanus* sibi dexter habetur,
Vertice stat *Iacobus*, laeua *Michael* retinetur,
Fertque secum fluuium uirgo *Maria* decus.

Eosdem uersus reperit *M. Theodorus Engelhusius* in chronico a *Madero* edito pag. 104.

Ad eundem. Exigitis a me pater p. 397. l. 7. *Barbare.* Atque haec talia multa occurrent tam in *scriptura*, quam *structura* uerborum; quomodo et littera P saepe interponitur et abundat, H uero omittitur et rursus additur absque caussa: quae aliaque corrigere nolui, ut inde barbaries illius temporis innotesceret. Quae tamen condonari posset, si nulla morum doctrinaeque barbaries simul E irrepsisset, de qua uiri docti hactenus questi sunt, quae nunc repetere huius non est loci, ipsa tamen historia lectori de talibus cogitandi praebebit occasionem. Atque hoc indicasse satis erit, ne deinceps eadem repetanda ueniant. Nostrum non est scriptoris ruditatem uel accusare, uel excusare: ipse prodet se et ignorantiam confitebitur, tam in F utroque prologo, quam in ipso historiae contextu. Confitenti ueniam dare nolle, superbiae foret indicium.

Ad eundem. Per opinatissimum ec nostris temporibus etc. p. 397. Inuehitur hic *Gretserus* in D. Cramerum pag. 560. eumque aut uerba Andreae oscitanter inspexisse, aut in manuscriptis libris legendis non admodum uersatum esse su- G spicatur. *Quis enim*, inquit, *aut tam caecus, aut saltem luscitiosus fuerit, qui non uideat, textum Andreae perperam a praedicante repraesentari, omninoq; rescribendum: per opinatissimum nunc in secula sanctum Ottonem, Pomeranorum apostolum, nostris temporibus diuina peregit clemen-*

mentia. At rectius iudicabunt, qui textum Andreae inspicient; hoc enim ille docet, quod Deus per Ottonem, qui nostris, non primis, temporibus fuerit apostolus Pomeranorum, nouissime seu ultimis temporibus, multa ediderit miracula. Si ita ueteres auctores corrigi deberent, quomodo Gretserus hanc sibi potestatem arrogat, certe aliena propriis, falsa ueris miscenda essent. Nobis ita temerariis esse non licet, qui malumus auctori relinquere, quae sua sunt, quam quae meliora nobis uidentur obtrudere.

Ad caput I. p. 400. B. *dum uocem pectori.* Posset etiam legi *pastori*, scilicet Ottoni; at cum et hic sensus uerborum bonus sit, *quod illud scribere uoluerit, quicquid animo conceperat*, nihil mutandum duxi.

Ad caput III. pag. 403. B. *caritas.* Sunt uerba *S. Gregorii* quod notat *Gretserus h. l.*

Ad c. V. 404. F. *Ob uenerationem.* Vt Mariae decenter recordaretur eamque honoraret honore legitimo, qui sanctis competit. Sic Constantinus aedem appellauit a nomine *S. Sophiae.* Conf. Stepnerum in tract. de locis sacris cap. I. n. 43. seqq. p. 11. seqq.

Ad caput V. p. 405. C. *exterioris hominis habitus.* Quod et ipse absque dubio in Pomerania obseruari uoluit, ut uestitus responderet personae et officio. Quam tamen legem spreuerunt multi, ut propterea episcopus *Martinus Karith in statutis synodi Stetinensis*, habitae anno MD. denuo eam sanxerit, quae cum Deo in lucem proxime proferantur.

Ad caput VI. p. 406. B. *psalmodiae cum eo uacabat.* Id decet episcopos, lectionibus et concionibus uacare. Hymnis accenditur, hymnis propagatur pietas. Inde primi christiani etiam in cryptis cecinerunt, eaque cantandi consuetudo in ecclesia semper obseruata fuit; quam nec ethnici olim neglexerunt, uti ex *Homero* constat. Festis secularibus pueri et puellae laudabant Deos, quales odas praescripsit Romanis Romanae fidicen lyrae *Horatius.* Canonicorum postea illud studium erat et labor, quem ubi ferre non poterant negotiis secularibus impliciti, uicariis ille impositus fuit. Multa de hymnis dixi in *Hymnario* meo, cui titulus: *antiquitas et ueritas Lutheranae ecclesiae ex hymnis catholicis demonstrata.*

Ad caput VII. pag. 407. *Calixto papa.* Quomodo lis illa composita sit, memorat *Crantzius in Saxonia* lib. V. *cap.* 24. his uerbis: instantia legatorum sedis apostolicae, immo Dei miseratio desuper aspiciens effecit, ut in *Vangiono*, quae nunc *Wormacia*, conuentus alius indiceretur: quo loco, quia uenerat tempus miserendi *Syon*, cor regis, quod in manu Dei est, ita inflexit Deus ipse, ut ad communionem ecclesiae et ad pacis formam subscriptam rex, quod nunquam facturus credebatur, quodque nemo de illo praesumere aut sperare poterat, consenserit. Erat autem ea quae nunc usque seruatur, pacis instituta concordia. Profuerit autem ipsarum literarum seriem utrinque ponere. *EGO HENRICVS Dei gratia Romanorum imperator Augustus*, pro amore Dei et sanctae Romanae ecclesiae et domini papae *Calixti*, et pro remedio animae, dimitto Deo et sanctis eius apostolis *Petro* et *Paulo*, sanctaeque catholicae ecclesiae omnem inuestituram, per annulum et baculum, et concedo in omnibus ecclesiis fieri electionem et liberam consecrationem. Possessiones et regalia beati Petri, quae a principio huius discordiae usque in hodiernum diem, siue tempore patris mei, siue etiam meo ablata sunt, quae habeo, eidem sanctae Romanae ecclesiae restituo; quae autem non habeo, ut restituantur, fideliter adiuuabo: possessionis etiam omnium aliarum ecclesiarum et principum, et aliorum tam clericorum quam laicorum, consilio principum et iustitia dictante, quae habeo reddam, quae non habeo, ut reddantur fideliter iuuabo: et do ueram pacem *Calixto* sanctaeque Romanae ecclesiae et omnibus qui in parte ipsius sunt, uel fuerunt, in quibus sancta Romana ecclesia auxilium postulauerit, fideliter iuuabo. EGO CALIXTVS, seruus seruorum Dei, dilecto filio Henrico, Dei gratia Romanorum imperatori semper augusto, concedo electiones episcoporum et abbatum Theutonici regni, qui ad regnum pertinent, in praesentia tua fieri, absque Simonia et aliqua uiolentia: ut si qua inter partes discordia emerserit, metropolitani et comprouincialium consilio et iudicio saniori parti assensum et auxilium praebeas. Electus autem regalia per sceptrum a te recipiat, exceptis omnibus, quae ad Romanam ecclesiam pertinere noscuntur, et quae ex his tibi iure debet, faciat. Ex aliis uero partibus imperii consecrandus intra sex menses regalia per sceptrum a te recipiat; de quibus uero mihi querimoniam feceris, secundum officii mei debitum, auxilium prestabo; do tibi ueram pacem et omnibus, qui in parte tua sunt uel fuerunt tempore huius discordiae. Datum anno XXII. VIII. Calendas Octobris. Multa huc facientia et potissimum scriptores, a quibus controuersia ista, quae fuit inter *Henricum IV.* imperatorem et *Gregorium VII.* s. Hildebrandum tractata fuit, collegit *Henricus Bangertus* in notis suis ad *Helmoldum* l. I. cap. XXIIX. pag. 73. seqq.

Ad caput IIX. p. 408. l. D. Cum reliquiis sanctorum. Quas portauerunt, ut testarentur se eandem profiteri fidem, quam ipsi uerbo et sanguine confirmauerant; unde et Deum sibi propitium fore persuasi sunt, quod a maiorum institutis non recessissent, qui uti antehac in terris, ita nunc in caelis ipsum uenerarentur: de quo legatur *S. Ambrosius* sermon. XCII. et XCIII. ceterique auctores, quos allegat *M. Salomon Stepnerus* in tract. de sacris christianorum cap. I. num. 54. p. 141. et seqq.

Ad cap. XI. p. 412. l. E. Simoniacae haereseos. Ita dictae a Simone mago Act. IIX. quae late nimis diffusa fuit. Notat eleganter corruptos illos mores *Bernardus Morlanensis, monachus Cluniacensis,* qui eodem claruit seculo, quo Otto noster, in lib. 3. de contemptu mundi lit. F. 7. his uersibus:

Turba neophyta fert sacra uendita, res mala talis.
Est modo regia, cras sibi gratia pontificalis.
Mane uir aulicus, aspice clericus est modo tonsus,
Ventris episcopus, ecclesiae procus est, neque sponsus.
Ad sacra culmina denique crimina suscipiuntur,
Sobria pectora, canaque tempora reiiciuntur,
Horreo dicere, parco retexere, uito profari
Plurima quae scio cognita, nescio sat lacrymari.
Obtinet atria pontificalia fœda iuuentꝰ,
Corpore lubrica, corde uolatica quomodo uentus,
Clarus origine, siue propagine clarus auita,
Expetit atria pontificalia ui, neque uita.
Sanguine nobilis, et minus utilis ad lucra moris,
Sanguine dimicat, hic sibi uendicat illud honoris.
Quilibet improbus extat episcopus, abba creatur,
Vi, precio, prece, dignus homo nece, sceptra lucratur,
Nullus ei tremor, haudque suae memor, est aliarum.
Non sine Simone, sed sine canone, dux animarum.

Plura leguntur in hoc libro III. *lit. G.*

Stat modo mammona, defleo Simona iam reparatum,
Stant lucra Simonis, alea daemonis in grege patrum,
Sceptra magus gerit atque graui ferit omnia morte,
Viuit adhuc magus, atque suo uagus errat in orbe.
Viuit et imminet, ut mala seminet, et bona uellat,
Ducat in inuia, suggerat impia, recta repellat.
Vox rata Simonis, irrita canonis ecce tenetur,
Viuere mortuus hostis et arduus ire uidetur,
Simonis ossibus in senioribus est data tumba,
Gratia uenditur, unica tollitur aere columba.
Stat furor editus ordoque perditus, immo sepultus.
Venditor hic ouis, inde sacri bouis est modo multus.
Simplicitas oue, sermo Dei boue significatur,
Venditor istius omnis, et illius aede fugatur.
Venditor est reus, huic loquitur Deus ipse, recede.
Hunc fugat agmine, deiicit ordine, pellit ab aede.
Vendis inanibus utraque laudibus, utraque donis,
Quid super his petis? aure lucrum metis, ore reponis.
O uia deuia non modo gratia gratis habetur.
Vi male tollitur, oreque poscitur, ære tenetur.
Gratia uendita gratia tradita ui feritatis,
Non fore gratia, sed uiolentia cernitur actis,
Gratia gratia quam parit unica ternaque marcha,
Gratia nomine stat, iacet ordine, fons suus arca.
Gratia quaeritur ore, capessitur aere petita.
Esse quod est nequit, hanc tribuens petit aes Giezita,
Aere magus perit, aes Giezi gerit, ambo nefandi.
Ille repellitur, isteque caeditur ulcere grandi.
Mors manet illius et color istius, omnibus haerens.
Mens quibus est rea per lucra terrea surgere quaerens.
Hic male surgitur, hic cito sumitur alta ruina.
Est grauis hic thronus, hic honor est onus, haec rosa spina.
Est tibi sarcina, qui tua crimina siue tuorum,
Tergere despicis, et minus aspicis ad lucra morum.
Est tibi gloria, qui mala propria, qui gregis aeque,
Stas stipe tergere, stas prece tollere, nocte dieque.
O mala secula: uenditur infula pontificalis,
Regula perdita, prauaque semita semita talis.

Gratia uenditur, emptio quaeritur ecclesiarum;
Quae tamen eptio sacra redemptio ferearum.
Gens cupidissima, crimina pessima recta perorant,
Simonialia nempe negotia uoce colorant.
Et sacra uox ait, inde lupus trahit, hinc rapit agnos.
Nemo repellere stat, grege paupere flente, tyrannos,
Quisquis ouilia spiritualia pascere debet,
Pascitur, accipit, his bona diripit, his ea praebet,
Gaudet arundine, non moderamine pontificatus.

Contra hos Simoniacos scripsit pontifex *Gregorius I.* cognomine *magnus*, quando hortatur *Virgilium*, Arelatensem episcopum, ut moneat regem *Childebertum*, ne eos ordinari permittat, in epistolis ad illum scriptis lib. 1. epist. 55. lib. 5. epist. 53. lib. 7. ep. 110. et 115. l. 9. epist. 49. et 63. Conf. diploma *Innocent.* in Andr. p. 59. nostrae edit. 429.

Ad cap. XII. p. 413. l. F. pallium. De hoc pallio, quomodo conficiatur, uide *Gerhardus* in loco de ministerio ecclesiastico p. 81. th. 132. Pallium donauit pontifex *Marcus* Ostiensi episcopo, de quo *Platina* p. 48. Quid illud significet, et quid ab episcopo postulet, prolixe decet papa *Leo XI.* in diplomate, quod misit *Hartwico III.* episcopo Bambergensi, *in uita S. Henrici imperatoris edita in lib.* cui nomen *a diuis Bambergensibus a Gretsero* cap. XVII. pag. 24. Idem in nostro Andrea repetitur pag. 412.
Scripsit et *Iohannes V.* pontifex Romanus libellum de dignitate pallii, prout *Platina* in eius uita docet, pag. 103. edit. Colon. ab anno 1593. Verba notatu digna sunt, quae idem *Platina*, bibliothecarius Sixti IV. habet in *Leone II.* pag. 99. Leonis, *inquit*, institutum est ac quidem *sanctum, quod utinam bodie obseruaretur*, ne ad archiepiscopatum assumptus pro usu pallii aliorumue officiorum quicquam ecclesiae persolueret, cum ex largitione multa quotidie mala orirentur. Conferatur *Sabellicus* lib. IIX. Ennead. 6. col. 547. *Paschalis* uero II. uoluit, ut qui pallium accepturi essent, papali sedi se iuramento fidelitatis obstringerent, cum plena subiectione, de quo legatur *Marc. Antonius de dominis* l. III. de republ. eccles. cap. II. pag. 498. seqq. Idem intenditur concessione *praeferendae crucis*, in nostro *Andrea* pag. 414. De pallio uideatur etiam *Tertull.* ibique notae *Salmasii*, et auctarium rerum Hamburgic. *Lambecii* pag. 419. et 420.

Ad cap. XV. p. 416. l. F. Sine obligatione aliciuis iuramenti. Quo fidem suam obstringeret sedi Romanae, nec in gratiam caesaris contra eam quicquam moliretur, uti patescit ex pag. 417. Tanta nimirum pietate fuit noster Otto, ut et iniurato fides haberetur.

Ad cap. XVI. p. 417. l. F. In cunctis. Sequantur bonum ducem, quotquot hodie praesunt; hic finis, hic scopus omnium sit: quod egregie docet supra laudatus *Bernardus Morlanensis* lit. F. 8. et G. 1. his uersibus:

Viuat uti monet, osque manu fouet, et manus ore,
Sit sacra regula, quem tegit infula pontificialis,
Debile fulciat, et rude nutriat omne sub alis.
Culpa patrem sciat, actio sentiat aequa magistrum.
Ordo parem sciat, actio sentiat orba ministrum.
Laus sibi tortio poena probatio sit reproborum,
Claustra gregi struat, et uitium spuat, aut uitiosum,
Scala sit aetheris, arcaque foederis, hostia uiua,
Quos foris asperat, ultio proferat, intus oliua.
Pax datre, iudice fraus, tumor obice, grex patre cauto
Floreat, exulet, occidat, ambulet ordine sancto.
Virgaque ferrea frangere terrea uasa minetur,
Incipiet, arguat, obsecret, instruat, auxilietur.
Vrat inutile, quin super utile ponat honestum.
Nocte gelu ferat, atque die gerat ut Iacob aestum,
Sint uigilantia, sint sibi nescia lumina somni.
Sit sine uulnere mens, sine munere sit manus omnis.
Vox logion ferat, et labor inserat huic humerale.
Gallus eat bonus, adsit ei sonus oris et alae,
Quae reticescere, quae, quibus edere, cur, ubi, quando,
Prosit oporteat, haud male torpeat in meditando.
Larga manus ferat, haud animam gerat actus auaram,
Mentis aromata uel thymiamata portet ad aram.
Sit sacra buccina, uiuaque pagina, sit speculator,
De grege gaudeat, in grege luceat auctus et auctor,
Pictor imagine, signifer agmine, dux grege scitur,

In

In grege dux placet, in duce grex iacet, aut stabilitur.
Est bona filia, notio, gloria, gemma parentis,
Plebs bona praesulis, urbs bona consulis, ars bona mentis.

Ad c. XVII. p. 418. l. C. auari notamur. Vbi rerum adsunt testimonia, uerbis opus non est. Nec negat hoc monachus, in praelatos tamen transfert hanc culpam, *quibus hoc facientibus* ipsi tales uideantur. Et ferendum illud esset, si exemplum Ottonis secuti CHRISTVM PAVISSENT, non VENTREM. At quid *Morlacensis* lib. III. lit. F. 8. queritur de secuti illius moribus?

Vina fluunt mera, firmior est sera, plorat egenus. etc.

Ad cap. XIIX. usque ad XXIII. Haec ex *Ciceronis* lib. I. de officio descripta sunt, cum quo *S. Ambrosii* libelli de officiis conferri possunt, si libet.

Ad cap. XXVI. et XXVII. pag. 422. Ad diendos, et utrumque rectoribus ecclesiarum conueniat. Pie omnino et recte. Tales scilicet uult esse apostolus episcopos suos *Timotheum* et *Titum*, quos illi imitentur, qui et hos et Ottonem in honore habent. Plurima collegit ex patribus, conciliis aliisque, de episcoporum officio concionandi amicus meus in acad. Rostochiensi *Iacobus Gottenius* Lubecensis p. m. in libro I. *Obseruationum* cap. 1. pag. 1. et seq. usque ad p. 13. Confer *Petrum Martyrem* in comment. epist. ad Romanos part. I. p. 39.

Ad cap. 35. pag. 427. lit. C. Fiunt spiritualiter. Et hoc inquit melius est. Ita praefert emendationem animorum per preces et studia laboresque sanctos miraculis externis. Frustra iactant miracula, qui ueram doctrinam non habent, nec pietate praecellunt aliis, quam ista plerumque comitari solent. Quod alias attinet miracula Ottonis, quæ recensentur *lib. 4. huius Andreae*, de iis quidem non dubitarem, Deum talia potuisse et uoluisse edere ad euertendam idololatriae faeditatem, et confirmandam doctrinae christianae, qua talis, sanctitatem, si modo plura de iis exstarent testimonia. Finguntur quandoque talia, quae, si uiuerent uiri sancti, quibus ea tribuuntur, ignorarent. Quibus lubet, illi legant de miraculis *lychnum propheticum Brochmandi* part. 3. cap. 9. pag. 180. seqq. Hulsemannum in manuali August. confess. contra *Hagerum* disp. 18. pag. 998. seq. *Gerhardum* in loco de ecclesia et *Dannhauuerum* in meletemate s. lib. singulari de miraculis, praeter innumeros alios.

Ad cap. 36. p. 428. l. C. corpore ac sanguine. Hoc tempore calix ex coena nondum sublatus, isque laicis etiam porrectus fuit. Idem docebit diploma *Innocentii* pag. 59. Formula doctrinae *Ottonis* pag. 302. et diploma *Conradi* episcopi Pomeraniae p. 556. huius libri. Non omnes ergo errores uno tempore in ecclesiam irrepserunt, sed nunc hic, nunc ille, dormitantibus praelatis, ueram doctrinam obscurauit, de quo legantur *Centuriae Magdeburgenses.* Queritur ipse *Sefridus* in *Andrea* cap. 24. l. I. quod abbates multos saepe ritus et consuetudines mutauerint non absque detrimento fratrum. In doctrinis idem contigisse, probant litigia monachorum, *Thomistarum*, *Scotistarum* aliorumque publice docentium. Quomodo uel *Gretserianus Andreas* testimonio esse potest, quando introducit Sefridum cum Tiemone de *praedestinatione* non recte disputantem pag, 418. seqq.

Ad caput 38. pag. 431. lit. C. mensa canonicorum. Illi enim uti domum, sic et mensam communem habebant. In *concilio Moguntino* sub Carolo celebrato cap. 9. praecipitur; *ut canonici clerici canonice uiuant, obseruantes diuinam scripturam, et doctrinam et documenta S. patrum, nihilque sine scientia episcopi uel magistri agere praesumant, et ut simul dormiant et manducent, ubi facultas hoc faciendi suppetat, et in suo claustro maneant.* Sic et *Trithemius* refert *in chronico Hirsangiensi* fol. 41. *in cathedralibus ecclesiis hanc fuisse canonicae uitae antiquam institutionem, ut canonici in commune uiuerent, unam habentes mensam, unam bursam, unumque commune dormitorium.* Plura suggeret *Hospinianus* in lib. de origine monachatus pag. 55. seqq. Cum quo omnino conferatur *Cassander in consultatione* pag. 1009. et sequentibus operum edit. Paris. qui cum Luthero suadet, ut iuuentutem uel ipsi canonici informent, uel alios illi erudiendae praeficiant.

Ad caput 39. pag. 431. lit. F. Salutari ligno sanctorumque reliquiis. Adiecit lignum crucis dominicae, ut crucem suam faceret spectatoribus gratam. De cruce domini inuenta disputat prolixe *Hospinianus* contra *Gretserum*, in lib. de festis christianorum pag. 82. seqq.

Ad cap. 39. pag. 432. lit. G. libris utriusque testamenti. Hoc praecipuum eius studium, quando in monasteriis et ecclesiis libros sacros extare uoluit, ut legerentur, non negligerentur. Idque ex antiqua consuetudine, quam ex *Eusebio* de uita Constantini lib. 1. cap. 36. 37. fol. 401. 402. *Socrate* hist. eccl. lib. I. c. 6. fol. 586. Theodorico lib. 1. cap. 19. fol. 32. *Nicephoro* lib. 8. cap. 27. fol. 395. *Cent. Magd.* IV. 7. fol. 509. probat *Stepnerus* in tract. de sacris Christian. cap. 1. num. 51. pag. 135.

Ad cap LIIX. p.434. lit. D. regulares canonicas h. e. canonicorum regularium aedes et reditus, de quibus iam supra ex *Hospiniano* quaedam allegata sunt, qui multa de his recitat lib. de orig. monachatus pag. 55. et seqq.

Ad caput XLVI. p.436. lit. C. Corporales accipere disciplinas. More illius temporis, quo crediderunt, ita affectus prauos domari posse, quos rectius precibus et laboribus fregissent. Quomodo flagellandi consuetudo ab ethnicis ad christianos deriuata sit, quae tamen in ecclesia primorum temporum incognita fuerit, docet CL. *HARTKNOCH* in animaduers. ad part. 3. chronici Prussiae Petri de Dusburg cap. 22. pag. 106. De eadem prolixe agit D. *Iohannes Cunradus Dannhawerus* meus olim in Acad. Argent praeceptor in disp. de ὑπωπιασμῷ Paulino ex I. ad Cor. 9, *Gretserus* in suo Andrea l. 1. cap. hoc ad marginem adiicit: *notent hoc praedicantes Lutherani, maxime superintendentes.* Ille uero notet, quae iam dicta sunt. Quis hoc requisiuit Gretsere a manibus uestris? Frustra DEVS colitur doctrinis humanis et uanis, quales in tuo agonistico spirituali proponis.

Ad caput XLVII. pag.437. lit. F. Tantae perfectionis. Ergo monachorum opera non praestantiora sunt aliorum operibus, qui DEO seruiunt, et frustra iactantur opera illorum, quae supererogationis appellant, si perfectiora sunt opera episcoporum; nisi enim ea perfectissima sint, nondum plus praestant monachi, quam debent.

Ad caput LI. pag. 439. lit. F. Boleslaus. Hic est *Boleslaus III.* filius *Vladislai*, qui a concauitate oris ex morbo inflicta *Crziuousti* seu *Criuoustus* est appellatus, quod sonat indirecti oris, ut loquitur *Matthias de Michouia* lib. 3. cap. 7. et *Martinus Cromerus* lib. 3. Histor. Polon. tom. 2. eiusd. corporis pag.

Ad caput LII. pag.441. lit. E. Pabula retro haesimenta. Sic et Gretserus legit. Corrupta haec omnino lectio, quae ex MSC. alio, si quod Bambergae uel alibi exstaret, corrigi poterit. In meo codice legebatur *patula retro haurimenta.*

Ad caput LIII. pag.442. lit. E. Fustani, brussati, fritsali. Inquirat curiosus lector ipse, si uacat; cuius generis uel coloris ille pannus sit. Ego in his bonas horas perdere nolui, cum et talia ignorari nunc utiliter possint. Forte haec sunt nomina propria populorum ut Braxellensium, Frisiorum aliorumque qui pannum illum attulerunt.

Ad cap. LIV. pag.443. lit. A. Bela. Cognatus ille Ottonis fuit. *Auentinus* l. 7. Annalium Boiorum pag. 555. edit. Basil. de eo scribit: *Bela quartus Vngrorum rex, ex gente Andechsia maternam ducens origenem &c.*

Ad caput LIIX. pag.448. l. G. In omni religione. Quid mirum ergo, si dormientibus non raro episcopis et abbatibus lolium falsae doctrinae et rituum non necessariorum in agro dominico excreuit?

Ad caput LIIX. pag.449. lit. A. In schola Christi sub ordine canonico. Sic canonici ipsi bonas litteras, artes et pietatem docuerunt; imo et magistri scholarum canonici, erant. Videatur *Helmoldus* l. 1. chron. Slauorum cap. 42. pag. 108. seqq. et CL. *Hartknoch* in animaduers. part. 3. cap. 339. chron. Pruss. pag. 397. Hinc nomen *scholastici.* Exstat diploma Colbergae in capitulo, in quo scholastici diligentia laudatur, quod hic ex membranis exhibendum duxi.

CONRADVS, Dei gratia Caminensis episcopus, omnibus hanc paginam inspecturis salutem in domino. *Vniuersitati uestrae praesenti litera declaramus; quod ad meliorationem stipendii, cui SCOLASTRIA in ecclesia* Colbergensi est annexa, uillam, quae *Lulleuitze* uocatur, in territorio Colbergensi, contulimus in decima ad Scolastriam, ut *is, qui maiore labore est obligatus, fructu etiam gaudeat copiosiore.* Et ne alicui haec nostra collatio ueniat in dubium, hanc nostris litteris cum sigilli muniuimus appensione. Quotus in ordine fuerit hic *Conradus*, num primus an secundus, tertius, aut quartus, tot enim fuerunt, non additur, annus enim et dies omissus erat. Est uero ille *Conradus* IV. cum malio diplomate dato anno 1323. nominet *Hermannum* praedecessorem suum, de quo Hermanno uide pag. 460. nostrarum obseru. Hoc tamen suum officium postea uicariis commendarunt, de quo exstat diploma canonicorum, hic *Colbergae* datum, anno 1378. quod proxime cum Deo in descriptione *antiquit. ecclesiae Colbergensis* communicabitur. Conferatur *Cassander* supra allegatus pag. 1009. seqq. operum. Tale uero capitulum hic Colbergae semper fuit, nec illum ante illud monasterium aliud; ut ex hoc coniicere liceat, illud uel ab ipso Ottone, uel a primis episcopis ortum trahere. Errat itaque *Nicolaus Leuthingerus* in comment. parte IIX. lib. 2. pag. 76. quando scribit; *Barnimum ducem ex monasterio collegiatam ecclesiam fecisse D. Mariae sacram anno* M. CC. LXXIIX. Causa forte erroris est, quod nesciuerit, talia capitula etiam monasteria esse dicta.

Pro-

Produco ipſum diploma *Barnimi* ex A membranis, quod datum eſt anno M. LXVI, ex quo conſtabit uerum eſſe, quod aſſero. Illud ita ſe habet,

BARNIM, *Dei gratia dux Slauorum, dilectis* Capellanis *ſuis, praepoſito, theſaurio, totique capitulo Colbergenſis eccleſiae in perpetuum. Ad laudem bonorum uindictamque malorum gladio materiali accincti, noſtra intereſt, non ſolum defenſioni et commodo populi intendere, quem* B *gubernamus, uerum etiam* Deo dicatis eccleſiis et earum miniſtris *taliter prouidere, ne cuiuslibet temeritatis impulſu patientes temporalium detrimenta* a ſacro miniſterio *auellantur. Veſtris igitur petitionibus pio ac fauorabili occurrentes aſſenſu et rerum temporalium, nec non et his, quae nobis impoſterum poſſint officere, detrimento praecauere uolentes, de mera liberalitate et gratia ſpeciali auctoritate* C *praeſentium uobis concedimus et donamus, ne quis religioſus religioſaue perſona regularis ſeu monaſticae profeſſionis ordinis* S. Bernardi, Benedicti, Auguſtini, Dominici *ſeu* Franciſci, Hoſpitaliorum, Templariorum, domus Teutonicae *ſeu cuiuslibet alterius profeſſionis inuentae ſiue inueniendae in ciuitate Colberg et in* parochia ueſtra *aedificare uel domicilium habere praeſumat, ſiue donationis, ſiue emptionis titulo ad ipſos fundus,* D *in quo aedificare maluerint, deuoluatur, niſi de ueſtro omnium ſpeciali aſſenſu percipitur et fauore, decernentes, ut quicquid poſt nuuciationem noui operis aedificatum uel exſtructum, poteſtate noſtra eſficialiumque noſtrorum penitus deſtruatur. Praeterea ſi ciues dictae ciuitatis* domum ſancti ſpiritus *aedificare proponunt, id aliter eis non concedimus, niſi ueſter ac-* E *cedat aſſenſus et ſacerdos, qui in diuinis dictae domui pro tempore miniſtrare debebit,* a uobis inſtituatur. *Teſtes huius donationis ſunt* Conradus *praepoſitus Stetinenſis,* Hinricus *canonicus Guſtrouienſis,* Arnoldus *notarius noſter*, Kazimarus Borko, Domizlaus, Iohannes Kulo, Glaumarus, *milites et alii quam plures.* F *Vt autem noſtra haec donatio rata ſit, et in futuris temporibus inconuulſa perſiſtat, praeſentem paginam ſigilli noſtri munimine roboratam uobis in teſtimonium duximus largiendam, Datum* Colbergk *anno domini* M. CC. LXVI. *in die ſancti* Laurentii *martyris.*

Numerus horum canonicorum ſi quaeritur, decem illi fuerunt *Colbergae,* G uti uetus membrana docet, quae hic aſſeruatur, his uerbis; *Statuta eccleſiae Colbergenſis:* Docuit ſiquidem ſeniorem eiusdem, eccleſiae canonicorum fida afflatio, undecim eſſe praebendas eccleſiae Colbergenſis, inter ſe diſtinctas in fructibus perpetuo duraturis, quorum ultima *puerilis* dicitur, habens XV. anniuerſarios reditus de monaſterio B*elbuk*,. *Et deinde.* Decem capitulares exiſtant in ſacrorum plenitudinem. *Et iterum.* Sed praepoſitura habens deputatam praebendam in uilla Tramme. *Reliqua legi non poterant.* Primus inter eos *decanus* ſeu decimus appellatus eſt, quales in oppidis *decuriones* erant. Qui omnibus praeerat, praepoſitus uo- B cabatur. Tales in eccleſia fuiſſe tempore apoſtolorum epiſcopus ſeu presbyteros et diaconos, ego non dubito, qui coetum chriſtianum regebant, quod *S. Ignatius* docebit nos, quando in epiſt. ad *Philadelph.* pag, 42. ed. *Iſ. Voſſii* pag. 43. inquit. Τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε, ϗ τῷ πρεσβυτερίῳ ϗ διακόνοις, h. e. epiſcopo attendite et presbyteris e diaconis. Vocantur iidem praeſides et C capitanei ab eodem συνέδριον τοῦ ἐπισκόπου, ſynedrium ſeu collegium et capitulum epiſcopi pag. 43. et in epiſt. ad *Trallesios* pag. 48. ubi collegium illud uocatur πρεσβυτέριον, ſenatus ſeu ſeniorum conſeſſus. In eadem notatu digna ſunt uerba pag. 50, ὁ χωρὶς ἐπισκόπου ϗ πρεσβυτερίου ϗ διακόνου πράσσων τι, οὗτος οὐ καθαρός ἐστιν τῇ συνειδήσει. *Qui ſine epiſcopo et presbytero et diacono operatur aliquid, iſte non mundus eſt in conſcientia.* Et ta- D les ordines ab eodem pag. 50. appellantur τὰ διατάγματα τῶν ἀποστόλων, ordines ſeu conſtitutiones apoſtolorum. Atque hi erant *eccleſiarum miniſtri*, ut *Barnimus* noſter dicebat. O felix eccleſia, quae tales habuit rectores! At fuimus Troes, fuit Ilium et ingens gloria Dardaniae gentis! ubi nunc Adam es, ubi canonici? Annon plerique E iſti

Qui negligendo canonem
Vitae repoſcunt canonem?

Audiantur uota *Caſſandri*, et redibunt in priſtinum aurum et mores ſecula! Sed de hoc plura in promiſſo libello, ſi Deus uolet, cum ſtatuta ſynodi Stetinenſis, a B. Carito epiſcopo habitae anno 1500. produxero, in qui- F bus illorum mores atro carbone depinguntur.

Ad caput LIIX. lib. I. pag. 451. G. Tam diuina, quam ſeculari ſcientia. Hic clare docetur, quod monaſteria ſcholae fuerint, in quibus et pietas, et artes liberales ſint traditae. Vnde p. 453. E. refertur, *quod uiri ſapientes ac diuerſarum artium* G *imbuti peritia ad hunc locum confluxerint et* lib. 2. cap. 17. pag. 483. E. memoratur, quod *Wignandus* in monaſterio *ab infantia ſua diuinis ſcripturis eruditus ſit.* Tractat hanc quaeſtionem non tantum *Dorſcheus* p. m. meus in Chriſto parens et praeceptor olim in academia Argentoratenſi et Roſtochienſi, in parall. monaſt.

et

et acad. dissert. 1. p. 13. seqq. in portione A I. indicis iniquit, a Mogunt illatae pag. 12. et in port. 10. pag. 295. sed et *Göttingus* supra laudatus, eiusdem uiri assiduus discipulus in lib. 2. obseruat. cap. 4. p. 36. seqq. ubi inter alios allegat Iesuitam *Adamum Contzen*, qui lib. 4. polit. cap. 14. p. 244. scribit: *Fuere monasteria usque ad annum Christi 1200. ferme sola literarum domicilia. Ab eo enim tempore academiae institutae sunt, et monasteriorum disciplina* B *lapsa est.*

Ad lib. II. cap. I. pag. 462. A. Adelbertum. De eo Bohemiae episcopo, quomodo apud Prussos martyrio coronatus sit, habet *Helmoldus* lib. I. cap. I. pag. 2. ubi conferantur notae *Bangerti* pag. 4. Plura suggerit *D. Caelest. Mislenta* in proleg. ad Manuale Prutenicum, et *Christophorus Hartknoch*, in dissertatione XIV. quam cum aliis addidit chronico Prussiae *Petri* C *de Dusburg*, ubi docet eum Pragensem fuisse non Gnesnensem episcopum, quomodoque a Prussis sit interfectus.

Ad lib. II. cap. I. pag. 462. B. Iulio Caesari, a quo urbs Iulin. Ita maiores nostri honorare uoluerunt *Iulium*, cuius uirtutes et labores ubique praedicabantur, ut uisa hac statua illius uestigia premerent. Quomodo Saxones *Irminsul* coluerunt hoc est Hermans Seul seu Suel, colu- D mnam *Hermanni* uel ἑρμοῦ seu *Mercurii*, de quo legatur *M. Adami* canonici quondam Bremensis historia ecclesiast. a Madero edita lib. I. pag. 9. quamuis ille hanc *latine uniuersalem columnam* dicendam esse putet. *Ex Homero* alias constat, *hastas* pro diis cultas, quod isti praesint rebus humanis, easque sua uirtute confirment. Statuis colebantur imperatores et omnes bene de re publica E meriti. *Ciceronis* uerba ex lib. III. de offic. cap. 20. pag. 1249. edit. Amstel. Schreuelii id indicant: *Ea res Mario magno honori fuit: omnibus uicis statuae: ad eas tus et cerei.* Conf. *Plinius* lib. 10. epist. 97. et *Tertullianus* in Apologetico.

Ad lib. II. cap. II. p. 464. F. Pomeraniam adiit. Postquam a duce Poloniae ad F hoc inuitatus fuerat, uti notat *anonymus* noster lib. 2. cap. 6.

Ad lib. II. caput IV. pag. 469. D. Wortizlaum. De hoc legatur *Helmoldus* l. 2. cap. 4. pag. 222. et c. 6. p. 225. praecipue uero *Crantzius*, cuius uerba huc referenda duxi, quibus et huius, et sequentium temporum historia illustrari potest. Leguntur illa in *Wandalia* lib. 7. cap. 17. G quando ita scribit:

Pomeranorum et *Stetinensium* principum linea haec est. *Werslaus* primus in ea nobilitate, princeps christianissimus, uixit sub *Henrico* imperatore V. baptisatus a diuo *Ottone* Bambergensi episcopo: peruenit ad annum Christi MCXXIV. ibique finem uiuendi faciens, filios reliquit *Bugslaum* et *Kasimirum*, qui sub imperatore *Friderico I.* susceperunt ducalem honorem, in obsidione urbis *Lubicae*. *Casimirus* praemoriens sine prole, fratri reliquit omnem ditionem; qui fundauit ecclesiam *Caminensem*, monasteria *Stolp* et *Colbergae*, pulchra nominis sui monimenta: peruenit ad annum MCLXXVIII. moriensque reliquit filios, *Bugslaum*, *Casimirum*, *Werslaum*. Hic *Bugslaus* inde nomen habet, quia fundauit praeposituram in *Camino*: praeclara principum facinora ad me non peruenerunt, requirentem ea non minima diligentia: peruenit uiuendo ad annum MCCXXVIII. *Casimirus* reliquit filium *Zuantoborum*, ex quo nepotes, *Casimirus*, *Zuantoborus*, *Werslaus*, in quibus ea linea substitit. *Werslaus* tertius frater reliquit filium *Bartolomeum*, in quo substitit. *Bugslaus* autem, in quo durauit diu successio, reliquit filios, *Barnaim*, et *Bugslaum*. *Barnaim* fundauit ecclesiam beatae Mariae in Stetino: peruenitque ad annum Christi MCCLXXVIII. *Bugslaus* frater non reliquit prolem. *Barnaim* autem reliquit filios, *Bugslaum*, *Barnaim*, Ottonem ex quibus *Barnaim* filius, moriens A. C. XCV. post mille ducentos, non reliquit prolem Otto ex fratribus tribus: tertius reliquit successores, quomodo et Bugslaus: et quoniam tetigerunt illi annum tricentesimum post mille, usque ad illa tempora intermittamus numerationem, medios primum annos excussuri.

Ad lib. II. cap. IV. p. 469. E. Zitarigroda. Forte legendem *Ztarigroda*, quae nunc Stargardia, uetus principis *Wartizlai* castellum. Laudat hanc urbem *Micraelius* in chron. Pom. lib. 6. pag. 575. seqq.

Ad lib. II. cap. IX. pag. 473. C. Stetinensis, quae principatum. Quia uetustate, situs commoditate et uirtute incolarum ceteris praestantior fuit. Cessit illi ipsum Iulinum ut *Metropoli* l. 1. cap. XI. pag. 475. *Andreae*, quamuis illam ciuitatem *nobilissimam* appellet *M. Adamus* l. 2. hist. eccl. cap. XII. pag. 50. et *maximam omnium, quas Europa claudit, ciuitatum* pag. 51. Depingit illam *Micraelius*, paedagogii Stetin. rector celebratissimus l. 6. hist. Pom. pag. 559. seqq. et ante illum *Paulus Friedbornius*, consul Stetinensis, in chronico, cum *Bugenhagio*, qui uulgo Pomeranus dicitur.

Ad lib. II. cap. IX. pag. 475. F. alii pontifices. Grandis profecto et dura satyra. Quam parrhesian abbatis sui ferant quos tangit, uel retundant, si mentem habent recti consciam. Non repetam querelas omnibus obuias; optem magis

gis

gis ut mecum pro symbolo habeant illud apostolicum: *Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus!* Bene de illis *Nicolaus de Clamangis*, archidiaconus quondam Baiocensis in lib. de corrupto ecclesiae statu cap. III. pag. 22. ed. Helmstad. *Postquam ex rerum opulentia studium temporalium mentes seruorum domini occupare cepit, Deo simul et Mammonae, duobus dominis tam aduersariis, non potuerunt pariter deseruire. Fuit itaque necessarium, ut, quantum diligentiae in unius seruitium impenderent, tantum alteri subtraherent. Quanto uero amplius animum ad temporalia lucra adiecerant, tanto magis illa sitire, tanto amplius immergi in illis, sicque a caelesti amore longius auerti ceperunt.*

A*d librum II. caput XII. pag. 476. C. Lutitiae. Helmoldus* lib. I. cap. II. p. 6. *quatuor populos, Kyzinos* et *Circipanos*, cis *Panim, Tholenzos et Redaros trans Panim habitantes, a fortitudine VVilzos seu, Luticos appellatos esse scribit.* Qui nunc illi sint, exponit *Bangertus* h. l. pag. 11. *Circipanos*, qui cis *Penim* fl. esse *VVolgastenses, Sundenses, Deminenses, Wilsnacenses, Kissinos* esse *Gutzouienses, Gryphiswaldenses: Rhedarios, Ridarios, Riaduros*, esse *Stolpenses, Anclamenses: Tollenses, qui a Tollen see*, esse Neu-Brandenburgenses. Vocantur illi die Loitzen, de quibus *Micrael. l. 2.* chron. Pom. p. 618. Eorundem meminit *M. Adamus* lib. 2. cap. 12. pag. 50. quando inquit. *Vltra Leuticos, qui alio nomine VVilzi dicuntur, Oddera flumen occurrit, amnis ditissimus Slauanicae regionis.*

A*d caput XII. lib. 2. p. 476. D. sexta feria abstineant: et ibid. E. sacro-sanctam quadragesimam.* Vetus ille ieiunandi mos in ecclesia descriptus his temporibus, sed non uetustissimus. Ieiunare pium est et his temporibus ieiunare non inutile, nec impium, si abest superstitio et opinio meriti. Quis enim christianorum non mallet uacare Christo crucifixo, quam uentri, qui coercendus, ut ille in nobis resurgat et uiuat? At lacte tantum abstinere et carne, ridiculum ieiunium est, cum et piscibus aliisque lautitiis stomachus oppleri possit. Redeant utinam prima ieiunia, et noua, ficta, fucata proscribantur! De suis ieiuniis, quid ipsi pontificii sentiant testabitur *Peresius ab Aiala* Guidixens. episc. de tradit. part. 3. fol. 129. inquiens: *Pudet certe me de hac uirtute sacro sancta ieiunii loqui, quae nomine tenus hodie in ecclesia obseruatur. Nam neque apud eos solum, qui ieiuniorum praescriptiones damnant, neque apud nos, qui merito eas defendimus, in usu sunt sancta ieiunia, nisi tantum secundum exteriorem quandam cerimoniam* etc. etc. et *Guil. Lindanus.* Ruremundensis episcopus, Panopliae lib. 3. cap. 11. pag. 121. inquiens: *ieiunia nostra, quae et uini copia natant, abundantiaque redundant et piscium uarietate carnium superant delicias, adeoque, quod et* D. Hieronymus *de suae aetatis moribus conquerebatur, cum Deo ludere uidentur, dum ex intercepto, qui ex ouis oritur, calore olei flammas, uini aestum omnisque aromatum generis belluconi infarciunt stomacho, ueteribus christianis omnino fuisse non modo incognita, sed intolerabilia atque adeo abominanda, piis omnibus uetera cogitantibus arbitramur notius, quam ut ea de re ulla sint uerba profundenda* etc. etc. Prolixius ista recitat *D. Dorscheus* p. m. in portione V. indicis iniquit. ad parall. monast. acad. pag. 134. et seqq. Talia uero ieiunia noster non doceret Otto, si nunc uiueret. Legatur de ieiuniis et quadragesima liber *Iohannis Dallaei* erudite de iis disserentis.

A*d caput XII. lib. 2. p. 476. G. infantes in S. sabbato paschae et pentecostes ad baptismum deferant etc.* Hebdomas illa uocabatur *septimana in albis*, et pueri albati apud *Bedam* lib. 2. cap. 14. hist. eccl. gent. anglic. Pluribus de his disserit *Hospinianus* l. de orig. fest. Christ. fol. 74. seq. et *Gerhardus* in LL. tom. 4. de bapt. SS. th. 245. p. 336. adde allegatos auctores a *Stepnero* de sacr. christian. pag. 384.

A*d caput* XII. *lib.* II. *pag.* 477. *C. Sefridus* in sua historia l. 2. cap. 17. seqq. addit, quod et *septem sacramenta* Otto obseruari iusserit. Scilicet de suo hoc addit monachus, qui hanc Sefridi historiam edidit. Noster Andreas id alias non tacuisset. Repetit eadem A*ndreas Gretserianus*, quod nemo mirabitur. Septem haec sacramenta a Christo instituta et tradita esse ecclesiae, unde probabitur? in ecclesiae uero et ab ecclesiasticis scriptoribus ritus quosdam praeter *baptismum et eucharistiam* hoc nomine insignitos fuisse, lubentes damus, quatenus illis res sacrae peraguntur, iisque uelut sacramento Deo fidem promittimus. Vnde et nos eosdem admittimus, ut pios et utiles actus, quales sacramenta uocantur a *Tertulliano* in apolog. cap. 2. p. 3. ed. Paris. sola exclusa *unctione extrema*, qua hodie ii linuntur, qui uitae non restitui debent, sed ea destituuntur, contra apostolorum et primitiuae ecclesiae consuetudinem, nisi pro illa substituatur nostra *benedictio* extrema, qua morituris diuinam precamur gratiam. Quo fine unctio adhibita olim fuerit, etiam in seculis posterioribus indicat *Ditmarus* lib. 6. chron. pag. 164. *Ego autem peccator*, inquiens, *unxi eum oleo sanctificato in locis maxime dolentibus:* absque dubio eo fine, ut restitueretur. De numero hoc legatur Gerhardus in LL.

 Theol.

Theol. tom. 4. de circumcis. et agno paschali th. 53. p. 215. seq. edit. Francof. ceterique scriptores a *Stepnero* allegati l. de sacris christian. th. 123. pag. 312. seqq.

Ad caput XIII. lib. 3. p. 477. E. Zaroes et Arfaxat. Sunt illi Persarum magi, qui contra dictos apostolos tumultum excitasse dicuntur, in quo illi oppressi sunt. Paucis hanc historiam complectitur *D. Georgius Maior* in uitis patrum pag. 273.

Ad caput XIII. *lib. 2. p. 477. G. Trigelawi.* Eiusdem mentionem facit noster *Andreas* lib. 3. c. 1. pag. 163. et *Helmoldus* lib. 1. chron. Slau. cap. 83. pag. 185. quando inquit: *Est Slauis multiplex idololatriae modus, non enim omnes in eandem superstitionis consuetudinem consentiunt. Hi enim simulacrorum imaginarias formas praetendunt de templis, ueluti Plunense idolum, cui nomen Podaga: alii syluas uel lucos inhabitant, ut est Proue Deus Aldenburg, quibus nullae sunt effigies expressae Multos et duobus uel* tribus *uel eo amplius* capitibus *exsculpunt. Inter multiformia uero Deorum numina, qaibus arma, syluas, tristitias atque uoluptates attribuunt, non diffitentur unum Deum in caelis caeteris imperitantem. Illum praepotentem caelestia tantum curare, hos uero distributis officiis obsequentes de sanguine eius processisse, et unumquemque eo praestantiorem, quo proximiorem illi Deo deorum.* Haec ille. Prope *Gryphembergam* est adhuc pagus *Triglaf*, dictus ab hoc idoidolo, ubi forte illud absconditum fuit.

Ad *caput* XIII. *lib. 2. p. 479. B. sellam Trigelawi.* In quo sedit idolum maioris uenerationis causa, quomodo Graeci et Romani lectos iis strauerunt. In M. Adami historia eccl. lib. 2. cap. XI. pag. 50. de *Redigasto* daemone Rechariorum in urbe Rethre scribitur, *quod simulacrum eius auro, lectus ostro paratus fuerit.* De lectisternio multa collegit post *Rosinum, Hospinianum, et Vossium Henricus Kippingius* l. I. antiquit. Rom. c. 10. pag. 226. cap. 12. pag. 301. et in Coroll. ad lib. 2. pag. 514. Stellae expresse meminit *Valerius Maxim.* lib. 2. cap. 1. dist. 2. *Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno et Minerua in sellas ad coenam inuitantur.*

Ad caput XII. lib. 2. pag. 477. A. Sortilegi non sint. Quo pertinet Hastisortium, si placet noua uox, cuius meminit *Sifridus* l. 2. cap. 32. pag. 318. *Tacitus* de morib. Germ. cap. 10. *Proprium gentis,* inquit, *equorum quoque praesagia ac monitus experiri.* De hinnitu et fremitu ille tantum loquitur; addas nunc illi tactum hastarum. De equorum praesagiis nonnulla collegit *Berneggerus* in quaest. miscell. ad h. l. quaest. 50. lit. K. 3. Ad haec sortilegia quoque pertinent

A *ligneae calculationes*, de quibus eundem *Sefridum* legas c. 2. c. 32.

Ad cap. XIV. lib. 2. pag. 479. E. Sponsam suam. Ita frequenter ecclesiae ministri sponsi ecclesiae uocantur. Verba Innocentii III. referuntur in *relatione D. Iacobi Heilbrunneri de colloquio Neuburgensi*, habito anno 1615. pag. 115. et quomodo de iis disputatum sit. Eadem phrasi abutitur *Clemens* II. papa Rom. in epi-
B stola ad Babenbergensem ecclesiam, in uita S. Henrii imperatoris, edita a *Gretsero* in diu. Bamberg. pag. *Euaristo* quoque hoc affingitur in epistola, quae tamen eius non est. Nos rectius cum apostolo docemus, ecclesiam uni uiro nuptam, h. e. Christo 1. Cor. XI. u. 2. ad Eph. V. uers. 23. seq. Ministri ecclesiae tantum pararii eius sunt 1. Cor. XI. u. 2. qui ecclesiam *uni* coniungant *uiro.*
C Quod et nostri πολιτικοί obseruent, nec imprudenter cum aliis errent. Consulant isti *D. Luc. Osiandrum* in Cent. II. Hist. Eccl. pag. 5. et in cent. III. pag. 18. et canant cum ecclesia ueteri in part. I. Hymnarii mei. pag. 60.

Genus superni luminis
Processit aula uirginis,
Sponsus, redemptor, conditor,
Suae gigas ecclesiae,

D Vnus scilicet sponsus, ut unus redemptor, conditor et protector seu gigas, de quo plura legantur Matth. IX. uers. 15. cap. XXV. v. 1. seq. Marc. II. u. 19. seqq. Luc. V. u. 35. Ioh. III. u. 29.

Ad caput XIV. lib. 2. p. 479. G. patrocinio Hermetis. More scilicet ethnico, quo Deos patrios habebant, quorum patrocinio tutos se fore sperabant. De
E iis *Virgilius* l. 1. Georg. circa fin.

Dii patrii, indigetes et Romule Vestaque mater,
Quae Thuscum Tiberim et Romana palatia seruas,
Hunc saltem euerso iuuenem succurrere seclo.
Ne prohibete

In quem locum *Seruius*, et ipse ethnicus, p. 44. f. 2. ita commentatur: Patrii
F dii sunt, qui praesunt singulis ciuitatibus, ut *Minerua* Athenis, *Iuno* Carthagini.

Ad caput XIV. lib. 2. p. 480. A. recuperauit. Ita MSC. meum. Gretser. *dissipauit.* Nihil hic mutare ausus sum, qui ex hac uoce coniicio, aliquid emissum esse, quod his uerbis respondeat: *dis-*
G *sipauit et priorem faciem facile recuperauit.*

Ad caput XV. lib. 2. p. 480. D. in loco ubi profani daemoniorum ritus. Ita facile templa strui potuerunt, mutata saltim illorum forma. Nec hinc quicquam decessit honori et gloriae Christi, cui daemonia cedere debuerunt. Num de

Col-

Colbergensi templo idem affirmari debeat, alibi dabitur inquitendi occasio.

Ad caput XX. lib. 2. p.480.E. Sedem episcopalem. Quae deinceps Caminum translata: de quo legatur *Cramerus* lib. 2. hist. eccl. cap. 37. p. 68. et *Micraelius* lib. 2. chron. Pom. pag. 256. seqq.

Ad caput XVI. lib. 2. p.482.C. Lapidi Botonis. Ita supra *Arnoldestein* lib. I. cap. 21. pag. 50. Solebant ueteres lapidibus distinguere loca. Hic Colbergae notus est *Lapis Iaschii*, Jaschenstein, quem non nemo ex maioribus meis posuisse dicitur. *Gibikenstein* est in *Ditmaro* l. 3. pag. 52. etc. etc.

Ad cap. XVII. lib. 2. p. 483.G. in solo redemptoris desiderio. A quo solo salutem expectauit, de suis desperans operibus. Huc pertinet *Anshelmi* confessio, quam adhuc habent *Veneti* in suo *sacerdotali*, licet pontifex Roman. expungi iusserit uerba praecipua, de quo dixi in meo hymnario part. 1. pag. 42. Sic et pii monachi non nesciuerunt Christum, cuius meritis saluari optabant. In descriptione monast. Walkenredensis refert *M. Henricus Eckstormius* pag. 817. Chronici Walckenred. *quod Matthia abbate A. C. 1469. coenobitae quidam Walckenredenses, qua occasione nescit, de iustitia fidei in Christum et uotis monasticis, confessionem cum uerbo Dei congruentem ediderint et subscriptione contestati sint, quae sic habeat:* Qui uiuit et regnat per omnia secula seculorum Amen, CHRISTVS IESVS nostra salus et redemptio, per quem sola et uera fide iustificamur. Quia CHRISTVS, filius Dei unigenitus sola uia, ueritas et uita est, meritum eius et non uota monastica, non cuculla, non abstinentia cibi, nec ullum opus humanum, nec satisfactio humana hominem saluare potest.

Wernerus Willichius
Michael Saluator Cottingensis.
Theodoricus Herdesianus.
Arnoldus Heruordensis.
Henricus Hartman Northeimensis.

Wignandus hic alias singulare pietatis exemplum esse potest et effigies, in quo multa notatu digna sunt: quales plures utinam illa tulissent et nostra ferrent secula!

Ad cap. XVII. lib. 2. p. 484. C. Paschalem quinquagesimam. Sic et ante pascha et post pascha suam habuerunt quinquagesimam, quae haec est. Inde F. effusi Spiritus S. πεντηκοστή seu dies quinquagesima a paschatis festo appellatur, quod Germani contraxerunt, nominantes illud die Pfingsten. Lege de illo *Hospinianum* de orig. Fest. Christ. f. 74. qui nonnulla collegit ex *Tertulliano, Chrysostomo, Ambrosio et Hilario* h. l.

Ad caput XVII. lib. 2. p. 484. F. Victimae paschali. Hymnus ille meretur, ut hic ille referatur, qui ita se habet.

Victimae paschali laudes immolent christiani.

Agnus redemit oues, Christus innocens patri reconciliauit peccatores.

Mors et uita duello conflixere mirando, dux uitae mortuus regnat uiuus.

Dic nobis Maria, quid uidisti in uia? Sepulchrum Christi uiuentis, et gloriam uides resurgentis.

Angelicos testes, sudarium et uestes: surrexit Christus spes mea, praecedit suos in Galilaeam.

Credendum est magis soli Mariae ueraci, quam Iudaeorum turbae fallaci.

Scimus Christum surrexisse a mortuis uere. Tu nobis uictor rex miserere.

Ad caput XVII. lib. 2. p. 485. B. Tertia feria. Ita appellabant dies hebdomados christiani, qui ethnica nomina aspernabantur, de quo lege *Stepnerum* de sacris Christ. c. 2. th. 74. seqq. pag. 197. seq.

Ad caput XVII. lib. 2. p. 485. B. Letaniis. Vetus illud institutum; et apud Iudaeos non tantum, sed et christianos frequens usus antiphonarum, quales et litaniae. Multa collegit CL. *Iosua Arndius*, amicus meus olim in acad. Rostoch. in Lexic. antiquit. ecclesf. pag. 78. de litaniis, et ipse quaedam congessi in parte II. Hymnarii pag. 8. seqq.

Ad caput XVII. lib. 2. p. 485. D. Feria sexta. Qua Christus mortuus est. Hanc diem nonnulli notant. Eadem et *Otto* noster decessit lib. 3. cap. 26. pag. 218. h. l. Nobis christianis non licet diem seligere. Praefixit illam, qui uerus est diesbiter, uitaeque praescripsit terminum, quem transilire non possumus.

Ad cap. XVIII. lib. 2. p. 486. D. G. Dodinensem, Belgruensem, Colubregam. Dodonam putant *Daberam* esse, uid. *Cramerum* l. 1. hist. eccl. cap. 27. pag. 64. *Belgroa Belgardia* est, ut *Colubrega* transpositis litteris Colberga. In hac nostra patria et ante Ottonem episcopatus fuisse memoratur, cui praefuit *Reinbernus praesul salsae Cholbergensis*, ut eum uocat episcopus Merseburgensis *Ditmarus* l. 7. chronici pag. 228. ed. *Maderi*, post cuius abitum in *Russiam*, quo a Polonis, quibus tunc paruit *Colcerga*, missus fuerat, ad ethnicismum illa relapsa fuit. Eundem describit *Ditmarus* l. c. pag. 228. et 229. de quo alibi erit dicendi locus.

Ad lib. III. cap. I. p. 490. C. a Iulio Caesare. Sic et *Helmoldus* l. 1. cap. 38. pag. 93. *Wolgast*, inquit, *apud urbaniores uocatur Iulia augusta, propter urbis conditorem Iulium caesarem.* Falsum utrumque est, cum ille ad has oras nunquam peruenerit. Statuam eius quare coluerint, supra dictum fuit. Similem fabulam de bel-

bellis Iulii Caesaris in Polonia et Prussia A refutat Cl. *Hartknoch* in animadu. ad chron. Prussiae Petri de Dusburg part. 2. cap. 7. pag. 42. et seqq. laudat hanc urbem *M. Adamus* l. 3. hist. eccles. c. 12. pag. 50. seqq.

Ad libri III. caput I. pag. 491. F. ecclesiae Christi uendicabant. Ita spolia Aegypti cesserunt in usum ecclesiae christianae, quae inde ditari facile potuit, et tantas exstruere basilicas. Hinc creuit Roma, B hinc Italia, affluentibus augurum aliorumque sacerdotum ethnicorum reditibus.

Ad lib. III. cap. I. pag. 492. A. abiurationis idolorum causa. Communis illa et uulgaris querela ethnicorum, de qua *Tertullianus* in apologetico c. 40. p. 36. ed. Rigal. et *Arnob.* in suo lib. 1. adu. gentes p. 1. seq. ed. Elm. Eandem cantilenam cantant pontificii contra Lutheranos. C Ita ueniam scilicet merentur uitia, plectitur ueritas.

Ad lib. III. cap. I. p. 492. C. Domum Dei uestri iuxta aedem Teutonici Dei. Strategema id fuit et mentis humanae calliditas, quae dum omnibus placere cupit, nulli placet. Vnus Deus est, una fides, una religio. Qui non cum Deo, contra illum militat. Socium non admittit, qui maior omnibus, nulli par est. Εἷς D κοίρανος ἔστω, εἷς θεὸς ἔστω. Claudicandum non est cum Baalitis; recto eamus pede quo ducimur.

Ad libri III. caput 2. pag. Sic opinatum. Hoc est sic celebrem et ubique clarum: corrigi posset *inopinatum:* quod tamen ausus non sum, cum et eo sensu, quo dixi, uerba accipi possint.

Ad libri III. cap. 2. pag. 494. D. portae urbis introitu. E Fecerunt id duce natura, quando in portis templorum, urbium, aliorumque aedificiorum publicorum monstrarunt, quae rara, quae singularia. Eius uestigium habes in *Virgilio* lib. 6. Aeneid. u. 14. seqq.

Ad libri III. caput 3. pag. 495. B. authenticum mandatum. Christi nimirum de *lotione pedum* Ioh. XIII. uers. 13. seqq. F Vtinam recte lauarent pedes, qui hic litteram sequuntur. Non tam dotio, quam humilitas et modestum seruiendi studium praecipitur, in quo praeeuntem magistrum sequantur discipuli.

Ad libri III. caput 3. p. 495. D. Inuidia stimulante. Heu nefas! Quibus mandatum a CHRISTO, ut communi labore ecclesiam struant, hi turpi liuore eam destruunt. O turpem temporum illo- G rum notam! diceret *Cicero* et quicunque honestum turpi lucro praefert, l. 3. de officiis. Adulantur ut capiant, capiunt ut perdant. Bos bouem petit.

Ad librum III. caput 3. pag. 495. F. Gerouiti. Forte Herouiti. ut conicit *Gretserus* h. l. De Vito et Suanteuito multa habet *Helmoldus* l. 1. c. 6. pag. 21. et c. 52. pag. 125. conf. Saxon. Gram. l. 14. hist. Dan. fol. 131. fac. 2. et Crantz. l. 5. Daniae c. 18.

Ad librum III. caput 3. pag. 495. G. duriori seruitutis iugo. Hoc scilicet est pascere oues! Imo uero id est κατακυριεύειν τῶν κλήρων, *dominari cleris,* contra Petri apostoli monitum 1. Pet. V. 3. Quis mirabitur ergo pietatem sub his episcopis detrimentum passam! mollius tractauit oues Otto noster.

Ad librum III. cap. 4. pag. 497. C. Lothario. Hinc et *Polonorum ducem* Bolislaum *tributum XII. annorum, de quolibet anno L. libras persoluisse et de Pomeranis ac Rugianis homagium fecisse Lothario* imperatori Rom. testatur *Engelhusius* in chronico pag. 221. edit. *Maderi.*

Ad librum III. caput 6. pag. 499. D. ad religionem cogere. Pie sane et prudenter! Suaderi debet, non imperari religio: imperio scilicet non logico, quem ἀναγκαστικόν animus pietate flagrans admittat, sed politico; non enim ab inuitis Deus coli uult. Recte *Tertullianus* in apologet. cap. 24. pag. 26. ed. Rigalt. *Videte ne et hoc ad irreligiositatis elogium concurrat, adimere libertatem religionis, et interdicere optionem diuinitatis: ut non liceat mihi colere quem uelim, sed cogar colere quem nolim. Nemo se ab inuito coli uolet, ne homo quidem.* Quod deinceps exemplis probat.

Ad librum III. caput 7. pag. 500. D. uerbi ministrum. En elogium Ottonis! quod pontificii, maxime Iesuitae in nobis nostrisque theologis reprehendunt, quando illos cum mycterismo die Worth Diener appellant. Si uerbi minister *Otto* episcopus, eiusque comes *Albuinus,* iique omni laude dignissimi censentur, cur nobis id nomen uitio uertunt? Idem adhuc uerbum praedicamus, quod illi, nec ab illo latum unguem discedimus. Commenta hominum uerbum Dei non sunt, quae et illi respuissent, si ducem habuissent meliorem, quam ea tulerunt tempora.

Ad librum III. caput 8. pag. 501. C. chlamyde et pag. 502. A. aureo clypeo. Vestitus hic idoli fuit. Ita superstitiosi ornare et uenerari solent adhuc suas statuas et simulacra, de quo uide *Kippingium* in Recens. antiquit. Rom. lib. I. cap. 7. pag. 176. seq. Huc referatur quod refert *Ditmarus* l. 6. chron. pag. 331. seq. *Est urbs quaedam, inquit, in pago Redariorum,* Riedegast *nomine, tricornis, ac tres in se continens portas, quam undique sylua, ab incolis intacta et uenerabilis; circundat magna: duae eiusdem portae cunctis introeuntibus patent: tertia, quae Orientem respicit et minima est, tramitem et mare iuxta posi-*

positum, et uisu nimis horribile monstrat. In eadem nil nisi fanum est de ligno artificiose compositum, quod pro basibus diuersarum sustentatur cornibus bestiarum. Huius parietes uariae deorum dearumque imagines mirifice insculptae, ut cernentibus uidetur, exterius ornant. Interius autem Dii stant manufacti singulis nominibus insculptis, galeis atque loricis terribiliter uestiti, quorum primas Luarasici *dicitur, et prae caeteris a cunctis gentilibus honoratur et colitur. Vexilla quoque eorum nisi ad expeditionis necessaria, et tunc per pedites, hinc nullatenus mouentur. Adhaec curiose tuenda ministri sunt specialiter ab indigenis instituti, qui cum huc idolis immolare, seu iram eorundem placare conueniant, sedent hi duntaxat, caeteris astantibus, et inuicem clanculum mussantes terram cum tremore infodiunt, quo sortibus emissis rerum certitudinem dubiarum perquirant. Quibus finitis, cespite uiridi eas operientes, equum, qui maximus inter alios habetur et ut sacer ab his ueneratur, super fixas in terram duorum cuspides hastilium, inter se transmissorum supplici, obsequio ducunt, et praemissis sortibus, quibus id explicauere, prius per hunc quasi diuinum, denuo augurantur, et si in duabus his rebus par omnium apparet, factis completur; sin autem, a tristibus populis hoc prorsus omittitur. Testatur idem antiquitas errore delusa uario, si quando his seu a longe, rebellionis asperitas immineat, ut e mari praedicto aper magnus, et candido dente e spumis lucescente exeat, seque in uolutabro delectatum terribili quassatione multis ostendat. Quot regiones sunt in his partibus, tot templa habentur, et simulacra daemonum singula ab infidelibus coluntur, inter quae ciuitas supra memorata principalem tenet monarchiam. Hanc ad bellum properantes salutant, illam prospere redeuntes muneribus debitis honorant, et quae placabilis hostia diis offerri a ministris debeat, per sortes ac per equum, sicut praefatus sum, diligenter inquiritur. Hominum ac sanguine pecudum ineffabilis horum furor mitigatur.*

Ad librum III. cap. 9. pag. 503. G. Muscae. Quarum corpora inhabitarunt impuri daemones. Consule *Seldenum* de diis Syrorum, in Beelzebub Syntag. 2. c. 6. p. 201. seq.

Ad librum III. cap. 12. pag. 509. G. Altari Adalberti, de quo supra. Eius reliquiae asseruari dicuntur in Polonia. Vid. de eo *Hartknoch* l. iam cit. pag. 204. seq.

Ad librum III. cap. 13. pag. 511. B. Apostolorum a quam, Hic deerat unum folium, quod nec ex Sefrido, nec ex Andrea Gretseriano commode restitui potuit. Facile tamen coniici potest, quod in eo scriptum fuerit, quomodo ecclesiam S. Petri, quam ipse consecrauerat, ingressus sit, Deumque implorauerit, ut suis laboribus adspiraret; quomodoque aduersus sacerdotes ethnicos, qui pro idolis suis pugnabant, acriter et non absque periculo uitae religionem christianam defenderit, atque ita multos ex *Stetinensibus* flexerit, *qui*, uti nunc sequitur in nostri Andreae hoc cap. *16. fidem Christi, abdicatis idololatriae sordibus, receperunt.* Confer. histor. *Sefridi* l. 3. cap. 12. seq. pag. 341. seq.

Ad lib. III. cap. 15. pag. 512. F. arborem nuceam. Apud arbores olim Deum coluerunt, deinde altaria, et hinc templa structa sunt. Arbores illas ethnicorum eleganter uocat *Tertullianus* in apolog. c. 9. pag. 10. *obumbraticas scelerum*, quae in templis perpetrarunt improbi mystae. *M. Adamus* lib. 1. hist. eccl. pag. 9. *testatur* de Germanis fere omnibus, quod et *frondosis arboribus, fontibusque uenerationem exhibuerint.* Plura inuenies in dissert. 6. *Hartknochii* ad chron. Pruss. pag. 110. seqq.

Ad librum III. cap. 18. pag. 516. B. excitantes et rursus *simplicitatis.* Ita simplicitas et ignorantia mater fuit superstitionis, quae christianam religionem corrupit, cui tempestiue occurrere debuissent praesules. Idem statuamus de tactu reliquiarum. Tulit Deus hanc *simplicitatem* paterna indulgentia, quomodo nec haemorrhousam repulit tangentem fimbriam, et umbra sanctorum permisit sanari aegros. Quae ubi nunc in superstitionem uersa est, tolerari non potest, dispulsis praecipue inscitiae tenebris. Interim ossa sanctorum pie condantur, qui honos illorum praecipuus est.

Ad libri III. cap. 22. pag. Et illi hesternam. Ad haec uerba Gretserus in margine cauillatur aiens: *Ex hoc rustico Lutheranus et Caluinianus spiritus loquebatur.* At heus bone uir, nunquam illud de nobis probabis; non enim festa legitima negligimus, qui ab usum reprehendimus. Videantur *agenda eccles. Pomer.* ubi, quae nostrates obseruent festa, inuenies. Interim nec omni die feriari nos uult Deus ab operibus; qui et in illis inuocari praedicarique potest et debet.

Ad libri IV. Prologum pag. 526. et Kunegundis miracula. De his legantur *diui Bambergenses*, ad quos pertinent *Henricus* et *Kunegundis*, editi a *Gretsero*. Quid uero de his aliisque miraculis statuendum sit, iudicabit pius lector pro sua prudentia et conferet quae dixi pag. 471. Quod uomeres illa calcauerit candentes, id per magiam naturalem facere potuit. De sacerdotibus alias Hirpinorum ethnicis noti sunt illi uer-

siculi *Virgiliani* lib. XI. Æneid. u. 785. A seqq. quibus Aruns ita precatur:

Summe Deum, sancti custos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
Pascitur et medium freti pietate per ignem
Cultores multa premium uestigia pruna.

Vbi ad uerba *freti pietate*, *seruius* haec B notat fol. 317. fac. 1. Iste quidem hoc dixit: sed Varro ubique expugnator religionis ait, cum quoddam medicamentum describeret: Vt solent Hirpini, qui ambulaturi per ignes, medicamento plantas tinguntur. Plura huc facientia ex *Silio* l. 5. *Plinio* lib. 7. cap. 2. ut et *Heinsii* Crepundiis allegat *Taubmannus* aduersus illos Virgilii, quem consulat, qui uolet. Adde notas *Bangerti* C de hac probatione per ignem ad *Helmoldi* libr. I. cap. LXXXIII. pag. 192. seqq.

Ad addimenta pag. 540. E. tumultatum est anno. Addit hic Gretserus in margine pag. 358. quod mortuus ille sit anno aetatis suae 72. episcopatus 37. et adducit testem *Hoffmannum* in Annal. Bamberg. Quo anno Christi alias obierit, et quo mense et qua illius die, non omnes D consentiunt. *D. Cramerus* ponit 30. diem Septembris anni 1139. lib. 1. Hist. eccles. cap. 43. pag. 85. Eundem habet *Chytraeus*, in onomast. Theol. *Trithemius* in chron. Hirsaug. fol. 127. *Bruschius* de monast. German. fol. 87. et *Dodechinus* tom. 1. Pistorii fol. 473. ponunt annum 1140. sic et *Bucholzerus* in chron. p. 682. inquiens. *Anno 1140. Otto episcopus Bambergensis, comes de Andechs,* E *ecclesiarum Pomeranicarum οἰκιστὴς atque parens Bambergae obiit septuagenarius 3. Septembr. Trith. et append. Marian. etc. Magdeburgenses 3.* Nonas Iulii anno 1139. centur. 12. cap. 10. pag. 1508. Andreas noster recte inspectus litem hanc componet, qui eum mortuum esse scribit l. 3. cap. 26. pag. 218. et lib. 4. cap. F XI. diem Iunii et commemoratio Pauli *appellatur* (de quo uide *Hospinianum* de festis christian. pag. 115. *Reusnerus itaque* fol. 189. *βασιλικῶν* Geneal. uehementer alucinatur, quando mortem eius refert ad annum 1196. XXX. dies Septemb. ad translationem Ottonis pertinet, inquit *Gretserus* l. c. p. 412. *translatum est enim corpus eius anno 1189. sub* G *Clemente* III. *pridie Kalend. Octobris; quo die Festum eius celebratur*, inquit *Surius*.

Quomodo ille in numerum sanctorum a Clemente III. pontif. Rom. relatus sit et festus eius dies celebretur prid. Kal. Iulii, memorat *Weixerus* in *fontileg.* sacro pag. 100. *Baronius* tom. 12. pag. 80. Annal. eccles. et ex illis *Dietericus* in breuiario pontif. Rom. p. 253. Adde bullas canonizationis in hoc nostro libro pag. 445. seq. Tantum de die et anno emortuali. De anno natiuitatis eius, quod supra omissum, ita scribunt *Magdeburgenses* l. c. pag. 1499. *Otto natione Sueuus, uel secundum Bruschium Bauarus, patre Bertholdo, comite Andecensi et Sophia Amberanae uallis ducissa, natus est anno domini 1069.* Vbi nota ex *Andrea* quod in parentum nominibus errauerint, lib. I. cap. 2. pag. 15. *pag. 269. per propria merita.* Recte ille suis meritis diffidit, et precibus episcopi iuuari cupit. Nihil habet hic quod carpat in *Cramero* Gretserus. Fatetur enim abbas, quod per sua merita uitam acquirere non possit: nec addit, quod per merita Benedicti eius particeps queat fieri, licet per ipsum putet se hanc acquisiturum, si nimirum ipsius precibus Deo commendetur, ut ipsum uelut humillimum peccatorum suorum deprecatorem per et propter Christi merita suscipiat et saluet. Nihil etiam habet, quod carpat in Lutheranis, qui non aiunt quod *bona opera coram Deo sint nihili, nauci, et nullius meriti, sola fide omnia confici;* lubentes enim concedimus, quod Deus ex gratia piorum opera remuneretur, quodque fides debeat esse efficax per caritatem, quamuis uita aeterna maneat χάρισμα τῷ θεῷ ἐν χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν donum Dei in Christo IEsu Domino nostro Rom. VI. u. 23. quod donum non nisi fide apprehendi potest. Videatur Augustanae nostrae confessionis *apologia* cap. 8. p. 223. edit. Lips. 1677. *artic. Smalcald.* part. 3. art. 13. p. 336. et *declaratio* artic. Aug. confess. art. 4. pag. 701. ubi expresse docemus, quod *dominus bona opera* credentium *tum in hoc, tum in futuro seculo uelit remunerari.* En Gretsere, si uiueres, quomodo nauci, nihili, nulliusque meriti bona opera putemus esse! Quomodo prudentiores papistae uocem *mereri* exponant, eam nil aliud significare, quam consequi, de eo legatur *Cassander* pag. 179. operum *D. Gerhardus* tom. 4. de bonis operibus thesi. 124. pag. 88. et *D. Hulsemannus* in extens. breuiarii theol. cap. 12. Supplem. thesi. XI. p. 181. et in praelect. form. conc. art. XI. num. 10. pag. 543.

Ad pag. fidem S. Trinitatis et decalogum, decem in decalogo et tria in Trinitate, uel in tribus articulis symboli apostolici: inde decies tria faciunt triginta.

Ad pag. lit. pro quo probatur, qua presbyter. Meus Andreas recte habet, *qua probatur*, hoc est, ab ecclesia recipi-

cipitur et propter errores non reiicitur. *Gretserus* parum attentus fuit, quando legit, *qua presbyter*, quod cum textu uerborum non conuenit. Vnde nec opus fuisset, ut in margine hoc excusaret inquiens: *Hyperbole ignoscenda, et qua se ueterum auctoritate tueri queat.* Nulla enim hic hyperbole; nihil laudatur, nisi quod in origine ecclesiae calculo approbatur. En quomodo uitiosa lectio auctoribus iniuriam faciat, ut propterea diligentia Criticorum, qui ueram restituunt scripturam, uili pendi non debeat.

Tantum nunc licuit, quibus addam, plure deinceps,
Si Deus illa uolet, uita nec terminus instar.

DIGRESSIO AD DIGRESSIONIS GRETSERIANAE

CAPVT PRAECIPVVM.

QVam fidem praedicarit S. Otto Pomeranis, quaerit *Gretserus* in digress. quam addit Andreae sui historiae de Ottone: Respondeo fidem et doctrinam apostolicam, sed mixtam et interspersam commentis hominum, qua tamen et ipsi saluari potuerunt. Sancte omnino praecepta decalogi corrigendis inculcauit; sancte de SS. Trinitate docuit et ab idololatria ad cultum ueri et unius Dei maiores nostros duxit: sancte CHRISTVM pro nobis natum, circumcisum, mortuum, sepultum et suscitatum depinxit, cuius meritis et intercessione salus acquiri debeat; tum etiam recte illos orare uoluit, quando non a satana, sed a Deo auxilium sperare iussit. In doctrina de sacramentis baptismi et coenae dominicae quamuis non desit, quod desideremus, aqua tamen et Spiritu regenerauit quoslibet; carne quoque et sanguine dominico tam laicos, quam clericos pauit, calicem non sustulit: quomodo per poenitentiam Deo reconciliari deberent, adiecit et remissionem peccatorum promisit. Sancta opera ab omnibus facienda, parentibus obediendum, magistratum et ecclesiae ministros honorandos, caste in et extra coniugium uiuendum, ab homicidio et iniuriis abstinendum, hospitalitatem exercendam, et quae alia sunt pietatis studia, fidelissime suasit. Obseruatores istorum exspectare iussit uitam aeterternam, negligentes aeternum exitium,

A utrosque resurrectionem post mortem. Errores, quos interspersit, non tam boni *Ottonis*, quam temporum illorum fuerunt; his meliora doctus misisset nuntium. Vnde non dubitamus, quin ista clementissimus Deus ei condonauerit, nec parentibus nostris imputarit, qui cum *Wignando* solius Christi meritis in ultimo agone saluari desiderarunt. Caecitas in illis fuit, non haeresis: et
B quae nunc in tanta luce exprobari debent exorbitantibus, in istis tenebris tolerari aequum fuit. Vnde alia conditio ecclesiae illius temporis pontificiae, quam nunc est; illa admisisset correctionem, haec corrigentes spernit, repellit et anathemate ferit. Frustra igitur in nos debacchatur Gretserus, frustra B. Cramerum traducit. Maiorum naeuos et mores corruptos non ignorant pontificii, nec lapsum illorum dis-
C simulat Tridentina synodus. Manifesta est ex illorum libris ingenua ipsorum *confessio*, quam *Gerhardus* noster excerpsit. Non ergo a nobis exigant, ubi Lutherana doctrina ita tradita sit, uti nunc illa pure proponitur; ipsi potius ostendant, ubi ecclesia christiana pura ab omni naeuo et errore tempore Ottonis nostri exstiterit et ex qua cathe-
D dra siue in templis, siue in coenobiis ea doctrina, quam ab apostolis accepimus, recte et decenter proposita fuerit. Nos Deo gratias agamus, qnod fluctibus errorum non abrepti simus, sed emerserimus, operamque impendamus sedulam, ne deinceps rursus ecclesia eiusque doctrina naufragium patiatur. Vehementer enim alucinantur, qui credunt, ecclesiam quotidie *eandem* habitu-
E ram *faciem* et *sortem*, quae uti non semper bene morata, ita nec omni tempore fidem et doctrinam seruat integram. Testis Africa, Asia et magna pars Europae, ut regiones olim incognitas praetermittam. Omnino mons domini elatus et in sublimi posita fuit ecclesia apostolica; uerum et ea nonnunquam in cryptas et angustias redacta, ut paucis
F saltem conspicua fuerit: postea mutatis moribus saepe ita degenerauit, ut apostaticam magis quam apostolicam crediderisses. Vigilemus ergo, nec tam nostrum more seculi, quam ouilis commissi quaeramus commodum. Ita beati erimus et posteritas nostra sibi de fide et industria piorum confessorum gratulabitur. Quod uelit iubeatque Deus, cui soli debetur omnis gloria.

Ano-

Anonymi cuiusdam,

Inscriptio Ie-schiana.

QVi sancti OTTONIS *comes* fuit et *socius* in conuertenda gente *Pomeranorum*, non minus atque *Vdalricus*, uti patet ex lib. 2. cap. XII. et lib. 3. cap. XI. sub init. *Relatio cum historia abbatis Andreae*, qui ex hac multa in suos libros transtulit et in ordinem, uti profitetur, redegit, *collata* eo modo, ut, quae *Andreas* iam recensuit *iisdem plane uerbis* cum hoc anonymo, qui uel *Tiemo*, uel ut doctor *Cramerus* putat, *Sifridus* est, uel et *Tiemo* quoad librum I. et *Sefridus*, quoad librum II. et III. ,uideatur Andreas in prooemio pag. 3. et 4., qui ambo floruerunt anno Christi M. C. XX. et seqq. cum utriusque sermo ab Andrea personis illorum tributus in his libellis referatur, hic tantum allegentur, ne quod superfluum est, actum nos agere uoluisse uideamur, reliqua uero quae uel ab Andrea omissa uel paulo aliter relata sunt, denuo repetantur: quem nostrum laborem lectori, talium cupido, non ingratum fore confidimus.

LIBER PRIMVS

DE VITA SANCTI OTTONIS POMERANORVM APOSTOLI.

CAPVT I.

S. Ottonis ortus, parentes, educatio, indoles, studia et mores.

SEmper honorandae ac diuae memoriae *Otto* beatissimus, ex *Sueuia* duxit originem. *Parentes* equidem eius, patrem dico ac matrem, ingenuae conditionis nobilitate clari et honorabiles, diuitiis autem et opibus mediocres, B filium suum in primaeua aetate litteris erudiendum, disciplinis scholaribus tradiderunt. Qui cum diligenter enutritus in spe bona ad annos discretionis peruenisset, ipsi defuncti sunt et, quae in possessionibus et pecunia reliquerunt, alter filius eorum *Fridericus* miles futurus possedit. *Ottone* ergo gratia studii apud extera loca demorante, frater eius puer domum pro suo C posse gubernabat, tenuiter adiuuans fratrem in studio positum. Otto autem percursis aliquibus poetis et philosophis, et grammaticae metrorumque regulis tenaci memoriae commendatis, cum ad altiora studia non haberet sumptus, fratri suo siue aliis cognatis importunus esse noluit uel odiosus, *iam tum in ipsa adolescentia uerecundiam secutus et bonae opinionis pulchritudinem.* D Itaque in *Poloniam* peregre uadens, ubi sciebat *litteratorum esse penuriam*, scholam *puerorum* accepit et alios docendo, seque ipsum instruendo, breui tempore ditatus atque honori habitus est. *Linguam* quoque terrae illius apprehendit, atque ad altiora paulatim progrediens, parsimoniae, frugalitatis et castimoniae disciplinis litteraturam adornabat. Ob ea ergo studia omnibus gratus, magnorum uirorum atque poten- A tum, suffragante sibi etiam corporis elegantia, contubernio ac familiaritati sese applicuit. Legationibus etiam et responsis inter magnas personas deferendis apprime aptus erat.

CAPVT II.

S. Otto ducis Poloniae legatione fungitur et proxenetam agit apud sororem imperatoris.

DEnique occasione legationum duci *Poloniae* innotuit, magnamque in oculis eius et totius curiae gratiam inuenit, ita ut duci placeret talis clerici obsequio domum suam honestare. Ita ergo se multa oportunitate ac modestia duci aptauit et toti curiae gratum fecit. Cumque aliquot annos probe ac sapienter ibi mansisset, uxor ducis defuncta est. Expletis ergo diebus lamentationis ac luctus, cum se se laetius dux habere cepisset; Otto qui cum maioribus terrae frequenter erat, tractare et inuestigare cepit de animo ducis, si quo modo ultra ad alios thoros uenire cogitaret, adiungens, quod *in partibus Teutonicis honestissimum possit inuenire matrimonium, per quod magna nobilitas, immo totius Teutonici regni potentia summis amicitiis eis coniungeretur.* Diuus haec Otto crebro monet; sermo ad ducem perlatus est. Primo autem cepit apud se ille tractare; deinde consilium habere cum aliis, postmodum ipsum *Ottonem* ad consilium uocare, plenius ab eo rem cogniturus. Itaque Otto *de maiestate ac potentia Romani imperii et de antiqua et clarissima regum prosapia pauca* praemittens, *de uiduitate sororis eius dominae uiduae, quodque eam impe-*

imperator dignis thalamis sociare uolens, A *totius curiae ac principum super hoc consilium exspectaret*, plura subiunxit, *felicem fore* affirmans, *cui tantae pulchritudinis thorus contingeret*. Ex parte autem ducis monebat, *ultra autem in nuptiis nihil ei quaerendum, nisi amicos, genus et potentiam, utpote cui opes habunde suppeditarent*. Quid plura? Dux ipse omnesque consilii participes, *a domino sermonem esse* dicunt; deinde magis ac magis ducem B hortantur sui, monet publice ac priuatim, *hoc tam ingens decus, tam oportune uenientem gloriam mature captandam*. Vbi autem ad plenum duci res animo sedit, non prius aggredi uoluit, *nisi et hoc principibus Poloniae placeret*. Habito ergo colloquio inuenit assensum. Idem omnes sentiunt, probant, cupiunt *tanta claritate, tantaque nobilitate illustrari Poloniam*. Otto ergo pro tali consilio ma- C gnus et clarus habitus est. Cum ergo ageretur de nuntiis, ipse eligitur et magni sine iniquitate uiri, comites ei decernuntur, uestitus ornatur, ditatur, omnibusque necessariis, quae usus honorque poscebat, abunde expeditur, sicque in multa gratia dirigitur, summae legationis strenuo officio gratiam et gloriam recepturus. Eo tempore soror imperatoris in contubernio ipsius di- D gno honore et apparatu manebat; de qua ille magnae affinitatis sperans necessitudines secundum magnificentiam generis et potentiae, felices de illa nuptias expectabat. Acceptis ergo nuntiis et potitione ducis, rex hilariter respondet, *magnae legationi pro consilio principum responsurum* pollicetur, gratias tamen agens domino nota sententia E de honore sororis oportune promotiui. Consilium ergo de tanto negotio habens cum episcopis, archiepiscopis aliisque principibus seu magnis uiris, magnifice tractat rem et retractat, nuntiis interim ad decus imperiale bene habitis. Deinde ubi satis omnia exquisita uidentur, uocatis eis, rem per se breuiter exquirit imperator, *ducem Poloniae, nobilitate, opibus ac potentia dignum altis thala-* F *mis, sororem quoque suam unicam unici fratris gratam sibi prae cunctis rebus libenti animo tali uiro copulare, quia suis fidissimis hoc uisum sit consiliariis*. Addit etiam, *hoc commercio duos populos confoederari, Poloniae res nobilitari, duci amicos potentes et gloriam conquiri*. Figitur ergo contractui locus et tempus, remit- G tuntur nuntii magnis cumulati muneribus, ingens utrinque apparatus pro personarum dignitate nuptialibus rebus componitur. Duce ergo optatis thalamis potito, maior iterum gratia Ottoni accessit, suique paranymphi domina oblita non est, in omni domo sua inclitum, carum et familiarem eum habens, et quotiens germano suo imperatori dona uel responsa mittebat, Otto internuntius et fidus mediator fuit; factaque est per eum quasi una respublica domus imperatoris et domus ducis. Cumque inter eos saepe iret et rediret, imperator uir sagax legati fidem ac prudentiam animaduertit, et quamuis sorori ac sororis marito commodum eum ac necessarium cognosceret, intelligebat tamen altiori dignitati hunc fore oportunum. Quare clementi beneuolentia eum alliciens, sorori pro eo scripsit uerba postulationis, *suis*, dicens, *talem clericum obsequiis necessarium*. Soror autem et dux in multis diuitiis benefacientes capellano suo, in multa honestatis gratia imperatori eum quamuis inuitum dimiserunt.

CAPVT III.

Quo pacto S. Otto imperatoris gratiam sibi conciliarit.

IMperator uero primo in leuibus eum rebus exercens, familiari eius seruitio in multis bene usus est. Psalterium et orationes priuatas, si quando uacabat, cum eo ruminare solebat. Nam adeo literatus erat imperator, ut per se breues legeret ac faceret. Videns ergo hoc placere imperatori, *psalmos et hymnos, capitula et orationes per totum annum, ut memoriter cursim dicere posset, efformare* clericus elaborabat; aliisque capellanis alias intentis hic semper praesto erat, et psalterium, quo uti solebat imperator, sub ascella sua iugiter, uel ad sellam suam iugiter dependens, quotiens opus erat, requirenti obtulit imperatori. Nihil enim Ottonis sollertia negligendum putabat, quo sibi gratiam domini conciliare ualeret. Vnde mane, uespere et omni tempore cum psalterio suo ad manum imperatoris praesto se Otto exhibuit.

CAPVT IV.

S. Otho fit cancellarius imperatoris.

POrro illis diebus *inuestituras ecclesiarum imperatores dare* solebant, et quotiens episcopus decedebat, id moris erat, ut ecclesia illa baculum et annulum imperatori transmittens, de curia sibi postularet episcopum. Multi ergo nobiles et magni uiri, cognati ac filii principum in curia degebant, spe promotionis, uice capellanorum imperatori obsequentes. Inter quos omnes tam aequabiliter et composite Otto se gerebat, ut neque ex elatione inuidiam, ne-

neque ex uilitate despectum incurreret. A Denique quodam eorum, qui cancellarius fuit, ad episcopum sublimato, *Otto* sigillum imperatoris et officium cancellariae suscepit; tantaque industria et bonitate singula gessit, ut ab omnibus curialibus amaretur, et a cunctis ei deferretur.

CAPVT V.

S. Otho structurae basilicae Spirensis praeficitur.

IMperator uero famosum illud ac laboriosum opus *Spirensis* monasterii habebat in manibus, omnes sapientes ac industrios architectos, fabros et caementarios, aliosque opifices regni sui, uel etiam de aliis regnis, in opere ipso habens, aurum et argentum et pecuniam multam, sumptusque infinitos annis singulis expendebat. At magistri operis partim negligentes, partim etiam sua commoda sectati rem tarde promouebant. Commonitus ergo princeps a fidelibus suis de iactura impensarum diligentius tractare cepit, ac securus de Ottonis sui fide, diligentia et sagacitate, omnino opus ei commisit, praecipiens, ut tam opifices, quam magistri eorum illi soli parerent, omnem pecuniam, sumptus et impensas ab eo expectarent, illique retaxarent. Sed quid? Non facile dici potest, quanta conseruatio rerum facta sit et quanta structurae promotio. Ita ergo in omnibus sibi Deo propitio praestabilem se et carum summis et mediocribus Otto faciebat, in aula regis quasi *alter Ioseph* curam gerens uniuersorum.

CAPVT VI.

Sedis Bambergensis uacantia.

INterea *Ropertus*, Bambergensis episcopus, de hac uita migrauit. Itaque ex more temporis insignia episcopatus ad curiam allata sunt, et petitio ecclesiae pro pastore. Sed imperator consilio sex mensium ponit inducias. Ecclesia uero Bambergensis cum clero et populo DEO interim deuotissime pro idoneo rectore supplicabat. Elapsis ergo induciarum diebus, cum iam tempus esset mittendi ad curiam pro episcopo et imperator benignitatis et gratiae literis nuntios euocans, idoneum illi ecclesiae uenturum nuntiaret episcopum, inter spem et metum anxii, attentius rem domino Bambergenses commendabant.

CAPVT VII.

S. Otho Bambergensibus legatis episcopus commendatur.

ABeuntibus ergo nuntiis, summis et praecipuis de ipsa ecclesia uiris tam clericis, quam laicis, reliqui omnes, a minimo usque ad maximum in proxima dominica ante natiuitatem B domini elatis crucibus cum processione montem beati *Michaelis* ascendunt, angelica suffragia quaesituri, *ut Michael archangelus, caelestis militiae signifer, negotio huic se ingereret, ut eius strenuo interuentu bonum et gnarum super se prouisorem accipere mererentur.* Quos in misericordia et ueritate summa diuinitas, interuentu beati archangeli, exaudiuit, ut ipse rerum probauit euentus. Le- C gati ecclesiae ab imperatoria maiestate honorabiliter suscepti sunt, et optime de negotio suo expediti. Imperator etenim accitis eis, *quantam*, inquit, *sollicitudinem geramus pro ecclesia uestra, hinc aduertere potestis, quod non temere aut subito rectorem uobis destinandum putauimus, sed magis consilio et deliberatione, mora temporis et cura diligenter exquisita. Nec mirum sane; a nostris enim* D *parentibus ac progenitoribus, ut nostis, ecclesia illa fundata, ac possessionibus feudatis et ministerialibus et omnium rerum affluentia ditata et sublimata est; et quod de aliis ecclesiis dicere non possumus, haec omnia illi adhuc integra manent et conseruata. Quare in talem domum prouidum et sagacem, et rerum conseruatorem, non inanem, non superbum, conuenit intromitti rectorem.* E *Vnde alias non ita solliciti fuimus, sed cito et absque trepidatione fecimus, quod faciendum erat.* Cumque his et huiusmodi uerbis consilium suum legatis semel et iterum commendaret imperator, quidam ex eis tanquam pertaesi dilatione, *ubinam uel quis esset*, sciscitantur. Imperator uero, *en* inquit, *praesto est*, et manu erripiens OTTONEM F capellanum suum, erat autem elegantis personae, ac bonis indutus uestibus, tonsura, forma, totoque habitu intus et exterius clericum praeferens, *En*, inquit, *hic est, hic est dominus uester, hic est Bambergensis ecclesiae antistes.* Consternati ad horam illam sese inuicem respiciunt, illumque oculis deiectis sumunt et resumunt; aliique nobiles circumstantes, qui aut sibi aut suis cupiebant, nutu G ac mussitatione legatos quasi ad contradictionem instigabant. Legati autem subtristes, *sperabamus*, inquiunt, *aliquem ex dominis et principibus curiae nostrae, parentatum ac nobis notum, dominatorem nos accepturos; nam hunc, quis sit, aut unde*

de sit, ignoramus. Imperator autem reprobationem personae haut sustinens, *et uultis scire,* inquit *quis sit? Volumus,* inquiunt, *profecto,* ait, *ego pater eius sum, et Bamberck mater eius esse debet. Verbum hoc mutare non poterimus; si quis autem huic nostrae ordinationi, quae a Deo, contraire temptauerit, offensam nostrae indignationis procul dubio incurret; deinde leuitate aut priuatis commodis non ducimur, sed, quod honestissimum et maxime illi ecclesiae necessarium esse perspeximus, id simpliciter in hoc negotio sectati sumus. De expertis rebus non incertum iudicium est; longa hunc hominem experientia et probatione totum dicimus, fidem eius, longanimitatem, patientiam, prudentiam, sagacitatem et diligentiam in exequendis paruis rebus, strenuitatem eius in magnis negotiis notam habemus. Denique absentatio eius magnum domui nostrae impedimentum fiet; quoniam ipse de omnibus rebus strenue ac fideliter expedire solebat.* Otto ergo audita clementia imperatoris, ad pedes eius sternitur, ubertim lachrimas fundens. Accurrunt legati, prostratum leuant. Ille humiliter recusat, *se pauperem, se indignum tantae dignitati* affirmans; *iustius esse uiros ingenuos, claros, nobiles, potentes ac diuites, dominos et capellanos suos ad tales honores conscendere. Cernitis,* ait imperator, *qua hic homo feratur ambitione; iam tertio recusat; iam duos episcopatus sibi oblatos ad socios transferri rogauit. Quid uobis uidetur? Augustensi episcopatu locare uoluimus, sed ille sciens, quia* hereditas, ad quam primo festinatur, in fine benedictione carebit, *eos, qui se priores in laboribus et exercitiis curiae nostrae extiterant, prius ad quietem uenire iustum esse dicebat; postea uero de Halberstatensi episcopatu sibi a nobis oblato similiter fecit. Quid ergo? spero,* ait, *Bambergensi ecclesiae hunc diuinitus esse reseruatum.* Haec dicens, *annulum* episcopalem digito eius infixit et *baculum* dedit. Sicque uestitum legatis consignauit, moxque ab omni curia ei acclamatur. Legati ergo rem a Deo esse cognoscentes suscipiunt, amplectuntur *dominum et patrem suum* illum uocantes. Quos etiam alloquens imperator, *assumite,* ait, *dominum uestrum et omni reuerentia, dilectione ac bonitate ipsum complectimini. Testor eum, qui nouit omnia, non me hodie nosse mortalem, cui honestius ac tutius eius loci cura credi potuisset. Me quoque uiuo in imperio Romanorum posito, qui hunc tetigerit, tangit pupillam oculi mei.* His modis hoc ordine ad pontificatus gradum scandere coactus, aegre quidem et cum multa haesitatione consensit, propter *de inuestitura contentionem inter regnum et sacerdotium,* et propter electiones ecclesiarum, quas euacuare, ac sibi uendicare in magis, quam iuste laborabat imperialis auctoritas. Cogitabat etiam non absque diuinitatis nutu tertia iam uice episcopatum sibi offerri; quem si repudiasset, timuit ne sententiam incurreret illam, qua dicitur, *noluit benedictionem et ablongabitur ab eo.* Itaque in his angustiis positus, quod solum salutare putabat, ad sanctae et apostolicae sedis et catholicae matris auxilium confugere delegit. In ipso ergo articulo adhuc in curia positus *uotum uouit domino, nunquam se in episcopatu mansurum, nisi et consecrationem pariter et inuestituram canonice, consensu et petitione ecclesiae ac manu domini apostolici suscipere mereretur.* Diem autem natalis domini *Moguntiae* cum imperatore celebrauit. Dehinc retentis ex parte, atque ex parte dimissis legatis, qui pro se uenerant, in curia mansit diebus bene XL. decore magno et honestate, imperatore ipso et omni aula plurimum ei deferente.

CAPVT VIII.

Quo pacto S. Otto Bambergam ingressus sit.

Posthoc princeps *Augustensi* et *Wirtenbergensi* mandat episcopis, aliisque de curia sua honoratis uiris, qui honestissima societate atque ingenti comitatu ad sedem suam in uigilia purificationis beatae semper uirginis *Mariae* Babenberc eum deducebant, omni clero et populo in magno desiderio et expectatione positis. Itaque propinquante illo ad locum, ubi primitus conspicere potuit monasterium cathedrale; ab equo descendit, calceamenta soluit, humilitatem cordis habitu corporis ostendit, frigora, niues et glaciem Februarii nudis pedibus usque in aedem Georgii calcauit, occurrentibus ei longo examine clericis et monachis, nobilibusque laicis in multitudine copiosa, cum uniuersa plebe Bambergensis ecclesiae, in pompa et processione gloriosa, in ornamentis et reliquiis sanctorum, in hymnis et confessionibus personae ac tempori oportunis, tantaque fuit exultatio et decus susceptionis, ut uerbis explicari non queat. Salutatione autem completa, penetrabile gelu pedes adusserat ita episcopi, ut uitae sedem cor, et uitalia frigus ex toto pene possederit. Episcopus autem rerum gnarus, aliis aquam calidam ad lauandos pedes offerentibus, ille frigidam poposcit, et imponens pedes frigore frigus propulsauit. Memor ergo uoti sui, post paucos dies susceptionis suae, antequam de aliis rebus suis ordinaret,

naret, nuntios Romam mittit, et litteras in hunc modum.

CAPVT IX.

S. Ottonis litterae ad pontificem, quibus ipsi euectionem ad solium Bambergense denunciat et pontificis responsio.

D*Omino et patri suo* Paschali, *sanctae et apostolicae sedis uniuersali episcopo, Otto Bambergensis ecclesiae, id quod est, tam deuotae, quam debitae subiectionis orationes et seruitium. Quia totius ecclesiasticae dignitatis ac religionis fundamentum in* Christo petra *est, et in Petro eius discipulo, et eius successoribus, idcirco ab hac uirga directionis, uirga regnorum, pontificatuum et omnium potestatum in ecclesia insanum duxi aberrare. Vobis ergo, pater sanctissime, et sanctae matri meae Romanae ecclesiae collum deuote submittens, auxilium et consilium de rebus meis flagito. In obsequio enim domini mei imperatoris per annos aliquot degens, et gratiam in oculis eius inueniens, suspectam habens de manu principis inuestituram, semel et iterum cum dare uellet, renui episcopatum. Nunc uero iam tertio in Bambergensi episcopatu me ornauit; in quo tamen minime permanebo, nisi uestrae complaceat sanctitati, per uos me inuestire et consecrare. Quicquid ergo placeat discretioni uestrae de me, per nuntios mihi significate seruo uestro, ne forte in uacuum curram, si ad uos currere incipiam. Omnipotens ergo Deus mihi propitiam incolumitatem uestram custodiat.* Dominus autem apostolicus uisus litteris gauisus est, eo quod pauci episcopi Teutonici regni in ea malignitate temporum, matri suae, ut iustum esset, deferrent, ac ei tales litteras destinauit: *Paschalis seruus seruorum Dei, Ottoni dilecto fratri Bambergensis ecclesiae electo, salutem et apostolicam benedictionem. Filius sapiens laetificat matrem suam. Opera tua et consilium tuum uirum praeferunt sensatum. Nos ergo honorare et profectus tuos iuuare congruum duximus. Nihil ergo de nostra beniuolentia dubitans, tuam nobis, quantocyus uales, praesentiam exhibeto. Certi enim sumus, quod diuina sapientia etiam malis hominibus bene uti nouit.*

CAPVT X.

S. Ottonis consecratio facta a domino apostolico.

ACceptis litteris iuxta uerbum domini apostolici, beatus *Otto* Romam, in ascensione domini ueniens, transiuit, et in Anagnia ciuitate *Campaniae* dominum apostolicum in-

A uenit. Porro uiri honorati, qui cum eo erant, data et accepta salute, dominum apostolicum etiam ex parte salutant ecclesiae, subdentes petitionem et uota pro electo. Otto uero nihil cunctatus ordinem et modum accessionis aperit; fatetur omnia; baculum ponit et annulum ad pedes apostolici; temeritatis uel errati ueniam petit, insinuans tamen non uoluntate sua, sed potestate

B factum aliena. Pro quo et seuerus in se canonicae districtionis sibimet imprecatur ultionem. Apostolicus uero, uir summae prudentiae, constantiam eius admiratus, leuare iubet insignia. Negat ille, indignum se et peccatorem protestatus. Cum apostolicus, *sancti Spiritus,* inquit, *festum propinquat, tanti arbitri consiliis rem hanc commendare debemus.* Deinde ubi de his

C satis utrimque dictum est, benedictione accepta, Otto cum suis ad hospitium digreditur. Ibi multa secum tota nocte illa et sequenti die tractabat: malitiam temporis, anxietates et pericula pastorum, inobedientiam et inquietudines subditorum: postremo quicquid in talire duri uel aduersi esse potest, ante oculos ponebat, ac plena deliberatione omnibus depositis priuatus et quietus

D esse apud se decreuit. Itaque ascitis sociis, ille quid deliberasset aperuit. Mox que uale faciens domino apostolico et curiae, per uiam, qua ueneat, redire coepit. Cumque iter diei cucurrisset, missis legatis, sub sanctae obedientiae mandato apostolicus redire iubet abeuntem. Mittit dona donorum sericata, monet cor et corpus aptare donis Spiritus san-

E cti. Quid facit? Obedientia retrahitur, a comitibus impellitur, et cum tremore ac reuerentia iuxta mandatum domini apostolici reuersus in sancto die sacrosanctae pentecostes petentibus nuntiis ecclesiae suae ab ipso domino apostolico inuestitur, multoque decore et laetitia totius curiae sancti Spiritus inuocatione inter missarum sole-

F mnia in episcopum consecratus est. Et reuertens has de itinere litteras expectanti ecclesiae suae praemisit: *Otto gratia Dei Bambergensis episcopus Eberhardo praeposito,* hanc epistolam leges Lib. I. cap. XV. pag. 416. in qua tamen pro *Egilberto Eberardo* et pro *beatissimo papae Paschali* legitur *uenerabili praeposito domino Paschali,* extenditque illa se

G tantum ad uerba *infecto negotio redierint,* et clauditur cum *ualete.*

CAPVT XI.

APostolicus uero has commendatitias ecclesiae scripsit pro dilectione Ottonis episcopi: *Paschalis epi-*

episcopus. Quas inuenies lib. I. cap. XIII. p. 414. in quibus pro *sedulis obedite obsequiis* scribitur *sedulis officiis obedite*, et in sequentibus *gratiam uobis in eo conciliate caelestem*, omittitur *caelestem*, insuper post *mereamini* subiicitur uotum *pax uobis*.

CAPVT XII.

Cunctis ergo diebus, quocunque statu ecclesiae, apostolicae sedi constanter ac fideliter adhaesit beatissimus Otto, adeo ut in illa dolenda *excommunicatione imperatoris Heinrici iunioris*, tanto tempore schismatis cum *sacerdotio* perstiterit, canonicis non suo ingenio quidem, *imperio* pro conseruatione rerum temporalium fauentibus.

CAPVT XIII.

Hic sequuntur uerba omnia capitis XXIII. lib. I. pag. 420. pro *uero* tantum ponitur hic *enim*.

CAPVT XIV.

Post Dei autem. Quod est caput XXIV. lib. I. in Andreae historia pag. 421. pro *sacro sancto die* legitur hic *sacro die* et pro *ex eo igitur* scribitur *ex eo ergo*.

CAPVT XV.

Itaque multa. Est hoc lib. I. cap. XXV. pag. 421. pro *ei cura*, legitur *cura ei* et pro *quod sentiebat*, hic habetur, *quae sentiebat*.

CAPVT XVI.

Vnde licet. Est hoc caput XXVI, lib. I. pag. 422. nihil immutatum.

CAPVT XVII.

Sed quia. Est hoc caput XXVII. lib. I. pag. 422.

CAPVT XVIII.

Et primitiae. Est hoc caput XXVIII. lib I. pag. 422. pro et *ordine* legitur *de ordine Cistertiensi* et pro *tria de ordine fecit*, hic legitur *tria fecit de ordine*.

CAPVT XIX.

Porro in episcopatu Ratisponensi. Est hoc caput XXIX. lib. I. pag. 423. Vbi pro *porro in Ratisponensi episcopatu*, legitur uti posui, pro *fundo sita sunt*, hic legis *fundo locata sunt;* pro *sub patrocinio beatae*, legitur *patrocinio est*, uti dicimus, hoc mihi curae est, nisi *sub* sit omissum.

CAPVT XX.

In episcopatu Halberstatensi. Est hoc caput XXX. lib. I. pag. 423. pro *undecima est ei* legitur *undecima ei est*, pro *Cluniacensi Cluniacensium*, pro *Babenbergensi ecclesiae*, *ecclesiae Bambergensi*, pro *sexaginta duos mansos*, *sexaginta mansos*, pro *habuerit habuerat*, pro *ipsum autem fundum etc. Ipse autem fundus a uenerabili Ottone ingenti pecunia comparatus magnis sumptibus in abbatiam promotus est.*

CAPVT XXI.

Est hoc caput XXXII. lib. I. pag. 423. pro *Alrisbach* legitur *Alirsbach*, pro *Anisum Enum*, pro *Luipoldo Leopoldo*.

CAPVT XXII.

Est hoc caput XXXIII. lib. I. pag. 424.

CAPVT XXIII.

Est hoc caput XXXIV. lib. I. p. 424. 425. pro *neque qui seminat*, *neque qui rigat*, legitur *neque qui plantat*, pro *ex iisdem igitur*, *ex eisdem ergo*, pro *iam in abbatiam*, *iamque in abbatiam*, pro *Vezzera*, *in eodem episcopio*, *Vezzera in eodem episcopatu. Nortpertinorum*, uox haec omissa erat, pro *tenuitate*, *sterilitate*, pro *eidem cellae bona*, *eidem cellae emit bona*, pro *et cum omni utilitate*, *et cum utilitate*. Pro *Gotdoldus*, pro *in episcopio Herbipolensi*, *in episcopatu Herbipolensi*. Pro *Tuckelhusen in eodem episcopio Duckselenhusen in eodem episcopatu*, pro *dicta nunc sufficiant*, *dicta sufficiant*. His finitur hoc caput.

CAPVT XXIV.

Inquisitus autem familiariter a suis, quare tot et tanta in sumptus ecclesiarum Christi tam diligenter expenderet, parabolam illam euangelicam de Samaritano et homine a latronibus caeso, et stabulo ac stabulario ad reddendam rationem causae suae humiliter inferebat, *mundus*, inquiens, *iste totus* etc. Refert haec Tiemo in Andreae historia lib. I. cap. XXXV. pag. 425. pro *si spoliati*, *experientur*, additur hic *si spoliati*, *caesi atque plagati fuerint*, *et ita seminudi relicti*, *certe uel inuiti experientur*, pro *superuenit*, *superuenerit*. Pro *euadere non sperent*, *euadere non possint uel sperent*, pro *hora est; sed propter eos*, hic recte additur *hora est et mundus in maligno positus est sed propter*, pro *nunc autem inquit in fine seculorum multiplicatis*, *nunc autem in fine multiplicatis*, pro *melius in coenobiis*, *in*

coenobiis melius, pro *eructuantia* legitur rectius, *eructantia*, pro *abundantes in egressibus*, *abundantes in gressibus*, pro *in satis, in pratis eorum, in satis eorum et pratis*, pro *uel meis initiis, et meis initiis*, pro *non dedignatus est, dedignatus non est*, pro *omnia concludens, concludens omnia* pro *in ecclesia prouenere*, *in ecclesiis prouenere*, pro, *quid enim putas*, ut in colloquio, legitur absolute, *quid enim putamus*, pro *per eius opera*, *per eius operam*, pro *his enim malis et in commodis circumuenti homines de seculo peccatores*, *his enim malis circumuenti homines peccatores de seculo*. Pro *uigiliae, pugna, uigiliae et pugna* pro *spiritales, spirituales*. Pro *contingit fundari*.

CAPVT XXV.

CAlixtus episcopus. Est hoc caput XXIII. l. I. p. 56. pro *Babenbergensi Bambergensi* pro Babenbergensis episcopus legitur rectius, *Bambergensis episcope*, pro *uexationibus fatigare*, *fatigationibus uexare*, pro *usibus omnimodis*, *usibus commodis*, pro *paginam infregerit seu contra eam*, *paginam sciens contra eam*, pro *redemptoris nostri IEsu*. *Redemptoris IEsu*. Pro *scriptum per manum*, legitur *scripta per manum*. Et deinde post uocem *palatii* seu in fine epistolae *adiciuntur haec uerba*: sed sicut in rebus temporalibus perpetuam securitatem et aeternitatem suis coenobiis per apostolicam autoritatem prouidere studuit, ita in religione et disciplina spirituali stabilitatem atque immutabilitatem monastici ordinis, eiusdem sacrae sedis autoritate corroborauit, sicut in priuilegio, quod a domino *Innocentio* papa accepit, perspicue considerari potest.

CAPVT XXVI.

INnocentius episcopus. Est hoc caput XXXVII. l. I. pag. 429. et seqq. pro *frater Otto episcopus* legitur *frater Otto episcope*, pro *imprimis siquidem statuentes*, *imprimis statuentes*. Pro *uel ab aliquo, uel aliquo* omisso *ab* incuria librarii, pro *tertione commonitus*, pro *fiat alienus*, *alienus fiat*, pro *nonne tibi uidetur?* ut in colloquio, legitur *nonne manifeste uidetur*, pro *conseruetur? Nonne satis apte* ut in colloquio, hic ut in relatione simplici legitur *conseruetur*. *Aperte enim sancitum est*. Et ita porro pro *uoluerit promouere?* cum signo interrogationis, *uoluerit promouere*, cum puncto. Et his uerbis finitur hoc caput.

CAPVT XXVII.

INdiebus ipsius. Hoc est caput XXXIIX. lib. I. pag. 431. pro *Deo permittente* legitur *domino permittente*, pro *et turrium cruces*, *et cruces turrium*, pro *liberalitate pridem*, *liberalitate ipsa pridem*, pro *sua benignitate etc.* usque ad finem legitur, *sua liberalitate ipse; superaddiderit in reditibus et oblationibus cottidianis canonicae praebendae*, *considerari potest*.

CAPVT XXVIII.

ECclesiam. Hoc est caput XXXIX. lib. I. pag. 432. At quia hoc aliquantum ab Andrea mutatum, ideo uerba ipsa referenda duxi, quae haec sunt: ecclesiam quoque sancti *Michaelis*, cum terrae motu soluta ruinam sui minari uideretur, a fundamento destruxit, et ingenti sumptu ac pecunia maioris et elegantis fabricae monasterium in laudem et gloriam Dei et militiae caelestis erexit. Stipendia quoque fratrum talentis plus quam nonaginta redituum per singulos annos cumulauit, multa quoque ornamenta eidem loco contulit, ipsumque usque ad nouissimam tubam et uocem filii Dei locum habitationis suo uenerando corpori elegit. Multa hic breuitatis etc. *quae uerba in dicto capite XXVI. pag. 64. usque ad finem inuenies*, pro *studio breuitatis* legitur *breuitatis studio* pro *in ampullis etc.* usque ad uocem *et uariis*, legitur: *in calicibus aureis et argenteis*, *in crucibus*, *in capsi marceis*, *manipulis aureis et argenteis*, *in thuribulis*, *in candelabris et uariis* pro *mirumque est ab*, *mirumque ab*.

CAPVT XXIX.

REgibus. Hoc est caput XL. et XLI. lib. I. pag. 433. pro *priuilegium porrexit*, legitur, *priuilegium postulauit*: at errauit typographus occasione uocis *postulatione*, quam in mente habuit.

CAPVT XXX.

CAlixtus. Hoc est caput XLII. lib. I. p. 433. 434. pro *aut in usus* legitur *uel in usus*, pro *denarius unus Babenbergensi*, *denarius unus annis singulis* Bambergensi pro *abbatias uero*, *abbatias quoque*, pro *contra hanc nostram confirm. contra hanc confirm.*

CAPVT XXXI.

REm quoque. Hoc est caput XLIII. lib. I. pag. 434. 435. pro *quod sibi et posteris*, legitur *et sibi et posteris*, finiturque hoc caput uerbis *frugali parsimonia*, ceteris, quae sequuntur hic et in parte I. cap. XXXI. Andreae, omissis.

CAPVT

CAPVT XXXII.

A

NOn in ueste. Est hoc pars capitis XLIV. posterior, et caput XLV. lib. I. p. 435. et 436. pro *Subtalares diffutos* legitur *Sotulares dissolutos*, quod est uel socculares uel subtalares, pro *non consumere, profligare non debemus*, pro *illo cibo, qui tam magno constabat*, legitur *uelut cibo, qui tam magno pretio constabat*, pro *qui me ipso, qui mihi me ipso*.

CAPVT XXXIII.

Praeterea. Est et hoc caput XLVI. lib. I. pag. 436.

CAPVT XXXIV.

R*Eferam unum*. Est et hoc c. XLVII. l. I. Andreae 436. et 437. pro *Buchebach* legitur *Buchelbach*, pro *dolores modis quibus poterat releuare, dolores, quibus poterat consolationibus, releuare*, pro *praecipuus amator, praecipuus semper amator*, pro *uir gnarus et prudens, uir gnarus ac prudens*, pro *quidem aegrotantis, quidem promittentis*, pro *portari mandat, portari iubet*, pro *abbas igitur, abbas ergo*, pro *uotiui sui*, rectius *uoti sui*, pro *inutile factum, inutile factu*, pro *ad uocationis suae diem, ad diem uocationes suae*, pro *consummanda cepta, consumenda cepta*, pro *per egenorum manus, per egentium manus*.

C

CAPVT XXXV.

E*O tempore*. Est et hoc XLIIX. lib. I. p. 438. in Andreae historia. *Ipsi namque*, ad uerbum *squalebant*. Haec non habet Anonymus.

CAPVT XXXVI.

A*Ccidit ergo*. Est et hoc XLIX. lib. I. p. 438. et 439. pro *intus umbraculis*, pro *accito cubiculario, accepto cubiculario*, pro *episcopus conspecta, episcopus autem conspecta*, pro *quam uiuam, quam in uita*, pro *ipsumque oneri, ipsique oneri* pro *aptantem uidet, aptantem uidit*, pro *subiecit sarcinae et cum, subiecit et cum*, pro *et flente ac flente*.

B

CAPVT XXXVII.

V*Idens ergo*. Est et hoc caput L. lib. I. p. 439. pro *eum moneret, eum monet*, pro *ad uniuersales nundinas, ad uniuersales ordines nundinarum*, pro *episcopi currunt, episcopi currebant*, pro *addidit denarios, addit denarios*, pro *eos dimittens, eos dimisit*. Ad finem huius capitis post uocem *sterilitatis*, addunt *sequentia*. His aliisque operibus misericordiae maximam sibi fiduciam apud Deum altissimum conquirebat, et temporalibus expensis in caelis sibi thesaurizans dispersit, dedit pauperibus, ut iustitia eius maneat in seculum seculi.

D

Quibus uerbis ex psalmo CXI. u. 9. adiectis hic finitur liber primus. Qua Andreas in primo suo libro et capite quinquagesimo primo usque ad caput sexagesimum recenset, illa libro III. hic anonymus referet, ubi singula, quae habet, cum his conferantur.

Incipit, Prooemium in uitam et peregrinationem beati Ottonis episcopi.

IAm tempus est, ut in memoriam aeternam beati pontificis, peregrinationem et laborem eius stilo fideli prosequamur, qualiter apostolica autoritate beati *Honorii* papae Pommeranicae genti apostolus destinatus praedicauerit, baptizauerit et ministerium suum fideliter adimplendo opus euangelistae fecerit. In quo reuera similem illum fecit dominus gloriae sanctorum, quam magnifice adeptus est in conuersatione gentis illius, in cuius paenitentiam diuinitus est directus. Magna quidem sunt merita ipsius, quae secundum dilectionem proximi in operibus bonis eleemosynis membris Christi exhibuit; magnae et indeficientes miserationes eius, quas fecit in domo Dei sui, et in cerimoniis eius, sed oleum diuinae caritatis, in ipso habunde effusum, uirtutibus eius supereminet uniuersis. Venit enim non solum reducere oues perditas et conuertere ad pastorem et episcopum animarum suarum; sed etiam animam suam ponere pro testamento Dei, ardentissimo desiderio amplectens contumelias, plagas et persecutiones, expectans etiam uincula et carceres, et ipsam mortem pro nomine domini Iesu, felici constantia, relictis omnibus, sustinere. Credimus ergo repositam illi coronam iustitiae in illum diem regenerationis, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae, quando ueniet in exultatione cum apostolis, doctoribus et euangelistis, a principe pastorum percepturus duplicem stolam iucunditatis et immarcescibilem gloriae coronam, Nunc ergo quibus de causis, quibus autoribus, quo ordine et tempore conuersionem Pomeranicae gentis sit aggressus, exequamur, de situ et qualitate ipsius terrae, de ritu gentis pauca praemittentes.

Ita Cod. M. S.

* INCIPIT LIBER II. IN VITAM ET PEREGRINATIONEM S. OTTONIS BABEBERGENSIS EPISCOPI AC POMERANICAE GENTIS APOSTOLI.

CAPVT I.

De situ et moribus hominum Pomeraniae prouinciae.

POmerania prouincia ex ipsa nominis etymologia qualitatem sui situs iudicare uidetur. Nam *pome* lingua Sclauorum, *iuxta* sonat, uel *circa*: *meritz* autem, *mare*. Inde Pomerania, quasi *Pomeritzania*, id est, *iuxta*, uel *circa mare* sita. B Est autem terra haec, si totam eius positionem tam in stagnis et refusionibus marinis, quam in locis campestribus considerare uelimus, quasi figura triangula, quia tribus lateribus quasi tribus lineis, per capita sibi cohaerentibus, tres angulos habere deprehenditur: ita tamen, ut unus angulus duobus reliquis sit extensior: qui etiam usque ad *Leutitiam* et prope Sa- C xoniam uersus aquilonem ad fluctus *oceani* paulatim recuruatus demittitur.

Lege praefat. edit. Canisian lib. 2. Et hinc corrige menda.

Situs et forma Pomeraniae.

Itaque Pomerania post se in oceano * *Daciam* habet et *Rugiam* insulam, paruam sed populosam: super se autem, id est, ad dextram septentrionis *Flauiam* habet, et *Prussiam* et *Russiam*: Ante se uero, id est, uersus *Aridam*, parua D extremitate se attingentes fines respicit *Vngariae* et *Morauiae*: dein *Poloniam* spaciosa contiguitate usque ad confinia *Leusitiae* et *Saxoniae* se habet attingendo extendentem.

** Daniam. Quorum terminos tangat.*

Gens ista terra marique bellare perita, spoliis et raptu uiuere consueta, naturali quadam feritate semper erat indomita, et a cultu et fide christiana E penitus aliena. Terra uero ipsa piscium et ferarum copiosam incolis praebet abundantiam, omnigenumque frumentorum ac leguminum siue seminum fertilissima est; nulla mellis feracior; nulla pascuis et gramine foecundior. *Vinum* autem nec habent nec quaerunt, sed *melleis poculis* ex ceruisia accuratissime confecta uina superant Fa- F lernica. Sed de his alias.

Quales olim Pomerani.

Fertilitas Pomeraniae. Vino caret.

Nunc autem est expediendum, quod multis admirationi est, quare uidelicet hi homines, tam procul ab orientali Francia et Babebergensi ecclesia, imo a toto orbe paene diuisi, non alium quemque de uicinioribus regnis uel ecclesiis baptistam et praedicatorem, quam Babebergensem episcopum, ha- G bere potuerint. Sed hic fructus ad in- A crementum beatitudinis eius a Deo illi donatus est.

Tiemo. *A domino*, inquit, *factum est illud, et est mirabile in oculis nostris.* Vnde, quonam id ordine factum sit, nos audire delectat. At ille; a re, inquit, paululum digrediendum est, ut concurrentium causarum et euentus et ordinem possim digerere.

Psal. 117.

CAPVT II.

De Bolezlao duce Poloniae, et ex quibus causis praedicatio illius gentis orta sit.

TEmpore quo dominus meus Babebergensem regebat ecclesiam *Bolezlaus* uir strenuus et prudens, et ingenuae atque auitae nobilitatis de- C core illustris, ducatum Poloniae administrabat: qui dum se grauiter et prouide gereret, omnes terrae suae terminos sub praedecessoribus suis hostium uiolentia inuasos et perturbatos, castra urbesque a sua potestate alienatas manu robusta recuperare praeualuit. Cumque bellicos actus suos felici exitu saepe prosperari uideret, erga Deum D quidem, a quo sibi sciebat praestari uictoriam, humilior atque deuotior; erga hostes uero erectior atque animosior factus, mutua uice terminos eorum ferro et igne attentare, praedasque et manubias frequenter abstrahere et personas captiuare solebat, quousque assiduis cladibus ac terrore confracti, multis obsequiis et donorum im- E pensis animum eius delinirent, datisque et acceptis dextris, foedera pacis firmissime pangerent et pacta reciperent.

In edit. Canisiana inchoatur hic cap. 1. lib. 2. ubi, quae Andreae Sefrido attribuit omnia reperies.

Strenuitas Bolezlai, ducis Poloniae: de quo lege Martinum Cromerum lib. 5. Rerum Polonicarum.

CAPVT III.

De actibus et bellis Bolezlai ducis.

ERant autem, cum quibus diuisim, diuersis temporibus, certamen habebat ex parte una *Poloniae*; * *Bohemiae*, *Morauiae*, *Vngariae*, ex alia Rutheni, gens crudelis et aspera, qui *Flauorum*, *Prussorum* et *Pomeranorum* freti auxiliis, acrius diutiusque illi restiterunt, sed frustra, quia tandem superati ab eo et contriti, post multas G clades, pacem ab eo postulare cum rege suo decreuerunt. At ille, ut erat bellis

** Boheni, Morani, Vngari.*

bellis ac laboribus semper infractus, A non continuo de pace acquiescere uoluit, nisi prius aliqua memorabili honorificentia satisfactionem accepisset.

CAPVT IV.

Quomodo Bolezlaus *per ductorem militiae suae Petrum Ruthenos capto rege circumuenerit.*

REx uero et omnes principes *Ruthenorum*, sine amicitia et pace ducis non se quietos fore perpendentes, uiam inueniendae mutuae pacis et gratiae, illius prudentiae ac fidei committendam praesumpserunt. Ille uero hanc honestimam ratus uiam statuendae atque firmandae pacis, filiam ipsius regis petiuit et accepit uxorem; C uidelicet, ut hoc affinitatis commercio tam principes ipsi, quam subditi, et terrae utriusque populi pacem ad inuicem haberent perpetuam, atque in necessitatibus et oportunitatibus suis mutuo sibi contra hostes praesidio forent, atque auxilia portarent. Colebant ergo se mutuis beneficiis socer et gener, magnificatusque est B*olezlaus* et confortatus, ac prosperatus undique, nec D ulla ei erat contradictio, uniuersis potestatis suae terminis hoste nullo turbatis.

Bolezlaus connubio sibi iungit filiam regis Ruthenorum.

Verum ea perfunctoria et breuis erat tranquillitas. Nam post annos paucos *Ruthenissa*, uxor Bolezlai, moritur, unum tantum ei filium relinquens: unde, quasi rupto uinculo, quo tota inter generum et socerum constabat amicitia, dudum consopita bella paulatim E recrudescunt. *Bolezlaus* igitur feritate gentis permotus cum suis consilium habuit, quonam modo rediuiua mala haec propulsare potuisset. Habebat autem Petrum quendam militiae ductorem uirum acris ingenii et fortem robore, de quo dubium, utrum in armis, an in consiliis maior fuerit: qui erat praefectus a duce super uiros bel- F latores. Hic adscitus consilio; *Si suis tantum*, inquit, *Rutheni uiribus dimicarent, illos a nobis conteri difficile non esset. Sed habent Flauos, habent Prussos, habent etiam Pomeranos, gentem idololatram, inuisam, ac nimis indomitam: quos omnes simul in arma prouocare, quam durum sit, inexperti non sumus, quamuis ante de his triumphos habuerimus. Quocirca meo animo consilium incidit Ruthenos arte melius superari. Et ne quis* G *impossibile hoc aestimet, ecce uadam ad illos, et incruentam nobis de tyranno uictoriam reportabo, Deo mihi praestante ingenium.*

Moritur uxor Bolezlai. Recrudescunt bella inter Polonos et Ruthenos;

Consilium Petri ducis. Mirificum strategema.

Sed quid multis? Placuit duci et principibus, experiri, si effectum habere uerba *Petri* queant: assumtisque uiris quasi triginta robustissimis, ficta necessitate, Petrus ad regem transfugit Ruthenorum; cumque arte sermonis circumuentum, quod male de duce sentiret, aestimare fecit. Et rex, eo quod fidem haberet homini, quem etiam prudentem sensit, ad multa negotia sua eius familiaritate usus est, sperans, quod tandem per eum de Polonia tota posset triumphare. At Petro aliud mentis erat. Nam cum die quadam fictus transfuga, ipsiusque socii cum rege in saltu nemorum uenandi gratia uagarentur, rex nihil mali suspicatus, occasione ferarum longius a moenibus abscesserat, elongatisque aliis, Petrus cum suis circa illum remanserat. Qua fretus opportunitate, capto rege, incruentam; ut pollicitus erat, de Ruthenis uictoriam domino suo duci reportauit: mirumque dictu, effera gens illa, hoc facto ita edomita est, ut nunquam postea, uiuente duce, ne quidem de bello cogitaret. Nam pro ereptione sui, tyrannus quidquid maiorum suorum studio ac solertia in thesauris collectum habere porterat, dare coactus est: aurum et argentum et quaecunque preciosa, in uasis et uestibus et uariis opum speciebus; quadrigis et camelis in Poloniam apportantibus, ita ut *Ruthenia* tota insolita paupertate contabesceret. Deinde ubi foedera mansurae pacis iureiurando tam rex quam optimates *Ruthenorum* solidauerant; etiam hoc polliceri fide firmissima rogati sunt, ne *Pomeranis* ultra forent auxilio. Contra illos enim totis uiribus dux manum leuare cogitauit.

Fictum transfugium.

Petrus capit regem Ruthenorum.

CAPVT V.

Quomodo dux Bolezlaus Pomeranos expugnauerit.

HIs omnibus ergo ipsis ad uotum compositis; Pomeraniam insultibus crebris concutere, uastare ac populari coepit. Et quia paganismo tenebantur, dux eos aut penitus elidere, aut ferro ad fidem Christianismi conatus est impellere. At illi suis fisi uiribus, eo quod ciuitates et castra, natura et arte firma, in introitu terrae haberent quam plurima, se inexpugnabiles fore, arbitrati sunt omnemque substantiam suam in urbibus collocantes, armorum praesidia praeparare mouitur. Sed quia Deo placuit aliquos ex eis conterere, ut caeteros ad fidem conuerteret, ingenium et uires contra

Dux Bolezlaus contra Pomeranos arma mouet.

eos *Bolezlao* ministrauit, ita ut multis et A magnis cladibus eos frequenter afficeret. Nam et ciuitatem *Stetinensem*, quae stagno et aquis undique cincta omni hosti inaccessibilis putabatur, quae etiam totius Pomeraniae Metropolis fuit, hiemali tempore strictam per glaciem non sine periculo exercitum ducens inopinata clade percussit. * Nactam quoque ciuitatem munitam et fortem ualde fregit et succendit, et B omnem regionem eius igne et ferro uastauit, adeo ut ruinas et adustiones et aceruos cadauerum interfectorum incolae nobis per diuersa loca monstrarent per annos tres, ac sic de strage recenti.

Victoriae Boleslai de Pomeranis relatae.

Edit. Canis. Brdum sed leg. Naclum. Vide Cramerum lib. 5.

Tam grauissime autem in illarum ciuitatum expugnatione subacti sunt, ut quos neci et captiuitati dux superesse passus est, cum suo principe christia- C nos se atque tributarios fore, quod iurare licuit, pro lucro ingenti ducerent. Ferunt autem, quod, octo et decem millibus uirorum pugnatorum neci traditis, octo millia cum uxoribus et paruulis ad terram suam captiuos abduxit, in periculosis marchiarum locis in urbibus, et castris eos collocans, quo terrae suae praesidio forent, et cum hostibus suis, gentibus scilicet externis, bel- D la gererent, indixit, hoc addito, ut abdicatis idolis, christianae se religioni per omnia conformarent.

Numerus caesorum et captiuorum.

Sed cum reliquos de gente perfida, quos in terra propria tributarios dimiserat, dux, fidei christianae apponere curaret, omnes episcopos terrae suae conueniens, nullum persuadere potuit, ut illo ire, *atque in tenebris et umbra mortis sedentibus* lumen uitae uellet osten- E dere, singulis suas excusationes praetendentibus, sicque per triennium dilata est praedicatio, duce ipso satis aegre ferente dilationem.

Studium Boleslai introducendi in Pomeraniam christianismum.

CAPUT VI.

Quomodo expugnatos ad christianismum coëgerit, et Ottonem episcopum euangelistam et praedicatorem eis acquisierit. F

TAndem instinctu * admonitionis diuino ad hoc opus OTTONEM Babebergensem episcopum, cuius tunc fama late in regnis effloruit, eo quod et hunc in adolescentia eius patri suo, capellani more, obsequentem, no- G tum et charum habuerit, inuitare decreuit, opportunum fore autumans, cum tali uiro et antiquas renouare amicitias, et tam sancti operis gratiam illius iniungere sanctitati.

** admonitu. Boleslaus S. Ottonem in Pomeraniam inuitat.*

Mittens ergo legatos et munera, scripsit ei literas secundum uerba haec: *domino suo et patri amantissimo Ottoni, uenerabili episcopo,* Bolezlaus, *dux Polonorum filialis obsequii humilem deuotionem. Quia in diebus iuuentutis tuae ad patrem meum decentissima te honestate conuersatum memini, et nunc quoque dominus tecum est, firmans te et benedicens tibi in omnibus uiis tuis, si tuae non displicet dignitati, ueteres tecum renouare animo sedit amicitias, tuoque consilio simul et auxilio uti ad Dei gloriam promouendam, ipsius gratia coadiuuante. Nosti enim, ut arbitror, quomodo* Pomeranorum *cruda barbaries, non mea quidem, sed Dei uirtute humiliata, sociari ecclesiae per baptismi lauacrum, seque admitti petiuit. Sed ecce per triennium laboro, quod nullum episcoporum uel sacerdotum idoneorum mihiue coassinium ad hoc opus inducere queo. Vnde, quia tua sanctitas ad omne opus bonum prompta et indefessa praedicatur, rogamus, pater amantissime, non te pigeat, nostro comitante seruitio, pro Dei gloria tuaeque beatitudinis incremento, id laboris assumere. Sed et ego tuae paternitatis deuotus famulus impensas omnes, et socios itineris et linguae interpretes, et coadiutores presbyteros, et quaecunque necessaria fuerint, praebebo: tu tantum uenire dignare.*

Literae ducis Poloniae ad S. Ottonem.

CAPUT VII.

Quam pronum se Otto beatissimus ad hoc opus exhibuerit.

HIs auditis episcopus quasi de caelo uocem loquentis Dei accepisset, toto pectore abundantia laetitiae repletus, gratias egit omnipotenti Deo, quod ad tale negotium suo uti dignaretur ministerio. Habito igitur chori et cleri sui consilio, missis ad apostolicam sedem legatis, cum licentia et benedictione, atque obedientia uenerandae memoriae domini * Honorii papae, huic gratissimae sarcinae humerum deuote applicauit.

S. Otto prouinciam oblatam cupidissime arripit.

** Callisti. Vide Baron. anno 1124.*

Sed quia terram *Pomeranorum*, fama ferente, opulentam audiuerat, et egenos atque mendicos penitus non habere, sed uehementer aspernari, et iam dudum quosdam seruos Dei praedicatores, egenos ac sensu tenues propter inopiam contempsisse, quasi non pro salute hominum, sed pro sua necessitate leuanda, officio insisterent praedicandi, studioso procurauit, ut non solum illis non indigens, uerum etiam opulentus appareret: non opes eorum sibi, sed ipsos potius uelle Deo lucrari.

Daniel Cramerus, Lutheranus praeco, lib. 1. Chron. Pomer. cap. 19. narrat Bernardum eremitam a Pomeranis non auditum imo et repulsum fuisse, quod omnium rerum egens aduenisset.

Assumptis igitur clericis idoneis et eisdem ad iter abunde procuratis, missales aliosque libros et calices cum indumen-

S. Otto parat se ad iter Pomeranicum, et quo modo.

dumentis sacerdotalibus, et alia quae- A que altaris utensilia, quae in gente pagana subito inueniri non posse sciebat, prouida liberalitate secum fecit portari, ne sine instrumentis agricola fidus in agrum domini sui exire uideretur. Vestes quoque et pannos preciosos, aliaque donaria nobilibus ac diuitibus apta, euangelista simplex et prudens in uiam portauit euangelii, ne forte indigentiae causa paganis uideretur euangelizare, sed nouellae plantationi sua B potius conferre, quam illius appetere.

Tiemo. Parum te hic submoneo, non tibi sit iniuria. Video equidem, quibus causarum euentibus ad illam gentem tam longinquam *Ottonem* nostrum ire contigerit. Sed qua illic iter egerit, et quo tempore in uiam ierit, leuiaque siue aspera uiae dicere non omit- C tas, ne errare incipiam, si et ego eo ire uelim.

Sefridus. Vt uis, et in hoc ego obediam.

CAPVT VIII.

Quo tempore, quia uia illuc properauerit?

Iter S. Ottonis in Pomeraniam

PAratis omnibus, quae profectioni D erant necessaria, proxima die post festum *B. Georgii* martyris, salutato clero et populo suo, tanquam hoc opere uiam sanctificaret, duas ecclesias, unam in *Luckenperge*, et aliam in *Vohendrese* consecrauit. Hinc, transito nemore Bohemico, per abbatiam * *Cladruuam* uentum est *Pragam*; inde per E *Satischam* in albi fluminis ripa sitam ecclesiam, ad castrum ducis Bohemici, quod *Miletiam* dicunt, ubi a duce ipso magnifice susceptus et donis honoratus est. Inde per aliud eius castrum, *Burda* nomine, usque *Nemetiam*, urbem ducis Polonorum, atque inde per tres episcopatus Poloniae, *Bretzlauuensem* uidelicet et *Callinensem*, atque *Bozenamensem*, F usque ad episcopatum *Genezensem* cum gaudio et pace conducti sumus, omnibus illis ecclesiis una salutatioois fama dominum meum suscipientibus, festiuae scilicet processionis honore, gaudentesque per loca singula uno eodemque exultationis cantu eius proposito alludentes; *ciues apostolorum et domestici Dei aduenerunt hodie*, et caetera, quae G in illo *responsorio* sunt, deuote cecinerunt.

* Hist. Canis. Cladrim.

S. Otto passim cum processione excipitur.

CAPVT IX.

Quid auxilii, quid praesidii habuerit in duce Poloniae.

PRaeterea dux ipse et omnes optimates Poloniae, quasi ducentis passibus ab urbe *Gnezna* nudis pedibus procedentes, cum magna susceptum reuerentia, principalem usque ad ecclesiam conduxerunt.

Dux Poloniae cum proceribus obuiam it S. Ottoni, nudis pedibus.

Septem dies manet cum duce.

Dux ergo tali hospite laetissimus et gloriosus, per dies septem eius fruens praesentia, multa nobis exhibita humanitate, omnia etiam uiae necessaria solerti cura instituit praeparare; deditque domino meo de gente illa tam *Sclauicae*, quam *Teutonicae* linguae gnaros satellites ad diuersa eius ministeria, ne quid incommoditatis per linguae ignorantiam in gente extrema pateretur. Quid dicam? currus et quadrigas ordine longo, uictualia et omnes sarcinas nostras portantes, monetamque illius terrae liberalitate contulit ingenua, nulla nos sustinens laborare inopia; sed neque propria expendere; ac si omne illius uiae meritum suis impensis emere cogitaret. Tres etiam sacerdotes capellanos de latere suo princeps episcopo sociauit coadiutores uerbi, et centurionem quendam nomine *Paulitium*, uirum strenuum et catholicum, qui etiam naturali facundia idoneus esset concionari ad populum.

Dux dat S. Ottoni ministros linguarum gnaros.

Dux S. Ottonem et comites rebus necessariis liberaliter instruit.

CAPVT X.

De horrore et difficultate uiae transita Polonia.

TAliter a duce Poloniae dimissi per *Vzdam* castrum in extremis Poloniae finibus transeuntes, nemus horrendum et uastum, quod Pomeraniam Poloniamque diuidit, intrauimus; sed uiam in inuio quam difficile sit tenere, etiam illic experiri potuimus. Nemus quippe hoc nulli ante mortalium peruium erat, nisi quod superioribus annis dux, latrocinandi causa, priusquam subegisset totam Pomeraniam, sectis signatisque arboribus, uiam sibi exercituique suo exciderat. Quae signa tenentes, magna quidem difficultate, propter serpentum ferarumque monstra diuersarum, nec non et gruum in ramis arborum nidos habentium, nosque garritu et plausu nimis infestantium importunitatem, simulque propter loca palustria quadrigas et currus praepedientia, uix diebus sex, menso nemore, ad ripam fluminis, qui limes Pomeraniae est, consedimus.

Iter ex Polonia in Pomeraniam.

Sylua inuia.

CAPVT XI.

De occursu Pomeranici ducis et metu clericorum.

Dux Pomeraniae obuiam procedit S. Ottoni.

DVx uero Pomeranorum *Wortislaus* A dictus, aduentus nostri praescius, cum quingentis uiris occurrens ex alia parte aquae, castrametatus est. moxque amne transmisso, cum paucis episcopum salutat, atque salutatur ab illo. Et quia christianus erat, occulte autem propter metum paganorum, corde magis quam ore locutus, in amplexu pontificis diu pendens, alta deuotione super uiae causa Dei clementiam B collaudat.

Dux Pomeraniae occultus christianus.

Episcopo autem et duce cum interprete et *Paulitio* seorsum in colloquio demorantibus, caeteri, qui cum duce uenerant, homines barbari, quia clericos aliquantum trepidare uidebant, ficto eos terrore amplius uexabant, ita ut articulum passionis imminere metuentes, confessione, orationibus atque psalmodia domino nostrum commendare- C mus agonem.

Pomerani clericos timidos simulate terrent.

Tiemo. *Modicae fidei*, inquit, *quare dubitasti?*

Matth. 14.

Sefridus. Non, inquit, sine causa. Primo illic paganos uidimus, et qua mente dux aduenerit, nondum omnes sciebas: sed et horror solitudinis et loca insolita et nuper euasi nemoris nigra densitas, et crepusculum noctis propinquae, et hominum barbarorum D crudelis aspectus, materia nobis non parui timoris erat. Nam et cultros acutissimos educentes, uiuos nos excoriare, aut transfigere, aut humi nos defodere usque ad uerticem, coronasque nostras, eisdem cultris punctare ac secare minati sunt, et alia multa genera tormentorum, rictu, fremituque nos terrentes, nobis imminere dixerunt. E Quae omnia certe, si bene te noui, tuam quoque animositatem effregissent.

Quae clericis metum incusserint.

Sed cito respirauimus, duce ipso nos placidae benignaeque consolationis * eulogio reuelante: quodque inani pauore pulsati fuimus, tam nobis, quam illis ioco esse coepit. Nam ubi nobis ducem ipsum, aliosque milites, qui nos terruerant, christianos occultos esse F compertum est, primo quidem paulatim animari; deinde, fiducialius agere, ipsosque etiam adhortari ac docere praesumpsimus, quos ante uel intueri, metu perculsi, non potueramus. Ipsis ergo iam mansuescentibus, et religioni christianae magis magisque deferentibus, *repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exultatione dicebantque inter gentes, quorum Deus tetigerat corda,* G *magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus laetantes:* quia uobis uenientibus ad nos, dissoluet dominus captiuitatem nostram, sicut soluitur glacies a sole meridiano.

** alloquio.*

Psalm. 125. 1. Reg. 10. Ibid. eodem Psalm.

Episcopus itaque bene agendi semper auidus, bene se uenisse ominatus, donariis ducem honorans, baculum quoque dedit eburneum, quo ille statim usus, ipsoque incumbens gratulabundus huc illucque deambulabat, conuersusque ad milites; qualem, ait, patrem dedit nobis Deus, et qualia patris dona, et haec nunc quidem magis quam alio tempore gratiosa. Hinc ad castra discessum est: factoque mane, dux de uiris, qui secum uenerant, ductores et ministros reliquit episcopo, mandans in tota Pomerania, per cuncta loca possessionis suae, liberalia ei praeberi hospitia.

Quam grata duci acciderint.

Ductores assignat.

Nos uero transito fluuio terram Pomeranorum in nomine domini intrauimus, et conductoribus nostris uiam demonstrantibus, iter ad castrum * *Pirissam* direximus. Dux uero a nobis ad sua negotia diuellitur.

** Piritz.*

CAPVT XII.

De primitiis operum eius transito fluuio, qui est limes Pomeranorum.

IN ipso autem itinere uiculos paucos, bellica pridem uastatione dirutos, ac raros incolas, qui nuper se post dispersionem recollegerant, inuenimus: qui, de fide christiana conuenti, et an credere uellent, interrogati, humiliter pedibus aduoluuntur episcopi, catechizari seatque baptizari postulantes. Hos ergo, quasi primitias messis dominicae in aream domini sui messor deuotus cum gratiarum actione componens, baptizauit illic homines triginta, fidemque sanctae Trinitatis et decalogum legis in numero tacite considerans, opus euangelii mystice a se inchoatum gauisus est.

Raritas incolarum post cladem bellicam.

Primitiae christianismi.

CAPVT XIII.

Quomodo susceptus sit apud Pirissam ciuitatem ducis, et quid ibi fecerit.

INde ad castrum ducis *Pirissam* undecima hora diei propinquantes; ecce illic hominum ad quatuor millia ex omni prouincia confluxisse, ut eramus eminus, conspeximus. Erat enim nescio quis festus dies paganorum; quem lusu, luxu cantuque gens uesana celebrans, uociferatione alta nos reddidit attonitos. Non igitur utile uel cautum nobis uisum illa nocte in turbam potu laetitiaque feruentem nos insolitos hospites aduenire, sed manentes, ubi fuimus, noctem illam insomnem duximus, nec ignem in castris habere ausi, nec uerbis apertioribus ad inuicem loqui praesumentes.

Festum ethnicum.

Mane uero episcopus *Paulitium*, et nun-

Legatio ad incolas Piriſſae. *Cur Otho aduenerit.* *Qui, et quantus.*

nuncios *Vratislai* ad caſtrum mittit. At illi ſalutatis maioribus ex nomine ducum, ab eis miſſum nunciant epiſcopum, qui fidem et religionem chriſtianam terrae illi debeat praedicare, atque ſub eorundem auctoritate, mandant et ſuadent, ut digne ac reuerenter ſuſceptum audiant; addentes, uirum eſſe honorabilem, domi diuitem et nunc quoque in aliena terra ſuis opibus ſufficientem; nihil illum petere, nullius egere, pro illorum ſalute aduenisse, non quaeſtus gratia: memores ſint fidei ac ſponſionis ſuae, memores diuinae ultionis et recentis exterminii, ne denuo iram Dei exaſperarent, orbem uniuerſum chriſtianis legibus deditum, ſe ſolos uniuerſitati reſiſtere non poſſe.

Tergiuerſantur Piriſſenſes. *Inſtant legati.*

At illi diu cunctabundi et diuerſas excuſationes molientes, indulgentiam temporis conſilio petunt, non oportere dicentes, rem tam grandem ſubito aut inconſulte aggredi. *Paulitius* uero ac legati aſtu ea dici animaduertentes; *non,* inquiunt, *tempus eſt productioris conſilii, quod facturi eſtis, facite citius.* Ecce, iuxta eſt: ſero ad uos intraturus erat dominus antiſtes: ſed quia ludo et iocis occupatos animaduertit, diſtulit intrare, in campo figens tentoria. Sed ueſtrae hoc conuenit prudentiae, ut non illum deſpectiua dilatione contriſtetis, ne forte et domini duces ſe doleant ſuper hoc iniuratos. *Et eſt,* inquiunt, *tam prope?* Quibus, ita eſſe, reſpondentibus; *et omnia,* inquiunt, *conſilia noſtra ruptum eunt. Quomodo ergo rerum conuenientia poſtulat, ſic faciamus ſponte et alacres, quod facturi ſumus. Nam et altiſſimus Deus ſua nos uirtute circumuentos undique trahere uidetur. Declinare non poſſumus: ſequamur ergo trahentem ad uitam, ne reluctantes bonitati eius, praecipitemur in mortem. Dii noſtri, ſicut apparet, dii non ſunt: contra eum nos iuuare non poſſunt. Melius ergo eſt, ut relictis deſertoribus, ad uerum Deum, qui non deſerit ſperantes in ſe, ex toto tranſeamus.*

Piriſſenſes dant manus.

Verum ubi eam ſententiam tam bonam, tamque ſalubrem diligenti retractatione probauerant, primo quidem apud ſe in conclaui, deinde uero cum legatis et *Paulitio* ad plenum uigorem laxiori conſilio firmauerant, cum eisdem ad populum egreſſi, qui, ſicut ad feſtum confluxerat, contra morem, indiſperſus, Dei nutu, in loco manebat, nec in rus diſceſſerat, luculenti ſermonis dulcedine multo beneuolentiae captu, eos de hoc uerbo allocuti ſunt. Sed quid multa? Mirum dictu, quam ſubito, quam facili conſenſu omnis illa multitudo populi, auditis primatum uerbis, in eandem ſeſe conuenientiam inclinauerit. Et quia dici audiunt, epiſcopum in proximo eſſe, facto ingenti clamore, ut aducetur, rogant; quo illum uidere queant et audire, antequam ſoluto coetu ſinguli in loca ſua diſcedant.

S. Othonem aduocant.

Redeuntibus itaque Paulitio et legatis, abierunt quidam de caſtellanis cum eis ad epiſcopum; qui obnixa ueneratione ad ſe illum inuitarent ſalutatum, ex parte nobilium plebiſque uniuerſae, quique fidem facerent, ſine omni periculo uel iniuriae metu, eum adſcendere poſſe: quin etiam in omnibus ei obedituros ſe ex animo.

Turbantur ab epiſcopi numeroſum comitatum. *Sed mox pacantur.*

Epiſcopus uero tam quieto ſucceſſu rebus ſe promouentibus, gratias agens Deo, ad caſtrum ſe leuabat: ſed ecce, ubi quadrigas, uehicula et ſagmarios noſtros uictualia portantes, iumenta quoque et populum, qui nobiſcum ueniebat, eminus uidere coeperunt; quaſi apparatum belli ſuſpicantes, modicum turbati ſunt. Re autem, ſicut erat, recte agnita, pauore abiecto, in modum torrentis, omnis populus in occurſum noſtrum effunditur ambiens et circundans, admirans et contemplans, et nos et omnia noſtra, usque ad hoſpitii locum nos conducendo. Fuit autem ante introitum caſtri area ſpatioſa, quam occupantes fiximus tentoria in eodem loco, ipſis barbaris manſuete ac familiariter adiuuantibus et in omnibus ſe nobis opportunos exhibentibus.

CAPVT XIV.

De inceptione ſermonis in eodem loco.

Oratio S. Othonis ad Piriſſenſes.

INterea uero epiſcopus pontificalibus indutus, monente *Paulitio* et primatibus, de loco editiori populum cupientem ore alloquitur interpretis ita dicens; *benedictio domini ſuper uos: Benedicti uos a domino: benedicimus et gratias uobis referimus in nomine Domini; quia grata et iucunda et benigna ſuſceptione nos refouiſtis. Et cauſa quidem aduentus noſtri ad uos quae ſit, forte iam audiſtis et iterum, ſi dignamini, audire debetis, et diligentius attendere. De uia longa uenimus: ſalus ueſtra, beatitudo ueſtra; gaudium ueſtrum, tantae nobis uiae cauſa fuit, Nam ſalui, laeti, atque beati eritis aeternaliter, ſi creatorem ueſtrum agnoſcere, et illi ſoli ſeruire uultis.*

Omnes chriſtianam religionem amplecti uolunt.

Haec et his ſimilia, quae inſerere ſtudio breuitatis omitto, populo rudi ſimpliciter euangelizante pontifice, omnis illa multitudo quaſi unus homo fidei ſanctae concordantes illius doctrinae ſe commiſerunt. At ille cum clericis et ſacerdotibus ſeptem diebus eos catechizans, et de omnibus, quae chriſtianae religioni conueniebant, diligentiſſime inſtruens, indicto trium dierum ieiunio, iuſ-

iussit, ut corpora sua balneis mundarent, lotis albisque induti uestibus mundo corde et corpore mundoque habitu ad sanctum baptisma concurrerent.

CAPVT XV.

De forma et disciplina baptizandi.

Modus, quem in conferendo baptismate S. Otho seruabat.

INterim uero tribus exstructis baptisteriis, ita ordinauit, ut ipse solos mares pueros in uno baptizaret; alii autem sacerdotes; feminas seorsim; et uiros seorsim. Tanta quoque diligentia, tanta munditia et honestate pater optimus sacramenti operationem fieri edocuit, ut nihil indecorum, nihil pudendum. nihil unquam quod alicui gentilium minus placere posset, ibi ageretur. Namque dolia grandia ualde terrae altius immergi praecepit, ita ut ora doliorum usque ad genu hominis, uel minus de terra prominerent, quibus aqua impletis, facilis erat in eam descensus. Cortinas circa dolia, fixis columellis funibusque inductis, oppandi fecit, ut in modum coronae uelo undique cuppa cingeretur; ante sacerdotem uero et comministros, qui ex una parte adstantes sacramenti opus explere habebant, linteum fune traiecto pependit, quatenus uerecundiae undique prouisum foret; ne quid ineptiae, aut turpitudinis notaretur in sacramento; ne honestiores personae pudoris occasione, se a baptismo subtraherent.

Catechesis ante baptismum.

Cum ergo ad stadium catechismi turbae uenirent, sermone, qui talibus competeret, episcopus eos omnes communiter alloquens, sexumque a sexu dextrorsum et sinistrorsum statuens, catechizatos oleo perunxit: deinde ad baptisteria digredi mandat. Igitur ad introitum cortinae uenientes singuli tantum cum patrinis suis intrabant, statimque uestem, qua fuit amictus is, qui baptizandus erat, et cereum, illo in aquam descendente, patrini suscipiebant et ante faciem suam illam tenentes exspectabant, donec eam redderent de aqua exeunti. Sacerdos uero, qui ad cuppam stabat, cum audisset potius, quam uidisset, quod aliquis esset in aqua, uelo paululum amoto, trina immersione capitis illius mysterii sacramentum perfecit, unctumque liquore chrismatis in uertice, et alba imposita reductoque uelo de aqua iussit exire baptizatum, patrinis ueste, quam tenebant, illum cooperientibus atque deducentibus.

Patrini in baptismo.

Trina immersio. Vnctio chrismatis in uertice.

Hic modus, haec species, hic ordo nobis fuit baptizandi uiros et mulieres, et pueros adultos, qui a sacerdotibus in aquam leuari non poterant, tam in *Pirissa*, quam in aliis urbibus et castellis, ubicunque populi copia nos moram facere coëgisset.

Tiemo. Miror oppido, unde tam disciplinatam et honestam baptizandi formam acceperit; et in hieme, quaeso, quomodo sustinebant?

Sefridus. Neque tunc, inquit, eius diligentia, quod tempori commodum esset, inuenire neglexit: nempe in *stubis* calefactis, et in aqua calida, eodem nitore, atque uerecundiae obseruatione, infossis doliis: et cortinis adhibitis, thure quoque et aliis odoriferis speciebus cuncta respergentibus, ueneranda baptismi confecit sacramenta. Nec mirum, te ista mirari. Etenim qui ea uidimus, mirabamur et ipsi, tam haec, quam alia complura morum eius et uirtutum insignia. Ipse namque in omni actione sua, quod et paganis laude dignum uidebatur, quandam a Spiritu sancto, hoc enim potissimum credo, cuiusdam singularis munditiae atque, ut ita dixerim, elegantis et urbanae disciplinae praerogatiuam habebat: ita ut nihil unquam indecens, aut ineptum, inhonestumue quid in cibo, aut potu, sermone, gestu uel habitu admitteret: sed in omni officio exterioris hominis, quaenam esset compositio interioris ostendebat bonitate, disciplina et prudentiae cautela conspicuus. Sed redeamus ad rem.

Modus baptizandi in hyeme.

Studium honestatis in S. Othone.

CAPVT XVI.

Quantum temporis fecerit in eodem loco.

Quandiu S. Otho manserit Pirissae.

MAnsimus autem in eodem loco quasi diebus uiginti, euangelizantes populo et baptizantes eos in nomine domini, docentes seruare unitatem fidei in uinculo pacis, instruentes de festiuitatibus et obseruationibus christianae religionis, de ieiuniis quatuor temporum, de quadragesimali ieiunio, de incarnatione, natiuitate, circumcisione, apparitione, praesentatione, baptismate, transfiguratione, passione, resurrectione atque ascensione domini nostri IEsu Christi, de aduentu Spiritus sancti, de uigiliis et natalitiis apostolorum et aliorum sanctorum, de die dominico, de sexta feria, de distributione mensium, de institutione totius anni secundum christianos, exstructoque altari et sanctuario; totum enim corpus basilicae tam subito fieri non potuit, altare sanctificauit et interim missas illic celebrari fecit, dans eis sacerdotem, libros et calicem, paraturam et omnia utensilia, quae ad officium altaris pertinebant.

De quibus neophytos instruxerit.

Ex his apparet S. Othonem et eos, quos Pirissae conuertit, nec Lutheristas, nec Caluinistas fuisse.

Quae omnia illi cum multo gaudio, alacritate et deuotione suscipientes et gratias agentes, omnes ueteres et profa-

fanas superstitiones suas et gentiles obseruantias, penitus abiiciebant, et exuti ueterem hominem cum actibus suis in uitae nouitate inambulare coeperunt et proficere. Erat autem numerus conuersorum ibi ad fidem, quasi septem millia. Videns autem episcopus, quia messis multa, et quia etiam aliis ciuitatibus oportet eum euangelizare regnum Dei, cum inde processurus esset, uocata concione, hoc sermone allocutus est ecclesiam, nouellam plantationem suam.

Numerus eorum, qui Piriffae ad christianam fidem acceßerant.

CAPVT XVII.

De sermone, quem habuit ad primitiuam suam ecclesiam, cum ab ea discederet, in eodem loco.

Mat. 11. Sermo S. Ottonis ad Piriffenses.

FRatres aemulor uos Dei aemulatione. *Vos enim omnes, qui in praesentiarum ad me audiendum conuenistis et, me docente, Christo credidistis et christiani facti estis, una in domino ecclesia estis dispensati per fidem domino meo IESV Christo; una, inquam, uos omnes ecclesia estis, una et unica sponsa domini mei Iesu Christi: quia uniuersali ecclesiae per fidem incorporati estis. Sed quia ego per eius gratiam huius uestrae desponsationis auctor esse uideor, nam ego et uni uiro despondi uos* uirginem castam exhibere Christi: *hinc est, quod* aemulor uos, *non tamen qualibet, sed* aemulatione Dei, *nam et mala aemulatio esse potest, iuxta illud apostoli;* sunt quidam, qui aemulantur uos non bene: *aemulari autem est uelle indignari; licet pro* imitari *nonnunquam positum inueniatur; ut est;* aemulamini charismata meliora. *Volo autem uobis indignari, et paratus uobis indignari, quod pridem dixi,* aemulor uos: *quia sine tristitia et indignatione ferre non possum, nec potero, si quod absit, ad iniuriam domini mei Iesu, cui per fidem uos despondi, cum diis alienis uos denuo contaminare uolueritis. Hoc enim est fornicationis genus, quod maxime separat a Deo.*

2 Cor. 7. Gal. 4. 1 Cor. 12. 2 Cor. 11.

Fratres intendite; Ecce, omnes in Christo baptizati estis, *et* omnes Christum induistis; *originalium et actualium peccatorum indulgentiam accepistis ab ipso, mundi estis et sancti, non per nos, sed per eum mundati et sanctificati; quia ipse in sanguine suo lauit peccata mundi. Nolite ergo iterum inquinare uos cultura idolorum, Nam haec est immunditia, qua omnino Deus offenditur, et penitus separat a Deo. Nolite uos prostituere corruptoribus, et immundis spiritibus: soli Deo creatori uestro, nulli autem creaturae diuinum exhibete honorem: ne indignatio eius et furor ueniat super uos: sed magis in fide, spe et charitate proficite, ut benedictio eius ueniat super uos et super filios uestros, et ut ei credentes et fidem operibus exornantes,* uitam habeatis in nomine ipsius, qui de tenebris uocauit uos in admirabile lumen suum. *Certi enim esse et nullatenus dubitare debetis, quia si hanc, in qua hodie positi estis, innocentiam et sanctificationem, ipsius adiutorio, seruare usque in finem uitae uestrae studueritis, non solum mortem euadetis aeternam, sed etiam gaudium regni caelestis possidebitis in aeternum.*

Gal. 3. Hortatio ad constantiam in fide. Ioh. 5. 1 Petr. 2.

Sed quia uita praesens sine peccatis duci non potest; lucta enim et tentatio est uita hominis super terram; *discessiurus a uobis, trado uobis, quae tradita sunt nobis a domino, arram fidei sanctae inter uos et Deum, septem uidelicet sacramenta ecclesiae, quasi septem significatiua dona sancti spiritus, quibus utendo in laboribus et certamine huius uitae non deficere uestra possit ecclesia, suosque defectus reficere. Videte ergo et tenete, et ut sciatis,* diligenter enumerate, *quae tradidimus uobis, discedentes a uobis.*

Iob. 7. Septem sacramenta.

Primum *ergo sacramentum est, quo iam imbuti estis, sacrosanctus* BAPTISMVS. *Hoc sacramentum fratres mei, abhinc et semper tenere et uenerari debetis, et paruulis uestris opportuno tempore, scilicet in sabbato sancto paschae ac pentecostes, per manus sacerdotum, tradere debetis, certissime scientes, quod quicunque sine illo de hac uita migrauerit, et regno Dei carebit, et insuper maledicti originalis poenas luet aeternas.*

Baptismus.

Secundum *sacramentum est* CONFIRMATIO, *id est, unctio chrismatis in fronte. Hoc sacramentum uicturis est necessarium, uidelicet, ut spiritus sancti corroboratione muniantur, si armentur contra omnes tentationes et nequitias uitae praesentis pugnaturi. Non autem usque in senectam differendum est, ut quidam putant, sed in ipsius adolescentiae feruore percipiendum, quia illa aetas magis obnoxia est tentationibus,*

Confirmatio.

Tertium *sacramentum est* VNCTIO INFIRMORVM, *quod ideo morituris est necessarium; quia in illa unctione per uirtutem spiritus sancti remissio datur peccatorum et ipse, qui moriturus est, contra spirituales nequitias, id est, contra malignos spiritus, in exitu uitae animabus insidiantes eadem spiritus, sancti uirtute pugnaturus armatur. Hoc omni christiano in agone mortis ardentissime desiderandum et deuotissime percipiendum est, utpote remedium animae certissimum.*

Extrema unctio.

Quartum *sacramentum est* CORPVS ET SANGVIS DOMINI. *Hoc sacramentum uicturis et morituris est necessarium, siue uiuimus, siue morimur, hoc uia-*

Eucharistia.

uiatico semper est utendum. Est enim ciˑ bus animae uerus, uitam in se habens aeternam. Vnde frequenter missae celebrandae sunt, et uos ad easdem deuote conuenire debetis, ut saepius huic uiatico communicetis. Quod si non potestis, quia carnales estis, huic tam sanctissimae rei per uos ad omnes missas participari, saltem per mediatorem uestrum, scilicet sacerdotem, qui pro uobis communicat, fideliter, reuerenter et deuote missas audiendo communicate. Oportet tamen et uos ipsos ter uel quater in anno, si amplius fieri non potest, et confessionem facere, atque ipsi sacramento communicare.

Poenitentia. Quintum *sacramentum est, per* POENITENTIAM *reconciliatio lapsorum, id est, ipsorum, qui post baptismum, propter grauiores culpas, ab ecclesia proiecti, satisfactione poenitentiae iterum ei reformantur. Et hoc sacramentum quasi malagma et recuperatio est cadentium in pugna et uulneratorum.*

Matrimonium. Sextum *sacramentum est* CONIVGIVM, *id est, copula matrimonialis. Quinque autem sacramenta superiora, quasi generalia sunt et omni christiano necessaria. Istud autem, quasi particulare est, quia non omnibus necessarium est, sed eis tantum, qui se continere non possunt. Et sicut ad superiora sacramenta omnes homines trahendi sunt et inuitandi: ita nullus ad hoc trahendus, uel inuitandus est, nisi qui, ut dictum est, se non continent, sed uago et illicito concubitu sese polluunt et commaculant. His enim suadendum est, ut infirmitati suae honestiori subueniant remedio. Vos autem, qui usque ad haec tempora non christiani, sed pagani fuistis, sacramentum coniugii non habuistis: quia fidem uni toro non seruastis, sed qui uoluistis, plures habuistis uxores, quod deinceps nobis non licebit: sed unus uir unam tantum habere debet uxorem, et una unum: quod amplius est, a malo est. Si quis ergo in uobis est, qui plures habuerat uxores ante baptismum, nunc unam de illis, quae sibi magis placet, eligat, dimissisque aliis, hanc solam habeat, ritu christiano. Et partus inquit femineos, audio, qui uos, o mulieres, necare consueuistis: quod, quantum abominationis habeat, exprimi sermone non potest. Videte, si hoc uel bruta animalia faciant foetibus suis. Parricidium hoc non fiat modo in uobis, quia sine grauissima poenitentia dimitti non potest, siue igitur sit masculus, siue femina, diligenter nutrite partus uestros. Dei enim est et marem procreare et feminam.*

Ordo. Septimum *itaque sacramentum est* ORDINATIO *siue consecratio clericorum; quod et ipsum particulare est, et non generale, quia non omni homini necessarium: quamuis enim omnes homines indigeant clericis, non tamen est necessarium, omnes homines fieri clericos. Ad ipsum tamen sacramentum, qui moribus et scientia magis idonei sunt, inuitandi sunt potius, quam trahendi. Vnde adhortor uos et inuito, quia cogere non debeo, ut de liberis uestris ad clericatum tradatis liberalibus studiis prius diligenter instructos, ut ipsi per uos, sicut aliae gentes de lingua uestra latinitatis conscios possitis habere clericos et sacerdotes.*

Ista igitur septem sacramenta, quae iterum uestri causa enumerare libet, id est, baptismum, confirmationem, infirmorum unctionem, eucharistiam, lapsorum reconciliationem, coniugium et ordines per nos humiles suos paranymphos caelestis sponsus in arrham uerae dilectionis uobis, ecclesiae ac sponsae suae transmittere dignatus est. Quapropter omni honore ac reuerentia eadem sacramenta seruate, diligite et ueneramini; docete ea filios uestros, ut memoriter teneant, et diligenter obseruent in omnes generationes. Ecce habetis ecclesiam, habetis sacerdotem, de his omnibus et quaecunque sunt necessaria uobis, abudantius uos instruere scientem. Ipsum ergo, sicut me audietis, honorantes et amantes eum, et quaecunque uobis dixerit, facientes. Et nunc ego uado, iterum cito reuersurus ad uos: Valete in domino.

Etiam ex numero sacramentorum liquet, S. Ottonem, et quos instruxit, nec Caluinistas, nec Lutheristas fuisse.

CAPVT XVIII.

De progressu eius in Caminam ciuitatem, ubi erat uxor ducis: et de bonitate ac fide ipsius matronae.

FOrte uideor alicui nimis plenarie historiam exsequi et longior esse, quam in tali narratione oporteat. Quid sentis?

Tiemo. Perge, quaeso, sicut coepisti; dilectoribus siquidem Otonis, quidquid de illo est, quoniam bonum est, superfluum aut longum uideri non potest.

Sefridus. Ibo, inquit, ut uultis. Postquam confirmata et instructa est ecclesia in *Pirissa* uberrime lacrymati, populoque primitiuo nostro charo affectu ualefacientes, legatis nos deducentibus, ad ciuitatem ducis *Caminam* deuenimus. Erat autem illic ducissa, uxor uidelicet ducis legitima; et licet inter paganos, christianae tamen religionis, memor de nostro aduentu, laetissima efficitur; et cum omni domo sua tanto nos deuotissime suscepit, quanto et hoc marito placere, suaque et illius saluti profuturum non dubitauit. Nobis etenim *Pirissae* demorantibus, omnia quae

Camenum uocat Crom. lib. 6.

Ducissa Pomeraniae, S. Ottonem maxima charitate excipit.

quae illic gerebantur, immissis clam exploratoribus, diligenter edidicit, magnoque tripudio cordis, de illuminatione illius plebis exultans, ipsa quoque suae fidei scintillam, quasi sub mortuis cineribus eatenus consopitam, inter suos familiares modeste primo, deinde fiducialius apud omnes, quos potuit, uentilare coepit. Et quia scriptum est; *de scintilla consurgit ignis;* totam illam ciuitatem ante nostrum introitum tantus ardor fidei sanctae, operante domino, per matronam, inuaserat, ut non solum nihil contradictionis, uerum etiam totius populi consensum de suscipiendo baptismo inuenerimus, in multa gaudii plenitudine.

Eccles. 11.

CAPVT XIX.

De multitudine baptizandorum et de instantia et labore baptistarum.

QVadraginta ergo ferme diebus in eodem loco manentes, tam ipse pontifex, quam alii eius cooperatores sacerdotes et clerici; id poene solum operis habuimus; suscipere uenientes ad fidem, docere, catechizare, praedicare et baptizare: uidebamurq; in tam copiosa messe pauci messores. Nam et ipsius loci atque circumiacentis prouinciae populus cateruatim accedebat quotidie ac recedebat, quibus omnibus dum satisfieri oporteret, immenso labore, maxime, qui fuit in baptizando, episcopum nostrum, licet solos mares pueros tingeret, saepe numero sudantem aspeximus, adeo profecto, ut alba eius ab humeris usque ad umbilicum ante et retro sudore manaret. Saepe enim ipsius ministerii nimietate lassatus, breui sessione uires recuperans, modicumque sedendo respirans, quasi animosus operator et strenuus denuo se subleuabat in idem opus sibi dulcissimum, gratias agens omnipotenti Deo, quod ipsius praestante clementia, tot manipulos in eius horrea cum sudore ac lassitudine sua congereret.

Quamdiu S. Otto Caminae cum suis manserit.

Concursus ad baptismum.

Assiduus labor S. Ottonis.

CAPVT XX.

De gaudio ducis superuenientis et ipsius deuotione.

CVm ea *Caminae* gerebantur, atque de successu rerum et nos et populus ciuitatis cum ipsa matrona nobilissima et christianissima spirituali gaudio frueremur, ecce cum suo comitatu dux terrae *Vuratislaus*, non modicum laetitiae salutaris augmentum, superuenit, nihilque moratus, quasi filiali fiducia in amplexus ruens episcopi; salue, inquit, pater sanctissime. Deinde, non, quaeso, ait, irascaris, quod post illam primam et momentaneam salutationem tam diu fui te non uidens: sed causa fuere inexcusabiles reipublicae administrationes. Nunc autem, ecce adsum, parere ac seruire tuae paternitati, prout uis. Etenim nos ipsi, et omnia nostra, tui sumus: utere sicut uis. Et haec dicens, conuersus ad clericos, et ad alios quosque meliores de comitibus nostris, et hos, inquit, pater, tuos collaboratores tua licentia salutabo, apprehendensque manus singulorum tenebat et benedicebat illis atque deosculabatur, eos filios et fratres appellans charissimos; benedixitque Deum omnium bonorum largitorem, quod hospites tam gratissimos sua domo suscipere meruisset.

Dux Pomeraniae Caminam uenit.

Excusatio ducis apud S. Ottonem.

Humanitas ducis et reuerentia erga comites S. Ottonis.

Quia uero deinceps de ciuitate ad ciuitatem eundum fuit, omnes equos et iumenta nostra, uillicos suos ad optima loca terrae, pastus gratia, deducere iussit; nec ante nobis reddebantur, quam etiam consummatis omnibus, de terra fuimus iam exituri, quos certe ita accepimus alteratos, ut prae crassitudine uix cuique suus nosceretur. Milites ergo, qui cum duce uenerant, catechizati statim et baptizati sunt, multique ex eis, qui prius christiani fuerant, sed ex consortio incredulorum, metas christianitatis excesserant, ex quorum numero ducem etiam ipsum fuisse constat, per confessionem et poenitentiam ecclesiae reformati sunt, promittens se deinceps omnia, quae christiano inimica sunt nomini, respuere et ea, quae sunt apta, sectari.

Milites ducis catechismo instituti.

CAPVT XXI.

De duce abdicante uiginti quatuor concubinas suas.

DVx etiam; scio, inquit, christianae societati esse contrarium, plures uxores uel concubinas habere; simulque tactis sanctorum reliquiis, sicut christianis iurare mos est, coram episcopo, populo aspiciente, uiginti quatuor concubinas, quas, ritu gentili, suae legitimae uxori superduxerat, publice abiurauit. Quod uidentes alii complures eiusdem enormitatis praesumptores, abiurata et ipsi coniugum pluralitate, uni toro, exemplo ducis, fidem se seruaturos polliciti sunt.

Mos christianorum iurandi tactis sanctorum reliquiis.

Dux et alii polygamiae ualedicunt.

Creuit ergo ecclesia in loco illo, et confortata est, ambulans in timore Dei, et spiritu sancto replebatur, episcopo et clericis instantibus et euangelizantibus regnum Dei. Exstructa quoque illic basilica, et sanctificato altari et sanctuario, collatisque illuc per ducem praediis ac dote in sustentationem sacer-

Ecclesia Caminae exstructa.

Vu cer-

cerdotis, pater liberalissimus, sicut o- A mnibus ecclesiis in terra illa faciebat, libros contulit et indumenta sacerdotalia, calicem quoque argenteum cum caeteris utensilibus, deque suis sacerdotibus unum, qui populum instruere posset, eidem praefecit ecclesiae.

CAPVT XXII.

De improbitate cuiusdam matrisfamilias in die dominica metentis agrum suum apud Caminam.

B

CVm omnia haec rite peracta essent, et non solum de ciuitate, uerum etiam de rure populus ad ecclesiam omni die conueniret, et diem dominicum aliasque solennitates deuote obseruarent; uidua quaedam in rure, non longe a ciuitate *Caminensi*, diues ac C nobilis ualde, christiana religione contempta, patrios Deos se colere, nullaque occasione uanitatis nouae, a parentum suorum ueteri traditione declinare se uelle dicebat. Erat autem multam habens familiam et non paruae auctoritatis matrona, strenue regens domum suam et, quod in illa terra magnum uidebatur, maritus eius, dum uiueret, in usum satellitii sui, triginta equos cum D adscensoribus suis habere consueuerat. Fortitudo enim et potentia nobilium et capitaneorum secundum copiam uel numerum aestimari solet caballorum. *Fortis*, inquiunt, et *potens est ac diues ille, tot uel tot potest habere caballos*; sicque audito numero caballorum, numerus militum intelligitur. Nullus enim militum, praeter unum caballum, illic habere consueuit. E Sunt enim magni et fortes equi terrae illius: et unusquisque militum sine scutifero militat; manticam per se gestans et clypeum agiliter satis et strenue sic militiae suae officium exequens. Soli autem principes uel capitanei, uno tantum, uel, si multum est, duobus clientibus contenti sunt.

Potentia apud Pomeranos equorum numero aestimabatur.

F Factum est ergo in una dominica die, tempore messis, populo undique ad ecclesiam properante, praefata matrona nec ipsa ueniebat, nec suos permittebat, sed magis turbulenta; Ite, inquit, metite mihi agros meos, hoc enim melius est, quam uacare illi, nescio cui, nouo Deo, quem de terra sua nobis affert ille *Otto* Babebergensis episcopus. Quid G nobis cum illo? Videtisne quanta bona, et quantas diuitias nobis dederint dii nostri? ipsorumque largitate opibus et gloria et omnibus rebus abundantes sumus; quare ab eorum cultura discedere non leuis iniuria est. Ite igitur, sicut dixi, ad metendas segetes nostras et, ut minus timeatis, parate mihi uehiculum. Ecce ego uobiscum ipsa in campos messura descendam. Cumque in agrum uenisset, quod me, inquit, facere uideritis, omnes similiter faciatis: moxque rebrachiatis manicis, succinctaque ueste, falcem dextra corripuit; stantes uero calamos sinistra tenens, secare nisa est. Sed mirum dictu: subito in actu ipso, ut erat inclinis, misera diriguit, et quasi marmoris effigies, nec semetipsam erigere, nec falcem e manu dimittere potuit, nec segetem, sed muta et nihil loquens similis simulacro stabat: tantum intuens intuentes se. Videntes autem famuli, timuerunt ualde et concurrentes circumstabant eam aspicientes et operientes, si nam melius esset habitura. Rogant etiam, ut a temeritate sua resipiscat, dicentes; fortem esse Deum christianorum. Sed illa nihil respondebat. Iniectis ergo manibus uiolenter illam trahentes, erigere conati sunt et falcem segetemque de manibus extorquere, sed minime potuerunt. Stabant enim quasi moles immobilis terrae affixa; at ubi satis miraculi ac stuporis hoc habitu infelix illa intuentibus ostenderat, ipsique famuli dolore ac taedio affecti iam abire illamque dimittere uellent, soluta illa, repente corruit, fontemque animam in ignem Tartareum efflauit; quam leuantes in uehiculum: En, inquiunt, qualem de agro manipulum die dominico reportamus.

Nobilis cuiusdam matronae contumeliae in Deum et S. Ottonem.

Diem dominicam a suis obseruari uetat

Prima ad opus manum mittit.

Diuinitus punitur.

Quod factum ubi, perferente fama, passim uulgatum est; nam famuli statim ad ecclesiam currentes, baptismum postulant, stupidi, quae uiderant, referentes, et credentibus quidem fides aucta est ex miraculo; non credentes autem, et si qui adhuc blasphemi remanserant, ad credendum, ex poena mulctatae mulieris, eruditi sunt: dies autem dominicus et aliae solennitates reuerentius obseruari coeperunt, nos quoque ipsos, et omnem doctrinam nostram, praecipue autem episcopum, amplius re[illegible]sunt.

Profectum ex miraculo.

CAPVT XXIII.

De profectione ipsius cum tremore Iulinam, *et quomodo illic uapulauerint.*

EXpletis autem illic ferme quinquaginta diebus, acceptis a duce legatis et conductoribus, de ipso loco ciuibus, *Domizlao* uidelicet et filio eius, uiris honoratis, per lacus ac refusiones marinas Iulinam uecti sumus nauigio. Est autem ciuitas haec magna et fortis, hominesque illius loci crudeles erant et

S. Otto Iulinam proficiscitur.

et barbari. Cum autem propinquassemus ciuitati, conductores nostri haerere, pauere atque inter se mussitare coeperunt; quod intelligens episcopus: *quid est*, inquit, *quod ad inuicem confertis?* At illi; *timemus*, inquiunt, *pater, tibi ac tuis. Populus iste durus semper ac indomitus fuit. Si ergo placet tibi, applicemus et moram in litore usque ad crepusculum noctis faciamus, ne forte, ciuitatem manifesto ingrediendo tumultum populi super nos suscitemus.* In singulis autem ciuitatibus dux palatium habebat et curtim cum aedibus, ad quam si quis confugisset, lex talis erat, ut quolibet hoste persequente, securus ibi consisteret et illaesus. Dixerunt ergo; *si per noctem ad ducis tecta intramus, freti securitate, paulatim ciues conueniendo, negotiumque nostrum illis pedetentim insinuando, melius fortasse proficiemus.*

Trepidant ductores.

Immunitas in palatio ducis.

Placuit consilium: et cum dies abscessisset, tecti umbra noctis, curtim et moenia ducis inuasimus, illis ignorantibus. In crastinum uero ubi nos uiderunt, et quinam essemus et unde et quare uenerimus, maligni homines scrutati sunt: primo quidem moueri ac sensim turbari, currere ac discurrere, uidere nos iterumque uidere, et alii aliis nuntiare. Postremo uero insano furore correpti, magno tumultu securibus et gladiis, aliisque telis armati, sine ulla reuerentia in ipsam ducis curtem irrumpentes, mortem nobis sine ulla retractatione, nisi quantotius de curti et de ipsa ciuitate fugeremus, comminabantur.

Iulinensium in S. Othonem et comites impetus.

Erat autem in ipsa curti aedificium quoddam fortissimum, trabibus et tabulis ingentibus compactum, quod *stubam*, uel *pyrale* uocant, in quod scrinia et clitellas et capellam episcopi, et pecuniam, et quaeque preciosa de naui portaueramus, quin et propter impetum furentis populi cum episcopo clerici omnes illuc confugerant. Ego autem eo tempore magna febri tenebar, in alia domo iacens et aegrotans; ultra uires tamen, audito strepitu et clamore bacchantium, de strato erectus, ad ostium domus constiti: et ecce, omnia plena hominum tela et arma portantium. Vociferabantur autem et clamabant, exire nos compellentes. Sed moram nobis facientibus, quasi a furore illi essent cessaturi; magis eorum exarsit insania, factoque impetu; * stubam aggrediuntur et dissipant; tectoque primum, dein parietibus, disiectis et excisis.

Febris Sefridi.

Furor populi.

** Stuba, uox Germanica.*

Tunc uero episcopus ad coronam passionis se inuitari sperans, nobis aliis trepidantibus, quibusdam etiam prae pauore lacrymantibus, ille spiritu iucundo et hilari uultu stabat intrepidus, optans et gliscens, ut uel unum ictum

A aut uulnus in nomine IESV accipere dignus habeatur. *Paulitius* uero et legati, uidentes, quia uere insaniunt omnes; et quia illic moram facere deterius est, in medium populi exilientes, ualidissimo clamore, ac si et ipsi furerent, extentis manibus silentium fieri postulabant, quibus ad modicum sedatis, illi continuo prosecuti, quid hoc est, inquiunt? et causam totam in semetipsos B transferentes; si nos, aiunt, hic in curia domini nostri ducis pacifice consistere non sinitis, saltem pacifice hinc exire permittite, quid furitis in nos? quem laesimus ex uobis? At illi; pastorem, inquiunt, illum episcopum et caeteros cum eo christianos, Deos nostros blasphemantes, interficere uenimus: sed si eos seruare uultis, ecce damus locum, cito eos extra ciuitatem deducite; plaC teae autem ciuitatis palustres erant et lutosae et pontes exstructi, et tabulae undique positae propter lutum. Arripiens ergo *Paulitius* per manum trahere coepit episcopum et deducere, adhortans modeste, ut, si posset, properantius iret.

Legatorum ad furentem populum oratio.

Responsio Iulinensium.

Vt autem per mediam urbem nos omnes non inperturbatis passibus extra curtim usque ad pontes deuenimus; D ecce quidam de turba, uir barbarus et fortis, librata, quam gestabat, ingenti phalanga, uasto ictu caput ferire nisus est transeuntis episcopi: sed ille auertens caput, humero ictum suscepit, eodemque geminante, cominus et alio eminus in eum iaciente contum, inter manus *Paulitii* et *Hiltani* sacerdotis ducentium illum, a ponte in lutum prosternitur OTTO noster. *Paulitius* uero et E animo et corpore ibi se uirum exhibens, iacentem episcopum, nec propter imminentia tela deseruit, sed proprii corporis obiectu crebras percussiones excipiens, inque caenum a ponte inguine tenus descendens, subleuabat de luto prostratum: similiter et alii sacerdotes clerici, dum protegunt illum, et iacenti manus porrigunt, fustibus et contis iuxF ta suum pontificem in nomine IESV uapulauerunt. Tandem multo discrimine ponte arrepto, rursum ire et abire coepimus extra ciuitatem; illi, qui a prudentioribus ciuitatis sedati cessauerunt a nobis, abeuntes ergo trans lacum, disiecto ponte a tergo nostro, ne iterum impetum super nos facerent, in campo inter areas et loca horreorum decumG bendo respirauimus, uidentes et dinumerantes socios; et quia nullus defuit, Deum benedicentes.

Virtus Paulitii.

Tiemo. Hic primum, hic audio quoddam ueri apostolatus indicium, plagas uidelicet et liuores, sicut scriptum est: *ibant apostoli gaudentes a conspe-*

Actor, 5.

spectu concilii, quoniam digni habiti sunt A *pro nomine IESV contumeliam pati.* Sed dic, obsecro, mi apostole, num in aliquo particeps fuisti huius apostolicae benedictionis?

Sefridus. Me miserum, infirmitate mea conspecta, talibus bonis me indignum ipsi iudicauere pagani. Puduit tamen, ut uerum fatear, aliis de suis portionibus postea satis iucunde gloriantibus, me nihil ibi accepisse.

Tiemo. Consolare, inquit; si quid B minus, circa te in illo capitulo actum est, in nostro poterit impleri. Sed perge ad caetera et, qualiter in tam dura terra euangelii radix tandem conualuerit, explicato.

CAPVT XXIV.

Quomodo post uapulationem prudentiores C *de rebus fidei consiliam habuerint cum episcopo.*

POstquam nos respirauimus, et illi desaeuierunt; OTTO beatissimus; *pro dolor*, inquit, *bona spe cassati sumus, palma in manibus erat: uos eam, DEVS uobis ignoscat filii et fratres, extorsistis de manibus nostris. Vix omnes ictus illi unius passioni sufficerent. Sed,* D *dum omnes ad coronam prosiluistis, nec unum peruenire dimisistis.* Cui *Paulitius, satis*, inquit, *domine, nobis uisus es accepisse. Parum*, inquit ille, *quia uoto minus. Tua quoque auaritia meam ex parte magna surripuit benedictionem.* Hoc autem dixit de ictibus, quos ille intercepit. Constat tamen episcopum tribus plagis uapulasse.

E Mansimus ergo per dies quindecim trans stagnum, quod cingebat ciuitatem, exspectantes, si forte meliori animo fierent. Interea uero et nostri ad illos saepe ibant et redibant. Similiter autem et eorum primates ueniebant ad nos excusare se, stultis hominibus et uilioribus de plebe culpam illius tumultus imponentes. Habuit ergo cum eis uerbum F de fide christianismi, quasi per ambages, hortans eos et suadens. Praeferebat etiam nomen et potentiam ducis Polonici, et quomodo ad illius iniuriam spectet illata nobis contumelia: quidue mali contra eos inde oriri queat: nisi forte illorum intercedat conuersio, insinuauit.

Proceres Iulinenses S. Othonem, et comites saepe adeunt.

S. Othonis colloquium cum eisdem.

At illi consilium se accepturos dice- G bant; regressique ad suos, omnia haec tractabant diligenter et retractabant; tandemque in unius sententiae formam consenserunt, uidelicet super hoc uerbo se facturos, quidquid facerent *Stetinenses.* Hanc enim ciuitatem antiquissimam et nobilissimam dicebant in terra Pomeranorum, matremque ciuitatum: et satis iniustum fore, si aliquam nouae religionis obseruantiam admitterent, quae illius auctoritate prius roborata non fuisset.

CAPVT XXV.

Quomodo infecto negotio, omissa Iulina, Stetinam *nauigauerit, et de contradictione, quam ibi sustinuit.*

QVibus auditis, episcopus *Stetinam*, nihil cunctatus adire festinat; et quendam de Iuliensium ciuibus, *Nedamerum* nomine, ut uiam nobis monstraret, assumpsit. Hic autem familiaritate nostra bene utens, cum filio suo, quasi alter Nicodemus, occulte nos frequentabat et, quae dicebantur, libenter audiebat. Alii quoque nonnulli de ipsa ciuitate occulte Christum colebant tam uiri, quam mulieres. Isti etiam frequentabant nos, dum ibi moras faceremus, deque suis rebus nobis humanitatem honeste impendentes, spirituali consolatione ab episcopo recreati sunt, optantes, ut, *Stetina* recipiente uerbum Dei, IVLINA quoque recipere ex ratione pacti conueniatur: quo ipsis, quid de Christi sentiant, publicare licitum fiat.

Lib. 2. cap. 15 edit. Canis. Nedamerus ciuis Iulinensis.

Igitur *Nedamero* duce et filio eius, *Stetinam* nauigauimus. Sed illi *Stetinenses* offendere ueriti, si nos adduxisse uiderentur, priusquam ab eis uideri possent, nobis ualefacientes, in locum suum reuersi sunt. Nos uero per crepusculum noctis applicantes ciuitati, egressi naues curtim ducis intrauimus. Mane facto, *Paulitius* et legati primates adeunt, ex parte ducum se cum episcopo missos referunt, causam uiae proponunt euangelium; dant consilium, promittunt et terrent. At illi inquiunt; nihil nobis et uobis; patrias leges non dimittemus: contenti sumus religione, quam habemus. Apud christianos, aiunt, fures sunt, latrones sunt, cruciantur pedibus, priuantur oculis; et omnia genera scelerum et poenarum christianus exercet in christianum: absit a nobis religio talis. Haec et his similia protestantes, obturauerunt aures suas, ne audirent uerbum.

S. Otho Stetinam uenit.

Diuertit ad aedes ducis.

Quid Stetinenses legatis responderint.

Omnibus igitur obstinatis per duos menses, et plus ibi morantes, nihil profecimus.

Dum ergo tam longa et inutilis mora nobis turbationi esset, consilium incidit, legatos mittere ad ducem Poloniae, sciscitari, quid de nobis iuberet; utrum manere illic, an redire et de contradictione ciuitatum; quid ei uideretur? Quod consilium, ubi ciuibus comper-

Bimestri spatio nihil efficit S. Otho.

Decernitur legatio ad ducem Poloniae.

pertum fuit, timebant quidem, tamen rogabant, ut mitterentur legati, suos cum illis hac ratione profecturos dicentes, ut, si apud ducem perpetuae pacis stabilitatem obtinere, tributumque alleuiare queant; his ibi coram suis et nostris legatis ex scripto firmatis, christianis se legibus sponte inclinarent.

Bis in foro concionantur quauis hebdomade. Praedicatoribus crux praelata.

Abeuntibus ergo cum *Paulitio* nostris et eorum legatis; nos interim bis in hebdomada, in diebus scilicet mercatus, per medium fori, populo ex omni prouincia conueniente, sacerdotalibus induti, crucem portauimus, et de fide atque agnitione DEI populum incredulum oportune et importune alloquendo, iugulum neci quodammodo quotidie optauimus: sed, Deo protegente, nos laesi non sumus. Plebs autem, quae de rure fuit, et simplicitate sua et rerum nouitate capta, negotiis suis postpositis, praedicationem libentissime accepit, quamuis credere non auderet. Et quia certis diebus crux portabatur et sermones fiebant, magis propter uerbum, quam propter forum ruricolae confluebant. Ego in illis diebus crucem cum Simone in angaria portaui. Nam uellem nollem, per medios barbaros, per forum et turbam incredulorum, opprobrium crucis animo et corpore tener agonotheta coram episcopo portare uidebar. Deus autem pius et misericos, sciens timiditatem meam et pauorem meum, laedi me non sinebat.

Plebs rustica auide audit concionantes.

Sefridus crucem episcopo praetulit.

CAPVT XXVI.

Quomodo post longa taedia, uerbum praedicationis a duobus pueris coeptum et promotum sit interim, dum legati mittuntur ad ducem Poloniae, propter contradictionem ciuitatis.

Initium conuersionis fit a duobus adolescentulis.

Quotidie, dum haec geruntur, fidei retia laxantibus et nihil nobis capientibus, et multum super hoc taedentibus; tandem benignus dominus sedulitatem boni serui sui Ottonis, laborem quoque et moestitiam miserando respexit. Nam duo pulcherrimi adolescentes, filii cuiusdam nobilis de ciuitate, domum nostram frequentare ac familiares se praebere, paulatimque de Deo nostro et de fide quaerere coeperunt. Episcopus autem sentiens, quia in bono ueniunt, futurorum bonorum ex his captando praesagium, blandis mulcet alloquiis, atque de munditia et honestate christianismi, de immortalitate animarum, de resurrectione corporum, de spe et gloria aeternae uitae adolescentibus per singulos dies euangelizauit. Quae omnia, flante spiritu sancto, pueri altius suis imbibere pectoribus; neque diu cunctati, credere se uelle atque baptismum percipere dixerunt.

S. Otto pueros catechizat.

Baptizantur.

Episcopus ergo laetissimus, pueros statim catechizat ac de omnibus, quae christianae religioni competebant, diligenter instructos, iussit, ut loti et lotis induti cum cereis istis, et albis sese praeberent baptizandos. Illi, ut moniti erant, silenter exequentes omnia, die statuto, parentibus insciis, loti et purificati, nouisque ac mundis uestibus induti, cum albis et cereis percepturi sanctum baptisma, se manibus episcopi obtulerunt. Videns humano in corpore uultus angelicos, uidens expulsa daemoniaci squaloris inertia, in uultibus iuuenum Christum nouum hominem gratioso iam coruscare aspectu, pontifex ipse, omnesque alii sacerdotes et clerici gauisi sunt et admirati super gratia, quam uidere in pueris. Sed quid morer? Baptizati sunt, et propter octauam purificationis octo dies apud nos commorantes, in domos parentum non sunt reuersi.

CAPVT XXVII.

De matre ipsorum puerorum.

Mater puerorum gaudio exultat ob baptizatos filios.

Mater uero illorum puerorum, nam pater domo aberat, ubi, quae gesta sunt, audiuit; pueris nondum exalbatis, ultra quam dici queat, gaudio perfusa, cuidam de pueris suis: uade, inquit nuntia domino meo episcopo, quia ipsum et filios meos uidere uenio. Erat enim matrona magnae honestatis et potentiae in ciuitate illa. Episcopus ergo audiens illam aduenire, desub tecto exiens in graminis cespite sub diuo consedit, suosque regeneratos adhuc in albis positos, circumsedentibus clericis, ad pedes suos collocauit. Sed ubi matrem eminus aduenientem conspiciunt, modeste consurgentes et episcopo prius inclinantes, quod aduertere pulchrum fuit, quasi petita licentia, obuiam ei uadunt. Quos illa intuens albatos, magnitudine gaudii quasi amens et stupida, soluta in lacrymas, subito in terram corruit. Accurrit episcopus, accurrunt clerici, leuant, tenent, consolantur, putabant enim, quod nimietate doloris defecisset. At illa recuperato flatu: *benedico te*, inquit, *domine IEsu Christe, totius spei et consolationis auctor, quod ad filios meos tuis sacramentis imbutos, tuaeque fidei ueritate aspicio illustratos. Scis enim, domine IESV Chri-*

Mater confert se ad episcopum.

Gratias agit Deo ob conuersionem filiorum.

ste, quod hos, (tenensque osculata est pueros, et amplexata) *in secreto pectoris mei tuae miserationi iam per multos annos commendare non cessaui, petens, ut hoc eis faceres, quod fecisti.*

Oratio matris ad episcopum.

Deinde ad episcopum: *benedictus*, inquit, *introitus tuus in hanc ciuitatem, domine et pater reuerendissime. Multum enim populum tua perseuerantia domino hic habet acquirere. Non te dilatio fatiget. En ego ipsa, quae coram te adsto, Dei omnipotentis adiutorio et tui, pater, animata praesentia, sed pignorum meorum freta subsidio, christianam me confiteor, quod hactenus non audebam.* Sicut enim protestata est, in diebus adolescentiae suae de terra christianorum per rapinam ablata fuit: et cum esset ingenua et speciosa, gentili homini marito suo, diuiti ac praepotenti uiro, copulata est, et eosdem filios ex illo suscepit.

Munera matri a S. Ottone oblata.

Episcopus ergo super his omnibus Deum benedicens, confidenti matronae uerbo confortationis fidem auxit et fiduciam, suaeque liberalitatis non immemor, griseae pelliculae chlamydem preciosam ei dedit; et eadem petente atque cum fiducia iam euangelizante, omnes eius domesticos aqua tinxit regenerationis: deinde omnes conuicinos eius et familiares, uiros ac feminas cum paruulis suis eadem fidei societas paulatim inuoluit. Pueros quoque ipsos, post expletos octo dies, in die depositionis albarum, duabus camisiis de subtili panno uestiuit, et easdem camisias auriphrygio in ora capicii, et futura humerali atque brachiali ornari eis fecit; duosque cingulos aureos; tradens et calceamenta picturata. Verboque doctrinae ac sacramento eucharistiae eos communiens cum gaudio in domum matris remisit.

Quomodo S. Otto post octauam diem paruulos abs se dimiserit.

Tiemo. Miris modis aurum suum et donaria Otto noster expendit. Vt enim salui essent homines, et precio conduxit, et uerbo instruxit, rudesque alumnos et spiritualibus documentis informabat, et corporalibus beneficiis conciliabat.

Sefridus. Optime animaduertisti. Sed quanto foenore donaria sua in thesauros domini sui aliquoties congesserit, ex his poteris coniicere.

CAPVT XXVIII.

Quomodo pueri pueros attraxerint, et de patre, qui domo aberat.

PRaefati etenim pueri cum ad suos adolescentes peruenissent et, quomodo ab episcopo habiti et instructi essent et quanta apud illum esset disciplina et honestas, quanta pietas et mansuetudo, ruminare coeperunt: mox etiam quantae munificentiae et liberalitatis circa omnes extiterit, praedicare obliti non sunt. Atque in argumentum rei; *Cernite*, inquit; *his indumentis post omnia beneficia sua nos induit; his aureis cingulis honorauit; pecunia sua captiuos redemit suos: impensis eosdem uestit; cibo reficit et liberos abire dimittit. Quid unquam simile uisum, auditumue in terra Pomeranorum? quid simile pontifices et sacerdotes nostri faciunt? hunc certe aliquem uisibilem Deum inter homines aduenisse, ipsa gratuita redemptio captiuorum in cippis et compedibus putrefactorum, multos ciues nostros fecerat autumare. Sed ille hoc negans, non Deum se, sed Dei altissimi seruum pro nostra salute ad nos directum dici et credi optat; et animae immortalitatem et corporum resurrectionem, et aeternae uitae gloriam, doctrinam dicit esse christianorum, quare non credatur ei?*

Pueri coaeuos et sodales suos oratio de pietate et liberalitate S. Ottonis.

Haec et his similia pagana iuuentus a iuuenibus audiens, aspirante gratia Dei, tracta est et attracta per eosdem in eundem fidei feruorem: reuersique ad episcopum pueri fide recenter imbuti, more columbarum alias trahentium, gregem non modicum adduxere coaeuorum, euangelii rudimenta suscipere cupientium. Quid multa? catechizantur, baptizantur. Et a pueris, et a iuuenibus cana patrum prudentia se passa est erudiri: flammaque fidei paulatim progrediente, concaluit ciuitas uniuersa: neque iam occulte; uel pauci, sed publice et multi simul quotidie ueniebant ad fidem.

Pueri baptizati alios ad baptismum adducunt.

Interea praefatae coniux matronae, et pater primitiuorum in uia domo absens, ubi audiuit, quod uxor et filii, totaque domus eius, proiecto paganismo, ritu uiueret christiano, mori uoluit prae dolore. Sed uxor prouida, cognatos eius et amicos, qui malagma ei consolationis apponerent, obuiam direxit aegroto. Ipsa uero domi, pro illius conuersione preces domino et uota non irrita, offerre non cessauit. Itaque reuersus ille, cum non solum domesticos suos, uerum etiam alios uicinos et conciues suos, ueterem hominem exutos, in nouitate uitae conspiceret ambulantes, ad conformandum se illis, Deo uisitante cor illius, facile inclinatus est.

Quid puerorum pater?

Ipse etiam ad fidem conuertitur.

CAPVT XXIX.

De reditu nunciorum a duce Poloniae, et scriptis eius super tributi alleuatione.

Cum

Haec uox hoc loco in bonam partem accipitur.

CVM ea geruntur in ciuitate, *Paulitius* et legati tam illorum, quam nostri, a duce Poloniae ueniunt, pacti mandata et scripta * Tyranni secundum haec uerba reportantes. *Bolezlaus omnipotentis Dei fauente clementia, dux Polonorum et hostis omnium paganorum, genti Pomeranicae et populo Stetinensi promissa fidei sacramenta seruanti, pacem firmam et longas amicitias; non seruanti uero, caedem et incendia et aeternas inimicitias.*

*Si occasiones quaererem aduersum uos, iusta esse poterat indignatio mea, quod quasi fidei uestrae transgressores uos retrorsum abire conspicio: et quia dominum et patrem meum, Ottonem episcopum, omni honore ac reuerentia dignissimum, uita et fama in omni populo et gente praeclarum, uestrae saluti a Deo uero et nostro ministerio destinatum, sicut oportuit, non suscepistis, neque hactenus secundum Dei timorem illius doctrinae obedistis; omnia haec uestrae ualebant accusationi: sed interpellauere pro uobis * responsales et mei et uestri, honorati uiri et prudentes, praecipue autem ipse pontifex apud uos manens, euangelista uester et apostolus. Horum ergo consilio ac petitioni acquiescere dignum iudicans, seruitutis ac tributi pondus, ut iugum Christi eo alacriores suscipiatis, hoc modo releuare decreui.*

Legati.

Pacta Boleslai cum Pomeranis.

Tota terra Pomeranorum duci Poloniae, quicunque sit ille, trecentas tantum argenti marcas publici ponderis annis singulis persoluent. Si bellum ingruet ei, hoc modo eum iuuabunt. Nouem patresfamilias decimum in expeditionem armis et impensis abunde procurabunt. Ista seruantes et fidei christianae consentientes nostram pacem porrectione manus et aeternae uitae gaudium consequemini; et in omnibus opportunitatibus uestris praesidia semper et auxilia Polonensium, tanquam socii et amici, experiemini.

Igitur habita concione, ubi coram populo et principibus uerba haec recitata sunt, multo quam dum apud * *Nactam* armis subacti essent, laetiores facti, sacramenta deuote suscipientes, remota omni controuersia, euangelicis traditionibus se submiserunt. Episcopus uero, arrepto tempore, pulpitum conscendens: *nunc*, ait, *ad nostri sermonis officium uentum est:* et incipiens; *gaudete*, inquit, *in domino semper, iterum dico, gaudete, modestia uestra, fides et conuersatio uestra nota sit omnibus, nota sit omni mundo. Nam totus mundus pro uestra doluit infidelitate. Totus enim mundus, fratres charissimi, usque ad hunc terrae angulum, lumen ueritatis agnoscit, et uos in tenebris manere uoluistis? Pudeat et poeniteat uos, creatorem uestrum hactenus non agnouisse. Nunc ergo tanto deuotius, quanto serius ad ipsum conuertimini; currite, festinate, ut eos, qui uos in fide praecesserunt, consequamini: hoc agere soliciti, ut, qui de uestra caecitate pie doluerunt, de uestra illuminatione possint in Christo gloriari.*

Naclam seu Naclam.

Concio episcopi ad Stetinenses.

Philip. 4.

Monet S. Otto Stetinenses, ut idolis ualedicant.

Et primo ipsis deceptoribus diis uestris, surdis et mutis sculptilibus, et immundis spiritibus, qui in iis sunt, signo crucis armati, quantocius renuntiate, fana diruite, simulacra conterite, ut hostibus eius eiectis, a uobis dominus DEVS uester, DEVS uiuus et uerus, in medio uestri habitare dignetur. Nisi enim omnes alios abiiciatis, ipsum habere propitium non potestis. Fugit enim, et indignum sibi reputat aliorum consortium Deorum: et nulla communicatio eius cum idolis. Sed scio, quia nondum satis confiditis; scio, quod timetis daemones inhabitatores fanorum ac sculptilium uestrorum, et idcirco non audetis ea comminuere; sed pace uestra sit, ut ego ipse cum fratribus meis sacerdotibus et clericis simulacra et continas illas aggrediar; et si nos crucis sanctae signaculo praemunitos, illaesos permanere uideritis, eodem crucis muniti trophaeo, uos omnes nobiscum in securi et ascia excisis ianuis et parietibus deiicite illas et incendite.

CAPVT XXX.

De destructione fanorum et simulacrorum.

QVod cum audissent et annuissent, episcopus et sacerdotes, celebrata missa et accepta communione, armati securibus et harpis, continas aggrediuntur et fana comminuentes et excidentes, omnia scandentes tecta et conuellentes. Stabant autem ciues aspicientes quid Dii facerent miserrimi? utrum nam tecta sua defenderent, nec ne? At ubi destructoribus nihil mali euenire uident; *si*, inquiunt, *aliquid diuinae uirtutis haberent, isti, quorum sacra et templa conuelluntur, utique defenderent se. Si autem se defendere, aut sibi prodesse non ualent, quomodo nos defendere, uel nobis prodesse poterunt?* Et haec dicentes, facto impetu, diruunt et comminuunt omnia, ipsamque lignorum materiam inter se diripientes ad domos suas in usum foci coquendis panibus et cibis comportabant; et quia plus rapienti, plus habere fas erat, omnes illae *continae* numero quatuor, mira celeritate confractae sunt, ac direptae.

Destruuntur templa idololatrica.

Tiemo. Quare illa templa uocabant *continas?*

Sefridus. Slauica lingua in plerisque uocibus latinitatem attingit, et ideo pu-

Quid sint continae?

to ab eo, quod est continere, *continas* esse uocatas.

Cramerus praedicans lib. 1. chronici cap. 21. continas *interpretatur*, gemeine Häuser und Wirthschafften / zu dem End verordnet/ daß man darinn gewisse Zusammenkünfften/ Feste/ und dergleichen Gesellschafften begienge.

CAPVT XXXI.

De quatuor continis et de cultura unius, quae dignior erat, et incisione quercus.

ERant autem in ciuitate Stetinensi *continae* quatuor, sed una ex his, quae principalis erat, mirabili cultu et artificio constructa fuit, interius et exterius sculpturas habens, de parietibus prominentes, imagines hominum et uolucrum et bestiarum tam proprie suis habitudinibus expressas, ut spirare putares ac uiuere, quodque rarum dixerim, colores imaginum extrinsecarum nulla tempestate niuium, uel imbrium fuscari uel dilui poterant, id agente industria pictorum.

Ornatus praecipui fani.

In hanc aedem, ex prisca patrum consuetudine, captas opes et arma hostium, et quidquid ex praeda nauali, uel etiam terrestri pugna quaesitum erat, sub lege decimationis congerebant, crateres etiam aureos uel argenteos, in quibus augurari, epulari et potare nobiles solebant, ac potentes in diebus solennitatum, quasi de sanctuario proferendos ibi collocauerant. Cornua etiam grandia taurorum agrestium deaurata et gemmis intexta potibus apta, et cornua cantibus apta, mucrones et cultros, multamque supellectilem preciosam, raram uisu, pulchram in ornatum et honorem deorum suorum ibi conseruabant, quae omnia episcopo et sacerdotibus, ubi fanum dirutum fuerat, danda censebant. Sed ille, *absit a me*, inquit, *ut a uobis ditemur, nam talia et his meliora domi nobis abundant. Vos ea potius, quorum sunt, in uestros usus, cum Dei benedictione distribuite*; et aqua benedicta omnia conspergens, et crucis benedictione super ea facta, iussit, ut inter se illa diuiderent.

Praeda omnis in hoc delubro reposita.
Crateres augurales.
Cornua deaurata.
Totus thesaurus fani euersi, offertur episcopo.
Renuit accipere.

Erat autem ibi simulacrum triceps, quod in uno corpore tria capita habens, * *Triglaus* uocabatur: quod solum accipiens ipsa capitella sibi cohaerentia, corpore comminuto, secum inde quasi pro trophaeo asportauit, et postea Romam pro argumento conuersionis illorum transmisit, scilicet ad uidendum, domino apostolico et uniuersali ecclesiae, quid ipse illius *obedientiarius* uellendo et plantando, aedificando et

** Triglas, Triglaff. Pomeranorum idolum triceps.*
S. Otto idolum Triglaff Romam mittit.

A destruendo apud illam gentem profecisset. Tres uero aliae *continae*, minus uenerationis habebant, minusque ornatae fuerant. Sedilia tantum intus in circuitu extructa erant et mensae: quia ibi conciliabula et conuentus suos habere soliti erant. Nam, siue potare, siue ludere, siue seria sua tractare uellent, in easdem aedes certibus diebus conueniebant et horis.

De tribus aliis continis seu fanis.

B Erat praeterea ibi quercus ingens et frondosa, et fons subter eam amoenissimus; quam plebs simplex numinis alicuius inhabitatione sacram aestimans, magna ueneratione colebat. Hanc etiam episcopus, cum post destructas *continas* incidere uellet, rogatus est a populo, ne faceret. Promittebant enim, nunquam se ulterius sub nomine religionis nec arborem illam culturos, nec C locum: sed solius umbrae atque amoenitatis gratia; quia hoc peccatum non sit, saluare illam potius, quam saluari ab illa se uelle: qua suscepta promissione, *acquiesco*, inquit episcopus, *de arbore: sed illud uiuum numen sordium uestrarum, de medio tolli oportet, quia nec augurium, nec sortilegium exercere christianis licet.*

Quercus pro numine culta.

CAPVT XXXII.

De prophetante caballo et hastis.

D HAbebant enim caballum mirae magnitudinis et pinguem nigri coloris et acrem ualde. Iste toto anno uacabat, tantaeque fuit sanctitatis, ut nullum dignaretur sessorem: E habuitque unum de quatuor sacerdotibus templorum, custodem diligentissimum. Quando ergo itinere terrestri contra hostes, aut praedatum ire cogitabant, euentum rei hoc modo per illum solebant praediscere. Hastae nouem disponebantur humi, spatio unius cubiti ab inuicem disiunctae. Strato ergo caballo atque fraenato, sacerdos, F ad quem illius pertinebat custodia, tentum fraeno per iacentes hastas in transuersum ducebat ter atque reducebat. Quod si pedibus inoffensis, hastisque indisturbatis equus transibat, signum habuere prosperitatis, et securi peregebant.

Mirabilis ratio explorandi euentum belli.

Hoc ergo genus sortium, aliasque ligneas calculationes, in quibus naualis G pugnae uel praedae considerabant auguria, quamuis multum renitentibus aliquibus, tandem Dei auxilio penitus abrasit, ipsumque profani uaticinii caballum, ne simplicibus esset offensionis laqueus, in aliam terram uendi praecepit; asserens hunc magis quadrigis, quam

quam prophetiis idoneum. Cumque omnes superstitiones enormitates suas, episcopo docente, abiecissent, monuit, ut omnes christianos fratres suos reputantes nec uenderent, nec interficerent, neque captiuando torquerent, nec terminos eorum turbarent; sed fraterne ac socialiter se cum omnibus gererent; eademque ab illis mutuo sperarent; et, quod omni immanitate crudelius erat, femineos partus enecare, ne ultra fieret, mulieres collaudare monebant. Nam usque ad haec tempora, si plures filias aliqua genuisset, ut caeteris facilius prouiderent, aliquas ex iis iugulabant, pro nihilo ducentes parricidium.

Equus superstitionis minister uenditur.

Salubria monita Stetinensibus data.

Barbara immanitas.

CAPVT XXXIII.

De profectu ecclesiae post abdicationem simulacrorum, et de morte improbi sacerdotis.

EMundata igitur ciuitate ab immanitate scelerum et spurcitiarum: abdicata etiam coniugum pluralitate, adiuuantibus et coëuangelizantibus illis, qui ante uuiuersalem populi consensum, fidem quasi priuatim acceperant, fiunt catechismi per uicos et capita platearum; tuba insonat euangelii; cruces eriguntur; crucifixus adoratur; omnis aetas, omnis lingua Christum nominat, Christum ruminat, uerbaque fidei aut discunt omnes, aut docent. In tam ingenti autem ciuitate, quae nongentos patresfamilias absque paruulis et mulieribus et reliqua multitudine numeratos habebat, non est inuenta persona, quae post generalem consensum, ab euangelii ueritate se subtrahere niteretur, nisi solus ille sacerdos, qui praefati caballi habebat curam. Hic autem cum multis importunitatibus fatigaret episcopum, et bono semini zizania superiaceret, die quadam, cum multa prece ab omnibus rogatus, et ab episcopo multis rationibus superatus, ex obstinatione nullo modo uellet acquiescere ueritati; nocte ipsa diuina ultione percussus, tumore uentris ac dolore crepuit et mortuus est. Quod factum uniuersae ciuitati magnum incussit terrorem; omnesque Christum laudantes fortem Deum, suaeque legis aemulatorem uocitabant.

Catechismus per compita. Cruces eriguntur.

Omnes Stetinenses ad fidem transeunt, unico sacrificulo excepto.

Qui tamen paulo post meritas poenas dedit.

CAPVT XXXIV.

De quaestione mota, super morte sacerdotis.

Timeo. MIror quod tantae pietatis homo neque hunc sacerdotem, neque

A uiduam illam, quam etiam superius a DEO percussam meministi, ut conuerti possent, a morte suscitauit. Nam de quibusdam sanctorum legitur, persecutores suos hominesque impios, conuersionis gratia, reuocasse ad uitam.

Hoc caput deest in edit. Canis.

Dubitatio.

Sefridus. *Iudicia DEI abyssus multa.* Et illi quidem, quia praedestinati erant ad uitam aeternam, idcirco huic uitae redditi sunt, ut conuerti possent et saluari: isti autem, quia praedestinati non erant, nec resuscitati sunt, nec saluati; sed propter blasphemiam in DEVM adeo iuste damnati sunt, et condemnatione istorum alii docti sunt atque correpti.

Psalm. 35.

Responsio.

B

Timeo. Vt uideo, quia blasphemia Spiritus sancti irremissibilis est, idcirco tanquam blasphemos a uita eos irreuocabiliter sentis esse defunctos: sic enim

C Pharisaeis blasphemantibus a domino dictum recolo: *omnis qui dixerit uerbum contra filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit uerbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque hic neque in futuro seculo.* Timide quidem et caute de diuinis iudiciis disputandum est. Sed quia fides catholica de incredulis omnibus generalem ante me fixit sententiam, eiusdem orbitam non excedere, iustum

Matth. 12.

D puto. Videntur enim hi, de quibus sermo est, blasphemi contra Spiritum sanctum sensisse, quod est, uerbum corde firmare: nam hoc proprie dici potest blasphemia; et idcirco non esse ad uitam reparatos. Sicut enim saluandi his adscensionis ad uitam nituntur gradibus, fide scilicet, spe et charitate; nam profecto fide incipimus, spe proficimus,

E charitate consummamur; ita e diuerso, hi, qui pereunt, per oppositum iter descensionis tendere uidentur ad interitum. Initium enim perditionis perfidia eis est, prouectus perditionis, quamuis insolite dicatur; quia melius defectus uocatur; desperatio. Consummatio autem perditionis blasphemia aliquibus uidetur; sicut enim charitas,

F quae consummat hominem, semper diligit et gratias agit: ita eius contrarium, quod blasphemiam dicunt, negligit, id est, nequaquam diligit, sed bonis et donis DEI semper grata est; quod est iniuria Spiritus sancti. Vnde hi aliis contribulibus et conciuibus suis cum gratiarum actione uerbum salutis recipientibus, et fide incipientibus, spe proficien-

G tibus, ut ad arcem perfectionis, quae charitas est, quandoque pertingerent, pro dolor, in perfidia sua remanentes in desperationis barathrum, atque in blasphemiae abyssum corruerunt.

Sefridus. Negare non audeo; sed argute satis blasphemiam charitati dicis contrariam. Equidem si recte perfidi-

 am

am fidei dicimus contrariam, et desperationem spei; quid magis contrarium sit charitati, quam blasphemia, in omni genere uitiorum inuenire non possum. Sed charitas est summum bonum: ergo eius contrarium, quod est blasphemia, est summum malum: quomodo enim non summum malum, quod neque hic neque in futuro seculo praedicatur remittendum? Si autem summum malum est; summo bono maxime contraria est. Iterum: charitas est diligere DEVM *de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta!* E conuerso, blasphemia est de impuro corde et mala conscientia, et fide ficta odisse DEVM. Nam de impuritate cordis et mala conscientia nascitur desperatio: fides aut ficta, perfidia peior est. Ergo ex perfidia et desparatione perfidi et desperati homines, malo et seruili timore timere incipientes, etiam odiunt eum, a quo sine dubio se damnandos sciunt.

1. Tim. 1.

Eo etiam ordine hostis antiquus in abyssum descendit. Perfidus enim est; quia, non credit in DEVM, desperatus: quia non sperat, blasphemus, quia seruiliter metuens etiam odit eum, a quo se damnatum et damnandum nouit. Perfidia est infernus: desperatio infernus inferior; blasphemia, infernus infimus, quod est abyssus. Ibi religatus tenetur ille infelix suae obstinationis ac diuinae districtionis catena, nunquam ab illa exiturus blasphemia. *Imitantur autem illum, qui sunt de parte illius:*

Sap. 2.

Ast hic *Herbordus* quare ad haec omnia silet? Egone, inquam? Satis superest illis uestra de illorum morte sententia. Sed tamen circa hoc, quod resuscitati non sunt, quod sentio, dicam, si placet. In historiis omnibus tam ueteris quam noui testamenti, ubi a prophetis et apostolis, uel ab ipso domino mortui resuscitati leguntur; aut fide aut petitione propinquorum id effectum considero. Sic *Elisaeus*, fide matris, puerum suscitauit: sic *Petrus* Tabitham; sic et dominus *Lazarum* a mortuis reuocauit. Vnde, si fides aut petitio proximorum pro his interpellasset; episcopo uirtutem DEI ad miraculum non defuisse, haud dubium est. Quis sanctior Christo? Et de ipso euangelista dicere non cunctatur: *non poterat autem IESVS ibi facere quidquam propter incredulitatem eorum.* Hinc manifestum est, uiuentium fidem necessariam esse ad mortuorum resuscitationem. Et de paralytico, quem per tegulas propinqui submiserunt ante IESVM, uide quid dicat euangelium: et *uidens IESVS fidem illorum, dixit paralytico: tolle lectum tuum, etc.*

Herbordus, unus ex quatuor scriptoribus uitae S. Othonis. — *Sententia Herbordi.* — *4. Reg. 4.* — *Act. 9.* — *Ioan. 11.* — *Matth. 13.* — *Luc. 5.*

Sed audite, quaeso, adhuc, dona Dei diuersa esse, quis nesciat? *Petro* datum est, mortuos suscitare, infirmos curare, daemones effugare, aliaque multa in hunc modum corporalia beneficia praestare per miracula, quibus ad spiritualia bona suos alliceret auditores: argentum autem et aurum, quod egenti daret, non habebat; sicut ipse pauperi claudo stipem poscenti respondit; *argentum et aurum non est mihi; quod autem habeo, hoc tibi do.* Sed ab eo, *qui dat unicuique prout uult*, *Ottoni* datum est, multas opes habere cum bonitate et largitate admirabili. *Petro* igitur orante, Christus languidos et debiles curauit. *Ottone* autem largiente, Christus uincula et captiuitates abouluit. *Petri* oratio et *Ottonis* largitio in salutem populi ab uno Christo dispensabantur: alter sanctitate, alter liberalitate pollebat: ille prodigaliter, ille liberaliter beneficus erat: uterque carceres aperuit; uincula soluit: sed ille prece, iste precio: ille mortuos suscitauit: iste, ne morerentur homines, morbos fugauit. Quid enim fames, sitis, gelu et alia incommoda uitae nostrae, nisi morbi sunt, qui nisi congruis effugentur medicinis, profecto exstinguunt hominem. Non tamen Ottonem Petro me quisquam putet uelle adaequare; nisi forte ut Mantuam Romae, ut Maro quadam proportionis ratione res aequales fingit dicens: *sic canibus catulos magnis, sic matribus haedos* assimilant, naturae scilicet ac formae proportione, non magnitudine corporis, aut quantitate. Sed tu, quod coepisti euolue.

Act. 3. — *1. Cor. 12.* — *Virg. Ecloga 1.*

CAPVT XXXV.

De laetitia et splendore candidatorum ac de profectu eorum.

DEstructis igitur fanis, collisis simulacris, mulctato diuinitus sacerdote, uictoria crucis erigitur, construuntur baptisteria, dolia humo infodiuntur, cortinis uelantur, omnibusque religiose ac sancte aptatis, populus per aliquot dies ante catechizatus et instructus, ad aquam regenerationis, cum multa grauitate ac disciplina, se offerebat; toto corpore balneis prius abluti, ac lotis et mundis uestibus induti, cereos ardentes et albas suas gestantes; ac sancti Spiritus accensi desiderio singuli apud se in cordibus suis cantantes: *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fortem, uiuum: quando ueniam, et apparebo ante faciem Domini.*

Erectio crucis. — *Baptizantur Stetinenses et quibus ritibus.* — *Psal. 41.*

Pater uero spiritualis feruorem, et studia filiorum tacita mente considerans,

Exhortatio S. Othonis ad catechumenos. Psal. 34.

rans, abundantia laetitiae spiritum excitante, obortisque prae gaudio lacrymis inter agendum in uocem exhortationis erupit dicens: *uenite filii, audite me, timorem Domini docebo uos: accedite et illuminamini, et facies uestrae non confundentur.*

Nec abs re fuit talis ex ore sacerdotis exhortatio. Videbat enim, quod et nos alii cum magnae admirationis tripudio contuebamur, quodque ipsi ciues nos contemplari monuerunt, in uultibus scilicet omnium baptizatorum, quendam iucundum et spiritalis gratiae rutilare fulgorem: ita ut baptizati a non baptizatis, ueluti lux a tenebris, facile discerni possent: quidue tenebrosus daemon suis cultoribus, et quid Deus lucis auctor et amator suis dilectoribus conferre habeat, omnibus intueri promptum fuit. Currebant ergo de ipsa ciuitate, et de omni circum prouincia felices animae ad regales nuptias ingredi festinantes; et episcopo seorsim tingente solos mares pueros; aliis autem et aliis sacerdotibus seorsim uiros et seorsim mulieres. Apud omnes opera Dei feruebant, et de Aegyptia seruitute populo acquisitionis, transito mari, liberato, uelut olim ad montem Sinai, lex panditur euangelii, et quid christianis fugiendum, sequendumue sit, sicut fide plena docentur, sic et plena intentione discunt et facere ardent.

Fulgor in uultibus baptizatorum.

Quos singuli baptizarint.

Quamdiu Stetini manserint.

Mansimus ergo in eodem loco negotiosi operatores fere aliis tribus mensibus, destruentes et aedificantes, euellentes et plantantes et irrigantes, ipso agro dominico suis cultoribus grata et gratuita foecunditate uictum praebente necessarium. In omnibus enim uictui nostro competentibus liberales nobis extiterunt et humani, optantes, ut, si fieri posset, nunquam a se diuelleremur.

Ordinatis autem illic omnibus, quae rudi ecclesiae profutura credebantur, exstructaque basilica diligenti artificio* in medio foro Stetinensi, collatisque omnibus, quae sacerdotalis officii ratio poscebat, qui populo praeesset, sicut ubique faciebat, sacerdotem inuestire curauit.

** Ubi antea Continа seu fanum Triglaff fuerat.*

CAPVT XXXVI.

De exploratione Iuliensium, et conuersione ipsorum.

Exploratores a Iulinensibus submittuntur.

IVlinenses etiam, episcopo et nobis ignorantibus, quosdam homines cautos et gnaros *Stetinam* miserant exploratores tacite, quidnam illic ageremus, si ab eis reciperemur, annon; et qui omnes uias nostras et studia nostra diligenter conspicerent atque refer-A rent. At illi, ubi habita exploratione diligentissima, nihil imposturae aut doli circa nos inuenerunt, et Stetinenses, licet tarde, fidem tamen unanimiter suscepisse uiderunt: reuersi ad suos, more apostolorum et euangelistarum, pagani paganis, nobis absentibus, quanta bona uidissent et audissent; et quam bona et quam munda esset fides et doctrina christiana, praedicare non cessabant, eo-B rumque uerbis paulatim scintillantibus, quasi arundinetum, tota ciuitas incanduit; et iam taedere atque horrere super suis abominationibus, suaque idola et errores, quibus inuoluti tenebantur, exsecrari coeperunt.

Renunciant Iulinensibus, quae uiderant.

Iulina ad fidem Christi amplectendam accenditur.

Episcopus autem tenorem pacti, quo ab eis recesserat, mente habens, cogitabat quidem, statim post conuersionem, *Stetina* ad eos properare; sed rogatus est duo prius inuisere castella, *Graditiam* C uidelicet, et *Lubinum*, quae in confinio posita, ad pagum pertinebant Stetinensem. At ubi homines illi, uelut arida, imbrem sitiens, uerba euangelii suscipientes, fidei sacramentis imbuti sunt, exstructo altari et sanctificato per castellum utrumque atque ordinatis illis sacerdotibus, per *Oderam* flumen in mare lapsi, uento meliori ad Iulinae littora D nauigauimus.

Graditz et Lubbin castella ad Oderam, christianam religionem suscipiunt.

Quanto autem exsultationis tripudio recepti fuerimus, et quanta humilitate illorum et satisfactione priores iniurias obliuisci nos rogauerint, dicere non ualeo. Quidquid autem suscipiendi christianismi ratio exigebat, discere et facere, assumere uel reiicere non morabantur, ita ut illic impleri uideres, quod E scriptum est; *ipse dixit, et facta sunt;* et, *populus quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.* Haec autem fuit mutatio dexterae excelsi, nam quos prius contis et fustibus a suis terminis satis inclementer exturbauerant; postmodum, quasi angelos de caelo uenientes, summo studio uenerati sunt; sanctum arbitrantes atque diuinum, F quidquid a nobis dictum uel factum est.

Quanto honore et gaudio S. Otho Iulinae exceptus fuerit.

Psal. 148.

Psal. 17.

Iulinensium mutatio in melius.

Sed quid multis? Tota ciuitas atque prouincia cum populo suo apposita est ad dominum; tantaque fuit multitudo uirorum et mulierum, et utriusque sexus puerorum, ut in spatio duorum mensium, quamuis sine cessatione instaremus operi, uix omnes tingere possemus. Quantum et illic sudoris et la-G boris sanctae semper memoriae Otto loquendo et clamando in turba, baptizando et multa faciendo pertulerit, qui uidet omnia, uiderit Deus. Sed, quia ciuitas haec in meditullio sita est Pomeraniae, ciuesque Iulienses fortes et durae ceruicis, tam dux *Vuratislaus*, quam principes terrae sedem episcopatus illis con-

Ingens multitudo eorum, qui baptizabantur.

Labores assidui S. Othonis.

Agitur de sede episcopali Iulinae statuenda.

constituendum fore censuerunt; scilicet ut gens aspera ex iugi doctoris praesentia mansuesceret, nec ad pristinos rediret errores; et quod de medio ad omnes terminos terrae chrisma et alia, quae ab ipso accipienda sunt, facilius deportari possint. Itaque duas illic basilicas fieri praecipiens, altaria tantum et sanctuaria consecrauit, quia dum reliqua pars interim consurgebat, et perfectionem exspectare, longum erat ad alia festinanti.

CAPVT XXXVII.

De conuersione Dodonae *ciuitatis.*

* *Aliter,* Dodoma.

S. Otto Dodonae S. crucem erigit; et in eius honorem ecclesiam exstruit.

MOuentes autem a Iulina * *Dodonam* uenimus, nihilque difficultatis aut contradictionis illic inuenientes, sanctae crucis trophaeum ibi ereximus. Et quia locus nemorosus erat et amoenus et ligna ad aedificandum suppetebant, in honore sanctae crucis ingentem ecclesiam de nobili artificio fundauimus, et cum laetitia et gaudio populum catechizantes et baptizantes, quia messis multa erat, ad ulteriora progredi festinauimus.

Vastata ciuitas.

Transito autem flumine, quod *Dodonam* praeterlabitur, ciuitatem quandam inuenimus, magnam quidem ambitu et spatiosam, sed raros incolas: nam ferro et incendio se uastatam adustionum signis et cadauerum aceruis, spectantibus indicabat. Ipsi autem incolae tenues illorum se fuisse clientulos, qui a duce Poloniae illic interfecti erant et captiuati, asserebant, et a facie gladii saluatos se fugae praesidio. Fecerant autem ex ramis et uirgultis circa ruinam parietum tuguria et umbracula, quibus tegebamur, quousque tecta meliora instaurarent. Hos pater optimus uerbis consolans, et stipere leuans, benignissime instruxit et baptizauit. Multi etiam de uiculis circumpositis ruricolae illic confluentes fidei percepere sacramenta.

CAPVT XXXVIII.

De conuersione Colobergae *ciuitatis.*

S. Otto uenit Colobergam, seu Colobregam.

INde Colobergam peruenimus, quae super litus maris sita est. Sed quia ciues illius paene omnes, institorum more, ad exteras insulas, negotiandi causa, nauigauerant: illi, qui domi reperti sunt, absentibus suis conciuibus, nihil se noui aggressuros dicebant: atque sub occasione tali aliquandiu restiterunt euangelio. Tandem exhortationibus crebris ab episcopo superati sunt. Confirmatis ergo eis in fide SS. Trinitatis et baptismo regeneratis, et fundato altari et sanctuario caeterisque, quae nascenti ecclesiae, utilia credebantur, ordine peractis, diei unius itinere distantem a Coloberga * *Belgradam* petens, simili operum effectu illic laetificatus est; omnibus se domino sponte applicantibus: quod ubi factum erat, uisum est ei, bonum esse, omissis quatuor, quae supererant, ciuitatibus, cum pagis, insulis et uiculis suis, uidelicet *Noirnia*, * *Hologasta*, * *Cozgaugia* et *Timina*: quia tempus eum reuocabat, hiems quippe erat, id quod plantauerat, interim irrigare, ne forte dilatando tantum agrum suum et non etiam excolendo, in uacuum curreret, aut concurrisset; quin etiam, si ulterius procederet, ante diem Palmarum, sicut disposuerat, redire ad suam sedem, consecraturus chrisma, minime potuisset.

Excusatio Colobergensium. Sed tantem monitis episcopi cedunt.

* *Belgard.*

* Wolgast.
* Gutzkow.
* *Cammina,*

CAPVT XXXIX.

De termino euangelii facto in Belgrada *ciuitate, et de reuisione ciuitatum baptizatarum antequam exiret de terra.*

S. Otto reuisit omnia loca, ubi euangelium annunciauerat.

DIscretus ergo pontifex apud *Belgradam* terminum ponens euangelii, omnia loca et ciuitates superius nominatas, in quibus semina fidei sparserat, fidus agricola denuo perlustrauit; cogniturus quomodo se haberent sata. Et ecce omnes, quas imperfectas reliquerat basilicas et ecclesias, perfectas inuenit. Ad opus ergo dedicationis deuotus et laetus accingitur; atque inter dedicandum, chrismatis unctione populum confirmans, etiam quam plurimos inuenit baptizandos, qui generali baptismo prius interesse non poterant, eo quod in exteris partibus peregrinati, negotia sua exercent: quorum profecto *Dodonae*, *Iulinae*, *Stetinae* maxima erat copia. Mira quippe auiditate, audito, quod episcopus discedere uellet, ad eum confluxerunt, infelices se reputantes, quibus sine illius benedictione remanere contingeret. Quae res in singulis locis aliquandiu nobis remorandi causa fuit. Nullam autem ciuitatem plantationis suae relinquere uoluit, quam non semel aut saepius ante exitum a terra, confortationis et consolationis causa reuiseret.

Dedicat ecclesias exstructas.

Denuo multos baptizat.

Mutua ualedictio.

Talibus ergo uisitationibus regione peragrata, consolando, confirmando, atque salutando amicos patrinos, et filios nostros; in pacis osculo dimisimus

eos

eos et dimissi sumus, lacrymis et gemitibus diuulsionis dolorem utrinque temperantes. Multoties etiam toto conamine nos iugiter apud se retinere moliti, dominum meum, ut episcopatum ibi gubernaret, ardentissime rogabant, se ipsos et omnia sua illius ditioni seruire pollicentes. Et, ut uerum fatear, tanto amore suae plantationis flagrabat episcopus, quod uoluntatem plenariam apud eos remanendi haberet, sed a clericis suis dissuasus est.

CAPVT XL.

Pomeraniae terrae foecunditas: ut et inclarum mares ac hospitalitas.

POssent etiam in his locis non importune esse coenobia, et quidem *huius temporis sanctorum*, qui terram uberem, quam scopulos aridos et squalentem eremum incolere malunt, suae memores imbecillitatis. Nam piscium illic tam ex mari, quam ex aquis et lacubus et stagnis, abundantia est incredibilis; carratamque pro denario recentis acciperes allecis. Ferinae ceruorum, bubalorum et equulorum agrestium, ursorum et aprorum, porcorum omniumque ferarum copia redundat omnis prouincia; *butyrum de armento et lac de ouibus cum adipe agnorum et arietum*, cum abundantia mellis et tritici, cum cannabo et papauere et cuncti generis legumine. Atque si uitem et oleam et ficum haberet, terram putares esse repromissionis, propter lignorum abundantiam fructiferorum. Sed episcopus uitem illi terrae deesse nolens, in secunda profectione cuppam surculis plenam attulit et implantari fecit, ut tellus ea uel sacrificio uinum procrearet. Tanta uero fides et societas est inter eos, ut furtorum et fraudium penitus inexperti cistas et scrinia non habeant serata. Nam seram uel clauem ibi non uiderunt; sed ipsi admodum mirati sunt, quod clitellas episcopi et scrinia episcopi serata uiderent. Vestes suas, pecuniam et omnia pretiosa sua in cuppis et doliis suis simpliciter coopertis recondunt,

S. Otto uites plantat in Pomerania.

A fraudem nullam metuentes, utpote inexperti. Et quod mirum dictu, mensa illorum nunquam disarmatur, nunquam deferculatur, sed quilibet paterfamilias domum habet seorsum mundam et honestam, tantum refectioni uacantem. Illic mensa cum omnibus, quae bibi ac mandi possunt, nunquam uacuatur, sed aliis absumptis alia subrogantur; non sorex, non sorilegus ad-B mittitur, sed de mappa mundissima fercula teguntur comesuros expectantia. Quacunque ergo hora reficere placuerit, hospites sint, domestici sint, omnia parata inueniunt intromissi ad mensam. Et de his satis dictum est. Reuertentes autem de terra illa transitum fecerunt per patrem eorum, ducem Poloniae. Retribuat illi dominus IEsus in die agnitionis suae omnia bona, C quae ostendit omnibus illis. Nam tantae affectionis tantaeque benignitatis circa eos exstitit, ut etiam in Pommorania positis, hyemis tempore, uir ille optimus uestes eis mitteret hyemales episcopo et unicuique secundum suam personam idoneas, tam clericis, quam militibus siue scutiferis omnibus. Nunc ergo consummatis his, ad quae eos uocauerat ipse, ad se reuersos, o-D mnes ipsos ut filios karissimos excipiens, episcopum et ceteros quosque congruis honoribus habitos, nullum dimisit indonatum; deinde quia festinantes uidit, cum multa gratiarum actione dimissos usque Boemiam eos fecit conuerti. Episcopus uero propter festinantiam de episcopatu Pommoraniae pro uoto suo tunc ordinare non E potuit, sedde prudentia ducis confisus ei ex otio commisit ordinandum. At ille unum de Capellanis suis, ADELBERTVM nomine, quem de latere suo cum aliis duobus sacerdotibus in adiutorium concesserat episcopo, praesulatus honore in gente illa sublimauit. Itaque iuxta propositum suum ante diem palmarum ad sedem suam Otto re-F uersus est.

Adelbertus episcopus primus Pomeraniae.

INCIPIT LIBER TERTIVS IN VITAM ET PEREGRINATIONEM BEATI OTTONIS EPISCOPI.

CAPVT I.

B. *Otto in Pomeraniam remeat.*

POst haec triennio domi detentus, post quadriennium, quamuis multis domi teneretur negotiis, ipse G tamen amore nouellae coloniae suae flagrans omnibus postpositis illam reuisere aggreditur. Sed ne forte grauaret, per quos dudum transierat, ducem *Boemiae* uel ducem *Poloniae*, aliosue illius uiae hospites et amicos suos, per *Saxoniam* iter disposuit, et apud *Hallam*

S. Otto Pomeraniam denuo uisitaturus,

aliud iter ingreditur.

lam naues uictualibus onerans per *Albam* fluuium in *Habalam* prolapsus, *Leutitiae* littora usque abductus est. Et ne inanis et uacuus adueniens sponsae suae uilesceret, neue hi, qui adhuc conuertendi erant, si modo cum sumptu poneret, quod prius sine sumptu posuerat euangelium, contra se murmurarent, in auri et argenti copia, in purpura et bysso et pannis pretiosis et muneribus magnis et uariis, pro uarietate personarum, diues studuit aduenire; cunctaque *Hallae* coempta et nauigio usque in *Leutitiam* portata curribus et quadrigis quinquaginta cum annona imponens, ibi per terram Leutitiae usque *Timinam* ciuitatem Pomeraniae transportauit. Quo ubi cum labore ac fatigatione uentum esset, multos horrores et pauores illa nocte ibi sustinuerunt. Nam ciuitas illa, Dei adhuc ignara, cruda quodammodo et barbara fuit christianis, et hi ignoti ad ignotos uenerunt. Solum tamen urbis praefectum in priori peregrinatione cognitum habentes, ipsum de hospitio conuenerunt; sed ille amice eos suscipiens, et *alios quoque se hospites habiturum* dicens, aream iuxta ciuitatem in ueteri castello eorum mansioni designauit, in qua fixis tentoriis se requieturos sperantes, nouis terroribus tota illa nocte agitabantur.

et diues aduenit.

Timinae pauide pernoctat.

CAPVT II.

Leutitiae a duce Pomeraniae excipitur S. Otto.

IAm dux Pomeraniae populaturus *Leutitiam*, cum exercitu eadem nocte illo uenturus erat. *Timinenses* autem *Leutitios* audierant ad pugnam ibi ei occursuros; unde non modica *trepidatio* fuit in ciuitate. Ingruente ergo noctis silentio, exercitus ducis per turmas suas illuc confluxit, factumque est ut parua cohors peditum et altera cohors equitum, ex diuerso iuxta ciuitatem conuenientes, quia nox erat, utrique, comites uero episcopi esse hostes suspicati, diutissime gladiis caederent. Hoc uero strepitu ac tumultu armorum excitati et exterriti, ignem in castris eorum aqua perfuderunt, fugam meditantes. Interea socios se agnoscentes illi a pugna desierunt. Praefectus uero, misso satellite, causam illius tumultus eis insinuans, *ne timerent*, rogauit, sicque animati constiterunt in loco suo. Facto mane, dux cum exercitu omni ad praedam festinans, episcopum uidere non potuit, sed missis nuntiis ibidem illum die illa rogauit *se exspectare*. Circa meridiem uero *Leutitiam* quaqua uersum fumigare aspexerunt, signum omnia uastantis exercitus. Ad uesperam autem ecce dux uoti compos, multa onustus praeda cum suis omnibus laetus et incolumis reuertitur. Aspiciebat namque episcopus, quia diuidebant spolia, uestes, pecuniam, pecora et aliam diuersi generis substantiam; homines quoque, quos captiuauerant, inter se distribuebant. Ibi uero fletus et gemitus, et dolores innumeri, cum ad diuersos dominos pro ratione diuisionis, uir ab uxore et uxor a uiro, et parentes a filiis discedebant. Et quamuis pagani omnes essent, communis quos huiusmodi miseria inuoluerat; episcopus tamen pius semper et misericors, conditionem miseratus humanam, lacrimas tenere non potuit. Dux uero et successu rerum et de aduentu episcopi laetissimus, uidens quia hoc eius uoto placuit, teneriores et infirmiores quosdam absolui praecepit et, quibus separatio dolori erat, manere simul eius interuentu ordinabat, auditoque eo multa faciebat et libenter eum audiebat. Episcopus etiam multos pretio absoluit, quos tamen fide imbutos baptismoque nouit regeneratos, et liberos abire permisit. Deinde cum mutuis colloquiis se recreassent et inuicem honorassent, duce ad sua negotia digresso, episcopus omnem substantiam suam et populum, qui secum erat, timide nauibus imponens, per *Penae* fluminis undam tribus diebus *Nuznomiam* uecti sunt, episcopo itinere terrestri cum paucis gradiente. Nec mora, euangelico uomere agrum domini sui proscindens semen spargit fidei; neque ibi difficultas erat in opere, quia ciuitas illa prae eo abluta fuerat imbre doctrinae salutaris; sacerdotes etenim, quos pater beatus operis sui uicarios in gente illa reliquerat, *Nusnomiam* ex magna parte conuerterant; reliqua pars per episcopum apposita est ad dominum.

Dux Pomeraniae Leutitiam populatur.

S. Otto a duce excipitur.

CAPVT III.

Vratislai ducis oratio ad Pomeranos.

IGitur in hac ciuitate, quia prope fuit festum aduentus Spiritus sancti, dux terrae *Vrotizlag*, toto corde christianus, instinctu OTTONIS *baronibus* ac *capitaneis* totius prouinciae *ac praefectis ciuitatum* in festo penthecostes conuentum indixit, causam simul Christi mandans euangelium, et euangelistam iterum aduenisse *Ottonem* episcopum. Itaque die statuto, congregatis omnibus, adducto in medium episcopo, dux ait: *En ad quod uenistis? en coram est nuntius altissimi! pacem fert, non arma, neque uestra*

stra sibi, sed uos ipsos Deo lucrari quaerit. Attendite oro, ante hoc quadringennium in superioribus huius terrae partibus docens, me teste, nostis quoque et ipsi, omnia repleuit euangelio. Et tunc quidem has partes uisitare uolebat, sed Deo prosperante negotia sua, toto anno illo sanctis operibus illic tenebatur occupatus; emensoque anno ad sua reuerti suae sedis rationibus cogebatur, nec ad uos uenire praeualuit. Sed quaeso una itineris et huius et illius mecum causas diligenter aduertite; quodque in omni causa fieri solet, quis uel quare, quid quodque uel quomodo agat altius contemplemur. Et primo de persona id nobis constat, quia homo religiosus, senio et canitie uenerabilis est; hoc enim et ipsi uidetis. De cuius nobilitate opera testantur et uirtutes, et alia, ut fida relatione didicimus, quorum et proauorum eius, origo natiuitatis. Porro si dignitatem quaerimus, praesulari fulget officio et uniuersis Teutonici regni principibus speculum est et lucerna. Imperatori quoque Romano et apostolicae sedis pontifici gratus ualde est et unice familiaris. In auro quoque et argento, in ministerialibus, et quaecunque hic mundus pretiosa uocat, domi eum diuitem nouimus et gloriosum. Nunc etiam opulentus uenit uostrae saluti ministraturus, nec aliunde, quam de suis sumptibus, apud nos uiuere propositum habens. Sed rogo quid intendit? ut quid tantae uiae laborem aggressus, nec proprio corpori, nec sumptibus parcit? sed ut breuiter dicam, sicut et pridem, et nihil aliud quaerit, nisi nos omnes separare a diabolo, et per fidem catholicam iungere domino IEsu Christo. Sed quonam modo? non fraudulenter, non uiolenter, non lucri alicuius terreni, sed nostrae tantum salutis gratia, et Dei honoris benignitate. Et nunc quidem nihil iustae excusationis a uobis inueniri poterat super hoc tali uiro, quo minus eum audire debeatis. Neque enim is est, cui necem aut patibulum ob circumuentionis uel imposturae culpam intentare conueniat, uel alterius generis iniurias, quemadmodum peregrinis et pauperibus Christi praedicatoribus paulo ante fecistis, suspicati dolo et fraude, quaestusue gratia nudos homines et inopes rerum loqui uerbum Dei. Sed illi quidem plagis et uerberibus pro ueritate subacti, a nostris finibus abcesserunt, uos autem huc usque in infidelitate perstitistis. Pudeat iam et poeniteat uos longi erroris et ignorantiae; et qui noluistis audire mendicos euangelistas, audite opulentos. Dixistis namque et subsannando blasphemastis, quia Deus christianorum uilior esset omnibus diis atque inferior, qui suae doctrinae ministros habere non posset, nisi tantum homines imperitos et rusticos, mendicitati egestatique addictos. Et uos quidem in insania uestra haec dixistis; ille uero pius et misericors et praestabilis super malitia, quasi morem gerens insipientiae uestrae, de imperitia uel rusticiate, improperio etiam mendicitatis legati omnem uobis abstulit occasionem. Super est modo ut nos, qui primi et maiores dicimur ac sumus, uestrae dignitati consulamus, tam dignissimae et sanctissimae rei consentientes, ut populus, qui nobis subiectus est, nostro possit erudiri exemplo. Quicquid enim religionis uel honestatis secundum Deum uel homines aggrediendum est, iustius atque decentius autumo, ut a capite hoc in membra, quam ut a membris deriuetur in caput. Et in primitiua quidem ecclesia, sicut audiuimus, relligio fidei christianae a plebe et plebeis personis incipiens, ad mediocres progressa etiam maximos huius mundi principes inuoluit. Reddamus uicem ecclesiae primitiuae ut, a nobis principibus incipiens, et usque ad mediocres progressa, facili prouentu totum populum et gentem sanctificatio diuinae religionis illustret. Sed quid plura? Affluit Spiritus sancti gratia, et sermonem ducis omnium cordibus, altius quam dici queat, implantauit, omnesque pari uoto, pari consensu faciendum spondent, quicquid episcopus suaderet. Igitur occasione ipsius temporis *de aduentu Spiritus sancti, de remissione peccatorum, de uariis karismatum donis, de bonitate et clementia diuina*, sermone mirabili praesul eos alloquens, *euangelizauit illis Iesum.* Et quosdam quidem iam dudum christianos, sed errore paganismi denuo inquinatos, praesenti sermone ad compunctionem et ualidam cordis contritionem emollitos, cum magno fructu aspicientium, per *manus impositionem* ecclesiae reconciliauit; alios autem certatim se offerentes, catechizatos ac pro tempore instructos baptizauit, et totam illam hebdomadam doctrinae sacrisque operibus instabat gaudio ingenti, adeo ut uere Spiritus sancti praesentiam illic adesse certissime constaret. Itaque concilium hoc non antea solutum est, quam principes ipsi et omnes, qui cum eis aduenerant, baptismi sacramenta percepissent.

PORRO fama facti repente in uniuersam prouinciam uulgatur, uillas et uicos in studia diuersa conscindens, aliis dicentibus, quia bene est; aliis autem dicentibus, quia non; sed magis seductio magnates apprehendit. Ipsi uero sacerdotes idolorum non minima causa huius conscissionis erant, appositi eis, quibus displicebat, quod factum fuerat; sua nimirum lucra cessatum iri non ignorantes, si cultura daemonum illic aboleretur. Vnde modis ap-

Vita a Can. edit. lib. 3. c. 4.

Sacrifici Idololatrici obstant conuersioni ad fidem.

omnibus rem praepedire moliti, uaria A calliditatis suae argumenta uisionibus, somniis, prodigiis et uariis terroribus confinxerunt, quin etiam in *Hologosta* ciuitate, quo tunc proxime aduenturus nunciabatur episcopus, sacerdos, qui illic idolo ministrabat, nocturno tempore uicinam syluam ingressus, et in loco editiori secus uiam, inter condensa fruticum, sacerdotalibus indutus adstabat, et mane summo quendam rusticum de rure ad forum gradientem his alloquitur. B

Idque uariis technis.

Lepidum commentum cuiusdam papae.

Heus tu inquit, *bone homo?* At ille respiciens in eam partem, unde uocem audierat, inter uirgulta personam candidis indutam, quamuis dubia luce uidere coepit et timere. Et ille; *Sta*, inquit, *et accipe, quae dico. Ego sum Deus tuus, ego sum, qui uestio et graminibus campos, et frondibus nemora, fructus agrorum et lignorum, faetus pecorum et omnia, quaecunque usibus hominum inseruiunt, in mea* C *sunt potestate. Haec dare soleo cultoribus meis et his, qui me contemnunt, auferre. Dic ergo eis, qui sunt in ciuitate Hologastensi, ne suscipiant Deum alienum, qui eis prodesse non possit; mone, ut alterius religionis nuncios, quos ad eos uenturos praedico, uiuere non patiantur.*

Fictitius Deus.

Haec ubi attonito ruricolae daemon uisibilis edixerat, ad densiora nemora sese contulit impostor. Rusticus uero: D quasi de oraculo stupidus, corruens, pronus adorauit in terra. Deinde abiens in ciuitatem, coepit annunciare uisionem. Quid plura? Credidit populus, iterum atque iterum circumdantes hominem, eadem saepius narrare cogebant, moti uidelicet monstri nouitate. Postremo, ac si nescius omnium, aduenit sacerdos, indignationem primo simulans, E quasi de mendacio, deinde attentius audire, et obtestari coepit hominem, ut uera tantum narrans, nullo figmento populum solicitaret. At ille, ut erat rusticanae simplicitatis, manus tendere, oculos ad caelum leuare, magnisque iuramentis et forti protestatione rem ita se habere asserens, etiam locum ipsius apparitionis se ostensurum F pollicetur. Tunc sacerdos conuersus ad populum, uana suspirans: *En hoc est*, inquit, *quod toto anno dicebam. Quid nobis cum alieno Deo? Quid nobis cum religione christianorum? Iuste mouetur et irascitur Deus noster, si post omnia benefacta eius stulti et ingrati ad alium conuertimur. Sed ne iratus occidat nos, illis irascamur et occidamus eos, qui nos seducere* G *ueniunt.*

Rustici stupor.

Quid uiderit, nunciat.

Populo iam concitato admiscet se ipsemet impostor.

Populum in illusione confirmat.

Quod dictum cum placuisset omnibus, firmauerunt decretum, *ut*, si OTTO *episcopus, uel quispiam de societate eius ciuitatem intraret, sine mora occideretur.* Item, firmauerunt sibi sermonem, nequam *scilicet, ut si nocte uel clam intrantes quisquam tecto reciperet, simili sententiae subiaceret.* Et haec agentes, multis opprobriis, et uerborum iniuriis religionem nostram blasphemantes deridebant.

Psalm. 63.

Decreta contra S. Othonem et comites.

CAPVT IV.

Legati S. Othonis Hologasti absconduntur a muliere.

INterea uero apud *Vuznomiam*, rebus feliciter consummatis, solutoque caetu primatum, dux cum episcopo remanens, de his, quae prius agenda uidebantur, et de progressione, uel quonam diuerteret, concilium habuit multaque deuotione studiis episcopi gratias agens, *ecce*, inquit, *terra omnis coram te est, securus esto, domine pater, non est, qui tibi contradicat, maioribus natu ac principibus omnibus iam fide imbutis.* Qua securitate fretus antistes, quasi exemplo domini nostri IEsu Christi binos et binos de discipulis suis praemittebat, ante faciem suam in omnem ciuitatem et locum, quo erat ipse uenturus. Contigit ergo *Dedalricum* et *Albunum* duos presbyteros simul pergentes *Hologastam* intrare, ubi a matrona quadam, uxore scilicet praefecti, sunt hospitio suscepti, atque satis humane tractati. Nam haec, quamuis pagana, multum hospitalitati dedita fuit ac timori diuino, et religiosa ualde, adeo ut esset eis ammirationi. Post refectionem uero *Albunus*, Sclauicae linguae gnarus, matronae adhuc ignoranti rem omnem secreto aperit, scilicet *quinam essent, et quare aduenissent.* At ille uehementer attonita, *me miseram*, inquit, *o domini mei, quare ad me intrastis; de uobis enim iam apud magistratus data sententia est, et de me quoque, si uos non prodidero.* Sed diuina clementia seruos suos ubique tueri nouit; nam matrona illa, diuinitus utputa commonita, in superiori quodam caenaculo eos abscondit, et quasi *Raab Iherichontina*, ne proderentur, effecit. Equitaturas etenim illorum et sarcinas, et quaecunque habere poterant, illa per pueros suos subito extra ciuitatem deduci et in praesidio suo collocari fecit. Quibus deductis, ecce gladiatores et turba populi cum telis et fustibus tecta matronae irrumpunt, cum tumultu et clamore magno *illos ignotos homines sibi exhiberi*, iubentes. At illa, *fateor*, inquit, *homines ignoti ac peregrini, ut saepe solent, ad me declinauerant; sed accepto prandio mox in uiam suam abierunt.* At illi scrutantes omnia, cum nec iumenta, nec uestes, nec ulla signa itinerantium inuenissent, furere desierunt. Porro illis per tri-

triduum ibi latitantibus, nec usquam prodire, nec ullo modo uel mutire praesumentibus; episcopus cum duce ab *Vznomia* profectus, multa manu militum et sociorum *Hologastam* intrauit, spem salutis et praesidium portans apostolis in conclaui latitantibus.

CAPVT V.

De periculo clericorum in eadem ciuitate, et de uno ad templum fugiente.

IAm urbem ingressus, duce fideliter ac strenue ad omnia cooperante, semen sparsit euangelii, et dura incredulorum corda placidae praedicationis unguento paulatim detumescere faciebat. Interea quidam de sociis nostris, *Vdalricum* et *Albinum* de latibulis suis emergentes, et cunctos nobis timorem suum referentes deriserunt, et quasi eis insultantes securius se habere coeperunt, et longius a suis digressi, fana etiam idolorum, episcopo sermonem exhortationis protrahente, speculatum uagabantur.

Populus contra comites S. Ottonis congregatur.

Verum quidam maligni homines, apud quos radix paganismi adhuc ualentius uigebat: *en*, inquiunt, *isti explorant quomodo templa nostra incendant; et congregantes se in platea, etiam arma portare et fustes coeperunt; et qua transituri uidebamur, nobis obuiam stare.* Vdalricus autem intuens illos eminus et subsistens; *non aduertitis*, inquit, *hos non sine causa conuenire. Nam et turbulenter se habent; et arma habent omnes:* et prioris periculi recordans: *nolo*, inquit, *totiens tentare Dominum meum:* et conuersus illo, ubi episcopum dimiserat, redire coepit, aliis omnibus eum sequentibus, praeter clericum quendam, *Theodoricum* nomine, qui longius ante illos progressus iam fores delubri tenebat.

Pedem referunt Vdalricus et alii.

Vnum ex clericis ad delubrum pergit.

Videntes autem pagani, qui conuenerant, illos accepta uia reuersos, persequi eos quidem non audebant, sed ad illum clericum interficiendum omnes accurrunt. Quo uiso, ille aliud, quo declinaret, non habens, fanum ipsum audacter, quamuis exterritus, intrauit. Erat autem illic *clypeus* pendens in pariete mirae magnitudinis, operoso artificio, auri laminis obtectus, quem contingere nulli mortalium liceret, eo quod esset illis, nescio quid, in hoc sacrosanctum ac paganae religionis auspicium, in tantum, ut nunquam nisi belli tempore, a loco suo moueri deberet. Nam ut postea comperimus, Deo suo* *Herouito*, qui lingua latrina *Mars* dicitur, erat consecratus, et in omni praelio uictores sese, hoc praeuio, confidebant.

Quem plebs insequitur.
Ipse ad fanum fugit.
Clypeum arripit, et eo plebem fugat.

Clericus autem, ingenti dum metu mortis in templo hoc illucque diffugeret, telum aliquod uel latibulum quaeritans, clypeum corripuit, et amento collo iniecto, laeuaque loris inserta, in medium turbae furentis prosiliit. Rustici uero prodigialem armaturam uidentes, partim in fugam conuersi, partim etiam quasi exanimes facti in terram cadunt. Ille autem proiecto clypeo secus, hospitium ad socios currere coepit, et *pedibus timor addidit alas*. Cumque anhelans et pallidus ad suos deuenisset, *de ipsa huius trepidatione et eorum, qui praemissi fuerant, triduana occultatione*, apud omnes, praecipue uero apud episcopum et ducem, tota nocte illa iucunda erat narratio. Monuit tamen pius pater filios suos et discipulos, propter insidias latentis inimici, *ut se circumspecte agerent.* Tam diu ergo mansit in loco illo, disputans et suadens de *regno Dei*, quousque omnis populus, fidei sacramenta percipiens; fana sua destrueret et ecclesiae sanctuarium cum altario praepararet. Quod episcopus consecrans *Iohannem* presbyterum eis ordinauit et, ut reliquam basilicae formam post suum discessum promouerent, ammonuit.

Herouitum et Barouitum, hunc pro Mercurio; illum pro Marte habitum. Videturque hic legendum: Herouito.

Rustici partim fugiunt: partim obrigescunt.

S. Otho monet suos, ut caute agant.

Conuertuntur Hologastenses.

* *Cramerus praedicans lib. 1. chronici cap. 29. dicit Wolgastensibus fuisse duo idola:*

CAPVT VI.

Templum Gotzgangense idolis dedicatum S. Otho diruit.

DEinde omni populo ualefaciens et in multa caritate omnipotenti Deo illos committens, ad *Gotzgangiam* iter diuertit. In hac siquidem ciuitate mirae magnitudinis ac pluchritudinis templum fuit; sed episcopus cum de fide religionis eos per interpretem alloqueretur, nam dux ad sua negotia iam ab eo discesserat, illi ad *omnia paratos se* asserebant, *si modo fanum eorum intactum manere potuisset;* magnis enim sumptibus nuper exstructum fuerat, multumque in eo gloriabantur, eo quod uideretur magnum totius ciuitatis ornamentum: tentabant etiam, occulte immittentes quosdam, pontificis animum lenire muneribus, pro aedis conseruatione, tandem rogantes, ut uel *in basilicam ordinaretur.* Sed episcopus constanter agens, *indignum esse*, dicebat, *aedem, sub titulo daemonis aedificatam immundoque ritu profanatam, diuinis usibus mancipari; nam quae conuentio Christi ad belial, aut quae communicatio templo Dei cum idolis?* Dicebat autem eis illam et similitudinem. *Numquid seminatis frumenta uestra super dumos et spinas? non puto; sicut ergo de agris uestris spinas primo eradicatis ac tribulos, ut iactis bonis seminibus optatas segetes ferre queant; ita et hanc radicem idololatriae spinamque*

 per-

perditionis de medio uestrum funditus exstirpate, ut de bono euangelii semine corda uestra fructificent in uitam aeternam. His et aliis huiusmodi sermonibus oportune et importune obsecrando, increpando, arguendo, per singulos dies insistens, duros gentilium animos tandem ita emolliuit, ut ipsi aedem execrabilem, de qua quaestio fuit, suis manibus confringerent et simulacra protererent.

CAPVT VII.

De legatis marchionis Adalberti *de Saxonia.*

Edit. Canis. lib. 3. cap. 8.
Cura marchionis Adelberti pro S. Ottone.

DVm ea gerebantur, legati marchionis *Adelberti de Saxonia* superuenere, opera et statum episcopi studiose inquirentes. Marchio enim cum esset amicus ualde ac familiaris episcopo, in gente barbara hunc periclitari metuebat; unde si opus haberet, praesidium et opem ei ferre cupiebat. Affuere etiam ipsius episcopi oeconomorum nuntii, aurum et argentum, uestes quoque et alia necessaria ei deferentes. Vt enim supra dictum est, licet euangelium annuntians de euangelio uiuere deberet, ipse nihil horum uolens, suis ibi tantum sumptibus transigebat. Igitur legatos omnes apud sese, tam diu retinuit, quousque uidendo et audiendo discerent, quid de suis operibus aut statu referre deberent. Porro baptisatis omnibus tam uiris, quam mulieribus totius ciuitatis, ad dedicationem altaris et sanctuarii iam surgentis basilicae, multa exultatione populi deuotus accingitur omni studio et diligentia, ipsi festo decorem et reuerentiam parans, quatenus de amissione prioris fani uel celebritatis minime dolerent, melioris solennitatis tripudio, et melioris fabricae ornamento consolati.

CAPVT VIII.

De Mitzlao *rectore ciuitatis, et de factis eius.*

Edit. Canis. lib. 3. cap. 9.

INter agendum uero, quid ipsa dedicatio, uel, quid singula opera dedicationis significare haberent, rudi populo antistes exposuit, praecipue uero, ut *Mitzlaum* ipsius ciuitatis principem, quem pridem in pentecoste cum aliis primatibus *Vznoimiae* baptizauerat, et in eo caeteros erudiret, de omnibus his alloquitur; sacramentum dedicationis ad animam cuiusque fidelis pertinere, sufficienti sermone demonstrans, quae sancti Spiritus templum efficit, uel in cuius corde Christus per fidem inhabitat. Deinde sermonem ad ipsum

S. Otho caeremonias dedicationis populo explicat.

principem ex toto conuertens, tu es, inquit, fili charissime, uera domus Dei, tu ipse hodie dicandus et dedicandus es omnipotenti Deo, creatori tuo, ut emunis ab omni alieno possessore, ipsius tantum mansio fias atque possessio. Non ergo impedias dedicationem tuam, fili charissime. Nihil enim prodest istam, quam cernis, domum foris dedicari, nisi etiam dedicatio ipsa ad cordis tui sanctificationem proficiat.

Mitzlaus ab episcopo cupit instrui.

Ille uero exhortatione compunctus, ait; et quid est, pater sancte, quod me iubes facere, ut dedicatio ista in me compleatur? Episcopus autem intelligens adesse spiritum, *ex parte*, inquit, *fili domus Dei esse coepisti: fac, ut ex toto sis. Iam enim idololatriam fide commutasti, baptismi gratiam consecutus. Nunc sequitur, ut fidem operibus exornes, impietates, oppressiones, rapinas, homicidia et fraudes penitus deuita. Postremo, quidquid tibi fieri ab alio non uis, alii ne feceris. Captiuitates, quas habes, absolue omnes, quod si non omnes, uel eos certe, qui christiani sunt, tuae fidei consortes.*

Quid S. Otho a Mitzlao postularit.

Tum ille parum haesitans; *durum*, inquit, *mihi est*, pater, *dimittere omnes, quia magnis rationibus ac debitis quidam ex eis mihi detinentur.* Tunc episcopus; *debita*, inquit, *pro debitis dimitti et sermo euangelicus*, et dominica suadet oratio. Sic enim omnium debitorum tuorum apud Deum certam remissionem consequeris, si omnes debitores tuos in eius nomine absoluis. At ille altius ingemiscens. *En*, inquit, *in nomine domini IESV omnes absoluo, et secundum uerbum tuum dimissis peccatis meis, dedicatio ista hodie in me compleatur.* Et uocans ministrum, qui super captiuos erat, omnes dimitti praecepit.

Tergiuersatus Mitzlaus de captiuorum dimissione.

Instat episcopus.

Erat autem inter eos adolescens nobilis, filius cuiusdam potentis de * *Datia*. Iste, absolutis aliis, in cauea quadam subterranea uinctus cippo et caternis tenebatur, eo quod pater eius quingentarum librarum debitor hunc uadem posuisset. Cumque de absolutione captiuitatum, de obedientia et religione *Mitzlai* principis multa esset tam populo, quam episcopo et omnibus, qui aderant, in domino exultatio, et ad consummationem dedicationis ministri ac sacerdotes alacriter festinarent et necessaria praepararent, habitis omnibus, uas cum cineribus, quod ad aram positum erat, inueniri non potuit: cumque ministri commistionem salis et uini et cinerum facturi, de non inuentis cineribus turbarentur; Vdalricus sacerdos, correpta concha, uicinas domos unam uel duas scrutatus, in eis cinerem non inuenit. Deinde ad tertiam currens, cryptam quandam subterraneam, in qua praedictus ado-

** Dania.*

Adolescens Danus captiuus.

adolescens in abditiore parte claudeba- A tur, intrauit. Sed captiuus per fenestram, manu porrecta et sonitu facto, currentem sacerdotem ad se uocat, rogans, ut pro sui liberatione, episcopo significet.

Supplicat Vdalrico sacerdoti pro liberatione.

Sacerdos uero correptis cineribus properanter ad ecclesiam rediit, et opperienti episcopo, aliisque fratribus, de illo captiuo insinuat. Episcopus uero, quamuis misericordia moueretur; tan- B ta, inquit, praestitit nobis, ut amplius eum grauare rogando non audeam: tamen, ne gaudium festi huius aliqua ex parte claudicet, super huius quoque miseria Dei misericordiam inuocemus: et conuersus ad orientem cum ministris, quasi hora una preces fudit ad dominum. Deinde sacerdotibus ait: seorsum accipite Mitzlaum, et quam modestius potestis, super hoc uerbo exhorta- C mini. Quod cum facerent; *Mitzlaus* ait; *in hoc uno homine parcat mihi uelim prudentia uestra. Nam pater eius maioribus mihi debitis adstrictus est, quam ut gratis absolui possit. Sufficiat uobis, quod tantos absolui.* Tunc illi, *re uera*, inquiunt, *multum est, quod fecisti. Miratur hoc dominus episcopus: miramur et nos. Nec in longo tempore a christianis tale quid in terra nostra comperimus, unde et domi-* D *nus noster episcopus, et omnes fratres gratias tibi referunt, et honori te habent et semper habebunt. Deoque omnipotenti, cuius te seruum exhibuisti, quo de omnibus uicem sibi rependat, deuote supplicabunt. Nam et dominus episcopus tam magni pendit, quod fecisti, ut ultra quidquam rogare te, iniuriam putet.* Vnde, quasi parcens dilectioni tuae, ore proprio rogare te ue- E recundatus est. Sed noueris in ueritate, quoniam, si quo pacto te ipsum uincens, hoc bonum caeteris tuis meritis superaddere posses, magna tibi gratia, magnaque recompensatio apud Deum cumularetur. *Magnus* etenim *dominus Deus noster, et magna uirtus eius:* morisque illi cum sit, pro paruis magna restituere, quanto magis pro magnis maxi- F ma? Quod si hoc magnum et difficile tibi pro ipso fecerit, non sine mercede maxima ab eo indonatus remanebis.

Vdalricus rem defert ad episcopum.

Episcopus per sacerdotes ad Mitzlaum.

Psalm. 46.

Sed quid multis? Ingemit homo, tactusque ab intus spiritu pietatis, totus soluitur in lacrymas. Deinde cum ipsis clericis ad episcopum tendens: *En*, ait, *pater sanctissime, in ista quoque petitione Deum meum et te seruum eius, dominos-* G *que meos sacerdotes ministros tuos honorabo, quin imo pro nomine domini mei IESV corpus meum et omnia mea, si ratio postulauerit, deuotus impendam.* Et iubens adduci uinctum ferro et catenis oneratum, flentibus omnibus, qui aderant, in hostiam et oblationem Deo arae impo-

Benignitas Mitzlai.

fuit, petens sibi remissionem peccatorum, a domino pro ipso recompensari. Ita ergo in plenitudine gaudii spiritualis tota illa ecclesia feruente et laudes Deo super uniuersis bonis ac donis eius concinente, dedicatio consummatur; omnesque alii exemplo *Mitzlai* principis, uias suas correxerunt, unusquisque ab iniustitiis et uiolentiis seu oppressionibus suis temperando, et ui ablata proximis suis restituendo.

CAPVT IX.

De pauore Pomeranorum, et quomodo per episcopum liberati sunt.

Ecclesia igitur proficiebat et crescebat et, licet inuidente diabolo, ambulans in timore domini Spiritu sancto replebatur. Sed hostis antiquus damna sua non ferens, opera Dei turbare molitus, ualidis terroribus uniuersam prouinciam concussit. Nam *Boletzlaus*, dux Polonorum inuictissimus, in multa fortitudine et copioso militum apparatu, de terra sua ueniens, iam in ipsis terrae Pomeraniae terminis castra metatus ferebatur, in furore graui terram ipsam ingressurus. Audierat enim, quod post priorem beati Ottonis praedicationem, nec pacti secum foederis, nec susceptae religionis iura, seruare curarent. Insuper compertum habebat, quod eae ciuitates, quae pridem conuersae fuerant, cum his, quae conuersae nondum fuerant, remissi tributi ueniam aspernati, suique mediatoris obliti, uiribus suis se deinceps tutos fore confiderent, munitionibus et castris, quae bellica ui complanata fuerant, ex magna parte hoc interuallo reparatis. Vnde, quasi iustam commotionem habens dux, iterum eos conterere ueniebat, suaeque ditioni subiugare.

Edit. Can. lib. 5. cap. 9.

Rumor de appetente bello Pomeranos percellit.

Expeditio Boleslai ducis Polonorum in Pomeranos.

Quod illi audientes, missisque saepius atque remissis exploratoribus, exercitum iam in proximo cognoscentes, multum tum ubique trepidare coeperunt, partimque fugere, ac res suas ad loca munita deferre, partim etiam arma contra mouere, finesque suos defendere meditabantur. In ipso tamen articulo, utpote a Deo inspirati, omnes quasi oues ad pastorem, sic ad episcopum confugientes, quid facto opus esset, consilium quaerebant. At ille pietatis uisceribus affluens, ecclesiam rudem ac neophytam bellico tumultu uexari perniciosum sciens, de diuina misericordia, simul etiam de *Boletzlai* ducis amicitia non uane praesumens, bellum simul et causam belli, si modo con-

Pomerani cuncti fugiunt ad S. Ottonem.

filiis eius parere uelint, dissoluere pollicetur.

Quo audito, illi prudentiam et sanctitatem doctoris sui attendentes, nec sinistre casurum arbitrati negotium, quod ille in timore domini suscepisset, communi decreto semetipsos et omnia sua consilia eius sapientiae commiserunt.

S. Otto it obuiam duci Boleslai.

Assumptis igitur clericis, pater uenerabilis, B sarcinas quidem et omnem supellectilem suam ibi relinquens, obuiam se parat exercitui, iunctis sibi uiris honorabilibus de terra, qui a duce obiectis respondere, et omnibus controuersiis decidendis hinc inde exortis possent sufficere. *Excipitur S. Otto a duce.* Vbi ergo ad castra uenit, a duce honorabiliter susceptus est, mirumque dictu, quam facile diuinis eloquiis, eius feritate delinita, ad omne, quod uolebat, principem inclinauerit. C Ille namque multum protestabatur, non alia ex causa hoc tempore bellum contra eos suscepisse, quam ob iniuriae Dei omnipotentis ultionem et mutui foederis ruptionem: quia et christianismi iura, plerisque in locis, rediuiua paganitate, uiolassent. Episcopus ergo haec omnia emendatione dignissima fassus, legatosq; aliquantulum pro his obiurgans, ad pristinae D compositionis pactum, partem reuocat utramque, sese tunc temporis, quemadmodum et nunc, pacis mediatorem extitisse commemorans. Placabat autem maxime ducem Poloniae *Vuratizlai* ducis fides et deuotio ab episcopo laudata: quia in priori et secunda praedicatione aeque fidelis inuentus, multa bona predicatoribus ostendisset. Stetinensibus uero, quod aliqui ex eis ad errores pristinos reuoluti essent, E diuinae indignationis ac suae, illis mandat non defore uindictam, nisi quantocius apostasiae immunditias congrua diluant satisfactione, indulgentia petita doctoris.

Fides ducis Vuratislai placat ducem Poloniae.

Dux Poloniae domum reuertitur cum exercitu.

Dux itaque talibus modis a beato uiro mitigatus, licet nimis murmurantem exercitum, utpote praedae auidum, uersis aquilis, ad sua redire praecepit. F

S. Otto trepidis Pomeranis pacis nuncium adfert.

Porro episcopus uoti compos, cum legatis rediens, attonitis gregibus suis, optatae pacis et securitatis nuncium reportauit: et quantum illi pridem de metu belli moestificati fuerant et concussi, in tantum alacres facti sunt et in fide christiana fundati; sane doctori suo adscribentes patriae liberationem: seruusque Dei magnificatus est uehe- G menter, in terra Pomeranorum. Ille uero nihil meritis suis tribuens, tanto se humiliorem apud Deum et homines exhibuit, quanto sine illius auxilio se nil posse sciebat: dimittensque nuncios, de quibus supra dictum est, marchioni et Saxonibus gratias egit pro bona uoluntate, de Dei operibus et de suo statu, mandans quae audissent et uidissent, ad Dei gloriam domi narrarent.

CAPVT X.

De Verania *insula et gente barbarissima.*

Edit. Canis. cap. 10.

Erat autem *Vznoimiae* illis diebus dux pariter et episcopus. Est autem insula quaedam non longe a ciuitate illa, habens mare interiectum, quasi itinere unius diei, *Verania* nomine. Sed loci huius incolae duri erant et barbari, singulari feritate crudeles. *Feritas incolarum Veraniae insulae.* Hi praedicatione beati uiri dudum comperta, omnia, quae de illo dicebantur, aspernati, mortem ei, si ad eos ueniret, minabantur. Sed quo amplius duras eorum minas audierat, eo amplius in animo suo fixum habebat, illo ire, sperans ibi martyrii coronam se adepturum. De hoc uero cum duce et aliis familiaribus suis, dum consilium tractaret, propter immanitatem periculi ab omnibus dissuasus est: quod aegerrime ferens, ingeniosius agere coepit, quomodo se, nescientibus eis, illo proriperet.

S. Otto cogitat clam petere Veraniam.

Hoc sentientes illi, cautius eum obseruabant, nullamque secreti opportunitatem, quo id aggredi posset, ei concedebant: salutem illius uitamque longiorem multis utilem ac necessariam memorantes. Verum desiderii magnitudine nihil huiusmodi rationum audire potuit, illos modicae potius fidei arguens, ac pusillanimitatem eorum increpitans, fidem christianam factis magis firmandam aiebat, quam uerbis, satisque inertes aeternae uitae praedicatores, qui pro illa uitam praesentem expendere formidarent. *Et quid*, inquit, *fieret, si in his barbaris nationibus euangelizantes pro Christi nomine omnes occumberemus? Nimirum gloriosior esset praedicatio, quae martyrum sanguine firmaretur. Sed, o dolor, de tanto fratrum numero, nec unus, puto, dignus habebitur, morte sua de uita, quam speramus, perhibere testimonium.* Atqui uerbis talibus uerecundia nata est trepidantibus.

CAPVT XI.

De Vdalrico *sacerdote illuc directo euangelizandi gratia.*

Edit. Canis. cap. 10.

Vdalricus offert suam operam pro Verania insula.

V*Dalricus* autem, uenerabilis sacerdos, constantior effectus, sciens hoc etiam seni placere, huic se periculo intrepidus offerebat, comitem tantum et uiae ducem postulans. Accepta

cepta igitur benedictione paraturam sacerdotalem, calicem quoque et librum et cetera, quae faciendae missae ratio postulat, assumens, nauem conscendit. Sed nos uidentes fratrem nostrum unice charum solum ad martyrii palmam properantem, cum dehortari eum non auderemus, uiam eius lacrymis uberioribus prosecuti sumus; qui horis quasi tribus prosperis flatibus nauigans, fere iam ab oculis nostris ablatus fuerat. Et ecce tempestas oritur, uentisque contrariis ratem huc illucque pellentibus, uiam tenere non potuit, sed ad littus unde exierat, post multam fatigationem appulsus est.

Reiicitur Vdalricus ad littus, unde exierat.

Ille uero tametsi tempestatis iniuria, et imbribus desuper irruentibus, et procellis nauem deorsum implentibus, totus esset madidus, uixque spirare uideretur, a coepto desistere noluit, neque ad terram exiuit; sed, sedens in nauicula, tranquillitatem maris exspectabat. Interim aquam de naui uasculo proiiciens. Ventis itaque paululum sedatis, iterum nauigare coeperunt, iterumque simili modo impeditus est. Tertia quoque uice ire tentans, sed nihilo minus nocte ac tempestate ingruente, ponti saeuitiam uix et quasi per miraculum euasit. Tempestas uero intra septem dies non cessauit.

Nauem non exit, exspectans maris tranquillitatem. Iterum fortunam tentat. Quin et tertio.

Intellexit ergo uir Dei, *Veranos* euangelicae gratiae indignos currensque cum clericis, discipulum, quasi de palaestra coronatum, de littore ducit ad tectum, super ipsius constantia fideique magnitudine dominum benedicens. At ubi coenatum fuit, fratres de nauigatione *Vdalrici* iocari coeperunt; *et quis*, inquiunt, *si periisset homo, reus homicidii teneretur?* Adalbertus autem interpres cui maxime factum displicuerat, *quis iustius*, inquit, *homicidium lueret*, *quam is*, *qui hunc ad tale periculum direxit?* Verum episcopus, quamuis ab eodem fratre de hoc uerbo ante pulsatus fuerit, nihil motus, ad euangelium se conuerrit et, exemplo domini Iesu, discipulos quasi oues inter lupos mittentis, factum suum defendit. *Quis enim*, ait, *homicidii reus tenebatur, discipulis*, *qui a domino mittebantur*, *interfectis? qui oues ad lupos misit*, *profecto a lupis oues deuorandas sciuit. Deuoratae sunt oues a lupis, interfecti sunt apostoli a tyrannis.*

Semper sinistra.

In Vdalrici nauigationem ioci quorundam.

Quid S. Otto?

Dein parobolam hanc facto suo coaptans, plena rationis doctrina discipulos animauit, dignisque exhortationibus in gaudio spirituali maximam partem noctis expendit. Et mane facto, quidnam agerent, uel quo diuerterent, inter se tractabant. Verum haud diu nutabundi, quod superfuit de opere in agro domini, coloni fideles inter se distribuunt: aliis retro ad *Timinam*; aliis autem ad alia loca euangelizandi gratia diuertentibus.

Daminam.

CAPVT XII.

De apostasia Stetinensium, et quo modo episcopus illuc ire uolens prooibitus sit.

EPiscopus uero ad *Stetinam* iter proposuit, cum ministris suis de apostasiae nequitia in spiritu uehementi arguere superbos: sed clerici, qui cum ipso ituri erant, *Stetinenses* barbaros et crudeles agnoscentes, suae pariter et illius saluti metuebant. Vnde, ne illuc ueniat, adhortantur studiosius: cumque illi molesti essent: *Video*, ait, *tantum ad delicias uenimus: quidquid asperum uel difficile occurrit, totum declinandum iudicamus. Sed, esto, nam ad gloriam martyrii sicut nullum cogere uolo, ita si posset fieri, omnes uos hortari uellem. Rogo autem, si iuuare non uultis, saltem ne me impediatis, suae uitae potestatem habet unusquisque. Liber estis uos, liber et ego. Dimittite me mihi obsecro.* Et eiectis omnibus sese in cubili suo usque ad uesperam in orationem dedit.

Clerici obstant, ne episcopus Stetinum abeat.

Quibus obsistit S. Otto.

Deinde uocat puerum familiarem, praecipiens, ut clausis undique ostiis, a se omnes dimoueat, nullumque admittat sine ipsius conscientia. Quo facto secreti sui compos fugam meditatur: itineralia induitur; succingitur, indumenta sua sacerdolia cum libro, aliisque utensilibus in mantica ponens, omnia in humeros leuat, tectusque umbra noctis, clam nescientibus cunctis, incomitatus urbem egreditur, uiam carpens, quae uergit Stetinam. Cumque adspexisset huc atque illuc et nullum se comitari uideret, laetus et alacer de prosperitate furti, Deum benedicens, matutinale inchoat officium, gliscens et prosperans totum iter nocte illa complere; cumque nocturnus uiator uiam ardenter carperet, hora noctis decima iam instabat. Clerici autem e diuersis stratis consurgentes, cum ad dicendas matutinas se colligerent, quidam ex eis, suspenso gradu, ad cubiculum pergunt episcopi, utrum dormiat, an inuigilet, uel quid agat, explorare cupientes. Verum ubi propius propiusque admoti escopum non inueniunt, consternati sunt animo, et diligenter omnia scrutantes, cubicularium ipsum et alios, qui iuxta erant, crebro sciscitantes, quod factum fuerat, tandem ediscunt. Quid multis? Turbantur omnes, aliique pedibus, alii uero adscensis equis huc illucque pontificem quaesituri discurrunt; factoque mane, hi qui in equis fue-

S. Otto clam se subducit, ut Stetinum abeat.

Clerici clandestinum abitum S. Ottoni deprehendunt.

Insequuntur clerici fugientem episcopum.

fuerant, directo colle ac concito gra- A du, uersus mare, uiam insequuntur abeuntis, et abeuntem consequuntur.

At ille, ubi eminus uenientes iam intraturus naues agnouit, turbatus est ualde, et altius ingemiscens, *heu*, inquit, *domine Iesu, unice Dei, unice uirginis, dulce nomen spei meae, nunquid me fraudabis a desiderio meo? fac, oro, ut hi, qui ueniunt, aut mecum eant, aut me a proposito meo non impediant.* His dictis, il- B li accurrrebant, moxque ab equis desilientes, pedibus illius prosternuntur. Sed quid? prosternitur et ipse: leuant illi; leuat et ipse: flebant; flebat et ipse; uocemque moeror et tristitia, et his et huic diutissime interclusit. Tandem post multas lacrymas in hanc uocem senior moestus erupit; *ad quid uenistis? redite, quaeso, ad hospitium: et ego pergam uiam, quam coepi.* At illi; *absit,* C inquiunt, *sufficit nobis haec tam grandis, confusio, a modo te nequaquam deseremus: si redire uis, laeti redibimus tecum; sin autem progredi mauis, tecum progrediemur. Sed placeat sanctitati tuae consilium nostrum. Redeamus pariter ad fratres, et ad pueros nostros hodie: cras, ecce, coram Deo loquimur, siue in uitam, siue in mortem tecum ueniemus.*

Assequuntur.

CAPVT XIII.

Quomodo tandem illuc peruenerit, et quae pericula illic inuenerit.

Edit. Canis. cap. 12. S. Otto Stetinam reuertitur.

TAli ergo pacto episcopus cum eis reuersus, crastina die, omnibus se comitantibus, eandem uiam ingreditur, adscensaque naui, prosperis flatibus *Stetinam* uecti sumus. Homines de ciuitate inter se diuisi erant, aliis adhuc in fide manentibus, aliis autem ex maiori parte ad paganismum reuersis. Fuit autem basilica ante introitum ciuitatis in area spaciosa, quam ipse in priori profectione dedicauerat; quam ingressi, hospitari coeperunt.

Diuersi affectus ob aduentum episcopi.

Fideles igitur de aduentu episcopi F gaudebant; infideles autem turbabantur, prae omnibus autem nefandi sacerdotes furere et furorem in turba excitare festinant; adeo, ut collecta manu armatorum, ecclesiam undique cingerent, et insanis tumultibus debachantes, aedem ipsam conuellendam, et omnes, qui ibi erant, cum magistro interficiendos clamarent. Episcopus uero martyrii auidus, pontificalibus se induens, arma sua, crucem tollit et reliquias psalmosque ac hymnos cum clericis personans, agonem suum domino commendabat. Barbari uero, audito cantu, mirati sunt ualde, quod quasi in

Arma S. Ottonis crux, reliquiae, hymni, psalmi.

articulo mortis positi cantare potuissent, et auscultantes mutuoque se inuicem respicientes, uirtute, ut puto, uerborum incantati, clementius se habere coeperunt, et iam non uiribus, sed ratione magis opus esse dicebant ad talia recipienda, uel etiam propulsanda. Dein sapientiores quique super his rebus ipsos sacerdotes secretius conueniunt, ipsorum esse dicentes, congruis rationibus religionem suam defendere. Talia inter se mussitantes, paulatim singuli ad sua digrediuntur. Erat autem sexta feria. Et episcopus cum suis illa die sabbatoque ieiuniis et orationibus, sacrisque meditationibus usque in dominicam intensius operam dabat.

Stetinenses mitescunt nonnihil.

CAPVT XIV.

Wiscacus meritis S. Ottonis e uinculis liberatus fidem praedicat Stetinensibus.

INterea ciuis quidam nobilis eiusdem ciuitatis, *Witscacus* nomine, in conuentu populi, in plateis et domibus ubicunque et quandocunque facultatem habuit, regnum Dei et fidem praedicare non desiit, christianas traditio- D nes et omnia documenta episcopi sana et sancta et ueritatis plena contestans. Hic enim non longe ante aduentum piissimi Ottonis, cum aliis conciuibus suis, piraticam contra paganos exercendo, dum incautius ageret, in hostes inciderat, multisque ibi trucidatis, cum aliis uitae relictis, in captiuitatem ductus fuerat. Cumque ferro et catenis et te- E nebrosi carceris custodia clauderetur, orando ad dominum per merita episcopi liberatus fuit. Nempe cum diuturna oratione fatigatus in somnium resolutus esset, episcopum Ottonem, qui eum baptizauerat, et de sacro fonte leuauerat, sibi assistentem uidebat. Quem dum ille cognosceret, rogat iterum et genua flectit pro ereptione. At ille, *ad hoc ipsum*, inquit, *ueni; sed tu liberatus, ea, quae Stetinensibus mando, ferre non dubites.* Et mox datis mandati uerbis, et signo crucis ad eum facto, captiuum exire iubet. Expergefactus homo de uisu laetatur, mouet gressum, effectum probat uisionis, et ecce catenae omnes et uincla soluebantur; progreditur ad hosticum, et carcer apertus G erat. Sentit ergo uirtutem adesse diuinam, multumque suspirans gratias agit omnipotenti Deo; ac timido gressu inuisam domum exiuit; suspectisque locis leuiter transitis cursum tetendit ad mare. Diu huc illucque discurrens nauem quaerebat; sed nullam inueniens

ens admodum anxiari coepit, nam se denuo capi, denuo se incercerari metuebat. Sed quid faceret? Ad ultimum formidine maioris mali, cum iam sine regimine corpus in undas mittere pararet, *Ottonem* suum nominans ingemuit ad dominum, et ecce, de insperato cymba litori allabitur. Quam sibi a Deo paratam uidens, cum gratias egisset, ascendit, manibusque ambabus fluctus uerberans, ratem conuertit in altum, mirumque dictu, quam citissime, prosperante Deo, patriis oris appulsus est. Quod miraculum assiduo relatu notum fecerat, et Stetinam ueniens responsa episcopi ciuibus in unum congregatis, ut iussus erat, praemissa ex ordine liberatione sua, ita exposuit; *O ciues, doctor et magister uester beatus Otto sic et sic fecit mihi, et haec mandat uobis: grauis et dura nimis ab omnipotente Deo uindicta super ciuitatem istam ordinata est pro eo, quod eius fidem et culturam polluitis, partim cum eo, partim pro eo idolis seruientes.*

CAPVT XV.

Sacerdos paganus manum Dei sentiens syncretismum nefandum introducit.

Nephandi quippe sacerdotes, dum peste ac mortibus homines et iumenta quodam anno ex inaequalitate aëris ibi laborarent, a diis hoc malum immissum esse dicebant, et uoluntate populi ecclesiam sancti Adelberti martyris tintinnabulo et campanis deiectis, destruere caeperant, unusque illorum, dum malleo caementarii altare percuteret, subito languore ac stupore a domino percussus est. Cumque malleus de manu eius caderet, cecidit & ipse; deinde post longum, spiritu parum resumpto, populum astantem quasi ex plaga emendatus, sic adorsus est: *Frustra o ciues nitimur; Deus christianorum fortis est, et uestra uirtute a uobis expelli non potest. Mihi autem consilium uidetur, ut illum habeamus, et tamen antiquos Deos nostros non dimittamus, et iuxta illius aram nostris quoque diis aram constituamus, ut eos omnes pariter colendo, illum et istos pariter habeamus propositos.* Quid populos faceret? Territus prodigio consilium probauit, exstructoque nephando altari iuxta dominicum altare Deo seruierunt et daemonibus, iuxta historiam antiquitatis, qua dicitur, quod populos Samariae, Deos gentium colens, nihilominus domino seruiebat.

CAPVT XVI.

Stetinensibus a Witscaco praeparatis praedicat S. Otto.

Witscacus ergo, fidei zelo calens, non semel aut bis legationem, quam acceperat, egit ad populum; sed ex quo a captiuitate rediit, nunquam cessauit euangelisare regnum Dei, misericordiam domini et merita liberatoris sui ciuibus inculcans et, nisi ab errore quiescat, diuinam eis ultionem intentans. Tota uero ciuitas, exceptis sacerdotibus, factum hoc cum ueneratione mirabantur et tamen, praeualente consuetudine, a paganismi ritibus cessare non potuerunt. Sed iam de praesentia domini episcopi responsalis eius audentior factus, linguam laxat eloquio, uictorque idolorum et uatum uana de his uaticinantium, ad seruum Dei ueniens, cum amicis et cognatis suis pronus adorat, gratias agit, remque omnem refert ex ordine, ipsumque ardenter ab opus praedicationis instigat, auxilium et consilium ex sua suorumque parte ad omnia pollicitus. Itaque die dominico, completis missarum solenniis, sicut erat sacra indutus armatura, uexillo crucis ex more praelato, in medium fori ciuitatis duci se rogauit. Cumque ad portam uentum esset, ecce! per quam sine remigio trans mare *Witscacus* uectus erat, nauicula poste pendebat. Et admotus lateri pontificis, *uides*, ait, *pater*, et feriens eam hasta, *haec*, inquit, *cymba testimonium sanctitatis tuae, firmamentum fidei meae, argumentum legationis meae ad populum istum.* Erat autem alueus breuissimus, quia duobus uiris facile portaretur. Substitit episcopus et diligenter rem considerabat, perpenditque quod in pacatissimo amne uix conto gubernata unam personam portare sufficeret, ne dum in fluctibus marinis sine omni gubernaculo, nisi hoc diuinae uirtutis esset gubernaculum. Gratias agit Deo beatus antistes, quod incredulae genti uirtutem suam tali facto demonstrasset; liberatus autem subridens, *hanc iccirco suspendi feci ad portam, ut ingredientes et egredientes hoc facto discerent, quod in suis necessitatibus de misericordia Dei ac de tuis meritis, sanctissime pater, sperare deberent.* His dictis in confertissimas turbas, paganorum ministris comitantibus in medium forum sese intulit episcopus. Erant autem ibi gradus lignei, de quibus stans minister euangelii sermonem coepit, fremitum autem dissidentis populi *Witscacus* uice praeconis manu et uoce sedabat.

CAPVT XVII.

De impietate sacerdotis impedientis episcopum, et de correcta populi multitudine.

Cum-

** Baculum, seu pedum.*

CVmque omnes conticuissent, et uerbum exhortationis pars maxima libenter audiret: ecce unus sacerdotum, uir belial, plenus furore, pinguis et procerus, in medium turbae sese fortiter intrudens, * combuceam suam manu gestabat, spiransque et anhelans usque ad ipsos gradus accessit, leuataque manu semel et bis columnam graduum uehementissime percussit. Dein clamore magno, et uerbis nescio quibus contumeliose prolatis, silentium mandat loquenti, suaeque uocis *grassitudine* magnum tonans, sermonem interpretis et episcopi pariter oppressit, populoque ait: *Sic, o insensati, stulti et inertes, quare decepti et incantati estis? Ecce hostis uester, et hostis Deorum uestrorum, quid exspectatis? Ferentne impune contemptum et iniuriam?* Omnes autem incedebant hastati.

Seditiosa concio cuiusdam ethnici sacrificuli.

Ait ergo: *haec dies omnibus erroribus finem imponet;* omnesque adhortans, sigillatim quosque, de quorum malignitate certus erat, propriis nominibus compellabat: et quicunque spiritu uesano agitabantur; quibusque familiare fuit, audacter magis, quam consulte rem agere; ad dicentis uocem inflammati, hastas leuant: quas, dum ad iaciendum uibrant, actu rigent in ipso, mirumque dictu; nec hastas iacere, nec dimittere dextras, uel de loco moueri poterant. Stabant igitur, ut simulacra, immobiles, fidelibus et religiosis facti spectaculum. Quotquot enim erant infideles et maligni, qui a fide christianismi defecerant, et infidelitate sua pertinaci dementia stantes, impias manus contra seruum Dei leuauerunt, hac poena tam diu mulctati stabant, quousque in sua fide boni firmarentur, et illi a prauitate cordis per poenam corporis corrigerentur. Nam et episcopus, arrepta miraculi occasione; *cernitis*, inquit, *fratres; quanta sit potentia domini? Certe, ut uideo, diuinitus ligati estis. Quare non demittitis dextras? Quandiu in hoc nisu apparebitis?*

Miraculum.

Obrigescunt infideles.

Oratio S. Ottonis ad Stetinenses.

Illi autem, nescio, an prae confusione, aut prae stupore, nihil respondebant. Tunc ille; *en, inquit, dii uestri, pro quorum religione certatis, si quid possunt, auxilientur uobis. Sed et iste uester tumultuosus sacerdos inuocet nunc deos suos, super uos, det consilium, det auxilium: si quid nouit, si quid potest: iam tempus est.* Ille uero iam dudum euentu rerum stabat attonitus, iam ulterius nec mutire praesumens, cumque ingenti pauore omnes silerent, episcopus miseratione tactus; *Gratias*, inquit, *tibi domine Iesu Christe, qui potentiam fortitudinis tuae, cum tempus est, ad terrendos aduersarios, et ad protegendos seruos tuos,*

Gratiarum actio.

A *exercere soles: sed, quia pius et misericors es, ignosce, rogamus, ignorantiae siue temeritati populi huius, et usum corporum suorum, quo, te ligante, priuati sunt, solita illis miseratione restitue.*

Et precatio pro aduersariis Signo crucis liberat dimissum punitos.

Quo dicto, crucisque signo ad eos facto, effectus orationem mox insecutus est; et subiungens; *En*, inquit episcopus, *si audire hactenus noluistis, tangite saltem, et sensu ipso probate, quanta sit*
B *misericordia Dei nostri, quanta sit ueritas fidei, quam praedicamus uobis*: Et longius de iudicio et misericordia Dei, et de praesentis uitae incerto et perseuerantia aeternorum profunde disputans, conterritos in Sion peccatores erudiuit, tandemque medicamine salutaris eloquii, aliquantulum mansuefactos benedixit et coetum dimisit. Descendens uero de gradibus ecclesiam *S. A-*
C *dalberti* cum fidelibus zelo zelatis pro domo Dei uisitauit, ac praemissa inibi orationis solennitate, altare abominationis fregit, comminuit et eiecit, factaque reconciliationis emundatione fracturas basilicae suis impensis emendari fecit.

Adit ecclesiam S. Adalberti.

CAPVT XVIII.

D *De pueris in plateis ludentibus.*

Edit. Canis. cap. 17.

CVmque saepius eandem frequentaret ecclesiam, quodam tempore pueros in platea ludentes inuenit; quos dum lingua barbara salutasset, ueluti coniocando illis, etiam crucis signo in nomine domini eos benedixit, et paululum procedens ani-
E maduertit, quod uniuersi, relictis lusibus suis, uisendi studio, collecti a tergo sequuntur episcopum, hominum ignotorum, ut est mos illi aetati, aspectum habitumque admirandi.

S. Otto pueros signo S. crucis munit.

Substitit homo Dei et, circumfusos blande alloquens, sciscitatur; si aliqui ex eis baptisma percepissent? Illi, sese mutuo respicientes, coeperunt inui-
F cem prodere, qui fuerant ex eis baptizati: quos episcopus seorsum uocans, quaerit ab eis, si uoluntatis eorum sit, tenere fidem, quae ad baptismum spectant, uel non? Illis autem, se tenere uelle, constanter affirmantibus: episcopus; *Si*, inquit, *christiani esse uultis, et fidem seruare baptismi, istos non baptizatos et infideles pueros, ad ludum ue-*
G *strum admittere non debetis.* Qui statim, iuxta uerbum episcopi, similes cum similibus congregati pueri baptizati, non baptizatos a se abiecere, et abominari coeperunt, nulla eis ludi societate communicantes. Itaque uidere pulchrum erat, quomodo hi de professione christiani nominis gloriantes, familiarius age-

Colloquium episcopi cum pueris.

Pueri baptizati segregant se a non baptizatis.

agere, et auidius intueri, et audire doctorem etiam inter ludos suos; illi autem, quasi de infidelitate confusi et exterriti, longius stare solerent. Sed pater optimus, et credentes miti sermone ad fidem plenius pro ipsorum capacitate instruxit; non credentes uero ad credendum tam diu exhortabatur, quo usque se baptizari, et christianos fieri omnes flagitarent.

CAPVT XIX.

De consilio maiorum, et fidelitate Witschaci.

Edit. Canis. cap. 18.

INterim uero maiores natu et sapientiores quique de rebus istis altius inter se tractaturi consederant, et a mane usque ad medium noctis huic deliberationi uacantes, de salute propria et totius populi, de statu ciuitatis et conseruatione patriae, secundum prudentiam seculi diligenter disputabant: praecipue autem uniuersa, quae Ottonis erant dicta uel facta, diligenter trutinabant et, mediante spiritu sancto, in hanc sententiam omnes communiter cedunt, ut funditus exstirpata idolorum cultura, ex integro se religioni christianae submittant; atque in hoc uerbo consilium soluunt.

Stetinenses redeunt ad sanam mentem.

Vuitschacus autem, qui omnibus his intererat, nocte ipsa cum paucis ad episcopum ueniens, optatum nuncium affert, omne consilium ei breuiter insinuans. Dein etiam collectis ad episcopum clericis et aliis familiaribus, omnia, quae audierat, quaeque in concilio de ipso dicta fuerant, scilicet ordinem liberationis ipsius, qui loquebatur, et de miraculo, quod hastas uibrantes contra episcopum, pridie obriguerant; et, quod adhuc latebat episcopum, quando ad ecclesiam cum ministris per plateam praeparatus incedebat, tantus splendor uestium apparuit, et maligni homines, qui ad eum necandum ex insidiis ueniebant, nimiae claritatis aspectu, in fugam, territi ac turbati, uersi fuerint; denique uirum illum, uirum belial sacerdotem, qui ei concionanti ad populum impedimento fuerat, ab ipsis ciuibus eiectum nunciat. Porro apud eos eius liberalitatis et eleemosynarum inaestimatae largitiones et captiuorum redemptiones, quodque sine magna recompensatione nullius eorum opes uel substantiam oblatam contigerit, suis impensis sese atque suos transigens, etiam basilicas exstrueret, destructasque reaedificaret, omnia haec quantae uenerationis, quantaeue admirationis habita sint, cum gaudio referebat.

Witschachus de quo supra, cap. 2.

A Igitur de mane consurgens episcopus, et cum gratiarū actione missas celebrans, conuenientes ciues iterum alloquitur, et pronos atque obedientes ad omnia inuenit. Quicunque enim apostasiae sese uitio inquinauerant, Spiritus sancti uirtute faciente, compuncti per manus impositionem in fonte lacrymarum suarum loti, ecclesiae suae reformantur. Pueri uero et quicunque sacramentum
B baptismi nondum erant consecuti, baptizantur, fana destruuntur, ecclesiarum fracturae solidantur et, si quae destructae fuerant, reparantur. Omnis ergo populus, iam quasi uir unus, id ipsum sapiebat in domino; gaudet episcopus, laetantur sacerdotes, *magnificata sunt in consilio iustorum opera Domini.*

Apostatae reconciliantur ecclesiae. Reuirescit christianismus.

CAPVT XX.

De insolita piscatura.

Edit. Canis. cap. 19.

PRaeter hanc autem spiritualis laetitiae occasionem, diuina bonitas illi ciuitati etiam de inopinato corporale commodum exhibuit. Nam immensae molis ac magnitudinis rombonem circa portus et naues se ostentantem, piscatorum manus ad littus eiecit, in mense *Augusto*, cum tamen in locis illis, captura talis non nisi uernali tempore occurrat; ex cuius carnibus ac pinguedine omnes ciues capiunt, et episcopo, cuius meritis hoc munus adscribebant, plus quam absumere cum omnibus suis posset, apportant.

CAPVT XXI.

De incisione nuceae arboris, et periculo episcopi.

edit. Canis. cap. 20. Laeta miscentur aduersis.

REerum tam laetis euentibus tentatio non defuit. Nam cum delendis et exstirpandis fanis idolorum et sacris diligentius insisteret episcopus, etiam arborem *nucis* mirande pulcritudinis, idolo dicatam, ne scandalo esset rudibus, uolebat incidere. Vicini autem, qui umbra eius et amoenitate saepius delectati fuerant, ne incideret eam, rogabant. Porro agri possessor uehementius irasci atque indignari coepit, aliisque modeste agentibus, hic minis et clamoribus longius assistens furorem euomuit. Itaque quasi paulullum furore sopito, silenter a tergo accedit, nulloque sperante, securim bellicam utrisque manibus leuans, caput episcopi ferire nisus est. Sed illo praesentiente, atque in partem se rapiente, bipennis, casso uulnere, in trabam pontis, iuxta quem stabant, periata est tam fortiter, ut a feriente reduci non posset. Accurrunt

Obstant ne nux incidatur. Admodum solenne erat ethnicis grandes, frondosas et umbrosas arbores numinum instar colere. De quo uide Serarium lib. 3. Rer. Mogunt, notat. 19.

runt omnes, comprehendunt, trahunt, A tradunt infelicem illum et, nisi per interuentum episcopi, eadem securi trucidassent.

Obiectio Tiemonis.

Tiemo. Hic forte, hic aliquis grunniet maleuolus auditor. Nam et ego quoque miror, si ita est, ut asseris; qui alias ad martyrii palmam ultro se ingerere paratus fuit, quod hunc tam ualidum ictum non suscepit. Qui enim toties mortem appetiit, dicet aliquis, quare nunc uenientem non sustinuit?

Responsio Sefridi.

Sefridus. An nescis, aliud esse ex consilio et fortitudine mentis corpus morti obiicere, digna existente aliqua necessitate; atque aliud ex infirmitate carnis eandem pertimescere? Sed hoc etiam considerare potes: quod non de agone passionis tunc temporis cogitabat, sed magis de arbore nucis, de cuius incisione cum ciuibus tractabat; et, si altius C rem contemplari uolueris, animalis spiritus naturaliter exterioris substantiae salutem, quantum in ipso est, tueri solet, appetit conducibilia, fugit contraria; quem tamen interior mentis ratio saniori consilio a conducibilibus interdum abstrahit, et contrariis passionibus affligit. Nihil ergo mirum, si ratione aliis intentus, teneritudine oculorum faciente, uenientem ictum expa- D uit. Denique diuino etiam nutu hoc factum esse arbitror, scilicet ne multis aliis adhuc profuturus ibi occumberet, neue a christianis, qui nuper fidem susceperant, uel etiam amissam receperant, et in nouitate reconciliationis et gratiae diuinae, doctor ipse interfectus praedicaretur.

Cur S. Otto ictum lethalem declinauerit.

CAPVT XXII.

De profunda inclinatione Adalberti *presbyteri post euasionem periculi.*

Edit. Canis. cap. 21.

OTTONE sic a periculo liberato, et percussore suo de manibus percutientium saluato, inter adstantes *Adalbertus* presbyter ad *Teutonicas* F partes se uertens, profundus inclinat Deo et *S. Michaëli* in Babenberg, et fratrum orationibus gratias agit pro salute. Et conuersus ad episcopum; *En*, inquit, *scutum orationis fratrum, et protectio sancti Michaelis archangeli.* De arbore uero ne incideretur, tandem ciues multis precibus obtinuerunt, iure iurando G affirmantes, *nihil unquam diuinitatis uel sanctitatis arbori se ascripturos, neque numinis uel idoli alicuius uice se illam habituros, sed magis pro utilitate fructuum et amoenitate umbrarum.*

Nux non succiditur. Simile quid de quercu lib. 2. cap. 31.

CAPVT XXIII.

Quomodo Stetinenses *fidei reconciliatos duci suo reconciliauerit, et de interitu sacerdotum episcopo insidiantium.*

Edit. Canis. cap. 22.

OMnibus ergo, quae ad cultum fidei spectant, rite illic ordinatis, dum ad alia loca ire pararet, ab uniuersis natu maioribus et prudentioribus ciuitatis, rogatus est, ut quia Deus cum illo erat, et multa bona eis ostenderat, ducem B *Vratizlaum*, cuius offensam grauibus culpis incurrerant, eis placare studeret: atque hoc facto, cuncta circa se studia deauraret: annuit; elegit uiros honorabiles, aptos ad responsa reddenda, uel accipienda: ducem adit, preces fundit; accusat populum et excusat: dein, potenti suadela mitigat, indignantem iubet, obsecrat, facit compositionem: pacatisque ad perfectum omnibus, legatus cum legatis pacem affert ciuitati. Hinc toti ecclesiae ualefaciens, miris affectionibus Iulinam ire dimittitur.

S. Otto placat Stetinensibus ducem Vratislaum.

Maligni uero sacerdotes, pleni daemonibus, cum iam aperte non possent, uel per insidias seruo Dei nocere moliti sunt. Conducta etenim magna sicariorum multitudine, uiam abeuntis in arctioribus nauigii locis obsederunt, suis amicis, istarum rerum nesciis, mortem episcopi quasi per diuinationem praenunciantes. At ubi ad insidias uentum est, hostes arma arripiunt, funambulos tenent, nauigantes inuadunt, sanguinem episcopi super omnia sitientes.

Sacrificuli et inimici struunt S. Ottoni insidias.

At uero Stetinenses, et nostri, qui cum episcopo erant, arma capiunt, ex rate prosiliunt, partim terra, partim aqua consistunt, uim uiribus audacter arcen- E tes. Cumque aliquandiu pugnatum esset; hi, qui de insidiis erant, a Stetinensibus coeperunt agnosci, et confusi de malefacto, fugerunt. At sacerdos, qui haec machinatus fuerat, eadem hora domi cum amicis suis residens, paralysi et uehementissimo languore uexari coepit, suis, ut arbitror diis eum laniantibus: cumque ore, oculis ac tota facie distortam frontem ad scapulas uerteret, et miserabili corporis agitatione in mortem solueretur, exclamauit: *haec patior, propter insidias et mala, quae contra Ottonem feci.* In hac uoce uitam finiuit. Tantus autem foetor secutus est, ut Pluto ipse infernalis, uel quisquis illic maximus est, ab huius faucibus spirare putaretur.

Stetinenses et alii pro episcopo arma capiunt.

Miserabilis interitus sacrificuli.

Item alius quidam de sacerdotibus Ottoni contrarius, cum ad negotia sua cum institoribus forte nauigaret, et in insula quadam nautae, ut assolent, ad suas commoditates applicuissent, iste alienata mente, nec uultu nec uoce sanum quid agens, a comitibus notatus est: cumque seorsim ab aliis in sylua, ueluti per-

per amentiam, uagatur, iuuenes quidam, quasi per lasciuiam, secuti delirum, fune per guttur ad arborem ligant et discedunt. Ille uero incautis nexibus, uinculorum impatiens, se soluere luctabatur: sed diuino iudicio constrictus per funem, qui collo iniectus erat, intercluso anhelitu, mortuus est.

Alius eiusdem sortis strangulatur.

CAPVT XXIV.

Quomodo episcopus transitis insidiis Iulinam uenerit, et ipsam de apostasia correxerit.

EPiscopus autem, Dei protectus auxilio, cum Iulinam uenisset, nihil ibi aduersitatis inuenit. Omnes eius redargutiones de apostasia, seu de aliis excessibus, patienter ferebant; indigna et mala opera sua dignis emendationibus ad eius doctrinam expurgare et corrigere parati. Ille uero per manus impositionem, et sacri uerbi exhortationem sanctae et apostolicae ecclesiae omnes reformauit, baptizatis pueris, et quoscunque sacramenti huius expertes inuenit. Sicut enim exemplo Stetinensium pridem a fide recesserant, ita denuo conuersis illis facile conuertebantur. Illos enim per omnia imitari quasi pro sententia eis fuit.

Iulinenses agnoscunt peccata sua.

Quos ecclesiae S. Otho reconciliat.

CAPVT XXV.

De illuminata ibi caeca muliere.

CVM autem sacris operibus illic instaret episcopus, mulier quaedam in rure posita, nescio, quo euentu, subita caecitate percussa est. Audiens autem antistitem adhuc esse in ciuitate, duci se illo iubet, et ueniens corruit ante pedes eius, auxilium petens super clade sua. Signum autem aeris ante fores pendebat ecclesiae, quod simplices, cum intrabant oraturi, quasi ad excitandum sanctos, pulsare consueuerant. Episcopus ergo dum ad succurrendum, a muliere crebro inuocaretur; *uade*, ait, *mater*, *uade ad ecclesiam*, *quassa campanam*, *excita* S. Adalbertum, *ut te audiat*. Abiit illa, Deum et *S. Adalbertum* inuocans, arreptoque fune, non prius a pulsatione signi cessauit, quam lumen oculorum reciperet. Videntes autem ciues gratias agunt Domino super gratia huiuscemodi, et magis in fide catholica roborati sunt.

Edit. Canis. cap. 23.

Nota mirabilem morem.

Mulier caeca uisum recipit.

Sed dum hoc factum episcopi meritis adscribere uellent, prohibuit eos dicens: *non me miraculorum factorem*, *sed peccatorem sciatis. Potius hoc beati martyris* Adalberti *meritis adscribendum certissime noueritis. Num obliti estis*, *quomodo priori anno, cum tota ciuitat ista incendio uastaretur*, *hanc aediculam suam beatus martyr in mediis flammis positam liberauit? sed moneo, ut illum calamitatis memores*, *nec Iulium ipsum*, *nec Iulii hastam*, *nec statunculos idolorum uel simulacra ullo modo colatis*, *denuo pristina mala iterantes*, *ne mortem*, *pestilentiam*, *incendia*, *diuina ultione*, *incurratis*. Haec et his similia seruus Dei ad eruditionem populi, blanda oratione loquebatur.

S. Otho amolitur a se gloriam patrati miraculi.

CAPVT XXVI.

De filio lunatico militis in papilione reliquiarum liberato.

DIe uero quadam miles, habens filium lunaticum, benedicendum eum obtulit episcopo, adductis cum eo quatuor bubus pascualibus, donarium et gratiam pro benedictione. Sed doctor bonus, manus suas excutere suetus ab omni munere, benedictionem quidem puero tribuit; ipsum autem puerum cum patre ac donariis ad papilionem suum, ubi capsae ac reliquiae sanctorum erant, deduci iubet, ut ibi, si uellent, facta oratione et oblatione, Dei misericordiam inuocarent. Vadunt: sanatur puer: gratias agunt.

Edit. Canis. cap. 24.

Thecae reliquiarum in tentorio S. Ottonis.

CAPVT XXVII.

De alio milite phrenetico liberato.

MIles quidam phrenesi ac dementia, interdum capitis languore uexatus, in loco, ubi ad orandum steterant pedes eius, sese proiiciens, sanitatem recepit.

Edit. Canis. cap. 25.

CAPVT XXVIII.

De Bocceo *presbytero*, *et segete incensa in die S. Laurentii.*

IN die S. Laurentii *Bocceus*, presbyter beati uiri ad uillam pergebat: homines autem terrae illius nondum consueuerant dies feriatos agere. In ipsa ergo die, transeunte presbytero, rustici segetem metebant. Ille autem de obseruantia festi alloquens, merita martyris praedicabat, atque ut ab opere cessarent, sub contestatione ac reuerentia beati Laurentii admonebat. Sed scriptum est: *stultus uerbis non corrigitur*. Vnde homo, qui magister operis erat, spreta sacerdotis admonitione, operarios suos magis et magis urgebat. Contristatus ergo super illorum temeritate presbyter, cum abiret, imprecatus est dominum, ut digna ultione contemptum martyris sui uindicaret. Nec mora;

Edit. Canis. cap. 26.

Violatores festi obiurgat Bocceus presbyter. Sed frustra: quia eo magis operi instant.

Miraculum.

mora; ex improuiso ignis uenit, et stantem segetem et eam, quae iam messa fuerat, undique afflauit, tantaque uis ardentis stipulae fuit, ut ipsi rustici de campo fugerent. Factumque est, ut qui saluis frugibus ab opere sponte cessare noluerant, perditis omnibus, cessarent inuiti.

Aliud exemplum de uiolatoribus festi uirginis assumptae.

Simile quiddam, eodem presbytero per uiam pergente, in assumptione beatae semperque uirginis MARIAE, factum comperimus, duobus, rustico uidelicet et eius uxore, in agro metentibus. Zelo etenim religionis presbyter eos prohibebat, dicens: huic diei propter assumptionem Dei genitricis MARIAE honorem deberi. Erat autem secunda feria. Dicebat ergo rusticus: *heri propter dominicam operari non licuit, et iterum hodie uacare iubemur. Quae est haec doctrina, quae homines a rebus necessariis et bonis iubet cessare; Quando ergo collectas uidebimus fruges nostras, puto uos inuidere utilitatibus nostris.* Cumque iam ad blasphemandum os aperire uellet, et falcem crebris tractibus messor uehemens in calamos uibraret, mirum dictu, subito exstinctus in sulcos cecidit, falcemque in dextra, segetem autem in sinistra, ut absecta erat, tam fortiter etiam mortuus tenebat, ut a nullo auferri posset. Mulier autem infelix, socia operis, morte quidem mulctata non est; puto, quia sub uiri obedientia posita fuit. Sed tamen sine poena et confusione non euasit. Nam corpus exanimi uiri ad ecclesiam secuta, falcem et segetem de manibus suis, et ipsa excutere non potuit, quousque coram populo et clero argumentum hoc illicitae operationis probaretur. Sepulto ergo uiro et abeunte cum timore populo, mulier soluta est. Ex hoc autem facto populus maiorem *Dei genitricis* reuerentiam, maioremque aliis festis celebritatem doctus est exhibere.

Ex hoc rustico Lutheranus et Caluinianus spiritus loquebatur.

Corruit exanimis.

Poena uxoris.

CAPVT XXIX.

De rupta societate * Ruthenorum *propter fidem Stetinensium, et de archiepiscopo* Danorum.

* *Nomine* Ruthenorum, *intelligendi sunt hic* Rugii, *seu* Rugiani *ab insula* Rugia. *Edit. Canis. cap. 28.*

INterea *Rutheni* comperta fide et conuersione Stetinensium, et quia in christianitate penitus roborati sunt, a societate illorum se auertunt, commercia omnia mutuaque negotia institorum ex indignatione abrumpentes, quasi alterius iam fidei populo communicare in talibus non deberent. Isti autem saepenumero a multis praedicatoribus ad fidem uocati, de integro nunquam uenire uoluerunt: sed aliis interdum credentibus, alii non credebant,

Rugiani rumpunt foedus cum Stetinensibus.

A atque ex maiore parte paganicis ritibus degentes, semina fidei, ueluti spinae, suffocando, illic conualescere non sinebant.

Ruthenia uero *Danos* adiunctos habet. Porro archiepiscopo Danorum etiam * *Ruthenia* subiecta esse debuit: sed populo fidem catholicam propulsante, superfluum est, sacerdotes de parochiae terminis litigare. *Rutheni* ergo, paulatim crescente odio, Stetinensibus publice aduersari coeperunt: et primo, quod naues illorum a littoribus suis arcerent: post etiam ex communi decreto, hostes eorum haberi statuunt, Ottoni episcopo mandantes, audierant enim, quod illo ad praedicandum uenire uellet, ne unquam fines eorum attingeret. Dicebant etenim nihil eum apud se inuenturum, nisi acerbas poenas et mortem certissimam.

* *Rugia.*

Rugiani monent S. Ottonem, ne Rugiam petat.

B

C

Ille autem, accepta legatione tali, tacite apud se exultat, animum parat ad martyrium, cogitat et disponit omnia, tractat anxie apud se, an melius sit solum se ad tale conuiuium ire, an cum multis? Stetinenses autem quidam uiri boni et prudentes, in comitatu episcopi erant Iulinae, gnari locorum, prouinciarum et morum cuiusque gentis. Hos ergo episcopus paulatim interrogationibus praetentabat, scire uolens, si quo modo eum illuc perducere uelint. At illi de origine * *Ruthenae* gentis, de feritate animorum, et de instabilitate fidei et bestiali eorum conuersatione multa ei narrantes; etiam hoc, quod archiepiscopo Danorum subiecti esse deberint, non tacebant.

S. Otto nihilominus Rugianos adire cogitat.

D

* *Rugianae.*

E

Sperans ergo episcopus, gratum fore illi, si conuerti possint, simulque attendens congruum esse, quod per eius licentiam, ac permissionem ad praedicandum in eius parochia, ueniret, *Iuuanum*, uenerabilem presbyterum de latere suo, et alios nuncios nauigio cum literis et muneribus illo pro licentia direxit. Archiepiscopus uero in maximo gaudio et honore legatos accepit, habitosque apud se multa humanitate, plurima de statu, de doctrina et operibus beati Ottonis percontatur. Erat autem uir bonus et simplex, bonarum rerum cupidus auditor, non mediocris scientiae ac religionis, in exterioribus tamen Slauicae rusticitatis. Nam et homines terrae illius tales sunt, ut in maxima ubertate atque diuitiis, generali quadam duritia omnes inculti uideantur et agrestes. Vrbes ibi et castra sine muro et turribus, ligno tantum ac fossatis muniuntur; ecclesiae ac domus nobilium humiles et uili schemate. Studia hominum aut uenatio aut piscatio est, uel pecorum pastura. In his etenim

De hac legatione agit etiam Luther anus Praeco Crameri lib. 1. chronici Pomeraniae cap. 40.

F

G

Antiqui mores Danorum, quam hodierni longe alii.

enim omnes diuitiae illorum consistunt. Siquidem agrorum cultus rarus ibi est.

Porro in uictu uel in habitu uestium paurum lauti habent aut pulchritudinis nostrae. Nostri ergo mediocres, in comparatione illorum gloriosi erant. *Iuuanus* uero presbyter archiepiscopo ipso maior esse uidebatur. Cumque esset boni oris, ad omnia composite respondens, illum ualde oblectabat, nihilque satis ei esse potuit, quidquid de Ottone audiebat. Fama etenim ante annos plures hunc notum habuit. Et nunc gloriari atque laetari abundantius coepit, quod eius dignos et praeclaros nuncios praesentes haberet, cuius tanta ac tam praeclara facta uulgari fama passim praedicari prius audisset.

Archiepiscopus Daniae colloquio Iuuani presbyteri mire oblectatur.

De legatione autem eius ad praesens nihil se respondere posse dicebat, nisi ante princeps Danorum atque magnates per aliquas inducias consuluisset. *Iuuanus* autem et legati hoc longum sibi iudicantes, dimitti se rogant, ne super eorum mora contristaretur episcopus. Annuit ille cum benignitate, ac literas, donaria, nauemque grandiusculam butyro plenam, signum dilectionis et amicitiae, mittens episcopo, dicebat; quanto citius ex consilio principum per suos legatos de uerbo predicationis se responsurum; quod utrum perperam an simpliciter dixerit, parum nobis compertum est. Nam dum per aliquos dies eius nuncios exspectaremus, de partibus Alemanniae, et de domo Babebergensi plures nuncii uenerunt, magnis et necessariis causis episcopum reuocantes.

Quale responsum legatis dederit.

Qualia munera ad S. Ottonem miserit.

CAPVT XXX.

De bello inter Ruthenos *et* Stetinenses, *et de uictoria Stetinensium.*

Edit. Canis. cap. 29.

RVtheni autem crebris insultibus Pomeranos lacessunt, et Stetinensium fines armatis nauibus perturbant. Cumque semel ac bis repercussi a bello cessare noluissent, Stetinenses ex consilio communi arma tractare coeperunt, atque iterum uenientibus, coadunatis uiribus, occurrere. Sed quid plura? Tanta strage Rutheni fusi sunt, et tanti ex eis in captiuitatem redacti, ut, qui euadere potuerunt, nullum ultra uictoribus bellum intulerint. Stetinenses igitur hac uictoria gloriosi domino Iesu Christo, et seruo eius *Ottoni* honorem adscribebant, Ruthenos ultra iam non timentes, sed ex captiuitatibus etiam ad humiles, et satis indignas compositiones eos adstringentes. At Otto beatissimus omnibus, propter quae uenerat, bene completis et ciuitatibus omnique populo in gaudio et fide apte compositis, uisitans omnes, quos potuit, decorum uale in maxima laetitia illis faciebat, per ducem Poloniae ac per alios amicos suos iter ad sedem suam relegens. Itaque aliquot diebus gratiosa, pretiosa sui praesentia et caris aspectibus ducem ac Polonienses dilectos dilectores suos in plenitudine sanctitatis, mansuetudinis et gratiae laetificans, ita se promouit, ut in uigilia sancti Thomae Bambergensi, in ecclesia cathedrali, in multo desiderio et expectatione suorum, quasi de uictoria cum exultatione rediens susciperetur, cantantibus clero et monachis tota mente, totisque uiribus, *domine suscipe me, ut cum fratribus meis sim.*

Victoria Stetinensium de Rugianis.

CAPVT XXXI.

SEd dux Poloniae. Hoc caput conuenit cum capite LI. l. I. Andreae. Pro *Boleslaus* hic legitur *Polezlaus*, pro *frequenter frequentes ei*, pro *uisitabunt*, scribitur *honorantes quia*, pro *posse plurimum; plurimum posse*, pro *melina pelle, megalina* uel *nugalina pelle*. Pro *dona ei, dona*, pro *et undique, et diligenter undique*, pro *fures mihi, mihi fures*, pro *et curabat, et curatores*. Pro *doloribus affectum, doloribus at trectatum*. Pro *abit ille ac mandatum implet, abiit ille ac mandatum impleuit episcopi*, pro *cooperit, cooperuit*. *Ego huius rei*, haec omittuntur usque ad uerba, *erant complures*, pro quibus legitur, *erant autem complures*, pro *non opus esse melinis*, hic legitur *non opus esse nugalinis*. Pro *aut leporum, uel leporum*. *Sed nunc scio*. Haec omittuntur usque ad uerba, *sed nouimus aliquos*. Postea haec ita continuantur, *sed sunt aliqui episcoporum, qui si hanc uestem corpori subtraherent, proprio, sanguini etc.* *Quae res etsi.* Haec uerba cum sequentibus omittuntur.

CAPVT XXXII.

FAber quidam. Est hoc caput idem cum capite LII. libri I. Andreae nostri. Pro *in opus Dei*, legitur *in opus Domini*, pro *tectum uidelicet etc. tectum scilicet sancti Michaelis ecclesiae*, pro *haesimenta haurimenta*. *Quae res quidem.* Haec et quae sequuntur, hic addita non sunt.

CAPVT XXXIII.

QVidam oeconomorum. Hoc caput rursus inuenies libro I. capite LIII. in Andrea. Pro *cuius namque sunt hi*, legitur rectius, *cuiusnam hi sint*. Pro *magni sunt, fortes, magni et*

fortes sunt. Pro *in ciuitate, in ciuitatem,* pro *re cognita, re agnita,* pro *et esto socius, esto socius meus.* Pro *Saxonia seruatur, Saxonia reposita seruatur.* Pro *haut inueniri, Hallae inueniri.* Et ita etiam legendum est in Andreae codice. Pro *fustani et purpurae, brussati, Fritsali,* hic legitur, *fuscani et purpurae, puriuati fricali,* pro *si autem ut dictum, haec autem, si ut dictum est,* pro *hac occasione, hac etenim causa.* Pro *ac strenuus, et strenuus.* Pro *admirationi fuit, ammirationi fuit.* Pro *quia pretium sciebant esse redemptionis, quia pretium redemptionis esse sciebant.*

CAPVT XXXIV.

HIs *omnibus ad uotum.* Conuenit hoc cum capite LIV. lib. I. Andreae. Pro *Rudolphi* legitur *Rodolfi.* Pro *et opera crebro, crebro et opera,* pro *talis uiri notitiam per nuncios, talis uiri per nuntios,* et uox *notitiam* omittitur. Pro *sese Deo commendans, sese commendans.* Pro *Michaeli obtulit, Michaeli hoc obtulit.*

CAPVT XXXV.

SEd *quia Belae.* Idem hoc caput inuenies in libro I. Andreae capite XLII. pro *quia beati Belae,* legitur *Sed quia Belae.* Pro *regis mentio incidit, mentio incidit regis,* pro *ad aedificationem narrare incipiam,* legitur hic *ad memoriam reuocandum, dignumque esse alios per hoc Christo adiuuante lucrificem, antiquitus recensitum est digno moderamine.* forte hic omissum est *quod,* ut sensus sit, quod antiquitus recensitum. Pro *petita est in matrimonium Henrico, petita est Henrico.* Pro *Alemaniae, Alamaniae.* Pro *oratione, ratione.* Pro *coeli et terrae, caeli ac terrae.* Pro *uides omnia etc. indifferenter.* tantum *ferenter* legitur, et reliqua a typographo omissa sunt. Pro *unica filia mihi, mihi unica filia..* Pro *in auxilium, ad auxilium,* pro *hodie te comitante, hanc te comitante,* pro *ubi erat patrocinium, in quo erat patrocinium.* Pro *sancti Blasii, beati Blasii.* Pro *filiolam, filiam suam.* Pro *hominem exuit, ex hac luce subtractus est.* Pro *in domino requieuit, requieuit in domino.* Pro *ei successit, successit ei.* Pro *ut reducerent eam, ut reduceretur.* Pro *sed illa noluit redire, sed illa noluit.* Pro *teneri a rectoribus, teneri eam a rectoribus,* et omittitur deinde *sororem suam,* pro *redderetur ei, redderetur:* Pro *adhaerere cogitabat,* adduntur haec, *placere desiderans et sororibus ibidem degentibus adhaerere.* Pro *fratris sui foras egredi, fratris exire.* Pro A *sed et uiri, sed uiri.* Pro *non ab re, non abire.* Pro *negotium uestrum expediatur, negotium uestrum expediam.* Pro *ministrabatur, ministrabat.* Pro *atque uoluntati,* plenius legitur, *atque alienae uoluntati.* Pro *restituere uenimus et non uim inferre, sed obsequium praestare ad suos redeunti,* legitur *restituemus, et non uim sed obsequium praebebimus, eunti,* pro *suaeque libertati, libertati.* Pro *et dominus noster rex, et rex Vngarorum* Pro B *uiam postea accipere, uiam postea arripere.* Pro *commendo causam meam, commendo causam uirgo uirginum meam.* Pro *omnes igitur qui aderant, omnes ergo qui aderant..* Pro *nullo ei aut hinc aut inde propinquante, nullo ei propinquante.* Pro *ne quauis occasione tantum, ne tantum,* pro *prosequentibus eam gaudio, prosequentibus eam in gaudio, reuocare illam.* C His uerbis finitur caput hoc anonymi.

CAPVT XXXVI.

Monasterii S. Michaelis dedicatio ob aegritudinem S. Ottonis differtur; eoque restituto peragitur.

QVodam tempore dum monasterium *sancti Michaelis* in Bambergensi dedicationem expectaret, et D omnia, quae huius officii ratio postulabat, in corporalibus et spiritualibus laute ac diligenter praeparata fuissent, omnibus in expectatione positis, praesul grandaeuus molestia corporis laborare coepit, adeoque infirmatus est, ut ad opus consecrationis uires minime habens, misso nuntio in uigilia beati *Egidii,* ad aliud tempus dedicationem trans- E ferendam statueret. Sed quia parata erant omnia cupientibus animis omnis dilatio inuisa est, et duplici maerore ecclesia turbari caepit, pro languore scilicet episcopi, et pro frustrato desiderio expectatae consecrationis. Quocirca orationes non cassas mittunt ad dominum, uires ac sanitatem praesuli obnixe postulantes. Igitur meridiano tem- F pore in lecto recubans et paululum sopore pressus, puerum coram se per somnum ludentem et saltantem uidet episcopus, ac de psalmo uersum crebro cantantem, *in domum domini laetantes ibimus.* Expergefactus uero aegros quidem artus fortes inuenit et uegetos, corpus leuat, sentit gratiam sanitatis redisse, cubicularios citat, interdictum G consecrationis mutat, proximaque die in festiuitate beati Egidii, sicut antea uoluerat, in magna totius ecclesiae laetitia, dedicationem peragit, domino sibi uires amministrante.

CAPVT

CAPVT XXXVII.

POst ea uero tempora tam morbis etc, Hic ponuntur omnia ea, quae Andreas habet 536. lit. F. in *lectionibus legendis in festo depositionis S. Ottonis* &c. Legitur tamen pro *speraret ad dominum, ad dominum speraret*, pro *illud sibi amicum, illud amicum sibi*, pro *omnia igitur loca, omnia ergo loca*, pro *omnesque domos et curtes circa illum positas, imo totam ciui-* B *tatem peregrinis et pauperibus repleri uideres*, legitur hic, *omnes domus et curtes circa positae, imo tota ciuitas eo uolente atque iubente pauperibus et peregrinis repleta fuit*, pro *uiduarum et orphanorum, Aderant ibi uiduarum et orphanorum*, pro *multitudinem et pii, ut ita dicam, multitudines, pii non immerito*, pro *dixerim, quispiam dixerit*, pro *efferuebant, feruebant. Cum procuratoribus et dispensatoribus suis.* C haec omissa sunt, pro *ecclesias et coenobia, et ecclesias et coenobia*, reliqua *hospitalia, infirmarias* omittuntur, pro *mirum ualde, mirum sane*, pro *quae ante diebus, quae tot ante diebus*, pro *praestare potuit, praestare poterat*, pro *nobiles mediocres, nobiles et mediocres*, pro *ademptum tanto lugebat, ademptum lugebant.*

CAPVT XXXIIX.

D SVperuenit quoque. Hoc rursus est pars, *lectionum allegatarum* immediate subsequens uerba superiora, quam reperies pag. 537. F. et seqq. in Andrea, pro *quanta igitur* legitur *quanta ergo*, pro *ubi ad locum uentum est tumuli, ubi ad locum tumuli uentum est*, pro *breuem quidem, breuiter quidem.*

CAPVT XXXIX.

E ECquid fiet. Recitatur hic oratio Imbriconis, quam habes in *lectionibus citatis*, pag. 538. B. Pro *necessaria omnia*, legitur *omnia*, et omittitur uox *necessaria*, pro *sui temporis secula, sui temporis enim secula*, pro *uirtutibus eius taceam; uirtutibus taceam*, pro *in ciuitate ipsa, in ciuitate*, pro *ut breuiter dixerim, ut breuiter dicam*, pro *de me quid dico, de me dices, quid* omisit typographus, pro *ordo*

A *pontificiales, ordo pontificalis. Hic nobis gemma, hic decus hic splendor fuit.* Haec omnia omittuntur, pro *ablatam esse, ablatam*, pro *sanctae matris, caput sacrosanctae matris ecclesiae*, pro *rex Alamanniae, rex Almaniae*, pro *uobis occubuit, occubuit ille.* Pro *inquam ille, inquam*, pro *quae sunt caesaris, caesari, et quae sunt Dei Deo, caesari quae caesaris sunt, et Deo, quae Dei*, pro *non parua haec mutatio. Non parua res acta est, non parua haec mutatio*, pro *talem inueniemus bonitatem, talem bonitatem inueniemus*, pro *lamenta nobis faciunt, faciunt nobis lamenta*, pro *fletis Ottonem nostrum, fletis Ottonem uestrum*, pro *uos enim, uos o monachi, uos enim o monachi*, pro *uestram inopiam, nostram inopiam* litterae autem u et n saepe in auctore hoc permutantur, pro *argumentosus erat, argumentosus enim erat*, pro *erat cum eo, cum eo erat.* pro *humilis non fuerit, humilis non fuit.* pro *peccata mundi, peccatum mundi*, pro *quae etiam necessariae, quae ibi necessaria.* pro *deuotissime peragentibus, deuotissime leuantibus. Feliciter amen.* His uerbis finitur liber Anonymi et subiiciuntur haec sequentia:

Explicit liber de uita et operibus beati Ottonis, Babenbergensis episcopi et confessoris Christi et Pommeranicae gentis apostoli.

Illum uero mihi libenter legendum dedit praenobilis, amplissimus atque consultissimus uir, dominus *Franciscus Winterus*, consiliarius in Pomerania prouincialis et ciuitatis huius Colbergensis consul meritissimus, qui illum a parente p.m. ducis olim Pomeraniae consiliario, acceperat. Soli Deo debetur omnis gloria.

Historiam hanc anonymi, nondum uiso MSC. illo Andreae, quod mihi communicauit plurimum reuerendus atque CL. uir, dominus M. Friedericus Cramerus, *pastor ecclesiae Stetinensis, quae S. Iacobo olim sacrata fuit, uigilantissimus, ante aliquot annos in compendium redegi, quod cum saepius allegatum fuerit a uiro docto, huc apponendum duxi, reiectis in commodiorem locum Crantzii et aliorum de Ottone testimoniis, quae compendio illi subieceram.*

IN NOMINE IESV!

VITA OTTONIS Pomeranorum apostoli.

F OTTO Pomeranorum apostolus natus *in, Sueuia* parentem habuit non tam diuitem, quam pium et ingenuum, ex familia comitum *Andechsiorum.* Positis sub eius disciplina rudimentis, ad exteros missus, poëtarum et philosophorum scripta delibare coepit. Egestate uero, *qua saepe summa ingenia in diuersum abstrahuntur*, compulsus, migrauit in *Poloniam*, quam ab eruditis uacuam

cuam audiuerat, ut tradendo pueris, quae ipse didicerat, uitae subsidia quaereret. Ibi uirtute, probitate et parsimonia, nec non uultu uenusto gratiam potentiorum consecutus, innotuit duci. Et cum bene cuperet HENRICO IV. imperatori Romano, coniuge Poloni fato defuncta, tentare coepit animos procerum, qua ratione soror illius *Sophia*, uidua regis Hungariae, huic desponderetur. Laudabat potentiam caesaris moresque feminae, et commoda in ducem redundatura exaggerabat. Placuit conditio. Consilio habito de *parariis* tanti amoris, nemo praestantior *Ottone* iudicatus. Ad caesarem ut uenit, ille, cum et sorori suae et duci connubium hoc profuturum speraret, annuit. Laute tractatus cum sociis reuertitur in *Poloniam*, toti aulae, re ex uoto gesta, acceptissimus. Nuptiis celebratis, si qua ad patrem socerumque expedienda, Ottonis committuntur fidei. Quapropter caesar, explorata uiri prudentia, intimis eum ascribi uoluit, sacra cum eo habiturus communia. Accitus ex Polonia, aegre licet assentiente sorore, nunquam non cum *psalterio* suo a latere regis haesit et, *cancellarii* postea suscepto munere, fidelem operam ei praestitit, maxime in exstruendo *monasterio Spirensi*. Moritur hoc tempore *episcopus Bambergensis* et successor quaeritur. Qui ambiunt, respuuntur, ille, qui imparem se censebat, omnibus a caesare praefertur, eligitur, et a nuntio papae PASCHALIS II. cuius absque consensu onus illud subire nolebat, *Romam* uocatus, ecclesiaeque deinde *Bambergensi* commendatus, uotis, honore et applausu populi cleri atque principum excipitur. Hic uelim *prudentiam* noui episcopi mireris, qua praestitit, ut nec caesaris *Henrici Iunioris*, nec papae odium incurreret, quos inter lis non lenis exorta erat; deinde *sollertiam* in euehenda ecclesia sua, quae quater antea, post octies quotannis *cruce* atque *pallio* usa, prae aliis eminuit. Instituta quoque maiorum diligenter scrutatus est, illaque omni nouitate spreta seruauit, *populum* etiam ea, quam naturae bonitate acceperat, facundia *erudiuit*; coenobia insuper diruta reparauit atque plura his addidit, auctis illorum opibus, quae, ne temporum iniuria interirent, pontificiis firmabat diplomatis. Prae ceteris aedes Bambergensis, *Michaeli* sacra, quam terrae motus concusserat, pluribus impensis maiorique ornatu struebatur; instrumenta etiam sacra, pallia, stolae, calices et, quod palmarium, *CODICES VTRIVSQVE FOEDERIS* magno numero coëmpti. Quid dicam de *studio seruiendi* principibus, regibus, ecclesiis? quid de *frugalitate* episcopi? *Lateritium templum* domumque suam ornauit auro et argento; mensaeque reditus auxit, non minuit. Nullum uidisses luxum in cibis, in uestibus; nihil uoluptati indultum; ocreas resuendas dedit, indignantes redarguens, *fas non esse, ut fidelium eleemosynis ipse abuteretur*. *Lucium* duobus solidis emptum edere noluit et aegroto misit; *flagellis* corpus, animum *precibus* et *ieiuniis* saepe exercuit. Vbi reliquias, nescio quorum, in locum sanctiorem portari iuberet et sanguine ab iis profluente deterreretur, morbo correptus, prae tristitia, confugisset in monasterium, nisi abbatis prudentia fuisset prohibitus, praetendentis, *melius prospici monachis posse, si clauum episcopatus regeret.* Et ne quid desideres, *benignitatem* eius in calamitosos admirare. Vbi Franconia orientalis *fame* premebatur, lue extinctos sepeliuit, uisitauit aegrotos et esurientes apertis granariis pauit, quae hunc in usum multis annis frumento onerauerat. Cadauer etiam mulieris ad sepem proiectum et inter herbas inuentum, precibus pro anima fusis, imponebat humeris, nec foetore, quo seruus ipsius, ab humanitatis officio retinebatur, ut insepultum illud abiiceret.

Tali pietate, prudentia, fide et industria esse debebat, qui *Pomeraniam* monitoribus asperam et superstitionibus oppletam CHRISTO restitueret. Vocatus ille et non tam muneribus, quam litteris et prouidentia ducis Polonorum *Bolislai*, qui neminem inter suos inuenit, quem ad hanc gentem sibi subditam mitteret, commotus, nihil potius habuit, quam ut *implorato numine consuleret papam* suum *HONORIVM II.* Eo consentiente et urgente, uiaticum parauit et festo *Georgii* celebrato, iter postridie aggressus est. Peragrauit *Bohemiam*, *Silesiam*, *Poloniam* et a ducibus multa ueneratione exceptus, tandem Pomeraniam appulit, cum sacerdotibus et centurione *Paulitio*, quem ipsi BOLISLAVS fidum adiunxerat comitem, instructus curribus centum et quinquaginta, panno et aliis pretiosis donariis, quae diuideret nobilibus, ne, *quod pauper inopsque et alieni appetens uenisset*, quomodo hoc iam ante aliis obiecerant, sperneretur. Dux Pomeranorum cum quingentis uiris obuius episcopo factus, fidem christianam, quam hactenus metu populi clam habuerat, laudauit publice, eiusque comitibus, qui minis et truci uultu barbarorum terrebantur, animam reddidit. Acceptis deinde donis, *baculo eburneo* et *denariis* aliquot ab episcopo, deduci eum ad opida et liberaliter tractari praecepit. Consilio habito primum adeunt *Pirissae* castrum, ubi ebrii festi cuiusdam cele-

celebratione quatuor mille uiri, qui A confluxerant, non ita prompte *doctrinam de SS. Trinitate et Decalogum legis* acceperunt atque triginta illi, quos palantes hinc inde et dispersos in uiculis dirutis inuenerant. Commoratus tamen donec crapulam edormirent, monitis atque minis eos aliosque mouit, ut edocti *decalogum* cum *symbolo apostolico*, lotique corpore et *albis* induti uestibus *baptismo* imbuerentur. Per *uiginti* B nimirum *dies christianorum fidem, incarnationem, natiuitatem, circumcisionem, apparitionem, praesentationem, baptisma, transfigurationem, passionem, resurrectionem, atque ascensionem domini nostri IESV CHRISTI, nec non aduentum Spiritus sanctis illis tradidit. De ritibus, festis, ieiuniis quatuor temporum et quadragesimali, de uigiliis et natalitiis apostolorum aliorumque sanctorum, de die dominica, de* C *sexta feria, de distributione mensium et totius anni, nonnulla adiecit.* Exstructo rursus et sacrato *altari*, cum basilica perfici tunc non posset, *missas celebrari* iussit, dato iis *sacerdote, libris, calice, patina et ceteris utensilibus.* Exuti illi ueterem hominem, quorum fere septem millia fuerunt, abiecta superstitione uitam moresque suos enixe correxerunt. Gauisus de tantis primitiis episcopus, spem D sibi fecit felicissimi ad reliquos progressus, illisque admonitis, *ut bene uiuerent agerentque*, hac oratione ualedixit: *Fratres, ego uos despondi Christo; nolite denuo contaminari deflectendo ad idola. Christum induistis in baptismo et peccatorum tam originalium, quam actualium ueniam ab illo impetrastis; mundi estis atque sancti, non ex uobis, sed per eum, qui sanguine* E *suo eluit peccata mundi. Nolite iterum cultu idolorum uos inquinare, ne gratia DEI excidatis. An uos immundis prostituetis spiritibus, uos qui corrumpunt? Creatori, non creaturae diuinum exhibete honorem, ne irritetur; proficite fide, spe et charitate, uestro et posterorum commodo, ut credentes ei fidemque operibus ornantes, uiuatis per illum, qui mentes uestras de tenebris* F *protractas illustrauit. Si perstiteritis ipsius auxilio, certos uos esse iubeo aeternae beatitudinis. At cum homines simus, qui labi possunt, discessurus trado uobis, quae nobis est tradita a domino, ANCHORAM FIDEI, SEPTEM SACRAMENTA, quae septem sunt Spiritus sancti dona, quibus usi defectus sarcietis et aduersitates quascunque superabitis. Primum* G *est BAPTISMVS, quem posthac in pretio habete; eo sacerdotes tingant paruulos uestros opportuno tempore in SABBATO PASCHALI et PENTECOSTES. Qui neglecto illo ex hac uita migrabit, regni DEI exsors maledicti originalis paenas luet aeternas. Secundum est CONFIRMATIO, quod est unctio chrismatis in fronte. Hoc uicturis est necessarium, ut Spiritus sancti corroboratione muniantur et aduersus tentationes et nequitias uitae praesentis armentur. At hoc non differatur in senectam usque, ut quidam putant; feruor adolescentiae, quae praeceps esse solet, eo cohibeatur. Tertium est VNCTIO INFIRMORVM, quam cum deuotione petant. Hoc enim certissimum animae remedium quicunque usurpat, Spiritus sancti uirtute instruitur, aduersus spiritus, animabus insidiantes; imo hac Spiritus sancti unctione remissio peccatorum confertur. Quartum est EVCHARISTIA, quod est* corpus et sanguis domini *uicturis et morituris necessarium; est enim hoc uerus animae cibus, uitam in se habens aeternam. Vnde frequenter ad missas congregati hoc uiatico utamini. A cuius usu si propter peccata uestra, quia carnales estis, abstinetis, saltim per mediatorem uestrum, hoc est sacerdotem, qui pro uobis communicat, attente auscultantes eo fruimini. TER tamen uel QVATER singulis annis, si crebrius fieri hoc non potest, confessione delictorum praemissa, uos ipsi accedatis. Quintum est RECONCILIATIO LAPSORVM PER POENITENTIAM, eorum scilicet, qui post baptismum propter grauiores culpas ab ecclesia proscripti per satisfactionem poenitentiae ei reconcilientur. Et hoc quasi malagma est et emplastrum cadentium in pugna et uulneratorum. Sextum est CONIVGIVM, id est copula matrimonialis. Quod non, ut quinque superiora, omnibus est necessarium, sed iis tantum, qui se continere non possunt, quibus suadendum, ut honestiori remedio subueniant infirmitati, nec uago et illicito concubitu polluantur. Vos ergo, qui pagani fuistis, nec uni toro seruastis fidem, pluribus ductis uxoribus, si qui adhuc tales sunt ex uobis, unam seligite, quae gratissima est eamque, dimissis aliis, solam habete ritu christiano. Et quia uos mulieres partus femineos, quod dictu horrendum, necastis, brutis crudeliores factae, id deinceps uobis interdictum esto; cuiuscunque sexus sit infans, quia DEO curae est uterque, diligentur educetur. Septimum est ORDINATIO siue clericorum consecratio, quod iterum particulare tantum est; quamuis enim omnes clericorum indigeant opera, non omnes tamen fieri clericos necessarium est. Illi uero, qui moribus et scientia reliquis praestant, inuitentur ad hoc munus, licet trahi non debeant. Vnde uos hortor, non cogo, ut eos ex liberis uestris offeratis, qui liberalibus studiis fuerunt hactenus imbuti, quo latina lingua, ut alibi factum, a nobis instruantur uobisque praeficiantur. Haec sunt septem sacramenta, quae sponsus caelestis, per nos humiles suos paranymphos, uobis, ecclesiae ac sponsae suae, mittere uoluit. Illa ser-*

uate, diligite, ueneramini: commendate illa liberis uestris, ut ad posteros, si qui futuri sunt, propagentur. Ecce habetis ecclesiam, habetis sacerdotem, qui, quae scitu necessaria, uobis satis superque inculcabit. Hunc audite, hunc affectu eodem, quo me, prosequimini. Iam ad alios propero in ouile Christi ducendos, mox reuersurus. Valete in domino dilectissimi! Sic instructa et confirmata ecclesia *PIRITZENSI* oratione hac prolixa, qua plures quoque, more eo tempore uulgato, episcopus absque dubio edocuit, cum lacrymis auscultantium dimissi sunt *Caminum* hospites christiani. Ibi uxor ducis in arcem eos uocari iussit. Et quia haec iam ante scitata fuerat, quid *Pirissae* fieret, multorumque animos iamdum flexerat, ultro illi et auide fide christianae mysteria didicerunt. Quadraginta dierum opera plebi numerosae, quae confluxerat, instituendae impendebatur. Dux interim *VVartislaus* aduolabat, studiumque coniugis atque populi accendebat acrius, qui etiam suasu *Ottonis*, cui in omnibus parebat, reliquis repudiatis, hanc solam in matrimonio habere constituit. Trahebantur deinde plures principis exemplo. Interea templum condebatur in urbe, et sacerdos *libris, uestibus* atque *calice* argenteo instruebatur, ut *dominicis* maxime diebus rei diuinae operarentur. Fauebant plerique serio piis desideriis, femina uero nobilis, quae pago aduenerat, ea spreuit seruosque uetuit *diem illum habere sacrum*, putans sibi satis prospectum, *si ueterum tenax, recentium incuriosa esset.* At misera, detentis in agro seruis, ipsa diriguit, nec falcem, qua metebat, manu, nec loco, quo stabat, pedem dimouit. Otto inde *Iulinum* nauigio petiit, quamuis non pari successu. Intrantes arcem, uesperascente iam die, a tumultuante populo circumdati exagitantur ludibriis. Et uita priuassent docentem apostolum, qui lapidibus iam prosternebatur, nisi manu *Paulitii* tectus et ex urbe abductus fuisset. Dum uero ad flumen, quod praeterlabitur, resident et episcopus aegre fert *sibi coronam martyrii ereptam*, en! poenitentia moti primores prodeunt, *culpam in plebem coniecturi.* Cognita aduentus Ottonis causa et quod a Polono missi essent, *Stetinensem prius ciuitatem* censent *flectendam esse, quam ceu antiquissimam et reliquarum matrem sequi uellent.* Cum hoc arrideret, eo profecti salutarunt proceres. Sed responsum fuit: *patrios ritus non mutamus, uiri antiqua fide et moribus, res uestras uobis habete. Christiani scelera exercent et poenas, quas detestamur. Apud eos enim fures sunt et latrones, truncanturque pedibus isti et oculis orbantur. Procul a nobis religio talis.* At ubi uindictam minabantur Polonorum ducis, *obsequium* spondebant *Stetinenses, si firmata cum eo pace tributa minuerentur.* Abeuntibus in Poloniam sociis, Otto, ne tempus tereret, occasiones docendi notat, utut uano conatu, cunctis renitentibus; donec tandem nobilis uiri *Domitzlai* filii auide eum sequuntur cum applausu matris ex Germania abductae, quae gentili nupta uiro, fidem nunc primum hic professa, episcopum *bono animo esse* iussit. Pueri laudata Ottonis comitate et ostensis muneribus, columbino studio plures in suas partes trahunt, redeuntibus interea legatis cum litteris ducis Poloniae. His *exprobratur Stetinensibus contumacia; precibus tamen ipsorum locus conceditur, si consilia de salute sua non spernerent.* Ergo episcopus ascendere pulpitum, docere et cortinas atque simulacra securibus excidere. Mouebantur incolae, et contemnebant Deos, qui templa sua non tuerentur. Erant quatuor *pandochea*, quae conciuas uocat auctor, in urbe, quorum unum praecipue colebatur, sculpturis, imaginibus, uasis et cultris ornatissimum. Hic suspendebant arma hostibus adempta et decimam de praeda partem reponebant: hic arreptis crateribus diuinare, epulari, potare et inflare cornua solebant, diis sacrum facturi. Illud iam spoliare coeperunt, oblatis episcopo anathematis. At respuit ista et undis lustralibus purgata ipsis diuidenda reliquit, solo *TRIGLAFO* tricipiti monstro accepto, cuius capita Romam misit, corpus uero confregit. *Quercus* erat ibidem superstitione maiorum uenerabilis. Quam ubi incidere parauit, intercessit populus, quod umbram recubantibus praebere posset. *Caballum*, quem consulebant milites, quique hastis, quas subiiciebat flamen, contactis mala, intactis bona praesagiebat, alibi locorum uendi uoluit. Vetuit insuper uendere homines et partus femineos necare. Mordebat hoc mystas lucris inhiantes, maxime equi illius curatorem. At uentre intumescente per noctem exstinctus, conata exsequi non potuit. Interea doctrina fidei radices egit. Properatum inde ad *Iulinenses*, *Garditia* tamen et *Lublino* in transitu non neglectis. Illi clam scrutati, quid Stetini actum esset, redeuntes, non tam propter promissa, quam quod Stetinensium uestigiis insistere uellent, multo honore dignabantur. Praestito obsequio, *sedes* ibi futuro designatur *episcopo*, quo gens dura illius praesentia mansuesceret, quanquam et loci commoditas in centro fere iacentis spectata fuit. Non procul a Iulino distabat *Dodona*. Illa cum aliis ex fuga

fuga bello Polonico disperſis, ultro CHRISTI iugum ſubiit. Mox etiam *Colberga*, qua primum *abſentiam ciuium clariorum* praetexebat, monitis paruit; nec laborandum deinde fuit in *Belgardia*. Ad plures ciuitates hac uice progredi non potuit doctor noſter, hyeme et promiſſo in Franconiam reditu praepeditus; inuiſit tamen nouellas eccleſias et, ne in uanum laboraſſet, eas confirmauit. Reuertitur ergo *Bambergam* et *Adelbertum* poſt ſe relinquit, qui curam gereret conuerſorum et *paſtorem* nunc ageret, permiſitque principi, quem conſtitueret *epiſcopum*.

A

B

Triennio domi detentus beatiſſimus pater redit, ſed alia, quam ante, uia per *Saxoniam*, ne Polono grauis eſſet, et coemptis *Halae* ueſtibus *Deminum* nauigio pergit, quae idolis adhuc dedita ipſum terrere coepit. Poſtea contendit *Vſedomum*, ubi conuentum egit procerum dux *Wartislaus*, feſto pentecoſtes, omnesque hortatus eſt inſtinctu Ottonis, *ut ſe principem ſecuti prompte ſubiicerentur CHRISTO*, et laudauit epiſcopum cauſamque itineris expoſuit. Dictum, factum, ſacris undis tincti ſunt omnes. Diſplicuit rurſus prae aliis hoc ſacerdotibus, qui et inſidias ſtruxerunt praeſuli. Praecipuus *DEVM ſe* finxit, albis indutus ueſtibus in luco prope *Wolgaſtam*, monuitque ruſticum tunc praetereuntem et perculſum ſpectro, *ut nuntiaret in urbe, quod non laturus eſſet, ſi Deos alios admitterent; occidendos, qui ipſum ſpernerent*. Quapropter nonnulli his minis perciti conſpirarunt in epiſcopi exitium. At ille, rebus feliciter geſtis *Vſedomi*, fretus Deo et promiſſis ducis emiſit ſocios, ut alibi etiam doctrinam hanc profiterentur. Qui ex his *Wolgaſtum* uenerunt, inſidiarum metu occulte habiti, donec epiſcopus audito tumultu molliuit animos, iuuante duce, et latitantes liberauit, eosque *circumſpecte agere* iuſſit *in exſtirpandis idolis*. Poſt *Gotzgaugiam* ſeu Gützcoam diuertit et templum, quod nuper exſtructum ſeruari uolebant, fruſtra demoliri conatus eſt. Victa uero animorum duritie, ipſi hoc deſtruxerunt, in cuius locum noua baſilica erigebatur. Qua dedicata principem ciuitatis *Mizlaum* urgebat acriter, *ut, quod deceret chriſtianum, omnem crudelitatem aliaque uitia exueret et captiuos ex uinculis dimitteret*. Ille diu reluctatus tandem epiſcopi aliorumque chriſticolarum precibus ceſſit. Territa fuit hoc tempore *Pomerania* minis *Poloniae* ducis, quod obſequium ipſi non praeſtitiſſent. Intactam uero reliquit deprecante epiſcopo; qui honorifice quoque dimiſit legatos marchionis *Adelberti* de Saxonia *Gotzgaugiam* ingreſſos, ut cognoſcerent ipſius diligentiam et ſucceſſus. Supererat inſula *Vennia*, barbara hactenus atque ferox. Et hanc adire conſtituit epiſcopus, doctrinae propagandae cupidiſſimus, neglectis, quae oſtendebantur, periculis. Vento tamen contrario cum aſpera gente depugnare prohibitus fuit. *Stetinum* itaque reuerſurus, ſolus cum puero iter aggredi uoluit, niſi reuocatus eſſet ab iis, qui quaeſito diligentiſſime ſtudium ſuum in proximam diem pollicebantur, uectus cum illis naue ad urbem, diuerſos animorum motus deprehendit, his, qui perſtiterant, laetis, turbatis qui defecerant. Flamines maxime, quibus *aurum et caeca mentis rabies ſaepe multa ſuaſerat perperam*, plebem concitauerunt. Epiſcopus uero, qui martyrii gloriam appetebat, minas atrociſſimas poſthabuit, et adiutus a nobili uiro *Witſaco*, quem, uti referebat ille, *in ſomno apparens ſuſis DEVM precibus carcere liberauerat*, in forum progreſſus ſermonem habuit ad populum, qui nullo clamore furioſorum ſacerdotum interrumpi potuit. Vnus ex his acerrime ſaeuiit et baculo, cambucca uocatur, in ſanctiſſimum doctorem, uano licet ictu, uibrato commouit populum, ut incumberent omnes manumque contra illum leuarent. At miſeri caelitus terrefacti, ſubito corriguerunt. Vnde conſilium in arena captando, deos ipſorum illuſit et ueri numinis extulit clementiam, pro hoſtibus etiam precatus, *ut loco, quo immobiles haerebant, ſalui diſcederent*. Inde ad aedem *Adelberti* exſtructum idolo altare, quo turpi et plus quam *Cretenſi* colluſione *utrumque Deum, et chriſtianorum uerum et ſuum ſeu fictum* ſuaſu flaminis ſui colebant, diruit. Quo uiſo accurrerunt pueruli more gratulantium, et uiri prudentiores momentis rerum, quae gerebantur, *perpenſis, ſuperſtitionem abiiciendam eſſe* decreuerunt. Quam ob rem non modo gauiſus eſt epiſcopus, ſed et mirando Deus opere ſuam manifeſtauit gratiam, quando piſcis ingentis magnitudinis, rumbonam uocabant, qui circa portum et naues ſaepius ſe extulit, manibus humanis, menſe Auguſto, eiectus fuit. Nondum tamen omnium animis exceſſerant furiae, quos *ueſania ex longo collecta* fatigabat. Dum arborem excidere conatur ſuperſtitione uitiatam, agri poſſeſſor ſecuri fidiſſet caput praeſulis, niſi retro cedens eluſiſſet ictum. Crudelitatis poenas iſte luit, et uix uitam interceſſione ipſius ſeruauit populo, uindictam exercente. Deinceps bene conſtitutis et, quod flagitauerant, reconciliato ciuibus principe, ad alios properauit.

C

D

E

F

G

Iulinum contendenti flamines iterum abigendi fuerunt, uiam callide obsidentes. Defenderunt episcopum Stetinenses, et fax illius latrocinii noctu paralysi miserrime periit, frustra agnito, *quod poenas saeuitiae exigeret numen.* Alius rabie correptus alligabatur arbori a deludentibns, qui cum se commoueret acrius, intercluso spiritu cum dolore extinctus fuit. *Iulinum* ingressus episcopus, quos poenituit perfidiae, facile correxit, reliquos etiam, qui adhuc erroribus corrupti, uerbo et aqua abluit. Posthac miraculis quoque inclaruisse perhibetur. Caecae mulieri uisum reddidit, iussae, *ut campana saepius tracta Adalbertum inuocaret.* Qua occasione monuit ciues, *ne obliuiscerentur, quod ille suis precibus saeua incendia ab aede sibi dicata auertisset, quando reliquae domus combustae fuerunt, nec deinceps uel Iulium uel Iulii hastam colerent.* Militis filium lunaticum *ad reliquias, quas attulerat, sanctorum* dimissum sanitati restituit. Ita et alius miles a phrenesi liberatus dicitur, cum eo loco procubuit, ubi Adelbertus orare consueuerat. Bocelis uero presbyteri precibus exusta seges est; quam rustici metebant die *Laurentii*, spretis eius obtestationibus. Rursus profanata die, qua *assumptam* credunt *beatissimam uirginem*, rusticus subita morte in sulcos decidit, uxor uero falcem et segetes de manu excutere non potuit, antequam deprecatione expiata fuit. Interea *Rutheni*, qui et *Rugiani* atque *Rani* dicuntur, uetus dissoluerunt foedus, nec Pomeranos agnouerunt socios, *qui Deos communes abiecerant.* Otto uero religionis uinculo eos iungere conabatur. Et quia audiuerat, *Danorum* proceres hanc insulam sibi uicinam archiepiscopo suo destinasse, adire eam noluit, nisi ueniam ab illo impetraret mittendae falcis. IVVANVS presbytet cum aliis hoc nuntiabat, a quo et litterae et munera offerebantur. Ille aduentu horum laetus, *res ab Ottone gestas* sibi narrari uoluit. Deinde promisit *se cum principe et proceribus locuturum, quorum uoluntate nondum explorata, nihil respondere posset.* Redierunt legati et retulerunt praeter litteras dona quoque et in his *butyrum.* Rutheni uero praelio, quod coeperant, uicti et in fugam precibus *Ottonis* coniecti sunt, idola tamen excidi non potuerunt; nec diutius hic commorari potuit episcopus, qui *Bambergam* reuocatus fuit. Ita coactus mutare locum, *quae ex re plantatae ecclesiae censuit,* fideliter inculcauit. Dehinc in *Poloniam* regressus, principi *omnem rem eiusdem consilio susceptam* enarrauit, et celeri cursu *Bambergam* iuit. Vitae extrema scire desiderans, memoria repetit ante acta. Idem quippe ille mansit, nec amicorum animus erga ipsum mutatus fuit. *Polonus*, dum fata utrumque superesse uoluerunt, familiariter cum eo uixit, quomodo et alii permulti magni nominis uiri donis, et litteris eum fama factorum inclarescentem honorauerunt. Oblata munera nec auare condidit, nec turpiter consumpsit, in pauperes omnia sunt erogata. Vestem auro intertextam leproso induit, arbitratus, *custodiri eam melius non posse. Sagittas* a fabro donatas abbati *Hermanno* misit *mutandas in clauos*, quibus tectum templi compingeretur. Pomeranorum quoque non oblitus, oeconomum ad eos ablegauit, uestes et pannos exhibiturum. Et cum exploratam haberet fidem regis *Hungariae*, quem oculis patruus *Colomannus*, non animo priuauerat, eum sibi denuo deuincire studuit, per episcopum *Rudolphum*: nec abnuit ille; quin potius laudibus Ottonis auide perceptis, splendida ei transmisit munera, quae, ubi legatus honestissime ibi habitus attulit, a praesule consecrata sunt *S. Michaeli Bambergae protectori* in statuam archangeli conuersa. Hic ille *Bela*, qui pietate prae aliis in Hungaria fulsit, cuiusque filia *Sophia* maluit inter uirgines monasterii *Admuntensis* uitam exigere caelibem, quem defuncto *Henrico Conradi* Germanorum regis filio, cui despondebatur ante annos nubiles, alii nubere, licet *Giso* frater niteretur sedulo, ut eam ui subductam ex coenobio uiro principi in matrimonium traderet. Sed iam uitae finis imminebat Ottoni. Cum monasterium S. Michaelis die *Egidii* dedicare constituerat, morbo correptus fuit, Precibus tamen ecclesiae ardentissimis reualuit nocturnoque excitatus monito, *in domum domini laetantes ibimus*, die encaeniis dicta sacrum peregit. Post exhaustis uiribus et corpore fatigato, animum intendit curandis pauperibus, peregrinis, orphanis, uiduis, clericis atque monachis. Abbates etiam atque praesules uigilare iussit, commendatis ipsorum fidei coenobiis atque xenodochiis. Deinceps ad Deum unice conuersus, edita *fidei confessione* et accepto *corporis saluifici uiatico*, *inter psalmos* et *suspiria* adstantium placidissime exspirauit, flente uniuersa ciuitate et clero, quem solatiis et praesidio stabiliuerat. Fama peruolante ad uicinos, confluxerunt omnibus ex locis amici, marchiones, principes, nobiles, ut ei, quem uiuum amassent, mortuo iusta persoluerent. Inter illos *Imbrico*, Herbipolitanus episcopus, uir pius atque facundus *oratione funebri* laudes Ottonis recitauit, eiusque pietatem,

tem, ſtudia, liberalitatem, orandi ardorem atque merita debitis encomiis praedicauit et plorantium, quorum ingens erat numerus, abſterſit lacrymas, poſtquam corpus eius triduo per eccleſias geſtatum et ſacrificiis Deo commendatum fuerat. Hac pompa finita, in templo *S. Michaëlis* exuuiae, quas nobiliſſimi uiri certatim portauerant, terrae traditae ſunt anno MCXXXIX. tertio nonas Iulii. Ita uixit, ita mortuus eſt OTTO, Bambergenſis epiſcopus, Pomeranorum apoſtolus.

Ne quid Iaſchio, quem Gretſerianis inſeruimus, deſit, en quoque inſcriptionem et dedicationem libro eius praemiſſam, cum inſtituta ab illo cum Gretſerianis collatione.

ANDREAE abbatis Bambergenſis

DE VITA S. OTTONIS,

Babenbergenſis eccleſiae epiſcopi ac Pomeranorum gentis apoſtoli,

LIBRI QVATVOR

nunc primum ex membranis,
Benedicto ſanctae Camminenſis eccleſiae pontifici inſcriptis editi,
Cum libris quatuor *Andreae Gretſeriani* aliisque *comitis cuiusdam S. Ottonis*, quem *Sifriedum* eſſe putant, qui in *compendium* etiam redacti exhibentur, collati, a corruptelis uindicati, et appendice trium diplomatum MSCCC. ac quarundam obſeruationum, a
VALERIO IASCHIO Pomerano, SS. Theol. Licentiato.

Sereniſſimo atque potentiſſimo principi atque domino,

DOMINO FRIDERICO GVILIELMO,

S. R. Imperii principi, archi-camerario et electori, Marchioni Brandenburgico, ſupremo Boruſſiae principi, Magdeburgi, Iuliae, Cliuiae, Montium, Sedini, Pomeraniae, Caſſubiorum, Vandalorum, in Sileſia, Croſnae et Carnouiae duci, burggrauio Noribergenſi, Halberſtadii, Mindae et Camini principi, Marcae et Rauensbergae comiti, Rauenſteinii, Leoburgi et Butouii domino,
heroi pio, magnanimo, felici,
Domino meo et euergetae clementiſſimo.

Vt et per-reuerendis, generoſiſſimis, excellentisſimis, prae-nobilibus atque amplisſimis,
ORDINIBVS atque STATIBVS POMERANIAE ELECTORALIS,
DNNNN. PRAELATIS, EQVITIBVS atque
CIVITATVM PRAEFECTIS,
Dominis et fauitoribus meis omni honore atque ſtudio deuenerandis
ſalutem a IESV, obſequia atque ſtudia.

SERENISSIME PRINCEPS ELECTOR, DVX et PATER POMERANIAE DESIDERATISSIME, Domine clementisſime,
Vosque *ORDINES atque STATVS POMERANIAE ELECTORALIS,*
Reuerendiſſimi, generoſiſſimi, excellentiſſimi, prae-nobiles atque ampliſſimi, domini et fauitores aeſtumatiſſimi.

QVos benigniſſimum *NVMEN* eiusque ſeruus fidiſſimus OTTO, Pomeranorum apoſtolus, pulchre coniunxit, eos, ſi una colerem et uenerarer oratione, mihi uitio id uerti non poſſe autumaui; quos ſi diuiderem, iniquus eſſem et parum memor debiti obſequii et honoris, imo impius in Ottonem, ſi ſoluerem, quam ille conſtrinxit, copulam. Dux Pomeraniae fuit, qui illum admiſit et laudauit; ordines uero eundem et audiuerunt, et monitis ſanctiſſimis paruerunt, admisſis pietatis praeconibus et eiectis idolis uanidicisque iſtorum myſtis. O beatum conſortium, o feliciſſimam coniunctionem! Non euertitur corpus, quando ſingula in eo membra ſpiritum hauriunt a capite, et ab eo riguntur, fouentur, reguntur; nec caput rurſus deficiet ſuoque uigore deſtituetur, ſi

ſi uentriculus, cor et pulmo cibum digerunt, ſanguinem uitamque generant et rite diſtribuunt. Felix ter et amplius reſpublica, cui praeeſt ſapientiſſimus *Salomon*, piiſſimus *Hiskias* et fortiſſimus *Ioſua*; nec minus beatus erit princeps, ſi populus populique ſeniores acclamauerint, *en iube, obſequimur, moriatur ille, qui non paruerit. I prae, ueſtigia legemus. Iſto forti animo et intrepidus.* **Quo miſeris, ibimus, ſi ſtemus, pedem non mouebimus, quia Deus nobis dux et ſtator.* Ioſuae cap. I. uers. 16. 17. 18. Talem principem olim maiores noſtri habuerunt, quando *Wortizlaus* clauum tenebat Pomeraniae, qui et DEVM ueritus eſt, et populi non neglexit commoda. De eo *Andreas* noſter *Wortizlaus occurrit Ottoni honorifice, illum ut Angelum domini excipiens:* ad exemplum principis compoſitus fuit populus, cuius imaginem referunt *Iulinenſes*, quando his uerbis ſuum teſtantur obſequium *Pater honorande, antiquam patrum et maiorum noſtrorum legem ſine conſenſu primatum, quos in hac Stetinenſi noſtra metropoli reueremur, infringere non praeſumpſimus, ſed poſtquam Deus tuus principes noſtros ſibi per te ſubegit, nos quoque, omni remota contradictione monitis tuis obtemperare et doctrinam ſalutis excipere parati ſumus.* Nos, qui in haec ultima ſeruati ſumus tempora, elapſo iam ſexcentum annorum ſpatio, de tua ſerenitate ſereniſſimoque in Deum et populum ſtudio, *POTENTISSIME ELECTOR* idem confitemur, quod Andreas de Wortizlao; tua quippe pietas adeo illuſtris, ut nemo ſit qui ignoret, tua protectione adhucdum CHRISTVM a Pomeranis coli et poſteritati commendari; atque in eo promptiſſimos ſe praebere *per-reuerendos, generoſiſſimos, excellentiſſimos, praenobiles atque ampliſſimos ORDINES*, cum uniuerſo populo, gaudemus toto pectore et praedicamus, enixe Deum optimum maximum implorantes, ut perſtet cariſſima patria in hoc CHRISTI cultu, quo ſolo ad ſuperos itur. Accipe itaque *POTENTISSIME ELECTOR, DVX POMERANIAE SERENISSIME, PRINCEPS ET DOMINE CLEMENTISSIME*, OTTONEM, accipite eundem *per-reuerendi, generoſiſſimi, excellentiſſimi, praenobiles atque ampliſſimi Pomeraniae ORDINES, domini deuenerandi*, et ſuaui complexu illum in gremio fouete. Antiqui mores et doctrina lactant animum; nulla apud nos doctrina pietatis antiquior, nulli ritus in eccleſia uetuſtiores, quam quos ille attulit. Fateor errores quandoque ueritati miſtos a bono praeſule; at illi temporis magis illius naeui fuerunt, quam Ottonis. Et forte nonnulla monachus Andreas ex ſuo addidit ingenio, quae Otto noſter nec agnouit, nec agnouiſſet, meliora doctus. Ferenda iſta magis et excuſanda in epiſcopo, non ex malitia, ſed inſcitia errante, quam exaggeranda, cum maiori ſtudio ueritatem, quam errores diſſeminare conatus fuerit. Recte ille docuit *de DEO, de SS. Trinitate, de Chriſto eiusque meritis*; recte docuit *de baptiſmo, de euchariſtia*, quam corpus et ſanguinem domini eſſe confeſſus eſt, nec calicem ſuſtulit; recte *de coniugio* docuit, *de poenitentia, de clauibus caeli, de pietate exercenda, de mortuorum reſurrectione et uita aeterna.* Imo praecipue *catechiſmo* formauit tenellos animos, atque ita *decalogum, ſymbolum et orationem dominicam* iis inculcauit, omni adhibito labore, ut ſuperſtitio eradicaretur et publice priuatimque diebus dominicis, feſtis et profeſtis *uerus, unus et trinus Deus* coleretur. Haec ſunt inſignia pietatis ipſius ſpecimina, quae in omnibus amorem erga tantum uirum accendere debent, ut taceam *immenſos eius labores, uigilias, preces, frugalitatem, caſtitatem, docendi ardorem, liberalitatem, modeſtiam et humilitatem aliasque inſignes uirtutes*, quibus multis aliis epiſcopis et pontificibus praeripuit palmam. Ego ſane tanti hunc uirum beatiſſimum aeſtimaui, ut non ſolum inquirerem, ubi lateret *hiſtoria* de ipſo conſcripta, ſed etiam ex *membranis* hactenus *ineditis* deſcribi eandem curarem, cum aliis impreſſis libellis illam conferrem et, quae ad illuſtrandam illam facere poſſent, adiicerem. Non leuis ille labor fuit, nec unius diei onus; qui plura, ſi per obſtacula licuiſſet, addidiſſem, quae nunc commodiori ſeruantur tempori, ubi liberalem nactus fuero typographum, uel aliorum munificentia opem tulerit; merentur enim *ſtatuta* ueterum *conciliorum* in patria habitorum aliaque *diplomata de ſtatu eccleſiarum ac iure patronatus*, ut in lucem proferantur. Lubens inſuper tuli moleſtias, quas prelum fecit et ſingularis monachorum ſcribendi ratio, qui quandoque ita contrahunt uoces, ita coniungunt, ut opus ſit Oedipo et diligenti relectore. Atque ea omnia ſuſtinui amore patriae, quamuis eam non admodum gratam ubique ſenſerim, quod tamen non tam illi imputo, quam iſtis, qui dum nos nulla noſtra culpa premunt, ſuum produnt in eam odium et inuidiam, et in nobis excitant feruorem precandi, ut uel conuertat eos Deos, uel euertat, ſi merentur. Imo etiam obſequio, quo *SERENITATEM TVAM, POTENTISSIME ELECTOR*, humillime ueneror, et affectu ſtudioque, quo uos *ORDINES excellentisſimi* proſequor ſanctiſſime, compulſus fui, ut nihil graue putarem, ſi TVAE tantum SERENITATI, VESTRISQVE PER-REVERENDISSIMI GENEROSISSIMI ET AMPLISSIMI, ORDINES EXCELLENTIIS gratiſſimam gratamque praeſtarem operam. Excipe itaque

OPTI-

OPTIME PRINCEPS, munusculum quod offero, accipite, PER-REVERENDA, EXCELLENTISSIMA, GENEROSISSIMA, PRAENOBILIA atque AMPLISSIMA corcula, donum quod exhibeo, cum et uos impensas pollicendo animum meum in edendo confirmaueritis. Si tantum meruero, ut ueluti Ottonem in brachiis gestastis, ita, O SERENISSIME, Tua clementia, uos uero, O SPLENDIDISSIMI ORDINES, me uestro fauore non indignum censeatis, plus non exigam, nec unquam uel me, uel familiam Iaschianam, quae et in Marchia, et Borussia celebris, et iam ante trecentos annos in Pomerania non obscura fuit, ingratam et Tuae clementiae SERENISSIME ELECTOR, uestrorumque beneficiorum ORDINES HONORANDI immemorem hic et extra patriam in *ducatu Würtenbergico* sentietis. DEVS praesit T. SERENITATI, CLEMENTISSIME ELECTOR, Tuamque DOMVM FVLGIDISSIMAM, quae uelut sol inter alia sidera suos in latissimo terrarum orbe spargit radios, seruet, fulciat, statuminet, et uobis, O ORDINES DECORATISSIMI, adsit suo benignitatis influxu, ut diu stetis incolumes. Saluo capite membra non arescent, nec uigore suo destituentur. Stantibus fulcris domus non labat, nec pessum datur;

TVtus bos etiam rura perambulat
Nutrit rura Ceres, almaque Faustitas:
Pacatum uolitant per mare nauitae,
Culpari metuit fides.
Nullis polluitur casta domus stupris,
Mos et lex maculosum edomuit nefas:
Laudantur simili prole puerperae,
Culpam poena premit comes.
Condit quisque diem collibus in suis,
Et uitem uiduas ducit ad arbores:
Hinc ad uina redit laetus et alteris
Vos mensis adhibet Deum.
Ergo cum Venusino Poeta iterum canimus l. 4. od. 5.
Longas o utinam, dux bone, ferias
Praestes nunc patriae, dicimus integro
Sicci mane die, dicimus uuidi
Cum sol oceano subest.
Et uos o utinam consilio, Ordines,
Firmetis patriam dicimus integro
Sicci mane die, dicimus uuidi,
Cum sol oceano subest.

Denique uigeat, uireat, floreat doctrina OTTONIS nostri, qua pura, qua sancta, ipsiusque pietas nobis praeluceat, ut eamus, non qua itur, sed qua eundum, ad immortalitatis palatia, nostraque posteritas pietate hac gaudeat indesinenter! Id est quod in uotis et desideriis quotidie habet et genibus, pro T. SERENITATIS uita, fama et gloria, proque uestra; O ORDINES SACRATISSIMI, incolumitate rerumque gerendarum prosperrimo successu, flexis, impetrare a DEO conatur

T. SERENITATI
POTENTISSIME ELECTOR
CLEMENTISSIME DOMINE

Colbergae XI. April. quae *Iosiae* sacra
M. DC. LXXXI.

subiectissimus,

VV. PER-REV. GENEROSISS. PRAENOBIL. et AMPLISS. EXCELLENTIIS et DIGNITATIBVS

deditissimus
L. VALERIVS IASCHIVS,
Consist. Elect. in Pom. Assessor, Ecclesiastes Marianus et Rector Colleg. Schol. Colbergensis.

COLLA-

COLLATIO HISTORIAE ANDREAE GRETSERIANI ET IASCHIANI.

LIBRI I. CAPVT I. ita incipit: *Igitur ex prouincia.* Multa hic desunt, quae leges in nostro Andrea l. I. cap. I. quem defectum miror Gretserum non aduertisse. Quaecunque uero hic cap. I. recenset, illa recitantur a nostro cap. 2. lib. 1. pag. 402. seq. paucis mutatis, Vbi noster habet, *Alamannorum*, Gretserianus Andreas habet *Alemanorum*, pro *beatus* ille habet *beatissimus*, pro *oriundus fuit*, haec addit, *ex Sueuia duxit originem: nam summis principibus pares erant, sed opibus impares, patre etc.* pro *Polizlao, Bolezlao*, pro *in regione illa, in illa regione.*

CAPVT II. *Saepius autem.* Hoc est caput III. in nostro. Quae ibi praemittuntur, *cuius legationis*, ea connectit Gretserianus Andreas capiti suo primo. Pro *Wiertzburgense* habet ille *Wurtzburgense*, pro *totus misericordiae, totis misericordiae.* Pro *quasi primitias, et quasi primitias.*

Caput III. *Post obitum.* Hoc est in nostro caput IV. pro *post obitum igitur*, legitur hic *post obitum ergo.* pro *Heinrici, Henrici.* Pro *Et ille solita grauitate ac industria fideli deuotione, At ille solita grauitate et industria fideli grauitate.* Pro *Heinricus, Henricus*, pro *et ad neptem, etiam ad neptem*, pro *oportunum, opportunum*, pro *et non sine lacrymis, non sine lacrymis.* Pro *Odalricus, Vdalricus*, pro *accepisse ferebat, accepisse ferebatur* plane inepte. Pro *Wiertzenburgensis, Wurtzenburgensis*, pro *quam et a uenerabili, quam a uenerabili.*

CAPVT IV. *Eo tempore.* Hoc est in nostro caput V. pro *unde Augustus*, Gretser legit. *unde his angustiis*, pro *nomen grande uirorum magnorum, qui sunt in terra*, habet Gretf. *nomen grande iuxta nomen magnorum, qui sunt in terra*, ex 2. Reg. 7. Pro *uerba mea haec impleta.* Gretf. omittit *haec*, pro *gratiam hominis* Gretf. addit, *gratiam hominis quasi pupillam conseruabit. ex Eccles. 29.*

CAPVT V. *Sed ut ad id.* Hoc est in nostro caput VI. pro *Ottonis agnita*, habet Gretf. *Ottonis cognita.* Pro *psallere posset, spallere posset.* Pro *Psalmodiae, Spalmodiae*, quam scripturam *usu* defendit Gretserus pag. 380. in *notis*, quo uocabula saepe corrumpantur. Quod ut non negem, ita hic tamen a MSC. meo recedendum non est, quod habet psallere et psalmodia. Pro *quotiens a negotiis* Gretf. *quoties a negotiis*, pro *cartas a quibuslibet, chartas a quibuslibet.* Pro *psalmos, spalmos*, pro *psalterium, spalterium*, pro *psalterium exquirebat, spalterium exquirebat*, pro *Ecquis ait, Et quis ait*, pro *monimenta, monumenta*, pro *psalterium, spalterium*, pro *oportunitatem, opportunitatem.*

CAPVT VI. *Hoc siquidem tempore*, et VII. *interim*, et IIX. *Imperator.* Haec tria capita uno capite VIII. in nostro comprehenduntur. Pro *Eo tempore siquidem* Gretf. habet, *Hoc siquidem tempore*, pro *Calixto, Callisto*, pro *Babenbergensis, Babebergensis* et sic deinceps quoque scribitur omisso n. quod tamen in MSC. meo constanter legitur. Pro *temptabant, tentabant.* At ita tunc scribebant, ut postea docebitur in indice, pro *uenundare, uenumdare*, pro *Premensis, Praemensis* et sic deinceps. Pro *quod nobilem illum, qui nobilem illum*, pro *prouidisse nuntiat, praeuidisse nuntiat*, pro *utque capitanei, atque ut capitanei*, pro *Adelbertusque decanus, Adelbertus quoque*, pro *condicto occurrunt, condicto occurrerunt*, pro *solemni processione, solenni processione*, pro *suae sedis, sedis suae*, pro *patentes datur, patenter datur*, pro *destinauit praesulem praedestinauit praesulem*, pro *adscitis coram, accitis coram.* Pro *temptarent, tentarent*, pro *eum sedulitate commendant, cum sedulitate eum commendans*, pro *Domino dignus, Deo dignus*, pro *desiderant suscipite, desideranter suscipite*, pro *Borincherus, Beringerus.* Pro *semper laeua, laeua semper*, pro *unde sit, ait, quaeris? si unde sit, ait, quaeris?* pro *tangat pupillam, tanget pupillam*, pro *deponere temptauerit, deponere tentauerit*, pro *concrepabat, concrepabant*, pro *cari Caesaris, chari Caesaris*, pro *carissimo Ihesu, charissimo Iesu*, pro *debiti sedulitate, debita sedulitate*, pro *ciuitate Babenbergk, ciuitati Babebergensi*, pro *tunc hyemps, tunc hiems*, pro *ac stupori, atque stupori*, pro *kathedram suam, cathedram suam*, pro *et solemni, et solenni.* pro *deducentes, deducendum*, pro *kathedra sua, cathedra sua*, pro *Thuringia, Turingia*, pro *annos morabatur, annos iam morabatur.* Pro *plurimi episcoporum, plurimi quoque episcoporum*, pro *multati fuerunt, mulctati fuerant.* Pro *Heinrico, Henrico*, pro *esset oblata, esset obligata.*

CAPVT IX. *Domino apostolico.* Est hoc pars prima capitis IX. in nostro. Legitur uero pro *domino apostolico, domno apostolico.* Pro *diuina gratia, Dei gratia.* Pro *suae nauim, suae nauem*, pro *obuoluti, aduoluti.* Pro *tibi debite*, tibi

tibi debitam. Pro *gratiam assequendi, gratiam consequendi.*

CAPVT X. *His ergo literis.* Est hoc capitis noni in nostro pars secunda. pro *reuerenter susceptis* Gretserus habet *reuerenter acceptis*, pro *iocundus*, *iucundus.* pro *omnidicas domino*, *immodicas Deo.* pro *aliquantulae Simoniacae*, *aliquantulae Simonicae.* pro *pridie abreiecerat*, *pridie abiecerat*, pro *Aprogasarium*, *Apocrisiarium.* pro *tertia Idus*, *tertio Idus.* pro *Gangolsi*, *Gangulsi.* pro *solemniter*, *solenniter.*

CAPVT XI. *Paschalis.* Hoc est capitis noni pars tertia in nostro. pro *caritatis*, *charitatis* et sic deinceps. pro *et gaudium uel corona*, *aut gaudium aut corona.* pro *honorem debitum*, *hoc nomine debitum.* pro *impertiri*, *impartiri.* pro *solemnia*, *solennia.* pro *natiuitate*, *natiuitatis.* pro *solemnitate*, *solennitate.* pro *per omnia uenditare*, *per omnia uindicare.* pro *iuxta uirtutem*, *iuxta ueritatem.* pro *supra uirtutem*, *super ueritatem*, pro *aliena damna propria*, *aliena propria.* pro *Ergo frater*, *Ergo frater.* pro *Sanctae Romanae*, *Romanae.* pro *litteras*, *literas.*

CAPVT XII. *Paschalis episcopus.* Hoc est pars quarta capitis noni in nostro. pro *Paschalis seruus* legitur in Gretseriano, *Paschalis episcopus, seruus*, pro *litteris praesentibus*, *literis praesentibus.* pro *euidentius aperuit*, *euidentius apparuit.* pro *pastor litteras*, *pastor literas.* et sic deinceps pro *antea gratum*, *ante gratum.*

CAPXT XIII. *Paschalis episcopus.* Hoc est pars quiuta capitis noni in nostro, pro *Hunc ergo*, legitur in Gretseriano, *Nunc ergo*, pro *eum disciplina*, *disciplinae eum.*

CAPVT XIV. *Otto Dei.* Hoc est pars sexta capitis noni in nostro pro *Otto gratia Dei*, legitur in Gretseriano *Otto Dei gratia.* pro *ceterisque*, *caeterisque.* pro *caritatem uestram*, *charitatem uestram.* et ita deinceps charitas cum h scribitur. pro *sincerissime gratulemini*, *syncerissime congratulemini.* pro *litteris istis*, *literis istis.* pro *solemnis est*, *solennis est.* pro *ceteris uero*, *caeteris uero.* pro *memores esse debemus et ut uos memores esse uelitis*, tantum in Grets. legitur, *semper memores esse uelitis.* pro *redierint*, *redierunt.* pro *sine quo nil assurgimus*, *sine quo nihil possumus*, pro *solemni*, *solenni.* pro *ab apostolico, honorifice prouectus*, *ab apostolico prouectus.*

CAPVT XV. *Post haec imperator.* Hoc est pars septima capitis noni in nostro. legitur uero pro *Heinricus Henricus*, pro *et sapientia, grauitate*, *et sapientiae grauitate.* pro *Babenbergk ingreditur*, *Bambergam ingreditur.* pro *missus excipitur*, *missus exciperetur.* pro *solici-* A *tus*, *sollicitus.* Ad uerba *uel restauraret amissa*, haec adiiciuntur in Gretseriana editione: *Cum itaque ad dilatandam Christi gloriam tota eius flagraret intentio, quaedam coenobia a fundamentis construxit, quaedam uero prius tenuiter inchoata; sed per eum ecclesiae Babergensi digno pretio acquisita largo sumptu perfecit.* Caetera uero, quae noster Andreas habet capite X. et seqq. usque ad caput B XX. incusiue, ea omnia omittuntur ab Andrea Gretseriano, in quibus praeter alia refertur, quomodo monachorum auaritia a quibusdam notata fuerit, et quomodo hic noster episcopus ipse populum docuerit uerbumque diuinum praedicauerit, nec aliorum uicaria opera usus fuerit. Num ipse Andreas haec transilierit, an Gretserus neglexerit, de eo nil certi affirmare possum. Di- C cent hoc illi, qui MSC. Gretserianum inspicient.

CAPVT XVI. *Et primitiae.* Cap. XVII. *Porro* Cap. XIIX. *In episcopatu.* Cap. XIX. *In episcopatu Eistetensi*, Cap. XX. *In episcopatu Pataujensi.* Cap. XXI. *Et in patriarchatu.* Cap. XXII, *Quinque insuper.* Haec septem capita comprehenduntur uno capite XXI. in nostro. legitur uero pro *Siluas et agros*, D *syluas et agros.* pro *et fastidiosus*, pro *Michelnfelt*, *Michelfelt* et sic deinceps, pro *Lancheim*, *Lankheim* et sic deinde, pro *et ordine*, *de ordine*, pro *Entistorf*, *Entsstorff*, pro *Proueningen*, *Prueuningen*, et in margine, *Prussing*, pro *Leopoldo*, *Dietpoldo* pro *Madelhartsdorf*, *Madelhardesdorf*, et in margine *Mallerstorf*, pro *perpetuae uirginis*, *semper uirginis*, pro *in honore* E *sancti*, *in honorem sancti*, pro *undecima est ei*, *undecima ei est*, pro *Regenstorf*, *Regensdorf*, pro *Intenburc*, *Vicenburg.* pro *Eichstetensi*, *Eistetensi.* pro *Halesprunne*, *Halesbrune*, *et in margine* Heilsbrun, pro *Alirspach*, *Alrispach*, et in margine Allerspach. *Anisum*, in margine Ens. pro *Luipoldo*, *Lupoldo*, pro *in cuius promotione*, *in cuius promotionem.* pro *quintum decimum*, *decimum quintum.* pro *opera eius*, *opera* F *illius.* pro *dicitur Anspach*, *dicitur Aspach*, pro *sollerti cura*, *solerti cura.* pro *Tertia est Rocha*, *Tertia est Rotha.* et in margine *Roth.* pro *Norpertinorum*, *Nortpertinorum*, pro *foecunditas*, *fecunditas.* pro *Rocha enim*, *Rocha enim*, *Rotha enim*, et sic deinceps, pro *bona ducentis*, *bona emit ducentis*, pro *Gotboldus comes*, *Hothboldas comes.* pro *Tuckelhusen*, *Tuckelnhausen*, et in mar- G gine Tuckelnhusen, pro *Babenbergensi ecclesiae*, *Bambergensi ecclesiae.* pro *iure firmarent*, *iure firmauerit.* pro *nunc sufficant*, *sibi sufficiant.* pro *uiginti unum cellarum et monasteriorum summa perfecit*, *uiginti una cellarnm et monasteriorum summa perficitur.*

CAPVT XXIII, *Sed quare.* Hoc est in nostro Caput XXII. Legitur uero in Gretſ. pro *Tiemo.* *Non tu primus, Thimo.* *Non tu primo*, pro *et quia hunc, sed quia hunc.* pro *sententiam dico, dico sententiam.* pro *super ipsius opera, super eius opera.* pro *Tiemo parabolam, Thimo parabolam* et ita deinceps *Thimo.* pro *Tiemo* legitur. pro *esse oportuna. esse opportuna.* pro *si spoliati, experientur, si spoliati, caesi atque plagati fuerint, et ita semiuiui relicti, certe uel inuiti experientur.* pro *fugere ac saluari, fugere et saluari.* pro *et coenobia multiplicari, et coenobia multiplicare.* pro *sed nubebant, et nubebant,* pro *melius in coenobiis, in coenobiis melius.* pro *obseruari possunt, obseruari potest.* pro *haec mihi causa, inquit, haec mihi, inquit, causa.* pro *tribuente domino, tribuente DEO,* pro *eructuantia, eructantia.* pro *in satis, in pratis, in satis et pratis.* pro *oportune collocent, opportune collocent.* pro *tales suorum operum ille, tales ille suorum operum.* pro *non dedignatus est, non est dedignatus.* pro *proueniunt cottidie, proueniunt quotidie.* pro *quid enim putas, quid enim putatis.* pro *fiunt cottidie, fiunt quotidie.* pro *spiritualiter, spiritaliter.* pro *de seculo, de saeculo.* pro *spiritales nequitias, spirituales nequitias.* pro *posse asscribi, posse adscribi.* pro *impensa ipsa coenobia contingit fundari, impensa contigit fundari.* pro *coenobiorum suorum structura, coenobiorum structura.*

CAPVT. XXIV. *Callistus episcopus.* Hoc est in nostro caput XXIII. Legitur uero pro *Calixtus, Callistus.* pro *ipsorum etiam, etiam ipsorum.* pro *carissime, charissime.* pro *supplicationibus inclinati, supplicationibus incitati.* pro *suscipimus, suscepimus.* pro *iuste legaliterue, iuste largiterue.* pro *sustentatione et gubernatione gubernatione et sustentatione.* pro *paginam infregerit, seu contra eam, paginam sciens contra eam.* pro *uenire temptauerit, uenire tentauerit*, et sic deinceps. pro *nostri Ihesu, nostri Iesu.* pro *Seruasii, Geruasii.* *Tum ego ecco* etc. Haec omnia omittuntur a Gretſeriano Andrea, usque ad finem capitis, in quibus noster Andreas uel Sefridus, quem loquentem ille introducit, queritur de abbatum temeritate in mutanda monachorum religione et ritibus. Num iterum consulto hoc fecerit, alii iudicabunt; sane contextus uerborum, quae sequuntur, et papae Innocentii diploma ista requirit.

CAPVT XXV. *Innocentius,* Hoc est in nostro caput XXIV. Legitur uero. pro *congruum impartiri, congruum impartire.* pro *siquidem statuentes, siquidem constituentes,* pro *ut in eisdem, ut in iisdem.* pro *Simoniacam haeresin, Simoniacam prauitatem.* pro *intra tuam dioecesin, infra tuam dioecesin.* pro *tertioue admonitus, tertioue commonitus.* pro *Dei ec domini redemptoris, Dei et redemptoris.* pro *fiat alienus, alienus fiat.* pro *neque hoc, inquit auctoritas, neque haec, inquit auctoritas.* pro *salute et fructu, fructu et salute.* pro *plerumque fieri, plerunque fieri.* pro *animae domini et patris nostri Ottonis, animae Ottonis,* pro *et Norbertini, Northbertini,* pro *faciunt consilio, faciunt cum consilio,* pro *suisque profectibus multos, scito, suique profectus multos cito,* pro *ne forte, ni forte,* pro *Cistertiense, Cistercienſe.*

CAPVT XXVI. *In diebus.* Hoc est in nostro caput XXV. Legitur uero pro *Kathedralis, Cathedralis,* pro *opere gypseo, opere gipseo,* pro *speras quoque, sphaeras quoque,* pro *et turrium cruces, et cruces turrium.*

CAPVT XXVII. *Vt autem.* Hoc est in nostro caput XXVI. Legitur uero pro *aurifrigium, auriphygium,* pro *pretiosam, preciosam.* Pro *singillatim, sigillatim,* pro *hereditario, haereditario,* pro *sibi dilectissimum, dilectissimum sibi.* Pro *Egidii, Aegidii,* pro *namque caritatis, namque sanctae charitatis,* pro *exsequendam, exequendam,* pro *caritas, charitas,* et sic semper, pro *et pietatis, ac pietatis,* pro *Qua pius Otto, quam pius Otto.* Finitur caput hoc a Gretſeriano Andrea uerbis, *satagebat operibus.* Quae sequuntur usque ad finem capitis, quibus inter alia memoratur, quomodo multos Scripturae S. codices S. Otto in usum coenobiorum et ecclesiarum comparauerit, hic iterum praeterit Gretſerianus Andreas. Deinde sequentia capita plane alio, sed turbato ordine collocantur, ut non semper omnia cohaereant, quomodo hoc ex collatione sequentium patebit.

CAPVT XXIIX. *Perambulans.* Et hoc in nostro caput XLVI. Legitur uero pro *Lügebuhel, Lügenbühel,* pro *Egidii, Aegidii,* et sic semper pro *oportuna, opportuna,* et sic deinceps. pro *Wicbodo, Wichodo,* pro *solemniter, solenniter,* et sic semper. pro *reuerendissimo patre, reuerendissimo huius loci abbate,* pro *litteris, literis,* et ita semper, pro *mandare, et quia, mandare, quia,* pro *iam bene, iam paene.*

CAPVT XXIX. *Hic enim.* Hoc est in nostro caput XLV. Legitur uero pro *Wolframmus, Wolframus* et sic deinceps. Pro *et nihil erat, nihil erat,* pro *Gumpoldo, Gumboldo.* pro *abreptum fluctibus, abruptum fluctibus,* pro *quietis euexit, quietis aduexit,* pro *illisque hoc inter se, illisque inter se hoc.* pro *praesagiri, praesagire,* pro *et sollerter, et solerter.* pro *cum pomposis, cum pompis,* in margine uero *pomposis,* pro *obaudiens, obediens,* pro *labores nostros, languores nostros*

nostros, pro *Karinthia, Carinthia*, pro *consuetudine loci, quam, consuetudine, quam*, pro *et prope nullam, et paene nullam*, pro *uenerationis, uenerationi;* pro *scilicet montem, montem scilicet*, pro *cum totum se, cum se totum.* pro *nemo uisus est, nemo sibi uisus est.* pro *Wolfframmo, Wulframo*, pro *contemplatiua probatissimum audierat, contemplatiua uita audierat.* pro *et scientiae eximios, et omni scientia eximios*, pro *Wolfframmi, Wulframi*, et sic deinde. pro *pene importabilem, paene importabilem*, pro *in Derchlen, Mochelen.* pro *Karinthia, Carinthia*, pro *ac si e coelo transmissum, ac si e coelo transmissus esset.* pro *internuntios, internuncios*, pro *plenus ascendit, plenus adscendis*, pro *in electionem eius, in electione eius*, pro *et quibusque, et quibuscunque.* pro *solemniter eum, solenniter eum*, pro *Domino militantium, Deo militantium.*

CAPVT XXX. *Otto Dei.* Hoc est in nostro caput XLVI. Legitur uero pro *Wolframmo, Wulframo*, pro *Michelfeldensi, Micheluueldensi.* pro *Entisdorff, Entsdorff.* pro *Gegenbach, Gengenbach.* pro *Luitgero, Lingero*, pro *Vmmginno, Ingramme*, pro *Chumke, Cluniken.* pro *omnium uestrum pedibus, omnium pedibus*, pro *in Deo, propter, in Deo et propter*, pro *hro hereditario, haereditario.* pro *sanciuimus atque decreuimus, sancimus atque decernimus*, pro *Deo fauente propagata, propagata Deo fauente.* pro *angustus enim est, augustus est*, pro *locus coram, locus mihi coram*, pro *circumdat, circundat.* pro *iubilaret Domino, Domino iubilaret*, pro *illustres quoque, illustres quosque.* pro *in omni actu, et in omni actu*, pro *ac negotio, et negotio*, pro *et comitabatur, ac comitabatur*, pro *posteriorum, posterorum.*

CAPVT XXXI. *Siquidem.* Hoc est in nostro caput XLVII. et cap. XLIIX. Legitur uero pro *et in octaua, id est in octaua.* pro *pugnabit pro eo, pugnabit cum illo.* pro *culmine sanctuarii, culmine scumarii*, et sic habere manuscriptum exemplar in margine notat. pro *conuerteret, conuerterat.* pro *tanta se liberalitate, tanta se libertate.* pro *Botenstein, Bodenstein*, pro *statim, ille statim*, pro *altario sancti Michaelis, ad altare S. Michaelis*, pro *ac sagacitate, et sagacitate*, pro *solempnitatis, solennitatis*, pro *patris* Wignandi, *patris* Wigandi, pro *diffinierunt, definierunt.* pro *Egidii, Aegidii.* pro *sacra Mosaica, sacra Mosaicae.* pro *solempnitate, solennitate.* pro *mystice nunc, mystico nunc.* pro *ibi exquiruntur, ibi exsequitur.* pro *sed solemne, sed solenne.* pro *solempnitas, solennitas*, pro *pontificialibus, pontificalibus*, pro *solummodo licet, tantummodo licet.* pro *repropitia-*
A
tionis, propitiationis. pro *de hac propitiatione, de hac repropitiatione.* pro *posuit propitiatorium, posuit propitiatorem.* pro *mundus accipiat, accipiat mundus.* pro *intra sancta, inter sancta.* pro *sanctorum, id est, sanctorum etc. id est.* pro *hac solemnitate, hac solennitate.* pro *in lege Dei, in lege eius.* pro *canite initio, canite in initio.* pro *solempnitatis eius, solennitatis eius.* pro *solempnitatem, solennitatem.*
B
pro *alia solempnitas, alia solennitas.* pro *quasi cottidie, quasi quotidie.* pro *et paradisi, ad paradisi.* pro *ad interiora, ad anteriora.* pro *hereditatem, haereditatem.* pro *qua probatur, presbyter.* pro *solempnitatum, solennitatum.* pro *Egidii, Aegidii*, et ita semper. Pro *iocundissima, iucundissima.* pro *solempnitas, solennitas.* pro *solempnitatem, solennitatem*, pro *admouet dedicatio, commouet dedicatio.* pro
C
occurrentibus, accurrentibus, pro *patre* Wignando, *patre* Wigando, pro *in speciali, speciali.* pro *quin immo, quin imo.* pro *Wolfframmo, Wolframo.* pro *cetera quoque, caetera quoque* et sic semper. pro *salutem et ei, salutem ei etc*, pro *sompno apud, somno apud.* pro *Botenstein, Bodenstein.* pro *quid uisio, quod uisio.* pro *Sifrido, Seufrido.* In margine adiicit Gretserus, *Sefridus seu Sifridus,*
D
qui S. Ottonis uitam scripsit. pro *Wolfframmo, Wulframo.* pro *quo nuncio, quo nuncio.* pro *solempnitatis, solennitatis.* pro *quarta decima, decima quarta.* Pro *Kalendis in Cal.* pro *diffinitum est, definitum est.*

CAPVT XXXII. *Regibus quippe.* Hoc est in nostro caput XXVII. illudque cum sequentibus huc reiecit Gretserianus Andreas, quam uel ipsa parti-
E
cula *quippe* monere potuisset, quod caput istud cum superiori non cohaereat, sed cum capite uicesimo sexto connecti deberet. Ita non semper Argus fuit Gretserus, qui tamen D. Cramerum non semel arguere ausus fuit, trabis suae plane oblitus.

CAPVT XXXIII. S*tipendia.* Hoc est in nostro caput *XXXIIX.* Legitur
F
uero pro *oportunitatem, opportunitatem.* pro *ei curauit, curauit ei.* Pro *immo iniuriam, imo iniuriam.* pro *quicquam superordinare, quaecunque superordinare.*

CAPVT *XXXIV. Callistus.* Hoc est in nostro caput *XXIX.* Legitur uero pro *Calixtus, Callistus.* pro *pretia peccatorum, precia peccatorum.* pro *transmu-*
G
tari, transmutare. pro *Heinrici, Henrici* pro *ad continuanda, ad concinnanda.*

CAPVT *XXXV. Rem quoque.* Hoc est in nostro caput *XXX.* Legitur uero pro *Ebersperck, Ebersperg.* Pro *Eskenfelt, Eckenueld.* pro *Botenstein, Bodenstein.* pro *in hoc quod sibi, in hoc et sibi.* pro *ac labore, et labore.* pro *quia pene, quia*

pro *magno opere, magnopere.* pro *solicitus, sollicitus.*

CAPVT XXXVI. *Tempore.* Hoc est in nostro caput XXXI. Legitur uero pro *domestice, habens renonem, domestica habens rei nomen* ; fatetur autem Gretserus initium huius narrationis corruptum, nec nisi ope manuscripti codicis sanabile. Nos illud iam sanauimus. Pro *Bruno, Brusso.* Pro *cetera pars, caetera pars.* Pro *care enim uenit, caro mihi uenit.* Pro *plerumque, plerunque.* Pro *eas consumere, eas profligare.*

CAPVT XXXVII. *Haec in uestitu.* Hoc est in nostro caput XXXIII. Legitur uero pro *illo cibo, uel cibo.* Pro *pretiosum, preciosum.* Pro *qui me ipso, qui mihi me ipso.* Pro *defer inquam, defer inquit.* Pro *iaceat, iacet.*

CAPVT XXXVIII. *Praeterea.* Hoc est in nostro caput XXXIII. nihil uero mutatur.

CAPVT XXXIX. *Referam.* Hoc est caput XXXIV. in nostro. Legitur uero pro *cartulam, chartulam.* Pro *ecclesiolae, ecclesiae.* Pro *ampliori, ampliore,* pro *cunctis atque, cunctis et,* pro *corripiens, accipiens animalis,* addit Gretf. *flueret.* Pro *et benignus, ac benignus.* Pro *Wolfframum, Wulframum,* pro *releuare curaret, leuare curaret.* pro *habitum monachicum, habitum monachi,* Pro *ac petitionem, et petitionem.* Pro *melioratus, melioratur* pro *ad uocationis tuae diem, ad diem uocationis tuae.* Pro *ad consummanda, consummandum,* Pro *episcopatus, episcopus.* Pro *frumentorum aut uictualium, frumentorum uictualium.* Pro *inueniri potuit, reperiri potuit.*

CAPVT XL. *Eo tempore.* Hoc est in nostro caput XXXV. Legitur uero pro *coemiteriis, coemeteriis.* Pro *misericordia plenus misericordia plenus.* Pro *pretio, precio.*

CAPVT XLI. *Accidit.* Hoc est in nostro caput XXXVI. Legitur uero pro *digito locum, digito suo locum.* Pro *et syluam, et siluam.* Pro *habundaret, abundaret.* Pro *immo filiam, imo filiam.* Pro *mercedem accipies, mercedem accipias.* Pro *aptantem uidet, aptantem uidit.* Pro *ad coemiterium, coemeterium.* Pro *et fiente, ac flente,*

CAPVT XLII. *Videns ergo.* Hoc est in nostro caput XXXVII. Legitur uero pro *eum moneret, eum monet.* Pro *ac foeminarum, ac foeminarum.*

CAPVT XLIII. *Dux Poloniae.* Hoc est in nostro caput XXXVIII. Legitur uero pro *Boleslaus, Bolezlaus.* Pro *meliores terrae illius, terrae illius meliores.* Pro *frequentes salutatorias, frequenter ei salutatorias,* Pro *ei saepenumero, ei et saepenumero.* Pro *pretii, precii.* Pro *melina, megalina.* Pro *et undique, et diligen-* A *ter undique.* pro *et quantitatem, et quantitatis.* pro *melinis tegi, megalinis tegi.* Pro *impraesentiarum, in praesentiarum.* pro *de pretio, de precio.* pro *fundamentum habentes, habentes fundamentum.* Pro *quandoque parabat, quandoque patrabat,* in margine tamen ponit *parabat.*

CAPVT XLIV. *Faber.* Est hoc in nostro caput XXXIX. Nulla hic diuersa lectio.

B CAPVT XLV. *Quidam oeconomorum.* Est hoc in nostro caput XL. Legitur uero pro *habent pretia, habent precia.* Pro *Saxonia seruatur, Saxoniae reposita seruatur* Pro *de reditibus, de redditibus.* Pro *partium quas, partium ad nos pertinentium, quas.* pro *et pretiosos, et preciosos.* Pro *haut iuueniri, haud inueniri.* Pro *pretium captiuis, precium captiuis,* et ita semper cum c. pro *ita exequi, ita exsequi.* C Pro *Hac occasione, Hac etenim occasione.*

CAPVT XLVI. *His omnibus.* Hoc est in nostro caput XLI. Legitur uero pro *Hunnorum, Hunorum.* Pro *nuntios Ottonis, nuncios Ottonis.* pro *uestes pretiosas, uestes preciosas.* pro *Michaeli obtulit, Michaeli hoc obtulit.* pro *et cusorem, et clusorem.*

CAPVT XLVII. *Sed quiae beati* D *Belae.* Est hoc in nostro caput XLII. Legitur uero pro *et nuntii, et nuncii* et ita semper cum c. pro *eam direxit, eam direxerit.* pro *foeminea, feminea.* • pro *nuntiis, nunciis.* pro *Deus conditione, Deus condicione.* pro *uel pretiosum, uel preciosum.* pro *appropinquassent, propinquassent.* pro *donec oportuno, donec opportuno.* pro *solemni habita, solenni ha-* E *bita.* pro *in domino requieuit, requieuit in domino.* pro *indignari coepit aduersus, indignari aduersus.* pro *apertisque hostiis, apertisque ostiis.* pro *astu et ingenio, astutia et ingenio.* pro *necessariis consilio, necessariis suis consilio.* pro *sed et uiri, sed uiri.* pro *dein egressi, deinde egressis.* pro *Admuntensis, Admontensis.* pro *consilio, meritis, consilio mentis.* pro F *haec paucis, in hac, haec paucis respondit uerbis, in hac.* pro *die negotium uestrum expedietur, dies negotium uestrum expediet.* pro *eis ministrabatur, eis ministrauit.* pro *inquit facietis, facietis inquit.* pro *num-quid, nunquid.* pro *atque uoluntati, atque alienae uoluntati.* pro *sane quicquid, quicquid sane.* pro *Vngarorum inuictissimus, Vngarorum munitissi-* G *mus,* pro *conterinam, conterinam,* pro *seorsum legati, seorsim legati.* pro *et seorsum abbas, et seorsim abbas.* pro *ceterum, caeterum.* pro *accipere uelit, arripere uelit.* pro *ac lento, et lento.* pro *pretiosas, preciosas.* pro *ei allatas, eo allatas ei.* pro *praetendentes, protendentes.* pro *ubi libertatem, ubi liberalitatem.*

pro

pro *ualefacit eis*, *ualefecit eis*. pro *dein uia*, *deinde uia*. pro *ceteris*, *caeteris*. pro *eam gaudio*, *eam in gaudio*. pro *quas ad usum*, *quas ad usus*. pro *quoniam occasio*, *quomodo occasio*. Corrigit tamen in margine per *quando*. pro *tuae narrationi*, *tuae manui*.

CAPVT XLIIX. *Sedredi*, Est hoc in nostro caput XLIII. Legitur uero pro *ac magnitudinis*, *et magnitudinis*. pro *ad cetera ad caetera*. pro *plerumque*, *plerunque*. pro *ac nomine*, *et nomine*. pro *curaque non modica de omnibus*, *curaque de omnibus non modica*. pro *caritatis*, *charitatis*.

Finis libri primi.

LIBER SECVNDVS.

Librum hunc secundum Gretserianus Andreas longe aliter disponit atque noster Andreas. Omittit ille capita tredecim priora, loco illorum ex historia anonymi seu Sefridi, ut creditur, librum eius secundum huc transfert, eique deinde adiungit capita ultima nostri Andreae, a capite decimo quarto libri secundi, quod est in libro secundo huius Andreae Gretseriani caput XLI. et quandoque intermiscet nonnullas quaestiones. Vtraque ergo historia et anonymi et Andreae, ex qua liber hic consutus est, cum eo nunc conferatur.

CAPVT I. *Pomerania*. Est hoc caput I. in historia anonymi nostri p. 648. Legitur uero in Gretseriano Andrea pro *Pommerania*, *Pomerania*. pro *Ethimologia*, *Etymologia* recte quidem, sed ita monachus noster linguae Graecae ignarus non scripserat. pro *sui nominis et situs*, *sui situs*. pro *nam Pommo*, *nam pome*. pro *morim autem*, *meritz autem*. pro *Pommorania*, *quasi Pomusoribania*, *Pomerania*, *quasi Pomeritzania*. pro *mare posita uel sita*, *mare sita*. pro *Itaque Pommorania*, *itaque Pomerania*. pro *Datiam habet*, *Daciam habet*, et in margine *Daniam*, pro *insulam puta*, *insulam paruam*. pro *Slauiam habet et Prusciam*, *Flauiam habet et Prussiam*. pro *et Rusciam*, *et Russiam*. pro *Hungariae ac*, *Vngariae et*, pro *deinde Poloniam*, *dein Poloniam*. pro *spatiosa*, *spaciosa*. pro *Leutitiae*, *Leusitiae*. pro *et leguminum*, *ac leguminum*, pro *curatissime*, *accuratissime*. pro *expediendum*, *est expediendum*. pro *et a Bambersi*, *a Babebergensi*. pro *immo a toto pene orbe*, *imo a toto orbe poene*. pro *alium quemquam*, *alium quemque*. pro *quam Bambergensem*, *quam Babebergensem*. pro *illi a Deo*, *a Deo illi*. Hinc post uerba *donatus est*, adiiciuntur haec. *Tiemo*, *A domino*, inquit, *factum est illud*, *et est mirabile in oculis nostris*. Vnde quonam id ordine factum sit, nos audire delectat. At ille, a re, inquit, paululum digrediendum est, ut concurrentium causarum et euentus et ordinem possim dirigere.

CAPVT II. *Tempore*. Est et hoc caput II. in hist. Anon. pag. 649. Legitur uero pro *Dominus episcopus Bambergensem*, *Dominus meus Babebergensem*. pro *Polislaus*, *Bolezlaus*. pro *ac prouide*, *et prouide*. pro *omnes ditionis suae*. pro *et castra urbesque*, *castra urbesque*. pro *attemptare*, *attentare*.

CAPVT III. *Erant autem*. Est hoc in nostro quoque caput III. Legitur uero pro *quibus diuersim*, *quibus diuisim*. pro *Boemi*, *Vngari*, *Moraui*, *Bohemiae*, *Morauiae*, *Vngariae*, in margine tamen corrigit *Bohemi*, *Moraui*, *Vngari*. pro *qui Slauorum*, *qui Flauorum*. pro *Prussorum et Pommoranorum*, *Pruscorum et Pomeranorum*.

CAPVT IV. *Rex uero*. Est hoc in nostro caput IV. pag. 650. Legitur uero pro *committendum*, *committendam*. pro *ac firmandam*, *atque firmandae*. pro *subditi eis terrae*, *subditi et terrae*. pro *oportunitati*, *opportunitatibus*. pro *suis insuper*, *suis mutuo*. pro *Polislaus*, *Boleslaus*. pro *Polizlai*, *Bolezlai*, et ita deinceps. pro *acri ingenio*, *acris ingenii*. pro *maior fuerat*, *maior fuerit*. pro *Hic ascitus*, *Hic adscitus*. pro *non esset laboriosum*, *difficile non esset*. pro *habent Flannos*, *habent Flauos*. pro *habent Pruscos*, *habent Prussos*. pro *Pommoranos*, *Pomeranos*. pro *hoc existimet*, *hoc aestimet*. pro *triumpharet*, *posset triumphare*. pro *in occasione ferarum*, *occasione ferarum*. pro *oportunitate*, *opportunitate*. pro *nec quidem*, *ne quidem*. pro *et quaeque pretiosa*, *et quaecunque preciosa*. pro *ne Pommoranis*, *ne Pomeranis*.

CAPVT V. *His omnibus*. Est et hoc caput V. in nostro pag. 651. Legitur pr[illegible]is *ergo omnibus*, *His omnibus ergo*. pr[illegible]sis *ad uotum*, *ipsis ad uotum*. pro *Pomm*[illegible]*iam*, *Pomeraniam*. pro *et quod ciuitates*, *eo quod ciuitates*. pro *in medio terrae*, *in introitu terrae*. pro *ut ceteros*, *ut caeteros*. pro *et Stetinensium ciuitatem*, *et ciuitatem Stetinensem*. pro *quae et stagnis*, *quae stagno*. pro *quae et totius*, *quae etiam*

etiam totius. pro Pommoraniae, Pomeraniae. pro hyemali, hiemali. pro Vadam quoque, Naclam quoque, et putat legendum Naclum. pro succendit, et suscendit. pro omnem circuitus eius regionem; omnem regionem eius. pro igni et, igne et. pro interfectorum per diuersa, interfectorum incolae nobis per diuersa. pro pro ingenti lucro, pro lucro ingenti. pro Fertur autem, Ferunt autem. pro decem et octo, octo et decem. pro adduxerint, abduxit. pro in periculosis, et in periculosis. pro collocantes, collocans. pro inde et hoc addito, hoc addito. pro demiserant, dimiseras. pro quasdam excusationes, suas excusationes.

CAPVT VI. Tandem. Est et hoc caput VI. pag. 652. in nostro. Legitur uero pro admonitus diuino, admonitionis diuino. ponitur tamen in margine admonitus. pro Bambergensem, Babebergensem. pro charum habuerit, carum habuerit. pro oportunum, opportunum, pro scripsit ei uerba haec, scripsit ei literas secundum uerba haec. pro humillimam, humilem. pro apud patrem, ad patrem. pro tecum est benedicens, tecum est firmans te et benedicens. pro animo meo sedit, animo sedit. pro Pommoranorum, Pomeranorum. pro societati ecclesiae per baptismi lauacrum se admitti petiuit, sociari ecclesiae per baptismi lauacrum seque admitti petiuit. pro terrarum affinium, mihique coaffinium. pro propinqua et indefessa, prompta et indefessa. pro et eius adiutores, et coadiutores. pro Tu tantum, sanctissime pater, uenire dignare, tu tantum uenire dignare.

CAPVT VII. His auditis. Est et hoc VII. caput in nostro pag. 653. Legitur uero pro Dei loquentis, loquentis Dei, pro Habito ergo, Habito igitur. pro benedictione, et benedictione, pro applicuit, applicauit. pro Pommoranorum, Pomeranorum. pro siue mendicos, atque mendicos. pro ac censu, ac sensu. pro releuanda, leuanda. pro nec opes, non opes. pro assumptis ergo, assumptis igitur. pro Missales aliquos, missales aliosque libros. pro non posse inueniri, inueniri non posse, pro instrumento, instrumentis. pro pretiosos, preciosos. pro euangelisare, euangelizare. pro adpetere, appetere. Subiunguntur huic capiti sequentia a Gretseriano Andrea:

Tiemo, Parum te hic submoneo, non tibi sit iniuria. Video equidem quibus causarum euentibus ad illam gentem tam longinquam Ottonem nostrum ire contigerit. Sed qua illic iter [illegible]erit, et quo tempore in uiam ierit, le[illegible]que siue aspera uiae dicere non om[illegible]s, ne errare incipiam, si et ego eo ire uelim.

Sefridus. Vt uis, et in hoc ego obediam.

CAPVT VIII. Paratis. Est et hoc octauum in nostro pag. 654. Legitur uero pro paratis ergo omnibus, pa-
A ratis omnibus. Pro Luckenberka, Luckenperge. Pro et alteram, et aliam. Pro Vohendrece, Vohendrese. Pro Boemico, Bohemico. Pro Cladarimam, Cladrunam in margine ponitur Cladrim. pro per Sanchaus, per Satischam. pro in albe, in albi. pro Boemici, Bohemici. pro usque ad Nemetiam, usque Nemitiam. pro ducis Poloniae, ducis Polono-
B rum. pro Breslauensem, Bretzlauuensem. pro Pozuenanensem, Bozenamensem. pro archi-episcopatum, episcopatum. pro Gnetznensem, Genezensem. pro perducti sunt, conducti sumus. ut in colloquio, pro omnibus illic, omnibus illis. pro salutationis forma episcopum, salutationis fama dominum meum. pro per processionis honorem, processionis honore.
C pro tenerunt hodie, aduenerunt hodie. pro et cetera et caetera.

CAPVT IX. Praeterea. Est hoc etiam nonum in nostro pag. 655. Legitur uero pro septem fruens, septem eius fruens. pro multa eis humanitate et benignitate, multa nobis, ut in Dialogo, exhibita humanitate. pro domino
D episcopo, domino meo. pro tam Sclauiae, tam Sclauicae. pro sarcinas episcopi, sarcinas nostras. pro monetam quoque, monetamque. pro terrae illius, illius terrae. pro eos sustinens, nos sustinens. pro et propria, propria. pro Paulitium nomine, nomine Paulitium.

CAPVT X. Taliter. Est hoc et-
E iam decimum in nostro pag. 655. Legitur uero pro diuissi scilicet episcopus et qui cum eo erant, per quoddam, dimissi per Vzdam. pro Pommoraniam, Pomeraniam. pro intrauerunt, intrauimus. pro uiam in nemore, uiam in inuio. pro potuerunt, potuimus. pro Pommoraniam, Pomeraniam. pro
F diuersarum monstra, monstra diuersarum. pro eosque garritu, nosque garritu. pro quae limes Pommoraniae est, consederunt, qui limes Pomeraniae est, consedimus.

CAPVT XI. Dux uero. Est et hoc caput XI. in nostro pag. seqq. Legitur uero pro dux uero Pommorano-
G rum, dux uero Pomeranorum, Wortislaus dictus. pro aduentus eorum, aduentus nostri. pro ceteri qui, caeterique. pro et orationibus, orationibus. pro suum commendarent, nostrum commendaremus. Postea, ut in colloquio, interponuntur haec: Tiemo. Modicae fidei,

dei, inquit, *quare dubitasti, Sefridus*; *non*, inquit, *sine causa. Primo illic*, deinde adnectuntur reliqua, ut in nostro mutatis tantum personis: ita pro *uiderunt*, legitur ibi *uidimus*. pro *sciebant*, *sciebamus*, pro *merita eius non parui timoris erant*, *materia nobis non parui timoris erat*. pro *uiuos eos*, *uiuos nos*. pro *humi eos*, *humi nos*. pro *coronasque eorum*, *coronas nostras*. pro *eos terrentes eis*, *nos terrentes nobis*. post uerbum *dixerunt*, adduntur haec: *quae omnia certe, si bene noui, tuam quoque animositatem effregissent*. pro *respirauerunt*, *respirauimus*. pro *eos placide benigneque*, *nos placide benigneque*. pro *fuerint*, *fuerimus*. pro *utrimque*, *tam nobis quam illis*. pro *ubi eis*, *ubi nobis*. pro *qui eos*, *qui nos*. pro *christianos esse*, *christianos occultos esse*. pro *paulatim quidem*, *primo quidem paulatim*, pro *praesumpserunt*, *praesumpsimus*. pro *quos antea*, *quos ante*. pro *non potuerant*, *non potueramus*, pro *os eorum*, *os nostrum*. pro *lingua eorum*, *lingua nostra*, pro *episcopo ueniente ad eos*, *uobis uenientibus ad nos*. pro *dissoluisset*, *dissoluet*. pro *deambulat*, *deambulabat*. pro *patrem nobis dedit*, *patrem dedit nobis*. pro *aliquo tempore gratiora*, *alio tempore gratiosa*. pro *Pommorania*, *Pomerania*. pro *loca cuncta*, *cuncta loca*. pro *christiani uero et episcopus. Nos uero*. pro *Pommoranorum*, *Pomeranorum*. pro *intrauerunt*, *intrauimus*. pro *eorum uiam*, *nostris uiam*. pro *direxerunt*, *direximus*. pro *ab eis*, *a nobis*.

CAPVT XII. *In ipso*. Est et hoc in nostro caput XII. pag. 657. quia numerus ille XI. bis positus erat in nostro exemplari, quod describi curauimus. Legitur uero pro *et raros*, *ac raros*. pro *conuenti an*, *conuenti et an*.

CAPVT XIII. *Inde ad castrum*. Est et hoc in nostro caput XIII. pag. 657. Legitur uero pro *Deinde ad*, *inde ad*. pro *ut erant eminus, aspexerunt*, *ut eramus eminus conspeximus*. pro *erat enim dies festus*, *erat enim nescio quis festus dies*. pro *eos reddidit*, *nos reddidit*. pro *Non ergo*, *non igitur*. pro *illis uisum*, *nobis uisum*. pro *eos tam insolitos*, *nos insolitos*. pro *ubi fuerunt*, *ubi fuimus*. pro *duxerunt*, *duximus*. pro *praesumpserunt*, *praesumentes*. pro *Bratizlai*, *Vratislai*. pro *exasperent*, *exasperarent*. A pro *et legati*, *ac legati*. pro *astute ea*, *astu ea*. pro *productioni*, *productioris*. pro *sero intraturus erat ad eos*, *sero ad uos intraturus erat*. pro *occupatos audiuit*, *occupatos animaduertit*. pro *iam prope*, *tam prope*. pro *ruptum uenit*, *ruptum eunt*: pro *sic postulat*, *postulat*. pro *faciamus*, *sic faciamus*. pro *beniuolentiae*, *beneuolentiae*. pro B *in eundem sese consensum inclinarent*, *in eandem sese conuenientiam inclinauerit*. pro *aduocetur uniuersi rogant*, *aduocetur rogant*. pro *ascendere posse*, *adscendere posse*. pro *obauditures*, *audituros*. pro *saginarios eorum*, *sagmarios nostros*. nisi forte typographus errauit, pro *in* ponendo *m*. ponitur uero maius S. pro *qui cum eis*, *qui nobiscum*. pro C *in occursum eorum*, *in occursum nostrum*. pro *circumdans*, *circundans*. pro *ammirans*, *admirans*. pro *et eos et omnia eorum*, *et nos et omnia nostra*. pro *conducendo*, *nos conducendo*. pro *fixerunt tentoria*, *fiximus tentoria*. pro *eos adiuuantibus*, *adiuuantibus*. pro *se eis oportunos*, *se nobis opportunos*.

CAPVT XIV. *Interea*. Est et hoc D in nostro caput XIV. pag. 659. Legitur uero pro *illi seruire*, *illi soli seruire*. pro *haec et similia*, *haec et his similia*. pro *euangelisante*, *euangelizante*. pro *in fide sancta*, *fidei sanctae*. pro *et lotis albis*, *lotis albisque*.

CAPVT XV. *Interim*. Est et hoc E in nostro caput xv. pag. 660. Legitur uero pro *tanta et honestate*, *tanta munditia et honestate*. pro *nihil iniquum*, *nihil unquam*. pro *columpnellis*, *columellis*. pro *parte astantes*, *parte adstantes*. pro *fune traiectum*, *fune traiecto*. pro *ad stadium*, *ad studium*. pro *dextrorsum statuens*, *dextrorsum et sinistrorsum statuens*. F pro *de aquis exeunti*, *de aqua exeunti*. pro *paululum remoto*, *paululum amoto*. pro *mysterium sacramenti*, *mysterii sacramentum*. pro *de aquis iussit*, *de aqua iussit*. pro *ordo eis fuit*, *ordo nobis fuit*. pro *in urbibus aliis*, *in aliis urbibus*. pro *eos moram*, *nos moram*. post uerbum *coegisset* po- G nuntur sequentia: Tiemo. *Miror oppido, unde disciplinatam et honestam baptizandi formam acceperit, et in hieme, quaeso, quomodo sustinebant?* Sefridus. *Neque tunc*, inquit, *eius diligentia, quod tempori commodum esset, inuenire neglexit: nempe in stubis. etc.* reliqua

liqua habentur in nostro. Post uocem *sacramenta* rursus haec ponuntur: *Nec mirum te ista mirari. Etenim qui ea uidimus, mirabamur et ipsi, tam haec, quam alia complura morum eius et uirtutum insignia. Ipse namque in omni actione &c.* quae sequuntur, exstant in nostro. pro *dignum laude, laude dignum.* Pro *Sancto cuiusdam, Sancto* (*hoc enim potissimum credo*) *cuiusdam,* pro *atque elegantis, atque, ut ita dixerim, elegantia.* Pro *cautela prudentiae conspicuus; et prudentiae cautela conspicuus.* Sed redeamus ad rem.

CAPVT *XVI. Mansimus.* Est et hoc in nostro caput *XVI.* pag. 661. Legitur uero pro *manserant autem, mansimus autem.* Pro *decentes eos seruare, docentes seruare.* pro *de Natiuitate, Natiuitate.* pro *Dominica, Dominico.* Pro *et institutione, de institutione.* pro *celebrari praecepit, celebrari fecit.* Pro *prophanas, profanas.* pro *quod messis, quia messis.* Pro *et quod et aliis, et quia etiam aliis.* pro *oporteat eum, oportet eum.* Pro *est ecclesiam, est ecclesiam nouellam plantationem suam.*

CAPVT *XVII. Fratres.* Est et hoc in nostro caput *XVII.* pag. 662. Legitur uero pro *impraesentiarum, in praesentiarum.* pro *desponsati, dispensati.* pro *quia unica uniuersali.* Pro *desponsionis, desponsationis.* pro *ei uni et uni.* Pro *exhibere hinc, exhibere Christi hinc.* Pro *Dei aemulatione, aemulatione Dei.* Pro *paratus sum uobis, paratus uobis.* pro *mei Iesu Christi, mei Iesu.* Pro *Fratres attendite, Fratres intendite.* pro *non per uos, non per nos.* Pro *sanctificati et mundati, mundati et sanctificati.* pro *cultu idolorum, cultura idolorum.* Pro *a gratia Dei, a Deo.* pro *soli creatore nostro, soli creatori uestro.* pro *honorem exhibete, exhibete bonorem.* pro *fide et spe, fide, spe.* pro *et caritate, et charitate.* pro *et ei credentes, et ut ei credentes.* pro *in quam hodie, in qua hodie,* pro *innocentiam seruaueritis, et istam sanctificationem, innocentiam et sanctificationem.* pro *usque ad fidem, usque in finem.* pro *sine peccato, sine peccatis.* pro *noxa enim, lucta enim.* pro *et temptatio, et tentatio,* pro *super terra, super terram.* pro *anchoram fidei, arram fidei.* pro *septem scilicet, septem uidelicet.* pro *primitiua dona, significatiua dona.* pro *Spiritus sancti, sancti Spiritus.* pro *quibus intendendo, quibus utendo.* pro *ut sciatis, et ut sciatis,* pro *enumerare, enumerate.* pro *quae tradimus, quae tradidimus.* pro *oportuno, opportuno.* pro *in Sabbato, scilicet in Sabbato.* pro *et armentur, si armentur,* pro *temptationes, tentationes.* pro *praesentis uitae, uitae praesentis,* pro *temptationibus, tentationibus.* pro *Quartum sacramentum est Eukaristia hoc est corpus, Quartum Sacramentum est corpus,* pro *et uicturis, uicturis.* pro *siue enim uiuimus, siue uiuimus.* pro *utendum est, est utendum.* pro *ac deuote, et deuote.* pro *id est eorum, id est ipsorum,* pro *per satisfactionem, satisfactione,* pro *conformantur, reformantur.* pro *hoc est Sacramentum, hoc Sacramentum,* pro *superiora Sacramenta, Sacramenta superiora.* pro *necessarium, necessarium est,* pro *trahendus est uel inuitandus, trahendus uel inuitandus est,* pro *uni thoro, uni toro.* pro *debet habere, habere debet.* Pro *hauerit uxores, habuerat uxores,* pro *tunc unam, nunc unam,* pro *patricidium, parricidium,* pro *a modo in uobis, modo in uobis,* pro *siue ergo, siue igitur,* pro *marem et feminam procurare, et marem procreare et feminam.* Pro *necessarium est, necessarium,* pro *inuitandi potius, inuitandi sunt potius,* pro *Ista ergo, Ista igitur,* pro *Eukaristiam, Eucharistiam.* Pro *Sponsus coelestis, coelestis sponsus,* pro *ualete in Domino, dilectissimi ualete in Domino.*

CAPVT XVIII. *Forte uideor.* Est et hoc caput XVIII. in nostro pag. 665. Praemittuntur haec a *Gretsertiano Andrea. Sefridus.* Forte uideor alicui nimis plenarie historiam exsequi, et longior esse, quam in tali narratione oporteat. Quid sentis? *Tiemo.* Perge, quaeso, sicut coepisti; dilectoribus siquidem Ottonis, quidquid de illo est, quoniam bonum est, superfluum aut longum uideri non potest. *Sefridus,* ibo, inquit, ut uultis. Postquam confirmata &c. quae sunt in nostro. Legitur uero pro *intime lacrimati, uberrime lacrymati.* pro *eorum caro, nostro charo.* pro *eos deducentibus, nos deducentibus.* pro *deueniunt, deuenimus.* pro *licet uixerit inter, licet inter.* Pro *de eorum aduentu, de nostro aduentu.* pro *tanto eos, tanto nos.* pro *Eis etenim, Nobis etenim,* pro *ante eorum introitum, ante nostrum introitum.* pro *inuenerit, inuenerimus.*

CAPVT *XIX. Quadraginta.* Est et hoc in nostro caput *XIX.* pag. 666. Legitur uero pro *operis habuerunt, operis habuimus.* Pro *poenitentes, uenientes.* pro *uidebanturque, uidebamurque,* pro *cottidie, quotidie.* pro *episcopum, episcopum nostrum,* pro *aspexerunt, aspeximus,* pro *ad idem opus, in idem opus.*

CAPVT *XX. Cum ea Caminae.* Est et hoc in nostro caput *XX.* pag. 666. Legitur uero *et episcopus cum suis, et populus, et nos et populus.* pro *fruerentur, frueremur.* pro *Vrotizlaus, Vuratislaus,* pro *non modica, non modicum,* pro *non quaeso, non quaeso ait.* pro *primam illam salutationem, post illam primam et momentaneam salutationem,* pro *ecce assum, ecce adsum.* Pro *et seruire, ac seruire,* pro *ac benedicebat, et benedicebat,* pro *filios et fratres, eos filios et fratres.*

Pro

pro *karissimos, charissimos.* pro *deinceps nauigio, deinceps.* pro *iumenta eorum, iumenta nostra.* pro *ad oportuna, ad optima.* pro *neque ante eis, nec ante nobis.* pro *fuerant iam, fuimus iam.* pro *ita receperunt, ita accepimus.* pro *cognoscceretur, nosceretur.* pro *conformanti, reformanti.*

CAPVT XXI. *Dux etiam.* Est et hoc in nostro caput XXI. pag. 667. Legitur uero pro *Sanctitati, Societati.* pro *coram populo aspiciente episcopo, coram episcopo, populo aspiciente.* pro *uni thoro, uni toro.* pro *fidem seruaturos, fidem se seruaturos.* pro *in timore domini ambulans, ambulans in timore Dei.* pro *in sustentationem sacerdotum, in sustentationem sacerdotis.* pro *in terra illa ecclesiis, ecclesiis in terra illa.* pro *cum ceteris, cum caeteris.*

CAPVT XXII. *Cum omnia.* Est et hoc in nostro caput XXII. pag. 668. Legitur uero pro *cum haec omnia, cum omnia haec.* pro *peracta fuissent, peracta essent.* pro *dominicam, dominicam.* pro *natiuitatis nouae, uanitatis nouae.* pro *autoritatis, auctoritatis.* pro *ascensoribus, adscensoribus.* pro *potens ac diues est, potens est ac diues.* pro *qui tot uel tot, tot uel tot.* pro *et manticam per se, manticam prae se.* pro *exsequens, exequens.* pro *et capitanei, uel capitanei,* pro *enim utilius, hoc enim melius.* pro *Bambergensis, Babebergensis.* pro *ipsorum utique, ipsorumque.* pro *omnibusque rebus, et omnibus rebus.* pro *igitur ite ad metendas, ite igitur, sicut dixi, ad metendas.* pro *ipsa uobiscum, uobiscum ipsa.* pro *metere uisa est, secare nisa est.* pro *in actu ipso, subito in actu ipso.* pro *et circumstabant, et concurrentes circumstabant,* pro *stabat autem, stabat enim,* pro *manipulum de agro, de agro manipulum.* pro *quae acciderant, quae uiderant.* pro *blasphemi extiterant, blasphemi remanserant.* pro *multatae, mulctatae.* pro *et tam ipsum cum suis omnibus episcopum, quam omnem eorum doctrinam amplius reueriti sunt,* legitur, *nos quoque ipsos et omnem doctrinam nostram, praecipue autem episcopum amplius reueriti sunt.*

CAPVT XXIII. *Expletis.* Est hoc in nostro caput XXIII. pag. 669. Legitur uero pro *Domeslao, Domizlao.* pro *et refusiones, ac refusiones.* pro *sunt nauigio, sumus nauigio,* pro *propinquassent, propinquassemus.* pro *eorum haerere, nostri haerere.* pro *intra se, inter se.* pro *Quid est, ait, Quid est, inquit.* pro *populus ille, populus iste.* pro *et indomitus, ac indomitus.* pro *in littore, in litore.* pro *manifeste, manifesto.* pro *et turrim, et curtim.* pro *tecta migramus, tecta intramus,* pro *turrimque et moenia, curtim et maenia.* pro *inuaserunt, inuasimus,* pro *inter se inuicem uero, in crastinum uero,* pro *ubi eos, ubi nos.* pro *quinam essent, quinam essemus,* pro *uidere illos, uidere nos.* pro *et aliis alii, et alii aliis.* pro *armati in ipsam, armati sine ulla reuerentia in ipsam.* pro *Ducis turrim, Ducis curtem.* pro *mortem illis, mortem nobis,* pro *quantocyus quantotius.* pro *de curia, de curti.* pro *fugerent, fugeremus.* pro *Erat in ipsa turri, erat autem in ipsa curti.* pro *ac tabulis, et tabulis.* pro *pretiosae, preciosa.* pro *quia et propter, qui et propter.* post uocem *confugerant* haec interponuntur a Sefrido in Gretſ. editione: *Ego autem eo tempore magna febri tenebar, in alia domo iacens et aegrotans; ultra uires tamen, audito strepitu et clamore bacchantium, de strato erectus, ad ostium domus constiti, et ecce omnia plena hominum tela et arma portantium.* pro *sed illi uociferabantur, uociferabantur autem.* pro *eos compellentes, nos compellentes.* pro *eis facientibus, nobis facientibus.* pro *tecto primum, tectoque primum,* pro *aliis trepidantibus, nobis aliis trepidantibus.* pro *lachrimantibus, lacrymantibus,* pro *quod uere, quia uere,* pro *quod illic, quia illic.* pro *deterius est atque deterius, deterius est.* pro *exsilientes, exilientes.* pro *quid est hoc, quid hoc est.* pro *saltim pacifice, saltem pacifice.* pro *in pastorem, pastorem,* pro *et ceteros, et caeteros.* pro *saluare uultis, seruare uultis,* pro *per medium turbae, per mediam urbem,* pro *extra turrim, extra curtem.* pro *nisus est episcopi, nisus est transeuntis episcopi.* pro *eodemque genu pariter concussum, eodemque geminante cominus.* pro *Paulitius et animo, Paulitius uero et animo.* pro *sacerdotes et clerici, sacerdotes clerici.* pro *abire coeperunt, abire coepimus,* pro *a prudentioribus, a prudentioribus ciuitatis.* pro *ponte a tergo, ponte à tergo nostro.* pro *super eos, super nos.* pro *respirauerunt, respirauimus.* pro *ex hoc autem magis gaudentes, quod digni habiti sunt,* pro *nomine Iesu contumeliam peti,* interponuntur sequentia.

Tiemo. Hic primum hic audio quoddam ueri apostolatus indicium, plagas uidelicet et liuores, sicut scriptum est: Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine IESV contumeliam pati. Sed dic, obsecro, mi apostole, num in aliquo particeps fuisti huius apostolicae benedictionis?

Sefridus. Me miserum, infirmitate mea conspecta talibus bonis me indignū ipsi iudicauere pagani. Puduit tamen, ut uerum fatear, aliis de suis portionibus postea satis iucunde gloriantibus, me nihil ibi accepisse.

Tiemo. Consolare inquit; si quid minus circa te in illo capitulo actum est, in

in nostro poterit impleri. Sed perge ad caetera, et qualiter in tam dura terra euangelii radix tandem conualuerit, explicato.

CAPVT XXIV. *Postquam.* Est et hoc in nostro caput XXIV. pag. 672. Legitur uero pro *post quam autem respirauerunt et illi desaeuierunt, postquam nos respirauimus et illi desierant*, pro *proh dolor, pro dolor.* pro *ex magna parte, ex parte magna.* pro *praeripuit, surripuit,* pro *manserunt ergo, mansimus ergo,* pro *expectantes, exspectantes*, pro *Christiani ad illos, et nostri ad illos,* pro *similiter et illorum, similiter autem et eorum,* pro *ueniebant ad istos, ueniebant ad nos,* pro *ergo episcopus cum eis, ergo cum eis.* pro *ducis Poloniae, ducis Polonici.* Pro *illata sibi suisque, illata nobis.* pro *egressique, regressique*, pro *concesserunt, consenserunt.* pro *quicquid facerent, quidquid facerent*, pro *Pomoranorum, Pomeranorum.* pro *se aliquam, si aliquam,* pro *admittere, admitterent.*

CAPVT XXV, *Quibus auditis.* Est et hoc in nostro caput XXV. pag. 673. Legitur uero pro *Iulinensibus ciuibus, Iuliensium ciuibus.* pro *Nedauerum, Nedamerum.* pro *sibi monstraret, nobis monstraret.* pro *episcopi bene, nostra bene.* pro *occulte eos, occulte nos.* pro *frequentabant eos, frequentabant nos.* Pro *moras facerent, moras faceremus.* pro *eis humanitatem, nobis humanitatem.* pro *Nedauero, Nedamero,* pro *ac filio, et filio,* pro *nauigarunt, nauigauimus*, pro *si eos adduxisse, si nos adduxisse,* pro *christianis ualefacientes, nobis ualefacientes.* pro *reuersi sunt, occulte reuersi sunt,* pro *ipsi uero, nos uero.* pro *curiam ducis intrauerunt, curtim ducis intrauimus.* Pro *non dimittimus, non dimittemus*, pro *truncantur pedibus, cruciantur pedibus*, pro *obdurauerunt, obturauerunt*, pro *nihil profecerunt, nihil profecimus,* pro *eis turbutioni, nobis turbationi*, pro *quid de christianis, quid de nobis.* pro *scripto firmatis, ex scripto firmatis.* pro *christianorum et paganorum, nostris et eorum,* pro *sacerdotalibus uestibus induti, sacerdotalibus induti.* pro *portauerunt, portauimus.* pro *oportune, opportune*, pro *cottidie optauerunt, quotidie optauimus.* pro *protegente laesi non sunt, protegente nos laesi non sumus.* pro *non credere auderet, credere non auderet.* Post uerbum *confluebant*, haec adduntur in Gretser. editione sub nomine Sefridi. Ego in illis diebus crucem cum Simone in angaria portaui. Nam uellem nollem, per medios barbaros, per forum et turbam incredulorum, opprobrium crucis animo et corpore tener agonotheta coram episcopo portare uidebar. Deus autem pius et

A misericors sciens timiditatem meam et pauorem meum, laedi me non sinebat.

CAPVT *XXVI. Quotidie.* Est et hoc in nostro caput *XXVI.* pag. 624. Legitur uero pro *cottidie autem, quotidie dum haec geruntur.* pro *et nihil eis, et nihil nobis,* pro *et moestitiam, ac moestitiam.* pro *domum christianorum, domum nostram.* Pro *et familiares, ac familiares*, pro *praesagium captando ex his,*

B *ex his captando praesagium.* pro *mulces colloquiis, mulcet alloquiis.* pro *uideres humano, uidens humano.* pro *uideres expulsa, uidens expulsa,* pro *daemonici, daemoniaci.* pro *uiderunt in pueris, uidere in pueris.* pro *sed quid multa? sed quid morer?* pro *apud episcopum, apud nos.*

CAPVT *XXVII. Mater uero.* Est et hoc caput *XXVII,* in nostro pag. 675. Legitur autem pro *uero illorum, uero il-*

C *lorum puerorum*, pro *domi aberat, domo aberat.* pro *erat enim magnae, erat enim matrona magnae,* pro *in lacrimas, in lacrymas,* pro *recuperato stata, recuperato statu,* pro *benedico inquit te, benedico te inquit,* pro *quod filios, quod ad filios,* pro *osculata pueros, osculata est pueros,* pro *ut hos eis, ut hoc eis.* pro *quos fecisti, quod fecisti,* pro *fatiget dilatio, dilatio fatiget,* pro *coram te asto, coram te adsto,*

D pro *freta praesidio, freta subsidio,* pro *ex eo suscepit, ex illo suscepit.* pro *ac confidenti, et confidenti.* pro *pretiosam, preciosam,* pro *ac familiares, et familiares*, pro *eadem societas, eadem fidei societas paulatim.* pro *aurifigio, auriphrygio,* pro *more capitii, in ora capicii,* pro *et sacramento, ac sacramento*, pro *in matris domum, in domum matris.* Pro *ita miris, Tiemo*

E *miris*, pro *Otto beatissimus, Otto noster,* pro *et pretio, et precio.* pro *uerbo construxit, uerbo instruxit.* Pro *Quanto foenore*, Sefridus *optime animaduertisti, sed quanto foenore.* Pro *aliquotiens, aliquoties*. pro *hic summo poterit aduerti eloquio, ex his poteris coniicere.*

CAPVT *XXIIX. Praefati.* Est et hoc in nostro caput *XXIIX.* pag. 676. Legitur uero pro *praefati enim, praefa-*

F *ti etenim.* pro *coadulescentes, adolescentes.* pro *esset apud illum, apud illum esset,* pro *ac liberalitatis, et liberalitatis,* pro *omnes existeret, omnes exstiterit.* Pro *cernite inquiunt, cernite inquit.* pro *redimit suis impensis, redemit suos impensis.* pro *abire permittit, abire dimittit*, pro *auditumue est, auditum,* pro *Pommoranorum, Pome-*

G *ranorum*, pro *sacerdotes, sacerdotes nostri.* pro *et iuuenibus, et a iuuenibus,* pro *ciuitas immensa, ciuitas uniuersa,* pro *ac multi, et multi,* pro *cottidie, quotidie,* pro *coniunx, coniux*, pro *quo malagma, qui malagma.*

CAPVT

CAPVT XXIX. *Cum ea geruntur.* Est et hoc caput XXIX. in nostro p. 677. Legitur uero pro *Dum ea, cum ea.* pro *tam paganorum, quam christianorum, tam illorum, quam nostri.* pro *pacta, mandata, pacti mandata.* pro *Polizlaus, Boleslaus.* pro *Pommoranicae, Pomeranicae.* pro *aduersus uos, aduersum uos.* pro *et quod dominum, et quia dominum.* pro *et reuerentia, ac reuerentia.* pro *nec hactenus, neque hactenus.* pro *ac prudentes, et prudentes.* pro *Pomoranorum, Pomeranorum.* pro *persoluant, persoluent.* pro *ingruerit ei, ingruet ei.* Pro *procurabunt et eiusdem familiae interim domi fideliter prouidebunt, procurabunt*, reliquis omissis. Pro *porrectione pacis et manus, porrectione manus.* pro *oportunitatibus, opportunitatibus.* pro *apud Vadam, apud Nactam*, et in margine *Naclam seu Naclum.* pro *subacti sunt, subacti essent.* pro *laetiores pacti, laetiores facti.* Pro *episcopus ergo, episcopus uero.* pro *conuersio uestra, conuersatio uestra.* pro *karissimi, charissimi.* pro *terrae uestrae angulum, terrae angulum.* pro *remanere uoluistis, manere uoluistis.* pro *sollicitì, soliciti.* Pro *qui in eis, qui in iis.* Pro *quantocyus, quantotius.* Pro *unus et uerus, Deus uiuus et uerus.* pro *Deorum consortium, consortium Deorum.* Pro *communicatio templo eius, communicatio eius.* pro *et sculptilium, ac sculptilium.* pro *iccirco, idcirco.* pro *et cortinas, et continas illas.* pro *tropheo, trophaeo.*

CAPVT XXX. *Quod cum.* Est et hoc in nostro caput XXX. pag. 679. Legitur uero pro *Conciuas, Continas.* et ita semper. pro *facerent miseri, facerent miserrimi.* pro *euenire uiderent, euenire uident.* pro *defendere se, se defendere.* pro *dirimunt, diruunt.* pro *et direptae, ac direptae.* Post subiiciuntur sequentia. Tiemo. *Quare illa templa uocabant* continas? Sefridus. *Sclauica lingua in plerisque uocibus latinitatem attingit, et ideo puto ab eo quod est* continere, continas *esse uocatas.* Fingit haec Andreas Gretserianus et male tribuit Sefrido; is enim in nostro codice, qui illius esse dicitur, *conciuas* habet.

CAPVT XXXI. *Erant autem.* Est et hoc in nostro caput XXXI. pag. 680. Legitur uero pro *conciuae, continae.* pro *una, quae ex his, una ex his, quae.* pro *sui habitudinibus, suis habitudinibus.* pro *putarentur, putares.* pro *solemnitatum, solennitatum.* pro *pretiosam, preciosam.* Pro *raram et uisu pulchram, raram uisu, pulchram.* pro *conseruabant, ibi conseruabant.* pro *super ea benedictione, benedictione super ea.* pro *Triglas, Triglaus* et in margine *Triglas, Triglaff.* pro *tropheo, trophaneo.* pro *uel uniuersali, et uniuersali.* pro *conciuae, continae.* pro *ueniebant, conueniebant.* pro *conciuas, continas.* pro *se nunquam, nunquam se.* pro *colituros, culturos.* pro *fortium uestrarum, sordium uestrarum*, non obseruato sortilegio.

CAPVT XXXII. *Habebant enim.* Est et hoc in nostro caput XXXII. pag. 681. Legitur uero pro *toto anni tempore, toto anno.* pro *disponebantur humo, disponebantur humi.* Pro *inuicem separatae, inuicem disiunctae.* pro *frenato, froenato.* pro *tentum freuo, tentum fraeno.* pro *transuersum, in transuersum.* pro *signum habuerunt, signum habuere.* pro *pergebant, si attingebat, quiescebant, pergebant* reliquis omissis. pro *Dei tandem, tandem Dei.* pro *laqueus offensionis, offensionis laqueus.* pro *monuit etiam, monuit.* pro *turbarent, nec praedas ex eis tollerent, turbarent*, reliquis omissis. pro *mutuo sperent, mutuos sperarent.* pro *quod immanitate, quod omni immanitate.* pro *faemineos, femineos.* pro *necare, enecare.* pro *collaudans, collaudare.* pro *ex eis, ex iis.*

CAPVT XXXIII. *Emundatae.* Est et hoc in nostro caput XXXIII. Legitur uero pro *Emundata ergo, Emundata igitur.* pro *fidem priuatim, fidem quasi priuatim.* pro *se trahere, se subtrahere.* pro *nisi tantum ille, nisi solus ille.* pro *curam susceperat, habebat curam.* pro *Hic cum, Hic autem cum.*

CAPVT XXXIV. *De quaestione mota super morte sacerdotis.* Pag. 682. Hoc in nostro non exstat.

CAPVT XXXV. *Destructis.* Est hoc in nostro caput XXXIV. pag. 685. Legitur uero pro *destructis ergo, destructis igitur.* pro *multato, mulctato* pro *et lotis ac, ac lotis et.* pro *et Spiritus sancti, ac sancti Spiritus.* pro *Tanquam ceruus desiderat, Quemadmodum desiderat ceruus.* pro *pater etiam eorum, pater uero.* Pro *lachrimis, lacrymis.* Pro *exultationis, exhortationis.* Pro *dicens exhortando, dicens.* Pro *accedite ad eum, accedite.* Pro *Neque abre, Nec abs re.* Pro *in ore, ex ore.* Pro *quod et alii, quod et nos alii.* Pro *contuebantur, contuebamur.* pro *iotundum, iucundum.* pro *spiritualis, spiritalis.* pro *ingredi cupientes, ingredi festinantes.* pro *seorsum tingente, seorsim tingente.* Pro *aliis sacerdotibus, aliis autem et aliis sacerdotibus.* pro *seorsum uiros et seorsum, seorsim uiros et seorsim.* Pro *manserunt ergo, mansimus ergo.* pro *et plantata irrigantes, et irrigantes.* Pro *uictui eorum, uictui nostro.* pro *liberales ei, liberales nobis.* pro *diuellerentur, diuelleremur.* pro *diligenti cura, diligenti artificio.*

CAPVT XXXVI. *Iulienses.* Est hoc in nostro caput XXXV. pag. 686. Legitur uero pro *Iulinenses autem episcopo ignorante, Iulienses etiam et episcopo et nobis ignorantibus.* Pro *exploraturos, exploratores.* pro *si episcopus ab eis reciperetur, si ab eis reciperemur.* Pro *studia episcopi*

scopi discerent, studia nostra diligenter conspicerent. Pro *nil impostarae, nihil, impostarae.* pro *circa euangelizantes, circa nos.* Pro *suscepisse uiderent, suscepisse uiderunt.* pro *istis absentibus, nobis absentibus.* pro *ordinatis illic, ordinatis illis.* pro *exultationis, exsultationis.* Pro *recepti fuerunt, recepti fuerimus.* Pro *episcopum rogauerint, nos rogauerint.* pro *non potest explicari sermone, dicere non ualeo.* Pro *Quicquid autem, quidquid autem.* Pro *illic impleretur, illic impleri uideres.* pro *dominus dixit, ipse dixit,* Pro *Populus quem, et populus quem.* pro *obediuit mihi, nam, obediuit mihi.* *Haec autem fuit mutatio dextera excelsi nam.* Pro *quicquid a nobis, quidquid a nobis.* pro *sed quid plura? Sed quid multis?* pro *et prouincia, atque prouincia,* pro *est ad Deum, est ad Dominum.* Pro *ageretur opus, uix omnes tingi potuissent, instaremus operi, uix omnes tingere possemus.* pro *faciendo multa, multa faciendo.* pro *Pommoraniae, Pomeraniae.* Pro *Iulinenses, Iulienses.* Pro *fortis et durae ceruicis sunt, fortes et durae ceruicis.* Pro *eam dux Vrotizlaus et, tam dux Vuratislaus quam.* pro *episcopatus fore, episcopatus illis constituendum fore.* Pro *ab episcopo, ab ipso.* pro *deportari possent, deportari possunt.* pro *illic duas, duas illic.* Pro *sanctuaria sanctificauit, sanctuaria consecrauit.* pro *quia reliqua, quia dum reliqua.* Pro *expectare, exspectare.*

CAPVT XXXVII. *Mouentes.* Est hoc in nostro caput XXXVI. pag. 688. Legitur uero pro *Iulino Dodonam uenerunt, a Iulina Dodonam uenimus,* et in margine *aliter Dodoma.* Pro *tropheum, trophaeum.* pro *erexerunt, ereximus.* pro *aedificio fundauerunt, artificio fundauimus.* pro *festinauerunt, festinauimus.* pro *inuenerunt, inuenimus.* pro *adustionum lignis, adustionum signis.* pro *tenues incolae, incolae tenues.* pro *circa ruinas, circa ruinam.* pro *quibus tegebantur, quibus tegebamur.*

CAPVT XXXVIII. *Inde Colobergam.* Est et hoc in nostro caput XXXVIII. pag. 688. Legitur uero pro *Colobregam, Colobergam.* in margine tamen additur. *Colobergam seu Colobregam.* pro *peruenerunt, peruenimus.* pro *pene omnes, poene omnes.* Pro *more institorum, institorum more.* pro *aliquamdiu, aliquandiu.* pro *ergo eisdem, ergo eis.* pro *Sanctae Trinitatis, SS. Trinitatis.* Pro *ceterisque, caeterisque.* pro *a Colubrega, a Coloberga.* Pro *Belgradiam, Belgradam.* pro *uiculis et insulis, insulis et uiculis.* pro *Vxnonina uidelicet, Hologasta, Coxgaugia et Timina, Noirnia, Hologasta, Cozgaugia et Timina.* In margine explicat, *Wolgast, Gutzkow, Cammina.* pro *hyems, hiems.* pro *in uanum, in uacuum.*

CAPVT XXXIX. *Discretus.* Est et hoc in nostro caput XXXIX. pag. 689. Legitur uero pro *Belgradiam, Belgradam.* pro *ecce quas, ecce omnes, quas.* pro *imperfectas dimiserat, imperfectas reliquerat.* Pro *in extremis, in exteris.* pro *discedere, ab eis discedere.* pro *aliquandiu eis, aliquamdiu nobis.* pro *de terra, a terra.* pro *aut consolationis, et consolationis.* pro *reuiserit, reuiseret.* pro *amicos paternos, amicos patrinos.* pro *Filiolos suos, filios nostros.* pro *dimisit eos et dimissus est, dimisimus eos et dimissi sumus.* pro *et ut ueritas proferatur, multotiens, multoties etiam* reliquis omissis. pro *eos iugiter, nos iugiter.* pro *dominum episcopum, dominum meum.*

CAPVT XL. *Et uideo.* Est hoc in nostro caput XXXIX. pag. 690. Praemittuntur uero haec uerba: Tiemo. *Et uideo, inquit, tua narratio ad sedem suam reducere uult Ottonem nostrum; sed de ipsius terrae, quam deseris, opportunitate uel foecunditate uellem aliquid diceres. Possentne illic esse coenobia?* Sefridus. *Possent utique, et maxime huius temporis.* reliqua sunt in nostro. Legitur uero pro *et squalentem, uel squalentem.* pro *allecis, alecis.* pro *et aprorum, aprorum.* pro *cum cannabo, cum canauo* et in margine *cannabe.* pro *putares esse, esse putares.* pro *fides et societas, est fides et societas.* pro *et scrinia, aut scrinia.* pro *non habeant serata, serata non habeant.* pro *uel clauem, et clauem.* pro *non uiderunt, non uidimus.* pro *sed ipsi, sed et ipsi.* pro *clitellas episcopi, clitellas nostras.* pro *pretiosa preciosa.* pro *coopertis, coopertas.* pro *seorsum mundam, seorsim mundam.* pro *expectantia, exspectantia.* pro *ergo hora, igitur hora.* pro *transitum fecerunt, rursum transitum facimus.* pro *patrem eorum, patrem nostrum.* pro *agnitionis suae, agnitionis.* pro *ostendit omnibus illis, ostendit nobis.* pro *circa eos exstitit, circa nos extitit.* pro *Pommerania, Pomerania.* pro *hyems, hiemis.* pro *uir ille, ille uir.* pro *uestes eis, uestes nobis.* pro *hyemales, hiemales.* pro *eos uocauerat, nos uocauerat.* pro *omnes ipsos, omnes nos.* pro *karissimos excipiens, charissimos recipiens.* pro *ceteros, caeteros.* pro *nullum dimisit, nullum reliquit.* pro *deinde quia, dein quia.* pro *usque Boemiam, usque in Bohemiam.* pro *eos fecit conuerti, nos fecit conduci.* pro *Pommoraniae, Pomeraniae.* pro *itaque iuxta, itaque, ut breuis sim, iuxta.*

Hoc capite finitur liber secundus in nostro Sefridi s. Anonymi codice; nunc Andreas Gretserianus cum nostro iterum Andrea, ad quem ille redit, conferri debet.

CAPVT

CAPVT XLI. *Sed dum.* Est hoc iam in libro secundo nostri Andreae caput XIV. pag. 479. Legitur uero pro *Pommeraniam, Pomeraniam*, pro *Babenbergensem, Babebergensem*, pro *pretioso, pretiuso.* Pro *Heinricum, Henricum*, pro *rarusculae, rariusculae.* pro *intra uel extra, infra uel extra.* pro *quandoquidem, quoniam quidem*, pro Babenbergk, *Bamberga*, pro *recuperauit, dissipauit*, at in nostro aliquid omissum, quod forte hoc est, *facile dissipauit et pristinum splendorem recuperauit*, pro *Pommerania, Pomerania.*

CAPVT XLII. *Plurimis.* Est hoc in nostro lib. II. caput *XV.* pag. 480. Legitur uero pro *metropolin, metropolim.* pro *initiatis, incitatis.* pro *totam regionem illam, totam illam regionem.* pro *cottidie, quotidie.* pro *qui salui fierent, qui saluum faceret.* pro *Pommeranorum, Pomeranorum*, pro *Mintzlai, Wenceslai.* pro *daemoniorum, daemonum.*

CAPVT XLIII. *Sed pio.* Est et hoc in nostro Andrea lib. II. caput *XVI.* pag. 488. Legitur uero pro *Babenbergensi, Babebergensi.* pro *crebra ad eum, crebra ad illum.* pro *et litteris, et literis.* pro *testantibus, attestantibus.* pro *Wignandi, Wigandi;* capite uero XLIV. legitur *Wignandus.* pro *Pommeranica, Pomeranicae.* pro *Wignandus Tharissensis, Wigandus Tarisiensis*, pro *sibi in lucem, sibi dedit in lucem.* Pro *digne laetetur, digne laetatur*, pro *adoratur et colitur, aduocatur et colitur.* Pro *integritate, integritati*, quod typographi sphalma est. Pro *dic littera, dic litera*, pro *inclite, inclyte.* Pro *ille C, ille Conradus* et in margine addit, *uide Vrsperg. in chron. anno 1126.* pro *pene anno, poene anno.* pro *Nurembergensi, Nurnbergensi.* pro *de Rostal. de Rustal.* pro *Babenbergensem, Babenberg*, pro *et Cunradus, et Conradus*, pro *sollicití, soliciti.* pro *cum ceteris, cum caeteris*, pro *deputauimus, arietes in circuitu exstruimus, deputauimus* reliquis omissis, pro *Nienstein, Niestein*, pro *expectamus, exspectabamus.* Pro *rerum nostrarum, rerum uestrarum*, pro *in Bawaria, in Bauaria*, pro *Schmalkaltem, Schmalchalten.* Pro *exspectamus. Haec sunt &c. exspectamus*, reliquis omnibus omissis.

CAPVT XLIV. *Hic est.* Est et hoc in nostro Andrea lib. II. caput *XVII.* pag. 482. Legitur uero pro *sibi specialiter, specialiter sibi*, pro *scilicet domum, scilicet et domum.* Pro *quem uidere et audire gloria ordinis nostri*, reliquis omissis. Pro *omnibus amabilis, amabilis*, pro *cuius reuerendam, cuius uenerandam*, pro *quod ceteri, quod caeteri.* Pro *Wolfframmo, Wolframo*, pro *administraret, ministrabat.* Pro *Tharisiensi, Tarisiensi*, pro *et circumquaque, ac circumquaque.* pro *caelestis, coelestis*, pro *Seraphim, Seraphin.* pro *secretorum, secretiorum*, pro *sacra missarum solemnia, sacra missarum.* pro *et litteris, et literis*, pro *cui in introitu, cui introitu*, pro *a discipulis, discipulis*, pro *caeleste, coeleste.* Pro *hostias sacras, sacras hostias*, pro *diu praestolato, remunerationis die, die praestolato remunerationis*, pro *uineae Domini, Domini uineae*, pro *sedulus exequere, sedulus munus exequere.* pro *hodie est impendenda caritas, hodie impendenda charitas.* pro *et lacrymarum, et lacrimarum*, pro *secunda tertia, secunda et tertia.* Pro *Letaniis, Lotaniis*, pro *ad hostium, ad ostium*, pro *laboriosae huius uiae, laborasse huius uiae*, in margine corrigitur, *laborans huius uitae*, pro *brabeum, brauium*, pro *dare disponebat, dare spondebat*, pro *itaque ascitis, itaque accitis*, pro *solemnia, solennia*, pro *post obitum, primo obitum.* pro *frequentius graui, frequentissimus graui*, pro *incolumem saepius restituebat, saepius restituebat*, pro *cottidianis, quotidianis.*

CAPVT XLV. *Igitur.* Est hoc in nostro Andrea libri II. caput *XIIX.* pag. 486. Legitur uero pro *Babenbergensem, Babebergensem*, pro *Pommeranorum, Pomeranorum*, pro *Gamyn, Gamin*, et in margine *Camin.* Pro *Dodinensem, Dodonensem*, pro *Polizlai, Bolezlai.* pro *occultati erant, occulti erant*, pro *Polizlaus, Bolezlaus.* pro *arma in pace, arma in pacem*, pro *in Dodinensi, in Dodonensi.* pro *Belgroensem, Belgradensem*, pro *Colubregam, Colobergam*, pro *ecclesiam in honore sanctae, ecclesiam sanctae.* pro *lacbrymarum, lacrymarum.* pro *ac reuerentia, et reuerentia.* pro *Polizlao, Bolezlao.* pro *Et fit gaudium, Fit gaudium.* pro *desideratissimi, desiderantissimi.* pro *a Polizlao, a Bolezlao.* pro *Ladizlao, Ladislao.* pro *Claderunense, Claduranense.* Pro *omni festinatione, omni festinatiae*, pro *Michelfeldensem, Michelueldensem*, pro *Babenbergensi, Babebergensi*, pro *omnipotenti Deo, omnipotenti Domino*, pro *Turestatensem, Teuerstatensem.* Pro *more solemni, more solenni.* pro *permixtum, permistum*, pro *in caris, in charis.* pro *quanto humanae, quantum humanae.* Pro *canitiem, caniciem*, pro *uidentes gestiebant, uidere gestiebant*, pro *eructuans, eructans*, pro *magnalia Christi, magnalia Domini.* pro *Pommeranicae, Pomeranicae*, pro *caritatis igne, charitatis igne.* pro *quamdiu, quandiu*, pro *quantocyus, quantocius*, pro *Pommerania, Pomerania*, pro *illic ciuitates, illae ciuitates*, pro *et Stettin, et Stetin*, pro *Finit liber &c. Finis libri secundi.*

LIBER TERTIVS.

Liber hic tertius iterum consutus est ex nostri ANDREAE et ANONYNI seu SEPRIDI libri tertio, nonnullis interspersis, nonnullis etiam ad librum quartum reiectis, multis insuper mutatis uel omissis, uti collatio capitum docebit.

CAPVT I. *Cum infatigabilem.* Est et hoc caput I. libri III. in nostro Andrea pag. 490. Legitur uero pro *sed in remotis*, *sed et in remotis*, pro *caritatis*, *charitatis*. pro *Egidii*, *Aegidii*. Pro *innotuit*, *mihi innotuit*, pro *columpnae*, *columnae*, pro *in initio*, *initio*, pro *absconderunt*, *absconderant*, pro *Ierichuntina*, *Hierichuntina*. Pro *ad praedictam*, *ad praedicti*, pro *cunctis prouincialibus*, *cum prouincialibus*. pro *atrocitate ignis*, *ignis atrocitate*, pro *tabulatu*, *tabulato*, pro *harundineo*, *arundineto*. Pro *Trigelawo dicatus*, *Trigilaus dictus*, pro *tria procuraret*, *tria procurat*, pro *caeli*, *coeli*, pro *operire quod*, *operire pro eo, quod*, pro *monte Trigelawi*, *monte Trigelai*, pro *erant locata*, *erant excitata*. pro *uendicabant*, *uindicabant*, pro *cottidie*, *quotidie*. pro *exsecuti*, *executi*, pro *officio tuo*, *officio suo*. pro *proh dolor*, *pro dolor*, pro *sacram eius aedem*, *sacraminis eius aedem*.

CAPVT II. *Sed interim.* Est et hoc caput II. Libri tertii in nostro Andrea pag. 492. Legitur uero pro *Christus operari*, *Christi operari*, pro *paruissimae nubis*, *minimae nubis*, pro *ciuis Stetinensis*, *ciuitatis Stetinensis*, pro *gloria inter suos et diuitiis*, *gloria ex diuitiis inter suos*, pro *mortis atrocissimae*, *mortis atrocissimum*. Pro *a quo ipse*, *a quo ipso*, pro *in sompnum*, *in somnum*, pro *dictum apostolum*, *dilectum apostolum*. Pro *eum uoce*, *uoce eum*, pro *quantocyus*, *quantocius*, pro *undique irretitus*, *irretitus*, pro *ciuibus tuis*, *omnibus ciuibus tuis*, pro *ab oculis*, *ex oculis*, pro *littori sine*, *littoribus sine*, pro *interire*, *introire*, in margine tamen ponit *interire*, pro *sed ascendente*, *sed adscendente*, pro *ualidissimum uentum*, *uentum ualidissimum*, pro *ad litus*, *ad littus*, pro *sed malis*, *sed a malis*.

CAPVT III. *Igitur.* Est et hoc caput III. et caput IV. lib. III. in nostro Andrea pag. 493. et sequentibus. Legitur uero pro *Vznoim uidelicet*, *Noim*, pro *uiae necessariis*, *uitae necessariis*, pro *ac industria*, *et industria*, pro *adscitis*, *accitis*, pro *solemnia*, *solennia*, pro *euangelizantium pacem*, *euangelizantium bona*, reliquis omissis, pro *primamque mansionem*, *primam mansionem*, pro *in curia dominicali*, *in curia*, pro *Growze*, *Grouuze*, pro *autenticum*, *authenticum*, pro *cum suis*, *suis*. pro *solemni*, *solenni*, pro *Kirchbergk diuertit*, *Kirchberg deuertit*, pro *ubi sabbatum*, *ubi sabbathum*. pro *Regenberestborff*, *Regenberestorff*. pro *Magdeburgk*, *Magdeburg*, pro *nil tale*, *nihil tale*, pro *Habelbergense episcopium*, *Adelbergensem episcopatum*, in margine *Hauelbergense episcopium*, pro *remanserint*, *manserint*, pro *Wirikindum*, *Witikindum*, pro *Wirikindus*, *Witikindus*, pro *non abnueres*, *ne abnueret*, pro *ardentius*, *ardentibus*, pro *obaudire*, *obedire*. pro *protestantibus eis*, *protestantibus*. pro *se prompta*, *promta*. pro *Wirikindo*, *Witikindo*, pro *pretiosum*, *preciosum*, pro *a Wirigindo*, *a Witikindo*, pro *sylua*, *silua* pro *nihil pretii*, *nihil precii*. pro *tantum sal*, *nisi tantum sal*. pro *septennio se*, *se septennio*. pro *eadem prouincia*, *prouincia*, pro *superhabundaret*, *superabundaret*. pro *quae Moriz*, *quae Morim*. pro *et litteris*, *et literis*. pro *Megdeburgensem*, *Magdeburgensem*. pro *Dei pio*, *pio Dei*. pro *obaudire*, *obedire*, pro *atque consensu*, *atque uoluntate et consensu*. pro *episcopi*, *archiepiscopi*.

CAPVT VI. *Igitur ueniens.* Est hoc in nostro Andrea caput V. lib. III. et pars capitis VI. Legitur uero pro *Timynam*, *Timinam*, et in margine *Damina seu Demina*. pro *magnum illic*, *maximum illic*. pro *igni erat*, *erat igni*. pro *eis uiriliter*, *eis uti iter*. pro *inter hostiles*, *intra hostiles*. pro *quantocyus*, *quantotius*. pro *deprehendunt*, *deprehendit*. pro *enim nocte*, *etenim nocte*. pro *et equester*, *et equestris*. pro *littori appulit*, *litori appulit*. pro *Equester uero*, *Equestris uero*. pro *ingruerit*, *ingrueret*. pro *Alwino*, *Albino*. pro *duces exercitum*, *ducis exercitum*. pro *Alwinum*, *Albinum*. pro *et igni*, *et igni*. pro *Ad uesperum*, *Ad uesperam*. pro *carissimum*, *charissimum*. pro *Vznoym*, *Vznoim*. pro *oportunam*, *opportunam*. pro *Penthecostes*, *Pentecostes*. pro *Mersburgensi*, *Merseburgensi*. pro *exsequi*, *exequi*.

CAPVT V. *Confidentibus.* Est hoc pars altera capitis VI. lib. III. in nostro Andrea pag. 498. Legitur uero pro *dulcissimi*, *dilectissimi*. pro *canitie*, *canicie*. pro *sibique ignotas*, *sibi ignotasque*. pro *unum nuper*, *nuper unum*. pro *obaudire per omnia*, *per omnia obedire*. pro *unde sciatis*, *unde sciatis*. pro *si quicquam*, *si quidquam*, pro *Hiis auditis*, *His auditis*. pro

pro *oportunum opportunum.* pro *christianorum Deum, christianorum populum.* A

CAPVT VI. *Mox igitur.* Est hoc in nostro Andrea caput VII. libri III. Legitur uero pro *denuntiarent, denunciarent.* pro *Egidii, Aegidii.* pro *Albwinus, Albinus.* pro *inuenissent, meruissent.* pro *Albwinus, Albinus,* pro *quam aqua, quam in aqua.* pro *Albwinus, Albinus.* pro *dispositum habet, propositum habet.* pro *ut si uspiam, ut ubicunque.* pro *retractione, retractatione.* pro *erit. Reuera namque, erit reuera. Nam.* pro *deprehenderit, deprehendit.* pro *et ego ministros, Ego ministros.* pro *inueniantur, deprehendantur.* pro *forsitan deprehendetis, forsan comprehendetis.* pro *Albwinus, Albinus.* B

CAPVT VII. *Porro fama.* Est hoc caput III. libri III. in Anonymi seu *Sefridi* historia pag. 695. quo iam diuertit Andreas Gretserianus. Legitur uero pro *huius concisionis, huius conscissionis.* pro *nuntiabatur, nunciabatur.* pro *astabat, adstabat.* pro *fetus faetus.* pro *aufferre, auferre.* pro *religionis uiros, religionis nuncios.* pro *densiora nemoris, densiora nemora.* pro *inposterum, impostor.* pro *in terram, in terra.* pro *narrare rogabant, narrare cogebant.* pro *simulans primo, primo simulans.* pro *quasi dementatus, quasi de mendacio.* pro *sollicitaret, solicitaret.* pro *immane suspirans, uane suspirant.* pro *si putamus omnia, si post omnia.* pro *episcopus Otto, Otto episcopus.* pro *religionem christianorum deridebant blasphemantes, religionem nostram blasphemantes deridebant.* C D

CAPVT VIII. *Itaque urbem.* Est hoc caput V. libri III. in Anonymi seu *Sefridi* historia pag. 695. Legitur uero pro *Iam urbem, itaque urbem.* pro *de christianorum sociis, de sociis nostris.* pro *Dedalricum et Albuinum, Vdalricum et Albinum.* pro *et uinctos consociis, et iunctos uobis.* pro *sese habere, se habere.* pro *exhortionis proferente, exhortationis protrahente.* pro *ac fustes, et fustes.* pro *et quasi, et qua.* pro *eis obuiam, nobis obuiam.* pro *Dedalricus, Vdalricus.* pro *arma portant, arma habent.* pro *totiens tentare, toties tentare.* pro *Dominum meum, Deum meum.* pro *Theodoricum nomine, nomine Theodoricum.* pro *accepta uia, arrepta uia.* pro *eos quidem, quidem eos.* pro *belli tempore, belli solummodo tempore,* pro *Herouito, Gerouito,* et in margine, *uidetur hic legendum Herouito.* pro *ingenti dum metu, uir acris ingenii dum metu.* pro *laeuaque, leuaque.* pro *furentis prosiliit, furentis e ianua prosiliit.* pro *secus hospitium, uersus hospitium.* pro *pallidus ad suos uenisset, pauidus ad suos peruenisset.* pro *iocunda, iucunda.* pro *et suadens, ac suadens,* pro *percipient, suscipiens.* pro *cum altario, cum altari.* pro *Iohannem, Ioannem,* pro *ammonuit, admonuit.* E F G

CAPVT IX. *Cum ea gerebantur.* Est hoc caput VII. libri III. in Anonymi seu Sefridi historia pag. 700. Legitur uero pro **Dum ea, Cum ea.** pro *Adelberti, Adalberti.* pro *superuenerunt, superuenere.* pro *ac familiaris et familiaris.* pro *Affuere etiam, Affuere simul.* pro *Oeconomorum nuntii, Oeconomi et procuratorum nuntii.* pro *et argentum, argentum.* pro *annuntians, annuncians.* pro *uolens suis ibi tantum sumptibus, uti uolens suis se tantum usibus.* pro *apud sese, apud se.* pro *retinuit, detinuit.* pro *suis operibus, ipsius operibus.* pro *et sanctuarii, ac sanctuarii.* pro *reuerentiam parans, reuerentiam procurans.*

CAPVT X. *Et reuera.* Iam redit Gretserianus ad nostrum Andream, estque hoc in nostro Andrea, post pauca, quae praemittuntur, caput X. et XI. libri III. Legitur uero pro *astantibus, adstantibus.* pro *nisi tracti, nec fracti.* pro *cottidie, quotidie.* pro *clanculum, clanculo.* pro *absumebant et a Diis commesta asserebant, absumebant* reliquis omissis, pro *enim astante, enim adstante.* pro *lucem poene, poene lucem.* pro *aspicientibus, adspicientibus.* pro *adhuc paganico, paganico adhuc.*

CAPVT XI. *Inter agendum.* Nunc iterum dilabitur Andreas Gretserianus ad Anonymi librum III. eiusque caput IIX. pag. 700. Legitur uero pro *Vnsnomiae, Vznoimiae.* pro *ut in eo ceteros, et in eo caeteros.* pro *de his omnibus, de omnibus his.* pro *uniuscuiusque, cuiusque fidelis.* pro *quae Spiritus sancti, quae sancti Spiritus.* pro *efficitur, efficit.* pro *karissime, charissime.* pro *dedicandus, dedicandus es.* pro *ut eminus, ut emunis.* pro *dedicationem tui, dedicationem tuam.* pro *karissime, charissime,* pro *dedicatio ista, dedicatio ipsa.* pro *est pater, est pater sancto.* pro *quid me iubes, quod me iubes.* pro *uiolentias et crudelitates, oppressiones, oppressiones.* pro *quicquid tibi, quidquid tibi.* pro *fieri non uis, fieri ab alia non uis.* pro *apud Dominum, apud Deum.* pro *nomine dimittis, nomine absoluis.* pro *ut secundum, et secundum.* pro *deinde non inuentis, de non inuentis.* pro *et Dedalricus, Vdalricus,* pro *in abditiori, in abditiore.* pro *opperienti, operienti.* pro *de illo insinuat, de illo captiuo insinuat.* pro *regando*

do grauate, grauare rogando. pro huius festi, festi huius. pro Domini misericordiam, Dei misericordiam. pro quam modestius, quo modestius. pro Mislaus ait, Mizlaus ait. pro astrictus est, adstrictus est. pro absolui possit, absolui possit, sufficiat uobis, quod tantos absolui. pro terra christianorum, terra nostra. pro dominus episcopus, dominus noster episcopus. pro ultra quicquam, ultra quidquam. pro ceteris tuis, caeteris tuis. pro totusque soluitur, totus soluitur. pro in lachrymas, in lacrimas. pro et Seruum eius, et te Seruum eius. pro mei Ihesu, mei IEsu. pro Domino arae, Deo arae. pro Mislai, Mizlai.

CAPVT XII. *Ecclesia*. Est hoc rursus in Anonymi libro III. caput IX. pag. 703. Legitur uero pro *Ecclesia erga, Ecclesia igitur*. pro *Polizlaus, Boletzlaus*. pro *iam ueniens, ueniens*. pro *terminis Pomeraniae, terrae Pomeraniae terminis*. pro *quod ciuitates, quod ea ciuitates*. pro *conuersa fuerant, conuersae fuerant, cum his quae conuersa nondum fuerant*. pro *aspernatae, aspernati*. pro *oblita, obliti*. pro *tutas fore, tutos fore*. pro *belli causa, bellica ui*. pro *eos iterum, iterum eos*. pro *arma commouere, arma contra mouere*. pro *ut puto, ut pote*. pro *sic episcopum, sic ad episcopum*. pro *confugiunt et, confugientes*. pro *et neophytam, ac neophytam*. pro *pernitiosum, perniciosum*. pro *simul et de Polizlai, simul etiam de Bolezlai*. pro *assumptis ergo, assumptis igitur*. pro *suppellectilem, supellectilem*. pro *animi eius feritate lenita, eius feritate delinita*. pro *bellum suscepisse, bellum contra eos suscepisse*. pro *in plerisque locis, plerisque in locis*. pro *uiolassent* et *initae*, usque ad *seruassent, uiolassent* reliquis omissis. pro *aliquantum, aliquantulum*. pro *Vurotizlai, Vuratizlai*. pro *in priori, et in priori*. pro *et in secunda, et secunda*. pro *quantocyus, quantocius*. pro *nuntium, nuncium*. pro *christianismi, christianae*. pro *ascribentes, adscribentes*. pro *de quibus operibus, de Dei operibus*, pro *narrarent, narrare*.

CAPVT XIII. *Erat autem*. Est hoc in nostro Anonymo caput X. libri III. pag. 705. Legitur uero pro *Vnsnomiae, Vnznoimiae*. pro *maris interiectum, mare interiectum*. pro *Vennia, Verania*. pro *nullam secreti oportunitatem*, A *nullamque secreti opportunitatem*. pro *potius modicae, modicae potius*. pro *quid inquam, quid inquit*. pro *sua uitae, sua de uita*.

CAPVT XIV. *Vdalricus*. Est hoc in Anonymo nostro seu Sefrido caput XI. libri III. pag. 705. Legitur uero pro *constantior factus, constantior effectus*. pro *etiam hoc, hoc etiam*. pro B *comitem tamen et me, comitem tantum et uiae*. pro *Accepta ergo, Accepta igitur*. pro *illi uidentes, nos uidentes*. pro *fratrem suum, fratrem nostrum*. pro *carum, charum*. pro *non possent, non audiremus*. pro *prosecuti sunt, prosecuti sumus*. pro *oculis eorum, oculis nostris*. pro *exire uoluit, exiuit*. pro *expectabat, exspectabat*. pro *ponti sentinas, ponti* C *saeuitiam*. pro *ad tutum, ad tectum*. pro *displicebat, displicuerat*. pro *pulsatus fuerat, pulsatus fuerit*. pro *nil motus, nihil motus*. Pro *exemplo Domini, exemplo Domini IEsu*. pro *lupos mittens, lupos misit*. pro *parabolam, parabolam hanc*. Pro *coopertans, coaptans*. Pro *magnam partem, maximam partem*. pro D *opere magno, opere in agro*. Pro *euangelisandi, euangelizandi*.

CAPVT XV. *Episcopus*. Est hoc in Anonymi libro III. caput XII. pag. 707. Legitur uero pro *de Apostasia, de apostasiae nequitia*. Pro *dehortantur, adhortantur*. pro *fieri posset, posset fieri*. pro *saltim, saltem*. pro *habeat unus*-E *quisque, habet unusquisque*. pro *dimouent omnes, omnes dimouent*. pro *Quo factus, Quo facto*. pro *circumspexisset, adspexisset*. pro *stratis surgentes, stratis consurgentes*. pro *quidam suspenso, quidam ex eis suspenso*. pro *an uigilet, an uigilet*. pro *propius admoti, propius propiusque admoti*. pro *cubicularium episco*-F *pi, cubicularium ipsum*. pro *quid factum, quod factum*. pro *ascensis equis, adscensis equis*. pro *equis fuerunt, equis fuerant*. pro *nauem agnouit, naues agnouit*. pro *num quid, nunquid*. pro *occurrebant, accurrebant*. pro *ac tristitia, et tristitia*. pro *senior moestus in hanc uocem prorupit, in hanc uocem senior* G *moestus erupit*. pro *uia, qua coepi, pergam, pergam uiam, quam coepi*. pro *uis redire, redire uis*. pro *si autem, sin autem*.

CAPVT XVI. *Tali ergo*. Est hoc in Anonymi libro III. caput XIII. p. 708. Legitur uero pro *ascensaque, adscensaque*.

que. pro *uecti sunt, uecti sumus.* pro *Homines autem, Homines.* pro *in area, in area spaciosa.* pro *Fideles ergo, Fideles igitur.* pro *infideles, infideles autem.* pro *nephandi, nefandi.* pro *qui erant ibi, qui ibi erant.* pro *clamitaret, clamarent.* pro *utpote, ut puto.* pro *habere potuerunt, habere coeperunt.* pro *Deinde sapientiores, Dein sapientiores*, pro *intentius, intensius.*

CAPVT XVII. *Cumque omnes.* Est hoc in anonymi libro tertio cap. XVII. pag. 712. reliqua enim tria capita XIV. XV. XVI. nostri Anonymi hic omisit Gretserianus Andreas. Legitur uero pro *ac procerus, et procerus.* pro *columnam, columnam.* pro *deinde clamore, dein clamore.* pro *magnum tonat, magnum tonans.* pro *episcopi et interpretis, interpretis et episcopi.* pro *expectatis, exspectatis.* pro *hac die, haec dies.* pro *eius finem imponetis, finem impones.* pro *singillatim, sigillatim.* pro *moueri poterant, mouere poterant.* Pro *stabunt ergo, stabant igitur.* pro *ipsas manus, impias manus.* pro *leuauerant, leuauerunt.* pro *multati mulctati.* pro *quare non iacitis hastas? quare non dimittitis, quare non demittitis*, reliquis omissis. pro *hoc nisu, hoc uisu.* pro *an prae stupore, aut prae stupore.* pro *omnes ingenti pauore, ingenti pauore omnes.* pro *Ihesu Iesu.* pro *seu temeritati, siue temeritati.* pro *saltim, saltem.* pro *in sinu pectoris, in Sion peccatores.* pro *aliquantum, aliquantulum.* pro *Adelberti, Adalberti.*

CAPVT XIIX. *Cumque saepius.* Est hoc in Anonymi nostri libro III. caput XIIX. pag. 713. Legitur uero pro *eos benedixit, in nomine domini eos benedixit,* pro *tergo secuti, tergo sequuntur.* pro *ammirati, admirati.* pro *baptisati non baptisatos, baptizati non baptizatos.* pro *abiicere, abiecere.* pro *quomodo hii, quomodo hi.* pro *longius stare, longius stare solent.* pro *baptisari se, se baptizari.*

CAPVT XIX. *Interim uero.* Est et hoc in Anonymi nostri libro III. caput XIX. pag. 714. Legitur uero pro *examussim, diligenter.* pro *communicant et cedunt, communiter cedunt,* pro *relligioni, religioni.* pro *concilium, consilium.* pro *Witscacus, Witschacus.* pro *nuntium, nuncium.* pro *deinde etiam, dein etiam.* pro *eius qui, ipsius qui.* pro *episcopum latebat, latebat episcopum.* pro *nunciat, nunciat.* pro *liberalitates, liberalitatis.* pro *sese apostasia, apostasia sese.* pro *lachrymarum, lacrymarum.* pro *ecclesiae sanctae, ecclesiae suae.* pro *baptisabantur, baptizantur,* pro *gaudebat, gaudet.*

CAPVT XX. *Praeter hanc.* Est hoc in nostri Anonymi libro III. caput XX. pag. 715. Legitur uero pro *diuinitas illi omnipotentis, diuina bonitas illi.* pro

A *ex inopinato, etiam de inopinato,* pro *rumbonem, rombonem,* pro *ac naues, et naues.* Pro *litus, et littus.* pro *talis capturis, captura talis.* Pro *partes capiunt, capiunt,* pro *ascribebant, adscribebant.* pro *suis omnibus, omnibus suis.*

CAPVT XXI. *Veruntamen.* Est hoc in Anonymi libro III. caput XXI. pag. 715. Legitur uero pro *rerum tam, ueruntamen,* pro *temptatio, tentatio,* pro B *saepe delectati, saepius delectati.* Pro *rogant, rogabant.* pro *furorem cordis, furorem.* Pro *in aliam partem ruente, in partem se rapiente,* pro *quem stabat, quem stabant.* pro *trahunt, tundunt, tundunt, trahunt.*

CAPVT XXII. *Ottone sic.* Est hoc in Anonymi libro III. caput XXII. pag. 716. Legitur uero pro *inter astantes, inter adstantes,* pro *in Bamberge, in Babenberg.* C pro *affirmantes, firmantes,* pro *diuinitatis uel sanctitatis, diuinitatis.* pro *ascripturos, adscripturos.*

CAPVT XXIII. *Illo etenim.* Nunc redit Andreas Gretserianus ad nostrum iterum Andream, uel ad se ipsum, si unus ille Andreas est; estque hoc caput in Andreae nostri libro III. caput XIX. paucis enim praemissis ibi subiungitur; *illo etiam tempore.* Legitur uero D pro *ascito diuae, accito diuae.* pro *hac hora, in hac hora.* pro *caritas, charitas.* pro *caritatem, charitatem,* pro *eius caritas, eius charitas,* pro *de ceteris, de caeteris,* pro *lachrymosis, lacrymosis,* pro *uocem dicentem, dicentem,* pro *recipies, sed his &c. reperiet.* reliquis omissis.

CAPVT XXIV. *Omnibus ergo.* Iam abit iterum Andreas Gretserianus ad E Anonymum nostrum. Estque hoc in eius libro III. caput XXIIII. pag. 717. Legitur uero pro *pararet tunc, pararet,* pro *Vrotislaum, Vratizlaum,* pro *deinde potenti, dein potenti.* pro *artioribus, arctioribus.* pro *praenuntiantes, praenunciantes.* pro *comites episcopi, nostri qui cum episcopo erant,* pro *et rate, ex rate.* pro *cum amicis, cum amicis suis,* pro *non* F *immerito, ut arbitror.* pro *cum diis, diis eum,* pro *distorta frontem, distortam frontem.* pro *subsecutas, secutus.* pro *contrariis, contrarius.* pro *ab aliis seorsum, seorsum ab aliis.* pro *uagaretur, uagatur.* pro *incautis motibus, incautis nexibus,* pro *confectus per funem, constrictus per funem.*

CAPVT XXV. *Episcopus autem.* Est et hoc in Anonymi nostri libro III. caG put XXIV. pag. 718. Legitur uero pro *omnes enim, omnes eius,* pro *ille autem, ille uero.* pro *baptisatis, baptizatis.* pro *huius sacramenti, sacramenti huius.*

CAPVT XXVI. *Cum autem.* Est et hoc in Anonymi nostri libro III. caput XXV. pag. 718. Legitur uero pro *autem turris, autem aris.* Pro *pendebat ante*

fores, *ante fores pendebat*, pro *cum intrarent*, *cum intrabant*. pro *Adelbertum*, *Adalbertum*, et sic deinceps. pro *ascribere*, *adscribere*, pro *ascribendum*, *adscribendum*, pro *incendia et bella*, *incendia*.

CAPVT XXVII. *Die uero*. Est hoc in Anonymi nostri libri III. cap. XXVI. pag. 719. Legitur uero pro *die uero quodam*, *die uero quadam*. Pro *bobus*, *bubus*, pro *et reliquiae*, *ac reliquiae*. Pro *ut ipsi*, *ut ibi*.

CAPVT XXIIX. *Miles*. Est hoc in Anonymi nostri libro III. caput XXVII. pag. 719. Legitur uero pro *Frenesi*, *Phrenesi*, recte quidem, sed ita monachus non scripserat. Pro *sanitatem orans obtinuit*, *sanitatem recepit*.

CAPVT XXIX. *In die sancti*. Est hoc in Anonymi nostri libro III. caput XXIIX. et XXIX. pag. 719. Legitur uero pro *Bocetis*, *Bocceus*, pro *obseruare dies feriatos*, *dies feriatos agere*. Pro *in ipso*, *in ipsa*, pro *eos alloquens*, *alloquens*. pro *ammonitione*, *admonitione*, pro *et magis*, *ac magis*. Pro *cum abibat*, *cum abiret*. pro *ecce improuiso*, *ex improuiso*, pro *et ea quae iam messa fuerant*, *et eam quae iam messa fuerat*. Pro *omnibus quae habebant cessarent*, *omnibus cessarent*, pro *semper uirginis*, *semperque uirginis*, pro *duobus scilicet rustico*, *duobus rustico uidelicet*. Pro *extinctus*, *exstinctus*, pro *aufferri*, *auferri*, pro *multata*, *mulctata*, pro *posita fuit obedientia*, *obedientia posita fuit*. pro *soluto ergo*, *sepulto ergo*, pro *genitrici*, *genetricis*.

CAPVT XXX. *Interea Rutheni*. Est hoc in Anonymi nostri libro III. etiam caput XXX. pag. 720. Legitur uero pro *aperta fide*, *comperta fide*. pro *et quod in*, *et quia in*, pro *roborati sint*, *roborati sunt*. Pro *auerterunt*, *auertunt*, pro *alterius fidei*, *alterius iam fides*, pro *ex maiori*, *ex maiore*, pro *suffocantes*, *suffocando*, pro *et primo quidem*, *et primo quod*. pro *litoribus*, *littoribus*, pro *suis arcere*, *suis arcerent*, pro *hostes eos*, *hostes eorum*. Pro *tali legatione*, *legatione tali*, pro *et animum*, *animum*, pro *paulatim episcopus*, *episcopus paulatim*. Pro *pertemptabant*, *praetentabat*, pro *si quomodo Christus per eos illuc perducere dignaretur*, *si quo modo eum illuc perducere uelint*. Pro *parochiam*, *parochia*, pro *nuntios*, *nuncios*, pro *muneribus illoc*, *muneribus illo*, pro *percontabatur*, *percontatur*. pro *Nam homines*, *Nam et homines*. pro *ut maxima*, *ut in maxima*, pro *pulchritudinis*, *pulchritudinis nostrae*. pro *quicquid de*, *quidquid de*. pro *Et nunc gloria*, *Et nunc quidem gloriam*, pro *nuntios*, *nuncios*. pro *tam et praeclara*, *ac tam praeclara*, pro *principes Danorum*, *princeps Danorum*. pro *ex consilio*, *quanto citius ex consilio*. Pro *Quod utrum simpliciter dixerat*, *quod utrum perperam an simpliciter dixerit*, pro *nam cum per aliquot*, *nam dum per aliquos*. Pro *nuntios expectaret episcopus*, *nuncios exspectaremus*, pro *Alamaniae*, *Alemaniae*, pro *Bambergensi*, *Babebergensi*. pro *nuntii*, *nuncii*, pro *necessariis*, *necessariis causis*.

CAPVT XXXI. *Rutheni autem*. Est hoc in nostri Anonymi libro III. caput XXXI. pag. 722. Legitur uero pro *Pomeranos*, *Pomeranos*, pro *et his*, *ac his*, pro *Stetinenses ergo*, *Stetinenses igitur*. Pro *uictoria potiti*, *uictoria gloriosi*. Pro *Ihesu*, *Iesu*. pro *asscribebant*, *adscribebant*. pro *ultra non*, *ultra iam non*, pro *astringentes*, *adstringentes*. pro Quae deinde in nostro sequuntur, *At Otto*, usque ad finem capitis, ea Andreas Gretserianus omittit.

CAPVT *XXXII*. *Interea gloriosissimus*. Iam iterum reuertitur Gretserianus Andreas ad nostrum Andream, in cuius libro III. Hoc est caput *XXI*. pag. 211. Legitur uero pro *ceterisque*, *caeterisque*, pro *piis actibus*, *piis artibus*. pro *prae caeteris tunc episcopis*, *prae caeteris tunc temporis*, pro *Babenbergensem*, *Babebergensem*. Pro *Polizlaus*, *Bolezlaus*. pro *intendebatur*, *intendebat*, pro *dulcisore*, *dulcisono*. pro *inuitasti me*, *uisitasti me*. pro *Iohannis*, *Ioannis*. pro *ut cottidie*, *ut quotidie*, pro *continebantur*, *concinebant*. pro *contempnunt*, *contemnunt*. pro *studium*, *studium quod*. pro *inseruiebant*, *insumebant*. Hoc capite *explicit liber III*.

LIBER QVARTVS.

HIc iterum conflatus est ex libro III. et IV. nostri Andreae eiusque additamentis, tum etiam in quibusdam conuenit cum ultimis capitibus libri III. nostri anonymi.

Sequi-

Sequitur deinde haec inscriptio huius libri: incipit liber IV. de miraculis ante obitum eius diuinitus ostensis, et de ipsius transitu ac miraculis post felicem eius obitum factis.

TItulum libri excipit CAPVT I. seu prologus, quem et noster Andreas habet capite I. libri IV. pag. 526. Legitur uero pro *incipit prologus in miraculis eiusdem. Narratio per modum prologi.* pro *cottidie, quotidie.* pro *dampnamus, damnamus.* pro *et rudes, ac rudes.* pro *caritati, charitati.* pro *et posteris, ac posteris.* pro *Heinrici, Henrici.* pro *constituerit, constituit.*

CAPVT II. *Quidam ex fratribus.* Est hoc in Andreae nostri libro III. capitis XXV. pars prior pag. Legitur uero pro *cuius aedificationis gloriam in aeterna sibi patria repositam, quidam ex fratribus, quidam ex fratribus,* reliquis omissis, quae in nostro caput XXIV. cum capite XXV. connectunt. Pro *Lyppoldus, Lippoldus.* pro *dormitionis, dormitionem.* pro *iucundum, iocundum.* pro *pretiosorum, preciosorum.* pro *canitie, canicie.* pro *pretiosam, preciosam.* pro *Lyppoldus, Lippoldus.* pro *huc eum, eum huc.* pro *Lyppoldi, Lippoldi.* pro *aegritudine graui et longiturna decumbebat, graui et longiturna decumbebat aegritudine; nobisque cum lacrymis haec referebat.*

CAPVT III. *Sed ut ad.* Est hoc pars posterior capitis XXV. in nostri Andreae libro III. pag. Legitur uero pro *priora recurram, priora redeam.* Pro *de profectione qualibet, de qualibet profectione.* pro *lacbrymas, lacrymas.* pro *Solempne, Solenne.* pro *cottidianis, quotidianis.* Pro *oportuna liberaliter, opportuna liberalitate.* Pro *ad eum confluente, confluente.* pro *subripiebant, surripiebant.* pro *ferre non sustineut, non sustinent.* pro *et etiam trans mare, et trans mare.* pro *nuntios munificus apparebat, nuncios apparabat.* pro *karissimum, charissimum.* pro *sicut et semper religiosis, sicut et specialiter religiosis.* pro *Hirsaugiensibus, Hirsaugensibus,* pro *tempore famis, famis tempore.*

CAPVT IV. *Igitur completo.* Est hoc in nostri Andreae libro III. caput XXIV. pag. 522. Legitur uero pro *uehementissime, uehementissime.* pro *dominum loquentem, dominum loquentem audiens.* pro *pro infirmitatibus, in infirmitatibus.* pro *et beato, ac beata.* pro *Iohanni, Ioanni.* pro *cottidianis, quotidianis.* Pro *lachrymas, lacrymas.* pro *cottidie, quotidie.* pro *Petri et Pauli, Petri.* pro *exiguus et tenuis, tenuis et exiguus.* pro *a me sit inuentus, a me inuentus.* pro *uitae culmen, uitae cultum.* pro *praestet dominus, praestet Deus.* Pro *de cetero, de caetero.* pro *inde erectis, erectis.* Pro *karissimo, charissimo.* pro *praenuntia, praenuncia.* pro *potauit eos, potauit eum.* pro *desideratisimum, desiderantissimum.* Pro *de cuius uita, cuius uita.* pro *quia et pium, quia pium.* pro *solempniis, solenniis.* pro *inque ecclesia, ibique ecclesia.* pro *ciuitas fuit, ciuitas ruit.* pro *Anthiphonam, Antiphonam.* Recte quidem, at non monachi manu. Pro *tantusque subito, tantus subito.* pro *exortus fuit, exortus est.* pro *feretro, pheretro.* Quae in nostro sequuntur *deinde missarum,* haec omnia omittit Andreas Gretserianus.

CAPVT V. *Superuenit quoque sacrae.* Est hoc in anonymi nostri libro III. cap. XXXIX. et XL. pag. Haec uero capita desumpta sunt *ex lectionibus legendis in festo depositionis S. Ottonis,* ut ibi annotauimus, quae inueniuntur, in *Additamentis* pag. 537. F. Legitur uero pro *exequias inuisas, exequias inuitas.* pro *solemnia, solennia.* pro *et dulcedinis, ac dulcedinis.* pro *ac susceptor, sed susceptor.* Pro *ecquis stabit, et quis stabit.* pro *denuntio, denuncio.* pro *oportunus, opportunus.* pro *fiducialiter ac tute omnes, fiducialiter omnes.* pro *oportunitatibus, opportunitatibus.* pro *magnus subleuator, maximus subleuator.* pro *pontificialis, pontificalis.* pro *adempto compare, adempto compar.* Pro *multati estis, mulctati estis.* pro *occubuit ille occubuit, occubuit ille.* pro *Israhelitice, Israeliticae.* pro *quae sunt caesaris, caesari, et quae sunt Dei Deo, caesari quae caesaris sunt, et Deo quae Dei.* pro *columpna, columna.* pro *cui fiducialiter, cui tam fiducialiter.* pro *quod utroque maius, quod maius.* Pro *non parua mutatio, non parua res acta est, non parua haec mutatio.* pro *nobis faciunt, nobis facient.* pro *Ottonem nostrum, Ottonem uestrum.* pro *uos enim uos o monachi, uos enim monachi.* pro *habundantia, abundantia.* pro *sollicitus, solicitus.* pro *ac religiose, et religiose.* pro *argumentosius erat, argumentosius enim erat.* pro *erat cum eo, cum eo erat.* pro *aufferre, auferre.* pro *sicut pater, sicut et pater.* pro *Ihesus, IEsus.* pro *feretrum eius, pheretrum eius.* Pro *quae etiam, quae ibi.*

CAPITE EODEM V. adduntur haec. *Et ne quid,* quae noster Andreas habet libro III. capite XXVI. pag. Legitur uero pro *coelorum extollant, coelorum sustollant.* pro *beatae recordationis,*

nis, beata memoria. pro *Babenbergensem populum, populum Babebergensem praedicabat.* pro *approbasset, approbassent.* pro *inhaeserit, inhaesissent.*

CAPVT VI. *Eo tempore.* Est hoc in nostro Andrea caput XI. libri IV. pag. 532. Legitur uero pro *Babenbergensi, Babebergensi.* pro *Burkhardus, Burkardus.* pro *Hosterbildis, Osterbildis.* pro *ascendens, adscendens.* pro *tuoque interuentu, tuo quoque interuentu.* pro *loquentem et sanum, sanum et loquentem.* pro *pronuntiauit, pronunciauit.* pro *pretiosum, preciosum.* pro *die noctuque, diu noctuque.* pro *in Scola, in Schola.*

CAPVT VII. *Quidam mutus.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput I. pag. 526. Legitur uero pro *Heinricus, Henricus.* pro *Babenbergensem, Babebergensium.* pro *Hic igitur hora diei nona, Die igitur tertio hora diei nona.* pro *illic astantes, illic adstantes.* pro *facta igitur, facta ergo.* Pro *omnis diuersi, communis diuersi*

CAPVT VIII. *De regali.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput II. pag. 527. B. Legitur uero pro *astipulatione, adstipulatione.*

CAPVT IX. *Puer quidam.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput III. p. 527. C. Legitur uero pro *Docuiza, Olocniza.* Pro *omnium membrorum, omni membrorum.* pro *Lupoldus, Lipoldus.* pro *parentibus et amicis,* in margine ponit Gretserus, *parentes et amici.* at *parentibus* hic idem est quod *apparentibus seu comparentibus.* Pro *mora medicinae, medicinae mora.* pro *sepulchrum, sepulcrum,* pro *retractione, retractatione.*

CAPVT X. *Vnum.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput IV. pag. 528. Legitur uero pro *pretium, precium.* pro *inserendum* corrigit Gretser9 in margine *inserere.* At Andreas uult *unum illud ut operae pretium inserendum esse.* pro *quoniam et, quasi et.* pro *fuerunt, fuerint.* pro *ut quibusdam, ut a quibusdam.* pro *obaerationis, obberrationis.*

CAPVT XI. *Casu.* Est hoc in nostro Andrea lib. IV. caput V. pag. 528. F. Legitur uero pro *ubi Sylua, ubi uero silua.* pro *Duringiae, Thuringiae.* pro *Tummater, Tunc mater.* pro *uelut, ueluti.*

CAPVT XII. *Apud Thuringiae.* Est hoc in nostro Andrea libri IV. caput VI. pag. 529. Legitur uero pro *Duringiae, Thuringiae.* Pro *Erpfurta, Erphurda.* pro *in cruciatibus, cruciatibus.* pro *suae curationis, curationis suae.*

CAPVT XIII. *Puer quidam*, cui tamen cum reliquis numerus certus non praefigitur. Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput VII. pag. 529. pro *Barochia, Parochia.* pro *Ezelckirchen, Etzel-*

A *kirchen.* pro *solemnia, solennia.* pro *deseruit, deseruit.*

CAPVT XIV. *Neque hoc.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput VIII. pag. 530. Legitur hic pro *feretro, pheretro.* pro *extincta est, exstincta est.* Pro *exequias, ad exequias.* pro *feretrum, pheretrum.* pro *puerilis annos, pueriles annos.* pro *omnium membrorum, omni membrorum.* pro *solempnia, solennia.* pro *perlibutus,* corrigit Gretserus in margine *delibutus,* qua tamen correctione opus non est. pro *caelum, coelum.*

CAPVT XV. *Res quam.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput IX. p. 531. Legitur uero pro *quam tota, quem tota.* pro *heredem, haeredem.* Pro

B *affixis parieti appensus fuit, affixus parieti fuit.* pro *auellere, euellere.* pro *supra limen, super limen,* pro *clauus cum, clauus ille cum.* pro *antea tristis, ante tristis.* Pro *in gaudium, nunc in gaudium.*

CAPVT XVI. *In monasterio.* Est hoc in nostri Andreae libro IV. caput X. pag. 531. Legitur uero pro *Lanchemensi, Lanckhemensi.* Pro *Babenbergensem, Babebergensem.* pro *et spe, spe.* Pro *sepulchrum, sepulcrum.* pro *expostulabat, postulabat.* pro *solemnia, solennia.* Pro *dextrae, dexterae.* Pro *ammiratione, admiratione.* pro *stetit rectus, stetit erectus.*

CONCLVSIO OPERIS TOTIVS.

Sunt et alia. Eadem habentur ad finem capitis XI. in libro nostri Andreae. pag.

C 533. Legitur uero pro *dignoscitur, dinoscitur.* pro *gloriosum, gloriosissimum.* pro *diffinitum, definitum.* Pro *solemni, solenni.* Pro *ceteri, caeteris.* pro *Babenbergensis, Babebergensis.* pro *pretiosi, preciosi.* pro *Pommerania, Pomerania.* pro *asscribitur, adscribitur.* Pro *fecundatur, foecundatur.* pro *et quod sequitur propter hoc, et quod propter hoc.* pro *Babenbergensi, Babebergensi.* pro *Iohannes, Ioannes.* pro *ceterisque, caeterisque.* pro *aeterni iudicii, aeterno iudici.* pro *litteris, literis.* pro *pretiosum, preciosum.* pro *regnat in secula seculorum amen, regnat Deus per omnia secula seculorum amen.* pro *explicit uita:* addit ista Gretserus: *In codice manuscripto subiiciuntur ista.*

D Explicit liber quartus et ultimus de obitu et miraculis sanctissimi et piissimi Ottonis Bambergensis episcopi Pomeranorumque apostoli, anno domini millesimo, quadringentesimo, nonagesimo nono, ipsa die Barnabae aposti. Noster ergo codex MSC. duodecim annis uetustior est, imo et correctior, uti ex collatione parescit. Adiicitur Gretseriani Andreae codici ad calcem. *Sermo in translatione S. Ottonis episcopi pag. 369.* qui in nostro plene inuenitur pag. 246. seqq. cum ibi pars tantum prior descri-

ta

ta sit. Legitur uero pro *prosequentium*, *prosequens*. pro *ab auditione, et ab auditione*. pro *asscripta, adscripta*. pro *sancta ecclesia*, *sanctam ecclesia*. pro *caritatis, charitatis*. Pro *spiritalis, spiritualis*. Pro *Babenbergensem, Babebergensem*. pro *uerbo ac lauachro, uerbo lauacro*. Pro *indefessus excoluit, indefessus coluit*. pro *de qua pater ad filium, de patre ad filium*. pro *a me inquit et, a me et*. pro *hereditatem, haereditatem*. pro *et possessionem, et possessionem tuam*. pro *spatiosa, spaciosa*. Pro *scriptura sancta, scriptura*. pro *ad Israhel o Israhel, ad Israel o Israel*. pro *magna domus, magna est domus*. pro *hereditas, haereditas*. Pro *pii nostri, pii patris nostri*. pro *affectabat, ueraciter namque, affectabat ueraciter. Namque*. Pro *hereditatis, haereditatis, et ita semper*. pro *caelestium, coelestium, et ita semper*. pro *caritatis, charitatis*, pro *cottidiana, quotidiana*, pro *domini constituitur, domini constitutus est*. pro *sollicitudine, sollicitudine*, pro *iocundaretur inuestitu, iucundaretur uestitu*. pro *desolatorum, desolatarum* scilicet uiduarum. pro *solicitus erat, solitus erat*. pro *beniuolentiam, beneuolentiam*. pro *anniuersario depositionis ipsius die, translationis ipsius anniuersario die*. pro *oportunum, opportunum*. pro *ad littus, ad litus*. Pro *quia quamdiu, quia quandiu*, Pro *iusti uita, uita*. pro *quia nec, quando nec*. pro *temptat, tentat*. pro *memoriam dilecti, translactionem dilecti*. pro *illum asciuit, illum adsciuit*. pro *in aedificatione, in aedificationem*. pro *spatiis, spaciis*. Sermo Gretseriani codicis finitur uerbis, *amplificata est augmentis*.

PARALIPOMENA AD VITAM S. HENRICI ET S. KVNEGVNDIS.

Gretserus diu. Bamberg. pag. 221.

In annalibus Bambergensibus manuscriptis, de quibus dixi ad calcem uitae Othonianae, reperi hanc bullam Innocentii tertii pontificis maximi, de canonizatione S. Kunegundis.

INNOCENTIVS episcopus seruus seruorum DEI, uenerabili fratri * *Theumoni* episcopo, et dilectis filiis capitulo Babenbergensi, salutem et apostolicam benedictionem.

* *Thimo episcopus Bamb. qui Otheni ergo successit.*

Cum secundum euangelicam ueritatem *nemo accendat lucernam, et ponat illam sub modio, sed super candelabrum; ut omnes, qui in domo sunt, uideant:* pium pariter est et iustum, ut, quos Deus merito sanctitatis coronat et honorat in caelis; nos, uenerationis officio laudemus et glorificemus in terris: cum ipse potius laudetur et glorificetur in illis, qui est laudabilis, et gloriosus in sanctis. Pietas enim promissionem habet uitae, quae nunc est, et futurae, dicente domino per prophetam; *dabo uos cunctis populis in laudem, gloriam et honorem:* et per se pollicente; *fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum.* Nam, ut suae uirtutis potentiam mirabiliter manifestet, et nostrae salutis causam misericorditer operetur, fideles suos, quos semper coronat in caelo, frequenter etiam honorat in mundo, ad eorum memorias signa faciens et prodigia, per quae prauitas confundatur haeretica, et fides catholica confirmetur. Nos ergo, charissimi, quantas possumus, etsi non quantas debemus, omnipotenti DEO gratiarum referimus actiones; qui in diebus nostris ad confirmationem catholicae fidei et confusionem haereticae prauitatis, euidenter innouat signa et miracula potenter immutat, faciens eos coruscare miraculis, qui fidem catholicam tam corde, quam ore, nec non et opere tenuerint.

Matth. 5. 1. Tim. 4. Matth. 13.

Inter quos beatae memoriae KVNEGVNDIS, Romanorum imperatrix augusta, quae degens olim in mundo, magnis meritis praepollebat; nunc, uiuens in caelo, multis coruscat miraculis, ut eius Sanctitas certis indiciis comprobetur. Licet enim ad hoc, ut aliquis sanctus sit apud Deum in ecclesia triumphante, sola sufficiat finalis perseuerantia, testante ueritate, quae dicit; quoniam, *qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit:* et iterum; *esto fidelis usque ad mortem et dabo tibi coronam uitae:* ad hoc tamen ut ipse sanctus apud homines habeatur in ecclesia militante, duo sunt necessaria; *uirtus morum, et uirtus signorum*, uidelicet, *merita et miracula*, ut et haec, et illa sibi inuicem contestentur. Non enim aut merita sine miraculis, aut miracula sine meritis, plene proficiunt ad perhibendum inter homines testimonium sanctitati: cum interdum angelus satanae transfiguret se in angelum lucis: et quidam opera sua faciant, ut ab hominibus uideantur. Sed et magi *Pharaonis* olim signa fecerunt; et antichristus tandem prodigia operabitur, ut, si fieri posset, in errores etiam inducantur electi. Verum, cum et merita sana procedunt; et clara succedunt miracula; certum praebent indicium sanctitatis; ut nos ad ipsius uenerationem inducant. quem Deus et meritis praecedentibus, et miraculis subsequentibus exhibet ue-

Matth. 10. Apoc. 2. Exod. 7. Matth. 24.

uenerandum. Quae duo ex uerbis euangelistae plenius colliguntur, qui de apostolis loquens aiebat: *illi autem profecti praedicauerunt ubique, domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis.*

Marc. 16.

Sane cum ad audientiam bonae memoriae, CAELESTINI papae, praedecessoris mei, merita et miracula praefatae imperatricis, uobis referentibus, peruenissent; ut ipse de illis notitiam conciperet certiorem; inquisitionem eorum uenerabilibus fratribus nostris, *Augustensi* et *Eistetensi*, et bonae memoriae *Wirtzburgensi* episcopis, et dilectis filiis *Eboracensi*, *Lancheimensi*, et *Hailsbrunensi* abbatibus, per apostolica scripta commisit; post cuius obitum usque adeo manifestari coeperunt et multiplicari miracula, ut ex euidentia pariter et frequentia, sanctitas eius ab omnibus, quasi notoria praedicetur; sicut ex multis testimonialibus literis episcoporum, abbatum, praepositorum et principum, nec non et aliorum multorum nuper nostro extitit apostolatui reseratum.

Venientes igitur ad apostolicam sedem, ex parte uestra dilecti filii N. abbas *Micheluelden sis*, *Gundelus* decanus, *Cunradus* custos, *Marcus* archidiaconus, *Hermannus* subdiaconus maioris ecclesiae uestrae, *Lupoldus* diaconus S. Stephani, *Burchardus* diaconus S. MARIAE, *Heinricus* presbyter S. Michaëlis, *Heinricus* subdiaconus S. MARIAE, nobis et fratribus nostris humiliter supplicarunt, ut ex plenitudine potestatis, quam IESVS CHRISTVS *B. Petro* concessit, praenominatam imperatricem sanctorum catalogo dignaremur adscribere, decernentes, eius memoriam inter sanctos ab uniuersis fidelibus de caetero celebrandam: cum hoc sublime iudicium, ad eum tantum pertineat, qui est B. Petri successor et uicarius IESV CHRISTI.

Matth. 16.

Nos itaque cognoscentes, quod hoc re uera iudicium sublimius est inter caetera iudicia iudicandum, in ipsius examinatione plenariam uolumus adhibere cautelam. Et ideo praenominatos iurisiurandi religione constrinximus, ut puram nobis super nos dicerent ueritatem. Qui iurati dixerunt, quod, sicut ex celebri fama et solenni scriptura nouerunt, B. KVNEGVNDIS S. HEINRICO imperatori fuit matrimonialiter copulata, sed ab eo non extitit carnaliter cognita. Vnde, cum dominus imperator ageret in extremis; principibus et parentibus inquit de illa; *qualem mihi eam assignastis, talem uobis eam resigno: uirginem eam dedistis, et uirginem reddo.* Suam ergo uitginitatem domino consecrauit, et seruauit intactam: ita quod, cum aliquando, instigante humani generis inimico, suspicio quaedam contra ipsam fuisset exorta; ipsa, ut suam innocentiam demonstraret, super ignitos uomeres nudis plantis incessit et processit illaesa.

Item sanctus imperator HEINRICVS, et haec imperatrix egregia KVNEGVNDIS, de propriis facultatibus BABENBERGENSEM fundauerunt ecclesiam et dotauerunt: quam, cum suis omnibus pertinentiis ex feruore deuotionis, quam ad apostolicam sedem habebant, B. Petro apostolorum principi obtulerunt, annuum ei censum, ad indicium, quod iuris sit ecclesiae Romanae, soluentem. Sed et alia plurima beneficia piis locis, et uenerabilibus ecclesiis contulerunt, Christum sibi facientes haeredem.

Haec et alia retulere de meritis; de miraculis asserentes, quod eis praesentibus et uidentibus, ad memoriam huius uirginis, caeci uisum, claudi gressum, muti uerbum, et surdi recuperauerunt auditum, aliisque languoribus impetiti, frequenter et euidenter plenam consecuti sunt sanitatem: et quod est mirabilis nouitatis, et noui miraculi; puluis de tumulo eius assumptus, saepe conuersus est in frumentum.

Nos ergo de meritis et miraculis eius multis et magnis non solum testimoniis, sed et testibus certiores effecti; cum secundum prophetam, *laudandus sit Deus in sanctis suis*; de fratrum nostrorum consilio et pontificum multorum apud sedem apostolicam existentium, ipsam beatam uirginem KVNEGVNDIM catalogo sanctorum adscripsimus, eiusque memoriam inter sanctos decreuimus celebrandam.

Psalm. 150.

Quapropter uniuersitatem uestram monemus et hortamur in domino, per apostolica scripta mandantes; quatenus, quod nos solenniter et caute statuimus, uos humiliter et deuote seruetis, ut meritis eius et precibus apud misericordissimum iudicem indulgentiam consequamur.

Collectam autem et alias orationes in commemoratione eius dicendas, edidimus, quas in hac pagina duximus subscribendas. Oratio: *Omnipotens et misericors Deus, qui a gloria tua nullum excipis sexum, nullamque conditionem excludis, te suppliciter exoramus: ut, sicut beatae* KVNEGVNDI *uirgini tuae, post terreni culmen imperii, coelestis regni solium contulisti: ita meritis eius, et precibus, nobis quoque famulis tuis aeternae felicitatis praemia largiaris. Per dominum.* Secreta; *sacrificium laudis tuae tibi, domine Deus noster, offerimus, tuam clementiam implorantes, ut, per huius sacramenti uirtutem, intercedente beata* KVNEGVNDE *uirgine tua, nos et a peccatis expedias,*

et

et a periculis tuearis. Per dominum. A Complendo: *sacramentum redemptionis humanae, quod in honore beatae* KVNEGVNDIS *obtulimus, tibi nos, domine, reddat acceptos, ut per hoc, quod et accepimus ipsi de tuo, et suscepisti de nostro, in tui semper unione uiuamus: qui cum patre.* Datum Laterani, III. Nonas Aprilis, pontificatus nostri anno tertio.

EX IISDEM ANNALIBVS. B

De S. Henrico.

Eia germen Saxonum; culmen Bauarorum; palatinorum Rheni honor; decus Germaniae; imperii gloria; ecclesiae singulare ornamentum. et totius orbis stupendum miraculum; Sacratissime imperator HEINRICE; te diligentes intuere; et fac tuis meritis et C precibus; ut tui cultores fieri mereantur uirtutum tuarum, pro posse, imitatores; quatenus uestigiis tuis inhaerentes, gaudeamus hic tuo semper patrocinio; et tandem beato in caelestibus tuo consortio, amen.

De S. Kunegunde uirgine et imperatrice.

Eia mundi domina; sed et CHRISTI D ancilla; saeculi contemptrix, et religionis cultrix; uiro nupta, sed uirgo immaculata; sanctissima KVNEGVNDIS; te diligentes refoue; materne te inuocantes exaudi benigne; impetrando nobis peccatorum ueniam, mentis et corporis salutem, contemptum terrenorum, caelestium desiderium; E cordis et carnis castitatem; Dei timorem et amorem, finem felicem; et post hanc miserabilem uitam, perpetuae beatitudinis gloriam, amen.

EX IISDEM ANNALIBVS.

EBERHARDVS, Bauariae dux, sedis Babenbergensis nonus; uel se- F cundum aliam computationem, decimus episcopus, circa annum domini M. C. XLVI. Hic anno domini M. C. XL. VII. tertio idus Iulii, corpus S. HEINRICI imperatoris transtulit, magna adhibita solennitate; *Eberhardo* archiepiscopo Salzburgensi, et *Hermanno* episcopo Brixinensi praesentibus, suamque autoritatem in ea re interponentibus.

In notis ad caput XXII. uitae S. Henrici retulimus ex apographo Bambergensi caussam, cur *S. Henricus* imperator claudicarit: quae narratio lacunis non caret: quam ex annalibus Bambergensibus a Schedelio exscriptis adscribam, ut planius intelligatur. *Sunt etiam, qui asserunt, fide dignorum relatione compertum, his temporibus Henricum stupendo miraculo claudum effectum. Etenim aiunt fuisse ecclesiam in concauitate montis Gargani situatam; quae non ab homine aedificata, neque per hominem dedicata, sed diuina potius operatione exstructa, ut creditum est, et consecrata fuit, ubi angelorum concentus, singula quaque hebdomada, ab his qui digni habiti sunt, audiebatur. Ad quam cum orandi gratia rex sanctus cum suis diuertisset, adueniente hora, qua angelorum exercitus de more properandus erat; uir sanctus meritis suis exigentibus, ut exclusis aliis omnibus soli sibi remanendi daretur facultas. Quo deinde flexis genibus effusisque lacrymis obnixius orante, uidit angelorum copiosam multitudinem templum sanctum ingredientem. E quibus duo maius altare repente stipabant, reliqua legione in modum fulguris coruscantis subsequente: E quibus unus uti primas geducebatur: hunc ego Michaëlem archangelum fuisse crediderim. Vidit deinde angelorum dominum in sua maiestate uenientem, comitante sanctorum incredibili caterua. Demum inter psallendum textus sacri euangelii ab uno angelorum primum dominicae personae deosculandus datus fuit. Quo facto, innuit angelo, ut imperatori quoque, retro in angulo latitanti, pacis osculum praeberet. Vir autem sanctus ad tam insolitam diuinae maiestatis et gloriae uisionem conterritus, suspicere non audebat, angelus hoc uidens, femur Henrici leuiter tangens, ait; ne timeas electe Dei, uelociter surge, atque hoc signum pacis diuinitus tibi transmissum suscipe. Ex ea autem hora femur sancti regis, contactu angeli, ita marcere coepit, ut post hoc nunquam clandicare desierit, tametsi imprimis rectus incedere consueuerit. Simile beato Iacobo antiquo tempore accidisse, sacris scripturis traditur. Aiunt praeterea, huius miraculi testimonio imaginem sancti regis, ante fores cathedralis monasterii, positam esse lapillo sinistro pedi in signum claudicationis supposito, quod adhuc exeuntibus ad dextram patet.*

IN

IN HISTORIAM SEQVENTEM DE VITA ET REBVS GESTIS HENRICI IMPERATORIS.

Accepimus eam Vienna *ab antiquitatis studiosissimo indagatore, domino SEBASTIANO TENGNAGEL. Ad marginem codex hunc titulum praeferebat.* Vita Henrici primi imperatoris ab Adelboldo episcopo Traiectensi, ut creditur, conscripta. *Ubi uoculae,* ut creditur, *scrupulum iniciunt, num haec sit illa ipsa uita, cuius* Adelbodus, *seu* Adelboldus *auctor fuit; quem tamen res gestas S. Henrici literis consignasse, testificatione Sigeberti, in catalogo uirorum illustrium, et Trithemii in simili opere illustrium uirorum per Germaniam, certum exploratumque habetur. Audi Trithemii uerba.*

Adelboldus episcopus Traiectensis, ex monacho ordinis diui patris Benedicti, etc. uir in diuinis scripturis studiosus et eruditus, atque in secularibus literis egregie doctus, ingenio subtilis, eloquio disertus, uita et conuersatione praecipuus, et ob eas uirtutes in curia S. Henrici imperatoris magno in precio habitus. Scripsit nonnulla haud contemnendae lectionis opuscula, quibus nomen suum posteris notificauit. E quibus exstat uita et gesta eiusdem sancti imperatoris Henrici lib. I. De laudibus S. Crucis lib. I. De laudibus quoque S. MARIAE lib. I. Varios etiam sermones in laude sanctorum edidit, et alia multa tam metro, quam prosa, quae ad notitiam meam non uenerunt: moritur sub Conrado imperatore II. anno domini MXXVII. Indict. X. episcopatus sui anno XIIX. V. Kalend. Decembris. *Haec Trithemius. Sed siue haec sit ea, quam Adelboldus scripsit, uita, siue non; illud optandum erat, ut mutila non esset. Sed damus, quod possumus: quando non licet, quod uolumus.*

VITA HEINRICI
IMPERATORIS AB ADELBOLDO, EPISCOPO TRAIECTENSI, VT CREDITVR, CONSCRIPTA.

Quae historico tenenda. IN gestis scribendis duo sunt uidenda; ut et scriptor *ueritatem* in prolatione teneat; et lector *fructum* in lectione capiat. Sed scriptor ueritatem tenere nequit, nisi haec quatuor aut potenter deuitauerit, aut aliquatenus *Quae procul habenda.* à mente deposuerit: *odium*, et *carnalem dilectionem, inuidiam* et infernalem *adulationem*. *Effectus odii et inuidiae.* Odium enim et inuidia bene gesta aut omnino tacent, aut dicendo transcurrunt, aut calumniose transmutant. Et contra male gesta dicunt, dilatant et amplificant. Carnalis autem dilectio et infernalis adulatio, quae male C gesta sunt, scientes ignorant, et ignorantiam simulantes, ueritatem occultant; bene gesta autem placere quaerentes, spatiose dicunt, et plus iusto magnificant. Sic per haec quatuor, aut in bene gestis, aut in male gestis ueritas euanescit, falsitas superducto colore nitescit. Spiritualis autem dilectio ueritatis amica, nec male gesta celat, nec bene gesta D pompose dilatat; sciens, quia et male gesta saepe prosunt ad correctionem; et bene gesta frequenter obsunt, dum ducuntur in elationem. Melius est enim aduersitate mentem refraenare, quam prosperitate contumaciter inflari. Lector autem fructum capere non poterit, nisi aut diligenter attenderit, aut penitus intellexerit; cur bona bonis, mala B malis; bona malis; mala bonis eueniant.

Cur bona bonis concedantur, dupliciter intelligi potest. *Cur bona bonis concedantur.* Aut enim sic boni sunt, ut per tentationes huius saeculi nec probatione, nec purgatione indigeant: aut eo modo boni, ut, si per tentationes pulsarentur, fortassis pro modulo simplicitatis suae deteriorarentur. *Tali[ter] ergo nec in luto huius mundi conuersatione foedantur, ut per ea, quae patiuntur, aut ad correctionem inuitentur; aut, si resipiscere nolunt, intelligant; quia et hic, et in futurum mala sustinendo damnari debeant. **Tali.* Mala autem bonis aliquando,* non ut mereantur, sed ut per tormentum augeatur eis meritum, per meritum amplificetur praemium. ** Conceduntur uel, obueniunt.* Aliquando uero leuis culpa subest, pro qua hic leuiter castigantur, ne in futuro deterius crucientur. Bona uero malis conceduntur, ut aut sic pietatem DEI recognoscant, et a peruersitate sua resipiscant; aut reseruetur eis in improperium, quod recognoscere noluerunt largitorem bonorum. *Cur bona malis obueniant.*

Haec, quae praescripsimus, in omnibus gestis et scriptori et lectori non inutilia esse putamus. Scimus insuper, et saepissime audimus; quia, in omnibus scriptis antiquitas delitiose ueneratur; nouitas fastidiose repudiatur. Sed quae reci-

recipiuntur ut antiqua, nisi primitus essent noua, non essent antiqua. Quare praecedit nouitas, ut sequatur antiquitas. Stultum est ergo quod praecedit, spernere; et quod sequitur, quodque a praecedenti habet, ut sit, non recipere. Raro enim a sitiente riuus quaeritur, dum fons habetur. Dicimus haec, non ut abiiciatur antiquitas, sed ut recipiatur nouitas. In omnibus quippe scripturis, si est ueritas et utilitas, aeque ualet nouitas et antiquitas. Fortassis est, qui dicat; quae utilitas in gestis legendis esse ualeat? Huic respondemus; quia, quisquis alterius gesta legit, si bona sunt; inuenit quod sequatur, si mala, habet unde exterreatur. Gesta namque alterius legere, in speculum est respicere. Si quid in eo uides, quod tibi displiceat, in te corrige. Si quid, quod placeat, imitare. Cesset praelocutio; praelocutionis causa sequatur.

Nil antiquum, nisi fuerit nouum.

Utilitas in lectione rerum gestarum.

Millesimo secundo anno ab incarnatione domini, Indictione duodecima, Otto tertius imperator augustus, *Paternae*, quod est castellum Romaniae, moritur. Vir dum iuxta corporis speciositate floridus, morum probitate modestus, aetate quidem iuuenis, sed ingenua capacitate senilis, benignitate mirabilis. In cuius gestis scribendis satis auidus essem, si aut memoriter tenerem, aut relatorem certum haberem. Hoc tantum scio; quia, quamuis in primaeua aetate plurima pueriliter egisset; in supremis irreprehensibiliter uiuebat. Deum amabat, amando timebat, omnibus placebat, nemini displicebat, nisi forte infidelibus: quia innatum est bonis, malis displicere et bonis placere. Tandem qualis eius anteacta uita fuisset, in morte ipsius, qui affuerunt, uidere potuerunt. Quicunque enim interfuit, in deuotione eius intelligere potuit, quia non obiit, sed ad desiderium suum singulare migrauit. Ad creatorem creatura fidelis ex uoto redire properauit. Cuius non obitus, sed transitus, omnium, qui sanae mentis erant, luctus mirabilis, planctus erat incredibilis. Dolor esset etiam insanabilis, nisi superstes ei extitisset HEINRICVS, dux gloriosus et uir ad regnum suscipiendum strenuus. Is tunc temporis ducatum in Bauariensi regno tenebat, populum pacifice regebat, pacem amplificabat, ecclesiarum facultates augebat, leges et religiones magnificabat. Tandem sic in ducatu uixit, quod omnibus placuit, ut de ducatu transduceretur ad regnum, de uexillo extolleretur in solium haereditarium. Haereditarium dicimus; quia, ut ab his, qui genealogias computare nouerant, audiuimus, a Carolo magno ex parte patris decimam septimam; ex parte matris, decimam sextam lineam propagationis tenebat. Insuper * tertius Otto post obitum in regem eligebatur, et ipsi tertium ad inuicem consanguinitatis gradum tenebant. Mater autem sua Conradi regis fuit filia.

Mors Othonis III. imp. laus eius.

Luctus in obitu Othonis III.

Genealogia Henrici.

** Videtur locus iste corruptus.*

His antecessoribus exortus, successor ingenuus eligitur et, ut rex fiat, ab omnibus desideratur. Sed qualiter ad regnum ab his, qui sanae mentis erant, inuitatus fuerit; qualiter etiam *inuidia uirorum, bonorum comitatrix*, per suos satellites, id, impedire tentauerit, nec mihi fastidiosum est dicere, nec caeteris superfluum audire. Inuidiam bonorum comitatricem me dixisse, ne mireris, quia, ubi abundant strenue gesta, abundat et inuidia. Vnde quidam philosophus interrogatus a discipulo suo, qualiter uiuere posset, ut inuidorum corrosiones deuitare ualeret; respondit; *nil bene, nil strenue, nil prudenter agas, et ita te posse detractiones inuidorum declinare scias. Aut igitur stultus esto, et inuidiam declinato; aut prudenter agito, et inuidiam sustineto.*

Inuidia recte factorum comes.

Memorabile dictum cuiusdam philosophi.

OTTONE ergo gloriosissimo imperatore defuncto, *Cisalpini*, qui cum eo erant, archiepiscopus *Coloniensis*, episcopi *Leodicensis*, Augustensis et *Constantiensis*; OTTO filius Caroli, *Henricus* et *Iuncmannus* comites, et caeteri quam plures fideliter agentes, cum maxima difficultate, et periculis pluribus, per Veronam, per Bauariam, cadauer ipsius reportabant. Quibus dux nobilissimus cum Bauaricis episcopis et comitibus obuiam uenit, corpus senioris et consanguinei sui, qua decuit, ueneratione suscepit, totum exercitum, qua debuit, liberalitate * recepit; per terram suam, qua oportuit, commoditate conduxit. Tandem *Muneborg* perueniens, ipse suis humeris corpus imperatoris in ciuitatem subuexit, pietatis exemplum et humanitatis exhibens debitum, exercitum diurnare fecit, ut et ipsi de utilitate et consolatione regni colloquerentur, et equi itineris longitudine fessi recrearentur. Ibi quibusque melioribus regia dona faciens, iunxit sibi per amicitiam, quos post modum suscepturus erat in militiam.

Otto defunctus in Germaniam reportatur.

Henricus obuiam uenit funeri.

Fort. refecit.

Deinde cum corpore usque *Augustam* ueniens, in basilica S. Afrae, iuxta sepulcrum *S. Vdalrici* decentissime sepeliri imperatoris interiora fecit, et pro anima eius eidem ecclesiae centum *mansos* ex propria hereditate concessit. Ibi ualedicens caeteris, ipse ad propria remeauit. Corpus uero imperatoris, Aquisgrani transuectum honorifice, ut adhuc uideri potest, in medio ecclesiae S. MARIAE sepultum est, quam ecclesiam idem benignissimus imperator et unice dilexit, et plurima facultate ditauit.

Intestina Othonis III. sepeliuntur Augustae.

Otho III. sepelitur Aquisgrani.

Tunc temporis post HEINRICVM du-

Praecipui principes imperii.

cem magnificũ, maiores erant in regno, Astati subderet. *Benno* dux in Saxonia, *Herimannus* dux in Alemannia, *Theodoricus* in Lothariensi regno, *Ekehardus* marchio in Toringia. *Benno* ut sapiens, non animabatur ad regnum, sciens HEINRICVM uigere prae caeteris ad obtinendum. Sapientis enim est, spernere in his appetitionem, in quibus scit, fieri non posse consecutionem. *Theodoricus* quoque HEINRICVM ducem in regno esse sciens haeredem, noluit incipere, quod non posset finire. Herimannus uero, homo potens et in caeteris prudens; in hoc tamen non sapiens; se posse credidit, quod postmodum se non posse, probauit. EKEHARDVS autem nescio an in adipiscendo regno spem tenens, an rebellionem meditans; in regia curte, quae *Poleda* dicitur, per noctem ab inimicis suis egreditur, uiriliter pugnans interficitur. Remansit contentio inter HEINRICVM ducem gloriosissimum; et *Hermannum* uirum potentissimum, sed breuis et cito finem habitura. Erat namque alter alteri dissimilis nobilitate et sapientia; facultate et corporis elegantia.

Hermannus ambit imperium.

Dux Henricus Wormaciam tendit.

Intrante igitur *Iunio* dux HEINRICVS rex cito futurus, de *Bauaria* et *orientali Francia* collecta multitudine non modica, super Rhenum *Wormatiam* uenit, cupiens ibi transire et Moguntiam ad regalem benedictionem percipiendam uenire. Sed dux *Herimannus*, adunatis *Alemannis* et quibusdam *Francis*, et *Alsatiensibus*, Wormatiam, ad contradicendum transitum, festinauit ibique transire nec unum permisit. Et facile resistere poterat, qui Rhenum adiutorem habebat. Erant autem cum duce HEINRICO uiri illustres et sapientissimi; archiepiscopus *Moguntinus*, archiepiscopus *Saltzburgensis*, episcopus *Brixensis*, episcopus *Wirzeburgensis*, episcopus *Regenesburgensis*, episcopus *Strasburgensis*, episcopus *Bataviensis*, episcopus *Frisiensis*, abbas *Fuldensis*, caeteri abbates et comites plurimi.

Cui obsistit Dux Hermannus.

Catalogus principum, qui ab Henrico stabant.

Cum his dux, habito consilio, reditum in *Bauariam* simulauit et, quasi transitum desperans, *Loresheim* uenit. Inde *Moguntiam* festinans, sine impedimento transiuit. Ibi *octaua Idus Iunii* in regem eligitur, acclamatur, benedicitur, coronatur. Ibi *Franci* et * *Musellenses* conueniunt, regis efficiuntur et maiestatem eius ex debito uenerantur.

Henricus in regem eligitur.
** Qui ad Mosellam.*

Celebratis igitur diebus ordinationis suae et quibusque uenientibus in militiam susceptis, rex Rhenum iterum transiit, cum maxima multitudine, per *orientalem Franciam* in *Alemanniam* ire properauit, ut *Herimannus*, audita deuastatione terrae suae, a coepta rebellione desisteret et caput, ut caeteri, regiae maiestati subderet. In Alemanniis igitur rex pluribus diebus moratur, nolens et uolens terram depopulatur. At *Herimannus* durae mentis et proteruae ceruicis, iratus super episcopum *Strasburgensem*, eo quod sapienter egerit, et partem meliorem elegerit, iuncti sibi *Cunone*, genero suo, *Argentinam* adiuit et, militibus episcopi non fideliter resistentibus, muros ciuitatis fregit, spolia non modica cepit, ecclesiam uiolenter intrauit et impie uiolauit.

Vastantur ditiones ducis Hermanni.

Hermannus spoliat Argentinam.

Interea rex, qui erat in *Alemannia*, *Augiae* natiuitatem *S. Ioannis* celebrabat et, neminem timens, se potenter habebat: cum nunciatum esset ei, quod *Herimannus* obuius uenire uellet et pugnae termino litem finire. Sententia haec regi placuit, ab *Augia* discessit, in quaedam prata amplissima et ad decertandum opportuna peruenit. Ibi aduentum ducis expectans et pugnae* iudicio subire non refutans, solennitatem apostolorum celebrauit. Sed *Herimannus* salubri consilio usus, occurrere regi renuit et, sibi suisque salubrius esse, ut latitaret, quam obuiam ueniret, credidit. Regi ergo sic praestolanti, quidam non prouidae mentis dabant consilium, ut *Constantiam* iret et ibi *Herimanno*, quod in Argentina commeruerat, recompensaret. Episcopi enim *Curiensis* et *Constantiensis*, cum *Herimanno* erant, non tantum illum ex corde ad regnum eligentes, quantum uicinitatem eius timentes et de termino litigii dubitantes. Sed rex, ut erat prouidus et de dominio eiusdem ciuitatis securus, illis leniter et blande respondit; *absit, ut pro Herimanni insania in illum retorqueatur uindicta, a quo mihi regni est concessa corona. Fortassis etsi pro Argentina Constantiam uastarem, non mihi damnum minuerem, sed duplicarem. Insuper male comparat regnum, qui in eius adeptione animae postponit detrimentum. Coronauit me Deus, non ad uiolationes ecclesiarum, sed ad puniendos uiolatores earum.* Diu igitur in pratis exspectans et ad ultimam, sciens, non uenturum, inde discessit; et per Alemanniam curtes ducis ubique uastando, ire coepit.

Henricus parat se ad pugnam contra Hermannum.

** iudicium forte.*

Hermannus belli aleam subire abnuit.

Tandem pauperum clamor nimius excreuit, et usque ad regis aures peruenit. Quem rex diu ferre non potuit; sciens eos nihil in duritia ducis deliquisse, et ob hoc plus iusto passos fuisse. Quapropter pietate motus, ab Alemannia recessit et in Franciam, terram unice sibi dilectam uenit, certus de duce, quia uellet nollet, ceruicem flectere et iugum pati quandoque deberet.

Cohibet Henricus uastationem ob clamorem pauperum.

Praetereundum non existimo, quod antequam rex ab Alemannia exiret, Hezelo, Bertholdi filius, quem tempore ducatus sui ultra omnes comites regni hu-

huius

ius ditauerat, legatos quos in ipso exercitu meliores eligere poterat, ad ipsum transmisit, ut Bauariensem ducatum sibi concederet, inconsulte rogauit. Sed inconsultae quaestioni consulta paratur responsio, et festinanti petitioni, ponderata monstratur deliberatio. Patienter enim audita legatione, ait; *quos semper praecipuos inter omnes gentes habui, quosque semper toto mentis affectu amaui, hos adepta benedictione regali, in lege sua nec deteriorare uolo, nec deteriorari patiar, dum uixero. Legem habent, et ducem eligendi potestatem ex lege tenent: hanc ne dum ego frangam; quicunque frangere tentauerit, me inimicum habebit. In hac etiam expeditione male (nil) promeruerunt, ut cuilibet eos, absque eorundem electione, concedam. Adhuc mecum sub ancipiti fine militant, et ego eos nolentes cuilibet mortalium traderem? Exspectet, ut in Bauariam redeam; ibi, si illum elegerint, eligo et laudo; si renuerint, renuo. Nec etiam existimo illum esse tantae insipientiae, ut ex meo dedecore honorem suum quaerat amplificare.* Hezelo accepto huiusmodi responso, fomitem rebellionis concepit, quem post annum monstrando in dolorem sui peperit.

Hezelo petit ab Henrico ducatum Bauariae.

Responsum Henrici regis ad petitionem Hezelonis.

Hezelo repulsam passus, meditatur rebellionem.

Rex igitur non multis diebus in Francia moratus, in Turingiam iuit. Ibi absque mora *Guilhelmus*, princeps Toringorum, cum exteris occurrens, regis efficitur. Inde rex procedens in Saxoniam, peruenit *Merseberg*. *Benno* dux Saxonum, *Bulizlaus* dux Sclauorum, *Liebzo* archiepiscopus Bremensis, *Benno* episcopus Hildenensis, *Ratherius* episcopus Paderbornensis, *Arnulphus* Halberstetensis, caeteri episcopi de Saxonia, et comites plurimi, in festiuitate *S. Iacobi* regi occurrunt, acclamatum suscipiunt, collaudant, collaudato manus singuli per ordinem reddunt, redditis manibus fidem suam per sacramenta promittunt, fide promissa, regem coronant, coronatum in solio regio locant, locatum debita congratulatione uenerantur.

Saxoniae principes Henricum recipiunt.

His strenue peractis, *Bulizlaus* inde discedens, ab ipsa die, qua fidem promiserat, et promissam Sacramento firmauerat, peruersa meditari, et meditata, prout potuit, coepit machinari. Ipse enim et *Hezelo* collocutione in inuicem habita, alter alterius uenenatis consiliis tactus, uterque coepit, quod utrumque male finisse puduit. Interea regi a Saxonia in regnum Lothariense properanti *Gruonae* occurrit uxor sua, domina CVNIGVNDA, nomine iam extans, sed re cito regina futura. Inde enim *Paderbornam* ueniens in festo S. Laurentii, acclamatur, benedicitur, coronatur, et fit KVNIGVNDA * *Kuninga*, quod latine interpretari potest, *regia, regina*.

Perfidia Bulizlai, ducis Sclauorum.

** Nonnullis rex est Künig/ Künig. Regina, Künige. Quo allusit hic auctor.*

Sed ut nunquam serenitas, quam non sequatur nubilositas; sic raro iocunditas, quam non comitetur aduersitas. Nam in benedictione reginae cunctis exultantibus, Bauarii, quorum mos est in aliena terra uelle, quod in sua uolunt, circa ciuitatem fruges colligere et agricolas, sua defendere uolentes, irrationabiliter coeperunt tractare. Quae res indigenas commouit, et ad resistendum, etiam fortiter, animauit. Domestici igitur regis, et indigenae, inualescente contentione, confluunt, concurrunt, conueniunt. Pugna grauis oritur, ex domesticis regis iuuenis unus interficitur, frater scilicet domini Filberti, qui tunc temporis erat cancellarius, postmodum uero *Frisiensis* factus est episcopus. Huius interfectione omnes regis fideles commoti grauiter, ciues coeperunt persequi et, eos persequendo, insatiabiliter grassari. Et nisi regia potestate retinerentur, omnes usque ad * interniciem persequerentur. Cum plurima igitur difficultate sedato tumultu, castigatisque illis, quorum stultitia causa seditionis extitit: inde rex *Dinsberg* properat, et illic *Lotharienfium* aduentum exspectat. Occurrunt primi *Leodicensis* et *Cameracensis* episcopi, nil de regis prudentia dubitantes, nil de fide eius haesitantes. Occurrit etiam *Coloniensis* archiepiscopus, sed quanto ditior, tanto morosius. Erat insuper causa dilationis Moguntiae accepta corona benedictionis. Hi simul regis efficiuntur, fidem promittunt, promissam sacramento concludunt. Cum his rex Aquasgrani perueniens, caeteris Lothariensibus conuenientibus in natiuitate, post partum uirginis eligitur, collaudatur, in regiam sedem extollitur, glorificatur. Sed sub ea glorificatione quidam palmas, quidam lacrymas fundebant. Lacrymantes namque *Ottonem* dolebant amissum, HEINRICVM non cognoscebant susceptum.

Pugna inter Bauaros et alios.

** internecionem.*

episcopi, qui se Henrico subiecerunt.

Sic igitur rex in regnis singulis antecessoris sui, praeter *Italiam* et *Alemanniam*, receptus, et ab omnibus unanimiter collaudatus, in *Franciam* reuertitur, ut ibi hyemis asperitate transacta; uere amoenitatem reducente, in Alemanniam exercitum duceret, et *Herimannum*, qui consiliis prudentium uti nolebat, diuersis uastationibus afflictum, pati iugum doceret. Sed Herimannus, qui consilia iuuenum sequendo et spem uacuam tenendo, extra se positus erat, se in semetipsum recollegit, et in solennitate *S. Remigii*, Brusellae regi obuiam uenit, sciens melius esse, ante damnum non fecisse poenitere. Nudis igitur pedibus cum fidis intercessoribus regi se repraesentat, pro male commissis ueniam

Herimannus fit Henrico supplex.

niam petit, pro bonis suis per regium donum possidendis gratiam quaerit, pro his impetrandis, humo tenus genua flectit. Illico benigne recipitur et ei, quod quaerebat cum omni humilitate, conceditur. Tantum cuiusdam conditionis internectitur ratio; quae, quamuis ad praesens grauis; in futuro tamen ei erat salubris. Eodem nempe tenore in gratiam recipitur, ut Argentinensis ecclesia ad pristinum statum, ex detrimentis suis per illum reformetur. Quod ille non renuit, sed iussu et consultu regis, dictae ecclesiae abbatiam *S. Stephani*, in recompensationem detrimenti a se illati, tradidit. Hac conditione firmata per manus et sacramenta, regis efficitur et sic, se contentionem male coeptam finisse, laetatur. His expletis in *Bauariam*, natiuam terram suam, rex redire decreuit, nolens nouos sic frequentare fideles, ut postponendo demembraret ueteres.

Recipitur in gratiam.

Henricus rex redit in Bauariam.

Regensborg igitur *S. Martini* solennia celebrans, *Blademario* cuidam Slauo ducatum Boëmicensem largitur et, ut caeteris acceptabilior existat, illum plus iusto uerbis et rebus honorat. Pluribus igitur diebus in Bauaria moratus, quaerentibus legem iustitiam faciens, et uisitandi gratia uenientibus, honorem, prout quisque dignus erat, exhibens.

Harduinus antirex.

Eodem tempore quidam *episcopicida*, *Harduinus* nomine, non regnabat, sed uitiis in se regnantibus subseruiebat in *Italia*. Audita nempe morte imperatoris *Ottonis*, Longobardi surdi et caeci, et de futuro non prouidi, hunc elegerunt, et ad poenitentiam festinantes in regem sibi coronauerunt. Is tunc, ut dixi, subseruiens dominabatur, et aduentū regis HENRICI semper exspectans, introitus *Longobardiae*, quos *clusas* indigenae uocant, cum cautela satis prouida tuebatur. Quod etiam uerum Dei erat iudicium: episcopos, qui in electione illius prae caeteris omnibus aestuantes et sitientes fuerunt, honorabat ut bubulcos, tractabat ut subulcos. Quadam namque die episcopum *Brixiensem* ad se uenientem, et nescio quid ratiocinari uolentem, ut coepit ei ratiocinatio displicere, per capillos arripuit, et humo tenus quasi bubulcum uilissimum deiecit. Cum maioribus nihil tractabat, cum iuuenibus omnia disponebat. Quod etiam erat grauissimum; sub eo praeuaricatores, uiolatores, depopulatores dominabantur; legum amatores, Dei cultores deprimebantur. Cupiditas in eo erat consiliaria; auaritia cameraria: pecunia domina et regina. His pedissequis adulterina sceptra tenebat. Quapropter quidam pro coronatione illius, poenitentia ducti, regi HENRICO, alii legatos, alii literas transmittunt, ut terrae oneri grauissimo subueniat, humillima prece deposcunt. Mandant etiam, ut, si ipsae idem in aliquibus occupatus teneretur, saltem eis suorum principem aliquem cum paucis transmitteret. In uoluntate huiusmodi, aliqui manifesti; aliqui erant occulti. *Tieboldus* namque marchio, et archiepiscopus *Rauennas*, et episcopus *Mutinensis*, *Veronensis* et *Vercellensis*, aperte in regis HENRICI fidelitate manebant. Archiepiscopus autem *Mediolanensis*, et episcopi Cremensis, *Placentinus*, *Papiensis*, *Brixiensis*, *Comensis*, quod uolebant, manifestabant. Omnes tamen in commune regem HEINRICVM desiderabant, precibus per legatos et literas inuitabant.

Qualis Harduinus erga episcopos.

Indignum eiusdem facinus in episcopum Brixiensem.

Episcopi Italiae plerique stant a parte Henrici regis, partim aperte, partim occulte.

Tandem a rege *Otto* dux *Carentanorum*, qui etiam *Veronensem* comitatum tenebat, ad petitionem Longobardorum explendam, eligitur, et cum paucis, propter fiduciam superius nominatorum, in Italiam dirigitur. Cui etiam *Otto* filius *Heriberti*, cum *Ernesto* filio *Tietboldi* marchionis adiungitur. His, inter montana, quae Bauariam et Carinthiam ab Italia seiungunt, super aquam, quae *Brenta* uocatur, conuenientibus, *Carentani* et *Foro-Iulienses*, cum paucis occurrunt, ueluti de promissis Italicorum fiduciam habentes, et de pugna nil cogitantes. Interea archiepiscopus *Rauennas*, et *Tieboldus* marchio, cum caeteris manifestis fidelibus HEINRICI regis suos congregauerant, uolentes occurrere *Theutonicis*, et eos in Italiam cum securitate recipere. Haec *Harduinus* praesciens, Veronam cum maxima multitudine uenire festinauit, ut et ibi Italicis, in adiutorium *Theutonicorum* festinantibus, uiam interciperet et *clusas*, quae ab episcopo Veronensi seruabantur, expugnaret: quod et fecit.

Expeditio contra Harduinum.

Harduinus arma armis repellere tentat.

Clusis igitur expugnatis, audiens Theutonicos in *Tridentensem* planitiem conuenisse, illo cum omnibus suis festinauit. Sed ibi Theutonicis non inuentis, se in *Campaniam Veronensem* reduxit, ibique in quodam castellulo natiuitatem domini celebrauit. Sed ab huiusmodi homine celebratio, rectius celebrationis dicetur abusio. Interim Theutonici iuxta montem quendam, qui *Vngarius*, nescio qua de causa, uocatur, praeuenientes; et *Harduinum* iam clusas occupasse scientes, ipsi *Harduino* legatos suos transmittunt, et ut aut eis cedat, donec transeant, aut sibi cedentibus ueniat, rogant. *Harduinus*, audita legatione, sese in fraudem deceptionis conuertens, ait: *nobiscum nocte ma-*

Fraus Harduini.

maneatis, crastina die cum nostris fidelibus inito consilio, uobis respondere poterimus. Legatis igitur insidias non intelligentibus, ipse per totam noctem castra suorum circuit, ut in crastino parati sint ad congrediendum Theutonicis, monet. Die lucente, legati uenientes ad accipiendum responsum, *Longobardos* omnes loricatos, et ad praelium paratos uident; quid hoc significet, Harduinum interrogant. Ille consilium iniquitatis euomens, ait: *fortassis unius temporis erit renuntiatio uestra.* Inde promouens exercitum media die ad Vngaricum montem peruenit. Exercitus autem ille exstimabatur M. XV. esse uirorum. De Theutonicis uero uix erant quingenti, et hi partim per * fodrum diuisi; partim ad uias custodiendas transmissi. Qui, *Harduini* aduentum percipientes, repente armantur, et prout possunt, ad resistendum darantur, uirtutis eligentes famam, et postponentes uitam.

** Pabulatum ierant. Nam fodrum est su... Largiri fodrum, praestare cibum et potum pro hominibus et iumentis.*

Interea *Harduinus* cum Longobardis superuenit. Otto cum Theutonicis obuiam uenit. Fit congressio, fit pugna, fit caedes ex utraque parte grauissima; et pene Theutonicorum, quamuis paucissimorum, esset uictoria, si non impediret Ottonis, fratris, Regensburgensis episcopi, fuga. Illo nempe fugiente, Theutonicorum acies minuitur, et iterum a multis, congressa, deuincitur. Longobardorum tandē extitit uictoria, sed plurima suorum caede comparata. Reuertuntur *Theutonici*, et sic tunc confusi, quandoque tamen talionem reddituri. Interea rex a Bauaria in Franciam reuersus, *Frankenfort* natiuitatem domini celebrat, multorum legationes suscipit, legatos cum muneribus et responsis dignis remittit. *Herimannus* etiam iam ante iugum pati nesciens, eidem celebrationi interfuit, et ut oportuit, per omnia regiae maiestati obediens fuit.

Longobardi uictores.

Anno ab incarnatione domini M. III. indictione prima, rex HEINRICVS in Mosellensem pagum, in quem nondum intrauerat, ire decreuit, sciens, quod terra, quam rex non frequentat, saepissime pauperum clamoribus et gemitibus abundat. *Theodonis uillam* igitur uenit, et ibi cum omnibus Mosellensibus, generale colloquium tenuit. In quo colloquio duces *Herimannus* et *Theodoricus*, qui defensores et coadiutores legum esse debebant, conscii sibi ipsi, impugnatores erant, et expugnatores esse uolebant. Sed rex ut hoc cognouit, quanto eos aduersus iustitiam pertinaciores uidit, tanto ardentius institit, et quibusque, super ipsos etiam duces clamantibus, legem faciendo fategit. Tandem inter diuersos clamores castellum unum ducis, quod *Mulsberg* uocabatur, in detrimentum pagensium esse comperiens, diruere iubet, ut non restruatur communitione potentissima monet.

Henricus rex subditum im egregie dicit.

Colloquio potenter habito, *Aquasgrani* ire decreuit, ut ibi et anniuersarium imperatoris debita deuotione recoleret, et *Lotharienses* ad se confluentes, ad fidelitatem sui, et ad utilitatem regni corroborat. Interim infirmitate grauissima tangitur, ex rex cum sit, homo esse monetur. Iter tamen coeptum finiuit, et *Aquas* usque peruenit. Ibi commemoratione consanguinei, et * *senioris sui* deuotissime habita, plurima de sanctitate *S. Seruatii* audiens, *Traiectum* iuit, ut et sanctorum ibi quiescentium sibi intercessiones imploraret, et ad seruitium Dei locum et uitam canonicorum ordinaret. Ibi primum de bello inter Italicos et Theutonicos habito audiuit; et, quod sapientis est, aequanimiter tulit: sciens, nec coelum semper posse serenari, nec res humanas sine intermissione prosperari.

Rex in morbum incidit.

** Ottonis III. rex Henricus*

Traiectum uenit.

Inde S. Lamberti merita non paruipendens *Leodium* uenit. Ibi cholicam infirmitatem, ab antecessoribus suis sibi ingenitam, grauissime patitur: et, qui per regalem potentiam usu humanae fragilitatis extollitur, per corporalem molestiam paterna castigatione reprimitur. *Aquasgrani* iterum reuertitur, purificationem S. Dei genitricis celeberrima deuotione ueneratur. Lotharienfibus data licentia inde discessit, et *Nouiomagum* uenit. Ibi pluribus diebus quadragesimae moratur, Deo, quae Dei sunt, reddens, et hominibus, quae sua sunt faciens. Interea *Bladeimarius* dux *Boëmensis* moritur, et *Bulizlaus* infidelitatis uenenum, ex propriae iniquitatis fonte potatum, in contrarietatem regis euomere nititur. Nam *Pragam*, quae caput est Boëmiae, per pecuniae deceptiones, per falsas permissiones, per astutissimas fraudes inuadit. *Mizlauiam* quoque, Saxoniae et Poloniae interiacentem marchiam, insidiis, quibus edoctus erat, suae infelicitati subiicit. Quod cum regi nunciatum esset, non inflammabatur, non stomachabatur, non ad uindictam repentinis motibus animabatur; sciens, quia *ira et festinatio semper inimica sunt consilio:* sed notitiam dictae inuasionis dissimulans; mandauit ei per legatos sapientes et eloquentes, ut terram suam, quae principe nouiter erat uiduata, non inuaderet, quam, si uellet, cum gratia sua et dono uoluntario acquirere posset. Huiusmodi legationem *Bulizlaus* audiens, infelix mandata spreuit dulcia, amara quandoque passurus uerbera. Erat nempe *Hezclo* cum

Inde Leodium.

Inde Aquisgranum.

Hinc Nouiomagum.

cum eo puteum fodiens rebellionis, de quo insidae bibiturus erat aquam confusionis; laqueos quoque connectens casurus in ipsos. Quadragesima finita, rex, qui *Teleborg* pascha celebrat, et *Bulizlai* uiolentiam, ut sapiens, scienter ignorat. *Ottonem* quoque, et *Ernestonem* tunc sibi obuiam ab Italico praelio uenientes, pro uulnerum susceptione, pro necessariae fugae confusione, donis regiis honorat, et debita consolatione releuat. - - - - - quoque tunc usque Saxonibus infestos, ultro uenientes suscipit, et sub benignitatis discretione sibi fidelissimos reddidit.

Hic in Cod. MS. lacuna est.

Post haec in diebus rogationum *Meresberg* moratur, ibique ei de *Bulizlai*, et *Hezelonis* contumacia renunciatur. Ipse, credere dissimulans, inde discessit, et ad celebrandam pentecosten *Halberstete* uenit. Deinde in *Bauariam* tendit, scire uolens, an, quae de Hezelone dicebantur, uera essent. Quo cum peruenisset et, Hezelonis furorem circa loca sibi finitima irrationabiliter accensum, comperisset: ac Bulizlai adiutorio illum fretum esse nouisset, Bulizlao talionem in futura reseruans, a sinu regni sui insitae pestis radicem primum extirpare decreuit, ut interioribus quieti et paci restitutis, exteriores inquietationes facilius postmodum extingueret, non ignorans, quoniam insipientis est in uulnere repente cutem sanare, et contusionem carnis sub sanatione cutis occultare. Vulneris nempe curatio, si ab interioribus ad exteriora deducitur, firmior in superficie concluditur.

Interea et * *Ernesto* eidem rebellioni adiungitur, nulla laesione coactus, sed, uel iuuentutis feruore, uel per eum commoda sua amplificare quaerentium suggestione seductus. Dominus *Bruno* etiam, frater regis HEINRICI et episcopus associatur, aetate iuuenis, et per iuuentutem ad seducendum facilis. Et hoc infidelium erat gloriatio, quod in partibus suis fratrem regis habebant. Haec ergo conspiratio, quanto iuniores et insipientiores colligit, tanto turpius et eneruius defecit. Dicitur enim: insipientium glomeratio, consilii est dissipatio: et consilii dissipatio actuum est eneruatio.

* Ernestio.

Bruno Henrici regis frater fratri aduersus

Rex igitur quosdam *Lotharienses* et *Francos* ac *Bauarios* colligens, intrante Augusto, in *Franciam* exercitum super *Hezelonem* duxit; bona eius deuastauit, ipsum cum domino *Brunone* et *Ernestone* per siluas latitare coegit. Tandem se ad castellorum munimenta contulit, quae capi posse, nec *Hezelo* timebat, nec aliorum quisquam credebat. In primo igitur impetu *Mertula* diruitur, et *Hezelonis* milites in ea capti per intercessionem principum sani et salui permittuntur abire. Slaui autem *Buzislao* in adiutorium missi, in seruitutem exercitui distribuuntur.

Expeditio Henrici contra Hezelonem.

Post haec rex *Crusinam* obsedit, ubi uxor Hezelonis ac filii erant, et quaeque illi chariora esse poterant. In qua obsessione in primis post annona incaute exeuntes, ab Hezelone, caeterisque suis coadiutoribus uulnerabantur, capiebantur, occidebantur. Rex hoc cognito, quotidie quadringentos custodes exeuntibus adhibuit, ut et hos custodirent, et insidias insidiantibus pararent. Hoc Hezelo cum sociis audiens, se in uallem quandam recepit, in quam nulli, nisi per semitam unam patebat introitus: ibi tentoria fixit: ibi noctibus, nescio an tribus aut duabus, quasi tutus de rapina pauperum uixit. Hoc custodes per rusticum unum comperientes, circa horam sextam, in qua illi se, pro aestu diei, remissius habebant, in uallem latenter descenderant, loca plurima circumeuntes, et diligenter HEINRICI castra quaerentes. Tandem unus eorum tentoria uidens, nimis festinus ad inuitandum socios, *Kyrie eleison* coepit clamare; et hoc, ut citius ueniant, frequenter iterare. Haec Hezelo percipiens, relictis tentoriis, armis etiam, fugam iniuit, et a manibus superuenientium se uix liberauit. Dominus Bruno quoque parmula non bene relicta, qua extra se positus utebatur, hos, quibus imperare posset, si cum fratre maneret, turpiter fugit, et fit risus, qui honor esse debebat et decus. Sed haec iuuentutis erant. Dicitur enim; qui sine fraeno scientiae a iuuentute ducitur, in dedecoris angustias saepe praecipitatur. Et haec iuuentutis fuisse aetas postmodum monstrauit adulta; quae illum reddidit et utiliorem sibi ipsi et fideliorem fratri. Ernesto capitur et ante regis praesentiam ducitur. Quidam illico regi suggerebant, ut hunc capitali sententia feriri iuberet: quatenus per eum posteri castigarentur, ne regis offensam incurrere sine causa niterentur. Sed Moguntinus archiepiscopus, qui summum locum impetrandi quaelibet apud regem tenebat, intercessor accessit, et iuuenem legi surripuit, mortique subtraxit. Tandem a rege *Crusina* capitur, diruitur, incenditur. Vxor Hezelonis cum suis abire permittitur, et hoc ei per intercessionem fratris sui Ottonis conceditur. Hezelo captam esse Crusinam audiens, ad quandam suam munitionem, quae *Erana* uocabatur, fugiendo peruenit; et ibi Sigefridum quendam Saxonem, peruersae conspirationis participem, obuium habuit. Sed nec illic spem resistendi

Hezelo fugit.

Vt et Bruno, regis frater.

fistendi regiae irae habens, eandem munitionem idem ipse succendit, et miseriam suam celare nesciens, quantae desperationis esset, monstrauit. Haec *Sigefridus* Saxo perspiciens, a spe coeptae rebellionis cecidit; et qui per alienam fiduciam contra regiam maiestatem intumuit, alienae confusionis acredine tactus crepuit. Illuc igitur eum uenisse puduit et, quanto citius potuit, ad propria remeauit. Hezelo uero cum domino *Brunone* ad *Bulizlaum*, quasi refugium unicum, fugit; et quod cuique est grauissimum, quasi mendicus alieno pane uiuere discit. Interea rex *Eranam* perueniens, causam sui aduentus per manus hostis inuenit expletam. Venit enim, ut destrueret; sed hostis destruxit, ne ipse destruendam inueniret.

Sigefridus alieno periculo sapit.

Miseria Hezelonis.

Hezelone igitur fugato, et castellis eius dirutis, rex *Baueborg* locum unice sibi dilectum rediit, ibique exercitui data licentia, natiuitatem S. Dei genitricis celebrauit. Inde in syluam *Speichesbart*, quae Bauariam a Francia diuidit, ueniens, post laborem expeditionis, delectationem exercuit uenationis. Ibi autumnauit; ibi ad recreationem sibi, suisque iocunditatem plenam exhibuit. Inde per Franciam morose transiens, in Saxoniam uenit, et *Toringis* ac Saxonibus in *Milzauiam*, expeditionem futuram indixit. Exinde *Poledae* natiuitatem domini celebrauit.

Rex Babenbergam uenit.

Anno ab incarnatione domini millesimo quarto, indictione secunda, ab archiepiscopo Magdeburgensi, *Giselario* nomine, qui pluribus annis paralysi tactus a metropolitana ciuitate exire non poterat, rex inuitatur. Ductus pietatis affectu obediens extat et ad uisitandum archiepiscopum *Magdeborg* tendit. Quo cum peruenisset, archiepiscopus iam uiam uniuersae carnis iniit; et, qui regem exspectabat, ad regis regum praecepta migrauit. In cuius successionem *Tageno* regis capellanus illico eligitur et in sedem episcopalem, clero et populo collaudante, extollitur. Inde rex *Merseborg* progreditur, et ibi purificationem S. Dei genitricis debita reuerentia ueneratur. Ibi etiam *Tageno* archiepiscopus a suis suffraganeis consecratur.

Inuitatur Magdeburgam.

Tageno fit episcopus Magdeburg.

Posthaec collectis Toringis et Saxonibus, rex in Milzauiam intrat, munitiones, quas *Bulizlaus* occuparat, expugnare uolens: sed huiusmodi dispositum hiemis asperitatis intercepit, et effectum, qui expleri leuiter in aestate posset, regiae uoluntati denegauit.

Omissis igitur munitionibus, terram deuastat, hanc incoli deputans culpam, quod pecunia corrupti, ex fide Buliz-

A lao non restiterint. Inde *Meresborg* reuertitur, iuxta decursum Albis marchiones statuens, qui et Saxoniam et *Bulizlai* incursum! latrocinandi custodiant, et ipsi Bulizlao assiduae inquietationis molestias inferant.

Interea *Hezelonem* coepti poenitet, et sub alieno pane diutius uiuere pudet, soliuagum etiam inter alienos exulare taedet. Eligit ergo potius periculum B mortis inire, quam sic uitam ducere. Tandem reuertitur, et fidis quaesitis intercessoribus, Meresborg se maiestati regiae reddit. Sic contra stimulum calcitrans, bis aculeum sensit, quia, et sua perdidit, et semetipsum alienae potestati tradidit. Dominus Bruno autem apud Bulizlaum consolationem non inueniens, ad sororem suã, Vngaricam reginam, confugit: et etiam semetipsum C recognoscens, intercessionem eius implorauit.

Vt et Bruno frater regis.

Rex interea iniuriae, quam Theutonicis Itali intulerant, non immemor, a Saxonia discedens in Bauariam uenit. Ibi Heinrico, fratri reginae, in Festiuitate S. Benedicti ducatum Bauariensem concessit. Tandem illi Augustam uenienti, quae in confiniis Bauariae et Alemaniae sita est, Lotharienses, Franci et D Alemanni obuiam ueniunt, ad ulciscendam iniuriam, Theutonicis illatam uoluntarii et regio honori per omnia deseruire parati. Cum his inde progrediens, ut congregaretur exercitus, in loco, qui dicitur Omuga, substitit. Ibi ei dominus *Bruno*, cum legatis Vngaricis regis, qui ad intercedendum pro eo ueniebant, ad se reuersus, obuiam uenit et, E ueniam pro commissis humiliter postulans, fratris uiscera mouit et celeriter ad ignoscendum inflexit. Nam in prouerbio dicitur; *cuique modesto fratris lacryma cito mouit uiscera: et proximi calamitas, propria fit anxietas.* Qua decuit ergo pietate recepit; et receptum, qua debuit, familiaritate sibi colligauit. Inde promouens exercitum per loca F sterilia, per montana aspera, per syluas spatiosas, per uias lubricas, ad *Tridentinam* ciuitatem peruenit. Ibi, in die palmarum, qua oportuit, celebritate suos diurnare fecit. Huius aduentum *Harduinus* rex adulterinus praesentiens, ad *Clusas*, quos sibi fidelissimos existimabat, custodes transmisit, et quantumcunque potuit, exercitum coadunare G festinauit.

Henricus rex Brunonem fratrem in gratiam recipit.

Henrici expeditio in Harduinum.

Deinde in planitiem *Veronensem* uenit, euentui primo similem in futuris exitum sperans. Haec HEINRICVS rex percipiens ad alias uias se contulit; non, ut declinaret praelium sed, ut faciliorem sibi quaerere introitum. Erat enim impossibile, per *Clusas*, iuxta *Athesin*, quas Har-

Harduinus cum plurima multitudine A cum suis hospitabatur, praemiserat. Intuebatur, transire. Interea capellanum quendam suum, *Helmigerum* nomine, ad *Carentanos* praemittit; ut Clusas, longe a uia recta sepositas, quae ab Harduino minus caute tuebantur, praeoccuparet, mandat. Non enim quisquam credere poterat, ut regalis exercitus per uias tam difficiles et angustas transire uel uellet, uel posset. Carentani regiis mandatis obediunt et, Helingero suadente, in B duas turmas diuiduntur. Vna, ante lucis ortum, omissis equis, latenter clusis superpositum montem occupat: altera, lucescente iam die, signo ab his, qui in monte erant, audito, ad clusas expugnandas festinant. Custodes nihil de his, qui montem occupauerant, scientes, ad resistendum clusas impugnantibus accedunt. Repente in monte latentes exsiliunt, clusasque defendenti- C bus a dorso infeste superueniunt. Custodes, se deceptos esse percipientes, alii se in fugam miserunt; alii, in praecipitium; alii, in Brentam aquam subcurrentem. Hac expugnatione *Carentani* clusas tenentes regem exspectant.

Haec rex per capellanum suum, quem praemiserat, rescíens, festinauit ad clusas et, impedimenta relinquens, ac secum ad pugnam expeditos sumens, cum D maxima difficultate transiuit. Deinde, in planitiem ueniens, super aquam Brentam tentoria figere iussit; ut ibi dies solennes maioris hebdomadae digna deuotione ueneraretur. *Non enim ei bonum esse uidebatur, ut in illis diebus, in quibus conditor pro conditis, creator pro creatis, dominus pro seruis, capi, flagellari, crucifigi, sepeliri, in agnitionem suae charita-* E *tis uoluit; indiceretur aliquo congressio, ex qua uiolenta christiani sanguinis fieret effusio.* Ibi ergo ab archiepiscopo Coloniensi chrismatis fit consecratio, illis partibus tunc ualde necessaria. In duodecim enim episcopatibus circa introitum Italiae, illo die, pro confusione praesenti, nec episcopatus erat, nec chrisma sacratum. Ibi, a toto exercitu F coena domini deuotissime ad memoriam reducitur. Ibi parasceue, ibi sabbatum sanctum piis affectibus colitur. Insuper pascha domini et digna ueneratione celebratur, et pia celebratione ueneratur.

Pietas S. Henrici in maiore hebdomade.

Pietas totius exercitus eadem septimana.

Post haec rex palatino comiti praecepit, ut per bannum regale exercitui toti fuga interminaretur: adderet etiam, ut, G si quis fugere praesumeret, plectendum se capitali sententia sciret. Huiusmodi banno per exercitum audito, rex aquam in tertia feria Paschalis hebdomadae transiuit, ibique tentoria iterum figere iussit, exspectans nuncios, quos ad explorandum locum, in quo *Harduinus*

Fuga uetatur.

cum suis hospitabatur, praemiserat. Interea, qua ratione nescio, *Longobardorum* unanimitas seiungitur; et ad resistendum discordes, omnes ad propria redire festinant. Siue hoc timor egisset, siue amor regis HEINRICI, seu *Harduini* execratio; illorum, qui interfuerunt, scientiae relinquo. Hoc tantum scio; quia, illius prouidentia non abfuit, cuius beneuolentia et cuique, quod uult, sine lite concedit, et quod uult, occultis iudicii causis, per pugnam discerni consentit.

Longobardi diffugiunt.

Patet igitur HEINRICO regi introitus; qui per laborem sperabatur, per quietem a uera quiete concessus. Venit *ergo Veronam*, recipitur a ciuibus, acclamatur, collaudatur, coronatur. Occurrit ei obuiam *Tietboldus* marchio, occurrunt et caeteri plures, a faucibus erepti furoris et spei redditi libertatis. Inde Brixiam progreditur, et ab episcopo, ciuibusque cum omni alacritate recipitur. Ibi archiepiscopus Rauennas cum suis et sibi finitimis ei obuiam uenit, et manus nondum dominio adulterino pollutas, seniori diu exspectato reddit. Inde rex *Bergomum* uenit, et Mediolanensem archiepiscopum per manus et sacramenta recepit. Inde *Papiam*. Ibi a multitudine maxima nobilium Longobardorum, qui ad suscipiendum eum congregati erant, per dignos applausus recipitur, et cum exultatione totius ciuitatis ad S. Michaëlis ecclesiam ducitur. Ibi clerus, ibi nobilium coetus, ibi plebs utriusque sexus omnes unanimes, uno ore HEINRICVM regem acclamant, collaudatum per manuum elationem designant.

Henricus rex Veronam uenit.

Collaudatus igitur coronatur, coronatus ex debito ab omnibus honoratur, Ad palatium deinde cum omni iocunditate reducitur. Tandem, declinante iam die, diabolus pacis inuidus, concordiae inimicus, discordiae seminator feruidus; quo, post mysterium corporis et sanguinis dominici, Iudas ad perpetrandum nefas infandissimum suscepto intumuit; eodemque suadente, in supplicium perpetuitatis crepuit: Is, et ciues post manuum redditionem, post fidei promissionem, post sacramenti securitatem; nulla, quae in rationem digne deduci posset, laesione coactos aduersus regiam maiestatem, ueneno ebrietatis immisso, commouit. Hoc itaque suasore, armantur; hoc stimulatore incitantur; hoc ductore, ad palatium properant; hoc ordinatore, moenia cingunt. Quidam etiam intererant instigatores, qui per propriam conscientiam turbidi, sub Harduino malebant per illicitas rapinas uagari, quam sub HEINRICO fraeno iustitiae ac legis adstrin-

Coronatur Henricus in regem Italiae.

Perfidia in Henricum regem.

stringi. Fit strepitus, exsurgit sonitus; [A] in palatio statim auditur. Sed, quia nemo talia post fidem eodem die promissam credere poterat, non cito intelligitur. *[Or]itur seditio.* Rex tamen, quid sit, explorari iubet. Renunciatur ciuitatis furor, renunciatur plebeiae animositatis insania. Hanc Coloniensis archiepiscopus, qui cum rege erat, compescere se posse sperans, per fenestram suspexit, causasque tanti furoris inquirere coepit. [B] Sed lapidibus et sagittis superuenientibus, uix eum coeptum finire sermonem licuit. Animositas enim Longobardorum nimium feruebat; et ex euentu bellico contra Ottonem ducem, adhuc contumaciae uires habebat.

Instant ergo palatium perrumpere Longobardi: resistunt regis domestici, quamuis pauci. Erant enim Theutonici, partim cum equis, partim per ho- [C] spitia, partim per castella, illi comitatui finitima. *Rex et regii se ad defensionem parant.* Rex ilico per indignationem in iram efferbuit, et cum his, quos secum habebat, armatus, exire uoluit, numerum militum suorum spe supernae gratiae supplens. At Coloniensis archiepiscopus toto, quo poterat, nisi cum his, qui sanae mentis erant, regem retinebat; sciens, quia capite perdito, nulla spes euasionis superesset in membris. [D] Interea, inualescente clamore, Theutonici congregantur, complicibus iunctis, ad palatium tendunt, Longobardos ab effraenato furore paulisper cōpescunt. Tandem noctis densantur tenebrae, et lapidum ac sagittarum iacula Theutonicis fiunt infestissima. Necessitas rapit consilium; et ad prouidenda iacula, citissime facit incendium. Cum multo [E] igitur sudore Theutonici muros ciuitatis impugnant: cum multo timore Longobardi pro uita repugnant.

Tunc iuuenis quidam, frater reginae, *Gissebertus* nomine, a Longobardis uulneratur. Pro cuius lethali uulnere Theutonici irritantur, et prae furore contra iacula caeci, muros ciuitatis expugnant, ac irrumpentes, sanguinem iuuenis, sti- [F] mulum scilicet furoris, uindicare festinant. *Audacia cuiusdam Theutonici.* Quorum quidam, animo caeteris ardentior, Voleranus nomine, se iniecit in media Longobardorum agmina, et gladium, quo accinctus erat, extractum, uni eorum prae caeteris insanienti, ab acumine galeae usque in iugulum uiriliter infixit, ac dicto citius, inter suos se illaesum recepit. Per totam [G] igitur noctem pugna grauis habetur, et ancipiti termino suspensa, modo hos, modo illos, sub uictoriae spe audaciores et expeditiores reddit. Aliquando etiam Theutonici testudine ex clypeis composita, eorum irrumpebant agmina, et quosdam uiuos ex eis captos, repraesentabant.

Palatium incenditur. Interea palatium, quod Theutonicis aliquando fessis, unicum erat refugium, accenditur et incenditur, casumque minatur. Sed spe sublata refugii, magis animus eorum accenditur, et ad congrediendum iterum *Italis*, feruentius incitatur. Clara itaque iam die, *Alamannis*, qui tardius huiusmodi negotia resciuerant, longe a Palatio muros ciuitatis frangentibus, *Lotharienses* et *Franci* Longobardos iterum ante Palatium grauiter persequi coeperunt, et eos fugere usque in moenia propria compulerunt. Sed iaculorum a tectis uenientium densitatem diutius sustinere non ualentes, ignem coacti domibus immittunt; et ferro et flamma stragem ciuium miserabilem faciunt. *Caedes Longobardorum.* Tandem Theutonicorum ira facile expleri nescia, satiatur caede plurima; et postmodum, nullo iam resistente, se confert ad spolia. Sed iam incendio nimium inualescente, rex a rigiditate mentis suae flectitur, suisque ut a coepto desistant, pietate motus imperat. Quos uix compescens, diutiusque concremationis foetorem ferre non ualens, ad munitiunculam quandam, quae sancti *Petri cella aurea* uocatur, se contulit. *Veniam petunt a rege, et impetrant.* Ciues autem uix respirantes regem sequuntur et, ut indulgeat ebrietati, obnixe precantur. Fit eis remissio, fit eis indulgentia. Sed facilis est indulgentia, postquam culpam excedit poena. Sic igitur quos bellum aduersus Ottonem effecit turgidos, nouiter induta humilitas supplices reddidit atque subiectos.

Domita Papia reliquae urbes Italiae se regi dedunt. Domita ergo Papia, tota concutitur Italia, ac indigenae omnes ad regem non inuitati confluunt, et per omnia praeceptis eius obediunt. Ciuitates etiam, ad quas rex nondum uenerat, obsides ultro transmittunt, fidemque debitam per sacramenta promittunt. His expletis rex in quendam locum, qui *pons longus* uocatur, uenit; ibique Longobardorum innumerabilis multitudo accessit, seseque ad obsequendum per omnia regiae maiestati subiecit. Ibi habito colloquio, regnique * depositis negotiis, amore *S. Ambrosii* ductus, *Mediolanum* diuertit, cuius linguae libertatem et, morum eximietatem amabat. Huius, caeterorumque quiescentium intercessione implorata, in prata *pontis longi* reuertitur, ibique Longobardos, de repentino discessu eius conquerentes, festini reditus solatur promissione. Inde * Chromo perueniens, pentecosten sanctam pia animi deuotione celebrauit. Inde discedenti *Tusci* ei occurunt, et manus per ordinem singuli reddunt.

* *f. dispositis*
* *Sic M. S. forte leg. Cremam,*

Posthaec rex iniuriam, a *Bulizlao* sibi illatam, tenens mente repositam, repatriare festinat; et per montem celerem in *Alamanniam* properat; sciens, quia terra puerili subiecta regimini laxis persaepe habenis utitur, et ex proprii arbitrii tumultuaria diuersitate, per diuersa praecipitia rapitur. Iam enim dux *Herimannus* obierat, et filius suus ducatui a rege substitutus erat: qui nimiae iuuentutis adhuc, nec semetipsum regere sciebat. In loco ergo, qui* *Turegum* dicitur, rex colloquium tenuit, omnesque pro pace tuenda, pro latrociniis non consentiendis, a minimo usque ad maximum iurare compulit. Sic tota *Alamannia*, sub pacis quiete statuta, in *Alsatiam* uenit, et in *Argentina* ciuitate, dum in uigilia S. Ioannis colloquium cum Alsatiensibus haberet, domus, in qua ad legem et iustitiam faciendam sedebat, repente corruit, unique presbytero, qui cum domina una anathematizata manere solitus erat, cruris ossa confregit. Ille solus obiit; alii nihil, praeter timorem, passi sunt: sed in illius interitu didicerunt, quod saepe per psalmistam audierunt; *cum electo electus eris, et cum peruerso peruerteris.*

Zürch, in Helvetia.

Ruina domus.

Posthaec rex *Moguntiam* uenit, ibique solito pietatis affectu, apostolorum solennia celebriter peregit. Tum per orientalem Franciam transiens, in *Saxoniam* festinat, cor suum indignationis pondere grauatum super Bulizlaum, uindicta potenti releuare disponens. Indicitur Saxonibus, Bauaris, Francis orientalibus expeditio, in medio Augusto terminus datur promotionis, ut frugibus inde praecollectis, abundantia comes exercitui esset. Mediante igitur Augusto *Meresborg* Saxonum fit congregatio. Rex autem nemini suorum familiarium fateri uolebat, siue in *Poloniam*, siue *Boëmiam* uellet, cognoscens *Bulizlai* flexuosas uersutias, quibus per quosdam sibi occultos amicos etiam secreta regia rescire solebat. Sed naues a *Magdeburg* usque *Citizam* congregari iubens, quasi in Poloniam uelit, transitum futurum simulat. Id omnibus sperantibus, repente in Boëmiam exercitum ducit, quaerens in primis propria recipere; deinde, pro uindicta, aliena inuadere, non tamen penitus aliena, quae regni sui pati iuga debebant.

Expeditio contra Boleslaum.

Rex dissimulat, quo ire velit.

Interserere libet quiddam, quo audito, datur intelligi, raro esse culpam, quam non sequatur uindicta, nisi praemunierit eam poenitentia. Mortuo *Bulizlao* seniore, Boëmiensi scilicet duce, et istius *Bulizlai*, de quo nunc agitur, auunculo, tres filii superstites ei remanserunt. Quorum primogenitus *Bulizlaus* nomine, adepto post patrem ducatu, crudelius coepit uiuere, quam terra illa pati uel uellet, uel posset. Indigenis igitur illum pro nimia crudelitate execrantibus, timere coepit, ne a fratrum suorum aliquo, *Pragensibus* id instigantibus, extruderetur. Ex mala ergo conscientia concepta suspicio, instigauit eum ad scelus nefandissimum, perduxit etiam ad facinus execrandum. Nam fratrum suorum unum eunuchizauit, alterum in thermis suffocare tentauit. At illi, unus eunuchus, alter semiuiuus in Bauariam, a paterna haereditate exclusi, fugerunt.

Nefarium facinus Boleslai in suos fratres.

Rex HEINRICVS hac impietate commotus, *Blademario*, de quo iam diximus, ducatum Boëmiensem dedit. Illo mortuo, *Bulizlauus* Bulizlaui filius, Bulizlauo Meseconis filio in societatem conspirationis adscito, ducatum contra regis uoluntatem tenere tentabat. Inter illos ergo duos Bulizlauos fit amicitia ficta, fit societas subdola. Saepe alter ab altero inuitatur, saepe alterius sumptibus iocunde conuiuantur, latente tamen igni sub cinere. Tandem *Bulizlauus*, Meseconis filius, iocunditatem Pragae, et amoenitatem Boëmiae, promissae praeponit amicitiae; et, ut nepote suo, qualibet ratione eiecto, tantae terrae principatu potiri possit, fraudum suarum intima scrutatur. Inuitat eum ad conuiuia, et diuersa praebet ciborum genera, amara demum propinaturus pocula. Satiatum enim illum militibus suis commisit et, ut eductus excaecaretur, oculorum nutibus ad similia edoctis, innuit. Implentur impietatis iussa et committuntur iniquitatis opera. Sic, qui fratrem eunuchizauit, a consanguineo et socio suo deductus periit: quique fratrem in consortio principatus parem habere uoluit, per supplicium passionis factus est suppar et inutilior.

Hoc ergo excaecato *Bulizlauus* Meseconis filius, ut superius dixi, per fraudes flexuosas, per uersutias sibi semper pedissequas, per promissiones infinitas, *Pragam* et totam *Boëmiam* inuadit; ac dominio taliter adepto, turgidus per loca, regio exercitui peruia, castella firmissima munit.

Interea rex cum Saxonibus ueniens per montem quendam, in quo iam *Bulizlauus* munitionem quandam ad contradicendum introitum firmauerat, praemissis in nocte marchionibus, cum maxima difficultate in Boëmiam intrat. Cuius introitum, ut Boëmienses senserunt, quidam pauore regiae praesentiae exanimati, castellum unum cum semetipsis regi reddiderunt. Illud ilico rex *Larameri* eunucho, fratri caeci Bulizlaui, quem secum natiuam in terram pro pietate reducebat, cum summa beneuolentia concessit. Deinde, iter suum pro-

Rex Bohemiam ingreditur.

protelando per terram illam progredi- A tur, exspectans Bauarios, quibus non idem, qui et Saxonibus in Boëmiam erat introitus.

Sed cum illi aduentum suum protraherent, rex ad quandam ciuitatem, quae *Satiza* uocatur, cum Saxonibus tantum peruenit. Cuius potentia uisa, ciues non mediocriter turbantur, et statim de pace quaerenda ac regis gratia impetranda, meditantur: portas ilico ciuitatis aperiunt et, conditione adipiscendae B gratiae intersita, Polonos, quos *Bulizlauus* eis ad tuitionem eiusdem loci adiecerat, eiiciunt. Et eiiciendo quosdam membrorum abscisione deturpant; quosdam ab locis altissimis praecipitant; quosdam etiam interimunt, ut et iniurias ab eis sibi illatas ulciscantur, et honori regio per omnia satisfaciant. Tandem huius crudelitatis feruor regis animum perculit, et ad contradicendas eiusmodi insanias insita pietas inclinauit. Iam uiui educuntur, et regi repraesentati in ecclesia. Post haec ciuitas tota se regi reddidit. Et quia debuit, fidei promissione per sacramenta, per obsides obligauit. Interea fama uolitat, Bulizlauum a Pragensibus conspirationis uinculo colligatis interemptum, et quamuis mendax, fideles tamen Bulizlaui exterritat.

ANNOTATIO.

CAeterea desiderantur in manuscrito exemplari: utinam aliquando integrum inueniatur et ex tenebris in lucem extrahatur. Insignem enim commentarium rerum a S. Henrico gestarum uel esse uel fuisse oportet, si Adelbodus seu Adelboldus, eo, quo coepit, pede, ad mortem usque S. Henrici processit.

VARIAE EPISTOLAE AD RERVM BAMBERGENSIVM ILLVSTRATIONEM PERTINENTES,

nunc primum

ex antiquis codicibus erutae et editae,

STVDIO IACOBI *GRETSERI*, SOCIETATIS IESV THEOLOGI.

LECTORI.

SEquentes epistolas uitae Othonianae adiungere libuit, tum quia aliquae illarum sunt ad S. Othonem; tum quia omnes ad rerum Bambergensium illustrationem faciunt. Eas autem debes, mi lector, nobili, clarissimo, omnique genere literarum excultissimo uiro, domino SEBASTIANO TENGNAGEL, I. V. doctori, caesareo et regio Viennae Austriae bibliothecario. Alicubi notulas adiecimus, si scopus non semper a nobis tactus, memineris, humanum esse errare: at Aristarchicum, in libris non nisi alienos errores rimari ac uenari.

VARIAE EPISTOLAE AD HISTORIAM BAMBERGENSEM SPECTANTES.

Epistola I. Henrici IV. ad S. Othonem C *Bambergensem episcopum.*

HENRICVS DEI GRATIA Romanorum imperator, *Othoni*, Babenbergensi episcopo, suo dilecto et certo fideli, gratiam et omne bonum. Nunc imminente necessitate debet apparere, qui sint fideles nobis et ipsa euidentia rei manifestandum est, quantum nos diligant et honorem nostrum. Scias igitur quod nos usque *Wirzeburc* uenimus, cum multis militibus et adhuc ibidem plures exspectamus, cupientes cum DEI adiutorio, inimicos nostros inuadere et castrum *Nurenberc*, quod obsident, liberare. Quapropter tibi, sicut optimo fideli, rogando mandamus, ut ad nos uenire festines, cum omnibus, quos habere poteris, sicut tibi confidimus. Insuper etiam diligenter te rogamus, ut in praesenti nostram consideres necessitatem, et A. qui nobis est necessarius, concedas beneficium, quod a te postulat, animaduertens, quomodo nos praesens periculum compellit multis supplicare, et eorum uoluntatem faciendo, ipsos in nostra fidelitate confirmare, et hac ratione constrictos, de his et de aliis multis oportet nos te rogare aliter, quam uellemus. Sed nos, DEO uolente, si

Anno Domini 1105. desciuerat Henricus filius a patre. Quare cum aliis, tum S. Othoni, ne desereretur, supplex factus est.

prosperitas aduenerit, te et ecclesiam A tuam, ſicut dignum eſt, reſpiciemus. De hac re fac, ſecundum quod tibi dicit N. ex noſtri parte.

II.

Epiſtola eiuſdem ad eundem, et eiuſdem argumenti.

HEINRICVS DEI GRATIA Romanorum imperator auguſtus, OTHONI, Babenbergenſi epiſcopo, gratiam et omne bonum. Scimus, quia legationibus filii noſtri frequenter fatigaris, ſicut nobis per tuum nuncium mandaſti. Confidimus autem de tuae bonitatis fide: quod nec precibus, nec minis, nec perſuaſionibus, nec blanditiis, unquam acquieſcas noſtris contra nos inimicis; ſed ſemper fideliter nobiſcum perma- C neas. Quantaſcunque autem perſecutiones ab inimicis noſtris ſuſtineas: nullatenus tamen terrearis, ſed, certus eſto, quod te non deſeremus, ſiue in pace, ſiue in periculo, et fiduciam habeas in omnipotente DOMINO, quod nobiſcum cito a praeſenti liberaberis periculo. Sicut ergo de te confidimus et per nuncium tuum tibi mandauimus, ad diem et locum, quem * condiximus, uenire non dubites. Igitur per fidem, quam nobis debes, neque precibus, neque minis aliquatenus terrearis, ut ad filium noſtrum transferaris et ab omni eccleſia, atque per omnes congregationes tibi commiſſas, orationes ſine intermiſſione fac fieri ad DEVM pro nobis. Caſtrum etiam tuum ita diligenter cuſtodiri facias, ne aliquis ex cuſtodibus ab eo deſcendat. E Nuncium etiam tuum ad conſolandos mittas * *Nurenbergenſes.*

At S. Otho, coniunxit ſe, ut par erat, cum catholicis contra ſchiſmaticos, non obſtantibus blandidiciis Henrici IV. pollicitationibus.

** Superiore epiſtola.*

Is erat Herbipolis ſeu Wirtzeburgum.

** Tunc ab exercitu filii obſeſſos.*

III.

Epiſtola eiuſdem ad eundem.

HEINRICVS DEI GRATIA Romanorum imperator auguſtus, OTTONI, F Babenbergenſis eccleſiae epiſcopo, gratiam, dilectionem et omne bonum. Perfectus amor cum utique domeſticus cordis ſit, non ad oculum tantum ualet, non ad oculum ſpectat, non pendet ex tempore, per quem abſentes quanto longius ſeparantur, tanto arctius mutua pro ſe ſolicitudine conſtringuntur. Nos certe abſentis tui amplio- G rem, quam dum affuiſti, curam gerimus; eodem, quo te proueximus animo, cuncta tibi proſpera cupientes; aduerſa, etſi non accidant, quia poſſunt accidere, uerentes. Vnde maximo nobis gaudio eſt, quod adhuc de rebus tuis optata comperimus, te uidelicet ab eccleſia tua honorifice receptum, grata omnibus reſponſionum habitibus et actuum temperantia placuiſſe, et in praeſtandis beneficiis neceſſariam laudabiliter exhibuiſſe cautelam. Qua de re conſulimus, hortamur et petimus, ut quod facis facias, ne primitias bonae famae, ſi manum remiſeris, perdas, quia, bona inceptio ſine fine, ſpecioſi corporis inſtar eſt ſine capite. Nemo te a delectu eccleſiaſticae B ſecundum iuſtitiam utilitatis terrore detorqueat, precio flectat, ſuadendi fellito melle ſeducat, quoniam tentatus his omnibus, ſi probatus fueris, facile omnia propulſabis. Si quid autem graue tuis uiribus aeſtimabis, ad nos tibi procul dubio ſuccurſuros ex noſtri differas occaſione praecepti.

Videtur haec epiſtola ſcripta paulo poſt quam S. Otho epiſcopatum Bambergenſem inierat.

De quo initio libri I. de uita S. Othonis.

IV.

* *Epiſtola eiuſdem Henrici ad S. Othonem.*

HEINRICVS DEI GRATIA Romanorum imperator, auguſtus, * Babenbergenſi epiſcopo, ſuo fideli chariſſimo, gratiam et omne bonum. Cum DEI prouidentia et magnae pietatis eius conſilio de noſtro regno ubique pacificato gauderemus, aduenerunt nobis D nuncii ex parte G. ducis, et B. comitis aliorumque fidelium noſtrorum marchiae Flandrenſis, intimantes, eos diutius non poſſe ſuſtinere moleſtias Roberti comitis, qui regnum noſtrum inuaſit, et ad ignominiam omnium, qui in eo ſunt, ſibi noſtrum * *Cameracenſem* epiſcopatum uſurpauit. Vnde, quemadmodum res hortabatur, noſtros principes conuocatos conſuluimus, et ab eis ſapienter, re notata, conſtituimus eorum conſilio nos facturos expeditionem in *Flandriam*, ſupra tam praeſumptuoſum honeſtam; qui noſter miles debet eſſe; ne diutius de imminutione et dedecore regni noſtri impune ſuperbiat. Hoc ſiquidem tam manifeſtum, et tam commune regni noſtri dedecus tibi fieri, ſi tuum honorem diligis, penſare debes corde tenus. Vt igitur fideliter hoc facias et prudenter, rogamus te ſub ſpe remunerationis gratiſſimae, et per fidelitatem, quam nobis et regno debes, monemus, ut omni occaſione deſtructa ſicut honor eſt regni atque tuus, ad expeditionem uenias: ſciens quod in proximo feſto ſanctorum omnium *Tungris* iuxta *Leodium* conueniemus, parati ſuper Flandriam equitare. Nec mireris mutatum eſſe aduentum noſtrum *Radiſponam*, ſicut intellexeras, quando nobiſcum eras, quia huius rei neceſſitas interuenit, et utiliter ad decus regni firmiter eſt laudata ab omnibus noſtris expeditio noſtra, ſuper hoſtes in Flandriam.

** Nomen epiſcopi non exprimitur in codice M. S. ſed uidetur eſſe Otho.*

** Sigeb. anno 1102. Roberto Flandrenſium comite inquietante urbem Cameracum, Henricus imp. contra eum proficiſcitur, ſed parum profecit ob hyemis aſperitatem, ut dicit Sigeb. Erat hic Robertus ſedi apoſtolicae addictiſſimus. Cameracenſes autem ad Henricum imp. ſchiſmaticum tranſierant. Hinc Roberto cauſſa belli in illos. Roberti factum publicis literis collaudauit paſchalis II. papa. uide Baron. tom. XII. anno 1102.*

V.

A

V.

Epistola eiusdem Henrici ad S. Othonem.

Missi' Henricus legatos ad paschalem pontif. anno 1105. Vide Baron. Tom. XII. nisi ad Henricum iuniorem referre velis, qui Spirae conuentum egit an. MCXI. Vide Vrsberg.

HEINRICVS Dei gratia Romanorum imperator augustus, Ottoni Babenbergensium dilecto episcopo gratiam abunde, et omne bonum. Roma nostri nuncii rediere, et Dei gratia ex parte maxima nobis laeta et prospera retulere. Mandant etiam nobis nostri fideles, quod tempus habemus acceptabile, ut Romanae sedi et reipublicae consulamus. Quapropter necessario nostros principes conuocamus, ut inde, sicuti iustum est, eorum consilium et auxilium habeamus. Ad quod plurimum indigemus tuae fidei praesentia, et tui consilii prudentia: quoniam et te corde tenus diligimus, et tibi de omni honore nostro, prout nobismetipsis indubitanter confidimus. Confidenter igitur et intime tuam rogamus dilectionem, ut die Veneris, post proximum festum S. MARIAE, uenias ad nos Spiram, et ibi super his tuo et aliorum nostrorum principum consilio ad Dei honorem et regni, et christianae pacis statum tractabimus. Et hilariter facias hoc, sciens quod te cito dimittemus. Et * hoc libenter tibi parceremus, nisi tam alti negocii nos uigeret instantia. Praeterea mandamus tibi, ut mittas pro comite N. quem tibi commisimus, et eum nobis repraesentes.

*f. In hoc

VI.

Epistola eiusdem Henrici adhuc regis ad A. episcopum Bambergensem.

Videtur esse Albertus comes a Bogen, qui Bamberg. episcopatum tenuit ab anno 1154. usque 1060. ut dicitur in prodromo annalium Bamberg.

HEINRICVS DEI gratia rex * A. sanctae Babebergensis ecclesiae uenerando pontifici, suo scilicet dilecto nepoti, gratiam suam, et debitum dilectionis donum. Si omnia uestra prosperitatis tenore diriguntur, ut iustum est, congaudemus: et si quid aduersi uobis occurrerit, quod diuina repellat obumbratio, ut decens est, condolemus: et hanc eandem charitatis uicem uos erga nos seruaturum, non dubitamus. Quapropter dilectionis uestrae rogamus priuilegium, quia, quidam militiae uestrae, N. nomine, misericordiam nostram et auxilium petens uenit; ut sibi illam *haranscaram* cum uadimonio, quam uobis iureiurando promisit, nostri amoris et rogatus causa dimittatis; ut ego ex parte mea uobis compensem, patremque meum, ut et ipse uobis compenset, instigem.

VII.

Epistola eiusdem Henrici IV. imperatoris ad Rupertum episcopum Bambergensem.

HEINRICVS DEI GRATIA Romanorum imperator augustus, Ruperto Babebergensi ecclesiae episcopo gratiam et omne bonum. Notum est tibi, quanto periculo tota
B fluctuet ecclesia; quantus error in omni surgit *Saxonia:* quantaque desolatione nobilis illa *Metensis* penitus destruitur ecclesia. Et non solum ibi, sed et in diuersis partibus ecclesia nostri diuiditur imperii. Igitur consilio nostrorum fidelium statuimus, fieri Moguntiae colloquium, in dominico die, ante proximum *S. Andreae* festum. Huic collo-
C quio omnes regni principes nostri fideles intersunt: et praeterea omnes, quorum nobis utilis declaratur aut fides, aut consilii prouidentia. Ad quod uenire te, quam intime rogamus, quia nullatenus tam ardua negotia regni, et diuisio ecclesiae coadunari poterit, sine tua maxima sapientia, et egregio consi-
D lio et fide, quae hactenus nobis frequenter in necessitatibus, et in huiusmodi controuersiis regni, prout nos uoluimus, et res exegerat, praesto fuit. Ad quod colloquium omnes Saxones nostri fideles uenient, rogantes summopere, nos in Saxoniam uenire et hos nouos errores componere. Metenses autem e contrario Metim clamant nos transire; quatinus illic tandem pax et
E securitas reddatur ecclesiae. Nos quoque inuitante archiepiscopo, Coloniae natiuitatem domini celebraturi sumus; et idcirco statuimus hoc colloquium ante fieri, ut huiusmodi dissensiones regni prius componeremus; quam nos in remotiora transiremus loca. Sed idcirco praedictam expeditionem distulimus, quatinus communi omnium no-
F strorum consilio, quae nobis agenda sint, considerentur. Ergo rogamus te, per eam, qua compater nobis effectus es, dilectionem; ne te corporis aegritudo, uel quaelibet alia res impediat, quin ad praefatum colloquium tempore statuto uenias; et ibi iuxta magnam sapientiam et solitam fidem, tuam de nostra et regni utilitate, quae necessaria
G sunt, nobiscum disponas.

VIII.

Epistola eiusdem Henrici ad eundem.

HEINRICVS DEI GRATIA Romanorum imperator augustus, Ruperto Babebergensi episcopo gratiam,

am, et omne bonum. Quoniam semper nobis fuisti fidelis, quemadmodum debuisti, et nostrum honorem sicut uir sapiens et fidelis egregius retinere et amplificare studuisti; grates tibi quam maximas referimus, et inde procul dubio scias, dignam tibi facere remunerationem intendimus. Tuam igitur rogamus fidelitatem confidenter, ut beneficio, quod fuit * Ou. diuitis, nullam promissionem uel concessionem alicui facias, donec nobis loquaris, aut inde nostram sentias certis literis uoluntatem. Si enim hoc attenderis, nos faciemus propter tuam charitatem, quod nos rogasti in tuis literis: et tu stude honori nostro, sicut in te confidimus prouidere.

* In M. S. n. fer. Vdonis.

IX.

Epistola eiusdem Henrici ad eundem.

HEINRICVS Dei gratia Romanorum imperator augustus, Ruperto Babeburgensium episcopo gratiam suam et omne bonum. Nouit optime dilectio tua, quanto tempore, quam optima fide nobis seruierit Ou. et filius eius G. qui nuper miseranda omnibus bonis, quia immatura, morte recessit a seculo. Vrget itaque nos tam humanitatis compassio, quam iustitiae necessitudo, ut in paruulos eiusdem G. auitae et paternae seruitutis memores simus, et orbitati eorum debitae pietatis suffragio consulamus. Vnde te solicite commonemus, et summis precibus obsecramus, ut filio eius patris beneficium benigne, pro respectu Dei et nostra interuentione concedas, nulla hoc differens occasione, nulla excusans uel abnuens ratione. Commendationem autem pueri usque in praesentiam nostram ut differas rogamus, sicut de nobis curas.

X.

Epistola eiusdem ad eundem.

HEINRICVS Dei gratia imperator augustus, Ruperto uenerabili episcopo et dilecto compatri gratiae suae optimam uoluntatem. Quia in custodia Babebergensi per effectum operis nostram implesti uoluntatem; magnas tibi grates, sicut optimo fideli nostro, referimus. Quod superest, rogamus, et firmiter tibi praecipimus, ut prohibeas, ne eiusdem ecclesiae custos alicuius inde aut calumniam in bonis suis patiatur; et illos, qui se de illa custodia beneficiatos asserunt, episcopali autoritate constringe, beneficia de ipsorum manibus excute et restitue. Nam id principum nostrorum decreto indultum atque concessum et confirmatum est, ut nullus praepositus, uel custos ecclesiae., potestatem habeat quidquam de bonis ecclesiae in beneficium alicui praestare: et, si factum fuerit, irritum haberi.

XI.

Epistola eiusdem ad eundem.

HEINRICVS Dei gratia Romanorum imperator augustus, Ruperto reuerendissimo, et * patrino suo in Christo dilectissimo gratiam suam, et plurimam in Christo salutem. Cum prae omnibus maximam habeam in te fiduciam, miror, quod totiens te pro una eademque re rogaui, et nihil mihi dignum pro mea spe respondisti; praesertim cum ita nihil unquam ita sit arduum, quod putauerim abs te mihi denegari. Sed et adhuc iteratas preces ingeminando identidem dilectionis tuae dulcedinem uelim exoratam; ut de custodia ecclesiae tuae inclinatius mihi aurem praebeas, et eam mihi per praesentem nuncium transmittas. Praeterea, quia comes Ou. obiisse dicitur; non aliter te rogo, quam ut reuocem tibi in memoriam, si quid pro amore et uoluntate tua fecerim; ita ut aperte in hac petitione experiar, quantum me diligas: Nec te rogo, nisi talia, quae honori, et proficui tuo erunt profutura. Rogo inquam, ut beneficia, quae ex te habuit, nulli promittas, nec aliquid inde facias, sed totam ipsius rei actionem differas usque ad nostram utriusque ad inuicem praesentiam.

* Compatri.

XII.

Epistola Ruperti episcopi Bambergensis ad Henricum IV. Imperatorem.

HEINRICO desideratissimo Romano imperatori, augusto; Rupertus Dei gratia id quod est cum uniuersa congregatione Babebergensis ecclesiae, seruile obsequium, et sine intermissione constantiam orationum. Maximas uestrae pietati gratias referimus, magisque in dies pro uestra sanitate et imperii stabilitate orare non cessamus: quoniam omnes petitiones nostras benigne suscipitis, misericorditer in necessitate subuenitis, nostrisque fratribus honores, dignitates, beneficia impendendo, uniuersum claustrum nostrum honoratis. Praedium autem pietatis uestrae, quo nostrum stipendium adauxistis, partim uestri, partim ministeria-

steriales domini N. inuaserunt, uestram eleemosynam sub uestro singulari patrocinio nobis penitus abstulerunt. Nos profecto nihil ipsis, nihil aliis quibuslibet in beneficium de eodem praedio concessimus, sed in perpetuam uestri nominis memoriam nostris usibus ordinauimus.

Nunc igitur nos omnes communiter uestram imploramus benignitatem, quatinus imperiali uestra legatione inuasorum illorum audaciam retundatis; qui uestrum imperiale decretum transgressi sunt, quod indissolubiliter constituistis, ut praedium illud nec a nobis, nec ab aliquo praeposito ulli hominum in beneficium posset concedi; sed pro salute animae uestrae, nostrae deseruiret in perpetuum necessitati. Itaque uestra imperialis legatio efficiat, quatinus modo praedicta praeda nobis restituatur, ac deinceps nullus fratrum edictum transgrediatur.

XIII.

Epistola eiusdem Ruperti ad eundem Henricum.

DEsiderantissimo domino suo Heinrico serenissimo Romanorum imperatori augusto; RVPERTVS Dei gratia Babebergensis episcopus, caeterique sui fideles *Nurenbergenses* cum instantia orationum seruile in omnibus obsequium. Sicut in omnibus uestris negotiis ego *Rupertus* deuotissimum me semper exhibui, sic etiam usque in finem maiori quoque studio in omnibus uestrae obediam uoluntati. Et quidquid per dominum G. mihi iniunxistis, omni circumspectionis diligentia ad uestram uoluntatem perficere studeo. Perfectae uero dilectionis ardore nullatenus celare uos audeo, tam amicos, quam inimicos noua quaedam machinando confoederari. Et ualde necessarium est, ut quantocyus ad nos redeatis, quoniam praesens corpore facillime potestis uniuersa ad uestram uoluntatem componere, quae uestri absentia in incorrigibile malum formidamus excrescere.

XIV.

Epistola ecclesiae Bambergensis ad Henricum imperatorem.

SErenissimo domino suo Heinrico imperatori caesari augusto Babenbergensis ecclesia, speciali quadam fidelitate sibi semper suisque antecessoribus deuincta, fidele et stabile seruitium cum deuotis orationibus.

A Gratias agere diuinae bonitati non desistimus, qua inspirante, clementia uestrae dominationis, more et exemplo * patris uestri, piissimae memoriae, nos et locum nostrum benigno fauore, et quasi singulari quodam affectu hactenus dignata est respicere et confouere. Vnde solita pietate uestra confisi, dispoliati, et immoderata rerum nostrarum deuastatione pene iam desolati, B genibus uestrae commiserationis cum lacrymis, et querelis pernimium necessariis prouoluimur. Si quid enim ab hostium immanitate relinquitur, hoc totum a uestris ministerialibus quibusdam ubique deuastatur: ubicunque possunt, sine respectu Dei et uestri. Quorum illi quidem qui apud HAMERSTEIN praesident, octo carradas uini nobis hoc anno abstulerunt. Oleum au- C tem, quod ad quadragesimale tempus deputatum, M. cum praeter eum deferretur, ex toto praeripuit. Porro R. cum suis complicibus omnia nostra suae domui contigua, usque ad desolationem deuastauit. Ecce qualia nos uestri a uestris patimur: sed adhuc peiora ueremur: nisi Deus et uestrae iussionis auctoritas quantocyus subuenire dignetur. Rex regum et dominus do- D minantium, uitam et honorem uestrum, serenissime domine, prout expetit necessitas totius imperii, prolongare atque conseruare dignetur.

* Henrici III. cui cognomentum nigro.

XV.

Epistola ecclesiae Bambergensis ad Adelbertum archiepiscopum Moguntinum.

E ADelberto sanctae Moguntinae sedis archiepiscopo, et Romanae sedis legato, sanctae Babenbergensis ecclesiae clerus reuerentiam cum dilectione, et obedientiam cum humilitate.

Primum quidem, domine, gratiarum F actiones uestrae paternitati referimus, et a Deo retributionem uobis postulamus, quod in tantis negotiis regi occupatus, aurem uestram a clamore nostro non auertistis; sed auxilium uestrum in tribulatione nostra, nobis affore, promisistis. Quae beneuolentia nullis meritis nostris exigentibus nobis exhibita, nos adeo paternitati uestrae alligauit, G ut nunquam eiusdem beneuolentiae obliuisci decreuerimus. Ex promissione itaque uestra, quam per legatum nostrum audiuimus, in specie adducti, iterum atque iterum ostium misericordiae uestrae pulsamus, et pedibus uestris prouoluti oramus, ut causam nostram, quam tractandam, pro gratia uestra, su-

sce-

scepistis, sicut uobis moris est, pro honore uestro, tum pro dilectione episcopi nostri, tum pro nostra semper mansura deuotione, perfecte et integre terminetis.

Nouerit autem paternitas uestra, quod milites domini N. imo axactores eius, fratrem et dispensatorem nostrum, et sacerdotem Dei inhumanissime, et sicut eos decebat, tractauerunt, et tandem omnibus rebus suis et nostris retentis, scilicet VII. palafridis, et XVI. marcis, quibus nobis uinum comparandum erat, et quod sine lacrymis reminisci non ualemus, uestibus omnibus usque ad uerecundam nuditatem abstractis, infirmum et uix baculo innisum, peditem abire permiserunt. Sunt autem nomina eorum, qui hoc fecerunt, N. et N. et N. Caeterorum uero nomina modo exciderunt. Quod nos, domine, quia oculi totius regni ad consilium prudentiae uestrae, et ad auxilium potentiae uestrae respiciunt, uestrae gratiae committimus; tanto de uestra misericordia praesumentes, quanto post hac, prae omnibus, uobis uolumus esse deuotiores.

XVI.

Epistola Adalberti archiepiscopi Moguntini ad S. Ottonem episcopum Bambergensem.

De hoc Adelberto seu Alberto lege Serarium lib. 5. Rerum Mog. Loquitur de excommunicatione lata in Henricum V. maxime anno 1116.

ADELBERTVS, Dei gratia Moguntinus archiepiscopus, et apostolicae sedis legatus, uenerabili fratri, Ottoni, Babebergensi episcopo, salutem in Domino. Excommunicationem, quam, communicato fratrum et principum consilio, in inuasorem regni fecimus, iam dudum fraternitati uestrae per literas nostras significauimus: sed quia dubitamus, utrum ad uos peruenerint literae; audiuimus enim, quod ecclesia uestra, uelit eas ignorare: Mittimus iterum praesentes apices, monentes, ut, quod fecimus nos, et uos faciatis, et per omnes ecclesias uestras ipsum iniquitatis auctorem cum fautoribus suis a communione christiana, et omni diuino officio arceri praecipiatis.

XVII.

Epistola eiusdem Adalberti ad S. Ottonem episcopum Bambergensem.

ADelbertus Dei gratia, sanctae Moguntinae ecclesiae licet indignus et humilis minister, Ottoni dilecto et uenerabili fratri suo, Babenbergensi episcopo, fraternam in domino dilectionem et orationes. Fraternitatem uestram coram Deo et hominibus hactenus laudabiliter uixisse et contra haereticos, tempore huius schismatis, plurimum desudasse pro ecclesia, nulli pene dubium est. Quanto igitur zelum uestrum erga Deum et ecclesiam * feruentiorem dudum esse cognouimus, tanto magis nunc miramur, quod tamen salua fraterna charitate dicimus, uos Deo et ecclesiae minus deuotum existere et quodammodo refrixisse: cum iam magnum ostium nobis apertum sit recuperandae unitatis ecclesiasticae, cum iam bonum certamen nostrum, domino cooperante, peruenerit ad finem, et nunc quam maxime uobis et omnibus othodoxis summopere satagendum sit, ut, quod dudum a nobis est inchoatum bene, uotiuum in Dei nomine sortiatur effectum.

* *Vide annot.*

Dilectioni uestrae pridem significauimus, ut sanctae apostolicae sedis legato, et fratribus nostris coëpiscopis uestris, ac caeteris catholicis principibus in loco, qui dicitur *Plefelt* occurrere uelletis, et Wirzeburgensis * episcopi una nobiscum interesse ordinationi. Ad quam utique prompto et acri animo, etiam non rogatus uenire debueratis; non solum, quia coëpiscopus, sed etiam quia conciuis uester est, et iure propinquitatis ipsum quodammodo familiarius et specialius diligere debetis. Sed, quia uenire neglexistis, dominus cardinalis usque ad satisfactionem a diuino officio, caeteris consentientibus, uos suspendere uoluit. Nos autem pro singulari amore, et reuerentia ueriti, ne quid durius contra uos diffiniri deberet, uix obtinuimus.

* *Ruggeri contra intrusum Gebhardum. Est autem Rugerus ordinatus anno 1122.*

Nunc itaque fraternitatem uestram rogamus, et ex auctoritate domini papae et apostolicae sedis legati et nostra praecipimus, ut uniuersali concilio, in natiuitate sanctae Dei genitricis Moguntiae celebrando, omni amputata occasione uestram exhibeatis praesentiam; ut ibi et domini papae legationem cognoscatis, et de statu ecclesiae una nobiscum in commune consulatis. Si qui uero episcoporum huic sancto concilio interesse neglexerint, sciant se ex auctoritate domini papae et apostolicae sedis legati, et totius concilii synodalis sententia, qua huiusmodi praesumptores feriendi sunt, modis omnibus subiacere.

Annotatio in XVII. epistolam.

CAussam huic epistolae scribendae dedit consuetudo *S. Ottonis*, qui in tanta rerum omnium turbatione, quantum consequi poterat, publico abstinens, suae ecclesiae res curabat. Quod

Quod nonnulli tam catholicae, quam schismaticae partis aegre ferebant. Clare hoc testatur Vrspergensis, qui ista. Anno domini MCXIV. dominus imperator, Henricus V. *natalem domini Babenberg cum summa magnificentia, copiosaque principum multitudine celebrat: et hoc simpliciter, quia uirum Dei Ottonem inibi episcopum, propter quaedam iam orientia in regno scandala, curiam frequentare renuentem, ex parte suspectum habebat. Ipse uero transitoriis pro concordia ecclesiastica non parcens; beneficiis indefessis animositatem regis gloriose deuicit.*

Idem Vrspergensis. *Caeteris, qui aderant, etc. ad curiam* uenire Babenberg. nonis Maii, MCCXXIV. *indicebat* Henricus. *Factus est itaque conuentus idem non modicus, etc. Quibus singulis necessarios sumptus uel ex toto, uel ex parte ministrabat uenerandus episcopus Otho, praeter publicum atque constitutum antiquitus imperatoriae maiestati, quod aulicis etiam importunius exigebatur seruitium. Ab ipsis denique pater idem notabatur rarius quam caeteri praesules Palatium uisitare; ipse uero monasteriis constituendis et restaurandis, eleemosynis dispensandis, orationibus inuigilandis, caeterisque tam practicae, quam theoreticae studiis insinuandis sese maluit occupare. Nec deerant, qui id inuidiae caussa mussitantes publicis potius functionibus impendendum iudicarent; sicque caesaris animositatem contra uirum Dei commouere tentarent. Sed quia dominus custodit omnes diligentes se, et uias peccatorum disperdit, iste rebus transitoriis pro tempore non parcens, miro modo, quamuis undique regiones stringente penuria, sufficienter omnibus ministrando bonitate malitiam uicit, non fictae charitatis officiis, totius in se regni beneuolum affectum commeruit.* Haec Vrspergensis. Non semper tamen publicis abstinuit. Nam anno MCV. cum caeteris Romam legatus missus est pro Henrico V. contra Henricum IV. et anno MCXXI. transactioni catholicorum et schismaticorum ad Moguntiam interfuit: et ad principes Noricos transactionis indicandae caussa legatus abiit. Et tandem pacem inter eclesiam et imperium anno MCXXII. initam chirographo suo confirmauit.

XVIII.

Epistola episcopi Halberstatensis ad S. Othonem.

OTTONI, domino suo uenerabili sanctae Babenbergensis ecclesiae pontifici * N. per misericordiam Dei *Haluerstatensis* ecclesiae episcopus, si quid est, quotidianum laudabilis uitae incrementum. Si rerum uestrarum status prosperitate fruitur, si condigne morum ac uitae compositioni concordat, uobis, ut decet, congaudemus: si non; condolemus, quia id ipsum de fidelitatis uestrae excellentia speramus et certum habemus. Si ergo rerum nostrarum statum scire cupitis, ut amico, cui maxime confidimus, cui fluctuantis nostrae anchoram, ingruente tempestate, infigimus, ut amico inquam, quem post Deum unicum ac certissimum imbecillitatis nostrae sustentaculum esse, non diffidimus, dilectioni uestrae intimamus. De proxima ista, quam nostis, expeditione, in qua ob honorem regni et ecclesiae diligentius caeteris laborauimus, reuersi, domi ubi pacem et concordiam, ubi tranquillitatem et recreationem inuenire debuimus, odium et discordiam, schismata et intestina bella, peccato heu nostro exigente, inuenimus. Aduersarii enim nostri N. et N. ecclesiae nostrae canonici, qui et prius nobis aduersabantur, quibusdam solitae fraudis industria collectis, inter quos N. nominatissimus, et quasi primicerius, iterum in nos insurrexerunt, cleroque conuocato, lacrymabilia et inaudita crimina, quae, Deo teste, nunquam commisimus, in faciem nobis obiecerunt; inter quae, electionem nostram non fuisse canonicam ideoque et consecrationem nostram asserunt esse irritam, insuper quoq; et Simoniam nescio quam N. nobis imponit, quam se canonica auctoritate statuto tempore probaturum asserit.

Nos ergo tanta, tamque inaudita infamatione perculsi, Moguntinae sedis archiepiscopo rem omnem scriptis aperuimus, huiusque rei consilium, et auxilium quaesiuimus. Qui literis ad ecclesiam nostram directis, omnimodis nos excusauit, electionemque nostram iustam et canonicam fuisse comprobans, criminatores nostros reconciliari nobis condigna satisfactione praecepit. Illi uero obstinationi suae iussa archiepiscopi postponentes, nec non et Magdeburgensis archiepiscopi, qui ad sedandam hanc motionem regio iussu aduenit, monita spernentes, adhuc in conspirationis suae uecordia persistunt. Quapropter aram misericordiae uestrae amplectentes ad uos confugimus, debitumque clementiae uestrae auxilium humiliter imploramus. Quidquid enim alii faciant, uestrum est ex gemino charitatis uinculo nobis assistere, labantesque brachio uirtutis uestrae sustentare. Proinde rogamus quatenus literas uestras ad metropolitanum dirigatis, et ut in caussa nostra diligens esse uelit, causa uestri efflagitetis. Rogamus quoque, ut ubi-

an lib. 6. Metropol. cap. II. de quo epist. seq. Honorius pontifex.

* *uidetur leg. O. ut sit Otho, de quo Gr[illegible].*

cunque concilium pro huius rei discussione conuocetur, uos adesse uelitis.

XIX.

Epistola Honorii pontificis ad Othonem episcopum Halberstattensem.

HOnorius episcopus seruus seruorum Dei, uenerabili fratri Ottoni Haluerstatensium episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Grauis ad nos de persona tua querela peruenit. Accepimus enim, quoniam Haluerstatensem episcopatum per laicalem uiolentiam, et quod detestabilius est, per Simoniacam haeresin occupasti. Quantum autem flagitiosam istam pestem Simoniacae haereseos sancta Dei ecclesia abhorreat, Petrus apostolus in principio nascentis ecclesiae manifestat, qui Simonem Spiritum sanctum uendere uolentem cum pecunia condemnauit. Si ergo huius sceleris te reum esse cognoscis, satius est, ut cedas, et delictum tuum in hac uita punias per poenitentiam, quam ante oculos districti iudicis iudicandus appareas. Datum Beneuenti XV. Kal. Nouemb.

XX.

Epistola Babebergensis ecclesiae de Hermanno ad quendam episcopum.

Pro huius epistolae clariore intellectu lege Greg. VII. pontif. Lib 2. registri epist. 76. et lib. 3. epist. 1. 2. 3. et lib. 1. epist. 84.

REuerendissimo episcopo, et in Christi membris ualde honorando E. tota Babebergensis congregatio deuotissimam seruitutem, cum perpetua orationem constantia.

Susceptis literis sanctitatis uestrae, quibus animum uestrum graui admiratione pulsari dicitis, quod rem tantam, et tam inusitatam priuata quasi temeritate praesumpsimus. Omnino intelleximus, totum negocii tenorem longe aliter uobis, quam res esset, innotuisse. Quamobrem, ut et disciplinae ecclesiasticae apud nos illibata integritas, et totius actionis ueritas, remota omni falsitatis nebula, elucescat; rem gestam, quantum epistolaris modus patitur, breuiter uobis exprimere tentabimus.

Cum pro persona, qua de agitur, diram infamiam Simoniacae haereseos, execrabilemque confusionem euidentissimi periurii ab omni ecclesia sustineremus; et omnes fere uestri ordinis, episcopi scilicet et archiepiscopi, publice, ipso rege audiente, omnia Christi sacramenta prophanari deplorarent, et chrisma, corpusque domini, quod ipse confecerat, uelut immunditias menstruatae exhorrerent: gradus etiam ecclesiasticos, quos ille instituisset, detesta-
A bili illusione deumbratos assererent: malum enim inscitiae, quod in eo, quantum sit, uos optime nostis, ad immanitatem aliorum, licet intolerabile, leue ducebamus.

De Hermanni huius inscitia lepidam historiolam refert Bruno initio Commentarii de Bello Saxonico.

Haec itaque, aliaque id generis infinita, quae uerecundia modestiaque nostra, Deo teste, dissimulat, cum iam ecce in decimum annum tristissima patientia pertulissemus; tandem aliquando tacti
B dolore intrinsecus, et plane diuinitus admoniti, humiliter nos ad pedes illius abiecimus, obsecrantes et obtestantes; ut, quia uocatus ad Synodum sedis apostolicae fuisset, si in innocentia sua confideret, iter arriperet; et tam se, quam nos tam detestabili opprobrio, tanquam immani periculo liberaret: aut, si aliud sibi conscientia sua suggereret, tum uero per timorem Dei, ut sibi, nobisque
C alia ratione consuleret. Et ecce, dum haec agebantur, Deo sic ordinante, superuenit dominus metropolitanus. Cui, dum omnia retractata fuissent; et ipse querelas nostras, utpote omnium gnarus, plurimum accumulasset, tandem ipsius auctoritate id statutum est, illo nostro approbante, atque etiam obsecrante; ut ex collegio fratrum duo, uel tres Romam irent, in quorum praesentia se
D ab impositis criminibus secundum canonum statuta, expurgaret. Quod nisi factum fuisset, iam ultra nullam obedientiam a nobis expostulaturum, aut aliquod episcopale ius sibi inter nos uendicaturum. Ipse ultroneus sacrosancte se obstrinxit. Atque haec domi acta sunt.

Archiepiscopus Moguntinus Sigifridus.

Ecce autem Romae, dum terminum
E uocationis suae supersedisset, et uix interuentu quorundam officium suum, quo priuandus erat, usque in diem Palmarum, quia tunc uenturus sperabatur, obtinuisset, cum uero et has inducias frustrasset, tum domnus papa in ipsis Albis, cardinalibus suis in unum congregatis, praesente archiepiscopo nostro, qui illuc inopinatus aduenerat, assiden-
F tibus etiam reuerentissimis nostratibus episcopis, *Wirziburgensi* et *Metensi*: ibi inquam, papa ipsum archiepiscopum, aliosque nostrates terribili obtestatione conuenit; ut, quae de Babebergensi episcopo uere sibi comperta essent, edicerent. Tum archiepiscopus, cum ab omnibus ultro citroque fuissent uentilata, uere et absque omni controuersia,
G eum Simoniacum pronunciauit; in tantum, ut grandem suae ipsius pecuniae in id facinus expensam diceret. Omnibus, qui aderant, ipsum uno ore succlamantibus. Ita negotium diffinitum est, ut, si ipse noster Romam perueniret, ibi suae causae sententiam exciperet. Sin uero retrogradus fieret; tum archiepisco-

scopus ex praecepto domni papae, clero populoque Babebergensi denunciaret; ne ullam sibi obedientiam, utpote damnato, exhiberent, omnemque eius communionem et consortium, ut plane Simoniaci declinarent. Atque haec Romae acta sunt.

Interea noster cum fiducia cuiusdam intercessoris sui, quem ingenti pecunia redemerat, quemque infinitis uariarum specierum opibus, ad explendos Romanae cupiditatis hiatus praemiserat; dum illius, inquam, fiducia propius Romam accessisset, ita ut uix bidui iter restaret: ibi tristi nuncio rei gestae perculsus substitit. Fratres uero, qui cum eo uenerant, quasi testes innocentiae ipsius astituri, Romam progressi; cum literas fratrum papae obtulissent, post multa, quae longum est persequi, id demum ab eo mandatum accepere, ut, si ipse ad suscipiendam sententiam Romae se non praesentaret, fratres eum omnino excommunicatum scirent, atque ab omni eius contagione, nisi secum perire mallent, praecauerent. Haec ut exsecuti sumus, teste ipsa ueritate, ita domi forisque gesta sunt.

Quid ergo hic a nobis abusiue factum quisquam probauerit? Quid, inquam, hic factum, quod religiosi et serui DEI tantopere mirari, et non magis summopere lamentari debeant? Nam quid tandem suggestione nostra, quae lacrymis gemitibusque insinuata est, humilius? Quid autem disciplinae ecclesiasticae congruentius? quam, ut tantorum malorum exitus, et remedium, consensu et rogatu ipsius consilio et auctoritate metropolitani a sede apostolica peteretur? Nam quod reuerentia uestra nos monet, ut uos in partem consilii admittamus; non uos in partem consilii admittimus: quin imo totum consilium uobis, secundum ea, quae gesta sunt, committimus; certi omnino, prudentiam uestram terminos patrum, aut decreta Spiritus sancti nullatenus excessuram.

Quod autem in spe absolutionis illum adhuc esse dicitis; hanc profecto et nos ei a Deo patre misericordiarum omnibus uotis exposcimus: quae tamen nulla unquam esse poterit, nisi abrenunciata peste, qua tenetur Nam, ut beatus GELASIUS ait; *Christum mortuos suscitasse legimus; in errore positos absoluisse, non legimus.* Porro, quod cum bono recompensaturum, si quid nos laesit, promittitis: absit, absit, ut eum aliquo carnali, aut priuato, quod uerba uestra subinnuunt; sed uere perfecto et spirituali odio persequamur; quo et ipse se, si sapit, maxime omnium * persequitur. Quod autem priuatis et publicis fortunis nostris et periculis consulendum esse admonetis, nihil horum inopinatum, nihil improuisum nobis occurret: et Deo gratias, si inter eos computabimur, de quibus scribit apostolus; *uobis datum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini.* Et ad Hebraeos; *rapinam*, inquit, *bonorum uestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes uos habere meliorem et permanentem substantiam.* Vbi et magnifice nos exhortans subiicit; *nolite itaque amittere confidentiam uestram, quae habet remunerationem.* Porro, quod in calce literarum dicitur; *si emendatus recipietur;* id uero est omni admiratione stupendum. Cum enim, si emendatus fuerit, non sit episcopus, quomodo et recipietur? Aut, si emendatus fuerit, cum sit excommunicatus, quomodo recipietur?

Phil. 1. Hebr. 10. Ibid.

En longius et breuius, quam uellemus, paternitati uestrae respondimus: ueruntamen sapienti sat dictum est. Nunc ergo per Christum uos rogamus, ut ipsi Christo supplicetis; quatinus ecclesiam, tam periculose fluctuantem, placito sibi pastore mature componat et gubernet. *Multum enim ualet deprecatio iusti assidua.* Et bene nostis, quam gratum acceptumque illi sit; quando pro suo sibi corpore, quod est ecclesia, suum sibi corpus per inaestimabile mysterium offertur. Omnem fraternitatem sub uobis et uobiscum Deo seruientem, omnium humilitas unice in Christo salutat.

XXI.

*Epistola Adelberti ad Ottonem Babenbergensem de * Gebehardo Herbipolensi episcopo.*

ADelbertus sanctae Moguntinae ecclesiae humilis minister et apostolicae sedis legatus, uenerabili et in Christo dilecto fratri et coepiscopo, domno *Ottoni* salutem et obsequium fraternae dilectionis. Tribulationes et destructiones Herbipolensis ecclesiae, quae et quantae sint, quamdiu durauerint, iam dudum discretioni uestrae innotuit; quae usque adeo multiplicatae sunt; nisi in breui eis prouideat omnipotens et misericors dominus; quod in proximo ecclesia illa omnimodis annihilabitur. Vnde, si facultas suppeteret, uestrae fraternitatis praesentiam et consilium potissimum desideraremus conuenire, et de ipsius reformanda pace et religione, quantum diuina misericordia concedet, solicitius pertractare. Siquidem fratrum, qui nobiscum sunt, et quos praesentialiter, uel per literas

** Fuerat hic ab Henr[illegible] imp. in illam sedem i[illegible] anno 1122.*

** Persequi debet, forte.*

ras nostras conuenire potuimus, tale A est consilium. Quoniam uenerabilis frater et coëpiscopus noster * *Rogerus* uiam uniuersae carnis ingressus est, in hoc ecclesiae illi prouideamus, ut promouendo fratrem illum *Gebehardum*, dispersa illius ecclesiae dispensatorie potius recolligamus, quam alium super imponendo grauiter quidem dispersa funditus extirpari permittamus. Quocirca fraterna uos commonemus charitate, ut praesentiam uestram conuen- B tui fratrum nostrorum, quos in id ipsum conuocauimus, in proximo festo B. Lucae uelitis repraesentare; uel, si id minime ualueritis adimplere consilio, quod Spiritus sanctus uobis dictauerit, consensus uestri literas non differatis transmittere. Valete, et in orationibus uestris nostri memoriam facite.

* *Ruggerus legitimus ecclesiae Wirzburgensis episcopus.*

XXII.

Epistola Honorii pontificis de eodem Gebehardo.

HOnorius episcopus seruus seruorum Dei, uenerabili fratri, *Adelberto*, Moguntino archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem. Super causa *Gebehardi*, de quo nos ro- D gauit tua fraternitas, fratrum nostrorum episcoporum et cardinalium consilium requisiuimus. Ex eorum ergo deliberatione prouisum est, quod in Herbipolensi ecclesia *Gebehardus* idem non debeat ulterius episcopatus apicem obtinere. Data Lateranis IV. Non. Martii.

XXIII.

Epistola Adelberti ad ecclesiam Herbipolensem de eodem Gebhardo.

ADelbertus Dei gratia sanctae Moguntinae ecclesiae humilis minister, et apostolicae sedis legatus, dilectis in Christo filiis *Wirzeburgensis* F ecclesiae praelatis et subditis, clero et populo, esse in Christo cor unum et anima una. Condolentes ex corde ecclesiae uestrae tot iam ac tantis tribulationibus attritae, exhortamur uos in domino, ut simplices et unanimes in domo Dei ambulare satagatis, quia, scriptura teste; *in scissura mentium Deus non est;* et, quaecunque mala uos adinue- G nerunt, ex discordiae radice processerunt. Vnde oportet, ut ad hanc exstirpandam diligentius inuigiletis, Deumque et singuli, et in commune precemini, quatenus misericordiae suae oculis uos respiciat, et talem finem diuturnae calamitati uestrae imponat, ne deinceps talis opressionis periculum uobis incumbat. Concordia siquidem, sicut saepe audistis, paruae res crescunt, discordia magnae dispereunt, quod, quia manifesto experimento didicistis, commonemus, ut tanti mali perniciem deuitare studeatis.

Nec uero uoluntatis nostrae ignorantia uos in aliquo commoueat, uel diffidere faciat: nouerit pro certo dilectio uestra, nos idem sentire, quod omnes catholici de uestra sentiunt ecclesia, id rarum tenere, quod Romana sanxit et denunciauit auctoritas: cuius terminos nec debemus, nec uolumus transire, quia haereticum constat esse, quisquis Romanae ecclesiae etiam in tam iusto iudicio non concordat. Quod si adeo nos concordes in iustitiae causa perpenditis, ut locum uestrum ab inua- C sione impetitoris alicuius, si quis forte emerserit, defendere confidatis, in nomine domini, quidquid uobis gratia eius inspirauerit, confidenter aggrediamini: si quo minus, salubriori et propensiori consilio res tractetur, quia, consulta et considerata dilatio, licet grauis et onerosa sit laborantibus, plus tamen utilitatis solet afferre, quam festinata et indiscreta rei praecipitatio. Cupientes autem in omnibus, uobis esse prouisum, nihil aliud audemus ad praesens persuadere: ne, si forte res in contrarium cesserit, quod Deus auertat, omnem culpam in me, quasi auctorem, refundatis.

XXIV.

E *Epistola ecclesiae Wirzburgensis, ad ecclesiam Bambergensem, de eodem Gebhardo.*

DOmno L. Babenbergensi praeposito, decanoque L. et caeteris confratribus eiusdem ecclesiae, Wirzeburgensis ecclesia quidquid charitatis et obsequii ualet esse in domino. Nostis charissimi, (neque enim ignorare potest uestra prudentia, quod multorum aures et praecordia longe lateque concussit) uidelicet quanta tempestatis procella, quam uehemens et intolerabilis calamitas ecclesiam nostram oppressit. Ad quod, dum uestrae compassionis affectum specialiter debemus habere; quod etiam remotissimae et ignotae ecclesiae nobis pro Christo offerunt, nimis aliena mente nobis uidemini abnegare. Ecce enim, quod sine graui gemitu mirari uel conqueri non ualemus, obstupescimus ualde, quomodo hominem illum domnum *Gebehardum*, quem Romana ecclesia damnauit, quem metropolitanus noster cum archi-

Expostulant Herbipolenses

cum Bambergensibus ob receptum Gebhardum.

chiepiscopis et episcopis multis consequenter ab ecclesia sequestrauit, uos in catholica communione recepistis et, si cum gratia uestra dici potest, quasi ad contemptum Romanae, imo totius ecclesiae, sicut scriptum est, cornu peccatori dedistis. Hoc autem eo magis miramur, quod praepositus uester, domnus * L. praesens apud nos erat, quando domnus archiepiscopus publice in pulpito uestro nunciauit clero et populo, quomodo, quibus de causis, quoue ordine Romana ecclesia eum a communione ecclesiae sequestrasset, et quomodo postmodum domnus Gerardus cardinalis, una cum ipso et cum tota ecclesia ibidem congregata, in Argentinensi ecclesia, praesente domno rege, sententiam excommunicationis in eum promulgasset. Neque enim per Dei gratiam ita inopes rationis uel humanitatis sumus, ut cuiquam uestrum, qui sane sapiat in praesenti negotio, nimis praecipites uideri debeamus; cum utique si partes eiusdem negocii per omnia uobis essent cognitae, quantum de uestra charitate et prudentia confidimus, nullatenus de uobis possemus dubitare.

* M. s. L.

Nostras itaque literas, nostras querimonias iam dudum uobis misissemus: sed, quia uiuam uocem praepositi uestri testem nostrae affectionis uobis credebamus sufficere, idcirco nihil timoris, nihil ambiguitatis de uobis concepimus, Veruntamen utcunque humana se habeant, fixi et constantes in obedientia Romanae ecclesiae reperiemur, summopere cauentes, ne propter temporale damnum, uel commodum de nobis scandalum ecclesiae generetur. Valete in domino semper: nec credatur omni spiritui, et nostri memores estote.

XXV.

Epistola ecclesiae Bambergensis ad Wirzburgensem.

SAnctae Wirziburgensis ecclesiae dominis ac fratribus suis serenissimis et reuerendissimis, soror sua semper et ubique ipsis deuota *Babenbergensis* ecclesia, inter aduersa praesentis tribulationis, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinare, sed ab instantis saeuissimae tentationis procella, auram serenitatis, ac portum tranquillitatis, non uerbo et lingua tantum, sed opere et ueritate, a Deo salutari suo instanter ac uigilanter implorare.

Optamus diligenter recolere discretionis uestrae prudentiam; qualiter nostra et uestra ecclesia iam olim ab initio unum cor et unam animam ad inuicem omnibus in rebus, siue prosperis congaudendo, seu aduersis compatiendo habere studuerint. Cuius uidelicet semper amandae nobis societatis, atque, ut ita dictum sit, congermanitatis iura, et uos hactenus illibata erga nos conseruasse congratulamur; nec nos uiolasse, teste Deo et conscientia, libera uoce protestamur.

Quae cum ita sint, cumque nos semper usque modo, sicut decebat, et facultas suggerebat, ad omnia uestrae uoluntatis et honoris obsequia promptos ac deuotos fuisse probaueritis; non modicum admirationis, imo etiam amaritudinis et doloris ingesserunt nobis literae quaedam, quae ex persona uestrae fraternitatis allatae, praeter meritum et culpam, magnae cuiusdam inhumanitatis nos arguunt, simul et superbae temeritatis. Inhumanitatis quidem nota splendorem innocentiae nostrae obfuscat, dum compassionis affectum, specialiter uobis debitum, quem et remotissimae et ignotae ecclesiae uobis pro Christo offerant, nos quasi duros et inhumanos nimis aliena mente uestrae instanti calamitati denegare improperant. Temeritatis uero superbiam obiectant, dum nos quasi ad contemptum Romanae, imo totius ecclesiae, domnum Gebehardum excommunicatum in catholica communione recepisse, sicque cornua peccatori dedisse proclamitant.

Quasi uero ita ab omni ratione simus alieni, adeo omnium bonarum rerum inscii, ut ignorare debeamus; quis, a quo, et quo ordine a catholica communione sit eiiciendus. Quia ergo incautae et illicitae excommunicationis, quasi ad opprobrium simplicitatis nostrae in eisdem literis uestris arguimur, culpam nostram, si tamen est culpa dicenda, auribus uestrae prudentiae placuit retexere.

Domnus *Eckehardus*, quem quidem locum et nomen dum inter uos habuisse designati et electi ediscopi a quamplurimis audieramus; reprobationem uero ipsius nec dum certa et legitima relatione cognoueramus: uesperina hora de improuiso, nobis nescientibus, ueniens, apud nos hospitatus est. Mane autem facto mandauit nobis, pro causa sua, uelle nos conuenire, et consilium nostrum super negocio suo audire: quod nec haeretico quidem excommunicatissimo denegandum esse censentes, iusta petenti annuimus. Venit; causam suam exposuit, acceptoque responso, moxque discessit. Quid igitur charissimi fratres et domini? hoccine est, ad contemptum totius eccle-

 siae

siae excommunicatum in catholica communione recipere? Hoccine, inquam est, pecatori cornua dare? Non sic arbitramur quenquam desipere, ut hoc praesumat sapere, quia, non sic sapiunt; non sic scribunt patres et doctores catholicae ecclesiae. Possemus equidem latius, et subtilius aliquid de modo et ordine excommunicationis faciendae secundum traditionem SS. patrum disserere: nisi pro uitio duci sciremus, in re manifesta, praesertim apud doctos, odiosa uerborum copia diffluere. Vnde, praetermissis his, quae fomitem odiorum et discordiarum generare solent, ea potius dicamus, quae pacis et concordiae nutrimenta praebeant. Igitur de nobis sic habetote. Orta tempestate in mari, dominum dormientem in naui, fusis pro uobis, quod solum possumus, piis precibus, excitare indesinenter incumbimus. Quod si domino uotis nostris annuente, et uentis et mari imperante, diu desiderata tranquillitas subsecuta fuerit; de uestra liberatione haud secus ac nostra congaudebimus. Sin aliter, quod Deus auertat, euenerit, uiscera fraternae compassionis nequaquam occludemus. Hoc decet fratres de se inuicem arbitrari, et non ex rumoribus uulgi, siue ex suspicionibus, de nondum bene compertis quenquam calumniari; sed omnia, praesertim in negociis fratrum et amicorum in meliorem partem interpretari. Quid plura? nobis et nostris, sine retractatione, prout uelitis, iuxta meritum uestrum utimini.

XXVI.

Epistola Innocentii II. pontificis, ad Adalbertum archiepiscopum Moguntinum.

IN. seruus seruorum Dei, Adalberto, uenerabili fratri Moguntino archiepiscopo et apostolicae sedis legato, salutem et apostolicam benedictionem.

Scimus quidem zelum Dei uos habere, quem tamen salua charitate condire debetis, ut nihil indiscrete, sed omnia rationabiliter et secundum Deum agere ualeatis. VVirzeburgensis quippe ecclesiae designatus episcopus se a uobis contra iustitiam grauari, et praeiudicium sustinere, querelas nobis deposuit: quod ipsum neque accusatoribus, neque testibus legitimis conuictum, neque sponte confessum, neque canonice examinatum, tanquam ecclesiae inuasorem, in qua se electum asseruerat, et Simoniacum pronunciatum, com-

A munione ecclesiastica priuaueritis. Quod si ita est, fraternitatem uestram a canonicis regulis diuinitus inspiratis, liquido constat deuiasse. Ait enim sacra canonum auctoritas, adimi episcopo episcopatum non debere, antequam causae eius exitus appareat. Item exempla *Felicis* papae, scripta Athanasio et caeteris episcopis, in Alexandrina synodo congregatis. De iudiciis episcoporum, unde nos consuluistis, diuersas a

B patribus regulas inuenimus constitutas. Quidam enim ad repellenda impetitorum machinamenta, et suas praeparandas responsiones et testes confirmandos, et concilia episcoporum quaerenda, annum et sex menses mandauerunt concedi. Quidam autem annum, in quo plurimi concordant. Minus uero quam sex menses non reperi; quia

C haec laicis indulta sunt: quanto magis sacerdotibus. Induciae namque non sub angusto tempore; sed sub longo spacio concedendae sunt, ut accusati se praeparare et testes parare, atque contra insidiatores se pleniter munire ualeant. Iudices autem et accusatores tales esse debent, qui omni careant suspicione, et ex charitatis radice suam desiderent sententiam promere.

D

XXVII.

Epistola Adalberti archiepiscopi ad Innocentium pontificem.

IN. sanctissimo et uniuersali papae, *Adalbertus* Dei gratia sanctae Moguntinae ecclesiae humilis minister, et

E apostolicae sedis legatus, debitam ut tanto apostolico obedientiam, et deuotissimam ut tanto patri reuerentiam.

Acceptis sanctitatis uestrae literis, super causa fratris illius, si tamen frater dici debet, qui sibi sanctae Wirzeburgensis ecclesiae episcopatum usurpat. Intelleximus totius causae ordinem longe aliter, quam se ueritas habet summo apostolatui uestro innotuisse, quia

F multa solent per surreptionem fieri. Idem namque sanctitati uestrae contra nos querelas deposuit, dicens, se a nobis praeiudicium sustinere, et contra iustitiam praegrauari. Nos uero in hac causa, Deo teste et conscientia nostra, nihil egimus, quod canonicis regulis possit obuiare; nihil unde sanctitati ue-

G strae suspecti esse debeamus: nihil unde aliquis, qui causam ipsam plenius tractauerit, possit nos reprehendere. Sed quidquid in hac causa egimus, non zelo amaritudinis, sed zelo iustitiae, non aliquo odio permoti, sed officii intuitu: non contra sanctorum patrum canones, sed secundum canones egimus.

Sci-

Scimus quidem iuxta sanctorum patrum regulas diuinitus inspiratas, episcopo episcopatum adimi non debere; antequam causae eius exitus appareat. Sed optime nouit sanctissimus apostolatus uester, hanc sanctorum patrum sententiam de dubiis episcoporum causis, non de manifestis intelligi debere. Eius uero, de quo agitur, impudentissima causa et certum crimen, nullum legitimae defensionis, nullum iustae excusationis colorem recidit. Luce enim clarius patet omnibus, quod nullis meritorum priuilegiis, nulla praeeunte electione, ad tanti sacerdotii gradum est ascitus, sed tyrannica uiolentia intrusus, in ouile dominicum, non per ostium intrauit, sed aliunde per ambitionem et Simoniacam haeresin, tanquam fur et latro impudentissime irrupit et, quod sine magno dolore et, cordis compunctione dicere non possumus, locum legitimi pastoris sibi usurpauit, quem sibi sancta Wirzeburgensis ecclesia de filiis suis, communi uoto et consensu cleri et plebis, nobisque laudantibus et consentientibus, canonice inthronizandum elegerat; utpote natalibus et moribus nobilem, ecclesiastica disciplina apprime imbutum, fide catholicum, natura prudentem, uita castum, sobrium, humilem, affabilem, literatum, in lege Dei instructum, in sensibus scripturarum cautum, et per omnia sacerdotali nomine et honore dignissimum.

XXVIII.

Epistola quorundam episcoporum ad Othonem Babenbergensem episcopum de obitu Henrici IV. imperatoris.

A[*] Moguntinus, †F. Coloniensis. ℞. Constantiensis. B. Wormaciensis. A. Spirensis per Dei misericordiam archiepiscopi. ℞. Fuldensis abbas. H. quoque dux, F. dux G. palatinus comes, B. comes de Sulzbach, et caeteri utriusque professionis principes, qui exequiis imperatoris intererant, uenerabili fratri Ottoni episcopo hinc fraternas in Christo orationes, inde fidelissimum deuotae seruitutis obsequium.

* *Adelbertus.* † *Fridericus.*

Postquam domnus imperator uiam uniuersae carnis ingressus est, et nos exequias eius cum iusta deuotione et reuerentia compleuimus, ipse ordo rei et temporis qualitas exigere uidebatur, ut de statu et pace regni aliquid conferremus, si non abesset praesentiae uestrae consilium et aliorum principum, tanto negocio utile et pernecessarium. Quam exspectare, quia graue erat et difficile, sedit omnium nostrum sententiae, si uestrae tantum non displicet concordiae, curiam in festo beati Bartholomaei apud Mogunciam celebrare, et ibidem conuenientibus principibus de statu et successore regni, ac negociis necessariis, prout Spiritus sanctus aspirauerit, ordinare. Nullum tamen praeiudicium deliberationi et uoluntati uestrae facientes, nihil nobis singulare ac priuatum in hac re usurpamus; quin potius discretioni uestrae hoc apprime intimatum esse cupimus; quatenus oppressionis, qua ecclesia cum uniuerso regno usque modo laborauit, dispositionis diuinae prouidentiam inuocetis, ut in substitutione alterius personae sic ecclesiae suae et, regno prouideat, quod tanto seruitutis iugo a modo careat et suis legibus uti liceat, nosque omnes cum subiecta plebe temporali perfruamur tranquillitate. Contestamur etiam dilectionem uestram, ut pacem credito nobis caelitus populo, infra praescriptum curiae terminum, et ultra ad quatuor hebdomades ordinetis, quatenus omnibus tutior fiat concursus ac reditus, et ut curialiter, more uidelicet antiquorum principum cum propria impensa neminem pauperum laedentes conueniatis.

XXIX.

Epistola Eberhardi episcopi Bambergensis ad abbatem monasterii Admontensis.

Eberhardus DEI gratia Babebergensis ecclesiae humilis minister, domino G. uenerabili abbati de *Admunte*, et uniuersis fratribus suis in Christo dilectissimis secundum utrumque hominem debitam in Christo deuotionem.

A domino factum est et non tam mirabile, quam placabile et acceptabile debet esse in oculis uestris, quod quibusdam sanctimoniae uestrae deliciis, Deo gratias, spiritualiter iam pridem inescati, denuo ad uos pia mentis auiditate recurrimus. Equidem fratre Helmerico quondam abbate S. Michaëlis in ciuitate nostra, dimissa abbatia, propter languores et diuturnas corporis aegritudines, in loco placido, pro suo beneplacito collocato, potestas eligendi abbatem, ab uniuersis eiusdem monasterii fratribus, nobis et in nos translata est.

Nos uero, inuocata diligentius Spiritus sancti gratia, consilio domini A. . . de *Ebera*, et aliorum religiosorum, qui aderant de sanctissimo beatitudinis uestrae collegio, dominum *Irmbertum* in abbatem praedicto et praecipue dilecto monasterio nostro designauimus; pusillis quibusdam ad inopinatam electionis sortem primo haesitantibus, sed in continenti, uiribus animi recollectis, no-

nostrae autoritati et tam syncerae electioni conniuentibus debita cum humilitate et obedientia.

Praefatum igitur electum a uestra sancta et plurimum dilecta fraternitate requirimus, deuotissime rogantes atque supplicantes, ut sine difficultate nobis eum concedatis, ut uelociter currat sermo domini, ne, quod absit, dilatione ipsa, tam sibi, quam nobis intus aut foris aliqua adhaerescant dispendia. *Sine dolore utique non dimittitur, quod cum amore retinetur.* Sed affectum personalem superet in uobis, qui spirituales estis, affectus ille, qui latius patens in uirtute charitatis, ordinatissime ad communem plurimorum se porrigit utilitatem.

XXX.

Epistola conuentus S. Michaelis ad monasterii Admontensis indigenas.

DOMINO G. omni reuerentia colendo abbati et uniuerso capitulo *Admuntensis* coenobii tota de monte S. Michaëlis in Babenberg monachorum congregatio deuotissimas orationes cum obsequio. Cum post diuturnam et magnam corporis debilitatem dominus noster abbas *Helmericus* ad portandum onus curae pastoralis se minus sufficere peruideret, negotium *Marthae* fastidiens et ocium *Mariae* amplexans, sapienti usus consilio, curam resignauit. Nos uero, fusis ad DEVM precibus et postulatis sanctorum intercessionibus, ad inueniendum ei successorem conuenientes, praeeunte electione et consilio domini episcopi, uiri eminentissimi et potentis in opere et sermone, dominum *Irmbertum* fratrem uestrum in abbatem elegimus; quem etiam, transmissis ad uos fratribus nostris, praesentium latoribus, a sanctitate uestra cum multa humilitate requirimus, tam ex iure electionis, quam ex dilectione charitatis, quia sanctimoniae, atque beneuolentiae uestrae fluuios ad omnes profluere optatis.

De caetero omnis multitudo seruorum S. Michaëlis se uobis prosternit domine abba uenerande, supplicans cum lacrymis, ut necessitatem monasterii nostri attendatis, atque famosae ac late olentis districtionis atque industriae uestrae in germano uestro nos participes faciatis; omni scrupulositate, seu difficultate remota, ne qua laboris, aut uiae dispendia nobis accrescant.

XXXI.

Epistola abbatum S. Emmerani et Prusingensis iuxta Ratisbonam.

DOmino et patri G. *Admuntensium* uenerando abbati A. de sancto *Emmerano*, et E. de *Pruueningen* abbates in ea, quae nunquam excidit, charitate, cum instantia orationum, deuotionem seruitii. Scriptum nostis: *omni petenti te tribue.* Vnde, in quantum possumus et audemus, paternitatis tuae prudentiam obsecramus in domino, ut petitio domini nostri episcopi Babenbergensis, quae in DEO facta est et a DEO procedit, uestra beneuolentia effectui mancipetur. Non enim inconsulte, uel subito, sed longo molimine et multo consilio, uerbum hoc promouere intendit. Nos uero domus uestrae propagines et uestri Spiritus participes, in domino eidem electo et uobis in ipso significamus, et significando promittimus in domino, quod in omni opportunitate sua, ipsum episcopum, et ecclesiae ipsius omnes maiores et meliores et nos quoque laborum suorum habebit fidos et deuotos adiutores. Remoto igitur omni scrupulo haesitationis, intrepide ac fortiter de DEI misericordia praesumendo, piis desideriis episcopi et fratrum de sancto Michaele piae deuotioni satisfacere curate, atque de thesauris uestris ad exornandum domum suam exoptatam eis margaritam praestate.

XXXII.

Epistola Eberhardi episcopi Bambergensis, ad abbatem Admontensem.

EBERHARDVS GRATIA DEI si quid est, uenerabili et in Christo plurimum dilecto fratri et amico G. Admuntensi abbati salutem, et eam, quae nunquam excidit, charitatem. Non dubitetis mittere fratrem uestrum ad locum, ut credimus, a DEO sibi praeparatum. Sicut honorem appetere, ambitio, ita onus detrectare, ignauia est. Pignora nostra uobiscum habetis. Si nobis non creditis, illis credatis. Periculum illud, quod grauissimum est, uidelicet in falsis fratribus nihili nobis, aut ei sit. *Erunt praua in directa, et aspera in uias planas.* Considerate fructum arboris insitae, quid sapiat. Surculum enim sapit, non stipitem. *Ego ero ei in patrem, et ipse mihi erit in filium.* Ad * archangelum Dei ueniat angelus domini. Veniat, ueniat, et multum bene ueniat.

* Ad montem S. Michaelis.

XXXIII.

Epistola Eberhardi Salisburgensis archiepiscopi, ad conuentum Cremsminsterianum.

EBER-

XXXIII.

Epistola Eberhardi Salisburgensis archiepiscopi, ad conuentum Cremsminsterianum.

EBERHARDVS gratia Dei Salzburgensis archiepiscopus, dilecto fratri *Irmberto* et uenerabili electo monachorum de *Cremismunstura* orationem et fraternam dilectionem. Quanta diligentia et solicitudine frater noster dilectus et uenerabilis episcopus *Patauiensis* pro uobis laborauerit, personam uestram cupiens exaltari in monasterio *Cremimunsture*, eo quod speraret, disciplinam monastici ordinis in eodem loco collapsam, per uos posse reformari, non ignorat fraternitas uestra. Cuius instantia, cooperante gratia Dei, eo usque conualuit, ut monachorum eiusdem loci, aliquando Deo atque episcopo suo repugnans, humiliata et contrita sit, in tantum, ut nunc deuote monastico ordini, cui aliquando resistere intendebant, colla submittentes, secundum intentionem et desiderium domini episcopi, abbatem a nobis exspectent, sicut in litteris, quas domino abbati direximus, plenius cognoscere potestis.

Nihil itaque iam restat, nisi ut humiliter colla iugo domini subiiciatis, et ad laborandum in uinea ipsius, studio boni et fidelis serui animum praeparetis. Speramus enim de Dei misericordia, quod omnia uobis faciat ad uotum concurrere, annuente et cooperante industria domini episcopi, nec non aduocati effectuosissima beneuolentia. Mandamus itaque in nomine domini, et mandando praecipimus; quantinus ei qui elegit uos in partem solicitudinis sanctorum, Deo omnipotenti deuote et humiliter obediatis, et ad curam, quae uobis offertur, fideliter exequendam domino episcopo *Cremimunstere* occuratis.

XXXIV.

Epistola Eberhardi episcopi Salisburgensis ad abbatem Admontensem.

EBERHARDVS Dei gratia *Salzburgensis* ecclesiae dictus episcopus, dilecto et uenerabili fratri *Admuntensium* abbati orationem et fraternae dilectionis affectum. In colloquio, quod nuper cum domino Patauiensi episcopo fratre nostro habuimus, pars non parua fratrum de *Cremimunsture*, prouectioris uidelicet aetatis, et prudentia maiore fulta, requisiuit electum suum

A dominum *Irmbertum*, promittentes deuote satis omnem ei obedientiam et subiectionis reuerentiam, tanquam patri pro se ac caeteris omnibus se exhibituros; hoc tantum humiliter interponentes et suppliciter rogantes, quatenus infirmitati eorum in hac parte pareatur et consulatur; ut legendi et cantandi usum, quem a pueritia didicerunt, et in consuetudinem duxerunt, B tenere ac seruare eis liceat; durum sibi et graue existimantes, ab his, in quibus consenuerunt, ad prima pueritiae studia, quasi ad primos apices et elementa reuerti.

Petunt etiam, ut, si quae apud eos utilia et honesta, ac monasticae religioni consona inueniantur, nequaquam pariter cum his, quae correctione indigent, conuellantur, tanto libentius C secuturi, quo eos pium magisterium duxerit, quanto in uirtutum matre discretione partes suas agente, nequaquam simul sana ac putida resecari cognouerint. Laici quoque, id est, familia ecclesiae, fidelitatis plenam ac deuotam reuerentiam offerunt. Quamobrem, quia, domino cooperante, eo usque res deducta est, ut pax nunc sperari debeat, post tempestatem tranquil- D litate facta, rogamus in domino, et mandando praecipimus, quatenus deuote petentibus, adiuncta prece domini episcopi, laicis ac monachis electum suum cum magna beneuolentia et honestate detis; ne dilatio noua saepe interueniens nouam pariat difficultatem; et nos rei coram Deo inueniamur; episcopus quoque aduersum nos quere- E lam inueniat, graues se in uanum expendisse labores dolens.

XXXV.

Epistola Conradi episcopi Passauiensis ad abbatem Admontensem.

F CONRADVS Dei gratia *Patauiensis* episcopus, G. uenerabili abbati *Admuntensium* salutem et fraternae dilectionis plenitudinem. Scire discretionem tuam congruum ducimus quod III. Kal. Iunii, super controuersia, quae diu agitata est, inter nos et fratres *Cremesmunsterae*, de electo eorum *Irmberto*, praelatos ecclesiae nostra in eundem locum conuocauimus. Ad hoc causa G deducta est, quod, de caetero nullam uocem habet, quae admittenda sit, contradicendi, quia appellatio, quam ad dominum papam fecerunt, omnino frustrata est, et nullum scriptum nobis reportauerunt. Inde est, quod summo opere uos rogamus, ut proxima quarta feria post habitum conuentum praela-

torum nostrorum nobis, omni occasione remota, occurratis, et electum illum in locum, ad quem Deus eum uocauit, ubi et et aduentum uestrum praestolamur, uobiscum adducatis.

XXXVI.

Epistola Conradi episcopi Passauiensis, ad abbatem Admontensem.

CONRADVS Dei gratia Patauiensis ecclesiae humilis minister G. uenerabili abbati Admuntensis coenobii salutem aeternam et synceram dilectionem. Ad ostium amici pulsauimus et pulsamus et, Deo fauente, pulsare non desistimus, donec accipiamus panes, quotquot habemus necessarios. Vestra igitur pietas dignetur exaudire preces nostras, petitionibus et mandato domini archiepiscopi adiunctas, fratrum quoque fratrem uestrum dominum *Irmbertum* petentium dignanter exaudite clamores, ita uidelicet, ut, si non eo quod amici simus, propter improbitatem tamen iugiter pulsantium, surgatis et postulata donetis. Ne uero in longum differatis ulterius, quod petimus; dilectum fratrem nostrum G. praepositum, de latere ad praesentiam uestram mittimus; cui etiam commisimus plurima dicenda, ex parte domini archiepiscopi et nostra, quam comprehendi ualeat epistolari compendio. Ipsum igitur benigne audite, tam pro suae fidelitatis certitudine, quam pro nostri dilectione.

XXXVII.

Epistola Eberhardi episcopi Bambergensis ad Irmbertum.

EBERHARDVS, Dei gratia, Babenbergensis ecclesiae humilis minister, specialiter dilecto et in abbatem diuinitus electo domino *Irmberto*, salutem et sincerae charitatis affectum. Cor nostrum prae gaudio dilatatum est, quando, uos a Deo nobis datum usque ad nostra iam peruenisse, cognouimus, sperantes, quae ad introitum uestrum benedicturus sit Deus nobis et domui nostrae. Toto itaque cordis affectu in amplexus uestros spirituales ulnas charitatis expandimus, corde simul et ore dicentes; *Benedictus qui uenit in nomine domini.* Postpositis autem omnibus aliis negotiis, in assumptione beatissimae MARIAE uirginis cum iocunditate uos recipere, domino annuente, disponimus, ut beatus Michael archangelus, in consortium supernorum ciuium, suis uos assumat patrociniis. Rogamus autem, ut infra terminos episcopatus nostri appropriando nuncium nostrum Michiluelt expectetis.

XXXIIX.

Epistola Eberhardi Bambergensis episcopi ad abbatem Admontensem.

EBERHARDVS Babenbergensis, gratia Dei, si quid est, uenerabili et in Christo plurimum dilecto domino G. eadem gratia Admuntensi abbati salutem in domino, cum oratione et obsequio. Fatemur et in ueritate fateri cogimur; demembrastis, euisceraftis, et quodammodo excordastis uosmet, en altera uice pro nobis: prius quidem in abbatissa nobis transmissa; nunc, in abbate ab ipsis praecordiis paternae et germanae dilectionis auulso pro nobis. Proinde nobis in gratiarum actione deficientibus, dominus pro nobis retribuat, et consoletur uos, sicut per uos consolati sumus et nos. Equidem post illud dimidium cordis uestri, quod pridem concretum in spiritu cordi nostro coaluit et, Deo gratias, a uulnere translationis iam bene conualuit. Reliquum nunc cordis uestri dimidium, auctore Deo, non solum nostro, sed et omnium eorum cordibus, quibus a Deo datus est, ita influxit, quod dictu incredibile est. Haec sit uobis consolatio, pater sancte; et nos habeatis de caetero una cum his membris uestris, quae nobis in multa charitatis uirtute incorporastis, ut *alter alterius onera portantes*, simus omnes membra corporis Christi, in unitate spiritus, qui pro nobis orantem uestram sanctitatem usque ad plenitudinem dierum uegetet et conseruet incolumem.

XXXIX.

Epistola conuentus S. Michaelis ad abbatem Admontensem.

REuerendissimo et amantissimo patri et domino G. Admuntensium abbati, omnis chorus monachorum *S. Michaelis*, cum instantia orationis humillimae deuotionis obsequium. Debitas gratiarum actiones, reuerende pater, sanctitati uestrae profunde inclinando referimus, quod longa orbitate multatos, non undelibet, sed de corde uestro auulsum, Irmbertum bonum, pium, et prudentem patrem habere fecistis, atque adhuc ut melior et magis pius, atque prudentior esse debeat, uestrum eum consiliis ad honestatem et utilitatem ecclesiae nostrae munire atque informare non neglexistis. Omnes enim

enim literae uestrae, siue sororum uestrarum, A quae pro ipso ad dominum episcopum, siue ad nos directae sunt, nec non et illae, quae ad ipsum secretius uenerunt, quanto discretionis sale conditae, quanta dulcedine ac suauitate respersae sint, non facile ualet explicari. Verum haec omnia nobis et pro nobis dicta et scripta esse, et Spiritum sanctum auctorem eorum cognoscentes, tanquam salutis nostrae priuilegia, publice B ac priuatim ea lectitando satiari non possumus. Sciatis autem, quod multum consolationis in his, atque in ipsius domini et patris nostri I. uerbis ac moribus iam dudum acceperunt quidam ex nostris, qui tanquam membra infirmiora circa initium huius rei *trepidauerunt ibi, ubi non erat timor*. Nam quibusdam ex nobis timidis et infirmis, ut uerum fateamur, nomen Admuntensium C horrori fuit, quia de confragosis et saxosis et montuosis locis uestris nihil dulce, nihil iocundum uel humanum se habituros sperabant.

Verum, quia longe aliter esse, re ipsa experimur, praeuenti a uobis in benedictionibus dulcedinis, et desiderium animae nostrae, uobis tribuente, consecuti, in magno tripudio et exultatione cordis nostri, et uos, pater uenerande et domine, D locum uestrum, fratres et sorores uestras, et omnia, quae ad uos pertinent, ipsumque dominum ac patrem nostrum, fratrem uestrum, intimo ac pleno deuotionis affectu amplectentes, et in timore et amore DEI, quidquid filii ac serui domino et patri timore et amoris exhibere debent, omni subiectionis reuerentia exhibentes, corde simul et ore E decantamus. Viuat anima tua domine, ut n. u. m. n. p. n. def.

De caetero uenerandam paternitatem uestram humiliter et obnixè rogamus, ut, si quo modo fieri possit, in festo beati Michaëlis archangeli ad nos uenire dignemini, ut quos absentialiter rebus et uerbis magnifice ditastis et recreastis, praesentialiter habundantius laetificetis F et consolemini.

XL.

Epistola Eberhardi Bambergensis episcopi ad abbatem de Michelsfeld.

EBERHARDVS DEI GRATIA Babebergensis ecclesiae episcopus, uenerabili G G. abbati de *Micheldueld* salutem et synceræ charitatis affectum. Rogamus dilectionem tuam, sine mora occurrere dilectissimo nostro electo sancti Michaëlis, et a loco, in quo nunc est, cum omni honestate deducere in domum tuam, ibique, prout decet, deuote ministrare, usque dum nuncium nostrum acceperis.

XLI.

Epistola Eberhardi episcopi Bambergensis ad abbatem Michelsfeldensem.

EBERHARDVS DEI GRATIA, Babebergensis ecclesiae episcopus uenerabili fratri G. de Micheluelt abbati, salutem et omne bonum. Proxima dominica, domino annuente, Babenberc uenturi mandamus, ut, una cum electo sancti Michaëlis, ibidem ante introitum ciuitatis nobis occurratis, ita ut nobiscum ipsam ciuitatem ingrediamini.

XLII.

Epistola Irmberti ad abbatem Admontensem.

CHarissimo domino et patri G. *Admuntensium* abbati frater *Irmbertus*, seruorum sancti Michaëlis seruus, tam deuotam, quam debitam subiectionem, orationem et seruitutem. Benedictus dominus die quotidie prosperum iter fecit nobis DEVS salutarium nostrorum. In festo itaque *S. Benedicti* ad monasterium *Bergen* deueni, ubi tanta religionis, disciplinae et diuinae seruitutis emolumenta inueni, quibus et laborum meorum consolationem, et immensam spiritus mei consecutus sum recreationem. Quanta erga me dominae abbatissae, prioris, praepositi et omnium sororum ac fratrum ibi fuerit deuotio, nec uerbis, nec literis uestrae paternitati referre ualeo.

Ibi itaque per XXVI. dies dominum *Herbordum* exspectaui: qui a me digressus, cum per septimanam Ratisponae fratrem *Wolferum* exspectasset, domino meo episcopo Babenbergensi apud *Erphurt* occurrit, omnemque ei suae legationis seriem exposuit. Qui quo gaudio, qua dignatione, qua pietate me susceperit, literarum eius, quas mihi misit, textus uobis insinuabit. His itaque literis dominus *Herbordus* in uigilia *S. Oswaldi* apud *Bergen* me requisiuit, cum domino abbate de *Michiluelt*, quem dominus episcopus illo cum suis literis pro me direxit. Qui quanta liberalitate cum suis omnibus me susceperit, et per septimanam tractauerit, frater *Adelbertus* uobis referre poterit.

Sabbato itaque ante festum S. MARIAE nuntius praefati domini mei episcopi eidem domino abbati superuenit, ut sequenti die Babeberc ante introitum ciuitatis sibi occurreret, meque secum adduceret. Vbi me uenientem descen-

dens de equo benignissime suscepit, et ad processionem, quae sibi in maiori monasterio gloriose praeparata fuit, secum per ciuitatem adduxit. Finita eadem processione cum magno apparatu, cum responsorio dominicali, *super salutare*; et a uespertinali; *tota pulcra es*; chorum salutauit, eique me salutandum obtulit. Quo pacto domino *Hartungo*, domino *Herbordo*, multisque aliis, praecipue ipso domino abbate cum suis me comitantibus, nudis pedibus montem ascendi, ubi ipse dominus meus episcopus, cum domino meo *Brunone* episcopo, cum domino decano, custode et maioribus multis ecclesiae, et conuentu populari me honorifice suscepit; fratribus monasterii partim cum domino priore, ante ostium ecclesiae, cum magno apparatu me excipientibus, partim in monasterio cum responsorio dominicali *super salutem*; et in choro cum responsorio, *te sanctum dominum*; honorificentissime suscipientibus: cantuque peracto in choro tam dominum meum episcopum, quam et me per osculum pacis humiliter salutantibus. Inde in capitulo domino meo episcopo cum fratribus canonicis et monachis considente, meque sibi assidente dominus *Hartungus* et *Herbordus* omnem legationis suae seriem exposuerunt, testimoniumque tam uestrum, quam fratrum et sororum omnibus super me retulerunt. Dominus meus episcopus pauca ibi pro tempore dixit, et inuestituram loci mihi solenniter contradidit.

Fratres sane beati *Michaëlis*, cuius honestatis hactenus fuerint, qua disciplinae et religionis institutione coaluerint, in me ostenderunt, dum et obedientiam mihi benigne promiserunt et benignius exhibuerunt; et tam seniores, quam iuniores, literati cum illiteratis, non uti exulem et ignotum, sed ut patrem et dominum, filiali, humili et pia deuotione omnes me fouere coeperunt. In festo itaque DEI genitricis, capitulo, missarum officio, mensae conuiuio solenniter exacto, dominum meum episcopum in domo sua uisitaui, ipsique statum rerum mearum gratulabundo gratulabundus exposui: qui me secum ad sorores deduxit; et tam me illis, quam et illas mihi affectione paterna commendauit. Sequenti die, ipsius domini mei episcopi iussione capitulum canonicorum intraui; domino meo *Brunone* episcopo, pro me agente, fraternitatem ab ipsis accepi, sicque cum domino *Brunone*, decano, aliisque dominum meum episcopum reuisi. Vbi ipse tam suas literas, quas uobis, uel sororibus remiserat, quam uestras et sororum sibi pro me directas in conspectu omnium applauden-

A tium recitari fecit, multaque mihi et pro me benigne locutus, me a se piissime dimisit.

Restat ergo, ut quae orationum uestrarum praeunte interuentu, bono circa me inchoata sunt principio, orationum uestrarum nihilominus prosequente commeatu, meliori consummentur termino.

De caetero literas, quas mihi transmisistis, domino meo episcopo ostendi,
B quae tam ipsi, quam domino Brunoni et aliis ualde placuerunt, quaeque cordi meo et memoriae iugiter insidebunt. De fratre *Adelberto*, quam benigne mecum fuerit, de *Ratolfo*, quam studiose mihi seruierit, paternitati uestrae notum facio; et ut tam ipsis, quam et *Vueziloni* pro me uices rependatis, suppliciter obsecro. Salutat uos domina abbatissa de *Bergen* cum suis omnibus. Salu-
C tat uos domina abbatissa de *Babenberc*, et domina palatina cum suis omnibus. Dominum priorem et fratres omnes interiores et exteriores pro me salutate.

XLIII.

Epistola Conradi episcopi Passauiensis, ad abbatem Admontensem.

D CONRADVS DEI GRATIA, *Patauiensis* ecclesiae si quid est, domino G. Admuntensi abbati, nomen et meritum monasticae religionis obtinenti, nec non et uniuersae congregationi sub obedientia sua DEO militanti, debitae orationis affectum, et frequens atque fraternum obsequium. Non
E spe cuiusdam importunitatis, sed fiducia DEI et uere charissimae uestrae charitatis animati, adhuc de media nocte ad ostium uestrum, non pro panibus, sed pro illo, qui panem frangat esurientibus, fiducialiter pulsamus, petendo petentes, ut tandem aliquando nobis aperiatis, et ad fructificandum in horto nostro plantam, quam desideramus, perso-
F nam uidelicet domni *Rab*. non nobis, sed DEO in salutem animarum multarum transmittatis. Siquidem priore cassato labore, pro obtinendo fratre *Irmberto*, ne adhuc nos et ecclesia nostra in *Chremesmunsture* uideremur de consolatione uestra in tanta necessitate nostra dubitare; electus est et conlaudatus ab uniuersis iam dicti monasterii et fratri-
G bus et laicis et uniuersa loci familia consentientibus dominus et frater Rab, adeo consone, ore omnium et corde, quod nec una persona defuerit, quae, more solenni, sicut et uobis electionis modum transmisimus, in dominum et abbatem illum sponte non elegerit.

Proinde, etsi in priore negotio et electio-

ctione illius personae Babebergensem ecclesiam attentius quam nos e uicino pulsantes exaudistis; adhuc tamen, adhuc de caetero, de uobis bene sperare et sperata et rogata impetrare a nobis non abstulistis.

Vnde rogamus sanctitatem et uniuersitatem uestram in domino, quatenus et me et electores personae illius unanimiter exaudire dignemini. Et, ne excusationes denegandi, quod petimus, nobis rescribatis, uoluntatem DEI et ecclesiae consuetudinem et iustitiam in electione et petitione nostra praehonorandam et fratrum necessitati condescendendum non ambigatis. Ad irrigandam ergo praenominatae congregationis nostrae ariditatem, hortum conclusum, fontem signatum in charitate dignemini discludere: quia ut emittatur porta quam petimus et ex ea diffundantur aromata, quae cupimus, clamare millies, aperite nobis, aperite, non cessamus.

XLIV.

Epistola Conuentus Cremsmunsteriani ad abbatem Admontensem.

Reuerendo domino suo G. uenerabili patri multarum gentium, nec non uniuersae sanctae congregationi Admuntensis coenobii, nouae desponsationis filioli, licet indigni, fratres *Chremesmunstere* monasterii, si quid potest apud DEVM pauperum Christi per orationes humilitas, quod tantae dignitatis recipiat sanctitas. Non dedignetur reuerentia uestra, sanctissime pater et domine, literas nostras recipere, et legere. Et quia nos saluatorem animarum uestrarum in domino quaerimus et quaerendo confidimus misericorditer adtendere. Quaedam autem, salua gratia uestra praemittimus, de quibus DEVM testem inuocamus; scilicet, quod postquam dominum *Irmbertum* tantum per omnia commendatum elegimus, nos, qui residui sumus, semper eum dileximus, semper eum habere patrem et dominum desiderauimus. Et si adhuc uestrae et ipsius placeret sanctitati, in eodem statu laboris procedere non deficeremus, quamuis illum uix uel nullo modo reuocare sufficeremus. Qui uero uisitationis suae impedimentum nobis obstiterint, uideat Deus et iudicet.

Quomodocunque uero, siue praescientia DEI, siue peccatis nostris exigentibus, Babebergensis ecclesia nobis dignior ipsum elegit, electum uocauit, uocatum obtinuit, merito ingemiscimus et dolemus, adhuc tamen sub spe saluationis ad sinum misericordiae pro consolatione recurrentes, de congregatione uestra dominum * *Rab.* lumen ueritatis et iustitiae, diuina praeueniente gratia, libere et canonice, solenniter et unanimiter, sine murmure, sine omni contradictione, tam de monasterio, quam ministerialium in domino elegimus et electionem nostram apud DEVM et apud homines subscriptione propriae personae legitime confirmamus. Ego *Chundarus* prior eligo, laudo dominum *Rab.* patrem et dominum et subscribo etc. quemadmodum in literis domino nostro episcopo directis descripsimus: ita et nunc electionem nostram liberam ad canonicam ratam et inconuulsam in audientia uestrae sanctitatis legitime confirmamus.

* f. Rabanum, ut et supra.

Annotatio ad superiores epistolas.

Insignem uirum Irmbertum fuisse oportuit, pro quo tam celebria monasteria *montis S. Michaëlis*, et duo episcopi *Bambergensis* et *Passauiensis*, imo et archiepiscopus Salisburgensis tam acriter dimicauerint. Porro de Irmberto et antecessore eius *Helmerico*, haec in manuscripto catalogos *abbatum S. Michaelis* exstant. *Diuae memoriae domino Hermanno ad coelestia translato dominus Helmericus huic. Monasterio surrogatur; qui rexit monasterium annis fere tredecim. Qui anno Domini MCLX. cura cessit pastorali. Obiit eodem anno IV. Idus Decembris.*

De Irmberto abbate XIII.

Domino Helmerico *abbate ad patres suos eunte, abbatiam regendam suscepit dominus* Irmbertus *de monasterio S. Blasii* Admuntensis *assumptus. Anno Domini MCLX. qui rexit monasterium annis ferre duodecim. Debitum soluit carnis anno Domini MCLXXII. XII. Kal. Ianuarii.*

XLV.

Epistola Friderici archiepiscopi Coloniensis ad S. Othonem episcopum Bambergensem.

Domino Ottoni Babenbergensis ecclesiae uenerabili episcopo, *Fridericus* Coloniensium, DEI gratia, id, quod est, in orationibus et obsequio quidquid uerae faternitatis non ociosa efficit dilectio. Quasdam sanctitati uestrae literas iam ante misimus, quas si forte accepistis, de tam longa responsionis uestrae dilatione non parum miramur. Vt enim longam earum sententiam breuiter replicemus, sum-

summa intentionis erat, ut prudentiam A ueſtram ad defenſionem, uel ſaltem ad liberam deplorationem huius, quem uidetis, grauiſſimi ſanctae eccleſiae caſus excitaremus: quod ipſum tacito deſiderio uos diu intrinſecus fouiſſe, iam olim cognouimus.

Iterum, uenerande frater, iterum idem dicimus; ſi zelus domus Dei, imo ueraciter amor eccleſiae, quae domus Dei eſt, uos medullitus comedit, ne B tantam eius deſolationem, tam crudelem haereditatis Dei direptionem et profanationem nimia patientia ulterius diſſimuletis. Ecce, per miſericordiam Dei, magnum nobis oſtium apertum eſt, ut ueritas, quae diu ſiluit, in manifeſtum prodeat; ut libertas noſtra diu ſuppreſſa, ceruicem erigat, quia pro nobis, et pro ſe ipſa iam in uocem prorupit ſancta Romana eccleſia. Iungit C ſe nobis Francia. Libero, ſicut audiſti, ore ueritatem Saxonia profitetur. Et quem, chariſſime frater, non moueat, quod omnis eccleſiaſtici uigoris auctoritas aulicis et palatinis in quaeſtum uerſa eſt. Synodalis conuentus epiſcoporum, annua concilia, omnes denique eccleſiaſtici ordinis adminiſtrationes in regalem curiam tranſlata ſunt: ut illorum marſupiis inſeruiant, D quae ſpiritualiter examinari debuerant. Quid de cathedris epiſcopalibus dicemus, quibus regales uillici praeſident, quas diſponunt, et de domo orationis ſpeluncam plane latronum efficiunt: de animarum lucris regalis fiſci os inſatiabile repleatur.

Hic nos, qui eccleſiae Dei, per ipſius gratiam, columnae ſumus; quia nauim E Petri per huius ſeculi proceelloſos fluctus gubernare debemus: hic, inquam, nos aduigilare; hic clauum moderaminis firmiter tenere conuenit: ne, nobis ſegniter torpentibus, dum ſine niſu moderantis fluctuat, his et ſimilibus impiae tyrannidis ſcopulis alliſa conuellatur: uel, quod abſit, irruentium fluctuum grauitate mergatur: ne canes F muti et latrare non ualentes prophetae uerbis arguamur; neue illud in nos conueniat: *non aſcendiſtis ex aduerſo, ut opponeretis murum pro domo Iſraël.*

De nobis quidem, ſancte et uenerabilis frater, non ex nobis, ſed ex uirtute, quam Deus in nobis operatur, hoc uobis fiducialiter in ipſius gratia promittimus, quia ab hac, quam coepimus, G ueritatis libera profeſſione, nec tribulatio, nec anguſtia, nec mors, nec uita nos ſeparabit. In hoc enim, ſicut ſcitis, poſiti ſumus: in hoc nouum hominem induimus, ut mortificationem Ieſu in corpore noſtro circumferamus; ut propter ipſum in mortem tradamur, quatenus et uita Ieſu in hac noſtra mortali carne quandoque manifeſtetur. In hac ergo tam glorioſa ſpe non deficimus, et de ueſtra conſtantia idem ſperamus et intime optamus. Et qualia indigna * paſſus ſitis, ut ad memoriam ſaepe reducatis, hortamur. Nolite nos ulterius longa exſpectatione ſuſpendere, ſed de ueſtra ſententia ſcripto nos certificate.

* *paſſi, forte.*

Salutat uos dominus CHONO *Praeneſtinus* epiſcopus, et Romanae eccleſiae legatus, qui imperatorem, nec non Monaſterienſem epiſcopum, et *Herimannum* de *Wirzeburc*, cum omnibus Galliae epiſcopis, in concilio *Beluacenſi* excommunicauit, et hoc uobis notum fieri praecepit. Eandem ſententiam iterabit in praedictos, et in omnes complices eorum in concilio Remenſi, quod erit *laetare Hieruſalem*, cum aliis tribus epiſcopis nouiter a Romana ſede directis. Vale.

XLVI.

Epiſtola Buggonis epiſcopi Wormacienſis ad canonicos Bambergenſes.

Confratribus et dominis ſuis omnibus ſacroſanctae Babebergenſis eccleſiae canonicis, *Buggo* Dei gratia, Wormacienſis eccleſiae electus, ſeruitium ſuum et orationes.

Memor ueſtrae fraternitatis, et dulciſſimae educationis, fratres chariſſimi, recordatione ueſtri affectus partim ad lacrymas compungor, partim ſpe ueſtrae conſolationis et ſubleuationis uehementer delector, dum hoc onere, quod ſuſcepi, tam importabile meae aetati et inſipientiae ueſtrum leuamen, et ſubſidium ſpero impetrare. Quapropter, quo magis de uobis confido, eo magis admiror, quod tanto tempore me filium ueſtrum, uobis per omnia obnoxium, inter tot curas, quae me premunt, ut noſtis, conſolari diſtuliſtis. Et quia inde cauſa moeroris et ſuſpicionis mihi ſuboritur, et ideo per fraternam compaſſionem et noſtrum obſequium uos deprecor, ut apud dominum noſtrum epiſcopum fideli interuentu cauſam meam agatis, ſcientes, quod in ueſtrae, imo noſtrae eccleſiae laudem hoc redundabit, ſi ueſtro auxilio noſtrum honorem diuina benignitas ſtabilire dignetur.

XLVII.

Epiſtola Ruperti epiſcopi Bambergenſis, ad archiepiſcopum Moguntinum.

Domi-

DOmino et patri, sanctae Moguntinae sedis archipontifici, *Rupertus*, Dei gratia Babebergensis episcopus, cum instantia precum fidele seruitium.

Nos procul dubio fore illos, in quos fines seculorum uenerunt, ex ipsis indies declaratur periculis. Nam ut caetera omittam, quibus absque morarum interuallis quatimur, imo consternamur, quid unquam a barbarie nobis incuteretur atrocius, quam a nostrae fidei professoribus, qui uota fidelium, precia peccatorum, respectu diuini timoris postposito, quasi haereditario iure ad se transmissa suis usibus addicunt? Et nos, quibus oblationum earundem credita noscitur dispensatio, uel miris irrident modis, uel in uincula coniiciunt; uel, quantum in ipsis est, morte multare non perhorrescunt. En ego minimus episcoporum uester, tamen in domo domini qualiscunque cooperator, quibus et quantis calamitatibus a comite N. afficior? qui agros ecclesiae meae, tanquam suos, per triennium, aut eo amplius praedatoria manu occupat. Quem cum nec iure nec gratia a tanto scelere possem reuocare, confratrum et fidelium meorum consilio, membrum lanians et persequens ecclesiam Dei, secundum instituta canonum, a consortio eiusdem matris ecclesiae gladio anathematis recidi. Quod idcirco uestrae sanctitati significare curaui, quatenus auctoritate diuinitus uobis collata, pertinaciae ipsius obuietis, ne iniquitatem scientes, et silendo dissimulantes, tyrannidem ei quandoque nocituram roborare uideamini. Fraternis ergo compatiendo pressuris, ascendite quaeso ex aduerso. Nam quamuis pauci simus numero, communicatis tamen synceriter uiribus, domino patrocinante, cuius uicem gerimus, facile calumnias peruersorum propulsabimus.

XLVIII.

Epistola praepositi Bambergensis ad Fridericum, Coloniensem archiepiscopum.

SAcrosanctae Coloniensis ecclesiae archipontifici *Friderico*, primaeuae indoli uirtutum ac dignitatum assecutione respondenti, *praepositus* cum toto Babebergensium fratrum collegio, impensissima utriusque hominis obsequia.

Quam festiua uestrae beatitudinis promotione suscepimus gaudia, nullius, quantumlibet diserti, explicabit facundia. Quisnam quaeso orator, illum nostri pectoris uocibus prosequeretur

A affectum, cum filium charissimum sub pennis nostrae fraternitatis fotum et altum in cathedra *Coloniensis* ecclesiae uidemus exaltatum? Ea quippe die, nostrae statum ecclesiae, in aliquibus temporibus asperitate nutabundum, in tantum sperauimus esse suffulciendum, ut uobis superstite, nullum uel sentire possit dispendium. Sed, quod nimirum nostris adscribendum est infortuniis,

B non solum hoc sterilitatis anno uestris non sumus releuati suffragiis, uerum etiam uobis grauioribus occupato negotiis nostris per uos destituti sumus oblationibus.

Nostis quidem, praesulum serenissime, nostrae querelae causam, iam iamque processu temporis inueteratam; quae, licet saepenumero per fratres nostros auribus uestris innotuerit, nihil

C tamen nobis uestrae maiestatis contulit audientia; quin imo eo usque res deducta est, ut non solum ad tempus bonis nostris caruisse, sed et ea prorsus uideamur amisisse. Siquidem miles uester N. pertinaci animo nostram retentat oblationem, nec ulla ratione asserit se redditurum, nisi tantundem, aut amplius a nobis recipiat. Alius quidam iactat, se oblationem nostram N. in

D possessionem coëmisse. Talibus utique et aliis necessitudinibus circumuenti, non modicam stipendii et oblationis nostrae patimur penuriam.

Quocirca, si ulla fraternitatis nostrae uobiscum uiuit memoria, si precum nostrarum deuotio, uel minimo uobis constet momento, causam nostram in libra aequitatis et gratiae appendite:

E hoc uidelicet uobiscum accuratius pertractans; quantum uestrae deroget aestimationi, eos de uobis causari, quos maxime oportet per uos subleuari. Quod, ne quando futurum sit, dispensatio diuina cuncta moderans auertat: quae uos etiam sic moderari dignetur; quatinus ipsi placens, et hominibus memoriam uestri in benedictionem per-

F petim consolidetis.

XLIX.

Epistola Bambergensium canonicorum ad magistrum quendam.

SVmmae uenerationis magistro R. solertia uirtutum ad unguem limato F. praepositus, A. decanus, cum

G toto Babebergensium fratrum collegio, solidissimum fraternae dilectionis uinculum.

Industriae tuae fama, qua et moribus et scientia eminere praedicaris, ultro citroque illecti ardentibus uotis faciem tuam uidere desideramus. Sed si con-

contingat sic uidere, ut reliquam aetatem nobiscum uelles transigere, profecto plenum nobis apportares gaudium, et quodammodo de magnis curarum aestibus absolutos, in optatae stationis portu locares. Enimuero longo iam tempore scholasticum quaerimus: sed, qualem uellemus, non reperimus, nam non aequis ducti auspiciis, uel ipse nobis, uel nos illi displicemus. Proinde, si fieri potest, te uirum spectatum et multorum testificatione nobis approbatum, scholasticae subrogare decreuimus disciplinae, fiduciam habentes, per constantem eruditionis tuae modestiam, et nos et locum nostrum abunde decoratum iri. Si ergo animus tuus quacunque ratione uotis nostris concordet, petimus, ut quantocius Wirzeburc accedas, ut, communibus amicis mediantibus, conuentio tibi nobisque profutura immutabiliter concilietur.

L.

Epistola uidetur esse ad Rupertum episcopum Bambergensem.

R Dilectissimo confratri et coëpiscopo C. suus in dilectione quidquid iocundius in oratione, et seruitio quidquid deuotius. Sinistra fama hoc anno a partibus illis ueniens, multum me exacerbauit, referens uestros a fide et dilectione, sub qua uos in Saxonia dimiserant, defecisse, et contra dignitatem uestram conspirasse. Vnde mihi duplex nata est tristitia: Tum, quia debita charitate uestro honori non parum timebam: Tum, quia communi omnium miseriae condolebam, quia, omne nefas irrupit in hoc aeuum: et a traditione domini uix aliquem reuocat respectus fidei, uel sacramenti. Sed alius rumor dolorem meum immutauit in gaudium, quia audiui, quidquid turbationis fuerat, sedatum esse et omnia ad honorem uestrum cessisse.

Nouit autem dominus; quod, si uobis ita uicinus essem, uti *Wirzeburgensis* episcopus, uel in illa, uel in alia causa uestra, nullus nobis affuisset paratius, nemo fidelius, uel deuotius opem tulisset, quam ego. Quia uero nimis remotus sum, quod solus absens ualeo, bonae meae uoluntatis munus offero. Sed, siue in curia, siue alibi, ubi praesens esse potero, pro honore uestro, modis omnibus, ac si frater carnalis essem, laborabo.

Gratias autem uberrimas refero bonitati uestrae, quia per uos hiemalem domum talem habeo, ut in terra nostra, talem se habere, nullus dicat omnino. Si fieri posset, ut uestris humeris mihi eam attulissetis, non maiores inde uobis gratias haberem, quia, modo, nec ad reddendum quibuscunque modis uobis placuerit, paratior essem, quam modo. Pro comunni clerico nostro uestram rogo clementiam, ut ei bonus sitis in omnibus. Et, si fratres eius tam diuturnam eius aegre ferunt absentiam, auctoritatem uestram illis opponite: et ne inde aliquid molestiae patiatur, mea causa prouidete. Artificem etiam uestrae pietati commodo, quia mihi fideliter et utiliter seruiuit; utpote bonus christianus; et ut eum adiuuetis, rogo enixius; et gratiam uestram per me obtineat plenius.

LI.

Epistola.

R Euerentissime diligendo et dilectissime uerendo domino archiepiscopo A. G. licet indignus episcopus, quidquid deuotionis et obsequii homini ab homine praestari potest impensius. Quod uestra dignatio, de fidei deuotionisque nostrae constantia, tam syncero praesumit iudicio, id uero et debita me affecit gratulatione, et multa in futuris onerat sollicitudine, ut tam bonam de me persuasionem perpetuam uobis commendem. Porro quod nostrae paruitatis officium erga uos exile nimis et ieiunum, tam magnifica appenditis aestimatione, ne quidem meum meritum, sed propensum uestrae charitatis intelligo affectum. Est enim hoc solenne prorsus et familiare syncere diligentibus, ut tenuissimam operam eorum, quos diligunt, uelut egregiam et singularem admirentur.

Et nostro et totius regni nomine gratulor uobis, quod perditis aemulorum consiliis tam mature uos occurrisse, tam mature uos occurrisse, tam prudenter eas dissipasse ex literis uestris cognoui. Veruntamen dum singula mecum etiam atque etiam retracto, solidum synceruṁque gaudium, uix audeo concipere. Suspectum quippe mihi est, quod de marchione O. et de archiepiscopo Moguntino, qui se uelut caput coniurationis effert, nihil scripsistis. Mouet me et ducis Bauariorum tam facile recepta purgatio, tam facile credita excusatio. Dolosis enim consiliis nihil dissimulatione aptius est. Quamobrem uelim uos unice commonitum, ut in omnes partes circumspecte uos agatis, nihil de priori diligentia remittatis. Nostis mores, nostis tempora, quid credat, aut cui credat, nemo habet, et in tam dubiis rebus periculosa est securitas,

ritas, damnosa facilitas, perniciosa credulitas. Noui, quam super effluenti haec instillem; sed exacto amori difficile modum persuaseris.

De comite N. quam sim exacerbatus, utinam dissimulare possem. Sed quia id non licet mihi nolla, quod uos tantopere uelle intelligo, imperaui dolori, extorsi animo, ut, cum ad uos uenero, ex uestra praecipue sententia et ducis Bauariorum consilio rem patiar componi. Comitis N. causam etiam atque etiam uestrae fiduciae commendatam esse uolo; ne comes N. in nostram iniuriam sub alieno nomine de illo triumphet. De mea cum domina imperatrice dispensatione, id solum uolo ad praesens rogare, ut, ubi occasio aliqua dederit, solitam ecclesiae nostrae opem et tutelam praetendere non grauemini.

LII.

DOmino et patri uenerando Sigefrido, dignissimo sanctae Moguntinae sedis archipraesuli, *Guntherus*, licet indignus suus suffraganeus, orationum et obsequii perpetuam deuotionem. Non arbitror uestram prudentiam fugisse, qualiter HEINRICVS imperator, piae memoriae, nostram ecclesiam, cuius ipse fundator diuinitus extitit, Romanae sedis mundiburdio assignauerit, certamque pensionem suo tempore illi soluendam nobis perpetuo imposuerit: tunc Romanus pontifex, ut hanc singularem nostram subiectionem magis celebrem, et insignem faceret, omnibus ecclesiae nostrae praesulibus usum pallii generali priuilegio concessit. Et subinde alii papae, a nostris antecessoribus commoniti et appellati, idem solenniter indulsere. Quorum exemplo et auctoritate iste quoque prouocatus, nostrae humilitati pallium, secundum antiqui priuilegii tenorem, transmisit. Quamobrem ne quis apud uos, ut hominum ingenia, superbe aut contumeliose interpretari possit, seriem et modum rei uobis insinuare curaui, certus nimirum, quidquid pro ecclesiarum stabilitate agitur, uestram charitatem syncere congratulari.

FINIS EPISTOLARVM.

VARIA IMPERATORVM, REGVM AC PRINCIPVM DIPLOMATA AD RES RATISBONENSES POTISSIMVM SPECTANTIA.

LECTORI.

EXscripsimus haec diplomata ex codice manuscripto membranaceo, quem Vienna *ad me humanissime misit clarissimus uir, dominus doctor SEBASTIANVS TENGNAGEL; quae omittere non uisum, tum propter dioecesin Ratisbonensem, de qua S. Otho, Bambergensis episcopus, praeclare olim meritus est, ut testatur uita eius, tum quia lucem adferre poterunt iis, quae uir nobilis WIGVLEVS HVNDIVS in metropoli Salisburgensi scribit, ad calcem catalogi episcoporum Ratisbonensium et in historia monasterii S. Haimerani, ut ipse appellat; tum denique, quia prodest in huiusmodi literis ueterum imperatorum, regum ac principum pietatem et in cultores pietatis beneuolum et munificum affectum intueri; nam et hoc simul cernimus, quantum secula nostra a maiorum semitis et uestigiis exerrarint. Vale.*

I.

Priuilegium Fuldensi monasterio a Gregorio IV. concessum.

GRegorius papa seruus seruorum Dei, dilectissimo in domino filio Rabano, et uenerabili abbati. Pontificii nostri cura nos urget, sanctarum omnium DEI ecclesiarum utilitatibus fauere, ac secundum quod unaquaeque in proprio statu mansura sit, congruum eis impartiri suffragium. Ex hoc enim lucri potissimum præmium a conditore omnium DEO, procul dubio promeremur, si uenerabilia loca oportune ordinata ad meliorem fuerint sine dubio statum perducta.

Igitur quia postulastis a nobis, decreuimus nostra apostolica praeceptione reconcedere ac reconfirmare perpetualiter, uobis uestrisque successoribus monasterium *Fuldense*, quod sancti *Bonifacii* uocabulo uiget, sicut in loco, qui uocatur * *Bochonia*, iuxta ripam fluminis, qui dicitur *Fulda*, cum omnibus cellis, curtibus, districtionibus, seu omnibus rebus mobilibus et immobilibus sibi pertinentibus, quas nunc habet et in futuro, Deo auxiliante, habebit. * *Buchonia.*

Concedimus etiam, atque donamus uobis, charissime ac dilectissime fili, ue-

 stris-

strisque successoribus abbatibus in perpetuum pro magno uestro amore, nimiaque dilectione, quam circa uos habemus et deinceps habere cupimus, monasterium sancti *Andreae* apostoli, quod uocatur *Exauilum*, situm Romae, iuxta ecclesiam sanctae Dei genitricis MARIAE semper uirginis, quae uocatur ad praesepe, cum omnibus mansionibus, caminatis, cellis, uinariis et conquina, cum uineis, hortis, diuersisque generibus B pomorum, cum curte et puteo in introitu, per portam maiorem a uia publica, et cum omnibus ad idem monasterium pertinentibus, tam intra, quam extra urbem sitis, quae ei iuste ac recte pertinere dinoscuntur.

Nullus etiam episcoporum, archiepiscoporum, patriarcharum, uel quoquo modo in clero constitutus, temere, aut proterue, nisi a uobis accepta licen- C tia, super principale altare uestri monasterii missarum solennia celebrare praesumat, aut quamlibet ditionem, uel auctoritatem habere in idem *Fuldense* monasterium, praeter nostram apostolicam sedem: specialiter episcopus, in cuius dioecesi constructum esse uidetur, ita, ut nisi ab abbate monasterii fuerit inuitatus, nec missarum solennia ibidem celebrare praesumat. Bona uero et obla- D tiones, decimasque fidelium absque ullius personae contrarietate, firmitate perpetua ipsi monasterio uestro, secundum praedecessorum priuilegia confirmamus et roboramus.

Decernimus etiam, ne alicui personae, magnae uel paruae, liceat aliquam uim, uel controuersiam inferre eidem monasterio in rebus et familiis eius; ne- E que totum, neque partem ipsius mortalium alicui ulla ratione subdere, uel sub beneficii nomine dare praesumat, sed omni tempore soli nostrae sanctae Romanae ecclesiae libera securaque deseruiat. Eligendi quoque sibi abbatem, quando opus fuerit, fratres inter se potestatem habeant, secundum regulam *S. Benedicti*, sine ullius personae contra- F dictione.

Caeterum uero haec deliberantes decernimus, ut congruis temporibus nostrae solicitudini ecclesiasticae intimetur, qualiter religio monastica regulari habitu dirigatur, concordiaque conuenienti ecclesiastico studio mancipetur, ne forte, quod absit, sub huius priuilegii obtentu, animus, gressusque rectitudi- G nis nostrae, a norma iustitiae aliquando retorqueatur.

Concedimus etiam tibi, quem bene eruditum et bene eloquentem uirum esse nouimus, dulcissime fili, praedicare uerbum Dei auctoritate S. Petri apostoli et nostra, eius indigni uicarii: et ut tam uos, quam successores uestri, ante omnes abbates totius *Galliae*, seu *Germaniae* primatum sedendi in omni loco, conuentuque, siue iudiciali sententia, seu in omnibus conciliis ac ordinibus nostra apostolica auctoritate obtineatis. Abbas uero non nisi ab apostolica sede benedicatur, a qua benedici debet; nec unquam ab aliquo episcopo consecrationem expetat, nisi a Romano pontifice; nec consecratus ad aliud monasterium, in *Fuldensi* introducatur, uel praeponatur monasterio. Vsum quoque *Dalmaticae*, caligarum et sandaliorum, secundum quod ab antecessoribus nostris concessum est, uobis concedimus. Ac ne femina unquam illud ingredi praesumat, nostra apostolica auctoritate interdicimus. Et, ne quis unquam placitum ibi habeat; uel, in caeteris eius locis, nec seruos, nec colonos ad aliquod seruitium constringat, nisi cui abbas ad utilitatem suae necessitatis assensum praebuerit.

Igitur generaliter addendum dignum duximus, ut, quidquid auctoritate antecessorum quorumlibet nostrorum, regum et imperatorum ipsi *Fuldensi* monasterio constat fuisse concessum; sit et nostra apostolica auctoritate per hoc nostrum priuilegium confirmatum atque corroboratum, statuentes apostolica censura, sub diuini iudicii attestatione, ne quis unquam nostrorum postdecessorum pontificum, Romanorum regum, imperatorum, ducum, marchionum, comitum et praeterea archiepiscoporum, episcoporum, patriarcharum, aut cuiuslibet dignitatis, uel conditionis hominum, contra hoc nostrum priuilegium quidquam audeat acceptare.

Quicunque ergo huius nostri priuilegii obseruator extiterit et pio intuitu custodierit et, ne in aliquo infringatur a se, obseruauerit, omni benedictione repleatur et peccatorum suorum absolutionem a retributore omnium bonorum DEO, consequi mereatur, ut in coelesti sede glorietur. Qui autem, quod absit, hanc nostram praeceptionem uiolare praesumpserit, nisi resipiscat, indiuiduae Trinitatis iram incurrat et a coetu omnium sanctorum extorris existat, S. Petri apostolorum principis maledictione redundet, CCC X. et VIII. patrum sacrosancto concilio damnetur, atque in extrema die Iudicii a maranatha anathemate perditus, lucis claritudinem nesciat, sed exteriores tenebras cum diabolo ac consentaneis eius perpetualiter gemat, amen. Datum per manum Benedicti notarii ac scriniarii Romanae ecclesiae, Idibus Maii, Indict. XIV.

II.

II.

Diploma Caroli crassi.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, Karolus diuina fauente clementia imperator augustus.

Si locis DEO dicatis aliquid ex nostra largitate conferimus, proculdubio aeternae retributionis praemia inde nobis augmentari credimus. Quapropter nouerit omnium fidelium nostrorum, B praesentium scilicet ac futurorum industria, qualiter nos, interuentu N. abbatis nostri, cuidam fideli nostro, quandam capellam cum omnibus ad eam pertinentibus aedificiis, mancipiis, terris cultis et incultis, agris, campis, siluis, pratis, aquis, quae ipse modo in beneficio habere uisus est, diebus uitae suae, sub usu fructuario, in proprietatem concessimus C et iussimus hoc nostrae auctoritatis praeceptum inde conscribi; per quod decernimus, atque iubemus, ut praefatus N. eandem capellam diebus uitae suae, secure possideat: post ipsius uero obitum, ad capellam nostram in * *Regina* ciuitate sitam; quae est constructa in honore S. MARIAE, iure perpetuo pertineat, rectoresque ipsius ecclesiae eandem capellam secundum uoluntatem D suam et utilitatem praefatae ecclesiae regant et disponant. Et ut haec auctoritas nostrae largitionis firmior habeatur, et per futura tempora uerius credatur, ac diligentius obseruetur, manu propria eam subter firmauimus et annuli nostri impressione sigillari iussimus. Data Kalendis Aprilis anno incarnationis Dominicae DCCCLXXXIII. E Indict. * Anno uero imperii piissimi Karoli III.

*Regensburg.

**Numerus Indictionis non comparet in codice antiquo. Videtur leg. Indict. I. Nam anno Christi 883. Indictio prima currebat. Vide Baronium tom. 10. anno 883.*

III.

Diploma eiusdem, ut uidetur, imperatoris.

IN nomine S. et indiuiduae Trinitatis, Karolus diuina fauente clementia F imperator augustus.

Si pro Dei amore locis ipsi dicatis ex nostris rebus aliquid conferimus; et necessitates ecclesiasticas nostro subleuamus iuuamine, id nobis ad aeternam uitam feliciter capessendam profuturum liquido credimus. Ideoque nouerit omnium sanctae DEI ecclesiae fidelium nostrorum, praesentium scilicet G et futurorum solertia; quia nos, pro Dei amore animaeque nostrae remedio, concessimus ex rebus nostris, ad capellam nostram, quae est in honore sanctae et intemeratae uirginis MARIAE constructa, * infra ciuitatem *Ratesponam*, ecclesiam unam cum casa et curte, et cum

** f. intra.*

A omnibus iuste ac legaliter ad ipsam ecclesiam pertinentibus campis, pratis, pascuis, syluis, terris cultis et incultis, aquis aquarumue decursibus, uiis et inuiis, accessibus et egressibus, adiacentiis, finibus: eo uidelicet rationis tenore, ut deinceps perpetualiter ex ipsis rebus indeficienter luminaria ad sanctum locum pro animae nostrae remedio habeantur. Vnde et hoc nostrae auctoritatis praeceptum exinde fieri iussimus atque iubemus, ut nostris temporibus et futuris praefatae res, ad praescriptum sanctum locum inuiolabiliter permaneant, nullusque habeat potestatem exinde aliquid minuere, uel abstrahere. Et ut haec nostrae concessionis auctoritas per futura tempora, a cunctis fidelibus nostris uerius credatur et diligentius obseruetur, manu propria subter eam confirmauimus et annulo nostro insigniri iussimus.

IV.

Diploma eiusdem imperatoris.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, Karolus diuina fauente clementia imperator augustus.

Si de rebus terrenis fidelibus nostris opportunitates accommodauerimus, beneuolentiores eos facimus et adeo nos mercedem inde habere, liquido credimus. Quapropter comperiat omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet ac futurorum industria: qualiter nos, fideli nostro abbati N. ob fidele seruitium illius et pro augmento mercedis nostrae apud Deum, * causas nostras per hanc nostram auctoritatem concessimus et donauimus. Itaque illi, usque ad finem uitae suae, in proprietatem, quidquid pertinet ad capellam nostram, quae sita est in urbe *Regina*, potestatiue confirmamus; quatenus securus, pro nobis, nostrisque parentibus oret, cum clericis ad seruitium DEI nutritis. Et ut haec nostrae largitionis, siue concessionis auctoritas firmiorem in DEI nomine obtinere ualeat uigorem, manu propria nostra subter eam firmauimus et annuli nostri impressione insigniri iussimus. Data. X. Kalendis Septembris an. incarnationis domini DCCCLXXX. Indictione * III. Anno regni Karoli piissimi imperatoris VIII. imperatoriae uero dignitatis in Italia V. In Francia, IV. In Gallia, primo. Actum *Weibetingen*, Dei nomine feliciter, amen.

** f. casas*

** scrib. indict. XIII.*

V.

Diploma Karolomanni.

V.

Diploma Karolomanni.

Karolomanni Ludouici regis Germaniae filius.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, Karolomannus Dei fauente gratia rex.

Si pro Dei nutu, uel, pro mercede aeternae retributionis, fidelibus quibuscunque nostris, quasdam res proprietatis nostrae donamus; non solum regium morem decenter implemus, uerum etiam aeternae beatitudinis praemium nos promereri, liquido credimus. Idcirco notum sit omnibus fidelibus sanctae Dei ecclesiae, nostrisque, scilicet praesentibus et futuris; quoniam quidam fidelis, ac dilectus presbyter noster, nomine *Iob*, culmen serenitatis nostrae adiit, deprecans, ut ei quasdam res nostrae proprietatis in pago N. in comitatu N. in proprium donaremus. Nos uero libentissime petitioni illius satisfacientes, propter nimiam seruitutem illius in nos exhibitam, per hoc praesens praeceptum nostrum, donauimus duas *Hobas* in proprietatem, cum VIII. mancipiis, cum terris cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, siluis, aquis, aquarumque decursibus: omnia haec praedicto dilecto presbytero nostro in proprietatem dedimus, atque de nostro iure, in eius ius et dominationem transfundimus, ea uidelicet ratione, ut ab hodierna die et deinceps, hanc ipsam proprietatem omnibus diebus uitae suae habeat, teneat atque possideat: post obitum autem illius, ut res praedictae redeant in potestatem *S. Emmerammi* martyris Christi.

Meminit huius diplomatis Hundius in metropoli, in hist. de monasterio S. Emmerami. p. 227.

Hueb.

Et ut haec auctoritas nostrae largitionis ab uniuersis fidelibus firmior habeatur, et per futura tempora uerius credatur, ac diligentius conseruetur, manu propria nostra subter eam confirmauimus, et annulo nostro sigillari iussimus. *Sigillum domini Karolomanni piissimi regis.* Datum III. Nonis Decembris anno Christo propitio, III. domini Karolomanni serenissimi regis in Bauaria, et secundo in Italia, indictione XI. Actum Ratesdorf curte regia, in Dei nomine feliciter.

VI.

Diploma.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. C. Dei gratia rex.

Si Dei ecclesiis, nostro uidelicet regimine procurandis, dignos adhibere curamus honores, non solum terreni, sed et coelestis regni non dubitamus A honore et fastigio nos sublimari. Inde uolumus in nostrorum, praesentium, futurorumque peruenire notitiam; qualiter conuenit inter uenerabilem uirum Radesponensis ecclesiae episcopum * *Tutonem*, et quendam hominem nostrum, ut aliquas res eorum inter se, pro ambarum opportunitate partium concambire deberent: quod et fecerunt. Tradidit igitur N. proprietatem B suam sancto *Emmerammo* martyri, qualem uisus est habere, cum omnibus ad praedictum locum rite pertinentibus in manum episcopi et aduocati sui N. in perpetuam proprietatem: e contrario uero retradente eodem aduocato, una cum manu episcopi, accepit praedictus N. de rebus *S. Emmerami*, locum N. cum omnibus appendiciis in perpetuam proprietatem. Et ut huius con- C cambii praeceptum firmum stabileque permaneat, manu propria subtus illud firmauimus, annulique nostri impressione signari iussimus.

* *De hoc uide Hundium in Metrop. p. 60. et 225.*

VII.

Diploma.

D IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, C. Dei concedente clementia rex.

Si ecclesias Dei aliqua semper utilitate fulcire studuerimus, non solum regium morem exercemus; sed etiam aliquod lumen animae nostrae inde promereri speramus. Quapropter cognoscat omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum industria, E qualiter nos, admonente Adelwardo episcopo, pro honore Dei, sancto martyri *Emmeramo* concessimus de nostro iure decimam partem uectigalium, id est, de ministerio N. ad concinnanda luminaria iure perpetuo in proprium. Et ut haec concessionis nostrae auctoritas firmior habeatur, et per futura tempora, a fidelibus nostris uerius credatur, F et diligentius obseruetur, manu nostra subtus eam firmauimus, annuloque nostro sigillari iussimns. Dat. III. Kal. Iul. anno incarnationis domini nostri Iesu Christi DCCC. XVI.

VIII.

Diploma Arnulphi imperatoris.

G IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. *Arnulphus* diuina fauente clementia imperator augustus.

Regalem condecet dignitatem, ut facta fidelium suorum, quae communi ipsorum congruunt utilitati, et pie eis consulendo prospiciat, et in posterum man-

mansura gratanter corroboret. Inde A omnium christianae religionis fidelium instantis temporis ac futuri agnitum esse uolumus uotitiae, qualiter *Tuto*, honorabilis *Radesponensis* ecclesiae praesul, et commissi gregis nomine ac merito tutissimus prouisor, et femina quaedam N. quandam complacitationis inter se, more populari perpetratae, chartam nostris praesentarunt obtutibus, supplicantes nostri edicti te- B nore eam consolidari; quod ita fieri decreuimus. Iussimus igitur hoc praesens muniminis nostri praeceptum inde fieri; per quod decernimus, atque omnino praecipimus, ut huiusmodi complacitationis confirmatio a nullo unquam successore nostro uioletur, sed in Christi nomine usque in finem consolidetur, manu nostra subtus eam roborantes, annulo nostro iussimus in- C signiri.

IX.

Diploma.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, Karolus gratia Dei rex.

Si petitionibus fidelium nostrorum, maxime domini sacerdotum, prae- D cipue in his, quae ecclesiasticis utilitatibus possunt praebere consultum, benignum commodamus assensum, nobis id ad aeternae remunerationis credimus prouenire augmentum. Proinde nouerit omnium fidelium Dei ac nostrorum, praesentium scilicet et futurum industria: quia uir uenerabilis *Hincmarus*, Remensis urbis archiepisco- E pus, obtulit serenitatis nostrae obtutibus praeceptum piae memoriae domini ac genitoris uostri *Luduwici* imperatoris, quod in eleemosynae suae augmento ecclesiae suae MARIAE, atque sancti *Remigii* fieri decreuit, de opere et operariis, atque omni exactione, quae tempore aui nostri domini Karoli imperatoris, ex eadem casa Dei exige- F bantur ad palatium, quod uocatur *Aquisgrani*, ut in aedificatione et restauratione ipsius ecclesiae Dei, per futura tempora, usque in finem seculi, ad utilitatem saepe dictae sanctae ecclesiae in eleemosyna illius proficerent: et nec ad eundem locum, uel ad alium quemlibet ipsae redhibitiones uel impensae ullo unquam tempore exigerentur: sed G remissa indulgentia illius; in eodem loco proficerent.

Cuius bene gesta rata iudicantes, per hoc nostrae auctoritatis praeceptum decernimus, ut quidquid de actione, uel operariis praedictae constitutionis, supra scriptus domnus et genitor noster: seu et de muro ciuitatis ipsius, uel uiis ad utilitates claustri canonicorum proficientibus, in suo praecepto concessit, hoc totum perpetuo nostra indulgentia, uel concessione, uel auctoritate concessum, uel confirmatum maneat in perpetuum. Et ut haec concessionis, uel confirmationis auctoritas per futura tempora certior cognoscatur et permaneat inconuulsa, eam manu nostra subter firmauimus, et de annulo nostro illam sigillari praecepimus. Data VII. Kal. Iun. anno decimo, regnante Karolo glorioso rege. indict. XIII. Actum Vermeriae, palatio regio: in Dei nomine feliciter, amen.

X.

Diploma.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, Karolus rex. *Carolus caluus*

Si ea, quae a praedecessoribus nostris, uel fidelium deuotione bene tradita, statuta ac confirmata sunt, nostris oraculis roboramus; si etiam illa, quaecunque necessitate corrupta sunt, regia nostra auctoritate corrigimus, et in melius commutamus, saluti nostrae consulimus, et regium ministerium, susceptum a domino, exercemus. Proinde nouerit omnium fidelium Dei ac nostrorum solertia; quia res ex episcopatu Remensi, quas magna necessitate et per omnia inuiti, dum a pastore sancta sedes illa uacaret, fidelibus nostris ad tempus, unde temporale quoddam solatium in nostro haberent seruitio, commendauimus, ordinato et electo munere sancti spiritus, per Dei et nostram dispositionem, in eadem sancta sede, N. archiepiscopo, hoc nostrae auctoritatis praecepto cum integritate: quidquid exinde nos fidelibus nostris beneficiauimus, praesentialiter restituimus, siue etiam illa omnia, quae tam clerici, quam laici, qui in nostra dominatione aliquandiu fuerunt; quosque iam dicto episcopo commendauimus, habebant. Et, ut in calce omnia concludamus; quidquid ex eodem episcopatu, quando de manu N. illum recepimus, alicui praestito beneficio concessimus; per hanc nostrae confirmationis auctoritatem, in conspectu Dei, coram coetu fidelium nostrorum tam ecclesiastici, quam laicalis ordinis, testamento praesentialiter casae sanctae MARIAE, et sancti *Remigii*, atque N. archiepiscopo, cum omni integritate reddimus, uel restituimus, ut absque ulla refragatione, cassatis quibuscunque aliis conscriptionibus, easdem res, per hanc nostram auctoritatem recipiat, ut, sicut

 res

res ecclesiae Dei, tam ipse, quam successores ipsius disponant. Quam auctoritatem, in qua nos ulterius tale quiddam erga ipsam casam Dei non acturos spondemus: et, ut nemo successorum nostrorum agere moliatur, per omnipotentem dominum eiusdem uirginis filium obsecramus, ut per uentura tempora certior habeatur et contra aemulos ipsius ecclesiae sui notitia ualeat, manu nostra subter firmauimus et annuli nostri impressione roborare decreuimus. Data Kal. Octob. anno VI. regnante *Karolo* glorioso rege Indict. VIII. Actum in pago Andegauensi in uilla N.

XI.

Diploma Lotharii imperatoris.

IN nomine domini nostri IESV Christi, Dei aeterni, LOTHARIVS, diuina ordinante prouidentia imperator augustus. Quia confessio delictorum non minus in aduersis necessaria est, quam in prosperis et cor contritum et humiliatum DEVS non despicit; gaudium etiam esse angelorum in coelo super uno peccatore poenitentiam agente; non dubitamus mortales in terris; eos nequaquam despicimus, pro quibus gaudere angelos in coelo diuino testimonio non ignoramus; accusantes et reprehendentes in excessibus semetipsos, diuina nos benignitas non condemnare, sed recreare docuit; quae meretricem non solum a legali damnatione eripuit; uerum etiam publicanum humiliatum et accusantem se, non condemnauit, sed magis iustificando exaltauit, qui non dixit, *omnis qui se humiliat condemnabitur*, sed *exaltabitur*. Potestatem ergo, quam pro causa nostra raptus perdidisti, repetentibus ecclesiae suae filiis, praesentibus quoque astantibus, ac decernentibus praesulibus, sedem ac dioecesim, *Remensis* urbis tibi N. restituimus, ut pristino sanctae largitatis apostolicae pallio indutus; concordiam, atque gratiam diuini officii nobiscum humili satisfactione expleas, solenni nostra largitate recipiendo exerceas. N. episcopus assensi. N. archiepiscopus cum caeteris plurimis presbyteris, ac diaconibus publice assistentibus. Actum in N. palatio publico, in mense Iunio IX. Cal. Iul. regnante et imperante domino LOTHARIO caesare, anno reuersionis eius primo, cum esset successor factus patris in Francia. Indict. III.

XII.

Diploma.

IN nomine domini nostri IESV Christi. LVDOVICVS et LOTHARIVS diuina ordinante prouidentia imperatores augusti.

Si libertatis nostrae munere locis Deo dicatis quiddam conferimus beneficii et necessitates ecclesiasticas nostro releuamus iuuamine, id nobis et ad mortalem uitam temporaliter transigendam et ad aeternam feliciter obtinendam profuturum, liquido credimus. Idcirca notum fieri uolumus omnibus fidelibus nostris, praesentibus scilicet et futuris, quod sanctam *Remensem* ecclesiam, in qua praecessores reges nostri, uidelicet *Francorum*, fidem et sacri baptismatis gratiam perceperunt, in qua et nos, per impositionem manus domni *Stephani* papae, imperialia sumpsimus insignia, ob reuerentiam fidei christianae et ob animae nostrae salutem, ab imo construi fecimus, eamque in honorem domini nostri IESV Christi, saluatoris mundi, simul et in honorem eiusdem intemeratae genitricis sanctae MARIAE consecrari decreuimus.

Itaque diuina inspiratione compuncti et coelestis patriae amore succensi, quaedam praedia, quae eidem sanctae sedi quondam ablata fuerant, deuota mente restitui iussimus, id est, in suburbanis ipsius sanctae ecclesiae titulum *S. Sixti*, nec non et titulum *S. Martini*, cum appendiciis eorum. Rebus praedictae sanctae ecclesiae temporibus nostris adhuc superaddendum decreuimus et statuimus, per hoc nostrae auctoritatis praeceptum, ut non tantum de istis restitutis, sed etiam restituendis, quidquid de ipsis, uel in ipsis rectores et ministri supra memoratae ecclesiae elegerint, ita debeant perpetualiter possidere, atque ordinare, uel etiam facere, prout cunque sibi propensius uoluerint, ut absque ullius iniusta contradictione ordinent atque disponant et faciant, quid utilitati praedictae ecclesiae congruere et conuenire perspexerint. Et ut haec nostrae auctoritatis confirmatio praesentibus, futurisque temporibus firmiorem in omnibus semper obtineat uigorem, manibus propriis subter firmauimus et annuli impressione signari iussimus.

XIII.

Diploma.

IN nomine S. et indiuiduae Trinitatis, Ludouuicus diuina fauente clementia rex. Nouimus nos ad sacra regimina et ad imperialem auctoritatem per sanctorum suffragia posse in futurum pro-

proficere et beatae gratiae remunerationem aeternis diebus mereri, si loca Deo dicata diuino accensi amore procuramus. Ideoque sciat omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum posteritas, qualiter nos, per interuentionem nostrae dilectae genitricis *Outae*, quasdam res sui proprii iuris, quas a largitate beatae memoriae patris nostri *Arnolphi* imperatoris per imperiale praeceptum susceperat, ad cellam S. Emmerammi martyris Christi, nostra regali auctoritate donauimus: ea quidem ratione, ut easdem res, quaedam uidua nomine N. diebus uitae suae possideat, ac post dies eius, in ius ac dominationem eiusdem cellae redeant, perpetuis temporibus tenendae; id est curtem, quae dicitur N. quidquid in potestate praenominatae genitricis nostrae eadem die erat. Quod antea praeceptis datum non fuerat, extra uel infra terminum eiusdem curtis totum cum omni integritate per consilium et consensum uenerabilium episcoporum, nec non fidelium comitum nostrorum et caeterorum omnium, sicut priscis temporibus in singulis ministeriis patrum nostrorum ordinatum fuerat, nihil extra dimittentes, in perpetuam possessionem tradidimus cum regimine et eiusdem banno, mancipiis utriusque sexus, aedificiis, pontibus et censu, sylua, omnique usu eiusdem syluae, aquis, piscina, uineis, uiis et inuiis, exitibus ac reditibus, terris cultis et incultis, molendinis, pratis, pascuis, mobilibus et immobilibus, quaesitis et inquirendis.

Et iussimus in hoc praesens praeceptum conscribi, per quod decernimus, firmiterque iubemus, ut praescripta ecclesia B. *Emmerammi*, cui *Tuto* uenerabilis episcopus praeesse dinoscitur, firmissimam cunctis diebus habeat potestatem, sicut caeterarum ecclesiae rerum. Et ut haec largitionis nostrae auctoritas stabilis permaneat, manu nostra subtus eam firmauimus et annuli nostri impressione sigillari iussimus. Signum domni *Ludeuuici* serenissimi regis. *Engelberto* notarius ad uicem *Theotmari* archicancellarii recognoui et subscripsi. Dat. II. Idus augusti anno incarnationis Domini nostri DCCCCIII. anno Ludeuuici piissimi regis IV. Indict. VI. Actum Otinga. In Dei nomine feliciter, amen.

XIV.

Instrumentum permutationis quorundam fundorum inter Baturicum episcopum Ratisbonensem et nobilem quendam.

IN Dei nomine placuit atque conuenit inter uenerabilem uirum *Baturicum* sanctae *Radesponensis* ecclesiae episcopum, quae est constructa in honore sancti *Petri*, principis apostolorum et sancti *Emmerammi* martyris, ubi ipse preciosus sanctus corpore requiescit; nec non quendam illustrem uirum N. ut quasdam res pro communi utilitate et compendio inter se commutare deberent: quod ita fecerunt.

Dedit igitur praedictus episcopus ex ratione praedicti monasterii sui una cum consensu monachorum in eodem monasterio degentium et per licentiam domni *Ludeuuici* regis eidem N. uillam, quae dicitur N. et territorium cum casis desuper positis, cum mancipiis V. pratis, pascuis et omnia, quae ibidem habere uisus fuit. Et e contra in compensationem harum rerum dedit idem N. ex suo proprio, praefato *Baturico* episcopo ad partem supra dicti monasterii sui territorium N. cum silua, pratis et omnibus, quae ibidem habere uisus est. Vnde et duas commutationes pari tenore conscriptas, inter se fieri et affirmari uoluerunt, ut unusquisque hoc, quod a pare suo accepit, habeat, teneat, atque possideat et faciat, quidquid utilitatis suae perspexerit. Et taliter hic inter eos inserere placuit. Quod si fuerit post hunc diem ullus ex ipsis, aut quaelibet opposita persona, quae contra hanc commutationem, de qua duae chartulae uno tenore conscriptae esse uidentur, uenire tentauerit, aut eam infringere conatus fuerit, inferat parti, contra quam litem intulerit, seu regis fisco auri libras duas et multa componat et sua repetitio nullum obtineat effectum, sed praesens commutatio, omni tempore firma permaneat cum stipulatione subnixa.

XV.

Donatio quorundam bonorum facta S. Emmerano.

IN nomine patris et filii et Spiritus sancti. Dum diuina nos clementia in praesenti seculo gubernat, oportet, ut de futuro etiam cogitemus: ac, dum in nostra potestate res nostrae constare uidentur, eas ob amorem Dei ad loca sanctorum manu et uoluntate propria condonemus; ut, cum pius examinator in iudicio uenerit, exinde mercedem habeamus. Quam caduca enim sint huius uitae tempora, quamque cito finiantur, ego indignus seruus seruorum Dei N. abbas mente ac corde pertractans, inscius, quid uentura pariat dies, subito animo incidit, ut salutem animae meae mihi quoque ipse dum liceret, prouiderem. Hac diuina miseratione commotus mentem admoui.

Vn-

Vnde, ob diuinae religionis amorem A et ficut fuperius eft comprehenfum, pro remedio animae meae, patris quoque, nec non genitricis, caeterorumque, quorum datione et auxilio locus idem conftructus effe cernitur, trado ad S. Emmerammum propria mea, quae haereditario iure mihi fucceflerunt, hoc eft; primitus ecclefiam cum curte et domo, omnique aedificio, cum mancipiis, terris, fyluis, pratis, pafcuis, aquis, aquarumue decurfibus, quidquid etiam dici B poterit tam cultum, quam incultum; fimili ratione ad *S. Emmerammum*, ut faepe fupra denotatum eft, propriae meae manus datione, confirmatum effe decerno; ita tamen, ut dum ipfe in praefenti uita fuperftes extitero, omnia, quae fupra oftenfa funt, in mea poteftate, absque omni contradictione perdurent. C

Placuit etiam mihi, una cum uenerabili uiro *Baturico* epifcopo et abbate loci eiusdem, ut fi aliquis de parentibus meis, talis, Dei gratia largiente, euenerit, ut eiusdem monafterii pater, defuncto me, poffit exiftere, uel alius quilibet ex eadem congregatione, ut praedictum locum, ficut praefatus fum, habeat in poteftate, et cum omnibus ibidem huic loco afpicientibus ad fanctum D et uenerabilem locum B. martyris *Emmerammi*, et uenerando *Baturico* epifcopo, uel etiam fucceffforibus fuis caput inclinet, feruitumque perfoluat. Haec omnia ficut fupra notaui, pleniter tradidi in ea ratione, ut mihi *Baturicus* epifcopus ad dies uitae meae in beneficio habendum concederet, id eft, cafam dominicatam cum curte et ecclefia, E cum omnique reliquo aedificio, quidquid ibidem afpicit.

XVI.

Diploma.

IN nomine domini Dei et faluatoris noftri Iefu Chrifti LVDEVICVS diuina F ordinante prouidentia imperator auguftus. Imperialem celfitudinem decet praedeceflorum fuorum pie facta non folum inuiolabiliter conferuare, fed etiam cenfurae fuae auctoritate alacriter confirmare. Idcirco nouerit omnium fidelium noftrorum induftria; quia abbas de monafterio *Stabulao* detulit nobis praeceptum *Hilderici* regis; G in quo continebatur, qualiter fanctus uir *Remaclus* detulifset ei praeceptiones *Sigiberti* regis, in quibus erat infertum, qualiter eandem cellulam nouo opere conftruxiffet, et de fua fortaffe, XII. leucas undique menfuratas et, quae infra erant, pro diuino ei amore conceffiffet. Sed pro infirmitatis ftudio petiit praedictus abbas, ut nos denuo per noftrum praeceptum praedictam *Forreften* noftra auctoritate concederemus, atque confirmaremus monafterio. Cui petitioni libenter annuimus et, ut deprecatus eft, per hoc noftrum praeceptum confirmauimus.

Praecipientes ergo iubemus, ut nullus fidelium noftrorum de praedicta *Forefte* ullam inquietudinem, aut infectationem, aut contrarietatem praedicto monafterio, fuisque rectoribus facere ullo unquam tempore praefumat, fed liceat monachis, ibidem Deo famulantibus, ad proprias fupplendas neceffitates, ipfam cum omni integritate perperpetuis temporibus habere absque alicuius infeftatione, aut refultatione, uel diminoratione.

Deprecati funt etiam nos, de decimis et capellis ab anteceffforibus noftris fibi collatis, ex quibusdam fifcis noftris, ut pro firmitatis ftudio et animae noftrae emolumento, donum praedeceflorum noftrorum noftra confirmaremus auctoritate. Quapropter, ficut petierunt, conceffimus et decernimus ac iubemus, ut nemo fidelium noftrorum de decimis et capellis memoratae congregationi aliquid contendere, aut abftrahere, uel diminuere praefumat, nec ullam contrarietatem eis inferre tentet; fed, ficut ab anteceffforibus noftris de memorata *Forefte*, et de iam dictis capellis et decimis conftat firmatum, ita, domino protegente, per hanc noftram auctoritatem noftris et futuris temporibus, maneat inconuulfum. Haec uero auctoritas praeceptionis noftrae, ut per diuturna tempora ualeat inconuulfa manere, manu propria fubfcripfimus, et annulli noftri impreffione fignari eam iuffimus.

XVII.

Diploma Sigeberti regis.

IN Dei nomine SIGIBERTVS rex Francorum uir illuftris. Singulariter, et per cuncta feliciter ad mercedis noftrae credimus augmentum pertinere, fi larga munera fummo Deo omnipotenti deuota mente offerre non dubitamus, quia tunc regia poteftas fuum cultum corroborare uidetur, quando, ex propria uoluntate compendia feruorum Dei deftinare non dubitat. Idcoque fub deuotione animae noftrae, cum confilio magnificorum epifcoporum et aliorum illuftrium uirorum, ex noftrae largitatis munere, monafterium regulare iuxta patrum conditionem conftruximus, et ibidem, Chrifto aufpice,

spice, Remaclum abbatem constitui- A mus, ut ibidem secundum ordinem, et monumenta sanctorum patrum conuersari debeat. Igitur de fisco nostro ad usus seruorum Dei cum emunitate partem aliquam donamus, ut habeant, possideant, suisque posteris spiritualibus derelinquant, ut potius eos delectet attentius preces pio domino incessabiliter pro nobis fundere. Et ut haec praeceptio firma et inuiolata perma- B neat, manus nostrae subscriptionibus subter eam decreuimus roborari.

XVIII.

Diploma Sigeberti regis.

IN nomine Domini DEI et saluatoris nostri IESV Christi. SIGIBERTVS rex Francorum uir illustris. Singulari- C ter regni nostri compendia prolixa felicitate, DEO adiuuante, confitemur augmentare, quidquid sacrosanctae ecclesiae propriae deliberationis arbitrio serenitas nostra contulerit: quia tunc regalis potestas sui culminis fundamenta corroborat, quando larga humanitate condigna munera in honorem DEI conferre non dubitat.

Igitur sanctum, ac uenerabile mona- D sterium, *Stabulaus* nominatum, cui uir uenerabilis *Remaclus* episcopus et abbas praeesse, Christo auspice uidetur, diuina inspiratione commoniti decreuimus aliquantulum de fisco nostro consolari. Teloneum igitur, quod ad portum super fluuium *Ligeris* pertinere uidetur, pro stabilitate regni nostri ad monasterium superius scriptum nostri muneris E largitate concedimus.

Quapropter praesenti ex hoc iussimus promulgari praeceptione, ut praefato monasterio, nullus ex hoc penitus praesumat existere contrarius: sed quodcunque exinde fiscus noster poterat sperare, in luminaribus iam praedictae Basilicae, uel stipendiis ipsorum monachorum, qui ibidem cursum regulaliter F quotidianis horis conantur implere, omni tempore proficiat in augmentis. Hanc quoque auctoritatem in omnibus ualituram, ut in nostris et futuris temporibus intacta, uel intemerata ualeat perenniter permanere, manus nostrae subscriptionibus subter decreuimus roborari.

XIX.

Diploma Othonis imperatoris.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. OTTO diuina fauente clementia imperator augustus.

Si aliquid de nostrae magnitudinis regia, uel imperiali munificentia DEI ecclesiis emolumenti pro stabilitate illarum conferimus, proculdubio id in mercede proprium habemus. Quapropter omnium fidelium nostrorum animaduertat industria, tam praesentium, quam futurorum, qualiter nobis interuentu et admonitione Ottonis *Carentorum* ducis, quoddam nostrae proprietatis spacium, capiens ex omni parte in longitudine, siue in latitudine iugera tria in monte *Carento*, cum dimidia parte ligni montis illius in latere positi, cum X. iugeribus pratorum iuxta flumen *Glana* iacentium ad ecclesiam *S. Lamberti* martyris, qualicunque supradicti montis parte, excepta nostra regali sede; inibi sancto *Lamberto* seruientibus placuerit perpetuo possidenda tradere, atque delegare cum exitibus et reditibus et cum omnibus utilitatibus ad praefata iugera pertinentibus, ea uidelicet ratione, ut nemini quidquam in eadem ecclesia DEO militantes inde debeant: nisi quod ad DEI seruitium spectat. Sed ipse locus et in eodem loco DEO et *S. Lamberto* militanti sub nostri sint mundiburdii defensione suscepti. Ita uidelicet, ut nullus iudex publicus, uel quilibet ex iudiciaria potestate in ecclesias, aut loca, uel agros, seu reliquas possessiones, quas uel nunc idem locus sancto *Lamberto* donatus possidet, uel quae deinceps in ius ipsius diuina pietas uoluerint augeri, ad causas audiendas, uel ad freda exigenda, aut mansiones, uel ad *paratas* faciendas, aut fideiussores tollendos, aut homines ipsius ecclesiae iniuste distringendos, aut ullas redhibitiones, seu illicitas exactiones requirendas, ullo unquam tempore ingredi audeat: uel ea, quae supra memorata sunt, penitus exigere praesumat. Sed liceat rectoribus loci supra memorati, fratribusque in eodem loco Christo et *S. Lamberto* militaturis omnia ad eum pertinentia, sub emunitatis nostrae defensione, quieto iure possidere, atque pro incolumitate nostra, nec non stabilitate regni, domini clementiam iugiter exorare. Et ut haec auctoritas nostris, futurisque temporibus Domino ualeat protegente inconuulsa manere, manu propria subter eam firmauimus et annulo nostro assignari iussimus.

G

XX.

Diploma Othonis imperatoris.

IN nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. OTTO diuina fauente clementia imperator augustus.

Nouerint omnes fideles nostri, praesētes scilicet et futuri, qualiter mercator quidam noster N. dictus, a praedecessoribus nostris libertate donatus et uxor eius N. uocata tradiderant ad *S. Emmerammum* monachis ibidem DEO seruientibus praedium N. pro animarum suarum remedio, ac mercedis aeternae desiderio, ea pactione, ut suae fine tenus uitae potestatiue usu potirentur uiuendi: post amborum de hac luce discessum, integre pertineret ad *S. Emmerammum* fratribus seruiendum: quod ita factum est publicae testium adstipulatione et iureiurando, qui eidem traditioni praesentes fuerunt, similiter et primi iudices comitatuum banno adstricti et iuramento idem testificati sunt; hoc est, praedictus locus N. cum mancipiis utriusque sexus in pago N. in comitatu N:

Nos uero haec audientes, propter DEI amorem et *S. Emmerammi* et uenerabilis *Wolfgangi* Reginensis episcopi petitionem, nec non *Ramuoldi* abbatis fidelis nostri interuentu; satisfacientes, hanc traditionem imperiali auctoritate nostra renouauimus et eundem praedictum locum cum omnibus appendiciis suis, hoc est, curtibus, cum aedificiis, pomariis, agricolis, pascuis, siluis, pratis, aquis, mobilibus et immobilibus, exitibus et reditibus, quaesitis et inquirendis, omnique legitima traditione ad altare *S. Emmerammi* martyris fratrum usibus seruienda cum omni integritate concessimus; nemine contradicente, uel fiscalis potentiae persona, siue alicuius consanguinitatis eorum conditione. Et ut haec concessionis nostrae auctoritas firma ac stabilis permaneat, in futuris temporibus, hoc praesens praeceptum iussimus inde conscribi et annuli nostri impressione sigillari et subtus manu propria corroborauimus. Signum domini Ottonis magni et inuictissimi imperatoris augusti. *Hildibaldus* episcopus et cancellarius uice *Willigisi* archicapellani notaui. Dat. nonis Iulii, anno dominicae incarnat. DCCCC LXXIII. regni uero secundi Ottonis XXV. imperii autem XV. actum feliciter *Veronae*.

XXI.

Diploma Henrici IV. regis.

In nomine sanctae Trinitatis, HEINRICVS DEI clementia rex.

Omnibus Christi nostrique fidelibus tam futuris, quam praesentibus, notum esse uolumus, qualiter nos ob interuentum *Berthae* regni et thori sociae H. patriarchae, R. *Babebergensis*, u. *Eistetensis* episcoporum, caeterorumque fidelium N. cuidam seruienti nostro, R. nomine, militi laudabili IV. non regales mansos, quos idem in beneficium habuit, in proprium tradendo firmauimus, firmando tradidimus, sitos in uilla N. in comitatu N. comitis, cum omnibus appendiciis, hoc est, utriusque sexus mancipiis, ac cum omni utilitate, quae ullo modo inde prouenire poterit. Dedimus autem deuote in haereditariam proprietatem tale praedium eidem nostro seruienti: quia, nobis pergratus erat, utpote uir fidelis, miles strenuus, dies et noctes ad omne seruitium nostrum promptus et paratus. Et ut haec traditio firma et inconcussa omni permaneat aeuo, hanc chartam inde conscribi iussimus, quam, ut infra uidetur, nostra manu corroboratam sigillo nostro insigniri fecimus.

FINIS.

VRBS BAMBERGA,

ET

ABBATES MONTIS MONACHORVM PROPE BAMBERGAM, ELEGIACO VERSV DESCIRPTI a

M. MARTINO HOFMANNO.

Reue-

REVERENDISSIMO ATQVE *ILLVSTRISSIMO PRINCIPI* AC *DOMINO,*

DN. NITHARDO, EPISCOPO BAMBERGENSI ET PRAEPOSITO WIRCEBVRGENSI, PRINCIPI AC DOMINO SVO CLEMENTISSINO.

SI iuuat ingenuis aures praebere Camoenis,
Vile nec Aoniae despicis artis opus:
Accipe difficili mihi facta poëmata nisu,
Nec bene disparibus uerba coacta modis.
Dum dubias inter lites me curia totum
Possidet, et rigidi sollicitudo fori.
Dum uigor omnis abest, curisque peresus amaris,
Ingenii friget spiritus ille mei.
Si tamen officii non auersatus honorem,
Perlege cantatas uersibus urbis opes,
Et mea praesulibus quas concinit ordine laudes,
Ire per alternos ausa Thalia modos.
Forsitan inuenies quod te recreare legentem
Possit, et affectae pellere mentis onus.
Quod si forte sua labor hic non laude carebit:
Historicum paruo tempore surget opus,
Quo cano pontificum uitas, et tristibus umbris
Eripio dignos posteritate patres.
Addita de uariis his sunt annalibus acta,
Et uerus ille tuae nobilis urbis honos.
Alter ut hanc caro quondam dedit OTHO nepoti,
Ille sed hoc ingens condidit autor opus.
In tua quin etiam soluo praeconia linguam,
Teque super coeli laudibus astra ueho.
Ergo libens capias memorem testantia mentem,
Versibus exhibeo quae tibi dona meis.
Sic tibi longa trahant concordes fila sorores,
Sic tua post obitum fama perennis eat.

Reuerendiss. Celsit. tuae

obseruantiss.

M. MARTINVS HOFMANNVS.

VRBS BAMBERGA, ELEGIACO VERSV

descripta a *M. Martino Hofmanno.*

VRbs antiqua iacet celebri con-termina Moeno,
Turribus et templis non in-amoena suis.
Aucupis HENRICI, prisco si creditur aeuo,
Hoc soror a proprio nomine dixit opus.
Illustri postquam dignissima principe coniux,
Francorum fuerat consociata toro.
Roscidus Eois qua Titan exit ab undis,
Gemmea purpureis et iuga demit equis:
Maxima planicies populosam respicit urbem,
Et sub arenoso stat Ceres alma solo.
Dulcibus excultos inter radicibꝰ hortos,
Et densum piceis, ilicibusque nemus.
Hoc nemus HVGONIS dictum de caede putarem,
Ni data mutasset nomina longa dies.
Siue sed hoc Ange, seu caedes nomen obumbret,
Siue paludosis crebra lacuna locis,
Ista mihi fuerit regio Peneia Tempe,
Ob uarias campi fertilioris opes,
Nam uelut effusus Pindo Peneus ab imo,
Istic laeta suis omnia reddit aquis:

Baba, Ottonis magni Saxoniae ducis filia, Henrici aucupis imperatoris soror, fuit nuptui data Henrico Franciae comiti: ab ea urbs Babeberga, quam Ptolemaeus Grauionarium,

Godefridus Viterbiensis montem Panonis, alii Papabergam nominare solent, appellationem accipit.

Sic quoque Regnesus bibulae scultator arenae,
Pinguia caeruleis hic rigat arua undis,
Pronus et occiduas Moeni deflexus ad undas,
Caesareae medias perfluit urbis opes.
Caetera sed cliuo surgit pars altior urbis,
Ac tria diuersi culmina montis habet.
Ciuica qui flexo cingunt habitacula cornu,
Nomen ab aeterna posteritate ferunt:
*Primus enim dictus Galilaei nomine PETRI,
Ostendit medio condita templa loco,
In quibus HENRICVS Pario sub marmore clausus
Coniuge cum diua post sua fata iacet.
Hoc prope delubrum sublimibus aula columnis
Prae domibus reliquis conspicienda patet.
Iuncta cui miris lapidum compagibus aedes
Surgit, et aërium tollit ad astra caput,
Scilicet hoc VITVS WVRTZBVRGO stemmate cretus
Conditor erexit nobile praesul opus,
Dum memorem factis illustribus addere famam
Arsit, et hanc miris amplificare modis.
Solennem cuius post funera ductus ad aram
Tradita ZOBELLVS proxima iura tulit,
Sed breue quod regnum dabat huic infirmior aetas,
Exanimem uidit tertia Bruma mori.
Cui satus Eibiacae successit origine stirpis,
Non tamen augustae firmus in arce domus.
Vnde resignantem cum tertia uiderat aestas,
Suscipit ERNESTVS sceptra relicta manu.
Quo demum uita duo post quadriennia functo,
Munia concordi lege NITHARDVS obit.
Ille potens sacris NITHARDVS et inclitus armis,
THVNGIADVM ueteris firma columna domus,
Illius insignes alio cane tempore laudes:
Nunc mea susceptas perfice Musa uias.
In mediis aulae penetralibus ordine recto,
Ad sacra Musarum limina ducit iter,
Huc, ubi consiliis prudens, legumque peritus
Aequa magistratus dicere iura solet.

A Regneso amne urbs sensim et leniter assurgens, tres colles templis magnificis, aedificiis splendidissimis et hortis amoenissimis excultos habet.

** I. Mons D. Petri, in quo Basilica cathedralis, a S. Henrico imp. constructa, et ipse S Henricus cum D Cunigunde coniuge in ea sepultus iacet.*

Aula episcopalis.

Inde tenore pari gradibus sublimia celsis,
Itur ad ingenui scrinia docta fori,
Sedulus iniuncto qua fungi munere scriba,
Et solet arcanis tradere cuncta notis.
Nobile ne referam fultum grauitate tribunal,
Cuius ad imperium subdita turba stupet.
Hic magnas assessor agit cum iudice causas,
Et dirimit queruli iurgia dura fori,
Ne male praeualeat rigor intolerabilis aequo,
Publica nec faciat tristia damna quies.
His sua coniunxit celeberrimus atria coetus,
Cui sacer imposuit nomina magna canon:
Et ualido circumseptus molimine muri,
Colle suo medias prospicit urbis opes.
Alter ab hoc tumulo collis sublimior exit,
Et sancto iuueni templa dicata tenet,
Primus qui meruit post regis fata coronam,
Dum fera purpureo saxa cruore lauat.
Caecius ex alto qua mons descendit in aequum,
Hic ubi non plana est, et prope plana uia est,
Conspicitur diuae templum uenerabile matris,
Coelituum regem quae sine labe dedit.
Vt taceam iuncti collegia proxima templi,
Virginei sedes quod fuit ante chori,
Cum pietas prisca sub simplicitate placebat,
Purpureas fuco non maculata genas.
Innuba nec solum spectabat uirgo cucullum,
Sed uere ueram cum pietate fidem.
Qualis Vesta fuit quondam castissima Romae,
Castus et intactae uirginitatis honor.
Nunc uero quoniam turpis sine ueste libido
Cuncta sibi tanquam iure licere putat:
In uitium ruimus quoque, cura nec ulla sacrorum,
Nec super est gratis qui probus esse uelit:
Hic quoque sorte pari Treuirensis apostolus urbis,
Ad Boreae tractum parua sacella tenet.
Nunc ea parua quidem, sed tunc celeberrima cultu,
Cum fidei candor par in honore foret.
Et deuota Deo castarum turba sororum
Vicinae coleret templa propinqua mus. At-

Cancellaria.

Iudicium prouinciale.

Sedes nobilium canonicorum.

II. Mons S. Stephani.

Raelberg.

Parochia D. uirginis.

Coenobium S. Theodori.

Sacellum D. Materni.

Atque sub his faceret solennia sacra quotannis,
Deuotae recinens carmina mentis opus.
Non moles lapidum teneras educta sub auras,
Caerea luminibus nec placet ara suis.
Labe sua mens aegra DEO placabile sacrum,
Inque sui flagrans agnitione fides.
Haec uia coelestes pandit cultoribus arces,
Atque dat aeterna prosperitate frui.
III. Mons S. Michaeli archangelo sacer.
Tertius istorum iactat fastigia templi,
Vindice quod tutum sub MICHAELE uiget.
Cuius quae primos tangit pars proxima colles,
Lenaea passim consita uite rubet:
Altera sed nigrae praetexitur ilicis umbra,
Et tenero circum cespite terra uiret.
Fertilis accedit genialibus hortus in aruis,
Vber et irrigua fons nemoralis aqua.
Quem supra ramos suspendit aquatica Lothos,
Arbor et umbrosas explicat alta comas.
Ecclesia S. Iacobi.
Montibus his addit diuus sua templa IACOBVS
Insignem positu conficiente crucem.
Namque sacer STEPHANI lucus declinat in austrum,
Templa sed ad Boream mons MICHAELIS habet,
Caesareus uero tumulus stat solis ad ortum,
Cernis at occiduas diue IACOBE plagas.
Parte sed ex alia qua sub fora pontibus itur,
Et reliquus nostrae uisitur urbis honor,
Coenobium Franciscanorum.
Templa Seraphini statuit sibi concio coetus.
Floret et auspiciis sanctior ipse suis.
Coenobium S. Clarae.
Cuius ad exemplum muro circumdedit aedem,
Regnat et in casto CLARA pudica foro.
Nec nisi uirginibus uirgo Dea laeta ministris,
Admittit castas ad sua sacra manus.
Coenobium Dominicanorum
Proxima Dominici subit obseruantia fratrum,
Et noua magnificis atria culta typis.
Haec statuit largis Italorum sumptibus auctus
TrinacriusClaria doctus in arte senex.
Hinc sed trans flauas ripas Regnessidos undae,
Qua statio fessis lintribus esse solet,
Insula abbatis uulgo Abtswehrde.
Pronus et a leua mediam secat alueus urbem:
Insula conspicuum signat amoena locum.

A Arcibus aequandas ea plures continet aedes,
Nobilis est ualidi regia quaeque domus.
Contiguis domibus cultissimus adiacet Hortus,
Et grauidae passim munera uitis habet.
Hic erat ante locus leuium decursus aquarum,
Et quod nunc tellus, tunc aqua tota fuit.
B Quando, sed hanc rerum facie mutante figuram
In rude uenerunt flumina uersa solum.
Diues ab euentu certum tulit Insula nomen,
Iussa quod abbati ferre tributa fuit.
Inde per angusti tendens compendia uici
Ad fora porcorum tecta uetusta uides.
Ernestus episcopus transfert Carmelitas ad S. Theodorum.
C Quae prius Heliadum patrum gratissima sedes:
Ocia Musarum nunc ubi coetus agit.
Hos sed ut e solitis ERNESTVS sedibus actos,
Ad THEODORAEOS transtulit inde lares,
Coenobium Carmelitarum mutatur in Gymnasium ab eodem.
Hic post liminio reuocatas ordine Musas,
Instaurare sacra iussit in aede choros.
Rursus et ingenuos regnare per atria mores,
D Et noua desuetae tangere fila lyrae.
Hospitale S. Catharinae.
Iuncta quibus COSTI castissima filia regis,
Pauperibus promptam fida ministrat opem.
Hospitale S. Elisabethae.
Cui par debilibus parat ELISABETHA leuamen,
Et iuuat afflictas officiosa nurus.
Sacellum D. Virginis post exactos Iudaeos a D. Ioanne Marscalco ab Ebnet canonico fundatur et dotatur, anno Domini 1471.
Ne memorem diuae sacratam uirginis aram,
E Et nostro propius iuncta sacella lari.
Condidit haec olim recutitae concio gentis,
Autoris nomen testificatur opus.
Hanc sed ut antistes procul expulit urbe PHILIPPVS.
Ipsa domus sacris cultibus aucta fuit:
Annua MARSCALCVS tribuit stipis aera IOANNES,
F EBNITIAE clarus nobilitatis eques.
Tres Insulae.
Non procul hinc stabili triplex sedet Insula tractu,
Exit et in longos quaelibet acta sinus.
1. Insula Molendinaria, Mülwehrde.
Illa molendinis certas intercipit undas,
Vnde suum forsan nomen adepta tenet.
Hinc nemus arbustis et frondibus ilicis atrum,
G Inde sed ad uitreas mons iacet altus aquas.
Cuius Eleusinae donis pars altera matris,
Altera Lenaeo palmite culta uiret.
Ima rigant tacito salientes murmure riui
Lenis et apricum temperat aura locũ.

Non ita lauriferi praecelsa cacumina montis A
Non Aganippaeae tam iuuat humor aquae,
Insula securo quantũ placet ista recessu,
Insula delitiis conscia sola meis.
At nunc ut mores hominum, uetitique labores,
Possidet en saltus fœda iuuenca meos.
Ah pudet et casto nobis scelus ore tacendum,
Sit licet hoc toto nil magis orbe frequens. B
II. Insula Quinciana, Zinckenwehrde.
Altera stagnanti circumdatur insula ripa
Et uitreus primas porrigit amnis aquas.
At sinus adductos modice falcatus in arcus,
Vltima coniuncta cornua mole premit.
Hinc reor a forma nomen posuere coloni, C
Inque uicem iunctas constituere domos.
III. Insula Vulturnia, Geyerswehrde.
Tertia Vulturii quondam fuit inclita sedes,
Vnde uetus domini nunc quoque nomen habet.
Ad tepidos Zephyri flatus solemque cadentem,
Qua noua contiguis curia surgit aquis. D
Erigitur lapidum quadrato pondere moles,
Inclitus ERNESTVS nobile struxit opus.
Atque sub hoc certae sibi condidit atria sedis,
Atria digno DEO, principe digna uiro.
Intus odoratis nitidissimus adiacet herbis,
Et uarias florum parturit Hortus opes, E
Qualia nec tempe, nec pulcher Adonidos hortus,
Culta uel Hesperidum munera sylua tulit.
Hic cerebro gratam diffundit amaracus auram,
Et citrio flagrans spirat odore nemus.
Inde sed aeternos formosae frondis honores,
Vda gerit baccis laurus amicta suis. F
Hinc croceum cingens foliis Ciphisius albis,
Mollis et ad liquidas crescit Acanthus aquas,
Quem prope suaue rubens superas Hiacynthus in auras
Surgit et Idaliae Myrthus amata Deae.
His nigra Morus adest, his et quae pallida semper G
Obseruat nitidos solis euntis equos.
Mista quibus tenerae tentoria surgere uiti,
Et de rore maris frondea signa uides.
Non rosa, non uiolae, non nardi lenis aristae,

Non thyma, non ficus, nec tulipanus abest.
Et quae praeterea diuersis floribus herbae
Nomina non numeris mollibus apta gerunt.
Hac subit extructos geminis sub pontibus arcus, *Pons superior et inferior.*
Et sua Regnesus flumina tortus agit.
Dum mola crebra rotis exercet aquaria fluctus *Molae aquariae.* H
Et liquidum certis molibus arctat iter,
Quo piceis nexas puppes deuoluit ad urbem,
Est a Francorum quae celebrata uado. *Francofurtum.*
Vnde per aduersas sinuosi fluminis undas, *Regnesi fluuii commoditas.*
Pinea multiplices aduehit arbor opes.
Quas ibi conuexit currus, quas fluctus et unda,
Itala quas tellus, Belgia quasue tulit.
Talibus incumbit studiis dum ciuicus ordo, *Negociationes ciuium.*
Atque peregrinis mercibus auget opes.
Dum Cereris donis et onustis uite phaselis,
Diuitias patrias accumulare solet:
Publica consiliis prudens regit acta senatus, *Senatus pro Republica cura*
Seruat et intacta sub pietate statum.
Cui magis est cordi nil, quam defendere laesos,
Signaque iustitiae prosperiora sequi.
His etiam patribus sese submittere ciuis, *Ciuium erga Magistratum obseruantia.*
Et studet ingenuo subdere colla iugo.
Non illi pietas, non officiosa uoluntas,
Nec suus in culto pectore candor abest.
Accedunt populi mores et cultus honestus,
Atque sub augusto splendida tecta foro.
Tecta suis circumradiantibus alte columnis,
Qualia magnorum celsa theatra ducũ.
Iuncta foro circum quadra spectantia Turri *Parochia D. Martini.*
Grandia MARTINO sub patre fana iacent.
Acer et arte potens ubi Suffraganeus aulae *Natura urbs in Thratia prope Hellespontum, a qua quilibet Suffraganeus Bambergensis, titulum episcopi Naturensis habet.*
Inclita magnificae pulpita sedis habet.
Vnde nouis titulis et honorum fascibus auctus
Praesulis insigni nomen ab urbe gerit,
Faucibus angustus Helles Athamantidos aequor
Qua coit et pressis fluctibus unda fremit.
Autor ei nomen naturae tradidit urbi,
Huic sed ab hac titulos inclita Roma dedit.
Ad loca uallatae MARTINI proxima portae,
Vitrea diuisi fluminis unda ruit.

Et

Et trabibus iunctim positis pars iungitur urbis A
Seesbrucken.
Caetera sublicii per graue pontis opus.
Via saxea.
Nominis haec dubio uia saxea dicitur ortu,
Non ratio forsan, sed minus apta, deest.
Ecclesia D. Gangolphi.
Hic stat praetextum GANGOLPHI nomine templum,
Sculptus et in sacro sic gerit arma foro. B
Qualiter ad pugnam Francis cum regibus iuit,
Et titulum belli dux duce patre tulit.
Sacellum S. Gertrudis.
Proxima GERTRVDIS subeunt sacraria templi,
Et uetus ara noua quae prior urbe fuit.
Ad quam saepe preces fudisse ter optimus heros
Fertur, et instructos praeteriisse dolos. C
Coenobium ad sepulchrum dominicum.
His sua uirgineus iunxit collegia coetus,
Nomine quae trito plebs sacra busta uocat,
Siue quod hospitium ducis inuiolabile CHRISTI,
Siue quod his furtim sint sacra iacta locis.
Caetera pratereo renouati limina tecti, D
S. Marthae.
Et pia quos tangit uertice MARTHA deos.
Sed neque tres alias cultis altaribus aedes,
Nosocomia.
Nec refero Medicae proxima tecta domus,
In quibus exul inops, et debile uulgus aluntur,
Ac quorum grauior corpora languor habet. E
Nam loca si pergam describere singula uersu,
Et quibus est passim terra referta bonis.
Tunc bibulum curuo proscindere littus aratro,
Remque sequi coner, quam locus ipse negat. E
Quaeque suo gaudet speciali munere tellus,
Et bona certa, quibus sola triumphat, habet.
Ardua se iactat proceris Hassia syluis,
Vbere Tyrigetum fertilitate solum.
Ditibus argenti laetatur Misnia uenis,
Et iactat fluuios Pannonis ora suos.
Fertilitas Agri Bambergensis.
At neque fluminibus, non fertilis ubere glebae, G
Nostra metalliferis nec caret ora iugis,
Irrigui passim labuntur montibus amnes,
Vallis et inclusas quaelibet arctat aquas.

Dulcibus hic surgit cultus radicibus hortus,
Et Peponum grauido pondere terra uiret.
Iste racemifero campus uestitur amictu,
Hic cultae Cereris munere gaudet ager
Nauibus hinc Abies, hinc turgida glandibus Ilex
Surgit, et hirsutis Pinus acuta comis.
Inde sed assiduis spoliat sua culmina syluis,
Atque dat innumeras Lucipetrea trabes.
Radus et audaci cedens pineta securi, *Radus fl.*
Arboreo liquidum pondere replet iter.
Sectis praestat idem pinis Haslacidos unda, *Haslacis fl.*
Et pater amborum Cronacis auctus aquis. *Cronacis fl.*
Adde tot insignes excultis moribus urbes,
Atque sub excelsis condita castra iugis.
Mons etiam ueteris qui seruat nomina Burgi, *Altenburgum castrum.*
Monstrat et infractae desuper arcis opus.
Summa racemifero uestit loca collis amictu,
Gignit et apricis optima uina iugis.
Qualia spumantis producnnt littora Rheni,
Lenta uel ad Moeni consita uitis aquas.
Arx ea quassa licet saeui stet fulmine Martis,
Atque ruinosas occulat herba domos:
Firma tamen quondam fuit, ac tutissima fossis,
Nec rigido cinctas horruit ense manus.
Nam comes ALBERTVS bello fortissimus heros. *Albertus comes Bambergensis, e Francorum ducum familia oriundus, in praelio trucidat Conradum Francorum ducem, Ludouici imp. fratrem sibi aduersantem, anno Christi 902.*
Francorum regum nobilitate satus.
Cum fratrem regis LVDOVICI caede tulisset,
Qui dictus tali nomine quartus erat,
Offensi metuens uiolentam caesaris iram
Tutus ab hostili posset ut esse metu,
Hanc subit adiutus Francorum uiribus arcem,
Et munit ualida regia tecta manu.
Interea duro uexatur Marte Tharissa, *Tharissa primarium Alberti ad Moenum castrum obsidetur, anno 905.*
Et patitur longas obsidione moras.
Vnius ob furias pugnatur, et efferus hostis,
Nititur ex imo uertere cuncta solo.
Nec tamen haec adeo frangunt in milite uires,
Solueret ut demens in sua damna fidem.

Ense

Ense sed armatus patriae pro moenibus astat, A
Ridet et hostilis robur inerme manus.
Caesar ut ergo uidet belli non uiribus arcem
Posse nec inclusos obsidione capi.
Quod prius ausus erat teutare potentibus armis.
Nunc studet occulta fraude patrare nefas.
In castris aderat sceleratus et impius HATTO, B
Cui uis consilii prompta nocentis erat.
Hunc prece sollicitat, uerbisque rogantibus instat,
Perdendi comitem quod sibi monstret iter,
Namque licet sacra redimitus tempora uitta
Praecipuus Mogi praesul in urbe foret, C
Non tamen antistes uerae pietatis alumnus,
Pontificis qualem grande requirit onus.
At scelerum studiis, et iniquo praeditus astu,
Proditor, impostor, latro, cruentus erat.
Se medium simulans igitur, causaeque sequestrum D
Ardua nitiferi moenia montis adit,
Et iam contigerat firmatas robore portas,
Obuius ex templo cum comes ire parat,
Excipiensque manu dextram complexus inhaeret,
Quaerit et insuetae quae noua causa uiae? E
Tunc sacer antistes: tua me comes inclite uirtus,
Has tentare uias me tua fama iubet.
Quippe nec offensi qui caesaris arma tremiscis,
Non fortes aquilas, nec trucis hostis opes.
Propterea tantas cupio componere lites, F
Suscipiens causae mite patrocinium.
Sed quia commodior placandi caesaris iram
Non uia, fer mecum sub stata castra pedem.
Nostra uel angustas pro te uox molliet aures,
Vel saluo rursus sistet in arce gradu. G
Quoque minus dubites, ius et pia numina testor,
Testis sit dextrae dextera iuncta tuae.
Dixerat ista: comes praesul uenerabilis, inquit,
Vnica cum uitae sit tibi cura meae,

Hatto archiepiscopus, Moguntinus, Ludouico imp. familiarissimus.

Qui ueritus non es portus aperire fideles,
Et spem percussae consiliumque rati.
Te duce iussa sequor, duce te nihil impius hostis,
Saeua nec irati caesaris ira potest.
Sed tamen ante ueni rebus non asper egenis,
Parua nec exhaustae prandia sperne domus.
Ille dolum ficto dudum sub pectore uersans
Callidus indictos abnuit ore cibos.
Et cito quadrupedi sua mandat ephippia reddi,
Vt licet esuriens carpere possit iter.
Exierant portas stabilitas robore ferri:
Praesul ut ad comitem talia uerba facit.
Saepius inuitis offertur nobile munus,
Quo tamen exoptant, dum caruere, frui.
Sic ergo iam meditans dispendia longa uiarum,
Et quod ieiunus cum duce miles eat.
Exiguis cuperem ieiunia soluere mensis,
Et prius oblata commoditate frui.
Haud aliter mediis Pelopis pater aret in undis,
Et data quae nunquam fercula tangat, habet.
His comes auditis, subito conuersus ad arcem,
Cum duce, cum tota nobilitate fuit.
Ductus et augusti subter fastigia tecti
Ad sua non ullo laesus ab hoste, redit.
Vix compressa fames epulis, mensaeque remotae
Incipiunt ruptas accelerare uias.
Pertulerat dominos rapidorum cursus equorum
Huc, ubi caesareae signa cohortis erant.
Cum subito iuuenis cinctus fulgentibus armis
Ducitur offensi principis ante pedes.
Vndique uisendi studio per compita turbam
Vix capiente loco caeca iuuenta ruit.
Inque uicem certant dictis illudere capto,
Et duplicare recens, uel triplicare malum.
Non aliter pressis in lina tenacia ceruis
Impia uenantum fulminat ense manus.
Tollitur in coelum densa caligine puluis,
Et caua flebilibus uocibus antra fremunt.
Ergo ubi delusum scelerauit flaminis astu
Se uidet, et minimum non superesse fugae.

Albertus dolo Moguntini in manus Ludouici imp. traditus securi percutitur, et Therissae in castro sepelitur, anno 908.

At-

A
Attonitus summi conuexa tuetur Olympi,
Atque gemens dura compede uinctus ait:
Hei ubi pacta fides? ubi quae iurare solebas?
Testis ubi dextrae dextera iuncta meae?
HATTO fidem praesta, nec fraus periuria celet,
B
Non bene coelestes perfida lingua colit.
Ille ego sum, solitus cui tu promittere pacem,
Haeccine promissae munera pacis erunt?
Haec ubi fatus erat: uersutior incipit HATTO,
Est bene polliciti causa peracta mei.
C
Promisi pacem tibi, pace subiuimus arcem,
Formula iurandi nec magis illa tenet.
Sic cadit expirans animam comes, oppida praesul
Accipit, haec merces proditionis erat
Si quid honorato ueri canit ore uetustas.
Conditur ad Moeni lene sonantis aquas.
D
Vitreus irriguo qua praeterit amne Tharissam.
Antiqua sacram relligione domum.
Albertus fundator Coenobii Tharissensis.
Quam fundasse suis de sumptibus inclitus autor
Fertur et accliui constituisse iugo.
Huius adhuc tumulum seruans pulcherrima uirtus,
Vltima cultori dat monumenta suo.
Scilicet insignem Lauri de fronde coronam,
E
Contegeret ramis quae iuuenile decus.
Fleuerunt Charites, fleuerunt Naiades udae.
Moenus et attonito moestior amne fuit.
Ista sed impietas, scelerumque lucrosa cupido,
F
Fraus neque periurae mentis inulta fuit.
Nam licet ad tempus successibus ambulet auctus
Improbus et quauis opprimat arte bonos:
Digna tamen tandem sequitur cum foenore merces:
Ira DEI lento sed uenit ampla pede.
G
Terra tribus scopulis uastum procurrit in aequor
Trinacris, a positu nomen adepta loci.
Hic caua sulphureis semper fornacibus ardet,
Miscet et horribiles ignibus Aetna minas.
Siue Gigantaei quod dent incendia flatus,
Brachia dum saeuo fulmine tacta mouent.
Siue quod infernos hic sit descensus ad amnes,
Portitor horrendas et rate tranet aquas,
Tisiphoneque sedens palla succincta cruenta
Vltrici quatiat corda scelesta manu:
Huc a Daemonibus uiolento turbine raptus
HATTO parum felix tartara uiuis adit,
Poena perfidiae Hattonis, anno 914.
Hac aliquot uicibus resonante sub aëre uoce:
Sic peccata luas, sicque ruendo ruas.
I nunc sperne DEVM, iurataque foedera solue.
Crede nec obstringi numine teste fidem.

HACTENVS augustae positum memorauimus urbis,
Et quo dante suum nomen adepta gerat.
Nunc age praeclarum meritis et nomine regem,
Ac distincta nigro signa Leone canam.
Cuius et auspiciis Diuorum cultibus aucta,
Extulerit tenebris urbs Babeberga caput.
Non breuis haec series, tenui nec origine fulta,
Caesarea primum manat ab arce decus.
Vos igitur Musae, quibus aeui nota uetustas,
Dicite magnificae quae sit origo domus.
Et quis primates Procerum Germanidos orae,
Illius astrictos iusserit esse fide.
Dicite: sic uobis hedera frondente coronas
Roscida muscosis fontibus antra ferant.

TVrpiter extincti factus successor OTHONIS,
Otho III. imperat. ueneno periit. anno 1001.
Caesar ut HENRICVS debita sceptra capit
Caesaris HENRICVS, dictus qui nomine tali
S. Henricus II. eidem in imperio succedit, anno 1002.
Alter in augusta sede monarcha fuit.
Illorum uetitos primum compescuit ausus,
Qui cuperent regni praeripuisse decus.
E quibus Eccardus praestans Misneides orae,
Eccardus Saxoniae et Henricus Austriae Marchiones imperium ambientes ab Henrico imper. profligantur, anno 1003.
Alter at Austriacae marchio gentis erat.
Qui licet AVGVSTI fretus munimine fratris
Boiorum cuperet ui reparare solum:

Attamen hei frustra uento tumefactus inani, A
Viribus amissis cogitur ire minor.
Sic aquilae forti breuior contendit hirundo,
Et fera Pigmaeus cum grue bella gerit.

Sclani ab imperatore Henrico deficientes et fidem Christi abnegantes superantur, anno 1004.

Proxima succedit celebris uictoria belli,
Quo fortis Heneti contudit hostis opes.
Saluifica CHRISTI quod relligione relicta
Crudeli faceret barbara sacra manu. B
Coniugis inde suae fratres exercuit armis,
Et domuit Phrisios uindice marte duces.

Duos Boleslaos alterum Boemiae ducem, alterum Poloniae regem, ad obedientiam redigit, anno 1005.

Sarmatico fusos taceo cum rege Boëmos,
Nec refero cultae moenia capta Metis.
Inclita nam lati quantum patet orbita mundi:
Caesaris HENRICI singula laude strepunt. C
Nec modo praeclarum fecit uictoria belli,
Accedunt leges et pietatis amor.
Ac quae diuersis struxit noua templa sub oris,
Templa deauratis conspicienda tholis.

Basilica Bambergensis fundatur, anno 1006.

Prae reliquis Babeberga suo circumdata filo
Restat et ex illo tempore firma manet. D
Quam ne fatorum uiolaret turbidus ordo,
Eximium placuit sic stabilire forum.

Electores imperii constituuntur officiales et uasalli ecclesiae Bambergensis, anno 1007.

Omnis ut imperii Septemuir praesulis huius
Taliter obstrictum se sciat esse fide:
Qualiter est feudi domino de iure uasallus, E
Auspicio cuius remque decusque gerit.
Hinc electorum titulis et nomine princeps
Quod tenet, in feudum praesule dante capit.

Insignia ecclesiae Bambergensis.

His noua subiunxit nigri quoque signa Leonis, F
Cui transuersa Trabes candida fulcra dabat.
Ad conum galeae puluini nobile stratum,
Pauonum cristis et Leo cinctus erat.
Iuncta quibus grauior gemmis, auroque Corona,
Qualis honorati caesaris esse solet.
Inclitus HENRICI signat Leo caesaris acta, G
Firma Trabes solidae relligionis opus.
Puluino nixus pennis illustribus orbis
Hanc aedem curae regibus esse docet.
Caesarei uero diadematis alta figura
Eximio praestans signat honore decus,
Electoratus quo splendida munera confert,
Nil quibus hic ingens amplius orbis habet.
Aeternas igitur laudes sanctissime caesar,
Curia nostra tibi numine teste canit.
Quam tua tam claro decorauit munere uirtus.
Vt nequeat summis Regibus ire minor.
Et referet: donec celsis sub rupibus arces
Consistent, uiuax et CVNIGVNDIS honos.
Dum sic culta noui surgunt fastigia templi,
Pontifices illic et pia sacra ferunt.
Exarsit Latios discordia saeua per agros,
Et repleta nouo Roma furore fuit,
Nobilium ductu quod Marchio caesaris usus
ARDVVINVS titulis, imperioque foret.

Henricus imp. in Italiam ducit exercitum contra Arduinum Valpergensem Eporediensium marchionem, quem nobiles et episcopi Itali imperatorem Mediolani declarant. Is in bello captus et deceptis custodibus elapsus, de muro se praecipitans Henricus luxato fractoque crure deinceps claudicauit, anno 1014.

Partibus AVGVSTVS praesul BENEDICTVS adhaesit,
Mota sed ARDVVINO pro duce turba stetit.
Vt tantos igitur premeret rex inclitus ausus,
In latium cinctus milite tendit iter.
Captus ubi tecto praeceps delapsus ab alto
Concaua per rupis saxa, petrasque salit.
Vnde fuit facto cognomen adeptus ab illo,
Claudus enim fracto postmodo crure fuit.
At procul externis dum longius haeret in oris
Caesar et ancipiti praelia marte gerit.
Inclita deuoto dignissima principe coniunx,
Acrius inceptae promouet arcis opus

S. Cunigunda falso insimulatur de adulterio, anno 1017.

Casta quidem, sed non est credita, rumor iniquus
Laeserat et falsi criminis acta rea est.

Iudicium Vomerum.

Hac ut apud reducem se suspicione leuaret,
Prae foribus sterni torrida strata iubet,
Et simul acciri consanguinitate propinquos,
Quotquot et illustres cerneret aula uiros.
Omnis eques, mistaque grauis cum plebe senatus,
Obuius ad sacrae conuolat ora domus:
Haec ubi spectantis procedit ab agmine turbae,
Vt solet ad nati mater itura rogum.
Moesta ter ad nitidum sustollit lumina coelum,

Qui

Qui uidet, a lacrimis uix tenet oraA suis.
Mox submissa genu, superumque precata parentem.
Tristior hos edit crine iacente sonos:
Supplicis alme tuae, rex o ter maxime regum,
Accipe sub certa conditione preces:
Casta negor, si tu damnas meruisse fatebor,
Ardeat incestos ignea massa pedes.
Sed si crimen abest, humilem clementia seruam
Me tua ueridico seruet ab igne DEVS.
Dixit et extemplo candentia strata subiuit,
Illaesos referens et sine labe pedes.
Hoc plus imperii signo moderator adactus, *Innocentia S. Cunigundis;*
Coelestes ueniam supplice uoce rogat.
Et prope par istis, coelique Quiritibus aeuum
Degit et in terris non leue numen habet.
Plurima construxit uariis noua templa sub oris,
E quibus hoc nostrum non minus extat opus.
Id qua sit rectum patrum pietate docebo.
Non faciant longas carmina nostra moras.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI ac DOMINO,

DOMINO IOANNI,

ABBATI CELEBERRIMI MONASTERII MONTIS MONACHORVM, PROPE BAMBERGAM, DOMINO SVO SVBMISSE COLENDO.

SI cupis illa tui primordia noscere templi,
Et graue fundatae relligionis opus,
Si spacia annorum, diuersaque corda regentum,
Noscere si prisci temporis acta cupis:
Hos oculis numeros uenerabilis excute praesul,
Et lege disparibus condita uerba modis.
Hic decessorum quas persequor ordine laudes,
Ducta per aetates et monumenta leges,
Vt series horum sacrae fastigia sortis,
Atque tuae pariter rexerit aedis opes.
Nemo sed hos prima repetens ab origine patres,
Quod celebres numeris reddidit ante suis:
Hoc grauius, lucem fuit istis addere rebus,
Hactenus obscuro quae iacuere loco.
Ergo meae ueniam musae dabis optime praesul,
Si minus haec forsan carmina lucis habent.
Sic tibi Nestoreos summus det Iupiter annos,
Sic tibi felici sidere tempus eat.

T. paternit.

Studiosiss.

M. MARTINVS HOFMANNVS.

ABBATVM MONTIS MONACHORVM, ANTE REFORMATIONEM,

LIBER PRIMVS.

RATTO.

IACTA noui postquam fuerant fundamina templi,
Ac prope perfectum nobile staret opus,
Lucus et ilicibus creber, stabulisque ferarum
Laudibus aequaret splendida tecta ducum,
B Caesaris HENRICI clementia diuite censu, *S. Henricus imper. contulit coenobio abs se extructo uillas:*
Atque nouis etiam dotibus auxit opes.
Villa iacet riguas stagnantis ad Ithesis undas,
Fontibus et positu nobilitata loci.
Meraniae princeps de se fundasse RADOLPHVS
Fertur, ab autoris nomine nomen habet. *Rodolfesdorf.*

 Hanc

Hanc a Fuldensi mutatam praesule uillam,
Et simul istius ius dedit omne loci.
Ezelskirchen. Addidit Ezelii dictum de nomine templum,
Belhausen. Atque Belhusani praedia culta soli.
Rodheim. Iuncta fuere quibus Rodemi iugera tractus,
Schuackenwehrde. Et loca de culicum nomen adepta uado.
Leiterbach. Ne memorem scalae gaudentem nomine riuum, B
Dorfles. Proxima Dorfleni nec data iura laris.
Sed quia nulla diu regio sine principe felix,
Et breuis amisso rege uagatur apis:
Hinc sacer antistes templo praefectus, et uni
I. RATTONI rerum tradita summa fuit.
Ratto a S. Henrico imper. primus constituitur abbas, anno 1015. Qui licet innumeris esset uirtutibus auctus, C
Et pietate sua notus ad astra Poli;
Hunc properata tamen uitali lumine cassum
Fata pium terris eripuere patrem,
Vix ubi per lustrum ceptas tenuisset habenas:
Praesulis haec primi meta suprema fuit.
Quo positus tumulo post tristia fata quiescat, D
Non aliquam perhibet cognita fama fidem.

HENRICVS.

EX quo RATTO suos fatorum numine cursus
Clauserat, et coeli iam nouus hospes erat.
II. Henricus electus, anno 1020. Inclitus HENRICVS sacri moderamina claui
Suscipit, et fato prosperiore regit.
Vir pius, et nulli ueterum uirtute secundus,
Nec minor ingenita nobilitate fuit.
Conscripsit numeris, et certa lege libellum,
Cuius adhuc sequitur musicus ordo metrum, F
Dum canit alternis modulatos uocibus hymnos,
Fatidici tractans nobile regis opus.
Innumeros calices, et uasa, tot aurea iunxit
Et templi sacris usibus ista dedit.
Ne referam chlamides gemmis, auroque rigentes,
Aurea nec duplicis tradita dona crucis. G
Tempore concessis a quo fuit auctus habenis.
Altera gestabat spicea serta ceres.
Ecclesia coenobii dedicata ab Eberhardo Condita solenni cum templa dicantur
Templa sacerdotum rite sacratu manu.

A Atque MICHAELI custodia credita montis,
Et socium magno cum patre numen habet, *episcopo, 9. Nonas Nouembris, anno 1021. Interfuerunt Aribo Moguntinus, et Pilegrinus Coloniensis, archiepiscopi.*
Frigida nascenti tui Nursia praebuit ortum,
Atque nouum ad coelos insinuauit iter.
Huic aderat pompae tuus alta Colonia praesul, *Nursia patria S. Benedicti.*
Atque Moguntiaci nobilis ERBO soli
E quibus ille PETRI cumulans altaria donis,
Plurima pro regis uota salute facit,
Adderet ut rutilum regno decus, adderet annos,
Et tegeret sacras querna corona fores,
Auspicibusque Deis series longissima patrum
Omine susciperet, quo pater urbis, onus:
Hic sed MARTINI fulgentibus immo ecaris,
Vt superent altae celsa theatra domus,
Et bene prospiceret sacram concordia turbam,
Impia nec uoti solueret ira fidem.
Bis duo cum senis iam lustra peregerat annis:
Funere cum raptus sub caua busta ruit.
Mens subit astra, tegit moles terrena cadauer,
Incertum tumulum prodere fama nequit.

ADELHELMVS.

E SI quid apud superos sacrorum cura meretur, *III. Adelhelmus electus, anno 1046.*
Indiga nec pietas utilitate caret,
Scilicet hic merito uirtutis imagine clarus,
Coelica deuotae praemia mentis habet.
Relligione nihil maius, neque numine duxit,
Psallentum satagens semper adesse choro,
Seu pia solenni recitarent carmina cantu,
Siue precarentur supplice uoce DEVM.
Et licet interdum sub aprico uertice montis,
Ponere curarum triste studeret onus,
Ac releuaturum mentem caua littora circum
Aspicerent salices, et leue murmur aquae.
Attamen haud riuus tenui pellucidus unda,
Hortus odoratus nec remoratur iter.

Quin

Quin sed anhelanti relegit uestigia cursu, A
Tinnula dant quoties turribus aera sonos.
Primus et ingressus bipatentis limina templi,
Vltimus a sacris cultibus inde redit.
O merito pietas homini tutissima uirtus,
O sacer innocuae relligionis amor.
Tu quia das sanctis epulis accumbere diuum,
B
Et facis aetherei numinis ore frui.
Tu bona das, tacito quae nec pede lapsa uetustas,
Mobile nec tempus diminuisse queunt.
Quae neque fur aufert, nec trux intercipit hostis,
Non rapit ignis edax, nec fera Scylla maris.
Motus ob id studium Romana praesul in urbe, C
Priuatas leges, certaque iura dedit,
Ne quis inhumana uexaret Erinnye templum,
Totius aut sacrae perderet aedis opes.
Id quod apostolico testatur munere functi
Sancta pontificis litera scripta manu.
Nomine SVVIDIGERVM sese prius ille uocabat,
Cum Babebergensi praesul in arce foret. D
Inde fuit CLEMENS mutato nomine dictus,
Cum datus est triplex pontificalis honor.
Sed neque maiestas, nec opes, triplicisque coronae
Profuit altus apex, tollitur ante diem, E
Dum nimis incauto dirum bibit ore uenenum:
Heu scelus, hei magnis sors minus aequa uiris.

Suuidigerus episcopus Bambergensis, ab Henrico III. imp. constitutus pontifex, Clementis II. nomine assumpto, et in ipso Natalitiorum festo Romae solenni caeremonia consecratus est, anno 1047.

RVPERTVS COGNOMENTO NVMMVLARIVS.

IV. Rupertus statim post factam electionem resignat, et numeratis in aerarium regis mille pondo argenti purissimi, fit abbas Augiae diuitis, anno 1071.

CORPORIS exuuias ADELHELMI morte soluti, F
Cum tegerent gremio saxea busta suo,
Praesulis eximios cepit RVPERTVS honores,
Qui tamen haud longo tempore sceptra tulit.
Nam fului grauibus dum molibus incubat auri,
Atque parandarum cura fatigat opum, G
Se procul hinc alias confert peregrinus in oras,
Et sibi commissum sponte resignat onus,
Stat uetus, et largis prouentibus Augia diues,
Qua Venetum Rheni perfluit unda lacum.
Huius certa sibi suffragia colligit auro,
Et sacra non ullo ui prohibente capit.
Haud aliter diri stimulante uoragine uentris
Incustoditum captat ouile lupus.
Vix tamen acceptis iterum priuatur habenis,
Et ueluti sellas inter utrasque sedet.
Sic canis ille leuem captans pro carnibus umbram,
Hos etiam perdit quos uehit ore cibos.

ECBERTVS.

V. Ecbertus e Sumarazaco euocatus, eodem mox anno illuc se iterum recepit, ubi etiam paulo post uita functus miraculis claruit, anno 1076.

HOSPES in has postquam fatis comitantibus oras
Venerat, et patriam liquerat exul humum,
Hic ubi culta secat Liger arua rapacibus undis
Per caua spumiferis saxa uolutus aquis:
Censor ut assereret spretae pietatis honorem,
Tectaque ruderibus semisepulta suis:
Constitit in mediis Franconidos aduena terris,
Qua Someracensem Moenus inundat agrum.
Cum senior uitreis madidum caput extulit undis,
Et sua dimouit talibus ora sonis:
O uenerande senex, patria regione profectus
Qui nouus in Francis finibus hospes ades,
Auspiciis nostrum supera felicibus amnem,
Fata nec inceptis sint inimica tuis.
Exoptatus ades, laetanti Francia uultu
Te uidet, et gremio suscipit aequa suo,
Ac tibi non longo post tempore tradet honores,
Et noua diuersis templa regenda locis.
Tu modo perge tuis nomen sustollere factis,
Triste nec exilii sit tibi ferre iugum.
Hactenus: et lato rursum caput occulit antro,
Applaudit motis utraque ripa uadis.
Ergo sacra circum redimitus tempora uitta
Praesulis insigni munus honore capit,
Hic, ubi MEINGVTHVS posuit noua moenia templi,
Putris et aggesto surgit arena solo.
Inde

Meinguthus Franciae dux, fundator coenobii Smarazacensis.

Inde sed hanc nostram fuit accersitus in urbem,
Et tulit augusti proxima iura fori.
Verum mox etiam ceptas deponit habenas,
Et populis alibi dicere iura solet.
Conditus in tumulo post ultima fata quiescit,
Ad liquidas Moeni praetereuntis aquas,
Qua prius excubias pastor fidissimus egit,
Templorum lapsas et stabiliuit opes.
Si quid habent priscis annalibus eruta ueri,
Creditur in superas numen abisse domos.
Testis erit radius, testis uenerabile bustum,
Testis ad hoc miris edita signa modis.

VTO LEVITA.

VI. Vto electus, anno 1071.

TRADITA deserti suscepit munera Claui,
Non gradui quamuis par datus esset honor.
Ast ubi praecinxit se pontificalibus armis,
Praestitit insignem relligione uirum.
Non obtrectator, non saeuae prodigus irae,
Mitis at ingenio pacis amante fuit.
Defessus curis mortalibus exuit annos,
Pastorale pedum cum duo lustra tulit.

WILLO.

VII. Willo electus, anno 1081.

ELYSIIS postquam campis Leuita receptus,
Ad ueteres posito corpore uenit auos.
Eligitur WILLO uotis communibus abbas,
Qui tamen haud longo tempore praeses erat.
Nam fortuna uiro tantos inuidit honores,
Et factum triplici pollice rupit opus.
Vix ubi ter magnum Phoebus compleuerat orbem,
Purpureis toties astra remensus equis;
Ex quo sacrati decoratus munere claui,
Ceperat innocua tollere sceptra manu.
Tabida consumpsit tumulum, lapidemque uetustas,
Et sua cum casso corpore fama iacet.

THIMO DIACONVS.

VIII. Thimo electus, anno 1085.

CVM primum THIMO templi suscepit habenas,
Quas tulit auspicio stantis in orbe Deae,
Nondum transierat tenerae lanuginis aetas,
Nec tonsoris erat barba resecta manu.
Ast matura uirum quo tempore fecerat aetas,
Maiores animos mens generosa capit.
Innumeras CHRISTI sacro pro numine curas
Sustulit et dubium saepe peregit iter.
Iam prope lustra duo rerum tenuisset habenas,
Et properata suos mors erat ante pedes.
Cum sua coenobio quoque praedia tradidit ultro,
Praedia Dornbachicis conspicienda iugis.
Scilicet ad cineres illius et ossa quotannis
Deuota facerent ut pia sacra manu,
Nec finerent spretis manes habitare sub umbris,
Ossa uel immundo clausa iacere solo.

GVMPOLDVS.

IX. Gumpoldus, Ratisbona e coenobio S Emmerani ascitus, anno 1099.

SACRIFICVS ueteri GVMPOLDVS ab urbe citatur,
Quae ratis a forma nomen adepta tenet:
Quo neglecta tamen sub praesule cura sacrorum,
Hic sua barbarie regna tenente, fuit.
Et procul excedens data disciplina recessit,
Vertit et exilio regula prisca solum.
Et nisi sanctus OTHO rerum cepisset habenas,
Obsita Cymmeria nunc quoque nocte forent.

S. Otho episcopus, instaurator et amplificator coenobii.

Huic ubi Bambergae sed tradita cura regendae,
Ad ueterem duxit, quae periere, statũ,
Adde tot ornatas non unis dotibus aedes,
Et dilatatae moenia culta domus.
In quibus alternis cantantur uocibus hymni,
Floret et austerae relligionis amor.
Hortus odoratis iacet ornatissimus herbis,
Et uarias tepido uere reducit opes.
Hic ubi Regnesus miscet prope flumina Moeno,
Ingressus fines Francica terra tuos.
Illius illimis radicibus actus ab altis
Fons ruit et dulces eiaculatur aquas.
Inclitus hunc fieri GVMPOLDVS praedia circum
Iussit et a proprio nomine dixit opus.

Fons Gumpoldinus.

Certa fides sequitur, GVMPOLDI credula fontem
Plebs uocat et mira res ea pressa nota est.
Gratior haud usquam locus est, nec amoenior ullus,
Arida dum sitiens excoquit arua Leo.

Nam

Nam densae salices, Alni, tiliaeque uirentes, A
Lenis et ignitas temperat unda faces.
Hic crebri sine felle ioci, sine lite sodales,
Dulcia uicinis nataque uina iugis,
Quae uitreus gelidis fons iste refrigerat undis:
Malo sub exili frigida uina scypho,
Crateres magni quam si statuuntur et aurum,
Atque datur coctum sole tepente merum. B
Post uitae duros, aerumnososque labores,
Bis duo cũ templi lustra tulisset onus.
Alterius placuit regimen committere dextrae,
Atque magistratu rursus abire suo.
Censibus ad uitã certa sub lege retentis,
Ne foret haec grauibus forte terenda modis. C

WOLFRAMVS I.

X. *Wolframus coenobio Hirsangiensi assumptus, anno 1112.*

DVM sic spreta nigro pietas squalore sederet,
Crinigero longas uertice scissa comas;
Nec monachos inter restaret idoneus alter,
Qui tantae posset pondera ferre domus: D
Nobilis accitur Sueuis WOLFRAMVS aboris,
Hinc, ubi non alto Gynzius amne fluit.
Et foecunda patent ceruini iugera tractus,
Caluuitiae praestans nobilitatis opus.

Comites Calbienses fundatores coenobii Hirsangiensis.

Ille creabatur tanti successor honoris,
Et uelut Alcmena natus obibat onus. E
Non satis huic prauos fratrum reprendere mores,
Victa uel annoso tecta nouare situ:
Quin sed maiores intra se concipit ausus,
Rursus et e tenebris sacra fidemque tulit.
Nec passus late serpens regnare uenenum,
Vel sacra dissidiis tecta perire suis. F
Sic uetus ille status cum relligione reuixit,
Coepit et alterna conditione decus.
Non secus, ac quando noua temporis incipit aetas,
Arbor et umbrosas induit alta comas,
Et Zephyris facilem parit aura tepentibus aestum,
Ac solet in pratis luxuriare pecus. G
Innumerabilibus rerum successibus auctus,
Namque tot a sancto principe dona tulit.
Vt decies septem sub eodem tempore fratres
Fouerit et largas rexerit inter opes.
Quid? quod et aërio per ahenos monte canales,
Ducta per hunc liquidas uena ministret aquas.
Condita praetereo sacris habitacula Musis,
Repletum uariis et penetrale libris;
Sollicitus magna quos sedulitate parauit,
Iussit et a sera posteritate legi.
Parua nec EGIDII refero delubra, nec aedes
Quas templo iunctas cepit habere suo:
Non minus has etenim legum concessa potestas
Tangit et immunes publica caera facit:

Sacellum S. Egidii fundatum et immunitate donatum.

Quam uel magnificis sublimia tecta columnis,
Scripta quibus tribuit litera munus idem.
Et quoniam leges qui figere cogitat, ipsum
Est opus ad normam figere legis iter.
Quae iussit primus subit et bonus aspera legum
Parendo famulis mollia iussa facit.
Non leuis ambitio, nec habendi dira cupido,
Non Venus et uini pectora fregit amor.
Talis ABRAHAMI pietas, prudentia talis
Sacrifici quondam MELCHISEDECIS erat.
Sed nec amor recti, nec relligiosa parentum
Integritas potuit uim prohibere necis.
Vix celer undecies quia signa relegerat orbis,
Immiti quando morte solutus obit.
Abdita MARTINI gelidum tenet ara cadauer,
Fama manet terris, mens sed ad astra redit.

HERMANNVS I.

XI. *Hermannus electus, anno 1123.*

TRISTIA WOLFRAMI lectus post funera patris,
Tradita concordi sceptra fauore tulit.
Tam bene quae gessit uiginti quatuor annos,
Laudibus haud ulli possit ut esse minor.
Quindecies denis argenti uendita marcis
Subdidit imperio iura paterna suo.
Gentis et aligerae super archipraesulis aram,
Per fratrum castas obtulit empta manus.

Emit a fratribus suis praedia parentum suorum apud Vrdorfum et Sultzthal, pro 150. marcis argenti, anno 1136.

Plurima collegit ueterum quoque scripta uirorum,
Cre-

Crebrius aucta quibus bibliotheca fuit, A
Et breue sub porta struxit maiore sacellum,
Nominis in laudem dulcis, et alma trias.
Esset ut afflictae firmum pietatis asylum,
Et sedes certis certa dicata sacris.
Stat uetus et densa lucus niger ilicis umbra,
Qui possis uiso dicere, numen habet. B
Hic dum sanctus OTHO uestigia ducit in altis
Montibus, et uitae taedia moesta leuat,
Templa iubet fieri circum, quibus ordine factis
Virginis imposuit nomina sancta FIDIS.
Et certis cumulata bonis, ac diuite censu,
Ista coenobio conditione dedit. C
Vt duo conuersi septem cum fratribus istic
Perpetua colerent tradita sacra manu.
Quod pater accepit deuoto pectore munus,
Firmus et ex illo tempore mansit honor.
Mortuus insignem PETRI sepelitur ad aram,
Et redit in cineres quod fuit ante cinis. D

Sacellum S. Fidis a S. Othone episcopo fundatum et dotatum: eodem anno.

HELMERICVS.

XII. Helmericus electus anno 1147. Eberhardus II. episcopus Bambergensis coenobium ab omni exactione et iuridica impetitione exemit, et insigni libertatis priuilegio, quali etiam canonici cathedralis ecclesiae gaudent, illud et famulos eius honestauit.

PROXIMVS huic nulli ueterum uirtute secundus,
Occupat HELMERICVS sceptra gerenda manu.
Bambergae regeret cum dux EBERHARDUS habenas, E
Huius qui praesul nominis alter erat.
A quo surgenti legum data munera templo,
Magnificus procerum qualia coetus habet.
Magnificus procerum coetus uenerabilis ordo:
Cui facer ipse canon nomen habere dedit. F
Scilicet immunis totius ut ambitus aedis,
Et famuli pariter cum regione forent.
Nec fauor imposito sub munere publicus olim,
Posceret hos auide iussa tributa manu.
Addita CVNBERTI uitae quoque multa tuendae
Munera ne proprias attenuaret opes. G
Ter denis auri sua uendidit arua talentis,
Ad templi tales et bona uertit opes.
Vt sibi supremum soluentes mortis honorem,
Manibus inferrent annua iusta suis.

Et positum Lauri decorarent fronde sepulchrum,
Venturi possent ne nocuisse dies.
Tempore quo SOLYMAM caesar CONRADVS ad urbem
Classibus immensum per mare fecit iter,
Victor ut infestum superaret uiribus hostem,
Praedo Palestinam qui populatus erat:
Praebuit huic comitem iuuenis fulgentibus armis,
Swartzenburgiadum flos et equestre decus.
Vouerat is patrui cultissima praedia ruris,
Certa sub reditus conditione sui
Vouerat et summo cum caesare fertur in hostes,
Sed datus ense neci, non redit inde domum.
Vnde pater uoti cepit data praedia fundi,
Et noua concesso munere iura tulit.

Expeditio Conradi imp. in Palestinam infelix, ex qua tertio anno rediit, anno 1148.

IRMBERTVS.

XIII. Irmbertus de coenobio Admontensi assumptus, anno 1160.

CAESAREAE postquam factus nouus incola sedis,
Impositum dura mole subisset onus.
Compulit aduerso discordes pectore fratres
Effera seruitii subdere colla iugo,
Atque prius tristi quae procubuere ruina,
Reddidit auspiciis nobiliora suis.
Nec satis esse domos, et templi iura tueri,
Credidit in tantis hospita Musa locis:
Rapta sed insidiis et iniquae turbine fortis,
Sacra suis titulis addere cura fuit.
Post suscepta sacri quoniam moderamina claui,
Vix semel aestatis terga premebat hyems,
Tres quando decimas ab auari praesulis astu
Vindicat, et tutas rursus ab hoste facit.
Vi sic auersam praedam Tirynthius heros
Appulit, et Caco debita poena fuit,
Dum male defensus flammis, et dote paterna
Caesus AVENTINAM sanguine tinxit humum.
Summa sub hoc etiam BENEDICTI praesulis ara
Idibus Octobris rite dicata fuit,
Et tholus in templis effulgens purior auro,
Hac fieri uidit plurima sacra die.

At

At bene dispositis spatiosa per atria re- A
bus,
Hunc superum maior quando fatigat
amor,
Nec se mortalem credit, pia sacra colen-
tem
Mors grauis a templo sub caua busta
trahit,
Iam prope praefuerat tria cum qua-
driennia templo:
Nulla truces fati submouet ara manus. B

WOLFRAMVS II.

XIV. Wolframus electus, anno 1172.

Infulae et annuli usum impetrauit ab Alexandro III. et Lucio IV. Pontificibus Romanis.

INFVLA WOLFRAMVM summi uelauit
honoris,
Nec titulis quicquam debuit ille
suis.
Primus enim duplicem gemmis, auro-
que coronam
Fronte tulit, dextra pontificale pe- C
dum.
Eius et articulis datus aureus annulus
usu,
Muneris et quicquid gemmeus orbis
habet.
Scilicet haec tribuit Romanus dona sa-
cerdos,
Rarior huic uerae quod pietatis amor.
Namque sacras cumulans oneratis lan-
cibus aras. D
Pro benefactorum uota salute tulit.
Sub styge nec tacitos passus descendere
manes,
Clara uel illorũ facta decusque mori.

Iacobus Beringerus ciuis Bambergensis coenobio ecclesiam S Iacobi Stetini in Pomerania abs se extructam indulsit, anno 1187.

Inprimis uero solennibus annua pom-
pis
Sacra BERINGERO rite dicasse ferunt.
Dextra quod in sanctos illius libera fra-
tres, E
Obtulerat templum diue IACOBE tuũ,
Hic, ubi Stetinum regales erigit arces,
Et Viadrus liquidas in mare uoluit
aquas.

Boleslaus Pomeraniae dux pia gentis suae ad Christum conuersionis recordatione compulsus, dotatum suum coenobio, et S. Othoni episcopo ibi sepulto tributarium constituit, singulis tabernis in caerae lapidem, ponderis id genus est, uiginti sex librarum, in singulos annos obligatis, anno 1182.

Quid BVLESLAI Pomeranae principis
orae
Munifica referam tradita sacra manu?
Quotquot habet passim Pomerania lata
tabernas, F
Annua tot lapidum caerea dona tulit.
Dotibus ipsa quibus domus est cumula-
tius aucta,
Praesul et aeternas cepit habere faces,
Quo ueterum cultus abolens Pomerana
Deorum
Saluificam CHRISTI terra professa fi-
dem.
Mortuus est ubi ter denos regnauerat G
annos,
Huic sacra tecta diu non habuere pa-
rem.

VLRICVS I.

XV. Vlricus electus, anno 1212.

NOBILIS VLRICVS duo cum sexennia fa-
sces,
Et templi dura mole tulisset onus,
Praesulis officium cognati sanguinis
haeres
Deserit et tanto munere rursus abit.

Munificentia Ecberti episcopi in monasterium.

Nec mouet ECBERTI feruens Antistitis
ardor,
Nec bona quae certis iuribus aucta
dedit,
Qua fluit Ebracius gelidis uberrimus
undis,
Atque fremens uitreas Auracus inter
aquas.
Is comes illustri Leningae stirpe creatus,
Praesul et aeterno dignus honore
fuit.
Nunc quia subiectos dicendo iura Qui-
rites
Imperii certa sub ditione regit:
Mox populi reditus positam componit
ad hastam,
Diminui magnae nec sinit urbis opes.

Henricus a Sletenresignauit coenobio Aduocatias in Radelsdorf/ Nibiredbrunn/ Lditerbach/ et Neuses/ anno 1221.

Cuius ut HENRICVS SLETENAE gloria stir-
pis,
Inclita magnificis laudibus acta uidet.
Quae tenet in feudum tutelae iura resi-
gnat,
Priuat et addicti se ditione soli.
Hic, ubi structa iacet de nomine uilla
RADOLPHI,
Tortus et impulsas Ithesis arctat aquas.
Quod pater aeterno signatum carmine
munus
Asserit et populis dat noua iura suis.

Otho Meraniae et Nariscorum dux, comes palatinus Burgundiae Nudae in castro suo a quodam Hagero interfectus. Eo sublato, quae iura ipsius in agro Norico ad Nariscos ueteres fuerant, inter se partiti sunt episcopi Bambergensis, Wirceburgensis et Burgrafius Norinbergensis, anno 1248.

Huic OTHO Meraniae quoque dux, gen-
tisque Narissae
Praedia cum uillis et bona plura dedit.
Illius ad cineres et carae coniugis ossa,
Vt memori facerent annua sacra ma-
nu,
Vltimus is patrii generosus stemmatis
heres
Stirpe fuit gentis deficiente suae.
Illius insidias nam sors temeraria sceptro
Dum struit et regnis pernitiosus
amor,
Occidit infelix nigro sub fornice cellae,
Ostendit turres arx ubi Nisda suas.
Latro solum, tristi uexatus Erinnye,
uertit:
Marchio cum gemino, praesule regna
capit.

HEROLDVS.

XVI. Heroldus electus, anno 1221. Quo etiam anno iterum discessit.

MAGNIFICIS positas ornauit sumpti-
bus aras,
Et diuo sacrum pontificale tu-
lit,
Quem post supplicium flammae striden-
tis oliui
Cycladas Aegaeas obstupuisse ferunt.
Cultus et est simili diuinus apostolus
ara,
Qui triplici quondam fertur obisse nece.

Dum rex Astyages rabioso percitus oestro A
Illius innecti guttura fune iubet,
Et direpta suis nudato tergora costis
Tollere fulmineo praecipit ense caput.
Scilicet haec iusto firmauit singula Zelo.
Iussit et a memori posteritate coli.
Nec tamen hoc solum contentus tramite currit:
Mens sed plus aliis dotibus aucta fuit, B
In qua nil fuci, nihil asperitatis agrestis,
At timor et ueri Numinis ardor erant.
Vnde uolens sacris se totum dedere rebus,
Praesulis abiectum sponte resignat onus.

HARTVNGVS.

XVII. Hartungus, electus anno 1222.

GREGORIVS nonus Romana praesul in urbe C
Hunc coluit mira relligione uirum.
Ac in tutelam PETRI, sanctamque phaselum
Sumpsit et a populo libera iura dedit,
Scilicet ut tutus sub defensoribus istis,
Suspiceret dominos non nisi Roma tuos.
Propositae memorem ne uectigalia Bullae, D
Aut quas deuotus contulit hospes opes.
Et quia dux BVLESLAVS Pomeranidos orae,
Defectus cunctis uiribus aeger erat.
Humor et obsessos late diffusus in artus,
Vinciret stupido frigida membra gelu.
Illius genitrix aegrae pro munere uitae, E
Et decedentis uota salute tulit,
Atque per edictum sumpsit donatio robur,
A BVLESLAO quae patre facta fuit.

Anastasia Pomeraniae ducissa confirmauit donationes per Boleslaum maritum coenobio primo factas, anno 1222.

VTO II.

XVIII. Vto, electus anno 1237. idem construxit ecclesiam parochialem in Obernheyd, anno 1238.

HARTVNGVM sequitur factis clarissimus VTO,
Qui tamen exiguo tempore sceptra tulit. F
Nam dum summa parat fundamina ponere templi,
Anterior campos qua colit Heyda suos,
Occidit et rerum FRIDERICO linquit habenas,
Coenobium certo ne sine patre foret. G

FRIDERICVS.

XIX. Fridericus, electus anno 1238.

MAGNA fuit dubiae semper mutatio sortis,
Figere nec certum lubrica nouit iter,
Sed uelut alternis Euripus fluctibus acta,
Incertis uicibus summa, uel ima rotat.
Sic licet erectum pulsaret nubila templum
Censibus et cultae relligione domus:
Attamen hoc adeo sub praesule torsit egestas,
Et templi lapsas extenuauit opes,
Vt non sufficerent reditus ad tecta domorum,
Et collapsa nigro moenia celsa situ.
Hinc sacer Antistes mitra praelustris et ense.
Turbine subuersas commiseratus opes,
Proposuit uenias et gratae munera Bullae,
Aetheris affectans huic reserare fores,
Qui sua non duris redimens periuria nummis
Adferret promptas ad pia dona manus.
Praesulis expertus Latii uenerabile numen
Nec minus hoc etiam munera dante tulit.
Atque suas uillas et pristina iura recepit,
Quicquid et in pignus cesserat ante loci.
Sic iterum fractas paruo sub tempore uires
Colligit et Bullis amplificatur honos.
Et quas diruerat caries annosa columnas
Mox iterum cultu uersicolore nitent.

Hermannus episcopus Wirceburgensis ad reparationem coenobii dedit indulgentias.

Innocentius IV. Pontifex confirmatis priuilegiis praedecessorum coenobium in protectionem S. Petri suscepit, anno 1251.

VLRICVS II.

XX. Vlricus, electus anno 1267.

DEFESSVS curis FRIDERICVS et obsitus aeuo,
Cum sibi commissum deposuisset onus,
VLRICVS tanti factus successor honoris,
Protulit imperium qualibet arte suum
Aequior huius enim fautrix Rhamnusia uotis,
Foenore concedens uberiore decus:
Adduxit plures summa pietate patronos,
Munificis quorum dotibus aucta domus.
Nam licet EGBERTI praestans Antistitis ardor,
Ante sacro dederat libera iura foro.
Quicquid et antiqua de consuetudine feudum,
Atque mere simplex ius ditionis habet,
Vitiferum Moenum quia turbidus Ithesis intrat,
Et nomen magno perdit in amne minor.
Litera pulueribus tamen et maculosa lituris

Per-

Bertholdus, comes Leiningensis, episcopus Rambergensis, confirmauit priuilegia et donationes aduocatiarum in Rabelsdorff/ Nidernbrun. anno 1271.

Perdiderat tineis turpibus esa notas. A
Vnde sui cupiens BERTHOLDVS sanguine iuncti
Inclita de turpi facta referre situ,
Talia maiori stabiliuit numinis aestu,
Rursus et aeternum robur habere dedit.
Ceraque deletis scripto testante lituris,
Seruatas chartas indicat huius ope.
Quatuor imperii tulerat septennia fasces,
Cum senior fesso corpore fata subit, B
Ossa iacent tumulo, uiuacis gloria restat
Nominis, ad superos mens pia fecit iter.

EBERHARDVS I.

XXI. Eberhardus, electus anno 1295.

AEMVLVS VLRICI factorum laude prioris,
Tradita pontificis sceptra fauore tulit, C
Qui dudum templi sortem miseratur egenam,
Tam graue nec passus longius ire malum:
Firmarat leges, indultaque munera regum,
Libertas rueret ne male firma statu.
Adde quod et senio confecta uolubilis aeuo D
Induerit pictas regia celsa notas,
Atque potens opibus, rebusque frequentibus aucta,
Sustulerit patulo iam magis orbe caput.

Otho Pomeraniae dux resignauit coenobio ius patronatus ecclesiae S. Iacobi in Stetin, anno 1300.

Clarus enim meritis OTHO dux Pomeranidos orae.
Instabiles rerum dum uidet esse uices, E
Tradida dona suis prius a maioribus auxit,
Et noua coenobio iura tuenda dedit.
Nempe patronatus ius, et pia munia templi,
Odera quod liquidis stringit utrinque uadis.
Inclita Stetini dum moenia praeterit urbis,
Et petit Arctoi frigida stagna maris. F
Mortuus in celebri sua condidit ossa sacello,
Quod de CHRISTIPARA uirgine nomen habet.

VOLCOLDVS.

XXII. Volcoldus, electus anno 1305. Emit a Wolframo, Ludouico, et Hermanno fratribus a Ro-

VOLCOLDVS decimas certis cum iuribus emit, G
Laeta racemiferis et loca cincta iugis.
Fertile qua circum sua prospicit arua uiretum,
Moenus et irriguae praeterit uber aquae.

tenhan decimam in Vireth, anno 1306.

Addidit exculti diuersa noualia campi,
Et quae VVLFINGO munera dante tulit.
Ille Stubenbergae baro natus origine stirpis,
Aurea dominici sacra professus erat:
Quam uel Francorum fuit accersitus in oras,
Aut templi tenuit ius Babeberga tui.
Post ubi sacrarum rerum moderamen adeptus,
Deuota meruit sceptra tenere manu:

Vulfingus baro Stubenbergius episcopus Bambergensis tradidit coenobio ecclesiam Parochialem S. Ioannis baptistae in Vzingen, anno 1311.

Non tam coenobium largis prouentibus auxit,
Quam parochiarum iura tuenda dedit:
Qua stat securo florens Vtzinga recessu,
Lutris et inclusas montibus arctat aquas.
Quod pater adiecto suscepit robore munus,
Atque ter oblatas ingeminauit opes.
At licet ingentes aequaret laude triumphos:
Dura tamen ceptis sors minus aequa fuit.
Vix quia praefuerat geminae trieteridis annos.
Cum subito terris eripit atra dies.
Corporis exuuias medii tenet area templi,
Fama manet terris, caetera morte carent.

EBERHARDVS II.

XXIII. Eberhardus, electus anno 1311.

CONSITA pampineis emit iuga plura racemis,
Et loca spiciferae munere foeta deae:
Qua uidet hinc plenas temeti fenore messes,
Inde ferax Cereris culta Rodema solum.
Adde domos positas mediis sub moenibus urbis,
Quae tenet a tauri nomen adepta uado. *Ochsenfurtum.*
Et noua quae referunt cultoris amabile nomen
Tecta Cronacorum ter tribus empta libris,
Hic ubi magnificam Francorum principis urbem
Arx uidet e celso desuper alta iugo.
Ne referam uariis praegnantes fructibus hortos,
Prata nec irriguis fontibus uda suis,
Castellae comitum FRIDERICVS origine cretus,
Quae dono certis iuribus aucta dedit.
Qua recubant fratrum fatis urgentibus umbrae,
Defuncti sacra corpus in aede iacet.

HERMANNVS II. A

XXIV. Hermannus, electus anno 1324.

HERMANNVS geminis flagrauit pectore curis,
Religione domus, et pietate DEI.
Dicitur hinc adeo se deuouisse duobus,
Ambiguum fuerit haec sit, an ille prior.
Siue sacros etenim peterent altaria ritus, B
Debitus et superis concelebrandus honor:
Siue necesse grauem templis auertere pestem,
Et sibi subiecto consuluisse gregi,
Scilicet infracto perfecit singula zelo,
Ac labor aequali lance peregit opus.
Ne memorem structas quas porticus aspicit aras,
Nec testamento iura relicta suo C
Aurea crux adyti quae stat penetralibus imis,
Et mira docti Mentoris arte nitet,
Hoc fabricata fuit raris sub praesule signis,
Nomen ab autoris nomine iactat opus.
Frigidus oppetiit supremo funere mortem,
Praefuerat sacro cum duo lustra foro. D
Clausa peristylium tacito tegit ossa sepulchro,
Lucida sub pedibus mens uidet astra suis.

WALTHERVS.

XXV. Waltherus, electus anno 1334.

HERMANNI postquam ruperunt stamina Parcae: E
Sedis ad hunc sacrae summa relata fuit.
Qui quoque maiorum uestigia clara secutus,
Praestitit heroa commoda plura manu.
Et tanto rexit sacri moderamina claui,
Possit ut haud ulli laudibus esse minor. F
Sed ne cuncta tamen referam monumenta laboris,
Haec inter minimum non erit illud opus,
Quod sibi subdiderit ius formidabile Centae,
Ithesis humectat flumine cuius agros.
Namque quadringentis argenti tradita pondo, G
Ad templum tali conditione tulit:
Vt, nisi praedictae sit facta solutio summae,
Fixa forent certi pignoris ista loco.
Praetereo leges, indultaque munera regum,

Otho episcopus Wirceburgensis oppignerauit coenobio iudicium Centae uillae Radolfesdorfiensis pro 400. libris Hallensibus, anno 1336.

Et bona Barnymo quae duce dante tulit.
Hic etenim postquam rerum moderamen adeptus,
Cassubias regeret dux Pomeranus opes,
Non modo concessos templi stabiliuit honores,
Certa sed adductus iura fauore dedit,
Ardua Germeni qua stant fastigia templi,
Arbiter et flaui gurgitis Ina fluit.
Patre sub hoc rapidus spumanti uortice Rhenus,
Ister et Eoas maximus inter aquas:
Vtile consilium magnis de rebus agentes
Imperii proceres uda sub antra uocant,
Huc, ubi non longo distantes tramide cursus,
E bifido tollunt cornua lata iugo;
Iamque patres aderant Alpinis fontibus orti,
Caeruleas inter spumifer Oenus aquas,
Et Lycus aëria praeceps de rupe uolutus,
Isara se comitem cui dedit ipse uiae.
Hinc Sauus e Carnis prouoluitur impiger oris,
Et liquidum miscet flumine Drauus iter.
Quem gelidus sequitur comes Vna rapacibus undis,
Creber et herbosis Mura uadosus aquis.
Adde Boëmorum sub opacis edita syluis,
Et uaga Silesiis flumina nata iugis.
It prior infidas torquens celer Albis arenas,
Cui uitreo stipat gurgite Mulda latus.
Pone subit Viadrus gelidis uberrimus undis,
Spreuus et Aonia nobilitatus aqua.
Hos sequitur uiridi uelatus fronde Visurgis,
Lanus et Hessorum qui rigat arua uadis.
Ac plures alii quorum praesentia binos
Deuincit mira sedulitate duces.
Solus abest laeto uestitus palmite Moenus,
Et discors regum spernit adire lares.
Sed se maiorem prodens, nec legibus usquam
Vllius astrictum coecus honore furit.
Et uocat extemplo proceres, regnique senatum,
Vt de communi sorte statuta ferant.
Conueniunt animisque pares, numeroque frequentes.
Ac paret regi regia tota suo.

Barnymus Pomeraniae dux confirmauit coenobio omnes libertates, a praedecessoribus suis Prioratui Stetinensi concessas, anno 1306.

Idem resignauit coenobio ius patronatus ecclesiae in Germen dioecesis Caminensis.

Pri-

Primus arenosis Pegnesus montibus exit, A
Et uitreo latum gurgite pandit iter.
Noricus innumeras inter Regnesus arenas
It comes, et pluuiis Suabacus auctus aquis.
Cornua cui miscet Vesuntis nobile flumen,
Flauus et uluosae rector Aissus aquae.
Auracus his addit collecti fluminis agmen, B
Herbifer Ebraicus cui solet ire comes.
Ithesis hinc sequitur pater auxiliaribus undis,
Vdus et irriguas Baunacis inter aquas.
Nominis inde sui praeuertit Cronacis urbem,
Radus et innumeras qui uehit amne trabes.
Lutra quibus gelidis, quibus additur Haslacis undis, C
Tuque Coburgiacis orte Stenace iugis.
Ergo uidens proceres secum certare paratos:
Inuadit Francos rex uiolentus agros.
Inundatio Moeni et Regnesi. Et ueluti torrens nimbis hiemalibus auctus,
Aut niue quae Zephyro uicta tepente fuit, D
Per sata perque uias fertur, nec ut ante suarum
Riparum solito margine finit aquas:
Sic iuncti uallem latis discursibus implent,
Quodque uident sternunt, nec modus ullus adest.
Fit fragor, et forti molimine tecta residunt,
Nec ualidi pontes uim tolerare queunt.
Si quis curuato mansit tamen integer arcu,
Non bene concusso pondere gestat onus.
Hinc est quod uideas tot fractos undique pontes
Ad riguas Moeni nobilis amnis aquas. F
Territus hoc signo, Moenique procacibus ausis,
Corporis antistes mole solutus obit.
Conditus in tumulo post fata quiescit eodem,
Frigida VOLCOLDI qui tegit ossa patris.

THEODORICVS I.

XXVI. Theodoricus a Wisenthan, electus anno 1350.

PRAESVL ut infesta WALTHERVS morte peremptus
Cessit in Elysium flebilis umbra nemus,
Ipse WISENTHAVA THEODRICVS origine natus,
Eximius Francae nobilitatis eques:
Praesulis insignis meritos accepit honores,
Impositum sacris et diadema comis.
Muneris unde dati laudes implere paratus
Munifica iuuit publica templa manu.
Quicquid enim sacri spectabat ad orgia ritus,
Vel dilatandas ad ditionis opes,
Hoc unum uigili secum sub pectore uoluit,
Et nihil hac duxit sanctius esse fide.
Fascibus adiecit frondosae culmina uillae, *Comparauit coenobio uillam Abtsdorff, anno 1350.*
Nomen ab abbatis nomine uilla tenet.
His duodena sui iunxit data iugera patris,
Atque Sigardini praedia culta soli.
Posset et ut dignas iterum persoluere grates, *Idem Georgium a Wisenthau patrem coenobii praefectum constituit, anno 1357.*
Huic praefecturae nobile cessit onus.
Et ne forte pios caperent obliuia manes,
Illius ad cineres annua sacra dedit.
Ast ubi iam templi tria lustra tulisset habenas,
Mortuus extremum clausit in orbe diem.
Inclita DOROTHEAE gelidum tenet arca cadauer:
At decus et uirtus non potuere mori.

OTHO.

MONS iacet in Francis fama celeberrimus oris, *Creutzberg.*
A cruce qui clarum nomen adeptus habet.
Finitimis illinc ortus Suarzacis ab antris
Labitur, et patriae diuidit arua meae,
E Inclita Binbachicae dum moenia praeterit arcis,
Et Neosessanos gurgite findit agros:
Hic satus antiquae celebri de sanguine stirpis *XXVII. Otto, electus anno 1365.*
Praesul OTTO satis debita sceptra capit.
Ingenuae teneris uirtutis amator ab annis,
Traduxit talem simplicitate statum.
Vt pietas illi fuerit preciosior auro,
Sanctus et integrae relligionis amor.
Fratribus unde suis charus suffragia solus
Obtinet, et certa munia lege subit.
Huius apud regimen memorata locatio Centae *Albertus episcopus Wirceburgensis denuo impignerauit indicium Centae in uilla Rabelsdorff pro mille libris Hallensibus, anno 1378.*
Millibus argenti dicitur aucta libris:
G Orbus et argolicis praesul WALTHERVS habenis,
Nicopolin profugo deseruisse pede.
Nam ferus ut patriis hunc sedibus expulit hostis,
Iussit et exilio uertere dulce solum:

Francorum celebres raptim properauit ad urbes,
Cepit et hac fixae sedis in arce locum.
Vngariae regis de marmore condidit aram,
Mortuus in tenui qua requiescit humo.

Otho abbas emit castrum Helfenrode pro 600 libris Hallensibus, anno 1378.

Adde datos census et nomina magna clientum,
Ac noua sexcentis castra parata minis.
Scilicet haec certis sibi legibus omnia iunxit,
Inter et abbates ceu noua stella fuit.
Seu uideas etenim quibus auxit munera templum,
Aut par aut quouis praesule maior erat:
Vltima seu canae perpendas tempora uitae,
Non minus ex obitu laudis habere potest.
Namque bis undecimum cum sceptra tulisset in annum,
In CHRISTO moriens fata suprema subit.
Clausus et in tumulo iacet inter utrumque parentem,
Qua redolet sacris Costidos ara suis.

WILHELMVS.

XXVIII. Wilhelmus, electus anno 1389.

COENOBII uacuam sub OTHONIS morte cathedram
Occupat et medium continuabat iter.
Nunc quoniam templum paruis prouentibus auget,
Mox emptas perdit prodigus aeris opes.

Idem uendidit praeposito in Neukirchen decimam in Pinzberg, anno 1397.

Vtile ius decimae non multo uendidit auro,
Iunceus excultos mons ubi iactat agros.
Proxima pignoribus Dorflenae praedia uillae
Ter quater argenti tradidit inde libris,
Vendidit et certis sub conditionibus aedes,
Vrbs ubi clara boum stat celebrata uado.
Longius at uitae spacium cum fata negarent,
LAMBERTO templi ius capiente cadit.
Corpus habet medii Capitolii immobile saxum,
Spiritus aeterni conspicit ora DEI.

LAMBERTVS.

XXIX. Lambertus, electus anno 1405.

HIc genus antiqua traxit de stirpe parentum,
Inclita quos iactat Zolneriana domus.
Dulcibus usuris argenti plurima pondo
Vendidit et uirides aere locauit agros,

A Atque prius dictae pignus reuocabile centae
Fortibus asseruit fortior ipse modis.

Ioannes episcopus Wirceburgensis tertio oppignerauit indictam Centae in Radelsdorf, pro centum aureis, anno 1424.

Nam centum solidos geminis contractibus addit,
Maior et est numero reddita summa prior.
Addidit ingenti uiuaria maxima sumptu,
Praesulis ALBERTI numine dante locum,
B Qua tenui musco Salcdorfia stagna uirescunt,
Et sata uicinus proxima pagus habet.

Eringus episcopus Anauarsensis, Antonii episcopi suffraganeus, prius monachus Ebracensis, munificus erga coenobium anno 1409.

Huic Anauarsensis praesul uenerabilis urbis
Plurima munifica tradidit aera manu,
Et sacra tecta nouis donis et honoribus auxit,
Praesidio minuens publica damna suo.
C Is prius induto monachorum sacra cucullo,
Et graue BERNARDI dogma professus erat,

Ebracum coenobium.

Herbifer Ebracius curuis ubi flexibus errat,
Perfluit et sacrae tecta uetusta domus.
Berno latrocinii crimen cum fratre perosus
Condidit et proprio nomine dixit opus.
D Nacta sub hoc etiam legum concessio robur
Et datus assidue praesule creuit honor.

Concilium Constantiense coepit, anno 1414.

Namque SIGISMVNDVS magni rex inclitus orbis,
Dum regni proceres ad sua rostra uocat,
E Huc, ubi stat pulchro celebris Constantia tractu,
Et Venetum Rheni permeat unda lacum:
Praefecit sacrae MARTINVM Tybridis urbi,
Qui praeses quintus nominis huius erat.
Per quem fulta magis sacrarum munera legum,
F Lucis et aeternae promeruere decus.
Et prius Harpyiis quae peruia turpibus esset
Regia, concesso uindice tuta stetit.

HERMANNVS II.

XXX. Hermannus, electus anno 1431.

G PRAESVLIS EVGENII firmatos numine fasces
Auspicio templi prosperiore tulit.

Idem obtinuit ab Antonio episcopo insulam Abtswehrde, et pr-

Impetrat ANTONII supplex a principis aula,
Vrna quod iniusti demerat ante fori.
Rur-

scandi usum in Regneso amne ab inferiore ponte, usque ad bellum fontem, anno 1433.

Rursus et ablatum piscandi uindicat usum,
Et medii quicquid pronior amnis habet.
Dum sua per geminum transmittit flumina pontem,
Ac uitreis belli fontis aditur aquis.
Est locus angustum longe tenuatus in arcum,
Spumea qua bifidi fluminis unda coit.
Proxima frondenti praecingitur arbore tellus,
Claudit et innumeras Insula culta domos:
Has quoque uindicibus repetitas asserit ausis,
Atque sacris templi fascibus addit opes,
Vnde patet factum nomen, nam turba minorum
Nuncupat abbatis nunc ea tecta uadum.
Gesserat imperii clauum uix quatuor annos,
Inuida mors fato cum properante tulit.

IOHANNES I.

XXXI. Joannes homo prodigus, electus anno 1435.

MAGNA quidem fuerat spes, hunc molimine forti
Aucturum fractae relligionis opus,
Et bona tranquillae pariturum tempora pacis,
Ne streperent rixis tecta soluta nouis:
Sed concepta leues subito spes iuit in auras,
Nec certam meruit credula fama fidem.
Non secus agricolam steriles frustrantur aristae,
Et uitio coeli fallit adusta Ceres.
Mollia traducens nam desidis otia uitae,
Helluo coenobii dilapidauit opes:
Et sacra prostituit turpi uenalia quaestu,
Cura nec ulla minor quam placuisse DEO.
Et quoniam summo iactis a praesule talis,
Ludendi monachis area lata patet:
Excitat hos inter quoque bella domestica pestis,
Et passim turbas irrequieta facit.
Dentibus et cultris in mutua uulnera currunt,
Tristis et indomitas incitat ira manus.
Et uelut Aesonidae prognati semine fratres
Alter in alterius saeuiit ense caput.
Aut ut Cadmaei messis clypeata Draconis
Fraterna cecidit uix generata manu:
Sic afflicta gemit cognato curia ferro,
Et sacra purpureo tecta cruore madent.

Discordia inter monachos.

Dum fera sic igitur gyrat discordia fratres,
Mutua nec cordi foedera pacis erant,
Percitus armato consurgit milite ciuis,
Et miserum clerum seditione premit,
Confluit ad ciuem cani pars magna Senatus,
ORTHLENIVS quorum summa, caputque fuit,
Qui uenans populi dictis et fraude fauorem,
Omnibus inceptum uiribus urget opus,
Atque sacerdotum turbae mala quaeque minatus,
Ad proceres: uerbis talibus usus, ait:
Cernitis en sacros discordia quanta penates
Concitet et nostras excubet ante fores.
Quae nisi uindicibus gladiis prohibemus et armis,
Nos premet aeterno dura catasta iugo,
Vincula quin igitur rumpamus et impete uasto
Seruitii praesens excutiamus onus.
Dixit: et extemplo subeunt sine uindice montem,
Et potitur capta dextra cruenta domo.
Diffugiunt monachi quo quemque agit error, ut olim
Amisso dubiae rege uagantur apes.
Martius ergo furor late loca milite complet,
Et sacras ferro depopulatur opes.
Deiicit et celsam geminis cum turribus arcem,
Nec scelus, Aonidum perdere dona, fuit.
Vix dici poterit ueterum iactura librorum,
Atque tot hostilis tantaque damna manus,
Quae non bis senis reparari millibus auri
Restitui longa nec potuere mora.
Principis ut moestas iniuria uenit ad aures,
Vix scelus in sacro credidit esse uiro,
Collecto domuit ciuiles robore motus,
Liberat et tristi regia tecta metu.
Traditur obscuri praesul sub carceris antrum,
Et meritas poenas impietate luit.
Mox sacrae penitus priuatus honore cathedrae
Pellitur et patriam deserit exul humum.
Excipit exutum cunctis Pomerania rebus,
Atque diu fessis hospita tecta dedit.
Inde petit celebrem fatis urgentibus urbem,
Aduena Danubii qua Regus intrat aquas.

Seditio ciuium Bambergensium.

Coenobium a seditiosis ciuibus capitur et deuastatur.

Joannes abbas aliquandiu in carcere detentus ad Prioratum Stetinensem relegatur.

Hic

Hic sua per plures etiam mala digerit cunos,
Et repetit uitae tempora dura suae.
Austriacam donec concedit flumine terram,
Qua iacet insigni structa Vienna loco,
Clausit ubi canam supremo fine senectam,
Exilii tulerat cum tria lustra iugum.

Viennae moritur anno 1450.

CONRADVS WANEBACHIVS ADMINISTRATOR.

XXXII. Conradus, electus anno 1450.

TRADITA perpetuus cepit moderamina rector,
Et uelut Aesonides alter obiuit onus.
Sed fera Parca uiri iuuenilibus inuidet annis,
Rumpit et infesta flumina ducta manu.
Annuus erigeret dum culmina summa sacelli,
Quod modo de diua uirgine nomen habet.

HARTVNGVS II.

XXXIII. Hartungus e coenobio Michelfeldensi, cui triginta nouem iannis praefuerat, ad huius coenobii gubernationem ascitus, anno 1451.

IRRITA fallacis fugiens ludibria mundi,
Maxima sacrifici pars erat ante gregis,
Qua foecunda patent MICHAELIS iugera campi,
Transit et argutae Speccius uber aquae.
Sed non pastor erat pecudes cui pascere cura,
Qualiter abbatis grande requirit onus.
At mollem captans secura mente quietem,
Exhausto stertit nocte dieque mero.
Et bona quo melius posset disperdere luxu:
Turpiter exiguo pignerat aere domos.
Destituuntur oues et, sepibus undique ruptis,
Praedones audent in pecus ire lupi.
Hinc pia fata grauem templi miserata ruinam,
Hanc subito terris eripuere luem,
Tertia uix nitidum ueheret cum Pleias ortum,
Ex quo coenobii fascibus auctus erat.

IOANNES EPISCOPVS ACCONENSIS ADMINISTRATOR.

ATRA dies postquam properato funere mersum
Traxerat HARTVNGVM sub uera iura necis,
Discordes iterum rotat effera factio fratres,
Factio perpetui causa futura mali:

Fratres in electione dissentes.

A Ni pietate sua coelestis ianitor aulae
Auxilii promptam sponte tulisset opem.
Rursus et oblito distractas foedere mentes,
Officii nexu conciliasset amor.
Nam dum quisque facit dubio suffragia uultu,
Clam sperans meritis debita sceptra suis.
B Ecce potens sacris praesul SCHAVMBVRGIVS armis
Pontificis scitum dum cupit esse ratum,
Tyrigetum proceres populosam mittit ad urbem,
Qua fluit irriguis lenis Hiera uadis.
Praesul erat culto Petri sub culmine montis,
C Hunc iussit multa sollicitare prece:
Vt uelit immunem sacris auertere pestem,
Rebus et afflictis restituisse decus.
Paruit, et nostris feliciter appulit oris,
Vltor et e medio turpia monstra tulit.
Regis ut Augiae stabulum Tirynthius heros
Purius aduentu reddidit ante suo:
D Haud secus obductum spinis, et carice spissa
Hoc duce purgatum fertur ouile Dei.
Et data IOANNI rerum tutela sacrarum,
Atque reformatae cura gerenda domus.
Is prius antistes celebris Ptolomaidos urbis,
Quam fuerat Scythici fraude subacta Getae.
E Quando sed hac pulsus reuerendus et inclitus armis
Teutonicae miles nobilitatis erat.
Tunc Baoebergensis fit Suffraganeus aulae,
Iussus et abbatis coepit obire uices:
Sed quoniam molli bona dissipat omnia luxu,
Nec curam sacrae relligionis habet:
F Turpiter eiectus sella moderaminis huius,
Tristia cum turpi dama rubore tulit.
Messibus undenis tamen huic sacer ordo senatus
Annua rescripti lege ducenta dedit,
Quas priuatus adhuc dempto gestamine uixit,
Et sua defleuit tempora cauta minus.
G Quinque sub hoc monachi furiis crudelibus acti,
Protinus audaci terga dedere fugae,
At prius ingressi penetralia sacra deorum
Impia patrauit concio grande nefas.
Condita quae fuerant auri argentique talenta,

Georgius Schaumbergius episcopus Bambergensis iussu Pii II. pontificis reformauit coenobium, anno 1463.

XXXIV. Ioannes fratribus de electione inter se contendentibus administrator constituitur, anno 1453.

Idem iterum exauctoratur.

Coenobium a fratribus fugitiuis expilatum, anno 1464.

To-

Totius et templi dispoliauit opes. A
Excipit hospitio WALBVRGI nobile castrum,
Atque diu profugis hospita tecta dedit.
HENRICVS siquidem contemptor FVCHSIVS aequi
Ablatas templi dum sibi spondet opes,
Infandum scelus infido sub pectore uersans
Pro fugitiuorum bella salute mouet.
Nec laesam metuit Romani praesulis iram,
Iura nec offensi litigiosa fori.

ABBATVM MONTIS MONACHORVM, POST REFORMATIONEM,

LIBER SECVNDVS.

EBERHARDVS DE VENNLO. B

XXXV. Eberhardus de Vennlo moguntia e coenobio S. Iacobi ascitus, anno 1463.

DVM fera sic igitur discordibus icta procellis
Moenia quassatae concutit aura domus,
Ecce micans rutilo sol aureus axe coruscat,
Et remouet tristi nubila densa polo.
Iamque fugit bellum, discedit pectore liuor,
Templorumque redit qui fuit ante nitor.
Praesul enim Mogi Vennloius ab urbe citatus
Huius ubi cepit frena tenere domus,
Discutit inuectam densae caliginis umbram,
Purgat et a turpi tecta nouata situ.
Non ita florescit Zephyris spirantibus hortus,
Cum noua uernanti sole tepescit humus.
Nec magis arentes reficit ros uuidus herbas,
Quando canis fessos Sirius urit agros:
Quam pater affectam tot cladibus asserit aedem,
Et sacra barbarico subdita regna iugo. D
Primus adoptauit nullo discrimine pubem
Ex humili quamuis ordine plebis erat
Dummodo uirtutis uestigia clara secuti,
Dotibus insignes et pietate forent.
Quos tamen ut melius posset formare per artes,
Laurigero Musas ex Helicone tulit.
Struxit et augustis sub moenibus inclita fratrum
Tecta prophanato non adeunda pede.
His domus hospitij sublimibus addita pinnis,
Et noua sacrifici plumbea tecta chori. E
Ne memorem cinctas gemina testudine cellas,
Atque tot exemptis aera soluta notis,
Quae non cauta prius ueterum conflauerat aetas,
Mollia dum lentis otia rebus agit.
Fascibus explerat quartae trieteridis annos,
Funere cum raptum mors properata tulit.
Corporis exuuias BENEDICTI contegit ara.
Spiritus aetherei uiuit in arce poli.

VLRICVS III.

XXXVI. Vlricus in die S. Vlrici electus, anno 1471.

NOn adeo rutilis fulserunt sidera flammis,
Cypria tam placido nec fuit ore Venus.
Quam fuit VLRICO Nemeaei stella leonis,
Stella sub aethereis ignea tota plagis:
C Haec quia nascenti superas in luminis oras
Prima dedit tenerum fronte leuare caput.
Dotibus haec eadem quoque praecellentibus auctum,
Effecit titulo splendidiore frui,
Dum cinxit flauos sacro diademate crines,
Et dedit innocua sceptra tenere manu.
Quae sine labe tulit cum lustro quatuor annos,
Et coeptum fidei fortiter ursit opus.
Non minus ad leges praeceptaque tradita uitae,
Quam fuit urbanae promptus ad arma togae.
Disposuit ueterum neglecta uolumina patrum,
Auxit et innumeris scrinia curua libris.
His noua quadrato superaddidit atria saxo,
Atria magnificae tesserulata domus,
Quam modo pontificum sacratior incolit ordo:
Illius at sedes quam moreretur erat.
Ast aliis fuerat qui lucis amabilis autor,
Heu citus extincto lumine fata subit.
Clausus et VLRICI tenuem requiescit ad aram,
Nil nisi de tanto restet ut umbra uiro.
Sic primi tellus inuisa nepotibus ADAE.
Coelestem patriam nos docet inde sequi.

Nouam abbatiam construxit.

ANDREAS I.

Est Babebergenses inter pulcherrima montes,
Exit et in longas uallis utrimque plagas.
Staffelberg. Quam super hinc coelo surgens stat saxea rupes,
Quae uetus a gradibus nomen adepta tenet.
In medio gelidas aequante cacumine nubes
Antra per obscuras stant latebrosa uias,
Quae tenuisse ferunt terrestria numina Sylphes,
Atque sub his auri uim posuisse locis.
Testis erunt grandes excisi rupibus arcus,
Testis et antiquae prisca moneta notae:
Inde sed incerto lapidosus murmure riuus
Pinguia qua Lutris per loca findit iter,
Pampineo passim uestitos palmite colles,
Vallis Leonina, Löwenthal. Clara Leonino nomine uallis habet.
Cuius ad instabiles egressi fluminis undas,
Vrbs uetus in plano condita rure iacet.
Aëria dixit de rupe uetustior aetas!
Vnde Stafelstenium nunc quoque nomen habet.
XXXVII. Andreas, electus anno 1483. Hic fuit ANDREAS claris natalibus ortus,
Et sua Pegaseis labra rigauit aquis.
Donec maiores aetas maturior artes
Posceret, et superum cor penetraret amor,
Tunc sua per uarios uirtus exercita casus.
Se magis illustri sustulit aucta gradu.
Ardua restituit summa fastigia templi,
Et grauis e plumbi pondere texit opus.
Addidit obliqua ductos testudine flexus,
Clausa peristyliis et noua tecta suis.
Iuncta quibus fratrum distincta cubilia cellis,
Et sacer in media qui nitet arce labor:
Vnde nouus tiro praecepta salubria uitae,
Et graue censurae regula munus habet.
Organa ne memorem nitido sub fornicis arcu,
Aurea nec ueterum tot monumenta patrum.
Nam uelut Aegypti quondam Philadelphus in oris
Millibus instruxit pulpita mille libris,
Fecit et AVGVSTVS magni rex maximus orbis,
Templa palatino dum struit ille Deo:
Haud secus hos studio reges imitatus emendi,
Scriptorum ueterum contulit omne genus.
His iunxit uarios alto sub gurgite pisces,
Audaci liquidas et rate torsit aquas.
Stat uetus, et plures incidua sylua per annos,
Mollibus a tiliis quae leue nomen habet. Das Lindach.
Hic ubi diuersis coeunt duo fluctibus amnes,
Alter et alterius uortice torquet aquas:
Vitifer ad dextram flectit sua cornua Moenus,
Ithesis ex alia parte sinister abit.
Villa sed in medio quondam regnata RADOLPHO
Fluminis ad ripas uertit utrinque caput.
Nempe paludosis ibi stagna liquentia terris *Amplissimum Stagnum prope Radolsdorfium fodit.*
Fodit, et inductis fossa repleuit aquis.
Nec tamen his solum fuit indulgere uoluptas:
Sed celer ad Musas et sua sacra redit.
Et modo uirginei referens mysteria partus, *Conscripsit libellum de conceptione D. uirginis.*
Edita de sterili pignora matre canit:
Vt fuerit quondam matris concepta sub aluo,
Casta Dei uirgo magna futura parens.
At nunc historiae campis spaciatus apertis,
Ordinis ampla sui conficit acta patrum:
Quos diuos terra genitos uenerantur ad aras
Pontificum sacris eruta festa libris.
Mox docet ad coelum quo tramite uenerit heros, *Item historiam et uitam S. Ottonis episcopi.*
Per quem docta Deum gens Pomerana colit.
Singula quid referam? nil non laudabile fecit,
Et tanta gessit cum pietate statum,
Inter ut abbates, quos secula quinque tulerunt,
Praecipuus dici non sine laude queat.
Mortuus ante nouam WOLFGANGI conditur aram,
Bis duo cum templi lustra tulisset onus.

WOLFGANGVS I.

MAXIMVS ANDREAS uitae cum munere functus *XXXVIII. Wolfgangus, electus anno 1502.*
Astrictam curis deseruisset humum:
Tradita coenobii WOLFGANGVS frena capessit,
Et populo dicens iura dat aequa suo.

Vir

Vir grauis, et longo rerum uenerabilis usu,
Suauis et eloquii praeditus arte fuit.
Aonidum uiridi studiis operatus in aeuo,
Excoluit mentem qualibet arte suam.
Vnde magisterii titulis, et fascibus auctus
Tempora Phoebea uirgine nexa tulit.
Hic, ubi magnificam Phylirae Misneidos urbem,
Flauus arenosis transit Elister aquis.
Sed res heu fragiles et ineluctabile fatum!
Heu nimium fallax et breue uita bonum!
Vix quia transierant labente triennia cursu,
Cum tulit immiti Parca seuera manu.

IOANNES III.

XXXIX. *Ioannes, electus anno 1505.*

PORTICIBVS iunctum statuit memorabile fanum,
Et noua thuricremis ignibus ara calet,
Exanimes artus, ac frigida membra labantis
Quae uidit sacra procubuisse domo.
Dum renouare pios diuae CVNIGVNDIS honores,
Et prece coelicolas uult celebrare DEOS.
Incendium Bambergae, anno 1506.
Magna sub hoc nostrae pars praesule concidit urbis,
Mulciberis quassas ui superante domos.
Namque molae famulus dum potus in aedibus errat,
Et male sopito proiicit igne faces,
Concipiunt iactae stipula crepitante furorem,
Et uires rapidis ignibus aura dabat.
Fit sonus et flammae superant, furit aestus in altum,
Denaque tectorum turbine lustra rapit.
Conueniunt ciues ad compita longa uiarum,
Ac cupiunt fessis addere rebus opem.
Pars gestat liquidis oneratas fontibus urnas,
Arcet et audaci sedulitate malum:
Ille sed horrescens dubiae discrimina sortis,
Flebilibus coelum uocibus omne replet,
Et ueluti lachrymae flammas restinguere possent,
Ex oculis, tanquam gutta perennis, eunt.
Talis erat facies et moestae noctis imago,
Cum caderet tectis obruta Troia suis.

Multa potest domini praesentia, seruus ab illo
Pendet, et ad nutum quod facit omne facit.
Ast ubi seruili domus, et respublica Vernae
Creditur, incerti fluctuat aura status,
Nutat et huc illuc, ueluti spoliata magistro
Cymba per aequoreas naufraga fertur aquas.
Coenobii tulerat tria per sexennia clauum,
Funere sublatum cum rapit atra dies.

IOANNES IV.

XL. *Ioannes, electus anno 1522.*

NOMINIS eiusdem IOANNES sede potitus,
Sacrorum fasces per duo lustra tulit.
Sedulus euoluit diuina uolumina legum,
Et uatum quicquid concio sacra dedit.
Sed tamen haud potuit tristes euadere casus,
Quin ferat instabilis turbida fata Deae.
Bellum seruile rusticorum per Germaniam, anno 1525.
Vix quoniam sumptis bello uexatur habenis,
Et fugit agrestum pulsus ab urbe minas.
Concita plebs regum dum munia ferre recusat,
Et cupit aethereo uellere sceptra Ioui.
Fecit ut Enceladi ducis impia castra secutus,
In rerum dominos qui tulit arma Deos.
Lege sed inter se Liga Sueuica foedere icta,
Restituit profugum iusta per arma uirum.
Inque magistratus temere grassata salutem
Plebs redit ad priscum non sine clade iugum.
Res igitur fractas fatalibus eruit umbris,
Arcet et inuicta tristia fata manu.
Ioannes abbas mortuus inuentus in cubiculo.
Mortuus aethereas iuit sine teste sub auras,
Fertur et in thalamo diriguisse gelu:
Qualiter uxorem cani sacra biblia LOTHI,
Et Nioben uates diriguisse ferunt.
Siue quod afflarint superi ui fulminis ictum,
Seu dederit fratrum prodiga turba neci.
Quod testatur adhuc tacito porrecta sepulchro,
Praesulis incertae conscia dextra necis.

MARTINVS.

XLI. *Martinus, electus anno 15[illegible].*

EDITVS exigua MARTINVS stirpe parentum,
Praesulis eximio munus honore capit.
Densorum primis nemorum studiosus ab annis,
Explicuit ritus Cynthia casta tuos.
Et modo solerti cingens indagine montes,
Hortatur celeres per iuga summa canes.
Et nunc sollicitos lepores in retia trudit,
Nunc immansuetos cuspide figit apros,
Mox quatiens lato uenabula cornea ferro,
Territat hirsutas qualibet arte feras.
Non tamen ingenuas praefert uenatibus artes,
Nec fera plus templi quam pia cura iuuat.
Roboreum struxit pontem super Ithesis amnem,
Et liquidas quadro limite uicit aquas:
Hic, ubi per segetes et pinguia culta uolutus
Irriguis Moeni cornua miscet aquis.
Tempore concessas a quo suscepit habenas,
Vix iunctus lustro tertius annus erat:
Extinctus patriis cum morte quieuit in oris,
Pars melior coelo reddita, corpus humo.

GEORGIVS I.

XLII. *Georgius, electus anno 1539.*

COMPOSVIT ualidis fera bella GEORGIVS ausis,
Et studuit paci restituisse decus.
Et quo saeua magis fratrum discordia gliscit,
Ac turbas passim, diraque bella ferit:
Censurae uelis tanto maioribus usus,
Compulit optatae pacis amore frui.
Inuenit undenis obstrictam millibus auri,
Et laceram tristi seditione domum:
Quam tamen ad solitos iterum reuocauit honores,
Et leuius dicti reddidit aeris onus.
Sedulus haec inter dubiae discrimina sortis
Scriptorum ueterum perlegit omne genus.
Nec piguit uarias rerum cognoscere causas,
Et superas alta scandere mente domos.
Quid ferat Arcturus, quid nunciat acer Orion,
Quid bene cum gemino Castore iuncta Venus.
Quemque gradum, quae regna uaga regione planeta
Incolat et quanto tempore cursus eat:
Vt coeli per signa means Hyperione natus
Annua bissenis mensibus astra regat,
Signet et aequales spaciis distantibus horas,
Quas profert quauis praeuia diua die.
Mortuus insigni sub OTHONIS conditur ara,
Quam uoluit proprii funeris esse locum.

WOLFGANGVS II.

XLIII. *Wolfgangus, electus anno 1540.*

CVm data sublimis cepisset munia templi,
Munia non licito turpiter empta modo:
Tristior armorum tempestas orta procellis,
Teutona diuersis perculit arua locis.
Effera Vindelicas inuasit factio terras, *Bellum Germanicum.*
Et populis rupto foedere damna dedit,
Quos pater Abnobae lapsus de montibus Ister,
Et celer undoso praeterit amne Lycus
Terruit haec eadem uis robur Noridos urbis, *Obsidio Norimbergensis, anno 1552.*
Cinxit et infesta moenia celsa manu.
Vrbis in excidium pugnatur et aerea late
Acta simul nitri puluere saxa uolant,
Dissultant fremitu colles ceu fulmine misso,
Horridus e coeli cum uenit axe fragor.
Haec quoque sors nostram iam signa mouebat ad urbem,
Et celeri cursu continuabat iter,
Cum Merzbacensem praesul confugit in arcem, *Wolfgangus abbas in fuga captus et Blassenburgum in carcerem abductus est, anno 1553.*
Tutus ut hoc posset delituisse loco.
At miser insidiis et iniquo proditus astu
Venit in hostiles praeda petita manus.
Et cum magna foret soluenda pecunia capto,
Vlla nec in promptu, quam numeraret, erat.
Blassenburgiaci tractus sub moenia castri
Carceris obscuri uincula dira subit.
Bellicus interea procedens longius aequo,
Non minus ad Moeni fulminat horror aquas.
Imperat et captis iniusta tributa colonis,
Certatim spolians oppida, templa, domus.
Collucent late totis incendia campis,
Et miseras passim corripit ignis opes.
Atque tot, hei, subitis captas incursibus arces
In cinerem uersas una ruina uidet.

Iam

Iam prope contigerat terram Misneidos orae, A
Quaeque rigat gelidis rura Visurgis aquis,
Subsidio patriae ruit ut Mauortius Heros,
Instat et armata ui prohibere malum.
Venerat ad ripas et lati iugera tractus,
Vrbs ubi de Lunae nomine dicta iacet:
Alter in occursum sua cum rapit agmina ductor, B
Primus et ardente pectore signa mouet.
Concurrunt acies, implentur milite campi,
Et fera iam lapsa ceu niue tela uolant.
Dum sua tormento traiectus ad ilia uictor
Tristem magnanimo sanguine spargit humum: C
Cum prius ALBERTI uires ita fregerat armis,
Traderet ut celeri Martia terga fugae.
Tempore captiuos a quo specus abdidit umbris,
Bis geminis iunctus mensibus annus erat.
Praesul ut ereptus fatali carceris antro
Munere WIGANDI reddita sceptra capit. D
Ardua tecta iacent uicino proxima templo,
Porticus impositum sustinet illud onus,
Iuncta tenore pari ualidis innixa columnis,
Structa sub Austrinis stat domus alta plagis.
Hortus et arboribus, cultusque uirentibus herbis, E
Quas rigat e gelidis unda uoluta iugis:
Scilicet ista nouis dum singula cultibus ornat,
Atque sub his statuit tecta, laremque suum.
Exoritur subito fera flamma furentibus Austris,
Saeuus et indomito Mulciber igne furit. F
Intereunt tristi granaria lapsa ruina,
Nec praefecturae regia tuta fuit.
Ergo quod in fratres solito morosior esset,
Nec poterat rebus rite praeesse suis,
Fraude prius nactas dimittere iussus habenas,
Abbatis solum nil nisi nomen habet. G

Mauritius elector Saxoniae in praelio cum Alberto marchione, die 9. Iulii globo ictus, biduo post moritur, anno 1553.

Wolfgangus post annum et menses quatuor e custodia liberatus pristino suo statui per VVigandum episcopum restituitur, anno 1554.

Incendium coenobii.

GEORGIVS II.

XLIV. Georgius, electus anno 1564.

FASCIBVS et dulci perfuncti munere uitae,
Eximium summo gessit honore decus.
Tecta cremata prius fatalibus eruit umbris,
Fecit et auspicio prosperiore frui.
Et quae facta sacris fuerat iactura per illum,
Fortibus hic ausis ad loca prisca uehit.
Illius inferior nulli foret inclita uirtus,
Nec magis extaret nominis altus honor,
Si non, sed prohibet dolor ulteriora referre:
Nec data sumpsisset lurida philtra manu.
Corporis exuuiis et mortis lege solutum
Flore sub aetatis sexta uidebat hyems.

VITVS.

XLV. Vitus, electus anno 1579.

IAm prope quinta suum reparabat Cynthia cornu:
Orba suo sedes ut sine patre fuit,
Cum VITVS ad templi celebres euectus honores
Cepit honorata sceptra tenere manu.
Vix ubi complerat nonae triteridis annum,
Et suberat flauae uix noua barba comae.
At uirtute senex et honesti laudibus ingens,
Vertice tangebat sidera celsa poli.
Non deerat facilis cultae facundia linguae,
Nec uigor ingenii fertilitate minor.
His bene firmatus tractare negocia templi
Coepit et e turpi cuncta referre situ,
Aërias reficit turres et tecta domorum,
Diues et externo munere signat opus.
Deforis inducit cunctis tectoria muris,
Et sacer albenti fulget honore labor.
Nec domus interior regali splendida luxu,
Inclita picturis nec caret aula suis.
His praefecturae nitidas superaddidit aedes,
Struxit et augusti tecta superba chori.
Aera bis undecies censentur millibus auri,
Tunc renouata quibus curia tota fuit,
Et quibus impensae sunt sumptibus amplius auctae,
Ruris opes passim dum reparare solet,
Vitifer irriguis qua Moenus et Ithesis undis,
Creber et herbosa transit Aissus aqua.
Aurea praetereo collectae pondera gazae,
Et terrae partas luxuriantis opes:
Quae si cuncta meis includere uersibus ausim,
Tunc operis series clauderet ipsa diem.
Victus nulla penus, non ulla siliginis expers,

Magna sed omnigeni copia farris erat. A
His aliquot cellas generosa uite refertas
Addidit et largo dolia plena mero.
Prae reliquis uero non gratior ulla uoluptas
Quam superum cultus amplificare fuit.
Eius adhuc passim restant monumenta laboris,
Indicium summae quae pietatis habent.
Sed nihil hei constans, nec in hoc durabile mundo,
Hei breuis et uitae fluxus in orbe status, B
Quem fulcrum templo dederat DEVS ordine fati,
Sic quasi decidui floris imago cadit.
Nec dotes animi potuere, nec inclita uirtus
Ferre, nec Ordo niger, quam meruisset, opem.
Salue care DEO praesul, nouus aetheris haeres,
Inque beatorum sede perennis agas.
Et mea nunc quamuis sero tibi Musa parentet.
Hoc non uile tamen sit pietatis opus.
Salue sancte cinis, pater o dulcissime quondam, C
Nunc desiderii conscia causa uale.

GEORGIVS III.

XLVI. Georgius, electus est 25. Februarii, anno 1585.

ORDINIS in numerum teneris ascriptus in annis,
Dulcia natalis deserit arua soli,
Cynacis Holfeldos ubi gurgite proluit agros,
Et sua Vesuntis flumina miscet aquae.
Illinc pene puer fuit hanc traductus ad aedem,
Et didicit ritus, iuraque prisca patrum,
Haud tamen ingenuas prorsus nescire Camoenas D
Nobile tironis credidit esse decus.
Iam prope contigerat sexti primordia lustri:
Officii meruit quando prioris onus.
At VITVS ante diem quod acerbo funere raptus
Iret ad Elysii culta uireta soli:
Tunc pietas illum sancto praefecit ouili,
Et dedit inuentis clauibus una uiam.
Sed quod onus celebres semper comitatur honores,
Regia nec curis sceptra carere solent:
Illius ad primos sors incubat aspera fasces,
Et ferit indignum saeua procella caput.
In pedibus uitium modo gignit inutilis humor,
Versat et infirmas dira chiragra manus.
Mox latebris renum lapis induratus in imis
Saeuit et inualidum torquet utrumque latus.
Inficiunt artus aegrae contagia mentis,
Et celerant subito tristia fata pede.
Vix geminis etenim quinquennis olympias annis,
Atque decem iunctus mensibus alter erat.
Post onus impositum templi, sacramque tiaram
Munere defunctum cum rapit atra dies.
Proximus a tumba sancti tumulatur OTHONIS:
Et regione VITI qua tegit ossa lapis.

IOANNES V.

XLVII. Ioannes, electus est die Lunae 29. Martii, anno 1595.

INGENVA uero tu praeditus indole mentis,
Inclita nunc sacri dirigis acta fori.
Dum ueteres ritus, ac dogmata prisca tueri,
Et patriae laudes accumulare soles:
COTIA sublimis qua surgit ad aethera rupes,
Albus et undosa Moeuus oberrat aqua.
Praestat idem sacra redimitus tempora uitta,
Lanchemicas praesul qui moderatur opes.
Ille tuae consors patriae BICLINGIVS heros,
Cultor Apollineae maximus arte lyrae:
Dum sibi commissas regit inculpatus habenas,
Quaerit et accepto maius honore decus.

Ioannes Biclingius abbas Lanckhemensis studiorum Mecoenas.

Viuite Sacrifici, concordes uiuite patres,
Vester et aeterna laude feratur amor.
Et uelut hoc uersu uos ambos iunximus uno,
Sic liget unanimes mutua cura duos.
Sic DEVS extendat uestros ac proroget annos,
Hacque diu uita det sine nube frui.

FINIS.

AD INSIGNIA M. MARTINI HOFMANNI, AVTORIS.

HAec mihi Romani maiestas caesaris ultro
Contulit et stirpi signa gerenda meae.
Pro quibus, o felix rex MAXMILIANE, ualeto,
Et tua post cineres fama sub astra uolet.

AD LECTOREM.

HOs quoque, ne fastus credas insignia, uersus
Ad calcem libri ponere cura fuit.
Nil homo decidui nisi languida floris imago,
Qui sit ubi quaeris mane, fuisse uides.
Non tamen ob causas tales fas linquere sortem,
Flectere sed mentes ad pia facta decet.
In medio cuius lucet sua gratia cursu,
Ille uel inuita morte superstes eris.

HOMO BVLLA.

QVid fastus adeo crepas inanes,
Et successibus intumes secundis,
O terrestris homo, leui uel aura
An ipsa grauior fere bulla?
Haec formosa quidem resplendet ortu,
Et Crystallina marmor omne uincit:
At uix nata perit, suamque rursus
In matrem redit et nec inde quicquam
Quod nil ante fuit, manet superstes.
Sic uix lumina solis intuentem,
Te diris ferit undiquaque telis
Fati saeua necessitas acerbi,
Et uitam uice nequiore uersat.
Ortus prima tuae quid hora lucis:
Praeterquam lachrymae, querela, fletus,
Et teterrima sordium uorago.
Quid flos candidus integrae iuuentae?
Spes et cura latens, amaror, error,
Et rerum insatiabilis cupido.
Seri quid tremulae dies senectae:
Vt trux hydra suis superba damnis,
Et morbus grauis, anxiusque luctus.
Dotes ingenii sagacioris,
A Ac formae decus elegantis effers,
Et factas tumido superbus ore
Te quod purpurea dignitas et artes
Celsum principis ad latus locarint,
Et par principibus uehat potestas:
Quod palatia, porticus, theatra
Latifundia, uineas et hortos,
Ac gazas teneas superbiores.
Vani sunt ea gaudii uoluptas,
Et punctum breue, somniumque fallax,
Quae mors auferet unica sub hora,
Et glumam quasi dissipabit aura.
Cursus ergo leuis memor rotarum
Aeternis inhia bonis olympi,
B Et summum meditare corde numen:
Haec quam nunc agis, est caduca uita:
At quae taedia tollit huius aeui,
Et te lo minuit dolore luctum,
Constans perpetuis manet diebus,
Nec te decipiet, nec anget unquam.
Huc sensus, oculos et ima cordis
Fer suspiria, lachrymasque funde
O terrestris homo, miser deinceps
Ne semper fragilis uocere BVLLA.

IN BABEBERGAM ET ABBATES

M. MARTINI HOFMANNI POETAE, ἑπτάστιχον
CHRISTOPHORI GIRSCHNERI,
Reuerendissimo principi et dn. domino episcopo Babebergensi a secret. cam.

ACcipe nunc Babeberga tuas clarissima laudes,
Accipe praelatos mons quoque clare tuos.
Hofmannus, ueterum renouans monumenta, sub auras
Tandem quos uigili sedulitate dedit.
Materiam spectes: opus hoc laudabile dicas,
Sin carmen: Charites id cecinisse putes.

Qua-

Qualiter irriguis placido decurrit in hortis
    Murmure leniflùae riuus amoenus aquae:
Taliter Hofmanni molles facilesque Camoenae;
    Taliter Aonio nectare Vena fluit.
Macte igitur Phoebi antistes, macte optime Vates,
    Non tua Lethaeis fama peribit aquis.
Lottichius qualem, qualem tulit inde Sabinus
    A ſera talem poſteritate feres.

EIVSDEM.

ἈΥΛΑΝΔΡΟΣ κλεινῆς ἀπ' ἔχων τὸ ἐπώνυμον ἈΥΛΗΣ,
    ἈΥΛΑΝΔΡΟΥΣ γράφειν ἔπρεπεν, οὐ Μονάχους.
Cum gerat HOFMANNVS celebri cognomen ab AVLA,
    Debuit AVLANDROS ſcribere, non monachos.

IN EANDEM BABEBERGAM ET ABBATES

M. MARTINI HOFMANNI POETAE,

ELEGIDION

IOANNIS CYANEI SYLVANI,

poëtae laureati.

MNEMOSYNE doctas fertur genuiſſe Camoenas,
    Sciret ut ingenuus ſaecula priſca nepos,
Nam quid poſteritas in gloria laudis haberet,
    Ni claros memori mente teneret auos?
Quid fas, quidue nefas, ſceleri quae debita merces,
    Praemia iuſtitiae, quis memorare queat?
Quis modo uirtutes, quibus aurea floruit aetas,
    Poſſet, et antiqui temporis acta ſequi?
Quae ſimul ambiguas regeret prudentia cauſſas,
    Ardua ſi ueterum facta ſepulta forent?
Vtpote flagitiis ſemper contraria uirtus
    Extat, in exemplis, cana ſenecta, tuis.
Qui mores hominum, cultus habitusque locorum
    Quaerit, in annales, hiſtoriasque ruit.
Nobilis ars igitur, rerum fidiſſima cuſtos
    Perſtat Apollineae ſedula cura lyrae.
Lucis Apollo parens, Clariis qui praeſidet undis,
    Vindicat a turpi ſcripta canora ſitu,
Quae Iouis aetherei de uertice creta uirago,
    Zoyle te contra, barbariemque, tegit.
Hoc opus Aulander muſis ſtudioque peregit,
    Auſit ut huic nullus dente nocere Theon.
Namque potens hominis, partem ſibi uendicat aether,
    Altera natalis gratia blanda ſoli.
Cedit amicorum uoto ſimulatque parentum,
    Tertia, MARTINI quamque tuetur honos.
Primus amor ſuperum, primus cui numinis ardor,
    Ille colit rebus dedita corda ſacris.
Qui ſpectat patriam, patriae ſuſtentat honorem,
    Sanguinis authores ſemper amore colit.
O diuum Bamberga domus: Tuque inclyte princeps,
    Myſtica qui Francis iura reducis agris;
Hunc, age, monticolum IANO cum praeſule uatem
    Rite foue, quando ſacra uirosque canit.
Ciuis, et hiſtorici, uatis, iurisque periti,
    Quattuor ingenio munera clarus obit.
Dignus ob haec, ut qui reliquis extendere famam
    Nititur, heroum uiuat in ore uirum.

FINIS.

LIBEL-

LIBELLVS CONSVETVDINVM PRINCIPATVS BAMBERGENSIS

AVTORE

IVSTO VERACIO

primum in lucem editus.

Anno Christi 1681.

AD LECTOREM.

AMice lector: Consuetudines sacri huius principatus, quas hoc breui libello tibi exhibemus, a multis retro annis sparsim, et uix non omnino sepultae iacuere, unde factum, ut plurimi litigantium cum suis patronis et procuratoribus, nil nisi consuetudines streperent, et nemo probaret. Quae res qua inferiora, qua superiora tribunalia mirum quantum fatigauit, ut saepius ipsimet iudices anxii haeserint, et quid consilii, adductis in utramque partem tot actibus et casibus, capiendum ignorauerint.

Nos, qui iustitiae et ueritatis studium constanter coluimus, Euripum illum fluctusque iurium et consuetudinum tandem aliquando eluctaturi, in antiquitatis sacraria penetrauimus, ubi ex imis maiorum nostrorum rerum iudicatarum, rescriptorum, literarum et librorum ruderibus illud, quod uetustissimi mores et usus populi Babebergensis iam pridem probauerant, eruimus et in has modicas pagellas, sub nomine consuetudines principatus Bambergensis, *coniecimus: de quo labore nostro id tibi, lector beneuole, spondemus, uix posse deinceps casum, quem pusillus hic libellus non decidat, emergere, nec toto hoc libello ullam assertionem proponi, quam non itidem uel res indicatae, uel ,ut uulgo loquuntur, actus exerciti firment: securus proinde illo utere, et si aliquando necessitas urgeat, audacter ad eum prouoca: non deseremus uadimonium: Interim uiue et faue.*

Enumeratio et series materiarum et quaestionum hoc libello pertractatarum.

FEVDVM.

QVAESTIO I. Quid sit feudum?
II. Quomodo in feuda succedatur?
III. An et quomodo feudum alienetur et oppignoretur?
IV. Quid iuris, si feudum oppignoratum ad dominum redeat?
V. Quid operetur immissio creditoris in feudum.

EMPHYTEVSIS.

QVAESTIO I. Quid sit emphyteusis?
II. Quomodo adquiratur emphyteusis?
III. Quomodo amittatur emphyteusis?
IV. Quae sit obligatio et officium emphyteutae?
V. Quomodo soleant emphyteuses oppignorari, et an sine praeuia oppignoratione pro debitis chirographariis capi possint?
VI. Quid laudemium, et quando debeatur?

COMMVNIO BONORVM INTER CONIVGES.

QVAESTIO I. Quid sit talis communio bonorum?
II. Quomodo et quando constituatur haec communio?
III. Quae bona fiant communia?
IV. An alterutri coniugum testari liceat?
V. An uno coniugum debitum contrahente alter quoque obligetur?

QVAESTIO VI. *An alterutri coniugum dictata poena pecuniaria bona communia afficiat?*
VII. *An communio bonorum omnia bona, ubicunque etiam extra locum consuetudinis sita, afficiat?*
VIII. *Quomodo dissoluatur communio bonorum.*

VNIO PROLIVM.

QVAESTIO I. *Quid sit unio prolium?*
II. *Quomodo constituatur?*
III. *Quae bona in unionem prolium ueniant?*
IV. *Quid sit praecipuum?*
V. *Quid iuris liberis in praecipuum durante unione competat?*
VI. *An parentibus aut liberis liceat inuita aut saltem non consentiente altera parte, in praeiudicium unionis per contractus aut testamentum disponere?*
VII. *Quomodo dissoluatur unio prolium?*

TESTAMENTVM.

QVAESTIO VNICA. *Quid requiratur ad testamentum?*

DE CONSVETVDINE.

A Cturo de consuetudinibus certae cuiusdam prouinciae, in ipso operis uestibulo incumbere uidetur, praeprimis dispicere, quid in genere sit consuetudo et quae eius proprietates:

Igitur ut breuiter, perspicue tamen, hoc argumentum, sicut reliqua omnia, expediamus, nobis cum Zoësio *in comment. ad. ff l. 1. t. 3. n. 2.* Consuetudo erit, ius non scriptum tacitis utentium B moribus introductum: Hanc diuidimus in eam, quae contra legem, et eam quae praeter legem introducitur: illa antiquum ius, quod priores leges statuebant, tollit, haec uero ius nouum, de quibus nulla lege cauebatur, inducit: utramque populus, etiam alterius imperio subiectus, introducere potest: hanc quidem absque ulla controuersia, illam uero non aliter, quam cum prin- C cipis consensu. *Arnold. Vinn. in comment. ad Inst. l. 1. tit. 2. §. 9. n. 3.* qui hoc ipso interuenire praesumitur, dum a principe non contradicitur. *Zoës d. l. n. 23.* neque enim concedendum est, ut quis aliquid tacite possit, quod expresse non potest, aut tollat legem, cuius condendae facultatem non habet.

Vt rationabilis, ut iusta sit, tam proprium est consuetudinis, quam ipsius- D met legis: ab hac autem illud peculiare habet, quod ad sui subsistentiam aliquot actus (unus enim ad eliciendum populi consensum usumque constantem non sufficit) et diuturnitatem temporis exigit: Quot autem actus, et quam longa temporis esse debeant spatia, arbitrio iudicis relinquendum, sicuti cetera, quae certo iure definita haud sunt. *Menoch. cons. 543. n. 20. Anton. Fab. ad L.* A *nam Imperator. 38. de LL.* Interim tamen Gailius *l. 2. obs. 31. n. 7. & 8.* et cum eo quam plurimi, duos actus siue iudiciales, siue extraiudiciales admittunt, modo tales sint, ut ex iis de tacito populi consensu constare possit.

De tempore plerique doctorum in curriculum decem annorum conueniunt, quo introductionem consuetudinis legitime absolui posse existimant, teste *Gailio. d. l. n. 3. per L. de quibus. ff. de LL.* ubi consuetudini tantum longum tempus praescribitur, longum tempus uero decem annorum spacio concludatur. *T. T. C. de praesc. long. temp.*

Sunt etiam, qui praeter enarrata requisita sententiam iudicis, aut iudicium contradictorium, quo consuetudo aliquando firmata fuerit, exigunt: sed male: nam cum consuetudo consensu populi inducatur, quid refert, quod etiam non interuenerit res iudicata? Egregie Panormitanus in *c. 25. x. de consuet. n. 16.* hanc opinionem unico dilemmate confutat, dum dicit: sententia iudicis aut est necessaria conditio introducendae consuetudinis, aut non est: sin primum, nunquam haberet consuetudo initium, cum ex consuetudine secundum eam partem, quae illam allegat, nunquam posset lis primitus per sententiam definiri, utpote antequam nunquam etiam fuisset consuetudo: sin alterum, sententia non erit ex requisitis consuetudinis: sequitur ergo manifeste, consuetudinem iam legitime extitisse debuisse, priusquam sententia interuenerit, et etiamnum subsistere posse, licet nunquam super iure, quod quis ex consuetudine sibi competere contendit, controuersia mota fuerit,

fuerit, aut deinceps unquam mouen- A da sit.

FEVDVM.

QVAESTIO I.

Quid sit feudum?

FEudorum Bambergensium natura uidetur fere per singula cum feu- B dis, quae in publicis feudorum libris describuntur, conuenire, hinc placet feudum cum Rosenthalio definire, *quod sit beneficium, quod ex beneuolentia ita datur alicui, ut proprietas quidem rei immobilis beneficiatae, seu in feudum datae penes dantem remaneat, usus fructus uero illius ita ad accipientem transeat, ut ad eum heredesque eius masculos et faeminas, si ita actum, in perpetuum perti-* C *neat, ad hoc, ut ille et eius haeredes fideliter domino seruiant.*

Recedit tamen dicta feudorum Bambergensium natura in aliquibus sed ualde paucis, a communi feudorum consuetudine, praecipue ubi res est cum feudis, quae uocari solent *parum nobilia:* solent enim feuda in nostra curia feudali in tres species distingi, sc. in feuda *militaria*, huiusmodi sunt ca- D stra et praedia familiarum equestrium: deinde in *parum nobilia*, sc. media inter militaria et plebeia, cuiusmodi sunt, quae familiis patritiis Norimbergensibus, Bambergensibus, Palatinis et aliis concedi solent: tertio denique in *oppidana* et *uillana*, quae plerumque in fundis ignobilioribus u. g. agris, pratis, uillis et mansis, mediocribus decimis con- E sistunt, et communiter ab hominibus plebeii et rustici ordinis possidentur: ubi tamen obiter admonendi sumus, nomina horum triplicium feudorum non tam a personis suorum possessorum, quam potius a sua feudorum origine et primaeua inuestitura ortum habere; possidentur siquidem a nobilibus equestribus quam plurima feuda oppidana et uillana, nec tamen propterea in con- F ditionem et dignitatem equestrium transeunt: sicut e conuerso castra et praedia equestria in manibus eorum, qui equestris ordinis haud sunt, saepe haerere solent, absque ullo periculo degenerationis ob originaria dignitate et praerogatiua.

QVAESTIO II.

Quomodo in feuda succedatur?

IVs et ordo succedendi in feuda militaria idem obseruatur, qui in dictis feudorum libris praescribitur, quo lectorem remittimus, cum hac tamen admonitione, quod curia Bambergensis prae ceteris aliquid singularis iuris eo in casu, dum sc. feudum inter fratres aut successores diuiditur, uindicare conetur, habeatque singulas partes pro feudo nouo, ita ut, si fratrum diuisorumue unus sine masculis decedat, aut eius generatio deficiat, feudum per diuisionem adquisitum, non ad collaterales, sed dominum feudi, uelut apertum, transeat, maxime si talis frater aut successor, qui diuisionem celebrauit, eam partem, quae suo consorti obtigit, domino refutauerit: quod tamen extra aleam necdum positum est, fluctuatque haec singularis consuetudo adhuc in ancipiti, dum non est allegare ullum actum, qui sine reclamatione exercitus, aut praeuia causae cognitione solennique sententia roboratus fuerit. Quoad cetera feuda, res expedita est, totaque die frequentatur eiusmodi feudorum nouatio, adeo ut fratres aut collaterales etiam inuiti ad diuisionem adigantur, factaque diuisione et deficiente unius diuisorum stirpe, pars, quam deficiens possederat, domino feudi aperiatur.

Aliud tamen in feudis, quae ciues Norimbergenses possident, receptum est, idque singularibus pactis, anno 1537. inter principatum Bambergensem et ciuitatem Noricam initis, ui quorum dictus principatus tenetur ad feudum defuncti admittere omnes eos agnatos, qui defuncto intra tertium consanguinitatis gradum coniuncti sunt.

QVAESTIO III.

An et quomodo feudum alienetur et oppignoretur?

IN materia alienationis et oppignorationis feudorum tantum abest, ut nostra curia a praescripto communi feudorum iure abeat, ut etiam eo aliquanto rigidior sit: constat enim ad oppignorationem feudi leges communes nullius alius, quam domini, uasalli et agnatorum consensum requirere nostri autem mores praeter domini et uasalli etiam summi capituli consensum exigunt, uicissim tamen agnatorum consensum insuper habent, ualetque apud nos oppignoratio etiam non consentientibus agnatis, quanquam ab aliqua familia equestri reclamatum, et a G sententia domini, qui oppignorationem sine consensu agnatorum factam ualidam pronunciauerat, ad cameram Spirensem appellatum fuerit, ibique adhuc lis pendeat. In casu uenditionis, aut permutationis episcopo paulo plus potestatis est, neque enim uasallus consensu

sensu capituli agnatorumue opus habet; sed sufficit ei sola domini uoluntas, licet feudum extra familiam ad omnino extraneos transeat.

QVAESTIO IV.

Quid iuris, si feudum oppignoratum ad dominum redeat, aut in illud agnatus succedat?

DEcantata quidem res est, rem cum onere suo transire, curia tamen nostra, si forte eiusmodi feudum aperiatur, illudque credito, pro quo oppignoratum est, aequale haud sit, non nisi dimidium pretii, quo feudum tum temporis aestimatur, soluere consueuit, soletque sibi super hoc beneficio in tabulis oppignorationis solennissime cauere hac plerumque paraphrasi, **daß das Lehen noch so gut am Werth sere als : : : wo das aber am Werth nicht zweymal als Guet wäre / so solle doch diese unsere Bewilligung nicht ferner noch weiter dann für halb als viel/ als berührtes Guet werth ist, Krafft haben rc.** quod tamen de solo casu aperturae, et quando onus solutionis in dominum deuoluitur, intelligendum est, neque enim agnatus aut feudi successor, multo minus ipse dominus, si alia, quam caducitatis uia feudo potiatur, hoc beneficio gaudere potest, sed obstringitur uterque ad integrum creditum exsoluendum, potestque ad id agnatus a domino compelli, ut sc. aliquando feudum liberum redeat.

Solet et quandoque oppignorationi feudali certum tempus, u. g. triennium, adiici, quo passim uidetur consensus domini et ipsa oppignoratio sic constringi, ut eo lapso et consensus domini et oppignoratio ipsa exspiret, feudumque omni nexu pignoris soluatur: quod tamen hunc intellectum neutiquam habet, sed adiicitur spatium triennale solum eum in finem, ut debitor interea temporis a creditore nec ualide pulsari, nec executionem pati possit, quo lapso et domino ad liberandum feudum, et creditori ad soluendum agere licet.

An autem post lapsum triennii creditor certo aliquo fatali arctetur, intra quod cum periculo perdendi iuris suam actionem hypothecariam proponere teneatur, non constat: quare probabile, nullum aliud tempus iuri pignoris in curia feudali Bambergensi nocere posse, quam quod iure communi in *L. omnes. C. de praesc. 30. uel 40. ann.* praescriptum est.

Sane si consensus in oppignorationem tempus triennale clausulis annullatoriis et cassatoriis sic constringat, ut diserte exprimatur, lapso triennio consensum et oppignorationem expirasse, eamque nullius amplius roboris et uirtutis esse, uix est, ut de extinctione etiam ipsiusmet iuris hypothecae dubitare liceat: quis enim ex eiusmodi uerbis annullatoriis non uidet enixissimam mentem consentientis domini, uolentis sc. feudum suum non diutius quam spatio triennali oppignoratum, eoque lapso rursus liberum esse: cum itaque causa limitata producat quoque tantum limitatum effectum, non est, cur timeas, hac ratione tempori uirtutem tribui tollendi obligationem, quae nostro casu potius in ipsa causa limitata, quam tempore, residet: et ut maxime tempori tollere obligationem legibus haud concessum sit, iisdem tamen quoque uetitum est, actum ultra mentem agentium extendere.

Sed si uasallus Debitor praeter feudum oppignoratum etiam bona allodialia, in quae alii, quam proximus agnatus, iure hereditario succedunt, relinquat, an non tum agnatus non-heres, aut dominus feudi, siquidem ad illum feudum reuerteretur, beneficio Authenticae *Hodie si. C. de pignor. et Authen. sed hodie. C. de O. et A.* uti possint, ut sc. debitor personalis, quem heredes repraesentant, prius excutiatur, antequam ad possessorem pignoris deueniatur? Vt ut non meminerim, similem quaestionem nostra in curia inter partes unquam agitatam fuisse, ausim tamen intrepide asserere, dictarum legum beneficium, utpote quas consuetudo nostrae curiae feudalis non sustulerit, nec agnato nec domino sine manifesta iniuria negandum esse, quae enim mutata haud sunt, cur stare prohibeantur? Quo posito concludendum utique est, heredes allodiales (**Eygens-Erben**) uelut debitores principales, ante possessores pignorati feudi, uelut agnatum aut dominum, excutiendos, nec aliter ad eos possessores deueniendum esse, quam si uel non sint soluendo, aut difficilis conuentionis: ratio manifesta est, quia eiusmodi oppigneratio feudi formale pignus aut hypotheca est, pignus autem, uelut quid notorie accessorium, sine aliquo principali consistere *L. 129. §. 1. L. 178. de R. I.* nec illud principale aliud esse potest, quam ipsa uasalli, qui debitum contraxit personalis obligatio. Cum igitur personalis obligatio id sit, quod personalem debitorem constituat, nec alibi haerere possit, quam in ossibus eius, qui contraxit: sequitur heredes allodiales, ad quos omnia iura defuncti passiue et actiue transeunt, et qui defunctum per omnia repraesentant, eo ipso, quo hereditatem adeunt, omnibus

bus uinculis, quibus defunctus tenebatur, innodari, haberique et esse ueros debitores principales, sicuti defunctus fuerat: adeundo enim hereditatem, cum omnibus creditoribus contrahere dicimur, ut proinde omnibus iis nexibus teneamur, quibus defunctus noster tenebatur: *per iura uulgaria.*

Aliud tamen dicendum uidetur, ubi obligatio feudi, non per modum pignoris ad aliquam obligationem personalem accedit, sed in forma expromissi fiat, quod genus obligationis feudi uulgo **Bekantnuß** uocamus et plerumque fieri amat, si non agitur de Mutuo aut alio debito a uasallo contracto: atque tunc dominus feudi in tabulis *consensus* hac loquendi formula utitur: **Als haben Wir ihnen seinen Schwestern und deren Kindern die gebettene 18000. fl. auf berührten Guet N. gnädigst bewilliget und bekennet/ thun das hiemit gegenwärtiglich in Kraft diß Brieffs/ also daß gedachte Schwesteren der gemelten 18000. fl. auff besagten Ritter-Guet N. sicher und gewartend seynd/ auch nach sein von N. tödlichen Abgang solang inn haben/ nutzen und niessen sollen/ biß sein von N. Lehens-Erben/oder wo deren nicht vorhanden/Wir/Unser Stifft/ wer dann dessen Recht hätte/ erwehntes Gut N. mit obbeschriebener Summen der 18000. fl. von ihnen und ihren Erben ledigen und lösen**; absque ulla mentione facta praeuiae alicuius obligationis personalis, aut oppignorationis, quo casu dominus non tam in oppignorationem consentit, quin potius se ipsum debitorem, certo tamen modo et casu, constituit, unde efficitur rebus tunc sic se habentibus beneficium dictarum authenticarum non posse domino competere, cum illi tum demum locus sit, quando de uero pignore, quod alicui personali obligationi adiicitur et de tertio eius possessore, qui contractui nunquam interuenit, agitur. Expromissor autem sit, qui alienam obligationem in se aut rem suam suscipiat liberato Reo. *L. 7. §. seruus. 8. ff. de dol. mal. L. qui Libertinus 37. in fin. de oper. Libert. L. 4. de cond. ca. dat. L. 8. §. 8. ff. ad SC. Vellei.* ut etiam aliquando simpliciter reus nominetur, quia solus obligatur ut quasi reus principalis. *d. L. 7. §. seruus. de dol. mal.* Si igitur primus debitor expromittendo obligationi eximitur, nulla ratio amplius excogitari poterit, qua beneficia Authenticorum exercenda sint, cum nemo supersit, qui ante dominum aut feudum excutiendus est. Sed dices, dato, quod eiusmodi consentiendi modus Expromissioni similis sit, paresque cum ea uirtutes habeat, num igitur talis etiam Agnatos inscios et forte etiam inuitos tenebit? Quod a ratione iuris prorsus alienum uidetur: sicut enim negari non potest, Expromissionem uere contractum esse; ita quoque concedi necesse est, eorum, qui illo obligandi sunt, consensum interuenire debere, neminem autem minus consentire, quam qui ignorat, aut reluctatur.

Respondetur, fatendum utique est, argumentum hoc summa ratione niti, si Expromissio pro contractu et obligatione pure personali accipiatur: sin uero talis Expromissionis species intelligenda uenit, qua res sola debitori principali substituitur, in eamque totum debitum cum liberatione principalis exoneratur, difficultas nulla erit, quin agnati, etiam inscii aut inuiti, per eiusmodi expromissionem inter solum dominum et uasallum celebratam ad debitum exsoluendum, si sc. feudum oneratum ad eos deuoluatur, obstringantur, aut illud creditori cedere teneantur: si enim secundum supra dicta dominus cum uasallo solo, insciis agnatis, feudum per modum oppignorationis ualide et quidem ita onerare potest, ut etiam ipsi agnati successores eiusmodi onus et oppignorationem agnoscere cogantur: quidni poterit etiam per modum expromissionis, nulla apparente disparitatis ratione, iisdem insciis et inuitis, aliquod debitum in feudum transferre, quod ii casu successionis eueniente agnoscant et exsoluant? Quare non ineptum erit, si expromissio, ad exemplum actionis, in realem et personalem diuidatur, quarum illa et dominus et agnati, hac uero solus dominus, aut ii, qui consenserunt, obstringantur.

Obseruandum est porro, quamuis iure communi extra dubium positum sit, si iura creditoris et debitoris in unam personam confluant, tunc ipsa iura extingui: id tamen etiam in nostra curia feudali specialiter receptum est, ut se creditor aut eius heredes, si iure agnationis et ex prima inuestitura ad feudum uocentur, fiantque eius possessores, aut iam ante feudum teneant et deinde modo creditoris heredes fiant, statim totum ius pignoris in feudo perdant: sicut enim nemo sibi ipsi quis debere potest, ita nec ratio iuris patitur, ut cuiquam res sua pignori sit. *L. 45. de R. I. L. pen. ff. de exec. re. Iud.* Atque secundum hanc sententiam anno 1670. litigium inter liberos Waldenrodianos et principatum Bambergensem, super 4500. **fl.** quae Ioannes Adamus de Waldenrode uxori suae, sub oppignoratione feudi **Grünstein**, titulo dotis, Morgengabae et donationis propter nuptias, debuerat, transactum fuit: ubi inter cetera transactionis capita diserte habetur, fratrem, quamuis creditricis Matris non minus, quam sorores, heres esset, nihil iuris sibi

ex illo mutuo uindicare posse, eo quod A succedendo in dictum feudum Grünstein debitor simul etiam creditor hereditando creditricem matrem factus esset, quo casu iura debitoris et creditoris confunderentur et eiusmodi concursu in uno eodemque subiecto se mutuo tollerent: quare tres quartae tribus sororibus adiudicatae, reliqua quarta, quam frater praetenderat, caduca declarata.

In hanc eandem sententiam scriptum B est anno 1671. ad serenissimum marchionem *Brandenburgico-Barruthensem*, qui recusauerat tabulas oppignorationis, uulgo consens oder Bewilligung, super feudo quodam Bambergensi anno 1532. confectas et cuiusdam Raabensteinii de Wiersberg uxori traditas, domino feudi restituere, eo quod illas ultimo defuncti dictae familiae Raabensteinianae heredes Allodiales uiderentur uindicare posse: sed responsum est, ultimo C defunctum Raabensteinium, cuius feuda ad principatum Bambergensem extincta iam uniuersa familia Raabensteiniana Wiersbergensi redierunt, in linea recta ab utroque et debitore et creditrice descendere, ita ut tam ipse, quam etiam potissime ipsius proximi antecessores primitiuae creditricis heredes extitisse debuerint, quod uel inde pateret, quod ta- D bulae pignoris in patrimonio ultimo defuncti repertae fuerint, quae si alius, quam Raabensteinii defuncti maioris, dictam creditricem hereditasset, alibi quaerendae fuissent, ut proinde alterutrum concludendum sit, aut maiores defuncti heredes fuisse creditricis et cum eius ceteris facultatibus etiam dictas tabulas ad suum patrimonium tran- E stulisse, aut tabulas a creditrice eiusue heredibus debitori, uel masculis successoribus restitutas fuisse, quorum utrumque se solo sufficere ad tollendum debitum, siue sc. possessor feudi debitoris et creditoris heres sit, siue ei chirographum a creditore restitutum fuerit.

Solet quandoque et quidem saepius contingere, ut uasallus in casum non ex- F tantium filiorum a domino feudi facultatem impetret, qua liceat sibi suae futurae uiduae, filiabus, aut cuicunque in feudo certam aliquam summam pecuniae constituere, quam agnati, aut dominus reuoluto feudo teneantur exsoluere: quo casu non habebit locum, quod supra de excussione principalis aut heredum allodialium ante possessorem pi- G gnoris dictum est; uidetur enim dominus tum temporis agnatum, aut se ipsum pro debitore uel expromissore, quoad feudum sc. constituisse, aut saltem uasallo potestatem grauandi feudum, qualem absque concessione domini non habuit, nec habere potest, dedisse: sed quid si uasallus facultate sua, quam ei dominus concessit, non fuerit usus et feudum sine dispositione uasalli ad agnatum aut dominum deuolutum fuerit?

Non uidetur tum temporis uel agnatus uel dominus ad quidquam adstrictus esse, cum magna sit differentia inter facultatem aliquid faciendi et factum ipsum, neque enim potentia, quae in actum non exiuit, quidquam operatur: enimuero, si rem penitius introspiciamus, eiusmodi facultatis concessio ui ipsa aliud nihil est, quam amotio impedimenti, quo uasallus uetabatur feudum suo arbitrio grauare: si ergo nunquam impeditus fuisset de feudo pro libitu disponere, num igitur dominus eo reuoluto tantum heredibus exsoluere tenebitur, quantum uasallus potuit, si uoluisset, in feudo constituere? Quasi uero ab Herede ex Testamento proximis defuncti consanguineis et amicis tantum legatorum pendendum esset, quantum ipse defunctus nuncupare potuisset: certe secundum illud philosophorum uerissimum iuxta atque ualidissimum axioma, a potentia ad actum non ualet argumentum. His tamen omnibus non obstantibus aliud curia Bambergensis in causa nobilissimae cuiusdam familiae pronunciauit: concesserat enim princeps episcopus Bambergensis cuidam facultatem aliquot millia florenorum, cui uellet, *in feudo suo Bambergensi constituendi, quae proximus successor in feudo tenetur exsoluere*, moritur autem uasallus sine filio, succeduntque in feudum proximi agnati collaterales simultanee inuestiti, qui primo successionis momento ab herede allodiali actione memoratorum florenorum pulsantur: cui quidem ab agnatis respondebatur, uasallum tantum potestatem habuisse alicui in feudo suo constituendi tantam summam, non autem reipsa eam constituisse, adeoque huiusmodi potentiam in uanum abiisse: sed, ut dictum est, succubuere, cuius alia ratio uideri non potest, quam quod laudatus episcopus non multo ante mortem aperte edixerat, in concedenda hac facultate mentem suam fuisse, ut summa concessa ad heredes allodiales transiret, etiamsi uasallus de ea nihil certi disposuisset et secretario, qui tabulas concessionis confecit, imputandum esse, quod suam episcopi mentem clarius haud expresserit, totumque negotium in terminis nudae potentiae reliquerit.

Contingit quandoque, quod dominus feudi simpliciter et directo uasalli uiduae aut filiabus certam summam, quae ab ulteriori uasalli dispositione non pendet, nec expectare necessum est, donec Maritus aut ipse dominus per aliquem

quem actum inter uiuos aut mortuos eam uiduae aut filiabus attribuat, constituit et hoc casu nec dominus nec alius successor feudi ad beneficium ordinis prouocare, aut excussionem heredum allodialium urgere poterit, est enim eiusmodi constitutio non tam feudi oppignoratio, quam potius gratuita donatio pecuniae, in casu aperturae ex feudo a domino soluendae.

QVAESTIO V.

Quid operetur immissio creditoris in feudum?

Postquam causa oppignorationis feudi uentilata, lisque pro creditore decisa est, restat ut iudex sententiam exequatur, quod fit duplici modo: primo immittendo creditorem in feudum *ex primo decreto*: quod hunc effectum habet, ut creditori liceat quidem feudo uti frui, sed tamen ut annue de fructibus rationem reddat et fructus, pro causae qualitate, et sorti et usuris imputet: secundo immittendo in feudum ex *secundo decreto*, per quod feudum creditori in solutum, simul atque potestas datur, feudo deinceps libere et sine ullo onere reddendarum rationum utendi fruendi, fructusque suos faciendi: qua in re mores nostri iterum a iure communi abeunt, dum sc. iuxta leges romanas *primum decretum* nonnisi in nuda rem detinendi facultate consistit, *secundum decretum* uero aliud nihil tribuit, quam quod apud nos primum decretum: si igitur quis immissus fuerit in feudum ex secundo decreto, incipit ab eo momento esse dominus utilis fundi feudalis, teneturque ad omnia ea, ad quae antecessor aut debitor obligatus fuerat: inter quae non est minimum, quod intra annum et diem ei feudum sub poena caducitatis recognoscendum est, quanquam multi existiment, creditoris immisso debitum atque ius hypothecae etiam post factam immissionem tamdiu saluum, ac proinde ad heredes transmissibile esse, quamdiu is de ipsa hypotheca inuestitus haud fuerit: qui tamen manifestus error est: constat enim per dationem in solutum, utpote quae species solutionis est, extingui debitum, quo extincto nec obligationem principalem, nec ius pignoris amplius consistere posse: quid igitur rebus sic stantibus creditor ad heredes transmittet? certe non-entis nullae sunt qualitates: accedit, quod creditor fructus ex re pignorata non faciat suos, sed sorti et usuris imputare debeat, quod idem est, ac super fructibus perceptis rationem reddere, quam rationum redditionem

A immissio ex secundo decreto tollit et immissum fructuum perceptorum simpliciter dominum constituit, quod fieri non potest, nisi immissus simul etiam rei ipsiusmet, unde fructus proueniunt, dominus efficiatur, ne alias in qualitate creditoris contra *L. 1. 2. et 3. C. de pign. act.* fructus pignoris lucretur, aut ex re aliena sine titulo ad transferendum dominium habili fructus, reclamante uniuerso iure, suos faciat: sicut igitur datio in solutum

B emptio uenditio est: textus rotundi in *L. si praedium. 4. C. de euict.* et *L. eleganter. 24. de pigner. act. Gail. l. 2. obs. 70. n. 2.* ita quoque inde manifeste sequitur, per dictam dationem in solutum, sicut per ipsam emptionem uenditionem, ueluti titulum ad transferendum dominium et habilem et sua natura ad id ordinatum, in creditorem rei in solutum datae dominium transire. *arg. d. L.*

C *eleganter. et ibi cum Bartolo Gothefredus, lit. d.* iusque pignoris, ipsamque actionem pigneratitiam extingui. *D. L. 4. et et 24.* et hic rursus *Gothofredus lit. f.* ubi docet, eum, qui pignus ex iudicati causa habet, emptoris loco esse et ideo re euicta creditori non dari pigneratitiam, sed utilem actionem ex empto, quibus proinde consentaneum erit illud dominium cum omnibus suis qualitatibus et

D quidem cum iis praecipue transire, cum quibus antea penes debitorem fuit, inter quos ea primaria est, quod illius tantum masculi capaces sint, debeatque a domino directo recognosci, quae duo sane transitum ad promiscuos heredes impediunt et creditorem immissum periculo perdendi feudi, si id intra annum haud recognouerit, obnoxium reddunt.

E Sunt et alii, qui existimant, per immissionem ex secundo decreto tolli quidem debitum et nexum hypothecarium, esse autem uasallo debitori per integros 30. annos fas reluere suum feudum, nec tamen teneri interea temporis feudum a domino recognoscere: quam opinionem si sequimur, concedamus necesse

F est, toto hoc tricennali tempore dominum feudi nec a debitore, nec ab immisso creditore, utpote quorum neuter fidelitatem iurauit, seruitia feudalia et ne quidem feudi reuersionem expectare posse, quin imo pati debere, ut feudum ad creditoris, si is interim sine filiis moriatur, heredes allodiales et sicque ad foeminas et multifarias familias extrane-

G as transeat, etiamsi intra hoc tempus debitor cum tota familia extinctus fuisset, cùm enim is per immissionem et in solutum dationem dominio utili exutus fuerit, nihil penes eum ex eiusmodi feudo reliquum mansit, quod posset ab eo ad dominum reuerti: cum igitur talis immissio dominum feudi non modo caduci-

cita-

citatis commodo, deficiente interea temporis uasalli familia, frustraretur, sed etiam casum reuolutionis per successionem aliarum nouarum et forte etiam masculis numerosiorum foecundiorumque multo difficiliorem redderet, atque hoc modo duplici damno dominum afficeret: credibile haud erit, dominum feudi in facienda immissione tam inerti mente fuisse, ut debitori ius reluendi ad 30. annos reseruatum uoluerit, seruitiis et caducitatis emolumento interea sublatis, nec non feudo tot familiarum successionibus exposito: quare hanc opinionem, ueluti damnosam nec iuri consentaneam, merito respuimus.

Coronidis loco monendum est, si uasallus sine pactis dotalibus, atque oppignoratione decesserit relicta uidua atque filiabus, aequitatem quidam naturalem honoremque matrimonii uideri poscere, ut dictis personis, maxime si deficiant bona allodialia, ex feudo de alimentis atque dote prouideatur, siue id ad dominum, siue ad filium aut agnatos deuolutum fuerit *Reusner. 1. decis. 5. n. 14. et seq. Vulte, de feud. l. 1. c. 10. n. 61. Hartm. Pist. 2. q. 38. n. 41.* Quod autem consuetudine nostra roboratum necdum fuit, obseruatur tamen hodienum in feudis oppidanis et uillanis, ubi pro numero filiorum filiarumque, pretioque rerum allodialium, dominus feudi certam summam, filiabus ex feudo soluendam, solet constituere, quae tamen tertiam partem feudorum nunquam transcendit, soletq; saepius quinta pars pretii feudorum filiabus concedi: sin autem bona allodialia ualde opima sint, uix erit, ut filiae quid ex feudis sperare possint, sed manent tum temporis filiis agnatis, aut etiam domino feuda sua salua atque integra.

EMPHYTEVSIS.

QVAESTIO I.

Quid sit emphyteusis?

A Feudo ad Emphyteusin, uelut a re uicina ad uicinam, transitum facimus, atque hanc cum Zoësio in *comment. ad ff orum. l. 19. tit. 2. n. 54.* definimus, quod sit *contractus, quo res soli possidenda traditur, quasi dominii iure, sub lege annuae pensionis et meliorationis.* Ex quo apparet, emphyteusin a contractu locati conducti recedere, dum rei concessae quasi dominium in emphyteutam transferat: accedere autem ad eum, quod nomine eiusmodi concessionis quotannis certa pensio exsoluenda sit: ubi praeterea notandum, non quasuis res, u. g. mobiles, et se mouentes, sed eas tantum, quae soli sunt, huic contractui subiectas esse, quod illi speciale, et nec cum contractu locati conducti, nec emptionis et uenditionis, quorum utraque omnia commercio hominum non exempta, promiscue locari et uendi possunt, commune est. Differt etiam emphyteusis a censu aut iure censitico, quod penes emphyteutam non plenum, sed utile tantum, dominium rei emphyteuticae sit, directo apud concedentem manente, fundus autem censiticus solum possessorem pro domino agnoscat, nec is, cui census debetur, in eum quidquam dominii sibi uindicet, utpote cui nec iuramentum fidelitatis, aliud quidquam praeter censum debetur. Aduertendum autem est, hodierno usu loquendi sub uerbo *emphyteusis* non amplius intelligi contractum, sed rem ipsam emphyteuticam, quae eiusmodi contractu concedi solet.

QVAESTIO II.

Quomodo acquiratur emphyteusis?

QVibus modis ceterarum rerum dominia acquiruntur, iisdem emphyteusis acquiritur, ueluti per testamenta, legata, donationes inter uiuos et mortis causa, emptionem et ceteros acquirendi modos: notabile tamen est in successione hereditaria, quod ex consuetudine patria mulieribus et personis ecclesiasticis quidem liceat in bona emphyteutica succedere, eae tamen ad recognoscenda eiusmodi bona non admittantur, sed opus habeant iuramentum fidelitatis aut emphyteuticum, per portatorem, uulgo Träger, praestare, quo mortuo sistendus est alius portator, qui renouet dictum iuramentum fidelitatis et se catastro, uulgo *urbario*, inscribi faciat.

Idem obseruatur in pupillis, furiosis, mente captis, uniuersitatibus, ecclesiis, monasteriis, collegiis, xenodochiis, fundationibus et similibus causis piis, quae omnes per portatorem inuestiri debent, quocunque etiam titulo illis emphyteusis obueniat, plerumque tamen difficiles admodum sunt domini emphyteutici in admittendis personis ecclesiasticis, monasteriis et similibus, praecipue ubi bona emphyteutica per uenditionem, permutationem et donationem inter uiuos transferuntur, nec aliter inuestitura concedi solet, nisi ad certam summam constituto Laudemio, quod stato annorum spatio, puta singulis quindecim, uiginti, aut pluribus paucio-

cioribusue annis ab emphyteuta pendendum est, dicuntur enim hoc casu bona peruenire ad manus mortuas, quae tam tenaces censentur, ut nunquam deinceps alienatio, quae domino emphyteutico laudemium parere solet, speranda sit: ne igitur dominus emphyteuticus admittendo tales manus mortuas tanti commodi iacturam faciat, prudenter aeque ac iuste sibi de hoc Laudemii commodo eo, quo dictum est, modo prospicit. Differt autem portator a mandatario notabiliter, portatore enim tunc opus est, quando principalis aut possessor rei emphyteuticae a se ipso habilis non est ad recognoscendam emphyteusin, cuiusmodi sunt praeter supra enumeratas personas, uniuersitates, causas pias, etiam nobiles et qui nobilibus praestantiores sunt: e contrario mandatarius semper capacitatem sui principalis aut mandantis praesupponit, qui tamen, mandans sc. aliunde quam a personae suae inhabilitate impeditus est: secundo portatoris inuestitura expirat, quamprimum principalis capax factus fuerit, ut, si pupillus adolescentiam attingit, aut ecclesiasticus dispensatione summi pontificis sacris eximitur, quo casu ipsi principales suo nomine ad recognitionem emphyteuseos tenentur; secus est in Mandatario, cuius recognitio perdurat etiam impedimento sublato, ita ut alia recognitione opus non sit: tertio, mortuo portatore renouanda est inuestitura, non item mortuo mandatario, cum enim per seipsum fecisse uidetur, quod quis per alium fecit, sequitur recognitionem per mandatarium factam alio loco haberi non posse, ac si ipse mandans eam per se fecisset, quae proinde etiam tamdiu uigebit, quamdiu ipse principalis superstes fuerit, nec ante cessabit, donec et ipse emphyteuta esse cessauerit.

Ceterum quem in finem mulieres, pupilli et ecclesiastici ad recognitionem emphyteuseos, quae nullis seruitiis obnoxia est, non admittantur, atque his non aeque, atque aliis personis sui iuris, opera mandatarii uti liceat, sed portatoribus indigeant, non satis liquet, quin potius existimem, id commentum esse eorum, ad quos inuestiturae arrhabo, uulgo Schreib-Geld, spectare solet: quo saepius enim recognitio repetitur, eo pinguior arrhabonum quaestus est.

QVAESTIO III.

Quomodo amittatur emphyteusis?

AD recognoscendam emphyteusin integer annus, a tempore deuolutionis, conceditur, quo elapso et

A recognitione non facta, emphyteusis domino directo committitur, nisi penes dominum steterit emphyteusin non recognitam fuisse, accidit siquidem non raro, quod emphyteuta tempore et loco debito inuestituram requirat, quod uulgo dicitur, Er muthet das Lehen, dominus autem eam uel nolit, uel legitime impeditus non possit impertire, quo casu consultum erit documentum petitae B inuestiturae, Muth-Schein, flagitare, ui cuius omne periculum caducitatis aut commissionis euitabit: quanquam inuestitura nunquam, aut modo multis annis post lapsum fatalium subsequatur, humanius tamen et ciuilius erit, si emphyteuta dominum suum, cui certe non mediocrem honorem debet, saepius quam semel pro inuestitura interpellet, ni uideri uelit, post semel tantum peti- C tam inuestituram domino suo iam insultare, eumque eo adigere, ut ipse iam ordine plane praepostero se emphyteutam roget et ad recognoscendam emphyteusin inuitet.

Aliud receptum est in solutione canonis, quae quanquam per plures quam duos aut tres annos non fiat, ob id tamen emphyteusis non committitur, nulla inter ecclesiasticam et secularem D emphyteusin habita distinctionis ratione, id quod utrobique iuri communi refragatur, ubi dilata solutione pensionis ad Triennium in emphyteusi ciuili. *L. 2. C. de iur. emphyt.* ad Biennium uero in ecclesiastica. *c. fin. x. de locato.* Dominus directus fundum emphyteuticum ueluti sibi commissum uindicare poterit: ut proinde mirari subeat, cur in casu E recognitionis consuetudo nostra iure communi, quod recognitioni nec tempus nec modum statuit, imo in successoribus hereditariis ne ipsam quidem exigit, rigidior sit, ab eo autem, ubi poenam caducitatis infligit, recedat? Ego ut quod sentio, dicam, mihi admodum uerosimile uidetur, olim omnia bona, quae modo emphyteutica sunt, uera F feuda fuisse, quae successu temporum uel ex pacto aut conniuentia in emphyteuses degenerauerunt, a quibus ius promiscuae successionis cum solo onere canonum et laudemiorum assumpserunt, ex priori feudali natura autem sola necessitate recognitionis intra annum faciendae retenta: atque hinc quoque consuetudinem de non inuestiendis G mulieribus, aliisque a feudi successione iure communi exclusis personis; nec non de praestando iuramento fidelitatis, itemque nec oppignerando, quae omnia in emphyteusi communi ignorantur, originem suam traxisse autumo: sane in nostra curia suprema feudali (Lehenhoff) id perpetuo et constanter in

iis bonis, quae Cantzley-Zinß-Lehen uocitamus, omnia illa, quae feudis propria sunt, obseruata fuerunt, solo promiscuae successionis iure excepto, adiectis insuper laudemio et canone, ut inde ualde credibile fiat, eos, qui sibi emphyteuses constituebant, dictae curiae mores potius, quam leges Romanas respectasse et ad eius exemplum sua quoque ordinasse.

QVAESTIO IV.

Quae sit obligatio et officium emphyteutae?

QVae emphyteutae facienda fugiendaue sint, ex subiecta formula iuramenti, ad quam emphyteuses recognoscuntur, disces.

So werdet ihr Lehenpflicht thun, geloben und schweren Jhro Hochfürstl. Gnaden, und Dero Stifft getreu und gewahr zu seyn, Deroselben Schaden zu warnen und Frommen getreulich zu werben, ob ihr verschwiegene Lehen wüstet, oder erführet, die dem Stifft abgetragen wären, oder noch abgetragen und entzogen würden, daß ihr dieselbe ansagen, melden, und nicht verschweigen, keinen anderen Lehenherrn über diese Lehen gewinnen, noch dieselbe anderstwo verrechten und verthätigen, dann bey Jhro Hochfürstl. Gnaden, nichts von diesen Lehen versetzen, verpfänden, verkauffen, vertauschen, verkümmern, in keinerley Weiß, wie das Namen haben mag, ohne Jhro Hochfürstl. Gnaden, und Dero Nachkommen gnädigstes Wissen und Willen, im übrigen euch also erzeigen und erweisen, wie es einem treuen Lehenmann gegen seinen Lehenherrn sich zu erzeigen und zu erweisen wohl anstehet und gebühret: Treulich und ohne Gefehrde. Vbi praeter alia etiam hoc inprimis notandum est, rei emphyteuticae oppignorationem absque consensu domini prohiberi, permittente eam iure ciuili, quod solum alienationem improbat, *L. 3. C. de iure emphyt.* sub qua oppignoratio proprie non continetur. *L. Tutor. §. fin. ff. de pign. act.* cum actus alienationis dominium immutet, *Zoës. ad ff. l. 19. tit. 2. n. 96.* quod oppignorator non transfert. *Sarmient. 3. select. c. 2. n. 23.* Nec enim pignus per se est titulus ad transferendum dominium habilis, nec si maxime esset et res hypothecata non tradatur, pro uera alienatione haberi posset, eo quod rerum dominia non nudis pactis, sed traditionibus transferantur, *L. 20. C. de pact.* et res non uideatur alienata, quae in bonis emphyteutae manet. *L. alienatum. 67. ff. de u. S.*

QVAESTIO V.

Quomodo soleant emphyteuses oppignorari et an sine praeuia oppignoratione pro debitis chirographariis capi possint?

A QVanquam domini non admodum difficiles sint in consentiendo oppignorationi, solent tamen eiusmodi consensum suum ualde restringere, atque raro ultra triennium extendere, quo elapso dicitur uulgo consensus expirasse, B non quidem eo iuris effectu, quasi nexus pignoris iam dissolutus et cum hoc actio hypothecaria sublata sit, sed quod potius post lapsum triennii dicta actio expergiscatur, quae toto illo triennio, uelut ignis inter cineres, sepulta iacuit: neque enim creditori fas est, ante lapsum termini debitorem suum actione pulsare, cum consensus domini differendae potius solutionis et C suspendendae executionis, quam tollendae obligationis causa certo tempore, quod secundum uulgaria non est modus tollendi obligationem, circumscribatur, habeatque hic locum, quod passim in legatis in diem relictis quaeritur, quando dies legati cedat et quando ueniat: cedit siquidem dies obligationis aut oppignorationis a momento, quo constituitur obligatio, D non tamen uenit, cum ea ante lapsum triennii efficaciter non possit exigi.

Quid si emphyteuta ualde obaeratus sit, in patrimonio tamen praeter emphyteuses nihil habeat, an igitur creditores, si ii credita oppignoratione legitima non muniuerint, inanes dimittantur? Minime: cum enim hodiernis moribus E emphyteuses redactae sint ad instar patrimoniorum. *Anton. Fab. in Cod. l. 4. t. 42. d. 8. n. 1. Carpz. p. 2. c. 25. d. 7. n. 8.* in illas perinde, ac in haec, propter debita chirographaria executio fieri potest et uiuente et mortuo emphyteuta: id quod rationem habet, dum enim bona emphyteutica promiscuae successionis, imo etiam bonorum communioni inter F coniuges, atque Vnioni prolium obnoxiae sunt, ac proinde non raro casu sic ferente etiam ii, qui a primo acquirente non descendunt, in eiusmodi bona iure ordinario succedunt, atque heredibus deficientibus fiscus admittitur, non modo nihil intererit domini directi, cui deficiente emphyteutae generatione hodie emphyteusis non amplius aperi- G tur, chirographariine, an alii, quos dominus arcere non potest, bona emphyteutica possideant, sed etiam ei expediet, creditores reliquis anteponere, tenentur enim illi, dum emphyteusin in solutum accipiunt, laudemium praestare, quod ab aliis qui iure quodam hereditario succedunt, nequaquam expectari, minus flagitari potest.

QVAE-

QVAESTIO VI.

Quid laudemium, et quando debeatur?

INter alia, quae lucri nomine domino directo ex iure emphyteutico obuenire solent, praecipuum locum sibi uendicat laudemium, quod lege Zenonis ad quinquagesimam partem pretii restrictum fuit; hodiernis autem moribus ad decimam usque denuo extenditur, ita ut in singula dena pretii domino directo unum soluendum sit: alicubi tamen laudemium uicesimam tantum partem conficit, alibi etiam summam canonis annui non excedit, quod genus emphyteuseos Obley-Lehen nuncupamus, die in Verenderungs-Fällen nur so viel Hand-Lohn zahlen, als sie jährlich Zinß geben.

Praestatur autem laudemium toties, quoties possessor emphyteuseos mutatur, sola hereditaria successione excepta, quae non tam nouae possessionis initium, quam potius pristinae continuatio est, eo quod teste *Anton. Fab. in C. l. 7. t. 7. def. 5. n. 9. Carpz. decis. illust. Saxon. decis. 225. n. 21. & 33. ut & p. 3. c. 27. n. 6.* ex generali omnium fere locorum consuetudine possessio rerum hereditariarum ipso iure, sicut dominium, ad heredem transfertur, ut proinde in prima defuncti inuestitura iam comprehensus sit. *Hartm. Pist. p. 1. q. 50. n. 59. Coler. p. 1. decis. 33. n. 25. Amed. a ponte q. 10. Carpz. p. 2. c. 39. d. 21.* atque ob eiusmodi comprehensionem potius ab ipso domino, quam defuncto, uocetur. *Franzk. tract. de Laudem. c. 8. n. 26.* quae omnia secus sunt in singulari successore, qui ab alienatore, et quidem ui alicuius actus interuenientis uocatur. *Franzk. d. l. c. 7. n. 27. & seqq.*

Quod usque adeo uerum est, ut non solum procedat, quando hereditas ad unum, sed ettiam quando ad plures deuoluitur, eo quod diuisione nondum facta quiuis coheres defunctum in solidum repraesentat. *Bartol. in L. 1. de Impo. luc. descript. l. 10. Salic. in l. ea lege 3. C. de cond. ob caus. n. 17.*

Et quanquam summo iure uideri posset, nulli coheredum integrum aliquem fundum emphyteuticum hereditario deberi, sed ipso iure fundum inter heredes quasi iam diuisum esse, et tantam partem in illo cuiuis coheredi competere, pro quanta quisque ad hereditatem uocatur: ex quo sequeretur, si uni coheredum per diuisionem, quam heredes super uniuersis rebus hereditariis inter se instituerunt, integer aliquis fundus obueniret, eiusmodi fundum aut illas partes, quae alias ceteris coheredibus ipso iure deberentur, non A tam hereditatis, quam subtilis alicuius permutationis titulo, dum sc. uicissim suas partes sibi in aliis rebus hereditariis competentes coheredibus cedit, huic uni coheredi contingere, ac proinde laudemio obnoxia esse: hoc tamen non obstante, censetur coheres eum fundum, qui ipsi per sortem diuisionis totus adiicitur, iure hereditario, et sic sine onere laudemii obtinere, cum B diuisio, praecipue rerum hereditariarum, non sit alienatio, nec noua partium aut noui dominii adquisitio, sed earundem nuda et distincta declaratio. *Sueu. in praelect. de laudem. c. 3. §. in diuisione. Amed. a ponte tract. de Laudem. q. 25. Carpz. p. 2. c. 39. d. 23. n. 5.* Alienatio autem sit translatio seu adquisitio illius, quod antea nullo modo nostrum fuit: quod sane de diuisione heredita- C ria dici non potest, cum cuiuis heredum in minima hereditatis particula, imo in qualibet fundorum gleba, ante diuisionem ius competat: et sicut anima est in corporis partibus organicis, sc. tota in toto, et tota in qualibet parte, ita quoque cuiusuis coheredis dominium, ante diuisionem sc. in quauis particula hereditatis solidum et pro indiuiso est. *L. illud 46. ff. de rit. nup. L. si* D *testamenta. 2. ff. de cond. inst. L. recte 25. §. 1. de V. S.* Atque hinc est, quod diuisione necdum facta coheres in solidum defunctum repraesentare dicatur. *arg. L. 1. §. 1. C. de imp. luc. descr. l. 10.* uideaturque iam in prima emphyteuseos inuestitura comprehensus, et non tam a defuncto, quam a domino ipso uocari. *Franzk. d. tr. c. 8. n. 26.* Id quod ratio- E ni ualde consentaneum est, dum eiusmodi hominum genus sine facto hominis, sed ui solius legis successionis capaces sunt, quod sufficit, ut quis intelligi possit comprehensus esse in prima concessione emphyteuseos. *Amed. a ponte. d. tr. q. 31. Sueu. d. praelect. c. 13.*

Est igitur regula generalis statuenda, omnes eos, qui ueterem emphyteutam F repraesentant, hoc est, titulo uniuersali emphyteusin obtinent, a laudemiis immunes esse.

Datur tamen unus et alter casus, in quo consuetudo patriae a iure communi recedit:

Primus est, si emphyteutica bona inter coheredes inaequaliter diuidantur, ut necesse sit ei, qui uiliorem fundum per sortem obtinuit, tantum pecuniae G adiicere, quantum satis est, ad eius portionem hereditariam alterius coheredis portioni aequalem reddendam, hoc enim casu laudemium de ea pecunia, quae hoc modo soluitur, a soluente debetur: quod etiam et quidem multo magis locum habet, si uni totum id,

quod emphyteuticum est, obueniat, et alteri coheredi sua pars, quae ipsi in eiusmodi emphyteutico debebatur, pecunia sarciatur, hac ratione enim coheredi fundus emphyteuticus in tantum, in quantum pecunia aut pretium interuenit, ex causa empti et uenditi contingere uidetur, qui cum titulus singularis et non uniuersalis sit, mirum haud est, si laudemio locus detur.

Secundus casus est, si pacto, sententia, aut praescriptione ius alicui adquisitum sit, etiam in hereditariis deuolutionibus laudemium exigendi, cuiusmodi iure plures domini emphyteutici in hoc principatu Bambergensi gaudent, ueluti Norimbergensis familia patricia Loffelholziorum, in bonis, quae alii ab iis in emphyteusin recognoscunt: et hoc laudemium dicitur Erb-Handlohn.

COMMVNIO BONORVM *INTER CONIVGES.*

QVAESTIO I.

Quid sit talis communio bonorum?

ARgumentum hoc communionis bonorum proprie sic dictum, ein versammlet Haab und Guet, nostra in patria longo alio sensu, quam in iure Romano, accipi atque tractari solet: Romanis enim, et omnibus iis, qui solis eorum legibus uiuunt, communio rerum aliud nihil est, quam si plures rem unam pro indiuiso possident, ita tamen, ut iure ipso res diuisa, et nemo possessorum in solidum, sed pro parte tantum rei dominus sit: quae omnia alia sunt in nostra communione bonorum, qua de acturi sumus: per eam enim sic utriusque coniugis bona confunduntur, ut quiuis eorum totius patrimonii in solidum dominus sit, et quae uxoris fuerunt, iam et eiusdem, et mariti sint; uicissim quae maritus habuerat, iam sua et uxoris suae sint, uno uerbo, et maritus et uxor iure dicere potest, totum patrimonium meum est.

Meminimus quidem probe, in delicatis Romanae ciuilis prudentiae consultorum auribus ualde absonam uocem esse, dum dicitur, posse esse plures dominos unius rei in solidum: sed qui meminisse uelit, id solum sublimis alicuius subtilitatis partum esse, dum hactenus leges Romanae plures in solidum dominos admittere noluerunt, eaeque non minori ab eo, quod quis pro parte testatus et pro parte intestatus decedere possit, uelut a re, quae naturae repugnet. *L. 7. de R. J.* abhorruerunt, et tamen multas Europae, praecipue Belgii, prouincias, absque ullo horrore potestatem partim testato et partim intestato decedendi, teste *Vinnio in comment. ad Inst. l. 2. t. 14. n. 7.* complexas esse, is nobis nostraeque consuetudini nouitatem hanc facile condonabit. Atque haec nostra sententia iam pridem etiam usu ac moribus a principatu Herbipolensi commendata fuit, ubi secundum prouinciae consuetudinem utrique coniugum super tertia tantum parte totius patrimonii communis testari licet, ita ut hoc modo duae tertiae communione bonorum non inuoluantur, ultima tertia autem coniugibus communis maneat, nec ulli eorum dispositioni aut testamento (intellige, si illud non consentiente altero consorte conficiatur) obnoxia sit: quod aliunde proficisci non potest, quam ex dominio utrique coniugum in hanc ultimam tertiam in solidum competente. Si igitur populo Herbipolitano haud uisum fuerit absurdum, ambos coniuges saltem alicuius partis bonorum dominos in solidum facere, nihil quoque populus Babebergicus peccauerit, si idem de uniuerso patrimonio, quod gens Franconica de eius parte constituit, statutum uelit, nulla ratione apparente, cur facilius pars, quam totum, duobus dominis in solidum subiici possit.

Sin autem intellectus tui ea sit teneritudo, ut hanc nostram sententiam uelut nouum et nimis uiolentum dogma, concoquere haud queat, iuuari poterit stomachi tui imbecillitas ex Iacobi Rickii tractatu *de unione prolium*, ubi *c. 2. n. 19. ex Car. Molin. in Consuet. Parisien. §. 25. in principio* docet: quanquam inter coniuges communio bonorum, eorumque uxor pro dimidia parte domina sit, attamen eam communionem non esse proprie in actu, sed solum in habitu, et soluto demum matrimonio exire in actum, et in ueram atque actualem dominii et possessionis societatem, siquidem stante matrimonio maritus, ut legalis administrator, potestatem habeat res uniuersas et integras absque consensu uxoris alienandi, quae authoritas administrationis, alienandique potestas faciat, ut maritus totius patrimonii actu dominus sit, sed non absolutus, atque hinc fiat, quod stante matrimonio isthaec communio quoad dominium et possessionem quodammodo sit impropria et impedita, propter administrationem marito competentem &c.

Sed quorsum illae sollicitudines tam anxie confusionem dominiorum inter coniuges adstruendi? Annon ipsum ius Romanum, et cum eo tota iurisperitorum schola, quando materiam iuris accrescendi agitant, in re duobus disiun-

iunctim legata duos dominos in A solidum agnoscit? dum enim *L. unica §. ubi n. C. de Caduc. toll. et ibi DD.* sentit, quod unus disiunctorum ex sua persona solidum habeat, et deficiente altero disiunctorum non magis alienum consequatur, quam suum non diminutum retineat, quid aliud innuit, quam quod una res duobus in solidum debeatur, consequenter in dominio duorum in solidum sit? certe si ex doctrina *d. L.* B Disiunctus totam rem e sua propria, non aliena, persona habeat, et neuter disiunctorum plus iuris, quam alter, in rem sibi uindicet, non potuit non disiunctus deficiens idem dominium eiusdemque rei habuisse, quod collegatarius non deficiens habet: atqui hic habet ex sententia *d. L. unicae* solidum, et quidem non beneficio deficientis, ergo etiam deficiens illud habuit ex sua et non C alterius persona, et sic simul et semel unius rei duo domini fuisse debuerunt, quod etiam Goueanus *lib. de Iur. accrescen. n. 6. et 7.* non obscure statuit, esse sc. fas utrique collegatariorum re coniunctorum rem legatam in solidum uindicare, quod sane locum inuenire haud posset, si uterque non eodem modo dominus in solidum esset, cum rem uindicare nemini alii, quam rei domino D conueniat.

At repones, et Iustinianum in *d. L. un. & §. si eadem 8. Inst. de legat.* Et laudatum Goueanum, nec non ceteros omnes doctores, quicunque cuiuis collegatariorum ius rem legatam uindicandi in solidum concedunt, simul atque sententiam suam sic temperare, ut facto utriusque concursu, hoc est, E quando uterque rem sibi et pro se absque alterius societate habere intendit, legatum inter eos scindatur, siue partes fiant, quod certe non est constituere duos unius rei dominos in solidum.

Resp. Nec nos tam stupidi sumus, ut existimemus, simul et semel a duobus posse ius dominii in rem eandem exerceri, u. g. a Caio in Sempronium, et a F Titio in Seium alienari, aut ab unoquoque rei fructus integros percipi: si enim ad usum iuris deueniatur, ultro concedimus, eum nonnisi ab utroque sc. simul et semel pro partibus institui debere, neque etiam aliter per rerum naturam possibile esse, quin autem dominium eiusmodi rei penes illos duos in solidum consistat, nihil impedit, ad G exemplum seruitutis u. g. hauriendi aquam ex puteo pluribus constituta, ubi cuiuis illorum, quibus seruitus constituta est, quolibet tempore, quando tandem uolet, haurire licet, puteus uero ad haustum eodem instanti plures quam unum admittere non potest, sed necesse est, ut haurire uolentes id successiue faciant, neque tamen fuit, qui negare ausus, propter successiuum et diuisum seruitutis, usum ipsam seruitutem pluribus in solidum constitutam esse: sicut ergo seruitutis natura indiuidua est, ipsumque ius totius seruitutis penes plures residere, aut res eadem pluribus simul in solidum seruire dicitur, non obstante, quod ipse actus seruitutis simul et eodem instanti a pluribus exerceri haud possit: ita quoque nihil absurdum erit, si dicatur res una eademque plurimum dominio in solidum subiecta esse, quanquam illi plures simul et uno eodemque instanti potestatem dominii in solidum exercere haud possint, id quod distinctione ante indigitata optime comprehenditur et defenditur, dum nimirum unum dominium *habitu*, et alterum *actu* statuitur, quorum illud commodissime penes duos in solidum consistere poterit, secus uero hoc.

QVAESTIO II.

Quomodo et quando constituatur communio bonorum?

MOdus constituendi talem communionem bonorum ui solius consuetudinis, is solus atque unicus est utriusque coniugis cohabitatio per integrum annum et diem a primo momento contracti matrimonii continuata, post quam et quidem ultimo die absoluto resultat in unoquoque coniugum dominium in utriusque bona et iura absque ulla alia uoluntatis declaratione, conuentione aut pactis, utpote quibus omnibus haud opus est, ubi lex et quae illi par est, consuetudo hominibus prouidet; nec mirum cui uideri debet, matrimonio mores nostros tantam uim a multis retro seculis non auditam tribuere. Si enim illud efficit, ut coniugum animi atque corpora ipso momento, quo contractus matrimonii absoluitur, in mutua uelut dominia transeant, rationi ualde conueniens est, ut et illa omnia, quae his uiliora sunt, eandem conditionem subeant et quae animo corporique seruiunt, libertate iis maiore haud exultent.

Sin autem utrique, aut saltem uni coniugum animus non sit, eo modo bona commiscere, is mature aut statim in uestibulo matrimonii, aut saltem medio tempore cohabitationis, ante finem anni, de sua uoluntate contestabitur, quo facto impedietur communio bonorum, consistentque omnia intra terminos iuris ciuilis, neque enim quidquam frequentius est, quam quod pacta legibus dero-

derogent, tollatque prouisio hominis prouisionem legis. Post absolutum cohabitationis annum et diem interponere animi testationem de non habenda bonorum communione, inutile esset et nihil ageretur, cum alteri parti iam ius quaesitum sit, quod ei inuitae auferri non licet.

Potest etiam communio bonorum statim cum ipsa coniugum cohabitatione nasci, sed tunc opus erit solenniori uoluntatis declaratione pactisque manifestis.

QVAESTIO III.

Quae bona fiant communia?

IN communionem bonorum ueniunt omnia ea, quorum coniuges capaces sunt, adeoque tam futura quam praesentia, allodialia et emphyteutica: e contra uero feuda cuiuscunque generis, utpote quae nemo possidere potest, quam qui a prima inuestitura uocatur, fugiunt communionem: similiter et ea bona, quae fideicommissaria uocamus, ut et omnia illa, quae alicui coniugum ea lege, ne in communionem ueniant, conceduntur.

QVAESTIO IV.

An alterutri coniugum testari liceat?

NEutiquam: cum enim alter coniugum quoque ius habeat in bonis communibus, ut supra ostensum est, hoc ei per testamentum alterius coniugis auferri non potest, quod usque adeo uerum est, ut nec pro dimidia parte bonorum, aut saltem quoad ea bona, quae a uolente testari proficiscuntur, testandi facultatem habeat, propter rationem condominii, quod alter coniugum ui constitutae communionis in alterius coniugis bonis habet: quo casu coniux testari uolens uideretur potius de alieno, quam de suo testari quod permissum haud est.

Quod ulterius inde confirmatur: si consuetudo, aut statutum in bonis coniugum, eorumque successionibus certum ius disponit, modumue praescribit, aut alterutri certam portionem confert, non potest id mutare alteruter coniugum, nec in praeiudicium aut deminutionem eius disponere; neque enim ratione aliqua lucrum, quod publico legis beneficio quis consequitur, auferre homo priuatus potest: *nouell. 22. §. ceterum. 33. Mynf. cent. 5. obs. 32. Peck. de testam. coniug. l. 2. c. 1. Pick. de union. prol. c. 2. n. 12. Gail. 2. obs. 86. n. 17. Berlich. p. 3. conc. 9. n. 3. et 4.* Etiamsi illa portio A uniuersum coniugis defuncti patrimonium absorbeat. *Carpz. p. 3. c. 7. d. c. per tot.* ubi contra aliquos DD. cum *Christoph. Zobel et Pensold.* statuit, mobilia uxoris, quae iure Saxonico superstiti Marito deferuntur, sic marito deberi, ut uxor de iis nihil omnino quocunque modo in praeiudicium Mariti disponere possit, etiamsi praeter illa bona mobilia nihil aliud in patrimonio habeat et hac ratione B testandi facultate carere cogatur. Certum autem et manifestum est, consuetudinem nostram integrum patrimonium moriente uno coniugum alteri superstiti sic deferre, ut etiam ipsi liberi a successionem in paternam aut maternam hereditatem abstinere et eam totam parentum superstiti permittere cogantur, quae liberorum exclusio cum mage naturae et aequitati, quam non ha- C bere potestatem testandi, repugnare uideatur, nos de coniugalis nostrae communionis uirtute et efficacia altius quid et hoc quidem praesumere facit. sanctitatem matrimonii amoremque coniugum apud populum Babebergicum summo semper loco fuisse, quam suam magnificam existimationem aliter testatam facere nesciuerit, quam honorando superstitem coniugem pleno atque ab- D solutissimo uniuersi patrimonii dominio, atque ut apertius omnibus constaret, quam serio et enixe cuperet, omnes facultates ad superstitem deuolui, eumque penes perpetuo et irreuocabiliter manere, naturae uim intulit, retractis a successione liberis, qui eam uiuo utroque parentum, ex sensu legis Romanae, iam praelibasse atque quodammodo re- E rum domini uidebantur: magnus conatus, quem testamento praemorituri coniugis obnoxium facere, elusionique exponere nefas est, nec sana ratio admittit: quorsum enim deuolutio uniuersi patrimonii contra liberos, ipsumque naturae imperium, tam operose munitur, si praemorituro coniugi facultas relinquatur, eam testamentulo, aut simili aliqua dispositiuncula subruendi F et, quod uia directa non licuit, per obliquum faciendi? Et sane si consuetudinis nostrae mens unquam fuisset, saltem unum modum, quo plena deuolutio uniuersi patrimonii ad superstitem coniugem impediretur, tolerare, nullus omnium honestior, iustior et aequior admitti potuisset, quam ut naturae iura intaminata, liberique eo, quo fas et na- G tura, piumque parentis uotum uocabant, recto tramite progredi sinerentur: cum autem hunc tramitem, omni aequitate, naturaeque authoritate insuper habita, amore coniugis superstitis ualide obstruxerit, nemini, ut puto, amplius, considerato sc. argumento a maiori ad mi-

minus, credibile fieri poterit, eam alium cuniculum aut effugium, quod tantis iuris praerogatiuis, quantis liberorum iura in paternam hereditatem non gaudet, patere uoluisse, per quod coniux superstes tam grandi beneficio, quo sibi consuetudo illius fidem amoresque coniugales, etiam cum damno liberorum honorare proposuit, carere, atque ipsa consuetudo semet suo tam egregio nec ullis laudibus sat extollendo fine scopoque fraudare cogeretur.

At exclamabis, hac ratione inter coniuges *perire testamenti factionem*, quam homini libero auferre indignum et contra bonos mores sit.

Resp. primo, negando assumptum. Tantum enim abest, ut testamenti factio per communionem bonorum auferatur, ut potius per eam magis roboretur et amplietur, dum saepius contingit, beneficio eiusmodi communionis tam utrumque, quam alerutrum coniugum multo maiores opes acquirere, super quibus superstes, *solutis postea matrimonio et communione, utique liberrime testamentum amplissimum condere poterit*, quod forte alias omissa communione ualde ieiunum et angustum fuisset, quare communio testamenti factionem potius tantum differt, quam aufert.

Resp. secundo, communionem hanc bonorum *iam ipsum coniugum testamentum esse*, sicut enim unio prolium teste *Peckio, de testam. coniug. l. 3. c. 1. Pick. d. tract. c. 10. n. 1.* pro testamento facto et tali pacto habendum, quod facultatem testandi non tam aufert, quam potius uoluntatem *alias ambulatoriam arctat et obligatoriam facit*, ut sc. testamentum semel factum non amplius mutari possit: ita quoque non minus ipsa communio propter omnimodam, quam cum unione habet, similitudinem pro eiusmodi testamento coniugum et tali pacto agnoscenda est, qua semel declarata uoluntas, aut testamenti condendi ad actum redacta facultas immobiliter figatur, eximaturque hominis inconstantiae et mutationi, id quod nec lege prohibitum, nec ex sua natura turpe et absurdum est, cum et alias testator, qui de non reuocando testamento facto iureiurando se obligauit, illud non poterit reuocare, si non fuerit orta noua causa. *Vasq. de success. tit. success. resolut. l. 1. §. 1. in princ.*

Resp. tertio, leges solum improbare, quando quis directo id agit, ut testandi libertate priuetur, non etiam, si ea libertas tantum ex consequenti impediatur, ueluti in donatione omnium bonorum tam praesentium, quam futurorum solet contingere. *L. si Arrogator. 22. de adopt. L. 8. §. 15. de inoff. test. auth. ingre. h.*

A *C. de SS. eccl. Zoës ad ff. 39. t. 5. n. 28. Carpz. p. 3. c. 7. d. 4. n. 8.* perinde ut aes alienum liberam testandi facultatem impedit, quippe quod ante omnia ex bonis defuncti est deducendum, facto etiam testamento.

Resp. quarto. Vt ut etiam per communionem nostram directo tolleretur testamenti factio, propterea tamen ipsa communio non magis esset reiicienda;
B quid enim peccarunt, aut quid turpiter egerunt illi, qui libere et animo deliberato semet arbitrio testandi abdicant? Siquidem uoluntatem humanam et spem futurae actionis plena intercedente donatoris, coniugis, uoluntate transferri et auferri posse non immerito placuit. *L. 3. C. de don. c. religiosus. de elect. in 6.* neque enim consuetudini nostrae recte interdicitur hac in re Romanam legem
C apud patriam Bambergensem abrogare, cui permissum aliis in negotiis iurisprudentiae Romanae contraria introducere, esse autem ablationem facultatis testandi sola lege humana, non uero naturali et bonis moribus, uel honestate prohibitam, id uel inde patet, quod apud omnes in confesso sit, saltem pro parte testamenti factionem statutis uel pacto tolli posse, quod fieri nefas esset, si
D priuare quem facultate testandi honestati naturali repugnaret, quae enim sui natura turpia et illicita sunt, ea nec pro parte nec pro toto admitti possunt, hinc si liceat aliquid pro parte prohibere, licebit etiam pro toto. *Pick. d. l. c. 3. n. 53.* Atque hinc est, quod famigeratissimi Hispaniae ICti, Couarr. *in rubr. de testam. p. 2. n. 5. 6. et 15.* et Fortun. Garzias. *de*
E *ultim. fin. iur.* non ueriti fuerint docere, facultatem testandi tam pro toto quam pro parte *statutis*, ergo etiam consuetudine, uel pacto tolli posse.

Quid? quod etiam ipsae Romanorum leges quampluribus liberis hominibus liberum hoc et a natura ipsa quasi concessum testandi arbitrium auferant, ut uidere est in patref. qui se arrogari patitur,
F is enim stante arrogatione testamentum facere haud potest. *§. non tamen. Inst. quib. mod. testam. infirm.* Item *t. inst. quib. non est perm. fac. testam. in princ. L. qui in 6. ff. de testam.* adeo ut etiam testamentum ante arrogationem factum rumpatur aut irritum fiat. *dd. LL.* Vt modo taceam homines religiosos, praecipue uiros principes sacrorum tam militarium,
G quam claustralium ordinum, qui omnes solenni uoto a se arbitrium et potestatem testandi abdicauerunt, quis autem unquam auditus fuit, qui ausus tantum cogitare aut dicere, tot et tantos uiros contra bonos mores, aut turpiter egisse?

QVAE-

QVAESTIO V.

An uno coniugum debitum contrahente alter quoque coniugum obligetur?

RESP. *utique.* Maxime si maritus aes alienum contraxerit: is enim familiae caput est, eumque penes principalis bonorum administratio residet; accedit, quod natura communionis omnia iura tam passiua quam actiua confusa uelit, uideanturque coniuges constituendo communionem bonorum etiam se ad futura alterutrius debita obligare, sicut eo ipso tempore, quo constituitur aut initium capit communio bonorum, obligantur ad ea debita, quae alter coniugum secum adfert, quibusque iam obligatus fuerat, antequam aut nuberet, aut communionem constitueret, neque enim afferri potest disparitas, praecipue cum etiam iure communi onera et debita, sicuti et lucra, quae stante matrimonio obueniunt, inter utrumque coniugem communicentur.

Ex quo porro sequitur, mortuo marito non licere uxori ea bona, quae a marito profecta sunt, repudiare, aut tantum cum beneficio inuentarii adire, ut sc. solutionem aeris alieni, si forte id facultates mariti superet, declinet, eo quod tam ipsa, quam maritus secundum ante dicta uisa fuerit contraxisse et consequenter creditori obligata fuisse, quam obligationem inuito eo alio modo, quam soluendo, exuere haud potis est: praeterea cum constet, omnia bona per communionem confusa, eorumque dominia ultro citroque translata atque communicata esse, non erit separationi aut distinctioni bonorum locus, ut proinde aut omnibus bonis cedere, aut soluere debita necesse sit.

Sin uxor debita contrahat, non protinus maritus aut patrimonium obligabitur, si sc. contractus ille principaliter ipsam familiam aut eius administrationem respiciat, quae penes uxorem tamen non est: hinc igitur omnes scire debent, non legitime contrahi cum eo, qui patrimonii administrationem, cuius praecipua pars est contractus celebrare, non habet.

Aliud tamen dicendum est, si debita contracta administrationem familiae aut omnino non respiciunt, quod fit, dum uxor sibi pretiosa uestimenta et similia comparat, aut si respiciunt quidem, concernant tamen eam partem, cui ipsa a marito praeposita est, ueluti si uir mercaturam exercet uxoremque diuendendis mercibus aut tabernae mercatoriae, dem Kram-Laden, praeficiat: *certe utroque casu maritus tenebitur:* et primo quidem casu, quia negotium tale est,

A quod maritorum curae non incumbit, sed uxores, quae sibi ipsis de uestimentis et mundo muliebri plerumque prospiciunt, per se ipsas sine mariti opera expedire solent, quare ei, qui super huiusmodi negotio cum uxore contrahit, nihil imputari potest, quod sibi de marito, qui ad similia negotia rarissime concurrit, sed uxoribus expedienda relinquit, cauere debuisset, cum et uxor il-
B lud suo quodam iure peragat et maritus in id consensisse censeatur.

Secundo casu res minus difficultatis habet, dum ibi uxor institoris uices subit, qui teste §. 2. *inst. quod cum eo, qui in alien. Vinnio ibid. uers. institores.* Dominum suum ualide obligat.

Sane si uxor in coëmendo uestimenta pretiosa modum excedat, aut talis sit, cuius conditioni similia non conueniant,
C u. g. si uxor hortulani, aut figuli pro integris uestibus holoserica, aut apud aurifabrum gemmas, magnique pretii annulos, catenasque aureas desideret, non excusabitur mercator et aurifaber, cui negotium merito suspectum esse, prudenterque cogitare debuisset, uxorem similia sibi comparare uel inuito, uel inscio marito, qui, si prudens sit, ornatum talem, quo tam immodice sua suorum-
D que conditio exceditur, minime toleraturus, multo minus eius publicum usum, qui se suosque publicis obtrectationibus et forte etiam magistratus coercitionibus exponat, uxori permissurus sit.

QVAESTIO VI.

E *An alterutri coniugum dictata poena pecuniaria bona communia afficiat?*

FAcilis est responsio ex supra dictis, si enim omnia bona uniuscuiusque coniugis sint in solidum confusa et communicata, sequitur manifeste, posse mulctam ex omnibus bonis confusis, etiamsi ea dimidiam eorum partem, aut et-
F iam omnia absorbeat, delibari, uideturque tum ea potius ex propriis bonis coniugis condemnati solui.

Si tamen delictum tale sit, quod dissolutionem cohabitationis coniugalis, iacturamque omnium lucrorum et utilitatum matrimonialium post se trahat, cuiusmodi est adulterium duplex, quod teste *nouella 117. Carpz. p. 3. c. 26. d. 9. et*
G *p. 4. c. 21. d. 3.* coniugem innocentem a cohabitatione absoluit et adulterum coniugem omnibus lucris nuptialibus spoliat, uix erit, ut omnia bona confusa multae obnoxia sint, agente sc. altero coniugum ad separationem mensae et thori, nec non ad priuationem lucrorum nuptialium, tunc enim necessario quo-

quoque communio bonorum dissoluenda est; tum quod ea radicetur in constanti coniugum cohabitatione, tum quod ea sit talis utilitas et lucrum, quod aliunde proficisci non potest, quam ex nuptiis et matrimonio, ideoque ea coniunx adulter praeuia separatione mensae et thori merito spoliari debet.

Si igitur eiusmodi casus separationis incidat, diuidenda sunt bona inter coniuges in duas aequales partes, quarum altera condemnato cedit, patiturque sola mulctas, quas iudex reo imposuit, altera parte illibata, siue condemnati pars soluendo par sit, siue non.

Dices, eo modo uix esse, ut reus respectu bonorum matrimonialium poenam patiatur, si patrimonium a solo coniuge innocente profectum fuerit, nihilque in bonis habuerit coniux reus, dum matrimonium contrahebat, hac enim ratione saltem adhuc dimidium bonorum, quae solo beneficio matrimonii ei obuenerunt, lucraretur. Respondetur: id quidem summo iure uerum esse, debereque coniugi reo omne id, quod ei matrimonium siue per statuta, siue pacta et consuetudines adiecit, auferri, nec quidquam ei relinqui. *Beust. tract. connub. p. 2. c. 21. Farinac. q. 142. n. 35. Iul. Clar. l. 5. sent. §. adult. n.* 12. tenentur enim maritus et uxor ad paria et parem fidem. *Chassan. ad consuet. Burgund. rubr. q. §. 6. n. 20.* aliud autem moribus nostris, praecipue apud nostrum consistorium causarum matrimonialium tribunal, ubi frequentissimae quaestiones super separatione coniugum et hinc pendente diuisione bonorum incidere solent, receptum est, instituiturque semper diuisio secundum capita absque ulla distinctione bonorum, a quo coniugum ea profecta sint. Quod forte eam rationem habet, cum saepius soleat contingere, ut coniux reus totum patrimonium secum ad nuptias attulerit, coniux uero innocens nihil, et tamen reus plectatur dimidia sui patrimonii parte, quod fieri haud posset, si ei illud tantum, quod beneficio matrimonii et non aliunde possederat, auferendum esset. Quare dum coniugi reo, qui forte ante nuptias aut nihil, aut saltem non dimidiam in bonis habuit, aliquid, quod summo iure perdidisset, relinquitur, compensatur cum eo casu, quo coniux reus totum patrimonium matrimonio intulit, illudque cum consorte ex aequo diuidere cogitur, cum tamen secundum dispositionem *L. Iubemus 11. uers. si uero etc. C. de repud.* quarta tantum eius parte mulctari deberet. Quae mutua casuum compensatio nostram consuetudinem in iacturis lucrorum nuptialium utcunque sustinere uidetur, maxime cum

A multis in locis statuta uigeant, ut nulla dote illata aut donatione propter nuptias constituta, coniux ob adulterium coniugis ex bonis ipsius tantam portionem lucretur, quantam ipsi statutum in casu successionis ab intestato tribuit, hinc in terris Saxonicis teste *Carpz. in pract. crim. p. 2. q. 64. n. 44.* Mulier ob adulterium mariti quartam partem existentibus liberis capit, collatis tamen
B omnibus suis bonis, tam quae ad maritum attulit, quam quae constante matrimonio ex hereditatibus aut aliunde acquisiuit.

Vbi tamen obseruandum est, si negotium ad casum diuisionis poenalis prolabatur, extentque liberi utrique coniugi communes, tunc liberos quoque partes facere, ita ut bona in capita familiae, sc. secundum numerum liberorum con-
C iugumque diuidenda, partesque, quas liberi faciunt, coniugi innocenti, penes quem liberorum educatio iure merito manebit, attribuendae sint, idque propter alimenta liberis debita, quorum onus si innocenti coniugi soli imponeretur, reportaret reus pro poena et damno lucrum, eique suus dolus contra aequitatem et iuris rationem patrocinaretur.

D Ex quo porro colligere est, partes bonorum, quas liberi faciunt, non fieri proprias liberorum, sed earum dominium coniugi innocenti accedere, ne alias diuisio, quae in fauorem illius introducta est, in odium eius detorqueatur, fiatque per delictum consortis deterioris conditionis, quam fuit aut fuisset, si liberi non extarent, aut cohabitatio coniu-
E galis per mortem soluta fuisset, quo casu integrum omnium bonorum dominium administrationemque retinuisset, nec se diuisionis reum fecisset, quamdiu uitam uiduam coluisset. Vt taceam communionem bonorum tantum coniugibus, inter quos etiam solos consistit, non liberis ius dominii acquirere, ita quoque diuisionem, quae sola iura ex
F communione fluentia spectat, non plus, quam liberis ex communione debetur, debetur autem nihil, attribuere posse.

QVAESTIO VII.

An communio bonorum omnia bona ubicunque, etiam extra locum consuetudinis sita, afficiat?

G FVit haec quaestio aliquamdiu difficilis uisa propter eos, qui alibi, ubi communiones bonorum incognitae sunt, uxores duxerunt, patriaeque mores uel ignorauerunt, uel sibi consultius putauere, usum dominiumque

bonorum ad praescriptum legum Ro- A manarum exigere: modo autem nihil moror asserere, etiam ea bona, quae extra terminos iuris nostri consuetudinarii iacent, in utriusque coniugum dominium transire, modo uterque coniux matrimonium in loco consuetudinis contrahat, cohabitetque ibi per integrum annum et diem animo domicilium figendi: siquidem communio bonorum, aut potius matrimonium, in B quo radicatur, contractus est, in quod omnia; quae contractibus communia sunt, cadunt, quorum etiam illud non postremum est, quod iudicentur et regulentur secundum leges et consuetudines illius loci, ubi celebrantur, ad similitudinem ultimarum uoluntatum, quae si secundum leges loci, ubi testator degit, factae fuerint, ubique ualent, etiam ibi, ubi alia testandi ratio recepta C est, complectaturque inibi sita bona, quae alias, si testator ibi ultimam uoluntatem neglectis loci illius sollennitatibus condidisset, affecta haud fuissent; cum igitur bonum sit argumentum ab ultimis uoluntatibus ad contractus inter uiuos, sequitur nostrum contractum matrimonii, annuamque cohabitationem cuncta coniugum bona in mutuam ddminiorum sucietatem tra- D here, id quod naturae huius contractus ualde conuenire, et uix ab eo separari posse uidetur, dum sc. ad contractum societatis omnium bonorum proxime accedit, et aeque atque huiusmodi societas uniuersitatem quandam inuoluit.

Sed quid? si uterque coniugum eo loci, ubi nostra communio bonorum non uiget, matrimonium contraxerit, ha- E bitaueritque integrum annum et diem? puto distinguendum esse, num sc. alteruter coniugum habuerit domicilium ibi locorum, ubi recepta est communio bonorum, tantumque matrimonii causa alio profectus fuerit, constanter tamen retento animo ad lares suos redeundi, atque ibi uitam exigendi; aut nunquam fuerit aut habuerit domici- F lium ibi: illo casu rationi conformius apparet, si communionem bonorum inter coniuges introducamus, respiciendo primarium et nobiliorem matrimonii finem, qui est constans animorum coniunctio, et indiuidua uitae societas, quam cum coniux in patria aut loco sui domicili colere sibi proponit, uidetur etiam simul cogitare eam instituere G ad leges ibi receptas, inter quas primum fere locum ea obtinet, quae ad solidandos coniugum amores, uitaeque tranquillitatem ut animorum et corporum, ita quoque bonorum communionem et mutua rerum dominia confundi postulat. Et sane, si Franco-furti contractu super metallis Bambergae adpendendis celebrato praesumantur contrahentes ad pondus Bambergense non loci contractus respexisse, ideo quia Bambergae consummandus et perficiendus est contractus, multo magis uidebuntur coniuges locum et leges domicilii, ubi uitam coniugalem, et illam indiuiduam animorum societatem consummaturi et perfecturi sunt, sibi pro norma et regula proposuisse, et ad eam totum uitae cursum ordinare uelle: aliud dicendum erit in altero casu, ubi tam parum de uita in locis communionis instituenda cogitatum, quam ipsum matrimonium ibidem contractum, aut a coniugibus habitatum fuit.

QVAESTIO VIII.

Quomodo dissoluatur communio bonorum?

Isdem modis, quibus ceteri contractus, dissoluitur nostra quoque communio, praecipue autem duo celebriores et frequentiores sunt, ueluti quando mutuo consensu ab ea disceditur, et quando alter coniugum moritur: prioris uix ullus usus, nisi quando coniugium discordiis atque aliis causis sic turbatur, ut coniuges cohabitationi renuncient, atque a se inuicem quoad thorum et mensam separentur, quae animorum atque corporum dissociatio non potest non communionis quoque bonorum dissolutionem post se trahere, quo casu eueniente uniuersum patrimonium inter coniuges communesque liberos, qui hactenus cum parentibus in naturali aut ciuili unione uixerunt, aequaliter et quidem secundum capita diuiditur, de qua diuisione supra *quaest. 6.* satis diximus.

Posterior autem modus frequentissimus et quotidianus est, qui communionem illam quidem sic dissoluit, ut eodem momento superstitem coniugem uniuersi patrimonii dominum efficiat,* sed non in forma successionis ab intestato in partem defuncti, siquidem huic, ut supra ostendimus, inter coniuges locus haud est, sed continuatur tum tantum dominium, quod superstes iam antea cum defuncto in solidum commune habuerat, ita ut hic omnia uideantur locum habere, quae a doctoribus de iure accrescendi in re duobus disiunctim legata docentur, ubi deficiente altero collegatario superstes suum magis non diminutum retinet, quam alienum consequitur, ut huic potius non decrescere, quam portio deficientis accrescere uideatur. sic enim Iustinianus disputat *in L. unica ff. ubi*

u. *C. de cod. toll.* adde *Gomez.* 1. *Resol.* 10. *n.* 42. *Bartol. et comm. DD. in d. L. unica. & in L. re coniuncti.* 89. *de leg.* 3.

VNIO PROLIVM.

QVAESTIO I.

Quid sit unio prolium?

VNio prolium uidetur hodie apud nos Germanos id esse, quod olim apud Romanos adoptio aut adrogatio fuit, assumuntur siquidem unius coniugis naturales liberi ab altero coniuge, ea lege, ut eos pari iure, honore et amore cum suis propriis et ex se genitis aut gignendis filiis gaudere, nec eos ulla in re ceteris posteriores aut inferiores esse uelit: hinc fit, ut omnia iura inter coniuges liberosque qua naturales et unitos communia fiant, una domo, unaque mensa et aequali cura a parentibus foueantur educenturque, et denique sibi inuicem ab intestato aequis portionibus succedant: Quae tamen cuiusuis familiae aut genti et generi propria sunt, uelut arma, insignia, nomina, feuda, fideicommissa, beneficia, fundationes, iura patronatus &c. ea non commiscentur, nec in alterius familiam transeunt. Igitur unio prolium commode sic definiri poterit: quod sit *contractus, quo coniuges, celebrato prius matrimonio constitutaque bonorum communione, alterius coniugum liberos naturales in suam familiam adsciscunt, eosque pro suis heredibus agnoscunt.*

QVAESTIO II.

Quomodo constituatur?

AD hunc contractum rite celebrandum requiritur primo, ut adsciscens siue assumens cum assumendorum liberorum uero parente nuptias contrahat, extra quas alias huic unioni locus haud esse potest, sed esset eiusmodi unio potius pro adoptione aut adrogatione habenda.

Secundo, ut inter coniuges bonorum communio constituatur: absurdum enim foret, si liberi, pretiosissima corporis pignora, communes fierent, bona uero eandem communionem fugerent, neque etiam facile intelligeretur. quomodo alias liberi et coniux in morituri coniugis bona succedere possent:

Tertio, ut hic contractus authoritate magistratus aut saltem eorum, qui liberis uniendis sanguine coniunctiores sunt, celebretur, si enim unio eiusmodi contractus sit, eorum omnium, quos ille complectitur, consensus necessarius est, qui cum a liberis ipsis, utpote plerumque impuberibus et semper minorennibus, praestari haud possit, eorum uices uel a magistratu aut proximis consanguineis obeundae sunt, praecipue cum ibi agatur, utrum liberis expediat, parentem ad diuisionem patrimonii adigere, suaque portione deinceps se alere, an uero relicto diuisionis et portionis hereditariae iure, se cum uitrico aut nouerca unire, et post alterutrius mortem aliud ius hereditatis expectare.

Sin uero nec liberorum testatus consensus, nec magistratus et consanguineorum auctoritas interuenerit, pergant tamen coniuges et liberi integro anni spatio eodem tecto et mensa in commune uiuere, neque alterutra partium ad diuisionem prouocet, aut communioni reclamet, tum consuetudo patriae inter parentes et liberos unionem prolium tacito partium consensu introductam intelligit, eamque tanti roboris atque uirium uult esse, ac ea solet, quae solenni consensu liberorum aut consanguineorum authoritateque magistratus instituta fuit.

Sed dices, qua ratione liberi, qui ut plurimum impuberes aut saltem minorennes sunt, tacite consentire praesumantur, qui tamen nec uelle nec nolle habent, ac proinde ne quidem expresse consentire ualeant, multo minus plene intelligant, quae damna aut lucra se ex unione maneant? Respondetur: utut de summo iure haec doctrina suas difficultates patiatur, tolerandum tamen est, quod consuetudo publica utilitate, ne sc. ob dubiam mentem in commune uiuentium frequentiora sint litigia, sed certiores successionum sint iura, introduxit, simul atque uniendis contra omnia pericula, ob quae sola tacitus eiusmodi consensus impugnandus uenit, prouidit, dum sc. beneficio restitutionis in integrum contra hanc tacitam unionem, si quidem diuisio pinguior fuisset, laesis succurrit, quo rerum statu nemo habet, quod de eiusmodi tacita unione conqueri possit, quando praecipue uicissim considerandum est, etiam parentibus facultatem relinqui non introducta unione post longum temporis cursum ad diuisionem secundum tempus initi secundi matrimonii prouocandi, etiamsi patrimonium interea creuerit, multoque pinguius pro liberis foret, si tacita unio introducta fuisset: cum igitur propter incertos rerum euentus, et ubi tam facile lucra, quam damna contingere possunt, multa in iure tolerentur, ita quidem, ut ob hanc rationem etiam saepius beneficium restitutionis in integrum locum inuenire haud possit: procul ab iniuria

iuria erit, si et hanc consuetudinem tacite introducendae unionis prolium, quae non rarius lucra quam damna unitis secum aduoluit, populus Babebergicus aequo animo ferat, qui, ne ea liberis suis noxia sit, facile cauere poterit, dum eueniente laesionis casu mature remedium restitutionis in integrum circumspiciendum, atque damno, quod tacita unio inflixit, omnibus in pristinum statum reuocationis medendum erit.

Quarto, ut omnia coniugum bona inter eos et liberos communia fiant, quae deinde soluta unione inter superstites aequis partibus diuidantur, id quod praecipuus finis et effectus unionis esse solet.

QVAESTIO III.

Quae bona in unionem prolium ueniant?

EX supra dictis uidetur quidem elici posse, unionem prolium communioni bonorum inter coniuges simillimam esse, et sicut in hanc, ita quoque in illam omnia unitorum bona uenire: sed aliter res se habet: sciendum enim est, mortuo uniendorum liberorum patre aut matre, et superstite ad secunda uota transeunte, protinus successioni ab intestato in bona, quae inter defunctum et superstitem coniugem fuere communia, etiam a superstite durante uiduitate adquisita, uel ut clarius loquar, quorumcunque superstes ante secundas nuptias dominus fuit, locum fieri, ita ut facto ad secunda uota transitu penes defuncti liberos sit, ad diuisionem prouocare, aut ea repudiata sese cum superstite parente eiusque nouo coniuge unire: ex quo apparet, unionem illam prolium, si ea magis, quam diuisio patrimonii, liberis proficua uideatur, tantum eo spectare, ut per dictam unionem conditionem suam meliorem faciant, sperentque aliquando pinguiores hereditatis portiones ex patrimonio aut industria nouorum coniugum.

Quo praesupposito, respondetur ad quaestionem, ea tantum liberorum bona in unionem et communionem uenire, quae etiam in diuisionem patrimonii a defuncto relicti aut a superstite uiduo adquisiti uenissent, neutiquam uero ea bona, quae liberi uel iam ante unionem aliunde habuerint, aut post eam quocunque modo adquisituri sunt: aliter si statueretur, liberorum conditio nunquam non esset deterior, et spes illa pinguioris hereditatis semper falleret, quod utrumque sedulo cauendum, ne sc. liberi ut plurimum aetate mino-

A res, et rerum suarum non intelligentes sub uana spe futurae alicuius pinguioris, attamen adhuc incertae diuisionis praesentium aliorumque magis certorum, aut saltem nullo parentum beneficio obuenientium bonorum iacturam faciant. Ex quo porro sequitur, quod ea bona, quae communionem bonorum inter coniuges fugiunt, fugiant quoque unionem prolium: hinc feu-
B da, quae u. g. a patre defuncto relinquuntur, unioni prolium obnoxia haud sunt, ita ut non tantum inter parentes et liberos, uerum etiam inter ipsos liberos, u. g. fratres, sorores, non fiant communia, sed ad eos solum pertinent, qui natura sua eorum capaces sunt: simile iudicium est de ceteris bonorum generibus, quae communio coniugum secundum supra dicta non afficit, aut
C alias liberorum propria sunt, ut castrensia, quasi castrensia, et aduentitia.

QVAESTIO IV.

Quid sit praecipuum?

QVanquam liberi omnia ea bona, quae unionem prolium fugiunt, sibi praecipua, nec cum paren-
D tibus unitis diuidere habeant, consuetudo tamen nostra ulterius progreditur, et iubet, ut praeter dicta communioni et unioni exempta bona liberis unitis aut prioris matrimonii adhuc aliquid aliud, et quidem ex ipsis in communionem et unionem uenientibus bonis constituatur, quod dissoluta unione, et antequam ad ipsam diuisionem
E ueniatur, ex uniuerso patrimonio sibi solis praecipiant, id quod *praecipuum*, uulgo voraus, uocatur, uideturque ob eam rationem constitui liberis prioris matrimonii, ut aliquo modo illud interusurium et commodum compensetur, quod ipsis obuenisset, si repudiata unione uniuersum patrimonium diuisissent, suisque portionibus integre usi-
F fruiti fuissent.

Quam autem proportionem hoc praecipuum erga patrimonium, aut partes liberorum habere debeat, definire haud licet, cum in eo constituendo considerandus sit liberorum numerus, eorum aetas, et educatio, nec non quae uires patrimonii, quod uitricus aut nouerca confert, quorum omnium accu-
G rata ratio ineunda, et omnibus probe pensiculatis denique quod aequum iustumque magistratui aut uiris bonis uidebitur, illud, quod liberi nomine praecipui deinceps obtineant, determinandum est.

QVAE-

QVAESTIO V.

Quid iuris liberis in praecipuum durante unione competat?

FActa determinatione liberis protinus ius quaeritur in constituto eiusmodi praecipuo, non secus ac in ceteris bonis, quae eorum propria, et suo dominio subiecta sunt, maxime uero si res immobilis loco praecipui statuatur, quae primo momento constitutionis in dominium liberorum transit, nec unquam a parentibus alienari, oppignorari, aut alio quouis modo onerari potest: pertinet enim praecipuum ad liberos primi matrimonii non iudicio parentum, sed principali aut legis, cui consuetudo aequiualet, prouidentia. *Riccius. tract. de union. prol. c. 5. n. 3.*

Sin autem pro praecipuo certa quantitas pecuniae promittatur, quantocyus omnia in communionem deducta bona, qua praesentia qua futura, pro securitate huius constitutae pecuniae nexum tacitae hypothecae subeunt, ita quidem, ut omnibus creditoribus, qui post introductionem unionis prolium cum parentibus contraxerunt, in concursu praeferatur praecipuum: sicuti enim in re et fundo pro praecipuo constitutis in fauorem et solidiorem liberorum assecurationem receptum est, ut fundi praecipui uicem subeuntis dominium primo statim momento ad liberos transferatur, ita quoque ratio et aequitas postulat, ut et in quantitate siue pecunia pro praecipuo constituenda pari securitate liberis prouideatur, quae autem hoc casu, dum sc. in quantitate constituta dominium esse haud potest, alia non erit, quam ius hypothecae in omnia coniugum in unionem deducta bona. Et sane si praecipuum hoc uere et proprie pro liberorum peculio aduentitio haberi debeat, cuius uerus et legitimus tutor et administrator pater aut utrique coniugum sint. *Carpz. p. 2. C. 24. d. 12.* aut saltem illud, sc. bonum aduentitium, tutorio nomine administrasse praesumatur: *Carpz. p. 1. c. 28. d. 113.* consequens erit, quod liberi uniti contra patrem administratorem iisdem beneficiis gaudeant, quae alii tutores et curatores contra se admittere debent, inter quae illud omnium pinguissimum est, quod pupillo in bonis tutoris tacita hypotheca competat, idque a die officii. *L. pro officio. 2. C. de Adm. tut. L. un. §. 1. C. de rei ut. act. Fab. in C. l. 8. tit. 7. d. 1. n. 4.* Quod etiam locum habet in protutore, aut qui pro curatore se gessit. *Carpz. d. p. 2. c. 24. d. 12.* quanto magis ergo in patre aut utroque coniugum, cuius bona alias et quidem singu- A lari dispositione, *l. cum 6. §. non 2. & §. ult. C. de bon. quae lib. in potest. const. ex Matr. uel al. adquis.* pro bonis aduentitiis aut maternis tacite liberis obligata sunt. uide *Neguz. tract. de pign. 2. p. 4. memb. n. 7.* Et quanquam ex modo dictis clarissime colligatur, praecipuum, quacunque tandem ratione constituatur, plenissimo iure liberis adquiri, et ab eis de illo libere disponi posse, ob- B seruandum tamen probe est, praecipuorum naturam ex earum rerum iure aestimari solere, quarum dies cessit, sed necdum uenit, cuiusmodi uidemus in legatis contingere, quae in diem relicta, ubi quidem dies statim cedit, id est, legatum statim debetur, sed necdum uenit, hoc est, legatum necdum peti potest. *L. cedere. 213. de V. S.* Igitur quidem actio statim nascitur, sed tamen C ualide institui ante lapsum temporis haud potest, atque hinc fit, ut etiam liberis praecipuum haud aliter, quam si uel nuptias contrahant, aut uitam ecclesiasticam amplectantur, aut denique ipsa unio prolium dissoluatur, exigere liceat, propterea tamen et antequam dies uenerit, non impediuntur de suo praecipuo uel inter uiuos, uel ultima uoluntate disponere, aut etiam ad he- D redes ab intestato transmittere, id quod etiam in legatis, quorum dies cessit, sed necdum uenit, iuris est: cessio enim diei hunc effectum habet, ut res, cuius dies cessit, fiat transmissibilis ad heredes. *L. 5. ff. quando dies leg. L. 4. in fin. pr. ff. de Alim. leg. Vinn. in comment. ad Inst. l. 2. t. 20. §. 8. uers. uiuo testatore &c. Zoes. ad ff. l. 36. t. 2. n. 1.*

E

QVAESTIO VI.

An parentibus aut liberis liceat inuita, aut non consentiente altera parte in praeiudicium unionis per contractus aut testamentum disponere?

NEquaquam: *ratio manifesta est*, quia F sc. per unionem omnibus unitis in bona, quae unione et communione affecta sunt, ius quaesitum est, quod nemini inuito ulla ratione auferri potest, sicuti quoque uni partium a contractu, cuiusmodi est unio, altera inuita recedere, aut quouis modo ei contra uenire haud fas est: quod etiam confirmat *Rickius d. tract. de un. prol.* dum *c. 10. n. 15.* G tradit, transire unionis dispositionem in contractum et actum ultro citroque obligatorium, ita quidem, quod dispositio haec seu pactio, non quidem habeat statim effectum deuolutiuum actionis, ut contractus et pacta pura, sed tamen ius aliquod tribuat, cuius effectus in tempus incertum suspensus, atque inte-

rim irreuocabilis est haec pactio, quemadmodum ceteri contractus. *L. sicut. C de A. et O.* Hinc sequitur testamentum coniugis, aut eius, qui unione comprehenditur, irritum esse, si testetur super bonis ad unionem spectantibus nec maioris ualoris erit, si unitorum aliquis de eiusmodi bonis alteri, siue extraneo, siue unionis socio quiddam donet.

Sane quin de ceteris bonis, quae unio et communio non inuoluit, libere et ualide uniti disponere possint, nullum dubium est, considerandi sunt siquidem intuitu huiusmodi bonorum sicut extranei, qui nec unioni immixti sunt, nec in his tertius quisdam ius quaesitum habet.

Maius dubium est, an pater disponendi de bonis unitis potestatem habeat, quod tamen ex iis, quae supra sub *quaest. 5. de comm. bonor.* adduximus, facile diluitur, atque in affirmatiuam resoluitur, propter ius administrandi, quod marito uelut familiae capiti debetur: quanquam autem sub administratione etiam facultas alienandi intelligi soleat, ea tamen non est prorsus libera, sed finibus quibusdam honestae necessitatis ac utilitatis, quos contradicentibus unitis excedere non licet, circumscribitur. *Couarr. lib. uar. resol. 3. c. 19. n. 7.* quare parentes cessante necessitate nec ius alienationis habent, *Rick. de tract. c. 8. n. 10.* nec, si quod habent, illud ad ultimam uoluntatem extendere possunt. *Rick. d. tract. c. 2. n. 19.* quod etiam uel inde patet, dum paciscentes coniuges praemisso pacto de habenda communione bonorum inter se et utriusque liberos unitos aliquid sibi pro libera dispositione reseruant, eaque loquendi formula utuntur, iedoch thut ihme der Hochzeiter/ oder Hochzeiterin / von hievorn gedachtem versamleten Haab und Guth ausnehmen 300. fl. darmit nach seinem Gefallen zu schalten und zu walten/ selbe zu verschencken/ oder durch Testament zu vermachen / weme und wohin er will/ etc. quibus uerbis non obscure indicant, constitutae communionis bonorum et liberorum unionis eam esse uim, ut neglecta expressa reseruatione aut exceptione comprehendantur et nisi speciali pacto sibi de facultate disponendi super aliqua parte prospiciatur, nihil reliquum maneat, de quo testari, aut alio modo disponere liceat.

Fuere tamen, qui asseruerint, eiusmodi exceptionem aut reseruationem potius ad restringendam, quam largiendam disponendi facultatem in pactis matrimonialibus poni, hoc est, cum uterque coniux super dimidio bonorum communium facultatem disponendi habeat, id autem eorum alterutri, aut ceteris unitis nimis graue uideatur, paciscentes sibi contra immodicam talem testandi libertatem pacto reseruatorio, aut mage restrictorio, cauere et huius uirtute eiusmodi libertatem coercere consueuisse, quod non tam tollat, quam potius firmet testamenti factionem stante bonorum communione et unione. Sed, pace horum uirorum dixerim, inania haec sunt: nam

Respondetur primo. Si in pactis coniugalibus aut unionis prolium exceptioni aut reseruationi nostrae praemitteretur aliquid, quod coniugibus aut unitis disponendi facultatem concederet, fateremur utique, eiusmodi praesumptionem non uanam esse. Cum autem ne uerbulum quidem praecedat, quod aliquatenus saltem sapiat testandi aut disponendi ius, sana ratio prohibet, tales coniecturas fingere.

Respondetur secundo. Omnis illa reseruatio stat exceptiue, ergo intelligenda est de casu, qui sub regula aut praeuia dispositione generali continetur, atqui nulla regula de testamenti factione aut facultate disponendi praecedit, ergo casus exceptus sub ea non comprehenditur, sed sub alia comprehendi debet, quae alia esse non potest praeter communionem bonorum, haec enim casum exceptum aut bona reseruata cum reliquis bonis inuolueret, nisi per pactum speciale exciperentur et quorsum alias illa exceptio tam sollicite cum solenni concessione facultatis libere disponendi fieret, nisi ipsa bonorum communio sua natura eandem facultatem disponendi impediret. Ne ergo exceptionum aut reseruationum uerba in contractibus contra manifestas leges otiari faciamus, necessitas nobis imponitur, dicere, bona sub communione relicta alterutrius coniugum testamenti factioni aut liberae dispositioni nullo modo obnoxia esse, nec aliter testabilia fieri, quam per speciale pactum exceptionis, argumento praecipue ducto a contrario sensu ex ui particulae, iedoch, in eiusmodi pactis usurpari solitae, quae dispositionem plane contrariam praecedenti dispositioni indigitat, facitque, ut in praecedenti casu prohibitum esse censeatur, quod ipsa exceptio paciscenti in suo casu excepto concedit.

Respondetur tertio. Si eiusmodi pactum liberae dispositionis potius restrictio quam exceptio aut reseruatio esset, deberet ea etiam uerbis restrictiuis et limitatiuis exprimi, cuiusmodi sunt in Germanico uerba, nur/allein/ weiters und höher nicht/ als biß auf soviel Gülden Macht haben solle zu schalten/ zu walten/ zu vertestiren/ et similia, quorum nullum tamen in nostris usitatis pactis coniugalibus et unionis prolium quoad hunc casum reperi-

perire est, sed totum facultatis dispo- A nendi negotium uerbis exceptiuis et reseruatiuis expeditur.

QVAESTIO VII.

Quomodo dissoluatur unio prolium?

PRaeterquam unio prolium, ueluti contractus, mutuo dissensu parentum sc. et liberorum dissolui potest, hoc etiam prae ceteris contractibus peculiare habet, ut alterutro coniugum B e uiuis sublato, aut alias inter eos diuortio facto, ruat quoque ipsa unio, quae hactenus matrimonio uelut unico suo fundamento innixa fuit, est enim matrimonium et constans coniugum cohabitatio ima basis unionis et communionis, nec sine illa haec unquam nasci aut stare potest.

Simile iudicium esto, quando turbato mortalitatis ordine omnes uniti filii ante parentes uiuis excedunt. C *Rick. d. l. c. 7. n. 120.* Si tamen ii, aut unus eorum, filios relinquat, subsistet unio, cum eius uis et effectus etiam ad uniti descendentes porrigatur. *Rick. d. l. n. 46. et seqq.* alii uero defuncti heredes siue sui, siue extranei, aut etiam uxor hoc unionis beneficio non gaudebunt, cum ad eos ex bonis unitis neque inter uiuos nec ultima uoluntate quidquam iuris D transferre possit, liberi uero descendentes unionem non tam patris beneficio, quam proprio iure, repraesentationis sc. quae nullibi quam in linea descenti et praeter hanc etiam in collaterali solum tamen inter patruos nepotesque recepta est, complectantur. Atque hinc colligere est, in dissolutionis casu aliam rationem praecipui esse, quod E cum inter bona unita non comprehendatur aut unione afficiatur, ad omnes defuncti uniti heredes sine distinctione, etiam ad uxorem, siquidem inter hanc et defunctum communio bonorum fuerit, deuoluitur.

Est et alius modus tollendi unionem, si nempe parentes re familiari male administrata incipiant facultatibus labi, quo casu cum quoque incipiat unio damnosa esse, aequitas et liberorum ini- F qua conditio postulare uidetur, ut malo authoritate magistratus quantocyus obuiam eatur et, quando alia ratione mederi non possit, ipsa compages unionis et communionis dissoluatur, neque enim rationi conuenit, ut, quod fauore et utilitate liberorum exstructum fuit, uerso dein rerum statu cum eorundem extrema pernicie sustentetur.

TESTAMENTVM.

QVAESTIO VNICA.

Quid requiratur ad testamentum?

QVae ad ipsam substantiam, aut ut uulgo uocamus, *intrinseca* testamenti pertinent, eadem et in principatu Bambergensi obseruanda sunt. Solennia uero, siue *extrinseca, potissimam partem a nostra patria exulant.* Quae enim leges Romanae in numero testium, eorum rogatione, subscriptione, sigillatione etc. exigunt, haec omnia praesentia parochi et duorum testium abunde praestantur, neque hic alio ad ualorem et probationem opus est, quam ut defunctus ultimam suam uoluntatem praesente et intelligente parocho et duobus aliis uiris honestis enunciauerit.

Vbi monendum, praesentiam parochi sic esse necessariam, ut ne quidem per confessarium eius absentia suppleri possit, nec ualeat suprema uoluntas, quam moribundus coram confessario tantum et ceteris testibus testatam fecerit. Sed quin confessarius unus ex duobus testibus esse, testatorue in ordinando supremo suo elogio solemnibus iuris Romani uti et his obseruatis absque parocho ualide testari possit, dubium haud est.

An autem et mulier huic actui, dum sc. quis tantum iure consuetudinario testari uolet, interuenire queat, plus ambiguitatis habet, cum uideri possit, consuetudinem nostram mage de probanda quam constituenda ultima uoluntate sollicitam esse et hoc modo eos testes, quos leges Romanorum in probatione causae ciuilis, cuiusmodi quoque est causa testamenti, admittunt, non respuere. Sed magis est, ut contrarium statuamus. Si enim consuetudo omnes et singulas solennitates insuper haberet, soloque naturali et uulgari modo probandi, qui in duobus testibus omni exceptione maioribus consistit, contenta esset, sine ratione numerum trium testium et praeter hunc illum etiam adhuc cum singulari sollicitudine urgeret, ut ex illis unus sit, qui non tantum ecclesiastici, sed etiam ordinarii parochi personam gerat. Igitur dubitandum non est, quin etiam a nostra consuetudine saltem aliquarum solennitatum ratio et testium selectus habeatur, minime uero eorum promiscuus concursus in tam graui et sancto negotio, quo nimirum tota hominis in facultates suas potentia tandem absoluenda, et ultimo dominii sui exercitio coronanda est, admittatur, ne alias dum secus fieret, humanitatis nostrae per totam mortalitatem exantlatis actionibus laborisque non usque adeo honorificus imponeretur

F I N I S.

AN-

ANDREAE GOLDMEYERI,

ORIGINES BAMBERGENSES.

Historische, Astronomische und Astrologische

BESCHREIBVNG,

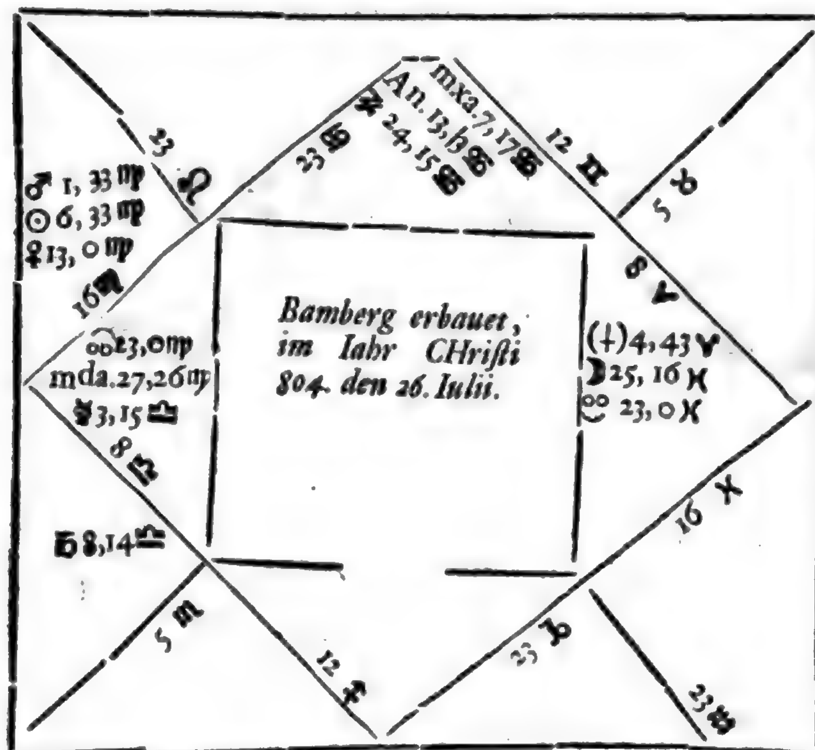
Vom ersten Vrsprung und anfaenglicher Erbauung der weitberühmten, an der Regnitz gelegenen Bischöfflichen

RESIDENTZ - STADT BAMBERG,

Darinnen uermeldet uom Herkommen solcher Kayserlichen freyen Stifft, und ordentlicher Succession desselben loeblicher Vorsteher und Bischoffen, auch was sich sonsten daselbsten denckwürdigs zugetragen und begeben. Gestellt durch

ANDREAM GOLDMAYER Guntzenhusanum Francum Mathematicum.

Gestalt des Himmels bey erster Erbauung der Bischoefflichen Residentz-Stadt Bamberg, so geschehen im Jahr CHristi 804. den 26. Iulii, um 6. Vhr, 8. min. Vormittag.

BAmberg, das Hoch-Kayserlich Stifft.
Vom heilgen Kaysr Heinrich auffgericht,
Wurd anfangs uon Sachsen fundirt,
Als Kayser Carl sie subiicirt:
Der sie dann aus der Heydenschafft
Zum Christlichen Glauben hat gebracht.
Diese Figur uns weiset klar,
Wie des Himmels Gestalte war:
Als ang'legt wurd der erste Stein,
Zum Fundament uon der Gemein.

Dem Hoch-würdigsten Fürsten und Herrn,

Herrn MELCHIOR OTTONI,

Bischoffen zu Bamberg, etc.

So dann

Einem Hoch-Löblichen, Hoch-Ehrwürdigen und Wohl-Edlen Dom-Capitul daselbsten.

Meinem gnaedigsten Fürsten und Herrn, auch gnaedigen Herren.

H*Och-Würdigster Fürst, gnaedigster Herr. Auch Hoch-Ehrwürdige, und Wohl-Edle, gnaedige Herren.* Es bezeugen beydes die Biblischen, und dann auch die Heydnischen Historien, dass es ein loebliches und nützliches Werck sey, wann man uornehmer Staedte Vrsprunge, Bau-Herrn, und Inwohnern nachsinnet, und selbige zu erkundigen sich untersteher. Also lesen wir, dass Mose beschrieben, wie Kain erbauet habe die Stadt Hanoch, *Gen. 4, 17.* Der Assur, die Stadt Niniue, *Gen. 10, u. 11.* So dann der Arphaxat, die Stadt Ecbatana. *Judith. 1. u. 1.* der Koenig Baesa, die Stadt Rama, *3 Reg. 15. u. 17.* und *2 Par. 16. u. 6.* der Koenig Salomo, die Staedte Hemath und Zoba, *2 Par. 8. u. 4.* der Koenigliche Prophet Dauid, die Stadt Millo, *3 Reg. 9. u. 24.* Iosua der Iuden Hertzog, die Stadt Thimnath Sera, *Jos. 19. u. 50.* Der Koenig Pharao in Egypten, Raemses, *Ex. 1. u. 11. Num. 33. u. 13.* Es werden auch nicht nur die Bau-Herrn fürnehmer Staedte, sondern auch die Iahr der Gründung specificiret, als *Num. 13. u. 23.* solle Hebron die Stadt in Canaan, 7. Iahr uor Zoan in Egypten seyn gegründet worden.

Bey den Heydnischen Scribenten haben wir sehr uiel Exempla der Gründung fürnehmer Staedte, so zufinden in dem Eusebio, Scaligero, Caluisio, und bey andern Chronologis und Historicis. Als da sind die Gründungen der Stadt Athen, Troia, Alba, Rom, Byzantz oder Constantinopel etc. Ohngeachtet, wegen der eigentlichen gewissen Iahr der ersten Gründung uielfaeltig geirret worden, wie in meiner Roemischen auch Constantinopolitanischen Chronica, sodann im Buch uom Vrsprung und Veraenderung der Koenigreiche zusehen und abzunehmen. Gestalt dann in erster Gründung der Stadt Rom, bey etlichen Scribenten, ein Irrthum uon 494. Iahren, und weit darüber sich ereignet, dieweil Romulus die Stadt Rom, nicht anfaenglich gegründet, sondern selbige erweitert, und zur Koeniglichen Residentz-Stadt gemacht hatte.

Nun muss aber ein Astrologus, der uon den Veraenderungen, auch uom Zustand einer Stadt und der Einwohner zu urtheilen gesonnen, nicht nur haben das gewisse Iahr; sondern auch das Monat, den Tag, die Stund, und eigentliche Minuten, wann der erste Eck- und Grundstein angeleget worden, damit er den Stand und Lauff der zwoelff Himmlischen Zeichen, sodann der Planeten, und fürnehmer Fix-Sterne, wie auch der allgemeinen Fürgehungen auffsetzen, und aus demselbigen, uon zukünfftigen Faellen ein Vrtheil schoepffen moege.

Es haben aber unsere lieben Vorfahren in Teutschland sich anfaenglich nicht beflissen, grosser subtilitaeten, in den Astronomischen, Astrologischen und Chronologischen Künsten, und ermangeln wir deshalben, uieler fürnehmer, und auch Volckreicher Staedte, wahren Vrsprungs. Oder aber so ie Verzeichnissen uorhanden gewesen, ists uermuthlich, dass durch die uielfaeltige Kriege, dieselbe uerheeret worden und zu Grund gegangen.

Wegen Ergaentzung dieses Defects, habe ich mich sehr bemühet, und bin auch endlich, mit GOttes Hülffe, uermittelst einer neuen Astrologia, so beruhet auf den allgemeinen Fürgehungen, kommen auf die Natürliche Vrsachen und Anzeigungen der geschehenen Veraenderungen, in den fürnehmsten Staedten. Aus den Veraenderungen hat sich nachmals, wiewol anfaenglich mit grosser Mühe, der wahre Vrsprung und Gründung der Original- und Principal-Staedte, aller Koenigreiche auf Erden befunden.

Demnach aber ie eine Stadt dieser, und eine andere, einer andern Himmlischen Influentz unterworffen, massen in den gebraulichen Calendern, in der Landschaft-Tafel, der fürnehmen Staedte, welche zwar sehr falsch, zusehen: So habe ich, benebenst der Principal, welches Augspurg ist, auch die Gründung anderer fürnehmer Staedte, sonderlichen Teutschenlandes wollen für die Hand nehmen. Vnd weiln bekannt, dass die Bischoeffliche Residentz Stadt Bamberg, ein hohes Kayserliches Stifft, uor andern mit uielen Priuilegiis, und Immunitaeten begabet, habe ich der Sachen etwas besser nachgesonnen, und endlichen, uermittelst der

gesche-

geschehenen Veraenderungen, den wahren Vrsprung und erste Gründung derselben erfunden. Auch den Stand und Lauff der zwoelff Himmlischen Zeichen, desgleichen der allgemeinen Fürgehungen, so dann der Planeten und fürnehmsten Fix-Sterne dahin gerichtet, damit aus denselben ein Astrologus, von zukünfftigen Zufaellen zu urtheilen wisste. Dann eben dieses die wahre gründliche Vrsach ist, warum man auf die erste fundation einer Stadt eigentlich das Absehen haben solle.

Lucas Gauricus, ein Italienischer Bischoff und zugleich ein Astrologus, hat vor hundert Iahren, etlicher Staedte in Italia, als da sind Rom, Bononia, Florentz, Venedig, Padua, Ferrara, Meyland etc. fundation nachgesonnen, und auf die vermeynte Zeit, geschener Gründung Himmels-Figuren auffgerichtet, welche, so ich sie recht erwege, sehr falsch sind: dann zum Exempel, in Gründung der Stadt Rom hat er, wie oben gedacht, geirret, 494. Iahr, auch am Monat, am Tage, so dann in der Stund und Minuten weit gefehlet: dann sehr ungereimt ist es, wann er schreibet, es seye die Stadt Rom gegründet, eine Stunde vor der Sonnen Vntergang, den 21. April, im 752. Iahr vor CHristi Geburt, weiln man zu solcher Zeit des Tages keinen Grundstein zulegen, und die Arbeit anzutretten, sondern vielmehr Feyerabend zu machen pfleget. Gleichen Irrthum hat er auch begangen, in vermeinter Erbauung der Stadt Byzants, oder Constantinopel, anderer Staedte für dieses mal zugeschweigen, und weil ihme dazumal noch nicht bewust war meine neue Astrologia, die auf den allgemeinen Fürgehungen bestehet: so hat er auch von dieser Staedte Glück und Vnglück nichts zu prognosticiren, oder aber geschener Veraenderung halben einige natürliche Vrsach, oder Anzeigung beyzubringen gewuſt: wie selbiger in meiner Roemischen und Constantinopolitanischen Chronica, etliche tausend Exempla zu finden.

Wann dann, *Hoch-Würdigster, gnaedigster Fürst:* auch *Hoch-Ehrwürdige, Wohl-Edle, und gnaedige Herren*, ich gaentzlicher ungezweiffelter Hoffnung bin, daſs die erste Gründung, des Kayserlichen freyen Stiffts, Haupt- und Bischofflicher Residentz-Stadt Bamberg, von mir recht seye investigiret, und beschrieben worden:

Als habe ich solches, wie es die natürlichen Vrsachen, der geschehenen Veraenderungen bezeigen, in gegenwaertigen Tractaetlein an Tag, und in Druck geben, und solches mein geringes, iedoch nützliches Wercklein, *Euer Fürstlichen Gnaden*, auch *E. Hoch-Ehrwürden und Gn.* unterthaenig dediciren und offeriren, benebst aber gehorsamlich bitten sollen, *E. Fürstl. Gn.* auch *Hoch-Ehrw. und Gn.* solches nicht etwan in Vngnaden vermercken, sondern zu genaedigen Gefallen acceptiren, auch zu beharrlichen Gnaden, und gnaediger Affection, mich Dero unterthaenigen Diener, bestes recommandiret haben vvollen.

Geben zu Nürnberg, den 10. (20.) Octobr. im Iahr nach Christi Geburt 1644. und nach Erschaffung der Welt 5428.

E. Fürstl. Gn.

Auch Hoch-Ehrw. und Gn.

Vnterthaenigst und unterthaeniger Diener.

ANDREAS GOLDMAYER, Mathem.

Das erste Capitel.

Von erster Erbauung der Bischofflichen Residentz-Stadt Bamberg.

VMb das Iahr der Welt 3468. uor Christi Geburt 317. kamen die Frieslaender und Sachsen, welche Herodotus Sacas nennet, aus Lycia und Phrygia, in klein Asien gelegen, in das Teutschland, und satzten sich die Phrygier oder Friesen, an Holand, die Sacae aber, oder Sachsen an den Elb-Strom, und umb dieselbe Reuier, da dann sie sich alsobald ritterlich gehalten, und die Schweden, welche im nachfolgenden 3469. Iahr in Teutschland auch eingefallen, zuruck schlagen, und derselben bey 100000 ertoedten helffen. Nachmals als die Francken oder Cymbri in Italiam eingefallen, im Iahr 3683. uor Christi Geburt im 102. Iahr, waren der Sachsen 30000. im Heerzug, welche im Piemont den ersten Angriff gethan, wie Plutarchus im Mario berichtet.

Diese Sachsen enthielten sich am Elbstrom bis auff die Regierung Keysers Caroli Magni, der mit denselben langwirige Kriege geführet, bis er sie endlich bezwungen, und überwunden, im Iahr 802. Als er nun dieselbe zum christlichen Glauben zu bekehren gesonnen, und dero Rebellion hinfüro zu uerhüten entschlossen war: Theilete und zertrennete er diese Voelcker, und schickte theils mit Weib und Kind in andere Laender, theils in Braband und Flandern, theils in Siebenbürgen und Vngarn, theils ins Land zu Francken, zwischen dem Mayn und der Regnitz, da es dazumal noch grosse Wildnus hatte: welche sich dann zum theil in diese Gegend nidergelassen, und an der Stadt Bamberg zu bauen angefangen. Vnd weil der Bischoff zu Würtzburg diesem Volck 14. Kirchen bauen, und dieselbe mit Priesteru uersehen lassen, diese auch ihre Residentz zu Bamberg genommen: ward von ihnen der Ort Saechsisch Papenberg, das ist, Pfaffenberg, nachmahls Babenberg, und anietzo Bamberg genennet, wie Spangenberger p. 47. berichtet.

Es geschahe aber die erste Erbauung im Iahr nach Christi Geburt 804. den 26. Iulii, um 6. Vhr, 8. Min. Vormittag, unter der Poli Hoehe 50. Grad, zu welcher Zeit der Stand des Himmels sich uerhalten, wie die Himmels-Figur p. 985. ausweiset.

Stand der fürnembsten Fix-Sterne, bey erster Erbauung der Bischofflichen Stadt Bamberg.

Zeichen.	*Grad.*	*Minut.*	*Namen der Sterne.*	*Grösse.*	*Natur.*
♈	16	0	Der erste Stern des Widers	4	♂♄
♉	8	53	Medusae Haupt	3	♄♃
♉	20	42	Des Stiers mittern. Aug	3	♂
♉	22	26	Des Stiers mittaegig Aug	1	♂♀
♉	29	33	Des Orions Fuss	2	♃♄
♊	3	39	Des Orions Schulter	2	♂☿
♊	4	32	Die Geiss	1	♂☿
♊	11	28	Des Orions andere Schulter	2	☿♂
♊	26	51	Der grosse Hund	1	♃♂
♋	2	57	Castor, Apollo	2	♂
♋	5	59	Pollux, Hercules	2	♂
♋	8	34	Der kleine Hund	2	☿♂
♌	10	1	Das Hertz der Schlangen	1	♄♂
♌	12	33	Des Loewen Hertz	1	♂♃
♌	20	26	Berenices Haar	3	☽♀
♍	4	19	Des Loewen Schwantz	1	♂♃
♍	22	39	Der Rebmann	3	♄☿
♍	24	57	Des Raben Schnabel	3	♄♂
♎	6	32	Der Iungfrauen Aeher	1	♃♂
♎	6	55	Der grosse Baer	1	♂♃
♎	17	57	Centauri Fuss	1	♀☿
♎	24	54	Die Crone	2	♀☿
♎	27	47	Mittaegige Waagschale	2	♃☿
♏	5	1	Der Schlangen Halss	2	♄♂
♏	22	29	Des Scorpions Hertz	1	♄♂
♐	27	59	Die Leyer	1	♀☿
♑	2	31	Des Adlers Schvvntz	3	♂♃
♑	14	25	Der Adler	2	♂♃

Zeichen.	Grad.	Minut.	Namen der Sterne.	Grösse.	Natur.
♑	26	48	Der Schvvantz des Meerschvveins	3	♄♂
♒	16	27	Fomahant	1	♀♂
♒	18	9	des Schvvanen Schvvantz	2	♀☿
♓	6	12	des Pegasi Flügel	2	♂♃
♓	12	5	Scheat	2	♂♀
♓	21	54	des Pegasi eusserster Flügel	2	♂♃
♓	27	3	Andromedae Haupt	2	♀♃

Die groessere Fürgehung vvar im 7. grad, 17. min. ♋. Die mittlere im 27. grad, 26. min. ♍. Die iaehrliche im 13. grad, 3. min. ♋, und regierete der ♂.

Das ander Capitel.

Vom Zustand der Stadt Bamberg, ehe das Bisthumb daselbsten angeordnet worden.

ALs im Iahr Christi 804. die Stadt Bamberg uon den Sachsen gegründet und erbauet worden, uerbliebe dieselbe unter der weltlichen Herrschafft, der Grafen uon Babenberg, die im Rentz oder Regnitzgau, nicht weit uom Fluss Regnitz, oberhalb Bamberg, auff dem Bergschloss, die Altenburg genandt, gewohnet hatten, bis auff das Iahr 905. nemblichen 102. Iahr, wie hieruon Lazius, und Auentinus, auch Cuspinianus, Bertius, Dresserus, Albizius und andere zu lesen, zu welcher Zeit diese Graffschafft dem Heil. Roem. Reich heimgefallen, und zwar nachfolgender gestalt.

Vm das Iahr Christi 880. wohnete auff dem Schloss Altenburg, bey und über Bamberg, ein Graf mit Namen Heinricus, uon Babenberg, derselbe hatte zu einem Gemahl Fraeulein Babam, Hertzogs Otten uon Sachsen Tochter, mit welcher er 2. Soehne, Reinhardum und Albertum, erzeugete.

Als nun der Vatter mit Todt abgienge, lehneten sich beede seine Soehne, einer geringen Vrsach halben, auff wider den Bischoff uon Würtzburg, und überzogen auch denselben im Iahr Christi 902. mit einer Heersmacht: In welchem Zuge, und gethaner Feldschlacht, Graf Reinhold uon Babenberg, durch Grafen Conraden Ludouici III. Roemischen Koenigs Bruders Sohn, welcher dem Bischoff zu Würtzburg beygestanden, erstochen worden, und die Victori dem Bischoff zu Würtzburg geblieben: Als die mittlere Fürgehung im 5. Grad dess Steinbocks, im quadrat des Glücksrads der Bambergischen Himmels-Figur sich befande.

Im Iahr Christi 903. wolte der Graf Albrecht uon Babenberg den Todt seines Bruders Reinholden rechen, staerckte sich demnach widerumb, und fiele abermals dem Bischoff zu Würtzburg ins Land, und ueriagte denselben, und uerheerete ihme das Land allenthalben iaemmerlich: Gleicher gestalt fiele er auch in Hessen, und uertriebe da die Landgraefin, sampt der iungen Herrschafft, dieweil der Landgraf Eberhard, im uerflossenen Iahr, dem Bischoff zu Würtzburg beygestanden, und in der Schlacht ertoedtet worden: Als die mittlere Fürgehung, dieses Iahr im 6. grad, 33. minut. des Steinbocks, im Triangul der Sonnen, der Bambergischen Himmels-Figur sich befunden.

Im Iahr Christi 905. zog obgemeldter Graf Conrad, ein Beystand des Bischoffs zu Würtzburg, wider den Grafen Albrecht uon Babenberg: Als nun diesem Grafen der Anzug uerkundschafft worden, überfiele er unuersehens den Graf Conrad, und ertoedtete ihn den 27. Februarii: Diesen, seines Vettern Todtfall betaurete der Roem. Kayser Ludouicus III. sehr hoch, und war auff Mittel bedacht, wie er denselben auffs ehist raechen moechte: bestimmete demnach dem Grafen Albrecht uon Babenberg einen Termin, auff den Iulium, da er erscheinen, und dieser That halben Rechenschafft thun solte: Als aber der Graf Albrecht nicht erschienen, belagerte ihn der Roem. Kayser Ludouicus III. auff seinem Schloss Altenburg, dieweiln das Schloss uon Natur und Kunst wol bewahrt und uest war, und zu besorgen gewesen, die Belagerung doerffte sich zulang uerziehen, unterstunde sich Hatto, der Ertz-Bischoff zu Meintz, den Grafen uon Babenberg, mit List aus dem Schloss zu bringen, und dem Roem. Kayser persoenlich, unter dem Schein friedlicher Tractaten, für Augen zu stellen, welches dann geschehen und uollzogen worden den 9. Sept. da ihn der Roem. Kayser mit dem Schvverdt liesse hinrichten: Vnd dievveil er der letzte seines Stammes gevvesen, ist die Grafschafft Babenberg, oder Bamberg dem H. Roem. Reich heimgefallen, vvie hieruon Caluisius pag. 797. aus Regino zu lesen. In diesem Iahr vvar die mittlere Fürgehung im 8. grad des Steinbocks, im quadrat des Saturni, der Bambergischen Himmels-Figur.

Diese Graffschafft Bamberg vvurde im Iahr Christi 1006. uom Kayser Heinrico II. uerehret seiner Gemahlin Künigund, vvelche eine Tochter gevvesen Sigefridi Pfaltzgrafen bey Rhein, die dann aus der Graffschafft ein Bisthumb zu machen gesonnen vvar: Demnach aber der Bischoff zu Würtzburg sich davvider auff-lehnete, und unterschiedliche Anforderungen, die doch der Kayser andervverts ergantzen vvolte, uorvvendete: Als liesse der Roem. Kayser einen Reichstag nach Franckfurth ausschreiben, und umb Vervvilligung dessen bey den Ertz-Bischoffen, und Bischoffen ansuchen: Nachdeme nun der Bischoff zu Magdeburg das Begehren für iust erkannt, vveiln solches zuforderst zur Ehre Gottes gereichen thue: Als hat er alle andere zum Beyfall gebracht, und der Roem. Kayser, und Kayserin ihre Bitt und Begehren erhalten, im Iahr Christi 1007. Caluisius p. 846. aus Fabro.

Hierauff vvurde alsobald in diesem 1007. Iahr, eine Kirch, nemblichen der herrliche Domstifft, und 2. Kloester zu bauen angefangen, und uom Roem. Kayser, und der Kayserin reichlich begabet: Vnd dieses geschahe mit Consens, und guter Bevvilligung Pabsts Benedicti des VIII. dieses Namens: Es vvurden dazumal diesem Bisthumb uiel herrliche und reiche Kloester, und uiel Graffschafften untervvorffen, die alle ihr Lehen uon ihme empfahen müssen: Es vvurde gefreyet uon allem Gevvalt der Ertz-Bischoffllichen Stüle: Also dass ein Bischoff zu Bamberg, in seinem Gebiet und Bisthumb, vvie ein Ertz-Bischoff, in seinem Bisthumb schalten und vvalten mag: Vnd dieses Priuilegium vvird insgemein genannt, der H. Künigundt, (vvelches die Kayserin, und Stiffterin vvar) Seidener Faden, vvie Bruschius, Dresserus, und aus ihnen Martin Zeiler pag. 400. melden. Einen grossen Theil Lands in Kernden, uiel Schloesser, und Flecken haben dieser Stiffter und Stiffterin diesem Bisthumb gegeben und zugeeygnet: Welche Lehen die Roemische Kayser dem Bischoff uerleihen, und sie darauf bestaettigen: Es ist auch uon ihnen uerordnet vvorden, dass die uier vveltliche Churfürsten, als Koenig in Boeheimb, das Oberschencken, Pfaltz, das Obertrucksessen, Sachsen, das Obermarschalcken, und Brandenburg, das Ober-Cammer-Ampt, mit ihren Zugehoerungen, uon einem ieden regierenden Fürsten, und Bischoffe zu Bamberg, zu Lehen empfangen sollen: Welche Churfürsten alsdann die uier unter Aempter, uier fürnehmen, und uhralten Geschlechten der Ritterschafft in Francken, als Auffsess, Trucksess uon Bommersfeld, Marschalck uon Ebnet, und Rottenhan, hinvviderumb uerleyhen: Es sind beedes Stiffter und Stiffterin, als neblichen Kayser Heinricus II. und die Kayserin Künigunda, uon der Kirchen, in der Heiligen Zahl gesetzet vvorden: Wegen obgesetzter Lehenempfahungen hat Freherus eine besondere Meynung, derer M. Zeiler in seiner Reiss-Beschreibung durch Teutschland, p. 400. gedencket.

Das dritte Capitel.

Von Regierung der Bischoffe zu Bamberg, und den denckwürdigen unter ihnen geschehenen Verenderungen.

Eberhardt der erste Bischoff.

EBerhardus, der Cantzler des Keyser Heinrichs II. vvurd uom Stiffter des Bistumbs, zum ersten Bischoff zu Bamberg uerordnet, im Iahr Christi 1007. und uom Pabst Benedicto VIII. bestaettiget, der dann dem Bistumb loeblich und vvol 35. Iahr uorgestanden, und anno 1042. den 15. Augusti gestorben. In obgemeltem 1007. Iahr vvar die groessere Fürgehung im 24. grad ♋, bey dem ♃, und im △☽, der Bambergischen Himmels Figur, und kam die Sonn durch die Fürgehung zum Drachenhaupt, und der Mond zum Sextil der Mittags-Linien.

Im Iahr 1009. vvurd das Closter Münchsberg erbauet, und im Iahr 1015. Rapoth der erste Apt da eingesetzet, als es uerfertigt vvorden.

Im Iahr 1012. ist das Dombstifft durch den Patriarchen zu Aquilegien gevveyhet vvorden.

Im Iahr 1017. hat S. Künigund ihre Vnschuld, vvegen Bezüchtigung des Ehebruchs, auff glüenden Pflugscharen dargethan.

Im Iahr 1019. vvie Caluisius aus Cassiodoro rechnet, hielte Keyser Heinricus II. einen grossen Reichstag zu Bamberg, darbey auch Pabst Benedictus VIII. sich einstellete: Da vvurd das Neben-Stifft zu S. Stephan, vvelches uon S. Künigund erbauet und gestifftet vvorden, durch Pabst Benedictum VIII. gevveyhet. In diesem 1019. Iahr vvar die groessere Furgehung im 25. grad, 10. min. ♋, im △♄, und die mittlere Furgehung im 2. grad ♉, im △♂ der Bambergischen Himmels-Figur: Vnd stunde auch im △♃ der Roemischen Himmels-Figur: vvesshalben der Roem. Keyser dieses Bistum dem Papst uerehret hatte, der fur iaehrlichen Zinss, ein schoenes ausgerustetes Ross, und 100. Marck Silber begeh-

begehret, vvie Baronius berichtet. Aber A nachmals solle Kayser Heinrich III. für das Bisthum Bamberg, dem Papst Beneuent in Italia eingeraumet haben.

Im Iahr 1021. ist das Closter Münchsberg durch Bischoff Eberhardum gevveyhet vvorden.

Im Iahr 1024. den 13. Iulii, starb Kayser Heinricus II. zu Groeningen bey Halberstadt, und vvurd nachmals der Leichnam gen Bamberg geführet, und B im Dom koestlich begraben.

Im Iahr 1030. hat Bischoff Eberhard ein Spital, da anietzo das Closter zu S. Theodorussen stehet, auf seine Kosten bauen lassen.

Im Iahr 1039. als die Kayserin Künigunda, nach dem Todt ihres Gemahls, seithero in einem Closter sich aufgehalten, starb sie, und vvurd zu Bamberg neben dem Kayser begraben. C

Swidgerus der ander Bischoff zu Bamberg, und nachmals Papst zu Rom.

Im Iahr Christi 1042 vvurd Bischoff zu Bamberg Svvidgerus, Schvvigger oder Schvveycker, uon Mayendorff ein Sachs, Kayser Heinrichs Cantzler, der dem Bisthum 4. Iahr uorgestanden.

Zu seiner Zeit, im Iahr Christi 1045. D vvurden 3. Paepste ervvaehlet: da zog Kayser Heinrich III. gen Rom, mit diesem Bischoff Svvidgero satzte die 3. Paepst alle ab, und machte Svvidgerum zum Roemischen Papst, am Heiligen Christ-Tag, vvelcher Clemens II. genannt, und den Paepstlichen Stuhl 9. Monat lang fürgestanden, als die groessere Fürgehung im 27. Grad, 25. Minuten E Krebs, im Sextil der mittlern Bambergischen Fürgehung, und dann im Widerschein des Drachenschvvantzes der Roemischen Himmels-Figur sich befunden. Dieser Papst vvurd nach seinem Todt heraus geführet uon Rom, und zu Bamberg in S. Peters Chor begraben, vvelche Kirche er zuuor hoch gefreyet hatte. F

Hardwig der dritte Bischoff.

Im Iahr Christi 1047. vvurd Bischoff zu Bamberg Hardvvig, auch ein Cantzler Kaysers Heinrici III. der stund dem Bisthum für 7. Iahr, und vvar der erste, der das Pallium uon Rom erlangte, als die mittlere Fürgehung im 1. Grad Zvvil- G ling zum Quadrat sich lendete.

Albertus der uierdte Bischoff.

Im Iahr Christi 1054. vvurd zum Bisthum erfordert Albertus oder Adelbert, ein Graf uon Bogan, ein Bayr, Kaysers Heinrici II. Schvvester Sohn, der dem Bisthum nützlich 6. Iahr lang uorgestanden.

Günther der fünffte Bischoff.

Im Iahr 1060. vvurd Günther, auch ein Cantzler Kaysers Heinrici III. zum Bischoff zu Bamberg ervvaehlet, der dem Bisthum 6. Iahr lang uorgestanden.

Im Iahr 1063. hat Bischoff Guuntherus neben andern Mit-Gehülffen, das neben-Stifft zu St. Gangolff gestifftet.

Im Iahr 1064. ist Bischoff Güntherus, mit etlichen andern Bischoffen in das heilige Land uerreiset, und hat 2. Tagreiss uon Ierusalem, uon den Saracenen eine Niederlag erlitten, und ist hierauff im zuruck reisen, in Kerndten gestorben, vvie Bruschius berichtet, nach Bamberg geführet, und daselbst begraben vvorden, im Iahr 1066.

Hermannus der sechste Bischoff.

Im Iahr Christi 1066. vvurd Hermannus, Stadthalter dess Ertz-Bisthums zu Mayntz, Bischoff zu Würtzburg, vvelchen Papst Gregorius VII. im Iahr 1072. als die mittlere Fürgehung im 25. Grad ♊ im □ ☽ vvar, entsatzte. Der nachmals im Iahr 1075. im Closter Schvvartzach, im Franckenland, im 10ten Iahr nach seiner Wahl gestorben, und begraben vvorden.

Im Iahr 1071. ist Pantz, so zuuor ein Graefliches Schloss gevvesen, zu einem Closter ueraendert und gestifftet vvorden.

Im Iahr 1073. ist das Stifft zu S. Iacob, uom Bischoff Hermann zu bauen angefangen vvorden.

Rupertus der siebende Bischoff.

Im Iahr Christi 1076. vvurd Rupertus Kayser Heinrichs geheimer Rath, zum Bischoff geordnet, der dem Bisthum 26. Iahr uorgestanden, und Anno 1102. den 11. Iulii gestorben.

Vnter seiner Regierung im Iahr 1081. vvar ein Reichs-Tag zu Bamberg gehalten, als die mittlere Fürgehung im 4. Grad ♌, im △ des Glücksrads sich befande, und vvurd daselbsten vvider Heinricum IV. Hermann, Hertzog uon Lothringen, zum Kayser ervvehlet. Dazumal am Oster-Abend, kam ohngefehr ein Feuer auss, und uerbrannte das Dom-Stift biss auf das Gemaeur herab, vvelches nachmals mit Quaterstucken, uiel koestlicher als zuuor, erbauet vvorden. Dieser Kirchen 4. Thürne sind mit Bley gedecket, vvie M. Zeiler meldet, und schreibt auch Francis. Irenicus, dass

dafs man uorgebe, dafs hier das Schvvert A seye, mit vvelchem Petrus dem Malcho das Ohr abgehauen. Es kam zu dieser Zeit die Fürgehung ♂ zum Gegenschein des ☽, und die Fürgehung der Mittagslinien, zum Quadrat des Glücksrads, und das Glücksrad zum Widerschein Mars.

Otto der achte Bischoff.

Im Iahr 1102. vvurd Graf Otto uon Andechs, Kayser Heinrichs des IV. Cantzler zum Bischoff zu Bamberg gevveyhet, der dem Bisthum 37. Iahr uorgestanden.

Im Iahr 1109. hat S. Otto, das Stifft zu S. Iacob complirt, und selbsten gevveyhet. Er stifftete auch das Closter Priefennigen, überhald Regenspurg, da die Nab in die Donau fliesset, in diesem Iahr. C

Im Iahr 1110. hat er das Dom-Stifft, so zuuor abgebrannt, vvieder aufferbauet, vvie es anietzo zusehen.

Im Iahr 1114. hat er das Closter Pantz, so uor etlichen Iahren zerstoeret vvorden, vvieder auffgericht, und mit Ordens-Personen besetzet.

Im Iahr 1117. hat er das Closter Münchsberg, vvelches durch einen Erdbiden grossen Schaden erlitten, D vvieder erbauet, und ervveitert.

Im Iahr 1119. hat er das Closter Michelfelden, bey Aurbach, in der Pfaltz 6. Meilen uon Bamberg gestifftet, und erbauet.

Im Iahr Christi 1123. reisete Bischoff Otto in Pommern, und bekehrete dieselbe, im Iahr 1124. zum Christlichen Glauben, und kam vvieder auf den E Oster-Abend im Iahr 1125. Als die groessere Fürgehung im 4. Grad Loevven, im Triangul des Glücksrads, und die Mittlere anfangs bey dem Ascendenten gestanden.

Im Iahr 1126. ist das Closter Ebrach durch einen Edlen uon Ebrau, mit Hülff seines Bruders, und Schvvester gestifftet vvorden. F

Im Iahr 1127. hat Bischoff Otto das Closter Lanckheim am Mayn, vvieder aufgerichtet, vvie Bruschius bezeuget.

Im Iahr 1132. hat er Heilsbrunn, das Closter erbauet, nach des Bruschii Meynung.

Im Iahr 1136. hat er die Capeln zu S. Gertruden, bey dem Münchsberg gebauet. G

Im Iahr 1138. ist Bischoff Otto, nach dem er über die 32. Stiffter, Kirchen und Cloester, theils gestifftet, theils renouiret, und theils uon neuen erbauet, gestorben, und auf den Münchsberg, vvelchen er renouiret und bevvohnet, herrlich begraben vvorden.

Egilbertus der neunte Bischoff.

Im Iahr 1140. vvurd Egilbertus, oder Engelbrecht, Dom-Dechant zu Bamberg zum Bischoff ervvehlet, der dem Bisthum 6. Iahr lang uorgestanden.

Im Iahr 1145. als die mittlere Fürgehung im 8. Grad ♎, in der Stelle ♄ stunde, vvurd Kayser Heinrich der Stiffter des Bisthums zu Bamberg in der Heiligen Zahl eingeschrieben, und canonisiret. B

Eberhardus der zehende Bischoff.

Im Iahr 1146. vvurd Eberhardus, ein Hertzog in Beyern, Bischoff zu Bamberg 26. Iahr lang.

Im Iahr 1147. hat Bischoff Eberhard, dess heiligen Kayser Heinrichs Gebein erhoben, und in ein schoenes Marmelsteines Grab, vvie das noch auf den heutigen Tag zusehen, legen lassen.

Im Iahr 1150. hat Pfaltzgraefin am Rhein, Hermann Wittib, Conradi Marggrafen in Meissen Tochter Gertraut, das Spital zu S. Theodorusen, zu einem Edlen Iungfrauen Closter uervvandt, vvelches Eberhardus der I. und II. zvveen Bambergische Bischoff, mit uielen Gütern, und Einkommenden dotiret, und begabet haben.

Im Iahr 1152. hat Kayser Conradus III. einen Reichstag nach Bamberg ausgeschrieben, und als er daselbsten alle nothvvendige Verordnung gethan, so zur Reise in Italiam erfordert vvurden, starb er ploetzlich den 15. Febr. und vvurd daselbsten im Dom-Stifft begraben.

Im Iahr 1153. hat Kayser Fridericus I. Barbarossa genannt das Oster-Fest zu Bamberg gehalten.

Im Iahr 1171. vvar eine grosse Pestilentz, und schaedliches Gevvaesser, als die mittlere Fürgehung im 5. Grad ♏, bey dem gifftigen Schlangenhals sich befande.

Hermannus der eilffte Bischoff.

Im Iahr 1172. vvurd Hermannus, des Marggraffen Conrads aus Meissen Sohn, Bischoff zu Bamberg, 5. Iahr lang, und starb Anno 1177.

Otto der zwoelffte Bischoff.

Im Iahr 1177. vvurd Otto, oder Poppo Hertzog zu Meran, und Graffe zu Andechs, Bischoff 15. Iahr, und starb Anno 1192. den 2. May.

Im Iahr 1185. ist so eine vvarme Zeit gevvesen, dafs um Bamberg, und im Franckenland, im December, Ienner und Hor-

Hornung die Baeume geblühet, samt den A Weinstoecken, die Frücht im Mayen, und die Trauben im Augusto zeitig vvorden, unter der Regierung ♃ und ☿. Hingegen aber, im folgenden Iahr, unter der Regierung Witter und Mond, und Pfingsten alles erfroren.

Thimo der dreyzehende Bischoff.

Im Iahr 1192. vvurd Thimo, ein Dom- B Herr, und Probst bey S. Steffan, Bischoff zu Bamberg. Vnter seiner Regierung, so 10. Iahr gevvehret, ist Künigund die Kayserin, und Stiffterin des Bisthums zu Bamberg unter die Zahl der Heiligen geschrieben vvorden, er starb Anno 1202. den 16. Octobr.

Conradus der uierzehende Bischoff.

C

Im Iahr 1202. ist Conradus ein Hertzog in der Schlesien, zum Bischoff ervvehlet vvorden, und des 2. Tags nach seiner Wahl gestorben.

Eckenberdus der funffzehende Bischoff.

Im Iahr 1203. vvurd Eckenbertus, oder Ebenbert, ein Bruder Koenig Stephans in Vngarn, zum Bischoff ervvaehlet, der D dem Bisthum loeblich 32. Iahr uorgestanden, und im Iahr 1235. gestorben.

Im Iahr 1208. als Kayser Philippus zu Bamberg auf der alten Burgk, Lusts halben seine Residentz eine Zeitlang genommen, und ihme den 22. Iunii eine Ader oeffnen lassen, und nunmehr in seiner Schlaff-Kammer auff seinem Bette ausrastete, und in Beyseyn seines E Cantzlers und Truchsessen allerley Gespraech hielte: kam Pfaltz-Graf Otto uon Wittelsbach, mit etlichen Dienern für die Kammer, vvurd eingelassen, und redete lang mit dem Kayser: endlichen zuckte er ohnuersehens die Wehr, hiebe den Kayser so ungestüm in Hals, dass er selbigen Tags sterben muste. Der Thaeter entrunne dieses mal, vvurde F aber bald drauff uom Heinrich uon Kalindin, dess Kaysers Marschall, nicht vveit uon Regenspurg erstochen. Als die mittlere Fürgehung im 12. Grad ♐, im Gegenschein der Mittagslinien stunde.

Im Iahr 1228. um Martini uerbunde sich Bischoff Eckenbertus zu Bamberg, mit Grafen Poppo zu Henneberg, vvider Bischoff Hermann zu Würtzburg. G Nun begab sichs auf S. Niclaus-Tag, den 6. Decemb. dass Graff Heinrich uon Gleichen, und Herr Heinrich uon Sternberg, des Bischoffs zu Würtzberg Beystaende, aus Meiningen zogen, vvider Bischoff Eckenbertum, und Grafen Poppen. Denen diese begegneten, und getrost in ihre Feinde satzten; darüber dann der uon Sternberg erschlagen, der Graff uon Gleichen gefangen, die übrige zum theil ervvürget, und zum theil in die Flucht geschlagen vvorden, als die groessere Fürgehung im 12. Grad des Loevven, im Sextil der Mittagslinien, und die Mittlere im 1. Grad, 33. Min. ♄, im Triangul ♂, der Bambergischen Himmels-Figur sich befande.

Poppo der 16. Bischoff.

Im Iahr 1235. ist Poppo ein Hertzog uon Meran, zum Bambergischen Bischoff ervvehlet vvorden, vvelcher dem Bisthum 7. Iahr uorgestanden, und uon Kayser Friderich entsetzet vvorden, als die mittlere Fürgehung bey dem Adler sich befande.

Heinricus der 17. Bischoff.

Im Jahr 1242. vvurd Heinricus, genannt Schmidefeld, ein Kayserlicher Notarius, uon Catalonien, uon dem Papst zum Bischoff gen Bamberg geschicket, der dem Bisthum 15. Jahr uorgestanden, und im Jahr 1257. in Kerndten, den 7. Nou. gestorben.

Im Jahr 1248. ist Otto der letzte Hertzog uon Meran, durch seinen Hof-Meister, in seinem eigenen Schlos Niesten ermordet vvorden, vvelcher Hertzog in ermeltem Jahr uor seiner Entleibung den mehrern Theil seiner Güter, dem Stifft Bamberg durch ein Testament uerschaffet, als die Fürgehung des Glücksrads zum △♀ sic nahete.

Bertholdus der 18. Bischoff.

Im Jahr 1257. ist Bertholdus oder Leupold, ein Graf uon Leiningen zum Bischoff elegiret vvorden, regierete 28. Jahr, und starb Anno 1285. den 17. May. Vnter diesem Bischoff ist das Frauen-Bruder-Closter, da anietzo das collegium stehet, gebauet vvorden.

Im Jahr 1260. hat Eberhardus ein Graf uon Schlüsselberg das Iungfrauen Closter zu Schlüsselavv gestifftet, und seine Tochter Gisolam zur ersten Aebtisin uerordnet. Dieses Geschlecht starb ab im Jahr 1347.

Arnoldus der 19. Bischoff.

Im Jahr 1285. ist Arnoldus ein Graf uon Solms, zum Bischoff zu Bamberg ervvehlet vvorden, vvelcher dem Bistum 10. Jahr uorgestanden, und im Jahr 1295. den 9. Julii gestorben.

Leopoldus der 20. Bischoff.

Im Jahr 1295. ist Leopoldus ein Graf uon Grundlach zum Bambergischen Bischoff ervvehlet vvorden, vvelcher 9. Iahr regieret und anno 1304. den 22. Augusti gestorben.

Im Jahr 1299. vvard obern Roda ein Dorff im Ampt Schleusingen, uon etlichen Schnaphanen, so sich die uon Massenhausen nannten, geplündert und abgebrandt im Herbst. Als nun Graff Berthold innen vvurd, dass sich diese Schnaphanen im Stifft Bamberg auffhielten, und daselbsten ihren Vnterschleiff haetten. Sucht er seine Feinde im Stifft Bamberg, plünderte und brande daselbsten vvieder etliche Doerffer ab, und thate also im Land grossen Schaden, als die mittlere Fürgehung im 12. Grad der Fisch, im Quadrat der Mittagslinien, und Gegenschein der Venus sich befande.

Wülfing der 21. Bischoff.

Im Jahr 1304. vvurd Wülfing oder Wulfinus ein Freyherr uon Stieffenberg, Münsterus hat Stubenberg, aus Kerndten, und Prediger-Moench Bischoff zu Bamberg 14. Jahr lang, und starb im Jahr 1319. den 14. Tag des Martii.

Im Jahr 1310. hat Bischoff Wülfing das Prediger-Closter zu Bamberg gestiftet und gebauet, dessen Ordens er auch gevvesen.

Im Jahr 1311. haben die Franciscaner, so sonsten Gaudentes genennet vverden, das Gotteshauss zu Bamberg, vvelches zuuor die Tempel-Herren innen gehabt, zu bevvohnen angefangen.

Im Jahr 1314. vvurd durch Bischoff Wülfing das Jungfrau-Closter, Dominicaner-Ordens, zum H. Grab genandt, erbauet.

Iohannes der 22. Bischoff.

Im Jahr 1319. ist Johannes Juris Canonici Doctor, und Bischoff zu Brixen, zum Bambergischen Bischoff ervvehlet vvorden der regierete 5. Jahr und starb im Jahr 1324.

Heinricus der 23. Bischoff.

Im Iahr 1324. vvurd Heinrich uon Sternberg Dominicaner-Ordens, und doctor decretorum Bischoff zu Bamberg 5. Jahr, und starb Anno 1329. den 14. Aprilis.

Werintho der 24. Bischoff.

Im Jahr 1329. wurd Werintho oder

A Wernher ein Schenck uon Rheineck Bischoff zu Bamberg, 4. Jahr lang, und starb Anno 1333. den 1. Aprilis.

Leopoldus der 25. Bischoff.

Im Jahr 1333. ist Leopold uon Egloffstein, Freyherr und Dom-Probst zu Bamberg zum Bischoff erwehlet worden, und dem Bisthum 8. Jahr uorgestanden,

B standen, starb endlichen im Jahr 1341. d. 20. Iulii. In diesem Iahr, als der Bischoff nach Closter Ebrach uerreisete, und bey dem Stretzenweg uon den Feinden unuersehens überfallen, und wunderbarlicher Weiss dieselbe überwunden hatte, satzte er zum Gedaechtniss dessen, das Fest den Stretzenweg, den 20. Augusti, Jaehrlichen zu begehen, als die mittlere Fürgehung im 16. Grad ♈, im Sextil des Fomahants war.

C Im Jahr 1338, ist das Jungfrau Closter zu S. Clara gestifftet worden, wie Bruschius berichtet: aber die Bambergische Chronica setzet diese Erbauung in das Jahr 1341. und meldet, dass solch Closter uon Iungfrau Catharina, des Geschlechts einer Zollnerin, uffm Brandt, gestifftet worden.

Fridericus der 26. Bischoff.

D Im Jahr 1341. nach Bruschii Rechnung wurd Friderich ein Graf uon Hohenlohe zum Bischoff erwehlet, der 10. Jahr dem Bistum uorgestanden, und anno 1351. den 21. Nou. gestorben. Albrecht Bischoff zu Würtzburg war sein Bruder.

Leopoldus der 27. Bischoff.

E Im Jahr 1352. folgte Bischoff Friderichen in der Wahl Leopoldus, ein Freyherr uon Bebenburg, doctor decretorum, der dem Bisthum 11. Jahr uorstunde.

F Im Jahr 1354. hat Bischoff Leopold das Collegial-Stifft zu S. Martin zu Forchheim, welches zuuor nur ein Pfarr-Kirch gewesen, gestifftet. Er hat auch in ermeltem Jahr uon Kayser Carl dem IV. die Freyheit zu Müntzen bekommen, und erlanget, als die mittlere Fürgehung im Sextil der groessern Fürgehung sich befande.

G Im Jahr 1362. ist ein Turnier zu Bamberg durch die Fraenckische Ritterschafft gehalten worden, als die mittlere Fürgehung im Triangul des Ascendenten stunde.

Fridericus der 28. Bischoff.

Im Iahr 1363. vvard Fridericus uon

Tüh-

Trühdingen, ein Freyherr, Bischoff 3. Iahr lang, und starb den 19. May Anno 1366. Aber im Iahr 1408. starb sein Geschlecht gantz ab.

Ludouicus der 29. Bischoff.

Im Iahr 1366. vvurde Ludouicus, Marggraf in Meissen, zum Bischoff ervvehlet, und stund dem Bistumb für 8. Iahr, da ihn im Iahr 1374. Pabst Gregorius 11. zum Ertzbischoff zu Meintz, vvider Graf Adolphen uon Nassau uerordnet, als die mittlere Fürgehung im 27. grad des Stiers in ihrem Triangul stunde: er aber bezohe nicht das Ertzbistum Meintz, sondern das Ertzbistumb Magdeburg, vvelches er uom Pabst confirmiret, ein Iahr lang besessen.

Lamprecht der 30. Bischoff.

Im Iahr 1374. ist Lamprecht uon Brun, ein Elsasser, an des Ludouici statt ervvehlet vvorden, und Anno 1375. zu Bamberg eingeritten, da er 23. Iahr dem Bistumb uorgestanden, und dem Bischoff Gerhard, als er Winsheim belagert hatte, zugezogen.

Zu dieses Bischoffs Zeiten ist unser lieben Frauen Pfarr-Kirch uffm Kaulberg zu Bamberg, vvie sie anietzo zu sehen, mehrern theils durch die Bürgerschafft daselbsten erbauet, und im Iahr 1378. durch ernandten Bischoff consecriret vvorden. Es ist auch zuuor, an solchem Ort, ein Capeln, auch in unser lieben Frauen Ehr, gestanden, darinnen die Grafen uon Babenberg ihre Begraebnuss, vvie noch Anzeigungen uorhanden, sollen gehabt haben.

Im Iahr 1393. ist ein Feuersbrunst zu Bamberg auskommen, und seynd die Haeuser zvvischen der obern und untern Prucken alle abgebrandt, als die mittlere Fürgehung im 16. grad der Zvvilling im quadrat des Ascendenten gestanden.

Im Iahr 1395. hat Bischoff Lamprecht das Spital zu Schesslitz gestifft und gebauet.

Albertus der 31. Bischoff.

Im Iahr 1399. vvurd Albertus ein Graf uon Wertheim, Bischoffs Lambert Coadiutor, in seine Stelle ervvehlet, der dem Bistumb 22. Iahr uorgestanden, und Anno 1421. in Kerndten gestorben.

Fridericus der 32. Bischoff.

Im Iahr 1421. vvurd Fridericus ein Franck und Freyherr uon Aufsess, Bischoff zu Bamberg, mit Nutz und Lob 10. Iahr: Er stifftete das Stifft zum Spital, in Oesterreich ob der Ens, starb in Kerndten im Iahr 1440. den 5. Februarii, und liegt zum Spitale begraben.

Im Iahr 1430. sind die Hussiten in das Stifft Bamberg gefallen, haben grossen Schaden gethan, und dasselbe um 12000. Gulden geschaetzet, als die groessere Fürgehung im 29. grad, 30. min. ♌, im quadrat des Fusses Orionis vvar.

Antonius der 33. Bischoff.

Im Iahr 1431. ist Bischoff vvorden Antonius uon Rotenhan, und dem Bistumb 28. Iahr lang uorgestanden: In diesem Iahr solle die Stadt Bamberg, vvie Herr Leonhard Wurffbein der Rechten Doctor in seinem Historischen Bericht p. 197. meldet, erstlich seyn zur Land-Stadt gemachet vvorden.

Im Iahr 1433. hat sich ein Wolckenbruch unter dem Schloss Altenburg darnider gelassen, der mit grossem Gevvaesser sonderlichen Schaden gethan. Als die mittlere Fürgehung im Gegenschein des Meerschvveins gestanden.

Im Iahr 1434. ist die lange und Kessler-Gassen, der Marckt und Carmeliter-Closter abgebrandt, als die Fürgehung ♄ zum □♂ gelangte. Vnd die mittlere Fürgehung im quadrat der Mittaegigen Waagschalen sich befande.

Im Iahr 1440. ist in dem Spital zu S. Martin, durch eine Pfründerin ein Feuer auskommen, vvelches grossen Schaden gethan, als die mittlere Fürgehung im quadrat der Schultern Orionis vvar.

Georgius der 34. Bischoff.

Im Iahr 1459. ist Georg uon Schaumberg zum Bischoff ervvehlet vvorden, uom Capitel, der dem Bistumb 16. Iahr uorgestanden, und Anno 1475. den 4. Febr. gestorben.

Im Iahr 1460. sind die Franciscaner Münch, so zuuor Gaudentes gevvesen, reformiret vvorden, als die mittlere Fürgehung im 23. grad der Iungfrau, bey dem Trachenhaupt sich befunden.

Im Iahr 1464. entstunden Spaltungen zvvischen Bischoff Georgen zu Bamberg, und Bischoff Iohann zu Würtzburg, vvegen der Landgericht, Zolle, Geleit, &c. Als die mittlere Fürgehung im 27. grad im Widerschein ☿ vvar: Darauff dann im folgenden 1465. Iahr, den 19. 20. Ianuarii die Würtzburgischen etliche Bambergische Doerffer geplündert, als Breitbrunn, und Oberheyda, auch bey 140. Vnterthanen gefangen genommen, und theils ertoedtet, vvie hiervon Spangenberger pag. 233. zu lesen.

Philippus der 35. Bischoff.

Im Iahr 1475. vvurd Philippus ein Graf uon Hennenberg zum Bischoff ervvehlet, der starb Anno 1487. den 26. Februarii, als er dem Bistumb loeblich und vvol 12. Iahr uorgestanden: Dieser uertriebe die Iuden aus der Stadt, als die mittlere Fürgehung im 8. gr. der Waage, der Stelle Saturni sich befunden.

Im Iahr 1486. ist ein stattlicher Turnier zu Bamberg uon der Fraenckischen Ritterschafft gehalten vvorden.

Heinricus der 36. Bischoff.

Im Iahr 1487. vvurd Heinrich Groß uon Trockau, Bischoff zu Bamberg 14. Iahr lang, und starb Anno 1501. den 27. Martii.

Vitus der 37. Bischoff.

Im Iahr 1501. ist Vitus Truchseß uon Bommersfeld zum Bischoff ervvehlet vvorden, der dem Bistumb 2. Iahr lang uorgestanden, und im Iahr 1503. den 7. Sept. gestorben.

Georgius der 38. Bischoff.

Im Iahr 1503. ist Georgius Marschalck uon Ebnet ervvehlet vvorden, der dem Bistumb 2. Iahr uorgestanden.

Georgius der 39. Bischoff.

Im Iahr 1505. vvurd Georgius Schenck Freyherr uon Limpurg Bischoff zu Bamberg 17. Iahr lang, und starb im Iahr 1522. den 31. May.

VVeigard der 40. Bischoff.

Im Iahr 1522. ist Bischoff Weigard uon Redvvitz ervvehlet vvorden, und hat 34. Iahr loeblich und vvol regieret, auch bey Antrettung seiner Regierung vvie auch uor seinem End uiel Vnruhe und Kriegsvvesen ausstehen müssen.

Im Iahr 1525. in der Bauern Auffruhr, vvurd er uon seinen Vnterthanen belagert: aber doch durch den Schvvaebischen Bund der Belagerung entsetzet, als die Fürgehungen ihren Sextil erreichet hatten.

Im Iahr 1552. als Maggraf Albrecht Nürnberg belagerte, fügte er dem Bistum Bamberg auch mercklichen Schaden zu, als die mittlere Fürgehu ng im 25. grad ♐, im □☽ sich befande, vvie hieruon zu lesen Carionis Chronica lib. 4. p. 179.

Georgius der 41. Bischoff.

Im Iahr 1556. ist Georgius Fuchs uon Rügheimb, zum Bambergischen Bischoff ervvehlet vvorden, und dem Bistumb 5. Iahr uorgestanden.

Vitus der 52. Bischoff.

Im Iahr 1561. kam in die Regierung des Bistumbs Vitus, des alten Adelichen Geschlechts uon Würtzburg, vvelcher dem Stifft 16. Iahr vvol und loeblich uorgestanden, auch uiel vvegen des fürgelauffenen Rriegsvvesens uerursachte Schulden abgeloeset.

Iohannes Georgius der 43. Bischoff.

Im Iahr 1571. kam Iohann Georg Zobel in die Regierung des Stiffts, und stunde demselben für 8. Iahr.

Martinus der 44. Bischoff.

Im Iahr 1580. ist Martin uon Eyb zum Bischoff ervvehlet vvorden, vvelcher das Bistumb Anno 1582. als er dasselbe 3. Iahr lang uervvaltet, resigniret.

Ernestus der 45. Bischoff.

Im Iahr 1583. vvurd Ernestus uon Mengersdorff Bischoff zu Bamberg, 8. Iahr lang. Er bauete die Fürstliche Residentz zu Bamberg, der Geyersvverth

A genandt, an der Regnitz gelegen, und stifftete im Iahr 1585. daselbsten das Seminarium.

Neidhard der 46. Bischoff.

Im Iahr 1591. ist Neidhard uon Thungen zum Bischoff ervvehlet vvorden, und dem Bistumb loeblich und vvol 8. Iahr uorgestanden.

Iohannes Philippus der 47. Bischoff.

Im Iahr 1599. ist Iohann Philipp uon Gebsattel, in die Bischoffliche Regierung kommen, und demselben loeblich und vvol 10. Iahr lang uorgestanden.

B *Iohann Gottfried der 48. Bischoff.*

Im Iahr 1617. den 5. Octobr. ist Hochgedachter Fürst Iohannes Gottfrid auch zum Bischoff zu Würtzburg, und zum Hertzogen zu Francken ervvehlet vvorden, und im 1622. Iahr zu Regenspurg auff dem Chur- und Fürsten Conuent, den 19. (29) Dec. Todts uerfahren, nacher Bamberg geführet, und in die Grufft des Domb Stiffts begraben vvorden, als er beede Stiffter, das Bambergische 13. Iahr 5. Monat, und das Würtzburgische 5. Iahr 2. Monat loeblich regieret hatte. Im Iahr 1617. kam die groessere allgemeine Furgehung im 15 grad ♍ zum Ascendenten.

C *Iohannes Georgius der 49. Bischoff.*

Im Iahr 1623. den 13. Febr. ist der Hochvvurdig Furst und Herr, Herr Iohann Georg, des Adelichen, und Fraenckischen Geschlechts dem Fuchs uon Dornheimb, zum Bischoff zu Bamberg ervvehlet vvorden: Welchem Bistumb er uorgestanden 10 Iahr, und endlichen in die Bambergische Herrschafften in Kerndten uerreiset, uon dannen zum Spitale, am Pirn, in Oesterreich ob der Ens sich begeben, und den 19. (29) Martii daselbsten Todts uerfahren, und im Stifft selbigen Orts, in des Fundatoris Bischoffs Friederichen Grab gelegt vvorden.

D Vnter vvaehrender Regierung im Iahr 1631. und 1632. vvurd das Bistumb uom Schvvedischen Volck hart angefochten, ohngeachtet die groessere Fuergehung bey dem Ascendenten ihren Stand gehabt, vvelche dieses falls etvvas zuruck gehalten.

Franciscus der 50. Bischoff.

Im Iahr 1633. den 4. August. St. n. ist der Hochvvuerdigst Fuerst und Herr, Herr Franciscus Bischoff zu Wuertzburg, und Hertzog in Francken, dieses am Rheinstrom Hochnuehmlichen Geschlechts uon Hatzfeld, durch einhellige uota, zu dem uacirenden Bam-

E bergischen Bistumb uociret vvorden; Welchen beeden Bistumben Ihre Hoch Fuerstl. Gn. loeblich und vvol regieret bis Anno 1642 den 20. (30) Iulii, da sie zu Wuertzburg Todts uerfahren, und den 2 (12) Augusti im hohen Dombstifft zur Erden bestattet vvorden, ihrer Regierung zu Wuertzburg im 11. Iahr vveniger 6 Tage.

Melchior Otto der 51. Bischoff.

Hierauff vvurde den 15 (25) Augusti, obgemeldten 1642. Iahrs, der Hochvvuerdige Fuerst und Herr, Herr Melchior Otto, des alten Adelichen, und Fraenckischen

F Geschlechts dern Voit uon Saltzburg gevvesener Dompropst, zum 51. Bischoff zu Bamberg einhelliglich ervvehlet; Dero Fuerstl. Gn. Gott der Allmaechtige zu langvvieriger glueck und friedlicher Regierung, mit Verleihung bestaendiger Leibs Gesundheit, gedeyhlicher Gnaden, und erspriesslichen Segen, uaetterlich beystehen vvolle, Amen.

Im Iahr 1609. den 21. Iulii, ist der Hochvvuerdige Fuerst und Herr, Herr Iohann Gottfried, des alten Adelichen Geschlechts, dern uon Aschhausen zu Bamberg zum Bischoff ervvehlet vvorden.

G Im Iahr 1610. den 18. (28) April. in der Nacht ist auff dem Muenchsberg ein Feuer auskommen, vvelches die Kirche samt den zvveyen Kirchthuernen, Glocken und Orgel, alles uerbrandt und zerschmeltzet, als die mittlere Fuergehung im 23. grad des Wassermanns im quadrat der Fuergehung des Ascendenten sich befande, und ♄ gerad diesen grad der mittlern allgemeinen Fuergehung auch innen hatte, im quadrat des Stiers Auge, und des Scorpions Hertzens.

E N D E.

IOANN. PETR. LVDEWIG, ICti

BAMBERGENSIVM EPISCOPORVM

NOVISSIMI SECVLI

CONTINVATIO,

AB

ANNO 1600.

AD

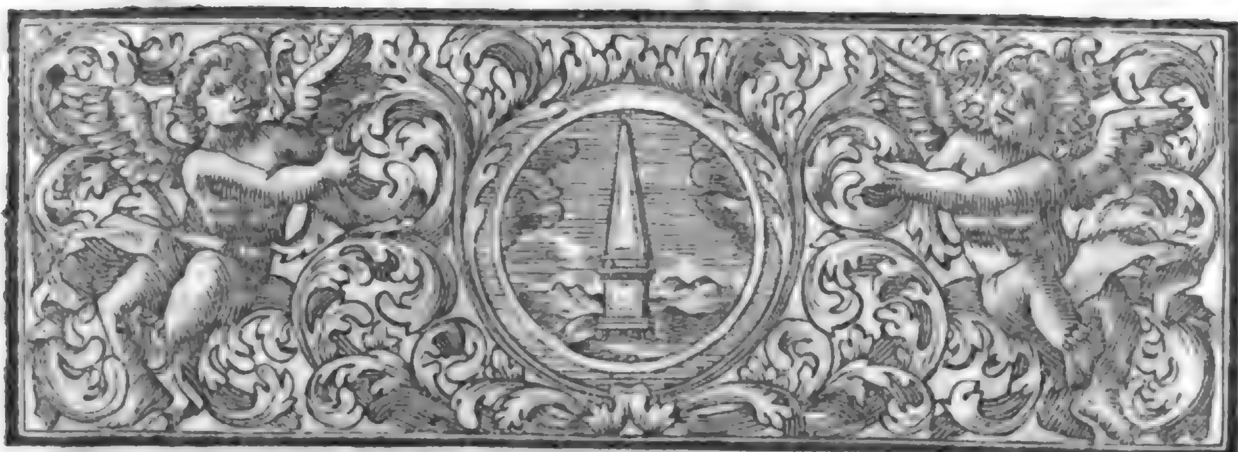
ANNVM 1718.

CVM ADNOTATIONIBVS.

Sff 3 Ioann.

JOANNES GODEFRIDUS, ab Aschausen, Ecclesiæ Cathedr
Herbipolensis Præpositus singulari omnium solatio eligitur 29 Iulij, 1
sedente Paulo V. et Rudolpho II. Imperante. Octavo post anno, cùm Iulius Echt
de Mespelbronn decessisset, ex dispensatione Apostolica, Ecclesiæ etiam Herbipolens
animibus Capituli suffragiis præficitur 5. Octobris, 1617. Utriusquè Ecclesiæ Præsul la
tissimus; DEI Eucharistici devotissimus Cultor, scelerum, eorum præsertim, quæ castin
nicæ adversantur, severus osor; Collegii Societatis Iesu Bambergæ, 1610, fundator mur
centissimus; totiusquè Patriæ inter Bellorum Pericula fortissimus servator. Domum Ratisbon
ad Imperialia Comitia profectus, ibidem è vita decessit 29. Decembris, 1622, regiminis anno 13. C
pus Bambergam delatum, ibidémquè sepultum est. Sub hoc, ex Scandularij incuria, flamma Temp
S. Michaelis, in Monte Monachorum, totum absumpsit. Solo S. Ottonis sepulchro, summoq Altari
ruinis superstite.

IOANN. PETR. LVDEWIG, ICti

BAMBERGENSIVM EPISCOPORVM NOVISSIMI SECVLI CONTINVATIO,

AB ANNO 1600.
AD ANNVM 1718.

CVM ADNOTATIONIBVS.

IOANNES GOTHFRIDVS

XLVIII. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Ioann. Gotf. ab ASCHHAVSEN an. 1609. inauguratus.

Parentes.

Adscriptus sacer collega Bambergae et Wirzburgi.

Spes de noui episcopi prouidentia.

SVffragio sacri collegii fere unanimi, die XXIX. mensis Iulii, anni 1609. electus est Ioannes *Gothfridus* et purpura episcopi, solenni postea ritu, inauguratus. Erat is gente oriundus ASCHHVSANORVM, per Franconiam uniuersam, cum nobilitatis tum uetustatis ergo, celeberrima (a). Patrem habuit *Gothfridum*, matrem *Brigittam* ZOBELIAM, cognomento a Gibelstaett. Natus est anno 1575. ad litteras et uirtutem in scholis eductus et adscriptus utrique postea collegio sacro tam in *Wirtzburgensi*, quam in *Bambergensi* episcopatibus atque in primo euectus ad *praepositi* dignitatem. Ita enim in mores fere iuit in Franconia, ut uiri nobiles, ordinibus sacris addicti, utrique plurimum episcopatui nomen dent, quo utrobique fiant *canonici*, ad uitam cum maiori adparatu ornatuque ex utraque sparta transigendam. Nouus episcopus in omnium illico esse coepit amore fiduciaque, fore, ut Bambergensis ecclesiae clauos prouide prudenterque, in tantis praesertim Germaniae turbis, sit tractaturus. Neque etiam fefellit conceptam de se spem. Antistes enim fuit maximae laudis consiliique cum domi, tum foris per Germaniam uniuersam. Ex eo tempore, quo imperialibus comitiis, Ratisponae anno 1612. institutis, ipse praesens

---

(a) Aschhausianorum gentem in nobilitate imperiali descripserunt BVCELINVS in Germania sacra atque Thomas FRITSCHIVS in lexico u. ab *Aschhausen*.

Consiliorum bello ac pace auctor et actor ab ann. 1612.

sens fuit, Germaniae non solum proceribus ac principibus, quantum litteris consiliisque posset, innotuit: sed etiam augustissimo imperatori res tum a se gestas tantopere probauit, ut in tenerrimum illius perueniret amorem omniumque negotiorum particeps redderetur, quae in Germania, tot motibus ac turbis concussa, agitabantur. Factum est ergo eodem anno, ut partim sui, partim Caesaris imperiique causa Romam contenderet (b) ad su-

Legatus Caesaris Romam an. 1612.

premum pontificem Paulum V. eidemque, Caesaris imperiique orator, miserrimum Germaniae statum exponeret de eoque consultaret. Qua in re cum prouide, sapienter, solerter ac grauiter uersaretur, in praemium nauatae operae, a pontifice obtinuit, ut, si forte, quod praesenserat, episcopus

Priuilegium eius de continendis duobus episcopatibus. Episcopus factus Wirzburgensis an. 1617.

Wirzburgensis eligeretur, ei capessere nouam spartam liceret atque adeo, quod factu nefas alias, duo episcopatus sub uno antistite permanerent. Respondit huic priuilegio pontificali re ipsa euentus. Nam quinquennio post ab electore capitulo episcopus adpellatus est *Wirzburgensis*. Eo quidem, ut putarant multi, consilio, ut, Bamberga relicta, Herbipolim se conferret (c). Qui uero non sine stupore quodam breui post intellexerunt, antea iam a

maledicentibus et ringentibus aliis.

papa ordinatum, ut unus utrumque episcopatum, temporum ac uiciniae causa, sub sua potestate cõtineret. Inimici ac aemuli eius, qui alterutri purpurae inhiarunt, ideo nostrum incusarunt fraudis, quod sacram bullam adhuc celasset. Qua in re tamen nihil mali facinoris, cum pia fraus potius laudem

Scriptus et coactus miles Bambergae et Wirzburgi an. 1620.

habeat maturi consilii ac prouidentiae. Vtriusque igitur territorii dominatu potens factus conscripsit militum aliquot cohortes. Quas in Bohemiam delegauit ad copias augendas caesareas. Male id habuit illos, qui a partibus ibi stabant archipalatini. Et litterae supersunt (d) Mansfeldii comitis an. 1621. ad Bambergense sacrum collegium scriptae, ut militem sui epi-

Episcopatibus inde excitata multa pericula 1621, atque 1622.

scopi uel reuocarent domum uel bello implicarentur Bohemico, ferrum et ignem domi expectaturi. Eaedem datae sunt ad Wirzburgense collegium ex causa eadem. Sed neque ita a foedere, cum caesareis inito, est discessum. Anno enim 1622. in ipso palatinatu superiori milites Bambergenses cum Boicis offensi sunt. Quod nouis litteris utrique capitulo tam Bambergensi, quam Wirzburgensi exprobrauit Christianus dux *Brunsuicensis*, sparsis minis, ni quiescere ac desistere uellent, militemque reducere, sibi ac suae inconsiderantiae tribuerent, si Franconiae tractus, qui utriusque episcopatus, ferrum atque ignem experirentur (e). Et licet plures sacri collegae pacem suaderent et militarium copiarum, inconsulto capitulo, coactarum, missionem: ipsius tamen antistitis animum flectere non potuerunt, ut ab his turbis abstineret, quarum auctor et actor esse maluit cum periculo sacri territorii

---

(b) Quae legatio arcana habuit de reducendis catholicis sacris per uniuersam Germaniam, *Lutheri* et aliorum dogmatibus prorsus sublatis. Sermone habeo uiri alicuius in rebus Bambergensibus uersatissimi, quod ipse orator *diarium* habuerit, cui post coenam quotidie manu inscripserit et adnotauerit cuiusque diei res gestas, consilia, litteras et ad has data responsa. Alii dicunt libellum hunc in familia *Aschhusiana* superesse, alii id negant adfirmantque, eum custodiri in *Bambergensi* tabulario. Ipse uidi manuscriptum uolumen in uernacula, hoc titulo insignitum: *Des Hochw. Fürsten und Herrn IOHANN GOTHFRIEDS Bischoffs zu Bamberg* Carnthische *Reise an.* 1611. *und* Romanische *Reise* 1612. Vbi quidem plurima memoratu digna uereque anecdota, quae alium parentem et calamum habent, quam ipsius antistitis. Alio tempore in lucem promulganda, si oblata fuerit occasio.

(c) Parco nomini illius, qui non alio fine promouit suffragia Herbipolitana, quam ut sibi uiam pararet ad purpuram Bambergensem, si quidem noster ad nouam spartam esset euocatus. Quae spes cum ipsum postea fefellerit, perpetua aduersus utriusque ecclesiae antistitem odia spirauit quaesiuitque turbas, eo inprimis tempore, quo noster in militari adparatu ultra uota iret capituli et reditus duorum episcopatuum.

(d) Cum alibi descriptae, tum apud LONDORPIVM *part. 2. p.* 443.

(e) Exhibet illas pariter LONDORPIVS *part. 2. p. 625.*

torii utriusque; quam catholicorum causam non strenue adiuuare aduersus Euangelicos. Mouit hoc imperatorem, ut in Ratisponensi conuentu, ad quem, post principes electores, non alios ullos, quam sibi amatos, inuitarat, etiam haberet episcopum Bambergensem. Morem ergo is gessit Caesari iisque comitiis an. 1622. adfuit. Verum morbo ibi improuiso correptus obiit an. 1622. die XXVIII. mensis decembris (f). Cadauer Ratispona Bambergam translatum et solenni ritu in templo cathedrali ibidem sepultum est. Vnde facile ad intelligendum, quod arcanae prorsus rationes euentuum belli Bohemici in Bambergensi tabulario supersint, cum princeps hic omnium fere actor fuerit consultorque ualueritque gratia atque amicitia apud Ceasarem et Boioariae ducem plurimum. Ceterum inter memorabilia Bambergae pertinent etiam alia, quae suo ordine enumerabimus (g). Anno 1609. die VIII. mensis Aprilis noctu post undecimam horam incendio funesto incuria eorum, qui tecta reparabant, conflagrauit templum coenobii in monte, qui S. Michaeli est sacer. Vbi inter portenta hoc solent referre, quod templo combusto, ignis fugerit tum altare maius, tum S. Ottonis tumbam, ei uicinam. Anno 1611. ciuis, a maligno spiritu, quem inter sympósia prouocauerat, aliquamdiu actus, auxilio *D. uirginis VVeyerensis* precibus aduocato, protenus liberatur. Anno 1621. eandem historiolam referunt patrii annales de quatuor adolescentibus, qui, conceptis litteris, sanguine suo scriptis, se diabolo deuouerint ab eoque cum eius argumenti chirographis sint correpti. Addunt, sacro exorcismo in collegio S. Laurentii malum spiritum locum dedisse, redditisque chartis, mancipia haec sua iterum reliquisse manuque misisse. Illud etiam gloriae ac honori datur huius antistitis. Quod primus fuerit *Iesuitarum* Bambergae patronus, Maecenas, conditor ac institutor (h). Cuius ideo magnum apud hanc societatem nomen ac memoria, omni aeuo in posteris duratura.

Anno 1622.

Episcopus praesens comitiis, [illegible] anno 1622.

Mortuus an. 1622. [illegible]

Incendium templi in dem Michelsberg 1609.

Sacra legendaria

Argumenti eiusdem an. 1621.

Iesuitarum Bambergae initia ac flos ab anno 1610.

Ttt IOAN-

(f) Errore ducuntur, qui mortem eius A reiiciunt in annum praecedentem.

(g) Supersunt COLLEGII HERBIPOLENSIS SOC. IES. gratulationes panegyricae Ioan. GODEFRIDO episcopo *Bambergensi* consecrato, editae *Herbipoli* 1710. 4to.

(h) Ita ipsi patres *Iesuitae* in libello *euentuum memorabilium* p. 37. nostro scribunt elogium: *Exeunte an. 1622. Ratabona in conuentu principum excessit ex uiuis, magno imperii totius luctu,* Ioannes Godefridus, *ex antiquissima familia* ab Aschhausen, Bambergensium et Herbipolensium *antistes, princeps sui aeui praestantissimus et singulari religionis et prudentiae fama passim per Germaniam notus. Vnde ad summas quasque imperii functiones ab imperatoribus adhibitus. Cuius testis est solennis illa legatio, quam in urbem missus ad summum pontificem cum ingenti pompa et maiestate obiit* ORATOR CAESAREVS. *Quae pauca meminisse oportuit de tanto principe. Quod illum habuerit* SOCIETAS IESV BAMBERGENSIS *primum fundatorem. Congregatio nostra* PARTHENIA *sub titulo* Virginis annuntiatae *primum praefectumch: solae uero et iuuentus litteraria insignem plane Maecenatem.*

Anno 1623.

IOANNES GEORGIVS
XLIX. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Iohannes Georgius a FVCHS an. 1623. electus,

gente a Fuchs.

Consilia decessoris

1) de extirpandis in Franconia Euangelicis,

2) milite inde auertuncando,

Primi imitatio ab anno 1623.

Quod, ad faciendum excitarent

1) imperator.

2) repudium pacis religionis a marchione Alberto,

3) in Franconiae tractibus dicterium frustra: cuius regio, illius religio,

quia ibi a) non territorii *et superioritatis insolens et inaudita.*

b) commixtio regalium *cum* superioritate territoriali.

c) portenti instar die Adeliche Landes-Hoheit.

Rerum turbulenta facies in Franconia non patiebatur, ut diu antistite careret Bamberga. Post unius igitur mensis spatium *die XIII. Februarii* anno 1623. electus est *Ioannes Georgius*, gentis FVCHSIANAE, lineae *Dornhemensis* (a). Id serio egerat praesul decessor, ut sacrorum nouatores, Caesare adiutore, e Franconia exigerentur restituerenturque ciues ac subditi sacris Bambergensibus iure postliminii, a quibus illi secessissent in castra praesulum euangelicorum; neque tamen ideo, si declinari posset ullatenus, militem aleret domi aut reciperet aliunde Bamberga. Pressit uestigia haec, inaequali licet successu, noster. Nam legationem in comitiis Ratisponensibus et ipse continuauit usque dum illa anno 1623. finirentur. Cumque caesareani parum nunc dissimularent consilia, quibus auctores fuerant ordinibus, ut iamnunc aduersus Euangelicos litteris ac armis insurgerent instituerentque, omnes reducere ad sacra, a quibus defecissent: noster in altero serio ac saepius fuit occupatus. Quod spes ad id faciendum eo facilior esse uidebatur in Franconia, tot minutissimis territoriolis scissa disiectaque, quae parum ualerent resistere robori praepotentis episcopi. Primum erat, quod impeteret *Culmbacensem marchionatum*, quem nunc frequentius *Baruthanum* dicimus. Nam *tolerantiae* sacras *leges*, in imperio conditas, eius principatus incolis ideo prodesse non posse, quoniam marchio *Albertus pacibus religionis* ad ultimum usque halitum contradixerit nolueritque eisdem subscribere. Quapropter principatum illius impetere liceat remediis uiolentis aduersus haereticos, quae cum leges ciuiles adprobent, tum ecclesiasticae. Deinde, licet uulgi alias uerbo in Germania dicatur, *cuius regio, illius religio:* neque tamen hoc causam tueri marchionis. Partim quod in Franconia *territorii* et *superioritatis* uoces nouae sint, insolentes ac olim inauditae: partim, quod iste marchionatus e quamplurimis laciniis sit consutus, cum damno imperii et dioeceseos Bambergensis. Quibus plurima loca, subditi ac clientes se temere subtraxerint, eo quidem fine, ut nouorum sacrorum haberent patrocinium. Accedere, quod marchionis administri iurisdictionis, conductus, uectigalium, uenationum aliaque iura singularia commisceant cum territoriali superioritate et potentatu, cum magna rerum perturbatione et grauissima iniuria uicinorum praesulatuum. Vt adeo in calamo sibi uictoriam promittant, tum demum utilem, si copiae Caesareae scriptis concilient auctoritatem. Neque meliori loco esse in Bambergensi uicinia ciuitates et corpora hominum nobilium. Hos enim pariter, sed praeter rem et fas, sibi auctoritatem adrogauisse, mutandi et uertendi in alium statum sacra; cum tamen ab alieno potius imperio olim pependerint, uel Bambergensi uel imperiali, sintque ita in manifesto crimine perduellionis ac perfidiae, tantum abesse, ut causam malam tueri possint longinquo usu. Hoc filo consecutionis usum esse episcopum, publicae tabulae docent, quae etiamnunc supersunt (b). Repetunt idem argu-

---

(a) *Fuchsianam* gentem, familias, scuta et clypeos descripsit *Bucelinus*, quem consule.

(b) Exhibet litteras episcopi Bambergensis horum similiumque argumentorum de *extirpandis haereticis in Franconia* restituendaque Bambergensi dioecesi iure postliminii LVNDORPIVS, *part. IV. num. 12. 13. p. 235. 236. 237.* Vnde patet, consilia haec tum prodita palam. Quoniam pars facta sunt *publicorum actorum.* Merentur tamen legi omnino, partim quod apertos animos spirant, partim quod *Franconiae* publicum describunt statum, quem in animis uotisque habent iure

JOANNES GEORGIUS II, *Fuchs à Dornheim, succedit 13 Februarii, 1623; sub Pontificatu Gregorij XV, Ferdinando II. imperante. Sexto post anno, Ecclesiæ etiam Cathedralis Herbipolensis Præpositus renunciatur. Honoris Divini Zelator, scelera artésque magicas ferro et igne persequens. Regimen habuit multis calamitatibus funestum: In Germaniam enim trans mare Balticum Gustavus Adolphus Sueciæ Rex bellum invexit, Urbibus et Oppidis plurimis fatale. Anno 1632, Bamberga ab eodem capta diris exactionibus propè consumitur. Sed paucis mensibus elapsis, à Cæsariano milite rursus expellitur, eodémque anno, 16. Novembris, ad Lutzen in Saxonia, occiso Rege Gustavo, propè tota Suecorum vis infringitur. Inter has clades bonq Princeps in Carinthia moratus, bellicæ tempestatis finem præstolabatur; diúq ad Hospitale Thaumaturgæ Virginis juxta Anisum in Austria proficiscitur, Divæ Matri suam Ecclesiam commendaturus sollicitus Præsul, ibidem præmaturâ morte extinguitur, 29. Martij, 1633, exactis in regimine annis 10. Sub hoc tempus, dum Fridericum Comitem Palatinum, Bohemiæ Coronam affectantem Maximilianus Bojus profligat, in fidei et fortitudinis suæ præmium, à Cæsare et Imperio, Septemviris Electoribus adnumeratur.*

anno 1651. anno 1651.

iureconsulti catholici. Neque dubito, quin plura in praesulis tabulario supersint anecdota. Merentur interim litterae hic describi.

Der hoch-würdig Fürst und Herr, Herr Iohann Georg, Bischoff zu Bamberg und Thumb-Probst zu Würtzburg, mein gnaediger Fürst und Herr, gibt den hochansehnlichen anwesenden Chur- und Fürstlichen, auch Staedtischen Herren Abgesandten, Raethen, und Bottschafften, neben gebührender Begrüssung pro communi bono rei Catholicae, *dieses in Freundschafft und Gunsten zu bedencken anheim, des Erbietens die Willfahr danckbahrlich zu erkennen, und auf begebende* occasiones *zu erwiedern.*

Es hat weyland Marggraff Albrecht zu Brandenburg, Innhaber des gantzen Culmbachischen Theils, uon dem Burggraffthum Nürnberg, so uiel ietzunder Herr Marggraff Christians Fürstliche Gnaden innen haben, und des Kayserl. Stiffts Bambergs ordinariat *angehoerig ist, den in* anno 1552. *aufgerichteten Passauischen Vertrag nie angenommen, und uon demselben und allen dessen Inhalt, wie er offentlich und erweißlich bezeugt, nichts wissen noch hoeren wollen, deme widersprochen, mit Heers-Krafft sich darwider gesetzt, und solche Feindseeligkeiten in dem Reich darüber uerübt,* quarum rudera et Rhenus et Moenus adhuc hodie agnoscunt.

In solcher Verstockung deren darüber anno 1553. *Acht und Ober-Acht, ist er über den Reichs-Abschied* anno 1555. *hinaus uerharret und gar gestorben; seines Bruders Sohn* ab obitu eius anno 1557. *hat diesen Theil Landes,* titulo pro herede occupirt, *und ist richtig mit des uerstorbenen Briefen zu erweisen, daß er das* interim *hat angenommen. das Kloster Heilsbronn wiederum mit einem Abt und* Conuent *besetzt, auch mit des damaligen Paepstl.* Nuntii *und foerderst Ihrer Kayserl. Maiestaet* Caroli *des V. allerlobseeligster Gedaechtnis, Hülff und Zuthun, das gantze Land nach Inhalt des* interims *in der Kirchen und noch einem Kloster, so er zwar noch nicht genennet, zu bestellen, gegen allerhoechstgedachtem Kayser* Carolo *schrifftliche Erklaerung gethan, inmassen er auch damals,* durante anno 1548. *an Bamberg solchem seinem Vorhaben gemaeß Schreiben abgehen lassen. Wann er auch gleich nicht solches* sponte *uorgehabt haette, waere ers doch auf dem gemeinen Reichs-Schluß* anno 1548. *einen VVeg wie den andern schuldig gewesen.*

Vber seines iungen Vettern oder Bru- A *ders Sohn, weyland Herrn Marggraffen Georg Friederichs Vormundschafft hat er Albertus sich damals gegen Kays. Maiest. beklagt, diese reden ihme wegen seines guten Vorhabens übel und schimpfflich nach, begehre auch sein* propositum, *so uiel an ihme, zu uerhindern, derentwegen begehrt, daß ihme der Schutz über die Geistligkeit in dem gantzen Burggraffthum moechte aufgetragen werden.*

Seine Fürstliche Gnaden mein gnaediger B *Fürst und Herr, haben dahero uon anderen dieser Ding Erfahrung* profitirenden information *empfangen, es werde um des* Alberti *nicht*-acceptation pacis Passauicae et religionis, *auch* expresser repudiation *willen seiner gantzen eingehabten Landschafft Culmbachischen theils des Religion-Friedens unfehig seyn und bleiben, und sich der Catholischen Religion auch* C *Fürstlichen Bambergischen* iuri dioecesano *uoelliglich untergeben müssen. VVeil der protestirenden selbst Vorgeben nach, die Aenderung der Religion auf eines regierenden Fürsten und Herrn, und also auch des* Alberti *Person gehoffet, deren nach die Vnterthanen sich* reguliren *müssen. Nun ist er der uerachtete Fürst selbst des Religions-Friedens* notorie *unfehig gewesen,* ergo *sein Land und Leuth auch.*

D *Dargegen aber wird wegen Herrn Marggraff Georg Friedrichs Fürstl. Gn. Herren Erben uorgeschützt werden. Ob wohln ein* bannitus, *und also* Albertus marchio, ipso iure *seiner Land und Leuth uerlustigt worden, seyen doch solche dessen nechsten* agnato, Georgio Friderico iure sanguinis et feudalis successionis *lediglich in* ipso momento commissi criminis F a patruo *angewachsen, welcher auch unter solcher des Vettern* inhabilitaet *uon dem heiligen Reich diese Lehen, Land und Leuth* recognoscirt, *solche* de iure *zu uertretten, gewisse richtige Anwartschafft gehabt,* ita ut terra ista non possit dici fuisse uacua, quin imo quoad principem quendam de sanguine futurum heredem, immo in isto instanti propter patrui inca- E pacitatem pro herede censendum. *Zumahln die Roemische Kayserl. Maiest. welche sonsten* in bonis reorum maiestatis iura fisci praetendirt, *wider weyland* Albertum marchionem *und dessen Land und Leuth solches nicht gesucht, sondern des Landesherrn Marggraff George Friederichs Fürstl. Gnaden frey lediglich überlassen, demselben geliehen und* tacite *mit samt* G *den* regalien *und der Land-Furstl. Obrigkeit alle* iura, *daruntur das* ius reformandi religionem, *da zwar die Vnterthanen uorhin Lutherisch gewesen,* anno 1557. stabilirt *und bestaettiget. Gestalten ohne das die Protestirenden Fürsten in ihren Fürstenthumen und Landen,* non attento discrimine, *ob die uor dem Passauischen-Vertrag*

anno 1631.

ihnen acquirirt, *oder erst hernach ledig-* A *lich angefallen, die* reformation religionis *auf den Religion-Frieden und Reichs-Abschied* anno 1555. *und damit solcher Fried, etc.* praetendiren.

Ob nun Seine Fürstl. Gnaden, hocgedachter mein gnaediger Fürst und Herr, Ihro etwas Rechnung auf die obige Meynung und Gutachten, so für sie gestellt, zu machen, oder aber uns bleiben zu lassen und nichts deßhalben zu mouiren? *Gesinnen* B *sie in Freundschafft und Gunsten, bey wohlgedachten Herren anwesenden Gesandten, Raethen und Botschafften, um Dero vertrauliche Gutachten, und seind denselben samt und sonderlich in Freundschafft, Gunst und Gnaden wolgewogen.* Datum *Franckfurt am Mayn den* 30. August. 1631.

Alter libellus est hic:

C

Beschreibung der Grauaminum, so dem Stifft Bamberg occasione des 7. 9. und 29. Puncten aufvvachsen vvollen, da den Protestirenden über der maxima vvegen der Lands-Fürstlichen Obrigkeit und daran zu hangen praetendirender Enderung der Religion condescendirt würde.

D

A*N statt des hoch-würdigen Fursten und Herrn, Herrn Iohann Georgen, Bischoffen zu Bamberg und Thum-Probsten zu VVürtzburg. etc. meines gnaedigen Fürsten und* Herrn, *wird hiermit gebührender Danck gesaget* pro admissione grauaminum suae celsitudinis in scriptis exhibenda *uber deme der protestirenden Seits also indiscrete hineingesetzten* axiomate in puncto 7. 9. et 29. *daß im Religions-Frieden die* facultas mutandae religionis *auf die* iurisdictionem territorialem *gegrundet sey.* E

F

Da ist meines gnaedigsten Fürsten und Herrn in Freundschafft und Begehren, daß man den Protestirenden directe et indirecte *so weit nicht* condescendiren *wolle, ohne Noth dasienige hieher zu* transportiren, *was* in compositione pacis *über diesen Wesen benanntlich* quaestione 40. 41. 43. 59. 75. *wol und stattlich ausgeführt, allem mangelt noch etwas an denselben* in G compositione pacis *begriffener* argumenten • *mehrer* special application. *Mein gnaedigster Fürst und Herr* intendirt *allhier nichts zu* disputiren, an iurisdictio territorialis directe et indirecte afficiat agros, prata, uineas, syluas, solum ecclesiarum, *man würde da* contra dominos seculares *so* indiscrete *hinein schwerlich hinaus langen, sintemal* apud Gallos ista praedia imo toti episcopatus et abbatiae regi sunt affecti affectaeque cum fructibus primi anni decimationibus imo strictioribus quotationibus, ita ut exempla extent quotationum usque ad tertiam partem pro renata *des Lands obliegen* et collationis de manu regia *und was dergleichen.*

Apud nostrates habent territoriorum domini steuras, angarias per-angarias, *Reichs-Waegen, Schutz- Vogt- Iagt- Forst-Habern, Iaegeratzung, Hunds-Habern und was dergleichen, doch* pro re nata *ieder Orts, etwan weniger auch: allein ist des Lands-Gelegenheit in Francken halben zu berichten, daß daselbst der* terminus *Lands-Obrigkeit* sublime et regium ius territorii *von Anfang ungewoehnlich gewesen und haben diese* termini *nur einen* usum.

Erstlich das ius dioecesanum, *da weiß ieder Bischoff, wie weit seine Geistliche* iurisdiction *gehet, dem Bezircken nach in iedem seinem Land, Gebith, Aemtern und Lehenschafften,* a caesare inuestiti cum regalibus, *dessen hat das Kayserl. Stifft* Bamberg *seine sonderliche Kayserl.* priuilegia *und Stifftung, so weit des Stiffts Grund und Boden gehet, keiner andern Herrschafft damit* subiect *zu seyn.*

Zum andern, die Centbarliche Freisch, oder hohe Freisch und Obrigkeit genannt, diese ist ihrer Ort und Eigenschaft nach nicht die Lands-Furstl. oder uniuersal-*Obrigkeit, hat auch Dero* effectus *nicht, wie es die* camerales assessores in praeiudiciis et decisionibus *uiel* obseruirt *und diese* maximam stabilirt *haben. Da wil aber Brandenburg in Francken fast taeglich aus der Cent oder Freischlichen Obrigkeit bey wenig Iahren hero eine Lands-Furstl. Obrigkeit und* ius territorii *erzwingen,* titulirts *die hohe und Lands-Furstl. Obrigkeit, die es nit ist, wie zu sehen* apud Thomam Michaelis, Tobiam *Pauermeister und andere, so* de iurisdictione *geschrieben.*

Drittens haben wir die ciuilische *oder Vogteyliche Obrigkeit, und diese wird bey den* scribenten *sonst* mixtum imperium, cui iurisdictio inest, *genannt, und die* uniuersalitas *wird denen fast zugelegt, daß wer* ciuil *Obrigkeits-Herr, der habe* praesumtionem uniuersalitatis, *was Steur, Satzung, Gebott, Verbot, Gericht und Recht,* execution *und Hulff anbelangt, uor sich die beyden Fursten in Francken,* quatenus exercetur uniuersaliter, *hat* magnum ambitum, *und hangt daran in iedem Furstenthum sein besonder Land-Gericht.*

Die-

anni 1633. Diese Land-Gerichtliche Obrigkeit im A Kayserl. Stifft Bamberg, dauon zu mehrerm berichtet, quod nobiles comprehendat, hat uermoeg der uhralten Ordnung concurrentem iurisdictionem cum omni iudice ordinario, doch saluo iure praeuentionis uor demselben ordinario, das mag man nennen, wie mans wil, einmal ist es bey den Fursten hoeher als die Centh oder Freisch zu achten, wenn man dem Rechten nachgeben wil, qui iudicat me, B dominus meus est, und da seynd alle des Kays. Stiffts Bamberg Lehn-Leut, Diener und Vnterthanen, wider alle auswaertige Kayser und anderer Fursten Gericht ausdrücklich priuilegirt.

Weiter haben wir in Francken uierdtens die Furstliche oder den hohen Wildbahn, das Haegen und Iagen, die geleidliche Obrigkeit, diese wird auch nit für eine di- C rectiuam iurisdictionem gehalten, anderst als pro materia subiecta, das Hirsch- und Schweinfangen hat mit der Religion gantz nichts gemein, die Geleyd-Strassen auch nicht.

Zum fünfften haben wir die Lehenherrliche Obrigkeit, und wiederum eines Leben-Mannes iurisdiction, iene thut auch nichts ad uniuersalitatem, sondern ist so uiel et in quantum Lehenstreit entstehen, D coram domino feudi uel paribus curiae zu rechtfertigen, aber eines uasallen iurisdictio ciuilis ist eben die, dauon oben angeregt und in Francken wohl zu mercken ist, daß die Adeliche Lehnleut ihre Bauern-Güter und subfeuda seu emphyteuses unter sich haben, diese liegen wo sie wollen, eintzel oder beysammen, zerstreuet hin und wieder zwischen den Fursten, so seyn sie re- E gulariter ihrer, der Edelleut, ciuilischer Obrigkeit.

Zum sechsten, haben wir in Francken die gemein Herrschafft, auch ein nouum uocabulum, so gar neu, daß bey wenig Iahren in camera imperiali uber extrahirung eines mandats super constitutione pignorationis, wegen streitiger Gemeinherrschaft ein Vor-decret ergangen, F wann supplicant das nouum ius acquirendum besser liquidiren wird, so soll alsdenn ergehen, etc. Wohlan es finden sich, wenn einer wohl nechst bey Bayreuth oder Culmbach, bey Bamberg etc. in ein Dorff zeucht, der erste Bauerhoff oder die Selden, wenn er etwan Edelmannisch, so hat der Edelmann, dem sie zugehoert sein, VVappen daran geschlagen, und hat diß gemeini- G glich cum iurisdictione, wie obstehet, der ander Hoff: uerbi gratia, ist etwan eines Fursten, der dritte pro re nata, wie fichs fugt, Praelatisch, der uierte wieder Edelmaennisch oder Furstlich, oder Staedtisch, in summa in einem Dorffe koennen wol funfferley Herrschafften seyn, iede mit ihrer iurisdiction, auf den Ibrigen Leben oder Afterleben, da traegt fichs denn zu, welche Herrschafft die meiste Hoeff, Leut und Guter, (in einem Dorff zwar wird offt praetendirt und bey den wenigern Theil Vnterthanen,) dieweil Gemeinherrschafft seyn, daran hangen etliche iura, als die Rügen und Straffen auf der Gassen, auf gemeinen VVasen, der Hintenstab und was dergleichen. Die Gemeinherrschafft gibt keinem Obrigkeit Herrns Ordnung über und in seinen Leben oder Afterleben, et hic saepe magna seges litium, weil ieder Gemein Herr seyn, praesertim minorum gentium domini haben zu wehren prae magnis, doch hat etwa die Gemeinherrschafft einer uom Adel auch, beuorab die Furstl. Hintersassen zu wenig und etwan bey ihren residirenden, neque haec species est iurisdictio territorialis proprie uocanda.

Aus dem Gegenhalt so uieler Orten der iurisdiction, siehet man erst recht, was etwann die camerales, auch andere Scribenten in materia iurisdictionis damit meinen, in Franconia datur territorium in territorio.

Post haec ista necessario praemissa, die application ad nostram materiam uor Hand zu nehmen, gesetzten Fall, daß man wegen weyland Marggraff Albrechten mit reformation des gantzen Culmbachischen Lands nicht hinaus langen solte, wie es in dem neben-memorial sonderbahr ausgeführt, so hat das Stifft Bamberg laut der Verzeichnis sub litt. A. suae dioeceseos seu ordinariatus zwischen Brandenburg im Culmbachischen Theil stecken, 81. parochias missarias und schlechter beneficia 62.

Da mischen sich die Obrigkeiten wie sie wollen, certum et fixum est episcopatui ius diaecoesanum, und zwar sind unter dem Hauffen 13. Pfarren, die des Stiffts oder dessen Catholischen Veruandten eigenen iuris patronatus mit seynd, und deren welche Edelmaennischen iuris patronatus, auch wohl noch darzu theils in Edelmaennischer Gemeinherrschafft seyn, haben wir unter den Pfarren aufs wenigst 21. und unter den schlechten beneficien, unter ermelter Verzeichnuß sub litt. A. in etlicher Kirchen Meldung geschehen, da Brandenburg allein auf die Freisch das reformation-VVerck ad catholicam religionem uerhindert.

In dem Dorff Doeber hat man Brandenburgischen theils der iurisdiction halben gantz nichts zu praetendiren, sondern uerhindert das reformations-VVerck, weil es ein filialgen Schawenstein, so Marggraefisch, gewesen, welches man doch Marggraeffischen Theils bey einem andern Filial, so in eine Bambergische Pfarr gehoerig, diesem Stifft ad reformationem mit passiren lassen wollen, wie in der Verzeichniß ebenmaessig notirt.

anno 1631.

So viel nun unter den Kirchen und Pfarren auch beneficien *allen in Brandenburg hoben und niedern unstreitbaren Obrigkeit gelegen seyn und gelegen gewesen, auch* reformirt *worden vorm Passauischen Vertrag, (doch hierunter dieienige, so Edelmaennisch, dauon besonders zu handeln nit gemeynt, noch verstanden,) da koente man des Stiffts* Bamberg *seits geschehen lassen, was andere* ordinarii *geschehen lassen mussen. VVas aber vor Pfarren und* beneficien *der Bambergischen* Vniuersal *Obrigkeit* subiicirt *zu seyn vorgeben, und seind zur Zeit des Passauischen Vertrags noch Catholisch, oder damals zur* Brandenburgi*schen Obrigkeit nicht gehoerend, streitig gewesen, und daruber hieraus geblieben, dieselbe hat dem Hauß* Brandenburg ex post facto zu reformiren *nicht gebühret, aufs wenigst ist wider* Brandenburg *ein starcke Vermuthung, wenn diese Leut der* Brandenburgischen *ohnzweiffentlichen* superioritaet *unterworffen gewesen waeren, man würde sie damals nicht übersetzt haben,* quia nemo praesumitur ignorare suos: et immemor ipsarum salutis fuisse.

*In alle VVeg ist uermoeg des Religions-*Friedens *und der im Reich ublichen* obseruantz *dem Stift* Bamberg *zu seinen entwehrten Pfarren und* beneficien *in dem Marggraffthum bishero, es seye vor oder nach dem Passauischen Vertrag von der Catholischen* religion *abgezogen, und ist die Obrigkeit, Grund und Boden ohn alles Mittel* Bambergi*sch gewesen.*

Vnd wiederum ist das Stift Bamberg *auf den Religion-Frieden* executiue *zu uerhelffen und zu* restituiren, *wo* Brandenburg *zu Verhinderung des heylsamen* reformation-*Wercks gar kein* titulum *der* iurisdiction *halben über die Oerter hat, sondern entweder vor sich oder mit Zuthun und aus Pflicht vergessenen* tradiment *der Bambergischen Lehnleut eine* superiotaet de facto *durch lauter gewaltsame* usurpationes *neuerlich zu* inuehiren *unterstanden, wo Grund und* Boden, *Vnterthanen und Obrigkeit auch wohl das* malefiz, *darzu uermoeg klaren Lehenbrief und* reuerss *alles* Bambergi*sch ist, wie bey wenig Iahren über sieben Wiltensteinische Gericht und darinn begriffene zwo Pfarren und wiederum über den Bambergischen* Flecken *Thurnau und dessen Zugehoerungen wider alle* Billig*keit und den* religion-Frieden *unterstanden, und noch zur Stund notbringlich beharret wird.*

Gleichergestallt hat Brandenburg *in diesem Iahr wegen aller Streitberg-und Radwitzischer auch Auffsaessischer Guter und darinn begriffener Pfarren des heilsamen* Reformations-*Wercks halben Einhalt und* contradiction *gethan, darob sich widriger Gewalt zu befahren, wann das Stift, was man befugt,* effectuiren *wil, wegen der Edelmaennischen Pfarren und* beneficien *hat, uermoeg des* Religions-Friedens, Brandenburg *dem Stift* Bamberg *nichts einzureden, oder das* reformation-*Werck zu uerhindern, weder* obtentu *der Land oder Freischlischen Obrigkeit, aus Vrsach, wie gemelt, noch* obtentu *der Land-Gerichtlichen oder* ciuilischen *Obrigkeit. Dann das Kayserliche Stift Bamberg hat vor sich und alle dessen Stifts Lehens-Leuth, Diener und Vnterthanen Kayserl. sonderbahre* Befreyhung *wider alle fremde Gericht und Obrigkeit, so weit dieser Grund und* Boden *gehet, noch auch* obtentu directi dominii, quo etiam est iurisdictio per accidens, casus feudales concernens, *noch auch* obtentu *der Edelleut freywilliger* submission, quae in fraudem ordinarii in spiritualibus, in ciuilibus uero in fraudem reuersalium domino feuditatorum est nulla, *und endlichen auch nicht wegen der Leben-und Edel-Leut selbst, Obrigkeit betrifft, dann der andern* respectuum *halber, hat es kein* difficultaet, si est feudalis Brandenburgica, *zeucht sie sich auf Brandenburg den Lehen-Herrn,* tanquam superiorem, *sondern auf den Roemischen Kayser,* ad quem a iurisdictione sua uolunt appellari nobiles immediati.

Dieweil aber neben dieser Edelleuth Obrigkeit, (solte selbige gleich von Brandenburg selbst Lehenrubrig seyn,) quo ad effectum religionis mutandae, *nicht beschaffen ist, wie der hoehern Staend am Reich Obrigkeit, sondern* si nobiles imperii, *haben nur* passiue, personaliter, quo ad se, *die Religion-Freyheit empfangen, und nicht* actiue, in ordine ad subditos, *so ist der* episcopórum Franconiae iurisdictio ecclesiastica *und* diaecoesana *ihrent, der Edelleut, halben* in saluo *geblieben, und kan das* reformation-*Werck bey diesen Pfarren und Geistlichen* beneficien *weder durch irgend einen Fursten oder sich selbsten,* obtentu *ihrer sonst,* quoad caetera *unmittelbahren* iurisdiction *mit fugen uerhindert oder uerwehrt werden.*

Weiter so hat die Bambergi*sche Abtey Langheim uber* 150. *Vnterthanen in zerstoereten Doerfern um Culmbach herum gesessen, in die Lanckheimische Hofmeisterey daselbst gehoerig, und hat zwar* Brandenburg *in denselben Gemeinden, wo diese Leut neben Edelmaennischen, Stiftischen und dergleichen mehr Hintersassen wohnhaft, den* Freisch, *den* Forst, *das Geleyd mehrertheils, und uber seine eigene Leut die* ciuilische *Obrigkeit, es wird aber dennoch dafur gehalten, die Lanckheimische Leut seyen ihrer* ciuilischen *Obrigkeit dem Abt, welches einen regieren-*

argumenta haec cum in *Ratisponensibus* comitiis antistes anno 1630. (c): tum in *Francofurtensibus* anno 1631 (d). Ita ut nullibi maior extinguendorum sacrorum, quae euangelica dicunt, adfulgere spes uideretur, quam in Franconia atque sigillatim in tractu Bambergensi. Neque etiam alio fine copiae Caesaris anno 1625. ibi receptae sunt, quam ut catholica sacra armis repararentur imperialique edicto, quod fuerat promulgatum, plene planeque satisfieret (e). Verum enim uero uertit se rerum ordo aduentu Suecorum in Germaniam anno 1630. Licet enim Bambergensis antistes pactis sibi ac suis consulere instituerit cum Sueciae rege, in Franconiam irruente (f); metu tamen, quem Caesarei incusserant eidem, animus illius inde fuit

Anno 1630. d) idem aduersus euangelicos conatus 1630. atque 1631.

Copiae Caesaris in Franconia

Suecorum pacta cum Bambergensibus an. 1631.

---

renden Fu*rsten und Herrn zu* Bamberg A *fur seinen* superiorem, ut hic sit territorium in territorio, *vvie oben von den Edelmaennischen auch gemeldet, erkennt, und dessen* Religion *zu folgen schuldig, das gedenckt aber* Brandenburg obtentu *der neu erdachten Lands-*Fu*rstlichen* Obrig*keit, deren er doch* keiner *befugt, vveiln es Stiftische Leut, die Edelleut ihme auch deren gleichsfalls nicht gestaendig, nicht nachzugeben, ia hat sie allererst vor einem Iahre, so zuuor nie gewesen, in eine neuerliche Steuer zu zvvingen angefangen, so man zvvar* Fu*rstl.* Bamberg*ischen* B *und Praelatischen theils vvidersprochen, vvie solche und dergleichen* machinationes, *vvelche noch* kunf*tig mehr und vveiter* sub specie *der Land-Furstl. Obrigkeit ohn allen Zvveifel* extendirt *vverden vvollen, vvaere sehr gutt, daß man die catholische* intention *steif und fest behauptet haette, dannaus obiger* Be*schaffenheit ein ieder Sonnenklaerlich abzunemmen,* C *daß sich in* Francken citra maximum praeiudicium *anderen einlaufender* immediat-*Staenden, sonderlich aber der* ordinarien *und* catholicae religionis *kein resier Lands unter ein* cummune superius imperium *vvider alt Herkommen von neuem nicht erst einfassen und beschliessen laest, es geschehe denn mit neuerlichem zudringlichem* Ge*vvalt, deme billich nichts zu* deferiren.

Weiter muß alhie recapitulirt *vverden, vvas vvegen Sachsen Coburg zum mehrern ervvecket, daß selbiger Hertzog erst im* D *vorigen Iahr eine* Bereitung *angestellt, und viel Praelatische und* Bamberg*ische Lehenleut Doerfer in eine neuerliche Land-Marck* de facto *einschreiben lassen, zu solchem Behuf allerhãd* Priuat-Gutere *Steinfur Landmarcken* recognoscirt, *zu dem Ende, daß er dieser Leuth* reformation *und* reduction *zum Catholischen* Glau*ben, vvorzu die Praelatische und Edelmaennische Hintersassen in allvvegen* qualificirt, *und die anzunehmen schuldig,* obtentu *der neuerlichen Landsfurstl. Obrig*keit *verhindern vvill, da doch bekant ist, daß* anno 1566. *ein gantzer Coburgischer Pflug, noch keine Saechsische* superioritaet *erkennt, ia damalen dieselbe in diesen Ort Landes unerhoert gevvesen.*

Wie denn erst anno 1612. *die eingesessene Ritterschaft, so vormals des Orts* Baunach *in* Francken, *durch* pactum *von ihren freyen unmittelbahren Wesen in die Landsaesserey gezogen vvorden*, partim blanditiis et promissis nunquam praestitis, partim ui et armis, *vvorunter etliche Bambergische Lehen begriffen.*

Derentvvegen vvaere abermals die Meynung ut restitueretur status possessionis, rei catholicae simpliciter et ante omnia, *und daß die eingesessene Stiftische Vnterthanen zu der Catholischen* religion *gebracht wurden*, reseruato petitorio, *deme, vvelcher sie dafur angeben und ervveisen vvolte, daß er das* reformation-*vverck uber Stiftische Leut und Vnterthanen befugt vvaere.* Exhibitum *den* 24. Septembr. anno 1633.

(c) In quibus *Bambergenses* legati non ultimum habuerunt locum. Euangelici certe querelis suis aduersus famosum Caesaris *edictum*, post alios Germaniae principes, in primis quoque impetierunt Bambergenses.

(d) Litteras, quibus ad comitia, 1631. Francofurti, sacrorum causa cum euangelicis instituenda inuitatus est antistes Bambergensis, exhibet LVNDORPIVS *part. IV. pag. 103. 104.*

(e) Iudicio quidem omnium ordinum imperii. Vnde *Suecicum* nomen hodieque maximo pere animis insidere solet ciuium ac subditorum in Franconia. Quamuis enim plurima et ipsi mala perpessi sint in istis bellis: crediderunt tamen, seruatorum in Franconia sacrorum unum nomen ac causam fuisse militem Suecum. Imo natum in Franconico solo anagramma, quo litteris inuersis SVED legerunt et instar numinis coluere manes Gustaui Adolfi.

(f) Quod enarrat Suecicus scriptor PVFENDORFIVS *rer. Suecic. lib. 3. §. 35. p. 54.* his uerbis: *Bambergensis episcopus iam in certas leges cum* Gustauo *transigere coeperat. Sed mox adpropinquante Tillio et abeunte in diuersa Gustauo, tractatum abruperat.*

Anno 1632. abrupta, praesulis exilium 1632.

Bambergae et Forchhemii deditio 1632.

Repulsio et clades Suecorum.

fuit auocatus. Vt deserere mallet suum praesulatum aufugere que in Carinthiae dynastias, Bambergensi addictas. Quo facto Suecicus tribunus HORNIVS an 1632. cepit expugnauitque et *Bambergam* et *Forchhemium*. Plura ideo utriusque urbis loca publica et aedes ciuium priuatorum militi in praedam concesserunt. Non tamen spei optimae respondit euentus. Cimelia enim et alicuius pretii res antea ciues abstulerant transtulerantque in loca alia, a milite haeretico secura (h). Imo copiae Suecicae eodem anno a Tillianis iterum expulsae sunt, non sine graui suorum iactura (i). Fortiter alias rem agentibus copiis Bambergensibus

(h) Expeditio Suecorum in Bambergensem praesulatum et ibi acceptam cladem prolixe describit PVFENDORFIVS *lib. 4. §. 9. p. 63.* Qui facile potest euolui.

(i) Habeo in supellectili mea litteras, quibus HORNIVS historiam cladis Bambergensis regi describit excusatque. Quas hic recitabo

Schreiben,

Welches der Herr Feld-Marschall HORN an Ihro Koenigl. Maiest. uon Schvveden gesandt, darinnen gründlicher und eigentlicher Bericht, vvie es mit *Bamberg*, indem es der *Tylli* vvieder eingenommen, und in selben Quartieren, hergangen.

Durchlauchtigster.

DAmit nun Euer Koenigl. Maiest. gründlich Nachricht haben moegen, so wollen Dieselbe anfangs sich gnaedigst informiren lassen, wie dass die Stadt Bamberg *ein grosser vveitlaeuftiger Ort, gleichsam uon unterschiedlichen Staedten meistentheils offen, oder doch uon gar schlechten untuchtigen Mauren, um dieselben unterschiedliche* Berge, dass also ich neben andern sehr angestanden, ob solcher Ort zuhalten, auch moeglich in etwas ein retrangirt Quartier darinn zu machen. Nach deme aber auch uiel considerationes und erhebliche Vrsachen, so in meinem unterthaenigsten Schreiben sub dato 18. Februarii ich angezogen, gewesen, dass man solchen Ort leichtlich nicht uerlassen solte; uornemlich weil man uon Hertzog uon Weimar eines schleunigen Succurs uertroestet: So ist das Werck angefangen, und die Retrenchementer zu uerfertigen Hand angeleget worden, darbey einen iedweden Regiment seine gevvisse Portion zuuerfertigen angewiesen, in welcher Arbeit die alten Regimenter und die darüber bestelte Obristen sich fleissig ervviesen, auch nechst Goettlichen Beystand alles besser abgelauffen sein solte, da die Officirer uom *Solmischen Regiment* zur Arbeit gewohnet, und in Verfertigung ihres Theils, ungeachtet alles fleissigen Ermahnens und Antreibens, nicht saeumig gewesen waeren. Demnach nun der Feind den 28. Februarii nach Mittag zwischen 12. und 1. Vhr mit etlichen Reutern einen *Busch* nahe der Stadt sich praesentiret, und ich dessen auisiret vvorden, habe ich alle in Bereitschafft sich zu halten, und ihre Posten zubesetzen anbefohlen. Den Graff uon *Solmß* habe ich an die Reuter - wacht zuuerhindern dass selbe sich mit dem Feind nicht engagiren moechten, und angetrieben dass die Oerter, so noch nicht gantz geschlossen, schleunigst moechten uerfertiget werden; inmittelst habe ich auch den *Baudischen Regiment*, welches damals allein uon allen Regimentern zu Ross schon in die Stadt, in die angeordnete Quartier gezogen war, durch Herrn Kochtitzki Order geschickt, dass selbiges sich in Bereitschafft in Quartieren halten solle, weil aber *Kochtitzki* uon Officirern niemand angetroffen, hat er die Ordre dem Obrist-Lieutenant *Bilau* durch einen Reuter uom Regiment geschicket, welches er aber unrecht uerstanden, und gemacht, dass das Regiment ins Feld gebracht, und gar weit gegen das Holtz, da der Feind sich sehen lassen, auanciret worden. Wie ich nun bald darauf selber zu der Reuter-Wacht hinaus kommen, und bemeldes Regiment im Feld soweit auanciret für mich gefunden, habe ich also bald iudiciret, dass selbiges nicht allein gefaehrlich da stünde, sondern auch Confusion uerursachen würde, wann es uom Feind getrungen, und mit *Vnordnungen*, wie es hernach geschehen, zuruck getrieben würde. Habe derowegen also bald Ordre ertheilet, dass es sich besser zuruck in die Vorstad ziehen solte; inmittelst, weil man uom Feind noch nichts mehrers, als etzliche dissbandirte Reuter, so forn an den Busch sich sehen lassen, uerspühren koennen, als bin ich

anno 1632. ich mit dem Graffen uon Solms gerit- A ten, den Regimentern zu Roſs ihre Lerm-Plaetze, wo ſich ein iegliches hinzuſtellen haette, anzuordnen, worüber die Partey, ſo ich über das Waſſer geſchicket, den Feind zu recognoſciren zuruck kommen, und berichtet, daſs der Feind mit der gantzen Armee auancire, und der Stadt ſchon gar nahe ſey. Habe derowegen den *Obriſt-Lieutenant Bylau durch ſeinen Regiments-Quartier-* B *Meiſter Ordre geſchicket, daß er ſich uollent reteriren*, und hinder das Werck, welches uom Solmiſchen Regiment noch nicht uerfertiget, und noch nicht gearbeitet worden, ſtellen ſolte; damit dieienigen ſo an das Retrenchement gearbeitet, ſo uiel mehr uerſichert ſeyn moechten; welcher Ordre zwar gefolget, doch alſo ſpaet, daſs der Feind das Regiment im C Reteriren mit zweyen ſeiner Regimenter in den Rücken chargiret, und in Diſs-Ordre gebracht; worüber dann auch die Solmiſchen Knechte, welche ſelbige auenne bewahren ſollen, in Confuſion und ſchrecken gerathen, und die Poſten uerlaſſen haben. Ob nun vvol mit dem Graffen uon *Solmß*, (ſo bald ich ſolches erfahren,) nach dem Ort geeilet, da der Feind eingebrochen, auch mit D vvenigen Knechten, ſo man vvieder vvenden gemacht, den Feind zu unterſchiedlichen malen abgetrieben, die Poſten vviedergevvonnen, ſelbige mit Solmiſchen und Muffliſchen Knechten, (dann man die alten Regimenter uon ihren Poſten, ſo ſie in der rechten Stadt, und andern Vorſtadt noch gehabt, ſo bald nicht hat koennen hinbringen) be- E ſetzt, hat doch ſolches alles nicht helffen vvollen, ſondern, ſo bald man ſich gevvendet, und noethige Anſtellung andervvarts thun vvollen, haben ſie die Poſten uerlaſſen, und endlich gantz über die Brücken in die Stadt geflohen, ungeachtet vvas ſich, ſovvol ihr eigener Obriſter, Herr Graff uon Solms, vvelcher darüber ins Bein geſchoſſen vvor- F den, *ſie uon der Flucht abzuhalten, und wieder an den Feind zu bringen uns bemühet.* Iſt als ein Regiment uon des Feindes Fuſs-Volck (ſo man des Harenbachs gevveſen zu ſeyn uermeinet,) albereit über die Brücken in die Stadt hinein gedrungen, die ich aber mit vvenig Muſquetirern uom Thurniſchen Regiment (auf vvelche die Schvvediſchen Muſ- G quetirer bald gefolget) mit des Feindes ziemlichen Schaden zurück getrieben, und der Brücken mich vvieder bemaechtiget, vvorauff dieſelbige abvverffen, und ſo lang diſputiren laſſen, biſs ich den Droſs uoraus geſchafft, und alle unſere Stück aus den Affuiten nehmen, und in die Schiff, benebenſt ſo uiel Ammunition, als die Schiff tragen koennen, laden laſſen. Nach ſolchen bin ich mit dem Fuſs-Volck und Baudiſchen Regiment ſamt den Dragoner, (vvelche aber uom rechten Weg in den finſtern abgekommen, und auf Kitzingen ihren Weg genommen) mit guter Ordre auf Citman marſchiret, und ſelbe über die Brücken mich diſſeit deſs Maynes begeben. Es haben zvvar des Feindes Crabaten und Dragoner uon fern gefolget, aber doch uns zu engagiren nit ſonderlich uerſucht. Die andern Regimenter zu Roſs, ſo theils diſſeit des Mayns Halſtadt und Kaemmern ihr Quartier gehat, u. diſſeit des Mayns marchiret, nach deme ſie die Halſtaedtiſche Brücken meiner Ordre zu Folg ruiniret und uerbrennet, auf Haſsfurth gangen. Derovvegen auch ich, nachdem ich die Eltmaenniſche Brücken abvverffen laſſen, mit in einen beyhabenden Trouppen mich dahin uerfüget, und die Armee (uon vvelcher uiel aus Furcht ausgeriſſen) vviederum uerſamlet. Dievveil aber der Feind durch die Einvvohner des Landes, ſovvol durch den uorhandenen Vorrath des Holtzes aller Vorſchub gethan vvorden, hat derſelbe die Brücken zu Halſtadt alsbalden vvieder repariret, und ſich mit etlichen Regimentern zu Roſs hinüber logiret auch bey Zeyl, eine Meil Weges uon Haſsfurth ſich den 2. Martii praeſentiret, da ich denn eine Partey ausgeſchicket zuuernehmen, nachdem die Brücken ruiniret vvorden, in ſo ſchleuniger Eyl, vvo der Feind theils zu moechte überkommen ſeyn, die da 3. Gefangene mit ſich gebracht, uon vvelchen ich, daſs der Feind 4. Regimenter bey Halſtadt übergerücket, und vvie ſelbige logirten, Bericht bekommen, mich auch ferner vvegen der Wege, vvie ihnen unuermerckt beyzukommen informiren laſſen, und ſo uiel Nachricht bekommen, daſs durch Gehoeltz und andern Wegen ihnen beyzukommen, derhalben mich mit der Cauallerie aufgemacht, und das eine Quartier Ober-Heyd, ſo eine halbe Meile uon Bamberg, ein paar Stund auf den Tag überfallen, in vvelchen das Planckhartiſche und Iung Merodiſche Regiment gelegen, ſelbige (auſſer 4. Compagnien, vvelche eine halbe Stund zuuor aufgebrochen vvaren, eine Conuoy zuthun) durch Schvverdt und Brandt gantz ruiniret, zvvey Standarten bekommen, die andern ſeynd ſamt den Droſs im Feuer geblieben. Die Crabaten, ſo in den Vor-Quartieren gelegen, ſeyn, als ſie ſolches uermercket, heraus gerucket, und theils durch den Mayn geſetzt, uon vvelchen auch uiel erſoffen, theils ſich anno 1632.

anno 1632. bus (k). Mortuus est antistes exul, in Pirnensi sacro contubernio, quod Fridericus episcopus Bambergensis condiderat in Austriacis (l), *die XXIX. mensis Martii anni 1633.* Inter memorabilia praesulatus ac urbis Bambergensis celebratur portentum imaginis anno 1626. linquentis lachrymas (m) in sociorum Iesu, quod dicunt, honorem. Leges etiam sumptuariae, in uestibus, feriis, funeralibus, conuiuiis alioque eius generis adparatu, hoc principe an. 1628. sunt promulgatae (n), quae etiamnunc supersunt. Quamuis migrauerit mores antiquos et frugales nimius hominum luxus, apud quos exempla magis proficiunt, quam uerba et statuta. FRAN-

Mort. episcop. anno 1633. Portentum 1626. LL. sumptuariae 1628.

in das Gebürge begeben, derer uiel nieder gehauen, und ein Cornet uon ihnen bekommen vvorden, die übrigen haben sich zu den Dragonern in das Dorff Staffelbach retiriret, und daselbst in den Kirchhoff, vvelcher mit hohen Mauren geschlossen, nebenst die Dragoner begeben, die ich zvvar durch Brandt, vveil ich keine Musquetierer mit mir gehabt, zubezvvingen uermeinet, aber vveil es nichts helffen vvollen, des Feindes andere Quartier auch so nahe angelegen gevvesen, das leichtlich ihnen ein Succurs heraus kommen koennen, habe ich sie lassen müssen, also vviederum aufs Hassfurth und die uerordnete Quartier gegangen. Den 4. hat sich der Feind abermals Nachmittag gegen 1. Vhr anfangs bey Zeyl sehen lassen, hernach mit der gantzen Armee auf Hassfurth gerücket, sonder Zvveifel den Einfall zu reuanchiren, dievveil ich aber den Drosś und andere Impedimenta uorhero nach Schvveinfurt geschicket, habe ich mit der Armee mit guter Manier und ohne Verlust einiges Mannes mich auf Schvveinfurth retiriret, in der Stadt alle northvvendige Anstalt und Versehung gemacht, darinn Carl Hords gantzes Regiment, dann desś Obristen Truchsesś, sovvol das Solmische Regiment zur Besatzung gelassen, und darauff die Caualllerie die Wehr genannt, auf ein halbe, ein gantze, und anderthalb Meil Wegs hinder Schvveinfurth bequem in die Doerffer logirt, mit dem übrigen Fusś-Volck aber mein Quartier zu Geldersheim genommen, alda auf des Feindes Actiones ferner Achtung zugeben. Geltersheim den 7. Martii 1632.

(k) Audiemus scriptorem domesticum. Ita autem ille p. 55. atque 57.

Mense Martio luculentam cladem accepit Bambergae a Tillio Hornius Suecorum dux, ultra bis mille in loco ex Suecis caesi, dux Solmensis grauiter uulneratus, reliqui omnes in fugam coniecti. Poterat deleri uniuersus exercitus, nisi concremato ponte Halstattensi et defecto Eltmanensi Hornius insequentiū Tillianorum ardorem fuisset frustratus.

Propugnatum hoc et sequentibus duobus annis fortissime aduersus Suecos, eisque foederatos Coronacum, quae ciuitas egregia et bene munita est episcopatus Bambergensis. Incurrere non semel hostes, ualidisque impressionibus tentarunt urbem suae potestatis facere, sed excepti semper a ciuibus animo imperterrito, reiectique non sine luculenta clade et iactura tormentorum complurium maioris etiam modi, quae etiamnum uisuntur in arcis eiusdem armamentario, perpetua rei aduersus Suecos bene, fortiter et feliciter gestae monumenta.

(l) De quo sacro collegio supra actum est in uita *Frid.* episcopi XXXII. p. 235. 236.

(m) Verba patrum societatis Iesu in epitome historiae Bambergensis p. 37. 38. sunt, quae sequuntur: *Exeunte anno Ratisbonae in conuentu principum excessit ex uiuis, magno imperii totius luctu, Ioannes Godefridus, ex antiquissima familia ab Aschausen, Bambergensium et Herbipolensium antistes; princeps sui aeui praestantissimus et singulari religionis et prudentiae fama passim per Germaniam notus. Vnde ad summas quisque imperii functiones ab imperatoribus adhibitus; cuius testis est solennis illa legatio, quam in urbem missus ad summum pontificem cum ingenti pompa et maiestate obiit orator caesareus. Quae pauca in hoc opusculo honoris et obseruantiae causa meminisse oportuit de tanto principe, quod illum habuerit societas Iesu Bambergensis* primum fundatorem, *congregatio nostra Parthenia sub titulo* V. Annunciatae primum praefectum; *scholae uero et iuuentus litteraria insignem plane Maecenatem.*

(n) Publicam lucem uiderunt hae leges, quae hodieque extant his uerbis inscriptae: B*ischoffen*, Iohann Georgen zu Bamberg *uerneuertes Mandat, Befelch und* Ordnung, *wie es ins künfftige in 1)* Kleidungen, *2)* Anstellung *der* Heyraths-Tage *3)* Hochzeiten *4)* Kind-Taufen *5)* Begräbnüssen *6)* Kirchweyhen *7)* Gastungen *und 8) andern* Zusammen-Künfften, *zu Abschneidung des eingerissenen hochuerderblichen Missbrauches und Vberflusses, in Dero Stifft und Fürstenthum Bamberg solle gehalten werden. Gedr. zu Bamberg* d. Augustin. Crinesium 1628. Temporum duritas hoc consilium commendauit. Vnde nouae fortunae illud iterum expunxerunt.

FRANCISCUS, *Comes ab Hatz feld. Ecclesiæ Herbipolensis Episcopus, et Franciæ Orientalis Dux, unanimi omnium conseñsu ad Imperialem Infulam Bambergensem postulatur. 4. Augusti, 1633; Pontifice Urbano VIII, et Ferdinando II. Imperatore. Degebat tum, imminentibus Suecis profugus ex Franconia optimus Princeps Coloniæ Agrippinæ, ubi etiam Sacerdos ordinatus, in Ecclesia PP. Societatis Iesu primam Deo hostiam pro afflictæ Ecclesiæ suæ Salute Pius Præsul obtulit. sed cum anno 1632, ad Lutzen Saxoniæ oppidum amisso Rege suo Sueci animos desponderent, dispersasq; per Franconiam copias in Saxoniam contraherent, biennioq; post ad Nördlingam denique internecione delerentur, ad suos rediit, magnâ omnium lætitiâ exceptus, et utramq; Ecclesiam tantis cladibus prope contritam paternâ Sollicitudine et beneficentiâ rursum erexit. Præfuit annis 9; apoplexiâ tactus, cum omnium luctu occubuit Herbipoli, 30. Iulii, 1642, ibidem in Ecclesia Cathedrali sepultus.*

anno 1637.

FRANCISCVS

L. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

MOrte decessoris ad sacrum collegium Bambergam delata, iam non grauis esse poterat noui praesulis electio. Nam adflictissimus Franconiae status et licentia militis, per campos, loca et urbes quaquauersum libere ac impune grassantis, omnino exigere uidebatur, ut Bamberga eum praesulem acciperet, qui et prouidus ac prudens esset praepotensque. Quo utroque nomine commendari poterat FRANCISCVS, gente HAZFELDIA (*), quam ipse illustriorem reddidit sua uirtute, cui id unice dedit imperator, ut Hazfeldios ad *imperialium comitum* dignitatem eueheret (a). In turbulentis enim comitiis imperialibus, sacrorum causa institutis, cum *Ratisponae* anno 1630. tum *Francofurti* 1631. legatum egit: in primis *Herbipolitani*: in secundis, *Bambergensis* episcopi, quia in utroque praesulatu adscriptus fuerat sacer collega (b). Mortuo igitur Wirzburgensi antistite, ipse episcopus electus est die XXVI. mensis Iulii an. 1631. (c) Et licet a uictore Sueco metropoli sua expelleretur, in Belgio exul, absens tamen a Bambergensibus communi suffragantium conuentu die IV. mensis Aug. anni 1637. eo potissimum consilio episcopus est electus: ut Franconiae uterque episcopatus sub regimine esset unius uisque sic unita aduersus hostem communem (d). Vtriusque ergo praesulatus antistes factus principem locum habuit in rebus bello ac pace cum in Franconia tum in Germania uniuersa gerendis. Anno 1636. internuntius fuit ac arbiter in pace inter *Caesarem* et *Hassiae* Landgrauium tentata (e). Quamuis uero illa caruerit successu: tamen breui post anno eodem Caesaream legationem, ad pacificandum cum Suecis, subiit (f). Cui tamen instituto pariter non respondit euentus. Quod fieri non posset, Suecos transigere, foederatis Gallis inconsultis, qui participes facti non erant huius consilii. His pactis abruptis, anno 1640. ad comitia Ratisponensia legatos misit eiusdem causa argumenti (g). Neque illi curae tantum fuerunt ea, quae salutem imperii uniuersim spectarunt: sed etiam Bambergensis episcopatus iura atque commoda respexit sigillatim. Pertinet huc, post alia, quod de nimietate censuum, imperio soluendorum, questus est in comitiis Ratisponensibus docuitque Caesarem ac ordines, illis necquicquam respondere reditus ex episcopatu (h). Deinde iudicium quaesiuit recuperatorium aduersus Carinthiae archiducem, quod Bambergenses dynastias territorio suo adscripsisset, cum tamen illae inde essent exemtae neque dominum scirent, nisi praesulem Bambergensem, cui ante, largitione Caesaris Henrici S. anno 1006. accessissent, quam natum fuisset ducis aut principis nomen in Carinthia. Neque esse, quod ad pacta anni 1535. prouocent Austriaci, quae Carinthiae archiducem in ultima prouocatione et prouincialibus comitiis agnoscere uideantur dominum in Bambergensibus dynastiis (i). Quoniam aduersus illa Bambergenses metus exceptione sint tuti, quo Austriaci illa excusserint Bambergensibus, ut adeo uel nulla sint uel omnino queant retractari (k). Interim his querelis nihil proficere potuit antistes. Cum Austriaci id sibi animo suo proposuerint, ut omni ratione caueretur, ne territorium exsurgeret in territorio (l). Vltimo contentus fuit antistes, ut pacta cum Austriacis ab anno 1535. ad ann. 1636. seculi et anni unius spatio definita, eo propagerentur, usque dum lis haec iudicis autoritate esset decisa (*). Quae contentionis serra inter Bambergenses atque Austriacos ducitur hodieque. Est etiam illud memoriae dignum. Quod antistiti anno 1634. Viennae agenti in aula Caesaris, rector academiae loco cedere noluerit in templo S. Stephani huncque sit tutus cum aduersus Bambergensem,

Franciscus ab HAZFELD an. 1637. electus die IV. Aug.

Familiae incrementum.

1) Wirzburgensis episcopus an. 1631.

2) Bambergensis an. 1637.

Belli euentus in Franconia.

Legatus pacis anno 1636. iterumque anno eodem.

Comitia Ratisponensia 1640

Pro moderanda summa matriculae an. 1640.

De exemtione Bambergensium dynastiarum e territorio Carinthiae archiducatus.

Iura proedriae rectoris Academici cum Germaniae episcopus.

sem,

anno 1637. ſem, tum Osnabrugenſem epiſcopos (m). Quaeris quo iure? Quoniam rector faciem repraeſentat reipublicae ingeniorum, penes quam iuris diuini ac humani ſupremam curam eſſe uoluerunt Caeſar ac pontifex, imo largitiones omnis generis dignitatum, quae omnia uere momenti maioris, quam nomen epiſcopi aut archiepiſcopi. Verum quoniam Bambergenſis praeſul ſimul principem agit ſuperioritate ac potentatu inſtructum in ſuo territorio: tum quidem exiſtimauerim, rectoris argutias conuelli (n) et limites excedere purpurati magiſtratus. Ceterum antiſtes uir fuit prouidus, grauis, doctus, in pauperes benigniſſimus largitor (o). Morte obiit improuiſa cum prandium caperet, die xx. menſis Iulii anni 1642. (p).

Mori anno 1642. improuiſa.

(*) *Hazfeldorum* gens nomen debet A caſtro gentilitio *Hazfeld*, quod ſitum eſt in Haſſia, ad Ederam fluuium. De quo WINCKELMANN. in Haſſiae deſcript. p. 231. 233.

(a) Comitis dignitas Ferdinando II. largitore die XXX. Iulii anni 1639. illata eſt Hazfeldorum familiae. Princeps cauſa merita fuerunt noſtri antiſtitis: altera fratrum eius *Melchioris* et *Hermanni*. Qui duces egerant B legionarios Caeſaris, in bello tricennali. In quo orbi uariis innotuere praeliis ac certaminibus in Germania, Bohemia, Poloniaque. Sidera haec familiae Hazfeldianae, res geſtas, opes, arces, dynaſtias, quibus in bello tricennali a Moguntino tractu *Gleichenſi* in Thuringia et Caeſare *Trachenbergenſi* in Sileſia donati ſunt, plene deſcripſere HENELII nouiſſimus interpres FIBIGERVS lib. VIII. C pag. 478. Taceo *Buzelinum*, *Zechium*, *Imhofium*, *Gaſtelium* atque alios, illuſtrium familiarum ſcriptores.

(b) *Aluenslebianum mſctum*, cui fere, quicquid noui habet in hoc argumento, *lexicon Fritſchianum* debet, his uerbis uitam atque munera noſtri deſcribit. Franciſcus de Hazfeld patrem habuit Hermannum anno 1596. Sacer *collega* factus Bambergae et inferioris or- D dinis S. Gangolphi ibidem *praepoſitus*, atque canonicus Crucisburgi et dynaſtiae Wolffsburgenſis in Carinthia uicarius dominus. Canonicus porro Wirzburgenſis. An. 1630. amandauit eum Wirzburgenſis epiſcopus ad comitia electoralia legatum. Bambergenſis uero epiſcopus illo uſus eſt oratore in comitiis Francofurtenſibus, an- E no 1631. quae diſſipata fuere, uictoria Suecorum Luzenenſi ad ſacros pacificatores delata.

(c) De qua ſparta proſtat *collegii ſoc. Ieſ. Herbipolenſis* luſus poeticus FRANCISCO epiſcopo Herbipolitano dicatus, edit. *Herbipoli* an. 1631. in 4to. Sed cum, quae antiſtes Wirzburgenſis egit, huius loci non ſint, lectorem ad *uolumen* remittimus *ſcriptorum Wirzburgenſium*, quod prodiit 1713. f. Lipſiae.

(d) Cauſae electionis, *prima*, quod Franciſcus probatae eſſet fidei, doctrinae, prouidentiae: *altera*, ut duo praeſulatus ſibi uicini unum praeſulem haberent, qui aduerſus hoſtem Suecum magis eſſet ualidus armis conſiliisque: *tertia*, quod ipſe imperator commendaret electori capitulo Franciſcum.

(e) Nam id egerat tum imperator, ut Haſſiae landgrauium Wilhelmum a partibus auocaret foederatorum. Verum licet ab hoc conſilio ille non eſſet alienus: mutauit tamen poſt animum, quam Hannouiam, oppugnatam a milite Caeſareo, liberauiſſet anno 1636. Aegre autem hoc ferente internuntio *epiſcopo Wirzburgenſi*. Qui et ipſe intellexit, in culpa fuiſſe Caeſarem, qui formulam rati in abbatia *Hirsfeldenſi*, quam ſibi adrogauerat landgrauius, negauiſſet, idque in fauorem antiſtitis Moguntini. Cui ſe opponere, nefas habuit noſter, idque cum ſacrorum cauſa, tum ſuae gentis ergo, cui Moguntinus dynaſtiae Gleichen, quae tum uacua erat domino, fecerat ſpem: poſtea etiam expletam, opponentibus ſe fruſtra ducibus Saxoniae, qua Thuringiae landgrauiis.

(f) Sueci anno 1636. poſt Pragenſem pacem in uulgus ſparſerunt tabulas futurae pacis. Hanc igitur ut promoueret Caeſar, noſtrum mandato inſtruxit ac munere *primarii legati*, cum Erneſto *Fuggero* et Ferdinando Sigismundo *Curtio* atque locum pacificationi deſtinauit Coloniam. Verum Sueci non e re ſua eſſe crediderunt, pacificari, eo tempore, quo Caeſari in *Pragenſibus* tabulis animus creuiſſet ſpemque conciliaſſet, fore, ut Sueci Germaniae finibus diſcederent gratis eiicerenturque.

(g) Solennia enim comitia inde ab anno 1613. habita nulla, ob turbas ac bella continua in meditullio Germaniae. Anno autem 1640. die 26. Iulii Ratiſponenſia indicta et coacta ſunt, ut pax Germaniae reſtitueretur, milite, ſi fieri poſſet, extraneo ex finibus noſtris depulſo.

(h) Cauſae, ob quas de nimietate ſummae, Bambergenſi epiſcopatui tum adſignatae in matricula imperiali, conqueſtus eſt antiſtes noſter, uideri poſſunt in libello eius argumenti, qui ſuper-

perest apud LONDORPIVM *part. V. num. 103. p. 283.*

(i) Anno 1641. in comitiis causam *Bambergensem* proposuit Bambergensis suffragator, cuius uerba recitat LONDORPIVS *tom. V. p. 305. 306.* Summa eo pertinet: *Durissimam esse Bambergensis ecclesiae causam, quod aduersus imperatorem suum contendere eam oporteat, neque uideat, unde auxilium sit expectandum. Vrgere imperium imperiales census aduersus Bambergenses: sed Carinthiae tamen archiducem tributa cogere prouincialia. Fieri itaque, ut duplici onere idem grauetur territorium. Petere igitur Bambergensis ecclesiae antistitem, ut imperii ordines interpretes sint coram Caesaris legatis suae causae, quae sit iustissima. Atque adeo immunitate, tot seculorum interuallis probata, gaudeat a prouincialibus Carinthiae tributis.* Spem saepius quidem factam esse ab imperii ordinibus, sed tamen euentum rei nunquam respondisse. Cum omnes dubitent aduersus torrentem nauigare. Verum quam diu Carinthiae archidux non desistat ab extorquendis tributis, tam diu conscientiae rationes non pati, ut praesul Bambergensis iura negligat sui in Carinthia praesulatus, ne quid uideatur amisisse derelinquendo.

(k) Ipse libellus, quo iura immunitatis suae in Carinthia tuetur ecclesia Bambergensis, seorsim prodiit, quem tamen inter acta etiam comitialia exhibet LONDORPIVS, *tom. 5. num. 102. p. 278. 279. 280.* Argumenta eius, quod Bambergenses in Carinthia dynastiae non de territorio sint Carinthiae, haec fere. 1) Velle id litteras donationis anno 1007. factas. Quoniam dynastiae praesulatui Bambergensi concessae sunt cum omnibus accessoriis et pertinentiis, 2) Bambergam ideo nemini parere iussam, quam imperatori, 3) tempore donationis factae an. 1007. Carinthiam Boiariae ducibus paruisse, marchiones autem Carinthiae landsassios fuisse eorundem atque nesciuisse superioritatem. 4) contra Bambergenses ibi dynastias cum a Boioariae ducatu, tum a Carinthiae marchionatu fuisse exemtam atque formatum esse territorium in territorio 5) usum accedere meri et mixti imperii, cancellariae, regalium generis cuiuscunque tributorum, uectigalium, uenationum, syluarum, mineralium, armandiae, aliorumque, unde emergat potentatus et ius superioritatis 6) si uicarius Bambergensis prouinciales salutauerit conuentus, illud foederis causa factum esse, non subiectionis 7) imo Bambergenses, intuitu Carinthiae dynastiarum, foedera plura cum uicinis pepigisse, claro argumento, quod non pendeant ab tutela dominioque alieno. 8) ultimam ex istis dynastiis prouocationem factam ad tribunal uel Bambergense uel imperiale 9) ipsis Carinthiae archiducibus haec nunquam displicuisse 10) seculo decimo sexto demum per latus, mox aperte impetitos esse Bambergenses uicarios 11) tandem an. 1535. pacta per uim extorta, in quibus spatio centum annorum dynastiae Carinthiae archiducibus aliquo nexu fuerint addictae. Verum tempora horum pactorum anno 1635. expirauisse, ut Bamberga iure nunc uti possit postliminii.

anno 1637.

(l) Lis enim pactis suspensa necquicquam uero composita fuit. Quod deinceps offendemus in posterioribus episcopis.

(*) Litterae Caesaris apud LONDORPIVM *tom. 7. p. 550.* supersunt, in quibus imperator desiderio episcopi an. 1635. consensit merenturque describi.

(m) Nihil insolentiae habet haec historia. Scribit *de Louaniensi* academia VERNVLAEVS *lib. 1. Louan. c. 6. p. 25.* quod rector illius loco cedat tantummodo cardinalibus et legatis de latere apostolicis. Ipsum Carolum V. Caesarem academico rectori in ritu ac reditu sinistrum texisse latus. Episcopum Leodiensem omni loco esse inferiorem academico rectore. Idem de *Coloniensis* almae rectore adfirmat MIDDENDORPIVS *lib. 5. p. 166.* quod absque intermedio sequatur archiepiscopum.

(n) Verum, si quid hic peccatum olim, sibi tribuant ipsis episcopi. Quod principibus Germaniae loco uoluerint anteferri. Postquam enim et illis accessit honor, dignitas, potestas principalis, tantum non poenitet eos facti sui. Quod uident, quantum inter ministrum ecclesiae intersit et dominum sui territorii. Inde quibusdam Germaniae praesulibus episcopi nomen tantum non sordet. Vt malint dici principes. Exemplo Leodiensis, qui princeps audit Leodii, non episcopus et Wirzburgensis aliorumque, qui hodie adpellari uolunt *indulgentia* principalis, non episcopalis, Fürstliche Gnaden, nicht Bischöffliche Gnaden.

(o) Beneuolentiae illius in pauperes plura uestigia supersunt in utroque episcopatu. Sed in Wirzburgensi *orphanotropheio* (auf dem Schotten-Anger) quod noster condidit et dotauit, aeternum elucet munificentiae monumentum.

(p) Animi deliquio correptus, post horulae unius spatium animam efflauit *Wirzburgi* ibique in primario templo sepultus. Ad memorabilia belli in Bambergensibus referre licet. Quod *Coronacum* biennio a Suecis obsessum: necquicquam uero expugnatum est.

 Lno

anno 1642.

Imo reiecti toties hostes cum iactura maioris numeri tormentorum an. 1633. Quae hodieque in illo castro solent ostentari. Anno 1634. *Vorchemium* a Vinariae duce magno pariter adparatu impetita et milite fossaque circumdata fuit. Verum hanc spartam suam ciues ac milites strenue sunt contuti, ut hostes eam desererent. Anno autem 1641. mense Ianuario Banerus cum Suecis in Franconiam irruit captaque Bamberga locisque aliis, quae potuit, rapuit diripuitque.

MELCHIOR OTTO

LI. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Melchior Otto Voit a Salzburg die 24. Aug. 1642.

Gens Voetiana de Salzburg.

Bambergensium causae in Westphalica pacificatione ab an. 1641. ad an. 1648.

EOdem mense, quo obierat decessor, nulla difficultate electus est praesul Bambergensis *Melchior Otto Voetius a Salzburg*, die XXIV. mensis Aug. anni 1642. Erat enim ideo statim in uotis omnium, quod sacri collegii esset *praepositus* et plurimum ualeret auctoritate, episcopo praesertim Wirzburgi absente, cuius ipse uices sustinuit Bambergae. Gens illius duo agnomina habet *Voit* atque *Salzburg* et eminentissima est in Franconiae nobilitate. *Primum* hereditarii muneris indicium est, quo uerbo Germani rerum patronos ac praefectos *Vogtios* uel *Voetios* solent adpellare: (a) alterum memoriam seruat gentis *Salicae*. Quoniam *Salzburg* familiare castrum notat ad *Salam* fluuium, qui infra Wirzburgum, Gemundae *Moenum* illabitur (b), ubi plurima Salicae gentis monumenta celebrantur, atque Voetiorum lares et foci atque foederis arca aliaque domestica cimelia itemque maiorum imagines (c). Principio sacri regiminis pacem, Germaniae restituendam, curae habuit cordique. Suos enim et ipse legatos Osnabrugam misit, qui causam Bambergae singularem et Franconiae uniuersae communem, cuius rector fuerat, serio agerent de iisque per litteras principi hebdomadatim referrent (d). Praesertim pacificatoribus illud serio ac saepius commendauit, ut grauissima cum Austriacis dissidia tollerentur liberarenturque Bambergenses dynastiae a iugo, quod illis Austriaci in Carinthia iniecissent intolerabili nouitate (e). Quoniam ne quidem pactis stare uelint anno 1535. initis spatioque definitis seculi et anni unius atque ab antecessore eousque prorogatis, quousque lis haec componeretur. Tam esse manifestum, quod in peius semper eant Bambergensia iura idque meditentur Austriaci, ut illa prorsus extinguant. Verum nihil profecit in pacificatione hac antistes. Quapropter cum anno 1660. *Noribergae* (f) tum 1653. *Ratisponae* in imperialibus comitiis istas querelas repetiit ordinumque intercessiones rogauit obtinuitque (g), quae in actis comitialibus hodieque supersunt, in quo tamen ipse conatu morte praeuentus obiit. Antequam haec fierent, auctor fuit ordinibus Franconiae ad comitia cogenda et frequentanda Bambergae, ut consilia inirentur de Franconia milite liberanda et restituenda pace (h). Cum enim belli incommoda grauiora his essent, quam remotioribus Germaniae prouinciis; deinde accederent tam Galliae quam Sueciae regum uoluntates, ut principum quoque Germaniae legati pacificationi Westphalicae interessent, non Caesarei solum; aegris autem oculis intueretur tales conatus imperator, qui sua hoc negotium conficere instituit auctoritate: anno 1644. Bambergae in comitiis Franconiae animos sumpserunt statueruntque, singulares legatos amandare ad Westphalicam pacificationem. Institutum hoc Caesari, calamo antistitis, excusarunt (i), causae ueniam quaerentes in necessitate. Quod Franconia bellum ulterius ferre nequiret: hostis autem nollet pacem inire, nisi ordines Germaniae, quorum interesset, pacificationi per legatos accessent. Idem cum *Galliae* oratoribus (k), tum *Sueciae* (l) significarunt litteris *compassus* et *salui conductus*, pro suis delegatis simul requirentes. Est praeterea illud singulare, quod in tantis bellorum incendiis antistes de nouo litterarum domicilio, Bambergae instau-

Itemque in comitiis imperialibus 1650. et 1653.

Comitia circularia 1644. Bambergae,

Legatio Bambergensis ad Westphalicam pacificationem an. 1644.

Bambergensis academiae institutio an. 1648.

MELCHIOR OTTO, Voit à Saltzburg, Ecclesiæ Imperialis Præpositus, eiusdem Episcopus eligitur 25. Augusti, 1642; Pontifice Urbano VIII, et Ferdinando III. Imperatore. Turbida habuit regiminis initia, dum Sueci novis Confoederatorum viribus aucti veteres calamitates per Germaniam renovabant: sed tertio post anno Monasterij et Osnabrugæ in Westphalia ab utrisq partibus conventus haberi coeptus, atq 24. Octobris, 1648, paci subscriptum est. Eodem anno laudatissimus Præsul, obtentis à sede Apostolica et Sacra Cæsarea Majestate privilegijs, Academiam ex nomine suo Ottonianam dictam fundavit. Præfuit annis 11, Princeps magnæ prudentiæ, amantissimus literarum, plurimisquè in Patriam meritis celebratus. Obijt Vorchemij in arce sua, 4 Ianuarij, 1653. Corpus Bambergam delatum, et in Ecclesia Imperiali sepultum, publico monumento honoratur.

instaurando, cogitauerit. Licet enim temporum durities non permiserit, ut *anno 1648.* coepto consilio statim responderet euentus; quamprimum tamen pax adparuit Germaniae, tabulis in Westphalia fere confectis, diem etiam inaugurationi academiae dixit calendas mensis Septembris anni 1648. priuilegiaque nouae scholae cum a Caesare, tum a pontifice requisita et obtenta, ritu solenni promulgauit atque templa hoc fine cum docentibus aperuit professoribus, tum litteratae iuuentuti (m) idque in quatuor generibus atque *Nomen Ottoninae.* ordinibus disciplinarum. A munifico etiam conditore academia nomen accepit, OTTONINA hodieque adpellata (n). Atque in tantis largitionibus in gratiam musarum factis, demum placida morte obiit die 4. mensis Ianuarii 1653. Vorchemii in palatio. Vnde cadauer Bambergam eductum et *Mors 1653.* multis solennibus, quae habere solent litterarum patroni, in templo primario terrae demandatum (o).

(a) Vogt Germanis nunc *praefectum* notat uniuersim, nunc sigillatim *rei iudiciariae* praefectum siue iudicem. Quae etyma explicat MAGERVS *de aduocatia.* In Franconia certe *Vogt* idem dicitur, qui in Saxonia et alibi Amtmann. Inde Stadt-Vogt, Land-Vogt iidem, quam Stadtrichter, Landrichter. Si ergo coniecturis non fallor, existimo *Voetiorum* familiam ab *hereditarii iudicii* munere agnomen hoc accepisse. Instar tractus illius Thuringiae des Vogtlandes. Quoniam Thuringiae Landgrauii munere gauisi sunt *imperialium aduocatorum*, quod SAGITTARIVS et TENZELIVS in plenae fidei ostendunt documentis. Adiuuat nostram diuinationem etiam illud. Quod VOGTII *a Salzburg* sedem habuerint suam in illa Franconiae *terra Salica* ad Salam fluuium. Sed testatissima est narratio, quod ibi *leges* natae fuerunt Salicae et interpretes uixerint *Salici iuris.* Quod pluribus recenset WEHNERVS inferius laudandus.

(b) Quod ideo dicendum, ne quis 1) *Franconiae Salam* cum 2) *Sala Boioariae* atque 3) *Thuringiae* confundat. Praesertim cum *Sala* in ipsa quoque Boioaria nomen loco dederit *Salzburgensi* metropoli. Id praeterea certum, quod alteri et tertiae *salsugines* nomina dederint: an uero prima potius a *Saal* id est palatio regalique sede Franciae regum sit adpellata, suo loco relinquo. Videtur autem hoc certum, quod a Franconiae Sala populi accolae dicti fuerint *Salici* et *Salii.* Aliter *lex Salica* et *terra Salica.* Vtraque enim uti re, ita etiam nomine eadem quam *Palatina* id est *aulica.* Cum quod Romani *aulam* dixere, Germani adpellarunt *Saal.* Nouo iterum argumento Romanae et Germanicae linguarum harmoniae.

(c) Docuit hoc WEHNERVS, Franconici quondam iuris Papinianus, in *obseruat pract.* v. Ganerben *cap. 2.* Idque exempli loco, quod his uerbis proposuit: *Exemplum est in arce* Salisburgensi, *Salzburg ad Salam, in Franconia orientali.* (denen Vogten von Salzburg gehörig) *Vbi etiam imperatoris* Cunradi, *qui cognomen* Salici *inde adeptus est*, Regia *olim et* lex Salica *primum lata est a* Waremundo *eiusque consiliariis quatuor, qui in ipsa lege nominantur* Visogast, Arogast, Salegast, Vindogast. *Haecque arx hodie est etiam domus Ganerbica. Similiter suum habens Burggrauium et sua regalia.* De ultimo iudicaui in opusculo: *de iure Anglorum in Galliam aduersus Salicam legem* §. 17. §. 7. *sq.* Vtinam aliquis, Voetiorum de Salzburg nobis haec anecdota aperiret, quae lumen forte darent *Salicae iurisprudentiae*, adhuc tenebris inuolutae. Fieri hoc posset auspicio illius, qui hodie sapientissimo principi Onoldino primarius in secretiori consilio administer. Vir qui superiori anno praesentem principi, multis officiorum generibus excepit. Vtinam publica rogatione eidem auctor esse possem, ut uiro docto haec gentilitii castri cimelia daret ad describendum ac promulgandum.

(d) Principio princeps ualde dubitauerat suos pacificatori extraneo regi mittere legatos. Ne Caesarem offenderet. Qui interdixerat plerosque Germaniae principes, hoc facere. Ne imperii caput cum ordinibus ac membris collideretur, non sine magno utriusque discrimine ac pudore. Vt ergo inuidiam declinaret, anno 1644. consuluit ideo *Franconiae circulum*, id est ordines eius prouinciae, qua eorum rector. Quod cum intellexit imperator, ordinum in conuentu decretum, ut singuli administros legarent ad generalem pacificationem, deferbuit ira Caesaris reique et ipse consensit aut certe eidem non contradixit. Duo autem hic erant discrimina: utrum principalium legatorum quisque *sui* tantum principis ageret causam *singularem;* an uero *uniuersim* quoque concurreret in negotiis imperii uniuersi, cum Sueciae regina confi-

Anno 1641. conficiendis. Deinde si hoc, num opera *Caesareorum* legatorum *intermedia* id fieri deberet, an, *absque intermedio*, cum ipsis extraneorum regum legatis. Atque in ultimo iterum requirebant, num id expediri deberet in *praesentia* Caesareorum legatorum, an uero illis *absentibus* in peculiari conclaui. Comprobarunt suffragatores *ultimum:* ne contraria studia et uota, in facie Caesareorum exposita, Caesaris conuellerent *autoritatem* neque tamen imperii libertas pateretur, si *principum* legatis integrum esset, cum extranei regis legato in colloquium seorsim se dare et consulere, cum de propriis commodis, tum de causis uniuersi imperii. Atque in his difficultatibus ac tenebris uersantur iura *adlegandi ordinum*, quae libello singulari olim exposuimus, cuius exempla hodieque prostant.

(e) Anno enim 1647. libellum Monasterii supplicem insinuarunt legatis pacificatoribus ordinum imperii spemque ab his anno 1648. acceperunt Bambergenses, fore ut haec causa Caesareae legationi commendaretur decreto imperiali. Spes haec anno 1649. die XIII. Martii expleta. Supersunt litterae ordinum imperialium commendatione, in quibus rogant Caesarem *Monasterii*, ut Bambergenses in Carinthia dynastias ab oneribus liberaret, quibus adhuc cum iniuria adficerentur. Extant illae apud LONDORPIVM tom. VII. p. 547. 548. 549.

(f) Litterae commendatitiae, quibus causas *Bambergensium* dynastiarum in Carinthia Caesari exposuerunt ordines in comitiis *Noribergensibus*, anno 1650. die XX. mensis Octobris, conceptae apud LONDORPIVM reperiuntur *tom. VII.* p. 550. 551.

(g) Bambergenses legati an. 1683. in suffragio selecti concilii imperialis (*dem Deputations-Rath*) id inprimis urserunt, ne Austriaci uel *cameram iudicem* declinarent, ab ordinibus imperialibus conuenti uel *camera* agnoscere dubitaret processus, LONDORPIVS tom. VII. p. 523. Reposuere Austriaci anno 1654. Non habere Bambergenses, quod Austriacos in ius uocent. Principio enim Austriacorum ea priuilegia, ne stare teneatur archidux coram imperiali tribunali, inprimis ad instantiam subditi aut landsassii, quo numero que censu Bābergenses in hac lite dynastiarum in Carinthia sitarum haberentur. Imo cum lis pridem composita sit temporaria transactione an. 1535. (*dem Anstands-Receß*) frustra eandem Bambergenses reuocare. Qui libellus satis amplus legitur in LONDORPIO *tom. 7. num. 466. p. 512. 513. 514 - 522.* Exhibuerunt pacta temporaria (*den Anstands-Receß von 1535.*) Bambergenses in comitiis, apud LONDORP. tom. 7. p. 534. 535. ut intelligerent ordines, quam negligant illa pacta ipsi Austriaci Quod in prolixo responso ostenderunt atque commentario ad responsa Austriaca. Quem pariter exhibet LONDORPIVS *tom. VII. num. 480. p. 536. 537. ad p. 552.* anno 1641.

(h) Coacta sunt prouincialia Franconiae comitia Bambergae ab antistite anno 1644. ad tractandum hoc argumentum, quod ex actis publicis patet apud LONDORPIVM *lib. V. p. 913. 014.*

(i) Sunt hae litterae dignae lectu apud LONDORPIVM *tom. 5. cap. 89. p. 915. 916.*

(k) Litterae ipsae inueniuntur apud LONDORPIVM *tom. 5. cap. 86. p. 913.*

(l) Etiam has litteras LONDORPIVS *exhibet tom. 5. cap. 88. p. 941. 915.*

(m) Vix ignoscendum est patriae annalibus, quod natalium huius academiae mentionem non faciant ampliorem. *Iesuitae* BAMBERGENSES his uerbis institutum describunt: *Bambergae accessit anno 1648. splendor ingens ex fundata academia, ab insigni plane litterarum Maecenate episcopo et principe* MELCHIORE OTTONE, *ex nobilissima familia* VOIT a SALZBVRG. *Quae magis magisque indies ad reipublicae litterariae incrementum; ad ornamentum patriae et illustrissimi fundatoris immortale decus efflorescit.* Fasti Bambergenses uulgari lingua scripti haec habent: *Postquam episcopus priuilegia pontificis ac Caesaris acceperat nouae academiae condendae, die I. Septembr. eam magnis impensis ac solennibus in templo cathedrali inaugurauit.*

(n) Extat hoc nomine libellus, OTTONIANA ACADEMIA *ab episcopo Bambergensi fundata 1619.* Quin autem non adeo frequens sit iuuentutis academia Bambergensis, uicinia Herbipolitanae in culpa est Quae multis nominibus non solum hanc uincit, sed etiam alias plerasque catholicorum sacrorum. Principio episcopus Wirzburgensis obicem ideo ponere uoluit instititutionis Bambergensis, quod non uideretur e re esse, tot academiis numeros distrahere studiosorum. Verum prudentiores facile intellexerunt, fieri non posse, ut alma Wirzburgensis, tanto docentium numero et tot episcoporum munificentia atque largitionibus instructa et dotata, aliquam accipiat iacturam. Vix enim est academiae instauratio largitoris unius. Et uero ipse obstupui, cum anno 1715. Bambergae diuerterem in Ianuarii calendis, nullas ibi litterarias tabernas, uix unum typographum reperiri et academiam in academia frustra fere requiri.

(o) Lau-

PHILIPPUS VALENTINUS, Voit à Rieneck, Melchioris Ottonis primum in Ecclesiæ Imperialis præpositura successor, deniq, hoc defuncto, in Episcopatu etiam futurus, eligitur 12. February, 1653; Sedente Innocentio XI. Ferdinando III. Imperante. Præfuit annis 19, summo omnium solatio et Commendatione. Princeps æqui et Iustitiæ Observator accuratus, benevolus in Subditos, in Ecclesiam liberalis. Pauperum Pater. Propriis sumptibus, Orphanotrophium in Kauhlberg ex quadrato lapide construxit, multisq reditibus piissimus fundator dotavit. Ut à Patria incursus hostium arceret. Vorchemium arcémquè Coronacensem vallis et Fossis ad modernas artis militaris Regulas munivit. Obiit 5. February, anno 1672 in Ecclesia Imperiali sub insigni monumento sepultus.

52.

(o) Laudatores deeſſe non ſolent litterarum patronis. Inde de hoc quoque epiſcopo, academiae fundatore, muſae cecinere academicae. Quorſum pertinet *Henr.* MARCELLI, Belgae oratio funebris de *Melchiore epiſcopo* Bambergenſi edit. *Bambergae* 1653. in 4to. Ibidemque *Wolfg. Hermanni* FRANCI ſoc. Ieſ. concio in obitum *Melchioris Ottonis*, A in uernacula. BVCELINVS *in part.* 1. *Germ. ſacrae p.* 24. Hoc elogio eum extollit: *Melchior Otto uetuſtiſſimae nobilitatis; multo nomine de patria meritus, maximis animi et corporis talentis praeditus. Quem annus 1653. comitiis Ratiſponenſibus praeripuit ad ſemitam aeternitatis multorum uotis deſideratum, lachrymis deploratum.*

Anno 1653.

PHILIPPVS VALENTINVS

LII. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Philippi Val. a REINECK electio die 12. Febr. 1653.

MEnſe altero poſtquam obiit deceſſor, die XII. Februarii 1653. electus eſt ſacer antiſtes *Philippus Valentinus VOIT a RIENECK*, cuius gentis uetuſtas et nobilitas in equeſtri ordine per Franconiam celeberrima (a). *Voetiorum* agnomen ipſi cum familia deceſſoris communis. Eſt enim in Franconia hoc *Voetiorum* nomen pluribus illisque gentibus ſolenlenne, quarum maiores *praefectos* egerant uel ſacros uel ciuiles. Quos antiquitas inde adpellauit, *munera* magis reſpiciendo, quam *gentilitia* uerba. Demum utraque manſerunt, munerum etiam rationibus memoriaque extinctis (b). Etiam in aliis deceſſori ſimilis fuit. Erat, dum eligeretur, ſacri collegii *praepoſitus* (c). Deinde cauſam Bambergenſem, in *Ratiſponenſibus* comitiis inſtructam, in quibus morte praeuentus fuerat deceſſor, non ſolum repetiit: uerum etiam multum ibidum animi ſumpſit aduerſus Auſtriacos, quibus cum oppoſuit iura Bambergenſium in Carinthiae dynaſtiis, tum liberiori calamo eſt uſus, quam expectauerant Caeſarei legati (d). Etiam tempore interregni anno 1657. querelam exhibuit principibus electoribus Francofurti, ut iuribus Bambergenſis praeſulatus conſulerent in formula imperii, nouo imperatori iuranda (e). Cum enim Auſtriaci priuilegio tuerentur omnes cauſas ſuas, quod coram nullo imperii tribunali poſſent in ius uocari: inde factum eſſe fierique quotidie adhuc, quod ordines, Auſtriacis territoriis uicinos, expungant ab imperiali matricula et prouinciali adſcribant codicillo idque faciant audacter ſine ullo pudore, cum exiſtiment, ita oppreſſos apud nullum iudicem aſylum habere iuſtitiae in imperio, cum Auſtriae archiduces ob omni iuriſdictione eius ſint exemti. Audiuerunt haec monita principes electores et formulae praecipue in gratiam Bambergenſium inſeruere membrum: quo pollicetur nouus imperator, ſe in cauſa eius generis ſubmittere iudicio cum auſtregarum, tum imperialis in *camera* tribunalis. Inſtaurauit reſuſcitauitque eandem litem in comitiis Ratiſponenſibus anno 1660. Vbi utriusque partis libelli prodierunt, multo cum iuris et facti ueterumque diplomatum adparatu (f). Ceterum apud ſuos antiſtes in ſingulari laude fuit plurium uirtutum, epiſcopi officio commendatiſſimarum. Principio modum ſtatuit in reditibus annui praeſulatus, ne expenſae in curia atque aula illos ſuperarent (g). Deinde quoque ſolicitus fuit in ſacri patrimonii ordinandis adminiſtratoribus, ne illi in ſparta ſibi commiſſa uel incurii eſſent uel luxu peccarent uel nimietate ſalarii (h). Poſt ſerio id egit, ne in praeſulatu uniuerſo pauperes inuenirentur mendicantes. Illos enim, qui ſe exhibere non potuerunt, beneficiis ac praebendis adfecit, alios ad operas coegit, ne tempus otio perderent (i). Ipſe in receptitiis bonis conſilio ſecutus eſt eorum, qui luxum omnem in epiſcopis damnarunt, quaſi reditus epiſcopales non aliis deberentur, quam pauperibus. Quorum cum iniuria fierent impenſae ad elegantiam curialem et adparatum aulae epiſcopi (k). Quapropter parce uixit idque in gratiam hominum egentium. Qua

Voytii de Rieneck.

Cauſa Bambergenſium dynaſtiarum in Carinthia, expoſita comitiis anno 1644. et anno 1660.

anno 1657. in electione Leopoldi.

Rerum domi geſtarum ſylloge 1) in oeconomicis, 2) reditibus, 3) cura pauperum, 4) frugalitas 5) orphanotrophii fundatio.

Comitia circularia Bambergae anno 1654. — *Leges circulares die 4. Nou. 1654. promulgatae.* — *Renunciauit foedus cum Gallis anno 1659.* — *Morbus, et mors 1672.*

parſimonia etiam hoc effecit, ut orphanotrophium Kaulbergenſe deſtrueret et ſtupenda mole inſtauraret dotaretque inſigniter (l). Coegit etiam an. 1654. prouincialia Franconiae ordinum comitia Bambergae, quibus Caeſaris legatus comes *Schwartzenbergius* interfuit. Verum eius aduentu et praeſentia ordines necquicquam a conſilio, communibus ſuffragiis adprobato, fuerunt auocati. Potius ueniam petierunt a Caeſare, ne id aegre ferret, quod, communi conſenſu, in ſui utilitatem ſemel ſtatuiſſent. Argumenta ſententiae comitialis fuerunt, quae ſequuntur. ***Principio*** ut ſcriberetur aleretur que in Franconia miles perpetuus, uniuerſis ordinibus communis, pro communi ſalute (*eine Creyß-Verfaſſung und Creyß-Mannſchafft*): ***deinde*** ſinguli ordines grauamina exponerent in ſingularibus libellis, aduerſus ſummam in imperii matricula illis definitam: ***poſt*** idem fieret eo fine, ut circulo ſiue pago quodam exempti, recuperatorio iudicio reducerentur (*die redintegrirung und Erganzung der ausgezogenen Staende*): ***tum,*** ut modus et leges ſtatuerentur monetariae omni numorum generi, agnito in Franconia: ***porro*** ratio haberetur annonae et rei ſumtuariae itemque hominum uagabundorum, Zigeunorum, id eſt Iudeorum atque famulorum fugitiuorum: ***praeterea*** purgarentur uiae publicae a latronum ac furum ſentina conciliareturque publica ſecuritas: ***tandem*** prouincialis aerarii redderentur rationes: neque demum negligerentur cauſae ſingularium ordinum in comitiis commendatae (m). Ceterum licet epiſcopus a Galliae ac Sueciae regibus ſaepius inuitaretur, ut foederi eorundem ſocius accederet, quod illud finem haberet Germaniae tranquillitatem: audire tamen noluit extraneos reges, Caeſari fidiſſimus. Qui principis candorem in libello laudauit, qui hodieque ſupereſt (n). Ceterum, graui et diuturno tredecim hebdomadum morbo ſub exitum anni 1671. correptus, obiit die 3. menſis Februarii 1672. in cathedrali templo ad aram S. Laurentii ſepultus (o).

(a) Rienecciorum nomen inſigniaq; in ultimae uetuſtatis torneamentorum matriculis reperiuntur. Deſiderat tamen haec gens hiſtoricum, qui origines maiores illius deſcripſiſſet.

(b) Noſtri inſtituti non eſt hoc filum pertexere. Vtinam id feciſſet *Bucelinus*. Sed ipſe de familia uix unum uerbum habet. Si noſtra gens cum *Burggrauiis* de RHINECK communem habet ſtirpem, noſtrae coniecturae nouum lumen. Quoniam *Burggrauii* nomen eſt *iudicis urbani* ſiue praetoris: qui alio etiam uerbo *Vogtii* (*Statt-Vogte*) ſolent dici. Neque tamen omnia *comitum* munera ideo fuerunt gentilitia. Cum officiales etiam hodieque ita adpellentur *Saltzgrau, Hansgrau* id eſt, ſalinariae aut nundinariae rei iudex, ſine ulla gentilitia dignitate. Ceterum BVCELINVS p. 200. genealogicae Germaniae notitiae *uiginti quinque* familias illuſtres recenſet, quae omnes *Vogtiorum* agnomen habeant, licet alia cognomina. Neque dubito, quin *Reineck Rhineck Rieneck* ſynonyma ſint diſtincta ſolis diphthongis.

(c) Qua etiam ſparta gauiſus fuerat anteceſſor.

(d) Licet enim noſter fuerit, cuius iuſſu libelli exhibiti et ordinum calamo excepti ſint pro immunitate Bambergenſium dynaſtiarum in Carinthia (*des Bambergiſchen Vitzdums in Caernthen*), cum tamen

A deceſſor cauſam hanc plene inſtruxerit, nolui eam hic recenſere. Sed praelibaui eam in uita deceſſoris, ne argumentum a ſe diuelleretur.

(e) Eſt *capitul. Leopold. artic. XXXII.* Cuius in uernacula uerba ſunt haec: *Vnd demnach ſich auch uerſchiedene Staende des Reichs nechſt dieſen uielfaeltig beklagen, daß, ohngeachtet deren in denen Reichs-*Conſtitutionen *enthaltenen Verſehungen, ſie theils in* exemtion-*Steur und Anlag-Sachen, theils* in iuriſdictions, *und anderen gegen das Haus Oeſterreich*
B *habenden Irrungen bishero zu keinem rechtlichen Austrag gelangen koennen: als wollen wir gleich bey Antrettung unſerer Kayſerlichen Regierung hierinnen die Verſehung thun. Damit ſowol in* exemption- *und ermeldtem Steuer-Weſen den 1548. beygehaltenem Reichs-Tag mit Bewilligung des Hauſes Oeſterreich uerglichenen rechtlichen Austragen unſers Kayſerlichen*
C *Cammer-Gerichts, als auch in andern Sachen der Cammer-Gerichts-Ordnung wegen der Austraege nachgelebet, uon denſelben beyde Theile uernommen, darauf einem jeden ſchleunige* iuſtitz adminiſtriret *werden ſolle.* Verum licet ad hunc articulum inſtar palladii ſui prouocauerint Bambergenſes uoluerintque confici litem uel coram Auſtregis uel in *camera* imperiali: nihil tamen profecerunt quicquam. Quoniam uti olim ita etiam

Anno 1660. etiam posthac Austriaci utrumque iudicium declinarunt.

(f) Typis iussu *Philippi Valentini* episcopi Bambergensis promulgata sunt in uernacula 1) informations-*Schrifft*, 2) species facti 3) additio summariissima *der* exemption *des Bambergischen Vizdums und Herrschafften in Caernthen in 4t.* Quibus libellis postea opposuit scriptum prolixum satis et publicae fidei diplomatibus instructum pars aduersa, his quidem adpellatum uerbis: *Kurtze* in iure et facto *wohlgegründete Gegen*-deduction *der Oesterreichischen* iurium, *wider die uon dem Stifft Bamberg auf gegenwaertigen Reichs-Tag* anno 1667. *in Druck gegebene* informations-*Schrifft*, speciem facti et summariissimam additionem, *wie auch andere in dem Fürsten-Rath mündlich abgelegte* uota, *die besagtes Stiffts in dem Hertzogthum Carethen habende Herrschafften und deren* praetendirende execution *uon der Landes-Fürstlichen* iurisdiction *und sonsten betreffend* Vienae 1668. f. Vtriusque partis libellorum auctores argumentis usi sunt non peregrinis, sed in patria natis, ut adeo legi omnino mereantur.

(g) Didicit enim ex calamitate temporum, quam male sibi consulant Germaniae principes, qui nullas ineunt prouentuum suorum rationes plusque reddunt, quam accipiunt. Qui luxus Germaniae principibus plerisque, praesertim hoc aeuo est familiaris. A quo tamen abhorrere magis debent principes sacri ordinis, quod his commendatum magis studium doctrinae moralis.

(h) Ideo sui hunc antistitem nomine adpellarunt *oeconomi*, quod res fisci et aerarii ipse prouidentissime disposuisset.

(i) Tot enim, pace 1648. facta, militibus dimissis, parum securae fuere publicae uiae. Cum milites exautorati panem quaesiuerint furtis et latrociniis.

(k) Non is ego sum, qui uitio uerterit *episcopis principibus*, si laute et cum adparatu quodam uixerint. Quamuis enim clericis et sacris antistitibus factu illud sit nefas: principalis tamen dignitas, sacro pallio addita, uult, ut uitam agant non sordidam, sed dignam principis rem publicam regentis potentatu. Sane, licet Saul propheta fuerit, non ideo tamen esse desiit rex. Nec regalis adparatus notatus in curia Dauidis prophetae. Aliter calculos posuit noster. Qui tamen ideo in exemplum aliis nequit, legis sacrae instar, obtrudi. Ita respondi egomet nuper protonotario apostolico, ex Italia transenti alpes ac uenienti in nostram Germaniam. In qua pietatem illius maximopere offenderunt episcoporum in Germania militares copiae, equestres cohortes, aulae, tituli, conuiuia, tympana, tubae, buccinae, tormenta et armamentaria. Ad quae omnia ipse obstupuit inclamauitque: *O claues Petrinae in quos non thesauros penetrastis!* Meum igitur fuerat, hos scrupulos, hoc discrimine inter *episcopum* et *principem* facto, eidem euellere. *Anno 1672.*

(l) Fasti Bambergenses institutum ita describunt: *Er hat das aufm Kaulberg baufaellig gewesene Waisen- oder Seelen-Hauß gantz abbrechen, und aus seinen eigenen Mittlen ein gantz neues und sehr kostbahres Gebaeude uom Grund ausbauen lassen. Wie solches noch ietzo iedermann für Augen stehet. Worbey er auch dasselbe mit Einkünfften gewaltig* dotiret, cetera.

(m) Supersunt argumenta *recessus circularis* Bambergae scripti die 25. Nouembr. 1654. apud LONDORPIVM tom. VII. cap. 101. p. 957. 958. 959.

(n) In actis publicis LONDORPII *tom. VIII. cap. 328. p. 509. 510.*

(o) Hora V. uesperi, quod addit auctor DIARII EVROPAEI *part. 25.* p. 590. his uerbis: *Am* 24. Ian. (3. Febr.) *Abends gegen 5. Vhr haben Ihro Hoch-Fürstliche Gn. der Bischoff uon Bamberg* Philipp Valentin, *nach ausgestandener XIII. wochentlicher Kranckheit, dieses Zeitliche gesegnet. Sie wurden uon uielen sehr bedauret. Weil sie das Stifft über 20. Iahr wohl und loeblich regieret.* Sed fallitur auctoris calculus, quoniam aetas regiminis illius non expleuit annum decimum nonum.

Anno 1672.

PETRVS PHILIPPVS
LIII. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

Petri Philippi a DERNBACH electio die 21. Martii 1672.

Gens Dernbachia.

Compositio litis Bambergensium in Carinthia an. 1682.

Wirtzburgensis episcopus die 17. Maii 1675.

Die Fränckische Crayß-Verfassung.

Sedes Herbipoli.

Mors an. 1683.

NOn menstruo spatio uacuus fuit antistite praesulatus. Nam die XXI. mensis Martii anni 1672. communi suffragantium sacri collegii concentu electus est *Petrus Philippus* a DERNBACH, quae gens est Franconicae nobilitatis (a). Erat is uir prudens, solers, toga et sago ualidus reique militaris peritus et curiosus. Tempore, quo praesul electus, uicarium egerat Bambergensium in Carinthia dynastiarum (b). Ex quo igiter antistes factus ante a consilio coepto non destitit, quam fatalis illa cum Austriacis controuersia anno 1682. transactione componeretur, ea quidem lege, ut Austriaci iura, Bambergenses autem census annuos lucrarentur (c). Fecit quoque gloria rerum consiliorumque noui praesulis, ut biennio post *Wirtzburgi* a sacro collegio *praepositus*, mox *episcopus* inaugurararetur (d) atque adeo utriusque principatus sacri Bambergensis et Wirzburgensis fieret particeps. Inde cohortes aluit et legiones militares, rerumque pace ac bello gestarum in Germania uniuersa consors fuit ac socius (e). Inprimis uero *circularem Franconiae militiam* bene ordinauit disposuitque et exemplum reliquit, quod posteri in hoc argumento ad imitationem sibi proposuerunt (f). Etiam curam habuit rei monetariae, cuius in Franconiae tractu eo maior abusus, quo plures territoriolorum domini ex hoc regali facere uolunt sordida compendia (g). Alienissimum semper ab amicitia ac foedere cum Gallis circumtulit ostenditque animum ac ideo in laude fuit sinceri, aperti, fortis et magnanimi principis. Quod in tricennali bello, quod uixerat, artes extraneorum regum ad patriam perturbandam, plene intelligeret et, quin posteri facinora peccarent maiorum, cauere sciret et euitare (h). Ceterum sedem habuit plerumque Herbipoli, qui praesulatus Bambergensi est amplior. In quo etiam palatium episcopi ac urbis se commendat operis, opibus, auleis, munimentis. Obiit igitur in Wirzburgensi arce *Marienberg* appellata, die *XXVI. mensis Aprilis anni 1683.* Postquam obfirmato pectore sex hebdomadum *morbos* uehementissimos pertulisset (i). In templo cathedrali Herbipolitano, altero mense Maio post, die II. anni eiusdem rite sepultus. Funebribus illius interfui adolescens.

(a) Ad *Hassiacam* refert BVCELINVS et plenius Io. Iust. WINCKELMANN in descript. Hass. p. 226. 227. 228. 229. 230. Potest uero euenisse, ut familia, quae Hassiacae originis, etiam in Franconiam transferretur, aliis ibi florentibus agnatis. Vtrum *Dernbach*, *Derenbach*, *Derembach* re differant uera, an diuersa tantum fallat scriptura, iudicium sit aliorum qui magis sunt curiosi in genealogiis Germanicae nobilitatis.

(b) *Vicedominum* Bambergensem in Carinthia dicunt. Quod munus cum amplum sit et momentosum, non solum ob dynastiarum in Carinthia numeros et opes: sed etiam ob perpetua cum Austriacis ibi dissidia: saepius contigit, *uicedominum* inde ad sacram *praesulis Bambergensis* spartam euocari.

(c) Non potuit hoc fugere IMHOFFIVM, in uicinia habitantem Noribergae. Ita autem ille: *Incaluit controuersia Bambergensis,* (super immunitate et exemptione Carinthiae quindecim dynastiarum) *in praesentibus etiam comitiis et scriptis amoebeis acriter agitata. Verum circa annum 1682. composita est transactione. In hac episcopus et capitulum de iure* immedietatis *decesserunt,* suprematu *ditionum Carinthiacarum et iure collectandi in Austriacam domum translato: contra uero* Austriaci *soluerent Bambergensibus annuatim* quatuor mille *florenos. Obligato uectigali* Taruisiensi *sub nexu hypothecae.* Peccat uno orbiculo Herois europaei auctor, qui substituit summam 40000. Cum quo etiam labitur *Schwederus.*

(d) Scilicet die 4. mensis Decembr. 1674. electus fuit *praepositus:* die 27. mensis Maii 1675. *episcopus Wirtzburgensis.* Quae hic gesserit, loci sunt alterius.

(e) Est uero ex historia istius aeui notum, quantopere Galliae rex consilia

PETRUS PHILIPPUS, à Dernbach, eligitur 21. Martij, 1672. Clemente X. summo Pontifice, et Leopoldo I. Imperante. Biennio pôst Ecclesiæ Cathedralis Herbipolensis Præpositus, ac deniquè, 27. Maij, 1675, ejusdem Episcopus creatur. Fuit inter arma Gallica magnanimus Patriæ defensor, quam singulari prudentiâ, et lecto satis copioso milite ab intentata clade indemnem servavit. Pacem Noviomagi, 1679, firmatam quò lætiùs vidit, eò magis indoluit, eam occupatâ præter spem à Gallis Argentinâ tam celeriter recîdi. Dolorem novo metu augebat, 26. Decembris, 1680, visus in astris per 31. dies fatalis Cometa, qui funesto fulgore, ipsâq; magnitudine suâ ingentem aliquam calamitatem portendebat. Accessit 25. Ianuarij 1682, insolita per Germaniam ipsamq; Dioecesin Bambergensem fluminum, cum multorum hominum urbiumq; ruina, extra ripas effusio, velut Turcicæ inundationi prælusura. Obijt Herbipoli in arce sua Marienberg 22. Aprilis, 1683, ibidem in Ecclesia Cathedrali sepultus.

MARQUARDUS SEBASTI ANUS, ex perillustri familia Pincernarum de Stauffenberg, elun tur 10 Iunij. 1683. Pontifice Innocentio XI. Leopoldo I. Imperatore. Eo ip so anno, quo erumpens ab Oriente Turca duocentorum millium exercitum Viennam usque summa velocitate promovebat, ipsamque urbem diuturna obsidione pressam jam prope ad desperationem adigens, ingenti terrore totam Germaniam percellebat. sed eodem adhuc anno, 2 septembris, Viennam jam ad extrema deductam, caesis ad internecionem barbaris, ope foederati Poloniae Regis Ioannis IV. et Caroli V. Lotharingi virtute denuo liberatam esse, singulari suo totiusq Imperij Gaudio percepit, totique regimen plurimis laureis, quas in Hungaria legebat Germanus miles, habuit fortunatum. Praesul sincerus, beneficus, magna devotione et prudentia, de Ecclesia et Patria optime meritus. Ad villam Seehoff exstruxit Episcopalem arcem, quam posteri Marquardsburg appellarunt. Vorchemij P.P. Franciscanis recollectis novum cum Monasterio Templum erexit, idq, ut et PPum Societatis Iesu Bambergae, cujus primum lapidem beneficentissima manu posuerat, consecrarit. Decennio pregüit, catarrho apoplectico praemature suffocatus, 9 Octobris 1693, et inter multos amissum optimum Principem lugentium Civium gemitus, in Ecclesia Imperiali sepultus est.

lia ordinum Germaniae disturbauerit, alios minis, plures opibus ac nummis, aut rerum magnarum spe solicitauerit egeritque id, ut plerosque a partibus abstraheret Austriacis et piissimi tum imperatoris. Quod uero is aperte, illud per latus Sueciae rex, clam illius socius et adiutor. Princeps noster abhorruit ab utroque, detexit utriusque artes, quibus Germanico imperio illusissent olim pergerentque illudere etiamnunc.

(f) In *Franconiae* et huic uicinae *Sueuiae* pagis, maximopere tum consilia requirebantur prudentum, ne ab insidiis Gallorum circumuenirentur ordines, faciliores certe plerique in audiendo ac credendo Gallis, quam salus patriae uoluerat. Magna ideo fuit auctoritas nostri, partim quod Franconiae supremus rector esset, sedulus in consultando cum ordinibus, partim quod milite esset instructus, quo praeire suis uoluerat, ut circulares ordines eum in legendis ac instruendis copiis eo promtius sequerentur. Id sermone habeo illorum, qui eius generis negotia in circularibus comitiis curant, quod nostro antistiti gloria debeatur rei militaris, in Franconiae circulo bene ordinatae. *anno 1683.*

(g) Non solum in comitiis Franconiae uniuersae prouincialibus de hoc actum est argumento: sed etiam in consilium tanti momenti alii adhibiti pagi siue circuli uicini, annis praecipue 1679. 1680. et sequentibus. Ad quos prouocant acta publica. Sed malum altiores radices egit, quam ut corrigi posset poenis, decretis et statutis.

(h) Dicunt eum in uotis posuisse, ut *Franconia armis esset* decorata. Ita enim sufficere eam ad primum impetum uicini hostis excipiendum. Quod satis sit ei, qui fidem Caesari et imperio debeat, ut expectare inde queat postea adiumentum.

(i) Vulgares nostri annnales in *theatr. Europ. tom. XI.* p. 510. Calculos ineunt curate atque his uerbis: *Die XII. circa horam undecimam nocturnam* PETRVS PHILIPPVS *in Marienburgensi palatio obiit. Annos natus sexaginta tres. Funebris conductus die 1. mensis Maii Wirtzburgi factus. Sacra uerba ad populum ideo fecit Iesuita explicauitque XXVII. Psalmi comma uigesimum sextum. Lucem aspexit antistes 1619. sub exordium feralis belli in Germania.*

MARQVARDVS SEBASTIANVS

LIV. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

TErtio mense post obitum decessoris episcopi, die X. mensis *Iunii* anni 1683. electus est praesul Bambergensis *Marquartus Sebastianus* pincerna, de STAVFFENBERG. Quod nomen est uetustissimae in Sueuia familiae, hereditario pincernarum Sueuiae munere illustris (a). Principio pacatum habuit reipublicae statum, induciis uicennalibus factis cum uicino hoste. Cum tamen Bambergensis principatus suum nunc aleret praesulem, seiuncto iterum inde episcopatu Herbipolitano, qui alium antistitem fuerat nactus; deinde Bambergenses in Carinthia dynastiae, olim immunes, nunc archiduci tributariae essent: de nimietate summae in imperiali matricula Bambergensibus adscripta, querelas iure mouit cum in comitiis Franconiae paganis, tum in imperialibus Ratisponae. Est etiam utrinque auditus. Consensu enim comitiali census imperialis tertia parte eo fuit deminutus, usque de stabili summa Bambergensi aliquid statueretur (b). Etiam collectarum controuersia tum est agitata Bambergae, cum possessoribus curiae *des Brand- oder Zoellner-Hoffes*, qui adrogatae sibi immunitatis causa in ius sunt uocati (c). Rei monetariae in Franconia abusus agnouit deplorauitque. Imo etiam circulares ideo instituit consultationes atque uicinorum principum rogauit auxilia, ut uiliores lege monetaria numi proscriberentur in imperio salutareturque imperator ad poenas irrogandas illis, qui aduersus iura hic deliquissent, lucri cupidine corrupti (d). Breui post incidit in tempora duriffi-

Marq. Sebast. SCHENCK de STAVFFENBERG elect. die 10. Iun. 1683.

Schenckiorum *de* Stauffenberg *familia.*

Bambergensium census imperiales deminuti an. 1685.

Causa des Brand- oder Zolner-Hofes.

Aduersus rei monetariae abusus.

anno 1693.

Belli Gallici calamitas in Franconia 1689.

rissima. Ex quo enim Galliae rex anno 1688. Germaniam et Franconiam praesertim improuiso impetu inuasit et milite inundauit: parum absuit, quin Bambergensis prouincia cum Franconia uniuersa hosti in praedam concederet. Fecit haec irruptio repentina, ut ordines Franconiae iam serio rem agerent, quo militia circularis, tum fere collapsa, repararetur acciperetque, quantum fieri posset, inuidenda incrementa (e). Imo etiam de milite Germaniae uniuersae perpetuo ea occasione actum. In quo tamen instituto patronus illius Sueuiam faciliorem habuit, quam Franconiam eiusque supremum rectorem. Interim nullis impensis militaribus pepercit, ut hostis trans Rhenum repelleretur. In ea temporum duritate nihilominus domi etiam cogitauit de urbibus in meliorem statum uertendis. Sibi palatium extruxit, a conditore adpellatum MARQVARDIBVRGVM (f): coenobio Franciscani ordinis (g) et Iesuitarum collegio templa destinauit et solenni ritu illis benedixit (h) anno 1693. Semestri spatio post, diuinis meditationibus ac precibus animo defixo, appoplexia correptus, obiit die IX. mensis Octobris anni 1693. Cadauer illius die XXVI. mensis eiusdem in templo primario ad aram S. Ioannis honesto ritu humatum (i).

Inde ordinata circularis militia, die Creyß-Verfassung.

Palatium et templa noua 1693.

Mors 1693.

(a) Illarum familiarum, quae post A cognomina alia, *Schenkii* siue pincernae agnomen ferant, *sexaginta quinque* numerat BVCELINVS *in Germania genealogica p. 201.* Nam licet olim cuique principi unus suffecit *pincerna:* postea tamen, siue quod Caesarem imitarentur, siue quod cresceret luxus, numeros auxerunt, uni tamen familiae *hereditario* hoc munere adfixo. Accessit quod plures *uerbo* tantum essent *pincernae*, re autem B ipsa nullo fungerentur officio. Qui tamen omnes iure *proedriae* et dignitatis ideo gauisi sunt, ut in itu ac reditu aliis nobilibus praeferrentur, curiali uerbo non decoratis. Factum igitur est, ut nobiles, familiari nomine omisso, a potiori tantum uellent adpellari *pincernae*. Imo in medii aeui diplomatibus passim legitur *Schenck Volrath*, *Schenck Eberhard* cetera, necquicquam additis C cognominibus de Stauffenberg, de Limburg et quae generis eiusdem. Vnde etiam illud clarum est, quod in nimio peccent hodie *landsassii* nobiles, cum praecedentiam negant principis *consiliariis* aut honestioris ordinis *officialibus*. Quibus tamen olim in tanta Germaniae nobilium libertate primi fuere postpositi. Atque haec causa est, quare sibi tanto honori duxerint familiae nobiles, *principis* officialem agere: ut cognomi- D nibus familiaribus inde *agnomen* rogauerint, *pincernae, mareschalli, dapiferi, camerarii,* quod ultimum tamen olim accidit rarius, quo maior haec dignitas habita prae aliis) etiam in posteris siue usu siue priuilegio ita continuatis. Ceterum id adfirmant scriptores genealogici, quod *Stauffenbergii Sueuiae* ducum egerint *pincernas* hereditarios: quibus extinctis, non solum memoria remanet in hoc nomine, sed etiam iura. Quoniam *hereditaria* haec officia a principibis pependere et a principatibus seu prouinciis. Vt adeo, primo extincto, permanserit nominis sustentaculum in altero.

(b) Moderamen, quod dicitur matriculae, fuit quidem temporarium tantummodo, quod intelligitur ex imperiali decreto apud LONDORPIVM *tom. XII. p. 476. 477. Damit dem Bischoffthum Bamberg über die demselben hiebeuor den 20. Aug. 1677.* intuitu *dessen im Fürstenthum Caernthen gelegenen, uon dem Hauß Oesterreich aber ausgezogenen Herrschafften uon dem alten* matricular - quanto *der 1088. fl. bereits gethanen Erlaß, auch uom bißherigen* contingent *der 682. fl. ein Drittel, nemlich 227. fl. 20. Kr.* interims-*Weise und biß zur* rectification *der allgemeinen* matricul, *abgezogen und bey künftigen Reichs-und Creyß-Anlagen nur auf die* restirende *zum Drittel, nemlich 454. fl. 40. Kr.* reflectiret *werde.* Signatum *Ratisponae* die IV. Iunii mensis anni 1685.

(c) Prodiit in hac causa libellus, his uerbis inscriptus: Exegesis siue in iure et facto *wohlgegründete Gegen*-remonstration. *In welchen zusehen, daß die* possessores *des Brand- oder Zollner-Hofes in Bamberg, sich ihrer* priuilegien *bey allen uorfallenden* casibus, tam ordinariis, quam extraordinariis, *so gar uon Türcken und Reichs-Kriegen, zu bedienen haben und uom Hoch-Stifft müssen enthebt werden, gedr. 1685.* Nam ordinario iure ab immunitate in communibus ad extra ordinem indicta tributa nullum alias uinculum consecutionis. Et in ultimo omnino genere inuasio Turcarum et ideo coacta tributa omnino uersari uidebantur.

(d) Intelligitur hoc cum ex actis publicis, tum sigillatim ex litteris ideo ad Boica-

LOTHARIUS FRANCISCUS, Ex Illustrissima Familia Comitum de Schönborn, unanimi omnium consensu & zelatio electus est, 16. Novembris, 1693; Sedente Innocentio XII, & Leopoldo I. imperante. Nondum integro anno praefuerat, cum fecere insignes tanti Principis dotes ut à Capitulo etiam Moguntino 3. Septembris 1694. Coadjutor, & denique, defuncto Anselmo Francisco, Archi-Episcopus & Elector Moguntinus crearetur, 3. Maii 1695. Qui quantus sit, quantaque fecerit, non Patria solum, sed Germania novit universa. Sub ipsa Regiminis exordia, afflictam Gallico Marte Patriam miseratus, plurimum ad pacem Ryswicensem contulit: Sed ea sopitae potius, quàm extinctae belli scintillae in gravissimum incendium exarsere, dum Caroli II. Hispaniarum Regis sine prole decedentis Monarchia hinc Austriacam, inde Borbonicam Domum magnas inter simultates collideret. Tum vero prudentia ac fidelitate [illegible], Imperio & Domui Austriacae adfuit Sapientissimus Elector, Milites & annonam largam submisit; Ut totis viribus ab Imperio bellum susciperetur, feliciter instituit; Elisabetham Christinam ex Serenissima Domo Wolfenbuttelana, Carolo III. Hispaniarum Regi desponsatam, Bambergae in manibus suis Romanae prius fidei dogmata professam, [illegible] Catholicam. Et primum Leopoldo I, mox Josepho I. Imperatoribus maximis totius Patriae luctu ereptis, ne tantus casus nutantem jamjam Germaniam supremo motu concuteret, quamprimùm ultimum Serenissimae stirpis Carolum ex Hispania evocavit, & Francofurti, 22. Decembris 1711, Imperatorem Romanorum coronavit. Ut denique Gallos jam propiùs imminentes à Germaniae visceribus prohiberet, Metropolim suam Moguntiam tot vallis & fossis, tot Castellis & munimentis circumdedit, ut de inveniendâ per tot difficiles anfractus viâ desperans hostis ad pacem ultrò respiceret, quam paulò pòst Rastadij & Badenae Helvetorum conclusam tanto Electori magnâ ex parte Germania adscribit. Praeest annis 23, amatus Caesari, gloriosus Patriae, toti Imperio honoratus, &, ut virtutibus omnibus maximus, ita sapientiâ Princeps plane incomparabilis. Vivat porrò, diu regat incolumis, & ex Curia Episcopali, quam de novo in colle Civitatis, velut positam in monte Urbem refugij, magnificè exstruxit, per plurimos retrò annos fidelibus subditis suis, se nunquam satis spectandum & amandum exhibeat: Et Primo nuper praematurè erepto, Secundum proximè ex Carolo nasciturum haeredem Austriacum, Regem Romanorum, ac tandem post devictum, ut ominari fas est, Caesareis armis Turcam, spectante Parente Carolo, Orientis Imperatorem, inter festivos Occidentalis Imperii plausus, & laetos jam verè bicipitis Aquilae clangores, coronet.

Boioariae electorem scriptis, quas exhibet LONDORPIVS tom. VII. p. 505. 506.

(e) Nam ex hoc tempore militia *Franconiae* circularis (*die Fraenckische Creyß-Verfassung*) in pretio et exemplo fuit singulari. Quod si etiam decem Germaniae pagi omnes imitati essent, nunquam uires Germaniae aduersus hostem Gallum defuissent. Verum illi circuli, ubi principes unus et alter aliis praepotentior, a militia circulari ideo alieni sunt, ut infirmiores maneant inermes, illosque comiter habeant, a quibus tempore belli expectandum et exhibendum illis auxilium.

(f) Marquardsburg *neben dem Seehof.*

(g) *Die* Franciscaner *Closterkirch zu* Vorcheim. Ritu inaugurationis defunctus est episcopus die III. mensis Maii 1693.

(h) Inaugurauit hoc templum, cuius structurae multum inest et salis et operis die XVII. mensis Maio 1693. Festum autem diem anniuersarium esse uoluit *Dominicam IV.* post sacra paschatos. Idque ex plenitudine potestatis episcopalis.

(i) Dum id ageret antistes, ut horis, supplicationibus diuinis ad sanctum Martinum faciendis, interesset: sanguinis ictum sensit, quem ueteres *siderationem* dixerunt, malum hoc siderum tribuentes dispositioni.

Anno 1693.

LOTHARIVS FRANCISCVS

LV. EPISCOPVS BAMBERGENSIS.

VIx humatus fuerat decessor, cum die *16. mensis Nouembr.* anni 1693. *Lotharius Franciscus* antistes nominaretur, tanto suffragantium concentu, ut electio eius per *inspirationem*, quod sacri canones dicunt, facta esse uideretur (a). In uotis ille fuerat omnium, illorum maxime, quibus litterae, artes, industria, facundia, candor, probitas, facilitas, prudentia et, post alias uirtutes, de omnibus bene merendi uoluntas illius, plene cumulateque fuerunt perspectae (b). Accessit dignitas et uetustas gentis *Schoenbornianae*, unde fuerat oriundus (c). Non enim aetate solum Germaniae principes familias illa superat: uerum etiam meritis et uirtutum luminibus in rempublicam. Ipse pontifex supremus fiduciam quam haberet in nouum antistitem, singulari exemplo declarauit. Sacra enim decora eidem impertiuit gratis, definito censu remisso, qui ideo solui debet alias curiae pontificiali (d). Neque in Bambergensi sparta suprema continuit se uirtus et fama eius: sed explicauit et dilatauit se per Germaniam uniuersam. Sedis igitur *Moguntinae* sacri collegae eum die 3. mensis Septembris 1694. elegerunt sui antistitis *coadiutorem*: cui etiam anno post 1695. die 2. mensis *Maii* in sacro munere et principatu successit (e), solenni ritu adplausuque Moguntiae inauguratus. Ex eo tempore utriusque episcopatus summam habuit curam neue alterum uideretur negligere, negotiorum in imperio multitudine ac mole obrutus, eius archicancellarius, tempora anni diuisit adsignauitque aliquot etiam menses *Bambergae*, per quos singulis ibi annis ageret essetque praesens rerum in illo principatu peragendarum (f) Facile igitur est ad intelligendum, nihil in imperio potuisse accidere aut euenire, cuius rei ille non esset particeps, consultor, imo fere auctor et actor. Siue enim causas et curas imperii uniuersim sumas, prora et puppis in eo archicancellarius: siue prouinciarum iura expendas sigillatim, tam in curia imperiali, quam in tribunalibus Germaniae supremis idem ille Caesaris oculus et manus: siue ultima duo bella cum Gallis animo agites, illa Rheno uicinam prouinciam Franconiamque praecipue tetigerunt commoueruntque, in quibus ipse quoque arbiter ac rector. Quo rerum statu nostri antistitis uitam scribere, idem est, quam condere Germanici imperii annales, quod opus aliquot uoluminum, non unius aut alterius pagellae,

Lotharius Franciscus a Schoenborn *anno 1693. electus.*

Illius uirtutes.

Schoenbornianae gentis lumina.

Pontificis in eum fiducia et fauor.

An. 1694. coadiutor et an. 1695. archiepiscopus Moguntinus.

Vtriusque spartae antistes praesens.

Rerum uniuersi imperii ab anno 1695. qui auctor et actor?

a) archicancellarius et comitiorum director.

b) uicecancellarii opera.

c) director Rhenanus

d) Franconiae prouinciarum,

anno 1695.

lae, qui finis nostro propositus argumento. Cogimur itaque contrahere uela atque cursim et indice digito notare tantum ea, quae ad res Bambergenses faciunt, ne nostrae aetatis episcopi unius uita superet aut exaequet librum hunc, in quo historia uniuersi episcopatus.

Anno 1696. homagium, foederis renouatio cum Treuirensi.

Anno 1696. postquam homagio sibi deuinxisset subditos in principatu *Moguntino* atque renouasset foedus Rheni electorum cum antistite *Treuirensi*, conuentu hoc fine instituto *Ehrenbreitsteni:* in *Franconiae* praesulatu id egit, ut Hagam Comitum, quem pagum iure dixeris amphyctionum orbis uniuersi, nuntius amandaretur, qui causas Franconiae ageret ibi sigillatim apud confoederatos praepararetque animos ad satisfaciendum et compensandum illa, quae in Gallico bello uel impendissent incolae uel passi essent damni et iniuriarum.

Anno 1697. conuentus Hagensis et pax Risuicensis.

Neque immaturum consilium hoc fuit, cum altero anno post 1697. inciperet de pace futura inter foederatos et Gallos consultatio. Vniuersae Franconiae tum spes magna in nostro antistite. Cum, quod ipse autoritate plurimum ualeret apud Caesarem et Belgas; tum, quod in *adlegatione* imperii ordinum Moguntinus legatus, nostri frater, praesidem ageret, cogeretque in aedibus suis conuentus omnium imperii legatorum, colligeret suffragia referretque consultata Caesareis. Neque egomet, negotio tum praesens, intellexi, quod in tricis quartae istius pacis paragraphi, aliquid culpae aut insidiarum datum sit Moguntino praesidio, alieno ubique a fuco et fallaciis.

Anno 1698. cura militis praesidiarii.

Pace illa improspero successu confecta, anno sequenti 1698. inter Franconiae ordines omnem lapidem mouit, ut copiae, machinae, annona, adparatus belli suppeditarentur ad *Philippiburgum* et castrum *Koelanum*, Argentorato oppositum, firmandum ac instruendum praesidio militari, cum illa loca imperio attulisset funestissima alias pax *Risuicensis.*

Anno 1699. turbae hominum uagabundorum.

Annus 1699. funestos quosdam casus habuit hominum uagorum et exsulum, qui per Franconiae regiones et tractum Bambergensem, per turmas et cohortes ingenti numero errarunt exercueruntque praedas et rapinas atque uiribus conglobatis, oppida et pagos inuaserunt et infestarunt. Causa mali uisa est aliquibus, quod, pace facta, innumeri milites accepissent missionem, qui uictum et cultum aliter acquirere noluerint, plures nesciuerint etiam, quam bonis alienis adferendo manus, praedando rapiendoque. Quorum numeris cum peioris sortis agricolae et ciues adgregarentur, latius serpsit hoc malum, ut prudentiores bella metuerent, ex memoria superioris seculi cognita, sub infami uerbo *tumultuum rusticorum* (des Bauren Krieges). Cunducto tamen ex milite prouinciali exercitu, praedonum eius generis alii occisi, alii in uincula coniecti, plures ad operas perpetuas et triremes damnati atque publica pax Franconiae restituta. A quo tempore in mores iuit in Franconia, ut homines uagi et errantes captiui Venetis mittantur uendanturque instar seruorum poenae.

Anno 1700. iter Bambergae Romam.

Annus secularis, ut in aliis Germaniae partibus, ita etiam Bambergensi praesulatui fuit sacer. Cuius plurimi incolae Romam contenderunt ad pontificiales indulgentias, quae delerent omnis generis peccatorum poenas et reatus.

LL. monetariae.

Illud porro salutare fuit praesulis Bambergensis consilium, ut omnis generis ac sortis numi uel proscriberentur e Franconia uel reducerentur ad leges monetales pagi Franconici et imperii. Suprema enim eius rei cura Bambergensi antistiti ab imperio est demandata, idque in societate *Wurtenbergici* et *Boioariae* ducum. Cum e re esse uideretur, *Boioariam, Sueuiam* et *Franconiam* eodem monetae genere uti et tres pagos uno hic concentu ac instituto inuicem conspirare. Ceterum de nouis munimentis, Erfurdensi additis hoc anno, referre non omittent annales Moguntini.

Contenta clientelaris nobilitatis cum antistite Bambergensi anno 1700.

1) quare omnia hic feuda habenda pro antiquis?

Neque tamen id negligi debet, quod, sub exitum seculi huius, iurium, cum clientelari nobilitate controuersorum, magnam in hoc principatu attulit rerum conuersionem. Scilicet his moribus adhuc nobilitas clientelaris uti uoluit, ut *feuda Bambergensia* haberentur pro antiquis neque successio negaretur agnato, eiusdem nominis, clypei et armorum socio, licet non constaret, eum in posteris esse illius, qui feudum primus acquisiuisset et comparasset. Idque ideo, quoniam huius praesulatus feuda *obla-*

oblata sint ex allodiis, fideicommissi familiae nexu oneratis. Inde cuicunque ex ista familia uel renouandum feudum, possessore uacuum uel expungendum illud ex matricula clientelari et in pristinam proprietatem, quam ante habuerat, fundus reducendus. Contra, Bambergensis curia uestigiis insistere uoluit iuris communis: quod feudum pro nouo habet, eoquidem usque, dum docuerit agnatus, illud sui intuitu esse antiquum. Licet igitur lis haec componi nequiuerit: ita tamen conuentum est, ut, qui factus esset primum possessor, siue dominus is esset siue agnatus uasallus, ei iura relinquerentur possessionis, res ipsa coram arbitris (austregis) disceptaretur iisque quatuor, quos partes ipsae nominauissent. A quibus post anni spatium lis deuolui posset ad suprema imperii tribunalia. Atque in hoc argumento lis non composita, sed alligata ad formam procedendi. *Alterum* fuerat hoc, utrum feuda, Bambergensi curiae aperta innexaque praesulatui, nihilominus equestri ordini permanere deberent tributaria, quod merito negandum. Licet tum ea in re nequiuerint inuicem conuenire. *Tertium* uersabatur in limitibus regundis *centenariae* iurisdictionis, quam princeps Bambergensis habet in nobilium clientelarum fundis. Quatuor uerborum finibus eam incluserunt ueteres. Scilicet homicidio (Mord); incendio (Brand); stupro uiolento (Nothzucht); rapinis (raub). Verum quamuis in adpellatione nulla contentio, fuit tamen grauissima semper in horum uerborum forensi significatu, quem Bambergenses proferre, contra nobilitas contrahere uoluit et restringere. Vterque de amplitudine solicitus suae iurisdictionis uel *centenariae*, quae praesulis, uel *uogtianae*, quae nobilium. Lumen formulae conuentionis, quae in margine recitata (g), addi debet hoc. Veteri Germanorum consuetudine paucissima delicta ultimo supplicio aut poena, quod dici solet, corporis adflictiua punita esse, adeoque *centenarium* iudicem (alibi die Fraisch) animaduertisse in delicta nonnisi paucissima. Exemplo adulterii, quae olim multam satis leuem adeoque *uogtium* siue inferiorem iudicem habuit, non *centenarium* superiorem. Contra autem res se habuit ex eo tempore, ex quo omnes fere leges sanguine tinctae sunt, id est, poenae dictae ultimi supplicii, idque, nisi omnia me fallunt (h), a principibus hoc etiam fine est factum, ut ampliarent superiorem iurisdictionem. Tum enim centenarius aut superior iudex omnia uindicare uoluit gladio idque sub tegumento iuris Romani, quod regnare coepit in patria, cum damno et iniuria manifesta iudicis et iurisdictionis inferioris. Vt in dubio pro ultimo, non autem primo sint coniecturae. His tamen iudiciis ipsos etiam nobiles subiici, ratio et usus exigit medii aeui in Germania. In *quarto* pariter mansit lis suspensa. Nam principis indulgentiae datur, quando aliquid doris aut uictalitii nomine soluere aut consentire uelit ex feudo, allodio deficiente. *Quintum* fuerat, limites non confundendos rerum ciuilium et feudalium, ne tamen causa querelarum sit penes equestria iudicia iustitiae uel protractae uel denegatae. *Cetera* de uerbis curialibus, quibus compellandi nobiles clientes; subditis artis sellulariae habendis per nobilium uillas et pagos neque ad tribunitia iura in urbe cogendis a principe et alia, quae sequuntur, tanti non sunt momenti et illa facilius ex formula conuentionis, in margine uerbatim adiecta, intelliguntur. Sub noui seculi ingressum in re magni consilii et momenti, unde salus pendere uidebatur si non Europae, Germaniae profecto, plurimum tribui debet nostro archipraesuli, rerum scientia et usu auctoritateque ualenti in imperio. Mortuo Hispaniae rege superiori anno, de successione imperator et Galliae rex inuicem contenderunt olim litteris, nunc foederibus et armis: ut plures Germaniae ordines animi penderent, num praestaret, hanc rem suam facere, an uero cohibere ab hac lite manus et neutrius sequi partes. Quod ultimum Galliae regis legatus consiliis, studiis, pollicitationibus, minis, spe proposita metuque, ab ordinibus requisiuit. Imo fratres Boioariae duces et duo praepotentes in Germania principes alii, qui dederant ea in re calculos Galliae, alios in suas trahere partes serio ac saepius curarunt con-

Anno 1700.

2) aperta queant consolidari?

3) Centenariae *et* uogtianae *iurisdictionis regundi fines.*

4) mensura debitorum ex feudis.

5) causae ciuiles et criminales.

6) artes sellulariae in pagis quoque sine iure tribunitio.

Anno 1701. ad nouum pro Hispania bellum difficilis Franconia:

Causae difficultatis.

anno 1701.

contenderuntque. Franconiam praesertim somnus ac sopor eo tempore cepit, quo Boioariae dux spem fecit, numen se fore tutelare, si quiesceret abstineretque a cogendo milite et armis. Excusare etiam hanc somnolentiam uoluerunt alii, partim, quod nouissimo bello iste pagus fuisset exhaustus hominibus, aere, opibus, annona; partim quod, Galliae uicinus, in prima statim inuasione eius cederet incendiis et rapinis: partim, quod prouinciae remotiores negligerent officium suum neque in tempore ex pacto conuentoque illi auxilio adessent, ut adeo praestaret, pacem sequendo, florentem seruare rempublicam, quam militando eam pessundare ac perdere. Annus certe abiit inter hos rumorum et concionum uentos, in quibus fluctuauit titubauitque Franconia. Interea noster archipraesul nihil omisit, quod facere potuit ad excitandum e somno et detergendum de oculis ab hoste factum glaucoma.

Anno 1702. sublatae auctoritate principis Bambergensis.

Nam anno 1702. consilia Franconiae procerum in statum uersa meliorem, ut, euitatis Galliae et Boioariae insidiis periculisque, in foederis leges irent, cum quatuor imperii nostri pagis *Austriae*, *Sueuiae*, *Rheni* uiciniae *primae* et *secundae*; bellum denuntiarent Gallo starentque a partibus sui imperatoris.

Anno 1703. recenti in foedere pro Caesare.

Neque inde potuerunt dimoueri, licet anno post 1703. Boiariae rex, conscripto instructoque triginta millium exercitu, iterum eos tentasset concussissetque omnia terrore metuque, expallescente ad truculentissimos conatus, milite fere nudata, Franconia.

Anno 1704. ad spem meliorem erecti.

Spe tamen alieni auxilii ex Anglia et Belgio erecti obfirmarunt et retinuerunt animos, fidem obsequiumque probaturi Caesari, quam ei semel dedissent. Eodem anno 1704. rectore rei monetariae archipraesule nostro, aurum, sub fallaci uerbo

Adulterinae Galliae monetae proscriptae edictis.

Ludouici (*Louis d'or*) Germanis, rerum ignaris, obtrusum et uiliori metallo infectum, sententia Franconiae comitiali interdictum et adultera Gallia falsi crimine postulata, quod neque gentium integri mores ferrent, adulterare numos atque populo hosti numerare pro genuinis.

Anno 1705. inauguratio uicarii cancellarii Caroli Friderici comitis Schoenbornii.

Annus 1705. ut Germaniae uniuersae post Leopoldi magni obitum: ita genti inprimis SCHOENBORNIANAE nouam attulit periodum. Apoplexia correptus die XI. mensis Ianuarii obierat uicarius imperii cancellarius, *Kaunizius* comes. Vocare ac sufficere poterat in amplissimo hoc munere alium princeps noster. Quod et dare solent cum obseruantia; tum formula imperii, capitulatio; demum ratio muneris ipsius, quod, imperii nomine iussuque Moguntini, peragi solet ac conferri. Id tamen non minus e re est, ut ad hanc spartam obeundam nominetur candidatus, qui, post uirtutes insignes, Caesari gratus optatusque, cui perpetuus esse debet rerum consiliorumque comes, auctor et actor: ut adeo cum Caesaris, tum Moguntini, bonam hic pacem conspirare, opus esse uideatur. Has spes omnes cumulatissime expleuit superauitque FRIDERICVS CAROLVS COMES SCHOENBORNIVS, nostri archipraesulis ex fratre nepos, uir annos natus unum et triginta. Quapropter, cum Leopoldus imperator, hoc munere uacante, obiisset, unico mense post, die XV. Iunii nouus Imperator IOSEPHVS eum calculo etiam suo adprobauit, uocauitque, quod ante iam in uotis eius fuisset, quam a Moguntino esset ad hoc fastigium commendatus. Regnant enim in eo Schoenbornianae auitae uirtutes, integritas, honestas, solertia, assiduitas quotidiana, de omnibus bene merendi studium, habilitas naturae munere data, litterae ac artes, in patriam amor fidesque et quae lumina uiri principis alia sunt generis eiusdem, quibus uniuerso imperio ac meliori orbi suaeque genti hodieque praelucet.

Anno 1706.

Sub exitum anni 1705. Franconiae et Bambergensi tractui nouum belli metum incussere Boioariae ducatus ordines, insidias parantes, aduersus militem praesidiarium Caesaris in Boioaria: sed illis detectis, auctores facinoris capitis supplicia passi sunt promoueruntque utriusque principis electoris acerrimam proscriptionem, anno 1706. promulgatam.

1707. Augustae mutatio sacrorum in templo Bambergensi.

Anno 1707. sponsa Hispaniae tum Augusti, sacratissimi nunc imperatoris, *Elisabetha Christiana*, ipsis calendis *Maiis*, Euangelicorum sacra eierauit *Bambergae* in templo cathedrali et formulae fidem suam addixit ecclesiae catholicae. Solenni ideo ritu a nostro archipraesule inaugura-

gurata (i), ad conciliandum actui gradum maiorem dignitatis. Eodem tempore, Bambergensi principatui clientelaris nobilitas archipraesulem rogauit, ut annuum ei remitteret censum, adhuc solutum illi ob impensas in rem iudiciariam faciendas. Qui enim pagi nobilium addicti sunt Bambergensi *centenae* (ita superiorem iurisdictionem adpellant, quam Romani dixerunt criminalem) eos quoque, par est, soluere censum iudiciarium ad alendos iudices et iudicii administros. Debent igitur principis indulgentiae, quod pro mille imperialibus thaleris huius generis tributo miserit nuntium (k), adprobante idem calculo suo *capituli cathedralis* sacro collegio (l). Qui ad iuris rigorem illa expendisset, ille reperisset causam, ad canonem iudiciarium potius augendum, ob impensarum in iudiciis incrementa et uilius pretium, quo aestimari hodie solet argentum. Annus sequens inter remedia abiit, quae ad onera belli et alendi militis a Franconiae ordinibus eorumque supremo rectore Bambergensi antistite sunt requisita, cuius ea de re singulares libelli promulgati sunt, unde procerum Germaniae languor potest intelligi in hoc argumento. Sub eius anni exitum Bambergensis antistes et archipraesul conuentum indixit rei monetariae, anno 1709. Noribergae instituendum. Ad quem etiam tres Germaniae pagi *Boioaria*, *Sueuia*, *Franconia* legatos suos miserunt, summam rerum consiliorumque tenente Bambergensi. In hoc concilio repetita sunt illa, quae ante quadriennium pro emendando rei monetariae statu fuerunt dicta conuentaque. Praeterea illud etiam est actum, ut extraneae monetae suum in Germania ualorem haberent, non quidem illum, quem inscriptio numorum significat, sed qui respondet pretio ipsius metalli. Neque tamen sic effici potuit, quin has leges, sui commodi et spei ergo, plures postea iterum migrarent. In promouenda ac conciliandum pace noster archiprinceps omnem hoc anno et sequenti 1710. nauauit operam. Cuius suasu, nomine et auctoritate non solum ad Caesarem litterae datae; sed etiam ad Angliae reginam atque ordines foederati Belgii, eo fine quidem, ut limitibus imperii aduersus Galliae regem, praesertim in Rheni uiciniis prouinciisque *Sueuiae* et *Franconiae* prospiceretur neque ulla fides daretur Galliae fallaci, aureos montes promittenti in prooemio pacis, non alio tamen consilio, quam ad diuidendum foederatos atque ad uniuersos decipiendum et supplantandum. Cuius rei specimina adlata nouissimae pacis Risuicensis, quae illi inprimis cognita fuerunt. Etiam de imperiali *adlegatione* tum actum, ea tamen, quae multitudine sua non laboraret, quo morbo infecta et perturbata fuerat Risuicensis, sed quae *binarium* ex quouis imperii collegio numerum non egrederetur essetque Caesari non aemula, sed amica atque concors in adferendo patriae remedio, aduersus insultus perfidi et truculenti hostis. Annus 1711. imperio funestus morte IOSEPHI, imperatoris, plurimum negotii facessiuit archiprincipi *Moguntino*. Cuius cura omnis fuit cum de conseruandis comitiis, tum de nouo Caesare eligendo, qui Germaniae rempublicam, tot motibus et bellis domi ac foris concussam, reciperet sub potestatem. Quam solicitus ac prouidus fuerit tempore interregni, ut omnia fierent, pro ut expediret imperio; quam cautus in negotio electionis tractando, imperii candidato absente in Hispania atque in uicinia apud hostem agentibus duobus electoribus proscriptis; quam solers ac perspicax in formula imperii concipienda, ordinanda, emendanda, ornandaque, quod eo maiorem habuit difficultatem, quo magis praeparatos animos attulerant illi, qui *perpetuae*, quod dicunt, capitulationis *leges* urserunt, nouo nunc Caesari praescribendas; quam lenis ac facilis in quorundam electorum studiis animisque diuersis sedandis ac conciliandis, praesertim cum ipsius pontificis agnatus ac nuntius interpellaret electores in re, olim hodieque ei in dubium uocata, non sine inuidia et offensione: illud quidem omne alii annales referant, quibus integrum est, extra oleas uersari Bambergenses. Id addo, quod Caesareae inaugurationi multum dignitatis ac luminis accesserit ex nostri archiprincipis pontificatu. Ipsa canities illius ueneranda, imaginem habuit patriarchae

anno 1706.

Redemtio censum iudiciarii des Zentschatzes oder Henckergeldes a Bambergensi praesulatu an. 1707.

Anno 1708.

Anno 1709.

1710. Consiliandae pacis cum Gallo.

1711. mors IOSEPHI die 17. Aprilis nouum archiprincipi negotium.

Idque domi ac foris

Praesertim in noui Caesaris electione, die 12 Octobr. 1711.

eiusque inauguratione die 23. decembr. 1711.

anno 1711. chae similem; gestus ad decus dignitatemque compositi; uox dicentis ac
consecrantis nunc leniter submissa, nunc intensa grauiter, nunc inclinata ad
supplicationes et uota, suauis semper ac plena, ut in tanta audientium infinitate ad omnium aures pertingeret; ceremoniae statae atque ad sacros adligatae canones tanta facilitate peractae, ut in manibus natae uiderentur; sacra uerba omnibus numeris polita; formulae, quas ecclesia suggerit, non ex schedula lectae, sed memoria custode recitatae ad augendam gratiam et religionem, ut omnes, etiam illi, qui alterius coetus, quodam horrore sacro,
Anno 1712 pacificatio Vltraiectina, dum haec acta, perfunderentur. Annus sequens 1712. pacem *Vltraiecti* promittere uidebatur; quo argumento ne, ad languorem in bello, abuterentur Germani, noster archipraesul inprimis cauere uoluit excussitque etiam cum *Franconiae*, tum Rheno uiciniae soporem, ut facerent in militiae adparatu,
et morbi in tribunali Wezlariae. quantum possent, et ultra, quam per leges imperii tenerentur. Supremi porro tribunalis, quod Germani *Wezlariae* alunt, curam omnino suscepit etiam,
Anno 1713. pax Vltraiectina. qua *Bambergensis* antistes ad hanc causam tractandam uocatus. Anno 1713. plures foederati in pacis leges cum Gallis conuenerunt; cui tamen neque imperator accessit neque imperium. Interim Galliae regis legatus curiam Moguntinam multis libellis ac litteris interpellauit, ut dolorem leniret, quem ex uiolato ruptoque foedere hauserat imperium. Addidit noua pacis prooemia, quae Caesari commendarentur, nisi illi animus esset a conuentione
Anno 1714 pax Rastadiensis. omnino alienus. Post plures circuitus die 7. Martii an. 1714. *Rastadii* pax quidem cum Caesare imperioque confecta, cui tamen consentire recusauerant ordines, in pacis consilium non adhibiti, licet pleraque communicata archipraesuli Moguntino, cum festinatione opus esset, ne imperio, fere imbelli relictoque a foederatis, grauior iactura ac damnum fieret, quam commodi adferre posset ulterior cunctatio. Quo rerum statu etiam ratam habuerunt pacem Germaniae ordines, paucis exceptis, quae in gratiam euan-
Badensis emendatio. Limburgensis successio litigiosa. gelicorum sacrorum in *Badensibus* tabulis die 7. septembris fuerunt emendata. Vltimo *Limburgensium* dynastiarum superiori anno extincto, de successione litigatum inter *Porussiae* regem et superstites comites *foeminas*. Primus comitatum requirit, imperio clientelarem, olim a Caesare ad eius occupationem, spei iure, uocatus. Sed foeminae illustres omnem tractum earum esse *proprium* dicunt, id est, allodialem fiduciamque habent in Franconiae ordinibus, qui causam earundem Caesari commendarunt. Porussiae rex, milite anno 1714. iterum reuocato, serio urget Caesarem, ut, qui spem successionis dedisset, eandem quoque rite expleret. Archiprincipi nostro, qua *Bambergensi* antistiti et Franconiae rectori, causa haec a Caesare demandata, ut eam, in societate ducis Wirtenbergici et *Wirzburgensis*, au-
Anno 1715. contentio Furthana in curia imperiali. diret referretque ad curiam imperialem. Anno 1715. praeses sacri collegii Bambergensis in ius uocauit marchionem Onoldinum, in curia imperiali, quod ei iuris dictionem negaret in pago *Fürth*, licet res haec ab arbitris iam anno 1651. fuerit composita. Declinat autem Onoldinus forum remque eius argumenti esse uult, quae ad imperii *comitia* pertineat. Idque ideo, quoniam fundamentum litis in statu uerteretur, qualis fuerit ante bellum *tricennale* et ex Westphalica pace, quae causae omnes sint comitiales. An-
An. 1716. in comitiis. no 1716. Brandenburgico legato libellus oblatus est in comitiis, qui ordinibus cum declinati fori, tum iuris ipsius causas exponeret. Extat ille in actis publicis, cuius fundamentum nititur praecipue iuribus *Noragouiae* olim comitatus, qui pleno iure Burggrauiis cesserit, ut adeo, instar aliarum uillarum, quae in eo sitae, pagus *Furth* parere debeat illorum superioritati et inde pendenti iurisdictioni. Quid habeat *praepositus*, quod his opponat, adfirmare non possum, cum illius libelli nondum comparuerint in librariis tabernis. Ce-
Anno 1717. terum est fere, post pacem factam, annuum in prouincialibus Franconiae comitiis argumentum, ut duo Germaniae propugnacula Philippiburgum et Kehl instruantur idoneo ac sufficienti milite et reliquo ad militiam adparatu. Se-
Anno 1718. quenti anno 1718. archiprinceps noster in Bambergensi praesulatu numeros anno-

annorum explet *pontificialis Iubilei.* Vnde causae omnibus bonis et patriae amantibus ad uouendum: ut Numen ingrauescenti aetati illius, cumulatissimarum uirtutum studio etiamnunc florentissimae, proferat tempora addatque illi annum uere secularem. anno 1718. Votum.

(a) Est enim concors domesticorum A annalium fides quod electio, instar portenti, fuerit unanimis. Quae alias ire solet plerumque in partes, ob tot suffragantium diuersa studia, animos et sensus.

(b) Vtinam haberet laudatissimus princeps scriptorem huius argumenti domesticum, rerum consiliorumque comitem perpetuum. Qui diarium condere posset rerum ab eo gestarum. Neque enim ulla dies illi sine linea aut singulari specimine uirtutis.

(c) *Schoenbornios* inter illustrissimas B uetustissimasque Franconiae uniuersae familias fuisse, plura sunt argumenta. *Principio* fide annalium et diplomatum constat, *seculo iam duodecimo* floruisse Schoenbornios, quorum res, in Germania gestae, isto aeuo adnotantur comparentque eorum inde nomina, in Caesareis diplomatibus subscriptores. *Deinde insignia* siue arma Schoenborniana superiori parte *leonem* coronatum gradientem et calcantem tria cacumina: in inferiori lineā interposita *trifidas cuspides albas* in area rubicunda sistunt, C quod intelligitur ex *scriptoribus rerum Wirzburgensium* p. 948. in Ioanne Philippo de Schoenborn episcopo. Vt adeo erret BVCELINVS *part. I. pag. 220.* qui pro albo colore coeruleum pingit. Addit WINCKELMANNVS *part. 2. Hass. cap. 3. p. 125.* ex armario Rothenburgensi Hassiaco *cassidi* inter *duo cornua aperta insidentem coronatum leonem.* Patet autem rerum medii aeui non ignaris, ducalis familiae in Franconia symbola heraldica pariter fuisse *leonem* et *cuspides tergeminas* coloris plane eiusdem, quod ostendi plenius in *praefat. Rer. Wirzburg. §. 17.* D Vnde fidenter coniector, Schoenbornios principali in Franconia stirpi uel sanguinem debere uel arma uel utrumque. Quod fieri oportuit tempore uetustissimo; quoniam illa tot abhinc seculis iam exaruit, superstes autē Wirzburgensis episcopatus, qui, Franconiae ducatus ergo, eadem haec idola heroica retinet. E Taceo Moguntini *archipincernae* munus, quo, lege clientelari, familiam Schoenbornianam iste archi-episcopus solet, beneficiario nexu tenere.

(d) Est enim hoc certissimum amoris pontificialis argumentum: remitti, in gratiam electi aut postulati antistitis, summam in codice taxae apostolicae definitam.

(e) Parum absuit, quin anno 1698. tertiam quoque spartam sacram consequeretur, episcopatum scilicet *Wirzburgensem.* Partim, quod hoc uirtutes eius mereri uiderentur, partim etiam, quod grata superesset apud plures eius episcopatus sacros collegas memoria *Ioannis Philippi, Wirzburgensis et Wormatiensis* episcopi atque archiepiscopi *Moguntini,* anno 1673. denati, qui Schoenborniae fuerat gentis. Verum ipse a curis plurium negotiorum animum cohibuit locumque fecit alii eiusdem principatus candidato.

(f) Idque magna animi religione obseruat, ne causa querelarum sit apud Bambergenses episcopi absentis. Transigit in Franconiae hoc tractu plerumque partem aestatis *Seebosiae,* in palatio Bambergae uicino exornatoque stupendo ac uere regali elegantissimarum picturarum et imaginum ad leges artis et naturae efformatarum adparatu. Quas ex omni aeuo et angulis Europae conduxit princeps, iudex et aestimator earundem scientissimus aequissimusque emtor.

(g) Tabulas conuentionum recitabimus, quoniam publici iuris in Bambergensi praesulatu non paruum habeant argumentum.

RECESSVS,

Welcher zwischen dem Kayserlichen hohen Stifft Bamberg, etc.

Vnd E. loeblichen Reichs-Frey-unmittelbahren Ritterschafft, in Francken, Orts Gebürg,

den 6. Maii 1700. errichtet worden.

DEmnach eine *Loebliche Reichs-unmittelbare Ritterschafft in Francken Orts Gebürg,* so wol bey letzt uorgewesener Sedis Vacantia, sich einiger Beschwerung, gegen das Kayserliche Hoch-Stift Bamberg, uernehmen lassen, als auch solche seithero, bey dem Hoch-Würdigsten Fursten und Herrn, Herrn *Lothario Fran-*

Anno 1700. *Francisco*, des Heiligen Stuels zu Mayntz Ertz-Bischoffen, des Heil. Roem. Reichs durch Germanien Ertz-Cantzlern und Chur-Fursten, Bischoffen zu Bamberg etc. uerschiedentlich wiederholet, dabey nebst zu deren Vntersuch-moeglichster Abhelff-und Vergleichung, um eine Conferentz angelangt, und dann Se. Chur-Furstl. Gnaden aus absonderlicher gegen ernannter loeblichen Ritterschafft tragenden Propension, damit zu willfahren, so fort auf Erscheinung der Ritterschafftlichen Vollmaechtig-Deputirten, darzu einige uon Ihren Bambergischen Raethen zu committiren gnaedigst bewogen worden, als ist es nach derselben Antrett- und Fortsetzung, auf uerschiedenes hin-und wieder recessiren, zu folgender respectiue Verabscheid- Vergleich- und Erklaerung uon Punct-zu Puncten gediehen.

Primo. Vnd zwar bey dem ersten Punct die uon Ritterschafftlicher Seiten praetendirende Belehnung derer Agnaten, Sie moegen gleich a primo acquirente feudi posteriren oder nicht, betreffend; Gleichwie Se. Chur-Furstl. Gnaden uon Dero Hoch-Stiffts wegen, die gemeine beschriebene Lehen-Rechten uor sich haben, und weder die in contrarium allegirende Consuetudinem zu agnosciren, noch auch aus erheblichen Vrsachen in das hiebeuor coram commissione Caesarea bloss in Vorschlag gebrachte, uon denen damaligen Hoch-Furstl. Bambergischen Deputirten aber nicht angenommene Compromiss zu condescendiren gemeint; Also ist uon Deroselben lediglich bey Docirung des primi acquirentis bestanden worden, ausser wo die Lehen-Brieffe ausdrücklich ein anders geben, hingegen zu Bezeugung deren Gerechtigkeit liebenden Gemüths, die Erklaerung geschehen, wann in künfftig-strittigen Lehens- Successions-Faellen, ein-zur Lehens-Folg sich angebender Agnat, dem Kayserl. Hoch-Stifft in corporali apprehensione possessionis zuuor kommen würde, solchen Via facti dauon keinesvvegs zu uerdringen, sondern an ordentlichen, rechtlichen Austrag sich zu uergnügen, und dessen abzuvvarten, vvoran auch altero casu, da der Hoch-Stifft in occupanda possessione praeuenirte, der anmassliche Agnatus oder Lehens-Folger reciproce uerbunden und uervviesen seyn solle; Damit man aber beyderseits occasione sothanen rechtlichen Austrags in keine Weitlaeufftigkeit uerfalle, so ist vveiters quoad modum, doch unbegeben anderer in denen Reichs-Constitutionibus gegrundeter Wege, uerabredet und uerglichen, dass in utroque casu der Agnatus zvvey ihme gefaellige, in der Sach nicht interessirte uon Adel- oder Gelehrte, zu Mit-Vntersuchung der allerseitigen uorhandenen Fundamenten, und derselben Eroerterung benennen und ervvehlen, Se. Chur-Furstl. Gnaden und Dero Hoch-Stifft hingegen, auch so uiel an der Zahl uon Ihren Raethen (iedoch dass diese ihrer Pflichten zu solcher iudicatur ledig zu zehlen) beyordnen, sofort darinnen, der Billigkeit nach, sprechen lassen vvollen, gestalten sothane uier Niedergesetzte in der uon ihnen angebrachten Klag unuerzuglich zu uerfahren, und selbe laengstens inner Iahrs-Frist definitiue zu terminiren gehalten seyn sollen, iedoch uerbleibet derienigen Partey, vvelche sich durch das Vrtheil grauirt erachten moegte, das Beneficium Apellationis an die hoechste Reichs-Gerichte beuor, und ist zu dessen Erleuchter- und der Sachen Beschleunigung lediglich ad Acta primae instantiae nach uorhergangener, ordentlichen gemeinschafftlicher Obsignatur, Inrotulation, und original transmission ad iudicium superius, iedesmals zu submittiren, bevvilliget worden.

Ad secundum et tertium grauamen. Anlangend die uon der Ritterschafft gesuchte Besteuerung derer heimgefallenen, oder in andere Wege an den Hoch-Stifft gelangten, so Lehenbahrer als eigenthumlicher Ritter-Gutter, dann auch der walzenden, oder einschichtigen Grundstucke und gemeiner Bauer-Lehen, so die Hoch-Stifftische Vnterthanen, oder andere uon deren uon Adel recognosciren, obschon deswegen ad Protocollum uerschiedene Erklaerungen hinc inde gebracht worden, so hat man doch am Ende, dermalen daruon zu abstrahiren, und solche, als wann Sie gar nicht angebracht worden vvaeren, anzusehen, mithin beyden Theilen freye Hand zulassen beliebet.

Quarto. Anreichend hingegen die wegen der Cent-Gerichte angefuhrte Beschwerungen, als das uierdte Grauamen: Obwolen eines Theils mehr hoechst-erwehnte Ihre Chur-Furstl. Gnaden auf Dero Hoch-Stiffts gerechtsame und deren bestaendigen Herkommen, andern Theils aber, eine loebliche Ritterschafft auf ihren Priuilegiis, Krafft deren die Centbarliche Obrigkeit, so ein und anderer Stand des Reichs auf ihren Vnterthanen hergebracht, sich uber die bekannte uier hohe Rügen, als Mord, Brand, Nothzucht und Diebstahl, nicht erstrecken solle, anfangs bestanden, so ist doch endlichen folgendes temperaments, sovvol Ihro Chur-Furstl. Gnaden und Dero Hoch-Stifft Bamberg, als der

der Ritterschafft an ihrem angezogenen Priuilegio in andere Wege und gegen andere, die vveder dergleichen Priuilegia haben, noch uor sich selbst dem Reich ohne Mittel untervvorffen sind, utpote cessantibus etiam aliis causis huius transactionis durchaus ohne praeiudiz und nachtheiligen Eingang, beliebt und angenommen vvorden. Nemlichen es sollen hinfuhro: Primo, unter dem Wort *Mord*, alle in der peinlichen Hals-Gerichts-Ordnung Kaysers Caroli V. artic. 130. so genannte boese Toedtungen, und andere einer solchen Toedtung interpretatione iuris gleichgeschaetzte und durch den Scharff-Richter am Leib oder Leben uon Rechtsvvegen zu bestraffen seyende Verbrechen uerstanden vverden, als Mord und alle homicidia, tam simplicia quam qualificata, ut parricidium, procuratio abortus und expositio infantum, beydes iuxta distinctionem dictae ordinationis Caroli V. artic. 131 et 132. und der Bambergischen Hals-Gerichts-Ordnung pag. 39. Assassinium, tam quoad mandantem, quam ipsum occisorem, Vergifftung, latrocinium, boesliche diffidation oder Befaehdung, (nicht aber blosse einer gevvissen Person allein uermeinte Bedrohungen) bosshaffte, gefaehrliche Weglagerung homines occidendi causa, si ad actum aliquem extrinsecum peruentum fuerit, duella, vvann daraus eine Toedtung erfolget, in Bambergischen Centhen, uorsetzliche, und zu Werck gerichtete Abschneid-Abhau-und Verstümplung eines fürnehmen Glieds, Laehmungen, vvodurch einer zu Gevvinnung seiner Leibs-Nahrung gar untüchtig gemacht vvird. Dahingegen in hoc genere delicti nicht für Centbahr, sondern, so uiel die der Ritterschafft incorporirte Vogtey-Herrschafften betrifft, für Voygteylich zu achten; Rauffen, Werffen, Schlagen, Hauen, Stechen, Vervvunden, Laehmen und dergleichen, vvarum der Thaeter, denen ublichen Rechten nach, mit peinlicher Leibs-oder Lebens-Straff nicht beleget vverden kan; doch so bey uorfallenden Vervvundungen gezvveiffelt vvürde, ob nicht derentvvegen Lebens-Gefahr uorhanden, und daher der Thaeter uon Centherrschaffts vvegen oder uon dem Vogtey-Herren zu bestraffen seyn moegte, sollen coniunctim per peritos in arte die Wunden besichtiget, und nach deren pflichtmaessigen iudicio sich hierinnen geachtet vverden. Secundo: Vnter dem Wort *Brand*, uerstehen sich nicht allein alle gefaehrlich- und uorsetzlich-eingelegte Feuer, vvann der intendirte boese Effectus erfolgt, sondern auch vvann solcher durch GOTTES Gnad und Menschliche Vorsorg uerhütet vvorden: Hingegen gehoert hierbey zu der Ritterschafftlichen incorporirten Mitglieder Vogtey über unuorsetzliche Brand-Stifftung zu cognosciren, und die darunter zu Schulden kommende culpam, nisi tam lata sit, ut dolo aequiparari possit, und also in einen an Leib oder Leben durch den Scharffrichter zu bestraffen seyenden Fall, oder einige Relegation mit Vrphed hineinlauffet, zu bestraffen: Imgleichen sind tertio unter *Nothzucht*, begriffen und dahin zu referiren, alle superiores et pares gradus delictorum carnis, als Sodomia, adulterium duplex, Bigamia, Lenocinium, Raptus, incestus iuxta definitionem ordinationis Criminalis. Quoad adulteria simplicia aber, wo etvvan allein das Weib oder der Mann uerheyrathet, ist es dahin transigendo uermittelt, dass hierinnen zvvischen dem Centherrn und immediat-Adelichen Herrschafften die praeuention statt haben, so dann die cognition gemeinschafftlich uorgenommen, die loco poenae dictirte Geld-Straff zvvischen der Centh und Adelichen Voigtey-Herrn getheilt, und zu solchem Ende hinc inde noethige Communication gepflogen vverden solle; Hingegen bleibt die Cognition und Bestraffung in causis simplicis fornicationis et concubitus inter solutos und dergleichen, denen immediat-Adelichen Voigtey-Herrschafften, uigore huius transactionis priuatiue, doch dergestalt, dass dem Bambergischen Consistorio, vvas es in ein und andern Ort dissfalls hergebracht, nichts benommen. Quarto: Von *Diebstahlen*; gehoeren uor die Centh, vvelche de iure uon dem Scharff-Richter an Leib oder Leben zu bestraffen, Sacrilegium, depopulatores agrorum, Rauben, Plünderung: vvie auch dieienige, vvelche Raeubern und Dieben Vnterschleiff zu geben pflegen, und ihnen helffen: Welche uor Richter oder Gericht einen Gelehrten Meinayd, so zeitlich Gut antrifft, oder einen andern zu peinlicher Straff schvvoeren, iuxta ordinationem criminalem artic. 107. geklagte, bosshafftig- und gefaehrliche Verfaelschung, Brieff, Siegel, Vrbar, Zinss-Bucher und dergleichen, vvie auch Maass, Gevvicht und Kauffmannschafft, vvann solche, des andern Leuthen daher entstadenen Schadens, oder mehrer Vmstaende halber, als qualificirt, dass nach peinlicher Hals-Gericht-Ordnung, art. 113. et 113. peinliche Bestraffung durch den Scharff-Richter dargegen uorzunehmen, Famos libell oder Pasquill, vvie solche in denen Reichs-Constitutionibus und iure com-

anno 1700. communi eigentlich uerstanden vverden, absonderlich bey Anbeschuldigung eines peinlichen Verbrechens, uorsetzliche, gefaehrliche Verruck- oder Ausreissung der Marck- und Graentzsteinen, vvissentlich- und gefaehrliche Aufnahm der Bannitorum, hingegen bleiben denen der Ritterschafft incorporirten Voigtey-Herrschafften, zur Cognition und Bestraffung geringe Diebstaehle, vvelche die Summ uon fünf Gulden Fraenckisch nicht erreichen, gemeine Schalckungen und Verbrechen mit ungerechter Maass und Gevvicht, Feld-Schaeden und dergleichen, mithin auch die Mühlschau, und vvas dauon an Straffen dependiret.

Ferner kommt auch Ihro Chur-Furstl. Gnaden, als Bischoffen und regierenden Fürsten zu Bamberg, Krafft Dero hohen Regalien zu uerfahren zu, in crimine laesae Maiestatis, cum suis speciebus, als da seynd, crimen perduellionis, proditionis contra Rempublicam, Seditionis, falsae monetae; In simili Hexerey, und beflissendlich intendirte schvvere, nicht aber etvvan aus gaeher Vnbedachtsamkeit, oder übermachten Trunck, ausgestossene Gotteslaesterungen, tanquam laesae Maiestatis diuinae; Der iniurien halber, ist uerglichen, vvann solche in deren uorstehenden delictorum eines, so durch den Scharff-Richter peinlich zu bestraffen, hineinlauffen, und derienige, so die Beschuldigung gethan, selbe behaupten und hinausführen vvil, dass solche an den Centhen uorgenommen- alle andere Beschuldigungen, Schaend-Schmaeh- und Laesterungen aber, vvie die immer seyn moegen, vvann solche nicht ervveislich gemacht- oder behauptet vverden vvollen, sondern etvvan colore iracundiae uel leuitate animi aufsgefallen seynd, uon denen zur Ritterschafft incorporirten adelichen Voigtey-Herrschafften gestrafft vverden sollen; iedoch uerstehet sich in alle vvege, dass der Cent-Herrschafft in omnibus causis Criminalibus, vvelche poenam corporis afflictiuam uon Rechtsvvegen nach sich ziehen, und darzu kundbarlich, pro facti circumstantiis qualificirt seynd, das ius aggratiandi etiam interueniente pecunia, oder perpetuam relegationem auch extra casum aggratiationis datis circumstantiis mit abschvvoehren der Vrphed, Land und Leuth nicht mehr zu betretten, zu dictiren, ohnbenommen seye: Worunter gleichvvoln die Voigtey-Herrschafft nicht gefaehrd, noch sub hoc praetextu einige dismal uergliche- ne Voigtey-Faelle, als ob sie an sich selbst peinlich, nur aber per aggratiationem mit Geld abgestrafft vvaeren, an die Centhen gezogen, oder darbey behalten vverden sollen; vvelche Verbrechen nun unter denen Centh-Faellen specialiter nicht benennt, noch sonsten kundbarlich also beschaffen seynd, dass sie uon Rechtsvvegen durch den Scharffrichter mit Leib- oder Lebens-Straff, oder der Relegation, vvie erstgemeldt, zu bestraffen, dieselbe sollen insgesammt für Voigteylich gehalten, und darinnen denen zur Ritterschafft gehoerigen Adelichen Herrschafften, vvo selbige die Voigteyliche Obrigkeit hergebracht, nicht eingegriffen, uielmehr mit Stallung der Excedenten, vvann selbige etvvan unter Bambergischer iurisdiction sich retirirt, oder selbst Bambergische Vnterthanen seynd, auf gevvoehnliche Requisition, et uice uersa reciproce denen Hochstifftlichen Beamten uon denen uon Adel vvillfahret vverden. Secundo: Damit auch die ietzt specificirte und sonst andere zu Centh qualificirliche Actus ohne allen unnoethigen Vnkosten, Weitlaeufftigkeit und Tumult hinführo exercirt, und alle sonst bissvveilen etvvan zu Schulden gekommene Excessus um so mehr uerhütet vverden moegen; so vvollen Ihre Chur-Furstliche Gnaden gnaedigst geschehen lassen, dass ins künfftige, die der Ritterschafft incorporirte Adeliche Herrschafften in begebenden Centh-Faellen, die bey ihnen in Adelichen Ansitzen, und darzu gehoerigen Dorffschafften, vvo dieselbe ihre Castra, oder doch die Dorffs- und gemeinherrschafftliche iura respectu des Hoch-Stiffts priuatiue hergebracht haben, auch in deren Marckung, vvann sich sonst ihre Voigtheiliche iurisdiction dahin erstrecket, etvvan betrettende delinquenten, gefaenglich einziehen, dauon innerhalb 24. Stunden an die Centh Nachricht geben, und die Auslieferung an die zu solchem Ende erscheinende Cent-Bediente, aussen uor denen aeusserlichen Schloss-Thoren (es vvaeren dann bey etlichen Ritter-Guttern andere termini zu solcher Auslieferung uerglichen, vvorbey es zu lassen) doch ohnentgeltlich und ohne Praetendirung einiger Vnkosten, auch ohne Verübung einiger Gefaehrde thun moegen: Widrigens dann also ihr, der Ritterschafft, zu Gnaden restringirten Einfall, toties quoties uorzunehmen, denen Centh-Beamten keinesvvegs uervvehrt, vvie auch im übrigen die Besichtigung der todten Coerper ohnbenommen, uiel vveniger die, in denen Reichs- und Crayss-Constitutionen ueranlaste Einfaelle, Verfolg- und Streiffung nach Zigeunern, oder andern anno 1700.

Anno 1700. dern Herrn-losen Straff-baren Gesind-lein, hierunter gemeint seyn sollen.

Auf den Fall aber, da der von Adel, welchen die apprehension und Auslieferung obuerstandener massen, gegoennet worden, selbst in Centbahren Verbrechen zu Schulden kommet, hat sich zwar die loebliche Ritterschafft auf ihre Immedietaet und erhaltene Kayserliche priuilegia bezogen, mithin der Hoch-Stifftlichen cognition und Bestraffung nicht unterwürffig machen wollen, der Kayserl. Hoch-Stifft hingegen uon seiner dissfalls competirenden und hergebrachten Befugnis, sowol der Bestraffung als Einfalls nicht abweichen koennen, sondern es ist dieser punct, saluo cuiuscunque iure, für ietzo ausgestellt uerblieben. Dahingegen tertio, hat Ihro Chur-Fürstl Gnaden und Dero Hoch-Stifft Bamberg zu unterthaenigsten Ehren eine loebliche Ritterschafft übernommen, dass alle Ihre und Ihrer incorporirten Mit-Gliedern in denen Hoch-Stifftischen Bambergischen Centhen gesessene Vnterthanen, den bisshero sub nomine des Hencker-Gelds in lite gewesenen Centschatz, doch zwisc en denen Hoch-Stifftischen und Ritterschafftlichen Centbaren Vnterthanen mit diesem Vnterscheid iaehrlich reichen und bezahlen sollen, dass, da der Hoch-Stifftliche uon einem gantzen Hof iaehrlich 3. Kreutzer, uon einen halben 6. Pfennig, und uon einer Soelden 3. Pfennig, abreichen, ein Ritterschafftlicher uon einem Hoff nur 2. Kreutzer, uon einem halben Hof 1. Kreutzer, uon einer Soelden 2. Pfenning zu bezahlen haben, im übrigen auch die praestation und Moderation dem Hoch-Stifft Bamberg so wenig an seinen Competentien, als Ihr der Ritterschafft und Ihren Vnterthanen an ihren Rechten und Freyheiten in andere wege allerdings unabbrüchig seyn, auch weder ins künfftig in quanto erhoehet werden, noch der Centlichen Obrigkeit, ein mehrers, als was sonst darzu gehoerig, dardurch beygelegt seyn solle.

Quinto. Nachdeme auch quinto wegen verweigert-oder difficultirter Lehen-herrlicher consens, insonderheit zu Ausstattung der Adelichen Toechter und Versorgung der Wittiben einige Beschwerung geführt worden, wissen sich zwar Ihro Chur-Furstl. Gnaden so simpliciter hin zu dergleichen consens-Ertheilung, nicht uerbunden, Sie wollen sich aber doch darinnen, nach befindenden Vmstaenden, und des ansuchenden Vasallen Verhaltens, insonderheit wo kein oder weniges allodial Vermoegen uerhanden, in subsidium nicht difficil, sondern gegen Dero Hoch-Stiffts getreue Lehen-Leute, also gnaedig erweisen, dass selbige sich dissfalls weiter zu beschweren, nicht Vrsach haben sollen.

Sexto. Ingleichen ist *sexto ad grauamen sextum*, Dero gnaedigste Erklaerung und Versicherung dahin ergangen, dass Sie in contracten, Iniurien-Sachen, und dergleichen Personal-Klagen, so gegen die Ritterschafftliche Mit-Glieder oder Dero Angehoerige und Vnterthanen uorkommen, des Loeblichen Ritter-Orts, oder anderer competirender iurisdiction und instantz keinen Eintrag thun, noch solche Klag-Sachen bey Dero Hoch-Furstl. Hof-Rath oder Lehen-Stube an-und uornehmen lassen wollen: iedoch so uiel Schuld-Sachen betrifft, mit dieser limitation, dass, wann in debito liquido et confessato uel per instrumentum obligationis aut alias mox liquidando, ihren dabey interessirten Hochstifftischen Burgern, angehoerigen und armen Vnterthanen, die schleunige Rechts-Hülff, auf ergehende, ordentliche Klage nicht mitgetheilet würde, Sie denselben in casu uel protractae uel denegatae iustitiae, wann zumalen das beklagte Ritterschafftliche Mitglied, Angehoerige, oder Vnterthan in loco contractus angetroffen wird, selbst billigen Dingen nach uerhelffen koennen; wollen auch über diss die gnaedigste Verordnung thun, dass künfftighin bey Ihro Hoffrath-Stuben und Lehen-Hoff die iurisdictio feudalis ultra casus cognoscendi super amissione uel acquisitione feudi et quando inter duos Vasallos super toto uel parte feudi controuersia uel lis orta fuerit, nicht extendirt werden solle.

Septimo. Was siebendes die Grauamina in Ecclesiasticis betrifft, wouon dermalen beym Loeblichen Ritter-Ort Gebürg allein der Stiebarischen Familien Beschwehrung, wegen der Schloss-Kirchen zu Prezfeld uorgekommen: ist solcher Punct auf Beybringung des Beweises, ob-und wie weit man Stiebarischer Seiten in anno 1624. in Vbung und Gebrauch des Gottesdienst in besagter Schloss-Kirchen uor die Herrschaft, Dero Bediente und zu gedachtem Schloss Prezfeld gehoerige Vnterthanen gewesen seye, dergestalten, dass dem Hoch-Furstlichen Vicariat an deme, was es allenfalls dargegen einzuwenden haette, nichts benommen seyn moege, ausgesetzt worden, quo facto Ihro Chur-Furstliche Gnaden sich gnaedigst anerklaeret, dass besagte Stiebarische Familia contra tenorem Instru-

 men-

Anno 1711.

menti pacis in casibus ad illud qualificatis nicht grauirt vverden solle.

Octauo. Vnd obvvolen diesem nechst Achtens mehrhoechst ervvehnt Ihro Chur-Furstl. Gnaden, vvas uon Dero Ertz-Stifft Mayntz und obhabenden Archi-Cancellariatus Imperii vvegen, bey dem uon loebl. Ritterschaft in anno 1654 aufsgebrachten, uon Dero in GOTT ruhenden Herrn Vorfahrers und Vetters, vveyland Iohann Philippen Chur-Fursten zu Mayntz, Chur-Furstl. Gnaden eigenhaendig authentisirten Kayserlichen Praedicats-Diplomate, sie uielleicht ratione Taxae oder sonst zu anthen haben moechten, Ihro uorbehalten, und darüber bey Dero Chur-Mayntzischen, oder der Reichs-Cantzley zulaenglichen Bericht einziehen lassen vverden; So haben sie iedoch immittelst aus gnaedigster Propension, gegen eine loebliche Reichs-Ritterschafft und die unter selbiger begriffene, tapffere, alte Stifftmaessige Familien gnaedigst zugestanden, dafs aus Dero Bambergischen Cantzley selbe hinführo in corpore et membris ratione praedicati, vvann die expeditiones in Dero hoechsten Namen ergehen, erst angezogenen Kayserlichen Diplomati gemaess, tractirt, sonsten aber, und vvann im Namen Stadthalter und Raethe, rescribirt vvird, das Praedicat auf gleiche Weise, vvie aus andern benachbarten Furstlichen Cantzleyen beschiehet, (so die Ritterschafft glaubvvurdig beyzubrigen) gegeben und ertheilt vverden solle.

Nono. Gleichvvie Se. Chur-Furstl. Gnaden vvegen des beschvverlich angegebenen Zunffts-Zvvangs, vvie auch uon Theils Hoch-Stifftischen Staedtlein praetendirten Bier-Verlags in denen Adelichen Dorffschafften, sich gnaedigst anerklaeret und uersichert, dafs sie nicht gemeint seyen, oder geschehen lassen vvollen, die Handvvercks-Leuthe, so unter denen Adelichen Vnterthanen sich befinden, vvider ihren Willen zu denen Bambergischen Zunfften zu noethigen, dieses aber auch nicht gestatten koenten, dafs dergleichen unzunfftige Handvvercks-Leute in denen Orten, vvo Bambergische Zunffte seynd, ihr Handvverck treiben, oder Bambergische Vnterthanen mit ihrer Arbeit foerdern moegen: in Puncto des Bier-Verlags auch, vvann derentvvegen bey Ihro vvider die Ihrige ordentlich uon loeblicher Ritterschafft oder denen mit interessirten Mitgliedern geklagt vverden würde, schleunige und unpartheyische Iustitz administriren lassen vverden, alfo ist eine loebliche Ritterschafft mit solcher gnaedigster Anerklaerung allerdings zu frieden, doch dafs denen in summis imperii Tribunalibus bereits hieruber anhaengigen Processen, hieruntur nichts derogirt, auch denen hiernechst etvvan per sententiam grauirten, das beneficium appellationis unbenommen seye, vvelches Se. Chur-Furstl. Gnaden dann auch vvilligst zugestanden haben, gestalten alles, vvas obiger massen uerabredet, zugelassen und uerglichen, ohnabbruchlich und ohne einige mit unterlauffende Gefaehrde, fest gehalten, und beobachtet, sonderheitlich aber auch dardurch so vvenig ubrigen Chur-Fursten und Staenden des Reichs, als andern Ritterschafftlichen Cantonen oder deren Mitgliedern an ihren Competentien und Praerogatiuen, etvvas benommen, noch auch dieser Vergleich auf ermeldte Cantonen extendirt, vveder zum nachtheiligen Eingang auf einigerley Weifs, vvie es auch immer geschehen moege, angefuhrt und uorgeschüzet vverden solle.

Zu Vrkund dessen seynd zvvey gleichlautende Exemplaria uerfertiget, und das Eine unter Se. Chur-Furstl. Gnaden Insigel denen Ritterschafftlichen Herren Deputatis ausgehaendigt, das andere aber uon erst ermeldten Ritterschafftlichen Deputatis unterschrieben und gesiegelt, denen Hochstifftischen zugestellt vvorden. So geschehen Bamberg den 7. May 1700.

(h) Coniecturam meam prodam in re admodum momentosa iudiciarii in Germania argumenti. Ingemiscunt plurimi iudices, qui a sanguine abhorrent, *Carolinae sanctionis* duritatem. Eo enim usque paucissima delicta poenam habuerunt ultimi *supplicii* in Germania, pleraque, ne atrocissimis quidem exceptis, infamiam tantummodo aut multam. Quam patriae lenitatem in statum uertit durum ac rigidum Carolina anni 1530. Verum enim uero uniuersam Carolinam, qua plagii causa id factum, non constat, uerbatim exscriptam fuisse e *Bambergensi codice criminali:* illud quidem nuper excellentissimus LVDOVICI, collega noster, ideo clare ostendit, quoniam *Carolinae* addidit *Bambergensem* e regione, utramque, ut ouum ouo, similem sibi imo prorsus eandem. Est uero *Bambergensis*, mater, edita anno 1510. *Moguntiae*, quae partum *Carolinae* demum protulit anno 1521. multo post, anno 1532. procerum imperialium iudicio, adprobatum et publica imperiali sanctione munitum. Nam facile est ad credendum, quod archicancellario liber *Bambergensis*, Moguntiae impressus, in manus uenerit, ut adeo illum sequi maluerit, quam Caesaris iussu alium

Anno 1707. alium conficere. Quod uero in criminibus puniendis Bamberga fuerit durior, ad id faciendum illius forte rerum administri mouerunt principem suum, quoniam ad proferendos centenariae iurisdictionis limites hoc pertinere uidebatur institutum, multi scilicet generis delicta sanguine uindicare, quae olim punita fuere nonnisi leui mulcta atque ideo ad forum pertinuerunt uogtianum. Eadem enim de causa Bambergensem hanc constitutionem criminalem etiam imitati sunt Brandeburgenses in Franconia marchiones, anno statim 1516. quoniam idem sibi commodum proponere potuerunt ea in re, ad *altam* iurisdictionem ampliandam, quae uerbo die Fraisch solet denotari. Nisi, quod opinabilius esse credo, curia imperialis criminalem hanc constitutionem ante iam ex iure Latii desumpsit congessitque. A cuius acerbitate cum alii principes abhorrerent: forte primum illa ad palatum fuit Franconiae, anhelantis ad ampliores limites iudicii criminalis.

(i) Historia sacrae inaugurationis principis euangelicae, ecclesiae catholicae ritu.

Ausführlicher und vvahrhaffter

Bericht,

Dessen was bey Ankunfft und Anwesenheit in Bamberg,

Der Durchleuchtigsten Princessin

ELISABETHÆ CHRISTINÆ,

Hertzogin uon Braunschvveig und Luneburg,

Wegen Dero in dem Kayserlichen Hohen Domb-Stifft zu Bamberg offentlich-abgelegter Bekantnis Roemisch Catholischen Glaubens uorgangen.

Den 1. Maii Anno 1707.

NAchdeme seine Roemische Kayserliche Maiestaet nicht nur dero Obrist Kuchelmeisters und Caemmerers Herrn Graffens uon Paar Excellentz sambt einiger Suite uon uielen Bedienten, Kutschen und Pferden, sondern auch der uerwittibten Frauen Graeffin uon Ringsmaul Excellentz, zu Abholung Ihro Durchl. der Princessin Elisabetha Christina Hertzogin uon Braunschweig und Lüneburg, über Bamberg nacher Wolffenbüttel abgeschickt, dieselbe auch ihre Reys ferners

A nacher Wolffenbüttel fortgesetzt, uon dannen Seine Hoch-Graeffliche Excellentz nach wenig Tagen mit hoechsterwehnter Princessin unter Begleitung obgedachter Frau Graeffin uon Ringsmaul Excellentz, der Ihrigen Dames und Cauallliren, aber niemand als der Frey-Frau uon Boennixten Gnaden, dann des Wolffenbüttlischen Geheimen Raths Herrn Barons uom Imhoff B Hochfreyherrl. Excellentz, nebst des Schlosshauptmanns Herrn Baron uon Boenixten abgereist, anbey nebens Ihro Durchl. uon Dero Herrn Vatters und Frau Mutter Durchl. Durchl. bis an das erstere Nacht-Quartier zu Seesen begleitet, des anderen Tages darauff nach sehr harten und nicht ohne sonderheitliche Betrübnuss genommenen Abschied dero Reyss weiters fortgesetzt, C Abends uor dem Grünen-Donnerstag zu Duderstadt in dem Eichsfeldischen angelangt, woselbsten Ihre Durchleucht sothanen gantzen Tag über allen Kirchen-Ceremonien mit groester Andacht und Aufferbaulichkeit des in der Menge zugeloffenen Volcks beygewohnet, den Oster-Sambstag aber in der Chur-Mayntzischen Stadt Erfurth unter 3. maliger Loesung aller Stucken ein- D gezogen, alda uon dasigen Chur-Mayntzischen Statthalters Herrn Graffen uon Boineburgs Excellentz empfangen, in der Statthalterey einlogirt, und bewürthet worden, einfolglich den Oster Sonn- und Montag sich zu aller uorbeygegangener Kirchen-Andacht zu frühe begeben, den Nachmittag aber mit Kirchen besuch- und Closter besehung zugebracht. E

Demnach den dritten Ostertag Ihro Durchleucht Dero Weg weiters gegen Bamberg fortgesetzt, und da dieselbe eine Post uon dar Abends ankommen, liessen Ihro Churf. Gn. uon Mayntz Ihro Cammerern und Commendanten über Dero Leib-Guarde zu Pferde, den Hochwohlgebohrnen Herrn Frantz F Carl Ioseph Freyherrn uon Wampolt, Ihro Durch. zu complimentiren, sogleich uon Seehoff aus, per posta dahin abgehen, uon wannen anderen Tags, als den 29. Aprilis dieselbe frühe nach 10. Vhr zu Bamberg angelangt, und nachdem Ihro Churf. Gn. zu hoechstbesagter Durchleuchtigsten Princessin bequemlicherer Gemaechlichkeit sich G zwey Tag uorhero in Dero drey uiertel Stund uon Bamberg entlegenes Landhaus Seehoff genannt begeben, auch allda die gantze Zeit über uerblieben, mithin ietzterwehnter Durchleuchtigsten Princessin Dero Churfürstliche Residentz in Bamberg gantz allein überliessen, seynd dieselbe allda abgestiegen, Anno 1707.

anno 1707. gen, bey der Kutschen von des Herrn Ober-Marschall von Bamberg Freyherrn von Schrottenberg Gnaden mit dem voelligen Chur-Mayntzisch- und Bambergischen Hoff in Ihro Zimmer begleitet, von erwehnten Herrn Ober-Marschall daselbsten, im Nahmen Seiner Churfürstlichen Gnaden hoefflichst complimentiret, und nach von dannen hinwieder voellig retirirten Hoffstadt, allein unter Dero bey sich gehabten Frauenzimmer gelassen worden. Worauff umb 12. Vhr dieselbe zur Taffel, und mit Ihro niemand als der Frau Graeffin von Ringsmaul Excellentz und Frey-Frau von Boennixen Gnaden in der zweyten ante camera zu speisen giengen, wurde auch von keinen Mannsleuthen bedienet, sondern vor der Thür des grossen Saals durch die Cammer-Frauen denen Pages die Speisen abgenommen, und zur Taffel getragen, nach solcher Vollendung sich Ihro Durchleucht sogleich retirirten, und zum Schreiben begaben, wosauff zwey Couriers nach Wien und Wolffenbüttel verabschickt worden, nach diesem liessen Ihro Durchleucht dero Beichtvatter den Hoch-Wohl-Ehrwürdigen Herrn Pater Wolffgangum Ploeckner Soc. Iesu SS. Theologiae Doctorem, zu sich beruffen, mit welchen Sie den gantzen Abend bis zur Taffelzeit in geistlichen Vbungen zubrachten.

Den andern Tag gegen 12. Vhr schickten Seine Churfürstl. Gnaden Dero Caemmerern und Regierungs-Rath, den Hoch-Wohlgebohrnen Herrn Wilhelm Christoph Freyherrn von Bubenhofen an Ihro Durchleucht, dieselbe Dero glücklichen Ankunfft und hohen Wohlstand halben in dero Nahmen zu complimentiren, diesem nach Sie sich gegen halb ein Vhr zur Taffel mit denen vorgedachten Dames begaben, hoechst erwehnte Seine Churfürstliche Gnaden aber kamen darauff nachmittag gegen 3. Vhr von Dero Landhaus in einer Chaise, niemand als des Herrn Land-Commenthur Herrn Graffen von Schoenborn Excellentz; Herrn Obrist Stallmeisters Freyherrn von Rollingen, dann Dero Obrist-Iaegermeisters Marschall von Ostheim Gnaden Gnaden bey sich habend in Bamberg an, stiegen bey der Residentz ab, und verfügten sich in Dero sonst gewoehnliches Zimmer, von dannen mit Ihro voelligen Hoffstatt zu der Princessin Hochfürstl. Durchleucht Derofelben eine Visite zu geben, und nachdem solche beylaeuffig ein halbe Stund offentlich und in Ansehen des gantzen Hofs gedauret, begaben sich hoechstgedachte Ihro Churfürstl. Gnaden, nach genommener hoeflichster Beurlaubung, wiederum aus der Stadt in Dero Landhaus Seehoff. anno 1707.

Folgenden Tags als den ersten May in der früh, liessen Seine Durchleucht den Hochwürdigen und Hochgelehrten des hohen Ertz-Stiffts Mayntz Officialem, Churfürstl. Mayntzisch- und Hochfürstl. Bambergischen Geistlichen Rath, der Heil. Schrifft und beeder Rechten Doctorem und Prothonotarium Apostolicum, Herrn Gottfried Bessel zu sich beruffen, denselben durch Ihro Hochfürstl. Durchleucht Herrn Hertzogs Anton Vlrichs Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg Geheimen Rath Herrn Baron von Imhoffs Excellentz, in Dero Audienz-Zimmer ersuchen, dass, weilen dieselbe offentlich in der hohen Domb-Kirchen ihre Bekantnis des Roemisch-Catholischen Glaubens abzulegen gesonnen, hierzu aber einige Gezeugen und formliche Instrumenta vonnoethen habe, er moechte dahero nicht nur einige Herren Gezeugen gebührend belangen, sondern demnach auch darüber ein oder mehrere hierzu erforderliche Instrumenta ordentlich verfertigen.

Inzwischen begaben sich Seine Churfürstliche Gnaden frühe zwischen 8. und 9. Vhr von Seehoff nach Bamberg, stiegen gleich gegen den hohen Domb über, in des Kayserl. Geheimden Raths Herrn Graffens von Schoenborn Excellentz Behausung ab, legten alda dero Rochett an, giengen mit Ihro gantzen Hoff durch die Domb-Kirchen in die Sacristey, und nachdem sie sich in ihrem Mess-Gebett, der Access genandt, daselbsten ein wenig aufgehalten, mithin in ihren Pontifical bekleidet waren, kame gleichfals Ihro Durchl. die Princessin mit einer grossen Suite von Hochadelichen Dames, hohen Ministren und mehr als 50. Cavaliers, bey derer Ankunfft nicht allein dieselbe von dem gantzen Hochwürdigen Hohen Domb-Capitul bey der Thür empfangen, Ihro von des Herrn Dombprobsts Hochwürden und Gnaden der heilige Nagel als ein insignis reliquia von der Creutzigung Christi des Herrn zu küssen gereichet, von des Herrn Dombdechants Hochwürden und Gnaden aber das Weyhwasser gegeben, so gleich darauf unter Trompeten- und Paucken-Schall der Hymnus Veni Creator &c. gesungen, indessen Ihro Durchleucht von des Kayserlichen Oberist Kuchelmeisters und Cammerers Herrn Graffens von Paar Excellentz zu dem Ihro a parte epistolae eigens zubereiteten mit rothen Sammet und zweyen Küssen bekleideten Bettstuhl geführet wurde, nebst Ihro

anno 1707. ro Durchleucht zur lincken Hand hin-A ab stunden, in einen absonderlichen Stuhl etwas tieffer der Hochgebohrnen Frau Graeffin von Ringsmaul Excellentz, ingleichen Ihro Gnaden die Hochwohlgebohrne Freyfrau von Boennexten, Ihro Excellentz der Hochgebohrne Graff und Herr Melchior Friderich von Schoenborn, Reichelsberg und Weyler &c. Seiner Kayserlichen Maiestaet würcklicher Geheimder Rath, B Ihro Excellentz der Hochgebohrne Graff und Herr Ignatius Iosephus Graff von Paar, Herr zu Hartberg und Krotenstein Seiner Kayserlichen Maiestaet Obrist Kuchelmeister und würcklicher Caemmerer, Ihro Excellentz der Hochwürdig und Hochgebohrne Graff und Herr Damian Hugo, Graff von Schoenborn und Reichelsberg, Teutsch-Ordens-Ritter, Land-Commenthur der C Balley Hessen, Commenthur zu Marburg, Se. Churf. Gn. zu Mayntz, wie auch Ihro Hochf. Durchl. des Herrn Hoch- und Teutsch-Meisters Geheimer Rath. Ihro Excellentz der Hochgebohrne Graff und Herr Frantz Erwein, Graff von Schoenborn, Reichelsberg und Wiesenthayd, Ihro Kayserl. Maiest. Caemmerer und Reichs-Hoffrath, Ihro Churfürstl. Gn. von Mayntz D Geheimder Rath, Oberist Caemmerer und Ober-Marschall. Ihro Gnaden der Hochgebohrne Graff und Herr Maximilian Frantz von Sensheimb und Sinching, Ihro Roem. Kayserl. Mai. Cammerer, als hierzu sonderheitlich erbettene hohe Gezeugen; Gegen über und a parte Euangelii in dero Stuhl befunden sich Ihro Hochwürden und Gna- E den der Hochwürdig-Hoch-Wohlgebohrne Freyherr Otto Philipp von Guttenberg, der Kayserl. und hohen Domb-Stiffter Bamberg und Würzburg respectiue Dombprobst und Capitular, dann der Neben-Stiffter S. Stephani in Bamberg und S. Ioannis in Würzburg Probst, Chur-Mayntzischer Hochfürstl. Bamberg- und Wurzburgischer Gehei- F mer Rath. Ihro Hochwürden und Gnaden, der Hochwürdig Hoch-Wohlgebohrne Herr Carl Sigmund Freyherr von Auffseess, der Kayserl. und Hohen Domb-Stiffter Bamberg und Würtzburg respectiue Dombdechant, und Capitular, dann der Neben-Stiffter S. Gangolphi et S. Iacobi in Bamberg Probst, Chur-Mayntz- und Hochfürstl. Bam- G bergischer Geheimer Rath und Statthalter in ermeldten Bamberg, gleichfalls zu diesen oeffentlichen Glaubensbekantnis actum specialiter requirirte hohe Herren Gezeugen, welchemnach weiters in eben diesem Platz stunden: Ihre Hochwürden und Gn. der Hoch-

würdig- Reichs- Frey- Hochwohlgebohrne Herr Iohann Philipp, Freyherr von und zu Franckenstein, Herr uff Vllstatt &c. des Kayserl. Hohen Domb-Stiffts Bamberg Capitular, Cantor et Iubilaeus, Chur-Mayntz- und Hochfürstl. Bamberg. Geheimer Rath und Hofraths-Praesident. Ihro Hochwürden und Gnaden, der Hochwürdig-Hoch- und Wohlgebohrne Herr Adam Adolph von Thüngen, des Kayserl. Hohen Domb-Stiffts Bamberg, dann des Hoch-Adelichen Ritter-Stiffts S. Burkhardi in Würtzburg Capitular &c. Ihro Hochwürden und Gnaden, der Hochwürdig- Hoch- Wohlgebohrne Herr Iodocus Bernardus von Auffseess, der Kayserl. Hohen Domb-Stiffter Bamberg und Würtzburg Capitular &c. Ihro Hochwürden und Gn. der Hochwürdig- Hoch- Wohlgebohrne Herr Hartmann Friederich von Fechenbach, der Kayserlichen Hohen Domb-Stiffter Bamberg und Würtzburg Capitular, Ihro Churf. Gn. Ober-Einnahms-Praesident und Hoffrath. Ihro Hochwürden und Gn. der Hochwürdig- Hoch-Wohlgebohrne Herr Christian Ernst von Guttenberg der Kayserl. hohen Domb-Stiffter Bamberg und Würtzburg Capitular. Ihro Hochw. und Gn. der Hochwürdig Hoch-Wohlgebohrne Herr Heinrich Christian von Guttenberg der Kayserl. hohen Domb-Stiffter Bamberg und Würtzburg Dombherr, alle in ihren gewoehnlichen Kirchen-Kleidern. Vnterdessen kamen Se. Churf. Gn. in folgender Suite von der Sacristey der Hohen Domb-Kirchen heraus: Erstlich gienge der gantze Hoffstab, nach diesem kamen 2tens die zu dem Gottesdienst benoethigte HH. Domb-Vicarii. 3tens 4. Vicarii in ihren Chormaenteln, dann 4tens in einen Chormantel Ihro Gn. der Hochwürdig Hoch-Wohlgeb. Herr Philipp Ernst Grofs von Trockau, der Hohen Domb-Stiffter zu Bamberg und Würtzburg Canonicus, so das Ertz-Bischoeffliche Creutz truge, demenach 5tens in einen Mantel-Kleid Ihro Gnaden der Reichs-Frey-Hoch-Wohlgebohrne Wolff Philipp Freyherr von Schrottenberg, Se. Churf. Gn. Geheimer Rath und Ober-Marschall zu Bamberg, zu diesen Actum erbettener hoher Herr Zeug, und truge das gewoehnliche Schwerd. 6tens Ihre Gnaden der Hochwürdig und Hochwohlgebohrne Herr Frantz Conrad Freyherr von Stadion, der Hohen Domb-Stiffter zu Bamberg und Würtzburg Dombherr. Ihro Gnaden der Hochwürdig und Hochgebohrne Herr Marquard Wilhelm Graff von Schoenborn und Reichelsberg Dombherr zu anno 1707.

 Trier,

Anno 1707.

Trier, Bamberg, Speyer und Eych- A staett, deren einer Ihro Churf. Gn. a Mitra, der andere aber a pedo dieneten. 7tens Ihro Hochw. und Gn. der Hochwürdig Hoch-Wohlgebohrne Herr Frantz Friederich Freyherr von Greiffenclau, des Kayserl. hohen Domb-Stiffts Bamberg, dann des Hochadel. Ritter-Stiffts S. Burckhardi in Wurtzburg Capitular, als Subdiaconus. Ihro Hochw. und Gn. der Hochwürdig Hoch-Wohl- B gebohrne Herr Frantz Carl Freyherr von Ostein, der Kayserl. hohen Domb-Stiffter zu Bamberg und Wurtzburg Capitularis, Ihro Churf. Gn. von Mayntz auch Bischoffen zu Bamberg Geistlicher Raths-Praesident, Ihro Hochf. Gn. zu Würtzburg Geheimer Rath, und Consistorial-Praesident, als Diaconus. Worauff endlichen Se. Churf. Gn. in dero Ertz-Bischoefflichen Kleidung gefolgt: C hinter Ihro die Hoch- und Wohl-Ehrwürdige auch Hochgelehrte Herren als der ob Eingang gedachte des Ertz-Stiffts Mayntz Official Herr Gottfried Bessel, dann Herr Gerhard Ioseph Hieble, Collegiatae Ecclesiae ad S. Petrum Moguntiae Canon. als Ceremoniarii. Neben diesen sich der Hoch-Wohl-Ehrwürdig und Hochgelehrte Herr Pa- D ter Wolffgangus Plöckner, Soc. Iesu der Heiligen Schrifft Doctor, und Ihro Durchleucht der Princessin Beicht-Vatter befand. Mithin die Hoch-Ehrwürdige und Hochgelehrte Herren Wolffgangus Henricus Pymer Collegiat. Eccles. ad S. Gangolphum Bamberg. Canon. Capitul. et Scholasticus, Bamberg. Consistorial-Assessor. Herr Wolffgangus Schenck Collegiatae Eccles. ad S. E Gangolphum Bamberg. Canon. Capitular. Herr Hubertus Richard Collegiat. Ecclesiae ad S. Stephan. Mogunt. Canonicus und der Churf. Edel-Knaben Hofmeister, saembtliche Churf. Hof-Caplaen in ihren gewoehnlichen Thalaren und Chor-Roecken. Hierauf nun, unter gewoehnlichen Pontifical-Ceremonien, das Hohe Ambt bey dem ho- F hen Altar SS. Henrici et Cunegundis angefangen und damit fortgefahren wurde, biss nach dem Credo und Verbis Offertorii, nach welchem Ihro Churfürstl. Gn. ein Bischoefflicher Sessel, Faldistorium genannt, zu mitten vor den Altar gesetzt wurde, dieselbe von idrem Ertz-Bisc dofflieden Baldaquin abtratten, auf gedachtes Faldistoriom G sassen, und sowohl gegen Ihro Durchleucht, als gegen gesambten Volck zu sprechen anfiengen:

LAetatus est pastor euangelicus post inuentam quam dimissis nonaginta nouem quaesierat, ouiculam, laetata est

Anno 1707.

uidua illa sollicita de reperto quem amiserat denario, laetatur mater ecclesia de felici sua progenie, quam ad gremium suum reuertentem materna suscipit teneritudine. Laetamur et nos in domino quod dilectio uestra sacrosancto illo spiritu sapientiae et intellectus, spiritu consilii et fortitudinis, spiritu scientiae et pietatis ducta, reiectis quos ecclesia Romana Catholica damnat erroribus, eidem se hodie reunire, publicam fidei catholicae professionem, a sacra Tridentina synodo praescriptam, ad manus nostras hodie emittere uelit ac contestari.

Darauff erhuben sich Ihro Durchleucht von ihrem Bett-Stuhl, und wurden von des Herrn Graffens von Paar Excellentz und sambtlichen obenbenahmbsten hohen Herren Gezeugen zu dem hohen Altar geführet, woselbsten sich Ihro Durchleucht auf den mit rothen Sammet bezogenen Knie-Polster mit hoechster Demuth niederliessen, und von Ihro Churfürstl. Gnaden das formulare professionis fidei gedruckter und in Silber Procatelle eingebundener mit diesen Worten empfiengen.

Haec est solennis ac consueta fidei catholicae profitendae forma, qua sancta Romana ecclesia utitur, eam dilectio uestra coram me, ac notario et testibus qui adsunt, clara et distincta uoce legat, et postea manu sua subscribat.

Demnach dann gleich alle hohe Herren Gezeugen, was necher zum Altar beruffen, und Ihro Durchleucht die Princessin mit ohnerschrockenen freyen zu Gott erhobenen Hertzen und Gemüth, mit klarer, sehr deutlichen und von iederman wohl zu vernehmen gewesener Stimme zu lesen und zu sprechen angefangen:

ICh Elisabetha Christina, Herzogin von Braunschweig und Lüneburg, glaube mit steiffen und vesten Glauben und bekenne oeffentlich alle und iede Stück, so in dem Christlichen Glauben, den die heilige Roemische Kirche auf diese weise gebrauchet verfasset seynd, nemlich:

1. Ich glaube in einen Gott Vatter allmaechtigen Schoepffer Himmels und der Erden, aller sichtbaren und unsichtbaren Dingen: Vnd in einen Herrn IEsum Christum den eingebohrnen Sohn Gottes, aus dem Vatter gebohren von Ewigkeit, Gott von Gott, Licht von Licht, einen wahren Gott vom wahren Gott, gebohren und nicht erschaffen, gleicher Substantz und Wesen mit dem Vatter, durch ihn seynd alle Dinge erschaffen. Der um uns Menschen und unsers Heils willen von dem Himmel gestiegen

gen ist, und hat durch den Heiligen Geist A *aus Maria der Jungfrauen Fleisch an sich genommen und ist Mensch worden. Er ist auch für uns unter Pontio Pilato gekreutziget worden, hat gelitten und ist begraben, und am dritten Tage laut der heiligen Schrifft wiederum auferstanden. Er ist gen Himmel gefahren, sitzet zur Rechten Gottes des Vatters, und wird wiederum kommen mit Herrlichkeit, zu richten die Lebendigen und die Todten, dessen Reich* B *kein Ende wird seyn. Ich glaube auch in den Heiligen Geist, einen Herrn und Lebendigmacher, so von dem Vatter und dem Sohn ausgehet, der sambt dem Vatter und Sohn zugleich wird angebettet und geehret, der geredet hat durch die Propheten. Ich glaube auch eine einige heilige Catholische und Apostolische Kirche. Ich bekenne eine Tauffe zu Vergebung der Sünden und erwarte die Auferstehung der Todten* C *und ein Leben der künfftigen Zeit Amen.*

2. Die Apostolische und Kirchen-Satzungen, sambt allen andern Ordnungen und Gebraeuchen der Kirche, lasse ich zu und nehme sie vestiglich an.

3. Item, Die heilige Schrifft verstehe ich und lasse sie zu, in und nach dem Verstande, welchen haelt, und bisher gehalten hat die Kirche, unsere heilige Mutter, der da zugehoeret von dem rechten Verstande D *und Auslegung der heiligen Schrifft zu urtheilen. Und dieselbe will auch nimmermehr anderst, als nach dem einhelligen Verstande der heiligen Vaetter annehmen und auslegen.*

4. Ich bekenne auch, daß wahrhafftig und eigentlich sieben Sacrament des neuen Gesetzes seyn, von Christo IEsu unserm Herrn eingesetzet, und zur Seligkeit E *menschlichen Geschlechts (wiewol nicht allen Menschen alle zugleich) nothwendig: als nemlich die Tauffe, Firmunge, das Sacrament des Altars, die Busse, letzte Oehlunge, die Priesterweihe und die Ehe: und daß die Sacrament dem Menschen Gnade mittheilen: auch daß aus denen die Tauffe, Firmung und die Priesterliche Weihung ohne Gotteslaesterung und schwere Sünde* F *nicht moegen wiederholet werden. Ich nehme auch an und lasse zu, alle gewoehnliche und bewehrte Gebraeuche der Catholischen Kirche, die Sie bey oeffentlicher Darreichung dieser hochermeldten heiligen Sacramenten gebrauchet.*

5. Deßgleichen nehme ich auff und an alles sammentlich und sonderlich, was von der Erbsünde und Rechtfertigung des Sün- G *ders im heiligen allgemeinen Concilio zu Trient erklaeret und beschlossen worden ist.*

6. Ich bekenne auch zugleich, daß in dem hochheiligen Ambt der Messe, Gott dem HErrn ein wahres eigentliches und versoehnliches Opffer für die Lebendigen und Todten auffgeopffert werde. Daß Anno 1707. *auch im allerheiligsten Sacrament des Altars wahrhafftig leiblich und wesentlich sey Leib und Blut, mit Seel und Gottheit unsers Herrn IEsu Christi, und daß die gantze Substanz des Brods in den Leib, und die gantze Substanz des Weins in das Blut Christi verwandelt werde, welches die allgemeine Kirche eine Verwandelung einer Substanz in die andere nennet.*

7. Ich bekenne daß auch unter jeden Gestalt allein der gantze unzertheilte Christus, und das wahre Sacrament seines Fronleichnambs genossen und empfangen werde.

8. Ich halte vestiglich dafür, daß ein Fegfeuer sey, und daß denen Seelen so darinnen verhafftet, durch die Fürbitte, Allmosen und andere gottselige Wercke der Glaubigen geholffen vverde.

9. Deßgleichen, daß man auch die lieben Heiligen, so mit Christo regieren, ehren und anruffen soll, und daß sie auch Gott für uns bitten; darzu auch, daß ihre Heiligthumb in Ehren gehalten sollen vverden.

10. Ich bekenne bestaendlich, daß man die Bildnissen Christi, der Mutter Gottes allzeit Jungfrauen, und anderer lieben Heiligen, haben und behalten, auch denenselben gebührende Ehre und Reverentz (umb das so sie uns fürhalten und fürbilden) erzeigen soll.

11. Ich glaube auch für gevviß, daß Christus den Gevvalt des Ablaß in der Kirchen gelassen habe, und daß dessen Gebrauch dem Christlichen Volcke hochnützlich und heilsam sey.

12. Die heilige Catholische und Apostolische Roemische Kirche erkenne ich als eine Mutter und Meisterin aller anderer Kirchen.

13. Und dem Roemischen Bischoff, als des heiligen Petri, Fürsten der Apostel, Nachkoemmlinge, und Christi IEsu Statthalter, gelobe und schvvere ich vvahren Gehorsam.

14. Item alle andere Stücke, so von den heiligen Kirchen-Gesetzen und allgemeinen Concilien, und füruemlich von dem Tridentinischen Concilio verordnet, nehme ich ungezvveiffelt an: Hergegen aber alle Irrthümer und Ketzereyen, vvelche von der Kirchen verdammet, vervvorffen und verfluchet seyn, dieselbe verdamme, vervverffe und verfluche ich gleichfalls.

15. Diesen vvahren allgemeinen Glauben, ausserhalb vvelches niemand selig kan werden, den ich da gegenvvaertig, freyvvillig offentlich bekenne und vvahrhafftig halte, denselben vvill ich auch mit Gottes Hülffe bis an mein letztes Ende gantz unverletzt und bestaendiglich halten und bekennen. Ich vvill auch, so viel mir moeglich, allen Fleiß anvvenden, damit dieser Glaube von meinen Unterthanen, oder von denen,

Anno 1707. *denen, vvelche meiner Sorge befohlen seynd, gehalten, gelehret und geprediget vverde.*

Vnd da es bereits zum End dieser Glaubens-Bekanntnis kame, und Ihro Churfürstl. Gnaden das Euangeli-Buch eroeffnet gegeben vvurde, erhube Ihro Durchleucht die Princessin Ihro Haend, legte sie auf das uor ihr liegende Euangelium S. Ioannis, und sprach mit noch mehrerer Erhebung Dero Stimme:

Das uerheisse, gelobe und schwehre Ich Elisabetha Christina, also vvahr mir Gott helff und diese heilige Gottes Euangelia.

Nach vvelchen Seine Churfürstliche Gnaden aufftunden, liessen sich Dero Mitram abnehmen, und folgendes über Ihro Durchleucht sprachen.

v. Domine Deus uirtutum conuerte nos,

R. Et ostende faciem tuam, et salui erinus.

v. Exurge Christe adiuua nos,

R. Et libera nos propter nomen tuum.

v. Fiat misericordia tua Domine super nos,

R. Quemadmodum sperauimus in te.

v. Domine exaudi orationem meam,

R. Et clamor meus ad te ueniat.

v. Dominus uobiscum,

R. Et cum Spiritu tuo.

OREMVS.

Deus qui errantibus, ut in uiam possint redire iustitiae, ueritatis tuae lumen ostendis, da cunctis qui Christiana fide censentur et illa respuere, quae huic inimica sunt nomini, et ea quae sunt apta sectari.

Deus qui lapsa corrigis, dispersa congregas, et congregata conseruas, quaesumus super populum christianum tuae unionis gratiam clementer infunde, ut diuisione reiecta, uero pastori ecclesiae tuae se uniens tibi digne ualeat famulari.

Deus qui hominem ad imaginem tuam conditum misericorditer reparas, quem mirabiliter creasti, respice propitius super hanc famulam tuam, et quod illi ignorantiae coecitate, hostili et diabolica fraude surreptum est, indulgentia tuae pietatis ignoscat, et absoluat, ut sanctae tuae ecclesiae recepta ueritatis tuae communione uniatur. Per dominum nostrum &c.

Hierauf setzten sich nun Ihro Churfürstl. Gn. wiederum nieder, und nachdeme sie mit der Bischofflichen Mitra wieder bedeckt, und Ihro der Bischoffliche Staab gegeben worden, ertheile-

A ten dieselbe dieser mit ungemeiner Demuth annoch beharrlich auf denen Knien liegenden Princessin die Absolution mit diesen Worten. anno 1707.

Parcat tibi dominus noster Iesus Christus, et ab omnibus peccatis tuis te absoluat et ad uitam perducat aeternam, et ego authoritate ipsius, qua fungor, absoluo te ab omni uinculo excommunicationis et interdicti, aliisque B ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis quomodolibet incursis, et in gremium sanctae matris ecclesiae catholicae Romanae te recipio et sacrosanctis eiusdem sacramentis et communioni, atque unitati fidelium restituo in nomine † patris, et filii, et Spiritus sancti amen.

C Als nunmehr hoechstgedachte Se. Churfürstl. Gn. dieses gesagt, stunden sie auf, liessen sich mehrmahlen die Bischoffliche Mitram abnemhen, und sagten weiters.

v. Confirma hoc Deus quod operatus operatus es in nobis.

R. A templo sancto tuo quod est in Hierusalem.

v. Ecce sic benedicetur homo.

D R. Qui timet Dominum.

v. Benedicat te Dominus Deus ex Sion.

R. Qui fecit coelum et terram.

Dann setzte man Deroselben die Mitram wieder auff, nahmen Dero Bischoefflichen Staab, und gaben der annoch E bestaendig knienden Durchleuchtigsten Princessin die Benediction wie folgt:

Benedictio Dei omnipotentis † patris et † filii et † Spiritus sancti descendat super te et maneat semper. amen.

Nach diesem allen erhub sich Ihro F Durchleucht uon ihrem bisshengen Knie-Kussen, machte Se. Churfürstl. Gn. ein tieffe Reuerentz, und wurde hinwieder durch des Herrn Graffens uon Paar Excellentz in ihrem uorigen Bettstuhl geführet, die hohen Herren Gezeugen aber begaben sich uon dannen auf ihren alten Platz, einfolglich Seine Churfürstliche Gn. das hohe Ambt unter sehr herrlicher Music continuirten, G deme Se. Durchl. mit groester Aufferbauung aller so geist- als weltlichen Standspersonen, fernerhin iederzeit kniend und zu Gott inbrünstig betend beygewohnet, biss endlichen post sacram sumptionem diese Durchl. Princessin uon ihrem Ort mit groester Andacht

Anno 1707. dacht zu dem hohen Altar sich begeben, daselbsten auf die für dieselbe eigens bereitete Communicanten-Banck kniend mit ohngemeiner Andacht und Demuth die heilige Communion aus denen Haenden Sr. Churf. Gn. empfangen, so mithin sich wieder hoechst-auferbaulichst zu Derò uorherigen Platz begaben.

Nach uollendetem Euangelio S. Iohannis intonirten Ihro Churfürstl. Gn. das Te Deum laudamus, so unter uoelliger Music und Laeutung aller Glocken uollbracht, solchemnach uon Sr. Churfürstl. Gn. annoch nachgehends gesungen vvurde.

v. Benedicamus patrem et filium, cum sancto Spiritu.

R. Laudemus et superexaltemus eum in saecula.

v. Saluam fac ancillam tuam, domine

R. Deus meus, sperantem in te.

v. Mitte ei domine auxilium de sancto,

R. Et de Sion tuere eam.

v. Nihil proficiat inimicus in ea,

R. Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.

v. Fiat pax in uirtute tua,

R. Et abundantia in turribus tuis.

v. Domine exaudi orationem meam,

R. Et clamor meus ad te ueniat.

v. Dominus uobiscum,

R. Et cum Spiritu tuo.

OREMVS.

OMnipotens sempiterne Deus, qui dedisti famulis tuis in confessione uerae fidei aeternae trinitatis gloriam agnoscere, et in potentia maiestatis adorare unitatem, quaesumus, ut eiusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur aduersis.

QVaesumus omnipotens Deus, ut hanc famulam tuam ubique sapientia tua doceat et confortet, atque eam ecclesia tua fidelem semper agnoscat. Per Christum dominum nostrum amen.

Seine Churfürstl. Gn. uerfügten sich deme allen nach in eben dieser Ordnung, vvie sie zum Altar gegangen, hinvvieder in die Domb-Sacristey, da immittelst die hohe Herren Gezeugen sambt dem Hochvvürdigen hohen Domb-Capitul bey Ihro Durchl. der Princessin in der Kirchen stehen uerblieben, auch so nach uon dem Domb- und Feyertags-Prediger R. P. Ludouico Soc. Iesu eine zvvar kurtze, iedoch sehr gelehrte und herrliche Predig gethan, mithin dieser hohe Gottesdienst, deme Ihro Durchleucht die Princessin bestaendig beygeblieben, geendiget, dieselbe dahero unter mehrmahligen grossen Gefolg uon offtgemeldten Herrn Graffens uon Paar Excellentz, aus der Kirchen geführt, und zwar, vvie bey Eingang beschehen, hinvvieder uon einem Hochvvürdigen Gnaedigen Domb-Capitul biss an die Thür begleitet vvurde. Da nun Ihro Durchl. die Princessin vvieder in die Churfürstl. Residentz gelangte, vvurde die elbe sovvol im Nahmen Ihro Churf. Gnaden, vvelche sich allschon vvieder auff Derò Land-Haus Seehoff begeben hatten, uon des Bambergischen Herrn Ober-Marschalls, Freyherrn uon Schrottenberg Gnaden complimentiret, und dieses uorbey gegangenen Actus halber beglückvvünschet, als auch sonsten uerschiedene hohe Ministri gleichmaessige Gratulation, doch alles offentlich abzulegen, uorgelassen.

Nun vvaren die bis anhero uon dieser Durchleuchtigsten Princessin in dem allgemeinen Catholischen Christenthumb bezeugte offentliche Kennzeichen der Andacht und Gottesfurcht nicht genug, sondern es vvolten dieselbe so gleich darauf noch uerschiedene Proben der Barmhertzigkeit und Demuth auch ferner bezeugen, zu dem Ende sie anbefohlen in der Anti-Camera ein grosse Taffel zu decken und zuzubereiten, daran 12. arme bedurfftige Weiber zu setzen, vvelche dann Ihro Durchl. selbsten, sambt Ihro bey sich habenden Damen und Frauen, in Gegenvvart des gantzen Hofs bedienten, und iedem Weib 15. Speisen a part, auch ieder Person einen grossen Krug mit Wein reicheten, und nachdem diese saembtlich genug gespeiset hatten, beschenckte Ihro Durchl. iede mit einer goldenen Medallien, vvorauf Ihro Durchleuchtigsten Herrn Gross-Vatters Hertzogliches Bildnis und Wappen gepraeget, so Sie in einem vveis ledernen Beutel ieder Person selbsten an den Hals gehangen, und die haeuffig übergebliebene Speisen einer ieden sambt allen uorhandenen Tischgezeug mitgegeben, da alsdann erst diese Durchleuchtigste Princessin auch zur Taffel gienge, und speisete vvie den Tag zuuor.

Den Nachmittag brachte dieselbe in Beten und Schreiben zu, indessen sich das Bambergische hochadeliche Frauenzimmer insgesambt nacher Hof zur Aufvvartung begeben, deren etliche uon Ihro Hochfürstl. Durchl. bey der

 Abend-

Anno 1707.

Abendmahlzeit behalten, uon niemand aber als bestaendig uon dero Cammer-Frauen darbey bedienet vvurde, darnach sich Ihro Durchl. retirirten, und zur Ruhe begaben, dass alsso dieser hohe Freudentag ervvehnter massen beschlossen vvurde.

Vber dieses alles, vvas bey obangezogener Roemisch Catholischen Glaubens-Bekaenntnis uorgegangen, liessen Ihro Churfurstl. Gn. nicht allein nachfolgende Bullam oder Testimonium solenne ausfertigen, sondern es vvurden auch uier gleichlautende Instrumenta publica (deren Abschrifft allhier mit beygedrucket ist) uerfertiget, drey Hoechstgedachter Ihro Hochfurstl. Durchl. und Herrn Graffens uon Paar Excellentz zugestellet, das uierdte aber bey dem Bambergischen Archiu beygeleget.

COPIA BVLLAE ARCHI-EPISCOPALIS.

NOs LOTHARIVS FRANCISCVS *DEI Gratia sacrae sedis Moguntinae archi-episcopus, sacri Romani imperii per Germaniam archi-cancellarius ac princeps elector, episcopus ac princeps Bambergensis, uniuersis ac singulis praesentes uisuris, lecturis, aut legi audituris salutem in domino sempiternum. Sancta mater ecclesia, quae uelut castrorum acies ordinata, iis, qui foris sunt, terribilis apparet, eos tamen, qui doctrinis uariis et peregrinis abducti, dum ad gremium suum reuertuntur, non secus ac gallina congregans pullos suos, subtus alarum suarum umbram, benigna parens paratissime semper admittit, paruulisque esurientibus panem frangit, qui eisdem in cibum uitae aeternae conducat; nec desinit piam in domino laetitiam monumentis publicis contestari, ubi electum recte credentium coetum uidet augeri, quorum nomina in libro uitae descripta, uiuent in perpetuas aeternitates. Nouerint itaque uniuersi ac singuli, quod hodie prima die mensis Maii anni millesimi septingentesimi septimi, dominica in albis dicta, serenissima domina* ELISABETHA CHRISTINA, *filia legitima serenissimorum* D. LVDOVICI RVDOLPHI *ducis Brunswicensis et Lüneburgensis et* D. CHRISTIANAE LVDOVICAE *principissae Oettingensis parentum eiusdem, publice in facie ecclesiae inter missarum solennia, ad manus nostras, relicto Lutheranismo, cui innutrita fuerat, sequentem fidei catholicae professionem idiomate Germanico emiserit, uidelicet:*

EGo ELISABETHA CHRISTINA *firma fide credo et profiteor omnia et singula, quae continentur in symbolo fidei, quo sancta Romana ecclesia utitur, uidelicet: Credo in unum Deum, patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, uisibilium omnium et inuisibilium. Et in unum Dominum IESVM CHristum, Filium Dei unigenitum, et ex patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero. Genitum non factum, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria uirgine et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum scripturas. Et ascendit in caelum; sedet ad dexteram patris. Et iterum uenturus est cum gloria iudicare uiuos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum dominum et uiuificantem, qui ex patre filioque procedit. Qui cum patre et filio simul adoratur et conglorificatur. Qui locutus est per prophetas. Et unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum et expecto resurrectionem mortuorum et uitam uenturi saeculi. Amen. Apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdem ecclesiae obseruationes et constitutiones firmissime admitto et amplector.*

Item sacram scripturam iuxta eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de uero sensu et interpretatione sacrarum scripturarum, admitto, nec eam unquam, nisi iuxta unanimem consensum patrum accipiam et interpretabor.

Profiteor quoque septem esse uere et proprie sacramenta nouae legis, a IESV Christo domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis necessaria; scilicet baptismum, confirmationem, eucharistiam, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium; illaque gratiam conferre et ex his baptismum, confirmationem et ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque et approbatos ecclesiae catholicae ritus, in supradictorum omnium sacramentorum solenni administratione recipio et admitto. Omnia et singula, quae de peccato originali et de iustificatione in sacro-sancta Tridentina synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio.

Profiteor pariter in Missa offerri Deo uerum, proprium et propitiatorium sacrificium pro uiuis et defunctis, atque in sanctissimo eucharistiae sacramento esse uere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem, una cum anima et diuinitate domini nostri IEsu Christi, fierique conuersionem totius substantiae panis in corpus et totius

Anno 1707.

totius substantiae uini in sanguinem, quam conuersionem catholica ecclesia transsubstantiationem appellat.

Fateor etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, uerumque sacramentum sumi. Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuuari. Similiter et sanctos una cum Christo regnantes uenerandos atque inuocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse uenerandas.

Firmissime assero, imagines Christi ac Deiparae semper Virginis, nec non aliorum sanctorum habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac uenerationem impertiendam. Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in ecclesia relictam fuisse illarumque usum christiano populo maxime salutarem esse assirmo. Sanctam catholicam et apostolicam Romanam ecclesiam, omnium ecclesiarum matrem et magistram agnosco, Romanoque pontifici, beati Petri apostolorum principis successori, ac IESV Christi uicario, ueram obedientiam spondeo ac iuro. Caetera item omnia a sacris canonibus et oecumenicis conciliis, ac praecipue a sacrosancta Tridentina synodo tradita, definita et declarata indubitanter recipio atque profiteor, simulque contraria omnia atque haereses quascunque ab ecclesia damnatas, reiectas et anathematizatas, ego pariter damno, reiicio et anathematizo. Hanc ueram catholicam fidem, extra quam nemo saluus esse potest, quam in praesenti sponte profiteor et ueraciter teneo, eandem integram et inuiolatam usque ad extremum uitae spiritum, constantissime (Deo adiuuante) retinere et confiteri, atque a meis subditis, uel illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri et praedicari, quantum in me erit, curaturam. Ego eadem Elisabetha Christina *spondeo, uoueo ac iuro. Sic me Deus adiuuet et haec sancta DEI euangelia.*

A*C postquam dicta Serenissima domina Elisabetha Christina tactis sacrosanctis euangeliis desuper iurauerat, nos eandem in ecclesia nostra cathedrali Bambergensi in praesentia testium, in instrumento publico desuper confecto nominatorum, capituli nostri cathedralis, cleri ac populi, ab omni uinculo excommunicationis ac interdicti absoluimus, in gremium ac communionem sanctae matris nostrae ecclesiae recepimus, ac denique post sumptionem in missa peractam, sacrosanctum eucharistiae sacramentum eidem porreximus. In quorum indubitatam fidem praesentes confici, propriaeque manus nostrae subscriptione, ac sigilli nostri maioris fecimus appensione communiri. Bambergae Calendis Maii anno ab incarnatione dominica millesimo septingentesimo septimo.*

LOTHARIVS FRANCISCVS, archiepiscopus et elector Moguntinus, episcopus Bambergensis, (L. S.)

In dieser auf Pergament geschriebenen Bulla vvar unten mit einer guldenen Schnur Ihro Chur-Furstl. Gnaden grosses Insiegel auf rothes Wachs gedrucket, in einer grossen zier-verguldeten silbernen Kapsel angehencket.

COPIA INSTRVMENTI PVBLICI.

A*Equum semper fuit ac salutare, ea non tantum desideratae praesentium notitiae, sed et perenni retrouenturae aetatis recordationi testimoniis authenticis transcribere, quorum memoriam uel temporum iniuria, uel longaeuus annorum lapsus posset oblitterare, ut nimirum quod in aure auditum est, super tecta, ad felicem Christi fidelium aedificationem praedicetur. Ego itaque Godefridus Bessel archi-episcopalis curiae Moguntinae officialis, eminentissimi ac celsissimi archiepiscopi et principis electoris Moguntini, episcopi ac principis Bambergensis in spiritualibus consiliarius, sacrae theologiae ac iuris utriusque doctor, prothonotarius ac notarius apostolicus, praesente publico instrumento uniuersis ac singulis notum facio ac manifestum, quod Bambergae anno ab incarnatione dominica millesimo, septingesimo septimo, indictione decima quinta, sedente sanctissimo domino nostro, domino clemente papa, undecimo, anno pontificatus eius septimo, die uero prima mensis May, domininica in albis dicta, horam octauam inter ac nonam matutinam, serenissima domina* ELISABETHA CHRISTINA *ducissa Brunswicensis et Lüneburgensis, me ad palatium nouum in facie ecclesiae cathedralis situm, ac residentia superior dictum, uocari, ibidemque gratiosissime requiri fecerit, ut ad ecclesiam cathedralem me conferrem, ibidem omnia ea, quae ipsa domina ducissa circa publicam ac solemnem fidei catholicae professionem peractura esset, una cum DD. testibus infrascriptis diligenter obseruarem, ac desuper unum uel plura instrumenta publica conficerem. In qua quidem imperiali ac cathedrali ecclesia post aliquod temporis interuallum praelaudata Serenissima Domina ducissa comparuit, ubi incepta missa solenni ab eminentissimo ac celsissimo domino, D.* LOTHARIO FRANCISCO, *sacrae sedis Moguntinae archi-episcopo, sacri Romani imperii per Germaniam archicancellario et principe electore, episcopo*

Anno 1707. *ac principe Bambergensi, dictis in missa uerbis offertorii, altefata serenissima domina ducissa ante altare sanctorum imperatoris* HENRICI *et* CVNEGVNDIS *fundatorum, ducta, ibidemque coram eminentissimo ac celsissimo archi-episcopo ac principe electore, supra faldistorium suum in pontificalibus ante medium altaris sedente, genuflexa, ad manus eiusdem sequentem fidei catholicae professionem publice, spectante et applaudente populo uniuerso, clara et distincta uoce, idiomate Germanico emiserit, uidelicet:*

EGo ELISABETHA CHRISTINA *firma fide credo et profiteor omnia et singula, quae continentur in symbolo fidei, quo sancta Romana ecclesia utitur, uidelicet Credo in unum Deum, patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, uisibilium omnium et inuisibilium. Et in unum dominum IEsum Christum filium Dei unigenitum. Et ex patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero. Genitum non factum, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria uirgine et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum scripturas. Et ascendit in caelum; sedet ad dexteram patris. Et in spiritum sanctum dominum et uiuificantem, qui ex patre filioque procedit. Qui cum patre et filio simul adoratur et conglorificatur. Qui locutus est per prophetas. Et unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum et expecto resurrectionem mortuorum et uitam uenturi saeculi. Amen. Apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdem ecclesiae obseruationes et constitutiones firmissime admitto et amplector.*

Item sacram scripturam iuxta eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de uero sensu et interpretatione sacrarum scripturarum, admitto, nec eam unquam nisi iuxta unanimem consensum patrum, accipiam et interpretabor.

Profiteor quoque septem esse uere et proprie sacramenta nouae legis, a IEsu Christo domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis, necessaria; scilicet baptismum, confirmationem, eucharistiam, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium; illaque gratiam conferre et ex his baptismum, confirmationem et ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque et approbatos ecclesiae catholicae ritus, in supradictorum omnium A *sacramentorum solenni administratione recipio et admitto. Omnia et singula, quae de peccato originali et de iustificatione in sacro-sancta Tridentina synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio.* Anno 1707.

Profiteor pariter in missa offerri Deo uerum, proprium et propitiatorium sacrificium pro uiuis et defunctis, atque in sanctissimo eucharistiae sacramento esse uere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem una cum anima et diuinitate domini B *nostri IEsu Christi, fierique conuersionem totius substantiae panis in corpus et totius substantiae uini in sanguinem, quam conuersionem catholica ecclesia transsubstantiationem appellat.*

Fateor etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, uerumque sacramentum sumi. Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuuari. Similiter C *et sanctos una cum Christo regnantes uenerandos atque inuocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse uenerandas.*

Firmissime assero imagines Christi ac Deiparae semper uirginis, nec non aliorum sanctorum habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac uenerationem impertiendam. Indulgentiarum etiam D *potestatem a Christo in ecclesia relictam fuisse illarumque usum christiano populo maxime salutarem esse affirmo. Sanctam catholicam et apostolicam Romanam ecclesiam, omnium ecclesiarum matrem et magistram agnosco, Romanoque pontifici, beati Petri apostolorum principis successori, ac IEsu Christi uicario, ueram obedientiam spondeo ac iuro. Caetera item* E *omnia a sacris canonibus et oecumenicis conciliis, ac praecipue a sacrosancta Tridentina synodo tradita, definita, et declarata indubitanter recipio atque profiteor, simulque contraria omnia atque haereses quascunque ab ecclesia damnatas, reiectas et anathematizatas, ego pariter damno, reiicio et anathematizo. Hanc ueram catholicam fidem extra quam nemo saluus esse potest, quam in praesenti sponte profi-* F *teor et ueraciter teneo, eandem integram et inuiolatam usque ad extremum uitae spiritum, constantissime (Deo adiuuante) retinere et confiteri, atque a meis subditis, uel illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri et praedicari, quantum in me erit, curaturam. Ego eadem* Elisabetha Christina *spondeo, uoueo* G *ac iuro. Sic me Deus adiuuet et haec sancta Dei euangelia.*

T*Actisque sacrosanctis euangeliis, quod ore elocuta fuerat, iureiurando confirmauit. Ac data ei ab eminentissimo ac celsissimo archi-episcopo ac principe electore absolutione, ad gremium sanctae Matris*

Anno 1707.

tris ecclesiae recepta fuit, a cuius etiam A *manibus, postquam missa solennis usque ad communionem producta fuerat, sacrum eucharistiae sacramentum deuotissime ac maxima omnium spectantium aedificatione suscepit. Acta sunt haec in ciuitate Bambergensi, in eiusdem Imperiali ac libera ecclesia cathedrali, anno, indictione, pontificatu, mense, die etc. quibus supra, horam nonam inter ac decimam matutinam, praesentibus excellentissimis, reuerendissimis, ac illustrissimis dominis,* B *dominis, infrascriptis, testibus specialiter rogatis, dignissimis, ac omni exceptione maioribus.*

(L. S.) Melchior Fridericus comes de Schoenborn et Reichelsberg, Sacrae Caesareae Maiestatis Consiliarius intimus actualis et camerarius, testis adfui et subscripsi. C

(L. S.) Iosephus Ignatius Comes de Paar, dominus in Hartberg et Krotenstein, Sacrae Caesareae Maiestatis actualis camerarius et supremus culinae praefectus, testis adfui et subscripsi.

(L. S.) Otto Philippus Liber Baro a Guttenberg, imperialis ac cathedralis ecclesiae Bambergensis praepositus, testis adfui et subscripsi.

(L. S.) Carolus Sigismundus ab Auffees imperialis ecclesiae Bambergensis decanus et cathedralis Herbipolensis canonicus capitularis, testis adfui et subscripsi.

(L. S.) Damianus *Hugo* comes de Schoenborn et Reichelsberg, ordinis Teutonici eques, ac Balliuiae *Hassiacae* archi-commendator, testis adfui et subscripsi.

(L. S.) Franciscus Ervvinus comes de Schoenborn, Reichelsberg et Wisentheyd, Sacrae Caesareae Maiestatis camerarius, ac supremus aulae Moguntinae mareschallus, testis adfui et subscripsi.

(L. S.) Maximilianus Franciscus Maria comes de Seinsheim et Siching, Sacrae Caesareae Maiestatis camerarius, testis adfui ac subscripsi.

(L. S.) Wolffgangus Philippus liber baro a Schrottenberg, eminentissimi electoris Moguntini, episcopi et principis Bambergensis consiliarius actualis intimus et supremus aulae Bambergensis mareschallus, testis adfui et subscripsi.

Et quia ego Godefridus Bessel archiepiscopalis curiae Moguntinae officialis, eminentissimi ac celsissimi archiepiscopi et principis electoris Moguntini in spiritualibus consiliarius, sacrae theologiae ac iuris utriusque doctor, prothonotarius ac notarius apostolicus, praedicto professionis actui interfui, ipsamque professionem ab altefata serenissima domina ducissa piissime, clarissime, distinctissime et communi omnium circumstantium, quorum oculi prae gaudio lachrymis praegnabant, consolatione, legi, pronunciari, reliquaque supradicta fieri uidi et audiui, ideo praesens publicum instrumentum confeci, subscripsi ac consueto prothonotariatus mei sigillo communiui.

(*L. S.*) Godefridus Bessel prothonotarius ac notarius apostolicus in fidem.

NOs LOTHARIVS FRANCISCVS *DEI Gratia sacrae sedis Moguntinae archi-episcopus, sacri Romani imperii per Germaniam archi-cancellarius et princeps elector, episcopus et* D *princeps Bambergensis etc. hisce fidem facimus et attestamur, Honorabilem ac deuotum nobis sincere dilectum et fidelem Godefridum Bessel, archi-episcopalis curiae nostrae officialem, consiliarium nostrum in spiritualibus, sacrae theologiae ac iuris utriusque doctorem, uere esse prothonotarium ac notarium apostolicum, eiusque scripturis ac instrumentis, sic, ut* E *supra, rogatis, plenam et indubitatam fidem ubique adhiberi. In quorum perennem ueritatem instrumentum hoc ab eodem confectum propriae manus nostrae subscriptione, ac maioris sigilli nostri fecimus appressione communiri. Bambergae sexto nonas Maii, anno millesimo septingentesimo septimo.*

F LOTHARIVS FRANCISCVS, archiepiscopus et elector Moguntinus, episcopus Bambergensis. (L. S.)

Den Montag darauf, als den andern May, begaben sich Ihro Durchl. zwischen 9. und 10. Uhr zu denen RR. PP. Soc. Iesu in die Kirch mit folgender Suite. Erstlich fuhren 6. Kutschen, in deren ieden 4. Cauailliers sassen, nach G deme kame ein mit 6. Pferden bespannte Kutsche, wo sich des Wolffenbüttlischen Geheimen Raths, Herrn Barons uon Imhoffs Excellentz, des Bamberg. Hrn. Ober-Marschalls, Hrn. Obrist-Stallmeisters, und des Churf. Caemmerers Herrn Baron uon Rotenhan Gn.

Anno 1710. Gn. befunden, hierauf folgte der Bamberg. Hof- und Cammer-Fourier, Herr Osvvald Krieg, nach solchen alle Edel-Knaben, samt dero Hof- und Exercitien-Meistern, demnach sahe man eine mit 6. Pferden bespannte Kutschen, so sehr kostbar uergoldet, mit einer uon rothen Sammet und aussen mit Gold sehr reich gestickten Decke, darinn sassen Se. Durchleucht, neben Ihro der Frau Graeffin uon Ringsmaul Excellentz, unten an aber, der Frey-Frau uon Boennixten Gn. neben dieser Kutschen giengen uiele Churfürstliche Hellebardiers und Laqueyen, nach vvelcher 26. Mann uon der Churfürstlichen Leib-Guarde samt ihren Vnter-Officiern zu Fuss folgeten, so dann unterschiedliche theils mit 6. theils mit 2 Pferden bespannte Kutschen, den Schluss dieser Suite machten Ihro Durchleucht, uerfügten sich nach gehoerter H. Mess uon den RR. PP. Soc. Iesu in die hohe Domb-Kirch, allvvo deroselben uon des Herrn Domb-Dechants Hochvvürden Gnaden die daselbsten befindliche uiele kostbare reliquien gezeiget vvurden, und fuhren sonach vviederum in die Churfürstliche Residentz. Immittels schickten mehrmahlen Ihro Churf. Gn. schon gemeldten Dero Caemmerern und Hofrath Herrn Baron uon Bubenhouen nach Bamberg, Ihro Durchl. zu complimentiren, vvorauf gegen halb 1. Vhr die Durchl. Princessin sich vvie sonsten zur Taffel begeben, gegen halb 4. Vhr aber kame Hoechstervvehnte Se. Churfürstl. Gn. uon Dero Landhaus Seehoff zu Bamberg an, stiegen vvie das uorigmahl bey Dero Residentz ab, und begaben sich mit eben demienigen Hoff, vvie bey der ersten Visite geschehen, zu Ihro Durchleucht, und nachdem sie sovvol Ihre Glückvvünschung des uorherigen Tag uorbeygegangenen Actus halben nunmehro selbsten abgelegt, als auch in einem halbstündigen vveitern Discurs sich aufgehalten, und so sich beurlaubet, reterirten sich Se. Churf. Gn. vvie oben gedacht, und begaben sich mit Dero uoelligen Hoffstadt hinvvieder zu Dero gevvoehnlichen Zimmer, allvvo sie sich vvegen uerschiedener Ministris gegebenen Audientz in etvvas aufgehalten, demnach aber sogleich vviederum in Dero Land-Haus Seehof abgereist.

Des andern Tags, als Dienstag, den 3. May, begaben sich Se. Durchl. frühe unter gestern gedachten Gefolg in die Hohe Domb-Kirchen, vvoselbsten sie der heiligen Mess auferbaulichst beygevvohnet, darnach sich hinvvieder nach der Churf. Residentz uerfügend, kurtz darauf zur Tafel giengen, und mit sich etliche hohe Dames speisen liessen, nach deren Vollendung Ihro Durchl. sich reterirten, gegen Abend aber mit einer herrlichen sovvol Vocal- als Instrumental-Music diuertiret wurden.

Mittvvochen, als den 4ten, begaben sich Ihro Durchl. in die Hof-Capell und hoereten allda unter schoener Music eine heilige Mess, darnach zur Tafel, und indem Sie ein vvenig gefrühstücket hatten, richteten Sie sich zur Abreiss, uernahmen aber zuuor uon obengemeldten des Bambergischen Herrn Ober-Marschall Freyherrns uon Schrottenberg Gnaden die Dancksagungs-Complimenten, so er Ihro Durchl. im Nahmen Se. Churf. Gn. abgeleget, darauf vvurden dieselbe hinvvieder, vvie bey Dero Empfang geschehen, uon dem gantzen Hof biss zur Kutsche begleitet, und nahmen sofort Dero Weg über Brugg, Nürnberg, Neumarck, Burglengenfeld auf Donaustauff zu, allvvo sie sich mit Dero Suite in die allda bestellte Schiffe begaben, und Dero Reise ferner zu Wasser nacher Wien fortsetzeten. Welchen Durchleuchtigsten hohen Tugend-Spiegel der Allerhoechste aller Orten begleiten, bey hoechstgesegneten Durchleuchtigsten Wohlstand gnaedigiich erhalten, und all dasienige uerleihen vvolle, vvas zu Ihro uollkommenen hohen Vergnügung uerlanget vverden kan.

(k) *Fernervveit errichteter*

RECESSVS,

Zvvischen dem Kayserlichen hohen Stifft Bamberg, Vnd E. Loebl. Reichs ohnmittelbahren Ritterschafft in Francken Orts Gebürg,

Dato Bamberg, den 30. Iulii 1707.

N*Achdeme bey dem Hochvvurdigen Fursten und Herrn, Herrn LOTHARIO Franzen, des H. Stuls zu Maynz Erz-Bischoffen, des Heiligen Roemischen Reichs durch Germanien Ertz-Cantzlarn und Chur-Fursten, Bischoffen zu Bamberg, &c.* Der Reichs ohnmittelbaren Ritterschafft in Francken loebl Ritter Ort Gebürg uor etlichen Iahren, um Abthuung einiger Beschvverungen unterthaenigst angelangt, derentvvillen auch am 6. Maii 1700.

Anno 1707. 1700. allhier zu Bamberg ein Vertrag A erreichet, und unterandern ein gewisser Passus in Cennt-Sachen, wegen des also genannten Hencker-Gelds, eingerucket worden; Nun aber seithero von gedachtem Ritter-Ort, aus hierzu bewegenden Ursachen, das fernere instaendige Ansuchen geschehen, Sr. Churf. Gn. gnaedigst geruhen moegten, zu Redimirung sothanen Hencker-Geldes, eine Behandlung vor sich gehen zu B lassen, worein auch hoechstged. Se. Churf. Gn. dergestalten zu condescendiren sich gnaedigst entschlossen, dass zufoerderst (1) besagtes Hencker-Geld auf einen proportionirten Fuss, zu einem Capital angeschlagen, auch (2) vor allem noch die von Anno 1700. her grossen Theils ruckstaendige Hencker-Gelder Recess-maessig abgetragen, und es übrigens (3tio) in Puncto der Centenal- C Ausliefferungen, wie auch in all andern, durch obigen Vertrag bereits abgeredeten Puncten, bey dem klaren Inhalt dieses Recessus gelassen, dann das (4to) von dem loebl. Ritter-Ort eine authentische und complete Designation der in denen Bambergischen Centh-Aembtern gelegenen Ritterschafft Güther, sambt einer Summarischen Anzahl der ieden Orts wohnhafften Unterthanen D bona fide übergeben; Item, dass (5to) denen am Kayserl. Reichs-Hofrath zu Wien oder anderwaerts an Seiten der Ritterschafft oder einiger dessen Mitglieder über das Hencker-Geld anhaengig gemachten Processen expresse renuntiiret werde, Solchemnach seynd obige Puncta auf hierüber zwischen denen Bambergischen und Ritterschafft- E lichen gevollmaechtigten Deputirten gepflogene Conferenzien durch gegenwaertigen Neben-Recess vollends zum Stand gebracht und resp. erleutert worden, wie folget, und zwar haben

Ad primum et secundum Punctum mehr hoechst-ernannte Se. Churf. Gn. gnaedigst bewilliget, dass die Redimirung des oefftererwehnten Hencker- F Gelds überhaupt mit Auszahlung ein tausend Thal. geschehen koenne, und dass die ab Anno 1700. her, verschiedener Orten annoch rückstaendige Hencker-Gelder, ohne weitere Ersetzung, mit darein gehen sollen: Welches der loebl. Ritter-Ort nicht allein mit unterthaenigsten Danck acceptiret, sondern auch die ein tausend Thaler zum Bam- G bergischen Cammer-Zahl-Ambt (laut daruber vorgezeigter Cameral-Quittung) erleget hat, gestalten hierauf die zu denen Bambergischen Cent-Aembtern gehoerige Ritterschafftliche Orts Geburgische Unterthanen, von Entrichtung des vor, in durch Eingangs- beruhrten Vertrag, accordirten Hencker-Gelds, von dato gaentzlich und auf ewig freygesprochen seyn, derentwillen auch denen Bambergischen Cent-Beambten foerdersam und ernstlich anbefohlen werden solle, die Ritterschafftliche Unterthanen hierinnfalls von dato gantz unbelaestiget und unangefochten zu lassen, worneben, gleichwie es im ubrigen ad Anno 1707.

Tertium sowol ratione der Centenal-Ausliefferungen, als all anderer Vertrags-Puncten, billig bey dem buchstablichen Inhalt des Recessus de anno 1700. verbleibet: also wird zu mehrerer Erleuterung nur dieses noch hinzu gesetzet, dass in denen sich begebenden Cennt-Auslieferungs-Faellen, Besichtigung der Todten-Coerper, und Nehmung der Leibzeichen, weder von denen Bambergischen Beambten und Unterthanen etwas sub titulo dieser Cennt Ausfalls, noch auch vice versa von denen Ritterschafftlichen, unter dem Nahmen einer Auslieferungs-Gebühr, oder wie es sonsten Nahmen haben mag, nicht das geringste gefordert oder praetendiret werden, sondern allerseits gaentzlich eingestellet seyn solle. Es ist aber in puncto des Auslieferungs-Rechts annoch specialiter zu wissen, dass solches, nach dem klaren Inhalt des Recess, auch noch dahin zu verstehen, wo entweder die verhandene Castra, oder doch die Dorffs- und Gemein-Herrschafft, samt der Voigteylichkeit auf denen vier Pfaelen, ritterschafftlich seynd, also dass auf dem Fall, dass ausserhalb eines solchen Castri, oder Dorffs- und Gemein-Herrschafftlichen Districts, sich ein Delinquent anderwaerts criminaliter betretten liesse, solchenfalls die Cennt-Herrschafft immediate zuzufahren, und nach den Delinquenten zu greiffen befugt bleibt. Sonsten ist ad

Quartum aus der diesem Neben-Recess angehefften Designation zu ersehen, worinn die in denen Bambergischen Cennt-Aembtern gelegene Ritterschafftliche Gütere bestehen, und wie hoch sich ieder Ort die Anzahl der Unterthanen belauffe, worbey zu mercken, dass wann sich vielleicht irgendwo ein- oder anderer Unterthan unversehens im Ansatz übergangen zu seyn finden, oder auch obige Anzahl sich mittlerzeit und ins künfftige durch Erbauung neuer Wohnungen solcher Ritterschafftlichen Unterthanen, vermehren moegten, es eben so viel seyn solle, als waeren diese der obigen Designation bereits mit einverleibet gewesen. Indeme aber in ietzt-berührter Designation am Ende zu ersehen, dass

Anno 1707.

dass sich ein und anders Ritter-Glied an B Orten, vvo es ihnen von Bist- und Fürstenthum Bamberg nicht eingestanden vvird, selbsten eine Centenam activam, benanntlich zu Thurnau und zu Auffsees, zuzulegen uermeyne; So vvill man sich an Seiten Bamberg dargegen expresse uervvahret und seine bisherige hohe Centenal-Competentz ferner feyerlichst uorbehalten- auch ein gleiches sich ratione Ermbreuth mit dem utrinque beliebten General-Zusatz bedungen haben, dass der oder dieienige Ritterschafftliche Mit-Gliedere, vvelche den in anno 1700. aufgerichteten Recess zu erkennen sich vveigern vvolten, auch von denen, für dem loebl. Ritter-Ort Gebürg darinnen quoad Centenalia begriffenen Freyheiten, ausgeschlossen seyn sollen. Schliesslichen und nachdeme ad

Quintum die Familia von Guttenberg zu Guttenberg sich nicht allein zu oeffters-berührten Recess de anno 1700. sondern auch dahin specialiter erklaeret, dass dieselbige vvillig und bereit vvaere, den am hoechstpreisslichen Kayserl. Reichs-Hof-Rath, in puncto des Hencker-Gelds hangenden Process, vvürcklich zu renuntiiren; So solle derentvvillen durch den Bambergischen und Guttenbergischen Agenten zu Wien eine schrifftliche Anzeig gethan, sothaner Process auch, in Krafft diss, für vvürcklich renuntiiret geachtet vverden. Vrkundlich ist gegenvvaertiger in duplo ausgefertigter Neben-Recess mit ihrer Churf. Gn. Bambergischen Cantzley- und desgleichen mit des loebl. Ritter-Orts-Geburgs Insiegel betrucket vvorden. So geben und geschehen Bamberg den 30. Iulii 1707.

(L.S.)

(L.S.)

(I) *E. Hochvvürdig - Hoch-Wolgebornen*

Dom-Capituls zu Bamberg

etc. etc.

Confirmation, Vber uorstehenden, den 6. Maii 1707. aufgerichteten Recess.

VOn GOttes Gnaden, Wir OTTO PHILIPP von Guttenberg, Dom-Probst, Carl Sigmund von Auffsees, Dom-Dechant, SENIOR, und Capitul, Gemeiniglich des Kayserl. Hoch-Stiffts Bamberg.

Nachdeme Vns Herren Hauptmann, Raethe und Ausschuss des Heil. Roemischen Reichs ohnmittelbarer freyer Ritterschafft in Francken, Orts Gebürg uermittelst eines Schreibens unter den 8. Iulii currentis anni, *und zugleich auf dem Reichs-Frey-Wohlgebornen Herrn, Iohann Christoph von Künsperg, uff Dannendorff, Brandenburg-Bayreutischen Ober-Cammer-Iunckern und General-Adiutanten, gestellter Abordnung, zu uernehmen gegeben, vvelchergestalten mit Ihro* Chur-*Fürstl. Gnaden zu Mayntz, als Bischoffen zu Bamberg, sie sich uber einige* Grauamina *uerglichen; Weiln sie aber uor gut angesehen, dass sothaner Vergleich (um allen Anstoss zu uermeiden und Perpetuitaet willen) auch von Vns confirmirt vverden moege; Dahero gebeten, nicht nur uorbemeldten Ihren Herrn Deputirten hierinnfalls gnaedigst Gehoer zugeben, sondern auch sie mit der uerlangten Confirmation zu consoliren, und zu dem Ende das Originale des Vergleichs Vns bey ietzt innstehenden Peremptorio exhibiret vvorden. Wann nun Wir, nach beschehener Ablesung des uoelligen Enthalts, kein Bedenckens getragen, mit der angesuchten Confirmation in denen Intus enthaltenen Terminis zu deferiren; Also haben vvir sothanen uns uorgelegten Original-Vergleich, mit unsern Wissen und Genehmhaltung, unser gevvoehnliches Dom-Capitulisches groesseres signet heruordrucken lassen. So geschehen Bamberg den 19. Iulii 1700.*

(L.S)

DIPLO-

DIPLOMATVM BAMBERGENSIVM
CODICILLVS ADPENDIX.

DIPLOMATVM BAMBERGENSIVM CODICILLVS ADPENDIX.

NVM. I.

HENRICVS II. imperator donat abbatiam Kitzingensem archiepiscopatui Bambergensi.

Anno 1007. I*N nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. HENRICVS* diuina fauente clementia rex. Saluberrimis igitur sacri eloquii institutionibus erudimur et admonemur, ut temporalia relinquentes bona, et terrena postponentes commoda, aeterna sine fine mansura in coelis studeamus adipisci consistoria. Quapropter nos dominicis non surdum auditum praebentes praeceptis et deificis obtemperando intendentes suasionibus, quendam nostrae paternae haereditatis locum, *Babenberg* dictum, in sedem et culmen episcopatus sublimando perueximus, et Romana auctoritate atque uenerabilis *Henrici* Wurciburgensis episcopi, ac puro communique omnium nostri fidelium tam archiepiscoporum quam episcoporum abbatumque, nec non ducum et comitum consultu decretoque, in honore sanctae Dei genitricis Mariae sanctorumque apostolorum Petri et Pauli, nec non martyrum *Kiliani* atque *Georgii* stabiliuimus atque corroborauimus; ut et inibi nostrum parentumque nostrorum OTTONIS senioris nostri celebre haberetur memoriale et iugis pro omnibus orthodoxis hostia mactaretur salutaris. Proinde nouerit omnium nostri fidelium tam praesens aetas quam et successura posteritas, quia nos nostri quondam iuris abbatiam, *Kitzingum* dictam, in pago *Gotzfeld* sitam et eandem supra dictam episcopalem sedem, cum omnibus eius pertinentiis siue adhaerentiis, uidelicet ecclesiis, decimationibus, syluis, uenationibus seu omnibus, quae quolibet modo dici uel scribi possunt, utilitatibus, hac nostrae auctoritatis praeceptali pagina, prout firmius possumus, donamus atque proprietamus, omnium contradictione remota. Praecipientes igitur, ut in domino dilectus saepe dictae sedis Eberhardus episcopus liberam dehinc habeat potestatem eandem abbatiam cum omnibus eius appendiciis tenendi, possidendi, seu quidquid sibi libeat modis omnibus inde faciendi, ac sui successores. Si quis igitur, quod absit, huius nostrae donationis munificentiam destruere siue uiolare praesumat, in nouissimo die tormento inextinguibili coram oculis luat. Quod ne fiat, sed haec traditio nostra ab omnibus incorrupta permaneat, hanc chartam inde conscriptam manu propria roborantes, sigilli nostri impressione insigniri iussimus. *Data Calend. Nouemb. Ind. V. anno Dominicae incarnat. M. VII. anno uero domini Henrici II. regis VI. Actum Franckenfurt. feliciter, Amen.*

NVM. II.

ARNOLDI episcopi Halberstatensis epistola, ad HENRICVM episcopum Herbipolensem, de institutione episcopatus Bambergensis.

Circa ann. [illegible] ARNOLDVS Halberstad. episc. HENRICVM Herbipol. episcopum, HEINRICO episcopo ARNOLDVS. Diu et multum quaesitus, domine mi, patere tandem aliquando iam te inueniri. Nescio quo infortunio meo, quotiens in ista terrarum uenero, quae longissima tu peragrabas, et semper dum in altera ripa fluminis te nuntiatum quaero, iam transisti in alteram, nequaquam, ut saltim litteris te conueniam, opportunitatem dans. *praemissa querela de difficultate ipsum conueniendi,* Iacent adhuc in scriniis meis litterae torpentes, iam dudum tibi directae, quas legatus meus, postridie regressus, te non inuento, frustra se accepisse testatus est. Haberem tamen, si auderem, plurima tibi suggerere et de ista commoratione rerum tuarum, qua te ultra, quam credi posset, perturbatum sentio, ac de nostra etiam, quos tibi, infirmas res nostras Deo donante miseratus, in patrocinium uindicasti, defensione. Te autem saluo, res nostrae in portu nauigabunt. Quocirca dimissis interim nostris, rebus tuis, quod modo magis premit, si aliquo modo mederi possit, inuigilandum est. *Adiutorium nostrum a domino, qui fecit coelum et terram.* Quid *excitat* est hoc, domine mi, quod tanto te moerore afficis? Quid contigit tibi, unde torquere te habeas? Etiamsi pericli aliquid foret, esset tamen ferendum, quia

quia leuius fit patientia, quicquid corrigere est nefas. Istud uero unde nunc te affligis, si diligentius intueri uis, Deo propitio unde iure gaudeas non dehabebis. Tu autem, quasi aliquid insuperabile tibi euenerit, rem tuam tam eneruiter tractas. In conuentum fratrum tuorum uenire recusas, cum quibus incommoda tua euincere debueras, persugis, magnam tibi inuidiam conflas; conspectum regis, quasi aliquid in se commiseris, deuitas. Quid est hoc quod tibi importas? ubi est sapientia illa, quam in te dudum satis acute uigilasse conspeximus? Ista, quae tu facis, non uidentur esse uigilantis, sed graui quodam sopore depressi, non clare uidentis, sed dure lippientis. Expergiscere, domine mi, aliquantulum et capesse te ipsum. Nescio quibus fascinantibus extra te ductus es. Enitere, quoad possis, ut ad te ipsum reuertaris. Loquitur uox diuina; *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et inluminabit tibi Christus.* Tu primus, aut inter primos, etiam antequam rex fieret, dominum illum tibi praeelegisti. Tu postea, quantum poteras, sicut magnifice poteras, ut rex fieret instituisti. Proinde tanta inuicem suauitate coniuncti, tanta caritate deuincti, te nemo in liberaliter seruiendo sibi deuotior, se nemo in amicabiliter accipiendo paratior, prorsus glutine quodam et uinculo amicitiae quasi inseparabiliter colligati fuistis. Postremo ubicunque uel quandocunque aut necessitas postulabat aut iucunditas, etiam in uitae periculo fideliter sibi suffragando non deeras. Cum haec beneficia omnia in illum praerogaris, et ex his penes se magnam tibi gratiam, amicitiam, caritatem iure conflaueris, quid est hoc quod modo tibi imponis? Cur cum bona promeruisti, malis te remunerari permittis? Difficile est reum esse maiestatis. Nec litteris, ut audio, nec legatis, parcendo, promittendo, supplicando, te ad se accersire potest. Quomodo potes in regno eius habere pontificium, si ad se uenire refragaris? Quid dicturi sunt iudices, cum in iudicio talia uentilabuntur? Vide ne sero peius fiat, quod prius melius fieri potuit, et ne rigor iste, non fortitudo, sed duritia magis habenda sit. Aliud est autem durum esse, aliud fortem. Durus nec in bonam partem flectitur. Cur ex grato ingratum, ex amico inimicum, ex munificentissimo tibi inliberalem facis? Quicquid tibi libuerat, prout pluribus uisum est, apud illum obtinere potueras. Nonne tanta tibi potestas in his regionibus ab eo concessa est, ut ad nutum tuum omnia pareant? Cui nos aut ceteros, qui de te praesumunt, defendendos relinquis? Sit animus fortis, sed usque ad temperantiam. Quod modum supergreditur immoderatum, immoderatum intemperans, intemperantia uitium est. Amplius non progredior. Si non pro te, saltim pro ciuibus tuis tibi timendum est. De periculo enim agitur reipublicae tuae. Si ita, ut coepisti, perstabis, euenire potest, in tantum eam uexari uel etiam diripi, ut aut nunquam aut sero reparetur. Quapropter recordare, domine mi, ecclesiae sanctae, cui praesides, recordare omnium qui tibi libenter seruiunt. Loquere cum illis, qui tibi non aliter ac sibi consultum uolunt, cum domino meo uenerabili archiepiscopo Vv.* spirituali tuo et patre et fratre, cum domino H.* fratre tuo uterino, item uenerabili archiepiscopo, cum domino B.* *Vvangionum* episcopo, aliisque fidelibus et amicis tuis. Consilium, quod tibi dent, non repudies. Quid enim de te agitur, illorum pariter est tecum. Si istorum consilio forte delinques, illis imputabitur. Habuit quoque fortuna saepe regressum. Quod modo imminet tibi, in proximo fortassis continget et alteri. Ideo non nimis formidandum est, ut modo tibi imponant, quod ipsi paulo post ferre refragentur. Sane postrimis fidelibus tuis in conuentu fratrum tuorum, ubi ordinatio facta est, te in audientiam uenire nolle displicuit, opinantibus, si omnino infirmare uelles, te praesente magis infirmari potuisse. Sed quia, te donante, quoquo modo dederis, parrochia data est, multis religiosis ac uenerabilibus uiris comprobantibus ordinatio facta est, quodque tantis auctoribus roboratum ac ratum factum est, difficile annullari et irritum fieri ualet, cedat quaeso sanctitas tua illorum sanctitati, qui huic ordinationi consentientes subscripserunt; roboretur ex te uno, quod iam multorum religiosorum confirmauit collectio; conscribe cum aliis coëpiscopis et confratribus tuis; ne fiat intra sanctae ecclesiae parietes diuisio schismatis, sed potius in omnibus regnet unitas caritatis. Sentio iamdudum te mihi contraire uelle et iniustae suasionis notare elogio huiusmodi uerbis: *Sanctis et iustis nimis iniustum uideri, terreni imperii potentiam magis formidare quam diuinam, dilectione temporalis suauitatis prouocare in se iram absque fine punientis. Sedem quoque episcopalem, cui sedes, quam reperisti amplis honoribus auctam, per longa terrarum spatia dilatatam, non esse fas tuo arbitrio uel exhonorari uel artari. Te nolle subire supplicium, causa perditionis rerum ecclesiasticarum.* Absit a me, ut, nisi desipiam, huius-

et hortatur, — *ut morem geras imperatori,* — *et habita cum confratribus* — * *Vuiligiso.* — * *Heriberto.* — * *Burchardo,* — *consilio,* — *omnique excusatione posthabita,*

huiusmodi tibi persuadeam; magis si ullo modo sciam, in haec ipsa te ducere uelim. Procedat apostolus; loquatur pro me ille uas dilectionis, doctor gentium. Ecce doctor noster. Non enim ex Iudaeis sed ex gentibus nos. Quid ait apostolus? *Omnis anima*, inquit, *potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo. Quae autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem adquirunt.* Ecce quid hortor, ecce in quae duco; immo non ego, sed apostolus, immo non ille, sed per illum Deus; ut Dei ordinationi non * resistis, nec ipse tibi dominationem assumas. Fortassis hoc est dominationem sibi assumere, ea, quae a sublimioribus iunguntur, supersedere. Sed quia, dum tecum eras, nimis acutum te et clare uidentem noueram, opinor hoc, quod in canonibus legitur, *honesta praecipienti obediendum esse*, uiuae adhuc memoriae reconderis et hoc mihi superinducas, ideo te praecipienti nolle acquiescere, quia inhonestum uideatur, ecclesiam tuam dioecesi sua priuare. Sanctis patribus praedecessoribus uestris, ut audiuimus, non inhonestum, sed ualde honestum et utile uisum est, in locis sibi commissis, postquam in tantum creuit ecclesia, ut ipsi eam circuire et obseruare non ualerent, alios sibi substituere sacerdotes et *ex uno episcopatu duos aut tres facere*; ut quod unus minus posset, a duobus aut tribus cumulatius suppleretur. Sed iam errorum plena sunt omnia. Illi totam operam suam pro animabus lucrandis insumebant; nos quomodo corpora foueamus praecipue satagimus. Illi pro coelo, nos pro terra disceptamus. Non esset tamen necesse: terra nobis satis erit. De coelo uideamus, si uelimus. In his omnibus temporale lucrum, quod homines magis tuentur, et in quo famae tuae detrahi formidas, non imminuetur tibi. Multo enim potiora, ut audio, atque utiliora iam reddidit, atque etiam redderet, et adhuc forsitan reddet, si tantum in audientiam uenies, et secundum quod tui consortes tibi consulent, ages. Liceat mihi, pace tua, hoc, quod super eadem re mecum ipse sermocinatus es, in aurem susurrare. Nonne recordaris quod in priore anno ad eundem locum B. * nobis equitantibus, me aduocato ad te, huiuscemodi sermonem, quasi praescires, habere coepisti. *Si rex ibi facere uellet episcopatum, facile illum ecclesiae tuae quod tibi utilius esset, posse tribuere, te paruum inde fructum habere, totam illam terram pene siluam esse, Sclauos ibi habitare te, in illa longinqua uel nunquam uel raro uenisse.* Nonne haec in hunc in modum dicta esse recolis? Cur modo difficile uidetur, quod tunc facile uisum est? Ecce iam, ut confido, cognoscere potes, me tibi iniusta non suggerere, nec hortari, ut plus regem timeas, quam Deum, sed ut illum propter hunc et diligas et formides, honestaque non praecipienti sed supplicanti ac retribuere uolenti concedas, leuiusque tibi erit partito in alium onere, facilius quoque de paucioribus animabus procurandis rationem Deo reddere poteris. Quod si adhuc cedere non uis, et quia legitur, *Deum regnare facere hypocritam, propter peruersitatem populi*, resistendum putas, nisi aliquo argumento subruatur, dicam inde quod sentio. Apostolus, organum Christi inflatum a Spiritu sancto, fallere nequaquam potest. Quicquid sonat, uerum est, et intelligentiam quaerit. Quotiens exigente malitia nostra a potestate nequam premimur, quicquid nobis ab ea praecipitur, quod a fide non abhorreat et religioni catholicae non aduersetur, uidetur mihi esse faciendum. Dura, difficilia, molesta grassentur in nobis, parendum est. Quae enim sunt, a Deo ordinata sunt. Ibi culpanda est prauitas nostra, non ferientis iustitia. Non enim nisi peruersitate nostra regnaret hypocrita. Si quando uero huiusmodi aliquid a potestate illa nobis iniungatur, quod uel religionem uulneret uel ad peccatum uergat, libere resistendum censeo. Quamuis hoc non proprie, sed abusiue, dicatur resistere, errata declinare, et recto itineris gressu iustitiae cursum peragere. Errata enim non recto ductu occurrunt, sed ex transuerso et deuio uenientia, a recto tramite depellere uolunt. Quippe errata non essent, nisi a recto calle deuiarent. Vnde et in operibus iustitiae praecipimur neque ad dexteram neque ad sinistram declinare. Hoc ita descripto, in his, quae a rege postulantur, nihil inuenies, ut ego cognoscam, quod religionem laedat uel ad delictum inducat, uerum omnia diuini cultus pietatem tueantur. Hoc et ipse in synodo miserabili, attamen luculenta oratione, perstrinxit, quia, *si se Deus priuaret fructu uentris sui et humana prole exheredaret, se Deum, si dignaretur, libenter sibi heredem facturum;* et ad hoc nimis humiliter omnium praesentium suffragia poscit. Si interfueris, ut propitium te sentio, proculdubio misereris. Igitur mitescat, oro te, animus tuus, laxa sinum pietatis tuae, parce tibi, miserere tuorum. Quod hypocritae regi facere debueras, fac huic religionem astruenti. Honesta postulat, eadem satis et super retribuere

Margin notes:

** resistas*

ad exemplum SS. patrum,

partem aliquam suae dioeceseos

** Bamberg.*

ut promisisset, cedat episcopatui Babebergensi erigendo,

imperatrici precibus

et pietati addictum.

buere parat. Si quid ecclesiae tuae corporalis spatii subtrahitur, hoc idem spirituali aedificatione suppletur; multoque honoratior erit foecunda in filia, quam omnino absque liberis sterilis remaneret et infoecunda. Aufer rubiginem a corde, hilarem te ad haec omnia deinceps ostende. Non ueniet sero, quem Deus adiuuare uult. Vnde modo tristaris, decursa ista tentatione Deo propitio multum inde laetaberis. Tentatio est uita humana super terram. Non est homo qui non bibat de calice isto. Conuertat Deus luctum tuum in gaudium. Nimis angustor, quod iam dudum est, quod te nec audieram nec uideram. Ideo uellem aliquid audire tuorum, siue per litteras, siue per uiuam uocem. Sed sit arbitratu tuo. Satis operosus es, non audeo magis te desatigare.

NVM. III.

Henricus II. imperator donat abbatiae S. Michaelis praedia quaedam extra urbem Babenbergensem sita.

Anno 1017.

IN nomine sanctae et indiuiduae trinitatis, Henricus, diuina fauente clementia secundus, Romanorum imperator augustus. Nosse uolumus industriam Christi fidelium, tam futurorum, quam praesentium, quod imperiali sancimus edicto, ut in praediis, quae diuinae intuitu pietatis ecclesiae *S. Michaelis* Bambergensis, una cum dilecta coniuge nostra *Cunegunda*, post nostrarum eorumque, quorum debitores sumus, remedio animarum, imperiali contulimus munificentia, tredecim uidelicet principalis curtes, *Ratelsdorff*, *Ezelkirchen*, *Rodeheim*, *Belbenhusen*, *Werde*, *Wofurte*, *Dorffling*, *Ebelsfeld*, *Leitterbach*, *Elsendorff* et circa *Wederedam*, *Schestein*, *Husen & Budensheim*, cum omnibus uillis attinentibus, in praediis etiam ubicunque conquisitis et conquirendis, dictae procuratores ecclesiae locandi, instituendi, destituendi ac in melius commutandi mansos, feuda, areas, prata, uineas, siluas, caeteraque mobilia et immobilia, ad placitum sui abbatis ac praeceptoris, liberam habeant potestatem: quibus etiam placationes offensarum, satisfactionum uel emendas excessuum, uel iniuriarum in omnibus causis ciuilibus, tam in tribus placitis Maii, autumni et Februarii, quam in omnibus plane negotiis, ab uniuersis ecclesiae colonis uolumus exhiberi. Caeterum si coloni in litibus causarum decidendis inter se dissentiunt, ad proximam curti marchiam eos pro sententijs ferendis statuimus habere recursum. Si uero casus perplexus fuerit ac difficilis, ad caput claustri, uidelicet ad abbatis praesentiam recurrant. Sicque abbas, maioribus et melioribus suae familiae conuocatis, ipsorum consilio quod iustum est ordinet ac disponat. Debita officia aratrorum tribus uicibus in anno, ouorum in Pascha, caseorum in pentecosten, pullorum in carnis priuio, et hebdomadalia seruitia dictae nostrae ecclesiae, ab omnibus, ut condecet, impendantur. Censum autem ultimum, per quem utique omissa uel neglecta suppleantur seruitia, ius uidelicet capitale, a uiris decedentibus optimum equum, uel si equo carent, optimum caput pecoris, et a foeminis induuias et exuuias transmitti ad ecclesiam ordinamus, ut cum famulis ecclesiae in diuinis seruitiis communionem plenariam consequantur. Huius instituti auctoritas ut omni aeuo stabilis inconuulsa permaneant, et inuiolabiliter ab omnibus obseruetur, hanc chartam inde conscriptam, sicut inferius apparet, sigilli nostri impressione iussimus insigniri. Data *nonis Februariis, indictione 12. anno dominicae incarnationis 1017. anno domini Henrici secundi regnantis decimo sexto, imperii autem quarto. Actum Francofordiae feliciter!*

NVM. IV.

CONRADVS II. imperator confirmat donationem abbatiae Kitzingensis ab Henrico S. archiepiscopatui Bambergensi factam.

Anno 1025.

IN nomine sanctae et indiuiduae trinitas, Conradus diuina fauente clementia rex. Omnem Christi nostrorumque uniuersitatem scire uolumus, qualiter fidelis noster Eberhardus, Babergensis uidelicet episcopus, celsitudinem nostram adiit, humiliter obsecrans, ut inter cetera ecclesiae suae bona sibi ab antecessore nostro Henrico, imperatore gloriosissimo, cum praeceptorum traditionibus donata, abbatiam Kitzingae nominatam, sitam in pago Gotzfeld, nostrae etiam authoritatis restauratione confirmaremus. Nos ergo quoniam ubicunque praedecessorum nostrorum traditiones stabilimus, nostras quoque donationes eo solidiores inposterum esse putamus, petitioni eius rationabili ac iustae assensum praebentes, abbatiam eandem cum omnibus appenditiis suis, siue magnis siue paruis, ac cum omni utilitate, quae uel scripta uel nominata inde prouenire possit, sicut ab antecessore nostro ad ecclesiam et altare S. Petri apostoli tradita est, eidem prae-

nominato episcopo successoribusque eius in proprium et perpetuum usum confirmatione solidissima donamus atque confirmamus, et ut haec nostrae auctoritatis restauratio stabilis et inconuulsa permaneat, eam manu propria roborantes, sigilli nostri impressione iussimus insigniri. Data 16. Cal. Nou. Indict. VII. anno dominicae incarnat. MXXIV. anno uero domini Conradi secundi regis primo. Actum Ouiomagio.

NVM. V.

Henrici IV. imperatoris confirmatio eiusdem donationis.

Anno 1060.

I*N nomine sanctae et indiuiduae trinitatis,* HENRICVS diuina fauente clementia rex. Notum sit omnibus Christi nostrisque fidelibus, tam futuris quam praesentibus, qualiter nos, ob felix remedium animae patris nostri sanctae memoriae, HENRICI III. regis, et II. imperatoris et per interuentum dilectissimae matris nostrae *Agnetis*, imperatricis augustae, et fidelis nostri, *Arnonis*, Coloniensis archiepiscopi, et ob deuotum seruitium *Güntheri* Bambergensis episcopi, eidem sanctae Bambergensi ecclesiae, eiusque beatissimis patronis Petro et Georgio quandam abbatiam, *Kitzingen* dictam, iuxta *Mogenum* fluuium sitam, cum omnibus eius pertinentiis, scilicet uicis, uillis, syluis, pascuis, terris cultis et incultis, aquis et aquarum decursibus, molis, molendinis, exitibus et reditibus et utriusque sexus mancipiis et cum omni utilitate, quae quomodolibet inde prouenire potest, pia largitione damus et confirmamus, ea utentes potestate, qua antecessores nostri in dandis abbatiis usi sunt. Vnde et regali nostra autoritate inuiolabiliter praecipimus, ut hanc pietatis nostrae donationem nulla persona grandis uel parua audeat infringere, sed idem praenominatus *Güntherus* praedictae sedis episcopus eiusque de hinc successores liberam habeant potestatem praefatam abbatiam tenendi, possidendi, commutandi, precariandi, seu quidquid sibi libet modis omnibus in usum episcopatus inde faciendi. Vt igitur haec nostrae munificentiae traditio nunc et inposterum stabilis et inconuulsa permaneat, hoc praeceptum inde conscriptum manu propria confirmantes et corroborantes, sigilli nostri iussimus impressione insigniri. Data 3. Cal. Sept. anno dominicae incarnat. MLX. indictione XIII. anno autem domini Henrici IV. regis sexto, regni uero 4. Actum Wormatiae feliciter, amen.

NVM. VI.

Haga praedium inter fluuios Eusam et Ibisam ad altare S. Petri maioris monasterii legatur.

NOtum sit omnibus fidelibus Christi, tam posteris, quam modernis, qualiter FRIDERICVS, rogatu domini sui *Güntheri*, uenerabilis sanctae Bambergensis ecclesiae episcopi; allodium quoddam, *Haga*, quod idem praenominatus episcopatus antea per manum aduocati sui in eiusdem Friderici manus legauerat, cum omnibus ad ea loco pertinentibus, hoc est, quidquid supra dictus episcopus praedii inter duos fluuios, uidelicet *Vsiam*, quam nos uulgariter *Eusam* dicimus, et *Ibisam* habuerat, ad altare *S. Petri* maioris monasterii in Bamberg legauit, pro remedio animae eiusdem praenominati episcopi *Güntheri*, nec non patris et matris. Legauit etiam ministeriales ad idem praedium pertinentes, ad supra dictum altare *S. Petri* in Babenberg, eo deinceps sibi suisque posteris retento iure, quod ueri ministeriales habent eiusdem ecclesiae, quod et infra scriptum est. Anno 106.

Haec est iustitia Bambergensium ministerialium. Si quem ex his dominus suus accusauerit, de quacunque re, licet illi iuramento se cum suis conaequalibus absoluere, exceptis tribus; hoc est, si in uitam domini sui, aut in cameram eius consilium habuisse arguitur, aut in munitiones eius. Ceteris uero hominibus, de quacunque obiectione absque aduocato, suis cum coaequalibus iuramento se poterit absoluere. Et caeteris hominibus non plus debent, quam septem personas, suis uero sociis duodecim. Si occisus fuerit, recompensatio eius, *decem librae* sunt, quae ad alios non pertinent, nisi ad cognatos occisi, si beneficium ab episcopo non habuerit, et repraesentauerit se in eius ministerio, et beneficium non potuerit obtinere, cui uult, militet, non beneficiarius sed libere. Si absque liberis obierit, et uxorem praegnantem habuerit, exspectetur, dum pariat. Et, si masculus fuerit, ille habeat beneficium patris. Si non; proximus agnatus defuncti *loricam* suam, uel *equum*, quem meliorem habuerit, domino suo offerat, et beneficium cognati sui accipiat. In expeditionem iturus ex suo sumtu ad dominum ueniat: deinceps ex eius impensa alatur. Si expeditio in Italia est, dominus per singulas loricas unum equum det et tres libras. Si uero alio: duo ex illis tertio dent impensas, beneficium habentes a domino suo non constringantur, nisi ad

ad quinque ministeria, hoc est ut aut dapiferi sint, aut pincernae, aut cubicularii, aut marschalei, aut uenatores.

Legauit et praenominatus *Fridericus* aliud praedium, Inter *Trimam* et *Vsiam* situm, quod idem praenominatus episcopus *Güntherus* illi per manum aduocati sui legauerat, cum utriusque sexus mancipiis, ad supra dictum altare S. Petri maioris monasterii in Babenberg, pro remedio animae eiusdem *Güntheri* episcopi, nec non patris et matris eius. Harum ergo traditionum testes per aurem tracti sunt; Palatinus comes *Chouno*, et filius eius N. et caeteri.

NVM. VII.

OTTO episcopus Bambergensis donat capellam, a se in monte Michaëlis exstructam, cum omnibus pertinentiis, abbatiae S. Michaëlis.

Anno 1126. IN *nomine sanctae et indiuiduae trinitatis.* OTTO, diuina dispensante clementia octauus Bambergensis episcopus. Quia facile in obliuionem res ducitur, cuius causa nescitur, debet rerum gestarum series literis imprimi, ne a succedentium memoria possit elabi. Proinde uniuersorum notitiae patere uolumus, qualiter nos, diuini amoris instinctu, *cellam* in occidentali parte montis beati archangeli Michaelis, in honore domini et beatae *Fidis* uirginis construximus, eamque cum omnibus appendiciis suis in coenobio S. Michaelis donauimus, uolentes utique in hoc utroque loco consulere, quatenus uni praestaretur obsequium, nec alteri necessitatis suae deesset solatium. A uenerabili quoque *Hermano*, abbate et reliquis fratribus praedicti coenobii, hoc obtinuimus, atque ab eis perpetuo firmatum est, ut septem fratres et duos conuersos eidem cellae dimittant, qui in eadem cella quotidianis circa diuinum obsequium excubias agant, et propriis utilitatibus tam foris quam intra seruiant, ad quorum sustentationem haec praedia eidem loco contulimus, *Volendorff*, *Tragamusil*, *Giclissital*, quae una cum ecclesia et mancipio ac molendino comparauimus, a *Richperto* de Saxonia octoginta marcas, et *Gebebardo* comiti *de Sulzbach* defensanda commisimus. Item - - - et *Grunowa*, quae emimus a *Limpoldo* de *Nachendorff*, simul cum ministeriali quodam, nomine *Bertolfo*, qui de ipso allodio duos mansos in beneficium habet. Qui scilicet mansi post obitum eiusdem Bertolfi ad *S. Fidem* sicut et caetera pertinebunt, eo quod filios non de consociali, sed de externa habeat uxore. Ipsa bona *Bertolfo* comiti *de Blassenberg* sub mundiburdio commendauimus. Item praedium apud *Gemtmerice*, quod postea commutauimus cum *Klucouia* et *Kumule* et *Durnouua* et *Bucha*, et *Reuit* et *Streteuit*, ac manso uno apud *Goren*, quae partim a regni *Botone*, comite *de Gicbe*, et *ab Eberhardo* ministeriali nostro digno precio adquisiuimus, partim ab *Echeberto de Saxonia* quadraginta marcis emimus, et insuper uxori eius Berthae ac filiae eius beneficium, quod ab *ecclesia* nostra idem *Eckbertus* habuerat, concessimus. Quorum scilicet bonorum *Popo*, comes, aduocatus est; item praedium ac beneficium cuiusdam *Thiemonis* apud *Alren* et *Eppental* et *Timenreut*, quod ab ipso *Thiemone* et ab haeredibus suis quadraginta quinque marcis redemimus. Sed et huius allodii Popo, comes, aduocatus est. Dedimus praeterea eiusdem cellae *S. Fidis hospitale St. Gertrudis*, quod ex altera parte fluminis cum praediis suis *Micinbule* et *Potechendorff*, quod utrumque accepimus ab *Hermanno de Bamberg* pro beneficio fratris sui *Stephani*, ipsorumque bonorum aduocatiam idem Hermannus habet. Idem apud *Schlurispach* XVI. mansos, una cum ecclesia ac dote eius ac molendino, quod *Ratpotoni* comiti tuendum commisimus. Ipsum est allodium, quod nobis *Sigebato de Wundingesalze* dedit pro aduocatia *Holueld* et pro beneficio, quod habuit *Waldo* maritus sororis eius, praeter *Vtzingen*, *Arnoldo de Chunstat*, *Wünckendorff* Friderico *de Luitenbach* defensandum commisimus, statuentes tam de his, quam de praenominatis praediis, quotidie ad ipsum hospitale VI. denarios dari, quibus alantur aduenientes peregrini. Sane aduocatias omnium praedictorum bonorum praenominatis personis sub tali conditione concessimus, ut per semetipsos sine subaduocatis eas administrent. Placitum uero cum colonis nequaquam ponant, nisi aut de percussura, aut de furto, aut de irrupto agrorum limite, uel certe si aduersiantur a praeposito uel priore. Quinque dies in anno quilibet rusticus suo operatur aduocato. Dedimus autem eandem cellam praedicto S. *Michaelis coenobio* cum omni iustitia ad se pertinente, hoc est utriusque sexus mancipiis, ecclesiis, uillis, aedificiis, areis, exitibus, et reditibus, agris cultis et incultis, quaesitis et inquirendis, pratis, pascuis, uiis et inuiis, aquis aquarumque decursibus, molis, molendinis, piscationibus, siluis, uenationibus, ac cum omni utilitate, quae ullo modo inde peruenire poterat, statuentes, ut nulli deinceps personae facultas sit ipsam cellam cum quibuslibet per-

pertinentiis suis occasione qualibet ab eiusdem coenobiis iurisdictione subtrahere. Fratribus autem in ipsa cella habitantibus de bonis sancti Michaelis ab abbate obtinuimus in circuitu ipsius cellae, de cultis et incultis circiter 30. iugera, ad faciendos hortos et pomaria siue alia utilitati suae necessaria. Nulli ergo temerare liceat, quae a nobis pro diuini numinis honore sunt disposita. Maneant humilitatis nostrae statuta omni aeuo inconuulsa, nulli successorum nostrorum pontificum ea uiolare sit licitum, pro quorum custoditione praemium debet impetrare perpetuum, de cuius pietate confidimus, ut ea quae ministrantium Deo usibus a nobis pro eius sunt amore collata, augeat potius quam minuat. Si quis autem contra haec uenire tentauerit, ipse peccabit, admonitusque, si reatum suum digna emendatione non correxerit poenas delicti sui in iudicio domini sustinebit. Cunctis autem eidem cellae iusta seruantibus, eique de suis largitionibus suffragium impertinentibus, sit pax domini nostri Iesu Christi, et aeterna retributio in uita perenni. Verum ut haec sciantur a posteris, praesentem chartam fecimus inde conscribi, quam banno nostro roborantes sigilli quoque nostri impressione iussimus insigniri. Huius rei *testes* sunt *Eberhardus* praepositus, *Egilbertus* decanus, *Cunradus* custos, *Tuto* scholasticus. *Pero*, *Henricus*, *Vdalricus*, *Sefridus* canonici, *Hacho*, *Bernolt*, *Hartind*, *Geruncb*, *Megindach* et caeteri parrochiani, *Ratpoto comes*, *Walpoto*, *Hilerber de Steina*, *Arnold de Cunstat* et frater eius *VVirnt*, Heinrich *de Hofflete*, Pabo *de Schönebrunnen*, Hermannus Otgotz *de Licendorff*, Pillunc *de Mamensdorff* et frater eius *Gundelach* et alii multi. Data et confirmata *anno dominicae incarnationis M.C.XXVI. indict. XIV. IIX. Calend. Iunii. Feria III. in synodo Babebergensi*, in praesentia cleri et populi.

NVM. VIII.

OTTONIS, episcopi Bambergensis epistola, ad abbates et praepositos monasteriorum a se fundatorum, qua eos ad officii debita praestanda hortatur.

OTTO Dei gratia Babebergensis ecclesiae minister humilis, uenerabili fratri *VVulframo*, abbati coenobii S. Michaelis, *VVigando* Tharisiensi, *Baldewino*, Bantzensi, *Eggehardo* Vrangiensi, *Imbriconi* Michelueldensi, *VValchuno* de Enthdorff, *Eriboni* de Prueningen, *Friderico* de Gegenbach, *Eberhardo* Scuturensi, *Ottoni* Steinensi, *Lingero* de Regensdorff, *Ingrammo* de Arnolstein, praeposito *de Clunicken*, praeposito *de Hosterhouen*, et omnibus sub ipsis pie conuersantibus, salutem et perseuerantem in Dei uoluntatem famulatum.

Cum primum pastoralis curae regimen, quamuis indigni suscepimus, monasteria ecclesiae nostrae subdita, qualiter in monastica religione disposita essent, diligenter attendimus. Sed omnia a disciplinae suae rigore nimis resoluta inuenimus; quod moleste ferentes, ac dispensationi nostrae incautum existimantes, diu multumque laborauimus, fusis ad Deum precibus, ut per diuinam prouidentiam, quae in sui dispositione non fallitur, hoc mutaretur in melius. Tandem Deus uirtutum, cuius est totum, quod est optimum, uota respiciens humilium, in omnibus monasteriis nostris relligionis praestitit augmentum, quia uos gregi suo pastores idoneos elegit, ac fratrum uestrorum numerum in sancta conuersatione multiplicauit; quod in uicino S. Michaelis monte ostenditur, quia dum non plus, quam uiginti fratres, et eosdem sub tenui disciplina, inuenimus, iam, Deo gratias, plus quam septuaginta ibi cernimus, absque his, qui honeste conuersantur extrinsecus.

Vnde nos non mediocriter laetificati, omnes uos praelatos, ac subditos in charitate sancta appellamus, omnium pedibus humiliati, in Deo et propter Deum, obsecrantes, ut digne ambuletis uocatione, qua uocati estis et relligionis uestrae ac spiritualis disciplinae rigorem, alii succedentes aliis, haereditario iure in longitudinem dierum conseruetis.

In memoriam igitur tam salubris exhortationis addimus decretum nostrae episcopalis confirmationis dirigendum, transscribendum, relegendum singulis monasteriis, monasticae relligionis spiritualem militiam, Deo placitam, hominibus acceptam, celebrem angelis, terribilem hostibus, ut iam per omnia coenobia nostra sub auctoritate spiritus sancti renouauimus, instituimus, sic deinceps integram illibatamque perseuerare sancimus atque decernimus; commendantes eam sub testimonio Christi et ecclesiae uobis electis rectoribus ac dilectis fratribus per uos nihilominus commendandam omnibus uestris successoribus.

De caetero in nomine Domini uobis benedicimus. *Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes uos in Christi uisceribus.*

NVM.

NVM. IX.

FRIDERICI I. imperatoris sententia decretoria, qua litem inter episcopum Bambergensem et Wirzburgensem dirimit, et Eberhardo *Bambergensi iurisdictionem in comitatu Rangowe adiudicat.*

de anno 1160. IN *nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. FRIDERICVS*, diuina fauente clementia Romanorum imperator augustus. Imperatoriae maiestatis officium et speciale diuini muneris beneficium est, iustis iudiciis incessanter lites diminuere et augere concordiam inter quaslibet imperii nostri maiores minoresue personas. Haec nobis auctore Deo iugiter meditantibus, et in curia celebri Babenberg pro tribunali sedentibus, consurgens in medium fidelis imperii nostri *Rapoto de Abenberg*, aduocatus burgi Babenbergensis, idemque Babenbergensis ecclesiae beneficio comes in *Rangowe*, conquestus est de domino suo Würzeburgensi episcopo *Gebehardo*, ibidem praesente, quod in praefato comitatu, occasione ducatus sui, plurima sibi ex indebito iura uendicaret, utpote allodiorum placita centuriones ponere, de pace fracta iudicare, et alia quaeque pro lubitu suo. Super his igitur quaestione illico exorta inter *Eberhardum* Babenbergensem, et praedictum *Gebehardum* Würzeburgensem episcopos, diuque satis uentilata, auditisque sufficienter utriusque partis assertionibus, ex sententia omnium procerum sacri nostri palatii, qui aderant, pragmatica sanctione litem decidimus, adiudicantes et confirmantes praenominato Babenbergensi episcopo, suisque successoribus in perpetuum, ac comiti Rapotoni et eis, qui eundem comitatum ab episcopis Babenbergensis ecclesiae pro tempore forent habituri, tam ea, quae in quaestione fuerant, quam alia plenarie comitatus iura in praedicto comitatu specialiter: similem quoque ex consensu curiae nostrae proferentes sententiam de aliis comitatibus generaliter, ubique prouincialium imperiali beneficio, ad saepe dictam Babenbergensem ecclesiam pertinentibus.

Non multo autem post, altero uidelicet anno secundae expeditionis nostrae in Italiam pene iam expleto, praenominatus familiaris noster *Eberhardus*, Babenbergensis episcopus, debitam ecclesiae suae gerens solicitudinem, nostram clementiam deprecatus est, ut scripto mandari praeciperemus sententiam, ne forte processu temporis memoriae excideret, aut minus auctoritatis haberet.

Nos igitur tam per nos, quam per nobilissimos proceres ac principes nostros, facti non immemores, iustis petitionibus dilecti et fidelis nostri Babenbergensis episcopi, qui pacis et belli tempore constanter nobis adfuit, libenter adquieuimus, ac praesenti adnotatione ac sigilli nostri auctoritate perpetui roboris firmitatem sententiae praelibatae contulimus, concordantibus in eiusdem sententiae assertione simul et attestatione, qui praesentes in ipsa felicissimi nominis nostri expeditione aderant et actioni interfuerant, *Regenoldo* excancellario, iam archicancellario in Italia et adhuc *Coloniensis* ecclesiae electo, *Ottone* et *Friderico* palatinis *de Wittelinisbach*, *Bertoldo* comite *de Antechse*, *Rudolpho* comite *de Bregenz* et aliis quamplurimis. Statuimus igitur et auctoritate imperiali firmiter praecipimus, ut nulla ecclesiastica secularisue persona dilectam nobis Babenbergensem ecclesiam, quae nostrae aduocatiae patrocinio specialiter gloriatur, in eiusmodi iustitia sua per uniuersos comitatus suos ulterius infestare, aut inquietare praesumat; Si quis uero ausu temerario contemtor huius sanctionis extiterit, *centum libras auri purissimi*, medietatem camerae nostrae et medietatem alteram Babenbergensi ecclesiae adpendat, et eis episcopis, qui ibi domino annuente praefuerint omni tempore.

Signum domini Friderici Romanorum imperatoris inuictissimi.
(L. S.)

Ego *Reinaldus* Coloniensis ecclesiae electus et Italiae archicancellarius recognoui.

Datae *Papiae 16. Calend. Martii indict. VIII. anno dominicae incarnationis 1160. regnante domino Friderico Rom. imp. gloriosissimo, anno regni eius VIII. imperii uero V.*

NVM. X.

Hermannus II. *episcopus Bambergensis* Hermanno *Carinthiae duci tutelam et aduocatiam in Dietherichstein et S. Veit concedit.*

IN *nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. HERMANNVS* Bambergensis ecclesiae episcopus. Quia tam propter malitiam dierum, quam propter elongationem in bonis nostris, quae in *Carinthia* sita sunt, patrono et defensore opus habemus, dilecto, fideli et amico nostro, Hermanno, duci de Anno 1176.

ci Carinthiae, non annexa necessitate A coacti, sed pro sua dilectione, gratis concessimus aduocatiam super reditus nostros circa *Dietrichstein*, nec non et eos de beneficio marchionis *Engelberti*, qui nobis circa *S. Vitum* remanserunt, tali interposita conditione, ut nemini quidquam eorum, quae ad eandem aduocatiam spectant, inbeneficiare possit. Verum, quia ueteri prouerbio, quanto B melior est amicus, tanto firmior pactionis debet esse conuentio, seruitium, quod ei concessimus in praedicta aduocatia, conscribi fecimus et tam futuris quam praesentibus notum esse uolumus, de singulis *mansis*, qui quasi *quinquaginta* computati sunt, annuatim *quatuor nummos* accipiat, in festo *S. Martini* unum tantum placitum habe- C bit in anno, et hoc infra natalem domini et quadragesimam, et tunc *duae marcae* dentur ei, ad seruitium de camera nostra, quas si alio tempore acceperit, aut sine placito in anno illo sit, aut propriis suis sumtibus, sine detrimento hominum nostrorum, illud habeat, de maioribus partibus, molendinis, tabernis, uineis, uinitoribus, pi- D scatoribus, foresto et forestariis, de his etiam, quae in mansis locata non sunt, nihil exigat, nisi forte in aliquo excesserint, quod ad iudicium spectet aduocati, in foro nihil iuris habeat, nisi de effusione sanguinis, de pugna et furtis sub aduocato, si ex carcere noluerit, ex petitione nostra talem habeat, qui praedictas iustitias ei colligat, et E frequentia placitorum et uexationibus homines nostros non grauet, super ministeriales uero nostros, et allodia eorum nihil iuris habeat, sed quidquid controuersiae de allodiis uel aliis quibuslibet negotiis inter eos ortum fuerit, quod inter se ipsi componere non possint, iudicium exspectet episcopi et, ut haec rata et inconuulsa conseruet et non transgrediatur, ipse dux data fi- F de in manum nostram compromisit, adiiciens sub eiusdem fidei attestatione, quod in his et in omnibus agendis nostris se nobis fidelem semper et beneuolum exhibebit, et in signum, cui non contradicatur, hanc chartam inde conscriptam sigilli tam sui quam nostri impressione corroborari fecit. Huic nostrae conuentioni interfuerunt *Otto* G praepositus ecclesiae nostrae maioris, *Gotobaldus* et *Hermannus* canonici, *Hertnidus* auunculus noster, *Brun* et *Eberhardus*, *Otto pincerna*. *Gundelochus* dapifer, Adalbertus *de Tundefeld*, Otto *de Stetten*, Tumold *Cunstat*, de ueterana colo *Gerbertus*, *Bernhardus*, item *Bernhardus*, *Ioannes Carl*, *Ingelmarus* et filii sui, *Regenhard* et *Bernhard* de *Pogenfeld*, de *Griuene*, Eberhard et Conrad de *Dietrichstain*, et *Egge*, *Trubtlier*, *Leopold*, *Bergand*, *Tritelo*, *Dietrich*, *Kapoto*, *Adelbertus Bergant*, *Herman*, *Eggehart* et *Theino*. De parte ducis *Herdewil de Hardegge*, *Koppode*, *Albegge*, *Mengoz*, *Switzer*, *Gerlach*, *Cuno*, *Begenhere*, *Giselbertus* et *Biam* et *Henricus* de *Brunis* et alii complures. Actum *Veteronae*, *anno dominicae incarnationis M, C, LXVI. indictione octaua*, *regnante domino Friderico*, *Romanorum imperatore inuictissimo*, *anno regni eius XXIV. imperii uero XXII.*

NVM. XI.

Formula rati, qua episcopus Bambergensis confirmat donationem, ecclesiae Langhemensi factam.

IN nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. Ego Otto secundus, sanctae Bambergensis ecclesiae Dei gratia episcopus. Exemplo apostolico sollicitudine habetur monumentum omnium ecclesiarum. Inde est, quod ecclesiae nostrae Langhemensi cupientes consultum, de fundo illo in *Weitramsdorf*, qualiter in ius eiusdem ecclesiae uenit, uolumus manifestum. Fundus ille Vlrici de *Kalwenberg* et filiorum eius *Popponis* et *Conradi* fuit, cuius partem unum talentum soluentes, ipsi pro remedio animae suae, coniuncta manu sanctae Mariae Langheimensi obtulerunt et reliquum eiusdem fundi 30. marcarum argenti abbati nostro de *Langheim* communiter uendiderunt, quod argentum nos dedimus et fundum de *manu Vlrici* et liberorum eius suscepimus, masculis et foeminis eiusdem fundi proprietatem legitime iusteque renunciantibus. Iuri ergo sanctae Mariae in *Langheim*, per manum praedicti Conradi de Kalbenberg, eundem fundum misimus et oblatum super altare eidem Conrado et Vlrico de Wistgenfeld Salmanicorum iure reddidimus, quam et ecclesiae Langheimensi firmamus, scripto sigillo testibus muniuimus, *banni* iure defendimus et contra audentem haec infringere gladio spiritus, qui est uerbum Dei, occidimus, atque a petra illa, quae Christus est, separando praecedimus et non resipiscentem diabolo et angelis eius perpetuo sociamus. Testes horum sunt Wolframus *Pluntzhart*, Bero *Roswonn*, alter Bero cognomento *altus*, Heroldus de *Wisebronnen*, Godeboldus de *Gübl-*

Anno inc.

Gühlstatt, Bero *Cröph*, Adalbertus *Ebe-lin*, Gotefridus et Heinricus fratres et plures alii.

Otto Dei Gratia Babenbergensis episcopus.

In medio sedet episcopus.

NVM. XII.

BOGISLAVS Pomeraniae dux Bambergensi collegio canonicorum S. Michael. certum cerae pondus annuum dare pollicetur.

Anno 1182.

I*N nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. BOGISLAVS* Dei gratia Pomeranorum et Sclauorum dux: Notum esse cupimus sanctae uniuersitati fidelium, tam praesentium, quam futurorum, quoniam expetitione et instinctu patris nostri, uenerandi Pomeranorum episcopi, Dn. *Conradi*, simulque expetitione fratrum monachorum *coenobii Michaelis* in Babenberga, decreuimus donandum annuatim de cera pondus, quod uulgo *lapis cerae* dicitur, *ex singulis* terrae nostrae *tabernis*, de maioribus quidem integrum, de minoribus uero dimidium, in usum eiusdem ecclesiae S. Michaelis, ad sepulchrum beatae memoriae *Ottonis* episcopi, gentis nostrae apostoli, ob remedium animae nostrae, fratrisque nostri *Casimiri*, simulque uxoris ac filiorum omniumque successorum nostrorum, obtentu orationis et fraternitatis fratrum eiusdem loci, nunc et in perpetuum. Et ut haec traditio nostra stabilis et inconuulsa futuris temporibus permaneat, eam sigilli nostri pariterque praefati domini *Conradi* episcopi sigilli impressione, eiusdemque terribilis banni interminatione, muniri fecimus. Et quod hanc donationem contulimus praedictae ecclesiae et sepulchro praefati domini *Ottonis* episcopi lumen continuum, hanc minuentes uel temere infringentes careant aeternae uitae lumine nunc et per omnia secula seculorum, *Actum domini anno 1182.*

NVM. XIII.

SIGVINVS, episcopus Caminensis, hanc Acerae donationem una cum priuilegiis praedecessorum suorum confirmauit.

IN nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. Notum sit omnibus Christi fidelibus, tam praesentibus quam futuris, qualiter beatae memoriae *BOGVZLAVS*, dux Pomeranicae gentis, obtentu diuinae maiestatis, pro remedio salutis suae et animabus parentum suorum, in Christo renatorum, ob memoriam spiritalis patris sui, per quem in Christo renatus fuit, sancti uidelicet OTTONIS, episcopi Babebergensis, constituit ceram singulis annis, de tabernis totius Pomeraniae, ad sepulchrum piae memoriae Ottonis episcopi, in monte sancti Michaelis Babenbergae, unanimi consensu domini Cunradi, eiusdem gentis uenerabilis episcopi et omnium principum terrae, conscribi iussit testamentum, confirmationis huius causa utrique proprio sigillo signantes, ob memoriam futurorum. Huius piae deuotionis spiritu aflatus beatae recordationis dominus SIGIFRIDVS, successor eiusdem uenerabilis episcopi, in obitu beatae memoriae domini BOGVZLAI, nobilissimi ducis, deuoto assensu suae derelictae uiduae, praeclarissimae matronae, cum duobus paruulis filiis, attestatione unanimi omnium principum Pomeranicae gentis, eiusdem cerae generalem confirmationem fecit. Praeterea idem sanctae recordationis episcopus, ne posset oblitterari eadem cera, consecrauit in castro Stetin ecclesiam *S. Iacobi* apostoli, fabricatam a quodam fideli Teutonico BERINGERO appellato, adiutorio et consensu domini BOGVZLAI ducis, qui etiam omne beneficium eiusdem *Beringeri*, quo ab eo benedictatus fuit, totum in dotem eiusdem ecclesiae contulit, ad subsidium pauperum Christi, ordine monachio illic degentium. Hanc ecclesiam idem episcopus consensu generali, ut decuit habitaculum monachorum, liberam esse fecit, nec alicui ecclesiae obnoxiam, praeterea coenobio S. Michaelis in Babenberg condonans liberam sepulturam et baptismum habere, et ut ecclesia Teutonicorum appellaretur, beneficio uidelicet supradicti *Berengeri* delegans, per plenarium sacramentum, in manus custodis monasterii S. Michaelis de Babenberg, qui tunc praesens aderat, quatenus deferret domum Pomeranicae gentis in ius perpetuum monasterio S. Michaelis. Ego igitur SIGVINVS, successor horum praeclarissimorum pontificum, respectu diuinae iustitiae, desiderio bonae uoluntatis permotus, confirmata ab an-

antecessoribus meis episcopis confirmo, intantum, ut si quis temere infringere temptauerit, nodum excommunicationis incurrat et nunquam soluatur, nisi resipiscat. Trium quoque uillarum decimas contuli, quorum nomina sunt haec: *Zadel* et aliud *Xadel*, *Caruwa* et *Mulzilt*, ad sustentationem inibi degentium.

NVM. XIV.

BERINGERVS ciuis Bambergensis appropriauit monasterio ecclesiam Iacobi *in STETIN et de* cera, *assensu* Sigfridi, *episcopi* Caminensis *ducissae* uiduae Boguslai CIↄC LXXXVII.

Anno 1187. EGO SIGFRIDUS, dei gratia Pomeranorum episcopus et DUCISSA bonae memoriae, BOGUZLAI ducis relicta uidua et duo FILII amborum et *Warcelaus uice dominus* terrae, notum esse omnibus uolumus Christi praesentis ac futuri temporis fidelibus, qualiter quidam *Beringerus laicus*, in ciuitate Bambergensi bene natus, sed multo tempore in nostro castro *Stetin* honeste conuersatus, diuino amore attactus, concessionis felicis memoriae antecessoris nostri *Conradi* episcopi et gloriosissimi ducis *Boguzlaui*, ecclesiã, extra *castellum Stetin*, pro posse suo, in honorem *Dei* et *Iacobi* apostoli filii *Zebedaei*, aedificauit. Nos autem hanc bonam eiusdem *Beringeri* deuotionem brachiis charitatis amplectentes, ipsam *ecclesiam* in *habitaculum diuinae maiestatis* per ministerium officii nostri, uice domini nostri Iesu Christi, consecrauimus. Idem uero *Beringerus* eandem ecclesiam, assensu nostro et optimatum terrae nostrae, pro salutae animae suae, coram eisdem optimatibus, *multo populo Teutonicorum* et *Sclauorum* coram posito, *Deo* et *B. Michaeli* archangelo in Bamberg obtulit, duobus fratribus de monte S. Michaelis adstantibus legitimaque condonatione sanctissimo *Ottoni* episcopo, nostrae *Pomeranicae gentis apostolo*, delegauit, eo quod ipse apostolus noster, in eiusdem *S. Michaelis archangeli monasterio* nouissimam *tubam* recepturus, glorificatum corpus suum exspectet. Equidem non immerito. Idem enim monasterium ipse beatissimus *Otto* a fundamentis erexit et uenustissime multis donis decorauit, insuper et *manu propria* uice Christi domini consecrauit, ubi et nunc multis miraculis claruit. Huic autem nouellae plantationi respectu diuini timoris et interuentu totius plebis iustitia officii nostri, ut in melius eadem ecclesia proficiat, baptismum et liberam sepulturam condo- A nauimus. Insuper et ipsa ducissa et *Warzelaus* uice dominus terrae, coram nobis et multo populo, dederunt libertatem *Beringero*, ut illam terram, quae appellatur *Clezcow* et *Gribin*, quam idem Beringerus gratia ducis bonae memoriae *Boguzlaui* absque ullius contradictione possederat, cum sylua et *piscatione* et *uenatione* ipsius terrae in *dotem* B eiusdem ecclesiae cederent, cum agris, quos idem Beringerus eadem iustitia possederat, insuper generaliter concesserunt, ut, quicunque instinctu diuino terram, aquam, syluam, molendinum, culta et inculta, uel quamlibet suppellectilem huic ecclesiae condonarent, omnia absque ulla contradictione rata et inconuulsa permanerent. Praeterea C et notum esse uolumus omnibus Christi fidelibus, cum dominus noster *Boguzlaus* iuxta praeceptum domini coelo reddidit animam, terrae uero carnis materiam, nutu diuino statim affuere duo fratres, de monte *S. Michaelis Bamberg* missi a patre a fratribus eiusdem monasterii, ferentes litteras prae manibus, supplicantes nobis et principibus terrae D nostrae, quatenus benedictionem et oblationem *cerae*, de tabernis terrae nostrae, diuina inspiratione annuatim donatam, ab ipso B. uoluntario assensu domini C. episcopi antecessoris nostri et omnium principum terrae, *ad sepulchrum B. Ottonis patris nostri* intuitu diuino ratam et incontaminatam esse uelimus, pro salute et remedio ani- E marum nostrarum. Lectis igitur litteris coram principibus nostris, equidem post obitum *ducis* omnes conuenerant tractare de statu terrae, communicato consilio placuit omnibus, hoc tam salubre institutum non debere fieri irritum, sed magis processu temporis data sibi diuinitus pace accipere incrementum. Commoniti igitur ab ipsis prae- F sentibus fratribus *testamentum* confirmationis horum euentuum sigillo nostro impresso, ut moris est, porreximus, diuinam clementiam inuocantes, ut quicunque temerauerit, hoc nunquam patiatur ire inultum, cuius intuitu et amore omnia sunt peracta, et satrapae Michaelis eum uindicta sequatur, ut uiuens uel mortuus manum domini sen- G tiat, nisi de malo facto resipiscat. Acta sunt haec anno incarnationis domini nostri Iesu Christi M. C. LXXXVII. imperante in Romano imperio gloriosissimo imperatore FRIDERICO, anno imperii sui XXXV. in nobis autem regnante domino nostro Christo, amen. Testes horum sunt filius eius *Kazimer Ianir Detimin*, *Bergneo Detimin*, *Stephanus* et filius eius *Patin* de *Vkara*, *Zilizla de Brenzla*, *Pribliza de Pobizwo-*

it

le, *Parso de Tholbere* unim de chaim, A Bozizlaus de Zedim, *Heinricus Dubliza*, *Dezlao* praefectus de *Vznem* et frater eius.

NVM. XV.

Suspenditur Hildesemensis episcopus, quod sine autoritate pontificis ad ecclesiam Herbipolensem transierit.

Bambergensi episcopo, et *Petro* Scholastico Moguntinsi.

Anno 1200. Cap. Quanto. De translat. episcop.

QVanto personam uenerabilis fratris nostri, Hildesemensis quondam episcopi, synceriori diligebamus affectu, tanto securius sperabamus, quod nihil aduersus matrem suam Romanam C ecclesiam in praeiudicium sui ordinis et ecclesiasticae disciplinae dispendium attentaret. Sane, sicut certa multorum assertione comperimus, et suarum didicimus nihilominus testimonio literarum, quibus ad nos directis Herbipolensem se pontificem nominabat, ipse relicta *Hildesemensi* ecclesia, cui fuerat spirituali coniugio copulatus, ad *Herbipolensem*, sine autoritate Romani pontificis, propria temeritate, transiuit, non attendens quod ueritas in euangelio protestatur: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Potestatem enim transferendi pontifices ita sibi retinuit dominus et magister, quod soli beato *Petro*, uicario suo et per ipsum successoribus suis et nobis ipsis, qui locum eius, licet indigni, tenemus in terris, speciali priuilegio praebuit et concessit, sicut testatur antiquitas, cui decreta patrum sanxerunt reuerentiam exhibendam, et euidenter asserunt sacrorum canonum sanctiones. Non enim homo sed Deus separat, quod Romanus pontifex, qui non puri hominis, sed ueri Dei uicem gerit in terris, ecclesiarum necessitate uel utilitate pensata, F non humana sed diuina potius auctoritate dissoluit. Nolentes autem tantae praesumtionis audaciam relinquere impunitam, cum secundum apostolum omnem inobedientiam prompti simus ulcisci, ne facti peruersitas transeat praesumptoribus in exemplum. Quod quidem, si uerum est, non potest non esse notorium, auctoritate omnipotentis G Dei et beatorum *Petri* et *Pauli* apostolorum et nostra, de communi fratrum nostrorum consilio, in uirtute spiritus sancti districte * tibi praecipimus, ut uisis literis nostris, omni contradictione et appellatione cessantibus, administrationem ipsius Herbipolensis ecclesiae, tam in spiritualibus quam temporalibus, penitus derelinquat. Si uero, quod

* Apud Gregor. sibi.

non credimus, hanc suspensionem nostram non curauerit humiliter obseruare, et inhibita sibi usurpare praesumpserit, excommunicationis uinculo ipsum decernimus innodatum: Omnibus etiam tam clericis, quam laicis Herbipolensis dioecesis, sub anathematis interminatione praecipimus, ut, non obstante iuramento fidelitatis, omnem B ipsi obedientiam subtrahant, quam ipse sibi contra sacros canones usurpauit, non attendens, quod dicit apostolus: *Nemo sibi assumat honorem, sed qui uocatur a Deo tanquam Aaron.* Ceterum, quoniam Herbipolenses canonici uota sua in ipsum prorsus illicite contulerunt, uolentes, sicut dignum est, ut in eo puniantur, in quo peccarunt, eligendi eos hac uice potestate suspendimus. Et si contra sedis apostolicae interdictum ad cuiusquam nominationem processerint, quod ab eis factum fuerit, irritum decernimus et inane. Quia uero iam dictum Hildesemensem ecclesiam, cui fuerat alligatus, unde secundum apostolum solutionem quaerere non debebat, nimis improbe dereliquit, ne ad D ipsam ulterius redeat, in uirtute Spiritus sancti ei districtius inhibemus, cum secundum traditiones canonicas, *qui ad maiorem se plebem transtulerit, a cathedra pelli debeat aliena, et carere propria, ut nec illis praesideat, quos per superbiam spreuit nec illis, quos per auaritiam concupiuit.* Nos quoque Hildesemensi capitulo dedimus in mandatis, E ut ipsum redire uolentem nulla ratione recipiant, ut sic saltem, quem timor dei et bonum obedientiae, (de cuius laude quid sentiendum sit, ex diuerso melius demonstrantur cum secundum PROPHETAM *peccatum ariolandi sit repugnare, et scelus idolatriae nolle acquiescere*) a malo non reuocat, ecclesiasticae saltem coerceat seueritas disciplinae. Quocirca discretioni uestrae per apostolica scripta mandamus, et sub poena officii et beneficii, quanta possumus districtione, praecipimus, quatenus, nisi dictus episcopus et alia, quae statuimus et mandauimus, infra uiginti dies, post receptionem literarum nostrarum, curauerint adimplere, uos ea sublato cuiuslibet con. et ep. ob. exequi non tardetis, et praefatum episcopum excommunicatum per regnum Alamanniae nunciantes, excommunicationem ipsam faciatis, dominicis et festiuis diebus pulsatis companis et accensis candelis publicae innouari, Quodsi ambo etc. alter uestrum etc, Datum Spolet. XII. Kal. Septemb.

Concil. Sardic. c. 1.

Scriptum est *Hildesemensi* quondam *episcopo* iuxta tenorem literarum istarum

rum. Scriptum est Hildesemensi *capitulo*. Scriptum est *clericis* et *Laici Herbipolensibus* scriptum est *Coloniensi* archiepiscopo et suffraganeis eius, ut ipsum excummunicatum denuncient et excommunicationem ipsam faciant, dominicis et festiuis diebus pulsatis campanis et candelis accensis, publice innouari. In eundem modum *Magdeburgensi* archiepiscopo et suffraganeis eius. In eundem modum *Salseburgensi* archiepiscopo et suffraganeis eius.

NVM. XVII.

Quod absque Romani pontificis auctoritate episcopi ab una ecclesia ad aliam transferri non possint.

Bambergensi episcopo, et magistro Praepositino scholastico, Maguntino.

Cap Licet. de translatione episcoporum.

Licet in tantum apostolicae sedis extendatur auctoritas, ut nihil praeter eius auctoritatem in cunctis ecclesiarum negotiis rationabiliter disponatur, utpote quae canones, quibus forma ecclesiasticae constitutionis exprimitur, uel edidit, uel ab aliis editos approbauit, suum reprobatione ac approbatione faciens, quod inuentione uel editione uidebatur forsitan alienum: quaedam tamen sibi quodammodo specialiter et singulariter reseruauit, ut praeter specialem auctoritatem ipsius nec iure agi debeant, nec attentari ualeant cum effectu. In his autem specialiter translationes episcoporum non tam constitutio canonica, quam diuina, eius tantum potestati commisit, ut, sicut legitimum matrimonii uinculum, quod inter uirum est et uxorem, homo dissoluere nequit, domino dicente in euangelio: *Quod Deus coniunxit homo non separet*; sic et spirituale foedus coniugii, F quod inter episcopum est et eius ecclesiam, quod in electione initiatum, ratum in confirmatione, et in consecratione intelligitur consummatum, sine illius auctoritate solui non possit qui successor est Petri et uicarius Iesu Christi. Hoc autem C. quondam *Hildesemensis* episcopus non attendens, licentia nostra nec postulata nec habita, con- G tra canonicas sanctiones et in iniuriam apostolicae sedis, cuius super hoc fuerat et requirendus et obtinendus assensus, ad *Herbipolensem* ecclesiam ab Hildesemensi, non auctoritate nostra, sed propria temeritate transiuit, et administrationi eius se ingerens, Herbipolensem se fecit episcopum nominari. Nec illa felicis recordationis CELESTINI papae praedecessoris nostri indulgen-

Vide gesta Innocentii III.

A tia, quam impetrasse refertur, in hoc praesumtionem excusat ipsius, sed ambitionem accusat; utpote quae ipsum reddidit de ambitione notabilem, * non auctoritatem contulit ad aliam episcopalem ecclesiam transeundi, cum sit expressum in ea, quod, si ad maiorem uocaretur forsitan dignitatem, eam sibi liceret assumere, dum tamen nihil et de B statutis canonicis obuiaret. Vnde licet forsan aliquibus uideatur, ut indulgentiae occasione illius ad dignitatem possit transire maiorem, ad parem tamen ipsi transire non licuit, cum in maiori dignitate propter maiorem utilitatem facilius soleat dispensari. Praeterea cum postulatio, sicut et electio, examinari soleat diligenter, et tenor eius- C dem indulgentiae non solum uideatur postulationis examinationem sed personae etiam reseruasse, subiungens, dummodo nihil appareat, quod tibi de canonicis obuiet institutis, antequam per eum postulatio examinata fuisset, cui fuerat facienda, nulla debuerat ratione transire. Licet autem tantae praesumptionis excessus ad aures nostras D publica referente fama uenisset, distulimus tamen procedere contra ipsum, donec literas eius recepimus, in quibus se nobis Herbipolensem episcopum appellabat. Vnde postmodum praesumptionem ipsius debita uolentes animaduersione punire, quibusdam ecclesiarum praelatis in Teutonia constitutis directe praecepimus, ut cum factum E huiusmodi non posset in partibus istis non esse notorium, nisi dictus C. infra uiginti dies post susceptionem literarum nostrarum ab Herbipolensis ecclesiae administratione cessaret, eum excommunicatum auctoritate nostra non differrent publice nuntiare, et excommunicationem eius facerent pulsatis campanis et candelis accensis, festiuis diebus et dominicis innouari. Quamuis in manifestis non sit ordo iudiciarius requirendus, et ipse uideretur confessus de crimine, cum in literis ad nos directis se praesumpsisset Herbipolensem episcopum nominare: nos tamen ad euincendam omnem malitiam, in literis nostris commonitionem canonicam duximus praemittendam; et eum postmodum ad bonum obedientiae reuocare uolentes, ipsi non praemissa salutatione mandauimus, ut, omni excusatione cessante, si apud nos uellet gratiam inuenire, mandatum apostolicum adimpleret. Quia uero nec sic ei uexatio praebuit intellectum, quin eo fortius in sua pertinacia perduraret, quo amplius nos uidebat de sua correctione sollicitos, cum postquam alius de mandato nostro fuit in episcopum Hilde-

** In tertia collection. non autem c. a. a. c. E. t. licentiam.*

se-

semen electus, se ipse praesumpserit Hildesemensem episcopum nominare, et electum ipsum et eius ecclesiam per suos fecerit multipliciter molestari, apostolicae sedis iniuriam dissimulare nolentes, in festo principis apostolorum, praesentibus nuntiis eius, inter missarum solennia excommunicatum publice nuntiauimus, mandantes sententiam latam a nobis per Teutoniam publicari. Volentes igitur de facto ipsius per uestras reddi litteras certiores, et utrum seruauerit sententiam nostram, utrum prorsus ab ecclesia Herbipolensi recesserit, et in Hildesemensi nihil sibi penitus uendicarit, utrum se humiliare curauerit, et an suum recognoscat excessum, discretioni uestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus inquiratis super praemissis omnibus diligentius ueritatem, et quod inueneritis per uestras nobis literas fideliter intimetis, ut uel in eum, si adhuc contumax fuerit, manus nostras amplius aggrauemus, uel, si misericordia dignus extiterit, secundum benignitatem apostolicae sedis illam cum eo misericordiam faciamus, per quam neruus ecclesiasticae disciplinae minime dissoluatur. Volumus praeterea nihilominus et mandamus, ut Herbipolensibus canonicis sub poena excommunicationis iniungatis, totum tenorem praesentium literarum in literis uestris, quas eis super hoc a uobis dirigi uolumus, exponentes, ne quid horum ignorent, ne, donec idem episcopus absolutionis gratiam meruerit obtinere, ipsi communicare uel obedire praesumant; et ut ipsum capitulum in eo puniatur, in quo deliquit, ad alicuius electionem sine nostro speciali mandato procedere non attentent. Quod si contra praesumpserit, huiusmodi factum irritum decernimus et inane. Super his autem, omni gratia et timore postpositis, taliter procedatis, quod prudentiam et deuotionem uestram debeamus merito commendare, nec in eo incurratis offensam, ex quo debetis gratiam promereri, cum ueritas nobis nequeat occultari. *Datum Laterani VII. Kalendas Februarii.*

NVM. XVII.

ANASTASIA, ducissa Stetinensis, confirmauit monasterio, donationem factam per Bugislaum *filium ejus.*

Anno 1236.

ANASTASIA, Dei gratia Pomeranorum ducissa, omnibus in Christo fidelibus, tam praesentibus, quam futuris, quibus praesentis pagi- A nae scriptum uidere contigerit, salutem in uero salutari. Cum per diuersa sacrae legis instituta, nec non per innumeras sanctorum patrum instructiones, ad sedulam diuinae maiestatis uenerationem inducimur; inter singula speciali admonitione compellimur, ad eminentem S. ecclesiae ornatum, suprema mentis deuotione, pro possibi- B litate humanae conditionis, insudare et eam quasi matrem nostram specialem filiali dilectione praediis et honoribus, ad temporalem sustentationem ministrorum suorum pertinentibus, ampliare. Vniuersis igitur christianae fidei unitate comprehensis notum facimus, quod uillam quandam, *Bandergowe* dictam, ecclesiae B. Iacobi, ante castrum C Stetin constructae, pro salute animae nostrae et omnium parentum nostrorum, concessimus perhenniter possidendam, quam *Henricus*, iam dictae ecclesiae procurator, monachus de coenobio S. Michaelis in Babenberg, ad quod praefata spectat ecclesia, suscepit absque ullius reclamatione et in usus ecclesiae, ut decebat, cum tranquillitate D redegit. His ita peractis, dominus *Sigwinus*, uenerabilis antistes, rogatu eorundem fratrum, locum altaris et cimiterium inibi consecrauit, ut circumsedentes saepius diuinis interessent et mortuos suos non circumferrent, sed inibi sepelirent. Fractu uero temporis *Bugzlaus* filius meus primogenitus, dux nobilissimus, infirmitate grauissima E prouentus, in qua est et mortuus, adhuc uiuens diuino amore attactus, assistente *Henrico* monacho, aegritudinis suae lecto, uillam adiacentem, qui dicitur *Warrmich*, Deo et S. Iacobo apostolo nulla fide retulit et, ut sempiternum eius esset memoriale, in ecclesia S. Michaelis in Babenberg, fide plenus, multis lachrymis supplicauit, post hanc do- F nationem humanae conditionis persoluens debitum, cum de huius seculi studio migrasset ad dominum, corpus eius in ecclesiam S. Iacobi delatum, diuinis muneribus Deo commendatum, filius ipsius adhuc lactans, *Boguzlaus*, astante et astipulante domino *Cunrado*, uenerabili Caminensi episcopo et omnibus Stetinensis castri nobilioribus, prae tri- G stitia flentibus et plangentibus, ipsam donationem S. Iacobo obtulit et confirmauit. Decernimus igitur, quod, quicunque confirmatioem istam, cuiuscunque rei incidente articulo, cassare attemptauerit, diuinae maiestatis uindictam et indignationem nostram se sciat grauiter incursurum. Huius siquidem actionis subscriptae personae testes sunt, dominus *Cunradus*, Caminensis episcopus secundus, *Paulus*, maioris eccle- siae

siae canonicus et frater suus *Bertholdus*, Paulus sacerdos Stetinensis, *Andreas* sacerdos, *Rudolphus* subdiaconus, *Pallo* abbas Chaulbacensis, et *Petrus* diaconus eius: laici, *Prizzibor*, *Andreas* Rozwar, *Bribizlaus Muschot*, *Echibardus* monetarius. Acta sunt haec anno ab incarnatione domini M.CC. XX. indict. VIII. Kal. Februarii anno V. domini HONORII papae, regnante FRIDERICO secundo in Romano imperio anno sexto, regnante in nobis domino nostro Iesu Christo.

NVM. XVIII.

BOGVZLAVS filius Anastasiae, *ducissae Stetinensis, confirmauit monasterio omnes donationes, ut supra.*

BOGVZLAVS, Dei gratia dux et princeps Pomeranorum, una cum fratre suo *Kazimero* et dilectissima matre sua *Anastasia*, omnibus praefectis castellanis et omnibus in aliqua dignitate positis, salutem et in Christo intimam dilectionem. Vniuersitati uestrae non incognitum esse credimus, qualiter piae recordationis pater meus *Boguzlaus*, totius Pomeraniae princeps et dominus, pro remedio animae suae parentumque suorum, beatissimo *Ottoni*, doctori et apostolo omnis Sclauiae, ceram singulis annis de omnibus tabernis suae dictionis instituit, ut apud Christum eius patrociniis adiuuetur, et ut omnis Pomerania apud Deum per ipsum misericordiam consequatur, quam reuerendam institutionem pii patris nostri, ego *Boguzlaus* filius ipsius, una cum *Kazimiro* fratre meo et dilectissima matre mea, *Anastasia*, secundarie confirmamus: et quia iam obliuioni pene traditum esse uidetur, hanc cartam conscribi iussimus, quam etiam sigilli nostri impressione signauimus, ut sciant hi, ad quoscunque peruenerit, quod instituta patris nostri non infringimus, sed potius augmentare curamus. Rogamus ergo et rogando praecipimus, ut, ad quoscunque litterae istae peruenerint, siue praefecti, siue castellani, siue in aliis officiis, sub nostra potestate positis, statim ut sigillum nostrum uidentes, tabernarios, qui obstinatae sunt mentis, debitum reddere cogatis, ac per hoc Dei omnipotentis et S. Ottonis et nostram gratiam acquiretis.

NVM. XIX.

BENEDICTVS papa XI. confirmauit prioratum Stetinensem *cum suis attinentiis.*

BENEDICTVS episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filiis, abbati et conuentui monasterii S. Michaelis, prope muros Bamberg, ordinis *S. Benedicti*, salutem et apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur, quod iustum est et honestum, tam uigor aequitatis, quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Sane petitio uestra, nobis exhibita, continebat, quod nobilis uir Sclauorum et *Casubiae dux* Caminensis dioecesis, cupiens terrena in coelestia et transitoria in aeterna, salubri commercio, commutare, *ius patronatus* S. Iacobi in *Stetin*, in *Gustow*, in *Schune* ac S. Spiritus, S. Michaelis, iuxta muros Stetinenses, Caminensis dioecesis ecclesiarum et uillam de *Mandelcow*, cum terris, possessionibus, pratis, pascuis, redditibus, et aliis bonis, ad ipsam uillam pertinentibus, tunc ad nobilem ipsum spectantia, uobis et monasterio uestro contulit et concessit, intuitu pietatis, prout in patentibus litteris inde confectis, uenerabilis fratris nostri, episcopi Caminensis, sigillo munitis, plenius dicitur contineri. Nos itaque uestris supplicationibus inclynati, collationem et concessionem huiusmodi, sicut pie ac prouide factae sunt, ratas et gratas habentes, eas auctoritate apostolica confirmamus et praesentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis infringere, uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum. Data *Penisii*, nonis Iunii, pontificatus nostri *anno primo.*

NVM. XX.

Transactio inter ECKBERTVM episcopum Bambergensem et BERNHARDVM Carinthiae ducem, ui cuius hic illi et suo archiepiscopatui arcem Werdenbergam *concessit, et in feudum ab eodem recepit.*

In nomine domini amen!

HAec est forma compositionis et concordiae, inter EKEBERTVM, uenerabilem Bambergensem episcopum, et BERNHARDVM, illustrem ducem Carinthiae, per *Eberhardum.* Venerabilem Salisburgensem archiepiscopum, et *Leoboldum* illustrem ducem Austriae, ordinata, quo uidelicet dux Carinthiae dedit ecclesiae Bambergensi in perpetuitatem castrum *Werdenberg*, et alia bona, quae emit ab abbate de S. Paulo, ad idem castrum pertinentia et ipse dux castrum idem

Anno 1227.

idem et eadem bona accepit in *feudo* ab A episcopo Bambergensi, taliter, quod tam filii quam filiae ducis ipsius in eisdem bonis ius habeant feudale. Idem dux praedictus destruxit pontem, pro eodem castro inceptum, nec ammodo irraedificabit illum uel alium in damnum Bambergensis ecclesiae, nec habebit ipse forum publicum, nec ibi merces aliquae deponentur, nec habe- B bit ibidem thelonia, neque mutam, similiter in insula adiacente nullam munitionem faciet, neque forum. Item dictus dux homines illos, quos repetiuit in uillaco, episcopo et ecclesiae Bambergensi donauit, et aream, quam idem dux emit a *Victoriensi*, simililiter episcopo et ecclesiae *Bambergensi* tradidit, ita quod episcopus nulla ma- C iora aedificia faciat in eadem area, sed in eo statu, quo nunc est, debet de caetero permanere, nisi forte ruinae ibi fuerint, quas episcopus ad priorem statũ poterit reparare. Item memoratus dux cessit liti, quam habuit pro *cambio* in monte Bambergensis episcopi, scilicet de *fodina argenti*, et cessit iuri, quod habuit in castro *Richenuelse*, et Wichar- D dus de *Charsperg*, et alii, qui ex eo infeudati fuerunt, cesserunt iuri similiter, quod ibidem habebant, uel uidebantur habere, nec ipse dux apud Richenuelse, nullum de nouo castrum erigere uel aedificare debebit. Propter haec omnia supradicta memoratus episcopus mille marcas argenti Coloniensis ponderis tradidit dicto duci et, ut haec o- E mnia perpetuo permaneant inconuulsa, praesens pagina sigillis domini *Eberhardi*, Salisburgensis archiepiscopi, et ipsius domini *Ekelberti*, Bambergensis episcopi, et *Leopoldi*, ducis Austriae et Styriae et praetaxati Bernhardi ducis Carinthiae est signata, adiecto ut haec forma concordiae per instrumenta dn. papae et imperatoris debeat confirmari. F Acta sunt haec apud *Graze* XV. Calend. Decembris, anno domini M.CCXXVII. in praesentia *Rudgeri* Chunensis et *Caroli* Secacensis episcoporum, *Henrici* marchionis Austriae, *Bernhardi* et *Frobenue*, Hermanni *de Ortenburg*, et Willehalmi de Hannenberg, comitum, Vlrici et Liotaldi *de Betha*, Cunradi *de Sconeche*, Willehelmi de *Hohenecke*, Ot- G tonis de *Traburg* et Henrici, filii sui, Remberti de *Mureche* et Remberi filii sui, Vlrici Marscaller de *Valchestein*, Henrici de Brunne, Irnsudi *de Amberch*, Chulonis et Rudolphi de *Rase*, Ottonis de *Chungesberg*. Guttmari et Vlrici Tratrum de *Lichtenstein*, Henrici de *Scharpffenberg* et plurium aliorum.

NVM. XXI.

Friderici *II. imperatoris priuilegium, quo archiepiscopatui Bambergensi ratione Villach et Griuen ius cudendae monetae, datum.*

FRIDERICVS, dei gratia Romanorum imperator semper augustus, Ierusalem et Siciliae rex, uniuersis imperii fidelibus praesentes literas inspecturis, gratiam suam et omne bonum. Iustis fidelium et deuotorum nostrorum petitionibus tenemur condescendere et prouidere commoditatibus et augmentis. Hinc est igitur, quod nos habemus prae oculis deuota seruitia, quae nobis et progenitoribus nostris a Bambergensi ecclesia sunt exhibita, et quae dilectus princeps noster *Henricus*, uenerabilis Bambergensis electus, imposterum nobis poterit exhibere, ut ecclesia sua, quae praecedenti tempore ex malitia temporum et per defectum pastoris idonei, in multis uexata extitit et turbata, et graui est debitorum onere inuoluta, facilius ualeat respirare et in statum pristinum reformari, damus ei licentiam, ut apud *Villacum* nouam monetam cudi faciat, quae *Frisacensi* monetae aequipolleat in pondere et ualore, et apud *Griuen* eandem sibi gratiam de simili moneta cudenda duximus faciendam. Quare mandamus et praecipimus uniuersitati uestrae, quatenus nullus sit, qui in cudendis monetis praedictis, dandis, recipiendis ipsis denariis et ponendis aliquod impedimentum inferre praesumat, quod qui praesumpserit, indignationem nostri culminis se nouerit incursurum; Ad cuius rei memoriam praesens scriptum fieri et maiestatis nostrae sigillo iussimus communiri. Datum in castris apud *Auezanum in Cellano*, anno dominicae incarnationis 1242. mense Iunio, quintae decimae indictionis. *Anno 1242.*

NVM. XXII.

CVNEMVNDI de LICHTENFELS diploma donationis, quo abbatiae S. Michaelis aduocatiam Leiterpachianam eique annexa largitus est.

In nomine domini amen!

NE ea, quae aguntur in tempore, obliuionis rubigo deleat et consumat, scriptorum debent testimonio permanere. Hinc est quod ego *Cunemundus* de *Lichtenfels*, dictus *Anno 1268.*

 de

de *Sanenberg*, in notitiam uniuersorum, praesenti scripto uolo peruenire, quod post multa damna, discordias et offensas, quas me recognoui intulisse monasterio *S. Michaelis* in Bamberg, ius aduocatiae, quod habui in curte et in duobus mansis, in *Leiterbach*, ibidem sitis, et in quatuor mansis in uilla *Pulsendorf*, ius quoque aduocatiae, quod habui super curiam in *Vtzingen*, libere resignaui in manus uenerabilis patris *Vlrici*, abbatis eiusdem monasterii, de consilio discretorum uirorum conuent9 S. Michaelis fratris nostri, custodis maioris ecclesiae Babenbergensis, ita etiam post mortem meam eadem resignatio inconuulsa permaneat et intacta. Ad maiorem quoque huius rei euidentiam, et ad uberiorem cautelam, idem ius aduocatiae posui et contradidi, iure feudi in manus Burgensium subscriptorum, scilicet *Brunwardi*, fratris sui *Güntheri*, *Anselmi*, *Friderici* quondam thelonarii, supradicto monasterio ab ipsis ac suis haeredibus libere conseruandum. Me quoque in superstitum exactionem et molestam uexationem non debet ponere, sine discreto consilio Burgensium praescriptorum. Vt autem haec perpetuum robur obtineant firmitatis, praesentem literam exinde conscriptam communire feci munimine sigillorum, uidel. reuerendi in Christo domini, *Bertholdi* episcopi Bambergensis, *Vlrici* abbatis supradicti, sigillo communi capituli maioris ecclesiae personalibus, sigillis domini *Arnoldi* custodis, fratris mei, domini *Eberhardi* de *Hirsberg*, archidiaconorum et canonicorum Bambergensium et meo. Acta sunt haec anno domini M. CC. LXVIII.

NVM. XXIII.

BERTHOLDI episcopi Bambergensis chirographum, quo bona Klenikensia *ciui cuidam Iudenbergensi pro* 225. *argenti marcis obligauit*,

Anno 1278.

QVoniam ea, quae fiunt in tempore, labuntur sub mora mutabili, si uero literarum testimonio memoriae commendantur* hinc est quod nos BERTHOLDVS, Dei gratia Bambergensis ecclesiae episcopus, protestamur praesentium per tenorem, et scire uolumus uniuersos, quod cum essemus in principio sacri Romani imperii, transeunte domino nostro RVDOLPHO serenissimo rege Romanorum, per Bauariam in Austriam, ad obsidionem Viennensis ciuitatis, et nobis uenientibus per Carinthiam, nostrorum fidelium ac aliorum assumta copiosa multitudine, cum qua ueniebamus sacri Romani imperii in succursum, ingruentibus nobis defectibus plurimis et notoriis, propter terrae Carinthiae generalem caristiam et communem terrae malum statum, fideles nostros in donatione ac accommodatione pecuniae, ad supplendos nostros defectus, ad praedictam causam necessario nos requirere oportebat. Inter quos dilectus fidelis noster, *Iacobus* ciuis *de Iudenburg*, ad nostrarum precum instantiam, nobis ducentas marcas argenti et uiginti quinque marcas argenti Viennensis ponderis accommodauit, pro qua pecunia nostra in *Keinick*, cum suis pertinentiis, uidelicet uiginti marcas redditus, quae a dilecto fideli nostro *Hartlibo* de *Winzer*, clarae recordationis, comparauimus, habito fidelium nostrorum consilio, in Carinthia, ipsi *Iacobo* et suis haeredibus, secundum consuetudinem antiquam Bambergensis ecclesiae, titulo contulimus feudali, tali conditione interiecta, quod ipse Iacobus et sui haeredes, a proximo festo *S. Ioannis baptistae* ad triennium a praedictis bonis nihil seruitii perquirere et exigere debeant, nisi solummodo prouentus prouenientes de iisdem bonis et censum debitum et consuetum; et si eadem bona festo sancti Ioannis baptistae, quod proxime affuturum, infra triennium nos uel nostri successores praedictam pecuniam soluerimus, et tunc ipse *Iacobus* et sui haeredes, sine omni protractione et quolibet impedimento, praedicta bona nobis restituent, insuper has literas ad omnes cautiones, quas super huiusmodi collatione habuerint, nobis resignare et restituere tenebuntur, et praedicta bona in Kleinick ad nos et ad nostrā ecclesiam libere reuertentur. Sed si infra praedictum terminum bona eadem non exsoluerimus, tunc saepe dictus Iacobus et sui haeredes praenominata bona in *Kleinick*, cum suis pertinentiis aestimata ad uiginti marcas reditus, a nobis et a nostra ecclesia iure feudi perpetuo possidebunt. In cuius rei testimonium et stabilem firmitatem sibi praesentes literas dedimus, nostri sigilli robore et testibus idoneis communitas et ad tutelam maiorem efficacia sigilla nostrorum fidelium, uidelicet *Conradi* decani ecclesiae sancti Stephani in Bamberg, Ortolosi *de Wolffsberg*, apponi fecimus huic scripto. Huius rei testes sunt praedicti nostri fideles, quorum sigilla huic scripto appendimus. *Waltherus* iudex Villacensis, Nicolaus de *Porta*, *Diethmar*, *Conradus Waiglinus*, filii quondam Wigandi, *Werchlinus*, *Otshzmannus Eberlinus*, *Vlricus*, *Pilgrinus*, dicti Helarii, ciues de Iudenburg, *Vlricus Frischarius* *Henricus* frater suus et alii quam plures.

Da-

Datum et actum apud Wolffsberg anno domini M.CCLXX. Octauo nonas Iunii.

NVM. XXIV.

BERTHOLDI episcopi Bambergensis confirmatio donationum omnium aduocatiarum et bonorum coenobio S. Michaelis factarum, in quo simul episcopi Eckwerdi de anno 1121. et episcopi POPPONIS de anno 1139. ratione huius datae confirmationes ratae habentur.

Anno 1271. NOs BERTHOLDVS, Dei gratia Babenbergensis episcopus, omnibus praesentium inspectoribus salutem in domino sempiternam. Quomodo cultum Dei nostris temporibus augeri poterimus, desideramus, quam diuturni pia deuotione moti erga monasterium S. Michaelis abbatem et fratres ibidem Deo famulantes, confirmamus donationes aduocatiarum ac praediorum, quas fecit *Eckwerdus* piae memoriae Babenberg. episcopus, de cuius sanguine descendimus, sicut in suis literis inueminus contineri, quas de uerbo ad uerbum rescribi fecimus, sic inchoantes. ECKWERDVS *Dei gratia Babenberg. episcopus. Pastoralem condecet solertiam, eatenus suorum commodis subditorum intendere, ut non solum praeesse, uerum etiam eis iudicentur prodesse. Quapropter Christi fidelium tam futurorum quam praesentium scire uolumus industriam, qualiter* Henricus de Sletin, *nostrae ministerialis ecclesiae, aduocatiam uillae in* Rattlsdorff, *quam a* Ruperto *comite de* Castel *hactenus idem Henricus iure tenuerat feudali, dicto comiti, ut nobis eandem resignaret, coenobio S. Michaelis, pro animae suae remedio, conferendam, deuota animi alacritate resignauit. Quod cum dictus comes fecisset, nos, ad instantiam* Henrici de Sletin, *aduocatiam uillae, resignatam nobis, ecclesiae S. Michaelis, liberali donatione, iure proprietario contulimus, ea uidelicet ratione, ut singulis annis nouem lencias de eadem aduocatia dictis fratribus coenobii persoluant. Praedium quoque* Neusese *cum omni iure et integritate, praeter duo talenta, quorum unum sorori suae, alterutrum anniuersario fratris sui attinet, dicto contulit coenobio, siue liberos habeat siue non, fratribus coenobii integraliter possidendum, propterea aduocatiam superioris* Brunnen *ac* Leiterbach, *sed ad mensam* Diethmari *in* Wasserlos, *quibus ab abbate S. Michaelis infeudatus fuerat, domino* Hartundo *abbati, in nostra praesentia libera et spontanea uoluntate resignauit, et sub annuo censu XII. denariorum in* A *festo S. Michaelis soluendorum, haec ipsa ab abbate recepit, ita sane, quod, quoad uixerit haec, censuali iure tenebit, et post mortem suam ad plenarium usum fratrum, si liberis caruerit, reuertentur, de quibus etiam quatuor seruitia competenter fratribus ordinauit. Dictas igitur aduocatias aut praedia infeudandi, aut ab ecclesia aliquo modo alienandi, nullam uel abbati uel a-* B *licui concedimus facultatem. Huiusmodi itaque donationes, utpote legitimas, in uirtute dei domini nostri Iesu Christi banno nostro confirmamus et, ut ratae et inconuulsae permaneant, testium subscriptione ac sigilli nostri impressione easdem placuit roborari. Testes huius actionis sunt* Marquardus *custos*, Albertus *de* Buchil *maioris ecclesiae canonici*, Heinricus C *decanus* et Henricus *canonicus sancti Iacobi magister*, Salomon Albertus, *canonicus in Teurstat*, Eberhardus *capellanus*, Fridericus de Kitzingen: *laici*, Fridericus *diues*, Heinricus *de* Ruete, *Henricus de* Potenstein, *Eberhardus de Vrensdorff, Albertus et Bertholdus filii eius*, *Herdein de* Vireth, *Otto* de Hage, *Gosfrid* Zicche, *Ludwic* de Muenbrun- D nen, *Volatricus de* Neuasdorff, *Heinricus* Sturmer, *Hartman* de Bodeldorff, *Conradus* de Vrienahorn *et alii plures. Actum incarnati uerbi A. M. CC. XXI. indictione nona pontificatus nostri anno XIX.* Item confirmamus et ratum habemus factum et donationes domini POPPONIS electi Babenbergensis, consanguinei nostri, sicut in literis suis in- E uenimus contineri sub hac forma. POPPO *dei gratia Babenberg. electus, dilectis in Christo filiis, abbati totique conuentui S. Michaelis in Babenberg, salutem in domino. Iustis petentium desideriis facilem tenemur assensum et uota, quae a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Eapropter dilecti in Christo filii, abbas et conuentus praenominati coe-* F *nobii, uestris iustis precibus inclinati, aduocatiam in* RATTELSDORFF *a praedecessore et patruo nostro felicis memoriae* Echewerto, *episcopo Babenbergensi uobis traditam, sicut in literis eiusdem exinde confectis plenius continetur, donationem eandem ratam habentes et firmam nostri assensus munimine roboramus, et praesentis scripti patrocinio communimus,* G *sub poena excommunicationis districtius inhibentes, ne quis eandem donationem infringere, aut ei praesumat ausu temerario contraire, quod qui fecerit, indignationem omnipotentis dei, S. Petri, S. Gregorii Babenbergensis ecclesiae patronorum, nec non et S. Ottonis, cuius corpus in ecclesia uestra requiescit, incurrat, et in districti iudicis examine cum iniquis recipiat portionem. Datum apud* Nürnberg, *anno domini M. CC. XXXIX. septimo*

mo die decembris. Indictiones tertia decima. Adhaec nos inhaerentes uestigiis praedecessorum nostrorum, a quorum tramite discedere nolumus, donamus eidem monasterio *aduocatiam* praediorum, mansorum ac feudorum in *Slamasdorf*, quam comparauimus apud Vlricum *de Coburg*, pro summa centū librarum, confirmando eandem donationem a nobis factā, et ratificantes munimine sigillorū, tam nostro quā capituli maioris, omnia, quae praedecessores nostri, superius annotati, saepe dicto monasterio contulerunt, sub poena excommunicationis districtius inhibentes, ne quis easdem donationes infringere, aut eis praesumat ausu temerario contraire. Quod qui fecerit, indignationem omnipotentis dei, S. Petri, Georgii, Babenberg. ecclesiae patronorum, nec non et S. Ottonis, cuius corpus in eodem monasterio requiescit, incurrat, et in districti iudicis examine cum iniquis recipiat portionem, et terra aduersus eum consurgat. Huius ergo actionis testes sunt hi, *Eberhardus*, praepositus maior decanus, *Arnoldus* custos, *Vlricus* cellarius ecclesiae maioris; *Eberhardus*, decanus S. Stephani, *Otto* decanus sanctae Mariae in Teuerstat, *Petrus* decanus sanctae Iacobi, *Cunradus* custos eiusdem ecclesiae. Magister *Henricus*, Wolfframus dapifer, *Conradus* dictus *Crazze*, ministerialis. *Brunuuardus* et *Fridericus*, ciues Babenbergenses, *Hartmannus* camerarius, et alii quamplures. Datum Bambergae anno Dn. M. CC. LXXI. indict. XIV. pontificatus nostri anno XII.

NVM. XXV.

RVDOLPHI I. imperatoris diploma feudale, quo Bertholdo *episcopo Bambergensi quaedam feuda ducatus Carinthiae concessit.*

anno 1279. RVDOLPHVS Dei gratia Romanorum rex, semper augustus. Vniuersis imperii Romani fidelibus in perpetuum. Regiae congruit maiestati, ut memoriter recolamus ac fauorabiliter attendamus, quanta fidei puritate, quantoque deuotionis studio et adfectu consanguineus et princeps noster charissimus, *Bertholdus*, Bambergensis episcopus, reipublicae uenetur honorem nostraque priuata commoda diligat et sequatur, ut, dum grata seruitia, quae imperio Romano et nobis impendit, aduertimus, ad hoc etiam nostrae considerationis intuitum conuertamus, quas grates et gratias referamus eidem. Dictus siquidem princeps, post diuersa pericula et labores plurimum sumtuo-

A sos, quibus se suamque ecclesiam, pro saluanda republica, infatigabiliter onerauit, non contentus obsequio, quod Romano imperio in persona nostra deuotus exhibuit, nos in liberis nostris charissimis honorauit: nam *feuda* illa omnia et singula, quae sibi et ecclesiae suae per mortem diuae memoriae principum *Austriae*, *Styriae* et *Carinthiae*, B *Carniolae* et *Marchiae* in eisdem terris uacare coeperunt, et specialiter castrum *Mautemberg*, cum *Muta* et omnibus suis pertinentiis, charissimis filiis nostris *Alberto*, *Hartmanno* et *Rudolpho* ac eorum liberis et haeredibus tantum masculis contulit, ipsosque ad instar et formam dictorum principum de iisdem feudis inuestiuit, ita tamen, quod feu- C dorum huiusmodi dictis nostris filiis concessorum ordinatio et conseruatio in nostris manibus remanebit, tantum pro tempore uitae nostrae, si uero liberi nostri decederent sine filiis haeredibus, dicta feuda uacantia et absoluta ad Bambergensem ecclesiam libere reuerterentur. Verum cum honori nostro conueniat pariter et saluti, ut da- D mna, quae pertulit, labores quos sustinuit, sumtus, quos fecit pro honore imperii dictus princeps, eamque fidei charitatem, quam in liberis nostris nobis exhibuit, digna retributionis uicissitudine compensemus, his eum gratiis, quae inferius annotantur, de regia pietate digne ac liberaliter duximus honorandum. Primo scilicet, quod ab E *aduocatia* in *Veldkirchen*, nostro et filiorum nostrorum nomine, uel cuiuscunque terrae Carinthiae principis aut domini futuri nihil aliud exigatur, recipiatur, aut etiam requiratur, nisi tantum ius illud, quod in literis, super collatione dictae aduocatiae confectis, uenerabilis quondam *Hermanni*, ducis Carinthiae, sigillorum munimine robo- F ratis, euidentius est expressum, iniustis iudiciis, exactionibus et steuris indebitis et aliis uexationibus, quae a dicta aduocatia ultra ius, in dictis instrumentis expressum, hactenus sunt exorta, sublatis penitus et deletis. Praeterea renunciamus et cedimus, pro nobis et filiis nostris ac omnibus futuris Austriae et Styriae ducibus ac dominis, G omni iure, quod nobis competiit in aduocatiis *de Haag*, de *Kirchdorff* et *Valle Gerstentheil*, quas quondam principes Austriae et Styriae ab ecclesia Bambergensi in feudum tenuerunt, ipsas aduocatias cum reditibus, prouentibus, iudiciis, syluis, pratis, pascuis, nemoribus et generaliter omnibus iuribus et bonis quaesitis et inquirendis, ad dictas aduocatias pertinentibus, memorato episcopo et Bambergensi ecclesiae libe-

libere relinquentes ac uolentes ipsum episcopum et successores eius in saepe dictarum aduocatiarum ac eisdem attinentium possessione pacifica illaesos perpetuo conseruari; ita tamen, quod quilibet episcoporum Bambergensium, qui pro tempore fuerit, de praedictis aduocatiis, singulis annis in festo *S. Georgii, uiginti talenta* Viennensium denariorum nostrae et successorum nostrorum, in eisdem principalibus camerae soluere teneatur. Item renunciamus et cedimus omni actioni, seu iuri, quod nobis, in quadam area in castro *Strasfrid* competit, siue competere uidebatur, quae per quondam *Henricum*, Babenbergensem episcopum, duci Carinthiae collata fuit. Praeterea quia tempore collationis feudorum, nostris filiis concessorum, memoratus Bambergensis episcopus castrum *Werdenburg*, cum *quadraginta marcarum denariorum reditibus*, de feudis ante dictis deduxit, sibi et ecclesiae suae, de bene placito nostro perpetuo retinendum, nos pro nobis, filiis nostris praedictis et uniuersis successoribus nostris, in principatu Carinthiae, deductioni, retentioni et reseruationi castri praedicti, cum omnibus iuribus et pertinentiis suis, consensum nostrum perpetuum dedimus et donamus, promittentes firmiter, pro iisdem praefatum episcopum et ecclesiam Bambergensem pro dicto castro et suis attinentiis nunquam de cetero impeti uel turbari: hoc tamen signanter adiecto, quod redditus castri praedicti, qui redditus *quadraginta marcarum denariorum* excesserint, nostris et successorum nostrorum usibus attinebunt, prouinciali iudicio, quod ipsum castrum usque modo deseruire consueuit, ipsis quadraginta marcarum denariorum reditibus nihilominus intercluso. Promittimus insuper pro nobis et filiis nostris, principi supra dicto et ecclesiae suae, quod nos et iidem filii nostri ac alii successores nostri in dictis terris, eidem ecclesiae et successoribus suis aderimus auxilio, consilio et fauore; adhoc, ut uniuersa feuda, quae sibi et ecclesiae suae uacant, et quae dinceps in dictis terris per mortem cuiuscunque et in aliis terris per mortem principum, comitum, nobilium, ministerialium uel aliarum personarum, cuiuscunque conditionis aut status existant, uacare inceperint, plene et integraliter assequantur, similiter in feudis illis, quae ipsi ecclesiae et episcopo per statuta, siue traditiones imperiales seu regales, aut per sententias iudiciarias, uel per modum alium debitum et consuetum uacare coeperunt, uel incipient in futurum, sibi et suae ec-
A clesiae adquirendis, nos et liberos nostros et praedictos nostros successores habebit et sentiet promotores. In quorum feudorum iuribus et libertatibus conseruandis nos, filii nostri, et successores nostri in dictis terris praefatae ecclesiae defensores esse tenebimur pariter et tutores. Testes huius rei sunt uenerabilis *Iohannes*, Gurcensis episco-
B pus, honorabiles uiri, *Rudolphus* noster cancellarius, *Henricus* abbas Admontensis, scriba Styriae, et magister *Godefridus*, aulae nostrae protonotarius, illustris *Albertus*, dux Saxoniae, nobiles uiri, *Fridericus* Burggrauius *de Nürnberg*, Burckardus *de Hohenberg*, Bertholdus *de Henneberg*, Eberhardus de *Katzenelebogen*, Hugo *de Wertenberg*,
C Vlricus de *Montefourti* N. de *Ryenegge*, comites Vlricus de *Tuuers*, Reinhardus *de Hagenoga*, strenui uiri Otto *de Lichtenstein*, Fridericus *de Lengeberg* dapifer, Vlricus *de Capella*, Albertus *de Buchheim*, magister Conradus, scriba Austriae, et quamplures alii. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostram infringere, aut ei in ali-
D quo ausu temerario contraire, quod qui fecerit, grauem nostrae maiestatis offensam se nouerit incursurum. In cuius rei testimonium et robur perpetuo ualiturum praesens scriptum maiestatis nostrae sigillo duximus roborandum.

Signum domini RVDOLPHI, regis inuictissimi Romanorum. Datum apud
E Rotenmam 8uo. Calendas Nouembris indict. VIII. anno domini millesimo, ducentesimo, septuagesimo nono, regni uero nostri anno VII.

NVM. XXVI.

OTTO, dux Stetinensis, *resignauit monasterio S. Michaelis* ius patronatus, *quod*
F *sibi et suis progenitoribus, de antiqua consuetudine, competebat, cum certis iuribus ecclesiarum, in littera sequenti contentarum.*

OTTO, dei gratia *dux Slauorum* et *Cassubiae*, uniuersis Christi fidelibus, audituris praesentia et uisuris omnibus, boni plenitudinem perpetua anno 1300.
G cum salute. Ne gesta inter nos et nostros fideles rite et rationabiliter ordinata ad laudem dei in perpetuum mansura a memoria hominum euanescant, expedit ea testibus idoneis firmari et documentis legitimis perennari, ut quaerentes quae sua non sunt, locum in eis non inueniant malignandi. Huius rei causa sciant praesentes pariter et futuri, quod nos ratione iuris patronatus ecclesiae Iacobi nostrae ciuitatis Steti-

 nen-

nensis impetentes, dominum *Cunradum* priorem et rectorem dictae ecclesiae, ex eo quod ipse et omnes sui antecessores in diuinis, ecclesiae eiusdem conuentum duodecim personarum religiosarum, secundũ statuta eius primaeua non habuerant, nec adhuc habent, nunc in ipsa causa uerius et plenius expediti, omnem nostram actionem et impetitionem, quam habuimus aduersus eum et habere possemus, in suum dominum abbatem, totumque conuentum monachorum ecclesiae S. Michaelis extra muros prope Babenbergam posuimus relaxando, et renunciamus eidem penitus in toto, nostrorum prudentum ac fidelium consilio mediante, nunquam per nos uel per quempiam alium de caetero reuocandum, hoc faciendo ad laudem Dei et honorem S. Mariae uirginis et B. Iacobi, propter animae nostrae et omnium nostrorum progenitorum remedium et salutem. Insuper liberaliter et publice profitemur, quod nostri progenitores dictam ecclesiam S. Iacobi in Stetin, cum integra uilla *Mandelgow* et dimidia decima in uilla *Schening*, cum ecclesia in *Gustrow*, et ecclesia in uilla *Schone*, similiter et ecclesiam *S. Spiritus* et ecclesiam *S. Michaelis*, ante nostram ciuitatem *Stetin*, cum omnibus aliis annexis, ad honorem Dei et amorem *Ottonis*, apostoli huius terrae, plenarie donauerunt et cum *titulo donationis* appropriauerunt, praedicto domino abbati totique suo conuentui in perpetuum ab ipsis et ab omnibus eorum successoribus feliciter et libere iure proprietario possidendum. Quemcunque *priorem* seu *rectorem* dictae ecclesiae utilem et conuenientem consulibus ac uniuersis conciuibus nostrae ciuitatis *Stetin*, et quotquot sibi socios in gubernamen eiusdem ecclesiae instituerint, super eo sibi obtinebunt liberam optionem. In hoc nos et omnes nostri posteri contenti esse uolumus et debemus, dummodo ibidem sit sufficiens regimen animarum, eandem parochiam cum omnibus sibi annexis recipiendo *in nostram et omnium succedentium nobis protectionem pariter et tutelam, uolentes omnia haec praedicta cum nostrae promotionis et emendationis commodo, nec non uigore nostrae confirmationis firma perpetualiter obseruare et in sempiternum statuimus obseruanda*. Idcirco praesens instrumentum, nostri sigillo robore commonitum, ad maiorem euidentiam et certitudinem omnium praescriptorum, domino abbati totique suo conuentui monasterii S. Michaelis prope Babenberg, duximus largiendum. Testes huius nostrae confirmationis sunt *Iohannes* nobilis, comes *Gutszecow* dominus *Ditmarus* abbas in *Colebaz*, dominus *Fridericus*, praepositus de *Granszow*, dominus *Heinricus* plebanus in *Warp*, dominus *Cunradus* de *Oldegesbogen*, nostrae curiae capellanus clerici: *Dhiestericus Luchte* noster *marscalcus*, *Henningus de Perthecow*, *Conradus de Elsbolt*, *Voltszeo de Elsbold*, *Iohannes de Cummerow*, *Rodolphus de Moring*, milites. *Henickinus Baruotus* praefectus in Stetin, *Iohannes albus*. *Arnoldus de Samce*, *Petrus de Brackel*, *Ioannes Wulsow*, *Heinricus Hake*, *Heinricus diues*, consules in Stetin et quam plures alii fide digni. Actum et datum *Stetin*, per manum domini *Ioannis* scriptoris nostrae curiae. Anno domini M. CCC. quinta feria ante diem palmarum.

NVM. XXVII.

Confirmatio donationis factae ecclesiae Langheim *dioeceseos Bambergensis.*

ANDREAS Dei gratiae *episcopus Herbipolensis*, harum serie literarũ recognoscimus publice uniuersis, quod strenuus uir Theino de *Lichtenstein*, miles, fidelis noster dilectus, zelo pietatis motus, uiris religiosis, abbati et conuentui monasterii in *Lankheim*, et ipsi monasterio ord. cisterc. *Bambergensis* dioeceseos, medietatem decimae uillae *et territorii* in *Wazendorff*, quam a nobis et ecclesia nostra tenuit in feudum, quoad suum ius, libera donatione inter uiuos tradidit et donauit, nobisque eandem medietatem per *Wolfelinum* aduocatum nostrum in *Rauenech* resignans, petiuit instanter, ut huius decimae medietatem sic resignatam, recipere et supra dictis abbati et conuentui eorumque monasterio in proprietatem donare sollicitudine dignaremur. Nos itaque considerantes non modicum fauorem iuris existere, bona ecclesiastica de laycorum manibus, ad usum ecclesiasticum reuocare, cum ad specialem petitionem uiri religiosi, fratris *Friderici* abbatis dicti monasterii, auunculi nostri charissimi, cum ob feruorem deuotionis, qui in fratribus dicti monasterii uiget, supra dictae decimae medietatem resignatam a praefato milite receperimus, et saepe dictis abbati et conuentui, nec non ipsorum monasterio, donationem inter uiuos, *in ueram proprietatem* praesentibus tradimus et donamus. In quorum promissorum testimonium, hoc scriptum abbati et conuentui praefatis dedimus nostri sigilli patrocinio roboratum. Datum *Herbipoli*, anno domini M. CCC. die etiam crastino assumptio-

anno 1304

ptionis beatae uirginis, pontificatus nostri anno primo.

NVM. XXIII.

LVDOVICI IV. imperatoris confirmatio priuilegii, ab imperatore FRIDERICO II. episcopatui Bambergensi anno 1242. dati, quo ius cudendae monetae in Villach *et* Grigen *collatum.*

Anno 1331. LVDOVICVS quartus, Dei gratia Romanorum imperator semper augustus. Omnibus in perpetuum imperialis munificentiae liberalem et pium se petentibus exhibere consueuit, cum ab eo petitur, quod fidelium sacri Romani imperii commoditatibus conuenit et quieti. Nostri siquidem praedecessores, diui Romani imperatores et reges, iam dudum insigni Bambergensi ecclesiae, ipsius Romani imperii plantulae, ex speciali indulto et licentia concesserunt, quod dilectus princeps noster Bambergensis episcopus, qui tunc pro tempore fuit, possit in *Villaco* et *Griuen* monetam cutere, seu cudi facere, quae in ualore et pondere monetae aequipolleat Firisacensi. Nos, ad deuotam instantiam ipsius nostri principis Bambergensis episcopi, gratiosius inclinati, concessionem huiusmodi innouamus, approbamus et ratificamus, imo ex nouo dicto episcopo et suae ecclesiae cudendi monetam huiusmodi tam in *Villaco*, quam in *Griuen*, ex speciali licentia concedimus et indulto, mandantes uobis uniuersis et singulis nostrae gratiae sub obtentu, quatenus in cudendis monetis praedictis dandis et recipiendis ipsis denariis et ponendis nullum impedimentum aliquis inferre praesumat, aut nostrae in hac parte concessioni ausu temerario aliquatenus contraire, quod qui praesumserit, indignationem nostri culminis se nouerit incursurum. Ad cuius rei memoriam praesens scriptum fieri et maiestatis nostrae sigillo iussimus communiri: Datum in Babenberg, octauo Calendas Decembris, indictione XV. anno domini millesimo trecentesimo trigesimo primo, regni nostri decimo septimo, imperii nostri uero quarto.

NVM. XXIX.

LAMPERTI episcopi Bambergensis diploma, ui cuius aduocatiam et Burghutam Ebensfeldensen *coenobio St. Michaelis perpetuo iure incorporauit et consecrauit, sibi uero suoque archiepiscopatui plenam iurisdictionem et ius collectandi reseruauit.*

A LAMPERTVS, Dei gratia episcopus Babebergensis, recognoscimus publice praesentium inspectoribus uniuersis. Anno 1379. Quod cum uenerabilis ac deuotus noster dilectus in Christo, Otto, abbas monasterii St. Michaelis montis monachorum, extra muros Babeberg. ordinis S. Benedicti, pro se ac suo conuentu, multis tractatibus capitularibus B ob inde factis, pro utilitate et commodo sui et conuentus praedicti, comparauerit ac iusto emtionis titulo emerit a fideli nostro dilecto Cunrado de Tunfeld armigero, pro certa pecuniarum summa, aduocatiam super bonis subscriptis, in *Ebensfeld* situatam, quorum proprietas ad dictum monasterium pertinere dinoscitur. Aduocatia uero est C *Burghuta*, a nobis et ecclesia nostra Babengensi procedens, nobisque per eosdem abbatem et conuentum sic cum instantia debita humiliter supplicatum, quod cum ipsi sint uiri religiosi huiusmodi Burghutae, uel bonorum feudalium non capaces, praedictam aduocatiam et *Burghutam* a nobis et nostrae ecclesia procedentem, ut praefertur, ipsis D et eorum monasterio appropriare, annectere, incorporare, dominiumque eiusdem aduocatiae directum et utile in eos transferre de speciali gratia dignaremus. Nos itaque iustis eorum supplicationibus fauorabiliter annuentes, saepe dictam aduocatiam et Burghutam, per eos, ut praemittitur, comparatam et emtam et a nobis et nostra ecclesia pro- E cedentem, matura deliberatione praehabita, de consensu honorabilium ac deuotorum nobis in Christo dilectorum, decani et capituli ecclesiae nostrae praedictae, et unanimi uoluntate de speciali gratia ac certa scientia ipsi, abbati et conuentui et eorum monasterio supradicto appropriauimus, annexìmus, incorporauimus et uniuimus, F appropriamus, annectimus, incorporamus et unimus, dominiumque directum et utile praefatae aduocatiae in eos et eorum monasterium cum pleno iure transferimus in his scriptis, renunciantes libere et expresse omni iuri et dominio, quod nobis et ecclesiae nostrae in dicta aduocatia et Burghuta competiit, quoquo modo, iuribus ta- G men nostris quibuscunque iudiciorum et impositione steurarum in bonis subscriptis nobis et ecclesiae nostrae semper saluis. Bona autem, de quibus praemittitur, sunt ista; unum feudum, quod colit *Hermannus Heyner*, unum feudum, quod pro nunc possidet Gotfridus Wolffer, unum bonum inquilinare, dictum Veldenguth, cum uno horto, in quo residet *Iohannes*, dictus *Weiland*. Item noualia sita ibidem, dicta im Cottin

dea

der Obern *Altach*, in una puta seu parte communitatem uillae contingentia. Quae quidem noualia sibi colunt *Hermannus Heyner* et *Hermannus Rabenard*, cum omnibus ipsorum pertinentiis, prout haec omnia in literis emtionis specialiter declarantur. In quorum euidens testimonium praemissorum praesentes sibi fecimus literas nostras, nostri ac capituli supradicti sigillorum B munimine roborari, et nos Henricus decanus, totumque capitulum ecclesiae Bamberg. praedicta recognoscimus omnia et singula praemissa de nostris uoluntate et consensu unanimi processisse, et in horum testimoniorum sigillum nostri capituli una cum sigillo domini nostri episcopi, supradicti praesentibus appendisse. Datum Bam- C berg anno domini MCCC. LXXIX. die uero XVI. mensis Maii.

NVM. XXX.

Cessio aduocatiarum Langhemensis ecclesiae Bambergensis dioeceseos.

anno 1400. NOS *Conradus dei gratia comes de Wilt- D perg*, testimonio praesentium declaramus, quod uotiuis a fratribus religiosorum uirorum abbatis et conuentus monasterii S. Mariae in *Langkheim* ord. Cistert. Babenberg. dioec. nec non eorum, qui per nos quorundam bonorum in uilla *Watzendorf* aduocatiis erant infeudati, precibus opportunis acquiescentes, easdem aduocatias de ma- E nibus singulorum nobis libere resignatas uidelicet a *Theinone* milite et *Carolo* fratribus dictis *de Lichtenstein* sex bonorum aduocatias, a *Wolframo*, *Friderico* et *Memlobo* fratribus dictis *de Grube* pro XV. lib. Hall. item ab Arnoldo suisque heredibus, dictis *Bokke*, impetitus, pro V. lib. Hallens. dinoscitur exemisse. Item a *Gottfriedo de Wiesen* et *Helmbri- F co*, dicto *Kruppbe*, duorum bonorum aduocatias, quibus per *Gundelohum Marschalckum de Ditorf* et Fridericum Ratzenberg subinfeudatus dinoscebat a quolibet praedictorum, sc. Gottfridus et Helmricus pro singulis V. lib. Hallens. dicta ecclesia *Langkheim* nobis resignatas exemit, item a *Ludwico Scoto*, nec non a *Ludouico Cambrio de Raue- G neck*, per Theodericum Vligium infeudato a quolibet et heredibus eorundem duorum honorum aduocatias cum tribus bonis cuiuslibet eorundem principalium, quae ipsos proprietatis titulo contingebant, pro singulis XXX. lib. Hallen. dicta ecclesia comparauit. Has quidem aduocatias nobis, ut praemissum est, resignatas, ob spem diuinae remunerationis, cupientes ecclesiae saepe dictae prouidere utilitati, apropriamus, libere condonantes in perpetuos suos usus, dando sibi praesentes literas super eis, sub nostri sigilli appensione. Nos quoque Ludwicus *Scotus* et Ludwicus *Cam.* supradicti, dum sigillis propriis caremus, sigilli nobilis domini *Conradi comitis de Wiltperg* ad confirmationem nostrae praetactae uenditionis dignum duximus contutari. Datum anno domini M. CCCC. in die beati Nicolai episcopi et confessoris.

NVM. XXXI.

SIGISMVNDI imperatoris diploma feudale, ratione regaliorum episcopi Bambergensis, ANTHONIO episcopo Bambergensi datum.

SIGISMVNDVS Dei gratia Romanorum imperator semper augustus, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae Croatiae etc. rex; notum facimus tenore praesentium uniuersis. Etsi imperialis dignitas et clementia, uniuersorum fidelium, quos latitudo sacri Romani imperii complectitur, felicibus gratisque commodis ac speratis augmentis fauorabiliter dignatur intendere, ad illorum tamen profectus et commoda diligentiori studio clementius inclinari consueuit, quorum fides deuota merita, constantia ac promtae deuotionis integritas continuatis studiis caeteros antecedunt. Sane nobis in caesario solio, sub apparatu imperialis maiestatis, in ciuitate Basiliensi, die decima septima mensis Ianuarii, sedenti, attendens nostrae praesentiam maiestatis uenerabilis Antonius, episcopus Bambergensis, princeps deuotus noster, dilectus nobis, humiliter supplicauit, quatenus sibi omnia sua et ecclesiae suae Bambergensis regalia siue feuda conferre, ipsumque de eisdem inuestire gratiosius dignaremur. Nos itaque, qui quorumlibet iuste petentium uota complectimur gratiose, praesertim cum iuste petentibus non sit denegandus assensus, sibi animo deliberato, sanoque principum, comitum, baronum, nobilium et procerum nostrorum adhibito consilio, de certa nostra scientia auctoritateque imperiali, recepto prius ab eodem fidelitatis subiectionis et obedientiae iuramento debito et consueto, regalia nec non temporalia, siue feuda sua, ac dictae suae Bambergensis ecclesiae, quae singulare quoddam et insigne membrum Romani extitit imperii, cum uniuersis et singulis suis attinentiis ac mero et mixto imperio et etiam exercitio iurisdictionis temporalis, nec non uniuersis suis iuribus, ho- anno 1434.

honoribus, consuetudinibus, obseruantiis et pertinentiis, sicut eadem bonae memoriae sui praedecessores, episcopi Bambergenses, possederunt hactenus sceptro imperiali et aliis ceremoniis in talibus consuetis et obseruari debitis contulimus et conferimus, ac ipsum de eisdem inuestiuimus et tenore praesentium inuestimus, mandantes uniuersis et singulis comitibus, baronibus, nobilibus militibus, clientibus, uasallis, officialibus caeterisque terrarum ciuitatum et locorum dicti episcopatus et ecclesiae Bambergensis subditis, quatenus eidem Anthonio, episcopo Bambergensi, tamquam uero ordinario et legitimo suo domino, in omnibus et singulis, tam in iudiciis quam aliis, exercitium iurisdictionis temporalis concernentibus, reuerenter, firmiter et debite parere et obedire debeant, et intendere, difficultate et impedimento quibuslibet procul remotis, supplentes omnem defectum. Si quis in praemissis ex defectu uerborum, sententiarum obscuritate et solennitatibus omissis compertus fuerit, quomodolibet de Romanae ecclesiae plenitudine potestatis, praesentium sub nostrae imperialis maiestatis sigillo testimonio literarum. Datum *Basileae*, anno domini millesimo quadringentesimo trigesimo quarto, die decima septima mensis Ianuarii, regnorum nostrorum anno Hungariae quadragesimo septimo, Romanorum uigesimo quarto, Bohemiae quarto decimo, imperii uero primo.

Ad mandatum domini imperatoris proprium,

CASPAR SCHLIK.

NVM. XXXII.

GREGORII VII. papae breue *ad* Hermannum *episcopum Bambergensem, quo hortatur, ut iussa sua ex episcopo Metensi capessat, uitamque corrigat.*

GREGORIVS episcopus seruus seruorum Dei, *Herimanno* Bambergensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

anno 1074. CArissimus confrater noster *Herimannus*, Metensis episcopus, nobiscum per dies aliquot commoratus, multum nos pro te rogauit, multasque et intimas pro causa tua supplicationes effudit, referens nobis de te nonnulla, quibus in spem tuae correctionis non parua cordi nostro est oborta laetitia. Quapropter consilium, quod ad salutem tuae et animae nostrae, quodque ad utilitatem ecclesiae, cui praees, aptissimum nobis uisum est, in experientia fraternitatis suae posuimus, iniungentes et committentes sibi, ut apostolica fultus auctoritate, uicem nostram in causa tua explere debeat, si modo ad obediendum his, quae quasi ore nostro tibi proposuerit, te paratum inueniat, in cuius prudentia quoniam ad bene monendum te prompta et sufficiente uoluntate esse non dubitamus, nos quidem e multis hoc fraternitati tuae solicite attendendum et pensandum scribimus, quod ad finem uitae quotidie appropinquas, et extremum diem, quem tamen nescis, quam cito ueniat, certus exspectas. Ideoque, frater, debita sollicitudine te admonemus, ut horrendum examen et ineuitabile iudicium districti iudicis ante oculos ponas, et faciem illius ea conscientiae tuae confessione et operum conuersatione praeoccupare festines, quatenus in conspectu diuinae praesentiae, cuius oculis omnia nuda et aperta sunt, non te culparum timor, et uerecundia deprimat, sed laeta recipiendae pro bonis actibus retributionis fiducia manifestum et imperterritum reddat. Data in expeditione ad montem *Ciminii*, secundo idus Iunii, inductione duodecima.

NVM. XXXIII.

GREGORII VII. papae bannum contra Hermannum *episcopum Bambergensem suosque asseclas.*

GREGORIVS episcopus, seruus seruorum DEI, clero et populo Bambergensis ecclesiae, salutem et apostolicam benedictionem.

LIteras, quas POPPO praepositus ecclesiae uestrae, cum his qui secum erant decepti, simulata poenitentia falsaque religione Hermanni, olim dicti uestri episcopi, incaute a nobis nimia festinatione recedentes, ad uos deferre neglexerunt, nostro sigillo insignitas, id circo uobis ad praesens dirigere dignum duximus, ut in eo manifesto cognoscatis, quae fuerit de iam dicto pseudo episcopo nostra uoluntas, quamque sententiam damnationis iudicio sanctae apostolicae sedis in eum promulgauimus, indubitanter credentes, quoniam nullius supplicatio, aut fraudulenta suggestio ab eadem uoluntate, siue sententia, ex eo, quod se iudicio sanctae apostolicae sedis subtraxit, animum nostrum potuit reuocare, uel nunquam Deo auctore mutare ualebit. Anno 1075.

Verum quia sub obtentu religionis ac mentitae ponitentiae sanctam Bambergensem ecclesiam, specialem quodammodo sanctae Romanae ecclesiae filiam, tyrannide conatus est confundere, bonaque illius dilapidare atque disperdere, priorem sententiam confirmantes, ad cumulum damnationis eius hoc addimus, ut irrecuperabiliter ab episcopali officio semotus, a sacerdotali quoque sit omnino seclusus, quousque se apostolicae audientiae repraesentet, paratus etiam cautionem facere, quam uestrae ecclesiae cognouerim expedire. Ab episcopali uero officio eum ideo segregamus, quia Simoniace inuasit ecclesiam, sacerdotali quoque eum idcirco priuamus, quoniam sub specie sanctitatis uisus est eam dilaniare atque confundere. Et quia tanta mala contra ecclesiam, quoquomodo olim sibi commissam, exercere non timuit, anathematis eum uinculo innodamus, quousque supra dicto modo se apostolicae audientiae repraesentet, nisi forte in extremis ductus dignam poenitentiam accipiat; eo tamen tenore, ut si conualuerit, simili modo, ut dictum est, se apostolicae sedi repraesentare festinet. Eodem quoque anathemate percutimus eos, qui ab initio promotionis eiusdem aliqua praedia ecclesiae ab eo acceperunt, ut sibi fauerent, ad eius malitiam contuendam, praemaxime illos, qui, postquam se apostolicae sedis iudicio subtraxit, ab eo aliquid in praediis uel in thesauris ecclesiae acceperunt, ad confouendum eum, ut in sua pertinacia perseueret, nisi resipuerint, uidelicet ut condigna satisfactione, quod praedicto sacrilegio peccauerunt, emendent, nobisque suam poenitentiam resignare festinent. Data Laurentii, decimo tertio Kalendas Augusti, indictione decima tertia.

NVM. XXXIV.

GREGORII VII. papae breue ad clerum ecclesiae Bambergensis, in quo declarat, se Hermannum *episcopum Bambergensem munere priuasse, simulque iubet, ne quis episcopatus bona uiolet.*

Gregorius episcopus seruus seruorum Dei, clero et populo Bambergensis ecclesiae, salutem et apostolicam benedictionem.

anno 1075. NOtum est pene omnibus in Teutonicis partibus habitantibus, quod Bambergensis ecclesia specialis quodammodo filia adhaeret matri suae Romanae ecclesiae, cui Deo auctore deseruimus, licet indigni: ac proinde tanto solicitius uigilantiae nostrae nos oportet sibi curam impendere, quanto familiarius apostolicae sedis est munimine contuenda. Vnde quia quidam idiota praedictam ecclesiam Simoniacae perfidiae haeretica prauitate subuersus inuaserat, eam a iugo sacrilegae peruasionis illius prouida consideratione liberare statuimus. Exemimus quidem gladium apostolorum principis Petri, et in eum apostolica auctoritate sententiam promulgauimus. Verum quia in exclusione talium solent ecclesiae multa damna pati, et bona earum distrahi et disperdi, dignum duximus imminenti damno ecclesiae praecauere, ac proinde sacrilegis ac tyrannis apostolica auctoritate resistere, interdicendo, ne occasione exclusionis illius res ecclesiae auferre uel quolibet modo alienare praesumat. Quapropter ex parte Dei et apostolorum Petri et Pauli interdicimus, ut nulla alicuius dignitatis, seu potestatis, seu cuiuslibet conditionis persona res iam saepe satae ecclesiae, maxime thesaurum et praedia auferre, uel aliquo modo alienare iniuste decipiendo praesumat, donec omnipotens Deus, per interuentum beati Petri, ecclesiae illi idoneum pastorem prouideat. Si quis uero contra huius interdictionis paginam uenire tentauerit, nouerit se gratiam beati Petri amittere et apostolicae animaduersionis ultione plectendum. Data Romae XII. Kalendas Maii, indictione XIII.

NVM. XXXV.

GREGORII VII. papae breue ad Sigifridum I. *archiepiscopum Moguntinum, quo ei notum facit, Herimannum episcopum Bambergensem officio motum et banno pulsum esse, utque in eius locum meliorem surroget, petit.*

GREGORIVS episcopus, seruus seruorum Dei, *Sigifredo* Moguntino archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem.

QValiter Bambergensis *Herimannus*, iam nunc non episcopus, hoc anno Romam poenitens se habuerit, uel qualiter se iudicio apostolicae sedis subtraxerit, quaue fraude clericos praedictae ecclesiae sub obtentu poenitentiae deceperit, et quomodo res eiusdem sibi contra Deum commissae ecclesiae, peius, quam prius destruxerit, et in clericos quondam sibi commissos sicut tyrannus surrexerit, uestra, ut reor, cognoscit fraternitas et certa dolet tristitia. Quo circa nos ulterius tantas non ua- *Anno 1075.*

ualentes impune ferre nequitias, et nouiter inuentas saeuitias, maxime circa eam, quae beato Petro specialiter commissa est ecclesia, iudicio sancti spiritus, per eiusdem auctoritatem beati Petri, apostolorum principis, praedictum Hermannum ab officio episcopali atque sacerdotii deposuimus, et in perpetuo depositum esse censemus. Et quia haeresi iunxit sacrilegium, et sacrilegio apertam tyrannidem, excommunicationis uinculo eum alligauimus, quousque se apostolicae sedi repraesentet, quam conatus est non solum decipere, sed etiam dolo malo irridere. Si autem ad ultimum sibi diem peruenerit, non ei poenitentiam et communionem denegamus, sed mox ut poterit, apostolicam adire sedem omnino illi praecipimus. Haec ut publice maxime fratribus tibi subiectis coepiscopis notifices, uolumus et exparte beati Petri praecipimus, ut secundum sanctorum instituta patrum summopere procures in praedicta Bambergensi ecclesia pastorem ordinare; quatenus quod in praedicto Simoniaco negligenter egisti, comproberis emendare. Dat. *Laurenti* XIII. Calend. Augusti, indictione decima tertia.

NVM. XXXVI.

GREGORII VII. papae breue ad Henricum V. *imperatorem Romanum, in quo ei notum facit,* se Herimannum *episcopum Bambergensem officio mouisse banneque feriisse, simulque eius curam implorat, quo episcopatui Bambergensi habile subiectum legitimo modo praeficiatur.*

GREGORIVS episcopus, seruus seruorum DEI, Henrico regi salutem et apostolicam benedictionem.

Anno 1075. INter caetera bonarum uirtutum opera, fili charissime, ad quae te meliorationis studio assurgere, fama referente audiuimus, duobus te modis sanctae matri tuae, Romanae ecclesiae scilicet, eminentius commendasti. In altero quidem, quia Simoniacis uiriliter restitis, in altero uero, quia clericorum castitatem, utpote seruitorum domini, et libenter approbas, et efficaciter desideras adimplere. Quibus de causis signum nobis proposuisti, opitulante Deo, altiora de te et praestantiora quaeque sperandi. Quapropter et haec te firmiter retinere ualde optamus, et dominum Deum nostrum, ut ea tibi cumulatius augere dignetur, suppliciter obsecramus. Caeterum de Bambergensi ecclesia, quae sui fundatoris institutio- A ne sanctae et apostolicae sedi, tanquam humeri capiti, membrum scilicet propinquius specialiori quadam cura sollicitudinis inhaeret, uehementer dolemus, et eius desolationi pro uiribus occurrere, oppitulari et consulere officii nostri necessitate impellimur. Simoniacus enim ille *Herimannus*, dictus episcopus, hoc anno ad synodum B Romam uocatus, uenire contempsit: sed cum propius Romam accessisset, in itinere substitit, et praemittens nuncios suos cum copiosis muneribus noto sibi artificio innocentiam nostram et confratrum nostrorum integritatem, pactione pecuniae attemtare atque, si fieri posset, corrumpere molitus est; quod ubi praeter spem euenit, iam de C damnatione sua securior, festinanter retrocessit et blandis fallacibusque promissis clericorum, qui secum erant, animas lactans, aiebat se, si patriam repedare posset, ab episcopatu cessaturum, et monasticae uitae professionem subiturum. Quam sponsionem qualiter impleuerit, celsitudinem tuam, fili carissime, non latet. Quin etiam temeraria ulterius D progressus audacia, clericos, ecclesiae suae salutem et honorem quaerentes, bonis suis dispoliauit, et nisi eum tua, ut audiuimus, regalis potentia refregisset, penitus confudisset. His excessibus diligenter consideratis, ab episcopali eum atque sacerdotali officio deiicimus. Insuper quoniam Bambergensem ecclesiam, apostolica beati Petri E tuitione munitam, crudelius atque molestius, quam ante, infestare praesumsit, anathematis eum uinculo innodauimus, donec ecclesiasticam dignitatem illicite usurpatam deponat, et se nihilominus sedis apostolicae iudicio repraesentet. Nunc ergo, excellentissime fili, sublimitatem tuam hortamur, et pro nostrae sollicitudinis F debito suademus, ut religiosorum consilio uirorum eadem ecclesia ita secundum Deum ordinetur, quatenus beati Petri, cuius nomini et defensioni attitulata est, intercessione, diuinae merearis obtinere suffragia protectionis. Quid uero hac ipsa de causa Sigifrido confratri nostro Moguntino episcopo, et eidem Bambergensi clero et populo scripserim, G ex literis ad eos datis ad liquidum poteris cognoscere. Dat. Romae 13. Cal. August.

NVM. XXXVII.

GEORGII VII. papae breue ad Henricum V. *regem Romanorum, transactionem mutuam, ut et misericordiam uictis Saxonibus praestandam, praecipue mu-*

munere motum Hermannum *episcopum Bambergensem concernens.*

GEORGIVS episcopus, seruus seruorum Dei, *Henrico* regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Anno 1076. QVando literas tuae magnitudinis accepi, longe ab urbe maxime caussa infirmitatis aberamus. Cum quibus necessarium erat tractare, quid uestrae legationi ad plenum, sicut oportet, responderem. Vester etiam nuncius, horum uidelicet portitor, ob praedictam caussam aegritudinis timebat nobiscum manere. Sed quia desideramus non solum uobiscum, quem Deus in summo rerum posuit culmine, sed etiam cum omnibus hominibus pacem, quae in Christo est, habere, iusque suum unicuique obseruare, cupimus summopere corde et animo adhaerere. Noui enim, quod te credo non ignorare, quia qui deum reuera diligunt, et Romanam ecclesiam, Romanumque imperium ad uindictam suorum criminum non pertimescunt, inter nos pacem et concordiam inserere agendo uel orando concupiscunt. Quapropter bonam concepi fiduciam, quia hanc nostram, imo totius ecclesiae caussam, religiosis hominibus coepisti committere, qui nos non nostra iniuste diligunt et, ut christiana instauretur religio, suam intentionem requirunt. Ego autem, ut paucis loquar, horum consilio paratus sum Christo fauente gremium tibi sanctae Romanae ecclesiae aperire, teque ut dominum fratrem et filium suscipere auxiliumque, prout oportuerit, praebere, nihil aliud a te quaerens, nisi, ut admonita tuae salutis non contemnas aurem inclinare et creatori tuo, sicut te decet, non contradicas offerre gloriam et honorem. Valde quippe indignum est, ut honorem, quem a conseruis et fratribus nostris exigimus, creatori et redemtori nostro reddere contemnamus. Moueat itaque nos diuina promissio, qua dicitur: Ego glorificantes me glorifico, et qui me contemnunt, erunt ignobiles! et offeramus ei, quod placet nobis hac in uia seculari; ut perfruamur in coelestibus bono spirituali. De superbia uero Saxonum, uobis iniuste resistentium, quae diuino iudicio a facie uestra contrita est, et gaudendum est pro pace ecclesiae et dolendum, quia multus christianorum sanguis effusus est. Vos autem in talibus plus honorem dei, et iustitiam eius procurate defendere, quam honori proprio prouidere. Securius enim quilibet princeps, mille impios potest causa iustitiae punire, quam propriae causa gloriae quemlibet christianum gladio sternere. Omnia enim creauit et regit qui dixit: Ego gloriam meam non quaero: saluti quippe nostrae tunc uere prouidemus, cum in cunctis nostris actibus gloriam Dei propinamus. De Hermanno uero quondam nuncupato Bambergensi episcopo, nouerit uestra sublimitas, quia iamdiu est, ex quo per quendam eiusdem ecclesiae clericum, nobis nostroque confratri Sigefrido Moguntino archiepiscopo et clericis praedictae ecclesiae misimus per nostras literas, quod auctoritate apostolicae sedis ab omni episcopali et sacerdotali dignitate sit depositus et anathematis uinculo obligatus, quia non timuit Simoniacae haeresi sacrilegium adiicere, sanctamque ecclesiam sibi commissam sicut tyrannus deuastare. Vnde rogauimus, et ex parte B. Petri praecepimus et praecipimus, ut in praedicta ecclesia secundum Deum talis pastor ordinetur, qui, quod fur et latro mactauit, Deo fauente uiuificet et, quod ille dissipauit, ualeat resarcire. Omnipotens Deus, a quo cuncta bona procedunt, meritis et intercessione beatorum apostolorum Petri et Pauli, sua pietate in hac uita nos protegat, et cum dupla uictoria perducat ad uitam aeternam.

NVM. XXXVIII.

Papae GREGORII VII. *breue ad milites quosdam Bambergenses, quo iubentur, ut bona episcopatus Bambergensi, ab* Herimanno *episcopo Bambergensi adquisita, intra 20. dies ab accepto hoc breui restituant, aut anathemate ecclesiae innodati sint.*

GREGORIVS episcopus, seruus seruorum dei, *Haremanno, Vdelrico, Friderico, Mazelino, Heroldo, Wirintoni Goteboldo,* militibus Bambergensibus ecclesiae.

INtelleximus iam diu, quod uos, scilicet *Haremanne* et *Vdelrice,* accepistis bona ipsius ecclesiae, pro introitu Bambergensis episcopi *Herimanni* iam depositi, quodque uos *Friderice, Mazeline, Herolde, Wirinto,* post illius excommunicationem ab hac sede bona eiusdem ecclesiae ab eo similiter accepistis. Intelleximus etiam de Goteboldo, quando captus tenebatur episcopus, iam memoratae ecclesiae bona de manu regis accepisse. Sciatis igitur, in eo concilio, quod nuper celebrauimus, ita diffinitum esse, ut, nisi infra ter- Anno 1076.

minum uiginti dierum, postquam haec A legationis uestrae uerba ad uestras aures peruenerint, res iam dictae ecclesiae, quas iniuste detinetis, aut reddideritis, aut de manu episcopi acceperitis, periculo excommunicationis subiiciatis. Si uero resipiscentes ad episcopum ueneritis, et saepe nominata bona restitueritis, liceat episcopo uos excommunicationis uinculo soluere. Dat. in synodo 13. Cal. Mart. Indict. XIII.

NVM. XXXIX.

OTTONIS episcopi Bambergensis epistola ad PASCHALEM II. qua ei notum facit, se ab imperatore episcopum Bambergensem constitutum, ideoque in uestituram petit.

Domino patri suo, PASCHALI, sanctae et apostolicae sedis uniuersali episcopo, Otto Bambergensis ecclesiae, id quod est, tam deuotae, quam debitae subiectionis orationes et seruitium.

Anno 1109. QUia totius ecclesiasticae dignitatis D ac religionis firmamentum in Christo petra est, et in Petro eius discipulo et eius successoribus: idcirco ab hac linea, ab hac uirga directionis, uirga regnorum, pontificatuum et omnium potestatum in ecclesia, insanum duxi aberrare. Vobis igitur, pater sanctissime, et sanctae matri nostrae Romanae ecclesiae collum deuote submittens, auxilium et consilium de rebus meis flagito. In obsequio enim domini mei imperatoris per annos aliquod degens, et gratiam in oculis eius inueniens, suspectam habens in manu principis inuestituram, semel et iterum, cum dare uellet, renui episcopatum. Nunc uero iam tertio in Bambergensi episcopatu me ordinauit, in quo tamen minime permanebo, nisi uestrae permaneat sanctitati, per uos me inuestire et consecrare. Quicquid ergo placeat discretioni uestrae de me, per nuncios mihi significate seruo uestro; ne forte in uanum curram, si ad uos currere incipiam. Omnipotens mihi propitiam incolumitatem uestram custodiat.

NVM. XL.

Paschalis II. papae responsoriae ad praecedentem epistolam Ottonis episcopi Bambergensis:

Paschalis seruus seruorum dei, Ottoni, dilecto fratri Bambergensis ecclesiae electo, salutem et apostolicam benedictionem.

FIlius sapiens laetificat matrem. Opera tua consilium tuum uirum praeferunt sensatum. Nos igitur te honorare et profectus tuos iuuare congruum duximus. Nihil ergo de nostra beneuolentia dubitans, tuam nobis, quantocius uales, praesentiam exhibeto. Certi enim sumus, quod diuina sapientia etiam malis hominibus bene B uti nouit. Anno 1109.

NVM. XLI.

EBERHARDI II. episcopi Bambergensis epistola ad Eberhardum I. *archiepiscopum Saltzburgensem, ut ALEXANDRI III. papae partes deserat, et se pluribus archi- et episcopis pro VICTORE IV. papa iungat.*

C Reuerendissimo patri et domino EBERHARDO, Salzburgensis ecclesiae archiepiscopo, EBERHARDVS, Babenbergensis gratia Dei, si quid est, tam deuotum, quam debitum cum oratione seruitium.

COnuenientibus in unum Papiae episcopis circiter L. diuque uentilata quaestione papatus, cum dilatio primo pene omnibus complacuisset, usque ad maiorem rei notitiam et aliud generalius concilium, praeualuit tandem pars domini Victoris iustificata ab altera parte multis modis; quia coniuratio contra imperium factum illud praecesserat: quia domini Victoris* immantatio prior, illa posterior, quo solo Innocen- E tius Anacleto praeualuit, cum Anacletus plures et maximae scientiae et auctoritatis haberet electores. Deinde quod ad hostes imperii pars illa se transtulerit, obligata Siculo, Mediolanensibus, Brixiensibus, Placentinis, per sacramentum, quod sanae doctrinae aduersari uidetur, et cum subditos a iuramentis fidelitatis debite absoluat, et ser- F uire imperatori prohibeat quoscunque, et sic discessioni uiam praeparet, quod pessimum est; sicut opere ipso clarescit, et scriptis undique per Italiam directis tam ciuitatibus quam episcopis. His malis principiis finem deteriorem promittentibus, perpetuam uidelicet discordiam inter regnum et sacerdotium et discessionem ab inuicem, dum pars G illa cum omni securitate conductus, nec uenire uoluisset, nec etiam procuratores pro se mittere, ad subeundum iudicium et excipiendam sententiam, dominum Victorem recipimus, spe pacis et concordiae inter regnum et sacerdotium, longo tamen examine praemisso, de tempore et ordine electionis suae. De his, qui eius electioni consenserunt primitus et postmodum retro abierunt, cardinalibus, numero, nouem, te-

Anno 1160.

testificante super his omnibus capitulo B. Petri et clero Romano scriptis et uiua uoce nunciorum sub iureiurando. Nuncius regis Francorum promisit pro eo neutrum se recepturum, usquedum nuncios imperatoris recipiat. Nuncius regis Anglorum idem uelle et idem nolle promisit, tam in his, quam in aliis. Arelatensis, Viennensis, Lugdunensis, Bisuntinus, per literas et per nuncios consenserunt. Solus Treuirensis de regno nostro superest in parte illa de numero archiepiscoporum, qui non consenserit; eius tamen suffraganei omnes consenserunt. Vsque ad uos solum peruentum est. Angelus magni consilii dirigat uos secundum beneplacitum suum, et custodiat uos in omnibus uiis uestris. Praeter hoc praepositus multa manifestabit uobis, quae non licet ad praesens homini loqui. Congaudete mihi, qui dimissionem accepi, et ad propria redeo.

NVM. XLII.

GEORGII I. episcopi Bambergensis reformatio Consistorii et iudicii decanatus in archiepiscopatu Bambergensi.

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis, amen:

Anno 1463.

GEORGIVS, Dei et apostolicae sedis gratia episcopus Bambergensis, ad futuram rei memoriam. Iniunctum nobis pastoralis officii debitum exequi, ut tenemur, cupientes, ad ea libenter dirigimus intentionis nostrae intuitum et diligenter prospicimus, quae reipublicae commodum respiciunt et utilitatem, ut per nostrae prouisionis auxilium iustitia unicuique reddatur, uitia euellantur, uirtutes plantentur, iniqua destruantur, honesta reaedificentur, ac praua transeant in directa, ut sub latis deformibus relucеant debitae reformationis iudiciorum ecclesiasticorum decor et pulchritudo, ac totius aequitatis et iustitiae exinde proueniant incrementa. Sane licet a nostris praedecessoribus episcopis Bambergensibus pro tempore plures constitutiones et ordinationes, regimen et gubernationem iudicii, decanatus, Ecclesiae nostrae Bambergensis concernentes, laudabiliter editae fuerint: quia tamen, edocente experientia, hominum malitia excrescente, constitutiones et ordinationes huiusmodi debite non obseruatae, aut modicum, aut nullum fructum, utriusque sexus hominibus ciuitatis et dioecesis nostrarum Bambergensium attulerint, quin imo, prout frequenti clamore atque famosa insinuatione ad audientiam nostram crebris uicibus deductum est, iidem in pluribus plus debito grauati fuere: Nos igitur GEORGIVS episcopus praefatus, prout ex debito pastoralis officii nobis crediti adstringimur, his salubriter et utiliter prouidere uolentes, uariis et diuersis tractatibus et consiliis iurisperitorum ac aliorum prudentum, maturaque deliberatione praehabitis; de consensu, uoluntate, et bene placito uenerabilium nostrorum deuotorum, Conradi de Würtzburg senioris, et capituli dictae ecclesiae nostrae, auctoritate nostra ordinaria, duximus ordinandum et statuendum; ordinamus et statuimus modis et formis inferius descriptis, districte praecipiendo, constitutiones et ordinationes ipsas perpetuis C futuris temporibus inuiolabiliter obseruari, absque tamen praeiudicio nostrae superioritatis, iurisdictionis episcopalis et ordinariae potestatis.

Art. I.

Officialis seu iudex consistorii sit clericus etc et in causis matrimonialibus [illegible] interlocutoriam quam definitiuam ferat sententiam.

IN primis itaque statuimus et ordinamus, ut decanus dictae ecclesiae pro tempore officialem seu iudicem habeat et teneat clericum, discretum, non D uxoratum, bonae famae et honestae conuersationis, in iure peritum et expertum, causarum experientiam et notitiam habentem, qui, ex commissione sibi pro tempore facienda, recipere poterit potestatem iudicandi, quique de iuris peritorum consilio, tam diffinitiuas quam interlocutorias sententias ferat, praesertim in matrimonialibus, E in quibus dubium fuerit ac aliis grauibus ac arduis causis et negotiis, in consistorio decanatus dictae ecclesiae nostrae pro tempore agitandis, seu examinandis.

II.

Officialis causas extra ciuitatem cognoscat.

Item decanus aut officialis praefatus pro tempore consistorium suum, in ciuitate nostra praedicta teneat, nec ex- F tra ciuitatem eandem causas maiores, uel etiam minores, iudicialem indaginem et maturam discussionem requirentes, per se, uel alium, siue alios audire, de illis cognoscere siue eas decidere uel terminare praesumat, nisi guerrarum aut personarum litigantium qualitas, aut alia rationabilis causa siue euidens necessitas subsit et id expo- G scat, ne partes litigantes propter iuris peritorum ac procuratorum suorum absentiam in iure suo graue damnum patiantur.

III.

Aduocatus in hoc iudicio idoneus recognosci et per uicarium generalem etc. confirmari debet.

Item inhibemus, quod nullus ad procurandum in iudiciis ecclesiasticis tanquam aduocatus admittatur, nisi prius per uicarium nostrum in spiritualibus et decanum approbatus fuerit et ad mis-

missus ac iuramentum infra scriptum publice coram personis praedictis praestiterit, neque debet aliquis adsumi, in aduocatum, nisi fuerit sufficiens et idoneus in scientia et in causarum experientia repertus, bonae famae et conuersationis honestae et grauis in moribus, in patrocinando fidelis et diligens et in consiliis cautus.

IV.

Aduocati debent libellis suis iudicialiter porrectis se subscribere.

Volumus etiam, ut aduocati libellis, positionibus, articulis, exceptionibus, replicationibus, consiliis et caeteris actibus causarum, per eos concipiendis, seu formandis, nomine proprio se subscribant.

V.

Officialis non deneget iustitiam, et quae iudicaliter aguntur, coram notario conscribere curet, priusquam procedat in causa.

Item statuimus et ordinamus, ut decanus, seu eius officialis sint parati et solliciti in exhibenda iustitia partibus ipsis litigantibus, quod ex hoc merito possint recommendari. Ipsi etiam decanus et officialis, in causis coram eis pendentibus magnis, grauibus et arduis, in quibus ordine iudiciario proceditur, non procedant, nisi notario publico praesente, qui singula necessaria quae aguntur fideliter conscribat, ut de actis et meritis causae per legitima documenta constare possit, si hoc ex aliqua causa fuerit opportunum.

VI.

Nemo officialis exerceat sub eadem persona duo officia et qui hoc praesumserit, poenam incurrat hic insertam.

Item districtissime prohibemus, ne in eadem causa uel coram uno et eodem iudice, duo quis praesumat exercere officia, saltem de quatuor officiis principalibus, uidelicet iudicis, aduocati procuratoris uel notarii, praeterquam in leuibus seu paruis causis, praesertim pauperum et miserabilium personarum. Et quicunque contrarium facere praesumserit, per sex menses ab omnibus officiis sit ipso facto suspensus et, si secundario in hoc repertus fuit culpabilis, sit et maneat infamis, ac perpetuo ab omnibus officiis suspensus. Poterunt etiam Officialis et notarius, uel sigillifer, in causis paruis, siue simplicibus seu minimis, petitiones, responsiones, et alia occurrentia, scribere ad registra sua, et expedire causas ad parcendum laboribus et expensis partium.

VII.

Causae arduae, dubiae uel difficiles a iuris peritis bene examinandae, demum expediendae et definiendae sunt.

Item uolumus, quod si aliqua ardua dubia et difficultates iuris in causis coram dictis decano uel officiali emerserint, super quo aduocati seu patroni utriusque partis disceptauerint, decanus seu officialis, si sibi expedire uidebitur, huiusmodi dubium seu difficultatem non diffiniat, nisi conuocatis ipsarum partium, aduocatis, et aliis iuris peritis in ciuitate Bambergensi existentibus, qui etiam uocati uenire teneantur, et super huiusmodi dubiis discussiones publicas facere et audire, ne decanum, uel officialem ex improuida causarum expeditione, et sententiae promulgatione, poenitere contingat, et ne partes uexentur expensis et laboribus inutilibus, prout proh dolor saepius extitit expertum.

VIII.

In causis prophanis officialis scienter non procedat, nec processus decernat, exceptis quibusdam causis hic expressis.

Insuper districtissime in uirtute sanctae obedientiae praecipiendo mandamus, ne decanus, aut eius officialis, in causis prophanis, decreto procedat, uel procedi scientes permittat, nec citationes, seu alios processus in ipsis causis prophanis scienter decernat, siue tradat, nisi huiusmodi causae prohanae ex circumstantiis seu qualitate personarum et causarum de antiqua consuetudine laudabiliter praescripta, ad examen iudicis ecclesiastici pertinerent, ueluti pauperum et miserabilium personarum, si proponantur in causa eadem inter ipsos litigantes, iuramentũ interuenisse, uel fidem manualem loco praestiti iuramenti datam, saluo quod causae in utroque foro per ius iurandum finitae, nullatenus retractentur, seu si iudices saeculares et temporales debite requisiti, administrare iustitiam recusassent seu denegassent, aut si clericus uel beneficiatus contra agere uelit, et cum super causa personali profana aut criminali, experiri, uel super redditibus, censibus seu prouentibus ecclesiasticis agere, ac si consensus ambarum partium ad hoc accesserit, quibus casibus causae in ecclesiastico foro audiri poterunt et diffiniri: uolumus tamen, quod si conquerens proponat iustitiam recusatam seu denegatam, sibi ius iurandum aut fidem manualem loco iuramenti interuenisse, quod hoc in citatione sibi tradendae clare exprimatur; et si in processu causae contrarium repertum fuerit, uel quod si ipse conquerens falso aut dolose exposuerit, in expensis et interesse parti aduersae condemnetur, et causa ipsa absque protractione ad iudicem secularem remittatur, et reus ab instantia iudicii absoluatur.

IX.

In singulis citationibus ipsa causa exprimatur summarie, alias processus nullus et nullo modo pars rea obligata sit comparere.

Item ut praemissa melius obseruentur, et ut iudices seu procuratores siue sigilliferi ignorantiam eo minus praetendere ualeant, uel se friuole excusare; uolumus et mandamus, ut in singulis citationibus decernendis, tradendis et exequendis, exprimatur in ipsa citatione summarie, sub uerbis claris et breuibus, ipsa causa, uidelicet an prophana aut ecclesiastica, citationes uero aliter expeditae et omnis processus inde secutus, ipso iure nullius sint roboris et momenti, et conquerens ille in expensis et interesse parti aduersae condemne-

demne-

demnetur, neque pars rea obligata erit ad comparendum, causa, ut praemittitur, in citatione non expressa, et idem uolumus in causis, in quibus per monitionem absque citatione praeuia fuerit processum, ut uidelicet in monitione, similiter ipsa causa exprimatur, etiam rectores parochialium ecclesiarum, eorum procuratores siue executores alii, cuiuscunque status uel conditionis sint, ad executionem ac publicationem earundem citationum, siue monitionum minime teneantur.

X.

Officialis personas non infamatas aut forsan suspectas uocet, sed tantum de criminibus manifestis et grauibus, debite illa corrigendo, se intromittat, ac ita agat, ut ad salutem animarum intendat.

Statuimus et ordinamus et autoritate nostra ordinaria prohibemus, ne decanus aut eius officialis de caetero personam aliquam non infamatam, seu aliqua macula publice respersam, uel notabiliter suspectam, ex officio uocet, citet, seu conueniat, nec se criminibus siue peccatis occultis laicorum aliquatenus intromittat, sed duntaxat de criminibus ecclesiasticis, non quidem minimis, seu paruis siue occultis, ut praefertur, sed grauibus et manifestis, praeterquam in casibus, qui nobis et nostris superioribus a iure uel consuetudine reseruati sunt, inquirendo, si opus est, illa debite corrigat et emendet, et in omnibus talibus agat, ut semper circa salutem animarum intendat, cum tali cautela, ne propter questum sustineant aliquos sordescere in delictis, quemadmodum transactis sumus temporibus crebrius experti.

XI.

Via reo consento in causa criminali innocentiam suam defendendi non est praeclusa.

Rursus si is, qui in causa criminali, ut praefertur citatus et conuentus, se innocentem praetenderet, uolumus ut suam innocentiam defendendi et tuendi, uiis, modis et remediis iustis et licitis, liberam habeat facultatem et, si de crimine diffamatus conuinci nequeat, ad purgationem sine difficultate secundum canonica instituta admittatur.

XII.

Officialis etc. clandestine requirere personam submissam non praesumat, ut se cum eo componat, uel pecuniam extorqueat et accipiat, etc. sub poena ibi inserta.

Item ne iudicium ecclesiasticum petra scandali fiat et opprobrium, uolumus, quod neque decanus, neque officialis eius de caetero, per se, seu quamcunque submissam personam citare, seu monere, aut alias quomodolibet requirere praesumant, clandestine siue secrete, uirum uel mulierem iurisdictionis suae, ut secum ipso, seu sigillifero in in hac parte, occasione accusationis, aut inquisitionis, uel denunciationis aut declarationis, seu diffamationis ipsius personae subditae, super adulterii seu fornicationis, aut alio crimine quocunqe expediat uel componat, aut pecuniam exquisita iniquitate extorqueat uel accipiat, aut illud fieri permittat, contrarium facientes ab officio iu-

A dicandi, per annum sint suspensi, et alias secundum qualitatem delicti puniantur et, si in hoc pluries deliquisse conuincantur, sint infames et a dioecesi nostra expellendi.

XIII.

Testamenta et quaecunque ultimae uoluntates ab officiali non impediendae, nec huiusmodi personae sub sua iurisdictione existentes perturbandae neque molestandae sunt.

Praeterea cum testamentorum et ultimarum uoluntatum liberam fore ordinationem, tam canonica, quam ciui-
B lia iura decernant, uolumus, ut decanus nostrae ecclesiae Bamberg et eius officialis pro tempore existens, omnes et singulos nostrae ditionis subditos, cuiuscunque conditionis, status aut eminentiae existant, tam in genere, quam in specie, de et super huiusmodi ultimarum uoluntatum ordinatione, testamentorum suorum conditione, praeser-
C tim in rebus prophanis et inter prophanas et seculares personas, nec non in earundem executione, nullatenus sua iurisdictione perturbent, molestent seu impediant, sed tales ordinationes suo marte currere et progredi sinant, prout uetus mos, laudabilis obseruata et celebrata commendabiliter introduxit, irritum et inane decernentes,
D si secus factum fuerit, uel quomodolibet attentatum. In ordinationibus autem et legatis in pias causas, hoc uolumus obseruari, ut executores desuper dati et constituti, illas exequi modis omnibus teneantur, qui si desides et negligentes exstiterint, ex tunc loci ordinarius illas et illa, secundum iuris communis dispositionem, exequendi
E et executioni demandandi liberam habeant facultatem.

XIV.

Officialis forensibus proscriptis et bannitis suum ne aperiat iudicium sed huiusmodi proscribentes etc. etc. coram iudice suo seculari in oppidis et locis etc. iustitiam recipiant, quod si eam recusent, ex tunc ad ecclesiasticum forum recurrendum.

Item quia nonnullorum tam ciuitatis nostrae Bambergensis, quam consulatus Nürnbergensis atque aliorum nostrae dictioni subiectorum, ueridica relatione didicimus, quod, decanus aut eius officialis forensibus seu extra suam
F ciuitatem, oppida et loca culpa eorum exigentium pro scriptis et bannitis, suum aperit iudicium, conatusque talibus iustitiae facere complementum, contra regulam, in qua cauetur, quod actor sequi forum rei teneatur, et contra regulam, ubi habetur, quod quis ex culpa sua non debeat reportare commodum: hoc pro lege damus, quod forenses hu-
G iusmodi, etiamsi forent sua culpa a dictis oppidis et locis proscripti seu banniti, si contra et aduersus huiusmodi bannientes, relegantes seu proscribentes, in genere, uel in specie, quippiam causae habeant, per se uel suos procuratores, ad hoc legitime constitutos, et in dictis ciuitate, oppidis et locis, et coram eorum iudice seculari iustitiam recipiant et faciant, pro ut de iure, teneanturque consulatus seu potestates

ad

ad quam uel quas hoc legitime pertinet, et facere habent, huiusmodi personis uel procuratoribus bannitorum, hoc poscentibus et requirentibus, de saluo conductu in dictis ciuitate, oppidis et locis, et in suis limitibus et terminis tam in eundo et redeundo prouidere competenter, hoc prouiso, quod si, ut praefertur, iustitiam facere recusarent seu negarent, ad forum ex tunc ecclesiasticum ipsis libere pateat recursus,

XV.

Ab officiali processus poenales per se ipsos decernendi et aliae censurae personaliter ferendae.

Item statuimus et ordinamus, quod decanus aut officialis pro tempore, monitiones et alios processus poenales per se ipsos decernant et excommunicationis sententias, ac alias censuras personaliter ferant et in scriptis promulgent, ac etiam ligatis ab illis absoluant, aut committant in forma iuris, ad hoc, ut saluti animarum subditorum pie et sancte prouideatur, et nullus reus a sententia excommunicationis absoluatur, nisi satisfacto actore, seu alias de eius expresso consensu, nisi in quantum de iure.

XVI.

Ad officium procurationis est admittendus qui per examen repertus idoneus.

Item statuimus et ordinamus, quod nullus ad publicum procurationis officium in ciuitate uel oppido dioecesis nostrae Bambergensis de cetero admittatur, nisi de diligentia et fidelitate ac probitate aliquali experientia et practica fuerit commendatus, ac super his et aliis ad huiusmodi officii exercitum necessariis, per uicarium nostrum in spiritualibus atque decanum et officialem fuerit diligenter examinatus, idoneus repertus et admissus, et iuramentum infra descriptum praestiterit in forma consueta.

XVII.

Procuratores causas iniustas et desperatas defendendas non recipiant, sub poena hic impressa.

Item nullus ex dictis procuratoribus sit iniuriosus uerbo uel scriptura in causarum procurationibus, nec causas, quas nouerit iniustas, iniquas seu alias desperatas recipiat, nec pro causarum defensione ad eas malitiose diutius protrahendas, materias det aut proponat inadmissibiles, quas non ueras esse sciat aut credat, aut probabiles, per artem suam: quod si quis procuratorum in hoc culpabilis repertus fuerit, per causae iudicem, qui hoc nouerit, aut in altero praemissorum eum deprehenderit, quando sibi de hoc constiterit, perpetuo uel ad tempus, prout casus exigit, a procurationis officio suspendatur, et alias secundum casus exigentiam puniatur.

XVIII.

Procurator si per corruptionem ac negligentiam causam susceptam perdat, laesae parti suae damna restituere tenetur. Item si temere appellauerit 2. flor. mulctandus.

Item uolumus obseruari, quod si procurator per corruptionem, uel aliam malitiam, in causis, quas defendendas susceperit, et eas scienter uel per eius negligantiam perdiderit, aut a grauamine iusto et legitimo ante diffinitiuam appellare obmiserit, dolose in laesionem iuris suae partis, ad quaecunque damna et expensa ultra praedicta restituenda teneatur, si uero temere aut frigole ante diffinitiuam appellauerit, per iudicem ad quem, ultra expensas, in duobus florenis condemnetur, et officio decanatus applicentur.

XIX.

Procuratores iurati sint duntaxat quatuor.

Item, ut refrenetur effrenata multitudo procuratorum, uolumus ut decreto duntaxat sint quatuor procuratores iurati, et nec aliquis constitutus praesumat officium procurationis exercere, nisi iure permittente, sub poenis expulsionis de ciuitate et dioecesi nostris Bambergensibus praedictis.

XX.

Procurator sit legitime constitutus apud acta.

Item nullus procurator de quacunque causa se intromittat iudicialiter, in ea procedendo nomine procuratorio, nisi apud acta uel alias legitime fuerit constitutus, de qua constitutione debite facere debet fidem, alioquin parti aduersae in expensis condemnetur, nisi saltem pro reo caueat pro certa poena, uidelicet quod sufficiens mandatum in termino competenti per iudicem assignando producat, aut si coniuncta fuerit persona, uel consors eiusdem litis, cum sufficienti cautione de rato.

XXI.

Procurator, semel legitime constitutus litem persequi tenetur sub poena.

Item quod quicunque procurator in quacunque causa onus procurationis adsumserit, litem prosequi teneatur, et defendere dominum suum, usque ad finem litis, nec praetextu salarii, de quo cautus esse debet, se poterit excusare, alioquin per iudicem iuris remediis adhoc compellatur, et parti aduersae ad expensas et interesse condemnetur,

XXII.

Procurator iuxta instructionem suam et informationem respondeat.

Item mandamus, quod nullus procuratorum pro domino suo aliquid de facto in iudicio suo respondeat, uel proponat, maxime per iuramentum, nisi super hoc a parte sua plene fuerit instructus, siue informatus, et secundum informationes sibi factas meram proponere uel respondere debet ueritatem, si periurii poenam et grauem ultionem uoluerit euitare.

XXIII.

Ad officialatus officium adspirans prius per uicarium generalem et decanum est examinandus et coram ipsis iuramentum deponendum.

Item nullus de caetero exercendum officium officialatus seu notarius consistorii decanatus admittatur, nisi prius per uicarium nostrum et decanum fuerit examinatus, et coram ipsis seu altero ipsorum praestiterit iuramentum infra scriptum, omnia etiam per ipsos officialem et notarium in iudicio, uel extra acta, gesta et facta, per sigilliferum

rum sigillata, ante huiusmodi iuramentum praestitum, ipso iure sunt nulla et irrita, et alias ad arbitrium nostrum, seu successorum, aut uicarii in spiritualibus grauiter punietur.

XXIV.

De quota litis ne paciscantur, sub poena infamiae.

Inhibemus, ne aliquis aduocatorum seu procuratorum paciscatur cum parte, de certa quota litis, nec aduocatus cum procuratore uel procurator cum pedello, aut uice uersa conueniant de salario inter eos diuidendo, uel aliqua alia certa portione subleuanda, culpabiles in praemissis inuenti per iudicem poena infamiae notentur, officialis etiam nullatenus conueniat cum notario coram se scribente, decreta quota salarii notario debita cum ipso diuidenda.

XXV.

Pedelli et nuntii iurati sint ad citationes, ac mandata diligenter exequenda.

Item uolumus, ut certus habeatur numerus pedellorum ac nunciorum iuratorum, uidelicet quatuor aeditui ecclesiae nostrae Bambergensis, et unus alius per uicarium nostrum in spiritualibus deputandus, ad citandum ac citationes et mandata uerbo eis commissa exequendo, intra ciuitatem nostram Bambergensem, et alii quatuor, qui debent esse communes ad ferendas literas citationum et mandata extra dictam ciuitatem nostram, nec non ad citandum, referendum et exercendum, quae officium eorum requirunt: nullus etiam pro nuncio siue pedello assumatur: nisi prius in praesentia uicarii nostri aut officialis solitum praestiterit iuramentum infra scriptum.

XXVI.

Realiter et cum effectu partibus praesentanda praesentent, et nullatenus fraudulenter abscondant sub poena arbitraria.

Item nuncii seu pedelli iurati, literas seu mandata ipsis praesentata, illis quibus sunt praesentanda, realiter et cum effectu praesentent, et nullatenus illas uel illa lacerent, uel abscondant fraudulenter: et si aliquis in hoc repertus fuerit culpabilis, per uicarium nostrum aut officialem, ad tempus uel perpetuo, secundum qualitatem delicti, suspendatur et alias ad arbitrium puniatur.

XXVII.

Nuncii neglectas literas propriis impensis suis reforment et nullas insolentias ad impediendum iter suum faciant. sub poena 1. flor.

Item si nuncius neglexerit aliquam literam praesentare infra unius mensis spatium, tunc illam propriis sub expensis faciat reformari, nisi iusta et rationabili causa merito excusetur: ipsi etiam nuncii seu pedelli, in itinere ad portandum literas siue processus iudiciales constituti, nullatenus cum taxillis pro pecuniis ludere praesumant, nec aliquas insolentias faciant, per quas iter suum impediri ualeat, seu iudicia seu iurisdictio, tam decani, quam officialis, ualeant uituperari. Et si culpabiles in hac parte fuerint, pro qualibet uice unum florenum Rhenensem soluant fabricae ecclesiae nostrae Bambergensis, et ad arbitrium iudicis nihilominus punientur.

XXVIII.

Ob intimationem retardatam persona citata comparere non teneatur.

Volumus insuper, ut, quoties etiam decani, aut officialium suorum citationis, seu monitionis executio, uel intimatio in tantum fuerit retardata, quod persona citanda uel monenda, seu eius responsalis in termino citationis uel monitionis, propter propinquitatem ipsius termini, considerata longinquitate seu distantia loci, computando uidelicet ad minus saltem duo milliaria, pro qualibet die inter intimationem factam et terminum citationis siue monitionis, non poterit commode comparere, tunc huiusmodi citatio uel monitio per plebanum uel alium, cui ipsa litera directa, uel praesentata fuerit, mandari executioni non debet, persona quoque citata minime comparere teneatur.

XXIX.

Fiant citationes etc. publice e cathedra ecclesiae parochialis; parti reae per capellanos.

Item citationes, monitiones et alii processus, parti reae personaliter, uel saltem per plebanos, uel uice plebanos, uel alios capellanos, seu diuinorum rectores, in umbone ecclesiarum, diebus dominicis et festiuis duntaxat, in audientia plebis seu populi publicari, et publice intimari de cetero, ut ab antiquo fieri est consuetum, debebunt.

XXX.

Citatus termino praefixo non comparens accusari et monitio in debita forma decerni contra contumacem petatur, si actor non comparuerit, reus absoluatur, si ambo contumaces sint, fit compensatio.

Item si citatus in termino non comparuerit per se uel idoneum responsalem, accuset actor, seu eius procurator, contumaciam rei, docendo, si bono modo poterit, de executione citationum per sigillum seu subscriptionem illius, qui ad executionem mandati fuerit deputatus, uel per nuncii iurati fidelem relationem, et hoc registretur, et petatur monitio in forma debita decerni contra contumacem. Alioquin si processum fuerit contra aliquem tanquam contumacem, et de contumacia citati et comparitione actoris et sui procuratoris non constiterit per registrum causarum, omnis processus inde secutus sit inualidus, ne usque sine difficultate absoluatur, et actor ipsi reo in expensis condemnetur; si autem in termino citationum actor contumax fuerit, cum contumacia actoris maior est quam rei, et reus comparuerit, ex tunc actor condemnetur reo in expensas, nec ad citationem aliam obtinendam admittatur, nisi cum cautione debita, de ulterius fideliter comparendo; si autem in termino citationum actor et reus contumaces fuerint, fiat compensatio hinc inde.

XXXI.

15. dies sint intermedii in-

Verum quia expositum habuimus, quod

ter processum praecedentem debite executum et sequentem recipiendum.

quod etiam in causis ecclesiasticis coram ecclesiastico iudice pertractatis multae sint admissae exorbitantiae summusque requisiti, ut super eo similiter prouideamus de remedio opportuno, quapropter inhibemus dicto decano, ac eius officiali pro tempore existenti, ne in causis pendentibus coram ipsis, scienter per saltum procedant, uolentes, quod literae citationum, monitionum, suspensionum, excommunicationum, aggrauationum, reaggrauationum, siue aliorum processuum, per dictos decanum aut eius officialem, sub debita iuris forma, nec non debitis et ab antiquo consuetis et introductis temporũ fiant interuallis, ita uidelicet, quod inter unum et alium processum, scilicet praecedentem antea utique debite executum et inter sequentem recipiendum ac etiam intimandum, sit ad omne minus quindenae interuallum elapsum: citationes, monitiones et processus aliter fulminati nullius sint roboris uel momenti, plebanique et caeteri executores, requisiti ad executionem seu obseruationem mandatorum seu processuum per saltum fulminatorum uel emissorum, exequi minime teneantur. In hoc culpabilis repertus reo ad interesse et expensas condemnetur, et ad arbitrium iudicis debite puniatur. Debent tamen ipsi plebani, et executores caeteri, de huiusmodi exorbitanti processu iudici causae fidem facere per propria scripta, aut relationem fidelem, sed si plebanus seu executor processum asseruerit per saltum fore, uel se priores processus non recepisse, de mendacio conuictus fuerit, per iudicem causae animaduersione condigna puniatur ad arbitrium iudicis.

XXXII.

Tempus interdicti sepulturae ecclesiasticae, ut redimatur a nemine modico pretio.

Item abusum distrahendi uel redimendi ecclesiasticam sepulturam penitus tollentes: uolumus et ordinamus, quod tempore cessationis diuinorum, uel interdicti, ecclesiastica sepultura a nemine, praesertim qui huiusmodi cessationi et interdicto causam non praebuit, aliquo etiam pretio qualitercunque modico redimatur, nec etiam pro sepultura aliquid exigetur.

XXXIII.

Post. 15. dies praeter lapsas demum procedatur ad interdicti ecclesiastici uel inhibitionis ecclesiasticae sepulturae promulgationem.

Item ad obuiandum grauibus animarum periculis ac diuersis scandalis, uolumus et ordinamus, ut processum inhibitionis, communionis, seu literae participantiae communiter nominatae, non immediate ad interdicti ecclesiastici, uel inhibitionis ecclesiasticae sepulturae promulgationem procedatur. Sed primo tunc post quindecim dierum interuallum, cessatio diuinorum in locis, in quibus ipse excommunicatus, aggrauatus et reaggrauatus uisus fuerit, uel moram traxerit, in forma debita fulminetur, et quindecim de post elapsis, si ipsius excommunicati contumacia exegerit, poterit poni cessatio diuinorum usque ad triduum post ipsius excommunicati recessum ad sex dies, et deinde post quindecim dies, ad nouem dies. Istis itaque processibus fulminatis, successiue tunc poterit demum in casibus a iure praemissis procedi, cum maturitate ad interdicti ecclesiastici obseruantiam, ecclesiasticae sepulturae inhibitionem, iuxta contumaciae proteruitatis exigentiam, seruatis gradibus, interuallis et formis in cessatione diuinorum superius expressis, processus uero aliter fulminati, ipso facto sunt nulli, actorque seu eius procurator in hoc culpabilis, teneatur reo in expensas et interesse, et nihilominus secundum qualitatem delicti per iudicem grauiter puniatur: in casibus tamen ubi propter captionem seu spoliationem personarum ecclesiasticarum, pedellorum et nunciorum iuratorum, seu pro defensione ecclesiasticae libertatis et iudiciorum ecclesiasticorum, uel alias in casibus a iure conciliis generalibus uel statutis synodalibus, permissis, ex officio procedendi fuerit praedictus ordo, usque quaque non erit obseruandus, sed tunc procedi poterit debite prout negotii qualitas requirit.

XXXIV.

Communio, ciuitas etc. etc. interdici nullo modo possit, aut ecclesiasticas censuras supponi, nisi ob culpam et causam hic expressam.

Veruntamen uolumus et mandamus, ueluti etiam per Basiliense concilium prouisum est, quod nulla communitas, oppidum uel castrum, uilla, aut locus ecclesiastico supponi posset interdicto, nisi ex causa et culpa ipsorum aut domini, rectorum aut officialium: propter culpam autem seu causam alterius cuiuscunque priuatae personae huiusmodi loca nequaquam interdici possunt, quacunque ordinaria uel delegata auctoritate, nisi talis persona prius fuerit excommunicata ac denunciata, seu in ecclesia publicata, ac domini seu rectores, uel officiales ipsorum locorum, auctoritate iudicis requisiti, huiusmodi personam excommunicatam infra biduum inde cum effectu non eiecerint, aut ad satisfaciendum compulerint, quodque persona huiusmodi et post biduum eiecta recedenda uel satisfacienda sine dolo et poena diuina mox resumi possit.

XXXV.

Interdicta et censurae ecclesiasticae promulgentur in ecclesia parochiali illius personae reae residentia, et non alibi.

Item cessatio a diuinis, inhibitio ecclesiasticae sepulturae et sententiae interdicti, tamen deinceps promulgentur in ecclesia parochiali, uillae uel oppidi, seu loci duntaxat, infra cuius limites persona excommunicata, in cuius contumaciae poenam sic proceditur, domicili-

cilium habet uel residet, seu moratur, A et nullatenus extendatur ad alias ecclesias etiam filiales, a matricibus ecclesiis separatas.

XXXVI.

Sigillum ne apponatur, nisi literis prius uisis, lectis et bene ponderatis. Nec terminus uariari uel deleri permittatur.

Item officialis et alii sigillatores, siue processus sigillantes, nullatenus sigillent, nisi prius litera ipsa uisa et lecta fuerit per eos ac diligenter examinata. Et si huiusmodi literae uel process[us] in B stilo, debita congruitate, materia uel forma peccent, nullatenus sigillum apponant et, si forte appositum fuerit, sigillum dilacerent. Sigillum enim nullatenus apponant ad membranas non descriptas, uel ad citationem, in quibus terminus comparitionis uel nomina actoris seu rei, uel data literae non est descripta, uel alias spatium uacuum in li- C teris ipsis, siue processibus, infra principium et finem literae fieri permittant, ad euitandum fraudes, saepius in talibus, experientia docente, commissas. Terminus etiam citationum comprehensus nullatenus debet uariari uel deleri, uel alius terminus comparitionis interlinealiter, uel in spatio, seu alias inscribi, sub graui poena, talia dolose commit- D tentibus infligenda.

XXXVII.

Testium examen fiat a peritis et non suspectis etc. et duplex solutio ne exigatur extra ciuitatem ubi examen factum uel faciendum.

Item examinatio testium debite cum diligentia et maturitate fieri debet, non quidem per imperitos et inexpertos iudices et notarios, sed adhibeatur semper aliquis in his peritus et expertus, et partibus non suspectus, alias si per ignorantiam seu imprudentiam examinato- E rum, surget laesio alicuius partis, idem examinator ad refusionem expensarum, damnorum et interesse teneatur, arbitrarie nihilominus per suum superiorem puniendus. Volumus etiam, si extra nostram ciuitatem Bambergensem testium examen alicui contigerit demandari, quod officialis et sigillifer, ad duplicem solutionem pecuniae, pro F examine testium solui consuetae, nequaquam aliquem ulterius perurgeant, sed simplici sint solutione contenti.

XXXVIII.

Officialis iustitiam partibus ministret, lites abbreuiando, quantum commode fieri potest dilationes depellendo etc. item citans persoluat taxam.

Item uolumus, quod decanus siue officialis in causis, in quibus coram eo fuerit procedendum, debite procedat, partibus iustitiam ministret, lites, quantum poterit, faciat breuiores. Amputet dilationis materiam, exceptiones, G dilationes et appellationes frustrarias repellat, partium aduocatorum, et procuratorum contentiones et iurgia, testiumque superfluam multitudinem refraenet, et alias taliter in omnibus mature se habeat, ne partes ex processu in debitis laboribus et expensis, contra iustitiam grauentur. Praeterea uolumus et mandamus, ut is, qui alium citari procurauerit, pro citatione aliis processibus taxam persoluat, quae inferius est signata. Quodque citatus ad solutionem huiusmodi nullatenus urgeatur, nisi secundum dispositionem iuris communis, scilicet, ut uictus, uictori in expensas condemnetur.

XXXIX.

Officialis iuris ordinem stricte obseruet.

Caeterum quia imperatores esse debemus, de quo scriptum est, iustus dominus et rectum iudicium eius, hortamur, requirimus, et uolumus imo in uirtute sanctae obedientiae mandamus, quatenus decanus noster et eius officialis, iuris ordinem, prout a sanctis patribus institutum est, in causarum cognitionibus obseruent in procedendo, in citando, in dilationibus et terminis dandis, non praecipitent in sententiis ferendis, uiam iustitiae et aequitatis omnino et uigilanter custodiant, neque etiam personas non consortes eiusdem litis commisceant, quoniam separatorum separatim debet esse iudicium et citationum seu monitionum legitima executio, ut suae iurisdictionis solidum sit firmamentum; reproduci faciant neminem, nisi legitime et personaliter citatum et apprehensum, seu monitum, nec excommunicent, nisi talis esset, qui se in fraudem absentet, uel nisi impediat, quo minus citatio ad eum perueniat, uel nisi citationis notitia, quae ad eum peruenit, eundem uerum contumacem constituat.

XL.

Officialis quomodo in matrimonialibus procedere debeat.

In causis matrimonialibus conseruentur manus mundae, secundum deum et iustitiam procedatur et, quam primum constat per confessionem ambarum partium iudicialiter factam, nec matrimonium, nec sponsalia esse contracta, simpliciter absque aliqua pecuniarum pro literis redimendis, aut alia extorsione, siue ante, siue post sententiam alter ab altero libere absoluatur, et ab arrharum receptione omnino abstineatur, nisi dum constaret, eos illicitum scienter contraxisse matrimonium, tunc quidquid alter alteri dedit, perdat, ac fisco applicetur, nisi minore aetate, aut errore excusentur. Praeterea si duobus comparentibus in causa matrimoniali, actor matrimonium esse contractum firmaret, et pars rea negaret, deficeretque actor in probationibus hoc casu etiam arrharum receptio esset, et pars negans ad literas desuper redimendas, nisi sponte id elegerit, nullatenus est compellenda. Curet etiam, ne facile, cum aliae poenae ecclesiasticae supersunt, quibus inobediens castigari queat, ad sententiam excommunicationis, qua poena in ecclesia grauior non est, subito proruat et festinet, reliqua quoque

que manu teneat, quae sunt iuris et rationis.

XLI.

Laborantibus personis iudicialibus non est deneganda moderata mercedis exhibitio.

Caeterum quia laboranti non est debitae mercedis exhibitio deneganda, expedit ut, per statuta et ordinationes, certus modus rationabilis et discretus adsignetur, per quem iudicibus, procuratoribus, scriptoribus, notariis et pedellis, pro eorum salario moderato satisfiat et litigantes, qui litigiorum inuoluuntur anfractibus et plerumque fatigantur laboribus diuturnis, superfluis expensarum effusionibus non grauentur.

XLII.

Sequitur taxa iudicialis, cognita et approbata.

Item aduocati procuratores et notarii recipiant salaria moderata, iuxta qualitatem negotiorum et personarum, ponderatis circumstantiis occurrentibus, sicque quod partes ultra modum, seu alias indebite non grauentur. Quod si aduocatus procurator seu notarius excessiuum exegerit salarium, ad arbitrium iudicis ipsius causae salarium ipsum debite moderatur, habito desuper consilio, si uoluerit, aliorum aduocatorum, procuratorum seu notariorum, et siquis frequenter repertus fuerit impudicus, aut immoderatus exactor salarii, per iudicem priuetur et ab officio suspendatur, prout iudici uidebitur expedire.

Immoderati exactores salariorum arbitrarie puniantur.

Item procurator in causis communibus, pro quolibet termino iudiciali recipere poterit tres ternarios monetae currentis.

Item pro citatione, in qua est causa exprimenda, recipere potest duos denarios pro scriptura, et unum denarium pro sigillo et non ultra. Si uero plures personae in ea ponantur, pro qualibet unus denarius persoluatur: sed pro citatione, in qua ponitur uniuersitas, siue communitas, pro sigillo decem denarii et non ultra exigantur.

Item pro monitione duos denarios pro scriptore, et quatuor pro sigillo, si uero plures in ea personae ponuntur, quam una, de qualibet harum dabitur unus denarius pro sigillo, sed pro minitione contra uninersitatem decem denarii pro sigillo recipiantur.

Item pro libera excommunicationis siue crescentiae, scriptori duo, et pro sigillo tres denarii dabuntur.

Item participationis siue aggrauationis, pro scriptore duo pro sigillo tres denarii dabuntur.

Item pro litera inuocationis siue reaggrauationis pro scriptore duo, et pro sigillo quatuor denarii dabuntur.

Item pro processu simplicis cessationis a diuinis, pro scriptore tres, et pro sigillo quatuor denarii dabuntur.

Item pro cessatione ad triduum, scriptori tres, et pro sigillo quinque denarii dabuntur.

Item pro cessatione ad sex dies, scriptori tres, et pro sigillo sex dabuntur denarii.

Item pro cessatione ad nouem dies pro scriptore tres denarii et pro sigillo septem dabuntur.

Item pro cassatione interdicti ecclesiastici cum in hibitione sepulturae, tres pro scriptore et pro sigillo octo denarii dabuntur.

Item pro processu interdicti ad tres dies, scriptori tres et pro sigillo decem denarii dabuntur.

Item pro processu interdicti ad sex dies, scriptori tres et pro sigillo duodecim denarii dabuntur.

Item pro processu interdicti ad nouem dies scriptori tres et pro sigillo sedecim denarii dabuntur.

Item pro scriptura cuiuslibet absolutionis et interdicti relaxationis et effectus tres denarii dabuntur.

Item pro simplici absolutione dabuntur pro sigillo octo denarii, et quotquot in ea personae ponuntur, toties octo denarii dabuntur.

Item pro absolutione, participatione seu aggrauatione, nouem denarii, ut supra, dabuntur,

Item pro inuocationis seu reaggrauationis interdicto decem denarii, ut supra dabuntur.

Item pro absolutione cessationis diuinorum quocunque dierum pro sigillo dabuntur quindecim denarii.

Item pro relaxatione interdicti ecclesiastici siue inhibitionis sepulturae, dabuntur quindecim denarii, et una libra cerae.

Item pro relaxatione interdicti generalis, triginta denarii et duae librae cerae dabuntur.

Item pro effectu cuiuslibet processus poenalis, dabuntur decem et octo denarii, quorum quatuor cedunt notario pro scriptura.

Item pro decreto arresti dabuntur decem et octo denarii, quorum decem cedunt sigillo, quatuor officiali, et quatuor pro notario scribendi, in relaxatione arresti totidem.

Absens uero impetrans absolutionem quamcunque duplum dabit.

Iudaeus infelix agens in praemissis et exclusus a synagoga, petens restitutionem, dabit semper duplum.

Item pro corpore mortui in sententiam excommunicationis etc. recipiatur iuxta facultatem defuncti et ad gratiam.

Volumus etiam et mandamus, quod is, qui excommunicatum absoluit, ultra dictos denarios, scriptori et sigillifero

ro

ro ſoluendos, poenitentiam ſiue emendum ſpecialem, ſecundum qualitatem negotii et perſonae, imponet circumſtantiis conſideratis in hoc ponderandis, ut ſi diu in ſententiis ſorduit, et plures proceſſus contra ipſum ſunt fulminati, ſecundum hoc grauior emenda imponatur. Ad ieiunandum uidelicet uel ad faciendum eleemoſynas, ſeu ad ſoluendum ad pios uſus pecuniam, ſiue ad dandam ceram pro candelis utendis ad diuina officia, medietatem eccleſiae cathedrali, et aliam medietatem in eccleſiis eorum parochialibus ſub quibus degunt ipſi excommunicati uel alibi, et ſic de ſimilibus ſecundum diſcretionem abſoluendis.

Item pro nuncio deferendi literas, ſiue proceſſus inter partes; pro qualibet milliari computentur duo denarii, et non ultra, nec ad plus ſoluendum obligetur aliquis in taxatione expenſarum.

Item nuncio ſiue pedello in ciuitate Bambergenſi citanti, et deferenti intra flumen unus denarius, ultra flumen uero duo denarii dabuntur.

Item notario cauſae, ſiue ſigillifero in iudiciis ordinariis pro regiſtranda contumacia, ſine comparitione alicuius uel aliquorum, pro qualibet perſona dabitur unus denarius.

Item pro ſingulis aliis terminis iudicialibus regiſtrandis dabuntur tres denarii.

Item ſi non offertur libellus, ſed petitio uerbis proponitur, et in actis petitur regiſtrari, pro regiſtratione recipiat notarius quatuor denarios.

Item pro receſſibus de regiſtris ſeorſim ſcribendis, pro notario tres denarii et pro ſigillifero tres denarii dabuntur.

Item ſi forſan proceſſus eſſet nimis prolixus, propter proteſtationem procuratorum, ſiue partium ſeu alia de cauſa recipiatur pro notario duplum, ſed pro ſigillo tantum quatuor denarii recipiantur.

Item mandamus et ordinamus, ut de cetero acta cauſarum ſcribantur in foliis et ſexternis, more Romanae curiae, cum magnis ſpaciis et ſpacioſae ſcripturae, latus foliorum contineat circa uiginti quatuor rigas, et quaelibet riga circa ſex uel ſeptem dictiones, et pro ſcriptura cuiuslibet folii in ſexternis debent ſolui quatuor denarii.

Item pro latione ſententiae diffinitiuae cuiuscunque uincens dabit decem et nouem denarios, et ſuccumbens octo, quorum quindecim cedunt officiali.

Item pro ſententia interlocutoria uincens dabit decem et nouem denarios, de quibus cedunt officiali quindecim, reliqui denarii pro regiſtratura.

Item pro ingroſſatione ſententiae interlocutoriae duodecim denarii.

Item pro ſigillo ſententiae diffinitiuae dabuntur duo floreni uel minus, iuxta qualitatem perſonarum ſeu cauſarum.

Item pro ſigillo ſententiae interlocutoriae triginta denarii recipiantur.

Item pro ſigillo agendorum extra iudicium, utputa donationum, recognitionem, confeſſionum etc. unus florenus dabitur.

Item pro regiſtratione actuum, qui fiunt extra iudicium puta donationum contractuum etc. pro notario decem denarii.

Item pro examine cuiuslibet teſtis dabuntur duo groſſi, quorum unus cedit officiali, alter uero notario.

Item pro litera expurgationis ſupra crimen dabitur medius florenus uel minus, de quo cedunt notario quatuor groſſi.

Item pro commiſſione teſtium extra ciuitatem Bambergenſem examinandorum recipiatur, pro incluſis uidelicet articulis et interrogatoriis, unus florenus iuxta qualitatem perſonarum, et medietas cedit notario.

Item pro iuramento quocunque abſoluto dantur ſeptem denarii.

Item pro quolibet conpurgatore datur ad regiſtrum unus groſſus.

Item uolens uidere receſſum in regiſtro et eum praelegere, dabit notario duos denarios.

Item pro interpoſitione appellationis uerbo dabuntur uiginti octo denarii.

Item pro inſtrumento appellationis dabitur medius florenus, qui cedit notario et pro inſtrumento inſinuationis ſex groſſi.

Iuramentum officialis.

Ego N. promitto et iuro, quod officium officialatus mihi commiſſum fideliter et ſollicite exercebo, et ſpecialiter in reddendo iuſtitiam unicuique nihil in grauibus maioribus et arduis cauſis et negotiis, in quibus fuerit dubium notabile, interloquendo uel diffinitiue pronunciando faciam: absque alicuius iuris praematuro conſilio, in cauſis etiam grauibus, arduis et magnis coram me pendentibus, in quibus ordine iudiciario proceditur, non procedam ſeu terminos ſeruabo, niſi notario publico praeſente; libellos, poſitiones, articulos, aliaque acta iudiciaria, ad officium aduocatorum ſpectantia, in cauſis arduis non admittam, niſi alicuius aduocati uel iuris periti ſigno uel nomine fuerint

rint signata, in causis uero prophanis A scienter iudicialiter non procedam, neque citationem siue alios processus in huiusmodi causis alicui scienter tradam, casibus tamen in statutis praesentibus expressis exceptis, nisi de expresso mandato superioris mei me hoc facere oporteret, statuta etiam et ordinationes per reuerendum in Christo patrem et dominum, dominum GEORGIVM B, episcopum Bambergensem, anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio, die prima mensis Iulii facta, et factas, in quantum me et officium mihi commissum concernunt, fideliter obseruabo et ab aliis, quantum in me erit, obseruari faciam, dolo et fraude quomodolibet exclusis, sic me Deus adiuuet et quatuor con- C ditores euangeliorum.

Iuramentum sigilliferi.

Ego N. promitto et iuro, quod circa officium sigillandi literas et processus nihil commissum, fidelis et diligens ero, in causis prophanis, nisi in casibus in statutis praesentibus expressis, citationes uel processus minime scienter sigillabo, D literas etiam uel processus, nisi ipsis uisis, lectis et examinatis, non sigillabo, et ad membranas seu etiam cartas non descriptas, ad citationes, seu processus, certos terminos comparitionum requicentes, sine conscriptione terminorum scriptas, uel alias ad scripturas interlineales, seu uitium aliud manifestum in locis suspectis, patientes sigillum nul- E latenus scienter apponam, pecunias etiam debitas pro literis citationum uel etiam monitionum et aliis processibus poenalibus sigillandis non remittam, nisi personis in statutis praesentibus expressis, uel nisi speciale mandatum et expressum domini mei ad hoc accesserit, pecunias etiam per me de sigillo recipiendas domino meo fideliter absque de- F minutione tradam. Obseruabo et obseruari faciam, quantum in me erit et in quantum me concernunt, omnia et singula statuta, per reuerendum in Christo patrem et dominum dominum GEORGIVM episcopum Bambergensem, de anno a natiuitate domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio, die prima mensis Iulii facta et G edicta. Sic me Deus adiuuet et quatuor conditores euangeliorum.

Iuramentum aduocatorum consistorii Bambergensis.

Ego N. iuro et promitto, quod officium aduocati fideliter geram et sollicite exercebo, et specialiter in patrocinando et consulendo, nunquam etiam causam iniquam siue iustam scienter fouebo, et cum de iniquitate et iniustitia eius mihi constiterit, eam amplius non fouebo, nihilque proponam et allegabo per me uel alium pro causa protrahenda, uel ad uexandum indebite aduersarium clientuli mei laboribus et expensis, cum clientulis meis etiam pro quota non paciscar. Statuta etiam per reuerendum in Christo patrem et dominum, dominum GEORGIVM episcopum Bambergensem, de anno domini millesimo, quadringentesimo, sexagesimo tertio, die prima mensis Iulii facta et edita, in quantum me concernunt, fideliter obseruabo et ab aliis, quantum in me erit, obseruari faciam. Sic me Deus adiuuet et quatuor conditores euangeliorum.

Iuramentum procuratorum.

Ego N. procurator iuro, quod officium procurationis mihi commissum fideliter geram et sollicite exercebo, absque dolo et fraude, iniustas et iniquas causas scienter non fouebo, in eis procurando uel officium procurationis exercendo, nec cum parte pro certa quota litis paciscar, neque ut falsum respondeat uel calumniose agat uel defendat in iudiciis non inducam, pro dominis etiam meis uel contra ipsos penitus nihil negabo, uel fatebor iudicialiter, nisi ab eisdem dominis meis mihi fuerit commissum, seu per ipsos ad sic negandum uel fatendum fuero informatus, quodque testes non informabo de falso, nec subornabo etiam partem meam ad friuole appellandum, seu fraudem uel malitiam exercendam non inducam, taliaque per me non faciam, nec scienter falsum in iudicio respondebo, literas et processus iudiciales per me dirigendos seu directos non radam, non cancellabo, maxime in terminorum praefixione et propriorum nominum descriptione, seu aliis locis merito suspectis, aliaque omnia et singula in statutis per reuerendum in Christo patrem et dominum, dominum GEORGIVM, episcopum Bambergensem editis et contentis, in quantum me concernunt fideliter et absque fraude obseruabo, sic me Deus adiuuet et haec sancta Dei euangelia.

Iuramentum nunciorum.

Ego N. promitto et iuro quod officium mihi commissum fideliter sine fraude pro posse et nosse agam et explebo, literas etiam et processus mihi committendos ad loca deputata, personaliter deferam, seu deferri per alium fidelem nuncium faciam, prout opportunum fuerit processibus. Insuper literas seu mandata in executione seu pu-

publicatione neglectas, seu retardatas, executioni demandari seu publicari scienter non faciam nec permittam, sed eas, si culpabilis fuero, in hac parte faciam meis expensis et laboribus renouari, literasque huiusmodi et processus publicandos ad plebanos, seu executores eorum deferam, locis et temporibus opportunis parti personaliter aut in umbonibus ecclesiarum coram populo siue plebe publice intimandos, uel saltem transumtum seu copiam huiusmodi literarum seu processuum apud eosdem executores dimittam. Statuta etiam per reuerendum in Christo patrem et dominum, dominum GEORGIVM, episcopum Bambergensem, de anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio, die prima mensis Iulii edicta et in futurum edenda, in quantum me concernunt, obseruabo, sic me Deus adiuuet et haec Dei sancta euangelia.

Statuta haec singulis annis publice, praesentibus omnibus personis huius iudicii decanatus, praelegantur sub poena dimidii floreni, qui se malitiose et absque causa legitima absentant.

Vt igitur ordinationes et statuta nostra huiusmodi perpetuis futuris temporibus inuiolabiliter obseruentur, et ne illa ob memoriae labilitatem humanae obliuioni dentur, et ut officiales, aduocati, sigilliferi, procuratores, pedelli et caeteri, per ordinationum et statutorum eorundem audientiam et inspectionem assiduam circa eorum obseruantiam attentius uigilent, et sint attenti; Statuimus, quod ordinationes et statuta nostra huiusmodi de uerbo ad uerbum in loco iudicii decanatus Bambergensis singulis annis feria secunda proxima post dominicam quasimodogeniti hora primarum, uel prima die sequenti, si festum fuerit, feria secunda, per aliquem intelligentem, quem ipse officialis adhoc duxerit deputandum, solenniter alta et intelligibili uoce legantur, et ab omnibus silentium teneatur: uolumus ut tempore huiusmodi lecturae, quae incipi debet praecise in secundo pulsu primarum, officiales, aduocati, sigilliferi, procuratores, pedelli sint praesentes, et quicunque ex praedictis tunc praesens in ciuitate Bambergensi, se absentaret seu tempore huiusmodi lecturae praesens non fuerit, fisco decanatus Bambergensis, medium florenum absque remissione fiendal persoluet, nisi infirmitate uel alia rationabili manifesta causa excusetur, quam causam ipsi decano exprimere debet, nihilominus licentiam se absentandi, ab eodem domino decano petere et obtinere.

Omnibus etiam horum statutorum copia detur.

Ordinamus etiam et praecipimus, ut quilibet officialis, aduocatus, sigillifer, procurator, notarius et pedellus dictorum statutorum nostrorum, antequam officium ei commissum exerceat, copiam propriam habeat, et penes se retineat.

Officialis circa lecturam hanc praedictam negligens 2. florenos mulctetur.

Item si officialis circa lecturam, ut praemittitur, fiendam fuerit negligens, pro qualibet uice duos florenos ad fabricam ecclesiae Bambergensis persoluat, et ad hoc per decanum eiusdem ecclesiae compelli poterit et debebit.

Confirmatio et publicatio horum statutorum facta.

• Praemissas quoque constitutiones et ordinationes nostras, atque consistorii decanatus ecclesiae nostrae Bambergensis reformationes, perpetuis futuris temporibus obseruandas in loco capitulari dictae ecclesiae nostrae, ubi, ad capitularia negotia tractanda, capitulum ipsius ecclesiae nostrae conuenire consueuit, in dicti Conradi de Wurtzburg senioris, et aliorum canonicorum capitularium ibidem capitulariter congregatorum et capitulum facientium praesentia, publicari ac publice pronunciari fecimus et mandauimus eosdemque seniorem et capitulum monuimus, requisiuimus et hortati fuimus, quatenus consentientes ea una nobiscum suo sigillo capitulari munire et roborare curarent. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium praemissorum, praesentes literas, praetactas constitutiones, ordinationes et reformationes in se continentes, exinde fieri et per notarium publicum scribamque nostrum infra scriptum subscribi et publicari mandauimus, nostrique uicariatus sigilli iussimus et fecimus appensione muniri. Datae et actae Bambergae in loco capitulari quo supra. Anno a natiuitate domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio, indictione undecima, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini, domini pii, diuina prouidentia papae II. anno quinto, die uero Veneris, prima mensis Iulii hora tertiarum, uel quasi praesentibus ibidem uenerabilibus nostris deuotis ac strenuis et fidelibus dilectis, Gumperto Fabri, in decretis licentiato, canonico ecclesiae sancti Stephani Bambergensis nostro in spiritualibus uicario generali, Henrico Steinbach, sacro theologiae doctore et praedicatore ecclesiae nostrae Bambergensis praedictae, Henrico de Schaumberg, Alberto de Gich militibus, Marco de Rothenhan, Conrado de Helberstatt, Georgio de Czeyern, armigeris, uasallis et consiliariis, et Ottone Pryckemeyer, secretario, nostris testibus ad praemissa uocatis pariter et rogatis.

Appensio sigilli uicariatus.

Et sigilli capituli cathedralis ecclesiae.

Et nos Cunradus de Würtzburg senior, et capitulum ante dictae Bambergensis, adnimuduertentes, reuerendum in Christo patrem et dominum, dominum episcopum Bambergensem supra dictum, ad huiusmodi constitutionem ordinationem reformationem et di-

dispositionem rationalibus et aequissimis causis permotum in signum nostri consensus pariter et assensus, sigillum nostri capituli, una cum appensione sigilli, uicariatus praetacti, praesentibus iussimus et fecimus appendi.

Subscriptio notarii publici, iudicii uicariatus actuarii, eiusque signeti appositio.

Et ego Nicolaus Christian clericus Bambergensis dioecesis, publicus imperiali auctoritate notarius, reuerendissimi in Christo patris et domini, domini GEORGII episcopi Bambergensis supradicti atque consistorii uicariatus sui scriba, quia dictis constitutionum, ordinationum et reformationum publicationi et pronunciationi; uenerabilium et circumspectorum uirorum dominorum senioris et capituli monitioni, requisitioni et exhortationi, eorundemque dominorum senioris et capituli consensus praestationi et aliis praemissis, dum sic, ut praemittitur, agerentur et fierent, una cum praenominatis testibus praesens interfui, aeque sic fieri uidi et audiui: ideo praesentes literas, praelibatas constitutiones, ordinationes et reformationes in se continentes, in mandato praefati domini GEORGII, episcopi, confeci, et per alium fidelem, me interim aliis praeoccupato negotiis, in nouem cum dimidio pergameni foliis et tredecim fere rigis usque ad praesentem meam subscriptionem fideliter scribi procuraui, meque manu propria hic subscripsi, et signum meum consuetum, quo in publicis utor instrumentis, una cum appensionibus dictorum uicariatus et capituli sigillorum, apposui, in fidem et testimonium omnium et singulorum praemissorum.

Confirmationes testamentorum aliorumque defunctorum dispositiones spectant ad iudicium uicariatus et actiones ex legato etc. coram episcopo eiusque uicario etiam officiali decani in prima instantia uentilentur.

Additio ad tertium decimum articulum supra scriptae reformationis incipientem: praeterea cum testamentorum etc. facta sequitur et est illa.

Articulus tertius decimus supra dictae reformationis incipiens, praeterea cum testamentorum et ultimarum uoluntatum etc. debet in suo robore permanere, hoc addito, quod confirmationes testamentorum quorumcunque, quae ab ecclesiastico iudice peti debent et consueuere, etiamsi quis se testamento siue eius confirmationi opponat coram episcopo aut eius uicario, actiones uero ex legato similiter coram episcopo aut uicario, uel, si actor libuerit, coram officiali decani, in prima instantia, sine impedimento cuiusquam uentiletur.

HENRICI III. episcopi Bambergensis interpretatio extensiua reformationis consistorii et iudicii decanatus Bambergensis, a Georgio I. episcopo Bambergensi factae.

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. Amen!

HENRICVS, Dei gratia episcopus Bambergensis, ad futuram rei memoriam, iniuncta pastoralis sollicitudinis cura nos inducit, commodis subditorum inuigilare et eorundem periculis obuiare, dissensionemque remouere, ac ambiguitates siue dubia, quae exinde emergunt, elucidare. Sane licet felicis recordationis GEORGIVS, episcopus Bambergensis, praedecessor noster, plures constitutiones ac laudabiles ordinationes, regimen et gubernamen iudicii decanatus ecclesiae nostrae Bambergensis ediderit atque promulgauerit, quia tamen experientia et practica edocentibus, propter earundem, ut aliquibus uidebatur, obscuritatem seu ambiguitatem dubia emergebant, ex quibus tandem altercationes tollere subditisque nostris in praemissis salubriter prouidere cupientes, ut tenemur, iuris peritorum et prudentum nostrorum maturo consilio praehabilium ac deuotorum in Christo nobis dilectorum Viti praepositi, Hertnidi decani, ac capituli dictae nostrae Bambergensis ad constitutiones et ordinationes praefatas, quas reformationem uocant, infra scriptas constitutiones et ordinationes tanquam priorum declaratorias et modificatorias, adiiciendas duximus atque annectendas, adiicimus et annectimus modis et formis infra scriptis, districte praecipientes, constitutionem, ordinationem, declarationem et modificationem huiusmodi, perpetuis futuris temporibus inuiolabiliter obseruari.

Primus articulus.

Causas matrimoniales et huiusmodi impedimenta cognoscere spectat ad consistorium.

In primis itaque statuimus, ordinamus et declaramus, quod de caetero decanus ecclesiae nostrae Bambergensis, aut eius officialis, super matrimoniis et earundem ratione consanguinitatis, affinitatis aut spiritualis cognationis, nec non aliis legitimis ex causis impedimentis, denunciationem recipere et admittere, ac denunciationem huiusmodi, dummodo per sanctam synodum, plebanum, uice plebanum, coniunctam parti, aut aliam personam fide dignam, iuxta iuris communis dispositionem, aut permissionem fiant, procedere possit, debeat et teneatur, quoque decanus notarium siue sigilliferum suum, aut alium, cui huiusmodi officium pro tempore incumbit, speciali iuramento adstringat, ad sic, ut praemissum est, personarum denunciationem fiendam duntaxat processus de caetero emittat.

II.

Soluatur taxa hic expressa ab utraque parte citata, licet ne:atus fuerit ab utraque parte contractus matrimonialis.

Item quod partibus aliquibus, sicut praedicitur, super matrimonio denunciatis, citatis comparentibus, si ambae partes matrimonium se contraxisse inuicem negauerint, ac iuramentis se expurgauerint, cum iam per citationem executam fama quaedam apud ecclesiam sit inducta, quaelibet illarum partium ad solutionem unius quartae floreni, pro literis ad ecclesiam suam certificatoriis, et unius grossi usualis, aut septem denariorum pro scriptura sit obligata.

III.

Pars negans ob defectum probationis iuramentum deponens absoluenda, taxa tamen ab utraque parte soluenda.

Item quod si partibus super matrimonio sic denunciatis, citatis comparentibus, una matrimonium negaret, altera uero confiteretur, illicoque partem negantem super matrimonio impeteret, sed nullos se testes habere adfirmaret, obque defectum probationis per iuramentum absolueretur, quaelibet illarum partium pro literis ad ecclesiam suam certificatoriis dabit unam quartam floreni et pro scriptura unum grossum.

IV.

Taxa hic expressa soluenda ab ipsa parte absoluta pro literis absolutoriis.

Item si nemine denunciante, pars aliqua aliam super matrimonio citari obtinuerit, ipsisque comparentibus in iudicio, pars impetita matrimonium negauerit, pars impetens autem testimonia nulla habere adfirmauerit, et pars impetita per iuramentum se expurgauerit et absoluatur, hoc casu pars absoluta pro literis sententiae absolutoriae ad certificandam ecclesiam, soluat dimidium florenum, et pro scriptura quindecim denarios: si uero in casu praemisso pars impetens super matrimonio testes se habere gloriaretur, processusque in huiusmodi causis obseruari solitus instituatur cum obseruatione terminorum, ex tunc, siue testes producantur, siue non, pars uincens ad solutionem unius floreni pro literis, et unius librae pro scriptura sit obligata.

V.

Pro literis absolutoriis in causis impedimentorum soluatur taxa hic expressa.

Item si in causis impedimentorum matrimonii ratione consanguinitatis, adfinitatis, cognationis spiritualis, aut alterius impedimenti, processum fuerit ad denunciationem aliquarum personarum, et per personas ut supra primo capitulo expressas, ambae partes denunciatae, sibi de aliquo impedimento minime constare, suis iuramentis declarent, quaelibet partium huiusmodi teneatur ad solutionem unius quartae floreni, pro literis sententiae ad ecclesiam certificandam, et unius grossi pro scriptura. Si autem denuncians testes se habere iactitaret, quos etiam ex tunc officialis uocare et examinare tenebitur,

A siue hoc casu declaretur esse impedimentum aliquod inter ipsas partes, siue nullum, quaelibet partium ad solutionem dimidii floreni teneatur, et quindecim denariorum pro scriptura.

VI.

Taxa pro absolutione super diuortio

Item si aliqua pars alteram impetit super diuortio, ratione consanguinitatis, adfinitatis aut alterius impedimenti, testesque produxerit, pars uincens ad B solutionem unius floreni teneatur pro literis, et unius librae pro scriptura; Si uero hoc casu testes producti non fuerint, pars uincens soluat dimidium floreni pro literis, et dimidiam libram pro scriptura.

VII.

Taxa in causis deflorationis etc.

Item in causis deflorationum ac di- C uortii ratione adulterii, saeuitiae aut ex quacunque alia causa, uel crimine intentato, dummodo ad instantiam partis proceditur, quia processum, libellum et terminorum obseruationem exigunt, siue testes producantur, siue non, uincens pro literis sententiae dabit unum florenum, et pro scriptura unam libram, si uero summarie super non co- D habitatione aut aliis causis praedictis processus fieret, pars uincens soluat dimidium florenum pro sententia, et dimidiam libram pro scriptura.

VIII.

Item in aliis causis expensarum puerperiorum etc.

Item in causis expensarum puerperiorum, educationis puerorum, alimentorum et similibus piis casibus, in quibus nec libellus offerri nec termini ob- E seruari consueuerunt, pars uincens soluat dimidium florenum pro literis sententiae, et dimidiam libram pro scriptura.

IX.

Item in causis decimarum.

Item in causis decimarum, redituum, censuum aut iurium eorundem et similibus, si processus iure in talibus fieri solitus instituitur, uincens dabit unum F florenum pro literis et unam libram pro scriptura. Si sine terminis et cum testibus, dimidium florenum et dimidiam libram; Si uero sine terminis et testibus unam quartam floreni, et unum grossum pro scriptura.

X.

Concordans cum praecedenti.

Item si super fructibus et decimis re- G tardatis, aut locatis, et nondum solutis, aut censibus, aut redditibus agatur, in his casibus aestimationem fieri uolumus ad quantitatem et ualorem huiusmodi fructuum, decimarum, censuum et reddituum retardatorum non solutorum, iuxta praecedens capitulum, incipiens: item in causis decimarum.

XI.

Taxa in causis profanis.

In causis uero prophanis, dummodo processus instituitur, libellus offertur, termini obseruantur, ualorque rei siue causa

causa ipsa, de qua agitur, excedit decem A florenos, soluatur unus florenus, per uincentem pro literis sententiae, et una libra pro scriptura; Si autem causa est infra duos florenos, fiat solutio unius quartae floreni per uincentem et unius grossi pro scriptura; si infra duos florenos, pro literis nihil exigatur, si uero res siue causa, de qua agitur, excedit, quadraginta florenos, eo casu dabuntur B duo floreni pro literis sententiae, et duae librae pro scriptura. Item quod in huiusmodi causis profanis nisi summam decem florenorum excedant, processus plenarius non obseruetur.

NB. qui processus procedere potest ex lege diffamari.

XII.

Partes ad praedictas taxas omnino teneantur, modo literae confectae et sigillatae dari non recusentur.

Et ne de caetero aliqua partium, praetextu non petitionis, aut non receptionis literarum, a solutione taxarum, C in antedicta reformatione positarum, hic non mutatarum, aliquatenus se exonerare ualeat aut excusare; statuimus et ordinamus, ut, siue literae recipiantur siue non, dummodo tamen confectae et sigillatae, dari non recusentur, partes ipsas nihilominus ad omnium et singularum taxarum praedictarum effectualem solutionem, prout unamquamque, D secundum saepe dictae reformationis et huius nostrae declarationis tenores, concernunt, ipsi decano fore et debere esse obligatas, nisi per decanum aut quemuis alium ultra taxas, sicut praedictum est, positas et moderatas, quicquam exigatur, neque postuletur.

sed non ultra taxas hic positas exigatur

XIII.

De seruitiis domesticis, ubi meras operas suas pretio conductis cognoscere etiam ad consistorium spectat, et quomodo intelligatur.

Item ut decanus aut eius officialis in E causis pretii deseruiti etiam inter laicas personas, ex antiqua consuetudine hactenus introducta, procedere habeat, seruitii appellatione de caetero intelligi uolumus id seruitium non solum, quod per conductos domesticos impenditur, qui uulgariter gedingt, gebrodte, behalter dicuntur, sed etiam id seruitiũ, quod non per domesticos fit; dummodo tales pre- F tio cunducti meras operas his quibus laborant absque alicuius materiae administratione, pro diuturno denario impendunt, messorum et tribulatorum ac similium, qui uulgariter Taglöhner nuncupantur, quorum etiam pretium deseruitum uulgariter Liedlohn appellatur; G sutorum autem et fabrorum ac similium, qui cum laboribus aliquid materiae administrant, et uendunt his quibus laborant seruitium, cum iidem et similes uulgariter nit gebrote, behalter, nec Taglöhner uocentur, talium etiam pretium deseruitum uulgariter Liedlohn non nominetur, comprehendi uolumus.

XIV.

Ob non hic expressa recurratur ad ius commune.

Item quod in dispositis per ipsam reformationem et hanc nostram declarationam seruetur reformatio et declaratio, in non uero dispositis seruetur ius commune, aut laudabilis consuetudo hactenus tenta et praedicta, dummodo tam consuetudo huiusmodi iuri communi aut reformationi aut declarationi praedictis non sit contraria.

XV.

Omnes personae iudiciales praestent hoc corporale iuramentum.

Statuimus etiam, ut tam officialis, quam sigillifer decani, et etiam procuratores super obseruandis ante positis capitulis et declarationibus, in quantum officium uniuscuiusque concernit, coram personis, quibus receptio iuramenti super saepe dicta reformatione in eadem est commissa, similiter corporale praestent iuramentum in forma scripta.

Ego N. iuro ordinationes et declarationes per reuerendum in Christo patrem et dominum, dominum Henricum, episcopum Bambergensem, de anno a natiuitate domini millesimo quadringentesimo octuagesimo octauo, die mercurii, uicesima sexta mensis Nouembris editas, in quantum me et officium meum concernunt, fideliter obseruare et, quantum in me fuerit, ab illis obseruari faciam atque mandabo. Sic me deus adiuuet et sancta dei euangelia.

Et singulis annis dictae constitutiones pronunciandae.

Praemissas quoque constitutiones, ordinationes et declarationes nostras huiusmodi perpetuis futuris temporibus obseruari ac durare, in ualuisque eiusdem ecclesiae publicari et dicti consistorii locis nunc primo, et deinde cum aliis nostris et praedecessorum nostrorum statutis et ordinationibus, singulis annis una cum dicta reformatione publice pronunciari uolumus. In quorum omnium fidem et testimonium praemissorum praesentes literas huiusmodi nostras constitutiones, ordinationes et declarationes in se continentes exinde fieri mandauimus. Nostrique uicariatus sigilli appensione iussimus et fecimus communiri. Datae et actae Bambergae, in curia nostra episcopali, die Mercurii, uicesima sexta mensis Nouembris, anno a natiuitate domini millesimo, quadringentesimo, octuagesimo octauo, praedictis.

Et nos Vitus Truchses, praepositus, Hertnidus uon Stein decanus, Georgius de Auffses senior, et capitulum dictae ecclesiae Bambergensis animaduertentes, reuerendum patrem et dominum, dominum HENRICVM, episcopum Bambergensem praefatum, ad huiusmodi constitutiones, declarationes, ordinationes et reformationem rationabilibus ex causis motum, nostrum adhibuimus ex adhibemus consensum et adsensum. In cuius rei testimonium supra dictas literas etiam nostri capituli sigilli duximus appensione communiri.

STATVTA EPISCOPATVS BAMBERGENSIS, ut in synodo Bambergensi sub praesidio HENRICI III. episcopi confecta et publicata sunt.

Anno 1491. HENRICVS, Dei gratia et apostolicae sedis episcopus Bambergensis, uniuersis et singulis in Christo nobis deuotis, dilectis abbatibus, prioribus, praepositis, decanis, archidiaconis, scholasticis, cantoribus, custodibus, thesaurariis, succentoribus canonicis, collegiis, capitulis et conuentibus, parochialiumque ecclesiarum rectoribus, uicariis perpetuis, capellanis primissariis, abbatistis, presbyteris, curatis et non curatis diaconis et sub-diaconis et tam secularibus quam ordinum quorumcunque regularibus clericis, totique C clero ciuitatis et dioecesis nostrae Bambergensis cuiuscunque etiam dignitatis, status, gradus, ordinis ac praeminentiae et excellentiae existant communiter et diuisim, salutem in domino sempiternam.

Inhac synodo nostra uestigiis praedecessorum nostrorum inhaerendo, constitutionibus super synodo celebra- D ta in concilio Basiliensi editae satisfaciendo, quasdam constitutiones et ordinationes, ac certa statuta cum quibusdam additionibus, correctionibus et declarationibus, simul collectis uestrae dirigimus charitati tenoris subsequentis, uobisque et uestrum cuilibet authoritate dei omnipotentis mandamus, et ipsa statuta in uirtute sanctae obedienti- E ae firmiter et fideliter obseruare studeatis. Inhibemus quoque sub poena excommunicationis, ne aliquo alio opusculo praeter praesens pro statutis nostris synodalibus ut amini quoquo modo. Et primum

Tit I. de SS. trinitate et fide catholica.

A Summo inprimis numine, [a] quo omnia procedunt, sumentes exordium, catholicam Christi profitemur fidem, ac eam quam tenendam docet et praedicat mater nostra uniuersalis et apostolica ecclesia, praecipientes clero et populo nobis subiectis: ut in uera relligionis christianae ueritate ambulantes sanctam et indiuiduam trinitatem, patrem filium et spiritum sanctum unum G Deum sincera adorent cordis puritate: nec quicquam credant, colant et uenerentur, quod Romanae ecclesiae aut patrum orthodoxorum decretis et a ueritate catholica censeatur alienum atque refutandum.

Propter quod ut fidelium populus uulgaris in ipsa christiana fide rectius uiuat et plenius instruatur; praecipimus A ecclesiarum parochialium rectoribus et aliis quibuscunque, qui praedicationis exercent officium, quod tam in sermonibus, quam confessionum auditionibus, circa hoc specialiter sint attenti. Ne, quod absit, error in fide exurgat in populo. Quodque in singulis parochialibus ecclesiis dominicis et festiuitatum diebus in praedicationibus B ipsi populo orationem dominicam, incipientem *pater noster*, etc. et Aue Maria et symbolum apostolorum in materna et uulgari lingua, secundum quam populo congruerit, fideliter et diligenter pronuncient et praedicent.

Tit. II. de constitutionibus

CUm membra sine capite nihil agant, praesentia statuta, quae quaeuis capitula, uel collegia ecclesiarum nostrarum ciuitatis et dioecesis, etiam de praelatorum suorum consensu, super quibusuis arduis statum ecclesiarum tangentibus, ordinatae, quibus in ipso actu ad instar tutoris auctoritas episcopi non accesserit; declaramus et decernimus, non tenere talia praesentibus irritantes, imo irrita renunciantes et de caetero fieri prohibentes. *Authoritas episcopi requiritur in statutis.*

Tit. III. de praescriptis et commissionibus.

HOminum malitiis iustitiaeque et iudiciis per apostolicarum et aliarum literarum falsitates, aliasque Deo E odibiles adinuentiones, Dei timore postposito, illudentium, obuiare uolentes, iustitiam ipsam uera iustaque iudicia, quantum cum Deo possumus promouere et confouere cupientes: uniuersis et singulis abbatibus, praepositis, decanis, archidiaconis, cantoribus, custodibus, tam nostrae cathedralis, quam collegiatarum canonicis, parochiali- F umque ecclesiarum rectoribus, plebanis, uice plebanis, capellanis, uicariis perpetuis, altaristis, primissariis, presbyteris curatis et non curatis, clericis, notariis et tabellionibus publicis, per ciuitatem et dioecesin nostram Bamberg constitutis, in uirtute sanctae obedientiae et sub excommunicationis poena districte praecipiendo inhibemus, ne de caetero abbates, praepositi, decani, scholastici, cantores, custodes et alii deputati, uel in futurum deputandi, etiam a sede apostolica aut eius auctoritate, executores et subexecutores aut iudices delegati aut subdelegati, literas quascunque etiam apostolicas de gratia uel iustitia, aut commissiones per modum subdelegationis seu alias ipsis factas quomodolibet exequi, uel citatorios, aut quos-

quoscunque alios processus, poenales A decernere emittere uel promulgare.

Sub poena excommunicationis prohibetur omnis delegata etc. executio uel etiam processuum poenalium promulgatio abbatibus praepositis etc. etc. per commissionem etc. iniuncta.

Nec abbates, praepositi, decani, scholastici, archidiaconi, cantores, custodes, canonici, rectores, plebani, capellani, uicarii perpetui, altaristae, primissarii, caeterique prebyteri clerici, notarii et tabelliones supra dicti, literas huiusmodi aut quoscunque citatorios, aggrauatorios, reaggrauatorios, interdicti, uel B alios processus poenales, quauis etiam praeterquam ordinaria auctoritate a nobis uel iudicibus nobis subiectis, in ciuitate uel dioecesi nostra, per quemcunque emissos, insinuare, intimare, publicare, uel exequi praesumant, priusquam de diligenti examinatione literarum earundem ac processuum huiusmodi, per nos et uicarium nostrum C in spiritualibus aut commissarium generalem per literas aut illius patentes desuper datas seu confectas literas, quae *uidimus* communiter appellantur, fuerint plenius informati.

Vicarius etc. examinet quascunque literas, etiam a sede apostolica emanatas et examinatas per uidimus approbet.

Poena contra transgressores huius inhibitionis.

Quicunque autem ex supra dictis huiusmodi nostrae inhibitionis transgressor, si beneficiatus fuerit, fructu beneficii seu beneficiorum suorum carere debet ad unum annum; si autem beneficio caruerit, in sacris tamen constitutus, suspendi debet a diuinis, et in sacris ministrare prohibemus. Notarios uero, qui ipsam praesentem inhibitionem uiolare praesumserint, absque eo, quod poena cum hoc condigna mulctentur et puniantur, in ciuitate et dioecesi nostris eorum actus exercere postea nullatenus permitte- E mus.

Ex iniuncto nobis pastorali officio compellimus, ut usum falsarum literarum restringamus, ne damna inde eueniant, in quantum nobis a domino conceditur, extirpare cupientes hac praesenti irrefragabili perpetua constitutione et sanctione, authoritate, qua fungimur, statuimus omnibus et singulis F nostrae ciuitatis et dioecesis clericis et personis, in quocunque gradu constitutis, tam dignitatibus personalibus, praelaturis, officiis et beneficiis ecclesiasticis praesidentibus, et aliis quibuscunque notariis et tabellionibus publicis praesentibus et futuris, in uirtute sanctae obedientiae, et sub excommunicationis priuationis beneficii et officii G poenis, quas quemlibet, qui contra praesentem constitutionem et inhibitionem fecerit, aut fieri procurauerit, eo ipso et de facto incurrere uolumus, et eas in eosdem et quemlibet eorum fecimus, Dei nomine in scriptis firmiter et districte praecipimus et mandamus, ne aliquis eorum per literas quascunque etiam bullatas seu tanquam apostolicas in iudicem seu conseruatorem

Poena contra transgressores huius constitutionis.

A uel commissarium, aut in executorem uel subexecutorem in gratiosis uel iustitiae negotiis, tanquam delegatus, uel alias fuerit requisitus, huiusmodi literas recipiat; seu eas exequatur, uel eas exequi faciat, aut procuret, seu procedat, uigore earundem, aliquo modo: Et ne aliter clerus nostrae ciuitatis et dioecesis processus seu mandata ex huiusmo- B di literis, et earum authoritate habitos et confectos, ac habita et confecta, seu quoscunque, quascunque et quaecunque alios alias uel alia processus literas et mandata per delegatos uel subdelegatos huiusmodi emanatas seu aliquem earundem recipiat, intimet uel insinuet, publicet uel alias exequatur, tamdiu et quoscunque primitus certificati fuerint C per literas nostras aut uicarii, uel commissarii nostri literas, quae communiter uidimus nuncupantur, quod huiusmodi literae per nos uel uicarium nostrum uisae, examinatae et absque falsitate iustae legitimae et rationabiles fuerint approbatae: Quod ex tunc eas reuerenter accipiant, et cum omni obedientia exequantur, certificantes insu- D per clerum nostrum uniuersum, quod etiam post poenas et censuras ecclesiasticas praedictas contradictores quoslibet et rebelles arctius, prout eorundem pertinacitas et temeritas meruerit, proceditur.

Nemo ciuitatis et dioecesis etc. quascunque literas etiam a sede apostolica emanatas, et processus ac mandata exequatur absque approbatione uicarii generalis etc.

Tit. IV. de qualitate praeficiendorum.

E QVoniam sollicite curandum et prouidendum est de cura animarum et sacramentorum ecclesiasticorum, ne imperiti ad regimen huiusmodi curae et beneficiorum adsumantur, aut eis praeficiantur.

Hac sacra synodali approbatione statuimus et uolumus, quod deinceps non solum, quando ad SS. ordines admittan- F tur, sed etiam dum ecclesias suscipiunt regendas, et beneficia clerici de scientia, peritia, moribus, uita, honesta conuersatione et aliis diligenter examinentur: Et clericus nouiter ad sacerdotium promotus, cum aliis clericis in exercitio regiminis animarum dudum prouectis, per biennium commorari debet, circa regimen et curam instruendus. G Nec infra biennium liceat alicui talium curam alienae parochiae in nostra dioecesi regere, nisi id ex causa per nos uel uicarium nostrum dispensatiue fuerit indultum.

Nouiter ad sacerdotium promoti intra biennium curam animarum ne suscipiant, priusquam bene informati fuerint.

Rectores ecclesiarum suarum uicarias contra praesens nostrum statutum concedentes et curam committentes ab earundem ecclesiarum fructuum perceptione, authoritate praesentium suspensos esse uolumus ipso facto, tamdiu, donec a nobis uel dicto no-

Poena contra huius statuti transgressores.

nostro uicario restitutionem super hoc meruerint obtinere.

Tit. V. de S. unctione.

DAmnamus quorundam errorem, quo in extrema unctione unus iniungit et alter profert uerba sacramenti: sub poena igitur suspensionis prohibemus, talia de caetero attentari, in omni autem sacramento conferendo actum faciens etiam sacramentalia uerba ad conficiendum et tractandum proferre debet. Item sacerdos diligenter obseruet, ut sacramentum extremae unctionis administret sub forma deprecatiua, quam beatus Gregorius hac uidelicet forma instituit: Per istam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per uisum: et sic de singulis membris et locis inungendis. Etiam insinuet recipientibus effectum huius sacramenti, qui duplex est, unus sanitatis corporalis, et alius sanitatis spiritualis; et istud sacramentum tantum adultis et in periculo mortis constitutis est conferendum. Firmiter similiter praecipiendo statuimus, ut in singulis ecclesiis et capellis nostrarum ciuitatis et dioecesis, in quibus sacerdotes populum regunt et subditos communicare consueuerunt, habeatur de caetero oleum infirmorum, ne propter eius carentiam aliquibus deficiat huiusmodi sacramentum.

Seruanda est forma per B. Gregorium instituta in administrando sacramento extremae unctionis sub poena suspensionis.

Confertur oleum sacrum tantum adultis et agonizantibus.

Semper conseruandum in ecclesiis et capellis.

Tit. VI. de clericis peregrinis.

CLericum extra nostram dioecesin et ab alio episcopo promotum, ac aliū quemcunque alienae dioecesis, nullus rector siue beneficiatus in sua ecclesia, siue capella, diuina permittat celebrare officia, seu in capellanum recipiat, nisi per nos aut nostrum in spiritualibus uicarium examinatum et admissum, ac de examinatione, admissione et ordinatione eiusdem per nostras aut dicti uicarii nostri literas, legitimam fecerit fidem et conuersatio eius probata fuerit, sub suspensionis poena praesentibus prohibemus.

Vicarius generalis clericos peregrinos ad diuina celebranda uenientes prius examinet.

Tit. VII. de officio archidiaconi.

STatuimus, ut nullus omnino archidiaconus curam animarum instituendo in parochialibus ecclesiis, siue capellis, aut beneficiis, sine consensu nostro, aut mandato alicui tribuat, imo cura animarum ac beneficiorum ordinatio et institutio in episcopi iudicio et potestate maneat: Si quis uero contra hoc, aut potestatem, quae ad episcopum pertinet, sibi usurpare praesumpserit, ab ecclesiae limitibus arceatur. Quam constitutionem uolumus

A ab archidiaconis ecclesiae nostrae firmiter obseruari; ipsis in uirtute sanctae obedientiae districte praecipiendo mandantes, ne curam animarum pastoribus uel uicariis ecclesiarum aut capellarum sine nostra licentia et consensu committant aut eos in ipsis instituere nec ipsis pastores et uicarii institutionem et curam praeter no-
B strum iudicium seu consensum recipiant ad eisdem. Nos etiam, si quid contra praesens statutum et inhibitionem attentatum fuerit, irritamus et cassamus ac irritum decernimus et inane, ipsosque rebelles grauiter puniri uolumus.

Cura animarum penes episcopum non autem archidiaconum manet.

Tit. VIII. de officio sacristae.

C OFficia sacristae, uel ecclesiastici, aut campanatoris, siue ad clericos, siue ad laicos eorum receptio pertineat, gratis et sine omni datione, aut promissione pecuniae uel alterius rei temporalis, personis idoneis conferantur, qui uelint et possint rite officium huiusmodi adimplere, et de sacramentis custodiendis ac synodiis et ornatu ecclesiarum conseruandis diligentiaque debita cir-
D ca singula facienda praestare debent cautionem; Et plebano ac uitricis obedientiae et fidelitatis officiorum huiusmodi facere promissionem teneantur. Qui etiam sacristae siue campanatores ab officiis suis praemissa facere recusauerint, ac alias ex iusta causa per et coram iudice ecclesiastico discutienda, possint amoueri, superpelliciis quoque tempo-
E re diuinorum baptismi et deportationum corporis Christi et sacrae unctionis ad infirmos uti debeat, sub poena priuationis huiusmodi suorum officiorum.

Iudex ecclesiasticus discutit causam sacristarum.

Tit. IX. de officio uicarii.

STatuimus, ut rectores ecclesiarum sufficientem assignent portionem suis
F uicariis, de bonis suarum ecclesiarum et beneficiorum, ut de iis congruam sustentationem habere, et iura episcopalia persoluere, ac alia onera incumbentia ualeant supportare, alioquin decernimus dictos rectores huic nostro statuto non parentes dictarum ecclesiarum et beneficiorum fructibus priuandos. Statuendo etiam decernimus prouidere
G contra malitiam ipsorum rectorum et statuimus, quod ipsi uicarii mutari non debent passim singulis annis ac uoluntatem ipsorum qui hoc propter turpem quaestum facere satagunt. Sed tunc demum cum ipsi rectores actu sacerdotes existentes in ipsis ecclesiis per se deseruire uolunt, uel quando alias ipsi uicarii ex causis legitimis ab ipsis ecclesiis merito sunt remouendi. Similiter statuimus, et sub poena priuationis tertiae par-

partis fructuum mandamus, ut plebani et beneficiati nostrarum ciuitatis et dioecesis domo9 suarum ecclesiarum et beneficiorum competenter reficiant, ac in aedificis solitis manuteneant, ne ipsas ruinam seu casum pati contingat.

Domus ecclesiae et beneficiorum conseruandae et reficiendae.

Cum sit reprehensione dignum, ut quis oues proprias, alteri earum curam omittendo, deserat et alienas regere, praesertim causa auaritiae, praesumat; Id circo districte inhibemus, ne quis parochialem ecclesiam obtinens, alienam regere, tanquam mercenarius aliquatenus attentet, nisi super hoc petita et obtenta nostra aut uicarii nostri licentia speciali. Et nihilominus in literis desuper per nos uel eundem uicarium edictis causa contineatur, quare suam commode regere non ualeat, contrarium uero facientes ab officiis diuinis decernimus suspendendos.

Presbyteris duarum parochialium ecclesiarum uicarias habere omnino prohibemus, qui uero contrarium facere praesumserint, prima, quam ipso facto facere decernimus, careant. Alterius uero uicariae, quamdiu primam occupauerint, prouentibus per nos uel uicarium nostrum in spiritualibus in utilitatem fisci nostri et ecclesiae, in qua uicaria est, conuertendis, eo ipso sint priuati.

Mercenarii priuandi per uicarium generalem. Vicarius generalis etc applicat fisco prouentus beneficii, reseruatio casuum.

Tit. X. de maioritate obedientiae.

Inhibemus, ne de caetero aliqua religiosa saecularisue persona se de dispensationis, absolutionis, uel alio quouis actu ad nos, ratione dignitatis pontificalis uel iurisdictionis de iure pertinentis, seu authoritate, siue potestate aliqua nobis specialiter reseruata aliqualiter intromittat, uel eadem auctoritate quouis modo utatur, nisi cui nos eandem auctoritatem nostram, sicuti opportunitas suaserit, in parte uel etiam generaliter duxerimus committendam, sub poena excommunicationis, quam contra facientes incurrere uolumus ipso facto.

Nulli capellani nobilium in capellis etiam castrorum dominorum suorum diuina celebrare debent, nisi antea nobis aut nostro in spiritualibus uicario obedientiam faciant manualem. Et ad synodum et capitula uenire debent recepturi mandata ecclesiastica et denunciare suis dominis et earum castrensibus.

Vicarius generalis a sacellanis nobilium quorumuis obedientiam accipit manualem. Ad synodum etc. uocat.

Et cum plebani aliquando hoc facere propter eorum tyrannidem non sunt ausi: Qui autem ante obedientiam huiusmodi factam capellas officiauerint, tamdiu nuncientur suspensi et excommunicati, donec pro praemissis satisfaciant et, ut dictum est, obediant. Su-

A perstitiosam quarundam personarum inuidiam capescere cupientes, qui more Chain dilectione filiali reiecta et paternali pietate conculcata, non solum in capitulis et conuentionibus pertractandis, capitulariter congregatis praelatis suis et superioribus reuerentiam debitam subtrahunt, uerum etiam ad inuicem nonnunquam in uerba opprobriosa
B et contumeliosa prorumpunt; ex quibus negotia, propter quae tractanda conuenerant, plerumque indiscussa remanere cernantur: hinc nostro in perpetuum ualituro edicto statuimus et ordinamus; ut in singulis capitulis et conuentionibus seruetur reuerentia ac morum grauitas ac honestas: ita quod nullus in alterum uerbis
C uel factis opprobriosis aut contumeliosis uel iniuriosis prorumpat. Eorum que capitulis et conuentionibus praesidentibus, sub excommunicationis poena, latae sententiae districte iniungentes, ut his, qui contra edictum prohibitionis nostrae huiusmodi uenerint, per unius mensis spatium sine spe ueniae fructus suarum subtrahantur prae-
D bendarum a quibus ipsos per dicti temporis spatium suspensos manere uolumus et decernimus eo ipso.

de reuerentia in congregatione exhibenda.

In uirtute seu obedientiae praecipimus uniuersis et singulis presbyteris et clericis ruralibus nostrae dioecesis, quatenus quoties ipsos per suos decanos et camerarios aut alios, ad quos hoc pertineat ad capitula siue conuocatio-
E nes pro insinuatione mandatorum nostrorum aut successorum nostrorum uel alias conuocari contigerit, toties ipsi ad capitula et conuentiones huiusmodi studeant conuenire, nisi ex rationabili causa se de absentia poterint excusare, in quo casu alium idoneum presbyterum loco sui ad capitula et conuentiones dirigent ante dicta.

Clerici uocati ad capitula comparere tenentur.

F Prohibemus, ne aduersus correctionem superioris sui quicunque regularis uel secularis clericus praesumat secularis personae adiutorium aut potentiam inuocare, qui autem hoc facere non formidat, et huiusmodi inuocatione usus fuerit, carcerali custodia tanto tempore concludatur, donec ob praesumptionem huiusmodi, nostra,
G aut uicarii nostri poena arbitraria sit sufficienter recompensata, nisi id ei per nos admissum fuerit. Et ut ab hoc malo temerarii clerici poenae duritia retrahantur, adiicimus, quod talia sine huiusmodi nostra licentia praesumentes nullo nunquam tempore in ecclesia, seu monasterio, aduersus quam, seu quod, ac praelatum, uel superiorem seu alium dictum saeculare adiutorium, siue potentiam inuocauerint, cuiuscunque di-

Vicarius generalis compensat excessum inuocationis brachii saecularis poena arbitraria.

dignitatis uel administrationis officium consequantur et alias etiam nihilominus superioris sui arbitrio legitime puniantur.

Tit. XI. de his quae ui metusue causa fiunt.

Obedientia debita in faciendis et omittendis circa uim et metum.

QVia clerici relligiosi nonnulli, non attendentes quantum sit obedientiae bonum, quod uictimis antefertur, et quod peccatum est maximum et scelus idololatriae obedire non uelle; amissionem suarum rerum et corporis, uanum metum allegant frequenter, ne cogantur mandata exequi praelatorum, qui etiam cum prosperitatis tempore multa bona receperint, lauteque de patrimonio crucifixi uixerint, imminente ecclesiae necessitatis articulo pro honore illius et commoditate aduersitates sustinere detrectent, ex quo autem propter contemtum clauium ecclesiae neruus ecclesiasticae disciplinae dissoluitur, et animas miserabiliter periclitari contingit, statuimus, ut nulla rerum perditio, aut metus corporis, nisi legitime probatus, subditi inobedientiam, mandatum praelati exequi non curantis, ualeat excusare, adeo, quod si metus corporis non simplici proprio iuramento, sed legitimis coram eo, a quo mandatum subditus recepit, ostensus fuerit documentis, nihilominus loco cedat, ne totam transgressionem incurrere uideatur: in his autem, quae in non faciendo consistunt, utpote cum mandatur non communicare excommunicatis, non celebrare coram interdictis, ac alia huiusmodi, nullus omnino nec rerum nec corporis quomodocunque probatus metus excusat, cum pro nullo metu quis debeat peccatum mortale committere, quod sanctorum auctoritatibus comprobatur.

Contra formidantes mandatum sanctum de non copulandis haereticis exequi

Absolutio extorta nulla sit.

Nos, qui absolutionem uel quamcunque reuocationem ab excommunicationis, suspensionis et interdicti sententiis per uim uel metum extorserint, cum hoc quod huiusmodi reuocationes sunt irritae, statuimus et publicamus excommunicationis sententiae subiacere.

Tit. XII. de iudiciis.

Contra contumaces iniuriosos poena.

QVidam crudeles homines et peruersi, dum ad forum ecclesiasticum in causis etiam, in quibus ecclesia merito habet cognoscere, ab authoribus euocantur illius auctoritatis, qua dicitur, qui honorat missum, mittentem honorat, immemores existentes, nuncios ecclesiasticorum iudiciorum et iudicum citationum excommunicationis, uel alias iudiciales et iurisdictionis literas deferentes, uerbis probrosis et A quandoque diris uerberibus ultra comminationes graues, quosdam etiam captiuitantes, alios interdum suis rebus temere publice spoliantes, multipliciter afficiunt et perturbant ac impediunt citationes, in non modicam ecclesiasticae libertatis contumeliam et iacturam. Considerantes igitur, malitiis hominum non esse indulgendum, statuimus, ut B reus, nuncias acta iudicialia deferentes per se uel per alium uerberans, spolians seu captiuans, lite etiam non contestata, habeatur penitus pro conuicto, actor uero in causa reconuentionis similia perpetrare per se uel per alium non formidans, super instituta contra reum actione amplius nullatenus audiatur; et insuper uterque atque etiam omnes alii, C qui nomine uel occasione eorum talia facere praesumserint, usque ad condignam satisfactionem laeso et iudicibus, summaria cognitione super hoc facto praehabita, puniantur.

Generales citationes sint irritae

Generales citationes fieri prohibentes statuimus, ne quis iudex ecclesiasticus nobis subiectus in suis processibus, uidelicet sub generali clausula, ita scribat: D citetis quos lator praesentium uobis nominauerit, uel simile in effectu.

Nec sacerdotes talia mandata sine etiam speciali expressione partium, seu nominum exequantur; Nos etiam talium citationum et commissionum literas decernimus esse irritas et nullas.

Tit. XIII. de foro competenti.

E PRaeterea nullus ecclesiasticam personam in criminali causa, uel ciuili quaestione, nec aliquem etiam laicum pro rebus, bonis et possessionibus ecclesiarum, siue personali iure, quod uulgo Leibgeding dicitur, quis earundem ecclesiarum possessiones uel bona possideat, siue alio quocunque titulo, trahere praesumat in iudicium saecu- F lare.

Statuimus etiam, ne iudices ecclesiastici de causis, quas laici habent ad inuicem, se nullatenus intromittant, nisi tales causae sint, quas ad forum ecclesiasticum non sit dubium pertinere, ne ex hoc saeculare iudicium, quod esset ualde incongruum, eneruetur. Quoniam ex constitutione supra posita du- G bitationes insurgunt, uidelicet, quae causae ad forum ecclesiasticum debeant pertinere, nonnullos casus eiusdem praesentibus duximus annotandos.

Causae ad forum ecclesiasticum spectantes.

Inprimis uidelicet omnes inuasores ecclesiasticarum rerum seu relligiosorum locorum, sub ecclesiastico iudice conueniuntur.

Item causae rusticorum et seruorum ecclesiae.

Item causae publicae poenitentium.

Item

Item causae pupillorum, uiduarum et miserabilium personarum.

Item causae peregrinorum,

Item quando iudex secularis iustitiam reddere negligit.

Item in crimine sacrilegii.

Item usurarum.

Cognitio super ualiditate et nullitate matrimonii spectat directe ad iudicium uicariatus, nulla uero instantia ad consistorium etc. etc. ita uidi obseruari et practicari: Caeterae uero causae matrimoniales et dotales uentilantur in consistorio tanquam prima instantia, de qua grauitas deinde iudicum altaris, idest uicariatus importare potest.

Item haeresis, Simoniae, excommunicationis, adulterii, matrimonii, dotis, super decimis.

Item causa natiuitatis beneficialis, iuris patronatus, rapinae, ratione peccati et uoti fracti, pretii deseruiti.

Item ratione iuramenti uel fidei dationis.

Item quando pars aliqua fuerit ecclesiastica, etiam super re profana causa in foro ecclesiastico terminari debet.

Libertatem ecclesiasticam tueri ac nostris temporibus adaugeri cupientes, sub poena excommunicationis latae sententiae, quam ferimus in his scriptis, et priuationis fructuum beneficiorum, districtissime inhibemus, ne clerici, ad quaecunque saecularia ac uetita iudicia uocati, in personalibus ac aliis actionibus, super rebus ecclesiarum, aut beneficiorum suorum, coram iudice laico, in contemtum priuilegii clericalis, quouis modo respondeant, seu se subiiciant foro saeculari;

Vicarius concedit literas remissionis clericis ad iudicia saecularia uocatis.

Quinimo citati aut uocati debeant absque mora ad nos uel nostrum in spiritualibus uicarium super hoc habere recursum, ad impetrandam remissionis literas, aut aliter, prout melius expedire cognouerimus, eis prouidendum, contrarium facientes acrius decernimus fore puniendos.

Tit. XIV. De fide instrumentorum.

NOnnullae sunt personae in S. S. ordinibus constitutae et beneficiatae officium tabellionis seu notariatus exercentes, quorum instrumenta non solum in ciuilibus, sed etiam in ecclesiasticis negotiis tanquam publica recipiuntur. Licet de authoritate eorum et de aliis, quae circa tabellionis constitutionem requiruntur, minime nobis constet, quod perniciosum nimium existit. Nos circa praemissa uolentes adhibere medelam: statuimus ut personae, gerentes se pro notariis seu tabellionibus publicis, in ciuitate et in dioecesi nostris, in iudicio uel extra, in antea nullatenus admittantur, nec eorundem instrumenta, tanquam publica recipiantur, nec fides talibus instrumentis adhibeatur, nisi prius de authoritate ipsorum et de aliis, quae circa hoc fuerint necessaria, doctum fuerit legitime coram nobis aut nostro in spiritualibus uicario generali.

Vicarius generalis examinat notarios circa instrumenta et authoritatem etc. etc.

Inhibemusque omnibus subditis nostris, ne instrumenta eorundem tanquam publica recipiant, nec eis tanquam publicis instrumentis utantur! Et nihilominus iniungimus eisdem pro tabellionibus se gerentibus, ut abstineant ab instrumentorum huiusmodi confectione, tamdiu, donec de eorum auctoritate et aliis, ut praemittitur, nobis facta fuerit plena fides, quibus etiam medio tempore tabellionatus officium ad arbitrium nostrum seu dicti nostri uicarii et eiusdem arbitrium infligendum interdicimus per praesentes.

Tit. XV. De iureiurando.

VEstigiis praedecessorum nostrorum inhaerentes, excommunicamus omnes et singulos clericos monachos, canonicos regulares et saeculares, qui colligationes, conspirationes seu confoederationes ullas fecerint, fidei uel iuramenti, interposita cautione, siue in electionibus faciendis, siue pro aliis quibuscunque negotiis, contra canonicas factiones, nisi intra tres dies post habitam huiusmodi coniurationem, confoederationem seu conspirationem immediate sequentes, quos illis pro trina et canonica monitione assignamus, ab omni obligatione sua ab hoc facta se absoluant, et in huiusmodi conspiratione et eius occasione attentata prorsus reuocent et poenitentiam desuper recipiant. Ex conspirationibus enim et obligationibus istis suboriuntur discordiae ueteratae, ecclesiastica disciplina dissoluitur, bona ecclesiae dissipantur, et pericula proueniunt animarum. Volumus eiusmodi colligationes seu confoederationes sub quacunque etiam illicita forma factas neminem obligare.

Conspirationes clericorum iuramento confirmatae nullo modo obligatoriae sunt.

Quicunque autem inuenti fuerint, confoederationes aut conspirationes huiusmodi facientes, etiamsi monachi fuerint, uel canonici seculares, de suis monasteriis, tanquam memba putrida, excludantur.

Poena confoederatorum.

Tit. XVI. De uita et honestate clericorum.

VT Christi militia laudibus diuinis deputata, uita, gestu, moribus et habitu a gente discernantur clericali, districte sub poena suspensionis praecipiendo statuimus, ut praelati sacerdotes et alii beneficiati ac in sacris constituti clerici, nostrae ciuitatis et dioecesis, cuiuscunque gradus et conditionis existant, habitum deferant breuitate non culpabilem, aut ornatu superfluo uel colore notabilem. Inhibemusque sub excommunicationis poena detestabilem usum, quo uestes, caligas rubei, gilui, aut uiridis coloris portare, aut gemmis, nodis, fibulis uel aliis superfluitatibus

De clericorum uestibus prohibitis.

bus auri et argenti, uel perlis ornare seu calceis rostratis uel colleriis cancellatis, aut a tergo foemineo more, nimitum superque in brachiis excisis ac diuersorum colorum sonis, nec non maniciis desuper incisis, uti praesumant. Quicunque autem clericus nobis subiectus partitas uestes aut uirgatas in publicum absque causa necessitatis excusabili ferre praesumserit, executionem poenarum suspensionis et inhabilitatis a iure constitutarum, iuxta differentias status personarum in se sentiet exerceri cum uigore. Similiter sub poena excommunicationis praecipimus, ut singuli clerici cum a quocunque iudice ecclesiastico, uel seculari quicquam pro eis tanquam pro clericis fuerit iudicandum, quantumcunque uestibus utantur simplicibus, et alia insignia deferant clericatus, fugiantur, nec ut clerici iudicentur, nisi pro susceptorum ordinum sufficientibus et idoneis probationibus seueros clericos esse probent; insuper etiam sub excommunicationis poena praecipimus mandantes, ut singuli clerici, cuiuscunque conditionis existant, in sacris ordinibus constituti, coronam omnino condecentem portent et habeant, quae debito capitis loco posita congruam habeat latitudinem et cooperta non est crinibus reuolutis; inhibentes quoque in eadem excommunicationis poena eisdem clericis in sacris ordinibus constitutis, ne contra decentiam clericalis status de caetero coronam, crines et barbam nutriant, sed radendos deferant condecenter. Vsum tabernarum, praeterquam in itinere constituti, et ne tabernas in domibus suis teneant, ludosque taxillarum et chartarum et his similes in locis publicis et maxime inter laicos, omnes et singuli clerici in praelaturis etiam et in sacris ordinibus constituti, sibi hac sacrae nostrae synodi prohibitione, sub excummunicationis poena nouerint esse interdictos et prohibitos.

Habitum condecentem portent clerici.

Tabernae et ludi in publicis clericis prohibiti sunt

Tit. XVII. De cohabitatione clericorum et mulierum

Decretum concilii Basiliensis.

QVicunque clericus cuiuscunque status, conditionis, religionis uel dignitatis, etiamsi pontificialis uel alterius praeeminentiae exstat, qui post huius constitutionis notitiam, quam habere praesumatur, per duos menses post publicationem eiusdem in ecclesiis cathedralibus, quam ipsi dioecesani omnino facere teneantur, postquam eadem constitutio ad eorum notitiam peruenerit, fuerit publicus concubinarius, a perceptione fructuum omnium

Poena concubinariorum.

A beneficiorum suorum, trium mensium spatio sit ipso facto suspensus, quae suus superior in fabricam, uel aliam euidentem ecclesiarum utilitatem, ex quibus hi fructus percipiuntur, conuertat. Nec non et huiusmodi publicum concubinarium, ut primum talem esse innotuerit, mox suus superior monere teneatur, ut intra breuissimum terminum concu-B binam dimittat, quod si non dimiserit, uel dimissam aut aliam publice resumserit, iubet haec sancta synodus, ut ipsum omnibus suis beneficiis omnino priuet, et nihilominus hi publici concubinarii, usque quo cum eis per suos superiores, post ipsarum concubinarum dimissionem manifestamque uitae emendationem, fuerit dispensatum, ad C susceptionem quorumcunque honorum, dignitatum, beneficiorum, recidiuo uomitu ad huiusmodi publicum concubinatum redierint, sine spe alicuius dispensationis ad praedicta prorsus inhabiles existant. Quod si hi, ad quos talium correctio pertinet, eos, ut praedictum est, punire neglexerint, eorum superiores tam in ipsos, pro eorum ne-D glectu, quam in illos pro concubinatu, modis omnibus digna punitione animaduertant.

Concubinarii monendi sunt ad dimittendas concubinas.

In conciliis etiam prouincialibus et synodalibus aduersus tales punire negligentes, uel de hoc crimine diffamatos, etiam per suspensionem a collatione beneficiorum uel alias condigna poena saeueriter procedatur; et si hi, quo-E rum destitutio ad summum pontificem spectat, per concilia prouincialia aut suos superiores, propter publicum concubinatum reperiantur digni, statim cum processu inquisitionis ipsi summo pontifici deferantur.

Poena contra negligentes in corrigendis et puniendis concubinariis

Eadem diligentia et inquisitio in quibusdam capitulis generalibus et prouincialibus, quo ad suos seruentur, poenis F aliis contra praedictos et alios non publicos concubinarios statutis in suo robore permansuris.

Publici autem intelligendi non solum hi, quorum concubinatus per sententiam aut confessionem in iure factam, seu per rei euidentiam, quae nulla possit tergi uersatione celari, notorius est: sed qui mulierem de incontinentia suspectam et infamatam tenet, et per C suum superiorem admonitus, ipsam cum effectu non dimittit.

Publicus concubinarius quis.

Quia uero in quibusdam regionibus nonnulli iurisdictionem ecclesiasticam habentes pecuniarios quaestus a concubinariis percipere non erubescunt, patiendo eos in tali foeditate sordescere, sub poena maledictionis aeternae praecipitur, ne deinceps sub pacto, uel compositione aut spe alicuius quaestus, talia quouis modo tolerent, aut dissimulent,

Poena eorum qui pecuniam a concubinariis accipiunt

lent, alioquin ultra praemissam negligentiae poenam duplum eius, quod propterea acceperint restituere ad pios usus omnino teneantur et compellantur.

Concubinae penitus arceendae,

Ipsas autem concubinas, seu mulieres suspectas, praelati modis omnibus curent a subditis suis, etiam per brachii secularis auxilium, si opus fuerit, penitus arcere, qui etiam ex tali concubinatu procreatos filios apud patres suos cohabitare non permittant.

Iubet insuper haec sancta synodus, ut etiam in praedictis capitulis haec constitutio publicetur et quilibet suos subditos ad concubinarum suarum dimissionem moneat diligenter. Iniungit praeterea omnibus saecularibus uiris, etiamsi praefulgeant regali dignitate, ne ullum qualecunque inferant impedimentum, quocunque quaesito colore, qui ratione officii sui aduersus suos subditos pro huiusmodi concubinatu procedunt.

Euitandus est omnis concubinatus.

Et cum omnino fornicationis crimen lege diuina prohibitum sit et sub peccati mortalis poena necessario euitandum, monet omnes laicos, tam uxoratos, quam solutos, ut similiter a concubinatu abstineant: nimis enim reprehensibilis est, qui uxorem habet et ad mulierem alienam accedit; Qui uero solutus est, si continere non uelit, iuxta apostoli consilium uxorem ducat, pro huiusmodi autem obseruatione praecepti, hi, ad quos pertinet, tam salutaribus monitis, quam aliis canonicis remediis cum omni studio laborent. Cum clerici concubinarii notarii sint, ipso iure ab officiis et beneficiis sint suspensi, quoad se et alios ministrandoque in sacris ordinibus saepe irregularitatem incurrent, a qua, nisi per sedem apostolicam, poterint liberari: si suspensione huiusmodi durante se in diuinis immisceant, in suis officiis ministrando, ut prius publiceque concubinas, aut alias de incontinentia suspectas aut infamatas, aut rixosas mulieres apud se in domibus et habitationibus suis tenentes, famam negligunt, uitamque maculant clericalem. Nos igitur pii patris more, non personas sed personarum uitia detestantes, sacrosque canones et iura desuper edita debitae executioni, ut tenemur, demandare uolentes, omnes et singulos clericos nostrarum ciuitatis et dioecesis, cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis, conditionis et praeeminentiae fuerint, qui huiusmodi uitio publici concubinatus sunt inuoluti, obsecramus, rogamus, requirimus et monemus, eis et eorum cuilibet in uirtute sanctae obedientiae et sub praescripti iuris et infra scriptis poenis, quas omnes et singulos huiusmodi nostris salutaribus monitionibus, requisitionibus et mandatis non parentes, incidere uolumus, districte praecipiendo mandantes, quatenus omnes et singuli supradicti, qui in praemissis culpabiles fuerint, ad praesensque existunt, aut, quod Deus auertat, in futurum erunt, infra triginta dierum spacium et praesentium publicationem eis factam immediate sequentes, quorum triginta dierum, decem pro primo, decem pro secundo et reliquos decem dies pro tertio ac peremtorio termino ac monitione canonica et omnibus dilationibus eis et cuilibet ipsorum adsignamus, dictas concubinas de incontinentia suspectas, infamatas et alias rixosas seu scandalosas mulieres a domibus et cohabitationibus eorum separent, amoueant atque dimittant cum effectu. Huiusmodi mulieres dimissas et similes ad domos et habitationes suas deinceps non reassumant, seu quiuis eorum reassumere praesumat, alioquin dicto monitionis termino elapso, monitionibus et requisitionibus huiusmodi non parentes, ab officiis et beneficiis suis suspensos declaratosque publice denunciari facientes. Intimantesque nihilominus eisdem clericis concubinariis praesentibus et futuris, quod, quicunque huiusmodi sententias suspensionis et poenas, nec non requisitionem et monitionem nostras praedictas contemnere praesumserint in rebellione et contumacia ultra 30. dies praedictos temere perdurauerint, quod contra praesumtores eosdem etiam per excommunicationis et deinde, exigente contumacia rebellione et duritia ipsorum, ad priuationis beneficiorum et alias grauiores poenas, prout proteruitas eorum expostulabit, iurisque ac rationis ordo dictauerit, per nos aut nostrum in spiritualibus uicarium procedemus et procedi faciemus.

Terminus monitorius amouendi concubinas est 30. dierum spatium.

Poena concubinariorum clericorum.

Vt praesens nostrum mandatum, quoad omnes clericos nostrarum ciuitatis et dioecesis, qui in praemissis culpabiles existunt, efficaciorem sortiatur effectum, honorabilem nobis in Christo sincere dilectum decanum ecclesiae nostrae Bambergensis et, ipso decano absente, seniorem pro tempore eiusdem ecclesiae, in domino hortamur atque obsecramus, rogamus, requirimus et monemus, quatenus intra definitum triginta dierum spacium praesentem hanc publicationem nostram immediate

te sequens, et postquam praesens mandatum et publicatio sibi innotuerit, ad extirpationem praedicti uitii concubinatus morumque reformationem, iuris communis praesentisque mandati nostri nec non omnium et singulorum aliorum statutorum nostrum synodalium, praecedentium et sequentium, correctionem, emendationem et executionem, quoad omnes et singulos clericos, suae correctioni, reformationi et iurisdictioni in ea parte immediate subiectos, cuiuscunque etiam status, gradus, conditionis aut praeminentiae fuerint, prout unumquemque respectiue concernunt et transgressores culpabiles reperientur, cum effectu procedere non omittant. Alioquin ipsius decani nostri uel senioris praedicti, quod absit, negligentia in hac parte exigente, ipsoque in correctione uitiorum et excessuum a iure communi ac in praesentibus nostris statutis designatorum atque prohibitorum, in praedicto dierum termino, contra, ut praemittitur, sibi subditos minime procedere curante, sed forsan dissimulante: eundem praesentibus certificamus, quod tam iuxta iuris communis, quam praesentis mandati nostri dispositionem contra tales uitiosos atque culpabiles, eidem decano seu seniori subiectos, ad executionem omnium et singulorum supra dictorum, contra quoscunque, qui in hac parte culpabiles fuerint uitiorumque eis prohibitorum extirpationem morumque reformationem, prout tenemur, per nos aut nostrum in spiritualibus uicarium, lapso praedicto termino, cum effectu procedere curabimus, prout iustitia exiget, ordoque dictauerit rationis.

Decanus ecclesiae cathedralis clericos sibi iuxta statuta etc. subiectos et in hoc crimine culpabiles existentes, unire non omittat: alias contra eiusmodi criminosos etc. ex conniuentia aut dissimulatione decani, seu senioris praedictae ecclesiae Bambergensis, impune relictos, uicarius generalis in spiritualibus etc. procedere curabit.

Praeterea intimatur, insinuatur, publicatur, ac ad omnium et singulorum rectorum parochialium ac beneficiatorum quorumcunq; per praedictas ciuitatem et dioecesin nostras constitutorū notitiam deducitur, eisque et cuilibet eorum inhibetur, ne de caetero ipsi uel eorum aliquis alicui talium concubinariorum, seu huiusmodi mulierem aut pueros habenti, ecclesiam uel beneficium arrendare seu locare praesumant, aut praesumat.

Concubinariis ecclesiam etc. nemo rectorem paroch. locet. Iisque concubinariis generalis uicarius commendas ne det.

Inhibemusque similiter praedicto in spiritualibus uicario ac notario nostris, ne deinceps talibus commendam, curam animarum, administrationem, siue accessum concedant seu eosdem admittant, absque speciali nostro mandato, sed prorsus et omnino amoueant Et, si forsan per ignorantiam ecclesia, uel beneficium eis uel alicui eorum ar-

A rendaretur, commendaretur seu accessus daretur, habita praemissorum notitia, sine omni dilatione amoueri, et per rectorem alium poni; Ipsosque tam locantem, quam locatum condigna poena puniri uolumus, de quibus omnes et singulos praesentibus certificamus.

Tit. XVIII. De clericis non residentibus et distributionibus quotidianis.

B INuiolabili constitutione prohibemus, ne distributiones, quae ab ecclesiis quibuscunque nostrarum ciuitatis et dioecesis, quae pro defunctorum anniuersariis in quibuslibet etiam rebus pro tempore largiuntur, aliis personis, quam in officiis, ad quae ipsae distribu-
C tiones deputatae sunt, curauerint personaliter interesse, iuxta cuiuslibet ordinationem ecclesiae rationabilem, iam factam uel faciendam, tribuantur: Qui uero aliter de distributionibus ipsis quicquid receperit, nisi ipsum infirmitas seu ista et rationabilis corporis necessitas, aut euidens ecclesiae utilitas excusaret, dominium receptarum re-
D rum restituere teneatur.

Distributiones fructuum ecclesiae uel beneficii inter eos, fiant praesentibus non absentibus sine licentia uel legitima causa.

Volumusque ea, quae similiter de distributionibus quotidianis non dandis absentibus personis cum exceptionibus in iure constituta sunt, firmiter obseruari; insuper etiam sub suspensionis et priuationis fructuū et beneficiorum poena districte inhibemus, ut nullus beneficiatus nostrarum ciuitatis et
E dioecesis ab ecclesia sua seu beneficio suo, ad quam seu quod intitulatus existit, se absentare uelit, nisi nostra aut uicarii nostri licentia desuper obtenta, non obstantibus quibuscunque confirmationibus beneficiorum ac aliis forsan in contrarium facientibus.

F Tit. XIX De praebendis et concessione earundem.

PRo communi bono, decore ecclesiarum ac cultu diuino augmentando statuimus, ut praebendarii ac beneficiati parochialium ecclesiarum suis plebanis et uice plebanis reuerentiam exhibeant ac in processionibus matutinis, missis, uesperis et completoriis, in plenis officiis et in festis, quae cum nouem le-
G ctionibus peraguntur, similiter dominicis diebus superpelliceati intersint; Cum per hoc ipsi praebendarii, primissarii et beneficiati ab otiis et aliis illicitis retrahantur, quod sub poena suspensionis per praesentes mandamus et obseruari uolumus.

Beneficiarii ueneranter plebanum.

Insuper inhibendo monemus omnes rectores ecclesiarum et capellarum, ne fructus suarum ecclesiarum, uicariarum

ca-

Fructus non minorandi a rectoribus ecclesiarum.

capellarumque et beneficiorum reddi- A
tusque eisdem antiquitus deputatos praesumant in antea minorare, quod si attentare praesumserint, id, quod egerint, irritum habeatur et contra praesumtores, tanquam praesentis statuti transgressores, per censuram ecclesiasticam procedi omnino uolumus, super quo etiam in inuestitura concedenda iuramentum desuper deferri manda- B
mus.

Iuramenta praeiudicatiua nulla.

Satuimus, quod cum aliquis rector ecclesiarum aut uicarius uicariam adepti fuerint, si aliqua pacta uel iuramenta, statuto alicui derogantia aut iuri contraria, uel quaecunque alia illicita, in quibuscunque aliis contractibus fuerint interiecta, ea pro non adiectis sed irrita habeantur, et talia promittentes C
et iurantes pro huiusmodi promissionibus temerariisque et illicitis iuramentis poenitentiam agere et emendam condignam facere teneantur.

Omnis uicarius constituendus per episcopum.

Quoddam statutum praedecessorum nostrorum in certa sua ambiguitate reformantes, omnibus et singulis parochialium ecclesiarum rectoribus sub poena suspensionis ab ingressu ecclesiae D
et officio latae sententiae, quam contrarium facientes uolumus incidere ipso facto, districtius inhibemus, ne uicarios, quos in suis ecclesiis, etiam sede episcopali uacante aut nobis extra nostram dioecesin constituto locare tendant, seu regimen curae animarum, absque nostra uel successorum nostrorum, tempore uacationis praedictae E
senioris partis capituli, licentia et permissione permittant quomodolibet exercere: Exercentes autem similem poenam similiter incurrere uolumus et ad grauiorem procedemus.

Sub poena suspensionis latae sententiae districtissime inhibemus, ne aliquis rector parochialis ecclesiae in huiusmodi sua ecclesia uel capellis, sub li- F
mitibus eiusdem existentibus, aliquem presbyterum ad officiandum pro alio sine nostra licentia ad diuina admittat, nec etiam sub eadem poena nullus beneficiatus nostrae ciuitatis et dioecesis beneficium, ad quod intitulatus existit, per alium officiet, nisi id ei per nos, aut authoritate nostra dispensatiue sit permissum. G

Licentia officiandi per episcopum sit danda.

Quo casu non per aliquem religiosum, cuiuscunque etiam relligionis existat, sed per secularem clericum, officii sui executionem habentem, suppleat uices suas. Nullusque sub eadem poena ecclesiam seu beneficium huiusmodi etiam non confirmatum absque nostra speciali licentia regat seu quouis modo officiare praesumat, seu ad regendum aliquis se intromittat.

Graue nimis est et absurdum, quod quidam ecclesiarum praelati et alii seculares ac relligiosi capitulaque et conuentus, cum possint uiros idoneos ad ecclesiae beneficia et ordines sacros praesentare, assumere et promouere, non uerentur indignos, rudes et ignaros, quibus nec morum honestas, nec literarum scientia, neque aetatis maturitas suffragantur: Vnde quanta exinde ecclesiis damna proueniant, nemo sanae mentis ignorat, ex hac etiam status ecclesiasticus deformatur, salus animarum negligitur, et alia plura mala et scandala exinde sequuntur.

Promouendi et admittendi sunt idonei ad ecclesiastica beneficia etc.

Volentes igitur huic morbo mederi, praecipimus, ut praetermissis indignis, idonei ab beneficia ecclesiastica et ad ordines sacros praesententur, qui Deo et ecclesiis uelint et ualeant gratum efficere famulatum: contrarium uero facientes et praesumentes, poenis a sacris ordinibus constitutis decernimus, iustitia mediante, puniendos. Inhibentes strictissime uicario nostro in spiritualibus, qui est et qui pro tempore erit et aliis quibuscunque, ne aliquas seculares uel regulares ad beneficia ecclesiastica, praesertim quibus cura imminet animarum, admittant, seu inuestiant, et ad sacros ordines promoueant seu promoueri permittant, nisi prius tales de et super scientia, moribus et aetate ac caeteris de iure necessariis, diligenter fuerint examinati et idonei reperti, sic quod in omnibus et per omnia diligens cura adhibeatur, ut digni moueantur et indigni repellantur, quoniam melius est paucos bonos, quam multos malos habere ministros; si enim caecus caecum ducit, ambo in foueam dilabuntur; et si secus incaute fuerit praesumtum, non solum deiiciendus est indigne promotus, uerum etiam promouens indignum animaduersione condigna puniendus erit.

Quoniam, ut non ambigimus, ex fonte auaritiae illa prouenit enormitas, quod nonnulli ecclesiarum ac dignitatum praelati, abbates, abbatissae, praepositi, commendatores, decani, priores, priorissae et certae personae ecclesiasticae exemti et non exemti ciuitatis et dioecesis nostrarum, quibus parochiales ecclesiae sunt incorporatae, annexae, seu unitae, et in quibus ius obtinent patronatus, seu rectorum praesentatio pertinet ad eosdem de prouentibus ipsarum ecclesiarum, non possunt de residuo seu portione eis adsignata commode sustentari, episcopalia iura soluere et alia eis incumbentia onera supportare, imo, quod deterius est, ad ipsas ecclesias promoueri, dum uacant, cupientes, non aliter praesentent, seu admittant, nisi pri-

Magna iniquitas praelatorum etc. et eorum, quibus ius patronatus

Seu praesentandi alias ad certas ecclesias etc. etc. competit erga suos praesentatos, admissos et institutos, ut qui commode ex prouentibus se sustinere haud ualeant.

prius iurent et promittant uel alias per literas seu instrumenta se adstringant, seu obligent, quod de certa portione debeant esse contenti, ultra forsan incorporationes, per sedem apostolicam aut praedecessores nostros factas, quae interdum portio ita exigua est et modica, quod nedum praemissa onera subire ualeant, sed etiam miserabiliter sub tanta laborum et onerum sarcina in opprobrium sacerdotalis dignitatis egere coguntur, propter quae saepius contingit, quod non inueniantur personae idoneae, quae huiusmodi ecclesias uelint recipere, sic quod frequenter etiam minus idoneis conferantur, ex quibus pericula imminent animarum. Nos uolentes super praemissis, prout nobis ex nostro incumbit officio, remedium adhibere: ipsis uicariis perpetuis onus diei et aestus portantibus salubriter subuenire; in uirtute sanctae obedientiae et sub obtestatione diuini iudicii districte praecipimus et mandamus uobis omnibus et singulis supradictis, quatenus infra trium mensium spatium, a publicatione praesentium numerandũ, uicariis ipsis perpetuis, in praedictis ecclesiis institutis siue instituendis, congruas portiones non habentibus, de quibus iidem uicarii congrue sustentari et episcopalia iura soluere, ac alia eis incumbentia onera ualeant supportare, quibuscunque impedimentis, pactis seu obligationibus penitus reiectis et semotis adsignent, et effectualiter tradant, quas quidem portiones, si forsan intra terminum praedictum adsignare et cum effectu tradere neglexerint, aut aliquis eorum neglexerit; Nos ex tunc authoritate nostra ordinaria et etiam apostolica, a sacris canonibus nobis tradita, ad huiusmodi adsignationem faciendam in ecclesiis et uicariis, in quibus opportunum fuerit, prout ius dictabit et ordo exegerit rationis, iustitia procedemus et alias negligentias eorum et cuiuslibet ipsorum puniemus, quod caeteris cedet in exemplum, exemtionibus et aliis priuilegiis non obstantibus, quibuscunque.

Tit. XX. De institutionibus.

STatuimus, ut nullus clericus, ad curam animarum, a nostro uicario admittatur, nisi prius iurauerit obedientiam, et quod nullam in acceptione beneficii, ad cuius curam est praesentatus, commiserit simoniam, quodque bona eiusdem beneficii non uelit alienare et alienata pro posse recuperare.

Beneficiorum perpetuorum fundationes, institutiones et confirmationes, quae ordinaria authoritate fient, literis seu instrumentis publicis et authenticis

A

conscribi statuimus et confirmari, instrumenta quoque et literas, super quibuscunque institutionibus seu confirmationibus confecta et conficienda, omnibus, quorum inter est, communicari uolumus et mandamus, etiam in simplicibus et authenticis copiis, secundum petentium uoluntatem.

B

Tit. XXI. Ne sede uacante aliquid innouetur.

STatuimus, ut quicunque bona ecclesiae sede uacante aut episcopo defuncto ab eo relicta occupauerit, ipso facto excommunicationis sententiam, quam ferimus in his scriptis, incurret, quam successor inuiolabiliter faciens obseruari nullus relaxet, sine restitutione et satisfactione condigna de capituli consensu et consilio.

C

Tit XXII. Vt beneficia ecclesiastica sine diminutione conferantur.

CUm beneficia ecclesiastica sine deminutione conferri debeant, quidam ecclesiarum patroni, personis idoneis praetermissis tales ad ea praesentant, qui

D

portione aliqua debent esse contenti, reliquum suis usibus totaliter applicando. Vnde, ad huiusmodi malam perniciem extirpandum statuimus, quod si tales clerici se de portione, debita spoliari uidentes, ad nos, uel uicarium nostram non detulerint, sint ipso facto suspensi: Et nihilo minus eisdem ecclesiis spolientur, et presbytero ideneo prouideatur de ipsis.

Patroni ecclesiae uel beneficii, sine ulla deminutione conferant beneficia.

E

Si uero ad nos detulerint quaestionem, ipsum patronum per censuram ecclesiasticam ad huiusmodi molestationem compensari uolumus et mandamus; Adiicientes nihilo minus, quod, si in hoc pertinax patronus exstiterit, ad praesentationem talis ecclesiae uel beneficii nullatenus admittatur.

F

Tit. XXIII. De rebus ecclesiae non alienandis.

QUia plures rectores ecclesiarum parochialium, simplicitate ac iuris ignorantia in affectione carnali, quam habent in suos, seducti, redditus et fructus ecclesiarum suarum, ut accepimus, in magna quantitate aliquando uen-

G

dunt, seu alias alienant ad tempus, sub quibusdam coloribus et figmentis, adserentes, se uelle uenditionis pretia in utilitatem ecclesiarum conuertere; et sic dictum pretium conuertunt damnabiliter in utilitates consanguineorum, uel familiarum suarum, aut aliorum, ex quo ecclesiae frequenter sustinent detrimenta; hunc igitur contractum decernimus irritum et inanem.

Omnes contractus irriti sunt, per quos bona ecclesiarum etc. fuere alienata.

Prohibemus etiam, ut nullus propter

Bona ecclesiae non sunt cae

piendo certis in causis.

pter debitam aut fideiussoriam obligationem singularis personae alicuius ecclesiae ecclesiastica bona capiat, uel, quae ad ecclesiam et capitulum ipsius ecclesiae pertinent: Qui uero contra fecerunt, nisi moniti, intra quindenam a die monitionis numerandam, bona huiusmodi restituerint ecclesiae uel capitulo, ad quos pertinent, excomunicationis latae sententiae, quam ex nunc ferimus, subiacere uolumus ipso facto.

Neque emendae uendendae etc. sunt uasa et ornamenta ecclesiastica etc. furtim etc. ablata intuitu inimicorum, quos ecclesiae aduocati habent, ecclesiae non sunt molestandae.

Calices quoque, uasa ac alia ecclesiastica ornamenta, furtim uel raptim ecclesiis ablata uel aliis piis locis, sub poena restitutionis ablatorum, nullus emat, uendat uel pignori obliget, uel ad obligationem recipiat: Nullus etiam de caetero cum aduocatis ecclesiarū guerras habens, bona ecclesiarum, quarum ipsi aduocati defensores existunt, praetextu guerrarum huiusmodi surripiat, aut ecclesias ipsas uel uillas earum et loca incendio uel hostilitate deuastet, aut homines earum spoliet suis bonis.

Qui uero contra fecerint, ipso facto excommunicationis sententiam, quam ferimus in his scriptis, incurrat, a qua non ualeat absolui, nisi prius ablata restituat, aut pro damnis satisfaciat.

Tit XXIV. De permutatione beneficiorum.

PErmutationes beneficiorum nullam inferiorem episcopo seu nobis posse impartiri authoritatem, de iure declaramus; Et tales permutationes factas sine nostra, seu episcopi authoritate, carere uiribus declaramus, ipsas, si quae factae sint, uel fierent, cassamus et irritas nunciamus.

Tit. XXV. De testamentis et executoribus eorundem.

HAc sacrosanctae synodi authoritate firmiter statuimus, ut unicuique, quem iura non prohibent testari, in sanitate, uel lecto aegritudinis constituto, legandi, disponendi et ordinandi de bonis sibi a deo collatis circa pia loca et personas ecclesiasticas, uel saeculares, dummodo suos haeredes contra sanctiones legitimas non praetereat, sit libera uoluntas. Reprobamus quamcunque constitutionem uel in contrarium statutum non ualere; uolentes itaque et praecipientes, ut per uniuersos praelatos et iudices ecclesiasticos, omnes clerici et laici impedientes defunctorum legata seu ultimas uoluntates, per excommunicationis sententiam et alias censuras compellantur, ut debitos suos sortiantur effectus.

Libera testandi uoluntas neque per contrarium statutum etc. tolli potest.

Defunctorum dispositiones ultimae exequendae sunt, sub poena excommunicationis latae sententiae etc.

Intelleximus quod nonnulli tam religiosi quam seculares clerici et laici, diuino timore Dei postposito, in suA rum periculum animarum, pecunias, res et bona, per quae manus eorum ex testamentis decedentium deberent in usus certos, etiam pios distribui, seu expendi, aliis usibus applicare non formidant, ac saepe negligentias, dolos et fraudes quamplures circa executionis officium committunt, quandoque nullatenus, quandoque tardius id, quod eis B commissum est exequendo. Et quod deterius est, pecunias, res et bona ipsa sibi quandoque usurpant et in usus proprios conuertunt: Frequènter etiam quod longo minori pretio, quam alibi commode uendi possent, ad existimationem propriam bona sibi recipiunt et distrahunt; itaque ut plerique non executores, sed consumtores, siue dilapi C datores, seu subtractores appellari potius mereantur. Cum igitur ad nostrum spectet officium, piis ultimis uoluntatibus prouidere, ut secundum uoluntatem defuncti uniuersa procedant et exequantur: ideo contra praemissas fraudes, dolos et negligentias; intendimus remediis opportunis prouidere, prout ad nostrum pastorale spectat officium.

Executores testamentorum bona etc. defuncti ne conuertant in suos aut alienos usus.

D Statuimus, ut quicunque de executione relictorum, maxime clericorum decedentium, se intromittere uelint, debeant et teneantur intra unius mensis spatium, a tempore obitus defuncti, de legitima sua constitutione fideicommissaria, siue executoria ultimae uoluntatis, nec non testamento, siue defuncti huiusmodi ultima uoluntate, coram no E bis, uel uicario nostro, plenam et idoneam facere fidem, ac se ad executionem eiusdem admitti obtinere; et antequam manus (praeterquam ad depositionem) apponant, ad exequendum uel relicta bona defuncti dispensandum, inuentarium, sub manu authentica, uel ubi notarius commode haberi non poterit, coram fide dignis personis, de bo F nis inuentis aut relictis per defunctos omnino conficere, ac post lapsum anni, a tempore mortis testatoris computandum, similiter unius mensis spatium, nobis aut uicario nostro et procuratori fisci nostri, integram de inuentis et distributis diligentem facere rationem; si quis uero aliter et praemissis non obseruatis, bona cuiuscunque, praesertim G clerici, dispensare, aut se de executione facienda praesumserit, talem fisco nostro episcopali in quinquaginta floreno rum Rhenanorum summa irremissibiliter persoluendorum multari et puniri uolumus eo ipso.

Testamentarii non debent differre testamentum ultra mensem et tenentur petere admissionem eiusque exequendi licentiam ac potestatem.

Inuentarium fieri debet antequam manus ad exequendum apponatur.

Testamentarii tenentur facere rationem distributis etc. sub poena 50. flor. Rhen.

Discordias et dissensiones, quae saepe inter testamentarios defunctorum, et successores eorundem defunctorum beneficiatorum de et super portione fructuum deseruitorum oriuntur, remo-

mouere cupientes, statuimus et ordinamus, quod quicunque beneficiatus nostrarum ciuitatis et dioecesis Bamberg. qui uixerit usque ad diem sancti Iacobi maioris inclusiue, etiamsi contingat, eum mori eodem die, habere debet omnia singula blada beneficii sui, uidelicet, triticum, siliginem et hordeum pro deseruitiis, ut sibi et suis testamentariis persoluantur et in usum defuncti conuertantur. Qui autem ad festum S. Michaelis uixerit, aut eodem die mortuus fuerit, habebit auenam; uinum aliaque seminum genera et fructus quoscunque, etiam pullos autumnales. Qui uero usque ad Martini, pecuniarum census: natiuitatis Christi, encenia: Esto mihi, pullos, carnes priuiales; paschae oua, uentres agnellorum, pentecostes, encenia: Walpurgis pecuniarum census.

Norma obseruanda post obitum beneficiati super portione fructuum adquirendorum futuro successori.

Tit. XXVI. De sepulturis.

PEriculis animarum et scandalis obuiare uolentes, inhibemus, ne secularis regularisue persona, cuiuscunque status, uel conditionis existat, quemquam inducat uerbis, nutibus, uel signis, ut alienam eligat sepulturam, uel ut electam iam immutet.

Ad sepulturam alienam eligendam nemo inducendus.

Quorundam utriusque sexus hominum malitiis, qui in animarum suarum salutis dispendium et scandalum plurimorum, non solum contra prohibitionem apostolicam, sed etiam in detractionem rectorum parochialium ecclesiarum et proximi nocumentum multos uerbis, nutibus, signis, aliisque suasionibus allectiuis, tam in mortis periculo, quam in sanitate constitutos, inducunt, quod omissa propria uidelicet eorum parochialis ecclesiae sepultura, alienam eligant, uel quod electam immutent: Ex pastoralis officii debito uolentes opportune obuiare, uniuersis Christi fidelibus utriusque sexus, cuiuscunque status aut conditionis existunt, per nostras ciuitatem et dioecesin constitutis, sub interminatione maledictionis perpetuae, in uirtute sanctae obedientiae et sub poena excommunicationis, nec non suspensionis a perceptione sacramentorum, districtissime prohibemus, ne quisquam ad uouendum, iurandum, uel fide interposita, seu alias, ad promittendum quenquam ad hoc inducat personam, quod propriam, sicut praemittitur, sepulturam dimittat et alienam eligat, uel quod iam electam immutet. Alioquin quicunque huius nostrae prohibitionis uiolator fuerit, praesentis constitutionis edicto, poenis excommunicationis et suspensionis huiusmodi tamdiu se nouerit innodatum, donec per nos aut eum,

Poena in praeuaricatores.

A cui nostras in hac parte uices commiserimus, praeterquam in mortis articulo, digna poenitentia et satisfactione praecedentibus fuerit absolutus.

Quia etiam ordo iuris confunditur, si ius suum unicuique non seruatur, statuimus ordinando, ut personae ecclesiasticae tam saeculares, quam regulares, cuiuscunq; ordinis uel status existant, qui B alterius ecclesiae parochialium, per electionem sepulturae rite et legitime factam ad suam ecclesiam, uel cimiterium susceperint tumulandũ, rectori eiusdem parochiae, de quibuscunque obuentionibus, occasione illius funeris prouenientibus, secundum statuta canonica, quartam partem intra quindenam, post eiusdem funeris tumulationem et dicti C rectoris requisitionem, integre persoluere teneantur. Alioquin, saluis aliis iuris poenis, omnes, qui in dicta quarta parte soluenda in termino praedicto se negligentes exhibuerint, per censuram ecclesiasticam praecipimus coerceri, tanquam aliena temere uel de facto detinentes.

D

Tit. XXVII. De parochiis.

SAne grauis et clamorosa nostris auribus inculcatur querela, quod nonnulli suis iuribus et finibus non contenti, parochianos alienos praesumunt recipere temere ad diuina, contra canonicas sanctiones, et cum dictorum parochianorum iudices non existant, nec ligandi nec etiam absoluendi in eos acE ceperint potestatem, se tamen iudices faciendo in foro spirituali, periculose absoluunt et ligant pro suo aliquando libitu uoluntatis. Sicque ipsos, qui proprios spernunt presbyteros, minime absolutos, illud salutiferum nostrae peregrinationis uiaticum cum labe mundatis in animarum suarum et eorum, qui non diiudicantes indiscrete reciF piunt conferre periculum non uerentur. Sicque dicti eorum suam pro ipsis animam obligarunt, dum sibi taliter subtrahuntur, statum ignorantes ipsorum, non possunt, quod in eis aegrotum est sanare nec consolidare infirmum, nec allegare confractum, et sic dum curationis necessariae non adhibentur remedia, inualescentibꝰ morbis, G usque ad interemtionem laesio dilatetur, unde sacerdotes nullam possint de sic pereuntibus animabus superno iudici reddere rationem. Nos sanctorũ patrum, qui ecclesiae sanctae Dei et personis ecclesiasticis terminos, quos non licet transgredi, posuerunt, statuta considerantes, huius sacrae synodi approbatione, uniuersis sacerdotibus, tam religiosis, quam secularibus, cuiuscunque ordinis, conditionis siue status existant

in

in ciuitate et dioecesi nostris degentib9, A sub debito iuramenti, quod nobis in receptione sacerdotii praestiterunt, ac sub interminatione diuini iudicii, firmiter inhibemus, ne quis alienum parochianum praesumat, excepta necessitatis causa, quae legem non habet, ad confessionem recipere, uel ei aliquod ecclesiasticum sacramentum porrigere, nisi petita desuper et obtenta licentia B proprii sacerdotis, cum certi indubitati iuris existat, talem a tali crimine solui non posse aliquatenus, uel ligari: Et ex hoc ordinem ecclesiae, per maiores et sanctos patres, per diuinam prouidentiam institutum, confundi, quos per uniuersos plebanos coram suis plebibus praecipimus publicari.

Alienos parochiados, excepta causa necessitatis uel obtenta proprii parochi licentia, nemo recipiat et sacramenta eis porrigat.

Tit. XXVIII. De decimis, primiceriis et oblationibus.

QUia dominus in signum uniuersalis dominii decimas pro ministris altaris retinuit, canonicaque praeterea sanctio iubeat, eas de omnibus fructibus cum integritate persolui, statuimus, quod laici decimas ipsas de agris, pratis, hortis et arboribus, nec non de omnibus fructibus, qualitercunque e terra nascuntur, clericis seu parochialibus ecclesiis, nullis deductis expensis, siue messorum, siue familiae, aut mercenariorum sit pretium, etiamsi de uno fundo et uno anno pluribus uicibus crescant atque proueniant plures fructus, et similiter de animalibus et aliis rebus licite adquisitis, sine omni fraude integraliter tribuant et exsoluant. Volumus igitur, ut plebani et rectores ecclesiarum, et alii praedicatores in praedicationibus publicis et confessionibus secretis, charitatiue persuasioneque bona populum inducant, declarando, quod ad huiusmodi integralem solutionem decimarum et praecepto ecclesiae sint adstricti.

Ex omnibus fructibus etc. soluendae sunt decimae, non deductis prius expensis. Populus ad harum solutionem monendus est.

Decimas igitur sacri canones sine diminutione et sine expensarum deductione iubent clericis exsolui: Ideoque mandamus, quatenus ipsis de fructibus statim, postquam collecti fuerint, et non deductis expensis, cum integritate plenaria exsoluantur.

Licet omnis christianus ad missarum solennia aliquod munus Deo offerre teneatur, et reducere ad memoriam, quod Deus per Moysen dixit: non apparebis in conspectu meo uacuus: in praecipuis tamen festiuitatibus, per anni circulum occurrentibus, quas iuxta ecclesiae longaeuam consuetudinem quatuor fore prae aliis censemus: natiuitatis scilicet domini Iesu Christi, paschae, pentecostes et assumptionis B. M. V. ad oblationes et offertoria omnes et singulos nostros' subditos in suis parochialibus ecclesiis sacerdotibus suis curatis teneri, praesentibus declaramus statuendo, nisi aliud forsan in quibusdam ecclesiis ex longa consuetudine esset introductum.

In quibus festiuitatibus subditi in suis parochialibus ecclesiis ad offertoria tenentur.

Tit. XXIX. De regalibus.

CLaustra monialium omnibus et maxime clericis omnino interdicimus, inhibentes sub priuatione honorum abbatissis et priorissis omnium monasteriorum, nostrarum ciuitatis et dioecesis, ne monialium aditum clericis uel laicis praebeant, nisi ex manifesta rationabili causa, sine dispensatione monachi et moniales quicunque habitum deferant, secundū quem professio C eorum exigit congruentem et de hoc ipsorum praelati et praelatae sic prouideant, ne ipsis ex eorum circa hoc commissa negligentia poenam debitam cogam9 infligere; ne ipsi monachi et moniales, habitum suum contra praesentis constitutionis tenorem illicite deponentes, laqueis sententiae canonis, contra tales latae, se inuoluant. Fragilitati se- D xus monialium ex corde compatiendo, magnam tentationis occasionem remouere uolentes, uniuersis et singulis, cuiuscunque status, gradus, ordinis et praeeminentiae existant, clericis in maioribus ordinibus constitutis, sub suspensionis ab ingressu ecclesiae et diuinis officiis, et laicis sub excommunicationis poenis districtius inhibemus, E ne de caetero alicuius monasterii monialium praedictarum nostrarum ciuitatis et dioecesis, cuiuscunque etiam ordinis fuerit, septa, uidelicet ambitum, dormitorium, refectorium, domos, quas ipsae moniales inhabitant, aut hortos communes uel speciales introire, aut cum monialibus ipsis comessationes, aut confabulationes suspiciosas, in dictis uel aliis eorundem monasteriorum locis, F habere praesumant, nisi ipsis a nobis et uicario nostro, aut nostram desuper authoritatem habente, uel ab eorundem monasteriorum uisitatoribus expressa ad hoc licentia concedatur.

Habitum gestent decentem.

Sine licentia non licet monialium claustra introire, aut confabulari.

Tit. XXX. De iure patronatus.

STatuimus, quod si clericus, siue lai- G cus ecclesiae patronus, rectore eiusdem defuncto, spoliat dotem uel domum, ad beneficium spectantem, siue ecclesiam iure praesentandi, est ea uice priuatus, et superior illam ecclesiam uel beneficium illa uice conferre licite habebit: Statuimus etiam contra patronos ecclesiarum, qui bona clericorum decedentium sibi usurpant, ut a iure patronatus et praesentandi illa uice cadant penitus ipso facto.

Amittunt patroni ius suum, qui spoliant dotem aut bona sibi usurpant.

Item prohibemus in uirtute sanctae obedientiae, et sub poena suspensionis ab ingressu ecclesiae latae sententiae, et sub obtestatione diuini iudicii, ne sacerdotes et aliae ecclesiasticae personae a patronis ecclesiarum, ad ecclesias parochiales uacantes, nomine et uice alicuius minoris impuberis, uel alterius aetatem legitimam non habentis, se faciant pro ueris rectoribus praesentari: B

Non minores impuberes sunt praesentandi.

Quia ex isto execrabili abusu, qui irrepsit proh dolor! in nostra dioecesi, ut accepimus, ecclesia Dei et animae fidelium damnabiliter decipiuntur, praeter alia mala, quae ex his pullulant et etiam ipsa ecclesia inficitur symoniaca prauitate; Qui quidem sic instituti apud laicos Kirchen-Träger uulgariter nuncupantur, et qui hactenus praesentati sic fuerint fraudulenter, eos a se abdicent et resignent, quod eis sub praedicta suspensionis ab ingressu ecclesiae poena firmiter praecipimus per praesentes. C

Plures clerici a diuersis patronis praesentati, non sunt ab uno patronorum capiendi et uulnerandi.

Si plures clerici a diuersis patronis ad beneficia ecclesiastica nobis fuerint in discordia praesentati, ac unus patronorum per se, aut alium, siue alios, clericum ab altero patrono, sub praetendente praesentatum capit, uulnerat, uel occidit, ne tam detestabile uitium in nostra ciuitate et dioecesi ultra sibi locum uindicet, huius sacrae approbatione synodalis statuti statuimus, quod, si patronus in praemissis aut eorum aliquo notorie culpabilis repertus fuerit, ipso facto sit iure patronatus, si quod illi in dicto beneficio, seu ad ipsum competiit, perpetuo spoliatus. D E

Statuimus insuper etiam, ut, si clericus ad beneficium ecclesiasticum in discordia praesentatus, aut alias suum captiuauerit aduersarium, uel uulnerauerit, aut hoc fieri mandauerit, seu suo nomine factum hoc ratum habuerit, sit ipso facto iure suo, quod sibi contra aduersarium competiit et competere poterat, priuatus, saluis poenis, contra tales et praecipue contra offensores et occisores clericorum quomodolibet promulgatis. F

Tit. XXXI. De censibus.

Ecclesiastici aliis se constituere censuales prohibentur.

Libertatem ecclesiasticam tueri ac prodigalitatem clericorum nostrorum prohibere cupientes, sub excommunicationis latae sententiae poena, quam ferimus in his scriptis, districte inhibemus, ne quisquam clericus nostrarum ciuitatis et dioecesis, cuiuscunque etiam gradus, status, ordinis aut conditionis existat, sine nostro consensu etiam ex quacunque causa, se aut subditos suos cuiquam seculari personae constituat censuales, uel ad protegen- G

A dum se submittat; Quin imo si cuiquam se censuales constituissent, sub eadem poena intra duorum mensium spatium, liberos et absolutos facere teneantur: Neque sub eadem poena praesumant beneficiati, sine huiusmodi nostro consensu, fructus, redditus ac bona suorum beneficiorum in perpetuum oppignorare, uendere, locare, commutare, aut B quouis modo alienare.

Tit. XXXII. De consecratione ecclesiae et altaris.

Distincte inhibendo sub excommunicationis poena, quam ferimus in his scriptis, mandamus, ne de caetero in coemiteriis non consecratis uel uiolatis corpora defunctorum, in communionem decedentium sine nostra licentia tumulentur: Nec in his locis non consecratis, uel ecclesiis aut altaribus uiolatis, sub eadem poena, diuina celebrentur officia, nisi ex nostra permissione aut speciali ac expressa desuper obtenta licentia.

Tit. XXXIII. De celebratione missarum et sacramento eucharistiae.

Quae reuerentia adhibenda sit sacramento S. eucharistiae si extra ecclesiam deportetur.

Sanctissimum Christi corpus quod digna ueneratione non sufficit commendari, cum extra ecclesiam deportatur, ueneratione mandamus solita uenerari uicem ut presbyter superpelliciatus, cum stola circa collum illud reuerenter portet ante pectus, nisi loci distantia aut temporis qualitas aliud deposcat: clericus uero similiter superpelliciatus, aut honestus laicus praecedat, cum campanella aut lumine tintinnando; id uero audientes, uidentes uel scientes fieri et obuiantes donec sacerdos transeat, genu flectant et dicant deuote ad minus ter orationem dominicam, cum salutatione euangelica. Nos tam presbytero et clerico, quam singulis aliis praedictis, qui pro reuerentia tanti sacramenti genu flectunt, etiamsi ad infirmum et inde ad ecclesiam deuote sequentibus uere poenitentibus et confessis, qui orationem et salutationem praedictas dixerint, quadraginta dies indulgentiarum, pro qualibet uice de iniunctis sibi poenitentiis, authoritate qua fungimur, in domino relaxamus: presbyter uero, qui aliter, uel occulte ipsum portare praesumserit, praeter offensam diuinam, poenam excessui condignam a nobis formidabit.

Indulgentiae 40. dierum.

Ab Vrbano papa VI. 100. dierum.

Felicis recordationis olim Vrbanus Papa VI. pio ductus proposito, omnibus uere poenitentibus et confessis sacrosanctum eucharistae sacramentum, quando ad infirmos portatur et deportatur, deuote associantibus, centum dies indulgentiarum misericorditer in domino

mino relaxauit, quod in sermonibus ad populum facere contigerit Christi fidelibus frequentius insinuare mandamus.

S. Eucharistia solum ne portetur ad ecclesiam.

Statuimus insuper, ut nullus sacerdós hoc sacramentum in colopedibus transiens tractare praesumat et cum omni reuerentia, cautela et timore illud portet. In nulloque indecenti loco illud ponat, sed ad ecclesiam de infirmo studeat reportare.

Sint ieiuni, si percipiant infirmi S. eucharistiam, nisi extent in summo periculo mortis.

Item quiuis rector ecclesiae hortetur plebem suam, ut infirmi tempestiue et ieiuni sacramenta percipiant, nisi periculum mortis aliter exposcat si immineret.

Item si sacerdos aliquid post medium noctis per modum cibi uel potus sumserit, debet sequenti die penitus a celebratione missae abstinere.

Presbyteri sint attenti in celebrationen S. Eucharistiae.

Praecipimusque missas a presbyteris cum omni cordis puritate attente et deuote celebrari, uerbaque extra canonem altiori et intelligibili uoce proferant, ut possint a circumstantibus audiri. Et attendant omnino, ne quid de forma consecrationis tam panis quam calicis omittatur, uerbaque integra consecrationis cum intentione perfecta proferant.

Item pueri carentes usu rationis, qui non possunt distinguere inter cibum corporalem et spiritualem assumtionem corporis Christi, nullatenus admittantur, cum ad eius susceptionem requiratur deuotio actualis.

Incipientibus autem habere discretionem, etiam ante perfectam aetatem, puta cum fuerit undecim, duodecim uel tredecim annorum et alias, quando in illis signa deuotionis, discretionis ac feruor, uel desiderium rationabiliter apparuerint, corpus dominicum ministretur.

Item caueant sacerdotes, ne hostiam, cum qua celebrandum, tam diu conseruent, quoad incipiat corumpi, ac in ea sit aliqua dispositio corruptionis, ex tali enim scienter conficiens peccat grauiter, propter irreuerentiam sacramenti.

Insuper et corpus domini nostri Iesu Christi usque ad corruptionem specierum panis nullatenus conseruetur, sed ad minus innouetur singulis septimanis aut quindenis, iuxta loci qualitatem: Tamen quilibet super custodia et renouatione ipsius sacramenti curam habens, custoditum sumere et loco sumti aliud consecrare non differat ultra mensem.

Item sacerdotes sint cauti, quando praeparant calicem, ne uinum omnino sit acetum factum uel acetosum, aut acetum putridum, uel pendulum, seu

A corruptum et aqua parum apponatur, ut a uino de facili et totaliter absorbeatur.

Item si musca uel aranea uel aliud immundum aliquid in calicem, ante consecrationem, ceciderit, effundatur et abluto calice de nouo praeparetur: Si uero aliquid horum post consecrationem acciderit, illud caute capiatur et di-

B ligenter leuetur et comburatur, ablutioque simul cum cineribus ad sanctuaria in ecclesia recondatur.

Item si sacerdos ante consecrationem corporis domini percipit, uinum et aquam non esse in calice, debet statim apponere et consecrare; Si uero post consecrationem uerborum percipit, quod aqua desit, debet nihilominus procede-

C re nec debet aquam uino iam consecrato miscere, quia sic sequeretur corruptio sacramenti: Si uero percipit post uerba consecrationis, quod uinum non fuerit in calice, si quidem hoc percipiat ante consumtionem corporis domini, debet deposita aqua, si inibi fuerit, imponere uinum, cum alia aqua et resumere uerbum consecrationis sanguinis. Sed

D si percipiat post sumtionem corporis, debet apponere aliam hostiam, iterum simul consecrandam, cum sanguine, quia si diceret sola uerba consecrationis sanguinis, non seruaretur ordo debitus consecrandi.

Item si per negligentiam aliquid de sanguine stillauerit super tabulam, quae solet esse sub pedibus sacerdotis cele-

E brantis, lingua lambatur et tabula radatur et igne comburatur, et cinis iuxta altare condatur: Sed sacerdos poeniteat quadraginta diebus.

Quod diebus sacerdotes poenitere debeant in casibus praedictis obuenientibus.

Si uero super altare, interposita palla, stillauerit calix, sorbeat minister et diebus tribus poeniteat. Si super linteum altaris et ad linteum stilla peruenerit, quatuor diebus poeniteat et linte-

F amina, quae tetigerit illa stilla, tribus uicibus sacerdos abluat, calice supposito, et aqua abluitionis sumatur et iuxta altare condatur; praedictis autem diebus poenitentia est iniungenda. Potest tamen iniungi poenitentia arbitraria, pensatis conditionibus, negotio et causa.

Item si quis per ebrietatem, uoracita-

G tem, uel infirmitatem, eucharistiam euomuerit, debet uomitus ille sumi diligenter et cremari et cineres iuxta altare recondi. Et clerici, qui in sortem domini uocati existunt, obsequium debitum Deo praestent, districte sub excommunicationis poena, quam in his scriptis ferimus, omnibus subiectis nobis clericis secularibus praecipimus et mandamus, quatenus horas canonicas reliquumque officium diuinum, diurnū pariter

riter et nocturnum iuxta ordinationem rubricae breuiarii, quo in ecclesia nostra Bambergensi utimur, per totum anni circulum legendo dicant et cantando, non transcurrendo, sicophando, extranea et plerumque uana, profana et inhonesta uerba siue colloquia uaria intermiscendo, seu rite et deuote, infirmitatis et alia legitima causa siue impedimento cessante.

Anniuersarii diligenter obseruandi.

Missasque iuxta confirmationes beneficiorum et anniuersariorum institutionem legere et celebrare ac anniuersarios obseruare studeant, ne se in illis negligentes constituant, alias ad praedictam ac acriorem poenas contra tales mandamus procedi.

Volumus ac districte praecipiendo prohibemus, ne sacerdotes pro administrandis sacramentis, uel pro sepultura fidelium, munera quantumcunque modica, a suis subditis exigant aut extorqueant. Ipsis autem sacerdotibus non interdicimus, ut, si subditi eorum post sacramentorum administrationem, aut post funerum sepulturam, laudabilem et deuotam consuetudinem, pro huiusmodi sacramentorum administratione a fidelibus introductam, nollent obseruare, quam ad hoc officium nostrum seu uicarii nostri implorando possint iidem subditi licite coarctari et, prout ius dictauerit, consueta ad persoluendum compelli. Ad decorum domus domini et ad cultum diuini officii ampliandum, et ut Christi fideles ad diuinorum officiorum frequentiam ac etiam deuotionem salubrius inuitentur, statuimus et ordinamus, et nihilominus curatis sacerdotibus iniungimus per praesentes, quod ipsi de caetero in ecclesiis suis debitis horis quotidie pulsato campanae ad hoc signo, non in cameris suis, aut aliis locis, ut nonnulli ex eis hactenus facere ex accidentia consueuerunt, saltem matutinum et uespertinum officium dicant, in iisdem ecclesiis, cum fieri poterit, nisi eos necessitas seu impedimentum aliquod ab hoc retrahat et excuset: Quia ex ipso abusu plures libri ecclesiarum huiusmodi furtim asportantur et etiam deteriorantur grauiter; Alioquin ipsi presbyteri ad huiusmodi librorum praedictorum et deterioratorum restitutionem tenebuntur, et nihilominus super eo punientur.

In ecclesiis horas canonicas orent.

Pastoralis officii nostri cura sollicite nos admonet, subditorum nostrorum saluti prouidere, uirtutes plantare, ac uitia et scandala remouere. Sane dudum multorum ad nos ueridica relatione peruenit, qualiter transactis temporibus, nonnulli nouiter presbyteri ordinati in decantationibus aut celebrationibus suarum primarum missarum,

A quas primitias uocant, more secularium nuptiarum, conuiuia apparauerint, turbamque tam cognatorum, quam aliorum utriusque sexus hominum, clericorum et laicorum, ad conuiuia huiusmodi inuitauerint, propinas receperint, choreas duci, strepitum cum instrumentis musicalibus et quod plura alia, quae in dictis secularibus nuptiis uix licite

B admittuntur, fieri et exerceri permiserint. Quae omnia et singula presbyteros ipsos a deuotione, quam in prima celebratione missarum habere praesumuntur, magis distrahunt, quam conducunt. Nos igitur abusiones huiusmodi tollere ipsosque presbyteros sic celebrantes, a mensarum curis absolutos, deuotioni ac diuino officio magis

C intentos esse cupientes, in uirtute sanctae obedientiae mandamus, districtissime inhibendo, ne deinceps presbyteri quicunque, cuiuscunque status, ordinis, conditionis, aut dignitatis existant, in aliqua ecclesiarum et monasteriorum nostrarum ciuitatis et dioecesis, suas primitias decantare, aut celebrare uolentes, eo die, quo easdem

D celebrare constituunt et celebrant, ultra decem personas uirilis sexus duntaxat, inter quos etiam sibi ad altare ministrantes comprehendi uolumus, in prandio et in coena secum habeat inuitatos, propinasque nisi ad altare oblatas non recipiat, aut imburset, neque choreas iuxta secularium nuptiarũ morem apud se coram eo duci aut fieri faciat, ducat, aut ab aliis fieri permittat;

Presbyteri primitias celebrantes tantum decem personas sexus uirilis in conuiuio habeant.

E sub suspensionis a diuinis officiis poena, quam contrafacientes incurrere uolumus ipso facto.

Idem obseruandum in monialium monasteriis in actu inthronisationis.

Idem in inthronisationibus monialium in monasteriis monialium nostrae dioecesis, quoad personarum inuitandarum numerum et propinas uolumus obseruari, ne, cuiuscunque conditionis

F aut status existat, in inthronisatione sua propinas recipiat, ut ultra numerum praetactum utriusque sexus homines secum inuitatos habeat, aut adducat, sub poena suspensionis a diuinis officiis praedicta. Nonnulli, ut plurimorum relatione accepimus, tam clerici quam laici, praesertim in certis festis, dum in ecclesia orationi insistere

G deberent, non uerentur in ipsis earumque coemiteriis choreas facere, actus dissolutos exercere, ac etiam interdum canere cantilenas, seu confabulationes illicitas facere, ac multas insolentias perpetrare, ex quibus ecclesias et coemiteriorum uiolationes inhonesta uariaque delicta quandoque sequuntur ac ecclesiasticum plerumque perturbatur officium, in diuinae maiestatis offensum et astantium scandalum populorum;

in

in multis etiam ecclesiis cum uasis, uestimentis et caeteris ornamentis, ad diuinum cultum necessariis, indecentibus, pensatis utique earum facultatibus, deseruitur: Quae omnia et singula praesentibus interdicimus et firmiter prohibemus.

Inhibemus etiam, ne plebani, uel sacerdotes aliqui excommunicatis a domino papa uel nobis, aut iudice ordinario seu delegato, ante obtentum absolutionis beneficium, in festiuis uel priuatis diebus, de caetero introitum ecclesiae indulgeant, uel eos recipiant ad diuina, cum ante absolutionem excommunicationis uinculum non possint ad tempus suspendere, ne sine peccato medio tempore possit eis, nisi in certis casibus, communicari. Qui uero contrarium fecerit, ipso iure ab officio sit suspensus.

Excommunicatis ingressum ecclesiae ne indulgeant.

Insuper districte praecipimus, ne ullus presbyter sine scholare siue ministrante, sibi in missa respondente, missam audeat celebrare: in eleuatione corporis dominici campana pulsetur, ut in nomine Iesu omne genu flectetur.

Presbyter absque ministrante non celebret.

Execrabilis et detestanda aliquorum negligentia nostrum turbauit auditum, quod in plerisque monasteriis regularibus, ad hoc fundatis, horae canonicae et alia diuina officia interdum nullatenus uel saltem raro, negligenter, incomplete et inordinate decantantur, seu peraguntur.

Quodque nonnulli ecclesiarum ministri, modestia ordinis clericalis abiecta, non considerantes, quod beneficium datur propter officium, horas canonicas dicere, seu psallere negligunt, in diuinae maiestatis offensam ac scandalum plurimorum. Ne igitur transgressores inualescant huiusmodi aliisque ueniant in exemplum, districtissime praecipiendo mandamus, ut in omnibus et singulis ecclesiis collegiatis ac monasteriis regalibus uirorum et mulierum nobis subiectorum, ad hoc fundatis et dotatis, singulis diebus officium diuinum, diurnum pariter et nocturnum, horis debitis, solenniter in nota cum spiritu humilitatis, deuote, rite, ordinate, distincte et laudabiliter psallatur et decantetur.

Horae canonicae sunt in ecclesiis etc. rite decantandae.

In praemissis uero negligentes, culpabiles, inobedientes, seu rebelles cuiuscunque fuerint status, conditionis, ordinis, uel dignitatis, decernimus per censuram ecclesiasticam ac subtractionem reddit_uum et prouentuum suorum ac alias secundum qualitatem delicti grauiter puniendos. Et quia superioris negligentia, quae dum spem impunitatis permittit, multam pestilentiam in subditos nutrire consueuit: Idcirco omnibus illis, ad quos id pertinet, districte et in uirtute sanctae obedientiae iniungimus et mandamus, ut omni negligentia et iniuria penitus relegata, circa reformanda praemissa et eorum singula corrigenda sollicitam curent diligentiam adhibere, alioquin nos eorum negligentiam, prout iustum fuerit, puniemus.

Cum sacrorum canonum sanxerit authoritas, quod nullus sacerdos diuina missarum solemnia debeat in altari portatili, uel uiatico celebrare: Ideo rectoribus ecclesiarum et uniuersis clericis nostrarum ciuitatis et dioecesis, firmiter in uirtute sanctae obedientiae ac sub excommunicationis sententia, quam in his scriptis ferimus, poena praecipiendo mandamus, ne in huiusmodi uiaticis altaribus, absque nostro speciali indultu, celebrent, aut alios presbyteros seculares, uel regulares patiantur aliquatenus celebrare.

In altari portatili ne celebrent sacerdotes absque speciali indulto.

Tit. XXXIV. De baptismo.

Baptismus omnium sacramentorum ianua est; Ideo de eius forma etiam mulieres instruantur, ut tempore necessitatis, quando pueris natis periculum imminet mortis, ipsos ualeant, absentibus presbyteris, rite baptizare. Et dicant sine additione uel deminutione uidelicet N. ego te baptizo in nomine patris et filii et spiritus S. amen: Et est exspectandus totalis partus ab utero: Vbi autem periculum mortis timeretur, agressa parte principali et capite, in quo operationes animae magis manifestantur, baptizetur infans.

Item pueri, quantocius fieri poterit, baptizentur, ne debilitate morte praeuenti damnentur. In hyeme aqua calefacta competenter infans baptizari potest. Inhibemus etiam, ne rectores diuinarum, sicuti, ut accepimus, aliqui facere solent, dominicis diebus, post pascha usque ad pentecosten, cum fonte baptismatis populum aspergere praesumant, sed cum aqua benedicta, ad hoc similiter, sicut aliis diebus dominicis, benedicenda, populum fidelem aspergere debeant.

Docere igitur debent sacerdotes, tam mares quam foeminas, in necessitate paruulos baptizare, in forma praescripta in suo idiomate. Et quod patres et matres infantes proprios, si summa necessitas exigit, poterunt baptizare. Et si sacerdotes, super hoc diligentius inquirentes, debitam formam seruatam in baptismate inuenerint, quod factum est approbent, supplentes circa bapti-

 za-

zatum quoad unctionem olei et in pectore et in scapulis et chrismatis in uertice, quod a laicis est omissum.

Si autem in baptismate debitam formam non inuenerint obseruatam, non differant pueros baptizare: Si autem de baptismo alicuius dubitetur, tunc baptizetur sub hac forma: Si es baptizatus, non te baptizo, si non es baptizatus, ego te baptizo in nomine patris et filii et spiritus sancti. Haec tamen fiant sicut in libris continentur.

Sciant enim sacerdotes, quod, si laicus non baptizat ex simplicitate, non causa introducendi errorem, dicat, ego te baptizo in nomine sancti patris, sancti filii, sancti spiritus, quod non est rebaptizandus puer, cum, quis illud apponit, quod necesse est intelligi. Pater enim sanctus est: Vnde in Iohanne: pater sancte serua eos etc. Filius sanctus est: Vnde in Luca: Quod etiam ex te nascetur sanctum, uocabitur filius Dei: et spiritus sanctus est: Vnde ibidem spiritus sanctus superueniet in te.

Hoc probat Augustinus per hoc, quod dicitur ter sanctus in Esaia et in apocalypsi:

Si quod autem aliud interpositum fuerit, non est baptizatus: Si autem in fine apposuerit, aliquid causa deuotionis et ex simplicitate, non intendens per hoc baptizare, uidelicet sanctae Mariae et sancti Iohannis et sancti Petri etc. baptizatus est. Si autem intendit per hoc baptizare, non est baptizatus.

Nihil petatur pro baptismo.

Item pro baptismo nihil exigatur, sed, si quid offeratur gratis, accipi et consuetudo loci introducta obseruari potest: prohibetur etiam per praesentes, ne quis de caetero in aulis, aut cameris, aut aliis priuatis locis seu domibus, sed duntaxat in ecclesiis, quae ad id sunt deputatae, aliquos, nisi principum, quibus ualeat in hoc casu deferri, liberi extiterint, aut talis necessitas emerserit, propter quam nequeat ad ecclesiam absque periculo propter hoc accessus haberi, audeat baptizare; Qui autem secus attentare praesumserit, aut suam in hoc praesentiam exhibuerit, taliter per nos punietur, quod alii similia attentare non praesumant.

Tit. XXXV. De custodia eucharistiae.

STatuimus, ut in ecclesiis eucharistia et chrisma, nec non aqua baptismalis, ac singula ad diuinum cultum spectantia, ne ad ea nefanda manus extendi ualeat, sub fideli custodia, adhibitis clauibus, solenniter et diligenter conseruentur.

Ordinamus insuper, ut mulieres sacra uasa contingere et ad altare sacerdo- A tibus ministrare non praesumant; statuimus, ut uasa ministerii et sacra uestimenta, nec non locus sacramenti et reliquiarum ac corporali munda teneantur. Cum autem corporalia sordida fuerint, non nisi per sacerdotes intra sacrarium abluantur. Ipsaque uestimenta et corporalia uetustate consumta ad humanos usus nullatenus rediganB tur, sed incendio tribuantur et cineres, ut moris est, conseruentur.

Tit. XXXVI. De reliquiis et ueneratione sanctorum.

NE in debita ueneratione sanctorum quisquam nostrae ciuitatis et dioecesis a nostra maiori ecclesia ualeat deC uiare, festiuitates per anni circulum per populum nobis subiectum solenniter celebrandas et quae ab olim ipsa nostra ecclesia et populus solenniter celebrauit, praesentibus duximus annectendas. Mandantes, quatenus festiuitates eiusmodi et nullas alias sine nostra speciali auctoritate et licentia populo nostro celebrandas aliquatenus de caetero indiD catis. Festum uidelicet natiuitatis domini nostri Iesu Christi, S. Stephani prothomartyris, S. Iohannis apostoli et euangelistae, sanctorum innocentum: circumcisionis, epiphaniae domini: conuersionis S. Pauli, purificationis B. M. V. cathedrae Petri: Matthiae apostoli: S. Cunigundis imperatricis obitus, annunciationis B. M. V. resurrectionis E dominicae cum tribus diebus sequentibus: S. Georgii martyris; SS. apostolorum Philippi et Iacobi: inuentionis S. crucis: Ioannis ante portam latinam, quae est dies dedicationis nostrae ecclesiae Bambergensis: ascensionis domini: pentecostes cum tribus diebus sequentibus: SS. trinitatis: corporis Christi: S. Viti: natiuitatis S. Ioannis baF ptistae: SS. apostolorum Petri et Pauli: uisitationis beatae M. V. S. Kiliani: obitus sancti Henrici imperatoris: S. Mariae Magdalenae: S. Iacobi apostoli: S. Petri: ad uincula S. Laurentii martyris. Assumtionis B. M. uirg. S. Bartholomaei apostoli: S. Aegidii confessoris: natiuitatis Mariae: translationis S. Cunigundis! Matthaei apostoli et euangel. MiG chaelis archangeli: translationis S. Ottonis episcopi: S. Dionysii et sociorum eius: SS. apostolorum Simonis et Iudae: omnium sanctorum: Martini episcopi: praesentationis B. M. uirg. S. Catharinae: S. Andreae apostoli: S. Nicolai episcopi: conceptionis B. M. V. S. Thomae apostoli: anniuersarius dedicationis et festiuitas patroni cuiuslibet ecclesiae. Dies quoque singuli dominici per anni circulum currentes.

Tit.

Tit. XXXVII De obseruantia ieiuniorum.

Ieiunia non sunt ad alios dies transferenda.

AD haec etiam prohibemus, ne quis adductus pariter et discretus ordinaria et statuta ieiunia, utpote quadrigesimae temporis et uigiliarum, praesumant infringere, nec non huiusmodi etiam quatuor temporũ ieiunia propter uotiua et extraordinaria ieiunia quis uiolare praesumat, cum tale damnum tali lucro Deus nolit recompensare. Reprobamus similiter prauam quorundam consuetudinem, qui sextam feriam uiolant, sabatho, quarta feria uel alio die in hebdomade ieiunantes, de caetero hoc fieri districte prohibemus.

Vniuersis et singulis ecclesiarum parochialium et diuinorum rectoribus ac uerbi diuini praedicatoribus, nec non curatis per ciuitatem et dioecesin nostras Bambergens. ubilibet constitutis notificamus, quod dudum, ut accepimus, successiue ad illustrium principum dominorũ Georgii et Ottonis, comitum palatinorum Rheni ac Bauariae ducum: Nec non prouidorum uirorum magistrorum, ciuium et consulatus oppidi Bamberg. nostrae Bambergensis dioecesis instantias seu petitiones, omnibus et singulis Christi fidelibus utriusque sexus hominibus etiam in huiusmodi nostra dioecesi Bambergensi sub eorum temporali domino constitutis, ut quadragesimalibus et aliis diebus, quibus butyri et aliorum lacticiniorum esus est prohibitus, butyro et aliis lacticiniis uesci, ex certis causis tunc expressis, sub certis modis et formis a sancta apostolica sede inductum sit et concessum. Nos attendentes causas et rationes, ob defectum crescentiae olei oliuarum, pro huiusmodi indultis obtentis expositas, non minus in ciuitate et tota dioecesi nostra Bambergensi praedicta, quam in illius partibus, militare, deformitatem et disparitatem, siue differentias tollere caeterorumque subditorum nostrorum, in praedictis indultis non comprehensorum, commoditatibus amplius consulere uolentes, ut omnes in dictis nostris ciuitate et dioecesi constituti, unius cultus, quoad praemissa, ad parem etiam obseruantiam inclinentur, pridem similiter pro uniuersis et singulis Christi fidelibus, utriusque sexus hominibus, tam clericis quam laicis, praedictarum nostrarum ciuitatis et dioecesis Bambergensis in supradictis indultis concessionibus non comprehensis, ut etiam in quadragesimalibus ac aliis diebus, in quibus butyri et aliorum lactininiorum esus ex praecepto ecclesiae uel consuetudine est prohibitus, butyro et aliis lacticiniis absque scrupulo conscientiae uti et uesci libere et

A licite ualeant, de consensu et uoluntate uenerabilium in Christo nobis sincere dilectorum, praepositi, decani et capituli ecclesiae nostrae Bambergensis, a dicta sede apostolica gratiose indulgeri et concedi obtinuimus et impetrauimus; Ita tamen quod indultis gratiis, concessionibus et impetrationibus nostris huiusmodi uti uolentes, tam cleri-
B ci quam laici, si in singulis eorum bonis ultra ualorem ducentorum florenorum Rhenensiuum habeant, octo; si uero minus quam ducentorum florenorum, ut praefertur, habeant, quinque denarios monetae nostrae usualis currentis, loco poenitentiae salutaris, quolibet anno, quo indultis huiusmodi uti uoluerint, ad certos truncos siue
C loca per nos deputandos siue deputanda, erogare et imponere teneantur, qui denarii sic impositi ad laudem omnipotentis Dei et diuini cultus augmentum et non ad alios usus conuerti debeant, prout et quemadmodum in literis apostolicis, desuper confectis et emanatis, quas alias in ualuis dictae ecclesiae Bambergensis publicari fecimus
D et mandauimus, praesentibusque pro expressis haberi uolumus, praemissa omnia et singula latius continentur.

Quae omnia et singula in et ad subditorum nostrorum notitiam deducere uolentes: uobis omnibus et singulis supradictis in uirtute sanctae obedientiae et sub excommunicationis poena districte praecipiendo mandamus, qua-
E tenus indulta et concessiones apostolicas et impetrationes nostras huiusmodi in ambonibus ecclesiarum et capellarum uestrarum quolibet anno singulis dominicis proximis ante angarias et quatuor tempora, ac quando esto mihi, ante carnisbriuium et inuocauit, in capite ieiunii in ecclesia Dei officia cantantur, diebus solenniter ac
F diligenter publicetur, ac Christi fideles et populum uestrum desuper fideliter informare studeatis.

Tit. XXXVIII. De ecclesiis aedificandis.

Damna ecclesiis dare impune non licet.

VT domus ac ecclesiae et capellae ab omnipotentis Dei, gloriosissimaeque uirginis Mariae et sanctorum decorem, gloriam et honorem aedifica-
G tae, fabricatae et consecratae, illaesae et illibatae perpetuo conseruentur, sub excommunicationis poena inhibemus, ne quis ecclesiam, seu capellas, aut muros eorundem seu caracteres in eis factas, siue altare aliquod temere infringere, uel sine licentia nostra speciali rumpere, uiolare, destruere, aut demoliri, uel praemissa facere aut fieri mandare praesumat: contra facientes sententiam praedictam, quam his scriptis feri-

ferimus, ipso facto subiacere et incurrere uolumus, nec sub eadem poena quis nouam ecclesiam siue capellam, sine nostra huiusmodi licentia, aut uicarii nostri in nostris ciuitate et dioecesi erigere, construere aut aedificare, aut signa aliqua forsan simulare, aut alias facta, tanquam uera approbare, seu acceptare, aut peregrinis signa peregrinationis assignare praesumant.

Rationes reddendae ab administratoribus.

Statuimus ut administratores, magistri fabricae, uel hi, qui ecclesiarum bona et pecunias ad fabricam deputatas administrant, uel quibus commissa cura est fabricae, siue clerici, siue laici existant, cum aliena negotia gerant, debeant singulis annis inter pascha et festum ascensionis domini, aut alio tempore plebano, pro tempore et aliis, quorum interest, de omnibus et singulis perceptis et distributis debitam rationem reddere, ut bona et res ad fabricam ecclesiae cuiuslibet deputata, uel ex Christi fidelium eleemosynis collecta ad necessarios usus aedificiorum et ornamentorum conuertantur. Iniungimus insuper praefactis administratoribus, siue magistris fabricae, quod in suo officio fideles existant, ueluti Deo, cuius res tractant, rationem reddere habent. Quodque attendant circa domorum Dei aedificationes ac ornamentorum ac aliorum defectus, ut iuxta earum facultatem et qualitatem decorentur.

Si uero quisquam ex praefatis magistris fabricae aut ecclesiae uitricis negligens repertus fuerit, uel singulis annis, ut supra, rationem reddere recusauerit, hunc debeat et possit plebanus seu rector ecclesiae, intra cuius limites hoc contingit, per sacramentorum subtractionem aut aliam ecclesiasticam poenam constringere, uel ad nostram aut uicarii nostri audientiam deferre. In his autem, quae hospitalibus uel leprosoriis aut orphanotrophiis praesunt, tam circa reddendam rationem, quam in aliis eorum administrationem et necessitatem tangentibus statutum Viennensis consilii et iuris communis dispositionem in nostris ciuitate et dioecesi praecipimus obseruari.

Tit. XXXIX. De immunitate ecclesiarum et coemiteriorum.

Clerici non laedendi.

PRaecipimus sub poena suspensionis latae sententiae, ut si ab aliquibus laicis quaedam, spolium siue rapinam spiritualium personarum, seu etiam aliquam ecclesiasticam personam captiuam ad aliquem locum adduci contigerit, sacerdotes et capellani eorundem locorum, postquam hoc sciuerint, nulla alio exspectato mandato, a diuinis cessabunt.

Statuimus etiam, pro utilitate subditorum nostrorum, ecclesiasticarum uidelicet personarum, quod non solum in locis, ad quae dictum spolium siue persona deducetur; uerum etiam in illis locis, in quibus res ecclesiasticarum personarum absque nostro aut iudiciis ecclesiastici competentis (sc. mandato) occupari, arrestari, detineri, auferri, seu distrahi, etiam domus earum, siue quaecunque aedificia demoliri contigerit, in eisdem locis cessetur ab officiis diuinorum.

Ad detestabilem malignorũ audaciam ac insolentiam, temeritatem compescendam, et ut ecclesiarum libertas obseruetur, sub excommunicationis poena, quam ferimus in his scriptis, districte praecipiendo inhibemus, ne quis in ecclesiis, capellis, seu loco sacro, insolentias, exclamationes, seditionem, impetum, aut tumultum facere; seu immunitatem uiolare, aut ecclesiis uel ecclesiasticis personis *talias*, collectas siue onera imponere aut seruituti laicali aut dictioni submittere uel subiicere aut subiici arctare praesumat: Sed ab omnibus praedictis quibuslibet aliis illicitis actibus etiam societatibus, foedis negotiationibus, nundinis et mercenariis in eis habendis, seu faciendis, aut ad alias seu illa confugantibus extrahere, ui depellere aut amouere cessent, et penitus se abstineant; contra uero facientes, ultra poenam praedictam acrius puniri mandamus.

Ecclesiis et ecclesiasticis personis collectae etc. non sunt imponendae.

Tit. XL. De sponsalibus et matrimoniis.

CLaudestina matrimonia sub poena excommunicationis fieri prohibemus, et per plebanos inhiberi sub eadem poena mandamus, sed in facie ecclesiae fiant. Si uero aliqua dubia super matrimoniis et quibuscunque aliis sacramentis emerserint, sacerdotes ad nos referant, recepturi consilium salutare. Plebanique in praedicationibus doceant et obseruent hanc formam in matrimonio, quod coram fide dignis personis uir dicat mulieri, recipio te in meam legitimam uxorem: Et uice uersa mulier dicat: recipio te in meum legitimum maritum; Cum multa ex inthronisatione nubentium, temporibus a iure prohibitis, cum pompis et insolitis actibus secularibus, alias etiam plurima exinde oriuntur scandala, quibus obuiare cupientes, sub latae sententiae excommunicationis poena quibuscunque parochialium ecclesiarum rectoribus, seu eorum locum tenentibus, caeterisque presbyteris et beneficiatis nostrarum ciuitatis et dioecesis mandamus eisque districte inhibemus, ne deinceps ali-

aliquos nubentes, temporibus a iure seu consuetudine prohibitis inthronisare seu sic alias etiam alibi quam in suis parochiis, aut antea, nisi de expressa licentia nostra eis ostensa aut data, inthronisatos ad ecclesiam uel diuina admittere aut illis celebrare, uel sacramenta ecclesiastica ministrare praesumant; omnemque solennitatem et pompam huiusmodi temporibus in matrimoniis fiendam penitus prohibentes: tempora autem prohibita sint haec: A prima dominica aduentus domini usque ad octauas epiphaniae domini inclusiue. A septuagesima usque ad octauas paschae similiter inclusiue. In hebdomada litaniae maioris uicem festi sancti Marci nec non a dominica, qua cantatur uocem iucunditatis, quae proximior est ante festum ascensionis domini et rogationum, usque ad octauas corporis Christi etiam inclusiue.

Omnis pompa prohibita.

In quibus temporibus prohibitum sit solennizare nuptias

Statuimus, ut matrimonium cum reuerentia et honore in conspectu ecclesiae celebretur, si autem matrimonium fuerit contrahendū in ecclesiis, publice per parochialem presbyterum dominicis et festiuis diebus publice proponatur, ut, si quod impedimentum matrimonii contrahendi aliqui nouerint, infra terminum competentem, ab ipso presbytero praefigendum, in facie ecclesiae sine difficultate illud reuelent.

Fiant denunciationes publice in parochiis.

Excommunicationis quoque sententiam in genere proferimus in omnes huiusmodi impedimentum celantes. Si quis autem, non praemissa denunciatione, clandestina et interdicta coniugia inire prosumserit, etiam ignoranter, soboles de tali coniunctione suscepta illegitima est censenda.

Parochialis etiam sacerdos tales coniunctiones si prohibere contemserit, aut quilibet etiam regularis, qui eis praesumserit interesse, per trium dierum spacium ab officio suspendatur.

Tit. XLI. De cognatione spirituali.

CVm in iure inter personam baptizatam et illum, qui eam suscepit, ac inter eandem baptizatam personam et suscipientis filios: et uxorem ante susceptionem huiusmodi carnaliter cognitam ab eodem, nec non inter suscipientem patremque baptizati et matrem, cognatio intercedat spiritualis, quae matrimonium impedit contrahendum et dirimit post contractum: haec quoque iam dicta de suscipiente, sunt etiam de baptizante censenda. Praeterea quia ex confirmatione seu frontis chrismatione spiritualis cognatio eisdem modis contrahitur, matrimonia simpliciter impediens contrahenda et dirimens post contracta;

Aidcirco praesentis statuti et dicti iuris auctoritate huiusmodi spirituales cognatos matrimonium inuicem contrahere districtius inhibemus.

Tit. XLII. De consanguinitate et affinitate et consilio Viennensi.

EOs qui diuino timore postposito, in suarum periculum animarum, scienter
B in gradibus consanguinitatis uel adfinitatis, constitutione canonica interdictis, aut cum monialibus contrahere matrimonialiter non uerentur: nec non relligiosos et moniales, aut clericos in sacris ordinibus constitutos, matrimonia contrahentes, excommunicationis sententiae decernimus subiacere ipso facto: praecipientes ecclesiarum
C praelatis, ut illos, quos ea constiterit taliter contraxisse, excommunicatos publice tam diu nuncient, seu a suis faciant subditis nunciari, donec suum humiliter recognoscenter errorem, separentur ab inuicem et absolutionis beneficium habere mereantur.

Tit. X. LIII. De Simonia.

D QUoniam inter ecclesiastica crimina Simoniaca prauitas primum locum obtinet: ideo eandem haeresin exstirpare uolentes, scripto praesenti excommunicamus omnes et singulos uendentes ecclesiastica sacramenta, uidelicet baptisma, euchariftiam, unctionem extremam, poenitentiam et alia sacramenta, nec non ecclesiasticam sepultu-
E ram, uel beneficium ecclesiasticum: illos sententia nostra complectentes, qui aliquid praedictorum negligunt, uel differunt impendere, quousque pecunia uel aequiualens pecunia detur, aut promittatur, seu desuper quomodolibet fiat pactum. Gratis enim et absque omni pacto dona et sacramenta praedicta debent exhiberi, nec praetextu alicu-
F ius quantumcunque longaeuae consuetudinis, immo potius corruptelae, antequam impendantur, aliquid exigi permittimus uel pacisci. Licet eis exhibitis uolumus, prout de iure cautum est, consuetudines antiquas obseruari.

Interdicimus enim iudicibus ecclesiasticis ordinariis, delegatis arbitris et compromissariis quibuscunque, in no-
G stra ciuitate et dioecesi, ne Dei timore postposito et legum et canonum suspensionem non curantibus per sortes et pactiones alias illicitas, de danda sibi pecunia uel alia re temporali, uel alia promissione quacunque interueniente, sententias uel pronunciationes quascunque, in causis istis, quas nobis reseruamus, authoritate quacunque audeant proferre.

Nec dolum seu fraudem contra hu-

iusmodi nostrum salutare interdictum A aduenire praesumant: Alioquin omnes contra facientes, saluis aliis poenis a iure statutis, excommunicationis sententiam, quam ex nunc in his scriptis ferimus, incurrere uolumus ipso facto.

Tit. XLIV. De Iudaeis.

STatuendo praecipimus, ut in uniuersis ciuitate, oppidis, castris et uillis B nostris gens Iudaeorum, quam habitare in nostris dominiis uidemus, etiam utriusque sexus, talia signa et habitum, quibus seu per quae, sine qualibet ambiguitate, a christiano populo distinguatur, sibi eligat ac ferat manifeste.

Iudaei etiam mancipia christiana prorsus dimittant, alioquin cum omni- C bus locis, ubi Iudaei, dicto statuto obedire nolentes, habitare uel domicilia obtinere noscuntur, in poenam christianorum potentum tam diu cessent ab officiis diuinorum, donec per nos praedicta gens misera et perfida ad obseruationem praemissorum omnium compellatur. Ipsi autum Iudaei per nos indirecte per subtractionem communionis fi- D delium excommunicationis sententia compellantur. Si quis uero de gente praedicta in die parasceues uisus fuerit in platea, uel per ostium domus suae prospicere, uel per fenestras, ad quod probandum duorum christianorum stabitur iuramento: nobis et praefecto uel aduocato loci, ubi hoc fieri continget, in marca argenti poenae nomine tene- E atur, cuius solutionem et omnes *defendentes eam per excommunicationis* sententiam compellemus.

Punitur Iudaeus prospiciens per fenestras in die parasceues marca argenti.

Et ne quis christianus huius statuti ignorantiam ualeat allegare, uniuersis ecclesiarum rectoribus, per ciuitatem et dioecesin nostras constitutis, in quorum parochiis Iudaeos morari contigit, sub poena excommunicationis sententiae latae praecipimus firmiter et districte, F ut quilibet in sua parochia singulis diebus dominicis, singulorum quatuor temporum immediate sequentibus, intra missarum solennia publice praefatum nostrum statutum lingua materna exponere non omittat.

Cum iudaeis sint prohibita et interdicta mancipia christiana, uolumus et G praecipimus, ut plebani et alii rectores ecclesiarum, ubi sunt domicilia eorum, diebus dominicis omnes de fide catholica iudaeorum nutrices et seruientes denuncient excommunicatione ligatos. Excommunicatos etiam denuncient omnes alios christianos, qui apud Iudaeos pecuniam suam locant, aut a iudaeis usuram recipiunt, uel ut Iudaei eandem pecuniam mutuent et usuram. Si uero sacramenta ante domus Iudaeorum deferri contigerit, ipsi Iudaei, audito sonitu praeuio, intra domus suas se recipiant, et fenestras ac ostia sua claudant; hoc etiam in qualibet die parasceues per rectores ecclesiarum facere compellantur. Nec praesumant de fide catholica iudaei cum simplicibus disputare: nec christianos in iudaismum alliciant, aut aliquem ausu temerario circumcidant. Nec filios aut uxores Iudaeorum ad uiam christianorum uenientium et suscipientium audeant detinere. Nec christianos infirmos uisitent, uel circa ipsos quouis modo opera medicinae exerceant.

Tit. XLV. De haereticis.

DEtestamur sectas uniuersas, quibuscunque etiam nominibus censeantur, omnesque uanas et superstitiosas, obseruantias, diuinationes uidelicet et sortilegia artemque maleficam et pythonissarum, quibus decepti homines putant bona prouenire, uel mala posse euitari, ad hunc quandoque perducuntur errorem, ut credant, ueris siue fictis benedictionibus, aut certis ligaturis, caracteribus, uel obseruantiis posse homines, uel pecora curari, et a languoribus conseruari. Quod quidem pestiferum genus e uulgo eradicare cupientes, statuimus, ut deinceps quicunque presbyter uel clericus talem reperiat cuiuscunque conditionis hominem, siue clericum siue laicum, praedictis erroribus inuolutum, aut praemissis uel incantationibus daemoniacis uel superstitionibus magicis qualitercunque utentem et in poenitentiali foro hoc crimen cognouerit, ad nos, seu uicarium aut commissarium nostrum, ad absoluendum remittat, quoniam omnia praemissa prohibemus, et nisi de commissis satisfaciat et desistat, eum et omnes facientes, consentientes et auxiliantes, ipso facto excommunicationis sententiae, quam in his scriptis ferimus, innodamus.

Item quod nullus, siue clericus, siue laicus, ausus sit damnabili praesumtione publice praedicare uel occulte docere et tenere, quod sacerdos in peccato mortali existens non possit conficere corpus Christi siue sic ligatus suos subditos a peccatis absoluere uel ligare queat. Sic ergo praedicans, docens et credendo tenens pro haeretico et incredulo habeatur, quem errorem huius sanctae synodi, approbatione damnamus, anathematizamus et penitus reprobamus, nam quae sancta sunt, inquinari non possunt, nec sacramenta hominum malitia profanantur. Praeterea siue bonus siue malus sit minister,

per

per utrumque effectum bonum Deus confert, licite ergo a quocunque alias idoneo sacerdote diuina audiantur et ecclesiastica ministeria et sacramenta recipiantur. Insuper uolumus et in uirtute sanctae obedientiae districte praecipiendo mandamus, ut omnes plebani et ecclesiarum rectores seu uicarii nostrae dioecesis, omnes haereticos, fautores, eorum, receptores et credentes eorum opiniones, necnon et defensores eorum denuncient, ad minus semel in anno, excommunicationis sententiae subiacere, praesertim etiam in hebdomada sancta. Et nihilominus eos omnes cuiuscunque conditionis, aut status existant, tales esse scientes uel ex uerisimili coniectura, aut alia suspicione probabili, si eosdem publice non accusauerint, seu denunciauerint, uel si publice non auderent metu personae, uel rerum, aut plebano, rectori seu uicario loci, ex quacunque causa secure denunciare non possent, ad nostram hoc notitiam non detulerint, tanquam fautores et conseruatores eorum, quos ex nunc excommunicamus in his scriptis, uolumus praedicto tempore nunciari.

Tit. XLVI. De apostatis.

APostatam habitu suo dimisso uagantem, cum ipse excommunicatus sit ipso facto, iure nullus admittat quomodolibet ad diuina, imo tanquam excommunicatus uitetur et mandetur ab aliis districtius euitari. Et nobis aut nostro uicario in spiritualibus, si commode fieri poterit, praesentetur debita poena puniendus.

Tit. XLVII. De raptoribus.

PRouide personas ecclesiasticas in suis libertatibus, iuxta canonicas sanctiones, aut nostrum debitum ad id nos adstringit, confouere uolentes, praesenti constitutione firmiter prohibemus, ne de caetero quisquam in personas ecclesiasticas manus sacrilegas mittere, aut, sine nostra licentia speciali, easdem capere, uel tenere, aut carcerali custodia mancipare praesumat. Et cum tales temerarii praesumtores excommunicati de iure ipso facto existant, in quos et nos in his scriptis sententiam excommunicationis ferimus, mandamus eosdem praesumtores in omnibus et singulis ecclesiis nostrarum ciuitatis et dioecesis, quam primum de huiusmodi facinore eis constiterit, excommunicatos denunciari, nominatim intra missarum solennia, coram plebe, singulis diebus dominicis et festiuis, nullo super hoc alio mandato exspectato, tam diu donec de eorum absolu-

A tione constiterit euidenter. Et in loco, ubi clericus detinetur incarceratus, interdictum strictissime obseruari et a diuinis cessari uolumus. Plebani uero, in quorum parochiis talia crimina committuntur, quantotius poterint ad nos deferant, ut contra ipsos malefactores, si eorum proteruitas ac commissi criminis qualitas exegerit, arctius pro-

B cedamus.

Ad nostram peruenit notitiam, quod nulli laici aduocati, officiales, iustitiarii et alii seculares nostrae dioecesis et etiam in terris et locis aliis, nostrae ditioni subiectis, abbates, praepositos, decanos, parochialium ecclesiarum rectores et beneficiatos etiam quoscun-

C que, tam in uita, quam in morte, rebus et bonis suis spoliare, fructus sequestrare, immo etiam adhuc, ut percipimus, uiuentes et aliquando agonizantes, uel, ipsis mortuis, eorum cadauera, quod abominabile est, quandoque suptus strata in palea locare, lectos, supellectilia, uestes et res alias eorundem clericorum auferre, et illa sibi

D temere usurpare, eisque ab intestato uel testatis succedere, seu eorum testamenta infringere, in Dei offensam et laesionem immunitatis ecclesiasticae, animarum suarum periculum et scandalum *plurimum*. Nos igitur ecclesiarum et personarum earundem sollicitam curam habentes, contra ausus talium et conamina, opportunum reme-

E dium apponere cupientes, et ut personae et res praedictae in iuribus et libertatibus suis non laedantur: statuendo strictissime inhibemus omnibus et singulis militibus militaribus, aduocatis, capitaneis, officialibus oppidorum, castrorum et uillarum communitatibus, scultetis, consulibus, proconsulibus, iudicibus, praeconibus et aliis laicis,

F quibuscunque nominibus censeantur, nostrae iurisdictioni subiectis, ne de caetero bona seu res personarum ecclesiasticarum, praesertim rectorum parochialium ecclesiarum, capellarum, altarium seu beneficiatorum quorumcunque et clericorum singulorum, quae omnino debuerunt, debent et debebunt esse libera in morte et in uita,

G in uita uel post earum mortem, seu decessum, propria uoluntate seu potius temeritate tollere, recipere, uiolentiam inferre, impedire, occupare, sequestrare, uel quouis modo usurpare, aut se de illis intromittere, seu ab intestato succedere praetendere, aut eorum testamenta infringere praesumant, aut quilibet eorum praesumat. Quod si quis praedictorum, cuiuscunque etiam status, ut praemittitur, extiterit, praesens nostrum statutum uiolauerit, aut contra-

 fece-

fecerit, nisi intra triduum, post huiusmodi commissum sacrilegium immediate sequens, restitutionem omnium et singulorum bonorum et rerum ablatarum, receptarum, occupatarum, usurpatarumque ac relaxationem cum effectu fecerit et curauerit fieri, seu de praemissis omnibus et singulis destiterit, excommunicationis sententiam ipso facto, quam praesentibus ferimus, elapsis tribus diebus eo ipso incurrant.

Statuimus et sub poena excommunicationis, quam transgressores incurrere uolumus, districte, ut supra notatum, et praecipiendo mandamus, ut non solum in terminis et locis, in quibus clericum, sacros ordines habentem et pro clerico se gerentem, contigerit temere captiuari, sed etiam in terminis et locis nostrae dioecesis, in quibus quempiam talium detineri constiterit, ipso facto cessetur ab officiis diuinorum.

Specialiter autem in omnibus locis illis, in quibus captiuatores et eorum complices in maleficio ipsis consilium, auxilium uel iuuamen praestantes domicilium obtinent, et siue de facto, siue de iure iurisdictionem exercent, aut ubi habent receptaculum, seruetur strictissime ecclesiasticum interdictum, ita uidelicet, quod corpora mortuorum ad ecclesiasticam sepulturam nullatenus admittantur; quinimo, si per uiolentiam laicalem in ecclesiam uel coemiteriis fuerint tumulata, ibi non relaxetur aliquo modo sententia interdicti, nisi prius eiectis corporibus illis, sic per laicalem uiolentiam tumulatis.

Statuimus ut persona, quantumcunque nobilitate, aut praeeminentia status praefulgeat, ecclesias seu ecclesiastica bona, iurisdictiones uel uasallos earum uiolenter aut authoritate publica publice occupare, arctare, aut occupando inuadere uel scienter occupantibus, seu arctantibus auxilium, consilium aut fauorem praestare praesumat et nisi requisita intra mensem ecclesiae laesae, aut praelato ipsius damnum illatum emendauerit, ipso facto sit anathematis uinculo innodata.

Clericidii poena.

Quoniam clericidium abominabilius, detestabilius, grauius et pernitiosius captione quacunque existere dignoscitur, constitutionem, contra clericorum captiuatores superius editam, contra clericorum occisores aut percutientes, nec non ipsos percussores clericos extendentes, uolumus et sub excommunicationis poena districtissime praecipiendo statuimus et ordinamus, constitutionem supradictam contra clericidas antedictos et percutientes, nec non manus alias uiolentas in clericos

A iniicientes et etiam in ipsos clericos percussores sic extensam usque ad satisfactionem congruam, Deo nobisque atque laesis impendendam, per omnia inuiolabiliter obseruari. Spoliatores stratorum et raptores, qui alias in nostra dioecesi transeuntus, per uias aut stratas publicas, uiduas, pupillos, scholares uel clericos, ad studium, uel ad B curiam Romanam proficiscentes, ac personas alias earum bonis ui spoliant, ac eorum uiolentia perturbationes desiderandae pacis inducunt uolentes, praeter poenas, quas eis leges imponunt, tali poena condigna coercere uolumus, ut tam ipsi quam receptantes eos scienter, et dantes eis ad hoc consilium, auxilium uel fauorem, nisi C intra tres dies, post commissam rapinam et huiusmodi, ad cor reuersi, res ablatas curauerint personis restituere, aut restitui facere spoliatis, sint excommunicationis poenae, quam ex nunc in ipsos ferimus, innodati.

Tit. XLIIX. De usuris.

D CVm tam ueteris quam noui testamenti scriptura usurarum crimen detestetur, igitur ipsius prauitatem et uoraginem a nostris subditis, iuxta canonum sanctiones, extirpaturi, eas uolumus sanctiones in nostro episcopatu executioni demandare: uniuersis et singulis parochialium ecclesiarum et aliis diuinorum rectoribus, quibuscunque, in nostris ciuitate et dioecesi con- E stitutis et loca eorum tenentibus, districtius inhibemus, ne manifestos usurarios ad communionem altaris admittant, nec oblationes eorum accipiant, neque ecclesiasticae, si in illo peccato decesserint, eorum corpora tradantur sepulturae, quae acceperit reddere compellendus et, donec ad arbitrium nostrum uel uicarii nostri satisfecerit, F sui officii executione suspendatur.

Vsurarius non esse admittendus ad ecclesiasticam sepulturam, nisi prius satisfecerit.

Et nihilominus ipse sepeliens talem usurarium, sententiam excommunicationis incidet ipso facto, a qua non, nisi iniuriam passo fuerit, satisfactum, ueniet absoluendus.

Inhibemus quoque, quod nullus manifestorum usurariorum testamentis praesumat interesse, nisi de usuris satis- G fecerit, seu de satisfaciendo, pro suarum uirium facultate, praestet (de satis faciendo) cautionem.

Non esse debet testis in testamentis faciendis.

Inhibemus insuper etiam, ut nulli seculares uel religiosi, cuiuscunque fuerint conditionis aut status, usurarios saltem manifestos, uel de usuraria prauitate publice diffamatos, audeant qualitercunque absoluere, sed ipsos ad nos seu nostrum in spiritualibus uicarium pro absolutione obtinenda remittant:

non

non obstante, si ipsis uel alicui ex eis forsam per nos aut ipsum uicarium nostrum generaliter sit indultum, quod etiam in casibus nobis reseruatis beneficium absolutionis ualeant impendere, contrarium facientes ab ingressu ecclesiae decernimus ipso facto suspensos. Et nihilominus reuocamus et annullamus omnes licentias et indulta quibuscunque personis secularibus uel religiosis, per nos aut uicarium nostrum concessis et concessa, ut in casibus nobis reseruatis absolutionis beneficium possint seu ualeant impendere qualitercunque.

Quia quidem clerici, per quos nomen domini blasphematur, suae auaritiae finem non imponentes, usuram tam in pecunia, quam in aliis rebus exercere non uerentur, poenas contra usurarios de iure et alias promulgatas non timentes; ut igitur uitium tam detestabile et clericali ordine indignum, per nos amplius ualeat exstirpari, uniuersos et singulos in clero constitutos, hoc genus usurarum exercentes, primo, secundo, tertio et peremtorie requirimus et monemus, ut intra unius mensis spatium, a publicatione praesentium continue sequens atque currens, omnibus et singulis ipsorum creditoribus de usuris extortis et receptis ab eisdem satisfaciant cum effectu, prout ipsorum patiuntur facultates, aut super ipsis amice se componant, et deinceps a detestandis usurarum lucris desistant atque cessent, alioquin ipsos et ipsorum quemlibet ex nunc excommunicationis uinculo innodamus.

Tit. XLIX. De crimine falsi.

FAlsarios literarum, seu bullarum summorum pontificum, et literarum ac sigillorum nostrorum uel iudicum, aut aliorum quorumcunque nostrarum ciuitatis et dioecesis: Et etiam eos, qui scienter receptauerint, aut eis praestiterint, quo minus capiantur, auxilium, consilium uel fauorem, publice uel occulte: ac eos, qui scienter falsis literis uel sigillis utuntur, seu usi fuerunt, praesentis constitutionis tenore ipso facto uolumus excommunicationis uinculo esse innodatos et cum hoc acrius, ut decet, puniendos.

Tit. L. De sortilegiis,

OMnibus Christi fidelibus utriusque sexus nostrarum ciuitatis et dioecesis et praecipue personis ecclesiasticis sortilegia, orationes peruersas, incantationes et alia quaelibet maleficia prohibemus. Si qui uero in praedictis forte factis se reos cognouerint, ab huiusmodi prauo et peruerso usu abstineant de caetero cum effectu. Et intra

A octo dies a propriis sacerdotibus quaerant et recipiant poenitentiam de commissis: alioquin omnes et singulos huiusmodi prauos et peruersos actus committentes, et de iam commissis satisfacere negligentes, ac omnes eisdem consentientes, uel etiam auxiliantes, ipso facto excommunicationis sententiae, quam ferimus in his scriptis, uolumus

B innodari.

Tit. LI. De clerico percussore.

AD coercendum insultus et rumores per clericos fiendos, ipsosque de facili laicos contra se prouocantes refrenandum, hac nostra constitutione mandamus, ut clerici nostrarum ciuitatis et dioecesis discrete, uirtuose, pacifice ac

C amice, sine offensione alicuius uiuere, seque ab omnibus uerbis probrosis, rixosis et contumeliosis et factis illicitis abstinere studeant. Et sicut laici, ipsos clericos offendere aut laedere non debeant: sic sub excommunicationis poena ipsi clerici alter alterum, seu quempiam alium etiam laicum, casibus tamen

D iure expressis exceptis, percutere, offendere seu laedere non debet: Quodsi secus quis fecerit, ultra sententiam praedictam, per nos uel uicarium nostrum mulctari et puniri uolumus et mandamus.

Tit. LII. De maledicis et blasphemis.

E SUnt, ut accepimus, nonnulli perditi, qui maiestati Dei, beatissimae genitrici suae, Mariae sanctisque eius publice blasphemias inferre non uerentur, quas quidem iniurias homines ferre nec audire non decet. Statuimus quod, ubicunque tales blasphemi recipiantur in confessionibus, ad nos uel uicarium seu commissarium nostrum remittantur; et a rectoribus ecclesiarum in prae-

F dicationibus seuerius prohibeantur. Quodsi publici sint, nec ab eorum blasphemia desistant, per eosdem rectores ad potestates deferantur seculares, ibidem grauioribus poenis affligendi: super quo uolumus omnino, quod plebani et rectores potestates seculares seriose et constanter requirant.

G *Tit. LIII. De clerico excommunito ministrante.*

CUm scriptum sit in lege domini, quod, quicunque non obtemperasset sacerdotibus, is extra castra positus lapidabatur a populo, aut gladio, ceruice subiecta, expiabat contemtum: et in primitiua ecclesia inobedientes eiecti de ecclesia, rapido ore daemonum trahebantur: multi nomine sacerdotes,

 cen-

censuras ecclesiae contemnentes, excommunicati et suspensi a sacerdotibus et praelatis suis, exigentibus culpis eorum, et immemores, quod episcopis et praelatis clauium et coelorum sit collata potestas, attentare sibi interdicta ministeria non uerentur, contra quos uolumus rigorem ecclesiasticum exercere.

poena clericorum ministrantium contempta excommunicatione.

Statuimus igitur, ut tales, sine spe restitutionis ab officiis deponantur et infames ac detestabiles facti, de cetero ad beneficia ecclesiastica nullatenus admittantur, nisi per poenitentiam approbatam et conuersionem laudabilem sedis apostolicae gratiam meruerint obtinere.

Tit. LIV. De priuilegiis.

SUb excommunicationis latae sententiae poena inhibemus parochialium ecclesiarum et quorumlibet diuinorum rectoribus nostrarum ciuitatis et dioecesis, ne quaestores quoscunque absque nostris literis, seu uicarii nostri et illis uisis ac speciali licentia, ad prosecutionem negotii, seu quaestus in ecclesiis eorum admittant seu promoueant: Nec, quibuscunque etiam utantur priuilegiis, in locis interdictis ad celebrationem missarum admittant eosdem, nisi hoc eis concedatur de licentia iudicis, qui interdictum posuit, aut superioris, potestatem habentis super eo.

Item ad praedicandum eosdem quaestores non admittant, nec iidem quaestores admittantur, sed per sacerdotes ecclesiarum et locorum, in quibus requirunt subsidium hoc duntaxat, quod in eorum literis uiderint et cognouerint contineri, publicetur. Nec etiam eosdem quaestores cum nouis et singularibus actibus seu apparatis admittant, nisi praemissa in nostris literis caueantur, ac mentio ac licentia de eis expresse factae existant.

Tit. LV. De quaestoribus.

EX concilio Viennensi districtissime statuendo prohibemus, ne eleemosinarum quaestores aliqui, nisi apostolicas et nostras literas exhibuerint, quomodolibet admittantur nec permittantur, cum solum competat sibi indulgentias concessas insinuare populo, et charitatiua subsidia postulare simpliciter ab eodem, nullatenus ipsi populo praedicare, nec aliud exponere, quam quod in literis continebitur supradictis.

Literas quoque et apostolicas et nostras, ne quid fraudis committi ualeat per eosdem, antequam quaestores ipsos admittant, examinent diligenter. Adhoc cum aliqui ex huiusmodi quaestoribus, sicut ad nostram audientiam est perlatũ, non sine multae temeritatis audacia

A et deceptione multiplici animarum, indulgentias populo, motu suo proprio, de facto concedant, super uotis dispensent, a periuriis, homicidiis et peccatis aliis data sibi aliqua pecuniae quantitate, remittant, tertiam aut quartã partem poenitentiis iniunctis relaxent, animas tres et plures, parentum uel amicorum illorum, qui eleemosinas eis conferunt,
B mendaciter extrahant, et ad gaudia paradisi perducant et benefactoribus locorum, quorum quaestores existunt, remissionem plenariam peccatorum indulgeant, et aliqui ex ipsis eos a poena et a culpa absoluant: abusus huiusmodi penitus abolentes et eos, per quoscunque quaestores fieri et attentari, de cetero districtissime inhibemus: Et omnia et
C singula priuilegia, si quae super praemissis, uel eorum aliquo sint aliquibus locis; ordinibus uel personis quaestorum huiusmodi quoque modo concessa, authoritate apostolica, quantum ad praemissa, penitus reuocamus. Quaestores autem, qui deinceps in praemissis, uel aliquo praemissorum deliquerint, uel alias etiam quibuscunque suis priuilegiis
D abusi fuerint, sic per nos puniri eosdem uolumus, nullo prorsus eisdem quaestoribus in hac parte priuilegio suffragante, quod a suis temerariis ausibus, qui, ut communis habet assertio, nimium excreuerunt, poenae formidine perpensius compescamus.

Tit. LVI. De iniuriis.

E STatuimus, ut canonicus, qui suae uel alterius ecclesiae canonicum uerbis probrosis affecerit, manifeste per quartam: si uero conuitia manifesta dixerit in praelatum, per mediam partem anni a tractatu et consortio sui capituli, nec non a perceptione fructuum suae praebendae, sit exclusus.

F Si quis autem canonicorum in praedictas personas, etiam citra sanguinis effusionem, manus iniecit temere uiolentas, praedictas poenas dupliciter patiatur, pro uulnere uero, huiusmodi personis ab aliquo canonicorum illato, si etiam ulla membri multilatio ex tali uulnere fuerit subsecuta, per praemissas poenas dupliciter puniatur: Et in-
G super in utroque casu iuxta nostrum arbitrium laeso satisfaciat competenter, antequam restitutionis beneficium consequatur; sed pro temeraria membri mutilatione omni beneficio ecclesiastico sit ipso iure priuatus, quae omnia et singula circa aliorum clericos beneficiatos, si personas ecclesiasticas praedictis modis laedant, seu laedantur ab ipsis, iuxta praemissam formam et or-

Poena clericorum iniuriantium.

di-

dinem sup poenis huiusmodi praecipimus obseruari.

Tit. LVII. De poenitentiis et remissionibus ac praedicationibus uerbi Dei.

CVm sacerdotes et quibus praedicandi officium et ministerinm commissum est siue imminet, omnes animas sibi creditas uerbo Dei spirituali alimonia pascere debeant, ut in praeceptis diuinis bene ambulent, eosdem in suis sermonibus praecipimus esse cautos, ne uerba proferant inutilia et maxime piarum aurium offensiua, sed potius scripturam noui uidelicet et ueteris testamenti, ac praecipue, euangelium Christi plane et intelligibiliter praedicent, textum subiunctis postillis exponendo per membra declarent, ueluti plebis capacitati conuenire et expedire cognouerint: debeantque semel in anno assumere materiam decem praeceptorum, una cum correctionibus uitiorum et conuenienter prosequi.

Cautela in concione adhibenda magna.

Caueant autem omnino praedicatores ipsi, ne in suis sermonibus utantur scripturis apocryphis, siue non authenticis: nec ad conuitia uel exprobrationes criminum seu uerba inutilia, scandalosa, uana, concitatiua, detrectoria siue indiscreta, aut ad suas uel aliorum particulares causas, siue odia in umbonibus quouismodo prorumpant, ne ubi causa Dei agi debeat, odia, rixae, siue uindictae ibi incitentur, seu seminentur, quem abusum sub poena suspensionis a diuinis ac interdictionis officii praedicationis omnino prohibemus.

Caueant et similiter etiam laici, ne eisdem praedicatoribus in umbonibus siue sermonibus reclamare, seu replicare aut eis impedimenta praestare praesumant, contra facientes, ultra poenam affligendam, excommunicationis sententiae innodamus.

NB. Iste paragraphus solum superadditus est in statutis synodalibus, sub Wigando etc. habitis et celebratis.

Insuper sub dicta poena suspensionis a diuinis ac interdictionis officii praedicationis, nec non priuationis beneficiorum poena, iam dictis praedicatoribus et ecclesiarum rectoribus aliisque officia praedicationis exercentibus inhibemus, ne in eorum sermonibus populo quicquam, expressis seu occultis uerbis, contra eorum superiores, tam spirituales, quam seculares, ex quibus error, odia, insultationes, bella quoque et strages uariaque mala inde exoriri possent, praedicent seu prorumpant, imo etiam eos a similibus diligenter auertant, contra facientes poenam praetactam incurrisse uolumus ipso facto.

Contra superiores praedicare et loqui non licet et ob loquentium poena.

Et ne quis per ignorantiam statuti generalis concilii de confitendis peccatis et perceptione eucharistiae editi se ualeat excusare: mandamus in uirtute A sanctae obedientiae uniuersis et singulis ecclesiarum parochialium et aliis diuinorum curatis rectoribus nobis subiectis, ut in singulis dominicis diebus quadragesimae cuiuslibet anni, coram populo sibi subdito, huiusmodi statutum studeant publicare, in forma uidelicet subscripta.

B Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis peruenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti et iniunctam poenitentiam propriis uiribus studeat adimplere: suscipiens reuerenter ad minus in pascha eucharistiae sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio, ob aliquam rationabilem causam, ad tem- C pus ab eius perceptione, duxerit abstinendum. Alioquin et uiuens ab ingressu ecclesiae arceatur et moriens christiana careat sepultura.

Si quis autem alieno sacerdoti uoluerit iusta de causa confiteri peccata, licentiam prius postulet et obtineat a proprio sacerdote, cum aliter illum non possit soluere aut ligare.

D Monemus quoque et requirimus omnes et singulos sacerdotes nostrarum ciuitatis et dioecesis, ut in auditione confessionis quiuis eorum discretus sit et cautus, diligenter requirens peccatorum et peccati circumstantias, quibus prudenter intellectis, more boni medici, sanum consilium praebeant.

Caueant autem omnino sacerdotes, E ne uerbo uel signo prodant peccatorem. Et si prudentiori consilio indiguerit illud, absque ulla expressione caute perquirant: Nam qui ex confessione peccatum reuelare praesumpserit, non solum a sacerdotali officio deponendum talem esse, uerum etiam ad agendum perpetuam poenitentiam in arctum monasterium detrudendum.

Confessoriorum peccata reuelantium poena.

F Item praesenti edicto statuimus et districtius inhibemus, ne quis nostrarum ciuitatis et dioecesis sua peccata confiteri praesumat per nuncium siue scripturam, uel etiam absolutionis beneficium impetrare a peccatis, prout quidam facere consueuerunt, contra canonicas sanctiones, corporalem etenim requirit praesentiam.

Peccata confiteri per nuncium uel scripturam non licet.

G Similiter sub attestatione tremendi iudicii, hac edictali constitutione inhibemus, ne de caetero quisquam presbyter plures quam unam missam, saluo priuilegio die natiuitatis Christi constituto ac casibus, quibus a iure dici duas permissum est, una die legere aut cantare cum sacrificii celebratione praesumat.

Vnam missam in die legendam esse.

In audiendis etiam confessionibus obseruetur, ut peccata usitata et com-

munia sigillatim, inusitata uero per quasdam circumstantias ante perquirantur, ne inexpertis detur occasio et materia perpetrandi, aut innotescendi peccata, quae antea nesciuerunt.

In communiori quoque loco ecclesia et suspicione carente pro confessionibus audiendis sacerdotes sedere debeant, et in spiritu lenitatis audiant et instruant confitentem, ut de peccatis, quibus Deum offendit, contritionem habeat et propositum abstinendi.

Specialiter autem inhibemus, ne aliquis confessorum in casibus nobis et episcopis reseruatis, maxime notoriis, aliquem praesumant absoluere in foro poenitentiae, nisi ex speciali commissione nostra, uel uicarii nostri, uices nostras in hac parte gerentis: in satisfactionibus uero iniungendis maioribus reseruentur, in minoribus autem secundum qualitatem culpae et delinquentium se teneant, aliaque obseruent.

Sciant insuper sacerdotes, quod iuxta doctrinam canonum infirmis et languentibus non est iniungenda poenitentia, sed tamen innotescenda, ita tamen, quod satisfactionis impossibilitas domini nostri Iesu Christi passione suique pretiosi sanguinis effusione suppleatur.

Insuper statuimus et praesenti decreto inhibemus curatis et non curatis, etiam quorumcunque ordinum relligiosis ciuitatis et dioecesis nostrarum Bamberg. praedictarum presbyteris, ne se casibus episcopalibus, nobis de iure, uel consuetudine et episcopis reseruatis, quos duximus inferius annectendos, intromittere audeant, sed ad nos, seu nostros in hac parte uices gerentes remittant: decernentes, absolutiones per eos factas absque speciali commissione nostra, seu uicarii nostri, aut potestatem nostram in his habentis in casibus huiusmodi, praeterquam in mortis articulo, uiribus penitus carere.

Hanc autem formam absolutionis tanquam substantialem, generalem et breuiorem sacerdotes obseruare debebant, ut uidelicet omissa oratione deprecatoria, misereatur tui omnipotens Deus etc. dicant: dominus noster Iesus Christus dignetur te absoluere: et ego authoritate, qua fungor, absoluo te (a uinculo excommunicationis minoris si incidisti) a peccatis tuis in nomine patris et Filius et spiritus sancti. amen.

Forma absoluendi.

Tit. LVIII. Casus episcopales.

Remittatur igitur ad nos, seu uices nostras gerentes, rebaptizatus, reconfirmatus, reordinatus.

Item qui post sponsalia iurata cum alia, quam sponsa, contraxerit.

Item qui matrimonium clandestine, uel contra interdictum ecclesiasticum contraxerint.

Item mulier, quae antequam certificata fuerit de morte mariti, cum secundo contraxerit.

Item perimens seu negligens prolem propriam.

Item sterilitatem et abortum quomodolibet procurans.

Item homicida, facto, praecepto, consilio aut authoritatiua exhortatione, seu alio quouismodo.

Item publice criminosi.

Item falsi testes, oppressores liberorum, periuri, incestuosi:

Item, uolens mutare uota, ac uoti trangressor.

Item ille, cui solennis poenitentia fuerit iniungenda.

Item quilibet Simoniacus, usurarius, raptor, sacrilegus, incendiarius, latro.

Item ecclesiam consecratam sanguinis uel seminis effusione polluens.

Item quilibet ecclesiae uel coemiterii aut immunitatis uel libertatis ecclesiasticae uiolator.

Item quilibet excommunicatus a canone uel constitutione.

Item quilibet irregularis.

Item sacerdos proditor confessionis.

Item celebrans in ecclesia interdicta, uel altari non consecrato: aut uiatico uel nobili sine licentia, aut indumentis non consecratis seu sacris: celebrans non ieiunus. Item non ordinatus celebrans uel ministrans inordine, quem non habet.

Item sacerdos, cuius culpa uel negligentia aliquid inhonesti uel scandali circa sacramentum euenit.

Item sacerdos notorius fornicator, aut publicus concubinarius.

Item quilibet periurus uel ueniens aut faciens contra suum iuramentum.

Item blasphemator Dei B. uirginis et sanctorum.

Item falsarius literarum uel monetae.

Item quilibet manus uiolentas iniiciens in presbyterum clericum, parentes aut patrem seu matrem.

Item quilibet coniugatus contrahens matrimonium, uiuente uxore cum secunda. Vel intrans religionem seu recipiens sacrum ordinem, coniuge inuita et contra.

Item coniux, qui uel quae coniugi effectualiter machinatus mortem fuit.

Item scienter coiens cum infideli aut brutis animalibus.

Item restitutiones uagae, et dispositiones malae ablatorum incertorum et cer-

certorum, quando non existant hi, quibus facienda est restitutio.

Item promotus per alium, quam proprium episcopum, sine licentia.

Item furtiue uel per factum uel extra statuta tempora promotus.

Item excommunicatus uel suspensus, aut interdictus, in ordine suo administrans, uel qui taliter ligatus aliquem suscepit ordinem.

Item scienter sepeliens corpus excommunicati in coemiterio, uel etiam excommunicati tempore interdicti.

Item abutens quomodolibet sacramentis ecclesiae, ut puta hostia, chrismate, uel alia re sacra.

Item quilibet scienter baptizans propriam prolem, uel illam tenens in baptismo aut confirmatione.

Hic casus est papalis. Item omnis haereticus, aut fautor, aut participator haereticae prauitatis.

Item quilibet coiens cum sanctimoniali, aut ingrediens eorum monasteria.

Ad laudem et gloriam omnipotentis Dei eiusque intactae uirginis matris Mariae, aut nomen domini Iesu Christi, ut nomen praedictae uirginis Mariae condignis laudibus extollatur et ueneretur: omnibus et singulis eiusdem Christi nominis professoribus, utriusque sexus hominibus, siue clericis siue laicis, qui ad pulsum salutationis angelicae, aue Maria, (quem mandamus ut in singulis monasteriis, collegiis et parochiis nostrarum ciuitatis et dioecesis, mane in aurora et serotino tempore cuiuslibet diei, campana cum tribus interuallis depulsetur) ipsam B. uirg. Mariam cum angelica salutatione huiusmodi trina uice repetita duxerint uenerari, seu intra sacra ministeria, praecipue missarum solennia dum nomen scilicet Iesu Christi uel etiam praedictae uirginis Mariae recolitur, legitur, aut cantatur, inclinato capite genua flexerint, aut intra missarum solennia imaginem crucifixi, quam ministrans presbytero celebranti post agnus Dei collecta, et osculo pacis factis exhibuerit, et postea ad populum conuerterit, osculandum deuote accesserint, et commemorationem passionis Christi, uel eius stigmata in mente reuoluerint: Nec non omnibus et singulis presbyteris celebrantibus in fine missae cum tali clausula, et famulum tuum episcopum nostrum cum omnibus his commissis ab omni aduersitate custodi, et pacem ecclesiae nostris concede temporibus et in ultima collecta concludentibus, totiens, quotiens praemissa, seu aliquid illorum fecerint, uere confessis et contritis, pro qualibet uice quadraginta dies indulgentiarum de iniuncta eis poenitentia misericorditer in domino relaxamus et elargimur. Has autem indulgentias nostras per omnes et singulos rectores, plebanos et diuinorum rectores praedicari et promulgari et a quibuscunque plebanis praecipimus fideliter custodiri. Mandamus insuper omnibus utriusque sexus hominibus, quod quando gloria patri etc. legitur aut cantatur, caput similiter inclinare debeant.

Ad euangelium autem, magnificat, benedictus ac a nunc dimittis etc. fixo et erecto pede stare: Salue regina, alma mater et regina coeli, antiphonas, genu flectere et nisi impedimentum aliquod, aut frigus obstiterit. denudato capite deuote audire debeant, nec tempore huiusmodi ac diuinorum in ecclesiis et capellis uagare, aut tractatus habere praesumant.

Et quia plerumque infirmus sua confiteri peccata propter multorum praesentiam erubescit; ideo sacerdotibus praecipimus, districtissime obseruare, ut prius familiariter et secrete audiant confessionem ipsius infirmi, si mortis aut aliud periculum, uel impedimentum non obsistat, et postea ad eum deferant cum deuotione et habitu ac reuerentia, ut supra notatum est, condecentibus eucharistiam salutarem,

Prohibemus etiam, ne quis sacerdos ab uno sibi confitente de aliorum peccatis, nominibus expressis inquirat.

Et ne missas, quas poenitentibus procurandas iniunxerit, ipsimet celebrare praesumant.

Nouerint autem presbyteri, fore tria peccata, quae in satisfactionibus iniungendis sunt domino apostolico reseruata, uidelicet in clericos uel quoscunque relligiosos iniectio manuum uiolenta enormis, ecclesiarum uel relligiosorum locorum incendia et simonia, in ordine constituto celebrata.

Ne iudices seculares et domini temporales, puniendo delicta et crimina, culpis se inuoluant excessiuis, statuimus, ut ultimo deputandis supplicio, si petierint, non debeant poenitentiae et eucharistae denegari sacramenta, et per hoc uolumus et praecipimus, ut praesens statutum per rectores ecclesiarum in suis sermonibus, quos in locis residentiae, ubi aliqui iudicantur, publicetur.

Inhibemus sub excommunicationis poena, ut corpora eorum, etiam consentientibus iudicibus et seculari potestate, ac aliorum quorumcunque interemptorum, seu casu quouis fortuito decessorum, absque speciali nostra seu uicarii nostri licentia obtenta, a nullo recto-

ctore huiusmodi ecclesiasticae tradantur sepulturae.

Tit. LIX. De sententia excommunicationis, suspensionis et interdicti, ex concilio Viennensi.

QUicunque laici uel aliae personae iudices ecclesiasticos, pro eo quod sententias excommunicationis suspensionis et interdicti protulerint, occiderint, ceperint, seu alias in personis et bonis suis, uel suorum grauauerint, seu hoc fieri mandauerint, siue eos, quorum sunt occasione prolatae, uel easdem sententias obseruantes sententialiter excommunicatis communicare uolentes, ad communicandum compulerint, nisi huiusmodi mandatum ante hoc male factum reuocauerint, et satisfaciant de commissis, excommunicationis sententiam in currere uolumus ipso facto. Illos etiam excommunicatos decernimus, qui mandato huiusmodi utuntur, uel alias deliquerunt in praemissis: quod si in eadem sententia per duos menses permanserint, nullus, praeter papam, eos absoluere possit.

Ex eodem.

Satuimus, quod domini temporales, qui cogunt aliquos in loco interdicto celebrare diuina, uel qui per praecones faciunt tunc ad illa audienda populum euocari, uel prohibent, ne publice excommunicati, uel interdicti super hoc per illos, qui missas celebrant, moniti, ecclesias exeant et ipsi nominatim moniti, qui non exeunt, excommmunicati sint et per sedem apostolicam absoluendi.

Ex eodem.

Item libro VI. statutum est in constitutione Bonifacii VIII. incipiente: quam ut intelleximus sub titulo de immunitate ecclesiarum: Quoniam excommunicati sunt a iure omnes, qui impediunt super causis, quae ad forum ecclesiasticum de iure uel consuetudine pertinent, a sede apostolica literas impetrari, uel super huiusmodi causis coram ordinariis uel delegatis iudicibus ecclesiasticis litigari, et quo non possunt absolui, nisi satisfaciant tam iudici quam parti in his laesis, de iniuriis, damnis, expensis et etiam interesse. Item cauetur, quod religiosi quicunque non debent extra suum ordinem aliquibus personis clericis, uel laicis sacramentum unctionis extremae, uel eucharistiae ministrare, uel matrimonia solennitare, non habita super his licentia plebani loci: Nec excommunicatos ab homine uel a iure, nec a poena nec a culpa quempiam debent absoluere, nisi ostendant se denuo priuilegiatos super eo, quia super his priuilegia, si qua

A habuerint, sunt cassata; Et si secus fecerint, sunt excommunicati et non possunt absolui, nisi per papam.

Item statuendo inhibemus, sub poena excommunicationis latae sententiae, ne fratres minores in ecclesiis suis fratres et sorores tertiae regulae sancti Francisci recipiant, tempore interdicti a diuinis absque priuilegio super hoc

B obtento. Et praemissa notent plebani diligenter et in umbonibus ecclesiarum suarum coram plebe publice denuncient: quia periculosa interdicta pro pensionibus et pecuniarum ac debitorum summis contra constitutionem Bonifacii papae VIII. qui huiusmodi interdictum irritat ipso iure frequenter et saepe feruntur. Nos huiusmodi in-

C terdicta omnia, pro pecuniarum debitis seu pensionibus lata uel ferenda, siue per legatos sedis apostolicae, siue per quemcunque declaramus, in uirtute sanctae praedictae constitutionis papalis penitus esse nulla: Inhibentes omnibus plebanis ac sacerdotibus omnique clero, ne huiusmodi interdicta de cetero curent, uel in periculum anima-

D rum seruent, sententiasque et processus in quosuis talia non obseruantes ob hoc latos uel ferendos, irritos decernentes: omnesque huiusmodi interdicta impetrantes, tam aduersariis, quam grauatis ecclesiis ad expensas et interesse teneri. Permittimus autem, ne diuinum ecclesiae subtrahatur officium, ut, si qui debitores huiusmodi pecuni-

E am pensionum uel censuum ecclesiarum et piorum locorum pro eo quod eos non soluant in excommunicationum et aggrauationum sententias, seruatis iuxta modum curiarum debitis interuallis, per tres menses sorduerint animo indurato.

Iudexque uel dominus temporalis huiusmodi excommunicatum, per iudi-

F cem ecclesiasticum excommunicatorem ad hoc requisitum, in subsidium iurisdictionis ecclesiasticae illum ad redeundum ad sanctae matris ecclesiae gremium et parendum sua temporali iurisdictione compellere non curauerit, contra iudicem et dominum temporalem praedictos, pro eorum contemtu et maxime in loco eis subiecto, ubi excom-

G municatus degit, per interdicti sententias procedatur.

Tit. LX. Ex Concilio constant.

AD euitandum scandala et multo periculo subueniendum conscientiis timoratis, statuimus quod nemo deinceps a communione alicuius, in sacramentorum administratione, uel perceptione, aut aliis quibuscunque diuinis, uel extra, praetextu cuiuscunque senten-

ten-

tentiae, aut censurae ecclesiasticae, seu suspensionis aut prohibitionis, a iure uel ab homine generaliter promulgatae, teneatur abstinere, uel aliquem uitare, aut interdictum ecclesiasticum obseruare, nisi sententia, prohibitio, suspensio, uel censurae fuerint in uel contra personam, collegium, uniuersitatem, ecclesiam aut locum certam uel certum a iudice publicata uel denunciata specialiter et expresse.

Praeterea omnes et singulas ecclesiasticas personas seculares et regulares, exemtas et non exemtas, ciuitatis et dioecesis nostrarum, exhortamur in domino propensius, attentiusque monemus, ut excommunicatos maiori excommunicatione ab homine uel a iure notorie, seu de quibus legitime constiterit, in diuinis officiis uitent et in locis interdictis ciuitatis et dioecesis earundem scienter diuinum officium non celebrent; in hoc ad sui excusationem nullam affectatam ignorantiam, quae eos in his non excusat, aliqualiter praetendentes, si sententias excommunicationis, suspensionis ac poenas irregularitatis in constitutionibus Bonifacii VIII. et Clementis V. Romanorum pontificum, nec non processibus quibus domini Iohannis papae XXII. expressas ac latas in contrarium facientes uoluerint euitare.

Item uolumus et mandamus, quod in natalis domini, paschae, pentecostes, assumtionis B. M. uirg. et corporis Christi festiuitatibus, prout in Bonifacii papae VIII. constitutione continetur, in terris et locis ecclesiastico suppositis interdicto, campanae pulsentur, et ianuis apertis alta uoce diuina officia solennia celebrentur, excommunicatis tamen prorsus exclusis, sed interdictis admissis, quibus ad reuerentiam celebritatis tantae, ut ex hoc ad humanitatis gratiam et reconciliationis affectum inclinentur, eo die quolibet participationem indulgemus diuinorum: sic tamen quod illi, propter quorum excessum prolatum est interdictum huiusmodi, altari nullatenus appropinquent.

Quidam parochialum ecclesiarum rectores simplices ac iuris ignari, cum cessatio diuinorum in ecclesiis interdicitur, non solum organa suspendunt, sed etiam sacramenta et sacramentalia, quae a Christi fidelibus interdicti tempore subtrahuntur, sibi subditis ministrare recusant, multam inter diuinorum cessationem et ecclesiasticum interdictum differentiam ponentes: quidam uero interdicti tempore prohibita faciunt et concessis nesciunt gaudere, ex quibus pericula causantur animabus et huiusmodi rectores in irregularitatis aliquando prolabuntur maculam. Nos ex pastoralis officii nostri debito, quantum possibile est, praemissa remediare cupientes, uolumus et ordinamus, ut propter cessationem diuinorum, quotcunque etiam dierum per nos aut iudices nobis subiectos indictam, nulli sacramenta siue sepultura ecclesiastica, absque tamen solennitate, aliquatenus denegentur, sed duntaxat organa suspendantur, officia tamen diuina, ianuis clausis, submissa uoce et absque campanarum pulsu celebrentur: sed propter interdictum ecclesiasticum in ciuitatem, oppidum, parochiam, castrum aut uillam, ab homine, iure aut statuto prolatum, non solum organa suspendantur, sed etiam sacramenta et sacramentalia ac sepultura ecclesiastica denegentur, intra scriptis saluis.

Permittiter enim eodem interdicto durante, propter morae periculum, exhiberi baptismus, et confirmatio tam pueris, quam adultis chrisma die coenae conficitur; matrimonium contrahitur, sed in facie ecclesiae non solennitatur.

Tam sani quam infirmi ad poenitentiam et confessionem admittantur, excommunicatis et causam interdicti praestantibus exceptis; qui tamen cum certis modificationibus aliquando ad confessionem admittantur.

Viaticum infirmis et sanis ad mortem damnatis non denegatur, sed etiam eisdem patenter, aliis etiam Christi fidelibus praesentibus, porrigatur. Clerici decedentes, qui interdictũ obseruarunt, in coemiterio absque campanarum pulsu ac omnibus cessantibus solennitatibus tumulentur. Singulisque diebus in ecclesiis missae celebrentur ac alia dicantur diuina officia, sicut prius, ianuis clausis et campanis non pulsatis.

In praedictis festiuitatibus natalis domini, paschae, corporis Christi, assumtionis, uirginis gloriosae, diuina officia alta uoce, ianuis apertis campanisque pulsatis, excommunicatisque tandem exclusis, a primis uesperis usque ad secundas uesperas inclusiue, celebrentur, non autem in eisdem quinque diebus, interdicto durante, corpora mortuorum ecclesiasticae tradantur sepulturae, aut sacramenta, alias tempore interdicti ministrari prohibita, aliquatenus ministrentur. Verbum Dei, ut prius, pulso etiam praecedente, seminetur, interdicto ecclesiastico non obstante.

Tit. LXI. Casus excommunicationis maioris a iure latae colliguntur uiginti octo ex antiquis.

CVm in multis uariis casibus a iure A communi, cuius ignorantia non excusat, maioris excommunicationis sententia in excedentes proferatur: ideo succincte enumerare curauimus, ut agniti magis euitentur. Et de iure ueteri sunt uiginti octo.

1. Cum quis iniecit manus uiolentes in clericum, etiam in minore ordine constitutum, aut monachum, etiam non B clericum, utpote conuersum, siue monialem.

2. Cum quis incidit in haeresin damnatam.

3. Cum quis defendit haereticum.

4. Cum quis dicit Romanam ecclesiam non esse caput aliarum eeclesiarum.

5. Cum quis potest defendere cleri- C cum a uiolenta manuum iniectione et non defendit.

6. Cum quis incarcerat clericum, et iste casus implicatur quasi proximo.

7. Est contra consules, officiales et ceteros, angarias et onera clericis imponentes.

8. Est contra succedentes proxime dictis, nisi intra mensem errorem prae- D decessorum suorum purgauerint.

9. Contra illos qui statuerunt aut introduxerunt statuta et consuetudines contra libertatem ecclesiasticam.

10. Contra illos, qui talia statuta de cetero fecerint.

11. Qui talia statuta scripserint.

12. Contra illos, qui talia statuta seruare fecerint, licet eo non statuerint.

13. Contra illlos qui secundum illa iu- E dicauerint.

14. Contra illos, qui iudicata conscripserint.

15. Contra incendiarios et fractores ecclesiarum, uel locum contiguum ecclesiae intra limites coemiterii: alii autem aliter uiolantes bona ecclesiarum, sunt excommunicandi per sententiam. F

16. In eo, qui electus est in papam a minori parte, quam a duabus partibus cardinalium, se pro papa ingerente et non resipiscit.

17. Contra illos qui talem pro papa tenuerunt.

18. Contra falsificantes per se uel per alium literas papales.

19. Contra eum qui scienter utitur li- G teris sic falsatis.

20. Contra illum qui arma bellica facit infidelibus contra ecclesiam.

21. Contra illos qui in studiis generalibus tractant, de locando hospitio scholarium ante tempus praefinitum.

22. Contra relligiosos leges aut medicinam in scholis audientes.

23. Contra plebanos, archidiaconos, presbyteros, leges aut medicinam audientes, nisi intra spatium duorum mensium destiterint.

24. Contra sagittarios, balistarios, qui his utuntur in bello iniusto.

25. Cum quis participat, in crimine excommunicato.

26. Cum quis participat scienter in diuinis cum excommunicato a Romano pontifice.

27. Contra illos qui Romanos aut alios christianos in mare nauigantes capiunt aut spoliant.

28. Contra illos qui innituntur ordinibus factis schismaticis et recipientes alienata a schismaticis ab ecclesiis.

De iure uero sexti libri sunt XXXII.

I.

COntra eos, qui tempore electionis papae, ad conclaue eligentium, alicui secrete scripturam aut nuntium transmittunt, aut cum aliquo eorum loquuntur.

2. Contra rectorem et officiales ciuitatis, in qua summus pontifex eligi debet, si fraudes committant, aut diligentiam eis commissam fideliter non faciant.

3. Contra eos, qui grauauerint aliquam personam ecclesiasticam, uel eius consanguineos, uel ecclesias, seu bona pro eo, quod eum, pro quo rogabatur, eligere noluit.

4. Contra usurpantes bona ecclesiarum uagantium.

5. Contra seminantes discordiam in electionibus abbatissarum.

6. Contra eos, qui de regimine urbis Romae se intromittit, nisi specialis interuenit apostolicae sedis licentia, per ipsius sedis literas exprimenda.

7. Contra partem procurantem conseruatorem procedere contra formam iuris.

8. Contra extorquentem per metum absolutionem.

9. Contra iudicem simulantem se mulierem in testem productam personaliter audire.

10. Contra obedientem imperatori, per sedem apostolicam deposito.

11. Contra compellentes personas ecclesiasticas, ad submissionem bonorum et iurium ipsarum ecclesiarum.

12. Contra laicos, qui ex contractibus initis super rebus ecclesiasticis plus sibi usurpant, quam ex natura contractus eis licet.

13. Contra relligiosos mendicantes, ementes eis domos ad habitandum de nouo.

14. Contra imponentes thelonia, pedagia et quidagia clericis.

15. Contra eos, qui impediunt super cau-

causis, quae ad forum ecclesiasticum de A iure uel consuetudine pertinent, literas a sede apostolica impetrari et super ipsis coram ordinariis uel delegatis ecclesiasticis litigari.

16. Contra uiolantes libertatem clericorum per indirectum.

17. Contra relligiosos temere habitum dimittentes, aut studia literarum uisitantes, absque abbatis licentia. B

18. Contra doctores et magistros, qui relligioso habitu suo dimisso, leges et physicam audientes scienter docere, aut in scholis suis praesumserint retinere.

19. Contra tradentes scienter ecclesiasticae sepulturae haereticos, aut eorum fautores.

20. Contra laicos, publice uel priuate disputantes de fide catholica: NB. sed C iste casus potius est ferendae sententiae quam latae.

21. Contra iudices laicos, super crimine haeresis iudicantes, aut captos super eodem crimine procedente impedientes.

22. Contra illos, qui Iacobum et Petrum de Columna pro cardinalibus tenent. D

23. Contra eos, qui dicto Iacobo et Petro fauorem praebuerunt uel auxilium.

24. Contra eos, qui per assassinos aliquem christianum interfecerint, uel mandauerint, quanquam mors non subsequatur, aut tales receptauerint, uel defensauerint.

25. Contra personas ecclesiasticas minores episcopis, qui alienigenas siue E non oriundos de territoriis suis in eorum terris conducere domus, ad exercendum foenus, uel conductas habere, aut alias habitare permittunt, episcopi uero suspensionis sententiam incurrunt.

26. Contra concedentes aut extendentes repressalias aduersus personas ecclesiasticas. F

27. Contra insequentes hostiliter aliquem ex cardinalibus, etiamsi non iniecerint manum.

28. Contra rectores et dominos, qui interfectores cardinalium animaduersione digna non puniunt.

29. Contra laedentes directe uel indirecte ecclesiasticos iudices, propter iurisdictionis exercitium. G

30. Contra eum, qui propter mortis periculum fuit absolutus ab excommunicationis sententia, ab aliquo, a quo alias absolui non poterat, si, cessante impedimento, se non sistit, cum commode potest, ei, a quo alias absolui debeat.

31. Contra absolutos a sede apostolica uel delegatis ipsius, qui sedebant alicuius conspectui suscipienda poenitentia, aut pro satisfaciendo laeso praesentare et non faciant.

32. Si quis iniicit manus uiolentas in nouitium etiam non clericum neque professum.

Ex Clementinis eliciuntur LI.

I.

Contra possessorem beneficii, qui in una sententia definitiua succubuit, quod per triennium non possedit, si sequestrum, per loci ordinarium fiendum, impedit aut fructus sequestratos occupat.

2. Contra eos qui defunctorum corpora in loco interdicto ecclesiasticae tradat sepulturae.

3. Qui publice excommunicatos.

4. Qui nominatim interdictos.

5. Qui manifestos usurarios scienter tradunt ecclesiasticae sepulturae, in loco etiam non interdicto.

6. 7. 8. 9. Contra religiosos grauantes uel defraudantes ecclesias in decimis (1) ex eo, cum decimas ecclesiis debitas absque causa legitima appropriare seu usurpare praesumunt. 2. Quando aliorum animalia suis gregibus immiscent, ut exinde decima non soluatur. 3. Quando animalia emunt ut uenditoribus, aut aliis locent, ut decima eis non soluatur. 4. Quando de terris, quas tradunt aliis excolendas, decimas soluere ecclesiis non permiserunt aut prohibuerunt.

10. Contra relligiosos administrationem non habentes, qui sine licentia speciali suorum praelatorum, ad curias principum se conferunt, ut praelatis aut monasteriis, damna inferant.

11. Contra monachos, qui intra septa monasterii sine abbatis licentia, arma tenent.

12. Contra impedientes uisitatores monasteriorum monialium.

13. Contra mulieres sectantes, aut de nouo assumentes statum bigamarum.

14. Contra relligiosos pro statu bigamarum dantes auxilium, consilium uel fauorem.

15. Contrahentes, scienter matrimonium in gradu prohibito consanguinitatis;

16. Vel in gradu affinitatis prohibito.

17. Vel cum moniali.

18. Religiosus contrahens matrimonium;

19. Vel monialis.

20. Aut clericus in sacris ordinibus constitutus, excommunicatus est ipso iure.

21. Inquisitores haereticae prauitatis et substituti a talibus inquisitoribus, aut ab episcopo, uel sede uacante a capitulo ad exercendum officium inquisitio-

sitionis haereticae prauitatis; si ex odio, A gratia, uel amore, aut propter lucrum aut commodum temporale, omittunt procedere contra quemque, ubi fuerit procedendum super huiusmodi prauitate.

22. Aut huiusmodi prauitatem insonti imponunt.

23. Aut insontem alio modo uexant, super tali crimine excommunicati sunt, B et per solum papam, praeterquam in mortis articulo, ueniunt absoluendi.

24. Inquisitores haereticae prauitatis, aut commissarii ab eis, aut episcopo, uel sede uacante a capitulo deputati, si praetextu officii inquisitionis illicitae pecuniam, aut aliquod aliud extorquent, excommunicati sunt.

25. Si praefati ecclesiastica bona, ob delictum clericorum fisco, etiam ecclesia sciente, applicant, similiter excommunicati sunt.

26. Officiales communitatum, facientes statuta super usuris soluendis non C repetendis, aut non restituendis.

27. Aut talia scribentes,

28. Aut talia dictantes,

29. Vel iudicantes secundum illa,

30. Vel non debentes illa de libris comitatuum, si possunt.

31. Vel illa seruantes, excommunicati sunt ipso iure. D

32. Relligiosi, aut clericis aut laicis sacramentum unctionis extremae,

33. Vel eucharistiae ministrare,

34. Aut matrimonia solennitare, non habita super his presbyteri parochialis licentia speciali.

35. Aut qui excommunicatos a canone, praeterquam a casibus a iure expressis, uel per priuilegia sedis aposto- E licae concessis eisdem.

36. Vel a sententiis per statuta prouincialia aut synodalia promulgata.

37. Seu a poena et culpa absoluere quenquam praesumserint, excommunicationis incurrant sententiam ipso facto, per sedem duntaxat apostolicam absoluendi.

38. *Banniens* iniuriose episcopum, uel F qui huiusmodi bannum fieri mandauerit, aut factum ab aliis ratum habuerit, uel socius fuerit in hoc facientis, aut consilium in hoc dederit, aut fauorem, seu scienter defensauerit, eundem bannientem, ipso iure est excommunicatus, a qua excommunicatione nequeat, nisi per summum pontificem, praeterquam in mortis articulo absolui. G

39. Relligiosi medicantes, qui domos ad habitandum uel locum quemcunque de nouo recipiunt, aut prius recepta mutant, uel alienant,

40. Aut retrahunt aliquos a solutione decimarum ecclesiis debitarum.

41. Sibi confitentibus conscientiam faciant, de soluendis huiusmodi decimis, alioquin scienter amittentes, tamdiu ab officio praedicationis manent suspensi, quousque fecerint, si commode facere possunt, et si medio tempore praedicare praesumserint, excommunicati sunt ipso facto.

42. Religiosi aut clerici seculares, qui aliquos ad uouendum, iurandum, aut promittendum inducunt, ut sepulturam apud eorum ecclesiam eligant, uel electam alterius non immutent, excommunicati sunt et per solum Romanum pontificem, praeterquam in mortis articulo, ueniunt absoluendi.

43. Religiosi etiam exemti uiolantes interdictum ecclesiasticum aut diuinorum cessationem seruatam per matricem ecclesiam loci excommunicati sunt.

44. Domini temporales, qui cogunt aliquos in loco interdicto celebrare diuina,

45. Vel qui praecones faciunt tunc ad illa audienda populum euitari.

46. Vel qui prohibent, ne publice excommunicati uel interdicti super hoc per illos, qui missas celebrant moniti, ecclesias exeant.

47. Et ipsi nominatim, qui non exeant, excommunicati sunt, et solum per papam absoluendi.

48. Fratres minores si tempore interdicti recipiunt in suis ecclesiis ad diuina fratres uel sorores tertii ordinis S. Francisci, excommunicati sunt.

49. Asserens pertinaciter, quod anima rationalis seu intellectiua non sit forma corporis humani, tanquam haereticus excommunicatus est.

50. Pertinaciter asserens, usuram non esse pecatum, tanquam haereticus excommunicatus est.

51. Hoc quoque sciendum, quod a iure excommunicati uitandi non sint, nisi secundum formam constitutionis, seu statuti, supra sic incipientis: ad uitandum scandala in tit. de sententia excommunicationis.

De REGVLIS Iuris.

Sanctorum patrum regulis et praesentibus statutis quiuis noster subditus regatur in uita, uerbis et factis, ut sciat et faciat, quod acceptum est omnipotenti Deo, ut consummato huius uitae curriculo, una nobiscum in coelesti patria recipere mereantur sempiterna praemia.

CONSTITVTIO concilii BASILEENSIS de synodo per episcopos celebranda.

Sa-

SAcro sancta generalis synodus Basiliensis, in spiritu sancto legitime congregata, uniuersalem ecclesiam repraesentans. Pridem haec sancta synodus quoddam saluberrimum promulgauit decretum, pro stabilitate et robore generalium conciliorum, quorum frequens celebratio praecipua est agri dominici cultura. Verum cum ad eandem culturam non dubium sit pertinere synodos episcopales et concilia prouincialia, prout ueteres canones decreuerunt frequentari: ideo eadem sancta synodus, antiquos et laudabiles mores nostris cupiens temporibus seruari, statuit et praecipit, synodum episcopalem in qualibet dioecesi, post octauam dominicae resurrectionis uel alia die, secundum consuetudinem dioecesium, ad minus semel in anno, ubi non est consuetudo, bis annuatim celebrari per dioecesanum, propria in persona, nisi canonico impedimento fuerit praepeditus, et tunc per uicarium ad hoc idoneum, quae synodus saltem biduo uel triduo duret, uel prout necessarium episcopo uisum fuerit.

Prima autem die conuenientibus dioecesano et omnibus aliis, qui huiusmodi synodo interesse teneantur, intra missarum solennia, uel post, dioecesanus, uel alius eius nomine, uerbum Dei proponet, exhortans ad bonos mores sectandum, abstinendum a uitiis et ad ea, quae pertinent ad ecclesiasticam disciplinam et officia singulorum: Et praesertim, ut hi, quibus animarum cura commissa est, dominicis diebus et aliis solennibus, plebem subiectam doctrinis ac meritis et monitis salutaribus instruant. Postea legantur statuta prouincialia et synodalia, et alia utilia pro institutione sacerdotum: deinde ipse dioecesanus de uita et moribus subditorum solerter inquirat, labem Simoniacae prauitatis, contractus usurarios, concubinatum, fornicationem et alia quaeuis crimina et excessus, debita correctione cohibeat. Alienationes rerum ecclesiasticarum a iure prohibitas reuocet. Abusus clericorum et aliorum subditorum, qui circa diuinum cultum, officium, delationem debiti habitus se exerunt, in melius reformet et emendet. Et quoniam multa scandala saepe contingunt, ex eo, quod constitutio Bonifacii papae VIII. quae incipit: Periculoso etc. edita super claustris monialium, non seruatur: studeat ipse dioecesanus, ut omnia, iuxta ipsius constitutionis tenorem, executioni mandentur. Nec non, ut quicunque religiosi, dioecesano subiecti, regulas et constitutiones suarum religionum, praesertim ut ab eis omnis proprietas abdicetur, inuiolabiliter seruent, nec etiam in omni receptione ipsorum ad religionem quicquam per Simoniam exigatur. Praecipua autem in ipsa synodo episcopi cura sit, inquirere ac debitis remediis occurrere, ne aliquod dogma haereticum, erroneum, aut scandalosum, seu piarum aurium offensiuum, sortilegia, diuinationes, incantationes, superstitiones et quaeuis diabolica figmenta dioecesin suam inficiant: Instituentur praeterea testes synodales, uiri graues, prouidi et honesti, legis Dei zelum habentes, iuxta dioecesis latitudinem, in numero competenti, aut alii eorum potestatem habentes, ubi alii ad hoc non sunt instituti.

Qui si dioecesano minus idonei uideantur, eos amoueat et alio modo, prout ei expedire uideretur, instituet: hi autem in manibus ipsius dioecesani, uel sui uicarii iurare teneantur, ut tradit canon. Episcopi in synodo, qui per anni circulum lustrantes ipsam dioecesin, quae corrigenda uel reformanda uiderint, his, ad quos corrigere uel reformare pertinet, referent, quae nisi correcta uel reformata fuerint, ad synodum subsequentem perferent, in qua debitis remediis occurratur, sed et praeter illa, quae a testibus synodalibus, uel aliis eorum officiis exercentibus dioecesanus audierit, inquirat et ipse diligenter de cunctis suorum subditorum excessibus et contra taliter delinquentes insurgat, correctionis debitae disciplina, aut aliis malignari uolentibus transeat in exemplum: celebrenturque in singulis prouinciis, saltem intra biennium a fine concilii generalis et deinde ad minus semel de triennio in triennium, prouinciale concilium in loco tuto, in quo tam archiepiscopus, quam suffraganeus eius et alii, qui huiusmodi conciliis prouincialibus interesse tenentur, debite uocati intersint. Quod si episcopus canonico fuerit impedimento detentus, procuratorem suum destinet, non solum ad probandum et excusandum absentiae causas, sed etiam ipsius nomine in concilio intercessendum suscipiendumque, quidquid concilium duxerit statuendum. Alioquin ipse episcopus a perceptione medietatis fructuum unius anni ecclesiae suae, qui per personam, in ipso concilio deputatam, in ipsius suae ecclesiae fabricam effectualiter conuertantur, eo ipso sit suspensus: Alii uenire negligentes, concilii arbitrio punientur, aliis iuris poenis in suo robore duraturis. Concilio autem generali durante, et per sex menses ante, huiusmodi prouincialia concilia non celebrentur.

Por-

Porro in huius celebratione concilii metropolitanus, uel alter eius nomine infra missarum solennia, uel post, exhortatorium sermonem faciat, ea, quae ad statutum ecclesiasticum et praecipue ad pontificiale officium pertinent, seriose memorando annunciandoque singulis, quod iuxta prophetae sententiam, si eorum culpa cuiusuis anima perierit, illius sanguis a domino exigetur. Praecipue autem tunc fiet monitio exacta, ut dignis et bene meritis, quorum uita sufficienti testimonio nota sit, ordines et beneficia, sine ulla simoniaca labe conferantur. Et super omnia, ut in animarum cura communicanda summa diligentia et matura inquisitio adhibeatur, et ut bona ecclesiastica nullatenus ad usus illicitos, quinimo ad honorem Dei, ecclesiarum conseruationem, habentes, secundum sacros canones praecipuam curam pauperum et indigentium, laudabiliter conuertantur, scientes quod de his omnibus apud tribunal aeterni iudicis usque ad minimum quadrantem rationem reddituri. In quibus quidem conciliis de corrigendis excessibus moribusque subditorum reformandis, et praecipue qualiter episcopi in conferendis beneficiis, confirmandis electionibus, ministrandis ordinibus, deputandis confessionibus, praedicando ad populum et puniendo excessus subditorum, obseruationesque episcopalium synodorum caeterisque ad officium episcopale ac iurisdictionem et administrationem eorum in spiritualibus et temporalibus quomodolibet spectantibus se gesserint, et praesertim si a Simoniaca labe manus innoxias seruent, diligensque inquisitio, secundum iuris dispositionem fiat, ut omnes, qui in praemissis deliquisse comperti fuerint, per ipsum concilium puniantur et corrigantur. Simili modo de ipso metropolitano circa omnia supradicta diligenter inquiratur, cuius excessus et defectus ipsum concilium eidem specialiter exprimat, ipsum admonendo et obseruando, ut, cum aliorum pater uocetur et esse debeat, a talibus omnino desistat. Et nihilominus inquisitionem habitam de episcopo in scriptis redactam ad Romanum pontificem uel alium eius superiorem, si quem habet, sine mora transmittet, punitionem et reformationem suscipiat condecentem. Inter caetera, si quae discordiae, contentiones et inimicitiae, inter quoscunque uiguerint, quae quietem et tranquillitatē prouinciae possint perturbare, curet omni studio sacrum concilium illos sedare et, more piorum patrum, pacem concordiamque filiorum uigilanter intendat. Et si inter re- A gna, prouincias seu principatus huiusmodi discordias contineri contingit, mox Dei antistites concilia prouinciarum suarum simul congregari procurent, et sibi inuicem consilium et auxilium impendentes, contra discordiarum commenta amputare studeant, neque hoc alicuius timore uel odio praetermittant, sed ad Deum solum et salu- B tem populi mentis oculos erigentes, sanctum pacis opus, omni trepiditate semota, perficiant.

Insuper in prouinciali synodo, quae immediate generale concilium subsequens antecedit, omniaque, quae in eodem generali concilio uisa fuerint prosequenda, ad Dei gloriam et prouinciale commodum, salutemque populi C christiani, ibidem perficiant et eligantur in numero competenti, qui ad proximum generale concilium uice totius prouinciae debeant proficisci, quibus per subsidium uel alias prouideatur, prout de iure et concilio prouinciali uisum fuerit expedire: Ita tamen, quod illi, qui ultra personas, ut praedictum est, deputatas, ad ipsum concilium generale D accedere uoluerint, aut ipsorum clerus, nullatenus propterea grauetur. Relegantur quoque in uno prouinciali concilio, quae secundum canonicas sanctiones in eisdem legi praecipiuntur, ut ea inuiolabiliter obseruentur, et transgressoribus poenae debitae inferantur.

Quod si metropolitani seu dioecesani praedictis terminis in celebrandis E prouincialibus et episcopalibus synodis, cessante legitimo impedimento, fuerint negligentes, medietatem omnium fructuum et obuentionum, rationem suarum ecclesiarum ad eos pertinentium fabricae ipsarum ecclesiarum applicandum eo ipso incurrant: Qui si et in eadem negligentia per tres proximos menses perseuerauerint, ab officiis et F beneficiis ipso facto sint suspensi.

Quibus transactis temporibus, sub circumspectis poenis antiquior in prouincia ordine ipsius metropolitani episcopi, aut maiori in dignitate post pontificialem in sacris constituti, nisi ad alios forsan de consuetudine, uel priuilegio pertineat, negligentiam in celebrandis dictis prouincialibus et episco- G palibus synodis supplere teneantur. Iubet insuper haec sancta synodus praelatis relligionum et ordinum quorumcunque, ad quos celebrare capitula pertinet, quod illa statutis temporibus sub praedictis poenis seruent et seruari faciant, in quibus secundum canonicas sanctiones et relligionum constitutiones cum omni studio et diligentia ad ueram singulorum relligiorum et ordinum informationem intendant.

Ita,

Ita, ut deinceps in singulis monasteriis iuxta proprias regulas debita regularum uigeat obseruantia, et praecipue, ut tam substantialia professionum uota omnino seruentur. Per praemissa autem haec sancta synodus non intendit iuribus quorumcunque quomodo libet derogare Dat. Basileae etc. VI. Kal. Decemb. anno etc. XXXIII.

Conclusio.

Haec quoque nostra synodalia statuta mandamꝰ in ecclesia nostra Bambergensi per notarium publicum primo et deinde quatenus opus fuerit, per rectores parochialium et alios curatos, pro populi sibi subditi opportunitate, in quantum ipsos ac populum concernunt, in eisdem nostris ciuitate et dioecesi, temporibus ac locis conuenientibus, publicari seu intimari. Et ut, secundum ueterem consuetudinem, sancta episcopalis synodus hactenꝰ feria tertia post dominicam Exaudi celebrata existit: sic singulis futuris annis celebrabitur in eadem die, in ecclesia nostra Bamberg. Et clerici qui in illa interesse teneantur, non praesumant se absque nostra licentia aut rationabili et iusta causa ab ipsa quomodolibet absentare.

Temerarie uero se retrahentes puniri uolumus et praesentibus mandamus: si autem forsan locum et diem eiusdem synodi contigerit mutari, id eisdem clericis uolumus tempestiue intimare.

Insuper uolumus, etiam sub excom- A municationis poena districte praecipiendo mandamus, quod haec nostra statuta synodalia, in praedictis nostra ciuitate et dioecesi firmiter obseruanda, in nostra maiori Bamberg, nec non in collegiatis ecclesiis et monasteriis singulis earundem nostrarum ciuitatis et dioecesis, et apud decanos, curates ac ecclesiarum parochialium rectores quos- B cunque, debeant de uerbo ad uerbum haberi conscripta, in litera correcta et auscultata, ita ut sint per manum notarii nostri fisci subscripta, si de inobedientia noluerint reprehendi, et secundum ea, in quibuscunque causis et in quacunque instantia, sententiari et definiri debere. Dispensandi tamen super huiusmodi nec non absoluendi a sententiis C in praedictis statutis et constitutionibꝰ, per nos, ut praemittitur, latis et supra expressis, interpretandique atque mutandi et corrigendi ea, nobis, et quibus id commiserimus, omnimodam reseruamus potestatem. *Data in ciuitate nostra Bamberg.* Anno a natiuitate domini millesimo, quadringentesimo primo, feria tertia post dominicam, qua in D ecclesia Dei cantabtur officium exaudi.

Eadem quoque haec statuta anno 1534. feria post domin. exaudi, regnante episcopo WIGANDO, in publica synodo, confirmata sunt, inserto saltem supra sub Tit. LVII. de poenitentiis paragrapho: *Insuper sub dicta* etc. ut opus non sit, illa hic repetere.

NVM. XLII.

Matricula clientelaris uasalorum Bambergensium

Des Hohlöbl. Kayserl. Stiffts Bamberg Fürsten, Praelaten, Graffen, Herren und Adel. Lehen-Leute.

Dom-Dapitul zu Bamberg.
Dom-Probstey Bamberg.
Stifft zu St. Steffan.
Stifft zu St. Gangolff.
Stifft zu St. Iacob.
Stifft Spital.
Stifft zu Vorcheim.
Münchsberg Closter.
Lanckheim Closter.
Nieder-Altach Closter.
Schüttern Closter.
Probstey Rottmann.
Probstey Griffen.
Stein am Rhein Closter.
Arnoltstein Closter.
Gengenbach Closter.
Pfrufingen Closter.
Aspach Closter.
Michelfeld Closter.
Banz Closter.
Ens Closter
Bessern Closter,
E Theris Closter,
Probstey Neukirchen:
Theodorussen Closter,
Weissenohr Closter,
Schlüsselau Closter,
Speinshard Closter,
Kitzingen Closter.
Graffen zu Ottingen.
Graffen zu Hanau.
F Graffen zu Castel,
Graffen zu Agroll,
Herrn zu Raltstein,
Herrn zu Gerolzeck,
Herren zu Limburg,
Herren zu Pappenheim,
Dietrichstein Freyherren,
Keüenhüller Freyherren,
Dürffenbach Freyherren,
Hoffmann Freyherren,
Vngnad Freyherren,
Stuebenberg Freyherrn,
Khaynach Freyherren,

Trautmannsdorff Freyherren.
Wolffstein Herren.
Neuenhauſs Herren.
Kolniz Herren.
Gera Herren.
Paradeiſſer Herren.
Pollheim Herren.
Vinzendorff Herren.
Loſenſtein Herren.
Kolnbeck Herren.
Stadtler Herren.
Moſsheim Herren.

Folgen der löblichen Adelichen Ritterſchafft Geſchlechter, wie dieſelben in des Kayſerl. Stiffts Bamberg Lehens-Regiſtratur nach einander befunden werden.

A Vffſeeſs.
Truchſeſs von Pommersfelden.
Marſchalck von Ebneth.
Rottenhahn.
Wirſchberg.
Wallenroth.
Schaumberg.
Guttenberg.
Lichtenſtein.
Königsfeld.
Seckendorff.
Gottsmann.
Pfersfeld,
Streitberg.
Wieſenthau.
Wichſenſtein.
Eggloffſtein.
Wallenfels.
Groſs von Trockau,
Wildenſtein.
Rabenſtein.
Redwiz.
Fuchſs.
Giech.
Braitenſtein.
Schenk von Simau.
Hirſchberg.
Chriſtans.
Cappel.
Rabenſteiner von Wirſchberg.
Hirſcheid.
Neuſtetter genannt Stimmer.
Freudenberg,
Kurmreuth
Mengersdorff
Keinat,
Breuſing,
Heinach
Wildenſtein von Wildenſtein
Wurtzburg.
Sparnek,
Moſsbach,
Nanckenreuth
Künſperg
Gebſattel.
Hesberg
Zobel,

A Zeiern,
Stiebar
Schott
Plaſenberg.
Lochner
Stöhr, zum Störnſtein.
Motſchiedler zu Gera.
Gradel von Boden.
Steinlinger.
B Kozenau.
Schrimpf von Berg.
Stein zum Altenſtein.
Leonrod,
Eyb Leynek
Barsberg
Von Brand.
Helldritt.
Heuſſenſtein.
C Reizenſtein,
Lüchau
Hutten.
Truchſes von Wetzhauſen
Zedwiz.
Schlammersdorff.
Bernheim,
Franckenſtein.
Crailsheim.
D Eltz.
Rottenhauſſen.
Lüſchwiz.
Rotſchüz.
Münſter
Steinau, gen: Steinrük
Herdegen.
die von der Grün.
Doſt von Trelbach
E Böckhell.
Poppenporff.
Himmelberger.
Hohenwart.
Aichelberger.
vom Linde.
Malenthein
Puggh.
Körnberg.
F Rohrbach.
Falmhaubt
Krafft.
Leiniger.
Vrſenbegk
Senus.
Teydeswald.
Spanſtein.
Pain
C Klobiz.
Cronneger,
Neideck.
Freyberg.
Weydecker.
Iöfill.
Kulmer.
Palludin.
Schneeweiſs.
Zuckbenmantel.
Scheidt,

Gör-

Görschacher.
Puz.
Schweinbeck.
Weiss,
Siebenbürger,
Schonaich.
Schaumburger,
Buckhell.
Liebmann von Trusch,
Heilingsberger.
Meylersdorffer.
Flemzug.
Schick.
Schildin.
Fenck.
Seydel.
Hinterhölzer.
Zauchinger.
Stüger.
Prock.
Panheim.
Kressling.
Schnekenreuther.
Reinegger.
Kressberger.
Hahelsberger.
Schegk.
Meyssa.
Grundiner.
Wasser.
Visthorn.
Adamsdorffer.
Seemann.

Kommen die Nürnbergl. uralten Patricii, und andere fürnehme Geschlechter, welche von hochermelten Stifft Bamberg statliche Leben haben.

BAumgärtner,
Nüzel,
Führer.
Harsdörffer.
Tucher,
Geüder.
Tezel.
Haller.
Muffel
Grundher.
Schürstab,
Kress,
Ebner,
Pfinzing
Behemb
Grolande
Böhmer,
Dererer,
Imhoff
Riether
Loffelholtz
Kammermeister
Welser
Schlüsselfelder
Starck
Gugel.
Helden

A Oehlhafen
Scheüerlein
Köhler
Schlaudersbach
Voitt
Dietherr
Roggenbach
Bucher
B Werthemann.
Bayer
Ottinger
Mühlholtzer
Strolnuz
Viatis
Binoldt
Krauss
Zölner von Kirschletten.
Lorberr
C Neydecker
Beringer,
Senfft
Reutter
Hülff
Vassoldt.
Dienst.
Rorbach
Mertz.
D Hopf.
Winheimer.
Ratschmid
Hegner
Behem
Heber.
Zerr eissen
Stambler,
Portner
E Doless
Castner
Schad.
Braun
Stromer,
Weissmann

F *Seynd also der Chur-Fürstl. Stiffter, Praelaten Herren und Adel, Ritterschafft, samt denen Nürnberg: Patriciis, und andern uhralten führnehmen Geschlechten, so von dem Hochlöbl. Kayserl. Stifft Bamberg stattl. ansehnl. Leben haben, an der zahl zwey hundert und 76.*

Folgen:

G *Hochernanntes Kayserl. Stiffts Bamberg, Städte und Märckte, auch die Nahmen der Vestungen, Herrschafften, Schlösser und Aemter.*

BAmberg Fürstl. Haupt und Residenz-Stadt
Vorchheim Stadt und Vestung
Cronach, Stadt und Vestung Rosenberg.
Viehlseck, Stadt und Pfleg.
Schesslig, Stadt und Schloss Giech.

Bottenstein Stadt, Schloss und Pfleg. A
Neuhauss und Veltenstein Schloss und Pfleg.
Lichtenfelss, Stadt und Ambt.
Steinnach, Stadt und Ambt.
Hollfeldt, Stadt und Ambt.
Weissmeyn Statt und Ambt.
Hochstatt, Stadt, Schloss und Ambt
Hertzogaurach Stadt, Schloss, und Ambt.
Weischenfeld, Stadt, Schloss und Ambt,
Teuscheit, Stadt, Schloss und Ambt.
Kupferberg, Stadt, Schloss, und Ambt.
Burgkundstatt, Stadt und Ambt
Ebermansstatt, Stadt und Ambt.
Zeulnstatt, Schloss und Ambt Schmachtenberg
Wolffsberg, Statt und Schloss.
Villach, Stadt und Ambt
Griesen, Stadt und Vestung
St. Linardt, Stadt und Schloss
Veltkirchen, Stadt und Ambt
Teruis, Stadt und Pfleg Pfedraue,
Neukirchen, Marck und Ambt.
Eckoldsheim, Marck und Ambt
Baunach, Marck und Ambt
Wachenroth, Marck, Schloss und Ambt. D
Ludwigschorgast Marck und Ambt.
Marckschorgast, Marck, und Ambt.
Nordhelm, Marck und Ambt.
Burckebrach, Marck und Ambt
Oberscheinfeld, Marck und Ambt.
Hallstat, Marck und Cammer Ambt
Wallenfelss, Marck und Ambt
Marck Leichgast, Marck und Ambt
Malburget, Marck und Pfleg.
Emichenreuth, Marck und Ambt
Türingstatt, Marck und Ambt
Reichenfels, Marck, und Pfleg.
Lirchdorff, Marck, und Ambt
Windischengersten, Marck und Ambt
Rabel, Marck und Ambt
Hag, Marck und Ambt
Bleyberg, Marck und Ambt
Salmberg, Vestung und Herrschafft
Küenbleg, Schloss, und Herrschafft
Strassrüdem, Schloss und Herrschafft.
Byensels, Schloss und Ambt
Neydeck, Schloss und Ambt
Fürttenberg, Schloss und Ambt
Goswemstein, Schloss und Ambt
Sefftenberg, Schloss und Ambt.
Warberg, Ambt
Ebersberg, Schloss und Ambt
Schönbrunn, Schloss und Ambt
Stuffenberg, Schloss und Ambt
Wolffsberg Schloss und Ambt
Marlofftein Schloss und Ambt
Arnstein, Schloss und Ambt
Nisten, Schloss und Ambt
Reifenberg, Schloss und Ambt
Weissseneck, Schloss-Pfleg und Landt-Gericht.

Sind also der Stadt, Marckt, Vestungen Herrschafften Schlösser, und Aembter, dem Hochlobl. Kayserl. Stifft Bamberg zu gehörig, ausser den Cassen Aembtern, Kellereyen und Vogteyen, in der Zahl siebenzig.

NVM. XLIII.

B *Reuersus feudalis* CATHARINAE *abbatisse Kitzingensis, quo profitetur, se feuda secularia abbatiae suae origine tenus a* WIGANDO *episcopo Bambergensi eiusque archiepiscopatu in feudum accepisse.*

NOS CATHARINA de *Bronhouen*, Dei gratia abbatissa monasterii sanctimo- Anno 1522.
C nialium extra muros oppidi *Kitzingen*, ordinis sancti *Benedicti*, Herbipolensis dioecesis, recognoscimus publice per praesentes, quod cum omnia et singula bona temporalia et feudalia abbatiae et abbatissae pro tempore existentis monasterii nostri praedicti hactenus processerunt ab antiquo approbatis, laudabiliter introductis, praescriptis et hucusque obseruatis temporibus, absque interruptione ac a tanto et per tantum tempus, cuius initium in memoria hominum non existit, in feudum a reuerendo in Christo patre et domino, domino episcopo Bambergensi pro tempore existente, ratione suae ecclesiae Bambergensis; abbatissaque dicti monasterii pro tempore existens, antequam se de administratione huiusmodi
E temporalium bonorum intromittat, teneatur ea a praedicto domino episcopo Bambergensi in feudum acceptare. Nos coram reuerendissimo in Christo patre ac domino, domino WIGANDO, electo episcopo praedicto, humiliter atque instanter supplicauimus, ut nobis ipsa temporalia bona nostrae abbatiae conferre dignaretur. Ideoque praefatus domi-
F nus noster gratiosus Bambergensis, nostrae supplicationi praebens exauditionem benignam, huiusmodi temporalia bona, feuda imperialia communiter nuncupata, nobis gratiose contulit atque infeudauit: nos quoque ipsa bona ab eodem domino nostro gratioso, electo episcopo, in feudum acceptauimus,
G promisimus in manibus praefati domini nostri gratiosi electi episcopi homagium fidelitatis solitum et consuetum. Ac tandem, *tactis sacrosanctis euangelicis scripturis*, corporaliter praestito confirmauimus iuramento, etiam nos pro nobis et successoribus nostris, promisimus et bona fide promittimus per praesentes praedicta, quod bona, aut aliqua ex eis, siue talia bona, decimae iurisdictiones, homines, domus, agri, uineae, hor-

horti, thelonia, praedia, pascuae, terrae, aquae, aquarum decursus, census, uel reditus existant, aut alio nomine quocunque sortiantur, absque specialibus et expressis, scitu, consensu, uoluntate et licentia praedicti domini nostri electi episcopi Bambergensis, pro tempore existentis, uendere, aut ab ipso nostro monasterio ad alienas manus dare, aut tradere seu alias quomodolibet alienare nec uelimus, nec debeamus, sed alienata pro posse recuperare debeamus et teneamur, fraude et dolo quibuscunque circumscriptis. Voluit autem praefatus dominus noster gratiosus, dominus WEIGANDVS, electus episcopus Bambergensis, quod huiusmodi collatio et infeudatio sibi et suae ecclesiae predictae in eorũ iure nociuae esse non deberent, praesentibus uenerabilibus, generoso ac nobilibus, ualidis ac famosis uiris, domino *Andrea Fuchs*, decano, *Daniele de Redwiz* et *Reimero de Streitberg*, canonicis ecclesiae Bamberg. praefatae, *Eberhardo Balckmacher* iuris utr. licentiato, uicario in spiritualibus, *Georgio* ex baronibus *de Heideck*, *Erasmo Zoller* et *Hieronymo Cammermeister*, uice cancellario et aliis plurimis fide dignis personis, in quorum omnium fidem et testimonium praemissorum praesentes literas reuersales sigilli nostri impressione fecimus communiri. Datum *Bambergae*, die Iouis uigesima sexta mensis iunii, anno a natiuitate domini millesimo, quinquagentesimo, uicesimo secundo.

NVM. XLIV.

Diploma feudale WEIGANDI *episcopi Bambergensis, quo* VERONICAE abbatissae Kitzingensi, *secularia abbatiae* Kitzingensis *feuda conferuntur*.

Anno 1542. NOs WIGANDVS dei gratia episcopus Bambergensis, recognoscimus publice per praesentes, quod fideli nostro, Ludouico de Rotenhan in Mertzbach, nomine uenerabilis in Christo nobis deuotae fidelisque dilectae, *Veronicae Hündlerin*, abbatissae monasteriorum sanctimonialiũ, extra muros oppidi Kitzingen, ordinis sancti Benedicti, Herbipolensis dioecesis, uigore ab eadẽ abbatissa sibi *Ludouico*, uti procuratori concessi et traditi, nobisque exhibiti specialis mandati, omnia et singula regalia bona, temporalia et feudalia, possessiones et quaeuis alia, ad abbatiam et ipsam abatissam de iure uel consuetudine pertinentia, nec non earundem administrationem principaliter contulimus, ipsam de iis infeudauimus, ac praesentium per tenorem conferimus,

A et de iisdem infeudamus, eo modo et iure, quibus ea omnia conferre, et ipsam abbatissam infeudare debemus, prout ex antiquis, approbatis, laudabiliter introductis, praescriptis et hactenus obseruatis iuribus et consuetudinibus, absque interruptione ac a tanto tempore et per tantum tempus, cuius initium in memoria hominum non extitisset, ad B nos et ecclesiam nostram Bambergensem pertinuit ac pertinet. Et quemadmodum praedecessores nostri, pro tempore episcopi Bambergenses et nos regalia et temporalia praetacta abbatissis dicti monasterii pro tempore conferre, et de his consueuimus infeudare, ipsaeque abbatissae pro tempore in feudum ab ecclesia nostra recipere consueue- C runt, si quae abbatissa ipsius monasterii pro tempore existens, antequam se de dicta administratione omnium huiusmodi temporalium intromitteret, consueuit ac tenebatur, prout debebit ac tenebitur in perpetuum ab episcopo Bambergensi pro tempore in feudum acceptare: Recepta tamen primitus a dicto *Ludouico de Rotenhan*, uti procura- D tore abbatissae praefatae et eius nomine procuratorio, uigore specialis sui mandati, promissione, manuali homagii, fidelitatis solita et consueta, ipsaque promissione tactis sacrosanctis euangelicis scripturis, iuramento corporaliter praestito confirmata, saluis tamen semper in his nostris, successorum episcoporum et ecclesiae nostrorum iuribus et con- E suetudinibus quibuscunque, praesentibus ibidem uenerabilibus, egregiis, nobilibus, strenuis et ualidis uiris, consiliariis dilectis et fidelibus nostris, *Paulo Neydecker* legum doctore, *praeposito* sancti Gangolphi, nostro in spiritualibus uicario, *Casparo Okel* uicario cathedral. ecclesiarum nostrarum Bamberg. *Sigismundo ab Hesperg*, milite, *Leonhardo* F *Thurn*, *Christophoro* et *Emerano de Redwitz* fratribus germanis, *Eustachio de Wirsberg* sculteto, *Christophoro Ochs*, *Volffgango Rebitz*, legum doctore, *Chiliano Tham*, secretario, et aliis fide dignis, in quorum omnium et singulorum praemissorum fidem et testimonium, sigillum nostrum praesentibus est appensum. Dat. in ciuitate nostra *Bambergensi*, G die Iouis, nona mensis Martii, anno a natiuitate domini 1542.

NVM. XLV.

REVERSVS FEVDALIS, *quem* VERONICAE *abbatissae Kitzingensis mandatarius* WIGANDO *episcopo Bambergensi exhibuit*.

In nomine domini amen.

Anno 1452.

EGo LVDOVICVS de ROTHENHAN, in Mertzbach, uenerabilis in Christo nec non deuotae *Veronicae Hündlerin*, abbatissae monasterii sanctimonialium extra muros oppidi Kitzingen, ordinis sancti Benedicti Herbipolensis dioecesis electae, legitimus procurator, prout de meo procurationis mandato legitime constat, recognosco et attestor publice per praesentes, quod cum omnia et singula bona temporalia et feudalia abbatiae et abbatissae pro tempore existentis monasterii praedicti hactenus processerunt ab antiquo approbatis, laudabiliter introductis, praescriptis, huc usque obseruatis temporibus, absque interruptione ac a tanto tempore et per tantum tempus, cuius initium in memoria hominum non existit, in feudum, a reuerendissimo in Christo patre et domino, domino episcopo Bambergensi; abbatissaque dicti monasterii pro tempore existens, antequam se de dicta administratione huiusmodi temporalium bonorum intromittat, teneatur ea a praedicto domino Bambergensi in feudum accipere, ego coram reuerendissimo in Christo patre ac domino domino Wigando, episcopo Bambergensi, domino meo gratioso constitutus, ipsi domino meo, WIGANDO episcopo praedicto, humiliter atque instanter supplicaui, ut mihi, uigore specialis et exhibiti mandati, uti procuratori et eo nomine abbatissae, praefatae meae principalis, temporalia bona praedictae abbatiae conferre dignaretur. Ideoque praefatus dominus meus gratiosus Bambergensis, meae supplicationi benigne annuens, huiusmodi temporalia bona, feuda imperialia communiter nuncupata, mihi gratiose contulit atque infeudauit, ego quoque dicto procuratorio nomine ipsa bona, ab eodem domino meo gratioso episcopo, in feudum acceptaui, promisi in manibus praefati domini mei gratiosi episcopi homagium fidelitatis solitum et consultum, ac tandem tactis sacrosanctis euangelicis scripturis corporaliter praestito confirmaui. Insuper ego Ludouicus, uti procurator abbatissae praefatae, et eo nomine procuratorio, pro ea et successoribus suis, promisi et bona fide promitto per praesentes, quod praedicta mea principalis bona, aut aliqua ex eis, siue talia bona decimae, iurisdictiones, homines, domus, agri, uineae horti, teloniae, praedia, pascuae terrae, aquae, aquarum decursus, census uel reditus existant, aut alio nomine quocunque nuncupentur, absque specialibus et expressis scitu, consensu uoluntate et licentia praedicti domini mei, episcopi Bambergensis, pro tempore existentis uendere, aut ab ipso monasterio ad alienas manus dare, aut, tradere seu alias quomodolibet alienare non uelit, nec debeat, sed alienata, pro posse recuperare, fraude et dolo quibuscunque procul semotis. Voluit autem praefatus dominus meus gratiosus, dominus Wigandus episcopus, Bambergensis, quod huiusmodi collatio et infeudatio sibi et suae ecclesiae praedictae in eorum iure minime praeiudicare, nec damno usquam esse debeat, praesentibus ibidem uenerabilibus, egregiis, nobilibus, strenuis ac ualidis uiris consiliariis, Paulo Neydecker, legum doctore, praepositi sancti Gangolphi, in spiritualibus uicario, *Casparo Okel*, uicario, cathedralis ecclesiarium Bambergensium, *Sigismundo ab Hesberg*, milite *Leonhardo de Thurn*, *Christophoro* et *Emerano de Redwitz* fratribus germanis, *Eustachio de Wirsberg* sculteto, *Christophoro Ochs*, *Wolffgango Rebiz* iurium doctore, *Kiliano Thain* secretario et aliis fide dignis. In quorum omnium et singulorum praemissorum fidem, et testimonium sigillum meum presentibus est appensum. Datum Bambergae, die Iouis, nona mensis Martii, anno a natiuitate domini quinquagesimo quadragesimo secundo.

NVM. XLVI.

Fundatio HENRICI sancti imperatoris super FVRTH Francofurthi in comitiis Lalendis nov. 1007. data.

Anno 1007.

IN nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. HENRICVS diuina fauente clementia rex. Saluberrimis igitur sacri eloquii institutionibus erudimur et admonemur, ut temporalia relinquentes commoda, aeterna et sine fine mansura in coelis studeamus adipisci consistoria. Qua propter nos dominicis non surdum auditum praebentes praeceptis et deificis obtemperando intendentes suasionibus, quendam nostrae paternae hereditatis locum, *Babenberg* dictum sedem et culmen episcopatus sublimando proueximus et, Romana authoritate, atque uenerabilis Henrici Wurzburgensis episcopi consensu ac pari communique omnium nostri fidelium, tam archi episcoporum quam episcoporum abbatumque, nec non ducum et comitum consulto decretoque, in honorem sancti Dei genetricis Mariae sanctorumque apostolorum *Petri et Pauli*, nec non martyrum *Kiliani* atque *Georgii*, stabi-

biliuimus et corroborauimus, et ut inibi A nostrum parentumque nostrorum et Ottonis tertii, uidelicet imperatoris antecessoris ac senioris nostri celebre haberet memoriale et iugis pro omnib9 orthodoxis hostia mactaretur salutaris; proinde nouerit omnium nostrorum fidelium tam praesens aetas, quam etiam successura posteritas, quod nos nostrae quondam proprietatis locum *FVRTH* B dictum, *in pago Nordgoau*, *in comitatu Berengeri comitis* situm, ad stipendium canonicorum, in eadem supra dicta episcopali sede coenobice Deo seruientium, una cum omnibus eius pertinentiis siue adhaerentiis, uidelicet uicis, uillis, ecclesiis, seruis et ancillis, areis, terris cultis et in cultis, uiis, inuiis exitibus et reditibus, quaesitis uel inquiren- C dis, syluis, forestibus, saginis, uenationibus, aquis, piscationibus, molis, molendinis, rebus mobilibus et immobilibus nec ceteris omnibus, quae rite scribi aut appellari possunt, quolibet modo utilitatibus, ac nostra auctoritatis praeceptali pagina, prout firmiter possumus, donamus atque proprietamus, omnium contradictione remo- D ta: praecipientes igitur, ut dulcissimi in Christo *Babenbergenses* fratres nostri, ex nostro iure liberam dehinc habeant potestatem eundem locum, FVRTH nuncupatum, cum omnibus appendiciis possidendi, uel etiam sibi commodum *aduocatum* ipsi loco supradicto supereligendi, seu quidquid illis libeat, modis omnibus in usum coenobitae E fraternitatis inde faciendi. Si quis igitur, quod absit, huius nostrae donationis munificentiam destruere siue uiolare praesumet, in die iudicii coram oculis Dei tormento inextinguibili aeternaliter luat. Quod ne eueniat, sed haec traditio nostra ab omnibus perpetualiter inuiolabilis permaneat, hanc cartam inde conscriptam manu F propria roborantes, sigilli nostri impressione insigniri iussimus.

NVM. XLVII.

Henricus IV. monachis regularibus S. Petri ius mercaturae, in FVRTH, nec non ius telonii et cudendae monetae concedit.

Anno 1162. HENRICVS diuina fauente clementia rex. Nouerit omnium Christi fidelium tam moderna aetas, quam successura posteritas, qualiter nos, diuinam foenerantes mercedem, pro felici remedio animae diuae memoriae patris nostri, proque interuentu uenerabilium dominornm *Sigfridi*, Moguntinensis, *Annonis* Coloniensis, *Gebehardi* Salzburgensis, *Adelberti* Bremensis archiepiscoporum, etiam *Adelberonis* Wurzburgensis, *Elenchardi* et *Eberhardi* Albestadensis, *Ottonis* ducis Bauariae nec non comitis *Eckiberti* aliorumque fidelium nostrorum, pro fideli seruitio GVNTHERI, sanctae *Babenbergensis* ecclesiae episcopi, regularibus eiusdem sanctae Babenbergensis ecclesiae in maiori monasterio, uidelicet S. Petri militantibns, ac quendam locum illorum iuris, *Furth* dictum, in pago *Nortgoue* situm, in comitatu *Henrici* comitis, mercaturam, a beatae memoriae patre nostro aliquando a Norenbec translatam, cum theoloneo et percussura proprii numismatis, reddidimus et reconfirmauimus. Ita ut mercatores, ibidem negotiantes, finitimorum mercatorum, scilicet *Ratisbonensium*, *Herbipolensium*, *Babenbergensium* iustitiis utantur. Itaque ut hoc nostrae clementiae beneficium praenominatis fratribus plenius liberiusque cedat in usum: uolumus et regali authoritate praecipimus, ut locus ille immunis sit, nullusque ibi iudex, comes, aut uicarius eius iudicium ibi faciat, absque aduocato, qui praenominatis fratribus et episcopo loci eius placuerit. Vt igitur haec nostrae liberalitatis donatio rata semper et inconcussa permaneat, hoc praeceptum inde conscriptum manu propria roborantes sigilli nostri impressione iussimus insigniri. *Data XIV. Kal. August.* anno incarnationis domini MCLXII. indictione XV. anno autem Henrici IV. regis VIII. regni uero VI. Actum Moguntiae, feliciter amen. Sigillum D. HENRICI quarti imperatoris.

NVM. XLVIII.

HENRICVS III. imp. bona episcopatus Bambergensis confirmat, et Eberhardum I. *denuo iisdem inuestit.*

HENRICVS, *Dei fauente clementia* rex. In examine Dei cuncta conspicientis aequale meritum credimus G fore dantis et corroborantis. Credimus etiam ad regalem nostram maiestatem pertinere totius regni curas, praecipueque omnium sanctarum Dei ecclesiarum commoda considerare, et omnia eis aduersantia, sub omni festinatione abolere, ne, uel graui incommoditate uilescant, uel qualibet, pro nostra culpa, orta occasione, a pristino- Anno 1039.

no cultu et religione recedant: quatenus A dum haec pro amore, pariterque timore Dei fideliter peragimus, illorum, qui haec pro affectu Deo contulerunt, meritis et gloria communiamur.

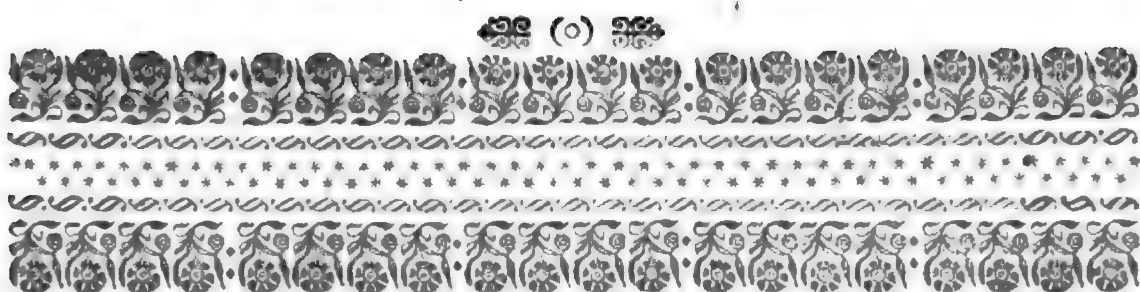
Proinde omnibus in Christo fidelibus, scilicet tam futuris, quam praesentibus, notum esse uolumus, qualiter B ob hanc spem, per interuentum dilectissimae matris nostrae GISILAE imperatricis augustae, pro amore etiam dilecti, fidelisque nostri EBERHARDI, primi sanctae Babenbergensis ecclesiae episcopi, eundem locum a diuo imperatore HENRICO secundo, pro sua suorumque anima in episcopatum, diuina inspirante clementia, perfectae fidei charitatisque deuotione, in honore principis apostolorum *Petri* et *S. Georgii* martyris, sublimatum, consensu fidelium nostrorum sancimus et, C omni contradictione remota, regalis nostrae maiestatis auctoritate corroboramus, omnes etiam res *mobiles* et *immobiles* eiusdem sanctae Dei ecclesiae, quas ipse diuus imperator, pro ardore coelestis patriae, ibidem larga manu contulit, ea ratione confirmamus, ut fidelis noster EBERHARDVS, eiusdem loci primus episcopus, eiusque in perpetuum successores, secura eas tranquillitate possideant et liberam potestatem habeant, et res et proprietates eiusdem ecclesiae cum consensu clerici et populi ordinare, componere et augmentare.

Nostra quoque auctoritate sancimus, ut in abbatiis, monasteriis, comitatibus, foris, mercatibus, monentis, naulis, teloniis, castellis, uillis, uicis, areis, seruis, ancillis, tributariis, decimis, forestibus, syluis, uenationibus, piscationibus, molendinis, aquis aquarumue decursibus, campis, pratis, piscinis, terris cultis et incultis item libris, argento et auro, gemmis, uasis, ornamentis uel aliquibus utensilibus, in cultum et religionem Dei ibidem collatis, et in omnibus terminis rebusque eiusdem ecclesiae, aut quidquid ad praesens ad illam pertinet uel ex his amplificare potest, nulla sit infestatio tyrannorum, nulla potestas irruat ibi per uiolentiam, nullus ibi comes aut iudex legem facere praesumat, praeter episcopum eiusdem loci, omnisque possessio Deo famulantium ibi pro immunitate habeatur. Sit ille episcopatus liber, et ab omni extranea et iniqua securus potestate, quatenus ibidem Deo famulantes, et primi constitutionis memoriam digne celebrare, nosque fautores et corroboratores possint et uelint Deo precibus suis commendare. Et ut haec nostrae auctoritatis traditio firma et inconuulsa permaneat, hoc priuilegium inde conscriptum manu propria corroborantes, sigilli nostri impressione iussimus insigniri. Datum *Moguntiae* VI. Idus Iul. anno 1039. indictione ima.

FINIS.

SCRI-

SCRIPTORVM BAMBERGENSIVM PARTIS PRIMAE INDEX NOMINVM ET RER. MEMORABILIVM COPIOSVS.

Literae numeris adiectae decades linearum designant.

A.

Abares conuersi, 260
Abbatisdorff, Abtsdorff, desuper diploma Henrici S. 334. e.
Abbatorff uilla, 335. a.
Abenberg, 365. a.
ab *Abenberg* Hieron. 2,2. g.
Abenbergii comites adiutores S. Othonis in extruendo coenobio Hailsbrunnensi, 115. a.
Abenbergius comes Rapotho. 1126.
aduocatus Bamberg. 24. c.
queritur de iniuriis ab episc. Wirceb. sibi illatis, 129. d.
Theodorus, canonicus Argentinensis, 216. a.
fit episcopus Ratisbon. 214. e.
Abistenum hodie Bothostenum, 96. c.
Ablutio calicis mutata in sanguinem. 311. a.
Absolutio extorta nulla, 1264. 6.
Absolutionis formula, 1252. e.
Abstwehrde
Abudiacum, S. Henrici locus natiuitatis 30. e.
Academiae Bamberg. institutio 1040. g.
Acconensis episc. Ioann. administrator montis monach. 918. g.
Acta SS. Henrici et Cunigundis, 376. g.
Adalbero frater S. Cunigundis 385. d.
fit episcopus Metensis, 49. b.
Adalbero archiepisc. Remensis, 381. c.
Adalbero episc. Bamberg dux Cariorum 73. f.
Adalbero episc. Wurtzburg 87. d. excommunicatur, 89. e. monasterium intrat, 89. f. obit 90. b.
Adalbero episc. Basileensis, 286. d.
S. *Adelbertus* campanae pulsu excitatur ad exaudiendum, 718. f. eius campanae tactu mulier caeca uisum recipit, 516. a. eius templum ab Othone S. apud Stetinenses extructum, 111. c. flammis absumtum, 491. S. Adalberti sepulchrum, 35. d. eius templum Iulinae, 48. d.
Adalberti, marchionis Saxoniae cura pro S. Othone 700. b. eius legatorum laetitia, 503. e.
Adamo abbas Lanchemensis, 114. g.
Adamsdorffer uasalli Bamberg. 1274. d.
Adelbertus comes Bambergensis, uide Albertus.
Adalbertus comes Alsatiae, 381. f.
Adalbertus archiep. Moguntin. 114. f.
Adelbertus primus archiep. Magdeb. 30. f. Constantinopolim ablegatur, ut proxenetam agat Theophaniae, 30. g.
Adelbertus episc. primus Pomeraniae, 691. e.
Adelbertus eleemosynarius, 512. f. Hierosolymam quoque misit eleemosynas, 522. defletur a. S. Othone. 521. g.
Adelbertus decanus Bamb legatus ad imperat. 408. b.
Adelbodus, Henrici S. biographus, quando uixerit, 338. c.
Adeldegus episc. Hamburg. 30. a.
Adelheida, palatina, 425. a.
Adelheida Ottonis II. coniunx. 275. f.
Adelheidis uxor Ottonis m. 23. a.
Adelheidis Henrici V. soror nubit Boleslao duci Polon. 97. c.
Adelhelmus, abbas III. montis monach. 401. 295. e.
Adeliche Landeshoheit portenti instar, 1016
de *Adlegatione* imperiali, 1067
Administratores tenentur ad rationes, 1236. b.
Admontense monasterium a quo fundatum, 444. a.
Admontensis abbas Henricus 1151 b.
Admontensis abbatis oratio ad legatos imperatoris. 445. e.
ad *Admontensem* abbatem epistola 840 f.
Adolescens ab ortu contractus sanatur ope S. Henrici. 319. e.
Adolfus Nassouicus eligitur in imperatorem, 181. exuitur imperio. 183. b.
Adrianus I. papa. 597. eius dispositio circa electionem pontificum, 69. b.

Adrianus IV. Conradum in abbatiam Biburgensem restituit, 586. e. eius literae ad conuentum Biburgensem, 587. e.
Adrianus pontifex officiositatem Friderici barbar. taxat. 127. f.
S. Adrianus opitulatur S. Henrico 38. b. eius festum quando celebretur 273. d. ipsius gladius ubi adseruetur, 37. f.
Adulatio procul habenda historico, 290. b.
Adulterium simplex ad quam iurisdictionem pertineat in principatu Bamberg. 1075. c. olim spectauit ad uogtiam. 1063
Aduocatus consistorii Bamb. per uicarium generalem confirmandus et examinandus, 1169. g.
Aduocati de quota litis non paciscantur. 1176. b. imperiales fuerunt Landgrauii Thuringiae. 1042. b.
Aduocatorum subscriptio praecipitur, 1170. b. consistorii iuramentum, 1186. g.
Aedituus furans reprehenditur a S. Henrico defuncto, 314. f.
S. Aegidii abbatia extra Norimbergam, 67. c. capella, 432. b. 457. c. ecclesia aedificata, 448. d. hospitale, 360. d. pollex. 448. e. sacellum ab Othone S. constructum 101. g.
Aegrotorum uariae curationes, 3:0. g.
Aes pulsatur ad excitandum sanctos, 718. e.
Aeginus Ioannes, euangelii praeco in Pomerania, 565. b.
Aestas praematura, 139. d.
Aëtius Valentiniani imp. dux 9.
Affaltresbach uicus 332. f. restituitur ecclesiae Bamberg. 77. a.
Affeldernense castrum coenobio Banthensi adiicitur, 81. c.
Agapitus papa, 218. b.
Agnes ducissa Pomeraniae, 556. a.
Agnes Habsburgica, Friderici III. Zollerii coniux, 147. b.
Agnes Henrici III. coniux 65. g. 1120
Agnetes, palatina, 425 a.
de *Aborn* Bugo, episc. Wormatiens. 100. a.
Aborniana uallis 100. b.
Aichelberger uasalli Bamberg. 1273 e
Aichium traditur ecclesiae Bamb. 217. c.
Aissus fluu. 2. b. 912. a.
Aisletensis ep. Iohannes Heideccius eligitur, 227. f.
Alba fluuius, 692. a.
Albardum Hussitarum inuentum, 231. e.
Albati pueri 619. c.
Albea, 408. c.
B. *Alberadis* Banthensis abbatiae conditrix, 51 b.
Albericus episc. Cumanus, 280. d.
Albertus Austr. surrogatur Adolfo Nassou. imp. 183. b. coronatur Aquisgrani, ibid. c. ecclesiae Bamberg. priuilegia confirmat, 183. c. Bertholdum Hennebergium uicarium imperii constituit, 186. a. feuda accipit ab episc. Bamb. 1149. b. a nepote suo occiditur, 186. b.
Albertus V. papa reiicitur, 226. f.
Albertus comes Bamberg. interficit Conradum, Ludouici III. imp. patruelem, 885. e. 993. b. ea propter ab imperatore citatur ad comitia Triburensia, 18. c. 993 c. dolo Hattonis Moguntini in manus imperatoris traditur et consensu procerum securi percutitur, 16. d. 18. d. 887. e. 993. d. 19. b. fundat coenobium Tharissiense, 19. e. 888. e.
Albertus dux Austr. et Stiriae, arbitrator inter episc. Bamb. et Ortenburgios, 195. f. arma capessit contra Hussitas, 230. f.
Abertus dux Lotharingiae per annulum et baculum inuestitur, 100. c.
Albertus dux Saxoniae 1151. b.
Albertus episc. Bamb. ueterum priuilegiorum confirmationem obtinet 227 d
Albertus comes a Bogen episcopus Bamberg. 159 c epistola Henrici IV. ad ipsum 816.
Albertus comes Werthemius episc. Bamb. 223. c. uirtutibus alias insignis ditionem debitis onerat, 223. c. regalia accipit a Ruperto imp. 223. c. monasterium Neun-kirchen instaurat, 224. f. Rotenburgenses contumaces exequitur 225. c. Zinkenwerdam ciuitatis iure donat, 227. a. ueterum priuilegiorum confirmationem obtinet, 227. d.
Albertus iun. Brandenburgicus bello uexat episcopum Bamberg 242. d
Albertus marchio Culmbacensis repudiat pacem religiosam, 1016. c. ideoque bannitur, 1017. f.
Albertus archiep. Bremens. contutor Henri IV. pessimus, 79. e.
Albertus primus episc. Caminensis 107. b.
Albertus praepositus Bamb. 262. a. 163. a.
Albertus ursus marchio Brandenb. in S. Othonem liberalis 115. e.
Albestadensis episc. Eberhard. 1281.
Albimoenium castrum accedit ecclesiae Bamb. 166. a. 434. g. gratis restituitur eidem, 167. e.
Albuinus legatus S. Othonis absconditur a muliere, 696. d. deridetur a sociis, 693. b.
Aldebardieri quinam Italis, 231. d.
Alemannia deuastatur, 794. g
Alemanniae dux Herimannus ambit imperium, 794. a.
Alemanni bello subacti a Childerico 10. a. Franconiam inuadunt, 19. d. stipendiarii facti a Chlodouaeo, 10. e.

Alexander papa legatos Friderici barb. re infecta dimittit, 134. b.
Alexander III. papa infulam et annuli usum dat Wolframo II. abbati montis monach. 904. c.
Alexander V. papa moritur, 257. e.
Almonia fluuius 2. b
Almus dux Hunnorum 443. a.
Alphonsus rex Germ. eligitur, 170. b.
Alrispach, Allerspach, monast. 424. a.
Alsatiae comes Gerardus, 387. f.
Alsdorfum castrum march. Misn. 212. c.
Alstetum, 56. c. 330. g.
Altach monasterium extruitur, 598. a. eius abbas S. Gothardus, 329 episcopo Bamberg. adiudicatur 126. a.
in *Altaribus* non consecratis non celebranda diuina officia, 1224. c.
Altenburgensis comes Kanzelinus 387. f.
Altenburgum castrum sedes comitum Bamberg. 885. e. 992. c. de eo coniecturae. 7. d.
Altenburgenses comites 87. e.
Altensteni nefarie occisi ab Iringo episc. Wurzburg. 173. g. 174. a.
Altersa uendita duci Austr. 212. a.
Altersdorffium accedit eccles. Bamb. 55 c
Alterspach coenobium 530. b.
Altmühl circulus nobilitatis Franconicae, 245. f.
Altmuhl fl. 4. a.
Altmuhl coenobii abbatissa Euphemia, 598 c
Amberga accedit Bambergae, 60. g. in feudum confertur duci Bau. 175. b.
Ambergenses negotiandi facultatem obtinent, 131. g.
Ambergensia bona confirmantur ecclesiae Bamberg, 184. e.
Ambligstadt deuoluitur ad episc. Bamb. 49. f.
S. *Ambrosius* 809. f. apparet Brunoni episc. Wurzb. 63. c.
Ambulator albus quotannis soluendus pontifici ab episc. Bamb. 201. b.
Amorbacense coenobium donis ornatum ab Ottone imp. 2. a
Amorbacensium ordo in monte S. Mich. aboletur, 451. f. regula sublata, 116. a
Ampherbach uilla 410. b. conceditur archiepiscopo Colon. 75. a
Amstenum castrum Leuchtenberg. pignori datum 215. a
Analogium, 401.
Anagniae Otho S. a pontifice confirmatur in episc. B. 640. g
Anastasia ducissa Stetinensis confirmat monasterio S. Mich. donationem factam per filium suum Bugislaum 1138. g. it. donationes a marito suo factas 906. e
Anastasius Vngarorum archiepisc. 280. d
Anauarsensis ep. Eringus munificus erga coenobium S. Mich. 915. b
Anclam incendio deletur, 104. a
Ancus Martius Bambergensis
Andecense monasterium reliquias S. Cugundis adseruat, 375. f.
Andechsia gens emoritur, 164. f.
Andechsiorum genealogia ibid. ortus a Carolo M. 598. b
Andechsiae gentis sancti, 598. e
Andegauensis comes Carolus decollare iubet Conradinum et Fridericum Austr. 174. f.
S. *Andreas* apostolus monasterii Cluniacensis patronus, 424.
Andreas abbas coenobii S. Benedicti 36. 596. quando libros suos describi curauerit 596. d
Andreas rex Vngariae a Leone IX. papa excommunicatur, 72. d
Andreas S. Othonis biographus quis fuerit 560. a
Andreas I. abbas montis monach. 922. a. eius scripta, 923. d. f.
Angariae competunt territoriorum dominis, 1021. b
Angelorum bonorum studium circa obitum hominis, 309. a
Anhaltinus dux Bernardus dux exercitus Frid. I. 136. f. ducatu Saxoniae inuestitur, 137. f.
Anisus fluuius 424. b
Anniuersarii diligenter obseruandi 1227
Anno episcopus Coloniensis 1281. f.
Annulus et baculus imperatori transmittuntur, 635. f.
Annulus S. Cunigundis adseruatur Bambergae, 375. b
Antonius Vlricus dux Brunsu. et Luneburg. 1084. b
Anscharius archiep. Hamburg. 595. c
Annus saecularis Bambergensibus sacer, 1060.
Ansfridus episc. Traiectensis, 280. c
Anselmus episc. Spirensis Othoni S. praedicit episcopatum, 405. c
Anselmi confessio 622. b
Anstands-recess Bambergensium cum *Austriacis*, 1044. g
Antiochus rex quomodo uisitarit templum Hierosolym. 592. d
Antiphonae in honorem S. Ottonis 540. seqq.
Antonius de Rotenhan ep. Bamb. 235 solenniter accipit insignia episcopalia 235. e. 1156. c. a ciuibus seditiosis urbe pulsus 235. f. decedit, 236. g. eius mores et studia 238. a
Antwerpienses marchiones, 387. d
Apostasia duarum ciuitatum Iulini et Stetini, 490. a. apostasias ultio diuina 491. a
Apostata excommunicatus ipso facto 1244. d
Apocha super censu ecclesiae Bamb. data a Clemente pontif. 71. b

 Apo-

Apocrypha non adhibenda in concionibus, 1250. e
Apostolatus ueri character, 671. g
Apostolatus S. Othonis occasio 671 g
Apostolatus S. Othonis secundus, 490. b
Apulia bello uexatur, 55. f
recuperatur ac Henrico S. imp. 297. a
Israeli Henrici S. nepoti concreditur 50. a
Apuliae princeps Iohannes episc. Pomer. 602.
Aquila caerulea insigne Bamberg. 18. b
Aquileiensis patriarchae Ioannis literae, ad episc. Wurceb. 287. e
Aquileiensis dioeceseos monasteria 424. c
Aquisgranum, 801. d
Aquisgrani corpus Ottonis III. sepultum 793. g. ibidem coronatur Henricus S. 797. d
Aquisgranensi, collegium canonicorum 389. g
Ara SS. Henrici et Cunigundis 323. a
Arbores umbrosae numinum instar cultae, 715. f
Archidiaconi officium 1260. g
Arcona urbs 595. b
Ardoinus Italus, Henrici S. aemulus 36. f. eundem capit. 38. e. et ab eo superatur, ibid. f. nouas turbas ciet, 49. c. sed fugatur ab Henr. 49. g.
Arduennae comites fratres S. Cunigundis, 381. c
Arduennae regionis pomoeria, 382. g
Arelatensis episcopus Virgilius 608. c
Arsaxat, magus Persarum 620. a
Argentina spoliatur ab Hermanno 795. a
Argentina sedes restauratur ab Henrico S. imp. 273. g
Argentinensis abbatia feudum Bamb.
Argentinenses episcopi Brusso, 435. d Conradus 179. Lambertus, 209. e. Werenharius, 280. b. Wernerus 87. c.
Aribo archiep. Moguntin. 265. a. 595. a
Arida manu laborans curatur, 361. e
Arma S. Othonis, crux, reliquiae, hymni, 708. g
Armeni fideles Friderico I. imp. 326
Arnoldus episc. Bamb. marchiam Hagianam redimit, 179. b. resistit Adolfo imp. 181. d. bona ecclesiae cis Danubium oppignorat, 182. c. obit, 182. f
Arnoldus episc. XI. Pomeranorum 601. e
Arnoldi ep. Halberstadensis epistola ad Henricum ep. Herbipol. de institutione episcopatus Bamb. 1112. c
Arnoldesteim 536. c. in abbatiam conuertitur, 98 a. 424. c. sub clientela existit episcopi Bamb. 1170. f
Arnolsteinensis abbas Ingrammus, 452. a
Arnstein castrum clientelare B. 1276. g oppignoratur ecclesiae Bamb. 185. e plenarie traditur eidem, 117. b. redimitur, 220. b
Arnulfus imp. morbo pediculari, obit, 15. c
Arnulphus dux Meraniae. 165. a
Arnulfus episc. Halberst. 796. d
Arnulfus episc. Mediolan. 30. a
Arnulfus malus dux Bauq. deficit a Conrado imp. 21. f. Hungaros reuocat in Germaniam, 21. f. sed magno suo damno, 21. g. eius filii rebelles domantur, 24. f. g
Arnulfus comes Schirensis Hungaros in Longobardiam inuitat, 27. f
Arrbabo inuestiturae, Schreibgeldt. 951 f
Arogast conditor legis Salicae. 1043. a
Artolatria num species idololatriae 571. c
Artopoeus Paulus euangelii praeco in Pomerania. 565. b.
Aschaffenburgense telonium, 128. f
Aschemum accedit ecclesiae Bamb. 81. g
ab *Aschausen* Io. Godfr. episc. Bamb. 1000
Aschusianae gentis scriptor et celebritas, ibid
Aspach coenobium consecratur, 110. 424. f
Aspacense monaster. sub clientela existit Bamb.
Aspacenses ab oneribus subleuantur 169 g
Assur, rex Vngarorum, 271 b
S. Asterius 372. e
Astrologo de mutationibus urbium iudicaturo quid opus, 986
Asylum ducum Pomeraniae. 471. f
Aterhofiense iudicium Atergoiam translatum, 173 b
Athanasius, mortem pro Christo subire paratus, 461. c
Aubo, archiep. Moguntin. 55. d.
Auentini argumentum contra Ottonis III. imp. sanctionem, 45. b. officialium Babeberg. constitutione refellitur, 45. e
Auentinus sufflaminator S. Cunigundis 370
de *Auentino* iudicium, 261
Auffesii uasalli Bamb. 1272 c pincernatum Bamberg obtinent 46. f. 995. a
in *Auffessiorum* bonis domus Brandenb. reformationem impediuit, 1024. g
Auffessius Fridericus episc. Bamb. 229. c uid. Fridericus.
Carolus Sigism. decanus et capitularis Bamb. et Wurzb. testis confessionis augustae 1086
Fridericus fractae pacis reus peragitur, 226. a. eius lis cum Hildebr. Thungario 225. f
Georgius, senior capituli Bamb. 1195. g
Iodocus Bernh. capitularis B. et Wurzb. 1087. b
Otho pincerna, 190 g
Augia. 795. b
Augiae monasterium frustra appetitur a Ruperto numulario 82 a

Augiae diuitis abbas Rupertus, 896. f
Augustae mutatio sacrorum in templo Bamb. 1064
Augustenses episcopi, Bruno, 280. b Sigefridus, 179. e
S. Augustini monasterium fundatur 302 disciplina in monast. nouem ecclesiensi renouatur, 224. g
Augustiniani, 430. d
Aula episcopalis Bamb. 875. g
Auracum ducis 129. e. accedit ecclesiae B. 35. c. 43. d. restituitur collegio Georgiano. 60. c. 74 b
Auracense coenobium fundatum, 113. a
Aurbacensium praefectus capitur, 230. d.
Aurea bulla conditur 203. g
Austria episcopis regenda commissa 156. c. recuperatur a duce Friderico, 157. b
Austriae dux Leopoldus 1141. g
Austriacae domus ortus, 381, a
Austriacorum argumenta contra Bambergenses, in causa dynastiarum Carinthiae, 1044 f
Authenticum mandatum quid. 624. c
Axona fluu. 9. f

B.

B*Aba* Ottonis ducis Sax. filia et uxor comitis Bamberg 992. c urbi Babebergae nomen dedit, 64. 603. a
Babae historia, 6. a. 876. a
Babeberga olim sedes ducum Franc. 12. c ampliata et insignibus aucta. 15. a S. Henrico concessa, 275. g. dotalitium S. Cunigundis. 37. c. quo iure olim spectarit ad Wurzburgum, 43 imperii Rom. uilla, 44. c dioecesi Wirceburgensi eximitur, 280. f. oppignorata redimitur, 140. b conflagrat, 108. absentia Ecberti episc. labefactata, 149. g. felicissima praedicatur ob aduentum pontificis, 54. d. quasi Pfaffenberga, 6. f
Babebergae situs et soli descriptio 1. a
Babebergenses occurrunt S. Othoni, 93. e ob episcopi duritiem seditiosi puniuntur ab imperat. 213. c. g. et feudis priuantur, 214. a. quae tamen, soluta multa, recuperant, ibid. a. prae metu Hussitarum urbe secedunt 233. a
Babebergensis dioeceseos termini, qua respicit Wirceburgum, 47. b. ecclesiae priuilegia renouantur, 54. f. episcopus archiepiscopis aequiparatus, 54. g. ecclesia Romanae sedis filia, 54. g ecclesiae donationes confirmantur, 70. iura et priuilegia denuo confirmantur, 72. f. episcopatus Romanae sedi duntaxat subditus, 73. b. episcopus crucis praeferendae potestatem et pallii usum consequitur 73. d. dioecesis labefactata redintegratur ab Adalberone episc. 74. f. episcopus bannum syluestre obtinet 8. a. basilica conflagrat, 88. f. ecclesia noua ab Henrico IV. capit incrementa, 90. b sedes per semestre uacat, 91. c. populus Henricum IV. imp. sollicitat de idoneo pastore sibi prospiciendo, 92. e. ecclesiae accessiones ex hereditate ducum Meraniae. 166. a. it. ex hereditate Schlusselburgica, 202. a ecclesiae felicitas, 358. c. eius patroni 274. b
de *Babebergensi* ciuitate et ecclesia uersus, 328
Babebergensium et Wirceburgensium dissidium, 16. c. capitularium dissidia circa electionem episcopi, 189. c
Babebergensium lis cum Ratisbonensibus, de decimis noualium componitur 110. e. uide etiam sub Bamberga.
Babenburch, 330. b
Babenburgius, Leopold. decretorum doctor 197. g. scripsit de iure regni et imperii, 198. a
Babensteiniorum familia 100. b
Babo cum 32. filiis Henricum S. imp. accedit, 51. f
Baculus et annulus imperatori transmittitur, 635. f
Badelshemum in feudum conceditur comiti Hoenloico, 207. d
Baiersbacum uenditur ab abbate Langhemensi, 216. f
Balderhemum accedit ecclesiae Wurzb. 29. a.
Baldewinus abbas Banthensis, 42
Baldolfus archiep. Tarenthasiensis 280. d
Balduinus comes Flandriae, 39. g.
Balteringa uilla, 330. d
Bamberga quo tempore et a quibus condita, 6. b. c. 992. a uarie appellatur, 877. ciuitas describitur, 1028. c. monasteriis cincta, 274. g. a SS. Henrico et Cunigunde exornata, 371. in crucis formam aedificata, 603. b. feudum imperii iugum episcopi excutere tentat, 221. e. d. uexatur, 482. b
Bambergae incendium oritur, 219. a. 236 g. 242. b. quo eius priuilegia intereunt, 236. c. 1028. deditio, an. 1632. p. 1028
Bambergenses milites cum Boiicis offensi 2012. ad maturandam episcopi electionem compulsi, 159 d milites iubentur sub anathemate, ut bona episcopatus Bamb. ab Hermanno episc. accepta restituant, 1165. f. magnis precibus reditum S. Othonis efflagitant, 480. g negotiandi facultatem obtinent, 131 f. parochiae 5. f. subditi ac uasalli ab omni alia iurisdictione sunt exemti, 1022. b, supplicant pro adeptione noui praesulis, 308
Bambergensibus urbem moenibus cingere uolentibus clerus obsistit, 233. e
Bambergensis academiae institutio 1040 curo

cur non sit adeo frequens, 1045. e. S. clerus S. Othonem discedentem cum luctu comitatur, 467. comitatus accedit S. R. imperio, 993. c. donatur Cunigundi imperatrici 994. ecclesiae epistola ad Albertum archiep. Mogunt. 821. e. it. ad episcopum Wirceb. 832. f. episcopatus fundatio et institutio, 240. b. 274. a, 984. d. ex causis naturalibus astrologice demonstratur, 989. archiepiscopatus iura accipit, 994. et ius monetae in Villach et Griuena, 1143. a. episcopatus accessiones, 434. g. episcopi grauamina, ex maxima: *cuius regio, illius et religio*; ipsi enascentia. 1020. c
principatus consuetudines 937. 200. f 221. a. 917. a. sedis uacantia, 636. f
Bambergensium ciuium seditiones, 174 ciuium querelae aduersus episcopum per arbitros tolluntur, 180. e. ecclesiarum situs, 274. g. erga magistratum obseruantia, 883. d. gaudium de reditu S. Othonis 520
Bannerus legionarius Suecicus capit Bambergam, 1041. a
Banniti ubi iustitiam recipere debeant, 1173. f
Bannum syluestre episcopo Bamb. indultum 81. b
Banthum, siue *Banz*, castrum in monasterium conuertitur, 81. b. et episcopo Bambergensi adsignatur 81. c
Banthensis abbatiae alter conditor, 99. f abbatia ad tempus deserta iacet 81. f eius aduocatiae ius conceditur episcopo Bamb. 99. g. sub clientela existit episc. Bamb. 1270. f
Baptismus commendatus Pirissensibus, 663. quopacto collatus Pomeranis a S. Othone 660. b
Baptismi ritus 683. d
forma praescripta, 1231. d
Baptistarum labor 666. e
Baptisteria extructa, 660. a
Baptizandi modus in hyeme, 661. b
Baptizati fulgore distincti a non baptizatis, 686. b
Baptizandorum multitudo, 666. c
Barbiensis comes Walther, marchionis Brandenb. in ditione Coburgensi uicarius, 184. e
Bargildorum origo. 6. e
Barnaim dux Pomeraniae, 617. c
Barnim dux Stetini, Pomeraniae, Slauiae et Cassubiae, 555. f. confirmat omnes libertates praedecessorum coenobio montis monach. factas, 9 1. a eius diploma, capitulo Colbergensi concessum, 614. a
Barouitus idolum, unde dictus, 595. b latinis Mercurius, 699. a
Barrensis familia 321. b
Barsbergii uasalli Bamberg. 1273. b
B. Bartholomaei capella reaedificata, 531. d oratorium extructum, 113. f
Bartholomaeus dux Pomer. 617. e
Barthuen pignoris nexu eximitur 140. b
Basileenses sacris interdicti, 201. c. rogante Carolo IV. absoluuntur, 201. f. cui fidem iurant 201. e
Basileensis concilii decretum contra concubinarios 1208
Basileensis episcopi, Adelbero, 280. d. Ioannes sen. 327
Basilica cathedralis Bamberg. fundatur, 890. d. dedicatur 49. b. post incendium restauratur a S. Othone, 420. f. coenobium audit, 53. e
Baturicus, abbas S. Emmerammi, 870. c
Bauari adsunt S. Henrico contra Hezilonem, 802. f
Bauaria uastatur ab Hungari, 19. g. duobus gaudet apostolis, 26. g
Bauariae ducatus confertur Henrico rixoso, 26. et hoc defuncto eius filio Henrico, 28. c. restituitur Henrico, S. Cunigundis fratri, 53. c. conceditur Ottoni Wittelsbachio, 137. g
Bauariae comes Botho obit, 95. a
Bauariae ducum stemma, 384. e. dux Christoph. ; arma capessit contra Hussitas, 230. f. Eberhardus episc. Bamb. 788. f
Bauenberg nomen antiquum Bambergae, 602. g
Baumgaertner patricii Noriberg. et uasalli Bamb. 1274. e
Baunacensis centena causa belli praetexta 172. g
Baunach fluu. 2. b
Baunach mercatus clientelaris Bamb. 1276. d
Baunach circulus nobilitatis Franconicae, 145. f
Baunacum oppidum in Truhendingiorum potestate, 163. a. traditur plenariae ecclesiae Bamb. 217. c
Baieri patritii Norib. et uasalli B. 1275. b
Beatrix Friderico barb. imp. nupta, 28. c
Bebenburg accedit ecclesiae Bamb. 161. f
Bebenburgius Leopold. episc. Bamb. 203. b
Behemb patricii Norib. et uasalli B. 1274 f
Beiersdorff, 303. c
Beiruti energumenus liberatur ad sepulchrum S. Cunigundis. 360. c
Bekaentniss feudi obligatio, 944. b
Bela rex Hungariae 390. 443. a commendat se precibus S. Othonis, 443. d. quomodo legatos S. Othonis acceperit, 443. c. eius oratio ad Deum pro filia. 444. b. oratio ad legatos imp. 445. d
Belbenhusen donatur abbatiae S. Michaelis 1118. e
Balbuk monastet. 615. a
Belgrat urbs Pomeraniae conuersa. 486. g. 689. a. 599. f.
Belgroa nunc Belgardia, 623. e
Bel-

Belhausen confertur coenobio montis monach. 894. a
Belli euentum explorandi ratio mirabilis, 681. e
Belli Gallici calamitas in Franconia 105. b Hispanici initia. 1063
Bellimontis castrum nexu fidelitatis iungitur ecclesiae Bamb. 199. b. 202
Bellifortii praefectura a Bertholdo episc. B. coemta, 177. b
Belli-mons postulatur a comite Teccensi, 207. c
Bellum germanicum, 527. c
S. *Benedictus* apparet Henrico S. imp. 208. b. eumque calculi dolore sanat, 298. ideoque donis honoratur ab eodem. 299
Benedictus papa sedem habet Auignone, 197. b
Benedictus V. papa custodiae traditur ab Ottone M. 30. a
Benedictus VII. papa permutationem celebrat cum Henrico S. 53. d. Bambergam inuisens ab eodem solenniter excipitur, 54 b. in basilica S. Georgii sacra peragit, 54. c. ungit Henricum II. imp. 270. d
Benedictus VIII. papa 486. c. inuitatur in Germaniam, 300. g. ratam habet fundationem episcopatus Bamb. 994. consecrat ecclesiam S. Stephani, 995. f
Benedictus XI. papa uenit Bambergam, 201. d. priuilegia Bamb. confirmat. 302. eius literae ad Eberhardum episc. Bamb. 304. g
Benedictus XIII. papa reiicitur, 226. 302
Benedictus episc. Pomer. 602. b
Beneficia ecclesiastica sine diminutione conferenda, 1217. c. ad ea promouendi sint idonei, 1215. c
Beneficiariorum officia. 1213. g
Beneficiorum institutiones quo pacto peragendae, 1216. g. eorumdem permutatio cui competat, 1218. d
Beneuentum sedi apostolicae traditur pro censu remisso, 73. c. 74. a. 969
Benignitatis duplex ratio 418 f ex archa uenientis modus, 420
Benno, dux Saxon. 794 a. recipit Henricum S. imp. 796 d
Benno Patauiensis episc. 332 e
Berchrada ancilla Christi, 466 c
Berchtolgadensis monasterii conditor, 136 a
Berenfelsus Conrad. consul. Basileensis 210. f
Berengarius regno Italiae priuat Ludouicum, 17. d. eius tyrannis repressa ab Othone m. 28. e. regno Italiae exuitur, 27. c. at Longobardiae ducatum recipit, ibid.
Berengarius concellarius Wirceb. se opponit Henrici S. consilio, de erigendo episcopatu Bamb. 41. g
Berenwardus episc. Hildesheim, 280. a
Beringerus Iac. appropriat monasterio S. Mich. ecclesiam S. Iacobi Stetini. 904. e. 1131.
Beringer patritii Norib. et uasalli 275 e Bamberg.
Bernhardus Anhaltinus dux exercitus Frid. I. 136, f. ducatu Saxoniae inuestitur 137. g
S. *Bernhardus* Conradum anticaesarem Lothario II. imp reconciliat, 115 d. ex eremita fit episcopus 460 d. abdicato episcopatu Pomeraniam adit. 466. e. ubi ob formam humilem contemnitur, 461 c. at missionem suam miraculo probare non dubitat, 461. a Pomeranis reiectis ad Boleslaum redit, 462. S. Othonem ad iter in Pomeraniam suscipiendum instigat, 464. c. num fuerit Lutheranus, 571. e
Bernhardus dictus Beere, praepositus ecclesiae Caminensis, 559. c
Bernesbusum, locus, 387. a
Bernhemii uasalli Bamb. 1273. c
Bernwardus episc. Herbipol. 32. g. Constantinopolim ablegatur ab Ottone III. imp. 34. c
Bertelii historia Luxemb. 384. e
Berthae coniugis Manuelis Const. imp. ortus. 136. b
Bertholdus episc. Bamb. *Zilanum* castrum et oppidum *Iuringstedt* pignoris nexu liberat, 169. c. d. Orlamundenses bello uexat, 170. e Aterhofiense iudicium Atergoiam transfert, 173. b. Ambergam duci Bau. in feudum confert. 175. b. legatione fungitur, 176. f. Carinthios in fidem recipit, 176. g. Rudolphum I. imp. opibus adiuturus, Carinthiae bona obligat, 171. g. eiusdem filiis feuda concedit, 177. a. litem habet cum comite Ortenburgico, 178. a. confirmat omnes donationes abbatiae S. Mich. factas 1146. a. obligat bona Kleinikensia ciui cuidam Iudenburgensi 1144. f
Bertholdus dux Carinthiae ducatu eiicitur 87. c. sed mox in gratiam recipitur, ibid. f.
Bertholdus dux Bauar. improles moritur, 26. e
Bertholdus IV. Dalmatiae dux, 165. c.
Bertholdus patriarcha Aquileiensis Viennam oppugnat, 157. c
Bertholdus comes Bauar. coenobii Altach aduocatus. 126. g
de *Berticow* Vrizo, miles, 559. d
Bessern monast. sub clientela existit episcopi Bamb. 1270 g
de *Betha* Vlricus et Liotaldus, 1142. f
Bettenburgum accedit ecclesiae Bamb. 166. a. oppignoratur, 166. f.
Beubergius Gerlacus 180. c
Bezensteini medietas accedit ecclesiae B. 202. a
Biberbacum accedit ecclef. Bamb. 202. a

Bibe-

Biberrena in feudum concessa comiti Hohenloio, 207. d
Biberia accedit ecclesiae Wurzb. 219. a
Biberstenum castrum extruitur 123. g
Biblia num fuerint sepulta in papatu 570. e
Biburgense coenobium extructum, 413. 109. e. c. 535. f. eius aduocatia 168.
Biburgiorum familia, 183. b. c. fratrum diuisio hereditatis, 583. b
Biburgius Eberhard. abbas Pruseningensis, 583. Meginwardus ueteris capellae Ratisbon. praepositus, 583. c
Biccenbachius Philippus, ordinis Teuton. magister, 208. a
Biclingius Ioan. studiorum mecaenas 931. c
Bigaugiense coenobium, 597. e
Binoldi patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 b
Binglum 95. e
Bischouesbergum, 4. e. concessum ecclesiae Bamb. 43. e
Bissingensis comitatus adiudicatus episcopo Wirceb. 49.
Bladeimarius Slauus accipit ducatum Bohemiae 798. c. moritur 801. e
S. Blasius patronus monasterii Admontensis, 444. e
de *Blassenberg* comes Bertholdus, 112. a
Bleiberg mercatus clientelaris B. 1276 e
Blessiacensis familia, 381. c
Bochus presbyter rusticos in festo laborantes efficaciter coarguit 517 f. 719. f
Bodenstein castrum emtum ab Ottone S 434 g
de *Boekhel* uasalli Bamb. 1275 e
Boehmer, patritii Norib. et uasalli Bamb. 1274 g
Boemicensis ducatus *Blademario* cuidam Slauo confertur, 758. c
de *Boenixt* comitissa comitatur augustam Bambergam, 1083. a
Bogiorum comes Albertus 159. c. eius feuda, ecclesiae Bamb. aperta, *Conrado* regi Germ. conferuntur 159. c.
Bogislaus dux Pomer. certum cerae pondus collegio S. Mich. dare pollicetur. 1130. c. Stolpensis abbatiae conditor 599. c
Bohemia subiugata ab Henrico S 306. f
Bohemiae dux ad regium fastigium euectus, 130 a. eius insignia, ibid.
Bohemi conuersi, 260.
Boii religionis christianae propagatores, 260.
Boioariae ducatus ordines metum incutiunt Franconiae, 1064.
Boiorutum incensum ab Hussitis, 231. g
Boiorutenus circulus, 1 c
Boleslaus dux Bohemiae profligatur ab Henrico e. 38. d. eius facinus nefarium in fratres, 811. a. excaecatur a fratre. ibid. e
Boleslaus dux Polon. excipit splendide Ottonem III. imp. et ab eodem regis et amici titulo decoratur, 35. e. Ruthenos fundit 103, e. S. Othonem in Pomeraniam inuitat 104. c. 652. legatos ei obuiam mittit, 468. e. honorifice eundem excipit, 105. e. 469. a. 655. a. et solennes gratias ipsi agendas curat, 105. munera largitur ipsi, 539. f. dat ei ministros linguarum peritos 655. b. eumque rebus necessariis liberaliter instruit, 655. c. arma mouet contra Pomeranos, 507. a. 451. f. 703. e. expugnat Stetinum 104. a. conuertit Pomeranos ad Christum, 597. e. ab Henrico V. pacem petit, perque connubia sancit, 95. d. connubio sibi iungit filiam regis Ruthenorum, 650. c. qua defuncta recrudescunt bella inter Ruthenos et Polonos 650. d. eius eximia uirtus, 486 e. 619. c. litterae ad Pomeranos super tributi alleuatione 678. e. pacta cum Pomeranis, 678. d.
Boleslaus dux Pomeraniae ex gratitudine tributarium facit ducatum suum 138. e 904. f.
Bona cur concedantur bonis 591. b. cur obueniant malis, 591. c.
Bonnae foedus pangitur inter Henricum aucup. et Carolum simplicem. 22. f.
Bonifacius IX. papa pallium confert Alberto episc. Bamb. 223. e. eius constitutio 221. f.
Bonifacius archiep. Mogunt Pipinum regem ungit 11. g.
S. Bonifacii sacellum, 375. e.
de *Bonlandia* Frider. episc. Spirens. 175.
Botho comes prouinc. Bauariae possessiones suas tradit coenobio Tharissiensi 91. a obit. 95. a
Bothonis lapis 482. c
Bothestenum castrum a quonam conditum 95 b a nexu feudali imperii exemtum a Friderico I. 131. a. in compensationem arcis Vracensis datur ecclesiae Bamb. 97 f. g. et ritu solenni traditur 98. d
Bothostenus Conradus, 162. a
Bothostenensia praedia donantur ecclesiae Bamb. 119. f
Bozenamensis episcopatus, 654. f
Brachium S. Cunigundis asseruatur, 375. c
de *Brakel* Petrus, 1153. b
Brand uerbi significatus, 1074. g
Brandenburgicus marchionatus institutio restituitur Ludouico Brandenb. 23. d. Ludou. IV. imp. filio 202. g. ad Fridericum Burggrau. Norib. peruenit, 228 a
Brandenburgenses marchiones, Ioannes et Albertus arma capessunt contra Hussitas 230. f. Fridericus Babebergam oppugnat, 239. a
Brandenburgensis marchio superior inter

ter officiales Bamberg. 1024. b
Brandenburgenses, num possint iure contradicere reformationi praesulis Bamb. 1024. b
Brandii uasalli Bamb. 1273 b
Braitensteinii uasalli Bamb. 1272. e
Braunii patricii Norib. et uasalli Bamb. 1273 e
Braunecciorum hereditas ad ecclesiam Bamb. deuoluta, 219 a
de Bregenz Rudolfus, 1127 c
Bremensis archiep. Albertus, Henrici IV. contutor pessimus, 79 e
Liebzo 796. e
Bremensis episcopatus traditus S. Othoni, 407
ab eodem redditur, 409 b
Brenta, aqua, Bauariam inter et Carinthiam, 799 c
de Brenzla, Zilisla 1133 g
Breslauiensis episcopatus, 654 e
Bretlaensis episcopatus, 468 f
Breusinger uasalli Bamberg. 1272 c
Brixinensis episc. fidelis Henrico S. imp. 799 b ab Harduino antirege male tractatur, 798 f Adelbero, 280 c Hartmannus, 213 288 a Hermannus, 288 f
Brocensis familia, 381 b
Brosethemum, uicus, ecclesiae Bamb. donatur, 17 b
Bruneccius Godefridus, 193 d
de Brunis Henricus, 1192 a
Brunnenses decimae indultae coenobio S. Mich. 151 b
Brunnerus Andr. scripsit annales Boiorum, 388 g
Bruno Henrici S. imp. frater episc. Augustanus, fratri aduersatur, 36 802 d eiusque indignationem incurrit, 48 fugit 803 e in gratiam recipitur, 39 f 805 e eius maleuolentia et inuidia in S. Henricum fratrem, 296 b sede motus restituitur, 58 f Henricum III. imp. literis informat. 38 d episcopatum Bamb. euertere studet, 59 a 312 a sed ab Henrico S. in somnio apparente a proposito deterretur. 59 e obit et Bambergae tumulatur, 60 c
Bruno, frater Ottonis M. archiep. Colon. 28 c
Bruno, episc. Argentinensis, remotus, 114 e
Bruno episc. Verdensis fit papa, 27 b 34
Bruno episc. Wirceb. 60 f sanctitate clarus 60 f 68 c eius scripta et dictum egregium, ibid. d uidet D. Ambrosium, 63 e
Bruschii lapsus 115 a eius chronologia, 384 g
Brusella, 797 g
Brusso episc. Argentinensis 415 d
de Bubenhoff Wilh. Christoph. baro, camerarius et consiliarius regiminis Bamb. 1084 d
Bucembachii, Theodorici pater et filius, foederationis dominorum socii, 229 e
Bucha ad eccles. Bamb. deuoluta iure permutationis cedit episcopatui Wurzb. 219 a
Buchbacenses uexati a Leosteno comite 152 d
Buchebacensis uicus reliquiarum sanctorum custos. 98 f
de Bucheimb Albert, 1151 e
Buchenbachium donatur ecclesiae Bamb. 43 d
de Buchil Albertus, 1147 b
Buchium uicus in feudum conceditur comiti Hohenloio. 207 d
de Buck Reinerus 559 d
Bukhellii uasalli Bamb.
Budensheim donatur abbatia S. Mich. 1118 e
Bugenhagius, Ioan. euangelii praeco in Pomerania, 565 b episcopatum Pomeraniae recusat, 602 d num iure dici possit secundus Pomeraniae apostolus, 591 d cum S. Othone comparatur, 592 ef
Buggonis Wormatiensis epistola ad canonicos Bamb. 551 c
Bugislai ducis Pomer. praeclara facinora, 617 b
Bulgari conuersi, per Boios, 260
Bulizlaus dux Slauorum 796 d perfidus erga Henricum S. imp. 796 f
Pragam inuadit, 801 e
Bunzendorffium plenarie traditur eccles. Bamb. 17 b
Burchardus decanus Bamberg. 180 f
S. Burchardi ecclesia Wirceburgi consecratur, 67 b
Burchardus Pipini legatus ad pontificem, 11 f
Burchardus diaconus S. Mariae, testis sanctitatis S. Cunigundis, 786 d
Burchardus primus episc. Wurzb. 11 g moritur 25 d
Burckardus dux Sueuiae, deficit a Conrado I. 20 f
de Burchardsdorfiensi aduocatia lis componitur 152 b
Burkundstadt oppidum clientelare ep. B.
Burda, castrum Bohemiae, 654 e
Burg-Ebrach, u. Eberacum,
Burggeroda ad eccles. Bamb. deuoluta, iure permutationis accedit episcopatui Wurzb. 219 a
Burghuta Ebesfeldensis incorporatur coenobio S. Mich. 1154 g
Burggrauii audiunt quoque Staduoegte 1048 a
Burggrauiatus Norimberg. hactenus ambulatorius, 146 g. Friderico II. comiti Zollerio confertur, 147 a. in cuius filio Friderico III. fit hereditarius 147 b
Burggrauius Norimb. Fridericus 162 e adiu-

adiuuat comitem Truchendingium contra Henricum episc. B. 166. d
in principum ordinem cooptatus, 206 marchionatum Brandenb. obtinet, 228 a. Fridericus, fit episc. Eichstedtensis, 192 e
Burgrodum in feudum conceditur comiti Hohenloio, 207 d
Burgum Germanis castrum 7 e
Burgundia Germaniae unitur, 60 e. imperio denuo iungitur, 130 d. subiugatur a S. Henrico, 306 f
Busaeus Theodoricus S. I. prouincialis 263
Buchfeldum, 182 a
Buchouia, 837
Buttiglarius Marqu. procurator monetae in Carinthia, 161 a
Butlarorum familia 161 c

C.

Cacodaemon incendium excitat Bambergae, 379 e
Caeci uisum recipiunt, 316 a. 318 a 323 g 527 b 715 e
Caelestinus papa canonizationem S. Cunigundis decernit 786 a 378 c 142
Henricum VI. imp. coronat, 141 g
Calabria bello uexatur, 55 f
Calbienses, comites, fundatores coenobii Hirsaugiensis
Calculus a S. Benedicto Henrico II. imp. exemtus 293
Calicis ablutio mutata in sanguinem, 311 a
Calix aureus S. Henrici curat febricitantes, 326 b
Calix D. Laurentii, 39 e
nondum sublatus ex coena tempore Ottonis, 610 g
Callinensis episcopatus, 654 e
Callisienses benigne excipiunt S. Othonem, 105 d
Callisti papae bulla, 437 eius priuilegium, nulli mortalium licere religiosa S. Othonis opera uel instituta cassare, 433 g
Cameracensis episcopus subiicit se Henrico S. 797 c
Cameracum inquietatur a Roberto duce Flandriae, 815 d
uitibus consitum cedit coenobio S. Gangolfi. 123 d
Camerarii locus primus inter archiofficiales 45 f
Camerarius Ioach. Medic. Doct. 314 g
Camerstenii 176 d
Camerstenius Ramungus 160 g
Caminae ecclesia extruitur 666 b
Caminenses in fide erudiuntur 106 f
fidem Christi recipiunt. 599 g. 667 g
Caminensis ecclesiae fundator, 617 a
episcopus, 397
matronae contumelia in Deum et S. Othonem, 668 f
ducissa S. Othonem maxima charitate excipit. 665 g
episcopatus erectus 107 b
Caminensis episcopus Conradus 1139 g
Cammermeister patricii Norib. et uasalli Bamb.
Campanae pulsu S. Adalbertus excitatur ad exaudiendum, 718 f
S. Alberti tactu mulier caeca uisum recipit, 516 a
Campanorum tumultus, 55 e
Campilium, 38 f
Cancellaria Bambergensis 889 a
Canisii martyrologium, 390 g
Canstius Henr. Ictus 338 a
ab *Canonem* non solutum num amittatur emphyteusis Bambergae, 953 c
Canonici magistri scholarum, 613 c
mensam communem habent, 611 c
Canonicorum aedes ac reditus, 612 b
cathedralium templum celebre, 5 d
Colbergensium numerus, 614
Conuenientia cum monachis, 53 e
nobilium sedes, 819 b
Canonizationis requisita, 785 c. bulla 786
Canonum antiquorum innouationes et auctus, 336 d
Cantzley-fasslehn, quid Bambergae, 954 a
Canussii sollicitat Henricus IV. pro absolutione 87 e
Cappelii uasalli Bamb.
de *Cappel* Vlricus 1151 c
Capharsalea strages, 78 c
Capitanei ecclesiae Bamb. postulant ab imp. episcopum, 408 g
Cappae auro et gemmis intextae donantur coenobio Confugiensi 349 d
Capitis dolore oppressa sanatur ope S. Cunigundis, 361 a. 365 a
Caput S. Cunigundis asseruatur Bambergae, 375 c
Caprimontium Voitlandiae capitaneo tuendum committitur, 216 b
Capua occupata ab Henrico S. 55 f
Capungum coenobium uide Kaufflingen.
Carbe castrum, 532 e
Cardinalis syluae candidae, 72 d
Carentanorum dux Otto, 799 c
Carinthia Austriae titulis inserta, 194 a
olim Bauariae ducibus paruit, 1038 e
utraque concessa ecclesiae Bamb. 43 d
Carinthiae feuda concessa episcopo Bamb. a Rudolfo I. imp. 1148 f
bona permutantur, 172 a
dux *Bernhard.* Werdenbergam offert in feudum episcopo Bamb. 1141 f
dux *Philippus* emit iurisdictionem Menseensem, 168 b
propter Carinthiae dynastias lis intercedit Bambergensibus, 1035
quibus argumentis Bambergenses iura immunitatis suae in illis tueantur, 1023. dynastiarum harum caussa exposita in comitiis 1047

Carin-

Carinthiae dynastiarum oppida pleraque oppignorantur regi Bohemiae, 186 e. status miser. 183 d. uice dominorum origo 220 e
Carinthii homagium praestant Bertholdo ep. Bamb. 126 g.
Carmelitarum coenobium mutatur in collegium, 245 b 881 c.
Carmelitae transferuntur ad S. Theodorum, 881 b
Carniolenses Carinthiam inuadunt, 97 g
CAROLVS *magnus* episcopatum Wirceburg. auget. 12. a. rex creatur, 12. f. diuturno bello uexat Saxones, 13. a b. eius sedes frequentior et palatium, 14 b c, conatus iungendi Rheno Danubium 4. ambit Irenem, 14 d. obit 14 g. eius ossa leuantur in thecis, 322 e
CAROLVS *caluus* imp. 16 a. eius diploma 865 c
CAROLVS crassus imp. 16 a. eius diplomata. 860 seqq.
Carolus filius Lotharii I. 211 c
Carolus posthumus rex salutatur, 20 g. ecclesiarum damna resarcit 20 g
CAROLVS IV. rex electus largitionibus sibi deuincit principes, 200 d. eius anticaesares, 200 f. Norimbergam capit, senatum constituit et lanios priuilegiis ornat. 201 cum augusta coronatur 202 f. Mediolani quoque coronatur et Romae, 203 f. luxus clericalis impatiens, 204 c. emit Erlangum, 205 a. ecclesiae Bamb. libertatem adimere satagens, consensum pontificis impetrat, 216 Wenceslai electionem aegre impetrat, 208 a. episcopo Bamb. priuilegium de non euocandis subditis concedit 208 b. litem archiepiscopi Mogunt. et episcopi Bamb. dirimit, 210 c. episcopatum Bamb. capitaneis tuendum concredit, 211 a
Carolina sanctio uerbatim exscripta ex Bambergensi codice criminali, 1081 f. eius duritas, 1087 e.
Casimirus dux Pomer. 602 f. Stolpensis coenobii conditor. 599 c
Casinum locus sacer, 387 g
Cassinum monasterium, 55 g
de *Castel* comes Rupertus, 146 c. comites uasalli Bamb. 3 a 127
Castella episcopatui Bamb. adiecta 434 f
Castellensis monasterii conditor, 136 a
Castellonia in feudum offertur eccl. Bamb. 166 b
Castner patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 e
de *Castro belli montis* Henrici feuda resignata traduntur coenobio Langheim. 157
Casulae 349 d
Cassubiae dux Barnim, 555 f
Casus episcopales 1252 seqq
Catechisatio ante baptismum, 660 d 667
Catechismus per compita, 682 d
Catechumeni confitentes peccata sua, 470
S. *Catharinae* hospitale, 881 d eius sacelli conditor, 236 b
Causa in citatione exprimenda, 1170 g
Causae arduae ac difficiles a iurisperitis bene ante examinandae sunt, quam expediantur. 1170 d
Cazemarus princeps Caminensis 554 e
Cella aurea Petri 809 c
Cenna, 129 e
Censurae ecclesiasticae ubi promulgandae 1179 c. quando decernendae contra communionem aut ciuitatem, ib.
Census annuus Romam mittitur et apocha desuper datur, 71 b
Census equi albi origo 54 f
Census imperiales Bambergensium deminuti et remissi 73 e 1054
Cent an sit eiusdem naturae cum *Landes Fürstlicher Hoheit* 1021 | num possit impedire mutationem religionis 1023
Centena Baunacensis causa belli praetexta 167 g
Centenariae iurisdictionis et Vogtianae fines regundi, 1063
Centenarius comes quis dictus lege Alemannorum, 44 a
Chamabi comites praefectura monasterii Alterbacensis excidunt, 138 f
Charitas requisitum episcopi essentiale 432 c
Charitnii populi, 2 a
de *Charsberg* Richardus, 1142 d
Childericus rex Francor. regno pulsus 9 g reuocatur, 10. a
Chilpericus rex in coenobium S. Emmerammi detruditur 11 e
Chirotheca S. Cunigundis scypho inclusa adseruatur Bambergae, 375. b
in *Chirotheca* S. Cunigundis miraculum 356 b
Chlodomirus dux Francorum XV. 10. f
Chlodouaeus dux Francor. XII. 10 a. eius conuersio ad sacra christiana,, 10 d
Chozegowa, uide Guzkau.
Christiana Henrici V. filia nubit Vladislao duci Polon. 97 e
Christiana, Gerholdi comitis uidua Aspacense coenobium ditat, 110 c
Christianismi in Pomerania primitiae 657 d. eius a S. Othone in Pomerania plantati indoles, 564 e
Christianismus reuirescit Stetini, 615 b
Christianus dux Brunsuic. urget Bambergensem et Wurzburgens. episcopos, ad reducendum e Bohemia militem. 1012
Christans uasalli Bamb. 1272 f
Chrotildis uxor Chlodouei, 10 d
Chunemundus praedator, 168 e
de *Chungeberg* Otto. 1142 g
Chunic rex 345 e

Chunidrud, regis fiducia, 345 f
Chunigund regis fauor, ibid
Chunpret, regis fama, 345. f
Chunissa comitissa Truchendingia repudiata 120. bona sua offert ecclesiae Bamb. et collegio Georgiano, 120. g
Chuno, dux 425. a
Chunradus primus archiep. Salisburg. 584
Chunradus praepositus ecclesiae Bamb. maioris, 360. d
de *Chunstadt* Arnoldus 1123. d. 1124. d
Chyne Chyning. rex, 345. e
Chynihild, Chunilda, Chunelind, regis amor, 345. f
Cingulum S. Cunigundis Bambergae adseruatur, 375. b
Circipani, populi, 618. f
Circulares leges promulgatae, 1048
Cirmina urbs Pomeraniae, 111 f 423 g
Cistertienses 430. d. Cistertiensis ordinis patres, 552 e
Citationes faciendae publice e suggestu 1157 c. generales irritae, 1205 c. in *citationibus* exprimenda causa summarie 1171 g
Citiza 810.
Ciuitas quando censurae ecclesiasticae possit subiici, 179 c
Ciuitatis uastatae incolae conuersi, 685 e
Cizensis episc. Hildihardus, 250 c
Cladrim, Cladruua, abbatia, 654 d
Clamiacum, locus sacer, 357 g
S Clarae monasterium conditur, 198 g
Claudi curantur a *S.* Henrico, 324 et *S.* Cunigunde. 320 g 361 d 362 c e 364 a. b
Clauus sanctus augustae osculandus offertur, 1085 f
Clecouia traditur ecclesiae Bamb. 2 7 c
Clemens papa Ottonem sanctis accenset, 140 eius bulla canonizationis 55 b f
Clemens II. papa coenobii *S.* Mich. priuilegia confirmat, 69. c. et noua dat Thariffiensi, ibid. c. eius amor in ecclesiam Bamb 70 cuius priuilegia confirmat, 295 a. eamque a iurisdictione archiepiscopali eximit 371 c. dies eius anniuersarius, 288. d
Cleri Bamb. studium latinae linguae, 378
Clerici non laedendi 1236 g
habitum gestent decentem 1223 c
interdicuntur aditu monialium, 223 b
Clerici uocati ad capitula comparere tenentur, 1203. peregrini ad diuina officia celebranda uenientes, per uicarium generalem eius examinandi, 1200 e
Clericidii poena, 1244 e
Clericorum iniuriantiam poena 1249 e
de *Clericorum* uita et honestate, 1207 f
Clericus excommunicatus administrare non potest 1247. g.
percussor excommunicatus ipso facto ibid. c.
Clerus Bamberg. postulat episcopum, 408. c
Clodomirus Francorum dux 80. d
Clunica monast. 424. b. 536. b
Cluniacum monasterium inuisum ab Henrico *S.* imp. 50. c
Clunikensis praepositus 452. c 1135. a.
Clusinum fl. 115. f.
Clypeus candidus insigne Bamberg. 18. b
Clypeus Herouito idolo consecratus 698. g
Coburgum, 2. b. oppidum march. Misniae 212. a
Coburgensis ducis lites super marca limitanea cum episc. Bamb. 1026 d
de *Coburg* Vlricus 1148 a
Coeli corona monasterium conditur 177 c
Coeli facies tempore fundationis episcopatus Bamb. 953
Coemeteria sunt consecranda, 1235 b. nec dehonestanda, 1229 g. in non consecratis nemo tumulandus 1224 b
Coemeteriorum immunitas 1235
Cognatio scripitualis impedit sponsalia et dissoluit matrimonium, 1238
Cognomina imperatorum usitata 839 d
Colbacensis abbas 564 g 356 b. Eberhard 553 f
Colbas coenobium, 552 e
Colemannus S. Kiliani socius, 11 a
Collectae non imponendae ecclesiis et personis ecclesi. 1237 c
Collinum plenarie traditur eccles. Bamb. 247 g
Colloquium curiale Bamberg. 262 g
Colounradus Alberti Voitlandiae capitaneus 216 b
Colubrega nunc Golberga 613 c
Columnius Ferfridus fit comes S. R. I. 88
Zolleranae gentis conditor 88
num arcis Hennebergiae conditor. 25 g
Colberga urbs conuersa, 599 f 685 f 689 a
Colbergensis monasterii conditor, 672 a
Coloniannus rex Hunnorum 443 a
Coloniae Agrippinae adseruantur reliquiae S. Cunigundis, 375
Coloniensis academiae rector immediate sequitur archiepiscopum, 1039 d
Colonienses archiepiscopi, Fridericus socius foederis contra mercatores, 215 b
pro Mediolanensibus intercedit, 130 c
Heriuertus 280 c. Metromus, 199 g.
Sigefridus 179 e
Coloniensis archiepisc. fidelis Henrico S. imp. 799 b
Columnius Ioannes legatus pontificis, expeditionis sacrae dux, 150 f
Otto, fit pontifex 227 e
Cambucca, baculus, seu pedum, 712 a
Cometa malorum futurorum praenuntius 17 d 800 c 824 e
Comitia indicta a comite palatino 155 d
Comitia Augustana sub *Philippo* Sueuo 147 d
it, sub *Rudolfo* Habsb. 156 b
Comi-

Comitia Bambergensia sub *Ottone II.* 32 d., sub *Conrado III.* 133 b. sub *Friderico I.* 104 c. 124 b. 129 b 133 b
Bambergensia circularia 1004 1048
Cassellana sub *Ottone III.* 26 c
Coloniensia sub *Henrico V.* 100 c
Duisburgensia sub *Ottone III.* 26 c
Erfurtensia sub *Frider. I.* 131 d
Francofurtensia, 49 d
Leodiensia et Moguntinensia sub *Lothario II.* 1140 e
Martisburgensia sub *Henrico S.* 8.0 d
Noribergensia sub *Henrico* III. 71 g *Rudolfo* Habsb. 176 b. *Ruperto* palat. 223 f *Carolo IV.* 203 *Sigismundo* 233
Oenopontina prouincialia ab Ottone duce Meraniae, 156 a
Ratisbonensia sub *Conrado I.* 21 o *Ottone I.* 29 b. *Conrado II.* 59 g. *Henrico S.* 51 f. *Henrico V.* 417 d. *Conrado III.* 120 e *Friderico I.* 125 g. anno MDCXII. 1009 anno MDCXXXI 1027 b. anno MDCXL. 1035
Straubingensia sub *Friderico II.* 152 c
Triburensia sub *Ludouico III.* 18 c
Wormatiensia sub *Henrico V.* 104 d 128 c
Wurzburgensia sub *Henrico V.* 102 d sub *Friderico I.* 129 b. 132 c. *Rudolfo I.* 179 e
Comitum munera non omnia fuere gentilitia, 958 c
Communio bonorum quid 958 c quomodo et quando constituatur, 961 c. in quibus bonis constitui possit, 962 b num omnia bona ubicunque afficiat 969 g. quomodo dissoluatur Bambergae, 971
Communio quando ecclesiasticae censurae possit subiici, 1179 e
Commentum lepidum sacerdotis gentilis, 696
Compassio requisitum essentiale episcopi, 432
Concambium pro permutatione 274 a
Concilium Brixinense, 88. Constantiense 227. c. et 915 d. Francofordense 14 g. et 46 g. Lugdunense, 163 a. Moguntinensis decreta, 71 f. Sutriense 68 g
Contio seditiosa sacrificuli ethnici, 172 b in concionibus magna adhibenda prudentia, 12 e
Concubinatus prohibitus 1208 g seqq.
Concubinarius publicus quis, 1209 f
Concubinariorum clericorum poena 1211 e
Confessariorum peccata reuelantium poena, 1251 e
Confessio non est facienda alieno sacerdoti, 1251 c omnium peccatorum semel ad minimum in anno facienda, 1251 c
Confessio catholica Elisabethae Christinae ducissae brunsuic. et sponsae augustae 1089 1196
Confirmationis sacramentum commendatum a S. Othone. 663 e
Confluentiae eligitur Conradus III. 9
Confugium coenobium, uide Kauffingen. extructum et donis ornatum, 349 c d
Coniuges an testari possint Bambergae, 967 d
Coniugii sacramentum non habuere pagani, 664 e
Coniugum uno debitum contrahente, num alter quoque obligetur. 966 a an alteri coniugum dictata poena pecuniaria bona communia afficiat, 967 e
Conradinus dux Sueu. regna auita uindicaturus decollatur, 174 f
CONRADVS I. imp. eligitur, 20. d. contra hostes se munit, ibid. et Norimbergam liberam pronunciat, ibid. bellum infert Henrico duci Saxoniae, sed minus feliciter, 21. d. poenas sumit de hostibus 21. e. moriens commendat Henricum aucupem 22. a
CONRADVS II. imp. eligitur, 57. b. annus electionis incertus, ibid. d. Henricum filium regem declarari facit, 58. d. coronatur Romae, 58. e. Welfum Bau. ducem ad officiu redire cogit 58. f. comitia celebrat Ratisbonae, 59. g. iura episcopatus Bamb. confirmat 601. f. Luiticis obuiam it. 9. b. Stephano Vng. R. ducatum Bau. postulanti obuiam procedit, 60. a. Ambergam concedit episcopo Bamb. 60. g. Lombardos deficientes et Moguntiam obsidentes, diuinitus admonitus, repellit. 63. c. Slauos et Vngaros fundit 63. f. confirmat donationem abbatiae Kizingensis 1119 d
CONRADVS III. imp. eligitur Confluentiae 116. inungitur per pontificis legatum ibid. Albertum archiep. Mogunt constituit 117. Norimbergam restaurat, eiusque regimen format, 117. b. c. d. Henricum superbum domat, 119. Winsbergae parcit, foeminarum nobilium pietate motus, 120. d. foedus pangit cum Iohanne imp. Constatin. 122. c. expeditionem sacram suscipit, 122. f. sed infelici marte, 903. a. decedit 124. g. et Bambergae sepelitur, 125. a
CONRADVS IV. regni Hierosolymitani heres, 161. g. rex Germaniae eligitur, 167 b. Crusinum castrum Burggrauio Norib. in feudum concedit, 167 b. intoxicatus perit, 168 b.
Conradus Henrici IV. filius exheredatur et proscribitur, 91 b
Conradus dux Francorum, patruelis Lu-

Ludouici III, imp. 990. e. episcopo Wurzb. auxilio uenit, 991. b. sed interficitur ab Alberto, comite Bamb. 885. c. 991. c
Conradus dux Lotharing. in praelio interficitur, 28 c
Conradus dux Sueuiae Lothario II. se opponit 110. b. imperatori reconciliatur, 115 b. simultaneam inuestituram accipit a Bertholdo, episc. *B.* 173. c
Conradus marchio Misniae monachum induit, 531. a
Conradus episc. *B*amb. XIV. uix electus moritur 113 144 f. eius anniuersarius ibid.
Conradus IV. episc. Pomer. X. 601 c. eius diploma, 554. b
Conradus abbas *B*iburgensis literis commendatitiis ornatur, 585. a subditis expulsus, 586 c. restituitur 587 a
Conradus *B*urggrau. Norib. uexat *B*ambergam, 482. a
Conradus I et II. comites Luxemb. 382
Consanguinei sponsalia contrahentes ipso facto excommunicati 1239 b
Conspirationes clericorum iuramento confirmatae nullo modo obligatoriae sunt, 1207. d
Constantiae in bene coeptis exemplum 445. b
Constantiense concilium 327. c
Constantiensis episcopus facit cum Herimanno anticaesare Henrici S. 795. d
Henrici S. 795. d
episcopus Lambertus, 280 a. Gebhardus, 4. e
Consuetudo quid et quotuplex 938. a. b. eius requisita ibid. d.
Contectalis pro uxore, 345 b
Contracti sanati ad sepulchrum S. Cunigundis 360. d. ab Henrico S. 316. f. ope S. Othonis, 531. f.
Continae quid in lingua Slauonica 679 f 680. a
Contumacia quomodo coercenda, 1177.
Contumacium iniuriosorū poena 1204 g
Corlinum 602 e
Corona triplex imperatorum, 187 d 203 f
Corporis Christi festum institutum, 173 e
Cozgaugia, Guzkau ciuitas Pomer. 689
Crailsheimii uasalli Bamb. 2173 c
Crainneccium, oppidum Carinthiae, 186 f
Cramerus, D. Dan. taxatur a Gretsero, 560 e 562 b. et ψευδεgμηνείας arguitur, 579. a 590 b. sed frustra traductus est ab eo, 631 c.
Cratepolius scripsit librum de sanctis Germaniae, 391 b
Craus Leonhard, prior Rebdorfiensis 345 d
Crema, 809 g
Cremelsdorffium traditur ecclesiae Bamb 217
Cremensis episcopus fidelis Henrico S. imp. 799 b
Cermesiorum abbas Bertholdus, 173. f
Cermsmunsteriani conuentus epistola ad abbatem Admontensem, 848 d. ad eundem epistola Eberhardi ep. Salisb. 840 a
Crescentius Romae turbas ciet, 34. at dignas poenas luit, ibid
Crescentii uxor intoxicat Ottonem III. imp. 36. c
Creuzberg mons in Franconia b. 913. d
Creycium pignoris nexu liberatur, 140 b
Creylinga in Bauaria praedium oppignoratur ecclesiae Bamb. 68 a
Creysuerfassung, 1048
Crimen laesae maiestatis ad centenam spectat; 1075
Crimilidorfium plenarie traditur ecclesiae Bamb. 217 b
Cronacis fl. 985 c
Cronacum ecclesiae Bamb. collatum 102 c. fortiter propugnatum contra Suecos 1032. Voitlandiae capitaneo tuendum concreditur 216 b. oppignoratum redimitur, 140 b
Cronacense telonium episcopo Bamb. permissum, 203 g
de *Cronegger* uasalli Bamb. 1273 c
Crucem sequi quid? 355
Cruces animaduersae in multorum uestibus, 28 g. cruces eriguntur, 682 d 685 e 688 c
Crucifixi imago eburnea fulmine tacta 242 b
Crucis praeferendae potestas S Othoni concessa 73. d. 1414. c
usus catholicus, 367 f
usus multiplicatur episcopo Bamb. 98 c 421 c 611. f
Crux praelata praedicatoribus 674 b
pretiosa inuenta a Sergio II. papa et exaltata, 195 a
saluatoris donatur coenobio S. Mich. 113 g 431 f
Crusinum castrum Burggrauio Norib. in feudum collatum 157 c obsessum ab Henrico S. imp. 802 a. capitur et incenditur, 803 f
Crussii Iac. articuli contra agendam Pomeranicam. 594 c
Culbacensis marchio Albertus pacem religiosam repudiat 1016. propterea terrae Culmbacenses eiusdem incapaces declarantur, 1019 b
Culmbachium incensum ab Hussitis, 232 g
Cumanus episc. Albericus, 180 d
S. CVNIGVNDIS regis sonat fauorem 345. e. 336. c. 769. g. unde oriunda, 37 c 345 ubi educata 65 b nupta S. Henrico, 37. 345. 383 g. c. coronatur in reginam, 37. c. 386. b. in imperatricem, 387. e. adulterii insimultata, 52. e. 891. e. candentium uome-

merum iudicio innocentiam probat. 52 g 53 a 296 f 346 d 892 a 995 e. ideo carmine depraedicatur, 343. ab Henrico S. uirgo redditur amicis, 56. 786 a. mortuo marito pietatis exercitiis sedulo uacat, 351 e. Henrici fratris consensu bona quaedam concedit ecclesiae Frisingensi, 58 b. mundo se abdicat et religiosum habitum induit, 58 c 333 b 390 f. qualem uitam in monasterio duxerit 353 g. solis seruitio fruitur 356 d. alapam miraculosam in fringit Iudithae nepti suae, 65 e 355. signo crucis incendium extinguit, 354 c. offert particulam de S. crucis ligno, 383 d. Confugiense monasterium extruit, 349. c. eius ad Confugiensem congregationem epistola, 352. morbo implicita lento ac diuturno 63. g. plebem ad se uenientem pie admonet. 64 b. pompam funeralem iterdicit 64. d. 357. d. beate defuncta plangitur a monialibus, ibid. e 357. Babebergae splendide tumulatur, 64. g. 357. g. coelitus uirgo declaratur, 65 a. 358. c. diuis accensetur, 65. f 42. 143. canonizationis bulla 784 b. eius munificentia in uarias ecclesias 360. seqq. 387. c. sanctitatis testis 786 c. eius natalis fastis sacris inscriptus, 371 f. eiusdem reliquiae, 375. uita edita, 375 376. familia explanata, 384 a morgengaba 388 e. palatium, 388. f. sedes lignea, 388 f. ἄσκησις 416. pietas castitas et humilitas, 65. Collectae in eius commemoratione dicendae, 787

Cuno pontifex. 11 a

de *Cunstadt*, Irenaeus, 168 d. Iumold, 1128. g. Gundelous et Marscalcus, 163 e

Cura animarum non est penes archidiaconum, 1201 a

Curia episcopalis Bambergae conflagrat 239 b

Curiensis episcopus Vdalricus, 95 g 280 cum Herimanno anticaesare S. Henrici facit, 795. d.

Curtius Nicolaus historicus et philosophus, 248. f. Ferdinandus Sigism. legatus primarius episcopi B. ad imp. 1037. d.

Cuspiniani historia impp. 382. g

Custhonesdorffium accedit eccl. Bamb. 82. a

Cylenum accedit eccl. Bamb. 81. g.

Cymbri Italiam inuadunt, 990. c

de *Czegern* Georg. armiger, 1189. f.

D.

Dachauiensis comitis Conradi liberalitas in eccl. Bamb. 119 f

Dachsbachium, 129 e

Daemoniaca ope B. Cunigundis liberatur, 363 g

Daemon ignem excitat Bambergae, 108 g

Daemonum studium circa exitum hominis, 308 g

Dagobertus II. dux Francorum, 8 f

Daleminci subacti, eorumque sedes, 23 d

Dalmatia olim pars ducatus Meraniae, 165 g

Damasus II. papa, obit, 71 e

Damina urbs, 497 b

Danma eccl. dare impune non licet, 1235 f

Danbachium, praepositura coenobii Lanchemens. 124 d

Daniae apostolus 595 e

Danici belli occasio sub Ottone M. 26 g

Danubius quare Rheno iungi non potuerit, 4 a

Danus adolescens captus 701. supplicat Vdalcico sacerdoti proliberatione, 702 a. quam obtinet, 702 g

de *Dargun* abbas Hermann. 555 b

Datia pro Dania, 701 e

Debitorum mensura ex feudis 1063

Decanatus iudicii reformatio, 1108

Decimae ex omnibus fructibus soluendae, non deductis expensis, 1222 g

Decani nomen unde, 615 a

Dedalricus legatus S. Othonis absconditur a muliere, 697 c. deridetur a sociis, 698 c

Dedicatio templi impeditur, ob detentionem captiui, 506 g

Dedicationis templorum solennitas, 456

Dedo episc. Wirceb. 19

Delicta apud priscos Germanos paucissima fuere capitalia, 1063

Demina, Demin, urbs, 497 b 556 b

Denarii Pragenses, 214 g

Dentium dolor curatur a S. Henrico, 321 c

Denunciationes publicae faciendae in parochiis, 1238

Deo semel dicata alienari non debent, 434 b

a *Derembach*. Petr. Philippus episc. Bamb. 1052

Derenbachiae gentis ortus, ibid. a

Dererer, patritii Norimb. et uasalli Bamb. 1274 g

Deseruitia quomodo exsoluenda, 1120 b

Desiderius rex Longob. uexat ecclesiam Rom. f 597 in monasterium detrusus, 598 a

Dettelbach, uide Tettelbach.

Dictum memorabile cuiusdam philosophi, 793 a

Dienst patritii, Norib. et uasalli Bamb. 1175 c

Dietericus socius S. Ottonis strategemate liberat fideles, 502 a

Dietershemum offertur eccl. Bamb. 192 c

Diterichsteinensis aduocatia conceditur duci Carinthiae, 1127 f

Dieterichstenum oppidum Carinthiae, 186 f

Diet-

Dietherii patritii Norimb. et uasalli Bamb. 1275 a
Diethmannus S. Kiliani socius, 11 a
Dietpoldus marchio, 423 c. fratres Monasterienses tueri iubetur, 580 f
Dietmarus episc. Merseb. 387 b
Diesmarus episc. Osnaburg 280 c
Dimiata urbs Aegypti expugnatur, 150 f
Dimiciona legatur ecclesiae Bamb. 164 a
Dinnmus, Rudolph. Burgg. Leuzensis
Dinsberg. 797 c
Dioecesanum ius episcoporum Franconiae quousque se extendat ad nobilium subditos 1025 c
Dionysii dies festiuus Bambergensibus 73
Dipachum offertur eccl. Bamb. 191 c
Diplomata imperatorum Lotharii 866.
Ludouici et Lotharii 866
Caroli Calui 865.
Carolo crassi 360. 361.
Carolomanni 262.
Arnulfi, 863. 864.
Ottonis M. 873.
Ottonis II. 275. f.
Conradi II. 57. 1118.
Heinrici II. 47. 282. 319. 1112. 1118.
Heinrici III. 294. c.
Heinrici IV. 94. 1130.
Friderici I. barb. 125. 128. 131. 1126.
Friderici II. 1143.
Rudolfi I. Habsb. 1148
Sigismundi 1157.
Diplomata pontificum
Adriani IV. 585. 587.
Benedicti, 302, 304. 1141.
Callisti, 433. g.
Clementis 285. d
Eugenii 326. c.
Gregorii IV. 856.
Gregorii VII. 1118. seqq.
Honorii, 826. 830.
Leonis IX. 287. 289. 290.
Paschalis II. 411. 413. 414. 415. 1162.
Diplomata episcoporum
Bambergensium Bertholdi 1144. 1146.
Eberh. I. 581 585 837 839 842 843 844
Eberhardi II. 1167. Georgii I. 1162.
Hermanni II. 1227. seq. Lamberti, 1154
Ruperti, 851.
Bambergensium canonicorum, 853.
Bambergensis ecclesiae, 826 832 praepositi 852.
Caminensis Siguini 1131.
Coloniensis archiep. Friderici, 849. f.
Halberstadensium, Arnoldi 1113. Ottonis. 824. g.
Herbipolensis Andreae. 1150.
Moguntinensis Adelberti 821. 822. 829. 830 835
Passauiensis Conradi 847.
Patauiensis, Conradi, 841. 842.
Ratisbonensis Conradi, 584.
capituli, 586.
S. Rufinae, I. 582
Salisburgensis Conradi I. 581. Eberhar 839. 840
Wormatiensis Bugonis, 851
Diplomata ducum Pomeraniae.
Boguslai 1130. 1140.
Ottonis 1151
Diplomata uariorum.
Abbatum S. Emmerammi et Pruuingensis 839.
Anastasiae ducissae Pomer. 1138
Beringeri ciuis Bamb. 1132.
Conuentus S. Mich. 838 843.
Conuentus Cremsmunsteriani 448
Cunigundis ad Confugiensem congregationem, 352 a
Irmberti abbatis. S. Mich. 845
de Lichtenfels comitis, 1143
Sigeberti regis Francor. 871 872
de Wiltperg comitis 1156
Disciplina corporalis S. Othonis 436 c
Distributiones quotidianae quopacto instituendae, 1213 b
Diuinatores excommunicationi subiacent, 1241 c
Dodona urbs, nunc Dabera, 673 e
eius conuersio, 688 b
Docuiza uilla, 527 c
Dola Sequanorum, 249 d
Dolessii patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 e
Doma pro ditione et possessione 274 a
Dominicae die profanatio punitur, 6 9 a
S. Dominici monast. extructum. 185 d
Domini plures num possint esse unius rei in solidum, 968 f
Domizlaus opibus et authoritate florens, filiorum exemplum secutus, conuertitur 107 g. 1108 a 472
cum tota familia, 473 b
S. Othonem transuehit Iulinum, 669 g
Domus ecclesiae et beneficiorum conseruandae et reficiendae, 1202 a
Dona Dei diuersa, 655 a
Donatismus reiectus 1241 a
Dorfles confertur coenobio montis monach. 894 b
Dorffling donatur abbatiae S. Mich. 1118 c
Dostii de Trelbach. uasalli Bamb. 1273 d
Draue, fides, *Drauen* fidere, 345 f
Drauus fl. 911 d
Dubislaus de Eckstede, miles. 559 d
Dueffenbach barones, uasalli Bamb. 1271
Dungersheimii Hieron. encomium S. Scholasticae, 379 e
Dunrardus, abbas monasterii 584 e
Duringia pro Thuringia 539 e

E.

Ebbo biographus S. Ottonis, 394 397 559 e
Ebbo Remorum episc. deponitur, 210 a
Ebbelsfeld donatur abbatiae S. Mich. 1118 e
Ebensfeldensis abbatia et burghuta incorporatur coenobio S. Mich. 1145 g

Ebera-

Eberacensis episc. Wiringus. 178 f
Eberacum castrum accedit eccl. Bamb. 219 b
ab *Eberbach* Heinricus et Nicol. 252 g
Eberberga episcopo Bamb. traditur, 90 c
Eberhardus landgrau. Hassiae occiditur in praelio, 993 a
Eberhardus primus abbas Biburgensis, 109 e
Eberhardus abbas Colbac. 554 c. 555 b
Eberhardus coenobii Biburgensis conditor. 583 g.
Eberhardus abbas III. mont. monach. 920 b
Eberhardus abbas Seuturensis 452 b
Eberhardus I. episc. Bamb. 47 a 995 c litem habet cum Henrico episc. Wurzb. 49. dedicat ecclesiam S. Michaelis 55 c obit. 66 e
Eberhardus II. episc. Bamb. eligitur 121 f Viterbii consecratur, 121. f. monasterio S. Theodori reditus quosdam largitur, 126. d. Fridericum barb. in Italiam comitatur, 127 b. eiusque officiositatem depraedicat 127 d. pro Mediolanensibus intercedit 103 c. eius literae ad episc. Salisb. 130 f. priuilegia amplissima impetrat, 130 g. muneribus ornatus domum mittitur, 131 c. collegio Gregoriano uestigal in Staffelstein confirmat, 133 f. Henrici S. corpus transfert, 788 f. hortatur Eberhardum archiep. Salisb. ut Alexandri III. papae partes deserat, et se pro Victore IV. cum aliis episcopis iungat, 1167 b. coenobium S. archangeli ab omni exactione eximit, 902 e. eius obitus, elogia et tumulus. 134 e f
Eberhardus D. Franciae, rebellis contra Ottonem M. in praelio caeditur, 25 c
Eberhardus Arnulfi Bau. filius capitur, 25 a
Eberhardus praepositus S. Iacobi legatus ad imp. 408 e
Eberhardsdorfium resignatur ecclesiae Bamb. 172 d
Ebermanstadium postulatur a comite Teccensi, 207 c. oppidum clientelare B. 202 1276 b. moeniis et priuilegiis munitur, 109 f
Ebernandus, Adolphi Nassou. cancellarius 181 e
Ebernensis ager uastatur, 162 g
Ebersberg castellum, episc. Bamb. accedit, 434 g
Ebersbergius Herman. Suinfordensium inimicus 229 e
Ebersteinius comes episc. Pomer. 662 a 219 f.
Ebisterus fl. 232 f
Ebner patritii Norib. et uasalli Bamb.
de *Eboraca* fratres monasterii Eboracensis conditores. 110 c
Eboracensis abbas in feudum accipit salinas Lindore. 124 e
Eboracum monast. 915 a Conrado III. imp. possessionibus augetur, 110 d
ECBERTI episc. Bamb. XV. electio pontifici nunciata, irrita ab hoc pronunciatur, 140. qui re accuratius pensitata eam confirmat, et pallium ipsi confert, 146 ut et potestatem excommunicandi episcopos, 146 d. eius familia. 146 e. criminis laesae mai. insimulatus se purgat, 147 d. in Vngaria exulat, 149 b. in gratiam ab imp. receptus episcopatus recuperati egregiam curam gerit, 149 f. g. feudis ecclesiae apertis inuestit Ludouicum palat. 154 d. in uincula coniicitur a Friderico Austr. 155 f. ius de non euocando accipit, 156 b. mortuus Bambergae tumulatur, 146 f. eius transactio cum Bernhardo D. Carinthiae, 1141 f. munificentia im monaster. mont. monach. 905 a
Ecbertus marchio Saxoniae, Henrici S. aemulus 36. f. occiditur 37 a
Ecbertus III. Henrici IV. anticaesar 90 a
Ecclesiae augmenta 667 g. conditio tempore Ottonis S. 631 b. facies non semper eadem, 631. d res non alienandae, 1217 f
Ecclesiarum immunitas, 1236
Ecclesia mater et filia audit 359 b
Ecclesiastici se aliis constituere censuales prohibentur, 1234 g
Eckardus D. Saxon. imperium ambiens ab Henrico S. profligatur, 889 g
Eckehardus marchio Thuringiae, 794 a
Eckenueldt castellum accedit episc. Bamb. 434 g
Eckoldshemium concessum eccl. B. 43 e
Eclendum plenarie traditur eccl. B. 217 b
Eclenhofius Arnoldus fit archiep. Mogunt. 126
Eclipsis solaris insolita religionem incutit terricolis, 159 b
Edmundus R. Angliae, imperium oblatum recusat, 200 f
Egidius rex Galliae Lugdunensis, 9 g
Egilbertus praepositus Bamb. legatus ad imp. 408 b
Egglofsteni uasalli Bamb. 1272 d
Eglofstennus Ioannes, Aurbacensium praefectus 230 c. Leopoldus in uia hostiliter inuaditur et diuinitus confortatus uictoriam reportat de hostibus 194 d. e. in cuius rei memoriam SS. Stephani, Henrici et Cunigundis festum celebrandum indicit, 194. fit episc. Bamb. 197 a. Sibotho 180 f
Egrae fl. situs. 4. d.
de *Ebera*, A. 817 f g
Ehrenbreitsteinensis conuentus 106 e
Eichenreuth mercatus clientelaris episc. Bamberg.
Eisch 365 d
Eistadenses episcopi, Eberhardus, 95 f Fridericus landgrau Leuchtenbergius. 192 b. Iohannes armat capessit contra Hussitas, 230 f. Megingaudus, 280 a. Rabanus 206 e. socius foederis contra mercatores 215 b Reinbodo 179 e

de *Eistetensi* episcopatu Norimbergam transferendo conuentio, 67 d.
Eistetentis dioeceseos monasteria, 423 g
de E*istede* Dubislaus, miles, 559 d
de Ekk*orst*, Ditlenus 559 d
E*kkirischbach*, mons, 332 d
E*lectio* episcoporum olim fuit penes caesarem 407 b. ex ipso gremio ecclesiae labefactatur a Iohanne XXII. papa, 189 b. per inspirationem, 1058
Electio imperatoris fit Confluentiae, 116
Ludouici II. fit Forchemii, 15 f
E*lectores* saeculares, uasalli episc. Bamb. et officiales, 44 f. 890 994 f
E*lectorum* officia ab Ottone III. constituta, 34 f.
Eliphdruda dicta S. Cunigundis, 345 f
Elisabetha Christina, sponsa regis Hisp. sacra eiurat euangelicorum, 1064 g
Elisabetha landgrauia Thuringiae, 146 e possessionibus deiecta confugit ad Ecbertum episc. B. 153 g. ad secundas nuptias sollicitata faciem deturpat 154 et peractis marito exequiis D. Francisci religionem suscipit, 154 b defuncta diuis accensetur, et amplissimo monumento honoratur, 155 c
S. *Elisabethae* hospitale 881 d
Elsendorf donatur ecclesiae Bamb. 1118 e
de *Elsholt* Conrad. et Volzco. 1153. c.
Eltsemum occupatum ab episc. B. 225 c
de *Elz* uasalli Bamb.
S. Emmerammi coenobium augetur a Conrado posthumo, 21. a. abbatis epistola ad coenobium Admontense, 838. a
Emericus, episc. Wurzb. 114 f.
Emericus S. Stephani filius, 59 g
S. Emetrius martyr 372. c.
Emicho praepositus ueteris aediculae Ratisbon. 175. g.
Emphyteutarum inuestitura fit per portatorem, Lehnträger 951. f.
Bambergensium officium et obligatio, 954. b
Emphyteutica bona olim uera feuda fuere, 953 e.
Emphyteuses quomodo Bambergae soleant oppignorari, et an sine praeuia oppignoratione pro debitis chirographariis capi possint, 955. a
Emphyteusis quid, 950. f. quomodo differat a iure censitico. 951. quomodo acquiratur, 951. c. quomodo amittatur, 952. g.
Encoenia Bambergensia, 49. b.
Energumeni liberati ope SS. Henrici et Cunigundis, 320. b. 325. f. 360. a.
Engelbertus archiep. Colon. inungit Henricum Friderici II. fil. 152. c.
Ens, Ensa fl. 289 c 424. b.
Ens monast. sub clientela existit Bamb.
Entsdorff coenobium conditur, 423. b. confirmatur, 103 b.
Entsdorffensis cella, 535. e.
abbas Walchunus 123
Episcopi autoritas necessaria in statutis, 1197. c.
Germaniae malunt dici principes 1039 e sine autoritate pontificis ad aliam ecclesiam ire non possunt 1134. b. 1136. b.
Episcopis non uitio uertendum, si uiuant lautius 1050
Episcopii res eleemosynae fidelium 435. e
E*pistola* consolatoria S. Othonis ad Bambergenses, 416 c.
E*ppenthal*, uilla 1123 b.
Epternacensis coenobii administrator, 385. a.
Equi albi census, 350.
Equorum numerus character potentiae apud ueteres Pomeranos 668 e.
E*rana* castellum Hezelonis
Erbacensis comes, 3 a
Erbo archiep. Mogunt. 401 e
Erbo camerarius S. Otthonis 454 e
E*renbolus* archiep. Mogunt 401 e
E*ringa* uenditur landgrauio Leuchtenberg. 212 a
E*rlangum* uenditur Carolo IV. 205 a
E*rlensis* agri praedia traduntur coenob. Langheim. 157 e
E*rlinga* oppignoratur, 182 c
Erlongus episc. Wirceb. 100 c. Franciae ducatum amittit, 100. d
E*rmenson* com. Luxemb. 3 2 c
E*rnestio* rebellis contra Henr. S. imp. 802 e
ERNESTUS episc. Bamb. 245 a
Geyerswerth exstruit, 245 b
eius epitaphium, 245 d. genealogia, 246
patronus et educatio, ibid. e. f
uita academica, 247 b
transfert Carmelitas ad S. Theodorum, 881 c
E*rnestus* Thietboldi march. Longob. filius 799 e
E*rpfurta*, antiquitate et munitione famosissima, 520 c
E*rror* num remissus fit a Christo 828
E*sico*, Ascaniae princeps, 24 g
E*uangelii*, praecones in Pomerania, 565 b
de E*uangelicis* extirpandis in Franconia consilia, 1016
E*uangelista* primus Pomeraniae, 590 d
S. Eucharistia commendata a S. Othone, 663. g
ne portetur solum ad ecclesiam, 1226 a
quanta ei, si extra ecclesiam portetur, sit exhibenda reuerentia, 1225 d. sumenda ieiune, 1226 b. non est porrigenda pueris ante usum rationis 1226 quo pacto custodienda. 1231 g. non celebranda in altari portabili, 1231 c
E*ufemia* abbatissa in Altmuhl. 598 c
E*ugenius III.* papa canonizat Henricum S. 122 a. 317 b 376 d
E*ugenius IV.* papa principes ad bellum contra Hussitas hortatur, 234 a

Eufa fl. 1121 b
Excommunicationis maioris casus, 1259 seqq.
Excommunicatis in gressus ecclesiae non indulgetur, 1230 b
Excommunicationis beneficium an competat domino feudi, an agnato, 943 d
Executio non facienda Bambergae absque approbatione uicarii generalis, 1176 c
Exorcismo malus spiritus locum dat, 1015
Expeditionis sacrae occasio 77. f. dux primus 90 e
Expeditioni cruciatae se accingunt multi principes, 150 e
Exploratores a Iulinensibus submittuntur, 686 g
Expromissor num gaudeat beneficio excussionis, 944 b c
ab *Eyb* Martinus, episc. Bamb. 243 f
Eybii uasalli Bamberg 1273 b
Ezelskirch confertur coenobio montis monachorum, 894 a 1118 e

F.

Faginetum uilla, 171 d
Fagonia, 1. 21 g.
Falconis paedagogium 247 b
Faldistorium, sedile episcopale, 1088 f.
de *Falmhaupt* nobiles uasalli Bamberg. 1273 f
Falsi crimen ad centenam spectat, 1075 f.
Falsiloquium licitum, 478 d.
Fames, 90 c. 101. a 124. e 176. e
Fana destruuntur, 629. d.
Fani euersi thesaurus offertur S. Othoni, 680. e
praecipui ornatus, 680. b.
Fauentinus episc. Ericho, 72 e
de *Fechenbach* Hartm. Fridr. capitularis Bamb. et Wurzb. 108[illegible] c
Feliciana haeresis damnata, 14. g
Felicius elogiis exornat S. Cunigundem 372 f.
de *Fenck* uasalli Bamb. 1274 b
Ferdenberga 167. f
Ferdinandus II. ad comitum dignitatem euehit Hazfeldios, 1036 a
Festinatio inimica consilio, 801 f.
Festum SS Stephani Henrici et Cunigundis, qua occasione institutum, 194 g
Feuda Bambergensia cur omnia habenda pro antiquis, 1060 g
aperta cur nequeant consolidari Bambergae, 1063
Feudum quid, 940 b. an et quomodo alienetur et oppigneretur Bambergae 911 e. oppignoratum si ad dominum redeat quid iuris, 942. feudum guardiae 235. d.
Feulbacense praedium donatur coenobio S. Michael. 147 c.
Fichtelberg. 4 b.
Fides catholica tota tenenda saluandis, 574. a. necessaria ad patrationem miraculorum 684 d
qualis praedicata ab Othone S. 630 c
S. Fidis cella, 424 g. coenobium, 116. c. sacelli fundator, 902 b
Filbertus cancellarius, post episc. Frisiensis 797 b
Filechtenus, Cuno canonicus, ob luxum taxatur a Carolo IV. imp. 204 a.
Filum sericum S. Cunigundis 389. c. 994 c.
Fischenzum feudum Bamb. 296. c
Finkenbeerd, 22 b.
Frischenstenum oppignoratur regi Bohemiae
Fladinz aqua, 332. f
Flagellum infirmitatis. S. Othonis, 436 e.
Flandria uastata 39 g.
Flaui, populi 649 g.
de *Flenzug* uasalli Bamb. 1274 b
Flinsbach uilla, 331. c. 332. e
Fodrum largiri quid? 800 c
Foederatio dominorum, 229. c
Foedus pactum contra mercatores praedones, 215 d
Folkfeld u. Volkueldt.
Fons Gumpoldinus, 899 f
Forcheimensis paroecia adiicitur ecclesiae Wirceb. 31 d. abbatia accedit episcopatui Bamb. 52 a. ubi fuerit posita 52 b
Forchemii antiquitas, 21. b. cur ibi saepius celebrata comitia, 21. b
deditio a MDC XXXII. 1028
eligitur Ludouicus II. imp. 15. f.
oppidi descriptio et insignia, 77. a
Forchemi curtis regia 17. d. 21. b.
Forchemium concessum ecclesiae Bamb. 43. d.
redit ad imperium, 66. c. restituitur episcopatui Bamb. cum omnibus bonis, 76.
Forchenbach, aqua, 332. d.
Fornerus Frider. uicarius Bamb. 340 a 345. e.
Fornicatio simplex ad iurisdictionem nobilium pertinet, 1075
Forsthabern, pars iuris territorialis, 1021. b
Forum competens clericorum et laicorum, 1205. ad *forum* ecclesiasticum quae causae spectent 1206.
Fruserfensis comes, Vdalricus, f 97. f.
Fraisch olim in paucissima delicta animaduertit, *uide Freisch*
Franchenfurt pro Frankfurt, 276 f.
Francia superior siue montana, 1. b
Franciae calamitates, 90 d 229 d
gazophylacium penes quem, 3. a
orientalis et occidentalis ambitus, 13. a
orientalis ducatus, 8. e confertur episcopo Wirceb. 12. a. quomodo eidem sit traditus, 12. b. Conrado Sueuo in feudum confertur, 100. d
regnum diuiditur, 12. g.
status afflictus 167. c
Franci dicti Salii, 14. e
iuxta quosdam a Troianis orti, 7. g.
sunt Germani origine, 8. a succurrunt Thuringis, 8. c.
Franciae nobilitatis primus honor et inclyta uirtus, 245 e. eius sex circuli 245. f.
Franciscanorum coenobium Bamb. 305 6

Franciscus ab Hazfeldt episc. L. Bamb. eligitur in exilio, 1034. cur electus, 1036. e. iudicio repetundarum pulsat Austriacos propter dynastias in Carinthia, 1035. eius uirtutes et mors improuisa, 1036.
Francoberga iure feudali exemta 191. a uendita duci Austr. 212. a. ibi sepultus Marcomirus dux VI. Francorum, 9. d.
Francoburgum castrum redimitur ab Henr. Hoenloio, 193. c. uenditur comiti Schaumburgio, 180. e.
Francofordense telonium, 128. f.
Francomercatum, oppidum in Carinthia, ius nundinarum accipit 152 g.
Franconia uastata ab Alemannis, 10. c. minutissimis terriolis repleta, 1016. pericula incurrit propter scriptum Bamb. militem 1012. cur ad nouum pro Hispania bellum adeo fuerit difficilis, 1063.
Franconiae principes, comites, barones ciuitates, nobilitas, 3. a. b. c. fertilitas, 3. f. portio pars Boiariae, 3 d. insignia gentilitia, 5. f pagorum descriptio, 1. b.
Franconici ducatus symbola heraldica, 1070
Francus idem quod liber, 7. f.
de *Franckenstein* baro Io. Philip. 1086. f.
Franckensteinii uasalli Bamb. 1273 c
Frantisca, Helleparde, 513 c.
Frauen-Aurach monast. conditur 175. d.
Fredericus Com. Luxemburg frater S. Cunigundis 382 b proper *Fredi* exactionem lites ortae inter imp. et pontif. 130. e
Freisch, centbarliche freisch, eius natura et effectus, 1021. d.
Frenbachium restituitur ecclesiae Bamb. 76. f.
Frensdorfius comes domania Bamb. sibi obstricta tenet, 140. b.
a *Freyberg* Io. Frider. nobilis Sueuus, 148. e.
Freybergii uasalli Bamb. 1273 c
Frideburgum castrum 1197. 92. d. Kuchlariis uenditur, 212. a. oppignoratur Vngnadio, 188. g.
Fridericus I. barb. electionem suam pontifici nunciat, 125. f. reges Daniae conciliat ibid. g. comitia Ratisbonae celebrat, ibid. Henricum archiepisc. exauctorat, 126. d. controuersiam de monast. Altacensi finit, 126. e. in Italiam mouet, 177. b. officiositatem suam ab Adriano pontif. taxatam argute purgat, 127 g. Beatricem ducit, 128. b. comitia Wormatiae indicit, 128. d. telonia in Moeni flumine ad numerum ternarium reducit 128. f. Mediolanenses in gratiam recipit, 130. c. nuncios apostolicos Germania excedere iubet 129. f. Othoni Frising. patruo uectigalia concedit 129. g uictoriam de Cremonensibus reportat 130 131. g. eccl. Babeberg. amplissima priuilegia concedit, 130 g Mediolanum solo aequat, 131 g. denuo in Italiam mouet, 132 g. Roma capta iura maiest. exercet, 133 a. Saxoniae duces conciliat, ibid. prouinciale iudicium Wirceburgi confirmat, 133 d. legatos mittit ad Alexandr. pontif. 134 a. qui re infecta dimittuntur, ibid. b. in bello Longobardico ab Henrico Leone desertus 126 e. hunc tamquam reum maiest. proscribit. ibid f. litem inter episc. Bamb. et Wurzb. dirimit, 126. a. Polonos domat, 321. Hierosolymam liberaturus in flumine perit, 140 b.
FRIDERICVS II. caesar designatur 48. g. a Moguntino et Treuirensi consecratur 148. g. bellum contra Ottonem parat, 149. a. regalias ecclesiae Bamb. remittit, 150 c. filium Henricum regem iniungi facit 152. c. milites sacros conuocat, 153. d. denuo mouens in palaestinam Hierosolymam recuperat, 154 g. ibidemque coronatur, 155 a. Henricum fil. carceri mancipat, 156 d. Isabellam ducit et Conradum fil. regem Germ. coronari facit, 156 e. ius monetae concedit episcopo Bamb. in Villach et Griuen 160 e. excommunicatur, 163 b. et regno exuitur, 1143 a c. ueneno tollitur, 167 b
FRIDERICVS III. Austr. imperator eligitur, 188 c. cum Ludouico Bau. praelians uincitur et capitur, 191 b. e. custodia certis legibus dimittitur, 191 d. antistites Salisburg. et Bamberg. in uincula tradit, 155 f
FRIDERICVS V. imp. confirmat Henricum episc. Bamb. 1348
FRIDERICVS Hoenloius, episc. Bamberg. Carinthiae abbates inuestit, 199 e absoluit Basileenses excommunicatos, 201 e
FRIDERICVS Auffessius episc. Bamb. 229 c arma contra Hussitas capit 230 e 234 g clerum reformaturus, diminuto comitatu suo, in Carinthiam proficiscitur, 232. c. uitam priuatam eligit, reseruatis sibi annuis reditibus, 235 b hospitale canonicorom regularium in decanatus honorem euexit, 235 c ibidemque tria sacella extruxit. ibid.
FRIDERICVS Thruhendingius, episc. Bamb. 205 c. Bischofsheim in feudum guardiae concedit 205 d. Carolo IV. ecclesiae libertatem adimere satagenti aduersatur, 206 e
Fridericus Austr. ducatu pellitur, 156 c
Fridericus Austr. decollatur, 174 f
Fridericus D. Sueu. Conradi III. fil. monasterium Eboracense praediis auget, 110 d patrem in palaestinam sequitur, 122 f Lothario II. Sax. se opponit, 110 b
Fridericus marchio Misn. anticaesar Caroli IV. 200 f 407 f
Fridericus burggrau. Norimb. 162 c 1151 b
Fridericus II. et *III.* duces Meraniae, 156 b
Frikenhusa uicus ecclesiae Herbipol. donatur, 17 b
Frilesbaobium restituitur eccl. Bamb. 76 f

Frisii ex Asia minori in Germaniam ueniunt, 990
Frisingensis ecclesia bona quaedam accipit, 85 b. episcopus facit cum Henrico S. imp. 794 c
Frisingenses episcopi, Engelbertus, 67 f. Egibertus, 280 c. Emicho, 179 c. Filbertus 797 b. Ioannes, 192
de *Frobenue*, Berhard 1142 f
Froënloë resignatur eccl. Bamb. 172 d
Fuchsii uasalli Bamb. 1272 e
Fuchsianae gentis scriptor, 1016
Fuchs a Rugheimb. *Georg.* coadiutor Bamberg. 242 eligitur episcopus Bamb. 242 f
Fuchs Io. Georg. episcop. Bamb. 1016
Fuggerus Ernestus, legatus primarius episcopi Bamb. ad imp. 1037 d
Fuldensis abbas facit cum Henrico S. 794 f augustae archicancellarius, 123 g. dominium directum in Stufenberg et Baunach cedit episcopo Bamb. 218 c. monasterii priuilegium a Gregorio IV. ipsi concessum, 856 c
Fulgur in uultibus baptizatorum, 686 b
Führer patritii Norib. et uasalli B. 1274 e
Fürtenberg castrum clientelare episc. Bamb.
de *Fürtha* Conrad. pro mutuo sibi obligat Stephansdorfium, 147 c
Furthana contentio in curia imperiali 1068
Furthensis marchia, 183

G.

G*Allici* belli calamitas in Germania, 1056 regni forma, post duces, 11 e
Ganerben, 1042 e
Ganerbica domus, 1043 a
S. Gangolfi coenobium clientelare episc. Bamb. 1270 e ecclesia extructa, 274 f 884 a natalitius sacer Bambergensibus, 413
Garganus mons, S. Mich. archangeli praesentia celebris, uisitatur ab Henrico S. 38 g
Gastelius familiarum scriptor, 1036 b
Gebhardus Franciae comes in praelio cadit, 20 b
Gebhardus regulus Cattorum bellum gerit cum comitibns Bamberg. 16 d
Gebsattelii uasalli Bamb. 1272 g
Gebsattelius Io. Philipp. episc. Bamb. 255 d
Geburg circulus nobilitatis Franconicae, 245 f. eius recessus cum episc. Bamb. 1105 e
Geilena pellex Gotberti Francorum ducis acerbe odit S. Kilianum, 11 c
Gemeinherrschafft, quousque se extendat, 1423 a
Genebaldus I. dux Franc. 5 f.
Genebaldus II. dux Franc. 1110 g e
Genffenburgum, ex hereditate Schlusselburgica accedit eccl. Bamb. 202 c
Gengenbacense coenobium, clientelare episc. Bamb. 44 c 1270 f
Gengenbacenses abbates, Fridericus 452 b Rupertus, 63 b
Genuensis episc. Hugo, 280 d
Georgiani collegii accessiones, 14 b 53 d 60 g 74 b 120 g 133 f.
Georgianum collegium Steinbergam confert in feudum abbati Hailsbrunnensi, 142 a
S. Georgii basilica 154 g
Georgius Fuchs à Rugheim episc. Bamb. 241 g 1006 e
Georgius Limburgius episc. B. 241 a 1006 b
Georgius Marschalk episc. Bamb. 1006
S. Georgius martyr opem fert S. Henrico, 38 a
Georgius Schaumburgius iussu papae reformat coenobium mont. monach. 272 g 919 1003
S. Georgius patronus Bambergensium, 40 c quare electus ab Henrico S. 274 d
Georgius I. abbas mont. monach. 926. e
Georgius II. abb. mont. mon. 928. e
Georgius III. abb. S. Mich. 930. c.
Georgius V. papa coronat Otton. IV. imp. 34 b. sede pellitur a Crescentio, 34 d. sed restituitur ab imp. ibid. confirmat sanctionem Ottonis III. de imperatore eligendo per septemuiros 34. f. ibid. 35
de *Gera* domini, uasalli Bamb. 1272 a
Geracense castrum adiudicatur episcopo Wurceb. 49. e.
Gerardus comes Alsatiae, 351.
Gerbirga filia Henrici auc. 22. g. 25. 2
Gerbirga soror Henrici S. praeponitur nouo monasterio ad D. Emmerammum, 33. a
Germania uastatur ab Hungaris 21. f. 22. g. Vngaris tributaria 120. c.
Germaniae status miser, 16. a. primatus, 30 e. subiicitur Burgundia, 60. c. et Dania 27.
Germani perculsi portento, 28. g.
S. Germani super corpus iuratur, 201. f
Geronitus idolum Pomeranorum, 495. f Deus militiae, 502 b.
Gersau Anton. praeco euangelii in Pomerania, 563.
Gertrudis comitis palatini coniux, Michelfeldense coenobium transfert ad S. Theodorum, 124. a. aedicula accedit ecclesiae S. Michaelis sacellum 884. b. 116.
Geuder patritii Norib. et uasalli B. 1274. c
Gewoldus Christoph consiliarius Bauaricus 337. f.
Geyerswerth extruitur, 245 b 882 c
Gicheburgum castrum accedit eccl. Bamb. 121. nexu feudali liberatur, 131 c
Gichii comites olim Truchendingii dicti 114. c. uasalli Bamberg. 1272 e.
Gichium castrum ditionis Bamb. 114 b. traditur plenarie eccl. Bamb. 217. a. praesidum sedes dictum, 217. d.
Gichius Henr. captus, 154.
Girschneri Christoph ἐπιστάτοιχον in Mart. Hoffmanni Bambergam. 932
Gisela mater Henrici S. 30

Gisela Henrici S. soror nubit Stephano Hungariae regi, 48 uidua a Petro rege in carcerem detrusa a fratre liberatur, 66. e. obit. 90. d
Giselbertus Lotharingiae dux 22. f. rebellis contra Henricum aucupem perit.
Gisenfeldensis ischiatica curatur ope S. Cunegundis 361. a.
Gladius praefertur episcopo Wurzb. 161. e
de *Gleichen* comes Hermannus, episc. Camin. 601
Gleichensis tractus in Thuringia donatur Hazfeldianae familiae, 1036. b.
S. Goar solis honoratur famulatu, 356. e
Godeboldus comes S. Othonis ad sua redit, 469. d.
Goerschacher nobiles uasalli Bamb. 1274. a.
Goldmeyeri origines Bamberg. 985
Goricensis comes Albertus, praefectus Henrici IV. 95 g
Gosbertus I. dux Francor. XVII. 10. S. Kiliani concionibus motus pellicem abdicat, 11 b
Gosbertus II. dux Franc. XVIII. et ultimus. 11 d
Goslaria exornatur, 30 d
Gostueldensis agri 44 c
Goswinstenum nexu feudali liberatur, 131 a
Goteboldus comes Henneberg. Oratorium Vezzerense ecclesiae offert, 115 g
S. Gothardus abbas Altahensis imperatori carissimus, 329 a. praeficitur ecclesiae Hildesiensi 271 a
Gothofredus de Bouillon dux primus expeditionis sacrae 62 d 90 e. declaratur rex Hierosolymitanus, 92 a. Gunthero Vandalo uxorem sociat, 62 g. eius genealogia, 381
Gothefredus praefectus Norimberg. 95 d
Gothofridus Arduennae dominus accipit ducatum Lotharingiae, 39 f
Gradelii de Boden uasalli Bamb. 1273
Gratitia ciuitas ad Oderam christianam religionem suscipit, 687 c
Graschenfeldensis comitatus conceditur episcopatui Bamb. 43 e
Graeci ex Capua expelluntur, ab Henrico S. 50 b
Grau sonat iudicem, 1048 a
Grauamina episcopi Bamb. propter mutationem religionis, 1020 g
Gregorius IV. papa, 68 f
Gregorius VI. papa citat Henricum IV. Romam et ab eodem abrogatur, dein Henricum excommunicat, 86 fg. iterum deponitur, 88 c
Gregorius VIII. papa Lambertum episc. Bamb constituit, 209 d
Gregorius XIII. papa, confirmat Ioannem Georgium Zobelium episc. Bamb. 243 d ut et Ernestum episc. Bamb. 245 a. haereticum declarat Hoffmannum uicedominum Carinthiae, 251 c
Greidinga feudum eccl. Bamb. permutatur, 178
a *Greiffenclau*, Franc. Friedr. 1088. a
Griuena praepositura clientelae subest Bamberg. 1270. f. oppignoratur Bohemiae regi, 186 f
de *Griuena* Otto clientelam Bamb. suscipit. 193 d
Griuiacum oppidum Carinthiae ius monetae accipit, 160 e
Groezum donatur ecclesiae Bamb. 81 d
Groicensis comes Vipertus Reginsdorfium coenobium aedificatum eccl. Bamb. indulget. 101 f
Grombachia uxor Guntheri Vandali, 62 g
Groselisextinum castrum uenditur collegio Georgiano. 187 d
Grosiorum familiae ortus, 61 c
Grosius papa, 185 ad
Grosii de Trokau uasalli Bamb. 1272. e
Gros a Trokau Henricus episc. Bamb. 237 e
Grosouia uilla praefecturae Teutschnicensis, 111 d
Gruben castrum Franciae, 235 b
Grumbachius comes, Herdegenus, arbiter inter episc. Bamb. et comites Orlamundenses, 170 f
Grumbachii uendunt Meinburgum, 184 f
de *Grün*, nobiles uasalli Bamb. 1273 d
Grundher, patritii Norib. et uasalli Bamb. 127 d
Grundiner nobiles uasalli Bamb. 1274 f
Grunelachius baro condit monast. Auracum, 176 d
Grunelachius baro Leopold. episc. Bamb. 181 g
Gryphonis saxi pars ex hereditate Schlusselburgica accedit eccl. Bamb. 202
Guardiae feudum, 166. c 193 a 203 a
Gugel patritii Norib. et uasalli Bamb. 1274
Guilielmus Hollandiae comes rex Germ. 167 b
Gumpoldus abbas IX. mont. monach 8, 9 c
Gumpoldinus fons, 899 f
Gundegarus episc. Eistetensis ea quae antecessor renuerat, Henrico S. pollicetur 50 g. et concedit ius parochiale in toto tractu cis Pegnesum ecclesiae Bamb. 51 d
Guntherus cancellarius Henrici V. habet uisionem, 75. b. praesul Bamb. factus de augendo episcopatu cogitat, 75. e reditus ecclesiae ampliat, 76. e. ecclesiam S. Gangolfi aedificat, 77 e. maiestate corporis claret, 78 b. eius fortitudo, 78 c et mors ibid. g. ortus et dotes. 79 80 a
Guntherus Schlusselburgius Conradi II. imp. dux exercitus, 63. Vandalum magnum in duello uincit, 61 g
Guntherus Vandalus, a Gunthero Schlusselb. uictus, Gothofredum de Bouillon in palaestinam sequitur, et ab eodem insignia noua accipit, 62 f. militia relicta in Franconia, domicilium constituit,

tuit, 63 b. Grosiorum familiae stirps euadit, 51
Gunzia uilla accipitur in mundiburdium imperatoris, 330
Gusbachius Balthas. primus uicedominus Carinthiae, obit, 230 a
Gustauus Adolfus R. Suec. fere numinis instar colitur, 1027
Gutricus praemium insigne tulisse dicitur, suae deuotionis erga S. uirginem, 256 f
Guteberga ex hereditate ducem Meraniae accedit ecclesiae Bamb. 166 a nexu feudali liberatur, 109 b
Guttenbergii uasalli Bamb. 1272 g
de *Guttenberg* baro, Otto. Philip. 1086 1102 1109 a. Henrich. Christian 1087 d

H.

H*Absburgensis* comes Otho, 136 a
Habsburgiorum, ortus, 381 g. genealogia, 401
Hacleswiga, mater S. Cunigundis, 381 e
Haga praedium, ad altare S. Petri mai. eccl. Bambergae legatur, 289 e 1121 a
Hag, mercatus clientelaris episc. Bamb.
Hagensis aduocatia conceditur episc. Bamb. 1149 g
de *Hage*, Otto, 1147 c
de *Hagenoga*, Reinh. 1151 c
Hagensee Iacob. euangelii praeco in Pomerania,
Hagensis conuentus, a. MDCXCVII. 1060
Hagenwaldus Theodor. 179 b
Hagium, 192 d.
Habelsberger uasalli Bamb. 1274 c
Hailsbrunnense monast. aedificatum 115 a 423 g
Halberstete, 802 b
Halberstadensis dioeceseos monasteria, 423 e
episcopatus confirmatur a Carolo M. 14 e. Moguntino olim subiectus, 207 a
Halberstadenses episcopi: Arnoldus 280 a hortatur episcopum Herbipol. ut partem suae dioeceseos cedat episcopatui Bamberg. erigendo, 1112 a. Arnulfus, 796 d. Otto scribit ad S. Othonem, 824 g
Halenses nundinae, 442 d
Halesbrunnen. 536 b
Haller, Antonius, ciuis Norimb. b
Halstedt mercatus clientelaris episc. B. pignoris nexu liberatur, 140 b
Halstadiensis ecclesia ditatur, 139 b. pons concrematur, 1032 e
Halsiorum comes Abertus, 182 c. priuilegia indulget Osterhofensibus, 170 comitum familia, 179 c
Hamburgensis archiepisc. Anscharius, Daniae apostolus, 595 c
Hanawich mons 332 c
Hamelburgum, super eo lites, 159 a
de *Hannenberg* comes Wilh. 1142 f
Hanuoniae comes Raginerus, 384 c
Hanouia liberatur ab oppugnatione militum caesareorum, 1037
Hanouienses comites uasalli Bamb. 1271 e
Hansgrau, quid. 1048 b
Hardeccius comes, Burkard. iudicii aulici praeses, 207 b. Burggrauius Magdeb. iudicii imperialis praeses, 211 d
Hardeccum in Carinthia permutatur 172 b
de *Hardegge* Herdewil, 1129 a
HARDOVICVS episc. Bamb. Adalberonem episc. Wirceb. accusat. 72. Auracum restituit collegio Georgiano 74 b sepelitur ad aram D. Ioannis. 74 d. immerito quibusdam uapulat, 74 e
Harduinus antirex Henrici II. in Italia, 798. d. arma armis repellere tentat, 799. e eius fraus, 799. g. inhumanus erga episcopos, 798 f
Harsdoerffer, patritii Norib. et uasalli Bamb. 1274 e
Hartungus abbas mont. monach. 906 c
Hartungus II. abb. mont. monach 918 d
HARTWICVS episc. Bamb. primus pallio donatur, 288 d
Hartwicus episc. Ratisbon. 588 d
Hartwigius episc. Iuuauiensis, 280 b
Haselstenum moenibus cingitur 123 g
Hasenboium praedium offertur eccl. Bamb. 192 c
Haslacis fl. 885 b
Hassfurth. 1031 b
Hastisortium, 620 f
Hatto archiepisc. Moguntinus, Ludouico infanti familiarissimus, 889. insidias struit Henrico Saxon. duci, 21 c. perfidus erga Albertum Bamb. 887. ideoque punitur, 889 b. eius perfidia ab Ottone Frising tacta, 19 d
Hauelbergense rebelles S. Othonis concione conuertuntur, 496 a
Hauelburgensis episcopatus. 495 e. episcopus Bruno, 179 e
Hazfeldia gens unde nomen trahat, 1036 a eius incrementum, 1035
ab *Hazfeld* Melch. et Hermanni merita in caesarem, 1036
Hebdomatis maioris sanctitas, 806 d
Hebelshemum occupatur ab episc. B. 225 c
Heber patritii Norib. et uasalli B. 1275 e
Hecker Wilh. euangelii praeco in Pomerania, 565 b
Hedingsfeldi comitia celebrata, 207 d
S. Hedwigis 598 c
Hedwigis, Henrici barbati soror, ducis Silesiae coniux, monast. Triburiense extruit, 150 g
Heideccius baro, Ioann. fit episc. Eistet. 227 f
Heiligeberg, 598 b
Heilsbrunn, monast. 423 g. nouum abbatem et conuentum accipit post mutationem sacrorum, 1018
Heimenburc 295 g
Heimo Virdunensis episc. 280 b
Heinachii uasalli episc. Bamb. 1272 c
Heinrichsdorffium accedit eccl. Bamb. 81 g
de *Helberstadt* Conrad armiger, 1189 f

Helden patritii Norib. et uasalli B. 1274 g
de *Heldrit* uasalli Bamberg. 1273 b
Helenus; dux Franc. XII. 10 f
Helfenrode emitur coenobio mont. monach. 914 a
de *Helffenstein* familiaris Ernesti episc. Bamb. 248 f
Helingersberge, desuper diploma Henrici S. 333 b
Helleparden, Hussitarum inuentum, 231 c
Hellerorum familiae ortus, 33 c
Helmericus abbas S. Michaelis, 849 c 902 d
Helmigerus capellanus Henrici S. imp. 806 a
Helwicus abbas Stolpensis, 554 c
Helwigius Wilh. canonicus Herbip. 248 f
Hempfenueld, castellum, accedit episc. Bamb. 434 g
Heneti domantur, 23 c
Henckergeld redimitur a nobilitate clientelari Bamb. 1067
Henetorum prouinciae remisso tributo, Othoni S. adiudicantur, 115 e
Hennebergensis ditio inuaditur, 183 e
Hennebergiorum comitum stirps, 25 f. insignia, 25 g. liberalitas erga episc. Bamb. 124 c. dissidia cum episc. Wurzb. 158 e. per arbitros componuntur ibid f
Hennebergii comites, *Bertholdus* 151 b. eligitur episc. Wurzburg. 174 d. eius technae inutiles de obtinendo episcopatu, 175 c. d. agrum Bamb. populatur, 183 e. Meinburgum castrum emit, 185 c. creatur uicarius imperii 186 a. moritur, 226 g. *Fridericus* et *Georgius* deuincti Ioanni episc. Wurzb. 228 d. *Gebhardus* episc. Wurzb. 124 f. *Gotebaldus* oratorii Vezerensis conditor, 115 f. *Henricus* arbiter inter episc. Bamb. et comites Orlamundenses, 170 f. ecclesiae Bamberg defensor, 166 f. *Philippus* episc. Bamb. 237 c. *Poppo*, episc. Bamb. 22 g. militiae sacrae se accingit, 150 f. Vdalricus. 182 e
Hennecouius episc. XV. Pomer. 601 g
Henningus episc. XVIII. Pomer. 602 a
Henrici nominis etymon. 339 b
HENRICVS I. imp. a Conrado I. moriente commendatur proceribus, 122 a. cur dictus *auceps*, 22 b. Arnulfum malum duc. Bau. in gratiam recipit, 22. d. priuilegia Herbipolensia instaurat, ib. e. foedus pangit cum Carolo simplice, ib. f. Hungaros e Germania eiicit, 23 a. Henetos domat, 23 c. marchionatum Brandenb. instituit, 23 d. Dalemincios subigit, et Pragam tributariam facit, ibid. e. marchiam Sleswicensem condit, 23 f. Danos et Polonos subiugat, 23 f. in Holsatia episcopum constituit, ibid. marchiam orientalem erigit, ibid. Hungaros rursus insolescentes fundit, 24 c. ludos equestres instituit 24 c. Quedlinburgi sepultus, 24 d
HENRICVS II. siue sanctus nascitur, 30. e, Babebergam instaurat et beneficiis ornat conterraneos, 33 c. uisionem habet de obtinenda post sexennium imperatoria dignitate, 33. e. 269. e. a. 7. ab electoribus rex salutatus Moguntiae inungitur, 36 d. 269 a. aemulos habet, 36 e. Henrico Austr. march. antiregi obuiam procedens supellectilem amittit, 36. quam tamen recuperat Henrico capto, 37 a. Vorcheimense monasterium concedit episc. Wurzb. 37 b. Cunigundam ducit in matrimonium, cui Babebergam dotalitium constituit, 37 c. eamque Paderbornae coronari facit 37 d Vandalis et Slauis obuiam it, D. Adriani gladio cinctus, 37 f. 272 c. apud Merseburgum S. Laurentio uouet 37 g. 272 e. uictoriam reportat de hostibus, 38 a. uidet gloriosos martyres, 273 b. donis honorat S. Benedictum, 299 b. Poloniae regem et Bohemiae ducem profligit, 38. e. cum Arduino manum conferens captur, altero uero pede *claudus* euadit, 38 e. alia claudicationis causa, ib. g. 299 d. claudicationis monumentum, 39 b. cur *sanctus* dicatur, 39. c. D. Laurentio ex uoto donat calicem aureum miraculo insignem, 39 c. leges fert de ueneficis et illicitis nuptiis, 38 f. Brunonem fratrem in gratiam recipit, 39 f. Bauariae ducatum Heziloni affini confert, et Gothofrido ducatum Lotharingiae, ibid. Flandros adoritur, 39 g. Saxoniam reuisit, 40 a. Babebergae basilicam condit. 40 b. de episcopatu agitans Wirceburgensis et Aistetensis episcoporum consensum efflagitat, 40 d. pontifice confirmationem recusante archiepiscopatum erigere meditatur 40 f. conciloque Francofurtensi aperit consilium, 41 a. 276 f. in quo uoti compos fit 42 b. 277 c. Wurzbergensem episcopum in gratiam recipit. 42 g. pontificis confirmationem impetrat, 277 d. 278 b. episcopatum Bamberg. mirifice auget, 43 b 55 c. electores saeculares eius officiales constituit, 44. f. extruit templa S. Stephani et S. Michaelis archang. 47 d. it. ecclesiam S. Mariae et S. Gangolfi martyris 274 f. indignatur fratri episcopatus munere non rite functo, 48 a. Hungarorum apostolus audit, 48. d. Cunigundis fratres suam pietatem suggillantes atque rebelles punit, 49 a. altera comitia indicit Francofordiae, 49. c. 279 e. obuiam procedit Harduino eumque fugat, 59. g. post coronationem Longobardicam Romae cum augusta coronatur, 50 a. Apuliae recuperatae Ismaelem nepotem ducem praeficit 50 c. 297 d. Cluniacum inuisit et munerat 50 d. 306 a. religiositate non obstante imperium dilatat, 50 e. 306 e. Gundegarum episc. Eistetensem, ut stet promissis, admonet, 51 b. Ratisbonae comitia

mitia celebrat, 51 f. uirginitatem seruat in matrimonio, 52. Zelotypus tamen erga uxorem 152 d. 296 f. solenniter Bambergae excipit Benedictum VII. papam, 54 b. 200 c. templum cathedrale terrae motu concussum restaurat, 55 a. tertium mouet in Italiam, 55 e. ubi tres feliciter gerit, 16 f. a. calculi dolore sanatur S. Benedicti beneficio, 55 g. 297 e. 1298. Romam contendit 56 a 300 g ubi a papa honorifice excipitur, et ambulatorem album pontifici constituit, 301. cum Roberto Franc. rege colloquium habet, 56 b. uetus sacellum Ratisbonae donat episcopo Bamb. 56 b episcopatum Bamb offert ecclesiae Romanae, 305 c. sororem suam Giselam Stephano regi Vngariae nuptui dat, 306 g morem habuit sumendi ex calice, in quo sacrificatum fuerat, ablutionem, 311 b. donat abbatium Kizingensem ecclesiae Bamb. 1112 a. it. praedia quaedam extra Bambergam sita coenobio S. Mich. 1118 c. Grondae morbo correptus Conradum proceribus et uxorem amicis commendat, 56 e. hanc uirginem restituens, sicut acceperat, 307 e. mortui merita in trutina expenduntur, 308 a. mortuus Bambergae tumulatur 56 f. eius sepulchrum 5 e. et altare 1088 f. fratri Brunoni, episcopatum euertere satagenti, apparet eumque corripit 312 a. miracula plurima edit 313 seqq. f. apparet furaci aedituo 314 f. canonizatur, 317 b. eius ossa feruntur in Saxoniam 318 g. apparet Wernero Plocensis ecclesiae episcopo, 322 f. eum de aedificanda ecclesia admonens, 322 f eius diplomata, 282 f. 329 seqq.

HENRICVS III. uiuo patre rex declaratur, 58 d. et Brunonis archiep. Augustani fidei mandatur, ibid. imperator designatur, 65 b. bona ecclesiae Bamb. confirmat, 66 b 170 f. 204 a in Vngariam mouet, 68 b. in Italiam trahitur ob schisma pontificum, 68 f. coronatur cum augusta, 68 g. iura imperatorum circa electionem pontificum instaurat, 69 a. obit. 75 d

HENRICVS IV. imp. in regem Rom. inungitur 74 c. Spirae denuo eligitur, 75 d. adhuc impubes matris tutelae committitur, 7 b a. noua priuilegia indulget ecclesiae Bamb. 75 f. tutelae fratris fraudulenter subducitur, 77 g. matrimonium init 80 d. ecclesiam Bamb. in tutelam recipit, ibid. commendat Bambergensibus S. Othonem, 419 d. eumque defendit ibid. f. inuitat Rupertum episc. Bamb. ad colloquium principum Moguntiam, 817 c. confirmat donationem abbatiae Kizingensis, ab Henrico V. imp. episcopo Bamb. factam, 1120 b. Simoniae arguitur a pontifice, 80 f. bannum syluestre concedit episcopo B. 83 b. Bertholdo, Carinthiae ducatu eiecto, Marquardum sufficit, 82 c. Romae criminum insimulatur, 83 d. Romam citatur, 86 f. Gregorium VII. papam abrogat, et ab eodem excommunicatur ibid. g. Rudolfo anticaesari obuiam it, 87 e. eum iterum iterumque uincit, ibid. g. Canussii pro absolutione sollicitat, 87 e. denuo excommunicatur, 88 b. cum augusta coronatur, 89 b. obuiam procedens Hermanno anticaesari, inferior discedit, 89 e. quos successus habuerit in Italia, 90 c. expeditionis sacrae stator, 93 b. priuilegia Bamb. confirmat, 93 e. cur tertius dicatur in diplom. 94 f. obuiam it Henrico V. filio 95 sed regno exuitur a pontifice 95 f. ad incitas redactus Leodii decedit, 96 b e. perque quinquennium in sepultus iacet, 96 de eius obitu epistola quorundam episcoporum ad S. Othonem, 536 e

HENRICVS V. ad perfidiam aduersus patrem adactus, Norimbergam expugnat et Ratisbonam 95 c d. inuestituram episcoporum amittit 96. d. a papa coronatus patri parentat, 98 c. Othonem S. de coniuratione suspectum habet, 90 d. ob sui contemtum *Erlongo* Franciae orientalis ducatum adimit, et *Conrado* duci Sueuiae confert, 100 d. ad comitia citatur principibus, 101 c. Cronacum D. Georgio offert, 102 e. denuo se abdicat iure eligendi episcopos, 102 f. inuestitura per sceptrum retenta, 102 g. recunciationis diploma, 605 b. pontifici homagium praestat, 103 c. certioratur a papa Gregorio VII. de banno in Hermannum episc. Bamb. uibrato 1162 e. ab eodem curare rogatur, ut loco Hermanni aliud habile subiectum praeficiatur episcopatui Bamb. 1162 d 1164. sine liberis decedit, 110 a

HENRICVS VI. imperator Rom. creatur, 142 b
ueneno necatur, 143 a

HENRICVS VII. imp. *Luzeburg.* eligitur, 186 b. uetera priuilegia confirmat, 186 e coronam suscepturus Wulfingum episc. Bamb. praemittit, et in Italia ueneno tollitur, 187 e

Henricus comes Babenberg. 992 c

Henricus dux Saxoniae ditiones Hattonis in Thuringia et Saxonia suis adiungit, 21 c

HENRICVS I. episc. Bamb. XVII. eius ortus et ingenium, 159 e. 1001 c. confirmatio protracta, 165 d. litem inter ducem Bauariae et episc. Wurzb. componit, 162 a. pallium obtinet in concilio Lugdunensi, 163 b. captus ecclesiae thesaurum mutuatur, 163 d c. post uero diploma obtinet de restituendis pignoribus, 163 f. bello afficitur a comite

Truhendingio 166 d. Rudolfum de Rase captum duris conditionibus dimittit, 168 f. moritur uirtutibus insignis 169 b
HENRICVS II. *Sternbergius* episc. Bamb. XXIII. a pontifice factus, 191 d. 1102 g. Henricum Hoenloium fratrem praefectum ecclesiae constituit, eique uniuersam marchiam Osterhouianam assignat 192 d. ad aram S. Cunigundis sepultus 192 f
HENRICVS III. *Gros a Trokau*, episc. Bamb. XXXVI. 237 e. 1006 a. uirtutibus clarus ciues tuetur 239 a. litem intendit marchioni Friderico 240. montem monachorum munit 240 b eius interpretatio extensiua reformationis consistorii 1190. sqq.
Henricus Landgr. Thuring. Friderici II. anticaesar 163 c. a Conrado rege fusus contemnitur 163 d. interimitur ib. f
Henricus leo insignia imperii reddere cogitur a Conrado III. 116 g. eo quod Fridericum barb. in bello Longobard. deseruerat, ab imp. proscribitur 136 f ditionibus exuitur 137 g
Henricus Luxemburg. S. Cunegundis frater 382 a
Henricus Hezelo Henrici S. pater 28 e opponit se Ottoni II. imp. 31 b. ideoque priuatur ducatu Bauariae 21 c. moritur 33 b
Henricus marchio Austriae, Henrici S. aemulus 3? c. capitur 37 a. 88 g
Henricus rex Germ. a patre Friderico II. imp. carceri mancipatur 156 d
Henricus rixosus, accipit ducatum Bauariae 29 e
Henrici S. auus 26 f
Henricus abbas II. montis monach. 804 e
Hensefeldum episcopo Bamb. traditum 89 e
Heraldus rex Dan. fit christianus 26 g imperio subiicitur ab Ottone M. 27 a
Herdegen uasalli Bamb. 1171 d
Herbardus scriniarius S. Rom. eccl. 304 b
Herbipolensia coenobia ab Othone S. extructa 422 f
Herbipolensis dioeceseos cellae 425 c plura uide sub uoce *VVirceburg.*
Herbordus biographus S. Othonis 395 g. 559 e. 562 e. 684 d
Herebertus dux Franc. XVI. 10 f
Herebertus episc. Eichstet. 67 b. legatis imperatoris illudit 62 d. moerore uitam finit 67 f
Herebrechtsdorfium 55 c
Heresburgum 36 g
Herimannus dux Alemanniae 794 a ambit imperium, ibid. b. spoliat Argentinam 795 a. belli aleam subire abnuit 785 c. fit supplex imperatori 79? g recipitur in gratiam 798 a
Hermannus I. abb. mont. monach. 902 f
Hermannus II. abbas montis monach. 915 g
Hermannus archiepisc. Hamburg. 67 a
Hermannus comes Voburgensis 81 b
HERMANNVS I. episc. Bamberg. episcopatum pecunia coemit 79 c. et ideo Simoniae insimulatur a pontifice 80 a. sed pontificem largitione sua sibi reconciliat 80 g. ecclesiam S. Iacobi construit 82 e. quam dein abbati Ecberto tradit 83 b. id propter odium cleri incurrit, qui eius remotionem obnixe petit 83 f. a pontifice iubetur, ut iussa sua ab episc. Metensi accipiat 1158 d pontificis fulmine ictus 1150. ex urbe excedere cogitur 83 g. turpis ignorantiae conuincitur 84 b. et licet a militibus in solium restituatur 84 f. sacris tamen operari non potest 84 g. a pontificatu deturbatus monachum induit 86 a b. ab anathemate liberatus moritur 86 b. cur ab aliis catalogo episcoporum expunctus, huic nihilominus inseratur 68 c. eius exauctoratio turbas ciet apud nobiles et clerum 85
HERMANNVS II. episcopus Bambergensis Misniae marchio 135 noualium decimas confirmat ibid. b. Friderici barb. filiis expectatiuam concedit in bonis comitis Sulzbacensis 133 c hospitale in Cario adiungit monasterio S. Theodori 136 d. Hermanno Carinthiae duci tutelam et aduocatiam in Dieterichstein et S. Veit concedit 1127 f a Carinthiis homagium recipit 136 f Hermanno Carinthiae iurisdictionis limites praescribit 137. uitam finit 138 a cur eius dies anniuersarius non peragatur 138 b
Hermannus episc. Brixiensis 132 b
Hermannus episc. VII. Pomer. 601 d
Hermannus Luzelburgicus alter Henrici II. anticaesar 88 g. populatur Germaniam 89 a. obsidet VVirceburgum, 89 d. misere perit 912 g
Hermannus subdiaconus maioris ecclesiae Bamb. testis sanctitatis S. Cunigundis 786 c
S. Hermetes flammarum uim compescit 109 a. eius corpus Bambergae conditum 479
Heroldus abbas XXIII. Schwarzac. 21 f
Heroldus comes S. Othonis 569 c
Herouitus, idolum, unde dictus 595 a. f Latinis idem ac Mars 698 g. 699 a
Herrschafften plures in uno pago 1022 f
Hersburgi bona confirmantur ecclesiae Bamb. 184 e
Hersfeldenses uexati a comite Leosteno 152 d
Herzog Aurach, clientelaris episc. Bamb. 1276 a uide Auracum ducis.
Hespergii uasalli episc. Bamb. 1274
Hetanus dux XX. Franciae 11 d
Heterenberg 332 d
Heumo presbyter S. Iacobi 463 a. eruditus a S. Bernhardo 463 b. c
Heuringensis porta 128 c

de Heu-

de *Heßenstein* uasalli Bamb. 1273 b
Heyda titulo permutationis accedit ecclesiae Bamb. 131 f
Heydecciorum familia extincta 3 d
Heyner patritii Nor. et uasalli Bamb. 1275 d
Herzeldorfium restituitur ecclesiae Bamb. 76 f
Hezlinus episc. VVurzburg. 114 d
Hezelo petit ab Henrico S. ducatum Bauariae 769 a. repulsam passus meditatur rebellionem 796 c. eius furor 802 c fugit 803 c. ipsius miseria 804 a
Hiems aspera ac saeua 77 f. 123 c. 137 f
Hieronymus monachus Camalduensis 392 a
Hierosolyma expugnatur 236 e. eius primus rex ib. g
Hilbertus Treuirorum archiep. 383 b
Hildebertus archiep. Mogunt. 24 e
Hildebrandi pontificis nuncii, Simoniae uindices 82 g
Hildegardis Caroli M. uxor 14 a
Hildesberga arx in feudum concessa filiis Friderici barb. 135 c
Hildesemensis episcopus suspenditur, quod sine autoritate pontificis ad ecclesiam Herbipol. transierit 1134 b. Azelinus 72 e. Berenwardus 280 a. S. Gothardus 271 a
Hildeshemensis sedes episcopalis restaurata ab Henrico S. 271 g
Hildinus episc. Augustanus 22 b
Himmelberger uasalli Bamb. 1273 e
Himmeltraud, quae caelo fidit 345 f
Hinterhoelzer uasalli Bamb. 1274 b
Hirpinorum magia naturalis 628 b
Hirsaugiense chronicon Trithemii 390 g
Hirsaugiensis disciplina in montem S. Mich. introducitur 116 b. 451 f
Hirsaugiensium ordo 449 d
de *Hirsberg* Eberhard. 1144 e
Hirsbergi uasalli Bamb. 1271 e
Hirscheico 230 d
Hirscheidii uasalli Bamb. 1272 f
Hirsdorfii Frid. et Hermannus in feudum offerunt episcopo Bamb. castrum suum Stein 199 b
Hirsfeldum coenobium 21 g
Hirtendorfium, titulo permutationis accedit episc. Bamb. 131 f
Hispaniae episcopatuum scriptores, praef. §. 2
Historicae editionis utilitas 791
Historico quae tenenda, quae procul habenda 790 b
Hochembergius marchio Rudolfus feuda ecclesiae Bamb. absque eius consensu uendens, eisdem priuatur 2?7 e
Hochrostadum 129 e. redit ad ep. Bamb. 198 d
Hochstadium redimitur et coenobio Langhemensi conceditur 139 g
nexu feudali exemtum 131 a
Hodingsfeldum regno Bohem. subiectum 206 d
Hildpoldistenus comes 109 c
Hoenloici comites: Conradus beneficiis inuestitur ab episc. Bamb. 207 d. Fridericus ad pontificem mittitur 197 b. fit episc. Bamb. 199 d. Godofredus fit episc. Wirceb. 188 f. Godofridus et Gratto 178 g. Henricus praefectus ecclesiae Bamb. constituitur 192 d
Hoensteinius Henricus, praepositus Argentin. 210 a
Hoffmanni, barones, uasalli Bamb.
Hoffmannus Io. Frider. baro, uicedominus Carinthiae, remouetur 251 b. haereticus declaratur 251 c
Hoffmanni annalium laudes singulares, praef. §. 7. insignia 732
de *Hohenwart* uasalli Bamb. 1273
de *Hoheneche* Wilhelm. 1142 g
Hoherzimmern arx 383 d
Holfeld 164 f. oppidum clientelare episc. Bamb. 127
incensum ab Hussitis 232 g
Holinstein 317 a
Holgast, ciuitas 500 a. 689 b. uide *Wolgast*.
ibi legati S. Othonis absconduntur 697 e
Hologastenses conuertuntur 699 e
Holsati Christo nomen dant 23 f
Homines proprii ecclesiae Bamb. donati emancipantur 132 a. b
de *Homelburg*, Conr. baro 248 f
Homo bulla 730
Honoricus idem ac Henricus 319 b
Honorii papa, epistola ad Othonem episc. Halberstad. 256 a
Honorius IV. pontif. ad bellum sacrum ingens tributum exigit 179 e
Hopfii patritii Norimb. et uasalli Bamb. 1275 d
Horneccius comes Wilhelmus 153 a
Hornii ducis militum Suecicorum historia cladis Bambergensis 1028 b
Hortus Bamberg. cultissimus 88 a
Hospiniauus refutatus 327 d
Hospitalarii S. Ioannis possessiones templariorum obtinent 185 e
Hospitale S. Egidii 360 d
canonicorum regularium in decanatus honorem euectum 236 a
S. Catharinae 88 d
S. Elisabethae, ibid.
Herbipolense extructum a S. Othone, 403 c
Hospitalitatis laus, 108 a
Hosterhildis S. Othonem inuocans filium sanum recipit, 532 c
Hosterhouensis praepositura, 1125 a
praepositus. 452 c
Hostiae non nimis diu conseruandae, 1226 f
Hubaldus presb. Card. SS. Iohan. et Pauli, 259 e
Hugo episc. Genuensis, 280 d
Hugowaldus dux XI. Francor. et primus inter christianos, 10 c
Hugo marchio Brandenb. Ottonem III. imp. liberat, 35 g

Hugo Parisiorum comes pellit Ludouicum transmarinum, Gall. regem, 26 g
Hugonicum nemus accedit ecclesiae Bamb. 166 a
Huitfeldus scripsit episcopatus Daniae praefat. §. 2.
Humbertus syluae candidae cardinalis, 72 c
Hundshabern, annexum iuris territorialis, 1021 b
Hungari inuadunt Germaniam, 16 b
populantur Bauariam, 19 g
quibus ob uiam it Ludouicus imp. 20 c
denuo uastantes Germaniam inde eiiciuntur duce amisso 22 g. 23 a. in Franciam irruentes repelluntur ab Ottone M. 24 g. Lotharingiam intrant, 27 e inuitati ab Arnulfio comite Schirensi, 27 f. Bauariam operientes trucidantur, 28 a. b
Huningius Rudolfus, 178 c
Hunni conuersi, 260
Desiderium iuuant contra Carolum M. 598
Hunnorum reges ac dux, 443 a
Husarum praedium iure permutationis cedit comiti Hennebergio, 131 f
Husen donatur abbatiae S. Mich. 1118 e
restituitur eccles. Bamb. 76 f
Huß Ioan. igne crematur, 227 f
Hussitae Voitlandiam inuadentes in Plauienses et alios dire admodum saeuiunt, 223 d
Hussiten-Steuer, 233 e
Hussitici belli initia, 228 g
Huttenii uasalli Bamb. 1237 c
Hyltanus S. Othonis συνεργος, 472 e
Hymnarium Iaschii, 604 f
Hymnorum usus, 604 c

I.

IAcobus (sanctus) apost. patronus coenobii Entstorfiensis, 423 b
S. *Iacobi ecclesia* Bambergae, 274 f. 448 f 880 e
S. *Iacobi* prioratus in Pomerania donatur monasterio S. Mich. 139 f
templi situs, 5 c
Iaegerazung, pars iuris territorialis, 1021 b
Iagt-habern pars iuris territorialis, 1021 b
Iarislaus Ruthenorum rex filiam ducis Poloniae ducit, 103 f
captus ad Boleslaum ducitur, 104
Iaschenstein Colbergae, 622 b
Ibisa fl. 289 e. 1121 b
Icona pro imagine 349 d
Iconium urbs Lycaoniae frustra oppugnatur, 121 b
Ida, Hermanni D. Sueuiae filia nubit Luitolfo, 2 a
Idioma latinum abrogatum, 178 d.
Idololatria multiplex Slauorum, 620 b
Idolorum ingens multitudo crematur, 503
Ieiunia non sunt ad alios dies transferenda, 1204 a
Iesuitarum initia ac flos Bambergae, 1015
templum consecratur 1056. 1059
Ignis urens, sed non comburens, 325 b
Iliaca passione laborans ope S. Cunigundis sanatur, 363 g
Illerium superius plenarie traditur ecclesiae Bamb. 277 b
Imago lacrymans in honorem sociorum Iesu, 1032
Imbrico abbas Michelfeldensis, 452 b
Imbrico episc. Wurzburg. 253 e
S. Othonis parentatur, 537 f
de *Imhof* baro, consiliarius intimus Brunsu. 1086
Imhofii patritii Nor. et uasalli Bamb. 1274 g
Immersio trina in baptismo, 660 f
Immissio creditoris in feudum Bambergense quid operetur, 948 b
Immundum si in calicem ceciderit, quid facto opus sacerdoti, 1237 d
Immunitas barbara, 68 b
Imperium ad Francos delabitur, 56 g
Impostura sacrificuli idololatrici, 696 b
Incantationes daemoniacae excommunicatione coercentur, 1141 e
Incendium atrox Bambergae, 219 g. 924 d
Bambergae inopinatum, 479 d
templi in dem Michelsberg. 1015
Induciae legitimae quid. 152
Indulgentiae concessae ad reparationem coenobii, 907 b
Indulgentiae 40. et 100. dierum, 1125 b
Infans sine baptismo mortuus reuiuiscit ad sepulchrum S. Cunegundis, 366
Infanticidium interdictum Pomeranis a S. Othone, 664 f
Infantulorum a matre necatorum reliquiae, 177 d
Infirmi ieiuni percipiant sacramentum, 1126 b
Inflatione manuum laborans sanatur ope S. Cunigundis.
Ingranmus abbas Arnoldsteinensis, 452 e
Iniuriae ad quod forum spectent Bambergae, 1026
Iniuriae qualiter puniantur in clericis, 1249
S. *Innocentiae* uita, 358 g
Innocentius II. papa XXI. Othonis monasteria confirmat, 117 f
eius bulla de confirmatione ordinis in monasteriis S. Othonis. 429 b
epistola eiusdem ad Adolfum archiepisc. Mogunt. 834 c
it. eius epistolae quaedam, 586 seq.
Innocentii III. papae de sanctitate et miraculis S. Cunigundis testimonium, 370 a
bulla Canonizationis eiusdem, 784 b
Innocentius IV. papa Ottonem IV. coronat et paulo post excommunicat, 148 f
excommunicat Frider. II. imp. 163 b
coenobium mont. monach. in protectionem suscipit, 907 c
Innocentius VI. consecrat Leopoldum episc. Bamb. 203 c

Innocentius VIII. papa Henricum episcop. Bamb. confirmat. 238 e
Insignia ecclesiae Bamberg. 890 e
gentilia Franconiae,
Instrumentorum fides, 1206 e
Insula abbatis, Abtwehrde, 880 g
molendinaria, 881 f
Quinciana, 882 b
Vulturnia, 882 e
Inthronisatio nubentium ordinata, 1238 g
in *Inthronisatione* monialium 10 tantum 10. personae adhibendae, 1229 c
Interregni German. initia, 170
Inuasores rerum ecclesiast. ubi conueniendi, 1205 g
Inuentarium quando conficieudum, 1219 e
Inuestitura episcoporum olim fuit penes Caesarem, 406 b. 635 b.. num ante Gregorium VII. papam semper penes impp. fuerit, 575 a. per annulum et baculum, 100 c
Inuidia cur procul habenda historico, 790 b
recte factorum comes, 793 b
Inundationes aquarum, 134 c. 176 c. 236 f
Moeni et Regnesi, 912 c
Inus fl. 253 d
Ioannes I. abbas mont. monab. 916 c. aliquandiu in carcere detentus ad prioratum Stetinensem relegatur, 917 g
Ioannes II. administrator. mont. monach. 918 g
Ioannes III. abbas mont. monach. 924 c
Ioannes IV. abbas mont. mon. 925 b
Ioannes V. abbas mont. mon. 931 b
Ioannes V. papa scripsit de dignitate pallii, 608 e
Ioannes XIII. papa deficit ab Ottone M. 30
coronat Ottonem II. 30 c
Ioannes XVIII. episcopatum Bambergensem confirmat, 42 f. confirmationis bulla, 278 b
Ioannes XIX. papa, 256 e
Ioannes XXIII. papa pontificatu exuitur, 277 e
Ioannes cardinalis canonizationi S. Henrici resistens punitur, 317 d
IOANNES canonum doctor episc. Bamberg. a pontifice datur, 189
parochias facit tributarias, 190 b
a comite Vahinensi accusatus absoluitur, 190 c. d
expiscopatum Frisingens. adeptus obit, 192 a
IOANNES GEORGIVS *Zobel a Gibelstadt* episc. Bamb. 243 d
IOANNES GEORGIVS episc. XLIX. Bamb. 1016
euangelicos extirpare fatagit, 1018 a
quem in finem copias Caesaris recipit. 1026
in exilium abit, 1028. in quo obit, 1032
leges sumptuarias promulgauit, 1033 a. c
uirtutibus insignis, ibid. b
orator Caesareus ad pacem missus, ibid. c
IOANNES PHILIPPVS a *Gebsaltel* episc. Bamb. 255 d
laudibus insignis, 255 e
templum Schlusselauiense extruit et Vorchemium emunit, ibid. f
S. ligae socius, 256 e
Ioannes decanus ecclesiae Camin. 559 c
Ioannes episc. Placentinus, Ottonis III. legatus Constantinopolim, 34 d
Ioannes episcopus XII. Pomer. 601 f
Ioannes episc. XVI. Pomer. 602 a
Ioannes rex Bohemiae et Poloniae, 186 g 200 d
Ioannes scriniarius reginarius, 412 c
IOSEPHVS imp. confirmat Schoenbornio uice-cancellariatum imperii, 1064
Iostill uasalli Bamberg. 1273 c
Ira inimica consilio, 80 f
Iringus episc. Wirceb. 173
Irmbertus abbas Cremsmunsterianus, 840 a
eius epistola ad abbatem Admontensem 845 c
Irmbertus abbas XIII. montis monach. 903 d
Irmensul idolum Saxonum unde nomen habeat, 616 d
Irmigardis comitissa Henneb. 124 b
Ischiatica curata super sepulchrum S. Cunigundis 361 b. 362 d
Iserahof. uilla, 33c d
Ismael nepos Henrici S. dux Apuliae constituitur, 50 c. moritur, 297 d. eius sepulchrum, 5 e
Istria olim pars ducatus Meraniae, 165 a
eam repetit Rudolfus I. ab Ottocare R. Boh. 176 c
Italia in partes scissa, 15 g
Italiae urbes se dedunt Henrico II. imperii 809 e
Ithesis fl. 893. 912 b
Iubilaeus Stetinensium. 394 a
Iudaei Bamberga expulsi 238 c. 88 e
dira perpetiuntur, 202 d
in iudiciis semper soluere tenentur duplum 118 g
mancipia christiana habere prohibentur, 1240 c
prospicientes per fenestras die parasceues puniuntur marca argenti, 1240 d
de fide catholica disputare cum simplicibus prohibentur, 241 c
eis nouum tributum imponitur. 212 b
illorum conuersio uiolenta, 90 f
Iudicii prouincialis Wurzb. pomoeria 133 e
Iudicium contradictorium an requiratur ad consuetudinem, 939 b
prouinciale Bamberg. 879 a
uomerum, 890
Iudith Ludouici pii imp. uxor. 210 a
Iuditha abbatissa alapam miraculosam accipit a S. Cunigunde, 65 d. e
Iuditha Henrici IV. soror, abbatissa, 403 c
Iulianus cardinalis principes Germ. contra Hussi-

Hussitas excitat, 230 f
Iulii Caesaris columnam excidere uult Bernhardus, 462 b
Iulina ad fidem Christi amplectandam accenditur, 687 a
ibi duae ecclesiae aedificantur, 480 d
episcopatus constituitur 687 g
a Iulio Caesare condita, 490 c
Iulinum emporium quondam amplissimum 112 g
ob uerae religionis contemtum excisum 111 f
Iulinenses male tractant S. Othonem, 107 c 607 d
dein uero ut legatum DEI agnoscunt, 107 e
fidem Christi assumunt, 475 a
qui domo absfuerunt baptizantur, 480 c
ad gentilismum relapsi numinis iram sentiunt, 110 g. 111 a. 480 a. 490 a 491 a
agnitis peccatis ecclesiae reconciliantur 718 c
a S. Othone confortantur, 515 g
Iulinensium feri mores et peruicacia, 471 f
responsio legatis ducis facta, 671 a
colloquia cum S. Othone, 672 f
Iulius II. papa confirmat Georgium episc. Bamb. 241 a
Iuramenta praeiudicatiua sunt nulla, 1214 b
Iuramentorum formulae. 1185 seqq.
Iurandi mos tactis SS. reliquiis, 667 f
Iurisdictiones plures in uno pago, 1022 f
Ius Iustinianeum introductum, 116 e
Iuttae abbatissae familia, 381 g
Iunauensis episc. Hartwigius, 280 b

K.

K*Aelberg*, 859 c
Kaemmerin oppidum, 1031 a
Kaierloi decimae noualium traduntur eccl. Bamb. 217 c
Kallebàcenses uexati a comite Leosteno, 152 d
de *Kalwenberg* Vlricus, Poppo et Conrad. 1129 d
Kasemari ducis Slauorum diploma. 552 d
Kasimirus dux Pomeraniae, 617 a
Kaussingen coenobium extruitur 53 f uide *Capungum*.
Kaulbergense orphanotrophium insigniter restauratum 1048
Kaunizius comes, uice-cancellarius imperii obit 1064
Kazimirus dux Pomer. confirmat monast. S. Mich. quasdam donationes 1140 c
de *Kazenellenbogen* Eberh. 1151 b
Kehl castrum Germaniae propugnaculum 1068
Kehlhelmum 4 a
Kelbirbach fl. 332 e
de *Kemat* uasalli Bamberg. 1272 f
Ketelhut Christian. euangelii praeco in Pomerania 565 b
Keüenhuller barones uasalli Bamb. 1271 f
de *Khaynach* barones uasalli Bamb. 1271 f
S. *Kiliani* et sociorum aduentus in Pannoniam 11 a
imago fulmine tacta 242 a
S. *Kilianus* 6 g. patronus Bamberg. 302 g
Kinburgum oppidum Carinthiae 186 f
Kinburgenses fratres castrum suum Kinburgum donant eccl. Bamb. 166 b
Kinburgum turris resignatur eccles. Bamb. 127 f
Kirchberga urbs 495 b. in coenobium conuertitur ibid. c
Kirchdorff mercatus clientelaris episcopi Bamb. 192 d
Kirchdorffensis aduocatia conceditur episc. Bamb. 1149 g
Kittemgebulensis praefectura 168 a
Kittinga oppidum Hoenloicum 174 e
Kittingensis abbatia feudum Bamb. 44 c 127
monasterii iura instaurata 75 e
Kizingensis abbatia donatur eccles. Bamb. 1112 a
confirmatur a Conrado II. imp. 1119 d
et ab Henrico IV. 1120 b
Kleinikensia bona oppignorantur ciui Iudenburgensi 1144 f
Kleppius Ioan. euangelii praeco in Pomerania 560 b
de *Klocksberg* nobilis 253 d
Klukouia praedium 1123 a
Knipstro Ioannes euangelii praeco in Pomerania 565 b. eius leuidense salarium 578 g
Knutones Eberhard. Carolus et Henricus 180 b
Koehler patritii Norib. et uasalli Bamb. 1273 a
Koelanum castrum 1060
Koenigsberga accedit ecclesiae Bamb. 161 f 166 a. appignoratur 166 g
de *Koernberg* uasalli Bamb. 1273 e
Koenigsfeldii uasalli Bamb. 1272 d
Koenigshouium concessum ecclesiae Bamb. 43 e
de *Kolnbeck* domini, uasalli Bamb. 1272 b
de *Kolniz* domini, uasalli Bamb. 1272 a
Kotensdorfium traditur ecclesiae Bamb. cum iudicio centenario 217 c
a *Kolzaw* Hector decanus Bamb. 258
Christoph. 265 a
Eberhard. et Conrad uendunt Theissinordum eccl. Bamb. 197 b
Kozenauer uasalli Bamb. 1273 b
de *Krafft* uasalli Bamb. 1273 f
Kresssii patritii Norib. uasalli Bamb. 1274 f
Kresberger uasalli Bamb. 1274 c
Kreslingii uasalli Bamb. 1274 c
Krombolz Petr. euangelii praeco in Pomerania 565 b
Krumburgius comes Bertholdus capit Henricum episc. Bamb. 163 d
Kuchlarii Conr. et Hardingus emunt Frideburgum 212 a

S. *Kul-*

Kulmer uasalli Bamb. 1273 c
Kunub praedium 1123 a
S. *Kunigundis* ortus 994 a
Kunspergii uasalli episc. Bamb. 1273 f
Kunstadienses subofficiales Bamb. 45 a
in duas lineas abiere 46 a
Kunstadium nexu feudali exemtum 131 a
Kurmreuthii uasalli Bamb. 1274
Kyzini populus 618 b

L.

LAb, uel *Laib*, panes ostiatim distribuendi, 141 d
Lacense monasterium non longe ab Andernaco 383 a
Laesius rex Vngariae prostratus 271 b
Laeta miscentur tristibus 715 e
Laiterbacensis praefectura indulta coenob. S. Mich. 151 b. 894 b
S. *Lamberti* ecclesia 873 b. merita 801 c
Lambertinus numus 211 b
Lambertinum uinum 222 g
Lambertus abbas montis monach. 914 g
LAMBERTVS episc. Bamb. XXX. eligitur 109 c
in Italiam mittitur 210 f
Neunkirchen monast. transfert Vorchemum 211 f
bona ecclesiae in Bauaria ob exiguum usum uendit 211 g. 212 a
pro debitis monasterii Langheimensis fideiubet 212 b
S. Henrici tumulum aperit 213 f
urbe excluditur a ciuibus 213 f
socius foederis contra mercatores 215 b
mutuando ac fideiubendo abbatem Langheim. iuuat 216 e
clerum reformat, 218 a
templum B. Mariae extruit, 218 b
dominium directum in Baunach et Stufenberg acquirit, 218 b
pacem conciliat inter episc. Wirceb. et Rotenburgenses, 218 g
a comite Hoenloico super hereditate Braunnecciorum iudicio pulsatus, coram iudicio aulico absoluitur, 219 f
Scheslicensium priuilegia adauget, 212 e
Langhemense monasterium confirmat, 222 f
adscito sibi coadiutore Bamb. obit 222 g
Landelmus comes Altenburg 381 f
Lansfurstliche Obrigkeit extenditur a Brandenburgicis in Franconia 1026 a
Lands-Obrigkeit uox insolens in Franconia 1021 b
Langenstadium, uicus, coenobio Langhemensi attribuitur 150 b
Langheimense monasterium 531 535 f
extructum a S. Othone 114 g. 423 a
confirmatur ecclesiae Bamb. a Carolo IV. 212 f
Langhemense capitulum Lamberto episcopo Bamb. fidelitatem iurat 216 g
Langhemensis abbas Nicolaus, 227 d. Io. Britingius 931 d. obsequium pollicetur Lamberto episc. Bamb. 213 a
in feudum accipit salinas Lindouienses 124 e
obaeratus episcopi Bamb. opem implorat 216 a
Languidus sanatur ad loculum S. Henrici 316 d
Lanii Noriberg. priuilegiis ornati a Carolo M. 201
Lanx chrystallina S. Cunigundis 389 a
miraculosa 47 a
Lapis Iaschii Colbergae 622 b
Largitas temeraria quam mala sit 419
Largorum duo genera 420 c
Laudemium quid et quando debeatur 956 a
Laudum inter Ludouicum episc. Bamb et comitem Teccensem pronunciatum 211 c. ab imp. confirmatur 211 d
Laudunensis episcopus Burchardus 288 e
Lauendelburgensium Landgrauiorum ortus 139 a
Laureacum locus sepulturae Conradi III. uenditur 125 e
D. *Laurentius* in craticula assatus 308 b. opitulatur S. Henrico 37 f. 38 b. et calicem aureum obtinet 39 c. miraculo insignem ibid. in S. Laurentii festo laborantes rustici, frumenti combustione puniuntur 516 c. eius altare extructum 205 b
Lausonensis episc. Henricus 280 d
Lauterburgium monasterium 135 b
Lautherius Georg. dux 329
Leberosa traditur eccles. Bamb. 217 c
Lectisternium 620 e
Legati Bamberg. ad imp. pro nouo episcopo 408 b
S. Othonis absconduntur a muliere 697 b
Legatorum ad furentem populum oratio 671 a
Legatus apostolicus causam Salzburg. terminat 312 c
eius literae ad pontificem ib. f
Teutonicis diffidit 314 b
Legenda sacra 256 f. 1015
Leges circulares promulgatae 1048
criminales cur exasperatae 1063
sumptuariae Bambergenses 1032
Leibgeding, ius personale 1205 e
Leimbach fl. 4 a
Leiningensis comes Bertholdus episc. Bamberg. 169 c
Leininger uasalli Bamb. 1274
Leipfliusa, aqua 332 d
Leiterbacensis aduocatia resignatur monti monach. 907 d. 1143 f. confirmatur 1146 f
Leiterbach donatur abbatiae S. Mich. 1118 e
Lembergensis comes Chelo 182 d
de *Lengenberg* Frid. dapifer 1151 e

Leo niger, insigne Bambergensis ecclesiae 890 f
Leo VII. papa, 218 a
Leo IIX. papa Ioanni pontifici renuenti substituitur, 29 e
ius eligendi pontificem concedit Ottoni M. ibid. eius decretum, 68 f. renouatur. 69 b
Leo IX. designatus ab Henrico III. imp. 71 e
uenit in Germaniam, 290 c
Bambergae concionatur ad populum, 290 e. 72 c
priuilegia Bamberg. denuo confirmat, 72 e
Adalberonem episc. Wirceb. adigit, ut iuribus omnibus in eccles. Bamb. renunciet, 72 g. 73 a
eius bulla, 338 g. 414 a
et breue ad episc. Bamb. 188
Leo XII. papa, 608
Leodiensis episcop. inferior rectore 1039 c
academiae se subiicit Henrico S. 797
Leodium, 50 a
Leonis castrum feudum eccl. Bamb. 181 d
Leonradii uasalli episc. Bamb. 1173 d
Leontius episc. Lintisfarnensis. 195 g
Leopartus custos Bamb. 161 a
Leopoldus Austr. D. militiae sacrae se accingit, 150 e
LEOPOLDVS *Babenburgius* ep. Bamb. 203 b
consecratur ab Innocentio VI. 203 c
nouum exactionis genus imponit, 204
eius obitus, elogia et scripta, 206 b
LEOPOLDVS Eglofftenus episc. Bamberg. Theussenordium castrum emit, 197 a
legatos pro confirmatione obtinenda ad pontificem mittit, 197 c
Nidstenum castrum recuperat, 183
Goriciae comitem beneficiarium ecclesiae efficit, 197 e
supellectilem suam basilicae maiori legat, 200 a
Leopoldus praepositus Bamb. 186 f
Leopoldus primus marchio Austr. 23 g
Leostena legatur eccl. Bamb. 182 a
Leostenus comes uexat monaster. Langhemense, 152 d
Georgius, 46 e. Ioan. Varemund. legatus episcopi Bamb. 223 g
Leprae in uestibus conspectae, 28 g
Leucastum uenditur, 216 c
Leuchtenbergius Landgr. Ioannes arbitrator, 214 g
Fridericus ecclesiae Eichstedensi obtruditur, 192 e
Ioannes bona emit ab episc. Bamb. 212 a
Leutitii obuiam ueniunt Ottoni 3. 111 f
Leutitia 648 f. uastata, 692 f
ibi a duce Pomeraniae excipitur S. Otho, 692 d
Leyenfels castrum clientelare episc. Bamb. 127
Lez lapis 552
Libellus famosus ad centenam spectat Bambergae, 1025 g
Liberalis quis dici queat. 421 b
Libertas ecclesiastica defensa, 1206 c
S. *Liborius*, 389 e
Licendorf, 361 a. traditur plenarie ecclesiae Bamb. 217 b
de *Licendorf*. Herman. Otgoz. 1123 e
de *Lichtenfels* Cunemundus largitur abbatiae S. Mich. aduocatiam Leiterpachianam, 1143 f
Lichtenfelsium castrum accedit ecclesiae Bamb. 131 166 a. 127 122
certa lege restituitur Popponi comiti, 120 121 b
Lichtensteinii uasalli episc. Bamb. 1273 e
Lichtenstenius comes Gotmar, 1142 g
Otto, 1151 c. Theino, donat coenobio S. Mich. medietatem decimae et territorii in Wazendorff, 1153 d
Vdalricus, 173 a. 1142 g
Liebmanni de *Trusch* uasalli Bamb. 1273
Liebzo archiepisc. Bremensis, 796 e
Liechtenfeld, 362 g
das *Lindach*, 923 c
Liental occupatur ab episc. Bamb. 225 c
in censum a Rotenburgensibus, ibid. d
Liga sacra, 256 e
Liga Sueuica, 925 e
Ligeris fl. 872 d
Lignitius dux Rupertus, iudicii curiae regiae praefectus, 214 f
Limburgensis familia, 381 c
successio litigiosa, 1068
Limburgii barones uasalli Bamb. 1273
Limburgius baro Georg. episc. Bamb. 142 a
Limburgum, 364 g. olim ducum Franciae sedes, 12 c
Limmedishausen comitatus S. Meinwerco donatur, 389 d
de *Linde* uasalli Bamb. 1273 a
Lindouienses salinae in feudum concessae, 114 d
Lingerus abbas Regensdorfensis 45 c
Liningensis comes Hezelinus episc. Georg. 114 d
Lippoldi presbyteri uisio, 521 a. obitus, 521 d
Lipsanographia aedis cathedralis Viennensis, 375 e
Liquiritii largus prouentus in agro Bamb. 5 b
Lisga, pagus, 487 a
Litaniarum usus frequens, 613 a
Liudolfus archiep. Treuirens. 180 b
Liupana, 317 a
de *Lizendorf*. Henr. Orgoz. 1124 e
uide *Licendorf*.
Lochnerii uasalli episc. Bamb. 1273 a
Locustae, 198 b
Loeffelholtzii patritii Norib. et uasalli Bamb. 1273 b
de *Loewenstein* Georg. praefectus ecclesiae Bamb. 327 a

Loewenthal, 922 c
Lombardorum motus et tumultus, 55 e 116 d
Lombardus Petrus num fuerit Lutheranus, 571 e
Lonerstadt, 281 a. concessum ecclesiae Bamb. 43 d
Longaiensis ditio in feudum concessa filiis Frider. barb. 135 e
Longobardi attriti a Francis, 185 g
deficientes repelluntur a Conrado II. 63 c
Lorberii patritii Norib. et uasalli Bamb. 1273 d
Loresheim, 794 f
de *Lohenstein* domini, uasalli Bamb. 1273 f
Lotharienses adsistunt Henrico contra Hezelonem, 802 f
Lotharingiae ducatus ut beneficium confertur Carolo Lotharii regis fratri, 31 e
confertur Conrado D. Franciae, 26 c
dux Theodoricus, 794 a
Lotharius I. imp. 423 c. regno se abdicat, 15 b
eius diploma, 866 c
Lotharii II. imp. priuilegium ecclesiae B. Sixti Ratisbonae concessum, 581 b
Lotharius Saxo, rex Germaniae declaratur, 110 a
Scampachii uici donationem ecclesiae Bamb. confirmat. 110 g
Innocentium II. pontif. restituit, 115 b
coronatur cum augusta, 115 c
Henetorum prouinciis tributum remittit, 115 e
obit, f. ualde lugetur, 119 c
Lotharius rex reuocat S. Othonem, 519 c
Lotharius rex Galliae bellum infert Ottoni II. imp. 31 e
LOTHARIVS FRANCISCVS a *Schoenburg* episc. LI. Bamb. 1058
fit archiepisc. Moguntinus, ibid.
utrique spartae annuatim praefens, ibid.
rerum uniuersi imperii qui autor et actor ibid.
foedus renouat cum Treuirensi 1060
solenni ritu inaugurat augustam, 1064
eius negotia circa noui Caesaris electionem, 1067
numeros adimplet iubilai pontificialis 1070
Louaniae dux Gotfridus, 597
Louanium oppidum Brabantiae obsidetur, 247 seq.
Luarifici idolum gentile, 626 b
Lubbin castellum christianam religionem suscipit 687 c
Lubeca obsessa a Frider. barb. 138 e. 617 a
Lubin urbs Pomer. conuersa, 599 f
Luchouii uasalli Bamb. 1273 a
Luchte Dietericus, marscalcus ducis Slauorum, 1153 a
Luci III. papae scriptum, 582
Luckenpurgensis ecclesia consecrata a S. Othone, 654 d
Ludenbachium restituitur eccl. Bamb. 77 a
Ludi equestres celebrantur, 24 a
Ludi in locis publicis prohibiti clericis. 1208 f
LVDOVICVS *pius* imp. inauguratur 14 g
regna diuidit et obit 15 a
filiorum eius bella intestina ibid.
LVDOVICVS II. *iun. imp.* 15 c. eius diplomata 867 seq.
LVDOVICVS III. infans eligitur 15 d
comitia Francofurtensia indicit 17 b
ad comitia Triburensia citat Albertum Bambergensem 18 c. 993 c. eumque capite plectit 18 d. 887 e. 993 d
regno Italiae exuitur 17 d. Hungaris obuiam it, sed uincitur 20 a
moerore uitam finit 20 f
LVDOVICVS IV. *Bauarus*, dapiferatus officium recognoscit ab episcopo Bamb. 175 a. Ambergam iure beneficiario recipit 175 b. et Truhenfeldum ecclesiae Bamb. largitur 175 c. imperator eligitur 188 d. Mediolani cum augusta coronatur 191 g. ecclesiam Bamberg. a foeneratoribus liberat 193 f. Carinthiam Austriae titulis inserit 194 a. iniquitatem pontificis proponit conuentui Francofurtano 200 c. ut haereticus excommunicatur 199 f. obit 200 c
Ludouicus balbus imp. 16
Ludouicus D. Bauariae simultaneam inuestituram expetit Conrado II. nepoti suo 173 c
LVDOVICVS *Landgrau. Thuring. episc. Bamb.* 205 g
priuilegium de non euocandis subditis, impetrat 208 b
archiepiscopatum Moguntinum ambit 208 e
quem obtinet 209 d
Magdeburgensem ecclesiam administrat 214
saltarellus audit et inter choreas de scala praecipitatus spiritum edit 208 g
Magdeburgi sepelitur 214 e
Ludouicus episc. XIX. Pomeraniae 602 a
Ludouicus episc. XXI. Pomer. 602 e
Ludouicus landgrau. Thuring. in Calabria lue perit 153 f
Ludouicus Iesuita 249 b
Ludwig Schorgast mercatus clientelaris Bamb. 127
Lugenbuhel unde dictus 448 c
Luipoldestein castellum accedit episcopo Bamb. 434 g
de *Luitenbach* Frider. 1123 d
Luitgardis filia Ottonis M. nubit Conrado D. Franciae 26 c
Luitici, Vandali, 618 d. Saxoniam inuadunt 61 a
Luitolfus Ottonis M. filius Sueuiae ducatum accipit 27 a
aduersus patrem insurgit 27 d
penitus in gratiam recipitur 28 a

Berengarii tyrannidem coerciturus ex uulnere obit 28 e
Luitwaldus archicancellarius Caroli III. imp. P. II. 393 f
Lullewize uilla 613 d
Lunaticus in papilione reliquiarnm curatus 516 c
Lupoldus diaconus S. Stephani 719 b. testis sanctitatis S. Cunigundis 786 d
Lupoldus marchio 424 b
Lupus episc. Trecassinus P. II. 169 c
de *Luschwiz* uasalli Bamb. 1273 b
Luthrrana doctrina num tradita Pomeranis a S. Othone 567 d
eius antiquitas negatur a Gretsero 566 d
sed una cum ueritate ex hymnis demonstratur 684 f
Lutheri lamentatio de inopia prouentuum sacrorum 578 b. de eius dogmatibus tollendis consilia arcana 1012 a. liber de papatu per diabolum fundato 568 b. opinio de historia calicis S. Henrici 310 g
Lutherus refutatus 237 f
Luticenses oppugnant Timinam 497 c
ferro et igne uastantur 498 e
Luxemburgici comites 382 b
Luxemburgicorum familia 381 c
Luzilinburch acquiritur a Sigefrido comite, 381 b
Lucendorf 362 c
Lycus fl. 28 b. 911 c

M.

M*Acarii* duo eremitae P. II. 158 c
Madelhardestorf abbatia 423 c. 535 g
Madwelus sapiens, episc. Pomeran. 602
Magdenbrunnense coenobium 172 d
Magdeburgum metropolis Saxoniae 495 c
Magdeburgenses archiepiscopo suo rebelles 495 g. 496 g
Magdeburgenses archiepiscopi; Gero 388 a Giselarius 804 d. Tagino 280 c
Magdeburgensis ecclesia administratur a Ludouico Moguntino 214 c
episcopatus erectus, pallio decoratur et crucem prae se ferendi potestatem accipit 30
sedes restaurata ab Henrico S. 270 g
Magia naturalis Hirpinorum 628 b
Mainuendi 6 e
Maiores domus ad regni gubernationem adhibiti 10 g
Malburg mercatus clientelaris episc. Bamb. 177 g
Maledici excommunicati ipso facto 1247 e
Malentheim uasalli Bamb. 1274
Mallerstorf monast. 423 c
de *Mamensdorf* Pillunc, 1123 e
Mancipia christiana interdicta Iudaeis 1240 g
Mandatum authenticum quid 495 b. 624 c
Mandibula loco mota restituitur ope S. Henrici 315 a
Manes 145 g
Mangoldus episc. Wurzburg. 180 a
Mangolringen superius 334 b
Mansum s. mansus quid, et unde 281 c. 434 c
Manus S. Cunigundis asseruatur Bambergae 375 c
Maranga curtis regia 387 b
Maranganum pagus 387 b
de *Marchen* Vdalricus liberalis in eccles. Bamb. 102 e
Marchia Brandenburg. a marchione Misniae emta 227 g
ad Fridericum burggr. Norib. peruenit 228 a
Marchiae orientalis ortus 25
Markleichgast mercatus clientelaris Bamb. 1274
Markschorgast mereatus client. Bamb. 1274
Marcomirus I. et II. reges Francorum 9 a. c
Marcus archidiaconus Michelfeldensis, testis sanctitatis S. Cunigundis 786 c
Marcus papa 608 d
Mareschalcus de Ostheim 1084 f
S. *Margarethae* reliquiae P. II. 470 d
S. *Mariae* ecclesia aedificatur 224 e
B. *Mariae* sacelli conditor 236 b
Marienberg arx Wirzburgensis 1052
S. *Marinus* 218 371 g
Marloffstein castrum client. Bamb. 1275
Marolstein uenditum ecclesiae Bamb. 189 c
Marquardiburgum 1056
Marquardus abbas Fuldensis ad monachatum redit 123 f
Marquardus Carinthiae ducatum obtinet, propinquus Henrico IV. 82 c
MARQVARDVS SEBASTIANVS de Stauffenberg episc. LIV. Bamc. 1054
Marscalci a Kunstadiis descendunt 46 c
Marscalci de Ebnet uasalli Bamb. 1272 c
subofficiales eiusdem episcopi 995
Marscalcus Georg. episc. Bamberg. 239 c
Ioan. canonicus fundat et dotat sacellum D. uirginis 881 e
Theodoricus 180 d
de Ditorf Gundelohus 1156 f
Vitus Vdalricus 255 f
Marsipolis 311 a
S. *Martha* 884 d
D. *Martini* abbatia feudum Bamb. 144 c
ara dedicata 55 d
parochia 883 f
templum uetustissimum Bambergae unde dictum 7 a
templum in Vorcheim in decanatum euehitur 203 c
S. *Martinus* fulget P. II. 160 b
Martinus abbas mont. mon. 920 a
MARTINVS *ab Eyb* episc. Bamb. 224 f
Martinus V. papa eligitur 227 e

Martinus papa in synodo Romana damnat monotheletas P. II. 191 d
Martyrium quousque anhelare liceat 716 c
Martyrologia 373 374
Martyrum ingens multitudo P. II. 147 a
Masbachius Eberh. nobilis capit Fridericum Austr. 191 b
D. *Materni* facellum 879
Mathaeus apostolus patronus coenobii Aspacensis 424 e
Mathaeus episc. Albanensis 114 f
Matrimonia clandestina prohibita 1237 e
Matrimonii sacramentum commendatum a S. Othone 664 e
forma legitima 1237 f
Matrimonium sanctum Henrici et Cunicundis 52 c
Matronae duae sanatae per S. Othonem et baptizatae 424 d
Mauritii martyris abbatia 336 c
Mauritius elector Saxon. in praelio cum Alberto march. globo ictus 928 c
Mauritius imperator P. II. 148 g
Mautemberg castrum conceditur Rudolfi imp. filiis 1149 b
Mauterburchum Stiriae oppidum restituitur ecclesiae Bamb. 198 f
Maxentius christianum se simulat P. II. 151 a
flagitiosus et crudelis 151 b. c
aliquoties uincitur a Constantino M. ib. e
MAXIMILIANVS I. imp. confirmat Georgium episc. Bamb. 241 a
frustra oppugnat Streziam, 240 a
S. Maximini monasterium amatum a Sigefrido, patre S. Cunegundis 385 e
Maximinus caesar P. II. 147 e
Mechtildis abbatissa in Ottelstein 598 c
Mechtildis ducissae anniuersarius 557 f
Mediolanenses culpam deprecantur apud Frider. barb. 130 b
rebelles coercentur 124 b
Mediolanensis ager uastatus 47 c
episcopus fidelis Henrico S. 799 b
Mediolanum 809 f. solo aequatur 131 e
Megenhardus episc. Pragensis 468 c
Meginardus subdiaconus Romae 12 a
Megingaudus episc. Eistetensis 280 a
Megingosus episc. Eistet. iura sua pertinaciter tuetur contra Henricum S. 42 e
Meiendorfiorum familia peruetusta 65 g
Meinberga regno Bohemiae subiecta 206 d
Meinburgum ad Hennebergios peruenit 185 a
Meineccum castrum ditioni Bamb. adiectum 190 f
Meingowe 362 g
Meinguthus Franciae dux fundator coenobii Schwarzac. 897 g
eius mors, sepultura et libri, quos scribere fecit P. II. 8 f
Meinuerci episc. Paderborn. uita 382 a. 389 c
Melberorum familiae ortus 33 c
MELCHIOR OTTO episc. LI. Bamb. 1040
legatos mittit Osnabrugam ibid.
licem cum Austriacis redintegrat ob dynastias in Carinthia ibid.
Mellea pocula Pomeranorum 648 f
Mellicidorum iudicium, Triebel-Gericht, 161 d
praefecti, Triebelmeister ib.
Memeldorfia Iuditha in coenobium S. Mich. liberalis 147 c
Memeldorfius Vdalricus Halstadiensem ecclesiam ditat 139 b
Memmingum, uicus 277 b
Menardi martyrologium 373 d
Menardus comes Gariciae 161 g
Menardus episc. Wurzb. 54 a
Mendacii collis, unde dictus 448 b
a *Mengersdorf*, episc. Bamb. 245 a
Pancratius 155 a
Mengersdorfiana familia eadem cum Trupachiana 246 c
Mengersdorfii uasalli Bamb. 1272 f
Mengutus episc. Wurzb. 89 c
pellitur ab Hermanno anticaesare 89 f
Menseensis iurisdictio Carinthiae duci uenditur 168 b
Meraniae comitum liberalitas 114 g
ducatus appellatio unde 138 d
ubi situs 164 f
duces episcopi Bamb. 157
ducum hereditas discerpta 165 f. 905 e
eius iniqua diuisio bellum causatur, 166 d
marchiones Iustus et Procopius 127 g
dux Ecbertus eligitur episc. Bamb. 145 c
Otto legat ecclesiae Bamb. tres uillas 164 a
et breui post interficitur ibid. b
bello petitur ab episc. Wurzb. 162 f
Otho simul dux Voitlandiae 150 a
Mercatorum praedationes foedere pacto, cohibentur 215 d
Merenburgus comes Sigefridus permutationem celebrat cum episc. Bamb. 172 a
Merendorfium restituitur ecclesiae Bamb. 76 f
Meresberg 802 b
Meresburgensia comitia sub Henrico S. 810 d
Mergenthemiae conuentus celebratur 214 d
Meringa episcopo Wurzb. assignatur 42 d
Merita animarum in trutina expenduntur, 308 f
Merouingorum luxus et socordia 10 g. 11 e
ortus 8 g
Merouaeus rex Francorum 9 f
Merseburg oppidum 496 b
in *Merseburgensi* agro Vandalos uincit Henricus S. 37 f
Merseburgensis episcopatus fundatur 272 g
uastatur 271 b. et bona eius Magdeburgum transferuntur 271 d. restauratur ab Henrico S. 39 d. 270 g. 272 d
Merseburgensis episc. Ditmarus 623 e
Henricus 179 e

Mertula diruitur 802 g
Merzii patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 c
Metensis episc. Burcardus 179 e
Herimannus intercedit pro Hermanno episc. Bamb. 1158 f
Theodoricus 382 c
Metus quando non excuset 1204 b
Meysisch Leonhard. euangelii praeco in Pomerania 563 b
Meylersdorfer uasalli Bamb. 1274 b
Michael archangelus cum statera pingitur 308 f
S. Henrici femur tangit 38 g
supplicatur a Bambergensibus 637 a
patronus ecclesiae in monte Gargano, 299 e
S. *Michaelis* archangeli basilica consecratur 101 g
templum extructum 47 c
coenobii fundatio et ortus 400 a
priuilegia confirmantur 274 c
patroni 274 d
incolae 451 b
templum dedicatur 401 a. 459
in formam crucis aedificatum 454 g
collegium certum cerae pondus accipit ex Pomerania 1130 c
eius epistola ad monasterii Admontensis indignas 838 c
monachi grati erga S. Othonem 513
monasterium terrae motu concussum reparatur 454
mons commendatur a S. Othone 523 f
in eundem accursus 453 e
templum terrae motu quassatum 100 e
ab Ottone S. restauratur 100 g
Plura uide sub uoce *mons Michaelis.*
Michelfeldense coenobium conditur a S. Othone 101 d. 423 a. 466 f
confirmatur 103 f
Bambergam transfertur 124 a 535 e
sub clientela existit episc. Bamb. 1270 f
Michelfeldensis abbas 786 c. Henricus 227 d. Imbrico 452 b. 1124 g
Micinbule praedium 1123 c
Mideldenzum accedit ecclesiae Bamb. 179 b
Mieslaus II. rex Poloniae 384 e
Milacum uenditur landgrauio Leuchtenbergensi, 212 a
Milebacensia praedia conferuntur comiti Goritiae in feudum, 197 e
Miletium castrum Bohem. 654 e
Milites cruciati in Nilo suffocantur, 150 g
primam stragem perpetiuntur, 78 b
capti incolumes euadunt, 78 g
in Calabria pereunt, 153 d
Milzauia, 804 f
Mindensis episc. Theodoricus, 280 c
Ministerialium Bambergensium iura, 289 f 1121 c
absque *Ministrante* non celebrare debet presbyter, 1230 c
Miracula canonizationis requisitum, 785 c
frustra iactantur sine doctrina uera, 610 e
non semper indicium praebent sanctitatis, 785 d
S. Henrici, 313 seqq.
S. Cunigundis, 356 seqq.
S. Othonis, 526 seqq.
de iis iudicium, 610 e
super Alberadis sepulchrum, P. II. 59 b
Miraculum ingens, 491 b. 712 d
Miraei diplomata Belgica, 385 e
Misniae marchio Wilhelm. emit marchiam Brandenburgicam, 227 g
Missa pro marchionis Hermanni anima unanimiter decernitur, P. II. 61 e
saltem una in die legenda, 1251 f
Mizlauia marchia Poloniam inter et Saxoniam, 801 e
Mizlaus princeps Pomeranus, monitione S. Othonis compunctus, captiuos dimittit christianos et paganos, 504. 505
rector ciuitatis Guzgauiensis, 700 f
a S. Othone cupit instrui, 701 b
tergiuersatur de captiuorum dimissione, 701 c
eius benignitas, 702 g
Moenus fl. 878 a
eius initium et cursus, 4 c
inundatio, 911 e. 912 e
Mogenus fl. 1128 d
Moguntina dissidia circa electionem archiepiscopi, 209 a
Moguntini archiepiscopi: Adolfus 209 b 229 d
socius foederis contra mercatores, 215 b
Aribo, 165 a. 895 a
Bonifacius, ungit Pipinum regem, 11 g
Conradus, 229 f
literae ad eum scriptae, P. II. 310 b
Daniel, 249 b
Diotricus, P. II. 370 b
Erbo, 401 c
Erenboldus, 49 e
Franciscus Lotharius, 1059
Gerlacus, 199 g. 207. Hildebertus 24 e
Peldingus, 72 a
Ruthardus rebellis sede pellitur, 411 a
Sigefridus, 76 e. rogatur a Gregorio VII. papa ut in locum Hermanni episc. Bamb. meliorem surroget, 1169 e
Moin, idem ac Moenus, 281 b
Molae aquariae Bambergae, 883 a
Mollitie membrorum laborans curatur ope S. Cunigundis, 362 c
Monachus S. Henrico detrahens punitur, 321 g
Monachorum officia, P. II. 7. f
de ipsorum operibus iudicium, 612 d
Monasteria episcopatum Bamb. respicientia, 44 b. 1270. 1271 c. f
S. Othonis XXI. confirmantur 411
Monasteriorum usus, 427 b
S. Othonis iura, 103 c. d
Monasteriense coenobium ecclesiae Bamb. collatum, 423

Mona-

Monasteriensis cella, 536 a
de *Monasteriensis* monasterii extructione uersus, 579 d
illud concernentes epistolae, 580. seqq.
Monetae Gallicae adulterinae proscriptae, 1065
ius episcopo Bamb. concessum, 160 f 203 d
Monetariae rei conuentus Noribergae habitus, 1062
leges, 1060
Monetariorum familiae ortus, 33 c
Monita salubria Stetinensibus data, 682 a
Mons monachorum, monast. aedificatur 905 d
in protectionem Innocentii IV. papae suscipitur, 907 c
munitur, 240 a
ad eius reparationem Hermannus episc. Wurzb. dat indulgentias, 907 b
priuilegia aduocatiarum eius confirmantur a comite Leiningensi, 908 a
eidem resignatur ius patronatus ecclesiae S. Iacobi Stetini, 908 e
emit decimam in Vireth, 909 a
accipit ecclesiam parochialem Ioannis baptistae in Vzingen, 909 b
a ciuibus seditiosis capitur ac deuastatur, 917 c
a fratribus fugitiuis expilatur, 919 g
reformatur, 920 b
Montis Michaelis abbates 893 seqq.
Mons Petri Bambergae, 878 c
Pauonis, 602 g. de eius forma situque carmen, 328 d
S. Michaelis archangeli, 880 b
sanctus, 598 b
de *Montefourt*, Vlricus, 1151 b
Montis piniferi situs et amplitudo, 4 c
Monumenta posita in locis ubi miracula patrata, 319 b
Mopsocrenes oppidum Siciliae, P. II. 155 c
Morauia, 648 d
Morauì subacti ab Arnolfo imp. 16 b
Mord uocis significatus explicatur, 1074
Morenbergius c. Sigefridus pignora gratis restituit ecclesiae Bamb. 175 f
Morgen-gaba S. Cunigundis, 388 d
de *Morina* Rudolfus, 1133 a
Morselen curtis episcopalis, 451 b
Mosbachii uasalli episc. Bamb. 1272 c
de *Mosheim*, domini, uasalli Bamb. 1272 b
Motschiedler uasalli Bamb. 1272 a
Mucheln, 495 c
Muckenberga castrum coenobio Banzensi adiicitur, 81 c
de *Muenbrunnen* Ludou. 1147 c
Muffelii patritii Norib. et uasalli Bamb. 1274 f
Muhlholzer patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 b
Muhlhusium 129 f. 281 a. conassum ecclesiae Bamb. 43 e
Muhlwehrde 881 f
Muhldorfum, oppidum march. Misn. 212 c
Mulier coeca uisum recipit, per S. Henricum, 320 e
contracta sanatur ad sepulchrum eiusd. 313 c
Mulieres cur non inuestiantur in emphyteusi Bamb. 953 c
num in casu necessitatis sacramenta administrare possint, 591 b
sacra uasa contingere prohibentur, 1232 g
Mulierum Pomeranicarum crudelitas erga infantes, 470 e
Mulrichberg: praedium ibi donatur ecclesiae Bamb. 119 f
Mulsberg castrum, 806 f
Munchsberg extructus, 274 c
uid. *mons monachorum*.
Mundiburdium, tutela, defensio, 279 c. 873 c
Mundiburgium quid, 279 c
Mundrichinga, 334 a
Munedargefortensis episc. Swidgerus, 280 c
Munichdorf uilla, 330 d
de *Munster* uasalli Bamb. 1273 d
Munsterius Gothefredus, 163 e
Munsteri lapsus, 3 e
Munti pro monasterio Admontensi, 445 c
Mura fl. 911 d
de *Mureche* Rembertus, 1142 g
Musaeus, Claud. IC. Dolanus, 249 g
Muscae nunquam antea uisae ex fanis euolant, 503 a
uugantur circumlato crucis uexillo, 504 b
Musellenses Henricum S. imp. uenerantur, 794 f
Muth-Schein flagitari debet ab emphyteuta 933
Mutina urbs Italiae, 130 d
Mutinensis episcopus fidelis Henrico S. imp. 799
Muti sanati ope S. Cunigundis, 362 g. 361
Muto lingua soluitur, 368 c
Mylen Brabantiae oppidum, 383 c
Mynderiching, desuper diploma Henrici S. 333 g

N.

NAbi fl. ortus, 4 c
Naclam urbs, hodie Anclam, 678 f
uastatur, 652 b
de *Nammansdorf* Vdalr. dapifer Bamb. 163 e
Namurcensis comes, Henricus, 382 c
Nankenreuthii uasalli ep. Bamb. 1272 c
a *Nankenreuth* Henricus, 254 a
Nappi, ciuis Pistoriensis liberalitas in episc. Bamb. 184 g
Narisci, 1 b
Nassouici comites, Adolfus eligitur archiepisc. Mogunt. 209 b
Ioannes, 207 f
Ramungus, 160 g
Natiuitas Christi quo anno contigerit, 129 a
Natura, urbs in Thracia, a qua suffraganeus Bam-

Bamberg. episcopus Naturensis audit, 883 f
Naturensis episc. Io. Ertlein, 252 d
Naussinna, 332 f
Nauium inaudita multitudo, P.II. 164 c
Nautgerus historiae eccles. scriptor, P.II. 16 g
Neapolis occupata ab Henrico S. 55 f
Necaris fl. c
Nedamerus ciuis Iulinensis, hodegus sancti Othonis, 673 b
Negotiationes Bambergensium, 883 c
de *Neidek*, uasalli Bamb. 1274 d
Neideccum postulatur a comite Teccensi, 207 c
Nemetia urbs Poloniae, 654 e
Nemkin Vraba conceditur Henrico S. 276 d
Neobusium castrum oppignoratum 215 a
plenarie traditur ecclesiae Bamb. 217 b
Neophytae de quibus instructi a S. Othone, 661 e
Neofissanae decimae indultae coen. S. Mich. 151 b
Neostadiense telonium, 128 f
Neostadium ad Salam conditum, 14 f
Nepos pro patrueli, 276 c
de *Neuasdorff*. Volatricus, 1147 d
Neudorf legatur eccl. Bamb. 164 a
Neuges, episc. Bamb. 165 a
Neuhauss castrum clientelare Bamb. 1276 a
Neukirchen, clauda ibidem sanatur ope S. Cunigundis, 365 b
mercatus clientelaris Bamberg, 1276 d
monasterium, instauratur, 224 f
ius lignandi accipit in nemore Norib. 226 c
Neuses, aduocatia ibidem resignatur coenobio mont. monach. 905 d
Neustedtii dicti *Stimmer*, uasalli Bamb. 1272 f
Io. Christoph. D. praepositus Bamb. 258
Neydek castrum clientelare Bamberg. 1276 f
accedit ecclesiae Bamb. 202 a
Neydekker patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 o
Nicolai papae constitutio de electione summi pontificis, P.II. 225. d
Nideresbrunnensis aduocatia resignata coenobio mont. monach. 905 c. eidemque confirmata, 908 a
Nidroburgum coenobium, 90 d
Niederndorfense praedium donatur coenobio S. Michaelis, 147 c
Nieder Munstere 403 f
Niestein castrum, 482 c
Nissa accedit ecclesiae Bamb. 166 a
Nisten castrum clientelare episc. Bamb. 1276 g
Nitberga in feudum concessa filiis Friderici barb. 135 c
Nitgoiensis ager pignoris loco obligatur ecclesiae Bamb. 135 e
Nithardus episc. Bamb. 876
Nithardshusen cella, 425 a
Nobiles an centenae et uogtiae subiiciantur, 1063
Nobilibus Franconiae solenne est, ut episcopatibus Bamb. et Wurzb. nomina dent, 1009
Nobilitas clientelaris censum iudiciarium Bamb. redimit, 1067. recessus desuper confectus 1072
Franconiae libera, 3 c
imperii num gaudeat iure reformandi, 1025 d
Nobilitatis clientelaris conuenta cum antistite Bamb. 1069
Franconicae ortus, 13 e. priuilegia. 13 f
uirtus, 14 a
liberae tres circuli, 245 d
Nobilium Franconiae ingenium, 7 a
Noim, gens, 494 f
Nonnosius, quando uixerit, 378 c
Nordhelm, mercatus clientaris episc. Bamb. 1276 d
Noribertus archiep. Magdeb. 495 d
Noirnia, uicus Pomer. 689 b
Nordalbingi, 6 e
Nordeccum castrum accedit eccl. Bamberg. 124 c
iure feudali exemtum, 131 a
Norgouiae comitatus, 1068
Nordhaldum nexu clientelari exemtum, 131 a
Norimberga, 3 b. eius situs, 3 d
ditioni Bambergensi eximitur, 19 e
libera pronunciatur a Conrado I. 20
obsessa, 813 c. 927 d
expugnata ab Henrico V. 95 d
instauratur, 117 b. eiusque regimen formatur, 117 d
Norimbergensium homagium, Carolo IV. praestitum, tumultum causatur, 201 b
pactum cum principatu Bambergensi, 941 d
Normanni Apuliam et Calabriam incolunt, 55 f
Nortbertinorum ordo, 410 d. 423 d. 425 a
S. *Northbertus* in magno honore habet S. Othonem 111 e. autor Praemonstratensium, 111 f
Nortenburgium occupatum ab episc. Bamb. 225 c
Nortwald eremus, 332 c
Nosocomia Bambergensia, 884 d
Nothzucht nomine, quaenam delicta ueniant, 1024 b
Nouale S. Cunigundis legatur episcopatui Bamb 164 a
Noua uilla ditionis Auennionensis oppidum, 209 d
Nouem ecclesiense monasterium instauratur, 224 f
transfertur Vorchemium, 211 f
Nouoburgensis abbatia feudum Bamberg. 44 c
Nouoburgum monachorum, 56 c
Nouomontium traditur eccl. Bamb. 217 c
Numburgensis episc. Witicha, 208 a
Numus Lambertinus, 211 b
Nuncii apostolici imperatorem pontificis bene-

beneficiarium nuncupantes Germania excedere iubentur, 129 g
Nunciorum iudicialium iuramentum, 1187 g
publicorum officia, 1170
Nuornberc, pro Noriberga, 361 b
Nurenberg, burgum, 362 e
Nursia, patria S. Benedicti, 895 a
Nux idololatrica Pomeranorum, 112 d
eius incisio, 512 c. 715 e
Nux non succiditur, 716 f
Nuzel patritii Norib. et uasalli Bamb. 1274 c
Nuznomia, 693 d
NYDHARDVS a *Thungen* episc. Bamb. 255 c
aduersae religioni addictos expellit, 256 c

O.

O*Bleyleben*, quid, 956 b
Oberada depraedatur, 181 e
Oberscheinfeld mercatus clientelaris Bamb. 1276 d
Obtrectatores aegri, II. 76 a
Obedientia non intermittenda propter uim et metum 1204
Oberdorfium accedit ecclesiae Bamb. 202 a
Oberenhaus uilla, 330 d
Oblationes faciendae in quatuor magnis festiuitatibus, 1122 g
Ochsenfurtum 909 e
Oddo pro Otto, 558 e
Odelsdorfium postulatur a comite Teccensi, 207 c
Odenwalt, circulus nobilitatis Franconicae 245 f
Odera fl. 471 e. 512 b. 6 8 d
Odium procul habendum historico, 740 b
Odoacer regnum Italiae obtinet, P.II. 173 f
Oenus fl. 911 c
Oetting im Rieß, 526 a
Oettingenses comites uasalli Bamb. 1271 e
Officialis in causis profanis non procedat, nisi in quibusdam casibus exceptis, 1171 b
non deneget instiitiam et in iudicio nil agat absque notario publ. 1170 c
non exerceat in iudicio duo officia, 1170 d
se non intromittat peccatis laicorum, nisi manifestis et grauibus, 1121 c
clandestine non requirat personas submissas, ut si cum illis componat, uel pecuniam extorqueat, 1172 f
quomodo in matrimonialibus procedere debeat, 1154
forensibus et proscriptis suum ne aperiat iudicium, 1173 f
testamenta et ultimas uoluntates non impediat, 1173 b
lites debet abbreuiare, 1180 g
processus poenales ipsemet decernat, 1181 b
iuris ordinem stricte obseruet, 1174 c
Officialatus officium adspirans prius examinandus, 1175 g
Officiandi licentia danda per episcopum, 1214 g
de *Oltegeshagen*, 1153 a
Oleum sanctum tantum adultis et agonizantibus confertur, 1200 c. semper conseruandum in ecclesiis, ibid. d
Olricus dux Bohemiae, 597 e
Onestrudis amnis, 101 g
Opera quo pacto iuuetur proximus, 418 f 419 a
Opinatus pro celebris, 614 c
Oppenhemium oppidum ad Rhenum oppignoratur, 200 e
Oppignorationi feudali quando certum tempus adiicitur, 942 c
Oratio S. Othonis ad Stetinenses, 712 f
Vratislai ducis ad Pomeranos, 693 seq.
Ordinationis sacramentum commendatum a S. Othone, 664 g
Ordines clerici papam in Germaniam inuitaturi capiuntur a praefecto Henrici IV. 96
Ordinum sacrae militiae origo, 93 c
Origenis dicta, 454 f
Orlamundanae uiduae infanticidium, 177 d
Orlamundensium comitum liberalitas 114
querela contra episc. Bamb. propter hereditatem ducatus Meraniae, 169 a. g
resuscitatur, 170 d
sed infelici marte, ibid. e
transactio cum burggrauio Norib. et comite Thruchendigio, 171 e. f
Orlamundensis comes monasterii *Himmelscron* conditor, 177 c
de *Ortenburg* comes Hermann. 142 f
Ortenburgensis comes Henricus 153 a. dux Carinthiae, 168 b
Ortenburgei comites ditionem Bamberg. populabundi inuadentes circumueniuntur, 195 c. d
Ortlibius episc. Basileensis, P.II. 238 c
Osnabrugensis episc. Dietmarus, 280 c
S. *Oswaldi* capella extructa, 431 c
oratorium extructum, 113 f
de *Ostein* baro Francisc. Carolus, praeses consilii eccles. 1088
Osterhofiana marchia assignata praefecto Bamb. Henrico 192 d
Osterhofium Halsiorum comiti oppignoratur, 182 a
monasterium ius patronatus in Wincera obtinet, 184 b. uenditur landgrauio Leuchtenbergensi, 212 a
Osterhofiense concilium, 169 f
Osterhofienses priuilegiis ornantur 170 a
Ostermundigen curtis regia donatur coenobio Oetingensi P. II. 393 e
Osterriche pagus 295 g
Ostheimenses decimae emtae coenobio Schwarzacensi, P.II. 28 a
Ostheimium oppignoratur 172 f
Othonohemium unde dictum 2 a
Othonica sylua 2 a
S. Otho nascitur 80 e. eius ortus et educatio

catio 91 e. f. 632 a. studia et profectus 402 c. munera dotes et dexteritas 92 407. ducis Poloniae legatione fungitur et proxenetam agit apud sororem imperatoris 633 a. administratorem agit Iudithae sororis Henrici IV. 493 e. adsciscitur in aulam imperatoris 404 c. 635. fit cancellarius 404 c. 635 f. aedificio Spirensis ecclesiae praeficitur 62 f. 204 f. 630 g. qua fidelitate hoc munus obierit 405 a. ei praedicitur episcopatus 405. cum Henrico IV. imp. psalmodiae uacat 406 b. codicem psalterii uetustum renouat 406 c. eoque gratiam imperatoris erga se adauget 406 f. episcopatum Bremensem adipiscitur 407 c. ex ore infantium laudatus 93 a. 407 e. legatis Bambergensium commendatur ab imperatore 109. 405 b. 637. oblatum honorem frustra deprecatur 409 c. contra obmurmurantes defenditur 4009 f. tendit Bambergam 410 b. nudipes urbem ingreditur 93 e. f. 410 d. 639 b. differt consecrationem suam 410 g. huius dilationis causa 575 b. scrupulis angitur ob acceptum annulum et baculum ab imperatore 411 e. consecratur 412 e. subiicit se totum summo pontifici 411 g 412 e. 640. eique resignat episcopatum 412 e. 641. num ad genua pontificis prociderit 576 a. pallium accipit et crucis praeferendae potestatem 413 c. nunciat Bambergensibus suam consecrationem 416 d. uenit in Carinthiam 417 c. ad comitia Ratisbonensia, 417 d. inde Bambergam 417 e. ubi rempublicam collapsam ordinat 93 g cleri mores format 94 a. Henricum IV. imp. conuenit 94 d. populum in Germaniam inuitaturus capitur 95 g. 96 a. basilicam Bamberg. sumptuose instaurat 67. prodigio insigni perterritus 98 f. in grauem morbum incidit, ut de monacho induendo cogitet 98 b. 436 seq. sed sancte deluditur a Wolframo 437 d. a coniurationis suspicione se purgat 99 e. alter Banzensis coenobii conditor existit ibid. f. restaurat templum S. Michaelis, terrae motu quassatum 100 f. g. eique crucem saluatoris donat 431 f. morbo implicitus precibus piorum reconualescit 102 a. praeuia uisione 102 a. monasteria sua confirmanda curat a pontifice 103. In Pomeraniam inuitatus a Boleslao duce 104 c. 652. et a B. Bernhardo ad iter illud suscipiendum incitatus 464 b. papae consensum desuper efflagitat 653 e. 465 a. principibus Babebergae conuenientibus liberalem se exhibet 104 e. f. et bene merendo inuidiam declinat 104 g. uenia impetrata etiam ab Henrico V. imp. 104 g. socios itineris adsciscit 465 b. praecipue *Sifridum* 466 b. *Vdalrico* aegro relicto ad iter se accingit 105 a. 466 f. 653 g. clerum Bambergensem ad concordiam hortatur 467 a. qui discedentem cum luctu comitatur ibid. e. in itinere sacella consecrat 105 b. 654 d. in syluis Pomeranicis cum serpentibus et feris bestiis luctatur 105 g. a ducibus Poloniae et Pomeraniae honorifice excipitur 469. et passim cum processione 654 c. 729 e. obuios habet legatos ducis Bohemiae 468 c. Pomeranos incultos ad fidem Christi perducit 106 a. orationem habet ad Piriscenses 659 e. 662 c. quos baptizat una cum Gaminensibus 470 c. e. penes quos doctrinam suam miraculo confirmat 470 g. male tractatur a Iulinensibus 107 c. 471 d 671. a rustico quodam grauiter percutitur 472 c. postea uero ut legatus Dei agnoscitur 107 e. 687 e. Domizlaum opibus et autoritate florentem conuertit 473. duas matronas sanat et baptizat 474 d. Iulini 20156 homines sacro flumine tingit 475 a. 687 f. quem modum obseruarit in baptismate 660 b. de quibus neophytas instruxerit 661 e magno feruore flagrat praedicandi euangelium, et conuertendi infideles 475 e Dodonae S. crucem erigit, et in eius honorem ecclesiam exstruit 688 c. neophytis regulas uiuendi praescribit 108 d 476. callide aufert idolum Trigelaui 472. 478. duas ecclesias Iulinae aedificat 480 d. a Bambergensibus sollicitatus, ut ad sedem suam redeat 481. ex Pomerania discedit 486 a. et in Germaniam redit 403 e. reuisit omnia loca, ubi euangelium annunciauerat 689 d. Adelbertum primum Pomeraniae episcopum constituit 691 e. uites plantat in Pomerania 690 e. ualedicit 689 g. Wignandus obuiam it usque in Saxoniam 481 c. Bambergam uenit 109 c. Biburgum coenobium extruit 109 e. Pomeraniam denuo reuisitaturus 111. propter apostasiam quarundam ciuitatum 490 a. aliud iter ingreditur 691 g. et diues aduenit 692 a Wirtscacho ciui Stetinensi apparet eumque uinculis liberat 493 e. per Magdeburgum iter faciens a S. Norberto in magno honore habetur 495 d. Hauelbergensem dominum obiurgat 495 f et concionem ad ciues habet 496 a. Morim Noriberto obedientiam detrectantes baptismate tingit 496 a. Timinum uenit 479 b. ubi tentoria figit ante portam 497 f. et pauide pernoctat 692 b. Leutitiae a duce Pomer. excipitur 692 d legatos praemittit Hologastum 697 c. monet suos, ut caute agant 698 b. Hologastenses conuertit 699 c. templum

Goz.

Gozgaugiense idolis dicatum diruit, 699 d. quid Chozegowae peregerit 502 d. templum dedicaturus impeditur, propter detentionem captiui 505 c. ceremonias dedicationis Vznoimensibus explicat 709 f. Mizlao persuadet ut captiuos dimittat 702 c. it obuiam duci Boleslao 704 b. apud ducem Poloniae pro Pomeranis interpellat 507 a. trepidis Pomeranis pacis nuncium adfert 704 f. cogitat clam petere Veraniam 705 c. Stetinum perrecturus prohibetur a clericis 707 b. clam se subducit ut Stetinum abeat 707 e Stetinam reuertitur 708 d. ibidemque pagani sacerdotis insidias miraculose effugit 112 a. 472 b. 514 d. Stetinensibus a Wiscaco praeparatis praedicat 710 g. miraculum patrat 712 d. precatur pro aduersariis 713. signo crucis liberat diuinitus punitos 713 a. dedicat ecclesiam S. Alberti 713 c. pueros signo crucis munit 713 e. Stetinenses ad sanam mentem reducit 714. et ecclesiae redunit 112 c. 511 g. 715 b. nucem idololatricam succisurus periculum uitae subit 112. 512 f. 514 a. 715 e. cur ictum lethalem declinauerit 716 c. Stetinenses duci suo reconciliat 514 c. 717 a Iulinenses ecclesiae redunit 718 b. amouet a se gloriam patrati miraculi 718 g. a Rugianis admonitus, ne terram ipsorum petat, nihilominus tamen illam adire cogitat 721 c. munera accipit a Danis 722 d. caballum superstitionis ministrum uendi iubet 681 seq. reuocatus a Lothario rege 519 f. reditum in patriam parat 519 g. amanter excipitur a duce Poloniae 520 a. in itinere Vipertum comitem conuertit 113 b. c. mortuum resuscitat 113 d. uenit Bambergam cum tripudio populi 520 b. fratres in monte S. Mich. uisitat 521 f. mortem Adalberti abbatis lacrymis prosequitur ibid. g. coenobium S. Michaelis amplificat 113 e. monasterium Heilbrunnense aedificat 115 a. oratorium Vezzerense in monasterium conuertit 115 g. 536 c. consecrat Albertum archiep. Mogunt. 117 a. famis ac pestis tempore insignia caritatis et frugalitatis edit exempla 436 b. eius monasteria XXI. confirmantur 117 f. incidit in morbum 532 a. extrema unctione inunctus 523 d. morti propinquus locum sepulturae indicit 118. eumque decano maioris ecclesiae ad se uocato de meliori commendat 118 b. ultimum uale dicit, animamque efflat 118 d. 524 e. 590 b quam honorifice mundo ac regibus mundi reddiderit, quae illorum sunt 433 b. reditus mensae episcopalis diligenter conseruauit 433 d. laudatur ob rei familiaris curam 435. et disciplinam corporalem 436 c. nec non curam sepeliendi mortuos 438 b. num laudandus, an uituperandus, quod tot monasteria erexerit 597 e. alter Ioseph audit 636 e. rogatus ab Henrico IV. rege, ne ipsum deserat 812. seqq. nihilominus se coniunxit cum catholicis 814. inuitatus ab eo Spiram 816. num pro Henrico V. contra Henr. patrem steterit 576 c. ipsemet cadauer ad sepulturam detulit 438 d. reprehensus a multis, quod tot monasteria extrueret 425 g. quomodo se defenderit 426 b. quid praestiterit in restituenda ecclesia cathedrali Bamb. 431 a. quam liberalis fuerit tempore famis 438 c. miserorum suae ciuitatis catalogum habuit 440 c. paralytico pretiosum stragulum imposuit 440 d. piam legationem obiit in Pomeraniam 442 c. traducitur apud Henricum V. imp. 598 f. legatos misit ad Belam Vngariae regem 443 c. a quo magna munera accepit 443 e. quae S. Michaeli obtulit ibid. f. apostolicae sedis obedientiarius audit 589 b num minister uerbi fuerit 589 d. ter quotannis colitur in Pomerania 539 c. monachus ingenti amore prosecutus 447 e. 513 c. seruiit aliquando presbyteris rem diuinam facientibus 447 f. curam gessit circa monasteriorum reformationem 452 c

S. *Othonis* peritia in rebus communibus, 421 f. grauitas et suauitas pradicationis, 422 a. studium honestatis 661 c primitiae operum, 422. exhortatio ad catechumenos, 686 a. amor in montem S. Michaelis, 431. continentia et munificentia 502 e. 503 a. exequiae et ad eas concursus, 525 b. c. commendatio carminica 524 c. translatio, 552 c in eius translatione sermo, 540 f biographi, 559 e

OTTO M. Aquisgrani inauguratur, 24 e Bohemos tributarios facit, 24 f Hungarosque repellit, 24 g. Arnulfi filios domat, 25 a. Henricum fratrem resipiscentem in gratiam recipit, 26 a comitia prima celebrat, 26 c. Lotharingiae ducatum confert Conrado genero suo, 26 c. Ludouicum transmarinum regno pulsum restituit, 26 d ducatum Bauariae Henrico rixoso confert, 26 e. Henricum Daniae regem Germanico imperio subiicit, 26 c. 27 a Sueuiae ducatum Luitolfo filio confert, 27 a. Berengarium regno exuit, 27 c Hungaros ad internecionem fundit, 28 b Brunoni fratri Lotharingiae ducatum confert, 28 c. Slauis oppressis pater patriae salutatur, 28 f. prodigiis motus templa et monasteria instaurat, 28 g comitia Herbipolensia celebrat, 28 g Romae coronatur 29 d Berengarium obsidet, 29 e Iohanni pontifici renuenti Leonem

VIII. substituit, 29 e
a quo ius eligendi pontificem accipit, 29 f. S. Berengarium deuictum Babebergam ablegat, 29 g. Benedictum V. pontif. custodiae tradit 30 a. repetit Italiam, 30 b. archi-episcopatum Magdeburg. et Germ. primatum erigit, 30 e
in Germaniam reuersus obit et Magdeburgi sepelitur, 31 a
OTTO II. imp. nascitur, 28 d
rex Germ. declaratur, 29 a
coronatur a Iohanne pontif. 30 c
iterata uice, 31 b
ducatum Sueuiae confert Ottoni Sueuo 31
Henrico S. Babenbergam et Razengau largitur, 31 d
ecclesiae Wirceb. paroeciam Vorcheimensem addicit, 31 e
Lotharingiam ut beneficium tradit Carolo, 31 e
ideoque a Ludouico Gall. R. bello afficitur, 31 e
Parisios obsidet 31 f
cur dictus rufus, 339 a
Othoni Carinthiae duci donat aliquot praedia, 31 f
cur pallida mors Saracenorum dictus, 31 g
Roma diem claudens tumulatur, 32 b
OTTO III. uix duodecennis imperator creatus 32 c
aemulos suos prudenter subruit, ibid.
ecclesiam Batauiensem muneribus adauget 32 d
Poponi episc. Wirceb. Hugonem substituit, 32 e
Bohemos bello uexat, 32 e
Brandeburgum Vandalis eripit, 32 g
Gregorio V. pontif. coronatur. 34 b
Constantini imp. orient filiam per legatos ambit, 34 c
sanctionem edit de imperatore eligendo per septem uiros et electorum regni officiis, 34 f
quae ab aliis in dubium uocatur, 34 g
ipsi uero uindicatur, 45 g
Taginoni confirmat praedium, aliquod Ratisbon. 35
S. Adelberti sepulchrum uisitaturus a Boleslao splendide excipitur, 35 d. e
Romae a ciuibus obsidetur, 35 f
feliciter elabitur. 36 a
paulo post intoxicatus moritur. 36 c
eius dotes, 791 c
luctus in ipsius obitu, 791 e
defunctus in Germaniam deportatur, 793 d
eius intestina sepeliuntur Augustae, 793 f
corpus uero Aquisgrani, 16 g
cur audiat puer, 339 d
OTTO IV. Henrici VI. anti-Caesar, 143 a
cum Philippo anti-Caesare contendit, 145 a
solus rerum potitus sicarios Philippi proscribit, 148 a. b
Romae coronatur, 148 e
paulo post imperio exuitur, 148 f
cum Philippo R. Franciae infelici marte pugnat, 149 e
OTTO *largus* XII. episc. Bamb. eligitur, 137 d
inter archiep. Salisburg. et comitem Ortenburg. pacem conciliat, 137
aduocatum monasterii Alterbacensis remouet, 138 g. Hochstadium redimit et monasterio Langheimensi concedit, 139 g. domania episcopatus redimit, 140 c. S. Othonis canonizationem efflagitat, 140 e
Otto abbas mont. monach. 913 e
Otto abbas Steinensis, 452 b
Otto dux Meraniae defendit monasterium Langhemense et locupletat, 152 e. f
moritur, 155 g
Otto dux Slauorum et Cassubiae, 1151 f
Otto episc. Halberstad. semoniae, accusatur, 826 c
Otto Frisingensis episc. accipit uectigalia, 139 g
eius iudicium de Gregorio VII. papa, 87 c
Otto Wittelsbachius dux exercitus Friderici I. 136 f
ducatu Bauariae inuestitur, 71 f
Philippum imp. nefarie in cubiculo occidit, 147 f
ideoque ab Othone IV. proscribitur, 148 b
ab Henrico Calatino uindice confuditur, 148 d
Ottonina academia, 1043 e
Ouerhouen monasterio Lacensi datum, 383 c
Ozhausensis aduocatia conceditur episcopo Bamb. 23 b

P.

P*Aar*, (de) Ignatius, camerarius imperatoris obuiam it augustae, 1082 f
testis confessionis augustae, 1085 g
Padelbrunnensis episc. Ratherus, 280 a
Paderborna, 396 g
de *Pain* uasalli Bamb. 1273
Paedobaptismus commendatus a S. Othone 663 d
Palafridus, Zelter, promissus pontifici ab episc. B. 822
eius census remissus, 73 a
Pallae, 349 d
Pallii usus concessus episcopo Bamb. 73 c
multiplicatur, 98 b. 421 c
Pallium quo pacto conficiatur, 608 c
quid significet, 414 a. quid ab episcopo postulet, 288 f. ubi et quando ferendum, 413 f. transmittitur episcopo Bamb. 188
Pallium S. Cunigundis Bambergae adseruatur, 375 b
Palludin uasalli Bamb. 1273 d
de *Panheim* uasalli Bamb. 1271 a
Panis fl. 618

Panno-

Pannonia subiugata et conuersa a S. Henrico, 306 f
Panuinii Onuphrii lapsus, 67
Papa num sit supra imperatorem, 576 e
Papatus Gretsera audit christianismus, 563 e
quomodo Luthero, 568 c
num hodie alius sit, quam tempore S. Othonis, 568 c. 572 b. in papatu etiam fuit ecclesia inuisibilis, 570
Papenberga, 5 g
Papia, 807 b. domita, 809 e. ibi habetur synodus episcoporm, 1167 c
Papiensis episcopus fidelis Henrico S. imp. 799 b
Papilio reliquiarum miraculosus, 719 c
de *Pappenheim* barones uasalli Bamb. 1271 f
Paradisus Bambergae extructus a S. Othone, 113 e
Paralytica curatur ope S. Cunigundis 361 c 365 a
Paralyticus sanatur ope S. Henrici, 315 d
Parisii obsidentur ab Othone II. 31 f
Parochia D. Martini, 883 f
D. uirginis Bambergae, 829 d
Parochiae Bambergenses, 5 f. missariae eiusdem dioeceseos, 1023 d. ius parochiale ecclesiae Bamb. in toto tractu cis Pegnesum conceditur, 51 d
Partheniae congregationis primus praefectus, 1033 c
Paschalis II. papa, regno exuit Henricum IV. 95 f. num fuerit tyrannus et antichristus, 575 f. num pacta uiolarit, 577 c commendat S. Othonem Bambergensibus 413 d. et archi-episcopo Moguntino, 414 e. ad illum literae S. Othonis, 411 d
Passauiensis episcopi Conradi epistolae ad abbatem Admontensem, 842 b
Patauiensis ecclesia muneribus aucta a S. Ottone II. 424 a
dioeceseos monasteria, 424 e
Patauiensis episcopus facit cum Henr. S. imp. 794 e. christianus, 280 b. Henricus, 306 e. Petrus, 173 e
Patriarchae quo pacto officio functi sint, 359 d
Patrini in baptismo 660 e
Patrocinia sanctorum, i. e. reliquiae sanctorum, quos sibi patrocinari credebant, 444 e
Patrociniorum chartula, 436 e
Patronorum iniquitas erga suos praesentatos coercetur, 1216 a
Paulitius comes S. Othonis, 106 a. 656 b eius uirtus, 671 e. nuncios praemittit ad ducem Pomeraniae, 469 d
Paulus apostolus patronus eccl. Bamberg. 274 b
Paulus V. papa, 563 f. 1012
Pauonis mons, 5 g
Pauster plenario traditur ecclesiae Bamb. 217 c
Pax publica sancitur in annum, 224 e
religiosa repudiata a marchione Culmbacensi Alberto, 1016
Pecunia in feudo constituta num soluenda a successore, 947
quid complectatur, 418 g
Pedellorum officia, 1176
Pegnesus fl. 3 g
Pelegrinus archiep. Colon. comitatur Henricum S. in Italiam, 55 f
Pena fl. 693 d
Penis fl. 618 c
Percha dono data monasterio Prufelingensi, 583 e
Peresius ab Aiala episc. Guidixensis, 618 f
Peregrinorum causae ad quod forum spectent, 1206 a
de *Perthecow* Henningus, 1153 a
Pestis saeua, 90 c. 101 d. 124 e. 134 c. 176 e 231 e
iudaeis imputatur, 202 d
S. *Petri* ara dedicata, 55 d
cella aurea, 809 c
templum Iulinae, 480 e
S. *Petrus* patronus eccl. Bamb. 274 b
Petri Germani facinus heroicum, 103 g
Petrus dux militiae Boleslai strategemate capit regem Ruthenorum, 651 e. 652 c
Petrus Hispanus eremita Iudaeis infensus, 90 f
Petrus episc. IIX. Pomer 601 d
Petrus Philippus a Dernbach, episcop. LIII. Bamb. fit episc. Wurzb. 1052
Petrus R. Vngariae, ingratus in Giselam reginam uiduam poenas dignas luit, 66 d
Peusterstadelhasium traditur ecclesiae Bamb. 217 b
Pfauenberg, 603 a
Pfeffer Andr. euangelii praeco in Pomerania, 565 b
Pfersfeldii uasalli Bamb. 1273
Pfingsten unde dicatur, 622 g
Pfinzingii patritii Norib. et uasalli Bamb. 1276
Phanobergius com. Carinthiae capitaneus, 188 e
Pharamundus dux V. Francorum et primus rex, 9 b
Philippiburgum Germaniae propugnaculum, 1068
Philippus c. Flandriae, 387 f
Philippus episc. XIII. Pomer. 601 f
Philippus com. ab Henneberg episc. Bamb. 231. Iudaeis formidabilis 238 c. amans pacis decedit 238 d
Philippus Henrici VI. frater ducatu Sueuiae inuestitur 141 g. eligitur caesar 143 a. coronatur 143 e. pontifici et Ottoni IV. per connubia reconciliatur 146 b. Bambergae in cubiculo nefarie occiditur 147 f. g. eius cadauer Spiram deportatur 155 b
Philippus Valentinus episc. LII. Bamb. 1046 oeconomus a suis dictus 1050. recusauit foedus cum Gallis 1048
Phrenetici liberati 517 f. 719 d
Piberach uilla 332 e

Pigrizauiensis ager coenobio S. Mich. indultus 148 e
Pilegrinus archiep. Colon. 401 e. 895 a
Pillunc de Mamensdorf 1124 e
Pincernarum numerus auctus 1056 a
Pincernae proedrias iure gaudent prae aliis 1056 b
Pinetum uilla 171 d
Pingonius obtrectator Brunonis episcop. Aug. 60 d
Pinisa urbs Pomeraniae 100 d
Pinzbergensis decima uenditur praeposito in Keukirchen 914 d
Pipinus maior domus 11 d. creatur rex 11 f
episcopatum Wirceburg. erigit 11 g.
moritur 12 e
Pirnensis contubernii conditor 103 f
Pirissa castrum Piriz 657 b. f
Pirissenses a S. Othone conuertuntur 658 d 659. baptizantur 470 c. conuersorum numerus 662 a
Piscator nonnisi piscibus uitam tolerat 496 e
Piscatura insolita 715 c
Piscandi usus datur monti monach. 96 e
Planeburgius C. Burcardus 173 a
Placentinus episc. fidelis Henrico S. imp. 799 b
Plankenum pignus datum ab episc. Bamb. 170 g
Plancicampium oppidum ditionis Bamb. 100 b
Planckenstein castrum eccl. Bamb. accedit 202 g
Plassenburgensis comes Poppo 120 e
Plassenburgii uasalli episc. Bamb. 1273
Plaua castrum expugnatur ab Hussitis, 232 e
Plecentenstein 332 d
Plefelt locus 823 c
Plocensis episc. Wernherus 322 d
Ploekner Wolfg. soc. Ies. theol. 1084 c
Plona locus 552 e
Plunense idolum Podaga 620 b
Plunzhart Wolframus 1129 g
de *Pobizwole* Priblíz 1133 g
Podinga uenditur Landgrauio Leuchtenberg 212 a
Poenitentiae sacramentum commendatum a S. Othone 664 b
Pogen, uicus 368 c
de *Pogenfeld* Regenhard et Bernh. 1129 a
de *Pokelente* Henr. miles 559 c
Poleda curtis regia 794 a
de *Polheim* domini, uasalli Bamb. 1272 a
Polislaus u. Boleslaus.
Polonia iugum imperii excutere tentat 322 b
Poloni colere incipiunt S. Henricum 323 b
Polygamia prohibita Pomeranis 108 e. 664 e. 667 f
Pomeraniae etymon 648 a. situs et forma ibid. b
ducatus tributarius coenobio S. Mich. 138. 904 f
Pomeraniae dux *Barnim* 555 f
fertilitas 648 e. 690 b
limes 655 g
urbes per S. Othonem conuersae 599 f
Pomerani a duce Poloniae bello uexati 501 a. 651 f
S. Othonis interpellatione reconciliantur 508. 703 c
egenos praedicatores aspernantur 462 b 653 f
inculti ad fidem Christi perducuntur 106 d
mortem minantur S. Othoni et eius sociis 469 f
cur S. Othonem ad se uocarint 648 g
clericos timidos simulate terrent 656 b
quam fidem edocti sint a S. Othone 630 c. 567
ad gentilismum relabuntur 110 g
ante Lutherum num saluati sint 570 g
Pomeranorum conuersionis occasio 104 b
conuersio ad Deum laudatur 552 d
in pietate progressus praedicatur 554 a
pristini mores 648 d
Pomeranos in ethnica caecitate permansisse nnm satius fuerit 568 a
Pommerische Chronick Crameri taxatur a Gretsero 561
Pommersfeldenses subofficiales Bamb. 45 a
Pons longus locus in Italia 809 e
Pontifex sciente et consentiente imperatore eligendus 132 g
circa eius electionem cura ueterum imperatorum 69 b
Pons superior 883 a
de *Poppendorf* uasalli Bamb. 1272
Popenzum accedit eccl. Bamb. 197 b
Poppo comes Henneberg. 124 b
Poppo comes Plasseburgensis 120 e
POPPO episc. Bamb. eligitur 157 a. eius ortus et exigua laus ibid. ei surrogatur antiepiscopus 157 d. quo defuncto ad episcopatum redit 157 g. Ambergam et Tharissiam oppignorat 160 a. ideoque ad incitas redactus inglorius decedit 160
Poppo episc. Paderborn. 86 f
Poriz, urbs Pomeraniae conuersa 599 f
de *Porta* Nicol. 1145 g
Portator quomodo differt a mandatario 952 b
Portatore cur opus habeant pupilli, uiduae et ecclesiastici in recognitione emphyteuseos 925 f
Poertner patritii Norib. et uasalli Bamb. 1276
Posnauienses benigne excipiunt S. Othonem 165 d
Potechendorf praedium 1123 e
de *Potenstein* Henr. 1147 c
Potentia apud Pomeranos aestimata olim ex numero equorum 668 d
Pozenaensis episcopatus 468 f
Praebendariorum officia 1213 f
Praecipuum quid? 973 c

Prae-

Praeda in delubro reposita 680 d
quid iuris in id competat liberis durante unione 976 a
Praemonstratensium autor 111 f
coenobium aedificatum 131 f
Praepositi nomen unde 615 b
Praetorii nomine quae regio olim uenerit 1 a
Praetorianus circulus 1 e
Praga tributaria 23 e. diripitur ab Hussitis 228 g. inuaditur a Bulizlao 801 a
Pragensis episc. Megenhardus 468 c
Iohannes 206 209 e
Presb urbs conuersa 599 f
Pressenthanum sacellum consecratur 105 b
Priamus dux VII. Francorum 9 e
Prisinga conceditur Taginoni 35 d. 97 b.
conuertitur in coenobium 35 d
clientelae Bamb. subiicitur 97 c
confirmatur 103 c
Prilop locus 552 e. 554 f
Principis nomen arridet episcopis Germaniae 1039 e
Pristadium Bohemiae regno subiectum 206 d
Processio publica ad sepulcrum S. Henrici 315 g
Procuratores non admittendi, nisi idonei reperti in examine g
causas iniustas et desperatas non recipiant 1174 f
tenentur ad restitutionem, si per negligentiam perdiderint causam 1174 g
sint tantum quatuor iurati Bambergae 1175 b
sint legitime constituti apud acta 1175 c
semel constituti litem persequi tenentur ibid. e
iuxta instructionem suam respondeant ib. f
Procuratorum iuramentum 1187 e
Prodigium 142
Prodigi quinam, 421 c
de *Prock*, uasalli Bamb. 1274 c
Prophetae quomodo officio suo functi sint 359
Prorectoris academici iura proedrias cum Germaniae episcopis 1035 g. 1039
Prone Dea Oldenburgensium 620 c
Prufingense monast. 423 b. clientelate Bamb. 1270 f
Prufeningensis abbas Eribo 452 b. 1124 g
Prumiensis coenobii monachus fit Lotharius imp. 15 b
Paderbornae saepius commoratus Henricus S. 286 f
Prussia 648 e
Puella submersa ope S. Cunigundis reuocatur ad uitam 367 f
Puer a lupo raptus inuocatione S. Cunigundis eripitur 368 g
mortuus resuscitatur 367 c
de *Puggb* uasalli Bamb. 1273 e
Pullamerus doct. medic. 254 g
Pulcheria augusta Marciani 379 e
S. *Pulcheriae* dies anniuersarius 379 e
Pulsendorfensis aduocatia conceditur abbatiae S. Mich. 1144 a
Puluis sepulchri S. Cunigundis uulneri medetur 365 b. in frumentum conuertitur 365 c
Pupilli cur opus habeant portatore ad recognitionem emphyteuseos 952 f
Pupillorum causae ad quod forum spectent 1206 a
de *Puz*, uasalli Bamb. 1274 a
Pymer Wolfg. Henr. collegiat. eccl. ad S. Gangolf. 1088 d
Pyrale idem ac holocaustum 670 e
Pyrgobacum uilla 171 d

Q.

Q*Vendelburgi* curia celebratur 271 e
Quercus pro numine culta 681 b
S. *Quirini* monasterium 337 a
de *Quota* litis pacisci prohibentur aduocati 1176 b

R.

R*Abensteiner* de Wirschberg uasalli Bamberg. 1272 f
illorum controuersia cum principatu Bamb. 946
Rabenstenum castrum accedit eccl. Bamb. 185 d
postulatur a comite Teccensi, 207 c
Radecca Voitlandiae capitaneo tuenda committitur, 216 b
Radelsdorfensis aduocatia resignatur coenobio mont. monach. 905 c
et eidem confirmatur, 908 a
centena oppignoratur coenobio dicto, 910 g. 915 a
arctius obligata, 231 d
praefectura indulta monasterio S. Mich. 151 b. 1118 e
Radenzgauiensis ager cuius iurisdictioni ecclesiasticae subfuerit, 40 c
comitatus concessus ecclesiae Bamb. 43 d
eius pomoeria, 129 c
Radenzuenedi, 6 e
Raderi Bauaria sancta, 379. 391
Radiantia, 4 d
Radigast idolum Rechariorum, 620
Radius solis excipit chirothecam S. Cunigundis, 356
Radolfesdorf confertur coenobio mont. monach. 893
Radolfus Meraniae princeps, 893 b
Radus fl. 885 b
in *Radwiziorum* bonis domus Brandenburgica reformationem impediuit, 1024 g
Raebel mercatus clientelaris Bamb. 1276 e
Raginerus I. comes Hannoniae, 384 c
Rahab altera, 501 b
Raizensteinii uasalli Bamb. 1273 c
Ramungus comes Nassouiae monetae procurator in Carinthiae, 160 g

Randeccius Marquard. legatus imp. 197 c
Randelsdorfium ecclesiae Frising concessum, 58 b
Rani iidem ac Rugiani, 260
Rapothonis ducis Bauar. controuersia cum episc. Wurzb. 161 g
de *Rase* Rudolf Veteronam occupat, 168 d
captus ab Henrico episc. Bamb. duris conditionibus dimittitur, 68 e. f
Rasta, 346 a
Rastadiensis pax, 1068
Ratelsdorf uide Radelsdorf.
Ratenza fl. 277 a. 281 b
Ratenzgeue comitatus acquiritur ab Henrico S. 277 a
Ratherius episc. Paderborn. 280 a. 796 d
Ratho primus abbas coenobii S. Mich. 51 e 400 e. 894 c
Ratisbona, Bau. ducum regia, 33 e
obsessa, 25 a
expugnata ab Henrico V. 95 d
obsessa a duce Bauariae, 256 b
Ratisbonensis area, desuper diploma, 329
capituli literae commendatitiae Conrado abbati Biburg. datae, 586 b
dioeceseos coenobia, 423 b
Ratisbonenses episcopi:
Conradus, 214 e
Cuno, 580 d
Eberhardus, 581 a
Gebehardus, 12 e. 280 c
Hartwicus, 588 d
Henricus, 579 g
eius literae, 584 f
Theodoricus socius foederis contra mercatores, 215 b
Rato uide *Ratho*.
Ratschmidii patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 d
de *Raueneck* Ludou. 1156 g
Rauennas archiep. fidelis Henrico S. 799 b
Rauenstenus baro, Rauclinus, 161 f
Razengauiensis comitatus, uide *Radensgau*.
Razenburgius castrum Stegliz demolire iussus a spiritu, nec tamen obtemperans, punitur morte filii et infirmitate, P. II. 63 g
tertium admonitus sub comminatione castrum offert coenobio Banth. ibid. 64
Rechbergus Henricus, 559 d. Philippus episc. Pomeran. 601 f
Recuruae duae curantur ope S. Cunegundis, 362 e
Reda uenditur ab abbate Langhem. 216 c
Redariorum pagus, 625 f
Redewizii a Kunstadiis descendunt, 46 c
cum quibus aequalia gerunt arma, 46 d
uasalli Bamb. 1272 e
Redwizius, Ioannes, Carinthiae uice-dominus, 253
Martinus, 254 c
Wigandus episc. Bamb. 241 d
Regalia commiscentur cum superioritate territoriali, 1016
Regaliae remissae ecclesiae Bamb. 150 c
Regenheresdorf monast. 495 b
Regensbergum ad eccles. Bamb. redit, 198 d
Regensdorff, monast. 423 e. confirmatur, 203 b. ecclesiae Bamb. conceditur, 101 f
Regensdorfensis abbas Lingerus, 452 c
coenobii aduocatia concessa eccl. Bamb. 43 c
Regin fl. 332 e
Regina, Regenspurg, 860 c
Reginbodo, comes Gichius, 114 b
Reginerus abbas Epternacensis, 785 b
Regnesi fluuii commoditas, 883 b
inundatio, 912 c
Regio: dicterium, cuius regio illius religio frustra in Franconiae tractibus crepatur, 1016
Regulae uiuendi neophytis praescriptae a S. Othone, 101 d. 476 c
Reichenfels mercatus clientelaris Bamberg. 1276 e
Reichsberga uenditur ab abbate Langhem. 216 e
Reichswaegen competunt territoriorum dominis, 1012 b
Reisenberg castrum clientelare episc. Bamb. 1276 f
donatur ecclesiae Bamb. 166 g
Reisenbergiorum comitum ortus, 140 a
Reigelsberga accedit eccl. Bamb. 219 a
Reineggeri uasalli Bamb. 1274 c
Reineck, *Rhinek*, *Rienek* coincidunt, 1048 e
Reinhardus comes Babenberg, bello uexat episcopum Wurzb. 992 d
Relapsum passa ope S. Cunigundis sanatur, 362 a
Religio num in potestate sit imperantis, 1016
suadenda non imperanda, 625 c
Reliquiarum Bamb. catalogus, 375 b
thecae in tentorio S. Othonis miraculosae, 718 e
Remaclus abbas monasterii Stabulensis, 872
Remmelding euangelii praeco in Pomerania, 565 b
Remensis archiep. Adelbert, 381 c
S. *Remigius*, 865 g. eius solennitas, 797 g
Renz siue *Regnizgau* sedes comitum Bamb. 992 b
Reo in causa criminali uia innocentiam suam defendendi non est praeclusa 1172 e
Repatriare pro in patriam redire 810 a
Retharius episc. Paderborn. 386 e
Rethre urbs 620 e
Reuchelberga castrum in feudum conceditur Hohenloio 207 d
Reuerentia in congregatione exhibenda 1203 c
Reuit praedium donatur abbatiae S. Mich. 1123 a
Reuter patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 c
Rhedarii, quinam 618 c

Rheinstenus Iringus, episc. Wurzb. 173 f
Rhenus cur non potuerit iungi Danubio 4 a
Rhineccïorum familia extincta 3
Rhinoldus collegii sacri conditor 77 e
à *Rhoda* Paulus primus Pomeraniae euangelista 590 e
Rhodomannum oppidum priuilegio decoratur 70 g
Rhoen und *Weiden* circulus nobilitatis Franconiae 245 f
Riaduri, quinam 618 c
Richard Hubertus, collegiat. ad S. Steph. Mogunt. canon. 1088 e
Richardus comes Normannornm 39 g
Richardus rex Germaniae eligitur 170 a
Richauinus aduocatus Bamb. 98 d
Richefelsum oppignoratur regi Bohemiae, 186 f. conceditur eccl. Bamb. 1142
Richenneccius Werntho episc. Bamb. 193 a
Richolphus episc. Tergestinensis 280 d
Rieneccius episc. Bamb. 1047
Riether patritii Norib. et uasalli Bamb. 1274 g
Rimi iidem ac Rugiani 260
Rinneccium castrum obligatur eccl. Bamb. 177 g
de *Ringsmaul* comitissa obuiam it augustae 1082. una cibum capit 1084 b
Rintebachium praedium Bau. oppignoratum eccl. Bamb. 68 a
Richsa uxor Mieslai II. R. Polon. 384 a
Robertus abbas IV. monast. S. Mich. 401 e
Robertus comes Flandriae inquietat Cameracum 815 d. ideoque Irudatur a pontifice ibid
Robertus rex Francorum 39 g
Rodedorfium plenarie traditur eccl. Bamb. 217 b
Rodeheim donatur eccl. Bamb. 1118 e. 894 a
Rogerius Siculus domatur 116
Roggenbachi patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 a
de *Rohrbach* uasalli Bamb. 1273 f
de *Rollingen* baro 1084 f
Romani obsident Ottonem III. 35 f
Gallia pulsi 10 b
Romualdus ad D. Emmerammum abbas 33 a
de *Rora* Chadelhochus longus P. II. 252 g
Roppactus amnis 166 a
Rorbachii patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 c
Rosamulla urbs pignoris nexu liberatur, 140 b
Rosan med. doct. 254 f
Rosefolium traditur ecclesiae Bamb. 217 b
Roslauba traditur eccl. ibidem 217 b
Roswann Bero 1129 g
Rota urbs pignoris nexu liberatur 140 b
Rotachense praedium donatur eccl. Bamb. 119 f
Roteccum accedit eccl. Bamb. 202 a
Rotenbachium adiicitur ecclesiae Bamb. 24 g
Rotenburgum ad Tubarum Franciae ducum sedes 3 c. 12 c. 366 f.
Rotenburgenses ad curiam regiam citati ob contumaciam proscribuntur 225 a
de *Rotenbahn* Antonius episc. Bamb. 235 d
Ludou. pincerna 163 e. 168 d
Marcus, armiger 1189 f
Wolframus ob crimen falsi feudis et dignitatibus exuitur 190 f
Rotenbanii subofficiales episc. Bamb. 45 e 995 a. et uasalli Bamb. 1272 c
Rotenbanum castrum deletum 191 b
Rotha monast. 425 a
Rotmanniana praepositura sub clientela episc. Bamb. 1270 a
de *Rothschuz* uasalli Bamb. 1373 d
Ruttenhausen uasalli Bamb. 1273 d
Rudingerus episc. Ticinensis 153 a
Rudolfus dux Sueuiae, Henrici IV. anticaesar 87 d
iterum iterumque uictus confirmatur a pontifice 88 e
tandem amissa dextra Merseburgi decedit 88 d
eius fides 547 g
RVDOLFVS I. Habsb. imp. electus 176 a
ab Ottocaro R. Bohemiae ducatus Histriae et Stiriae repetit 176 e
Viennam obsidet 176 g
filiis suis feuda procurat 127 b
in comitiis Norimb. idiomate latino, confusionum causa abrogato, Teutonicum introducit 178 e
episcopo Bamberg. quaedam feuda Carinthiae concedit 1148 f. diem obit 180 g
RVDOLFVS II. imp. confirmat Io. Georgium episc. Bamb. 243 d
Rudolfus episc. Wirceburg. 15 a. bellum infert Adelberto comiti Bamberg. 15 a ditione pellitur 17 a. cum summa laetitia subditorum moritur 19 b
Rudolfus rex Burgundiae Henricum III. regni haeredem instituit 60 e
Rudolfus S. Othonis oeconomus 442 a
Rudolfus Saxoniae dux 200 e
Rüenbley castrum clientelare episc. Bamb. 1276
de *Ruete* Henricus 1146 e
Rugen vier hohe 1073
Ruggerus episc. Wurzburg. 823 c
Rugeueit idolum 595 b
Rugiae princeps Iarimarus episc. Pomer. 601 d
Rugia insula 648 e
Ruotberti, comes 334 b
RVPERTVS imp. ad imperium inuehitur 223 d. Rotenburgenses, ad curiam regiam uocatos, ob contumaciam proscribit 225. moritur 226 f
Rupertus numularius abbas S. Michaelis cum cane Aesopico alienae inhiat abbatiae 28 a
abbas coenobii Gengenbacensis factus 8
excommunicatur 86 e

Rupertus episc. VII. Bamb. ingratiis cleri et populi ab Henrico IV. constitutus 85 f
capitur et in turrim coniicitur 87 f
inuitatur ab Henrico IV. ad colloquium principum Moguntiam 818
eius epistolae ad Henricum IV. 819. sq.
et ad archiep. Moguntinum 851 g
decedit 636
Ruremundensis episc. Guilielmus Lindanus 618 g
Russia 648 c
Rustici in die festo laborantes puniuntur 517 a
Pomerani auide audiunt concionantes, 624 e
Pomeranici furor contra S. Othonem et Hiltanum 472c. 720 c
Rusticorum rabies foedere Sueuico sedatur P. II. 37 d
seditio Lutheri doctrinae imputatur 38 a
seditiosorum truculenta consilia 36 d
tumultus 925 d
Ruthardus archiep. Mogunt 410 b. 411 a. 414 e
Ruthenia exhausta opibus 651 d
Rutheni Bolezlai ducis Polon. amicitiam quaerunt 650 b
gens crudelis et aspera 649 g
Germaniam inuadentes funduntur 103 e
iidem ac Rugi, Rugiani 270

S.

SAcellum Conradi monachorum fit diuersorium 126 g
S. Egidii fundatum et immunitate donatum 90 a
S. Gertrudis 884 a
Ratisbonense uetus cedit episcopo Bamb. D. uirginis fundatur ac dotatur 881 e
Sacerdos paganus Deum mentitus Vsedomenses ad tumultum excitat contra S. Othonem 501 e
Sacerdotes idololatrici S. Ottoni mortem intentantes tremendam poenam luunt 514 e
ad *sacerdotium* nouiter promoti quousque animarum curam suscipere prohibeantur 1199 f
Sacerdotum ethnicorum fraudes 503 f
idololatricorum fuga 511 f
Sacramenta num tempore necessitatis a quolibet administrari queant, 590 g
Sacramenti uenerabilis manifestatio, 187 g
Sacrarium B. uirginis Mariae conditum, 219 g
Sacrificium num recte uertatur *Heilig Abendmahl.* 579 b
Sacrificuli ethnici insidias struunt S. Othoni 717 c
obstant conuersioni ad fidem, 645 g
Sacrificulorum miser interitus, 717 f. 718 a
Sacrificulus impius punitur, 492 c. 682 f
Sacrilegii crimen quo spectet, 1206 a
Sacristiae officium, 1200 g
Sacristarum causa a quo discutienda, 1201 d
de *sagittis* S. Othoni oblatis iucunda historia, 441 d
Sala fl. cur delectatus sit Carolus M. 14 f
Franconiae non confundenda cum Sala Boioariae et Thuringiae, 1042 c
unde nomen sit sortita, 1042 d
Salae quinam Herodoto, 990 a
Salae fl. ortus, 4 d
Salaria non sunt deneganda laborantibus in iudicio, 1182
Salariorum exactores immoderati arbitrarie puniendi, 1187 d
Salegastus Francorum legislator, 9 c. 1043 a
Salemberga, 192 d. castrum accedit eccl. Bamb. 178 c
Salernum occupatur, 55 f
Salica iurisprudentia unde lumen haurire queat, 1043 b
Salica lex et Salica terra unde dicta, 14 e
idem ac palatina, 1042 d
Salicae leges ubi natae, 1042 c
legis primus conditor, 1043 a
Salinae Lindouienses, 124 d
Salisburgii unde dicti, 1040
Salisburgensis episc. facit cum Henrico S. 794 e. 123 c
Bernhard. 1141 g
Conradus, 581 e. 584 a
Eberhardus, 152. 788 f
eius epistolae, 838. 839. 840 a
priuilegia coenobio Richersperg. data 272. 274. 276. 277. 278
Salmanicorum ius, 1129 f
Salzgrau, quid, 1048 b
Salmberg munimentum clientelare Bamb. 1276
de *Samce* Arnoldus, 1153 b
Sanguis e capsa plumbea prorumpit, 98 g
de sanguine Christi si quid stillauerit super tabulam, quid facto opus, 1272 d
Saraceni pulsi atque deleti. 35 e
Sarburgensis comes Albertus archiep. Mogunt. 117 a
Sarcophagus argenteus continens reliquias S. Cunigundis, 375 d
Satischa, 654 e
Satyra Andreae in pontifices, 617 g
Saxones christianismum deserunt, 6 c
subiecti ab archiepiscopo Mogunt. petunt baptismum a S. Othone, 496 g
uicti a Carolo M. Christo nomen dant, 3 d
Saxoniae ducatus conceditur Bernardo Anhaltino, 138 e
dux Benno, 794 a
elogia, 40 b
Saxonum sedes antiqua, 990 b
Scabella, cruculae, quibus contracti uti solent, 360 e
Scampachium ecclesiae Bamb. donatum et instauratum, 110 g

Schadii patritii Norib. et uasalli Bamb. 1274
de *Schaumberg* Henricus, 1189 f
Schaumbergii uasalli Bamb. 1273 d
Schaumburgii comites:
Henricus et Wernerus, 173
Eberhardus canonicus Bamb. 163 a
Georgius, 237 b
episc. Bamb. 919 b
Henricus emit Francoburgum, 180 e
Otto, 162 f. 171 b
de *Schenk* uasalli Bamb. 1275 d
Schedel Hartmann Norimbergensis, 553 a
Scheffstallus Eccardus, accusatur ab abbatissa ad S. Theodorum, 202
de *Scheidt*, uasalli Bamb. 1274 g
Scheldius Nicolaus, 371 f
Schenkii cur familiae nomen omiserint, 1056 b
Schenkiorum de Stauffenberg familia, 1054
de *Simau* uasalli Bamb. 1272 e
Schephorautem Noribergensibus uenditur, 231 g
Scheslicensis agri praedia traduntur coenobio Langhemensi, 157
Scheslicensium priuilegia aucta, 223
Scheslicium oppignoratur eidem, 183 e
plenarie traditur, 217 b
adiicitur eccl. Bamb. retrouenditionis lege, 214
incensum ab Hussitis, 232 g
Scheslicense hospitale extructum, 220 b
Schestein donatur abbatiae S. Mich. 1118 e
Scheuerlein patritii Norib. et uasalli Bamb. 1273 d
Schiekii uasalli Bamb. 1272 e
Schidingen, 495 c. concessum ecclesf. Bamb. 43 c
Schidingum occupatur ab Othone D. Bau. episcopo Bamb. redditur, 180 b
curtis episcopalis, 451 b
Schildin uasalli Bamb. 1274 b
Schillingius Adamus, celebris medicus, 253 d
Schmidelfeldius Henricus episc. Bamberg. 159 e
Conradus, ibid. f
Schisma pontificum, e
Schlammersdorfii uasalli Bamb. 1275 c
Schlauderbachii patritii Noriberg. et uasalli Bamb. 1276 a
Schlenck Wolfg. canon. capitul. S. Gangolfi 1088 e
Schiersbachum restituitur ecclesiae Bamb. 76 f
Schlusselauiense monast. extruitur, 172 b
sub clientela existit episc. Bamb. 1271 e
templum nouiter extructum, 255 f
Schlusselburgicae gentis expirantis hereditas ecclesiis Babeberg. et Wirceb. ut et burggrauio Norib. obuenit, 201 g. 202 a
Schlusselburgii comites:
Conradus bona sua libere dimittit ecclesiae Bamb. 190 d
beneficiis afficit comitem Wurtemberg. 193 e
Eberhardus Reifenburgum castrum donat ecclesiae Bamb. 166 g
arbiter inter comites Orlamundenses et episc. Bamb. 170 f
contendit cum abbatissa S. Theodori, 182 a
Godefridus 180 f
eius hereditas litis causa, 190 c
Vdalricus in episcopum Bamb. electus, 189 c
Schlusselburgiorum comitum lineae, 140 a
Schlusselfelder patritii Norib. et uasalli Bamb. 1274 g
Schlusselfeldum postulatur a comite Teccensi, 207 c
Schlusselfeldiae praedia permutantur, 219 a
Schnakenwehrde confertur coenobio montis monach. 894 a
Schnekkenreuter uasalli Bamb. 1274 c
Schoenberg 162. uide *belli montis* castrum.
Schoenbornia gens iam saeculo duodecimo floruit, 1070 b. eius lumina, 1059
noua periodus, 1064
insignia, 1070 b. archipincernatum obtinet electoris Moguntini, 1070 e
Schoenbornius comes Carolus Frider. legatus Moguntinus et adlegationis imperii praeses, 1060. fit uice-cancellarius imperii, 1064
eius uirtutes, ibid.
Damian Hugo eques Teutonicus et commendator Marpurgensis 1086 b
testis confessionis augustae, 1102 e
Franciscus Lotharius elector Mogunt. et episc. Bamb. 1059
Franz Erwein camerarius et consiliarius aulicus imper. 1086 c
Marquardus Wilhelm. canonicus Treuirensis, 1087 g
Melchior Fridericus commendator prouincialis, 1084 f. 1085 d
Schoenbrunn castrum clientelare episc. Bamb. 1276 g
de *Schoenebrunnen*, Pabo, 1124 c. 1123 e
S. *Scholastica* S. Henricum sanat, 297 g
eius encomium, 379 e
Scholastici diligentia laudata, 613 c
nomen unde, ibid.
Scholastria, 613 c
Schonaich uasalli Bamberg. 1274 a
de *Schott* uasalli Bamb. 1273 a
Schrimpfii de Berg, uasalli Bamb. 1273 b
de *Schrottenberg* baro, Wolfgang. Wilh. 1087 f. consiliarius int. Mogunt. 1087 f
de *Schudt* uasalli Bamb. 1274 b
Schürstaeae patritii Norib. et uasalli Bamb. 1274 f
Schuttern monast. sub clientela Bamb. 1170 f
Schuzhabern pars iurisdictionis territorialis 1021 b
Schwarzach coenobii fundator 897 g
Schwarzburgius comes Guntherus eligitur imperator 200 f

Henricus Leuchtenburgum a marchionibus Misniae repetiturus agrum Coburg. uastat 220 e. et a praefecto urbis clade afficitur ib. f
Schwarzenbergius C. Gerhard. episc. Numburg. et Wirceb. 208 d
Schwarzenbergiorum comitum ortus 232 a
Schweinfordia 2 b. 3 b. olim sedes ducum Franciae 12 c. in feudum datur Carolo IV. ab episc. Eistad. 206 c
de *Schweinbeck* uasalli Bamb. 1274 a
Schweinshauptenses subofficiales Bamb. 45 a
Sclauershemum offertur ecclesiae Bamb. 192 c
Sclaui ab Henrico II. imp. deficientes et fidem Christi abnegantes superantur 890 b
Scorgastum, ecclesiae Bamb. mercatus 181 c
de *Schneeweiß* uasalli Bamb. 1273 g
de *Sconeche* Conrad 1124 g
Scutera feudum Bamb. 44 c
Scuterae coenobii priuilegia confirmantur 57 e
Scuterensis abbas, Eberhardus 452 b. 1124 g 1125 a
Seckendorfii uasalli Bamb. 1272 d
Secretalis pro cancellario 497 d
Sede uacante nihil innouandum 1217 b
Secacensis episc. Carolus 1142 f
Seccouiensis 153 a
Seebosia palatium Bambergae uicinum 1070 b
Seesbrücken 884 a
Sefridiosa (Sefridi monachi) praestita 397
Sefridus biographus Ottonis 559 e capellanus S. Othonis 458 b. et comes itineris 466 a. crucem episcopo praefert 674 d
Seges incensa in die S. Laurentii 719 g
Seidelii uasalli Bamb. 1274 b
Selanae uallis monast. 172 c
Sendelbachium restituitur eccl. Bamb. 77 a
Sennacha restituitur eccl. Bamb. 67 f
Senfftenberg castrum clientelare Bamberg. 1276 f. postulatur a comite Teccensi 207 c
Senfftii patritii Norib. et uasalli Bamb. 1273 b
Senior pro domino 352 d. sic uocatur imperator
Senshemiorum familia 3 b
Senshemius Franingus baro, Schwarzembergiorum stips communis 232 a
Frikingerus capitaneus Suinsfordensium, 229 d
comes Maximilianus Franz. testis confessionis augustae 1086 d
Michael, confoederationis dominorum socius 229 c
de *Senus* uasalli Bamberg. 1273 f
Septemuiratus autor 45 f
Sepulchra principum in templo cathedrali Bamb. 5 d
ad *sepulchrum* dominicum coenobium, qua occasione extructum 187 f. 188 b
Sepulchrum S. Cunigundis miraculis clarum 360 a
Sepultura ecclesiastica interdicta ne redimatur 1178 f
ad *sepulturam* alienam eligendam nemo inducendus 1220 d
Seraphicus ordo 397
Sergius IV. papa 303 d
Sericum filium S. Cunigundis 46 g
S. *Seruatius* 801 b
Seslacensis ager uastatur 162 g
Seemaenner uasalli Bamb. 1274 d
Seuerus episc. Pragensis 67 b
S. *Seueri* uita 358 g
Sezzelach uilla 362 e
Siagrius Galliam Lugdunensem tenet 9 g capite plectitur a Childerico 10 b
Siccitas insolita 77 f
Sideratio morbus 1059 b
Siebenburger uasalli Bamb. 1274
Siffridus uel Sigefridus pater S. Cunigundis 372 c. 380 g. cur a recentioribus uocetur palatinus Rheni 382 g. Rom. imp. septem uir audit Reusnero 383 g
Sigfridus abbas XXVII. Schwarzac. 1124 f
Sigeberti R. Franc. diplomata 871 f. seq.
Sigeboldesdorfium ecclesiae Bamb. addicitur 121 b
Sigefridus archiep. Mogunt. 872 c. excommunicatur 81. in gratiam recipitur 82 f
SIGEFRIDVS episc. Bamb. surrogatur Popponi 157 e
Sigefridus Saxo rebellis Henrico S. 803 g alieno periculo sapit 504 a
Sagenae quid 284 g
Sigemares 335 a
Sigilliferi iuramentum 1186 c
Sigilli uicariatus et capituli cathedralis ecclesiae appensio 1189 e g
Sigillum quando appendendum 1180 b
SIGISMVNDVS rex Vngariae fit imperator 226 g. concilium Constantiense indicit 227 c. Norimbergae prima comitia celebrat 230 e. altera 233 g. Bambergensium querelas exaudiens unicum tantum in urbe iudicium esse uult 234 b. c. inuestit Antonium episc. Bamb. regalibus 1157 e
Sigonius Carolus professor Bononiensis 280 c
Siguinus episc. Camin. donat cerae pondus collegio S. Mich. 1131 a
Simon sacrilegus poenas meritas exsoluit 188
Simonia taxatur in episc. Halberst. Ottone, 826 c
Simoniae frequentia notata 606 c contra eam scripsit papa Gregorius M. 608 b
Simulachra destruuntur 679 d
Simulatio rustici diuinitus castigata 323 c
Sippenuelda 25
Sira fl. 231 e
B. *Sixti* ecclesia Ratisbonae 580 a

Slamansdorfensis aduocatia conceditur monasterio S. Mich. 1148 a
Slaui oppressi ab Othone M. in seruitutem redacti ab Henrico S. 803 a
Slauorum multiplex idololatria, 620 b
Sleswicensis episc. Ekchegardus, 280 d
marchionatus conditur, 23 f
Sletenis decimae noualium traduntur, eccl. Bamb. 217 c
de *Sletin* Henricus 1146 e
praefecturas ac decimas suas episcopo Bamb. resignat. 1512
et quasdam aduocatias coenobio mont. monach. 905 c
Sluslinga Norinbergensibus uenditur, 231 g
Smalchalden, 482
Smidaha riuulus, 335 g
Solmensium com. Arnoldus fit episc. Bamb. 179 a
militum negligentia in oppugnatione Bambergae, 1029 a
Sophia Henrici S. soror. 37 d
Sophia regis Hungarici filia, Henrici III. sponsa, 444 a
ad tempus collocatur in monasterio Admontensi, 444 f
reuocata in Hungariam redire renuit, 445 a
eius constantia, 446 c. limen coenobii transitura commendat se Deo, Deiparae et S. Blasio, 446 e. salutatis legatis reuertitur ad monasterium, 447 b
S. *Sophiae* templum Constantinopoli, 603 c
Sothilo magnus dux Lotharingiae infer. 381 d
Spalmi, spalmodia, pro psalmi, psalmodia, 406 b
Spalterium pro psalterium, 406. 560
Speinshardense monasterium sub clientela Bamb. 1271 f
Spira sepultura Caesarum, 155 b
Spirensis ecclesiae aedificandae cura demandatur S. Othoni, 404 f. 636 b
Spirensis episc. Fridericus de Bonlandia, 175 g
Lambertus, 207 f
Walterus, 280 b
Sponsi nomen an competat ministro ecclesiae, 621 e
Stadelhofen, 364 e
Stabulaus monasterium, 873 c
Stadler, domini, uasalli Bamb. 1272 b
de *Stadion* baro Francisc. Conrad. canon. Bamb. et Wurzb. 1087 g
Staffelberg, 922 a
Staffelstein mercatus collegio Georgiano cedit, 114 b. 183 c. desuper litigium Truhendingium inter et canonicos Bamb. 132 c. quod componitur, 132 e
de *Stain* Vlricus, aduocatus coenobio Prufelingensis, 583 e
Stambler patritii Norib. et uasalli Bamberg. 1275 d
Starkii patritii Norib. et uasalli Bamberg. 1274 d
Statuta consistorialia quotannis publice praelegenda, 1188 d. 1195 d
episcopatus Bamb. ut in synodo Bamb. sub praesidio Henrici III. episc. confecta sunt et publicata, 1196
de *Stegeliz* Henr. 559 g
Steigenwald circulus nobilitatis Franconicae, 245 f
de *Steina* dicti Steinruk, uasalli Bamberg. 1273 d
Steinberga abbati Hailsbronnensi in feudum conceditur, 1424
Steinense monast. ad rhenum sub clientela Bamb. 1270 f
de *Stein* Hertnidus decanus Bamb. 1195 g
die *Stein* zum Altenstein, uasalli Bamberg. 1273 b
Steinlinger uasalli Bamb. 1273 a
Steinensis abbas Wartislaus, 555 a
Steinensis abbatia feudum Bamb. 44 c
Stenacum oppidum accedit eccl. Bamberg. 124 c
Voitlandiae capitaneo tuendum committitur, 216 b
Stenacenses uexati a comite Leosteno, 152 d
S. Stephani abbas iubetur compellere detentores pignorum ad restitutionem, 163 f
ecclesia extruitur, 47 c. consecratur, 54 c. 388. 995 f. eius situs, 5 e
monasterium conditum, 125 c
Stephanus R. Vng. postulat ducatum Bauariae, 59 g
Stephanisdorfium oppignoratum, 147 c
Stephanus papa Caroli M. consecrator, 12 a
Stephanus X. papa, 293 g
Stergert Thom. euangelii praeco in Pomerania, 565 b
Sternberga Voitlandiae capitaneo tuenda committitur, 216 b
Sternbergius Bertholdus eccl. Wurzb. procurator, 174 c
eligitur episcopus, 175 e
Henricus episc. Bamb. 191 e
Plauius baro Bohemiae, 232 d
Vlricus, 153 b
Sterzendorfum permutationis iure uenit ad Rugerum Zachnensem, 178 c
Stetefeld, 362 g
Stetena ecclesiae Bamb. adiicitur. 121 b
Stetina metropolis Pomeraniae, 617 e
a duce Polon. expugnatur, 652 a
conuersa, 599 f
Stetinenses ad defectionem sollicitantur, 491 f
primum pertinaciores, 707 g
a Wiscaco praeparati, 710 g
per praedicationem Ottonis conuertuntur et baptizantur, 674 seq. 682 f
quibus ritibus, 685 d
ad gentilismum relapsi, 707 a. 489. 490 a
legatos Dei adoriuntur, 510. 511

S. Othoni insidiantes obrigescunt. 112
numinis iram sentiunt. 110 g. 111 a
non nihil mitescunt, 709 a
ecclesiae reduniti, 511 g. 714
reconciliantur quoque duci, 717 a
monentur ut idolis ualedicant 679 a
ob receptam fidem bello uexantur a Ruthenis, 518 e
legatos mittunt S. Othoni, 513. 514 e
pro eo arma capiunt, 717 d
quidnam responderint S. Othonis legatis, 673 c
Stetinensis dux Barnim. 555 f
praepositus, Conradus, 614 e
Stetinum capitur a duce Polon. 104 a
Steurae competunt territoriorum dominis, 1021 b
de *Stiebar* uasalli Bamb. 1273 a
Stiebariorum contentio cum episc. Bamb. 1079
Stiriae ducatus repetitur a Rudolfo Habsb. 176 c
Stoenachium restituitur ecclesiae Bamberg. 77 a
Stoerii zum Stoernstein uasalli episc. Bamb. 1273 a
Stolpensis abbatiae conditores, 599 c. 617 a
abbas Helwicus, 554 f
Strasburgensis episc. facit cum Henrico S. imp. 794 e
Strassfridum oppidum Carinthiae, 186 f
Strassfrüden castrum clientelare episc. Bamb. 1276 f
Stretewit donatur abbatiae S. Mich. 1123 a
Streitberg castrum oppugnatur a marchione Brandenb. 240 a
in *Streibergiorum* bonis domus Brandenb. reformationem impediuit, 1024 g
Strezia frustra oppugnatur a Maximil. I. imp. 240 a
Strolnuzii patritii Norib. et uasalli Bamb. 1273 b
Stromer patritii Norib. et uasalli Bamberg. 1273 e
Strohschneider Bernhard. euangelii praeco in Pomerania, 565 b
Stuba pro hypocausto, 670 f
Stubenbergensis dynastia oppignoratur eccles. Bamb. 185 e
Stubenbergii barones uasalli Bamb. 1271 g
de *Stubenberg* baro Wulfingus fit episcop. Bamb. 185 a
tradit coenobio S. Mich. ecclesiam S. Ioannis in Vzingen, 909 b
Stuffenberg castrum clientelare episc. Bamb 1276 g
Stüger uasalli Bamb. 1274 c
Stulsius Henricus procurator episcopi Bamb. 181
Stürmer Henricus, 1147 d
Suabacus fl. 55 c
Suauenius episc. XXIV. Pomer. 602 e
Suantouitus idolum Rugianorum, 595 b
eius natales. 595 d
Suaue Arnoldus miles, 559 d
Subrebacum redit ad eccles. Bamb. 198 d
Suecitum nomen cur tantopere insideat subditis Franconiae, 1027 c
Suecorum pacta cum Bambergensibus 1028 a
expeditio in episcopatum Bamb. ibid.
clades et depulsio ab urbe Bamberg. 1028
SVED per anagramma Deus 1027 d
Sudetorum ualles 114 f
de *Suerin* Wernerus 559 d. miles
Sueuorum bellum cum Thuringis 8 c
sodalitas arma capessit contra Hussitas 231 a
Suffraganeus Babeberg. episcopus audit Naturensis 883 f
SVIDIGERVS *episc. II. Bamberg.* eius ortus 65 g
encomium 67 a
fit cancellarius Henrici S. 67 a
monasterii Tharissiensis fundator 67 g
mutuum dat Henrico D. Bauari ex thesauris ecclesiae 68 a
creatur pontifex ab Henrico III. 68 g
quem iniungit ibid. per biennium pontificatu functus obit 70 b
in eius tumulo trutina praesaga 70 c. d
Suinfordenses sacris interdicti ab episc. Wurzb. 229 d
societatem cum uicinis ineunt et hostium terras inuadunt 229 f
Suinforterus Ioannes uice-dominus Carinthiae 230 b
Suizbach comes Berengarius 101 d. 836 c.
Gebehard 1122 f
Otto obmurmurat S. Othonis commendationi 409
Sulzbacenses comites expirant 136 c
Sulzbach oppidi conditor 136 d
Sulzbacensia bona in feudum concessa filiis Friderici barb. 135 c
ad eosdem deuoluuntur 139 c
Sulzbacensium comitum genealogia 135 f
Sulzthal 901 g
Sunneburgius Arnoldus 162 a
Suno dux IX. Francorum 9 g
Sunobergensis castri conditor 9 g
Sunthemiae arcis conditor 9 g
Superintendentium generalium introductio diabolo adscribitur P. II. 594 d
Superioritatis territorialis uox insolens et inaudita in Franconia 106
Surda et muta curatur ope S. Henrici 324 g
Suspensio plurimorum Germaniae episcopp. 411 b
Suspensi ope S. Cunigundis seruati 266 c
Schwarzacum oppidum ab Auffesio direptum 226 c
Schwarzacidis amnis 115 a
Schwarzacha, uilla 330 d

Schweinfordia solo aequata et in proximo solo restaurata fit iuris Wurzb. 162
uide *Suinfordia*.
Sweinichgouin pagus 331 c
Syluia inuia 655 e
Synderichsbusium, arx, munitur ab Adelberto comite Bamberg. 15 b. donatur episcopo Bamberg. 48 e
Syncretismus nefandus introducitur a sacerdote pagano 710 d
Synodus Bambergensis 160 d. 1124
dioecesana 142 d
Francofordienses duae, in quibus de episcopatu condendo actum 276

T.

TAbernae publicae clericis prohibitae 1208 f
Tageno fit archiep. Magdeb. 804 f
accipit ab Ottone M. imp. praedium qnoddam Ratisbon. 35 c.
ut et Prifingam 35 d
suffragatur Henrico S. archiepiscopatum erecturo 42 b
Taliae non sunt imponendae personis eccles. 1237 c
Tannenses Eucharius et Hernidus 230 c
Tarentasiensis archiep. Baldolfus 280 c
Tassilo I. et II. propagatores religionis christianae 240
Tassilo Desiderii gener 597 c
Tassilo monasterii Altacensis conditor 598 a
Taxa consistorialis quae soluenda 1192
iudicialis 1182 seqq.
Teccensis dux Frid. 211
contra Ludouicum episc. Bamb. hereditatis petitionem instituit 207 b. c
Technae sacrificulorum gentilium 696 a
Tegernseensis abbas Paulus 337 f
Tegrinse 337 a
Telonia in Moeni flumine reducuntur 128 f
Telonarius Pet. uisionem habet 316 b
Temelsdorfum traditur plenarie ecclesiae Bamb. 217 c
Tempestas saeua 142 c
Templa idololatrica destruuntur 679 d
Templarii extincti 185 d
Templi Iesuitici Bamb. conditor 1056
Templorum Bamb. situs 5
Tengnagel Sebast. doctor 554. 812
Tepla urbs Bohem. 231 b
Termann in ducatu Spoletano oppidum permutatur 53 d
Terra in thus et grana mutata super sepulchrum S. Cunigundis 369 g
Terrae motus Bamb. 454 b
Bauariam concutit 55 a
Teruis oppidum clientelare episc. Bamb. 1276
Teurstadt suburbium Bamb. 18 f
Teschnensis dux Primislaus iudicii imperialis praeses 217 e
Testamenta ab officiali non sunt impedienda 1143 b
Testamentarii intra quod spatium teneantur petere admissionem 1219 d
Testamentorum executores bona defunctorum ne conuertant in suos usus 1219 b
confirmationes ad quodnam iudicium spectent 1190 e
Testandi potestas sit libera 1218 e
Testari num liceat coniugibus Bambergae 962 d
Testium examen, quo pacto instituendum 1190 d
per aurem tractio 81 e
Teuschnicium Voitlandiae capitaneo tuendum committitur 216 b
Teutonici Dei potentia 492 c
Teutonicum idioma introductum in curiis 178 b
Thuringiae landgrauiorum bellum cum marchionibus Misn. componitur 212 c
Tharissa arx aedificatur 67 g
munitur ab Alberto comite Bamb. 15 b
obsidetur 18 f. 885 f
episcopo Bamb. datur 48 e
pignoris nexu liberatur 140 b
primarium Alberti comitis ad Moenum castrum 885 f
Tharissensis coenobii conditor, 19 e. 883 d
appellationis etymon 9 f
priuilegiis ornatur 69 e
possessionibus augetur 91 a
nexu clientelari subest episcopo Bamb. 1270 f
Theodonis uilla 800 f
Theodelinda Longobardos conuertit 263
S. *Theodori* coenobium Bamb. 879 d
monialium sustentatio 126 c
sub clientela existit Bamb. 1276
Theodoricus I. abbas mont. monach. 912 g
Theodoricus C. Alsatiae 381 f
Theodoricus episc. Metensis 382. Cunigundis frater eius pietatem sugillans punitur 48 g. 49
Theodoricus socius S. Othonis ad fanum fugit 698 e
Theloniariorum familiae ortus 33 c
Theophania nubit Ottoni II. imp. 30 g
coronatur a pontif. Ioanne ibid.
Thesaurus ecclesiae cathedralis 375 c
Theyssenordinum castrum accedit ecclesiae 197 a
Thimo abbas VIII. mont. monach. 898 g
Thimo biographus S. Othonis 559 e. 395
THIMO *episcop. Bamb.* uirtutibus egregiis praeditus 141 c
in ecclesiam liberalis ibid. d
Steurae impositione inuidiam incurrit 124 e
uigiliis exhaustus diem obit 144
ad eum epistola Innocentii papae 784 b
Tholbere Parso, 1134 a
Thomas Aquinas, 173 e
Thumius Martin. canon. Ratisbon. 252 d

de *Thungen* Adam. Adolph. capitularis Bamb. et Wurzb. 1087 b
Fridericus, Theodorus, Carolus, Balthasar, Sigismundus et Eberhard. foederationis dominorum socii, 229 c
Nythardus episc. Bamb. 255 c
Thungarn Hildebrandi lis cum Friderico Aufsessio, 225 f
Thungfeldiae praedia permutantur, 219 b
Thuringiae landgrau. Balthasar, 220 g
Henricus, anti-Caesar Friderici II. 163 c
Ludouicus episc. Bamb. 205 g
landgrauii fuerunt aduocati imperialis, 1042 b
marchio Ekehardus, 794 a
Thuringi a Francis adiuuantur, 8 d
Thuringstadium accedit praepositurae maioris basilicae, 185 e
Thussitrunna restituitur ecclesiae Bamberg. 76 f
Tieboldus marchio Henrico S. fidelis, 799 a
Tiemonis historia, uid. *Thimo* 397
Tilionum familia, 198 f
Timina urbs oppugnatur a Luticensibus, 497 b
Timinae pauide pernoctat S. Otto, 692 b
Timinenses terrentur aduentu S. Othonis, 497 c
occurrunt eidem, ibid. e
Toga S. Cunigundis Bambergae adseruatur, 375 b
Tollenses, quinam, 618 c
Tornacum, 39 g
de *Traburg* Otto, 1142 g
Trachenbergensis tractus in Silesia donatur Hazfeldiis, 1036 b
Traeger tenetur praestare iuramentum in emphyteusi, 951 e
Tragamusil donatur abbatiae S. Michaelis, 1122 f
Traindorfum uenditur a monast. Langhem. 216 c
Traiectensis episc. Ansfridus, 280 c
Traiectum, 801 b
Transtadt uicus, 18 f
de *Trautmansdorf* uasalli Bamb. 1273 c
Treburicense monast. erectum, 150 g
Treuirenses archiepiscopi:
Balduinus, 199 g
Bruno, 95 f
Henricus, 179 e
Albertus, 383 b
Liutolfus, 280 b
Otto, 229 b
Treuiris, 50 d. direpta, 9 c
Triburiensia comitia, 18 e
Trida olim dicta Diana, 111 b
Triebelmeister, *Triebelgericht*, 161 d
Trigla idolum Pomeranorum, 111 a
triceps, 680 f
Triglaf idem quod Trigla, 491 d
uiduae custodiendus traditur, 477 g 479 a
Triglaf pagus. 620 d
Trimbergius comes eligitur episc. Wurzb. 174 d
Trithemius, 372 c
scripsit chronicon Hirsaugiense, 390 g
a *Trokau* Henr. episc. Bamb. 237 e
Troia occupata ac diruta ab Henr. S. 55 f
Trou fides, 345 f
Trubaba restituitur ecclesiae Bamb. 76 f
Trubendinga Elisabetha, 152 d
Trubendingius comes Fridericus pollicitationes ab auo et patre factas ecclesiae Bamb. renouat, 211 e. bello uexat Henricum episc. Bamb. 166 d. arbitratur inter duces Bau. et episc. Bamberg. 182 b
Ioannes, bona emit ab eccl. Bamb. sub lege retrouenditionis, 214 f. ad resarcienda damna mercatoribus imp. illata laudo arbitrorum damnatur, 214 g
Trubendingiana curia episcopo Bamb. accedit, 217 g
Trubendingi expirant. 225 e
Truchses uitus praepositus Bamb. 1195 g
Truchsessii a com. Pommersfeld uasalli episc. Bamb. 1273
et sub officiales, 995 a
de Wezhausen, uasalli Bamb. 1273
Truchsessius Philippum imp. protegens laeditur, 147 g
Truhenseldum castrum donatur eccl. Bamb. 175 c
Truhesenum in Carinthia permutatur, 172 c
Trutina praesaga in tumulo Suidigeri episc Bamb. uel Clementis II. pontif. 70 d
Trutinae repraesentatio in morte, quid sibi uelit, 309 f
Truttae geminae, insignia Forchemensia, 77 b
Tucher patritii Norib. et uasalli Bamberg. 1274 c
Tuckelnhausen cella, 425 c
Tuietberga uxor Ludouici II. imp. 211 e
diuortium patitur, ibid. g
Tullefeld pagus, 425 b
Tullensis episc. Bertoldus, 280 b. Protus inuehitur in pontificem, 179 e
de *Tundefeld* Adalbertus, 1128
Tungfeldi castri medietas obuenit eccles. Bamb. 202 a
Turregum Zurch in Heluetia, 810 b
Turfeldum postulatur a comes Teccensi, 207 c
Turingstadt mercatus clientelaris Bamb. 1276
Turnauiae praedia in feudum oblata eccl. Bamb. 181 b
Tusculanus episc. 178
Tuto episc. Wurzb. 17 c
rescriptum accipit a Conrado posthumo, super accessionibus coenobio S. Emmerammi factis, 21 a
de *Twers*, com. Vlricus, 1151 e
Twerstadt, 274 f
Tyranni uox in bono sensu accepta, 678 a

Vabin-

V.

Vabingensis comes Conradus, 190 c
Valencenae obsessae, 39 g
Vandali conuersi, 260. ad gentilismum relapsi, 37 f
uincuntur ab Henrico sancto 38 b
Vandalus magnus Guntherum Schlusselburgium prouocat, 61. ab eodem uincitur, 61 f. Christo nomen dat, 16 g in baptismo Guntherus appellatur, 62 a. et noua insignia recipit, 62 b. Godofredum Bullionensem in palaestinam sequitur, ibid. e. ducit uxorem et militiam relinquit, 62 g. ob fortitudinem nouo insignium augmento cohonestatur 62 f. in Franconia domicilium constituit, 63 b
Varisci quinam Ptolomaro, 1 b
Varsio Albertus, 181 a
Vassoldii patritii Norib. et uasalli Bamberg. 1275 c
Vasa sacra non tangenda a mulieribus 1232 g
Vasalli iurisdictio in Franconia, 1022 d
Vatendorfium traditur ecclesia Bamberg. 217 c
sanctus *Vdalricus* confessor, 271 b
Vdalricus presbyter S. Othonis σύνεργος, 465. 496 b
febri repentina corripitur, 466
Veraniae insulae incolas conuersurus 705 g
maris impetuositate impeditur, 706 b
Vdalricus sacellanus S. Egidii, 394. 457 c
Vdo dux Franciae, 26 b
Vdo, Vto pro *Otto*, 558 e
Vectigalia antiqua Bamb. eccl. restaurantur 161 f
Veldensis nemoris pars oppignoratur regi Bohem.
Veldkirchen uid. Feldkirchen. 186 f
Veltenstein castrum clientelare episc. Bamb. 1276
Venae metallicae apud Bructeros ad Goslariam repertae, 30 d
de *Venenlo* Eberh. abb. mont. monach. 920 b
Vensuntio academia, 249 d
Verani gens barbara, 509
Verani indigni euangelio, 700 d
Veraniae insula, 705 b
incolarum feritas, 705 c
Vercellensis episc. Henrico S. fidelis, 799 b
Verona, 807 b
Veronensis episc. fidelis Henrico S. 799 b
Vesoldus Carolus, legatus Ernesti episcop. Bamb. 351
Vestes clericorum prohibitae, 1207 g
Vestis sacerdotalis, quid significet, 432 e
Vesimus fl. 912 a
truttarum feracissimus, 77 b
Veterona oppidum Carinthiae, 186 a
nexu feudali liberatur, 131 a
Vetter Erhard biographus S. Othonis, 534 b
Vezzer monast. 425 a
Vezzerense oratorium in monasterium conuertitur, 115 g
Via saxea Bamberg. 884 a
Viae publicae minus securae, 1050 e
Viadrus fl. 911 e
de *Viatis* patritii Norib. et uasalli Bamb. 1273 b
Vicarii generalis officia, 1201 g. 1206 d. g
Vicarius generalis quomodo compensat excessum inuocationis brachii saecularis, 1203 g
imp. creatur comes Henneberg. 186 a
omnis constituendus per episcopum, 1214 d
Vicbertus archi-episc. fit pontifex, 88 c
Vicedomini Bambergensis in Carinthia munus amplum, 1052 a
Vicedominorum Carinthiae origo, 220 b
Vicenburg abbatia ecclesiae Bamb. adiecta 423 f. et bonis aucta, ibid.
Victor IV. papa electus contra Alexandr. III. 1164 b
Vichelseck clientelaris episc. Bamb. 1275 g
Vienna iuris imperii efficitur, 157 d
ibi asseruatur brachium S. Cunegundis 375 e
Viennensis ecclesiae ius patronatus uenditur ab abbate Langhemensi, 216 f
Vietold idolum, 595 b
Vignierii Hieron. origines familiarum, 381 g
Villach oppidum clientelare Bamb. 1276 c
concessum ecclesiae Bamb. 43 d
fit mercatus, 75 f
in Carinthia undis mergitur, 202 c
ius monetae ibidem conceditur episc. Bamb. 1143 a
confirmatur a Ludouico IV. imp. 1154 b
Vilsus fl. 4 c
Vinariensis dux Bernhardus spem facit Hornio auxilii mittendi, 1078 d
S. *Vincentiae* uita, 358 g
Vindemia uberrima, 217 g
Vindogast, conditor legis Salicae, 1043 a
Vini largus prouentus, 194 a
ubertas et uile pretium, 231 e
Vinum abluendo sacro calici infusum mutatum in sanguinem 311 d
Lambertinum, 222 g
de *Vinzendorf*, domini, uasalli Bamb. 1272 a
Vipachium Marquardo comiti confertur ab Ottone M. 25 a
Vipertus comes Groicensis in subditos durior conuertitur, 113 c
Virdunensis episc. Heimo, 280 b
de *Vireth* Herdein, 1147 c
Virethensis decima uendita monti monach. 909 a
Viretum, Vireth concessum ecclesiae Bamb. 20 f. 43 e
Virgilius episc. Arelatensis, 608 b
Virginum corona, 359 a
Visitatio templi Hierosolym. a rege Antiocha, 592 c
Visogast conditor legis Salicae, 1043 a

Visthornii uasalli Bamb. 1274 d
Visurgis fl. 911 e
Villacum in Carinthia ius nundinarum accipit, 151 g
Viterbium urbs Italiae, 127 c
Vites a S. Othone plantatae in Pomerania, 690 e
S. *Viti* aduocatia concessa duci Carinthiae, 1128
Vitus abb. mont. monach. 929 b
VITVS a *Pommersfelden* episc. XXVII. Bamb. 239. diuinatorum osor, ibid. d. mensuram paruam confirmat, 240 c
VITVS a *Wurzburg*. episc. Bamb. 243 b
frugalitate sua aes alienum soluit, ibid. c
aulam reparat, 244 b
Vitus Corbeiensis patronus, 596 a
S. *Vitus* occasionem dedit idololatriae, 595 b
de *Vkara* Patin. 1133 g
Vladislaus I. R. Bohem. 130 a
pro Mediolanensibus intercedit. ibid. c
Vlfeldum, 129 e
Vlisyphone in Portugallia adseruantur reliquiae S. Cunigundis, 375 d
Vlma pagus regalis, 527 a
Vlricus I. abb. mont. monach. 904 g
Vlricus II. abb. mont. mon. 907 g
Vlricus III. abb. mont. mon. 921 b
S. *Vlricus* eligitur episc. Augustanus, 23 b
canonizatur, 32 g
Vltio diuina in apostatas, 491 a
Vltraiectensis episc. Adelbodus, 338 b
Vltraiectina pacificatio, 1068
Vnctio extrema commendata a S. Othone, 663 f
eius forma praescripta, 1200 b
imperatoris fit Moguntiae, 36 d
a Moguntino et Treuirensi archiep. 148 g
a Coloniensi, 152 c
a legato pontificis, 116 g
Vngnadii barones, uasalli Bamb. 1271 f
Vngnadius Otto, 178 c. Frideburgum castrum sibi obligat, 188 g
Vnio prolium quid, 972 b. quomodo constituatur, ibid. e. quomodo dissoluatur, 980 a. quae bona in eam ueniant, 973 c. in eius praeiudicium an liceat parentibus aut liberis, non consentiente altera parte, per testamentum aut per contractus disponere, 977 e
Voetiana gens de Salzburg. 1040 b
Voetii unde dicti, 1042 a
patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 a
Voetiorum nomen pluribus genibus Franconiae solenne, 1047
Vogthabern pars iuris territorialis, 1021 b
Vogt Germanis audiunt praefectis, 704 b
in Franconia idem ac in Saxonia *Amtmann*, 1042 a
Vogtianae iurisdictionis limites, 1021. 1074 e
et centenariae iurisdictionis regundi fines, 1063
Vogtii de Rieneck. 1047
Voburgensis marchio Herman. 81 b
Vobburgii burggrauii Noriberg. expirant, 146 f
Vochendorf. 365 c
Vohendrecetensis ecclesia dedicata, 467 g 654 d
Voitlandia uastata ab Hussitis, 232 d
Voldenae bona confirmantur eccl. Bamb. 184 e
Volefeldum synonymon Bambergae, 5 g
pagus. 277 a
Volendorf donatur abbatiae S. Mich. 1122 f
Volcoldus abb. mont. mon. 908 g
Volmarus abbas Merseburg. 318 g
Vomerum iudicium 890 e
S. Cunigundis reliquiae adseruatae 53 c
Vorchemensis praefectura oppignoratur 157 d
Vorchemicus circulus 1 c
Vorchemium munitur 255 f. a Vinariae duce frustra impetitur 1040 a
uide *Forchemium*.
Vracense coenobium absolutum 99 a
a S. Othone conditum 422 f. 535 d
Vracensis arx in coenobium conuertitur 96 e
Vraba fl. 277 a
Vratislauienses benigne excipiunt S. Othonem 105 d
Vratislaus dux Pomer. 105 d
S. Othonem humaniter excipit 106 et commendat 111 f
cum familia sacra fonte abluitur 106 g.
pellices aburat 24. 107 a
eius fides et deuotio 704
Vraugia 535 d. coenobium a S. Othone conditum 422 f
Vraugiensis abbas Eggehardus 452 b. 1124 g
Vrbacum uenditur Landgrauio Leuchtenberg 212 a
Vrcanus II. papa festum corporis Christi instituit 173 d
Vrbanus VI. uenditionem abbatis Langhemens. confirmat 216
Vrbaria quid 951 e
Vrbecum oppignoratur 182 c
Vrdorfum 901 g
de *Vrensdorf*. Eberhard. 1147 c
de *Vrsenberg* uasalli Bamb. 1273 f
Vsedanum castrum 105 g
Vsedomi praedicat S. Otho 495 e
Vsedomenses interfecerunt quosdam euangelii praecones 499 b. audita Wortislai oratione deliberant, quid facto opus 499 e. idololatriam deserunt 499 g
Vsnoia urbs Pommeraniae 111 f
Vsia fl. 289 e. 1121 b
Vsurarum causae ad quod forum spectent 1206 a
Vsurarius non admittitur ad sepulturam ecclesiasticam 1243 e. nec debet esse testis testamentarius 16 g
Vttendorfium 179 c

Vrba abbatissa correpta a S. Cunigunde 356 a
Vto leuita abbas mont. monach. 401 c. 898 e
Vto II. abb. mont. monach. 906 f
Vrzingen praedium 1123 d
Vtzingensis aduocatia cedit abbatiae S. Mich. 1144 b
Vzda castrum Poloniae 655 d. confine Pomeraniae 469 d
Vzingensis uici praedia in usum coenobii Langheimensis conuersa 150 a
Vznoim uide Vsedom.

W.

W*Achenroth* mercatus clientelaris Bamb. 43 d. 281 a. 1276 d ibi ius aduocatiae concessum coenobio S. Mich. 150 d
Wagreim 335 a
Valachi conuersi 260
Walberga asseruatrix gladii D. Adriani 37 f
Walbocus comes Wolfesbacius, collegii S. Gangolfi conditor 77 e
Walbrechtsdorfium restituitur eccl. Bamb. 76 f
Walbrechtsbrunnum accedit eccl. Bamb. 55 c
de *Waltbestein* Vlricus 1142 g
Walcuni Chumaborum comitis donatio feudorum eccles. rescinditur 152 c
Waldenfelsius C. Albertus 212 c
Eberhardus arbiter inter episc. Bamb. et Orlamundenses 170 f
Waldenrodianorum litigium cum principatu Bamberg. 945 f
Walchunus abbas Entsdorfensis 452 b. 1124
Waldekkensis Gebehardus, uir illustris 468 f
Waldmannsdorf imperatori uenditur 132 b
Walckenriedensis monasterii descriptio 622 c
Wallenfels mercatus clientelaris Bamb. 1276 d
Wallenrothii uasalli Bamb. 1272 c
Waltherus abb. mont. monach. 910 d
Waltherus II. abb. mont. mon. 910 d
Waltherus comes Veronensis 72 e
Waltherus episc. Spirensis 280 b
Waltherus monachus abbati rebellis remouetur 587 c
de *Wampolt* Franz. Carl Ioseph. baro 1083 f
Wanebachius Conrad. administrator montis monach. 918 b
W*arberg* praefectura clientelaris Bamb. 1276 f
W*archum* castellum 381 d
W*arrinich* uilla Pomeraniae 1139 e
W*artislaus* princeps Stetinensis conuertur 555 a. 597 e
W*aschenfeld*ius mercatus acquirit 188 f
postulatur a comite Teccensi 207 c
W*asegen* uicus 366 c
W*aserlosiensis* praefectura indulta coenobii S. Mich. 151 b
W*asserburgius* comes Conrad. 162 c
W*asserburgum* a iure feudali exemtum 131 a
W*asser* uasalli Bamb. 1274 d
W*atstein* 337 a
W*azendorf* medietas decimarum et territorii donatur abbatiae S. Mich. 1153 e. 1156 d
W*ehnerus* Franconici iuris Papinianus 1042 e
W*eidenburgum* castrum traditur ecclesiae Bamb. 152 f
W*eigerus* episc. XXV. Pomer. 602 e
W*eisenohr* monast. sub clientela existit Bamb. 1271 f
de W*eiß* uasalli Bamb. 1274 a
W*eisseneck* castrum clientelare Bamb. 1276 g
W*eisseneccii* monast. priuilegia nouantur 223 f
W*eisseneccius* C. Dietmarus 173 a
W*eissenfeld* oppidum client. episc. Bamb. 1276 a
W*eissmanni* patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 e
W*eissmeyn* oppidum clientel. Bamb. 1276 a
W*eizendorfium* accedit eccl. Bamb. 190 d
W*elfus* D. Bau. Augustam Vindelic. inuadit 58 e. sed ad officium redire cogitur ibid.
W*elpho* dux Noricorum S. Othonis liberator 576 g
W*elser* patritii Norib. et uasalli Bamb. 1274 g
S. W*enceslai* templum Iulinae 480 d
W*enceslaus* elect. Sax. socius foederis contra mercatores 215 b
WENCESLAVS imp. regno ominosus 213 d
Bambergenses seditiosos punit ac feudis priuat 213 g. ecclesiam Bamb. Pragensi subiicere laborat 217 f. conuentum Mergentheimium conuocat 224 d
W*enzelmut* ancilla Christi 466 c
W*enceslaus* princeps Pomeraniae 597 c
W*erda* curtis regia Norimbergensib9 uendiur 231 g. donatur abbatiae S. Mich. 1118 c
W*erdenberga* arx in feudum offertur episc. Bamb. 1141 f
W*erenhardus* episc. Argentin. 280 b
W*eride* 335 a
W*erlaus I.* dux Pomer. 626 g
W*ernherus* episc. Plocensis uidet S. Henricum 322 g
WERNTHO Richenneccius eligitur 139 a. Henrico Hoënloio praefecturam confirmat, eique Francofurtum redimendi potestatem concedit 193 b. festo SSS. Stephani, Henrici et Cunigundis quadragenariam peccatorum remissionem addit 195. potestatem clauium urbis et renouandi senatum accipit 195 c. tran-

transfigit cum Ortenburgiis comitibus 195 g. 196 a. b. c. paciscitur cum ducibus Austr. et Stiriae 196 d. decedit 196 g
de W*ertenberg* Hugo 1151 b
W*erthemannii* patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 a
W*erthemii* comites Io. Michael et Georg. deuinciuntur Ioanni episc. Wurzb. 228 d
W*erthemius* comes Albertus, fit episcop. Bamb. 223 c
comes arbiter 207 f
Ioannes frustra affectat administrationem episcopatus Bamb. 228 c
W*eschenfeldum* accedit eccl. Bamb. 202 a
W*estphalen* pagus 389 e
W*estphali* in Franconia sedem figunt 6 d
W*eydeker* uasalli Bamb. 1273 g
D. W*eyerensis* uirgo diua liberat daemoniacum 1015
W*ichibach* 281
W*ichodo* reliquias magnificas comparat 448 e
W*ichsensteinii* uasalli Bamb. 1272 d
W*ickenfeld* castellum 361 e
W*ickerus* abbas S. Maximini prope Treuirim 381 b
W*idelshofium* restituitur ecclesiae Bamb. 26 f
W*iesenthauii* uasalli Bamb. 1272 d
WIGANDVS a *Redwiz* episc. Bamb. eligitur 241 d. prudens et deuotus ibid. a seditiosis rusticis obsidetur 241 e. litem habet cum Alberto Brandenb. 242 d. coadiutorem accipit 242 d
W*igandus* abbas Tharisiensis 452 b. usque in Saxoniam obuiam it S. Othoni 481 e. eius literae ad eundem 481 b
W*igandus* abb. Banzensis 1124 g
W*ignandus* quis et cuias fuerit 483 a
fere centenarius uix ulla senectutis incommoda sentit 483 c. fit prior montis S. Mich. et abbas Taris. 483 f. eius dicendi gratia 483 g. praeparatio ad mortem 484 c. obitus 485 d
W*illa* Berengarii regis uxor 29. post obitum mariti religionem ingressa 30 a
W*ildbahn hohe*, num habenda pro iurisdictione directiua 1022 b
W*ildensteinii* uasalli Bamb. 1272 g
W*illebrandus* praefectus Albimoenium gratis restituit ecclesiae Bamb. 167 d
S. W*illebrordi* abbatia 385 c. sacellum 375 e
W*ilhelmus* abbas mont. monach. 914 d
W*ilhelmus* comes Hollandiae, anticaesar Friderici II. 163 g. interficitur 170 a
VV*ilhelmus* episc. Traiectinus excommunicatur a Gregorio VII. papa 87 b
uulneribus obit in palaestina 78 c
S. VV*ilibaldus* patronus ecclesiae Eistetensis 67 f
S. VV*ilibardi* ossa ubi asseruentur 67 d
VV*illichius* episc. XIV. Pomer. 601 g
VV*illigisus* archiep. Mogunt. 386 d. praesides in concilio Francofurt. 218. 279 f
inungit Henricum S. 36 d
VV*illo* abb. VI. mont. monach. 401 e
VV*illa* abb. VII. mont. mon. 898 e
VV*ilramus* eruditionis laude clarus 80 c
VV*ilzi* populus 618 c
VV*imilibachium* restituitur eccl. Bamb. 67 f
VV*incera* nexu feudali liberatur 131 a
de VV*incerana* praefectura lis componitur 161 g. 162 a. b
VV*indberg*, monast. 335 a. 423 d
datur coenobio Biburg. 535 f
VV*indeccum* dimittitur ecclesiae Bamb. 190 d
VV*indenhagenses* uexati a comite Leosteno 152 d
VV*indischengersten* mercatus clientel. Bamb. 1276 e
VV*inheimer*. patritii Norib. et uasalli Bamb. 1275 d
VV*inicheringa* uicus permutatur et conceditur coenobio D. Georgii 53 d
VV*insbergensium* foeminarum pietas 120 c
VV*inshemium* 3 c. oppugnatum ab episc. Bamb. 218 e
VV*inter* pagus 331 e
de VV*inzer* Hartlibus 1145 b
VV*ionis* martyrologium 373 d
VV*iperti* marchionis Ostrolandiae et Lusatiae liberalitas 101 f
VV*irceburgum* diripitur 17 a. obsidetur 89 d
VV*irceburgenses* expostulant cum Bambergensibus ob receptum Gerhardum 832 a
illorum seditio 178. et tumultus 180 a. discors electio 208 c. bellum gignit 174 d. dissidium a Bambergensibus 16 c.
VV*irceburgensia* priuilegia igne absumpta 22 e
VV*irceburgensis* episcopus accipit Suinfordium 162
audit furstliche Gnaden 1039 f
imperialis aulae cancellarius P. II. 22 f
facit cum Henrico S. imp. 794 e
ei praefertur gladius 101 e
ecclesia a Moguntina separata 11 e
ecclesiae accessiones ex hereditate Schlusselburgica 202 a
episcopatus initia 11 g
orphanotrophei conditor 1039 f
VV*irceburgensis* episcopus Adalbero adactus a pontifice iuribus omnibus in eccl. Bamb. renunciat 37 a
Albertus urbem obsidet et uastat 203 f
Bertoldus Sternbergius 175 e. uendit praefecturam Bellifortii 177 a
Buggo 851 d
Burchardus primus 11 g
Conradus ingratiis pontificis eligitur 143 e
ideoque excommunicatur ibid. d. postea uero in pontificatu confirmatur ibid.

con-

confoditur, 144 f
Embrico decedit, 122 d
Egenhardus, 90 a
populum excitat ad militiam sacram. 93 c
Engelhardus iudicii regii praeses, 223 g
Erlongus ducalem dignitatem obtinet, 101 e
Gebehardus, 829 f
Gerhardus, 209 e
bello petit Roteburgenses, 215 c
eius inquietudo et nimiae exactiones 222 c. socius foederis contra mercatores, 215 b
Godefridus, 188 f
Gotswaldus, P. II. 9 e
Gundelfingus, 184 g
Henricus 158
admonetur ab episc. Halberstad. ut partem aliquam suae dioeceseos cedat episcopatui *Bamberg.* erigendo, 1112
Hermannus, arbiter litem componit 153 b. inter heredes ducis meraniae, 167 a. in solentia et tyrannis uindicatur, 162 f
Imbrico 537
Ioannes administrationem *Bamb.* frustra aucupatur, 225 b. f. arma capessit contra Hussitas, 230 f
Ioann Philipp. de *S*choenborn, 1070 c
Iringus odit Altenstenos eosque nefarie occidit, 173 f
Kilianus claret, 194 g
Mangoldus, 180 a. 184 f
Menardus, obit 60 f
Menguthus pellitur ab Hermanno anti-Caesare, 89 c. f
Petrus Philippus, 664
Ruggerus, 823 c
Vitus, 233 b
VVolfgang Albertus, 254 a. 256
VVolframus, Wolfskehlius. 190 e
VV*irikindus* dominus Hauelbergae, 495 f
munera accipit a *S.* Othone, 496 a
VV*irschbergii* uasalli *B*amb. 1272 f
VV*irtschachus* ciuis *S*tetinensis ditissimus, 492 g. capitur a Danis, 493 a
ope *S.* Othonis liberatur ex uinculis, 493 e. f. diuinitus ei offertur nauicula, 494 a. *S*tetini liberationis suae modum exponit, 494 c
de VV*isebronnen* Heroldus, 1129 g
VV*insengichia* plenarie traditur eccl. *B*amb. 217 b
VV*isentauium* restituitur eccl. *B*amb. 76
VV*isentauius* Herdeganus eques erga coenobium *S.* Mich. liberalis, 148 c
Georgius praefectus coenobii mont. monach. 913 b
Theodoricus abbas mont. monach. 912 g
W*itichindus* dux Saxonum se dedit Carolo M. 13 d
W*itichindus* tres Vngarorum duces habet suspensos, 271 g
W*itscacus* meritis S. Othonis e uinculis liberatus fidem praedicat Stetinensibus, 709 c
eius fidelitas, 714 d
de W*itilinesbach* Otto et Fridericus, 1127 c
W*ittelsbachius* Otto occisor Philippi imp. Sueui, 147 f. confoditur ab Henrico Calatino, 148 c
W*ofurte* donatur abbatiae S. Mich. 1118 c
W*oldeke* consulis Camin. relicta reditus uicariae adsignat, P. II. 546
VV*allenrothii* uasalli Bamb. 1272
VV*olfesberga* gratis restituta episc. Bamb. 175 f
S. VV*olfgangi* apparitio 269 f. S. Henricum sollicitum tenet, 270 a
oraculum de Henrici *S.* dignitate imperatoria futura, 33 e
S. VVolfgangus de tumulo leuatus. 290 d
VVolfgangus I. abbas mont. monach. 923 g
VVolfgangus II. abbas mont. monach. in fuga captus in carcerem abducitur, 927 b
VVolframus I. abbas *S.* Mich. 900 c. ex Bauaria oriundus, 449 a. quomodo factus sit monachus, 449 e. Hirsaugiam mittitur, 450 c. inde euocatur, 451 a
eligitur abbas, 451 e. consecratur, 451 f
VV*olframus II.* abb. mont. monach. 904 b
de VV*olfratshausen* comes, 583 c
VV*olfsberg* castrum clientelare Bamberg. 1276 c
concessum ecclesiae Bamb. 43 d
oppignoratur regi Bohemiae, 186 b
ibi sepultus Henricus episc. Bamb. 169 b
VV*olfskehlius* VVolframus fit episc. VVirceburg. 190 a
VV*olgastenses* conuersi, 111 f
quam humaniter exceperint *S.* Othonem. 500 b
VV*olgastensis* mulier audiens de aduentu *S.* Othonis prae pauore corruit, 500 d
abscondit socios *S.* Othonis, 500 f
VV*olin* urbs conuersa, 599 f
VV*olradus* Pipini legatus ad pontificem, 11 f
de VV*olstein* domini, uasalli Bamb. 1271 a
VV*onaulgowe* pagus, 334 b
VV*ormatia* olim sedes ducum Franc. 12 e
VV*ormatiensis* comitatus confertur Conrado D. Franciae, 6 c
episcopus *Buggo*, 851
Burchardus, 280 b
Ebbo, 100 a
VV*ortdiener* ironice dicuntur ministri Lutherani, 625 d
VV*ortizlai* ducis Pomer. oratio ad Pomeranos, 693 f. 694
gaudium ob aduentum *S.* Othonis, 498 c
suos ad fidem Christi adhortatur, 489 g
inuitat *S.* Othonem, 469 e
legatos mittit ad Pirissenses, 658 a
obuiam procedit *S.* Othoni, 656 a

eius reuerentia et humanitas erga *S.* Othonem eiusque comites, 667 b
polygamiae ualedicit, 667 f
uide VV*artislaus.*
WVLFINGVS episc. XXI. eius ortus, 151 a
*B*amb. uasallagium accipit a Rudolfo Palat. 185 b
monasterium *S.* Dominici extruit, 186 d
Schlusselbergium com. de *B*ezenstein inuestit, 187 a
Groselisexinum castrum uendit, 187 d
monasterium ad dominicum sepulchrum extruit, 187 c. decedit, 189 a
VV*ulframus* abbas *S.* Mich. 1124
S. Othonem sancte detudit, 437 d
uide VV*olframus.*
VV*inkendorff* uilla, 1123 d
VV*underburgii,* 227 b
de VV*undingensalza* *S*igeboto 1123 d
VV*urtembergensis* comes Vdalricus beneficio affectus a Conrado *S*chlusselburgio 193 e

Y.

Yuanus legatus *S.* Othonis ad Daniae archiepiscopum, 519 c
Ὑποπιασμὸς Paulinus, 612 c

Z.

Zabelstenus VVolframus pincerna VVurzb. 162 g
Zagarolla arx, 88 e
Zagesruthum restituitur eccl. *B*amb. 76 f
Zahalfinga, 182 c
Zapfendorfi decimae noualium traduntur eccl. *B*amb. 217 c
Zaroes magus Persarum, 620 a
Zauchinger, uasalli *B*amb. 1274 c
Zeckendorfum plenarie traditur eccl. *B*amb. 217 b
de *Zedim* Bozizlaus, 1134 a
Zedwizii uasalli *B*amb. 1273 c
de *Zeiern* uasalli *B*amb. 1273 a
Zelter quotannis praestandus pontifici ab episc. *B*amb. 301 b
Zentschaz S. census iudiciarius redemtus a uasallis *B*amb. 1067
Zerreisen patritii Norib. et uasalli *B*amberg. 1275 d
Zeulnstadt oppidum clientelare ep. *B*amb. 1276 d
Zicheracum oppidum march. Misniae, 212 a
de *Zigeunis* cautum in legibus circularibus 1048
Zilanum castrum pignoris nexu liberatur, 169 d
Zinkenwerda 882 b. municipatu donatur, 227 a
Ziska dux Hussitarum, 228 g
Zitarigroda castrum Pomeraniae, 469 e
hodie *S*targardia, 617 e
Zobel a Gibelstedt Georg. episc. *B*amb. 243 d
uasalli *B*amb. 1272 g
Zoelner de Kirschletten patritii Norib. et uasalli *B*amb. 1275 b
Zoelnerius Lambertus abb. mont. mon. 914 g
Zolleranae gentis conditor, 88 c
Zolleriorum familia burggrauiatum Norib. obtinet, 146 g
Zolleria Anna abb. *S*chlusselauiensis, 172 c
Catharina monasterii *S.* Clarae conditrix, 198 f. et prima abbatissa, 199
Zuckbenmantel uasalli *B*amb. 1276 g
Zurbig regio, 322
Zwernicium pignori datum ab episc. *B*amb. 171 a
Zwanteborus dux Pomer. 617 b

FINIS.

VOLVMEN SECVNDVM, COMPLECTENS SCRIPTORES RERVM GERMANICARVM,

I. *CHRONICON* SCHWARZACENSE *AB A.* 800. *AD A.* 1590. *E* COD. *MSCT.*

II. *ORIGINES* BANZENSES *AN.* 1123. *E COD. MSCT.*

III. *CVN.* DINNERI *VITA BVRCARDI ABBATIS IN SCHWARZACH ET BANZ. MSCT.*

IV. *CHRONICON* REICHERSBERGENSE *AD AN.* 1200. *CVM DIPLOMATIBVS.*

V. AVENTINI *ORIGINES* OETINGENSES *CVM DIPLOMATIBVS.*

VI. *ORIGINES COENOBII* MVRENSIS *AN.* 1130.

VII. *ACTA* MVRENSIA *ET HABSBVRGICAE ORIGINES.*

VIII. *P.* WIAE *NOTITIA* CAMINENSIS EPISCOPATVS *E COD. MSCT.*

CVM

PRAEFATIONE ET INDICE LOCVPLETISSIMO,

CVRA

IOAN. PETR. Ludewig, ICti,

REGALIS CVRIAE ET REGIMINIS CONSILIARII, IVRIVM ATQVE HISTORIARVM PROFESSORIS AC ARCHIVARII IN TABVLARIO MAGDEBVRGICO.

FRANCOFVRTI & LIPSIAE

ANNO CIƆ IƆ CC XVIII.

PRAEFATIO
AD SCRIPTORES RERVM
GERMANICARVM
TOMI SECVNDI

IOAN. PETRI LVDEWIG, ICTI.

§. I.

Xcipiunt *Bambergenses* scriptores suo nunc ordine *alii*, quos hoc quidem uolumine damus, instar *accessionis.* Partim, quod describant res, illi praesulatui utiles aut uicinas, partim, quod dignissimi sint, ut e carceribus, quos momorderunt, liberati, in publicam lucem emitterentur. Sunt uero alii eorundem INEDITI adhuc, alii adeo DIFFICILES inuentu, ut eodem fere pretio cum *manu exaratis* codicibus aestimari mereantur. Parem igitur utrumque genus habebit gratiam apud illos, quibus uel aliqua *rerum iuriumque patriae* cura uel studium in Germaniae, inferioris praesertim aeui, indagatione. Principio in hac scena se offert

Causae uoluminis secundi rerum Germanicarum.

§. II.

I. *CHRONICON SCHWARZACENSE ab anno 815. ad annum 1590. e codicibus MSCtis.*

LAtuit liber adhuc apud uiros eruditos, qui illum passim descripsere manibus, ut haberent, quo uterentur. Primum exemplum offendi in supellectili litteraria WAGENSEILII, quam senatus aere redemit Lipsiensis, hocque insignium *msctorum* incremenro bibliothecam auxit ciuitatis. *Alterum* meis usibus transmisit HOENNIVS consiliarius et iurecunsultus Saxonicus atque praetor Coburgensis. *Tertium* Halae Sueuorum nactus sum in patria apud amicum, mihi consanguineum. Licet uero illud certum sit, quod auctor chronici *Vrspergensis*, ut centum alia, ita hoc etiam chronicon alicubi exscripserit retuleritque inde aliqua in suos usus: res tamen ipsa docet, quod illud sit minimum, praesertim si ultima tria secula aestimaueris, quae ille ne quidem attigit. Ipse libellus hic in rebus uerbisque plures forte auctores habet. Vt scilicet solenne est monachis, compilare omnia uerbatim et cogere in unum, instar diuersarum laciniarum centonis. Interim pretio illius inde nihil decedit, imo maioris mihi in hoc quidem genere illi auctores fiunt, qui ex coaeuorum scriptorum fragmentis consuunt conglutinantque annales, quam illi, qui nouas illis formas induunt adferuntque uim et sensus adfingunt multoties peregrinos. Franconiae certe historiam, quod satis est, chronicon hoc ualde illustrat et res praesertim *Wirzburgenses*. Cuius praesulis dioecesi adscriptum *Schwarzacense* coenobium, quamuis auctor querelas moueat satis acerbas aduersus episcopos aliquos, qui id unice egerint, ut ex coenobii angustiis ditescerent augerentque patrimonium ad libidinem et luxum. Absunt tamen monachi *Schwarzacenses*, Benedictini ordinis, quam longissime ab omni genere mendicitatis. Nomen ei a fluuio *Schwarzach*, qui non procul a coenobio *Moenum* illabitur. Distat illud aliquot leucas ab *Herbipoli*, inter quam et *Schweinfurtum* interiacet. Descripsere Schwarzazense coenobium *Mabillonius* in Benedictinis, *Bruschius*, *Buclinus* ex nostratibus, quos ultimos primus sequitur, nostro chronico destitutus.

RECENSIO. I. *Chronici* Schwarzacensis *coenobii instituti* 815.

§. III.

II. *ORIGINES coenobii BANZENSIS ex fragmento* MSCto.

VTi in rebus medii aeui nil sperni debet, quod rerum gestarum habet memoriam: ita merentur illa inprimis fragmenta pretium prae aliis, quae rebus obscuris adferunt lumen. Cum igitur in codice quodam schedas *originum*

II. Banzensis *coenobii originum an.* 1060.

originum

ginum Bantzensium conspicerem, descripsi illas, licet imperfectas et decerptas de pleniori tractatu. Neque etiam ab hoc loco fragmentum hoc alienum est. Nam *Banzense* hoc coenobium, quod olim Wirzburgensi, nunc Bambergensi est addictum dioecesi ueneraturque instar noui conditoris *S. Ottonem*, cuius uita primi uoluminis non minimam absoluit partem. Situm est coenobium *Banz* ad Moenum fluuium, non procul a *Coburgo*. Ordini se deuouit *Benedictino*, unde celebriorem certe memoriam meretur in *Benedictinis* actis et annalibus, ubi uix uno commemoratur uerbo. Reditus et opes habet sacro nobilium collegio non indignos. *Catalogos abbatum* inde a principio anni 1069. abbate Cunrado ad annum usque 1671. congessit BVCELINVS *part. 4. Germaniae s.* p. 27. 28. expleuitque ita lacunas in BRVSCHIO, qui, licet sui aeui *abbatem Banzensem* carmine celebrauerit, non potuit tamen abbatum integram seriem conquirere ac nancisci. Fertur tamen hodieque instructum diplomatibus tabularium superesse in coenobio, ut uouendum omnino sit, hos etiam sacros collegas sua symbola ad Germaniam sacram conferre.

§. IV.

III. *CVNRADI DINNERI ICti uita* Ioannis Burchardi *abbatis coenobiorum* Schwarzach, Banz, S. Stephani *in Wirzburg e* MSct.

III. Biographiae Dinnerianae.

CVm in *Banzense* fragmentum inciderim, in praecedenti inciso recensitum: non praeter rem me facturum esse credidi, si uetustioribus illis iungerem hanc *Dinnerianam biographium*, quae abbatis *Ioannis Burchardi* res, in coenobio ab *anno* 1563. ad *annum usque* 1595. gestas, docte satis eleganterque exhibet ponitque ante oculos pii lectoris, eo quidem modo, ut omnibus abbatibus proponi possit in exemplum eosque sui inter sacros collegas officii admonere. Eidem auctori, docto et diserto, debentur *abbates Banzenses*, sermone ligato descripti, quos, cum ipse laudat, tum *Bucelinus*, Alia, quae tam ipse, quam filius eius Andreas edidere, non sunt huius loci et argumenti.

§. V.

IV. *CHRONICON REICHERSPERGENSE* (*) *a principio rerum ad annum* CIƆCC. *cum diplomatibus et diplomatum codicillo adpendice,* Monachii *1611. in 4t.*

Reichersbergensis chronici pretium ingens.

FIdenter adfirmo, huius chronici eam in rebus Germaniae cum uniuersis, tum Boicis sigillatim, utilitatem esse: ut necesse sit, uel legere illud uel plurimorum notitia carere ac destitui. Habet enim illud singularia prorsus aliisque eius aeui scriptoribus uel non commemorata uel secus. Deinde nititur auctor non incerta aut dubia fide, sed idoneis instrumentis, codicibus, chartis, bullis et diplomatibus, quae passim inserit opusculo abestque parum ab elogio historiae diplomaticae: tum non in minutiis et fabulis uersatur, sed in actis gestisque magni momenti, nunc Caesarum, nunc pontificum, nunc domi, iterum foris, in ecclesia curiaque, inque argumentis sacris, ciuilibus, publicis, clientelaribus, prouincialibus, quorum omnium rationem habet expeditissimam. Magna itaque gratia habenda Boioariae ducis consiliario et iure consulto *Christophoro* GEWOLDO, quod illud uindicauerit ab interitu Monachii sub praeteriti seculi ingressum. Haud enim dubie illud uel periisset alias uel tamen nondum uidisset lucem careretque illa etiam nunc Germania nostra, simili et adhuc inani desiderio, quo alios Boioariae domesticos et coaeuos scriptores, Hermannum ALTAICHIVM; Volcmannum FVRSTENFELDENSEM; AMANDVM; anonymum ALLERSPACENSEM aliosque prosequimur, quos adhuc sitimus et fustra expectamus. Auctor ipse est anonymus, coaeuus temporibus ultimis seculi duodecimi exeuntis, quod ex rationibus conii-ciendum ordinis, sermonis, iudicii rerumque aliarum generis eiusdem. Vtrum *monachus* Augustinianus fuerit, quod sibi persuadet AVENTINVS, nolim tuto ad-

A Gewoldo uendicatum ab interitu.

Auctor anonymus.

(*) Describit *Reichersbergense* coenobium *Wiguleius* HVNDIVS in Salisburgensibus episcopis, ad annum CIƆLXXX. in GEBHARDO de Helfenstein, qui frater foeminae fundatricis atque in catalogo *coenobiorum* per *Boioariam*.

adfirmare. Nam in factis enarrandis animum prodit studio usuque rerum diuinarum humanarumque, ut fuerant tempora, non obiter imbutum, ultra certe, quam fieri solet in studiis monasticis. Ceterum ea est hodieque *Reicherspergensi* coenobio dignitas et celebritas, ut opus non sit aliqua descriptione. Situm est ad *Oenum* fluuium non procul a *Passauia* metropoli, montis altitudine, uestiti rerum abundantia ac diuitiis, unde *diuitis montis* ei adpellatio. Sacri eius collegae CANONICI REGVLARES S. AVGVSTINI. Conditores uenerantur WERNERVM, quem alii *Bernhardum* dicunt (**), COMITEM de REICHERSPERG et uxorem eius DIETBVRGAM, ex familia de HELFENSTEIN, Gebhardi archiepiscopi Salisburgensis sororem. Hoc enim suasore utrumque coniugem, quod prole careret, consilia sumpsisse ipsoque euentu probasse, ut *Reicherspergense* patrimonium uerteret in sacrum *monasterium* eique daret abbatem dioecesi additum SALISBVRGENSIS archiepiscopi (***) idque anno CIↃ LXXXIV. Licet uero ipsum chronicon Reichersbergense plenum et praegnans plurium diplomatum et codicillorum; addidit tamen editor eius GEWOLDVS insigne spicilegium, ex eodem Reichersbergensi coenobio depromptum, in quo non solum in lucem produxit singularis momenti *bullas* Romanorum pontificum, sed etiam *archipraesulum* epistolas, quae pretium operae non leuiter adaugent. Quod uero superius de *Bambergensibus Diuis* scripsi, illud hic quoque est repetendum. Adeo enim difficilis inuentu emtuque fuit hoc opusculum, ut aliqui, num editum illud fuerit, an uero promissum tantum, modo inciperent subdubitare. Tot nunc redimi potest drachmis, quot olim constitit uncialibus aut thaleris.

Coenobii Reichersbergensis celebritas.

Institutio an. 1084.

Chronicon Reichersbergense emptu rarum.

§. VI.

V. *HISTORIA OETINGENSIS coenobii in Boioaria cum DIPLOMATIBVS, cura Ioannis AVENTINI* Noribergae 1518. in 4t.

PAruum est opusculum, sed spissum *diplomatibus Carolingicis*, carioribus certe argento et gemmis. Vnde satis fuerat illa promouere in manus hominum litteratorum: quas omnino fugerunt adhuc, schedarum exemplis fere omnibus deperditis in Auentini monopolio, quo eum instruxerunt principes Boioariae, qui codicillus cum uerbis utatur, ab obseruantia curiali paulo abhorrentibus, placet illum addere in marginis radice (****). Neque enim e re, iuribus dignitateque Boioarie ducum fore credidi, si adpellentur *praefecti praetorio Rhenano*, qui reipublicae Romanae administri, non principes, instructi territoriorum potentatu. Etiam illud hic intelligitur, quod sibi in hoc libello proposuerit lucrum *Auentinus*, quem ideo ad aedes Deiparae uirginis Oetingensis exposuit uenum, ut eo plures emtores haberet in coenobii frequentatione hominum circumcirca confluentium, ad uidendum diuina imaginis Mariae Deiparae portenta, quibus omnino istud coenobium dicitur prae aliis Germaniae uniuersae abundare. Ceterum OETINGAE huius scripsit historiam *Iacobus* IRSINGVS (*****), *collegii Iesu*

Historia Oetingensis coenobii in Boioaria an. 1230.

(**) Ita Wiguleus HVND ex eoque *Iacobus* GRETSERVS in uita GERHOHI Reichersbergensis praepositi, quam praemisit GERHOHIANO *syntagmati* de statu ecclesiae sub *Henrico* IV. et V. atque *Gregorio VII.* quod edidit aduersus Goldastum *Ingolstadii* 1611. in 4to.

(***) Haec enim narratio fundationis cum in ipso *chronico Reichersbergensi* ad annum 1084. p. 231. 232. atque ad annum 1135. p. 244. 245. aliisque inueniatur, maiorem, quam aliae omnes, habebit merebiturque fidem.

(****) Forte inter prima est priuilegia, quibus imperii principes instruxerunt auctores librorum, typis exscriptorum publicis. Est autem hoc: *VIELMVS et LITAVICVS*, germani fratres, *praefecti praetorio Rhenano* (id est archipalatini) *ducesque utriusque Bauariae magistratibus nostris S.* Ioannes Auentinus, historiographus noster, *templi urbisque nostrae VTINENSIVM chronica* (id est Oetingensium) *perscripsit excudendaque sua opera et impensis curauit. Proinde soli ipsi* Auentino, *quo operae pretium fecerit, proinde ac libitum fuerit, iam VTINI* (Oetingae) *circum* aedem *absque* uectigali *uenandandi perpetuum ius esto. Nec quisquam huiusmodi annales, nisi id fiat* Auentini *consensu*, in Boioaria *aut excudito aut alicubi excusa diuendito. Quod si quispiam* homuncio *nos flocci fecerit et aliter factitare ausit: magistratus nostri summa ope nitantur, ne impune abeat.* Pecuniam *magistratus*, libros *Auentinus uendicato. Vt autem haec praerogatiua absque omni fraude dolone malo obseruetur, eam consignari iussimus in urbe* nostra *MONACHIO*, anno *Christi* domino *Deoque* nostro 1518. pridie kalendas *Martii*.

(*****) Inscriptio libri est haec *Iacobi* IRSING *Soc. Ies. Diuae uirginis Oetinganae historia* edit. *Monachii* 1643. in 8ct. schedarum uiginti. Addi huic possunt etiam alii HVNDIVS in metropolis Salisburgensis historia monasteriorum p. 261. 262. *Martinus* EISENGRENIVS, qui Au-

Iesu, maiori elegantia, in qua laude omnino est libellus, quam credendi facilitate mortalium. Vltimus enim liber miracula D. VIRGINIS OETINGANAE ab anno 1489. ad annum usque 1643. innumera notat narratque, quae humanam certe superant fidem. Ipsum Boioariae coenobium ad *Oeni* ripas situm, ea parte, qua *Meronam* et *Ilsniscum* fluuios excipit. In planicie patentissima et laeta quaqua uersum specie. Inde Romanis *Oetinga pons Oeni* et conuerse *Oenipons:* Boiis *Vtinum* siue *Otinum*, uulgo *Hotinga*, *Oetinga* ab *Ottone* Boiorum regulo, ibi sedem habente, ut tradunt annales. Origines *sacelli* ad tempora D. Ruperti annumque 530. *coenobii Benedictini* ordinis ad an. 870. duodecim uero *secularium canonicorum* collegii, ad annum 1228. referunt ex eoque tempore *praepositorum* sacri collegii habent numerantque catalogos (*). Ceterum ipse AVENTINVS (**) laudat opusculum hoc suum *Otinganae* historiae ad illudque prouocat in annalibus, unde constat, tale illud eum habuisse, quod aetatem ferre posset.

§. VIII.

VII. *ORIGINES MVRENSIS MONASTERII in Heluetiis ordin. S. Benedicti. Seu acta fundationis cum breui CHRONICO seculi XII. cumque uariis priuilegiis apostolicis, Caesareis, principum aliorumque fidelium, cetera.* Spirembergii *in bibliopolio* Brucknausenio 1618. in 4t. sched. decem.

Liber rarus et utilis.

HVnc libellum in desiderio habuerunt alii, *originum ergo Habsburgicae* gentis, quam ponit extra aleam; alii *historiae* caussa, quae seculo undecimo et sequenti sterilis subobscuraque. Vtrumque igitur nos mouit, ut illum daremus prelo, quo ueniret in omnium manus. Tam enim difficile fuit, ad librum hunc uel pretio uel commodato accipiendum legendumque, ut multi describere eum maluerint suismet manibus, quam eodem plane destitui. Et sane habet in eo, quod historicus legat, habet etiam, quae iure consultus in uarii generis institutis, praesertim colonariis reque beneficiaria et clientelari. Quorum omnium notitia, maxime inferioris et istius aeui, cum obuia non sit alias, praesertim per testes aequalium temporum: eo igitur maioris fieri debet, quod in opusculo reperitur huius argumenti. *Ioannes* MABILLONIVS (*) tanti facit hoc chronicon *Murense*, ut inde arguat, quantum res Germaniae debeant coenobiis Benedictinis. Quod ille emendat in duobus locis, quae ad genealogias et *tempus pertinent mortis* unius episcopi(***) Ceterum coenobium *Murense* Helueticum in *Argouia* situm, conditum *a Rapotone I. Habsburgico* et coniuge illius ITA, an. 1030. Vnde Habsburgicae familiae in eo sepultura et maxime HEDEWIGIS Kyburgensis, matris Rudolfi. I. Caesaris Habsburgici. Collegium S. BENEDICTI institutis est addictum, quod uiget floretque hodieque. Laudant Heluetii librariam supellectilem codicum etiam manuscriptorum, qua illud hodieque sit instructissimum.

§. IX.

Auentini libellum Germanice reddidit an 1571. auctum atque datum publicae luci. Erat uero Eisengrein Stuttgardia oriundus, qui, Lutheri castris relictis, pontificia secutus est peruenitque ad spartam *praepositi* Oetingani, cuius uitam ideo descripsit IRSING lib. I. c. 10.

(*) Quos habet IRSING *lib. I. cap. 10.*

(**) Scilicet *lib. IV. annalium p.* 267. his quidem uerbis: *Quemadmodum in historia Vtinensi* (Oetingensi) *diligentius explanaui.*

(***) In *annalib. Benedictin. lib.* 56. §. 7. uerba illius aequi rerumque periti aestimatoris sunt haec: *Cum multa commoda, quae reipublicae* ex ordine nostro *proueniunt, tum illud non insuper habendum, quod plurima seruauerit monumenta, quibus tum* sacra, *tum* profana *historia illustrari possit. Argumento est in praesens* Murense *apud Heluetios* monasterium, *ex cuius* archiuo *desumta est uera origo* Habsburgicae *domus, quae multis fabulis ante eorum editionem scatebat. Ex illis enim constat, illius stirpis auctorem esse* Radebotonem, *cuius filius* Wernerus, *Argentoratensis antistes,* Murensi *monasterio, uti et* Habsburgi *castro, principium dedit.* Verum enim uero cum de uetustioribus Habsburgiacorum comitum originibus serra contentionis trahatur inter uiros eruditos hodieque: dici non potest ideo hanc litem compositam aut sopitam.

(****) Ne quis ideo nostrum libellum in suspicionem adducat minoris fidei et integritatis, uisum est, Mabilloniana hic addere. Ita autem *lib.* 56. §. 7. *p.* 331. ait: *Wernero adiungitur* Ita *comitissa,* Radebotonis *coniux, quae monasterii itidem primaria conditrix dicitur in necrologio, ad* diem XXIII. Iulii: *quae in libro fundationis perperam* Werneri *episcopi soror dicitur.* Benefactricem *dicere malim quam conditricem: cum* Wernerus *ipse testetur, se monasterium condidisse in suo patrimonio, quod hereditario iure sibi prouenerat. Accersitus ex* Meginrade cella *seu* Einsidla Embricius *abbas, commendatum sibi locum in suum magisterium accepit, moxque illuc destinauit* Reginboldum *monachum, in omnibus actibus suis laudabilem uirum, qui nuper antea a Solodoro castro ad conuersionem uenerat, eumque praepositum illic constituit, missis cum eo fratribus ac libris, aliis*

que

§. IX.

VIII. *ORIGINES ET GENEALOGIA COMITVM DE HABSBVRG monasterii Murensis* fundatorum, auctore Dominico TSCHVDI, *abbate Murensi, edit.* Constantiae *1651. in 8. undecim schedarum.*

AD primum opusculum alterum hoc est instar adpendicis, cum id unice agat, ut illud firmet rationibus et testibus idoneis. Quapropter credidimus, rem uiris litteratis fore gratissimam, si utrumque in uno uolumine coniunctum proferremus. Vtinam ergo stirpis Austriacae indagatores in his acquiescerent tandem originibus sibique a uetustioribus commentis temperarent, illius enunciati memores: *uetustatis argumentum esse, origines nescire.* Verum hanc litem neque dum esse confectam, ostendimus in GERMANIA PRINCIPE, eo libro, qui agit de rebus *Austriacis.* Imo quis crederet? de originibus Habsburgicis tot concertationum plenam disputationem esse, nisi in uno nolumine eoque peculiari *uiginti litigatores* diuersos in hanc produxisset arenam *Ioan. Lud.* SCHOENLEBEN (*), quorum singuli singulares fouent opiniones. Sed alii non ad ueritatem scribunt, sed ad curiae AVSTRIACAE sensus; alii laureolam in mustaceo quaerunt gaudentque, si audiunt homines opiniosissimi; plures etiam non iudicia produnt, sed delirantium somnia, ut anus tam delira non sit, quae talia crederet pateretur que sibi persuadere.

§. X.

IX. *HISTORIA EPISCOPATVS CAMINENSIS in Pomerania, ab origine anno que 1124. ad annum usque 1618, auctore P. Wuia, e CODICE MSCto inedito adhuc.*

LAudarunt nomen huius libri, adhuc MSCTI, SCHVRZFLEISCHIVS (**) SAGITTARIVS (***) Michael ZVLICHIVS (****) neuter forsitan illud uidit. Neque enim illis ad manus fuit, qui nouissimas Pomeraniae res descripserunt ex instituto (*****). Nos in huius episcopatus historia ideo finiuimus *uolumen alterum*, quoniam pars maxima *primi* uita est *S. Ottonis Bambergensis*, cui illius tum ortus debetur, tum ratio omnis, tum diuiniora praecipue instituta. In quibus certe *Ottoniana* prudentia, si unquam alibi, mirum elucet. *Principio* uniuersae Pomeraniae *episcopus* est praefectus non nisi *unus*, cum plerique, etiam minores Germaniae principatus, gaudeant pluribus. Id quod plurimum habet consilii et prouidentiae. Nam ut in ciuilibus, ita etiam in sacris antistitibus regnant quandoque aemulatio, inuidia, riualitas, amore in Deum et homines palliata et inuoluta, unde scrupuli et suspicio, id est, ut uerbo ecclesiae utar, scandala in piis coetibus et corruptelae. Magis itaque consultum esse iu-

P. Wuiae liber aliis laudatus.

S. Ottoni debetur Caminensis *episcopatus ortus eiusque praerogatiuae.*

1) quod unus in Pomerania uniuersa.

(b)

que rebus necessariis. Eius loci parochialis ecclesia, quam tenebat Voko presbyter, eidem monasterio cum eius dote tradita est a Warmanno Constantiensi *episcopo, ita sane, ut secularem illi ecclesiae presbyterum monachi praeficerent. Errat* Murensis *chronographus, cum* Wernerum *episcopum hoc anno decessisse scribit, quem ad annum MXXIX. uitam produxisse constat ex chronico* Hildensheimensi: *ubi* VVillehelmus, *reginae capellanus, ei successisse traditur.* VVerneri *episcopi obitus in necrologia notatur V. Kal.* Nouembris, *mortuus in Constantinopolitana urbe, si Murensi chronographo credimus, quo iussu Conradi imperatoris abierat.*

(*) Prodiit eius liber in forma maxima, ita inscriptus: *Dissertatio polemica de PRIMA ORIGINE HABSBVRGO-AVSTRIACA, in qua XX. diuersae opiniones auctorum uentilantur et uera origo a CAROLO M. solide probatur* edit. *Labaci* 1681. fol.

(**) *In originibus Pomeraniae* §. 6. ubi ait: *Episcopatus* Caminensis, *qui ab eo tempore, quo Pomerania imperio, ipse Pomeraniae olim sine singulari ordinis imperii iure ac dignitate innexus est, historia constat ex P. Wuia.* Quae tamen mea non facio, cum certus sim, uti in hac iuris publici causa auctorem iudicio corrupto.

(***) In introductione ad historiam ecclesiasticam cap. 20. §. 30. p. 489. Laudat *P. Wuiae canonici irregularis historicam synopsin episcoporum Caminensium, sibi tamen nondum uisam.*

(****) In dissertatione academica; *Historia episcopatus Caminensis ab originibus ad an.* 1677. quo illa uentilata.

(*****) Quod ualde miror in *Martino RANGONE*, qui licet in *Originibus Pomeraniae* p. 127. 128. antistites Caminenses eorumque scriptores recenseat, nostri tamen Wuiae ne uerbo quidem iniicit mentionem.

iudicauit, si omnia ut in ciuilibus, ita etiam in sacris penderent ab unius bona uoluntate. Deinde maior ita sacri cuiusque praesulis auctoritas, si, maximi pontificis exemplo, omnia omnes in sacris conferant in unum. Tum rerum adparatus dignior splendidiorque, ubi in unum sinum se effundere oportet omnium largitio ad pias causas et usus. *Alterum* nostro episcopatui non minus singulare, quod absque ullo intermedio archiepiscopo pareat Romano pontifici. Hoc enim pariter S. Otto didicerat exemplo *Bambergensis*, qui ideo conferri solet cum ipsis archiepiscopis. Licet enim MAGDEBVRGICVS patriarcha praesertim causas habuerit, se huic instituto opponendi, partim quod Pomeraniae regiones marchiae Brandenburgicae clientelares, cuius episcopatus addicti sacro illius dominatui; partim, quod inter cetera illius priuilegia hoc quoque, ut in sacris imperaret omni populo Slauorum et Venedorum: nihil tamen aduersus *Caminensem* effectum, qui, ab his procellis securus, omni tempore nauiganit in ipso sinu pontificis Romani. Quo ipso etiam elusit BREMENSIS et GNESNENSIS archiepiscoporum conatus, qui pariter id egerunt, ut, uiciniae causa, alas suas panderent ad *Caminensem* praesulatum. Etiam tempore inferiori nouum habuit eius spartae aemulum archiepiscopum PRAGENSEM. Cum enim id ageret Carolus IV. ut Pragam uerteret in metropolim et urbium caput Germaniae uniuersae, omni consilio studioque eo contendit, ut immediatis episcopatibus, *Bambergensi* et *Caminensi* Roma exemptis, utrumque addiceret subiiceretque Pragae, nouae metropoli. Quem conatum non commemorauit Wuiana historia. *Tertium* praerogatiuae genus in *Caminensi* etiam est, quod, cum reliqui episcopatus, Venedis forte in Marchia tantummodo exceptis, *Germanico imperatori* pareant: ipse etiam ab hoc maluerit esse immunis. Calumnia, an iure facta oppositio fuit populorum Germaniae uicinorum, quod, sub formula fidei christianae, paganis persuadenda, eorundem in ius uocentur prouinciae, ditiones ac opes: ut adeo horrere oporteat christianismum, qui libertatis sit amans abhorreatque a iugo alieni imperii. Quapropter cautus in hoc etiam fuit S. Otto, ne, religione Pomeranos docta, regio eorundem perderetur imperioque fieret beneficiaria. Noluit igitur episcopum Caminensem alii subiici, quam Pomeraniae regulis suisque dominis et largitoribus idque iure quodam patronatus. Et licet Pomeraniae duces Brandenburgico marchioni facti sint beneficiarii hunceque nexum agnouerit suo etiam tempore Ludouicus Bauarus imperator, ut habet codex meus diplomatum medii aeui; imo Carolus IV. Pomeraniam Germanico adseruerit imperio, forte non sine iniuria Brandenburgici marchionatus: aliis tamen, quam ipsis Pomeraniae principibus, fidem non dedit iurauitque antistes Caminensis. Hoc cum ita sit, frustra est auctor, quod paganam Pomeraniam habeat pro Germanico imperio addicta prouincia, ad quam docendam S. Ottoni opus fuerit mandato imperiali. Labitur etiam in eo, quod torneamentorum inanibus et supposititiis matriculis nititur ad probandum, principes Pomeraniae antea iam sub Caesaribus Saxonicis fuisse christianos ciuesque imperii Germanici. Cum utrumque sit falsissimum. Illud porro conciliare nescit auctor, qui Caminensis episcopus addictus esse potuerit Pomeraniae principibus et nihilominus suffragium habere in comitiis imperialibus. Scilicet ex eo tempore, quo *Pomerania* omnis Germaniae accessit, duces Pomeraniae imperiales frequentarunt conuentus, licet in clientela agerent Brandenburgensium marchionum. Quoniam olim mediati quoque ordines locum in illis sustinuerunt, licet nullus dubitem, Pomeranos Venedi populi habitos fuisse adpendices. Idem ergo dicendum de praesule *Caminensi*, quem pariter hoc nomine in comitiis imperialibus offendimus subscriptoremque imperii sententiarum inde a seculo duodecimo, licet prouinciae nexu paruerit Pomeraniae dominis. Sed illud eo tempore inuidis oculis adspexerunt duces, ex quo in mores iuit, ut nonnisi ordines *immediati* comitiis interessent. Taceo antistites Germaniae magis intuitu munerum, quam territoriorum iura habuisse comitialia. Ideo neque hanc etiam ob causam illa in dubium uocari possunt Caminensi. Hodie quae facies Camino et quomodo iure pacis Westphalicae episcopatus uersus sit

2) absque intermedio archiepiscopo pareat Romae.

Ideo a pluribus uocatus in ius: Magdeburgensi,

Bremensi,

Gnesnensi,

Pragensi.

3) Germanico imperatori non addictus.

IV. *Caminensis episcopus num inter ordines S. R. I.*

sit in ciuilis ordinis principatum, illud plene docuit enarrauitque RANGO in Pomeraniae originibus. Tandem hoc quoque singulare habuit Caminensis praesulatus, quod conditores, id est, patronos acceperit non Caesarem, sed principes prouinciae. Vnde illis frustra disputantur inde pendentia iura, quae recto quidem iudicio aestimare sciunt paucissimi. Quemadmodum enim Caesaribus haec ideo debentur in episcopatibus Germaniae plerisque, quorum scilicet fundatores illi fuerunt: ita prouinciarum dominis eadem nequeunt in dubium trahi, in illis quidem praesulatibus, quorum ipsi quoque fuerunt auctores. Atque haec causa est, quare AVSTRIAE archiducibus ius *nominandi antistitem*, *primariarum precum*, *annatarum* et quae sunt generis eiusdem, competunt debenturque in prouinciarum suarum episcopatibus, VIENNENSI, LAVBACENSI, LAVANTINO. Idemque uerum sit in BOHEMIAE, MORAVIAE, SILESIAEQVE praesulatibus. Imo ex eodem hoc fonte BRANDENBVRGICIS marchionibus usitatae *primariae preces*, *annatae* atque alia iuri patronatus accessoria in tribus marchiae episcopatibus BRANDENBVRGENSI, HAVELBERGENSI, LEBVSANO. Nihil itaque habet insolentiae, quod Pomeraniae domini eodem iure usi sunt in CAMINENSI praesulatu a se et maioribus eorum instituto. Principio quidem in NOMINATIONE et electione episcopi acerrime est litigatum, quod alii illam sacris collegis, *canonicis* adsererent, alii contra ipsis *ducibus*, alii his iura darent tantummodo *nominandi*, primis autem *eligendi*, iterum alii ne quidem illud relinquerent principibus, sed utrumque uindicarent *canonicis* et *capitulo*, hoc tantum adiecto temperamento, ut tamen pace omnia fierent ducis Pomeraniae eiusque, si abhorreret ab electo, audirentur expenderenturque rationes. Cum hanc causam tot iureconsulti, quos auctor laudat, etiam aeui recentioris, BRVNNEMANNVS et CARPZOVIVS responderint diuersimode, etiam, quid mihi hic uideatur, breuiter exponam. Scilicet quam diu ius uidetur esse incertum, pro duce Pomeraniae semper coniecturis agendum et praesumendum. Nam electio et uocatio ad sacram spartam est omnino ecclesiae patroni, id est, illius authoris et conditoris. Licet uero imperator in imperialibus episcopatibus patronatus iura profuderit fereque transtulerit in pontificem isque iterum, causae diffidentia, in sacrum collegium et capitulum: hanc tamen rerum metamorphosin quemadmodum passi non sunt Germaniae principes in suarum prouinciarum praesulatibus, ita hoc quoque nequit adfirmari de episcopatu Pomeraniae CAMINENSI. Neque obest hic illud, quod tamen multi principes sacris collegiis hoc ius eligendi praesulem cesserint ultro, siue exemplum imitati caesaris siue religionis quadam nimietate occupati. Nam ubi hoc contigit, ibi doceri debet, ut facta alia quaeque: neutiquam uero praesumi et attingi coniecturis. Imo si quandoque iusto indulgentiores fuere principes aliqui, illud successorum iura ideo non perimit aut extinguit. Potius illud credi debet, quod sacrum quandoque collegium commendauerit candidatum principi, sique uotis ipse annuit, hac beneuolentia postea abusos esse collegas, quosi hoc factum esset ex aliqua iuris aut legis necessitate. Deinde hoc quoque notaui in historia inferioris aeui, quod iurisdictio in sacros antistites primum Caesari per manum pontificis erepta, serius autem prouincialibus principibus, qui diu post etiam pristino iure usi sunt in causis sacerdotum cognoscendis et iudicandis. Cuius rei uestigia reperiuntur in Caminensi quoque episcopatu clara et manifesta. Tum *annatas* quoque eodem plane iure principes Pomeraniae requisiuerunt a Caminensibus, quo illas hodieque in *Viennensi*, LAVANTINO, LAVBECENSI episcopatibus possunt exigere AVSTRIACI et BRANDEBVRGICI marchiones in episcopatibus Marchicis. Neque aliquem offendat, quod ita imperii principes plus possint habeantque, quam imperator. Nam hic sibi

V Pomeraniae ducis in Caminensem praesulatum uaria iura.

1) ELIGENDI episcopum.

2) eum IVDICANDI.

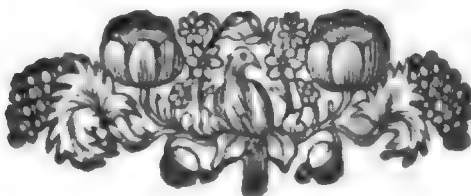
3) Colligendi ANNATAS.

ac facilitati suorum decessorum tribuere debet, qui annatas cesserunt pontifici Romano. Quod cum nullo tempore fecerint imperii principes, ius annatarum illis saluum manet et integrum, neque potest illis profusio imperatorum uel obesse uel pontifex illos impetere exemplis alienis. Tandem etiam accessoria patronatus iura sunt *primariae*, ut dicuntur, *preces*. Quibus pariter usi sunt Pomeraniae duces in commendandis post suam inaugurationem candidatis, ad loca sacri collegii et canonicatus. Neque enim recte sentiunt illi, qui hoc ius ideo uendicant imperatori, quoniam illud manu eidem concessum pontificis Romani, cum tamen patronatum sit consequens. Quod melius clariusque non intelligitur, quam per exempla eorum patronorum, qui primarias inde preces habent in sacris collegiis, licet pontificis beneuolentiam non sint experti. Non diu est, quod regis iussu hoc argumentum calamo sum tuitus, aduersus episcopum Monasteriensem. Nam Magdeburgici archiepiscopi ius patronatus et aduocatiae habent in nobilium uirginum coenobium BORCHORSTIANVM et hac causa primarias ibi preces fecerunt omnes archiepiscopi, non pontifex aut imperator. Quod eius loci antistes sibi nunc audet arrogare, cum iniuria in euangelicos et pacem religionis. Ad extremum Caminenses quoque VOGTIOS seu aduocatos egerunt Pomeraniae duces. Cuius uim iniquo iterum iudicio aestimarunt quidam iureconsulti. Est enim hoc aduocatiae non *constitutiuae* sed *reseruatiuae* specimen. Id est fundatores episcopatus illam sibi *reseruauerunt* in praesulatus institutione: non uero ab episcopis et sacro collegio aut aliunde ad hanc spartam *constituti* sunt et uocati. Quapropter maior ducum Pomeraniae inde auctoritas, facultas, potestas, quam si in altero genere illi uersarentur. Accedit, quod domini iura cum superioritate et potentatu hic conueniant sitque duplicis nexus fortior obligatio. Quod ultimum cum non intellexerint iureconsulti peregrini causasque ex altero genere aestimauerint, fieri aliter non potuit, quam ut ruerent praecipites in errores et casus, indignos Pomeraniae principibus et principatu. Hoc igitur lumine illustrari uelim Caminensis episcopatus descriptionem WVIANAM. Ceterum quis fuerit WVIA noster, quae ipsi fata et uita, illud explicent ciues Pomeraniae et domestici scriptores Pomeraniae togatae. Illud scimus, fuisse hunc uirum in ciuili aeque quam canonico iure uersatum ac doctum, cuius in libro ipso plurima edidit specimina. Dicit uero scribitque se *canonicum irregularem*, haud dubie ideo, quoniam LVTHERANI CANONICI commodis ac reditibus gaudent utunturque, oneribus reiectis et excusso iugo uotorum, illorum iudicio, inanium. Fide etiam scripsit non priuata, sed publica. Quod non solum ipse dicit laudatque: sed etiam re ostendit profertque e tabulario principis selectissima ac idonea diplomata aliaque bonae frugis monumenta. Qua causa scriptori gratias habemus beneque manibus illius, si fas est, precamur. *Scripsi* in FRIDERICIANA, ipsis *idibus* mensis APRILIS, anni CIↃ IↃCC XVIII.

4) PRIMARIARVM *precum.*

5 *aduocatiae.*

De P. Wuia.

CHRONICON SCHVVARZACENSE,

AB

ANNO DCCC. AD ANNVM cIↄ Iↄxc.

CHRONICON SCHWARZACENSE,

AB ANNO DCCC. AD ANNVM cIↄ Iↄxc.

DE FVNDATIONE MONASTERII SWARZACH.

§. I.

Coenobii conditores, MEINGAVDVS dux et nepos Caroli magni, imperatoris; cum uoluntate dominæ YMNÆ, suae coniugis, diuina inspiratione moti, coeperunt construere monasterium, quod tunc olim ex eius *appellatio antiqua,* nomine *Meingaudenhausen,* nunc autem *Swarzach* uocatur, opulentissime et liberaliter, in honorem domini nostri *patronus,* saluatoris et sanctæ *Felicitatis* martyris, sub *primus abbas.* primo eiusdem monasterii abbate, *Benedicto* nomine, libera totius seruitutis et exactionis conditione, anno humanationis Christi, *octingentesimo decimo quinto,* mundi uero quater millesimo septimo, regnante gloriosissimo imperatore *Ludouico,* anno regni eius primo, sub episcopo uero Wirziburgensium *Wolfgero,* post transitum uero beati *Burcardi,* anno uigesimo quarto. Qualiter autem praefatum coenobium gloriose ditauerit, poterit prudens lector considerare ex his quae sequuntur:

COPIA LITERAE FVNDATIONIS *et dotationis nostri monasterii in Schwarzach.*

Fundationis diploma an. 816. D*Vm fragilitas humani generis ultimum uitae terminum pertimescat, subitaneamque transpositionem formidet; oportet ut tum sibi uacans prospicere debeat, quatenus post hanc uitam ad aeternam uitam domino fauente feliciter peruenire queat. Idcirco in nomine* DEI *omnipotentis, ego* MEGINGAVDVS, *illustris uir comes et uxor mea* YMNA, *ista*

A *pertractantes, domino ut credimus inspirante, pari deuotione placuit nobis, ut in locello, qui modo uocatur* Megingaudeshusen, *super fluuium* Leymbach, *in pago Ipsigauina, ad monasterium & habitationem monachorum, secundum regulam beati* BENEDICTI *degentium, in honorem domini et saluatoris nostri, construere et a die praesenti, in eorum de nostra*
B *iure credere potestatem, ad hoc opus peragendum et ordinandum, possidendum, quod ita et fecimus. Tradimus uobis atque concedimus, tibi* BENEDICTO *et monachis tuis praesentibus et futuris, seruis Dei et peregrinis, ipsum iam dictum locum, cum omnibus commanentibus mancipiis, et rebus ad ipsum sanctum locum pertinentibus, quantamcumque ibi uisi su-*
C *mus habere potestatem. Similiter uineam ad* SCHWEINVELT, *cui etiam loca alias res nostras, quas in nostra protestate ac ditione de quolibet attractu, tam in eodem pago, quam in aliis locis super insertis consistunt, et ad nos legibus pertinere noscuntur, ad eorundem monachorum, peregrinorum famulorum Dei prae-*
D *sentium ac futurorum necessitatem suffragandam nihilominus conferimus & confirmamus perpetualiter ad habendum. Id est in pago ad* Byberach *et ad* Lancheim *et ad* Megingaudeshusen, Castel *et* Zebullem *et ad* Ornheim, *et in alio pago, qui dicitur* Regawugeazul, Vlgestat, Ostheim, Dyttenheim, Hezolheim, *exceptis rebus, quas* Hadaburs *parens mea, mihi tradidit, et mancipiis his nominibus,* BRVHARDO, RODONIO, ROTHOLDO, LANDFRIDO, HELBRID. *Cedimus etiam omnes nostros codi-*

codices ac uaria uasa uel uestimenta ecclesiastica: uidelicet cruces, capsas, calices, patenas, coronas, thuribulos, candelabrum, planetas Dalmaticos, pallia, bancos, falcones, cum auro et argento operatos, nec non et alia utensilia, quae in monasterio sunt necessaria, multimodarum specierum ac metallorum, et pecora generum diuersorum. Haec omnia superius nominata, cum mansis, mancipiis, terris, uineis, syluis, molendinis, piscatoriis aquis aquarumue decursibus, cultum et incultum, quaesitum et inexquisitum, cum omni supposito uel integritate, sine aspectu, memorato, ut dictum est, loco cedimus atque subiungimus, perpetualiter ad habendum et possidendum. Ipsum autem locum cum omnibus ibidem collatis, in iure et potestate supradictorum monachorum, sub regula sancti Benedicti *degentium DEI famulorum, peregrinorum praesentium et futurorum, ad ipsum opus exercentium, omni tempore permaneant et consistant et licentiam sibi habeant, abbatem secundum regulam sancti Benedicti eligendi et constituendi, nec ullum praesentem nostrum, nec tutorem nec defensorem, nec ullum mundiburdum tenendi, nec ullum homin m potestatem habendi, nisi abbas, soli Deo et regi subditus, monachi uero abbati propter Deum. Rex uero non solum a nobis inibi collatas, uerum etiam has, quas bonorum hominum benignitas ante iam contulerat, nullatenus iam de sancto supradicto loco permittat auferri, uel in usus saecularium distribui, sed potius ad stipendia monachorum, sub regula sancti* Benedicti *degentium, hospitumque pauperum ac peregrinorum, in eleemosynam tam nostrum, tam eorum, qui eas ibidem dederunt, ac dominorum imperatorum praesentium et futurorum, ut quiete et absque ullo impedimento uel inquietudine, a pontifice uel a quolibet homine, liceat iam dictos seruos DEI, pro statu sanctae ecclesiae, seu pro incolumitate dominorum regum, exorare et iugiter ibidem permanere. Si quis uero post hanc diem contra hanc paginam donationis, quam libenti animo in honorem domini saluatoris nostri fieri uel affirmare decreuimus, aut nos, quod Deus non patiatur fieri, immutata uoluntate, aut quilibet homo, uel aliquis de heredibus meis, ullam causationem de hac parua oblatione, quam omnipotenti Deo offerimus, generare conatus fuerit: Deus Deorum et dominus dominantium, in praesenti suam oblationem et famulos sibi seruientes defendat et gubernet, et in futurum per suam piissimam misericordiam diuinam. Insuper qui litem intulerit, socio fisci auri libras quinquaginta coactus exsoluat, et petitio ipsius nullum obtineat effectum, sed praesens chartula omni tempore inconuulsa permaneat, quam idcirco firmauimus et bonorum hominum subscriptionibus roborare decreuimus. Actum* Megingaudeshusen *super fluuium* Leymbach. *Data in mense Martio, anno ab incarnatione domini DCCCXVI. regnante et imperante domino nostro* LUDOVICO, *serenissimo augusto.*

II. Ex his igitur iam lectis, poterit quilibet considerare, quam gloriose et liberaliter nostri fundatores, adhibita diligentia praemaxima, hunc locum extulerunt, honorauerunt, ditauerunt et priuilegiis roborauerunt, et iuxta omnem necessitatem prouiderunt. Et quamuis aliis scriptis, siue ex priuilegiis, siue ex chronicis nostris, non essemus muniti, sufficere tamen cuilibet deberet et debet ipsa litera dotationis, cuius copiam supra praemisimus, omni auctoritate roborata et firmata, quae et usque hodie inter nostra priuilegia seruatur integre, et sine omni laesione et suspicione praeferens suam dignitatem et antiquitatem prae cunctis nostris priuilegiis, tam ratione dantis et sigillantis, tum etiam ratione antiquitatis et praemaximae auctoritatis et utilitatis. Si enim quemlibet scire delectat, cuius prosapiae uel generositatis diuae memoriae inclytus dux *Meingaudus* fuerit, scire debet, hunc fuisse de stirpe *Boiorum, magni* uidelicet *Caroli* nepotem, cuius matris nomen exprimitur, cum dicitur in litera fundationis, *exceptis rebus, quas* HADABURS *parens mea mihi tradidit.* Et hanc credimus fuisse sororem magni Caroli imperatoris, nuptui traditam *duci orientalis Franciae.* Sed dubium in litera fundationis apud nonnullos habetur, cum dicitur; *placuit nobis, ut in locello nostro, qui modo uocatur* MEGINGAUDESHUSEN, *super fluuium Leymbach* etc. ne forte error sit factus, praesertim cum pro nunc et ab olim hoc nostrum monasterium dicitur *Swarzach*, non *Megingaudeshausen.* Ad hoc sciendum, prout probatur et probabiliter in sequentibus, cum tempora *Benedicti*, primi abbatis, describemus, ex quodam priuilegio LUDOVICI PII imperatoris et aliorum plurimorum imperatorum, uidelicet OTTONIS III. et HENRICI II. quod locus, in quo generosus et inclytus dux MEINGAUDUS, qui et *comes* apellatur, monasterium construxit, semper et ab aeuo, etiam tempore gentilitatis, dictus fuit *Swarzach:* similiter et locellus, prope monasterium, de quo in litera fundationis dicitur: *tradimus uobis atque concedi-*

Diplomatis fides.

Meingaudi conditoris familia.

cedimus tibi BENEDICTO *et monachis tuis, praesentibus et futuris seruis Dei et peregrinis, ipsum iam dictum locum, cum omnibus commanentibus mancipiis, et rebus ad ipsum scilicet locum pertinentibus etc.* qui modo appellatur oppidum *Swarzach*, et nomen praedictum trahit, iuxtam morem antiquorum, a flumine, dicto die **Schwartzach**. Circa cuius fluminis ostium *Meingaudus* suum construxit monasterium et eundem ex nomine suo uocauit *Meingaudeshausen*, quod latine dicitur domus *Meingaudi*. Sed quia iam, quae in consuetudinem ueniunt, cito aboleri et obliuisci non potuerunt: idcirco post obitum domini *Meingaudi*, locus et monasterium nomen antiquum retinuit, **Schwartzach**, quamuis *Meingaudeshausen* a suo fundatore, mutato uocabulo, in perpetuum debuisset uocari. Caeterum quam gloriose et honorifice hunc locum ditauerit, uillis et possessionibus, nec non et aliis rebus pretiosis, mobilibus et immobilibus, de quibus locis consistant, lucide et clare lectori pateat. Hoc unum indubitanter credimus et affirmamus et ex litera dotationis probatur, quod tunc in praedictam donationem tradidit nobis *uillam*, nunc oppidum, *Swarzach*, *cum omnibus manentibus ibidem mancipiis et rebus, ad ipsum locum pertinentibus*, et hoc patet diffuse in praedicta litera donationis: ibi: *Tradimus uobis atque concedimus etc. usque ad ipsum ante locum cum omnibus ibidem collatis etc.* Demum quibus praedicta bona tradidit, exprimit, cum dicitur: *Tradimus uobis atque concedimus tibi* BENEDICTO, *et monachis tuis praesentibus atque futuris, seruis Dei et peregrinis etc.* et infra: *ipsum ante locum, cum omnibus ibidem collatis, in iure et potestate supra dictorum monachorum, sub regula sancti Benedicti degentium, Dei famulorum peregrini, et excluditur unum genus, scilicet seculares, in quorum usus res monasterii non debent distribui.* Et ne forte praesumant monachi ibi degentes sacram eleemosynam sibi gratis uendicare, iniungitur eis opus, quod operari debebunt, scilicet, *orare pro felici statu sanctae ecclesiae, et pro incolumitate dominorum regum, imperatorum, praesentium et futurorum.* Et idcirco ut expeditius hoc agant, uoluit ut nullam inquietudinem monachi ibi paterentur a quolibet, etiam pontifice, et ut abbas nulli subesset, nisi regi, et monachi abbati propter Deum. Quia uero monasteria nonnunquam grauiter molestantur per aduocatos et defensores, qui sibi temerarie usurpant res ecclesiarum: et hoc malum uoluit praecauere, constituitque in praeteritū et in futurum, *ut nullum haberemus, praeter abbatem, parentem, nec tutorem, nec defensorem, nec ullum mundiburdum, qui possit grauare monasterium ad ultimum.* Igitur cum saepe contingit, ut, quod unus dat, alter conetur auferre, statuit et sic fieri uoluit, ut nullus, neque ipse immutata uoluntate, neque aliquis de heredibus suis, deberet causare contra hanc donationem, quam libenti animo donauerat, in contrarium autem facientes non solum prohibuit sub maledictione perpetua, uerum etiam eosdem obligauit *pœna pecuniaria*, uidelicet in litera manifeste. Ex his igitur omnibus nil liquet amplius considerare, nisi extremam diligentiam fundatoris domini nostri *Meingaudi*, eiusdem nobilissimae coniugis dominae YMNAE, quia nihil praetermiserunt honoris siue utilitatis, quod monasterio ab ipsis constructo siue exhibuerunt perenniter et in aeuum. Et quia hilarem datorem diligit Deus, ideo iustitia eorum manet in seculum seculi.

a flumine natum.

denuo inualescit.

Coenobii augmenta.

Swarzach olim uilla.

Monachorum officia,

Abbas regi immediate subiectus.

Contrauentionis pœna.

Sequuntur nomina abbatum huius monasterii in SVVARZACH, cum quibusdam occurrentibus gestis eorundem, compendiose et breuiter, nec non et illorum qui dicuntur benefactores monasterii nostri.

BENEDICTVS,

primus abbas,

III. huius monasterii, recepit abbatiam de manu *Meyngaudi*, ducis et comitis, nostri fundatoris, anno ab incarnatione domini octingentesimo decimo quinto; regnante gloriosissimo imperatore *Ludowico*, anno regni eius primo, sub uenerabili antiste Würzeburgensi, *Wolffgero*. Huic patri uenerando *Meingaudus* comes omnia tradidit in potestatem, quæ superius expressa sunt, in litera fundationis. Eius temporibus, domino uolente et disponente, moritur *Meyngaudus* dux et nepos *Caroli* magni imperatoris, *XIII. Calend. Decembris*, et ab eo sepelitur in monasterio ab eo constructo *Swarzach*. Deinde etiam domina *YMNA* nostra fundatrix, ab eodem sepelitur iuxta uirum suum, cum duobus filiis *Arnoldo* uidelicet et *Marquardo*. Hic etiam uenerabilis pater inter plura bona, quae fecit monasterio, libros plures fecit scribere, inter quos frater *Teutgarius* scripsit *Bedam* super *Marcum*, in cuius libro habentur hi uersus.

Benedictus, Abbas primus.

Conditoris mors,

sepultura,

et scripta,

Alme pater uenerande culmen summi honoris,
Mi domine BENEDICTE, *quaeso, indulge et audi.*
TEVTGARIVS *quamuis ineptus non Christi sacerdos,*

A 3 *Lan-*

Languore fessus nimio detentus hic animo.
En opus a uobis commissum explere nequiui:
Nunc quoque quas potui uires, fero licet, recepi.
Placeat ut tibi uolumen, rogo pater, istud.
Et ne reputes mea opera edita procul;
Suscipe comptum opus clemens animoque benigno.
Fruere quod ternis in aeuo gaudeas oro.

Obitus huius uenerandi abbatis siue etiam numerus annorum, quibus praefuit monasterio, similiter et aliorum, usque ad tempora fere *Egeberti* abbatis, non inuenitur in antiquissimo nostro martyrologio, siue etiam in aliis antiquissimis chronicis, et ideo certum quid de eis scribi non potest, nisi pauca, quae reperiuntur in antiquissimis priuilegiis. Quod contigisse uidetur ex eo, uel quia non fuerunt scripta, uel si scripta fuerunt, ut multi arbitrantur, ista perierunt, sicut et alia multa in diuersis destructionibus monasterii.

IV. MADELBERDUS, *abbas secundus* huius monasterii. Hic praefuit monasterio nostro, temporibus *Ludouici* secundi pii imperatoris, et *Gotswaldi* episcopi Herbipolensis, anno domini octingentesimo quadragesimo tertio. Huius abbatis temporibus fuit et aliud monasterium puellarum ordinis sancti *Benedicti*, prope nostrum monasterium, circa ecclesiam porochialem, in uilla *Swarzach*, et illud pro tunc habuit in commenda, tanquam res proprietatis suae, THYDRADA, filia Caroli magni imperatoris. Quae et ex rogatu *Gotsbaldi*, episcopi Herbipolensis, cum consensu *Ludowici* imperatoris, illud tradidit sancto *Chiliano*, sicut patet ex quodam priuilegio, quod sic incipit:

Madelbertus Abbas II.

Monasterii puellarum commendatrix

In nomine sanctae & indiuiduae Trinitatis. LUDOUICUS *diuina fauente gratia rex. Notum sit omnibus sanctae Dei ecclesiae nostrisque, praesentibus scilicet futuris, quia uir uenerabilis* GOTSBALDUS, *sanctae Dei Würzeburgensis ecclesiae episcopus, et* THYDRADA *amica nostra, filia praestantissimi augusti, diuae memoriae aui nostri, nostram serenitatem petierunt, ut res et possessiones, quas ipsa* Thydrada *manu potestatiua, ad reliquias sancti saluatoris et beati* Chiliani, *martyris Christi, tradidit, in pago, cuius uocabulum est* Folckuelt, *monasterium puellarum, uocabulo* SWARZACHA, *cum certis uillis et possessionibus, quae ad praefatum monasterium moderno tempore seruire uidentur,* Blutendae, *filiae* Folckberti, *quondam comitis, per hoc nostrae auctoritatis praeceptum, si superstes fuerit amicae nostrae diebus uitae suae, per nostram concessionem atque confirmationem et* Gotsbaldi *episcopi consensum, usu atque fructuario ordine excolere liceat, tali sub censu, sicut in ea traditione signatum est, quam praefata amica nostra sancto Chiliano martyri Christi tradidit, ut post amborum discessum, praefatum monasterium, cum* B *omnibus appendiciis & adiacentiis, in potestatem uel dominium sancti martyris Christi et rectoris illius ecclesiae, pleniter reuertatur. Et ut haec nostrae auctoritatis concessio per futura tempora inuiolabilem obtineat firmitatem, de annulo nostro subter iussimus sigillari.* Comeatus *notarius, ad uicem* Rodollem *recognoui. Data V. Idus Ianuarii anno,* C *Christo propicio, undecimo regi domini* Ludouici, *gloriosissimi regis in orientali Francia, indictione quinta. Actum* Francofurti, *palatio regio, in Dei nomine feliciter, Amen.*

V. Huius etiam uenerandi patris temporibus praedicta *Thydrada*, filia Caroli magni imperatoris, amica *Ludouici* imperatoris, qui regnauit in orientali D Francia, et fuit filius *Ludouici* magni imperatoris, habuit et possedit nostrum monasterium, constructum a *Meyngaudo* duce, nepote praedicti CAROLI magni imperatoris, tanquam res suae proprietatis, cum omnibus adiacentiis, uel appendiciis suis: et rogatu praedicti *Gotswaldi* episcopi, eiusque successoris *Arn*, tradidit illud sancto *Chiliano*, in perpetuum habendum et possidendum; ea E tamen conditione, ut *Hildegarda*, filia *Ludouici*, postea soror eius, nomine *Bertha*, ad dies uitae suae, sub censu decem solidorum, haberent praefatum monasterium, et postea, eis defunctis, rediret, cum omni integritate, ad sanctum Chilianum. Et ista iam supra dicta patent ex quodam priuilegio, quod desuper hoc dedit *Ludouicus* imperator, epi- F scopo praefato Herbipolensi, cuius tenor talis est.

Thydrada monasterii Swarzacensis domina

tradidit illud S. Chiliano certa lege,

Diploma desuper confectum.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis, *Ludouicus* diuina fauente clementia rex. *Notum sit igitur cunctis fidelibus sanctae Dei ecclesiae, praesentibus scilicet et futuris, qualiter* Thydrada, *quondam amica nostra, quasdam res proprietatis suae, hoc est, monasterium, quod* G *dicitur* Swarzacha, *cum omnibus adiacentiis uel appendiciis suis, ad monasterium* Würzeburg, *quod est constructum in honorem saluatoris ac beati Chiliani martyris Christi, manu potestatiua tradidit, ea ratione, quatenus dilecta filia nostra* Hildegarda *ipsum monasterium, usque ad obitum suum, haberet. Postea* Gotsbaldus *episcopus, qui tunc praefatae ecclesiae rector esse uidebatur, ac reliqui fratres pe-*

tie-

tierunt, quatenus Hildigarda *praefatum monasterium, in ius sancti Chiliani, manu etiam sua traderet, quod eam fecisse omnium fidelium nostrorum magnitudo cognoscat. At uero memorata* Hildigarda *humiliter ad* Arnonem *episcopum et successorem eius ac reliquum clerum accedens, petiit, quod idem monasterium ad dies uitae* Berthae *sororis suae, sub censu decem solidorum annuatim in palmis reddenda B praestarent, quod et fecerunt. Sed pro integra firmitate petierunt iterum* Arn *episcopus et reliquus clerus, ut hanc compactionis rationem nostra auctoritate firmaremus. Quorum petitioni libenter acquiescentes hoc praeceptum nostrae mansuetudinis eis conscribere iussimus, per quod praecipientes praecepimus, ut, sicut ipsi inter se placitauerunt, ita deinceps per nostram auctoritatem iure firmissimo permaneat, et post obitum* Berthae *filiae nostrae praefatum monasterium in ius et potestatem sancti Chiliani redeat; et nullus successor noster illud inde subtrahere possit, sed rite et perpetim ad iam dictum locum, Christo propicio, pertineat. Et ut haec auctoritas compactionis per futura tempora firmior habeatur et melius seruetur, uerius que credatur, subter eam sigillo nostro iussimus sigillari.* Hadebertus *subdiaconus, ad uicem Grimoldi archicapellani, recognoui. Et data VI Calend. Aprilis Anno XXV. regni* LUDOVICI *serenissimi regis, in orientali Francia regnantis, In Dei nomine feliciter Amen.*

Immedietas monasterii haud diuturna.

VI. Quamuis igitur, ut supra dictum est, *Meyngaudus*, noster fundator, sic admonuerat, ut abbas et nostrum monasterium nulli subesset, nisi regi, et monachi abbati propter Deum, et nullam paterentur inquietudinem, etiam ab episcopo, et quod nullum haberemus tutorem uel defensorem etiam, quod nullus de suis heredibus deberet causare contra suam donationem: tamen huiusmodi constitutio siue ordinatio diu non perseuerauit, sicut manifeste patet, ex supra iam lectis priuilegiis. Nota etiam, quod in praecedenti priuilegio nostrum monasterium non nominatur *Meyngaudeshusen*, sed *Swarzach*, cum tamen paucis elapsis temporibus, post obitum domini *Meyngaudi*, incly ti ducis, uti patet inspicienti chronicas, haec et alia plura emanauerunt priuilegia, ex G quibus manifeste probatur, sicut et supra dictum est, quod quamuis *Meyngaudus* ex nomine suo monasterium ab eo aedificatum et constructum uocauerit *Meyngaudeshausen*, tamen eo defuncto, nomen retinuit antiquum *Swarzach*.

HARTWIGUS,

tertius abbas nostri monasterii

Sed sub abbate III. Hartwige.

Hic praefuit nostro monasterio A temporibus praedicti *Ludouici* nec non *Caroli* iunioris imperatoris et *Arn* episcopi *Herbipolensis*, qui postmodum inter missarum solennia in Saxonia est occisus. Eius temporibus, anno uidelicet uicesimo quinto, regni serenissimi regis *Ludouici*, *Arnus*, praefatus episcopus *Herbipolensis*, impetrauit monasterium nostrum, a praedicto rege, in ius perpetuum sancti *Chiliani*, post mortem *Hildigardae* reginae, eiusdemque sororis *Berthae*, sicut superius patet. Et ex illo tempore et deinceps coeperunt episcopi *Herbipolenses* usque ad tempora *Adelberonis*, praefatae urbis episcopi, distrahere res monasterii et in usus proprios et suorum conuertere, et nisi praefatus pontifex *Adelbero* fuisset, heu C heu iam nostrum hoc uenerabile monasterium in obliuione esset coram Deo et hominibus, et locus potius desertus, quam habitabilis.

cessat et monasterium episcopo Herbipolensi subiicitur.

EBBO,

abbas quartus,

Ecat sub Ebbone abbate IV.

praefuit monasterio nostro anno D domini octingentesimo nonagesimo secundo, temporibus *Arnolfi*, *Ludouici* et *Conradi* imperatorum siue regum, et *Rudolphi* episcopi *Herbipolensis*. Huius abbatis temporibus praedictus episcopus *Rudolphus*, siue, ut alii uolunt, *Dracholfus*, tradidit nostro monasterio loca quaedam suae proprietatis, pro remedio animae suae, uidelicet *Gerlachshausen*, *Weivelt*, et E dimidiam partem ad *Stockheim* et *Lanckheim*, et *Feurbach* et *Castimallestorf* et *Selindorf*, et uineas duas ad *Northeim*, ea tamen ratione, ut ipse reciperet ad dies uitae loca praetacta suae proprietatis, et loca quaedam alia, quae tunc spectabant usce perpetua ad nostrum monasterium, uidelicet *Hetzelheim*, *Hittenheim* et *Storckheim* et *Rudenhausen*. Post modum uero F eo mortuo omnia praedicta bona deberent redire ad nostrum praefatum monasterium, sicut antiquitas fuerat constitutum. Omnia praedicta fuerunt ratificata et confirmata, per CONRADUM regem, sicut patet ex quodam priuilegio ipsius Conradi regis, desuper nobis dato, quod sic incipit.

incrementa.

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

CONRADUS diuina fauente clementia rex. *Nouerit omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum, industria: Qualiter quidem uenerabilis et fidelis noster episcopus,* Dracholfus, *nostram adiit serenitatem, narrans, ut quaedam proprietatis suae loca, pro remedio animae suae haberet tradita, ad coe-*

coenobium Swarzacha *appellatum. Haec* A *sunt nomina locorum istorum*, Gerlachshausen, Weiuelt *et dimidiam partem ad* Stockheim, *et* Lanckheim *et* Feurbach *et* Castimallesdorff *et* Selingsdorff *et uineas duas ad* Nordheim, *Et contra ipse acciperet haec loca* Hetzelheim, Hittenheim, *ut ad dies uitae suae potestatem haberet praefata suae proprietatis loca et ista loca habere. Post obitum uero suum firma con-* B *stare ad praefatum monasterium, rogans, etiam nos, ut aliquam firmitatem conscriptionis de hac re, et de illis locis, quae ad uestitum et amictum fratribus in eodem monasterio Deo seruientibus fieri praecepimus. Haec sunt nomina locorum, quae ad uictum et uestitum ipsorum fratrum pertinent*, Tullstatt *et quae ad hoc pertinent, et ad* Stadelon *et ad* Wisen-heida, C *et ea, quae ad ea pertinent, cum uineis et syluis. Nos uero hoc benigne suscipientes, pro eius ipsorum fratrum, et ut ulterius idem episcopus in nostra consistat fidelitate, commendando ii* *donauimus potestatem de his rebus causa meliorandi, ita ut nullus rex, uel aliqua dominationis persona successorum nostrorum, potestatem habeat, de illis rebus aliquid minuere. Inde istam* D *commendationis chartulam iussimus conscribi, per quam uolumus firmiterque praecipimus, quatenus praefatus episcopus de istis rebus firmam habeat potestatem, ad dies uitae, post obitum uero suum, sicut antiquitus constitutum est. Et ut haec chartula firma permaneat, manu nostra eam subtus firmauimus, et annulo nostro sigillari iussimus.*

C — A — V — N; R — D (monogram)

Signum est domini Conradi *serenissimi regis.* Salomon *cancellarius, ad uicem* Piligrini, *archicapellani, recognoui. Data XI. Calend. Maii anno dominicae incarnationis,* F *noningentesimo decimo octauo, indictione quinta. Anno uero regni serenissimi regis* Conradi *septimo. Actum apud* Franconofurt. *In Dei nomine feliciter amen.*

VIII. Nota, quod quamuis in praedicta constitutione habetur, quod episcopus *Rudolphus*, siue *Tracholfus* praedicta bona habere deberet usque ad diem obitus sui, et postea redire deberent cum G plena potestate ad nostrum monasterium, tamen non ita fuit seruatum. Nam in nullis priuilegiis uel chronicis aut etiam registris inuenitur, quod deinceps praedicta bona habuimus in possessione. Et sic patet, qualiter episcopi Herbipolenses conuerterunt in usus proprios et suorum res monasterii, et ea quae dedit nobis noster fundator, inclytus dux et comes, *Meyngaudus* pro salutae animae suae, ipsi per uiolentiam suam et astutiam alienauerunt ea a nostra ecclesia etc. Nota etiam, quod ab hinc usque ad annum domini millesimum primum, per annos fere octoginta, abbatia nostri monasterii uacauit, propter lites et guerras et insolentiam episcoporum, qui, ut dictum est, alienauerunt res monasterii nostri et conuerterunt eas in usus proprios, per dictos octoginta annos. De uno solum abbate inuenitur aliquid in quodam priuilegio, nomine *Tragulpho*: eius uero electio, res gestae et obitus in quem annum inciderint, non certo constat.

TRAGVLPHVS,

quintus abbas,

Praefuit anno noningentesimo et duodecimo, temporibus CONRADI regis, qui illum singulari fauore prosecutus est, donans monasterio nostro quaedam bona proprietatis suae, quae in hodiernum usque diem nobiles a *Seckendorf* sub titulo feudali habent ab abbate huius monasterii. Tragulphus *abbas* 912.

ALBOLDVS,

abbas sextus,

ordinatur anno domini millesimo primo, regnante gloriosissimo imperatore HENRICO, anno regni eius primo, et praefuit nostro monasterio annis duodecim. Huius uenerandi patris temporibus, *Heinricus* Würzeburgensis ecclesiae praesul, fecit roborari et confirmari literas, super abbatiam nostri monasterii, E per interuentionem beatae KVNEGVNDIS, per Heinricum, imperatorem huius nominis secundum, *Coloniae.* Sequitur exemplar illius confirmationis et ratificationis. Alboldus *abbas VI.* 1001. *Abbatiae Swarzac. confirmatio*

In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis.

HEINRICVS diuina fauente clementia rex. *Si quibus locis diuino cultui mancipatis nostrae largitatis stabilimus munificentia, diuinae pietatis nos inde credimus et minime ambigimus remunerandos magnificentia. Proinde omnium sanctae Dei ecclesiae nostrorumque fidelium praesens et futura cognoscat industria, qualiter uir uenerabilis,* Heinricus, *Wirzeburgensium uidelicet ecclesiae praesul, quaedam regia uel imperialis praecepta potentiae, nostris praesentauit obtutibus. In quibus habebatur insertum, quomodo* LVDOVICVS PIVS, *interueniente memorandi nominis* Arno *pontifice, quandam abbatiam, nomine* Swarzacha, *et monasterium secus ostium fluminis* Swarzach *situm, cum omnibus*

mnibus pertinentiis uel adiacentiis suis, A *in domum in honore sancti Saluatoris, pretiosissimique martyris Christi* Chiliani, *in urbe* Würzeburg *corporaliter quiescentis, constructam, regiae auctoritatis scripto tradidit et in perpetuum obtinenda stabiliuit. Quibus lectis, oblata sunt alia dilectissimi senioris et nostri praedecessoris, tertii scilicet* Ottonis *imperatoris,* B *super eiusdem abbatiae uel monasterii praecepta,* Brumwardo *bonae memoriae pontifici tradita. His igitur ita gestis, praefatus uenerabilis praesul,* Heinricus, *nostram, per interuentum dilectae coniugis nostrae,* Kunegundis *uidelicet reginae, suppliciter deprecatus est excellentiam, quatenus sibi nostraeque celsitudinis,* C *super rebus praedictae abbatiae dignaremur largiri et gratia firmitatis tradere scripta. Cuius quidem honestae petitioni primum pro amore Dei, sanctique* Chiliani, *martyris Christi, pro uoto satisfacientes, per hoc regiae maiestatis insigne, confirmamus et ualidissime corroboramus ecclesiae, in honore sancti saluatoris constructae, ubi charissimi nobis patroni* D Chiliani, *martyris Christi, corpus requiescit, memoratam abbatiam et monasterium, cum omnibus adiacentiis, utensilibus et appendiciis suis, in quibuscunque pagis et comitatibus iaceant, et uniuersis, tam quaesitis, quam inquirendis, sicut in prioribus praedecessorum nostrorum legitur praeceptis, eo tenore,* E *quatenus praescriptus praesul* Heinricus, *suique in perpetuum successores, eandem abbatiam teneant, uisitent et securi perpetim possideant, ordinent atque disponant, nostra nostrorumque successorum contradictione remota. Et ut haec nostrae confirmationis auctoritas stabilis et inconuulsa permaneat, hanc paginam inde conscriptam manu propria sigillantes,* F *sigilli nostri impressione insigniri iussimus. Signum domini* Heinrici *regis inuictissimi.*

(L. S.) *Engelbertus cancellarius, ad uicem Willigisi archicapellani recognoui.* G *Data V. Idus Februarii, anno dominicae incarnationis, millesimo tertio, Indictione prima, anno secundo domini* HEINRICI regis. Actum *Coloniae.* In Dei nomine feliciter. Amen.

HERIBERTUS,
septimus abbas,

Abbas VII. Heribertus

ordinatur anno domini millesimo decimo tertio et praefuit nostro monasterio annis tantum duobus.

Eius temporibus *Heinricus* episcopus Herbipolensis, frater *Heriberti*, archiepiscopi Coloniensis, in urbe *Würzeburg*, monasterium sanctorum Petri et Pauli sanctique Stephani protomartyris construxit.

Monasterium Petri et Pauli ac S. Stephani

WALDERUS,
octauus abbas nostri monasterii,

Abbas VIII. Walderus

ordinatur anno domini millesimo decimo quinto, et praefuit nostro monasterio annis XXII. Eius temporibus, anno uidelicet domini millesimo uigesimo tertio, dedicatur ecclesia nostri monasterii, sicut in antiquis calendariis signatur.

1015.

1023.

WOLFFGERUS,
nonus abbas,

Abbas IX. Wolffgerus

ordinatur anno domini millesimo trigesimo quarto, et praefuit nostro monasterio annis duodecim. Hic inter caetera bona, quae fecit monasterio, aedificauit capellam, siue oratorium sancti *Benedicti*, quod consecrauit *Bruno*, Herbipolensis episcopus. Anno uidelicet domini millesimo trigesimo octauo, indictione septima VI. idus Septembris, et ibi continentur reliquiae sanctorum martyrum, *Mauritii, Sigismundi, Cosmae* et *Damiani, Pontiani, Adelberti, Nicomedis, Pancratii, Valentini, Saturnini, Crisantii, et sanctorum confessorum, Benedicti, Lutgeri,* et sanctarum uirginum *Dariae, Praxetis.* Hic etiam fecit fieri *sarcophagum* aureum et argenteum, ornatum cum lapidibus pretiosis, in quod reposuit caput sanctae *Felicitatis*, cum aliis multis reliquiis. Item, hic etiam fecit conscribi plures libros, inter quos praecipuè fecit conscribi *ecclesiasticam historiam*, in cuius fine libri habentur hi uersus sequentes:

1034.

oratorium S. Benedicti consecrat

1038.

Sanctorum reliquias essenans.

Wolffheri historia ecclesiastica.

Iussu Wolffheri *librum conscripsere benigne,*
Hic lector numero quorum tibi nomina monstro.
Nautgerus *scriptor, nec non doctissimus auctor,*
Principio cepit primam partemque peregit.
Post hunc Rupertus *sequitur fidusque* Geroldus.
Hinc quoque Wolfherus, *uerso qui nomine dictus*
Wolffrandus, *quinti partem scripsitque libelli*
Post hunc cum penna Gerardus *quippe susurra*
Ingreditur claro sibi cum comite en Adelhero.

Omnibus his igitur sibi quos supra memoraui
Mente bona ingentem sic aequauere laborem.
Fortis Adaloldus *pariterque pius* Nicelinus.
Vnde rogato Deum precibus, qui perlegis istum.
Post mortem cuncti scandant super aethera coeli,
Laetitiis uariis gaudentes atque fruantur.

Abbas X. Eggeberdus

EGGEBERDVS,

decimus abbas,

1047. ordinatur anno dominicae incarnationis millesimo quadragesimo septimo, temporibus HEINRICI imperatoris, tertii huius nominis, et *Adelberi* episcopi Herbipolensis. Hic primo fuit monachus sancti *Gorgonii Gratianopoli* in Gallia et rogatu *Adelberi*, episcopi Herbipolensis, huc fuit cum aliis fratribus transmissus, causa reformationis nostri monasterii, quod iam pene tam in temporalibus, quam in spiritualibus defecerat. Hic coepit solenniter reformare nostrum monasterium, anno domini M. XLVII. et appellatur in omnibus nostris priuilegiis et libris *abbas uenerabilis uitae*. Plures libros fecit conscribi monasterio, multa monasteria reformauit, miraculis claruit. Eius temporibus *Adelberus*, uenerabilis pontifex Würzeburgensis, reaedificauit nostrum monasterium, iam destructum et collapsum, et dotauit illud munificentissime: et ideo appellatur *secundus fundator*. Reaedificauit autem illud in honore sanctae Dei genitricis *Mariae*, et sanctae *Felicitatis* martyris, septemque filiorum eius. Idem anno pontificatus sui septimo, hoc est anno dominicae incarnationis millesimo
1047. quadragesimo septimo, dedicauit basilicam, sancti *Galli*, sancti *Columbani*, deinde post annos decem, anno uidelicet pontificatus sui uigesimo quarto, hoc est anno domini millesimo sexagesimo
1064. quarto, indictione secunda XV. Calendis Decembris, dedicauit *oratorium cryptae* in honore sanctae Trinitatis ac uictoriosissimae crucis, et sanctae Dei genitricis *Mariae*, sanctique *Stephani* protomartyris: deinde post annos quatuor, hoc est anno pontificatus sui uigesimo octauo, dominicae autem incarnationis M. LXXIV. Indictione duo-
1074. decima, V. idus Septembris, dedicauit ecclesiam maiorem nostri monasterii, elapsis annis post *Meyngaudum* fundatorem nostrum ducentis sexaginta annis, in honore sancta Dei genitricis *Mariae* et sanctae *Felicitatis* martyris, septemque filiorum eius: et inter multas reliquias,

monasterii reformator. (1047.) *Eius secundus fundator.* *dedicat oratorium cryptae.*

quas posuit ad summum altare, posuit etiam ibidem dimidiam fere partem corporis sanctae *Felicitatis*. Item die praedicto consecratum est ab eodem altare inferius in ecclesia, in honore sanctae crucis Dei genitricis Mariae et *sanctae Mariae Magdalenae*. Deinde proximo die, hoc est IV. idus Septembris, idem consecrauit duo altaria, super arcubus cryptae, unum uergens contra meridiem, in honore sanctorum Dei *Petri* et *Pauli* et omnium apostolorum. Alterum uero, quod est uersus aquilonem, dedicauit in honore sancti *Bartholomaei* apostoli et sanctorum martyrum *Cornelii* papae et sancti Chiliani episcopi et martyris. Deinde post annos duos, dominicae uidelicet incarnationis MLXXVI. anno sui pontificatus trigesimo, Idibus Octobris, indictione XV. dedicauit oratorium sanctorum confessorum *Martini*, *Gregorii*, *Nicolai*, atque *Benedicti* abbatis. Item praedictus pontifex, noster fundator, in die dedicationis nostrae delegauit nobis, perpetuis temporibus ad habendum et possidendum VI. mansos et syluam, dictam **der Lichter-Wald**, cum omni utilitate in uilla, quae dicitur **Ronobach**, et omnem decimationem ad **Dettelbach**, pertinentem; excepta tertia parte lini, et excepto uno manso, et excepta pecorum tertia parte, quae tunc ad parochialem spectabat. Item in dedicatione capellae sancti *Martini* praedictus pontifex delegauit nobis uineam unam, in loco, qui dicitur *Northeim*, ea ratione, ut singulis annis fratres inde charitatem habeant, in die eiusdem dedicationis. Obiit autem episcopus *Adelbero* anno episcopatus sui quadragesimo secundo, et sepultus est in *Bauaria*, in quodam monasterio, dicto *Lambach*. Quas autem persecutiones sustinuit in episcopatu, quaere in maiori chronica. EGGEBERTVS autem uenerabilis abbas, postquam praefuit nostro monasterio annis XXVII. transiuit ad dominum VII. calendis Decembris, anno domini M. LXXV.

et altare inferius consecrat. *et duo alia altaria.* 1076 *ut et oratorium SS. confessorum:* *Legat porro den Lichtenwald /* *et uineam in Northeim.* *forte 1076. qui uixit adhuc 1. anno, uid. pag. praecedent.*

HERMANNVS,

episcopus Bambergensis,

prout *in chronica nostri monasterii*, & in *legenda* sancti *Ottonis* legitur, primo fuit monachus nostri monasterii, sub uenerabili abbate *Eggeberto*, deinde fuit electus in episcopum Bambergensem, et tandem fuit depositus per papam HILDEBRANDVM, qui & GREGORIVS VII. dicitur, propter flammam accusationis *Simoniacae* prauitatis. Hic tradidit nobis uillam *Krautheim*, cum omni sua utilitate, cum aliis multis bonis,

Donationes Hermanni episc. Bamb.

nis. Huius etiam rogatu & abbatis EGGEBERTI *Adelberus* episcopus, noster fundator, dedit nobis *duodecim iugera uinearum*, **Ins Lozelinck**, deinde reliquam partem praedictae uineae, Item *perticas decem*, uidelicet totam uineam, cum omnibus suis terminis, monasterio tradidit perpetuo iure et sigillo proprio muniuit. Hic etiam apud nos in capella sancti Benedicti obtinuit sepulturam. Obiit autem VII. calendas Iulii. Eodem tempore *Vdalricus*, praepositus maioris ecclesiae Bambergensis, inter alia multa bona, quae contulit monasterio, uineas multas emit in *Summerach*, et eas monasterio tradidit. Hic etiam adificauit *oratorium S. Jacobi*. Eodem etiam tempore *Ludovicus de Castel*, comes, dedit nobis uillam dictam *Löffelbach*, cum omni sua utilitate, et constituit, ut de prouentibus et redditibus ejusdem indeficiens die ac nocte lumen ante altare principale habeatur. Huius *Hermanni* meminit Johannes *Trithemius*, de uiris illustribus, libro quarto.

Adalber. | Vdalrici *praepositi* | Ludouici *de* Castel.

LUDOVICUS,
miles de Braidt,

dedit nobis omnia bona sua, sibi in eadem uilla competentia. Eodem tempore *Egehardus de Zeuletsheim* dedit nobis uillam *Hundesbach*, cum omni sua utilitate et jurisdictione.

Ludouici *de Braidt.* | Egehardi *de Zeuletsheim*,

EBBO,
canonicus,

dedit nobis bona sua, quae habuit in *Lanckheim*. Item *Hermannus de Castel* et frater ipsius *Adelberus* plurima bona contulerunt monasterio, quorum primus dedit nobis praedium suum in *Lanckheim*, alter duos mansos in *Rudenhausen*. Ambo sunt apud nos sepulti.

Ebbonis *canonici, et fratrum de* Castel.

BVRCARDVS,
abbas undecimus

ordinatur anno domini millesimo septuagesimo sexto, uiuente adhuc *Adelberone*, episcopo Würzeburgensi, uigintique annis praefuit nostro monasterio, obiit XIII. calend. Februarii. Hic fuit uir magnae religionis, et plura bona contulit monasterio. Hic plures libros fecit conscribi, et hic est numerus librorum, quos partim ante se scriptos inuenit, CLXXXIII. Eius temporibus, hoc est, anno millesimo, septuagesimo nono, quidam miles *Gernhard*, nomine *de Wiletzheim*, praesente domino *Hermano*, quondam episcopo Bambergensi, praedictoque abbate, et omni congregatione sanctae Felicitatis, de thesauro eiusdem monasterii, *tres libras auri* accepit, et pro auro et pro recompensatione eiusdem pecuniae, ad summum altare et reliquias praedium suum, cum uineis et syluula sitis, et omnibus utensilibus, ad id praedium respicientibus, sub iure iurando posuit et delegauit.

Abbas XI. Burcardus 1076. | *plurimum librorum autor.* | 1079. *Donationes Gerbardi de* Wilezheim.

ALTMANNVS,
duodecimus abbas,

ordinatur anno millesimo nonagesimo sexto. Vixit in abbatia annis octodecim, moritur ultimo Calendas Octobris. Hic *iussit plures* libros scribi, uidelicet *quatuor missalia*, *tres lectionarios*, duos *sequentionarios*, librum *paralipomenon*, librum *sapientiae*, in quinto uolumine *Augustinum*, de consensu Euangelistarum, *Hieronymum* super ezechielem, librum etymologiarum *Isidori*, martyrologium et regulam et plura alia uide in maiori chronica.

Abbas XII. Altmannus 1096. | *librorum amans*

RVPERTVS,
decimus tertius abbas

ordinatur anno domini, millesimo centesimo decimo tertio. Vixit in abbatia annis uiginti duobus, obiit XII. calendas Martii. Temporibus praedicti abbatis, anno uidelicet millesimo centesimo decimo quinto, indictione octaua, *Heinricus*, *comes de Gerlachshausen*, uendidit praedicto abbati omnia bona sua, quae habuit in *Gerlabshausen* et *Sommerach*, eum omnibus utilitatibus suis, pro *tringinta marcis* argenti et, quoadusque uixit, comes *Heinricus* tenebatur ei dare abbas *Rupertus* omni anno *ducentos* et *quinquaginta modios*, de diuerso frumenti genere, item singulis annis tres *curredas uini*, duos *cereuisiae*, *decem* modios *bracii*, quindecim *porcos*, *boues* quinque, *oues* decem. Idem comes dedit nobis parochiam in *Gerlachshausen*, quam habuit titulo feudali ab episcopo Herbipolensi. Ista omnia ratificauit et approbauit *Erlingus*, episcopus *Herbipolensis*, in synodo suae ecclesiae, coram multis praelatis. Hic etiam uenerabilis pontifex determinauit in praedicta synodo suae ecclesiae quandam contentionem inter nostrum et monasterium in *Kitzingen*, ex parte decima in *Tettelbach*. Praedicta omnia habentur in priuilegiis monasterii. Caeterum qualiter praedictus episcopus expulsus fuit ab episcopatu, et qualiter apud nos obtinuit sepulturam, clare habetur in chronicis nostris. Item temporibus praedicti abbatis contigit *miraculum* quod narratur de muto, qui fuit sanatus in nostra ecclesia, in uigilia omnium sanctorum.

Abbas XIII. Rupertus. | *Donationes comitis de* Gerlachshausen, | *quae confirmantur*, | *mutus sanatus.*

Poppo abbas XIV. 1126.

POPPO,

decimus quartus abbas,

nostri monasterii ordinatur anno domini millesimo centesimo, uigesimo sexto, et qui eodem anno decessit ad meliora. Adeo pauca uel quasi nulla nostro monasterio potuit ostendere bona.

Abbas XV. Wolframus. 1126.

WOLFRAMVS.

decimus quintus abbas

nostri monasterii ordinatur anno domini millesimo centesimo uigesimo sexto, qui et eodem anno moritur Calendis Octobris.

Abbas XVI. Dyetricus, 1127.

DYETRICVS,

decimus sextus abbas,

ordinatur anno domini millesimo centesimo uigesimo septimo, et praefuit nostro monasterio annis quinque, moritur X. Calend. *Octobris* Aprilis.

Abbas XVII. Gumbertus, 1143.

GYMPERTVS

decimus septimus abbas,

ordinatur anno domini millesimo centesimo, quadragesimo tertio: ptaefuit nostro monasterio annis septem, moritur Idibus Maii:

Abbas XIIX. Sigenhardus 1149.

SIGENHARDVS,

abbas decimus octauus

ordinatur anno domini millesimo centesimo quadragesimo nono, uixit in abbatia annis septendecim, obiit II. Idus Februarii. Hic fecit fieri lapideum sarcophagum, qui modo stat in medio nostrae ecclesiae, posuitque in illud ossa uenerabilium uirorum, uidelicet *Meyngaudi* comitis, cuius ossa per trecentos et octo annos sub terra tumulata fuerunt, et *Erlingi*, episcopi Herbipolensis, nec non ossa *Eggiberti* et *Burcardi* abbatum, Hic etiam construxit capellam *sancti Iohannis*, supra ualuas monasterii et locum inferius ante ecclesiam, qui dicitur *Paradisus*, quam etiam fecit aedificari et consecrari, anno dominicae incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo secundo, indictione XV. et XIII. calendas Decembris, per uenerabilem *Gebehardum*, sanctae Würzeburgensis ecclesiae antistitem, in honorem domini saluatoris, et sanctae ac uictoriosissimae crucis. Et in honore sanctae *Mariae*, sanctique *ioannis* baptistae et sancti *Iohannis* apostoli et euangelistae et sancti *Sebastiani* martyris. Numerus reliquiarum ibidem in altari partes octoginta quatuor.

lapidei sarcophagi autor.

Meyngaudi ossa elevat.

Abbas XIX. Gotswinus 1165.

GOTSWINVS.

abbas decimus nonus

ordinatur anno domini millesimo, centesimo, sexagesimo quinto. A Vixit in abbatia annis quatuordecim, obiit XIII. Calendas Iulii. Hic construxit aedificium subtus chorum, supra altare sanctae crucis, distinctum sex columnis, cum capellis eorum uario et miro opere sculptum. Item duo altaria, *Mariae Magdalenae* uidelicet et sancti *Agapeti* martyris. Item duas partes ambitus, uersus ecclesiam et dormitorium, B cum *columnis* et *capitedis* suis quae et usque hodie antiquorum industriosam artem demonstrant.

TRAGEBOTO

abbas uigesimus

Abbas XX. Trageboto 1179.

ordinatur anno domini millesimo, centesimo, septuagesimo nono, uixit in abbatia annis duobus, obiit Calendis Ianuarii.

GOTFRIDVS

abbas uigesimus primus.

Abbas XXI. Gotfridus, 1181.

ordinatur anno domini millesimo centesimo octoagesimo primo. Vixit in abbatia annis triginta duobus, obiit XVIII. Calendas Ianuarii. Huius uenerabilis patris soror, nomine *Mechtild*, in obitu suo delegauit nobis *quatuor talenta Hallensium*. Cui summae praedictus abbas superaddidit *tria talenta* et *sexaginta nummos*, et *decimam* in *Ostheim*, quam quidam Conradus iure beneficii possedit et alteri impignorauerat, redemit et ecclesiae nostrae recuperauit et pro recompensa ordinauit praedictae sororis suae anniuersarium.

Donationes Mechtildis.

DYETRICVS,

uigesimus secundus abbas,

abbas XXII. Dyetricus 1213.

ordinatur anno domini millesimo ducentesimo decimo tertio. Vixit in abbatia annis undecim. Obiit X. Calendas Aprilis. Eo tempore, uidelicet anno domini M CC XVIII. *Conradus*, Würzeburgensis uenerabilis pontifex, et imperialis aulae *cancellarius*, miserabiliter occisus in ciuitate Würzeburgensis.

HEROLDVS,

uigesimus tertius abbas,

Heroldus, abbas XXIII

ordinatur anno domini millesimo ducentesimo uigesimo. Vixit in abbatia annis duodecim, obiit VI. Calendas Aprilis. Hoc tempore *Herbipolensis* ecclesia sustinuit multa et grauia damna. Conspirauerant enim contra dominum *Hermannum* episcopum Herbipolensem, episcopus *Bambergensis*, *Poppo comes* de *Henneberg*, *Rupertus* comes *de Castele*, et alii quam plures, qui eidem ecclesiae multa mala intulerunt. Quibus turbinibus ciuitas *Swarzensis* a comite *Ruperto* de *Castell* igni tradita est X. Calend. Decembris. Quo etiam incen-

Herbipolensis ecclesia uexata a multis. 1220.

oppidum Swarzense conflagrat.

cendio aedificia claustri perierunt, ut- A pote turres cum campanis sonorosis, horrea et alia aedificia. Causam huius mali et alia plura quaere in *chronica maiori* cap. XX. Nota tamen, quod anno domini millesimo ducentesimo trige- *Hermanni lis cum Ruperto comite sopitur.* simo, praedictus episcopus HERMANNUS et comes *Rupertus*, reconciliati fuerunt in hunc modum: *quod dominus episcopus deberet habere aduocationem* B *claustri et ciuitatis Swarzensis, uillaeque* GERLACSHAUSEN *et omnium per limites adhaec pertinentium, sine omni contradictione, comes uero aduocatias aliarum uillarum, quarum nomina sunt haec:* Northeim, Vlberg, Dimbach, Eichfeld, Schönberg, uetus Lewb, Reipelsdorff, Otzhausen, *et praeterea aduocatiam possessionis ecclesiae praedictae* Strelbach, C Volckach, Ostheim. Eius etiam temporibus quidam nobilis uir, *Fridericus de Scheinfeld*, dedit nobis propter Deum ius *Suntheim donatur.* patronatus, super capellam in *Suntheim*, quam donationem confirmauit *Dyetricus* episcopus Herbipolensis, et totum capitulum canonicorum sancti *Chiliani*. Item temporibus praedicti abbatis controuersia inter nostrum monasterium et D *Lis composita.* *Ebracense* fuit pacificata, ex parte siluae iacentis inter *grangiam Birchenrod* et uillam *Rönbach*.

SIMON

Simon abbas XXIV. 1233.

uigesimus quartus abbas,

ordinatur anno domini millesimo ducentesimo trigesimo tertio. Vixit in abbatia annis tredecim. Obiit E quarto nonas Aprilis. Hic dedit ad possidendum titulo feudali decimam in *Strelbah Ottoni* militi de *Sommerach*. Item temporibus eius tradita est ciuitas *Herbipolensis* in manus inimicorum suorum.

RUTGERUS,

Rutgerus abbas XXV. 1245.

uigesimus quintus abbas,

ordinatur anno domini millesimo ducentesimo quadragesimo octauo. Vixit in abbatia annis uiginti tribus. Obiit VI. Calendas Martii. Huius abbatis temporibus HERMANNUS episcopus Herbipolensis stabat, & sigillo proprio muniuit, ut neque ipse, neque ullus successorum suorum, aduo- *Aduocatia Swarzacensis alienari prohibita.* catiam monasterii et oppidi *Swarzach* G alienaret, quod prius non fuit seruatum. Nam prius comites de Castell habuerunt praedictam aduocatiam in beneficio, ab episcopatu *Herbipolensi*, et inde sunt secuta mala praemissa. Item *Monasterii priuilegia.* praedictus episcopus priuilegiauit homines ante monasterium, de non danda *praecaria*, et istam immunitatem confirmauit papa *Caelestinus*, in auctoritate apostolica. Item prohibuit sub anathemate, ne aduocatus noster intra muros monasterii exerceat placita et iudicia cum suis subditis. Item dedit nobis ius *aduocationis domorum* ante monasterium et etiam molendinum retro claustrum. Item praedictus abbas emit *et augmenta.* a nobili uiro *Friderico de Scheinueld* sex mansos suae proprietatis in *Bwlach*, cum totali decima eiusdem campi, prope *Suntheim* pro XXXII. libris Hallensibus. Item *Honorius* papa confirmauit nobis decimam in *Bwlach*. Item emit allodium nostrum in *Tettelbach* a comitibus in *Castell*, *Heinrico* et *Hermanno*, cum agris, uineis et pascuis et aliis omnibus bonis, pro summa triginta quatuor marcarum argenti. Item eius temporibus, anno domini millesimo ducentesimo sexagesimo sexto, comes *de Henneberg in Castell* habuit conflictum, cum Herbipolensibus et succubuit, et aestimati sunt perempti, ab hora prima usque ad horam sextam, plures numero quam quingenti.

ARNOLDUS,

Arnoldus abbas XXVI.

abbas uigesimus sextus,

ordinatur anno domini millesimo ducentesimo septuagesimo secundo. Vixit in abbatia annis octodecim. Obiit X. Calendas Maii. Eius temporibus, uidelicet anno domini M. CC. LXXXIII. *1283.* in die potentiana uirginis et martyris, comites *de Henneberg* et *Castell* uenerunt cum magno exercitu, et combusserunt ciuitatem *Swarzach*, et spoliaue- *Swarzach oppidum crematur,* runt monasterium, et incenderunt ecclesiam beatae *Felicitatis*. Sed dominus *Vdalricus de Hanau* defendit mona- *saluo monasterio.* sterium ab incendio. Item huius abbatis temporibus *Gertrud de Zabelstein*, relicta quondam *Heinrici Fuchs*, *aduocati in Swarzach*, habuit in pignore ab *Iringo*, episcopo *Herbipolensi*, aduocatiam in *Gerlachshausen*, pro ducentis F quadraginta talentis Hallensium, quam *Aduocatia in Gerlachshausen gratis liberatur pignoris nexu* pure propter DEUM dedit nobis, cum consensu domini *Bertholdi* episcopi qui hanc donationem ratificauit et confirmauit. Postea anno domini millesimo, *1306.* trecentesimo sexto, *Andreas*, episcopus Herbipolensis, literas domini *Iringi* et *Gertrudis de Zabelstein* examinauit, et postea ipsam uenditionem ratificauit et confirmauit.

SYFRIDUS.

Syfridus abbas XXVII. 1290.

uigesimus septimus abbas

ordinatur anno domini millesimo ducentesimo et nonagesimo. Vixit in abbatia annis uiginti sex, obiit *Nonis Februarii*. Hic commendatur in regimine monasterii super omnes abbates. Nam tempore, quo suscepit abbatiam inuenit monasterium nostrum in magnis

gnis debitis; uerum ipse non solum ea soluit, sed plura precio emit, et monasterio acquisiuit. Aduocationes etiam uillarum nostrae ecclesiae tulit de manu comitum *de Castell* etc. Huius anno primo *Heinricus*, comes de *Castell*, dedit nobis ius aduocatiae, super uillam *Rönbach*. Deinde emit aduocatiam syluae *Lichtenwald* ab *Heinrico de Thünfeld*, quam aduocatiam habuit titulo feudali B a comite *de Castell*, pro centum et sex libris Hallensibus. Item *Heinricus* comes de Castell dedit nobis tunc pure propter Deum ius aduocationis, super praedictam syluam *Lichtenwald*. Deinde emit praedictꝰ abbas, a comite *Friderico*, aduocatiam in Iarkendorff. Item emit omnia bona *Heinrici comitis in Alten-Schönbach*, pro uiginta quinque libris C Hallensium. Item emit aduocatiam in *Brun*, ab eodem *Heinrico* comite, pro ducentis decem et septem libris Hallensibus. Item emit aduocatiam uillarum a *Friderico* comite de *Castel, Northeim, Stadel Swarzach, Reippelsdorff*, excepto castro ibidem. Item a praedicto comite emit *molendinum* cum aliis multis, pro ducentis et quinque libris Hallensi- D bus. Item emit a praedicto comite octo mansos in *Stadelo Swarzach*, pro centum septuaginta quinque Hallensibus. Item a praedicto comite emit aduocatiam uillae, dictae **Lawb**. Item a praedicto comite *Heinrico* emit aduocatiam *Sommerach*, pro sexcentis quinquaginta libris Hallensibus. Item recuperauit decimam in *Tettelbach*, alienatam a monasterio, per suos antecessores, cuidam militi, nomine *Conrado de Sickenhausen*, heredibus suis constantissime allegantibus, patrem eorem praenominatam decimam non sub nomine pignoris, sed rite emisse sibi et suis heredibus, iure et titulo feudali. Huic negotio interposuit se *Magwaldus* episcopus Herbipolensis, cum quatuor fide dignis personis, et pacificauerunt causam praedictam in hunc modum: *Quod praedictus* SYFRIDVS *deberet dare haeredibus praedicti militis quingentas libras Hallensium, diuersis terminis praenotatis. In festo Ioannis ducenta talenta, in Epiphania domini ducenta, in festo sanctae Walburgis centum, et sic decima cum suis pertinentiis ad ecclesiae in* SWARZACH *dominium rediit.*

Lawb

Sommeraach

et Tettelbach

Decima ibidem ad dominium ecclesiae Swarzac. redit.

JOHANNES,
uigesimus octauus abbas,

Abbas XXVIII. Iohannes 1316.

ordinatur anno domini millesimo trecentesimo decimo sexto. Vixit in abbatia annis decem et septem. Obiit secundo Idus Septembris. Temporibus praedicti abbatis fit concursus in *Dimbach* magnus et ibi aedificatur ecclesia, iussu *Wolfframi* episcopi Herbipolensis, quae postmodum committitur ad regendum monasterio nostro. Tunc etiam empta sunt bona, quae habet praedicta ecclesia **zu Neuseß uff dem Berg**, pro summa sexaginta librarum Hallensium. Item praedictus abbas uendidit procuratoribus in *Dimbach* pro LXIV. libris Hallensibus certa bona uel redditus, cum consensu praedicti episcopi *II. malter* siliginis, *VI. malter* auenae. Item *III. libras* Hallensium de manso, dicto **die Widderß**. Item VII. iugera uinearum, cum media sita in marchia uillae *Sommerach* **an Braitloch**. Tunc etiam *Wolfframus* episcopus confirmauit omnia nostra priuilegia. Item idem concessit nobis parochiam in *Gerlachshausen*, cuius ius patronatus prius habuimus. Item capellano ibidem residenti taxauit suam praebendam. Ista omnia confirmauit IOHANNES papa XXII. Item abbas *Iohannes* habuit litigium cum *Hermanno de Thunuelt*: propter syluam **Lichtenwald**. Item cum *Eberhardo de Thunuelt*, qui longo tempore retinuit sibi praedictam syluam, sed finaliter se recognouit et omnia nobis restituit. Item impignorauit curiam in *Vlperus* et redemit curiam in *Krautheim*, quae alias totaliter fuisset alienata a monasterio.

Bona zu Neusaß auf dem Berg.

parochia in Gerlachshausen,

HEINRICVS,
uigesimus nonus abbas,

Abbas XXIX. Heinricus 1334.

ordinatur anno domini M. CCCXXXIV. E uixit in abbatia annis quinque. Obiit IV. idus Septembris. Hic instituit, ut semper residerent duo de conuentu nostro in *Dimbach*, aut unus, si necesse esset, cum sacerdote seculari. Item, ut pro tempore ibi habitantes simul uiuerent monastice, secundum formam nostri monasterii, simul comederent et simul biberent et se de uno panno uestirent. F Item ordinauit, ut praedicti fratres haberent *ius caedendi ligna*, ad duodecim plaustra, pro usu eorum, in loco, ubi nos secure pro tempore contigerit. Item ordinauit, ut bis in anno adscenderemus ad praedictum locum, cum processione, hoc est, in uigilia annunciationis Mariae et in uigilia assumtionis eiusdem. Item praedictus abbas consensit, G ut minuta decima in *Dimbach* emeretur a capellano siue praeposito ibidem, pro XI. libris Hallensibus a plebano in *Gerlachshausen*, nomine *Henrico* de *Remell*.

CONRADVS,
abas trigesimus,

Abbas XXX. Conradus 1339.

ordinatur anno domini M. CCCXXXIX. uixit in abbatia annis tribus. Obiit X. calendas Decembris. Temporibus iam dicti

dicti abbatis *Otto* episcopus *Herbipolensis* separauit parochiam nostram a parochia oppidi in *Swarzach*, quae tamen antea longis temporibus fuerat separata. Consenserunt in praedictam separationem abbas et conuentus, archidiaconus, plebanus in ciuitate dictus *Conradus* de nouitate. Item tunc fuit ordinatum, quod custos nostri monasterii haberet curam animarum nostrae parochiae. Idem abbas emit curiam in *Stadel Swarzach*, juxta coemiterium, cum omnibus attinentiis suis, pro XL. talentis Hallensibus. Hic etiam multa inuincibilia debita contraxit, propter queram alterius Conradi sui monachi, qui fuit capellanus ipsius abbatis. Hic circumuenit praedictum abbatem uerbis persuasiuis, in dolo coram notario et testibus et expulit *Conradum* patrem suum et abbatem ab abbatia, et ipse se intrusit. Quapropter inter utrosque fuerunt litigia, quilibet eorum res nostri monasterii distraxit, alienauit, impignorauit, seu uendidit, ita ut in breui nostrum monasterium praefatum deueniret, ad extremam necessitatem et paupertatem.

WALTHERVS,

secundus huius nominis abbas, trigesimus primus,

Abbas XXXI. Waltherus, 1342.

ordinatur anno domini M.CCC. XLII. uixit in abbatia annis XI. Obiit IV. Nonis Februarii. Huius abbatis temporibus, in uigilia Mariae Magdalenae, orto iam sole, innundatio *Megari* facta fuerat maxima, ita quod fluxus Mogari tetigit limina partae S. *Walpurgis*. Pontem *Herbipolensem*, *Kizingen* et *Ochsenfurt* ex impetu eiusdem Mogari penitus destruebantur, omnia insuper confirmata ab utroque latere totaliter fuerunt deuastata. Hoc contigit tempore praedicti abbatis, anno sui regiminis secundo. Eodem etiam anno frater *Wiglinus de Noriberga*, diaconus, fuit occisus per ciues de Swarzach, in uigilia S. Petri, ad uincula per *Petrum Schenck Dolinger* & *Hiltbrand Schmid*. Causa huius mali fuit, quod cum baculo, quem gerebat in manu, in cœmeterium oppidi *Schwarzach* linum, quod mulieres siccandi gratia ibi posuissent, euertisset. Mulieres enim de hoc dolentes, coeperunt inclamare nomina uirorum, qui cum occurrerent, iuuenem iam fugientem extra portam persequuntur, et se occultantem in agris proditione canis, quem secum duxerunt, inuenerunt et miserabiliter interficiunt. Hic etiam *Waltherus*, cum consensu domini *Adelberti* episcopi, impignorauit decimam in *Tettelbach*, septem annis *Erhardo de*

Decimae Tettelbacenses oppignorantur.

A *Hirschhorn*, canonico Herbipolensi, pro DC. talentis Hallensium, ea conditione, ut, reuolutis septem annis, decima cum omni sua integritate rediret ad nostram ecclesiam. Praedictus *Waltherus* emit pro summa LVII. librarum Hallensium decimam maiorem et minorem in *Ostheim* a quodam dicto *Conrdo Siglog*.

B

WALTHERVS,

tertius huius nominis, abbas trigesimus secundus,

Abbas XXXII. Waltherus. 1354.

ordinatur anno domini M. CCCLIV. uixit in abbatia annis XII. Obiit idus Septembris. Hic uendidit seu impignorauit syluam, **den Lichtenwald**, *Gotfrido de Weipfeid*, cum omnibus suis attinentiis et iuribus, prout nobis antiquitus competebat, pro LXIV. talentis Hallensium, ea conditione, ut, si infra terminum quinque annorum praedicta sylua redimeretur, pro summa superius notata, omne ius praedictae syluae rediret ad nostrum monasterium uel ecclesiam. Hic etiam fecit fieri per magistrum *Conradum de Herbipoli*, anno domini M.CCCLXII. campanam magnam in Dturri, uersus abbatiam uel ciuitatem *Swarzach*, et in eius superficie et margine sic reperitur scriptum.

Lichtenwald oppignoratur.

C

Campana magna 1362.

Sum uox ex aere; tria nuntio: funera flere;
Festa frequentari; nocuum tempusque fugare.
Felicitas gaude tanta dignissima laude.
Ihesus Nazarenus Rex Iudaeorum.

E

CONRADVS,

de Meyenfelt, abbas XXXIII.

Abbas XXXIII. Conradus 1366.

ordinatur anno domini M.CCCLXVI. uixit in abbatia annis XI. obiit VII. idus Iunii.

CRAFTO,

de Buchenaw abbas XXXIV.

Abbas XXXIV. Crafto 1377.

F

ordinatur anno domini M. CCCLXXVII. uixit in abbatia annis XXIV. obiit VI. calendis Maii. Contra hunc insurrexit quidam monachus professus nostri monasterii et eundem priuat abbatia annis septem, asserens, se habere bullam et litteras apostolicas, super dictam abbatiam, quarum tamen falsitas in fine apparuit et dictus *Crafto de Buchenau*, dictus **Leidenkummer**, ex eo, quia multas miserias sustinuit, tempore suae expulsionis, restitutus. Hic construxit anteriorem partem chori, collapso priori, et denuo fecit consecrari summum altare, repositis illis reliquiis prioribus, dimidiam fere partem corporis beatissimae *Felicitatis*, cum aliis multis reliquiis.

G

CRAF-

Abbas xxxv. Crafto

CRAFTO,

de Biberem, abbas trigesimus quintus ordinatur anno domini M. CCCCV. (1405.) uixit in abbatia annis XV. obiit VI. Idus Septembris. Huius abbatis temporibus, anno uidelicet MCCCXCIX. (1399.) summa ecclesia Herbipolensis uicit in praelio ciues suos conspirantes, contra uenerabilem dominum *Gerhardum* episcopum et totum capitulum eius, et toB tum clerum, citra uillam *Berchtheim*. Ita quod interfecti ciues eorum et adjutores ibi mortui fuerunt mille et centum uiri, ut dicebatur pro tunc. Contra hunc insurrexit *Hiltbrannus Zöllner*, monachus nostri monasterii, et expulit praedictum abbatem ab abbatia, duobus annis et ultra. Deinde anno domini M. CCCCI. (1401.) *Crafto* abbas diu, ut C dixi, expulsus, obtinuit uictoriam contra *Hiltbrannum Zöllner*, adjutorio *Hiltbranni de Thungen*, sub uenerabili antistite *Iohanne de Egloffstein*, domino et episcopo Herbipolensi. Praedictus autem *Hiltbrannus Zöllner* obtinuit promotionem praepositurae in *Dimbach*, eo quod finxit, quod praedicta per igno- D rantiam essent facta vel acta. (*Monasterium obaeratum*) Hac de causa monasterium incidit in multa debita et pericula inuincibilia, non absque graui uenditionis et alienationis bonorum monasterii damno. Ad quod euitandum, communi consilio fratrum, cum abbate praedicto, assensuque domini episcopi, commissum et commendatum est monasterium omnimo- E de *Wilhelmo de Thüngen* militi, (*tutore Wilh. de Thüngen.*) ad reformandum et tuendum a debitoribus et aliis insidiatoribus. Qui intromissus (*debitis liberatur.*) se de hac cura causa Dei et in breui sua eximia fidelitate monasterium praefatum reduxit ad statum pristinum, solutis debitoribus seu creditoribus. Iacet sepultus in crypta, sub lapide, in medio ante altare sancti Stephani. Item praedictus abbas emit in *Stadel Swarzach* F curiam, soluentem annuatim quinque maldros tritici, quatuor auenae, septem gallinas et XVIII. denarios, a nobili uiro dicto *Brant* de *Sabesheim* pro CX. florenis. Idem emit pro CLI. florenis omnia *in Stadel Swarzach*, quae prius fuerant *Erhardi de Sabesheim*.

Abbas xxxix Caspar

CASPAR,

G *de Schaumberg, abbas XXXVI.* ordinatur anno domini M. CCCCXIII. (1413.) uixit in abbatia annis XVII. obiit XVI. calendis Octobris. Hic primo fuit monachus monasterii *S. Burcardi*, postea praepositus in *Abi*, tandem fit abbas hoc in loco. Nam tum uacabat abbatia, post obitum domini *Crafftonis de Biberem*, cuius temporibus monasterium redactum fuerat ad bonum statum, A per *Wilhelmum de Thungen*. Hic cum uideret, idem monasterium, quasi reflorere et iterum oriri, coeperunt multi per fas et nefas occasiones ostendere, quibus imminentibus possent praedictam abbatiam adipisci, de quibus unus iste *Casper de Schaumberg* caeteris praeualuit, et abbatiam ui et uigore bullarum domini papae obtinuit. Hic B bene rexit in temporalibus, sed in spiritualibus more solito, ut sui antecessores, parum fecit. Eius temporibus fit concilium Constantiense, anno domini M. CCCCXVI. (1416.)

Abbas xxxvii Geyer.

GEYER,

quidam monachus S. Burcardi, *postea praepositus capellae B. uirginis castri* C *domini episcopi Herbipolensis abbas XXXVII.*

ordinatur anno domini M. CCCCXXX. (1430.) non per electionem, sed per intrusionem. Paruo tempore uixit in abbatia, uix per unum annum. Hic fuit factus leprosus. Nomen eius et diem obitus sui non potui reperire in antiquo martyrologio nostro.

Abbas XXXVIII.

NICOLAVS,

D de Gleissenberg *abbas XXXVIII.*

ordinatur anno domini M. CCCCXXXI. (1431.) uixit in abbatia annis XVII. obiit VI. Nonis Martii. Hic fuit homo paruae staturae et altae mentis: hospitalitatem dilexit, sed non eo modo, quo regula docet. Nam quod honori detraxit, tur- E pitudini reseruauit, uoluptuose uixit, (*propter ...*) et res pauperum et peregrinorum in usus secularium et amicorum distraxit. Hic monasterium nostrum reduxit ad ultimam inopiam. Nam census et redditus cum deficerent, coepit quaedam alia impignorare et fere ex toto monasterio alienare et perpetualiter separare. Quid ultra? cum debita contra- F xisset, ultra XII. millia florenorum, monachi ultro eius uesaniam non ferentes, proclamationes contra eum faciunt, coram domino episcopo Herbipolensi, (*depositus.*) qui et cognita rei ueritate eum deposuit, qui et postmodum mortuus est pessime, etiam excommunicatus. Temporibus huius abbatis Würzeburgenses coniurationem fecerunt G contra reuerendum dominum episcopum Herbipolensem, *Iohannem de Brunn*, et eius totum capitulum praedictae ciuitatis: propter quas lites et guerras praedictus abbas fuit supra modum grauatus *steuris* et hospitalibus. Nam praedictus episcopus post certam uictoriam, quam habuit contra suos conspiratores, prope monasterium *Cell*, ordinis *Praemonstrantensium*, moram traxit longam in castro *Stephansberg*; et qui

quicquid eguit, tam in tritico, quam in uino et aliis rebus, totum accepit de nostro monasterio. Hoc etiam tempore fit concilium Basileense, anno uidelicet domini M. CCCCXXXIV.

concilium Basileense. 1434.

Abbas XXXIX. Iohannes

IOHANNES,

WOLFFIUS a Caspach, *abbas XXXIX.*

Nicolao deposito subrogatur, anno domini M. CCCCXLIV. Et vero, cum, propter superiorum annorum motus et seditiones inter episcopum Würzeburgensem, eius capitulares, ciues et subditos, quae tandem in apertum bellum et stragem exierunt, ut supra dictum, monastica disciplina collapsa esset, sicut in discessione subditorum a legitimo magistratu bellisque omnes malorum species insunt, nec conuentuales, qui tum ferme omnes ex nobilitate erant, inter cancellos regulae et ueterum statutorum, in quae nomina dederant, se continerent: de statu monasterii neglectisque et leuiter curatis legibus statuariis, eo tempore episcopus Wirzeburgensis, *Gotfridus* nomine, gente *baro Limburgicus*, certior factus, e collegio *Fuldensi*, diuo Andreae sacro et pietatis exercitatione, sicut etiam uetustatis ueneratione, prae aliis celebri, quosdam pietate et doctrina praestantes patres et fratres, qui collapsam disciplinam eiusque pristinas laudes recuperent et in integrum restituant, aduocat. Quod cum impetrasset, diuinaque ope adspirante et recens accersitis operam suam in omni Christianae pietatis officio impigre urgentibus, sanctus ille conatus restitutionis ueteris disciplinae feliciter euenisset: magnum inde animo laetitiam cepit abbas *Iohannes* et sumtu nunquam deterrente, dormitorium et caenaculum, quod hodie *refectorium* uocant, e fundamento excitat. Quo facto numerus conuentualium maiorem in modum auctus est, occasione etiam inde porrecta, quod nobilibus e *plebeio* ordine nati aequarentur et susciperentur. Circa quod ad rescriptum *Gregorii IX.* pontificis maximi respectum est, cuius haec sunt uerba: *Non generis, sed uirtutum nobilitas uitaeque honestas, gratum Deo faciunt et idoneum seruitorem, ad cuius regimen non multos secundum carnem nobiles potentes elegit, sed ignobiles et pauperes, eo quod non est personarum acceptio apud ipsum &c.* Hinc iure optimo dixit *Iohannes* monachus: *Quod ecclesia deberet abundare uiris literatis et non asinis ferratis.* Diuus etiam *Hieronymus* probat: nobilitatem ex iniquitate procedere hoc modo. *Nobilitas,* inquit, *mundi nihil aliud est quam diuitiae inueteratae. Omnes autem diuitiae de iniquitate descendunt. Unde et illa uulgata sententia mihi uidetur esse uerissima. Omnis diues aut iniquus, aut iniqui haeres. Nobilitas igitur generis ex iniquitate uenit.* Et cardinalis *Hostiensis* Heinricus: *Qui,* inquit, *superbit de nobiliori sanguine, idem de nobiliori stercore intumescit.* Crescentibus ergo indies curis et laboribus, abbas *Iohannes*, sexto post anno, abbatiam conuentui, a quo acceperat, tradidit, reseruato sibi usu fructu praepositurae *Dimbachensis*, quo per duodecim annos gauisus est. Tandem aetate grauis, die *Ottomanis* confessoris, anno M. CCCCLXII. fatalem diem clausit et eadem domo capitulari, quam exstruxerat, tumulatus est. Vir omni laudis genere ad posteritatem praedicandus.

disciplina collapsa.

reformatur.

et monasterium augetur.

Plebeii admittuntur.

1462.

Abbas XL. Ekhardus

EKHARDUS,

e collegio Fuldensi Schwarzbachum accersitus, numero abbas XL.

uir christianae pietatis et monasticae disciplinae, si quis alius, obseruantissimus: quam ad augendam et ornandam plurimum momenti attulit. Circa temporalia non mediocrem illi laborem fecit aeris alieni, a praecessoribus conflati, magnitudo, et per bellum, quod inter episcopum *Iohannem Wirzeburgensem*, gente *Grumbach* ortum, et marchionem *Albertum* Brandenburgensem, cognomento *Achillem*, Germanicum gestum est, monasterio suo illatae acceptaeque clades. Eo enim feruente, collectarum, onerum, aliarumque miseriarum, quibus infirmiores a potentioribus premuntur, quaeque bella intestina comitantur, nullus neque finis neque modus fuit, securitate etiam publica sublata parumque totis itineribus. Sicut autem a ueteribus dictum est: *Aliquid mali propter uicinum malum*, ita illo etiam calamitoso bello accidit. Marchio enim magna manu equitum peditumque anno MCCCCLXI. *Kizinga* profectus, in pago *Summerach* bis pernoctauit, monasterium, ad se redimendum ab incendio, mulctat CC. modiis auenae, dictum pagum *Sommerach* quingentis, pagum *Northeim* CC. florenis, *Dullstatt* et *Dimbach* incendio delet: flammis etiam grassatus in *Gerlachshausen*, similiter barbara feritate ante monasterium et in eo omnibus aedificiis incensis, uno templo et dormitorio exceptis. Tot calamitatum concursu, multisque aliis curis et laboribus fractus tandem *Eckardus* pius et deuotus abbas extremam uitae periodum absoluit, die Michaëlis archangeli, anno domini M. CCCCLXVI. iuxta altare deiparae uirginis sepultus.

Bellum episcopi Wirzeburg. cum Alberto Brandeburgens.

multas uexatur calamitates.

Eckhardo eodem anno successor lectus

Martinus, abbas XLI.

ctus est MARTINVS, abbas XLI. e A
monasterio *Aegidiano Norimbergae*, natione Austriacus, ab Eckhardo procul dubio uirtutis et pietatis commendatione et praerogatiua, singulari iudicio accitus, cui ipse lampadem, ut dicitur, traderet. Neque eum siue iudicium suum siue opinio de Martino suo fefellit. Is enim summae rerum praefectus, cum majorem partem pagorum, B
decimarum, aduocatiarum, iurium etc. monasterii sibi crediti, in aliorum potestate, nexu hypothecae et pignoris teneri comperisset: XVIII. millia florenorum, sub annuo censu, mutuo sumsit. Quibus majori ex parte bona interuersa et alienata ad monasterium redemit. Eo onere solutus, lacera et flammis prope deleta aedificia magnifice restituit C
turribus, fossaque et muro monasterium circum circa cinxit.

Primus abbas infulatus.

Primus est abbatum Swarzachensium qui mitratus, siue, ut uulgo INFVLATVS, se spectandum praebuerit, ornamento illo mitrae siue infulae, a sede apostolica, pro se suisque successoribus, perbenigne, citra ambitum, secus ac D
hodie quandoque fieri solet, honestatus. Frequentem fouit conuentum, numero supra quinquaginta conuentualium, exemploque praecessoris sui, monasticam disciplinam nutantem quasi et prostratam, inuecta malignitate bellorum ciuilium et confusione rerum diuinarum humanarumque licentia multiplici, diligenter coluit et feliciter restituit, in- E
ducta acceptaque obseruantia *Bursfeldensi* anno M. CCCC. LXXX. Obiit xxv. die Februarii anno MCCCCXCIV. multis egregiis pietatis, frugalitatis et tuendae rei familiaris exemplis post se relictis.

Michael, abbas XLII.

Martinus successorem habuit MICHAELEM, Gerolshouensem, ordine et numero XLII. monasterii *Suar-* F
zach abbatem, rite lectum anno M. CCCC XCIV. Hic abbas magnificam campanam fieri fecit, quam in turrim citeriorem, uersus aquilonem, collocauit, quae postea in uesania rusticorum, anno M. D. XXV. cum caeteris monasterii ornamentis est absumta. Qui cum grandaeuus esset, nec quotidianis curis et laboribus eius industria respon- G
deret, mundi pertaesus, nono post electionem suam anno, hoc est millesimo quingentesimo tertio, abbatia ita cedit, ut peculiaris sibi habitatio juxta partem monasterii assignaretur et priuata mensa instrueretur, alimentis etiam in binos famulos constitutis, cum stipe annua CC. florenorum, quae ipsi annua tantum fuit. Obiit enim in die S. Burcardi episcopi, anno domini M D IV. sepultus sub lapide abbatiali, ante altare S. Iacobi.

Paulus, abbas XLIII.

Cedenti Michaeli successit PAVLVS, patria Dettelbachensis, abbas XLIII. die conuersionis Pauli, sibi cognomine, uetus cellerariae, ut uocant, monasterii *Swarzach* promus condus, sed duobus post electionem annis elapsis, *Syphilide* morbo, die XXX. Martii anno domini M. D. V. est absumtus sepultusque sub lapide abbatiali, iuxta altare uirginis matris.

Ob conuentualium discordiam.

Cum per obitum Pauli abbatia uacaret nouusque abbas eligendus esset, tribus conuentualibus *Georgio Frez*, priori, *Nicolao Scholl*, procellerario, et *Nicolao Vnrube*, culinae praefecto, paria uota obuenerunt. Heic cum ambitione certaretur, inter tres illos, quisnam eorum praeesset: controuersia illa ad episcopum Würzeburgensem *Laurentium a Bibra* reiecta est, qui ipsis fratrem GEORGIVM *Wolffsbach*, coriarii filium, Würzeburgi praefectum culinae, in monasterio *S. Stephani* ibidem, abbatem nominauit. Inique hoc tulere aegreque conuentuales praetendebantque; hoc non fuisse mentis suae, ut extraneus ipsi praeficiatur, sed aliquis ex corpore ipsorum. Quibus cum responderetur: citra ullam exceptionem ipsos ius nominandi abbatem ordinario suo episcopo permisisse, nolentes uolentes conquieuerunt. Atque hoc casu euenisse uidetur, quod accidit, cum VRBANVS, quondam papa, iussisset fratribus minoribus, ut ei darent in scriptis nomina trium uirorum eiusdem sodalitii, ut unum ex illis cardinalem crearet: illi tria nomina scripserunt, forma sphaerae, ne ex ordine cognosceret, quem illi digniorem iudicarent. Quibus VRBANVS, *ordinem*, inquit, *peruertistis et ego ordinem peruertam*, omissisque illis, generalem ordinis euexit.

extraneus eligitur.

Georgius, abbas XLIV.

Eo ergo modo factus est abbas GEORGIVS, cuius diligentia et dexteritas in tuenda administrandaque re familiari multum commendabatur, ut se debitis maxime urgentibus aliquo modo liberaret et aliquatenus colligeret tertiam partem decimae in *Dettelbach*, monasterio *Bircklingen*, cuius hodie praeter rudera nihil superest, pro septem mille florenis hypothecae nexu obstrinxit. Erat bona spes de ipso concepta, sua uigilantia et cura effectum iri, ut monasterium e debitorum uoragine eripiatur: nec ea fefellisset, si absque seruili rusticorum tumultu, qui maximis cladibus germaniam afflixit et obruit, quasi irata tempestate, anno M. D. XXV. fuisset, et eius consilia conatusque ad publicam priuatamque mona-

Consilia de emendando monasterii statu

bello rusticano irrita redduntur.

na-

nasterii utilitatem directos, ceu turbine quodam, subito prostrauisset. Coeunte enim ad signa factiosa illa et furiosa agrestium multitudine, et quasi ad pileum uocata, cum passim in coenobia, claustra, arces et castra, et quae ad resistendum eorundem furori infirmiora essent, flamma et ferro grassarentur et uastarent, quaedam etiam solo aequarent: abbas GEORGIVS, consulto prius episcopo CONRADO ordinario, omnes sui monasterii subditos, die XXIV. Aprilis ad se conuocat, quibus amanter et paterne salutatis et appellatis, proponit: *Quanta malorum eluuies, ruptis quasi aggeribus, ex intestino motu subditorum, contra legitimum magistratum promanet: debere ipsos in antiqua fide persistere, nec ita leuiter insanire, aut si quas iustas quiritandi causas habeant, uelle se aequo animo cognoscere et opportuna remedia adhibere, ut, si quid durius in ipsorum animis coaluisset, totum id christiana temperatione et modestia molliatur. Proinde commendare se ipsorum fidei ac tutelae se ipsum, conuentuales suos et totum monasterium, quod ipsorum et liberorum eorundem quasi hospitalis quaedam domus sit.* Summa orationis fuit, ad commouendum subditos graui compellatione, si factiosi quidam agrestes, quas nouis rebus studere palam esset, ad monasterium conuolarent et damnum ei dare uellent; illud praecaueant officiumque fidelium uirorum impigre et fortiter praestent. Erant inter subditos nonnulli sanioribus animis, qui componendis rebus annonae praefectos excubitores, aliosque praesidiarios disponerent; sed hoc frustra fuit.

Georgii abb. oratione.

Factiosa enim multitudo, libidine animi et cupiditate praedae huc illuc impulsa; truci ululatu et fremitu claues ad cellam uinariam et penu cibarium flagitabat. Quibus ui minisque efflagitatis, cum eorum non pauci nimio uino se ingurgitassent, intempesta nocte in dormitorio conuersorum exortus est ignis; qui cum ita exarsisset, ut amplius dissimulari et tegi non posset, et ad ignem conclamaretur; hi factiosi ianuas in ambobus dormitoriis perfringere, conuentualibus extrema minitari, omnia denique clamoribus trepidatione et tumultu complere. Quo pauefacti nonnulli e conuentualibus, tenebrae enim et exortum incendium omnia terribiliora reddebant, alii extra murum se praecipites dare, alii se in factiosorum fraternitatem, quae tessera ipsorum fuit, quoad furor eorum quiescat, nomen se dare simulare.

subditi seditiosi haud commouentur.

At abbas *Georgius* eo nocturno tumultu, temulentis clamoribus et atroci impulsu ianuarum excitatus, cum iam

quarriosse callide se subducit monasterio.

A etiam ipsius ostium a furiosis et temulentis quassari et pulsari coepisset, consilio e tempore et, ut dicitur, in arena quasi capto, aureos aliquot super mensas duas marmoreas in conclaui suo, ceu bolum in fauces eorum proiicit. Nec mora cum cellario F. *Nicolao* et F. *Iohanne* poteatore, successore postea suo, se extra abbatiam in hortum conB uentu et inde per abstrusum specum, e quo murus occulte permeabatur, in tutum proripit, triduumque apud *Iohannem Ziroldum* in *Gerlachshausen* cum suis latuit. Postridie idem abbas *Ziroldum* hospitem suum, egregia erga se fide hominem, in monasterium mittit percunctatum; *ecquid in monasterio a perduellibus et pacis otiique communis* C *hostibus agatur? quae eorum mens, uoluntas, quosnam spiritus gerant?* qui rediens retulit, *aureos illos proiectos abbati ad fugam, seque cum iis, quos secum habebat, in tuto sistendum saluti fuisse. Eo enim factum, ut temulenti et furiosi inter se ipsi pugnis uerberibusque contenderint et abbati hero suo ad euadendum spatium reliquerint. Intellexisse* D *etiam se, factiosos subditos in hoc esse, ut cum Ottenwaldensibus agrestibus, eodem morbo cum ipsis laborantibus, copias suas coniungant inque eorum fraternitatem promiscuam, quam uocabant, fatuitatem potius, discedant, eosque ad uastitatem faciendam spe praedae et populationum ad se accersant: factiosos eo municipes Schwarzachenses adegisse, ut mona*E *sterii agros, prata, nemora aliaque ipsius bona praedae loco habeant, inter se partiantur eiusque monasterium primum diripiendum, mox igne delendum, sibi proponant.*

Truculenta rebellium consilia.

Quo intellecto, cum omnia circa se quasi ruere, cladem que monasterii ante oculos prospiceret abbas GE-F ORGIVS: suam suorumque salutem furiosis et non tam a se quam Deo descescentibus subditis credere dubitans, memor ueteris dicti: a furore rusticorum libera nos domine: mutato itaque habitu, sicut et post magna pars conuentualium, *Norimbergam* peruenit. Coëunte ergo et conuocata a *Thubaro* usque amne *syluae Ottonis*, aliisque locis G ad *Moenum* factiosorum effreni multitudine, eaque cũ consternatis ad arma monasterii subditis, copias uiresque mutuas iungentes, cum efferati illi ad monasterii direptionem, sacrilegia facta, dissipationem priuilegiorum, quae defossa, at ipsis prodita, e uisceribus terrae eruerent, et, ut paucis dicam, ad omne nefas et maleficium, rerum denique diuinarum humanarumque conturbationem, nihil sibi reliquum facerent, ue-

Eo fuga elapso et Norimbergae exulante.

furori seditiosorum patet monasterium.

nisse

nisse tempus jactantes, quo serui cum dominis uitae fortunarumque conditionem commutarent: ad cumulum extremarum miseriarum celebre hoc monasterium, die apostolorum *Philippi* et *Iacobi* incenderunt; cuius incendii tanta fuit uis et atrocitas, ut uix tantum ligni, quo par ouorum, ut dicitur uulgo, coqueretur, superesset. Perierunt etiam eo incendio manuscripti libri, multorum annorum cura et uigiliis exarati et collecti, cum uniuersa bibliotheca, sanctorum reliquiae eheu! tum etiam magnatum et principum donaria, cum clinodiis omnibus ornatus ecclesiastici, iactura sane irreparabili. In summa ea animorum rabie saeuitum est in haereditatem domini, et domum *S. Felicitatis*, flamma, rapinis, populationibus, omnique belli clade et libidine, ut exigua uel nulla potius spes recideret, illud olim in ueterem splendorem et dignitatem uindicari posse.

et igne crematur,

magno documentorum dispendio.

Rabie factiosorum sedata

Caeterum non multo post, hoc est die pentecostes paucisque interiectis inde diebus, factiosa et sanguinaria agrestium multitudine, uel barbara atque incondita colluuie potius, quae sicuti non una ex causa arma coeperat, ita nullo salubri consilio regebatur, auxilio Sueuici foederis, semel atque iterum caesa, fusa, fugata, dispalata et de auctoribus factionis, supplicio sumto, pace denique immenso sanguine agrestium, quorum supra X. millia tantummodo in agro Würzeburgensi caesa feruntur, parta et regione pacata, bonus abbas GEORGIVS, circa festum Iohannis baptistae, cum conuentualibus suis, quos inter XV. presbyteri fuere, postliminio ad rudera et cineres monasterii sui rediit. Cuius cum ea esset uastitas, ut uix pedem in eo figere posset, triennium magna ex parte in Stadelschwarzach, conuentuales uero in parochiali domo in *Gerlachshausen* se continuere, quod in monasterio habitandi saltim mediocris facultas, sartis tectis pro tempore necessariis aedificiis, templo, dormitorio, penu, cella uinaria, horreis, mola frumentaria, fornace ad coquendum panem etc. diuina benignitate et piorum mortalium studio et ope concessa est.

Georgius abbas,

ad monasterium desolatum reuertitur.

Fuit annus XXV. fatalis toti Germaniae, quasi inundatione quadam eius, quam dixi, factionis et seditionis agrestium: cum quidem ex syderum superioris anni congressu astrologi plerique aquarum eluuies praedixissent. Sed hae fuerunt sanguinis et horribilium facinorum, de quibus aliorum extant narrationes. Qui quidem astrologi, suis praecognoscendi de futuris legibus utentes, hoc relinquent: nouum *Martini Lutheri* dogma, de libertate christiana, insulsius disseminatum, seditiosae plebis uesaniam et conatus magnopere promouisse. Als da er schreibt: Unter den Christen soll und kan keine Obrigkeit seyn, denn was kan für eine Obrigkeit seyn, do sie alle gleich sind und einerley Recht, Macht, Gut und Ehre haben? Item: Ein Christ sey durchaus frey von allen Gesetzen, und daß weder Engel noch Menschen ihme wider seinen Willen das wenigste mögen auflegen. Ja, daß kein Gemein mit Statuten und Gesetzen wohl regiert werde, es sey auch der Sachen nicht zu helffen, man richte dann wieder die Evangelische Freyheit auf, darnach alles regiert und geurtheilt werde, mit gäntzlichen Aufhebung und Vertilgung aller Satzungen und Ordnungen aller Menschen: Christianus homo omnium dominus est, liberrimus et nulli subiectus. Ein Christ, lehrt Martinus Luther, ist ein Freyherr über alle Ding, keinem Menschen unterworffen, Item, daß er den Gemeinden das Recht einen Pfarrherrn zu wehlen giebt, und jederman zu lehren und zu glauben freylässet. Et quod ualde insolenter contra magistratum effutiit, ut sunt: Daß er kurtz darvor ehe der Bauern Lermen ausgebrochen, die teutschen Fürsten Lügner, trunckentolle Fürsten, thörigte, unsinnige, rasende, wahnsinnige Narren, die zehenmal ärger weder der Türck seyn, Tyrannen, Wüteriche, Mörder, gescholten, denen man keine Steuern auch wider den Türcken reichen solle. Item, do gleich die unsinnige Bauerschafft sich itzo zusammen rottirt, schreibt er, alles durch öffentlichen Druck, an die Obrigkeit Fürsten und Herren, **das sollt ihr wissen liebe Herren, GOtt schaffts also, daß man nicht kan noch will noch soll Eure Wüterey die Länge dulden, ihr müsset anderst werden und GOttes Wort weichen, thut ihrs nicht durch freundliche willige Weise, müßt ihrs thun durch gewaltige und verderbliche Unweise.** Thuns diese Bauern nicht, so müstens andere thun, und ob ihr sie alle schlüget, so seynd sie noch ungeschlagen, GOtt wird andere erwecken, denn er will und wird euch schlagen, es seynd nicht Bauern liebe Herren, die sich wider euch setzen, GOtt ists selber, der setzt sich wider euch, heimzusuchen eure Wüterey etc. und dergleichen mehr.

Turbarum causa doctrinae Lutheri imputatur.

Sed quorsum haec? Iustus es domine et rectum iudicium tuum, omnia quae fecisti nobis, in uero iudicio fecisti.

Redeo nunc ad abbatem GEORGIVM, qui ob iniuriam et defectionem subditorum, restituta pace, ita animo erga ipsos exacerbatus est, ut non solum iura

Georgii abbatis de abalienando aduocatiae iure consilium.

iura, quae habuit in municipio Stadel-
Schwartzach supra nominato, reue-
rendissimo episcopo Würzeburgensi
Conrado, pro M. DCCCLIII. florenis
uendiderit: sed etiam hoc flagitarit, ut
ius aduocatiae, uulgo die Vögten, quod
monasterio in aliis locis circum uicinis
super subditis competebat, in dictum
episcopum et eius ecclesiam transfer-
ret. Sed hanc eius exacerbationem
molliuit uicitque religiosa moderatio
optimi et laudatissimi principis, ultro
oblata non acceptantis, imo dissuaden-
tis et monentis, ut, quae monastici sui
iuris sint, diligenter tueatur et custodi-
at: in quo, si neruis destituatur, se mona-
sterio optime de sua ecclesia merito re
et consiliis nunquam defuturum. In-
telligebat enim sapientissimus princeps
illa alienatione praecipui iuris et pote-
statis neruos quasi incisum iri monaste-
rio, alias tunc afflictissimo, nec restare,
unde alias se ex lerna tot malorum re-
colligat et recreet. Tot igitur labori-
bus et periculis perfunctus abbas GE-
ORGIUS, ex hac uita placide decessit ca-
lendis Maii, anno M. D. XXXV, cum
XXX. annos monasterio laudabiliter
praefuisset: sepultus in centro ecclesiae
ante altare S. crucis.

episcopi Wirzeburgensis dissuasu mutat.

ac placide diem obit.

Abbas XLV. Georigio

Georgio successit supra nominatus
IOHANNES *Poleator*, prior nostri con-
uentus e uico *Northeim*, ad monasteri-
um *Swarzach* propietario iure perti-
nente, oriundus, lectus in abbatem,
eodem mense et anno. De cuius ge-
stis nihil amplius constat, quam quod
templi murum refecit, et reliquas tur-
res circa monasterium rursus texit et
decimam uini et frumenti in Abts-
schwinden cum *Fuchsiis a* Burla-
schwaben, pro quibusdam subditis, cen-
sibus, reditibus, iuribus, et feudis in
Northeim, Summerach, Dimbach, Kellern
et *Eschersdorff*, anno M. D. XXXVI.
permutauit. Obiit anno domini M.
D, XL. feria sexta, post festum Mathiae
apostoli.

[illegible]36.

Abbas XLVI. Nicolaus

Iohanne fato suo defuncto, suffe-
ctus est abbas XLVI. NICOLAUS
SCHOLL, ex *GreuenReinfeld* oriundus,
filius nautae ibidem, sexagenarius iam
et cellerariae per XXVI. annos admini-
strator, siue ut ueteres locuti sunt, pro-
mus condus. Ad gubernacula mona-
sterii adhibitus, reperit aes alienum
XIV. millium florenorum, cum onere
annui census. Quia autem praedeces-
sor ipsius nihil in parata pecunia reli-
querat, ad liberandum se ab iam dicto
annuo censu, uendidit *Friderico Zöll-
nern in Geubach*, maximo monasterii
damno, curiam in *Krautheim*, cum XLV.
maldris frumenti annui reditus, nullis
carnis priuialibus, Fastnachtsl, ünern,

uendit curiam in Krautheim

A ouis, censibus et iure feudali super ui-
neis et bonis ibidem in *Krautheim*. Ad
illam iacturam accessit alia, quod opera
conuentualium suorum non satis proba
aut fideli uteretur: subditi etiam nouis
opinionibus circa religionem corrupti,
maligne et improbe decimas praesta-
bant. Quibus ille difficultatibus cir-
cumscriptus, animoque per se angu-
B sto et anxio, ne dicam abiiecto, quasi e
bonis monasterii uix annui census solu-
tio conflari queat, episcopo *Conrado*,
Würzeburgensi, gente a *Bibra*, reliquas
duas partes decimae uini in *Dettelbach*
irreuocabiliter uendit, similiter redi-
tus, census, feuda, laudemia totamque
decimam frumenti et quicquid iurium
et emolumentorum in *Dettelbach* et
C *Swarzenau* et *Bibergaw* ad monasterium
pertinuit, alienat, accepto pretio XI. mil-
lium et CC. florenorũ: qua summa se a ne-
xu aeris alieni exsoluisse, aliene putabat.

ut et iura monasterii in Dettelbach

Sed praedicanda, nisi facete, liberali-
tas episcopi CONRADI, qui abbati NI-
COLAO insuper duo mille et CCCC.
aureos florenos rhenanos, absque annui
census praestatione, ea lege credidit, ut
D eos intra octenninm dissolueret: am-
plissimis uicissim bonis et iuribus mona-
sterii longe infra dimidium iusti pretii
petitis, quo grauius monasterio uul-
nus uix infligi poterat. Quae enim, ut
dixi, bona, iura, decimae aliaque, per
annos prope quingentos et iam inde
ab Adelberonis, pientissimi episcopi
Würzeburgensis, temporibus, patrimo-
E nium seu peculium monasterii *Swar-
zach* fuere: damnosa illa alienatione
in aliam potestatem, anno M. D. XLIV.
peruenere et a suo corpore quasi mem-
bra abscissa sunt, ut praeter reluitio-
nem tertiae partis decimae, monasterio
Bircklingen septem mille florenos, sicut
supra quoque meminimus, hypothecae
nexu obstrictae, nihil iuris uindiciarii
F successoribus amplius relictum sit.

Conradi LV. episcopi noxia liberalitas.

Porro quemadmodum uulgo dicitur,
nulla calamitas sola: incidit post bien-
nium *Smalcaldicum bellum*, cuius capita
et duces fuere *elector Saxoniae* et *land-
grafius Hassiae*, qui cum triginta milli-
bus equitum et peditum die XXVI. et
seq. Iulii ad monasterium, minime ex-
spectati hospites, messis praesertim fla-
uescentis tempore castra, posuerunt,
G quorum exercitus more militum nostri
temporis, rapto uiuens, monasterium
maioremque partem subditorum eius
diripuit, uinum, frumentum, pabu-
lum, utensilia, suppellectilia auexit et
abstulit, maius minusque pecus abegit,
uiuaria, alio corriuatis aquis, expisca-
tus est; in conclauibus fores, fenestras,
fornaces perfregit, quassauit, euertit
et, ut breuiter dicatur, nullum non bar-

Bellum Smalcaldicum monasterio fere exitiosum.

 barae

barae insolentiae et feritatis ab iis exemplum editum est. Grauiter quidem afflixit haec noua calamitas decrepitum pium senem ipsumque monasterium, e qua tamen nec sine numine diuum feliciter, ceu e mediis irati maris procellis, eluctatus est, operam fidelem et indefessam in omni fortuna nauantibus *Phoebus post nubila.* Fr. *Wolffgango Zobello*, suo post successore, et *Iodoco Iacobo* conuentualibus, et ora quasi fracti nauigii tabulas communis iacturae sarciendae causa colligentibus. Quo triplici quasi funiculo Salomonis connexo, post nubila Phœbus affulsit. Nactus enim abbas spatium respirandi a tot malorum concursu, abbati *Lanckheimensi* M. DCC florenos, pro quibus usurae nomine annatim quinque plaustra, siue fudra uini, de decima *Northeimensi* pendenda erant, persoluit. Cumque iam in hoc esset totus, ut a dicto monasterio *Lanckheimensi* decimam reditus aliosque prouentus, in *Eschersdorff* et *Ostheim*, pro MMD. florenis redimeret, aduersa ualetudine circa festum Michaëlis tentari coepit, qua ingrauescente, eoque ad uigiliam usque *Simonis et Iudae* apostolorum, anno MDLI. decumbente, ita ex hac aerumnarum ualle decessit, ut non obscuras, licet nimis seras, poenitudinis suae, ob alienatam decimam in *Dettelbach*, cum etiam iamiam efflaret animam, significationes daret, et post se relinqueret.

Abbas XLVII Leonhardus *Nicolao* uita functo, iniqua, ne dicam irata, fati lege datus est successor LEONHARDVS *Gnezheimer*, prior, XI. die Nouembris, anno M.DLI. abbas numero XLVII. suscepto abbatiae defungendae munere, monasterium ne necessaria rerum omnium copia instructum reperit. Sed ecce noua tempestas ingruit. Sequente enim anno M. D. LII. confoederati principes, elector Saxoniae *Mauritius* et *Albertus*, marchio Brandeburgensis, junior dictus, cum contra caesarem CAROLVM infesta arma mouerent, in eorum transitu *Augustam Vindelicam* uersus, prope monasterio damna data sunt, de quibus supra a Smalcaldicis illatis acceptisque dictum est. Longissimum heic esset referre, quomodo confœderatione *Bambergensis*, *Würzeburgensis* episcoporum et senatus *Norici*, uires lacertique marchionis tribus praeliis, quorum postremum commissum est prope monasterium **am Lindhoff, Dulenberg Hohenschreß**, die XV. Iulii, anno M. D. LIV. fracti et contusi sint, ut postea, uel si ipsum acheronta moueret, restaurare bellum et ipse quiescere nunquam potuerit aut uoluerit, donec illi mors obstinatae contumaciae finem attulerit.

A Protexit quidem praepotens Deus domum *S. Felicitatis* a ferro, flamma, direptione, uastitate, toto illo bello crudeli et exitiali, quod uulgo marchionum dicitur: at eiusdem pagi omnes, praeter *Northeim*, hostili iniuriae expositi, multoties direpti fuere. Requirebat tristissima illa facies, et ut ille canit, patriae intereuntis imago, frugi patrem familias et in omnes rerum occasiones intentum: sed contra ac sperabatur euenit. *Leonhardus* enim ille, qui, *decoctor* cum in minoribus esset, optimam de se spem frugi continentisque hominis praebuisset, factus abbas, totus immutatus est, talemque se patrem familias gessit, ut, uisitante reuerendissimo episcopo Würzeburgensis, *Melchiore*, C uigore indulti apostolici et dioecesanae legis potestate, monasterium, nihil majoris minorisque pecoris, casei, butyri, nihil panis, uini, pabuli, superesset, nulli item agri sati, uiuaria piscium inania, nihil tectum aut sartum appareret. Ad quae, ob procellam bellicae calamitatis, forsitan conniueri potuisset, si mores ad frugalitatem adornasset et nisi aes D alienum, ad aliquot millia florenorum, conflasset, decimam uini in *Swarzenau*, citra scitum et uoluntatem conuentus, remisso pacto de reluendo, irreuocabiliter uendidisset, uicum **Neuseß aufn Berg**, cum decima, omnibus fructibus et prouentibus, nexu hypothecæ obstrinxisset. Quibus et aliis a dicto reuerendissimo episcopo cognitis, *Leon-* *abbatia priuatur.* E *hardum* loco mouit, et ultra semestre in aulico conuictu montis, supra urbem fouit, inde in monasterium S. Stephano transtulit, in quo per biennium uixit. Sed anno domini MDLIX. reuerendissimus *Fridericus*, episcopus *Würzeburgensis*, in certum quo motu et qua commendatione, eum ad abbatiam *Auracensem*, quæ ad Salam fluuium est, *Factus abbas Auracensi* F destinauit, in qua eadem frugalitatis et continentiae, tuendae etiam reifamiliaris signa, quae in monasterio *Swarzach*, edidit, testatumq; de se fecit, quod SENECA inquit: *Nunquam uitia bona fide mansuescunt ac repressa aliquantisper, tamen erumpunt.* *mores haud mutat.* Quibus permotus *Fridericus*, episcopus, reuocato ei ab abbatia necessaria uitae degendae subsidia, in mo- G nasterio *S. Iacobi*, ad Scotos extra urbem, constituit, in quo et uitae suae finem inuenit.

Leonhardus XLII. Habuit abbas *Leonhardus* penes se, inter conuentuales, frugi et industrios rei domesticae curatores et custodes, P. *Wolffgangum Zobellium*, priorem et F. *Iodocum Iacobum*, postulatum ad abbatiam *Auracensem*, anno MDLVII. cui summa laude per biennum praefuit, nec non F. *Simonem coquum F. Iohannem* *Bur-*

Burcardum et alias. Hi cum non obscure prae se ferrent, displicere sibi dissolutam ipsius uitam et rei familiaris dissipationem, e quo extrema malorum metuenda sint, libereque monerent, ut ad meliorem frugem se reuocet et, quid sui muneris sit, in se descendat: heic idem ipsis accidit monitoribus, quod *Cassandrae* monitrici apud Troianos; hoc est, surdo fabulam concinuere. Deturbato ergo abbatia *Leonhardo*, concordibus uotis electus est, pridie Iohannes baptistae, anno domini MDMVI. dictus prior.

Abbas XLIIX. Wolfgangus homo frugalis

WOLFGANGVS Zobellus Tubarotingensis, qui etsi tenui parumque firma ualetudine uteretur, conuentuales tamen, quos dixi, fideles et industrios, ipso inspectore, se circa oeconomiam praestitere. Id cum continenter et claustraliter se gereret, eandem disciplinam a suis requirebat nulloque negotio impetrauit effecitque. Natum enim est illud: *Bonus dux bonum facit comitem.* Noti etiam uersus *Claudiani*:

In commune iubes si quid censesque tenendum, (aequi,)
Primus iussa subi, tunc obseruantior
Fit populus nec ferre negat, cum uiderit ipsum
Auctorem parere sibi &c.

Monasterio magna laude et utiliter praefuit, persoluta magna parte debitorum, a decoctore patrimonii S. Felicitatis, *Leonhardo* aliisque sibi relictorum. Redemit decimam in *Kirschonbach* a nobilibus de *Wichsenstein*. Extraxit domum infirmorum, supra riuum, monasterium interlabentem. Arcuato siue fornicato opere iunxit chorum medium, sedilibus in eo affabre factis. Renunciauit monasterio *Lanckheim* redimendam decimam census, reditus ut rentas in *Eschersdorff* et *Ostheim*, cui renunciationi cum se aduersum ostenderet Fridericus, dicti monasterii abbas, medietatem eius ad dies usque uitae fruendam utendamque, pro M.DL. florenis, concessit *Georgio Ludouico* a *Soinstein*, cuius opera efficaci factum est, ut monasterium et *Soinstemius* possessionem decimae adipiscerentur. Sed antequam controuersia illa exhauriretur, paralysi tactus decedit idem *Wolfgangus*, antiquae probitatis et christianae pietatis uiuum exemplar, die XVI. Maii anno M.D.LXIII. aetatis XL. communi luctu suorum et moerore, ingenti sui desiderio relicta.

Abbas XLIX. Ioannes Burcardus.

Quod illis desiderium successor datus breui post, hoc est die XXIV. Maii IOHANNES *Burcardus Noricus*, dignitate et loco prior, ex uico *Wettelsheim*, pertinente ad dominium abbatiae *Wilsbergensis*, *Carolo magno* fundatore A clare, oriundus, ita leniit luctumque absterfit, ut quod in praecessore amisisse se lamentarentur subditi, in successore cumulate sibi restitutum laetarentur. Electus autem est, concordibus omnium conuentualium uotis, in abbatem uigesimum sextum, aetatis annum agens et, pro more, festo die Iohannis baptistae, *Würzeburgi* solenniter inauguratus, siB ue, ut communiter uocant, Benedictus ordine et numero abbas XLIX. Sarcina ergo abbatiae humeris suis imposita, uestigia praecessoris sui *Wolffgangi* aliorumque laudatissimorum relegit iisque firmiter insistens, lacunas debitorum *Leonhardi* explet, componit controuersiam, de qua supra, circa decimam in *Eschersdorff*, redimit *Neuses* C montanum, molas nouas frumentarias, tam ad monasterii sui, quam ad uicinorum utilitatem et commodum aedificat. Adhaec pecuniarios annuos reditus et prouentus supra mille florenos, frumentarios, supra CXX. maldra, uinarios supra XXIV. plaustra siue fudra, absque cuiusquam iniuria, auctiores reddidit; reliquum templum superius tabulatum, D opere arcuato siue fornice clausit, picturis uniuersum templum, ad spectantium piam iucunditatem, exornauit, turrim supra chorum, in eam, qua hodie apparet, altitudinem extulit: campana aenea instruxit, aedificia ad bibliothecae, abbatiae, conuentus, tum necessitatem, tum utilitatem, honestam etiam uoluptatem, aliaque nonnulla, in E et extra monasterium, e fundamentis aut excitauit aut in meliorem faciem formamque restituit. Redemit ad monasterium domum in *Dettelbach*, nouam cellam uinariam in Northeim aedificauit et, quod operum suorum, dum haec scribuntur, laudatissimum est, parochias in pagis monasterii nouis reditibus auget et reficit, communemque F eleemosynam pro pauperibus Christi, pie liberaliterque elargitus et perpetuo constituit; denique ad magnificentiorem solenniоremque sacrorum operationem, nouum ornatum fieri fecit. Porro uti bonum quodque, secundum philosophum, quo melius, tanto communicabilius, ita circa hunc nostrum abbatem euenit: cuius uirtus et in re G familiari solerter administranda tuendaque indefessus labor et industria, pari dexteritate et, quod principe loco collocandum, erga Deum pietate coniuncta, cum plurimis experimentis et signis, tanquam aurum igni explorata atque spectata late niteret, sic fulgeret, ut apud omnes cum admirationem maximam, tum uero mirificos sui amores excitaret. Anno domini M.D.LXXV. ad *Banthense* monasterium restituendum

uestigia antecessorum laudabiliter premit.

dum circa sacra et prophana conclamata quasi rei, ceu *Camillus* olim Romae, administrator, postulatus, et illuc profectus, unicum saltem conuentualem, nempe Fr. *Conradum Mottschillerum* ibidem reperit.

Ordinem restaurat.

Restauraturus igitur ordinem, antiquius nihil habuit, quam conuentum, quem uocant, eius loci dignis assumendis personis, quam primum supplere, in quo arbitrabatur, sese piorum fundatorum uoluntati, quae in re diuina procuranda potissimum eluxit, adprime satis facturum. Duodecim ergo nouitios *Schwarzachii* colligit, proque consuetudine et more ordinis plerosque *Würzeburgum*, in recens ibidem institutum Iesuitarum collegium, ad eperdiscendas humaniores disciplinas, mittit, caeteros in schola *Swarzachiana* instituendos curat. Interea *Banthi* aedificia, uetustate collapsa, partim reficit, partim de nouo exstruit.

Aedificia reficit.

Imprimis autem templum cum turri e fundamentis, haud paruis sumtibus, erigit, turrim nouis campanis, templum egregio fornice et picturis, ad decentem contemplantium religionem incitantibus, exornat. Post organum musicum et altaria ea forma atque praestantia erexit, ut audientium et spectantium aures atque oculos mira suauitate et iucunditate ad stuporem usque afficiant et demulciant: chorum a reliquo templo, pulcherrimis tessellato opere conspicuis sedilibus distinxit, locoque conuentualium olim ab ALEXANDRO abbate coepta perfecit. Demum anno M. D. LXXXII. cum monachi plerique iam adoleuissent, aliqui etiam sacerdotio inaugurati essent, totum delectum conuentum, in festo natiuitatis Christi, cum magno animi gaudio et desiderio, ad gloriam et honorem praepotentis Dei, sub obseruantia *Bursfeldensi*, introduxit et proprietatis uitium, monachis quam maxime noxium, sustulit, quod ante illa tempora *S. Dionysio* tantum negotii et molestiae crearat, tantumque caliginis et obscuritatis offuderat, ut merito quis dubitare potuerit, Deone, an mundo seruierint, qui illud domicilium inhabitarunt.

Nouum conuentum introducit.

Dum sic in restaurando monasterio et firmando ordine grauiter desudat, magisque rebus diuinis, quam humanis occupatur: pia et religiosa eius cura et industria, haud spernenda temporalium bonorum accessione, diuinitus quasi remuneratur. Interierat ante annos aliquot equestris et perantiqua ac nobilis familia *Fulbachiana*. Vltimus ex ea gente *Sebastianus*, uidens sibi nullam prolem esse masculam, eoque bona sua feudalia post eius mortem ad dominos iure proprietatis deuoluenda, ab abbate *Banthense Georgio*, pro consuetudine eius loci, iamdudum inolita longoque firmata usu, impetrat, ut uxor eius superstes per dies uitae suae, non aliter ac si ipse uiueret, usufructu feudorum potiretur, eaque demum mortua domicilium, nomine *Cleusdorf*, cum omnibus aedificiis et pago adiacente, subditis, uineis, agris, pratis, syluis caeterisque pertinentiis, redirent ad abbatem *Banthensem*, qui tamen filiabus eius, in solatium transeuntium ad ipsum ceu dominum directum paternorum feudorum, *septem millia florenorum Rhenensium* summam rependeret. Eius ergo *Sebastiani* uidua mortem oppetiente et abbate *Iohanne* supra dictam pecuniae summam eius filiabus soluente, omnia illa bona feudalia ad monasterium *Banth* deuoluta sunt.

Fulbachiana gens extincta.

Monasterii accessiones.

Simili iure et fato, post obitum honestae iuxta ac nobilis matronae *Cordulae* a *Lichtenstein*, ex gente *Cunstadiana*, prolis ultimae iam dictae gentis domicilium in *Buch*, cum pertinentiis decimis, item in *Zilgendorff* et *Buchenrod*, ad monasterium rediit: quae tamen ab eius *Cordulae* haeredibus bis mille florenorum solutione redemit. A quibus etiam pratum omni onere liberum prope pagum *Scherneck* DCL. florenis emit. *Syluam* item *Vmersbergicam* praediumque *Hebendorffense* cum suis iuribus et consuetudinibus ab episcopo *Herbipolense* in numerosa pecunia VII. M. et CCC. florenorum summa emit. Decimas in pago *Hayret* DCXX. florenis, duo item prata, unum nomine das Rödlein, alterum in der Lahmer Aue, M D. florenis a *Iohanne Ludouico* a Sternberg emit: CXLVII. cum dimidio florenos pensionarios annuos, ex bonis *Sternebergicis* in *Bottelstat*, *Buchonrod* et *Schonow* sitis, colligendos, prioribus censibus monasterii addidit. Proprietatem etiam bonorum *Puchnericorum*, in pago *Gleuchsen* et C. florenos annuos, ex ipsis pendendos, ad monasterium mercatus est MMD. florenis.

Cunstadii extincti.

Et ne ingratus erga Deum O. M. pro tot tantisque successibus existeret, perpetuam eleemosynam, pro pauperibus morbis et senio confectis suis subditis, in pago *Altenbanss* distribuendam constituit. Molam frumentariam ad Moenum, horreum in monasterio cum attiguis stabulis, officinam item cereuisiariam cellam sub foenili, atque alia multa aedificia, intra et extra monasterium sita, ex fundamentis erexit et construxit.

Ad hunc ergo modum, diuino adspi-

Iohannes Burcardus propter aetatem spirante gratia, *S. Dionysii* rebus, tam spiritualibus quam temporalibus, pro necessitate constitutis, existimabat, se suo officio abunde satisfecisse. Et quia ingrauescens iam aetas confractum anno M.D.LXXXII. dominica Cantate eius tam crebras itiones, quales ab uno monasterio in aliud, res uariae et inopinato aliquando incidentes casus, necessario requirunt, indies molestiores difficilioresque redderent, adeoque suo quodam iure missionem postulare uiderentur; aduerteret etiam non obscure, se non ubique eam gratiam, quam sui labores merebantur, inire: instanter et uehementer a reuerendissimo suo ordinario episcopo *Würzeburgensi* petiit, *substitutum postulans* ut illa laboriosissima prouincia, iam satis diu et pro uirili administrata, tandem decedere queat, sibique aliquis ex conuentualibus ibidem, in abbatem rite electus substitueretur, eo sancto pioque consilio, ut deposita illa sarcina, liberiore animo et praegrauibus curis soluto, reliquum uitae tempus, in uotiua domo *S. Felicitatis*, mente ad caelestium rerum meditationes conuersa, pie transigat extremumque uitae actum feliciter concludat. At iustissimae eius preces apud reuerendissimum episcopum in tantum non ualuerunt, ut et ei adhuc tertium monasterium, *sancti* nimirum *Stephani*, in urbe *Würzeburgensi* situm, quod immodico aere alieno est grauatum et uariis creditoribus ultra XLM. florenorum debet, ab illo grauissimo nexu exsoluendum inque feliciorem statum restituendum, hoc anno MDXC. commendarit. *tertii insuper monasterii cura oneratur.* 1590.

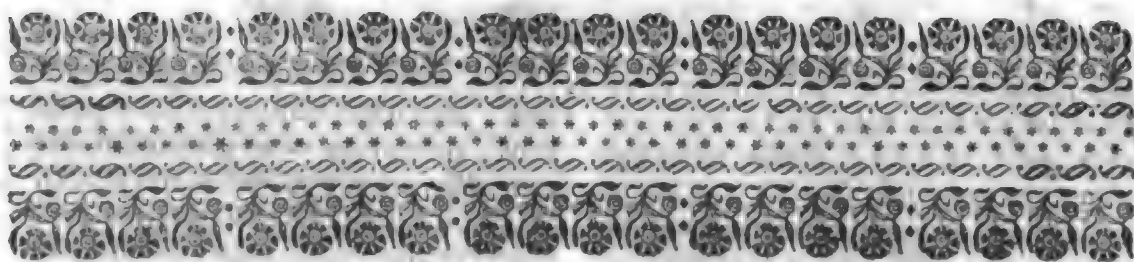
Quum igitur huic nostro praelato ob summam eius et multis argumentis perspectam fidelitatem et procurandae rei familiaris industriam, tria, ut diximus monasteria sint concredita, precemur illi a Deo O. M. id animi robur et eam corporis firmitatem ac ualetudinem, ut et huic postremo iniuncto sibi muneri par et superstes esse possit, hocque misere constrictum monasterium, non minus feliciter e debitorum uoragine eripiat, in pristinum statum dignitatemque reducat, quam caetera duo summa cum laude iam olim restituit.

FINIS.

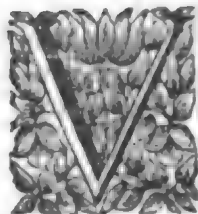
ORIGINES COENOBII BANZENSIS.

Incipit relatio reuerendi patris, HEINRICI, quondam abbatis monasterii in *Bantz*, de fundatione eiusdem monasterii et quomodo per S. OTTONEM, episcopum Bambergensem, sit post desolationem restauratum in pristinum statum, et consecratum per eum in propria persona, anno domini M.C.XXIII. in honore S. PETRI et S. DIONYSII martyris.

I.

VIro uenerabili et in Christo carissimo, domino praeposito in *Heidenfeld*, sancto conuentui ibidem, HEINRICVS quondam abbas monasterii in *Bantz*, cum deuotis omnibus praeteritarum et futurarum beatitudinum, quantum poterit adoptare.

Prooemium.

Optime nouit uestra benignitas, quod multa acta praecidentium patrum deperierunt ab humanis intellectibus, in quibus nunc homines gauderent, si in scriptis essent memoriis hominum commendata. Vnde et nos, *Banthensis* ecclesiae fratres, plurimum dolemus, quod a praecedentibus patribus nostris, tam felicis recordationis matronae, uidelicet beatae *Alberadis*, uita et acta, nobis scriptis non sunt tradita; quod tamen abinde aestimo esse, quia post obitum beatae *Alberadis* ecclesia nostra noscitur fuisse deuastata et praedia destructa, libri deportati et, si scripti fuerunt, cum aliis libris tunc temporis poterunt esse deportati. Sed quia praefatae matronae conuersatio maxime nostris senioribus innotuit, apud nos eidem matronae sacrum corpus requiescere refertur, quae ab ipsis didici, rogatu uestro, ex diuino amore, scribere |curaui quorundam nostrorum cognita seniorum.

Banz quondam castrum

II. Fuit quondam castrum, situm in monte, ubi nunc coenobium nostrum uidetur, nomine *Banz* a gentilibus constructum, nouem turribus ornatum nihilominus et firmatum, in quo morabatur quidam *marchio*, nomine HERMANNVS, habens uxorem ALBERADAM nomine, per quam duos filios genuit, unum nomine *Heinricum*, alterum *Ottonem*.

Hermanni marchionis,

Erat praedictus marchio praeditus pluribus insigniis dignitatum, cuius praedia exstiterant dilatata usque ad castrum *Schaumburg* et ad castrum *Sonneberg* et ad confinia *Herpibolensium* pertingentia et ad confinia ciuitatis *Geilhausen* et *Seiboltes* praedio

A nostro cira *Heidenfeld* praemisso. Sed praefatus marchio quodam tempore, cum quoddam torneamentum accessisset, uolens cum aliis nobilibus torneamenti militiam exercere, ibidem grandi infortunio sibi comitante, intra multitudinem aliorum corruens est oppressus.

qui periit in torneamento.

Quod cum generosae dominae *Alberadi* innotuisset, cum suis

Huius uxor Alberadis,

B charis sub ruinam sui mariti gemitu multiplici lamentabatur, in ipsa etiam contritione mentis confestim Herbipolensem episcopum adiit, memorato marchioni sanctae matris ecclesiae coemiterium obtinendum. Quae cum impetrare nequiuerat, quod desiderauit, assumens sibi familiam congruam, curiam perrexit et, quae equis et cur-

p[illegible] obtinenda sepultura christiana mariti sui

C ribus uectari poterat, interdum nudis pedibus arreptum iter aggrediebatur, etiam genibus super terram repsisse, ob salutem animae famata est mariti sui, quanquam curru uecta artus sui corporis refouebat. Quae cum ingenti grauamine laborum et maestitia cordis ad sedem apostolicam |peruenisset, et|a quibusdam cardinalibus fuisset summo

summum pontificem sollicitat.

D pontifici praesentata, sicut prudens faemina, cur uenisset, aut cuius conditionis aut nobilitatis fuisset, papae innotuit ipsique cordis sui intentionem reserauit dicens: *sancte pater, ego humilis tua famula, super modum turbata, maritum habui marchionem, qui oppressus in quodam torneamento extinctus est. Et quia apud episcopos Aleman-*

E *narum partium sepulturam sanctae matris ecclesiae impetrare non potui, ad uestram piam clementiam ueniens, uestramque sanctitatem supplico, corde humillimo, quatenus dicto quondam meo marito sepulturam sanctae matris ecclesiae indulgeatis.* Quibus uerbis papa respondit: *O bona filia, non est catholicis licitum, ut, qui in torneamento interfecti fuerint, cum aliis fidelibus tumulentur, quia per maximum uitium animarum torneamenti uanitas exercetur et initium peccati est superbia.* Beata ALBERADIS respondit: *o sancte pater, qui oppressos miseriis*

riis digne consolaris! praedicatores nostrarum partium nobis sunt soliti praedicare, quod, cum uir et mulier thoro legitime contraxerint et secundum ritum ecclesiasticum fuerint copulati; ambo sint in carne una, duas tantum animas habentes. Haec uera catholica fides nos credere iubet: cui mandato fiducialiter obediens, uera esse credo. Proinde quia ego et maritus meus una caro sumus: cum media pars in patria mea mortua remansit: quamuis grauiter peccauerit, altera pars cum multis doloribus oscula pedum uestrorum quaerens, corde contrito et deuoto, deinde uestrae gratiae fulta et spe consolationis toto conamine uestram sanctitatem supplico, ut, quicquid pars carnis, uidelicet mariti mei, peccauit, mihi imputetur et pro peccatis eiusdem mihi iniungatur poenitentia salutaris; Et quod pars mortua peccauit, opitulante diuina gratia, uiua particula emendabit. His uerbis summus pontifex beatae *Alberadi* respondit, *dicens; uenerabilis uidua, per magnam caritatem et fidem tuam fiat tibi, sicut petiisti.* Memoratus quoque papa, iniungens beatae *Alberadi* poenitentiam salutarem, sepulturam indulsit suo marito, ipsam uero cum sua familia ad suam patriam licentiauit, comitante apostolica benedictione. Corpore itaque memorati marchionis fidelium sepulturae tradito, adhuc beata *Alberadis* tres filios habuisse relatum est, et unam filiam, cuius nomen nobis non innotuit. Nomina filiorum *Heinricus et Otto* in thuribulo uno, argenteis literis descripta habemus: tertium filium, uidelicet nomine *Conradum*, uobiscum in *Heidenfeld* et unam filiam aestimamus sepultos.

antique damnatur.

Alberadis *posteritas.*

III. Fuerunt tunc temporis nobiles *de Katzenburg* nominati, pincernae *Alberadis* et sui mariti, qui beatam *Alberadem* despicientes, unus eiusdem generationis, praefatam filiam rapuit uiolenter ad syluam forestam deduxit. Quod cum *beatae Alberadi* relatum fuisset, cuius proprietarii fuerant, in uehementia mentis unam chirothecam de manu abstrahens projecit sursum, dicens: *Cum haec personae mihi iure haereditario adstricta sit proprietaria, cum omnibus suis genitoribus, sit diaboli, quae mihi filiam meam noscitur uidenter rapuisse; ipsam hodierna die et ius meum in ipsa persona in omni generatione sua habitum dono diaboli potestati.* Chirotheca uero, quae de manibus fuit proiecta, coram omnibus praesentibus dicitur euanuisse, triumque filiorum unus in flumine *Mogo*, sub castro, ubi nunc monasterium situm est, ludens *trocho*, fracta glacie submersus est; alii duo infirmitatibus

Katzenburgii, *ob raptum uirginis,* *a* B. Alberade *deuoti,* *pereunt.*

(A) pressi, uiam uniuersae carnis ingressi sunt. Per haec omnia probare possumus, dominum omnipotentem beatam *Alberadem* non modicum dilexisse, quod ei subtraxit terrena, ut quaereret celestia, prout S. GREGORIVS dicit, in *moralibus*, mala, quae hic nos premunt, ad celestia ire compellunt: unde et psalmista: *multiplicatae sunt* (B) *infirmitates eorum*, uidelicet terrena infortunia, *confestim dominum inuocantes quaesierunt celestia.* Vnde et PAVLVS; *quem enim diligit dominus, corripit: flagellat autem omnem filium, quem recipit.* Et dominus per IOHANNEM; *ego, quos amo, arguo et castigo.*

Amoris Dei erga B. Alberadem *argumentum.*

IV. Fertur etiam, quod beata matrona nostra castellum laudabile habu(C)erit, prope coenobium nostrum in monte, qui *Stegliz* nominatur. Et cum beatae ALBERADI tot infortunia acciderent, quidam nobiles, praefatam castellum inuadentes, nocturnis insidiis irruentes, contra uoluntatem matronae nostrae, possederunt. Et quia *Alberada* possessa erat, ex propinquitate eiusdem castelli turbata multum (D) domino suas molestias et tribulationes commendabat conspicere, ipsumque supplicabat attentius multisque fletibus, ut eam dignaretur de suis inimicis eripere, die noctuque modicum ualens requiescere. Sed dum plurimum a suis inimicis tribularetur, fiduciam magnam habuit in domino. Vna uero noctium, cum moesta esset, excogitauit, (E) quod esset de suis inimicis factura, inspiratione diuina, lucescente die, suos nobiles conuocauit et illis secreto affamine dixit: *scit aliquis uestrum, quod de inimicis nostris simus facturi?* Illi sanum consilium dare nescientes, beata *Alberada* inquit: *Audite consilium meum. Optime nostis, quod castellum ab inimicis nostris possessum a nobis sit inexpugna*(F)*bile. Scrutamini per astutos exploratores, quantus sit numerus armatorum in castello et eorum colorem et totum signum uexilli et clipeorum et picturam eorum, et uarium colorem eorum; et cum ad plenum indagati fueritis, ego uobis referabo, quod tum facturi simus.* At illi dixerunt, omnem uoluntatem eiusdem consilii facturos. Postea cum sui mili(G)tes et alii famuli sui, iuxta suum consilium, omnia praemissa explorassent, et numerum armatorum, uarietatem equorum, signumque uexilli et picturam clipeorum beatae *Alberadi* narrassent, secretius ipsos instruxit, dicens: *fidelissimi mei, ad omnes nostros fines pergite et numerum et similitudinem memoratorum equorum conquirite et magno secreto similitudinem uexilli et clipeorum comparate et, quod facturi sumus, protinus*

Castrum Steglitz, inuasum ab inimicis, *strategemate diuinitus inspirato Beatae* Alberadi

tinus enodabo. Qui confestim iuxta consilium beata *Alberadae* fecerunt et, congregatis omnibus rebus praemissis, iterum suis uocatis, secretis uerbis ad eos inquit; *Charissimi mei, iterum exploratores emittite et silenti studio conspicite, quando inimici nostri castellum egrediantur, protinus hoc nobis innotescat, numerum et uarietatem equorum et clipeorum, uexilli et armatorum.* Qui exploratores protinus emissi, tempore congruo reuersi sunt et, quae uiderant, narraueruut, de uerbo ad uerbum, per omnia. Tunc *beata Alberada*, iterum suis fidelibus conuocatis, in domino confidens, inquit: *nunc praeparantes numerum armatorum inimicorum nostrorum cum similibus equis ipsorum, uexillo, clipeis, quorum omnia similia uos habere noueritis ante castellum pergite, ingressum petentes et forsitan diuino suffragio credent, uos suos esse et aperient, et ita diuino opitulamine inimicos nostros poterimus uincere.* Qui statim, cum magna confortatione mentis, consilium beatae *Alberadis* adimplentes, ad praedictum castellum, post egressum inimicorum, uenerunt, cum omnibus apparatis praemissis, ingressum petentes. Quos cum hi, qui intra castellum fuerant, conspicerent, cum omnibus signis praemissis existere suis similes sibi, repente egredientes, habitacula interiora, ualuas aperierunt. Et cum milites beatae *Alberadis* ingressi fuissent, confestim euaginatis gladiis quosdam percusserunt, quosdam captiuarunt, quosdam eiecerunt signumque uictoriae clamantes saepe dictum castellum denuo possederunt. Quod cum nunciatum esset beatae *Alberadi*, prae gaudio lachrymata est et, sursum eleuatis manibus oculisque ad celum, laudauit dominum, qui eam de suis inimicis liberauerit reducens ad memoriam, quod *iuxta est dominus his, qui tribulato sunt corde, et spiritu humiles saluat.*

ab hostibus liberatur.

V. Beata itaque *Alberadis* cogitabat intra se, quomodo omnipotenti Deo grates multiplices referret, pro omnibus bonis sibi exhibitis et demonstratis, et quam omnia, quae hic uidentur, sunt transitoria, uana et inania, et mente sua cepit diuina inspiratione terrena contemnere et amare celestia et deliberauit in mente sua omnium rerum suarum Christum facere heredem. Visitauerat enim dominus cor eius, prout dominus in forma sponsi in *canticis canticorum* sanctam ecclesiam, aut unamquemque fidelem animam alloquitur, dicens, *quae habitas in hortis, ausculta: fac me audire uocem tuam.* In hortis enim sancta ecclesia, ut unaquaeque fidelis

In huius rei gratam memoriam Alberadis

A anima, habitat, quae in uiriditate spei est et multorum bonorum repleta. Sicca quippe spes est huius seculi, quia omnia, quae hic uidentur, cum festinatione arescunt. Vnde et PETRVS apostolus festinare admonet, dicens: *In haereditatem incorruptibilem, incontaminatam et immarcescibilem in celis.* Humili igitur spe beata *Alberadis* tacta co-
B gnouit, quod per beatum IOHANNEM scriptum est; *Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt.* Et beatus IACOB ait: *quae est uita nostra super terram? Vapor nebulae ad modicum parens.* Contemnens igitur terrena, quaesiuit celestia, ad memoriam ducens PAVLVM dicentem: *scimus, quam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.*
C Quia quae cum marito et filiis forsitan sanctificari non poterat, subtracto marito et filiis, in spiritu humilitatis et in animo contrito, se ipsam et cum omni multitudine militum et rerum temporalium offerre satagebat. Quod hodierna die conspicere possumus, quod laudabile castrum suum, tunc temporis BANTZ appellatum, cum copiosa mul-
D titudine turrium et altium murorum moeniis munitum, destruxit, et ibidem domino erexit, ubi ordinem S. BENEDICTI collaudare nomen domini diebus et noctibus instituit: donans fratribus ibidem Deo famulantibus prolixum et proficuosum praedium, inter ipsum castrum et *Sonneberg* et castrum *Schaumberg* et inter *Ichesam* et *Mogum*,
E flumina nobis propinqua. Donauit et ecclesiae *Bantzensi* omne dominium beneficiorum et iudicii, cum quibusdam aliis bonis, quorum priuilegia in coenobio *Bantz* habentur. Sed ubi bona sint, a monachis ibidem penitus ignoratur.

Coenobium Banzense extruit,

VI. Optime nouit uestra caritas, beatam *Alberadam* uestrum monasterium fundasse, *Heidenfeld* nominatum, cum
F aliis eiusdem structurae aedificiis, quae * *nobis* multo melius quam aliis innotuerunt. Et in priuilegiis nostris inuenimus, beatam *Alberadam* ecclesiam uestram cum quodam praedio *Volckfeldt* nuncupato dotasse, cum aliis bonis, quae forte iu nostris priuilegiis continentur. Dicitur etiam construxisse quoddam coenobium *Helboltes* nominatum, cu-
G ius confinia mihi minime innotuerunt, nisi quod prope oppidum *Geilhausen* fertur fore situm, et beata *Alberadis*, quam diu uixit, omnes personas et omnem familiam, in structuris, quas fundauerat, sicut pia cum omnibus rebus monasticis, fideliter procurauit.

* *forte nobis.*

ac bonis dotat.

VII. Relatum est nobis a nostris senioribus, quod beata CVNIGVNDIS imperatrix, antequam esset SANCTO HEINRICO desponsata, in castro *Banz* fue-

S. Kunigundis educata in hoc coenobio.

fuerit nutrita, et sumptibus et disciplina beatae *Alberadae* fideliter educata, unde et Spiritus sanctus utriusque cor inflammauit, ut omnium rerum suarum Christum facerent heredem. Quod hodierna die bene claret in *Bantz* et in *Bamberg*. Beata igitur *Alberadis*, cum sibi mortem corporalem cognosceret imminere, tunc temporis abbatem et conuentum monasterii *Bantz* conuocauit et ipsos quasi prophetissa hortabatur, dicens: *Scio, quod post mortem meam multitudo malorum hominum coenobium hoc inuadent, et praedia istius ecclesiae sibi deripient et uastabunt. Rogo igitur uos, ut, dum obiero, in monasterio uestro corpus meum, in profunditate quinque cubitorum sepeliatis, ut, dum coenobium deuastatum fuerit et uere agrestes et siluestres hic morari contingat, corpus meum effodere non ualeant, quia deuastitatis desolatio non diu durabit, sed dominus omnipotens sua gratia restaurabit.*

B. Alberadis moritur.

sepulturam suam ordinat.

VIII. Beata itaque *Alberadis*, postquam a memoratis fratribus, iuxta suam petitionem, exstitisset tumulata, deinde post aliquod tempus praesagii ipsius matronae, multi malefactores, antedictum coenobium inuadentes, omnia praedia deuastarunt, res mobiles et immobiles conuentui subtraxerunt, uillasque suas undique penitus deuastarunt, in tantum, ut neque abbas, neque monachi, possent in ipso coenobio sustentari: quare monasterium relinquentes omnes recesserunt. Erat autem quidam frater, apud Deum deuotus, qui, recedentibus omnibus, iuxta ipsum monasterium, ob amorem Dei, per tempus diutinum, uitam solitariam duxit, qui monasterii priuilegia custodiuit. Sed idem frater illiteratus dicitur fuisse, quia ibidem literati non poterant sustentari. Tandem dominus omnipotens, qui omnia quae bona sunt, antequam fiant, nouit, sic sua dispositione sua ordinauit, ut sanctus OTTO, episcopus Bambergensis, monasterium *Bantz* transiens, ex alto inspiratus, uisitare desiderans, cum suis ad locum memoratum perrexit, ibique fratrem memoratum repperitet, quod in ipso aedificio quandoque fuisset et alia multa a fratre illo didicit. Frater uero omnia, quae sibi cognita fuerunt, *Ottoni* narrauit, quod quandoque coenobium fuisset S. *Benedicti* et quaedam marchionissa construxisset et alia omnia, quae nouit, sancto *Ottoni* de ipsa structura de uerbo ad uerbum resonabiliter referauit. Postea uero *S. Otto* fratrem interrogauit; *si adhuc aliqua priuilegia superessent, quaecunque praefatum monasterium habuisset?* Frater ille respondit: *se nescire: sed quoddam ipsi sibi conseruatorium monstrauit, quod adhuc clausum repperit.* Quod cum aperuisset, inuenit in ipso conseruatorio lapideo priuilegia fundationis praedictae ecclesiae et praedia, cum quibus fundata extitit ecclesia et alia priuilegia, de quibus *S. Otto* plurimum gauisus est. Attamen ipsa priuilegia humore lapidum et rasione nimia aliquantulum uiluerant; sed tamen tenor totarum literarum legentibus patuit, ipsaque priuilegia Hebipolensia lucidius renouata.

Eius uaticinium adimpletur.

S. Otho coenobii instaurator.

IX. A sancto itaque *Ottone* episcopo memoratum coenobium conspectum, et in omnibus sufficienter uisitatum, confestim perrexit ad quoddam coenobium in Bauaria situm et ab eo constructum, *Bruueningen* nominatum, Ratisbonensi ciuitati propinquum, ibique e conuentu eiusdem congregationis sibi uenerabilem elegit personam, *Balduinum* nominatam, adiunctisque sibi aliis uenerabilibus personis, in coenobio *Bantz*, ad famulandum domino, collocauit. Quos *Otto* tamdiu pauit, quousque praedia distracta eidem coenobio recuperaret et, suffragente domino, salubriter retractaret. Sanctus itaque OTTO antedictum abbatem ab episcopo Herbipolensi ordinari in abbatem procurauit, eique spiritualia et temporalia commisit et ad ipsa confirmatum ad sanctas uirtutes confortauit et omni studio ipsum, suffragante diuina gratia, iuuit dispersa congregare, congregata consecrare, destracta aedificia reaedificare.

Balduinum abbatem ei praefuit

X. Erat autem tempore isto quidam comes, *Rappotto* nomine, de *Wolffesmarck* cognomine, qui asserebat, se esse aduocatum coenobii *Bantz*; idemque comes, maximam partem praediorum praedicti coenobii subiugauerat sibi, quem uenerabilis episcopus *Otto*, cum abbate *Balduino*, toties placitorum affaminibus alloquebatur, occupando, quousque omnia praedia ablata antedicto coenobio libere restitueret, et aduocatiam, in coenobio habitam, penitus resignaret. Insuper de die in diem praedia distracta omnia studio cumulauit. Ignorabatur etiam a pluribus dedicatio monasterii et dedicatio principalis altaris: et quinque altarium in monasterio hodierna die existentium. Quapropter *S. Otho* monasterium reconcilians, dedicauit anno domini M. C. XXIII. in propria persona, in honore sancti *Petri* apostoli et sancti *Dionysii* martyris: quibusque peractis, *S. Otto* antedictum monasterium cum rebus ditauit, cum personis, in honorem domini sic ampliauit, ut, cum praelibatus *abbas Balduinus* sepulturae comendaretur,

monasteriumque denuo dedicat.

retur, quadraginta personae claustrales eius tumulum circumstarent.

XI. Erat etiam tunc temporis, in dicto coenobio, monastica disciplina Deo tam grata, ut noctibus ac diebus a conuentu eiusdem temporis diuina haberentur obsequia, pro omni ecclesia et praecipue pro *B. Alberadis* anima, quatenus iuxta sepulchrum beatae *Alberadis* signa et miracula laudabilia cernerentur. Iuxta sepulchrum dictae matronae, operante diuina gratia, illuminabantur caeci, curabantur paralytici, liberabantur captiui, suffragio *Alberadae* inuocato. Quorum miraculorum instrumenta custos nostrae aetatis bene nonaginta annorum mihi haec omnia seriose ualde narrauit, qui et praedictorum miraculorum instrumenta iuxta sepulchrum beatae *Alberadis*, sub Dei testimonio se forte uidisse audisse testatus est.

Miracula circa B. Alberadis sepulchrum.

XII. His itaque signis miraculorum uisis, tandem multis honestis uiris congregatis, decreuerunt corpus beatae matronae *canonizare*, ad laudem Dei, cuius gratia iuxta memoratum sepulchrum tot miracula extiterant conspecta. Et cum, accepta apostolica authoritate, multitudo uenerabilium uirorum ad ipsum opus apti, congregati fuissent et terram sepulchri effodere cepissent, tanta densitudo nebulae in monasterio celitus sparsa est, ita ut ex densitate eiusdem nebulae omnes uiri ibidem congregati desisterent ab incepto opere, mirantes plurimum et animo suo diuina iudicia tractantes, iuxta quod S. PAVLVS Romanis inter caetera scribit, dicens: *O altitudo diuitiarum sapientiae et scientiae Dei. Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius et inuestigabiles uiae eius*: et psalmista; *Iudicia tua abyssus multa.* Cum igitur omnipotenti domino ad uniuersa opera sua digne nemo audiat dicere, cur hoc facis? cum tamen *iudicia*, iuxta psalmistam, *iustificata sunt in semetipsa*; speramus tamen, corpus beatae matronae nostrae esse apud Deum canonizatum. Supra eius sepulchrum altare in honore *sanctae Trinitatis* et beatae Mariae uirginis et omnium sanctorum et in honore *sanctae crucis* consecratum est et sancto decreto collocatum, in quo pene quotidie missarum solennia, ad laudem domini, ob salutem beatae *Alberadis*, celebrantur et in ipso altari multae sanctorum reliquiae sunt conditae. Credimus utique, ex antedicta nebula, Deo placuisse, memoratum altare incorruptum permansisse, quam sanctum altare, diuino sacramento dedicatum et sanctorum reliquiis dotatum et sanctificatum ob honorem eiusdem corporis et canonizationem fuisse abruptum. Quis non sperat, multos sanctos apud Deum in caelestibus gratulari, quorum corpora in terra non sunt canonizata? et qualis est melior canonizatio apud eum, nisi sanctarum missarum sanctificatio? dicit quippe sanctus AVGVSTINVS, in libro de *ciuitate Dei*: *quatuor opera sunt, quibus animae a poenis infernalibus liberantur*, uidelicet *missa sacerdotum, oratio iustorum, eleemosyna amicorum, ieiunia charorum.* Deus itaque multa operatur, quae inuestigare nec possumus nec debemus, quia SANCTVS PAVLVS ait: *Noli altum sapere, sed time*: et SALOMO: *sicut, qui mel multum comedit, non est ei bonum; sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur a gloria*, * *Demum, Deo* aliquid nosse, quod fateamur nos inuestigare non posse; ego non utique diffido, *B. Alberadam* esse sanctam, qui diurno atque nocturno tempore, circa sepulchrum eius morans, duabus uicibus sensi tam miri odoris fragrantiam, iuxta sepulchrum eius, quam olfactu meo mihi, Deo teste, odorem tam suauem attrahere non ualui sufficienter.

B. Alberadis canonizatio caelitus impedita,

Rom. 11.

propter altare super eius sepulchro extructum.

Merito tamen ipsa pro sancta habetur.

**forte: Demus Deum.*

XIII. Profiteor etiam coram Deo, quod temporibus felicis recordationis domini *Bertholdi de Sternberg*, Herbipolensis episcopi, quidam sacerdos monachus nostri conuentus, tempore quadragesimali, in quadam dominica, cum, pro ut sanctus IOHANNES suam uisionem se uidisse describit in apocalypsi, sic dictus monachus in duodecima surrexit, circa tempus mediae noctis, cum orationibus suis consuetis praeparauit se ad dicendam missam, ante tempus matutinum. Deinde officium matutinale cum adimpletum fuisset, adhuc diluculum non poterat considerare; sed dictus monachus, ad missam praeparatus, missam ante diem dicere non audebat, sed lassus ex humana fragilitate, perrexit ad cellam suam et, capite et brachiis mensae suae innixis, sedens tamen in scamno pausans, dormire aliquantulum cepit, et in ipsa requie corporis raptus exstitit eius spiritus in monasterium, juxta sepulchrum beatae *Alberadis*, quia idem monachus pene quotidie in altari, super sepulchrum beatae *Alberadis* locato, missam dicere consueuerat. Et cum iuxta sepulchrum staret, apparuit persona uenerabilis staturae, sedens super runcinum nigrum, griseis uestibus induta, habens pileum in suo capite, ouino pelle uestitum. Statimque memorato monacho a Deo datum, fuit cognoscere, sedentem super runcinum esse marchionem HERMANNVM, maritum quondam beatae *Alberadis*, et distantia fuit inter monachum et marchio-

Sacerdoti, missam super hoc altari celebranti,

in somnio apparet Hermannus marchio.

chionem uix spatii sex pedum. Respiciens itaque monachus marchionem, qui multum gauisus, quod eum uidere meruit, ob amorem beatae *Alberadis*. Sed et marchio monachum humili uultu intuitus est et extenta manu inclinauit se aliquantulum corpore monacho. Et cum marchio inclinaret se corpore; *runcinus*, in quo machio sedebat, priora crura curuauit cum marchione. Monachus quippe expectabat, marchionem sibi aliquid loqui, marchio extenta manu mouens, humili uoce dixit monacho: *eia, quam bene facis, quod quotidie consuetus est dicere missam in altari super tumulum beatae Alberadis. Eya, habeto deinceps memoriam mei apud Deum.* Ad haec uerba extendit monachus manum suam, ad manum marchionis, * uolens *sibi* promittere, uelle adimplere petitionem suam. Sed marchio retraxit manum suam et non permisit manum tangere, neque ipsum monachum, sed dixit humiliter monacho: *En, confido uerbis tuis.* Et statim marchio disparuit et monachus euigilauit, etiam diluculum per fenestram cellulae proruperat, monachusque ad missam praeparatus ad ante dictum altare confestim perrexit, missam deuota mente, memorata uisione celebrauit, in qua studiosa oratione animam beatae *Alberadis* et memorati marchionis lachrimando Deo commendauit. Modico itaque tempore elapso, saepe dictus monachus, quibusdam de fratribus suis praefatam uisionem narrauit, qui omnes decreuerunt, in capitulo de caetero memoriam praelibati marchionis apud dominum retinere.

submisse rogans,

ut sui quoque mentionem faciat in missa.

** pro ipsi*

quae proinde unanimiter decernitur.

XIV. Beata itaque *Alberadis*, dum ex ruina sui mariti esset uiduata et ex perditione filiorum et filiae grauiter humiliata, et a circumsedentibus inimicis pluribus molestiis occupata; erat tamen, ex diuina gratia, in animo robusta, ut nec ex occupatione inimicorum a uia rectitudinis flecteret, nec ex amissione carorum ab amore diuino remoueretur. Erat enim anima eius armata diuina confidentia et bonorum operum multis uirtutibus munita; iuxta quod SALOMON de sancta ecclesia, aut de fideli anima, loquitur, dicens in *canticis*; *Collum tuum sicut turris Dauid, quae aedificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Sic namque *B. Alberadis* diuinorum eloquiorum clypeis animam suam in hac uita muniuit et contra spirituales nequitias exemplis sanctorum patrum salubriter armauit. Quoniam enim mortem mariti et ablationem filiae postmodum, ad Deum corde erecto, decessumque filiorum patienter tolerauit, erudi-

B. Alberadis *pietas et patientia.*

cap. 4. v. 4.

A ta sanctis precationibus multitudine clypeorum animam suam muniuit, quoniam omnia, quae in hoc seculo possedit, domino, monasterio construens, resignauit et contra omnia animae aduersantia se uiriliter armauit, firmiter sperans in domino, quod de area, in qua monasterium nostrum situm est, in qua et sanctum corpus *B. Alberadis* re-
B quiescit, coenobium *Bantz* meritis eius hanc obtinuerit gratiam, ut, quam diu uigeat ordo *B. Benedicti*, et in ipso monasterio non deficiat religiosorum uirorum commansio, qui et ibidem sint mancipati diuinorum officiorum obsequio, quia de euentibus, quae in praeteritis temporibus nouimus corpori *B. Alberadis* commorantes, non tacebi-
C mus miracula, quae propter ipsum monasterium et in ipso monasterio fecit dominus.

perpetuitatem meretur coenobio Banzensi.

XV. Ante dictum montem, *Stegliz* nuncupatum, qui nostro monasterio tam propinquus esse dinoscitur, ut, quandocunque castrum desuper aedificaretur et a nobilibus aut aliis possideretur, dubium non est, quin coeno-
D bium *Banz* desolaretur. Nam ad ipsum montem dux *Meraniae* quoddam castrum aedificauerat, quod subito, dispositione diuina abruptum est. Deinde haeres illius uiri, qui quondam filiam *B. Alberadis* rapuerat, castrum in dicto monte *Stegliz* reaedificauit, ut ipsius castrum tam firmum aedificatum securus prae omnibus possideret. Sed posses-
E sores eiusdem castri ex securitate suae munitionis non alios aliquos nobiles circumsedentes aliquatenus uerebantur. Per possessores itaque eiusdem castri, coenobium *Banz* quotidie interiit. Vna enim die ante coenobium rapuerunt uaccas, altera die abstulerunt equos: deinde sine differentia omnia, quae poterant, rapuerunt. Di-
F speriit itaque monasterium, de die in diem, usque ad nihilum, et quoniam porrum aut alia olera ex monasterio nostro ad aquas extra portam lauanda portabantur, famuli praedicti castri de suis latibulis accurrentes, Dei timore postposito, rapuerunt omnia. His malis itaque per aliquod tempus durantibus, fratres coenobii in *Banz* inierunt
G consilium, quod de huiusmodi malo essent facturi. Et pene simile omnium decretum exstiterat, ut omnes exire deberent et coenobium relinquere solum. Sed quidam senex pater eiusdem conuentus dixit: *Placeat utique, ut audiatis meum consilium, priusquam omnes egrediamur de coenobio.* At illi dixerunt: *Loquimini et audiemus.* Et ille senex ait: *Non uidetur mihi bonum, ut sic recedamus, non inuocato au-*
xilio

Castrum in monte Stegliz a Razenbergio reaedificatum,

exitio [illegible] *coenobio Banthensi.*

Monachorum consilium emigrandi

dissuadetur

xilio diuino, cum tamen scriptum sit: quis unquam sperauit in domino et derelictus est ab eo? propterea utique placet, ut patronis nostris obsequia deuota et obsecrationes exhibeamus, quatenus ipsi pro nobis ad Deum intercedant, quia forsitan, quae nostrae preces non obtinent, merita sanctorum patronorum nostrorum apud dominum impetrabunt; quia iuxta est dominus his, qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu saluabit. Hoc itaque consilium fratribus omnibus placuit, et decreuerunt patronos suos, uidelicet sanctum *Petrum* et *S. Dionysium* et alios patronos suos, cum *B. Alberade*, deuotissime inuocare, et decreuerunt solennitatem patronorum praedictorum peragere, quasi solennitas eorum interesset. Vespera die prima * *initientes*, secunda matutinas cum omnibus horis canonicis, nihilominus et missam, quam cum omnibus attinentiis solemniter celebrarunt, et deuotissime dominum supplicarunt, ut meritis memoratorum patronorum eos de magnis suis tribulationibus clementer eruere dignaretur.

** olim non primae coning.*

XVI. Quibus diuinis obsequiis peractis, non tempus diuturnum transiit, et in * *uno* noctium dominus castri *Stegliz*, per omne corpus suum inquietare grauiter cepit, nec quidquam utiliter dormire potuit. Qui cum in lecto iaceret et dubius esset, utrum uigilans aut dormiens esset, dixit quidam spiritus ad eum: *intende quae loquor tibi.* Et dominus castri, dictus de *Ratzenburg*, dixit: *Loquere.* Et spiritus, qui loquebatur, sibi dixit: *Moneo te diuina monitione, quatenus castrum istud, quod multis ad dispendium et grauamen aedificasti, confestim abrumpere non differas.* Et spiritus statim loqui cessauit. Praelibatus itaque de *Ratzenburg* perterritus cogitabat, quod lucescente die castrum uellet destruere et ab inde recedere. Et cum clara illuxissent, et sublimi speculatione in suo castro multas regiones cum castris ciuitatibus et uillis circumpositas conspiceret, ait intra se dicens: *Stultum opus fuisset, quod per iussum cuiusdam phantasmatis cuiusdam phantasmatis tam nobile castrum destruxisset.* Habuitque idem *de Ratzenburg* filium, *Kiseline* nomine, quem eiusdem castri fecerat heredem, quem prae aliis diligebat. Hic repente rabidis morsibus manus proprias dilaniare cepit, et insania grauissima et pessima uitam finiuit. Secunda nocte spiritus iterum ueniens ad dominum castri antedicti, noctis silentio iterum dixit ad eum: *Cur non fecisti circa castrum, quod iussus es hesterna nocte?* et perterritus euigilauit et grauiter infirmari cepit. Die autem clare

** una.*

Ratzenburgius castrum demolire iussus a spiritu,

nec tamen obtemperans,

punitur morte filii

et infirmatur.

facto, cogitauit intra se, quid esset facturus? durum quidem sibi uidebatur, si monitionem memorati spiritus desereret, et grauius si id ipsum castrum contra Deum possideret. Sentiebat enim ex diuina uindicta horribili morte perdidisse filium, et magnam infirmitatem suo inhaerere corpori. Tertia itaque nocte, cum corpus suum sopori dedisset, terribiliter pressus a quodam spiritu, audiuit eundem spiritum dicentem sibi: *quia non* es correctus, neque per ruinam filii tui, neque ex infirmitate corporis tui: noscas certissime, si crastina die castrum istud resignatum * *deseris*, sequenti die in funeris pheretro inuenieris. Et statim euigilauit, et infirmitas sui corporis augmentari cepit, diemque difficulter expectauit. Die autem facto inuocauit dominum, ut crudelem mortem in ipsum repentina calamitate differret, optima arma sua accipiens, sedit super optimum suum runcinum, cum suis famulis paucis uenit ad coenobium *Banz*, deuotaque mente obtulit se abbati et conuentui, dicens: *Rogo uos omnes meos dominos, ut castrum Stegliz a me resignatum accipiatis, runcinum quoque meum et arma mea uobis offero, rogans uos precibus studiosis, ut * quidquam de dicto castro uobis et coenobio * isto contra iustitiam nocui, mihi indulgeatis, quia per sancta sanctorum iurabo uobis deinceps fore innocuus, in omnibus uestris bonis.* Haec uerba abbas et conuentus audientes, gauisi in cordibus suis, Deo gratias multiplices retulerunt, castrumque suum *Stegliz* in potestatem suam et alia munera ipsis oblata gratanter acceperunt. Deinde abbas *Conradus* et conuentus coenobii *Banz*, spiritualibus uestimentis induti, quasi solennitatem aliquam sanctorum celebraturi, cuius hymnis et canticis ad ante dictum castrum accedentes, magna cum multitudine uirorum processionem memoratorum fratrum subsequente, ingressi castrum *Stegliz*, propugnacula et omnes munitiones eiusdem castri confregerunt. Fertur etiam, quod cum speculator propugnaculi descendere ipso tempore debuerat, lapsis pedibus de scala ad necis articulum corruisse, et in destructione eiusdem castri quoddam tignum casu portarium oppressisse. De ipsis quoque lignis, quaecunque abbati et conuentui placuerunt, ad coenobium *Banz* deduxerunt, quorum aliqua me uidisse profiteor, per quendam senem patrem monachum mihi demonstrata.

Tertium admonitus sub comminatione

** non deserueris.*

castrum offert coenobio.

** quidquid*
** isti*

quod solenniter demolitur.

Habet haec frater *Andreas*, famulorum Christi famulus, in coenobio *S. Michaelis*, ordinis *S. Benedicti*, in monte monachorum, prope Babebergam, inibi tum degens et commorans uiginti annos:

postea uenerabilis dominus ac reuerendus pater eiusdem monasterii abbas -- - in suo catalogo pontificum sanctae Bambergensis ecclesiae ad 1494. a fundatione primaeua, usque ad sua tempora, circa *S. Othonem* octauum episcopum. Coniunctum est et praemissum huic catalogo aliud opus historicum uel fasciculus abbatum in monasterio S. Michaëlis montis monachorum. Est autem uolumen satis grande ab autore editum et in charta pergamena folii mediani manuscriptum. Ex quo fideliter educens transscripsit hoc f. *Iohannes Hunerhein* sacerdos et monachus prosenior conuentus Banthensis 1. et 2. octobris anni post Christum natum MDCXIV. Bambergae in dicto monasterio, quando per auctoritatem suorum superiorum in Carinthiam ire cum alio confratre directus fuit, abbate sui monasterii reuerendo domino patre *Thoma Bacchio &c.*

CVN-

CVNRADI DINNERI ICti
HISTORIA VITAE
IOANNIS BVRCARDI,
abbatis coenobiorum
in
SCHWARZACH ET BANZ,
ANNO 1595.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI ET DOMINO,

DN. THOMAE,

ABBATI BANTHENSI,

Salutem et felicitatem.

Prooemium aduerfus liuorem.

PRaeceffor tuus, REVERENDE PATER, A fymbolum hoc, quod uocant, ODIVM PRO LABORE TVLI, refpectu monafterii Banthenfis, cui per XXIII. prope annos laudabiliter praefuit, publice ufurpauit. Tacite notans, inuidia, odio et liuore erga fe corruptos laborum fuorum iniquos aeftimatores, qui nihil, nifi quod ipfi faciunt, rectum putant. Odium ab inuidia quid differt, docet grauiffimus fcriptor PLVTARCHVS de inuidia et odio. Et querela eft CICERONIS: *Nos non inimici, fed inuidi perdiderunt. Mihi non hi folum, qui me oderunt, fed illi etiam, qui inuident, extimefcendi funt. Liuorem iners effe uitium, quod mores* C *non exit in altos. Vtque latens ima uipera ferpit humo*, pinxit OVIDIVS. Et uero, ficut cantharides adultis iam frugibus et rofis in florem fe induentibus incumbunt: ita inuidia maxime adoritur bonos et ad uirtutem proficientes atque gloriam. Confueuit enim teterrima haec peftis pulcerrimorum facinorum effe comes, eximiamque uirtu- D tem non aliter, quam umbra corpus, confequi, ut uere et appofite dixerit FL. IOSEPHVS, opere fuo de *Iudaea capta* ἀμήχανον ἐυπραγίας φθόνον διαφυγεῖν. Quis enim umbram effugiat inuidiae, nifi pariter et uirtutis lucem effugerit? Cohaerent inuicem haec duo, ac rem omnium optimam res omnium peffima comitatur. Proinde PINDARVS non fine cauffa ἄχνυλαι φθόνον ἀμειβόμενον τὰ καλὰ ἔργα. Exemplorum plena eft antiquitas. *Hercules ille,*

-- diram qui contudit hydram,
Notaque fatali portenta labore fubegit,
Comperit inuidiam fupremo fine domandum.

Liberat Athenas THEMISTOCLES, Romam SCIPIO: quorum ille totam Afiam terrore perculit, hic fortitudinis habenas Africae extorfit: tantorum laborum rebus maximis geftis, inuidia, odio, liuore circumfcriptis, fructus fuit EXILIVM, in quo uterque uitam amifit. In morte fremit THEMISTOCLES, indignatur *Scipio*: qui fuos quo- B que cineres et offa ingratis ciuibus denegauit. Quid igitur confecuti funt tot curis, periculis tantisque laboribus tanti uiri? Id uidelicet, quod fanctus uir loquitur: *De nominibus fuis nomina indiderunt terris, fed reliquerunt alienis diuitias fuas et in altitudine fua non fteterunt:* qui cafus a bene merendo magis auocant, quam inuitant, adeo, ut fapientes nonnulli ipfam uirtutem, ut rem inanem et quafi, ut SIDONIVS loquitur, *propudiofam*, morituri uituperarint, quod in tragoedia facit idem Hercules, iam caelum, ut eft in fabulis, adfcenfurus, et eum imitatus fortiffimus Romanorum habitus, M. Brutus, tefte DIONE CASSIO *lib. 47.* Sed ut ad fymbolum redeam, e praeceffore tuo paucos ante menfes, quam DEVS illum fecum hofpitem effe uoluit, cognoui, neminem ipfum odiffe: neminem ei inuidere, ab omni liuore, rancore etiam, animum fe defecatum habere, denique fi quid in animo fuo durius occalluerit, totum illud chriftiana pietate mollitum effe. Porro afflatu inuidiae eundem praeceſſorem tuum, cuius memoria in benedictione, attactum fuiffe, mirum non eft, ab iis dico, quos S. GREGORIVS notat apologetico fuo, diuino fcripto ὅπως ἄλλων ἰατροί, αὐτοὶ ἕλκεσι βρύοντες, hoc eft, *qui alios curare profitentur, ipfi fcatent ulceribus*, immemores mandati illius, quod iubet *declinare a malo*,

Cui expofitus fit abbas.

et

et facere bonum; nec prauos tantum ex animo typos delere, uerum etiam meliores imprimere, magis magisque progredi, nec magnum putare, si excellamus multitudini, sed detrimentum ducere, si minus digne nos geramus, et si quid boni egerimus, diuino id mandato metiri. CAVENDVM, ne uirtutis, quae summa admiratione est digna, mali uideamur esse pictores, uel potius pictorum non malorum fortasse multorum certe quidem malum exemplar, concludens: *et quaerimus uocari ab hominibus RABBI* sicut latine reddit *Iulius Gabrielius* EVGVBIVS, uir eruditissimus, ne quis comminisci me putet.

Aduersus liuorem consilia.

At afflatus illos inuidiae per praecessorem tuum bene recteque agendo, pie christianeque sentiendo, fortiter difflatos, adeoque pestem ipsam a dolentibus aliena laude excitatam, ipsum lacessere ausam, tolerandis quoque patienter iniuriis uirtute constantiaque eius et animi excelsitate depulsam et superatam, quem ad te mitto, COMMENTARIVS breuiter et uere docet, propositum sibi habens et contra inuidiam et iniurias, saluberrimum antidotum uersuum *S. Gregorii Nazianzeni*: Θεοῦ διδόντος, μηδὲν ἰσχύει φθόνος, hoc est, *Deo datore proficit nihil inuidia.* Et:

Ὅταν σοθ' ὕβρις ἐκκάῃ τὴν σὴν φρένα
Μνήσθητι Χριστοῦ, τῶν ἐκείνων τραυμάτων,
Πόση δὲ μοῖρα ταῦτα τῶν τοῦ δεσπότου,
Ὡς δ' ἂν τὸ λυποῦν ὥσπερ ὕδατι σβέσαις. me

interprete:

Iniuria incendit tuum si quando animum,
Memento Christi uulnerum, et quota pars sit haec,
Quae passus est te propter ipse, cogita.
Iniuriae sic aestum aqua ut restinxeris.

Caetera homo fuit. Hominem cum dico, omnes humanas miserias complector. Πᾶν γάρ ἐστι ἄνθρωπος συμφορή, ut *Solon* apud HERODOTVM. Apud *Homerum* nescio quis:

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο.

Apologia pro abbate.

Lapsum sane eum esse, alicubi offendisse, imprudenter egisse, ut concedamus, quid humanius? Hominem autem labi, peccare, hallucinari, non omnibus horis sapere etc. naturae ipsius necessitate contineri, inficias iturum arbitror neminem, nisi non hominem, de quo grauiter XENOPHON, sapiens cum primis scriptor: Οὔ πάνυ γε ῥᾴδιον εἶναι εὑρεῖν ἔργον, ἐφ' ᾧ οὐκ ἄν τις αἰτίαν ἔχοι. Χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι, ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν, χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντες μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν. hoc est: *non admodum facile esse inuentu opus, de quo non crimen inferri alicui possit.* Difficile enim in re aliqua nihil peccare. Difficile etiam, quamuis agendo nihil peccetur, non incidere in iudices imperitos et iniquos, multaque simul agere, ea eadem omnia recte, et quod *sanctum Franciscum* dixisse ferunt. *Tantum quisque scit, quantum experiundo didicit.* Καὶ οὐκ χρὴ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων κρίνειν τοὺς ἄνδρας ἀγαθοὺς, ἀλλὰ ἐκ τῆς προαιρέσεως, iudicat DIODORVS SICVLVS, de pugna Leonidae ad Thermopylas. CICERO sane V. *de finibus* ex Platonis sententia refert, *beatum esse, cui etiam in senectute contigerit, ut sapientiam uerasque opiniones assequi possit.* Cui quadrat quod statuit magister meus, S. GREGOR. NAZIANZENVS, Apologetico suo: *praeclare cum eo agi, cui uel ad summam senectutem sermo accesserit canus.* Sermonem canum uocans, cano et prudente homine dignum; cum in quotidiana etiam uita illud uerum experiamur e comoedia: *nunquam ita quisquam bene subducta ratione ad uitam fuit, quin res, aetas, usus aliquid apportet noui.* Vel ut diuinus ille:

Multa dies, uariusque labor mortalibus aeui
Rettulit in melius.

Neque tantum, ut ille dixit, *posterior dies prioris discipulus est*, sed etiam magister, et cuiuslibet quidem est reprehendere, sed non cuiuslibet dare consilium rectum, *Demosthene* monitore. Nauim quidem suam, gubernator quidam *Rhodius* apud SENECAM, epistola 85. fatetur, a Neptuno posse mergi, sed se tamen utique praestiturum, ne id culpa sua contigisse uideatur.

Sigillatim in actis factisque illius.

At culpae insignis alicuius praecessorem tuum reum factum, minus conuictum, ne ii confirmabunt quidem, qui praepediente, ne dicam obcoecante, inuidia, illius dignitati et gloriae parum alias fauere uisi sunt. Habuit sane aliquot obtrectatores, clam ipsum rodentes et canum instar ignauorum allatrantes, neque omnes eiusmodi, ut magis eos uirtus hominis ad amorem, quam duorum monasteriorum, supra *Schwarzacense, Banthensis* & *Stephanaei* Wirceburgensis curatio ad maleuolentiam induxerit, et inuidiae uirus efflauerit, ambitionis tumori tribuentes, maligne et inuidiose, quod pietati et misericordiae ipsius, adeoque saluti et conseruationi amborum monasteriorum, pro eximiis suis meritis adscribendum erat.

In duplici sparta duplicia onera, non commoda.

Quibus enim de caussis ad *curationem* illam *duplicem* impelli se passus sit, nihil aliud, quam publicam utilitatem, ceu scopum, ad quem collineet, fixum sibi habendo, de eo et publice constat, et aliquid in *commentario*. Ut autem quidam scripsit, *lusciniae suauissimos cantus magna homines uoluptate afficere, ipsi auiculae nihil prodesse*: ita labores, uigiliae et occupationes opera

ra praecessoris tui ad aliorum usum commoditatemque circa sacra et profana pertinuere, ipsius priuatis rationibus nihil attulere emolumenti, neque fructus quicquam ex iis ille cepit peculiariter, praeter studii industriaeque honestissimam uoluptatem et gratae posteritatis praedicatione dignam memoriam, adeoque sola recti conscientia, tanquam abunde magno recte factorum praemio, quo uirtus ipsa nullum theatrum amplius et splendidius habet, contentus. Vtut enim meritis bonorum uirorum gratia non reponatur, si fama maligne responderit, si clanculum obsibilauerit liuor, si Lernaea belua uel trecentis capitibus undique uenenum afflauerit; tum illud demum animi uere sublimis et inuicti fuerit documentum, nihilo segnius ad immortalem eniti laudem ac uel maximis incommoditatibus suis aliorum consulere commodis, et hunc pulcherrimum maximumque uirtutis fructum aestimare, si quam plurimis quam maxime prodesse liceat, atque hac parte quousque mortali fas est, immortale numen imitari: ad quod cum nulla gratia, nullum officium a nobis redire queat, tamen natiua genuinaque bonitate, solis in morem, omnibus gratis et ingratis, dignis iuxta atque indignis, suam impertiri munificentiam, hunc unum spectando fructum, si quamplurimos sui faciat participes. Habet autem inter caeteras pestes inuidiae morbus hoc peculiare, ut correptis eo, uel potius corruptis, omnia uero maiora et pleniora appareant. Quare cum coram *Friderico* rege Neapolitano inter physicos esset orta quaestio, referente *Iouiano* PONTANO, *lib. 6. de sermone cap. 2.* quid praecipue conferret oculorum perspicuitati, aliique foeniculi afflatum, alii uitri usum, alii item aliud dicerent: *Actius Sincerus Sannazarius*, cuius poemata, non sine admiratione praestantissimi ingenii, magna uoluptate hodie leguntur, inuidiam laudauit. Quo a physicis deriso, tum ipse: *Annon*, inquit, *inuidia maiora ac pleniora omnia uideri facit? quid autem oculis magis praesentaneum, quam ut uis ipsa uidendi maior atque uegetior reddatur?* statimque protulit:

Fertilior seges est alienis semper in agris
Vicinumque pecus grandius uber habet.

Cui συνᾴδει sententia CL. *Ptolemaei*, inter centum eius sententias duodecima, interprete eodem *Iouiano* PONTANO: *Amor odiumque, ne uera eueniant iudicia, prohibent; siquidem minuunt maxima, augent minima.* A quo non omnino abludit, quod de *C. Furio Cresino* memorat PLINIVS *lib. 18. c. 6.* cuius haec: *Cum in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet Furius, quam ex amplissimis uicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienos pelliceret ueneficiis. Quamobrem a Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit et adduxit filiam ualidam, atque bene curatam atq; uestitam, ferramenta egregie facta, graues ligones, uomeres ponderosos, boues saturos.* Postea dixit: *Veneficia mea, Quirites, haec sunt, nec possum uobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes meas, uigiliasque et sudores.* Omnium sententiis absolutus. Hactenus PLINIVS. Sed missis exemplis, inuidorum nationem abbas noster adeo non curauit, ut commiseratione magis, quam mutua inuidia et odio dignos duxerit, qui non aliter, ac ferrum rubigine absumitur, ita suorum ipsi uitio contabescunt et lancinantur. Cuius hypotyposin ita graphice ob oculos ponit ingeniosissimus poeta, ὥσπερ ἀτενίζων inuidiam intus edentem

Vipereas carnes, uitiorum alimenta suorum.
Pallor in ore sedet, macies in corpore toto:
Nusquam recta acies: linent rubigine dentes:
Pectora felle uirent: lingua est suffusa ueneno:
Risus abest, nisi quem uisi mouere dolores.
Nec fruitur somno uigilantibus excita curis:
Sed uidet ingratos, intabescitque uidendo
Successus hominum, carpitque et carpitur una:
Suppliciumque suum est. - -
Quacunque ingreditur, florentia proterit arua;
Exuritque herbas, et summa papauera carpit.
Afflatuque suo populos, urbesque domosque
Polluit.

Et uero uipereis carnibus pasci inuidiam, secundum poetae uisionem, quid aliud, quam inuidos uenenum deglutire, uenenumque euomere, deniq; totos uenenum esse? Aliena enim felicitas inuidis toxicum est, nec laetari ulla ex parte possunt, nisi ueneno suo alios inficiant. At certe nihil turpius esse potest, nihilque inhumanius, quam alieno malo pasci, laetari et bono torqueri. sicut facit inuidus, idemque ἐπιχαιρέκακος, alterius marcescens rebus opimis, qua peste, nimirum inuidia,

Siculi non inuenere tyranni
Tormentum maius.

Calumniae parens est inuidia, illa graecis διαβολή, NONIO, CICERONI et aliis malitiosa interpretatio et mendax diffamatio, carcinoma et uomica reipublicae

cae deque ea bene meritorum et merentium, cuius εἰκόνα expressit, qui praeconio PLINII l. 35. c. 10. omnes prius genitos futurosque postea in pictura superauit, APELLES, qua ultus est διαβολὴν illam, a *Plano* quodam aemulo suo in aula Ptolomaei, ad quam comes Alexandro magno accesserat, sibi structam, a Samosatensi conseruatam, eo nobili scripto, cui titulum fecit, περὶ τοῦ μὴ πιστεύειν ῥᾳδίως διαβολῇ, non tam σκιογραφῶν Apellis tabulam, quam grauiter docens et monens, quantum ab illa exitiali peste societati humanae grauissimi periculi immineat. Exorditur autem Samosatensis a praeclara et cumprimis memorabili γνώμῃ: δεινὸν ἡ ἄγνοια, πολλῶν κακῶν ἀνθρώποις αἰτία, ὥσπερ ἀχλύν τινα καταχέουσα τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀμαυροῦσα, καὶ τὸν ἑκάστου βίον ἐπισκιάζουσα &c. ad depectendum eos, quibus ἡ ἄγνοια, et eadem bucula arans ἀμαθία τὸ θράσος ἀπεργάζεται, ut sapientissimus et fortissimus THVCYDIDES, sed et ipse χειραγωγὸς ἐμὸς S. NAZIANZENVS oratione περὶ εὐταξίας ait; θράσος ἀμαθίας ἔκγονον κακὸν εἶναι. *Confidentiam inscitiae filiam esse pessimam.* Sed oculis alio conuersis, cur CHRISTVS dominus et saluator noster appellet aduersarium suum diabolum, eius rationem reddit S. IO. CHRYSOSTOMVS, aureum, quod M. Tullius Aristoteli tribuit, orationis flumen fundens, λόγῳ ϛ. 2. Corinth. I. Ἐπειδὴ καὶ Θεὸν πρὸς ἀνθρώπους διαβάλλει, καὶ ἡμᾶς πρὸς Θεόν, καὶ πάλιν ἡμᾶς αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους. hoc est. *Quia et Deum apud homines, et nos apud Deum, et ipsos in communi societate calumnia deformat.* Calumnia, inquam, quae omni gladio est acutior, sicut a *Theatida* Lacedaemoniorum duce, gladium acuente, cuidam responsum est, quaerenti, num satis acutus esset? Inuidiae creaturae ancillantur, ὡς μηχανορράφοι, delatio et credulitas, quas canendas, ne longe petam, alter, dum fata sinebant, meus, monet clarissimus medicus et optimus uir et poeta IOH. POSTHIVS, *Francieis suis:*

facilem ne delatoribus aurem
Des moneo: nam credulitas temeraria magnis
Plurimum obesse solet ducibus, dum saepe fideles
Officiis remouent animo indignante ministros.
Opprimit immerito quos dira calumnia, uerbis
Occultum instillans rectorum in pectora uirus.
Principis est igitur generosi maxima uirtus
Nosse suos, auresque malorum auertere dictis.

Qua uero in κατηγορίᾳ Aristotelaea collocemus clancularios obtrectatores alienae laudis, quos *Cicero* ex eo aegros definit, quod alter potiatur eo, quod ipsi concupierint, τῆς διαβολῆς μυσοσόβας, Plautino illi coquo non absimiles, qui, *se introiturum*, ait, *ut quod alius condiuit coquus, alio pacto condiat*; excerpentes atque etiam deprauantes si quid mali; quod inest boni, dissimulantes, hocB que unum spectantes, ut nouent ac perturbent omnia. Et quo iure, quaque iniuria de aliorum laude aliquid delibent ac decerpant? Sui questus caussa fictas suscitantes sententias, ut ENNIVS, ex aliorum censura et reprehensione doctiores et perspicatiores uideri et haberi studentes, inanem ut inde aliquam doctrinae et prudentiae in rude uulgus C opinionem aucupentur.

Quam enim, secundum poetam pulcrum digitis monstrari, & dicier, HIC EST? ὡς ἀπὸ πύργου κρίνοντες τοὺς Ἀχαιούς, *ipsi stantes in litore, nauigantis discrimen*; uel statariae pugnae, ἔξω βελῶν, euentum securi et otiosi spectantes et expectantes. Est et aliud genus hominum sane leue, qui de uix per transennam inspectis aut D cognitis, audacter et superbe pronunciare et affirmare non dubitant.

Hi simulant se scire omnia, nec quicquam sciunt,
Quod quisque in animo habet, aut habiturus est, sciunt.
Id quod in aurem rex reginae dixerit
Sciunt, ut ait *senex Plautinus.*
Quae neque futura neque facta sunt, tamen ii sciunt. E
Falson', an uere laudent, culpent, quem uelint, sciant.
Non flocci faciunt, dum illud quod libeat,

Quid dicam de προκρίταις, quibus falsum praeiudicium, seu antecepta opinio ueram caussarum cognitionem et diiudicationem eripit? a qua participatione iudicii, uel ut *Paulus* loquitur, F προκρίματι cauendum esse, monet idem Timotheum suum, epistola ad ipsum prima cap. V. Iam si calumniatori copulem alias pestes, quas *Ate* Homerica ex orco euomit, fortasse uidebor tale iugum inducere, quale sit, si quis draconem iungat simiis, quas cum EZECHIELE propheta habitationi scorpionum relinquo.

G Atque haec, REVERENDE PATER, de symbolo praecessoris tui, plus satis: cui mecum iuuet gratulari, qui huius uitae inquietudine et miseriis cum aeterna requie et felicitate commutatis, in ipso senectutis limine ereptus, quod, qui olim habiti sunt sapientissimi, in aliqua bonorum parte posuerunt, impendentia deterioris aetatis incommoda morte uitauit, inque beatorum sedes, ut augur amur euectus inuri-

Collatio dictorum cum symbolo abbatis.

inuidiae domum uictor ex alto despicit,

- *quae sita uallibus imis,*
Abdita, sole carens, non ulli peruia uento:
Tristis et ignaui plenissima frigoris, et quae
Luce uacet semper, caligine semper abundet.

Cuius domus Lernaeae habitatorum uirulenta lue cum et ego attactus sim, ad eam depellendam hoc mihi porrigit amuletum gemma sua obsignatum S. GREGORIVS *Nazianzenus* ille meus, ΟΥΔΕΝ ΟΥΤΩΣ ΕΥΦΡΑΙΝΕΙ ΗΜΑΣ, Η ὍΤΑΝ ΤῸ ΣΥΝΕΙΔΟ͂Σ ΚΑΘΑΡῸΝ, ΚΑῚ ΑΓΑΘΑῚ ΕΛΠΙΔΕΣ. Quo praemunitus, et recti conscientia, cuius tanta uis est in utramque partem, ut neque timeant, qui nullius sibi mali conscii sunt, et poenarum metu semper trepident, quos suum facinus, suum scelus urget, ceu mille testibus animatus, et innocentiae meae testimonio, ceu muro aheneo, tutus, bonos illos uiros, *ἰοβόλυς ὄφεις, ϗ ἀνθρωπομόρφυς πιθήκους*, bona ut cum gratia a me dimittam, animum iis bonum, candidum, uereque christianum, omnis *διαβολῆς* purum, ubi enim excetra illa habitat, *ἐκεῖ*, inquit S. IGNATIVS, *Θεὸς ὐ κατοικεῖ*, precor et exopto, adeoque a patre ipsorum, qui non est in caelis, diuulsos, ad aeternum coelestem patrem domini nostri IESV CHRISTI ablego, nimirum ut se exhibeant et ostendant, *ὀυχ᾽ ὥσπερ νόμισμα κίβδηλον, νόθον παραχάραγμα ὑπὸ διαβόλυ ἐνεργηθὲν ἀλλ᾽ ὑπὸ Θεῦ χαραχθὲν*, quae sunt eiusdem S. IGNATII in epistola *πρὸς μαγνησιὺς*. Sed his relictis, ne priuatum dolorem meum ulcisci, aut *ἐκτὸς χορῦ ὀρχεῖσθαι* uidear, commentarium hunc aequo animo, ut a me accipias, prolixe mihi, REVERENDE PATER, rogandus non uideris, non tam ob eam, qua praecessorem tuum coluisti et prosecutus es, pietatem et obseruantiam, quam quod humanitate et litteris egregie excultus es: quem idcirco tibi tuisque fratribus, piis et doctis hominibus, tanto gratiorem fore spero, e quo idem in complexibus uestris uitam finiit, aedi uestrae sacrae extremos sensus moriens reseruando. Caetera ad aequalem tuum, reuerendum dominum abbatem Schwarzacensem, praefatus, quo consilio e sacris et profanis scriptoribus commentarium retulerim, huc repeto. Bene uale, REVERENDE PATER, quem largitor omnis boni DEVS in coepto cursu benigne confirmet, regat, adiuuet, et ad felices rerum euentus indies magis magisque prouehat. Idib. Iuliis M.D.XCVIII.

Dicatur bis gratia abbatis.

Conradus Dinnerus, IC.

De symbolo,
ODIVM PRO LABORE TVLI,
reuerendi in Christo patris ac domini

DN. IOANNIS BVRCHARDI,

abbatis monasteriorum Schwarzach, Banz, et S. Stephani, in urbe Wirceburg. cognati et mecaenatis quondam sui pie christianeque defuncti,

ANDREAE DINNERI I. V. D. epigramma.

Spreuerat inuidiam IANVS, *dum fata sinebant,*
Alceidae haud uicto laudibus angue minor,
Palma uelut terra stabulantes despicit hydros,
Cynthia latratum spernit ut alta canis.
Quid? sperni inuidiam mors ipsa inuidit et, iste
Gratus, ait, nostris manibus hospes erit.
Ille impune meam contempserit? ille furorem?
Dixerat et Clotho stamina pulla secat.
Fatis sublata inuidia est, liuoreque liuor;
Sic medicina aliis sunt aconita malis.

Eiusdem *ἰσόστιχον* annum obitus eiusdem reuerendi domini abbatis &c. complectens ad parcas.

CrVDeLes IanI properato fVnere DIrae!
CVIVs VIX tItVLos FRanCIa Lata CapIt.

REVE-

REVERENDO IN CHRISTO PATRI ET DOMINO,

DN. IOHANNI, ABBATI:

et uenerandis,

DN. GEORGIO, et DN. MARTINO,

PRIORIBUS,

DN. DANIELI a sacris concionibus, et caeteris fratribus conuentus monasterii Schvvarzacensis,

Salutem et felicitatem.

V*Irtutem post funera esse uiuacem*, praecessor et abbas, alter, quod uox ipsa significat, pater uester, cuius memoria in benedictione, pro symbolo usurpauit. Recte sane et apposite. Si enim consideretur, quid sit id, quod ex omnibus rebus humanis maxime excellat, hanc laudem profecto uirtuti adiudicabimus. Circumspiciamus omnia, quae infra lunam locum obtinent altiorem, quid singulis seculis magis uiguerit, quid apud omnes gentes maiori in honore et admiratione fuerit; uirtute nihil admirabilius nihil excelsius inuenies, nihil diuinius. Haec, cum omnibus hominibus eandem conditionem natura statuisset, nihilque inter ipsos disiunctum effecisset, eos ita distinxit, et quasi in classes distributos eo discrimine separauit, ut qui auerso a se animo essent, uitam et spiritum ducentes, uix inter uiuos numerarentur: mortui, corpore humato, nomen obliuione contegerent: qui uero se amplexarentur et, cum in terris positi essent, aeuum in caelo agere et rursus, cum in caelum ascendissent, terras colere uiderentur. Quis est enim communis sensus adeo expers, quem non uirtutis species commoueat et quodammodo percellat, ut in quo illa uel tenui et obscura significatione apparuerit, eum diligere et obseruare, aut si clarior atque illustrior fuerit, quasi extra aleam humanae sortis collocare uelit? Excutiamus memoriam atque ea, quae a nostris temporibus procul remota sunt, repetamus: uidebimus omnes, qui honeste atque in laude et gloria uixerint, ab hac una uirtute ad piorum bonorumque mortalium famam et aeternam posteritatis praedicationem profluxisse. Nolo uos in ultimam antiquitatem retrudere, quae ut auctores habeat religiosissimos, tamen, quae de priscis illis uiris historiae memorant, minus momenti habent, quam ea, quae uel nobis in uita positis euenerunt, uel paulo ante nostram aetatem gesta, etiam nunc hominum sermonibus celebrantur. Neque uero ad aliena exempla reiiciendi estis, proponite et statuite uobis ante

A oculos in coelestium animorum concilium, ut augurari lubet, cooptatum patrem, abbatem uestrum, cuius uitae commentarium ad uos mitto, quaeque uestrae menti alias infixa et e quotidianis actionibus ipsius nota sunt, cogitatione percurrite, animo relegite, memoria repetite, e quo, cur eius nomen tam celebre iit, quomodo sibi sum-
B morum hominum gratiam, mediocrium beneuolentiam et studium, et aliorum admirationem conciliarit, qui sic e uita, tamquam e theatro exiit, ut iis, qui in ea remanserint, pulcrum, sed difficile, *χαλεπὰ γὰρ τὰ καλά*, sui imitandi exemplum proposuerit et reliquerit; unam uirtutem reperietis caussam esse, et inprimis erga DEVM pro-
C ximumque pietatem, quibus ancoris nixus omnes reflantis fortunae procellas, aduersitates et iniurias, quin inuidiam ipsam superauit, sibique monumentum condidit, quod nulla dies, nulla unquam abolebit aetus, aut tempestas euertet. Porro, ne commentarius nimis ieiunus, exsuccus et aridus, praeter nudum abbatis nostri cursum
D mihi continens, ad uos perueniret, nonnulla e sacris et profanis scriptoribus, quae miscellanea lectio mihi inter commentandum suggessit, ad legentium, ut spero, tum uoluptatem, tum utilitatem admiscere et quasi alieno adipe suffercire libuit. Oratio enim lectione pinguescit, quod quidam eleganter ait, eumque sermonem maxime proba-
E ri, qui uariis grauissimorum auctorum sententiis, ceu florilegio quodam, scateat, communi et trito apum exemplo SENECA commendat his uerbis: Apes debemus imitari, quae uagantur et flores ad uel faciendum idoneos carpunt: deinde quicquid attulere, disponunt, ac per fauos digerunt, et ut VIRGILIVS, *dulci distendunt nectare cellas*. Et uero, ne gentiles quidem philosophos negligendos, quos, si qua forte uera, et fidei nostrae accommoda dixerunt, et maxime Platonicos, non solum abhorrendos non esse, sed ab eis, tanquam iniustis possessoribus in usum nostrum uindicanda. Et sicut Israelitae idola et

uasa aurea et argentea Aegyptiorum auferunt, et ad iustos et DEO placentes usus conferunt: sic christiani philosophiam et disciplinas liberales, quae in ethnicorum libris extant, non eo prorsus relinquere debent, quod ethnici eis impie abutebantur, sed ad iustum praedicandi euangelii usum transferre debent, quemadmodum grauiter scribit diuus AVGVSTINVS de doctrina christiana, lib. 2. BASILEIVS ille magnus, in oratione de utilitate lectionis scriptorum ethnicorum, opponit contemptoribus philosophiae exempla *Mosis* et *Danielis*, quorum uterque non tantum sapientia diuina, sed etiam cognitione philosophiae excelluit, discernens philosophiam et euangelium. *Quemadmodum*, inquit, *in plantis differunt fructus a foliis: ita magnum discrimen est inter philosophiam et eam sapientiam, quam filius DEI ex sinu aeterni patris protulit. Nam ex doctrina euangelii possunt decerpi fructus DEO placentes et salutares animae nostrae et ecclesiae: at philosophia similis est folio, quia tantum seruit huic mortali uitae. Sed ut folium tegit et ornat fructum: sic philosophia magnum adminiculum est, non solum in explicatione, sed etiam in propugnatione doctrinae euangelii.* TERTVLLIANVS in lib. de resurrect. carnis: *Est quidem et de communibus sensibus sapere in DEI rebus, sed in testimonium ueri, non in adiutorium falsi, quod sit secundum diuinam, non contra diuinam dispositionem.* Quibus ὁμόψηφος *Nazianzenus* ille S. GREGORIVS, in oratione funebri, de BASILIO M. insulsam orationem *Porcii Festi* Actor. cap. XXV. et similium refutans, *non*, inquit, *est contemnenda doctrina liberalior, propterea quod sic quibusdam faciendum uidetur, sed praui atque inerudit, qui in ea sunt sententia, censendi sunt, qui alios omnes sibi similes esse uelint, ut in communi sui similium frequentia latere, et inscitiae suae reprehensionem effugere, ualeant.* Accipite igitur commentarium lubentes uolentesque, ad quem et quos non tam mitra et pedum praecessoris et abbatis uestri, quam actionum suarum laudabilium imitatio, et symboli sui, VIVIT POST FVNERA VIRTVS, expressio luculenta pertinet. DEVS optimus maximus spiritu suo sancto uos regat, gratiamque suam largiatur, ad perficienda ea, quae praepropero ipsius decessu uel inchoata, uel imperfecta relicta sunt, detisque operam, ut quod ipsius morte detractum doleam, uestra erga me meosque gratia et benignitate restauratum, reipsa et operibus liberaliter experiar et laeter. Idib. Iuliis M.DXCVIII.

CONRADVS DINNERVIS IC.

In symbolum

VIVIT POST FVNERA VIRTVS,

Reuerendi in Christo patris et domini, domini IOHANNIS BVRCHARDI, abbatis monasteriorum SCHWARZACH, BANTZ, et S. STEPHANI Wirceburgi, cognati et mecaenates quondam sui, pie christianeque defuncti,

Andreae Dinneri I. V. St. carmen eiusdem manibus sacrum.

Assidue quamuis duris exercita rebus
Materiem tristi uirtus sibi tempore quaerit,
Horrida, et ipsa sibi, et duris successibus instans,
Ipsa suis pollens opibus, sibi maxima merces,
Et laudum uulgi et plausus secura theatri:
Inuitam tamen ambit honos, atque aemulus ultro
Consequitur, uelut inque uicem conspirat amice:
Vmbra uelut sequitur per solis euntia lumen
Corpora, nec comitem, maneas modo Phaebe, relinquit:
Pyramidemque hedera ut uiridi complexa corymbo
Implicat, et uariis serpens anfractibus ora
Impedit et foliis totam immortalibus ornat.
Ardua sed uia uirtutem coniungit honori
Nec properata eadem lucenti collocat arce.
Sic nisi Tyndariden repetissent milite Graii,
Si felix Troia, et si Pergama celsa manerent,
Magnus et Aecides, essetque inglorius Hector,
Priamides Hector, patriae illa columna ruentis,
Tantaque Lethaea nunc essent nocte sepulta
Nomina, nec toties ungues rosisset Homerus.
Quis, nisi puluere turpatum Meriona nosset?

Illum

Illustreisque animas Scipiones atque Camillos,
Regulum, et Aemilios, et nomina magna Catones,
Innumerosque alios, quorum si nomina quaeras,
Ocyus expediam, numerat quot numina tellus
Memphitis, felix nascentibus arbore diuis:
Quot colles olim Phaeton, si credere dignum est,
Fluminaque, fortesque, lacusque exussit, et urbes
Cum patrias uellet nunquam tetigisse quadrigas.
Scilicet haud isti tanta iam luce cluerent,
Ni fortuna locum uirtuti aduersa dedisset,
Atque idem tumulus nomen, qui corpus, haberet.
His ergo delitias superum cultissima uatum
Pectora, et addo alios, qui Phoebo digna locuti
Enthea musaeo complerent scripta lepore.
Ergo illi aeternis frangunt praecordia curis
Interitura, et nocturno immoriuntur oliuo,
Et uitae pars nulla perit. Certissima honesti
Semita, nec belli inferior, quoque laudibus ista.
Adde: quod utilior, tantoque est dignior armis
Quanto sanguineo antistat pax aurea marte.
Ergo hoc illa iugo simul ut consistit honoris
Maiorem humana uirtus mentita figuram,
Vt mortale nihil mortali in pectore claudit!
Sed famam, caelumque minor nunc concipit astra
Mente, atque angustum factis ingentibus orbem.
Non si flamma mari miscebitur, et mare caelo,
Antiquumque chaos fractus minitabitur orbis,
Horrescit, contraque metum stat gloria segnem,
Et iacturam animae fama solatur inani.
Nec secus aduersis puro candescit honesto,
Quam nimbo uinci metuens tralucet oborto
Arquato Phoebus pingens curuamine caelum.
Atque animo tantum, quantum dea caeca tumultu

A *Increscit, uires et casu sumit ab ipso:*
Ceu quondam Oeteo luctator in Hercule pendens,
Et felix, si fusus erat, matremque cruento,
Ore momordisset, pugna congressus iniqua.
At simulac uitae retinacula morbida rupit
B *Virtus, atque animum penitus repetentia nostrum*
Deseruit, non illa rogum, non ibit in ignes,
Post fata ast, superi inuideant, atramque fauillam
Fama uiri, atque animi superant decora indita tanti.
C *Fama bonum, et rerum sola expers fama sepulchri,*
Siue super terras sublata uolucribus alis,
Seu niueis inuecta rotis, seu sumitur illi
Buccina curua, uirum qua facta ac nomina clarat.
Audiit instantem, et si quem procul orbe remoto
Bosphorus, atque orbis complectitur ultima Thule.
D *Quid te, IANE, querar, decus et uirtutis alumnum?*
Nostris praesidium ereptum fidusque Camaenis,
Quem capitis morte et damnarunt funere nuper
Summis fata uiris properata, atque inuida Clotho.
At puto, lugendus non es, qui parte superstes
E *Nobiliore, potes uiuus uirtute uideri,*
Et fama, tibi qui certantia mausoleis.
Et pietatis et ingenii monumenta parasti:
Quis non longa dies, non liuor, ut ilia momo
Rupta crepent, queat anguineum insputasse uenenum:
Sed contra pietas iubet, ultro et gannit in aurem
F *Funereos cantus, Calathis haec lilia plenis*
Bustum ornare recens, numerisque includere laudes
Praecipit, et tenues nec quicquam grandia poscit.
Scilicet hoc querulo suadent ante omnia fletu
Banthiades nymphae, crescens et fletibus Itschus,
Turbatoque animum testatus flumine Moenus:
Ter conatus erat caput idem attollere fundo,

A *Et barbam cannis implexaque tempora musco,*
Ter caput, ingenti perculsus pectora luctu
Funeris, algam intra glaucumque recondidit aluum.
Ante sed Oceano madidam spectaueris Arcton
Oarionque Euros, uehet aeter lucidus hoedos,
B *Quam tantos laudum capias, mea Pieri, fluctus,*
Ipsa neget quas se, quanta est, comprendere Francis.
Sed tamen, ut tecum quid conieceris inepta,
Et saltem officio temet soleris inani,
Saepius hos surdas questus iactabis ad auras,
Saepe et, quando eheu sicne occidit? ingemis, eheu
Et syluae, atque imis rosonabit uallibus echo.
Vel tumuli signes, licet, ipso hoc carmine saxum:
Integritas, pietas, prudentia clara, fidesque
Quattuor intereunt mortali in corpore diuae.

EIVSDEM

Ἐτεόστιχον continens annum obitus eiusdem reuerendi domini abbatis etc. ad Parcas.

CrVDeLes IanI properato fVnere DIrae!
CVIVs VIX tItVLos franCIa LaTa CapIt.

DE VITA REVERENDI IN CHRISTO PATRIS, DOMINI
IOHANNIS BVRCKARDI,
ABBATIS
Schwartzachensis et Banthensis etc.

COMMENTARIVS.

I.

Ratio suscepti operis.

De republica et communi hominum societate bene meritorum memoriam ad posteritatem conseruandam et celebrandam, pro teste uetustas est ipsa: quæ non tantum mausoleis et pyramidibus nomen illorum illustrabat, sed anniuersarios quoque dies commemorandis illorum meritis et uirtutibus consecrabit. Athenis recitata est quotannis concio, quam PLATO in epitaphio exposuit. *Plataeenses*, scribit PLVTARCHVS in Aristide, *ceremoniis aniuersariis celebrasse eos, qui duce Pausania contra Mardonium fortiter pugnantes ceciderunt.* Quam consuetudinem pro iure et quasi lege, a populo DEI etiam obseruatam, scripturae sacræ locis ostendi potest et exemplis. Sane in memoria aeterna fore iustum canit psalmus 112. Et *Iosiae* regis praematuram mortem carmine lugubri dellet IEREMIAS. Non ibo longius: nonne eius ritus ephemerides nostrae quotidianae quasi legem ante oculos proponunt? Neque enim defunctorum modo conseruandae memoriae tribuuntur dies et anniuersariae ceremoniae, siue, ut uetus ecclesia locuta est, μνῆμαι πανηγύρεις γενέθλια. Sed uiuis etiam prosunt et posteritati, quae exemplis, regularum obsidibus, secundum Platonem, eorumque applicationibus magis interdum commouetur et ad laudabiles uitae actiones uirtutis-

Vtilitas ex uitis illustrium uirorum.

C que culturam excitatur, uita et mores instruuntur, et animi sententiaeque conformantur, quam ullis uultuosae philosophiae praeceptionibus. Vetustatis sacrae uestigium cumprimis memorabile apparet ex *epistola ecclesiae Smyrnensis*, quae legitur apud EVSEBIVM lib. 4. cap. 15. ecclesiasticae historiae, scripta circa annum domini CLX. qua D continetur martyrium Polycarpi, eius, inquam, ad quem scribit S. IGNATIVS, teste *epistola*, quae inter alias eius hodie est numero *octaua*, quemque praecedente ἀξιόθεον [illegible] τῆς Σμύρνης laudat: cuius ecclesiae in fine haec: celebramus diem γενέθλιον Polycarpi, εἴς τε τῶν προηθληκότων μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἄσκησιν καὶ ἑτοιμασίαν: hoc est: *Ad memo-* E *riam eorum, qui certamen suum iam decertarunt, et ad sequentium exercitationem et praeparationem*, siue, ut RVFFINI paraphrasis habet: *ut sequentium animi ad praecessorum uitam insignibus exemplis incitentur audientes ipsos ob certamina celebrari, et iam corona incorruptionis ornatos, ac brauio incomparabili donatos esse.*

II. Natura porro ita comparata est, ut quos admiramus et magnifacimus, eorum omnia maxima minima cognoscere cupiamus. Recteque ac uere XENOPHON, *uirorum uirtute praestantium non seria modo, sed et iocosa digna esse ait, quae memoriae commendentur.* Et certe si uascula quaedam, quibus illi

usi

usi erant, et alia quae in eorum supelle- A
ctile ac friuolis fuerant, mortuis ipsis
cupidos emptores inuenerunt: quo-
modo *lucernam Epicteti* mille drachmis,
Protei Stoici *baculum* talento uenditum
accepimus: multo magis eorum actio-
nes et studia nobis commendata esse
debent, quibus antiquitas ita indulsit,
ut illorum, qui olim extitere, etiam
συμπόσια ac *δεῖπνα* in rebus opera et o- B
leo nostro digna esse duxerint. *Tabu-
las* nauis *Thesei* conseruarunt Atheni-
enses, et *cunas Caroli Quinti* imperato-
ris *Gandanenses* ostentant, propter ma-
ximorum alumnorum memoriam,
qui in ipsorum urbibus lucem
primam nascentes hauserunt. Fit
etiam, nescio quomodo, ut locis iis,
in quibus summi praecellentesque uiri C
multum uersati sunt, magis, quam li-
brorum ab eisdem conscriptorum le-
ctione saepe numero commoueamur
et delectemur, uel ipsius Ciceronis e-
xempio, qui cum aliquando uenisset
Metapontum, non ante ad hospitem
diuertit, quam locum ipsum, in quo ui-
tam ediderat Pythagoras, sedemque i-
psam uidisset. Penitioris antiquitatis D
est, in thesauris suis habuisse imperato-
res Persarum non solum gemmas, au-
rum, *θυμιάματα*, quibus ad splendorem
et luxum uterentur: uerum etiam re-
rum a se atque ab aliis gestarum libros
atque monumenta, quae ab illis repo-
nerentur ad sapientiam atque memo-
riam. *Darii* temporibus, filii Hysta-
spis, hominum etiam beneficia in illis E
fastis regiis annotabantur, ut qui meriti
praeclare de imperio essent, honores
et praemia suo tempore acciperent.
Hos libros cum aliquando sibi proferri
Darius iussisset, et uiro praestanti nul-
lam gratiam relatam intelligeret: man-
data statim dedit, quibus animum suum
gratum atque beneficum, non modo
coram aulicis in conuiuio, aut alio loco F
honorato; sed coram omni populo *Su-
sano*, illustris praeconis uoce et regia
magnificentia testaretur. Iam quid
homines, praecipue liberali doctrina
instructos, decet magis, quam littera-
rum monimentis consignare eorum
uirtutes et laudes, qui, ut MARO, *sui me-
mores alios fecere merendo?* idque mu-
sis ipsis curae esse, canit THEOCRITUS: G

Αἰεὶ τοῦτο Διὸς κούραις μέλει, αἰὲν ἀοιδαῖς,
ὑμνεῖν ἀθανάτους, τ' ἀγαθῶν κλέα ἀνδρῶν.

Quid ad haec FLACCVS ille?

Dignum laude uirum musa uetat mori.
Coelo musa beat - - Item:
Vixere forteis ante Agamemnona
Multi, sed omnes illacrumabiles
Vrgentur, ignotique longa
Nocte, carent quia uate sacro.

Paullum sepultae distat inertiae
Celata uirtus - - -

Nullam enim aliam uirtus mercedem
laborum desiderat, praeter illam laudis
et gloriae, qua detracta, quid est, quod
in hoc tam exiguo uitae curriculo, tam
breui, tantis nos in laboribus exercea-
mus? gloria inquam ex omnibus prae-
miis uirtutis amplissimum, quae uitae
breuitatem posteritatis memoria con-
solatur: quae efficit, ut absentes adsi-
mus, mortui uiuamus: cuius gradibus
etiam homines in caelum uidentur a-
scendere, ut praeclare Cicero duobus
locis. Iam quod studium Graeci in ui-
tis praestantium uirorum, ad posteri-
tatis memoriam commendandis, posu-
erint, unus nobis PLVTARCHVS pro o-
mnibus sit, auctor copiosus et grauis.
Venio ad Romanos, quibus in more
positum fuit, uita functorum clarioris
nominis uirorum et mulierum corpora
exponere pro rostris: ubi publice, ad-
stante populo Romano, defuncti laudes
recitabantur, quae res uulgatior, quam
ut ulla probatione indigeat. Nulla e-
nim frequentior in historiis occurrit,
nullumque insigne funus absque lauda-
tione. Si quis tamen probationem re-
quirat, sufficiat, quod referunt L. A. SE-
NECA ad Marciam de Druso a Tiberio
patre, et DIO CASSIVS lib. LIV. de A-
grippa ab Augusto laudatis. Postre-
mo qua mente clarissimum ecclesiae lu-
men D. AMBROSIVS pios principes
Valentinianum, Theodosium, Gratianum,
imperatores commendarit; quomo-
do autem impietate sub *Domitiano,
Traiano, Hadriano, Antonio, Maximio,
Decio, Valeriano, Diocletiano* uigente,
martyres CHRISTI ad sustinendos acer-
bissimos cruciatus animati sint, scripta
ipsius testantur.

III. Quo misso uenio ad huius secu-
li uitarum scriptores, qui in duobus of-
fendisse deprehenduntur, ut aut lauda-
tione, aut uituperatione fato suo fun-
ctorum nimii, dictis suis fidem ipsi ab-
rogent. Laudes enim immodicas bo-
nis uiris, qui laudantur, graues esse et
onerosas, nec admodum delectari, mo-
net sapiens EVRIPIDES Iphigenia in
Aulide, cuius hi uersus:

Λυπούμενοι γὰρ οἱ ᾽γαθοὶ, τρόπον τινὰ
Μισοῦσι τοὺς αἰνοῦντας, ἐὰν αἰνῶσ᾽ ἄγαν.

Oderat *Timaeus* historicus Agatho-
clem, Siciliae regem: ubique igitur
eum uituperauit, et cum aliis multis
malediceret, nominatus est *ἐπιτιμαῖος*,
hoc est, *uituperator*. Acerbissime et-
iam conuiciatus est *Theopompus* Philip-
po Macedoni, eiusque exercitui. Qua-
propter cum Alexander magnus filius
ad supplicium eum dedi posceret, con-
fugit

fugit ad aram Dianae Ephesiae ritu supplicis. *Daphitas* cruci affixus et *Cassius* propriis libris combustus fuit, quorum uterque de illustribus uiris traducendi caussa, maledice contumelioseque scripserat. *Timagenes* Augustum offendit, qua narratione incertum, sed sapiens princeps tantum ei familiaritate pristina interdixit. Postea *Tiberius* eum sustulit, cum quidem eius historia a posteris laudata sit. Eandem labem adspersit *Henricus Glareanus*, praeceptor meus, T. Liuio tanquam Gallis iniquiori, me ipsius disciplinae alumno, quod ne scripto quidem dissimulauit.

IV. Contra qui nimiis laudationibus uitas corruperint, et ex laudatoribus assentatores facti, omnia ad gratiam reuocarunt alienam, multorum ex antiquitate, plurium ex huius et superioris seculi scriptoribus exempla afferre possem: quae quia odiosa, praetereo, ne crabrones irritare, aut cum laruis luctari uidear. Frustra enim niti, nec quicquam aliud fatigando sese, quam odia hominum quaerere, extremae dementiae esse ait SALLVSTIVS: ἐγχίστην δὲ ὀδήνην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἄυτην, πολλὰ φρενέοντα μηδενὸς κρατέειν, ut HERODOTVS Calliope sua. Qui iuxta putauit laudare et uituperare, de *Paullo* IOVIO clarissimo suorum temporum historiarum scriptore, Florentiae ante annos 33. è *Benedicto Varchia*, uiro fide digno et elegante doctrina polito, accepi. Qui cum ab amicis reprehenderetur, quod saepe laudaret uituperandos, uituperaret laudandos, respondisse fertur: *Vbi tempus centum annorum exierit, neminem sciturum, uera an falsa scripserit.* Eundem dixisse, *se plures annulos laudandis hominibus tulisse, quam Hannibalem occidendis Romanis ad Cannas, affirmat.* Iouioque acerbe exprobrat Michael *Brutus*, historiae Florentinae scriptor. Taceo quae mihi narrata sunt de tribus ipsius calamis, aureo, argenteo, plumbeo. Quae si uera sunt, quam accurate et fideliter, leges historiae custodierit, IOVIVS CICERO docet, qui *testem temporum uacat historiam, lucemque ueritatis, et memoriae uitam uitaeque magistram.* At eius κακοηθείας, liceat enim mihi uti ea uoce, qua *Plutarchus* contra Herodotum, poenituisse Iouium, in publicum protulit, eius, ni fallor, e fratre nepos, Iulius Iouius, iis epistolis, quas populari Italorum sermone scriptas edidit, quibus testatur, ipsum Paullum historiae suae, ad eam abolendam, uim adferre uoluisse, ut MARO Aeneidi, NASO Metamorphosibus, et *Andreas* NAVGERIVS historiae Venetae, *P. Bembo* teste. *C. Caesaris* commentarios hoc potissimum nomine laudat CICERO, quod sint nudi, recti, et uenusti, omni ornatu orationis, tamquam ueste, detracta. Cum enim sua ipse facta cogitaret ad posteritatem transmittere diligenter et inprimis cauendum sibi putauit, *ne quid exaggeraret, neue aliquid sibi per arrogantiam adscriberet: quos autem oppugnasset, eorum inuidere laudibus uideri possit.* Laudanda etiam non solum, sed et imitanda SALLVSTII temperatio, qui etsi cum Cicerone acreis exerceret inimicitias, singularem tamen illius uirtutem, industriam, uigilantiam, in extinguendo reipublicae incendio, summa fide praedicat, nec ullam maleuolentiae significationem ostendit.

Iouii dictum.

Vitae describendae ratio.

V. Haec obiter praefatus, ut iusta quasi persoluam reuerendo domino IOHANNI *abbati Schwarzachensi, et Banthensi etc.*, exponendis iis, quae de *ortu* ipsius, progressu *aetatis* reliquoque *uitae suae* laudabiliter actae curriculo comperta habeo, eo genere dicendi utar, quod ipsum uiuentem cumprimis delectatum scio, hoc est, simplice, solido, nudo. Tanto maiorem autem fidem mihi adstruendam existimo, e quo ante *triginta sex* annos, eundem abbatem in bonis litteris *discipulum* magister et informator habui, eiusque ingenium in herba quasi fruticans, inde in florem se induens, post amplissimos fructus proferens, propius cognoui, ad id usque tempus, quo alterum pedem ὡς ἐν τῇ σορῷ εἶχε, ut ICti ueteris uerba usurpem. Proinde neminem de me suspicari uelim uirum bonum, absit haec labes moribus meis, me aliquid uel gratiae, uel amori, uel amicitiae in hoc commentariolo dare, cum, quod ille apud TERENTIVM, cui a pudore nomen est, uereri se ait, coram in os hic nemo laudetur, sed de *mortuo* uerba fiant, cui assentari uelle, ut ingens stultitia, ita uiuos laudare irrisio est, quomodo de *Pescennino nigro* memoratur: qui recitaturo sibi creato imperatori panegyricum, *laudes*, inquit, *scribe Marii, uel Hannibalis, uel ducis cuiuspiam alterius optime functi, quem imitemur: nam uiuos laudare irrisio est.* Esse quidem uirtutes in hominibus diuinitatis imagines, quarum excellentiam antiquitas mirata, atque supra modum eas extollens, inter caelestia numina mortales retulit et diuinis laudibus ornauit, ne philosophi quidem dubitant. Id si absque errore statuatur et ad DEVM fontem omnis uirtutis referatur, in nullam reprehensionem cadit; uerum cum diuina dona ita suspicimus, ut DEI quasi obliti uideamur, conatus iste et admiratio uitio non carere existimatur. Sed in

Ab odio absit et studio adulandi

in hoc casu magis, quam commentarii huius breuitas postulabit, delapsi.

Natiuitas abbatis Burckhardi 1538.

VI. *Natus* est is, de quo mihi sermo, *Iohannes* BVRCKARDVS abbas, in uico *Wettelsheim*, Noricae regionis, pertinente ad dominum abbatiae *Wiltzpergensis*, Caroli magni fundatione clarae, anno P. S. M. D. XXXVIII. quo mense aut die incertum, patre Henrico, eius loci praefecto. Maiorum antiquam nobilitatem arguit, quod ego αὐτόπτης in monasterii Banthensis uetustis documentis legi, eos ipsos *Burckardos*, e quibus noster originem ducit, inter *pares curiae in Banthensi feudali* iudicio, ante annos centum cooptatos fuisse, quem in ordinem nemo, nisi imaginibus clarus, aggregatus fuit unquam: cuius moris exemplum controuersia, inter nuper defunctum dominum *abbatem* et fratres a *Rotenhan*, inuestiturae renouationem quorundam feudorum respiciens, hodie praebet, nullis aliis, quam e nobilitate paribus curiae selectis. Sed his et aliis suo loco relictis, quae ita nostra sunt, ut et aliorum sint, quaeque et abbas noster, et intelligens rerum humanarum quisque contempsit, iique demum nobiles et illustres propter caeteros a sapientum ordine censeantur, qui DEO freti, ea, quae mortalium opinione praeclara habentur, sine ullis huiusmodi praesidiis, sua sibi uirtute pepererunt, suisque maioribus, ut Cicero de se dixisse fertur, sua uirtute praeluxerunt, et plus ornamentorum et lucis in genus suum intulere, quam ipsi a maioribus etiam splendidis acceperunt.

Burckardorum gens plurium imaginum.

Abbatis educatio.

VII. Abbas noster patre immature orbatus et, matre ad alteras nuptias transeunte, apud patruum Andream *Ochsenfurti*, quod est ad Moenum amnem Franconiae celebre oppidum, aliquandiu agens ibique primis litterarum rudimentis tinctus uerius quam imbutus, duriterque et parce habitus, in monasterium *Schwarzacense*, tertio lapide inde distans, anno aetatis decimo, ab eodem patruo suo ductus est. Praefuit eo tempore monasterio abbas, nomine NICOLAVS, qui, cum ex adolescentis uultu signa bonae mentis et liberalis ingenii naturaeque rectae haud obscura elucere aduerteret, humaniter statim in fidem et contubernium receptum, prae caeteris tironibus, nouitios claustrali uoce nuncupant, carum sibique commendatum habuit.

et institutio in Schwarzacensi coenobio.

Indolis abbatis in adolescentia

IIX. Erat autem in eo praeter excellens ingenium, incredibilis quidam pudor, ac singularis modestia et, (quae mater felicitatis dicitur, prompta, imperata faciendi et iussa exequendi, accipiendi et reddendi, obedientia,

A Commendabat eum praeterea in omnibus, qui illum nossent, non solum is, quem dixi, pudor et molestia, quae non modo in eius sermone extabat, sed in uultu etiam ipso, et oculis eminebat grauitas quaedam maior, et animi magnitudo, cum alacritate insigni et promptitudine in quolibet opere administrando sibi imposito, quam quae ab il-
B la aetate expectanda esset, egregia humanitate et suauitate morum temperata. Qua alacritate animi et ingenii generositate in adolescente perspecta, abbas *Nicolaus*, quamquam αὐτὸν σπεύδοντα ad decus et gloriam uerae uirtutis praesidiis parandam, sua uoce extimulat, secundum illa:

C *Acer, et ad palmae per se cursurus honores*
Si tamen horteris, fortius ibit equus.

Item:

Excitat auditor studium, laudataque uirtus
Crescit, et immensum gloria calcar habet.

Stimulus autem et calcar id fuit. Cum e re nata abbatum praecessorum suorum
D *monumenta sepulcrorum* adolescenti intento digito monstraret, multisque uerbis ad pietatem erga DEVM, et cultum christianae religionis adhortatus esset, his aut similibus uerbis: in ordine nostro, si, quemadmodum uiuere coepisti, persistes, longiusque progrediens, in uia enim DEI non progredi regredi est, ut acute dixit *Ioh. Gerson*, tractatu suo
E de regulis mandatorum, et progressus in medio cursu non defatigaberis, imo totum uitae spatium ita transegeris, ut, cum ad aliquam pietatis et uirtutis perfectionem peruenisse iudiceris, ipse tamen quotidie te ipso melior et perfectior cernaris, pulcherrimum et ad omnem posteritatis memoriam durabile monumentum tibi excitabis ipse. At
F si degeneraueris, in opacam illam cryptam, inter mixtum et sine nomine uulgus abiectus infodieris. Iam quia magna pars hominum casu potius, quam ratione aut consilio uiuere uidetur et, nullo certe fine sibi proposito, huc atque illuc uagari: cum tamen et res ipsa reclamet, et sapientissimi homines, ISOCRATES in epistola ad Iasonis liberos, A-
G RISTOTELES lib. I. ad Nicomach. et alii iampridem monuerint, *uitam plenam errorum ac perturbationum fore, nisi habeamus certum aliquid, quo tendamus, et ad quod omnia dirigamus*, Satyrico exclamante:

Est aliquid quo tendis et in quo dirigis arcum.
An passim sequeris coruos testaque lutoque?

IX.

Deuouet se regulae S. Benedicti.

IX. Noster abbas cum diu explorasset penes se, uersassetque monitore FLACCO - - *Quid ferre recusent, Quid ualeant humeri* - - in familiam siue sodalitatem diui *Benedicti*, ut uetustissimam, ita copiosissimam iuuenis nomen dedit, regulamque professus est, cuius quae sint capita hodie in publico apparet et extat de ea GREGORII magni in dialogis suis praedicatio, et D. BERNHARDI sermo tomo I. operum suorum, quo beatum *Benedictum* comparat arbori grandi atque fructiferae, tanquam lignum, quod plantatum est secundum decursus aquarum &c. *De regula S.* BENEDICTI, *sentio*, inquit idem BERNARDVS, tractatu suo de praecepto et dispensatione, *omni homini ea proponitur, imponitur nulli: prodest, si deuote suscipitur et tenetur: non tamen, si non suscipitur, obest. Quod autem in uoluntate est suscipientis, non in potestate proponentis, uoluntarium merito dixerim* &c.

Scriptoris opuscula.

X. Successit Nicolao *Leonhardus*, quo abbate, monasterium prope supremam cladem adiit, sicut suo loco, hoc est, in *catalogo et descriptione abbatum dicti monasterii exposui.* Quo loco moto, lectus est in abbatem *Wolfgangus*: ita enim scribendum et pronunciandum, reiecta orthographia et pronunciatione communi, humanam uocem in beluinam transformante, testibus uenerandae antiquitatis documentis in ἀρχείῳ *Wirceburgensi* a me *recensitis.*)

Angustiae abbatiae.

Quantum uero miseriarum, sitis, famis, algoris, nuditatis &c. *Leonhardo* abbate, sustinuerit, idem noster mihi saepe commemorauit, e cuius sermonibus collegi, tantam uel unius uini fuisse in monasterio, ea tempestate multas egregias decimas uini possidente, penuriam, ut cum sacris operandum, uinum saepe non suppeteret, sed a caupone extra monasterium agente, eius hemina interdum mercanda, aut licitanda fuerit, ut de aliis necessitatibus taceatur. Eo misero statu rerum animo se non deseruit abbas noster, sed illa prae oculis habens:

Explorant aduersa uires, perque aspera duro
Nititur ad laudem uirtus interrita cliuo.

Item:

Ardua per princeps gloria uadit iter.
Scilicet aduersis probitas exercita rebus,
Materiem tristi tempore laudis habet.

Item claustralia illa:

Dulcior est fructus post multa pericula ductus:
Dulcia non meruit qui non gustauit amara &c.

omnes difficultates alacriter uicit et ad gloriam et laudem summorum hominum uestigiis tritam et signatam, insito animi inuicti uigore, constanter progrediens, studia litterarum ita coluit, ut quamuis magistrorum ope et ductu, libris etiam ad cultum ingenii necessariis destitueretur, *Brachylogo*, *Tartarete*, *Mammotrecto*, *Hugnitione*, aliisque barbariei magistris in scholis claustralibus tum regnantibus, et, ne illis, quasi fugitiuis, manus iniiciendae forent, ad pulpita *catenatis*, sicut passim uidemus: re ipsum tamen impigre excolendo uinceret, et quidem tam acri contentione animi atque industria, ut *Terentiana* ad manum se obiter offerentia, memoriter disceret et teneret. Felicem illum, si recta liberalisque institutio obtigisset, a qua re depulsum fuisse infelicitate temporum, adeoque doctorum et ductorum penuria, saepe erga me deplorauit, nominatim autem *Graecae linguae* imperitiam, quam ὀνοκένταυροι quidam, quos uocat D. CYRILLVS in Iesaiam lib. 2. c. 14. sibi gloriosam hodie prope ducunt, ructantes illud e uulgi fece haustum, graeca sunt, ergo legi non possunt: cuius si *Accursium*, summo ingenio et memoria maximaque doctrinae ciuilis cognitione et copia instructum, omnibusque graecis et latinis glossographis praeferendum, censore meo magistro et doctore *Iacobo* CVIACIO, iureconsultorum huius seculi facile principe, auctorem constituunt, ab eius accursu longe aberrant, summoque et incomparabili uiro, quem suae ruditatis et imperitiae, ne dicam, ignauiae, patronum sibi adsciscere et aggregare conantur, quantum iniuriam faciant, conuincit eos ipsius glossa *ad L. 6.* in uerbo: *editio ff. d. bonor. poss.* his uerbis, ut ipsi loquuntur, formalibus: *Graecae litterae possunt intelligi et legi.* Quanquam nescio, quomodo fit hac degenere aetate, ut ate FLACCO, mox datura progeniem uitiosorem, ut quo quisque a Musis et Gratiis alienior, quo omnis eruditae elegantiae et antiquitatis, Graece iuxta et Romanae rudior, et *leguleius* συρφετωδέστερος, hoc apud intelligentes caeteroqui principes sit acceptior et gratior.

Barbaries coenobiorum.

Gr. LL. ignorantia.

Dimeeri doctor cuiacu.

Abbas a concionibus.

XI. At *Wolfgangus* abbas factus, perspecta hominis fide et industria, priorem, ut uocant, hoc est, alterum a se fecit. Quod munus ea dignitate, uigilantia et solerte industria obiit, ut et canonicatorum in templo ageret, rei familiaris rationes quotidie inspiceret, promus condus procuraret, iura monasterii, temporum iniuria et improborum possessorum culpa partim obsoleta *et inueterata*, partim *obsolescentia*, in *usum reduceret*, suscitaret, renouaret et ab interitu uindicaret, familiae ad omnes

Cura conuentus.

mnes necessarias operas defungendas assiduus instigator, ut quasi ἐργοδιώκτης praesens adesset, egregie memor eius quod Aristoteles lib. I. οἰκονομικ. ad Persam quendam refert: Τὸ ὄμμα τῦ δεσπότε πιαίνει τὸν ἵππον, hoc est, oculus domini saginat equum, καὶ κόπρ☉ ἀρίστη τὰ τῦ δεσπότε ἴχνη. Quod ea accuratione et uigilantia ab ipso factum est, uix ut ullus unquam dux aut imperator tam B perite aciem instruxerit, quam dextre ipse operas quotidianas inter familiares et domesticos partitus est, antelucano praesertim tempore, et tenebris paullatim in purpurascentem auroram rarescentibus, illud Hesiodi optimi patrisfamilias apud ueterem frugi Graeciam secutus:

Ἠώς γάρ προφέρει τε ὁδῦ προφέρει τε καὶ C
ἔργυ.

Sicut et illud M. CATONIS de re rustica, uillicum informantis: *primus cubitu surgat, postremus cubitum eat: patremfamilias uendacem, non emacem esse oportere.* Hac uia alacri gradu incedens et indefesso labore, contentione et industria circa sacra et profana, quibus illa carere non possunt, sed amice, ut Flaccus ait, D conspirant, assidue occupatus, sibi negotium aliis otium parare studens, tiro ueteranis, inferior aetate prouectibus rerum laudabilium exempla praebens, omnium studia et uoluntates facile promeruit, ut *Wollgango* morbis absumpto, ipsi aditus ad mitrae honores, unanimi fratrum conuentualium suffragatione, patuerit, quod fuit anno 1563. die Maii E 24.

Eligitur abbas MDLXIII.

Eius indefessi labores

XII. Quantum uero laborum et molestiarum unius monasterii *Schwarzacensis* caussa per XXXV. annos exhauserit: quanta moles ad uindicandum monasterium *Banthense* a manifesto interitu, circa sacra et profana, uel ut uulgo, spiritalia et temporalia, praecipue monasticam disciplinam, ita collapsam, F ut eius prope nullum uestigium aut species appareret, restituendam, ipsius humeris, inuitissimo et cum lachrymis deprecanti, anno 1575. imposita sit: quomodo denique his duobus tertium onus, ceu cumulus aliquis, accesserit, quod partim maximis precibus adductus, partim misericordia et animi mollitie quadam erga ordinem suum expu- G gnatus, anno 1590. in se suscepit, ut monasterium *S. Stephani* in urbe Wirceburgensi, uetustate uenerabile, e uoragine admodum profunda aeris alieni, ipsius uigilantia, et in tuenda restituendaque re familiari dexteritate et solertia mirabili eripiatur: dies prope me prius defecerit, quam uel ea tantum commemerauero, in quibus mea unius, ὡς αὐτοπράκτε καὶ συνέργε καὶ αὐτοπτοῦ opera, studium et labos supra annos 30. tam frequens interuenit, ut, si mihi propositum esset per singulos actionum ipsius et, quod Graeci uocant, τῦ καλῦ gradus incedere, dicendi principium quidem uideam, finem uero inueniam nullum.

Pietas in Deum.

XIII. Proinde a lege commentarii ut ne discedam et rerum capita, monente CICERONE in *Bruto* suo, breuiter simpliciterque perstringam, cum Plutarcho negans me *historiam*, sed *uitam* scribere, colloco in prima acie militantis ecclesiae illud S. GREGORII *Nazianzeni*: ἀρχὴν ἁπάντων καὶ τέλ☉ ποιεῖ θεὸν, hoc est, erga DEUM, *cultum pietatis, quae aurea illa catena est, qua cum caelestibus terrestria copulantur, qua uiuimus, unde lucem caelestem haurimus, per quam ad sacros caelites proxime accedimus, omnis uirtutis seminarium,* et D. AMBROSIUS in oratione quadam funebri: *Scala illa, cuius gradibus in caelum adscendimus: ipse immortalitatis portus, ad quem cursus uelificationis, idest, aerumnosae uitae nostrae, syrtibus et scopulis mundi post terga relictis,* CHRISTO *gubernatore, et proreta quasi, dirigendis.* Quo initio facto, et substructa quasi basi idem *S. Nazianzenus* ἀρχὴν ἁπάντων καὶ τέλ☉ ποιῶν θεὸν, non immerito PINDARUM laudauit, qui recta commodaque rerum initia columnas aureas appellabat. Vt enim, nisi firma fundamenta iaciantur, superuacanea et inutilis est omnis aedificatio: ita uix ullus laborum nostrorum fructus sperari potest, nisi conuenientibus et aptis initiis nitantur: nec felix progressus expectandus est, nisi fausta initia praecesserint, quae pondus haud uulgare concomitetur, quemadmodum de statuis Daedaleis a PLATONE proditum est, eas, cum praeclaro opere perfectae, et eximiae pulcritudinis existerent, nisi tamen arctissimis uinculis constringerentur, dilabi facile et perfugere solitas, quod earum incerta esset et lubrica possessio.

Lectiones sacrae abbatis.

XIIII. Sed ut eo, unde digressa est mea oratio, reuertar, lectionem sacram, hoc est, εὐαγγελικὰς βίβλυς, καὶ ἀποστολικὰς, καὶ τῶν παλαιῶν προφητῶν θεσπίσματα, σαφῶς ἡμᾶς, ἃ χρὴ περὶ τῦ θείε φρονεῖν, ἐκπαιδεύοντα secundum legem a Constantino magno, in synodo Nicaena latam, ὡς τὴν πολεμοποιὸν ἀπελάσαντες ἔριν, ἐκ τῶν θεοπνεύστων λόγων λάβωμεν τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν, quicquid a molestiis quotidianis subsecivi temporis superesset, diligenter coluit, certo persuasus, non succulentiore alio pabulo animum refici, sicut praeclare dictum est a BASILEIO, *magno*: ἡ εὐσέβεια τὴν ψυχὴν τοῖς θείοις τρέφει διανοήμασι: *nec oculos iucundiore spectaculo pasci posse, quam lectione sacrarum*

rum scripturarum, quod dulcissimis uersibus A S. CHRYSOSTOMVS expressit: οὐχ ὁ λειμὼν μόνον, ἀλλὰ καὶ παράδεισός ἐστι τῶν θείων γραφῶν ἡ ἀνάγνωσις. Οὐ γὰρ εὐωδίαν ψιλὴν ἔχει ταῦτα τὰ ἄνθη μόνον, ἀλλὰ καὶ καρπὸν τὴν ψυχὴν τρέφειν δυνάμενον. Et quod TERTVLLIANVS *in Apologetico: Certe fidem sanctis uocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus.* Quibus adde eundem Basilium, in prima epistola B de utilitate lectionis scripturarum multa praeclare dicentem, quorum summa haec est: *Scriptura prophetica et apostolica aut docet nos de rebus ad salutem necessariis, aut consolationem luctantibus proponit, aut hortatur ad iusta et honesta operatur.* Quid autem salubrius consilio diui HIERONYMI, epistola XII. ad Furiam uiduam: *Quando comedis*, inquit, C *cogita statim tibi esse legendum de scripturis sanctis. Habeto fixum uersuum numerum. Istud pensum domino tuo redde, nec ante quieti membra tua concedas, quam calathum pectoris tui hoc sub tegmine impleueris: Et post scripturas sanctas, doctorum hominum tractatus demum lege, et eorum duntaxat, quorum fides nota est.* D

Abbatis lectiones sacrae inconuictae.

XV. Proinde in *prandio* et *caena* quamplurimum ἀναγνώστην sacrae alicuius *lectionis mensae* adhibebat abbas noster, cui audiendo ita intentus erat, ut animum eius non in *patinis*, sed in *paginis* uersari, ex eius gemitibus et suspiriis et alacriore obtutu interdum, pro subiecti thematis materia, haud obscure appareret. *Psalmos* Dauidicos longissimo E psallendi et precandi usu et exercitatione, sicut et ea, quae in ecclesia statis diebus leguntur et canuntur, maxima e parte memoriter callebat et, si usus ferret, aut necessitas postularet, promte exprimebat. Fructum etiam se hunc uberrimum decerpere ex psalmodia illa, ut, cum circa tertiam noctis uigiliam a stata psalmodia se rursum in lectum F componeret, arrepto ex ea uersu aliquo cumprimis memorabili, eumque animo et cogitatione uersans, caelestis se aliquid iucunditatis, quasi choris angelorum psallentium insitus, gustare et percipere, non semel erga me testatus est. Porro *psalmorum* Dauidis quanta sit utilitas, quam accurate legendi, quam familiares nobis reddendi, nemo G ὀρθόδοξος dubitat. Mundus enim non tam sole, quam psalterio eget ecclesia, ut D. CHRYSOSROMVS: et BASILEIVS *magnus*, *psalmorum liber promtuarium est, ad uulnera animarum uetera sananda, et recens uulnerato medelam afferendam &c.* Vt in scripto eius *de usu psalmorum. Eos esse* δυσνόητους, *h. e. intellectu difficiles, magnamque attentionem et intelligentiam requirere.* Apparet illud ex epistola ATHANASII magni ad Marcellinum, de interpretatione psalmorum, cuius in Christo uoluntatem laudat, *magna contentione agentem, ut sensum, qui in singulis est, assequatur.* De Pambone alterum prodidit memoriae SOCRATES lib. 4. cap. 23. Is cum illiteratus esset, doctorem psalmos exponentem adiit, et quum primum uersum psal. 38. *dixi, custodiam uias meas, ut non delinquam in lingua mea*, audisset, discessit, sufficere sibi, inquiens, uersum istum, ut illum factis exprimere addisceret. Doctor cum eo expostulauit, quod eum ab eo tempore totis *sex* mensibus non uidisset. At Pambo respondens, quod nondum re ipsa uersum primum assecutus esset, se excusauit. Multi intercessere anni, et amico cuidam roganti, num uersum eum addicisset? uix tandem, ait, decem et nouem annis, factis ipsis eum addidici. Porro quam frequens et popularis fuerit melioribus ecclesiae temporibus, testatur diuus HIERONYMVS epist. ad Marcelli uiduam: *Quocunque te uerteris*, inquit, *arator stiuam tenens halleluiah decantat. Sudans messor psalmis se euocat, et curua attondens uitem falce uinitor, aliquid Dauidicum canit. Haec sunt in hac prouincia carmina: hae, ut uulgo dicitur amatoriae cantiones, hic pastorum sibilus, haec arma culturae.*

Disciplina monastica.

XVI, Disciplinam monasticam ita coluit et exercuit, ut suos sodales recte in officio contineret, et monasterium sibi creditum, quasi σεμνεῖον constitueret. Cuius uocis quae sit significatio, quis uerus sensus, legantur, quae PHILO de monachis christianis in Aegypto scripsit, narrante NICEPHORO lib. 2. eccles. Historiae c. 16. Qua in disciplina exigenda, qui eum seueriorem fuisse, nimisque rigidum quiritantur, eadem opera morbum animi prodere, et de aberratione a statutis ordinis confiteri deprehenduntur. *Ieiunia*, et nefastis diebus a quodam genere ciborum abstinentiam, ab EPIPHANIO ξηροφαγίαν dictam, diligenter, ne dicam fastidiose, obseruauit, nec solum iis diebus, sed aliis quoque suis hominibus frugalitatis, continentiae et moderationis exemplo proposito. Sacris magnifice operatus est, omnium oculis in sui admirationem conuersis, in deflexu aetatis saepe bis in septimana sacrificando. Magnis sumptibus mundum, hodie ornatum uocant, ad procurationem sacrorum solennem comparauit, qui tempore praecessorum suorum aut exiguus, aut obscurus in utroque monasterio fuit. *Templa* picturis, et phonasco *organorum* concentu, adhaec turres campano aere, siue nolis, quas uocant, quae

etiam

etiam septem dormientes, quorum memoriam fasti ecclesiastici retinent, suo tinnitu et clangore e profundissimo lethargo excitare queant, ruditer denique contabulata arcuato, siue ut CICERO; fornicato opere, ad honestam spectantium et audientium uoluptatem ornauit, auxit, instruxit, clausit, compegit. Pensum *statarum precum*, quas horas canonicas uocant, diligenter implebat. B Quin etiam secunda noctis uigilia, strato relicto, in templo psallebat, saepe ad horam unam et alteram, saepius ad plures, et conuentualibus suis, junioribus praesertim, ut idem alacriter facerent, auctorem, ducem et antesignanum se praebuit: qua in sacra exercitatione ita assiduus fuit, ut cum somno aliquando intempestiue obrutus, psalmodiam C illam neglexisset, potu aquae et inedia ad alterum usque diem poenas eius neglectionis de se sumeret et culpam redimeret, ratus, nulla arte melius suos in officio contineri, quam si seipsum contineat, et quae, secundum PLATONEM 5. de legib. *optima ad omnem uirtutem assuefactio est, ut, quae mones, in omni uita ipse facere uidearis*, eo memorabili D exemplo ad imitandum sodalibus suis proposito, congruente cum illo Claudiani magni poëtae:

In commune iubes si quid, censesque tenendum,
Primus iussa subi, tunc obseruantior aequi
Fit populus, nec ferre negat, cum uiderit ipsum
Auctorem parere sibi.

Meditationis fructus.

XVII. Consuetudo assidua illi erat multum *cogitandi*, plurima secum animo uoluendi, *meditandi*: neque enim tempus illum frustra labi, uir nunquam otiosus animo etiam, patiebatur: quibus intentus silentium suum claustrale, ut uocant, colebat, raro ridebat: quo fa- F ctum, ut tristis ac seuerus existimaretur, cum illius sermonibus ad hilaritatem pro tempore conuersis, nihil suauius, nihil urbanius existeret.

De Granatensi iudicium

Prodierunt ante XIV. annos in lucem Ludouici *Granatensis*, dominicani, conciones, in quas cum abbas noster incidisset, degustassetque: ita diligenter legit et relegit, ut in succum et sanguinem quasi G conuerteret suum, saepius erga me testatus, *se iis legendis non solum ad pietatem inflammatiorem factum, sed in nouum et alium hominem quasi transformatum.* Atque hic memini, cum ante XII. circiter annos, mihi in conclaui suo certi negotii caussa adeundus esset, ipsum magnam *lacrymarum* uim *effundentem*, me offendisse. Quo pro tempore dissimulato, parumque ciuile iudicans hominem interpellare, postridie, cum lae- A tiorem uultum prae se ferret, *unde*, inquam, *hesternae illae lacrumae?* Hic ille: *Lege Granatensem meum, et colliges, quid mihi lacrumas expresserit.* Est autem ea Granatensis dominica octaua post pentecosten concio secunda, ubi de reddenda totius uitae nostrae ratione agitur. Thema. *Redde rationem uillicationis tuae: nec enim poteris ultra uillicare.* B In qua uere christianus ille *Pericles* ita tonat et fulgurat, ut uel e ferreis animis, ceu pyrite quodam, scintillam aliquam pietatis et poenitentiae excutere posse uideatur, ad quam lectorem, eius legendae auidum, remitto.

Auditor in concionibus

XIIX. *Conciones* sacras publice habentes studiose audiebat, acuteque de iis iudicabat, quippe in simili palaestra C diu multumque uersatus; pie christianeque subinde concionatores monens, ut, quod res ipsa est, sacras scripturas sincere exponentes, bonae et laudabilis uitae exemplis auditores ad se pertrahant: oratio enim reuera factis ipsis consonat, perfacile fidem et assensionem meretur. Quibus rebus qui destitutus est, *εἴρων μᾶλλον, καὶ κατήγορος* D *ἑαυτοῦ δοκεῖ*, hoc est, *simulator potius et sui ipsius accusator esse apparet, etiamsi multum studii et operae in dicendo ponat.* Sin cui contigit, ut utraque hac laude clarus sit, nihil non, quod uelit, efficere potest, quod in diuo CHRYSOSTOMO euenisse, celebrat NICEPHORVS eccles. hist. lib. 13. cap. 2. Cui *συνᾴδει* NAZIANZENVS meus: *Qui bene docet,* E *et male uiuit, is una manu aedificat, et altera destruit.* Item quod una manu porrigit auditoribus, altera rursus eripit. Et illud DEMOSTHENIS: *ἅπας λόγος, ἂν ἀπῇ τὰ ἔργα, μάταιόν τι καὶ κενόν τι φαίνεται.*

Bene do, cen, male uiuent.

Pietas in pauperes.

XIX. Dixi breuiter de eius erga DEVM pietate. At pietas eius altera, quanta erga *pauperes* Christi, mise- F ricordia et largitas fuerit, quot uiduarum et orphanorum, et qui domi in summis angustiis cum fortunae iniquitate luctantur, inopiam subleuarit, communi, larga, liberalique eleemosyna, in perpetuum constituta, miserabilis illa turba non e monasterii sui solum uicis, sed e uicinia undequaque confluens ad monasterium, compressis gemitibus et G lacrymis, prope in singulas horas testatur et gratis animis recognoscit. Dixerat enim abbas noster, eleemosynarum fructum esse eum; *Manus pauperis Abrahae sinus est; ubi, quicquid pauper acceperit, mox reponit. Thesaurus caeli est manus pauperis, quod suscipit, ne in terra pereat, reponit in caelo. Manus pauperis est gazophylacium Christi: quia quicquid pauper accipit, Christus acceptat. Da ergo homo, pauperi* ter-

terram, ut accipias caelum: da nummum, ut accipias regnum: da micam, ut accipias totum: da pauperi, ut des tibi, quia quicquid pauperi dederis, tu habebis, quod pauperi non dederis, habebit alter &c. Quae et alia prolixius magister discipulo ex pulcerrimo pientissimoque sermone S. GREGORII *Nazianzeni* de amore erga pauperes, exposui, alias tam pie affecto, ut neminem quacunque fortunae grauiore iniuria mulctatum, tristem a se dimitteret, diem se perdidisse ratus, quo subditis suis, aut aliis opem ipsius implorantibus, bene non fecisset, ingenio erga omnes bonos mirifice propenso, quod cum laudatissimo Caesare *Tito* commune habet. Vt enim mortales terrestribus diuitiis, quantumuis magnis, abundent, DEI tamen misericordia nunquam non egent. Hinc S. AVGVSTINVS *de uer. domini in Ioh, serm. 41.* summa caritate hunc in modum auditores monebat suos. *Habet quidam multum auri et argenti, o si agnoscat se pauperem: agnoscit se pauperem, si agnoscit iuxta se pauperem. quid enim? quantumuis habeas, quicunque diues es, DEI mendicus es.* Hinc S. BERNHARDVS: *uae, qui dicit, quia diues sum et nullius egeo: cum sit pauper et nudus et miserabilis et miser.*

et parochias. XX. Non dissimilem, imo maiorem pietatem et beneficentiam ostendit erga *parochias,* quas uocant, in pagis sui monasterii, supra ueteres, nouis reditibus auctas et dotatas, idem erga scholas ostensurus, ut iuuentus optimis et moribus et disciplinis imbuatur, si diutius lucis usura obtigisset. *Tirones* *et erudiendos iuuenes.* monachos in sodalitatem *Benedictinam* aut receptos, aut recipiendos, humanioribus liberalioribusque disciplinis, litteris, artibus, studiis et philosophiae praeceptionibus erudiri curauit, nullis in eo parcens sumtibus, comitante utriusque linguae, tertiae quoque *Hebreae* sacrae institutione et cognitione, ut, quod sibi infelicitas temporum inuidit, sui sodales larga manu porrectum, fideliter apprehendant et retineant. Quarum *artium liberalium* et cognitionis litterarum quantus sit fructus, quae operae pretia, indicat BASILEIVS *magnus,* et IOH. CHRYSOSTOMVS, magnus itidem in theologia GREGORIVS *Nazianzenus,* cuius sententiam cognitu dignissimam lege apud NICEPHORVM hist. eccles. lib. 10. c. 26. §. omnes opinor &c. Et quidem quod ad graecae linguae cognitionem attinet, iudicat *Iacobus* SADOLETVS, at quantus uir? *Studium Gr. LL.* epistola quadam sua ad Ioh. Matthae. Gibertum, episcopum Veronae: *Graecae linguae ignorationem, qua imperfecta*

A *Augustinus utebatur, uim in eo maximi ingenii, tamquam uirgulis et uepribus impeditam, aliquoties detinuisse.* Si hoc de imperfecta tanti uiri iudicium, quid diceret de iis sacrae scripturae interpretibus, qui ne abecedariam quidem tabulam Graecam callent.

XXI. Priuata et *domestica* eius *uita* *Vita domestica.* quae fuerit, uere possum affirmare, sicut B triginta septem prope annorum consuetudine et usu cognoui, ipsum annis uirtutis, honestatis, et integritatis amantissimum et studiosissimum fuisse. Ingenio fuit *excellenti* et acri, eaque subtilitate, ut *Geographiam,* cuius absque cognitione lectio historiarum caeca quasi est, me monstratore, tabulis ob oculos positis, facile disceret et ta- C bulas tabulis scite adaptaret et connecteret. Ne ab *astronomia* quidem, cuius cognitio diuinitatis cuiusdam particeps et unde prima aeternitatis admiratio fluxit, tum quidem quod paruitatem nostri met et uitae nostrae, non aliter magis cognoscimus, quam eorum caelestium corporum magnitudinem et perpetuitatem admirantes, tum quod D animum ab his terrestribus attollentes, diuinorum commerciis assuescimus, ductu genii sui abhorrens; si quando, oblata occasione et serenitate aëris inuitante, in pulcerrimo illo theatro STELLAS insigniores ipsi ostenderem et nomina, quibus hodie, ex Arabum nomenclatura, insignitae sunt, exprimerem. Quibus studiis animus eius nobi- E lis ita delectatus est, ut globis, quos uocant, geographico et astronomico, a *Gerando mercatore* scitissimo fabrefactis, bibliothecam suam auxerit ornatioremque reddiderit.

XXII. *Memoria,* quae lectionis the- *memoria.* saurus est, tanta fuit, ut, quae comprehendisset, aut ipse commentatus esset, iisdem prope uerbis et serie, sine F scripto postea pronunciaret. *Diligentia* *industria* autem adeo mirabili, ut in iis, quae salutem et utilitatem monasteriorum sibi concreditorum respicerent, posthabitis omnibus naturae desideriis, non ante conquiesceret, nullo studio aut labori parceret, quam, quae perficienda erant, ad optatum finem perduxisset. Otium non secus, ac ipsam satanae cul- G citram, aut puluinar detestabatur, sibique eum, qui nihil agat, esse omnino non uideri, physicis docentibus, quae cuique rei caussa est, ut sit, eandem ei esse caussam, ut aliquid agat: mirari etiam, si quis dicat sibi tempus prolixum aut taediosum esse, cum tam latus ad res laudabiles campus mortalibus pateat, ipse temporis, cuius πολυτελὲς ἀνάλωμα εἶναι συνεχῶς THEOPHRASTVS dixit, *Otii fuga.* dispensator parcissimus, et elumbis otii

otii plane hostis, totum tempus id sibi perire ratus, quod in sacra lectione, aut in rebus necessariis domi administrandis non consumeretur, sibi dictum existimans, quod SENECA Lucilio suo: *Ita fac, mi Lucili, uindica te tibi, et tempus, quod adhuc aut auferebatur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige et serua. Quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam subducuntur, quaedam effluunt.* B *Turpissima tamen est iactura, quae per negligentiam fit: et si uolueris attendere, magna uitae pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem aestimet? qui intelligit se quotidie mori? Omnia aliena sunt: tempus tantum nostrum est &c.* Quae argute dicta a SENECA C legenti et haesitanti abbati nostro interpretatus sum: MALE agentibus perire tempus in iis, quae aleae, quae libidini, quae uentri, quae sectandis potentioribus dantur. NIHIL, ut euenit iis, qui otio atque ignauia marcent. ALIVD, negligenter ac languide omnia tractantibus, et quiduis potius cogitantibus quam id quod D agunt. Eoque fieri, sicut alio loco dixi, *ut necessaria ignoremus, quoniam superuacanea didicimus. Superuacanea*, immodicum uoluptatum, honoris, potentiae, pecuniaeque studium, innuente SENECA: *necessaria* uero, philosophiam, hoc est, diuinarum rerum humanarumque cognitionem: quae si ulli mortalium perfecta contingeret, haud E dubie omnium animi atque oculi in illum unum, tanquam deum quendam, conuerterentur. Alio loco SENECA uidet eos, qui operose nihil agunt, et in litterarum inutilium studiis detinentur, puta, quaerere quem numerum remigum Vlysses habuerit, prior scripta Ilias an Odyssea. Quo morbo nostra quoque aetas, aut etiam grauiore laborat. Multi sunt, qui, quo naso, quibus F oculis hic aut ille e ueteribus fuerit; quomodo uestitus, nudis pedibus, an calceatis incesserit, Marco an Menio ei nomen fuerit, diligentius ac sollicitius quaerunt, quam quid ii, qui magnam sapientiae opinionem habuerunt, de *uirtute* atque officio senserint: quam optimam formam Reipubl. iudicarint, G quod iter ad sapientiam maxime compendiarium censuerint. Ita in superuacanea curiosi, ad profutura negligentes sumus. Sed ad numquam *cessatorem abbatem* nostrum redeundo, parsimoniae suae temporis tribuendum, e quo numquam adduci aut ab ipso impetrari potuit, ut lectulum, in quo curis et laboribus defatigatus, paullum interdiu recumberet, in suo conclaui toleraret,

Fuga inutilium curiositatum.

A ipse laborum omnium, quos fors aut casus offerebat, tolerantissimus, et ad eos exhauriendos prope indomitus, tenens memoria cuiusdam monachi apophthegma, celebratum Tripart. historiae lib. 8. cap. 1. *Monachus, qui non operatur, latroni par iudicandus.*

Somnus breuis,

XXIII. Quoties illum ad uesperam usque *impransum*, et *incaenem* cubitum ire uidi, curantem recto ut stent omnia talo? Somno sane ultra quatuor aut quinque horas non indulgebat. *Doctos* uiros et amauit, et ornauit, eoque praeclaro facto admonuisse caeteros, et docuisse uisus est, nihil esse tam proprium praestantis eximiaeque uirtutis, quam aliorum et fouere et honorare uirtutem et doctrinam. In quo magna sane naturae uis, et inprimis mirabile consilium uiget. Quae cum duo uirtutis genera constituisset, ut una esset uirtus, ad iuuandum et commodandum se impartiens, altera idonea, cui commodaretur: ita hunc complexum praeclarae societatis iugatum inter se et annexum esse uolunt, ut altera sine altera suum explere munus rite nequeat. Doctrinam liberalem omnem et, quae familiam ducit, *Theologiam*, eiusque studium, quanta in commendatione habuerit, auxerit, promouerit, apertis *bibliothecis* in utroque monasterio *Schwarzacensi* et *Banzesi*, ad eius cognitionem adipiscendam, optimorum lectissimorumque librorum copiosa supellectile instructis ac refertis, ad posteritatem, si qua ulla olim erit, certissimis quasi obsidibus testatum dedit. Vere enim abbas noster iudicabat, quemadmodum Platonici elementorum in corporibus caelestibus quendam uelutri florem, in hisce inferioribus quandam ueluti facem, esse dicebant: ita rerum omnium cognitione dignarum in *theologia florem*, in aliis scientiis *facem* contineri. In *re familiari* solerter et industrie, citra cuiusque iniuriam augenda, incredibile dictu, quam probe omnes articulos calluerit, quantusque magister fuerit, testantur *aedificia* tam *publica*, quam priuata, non ad luxum et ostentationem, sed necessarios et utiles usus, ab ipso solerter et perite excitata et perfecta, cuiusmodi praeter illa, *molae frumentariae*, *granariae*, *cellae* uinariae, *ouilia* et alia ad commemorandum obscuriora. Verissimum enim est, quod quidam dixit, aedificationes, quo quisque sit ingenio, ostendere. Taceo maius, quam quis credat, *aes alienum* dissolutum, aut quod proprium et peculiare fuit, ad coëmendos honestis et licitis rationibus redditus annuos conuersum, denique omnia utriusque monasterii in eum statum et splendo-

in doctos amor.

Theologiae studiosus.

In re familiari.

rem restituta, ut cum egregie florentibus in hac *Franciae orientalis* ora monasteriis certare et comparari posse, in quibusdam superare uideantur.

Dignitas corporis. XXIV. Corporis ea fuit dignitate, quae ipsi hominum non uulgarium animos et studia, primo oris aspectu miram cum humanitate mixtam grauitatem, sincerique animi candorem referente, conciliaret. *Sensus.* *Sensus* omnes acres, uegeti, firma neruorum compages, in corpore lacertoso, multisque uigiliis et laboribus, parcaque uiuendi ratione durato dignoque, in quo animus eius domicilium haberet, de quo satis; *turpe* dicente quodam e Romanis imperatoribus: *Cum animum habeat homo, laudem captare ex corpore.* *Mores.* *Moribus*, ad communem uitam quod attinet, placidus fuit et suauis, animo recto et erecto, natura beneficus et ad tenerioris amicitiae officia praestanda gratificandumque obuius, promptus et beneuolus. Non ille consulto alterum quemuis aperte vel maledictis laedere uel oblique infamare notamue et ignominiam inurere. Nullum etiam fere alicuius dictum et factum tam duriter accepit, ut ab illius beneuolentia, familiaritateque et usu refugeret. Nullae in eo *maleuolentiae*, aut suspicionum iniquarum latebrae, nullae aemulationis insidiae, animus nulla maleuolentia suffusus, oratio aperta, libera et, quae ueritatis est simplex, omnis σοφιςικῆς osor acerrimus, sicut scio paullo ante mortem ipsius quendam, in cuius sermone omnia prope incerta, dubia, subdola, et captatoria, quaedam etiam ad aucupandam gratiam κολακευτικὰ inerant, acri uoce ab ipso reiectum fuisse. Nec hos solum, σοφιςὰς ϗ κόλακας, sed et alias pestes, calumniatores et delatores, qui suae delationis fidem non fecissent, a se abdicabat et reiiciebat. Quod si principes uiri imitarentur, ut cum aliquid occulte ad ipsos defertur, ipsi delatorem sistant, et fidem sibi fieri iubeant eius, quod sit delatum, prudenter sane facerent, grauiter monente magnanimo et sapientissimo scriptore PHILIPPO COMINAEO, lib. 5. commentariorum de bello Neapolitano, per Carolum VIII. regem Francorum gesto. Hac enim ratione, inquit, uiuent tranquillius, quando nullus eo sit progressus amentiae, ut, quod probare non possit, de eo sit alicui facturus calumniam, subiungens: *Mais il y en a de si bestes, qu' ils promettent et iurent n' en dire rien, et par ce moyen ils emportent aucunes fois ces angoisses, tont ie parle, et si hayent le plus souuent les meilleurs, et les plus loyaux seruiteurs qu' ils ayent, et leur font des domages a l' appetit et rapport de plusieurs mechans, et par ce moyen font des grands torts, et de grands griefs a leurs subiects.* Quae sunt eiusdem COMMINAEI uerba uernacula, dicta intelligentibus, atque utinam non eodem morbo animi laborantibus, quo solitus est MEDIVS, ex Alexandri parasitis unus, alios inficere, ne metuerent quoduis crimen in quemuis intendere; adiecta caussa apposita: *ut maxime*, inquit, *sanet uulnus qui delatus est, manet tamen cicatrix. Non arbitror*, scribit ERASMVS R. lib. 8. Apophtheg. *quemquam esse diabolum tam impium, qui rem magis nefariam possit suggerere. Et quo foedius est crimen, hoc tenacius haeret apud multos criminis suspicio.* Cui quadrat: *Calumniare audacter, semper aliquid haeret*, in eadem parasitorum Alexandri M. officina procusum. Sed ad alia transeo.

XXV. Vtrumque monasterium, *Schwarzacense* et *Banthense*, templa habet maiestate quadam in altum surgentia, ut procul etiam intuentibus religionem incutiant, illo in aperta planitie, hoc in supercilio montis, utroque ad Moenum amnem sito. *Templa coenobio utrinque aedificaque alta.* *Turres* sunt *excelsae*, procul ueluti salutantes et ad se specie structurae, tum ipsarum, tum monasteriorum, inuitantes aduenas, *campani* aeris clangore longe lateque uicinam regionem personantes. Vnde fit, ut pro more Germaniae, cui Iulius Caesar hospitalitatis laudes tribuit, frequentes ibi sint *hospites*, interdum tot, sicut uidi, uix ut in monasterio, quantumuis, spacioso hospitari possent. Ex eorum numero si qui essent melioris notae, et honestiore loco nati, noster ille, Gratiarum manibus factus quasi, comiter excipiebat, alacrem uultum ostendebat, et cibo potuque refectos, cum significatione humanitatis et beneuolentiae suae amanter a se dimittebat. *Hospitalis.* Quod si interdum erga clarioris nominis conuiuas, sibi aut ueteris amicitiae et notitiae usu caros, aut auctoritate et uirtute praestantes frons exporrigenda, et laetitia datori, more gentis, meracius litandum esset, hic ille uinum tenue et dilutum bibebat, conuiuis peculiare, e iugo a se uitibus sato, generosum sane et ordini monasteriorum respondens, plane benedictum. Raro tamen ad clausulam conuiuiorum sedebat, sed cum accumbentes *laetiores molliores que* sermones serere uideret, et, ut ille - - *super omnia uultus Accessere boni* - - - arte abrumpebat conuiuium, subornato interdum aliquo e ministris, qui ipsi in aurem tacite immurmuraret, adesse peregre tabellarium quendam cum litteris, aut alium quendam, qui ipsum conuentum cupiat. *Conuiuia breuia* Qua occasione ad sua rediit, relictis conuiuis, ut se inuitarent

tarent

tarent, quousque uellent dapsilius, ut A Plautina uoce utar, sobrietatis suae exemplo indubie proposito et relicto bibentibus mensuras sine mensura, ut dicit Augustinus de uerb. Apost. serm. 4. *Prandium* et *coenam ultra horam* non producebat, nisi aduenis hospitibus ad longiores accubitus interdum indulgendum esset. Iam quod EPICHARMO tribuitur, ἄρθρα τῶν φρενῶν εἶναι νήφειν, καὶ B ἀπιστεῖν, de illo, quantum ad abbatem nostrum, iam dictum, de hoc Q. CICERO ad M. fratrem de petitione consulatus, *Ἐπιχάρμειον illud*, inquit, *teneto: neruos atque artus esse sapientiae*, NON TEMERE CREDERE. Qui enim cito credit, leuis est corde, ut in ecclesiastico legitur, et quod S. HIERONYMUS scribit, in regula sanctimonialium *ad Eustoch.* C c. 16.: *Non omnibus, qui loquuntur, sis facilis ad credendum: leuitas enim in credendo, leuem denotat mentem, et credulitas, si Fulgentio credimus, mater est deceptionum.* Ita noster abbas usu et experientia didicerat, non esse nimis *leuiter* alteri credendum, neque auditis fidem temere praestandam. Multis enim, ut ille, simulationũ inuolucris te- D gitur et quasi uelis obtenditur, uniuscuiusq; natura, frons, oculi, uultus persaepe mentiuntur, oratio uero saepissime. Credulitati temerariae adfinis est suspicio, qua alte concepta, nulla grauior pestis humano ingenio insidet. Ea enim cum temere semel irrepserit, aegerrime uel maxime illustri ratione conuellitur.

A leuitate alienus.

Colloquia eius.

XXV. Porro ut alloquio fuit facilis, comis et perhumanus abbas noster, ita φιλοφροσύνην illam *insigni grauitate*, non illa austera et fronte caperata, sed plena dignitatis et comitatis miscebat et temperabat. At πολιτικὴν ἀρετὴν ἱερωσύνῃ συνάπτειν, καὶ συγκλώθειν τὰ ἀσύγκλωστα, hoc est, ciuilem uirtutem siue actio- F nem sacrae functioni applicare uelle, eaque coniungere, quae inter se maxime natura dissident et connecti nequeant, quae ueteris theologi sententia apud SVIDAM legitur, quantae dexteritatis, siue, ut Graeci, δεξιότητος, hoc rerum statu sit, abbas noster suo exemplo in utraque functione luculenter testatum dedit. Audisses porro posterio- G ribus suae uitae annis, in otio pariter et negotio, nullum *uerbum* ex ore ipsius excidere, quod non ad *aedificationem* et *frugem* aliquam bonam pertineret. In populari sermone grauem, copiosum, et disertum scribendo et loquendo, publice et priuatim se praebuit, uerborum proprietatis et elocutionis apprime obseruans, tenax et studiosus. A *sordibus* et *auaritia*, quae maxime una aliis et praestantibus animis atque consiliis infesta atque inimica est: quae facit, ut christianae caritatis et misericordiae, aut nullam iam, aut quam exiguam partem teneamus, cui desunt omnia, quae quod habet, non habet, ῥίζα καὶ εἴδωλον, ut PAVLVS, ut D. *Chrysostomus*, μητρόπολις πάντων τῶν κακῶν eum abhorruisse, et hospitalitas, et eleemosynae largissimae, et tot subditorum subleuata inopia, ut taceam de tot uariis, necessariis utilibusque aedificationibus, manifestissime testantur et ab ea peste uindicant et defendunt: quae magnas saepe opes, recte partas etiam, euertit et corrumpit: cuius si arculam sera, ostio, uecte quoque communiens, frustra tamen id facies; siquidem eam intus inclusam pestem habes, uiolentissimum praedonem, qui quidquid inuenerit, diripit, ut idem Chrysostom. cap. 5. primae ad Corinthios - - -

Quale insatiabile monstrum
Orcus auaritiam Stygiis emisit ab antris,
Germanam harpyis facies inculta situque
Tristis, hiant rictus, tetricis frons aspera rugis.
Ora fame pallent, corpus miserabile curae
Attenuant, uirus promptam ad periuria linguam
Inficit, et trepidam exercent somnia mentem,
In uigiles ne blanda quies irrepat ocellos.

Quae est ὑποτύπωσις auaritiae per G. BVCHANANVM lib. 1. sphaerae suae.

Libertas eius

XXVI. In pronunciandis iis, quae E ueritati, matri iustitiae, consentanea essent, ea *libertate* animi et oris usus est, ad nullius gratiam, amorem aut odium sermonem ut inflecteret suum, ea seueritate, ut preces apud eum, neque ad iusta impetranda necessariae essent, neque ad iniusta impetranda efficaces, quo nomine Romanum quendam felicem censitum legimus. *Prudentiam* cum morum integritate ac sinceritate coniungendam, concionatur ille, de quo aeternus pater testatur; HVNC AVDITE. Prudentiam cum dico, non ea accipienda, quam mortem esse et inimicam DEO sapientiam affirmat PAVLVS, sicut uulgus eum prudentem uocat, qui multa simulare, ac dissimulare nouit, multa mentiri, eos, quibuscum agit, commodi sui caussa fallere ac circumuenire: et quod sibi proposuit multas uias reperire, quibus id quoquomodo adipiscatur. Illa uero prudentia non est, sed calliditas, uersutia, malitia. Vera prudentia est, et cognoscere quid petendum fugiendumque sit: et quibus uiis tum ipse eo peruenire, tum alios eodem perducere commodissime possit: nihil temere atque inconsiderate agere, sed unaquaque in re,

Prudentia

Liberalis.

re, quid rerum, personarum, locorum, A temporum uarietas postulet, diiudicare. Miserum qui alium fallit, si se idcirco eo, quem fallit, prudentiorem putat. Fallit ipse se et induit multo perniciosiorem in laqueum, quam quo implicare alium parat. Quanto prudentior, qui neminem fallit. Deo enim similior est, qui neque falli potest. Quae sunt disertissimi MVRETI, in ora- B tione ad cardinales, subrogandi *pontificis* caussa conclaue ingressuros. ταύτην τὴν γραμμὴν nostrum *abbatem* secutum esse, et ipsis operibus factisque expressisse, actionum suarum tenor constans ostendit: et quod affine prudentiae habetur, in consiliis capiendis dexteritas, circumspectio, solertia, et quam Thucydides requirit, σύνεσις πολιτική, C longo rerum usu collecta, quae ille ita in numerato habuit, ut saepe in deliberationibus, e re aut casu natis, sententias illorum, qui sibi aliquid sapere uiderentur, anteuerteret, quaeque illi in medium consulere, animis agitabant ea prior ipse proferret, et, quae magni iudicii res aliorum uagas et dissipatas cogitationas in girum rationis D reduceret, ut ipsum intuens saepe illud Menandri mecum animo uersarem: ὡς ἡδὺ συνέσι χρηστότης μεμιγμένη.

Pacificus. XXVII. Cum uicinis amicitiam *et pacem* coluit, at si quo in iure monasteriorum sibi concreditorum ab iis impacatis turbaretur, non corpore aut animo ille conquiesceret, donec turbatis rebus aut ciuili pactione, aut, si plane es- E sent, retorridi, per legitimos tramites, secundum *Ennianum* illud, ex iure manum consertum, mederetur. Consilii etiam cautionis hoc fuit, quod non unius, sed multorum saepe, super una eademque caussa et quaestione, consilia et sententias sciscitaretur, quibus ab ipso collectis et ad aurificis bilancem quasi appensis, deprehendi multoties, F suorum consiliorum rationes, quibus ad aliquid agendum adduceretur, ea maturitate propriis suis, non alienis cogitationibus exquisitas, elaboratas, directasque uigere, ut non adumbratam, sed ueram et a fonte ipso aequi et boni, christianaeque caritatis profluentem gloriam consectari censeretur. Et uero cum damnorum esse maximorum G auctores soleant praecipites, de quibus ille: *Fertur equis auriga, nec audit currus habenas:* deliberationes saepe repetendas censuit, grauique iudicio *felicem* iudicauit *illum, quem faciunt aliena pericula cautum.* Festinationem enim esse nouercam iustitiae saepe audierat. Denique nec in deliberando consilium nec in agendo industriam umquam in abbate nostro desideratam,

perpetuus suarum actionum omnium tenor et cursus ad posteritatem mitescente inuidia, luculenter olim testabitur.

§. XXVIII. Habet monasterium *Schwarzacensis coenobii ratione.* Schwarzach pagos aliquot habitatoribus frequentes, ea situs oportunitate, ut eos singulos uno die obire commode queat abbas. In iis cum praeter ius gladii habeat omnimodam iurisdictionem, noster defunctus et situs, ius sincere et aequabiliter dici curauit, per spectatae fidei et integritatis uiros, ad hoc selectos, quos ab odio, amicitia, ira atque misericordia, uacuos esse decet. Vbi enim illa officiunt, haud facile animus uerum prouidet, sicut praeclare CAESAR apud *Sallustium*, et FLACCVS meus *male uerum examinat omnis corruptus iudex.* Id autem fiebat eo temperamento ab ipso, ut, si quid de iure controuersum incideret, iurisconsultorum consilio uteretur. Suasionem optimum modum ex CHRYSOSTOMO in psalm. 145. didicit. *Adducere ab imbecillis et ad ualida deducere: quae uana sunt, destruere: et quae uera, stabilire, refellere, quae decipiunt et, quae iuuant, probare.* A sordidis illis animi passionibus, iracundia, odio, inuidia, superbia, quarum quaeque unicuique sua tempestas est, censore SENECA, animo scio ipsum fuisse defecato, praesertim postremis suae uitae annis, memorando nouissima: quemadmodum et ab ambitione, perturbatrice rerum humanarum, optimi cuiusque ingenii corruptrice, concitatrice bellorum omnium, quam semper uirere in eorum, quos semel occupauit, animis, neque unquam consenescere, grauissimus auctor ait THVCYDIDES.

XXIX. Ad iracundiam, calidus iu- *Lenis, non iracundus.* uenta, procliuior fuit, quam ita compressit tamen, aetate atque usu rerum robustior factus, ut lentus potius et patiens, quam iracundus uideretur. *Irasci facilis, tamen ut placabilis esset,* secundum FLACCVM, Accidit tamen illi, ut, sicut tempestatibus coortis, limosa ac turbida flumina non subito cum caeli serenitate perlucida et sedata fluunt; sic in subitis offensionibus perturbationum animus eius uitium aliquod conciperet, quod subito [illegible]ponere, aut concoquere, quamquam ualentis stomachi: non posset, quod et ipsum aetas correxit: sicut etiam hoc illi beneficii addidit, ut, si quando paullo esset commotior, tum maxime sedata et uoce et oratione uteretur.

XXX. In SENECTA etiam aliquid *Senecta.* morositatis siue ὀξυχολίας contraxit, communi senum morbo: quorsum pertinent Graeci uersus ANTIPHANIS, qui-

quibus ait: *uitam nostram uino similem esse. Vbi enim paulum superest, acescere:* digni sane uersus qui adscribantur:
Σφόδρ᾽ ἐστὶν ἡμῶν ὁ βίος οἴνῳ προσφερής
ὅταν ᾖ τὰ λοιπὸν μικρὸν ὄξος γίνεται.
Et ut SENECA epistola 11. Meliora praeteruolant: deteriora succedunt. Quemadmodum ex amphora primum, quod est sincerissimum, effluit, grauissimum quodque turbidumque subsidit: sic in aetate nostra quod est optimum, primum est. Quo respexisse mihi uidetur deus poëtarum lib. 3. perfecti operis sui:
Optima quaeque dies miseris mortalibus aeui
Prima fugit.

Patientia. XXXI. Patientia etiam et lenitate tanta animi, ut non modo neminem ulla unquam affecerit iniuria, sed multorum ipse iniurias ita pertulit, ut eos sibi amicissimos reddiderit, cum D. CYPRIANO iudicans: non esse miserum, qui conuicium audit, sed qui facit, non qui iniuriam accipit, sed qui infert. Tolerantia quoque non minore, quam hominibus caussam omnis boni esse, *eaque animam ex alto in portum quasi tranquillum inuehi*, docet monetque diuus CHRYSOSTOMVS. De patientia TERTVLLIANVS: *Adeo satis idoneus patientiae sequester DEVS. Si iniuriam deposueris apud eum, ultor est: si damnum, restitutor est; si dolorem, medicus est: si mortem, resuscitator est. Quantum patientiae licet ut DEVM habeat debitorem?* Constantia. Dictorum factorumque *constantiae* multa egregia signa dedit, me ipso conscio: sponte sua sine lege fidem rectumque colendo, planeque, quod Graeci significante uocabulo exprimunt, εὐθηρήμων, crebro usurpans illud ueterum Francorum: Ein Mann, ein Mann: ein Wort, ein Wort. Item, Reden und halten, theten die Alten. Generosioris Graeciae exemplo, *Homericis* παροιμίαις expresso: ἅμ᾽ ἔπος τε καὶ ἔργον. ῥεχθὲν καὶ πραχθέν. Et quod *Phoenix* docet Achillem disciplinae suae alumnum: μύθων τε ῥητῆρ᾽ ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων. Tanto animi insuper robore fuit praeditus, ut dubitasses, utram fortunam, aduersam, an secundam temperatius tulerit, in secundis moderatus, in aduersis infractus, plane secundum illud FLACCI: *Rebus aduersis animosus atque Fortis appare.* Vidimus; cum obeundis monasterii Banthensis negotiis dextrum crus fregisset, inter acerbissimos cruciatus nec uultum mutasse, nec gemitum aut suspirium edidisse.

Humanitas. XXXII. Quid de humilitate? *qua sine uirtus qualibet in uitio deputatur*, ut ISIDORVS *lib. 2. de summo bono* cap. 38. Item: *Esto paruus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis DEI. Tanto enim eris in oculis DEI pretiosior, quanto fueris in oculis tuis despectior.* Et docent exempla quotidiana, ad placandos, simul et retinendos in amore homines, nihil efficacius esse officiosa modestia et humilitate, cum ex aduerso inter ambitiosos atque superbos, neque christiana caritas radices agere, neque concordia diu subsistere, aut durare possit. Vt enim uulgo dicitur et uerum esse experientia comprobat: omnis superbus est stultus, et omnis stultus est superbus. Atque hic mihi in mentem uenit apophthegmatis Ludouici XI. Francorum regis, quem dicere consueuisse, DEDECVS et detrimentum, esse comites ac ueluti pedissequas superbiae, testatur Philippus Comminaeus commentariorum suorum de reb. gestis ab eodem Ludouico lib. 2. Libertatem in Libertas. dicendo ita temperare solitus est, ut neminem ea iure posset offendere. Leniebat enim illam eiusmodi orationis modestia et grauitati coniuncta comitate, quae cogebat eos ipsos, quibuscum res esset, in optimam partem, quae is dixisset, accipere, alias ne dissimulans quidem, quae sibi uel soluta a uetere disciplina, uel a bonis moribus detorta, uel mala consuetudine deprauata, contaminata, corrupta egere nouis remediis, aut restitutis antiquis legibus uidebantur. εὐστοχίαν ipsius multa saepe solerter coniicientis, magnopere miratus sum. Argute dictis et iocis liberalibus, quique nihil haberent nigri salis aut leuitatis, animo curis soluto, remissaque ingenii seueritate, delectabatur: quin tempestiuos, ut inter epulas et peregrinationes, minime tristis atque horridus natura, ipse non uitabat.

Censor ingeniorum. XXXIII. Ingeniorum spectator et censor acutus, dissimulator eruditionis suae, quae supra mediocritatem fuit, argutus et astutus. Meminique, quosdam in disputationis campum ab ipso, aliud quasi agente, prolectos et congredi ausos, amissis ut Troilon armis, uel, ut feras indagine clausas, non tam iucundum, quam ridiculum uictori praebuisse spectaculum, suis quasi acuminibus se compungentes. Sermone fuit parcus, eoque aculeato potius, quam intemperato, si quid displiceret, alias etiam
Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος: quo homine Graecorum princeps MENELAVS *tertio iliados* commendatur ab HOMERO, hoc est, *interprete Erasmo*, pauciloquus, sed eruditus, qui pauca quidem, sed auditu digna loquitur. Et in descriptione orationis *idem lib. 8. Odyss*: ἀσφαλέως ἀγορεύει, hoc est, certa et explicata dicit, non lu-

ludens praestigiis uerborum, quo sensu et iudicio, studio quoque et amore simplicis, minimeque affectati aut calamistrati, ut ita loquar, sermonis, erga sacra erat, sibi dictum iudicans, quod s. HIERONYMVS ad *Damasum*, quo phaleratam orationem in theologicis tractationibus improbante, de rebus sacris tractanti pedestrem orationem necessariam esse, non quae uerborum compositione frondescat, censuit. Quorsum uidetur quadrare, quod memorabiliter SOZOMENVS scribit, *Triphylium* episcopum, uirum eloquentem, cum tractaret illum *Marci* et *Iohannis* locum: ἆρον σου τὸν κράββατον, eiusque loco dixisses ἆρον σου τὸ σκιμπόδιον, *spiridiona*, uirum sanctissimum, qui concioni intererat, de loco exiluisse et, quod uerbis ac sermone superbiret, ipsum obiurgasse et, ut modestius ageret, praecepisse.

Antiquitatum RR. cultor.

XXXIV. Antiquitatem Hebraeam intellexit: Graecam amauit: Romanam diligenter coluit, quam ad rem non mediocre ego illi adiuuentum *attulisse uisus sum.* Romae enim agens, quod fuit anno M.D.LXV. cum in picturas urbis, et in ea, et extra eam, statuarum, columnarum, colossorum, templorum, theatrorum, arcuum, thermarum, portarum, sepulcrorum, aquaeductuum, circorum etc. *Salamanca*, *Tramezino*, *Lafrerio*, *Pyrrho Ligorio*, *Michaële Angelo Bonarto*, *Antonio de Musis*, *Raphaële et Antonio Paciotto*, urbinatibus etc. diligentissimis rerum Romanorum inuestigatoribus et peritissimis artificibus, in aes pulcerrime nitidissimeque incisas et ad uiuum, ut dicitur, expressas, incidissem, eas emtas in Germaniam reuersus, ei mecum communes feci, quibus ita laetatus est, ut magno se a me beneficio affectum ingenue praedicaret. Iis contemplandis, ut honestissimam uoluptatem capiebat, ita, me monstratore et interprete, mediocrem antiquitatis et historiae Romanae cognitionem, pro felicitate ingenii sui et studio discendi, collegit. Accidit autem, quod silentio praetereundum non putaui, cum 26. die decembris, memoriae diui Stephani solenni, quo eodem die sequentis mensis post uitam finiit, a sacro peracto, me in assignato mihi aedium membro inuiseret, et de euangelio usitate in ecclesia explicari solito, cuius initium: *Ecce ego mitto ad uos*; sermones inter nos conferremus, et occasione sumpta e textu: *ecce relinquetur uobis domus uestra deserta*, *dolenter exponerem*, *quomodo* Vespasiano et Tito imperatoribus templum DEI, urbs ipsa regia longe clarissima urbium orientis, non Iudeae modo, quo illam elogio ornat PLINIVS lib. 5. cap. 14. et ipsa gens

A Iudaica, non dedita sacris incerti DEI, ut imperite CICERO oratione de prouinciis consularibus, sed ab initio liberam et DEI aeterni cultricem eique ante omnes charam, funditus euersa et excisa sint, concursu omnium calamitatum obruente, quibus omnia mala ab initio mundi conferri non posse, sibi uideri scribit IOSEPHVS, praefatione B *belli Iudaici.* Memoriaque suggerente dicerem, me in urbis Romae cadauere quasi, ab omnibus pene barbaris lacerato, nullum uidisse monumentum integrius, quam TITI arcum marmoreũ de gente Iudaeorum domita et urbe Ierosolyma deleta, iuxta forum Romanum, e capitolii regione adhuc extantem, irae uidelicet DEI aduersus populum contumacem, C eos ipsos, qui FILIVM in propria uenientem non receperunt, data recipientibus potestate filios DEI fieri *et caetera*, monumentum immortale. Ostendere nimirum DEVM in hoc horrendo exemplo, iram suam aduersus omnia peccata et praecipue aduersus saeuitiam, quae exercetur contra ueram DEI ecclesiam, contemtoD res et perduelles euangelii filii sui, *δυνάμεως ὄσης εἰς σωτηρίαν παντὶ πιστεύοντι*, praeconio D. PAVLLI. Vocari eo spectaculo omnes homines ad conuersionem, ac denunciari pœnas aeternas et praesentes omnibus, qui non confugiunt ad mediatorem dominum nostrum IESVM CHRISTVM, sicut regius uates expresse concionatur: *Osculamini* E *filium, ne quando exardescat ira eius.* Ad intimos etiam animi sensus reuocandum monui, *cum DEVS non pepercerit* illi stirpi, hoc est, ut PAVLLVS eam ornat, *naturalibus ramis*, quam antea praetulit omnibus gentibus, in qua tot illustrissima de se testimonia ediderat, ex qua nati tot patres et prophetae etc. *quanto minus aliis reF gnis et gentibus*, peculiariter iis, quos non tam notat, quam graphice depingit diuus IGNATIVS in *epistola ad Antiochenses*, et APOSTOLVS gentium ad *Philippenses* suas, flens de iis dicens: *inimici crucis CHRISTI, quorum finis perditio est, et gloria in dedecore ipsorum, terrestria curantes.* Simul etiam annorum numerum considerandum docui, G qui ab exitu ex Ægypto, usque ad ultimam illam politiae Iudaicae destructionem sint mille, quingenti octoginta duo, ut nunc quoque non procul abesse diem triumphi cogitemus, quo filius DEI rursus se generi humano palam ostendet et, omnibus regnis impiis deletis, ecclesiam suam aeterna gloria ornabit et impios omnes in aeternas poenas abiiciet. Quo sermone meo prolixiore interrupto et animo ad antiqui-

tiquitates illas, quas intererat arcus Titi expressus, inspiciendas erecto, iisque prolatis, in eo ab una parte sculptus est de Iudaeis triumphus. *Imperator in curru sedens, ab alata uictoria coronatur. Currui praefertur arca foederis, praecedentibus duodecim fascibus consularibus. Ab altera parte candelabrum aureum, cum septem lucernis, tabulae Mosaicae, mensa aurea, et uaria templi Hierosolymitani uasa. In medio arcus fornice, Titus sedens aquilam alis expansis utraque manu sub genibus tenet. In frontibus Iudaei, uinctis post tergum manibus, captiui aguntur.* Huius splendidissimi *arcus*, et amplissimi triumphi, lib. VII. belli Iudaici meminit Iosephus. Inscriptio, ut ne eam quidem curiosi desiderent, arcus haec est, ad unguem expressis interpunctationibus et literis.

SENATVS
POPVLVS. QVE. ROMANVS
DIVO. TITO. DIVI. VESPASIANI. F.
VESPASIANO. AVGVSTO.

Porro qua fide LVCANVS gentem Iudaeam, deditam sacris incerti DEI, et CICERO superstitioni aut seruituti natam dicit, eadem CORNELIVS TACITVS in *annalium libris* uocat christianos *impium hominum genus, extrema supplicia meritum.* Et SVETONIVS *Nerone: affecti suppliciis christiani, genus hominum superstitionis nouae atque maleficae.* ἀλλὰ πρὸς ἔργον.

XXXV. Altero post die, diuo *Iohanni euangelistae* sacro, cibo capto et me ad labores meos reuerso, improuisus adest, *et an me ab iis extricarim*, renitenti ore quaerit. *Ego aliud, quam quod serio a me agebatur, simulans, feriari me dixi*: Hic ille, osor omnis otii et cessationis, *cur ita?* cui ego: *recolo apud me memoria tacitus, hodie quadragesimum nonum annum exactum esse, e quo hoc monasterium ingressus, non multo post in sodalitatem ordinis nomen dedisti.* Qua mentione exhilaratus, ut est iuuentus bene acta optimum senectutis solatium, et secundum EVRIPIDEM: *suauis est laborum praeteritorum memoria*: Et eodem auctore: *Iucunda tristium ac malorum obliuio: recte* ait: *temporum rationes subduxisti: hac enim ipsa hora*, pomeridiana inter primam et secundam, *huc accessi receptusque sum. Quod si DEVS praepotens mihi fatalis horae spatium ab hoc die ad sequentem usque anniuersarium extenderit, eam habebo rationem subditorum meorum, remissis debitis, subleuatis publicis et priuatis necessitatibus et inopia, caussisque aliis piis consideratis et prouisis, ut me non solum communem ipsorum patrem, quod alias,* absit uerbo inuidia, *uno ore confitentur,*

A *sed uerum Iubilaeum ad omnem posteritatem in iubilo et gaudio celebraturi et contestaturi sint.* Quo ipsius studio, pleno misericordiae et pietatis christianae, paucis laudato, inter alia dixi, nullum praeclarius ipsum posse erigere sibi *epitaphium*, eo ipso, quod iam animo concepisset, at facto opus esse. Penso laborum meorum,
B quorum caussa ad ipsum accesseram, persoluto, rebusque omnibus ex animi sui sententia confectis, quarto post die, qui annum clausit, salute accepta dictaque mane discessi. Porrecta pro more dextera et, sibi mea officia grata esse, testans, *Breui*, inquit, *Banthum meum me conferam, constitutisque ibi rebus, propere huc reuertar.* Accepta
C uoce discessionis ipsius *Banthum* uersus, amanter monui, ut asperrimo illo caelo et itineribus, densissima niuium mole, si unquam alio ullo anno, intra 28. annos, quos retro memoria relegerem, obsessis, in *Felicitatis* suae, patronae monasterii, sinu se contineat et foueat, nulla praesertim causa, multo minus necessitate aliqua urgente, quando ea, in quibus industriae meae par-
D tes consumtae erant, per mandatarium expediri possent. Iamque in hoc erat, *cisium* ut conscenderem, cum ioco, pro tempore, e diuino poëta capto, ruminantes aliquot boues in conspectu habens. *ecce*, inquam,

Stant circumfusa primis
Corpora magna boum niueo iacet aggere, et alto.
E *Terra gelu informis*

hic ille alacri uultu ad me conuersus, hos uersus, inquit, Virgilianos te interpretantem audiui *Wirceburgi* anno 1561. quando me discipulum & auditorum habuisti; e quo uigentis in ipso memoriae uis ingens cognosci potest. Amauit enim, sicut alias nobili et litera- *Poëta.*
ti ipsius ingenio dignas artes, *poëticen*,
F quamquam eius legum, καὶ εὐρυθμίας, nisi quantum usu et colloquiis cognouit, non admodum intelligens, erga eam tamen ita affectus, tantus eius admirator et ex admiratore amator, ut non ante conquieuerit, quam descriptiones utriusque monasterii sui *Schwarzacensis* et *Banthensis*, poeticis numeris inclusas, a me inuitissimo et a mitioribus stu-
G tiis longe ante depulso, assiduis et improbis flagitationibus uix tandem extorsit.

XXXVI. In *historiarum* lectione ea *historicus.*
animi et industrae contentione uersatus, tantamque iudicii maturitatem consecutus est, ui historiam eius diri et luctuosi belli, quod ALBERTVS, *marchio Brandenburgicus, Casimiri filius, Bambergensi* et *Wirceburgensi* epicopis, et in-

inclytae reipublicae Noricae toto prope biennio intulit et gessit, scite scripserit, sicut legimus. Cuius illi ἀφορμὴ haec praebita est, quod marchionis exercitum, binis antea praeliis male acceptum et habitum, tertio, quod fuit 15. Junii anno M.D.LIV. prope monasterium *Schwarzacense*, Am Lindhoff, Hohen Straß, locorum haec sunt nomina, e sacra summa turre eiusdem, caesum, fusum et dissipatum uidit.

Mores.

XXXVII. Venio nunc ad *ultimum actum uitae* abbatis nostri, hoc est, ea, quae *mortem* eius antecesserunt et mortem ipsam, quorum αὐτόπτης non sum, sed ἀκροατής; actum, inquam, uitae ipsius bene laudabiliterque actae consentaneum. Altero post, quam illum postremum complexus sum, die, illuxere Kalendae, hoc est primus huius anni, quo die optare ac precari mutuo solebant ueteres, *ut sibi annare, perennare feliciter liceret*, seduloque operam dabant, ut dira et tristia et feralia ne nominarent quidem, sed bona tantum uerba dicerent, iurgiis omnibus abstinerent, laeta inter se omnia et amica loquerentur. De missa ergo ad mensam, quod Carolo V. caesari dicterium tribui accepi, cum suis accedens, post curata corpora, in ipso accubitu, *fratres*, inquit, *nouum annum auspicamur, qui ut nobis omnibus auspicatus, felix et faustus sit, a bonorum omnium largitore* DEO *praepotente ardentibus uobis expetamus et exoptemus*. Cumque singulis modice praebibisset et ad mutuam concordiam et caritatem graui oratione cohortatus esset, acriter in ipsos inuectus obiurgando exprobrauit, quod praeterita nocte statas preces oscitanter et somniculose demurmurare, non psallere sibi uisi sint: nimirum eos esse ipsos, quos scriptura notat: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*. Simulque ingemiscens, *Nisi*, inquit, *fratres, maiore ardore et deuotione, praesentioribusque animis ad* DEVM *preces fundetis et psalletis, iusta* DEI *ira, ob peccata nostra, nos urgente, Turcam in uestibulo Germaniae grassantem nunc et nostro sanguine cruenta arma quatientem, in uiscera nostra omni immanitatis genere saeuientem, per ipsam Germaniam habebimus. Quid prodest motus labiorum, ubi cor est mutum? sicut uox sine modulatione est quasi uox porcorum: sic oratio sine deuotione est quasi mugitus boum, inquit* ISIDORVS. *Anne legistis deuotum* BERNHARDVM *de modo orandi?* Sermo 4. cuius haec: *Oportet nos orationis tempora curiam seu aulam intrare caelestem, illam utique aulam seu curiam, in qua rex regum stellato insidet solio, circumdante innumerabili et ineffabili spirituum exercitu. Quanta ergo cum reuerentia, quanto cum timore, quanta illos humilitate accedere debet, a palude sua prodiens et repens ranuncula uilis? quam tremebundus, quam supplex, quam denique humilis et solicitus, et totus intentus animo maiestati gloriae in praesentia angelorum, in concilio iustorum assistere debet miser homuncio? In cunctis actionibus multa est opus animi uigilantia, sed praecipue in oratione. Quia cum oramus, praesentamus et ostendimus nos DEO, quasi facie ad faciem cum eo loquentes, sicut leprosus et centurio. Quaeso*, subdens, *ad animum reuocate, uniuersam hanc uitam nostram plenam esse aerumnarum, nec dissimilem ciuitati, quae cincta obsidione undique acerrime ab hostibus premitur et oppugnatur, et in quam nunc ab hac, nunc ab alia parte, hostes irruunt, excitantes incendia, et euertentes aedificia, donec uirtute propugnatorum hostes aut repellantur, obsidione soluta, aut castris exuantur eruptione facta.*

XXXIIX. Fatear autem ingenue oportet, me omni uita mea neminem cognouisse, qui uestigando, scrutando, praemeditandoque minus falleretur, tum eius animum praesensisse, et praesagisse multa, quorum euenta rerum eum uatem demonstrarunt. Cognoui etiam, uisa somniorum euidentia atque certa non raro per quietem illi oblata esse, quod genus hominum ARISTOTELES ἰθυονείρους uocat, cuius rei unum exemplum recens adducam. Cum ante sesqui annum a nostris male in Turcas pugnatum esset, accidit, ut ipsum abbatem in *Stephanaeo* hic conuenirem et, post pauca uerba commutata, *quid*, inquam, *noui ex Hungaria*? Hic ille: *Ah, mi Conrade, quid dicam? superiore nocte oblata est mihi per somnum tristissima species fusi fugatique nostri exercitus, magnaeque cladis acceptae, quae me ita percutit, ut, quamquam somno correpto, gemitus et lacrymas extuderit.* Ego contra:

Hostibus eueniant incommoda talia nostris:
et, - - *quod dii prius omen in hostes*
Conuertat Turcas. - -

Nec multo post percrebuit fama, aliquandiu compressa, quae rem, ut infeliciter gesta, diffamauit, meque eius concionis admonuit, quam XENOPHON, sapiens cumprimis scriptor, *Archidamo* Spartano duci, signa canere iubenti, attribuit: Ἄνδρες πολῖται, νῦν ἀγαθοὶ γενόμενοι, ἀναβλέψωμεν ὀρθοῖς ὄμμασι, ὡς ἀποδῶμεν τοῖς ἐπιγινομένοις τὴν πατρίδα. Digna uox, quae aureis litteris omnibus signis militaribus inscribatur, et omnium militiae christianae ducum, imperatorum et militum animis penitus infigatur, uel si natura pateretur, ferreis stilis insculpatur, cum uersu, quem HOMERVS Hectori ruentis

tis patriae fortissimo propugnatori, χιόνι τροίης, adscribit: εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης, et dicto *Lacaenarum* tradentium clypeum, filiis in praelium proficiscentibus, ἢ τὰν, ἢ ἐπὶ τᾶς, ad impigre communi patriae nostrae dulcissimae, supplices nobis manus tristi uultu tendenti, opem et operam, quasi e lege Rhodia, communis iacturae sarciendae caussa, praestandam, concomitante prudentia ducum et obedientia militum, quibus bona ingentia effici solere, at si alterum ab altero destituatur, claudicare utrumque, et isto praestantissimo iugo dissoluto, omnia euerti atque conturbari, GREGORII ANTIOCHENI episcopi oratio quaedam exponitur ab EVAGRIO, Graece: τῶν ἀγόντων εὐβουλία καὶ τῶν ἀγομένων εὐπείθεια, μεγάλα πεφύκασιν ἀγαθὰ κατεργάζεσθαι. Θάτερον δὲ τοῦ ἑτέρου χηρεῦον χωλεύεται καὶ περιτρέπεται καὶ σφάλλεται πάντα τῆς ἀρίστης ξυνωρίδος διαλυομένης. Porro Turcici belli cura grauissime abbatem nostrum adfectum fuisse, et ego scio et ab iis accepi, qui ipsum saepe in templo humi prostratum, et pro communi salute DEI misericordiam et opem mixtis cum precibus lacrymis, et manibus decussatim compositis, ardenter implorantem conspexerunt, ut affirmare non dubitem, plus ipsum doloris ex malis hausisse communibus, contraque ex publicis commodis gaudii, quam rebus suis vel secundis laetatus sit, vel aduersis doluerit. At pene imprudens praeteriissem incomparabilem eiusdem abbatis erga subditos suos benignitatem. Nam cum anno 1572. asperrima hyeme, uites etiam gleba, pro more regionis, obtectae radicitus, quod miraculi prope loco habitum, interiissent eademque calamitas abbatis nostri subditos sex pagorum ita afflixisset, ut de eorum fortunis, e uini cultura sese alentium, conclamatum quasi uideretur: factum hic est singulari eius pietate et prouidentia, ut conquisitis coëmtisque passim, ingenti, nec deterrente sumptu multis millibus surculis, indigenae uulgo Fechser uocant, et inter eos liberali manu distributis, uineae uel caluatae restitutae; uel quas dirum gelu totas uastarat, uite recente sata, cultae, pulcerrimam laetissimamque faciem transeuntibus hodie ostendant. Quo beneficio ampliore subditos in tanta calamitate non afficere aut melius recreare, priuatis quoque utilitatibus, pro congruo monasterio suo decimarum iure uinario, rectius consulere et prospicere potuisset.

Fata abbatis. XXXIX. Sed ab hac narratione ad abbatem nostrum, in sua quasi fata properantem, respicientes, contemptis ille omnibus caeli et tempestatum iniuriis, Ameis quoque monitis, cum illud ex EVRIPIDE, quo *Cicero* erga Tironem suum utitur, citarem: ψῦχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον, per niuosa montium iuga *Banthum* aduolat, quo in itinere, seni maxime incommodo, febrim sibi attraxit, ad quam, leniter primum ab ipso curatam, ut in se durus, duriter educatus fuit, et ex insidiis lacessentem, B post medici artem et industriam fallentem, accessit *apoplexia*, qua die conuersi apostoli gentium memoriae sacro, inter tertiam et quartam pomeridianam correptus, linguae, aliisque neruis resolutis et obstupefactis, auditu tamen sibi constante et salua, quod nota dextra indicabat mente, postridie circa primam noctis uigiliam, spiritum optime C de republica meritum, CHRISTO seruatori, a quo acceperat, ita placide obdormiscendo reddidit, ut circa mortem eius nihil cruciatus aut horroris animaduersum sit, sacrae eucharistiae uiatico ante praemunitus, φαρμάκῳ τῆς ἀθανασίας, ἀντιδότῳ τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν τῷ Θεῷ etc. quae sunt uerba IGNATII epistola sua ad *Ephesios*.

D XL. Duplicem esse mortem, et alteram ab altera longe diuersam nobis insinuatam esse, grauiter scribit diuus CYRILLVS in *Ioh. euangelistam lib. 6. c. 10* Altera quidem *corporis, quae est ipsius animae ab ergastulo carnis dissolutio. Et haec non tam mors quam obdormitio, transitus et migratio ex hac uita, atque depositio sarcinae corporis dici debet. Ea-* E *dem quoque nequaquam habet annexam rationem culpae, cum omnibus hominibus, tum iustis quam iniustis sit communis naturae lege, necessitateque ineuitabili. Differri enim potest, ut serius quis moriatur, non tamen deuitari, ut mortem corporis penitus quis effugiat et non sentiat. Icirco nequaquam formidanda est, quamuis plerique graui illius capiantur metu,* F *cum et eos sit inuenire, qui ardentibus uotis illam exoptauerint, ut propheta cum dolore exclamans*: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. *Et beatus* PAVLVS: Cupio dissolui, et esse cum CHRISTO. *Altera uero mors est animae, quia est ipsius per culpam a DEO separatio in hac uita, et per gehennam ab eius regno post praesentis uitae decursum.* G *Haec autem a sola enascitur culpa, et graui quidem atque pestifera, cum dicat sapiens: Homo per malitiam occidit animam suam: quapropter euitari potest, adiutore DEO, ab iis, qui propriae salutis soliciti sunt et non incurii. Neque ulla necessitate aut uiolentia irrogari cuiquam ualet, sed propria tantum sponte accersi et contrahi. Neque omnibus illa est communis, sed prauis duntaxat et corruptae uitae hominibus est peculiaris, summo-*

pere tamen formidanda; quoniam non temporalis est, aut momentanea, sed intermina et perpetua. Hactenus CYRILLVS. At priorem illam *corporis* mortem abbas noster adeo non exhorruit, ut de ea non secus, ac si in diuturnae uitae spem diuino quodam oraculo, erectus esset, alacri motu animi, laetoque uultu, me teste, crebro loqueretur, optaretque tandem illum diem, illam lucem affulgere, qua corporis uinculis solutus, promissam piis omnibus hereditatem caelestium bonorum adeat et cernat, sentiens cum CYPRIANO, *eius esse timere mortem, qui ad CHRISTVM nolit ire: terram nobis non pro domicilio, sed pro diuersorio datam: hanc, quae uita dicitur, non tam uitam esse, quam iter ad uitam: in caelo, non in terra, nobis esse spem defigendam ac collocandam.* Cuius sensus sui *duas* inter alias multas, expressas *significationes* dedit, *unam* quod lapidem, quo sepulcrum eius claudatur, ante 25. annos fieri fecit. *Alteram*, quod cum ante annum quidam lanae emendae caussa, cuius e faetura ouium uberem prouentam colligere potuit, ad ipsum, me praesente, accessisset, iamque de pretio conuentum esset, ita illum a se dimisit, ut diceret, *DEVM precor, ne me unquam posthac lanae uenditorem hic inuenias.* Cuius dicti argutiam cum emptor non assequeretur, quaereret tamen, quid sibi hoc uelit, aut quo sensu accipiendum foret? respondit grauiter: *ut ex hac miseriarum ualle, ceu procelloso quodam pelago ereptus, in portum aeternae securitatis, adspirante secunda DEI optimi maximi aura, cito prouehar.* Quibus signis praeclare testatum dedit, se multo ante mortuum esse, quam e uita excederet, ante se ipsum, quam fatalis hora instaret, reliquisse adeoque cum diuo PAVLLO *mortem in lucro posuisse*, quod eo maius comprobemus, quo ex hoc mundo uelocius recedamus, ut CYPRIANVS *lib. 4. de* mortalitate, *Paulli lucrum maximum computans, iam seculi laqueis non teneri: iam nullis peccatis et uitiis carnis obnoxium fieri: exemtum pressuris augentibus et uenenatis diaboli faucibus liberatum ad laetitiam salutis aeternae, CHRISTO uocante, proficisci, quia diu uiuere, est diu torqueri, ut* AVGVSTINVS *quodam loco dixit:* Quin etiam de sanctissimis quibusque uerum illud iactatur, quod mortem habeant in desiderio, uitam in patientia. Vnde illud eiusdem diui AVGVSTINI soliloquiis: *O domine, moriar, ut te uideam. Nolo uiuere, uolo mori: dissolui cupio, et esse cum CHRISTO, mori desidero ut uideam Christum.* In quo non tam pietas ipsius, quam prudentia collaudanda. Prudentiae enim est in finem sibi propositum oculos coniicere et ea, quae ad finem consequendum commodissima et aptissima sunt, eligere, nautarum exemplo, qui primo, quem portum queant tenere, prospiciunt, deinde eo uelificationis cursum dirigunt: ita uir prudens in quem finem fuerit a DEO conditus, prudenter attendit, B deinde caetera omnia prouidet. Constat autem in hunc finem hominem a DEO conditum esse, ut suae illum felicitatis et beatitudinis consortem efficeret. Quo fine nihil excogitari potest magnificentius, nihil sublimius. Quemadmodum quoque prudentes duces et imperatores, aduersus hostium exercitum dimicaturi, in pace ea sibi C praesidia atque arma comparant, quibus in armorum certamine usuri sunt: ita, cum inter omnia, quae futuro tempore speramus, nihil morte certius, nihil sit periculosius, quandoquidem extremus ille dies de tota aeternitate sententiam feret, prudenter uiri boni tota se uita ad hunc finem praeparant, neque ullum negotium huic anteferen- D dum censent: uel denique nautis hoc docentibus, qui tranquillo mari nauis armenta praeparant, ne eos exorta tempestas imparatos opprimat. Sera enim ad pericula in ipsis periculis praeparatio est.

XLI. *Apoplexia* correptum decessisse abbatem nostrum, supra dixi, a quo symptomate sibi periculum imminere, *Morbi* E nimirum uerus uates multo ante praesagiit, me non semel audiente. In agone luctantem cruce saepe signasse se ipsum, αὐτόπται testantur, quae crux ueris christianis semper fuit sancta et uenerabilis, signum saluatoris προσκυνητὸν, καὶ τίμιον, non quidem propter se, sed propter CHRISTI memoriam, qui propter nos cruci affixus est, ut *Sibylla* di- F xit: ὦ ξύλον μακάριστον, ἐν ᾧ θεὸς ἐξετανύσθη, cum aliis collectis per *Cuiacium* I. C. paratitlis suis lib. 1. codic. tit. 8. Fratres suos conuentuales fraterne dilexit, nihilque eorum eis desieri sustinuit, quae ad animi salutem, ingenii cultum et corporis curam pertinerent. Eorum nunc cellas, quas uocant, inspicere, uisere, nunc sacra miscere collo- G quia: de studiorum bonorum sacrorumque grogressionibus et quomodo se in iis exerceant, inquirere, percunctari: nihil in opere remissum pati: coeptum cursum urgere: disputatiunculis interdum lacessere: segnes extimulare, minus bene habentes perhumaniter accedere: alacrem uultum ostendere: consolari: omnia procurare, quae ad restituendam ipsos bonae ualetudini pertineant, nulli sumptui aut labori in

eo

eo parcere, breuiter, secundum *Paulum*, A omnia factus omnibus ut omnes in officio et disciplina laudabili contineret; timorem aeterni numinis solicite seduloque in otio pariter et negotio inculcans; de quo tenenda fideliter *Iustini* martyris memorabilis sententia: *ὥσπερ χωρισθείσης τῆς ψυχῆς τοῦ σώματος, νεκρὸν τὸ σῶμα, καὶ δυσῶδες, καὶ ἀκάθαρτον, οὕτως χωρισθέντος τοῦ φόβου τοῦ θεοῦ τῆς ψυχῆς, νεκρὰ* B *ὑπάρχει ἡ ψυχὴ καὶ δυσώδης, καὶ ἀκάθαρτος.* Hoc est, *sicut post separationem animae a corpore cadauer est faetidum et impurum: sic anima priuata timore DEI, mortua est et faetida atque immunda.*

XLII. E Bantho funus in monasterium *Schwarzachense*, professionis suae domum, cui triginta quinque annis abbas praefuit et quadraginta nouem inco- C luit, honorifice ductum est et altero post die terrae mandatum, quo ecclesia DEI celebrat festum purificationis beatae Mariae, quod a Iustiniano imperatore uocatum fuit *ὑποπαντῆς*, ac si dicas, festum *obuiationis*, uel *exceptionis*, propterea, quod *Simeon* Christum a patribus expectatum, magno desiderio exceperit, et in ulnas suas suscepe- D rit, quod nomen accepisse hoc festum Constantinopoli testatur NICEPHORVS lib. 17. c. 28. ubi inquit, IVSTINVM *festum natiuitatis CHRISTI, Iustinianum uero festum ὑποπαντῆς instituisse.* In quo festo quam Iustinianus confessionem precationis loco recitandam proposuit, latine reddidit eiusdem NICEPHORI interpres: *unigenitus filius, et* E *uerbum DEI, qui cum immortalis esses, dignatus es, propter salutem nostram, incarnari ex sancta DEI genetrice, et semper uirgine Maria, et immutabili ratione homo factus et crucifixus, CHRISTE DEVS, mortem proculcasti, et qui unus es sanctae Trinitatis, et conglorificaris cum patre et sancto spiritu, salua nos.*

Exequiae. Eodem ergo die humatus est abbas no- F ster, quo senex *Simeon* laudauit DEVM, ac dixit: NVNC DIMITTIS *seruum tuum domine, secundum uerbum tuum in pace*, hoc est, in pace iam et laetitia, domine, moriar, in abyssum iam descendere non formido, *quia uiderunt oculi mei salutare tuum*, cuius meritis iam iam ab ea liberandus sum. Hactenus tanquam uinctus in huius corporis car- G cere claudebar, mortalitatis meae pondere grauatus, nunc in pace uitam finiens, ad uisionem pacis, quae nunquam finienda est, perueniam. Qua in pace dimittuntur et placida tranquillaque morte discedunt, qui in pace et iustitia uixerunt: sic enim legimus IESAIÆ c. 57. *ueniat pax, requiescat in cubili suo, qui ambulauit in directione sua, ita explicante Ludouico Granatensi*, supra laudato.

XLIII. Decessit abbas noster anno **Anni uitae.** aetatis suae sexagesimo, quam metam qui attigissent, etiam decennio minores, a Theraeis, sicut accepi, non lugebantur, quasi diu uixissent. Post annos duodequinquaginta ingenii uigorem euanescere, adeoque animi atque mentis senectutem esse, ut corporis, auctor in politicis est ARISTOTELES. Iam si aliqua in morte etiam felicitas esse existimanda est, felix noster ille in hoc putandus, cui quidem eo ipso, quo optauerat tempore, Schwarzachensi et Banthensi monasteriis ab interitu uindicatis et in eam, quae hodie apparet, dignitatem et amplitudinem restitutis, Stephanaeo etiam Wirceburgensi magna e parte aere alieno leuato, mori contigit. Quin id etiam credendum est, **Mors placida.** nullo ipsum cum dolore decessisse. Neque enim eundem in omni morte doloris sensum esse existimandum est. Nam cum omnia, quae natura fiunt, cum uoluptate fiant: ac quoniam nati mortales sumus, certus quidam terminus, quo moriendum nobis sit, natura sit constitutus: mortem illam, quae natura contingit, ut non contendatur cum uoluptate esse, sine dolore certe est. Sit illa acerba pueris: sit iis, qui in iuuentute sunt, quos e uita, tanquam immatura ex arboribus poma, ui quadam auelli necesse: senes certe, quibus iam sua maturitas aduenit, quod sensim his sine sensu uita surripitur, paulatim deficiunt ac sine ullo dolore, sua quasi sponte, extinguuntur. Porro, si quid mihi iudicii relinquitur, mors nostro abbati molesta ideo accidere potuit, quod fratres suos conuentuales, quos circumstantes fixis oculis intuebatur plangentes, complorantes, lamentantes, eiulantes; aliis pectus crebris ictibus pulsantibus, aliis interire optimum patrem, custodem, nutricium, patronum, aurigam currus trium monasteriorum, miserabiliter querentibus, postremum alloqui, ualere iubere, auere, saluere, adeoque de rebus necessariis admonere et docere, a lingua, non animo aut uoluntate impeditus fuit. Rursus si de inductione animi ipsius coniecturam facere licet, puto eum haud absimili ratione fratres suos adhortaturum fuisse, quam eo diui AVGVSTINI sermone 186. *Si uultis uiuere de spiritu sancto, tenete caritatem, amate ueritatem, desiderate unitatem, ut perueniatis ad aeternitatem. Voluntas DEI est, quam CHRISTVS et docuit et fecit: Humilitas in conuersatione, stabilitas in fide, uerecundia in uerbis, in factis iustitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, iniuriam facere non nosse et factam tolerare posse, cum fratribus pacem tenere, DEVM toto corde dilige-*

ligere, amare in illo quod pater est, timere quod DEVS est, CHRISTO nihil omnino praeponere; quia nec nobis ille quicquam praeposuit. Caritati eius inseparabiliter adhaerere; cruci eius fortiter et fidenter assistere, quando de eius nomine et honore certamen est. Exhibere in sermone constantiam, qua confitemur: in quaestione fiduciam, qua congredimur: in morte patientiam, quia coronamur. HOC EST praeceptum DEI facere, hoc est uoluntatem patris adimplere etc. quae S. CYPRIANI, sermone sexto de oratione dominica, qua breuiarium totius euangelii comprehendi, testis est TERTVLLIANVS libro *de oratione.* Vel quod ab eius praecessore abbate ALEXANDRO factum, sicut *lib. 2. Banthicos* a me adumbratum est. *Opuscula auctoris.*

Pacem optate, mei fratres carissimi et iras
Ponite, dissidiisque aditus occludite cunctis.
Scitisne ut paruos felix concordia caetus,
Vt paruas locupletet opes, cum maxima regna
Funditus illa nocens pestis discordia uertat?
Perstate unanimes cultu in pietatis auitae,
Quo uobis ego praeluxi, et nunc lampada trado.
Nec uos ambitio specie titillet honorum,
Illiciatue; cauete pii; insidiosa uoluptas,
Esca malorum eiusque soror germana libido.
Nulla uoluptate est res perniciosior: aufert
Consilium, mentemque premit, uirtutibus obstat:
Corrumpit mores, uitiorum maxima nutrix.
Debilitat corpus, sensus obtundit: amaro
Fine nocens, homini multorum caussa malorum.
Vestro corde DEVM si semper habebitis ipse
Perpetuus uobis aderit, mihi credite, custos,
Vosque suo praesens firmabit numine semper,
Dum fonteis, et adhuc dubia luctamini arena.

XLIV. Sed ut finiam, luxerunt eum, uerisque lachrymis prosecuti sunt funus subditi, non secus ac filii optimum parentem amissum querentes, in quos misericordiae thesauros, quacunque illos premente necessitate, singulari animi promptitudine, quasi non dans, sed accipiens beneficium, effudit. Decessit ergo, morte sibi quidem, ut augurandum, felice at reipublicae, cui natus erat, immatura atque acerba, qualis omnium eorum censenda, qui bene de humano genere mereri student, bono certamine certato, cursu consummato, habens fidem et conscientiam, honestissima nominis sui in terris memoria, bonisque omnibus summo post se desiderio relicto, cui nulla praestantior leuatio adhiberi potest, quam, ut ceu effaetae arbori substituantur ipsius spiritu animati, disciplinaque imbuti, et caritate misericordiaque paterna erga miseros subditos, eodem animo affecti, quem praecessor in sacrario DEI optimi maximi animam agens, pie christianeque deposuit, ut non tam moerendum, quod talem amisimus, quem habuimus, quam gratiae agendae ei, cui uiuunt omnia, pro eo nobis dato, quem non habuimus, qui praecessoris sui uestigiis constanter insistens, quaesita non minore cura, imo maiore, ὅτι χαλεπώτερον τὸ φυλάξαι, ἢ τὸ κτήσασθαι, *Demosthene* monitore fideliter tueatur, quam ipsius cura, uigiliis et laboribus longissimo tempore parta, conseruata et aucta sunt, quandoquidem ea tempora circa sacra et profana imminent, ut quisque, quasi in atroci tempestate, hoc dum maris aequor arandum, proximam arborem tenere uelit. Qua in naui, hoc est, communi periculo, cum et ego sim, ab eo desertus, quem sine ulla offensione supra triginta annos in utraque fortuna fidissimum παραστάτην habui, CHRISTO filio DEI σωτῆρι ἡμῶν, cum *S. Gregorio Nazianzeno*, in hac uita sua desertum sese et relictum solum ab omnibus conquerente, προσφωνῶ. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μαρνάμενοι περὶ σῷο διαπρύσιον ἔνθα καὶ ἔνθα ἵσταντο, ζῆλος δὲ θεῦ λύσε δεσμὸν ἀθέσμως, ἁρμονίην τ' ἀγάπης, ἧς ὄνομα μοῦνον ἐλείφθη. *Subditorum luctus.*

FINIS.

CHRONICON
REICHERSBERGENSE
AD ANNO CIↃ CC.

Cum diplomatibus.

CHRONICON
MONASTERII
REICHERSPERGENSIS
IN BAIOARIA, ANTE
ANNOS ıↄ. CONGESTVM
cui accesserunt
VARIA DIPLOMATA
ROMANORVM PONTIFICVM EX
M. S. Codice peruetusto.

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO MAXIMILIANO COM. PAL. RHENI, VTRIVSQVE BAIOARIÆ
duci, &c. domino suo clementissimo.

REPERI nuper, serenissime dux, domine clementissime, cum serenitatis uestrae prouinciae monasteriorum M.S. ueteres authores in catalogos redactos perlustrarem, CHRONICON monasterii REICHERSPERGENSIS: nullum quidem authoris nomen prae se ferens; uetustum tamen opus, annis abhinc quadringentis & amplius conscriptum a professo quodam istius monasterii, idque Auentinus innuere uidetur ad librum VI. annalium Boicorum; Magnus, inquiens, Richobergensis Noricus, flamen Augustinianus, sub Henrico sexto caesarea augusta chronica scripsit, etc. Melior sane authoris huius, si unquam in manus Auentini incidit, fortuna fuit, quam Hermanni Altaichii inferioris; Volcmari Fürstenfeldensis antistitum: Conradi monachi Schirensis, aliorumque Boicorum, seu ut ipsemet Auentinus uocat, domesticorum scriptorum: quibus licet ille in conficiendis suis annalibus sit usus, omnis tamen deinceps posteritas caret. Ad nostrum chronicon redeo, monumentum plane eximium: et magnorum doctissimorumque uirorum iudicio dignum, quod in gratiam totius Baioaricæ antiquitatis diuulgetur. Id sub serenitatis uestrae patrocinio praestare uolui, cum alias multas ob causas, tum uero maxime, quia in suo territorio inuentum thesaurum jure sibi uendicare debuit ac potuit. Adieci ad finem libri uaria diplomata, ex alio praememorati monasterii perantiquo codice excerpta; quae insignem Baioaricae gentis, in colenda religione catholica, zelum et summam erga S. sedem apostolicam obseruantiam luculenter testantur. Porro uestra serenitas laborem hunc qualemcunque a me praestitum placide suscipere dignetur. Deus Opt. Max. serenitatem uestram omni felicitate adcumulet: cui me humilime commendo. Monachii IV. Cal. April. M. DC. XI.

SERENITATIS VESTRÆ

seruus humilimus

CHRISTOPHORVS GEWOLDVS
V. I. D.

Le-

Lectori S.

INTER *caeteras felicitates, quae reipublicae literariae hoc nostro seculo obuenerunt, eam non minimam duco; quod tam multi quotidie existunt, qui ueterum monumentis sacris iuxta ac profanis in lucem extrahendis et ab obliuione uindicandis, tam diligentem & indefessam operam nauant. Notum est, etiam in uulgus, quanto labore et quanta diligentia multi fragmenta priscorum poëtarum, historicorum, oratorum et philosophorum tam Græciæ, quam Latii, ex omnibus ferme bibliothecarum angulis collegerint; collecta in ordinem redegerint, digesserint ac illustrarint; nulli molestiae, nulli impensae parcentes; tantum, ut hac qualicunque sua opera literis ipsi quoque pro uiribus consultum eant. Iam uero, si cui melior fors integrum antiqui cuiuspiam scriptoris librum, aut commentarium offerat; qui triumphi non aguntur; quae laureae et adoreae, coronandis tantis meritis non exposcuntur? licet interdum eius sint generis, quibus respublica literaria non modo sine detrimento, sed & cum emolumento caruisset.*

Haec cum quotidie tam sedulo humanioris literaturae cultores agant; turpe profecto fuerit, uiros doctos inuestigandis et publicandis ecclesiasticae antiquitatis reliquiis parem diligentiam non impendere; et turrim Dauid, quae ædificata est cum propugnaculis, ex qua mille pendent clypei, & omnis armatura fortium, *non etiam hoc apparatu instruere. Licet enim tales libri iam olim nati fuerint; id tamen perinde erat, quasi nati non fuissent; quippe ignoti nullique bono usui, cum bibliothecarum uinculis attinerentur.* Cant.

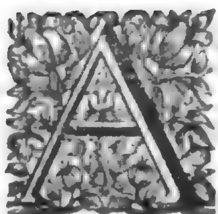
Ergo quod hac etiam in parte merito desiderari poterat, id abunde præstitum est, et adhuc praestatur a uiris eruditis, etiam aduersariae factionis, ut a Frehero, Vrstisio, Reubero, Reineccio, Goldasto, Erpoldo; et a nostrae professionis hominibus, Petro Pithaeo, Nicolao Fabro, Andrea Schotto, Auberto Myraeo, Ioanne Busaeo, Henrico Canisio, Ioanne Pistorio, Nicolao Serario, et ab illo, quem uel primo loco nominatum oportuit, illustrissimo cardinali Baronio, qui praestantissimis annalium suorum tomis, tot praeclara monumenta, antea publice nunquam uisa, intexuit: quamuis priores illi famae suae apud posteros lectorumque commodis melius consuluissent, si quosdam damnatae memoriae ac notae scriptores, in iis quibus digni erant, tenebris, delitescere et cum blattis usque ad omnimodam absumptionem porro luctari siuissent.

Caetera laudem merentur; quod nemo abnuit: praecipue cum ex illis ipsis auctoribus, quos euulgant, ea dogmata, quae sectantur, perspicue redargui queant. Eorum igitur, qui ecclesiasticas lucubrationes olim conscriptas, et postea in bibliothecarum latebris sepultas, nunc studiose eruunt, et in publica omnium eruditorum bibliotheca collocant, uestigiis insistens, nobilis et clarissimus DN. CHRISTOPHORVS GEWOLDVS I. V. D. et serenissimi Boiorum ducis MAXIMILIANI *consiliarius, multos calamo exaratos, eosque probae notae, codices undique conquisiuit; et ex illis ea, quae lectoribus nec ingrata, nec infrugifera fore uidebatur, exscribenda curauit, et etiamnum curat; ut typis descripta, omnibus usui esse queant. Et ut uideas, lector, tibi non dari uerba, sed rem; en tibi* chronicum Reicherspergense, *cum uetustis quibusdam pontificum diplomatis, doctum sane et fere supra aetatis illius consuetudinem, accuratum; quod clarissimus dominus doctor* Gewoldus, *gustus et quasi promulsidis ergo, iam tibi offert. Si placuisse comperiet, plura huius generis ex priscis chartis et membranis in tuum commodum depromet. Interim, Pithaei et similium exempla secutus, si quid chronici huius auctor dixit, scripsit, quod a uero abire uideatur, siue in prochronismis, siue in metachronismis, siue in huius, uel illius rei gestae relatione; eius praestandi obligationem nec subiit, nec subibit, contentus, bona fide tibi repraesentasse ac exhibuisse, quae in manuscripto exemplari repererat. Vale et beneuolentia tua editorem ad aliorum editionem excita. Ingolstadii, 24. Martii M. DC. XI.*

IACOBVS GRETSERVS
SOCIETATIS IESV.

CHRONICON REICHERSPERGENSE.

Computatio a principio uniuersi.

AB ADAM usque ad *Abraham* sunt anni tria millia CLXXXIV. Ab Abraham usque ad *urbem conditam* sunt anni mille CCC. Ab urbe autem condita usque ad *natiuitatem Christi* anni DCCXV.

calculo Orosii.

Rursus iuxta computationem *Orosii* historiographi ab orbe condito est usque ad urbem conditam computantur anni 4000. CCCCXLVII. Ab urbe uero condita usque ad natiuitatem domini anni septingenti quinquaginta duo. Omnes ergo anni ab exordio mundi usque ad natiuitatem Christi fiunt anni quinque millia ducenti, uel centum XCIX.

Lusus in numeris chronologicis mystici.

Post creationem protoplasti Adae, eiusque praeuaricationis miseriam, anni quasi quinquies millesimo bisque centesimo, ut et *quinarius* naturalem in *quinque sensibus*; et *binarius* a DEO bis datam legem in *duobus praeceptis* consistentem; *millenarius* uero et *centenarius* numerus utriusque perfectionem designaret: *quadragesimo* et *secundo* anno imperii *Octauiani Augusti*, ut per *quadragenos* annos decalogum auctoritate quatuor euangeliorum, et per *duos* uetus testamentum per nouum esse dilucidandum admoneretur. Indictione *quarta*, ut eadem *quatuor* euangelia per *quatuor* mundi *plagas* esse praedicanda portenderet. *Decimo* uero circuli solaris anno, ut angelicam celsitudinem, quae per nouem ordines distinguitur, humanae naturae consortio usque ad *denarii* perfectionem complendam esse monstraret. *Secundo* etiam decennouenalis circuli anno, ut per angularem lapidem duos parietes e diuerso uenientes, id est duos populos in unam ecclesiam copulandos esse, doceret. *Octauo decimo* nihilominus anno cycli lunaris, ut decem praeceptorum executores *octaua*, id est resurrectionis & iudicii die, remunerandos esse moneret. Pace tandem facta per uniuersum mundum, quasi ad suscipiendum Christum regem pacificum clausisque in Romana republica Iani portis, quasi ad abnegationem idololatriae et daemoniacae seruitutis. Prima quoque a scriptione census, quae facta est a praeside *Siriae Cirino*, uniuerso iam orbe ad censum, per singulas prouincias caesari annuatim persoluendum, adunato atque A descripto; quasi ad praenunciandam unitatem sanctae DEI ecclesiae, quae ab initio seculi usque in finem describenda esset, in aeternitate. Quando etiam censeri omnes homines ab Augusto iussum est, quasi cum completo numero omnium electorum ad uitam aeternam praedestinatorum signandi in frontibus suis erunt; *natus est dominus* B *noster* IESVS CHRISTVS, ex intemerata et perpetua uirgine BEATA MARIA, in *Bethlehem*, opido Iudeae, dominica nocte VIII. Kal. Ianuarii circa finem XLII. anni Augusti, ab Aegypto uero subiugata et *Antonii* uel *Cleopatrae* interitu XXVIII. anno, regnum Iudaicae gentis tunc tenente *Herode*, primo ex alienigenarum genere, anno regni eius XXXI. *A natiuitate Christi.*

C Eodem quoque eiusdem caesaris anno natus est beatus *Ioannes*, praecursor ac baptista domini VIII. Cal. Iulias.

Anno SECVNDO dominicae incarnationis *Augustus* caesar regnauit.

Herodes rex pueros occidi iussit omnes, qui erant in Bethlehem Iudae et in omnibus finibus eius a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a magis, qui Hierosolymam uenerant D ex oriente, XIII. die post natiuitatem domini in VIII. idus Ianuarii: quos ad honorandum et adorandum puerum IESVM uelut gentium primitias stella perduxit. *Herodis infanticidia.*

Anno TERTIO.

Anno QVARTO.

Anno QVINTO.

E Anno SEXTO. *Herodes* rex post interfectionem domesticorum, uxoris quoque et filiarum, diuino iudicio percussus et toto corpore putrefactus et scatens uermibus, miserabili morte periit, anno regni sui XXXVI. et *Archelaus* filius eius pro eo in Iudaeorum regnum ab *Augusto* substitutus est. *...*

Anno SEPTIMO. Puer IESVS ex Aegypto reducitur. Romae tam dira fames F erat, ut *Augustus* lanistarum familias, omnesque peregrinos, seruorum quoque maximas copias extra urbem trudi praeceperit. *Fames Romae.*

Anno OCTAVO.

Anno NONO. Temporibus huius Augusti *Colonia* ab *Agrippa* rege et *Augusta* a Druso rege, Augusti priuigno, construuntur. *Virgilius* et *Horatius* et *Ouidius* poëtae clarent. *Coloniae et Augustae initia.*

Anno X.

Anno XI.

Anno XII.

An-

Anno XIII.

Anno XIV.

Anno XV. *Archelaus* rex a Iudaeis apud Augustum accusatus in *Viennam*, Galliae urbem, exilio relegatus est, regnumque Iudaeorum in quatuor tetrarchias, et inter quatuor filios Herodis, fratres Archelai, *Herodem* scilicet et *Antipatrum* et *Lisaniam* atque *Philippum* diuisum est ab *Augusto* caesare. *Archelai exilium.*

Anno XVI. TIBERIVS caesar. Hic fuit priuignus Augusti.

Anno XVII.

Anno XVIII.

Anno XIX. *Germanicus*, Drusi filius, CALIGVLAE pater, de Germanis triumphauit, contra quos ab Augusto Caesare iam sene missus erat. *Germanicus.*

Anno XX.

Anno XXI.

Anno XXII.

Anno XXIII.

Anno XXIV.

Anno XXV.

Anno XXVI.

Anno XXVII. *Pilatus* Iudeae procurator a TIBERIO caesare in Iudaeam dirigitur. Hic Pilatus post passionem domini retulit ad TIBERIVM caesarem de reliquis uirtutibus eius. Et Tiberius eum suffragio magni fauoris retulit ad senatum, ut Christus haberetur DEVS: sed senatus indignatione motus, pro eo, quod non sibi huius rei indicium prius fuerit delatum, sed auctoritatem suam praeuenerit uulgi sententia, consecrationem Christi recusauit, praecipue uero *Seianus* praefectus Tiberii obstinatissime contradixit: quem ipse Tiberius postea cum multis senatoribus et filiis occidit. Caesar tamen in sententia mansit et statim edicto suo accusatoribus christianorum mortem comminatus est. *Pilati libellus de Christo.* *Tiberii iudicio Christus Deus.*

Anno XXVIII.

Anno XXIX.

Anno XXX. Tiberii autem XV. *Iohannes* circa regionem Iordanis baptismum poenitentiae praedicabat; ipsumque redemptorem baptizat. Post baptismum dominus in desertum uadit: et post ieiunium praedicans apostolos uocat. *Ioannes baptista,*

Anno XXXI.

Anno XXXII. *Iohannes baptista* ab *Herode* tetracha capite truncatur, in castello *Macherunte*. *occisus.*

Anno XXXIII.

Anno XXXIV. dominus IESVS sua passione mundum redemit. Asiae quaedam ciuitates terrae motu, qui tunc factus est, dirutae sunt. *Matthias* in loco Iudae constituitur apostolus. *Stephanus* a Iudaeis lapidatur. *Iacobus* frater domini, Hierosolymorum episcopus A constituitur et consecratur ab apostolis. *mors Christi.*

Anno XXXV. *Paulus* apostolus secundum Latinos, qui a Ianuario annum incipiunt computare, a Christo de caelo vocatus est: secundum Hebraeos uero, qui a Martio anni initum capiunt eodem anno, quo dominus passus est, XI. mense, id est, VIII. Kal. Febr. *uocatio Pauli.*

B Anno XXXVI.

Anno XXXVII. *Agrippa*, cognomento *Herodes*, filius *Aristobuli* filii Herodis regis, sub quo natus est dominus, Romam profectus et accusatus ab *Herode Tetrarcha*: sed ipse a TIBERIO caesare in uincula coniectus est, ubi plurimos sibi adsciuit ad amicitiam et maxime Germanici filium *Caium*, postea caesa-C rem. *Agrippae fata Romae.*

Anno XXXVIII. Ascendit *Paulus* Hierosolymam uidere *Petrum*.

Anno XXXIX. CAIVS CALIGVLA caesar. Hic fuit nepos Augusti caesaris, flagitiosissimus omnium hominum, qui ante eum fuerunt, et a suis confossus interiit. *C. Caligula.*

Anno XL. *Agrippa* cognomento He-D rodes, qui ad amicitiam Romae *Caii* uenerat, ab eodem Caio iam caesare a uinculis absolutus, Iudaeorum genti praeficitur: et *Herodes Tetrarcha*, filius Herodis, aeterno exilio damnatus a Caio in Hispaniam relegatur. *Pilatus* quoque ab eodem Caio tantis malis excruciatus est, ut propria manu se transuerberauerit. *Agrippae principatus.* *Exilium Tetrarchae*

E Anno XLI.

Anno XLII. *Matthaeus* apostolus, in Iudaea praedicans, euangelium scripsit. *Philo* insignissimus scriptor floruit. *Matthaeus scriptor euangelii.*

Anno XLIII.

Anno XLIV. *Herodes* tetrarcha qui Ioannem decollauerat, cum Herodiade in Hispania moerore periit. *Herodis mors*

Anno XLV. CALDIVS TIBERIVS F caesar, uixit annis LXIV.

Anno XLVI. Insula de profundo emicuit, inter *Theram* et *Therasiam*, XXX. stadiorum spatio extenta. *Insula.*

Anno XLVII. *Iacobus*, frater *Ioannis*, ab Agrippa Herode decollatus est: et *Petrus* in carcerem missus: *Paulus* et *Barnabas* ad euangelizandum segregati Antiochiae. *Iacobus, Petrus, Paulus, Barnabas.*

G *Agrippa* Herodes, ab angelo percussus, mirabili morbo interiit, ut legitur in ecclesiastica historia. Et *Agrippa* filius ipsius Agrippae Herodis in Iudaea regnare coepit, usque ad exterminium Iudaeorum.

Anno XLVIII. tanta *seditio* populi in diebus azymorum in *Hierosolymis* exorta est, ut in portarum exitu populo coartato, XXX. Iudaeorum prosterne- *Seditio Hierosol.*

 ren-

rentur. *Petrus* apostolus Romam uenit. *Marcus*, discipulus eius, euangelium scripsit. Eodem quoque anno fames satis dira per uniuersum orbem terrae erat: quam et prophetae praedixerant, ut legitur in actibus apostolorum: sed christianorum necessitatibus apud Hierosolymam, conuectis ab Ægypto frumentis, *Helena*, Adiabenorum regina conuersa ad fidem Christi largissime ministrauit.

Marci euangelium.

Anno XLIX.

Anno L.

Anno LI. CLAVDIVS CAESAR Iudaeos tumultuantes Roma expulit. Tunc Prisca & Aquila cum caeteris Iudaeis expulsi Asiam ueniunt, ibique cohaerent apostolo Paulo; tunc primum inibi ecclesiae fundamenta iactata.

Claudius. in Iudaeos.

Anno LII tanta *fames* Romae erat, ut caesar correptus a populo conuitiis et fragminibus panis turpissime infestatus, uix furorem populi euaserit. Ipse statim XXX. et quinque senatores et CCC. simul equites Romanos minimis pro causis occidit.

Suet. Cl. c. 18. fames

ibid. cap. 29.

Anno LIII. *Philippus* apostolus in Asia in ciuitate *Hierapoli* LXXXVIII. anno uitae suae ad caelestia migrauit.

Philippus apostolus.

Anno LIV.

Anno LV.

Anno LVI.

Anno LVII.

Anno LVIII.

Anno LIX. NERO caesar, sub quo *prima persecutio*. Hic *Nero* fuit sororius *Cal. Caligulae*, tantæque erat libidinis, ut ne a matre quidem uel sorore, ullaue consanguinitatis reuerentia abstinuisse referatur. Virum in uxorem duxit: ipseque a uiro ut uxor acceptus est. Luxuriae uero tantae fuit, ut retibus aureis piscaretur, quae purpureis funibus trahebantur. Nunquam minus mille carruis iter confecisse traditur. Vrbem Romam per sex dies et septem noctes ardere praecepit. Matrem, fratrem, sororem, uxorem caeterosque omnes propinquos et cognatos suos sine causa occidit: primusque Romae christianos suppliciis et mortibus affecit, ac per omnes prouincias pari persecutione excruciari praecepit, ipsumque nomen christianitatis extirpare conatus est. Tandem hostis a senatu pronunciatus et ignominiosissime fugiens, ad quartum ab urbe lapidem se ipsum occidit, atque in eo omnis familia caesarum consumpta est.

Nero libidinosus et

crudelis.

Anno LX. *Paulus* apostolus Romam uinctus missus. *Festus* procurator succedit Felici. *Lucas* euangelium scripsit. *Lucanus* poëta claruit.

Paulus.

Lucas.

Lucanus.

Anno LXI.

Anno LXII.

Anno LXIII. *Iacobus* frater domini a Iudaeis lapidatur. *Festo* in magistratu Iudaeae successit *Albinus*: Albino, *Florus*.

Iacobus.

Anno LXIV. *Marcus* euangelista in Alexandria coronatur.

Marcus.

Anno LXV.

Anno LXVI. Sub Neroniana persecutione passi sunt Romae *Processus* et *Martinianus* et XLVII. qui baptizati erant a beato Petro. Mediolani *Nazarius* et *Celsus*.

Martyres Romae.

Anno LXVII.

Anno LXVIII.

Anno LXIX.

Anno LXX. missus est a Nerone VESPASIANVS, magister militiae cum exercitu Hierosolymam aduersum Iudaeos, quia Iudaei non ferentes luxuriam et auaritiam ceteraque flagitia Flori, qui post Albinum magistratum Iudaeorum tenebant, aduersum Romanos dure rebellauerant.

Vespasianus aduersum Iudaeos.

Anno LXXI.

Anno LXXII. *Petrus* apostolus Romae crucifigitur. *Paulus* quoque apostolus decollatur: eodem die. *Linus* et *Cletus* post eos Romanam rexerunt ecclesiam. Sub *Nerone* tres urbes terrae motu ceciderunt, & triginta millia hominum pestilentia statim post mortem apostolorum perierunt. Mortuo autem *Nenore Galba* apud Hispanias usurpauit imperium: et *Pisonem* nobilem adolescentem sibi in filium et regnum adoptauit, cum quo et *ab Othone* iugulatus est. *Otho* autem post tria bella ciuilia, quae cum *Vitellio* commisit, desperatis rebus seipsum interfecit. *Vitellius* uictor Romam uenit et imperium inuasit, et Sabinum fratrem *Vespasiani* occidit. Ipse et a militibus *Vespasiani* ignominiose occiditur.

Petrus Romae martyr. Linus.

Post Neronem Caesares.

Anno LXXIII VESPASIANVS imperator. Profluuio uentris periit. Hic *Vespasianus* a regibus et ducibus et ab omni exercitu, qui cum eo in obsidione Hierosolymorum erat, imperium adeptus est: statim Romam profectus est aduersum *Vitellium*, qui imperium inuaserat, relicto filio suo *Tito* ad procurationem obsidionis.

Anno LXXIV. *Hierusalem* expugnata est a *Tito*, filio *Vespasiani*, indictione secunda Semptembris mensis, octauo die. *Titus* magna et diutina obsidione Iudaeos premens, non sine multo suorum sanguine tandem muros ciuitatis irrupit, sed ad expugnandam interiorem templi munitionem, quam reclusam multitudo sacerdotum ac principum tuebatur, maiore ui et mora opus fuit. Quod tamen postquam in potestatem redactum est, opere et antiquitate preciosum suspexit, diu deliberauit,

Hierosolyma expugnata.

nit, utrum tanquam incitamentum hostium incenderet, an in testimonium uictoriae reseruaret. Sed quia ecclesia DEI iam per totum orbem germinabat, arbitrio DEI auferendum fuit. Itaque TITVS imperator ab exercitu pronunciatus, templum in Hierosolymis incendit ac diruit: quod a die conditionis primae, usque ad diem euersionis ultimae, steterat annis M. C. et duobus. Et muros urbis uniuersos solo adaequauit: Iudaeorum undecies centena millia gladio et fame periisse narrantur.

Anno LXXV.

Iosephus. Anno LXXVI. *Iosephus* claruit.

Anno LXXVII.

Anno LXXVIII.

Anno LXXIX.

Apollinaris. Anno LXXX. *Apollinaris* episcopus, a beato *Petro* Rauennam directus, coronatur.

Epirus. Anno LXXXI. tres ciuitates *Epiri* terrae motu corruerunt.

Anno LXXXII. TITVS filius *Vespasiani* imperator. Hic morbo interiit.

Papa I. Linus. Anno LXXXIII. *Linus* papa primus post *Petrum* coronatur.

Domitianus. Anno LXXXIV. DOMITIANVS imperator. Hic fuit frater *Titi*. Et in tantam superbiam prolapsus erat, ut dominum ac Deum se uocari et coli scribique iusserit: et confertissimam toto orbe Christi ecclesiam, datis ubique crudelissimae persecutionis edictis, auderet conuellere: libidinis intemperantis, quidquid excogitare potuit, fecit. Nobilissimos senatorum alios occidit, alios in exilium egit. Ipse autem in palatio a suis crudelissime confossus interiit: cadauer eius exportatum et ignominiosissime sepultum est. *Martyrium Ioannis.* *Ioannes* apostolus et euangelista ab eo Romae in feruentis olei dolium missus est: Et cum illaesus exisset, in Pathmon insulam relegatus est: ubi *apocalypsin* uidit et scripsit.

Anno LXXXV. *secunda persecutio.*

Cletus Papa. Anno LXXXVI. *Cletus* papa coronatur.

Anno LXXXVII

Anno LXXXVIII.

Anno LXXXIX.

Anno XC.

Anno XCI.

Anno XCII.

Anno XCIII.

Anacletus PP. Anno XCIV. *Anacletus* Papa coronatur. Hic presbyter est ordinatus a beato *Petro*, et memoriam beati Petri construxit, et composuit loca, ubi episcopi reconderentur.

Anno XCV.

Anno XCVI.

Anno XCVII.

Anno XCVIII.

Anno XCIX.

Nerua. Anno C. NERVA imperator. Admodum senex a *Petronio* praefecto pretorii et Parthenio interfectore Domitiani, imperator creatus, Traianum genere Hispanum in regnum adoptauit: et primo edicto suo omnes exules reuocauit. Vnde et *Ioannes* apostolus hac indulgentia liberatus *Ephesum* rediit, et ibi euangelium scripsit. Apud *Aminterninam* urbem passus est sub Nerua *Victorinus* episcopus frater Seuerini.

Traianus lenior in christianos. Anno CI. *Traianus* imperator. *Tertia persecutio.* Hic Traianus primum errore deceptus, persecutionem tertiam in christianos agi praecepit: sed postea *Plinii* iudicis sui relatu admonitus, *Plinio suasore.* rescriptis illico lenioribus temperauit edictum. Statim tamen Romae aurea domus a Nerone totis priuatis publicisque impensis condita, repentino periit incendio. Sub eo, et quatuor urbes *Incendia, terrae motus.* *Asiae* et duae *Graeciae*, tres Galliae uno terrae motu ceciderunt. Idemque terraemotus in Antiochia pene totam ciuitatem subruit. Multa quoque Iudaeorum millia, qui tum per diuersas prouincias et urbes seditionem mouerant, sub eo occisa sunt. Coronati sunt etiam sub eo *Ignatius*, tertius post *Petrum* apostolum Antiochenae ecclesiae episcopus; *Martyres* *Simeon*, qui et Simon, filius Cleophe Hierosolymorum episcopus, crucifixus est, *Nereus* et *Achilleus Quirinus* et filia eius *Balbina*.

Anno CII.

Anno CIII.

Anno CIV.

Anno CV.

Anno CVI.

Anno CVII.

Anno CVIII.

Anno CIX.

Clemens PP. Anno CX. *Clemens* papa coronatur. Hic ex præcepto B. Petri suscepit ecclesiæ pontificatum, & septem regiones diuisit fidelibus ecclesiae, qui gesta martyrum solicite perquirerent. Hic et *Sisinium* Romanum cum uxore sua *Theodora* baptizauit cum CCCXXIII. promiscui sexus de domo eius.

Euaristus septem diaconorum auctor. Anno CXI. *Euaristus* papa coronatur. Hic diuisit in urbe presbyteros et VII. diaconos ordinauit, qui custodirent episcopum praedicantem.

Anno CXII.

Anno CXIII.

Anno CXIV.

Anno CXV.

Anno CXVI.

Anno CXVII.

Anno CXVIII.

Alexander. Anno CXIX. *Alexander* papa primus coronatur cum *Euentio* & *Theodorio*. Hic *Alexander* instituit, ut ad consecrationem

Vini et aquae commixtio. nem eucharistiae uinum et aqua misceatur, ut sicut de latere crucifixi domini effluxit sanguis et aqua, ita aqua uino misceatur in ipsa consecratione, nec uinum sine aqua, nec aquam sine uino debere offerri decernens. Hic et beatum *Hermen*, urbis Romae praefectum, baptizauit cum mille CCIV. seruis suis et cum uxore et sorore et filiis et, cum uxoribus et filiis seruorum eius.

Adrianus, institutore christiano utitur. Anno CXX. HELIUS ADRIANUS imperator. Hic fuit filius consobrinae *Traiani*, et per *Quadratum* discipulum apostolorum et alios christianos instructus. Praecepit ut nemini liceret sine obiectu criminis aut probatione damnare christianos. Idemque continuo pater patriae in senatu ultra morem maiorum appellatur, et uxor eius *augusta*. *Vxor augusta.* [C] Iudaeos ultima caede perdomuit, ultusque est christianos: praecepitque ne cui Iudaeo introeundi Hierusalem esset licentia, christianis tantum ciuitate permissa, quam ipse in optimum statum murorum exstructione reparauit, et *Heliam* de praenomine suo vocauit. *Durus Iudaeis.* Sub eo passus est Romae *Eustachius*, cognomento *Placidus*, cum uxore et filiis: et *Eleutherius* cum matre sua *Anthia* Romae coronatus est. *Eustachius Placidus.* [D] *Dionysius* episcopus *Areopagita* et *Aristides* claruerunt, et apud Athenas *Quadratus*, apostolorum discipulus.

Anno CXXI.
Anno CXXII.
Anno CXXIII.
Anno CXXIV.
Anno CXXV.
Anno CXXVI.
Anno CXXVII.
Anno CXXVIII.

Sixtus PP. auctor sacrati ministerii. Anno CXXIX. *Sixtus* papa coronatur: primus. Hic constituit ut sacrata ministeria non tractarentur, nisi a sacris ministris: et praecipit, ut intra actionem sacrificii sanctus, sanctus, sanctus decantetur.

Anno CXXX.
Anno CXXXI.
Anno CXXXII.
Anno CXXXIII.
Anno CXXXIV.
Anno CXXXV.
Anno CXXXVI.
Anno CXXXVII.
Anno CXXXVIII.
Anno CXXXIX.

Telesphorus, pascha ordinat et hymnos. Anno CXL. *Telesphorus* papa coronatur. Hic constituit, ut septem hebdomatibus ante pascha ieiunium celebretur: et ut in nocte natiuitatis domini missae celebrentur, et hymnus angelicus, uidelicet gloria in excelsis et cetera quae sequuntur, quae ipse Telesphorus adiecit, hora sacrificii cantetur: illustreque duxit martyrium.

[A] *Antoninus.* Anno CXLI. ANTONINUS PIUS imperator cum filiis *Aurelio* et *Lucio*. Hic Antoninus pius adeo tranquille rempublicam gubernauit, ut merito pius et pater patriae nominatus sit. *Iustinus.* *Iustinus* philosophus librum de christiana religione compositum ei tradidit, eumque benignum erga christianos fecit. Ipse uero ad duodecimum ab urbe lapidem morbo correptus interiit. [B]

Anno CXLII.
Anno CXLIII.
Anno CXLIV.
Anno CXLV.

Yginus PP. auctor Cleri. Anno CXLVI. *Yginus* papa coronatur. Hic constituit clerum et constituit gradus.

Anno CXLVII.
Anno CXLVIII.
Anno CXLIX.
Anno CL.
Anno CLI.

Iustinus. Anno CLII. *Iustinus* philosophus claret.

Anno CLIII.
Anno CLIV.
Anno CLV.
Anno CLVI.
Anno CLVII.
Anno CLVIII.
Anno CLIX.

Pius PP. Anno CLX. *Pius* papa coronatur. Sub huius tempore Hermes librum scripsit, *Hermes.* qui dicitur pastoris.

[E]

Anno CLXI.
Anno CLXII.

M. Antoninus. Anno CLXIII. Filius Antonii pii MARCUS ANTONINUS VERUS imperator, cum fratre *Lucio Aurelio* et filio *Commodo*. Hic *Marcus Antoninus* in bello *Parthico* quartam persecutionem in christianos agi in *Asia* et *Gallia* praecepit: *Persecutio II.* multique sanctorum martyrio coronati sunt. [F] Secuta est statim *lues* grauissima, plurimis infusa prouinciis, totamque Italiam vastauit: ita ut passim uillae, agri, opida sine cultore et habitatore deserta, in ruinas syluasque concesserint. Exercitum uero Romanorum, cunctasque legiones hac lue consumptas ferunt. *Milites christiani. Aurelius.* Huius etiam frater *Aurelius* caesar, *Germanis* et *Sarmatis* bella inferens, per milites christianos, qui in exercitu eius erant, triumphauit. Nam cum idem imperator undique ab hostibus circumuentus esset, [G] et exercitus eius maximum periculum propter aquarum penuriam sustineret, sitique omnes laborarent, et imperator aestuaret, et quaereret quid facto opus esset, reperissetque in legione quadam milites christianos, et illis tandem, ut nostris mos est, flexis genibus obsecrantibus dominum, ad preces eorum maxima uis pluuiae effusa est et exercitus sitis sedata est; hostes etiam, qui iam

iam exitialiter imminebant, crebis fulminibus et caelitus prolapsis ignibus petterriti fugati sunt, ut legitur in ecclesiastica historia. Ipse autem *Aurelius* post bellum Parthicum, et post captam *Seleuciam*, Isauriae urbem, super *Hidaspen* fluuium sitam, cccc. hominum casu morbi, quem apoplexian uocant, repente interiit. *Marcus* autem *Antoninus*, postquam filium Commodum in regnum assumpsit, in *Sannonia* constitutus, morbo etiam interiit. (A, B)

Anno CLXIV. *Quarta persecutio.*

Anno CLXV. Sub hoc imperatore coronati sunt *Polycarpus* Smyrnaeorum ecclesiae episcopus, discipulus Ioannis euangelistae. *Felicitas* cum septem filiis. Apud *Sebasten* Armeniae *S. Blasius* episcopus, *Iustinus* quoque philosophus. In Syria *Victor* et *Corona*. (C)

Anno CLXVI.

Anno CLXVII.

Anno CLXVIII.

Anno CLXVIX.

Anno CLXX.

Anicetus Papa. Anno CLXXI. *Anicetus* papa coronatur. Hic praecepit ut clerus comam non nutriret, secundum praeceptum apostoli. (D)

Anno CLXXII.

Anno CLXXIII.

Anno CLXXIV.

Anno CLXXV.

Anno CLXXVI.

Anno CLXXVII.

Anno CLXXVIII.

Anno CLXXIX.

Soter Papa. instituta in monachas. Anno CLXXX. *Sother* papa coronatur. Hic constituit ut nulla monacha pallam consecratam contingeret in ecclesia, neque incensum poneret. (E)

Commodus. Anno CLXXXI Filius Marci Antonini, *Lucius Antoninus Commodus* imperator. Hic Lucius Commodus, per omnia luxuriae et obscenitatis dedecora deprauatus, interfecit quam plurimos senatores et maxime illos, quos nobilitate et industria excellere uidebat. Ipse autem Commodus cunctis incommodus uiuus hostis humani generis iudicatus ab omnibus est, et in domo Vestiliani strangulatus periit. Sub eo duo incendia Romae fuerunt. Nam capitolium fulmine ictum est: ex quo inflammatio facta bibliothecam illam, cura maiorum studioque compositam, aedesque alias concremauit. Deinde, aliud incendium aedem *Vestae* et palatium plurimamque partem urbis solo coaequauit. (F, G)

Anno CLXXXII.

Anno CLXXXIII.

Anno CLXXXIV.

Egesipus, Irenaeus. Anno CLXXXV. *Egesippus* et *Irenaeus* philosophi, et *Dionysius*, Corinthiorum episcopi claruerunt.

Anno CLXXXVI.

Anno CLXXXVII.

Anno CLXXXVIII. *Narcissus* Hierosolymorum episcopus, et *Theophilus* Caesareensis, et *Clemens* Alexandrinae ecclesiae presbyter et *Pantenus* philosophi clarent. *Narcissus.*

Anno CLXXXIX.

Anno CXC.

Anno CXCI.

Anno CXCII.

Anno CXCIII.

Anno CXCIV. *Eleutherus* papa coronatur. Hic accepit epistolas a *Lucio* Britannico rege, ut per eius mandatum fieret christianus. *Eleutherius papa. Lucius rex Britanniae christianus.*

Anno CXCV. HELIVS PERTINAX imperator creatus est: sed a *Iuliano* iurisperito in palatio statim occisus est. Et ipse Iulianus imperium inuasit; moxque et ipse a *Seuero*, apud pontem *Muluium*, bello ciuili uictus et interfectus est. *Pertinax.*

Anno CXCVI. SEVERVS PERTINAX imperator. Hic Seuerus genere Afer et natura saeuus, ex nomine imperatoris, quem ultus fuerat occisum, *Pertinacem* se appellauit: et *quintam persecutionem* in christianos exercuit: Plurimique sanctorum per diuersas prouincias martyrio coronati sunt. Hic etiam *tria ciuilia bella* gessit. In primo, *Iulianum* Romae: in secundo, *Pescenium Nigrum*, qui in Ægypto et Syria tyrannidem aspirauerat: in tertio *Clodium Albinum*, Iuliani in occidendo Pertinace socium, qui in Gallia caesarem se fecerat, occidit. Cuius belli malo multum utrinque Romanorum sanguinis effusum est. *Seuerus.*

Anno CXCVII. *Quinta persecutio.*

Anno CXCVIII.

Anno CXCIX.

Anno CC.

Anno CCI.

Anno CCII.

Anno CCIII.

Anno CCIV. *Victor* papa coronatur. Hic constituit, ut sanctum pascha die dominico celebretur, et ut a XV. luna primi mensis, usque ad XXI. obseruetur. Et constituit, ut necessitate exigente siue in flumine, siue in mari, siue in fontibus, sub christiana tamen confessione, quicunque hominum ex gentilitate uenientes baptizarentur. *Victor IV. ordinat pascha et baptismum*

Anno CCV. His temporibus *Leonides*, pater Origenis, capite plexus pro Christo occubuit. *Seuerus* apud *Eboracum* opidum morbo interiit. Reliquit duos filios, *Bassianum* et *Getam*, quorum *Geta* hostis publicus iudicatus interiit. *Bassianus*, *Antonini* cognomine assumpto, post patrem regnauit. *Leonides.*

Anno CCVI.

Anno CCVII.
Anno CCVIII.
Anno CCIX.
Anno CCX.
Anno CCXI.
Anno CCXII.
Anno CCXIII.

Caracalla. Anno CCXIV. AVRELIVS ANTONIVS BASSIANVS CARACALLA imperator. Hic patre *Seuero* asperior omnibus hominibus libidine intemperantior, nouercam suam *Iuliam* duxit uxorem. *Iulia.* Postea contra *Parthos* moliens bellum, intra *Edissam* et *Carras* ab hostibus circumuentus occisus est.

Anno CCXV.
Anno CCXVI.
Anno CCXVII.
Anno CCXVIII.
Anno CCXI
Anno CCXX.

Macrinus. Anno CCXXI. MACRINVS imperator, qui et M. *Opelius Aurelius*. Hic praefectus primum praetorii cum filio suo *Diadumeno* inuasit imperium: sed emenso anno apud *Achillaidem* periit militari tumultu.

Zepherinus Anno CCXXII. *Zepherinus* papa coronatur. Zepherinus constituit, ut praesentibus omnibus clericis et laicis fidelibus siue diaconus, siue sacerdos ordinaretur, et ut a stantibus sacerdotibus missae celebrentur.

M. A. Antoninus. *M. Aurelius Antoninus* imperator. Hic primum sacerdos *Heliogabali* templi, nullam sui, nisi stuprorum et flagitiorum totiusque obscoenitatis, infamem satis memoriam reliquit. Tumultu autem militari exorto, Romae cum matre sua interfectus est.

Anno CCXXIII.
Anno CCXXIV.

Origenes Anno CCXXV. *Origenes* presbyter claruit.

Anno CCXXVI. AVRELIVS ALEXANDER imperator. *Aurelius Alexander.* Hic Alexander senatus uoluntate ac militum, imperator creatus, digno aequitatis moderamine reipublicae praefuit. *Mammea christiana.* Mater eius *Mammea* christiana *Origenem* presbyterum, qui eo tempore clarus habebatur, curauit audire. Alexander expeditione in Persas facta, *Xerxen* regem maximo bello oppressit. Ipse autem militari tumultu apud Moguntiacum interfectus est. Passi sunt sub eo *Palmatius* consul, cum uxore et filiis.

Calistus papa Anno CCXXVII. *Callistus* papa coronatur. Hic constituit ieiunium sabbathi ter in anno fieri, frumenti, uini et olei secundum prophetiam.

Anno CCXXVIII.
Anno CCXXIX.
Anno CCXXX.
Anno CCXXXI.

A Anno CCXXXII.
Anno CCXXXIII.
Anno CCXXXIV.

Anno CCXXXV. *Vrbanus* papa coronatur. *Vrbanus papa* Hic baptizauit *Tiburtium* et *Valerianum*, quos *Cecilia* uirgo conuertit, cum quibus et ipsa passa est sub hoc Alexandro, Simplicius senator.

Anno CCXXXVI.

B Anno CCXXXVII. MAXIMINVS Hic *Maximinus.* Maximinus nulla senatus uoluntate imperator ab exercitu creatus, sextam persecutionem in christianos sextus a Nerone exercuit. Ipse autem a *Pupieno* Aquileiae interfectus, persecutionis et uitae finem fecit. *Sexta persecutio.*

Anno CCXXXVIII.
Anno CCXXXIX.

C Anno CCXL. GORDIANVS imperator. *Gordianus* Hic Gordianus ingentibus praeliis aduersum *Parthos* prospere gestis, fraude suorum super *Euphrates* interfectus est. Sub eo *Pupienus*, interfector Maximini imperatoris et *Balbinus* frater eius, in palatio occisi sunt.

Anno CCXLI.
Anno CCXLII.

D Anno CCXLIII. *Pontianus* papa coronatur. *Pontianus papa.* Hic iussu *Maximini* cum *Hippolyto* presbytero Sardiniam deportatus erat: ubi, cum fustibus mactatus esset, martyrium consummauit: corpus eius postea a *Fabiano* reportatum est.

Anno CCXLIV. *Antherus* papa coronatur.

Anno CCXLV.

E Anno CCXLVI. PHILIPPVS cum filio suo *Philippo* imperator. Hic Philippus primus omnium imperatorum christianus fuit, & *Philippum* filium suum consortem regni secum fecit. *Philippus caesar christianus,* Traditur de eo, quod in die paschae, cum *auricularis confessor.* interesse uoluisset uigiliis et communicare mysteriis, ab episcopo loci non prius esse permissum, nisi confiteretur F peccata sua et inter poenitentes staret, nec ullo modo copiam mysteriorum sibi profuturam, nisi prius per poenitentiam culpas, quae de eo plurimae ferebantur, diluisset: eumque libenter, quod a sacerdote fuerat imperatum, suscepisse: Diuinum sibi inesse metum et fidem religionis plenissimam rebus atque operibus comprobans. Ipse autem G cum filio, diuersis tamen locis, militari tumultu et fraude Decii interfecti sunt.

Anno CCXLVII.

Anno CCXLVIII. *Philippi* autem imperatoris tertio millesimus annus a conditione urbis Romae completus est, iuxta computationem *Orosii* historiographi et aliorum.

Anno CCXLIX.

Anno

Dionisius. Anno CCL. *Dionisius* Alexandrinus episcopus claruit. *Alexander* Hierosolymorum episcopus, post Narcissum episcopum, coronatur.

Anno CCLI.

Anno CCLII.

Fabianus papa.] Anno CCLIII. *Fabianus* papa coronatur. Hic diuisit regiones diaconibus; et VII. diacones fecit, qui septem notariis * imminerent, vt gesta martyrum in integro colligerent.

* Gesta martyrum collecta.

Decius. DECIVS imperator. *Septima persecutio.* Hic Decius imperator filium suum secum caesarem fecit, cum quo simul continuo in medio barbarorum sinu interfectus est, ipse etiam, quia infestus erat Philippo, pro quo regnabat, septimus a Nerone ad persequendos interficiendosque christianos feralia dispersit edicta, plurimique sanctorum coronati sunt.

Cornelius papa. Anno CCLIV. CORNELIVS papa coronatur. Hic leuauit corpora sanctorum apostolorum Petri et Pauli de * catacumbas. In Sicilia ciuitate Catinensium, *Agatha* uirgo coronatur.

* loco, dicto ad

Sixtus papa. Anno CCLV. *Sixtus* papa coronatur cum Felicissimo et Agapito et Larentio archidiacono. Passi sunt et alii: Hippolitus et Concordia, Abdon et Sennes. * Alexander Hierosolymorum episcopus claret: et Dionysius Alexandriae episcopus.

* supra CCL. iam sunt positi.

Gallus Hostilianus. Anno CCLVI. GALLVS HOSTILIANVS cum Volusiano filio imperator. Sub his imperatoribus facta est ultio uiolati nominis christiani. Nam usque quo ad profligendas ecclesias Decii imperatoris edicta cucurrerant; eatenus incredibilium morborum pestis extensa est. Nulla fere prouincia Romana, nulla ciuitas, nulla domus fuit, quae non illa generali pestilentia correpta atque uastata sit. Ambo imperatores sub hac pestilentia in bello ciuili contra *Aemilianum*, nouis rebus studentem, occisi sunt. Aemilianus tunc uictor, in tertio tamen mense inuasae tyranidis extinctus est. Sub his imperatoribus passi sunt *Protus* et *Hyacinthus*, *Eugenia* uirgo. *Veronis, Zenon* episcopus, *Origenes* presbyter LXX. uitae suae anno moritur, et in Tyra sepelitur. Cyprianus Carthaginensis.

Anno CCLVII.

Anno CCLVIII.

Valerianus. Gallienus, fautor christianis. Anno CCLIX. VALERIANVS et GALLIENVS imperatores. *Octaua persecutio.* Hic Valerianus in *Rhetia* ab exercitu *Augustus* appellatus est: *Romae* autem a senatu Gallienus *caesar* creatur. Hic primum in tantum uenerabatur seruos DEI, ut benignior uideretur esse illis, qui christiano nomine saltem dicebantur: et omnis domus eius erat ecclesia. Deprauatus est autem per quendam doctorem et principem Aegyptiorum magorum, ut iustos et sanctos uiros persequi et interimi iuberet, tanquam qui aduersarentur magicis artibus, quibus ipse deditus erat. Mox autem ut imperium arripuit, octauus a Nerone, adigi per tormenta christianos ad idololatriam iussit, fuso per omnem Romani regni latitudinem sanctorum sanguine: ipse autem huius nefarii auctor edicti a *Sapore*, rege Persarum, captus imperator Romani populi, ignominiosissima apud Persas seruitute consenuit, hanc infamis officii continuo, donec uixit, damnationem sortitus, ut ipse scilicet * acclinis humi, regem ascendentem in equum, non manu sua, sed dorso suo, semper attolleret. Et Gallienus quidem tam clare iudicio DEI territus, tamque miseri collegae permotus exemplo, pacem ecclesiis satisfactione restituit. Igitur sub *Gallieno* primus * *Ingennuus*, qui purpuram imperii assumpserat, apud * *Mursiam* occiditur. *Postumus*, qui in Gallia inuasit tyrannidem, seditione militum interfectus est. *Aemilianus* apud Mogonciacum, cum nouas res moliretur, oppressus est. Post mortem Postumi, Marius ibidem inuasit imperium, sed continuo occiditur. Deinde *Victorinus* a Gallis ultro creatus, et post paulolum occisus est. Huic successit *Tetricus*, et * multas seditiones militum pertulit. At uero in oriente per *Odenatum* quendam uicti et pressi Persae, defensa *Syria*, recepta *Mesopotamia* est. *Gallienus*, cum rempublicam deseruisset et Mediolani libidinibus deseruiret, occisus est.

* M. S. adclinus.

* M. S. Genuus mendose. Vrsino est Ingenuus.

* Mirsam M. S. mendose.

* Triginta enim tyranni sub Gallieno coorti, et mox deorti Adol Occo Baron. Card. et alii.

Anno CCLX. *Gregorius* et *Athenodorus*, fratres, Ponti prouinciae episcopi clarent.

Anno CCLXI.

Anno CCLXII. *Dionysius* papa coronatur. Hic ecclesias presbyteris dedit, et parochias et dioeceses diuisit atque constituit. Dionysius papa.

Anno CCLXIII.

Anno CCLXIV.

Anno CCLXV.

Anno CCLXVI.

Anno CCLXVII. *Stephanus* papa coronatur. Hic constituit, ut sacerdotes et leuitae uestes sacras in quotidiano usu non haberent, nisi tantum in ecclesia. Stephanus papa.

Anno CCLXVIII.

Anno CCLXIX.

Anno CCLXX.

Anno CCLXXI.

Anno CCLXXII. *Lucius* papa coronatur. Hic ab imperatoribus *Valeriano* et *Gallieno*, ob fidem Christi, exilio rele- Lucius papa.

relegatus et postea diuino nutu ad ecclesiam suam redire permissus, capitis obtruncatione martyrium consummauit. Hic etiam praecepit, ut duo presbyteri et tres diaconi in omni loco episcopum non deserant, propter testimonium ecclesiasticum.

Claudius. Anno CCLXXIII. CLAVDIVS imperator. Hic uoluntate senatus imperator creatus, *Gothos* continuo incredibili strage deleuit. Huic a senatu *clypeus aureus* in curia, et in capitolio *statua aurea* equestris decreta est. Ipse autem apud *Sirmium* morbo correptus interiit. Post hunc * *Quintilianus* frater eius ab exercitu imperator electus, uir quidem * unicae moderationis et solus fratri praeferendus, sed XVII. die occisus est.

* *Quintillus aliis chronologis et histor.*
* *M. S. unica.*

Anno CCLXXIV. * *Gregorius* et *Athenodorus fratres* Ponti prouinciae sacerdotes clarent.

* *supra ad CCLXX. iidem ponuntur.*

Aurelianus. Anno CCLXXV. AVRELIANVS imperator. *Nona persecutio.* Hic uir industria militari experientissimus, expeditione in Danubium magnis praeliis profligauit, ditionemque Romanam antiquis terminis statuit. Inde in orientem conuersus, *Zenobiam*, quae, occiso *Odenato* marito suo, Syriam receptam sibi uendicabat, in potestatem redegit. *Tetricum*, in Gallia minime uires eius ferentem, sine labore superauit. Vrbem Romam muris firmioribus cinxit. Nouissime cum persecutionem nonus a *Nerone* in christianos moliretur, fulmen ante eum magno pauore circumstantium ruit, ac non multo post in itinere occisus est.

Felix papa. Missa martyrum. Anno CCLXXVI. *Felix* papa coronatur. Hic constituit super memorias martyrum missas celebrari.

Eutychianus papa. Anno CCLXXVII. *Eutychianus* papa coronatur. Hic per diuersa loca CCCXLII. martyres manu propria sepeliuit, et constituit super altare uuas et fruges benedici.

Benedictio uuarum.

Anno CCLXXVIII.

Anno CCLXXIX.

Tacitus. Anno CCLXXX. TACITVS imperator. Hic Tacitus sexto mense occisus in Ponto est. Post quem *Florianus* parem regni sortem ferens, tertio mense apud Tarsum interfectus est. *Manichaeorum* haeresis his temporibus exorta est, a quodam, qui *Manes* dicebatur, qui genere Perses, uita et moribus barbarus fuit, sub *Felice* papa. *Anastasius* episcopus Syriae claruit.

Manichaei.

Probus. Anno CCLXXXI. PROBVS imperator. Hic Probus Gallias, iam dudum a barbaris occupatas, per multa et grauia praelia deletis tandem hostibus, liberauit. Bella ciuilia duo gessit, plurimo sanguine fuso: unum in oriente, quo *Saturninum* oppressit: aliud, quo Proculum et Bonosum tyrannos apud *Agrippinam* superatos interfecit. Ipse autem apud Firmium in turre ferrata militari tumultu periit.

Anno CCLXXXII.

Anno CCLXXXIII.

Anno CCLXXXIV.

Anno CCLXXXV.

Anno CCXXXVI.

Anno CCLXXVII. CARVS Narbonensis imperator. Hic Carus cum filios suos, *Carianum* et *Numerianum*, consortes fecisset regni, bello Parthico super Tigridem in castris fulmine ictus interiit. Numerianus filius eius, qui cum eo fuerat, rediens, fraude *Apri* soceri sui interfectus est. *Carus.*

Anno CCXXXVIII.

Anno CCLXXXIX. DIOCLETIANVS imperator. Hic Diocletianus ab exercitu imperator electus, statim ut potestatis copiam habuit, *Aprum*, interfectorem *Numeriani*, manu sua interfecit. *Carinum* uero, quem Carus caesarem apud Dalmatiam reliquerat, flagitiose uiuentem, in bello superauit. Dehinc Maximianum, cognomento *Herculeum*, caesarem fecit, misitque in Gallias contra *Amandum* et Helianum nouas res molientes: qui et eos facile superauit. Quo facto eundem *Maximianum Herculeum* ex caesare fecit augustum. *Constantium* uero et alium *Maximianum*, cognomento *Galerium*, caesares legit. *Diocletianus.*

Anno CCXC.

Anno CCXCI. Sub *Diocletiano* martyrizatus est *S. Ianuarius*, Beneuentanae ciuitatis episcopus, cum sociis suis, *Festo*, diacono, et *Desiderio* lectore, et *Sosio* et *Proculo* diaconibus, et aliis duobus *Eutyche* et *Acatio* XII. Kal. Octob. *S. Ianuarius.*

Anno CCXCII.

Anno CCXIII. *Caius* papa coronatur. Hic constituit, ut per omnes gradus primum ascenderet, si quis episcopus fieri mereretur. *Caius papa.*

Anno CCXCIV.

Anno CCXCV.

Anno CCXCVI.

Anno CCXCVII.

Anno CCXCVIII.

Anno CCXCIX.

Anno CCC.

Anno CCCI.

Anno CCCII.

Anno CCCIII. *Marcellinus* papa coronatur. Hic ad sacrificandum idolis compulsus sacrificauit. Deinde poenitentia ductus et semet ipsum damnans, ita ut inter christianos se sepeliri prohibuerit, quasi indignum sepultura christianorum, pro fide Christi capite truncatus est. Sub eo etiam tanta persecu- *Marcellinus papa.*

secutio christianorum fuit, ut intra unum mensem septem et decem millia promiscui sexus hominum, per diuersa loca, pro fide Christi coronarentur.

Anno CCIV.

Anno CCCV.

Anno CCCVI.

Maximianus. Anno CCCVII. Diocletiani autem XIX. idem DIOCLETIANVS in oriente, MAXIMIANVS autem HERCVLEVS in occidente, mense Martio, die solenni paschae, praeceperunt destrui usque ad solum cunctas ecclesias, quae usquam erant, scripturas sacras igne exuri interficique christianos, *decimo* post Neronem *loco*. Quae persecutio omnibus ante actis diuturnior atque immanior fuit. Nam per decem annos continuos incendiis ecclesiarum, proscriptionibus innocentum, caedibus martyrum, incessabiliter acta est. *Persecutio ultima.*

Diocletianus et Maximianus imperio se abdicant. Anno CCCVIII. Persecutionis uero secundo exegit a *Maximiano Herculeo*, licet inuito, ut simul purpuram imperiumque deponeret, ac iunioribus in rempublicam substitutis, ipsi in priuato otio consenescerent: quod hoc summa felicitas putaretur, quibus hoc facere post regnum contingeret. Itaque sub una die *Diocletianus* apud Nicomediam, *Maximianus* apud Mediolanum, potestatem imperii cultumque simul deposuerunt. *Galerius Maximianus* et *Constantius* augusti, primi Romanorum imperium in duas partes determinauerunt. Galerius *Illiricum*, *Asiam* et *Orientem*: Constantinus *Italiam*, *Affricam* et *Gallias* obtinuit. Sed quia erat uir tranquillissimus, Gallia tantum Hispaniaque contentus, Galerio postea caeteris partibus cessit. *Galerius* duos caesares legit, MAXIMINVM, quem in oriente constituit, et SEVERVM, cui permisit Italiam, ipse in Illyrico constitutus. *Galerius Maximianus et Constantius.*

Marcellus papa. Anno CCCIX. *Marcellus* papa coronatur. Hic fecit coemeterium uia salaria, et XXV. titulos in urbe Roma constituit, propter baptismum et poenitentiam multorum, qui conuertebantur ex paganis, et propter sepulturas martyrum. *S. Nicolaus* in *Myrea* metropoli claruit.

Constantii mores. *Constantius* augustus, uir summae mansuetudinis et ciuilitatis, XVI. imperii sui anno, persecutionis autem tertio, obiit in Britannia. Habuit autem Maximiani Herculei priuignam *Theodoram* uxorem, ex qua sex filios, fratres Constantini, genuit. Ipse autem Constantius multa clementia erga homines; erga DEVM uero religione maxima utebatur. Neque uero rabie aliqua regnum suum sanguine piorum maculauerat; neque orationum domos et conuenticula nostrorum hostili uastatione destruxerat: quin potius cultores Dei ueneratione habuit et honori. Vnde et merito religiosus pater religiosiorem filium Constantinum, ex concubina Helena Treueris creatum, reliquit haeredem et Galliarum imperatorem. Quo et in Galliis rempublicam strenuissime gubernante, praetoriani milites, *Maxentium*, Herculei Maximiani filium, Romae augustum nuncuparunt. *Galerius* augustus Seuerum caesarem, aduersum Maxentium, cum exercitu Romam misit. Qui cum urbem obsideret, militum suorum scelere desertus, fugit Rauennam et ibi occisus est, sub quo *S. Catharina* passa fuit in Alexandria.

Constantinus M. Anno CCCX. CONSTANTINVS christianus imperator. Hic statim ut regnum suscepit, mira quadam DEI gratia ciuibus carus, exercitui acceptus, uiris fortibus imitandus, facinorosis et ignauis terribilis fuit, in obseruantia quoque religionis longe etiam patrem uincere studuit. Nam primus omnium imperatorum christianus fuit, excepto PHILIPPO. Ab eo omnes semper christiani imperatores, usque in hodiernum diem, excepto *Iuliano apostata*. Occiso *Seuero* caesare, *Licinius*, Constantiae Constantini imperatoris sororis uir, communi omnium sententia adsertus in imperium a *Constantio* et *Galerio*, Carnuti augustus creatur, quarto anno persecutionis: quae res *Maximinum* uehementer offendit, quamuis tunc adhuc solummodo caesar in orientis partibus habebatur, neque id ultra ferens, ui raptum sibimet augusti nomen assumpsit. *Licinius cesar imperator.*

Maximiani Herculei fata. MAXIMIANVS HERCVLEVS, qui cum Diocletiano insignia imperi deposuerat et tamen adhuc publicus persecutor erat, occasione filii, qui in urbe Roma tyrannidem exercebat, solicitatus, arripuit tyrannidem: sed confirmatū iam filium in imperio, cum et eum potestate regia spoliare conatus fuisset, a filio expulsus est. Qui ad Constantinum imperatorem tanquam ad generum miserationis causa confugiens, insidias ipsi, a quo religiose susceptus fuerat, molitur: in quibus turpiter deprehensus turpius periit, *Massiliae* interfectus, ita ut post interitum eius statuae atque imagines eius auferrentur et in aedibus publicis uocabula nominis eius mutarentur.

Maximianus Gallerius. MAXIMIANVS GALLERIVS caesar, qui primum secundus a *Diocletiano* augusto, in honore postmodum etiam successor extiterat, qui et incensor ac signifer persecutionis erat, cum per decem continuos annos persecutione christianorum omni genere hominum exhausisset

fiſſet prouincias, et innumera hominum millia DEVM uerum colentium neci dediſſet, cumque uires crudelitati ac libidini ſuae indeſinenter ſuggereret temulentia, et neque conſilium neque ſatietas finem ullum aut modum imponeret: adeſt cultoribus ſuis diuina prouidentia et, quos per ignem probauerat, educit ad refrigerium. Ipſum namque auctorem ſceleris ultio diuina corripuit: et ille, qui laetis ac ſaginatis carnibus incedebat ſuperbus, inflatis ſubito uiſceribus diſtenditur in profundioribus. De hinc pectoris partibus obortum uulnus totos intrinſecus uiſcerum ſeceſſus tabo ſerpente depaſcit. Poſt et fiſtulis quibuſdam in ſuperficie, purulentis meatibus adapertis, de interioribus putrefacti uulneris uenis ebullire undatim coepit uermium multitudo. Foetor uero tam intolerabilis erat, ut nullus omnino medicorum propius quidem poſſet accedere: quod carnes ſatis laetae et in omni luxuria nutritae grauiorem ex corruptione putredinis foetorem exhalabant. Denique pleroſque medicorum, quod nec morbo aliquid mederi, nec uim foetoris tollerare poſſent, interfici iuſſit. In quibus cum quidam iugulandus potius, quam medicaturus aſſiſteret, inſpiratus a DEO, *Cur*, inquit, *imperator erras? et quod DEVS infert, ab hominibus putas poſſe reuocari? Nec humanus eſt iſte morbus, nec a medicis curatur. Sed recordare, quanta in ſeruos DEI egeris, quamque in religionem diuinam impius et profanus extiteris, et intelliges, unde tibi poſcenda ſint remedia. Nam et ego quidem mori cum caeteris potero. Tu tamen a medicis non curaberis.* Tum primum Galerius ſe hominem eſſe intellexit, et ſcelerum ſuorum immanitatem recordatus, primo omium *errasse ſe et impie egiſſe profitetur*, et uelut ſatisfacere incipit DEO, et chriſtianos de exilio reuocari iuſſit, cum iam ultra horrorem humanae miſeriae etiam uermes eructaret. Tum deinde conuocatis his, qui in officio publico ſibi parebant; legem ſcribi et confeſtim emitti iubet, qua non ſolum a chriſtianis deſinat perſecutio et arceatur iniuria omnis, uerum et eorum reaedificari permitterentur eccleſiae, ut ſolitis cultibus et obſecrationibus uacantes, et pro ipſius ſalute excelſo ſupplicarent DEO. Ipſe autem *Maximianus* ultra ſuos cruciatus non ſuſtinens, uim uitae ſuae ipſemet intulit.

Morbus eius foetidus.

eiusdem poenitentia.

Sed *Maximinus*, qui in orientis partitibus ſimiliter tyrannidem in chriſtianos exercebat, cum ei diſpliceret edictum *Maximiani Galerii*, nec tamen auderet obſiſtere, proponi quidem legem pu-

Maximinus.

A blice, et omnib9 in notitiam uenire non patitur: Verbo tamen iudicibus praecepit, inducias chriſtianis iterum dare; quos tamen ſex non amplius menſes paſſus eſt in pace perſiſtere: et protinus, quidquid ad obturbandam eccleſias inuenire potuit, molitur, ſummaque inſtantia per urbes ſingulas et prouincias ſacerdotes ſimulacrorum ac pontiB fices ſtatuit, multiſque eos honoribus et muneribus afficit, cunctoſque beneficiis ſuis praeuenit, ut per haec promptiores eos efficeret in odia et necem chriſtianorum. In his uero legibus, quas aduerſum chriſtianos aere inciſas ſingulis quibuſque ciuitatibus propoſuerat, uel in aeternum manſuas iactanter ſatis et ſuperbe deſcripſerat, quia ex C quo chriſtiani ſedibus ſuis urbibuſque pelluntur, et aeris eſſet laeta temperies et terrae foecunditas abundantior, ac ſegetum copia uberior. Sed continuo diuina ultio imbres reſtringit in nubibus, et effoetas arida ſterilitate ſegetes derelinquit: areſcit et herba camporum et non ſolum hominibus fructum, uerum et pecudibus pabulum negat, *fameſque* D tetra et obſcoena ubique graſſatur, aeriſque temperies in tantam corruptionem uerſa eſt, ut humana corpora uulneribus peſſimis, quae *ignis* * *ſacer* appellatur, nec non et his, qui *carbunculi* dicuntur, replerentur, ita ut et ora hominum atque oculos occuparent, ut, ſi qui forte ex his effugiſſet mortem, luminibus orbaretur. His aliiſque peſtiE lentibus morbis uirorum ac mulierum immenſae multitudines, praecipueque infantum aceruatim cadebant. Igitur quum ipſe Maximinus et exercitus eius *bello Armenico* uehementer et acriter urgetur, populum per urbes et uicos duae *peſtes* * ualidiſſimae *fames* et *lues* abſque ulla miſeratione uaſtabat, et tantæ per dies ſingulos multitudines cadebant, ut F nec ad ſepulturas loca inuenirentur, per plateas uero omnes et angiportas, erant omnia repleta cadaueribus mortuorum, nec erat omnino, qui ſepeliret, dũ et ipſi, qui adhuc ſupereſſe uidebantur, morbo inualidi eſſent, ita, ut quam plurimi, dum mors tardaret uenire, a canibus deuorarentur. Chriſtianorum uero populis, quod maxime omniG bus admirationi fuit gentilibus, neque fames in aliquo, neque lues fuerat dominata. Haec exſtitit legum Maximini et elationis atque arrogantiae eius et iudicii de chriſtianis habiti digna remuneratio.

magna ſterilitas.

peſtis.

* *M. S. acru mendoſe.*

* *M. S. habet ualidiſſime.*

Anno CCCXI.

Anno CCCXII.

Anno CCCXIII.

Anno CCCXIV.

Anno CCCXV

Anno

Eusebius papa. Anno CCCXVI. *Eusebius* papa defunctus est. Hic inuenit haereticos in urbe Roma, quos per manus impositionem reconciliauit. Sub * eo, et sub *Constantio* patre Constantini *crux Christi* inuenta esse dicitur.

* *Baronius id negat, inquit ad Anastasi de Vit. Pont. Busaeus.*

Crux Christi inuenta. *Maxentius.* *Maxentius* filius Maximiani Herculei, qui in urbe Roma tyrannidem coeperat primo, uelut inuitandae erga se plebis gratia, ueneratorem se fidei nostrae esse simulabat; et ob hoc persecutiones reprimi, omnesque iniurias a christianis arceri iusserat, sed nihil in reliquis artibus suis, nihil in uita uel moribus quasi christianis proximum uidetur ostendere. In tanta enim flagitiorum et scelerum fece, in tanto impuritatis coeno uersabatur, ut nihil prorsus facinorum pessimorum ab eius, non dicam uita, sed unius saltem diei actibus esset alienum. Denique senatorum et maxime nobilium matronas publice abstrahi, atque ad suam libidinem deduci imperabat, artes magicas summis studiis excolebat, ad quarum ministeria explenda perquirebantur mulieres nobiles grauidae, et adhibitae funestis sacris mediae scindebantur, rapiebantur paruuli et infantes, eorumque exta uisceribus reuulsa perscrutabantur, et credebatur ius fasque regni per nefas posse seruari: sed cum aduersum eum CONSTANTINVS imperator bellum pararet et exercitum duceret et aestuaret animo idem religiosus princeps, et DEVM diu noctuque precaretur, ne dextram suam, quam *signo munierat salutari*, cruore Romani sanguinis macularet, per uirtutem sanctae crucis, cuius signum ei caelitus ostensum erat et dictum ab angelis, CONSTANTINE IN HOC VINCE; diuina prouidentia ei concessit quae petebat. Nam cum non procul a ponte *Muluio* castra posuisset, *Maxentius*, qui iusserat nauibus ad decipulam compositis fluuium sterni et superpositis pontibus exaequari, ipse oblitus operis sui, proruens urbis Romae portis, et reliquum exercitum sequi se iubens, cum paucis pontem ingressus est, statimque subsedere naues, et ipse in profundum demersus, totius belli caedes capitis sui diremit interitu, atque impollutam religiosi principis dexteram a ciuili cruore seruauit.

Miraculum Constantino uisum.

Ecclesiae pax. Anno CCCXVII. persecutionis uero undecimo, *Constantinus* augustus, conspirante secum *Licinio* item augusto, pacem ecclesiis, post decem annos, quibus a persecutoribus uexabantur, indulsit, scientes et profitentes auctorem sibi bonorum omnium DEVM, et una eademque sententia legem statuunt, et ab uniuersis uenerationem cultumque deferendum. Et hanc legem etiam ad Maximinum, qui in orientis partibus persecutionem crudeliter exercebat, emittunt. At ille ingentibus eorum gestis perterritus, tametsi, quae iubebantur, contraria sibi et aliena a mentis suae proposito uidebantur, tamen, quoniam resistere non audebat, similem auctoritatem et legem pro christianis promulgat: cum tamen omnes scirent, eum non ita animo gerere, sed simulata hoc humanitate decernere. Ipse autem cum contra meritum et capacitatem mentis suae nomen augusti et imperium praesumpsisset, uir, in quo nihil prudentiae, nihil sobrietatis, aut moderationis inerat, rupto foedere bellum *Licinio* conatur inferre, et ad ultimum fretus daemonibus et numine deorum suorum, cum immensa multitudine militum procedit ad bellum, sed uictoria ab eo refugiens, ad partem alteram transiuit. Et, cum ferro cecidisset eius exercitus, pauci, qui superfuerant, manus uictoribus tradunt. Ipse autem, detractis imperii insignibus, turbis calonum fugitantium se permiscens, turpiter euasit. Cumque et secundo omnibus copiis instruxisset exercitum alium, bellumque moliretur, doloribus internorum uiscerum correptus, uehementer exagitari coepit, ita ut ne stratis quidem recubare posset, sed exiliens e cubili suo, saepe pronus elideretur in terram. Tum deinde homo *uorax*, et qui uino semper repleretur, nunc ne summis quidem labris degustaret cibum, aut odore tenus uinum sumeret; ita carnibus inedia et ariditate consumptis, hoc solum profecit infelix, quod in ultimis uitae positus, iustam esse uindictam DEI, et scelerum se poenas iuste profitetur expendere. Ad ultimum morbo, prius amissis luminibus, uiuendi finem fecit. Tabulae eius uel imagines pictae, uel aereae [illegible] deiectae, aliae atris fucatae coloribus obliteratae sunt, et imperialibus edictis tyrannus et impius, DEO et hominibus inuisus, publice pronunciatus est.

Maximini strages. *morbus eius funestus.*

Licinii tyrannis. *Licinius*, quoque augustus, qui primo quasi probitate morum et uitae integritate ac merito uirtutum in regnum fuerat ascitus, uidens imperatorem Constantinum, non tam ui et metu, quam religione omnibus imperare, atque in summa ueneratione esse cunctis mortalibus et praecipue christianis, humano uitio pulsatus, imo inhumana inuidiae clade percussus, occultis primo insidiis decipere eum parat. Sed cum non proficeret, stulta iracundia permotus, imperatori quidem apertum bellum indicit, regnique fidem et societatem contaminat: christianos uero pri-

priuato et speciali odio persequitur, hoc in querelam deuocans, quod non ita pro se, sicut pro Constantino in solennibus orationibus excubarent. Primo itaque de palatio suo, si quis christianus esset, exire iubet: tum et de omni militia. Post haec etiam tyrannicis edictis statuit omnes, qui se christianos profitentur, in carcerem trudi: Praeterea * satis agebat, ut omnes, qui ante se fuerant, tyrannos, crudelitate superaret: Sed CONSTANTINVS, qui erat ueris uirtutibus adornatus, tot tantisque flagitiis ire obuiam parat: nec difficultas aliqua uictoriae fuit, ut et causa iustior, et fides purior. Denique eundem Licinium primum in Pannonia bello uicit. Deinde apud Cibalas fortissime oppressit, uniuersaque Graecia potitus, *Licinium* ad deditionem coëgit. Postea maximam *Herculei* soceri sui exemplo ammonitus, ne rursum depositam purpuram in perniciem reipublicae resumeret, iussit eum occidi, atque omni memoria tyrannicae dominationis ablata, soliditatem Romani regni cum filiis suis solus obtinuit.

**id est, satagebat,*

Licinius suppressus a Constantino.

Anno CCCXVIII.

Anno CCCXIX.

Anno CCCXX. * *Melchiades* papa defunctus est.

**Melciades, M. S.*

Siluester papa.

Anno CCCXXI. *Siluester* papa post eum constituitur. Hic constituit, ut sacrificium altaris in sindone linea celebretur. Et constituit, ut *chrisma* ab episcopo conficiatur. Et ut baptizatum liniat presbyter in uertice: et *Dalmaticis* uti in ecclesia praecepit. Eius quoque industria synodus praeclarissima toto orbe terrarum CCC. X. et IIX. patrum apud *Niceam* urbem Bithiniae celebrata est, sub consulatu *Constantini* et *Licinii* augustorum. Tamen tempore *Iulii* papae consummata est. In hac synodo damnata est blasphemia *Arii* Alexandrini presbyteri, quae de inaequalitate sanctae trinitatis asserebat, scilicet tres gradus esse in trinitate, et patrem esse maiorem, filium minorem, Spiritum sanctum creaturam. Sed eadem sancta synodus *consubstantialem* DEO patri filium DEI per symbolum diffiniuit. Haec est *prima synodus*, quae Nicena dicitur, toto orbi uenerenda, in qua XX. canones sancti patres statuerunt.

Concilium Nicenum.

Anno CCCXXII.

Anno CCCXXIII.

Anno CCCXXIV.

Anno CCCXXV.

Anno CCCXXVI.

Anno CCCXXVII.

Anno CCCXXIIX.

Anno CCCXXIX.

Anno CCCXXX.

Anno CCCXXXI.

Anno CCCXXXII.

Anno CCCXXXIII.

Anno CCCXXXIV.

Anno CCCXXXV.

Anno CCCXXXVI.

Anno CCCXXXVII.

Anno CCCXXXVIII.

Anno CCCXXXIX.

Anno CCCXL. *Marcus* papa post Siluestrum Romanam rexit ecclesiam.

Marcus papa.

Constantini caesaris filii, *Crispus* et *Constantius* et *Licinius* adolescens, Licinii augusti filius, Constantini autem ex sorore nepos, caesares sunt creati a Constantino. Sed inter haec latent causae, cur uindicem gladium, et destinatam in impios punitionem Constantinus in probos egerit liberos. Nam *Crispum* filium suum et *Licinium* sororis suae filium interfici iussit. Ipse autem multas gentes diuersis praeliis subegit, et urbem nobilissimam nominis sui primus Romanorum construxit, quae sola Romae forma et potentia posset aequari. Mox Gothorum fortissimas et copiosissimas gentes, pietate fretus, in ipso barbarici soli sinu deleuit, et Sarmatas aliasque barbaras nationes, non ergo uel amicitiis uel deditione sui praeuenerat, in solo proprio armis edomuit. Et quanto magis se religiosius et humilius DEO subiecerat, tanto amplius ei DEVS uniuersa subdebat. Salochareum quemdam in *Cypro*, nouis rebus aspirantem, oppressit. Tricennalibus suis *Dalmatium*, filium fratris sui, caesarem legit: qui continuo militari ratione deceptus est. Cumque bellum *Constantinus* in Persas moliretur, in uilla publica, iuxta Nicomediam, dispositam bene rempublicam filiis suis tradens, et singulis de successione Romani orbis testamento haeredibus scriptis, obiit feliciter.

Constantini res gestae.

Anno CCCXLI. CONSTANTIVS cum *Constantino* et CONSTANTE, fratribus suis, imperator post Constantinum augustum.

Constantius. Constantinus. Constans.

Constantinus dum Constantem fratrem bello insectatur, incauta petulantia periculo se offerens, a ducibus eius occisus est, non longe ab Aquileia apud Alsam fluuium. Constans uero aduersum *Partòos* et *Saporem* regem, qui Mesopotamiam uastauerat, nouem praeliis partim prospere decertauit. Sed post, cum se intolerandis uitiis dedisset, *Magnentii* dolis, qui apud Augustodunum imperium arripuerat, interfectus est.

Horum fata.

Nepotianus deinde, Constantini imperatoris sororis filius, Romae inuasit imperium; sed mox a Magnentianis ducibus occiditur. Sequitur bellum illud

Nepotianus.

illud horribile inter Constantium Magnentiumque apud urbem Mursam gestum: in quo multa Romanorum uirium profligatio etiam in posterum nocuit. Magnentius ibi uictus fugit, et apud Lugdunum propria manu sua se interfecit.

Magnentius uictus a Constantio.

Decentius.

Decentius quoque frater eius, quem caesarem Gallis praefecerat, apud Senonas laqueo uitam finiuit.

Constantii res gestae.

Constantius continuo Gallum, patrui filium, caesarem legit, quem mox crudeliter agentem occidit. *Siluanum* quoque, per Gallias nouis rebus inhiantem, mature interfecit. Et *Iulianum* patruelem suum, Galli fratrem, caesarem creatum misit in Gallias. Qui euersas oppressasque ab hoste Gallias strenuissime in integrum restituit. Et his elatus successibus, fastigium usurpauit augusti, et mox Italiam Illiricumque peruadens, *Constantium* Parthicis praeliis occupatum, regni parte priuauit. Constantius dum ad ciuile bellum contra Iulianum, dimissa expeditione Parthorum, reuertitur, in opido *Ciliciae Mopsocrenes* diem defunctus est. Ita ille, qui discussa pace et unitate fidei catholicae, christianos aduersus christianos armauerat, solum tempus uitae suae bellis ciuilibus, per propinquos et consanguineos suos excitatis, expendit.

Iulius papa.

Anno CCCXLII. *Iulius* papa Romanus rexit ecclesiam. Hic constituit, ut nullus clericus causam quamlibet in publico ageret, nisi tantum in ecclesia.

Anno CCCXLIII.

Anno CCCXLIV.

Maximinus episcopus Treuerorum. Dionysius Ep. Mediol. Paulinus Ep. Constantinop. Paulinus Ep. Treu. Antonius monachus.

Anno CCCXLV. *Maximinus*, Treuerorum episcopus clarus habetur. *Eusebius* presbyter, ab Arrianis in cubiculum trusus, moritur. *Dionysius*, Mediolanensis episcopus, exilio damnatur. *Paulinus* Constantinopolitanus episcopus, ab Arrianis strangulatur, *Paulinus* Treuerorum episcopus, successor Maximini, a Constantio in exilium relegatur. *Antonius* monachus in eremo, anno aetatis suae centesimo primo defungitur. *Impietas Arriana*, Constantii fulta praesidio, exiliis, carceribus et uariis afflictionum modis, qui illis temporibus clarus fuit, deinde omnes non suae partis episcopos persecuta est.

Arrianorum furor.

Anno CCCXLVI.

Anno CCCXLVII.

Anno CCCXLVIII.

Anno CCCXLIX.

Anno CCCL.

Anno CCCLI.

Anno CCCLII.

Anno CCCLIII.

Liberius papa

Anno CCCLIV. *Liberius* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic ab Arrianis in exilium missus est *et Felix* diaconus eius pro eo substitutus est, post mortem autem Constantii ad sedem suam regressus est.

Anno CCCLV.

Anno CCCLVI.

Anno CCCLVII.

Anno CCCLVIII.

Anno CCCLIX. *Magnus Basilius* Capadocensis episcopus claruit.

Basilius M.

Anno CCCLX. *Felix* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic declarauit *Constantium* imperatorem esse haereticum, cum secundo baptizaretur ab Eusebio episcopo, et ideo ab eo capite truncatus est.

Felix papa.

Anno CCCLXI.

Anno CCCLXII. *Hilarius* Pictauiensis episcopus ab exilio reuocatur, porrecto Constantio libello, pro se apud Constantinopolim.

Hilarius ep. Pictauiensis.

Anno CCCLXIII.

Anno CCCLXIV. IVLIANVS imperator. Iulianus iam dudum caesar, postquam ut legitimum, solus obtinuit principatum, primo uelut arguens perperam gesta Constantii, episcopos iubet de exilio reuocari. Post uero aduersum christianos tota nocendi arte consurgit, et christianam religionem arte potius, quam potestate insectatus, ut negaretur fides Christi et idolorum cultus susciperetur, honoribus magnis prouocare, quam tormentis cogere studuit, et sic maiorem pene populi partem, quasi atrociter pulsasset, elisit, studia auctorum gentilium christianos adire prohibens, ludos literarum illis solis, qui Deos deasque uenerarentur, patere decernit: militiae cingulum non dari, nisi immolantibus iubet: procurationem prouinciarum, iurisque dicendi christianis statuit non debere committi. Igitur posthaec ad bellum aduersus *Parthos* pergens, christianorum sanguinem diis suis uouit, palam persecuturus ecclesiam et christianos debellaturus, si uictoriam adeptus fuisset. Itaque postquam a *Ctesiphonte* castra mouit, dolo cuiusdam transfugae in deserta perductus, cum ui sitis et ardore solis, insuper labore arenarum confectus periret exercitus, Iulianus, dum per deserta uagatur, ab obuio quodam hostium equite conto ictus interiit, sicque misericors Deus per preces seruorum suorum christianorum, maximeque magni Basilii, impia consilia dissoluit.

Iulianus imp.

Anno CCCLXV.

Anno CCCLXVI. *S. Nicolaus* migrat ad dominum. * IOVINIANVS imperator. Hic Iouinianus cum in procinctu sub Iuliano imperatore esset; et post necem Iuliani exercitus Romanus grauiter a barbaris urgeretur, in ipso sum-

Iouinianus imperator.
** Iouianus aliis, rectius.*

summo rerum discrimine imperator ab A exercitu creatus, cum ad suscipienda imperii traheretur insignia, ad exercitum dicitur proclamasse, non se posse imperare eis, quia esset christianus. Tum omnes pari, eademque uoce respondisse perhibentur; et nos christiani sumus: nec priusquam hanc uocem audiret, acquiescere ad imperium uoluisse. Denique statim affuit ei diuina B clementia, contraque omnem spem, cum clausi undique ab hostibus tenerentur, nec euadendi facultas ulla suppeteret, iniquitate locorum capti: subito emissos a barbaris oratores adesse uiderent, pacemque deposcere; exercitui quoque inedia consumpto, cibos caeteraque necessaria in mercimoniis polliceri, omnique humanitate nostro- C rum temeritatem emendare. Sicque *Iouinianus* foedus cum *Sapore* rege Persarum pepigit, ut tutum et incolumen Romanorum exercitum a locorum periculo et hostium furore liberaret. Ipse autem dum rediret, in quodam cubiculo nouo, nuper calce illicito, dum se cubitum recepisset, octauo mense post acceptum imperium, calore prunarum D et nidore suffocatus, apud Ciliciam diem obiit.

Valentinianus imperator. Anno CCCLXVII. VALENTINIANVS imperator. Hic Valentinianus cum christianis integra fide tribunus scutariorum esset sub Iuliano imperatore, iussus ab eo aut immolare diis, aut militia excedere, discessit: sed mox qui militiam pro Christo reliquerat, acce- E pit imperium, apud Niceam consensu *Valens coimp.* militum. Hic postea fratrem suum *Valentem* participem regni fecit: et sibi quidem occiduas partes delegit: illi autem orientales reliquit. Sed Valens fauendo haereticis, abiit in uiam patrum *patrocinatur haereticis.* suorum, et ab *Eudoxio* Arriano episcopo rebaptizatus et persuasus, in saeuissimam haeresin declinauit, conatusque F est catholicos persequi: sed fratris sui *Valentiniani* imperatoris auctoritate, eo adhuc uiuente, prohibitus est.

Damasus papa. Anno CCCLXVIII. *Damasus* papa clarus habetur. Hic constituit, *credo in unum Deum* ad missam cantari, ex decreto sanctae uniuersalis synodi, a centum quinquaginta episcopis, Constantinopoli celebratae, sub eo et Gratiano G imperatore: et in fine cuiusque psalmi *Gloria patri* cantari primus inuenit et constituit. Hunc Damasum quidam *Vrsini turbae.* *Vrsinus*, Romanae ecclesiae diaconus, sibi praelatum non ferens, in tantum furoris erupit, ut persuaso quodam satis imperito et agresti episcopo, collecta turbulentorum et seditiosorum manu, ** Sicini, alii.* in basilica, quae * *S. Sicinini* appellatur, episcopum se fieri extorqueret, legibus et ordine peruersis. Ex quo facto tanta seditio, quo uero tanta bella exorta sunt, alterutrum defendentibus populis, ut orationum loca humano replerentur sanguine, clericorum causa usque ad tormenta duceretur, Maximiani praefecti, saeui hominis, factione. Sed DEVS affuit et in caput eorum, qui intenderant dolum aduersum uerum et bonum pastorem, poena conuersa est.

His temporibus, quadragesimo et sexto sacerdotii sui anno, *Athanasius* Alexandrinae ecclesiae episcopus, post multos agones multasque patientiae coronas, quieuit in pace sub *Valentiniano*. *Athanasius.*

Per idem tempus per Ægyptum, et per uastam eius *eremum* commanebant uiri sancti, signa et prodigia apostolica *Eremitae.* simplicitate uitae et cordis synceritate facientes, Macarius de superiori eremo, aliusque *Macarius* de interiori, *Isidorus* in Scithia, *Pambos* discipulus Antonii, *Helias* et *Paulus* in Neapoli, *Macarii.* aliusque *Paulus* in focis, aliique multi patres, quos beatus Hieronymus in lib. de *Paulus.* uita patrum commemorat. In Cappadocia quoque *Basilius*, apud Nazianzum opidum episcopus, claruerunt.

Anno CCCLXIX. GRATIANVS, Valentiniani filius, imperator creatus est. *Gratianus imperator.* Eodem anno apud Atrebatas uera *lana*, de nubibus pluuiae mista, defluxit.

Anno CCCLXX. His temporibus apud Mediolanum, defuncto *Auxentio* *Seditio Constantinopolitana.* * haereticorum episcopo, utriusque partis populi, catholicorum scilicet et ** Arrianorum.* Arrianorum diuersis studiis ferebantur, et periculosa seditio urbi prope maturum parabat exitium; cum pars utraque, cum diuersum uellet, nequaquam quod proposuerat, obtineret; *Ambrosius* tunc consularis ejusdem prouinciae fasces gerebat. Is cum perniciem *Sopita ab Ambrosio.* ciuitati uideret impendere, pro loco atque officio suo confestim ecclesiam, seditionem populi mitigaturus, ingreditur. Cumque inibi multa secundum leges et publicam disciplinam pro quiete et tranquillitate perorasset, pugnantis inter se et dissidentis populi subito clamor et uox una consurgit, *Ambrosium* *qui idoneo episcopus proclamatur.* episcopum postulantes baptizari. Hunc protinus clamant, erat enim catechumenus, et sibi episcopum dari: nec aliter unum populum fore, atque unam fidem, nisi Ambrosius sibi daretur sacerdos. Obluctante illo et plurimum resistente, ad imperatorem Valentinianum relatum populi desiderium, omni maturitate iubetur impleri. Moxque DEI gratiam consecutus, et initiatus sacris mysteriis sacerdos effectus, quique cum pro fide catholica librum GRATIANO imperatori postea porrexisset, ac ueneratione, qua debuerat, susce-

Italia Arianam haeresin repudiat.

susceptus esset, uniuersa statim Italia sub eodem Gratiano ad fidem rectam repedauit, cum usque ad id tempus Italia perfidiae Arrianae morbo langueret. Hic et beatum *Augustinum*, postea episcopum, baptizauit.

Athanarici regis Gothor. tyrannis.

Eo etiam tempore *Athanaricus*, rex Gothorum, multos christianos in gente sua crudelissime persecutus, ad coronam martyrii sublimauit.

Anno CCCLXXI.

Anno CCCLXXII.

Anno CCCLXXIII.

Anno CCCLXXIV.

Anno CCCLXXV.

Anno CCCLXXVI.

Valentiniani mors.

Anno CCCLXXVII. VALENTINIANVS imperator, cum ad bellum Sarmaticum de Galliae partibus uenisset Illyricum, subita effusione sanguinis, quod graeci ἀποπληξίν uocant, suffocatus, uix dum coepto bello diem obiit.

Gratianus imperator.

Gratianus, filius eius, occidentis imperium pro eo tenuit, *Valente* patruo eiusdem Gratiani in orientis partibus constituto. *Gratianus* Valentinianum fratrem suum, paruulum admodum, socium creauit imperii.

Valens imperator.

Anno CCCLXXVIII. *Hilarius* Pictauiensis episcopus moritur. VALENS imperator. Valens post mortem *Valentiniani* fratris sui imperatoris, et obitum *Athanasii* episcopi, episcopos egit in exilium, et presbyteros, et diaconos, et monachos usque ad tormenta deduxit et ignibus tradidit, multaque nefanda et crudelia in ecclesiam DEI molitus est; decem annis in imperio cum fratre primo, et post cum fratris

Furit in christianos.

filiis quatuordecim pariter exactis. Hic etiam effrenata libertatis audacia legem dedit, ut monachi, hoc est christiani, qui dimissa secularium rerum multimoda actione ad unum opus fidei se redigunt, ad militiam cogerentur. Tunc per uastas Ægypti solitudines tribuni et milites missi, qui sanctos DEI inde abstraherent inuitos.

Hunni.

Multa agmina sanctorum ibi occiderunt. Tunc etiam primum *Hunnorum* gens diu inaccessis montibus seclusa, repentina rabie percita exarsit in *Gothos*, eosque de sedibus suis antiquis ex-

Gothi.

pulit. Gothi fugientes per omnem *Thraciam* se infuderunt, armisque urbes et agros in orientis regno uastare feraliter coeperunt, et transito Danubio a Valente sine foederis pactione sunt recepti. Postea vero contra eum in arma surgentes uere lacrimabile bellum in Thracia cum Valente conseruerunt, et uictus est exercitus *Valentis*. Ipse

Valens crematus.

imperator sagitta sauciatus, et in fugam uersus, cum in cuiusdam uillulae casam deportatus lateret, ab insequentibus hostibus deprehensus, subito igne supposito concrematus est ab eis: iusto DEI iudicio ab illis ille crematus, quos ipse perfidiae succenderat igni. Ante siquidem Gothis petentibus, ut eis episcopos mitteret, a quibus fidei rudimenta susciperent, adhuc cum eo pacem habentes, ipse Valens ad eos doctores *Arriani* dogmatis misit; sicque uniuersa illa gens Arriana effecta est.

Anno CCCLXXIX.

Anno CCCLXXX.

Anno CCCLXXXI.

S. Martinus Ep. Turonens.

* Turonum forte reponendum.

Anno CCCLXXXII. Magnus pater noster *Basilius* Capadocensis episcopus ad coelestia migrauit. *S. Martinus* * Turonorum episcopus fulget, et Hieronymus presbyter insignis habetur.

Hieronymus presbyter.

Gratianus imperator, laudatur.

GRATIANVS imperator. Hic post necem patrui sui *Valentis*, cum fratre suo *Valentiniano*, admodum paruulo, orientis quoque suscepit imperium. Is pietate et religione omnes pene, qui ante eum fuerant, principes superabat, uiu armorum strenuus, uelox corpore et ingenio bonus. Hic cum afflictum et pene collapsum reipublicae statum uideret, legit *Theodosium* Hispanum uirum, et apud Sirmium eum purpura induit, orientisque et Thraciae simul praefecit imperio: et sibi ac fratri suo occiduas partes reseruauit. Tunc

Fundit Hunos Gothos et Alanos.

Theodosius *Alanos* et *Hunos Gothosque* incunctanter aggressus, magnis et multis praeliis eos uicit, et cum *Athanarico* rege Gothorum foedus percussit; qui et continuo apud Constantinopolim obiit, et uniuersae Gothorum gentes se Theodosio dediderunt.

Anno CCCLXXXIII.

Synodus Constantinopolitana.

Anno CCCLXXXIV. *Secunda* sancta *synodus* habita est in urbe regia *Constantinopoli*, sub *Damaso* papa et GRATIANO imperatore, a centum L. patribus contra *Eudoxium* et *Macedonium* Con-

Macedonius haereticus.

stantinopolitanum episcopum, qui negabat Spiritum sanctum DEVM esse. Sed eadem synodus *consubstantialem* patri et filio spiritum sanctum demonstrauit, dans symboli formam, quam tota graecorum et latinorum confessio in ecclesiis praedicat, et tres canones, id est regulas ibi statuerunt.

Anno CCCLXXXV.

Siricius papa.

Anno CCCLXXXVI. *Siricius* papa Romanam rexit ecclesiam.

Maximus imperator.

Anno CCCLXXXVII. Interea cum THEODOSIVS in oriente Arcadium filium suum consortem fecisset imperii, MAXIMVS, uir strenuus et probus, in Britannia inuitus ab exercitu imperator creatus, in Gallias transiuit, ubi Gratianum augustum dolis circumuentum occidit, et hoc magis suorum proditione, quam ui hostium factum est: fratremque

que eius *Valentinianum* augustum Italia expulit: qui in orientem ad Theodosium fugiens, benigne ab eo susceptus est.

Theodosius imperator.

Anno CCCLXXXVIII. THEODOSIVS imperator. Hic Theodosius iustus necessariisque causis ad bellum ciuile permotus, posuit in DEO spem suam, seseque aduersus *Maximum* tyrannum proripuit. Itaque indicto bello Theodosius, nemine sentiente, sola fide maior Maximo; nam longe minor erat in uniuersa belli comparatione, vacuas transiuit *Alpes*, atque in *Aquileiam* improuisus aduenien, ubi tunc Maximus quasi iam uictor consederat. Nam *Andragatius* comes eius summam belli administrabat. Illuc itaque aduenien Theodosius, hostem illum magnum Maximum sine dolo clausit, cepit, occidit. Andragatius comes Maximi fugiens in undis suffocatus est. *Valentinianus* recepta Italia potitus imperio est occiso et *Victore* filio Maximi. Cum autem tranquille uiueret Valentinianus apud Viennam, dolo *Arbogastis* comitis sui, ut fertur, strangulatus periit. *Arbogastes* statim Eugenium tyrannum imperatorem creauit, cum quo contra Theodosium imperatorem ad bellum procedit, *habentes validas et bene instructas acies; sed, DEO adiuuante, mirabiliter Theodosius superauit. *Eugenius* captus et interfectus est; Arbogastes sua se manu interfecit.

* *Arbogastes scilicet et Eugenius tyrannus.*

Anno CCCLXXXIX.

Anno CCCXC.

Ioannes Eremita.

Anno CCCXCI. *Ioannes* eremita claruit. Hic Theodosio uictoriam de hostibus praedixit; cum contra Eugenium et Arbogasten patrem eius ad bellum ueniret.

Anno CCCXCII.

Anastasius papa.

Anno CCCXCIII. *Anastasius* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic inueniens haereticos in urbe Romana, damnauit eos et constitutum fecit, ut nullus transmarinus in clericatum susciperetur, nisi quinque episcoporum designaret* chirographum.

* *propter Manichaeos, ut inquit Anastasius Biblioth.*

Anno CCCXCIV.

Anno CCCXCV.

Anno CCCXCVI.

Anno CCCXCVII.

Innocentius papa. Pelagius et Coelestius haeretici.

Anno CCCXCVIII. *Innocentius* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic pacis osculum ante communionem dari decreuit. Hic etiam constitutũ fecit de ecclesia: et *Pelagium* atque Caelestum haereticos damnauit et constituit, ut qui natus fuisset de christiana, per baptismum regeneraretur, quod Pelagius damnauit.

Theodosius obit.

Theodosius imperator, composita tranquillataque republica, apud *Mediolanum* obiit, relinquens in imperio orientali *Arcadium* filium suum. *Honorium* quoque filium suum, pari dignitate praeditum, ad occidentis destinauit etiam imperium.

Arcadius et Honorius imperator. Gildonis tyrannis in fratris filios.

Anno CCCXCIX. ARCADIVS cum HONORIO fratre suo imperator. Sub hoc Arcadio *Gildo* comes, qui Africae praeerat, ubi defunctum Theodosium comperit, nouis rebus inhians, scilicet fratrem suum *Mascezelem* timens, duos filios eius adolescentes occidit. Aduersus hunc, ut in hostem Mascezel, frater eius missus est: qui *Caprariam* insulam adiit et seruos DEI aliquando assumens, secum cum parua manu, hoc est, cum quinque millibus, contra LXX. millia hostium, spem suam in DEO ponens, pugnauit et uicit. *Gildo* frater eius fugiens strangulatus periit. Postea Mascezel, elatus insolentia rerum secundarum, posthabito sanctorum consortio, ecclesias DEI ausus est temerare; sed non impune, nam statim occiditur.

Radagasus.

Tunc et *Radagasus*, omnium antiquorum praesentiumque hostium immanissimus, repente totam inundauit Italiam. In populo eius plus quam ducenta millia Gothorum fuisse feruntur. Quem continuo duces Gothorum quidam, qui praesidium ferebant Romanis, nutu DEI contritum, in *Fesulanos* montes coegerunt; eiusque ducenta hominum millia, inopes consilio, cibo arido et aspero montis iugo, urgente undique timore, concluserunt. Edentibus bibentibusque Romanis, illi immanes hostes esurientes, sitientes, languentesque confecti sunt. Tam magna multitudo captiuorum Gothorum fuisse fertur, ut uilissimorum pecudum modo singulis aureis passim greges hominum uenderentur. Radagasus solus spem fugae sumens, clam suos deseruit, atque Romanos incidit, a quibus retentus et interfectus est.

deletus.

S. Martinus episcopus Turonum.

Anno CCCC. *S. Martinus* Turonum episcopus migrauit a seculo ad dominum.

S. Seuerinus episcopus Coloniae.

Anno CCCCI *S. Seuerinus* episcopus Coloniæ Agrippinae claret.

S. Augustinus.

Anno CCCCII. S. pater noster *Augustinus* eximius doctor fulget.

Anno CCCCIII.

Anno CCCCIV.

Anno CCCCV.

Anno CCCCVI.

Anno CCCCVII.

Anno CCCCVIII.

Anno CCCCIX.

Anno CCCCX.

Zosimus papa.

Anno CCCCXI. *Zozimus* papa Romanam regit ecclesiam.

huius constitutio.

Hic *Zozimus* Papa constituit, ut diaconi in ministerio altaris laeuam semper tegerent palliis, id est *fanonibus*.

HO-

HONORIVS cum THEODOSIO filio fratris sui Arcadii imperator.

Alaricus rex Gothor. obsidet Romam.

Anno CCCCXII. ab incarnatione domini, ab urbe autem condita anno millesimo, centesimo, sexagesimo quarto, imperantibus Honorio et Theodosio, IX. Cal. Septembris, *Alaricus* rex Gothorum, urbem illam antiquam et famosam Romam obsedit; licet esset christianus, perturbatamque irrupit tandem, et partem eius incendio concremauit, dato prius suis praecepto, ut praedae inhiantes, quantum possent, a sanguine temperarent, et ut in locis sanctis, praecipue autem in basilica SS. apostolorum Petri et Pauli neminem fugentium nocerent, nec spoliarent, quod et factum est.

Anno CCCCXIII.

Anno CCCCXIV.

Bonifacius papa.

Anno CCCCXV. *Bonifacius* papa Romanam rexit ecclesiam.

Corpora sanctorum inuenta.

Anno CCCCXVI. Corpora sanctorum *Stephani* protomartyris, *Nicodemi*, *Gamalielis* atque *Abibae*, Luciano presbytero apud Hierosolymam reuelata sunt et inuenta mirabiliter, septimo anno Honorii imperatoris.

Anno CCCCXVII.

Anno CCCCXVIII.

Anno CCCCXIX

Anno CCCCXX

S. Hieronymus presbyter.

Anno CCCCXXI. *S. Hieronymus* presbyter apud Bethlehem requieuit, anno aetatis suae XCVII. libros suos omnes per quinquaginta sex annos confecit.

Anno CCCCXXII.

Synodus Carthaginensis.

Anno CCCCXXIII. Septima annotatio *Carthaginensis synodi*, habita est sub *Honorio* augusto, in qua patres *ducenti octodecim* statuerunt canones XXIII. quorum auctor maxime extitit *Aurelius*, Carthaginensis episcopus. In eadem synodo *Augustinus* Hipponensis episcopus fuisse legitur.

Aurelius episcopus Carthag.

Coelestinus papa. eius constitutio.

Anno CCCCXXIV. *Coelestinus* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic constituit ut psalmi Dauidis CL. ante sacrificium antiphonatim canerentur, quod ante non fiebat, sed tantum epistola et euangelium recitabatur. Ex hoc instituto excerpta de psalmis a beato Gregorio papa primo introitus gradualia, offertoria, communiones cum modulatione ad missam in ecclesia Romana cantari coeperunt.

Stilico tyrannus.

Anno CCCCXXV. Sub HONORIO augusto fuerunt hi tyranni. *Stilico* comes, qui ante irruptionem urbis Eucherium filium suum imperatorem facere conatus, cum ipso filio, iussu Honorii, occisus est cum aliquibus fautoribus suis.

Gratianus

Post hunc *Gratianus* in Britannia municeps eiusdem insulae imperator constituitur et occiditur. Cuius loco *Constantinus* surrexit, et cum *Constante* filio suo, quem ex monacho caesarem fecerat a *Constantio* comite, Honorii, cui tunc summa belli commissa erat, occisus est.

Constantinus.

Constans et Maximus tyranni.

Constans tamen a *Gerontio* comite suo interfectus est, apud Viennam, et in locum eius *Maximus* quidam substitutus. B Ipse uero Gerontius a suis militibus occisus est: Maximus, purpura exutus in exilium ab Honorio missus est.

Iouinus, Sebastianus, Attalus.

Postea *Iouinus*, uir Galliarum nobilissimus, in tyrannidem mox ut surrexit, occidit. *Sebastianus*, frater eiusdem, continuo ut imperator creatus et occisus est. *Attalus* quoque quidam, etiam nouis rebus inhians, captus et ad C Constantinum comitem deductus est: a quo Honorio praesentatus, manu truncatus est.

Heraclianus tyrannus.

Heraclianus comes Africae consulatum adeptus, imperium etiam affectans, cum *Sabino* genero suo Romam uastaturus, ab Africa uenit. Habuisse tunc tria millia et septingentas naues dicitur: quem numerum nec apud *Xerxen*, praeclarum illum Persarum regem, D nec apud *Alexandrum* magnum, fuisse historiae ferunt: sed occursu comitis *Honorii*, nomine Marini, fugatus Carthagine interfectus est. *Sabinus* captus in exilium missus est. His tantis incommodis, DEO fauente, sopitis et magna industria Constantii comitis superatis, Honorius imperator *Gallam Placidiam*, augustam, germanam suam, E Constantiam *Constantio* comiti suo, fide integerrimo et ingenti uiro, magno cunctorum gaudio sociauit, et eum apud Rauennam in consortium regni asciuit: ex qua *Valentinianum* Constantius genuit, qui postea reipublicae imperium gessit sub Theodosio.

Constantius Honorii cognatus.

Theodosius minor.

Anno CCCCXXVI. THEODOSIVS minor filius Arcadii imperatoris. Sub F isto Theodosio minore fuit octaua annotatio *Africanae synodi*, in qua patres CCXXIX. recitauerunt et firmauerunt canones CV. qui per diuersa concilia Africanae prouinciae, temporibus *Aurelii* Carthaginensis episcopi, leguntur esse conscripti.

Synodus Africana.

Anno CCCCXXVII.

Anno CCCCXXVIII.

G Anno CCCCXXIX.

Anno CCCCXXX.

Anno CCCCXXXI.

Anno CCCCXXXII.

Anno CCCCXXXIII.

Anno CCCCXXXIV.

Valentinianus iunior, imperator.

Anno CCCCXXXV. VALENTINIANVS *iunior*, filius Constantii, comitis, postea imperatoris, *Rauennae* imperator ordinatur, a Theodosio iuniore imperatore, et orientali praeficitur regno. Tum Be-

Vandali et Alani deuastant Africam.

Bonifacius, qui tyrannidem arripuerat, A in perniciem totius reipub. efferuescens, *Wandalorum Alanorumque* gentem cum *Geiserico* eorum rege ab Hispanniis euocatus, *Africae* sponte immisit: qui cunctam pene Africam ferro, flamma, rapinis, crudelissime deuastantes, catholicam fidem insuper *Arriana* impietate subuertere quaerebant.

Augustinus obit.

Anno CCCCXXXVI. *Wandalis* Hipponem regium obsidentibus, S. *Augustinus* pater noster, ne ciuitatis suae ruinam cerneret, tertio obsidionis eius mense LXXXVII. uitae annis expletis, ex quibus XL. in clericatu seu in episcopatu transegerat, migrauit ad dominum. Vsque ad illud tempus CCXXXII. confecerat libros, exceptis innumerabilibus epistolis, et homeliis et aliis tracta- C tibus popularibus.

Aetius.

Eodem tempore Aetius, qui superatus in bello a *Bonifacio* magistro militum fuerat, cum, deposita dignitate, quam Romae habuerat, in agro suo degeret, ibique quidam eius aemulus repentino incursu opprimere tentasset, profugus ad urbem, atque ilinc ad *Dalmatiam*, deinde *Pannonias* ad Hunos peruenit. D Quorum amicitiis auxilioquin usus, pacem principum et ius interpolatae potestatis obtinuit. Nec multo post *patriciatus* etiam dignitatem adeptus est.

Synodus Ephesina.

Anno CCCCXXXVII. congregata est tertia *synodus*, quae dicitur prima *Ephesina*, in Epheso metropoli, iubentibus imperatoribus, THEODOSIO iuniore et VALENTINIANO, filio Constantii, pri- E mum comitis, postea imperatoris, sub *Caelestino* papa, locum eiusdem papae obtinente *Cirillo* Alexandrinae ecclesiae episcopo, in eadem synodo, quae habita est a CXCVI. episcopis Catholicis; in qua damnatus est *Nestorius* Constantinopolitanus episcopus, cum suis fautoribus, qui Nestorius dicebat beatam uirginem non DEI, sed hominis tantum- F modo genitricem. et *duas personas* in Christo asserebat, unam carnis, et aliam deitatis, quae eadem synodus damnauit, ostendens manere in duabus naturis unam personam domini nostri IESV Christi: et quindecim capitula contra eiusdem Nestorii blasphemias, et totidem canones conscripserunt anathematizando.

Nestorii haeresis.

Geisericus R. Vandalor. inuadit Carthaginem.

Interea *Aëtio* patricio his rebus, quae in Galliis componebantur, intento, *Geisericus*, rex Wandalorum, de cuius amicitia nihil metuebatur, *Carthaginem* dolo pacis inuadit, omnesque opes eius, excruciatis diuerso termentorum genere ciuibus, in ius suum uertit, nec ab ecclesiarum despoliatione [illegible]tinens, quas sacris uasis exinanitas et [illegible]acerdotum ministratione priuatas, non iam diuini cultus loca, sed suorum iussit esse habitacula seruorum. Inde in uniuersi populi captiui ordinem saeuiit, sed praecipue nobilibus quibusque et christianae religioni deditis infestus, ut discerni non potuerit, hominibus magis, an DEO bellum intulerit. Igitur illa nobilis et antiqua urbs *Carthago* a Wandalis hoc modo capta est, euolutis B ab eo tempore, quo Romanorum coeperat iuri parere, annis CCCCCLXXXVII. quando eam *Scipio* iunior, Scipionis Africani nepos, cepit et spolia ibi multa inuenit, quae uariarum ciuitatum excidiis Carthago collegerat, a conditione autem eius expletis annis mille CCLXXX. et IX. *Geisericus* uero postquam illam ingenuam atque nobilem libertatem in seruitutem redegit, cupiens quoque intra habitationis suae limites catholicam fidem Arriana impietate subuertere, nequaquam cunctatus est *Wandalis* praecipere, ut episcopos atque laicos nobiles de suis sedibus uel ecclesiis nudos penitus fugarent, qui si optione proposita exire tardarent, serui perpetui remanerent, quod et in plurimis episcopis et laicis claris atque honoratis uiris factum est. Multi quoque praeclari pontifices et nobiles sacerdotes diuersis poenarum generibus ab eis extincti sunt et in exilium alii missi, sicut memoratae urbis iam Carthaginis episcopus nomine, quod uult DEVS, et maxima turba clericorum, qui nauibus fractis impositi nudi et exspoliati expu si sunt. Alios quoque episcopos, sicut *Vrbanum* Girbenem, *Crescentem* metropolitanum Aquitanae ciuitatis, qui XX. praeerat episcopis, *Habet-Deum* Teudalensem, *Eustatium* Sufferanum, et *Tribolitanos* duos, et *Cresconium* Eensem, et *Adrumetinae* ciuitatis episcopum *Felicem*, in exilium egerunt, multaque alia crudelia et inaudita in seruos Dei operati sunt, ut plenius legitur in historia, quae de passionibus sanctorum, qui tunc per totam Africam passi sunt, conscripta est,

et saeuit in christianos.

Carthago capta.

Anno CCCCXXXVIII.

Anno CCCCXXXIX. *Caeliocistus*, qui et III. *Sixtus*, papa Romanam rexit ecclesiam. Hic criminatorem suum, Bassum nomine, nutu diuino mortuum, G manibus suis cum linteaminibus et aromatibus humane tractans, sepeliuit apud beatum Petrum.

Caeliocistus papa.

Anno CCCCXL.

Anno CCCCXLI.

Anno CCCCXLII.

Anno CCCCXLIII.

Anno CCCCCIV.

Anno CCCCXLV. *Leo primus* magnus papa Romanam rexit ecclesiam. Hic in homiliis et declamationibus multum ual-

Leo M. PP.

ualuit: et addidit in canone, *sanctum sacrificium immaculatam hostiam*. Hic et multa super *Eutychetis* errore scripsit ad *Pulcheriam* augustam, et *Eutychianam* et Nestorianam haeresin damnauit eiusque industria habita est quarta synodus in Chalcedone, a sexcentis xxx. patribus, sub *Martiano* imperatore, contra Eutychen Manichaeorum praesulem. Qui *Eutyches* asserebat, Christum post humanam assumptionem non ex duabus naturis existere, sed solam in eo diuinam naturam permanere, quod eadem S. synodus damnauit, praedicans Christum Deum sic de uirgine natum, ut in eo substantiam et diuinae et humanae naturae confiteamur. Et XXVIII. canones statuerunt. Et *Dioscorum*, Alexandrinum episcopum, quondam defensorem Eutychetis, et rursum *Nestorium* cum omnibus reliquis haereticis eadem synodus damnauit. *Flauianus* quoque Constantinopolitanus episcopus eundem Eutychen damnauit.

Eutychiana haeresis damnata.

Synodus Chalcedonen.

Flauianus ep. Constantinop.

Anno CCCCXLVI.

Anno CCCCXLVII.

Anno CCCCXLVIII.

Anno CCCCXLIX.

Anno CCCCL. Dum absque sedecim superioribus annis, quos cum Honorio patruo regnauerat, XXVI. annis imperium gessisset, apud Constantinopolim morbo consumptus obiit, et *Marcianus* orientali aulae praeficitur. Huic imperatori Marciano *Leo* papa multa fidei dogmata scripsit.

Marcianus et Valentinianus impp.

Anno CCCCLI. MARCIANUS et VALENTINIANUS imperatores.

Valentinianus occidui rector imperii, foedera pacis ea tempestate cum *Geiserico* Wandalorum rege firmauit, certisque spaciis Africa inter utrosque diuisa est.

Attila R. Hunor.

Circa haec tempora rex Hunorum *Attila*, dum cum fratre *Bledla* regnum inter *Pannoniam Daciamque gereret*, *Macedoniam*, Mysiamque et Achaiam, utrasque etiam Thracias immanissima rabie deuastaret, Bledlam germanum suum regnique consortem peremit, eiusque sibi parere populos compulit. Fultus itaque fortissimarum gentium, quas sibi subiugauerat, praesidio, ad occidentale demoliendum animum intendit imperium. Altius uero patricius Romanorum non minori acumine sibi prouidens, pene omnes totius occidentis populos, ne impar Attillae occurreret, ad belli asciuerat societatem. Conuenitur itaque ex utraque parte in campos Catalaunicos, qui centum in longitudine leucas et septuaginta in latitudine, ut Gallis mos est, metiri feruntur. Committunt ergo pugnam fortissimae nationes: fit bellum acre nimis et pertinax, quale uix ulla narratur historia, nec ante praeliandi ardore quieuere, quam cum eis nox superueniens pugnandi facultatem adimeret. Eo siquidem praelio tot millia hominũ caesa referuntur, tantumque sanguinis effusum, ut paruulus, qui ibidem labebatur riuulus, immodicus torrens effectus, cadauera secum traheret peremptorum. In quo praelio quamuis neuter cessisset exercitus, constat tamen Attilam fuisse superatum. Qui et mox Pannonias remeans, erectis rursum animis, potiorem, quam prius, exercitum coaceruans, Italiam furibundus introiit. Ac primum *Aquileiam* ciuitatem, in ipso Italiae sitam principio, continuo triennio obsidens, tandem cepit et diruit. In ea ciuitate fuit quaedam *uirgo*, feminarum nobilissima et forma eximia, nomine *Digna*. Haec dum habitaculum super ipsa urbis moenia haberet, turremque excelsam suae domui imminentem, subter quam *Narissa* fluuius labebatur, ne sordidissimis hostibus ludibrium fieret, animaeque pulchritudinem, ui illata, libidine uitiaret, mox ut ingressum hostium captamque urbem praesensit, e summa se eadem turre obuoluto capite in gurgitem praecipitem dedit. Plura praeterea eiusdem regionis castella immanis hostis, extinctis et captiuatis ciuibus, succendit ac diruit. *Concordiam, Altinum* siue *Patauium*, uicinas Aquileiae ciuitates, illius instar demoliens, solo coaequauit; Exinde per uniuersas Venetiarum urbes, hoc est, *Vicetiam*, *Veronam*, *Brixiam*, *Pergamum* seu reliquas, nullo resistente, *Huni* bachantur. *Mediolanum*, *Ticinumque* pari sorte diripiunt.

uictus praelio.

intrat Italiam.

uirgo casta.

Tunc etiam sacratus ille chorus, id est *undecim millium* uirginum numerus, martyrio coronatus esse creditur, eisdem Hunis *Coloniam* Metropolin obsidentibus, ut legitur in passione earundem sanctarum uirginum. Deinde *Aemiliae* ciuitatibus similiter exspoliatis, nouissime eo loco, quo *Mincius* fluuius in *Padum* influit, Huni castrametati sunt. Vbi *Attila* consistens, utrum adiret Romam an desisteret, animo fluctuaret, sanctissimus uir Leo papa per se ad eum accessit. Qui cum ad regem barbarum introgressus esset, cuncta, ut optauerat, obtinens, non solum Romae, sed totius Italiae salutem reportauit. Fertur itaque post discessum pontificis interrogatum esse Attilam a suis, cur ultra solitum morem tantam reuerentiam Romano papae exhibuerit, regemque respondisse; *non se eius, qui aduenerat, personam reueritum esse, sed alium se uirum, iuxta eum, in habitu sacerdotali astantem uidisse, forma augustiore, canicie*

undecim mille martyres.

Leo papa Romam seruat.

edito miraculo.

cie uenerabilem, ipsumque euaginato gladio sibi terribiliter mortem minitantem, nisi cuncta, quae ille petebat, explesset. Igitur Attila tali modo a sua saeuitia repressus, relicta Italia Pannonias repedauit.

Attila misere obit.

Reuersusque ad proprias sedes, dum propter cuiusdam ualde decorae puellae nuptias profusa conuiuia exercercet, tantumque uini, quantum nunquam ante insimul bibisset, cum supinus quiesceret, eruptione sanguinis, qui ei de naribus solitus erat effluere, suffocatus extinctus est.

Marciani imperatoris uisio.

Eadem nocte apud Constantinopolim MARCIANO imperatori dominus in somnis apparens, arcum Attilae fractum ostendit, quo genere armorum gens illa fidere in bello maxime solet.

Pelagiana haeresis occupat Brittanniam.

Dum haec geruntur apud Britanniam, *Pelagianae* haereseos assertores Britannorum tentabant subuertere fidem.

quam Germanus episcopus Antisiodorensis breui supprimit.

Qui a *Gallorum* episcopis auxilium petentes, ad rectae fidei defensionem sanctissimum uirum *Germanum*, multisque uirtutibus clarum Antisiodorensem episcopum, et *Lupum* Trecassinum episcopum accipiunt, qui non minus signorum miraculis, quam doctrinae uerbis, omnes ad sanae fidei confessionem reduxerunt: eos etiam ab irruptione subita *Saxonum Pictorumque*, qui eis maxime infesti erant, tunc liberauerunt. Cum enim subito hostes conglobati propius aduentarent, *Britonesque* arma corripientes, obuiam perrexissent, *S. Germanus*, eleuata magna uoce, *alleluia sonuit. Cumque omnis erercitus sublato ad sidera clamore *alleluia respondisset, cunctaque per circuitum loca resultassent, continuo tantus pauor hostes inuasit, ut dissoluta acie fugam arriperent, ac si singulorum ceruicibus gladius immineret, tremebundique ad propria refugiunt.

** MS. aeuia*

** Idem ibid.*

Aëtius interimitur.

VALENTINIANVS quoque imperator, quantum res edocuit, prosperos Aëtii patricii successus pertimescens, eum, simulque *Boetium*, senatorem nobilissimum, gladio peremit. Ita uir bellicosissimus *Aëtius*, et quondam Attilae regis potentissimi terror, occubuit; cum quo pariter et occidentis imperium, salusque reipublicae corruit, nec ultra ualuit releuari. Non impune tamen Valentiniano mors Aëtii cessit.

Anno CCCCLII.

Anno CCCCLIII.

Anno CCCCLIV.

Anno CCCCLV.

Valentinianus et Maximus impp. moriuntur.

Anno CCCCVI. VALENTINIANVS imperator a Thrasila milite Aëtii patricii, quem ipse inuidia ductus iusserat occidi, confossus est. Mortuo itaque Valentiniano regni iura MAXIMVS apud urbem inuadens, necdum duobus

A expletis mensibus, a Romanis peremptus est.

Geisericus nouum terrorem incutit.

Continuo aduectus ex Africa nauibus adest *Geisericus*, cum ualidissimo suae gentis exercitu, fultus insuper praesidio Maurorum. Perculsis itaque Romanis tam terribili nuncio, nobilibusque simul et popularibus ex urbe fugientibus, urbem omni praesidio uacuam

B Geisericus obtinuit, occurrente sibi extra portam sancto Leone papa, cuius supplicatio eum ita, DEO adiuuante, liniuit, ut cum omnia potestati eius essent tradita, ab igne tamen et caede atque suppliciis abstineret. Quatuordecim inte[illegible] diebus habita secura scrutatione, omnibus opibus suis Roma euacuata est, multaque millia captiuo-

C rum simul cum diuitiis regum multorum, cum regina *Eudoxia*, quae Geisericum ad hoc facinus inuitauerat, duabusque eius filiabus, quae Carthaginem abducta est. Capta itaque a Geiserico Roma est, postquam eam primo *Alaricus* inuaserat secunda iam uice.

et Romam capit.

Paulini ep. Nolani sanctitas.

Inter has procellas uir piissimus *Paulinus*, Nolanae urbis episcopus, post-

D quam quidquid habere poterat, in captiuorum redemptionem expendisset, nouissime se ipsum pro cuiusdam uiduae filio cuidam Wandalo in seruitium tradidit. Cuius sanctitas cum apud eandem barbaram gentem, DEI nutu, cognita fuisset, tunc cum omnibus suis ciuibus, permittentibus Wandalis, ob eius sanctitatem, ad urbem propriam

E remeauit, quam ipsi Wandali prius usque ad solum diruerant.

Marcianus imperator.

MARCIANVS quoque imperator, facta aduersus eum conspiratione, apud Constantinopolim peremptus est ab eis; et LEO filius eius pro eo, apud Constantinopolim, imperatoria potitus est dignitate.

Anno CCCCLVII.

Leo imperator.

F Anno CCCCLVIII. Filius *Martiani* LEO imperator. Huic Leoni imperatori *Leo* papa multa scripsit. Hic et filium suum *Leonem* regni consortem fecit.

Anno CCCCLIX.

Anno CCCCLX.

Anno CCCCLXI.

Anno CCCCLXII.

Anno CCCCLXIII.

G Anno CCCCLXIV.

Anno CCCCLXV.

** Bar. et al. Hilarus.*

Hilarius papa

Anno CCCCLXVI. * *Hilarius* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno CCCCLXVII.

Anno CCCCLXVIII.

Anno CCCCLXIX.

Anno CCCCLXX.

Anno CCCCLXXI.

Simplicius papa

Anno CCCCLXXII. *Simplicius* papa Ro-

Romanam rexit ecclesiam. Hic damnauit *Acatium* Constantinopolitanum episcopum, et *Petrum* Alexandrinum episcopum, Eutychianos.

Antemius imp.

Interea dum uaria successio imperatorum in occidentali regno fieret, tandem consensu totius militiae iura imperii ANTEMIVS suscepit, moxque inter

Ricimeres anticaesar.

ipsum et generum eius *Ricimerem* patricium, qui tunc Mediolani potitus *Liguriae* praeerat, magnus discordiarum fomes exortus est. Quibus se uir sanctitate conspicuus *Epiphanius*, Ticinensis episcopus, qui tunc clarus erat, interponens, eos primum ad concordiam reuocauit. Deinde barbarica perfidia foedus irrumpens Ricimer, qui erat Gothus prosapia, cum manu mox ualida ad urbem contendit, atque ad Anienis pontem castra posuit. Diuisa itaque Roma est: et quidam fauebant *Antemio* imperatori: quidam uero Ricimeris perfidiam sequebantur. * *Vilimer* Galliarum rector, cognita aduersum Antemium conspiratione Ricimeris, Antemio ferre praesidium cupiens, Romam properauit. Is cum Ricimere apud Adriani pontem praelium committens, continuo ab eo superatus & occisus est. Extincto *Vilimare* mox uictor *Ricimer* urbem inuadens, quarto iam anno agentem iura imperii *Anthemium* gladio trucidauit. Sed non diu de perfidia sua laetatus est Ricimer. Nam post mensem tertium excruciatus languoribus & ipse interiit. Tunc *Olybrius*, quem imperator Leo augustus uiuo adhuc Anthemio, ad urbem miserat, ut regiam arriperet dignitatem, *Gundibarum* patricium, effecit. Mortuo autem *Olybrio* post menses VII. Glycerius a Gundibaro patricio totius etiam uoluntate exercitus, apud Rauennas imperator efficitur. Anno deinde sequenti inopinate *Nepos* patricius cum exercitu ueniens, *Glycerium* regia exuit potestate, eumque apud Salonas Dalmatiarum urbem episcopum ordinauit.

Epiphanius, episcopus, Ticinensis.

* *Gilimer aliis*

Glycerius imperator.

Anno CCCCLXXIII.

Zeno. imp.

Anno CCCCLXXIV. *Leo* augustus postquam in oriente diem clausit extremum, ZENO continuo augustalem dignitatem adeptus est. Leonem itaque, de quo praemissum est, quem pater suus Leo in regni asciuerat potestatem, mater sua, Zenonis impetum formidans, occulte clericum fecit, exigenteque uehementer Zenone, ut filium proderet, pro eo alium forma similem obtulit. Leo autem in clericatu ad Iustinìani usque tempora uixit.

Augustulus.

Anno CCCCLXXV. ZENON imperator. Ipso anno AVGVSTVLVS apud Italiam aduersus Nepotem patricium cum exercitu ueniens, effugato eo, imperii regimen inuasit. Deinceps post annum cum *Geiserico*, rege Wandalorum, foedus initum est ab Oreste patricio.

Odoacer.

Dum haec apud Romanos geruntur, *Odoacer* cum fortissima Herulorum multitudine, fretus insuper *Turciimgorum* siue *Scirorum* auxiliis, ab extremis partibus Pannoniae, Italiam contendit. Qui dum adhuc per Noricorum rura exercitum duceret, cognita fama *S. Seuerini*, qui illis tunc degebat in locis, qui et spiritu prophetiae praeditus fuit, ad eum, benedictionem sibi petiturus accessit. Qui dum benedictione percepta ab eius egredi celula uoluisset, et caput, ne in superliminari ostii, eo quod procerae esset staturae, allideret, inclinasset, a uiro DEI, futurorum praescio, audiuit. *Vade nunc ad Italiam, uade Odoacer, uilissimis his interim animantium pellibus indutus, multis cito plura largiturus.* Haec uerba ille rerum exitu uera comprobauit. Ingresso ergo Odoacre Italiam, statim ei apud *Liguriae* terminos *Orestes* patricius occurrit: sed cernens se aduersus fortissimam multitudinem nihil praeualere, maxime cum eum iam quidam suorum deseruissent, intra *Ticinum* se conclusit. Mox adueniens Odoacer, expugnatam fortiter ingreditur tandem ciuitatem. Captus Orestes *Placentiam* usque perducitur, ibique gladio trucidatur. Odoacer itaque subditis sibi omnibus ciuitatibus in tota Italia, aliisque, si qui parabant resistere, deiectis, cernens sibi prosperos successus adcrescere, statim regiam arripuit dignitatem. Augustulus autem cernens uniuersam Italiam Odoacris uiribus subdi, inopinabili metu perterritus, sponte purpuram abiiciens, cum uix undecim mensibus rempublicam obtinuisset, imperialem deposuit maiestatem. Ita apud Romam Romanorum imperium toto terrarum orbe uenerabile, et augustalis illa sublimitas, quae ab Augusto quondam Octauiano coepta erat, cum hoc Augustulo, qui sponte imperii praesumpserat dignitatem, periit, anno a condítione eiusdem urbis M.CC. et XXXIII.

S. Seuerini prophetia.

Imperium occidentalis expirat.

Hunericus.

Anno CCCCLXXVI. mortuo apud Africam *Geiserico* rege Arriano, qui regnauit annis XXXVII. et mensibus tribus, *Hunericus* maior filius patri succedit. Qui in primordio regni, ut habet subtilitas barbarorum, coepit mitius et moderatius agere, maxime circa religionem nostram, ut et ubi antea sub Geiserico praeiudicatum fuerat, ne spiritales fierent conuentus, conuenticula concurrerent populorum, et ut se religiosum monstraret, statuit requirendos haereticos Manichaeos, ex quibus multos incendit, plurimos distraxit. Dedit et primo licentiam, *Zenone* imperatore

initius agit cum christianis.

tore atque *Placidia* relicta Olybrii quondam imperatoris occidui regni rogantibus, ut Carthaginensis ecclesia sibi, quem uellet, episcopum ordinaret: quae iam per XXIV. annos tali ornamento fuerat destituta: ordinatusque est tunc episcopus *Eugenius*, uir sanctus, deoque acceptus.

Eugenius episcopus Carthaginens.

Ipse autem *Hunericus*, qui sese iam dudum lenem omnibus ostenderat, cupiens post obitum suum filiis, quod tamen non contigit, regnum statuere, fratres suos et filios eorum, omnesque, quos timebat in hac re, coepit crudeliter persequi.

Hunericus ecclesiam persequitur.

Quibus omnibus in breui amputatis, uniuersa tela furoris in persecutionem ecclesiae catholicae, rugiens ut Leo conuertit. Et ut se uerum Arrianum esse monstraret, et ut publicam faceret persecutionem ecclesiae DEI, episcopos, presbyteros, diaconos et alia menbra ecclesiae DEI, usque ad quatuor millia nongentos LXVI. ad exilium eremi destinauit: in quibus erant podagrici quam plurimi, alii per aetatem annorum lumine temporali priuati: in quorum numero erat *Felix Abirritanus* episcopus, habens iam in episcopatu XLIV. annos, qui paralysis morbo percussus, nec sentiebat quidquam, nec penitus loquebatur.

Felix Abirritanus episcopus.

Tunc et *Eugenio* episcopo in exilium destinato, uniuersus clerus ecclesiae Carthaginis, caede mediaque maceratus, fere quingenti, uel amplius, inter quos quam plurimi erant lectores infantuli, gaudentes in domino, procul exilio crudeli traduntur.

Eugenius ep. ibid.

S. quoque *Valerianus*, Abensae ciuitatis episcopus, dum uiriliter, sacramenta diuina ne traderet, dimicasset; foras ciuitatem iussus est pelli, annorum autem erat plusquam LXXX. Multaque alia crudelia et inaudita in catholicos Arriani sunt operati."

S. Valerianus.

Plebem quoque uariis suppliciis affecit, et quidem innumeris manus abscindens, linguas etiam quam plurimorum praecidit, nec tamen loquelam catholicae confessionis eripere potuit.

Hunerici crudelitas.

Anno CCCCLXXVII. Deiecto ab augustali dignitate Augustulo, ut paulo ante dictum est, *Odoacer* ingressus urbem: totius Italiae adeptus est regnum. Quod dum per annos XIV. nullo inquietante, tenuisset, ab orientis tunc partibus adueniens *Theodoricus* rex, *Theodomari* Ostrogothorum regis filius, Italiam possessurus intrauit.

Odoacer R. Italiae.

Theodoricus.

Qui Theodoricus, dum prius a Zenone augusto euocatus, Constantinopoli ad eum uenisset, gratanter ab eo susceptus est, et magno honore et diuitiis eum extulit imperator, in tantum, ut et consularibus eum fascibus sublimaret, quae dignitas post imperiale fastigium prima est, aereamque illi equestrem statuam ante suum palatium collocaret. Postea Theodoricus ad augustum accedit, questusque est gentis suae, id est Ostrogothorum, penuriam, Italiamque sibi dari postulat, adiiciens, si superare *Odoacrem* possit, Italiamque obtinere, ad eius redundaret gloriam. Sin bello superaretur, nihilominus lucris eius adcresceret. Talia Zeno audiens contristatus quidem est, eo quod eum nollet amittere; attamen deliberato consilio reipublicae utilitati prospiciens, eius petitionibus annuit, Italiam ei per* pagamentum tribuens, sacri et uelaminis dono confirmauit, senatum illi populumque Romanum commendans abire permisit, ut postea suo loco plenius dicetur.

* *MS. pragmentum.*

Anno CCCCLXXVIII.

Anno CCCCLXXIX.

Anno CCCCLXXX.

Anno CCCCLXXXI.

Anno CCCCLXXXII. *Clodoueus* qui et *Luduuicus* dicebatur, rex Francorum in Galliis regna habebat. Hic *Siagrium* patricium interfecit: *Cundibadum* regem de Burgundia expulit, Alamannos tributarios fecit, cum *Alarico*, rege Gothorum in Aquitania Pictauis conflixit, eumque regno et uita priuauit. *Amalricus* filius Alarici regnum paternum obtinuit.

Clodoueus R. Francorum.

Anno CCCCLXXXIII.

Anno CCCCLXXXIV.

Anno CCCCLXXXV.

Anno CCCCLXXXVI. *Felix* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic etiam damnauit *Acatium* episcopum Constantinopolitanum et *Petrum* Alexandrinum Eutychianos.

Felix papa.

Tum etiam apud Africam *Hunericus* rex Arrianus, post innumerabilia mala, quae in sanctos DEI catholicos commisit, reddente ei domino, quae meruit, putrefactus et ebulliens uermibus, mortuus est.

Hunericus misere decedit.

Post hunc *Thrasamundus* frater eius in Wandalorum regno successit. Hic quoque patris *Geiserici* et fratris imitator, clausis catholicorum ecclesiis ducentos et uiginti episcopos cum aliis seruis DEI in *Sardiniam* relegauit.

Thrasamundus eius successor.

His ipsis diebus dum apud Africam Arrianus quidam, nomine *Olympius*, corpus aquis balnearibus abluens, indigna quaedam et blasphema, de sanctae trinitatis fide uerba euomeret, ueniente subito ignito uelociter iaculo, uisibiliter combustus est.

Olympius Arrianus miraculose punitur.

Barbas quoque, quidam Arrianus episcopus, minorem patri filium spiritumque sanctum cupiens asserere, cum baptizaturus quendam dixisset; *In nomine patris per filium in spiritu sancto*, statim aqua, quae

Miraculum.

quae ab baptizandum allata fuerat, nusquam comparuit. Quod aspiciens baptizandus, ad ecclesiam catholicam fugit, et iuxta morem uerae fidei baptismum suscepit.

Anno CCCCLXXXVII.

Anno CCCCLXXXVIII.

S. Mamertus Anno CCCCLXXXIX. *S. Mamertus*, Viennensis episcopus hoc anno, id est, XV. Zenonis imperatoris, triduanas letanias ante ascensionem domini instituit.

Anno CCCCXC.

Theodoricus in Italiam uenit. Anno CCCCXCI. *Theodoricus* rex Ostrogothorum, ut supra praemissum est, a ZENONE imperatore dimissus, et a Constantinopoli egressus, cum omni multitudine gentis suae uniuersaque supellectili, per *Sirmium* Pannoniasque iter faciens, ad Italiam uenit: moxque ei primum iuxta *Sontium* flumen, qui non longe ab Aquileia labitur, cum grandi suorum exercitu, totisque Italiae uiribus Odoacer occurrit. Quem *Theodoricus* alacriter excipiens, praelio superatum in fugam conuertit. Inde Theodoricus mouens, cum Veronam uenisset, iterum aduersus eum Odoacer non minori quam prius belli se apparatu opponit. *cui obuiam it Odoacer.* *Theodoricus* uero non procul a Veronensi urbe nimia caede exercitum eius contriuit, ipsumque et omnem illius multitudinem dare terga coëgit; dumque ipso impetu subsequitur fugientes, *Veronam* ilico ciuibus pauore consternatis inuadit, eamque obtinuit. Odoacer Romam fugiens cum his, qui secum euaserant, dum obseratis portis exclusus esset a Romanis, *Rauennam* ingressus est. Theodosius uero a Verona digrediens, *Mediolanum Ticinumque* obtinuit. Inde cum expeditis armatorum cuneis ad Odoacris obsidionem Rauennam perrexit, eumque per continuum pene triennium obsedit: Qui, dum frequenter ex urbe cum suis egrediens exercitum eius inquietaret, nouissime noctu in castra irruens, Theodorici exercitum magna strage prostrauit. Victus ad extremum, Gothis fortissime resistentibus, in urbem confugit.

Hoc extincto Theodoricus Italiam regit. Nec multo post a Theodorico in fidem susceptus, ab eo truculente peremptus est. Exstincto igitur apud Rauennam Odoacre, *Theodoricus* totius Italiae adeptus est ditionem. Nec multo post Romam profectus a Romanis magno gaudio susceptus est. Quibus ille singulis ad subsidium anni CXX. millia modiorum tritici concessit, Tunc sanctissimus uir *Epiphanius* episcopus, qui tunc clarus erat, ab eo directus est ad *Gandibadum* Burgundiorum regem pro reddendis captiuis. *S. Epiphanius* Qui episcopus excepta innumera multitudine, pro quibus precium tribuit, sex millia captiuorum, ob solam sanctitatis suae reuerentiam sibi concessis, secum adduxit.

ZENO quoque augustus apud urbem Constantinopolim uitae terminum accepit. *Zeno moritur.*

Anno CCCCXCII. ANASTASIUS imperator. *Anastasius Eutychianae haeresi addictus.* Hic Anastasius imperator, Romani decus imperii *Eutychianae* haereseos illuuie maculauit. Hoc etiam anno *Clodoueus*, rex Francorum a *S. Remigio* Remorum episcopo, *S. Remigius.* qui tunc claruit, una cum Francis baptizatus, ab idolorum cultura auersus est, anno XI. regni sui.

Anno CCCCXCIII.

Anno CCCCXCIV. *Gelasius* papa. *Gelasius papa* Hic etiam damnauit *Acatium* Constantinopolitanum et *Petrum* Alexandrinum episcopos. Ipse etiam tractus et hymnos composuit et sacramentorum praefationes cauto et elimato sermone dictauit. Libros quoque aduersus Eutychen et Nestorium composuit.

Anno CCCCXCV.

Anno CCCCXCVI. His temporibus sub Anastasio imperatore *S. Leonardus* confessor, *S. Leonardus confessor.* in prouincia Galliarum ortus, claruit.

Anno CCCCXCVII.

Anno CCCCXCVIII.

Anno CCCCXCIX. *Anastasius* papa. *Anastasius papa.* Hic diuino iudicio percussus est. Quia uoluit occulte reuocare Acatium episcopum: sed tamen non potuit.

Anno CCCC *Symmachus* papa Romanam rexit ecclesiam. *Symmachus papa.* Hic constituit, omni die dominico et natalitiis sanctorum, *gloria in excelsis DEO*, cantari ad missas: quem Hymnum *Telesphorus* papa nocte tantum natalis domini ad missas ab eo institutas similiter cantari instituerat, et in eo ad angelorum uerba, ea, quae sequuntur, adiecerat. Ipse etiam in *Wandalica* persecutione pecuniam et uestes, quotidianaque subsidia per Africam et Sardiniam episcopis et aliis seruis DEI, quos Thrasamundus rex Arrianus illic exilio relegauerat, ministrauit.

In eius electione Romae tanta dissensio facta est, *dissidia in eius electione oborta.* ut *Festus*, Romanorum nobilissimus, et exconsul *Probinus*, Laurentii, tunc etiam a quibusdam electi, partibus fauentes, aduersum *Faustum* exconsulem, caeterosque qui Symmacho uero pontifici adhaerebant, bellum inferrent, multasque caedes et homicidia in medio urbis facientes, plerosque ex sacerdotali numero, multos etiam clericorum, perplures ciuium Romanorum exstinguerent.

Anno 501. *Symmachus* papa dedit ab apostolica sede pallium *Theodoro* Lauria- *Theodorus archiepiscopus*

pallium accipit. riacensi archiepiscopo, ad ostendendum eum magistrum et archiepiscopum, eiusque *Lauriacensem* ecclesiam prouinciae Pannoniorum sedem esse metropolitanam. Hic et Remensi pontifici uices suas delegauit, per omne regnum Luduuici, et eidem Remensi ecclesiae primatum adaugens, summa auctoritate confirmauit. Quia, cum ea ipsa antiqua metropolis esset, accessit B et hoc, quod eius pontifex beatus *Remigius*, quod magnum est, ab ipso DEO missus, et antequam nasceretur, magnifice promissus, gentem Francorum simul cum rege suo, primus conuertit.

Theodoricus palatia hinc inde exstruit. *Theodoricus* dum pacifice apud Italiam regnaret, per singula quaeque celebriora loca, regia sibi habitacula construxit.

Anno ıↃıı.
Anno ıↃııı.
Anno ıↃıv.
Anno ıↃv.
Anno ıↃvı.
Anno ıↃvıı.
Anno ıↃvııı.
Anno ıↃıx.
Anno ıↃx
Anno ıↃxı.

Chlodouaei successores. Anno ıↃxıı. Clodoueus rex Francorum moritur, post quam xxx. annis in Galliis regnasset. Quatuor filii eius, *Theodoricus*, *Clodomirus*, *Childebertus* et *Clotarius* regnum paternum inter se diuiserunt.

Anno ıↃxııı.

Romani de confinibus Pannoniae pulsi. Anno ıↃxıv. Non post multa tempora *Symmachi* papae, facta est illa generalis *Romanorum transmigratio*, de confinibus Pannoniorum in terram suam, quando eos *Huni* de sedibus suis expulerunt, defuncto iam *B. Seuerino*, *B. Seuerini uaticinium.* qui eandem transmigrationem in spiritu prophetiae praedixerat, longe ante, sicut legitur in uita ipsius sancti. Tunc etiam immanis et barbara *Hunorum* feritas non solum *Lauriacensem* ciuitatem, uerum etiam in circuitu iacentes regiones depopulauit, atque funditus desolauit, ita ut episcopi hac necessitate compulsi, sede Laureacensi deserta, atque alio translata, simul etiam archiepiscopalem honorem sedis ipsius deinceps desererent.

Hormisda papa Anastasium ad orthodoxam fidem reducere satagit. Anno ıↃxv. *Hormisda* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic composuit clerum et psalmis erudiuit. Ipse etiam direxit *Enodium* Ticinensem episcopum, aliosque cum eo Constantinopolim legatos, cum catholicae fidei scripto ad ANASTASIVM imperatorem, dum in haeresi, in quam delapsus erat, perseueraret, duasque in Christo naturas, Eutychen sequens, denegaret, ut eum ad ecclesiae gremium reducerent. Is A non solum salubria eorum monita spreuit, sed insuper etiam a suis conspectibus non sine contumelia expulit, nauique fragili impositos, mandauit per totam Graeciam, ne usque ad aliquam ciuitatem accederent: sed eum diuina statim ultio secuta est. Nam non post multo ui fulminis percussus interiit.

Hildericus Vandalorum rex. His quoque temporibus apud Africam mortuo *Thrasamundo* Wandalorum rege, *Hildericus* eius filius ex captiua filia Valentiniani imperatoris, quam Geisericus ab urbe Roma captiuitatis sorte abduxerat, et Thrasamundo filio suo in matrimonium iunxerat, creatus, Wandalorum regnum quartus a Geiserico adeptus est. Hic non patrem haereticum, sed matris catholicae *orthodoxis fauet.* C monita sequens, rectae fidei cultor enituit. Hanc genitor suus *Thrasamundus* ad mortem ueniens, sacramenti nodis adstrinxit, ne unquam in regno suo catholicis consuleret. Qui mox, ut genitor suus mortuus est, prius etiam, quam regni iura ascenderet, uniuersos episcopos, quos pater eius in exilium coëgerat, regredi fecit, eisque ecclesias D eorum reddi praecepit, octoginta et quatuor annis euolutis, ex quo a Geiserico primitus ecclesiae apud Africam fuerant destitutae.

Anno ıↃxvı.
Anno ıↃxvıı.
Anno ıↃxvııı.

Iustinus senior imperator. Anno ıↃxıx. IVSTINVS senior imperator. Hic Iustinus ardore catholi- E cae fidei succensus, dum adhuc in orientis partibus per loca singula Arriana haeresis uigeret, omnimodis satagere coepit, ut haereticorum nomen statim exstingueret: statuitque, ut ubique ecclesias catholica religione consecraret.

Anno ıↃxx.
Anno ıↃxxı.
Anno ıↃxxıı.

Ioannes papa. Anno ıↃxxııı. *Ioannes* papa. Hunc Ioannem papam *Theodoricus*, rex in Italia, Arriana lue infectus, simulque cum eo *Theodorum*, *Importunum*, atque *Agapitum*, consulares uiros, aliumque *Agapitum* patricium, Constantinopolim ad IVSTINVM catholicum imperatorem direxit, mandans per eos interminansque, ut nisi quantocyus Arrianis suis in G orientis partibus ecclesias redderet, eosque in pace degere fineret, ipse uniuersos populos Italiae gladio exstingueret. Qui peruenientes cum ab augusto digne, uti competebat, suscepti essent, magnis eum de sua suorumque salute fletibus postulant, uti suae legationis seriem, quanquam esset iniusta, exciperet, Italiaeque periturae consuleret. Quorum fletibus Iustinus permotus, quod pe-

petebant, concessit, licet inuitus, Arrianosque suo iuri reliquit. Dum autem hi adhuc in itinere demorantur, *Theodoricus* rabie suae iniquitatis stimulatus, *Symmachum* exconsulem ac patricium, et *Boëthium* senatorem et exconsulem catholicos uiros peremit. Ioannes uero pontifex dum reuertens cum his, cum quibus ierat, ad *Theodoricum Rauennam* uenisset, ipse malitia et inuidia ductus, B quod eum Iustinus imperator honorifice suscepisset, eum simul cum sociis suis carceris afflictione peremit. Sed hanc eius immanissimam crudelitatem diuina ultio subsecuta est. Nam XCVIII. die, postquam Iohannes papa defunctus est, subita morte periit, et eius animam solitarius quidam, apud *Liparam* insulam, uir magnae uirtutis aspexit, inter *Ioannem* C papam et *Symmachum* patricium deduci, et in Vulcani ollam, quae ei loco proxima erat, demergi.

a Theodorico interimitur.

Sigismundus R. Burgundionum.

Anno IↃXXIV. *Sigismundus*, rex Burgundionum, monasterium sanctorum *Agaunensium* aedificauit. A supradictis filiis Clodouei interficitur. *Theodoricus* filius eiusdem Clodouei, cum filio suo *Theodeberto* et fratre suo *Clotario*, D Turingiam depopulatur. *Ermenfridum* Turingorum regem exstinguunt.

Anno IↃXXV.

Felix papa.

Anno IↃXXVI *Felix* papa.

Iustinianus imperator.

Anno IↃXXVII. IVSTINIANVS, Iustini ex sorore nepos, imperator. Hic Iustinianus imperator Belisarium principem a Constantinopoli in Italim direxit, ut eam *a Gothorum* seruitute liberaret, E post mortem Theodorici. Qui, dum aliquantum apud Siciliam moras faceret, rex Gothorum tunc *Theodabatus* exstinctus est, cuius in loco *Witigo* successit. *Belisarius* e Sicilia egressus ad Campaniam Neapolim uenit: quem ciues Neapolitani noluerunt excipere. Qui indignatus, ad eius impugnationem totis uiribus se erexit, expugnatamque F ingressus, tantam non solum in *Gothos*, qui in ea morabantur, sed in ciues ira desaeuiit, ut non aetati, non sexui, non sanctimonialibus, postremo non ipsis sacerdotibus parceret, uiros in conspectu coniugum perimens, superstites matres ac liberos captiuitatis sorte abduxit, nec a sacrosanctis ecclesiis exspoliandis abstinuit. Ideoque egrediens, Romam G ingressus est, *Witigis* aduersum eum mox cum ingenti exercitu Romam uenit. Ille non aptum tempus bellandi cernens sibi esse, intra urbis maenia se clausit. *Gothi* urbem obsidentes, uniuersa per circuitum incendiis consumunt: quoscunque Romanorum reperiunt, exstinguunt: cuncta sacra loca denudantes, ipsis etiam uenerabilium martyrum tumulis manus inferunt. Praeter belli A instantiam, angebatur tunc Roma penuria escarum. Tanta siquidem eo anno per totum mundum et maxime apud Liguriam *fames* excreuerat, ut pleraeque matres infelicium natorum membra tunc comederent, sicut uir sanctissimus *Dacius*, Mediolanensis episcopus, retulit. Cumque per annum Gothi Romam obsedissent, demum territi Rauennam rediere. Rursus uero non post multum *Vuitigo*, coacto in unum magno Gothorum exercitu, cum Belisario Romae conflixit, factaque maxima strage suorum, in fugam uersus est. Quem *Ioannes*, magister militum, cognomento sanguinarius, noctu persequens, uiuum comprehendit, Romamque ad Belisarium adduxit. Patrata itaque *Belisarius* uictoria, Constantinopolim rediit, secum Vuitigonem deferens. Quo uiso IVSTINIANVS imperator ualde laetatus est, eumque non multo post patricium factum, administrationem illi iuxta Persarum terminos tribuit; ibique Vuitigo degens uitam finiuit

Fames.

Vuitigo fugatus.

Belisarius.

Anno IↃXXVIII.

Anno IↃXXIX.

Anno IↃXXX.

Anno IↃXXXI.

Bonifacius papa.

Anno IↃXXXII. *Bonifacius* papa Romanam rexit ecclesiam. Romae *Dionysius* abbas paschales descripsit circulos, incipiens ab anno IↃXX[illegible] qui est annus DIOCLETIANI imperatoris CCXLIV. *Victor* quoque, Capuanus episcopus, librum *de pascha* scribens, *Victorii* arguit errorem.

Mercurius papa.

Anno IↃXXXIII. *Mercurius*, qui et *Ioannes* papa.

Anno IↃXXXIV. *Agapitus* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic ingressus Constantinopolim ad IVSTINIANVM imperatorem, *Anthymum* eiusdem urbis episcopum, qui duas in Christo naturas negabat, deposuit et *Menam* quendam catholicum pro eo consecrauit.

Syluerius papa.

Ano IↃXXXV. *Syluerius* papa Romanam rexit ecclesiam. Cum *Belisarius* patricius adhuc Romae esset, antequam caperetur Vuitigo, et ante congressionem cum eodem, ut supra dictum est, praeceptio allata est eidem Belisario Constantinopoli, a *Theodora* augusta, ut *Siluerium* papam, conuictum accusatione falsorum testium, in exilium deponeret, eo quod Anthymum Constantinopolitanum episcopum recuperare pro uoluntate sua noluisset. Quod Belisarius, licet inuitus, nihil moratus fecit. Pulsus denique *Syluerius* ad Pontiam insulam est, ubi et exuians obiit. Belisarius uero Constantinopolim reuersus magnis honoribus euectus est ab imperatore et augusta; iteratoque Africam aduersus *Guintharic* mittitur, qui *Wanda-*

dalos solicitans, apud eos regnum arripuerat.

Belisarius Vandalos prosternit.

Belisarius ut primum Africam attigit, Guintharic sub dolo pacis illico peremit, residuos *Wandalos* usque ad internecionem deleuit, Africamque post annos XCVI. Romano restituit imperio. *Persas* quoque idem Belisarius fortiter deuicit.

S. Benedictus Cassiodorus monachus.

Anno IↃXXXVI. *Sanctus Benedictus* abbas apud Cassinum, post solitariam uitam, claret, *Cassiodorus* quoque primum Romae consul, deinde senator, ad extremum monachus factus, claret. *Arator* etiam, Romae ecclesiae subdiaconus, claret.

Arator.

Vigilius papa.

Anno IↃXXXVII. *Vigilius* papa Romanam rexit ecclesiam.

Crux aurea B. Petro offertur.

Belisarius patricius, uictor ab Africa Romam ueniens, auream crucem c. librarum preciosissimis gemmis exornatam, in qua suas uictorias descripserat, beato Petro per manus huius *Vigilii* papae obtulit. Sub eo etiam et hoc IVSTINIANO imperatore habita est *quinta synodus* in urbe regia Constantinopoli, contra *Theodorum* et omnes haereticos. Qui Theodorus dicebat, esse *alium DEVM uerbum, et alium Christum, et sacram uirginem negabat DEI genitricem, sed hominis tantum fuisse.* Quod eadem synodus secundo damnauit, et *XIX. capitula* contra eundem Theodorum et socios eius conscripsit.

Concilium Constantinopolitanum II. Theodori haeresis.

Anno IↃXXXVIII.

Anno IↃXXXIX.

Anno IↃXL.

Anno IↃXLI.

Anno IↃXLII.

Anno IↃXLIII.

Anno IↃXLIV.

Anno IↃXLV.

Anno IↃXLVI.

Anno IↃXLVII.

Anno IↃXLVIII.

Anno IↃXLIX.

Heldebradus et

Anno IↃL. Capto a Belisario patricio *Witigis*, uti supra dictum est, Gothi transpadani *Heldebradum* sibi regem statuunt, qui eodem anno perimitur. Cui succedit *Herarius*, et ipse nec dum anno expleto, iugulatur. Dehinc *Baduilam*, qui et Totila dicebatur, in regnum praeficiunt: moxque collecto undique exercitu, uniuersam rursus inuadunt Italiam: et *Romam* uenientes eam obsidionibus circumcludunt. Quae tantam tunc famem passa est, ut prae magnitudine inopiae natorum suorum carnes comedere uellent. Fessis deinde Romanis, nec ualentibus moenia tueri, Totila a porta *Ostiensi* urbem ingressus est. Qui parcere Romanis cupiens, per totam noctem clangere buccina iussit, ut se Romani a Gothorum

Herarius reges Gothorum. Totila inuadit Italiam.

A gladiis in ecclesiis, aut quibuscunque modis occulerent. Habitauitque aliquantum temporis cum Romanis quasi pater cum filiis, quibus tamen antea fuit infestissimus. Elapsi sane aliqui senatorum Constantinopolim properant; quibus calamitatibus Romani subiacerent, imperatori narrant. Qui statim NARSIM, eunuchum suum, cubicula-

Narses Italiam liberat.

B rium, cum manu ualida dirigit, ut afflictae Romae subueniret. Is ad Italiam ueniens, magno cum Gothis certamine conflixit. Quibus ad internecionem pene consumptis, Totilam regem, qui ultra decem annos iam regnauerat, occidit, uniuersamque Italiam ad reipublicae iura reduxit.

Per idem tempus gens Longobardo-

Albuuinus I. Longobard.

C rum, amica tunc populi Romani, apud Pannonias degebat, cui tunc decimus imperabat *Albuuinus*, filius Otuuini.

Childelbertus rex Francorum, filius *Clodouei* regis, cum exercitu Hispaniam per idem tempus intrauit; *Amalricum* regem Gothorum filium Halarici in praelio extinguit: *Clotarium* filium fratris sui Clodomeri cultro confodit.

Childebertus R. Franc.

D Eodem tempore *Theodoricus* rex, similiter filius Clodouei, qui erat maior natu, moritur. *Theodebertus* filius eius pro eo regnat.

Anno IↃLI.

Anno IↃLII.

Anno IↃLIII. *Vigilius* papa, cum nollet recuperare *Anthymum* Constantinopolitanum episcopum, sicut et praede-

Vigilius papa

E cessor eius *Syluerius* papa, indignatione augustae, per Anthymum scribonem, ductus Constantinopolim, iussu IVSTINIANI imperatoris, indeque in exilium coactus est. Postea reuocatus ab exilio, cum reuerteretur, in Sicilia ciuitate Siracusana calculi dolore obiit. *Pelagius* ei successit.

Anno IↃLIV. *Pelagius* papa I.

Pelagius papa.

F Anno IↃLV.

Anno IↃLVI.

Anno IↃLVII.

Anno IↃLVIII.

Anno IↃLIX.

Anno IↃLX.

Anno IↃLXI.

Anno IↃLXII.

Anno IↃLXIII.

G Anno IↃLXIV. IVSTINIANVS imperator exstruxit templum Constantinopoli, quod graeco uocabulo ἁγίαν σοφίαν nominauit. Cuius opus adeo cuncta aedificia excellit, ut in totis terrarum spaciis huic simile non possit inueniri. *Mauros* quoque Africam infestantes, eorumque regem *Attalam*, per *Ioannem* consulem mirabili uirtute protriuit, legesque Romanas, quarum prolixitas grauabat, minorauit et inutiles dis-

Templum Constantinopolitanum.

Attala Maurorum R. prostratus.

so-

fonantias mira breuitate correxit, multaque alia reipublicae utilia feliciter gessit, et sic uitae terminum accepit.

Iustinus minor imp. Anno IↃLXV. IVSTINVS minor imperator.

Iohannes papa Anno IↃLXVI. IOANNES papa. Hic Ioannes *ecclesiam Philippi* et *Iacobi* apostolorum, quam praedecessor eius *Pelagius* coeperat, perfecit et dedicauit.

Narses patricius, qui *Totilam* regem occidit cum ducibus Theodeberti regis Francorum Buccellino et Emingo, qui Italiam depraedabantur, pugnauit eosque occidit.

Narsetis facta Idem *Narses*, apud hunc Iustinum imperatorem et eius coniugem Sophiam accusatur a Romanis, quo Italiam seruitio premeret, et statim *Longinus* praefectus mittitur, qui Narsetis locum obtineret. *Longinus Narseti substituitur.* Cui inter caetera Sophia, quia eunuchus erat, hoc mandasse fertur, *quod eum puellis In Gynaeceo lanarum faceret pensa diuidere.* At ille respondit, *talem se telam ei ordinaturum, qualem ipsa, dum uiueret, deponere non posset.* Statimque genti Longobardorum mandat, ut uenirent et possiderent Italiam. Nec mora; *Albuuinus*, *Albuinus.* qui filiam Clotarii regis Francorum in matrimonio habuit, cum Longobardis gente sua Italiam intrauit, concessa *Hunis* uel *Gepidis* Pannonia Et *Gisulphum* nepotem suum *Foroiuliani* praefecit.

Childebertus. Clotarius. *Childebertus* quoqe et *Clotarius* reges Francorum, filii Clodouei, cum exercitu * Romam intrant: *Caesaraugustam* obsident. Ciues ciliciis induti tunicam *S. Vincentii* super murum circumferunt Deumque contrito corde exorant. Reges, diuina inspirante miseratione flexi, obsidionem soluunt. Episcopus ciuitatis Childeberto stolam beati Vincentii dedit. Ipse rex *Parisius* Basilicam, in honore *B. Vincentii*, construxit.

** Hispaniam forte reponendum.*

Theodebertus RR. Franc. Italiam intrant. Theodebertus etiam, Francorum rex, nepos Clodouei senioris, Italiam postea intrauit, cum Longobardis certamen init, eosque superat, in Franciam reuersus moritur.

Anno IↃLXVII.

Anno IↃLXVIII.

Anno IↃLXIX.

Anno IↃLXX.

Anno IↃLXXI.

Anno IↃLXXII.

Anno IↃLXXIII.

Anno IↃLXXIV. His temporibus *Childebertus*, rex Francorum, filius Clodouei, Parisiis mortuus est. Regna, quae fratres et nepotes tenuerunt, in Clotarii rediguntur potestatem. Post haec et ipse *Clotarius* rex filius Clodouei moritur: et quatuor filii eius regna inter se diuiserunt. *Herecbertus*, primus filius eius, regnum *Childeberti* patrui sui accepit. *Herebertus.* *Guntramus* regnum *Clodomeri* tenuit, sedemque constituit Aurelianis. *Guntramus.* *Hilpricus* regnum patris sui Clotarii, *Sigebertus* regnum Theodorici Remis siue Metis sedem, statuit. *Hilpricus. Sigebertus.* Hic Sigebertus *Brunichildem*, filiam *Adanichildi*, regis Hispanorum, in coniugium accepit, de qua filium *Hildebertum* nomine suscepit, qui postea solus regnum Francorum obtinuit. *Herecbertus* derelicta legitima uxore, duas sorores sibi in matrimonium iunxit. Ex quo scelere excommunicatus a *S. Germano* Parisiorum episcopo, et iusto DEI iudicio postea percussus, mortuus est. Regnum eius *Sigebertus* arripuit. *Hilpricus* tres filios habuit; *Theodebertum*, *Merouuem*, et *Clodoueum*. *Theodebertus, Merouenus, Clodoueus, reges Francorum.* Theodebertus iussu patris trans Ligerim regionem, quam patruus eius Herecbertus tenuerat, occupauit, et ob dignitatem *Flauium* appellauerunt: quo praenomine Longobardorum reges usi sunt.

Tiberius imp. Anno IↃLXXV. TIBERIVS imperator, secundus Constantinus. Sub isto Tiberio beatus *Gregorius apocrisiarius* in Constantinopoli libros expositionis in *Iob* condit: *S. Gregorius.* quos postea *Leandro* Hispaniensi episcopo, qui tunc clarus erat, misit: et *Eutychium*, eiusdem urbis episcopum, in fide nostrae resurrectionis errasse, *Tiberio* praesente conuicit, ita, ut ipse augustus librum, quem de resurrectione idem Eutychius scripserat, suis quoque catholicis allegationibus destruens deliberaret flammis cremari. *Eutychius erroris conuincitur.*

Anno IↃLXXVI.

Benedictus papa. Anno IↃLXXVII. *Benedictus* papa.

Anno IↃLXXVIII.

Anno IↃLXXIX.

Anno IↃLXXX.

Pelagius papa Anno IↃLXXXI. *Pelagius* papam Romanam rexit ecclesiam.

Hermingildus R. Hisp. conuersus. His temporibus *Hildebertus*, rex Francorum, filius Sigeberti regis, *Ingundam*, sororem suam, Hermingildo, *Leouigildi* Hispanorum regis filio, in coniugium tradiderat. Qui *Hermingildus*, predicatione *Leandri* episcopi atque hortatione suae coniugis, ad catholicam fidem conuersus fuerat. Pro quo eum pater eius, Leouigildus, in ipso sacro paschali die, securi percussit, in custodia diu tentum. Vnde indignatus *Hildebertus* rex aduersus Hispanos et bellum mouens, fortissime eorum acies protriuit.

Mauritius imperator. Anno IↃLXXXII. MAVRITIVS imperator.

Iste Mauricius primus de genere Graecorum apud Constantinopolim regnauit. Ipse etiam *Hildeberto* regi Francorum, quinquaginta millia solidos, per suos

suos legatos misit, petens, ut *Longobardos* Italia pelleret. Qui cum Francis Italiam intrauit, Longobardi munera ei tribuunt, et pacem cum eo faciunt. Imperator solidos requirit; sed ille suarum uirium potentia fretus, pro hac re nec responsum reddit.

Anno IↃLXXXIII

S. Ruedbertus. Anno IↃLXXXIV. Sanctus *Ruedbertus* Iuuaniensis ecclesiae episcopus claruit.

Anno IↃLXXXV.

Anno IↃLXXXVI.

Anno IↃLXXXVII.

Anno IↃLXXXVIII.

Anno IↃLXXXIX.

Diluuium Italicum. Anno IↃXC. Eo tempore fuit *aquae diluuium* in finibus *Venetiae* et *Liguriae*, ac in caeteris regionibus Italiae, quale post Noë tempus creditur non fuisse. Subsecuta est statim *pestis inguinaria*, quae tanta strage populum deuastauit, ut de inaestimabili multitudine pauci remanerent. Ipse quoque *Pelagius* papa hoc dolore correptus migrauit ad dominum. In hac tribulatione a cunctis generaliter *Gregorius* electus est, consentiente MAVRITIO imperatore. Et, licet multum renitens, in pontificali sede sublimat, sicuti legitur in libro de uita ipsius sancti scripto.

Gregorius papa.

Anno IↃXCI. *S. Gregorius* papa constituitur.

Hic papa augmentauit in praefatione canonis *diesque nostros in tua pace disponas, atque ab aeterna damnatione nos eripi, et in electorum tuorum iubeas grege numerari: orationem* quoque *dominicam* post canonem super hostiam censuit recitari. Ipse etiam *antiphonarium* regulariter centonizauit et compilauit. *Kyrie eleison* a clero ad missas cantari praecepit, quod apud Graecos ab omni populo cantabatur: *alleluia* extra pentecosten ad missas dici fecit.

Antiphonarii compillator.

Anno IↃXCII.

Anno IↃXCIII.

Anno IↃXCIV.

Anglorum conuersio. Anno IↃXCV. Beatus *Gregorius* papa synodum episcoporum XXIV. hoc anno congregans, indictione XIII. ad corpus sancti Petri apostoli, de necessariis ecclesiae decernit, et eorum consilio missis in Britanniam *Augustino*, *Mellito*, et *Ioanne* et aliis pluribus monachis timentibus DEVM, *Anglorum* gentem eorum praedicatione ad Christum conuerit.

Longobardi attriti. His etiam temporibus MAVRITIVS imperator legationem ad *Hildebertum* regem dirigit, ut Longobardos ab Italia remoueret. Qui exercitum in Italia direxit, et commissa cum *Longobardis* pugna Francorum acies grauiter attritae sunt.

Interim non multo post misit idem *Hildebertus* rex in Italiam exercitum Francorum, cum XX. ducibus, ad debellandos Longobardos et eorum regem *Otharium*, qui filiam *Gerbaldi* Bauuariorum ducis in matrimonio habuit. Qui per tres menses Italiam peruagantes plurima castra deposuerunt, et innumerabilem multitudinem captiuorum abduxerunt, regem Otharium nocere non potuerunt, sicque in patriam suam redierunt.

His quoque temporibus *Hilpericus* rex insidiis* suae coniugis interficitur, et *Clotarius* filius eius adhuc puer in regnum sublimatur. *Hilpericus.*

Hildebertus etiam rex postea moritur. Habebat autem duos filios, unum ex concubina, nomine *Theodebertum*; alterum, ex regina, nomine *Theodoricum*. Theodebertus, quia maior natu erat, regnum patris obtinuit. *Theodoricus* regnum Gundrammi; idem Burgundiam cum auia sua *Brunichilde* habuit. Post haec bellum inter Clotarium filium *Hilprici*, et *Theodoricum* oritur: tantaque caedes hominum de utroque populo facta est, ut ipse alueus de cadaueribus hominum repletus, magis cruorem, quam aquam fundere uideretur. In ipso certamine, ut aiunt, uisus est angelus domini, euaginatum gladium tenens super populum. *Theodebertus. Theodoricus.*

Ipsis etiam in temporibus *S. Columbanus* ex Hibernia cum beato Gallo et aliis probatis discipulis in Burgundiam uenit, ibique permittente Theodorico rege, monasterium, quod *Euxouium* dicitur, aedificauit. Inde a *Brunichilda* regina fugatus, *Alemanniam* ingressus est, ubi *S. Gallum* reliquit. Ipse uero in Italiam transiens, monasterium, quod *Bobium* dicitur, aedificauit, ubi et multorum pater exstitit monachorum. *Monasterium Luxouium et Bobium.*

Tunc et *sanctus Goar* uenit ex Aquitania, et in territorio Teuerensi requieuit. *S. Goar.*

Per idem tempus *Otharius*, rex Longobardorum moritur, et *Agilulphus*, dux Taurinatium, accepta *Theodelinda*, regina relicta *Otharii*, in regnum succedit. Quibus beatus *Gregorius* de pace inter Longobardos et Romanos conseruanda multa scripsit. Praedictae etiam reginae *quatuor libros*, quos *de uitis sanctorum* composuit, transmisit, quem codicem dialogorum idem duorum locutione appellauit. Per hanc reginam multum utilitatis ecclesia Romana consecuta est. Agilulphus rex cum Theodorico rege Francorum perpetuam pacem firmauit. *Agilulphus. Theodelinda ecclesiae utilis.*

Anno IↃXCVI.

Anno IↃXCVII.

Anno IↃXCVIII.

Anno

Augustinus metropolitanus efficitur. Anno ɪↃxcɪx. Beatus Gregorius papa scribens hoc anno Augustino, Lundoniae quoque et Eboraci episcopis, accepto a sede apostolica pallio, metropolitanos esse decernit indictione ɪv. quia iam Edelredus rex Cantuariorum, et alii reges Anglorum ipsum Augustinum, doctorem suum scilicet et caeteros sacros antistites, episcopalibus sedibus donauerant et sublimauerant.

Anno ɪↃc.

Anno ɪↃcɪ.

Anno ɪↃcɪɪ.

Coenobium S. Benedicti inuaditur. His temporibus *coenobium S. Benedicti*, cuius uitam beatus Gregorius papa, in libro dialogorum plenam uirtutibus descripsit, a Longobardis noctu inuaditur, monachi fugientes Romam perrexerunt, secum regulam et pondus panis et mensuram uini deferentes.

Mauritius imp. occiditur. MAVRITIVS imperator cum filiis suis *Theodosio*, *Tiberio* et *Constantino* a FOCA, qui fuit strator Prisci patricii, occiditur: qui etiam pro eo regnauit.

Phocas imp. Gregorius papa obit. Anno ɪↃcɪɪɪ. FOCAS imperator.

Anno ɪↃcɪv. Praeclarissimus papa beatus *Gregorius* hoc anno, id est secundo anno Focae imperatoris, migrauit ad dominum, indictione vɪɪ.

Sabinianus papa. Anno ɪↃcv. *Sabinianus* papa post Gregorium.

Bonifacius I. papa. Anno ɪↃcvɪ. *Bonifacius* papa primus. Hic obtinuit apud Focam, ut *sedes Romana* esset sedes et *caput* omnium ecclesiarum. Quia ecclesia Constantinopolitana primam se omnium ecclesiarum tunc scribebat.

Bonifacius II. papa. Anno ɪↃcvɪɪ. *Bonifacius* papa ɪɪ. Hic petiit Focam imperatorem, ut in ueteri fano, quod *Pantheon* uocabatur *Pantheon in templum conuertit.* et a DOMITIANO caesare fuerat constructum, ablatis idololatriae sordibus, ecclesiam sibi liceret consecrare, in honore beatae semper uirginis MARIAE et omnium sanctorum: ut ubi quondam omnium non deorum sed daemoniorum cultus agebatur, ibi deinceps omnium fieret memoria sanctorum: *Festum omnium sanctorum.* quae et ab illo tempore *Kalendis Nouembris* in urbe Roma celebris et generalis deinceps agitur.

Anno ɪↃcvɪɪɪ.

Anno ɪↃcɪx.

Anno ɪↃcx.

Chosdroas rex Persarum. His temporibus sub FOCA imperatore *Persae* aduersum rempublicam, grauissima gesserunt bella. Nam quidam impius et profanus adeptus erat tunc regnum Persarum, nomine *Chosdroas*: qui in tantam ausus est prorumpere audaciam et superbiam, ut ab incolis uicinarum gentium, quos impetu uastans barbarico suo nefando subiugauerat dominio, et coli se iuberet ut Deum et uocari se regem regum, et dominum

A dominantium. Nec, cum hoc solum ei sufficeret ad suae damnationis interitum, etiam *Syriam* cum subiugasset et *Aegyptum*, regnaque quae extra et infra limites glomerabantur per circulum suo crudelissimo subigeret dominatui, Hierosolymam adiit, ecclesias Christi subuertit totamque finitimam regionem uastauit, incendit ac praedatus est. *miraculose conuertitur.* Ad sepulcrum ergo domini cum uoluisset

B accedere, territus diuinitus rediit: sed tamen ligni salutaris partem, quam religiosa regina *Helena* ibi quondam in testimonium uirtutis reliquerat, asportauit. Fecerat namque sibi turrim argenteam, in qua interlucentibus gemmis thronum exstruxerat aureum, ibique solis quadrigam et lunae uel stellarum imaginem collocauerat, ut quasi Deus plu-

C uiam desuper uideretur infundere; et dum subterraneo specu equis in circuitu trahentibus circumacta turris fabrica moueri uideretur, quasi quodammodo rugitum tonitrui iuxta possibilitatem artificis inde ciebatur. In hoc ergo loco sedem sibi *Chosdroas* parauerat, atque iuxta eam, quasi collega Dei, crucem dominicam posuerat ac, filio suo

D regno tradito, ipse in fano huiuscemodi residebat.

Bellum inter Theodoricum ac Theodebertum fratres. Tunc etiam in Francia inter *Theodoricum* et *Theodebertum* fratres, instigante *Brunichilde* auia, grauissimum oritur bellum: eo quod *Theodebertus* non legitimus haeres regni diceretur. Quia de *pellice* erat natus. Est apud *Tolbiacum* castrum summis uiribus decerta-

E tum. *Theodebertus* terga uertit, et Coloniam fugit. Inde abstractus et a fratre attonsus, clericus efficitur et non post multum trucidatur, et duo filii eius. Post haec etiam *Theodoricus* ipse fraude *Brunnichildis* ueneno periit, et duo filii eius interfecti sunt. Regna, quae praefati reges tenuerant, in potestatem *Clotarii*, filii Hilperici regis, uenerunt. *Bru-*

F *nichildis*, propter multa maleficia, iussu Clotarii regis, equorum indomitorum caudis alligata discerpitur.

Rodoaldus r. Longob. *Agiluphus* etiam rex Longobardorum eo tempore moritur, et *Rodoaldus* filius eius ei successit.

Theodotus papa. Heraclius uincit Chosdroën uirtute S. crucis. Anno ɪↃcxɪ. *Theodotus*, uel Deusdedit papa. HERACLIVS imperator. Aduersum hunc Heraclium imperato-

G rem filius *Chosdroë* ad bellum pergens, iuxta Danubium fluuium, cum suo consedit exercitu. Tandem inspirante clementia saluatoris, utrisque principibus placuit, ut ipsi singuli in medio pontis fluminis dimicarent, et cui sors uictoriam contulisset, ipse sine damno utriusque exercitus imperium teneret. Decretum etiam cum iuramento processit, ut, si aliquis ex eorum populo prin-

cipi suo uenire in auxilium praesumpsisset, cruribus excisis et brachiis, ab eo in fluuio mergeretur. Cumque utrique populo haec pactio placuisset, inuicem, ut dictum est, dimicantes, diu multumque in pontis medio sunt congressi. Tandem pulsatus dominus lacrymis christianorum, per uirtutem *S. crucis*, cui se die eodem princeps Heraclius attentius commendauerat. fideli suo Christus concessit de hoste uictoriam: tantaque mentis mutatio *Chosdroe* inuasit exercitum, ut non solum praedictam pactionem nequeant transcendere, sed etiam uoluntarii cum omni familia sua atque prole Heraclio se subderent, tam potestate, quam fide. Quos ille benigne suscipiens, in hoc illis clementiam praestitit, ut omnes ad baptisimum conuolarent, quod ita se facturos omnes spoponderunt. Ipse autem regna, quae *Chosdroes* tenuerat, perlustrans, ad sedem ipsius uenit; cum paucis ad eum ascendit, sedentemque in throno aureo reperit. Nullus enim ex eius exercitu fuerat, qui ei aliquatenus exitum belli nunciasset, quia, propter suae crudelitatis superbiam, omnes eum exosum habebant. Cumque ipse tremefactus, salutationis uerba proferret: *Heraclio*, ille respondit, *si uis salutem habere, pro eo, quod lignum sanctae crucis, quamuis indignus, honorifice tamen iuxta modulum tuum, tractasti, et si credere domino IESV Christo uolueris et seruum te illius esse, cuius ego famulus sum, confessus fueris, regnum tibi Persarum tantum cum patrimonio, et uitam, paucis a te datis obsidibus, dabo.* Cumque ille nequaquam acquiesceret, HERACLIVS gladio caput eius amputauit, filiumque eius paruulum, quem cum eo inuenerat, baptizari iussit, ipseque eum de sacro fonte suscepit: erat enim annorum decem. Descriptiones etiam regni Persarum sub illius nomine fecit, totumque argumentum turris, quam *Chosdroes* fecerat, in praedam sui exercitus deputauit. Aurum uero et gemmas in uasis uel utensilibus, ad restaurationem ecclesiarum, quas tyrannus ipse destruxerat, reseruauit, auferensque inde lignum sanctae crucis, quod impius asportauerat, Hierosolymam illud cum magna ueneratione restituit, unde ablatum fuit.

Anno IↃCXII.

Anno IↃCXIII.

Anno IↃCXIV. *Bonifacius* papa tertius.

Anno IↃCXV.

Anno IↃCXVI.

Anno IↃCXVII. *Honorius* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic Scotos in obseruatione paschae errantes per epistolam redarguit. (*Honorius papa.*)

Anno IↃCXVIII.

Anno IↃCXIX.

Anno IↃCXX.

Anno IↃCXXI.

Anno IↃCXXII.

Anno IↃCXXIII.

Anno IↃCXXIV.

Anno IↃCXXV.

Anno IↃCXXVI.

Anno IↃCXXVII.

Anno IↃCXXVIII.

Anno IↃCXXIX.

Anno IↃCXXX.

His temporibus fuit maior domus palatio *Clotarii* regis *Arnulfus*, uir, ut postmodum claruit, Deo amabilis, qui post gloriam seculi, Christi se seruitio subdens, mirabilis in episcopatu extitit. Huic *Dagobertus* filius Clotarii in annis puerilibus traditus est a genitore, ut eum secundum suam sapientiam enutriret eique tramitem christianae religionis ostenderet. Qui postea cum *Pipino* duce in *Austriam regeneratus, a patre directus est. Per idem etiam tempus *Heduuinus*, rex Anglorum, praedicante Paulino episcopo, ad fidem Christi cum sua gente conuersus est. (*Arnulphus ep.* — * *Neustriam forte.* — *Heduinus rex Angl. conuertitur.*)

Anno IↃCXXXI. *Seuerianus* papa, menses duos, dies quatuor. (*Seuerianus papa.*)

Anno IↃCXXXII. *Ioannes* papa. Hic etiam Scotos in obseruatione *paschae* per epistolam coarguit. (*Ioannes papa.*)

Anno IↃCXXXIII.

Anno IↃCXXXIV. *Theodorus* Romanam rexit ecclesiam. Hic *Cyrum* Alexandriae, *Sergium* et *Pyrrhum*, regiae urbis episcopos, cum aliis episcopis, sibi in recta fide consentientibus, damnauit: qui unam operationem et unam uoluntatem in Christo dogmatizabant. Tunc etiam *Rodoaldo* Longobardorum rege mortuo, *Rotharius* eius regno praeficitur. (*Theodorus papa.*)

Anno IↃCXXXV.

Anno IↃCXXXVI.

Anno IↃCXXXVII. *Heraclonas* filius Heraclii cum matre sua Martina imperator. (*Heraclonas imperator.*)

Anno IↃCXXXVIII. His temporibus *Dagobertus*, filius Clotharii regis, cum Saxonibus dimicans, grauiter ab eis uulneratur, patremque per legatum in auxilium uocat. Qui festinus cum exercitu uenit et, interfecto eorum duce *Bealdo*, Saxones ita perdomuit, ut omnes uirilis sexus eiusdem terrae incolas, qui gladii, quem tunc forte gerebat, longitudinem excessissent, peremerit. (*Dagobertus.*)

Tunc et *Synodus* bis habita est in urbe *Toletana*, ubi plurima de fide catholica (*Synodus Toletana.*)

lica et religione christiana promulgata A sunt et scriptis roborata.

Isidorus Hispaniensis. *Isidorus* Hispaniensis episcopus eo tempore claruit.

Constantinus imperator. Anno IↃCXXXIX. *Constantinus* filius Heraclii, frater *Heraclonae*, imperator mensibus sex. Constans filius eius post eum imperator.

Constans imp. haereticus, euadit. Hic *Constans* a *Paulo* successore *Pyrrhi* haeretico, qui Paulus non tantum B uaesana doctrina, sed etiam aperta persecutione, catholicos tunc cruciabat, deceptus haereticus effectus est, exposuitque typum aduersus catholicam fidem, nec unam, nec duas operationes aut uoluntates definiens esse confitendas, quasi nihil uelle uel operari credendus sit Christus.

Anno IↃCXL.

Anno IↃCXLI.

S. Osuualdus rex. Anno IↃCXLII. *S. Osuualdus* rex occisus est.

Anno IↃCXLIII.

Martinus papa. Anno IↃCXLIV. *Martinus* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno IↃCXLV.

Anno IↃCXLVI.

Synodus Romana. Anno IↃCXLVII. *S. Martinus* papa, D congregata *Romae synodo* CV. episcoporum, hoc anno mense Octobrio, indictione VIII. damnauit sub anathemate *Cyrum*, *Sergium*, *Pyrrhum* et *Paulum* haereticos. Hac de re missus ab imperatore Constante, etiam haeretico, Theodorus exarchus, tulit *Martinum* papam de ecclesia Constantiniana, perduxitque eum Constantinopolim, et postea rele- E gatus est Chersonam, propter fidem catholicam, ibique uitam finiuit, multis in eodem loco miraculorum signis usque hodie refulgens.

Anno IↃCXLVIII.

Anno IↃCXLIX.

Anno IↃCL.

Anno IↃCLI.

Eugenius papa. Anno IↃCLII. *Eugenius* papa Ro- F manam rexit ecclesiam.

dat Vrolfo pallium. *Eugenius* papa dedit *Vrolfo* archiepiscopo Lauriacensi pallium: et insuper propter petitionem suffraganeorum suorum episcoporum, commisit ei uicem suam et auctoritatem apostolicam, per priuilegium, tempore, *Tittundi* et *Moimari*, principum Hunorum.

Anno IↃCLIII.

Vitalianus papa. Anno IↃCLIV. *Vitalianus* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic natione Signensis direxit responsales suos cum Synodica, iuxta consuetudinem, in urbem regiam, apud piissimos principes significans de ordinatione sua.

Anno IↃCLV.

Anno IↃCLVI.

Anne IↃCLVII.

Anno IↃCLVIII.

Anno IↃCLIX.

Anno IↃCLX. His temporibus Theodorus archiepiscopus ..... et *Adrianus* abbas ...... doctissimus a *Vitaliano* papa missi sunt in Britanniam, plurimasque ecclesias *Anglorum* doctrinae fruge foecundarunt. *Angli in fide instructi.*

Per idem etiam tempus *Clotarius* rex Francorum moritur: & *Dagobertus* filius eius monarchiam totius imperii obtinuit. *Dagobertus rex Franc.*

Rothario quoque Longobardorum rege mortuo; *Grimoaldus* uir strenuus regnum obtinuit. *Grimoaldus rex Longob.*

Eo quoque tempore CONSTANS augustus Italiam a Longobardorum manu eripere cupiens, a Constantinopoli Athenas uenit: inde *Tarentum* applicuit: C inde *Beneuentum* intrauit, omnesque pene ciuitates Longobardorum, per quas uenerat, cepit, *Lucenariam* ad solum prostrauit. *Beneuentum* cum omni exercitu obsedit: *Vbi Rumaldus* filius *Grimoaldi* se incluserat: et accepta obside Rumaldi sorore, soluta obsidione, Neapolim proficiscitur. Inde Romam perrexit: cui sexto ab urbe milliario, *Vitalianus* papa cum sacerdotibus & populo Romano occurrit: qui obtulit beato Petro pallium auro textile, et manens apud Romam dies XII. omnia, quae fuerant antiquitus instituta ex aere, ad ornatum urbis deposuit, in tantum, ut et ecclesiam beatae MARIÆ, quae *Pantheon* aliquando uocabatur, discooperiret, tegulasque aeneas inde auferret. Post haec *Neapolim* reuersus, itinere terreno perrexit in ciuitatem *Rhegium*, ingressusque Siciliam habitauit in Siracusa. Mansit autem in Sicilia sex annis, ubi post plurimas et inauditas depraedationes, in balneo a suis exstinctus est. Tum *Metius* uel *Mezentius* in Sicilia regnum arripuit, sed absque orientalis exercitus uoluntate. Contra quem Italiae milites alii per *Histriam*, alii per *Campaniam*, alii uero a partibus Africae et Sardiniae uenientes, apud Siracusas eum uita priuarunt. Constantinopolim caput eius deportatum est. *Constans imp.*

Haec audiens gens *Saracenorum*, quae iam Ægyptum et Alexandriam peruaserat, subito cum multis nauibus G uenientes *Siciliam* inuadunt, *Siracusas* ingrediuntur, multam stragem faciunt populorum, auferentes quoque praedam nimiam et omnem illum, quem Constans a Roma attulerat, ornatum, in aere et diuersis speciebus: et sic Alexandriam reuersi sunt. *Saraceni in inuadunt Siciliam.*

Anno IↃCLXI.

Anno IↃCLXII.

Anno IↃCLXIII.

Anno IↃCLXIV.

Anno IↃCLXV.

Anno IↃCLXVI.

Anno IↃCLXVII. CONSTANTINVS, filius Constantis superioris, imperator.

Constantinus imperator.

Anno IↃCLXVIII.

Anno IↃCLXIX.

Anno IↃCLXX. *Adeodatus* papa Romanam rexit ecclesiam.

Adeodatus papa.

Anno IↃCLXXI.

Anno IↃCLXXII.

Anno IↃCLXXIII.

Anno IↃCLXXIV. **Domnus* uel Donatus papa.

** Aliis Donus Donatus papa.*

Anno IↃCLXXV.

Anno IↃCLXXVI. *Agatho* papa. Hic natione Siculus, cuius legatione fungens *Ioannes*, episcopus Portuensis, dominicorum die octaua paschae, in ecclesia *S. Sophiae*, publicas missas, coram principe et patriarcha, latine celebrauit. Tunc idem *Ioannes* suscepit diualem secundum suam postulationem, per quam releuata est quantitas, quae solita erat dari pro ordinatione pontificis facienda: sic tamen, ut, si contigerit post eius transitum electionem fieri, non debeat ordinari, qui fuerit electus, nisi prius decretum generale introducatur, in urbe regia secundum antiquam consuetudinem, ut cum eorum conscientia et iussione debeat ordinatio properari.

Agatho papa.

Anno IↃCLXXVII.

Anno IↃCLXXVIII.

Anno IↃCLXXIX. CONSTANTINVS Augustus congregari fecit hoc anno *synodum* CL. episcoporum *in urbe regia*, inter quos fuerunt missi ab *Agathone* papa legati Romanae ecclesiae, *Ioannes* diaconus et *Ioannes* Portuensis episcopus. Qui omnes hanc haeresin damnauerunt, consentiente imperatore, quae unam uoluntatem et operationem in domino nostro IESV Christo asseruerat. Et *Georgius* quidem patriarcha Constantinopolitanus correctus est: caeteri autem, id est *Cyrus*, *Sergius*, *Pyrrhus*, *Paulus*, *Honorius*, *Petrus*, *Macharius*, *Stephanus*, *Polychronius* nouus, *Simon*, in sua sententia persistentes, anathematizati sunt, ultione DEI percussi. Recta autem fides est et uera, ut in domino nostro IESV Christo sicut duae sunt naturae, DEI et hominis, sic etiam credantur esse duae uoluntates et operationes. Haec est *sexta synodus uniuersalis*, Constantinopoli celebrata et Graeco sermone conscripta, habita contra *Macarium*, Antiochenum episcopum iam dictum et socios eius. Vbi etiam ab iisdem patribus sub Iustiniano iuniore, filio huius Constantini, quando secundo habita est eadem *synodus*, IX. canones conscripti sunt.

Synodus Constantinopolitana VI.

Monothelitarum haeresis damnatur.

His temporibus facta est *eclipsis solis* quinto nonas Maii: moxque subsecuta est grauissima *pestis*, tribus mensibus Iulii, Augusti et Septembris. Tunc uisibiliter multis apparuit, quasi bonus et malus angelus, noctu per ciuitatem pergens, et ex iussu boni angeli malus angelus, qui uidebatur uenabulum manu ferre, quoties de uenabulo ostium cuiusque domus percussisset, tot de eadem domo sequenti die homines interierunt.

Pestis.

Angeli mali apparitio.

Eo etiam tempore legati regis *Dagoberti*, *Seruatius* et *Paternus*, Constantinopoli regressi sunt, petiitque imperator Constantinus Dagobertum, ut omnes Iudaeos regni sui secundum fidem catholicam baptizari praeciperet, aut de regno expelleret. Siquidem diuinorum signis cognouerat, quod a circumcisis gentibus, diuino nutu, eius imperium esset uastandum. Et rex quidem summo hoc peregit studio. Sed imperatori non de Iudaeis, sed de Saracenis fuerat demonstratum.

Constantini imp. uisio.

Grimoaldus rex Longobardorum cum Dagoberto pacis foedus tunc iniit.

Anno IↃCLXXX. *Leo* iunior II. papa Romanam rexit ecclesiam. Hic eloquentissimus et in diuinis scripturis sufficienter eruditus, Graeca latinaque lingua instructus. Hic etiam confirmauit sua auctoritate sanctam sextam synodum.

Leo II. papa.

Anno IↃCLXXXI. *Benedictus* papa menses X. dies XV.

Anno IↃCLXXXII. *Ioannes* papa:

Anno IↃCLXXXIII. *Conon* papa, menses XI.

Grimoaldus rex Longobardorum moritur, et *Betharius* quidam potens, cui *Grimoaldus* semper infestus erat, regnum obtinuit, cum Bertho filio suo.

Betharius regnum Longob. adipiscitur.

Anno IↃCLXXXIV. *Sergius* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic constituit, ut inter communicandum agnus DEI a clero cantetur.

Sergius papa.

IVSTINIANVS minor, filius Constantini superioris, imperator.

Anno IↃCLXXXV.

Anno IↃCLXXXVI.

Anno IↃCLXXXVII.

Anno IↃCLXXXVIII.

Anno IↃCLXXXIX.

His temporibus gens *Sarracenorum* in Africam, cum magna multitudine pergens, obsessam Carthaginem cepit, et crudeliter depopulatam ad solum prostrauit. Iustinianus autem imperator iunior Africam a Sarracenis abstulit et cum eis pacem fecit.

Sarraceni Carthaginem solo aequant.

Per idem tempus *Kilianus* episcopus Würzeburgensis et Arnuald eius discipulus clarescunt.

Kilian. ep. Würzburgensis.

Anno IↃCXC.

Anno

Anno ɪↃcxcɪ.

Anno ɪↃcxcɪɪ.

Anno ɪↃcxcɪɪɪ.

Crux pretiosa inuenta a Sergio.

Sergius papa in sacrario S. Petri in angulo obscurissimo, et in ea crucem diuersis et preciosis lapidibus adornatam, domino reuelante, reperit, de qua detractis quatuor petallis, in quibus gemmae inclusae erant, mirae magnitudinis portionem ligni salutiferae crucis inuenit interius repositam. Quae ex illo tempore annis omnibus in basilica saluatoris, quae appellatur *Constantiniana*, die exaltationis eius, ab omni osculatur atque adoratur populo.

et exaltata.

Sergius papa Constantinopolim portandus liberatur.

Ipse etiam *Sergius* papa, quia erraticae synodo, quam IVSTINIANVS imperator Constantinopoli fecerat, fauere et subscribere noluit, misso *Zacharia* protospatario suo, Constantinopolim a Iustiniano imperatore portari iussus est: sed praeuenit militia Rauennatis urbis, uicinarumque partium, iussa principis nefanda, et eundem Zachariam, cum contumeliis et iniuriis ab urbe repulerunt.

His etiam temporibus *Dagobertus* ex Metis ueniens cum consilio pontificum et procerum, filium suum Sigebertum in regno Austriae sublimat, et eum Coloniensi episcopo et Pipino duci commendauit, ipseque non multo post moritur. Regnum eius, sicut ipse uiuus diuiserat, filii eius post eum tenuerunt. Regnum eius * *Neptricum* et *Burgundiae* Luduuicus, filius eius admodum paruulus, cum matre sua Nanthilda regina obtinuit.

** Neustricum*

de regno Longobardorum controuersia.

Cuniberto etiam rege Longobardorum his temporibus mortuo, inter principes magna fit controuersia. Plurimi interficiuntur, nonnulli excaecantur, mulieres et quae se reginas forte iactauerant, naso et auribus abscissis deturpantur. Ad extremum *Heribertus* dux Taurinensium regnum obtinuit.

Benedicti corpus in patriam asportatur.

Circa haec quoque tempora, cum in castro Cassino uasta solitudo existeret, uenientes quidam Celiomanicorum uel Aurelianensium Franci, uenerabilis patris Benedicti eiusque *Germanae Scholasticae* corpora auferunt et in suam patriam asportant. Corpus Benedicti in territorio Aurelianensi in monasterio, quod uocatur Floriacus, sepultum est. Corpus *S. Scholasticae* in partibus Cenomanensium religiose conditum.

Iustinianus imp. regno priuatur.

IVSTINIANVS imperator, ob culpam perfidiae, regni gloria priuatus est a LEONE: qui augustalem ciuitatem arripiens, Iustinianum exulem in ponto seruauit, ipseque pro eo regnauit.

Anno ɪↃcxcɪv.

Anno ɪↃcxcv.

Leontius, alii

Anno ɪↃcxcvɪ. *Cutbertus* Lindisfarnensis ecclesiae episcopus, cuius uitam *Beda* conscripsit, obiit, * LEO imperator.

Gutbertus ep. Lindisfarn.

Anno ɪↃcxcvɪɪ.

Anno ɪↃcxcvɪɪɪ.

Leo imp. in custodia tenetur.

Aduersus Leonem imperatorem TIBERIVS insurgens, regnum inuasit eumque toto, quo ipse regnauit, tempore, in eadem ciuitate in custodia tenuit.

Willibrordus missionarius.

B His etiam temporibus *Willibrordus*, cognomento Clemens, de Britannia in Gallias transiens, à *Sergio* papa episcopus Fresonum consecratur, atque ad eandem gentem praedicaturus mittitur.

Anno ɪↃcxcɪx. TIBERIVS imperator.

Ioannes papa.

Anno ɪccc. *Ioannes* papa Romanus Romanam rexit ecclesiam. Hic uniC uersos captiuos, quos *Gisulphus* dux ceperat, qui eo tempore *Beneuentum* et *Campaniam* igne et gladio captiuitate uastauit, redimit et *Longobardos* domum redire fecit.

Anno ɪccc ɪ.

Anno ɪↃccɪɪ.

Heriberti donatio erga sedem apostol.

Anno ɪↃccɪɪɪ. *Hereberdus* rex Longobardorum multas curtas et patrimoD nia *Alpium Cottiarum*, quae quondam ad ius pertinebant apostolicae sedis, sed à Longobardis tempore multo ablata, his temporibus restituit iuri eiusdem sedis, et hanc donationem aureis scriptam literis Romam direxit.

B. Dionysii corpus rapitur.

Ipso tempore *Leoduuicus* rex, filius *Dagoberti*, corpus beati Dionysii disE co operiens minus religiose, licet cupide, os brachii fregit et rapuit: confestimque stupefactus in amentiam incidit, et post duos annos uitam cum regno finiuit.

Pipinus, Ansgisi filius, obtinuit regnum Francorum, cum regibus illi subiectis.

Lambertus Tungrensis episcopus et *Beda* monachus in Anglia per idem temF pus claruerunt.

Synodus Aquileiensis.

Hoc tempore *synodus Aquileiæ* facta, ob imperitiam fidei, *quintum uniuersale concilium* suscipere diffinit. In hac synodo catholica institutum est, ut MARIA *semper theotocos* diceretur; quia non solum hominem, sed uerum DEVM et hominem genuit.

Anno ɪↃccɪv.

G Anno ɪↃccv.

Iustinianus restituitur in regnum.

Anno ɪↃccvɪ. IVSTINIANVS secundo cum *Tiberio* filio suo imperator. Hic Iustinianus auxilio *Terbelli* regis Bulgarorum, regnum rursum recipiens, eos, qui se expulerant, patricios occidit. *Leonem* quoque et *Tiberium*, qui locum eius usurpauerant, cepit et in medio circo coram omni populo iugulari praecepit. *Gallinicum* patriarcham, erutis oculis, Romam misit: *Cyrumque* abbatem, qui

cum

eum in Ponto exulem aluerat, episcopum in eiusdem *Callinici* loco constituit.

Anno IↃCCVII.

Constantinus papa.

Anno IↃCCVIII. *Constantinus* papa Romanam rexit ecclesiam.

honorifice excipitur a Iustinio imp.

Hunc IVSTINIANVS imperator ad se uenire rogans, honorifice suscepit ac remisit, ita ut prostratus in terram pro suis peccatis eum intercedere rogaret, et eum ibi missas celebrare rogans communionem de manu eius accepit, cuncta quoque ecclesiae Romanae priuilegia renouauit.

Anno IↃCCIX.

Anno IↃCCX.

Anno IↃCCXI.

Iustiniani res gestae,

IVSTINIANVS imperator, cum exercitum in Pontum mitteret, ad comprehendendum Philippicum, quem ibidem relegauerat, multum eum Constantinus papa prohibuit, sed non inhibere potuit. Exercitus autem, qui missus fuerat, ad partem *Philippici* se contulit, et eum imperatorem fecit: reuersusque cum eo Constantinopolim pugnauit contra Iustinianum, ad duodecimum ab urbe milliarium: et uicto atque occiso Iustiniano, regnum obtinuit *Philippicus*. Imperauerat autem idem Iustinianus secunda hac uice sex annos: quem *Leo* in expulsione illius naso truncari fecerat. Qui post iterum assumpto imperio, quoties defluentem guttam rheumatis manu detersit, toties pene aliquem ex his, qui contra eum fuerant, iugulari fecit.

ac mores tyrannici.

Ansbrandus.

Dum haec in oriente agunt, *Ansbrandus*, qui apud Bauuariam septem exulauerat annos, cum Bauuoariis Italiam uenit, et pugnauit cum *Hereberto*, rege Longobardorum, eumque uicit. Qui dum in Franciam fugere uellet, *Ticinum* fluuium cum equo transnatare conatus est. Sed, quia auro grauatus erat, aquis suffocatus, exstinctus est. Ansbrandus regnum obtinuit tres tantummodo menses. Post cuius interitum *Luitbrandus* filius eius pro eo in regali constituitur solio.

Herreberti fata,

Anno IↃCCXI. PHILIPPICVS imperator.

Anno IↃCCXIII.

Philippicus imp.

Hic Philippicus postquam in imperio confirmatus est, *Cyro* de pontificatu abiecto, ad gubernandum monasterium suum in *Pontum* redire praecepit.

haeresibus, arguitur.

Hic etiam *Constantino* papae literas praui dogmatis misit, quas ille spreuit cum apostolicae sedis concilio, et huius rei caussa fecit ipse Constantinus papa picturas in porticu S. Petri, quae acta sex sanctarum synodorum uniuersalium continerent. Nam et huiusmodi picturae cum haberentur in urbe regia, PHILIPPICVS iusserat auferri, unde

A nec effigies eius in ecclesiam introducta est, nec nomen eius ad missarum solennia prolatum. Tunc statuit populus Romanus, ne haeretici imperatoris nomen aut chartas, aut figuram solidi susciperent. Contra Philippicum *Anastasius*, qui et *Artemius* dictus erat, insurgens, eum de regno expulit, oculisque priuauit.

Anastasius imperator.

B Anno IↃCCXIV. ANASTASIVS, qui et ARTEMIVS imperator

Hic literas *Constantino* papae per *Scholasticum* patricium et exarchum Italiae direxit, quibus se fautorem catholicae fidei et sexti concilii praedicatorem esse declarauit. Ipse etiam classem in Alexandriam contra *Sarracenos* direxit, exercitus autem de medio itinere re-

C uersus, *Theodosium* imperatorem delegit, et coactum in imperio confirmauit. Qui apud *Ruceam* ciuitatem Anastasium graui praelio uicit, datoque sibi sacramento, clericum eum fieri ac presbyterum fecit ordinari.

S. Benedicti monasterium reaedificatum.

Circa haec tempora *Patronax*, ciuis Brixanae urbis castrum *Cassinum* petiit, et monasterium *S. Benedicti*, quod iam

D per decem annos destructum manebat, reaedificauit, multorumque monachorum pater ibi exstitit.

Mortuo quoque *Gisulpho* duce Beneuentano, *Romaldus* filius eius locum eius obtinuit.

Pipinus.

Anno IↃCCXV. *Pipinus* maior domus hoc anno obiit, et *Carolus* filius eius regnum Francorum obtinuit.

Gregorius II. papa.

E Anno IↃCCXVI. *Gregorius II.* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic constituit in canone a sacerdote dicendum: quorum solennitas hodie in conspectu maiestatis tuae celebratur, domine Deus noster, in toto orbe terrarum, et omnium sanctorum tuorum, quorum meritis precibusque concedas, etc. Huius etiam admonitione *Luitbrandus*, rex

F Longobardorum, donationem patrimonii Alpium Cotiarum, quam *Herebertus* rex fecerat, et ipse repetierat, apostolicae sedi confirmauit.

Theodosius imperator,

Anno IↃCCXVII. THEODOSIVS imperator.

Hic *Theodosius* mox ut regnum obtinuit, cum esset catholicus, imaginem illam uenerandam, in qua sanctae sex

G synodi erant depictae, et quae a Philippico fuerat deiecta, pristino in loco restituit, in urbe regia.

Leo et Constantinus imp.

Anno IↃCCXVIII. LEO cum CONSTANTINO filio suo imperator.

Anno IↃCCXIX.

S. Corbinianus.

Anno IↃCCXX. *S. Corbinianus*, Frisingensis ecclesiae episcopus, claruit.

Anno IↃCCXXI.

Anno IↃCCXXII.

Anno IↃCCXXIII.

Anno IↃCCXXIV.

Anno IↃCCXXV.

Luitbrandus. Anno IↃCCXXVI. His temporibus *Luitbrandus*, rex Longobardorum, audiens quod Sarraceni, depopulata Sardinia, etiam illa loca uastarent et sua perfidia foedarent, ubi *ossa S. Augustini* episcopi fuerant tunc recondita: quae primo de ciuitate sua *Hipponensi*, propter barbarorum uastationem olim ablata et in *Sardiniam* fuerant translata, et ibi honorifice recondita, misit et dato magno precio, accepit et transtulit ea in *Ticinum*, id est, Papiam, ibique cum debito tanto patri honore recondidit. *ossa S. Augustini. transtulit papiam.*

Anno IↃCCXXVII. CONSTANTINVS, filius Leonis, cum LEONE filio imperator.

Anno IↃCCXXVIII.

Anno IↃCCXXIX.

Gregorius III. papa. Anno ICCCXXX. *Gregorius III.* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic castus et in diuinis scripturis eruditus fuit. Et *Bonifacium* Britannia ortum episcopum ordinauit, et per eum uerbum salutis in Germania praedicauit. *Bonifacius Germanorum apostolus.* Addidit quoque in canone, *intra quorum nos consortium non aestimator meriti, sed ueniae quaesumus largitor admitte.* Ipse etiam quadragesimali tempore, ut quinta feria ieiunium atque missarum celebratio fieret, quod non agebatur, tunc instituit.

Anno IↃCCXXXI. *S. Bonifacius* Moguntiacensis archiepiscopus claruit.

Anno IↃCCXXXII.

Anno IↃCCXXXIII.

Anno IↃCCXXXIV.

Anno IↃCCXXXV.

Anno IↃCCXXXVI.

Anno IↃCCXXXVII.

Anno IↃCCXXXVIII.

Anno IↃCCXXXIX.

Zacharias papa. Anno IↃCCXL. *Zacharias* papa Romanam rexit ecclesiam.

Carolus maior domus obit. Anno IↃCCXLI. *Karolus* filius Pipini, maior domus et bellicosissimus dux Francorum, mortuus est.

Anno IↃCCXLII. *Karlomannus* et *Pipinus*, filii Caroli, diuiserunt inter se regnum Francorum, in loco qui dicitur uetus Pictauis.

Anno IↃCCXLIII.

Anno IↃCCXLIV.

Anno IↃCCXLV.

Carolomannus. monachus factus. *Karlomannus* rex, honorifice et cum multis muneribus a fratre suo *Pipino* rege dimissus, Romam perrexit, ibique se totondit et in *Soracte* monte monasterium aedificauit, in honore S. Syluestri: ibique aliquod tempus moratus, cum propter regiam nobilitatem ab omnibus ueneraretur, timens fauorem laudis humanae, cum uno fido socio noctu omnibus inde aufugit insciis, nihil secum A portans, et ad montem *Cassinum* perueniens, ibi monachus factus est.

Anno IↃCCXLVI.

Anno IↃCCXLVII.

Anno IↃCCXLVIII. *Gripho* quidam de Saxonia egressus, in Bauuariam uenit, ipsumque ducatum sibi subiugauit. *Griphonis gesta in Bauaria.* *Hildrudem* cum *Tassilone* cepit, et suae ditioni subiecit. Hoc audiens Pipinus, B cum exercitu uenit, omnesque nominatos oppressit. Tassilonem ducem Bauuariorum constituit, Griphoni duodecim comitatus dedit in Neustriae partibus.

Anno IↃCCXLIX. *Burchardus* Würzeburgensis episcopus et *Folradus* capellanus Pipini, missi sunt Romam ad hunc *Zachariam* papam, ut interrogarent de regibus in Francia, qui illis temporibus non habentes regiam potestatem, reges tantum uocabantur, si bene esset, an non? *Burchardus ep. Wirtzb.* C Et *Zacharias* papa mandauit Pipino melius sibi uideri, illum regem uocari, qui potestatem haberet, quam illum, qui non haberet regiam potestatem, nec perturbaretur christianitatis ordo.

D Anno IↃCCL. PIPINVS rex per apostolicam auctoritatem, secundum morem Francorum, electus in regem et sanctae unctionis oleo inunctus, per manus sanctae memoriae *Bonifacii* Mogonciacensis archiepiscopi, eleuatus, est hoc anno in regnum Francorum, in Suessionis ciuitate. *Pipinus rex Francorum creatur.* Hildericus autem, qui falso rex uocabatur, attonsus est et in E monasterium missus.

Anno IↃCCLI. *Stephanus* papa Romanam rexit ecclesiam. *Stephanus papa.* Hic Stephanus papa statim hoc anno uenit in Franciam, ad regem *Pipinum*, solatium et adiutorium quaerens, *auxilium Pipini quaerit.* pro oppressione Romanae ecclesiae, quam faciebat *Haistulphus* rex Longobardorum, et pro requirendis iustitiis S. Petri, quas idem F rex contra dicebat.

Anno IↃCCLII. *Stephanus* papa in Francia manens, Christi roboratus uirtute, inter celebrationem consecrationis et oblationem sacrificii unxit in regem et confirmauit secundo sancta unctione regem *Pipinum* et duos filios eius, *Stephanus Pipinum in regem ungit.* Karolum et Karlomannum; sed et *Bertradam* coniugem ipsius regis indutam G cycladibus regiis consignauit in DEI nomine; atque Francorum proceres apostolica benedictione sanctificans, auctoritate S. Petri a Christo tradita obligauit et obtestatus est, ut nunquam de altera stirpe per succedentium temporum curricula, ipsi, uel quicunque ex eorum progenie orti, regem super se praesumant aliquando constituere, nisi de eorum progenie, quos et diuina prouidentia ad sedem apostolicam tuendam

dam eligere, et patricios sanctae Romanae ecclesiae esse, et in potestatem regiam sancta unctione dignata sit sublimare.

S. Bonifacii martyrium.

Eodem anno S. Bonifacius, archiepiscopus ecclesiae Magonciacensis, annuncians uerbum salutis in Fresia, a paganis cum sociis suis coronatus occubuit. Vualfridus abbas interea tunc claret. S. Lullus archiepiscopus Mogonciacensis*

** constituitur.*

Pipini expeditio in Italiam prima.

Pipinus rex per apostolicam inuitationem Italiam ingressus est, *Haistulphus* rex *Thermiphilas* id est clusas Longobardorum petiit et obuiam Francis uenit et, commisso praelio, DEO auxiliante et *B. Petro* intercedente, Pipinus uictor exstitit. Incluso uero *Haistulpho* in Papia necessitate ductus, iustitiam S. Petri pollicitus est faciendam. Ex qua promissione Pipinus obsides XL. recepit, sacramentoque accepto reuersus est in Franciam. *Stephanus* papa quoque eodem anno reductus est ad suam sedem, permissu regis Pipini.

Anno IↃCCLIV.

Secundo.

Anno IↃCCLV. Cum audisset *Pipinus*, ea non esse uera, quae *Haistulphus* promiserat, de iustitiis S. Petri: iterum Italiam ingressus, *Haistulphum* in *Papia* obsedit et rursum de iustitiis firmitatem dedit, ut stabiles permanerent, et insuper Rauennam cum pentapoli, et omni exarchatu conquisiuit et sancto Petro tradidit. Cum autem reuersus esset *Pipinus* in Franciam, meditabatur Haistulphus ea fallere, quae promiserat. Quadam uero die, cum uenationibus inseruiret, percussus est DEI iudicio, uitamque cum regno finiuit

Constantinus imperator. Tassilo iurat imperatori.

Anno IↃCCLVI. CONSTANTINVS imperator misit regi Pipino cum aliis donis organum. Eodem anno *Tassilo* dux Bauuariorum sacramenta multa iurauit *Pipino* et filiis eius supra corpus *Dionysii* et S. Germani, sanctique Martini, et suus effectus est per manus. Sic et eius homines meliores fecerunt.

** Notand. uitio forte librarii omissum esse Paulum pontificem. Vide Anast ad hunc ann. Christi.*

Pipinus Saxonis sibi subiecit.

Anno IↃCCLXII. * *Pipinus* iter fecit in Saxoniam, et munitiones Saxonum per uirtutem introiuit, et multae strages factae snt de populo Saxonũ et tunc promiserunt, se omnem uoluntatem eius facturos: tributum etiam praesentandum, equos scilicet CCC. per singulos annos.

Anno IↃCCLVIII.

Leo imp.

Anno IↃCCLIX. LEO, filius Constantini superioris imperator.

Anno IↃCCLX.

Anno IↃCCLXI. His temporibus *S. Othmarus* abbas claruit, ex genere Alamannorum oriundus in Rhetia Curiensi.

Anno IↃCCLXII.

Anno IↃCCLXIII.

Pipinus rex habuit placitum in Niniuernis: *Tassilo* dux positis sacramentis fraudulenter se inde subtraxit, omnia beneficia oblitus, quae rex Pipinus auunculus eius sibi fecerat; et Bauuariam regressus amplius noluit uidere faciem regis.

Tassilo.

Constantinus imperator.

Anno IↃCCLXIV. CONSTANTINVS, filius Leonis, cum matre sua *Hirene*, post patrem imperator.

Anno IↃCCLXV.

Anno IↃCCLXVI.

S. Virgilius episcopus Salisburgensis.

Anno IↃCCLXVII. *S. Virgilius* consecratus est in episcopum Saltzburgensem XVII. Kal. Iulii, *Ioanne* episcopo defuncto, quem *Bonifacius* consecrauerat ad praedictum locum.

Pipinus triumphat et obit.

Anno IↃCCLXVIII. *Pipinus* rex interempto *Vuatfario* duce Aquitanorum, et captis matre, sororibus, neptibus eiusdem ducis, cum triumpho uictoriae ad *Senones* reuersus est: ibique moram faciens, post aliquot dies aegrotare coepit. Inde profectus Turonos uenit, et orationis causa ad *S. Martinum* perrexit. Inde egressus Parisios ad *S. Dionysium* uix peruenit, ibique diem clausit extremum VIII. Kal. Octobris.

Carolus et Carolomannus.

KAROLVS et Karolomannus filii Pipini eleuati sunt in regnum.

Anno IↃCCLXIX.

Adrianus papa.

Anno IↃCCLXX. *Adrianus* papa Romanam rexit ecclesiam.

Carolomannus obit.

Anno IↃCCLXXI. Karolomannus rex frater Karoli Francorum regis mortuus est: totumque regnum Francorum in Karoli cessit potestatem.

Anno IↃCCLXXII.

Carolus M. precibus Adriani Desiderio bellum infert.

Anno IↃCCLXXIII. KAROLVS rex peruenit ad hyemandum in Theodonis uillam, ubi eum adiit missus hujus Adriani papae numine, petens, inuitans eum una cum Francis, ut pro amore DEI, pro requirendis iustitiis S. Petri, super *Desiderium* regem Longobardorum ueniret. Tunc rex principes consuluit, utrum petitionibus apostolicis assensum praeberet. Et omnibus collaudantibus illis in partibus profectus est. Quod cum cognouisset Desiderius regi et Francis cum armatis occurrit. Tunc rex ad *Clusas* castra posuit, et misit quosdam de electis uiris per montana. Hoc sentiens *Desiderius*, statim clusas reliquit, et quam citius potuit *Papiam* ingressus est. Rex autem cum omnibus suis, DEO auxiliante et intercedente B. Petro, sine laesione Italiam ingressus, Desiderium regem in Papia obsedit, et ibi in suis castris natale domini celebrauit.

S. Ruodbertus.

Anno IↃCCLXXIV. *S. Ruodbertus* translatus est a *B. Virgilio* episcopo.

Carolus Desiderium capit.

Karolus, relicto exercitu apud Papiam, in sancta resurrectione Romam uenit,

nit, et ab *Adriano* papa honorifice susceptus est. Post sanctam uero resurrectionem *Papiam* reuersus, ipsam ciuitatem armis cepit, et Desiderium regem cum uxore sua et filiis omnemque thesaurum palatii comprehendit. *Adalgisus* uero, filius Desiderii, fuga lapsus, intrauit mare et Constantinopolim peruenit. Tunc omnes *Longobardi*, de cunctis ciuitatibus Italiae uenientes, Karoli se subdiderunt dominationi. Nec mora, *Karolus* ueniens Romam, iterum constituit ibi *synodum* cum Adriano papa, in patriarchio *Laterani*, in ecclesia S. saluatoris. Quae synodus celebrata est a CLIII. religiosis episcopis et abbatibus. Adrianus autem papa cum uniuersa synodo tradiderunt Karolo *ius et potestatem eligendi* pontificem et ordinandi apostolicam sedem, dignitatem quoque patriciatus ei concesserunt. Insuper archiepiscopos per singulas prouincias ab eo inuestituram accipere diffiniuit: et ut nisi a rege laudetur et inuestiatur episcopus, a nemine consecretur. Et quicunque contra hoc decretum esset, anathematis uinculo eum innodauit et, nisi resipisceret, bona eius publicari praecepit.

Synodus Romana.

Potestas eligendi pontificem Carolo conceditur.

Ita Karolus subiugata Italia, et ordinata, custodiam Francorum dimittens in Papia, cum magno triumpho in Franciam reuersus est.

Carolus in Franciam uictor redit.

Anno IↃCCLXXV.

Anno IↃCCLXXVI.

Anno IↃCCLXXVII. KAROLVS Saxoniam ingressus est, et placitum tenuit in loco, qui *Padersbronna* dicitur, ubi omnes Saxones conueniunt, et multitudo magna Saxonum ibi baptizata est, et secundum consuetudinem sacramenta dederunt, ut perderent ingenuitatem et omnem haereditatem, nisi conseruarent suspectam christianitatem, et promissam fidelitatem regi et filiis eius, nec non et Francis.

Saxones Christo nomen dant.

Anno IↃCCLXXVIII.

Anno IↃCCLXXIX.

Anno IↃCCLXXX.

Anno IↃCCLXXXI. KAROLVS Romam ueniens orationis causa, et ibi Pipinus filius eius baptizatus est ab Adriano papa: quin ipse eum de sacro fonte suscepit, et duo filii eius inuncti sunt in reges ab eodem papa; *Pipinus* super Italiam, *Loduuicus* super Aquitaniam.

Caroli filii unguntur in reges.

Circa haec tempora corpus beati Valentini confessoris Christi et episcopi, quod à Longobardorum gente de castro Magensi, ubi primitus conditum fuerat, ablatum erat; et Tridentinam urbem deportatum, a *Tassilone* duce Bauuariorum, in Pataulam ciuitatem, cum summo honore euectum et ibi tumulatum est.

B. Valentini corpus famulatur Pataviae.

Per idem tempus *Tassilo* dux commonitus per apostolicam commonitionem Adriani papae, ut recordaretur priorum sacramentorum, et non aliter faceret erga Karolum, nisi sicut iureiurando iam dudum promiserat Pipino, patri eius. His admonitionibus consensit Tassilo et sumptis obsidibus a rege uenit *Vuormatiam*, et ibi renouauit sacramenta et XII. obsides dedit.

Tassilo fidelitatem promittit Carolo

Anno IↃCCLXXXII. His temporibus *S. Egidius* abbas claruit, qui fuit natione Graecus. Exstitit Athaenis oriundus, patre *Theodoro*, matre *Pelagia*: qui utraque regia stirpe progeniti, atque inter totius orbis primates praeclari erant.

S. Egidius.

Anno IↃCCLXXXIII.

Anno IↃCCLXXXIV. *B. Virgilius* obiit v. Kal. Decembris.

Anno IↃCCLXXXV

Anno IↃCCLXXXVI.

Anno IↃCCLXXXVII. KAROLVS Romam uenit orationis causa, et honorifice susceptus est ab *Adriano* papa. Tum uidens apostolicus facta mendacia, et instabilitatem *Tassilonis* ducis, iratus anathematizauit eum et omnes illi fauentes, nisi fidelitatem, quam Pipino et filio eius Carolo promiserat, per omnia seruaret, contestans eum per missos eiusdem ducis, qui tunc forte aduenerant, ne per eius obdurationem et perfidiam christianorum sanguis funderetur, et terra deuastaretur. Et, si ipse dux nullatenus obediret, tunc Karolus et exercitus eius absoluti essent a DEO, et S. Petro. Et quidquid in ducatu eius perpetratum esset, in incendiis et homicidiis, uel qualicunque malitia, totum hoc super Tassilonem et socios eius reuerteretur, et rex innoxius esset et Franci. Karolus autem a Roma ueniens, *synodum* apud *Vuormaciam* congregauit, et manifestauit sacerdotibus et optimatibus regni, qualiter uersutia Tassilonis coram summo pontifice esset deprehensa. Missit itaque cum consultu fidelium ad eundem ducem, monens, ut apostolicis adhortationibus obediret. Qui cum nollet, rex exercitum partibus Bauuariae mouit et uenit in locum, qui dicitur Lechfelt, super Augustam ciuitatem, cum ualida manu. Tunc uidens Tassilo, se ex omni parte circundatum, uenit ad Karolum tradens se manibus eius ad seruitium, et reddidit ducatum sibi commissum a Pipino et, se in omnibus peccasse et male egisse, confessus est: et denuo renouans sacramenta, dedit XII. obsides, et filium suum XIII.

Tassilo excommunicatur a papa.

Anno IↃCCLXXXVIII. KAROLVS congregauit *synodum* in *Engilinheim*, ibique uenit *Tassilo* dux. Coeperunt autem eum Bauarii accusare, quod fidem

Synodus Engilinheimensis.

dem promissam uiolasset, suadente uxo- A re *Luitburga*. Et obiecta Tassilo negare non potuit: sed comprobatus est, ad *Auaros* se postea contulisse et in uitam fidelium regis consiliasse. Ex his et aliis multis ab omnibus diiudicatus est ad mortem. Et cum omnes capitalem sententiam proclamarent, rex misericordia motus, eo quod consanguineus eius esset, obtinuit ab omnibus ut non mo- B reretur. Interrogatus ergo a rege, quid agere uellet, terrae prostratus licentiam in monasterium intrandi expetiit, ut ibi peccata sua defleret. Similiter *Thiedo* filius eius fecit, Igitur attonsi et in monasterium missi sunt. Pauci Bauuari, qui cum Tassilone senserant, in exilium missi sint.

Tassilo damnatus infidelitatis,

monasterium intrat.

Carolus Boioariae limites ponit.

Anno IↃCCLXXXIX. KAROLVS ad C *Radesponam* uenit ibique marcas et fines baioariorum disposuit. Postea Rhenum transiit et ad *Coloniam* uenit, ibique duos pontes construxit et ex utraque parte pontis castrum aedificauit, ex lignis et terra.

Anno IↃCCXC.

Carolus Auares inuadit.

Anno IↃCCXCI. KAROLVS ad Radesponam uenit, ibique consilio opti- D matum regni disposuit ire in regnum *Auarorum*, propter malitiam intolerabilem, quam in Galliarum populos commisissent et ecclesias DEI. Venit ergo cum exercitu usque ad *Anisum* fluuium, ubi triduanum ieiunium fecerunt, pro salute exercitus, et ita cum plurima multitudine uenerunt, ubi iam dicti Auares munitiones habebant, de Australi parte E ad *Gummiberg*, de aquilonari uero ripa, in loco qui dicitur Champ. Itaque *Auares* cum uidissent ex utraque ripa exercitum et classem per medium fluuium uenientem, dimissis munitionum praesidiis, latibula fugae quaesierunt. Et sic Karolus sine laesione *Pannoniam* intrauit et uenit usque ad fluuium, qui uocatur *Raba*, omnia caedibus et incen- F diis deuastans, et sic ad Radesponam rediit.

Arno archiep. Salzb. pallium accipit.

Anno IↃCCXCII. *Adrianus* papa dedit *Arnoni* primo archiepiscopo Salzburgensi pallium.

Anno IↃCCXCIII.

Synodus Francofurtana.

Anno IↃCCXCIV. KAROLVS celebrauit pascha in *Franconfurt*, ibique congregauit *synodum* magnam episco- G porum Galliarum, Germanorum, Italorum, ibique fuerunt apostolici missi Theophilus et Stephanus episcopi, et in hac synodo tertia condemnata est haeresis Feliciana.

haeresis Feliciana.

Anno IↃCCXCV.

Leo III. papa.

Anno IↃCCXCVI. *Leo* papa III. post *Adrianum* constituitur. Hic *Leo* papa statim post electionem suam misit Karolo legatos cum muneribus et claues confessionis S. Petri et uexillum urbis Romanae direxit.

Anno IↃCCXCVII.

Arno secunda uice pallium accipit.

Anno IↃCCXCVIII. Hoc anno datum est iterum *pallium* a Leone papa III. *Arnoni*. HIRENE, imperatrix Constantinopoli post Constantinum filium eius.

Irene imperatrix.

Haec HIRENE misit statim legatos suos ad KAROLVM, *Michaelem* patricium Phrygiae, et *Theophilum* presbyterum, querens per epistolam, quod filius eius Constantinus imperator, a suis comprehensus, excaecatus esset. Haec tamen legatio de pace tantum fuit.

Leo Roma pulsus.

Anno IↃCCXCIX. Romani *Leonem* papam, letania maiore captum, excaecauerunt, ac linguam eius radicitus abściderunt. Qui in custodiam missus noctu per murum euasit, et ad ducem Spoletanorum, qui tunc apud *basilicam S. Petri* erat, ueniens Spoletum ductus est, et inde in Saxoniam ad Padesbrunam, ubi tunc rex erat, uenit, et eum rex cum summo honore suscepit et Romam simili modo remisit.

restituitur a Carolo,

Anno IↃCCC. KAROLVS Romam uenit, et occurrit ei *Leo* papa pridie, et senatus Romanorum apud *Nomentum*, duodecimo ab urbe lapide, et summa cum humilitate et honore suscepit, statimque eum ad urbem praecessit. Et in crastinum in gradibus basilicae S. Petri stans, missis obuiam Romanae urbis uexillis, cum crucibus, et reliquiis, dispositis per congrua loca tam peregrinorum quam ciuium turmis, qui uenienti laudes dicerent, ipse cum clero et episcopis ante gradus ecclesiae eum humiliter suscepit, dataque benedictione in ecclesiam sancti Petri, cunctis canentibus, introduxit. Hoc autem factum est VIII. Kal. Decemb.

et purgat se de criminibus obiectis.

Post septem uero dies rex concione uocata, cur Romam uenisset, indicauit: et inde quotidie ad ea, propter quae uenerat, finienda, operam dedit. Inter quae quidem maximum et difficillimum erat de discutiendis criminibus, quae summo pontifici obiecta erant. Causa itaque uentilata, cum nullus probator aut testis legitimus appareret, qui locum controuersiae subire praesumeret, praefatus pontifex coram omni populo in domo S. Petri euangelium portans, ambonem conscendit, inuocatoque sanctae Trinitatis nomine, iureiurando de obiectis se criminibus purgauit.

Carolus imp. Rom. renunciatus,

Anno IↃCCCI. KAROLVS magnus imperator Romanus. Cum Karolus rex ipso die natalis domini ante confessionem S. Petri ab oratione surgeret, *Leo* papa coronam imperialem capiti eius imposuit, et a cuncto Romanorum populo, ter acclamatum est:

Karo-

Karolo augusto, a Deo coronato, magno et pacifico imperatori Romanorum uita et uictoria. Et post laudes more antiquorum principum adoratus est; et ablato patricii nomine, *imperator et augustus* appellatus est.

punit aduersarios Leonis. Post paucos autem dies iussit eos, qui anno superiori pontificem deposuerant, exhiberi. Et habita de eis quaestione, secundum legem Romanam, ut maiestatis rei capitali sententia damnati sunt. Pro quibus tamen papa pio affectu intercessit, et uita et membrorum integritas eis concessa est: sed pro facinoris magnitudine in exilium deportati sunt. Cuius facinoris principes fuere *Paschalis* * *primicerius*, *Campulus*, et multi alii nobiles Romani. Ordinatis itaque Romanae urbis totiusque Italiae non tantum publicis, sed etiam ecclesiasticis rebus et negotiis, imperator Spoletum perrexit, inde Rauennam et inde Papiam.

** nunciculator MS. mendose.*

terrae motus Eodem anno, IV. Kal. Maii, hora noctis secunda, *terraemotus* ingens factus est, quo tota Italia grauiter concussa est, et tectum basilicae S. Petri magna ex parte corruit, cum suis trabibus.

Irene pacem init cum Carolo. Anno IↃCCCII. HIRENE imperatrix misit de Constantinopoli legatum, nomine Petrum, ad imperatorem KAROLUM, de pace confirmanda inter Francos et Graecos. Et imperator misit Constantinopolim *Iesse*, episcopum Ambianensem, et *Elingaudum* comitem, ut pacem firmam cum ea statuerent.

et et Nicephorus. Anno IↃCCCIII. Nicephorus imperator Constantinopolitanus. Hic misit legatos suos ad *Karolum* imperatorem; qui pacem cum eo fecit, et *Venetiam* ei reddidit. Tunc dimisso et absoluto *Arsaphio* Spatario, legato Nicephori augusti, eiusdem pacis causa legati a Karolo Constantinopolim missi sunt, *Halto* episcopus de Basila, et *Hugo* comes de Turonia, et *Vuillarius* dux Venetiae. *

** Haec acta, ut chronologia requirit, transferenda uidentur ad annum 811.*

Anno IↃCCCIV.

Anno IↃCCC[illegible]

Anno IↃCCCVI.

Anno IↃCCCVII.

Anno IↃCCCVIII.

Anno IↃCCCIX.

Anno IↃCCCX.

Nicephorus obit. Anno IↃCCCXI. Ipse autem NICEPHORUS imperator post multas et insignes uictorias in Maesia, prouincia commisso cum Bulgaribus praelio, moritur, antequam uenissent ad eum legati Karoli.

Michaël imp. Anno IↃCCCXII. MICHAEL imperator Constantinopolitanus. Hic fuit gener *Nicephori* augusti. Ipse statim legatos Caroli, qui ad Nicephorum

A missi fuerant, suscepit in Constantinopoli et absoluit. Cum quibus et suos legatos direxit, *Michaelem* episcopum, et *Theognostum* protospatarium, ut per eos pacem a Nicephoro coeptam confirmaret. Qui *Aquisgrani* ad imperatorem uenientes, cum scriptum pacti ab eo in epistola suscepissent, more suo Graeca lingua laudes ei dixerunt, im-B peratorem eum et basileum appellantes. Inde reuertendo Romam uenientes in basilica S. Petri, eundem pacti seu foederis libellum a Leone papa denuo susceperunt. A *Grimaldo* duce Beneuentanorum XXV. millia, solidorum auri Karolo imperatori pro tributo soluta sunt.

Anno IↃCCCXIII. Concilia multa C iussu Caroli super statum ecclesiarum per totam Galliam ab episcopis celebrata sunt. Quorum unum *Moguntiae*, alterum *Remis*, tertium Turonis, quartum *Cabilone*, quintum *Arelate* congregatum est: et constitutiones in singulis conciliis factae ab imperatore confirmatae sunt. *Concilia a Carolo habita.*

Eodem anno KAROLUS magnus im-D perator obiit, anno LXXII. uitae suae, et *Aquis* in basilica S. saluatoris, et S. eius genetricis, MARIAE honorifice conditus est. Quam basilicam ipse mirifico opere a fundamento aedificauit. *Ludwicus* filius eius primus imperialia sceptra suscepit. *Carolus M. obit.*

Anno IↃCCCXIV. LUDUUICUS pius et primus imperator Romanus. *Ludouicus pius imp.*

E Anno IↃCCCXV.

Anno IↃCCCXVI. *Stephanus* papa menses septem. *Stephanus papa.*

LUDUUICUS pius hoc anno in Aquisgrani palatio conuocauit generalem conuentum, et ibi canonicorum uitam regulis instituit indictione X. *Synodus Aquisgranensis.*

Anno IↃCCCXVII. *Paschalis* papa constituitur. *Paschalis papa.*

F Huic Paschali papae LUDUUICUS pius imperator, filius Karoli, de eligendo in Romanum pontificem, quod ita se habet. *pactum cum Ludouico pio.*

Ego LUODUUICUS, *Romanus imperator augustus, statuo et concedo, per hoc pactum confirmationis nostrae, tibi beato Petro principi apostolorum et per te Vicario tuo domino* Paschali, *summo pontifi-*G*ci et successoribus eius in perpetuum, sicut a praedecessoribus nostris usque nunc in uestra potestate et ditione tenuistis et disposuistis, ciuitatem Romanam, cum ducatu suo et suburbanis, atque uiculis omnibus et territoriis eius montanis atque maritimis, littoribus et portubus, seu cunctis ciuitatibus, castellis, opidis ac uillis in Tusciae partibus constitutis. Idem. Quando uero diuina uocatione huius sacratissimae sedis pontifex de hoc mundo mi-*

migrasse, nullus ex regno nostro aut Francus aut Longobardus, aut de qualibet gente homo, sub nostra potestate constitutus, licentiam habeat contra Romanos aut publice, aut priuatim, ueniendi uel electionem faciendi, nullusque in ciuitatibus, aut in territoriis, ad ecclesiae beati Petri apostoli potestatem pertinentibus, aliquod malum facere praesumat; sed liceat Romanis, cum omni ueneratione, et sine qualibet perturbatione honorificam suo pontifici exhibere sepulturam et eum, quem diuina inspiratione, et B. Petri intercessione, omnes Romani, consilio uno atque concordia, sine aliqua promissione, ad pontificatus ordinem elegerit, sine aliqua ambiguitate, uel contradictione, more canonico consecrari et, dum consecratus fuerit, legati ad nos, uel ad successores nostros reges Francorum, dirigantur, qui inter nos et illum amicitiam et charitatem ac pacem socient.

Anno IↃCCCCXVIII.

Anno IↃCCCCXIX.

Anno IↃCCCCXX.

Arno obit. Anno IↃCCCCXXI. *Arno* primus archiepiscoqus Salzburgensis obiit.

Anno IↃCCCCXXII.

Anno IↃCCCCXXIII.

Anno IↃCCCCXXIV.

Eugenius papa. Anno IↃCCCCXXV. *Eugenius* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic papa dedit *pallium* domino *Adalrammo* Salzburgensi archiepiscopo.

Anno IↃCCCCXXVI.

Anno IↃCCCCXXVII.

Anno IↃCCCCXXVIII.

Anno IↃCCCCXXIX.

Valentinus papa. Anno IↃCCCCXXX. *Valentinus* papa, XL. dies Romanam rexit ecclesiam.

Gregorius papa. Anno IↃCCCCXXXI. *Gregorius IV.* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic consentiente LVODVVICO pio imperatore, cum omnibus regni et imperii sui episcopis, statuit, ut secundum Romanam consuetudinem, per totam Galliam solenniter *festiuitas omnium sanctorum*, in Kalendis Nouembris in perpetuum ageretur. quod usque tunc non fiebat; sicut et apud Romanos a tempore Bonifacii papae agebatur. Quam sanctam constitutionem reuerenti et libenti animo suscepit et seruat ab eo tempore et deinceps omnis in toto terrarum orbe catholica ecclesia. *Festum omnium SS. instituit.*

Anno IↃCCCCXXXII.

Anno IↃCCCCXXXIII.

Anno IↃCCCCXXXIV.

Anno IↃCCCCXXXV.

Luitprammus archiepiscop. Salisb. pallium accipit. Anno IↃCCCCXXXVI. Hoc anno datum est pallium *Luitprammo* archiepiscopo Salburgensi post *Adalrammum* a *B. Gregorio* papa IV.

Anno IↃCCCCXXXVII.

Anno IↃCCCCXXXVIII.

Luodouicus pius regno priuatur. LVODVVICVS pius imperator, a suis A imperio priuatur, et custodiae traditur, propter multimodam fornicationem *Iudith* uxoris eius ex maxima parte: regnique monarchia *Lothario* filio suo per electionem Francorum datur. Postea uero ab eodem filio suo de custodia liberatus, in imperiali sede restituitur. *restituitur.*

Ebo deponitur. Anno IↃCCCCXXXIX. *Ebbo*, episcopus Remorum, in generali synodo de- B ponitur, et multi alii exilio damnantur, qui in deiectionem imperatoris conspirauerant.

Ludouicus pius moritur. Anno IↃCCCCXL. LVODVVICVS pius imperator, dum filium suum *Luoduuicum* trans Rhenum persequitur, morbo grauatus, et in nauim missum per *Moenum* in Rhenum deducitur, ibique in insula Heingilinheim uita decessit, C inde deportatus in basilicam *Arnulfi* honorifice sepelitur, medio Martio. *Lotharius* filius eius statim imperium arripuit, indignantibus fratribus eius Luoduuico et Karolo, qui et maximum exercitum contrahunt, et fratrem bello aggrediuntur. In qua pugna Francorum uires attenuatae sunt et famosa uirtus ita infirmata, ut non amplius ad ampli- D ficandos terminos regni, uerum nec ad tuendos in posterum sufficeret. Tandem duo fratres non sine graui dispendio suorum uicerunt.

Lotharius imperator. Anno IↃCCCCXLI. LOTHARIVS imperator Romanus.

Sergius II. papa. Anno IↃCCCCXLII. *Sergius II.* papa Romanam rexit ecclesiam.

Ludouici filii regna partiuntur. Tres praedicti fratres regnum Fran- E corum inter se diuiserunt. *Karolo* Occidentalia regna cesserunt. *Luoduuico* orientalia, scilicet omnis Germania usque ad Rheni fluenta. Porro Lotharius, qui maior natu erat et imperator appellabatur, medius inter utrosque incedens, regnum est sortitus, quod hactenus ex eius uocabulo *Lotharium* regnum nuncupatur; totam prouinciam, F nec non et omnia regna Italiae cum ipsa Romana urbe.

Anno IↃCCCCXLIII.

Anno IↃCCCCXLIV.

Anno IↃCCCCXLV.

Anno IↃCCCCXLVI.

Leo IV. papa. Anno IↃCCCCXLVII. *Leo IV.* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno IↃCCCCXLVIII.

Caroli et Ludouici constitutio. G Anno IↃCCCCXLIX. His temporibus *Carolus* et *Luoduuicus*, gloriosi reges, fratres huius Lotharii imperatoris, in primo libro capitulorum suorum statuerunt Romanae ecclesiae dicentes: *Sacrorum canonum non ignari, ut in DEI nomine sancta ecclesia suo liberius potiatur honore, assensum ordini ecclesiastico praebemus, ut scilicet episcopi per electionem cleri et populi secundum statuta canonum de propria dioecesi, remota personarum*

rum

rum et munerum acceptione, ob uitae meritum et sapientiae donum eligantur.

Anno ɪↄcccʟ.

Anno ɪↄcccʟɪ.

Anno ɪↄcccʟɪɪ.

Normanni. Anno ɪↄcccʟɪɪɪ. *Nortmanni* Britiannicum mare nauigio girantes, ostia Ligeris fluminis occupauerunt. Ac primum *Andegauensem*, deinde *Turoniam* occupant urbem, ac uelut immanis tempestas cuncta prosternunt, templum etiam praecellentissimi pontificis *Martini* incendio cremant. Tunc primum, ut aiunt, Nortmannorum classis *Ligeris* attigit littora.

Anno ɪↄcccʟɪv.

Benedictus III. papa. Anno ɪↄcccʟv. *Benedictus* III. papa Romanam rexit ecclesiam.

Lotharius regnum partitur filiis. LOTHARIUS imperator, conuocatis primoribus regni, imperium inter filios suos diuisit. *Luoduuico* Italiam tradidit, eumque imperatorem constituit. Æquiuoco uero suo id est *Lothario*, regnum, quod ex suo nomine uocatur, concessit. *Karolo* autem, qui iunior natu erat, prouinciae regnum largitus est. Dispositis itaque regni negotiis, ualedicens suis seculum reliquit, atque in Prumiae monasterium ueniens, comam capitis deposuit habituque sanctae conuersationis accepto, in religionis professione diem clausit extremum III. Cal. Octob.

Ludouicus II. imperator. Anno ɪↄcccʟvɪ. LUODUUICUS II. imperator Romanus. *Lotharius* rex, filius Lotharii imperatoris, Tuietbergam reginam in matrimonium sibi iungit: ex qua coniunctione maxima ruina non solum illi, sed et omni regno suo accidit.

Anno ɪↄcccʟvɪɪ.

Nicolaus papa. Anno ɪↄcccʟvɪɪɪ. *Karolus* rex filius Lotharii imperatoris moritur.

Anno ɪↄcccʟɪx. *Nicolaus* papa constituitur.

*Luitprammus obiit.

** Archiepiscopus Salzburgensis, quo de supra. Adelwinus archiepiscopus Salzburgensis.* Hic Nicolaus dedit pallium *Adeluuino*, archiepiscopo Salzburgensi, post *Luitprammum* archiepiscopum.

Anno ɪↄcccʟx.

Anno ɪↄcccʟxɪ.

Anno ɪↄcccʟxɪɪ.

Anno ɪↄcccʟxɪɪɪ.

Anno ɪↄcccʟxɪv.

Lotharius diuortium facit cum uxore Thietberga. *Lotharius* rex coepit *Thietbergam* reginam a suo consortio separare. Quia eam exosam habebat, propter Vualdradam, quae eius concubina erat, cum adolescens esset adhuc in domo paterna. Per *Gontharium* itaque, Coloniensem episcopum, qui tunc archicapellanus erat, et *Thietgaudum* Treuirensem archiepiscopum, consilium Melis conuocans, reginam quasi canonice euocatam in medio statuunt. Vna testes producuntur episcopi cum conscriptis. Qui ualde grauia crimina imponentes, inter alia protestati sunt, quod eadem *Thietberga* confessa fuisset, semetipsam fratris germani incestuoso concubitu foedatam. Et statim a legitimo thoro regina separatur, et ab omni maritali copula inhibetur. Discidio itaque facto, auctoritate illorum episcoporum, Lotharius rex *Vuldradam* sibi copulauit, in conuentu synodali, Aquis congregato. Haec autem omnia, agentibus fratribus *Thietbergae*, ad notitiam Nicolai papae perferuntur.

Anno ɪↄcccʟxv.

Anno ɪↄcccʟxvɪ. *Arsenius* episcopus apocrisiarius et consiliarius *Nicolai* papae, uice ipsius directus est in Franciam. Qui sua auctoritate et domini papae ita constrinxit Lotharium regem, ut Thietbergam reginam reciperet, iurisiurando interposito, quod eam deinceps haberet, sicut uere legitimam uxorem: sed mentitus est. *Sed eandem recipit adhortatus a pontif.*

Anno ɪↄcccʟxvɪɪ.

Anno ɪↄcccʟxvɪɪɪ.

Anno ɪↄcccʟxɪx. *Adrianus II.* papa post Nicolaum constituitur. Hic Adrianus II. cum ad Romanum pontificatum ab ecclesia DEI genetricis dominae nostrae, que dicitur ad praesepe, traheretur ad Lateranense patriarchium, certatim a clero et populo et proceribus deportatus est. Quod audientes missi *Luoduuici* imperatoris, filii Lotharii imperatoris, moleste tulerunt, indignati scilicet, quod, dum praesentes essent, non fuerunt inuitati, nec optatae a se futuri praesulis electioni interesse meruerint. Qui, accepta ratione, quod non causa contemptus augusti, sed futuri temporis prospectu, hoc commissum esset, ne uidelicet legatos principum in electione Romanorum pontificum mos exspectandi per huiusmodi fomitem inolesceret, omnem indignationem medullitus sedauerunt, et ad salutandum electum et ipsi humiliter accesserunt. *Adrianus papa.*

Ipse etiam *Adrianus* papa, quod *Nicolaus* decessor eius disposuerat, missos suos, *Donatum* scilicet Ostiensem, et *Stephanum* Nepesinum episcopos, et *Marinum* diaconum S. Rom. ecclesiae, ad BASILIUM imperatorem et ad filios eius, Constantinum et LEONEM augustos, Constantinopolim direxit. Cum quibus et *Anastasius* bibliothecarius Romanae sedis, utriusque linguae, Graecae et latinae peritus, perrexit, et congregata synodo, cui interfuerunt quinque patriarchae, cum ducentis quadraginta patribus, quamque octauam uniuersalem synodum illuc conuenientes appellauerunt, et exortum schisma de Ignatii deposi- *Synodus Constantinopol. oecum. VIII.*

positione et Photii ordinatione sedauerunt: et Photium anathematizantes, et Ignatium restituentes. In qua sic constitutum est: *Promotiones et consecrationes episcoporum concorditer prioribus conciliis, clericorum electione ac decreto et episcoporum collegio fieri, haec et uniuersalis synodus diffiniuit et statuit atque iure promulgauit: neminem laicorum principum uel potentum semet inserere electioni uel promotioni patriarchae uel metropolitani, aut cuiuslibet episcopi, ne uidelicet inordinata et incongrua hinc fiat contentio uel confusio, praesertim cum nullam in talibus potestatem, quanquam potestatiuorum uel laicorum caeterorum habere conueniat: sed silere et attendere sibi, usquequo regulariter a collegio ecclesiae suscipiat finem electio futura pontificis. Si uero quisquam laicorum, ad concertandum et cooperandum, inuitatur ab ecclesia, licet huiusmodi cum reuerentia, si forte uoluerit obtemperare se adsciscentibus. Taliter enim dignum pastorem sibi regulariter ad suam et ecclesiae salutem promouet. Quisquis autem principum secularium, uel potentum, uel alterius dignitatis laicus, aduersus communem ac consonantem atque canonicam electionem ecclesiastici ordinis agere tentauerit, anathema sit, donec obediat et consentiat, quidquid ecclesia de ordinatione ac electione proprii praesulis se uelle demonstrauerit.*

Lotharius diem obit. Anno IↃCCCLXX. *Lotharius* rex ab Adriano uocatus Romam uenit. Qui cum ab eodem praesule interrogaretur, si monita praedecessoris sui *Nicolai* papae hactenus obseruasset et iusiurandum custodisset, et ille mentitus, omnia se obseruasse respondisset: ut proceres et optimates, qui cum eo uenerant, eadem testificarentur, ne ulla persona inueniretur, quae contra regem legitimum auderet certamen inire controuersiae: *Adrianus* papa dedit regi, et omnibus consciis, qui accedebant, communionem corporis et sanguinis domini, de manibus suis, ad missarum solennia: ita, ut si uera essent, quae ipsi testificati fuerant, proficeret eis in uitam aeternam. Ita *Lotharius* Roma egressus morbo corripitur et Placentiam ciuitatem perueniens, diem clausit extremum VI. idus augusti. Omnes etiam sui, qui ausu temerario communionem, sub tali contestatione porrectam, sumere praesumpserunt, diuino iudicio percussi, ab hac luce subtracti sunt, antequam subsequentis anni rediret principium. Perpauci uero, qui se a communione subtraxerunt, uix periculum euaserunt. Tanta autem strages in praefati regis populo facta est, ut non peste periisse, sed hostili gladio corruisse, uirtus ac nobilitas totius regni crederetur: quae eo tamen tempore magnae foecunditatis erant. Cooperatores etiam praedicti regis, *Guntharius* et *Thietgaudus* episcopi, ante in excommunicatione *Nicolai* papae obierant.

Anno IↃCCCLXXI.

Anno IↃCCCLXXII.

Anno IↃCCCLXXIII.

Anno IↃCCCLXXIX. *Iohannes* post Adrianum papa constituitur. *Ioannes papa.*

Anno IↃCCCLXXV

Anno IↃCCCLXXV.

LVDOVICVS imperator, filius Lotharii imperatoris, moritur. Fuit autem misericors, iustitiae deditus, simplicitate purus, ecclesiarum defensor, eleemosynarum largitor et pupillorum pater. *Ludouicus II. moritur.*

Eodem anno *Karolus* rex frater LOTHARII imperatoris, filius autem LVDOVVICI imperatoris, Romam uenit et, datis domino apostolico Ioanni et Romanis magnis muneribus, imperator creatur. *Carolus caluus imperat.*

Anno IↃCCCLXXVII. II. *Karolus* imperator Romanus. *Luoduuicus* etiam rex, frater Lotharii imperatoris et huius Karoli, apud *Franconenfurt* palatium diem clausit extremum V. Kal. Hic tres filios habuit, *Karlomannum*, *Luoduuicum* et *Karolum*. Hi regnum paternum inter se diuiserunt. *Karlomannus* sortitus est Bauuariam, Pannoniam, *Luoduuicus* orientalem Franciam, Karolus Alemanniam. *Ludouicus Germanicus.*

Anno IↃCCCLXXVIII.

Anno IↃCCCLXXIX.

Anno IↃCCCLXXX.

Karlomannus rex, filius Luoduuici, cui Bauuaria obuenerat, paralysi dissolutus diem clausit extremum VII. Non. April. sepultusque est in Bauuaria loco, qui dicitur * *Hodingans*. Huic non est nata soboles ex legitimo matrimonio, propter infoecunditatem uxoris, sed ex quadam nobili femina filium elegantissimae formae suscepit, quem Arnulfum uocauit. *Carolomannus obiit.* *Vtini, seu Oetingae ueteri.*

Anno IↃCCCLXXXII.

Karolus rex, frater *Karlomanni* de Alemannia egressus, Longobardorum fines occupauit, ac in paucis diebus totam Italiam in deditione accepit, et Romam ueniens, a praesule sedis apostolicae Ioanne et Romanis fauorabiliter exceptus, imperator creatus est cum magna gloria. *Carolus crassus imp.*

Anno IↃCCCLXXXIII. III. KAROLVS imperator Romanus

Luoduuicus rex, frater Karlomanni, apud Franconenfurt moritur, XII. Kal. Septemb. sepultusque est in Torota, iuxta patrem suum.

Tunc etiam *Northmanni* Treuirorum urbem, nobilissimam Galliarum, nonis Aprilis die sacratissimo coenae domini oc- *Normanni Treuirem occupant.*

occupant. In qua usque sancto die Paschae corpora recreantes, omne tentorium urbis circumquaque, usque ad solum demoliti, ciuitatem flammis exurunt.

Anno ↀCCCLXXXIV.

Anno ↀCCCLXXXV.

Martinus papa. Anno ↀCCCLXXXVI. *Marinus* post *Ioannem* Romanam rexit ecclesiam.

Anno ↀCCCLXXXVII.

Adrianus III. papa. Anno. ↀCCCLXXXVIII. *Adrianus III.* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno ↀCCCLXXXIX.

Carolus Cr. obit. KAROLVS imperator tertius huius nominis et dignitatis obiit II. idus Ianuarii, sepultus est in Augia insula. *Arnulphus imperator.* Proceres et optimates regni *Arnulfum* filium fratris eiusdem Karoli id est Karlomanni, ultro in regnum attrahunt et regem super se statuunt. Regna autem caetera, quae etiam eius ditioni paruerant, legitimo haerede destituta, iam non praestolabantur naturalem dominum, sed unumquodque de suis uisceribus regem sibi creauit. Igitur quaedam pars Italici populi *Berengarium*, filium Eberhardi, qui ducatum Foroiulianorum tenebat, regem sibi statuunt: quendam *Vuidonem*, filium *Lantberti*, ducem Spoletanorum regia dignitate sublimandum decernunt. *Berengarius Vuido et Odo, anticaesares.* Ex qua dissensionum controuersia magna strages postea facta est, ad extremum *Vuido* uictor existens Berengarium regno expulit. Galliarum autem populi cum consensu *Arnulfi* regis Odonem ducem, uirum strenuum super se regem pari consilio et uoluntate creant.

Stephanus papa. Anno ↀCCCXC. *Stephanus* papa Romanam rexit ecclesiam. VVIDO *Longobardorum* imperator.

Vngari Italiam deuastant. Gens Vngarorum ferocissima et omni belua crudelior, retro ante seculis ideo inaudita, quia nec nominata, a Scythicis regnis, et a paludibus, quas *Tanais* fluuius sua refusione in immensum porrigit, egressa est a finitimis sibi populis, qui Petinaci uocantur, a propriis sedibus expulsa. Huius nefandissimae gentis crudelitate, primum *Pannoniorum* et *Auarum* solitudines, dein *Carantenorum Marahensium* ac *Bulgarorum* fines, nec non et regnum Italiae ex maxima parte deuastatum est.

Anno ↀCCCXCI.

Anno ↀCCCXCII.

Anno ↀCCCXCIII.

Anno ↀCCCXCIV.

Lantbertus Longob. imp. Anno ↀCCCXCV. LANTBERTVS filius Vuidonis Longobardorum imperator.

Vuido moritur. VVIDO qui Italiam regebat et imperatoris nomen tenebat, moritur. *Lantbertus* filius eius ei successit; et Romam ueniens diadema imperii sibi a praesule sedis apostolicae imponi fecit.

Formosus papa. Anno ↀCCCXCVI. *Formosus* papa Romanam rexit ecclesiam.

Arnulphus Romam armis capit. Anno ↀCCCXCVII. *Arnulfus* Romanorum imperator. Arnulfus rex secunda uice Italiam ingressus, Romam uenit, et Romam cum consensu summi pontificis armis cepit, et ciuitatem ingressus a *Formoso* papa cum magno honore susceptus est, et ante confessionem S. Petri coronatus imperator creatur. Mater *Lantberti*, quae ad praesidium urbis a filio relicta erat, cum suis latenter aufugit. Postea eodem anno *Lantbertus* imperator moritur et *Luoduuicus* filius Bosonis comitis, a Longobardis in regnum Italiae inuitatus, Italiam intrauit.

Anno ↀCCCXCVIII. *Bonifacius* papa dies XV.

Odo moritur. *Odo* rex, qui Galliam regebat moritur. Tertia die Ianuarii principes pari consilio et uoluntate *Karolum* filium Luoduuici filii Karoli imperatoris secundis super se regem creant.

Berengarius creatur rex Longobard. Eodem anno inter *Luoduuicum*, filium Bosonis, et Berengarium, quem *Vuido* imperator ante de regno Italico expulerat, plurimae congressiones fiunt in Italia. Tandem *Luoduuicus* Berengarium fugat, et Romam ingreditur, ubi a summo pontifice coronatus imperator creatur Longobardorum.

Stephanus papa. Anno ↀCCCXCIX. *Stephanus* papa Romanam rexit ecclesiam. Luoduuicus imperator.

Anno ↀCCCC.

Arnulphus moritur. ARNVLPHVS imperator migrauit a seculo III. Kal. Decemb. sepultusque est honorifice in * *Hondigas*, ubi et pater eius iacet. Proceres et optimates, qui sub eius ditione fuerant, in unum ad Foracheim congregati, * Luduuicum filium eius, quem ex legitimo matrimonio susceperat, super se regem creant, et coronatum regiisque ornamentis indutum in fastigio regni sublimant.

* *Vide supra annum 880.*

* *Hic Luoduuicus cum Vngaris pugnauit apud Augustam, et uictus est. Haec chron. ad marg.*

Anno ↀCCCCI.

Romanus papa. Anno ↀCCCCII. *Romanus* papa menses IV. *Theodorus* papa dies XX.

Vngarorum rabies. Gens *Vngarorum* Longobardorum fines ingressa, caedibus, incendiis, rapinis omnia deuastat. Cuius beluinae furori cum terrae incolae in unum agmen conglobati resistere conarentur, innumerabilis multitudo ictibus sagittarum periit. Quamplurimi episcopi et comites trucidati sunt ab eis.

Ioannes papa. Anno ↀCCCCIII. *Ioannes* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno ↀCCCCIV.

Benedictus papa. Anno ↀCCCCV. *Benedictus* papa Romanam rexit ecclesiam. *Leo V.* papa dies LXVII.

LVOD-

LVODVVICVS imperator, filius Bosonis, cernens sibi nullum resistere, aut posse, absoluto exercitu, cum perpaucis Veronam ingressus, cogitans ea quae pacis et quietis sunt. Ciues autem hoc Berengario statim notum fecerunt, qui eo tempore in Bauuaria exulabat. Ille nihil moratus, contractis copiis *Veronam* peruenit. Ciues, qui partibus eius fauebant, portas ciuitatis ei aperientes, eum nocturno tempore intra muros receperunt: et sic insperate, et absque praemeditatione Luoduuicus non solum regno, sed et oculis priuatus est, et Berengarius regnum Italiae multis caedibus cum huiuscemodi triumpho obtinuit, infaustis, infortunatisque praeliis.

Christophorus papa. Anno ɪↄccccvɪ. *Christophorus* papa menses ɪv.

BERENGARIVS imperator Longobardorum.

Sergius papa. Anno ɪↄccccvɪɪ. *Sergius* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno ɪↄccccvɪɪɪ.

Anno ɪↄcccccɪx.

Anno ɪↄcccccx.

Ludouicus infans. Anno ɪↄcccccxɪ. *Luodwicus* rex, filius Arnulfi solus regnum obtinuit, imperatoribus regni Italici de medio factis.

Anastasius papa. Anno ɪↄcccccxɪɪ. *Anastasius* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno ɪↄccccxɪɪɪ.

Annn ɪↄccccxɪv. *Lando* papa menses vɪ. dies xxvɪɪ.

Conradus Saliquus imp. *Chuonrandus* filius Chounradus comitis regnare coepit post Luodwicum, ex genere Francorum oriundus.

Ioannes papa. Anno ɪↄccccxv. *Ioannes* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno ɪↄcccccxvɪ.

Anno ɪↄccccccxvɪɪ.

Anno ɪↄcccccxvɪɪɪ.

Anno ɪↄcccccxɪx.

Vngarorum uasio. Anno ɪↄcccccxx. *Vngari* per Saxoniam usque ad Rhenum peruenerunt.

Heinricus Aue. Anno ɪↄcccccxxɪ. *Heinricus* dux Saxonum et Turingorum, filius Ottonis ducis Saxonum potentissimi, regnum obtinuit. Hic Heinricus cum Vngaris pugnauit apud *Merseburg*, et felicissime triumphans, tributarios eos fecit sibi.

Anno ɪↄcccccxxɪɪ.

Anno ɪↄccccccxxɪɪɪ.

Anno ɪↄcccccxxɪv.

S. Vdalricus. Anno ɪↄcccccxxv. *S. Vdalricus* Augustensis episcopus claret.

Anno ɪↄccccxxvɪ.

Anno ɪↄcccccxxvɪɪ.

Leo papa. Anno ɪↄccccxxvɪɪɪ. *Leo* papa menses vɪɪ.

Stephanus papa. Anno ɪↄcccccxxɪx. *Stephanus* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno ɪↄcccccxxx.

Ioannes papa. Anno ɪↄcccccxxxɪ. *Ioannes* papa Romanam rexit ecclesiam.

Leo VII. papa. Anno ɪↄccccxxxɪɪ. *Leo VII.* papa. Hic *Leo* papa VII. comisit legationem per priuilegium et pallium *Gerhardo*, archiepiscopo Lauriacensi, tempore *Eglolfi* Salzburgensis episcopi.

Marinus papa. Anno ɪↄcccccxxxɪɪɪ. *Marinus* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno ɪↄcccccxxxɪv.

Anno ɪↄcccccxxxv.

Agapitus papa. Anno ɪↄcccccxxxvɪ *Agapitus* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic *Agapitus* dedit pallium et legationem cum priuilegio *Gerbardo* episcopo Lauriacensi, tempore *Heroldi* Salzburgensis archiepiscopi.

Anno ɪↄcccccxxxvɪɪ.

Anno ɪↄcccccxxxvɪɪɪ.

Otto M. Anno ɪↄccccxxxɪx. *Otto* magnus, filius Heinrici regis, in Aquis Grani electus et unctus in regem est.

Anno ɪↄcccccxʟ.

Anno ɪↄcccccxʟɪ.

Anno ɪↄcccccxʟɪɪ.

Anno ɪↄcccccxʟɪɪɪ.

S. Gerbardus. Anno ɪↄcccccxʟɪv. *S. Gerbardus* Pataiensis et Lauriacensis archiepiscopus claruit.

Anno ɪↄcccccxʟv.

Ioannes papa. Anno ɪↄcccccxʟvɪ. *Ioannes* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno ɪↄcccccxʟvɪɪ.

Anno ɪↄcccccxʟvɪɪɪ.

Anno ɪↄcccccxʟɪx.

Anno ɪↄcccccʟ.

Adelheida. Anno ɪↄcccccʟɪ. *Otto* rex Adilheidam de Longobardia uxorem duxit.

Anno ɪↄcccccʟɪɪ.

Anno ɪↄcccccʟɪɪɪ.

Anno ɪↄcccccʟv.

Benedictus. Anno ɪↄcccccʟv. *Benedictus* papa Romanam rexit ecclesiam.

Vngari Germaniam depopulantur. Gens Vngariorum omni bellua cum innumerabili multitudine erupit; omnemque Nocoricorum regionem, a *Danubio* usque ad nigram siluam, quae ad montana pertinet, et partem prouinciae Alamannorum, usque ad * *Hilaram* fluuium, deuastando occupauerunt. Inde *Lycum* transiens ecclesiam *S. Afrae* igni combussit, et ciuitatem *Augustam* obsidione cinxit. Ibi cognito aduentu Ottonis magni, adhuc regis, retracta obsidione, obuiam ei pergunt: et, inito certamine, DEO uictoriam christiano populo dante, multa millia Vngarorum caesa sunt et, caeteris fugientibus, principes eorum cum multis aliis uiui capiuntur, et Radesponam perducti ad ignominiam suae gentis in eculeis sunt suspensi.

* *Isara forte*

Anno ɪↄcccccʟvɪ.

Leo VIII. papa Anno ɪↄcccccʟvɪɪ. *Leo* papa VIII. Ro-

** Anistorisia manus, opinor, alienat, orum libri occupauit. Haec tota obseruatio reiicienda est ad annum Christi 1054. uide Caes. Bar. Tom. XI. Leon. IX. ad ann. 6, n. 1.*

Azymitarum haeresis.

Romanam rexit ecclesiam. * [Hic per A epistolam, ad imperatorem Constantinopolitanum, Constantinum nomine, scriptam, animum eius concilians, apocrisiarios suos, Humbertum syluae candidae episcopum, *et Petrum* Amalfitanorum archiepiscopum, *Fridericum* quoque VII. Leuitam et cancellarium Constantinopolim dirigens, multas Graecorum confutauit haereses: qui inter cetera Latinos uocabant Azymitas, et eos nimis persequentes, eorum ecclesias claudebant et *Michaelem* patriarcham a gratia et palatio imperatoris remotum, excommunicationis gladio percussit, propter immolationem de fermentato.

Leonis constitutio de papa Rom. eligendo

Leo papa in synodo Romae congregata, in ecclesia S. saluatoris, constituit dicens: *Ad exemplum beati* Adriani *huius apostolicae sedis antistitis, quo domi-* C *no* Karolo, *uictoriosissimo regi Francorum ac Longobardorum, patriciatus dignitatem ac ordinationem apostolicae sedis, et inuestituram episcoporum concessit: Ego quoque Leo, seruus seruorum Dei cum episcopis, et cum cuncto clero ac Romano populo, constituimus, confirmamus et roboramus, et per nostram apostolicam auctoritatem concedimus, atque largimur* D *domino Ottoni primo regi Teutonicorum, eiusque successoribus huius regni Italiae in perpetuum sibi facultatem eligendi successorem, atque summae sedis apostolicae pontificem ordinandi, ac per hoc archiepiscopos seu episcopos, ut ipsi ab eo inuestituram accipiant et consecrationem unde debent; exceptis his, quos imperator et pontificibus et archiepiscopis concessit: et* E *ut nemo cuiusque dignitatis uel religionis * eligendi uel patricium deinceps, uel pontificem summae sedis apostolicae aut quemcunque episcopum ordinandi, absque consensu ipsius imperatoris, quod tamen fiat absque omni pecunia, et ut ipse sit patricius et rex. Quodsi a clero et populo quis eligatur episcopus, nisi a supra dicto rege laudetur et inuestiatur, non consecretur.* F *Si quis contra hanc apostolicam auctoritatem aliquid molietur, hunc excommunicationi subiacere decernimus; et, nisi resipuerit, irreuocabili exilio puniri, uel ultimis suppliciis feriri.*

** potestatem habeat.*

Anno ıɔccccLVIII.

Anno ıɔccccLIX.

Anno ıɔccccLX. *Ioannes* papa Romanam rexit ecclesiam. G

Anno ıɔccccLXI.

Anno ıɔccccLXII. OTTO magnus imperator.

Otto II. rex Rom.

Otto magnus eleuato filio suo *Ottone* in regnum imperator Romae creatus est.

Anno ıɔccccLXIII.

Anno ıɔccccLXIV.

Anno ıɔccccLXV.

Anno ıɔccccLXVI.

Anno ıɔccccLXVII. *Vuolfganus* Ratisponensis ecclesiae episcopus claret. *Wolfgang ep. Ratisb.*

Anno ıɔccccLXVIII.

Anno ıɔccccLXIX. *S. Pilgrimus* Patauiensis et Lauriacensis archiepiscopus claruit. *S. Pilgrimus*

Anno ıɔccccLXX.

Anno ıɔccccLXXI. *Benedictus* papa Romanam rexit ecclesiam. Hic *Be-* B *nedictus* papa dedit Pilgrimo Lauriacensi archiepiscopo pallium, et commisit legationem per priuilegium, tempore *Friderici* Salzburgensis archiepiscopi. *Benedictus papa.*

Anno ıɔccccLXXII.

Anno ıɔccccLXXIII. *S. Vdalricus* LXXXII. aetatis suae anno quieuit. *S. Vdalricus moritur.*

Anno ıɔccccLXXIV.

Anno ıɔccccLXXV.

Anno ıɔccccLXXVI.

Constitutio OTTONIS magni imperatoris cum Romanis pontificibus. *Vt nullus missorum nostrorum cuiuscunque impeditionis argumentum in electione Romani pontificis componere audeat, omnino prohibemus.* Item: *In electione Romanorum pontificum neque liber aut seruus ad hoc uenire praesumat, ut uel Romanis, quos ad hanc electionem SS. patrum antiqua admisit consuetudo, aliquod faciat impedimentum. Quodsi quis contra hanc nostram constitutionem praesumserit, exilio tradatur.* *Ottonis M. constitutio cum pontificibus.*

Anno ıɔccccLXXVII. OTTO II. filius Ottonis magni, imperator Romanorum. *Otto II. imp.*

Anno ıɔccccLXXVIII.

Anno ıɔccccLXXIX. * *Domnus* papa Romanam rexit ecclesiam. *Domnus papa*

Anno ıɔccccLXXX.

Anno ıɔccccLXXXI. * *Bonifacius* papa.

Anno ıɔccccLXXXII.

Anno ıɔccccLXXXIII.

Anno ıɔccccLXXXIV. *Benedictus* papa *

Anno ıɔccccLXXXV.

Anno ıɔccccLXXXVI. *Ioannes* papa. Otto tertius, filius Ottonis secundi imperator. *Otto III. papa*

Anno ıɔccccXXXVII.

Anno ıɔccccXXXVIII.

Anno ıɔccccLXXXIX. *Gregorius* V. papa, qui et *Crumo* Teutonicus. Hic capellanus erat huius Ottonis Teuth. ipsumque imperatorem Romae consecrauit, defuncto Ioanne papa superiori. *Gregorius V. papa.*

Anno ıɔccccXC *S. Adelbertus* Pragensis ecclesiae episcopus et martyr claruit. *S. Adelbertus.*

Anno ıɔccccXCI. *Ioannes* papa Romanam rexit ecclesiam. OTTO rex fecit tale iuramentum Iohanni papae: *Tibi domino Ioanni papae, ego rex Otto promittere et iurare facio, per patrem et filium et spi-* *Otto III. iurat pontifici.*

spiritum sanctum, et per hoc lignum uiuificae crucis, et per has reliquias sanctorum: quod si permittente domino Romam uenero, sanctam Romanam ecclesiam, et te rectorem ipsius exaltabo secundum meum posse et nunquam uitam aut membra, neque ipsum honorem, quem habes, mea uoluntate, aut meo consensu, aut meo consilio, aut mea exhortatione perdes: et in Roma, nullum placitum, aut ordinationem faciam de omnibus, quae ad te, aut ad Romanos pertinent, sine tuo consilio. Et quidquid de terra S. Petri ad nostram potestatem uenerit, tibi reddam. Cuicunque regnum Italicum commisero, iurare faciam illum, ut adiutor tui sit, ad defendendam terram S. Petri secundum suum posse.

Anno IↃCCCCXCII.

Anno IↃCCCCXCIII.

Anno IↃCCCCXCIV.

Syluester papa. Anno IↃCCCCXCV. *Syluester* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno IↃCCCCXCVI.

Anno IↃCCCCXCVII.

Anno IↃCCCCXCVIII.

Ioannes papa. Anno IↃCCCCXCIX. *Ioannes* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno M.

Ioannes papa. Anno MI. *Ioannes* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno MII.

Anno MIII. *Sergius*, os porci, papa.

Henricus II. imp. Anno MIV. *Mortuo* sine haerede Ottone, HEINRICVS II. dux Bauariae, qui tunc in regno habebatur potissimus, utpote nepos Ottonis imperatoris, patre *Hezilone*, natione Noricus, eiusdemque gentis dux insignis, ab omnibus regni primoribus electus, LXXXVII. ab Augusto rex creatur. Hic multa in Germania, Boemia, Polonia, Italia, Apulia, fortiter ac prospere bella gessit. *Apulia recuperata.* *Apuliam* enim diu a Graecis possessam imperio Romano recuperauit. Poloniam cum duce *Bolizlao* subegit Boëmiam, uicit et subiugauit, Beneuentanum monasterium condidit et omni ornatus decore locupletauit. *Beneuentanum monasterium* *Pannoniam* inferiorem fidei catholicae et Romano imperio adunauit: sorore enim sua *Gisla* Stephano Vngarorum regi data in uxorem, tam ipsum quam totum regnum eius ad fidem et baptisma uocauit. *Hungari Christo nomen dant.* Hunc *Stephanum* Vngari hactenus fidem seruantes christianam, uelut principium fidei suae inter sanctos colendum ducunt. *Burgundii uicti.* *Burgundiorum* quoque, non ex humana, sed diuina uirtute cessit ei uictoria. Qui cum armis et omnibus belli copiis essent instructi, uiri ad arma paratissimi, depositis armis, non hominis metu, sed DEI nutu, rogantes ea quae pacis sunt, dextras dederunt et acceperunt, et ad insignia regalia lanceam, A clauo dominicae passionis insignitam addiderunt: et ita uictoriosissimus princeps Burgundiam in deditionem accepit, sicque gloriosissimus imperator per arma iustitiae omnia bella consummauit feliciter, ac minime funestam, sed incruentam uictoriam semper de omnibus habuit.

Tandem data sibi a domino DEO re- B quie, cum esset christianissimus, nobilissimum *episcopatum Babenberg*, ex integro in suo domate fundauit, ac possessionibus et honoribus, sicut hodie cernitur, locupletauit. *Bambergensis episcopatus.* Terminus enim ab adiacentibus episcopatibus legitimo concambio commutatis, eundem episcopatum principibus apostolorum Petro et Paulo, et preciosissimo martyrio C *Georgio* attitulatum, speciali iure S. Romae ecclesiae contradidit, ut et primae sedi debitum impenderet honorem, et suam plantationem tanto patrocinio firmius communiret. *Sedes* quoque *episcopales*, *Magdeburg*, *Argentinam*, *Misenam*, et *Merseburg*, quae barbarica immanitate adiacentium Slauorum deuastatae fuerant, restaurauit: et tam D ipsis, quam aliis episcopatibus per totum regnum in possessionibus et ornatibus innumerabilia dona hilariter contulit, unde et eleemosynarius dictus est. *Magdeburg. Argentinens. Misnensis et Martisburgensis episcopatus.*

Rebus autem humanis hic piissimus imperator exemptus, in ecclesia Babenberg humatur, et ut illa ecclesia testatur uerissime, sepulcrum eius usque E hodie crebris miraculis celebre habetur, anno XXIV. regni sui, imperii uero XI. moritur. *Henricus I. obit.*

Celebre ualde est, et ad multorum iam notitiam uenit, quomodo hic DEO deuotissimus rex ostensus est diuinitus futurus imperator. *Vaticinium de imperio Henrici I.* Legitur enim de illo sic in uita *B. Wolfgangi* Ratisponensis episcopi: *Heinrico rege necdum* F *caesaris dignitatem obtinente, apparuit ei* S. Wolfgangus *in somnis uisione tali: Visum est namque ei, quod manens in ecclesia* S. Emmerammi *accederet orandi gratia ad B. Wulfgangi sepulcrum, in eadem ecclesia situm. Cumque ibidem DEVM sanctumque Vuolfgangum precibus intimis exoraret, subito uidebatur et ipse sanctus adstare, et huiusmodi eum uerbis* G *appellare. Intuere diligenter literas in muro, qui est secus tumulum meum, scriptas. Erat autem ibi, sicut uidebatur, scriptum solummodo*, post sex. *Euigilans uero Henricus rex, tractatione diuturna secum reuoluit pauciissima huius uisionis scripta. In primis ergo arbitratus, quod post sex dies esset moriturus, multa dispensat pauperibus. Cum autem sex dierum numerus praeteriret, et nihil in se corporalis molestiae sentiret, putauit ad sex*

sex menses pertinere, et coepit eadem timere. Transacto autem et huius numeri spatio, nihilque infirmitatis in eo passo, arbitratus est hunc numerum ad sex annos pertinere, ideoque quae et supra coepit timere. Cumque sex annorum numerus integer pertransisset, et septimi anni dies reuolutus uenisset, caesaris dignitatem per apostolicam suscepit consecrationem. Tunc tandem sentiens qualis fuisset sua uisio, gratias egit DEO, sanctoque Vuolfgango, qui sibi talem reuelare dignatus erat sublimitatem.

Benedictus papa. Anno MV. *Benedictus* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno MVI.

Anno MVII.

Anno MVIII.

Ioannes papa. Anno MIX. *Ioannes* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno MX.

Anno MXI.

Anno MXII.

Anno MXIII.

Anno MXIV.

Benedictus papa. Anno MXV. *Benedictus* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno MXVI.

Anno MXVII.

Anno MXVIII.

Anno MXIX.

Anno MXX.

Anno MXXI.

Anno MXXII.

Anno MXXIII.

Anno MXXIV.

Anno MXXV. *Siluester*, qui et *Gerbertus* papa.

Anno MXXVI.

Henrici S. constitutio cum pontif. Constitutio huius HENRICI II. cum Romanis pontificibus.

Vt nullus missorum nostrorum cuiuscunque impeditionis argumentum in electione Romani pontificis componere audeat, omnino prohibemus. Item. *In electione Romanorum pontificum neque liber, neque seruus ad hoc uenire praesumat, ut uel Romanis, quos ad hanc electionem SS. patrum antiqua admisit consuetudo, aliquod faciat impedimentum. Quod si quis contra hanc nostram constitutionem praesumpserit, exilio tradatur.*

Conradus II. imperator. Anno MXXVII. CHVONRADVS primus Romae creatus imperator.

Defuncto sine filiis *Heinrico* iam dicto, CHVONRADVS Francus natione, consilio antecessoris sui, cuius tamen, dum uiueret, gratia carebat, ab omnibus electus regnum sortitur. *unde oriundus* Hic ex parte patris a *Chuonrado* Vuormatiensium duce, qui in praelio, cum Vngaris sub Ottone magno habito, occubuit, ducens prosapiam, ex parte matris a probatissimorum Galliae, et principum, qui ex antiqua Francorum stirpe descenderant, originem trahens, uxorem, Gisilam nomine ex antiquo et glorioso sanguine Karolorum oriundam habuit. Haec primum *Hermisto* duci Sueuorum fratris Alberti marchionis superioris Pannoniae nupta fuit, geminosque ex eo filios, Hermistum et Hermannum suscepit. *Hermistus dux Sueu.* Quo mortuo Chuonradum hunc, de quo agimus accepit. Erat autem idem rex armis strenuus, consilio prouidus, sapientia tam forensi, quam ciuili praeditus, in religione christiana deuotus, humilitate, quae regem decebat, ornatus. *eius uirtutes.* Anno ab incarnatione domini MXXVII. *Chunradus* rex filio suo Heinrico adhuc infantulo rege post se designato, qui etiam dictus est pius, Italiam ingreditur et Romam ueniens, in ipsa die paschalis solennitatis, inter duos commilitones, reginae Gisilae praedictae auunculum *Ruodolfum*, Burgundiae regem et regem Anglorum, medius honorifice procedens, a summo pontifice Ioanne coronatus, ab omni populo Romano imperatoris et augusti nomen sortitur LXXXVIII. ab Augusto. Ea tempestate Ruodolfus praedictus Burgundiae seu Galliae Lugdunensis rex moriens, Heinrico, filio imperatoris, nepoti suo regnum cum diademate aliisque insignibus sub testamento reliquit. Itaque Chuonradus subacta ad plenum Italia, Appenninum transiens et *Apuliam* ingressus, ac urbes terrae illius peruagatus domum rediit, sanctamque pentecosten in inferiori Traiecto Frisiae, urbe celebrans, in ipsa solennitate infirmatus XVII. regni anno, imperii uero XIV. diem ultimum clausit, sepultisque ibidem intestinis eius, reliquum corpus in Spirensem urbem deportatur, ibique humatur in ecclesia sanctae MARIAE.

Anno MXXXIII.

Conradus II. mouet in Poloniam. Anno MXXIX. CHVONRADVS imperator perrexit in Poloniam.

et Vngariam. Anno MXXX. imperator idem perrexit in *Vngariam* et fugit ultra flumen Raba.

Anno MXXXI.

Gregorius VI. Anno MXXXII. *Gregorius VI.* qui et Gratianus Romanam rexit ecclesiam.

Anno MXXXIII.

Annno MXXXIV.

Anno MXXXV.

Anno MXXXVI.

Anno MXXXVII.

Ano MXXXVIII.

Henricus III. rex Rom. Anno MXXXIX. HEINRICVS pius, filius Chuonradi III. in regem eleuatur.

Anno MXL.

Petrus R Vng. regno pellitur Anno MXLI. Vngarii expulerunt regem suum Petrum.

Anno MXLII.

Clemens. Anno MXLIII. *Clemens*, qui et *Sui-ke-*

kerus episcopus Babenbergensis) papa, Teutonicus.

Anno MXLIV.

Vngari subiiciuntur ab Henrico. Anno MXLV. Vngari subditi sunt Heinrico adhuc regi, qui et restituit Petrum in regnum suum; quem Vngari statim sequenti anno excaecauerunt.

Damasus papa. Anno MXLVI. *Damasus*, qui et Popo, Aquileiensis patriarcha, papa Teutonicus.

Henricus III. imperator. Anno MXMVII. HEINRICVS rex Romae imperator creatur.

Anno MXLVIII.

Leo IX. papa. Anno MXLIX. *Leo*, qui et Bruno, Tullensium episcopus IX. papa Teutonicus.

Anno ML.

Victor papa. Anno MLI. *Victor*, qui et Gebehardus, Eistetensis episcopus papa Teutonicus.

Stephanus papa. Anno MLII. *Stephanus* papa Teutonicus.

Anno MLIII.

Anno MLIV.

Anno MLV.

Benedictus papa. Anno MLVI. *Benedictus* papa Romanam rexit ecclesiam.

Henricus IV. imperator. Anno MLVII. *Heinricus* filius Henrici pii, IV. imperator.

Anno MLVIII.

Nicolai papae decretum synodale de electione summi pontificis. Anno MLIX. *Nicolaus II.* papa constituitur.

Hoc anno mense Aprili indictione XII. propositis sacrosanctis euangeliis, praesidente isto reuerendissimo ac beatissimo *Nicolao*, apostolico papa, anno episcopatus eius primo, in basilica *Lateranensi* patriarchali, quae cognominatur Constantiniana, considentibus etiam reuerendissimis archiepiscopis, episcopis, abbatibus, uenerabilibus presbyteris atque diaconibus, idem uenerabilis pontifex auctoritate apostolica decernens, de electione summi pontificis, inquit: *Nouit beatitudo uestra, fratres charissimi et coëpiscopi, inferiora quoque membra Christi non latuit, defuncto piae memoriae domino* Stephano *predecessore nostro, haec apostolica sedes, cui* auctore DEO *deseruio, quot aduersa pertulerit, quot denique per Simonicae haeresis trapezitas malleis crebrisque tunsionibus subiacuerit, adeo, ut columna* DEI *uiuentis iam iam pene uideretur nutare et sagena summi piscatoris procellis intumescentibus cogeretur in naufragii profunda submergi. Vnde si placet uestrae fraternitati, debemus auxiliante* DEO *futuris casibus prudenter occurrere, et ecclesiastico statui, ne rediuiua, quod absit, mala praeualeant, in posterum praeuidere. Quapropter instructi praedecessorum nostrorum, aliorumque sanctorum patrum auctoritate, decernimus atque statuimus, ut obeunte huius Romanae uniuersalis ecclesiae pontifice, in primis cardinales episcopi diligentissima simul consideratione tractantes, mox ipsi clericos cardinales adhibeant, sicque reliquus clerus et populus ad consensum nouae electionis accedat, nimirum praecauentes, ne uenalitatis morbus qualibet occasione subrepat. Et ideo religiosissimi uiri praeduces sint in promouendi pontificis electione, reliqui autem sequaces. Et certe rectus atque legitimus huius electionis ordo perpenditur, si perspectis diuersorum patrum regulis siue gestis, etiam illa beati praedecessoris nostri Leonis sententia recolatur; nulla, inquit, ratio sinit, ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a comprouincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati. Quia uero sedes apostolica cunctis in orbe terrarum praefertur ecclesiis, atque ideo super se metropolitanum non habet, cardinales episcopi proculdubio metropolitani uice funguntur, qui uidelicet electum antistitem ad apostolici culminis apicem prouehant. Eligatur ergo de ipsius ecclesiae gremio, si reperitur, idoneus, uel si de ipsa non inuenitur, ex altera assumatur, saluo debito honore et reuerentia dilecti filii nostri Heinrici, qui in praesentiarum rex habetur et futurus imperator,* DEO *concedente, speratur, sicut iam sibi concessimus et successoribus illius, qui ab hac apostolica sede personaliter hoc ius impetrauerint. Quod si prauorum atque iniquorum hominum ita peruersitas inualuerit, ut pura et syncera atque gratuita electio in orbe fieri non possit, cardinales episcopi, cum religiosis, clericis et catholicis laicis, licet paucis, ius potestatis obtineant eligere apostolicae sedis pontificem, ubi congruentius iudicauerint. Plane postquam electio fuerit facta, si bellica tempestas, uel qualiscunque hominum conatus malignitatis studio restiterit, ut is, qui electus est, in apostolica sede iuxta consuetudinem inthronizari non ualeat: electus papa tamen sicut papa auctoritatem obtineat regendi sanctam Romanam ecclesiam, et disponendi omnes facultates illius, quod beatum Gregorium ante suam consecrationem fecisse cognoscimus. Quod si quis contra hoc nostrum decretum, synodali sententia promulgatum, per seditionem, uel praesumptionem, aut quodlibet ingenium electus, aut etiam ordinatus seu inthronizatus fuerit, auctoritate diuina et SS. apostolorum Petri et Pauli perpetuo anathemate cum suis auctoribus, fautoribus, sequacibus, a liminibus sanctae ecclesiae* DEI *separatus abiiciatur, sicut antichristus, inuasor et destructor coetus christianitatis: nec aliqua audientia super hoc aliquando reseruetur: sed ab omni ecclesiastico gradu, in quocunque prius fuerat*

rat, sine retractatione deponatur. Cui quisquis adhaeserit, uel qualemcunque tanquam pontifici reuerentiam exhibuerit, aut in aliquo eum defendere praesumpserit, pari sententia sit mancipatus, quisquis huic nostrae decretali sententiae temerator extiterit et Romanam ecclesiam sua praesumptione confundere et perturbare contra hoc statutum tentauerit, perpetuo anathemate atque excommunicatione damnetur, et cum impiis, qui non resurgent in iudicio, reputetur. Omnipotentis DEI patris et filii et spiritus sancti contra se iram sentiat, et SS. apostolorum Petri et Pauli, quorum praesumit confundere ecclesiam, in hac uita et in futura furorem sentiat. Fiat habitatio eius deserta, et in tabernaculis eius non sit qui inhabitet. Fiant filii eius orphani, et uxore eius uidua. Commotus commoueatur ipse, atque eius filii et mendicent et eiiciantur de habitationibus suis. Scrutetur foenerator omnem substantiam eius et diripiant alieni omnes labores eius. Orbis terrarum pugnet contra eum, et cuncta elementa sint ei contraria, et omnium sanctorum quiescentium merita illum confundant, et in hac uita super eum apertam uindictam ostendant: obseruatores autem huius nostri decreti, DEI omnipotentis gratia protegat, et auctoritate BB. apostolorum Petri et Pauli ab omnium peccatorum uinculis absoluantur.

Psal. 168.

Anno MLX.

Anno MLXI.

Anno MLXII.

Anno MLXIII.

Anno MLXIV.

Anno MLXV.

Heinricus rex accinctus est gladio in pascha, anno regni sui IX. Eodem anno *Eigilbertus* Pataujensis episcopus obiit, et Altmannus pro eo constitutus est.

Anno MLXVI.

Anno MLXVII.

HEINRICUS rex duxit *Bertham* filiam *Ottonis* comitis uxorem, ex qua etiam liberos, adhuc circa principia regni sui, ut fertur, honestior, honeste susceperat. Post cuius obitum aliam postea uxorem regis Ruteni filiam, nomine *Gislam* accepit: per quam etiam eiusdem regis nefaria et sordidissima opera per publicas querimonias tandem detecta sunt. Nam praeter alias malas consuetudines eius, erat in eius contubernio impudicorum grex ex clericis et laicis illustrioris prosapiae congregatus. Erat ei item aduisata iuuencularum et matronarum tanta multitudo, quantam nec sine querela regiae domus mansio uel profectio sustinere potuisset: quarum tamen pleraeque a propriis uiris abstractae inuitae et captiuae ad opera nefaria ducebantur.

Heinricus IV. ducit 1) Bertham.

2) Gislam.

Anno MLXVIII.

Anno MLXIX. *Alexander II.* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno MLXX. *Otto* dux Bauuariae Heinrico regi rebellauit.

Otto dux Bau. rebellis.

Anno MLXXI. *Vuelfo* factus est dux Bauuariae, pulso Ottone duce.

Guelfo dux Bauuariae.

Anno MLXXII.

Anno MLXXIII. *Hiltebrandus* diaconus sanctae Romanae ecclesie papa ordinatur Romae, qui etiam dictus est *Gregorius VII.* Hic Gregorius in generali synodo residens statuit dicens: *Si quis deinceps episcopatum uel abbatiam de manu alicuius laicae personae susceperit, nullatenus inter episcopos uel abbates habeatur, ne ulla ei, ut episcopo seu abbati audientia concedatur. Insuper gratiam B. Petri, et introitum ecclesiae interdicimus, quo usque locum, quem sub crimine tam inobedientiae quam ambitionis, ex qua scelus idolotriae coepit, resipiscendo non deserit: similiter et de inferioribus ecclesiasticis dignitatibus, constituimus.*

Gregorius VII. papa.

Item. *Si quis imperatorum, regum, ducum, marchionum, uel quilibet secularium potestatum, aut personarum in uestituram episcopatuum, uel alicuius ecclesiasticae dignitatis, dare praesumserit, eiusdem sententiae uinculo se obstrictum esse sciat.*

Item: *Quoniam inuestituras contra SS. patrum auctoritatem a laicis in multis partibus fieri, et ex eo plurimas perturbationes in ecclesia, imo ruinam sanctae religionis oriri, ex quibus christianae censurae religio conturbatur: decernimus, ut nullus clericorum inuestituras episcopatus, uel ecclesiae de manu imperatoris, uel regis, uel alicuius personae laicae uiri uel feminae suscipiat. Quod si praesumpserit, recognoscat inuestituram illam apostolica auctoritate irritam esse; et se usque ad dignam satisfactionem excommunicationi sub iacere.*

Anno MLXXIV. HEINRICUS imperator profectus in Vngariam aduersum * *Loitsconem* patruelem Samuelis incassum rediit.

** Geizonem.*

Eodem anno *Ruodolfus* dux Alamanniae, et Vuelfo dux Bauuariae coniurant aduersum Heinricum imperatorem.

Rudolfus et Welfo coniurant contra Henricum IV.

Anno MLXXV. *Ernist* marchio in Saxonia occisus est in publico bello, et Liutpoldus filius eius ei successit.

Ernestus marchio Sax.

Anno MLXXVI.

Anno MLXXVII.

Discordia inter dominum papam & dom. imperatorem oritur pro eo, quod ipse imperator ab eorum communione, qui pro sacrilegio et reatu Simoniacae haeresis excommunicati tunc ab apostolico erant, abstinere noluit. Nam ipse apostolicus quosdam familiares ipsius

Henrici IV. lites cum pontifice.

ipsius regis, quorum consiliis & machinationibus episcopatus et multa monasteria, inductis per precium lupis pro pastoribus, Simoniaca haeresi se foedauerant, ad poenitentiam uocauerat: quatenus et bona ecclesiarum, quae per interuentum tam scelerati commercii sacrilega manu susceperant uenerabilibus locis redderent, ad quae pertinerent. Illi autem cum ad haec exsequenda datas inducias spernerent et in coepta nequitia pertinaciter starent: ipse, sicut dignum erat, sacrilegos ipsos et ministros, ac membra diaboli, a communione et corpore totius ecclesiae separauit, et regem, ut eos a domo sua, a consiliis et omni communione, sicut excommunicatos, expelleret, admonuit, sed ille noluit.

Videntes autem fideles ecclesiae, *Heinricum* sub nomine regis contra ecclesiam Dei tyrannidem agere, idque malum indies augeri, uniuersi papae *Gregorii* consilio in unum apud *Forecheim* conueniunt, et unum ex principibus, Ruodolfum nomine, ducem Alemannorum, in regem eligunt, Heinrici tyrannidi obuiare cupientes, interposito sane firmissimo pacto, ne unquam sibi idem Ruodolfus in ecclesiasticis dignitatibus ordinandis ullam potestatem uendicaret.

Rudolfus anticaesar.

Anno MLXXVIII.

perit in pugna

Heinricus imperator, comperto de electione Ruodolfi, contractis copiis contra eundem regem bello se parat, cui Ruodolfus rex occurrit in manu ualida, Saxonum maxime fretus auxiliis, pugnamque conseruerunt in Saxonia, prope fluuium Unstruock, in loco qui *Vuelfesbok* dicitur: ubi hinc inde, facta multorum strage, contigit, quo Deus nouit iudicio, illum in bello ruere, qui pro ecclesia Christi atque iustitia bellum inierat. In eodem bello et Dietpoldus comes occisus est. Ruodolfo itaque rege occiso, non multo post tempore fideles ecclesiae alium ex principibus, Hermannum nomine, regem constituunt: qui & ipse non unius integri anni spatio, regno potitus, a fautoribus imperatoris per insidias occisus est.

Anno MLXXIX.

Anno MLXXX.

Henricus Simonias arguitur.

Dominus papa *Gregorius VII.* post multas et fortes commonitiones, *Heinrico* imperatori eiusque consiliariis per nuncios et literas directas, quatenus uitae propriae enormes excessus corrigeret, praecipue uero ut abstineret ab honoribus ecclesiasticis, quos uenditabat, in tantum, ut, quibus liberet temporibus, nonnunquam ob ipsius turpitudinis precium episcopatus et alios

A ecclesiasticos honores largiretur. Quippe, quae eius officii non esset, cum regum non sit ecclesiasticas, sed laicas tantum dispensare dignitates. Ad episcopalem uero apicem uitae meritis, et electione cleri praecedente, per episcopalis manus impositionem esse ueniendum. Post multas itaque fortes admonitiones grauesque correptiones, post

et excommunicatur.

B fomenta blandae instructionis et exhortationis adhibita, cum nihil his omnibus profecisset, ferro tandem durae praecisionis usque excommunicauit eum, et a corpore totius ecclesiae separauit, tradens eum satanae in interitum carnis, ut spiritus scilicet saluus fieret in diem iudicii. Ipse autem imperator propter hoc non solum ad poe-

C nitentiam contristatus non est, in suae obscoenitatis et impietatis negotio perseuerans, sed ab unitate corporis ecclesiae terribiliter praecisus, foris quasi aliam fabricare ecclesiam molitus est. Vnde, quia papam alium Vuigbertum, aliis Guibertum, quendam Gregorio superponens eumque Clementem nominans, in ciuitate Brixina, ubi ipse nata-

nouum papam constituit.

D lem fecerat, statim ad urbem Romam tendit, indeque proturbato Gregorio, hunc suum non papam sed simulacrum in sede B. Petri collocauit. Gregorius uero exulans in regnum deuenit Franciae, indeque literis directis his, quo fideles ecclesiae nouerat, eos, contra iniquitatem roborabat, commonens, ne communicando schismati, catholicae

E pacis unitatem ac sanctitatem commacularent. Imperator uero episcopos, aliosque fideles ecclesiae suae partim non communicantes, de propriis sedibus proturbat, eisque alios non episcopos, sed schismaticos et haereticos supponit, uixque in regno suo episcopatus inueniebatur, in quo dualitatis huius scissura non esset. Hinc iam cae-

F des, hinc membrorum in laicis et clericis truncationes et oculorum effossiones, hinc publicae ciuium contra ciues congressiones, aliis pro pastoribus legitimis, aliis uero contra pastores suos dimicantibus.

Eodem anno *Vuelfo* dux Bauuariae Augustam inuasit, atque incendit hostiliter.

Coniuratio contra Henricum IV.

G Anno MLXXXI. *Altmannus* Pataui-ensis episcopus, et *Luitpoldus* marchio superioris Pannoniae, et alii principes coniurant aduersum imperatorem Heinricum.

Anno MLXXXII.

Anno MLXXXIII. *Chuonradus* dux Boëmiae et *Luitpuldus* marchio bellum publicum conseruerunt in *Muorenberg* III. id Maii. ubi factum, et cum maximo excidio nostratium finitum est.

Anno

Hic acta monasterii Richerspergensis incipiunt. Wernherus monasterium Reichersbergense erigit.

ANNO MLXXXIV.

Circa haec tempora fuit in castro Richerspergensi Vuerenherus dominus eiusdem castri, uir ualde ingenuae nobilitatis et diues, qui sororem domini *Gebhardi* Salzburgensis ecclesiae archiepiscopi, in matrimonio iunctam habebat, nomine Diethbergam. Hic post mortem filii sui, nomine Gebhardi, admodum iuuenis, cum non haberet B alium haeredem et inter propinquos et consanguineos suos facta esset dissensio, et concertatio propter haereditatem eius: ipse magis elegit DEVM, et S. Michaelem habere haeredes. Itaque deposita omni munitione eiusdem castri, munitum enim erat ualde, ut hodieque perspicuum est in altitudine uallorum, et in ipsius situ loci et ad seruiendum C inibi DEO honeste praeparato, ipse dominus Vuerenherus, cum nobili uxore sua, iam dicta Diethberga, tradidit ad eundem locum RICHERSPERG S. Michaeli praedia sua, *Ruoripphe, Scartenberg, Elenbach, Iuuenbach, Vuanenbach*, sub adstipulatione multorum testium, et duas uineas apud *Aschaha*, et aliud praedium iuxta flumen *Antesen*, D quod dicitur ad S. Martinum simul cum ipsa capella et uinea adiacenti et molendino: itemque aliud praedium in Carinthia in loco, qui Chrouuac dicitur, situm, ad XXX. circiter mansos, in usum clericorum Deo sanctisque eius ibidem, sub regula S. Augustini, in perpetuum seruituris.

et dotat.

His ita cum DEI adiutorio fideliter E ordinatis, ipse dominus *Vuerenherus* delegauit et contradidit ipsum fundum Richersperg, usque ad medium * *Ini* fluminis ibidem preterfluentis, et adiacentes uiculos circa XII. mansos agri culti, cum eisdem attinentibus, molendinis, campis, syluis, pascuis, pratis, cultis et incultis, cum aquarum decursibus, piscationibus, exitibus et reditibus, et F omni utilitate quaesita et inquirenda, simul cum iure parochiali, totaque decimatione ipsius fundi et uiculorum adiacentium, uidelicet *Vuerde, Tobele, Aspach, Phaphinge*, quam uidelicet ipse redemerat eidem loco, ab ecclesia Babenberg, de ecclesia plebali in *Vnsture* in uicino: cuius cura eo tempore ad ius ecclesiae Babebergensis pertinebat; G addito praediis Munstuore pro concambio decimarum de suo iure, et de suis praediis in uicino, curia uillicali, quae Tobelle dicebatur, et monte, in quo postea castrum Steine modernis temporibus a domino *Albuuino* seniore situm est. Praeterea et illa praedia, quae superius commemorata sunt: haec inquam, praedia cum ipso fundo, ut dictum est, et cum multa familia sua utriusque sexus, dedit iuri et ditioni atque defensioni Salzburgensis episcopii, praesente eiusdem loci tunc temporis archiepiscopo, uenerabili *Gebhardo* fratre *Diethbergae*, et suscipiente traditionem coram multis nobilibus et honoratis testibus, quorum nomina in libro eiusdem delegationis scripta inueniuntur, eo uidelicet tenore, et tali conditione, ut eidem loco ab ecclesia Salzburgensi spiritalia, et ea, quae ad DEVM spectant, prouideantur, et ut nullus in posterum sit eiusdem loci aduocatus, nisi principalis ipsius metropolis aduocatus: ut ab eiusdem episcopatus aduocato defensus integer cum omnibus eo pertinentibus permaneat, et ut nullus futuro tempore succedentium episcoporum, seu quilibet principum eundem locum alicui in beneficium accommodet. Ipse quoque dominus *Vuerenherus* in eodem loco iuxta capellam, quam ibi habebat, in honore S. Sixti dedicatam, cum religiosis personis et clericis, quos sibi sociauerat in seruitio DEI uiuens, habitu sanctae conuersationis post mortem uxoris suae Diethbergae, assumpto ibidem in senectute bona quieuit III. non. Octob. Diethberga XI. Kal. Nouemb. *Gebhardus* filius eorum XI. Kal. Maii obiit. Cuius beata membra simul cum ossibus Diethbergae et filii eorum Gebhardi nunc in ecclesia Richersperg in monasterio scilicet sub gradu altaris S. crucis tumulata requiescunt.

* Oenum.

ANNO MLXXXV. *Petrus* eremita aliique plures Hierosolymam tradunt. *Petrus eremita.*

ANNO MLXXXVI. *Luitpoldus* marchio obiit et *Luitpoldus* filius eius ei successit.

ANNO MLXXXVII. *Victor* papa II. Romanam rexit ecclesiam, *Gregorio VII.* iam in exilio defuncto. *Victor II. papa.*

ANNO MLXXXVIII. *Gebhardus* Salzburgensis archiepiscopus obiit XVII. Kal. Iulii. Thimo pro eo subrogatur episcopus. *Gebhardus archiepiscopus Salzburg.*

Hic *Gebehardus* archiepiscopus, *Admontense* quoque coenobium his temporibus fundauit. Quod dum primum deliberaret fundare, et dum esset ibi constitutus, quia fiscus episcopalis erat, triduo non manducans, neque bibens oraret, ut DEVS coeptis eius faueret, quidam homo surdus et mutus, subito in medio exsurgens, diuino nutu corum omnibus haec uerba protulit archiepiscopo; tu debes inchoare, DEVS debet consummare. Qui homo nec antea ullas ediderat uoces, nec postea his dictis, edidit, donec post multos annos in depositione eiusdem episcopi Gebehardi ad sepulcrum eius pleniter aurium et linguae restitutus est officio, ut

coenobium Admontense fundat.

miraculose admonitus.

ut legitur in passione Thimonis successoris eius,

Per idem tempus nauicula beati Petri, quasi dormiente IESV, tempestatum procella propemodum mergens uexabatur; omnesque ueritatem et fidem beato Petro seruantes, eiusque uicario apostolicae sedis huic Gregorio VII. inter quos *Gebbardus* archiepiscopus singularis pro certo et principalis columna, ab impiis fautoribus imperatoris de sede sua expellitur, aliusque quidam *Bertholdus* Mosburgensis in locum eius schismatice introducitur. Denique anno incarnationis domini MLXXXVIII. post obitum *B. Gebhardi*, Bertholdus illi superpositus, uidens sedem eius uacuam, liberius eam occupare coepit. Quod uidentes, ad quos pertinebat, ineunt, prout res monebat, consilium, ordinare dignum gubernatorem matri ecclesiae. In partes primo discedunt. A spiritualibus, diuino nutu, uenerabilis abbas *Thimo* eligitur episcopus. Ab aliis quidam *Adalbero* Frisigensis ecclesiae decanus. At supernus arbiter medium se partibus interponens, die colloquii exhibenda utriusque electi praesentia conueniunt, cum eis Pataiensis episcopus *Altmannus* apostolicae sedis legatus, *Vuelfo* dux Bauuariae, et quidam comites, simulque de utroque ordine grandis ecclesia. Quo dum simul nauigio praedictus decanus pergeret, medio amne sub oculis admirantium immergitur. Continuo concordatis partibus, ab uniuersis, quasi diuinitus declaratus *Thiemo* in cathedram pontificalem eleuatur, consecratur, omnique plenitudine metropolitani iuris firmatur. Tredecim postea, quibus praefuit annis, bellis, obsidione, gladiis, captiuitate ipse, sicut et antecessor eius, urgebatur. Capitur tandem cum suis ab *Vdalrico*, Karinthiano quodam comite partium imperatoris, et in captiuitate per quinquennium multa genera aerumnarum expertus est, Per illud idem tempus *Frisacense* castrum quinquennali obsidione uexabatur. Cumque inceptum tardius procederet, reuerendum pontificem cum cognatis praedictis producentes, eum primitus ad machinam ligauerunt dicentes, non sit manus nostra super eum, sed manus opidanorum, ut occidatur. At ubi oues cognouerunt pastorem suum, manus a iactu retraxerunt. Tum proximos eius capite truncauerunt, quia locum tradere et obsidionem soluere noluit. Quod malum magno moerore et dolore in cor episcopi ascendit, dixitque obsidionis principibus *Vdalrico*, et duobus germanis suis: Quomodo, inquit, uiros iustos et sine querela interemistis? maledicti eritis super terram

sed ab imperatore sede pellitur.

Albero perit. Thiemo papa renunciatur.

capitur,

at ad mortem damnatur.

A B C D E F G

et infelices ex hoc in reliquum, et decrescentes uiuetis, donec animas uestras inferni suppliciis reddatis. Perhiberi usque hodie solet a prouincialib9, scelestos comites nunquam deinceps prosperatos, sed in aduersis dedecorem uitam duxisse, in aerumnis duram mortem luisse, iuxta uiri DEI sententiam. Qui ab eisdem post haec in aliam munitionem traslatus, militi cuidam deputatur custodiendus, ut pro regno DEI et iustitia eius, tam dura angaria, quam diutina agonizabat. Iam multum temporis fluxerat, nec flecti a rectitudine statuti sui tenax animus quibat. Quare taedium caesarianis faciente, gladio finiendum eum decreuerunt. Ad quod piaculum custos pro se alium militem conducere maluit, quasi per alium non ipse rem agens immunior foret. Sed *mentita est iniquitas sibi*. Spiculator ergo ingrediens, ubi fortis agonista DEI seruabatur, rem prius, pro qua uenerat, aperiit. Respondit intrepidus episcopus: *domini uoluntas fiat*. Surgensque dicto symbolo et oratione, procubuit, ceruicem super lignum extendit. Accedens lictor, totis uiribus ensem adegit, sacram uero ceruicem ac si ferrum aut lapidem secare non potuit. Quod negligentiae suae deputans, denuo ferire parabat: continuo ensis in partes dissiluit. Indicium fuit pontifici, quia nondum uenerat hora eius. Quia *Corozaim* triumphus illi manebat.

at miraculose seruatur

Tum armiger uirtutem DEI expauescens, coram sancto postratus ait, confiteor peccatum meum, episcopus quod suum erat fecit, indulsit; homo egressus, pontifex in uinculis permansit. Fuit illis diebus sub abbate Hirsaugiensi, reuerendissimo *Vuillehelmo*, frater quidam nomine *Chuonradus*, hic solus dignus fuit, cui praestaret dominus liberare famulum suum de manu potentiae. Hic inter cognatos et notos collationem faciens, militem custodem XL. * talentis corrupit, et praesulem de captiuitate eripuit, et saluum secum abduxit. Qui post paruo tempore, cum duce Bauariae *Vuelfone*, Hierosolymitanae peregrinationis iter aggressus est. Dux apud Paphum insulam uita excessit. Episcopus deinde cum caeteris christianis a gentilibus quibusdam comprehensus est. *

et liberatur.

Anno MLXXXIX.

Anno MXC.

Anno MXCI. *Vrbanus II.* papa ordinatur,

Hic Vrbanus, contigit, ut in manus aduersariorum suorum fraudulenter adductus, in una turrium urbis Romae aliquandiu captiuus teneretur: sed, inde

** Martyrium B. Thiemonis hoc loco desit, quo de infra, uide annum M. CI.*

Vrbanus II. papa.

de eum diuina clementia eripuit per A manum *Ruodherti* cognomento *Guiscardi*, magna regione urbis incendio conflagrata, turrique interim expugnata, dum populus ad incendia festinans illic occupatus teneretur. Itaque domino cooperante liberatus, in Franciam rediit, ibique confidenter agens quae apostolici erant officii, in imperatorem excommunicationis sententiam renouauit, literis et legationibus fideles, ad standum et agendum pro ecclesia DEI, confortans.

Concilium Claromontanum, in quo

Anno MXCII. Celebratum est illud magnum *concilium* intra fines Galliae, in *Aluernia* scilicet in ciuitate, quae *Clarus mons* appellatur: cui hic *Vrbanus* papa cum Romanis episcopis et cardinalibus praefuit. Fuit autem ualde C celeberrimum idem concilium conuentu Gallorum ac Germanorum tam episcoporum, quam etiam principum. Ordinatis in eo de rebus ecclesiasticis, domnus papa allocutus est omne concilium, praecipueque principes Francigenas, inter se tunc pro terris ac terrenis dignitatibus litigantes, suadens, ut, si eis ocium displiceret, ac terra propria D angusta uideretur, ad terras orientis contenderent, ibique pro receptione sanctae ciuitatis, quam pagani usque tunc fere per annos XL. simul cum sepulcro domini et omni regione illa possederant, de manu ipsorum gentilium satagerent eripere, ubi eis aut gloriose triumphare contingeret, aut gloriosius pro Christo mori, felicesque fore, qui E aut Christo uincerent, aut pro Christo morerentur; et DEO donante, ita *Vrbanus* suo ore omnium fere corda emolliuit, ut plus, quam trecenta millia uiam sancti sepulchri statim arriperent, sicut historia de eadem gloriosa expeditione conscripta plenarie docet.

expeditio sacra decernitur,

Vrbani pontificis suasu.

Anno MXCIII.

Anno MXCIV. F

Henricus V. a patre defecit.

Anno MXCV. HEINRICVS filius imperatoris Heinrici, propter sententiam excommunicationis in eundem regem factam, a patre discessit.

Luitpoldus marchio.

Anno MXCVI. *Luitpoldus* marchio Agnetam, filiam imperatoris huius, duxit uxorem.

Anno MXCVII.

Antiochia occupatur a fratribus cruciferis,

Anno MXCVIII. Exercitus christia- G norum, uirtute potenti angelorum quoque ministerio adiuti, suam praesentiam uisibiliter exhibentibus *Antiochiam* obtinent, in cuius obsidione detenti sunt octo mensibus et die uno: et postea in ea obsessi fuerunt a gente Parthorum, tribus hebdomadibus, illisque mirabiliter superatis, in ea quietauerunt quatuor mensibus et octo diebus, sicque alternis semper bellorum conflictibus Gallicana gens tandem fines orientis penetrauit. In hac ipsa ciuitate Antiochia per clerum eodem transmigrantem uitae communis ea formula tunc refloruit, quam primitus per apostolos ibidem coepta dinoscitur, iudicantibus eis nimirum iustissime, non aliam se illi ciuitati debere normam uiuendi inducere, quam quae primae institutionis B apostolicae fundamentis congrueret. Haec siquidem plantatio legitimi germinis in ciuitate illa sancta refloruit tunc temporis, et palmites suos inde late iam extendit, bonorum cordium glebis id facile ac libenter recipientibus, quod primitus ab ipsa dextera domini in propriae coloniae agello plantatum sit. Persecutio quoque huic bono cooperata est. Nam dum a ciuitatibus meliores clerici, eo quod excomunicato principi, eiusque fautoribus et communicatoribus suam subtraherent communionem, pellerentur, in siluis ac suburbanis agellis cohabitantes, ubi eos, quibus DEVS inspirauit, fideles, ac potentes quidam tutati sunt, ea coeperunt conuersationis norma degere, quam Christo, pro quo et persecutionem sustinebant, maxime complacitam cognouissent. Eodem quoque tempore canones antiqui de continentia ministrorum sacri altaris innouari nouis accedentibus praeceptis coeperunt, per hunc *Vrbanum* papam, et praedecessores suos *Gregorium VII.* et *Nicolaum II.* atque *Alexandrum II.*

inque ea pristina uiuendi ratio apostolica reflorescit.

Canonum antiquorum origo.

Anno MXCIX. Exercitus christianorum post multos labores et insignes uictorias, post triumphos in ducentis castris, et XL. ciuitatibus ad ipsam regalem ciuitatem peruenit hoc anno, statimque in uirtute nominis illius, qui in ea mortuus iacuit, et die tertia resurrexit, castra circa eam posuerunt, IV. idus Iunii secunda feria, et fortiter eam oppugnantes, tandem in uirtute illius, qui infernum confregit, eam ceperunt, XIV. Kal. Iulii sexta feria, hora, qua saluator omnium crucem pro nobis subiit, et eam de suis et DEI inimicis, qui in ea positi erant, in ore gladii uindicauerunt, eliminatisque ab ea omnibus immunditiis paganorum, octauo die ab eo, qua expugnata erat, elegerunt omnium pari uoto, generalique consensu *Godefridum* ducem Teutonicorum, qui in ea regnaret, qui et eam primus cum satellitibus suis in expugnatione intrauerat.

Hierosolyma expugnatur et

Godefredus rex eligitur,

Anno MC.

Anno MCI. *Thimo*, archiepiscopus Salzburgensis, apud paganos martyrio coronatus est IV. Kal. Octob. Huic quidam schismaticus superpositus erat ab imperatore: qui haereditam *S. Michaelis*

Thimonis martyrium.

lis

lis in *Richersperg* crudeliter inuadens eundem locum laicis inbeneficiando et regulares canonicos, quos beatae memoriae dominus *Werenberus* ibi congregauerat, inde fugando, multa grauamina illic suscitauerat.

Conradus archiep. Salisb.

Anno MCII. *Chuonradus* senior post B. Thimonem substituitur.

Anno MCIII.

Anno MCIV.

Heinricus V. imperator.

Sighardus comes *de Burghusen* Ratisponae occisus est. Interea etiam quam plurimis ex principibus aliisque uiris uirtutis, sententiam excommunicationis in regem factam formidantibus, et cum ecclesia ac pro ecclesia sentientibus, Vrbani quoque papae hortatu accedente, complacuit, quatenus *Heinricum* filium imperatoris leuarent in regem: sperantes, se per filium legitime regnantem posse patris tyrannidi resistere, quod et factum est. Leuato sane filio in regem, et in ciuitatem Ratisponam tendenti, pater cum multitudine armatorum, duce Boëmico, et Luitpoldo marchione superioris Pannoniae, ipsi auxilium ferentibus, occurrit: sed pugnae congressus fluuio, qui Regen dicitur, interceptus est. Dum uero mora interponitur, principes iam dicti, quibusdam sponsionibus acceptis, de parte patris ad filium concedunt: atque ex tunc ipse pater *Heinricus* fugabatur, impingebatur, minuebatur, omnibus eum persequentibus utpote publicum hostem DEI et ecclesiae: ita ut principum penitus destitutus auxilio, filio tandem preces atque supplicationes porrigeret: quatenus ei priuate uiuendi securitas concederetur. Interim quoque dum haec inter duos Heinricos geruntur, deturbato et abiecto ex consensu Heinrici iunioris *Guiberto*, qui Clemens dicebatur, Vrbanus papa ad urbem rediit.

patrem de throno deiicit,

eique insignia imperii aufert.

Anno MCV. HEINRICVS imperator a filio suo Heinrico capitur: factumque est, ut in celebri quoque curia coronam imperialem idem imperator resignaret; petens ab excommunicatione, qua tenebatur, absolui et ecclesiasticae communioni restitui, sed petitionis effectum consecutus non est, timentibus nimirum et cauentibus catholicis, ne forte absolutus aliqua ecclesiae uel imperio contraria moliretur. Vnde et absque communione seruatur in quodam castro, in tantum abominabilis effectus, ut reliquias ciborum eius pro communione ecclesiae conseruanda, etiam garziones ac minimi pueri non contingerent, sed canibus, ipso uidente, proiicerentur, iusto equidem DEI iudicio. Nam, qui multos episcopos

Heinricus IV. multis miseriis perpessis,

A et sacerdotes propriis sedibus expulerat, iuste et ipse regno priuatus est. Et, qui alios iniuste in uincula coniecerat, uinctus et custodiae mancipatus est: et qui sacra mysteria sacratissima natalis domini nocte polluerat, iustissime et ipse eorundem mysteriorum indignus et expers habitus est. Et poenitentia illius qualis fuerit, dominus B uiderit; absque communione uero ecclesiae sequenti anno uitam finiuit.

tandem excommunicatus adhuc decedit.

Anno MCVI. HEINRICVS iunior imperator *quintus*.

Heinrici V. mores.

Hic confirmatus in regno, primo modeste agere, affabilem se exhibere, iura ecclesiasticae libertati conseruare coepit. Vbi uero pietas, uelut auri superinducta species, paulatim usu do- C minandi detrita est, apparuit, qualis apud se intus fuerit. Nam per abrupta paterni callis cito ingrediens, coepit et ipse post mortem patris obeuntibus episcopis electiones legitimas in substituendis aliis uel praeuenire, uel factas nihili pendere, episcopatus ad gratiam personarum, ad pecuniae quoque uel obsequii acceptionem conferre.

D Anno MCVII.

Anno MCVIII.

Anno MCLX. *Paschalis* papa II. Romanam rexit ecclesiam.

Paschalis II. papa.

Hic Paschalis dum ad regem *Heinricum* iuniorem paterna monita dirigeret, quibus eum ad uiam reuocabat, quatenus iustitia regni contentus, pontificalia sibi non usurparet, ecclesiae E DEI, matri uidelicet suae, honorem deferret, libertatem eius, quam in eligendis sacerdotibus habere debet, non temeraret: bona uerba, et quae rationabilia uideri poterant, reddidit, nisi sub lingua eius labor et dolor latuissent. Dixit namque et scripsit, ad electionis episcopalis concedendam libertatem, *ad inuestituras etiam resignandas, ad de-* F *cimas quoque remittendas ecclesiis paratum se esse, sique domnus apostolicus omnia regalia, uidelicet ducatus, marchias, comitatus, hominia cum beneficiis, monetas, teloneas, munitiones per uniuersum regnum suum, imperio reddere uoluisset.* Haec promittens sciebat tamen, non concessum iri ab episcopis, praecipue Germaniae, Galliae atque Saxoniae, multas regales diuitias et honores ex antiqua regum et imperato- G rum donatione possidentibus. Domnus papa quoque his promissionibus acceptis rescripsit ei, qualia postulauerat, de impositione uidelicet imperialis coronae, et restitutione omnium regalium, si quidem res promissa sua de ecclesiae libertate compleret. Et haec paucis arbitris inter regem, et Romanum pontificem gerebantur, episcopis,

Heinricus V. monitus a papa,

multa promittit.

pis, aliisque ecclesiae et imperii principibus promissa hinc inde facta penitus ignorantibus.

Anno MCX.

Conradus archiepiscopus Salzburg. coenobia sua religiosis ac literatis replet.

Circa haec tempora sedata tempestate persecutionis, et adunata aliquantulum ecclesia post *schisma*, quod fuit sub Heinrico imperatore seniore, *Chuonradus* archiepiscopus Salzburgensis cupiens promouere et dilatare in ecclesiis sibi commissis uitam canonicam, misit nuncios suos in Saxoniam ad coenobia, quae erant ibi: et inde adduxit plures regularis uitae uiros, bene religiosos et nobiles ualdeque literatos, quos in coenobiis sibi subditis locauit. Tunc et idem episcopus praeposituram *Richerspergensis* ecclesiae iniunxit: quam uidelicet ecclesiam cum omnibus ei attinentiis ipse episcopus de manibus laicorum, et omnium inuasorum eius summo studio coeperat liberare eo tempore. Eodem anno in orientis partibus basilica *Niuuenburgensis* ecclesiae primum fundata est a Luitpoldo marchione.

Anno MCXI.

Heinrico V. coronatio,

HEINRICVS rex iunior, cum multo episcoporum aliorumque principum comitatu ad urbem Romam tendit, ad acceptionem imperialis coronae, quam etiam ueniens ingreditur, praestitis ante iuramentis, ac data fide de pace Romano pontifici atque urbi integrè conseruanda; iamque uentum erat in medium ecclesiae beati Petri, ubi de iustitiis hinc inde conseruandis ac tenore concordiae inter sacerdotium et regnum tractare conuenit: cum sellis hinc inde prolatis consessum est, circumstante confertim corona armatorum. Proferuntur in medium literae de parte regni ad Romanum pontificem directae, et quaesitum per cancellarium domni papae, a domino rege eiusque cancellario, an eas suas et a se missas recognoscerent. Cumque responsum ab eis fuisset, etiam eaedem in palam literae lectae, scilicet promissa domini regis ad dominum papam continentes, similiter ex parte regis literis, quae a domno papa directae fuerant, in medium prolatis, responsum est, itemque literae in publico recitatae, quae domni papae ad regem promissa continebant, ut superius paulo dictum est. Dumque promissa eatenus inaudita episcoporum aures percellerent, cognoscentes se et ecclesias suas, occasione imperialis coronae regis capiti imponendae, spoliandos antiquis possessionibus, quasi ex uno ore contradicebant: aientes, se regi coronam imperialem tanto suarum ecclesiarum detrimento emere nolle. Cumque et armati circumstantes eos minis et terroribus urgerent, quasi iam interficiendos, nisi consensissent; *Chuonradus* Iuuauiensis ecclesiae archiepiscopus, quasi signifer inter episcopos, utpote nobilior et honoratior caeteris, etiam caput potius amputandum, quam ut ad ea, quae petebantur, consensum praeberet, porrexit. Et dum clamor hinc inde confusus aliquamdiu percrebuisset, rex cum indignatione et motu animi surgens, abire coepit. Sed et domnus papa ex praecepto militum cum rege et post regem abire compulsus est. Hinc praeda grassatur, hinc caedes ciuium Romanorum, pro pastore suo, quem liberare cupiebant, morientium; captiui quoque domini cardinales et clerici trahuntur. Omnia siquidem ostia ecclesiae obserata fuerant, ne quis libere effugere potuisset. Episcopi uidentes quae fiebant, gemere et facinus detestari, sacrilegium clamitare. Multa uero et inenarrabili caede in ciues Romanos perpetrata, rex abiit et domnus papa cum eo. Clerici autem tenere educati funibus trahebantur ab equitibus, quos illi, ut poterant, sequebantur per plateas, luto profundo ac tenaci uix emergentes. Quidam etiam inter manus trahentium, et ad currendum hastis transuersis cogentium spiritum exhalauerunt. Qui uero superfuissent, per nocturna tempora uel saccis inclusos, uel catenis, aut aliis uinclis, ne fuga laberentur, inclusos seruabant, donec eis pecunias aliquas extorsissent. Et domnus quidem papa ducebatur, et seruabatur in custodia. Honorabant uero eum nihilominus episcopi, aliique timentes DEVM; donec ei rex multis minis et terroribus coronae imperialis benedictionem in ipsa captiuitate extorsit; et donec obtinuit in ipsis tentoriis priuilegium, de retrahendis omnibus regalibus ad imperium, quale uoluit. Pro qua re uniuersi pene Franciae episcopi consilium inierant, quatenus excommunicarent ipsum *Paschalem* papam, tanquam ecclesiae hostem et destructorem: nisi priuilegium idem ipse, qui dedit, damnasset, quod et fecit. Nam in generali concilio residens postea iam absolutus, adstipulante ei multitudine episcoporum, cum dominis cardinalibus, idem priuilegium quod ei captiuitate fuerat extortum, damnauit omnibus regibus, qui eodem priuilegio ad dehonestandam ecclesiam, uel aporiandam uterentur aliquando, maledictionem pro benedictione firmissime ac terribiliter inducens.

ob duriora quaedam promissa pontifici facta;

difficilis redditur a clero:

ideo Henricus eam ui extorquere cogitur.

Anno MCXII.

Anno MCXIII.

Anno MCXIV.

Henricus V a Saxonibus

HEINRICVS, iam imperator, Saxones iuxta Vuelfesholz hostiliter inuasit, a qui

superatur. a quibus uictus, uix cum paucis euasit.

ANNO MCXV. GELASIVS papa II. Romanam rexit ecclesiam.

Gelasius II. papa Hic *Gelasius*, sicut et praedecessor suus *Paschalis*, uiam uniuersae carnis iam ingressus, optimus et ipse legis DEI ac libertatis ecclesiasticae aemulator, cuius *ab Henrico in exilium pellitur.* post ordinationem die XL. *Heinricus* imperator urbem Romam intrauit, et bestiam quandam, nomine *Burdinum*, Hispanum episcopum, superintrusit, *Gelasio* ex urbe proturbato: qui exulans, quasi pater filium, imperatorem ad correctionem inuitabat, quatenus ecclesiae in electionibus episcoporum suam libertatem dimitteret, et statuam, quam in loco sancto contra DEVM erexerat, deponere festinaret: contra imperatore dicente; aut uelle se omnia regalia ad imperium retrahere; aut in episcopis constituendis antiquam consuetudinem retinere. Haec dicens et ecclesiae electiones, et inuestituras nolens dimittere: magisque cor suum aduersum salutaria monita indurans, et Burdinum superintrusum defendens ac manu tenens, episcopis quoque e contra obfirmantibus facies suas, ne imperio regalia remitterent, tandem et ipse tanquam *inde redux Henricum excommunicat.* schismaticus et aduersus dominum rebellis, ab ecclesia DEI per Gelasium papam in generali concilio, Remis celebrato, adstipulatione commanentium episcoporum, et aliorum fidelium ecclesiae terribiliter separatus est.

ANNO MCXVI. ecclesia domini *Vuerenberi* Antesen ad *S. Martinum* dedicata est a uenerabili *Vdalrico* Patauiensi episcopo, IV. non. Martii, domino *Beruuino* adhuc praepositituram Richerspergensis ecclesiae utiliter et honeste procurante. Nam per eum et sub eo res et possessiones atque facultates eidem ecclesiae per archiepiscopum *Chuonradum* bene augmentatae iam erant; multaque religio ibi coeperat florere, plurimis nobilibus, aliisque personis religiosis ibidem confluentibus. Non multo uero post, crescente persecutione, et rursus inualescente schismate, multis se a communione imperatoris, propter sententiam excommunicationis, subtrahentibus, nonnullisque clericis eum non solito fauore ac laudibus excipientibus, ingressum quasdam ciuitates regni sui; *Chuonrado* quoque archiepiscopo iam de ecclesia sua Salzburgensi pulso, multis rapinis et uariis alternisque obsidionibus, ipso episcopatu ex magna parte deuastato; eodem episcopo in Longobardia et in Saxonia exulante, tunc et ipse dominus Beruuinus, quia nec defensorem, nec, ad quem refugeret, habebat, super eum et super ecclesiam suam crescente iniquorum persecutione et infestatione, clam et omnibus fere inesciis recessit in Saxoniam, permittente archiepiscopo, sicque omnis decor Richerspergensis loci immutatus est, nullis uel paucissimis habitatoribus illic remanentibus.

ANNO MCXVII. *Ruodbertus* abbas Tuitiensis claret. *Ruodbertus.*

ANNO MCXVIII.

ANNO MCXIX. *Callistus II.* papa constituitur. *Callistus II. papa.*

Huius *Callisti* in tempore tandem ecclesia, ad eligendos sibi episcopos, libertati donata est: cui et inuestiturae *Inuestiture episcoporum tandem pontifici ceditur,* per annulum et baculum, uirgam uidelicet pastoralem, in episcoporum consecratione faciendae, recognitae sunt. Videns namque imperator ecclesiae graues manus super se, ac metuens, ne forte iniquitate sua per caelos rationales uidelicet episcopos et sanctos DEI, reuelata etiam terra, terreni scilicet principes aduersus eum consurgerent, sicque ipse, quemadmodum patri suo contigit, regno priuaretur: collecta curia, in loco, qui Loubuuise dicitur, ubi et legati Romanae sedis aderant, uidelicet *Lambertus* Ostiensis tunc episcopus, qui postea factus est papa, dictus *Honorius*, et *Gregorius* diaconus card. S. Angeli, qui etiam postea factus est papa, dictus Innocentius, et Saxo presbyter, electiones, ut praediximus, atque inuestituras liberas ecclesiae remisit; ita ut *remanent apud imperatorem ea, quae per sceptrum fit.* electus, uel consecratus de manu imperatoris, uel regii regalia per sceptrum ** accipevet: et ita ablato *Burdino* de medio, et in monasterium, quod Lauea dicitur, misso imperatore quoque a uinculo anathematis absoluto, pax ecclesiae DEI post multas tribulationes, quas et tunc perpessa fuit, reddita integre est. *** partic. negatiua non, desideratur hoc loco in MS.*

ANNO MCXX.

ANNO MCXXI *Vdalricus* Patauiensis episcopus obiit, et Reginmarus subrogatur. Otacharus marchio obit. *Otacharus marchio obit.*

ANNO MCXXII.

Chuonradus, archiepiscopus, ad sedem suam iam reuersus, post septem fere annos, quibus exulauerat, *Pertholdo* schismatico iam eiecto et disturbato excommunicationis sententia, qui eum et antecessores suos sanctos uiros, multis iniuriis afflixerunt, auxilio amicorum suorumque etiam ex eo tempore in aduersis semper decrescebant, et ut hodie quoque perspicuum est, iudicio DEI non dimidiant dies suos, nec aliquis fere de posteritate eorum: et ad episcopatum suum, quem ut ipse in priuilegio suo fatetur, pauperrimum et ualde uastatum tunc inuenit: coepit in ipsa episcopali sede Salzburgensi canonicam uitam instituere, quam et ipse professus erat, regularibus uel magis secularibus cle- *Conradus archiepiscopus restitutus.* *Canonici*

clericis, qui usque ad illud tempus in eadem sede fuerant ordinati, quique canonicam uitam profiteri apud se non deliberarant, alias ab eodem episcopo cum bono charitatis constitutis.

Coenobium Richersperg ense ampliatur.

Richersperg quoque coenobium, quem locum idem episcopus ualde diligebat et honorabat, coepit rursus renouare, et nouis aedificiis fundare, ac monasterio, quod hodieque habetur, et aliis bonis augmentare, canonicamque uitam et pristinam libertatem eidem loco reparare, post illa grauamina, quae et illic facta fuerant. Nam tribus uicibus idem locus ab iniquis hominibus inuasus, et a suis prouisoribus derelictus, et pene delapsus fuerat. Primo quidam Albuuinus, filius Aribonis fratris domini *Uuereheri* fundatoris, eundem locum inuasit et clericos ibidem locatos expulit. Secundo, schismaticus eundem locum laicis inbeneficiando regulares canonicos inde fugauit. Tertio dominus *Beruuinus* praepositus inde recedens, ipsum locum ualde desolatum reliquit.

Anno MCXXIII. dominus *Hermannus* praepositus Salzburgensis obtinuit priuilegium a domno *Callisto* papa, de uita canonica seruanda in perpetuum, in episcopali sede Salzburgensi.

Anno MCXXIV.

Honorius II. papa.

Anno MCXXV. *Honorius* papa II. Romanam rexit ecclesiam. LOTHARIVS Romanorum rex III.

Et hic Honorius papa dedit domino Hermanno praeposito Salzburgensi priuilegium de conseruanda canonica uita in Salzburgensi ecclesia.

Anno MCXXVI.

Ecclesia Richerspergensis dedicata.

Dedicata est ecclesia Richerspergensis et altare principale a *Chuonrado* archiepiscopo in honore S. Michaelis archangeli.

Anno MCXXVII.

Anno MCXXVIII. *Luitpoldus* marchio de Stira obiit.

Anno MCXXIX.

Innocentius II. papa.

Anno MCXXX. *Innocentius II.* papa consecratur: Honorio defuncto XVI. Kal. Martii.

schisma ingens.

In huius Innocentii papae electione grauissimum schisma factum est, quod etiam durauit per annos fere octo.

Nam quidam cardinalium elegerant in papam *Petrum*, Petri Leonis filium, *cardinalem*, unum de nobilioribus Romanis, et eum in sede B. Petri collocauerant, quem consecrauit, non legitime tamen, Portuensis episcopus, unus de legitimis ordinatoribus: qui etiam dictus est Anacletus.

Eo igitur in urbe Roma potenter regnante, et sedem B. Petri occupante, astante ei multitudine nimia affinium, aliorumque Romanorum ciuium: Innocentius urbe pulsus in uicinis ciuitatibus ei astantibus manebat. Cui etiam rex Francorum et *Lotharius* rex Romanorum fideliter cum aliis principibus astiterunt ac *Petro Leonis* constantissime restiterunt. Sedes quoque apostolicae, *Antiochena* atque *Hierosolymitana*, Petrum Leonis respuerunt, Innocentium uero approbauerunt. Quia ipse duos de legitimis ordinatoribus secum habuit: *Albanensem* scilicet et Ostiensem: ille unum, ut dictum est, Portuensem.

Anno MCXXXI.

Lotharius imperator.

Anno MCXXXII. LOTHARIVS imperator.

Lotharius rex Romanorum in Italicam profectus est, cum uxore sua *Richiza*, et Romam uenientes utique ibi ordinati sunt ab Innocentio papa in ecclesia *S. Bonifacii*, *Petro Leonis* in urbe adhuc constituto.

Gerhohus praepos. Richersp.

Eodem anno magister *Gerhohus* suscepit praepositurам Richespergensis loci, a *Chuonrado* Salzburgensis ecclesiae archiepiscopo, quam dominus *Gotescbalcus* eiusdem loci praepositus sponte in manum eiusdem episcopi ipsam praepositurам resignauerat.

eclipsis solis insolita.

Anno MCXXXIII. Fuit illa magna *eclipsis solis* IV. non. Augusti circa medium diem, luna XXXVII. existente XIII. decennouenalis cycli anno: post meridiem intra horam septimam et octauam uisa est *eclipsis solis* in leone; si tamen non fuit prodigium et signum in sole. Perhibent enim physici, defectum solis non fieri, nisi in luna nouissima, uel prima, sed nunc in illarum neutra. Nam potius in uigesima septima, cum adhuc superesset uigesima octaua, et uigisima nona praedicti mensis luna, plurimae iuxta solem stellae uisae sunt, plurimorum corda luce desperata compuncta sunt, sol, quasi non esset, omnino latuit, per horam fere dimidiam instar noctis fuit, facies mundi miserabilis, horribilis, nigra, mirabilis. Hoc itaque, quia ueluti praeter morem fieri uisum est, apud aliquos pro signo et portento reputatum est.

Anno MCXXXIV.

Anno MCXXXV. Non piget hic inserere *quaerimonias fratrum Richerspergensium*, de quodam praedio iniuste eis ablato: et quomodo eos dominus de omnibus tribulationibus suis mirabiliter liberauerit, et quomodo eiusdem loci curam habuerit. Quia ipsi, sicut scriptum est, de omnibus nobis cura est. Eo quod omnium dominus est. Cuius rei seriem ipsi fratres scripto comprehensam, ad notitiam posterorum uenire uoluerunt, et in eodem monasterio

sterio in memoriam memorabilium domini perpetuis temporibus conseruari, cuius textus ita habet.

Fratrum Richerspergensium querela de praedio ipsis ablato.

Pusillus grex clericorum ecclesiae S. Michaelis in Richersperge. *Multi per ignorantiam delinquunt, qui causas, quas ignorant, non diligentissime inuestigant. Huiusmodi periculum cauens et cauendum docens B. Iob; causam, inquit, quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. Igitur et nos, qui* DEO *militandi in Richersperg uotum et uelle per* DEI *gratiam habemus, eiusdem loci legitimas et iustas possessiones diligentissime inuestigauimus, ob hanc nimirum cautelam, ne uel nos* iniuste aliquid retinendo committamus rapinam, *uel sub silentio incauto eam, quae in nostrae committitur ecclesiae bonis, foueamus rapinam sacrilegam. Est autem praedium quoddam* iniuste nobis oblatum, *quod qualiter euenerit, cupimus Christi fidelibus et nostris maxime in posterum successoribus, ut omnes eiusdem praedii possessores iniusti nunc et in perpetuum agnoscantur damnati, nisi resipiscant, et praedium nobis iniuste ablatum praefatae S. Michaelis ecclesiae ad integrum restituant. Sic enim dicit episcopalis auctoritas in priuilegio ecclesiae nostrae, quod datum nobis a Chuonrado archiepiscopo fundatore nostro, anno incarnationis dominicae* M.CXXIX. *Quisquis autem domini Vuerenheri in pace quiescentis traditionem temerario ausu uiolare, aut subtrahere, aut uiolenter commutare praesumpserit, auctoritate* DEI *patris, et filii et spiritus sancti perpetuo* damnamus interitu, *nisi omnia sublata canonica restituat sanctione.*

Hic Vuerenherus *fundator ecclesiae nostrae, inter caetera sua praedia dedit* S. Michaeli, *in usum communis uitae, praedium, quod ipse libere a suis antecessori- haereditaria lege ad se deriuatum possederat, in loco* Chrouuat *Karinthiae posito. Idem quippe* Vuerenherus *fratrem habuerat, nomine Aribonem, cum quo ita diuisit haereditatem,* xxx. *mansos, in loco, qui dicitur Radilaba, sitos, iuxta fluuium* Traham, *obtineret* Aribo, *et alios* xxx. *mansos in Chrouuat sitos obtineret Vuerenherus; quos etiam libera traditione dedit praefatae ecclesiae. Sed postea praedicti Aribonis filius* Albuuinus, *cum haberet illos* xxx. *mansos in* Redilaha, *uisus est insuper occupare patrui sui* Werenheri *haereditatem, uidelicet alios* xxx. *mansos in Chrouuat, uoluitque ipsum etiam fundum, in quo nunc ecclesia sancti Michaelis est fundata, uiuente adhuc Vuerenhero patruo suo, sed ultimum iam spiritum trahente, inuadere. Quin insuper ausus est clericos locatos ibidem de ecclesia S. Michaelis expellere: sed ultio diuina, quam Vuerenherus patruus eius*

A *prophetauerat, quando iam morti proximus erat, eundem Albuuinum diu non sinebat uiuere. Dixerat enim Vuerenherus, B. Michaeli se confidere, quod bona, quae ipse ad honorem suum obtulerat,* nullus posset impune *abalienare, cum S. Michael ea satis posset ab iniustis peruasoribus liberare. Non uanum erat hoc praeconium. Nam ultio diuina percussit primo*
B *ipsum Albuuinum, ac deinde caeteros in eodem scelere suos complices ac posteros, tam euidenti miraculo, ut ex hinc possit fieri ueteris historiae satis apta recordatio. Sicut enim quondam cum arca* DEI *capta esset apud allophylos, plaga magna uenit super homines cuiusque*
C *ciuitatis, ad quam deuenisset arca* DEI; *percussit enim eos dominus in posteriora, et approbrium sempiternum dedit illis: ita plane, ad quoscunque deuenit S. Michaeli oblata haereditas, percussi sunt plaga magna. Ipse namque Albuuinus a die peruasionis, qua locum S. peruasit, et alius quidam Adalbero, cooperator eiusdem peruasionis, intra spacium undecim*
D *dierum* inprouisa morte de hac uita sunt abrepti, *tam terribiliter* DEO *istos peruasores percutiente; ut comes Vdalricus, cui praefatus Adalbero, iussu Albuuini, fecerat iuramentum, ad eiusdem peruasionis firmamentum, cum facto iuramento uideret ipsum Adalberonem subito ante se ruere percussum diuina ultione, non*
E *auderet huius tam impiae peruasionis participem se facere. Fertur enim dixisse idem* comes Vdalricus, ut uideo, locus Richerspergensis potentes defensores habet, contra quos ego nunquam inuadam eundem locum *Sic defuncto* Albuuino cum Adalberone *suo, quaedam* Luitkardis, *eidem Albuuino in sponsam a parentibus confirmata, nunquam tamen*
F *ab eo uisa uel tacta, successit sacrilego Albuuino, quasi legitimus haeres in solo sacrilegio. Nam de caetera et certa ipsius* Albuuini *haereditate nihil se intromisit, nisi de solo sacrilegio. Haereditatem namque praedicti Vuerenheri S. Michaeli oblatam, quam Albuuinus inuaserat per sacrilegium, illa eius iurata sponsa item*
G *inuasit per sacrilegium. Supra nominatos enim mansos in Chrouuat illa uiolenter inuasit: pro qua inuasione pater eius Almerich captus et ad iuramentum fuit coactus, ne unquam se de praedictis mansis intromitteret, uel pro eo aliquis, cui ipse prohibere posset. Duxit autem eadem Luitkardis postea uirum nomine Nitkisum, qui ob eandem peruasionem est occisus,* DEO *illi tribuente, quod meruit*

pro

pro eo, quod obediuit uoci uxoris plus quam DEI praecepto, intromittendo se de S. Michaelis praedio. Alterum duxit postea uirum nomine Dietericum. Et ille suasu uxoris extendendo manus suas quasi ad uetitum lignum, uidelicet ad interdictum sibi S. Michaelis praedium, leprae incurrit opprobrium, et in lepra clausit praesentis uitae terminum. Sentitur etiam, et adhuc sentietur amplius, in huius B *mulieris posteritate plaga ultionis diuinae: et illa tamen resipiscere uolens, quaerit* adhuc latebras Euae. *Sicut enim illa post interemptionem sui et uiri sui, abscondit se in medio paradisi: ita et haec filia Euae, post interemptionem sui met ac duorum uirorum suorum, abscondit se in suo peccato, atque per hoc sicut illa mortem, quam uiro propinauerat, suae po-* C *steritati transmisit, ita et haec lepram, quam uiro contulit, posteris haereditariam facit, nisi resipiscat, et S. Michaeli ablata usque ad nouissimum quadrantem, pro posse, restituat. Alioqui tam ipsam, quam eius posteritatem, et si contingat euadere poenam praesentis uitae, iudex tradet exactori, et exactor carceri infernali. Inde non exibunt, quoad usque sol-* D *uant nouissimum quadrantem, quem quia tunc non poterunt soluere, non poterunt etiam unquam exire. De* XXX. *mansis, iam* XV. *reddidit: alios* XV. *adhuc habet malo suo, et malo suae posteritatis, quae sibi succedet in sic haereditariis peccatis. Ne autem tanti sacrilegii memoriam deleat obliuio, nos huius causae diligentissime inuestigatam seriem scripto* E *comprehensam seruabimus posteris, et, nisi ante mortem resipiscant, praefati praedii peruasores tam ipsa Luitkard, quam eius filii uitae comite, ac DEO disponent, notum erit ipsis eorum sepultoribus, quod eis nulla debeatur ecclesiastica sepultura, qui sponte negligunt et euertunt ecclesiastica iura contemnuntque priuilegia episcopalia super facultates eccle-* F *siasticas data: in quibus damnantur, qui eisdem priuilegiis aduersantur, sicut aduersantur ecclesiae nostrae priuilegio, quicunque temerario ausu retinent aliqua nobis iniuste ablata, quos DEUS dignetur conuertere, ne pereant aeterna damnatione. Amen.*

Conradi archiep. Salisb. priuilegium coenobio Richersperger. datum.

Anno MCXXXVII. *Chonradus* archiepiscopus dedit priuilegium ecclesiae *Richersbergensi* ad petitionem praepositi eiusdem, loci domini *Gerhochi*, quod ita se habet: *In nomine S. et indiuiduae trinitatis.* CHUONRADUS A DEI *gratia Salzburgensis archiepiscopus. Virum beatum psalmista designans ait*, dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. *Pro adipiscenda itaque beatitudine, quae dispersimus, dedimusque pro iustitia nostra perpetuanda in seculum stabiliri. Notum ergo esse uolumus tam praesentibus, quam futuri temporis hominibus, nos ad* B *sustentationem Christi pauperum in Richersperg, DEO sub communis uitae regula seruientium et a modo seruiturorum, quaedam contulisse, quae subnotata continet scriptum praesentis paginae, uidelicet patellam in* Halla, *cum uno curtili in ipsa uilla Hallensi, et* VI. *curtilibus in syluestribus* Vnchen *uulgo nominatis, de quibus ligna persoluuntur ad ipsam pa-* C *tellam, mansum et dimidium in* Pongoue, XI. *mansos iuxta Richersperg sitos, in uilla* Antesinhouen, *et* Vihusin *et* Gurtin, *praedium quoddam in* Nospach *quod erat militis* Chadezohi de Nospach. *Haec sunt bona* de nostra liberalitate *Richersperg coenobio collata. Et illud quoque curauimus memoriae tradere, quod eidem ecclesiae praedia, uidelicet curtem, quae dicitur* Chrouuat, *cum praediis ei-* D *dem curti appendiciis, usque ad* XXX. *ut dicitur, mansos requisiuimus. In qua requisitione cum diu laboratum esset et Luitkardis, quae praedia illa iniuste detinuerat episcopali banno constricta, tandem peccatum iniustae peruasionis recognosceret*, sed a filiis suis eadem liberare non posset, *nos pro redemptione animae nostrae* XXX. marcas expendimus, E ut praedia iam dicta penitus libere, ac sine omni contradictione obtineret ecclesia Richerspergensis, cui eadem praedia legitime data fuerant *a beatae memoriae* Vuerenhero, *ipsius ecclesiae fundatore, et eorundem praediorum legitimo quondam possessore. Quoniam autem ab ipso suo fundatore iam dictae ecclesiae fundus et patrocinium in ius et tuitionem, firmamque possessionem ecclesiae Salzburgensis agnoscitur, per legitimam traditionem deuenisse, ratum esse conuenit subsidium, quo nos auctore DEO de nostra copia illius inopiam suppleuimus. Quoniam hoc non est rerum episcopalium distractio, sed ampliatio, si pauperibus Christi episcopatum respicientibus, et ab eo pendentibus competens fiat sustentatio. Quam sane pauperum sustentationem tam in loco dicto, quam in aliis locis nostrae prouidentiae subiacentibus, non ea moderatione fecimus, ut episcopatum quem pauperrimum et ualde uastatum inueni-*

mus,

mus, diuitem, DEO *gratias, et satis copiosum, tamque a ruinis morum, quam a ruinis murorum, honeste, fauente* DEO, *reparatum, successoribus nostris moriendo relinquamus. Vnde successores nostros* per tremendum ultimi examinis iudicium obtestatos *et obsecratos esse uolumus, ut ratum habeant, quod nos diuinae pietatis intuitu in Richersperg coenobii consolationem disposuimus. Quaecunque autem secularis aut spiritalis persona, quod a nobis pie est dispositum, aliquo modo duxerit in irritum,* in ultimo examine reddet rationem coram *summo iudicio. De salubri sane dispositione nostra pagina conscripta et sigillo nostro impressa data est,* Fresaci. *Huius rei testes sunt et conlaudatores, Romanus, Gurcensis episcopus, Hermannus praepositus, Baldricus abbas Salzburgensis, Vdalricus abbas S. Lamberti, Pabo praepositus de Gurca, Hartmannus praepositus de Niuuenburg, Chuno Salzburgensis canonicus et presbyter, Otto monachus S. Petri, Vuolfrat comes de Treuini, Adelbero dapifer, Karolus de Preuuarin, Vueriant de Vuitinisuualt, Engilscalcus, frater Gurcensis episcopi, Maganus de Scalach, Luituuinus praepositus, Eberhardus de Libniz, Durich de Diettrammingen, Vuisint de Pongouue, Egilbertus Castellanus, Ebehardus de Prisigin, Mirabilis nanus de Arizberg, nepos imperatoris Heinrici.*

Conradus II. imp. Anno MCXXXVIII. CHVONRADVS Romanorum rex secundus.

Anno MCXXXIX.

Anno MCXL.

Innocentius papa. Anno MXCXLI. *Innocentius* papa dedit priuilegium ecclesiae Richerspergensi, petione *Chuonradi* archiepiscopi et praepositi domini *Gerhohi*, ista continens.

eius priuilegium coenobio Richersp. datum. INNOCENTIVS *episcopus seruus seruorum* DEI, *dilectis filiis* Gerhoho *Richerspergensis ecclesiae praeposito, eiusque fratribus tam praesentibus quam futuris regulariter substituendis in perpetuum. Piae postulatio uoluntatis effectu debet prosequente compleri et iustis petentium desideriis congruum decet nos impertiri suffragium, Eapropter dilecti in* domino filii, uenerabilis fratris nostri Conradi, *Salzburgensis archiepiscopi, precibus inclinati, petitiones uestras rationabiles libenter admittimus, et monasterium uestrum, quod est in episcopatu Pataviensi et fundo Salzburgensis ecclesiae situm, in quo diuino mancipati estis officio, sub apostolicae sedis ac nostra protectione suscipimus et praesentis scripti priuilegio*

A *communimus. In primis siquidem statuentes, ut tam in uestro quam in monasterio sanctimonialium nobis subdito, ordo canonicus iuxta* B. Augustini *regulam perpetuis temporibus inuiolabiliter conseruetur. Praeterea quascunque possessiones quaecunque bona eadem ecclesia inpraesentiarum iuste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, lar-* B *gitione regum uel principum, oblatione fidelium, seu aliis iustis modis,* DEO *propitio, poterit adipisci, firma nobis uestrisque successoribus et illibata permaneant, In quibus, haec propriis duximus exprimenda uocabulis;* fundum *uidelicet, et* plebem Richerspergensem, *cum* decima *et* iure parochiali, capellam S. Martini *cum suis pertinentiis; uineas in* C Aschah, *uillam* Chrouuat, *et reliqua praedia a* Vuerenhero, *loci ipsius fundatore, oblata,* patellam salis *in* Halla, *et reliqua praedia a praenominato fratre nostro Salzburgensi archiepiscopo ecclesiae uestrae collata,* Hostat, *et alia praedia, quae* Ruopertus *obtulit; praedia, quae* Fridericus *donauit; praedia, quae fuerunt* Eglolfi *et* Eberhardi, *cum eorum decimis ab episcopo* Frisingensi *uobis con-* D *cessis et uineas emtas in* Cremesa, *et ea, quae dux* Luitpoldus *contulit, sane laborum uestrorum, quos propriis manibus aut sumptibus colitis, siue de nutrimentis uestrorum animalium, nullus omnino clericus siue laicus decimas a uobis exigere praesumat.*

Ecclesiastica nimirum sacramenta a dioecesano accipietis episcopo, uel a Salzbur- E *gensi archiepiscopo, siquidem gratiam et communionem apostolicae sedis habuerint, et, si ea gratis et sine prauitate uoluerint exhibere. Alioqui liceat uobis pro eorundem sacramentorum susceptione catholicum, quem malueritis, adire antistitem, qui nostra fultus auctoritate, quod postulatur, indulgeat. Et quia sic locus uester est institutus ut Salzburgensis ecclesiae principalis aduocatus, ipsius quoque loci* *coenobii Richersp. aduocatus* F *sit aduocatus: neque ipsi, neque alicui subaduocatio eius eundem locum liceat iniustis grauaminibus, infestare. Quod si fecerit et, nobis conquerentibus, non emendauerit, consilio et auxilio praefati archiepiscopi, ipsa aduocatia ab inutili auferatur, et alius loco eius substituatur. Obeunte uero te, nunc eiusdem loci praeposito, uel ad alterius ecclesiae regimen transeunte, siue tuorum quolibet successore, nullus ibi qualibet subreptionis astutia uel uiolentia substituatur, uel praeponatur, nisi quem fratres communi consensu, aut pars sanioris consilii secundum* DEI *timorem et* B. *Augustini regulam canonice prouiderint eligendum,* sepulturam *quoque ipsius loci* li- *sepultura libera.*
be-

beram esse concedimus, ut eorum, qui se illic sepeliri deliberauerunt, extremae uoluntati et deuotioni nullus obsistat, nisi fuerint excommunicati, salua tamen iustitia matris ecclesiae.

Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat praefatum coenobium temere perturbare, aut eius bona uel possessiones auferre, uel ablatas temere retinere; minuere, seu quibuslibet indebitis exactionibus uel molestiis fatigare: sed omnia integra conseruentur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salua nimirum Salzburgensis archiepiscopi et Patauiensis episcopi debita iustitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularisue persona hanc nostrae constitutionis paginam sciens, contra eam uenire temere tentauerit, secundo, tertioue commonita, si non satisfactione congrua reatum suum correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se diuino iudicio existere, de perpetrata iniquitate, cognoscat: a sacratissimo corpore et sanguine DEI *et domini nostri* IESV *Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtae ultioni subiaceat. Addentes etiam interdicimus, ut nemini professionis uestrae facultas sit alicuius leuitatis instinctu, uel arctioris religionis obtentu, sine praepositi, uel congregationis licentia de claustro discedere. Quod si discesserit, nullus episcoporum, nullus abbatum, nullus monachorum sine communium literarum cautione eum suscipiat, quandiu uidelicet in ecclesia uestra canonici ordinis tenor, domino praestante, uiguerit. Si uero secundo uel tertio uocatus redire contempserit, liceat eiusdem loci praeposito canonicam in eum proferre sententiam. Cunctis autem eidem ecclesiae iusta seruantibus, sit pax domini nostri* IESV *Christi, quatenus et hic fructum bonae actionis percipiant, et apud districtum iudicem praemia aeternae retributionis inueniant. Amen.*

Ego Innocentius catholicae ecclesiae episcopus.

Ego Conradus Sapinensis episcopus. Ego Albericus Hostiensis episcopus. Ego Stephanus Praenestinus episcopus. Ego Otto diaconus cardinalis S. Georgii ad uelum aureum. Ego Martyrius presbyter cardinal. tituli S. Stephani. Ego Boëthius presbyter card. tit. S. Clementis. Ego Petrus presbyter card. de tit. pastoris. Ego Hubaldus presbyter card. tit. S. Iohannis et Pauli. Ego Vasallus diac. card. S. Eustachii. Ego Petrus diac. card. S. MARIAE. de porticu. Dat. Laterani VI. id. Ian. per manum Gerardi S. Rom. eccl. presbyteri card. et bibliothecarii indict. V.

Alird.

A Eodem anno *Luitpoldus* dux Bauuariorum dederat priuilegium Richerspergensi ecclesiae in hunc modum. *Luitpoldus Boicorum dux. eius priuilegium.*

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. Ego Luitpoldus *dux Bauuariorum* DEI *gratia; cupiens haereditare beatitudinem, de qua dicitur*, beatus qui intelligit super egenum et pauperem, *egenorum et pauperum Christi in* coenobio
B Richerspergensi, DEO *militantium, intellexi paupertatem, simulque animaduerti quaedam eorum praedia uastata, dum exercitus, uel patre meo Luitpoldo, uel me ipso* ducente, per terras eorum iret ac rediret. *Unde commonitus a praefati praepositi coenobio* Gerhoho, *ad usus fratrum inibi* DEO *seruientium ac seruiturorum, ex nunc imposterum tradi*
C *di duo beneficia, in uilla quae dicitur* Laubes, *cum omni utilitate ad illa pertinente. Scientes autem quod* hilarem datorem diligit DEVS *et hinc sine dubio est hilaris dator, qui mensuram bonam et confertam et coagitatam dat; uolumus et irretractabiliter decernimus, non solum ad praedicta beneficia excolenda, uerum et ad alias qualescunque utilitates fratrum*
D *Richersperg. duobus plaustris aut uehiculis eorum, a modo semper in posterum patere syluam, quae uulgo dicitur Vorst, sitam inter duos fluuios* Campam *et* Chremesam, *ita uidelicet, ut nullus* eiusdem syluae procuratorum ab eis exigat ullum precium, seu *qualiscunque* angariae *grauamen illis faciat. Sed omnino, ut dictum est, liber introitus et exitus in ean-*
E *dem syluam, ac de sylua fratribus praefatis et eorum seruis pro commoditate ipsorum pateat. Ipsa quoque duo beneficia praesignata ita decernimus permanere libera in fratrum propria potestate, sicut erat in nostra: ne uel camerarii, uel marscalci, seu alii seruitores nostri, ac posterorum nostrorum in ullo sint molesti cultoribus eorum*, uel de rebus curiae tra-
F ducendis, uel de annona equorum persoluenda, *uel de aliis ministris huiusmodi exequendis. Haec autem traditio ad altare S. Michaelis in Richersperg, me praesente ac petente, facta est per manum comitis Luitoldi de Bleien, delegatione firma, in cuius manum delegatio eadem per manum nostram prius fuerat facta. Huius rei* testes per aurem attracti *sunt*
G *hi, quorum nomina subnotata leguntur. Otaker marchio, comes Ekkebertus, Otto de Machlant, Vuerinhart de Ingelpach et filius eius Vuerinhart, Vuolfkere de Regernuuag, Albuuinus de Petra, Hademar de Choufaren, Gebehart de Abbatesdorf, Chadelhochus longus de Rora, Eberhart de Brundeuua, et Vdalricus frater eius, Harnit de Orte, Richere de Sebach, Vualter de Tobele, Ainuuich de Vribaim, Harthnit de Salzburg. Paginam uero inde con-*

conscriptam ne quis audeat uiolare, uel respuere quasi falsam, ego Luipoldus *dux impressione sigilli mei feci confirmari.*

Caelestinus papa.

Eodem anno ipse *Luipoldus* dux Bauariorum obiit. *Caelestinus* papa Romanam rexit ecclesiam.

Anno MCXLII. *Chuonradus* Romanorum rex dedit priuilegium ecclesiae Richerspergensi, ad petitionem praepositi domini Gerhohi, cuius textus ita se habet.

Conradi II. imp. priuilegium.

In nomine summae trinitatis. Chuonradus diuina fauente clementia Romanorum rex. Praeceptis salutaribus moniti, et diuina institutione instructi, facere nobis amicos de Mammona iniquitatis, ea spe, ac fiducia, ut et ipsi nos recipiant in aeterna tabernacula, debemus religiosis coenobiis propensiori cura, munimen et auxilium prouidere, ut in eis commorantes pauperes Christi, pro nostris peccatis abolendis et regni temporalibus motibus ad aeternitatis quietem dirigendis, ualeant intercedere apud regem regum, cuius regnum regnum est omnium seculorum. Igitur ad munimen et auxilium regularis uitae tradimus et confirmamus *coenobio Richerspergensi, constituto in ripa* * *Ini fluminis, in regione Norica, in comitatu Ekkeberti comitis, ut* si quis ministerialium ad regnum Teutonicum, uel ducatum Bauuaricum pertinens, praedium suum in eleemosynam dare uoluerit praedicto coenobio, rata sit ipsa traditio et firma permaneat, *ut autem incontradicibilis et inconulsa permaneat haec nostra regalis constitutio, communiri et insigniri eam fecimus regali nostro sigillo. Actum in ciuitate Ratisbona in curia celebri, cui interfuerunt episcopi, Dietuuinus episcopus card. S. Rufinae apostolicae sedis legatus, Heinricus Ratisponensis, Imbrico Vuirzeburgensis, Otto Frisingensis, Heinricus Olomucensis et laici principes, marchio Dietpoldus Otto comes palatinus, comes Gebehardus de Sulzbach, comes Adalbertus de Pogen, Fridericus aduocatus, et alii nobiles multi. Dat.* XVIII. *Kal. Ian.*

* *Oent.*

Lucius papa. Raitenhasfach monast.

Anno MCXLIII, *Lucius* papa Romanam rexit ecclesiam. Fundatum est monasterium *Reitenhassach* VI. Kal. Nouemb.

Conradi archiep. priuilegium.

Anno MCXLIV. *Chuonradus* archiepiscopus Salzburgensis dedit ecclesiae Richerspergensi priuilegium tale.

Psal. 40.

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. CONRADVS DEI *gratia, Salzburgensis archiepiscopus.* Beatus qui intelligit super egenum et pauperem in die mala liberabit eum dominus. *Huius beatitudinis et liberationis nos cupientes, DEO praestante, obtinere consortium, statuimus pium intellectum habere super* A *egenam et pauperem Richerspergensis ecclesiae congregationem sub regula beati Augustini uiuentem in* Richersperg coenobio, *in ripa* Ini fluminis, sito in fundo proprio Salzburgensis ecclesiae in episcopatu Pataujensi. *Vnde ad subsidium pauperum Christi, ad idem coenobium firma legitima delegatione tradidimus omnes decimas, in parochia quae dicitur* Pittine, B *excepta sane canonica portione sacerdotis plebani, quas eidem plebano indiminutas uolumus permanere in perpetuum, et exceptis decimis, uinearum in eadem parochia sitarum.* Decimas *etiam ad idem coenobium alterius parochiae, quae dicitur* Branberg, *totam decimationem tam de uineis, quam de agris, uel de aliis rebus nobis iure persoluendam, excepta ca-* C *nonica portione sacerdotum, hic perpetuo constituendorum. Et quia, eadem parochia de adiacenti* silua Putinensi, *praestante domino, potest ampliari, a loco qui dicitur* Putinouue, *usque ad terminos Vngarorum, et usque ad montem* Harrhberg, *in praedio comitis* Ekkeberti, *crescentibus ibidem noualibus, hoc statuimus, et stabiliter in posterum conseruari uolu-* D *mus, ut omnia noualia, quae in sylua* Putinensi *intra terminos designatos exquisita, uel exquirenda, parochiae, quae dicitur* Branberg, *continuabuntur, uel in parochias nouas formabuntur, in eadem constitutione permaneant; ita uidelicet, ut exceptis debitis partionibus sacerdotis plebani, decimae omnes uinearum, frugum et animalium persoluantur ad prae-* E *dictum coenobium, cum integra iustitia nostro iuri debita, et ad nostram dispensationem pertinente, secundum praecepta canonum, quibus monemur habere curam pauperum. Vt autem haec nostrae dispensationis pia constitutio, nulla impietatis machinatione uioletur; sed in perpetuum firmissime conseruetur, sigillo nostro hanc paginam communitam tali sententia* F *concludimus; ut, si quis contra eam agens temere tertio commonitus non resipuerit, ira* DEI *maneat super ipsum in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat per poenitentiam, sine qua, si defunctus fuerit, de perpetrata iniquitate se reum cognoscat in tremendo examine iudicis cuncta cernentis. Ego* Romanus *Gurcensis episcopus. Ego* Valdricus *Salzburgensis ab-* G *bas; Ego* Gotfridus *abbas Admontensis. Ego* Gebeno *Salzburgensis praepositus.* Ego Chuno *Chimensis praepositus. Ego* Hugo *Perthesgadensis praepositus. Ego* Gotheschalcus *Bodemburgensis praepositus. Ego* Heribordus *Ouuensis praepositus. Ego* Lanzo *Hallensis praepositus. Ego* Hugo *Garcensis praepositus. Ego* Ruodbertus *presbyter. Actum in castro Salzburg* x. *Kal. Nouemb. Indict.* VIII. *Huius rei* testes per aurem attracti *sunt isti:* Hein-

Heinricus dux Karinthiae, *et frater eius* Vdalrich, *Hugo de* Tuuers, *Heinricus* de Vuenge, *Fridericus* de Lingnouue, *Hartnith et frater eius Marchuuart, de* Vzitingen, *Heinrich et frater eius Diethmarus de* Chutebach; *Cundakar* de Wualtpehtingen, *Luiuuinus Castellanus*, *Chuno* de Engilhalmingen, *Megingoch filius Megingoti pincernae*, *Diethmar de* Eicheim; *Volcholt* de Aschouue, *Werinhart* de Ottenach, *Otho* de Vuilern, *Adilpret* de Vuitenstein, *Otto* Nesel, Item.

CHVONRADVS, *DEI gratia, Salzburgensis ecclesiae archiepiscopus, dilectis in Christo Richerspergensis coenobii fratribus orationem et perpetuam in Christo dilectionem.*

De contrarietate priuilegiorum, unde uos, ut audiuimus, monachi Formbacenses *molestant, quasi de bonis nobis collatis ipsi priuilegium, priuilegio uestro contrarium, a nobis habeant, nihil soliciti sitis, sed in omni oratione et obsecratione, cum gratiarum actione petitiones uestrae innotescant apud DEVM, orantibus uobis pro nobis, dum utimini eleemosinis ecclesiae Salzburgensis, cui deuincti estis, non solum per uinculum filialis dilectionis, uerum etiam per iustitiam fundationis. Quia fundata est ecclesia uestra* in possessione Salzburgensis ecclesiae. *Fatemur quidem praedictos monachos obtinuisse a nobis priuilegium per anticipationes, concambio quodam destinato, et nondum in usibus fructuariis compensato. Sed illud priuilegium non est firmatum per clericorum nostrorum subscriptiones, uel conlaudationem: quin potius cassatum est per eorum contradictionem, et ministerialium nostrorum publicam reclamationem. Quod igitur timeatis priuilegium, quod non est canonice firmatum, imo quod canonibus est contrarium, probibente sanctorum patrum auctoritate, perpetuas alienationes decimarum fieri, de quibus alienandis contendunt praedicti monachi, quos non consentimus plus habere de iuris nostri utilitate, nisi quantum attinet ad iustam et piam recompensationem praedii, quod ecclesiae nostrae contulerunt, quodque uos ex parte habetis per munificentiam nostram. Vt ergo firma sit posteris memoria huius nostrae contestationis, hanc paginam sigillo nostro impressam uolumus apud nos conseruari: quatenus in defensionem iustitiae ualeat, si quis de caetero factum nostrum, quasi non iustum, accusabit, et uos per hoc molestare tentabit. Praeterea, ne ulla relinquatur litigationis occasio, inter uos et plebanos sacerdotes nostros de termino* Brambergensis *parochiae, notum sit uobis nouale Gerrici militis, cum silua pertinente ab illud infra terminos eiusdem parochiae*

A *comprehendi, affirmante hoc ipsum rationabili contestatione plebanorum nostrorum, quorum nomina sunt haec. Hartuuicus de Lankenkirchen, Wolferim de Patine, Pabo de Vischa, Meginuuart de Niuuenkirchen, Herman de Pels.*

Anno MCXLV *Eugenius II.* papa constituitur. *Eugenius II. papa.*

Isto anno plures ecclesiae uiolatae *Ecclesiae uiolatae.*
B sunt in episcopatu Ratisponensi a *Boëmis*, qui erant in obsidione eiusdem ciuitatis cum *Heinrico*, duce Bauuariae et orientis. Eodem anno maxima *fames* erat. Nam Saturnus, qui est unus *Fames.* de VII. planetis stella frigidissimae naturae, ipso anno ultima parte arietis positus, praecedentes XII. uel octo annos steriles, ac terram poene effoetam reddi-
C derat: ita ut in locis solummodo calidioribus ac pinguioribus uix semina pauca, et pastum tenuem cultoribus redderet. In qua sterilitate per omnes pene terras innumerabilis hominum multitudo fame occubuit, ceteris uitam ex herbis terrae ac radicibus herbarum simul et ad arborum corticibus misere transigentibus. Quidam etiam iumen-
D tis per singulas hebdomadas sanguinem minuere soliti, tali edulio uitam refocillabant. Haec stella XXX. solaribus annis suum contra firmamentum nitens peragit annum. Quam si sol in aestiualibus signis offenderit, frigidam circa id tempus efficit, eamque in pluuias pene hiemales conuertit. Si uero insigni, hiemalibus sol in eius frigus incurrerit,
E duplicato gelu hiems solito uehementior inhorrescit, hac stella uicinitate sua ipsum quoque solem infrigidante. Haec sane duplicatio frigoris, ex huius stellae cum sole uicinia simul et annualis hyemis algore proueniens, majorem terris sterilitatem importat. Si eadem stella uel in aquario, uel in piscibus, aut in prima parte arietis consistens, sicque
F hiemem in Martium et Aprilem protelans, terram suo tempore aperiri et germinare non siuerit. Et haec quidem secundum astrologos dicta sunt, qui naturas rerum etiam in motibus siderum inuestigant.

Hoc eodem anno in ipsa sacrosanctae natiuitatis Christi solennitate, lugubre et miserabile ex peccato christiani po-
G puli accidit in oriente *piaculum*. *Sanguineus* enim Halapensis Syriæ ac *Mesopotamiae*, excepta Antiochia et Damasco, princeps, Persarum uero & Medorum regis, seu Soltani uasallus, *Edissam*, quae nunc dicitur *Roas*, unicum Hierosolymitanae ecclesiae pro magnitudine ac abundantia sui refugium, cum infinita *Sarracenorum* multitudine, circumdedit ac in ipsa, ut dictum est, natiuitate domini irrupit, cunctis ibidem cum

episcopo urbis christianis in ore gladii occisis, uel miserabili captiuitate in seruitutem repactis, ecclesias Christi et praecipue B. MARIAE semper uirginis basilicam, etiam eum in qua corpus *Thomae apostoli* reconditum est, ad saluatoris nostri ignominiam, intro ferens et, quae non licebat, foede polluit; nostrisque penitus exterminatis, uel tributo subactis, Sarracenos ibi ad habitandum collocauit. Tempore dehinc et anno sequenti, quidam episcopus de Siria *Habulensis* uenit ad summum pontificem *Eugenium*, non multo ante ordinatum, cum aliis legatis *Armeniorum* episcoporum, conquerens lacrimabiliter coram pontifice, periculum transmarinae ecclesiae, post captam *Edissam*, et ob hoc etiam *Alpes* transcendere se uelle dicebat idem episcopus ad regem Romanorum, et regem Francorum pro flagitando auxilio.

Eugenii papae priuilegium.

Anno MCXLVI. *Eugenius* papa dedit ecclesiae Richerspergensi priuilegium, rogatu Chuonradi archiepiscopi in hunc modum.

EVGENIVS *episcopus seruus seruorum* DEI, *dilectis filiis* Gerhoho, *Richerspergensis ecclesia praeposito, eiusque fratribus tam praesentibus quam futuris, regulariter substituendis in perpetuum. Desiderium, quod ad religionis propositum et animarum salutem pertinere monstratur, animo nos decet libenti concedere; et petentium desideriis congruum impertiri suffragium. Quia, sicut iniusta petentibus nullus est tribuendus effectus, ita legitima et iusta desiderantium nulla est differenda petitio. Huius rei gratia dilecti in domino filii, praedecessoris nostri, felicis memoriae papae* Innocentii *uestigiis inhaerentes, nec non uenerabilis fratris nostri* Conradi, *Salzburgensis ecclesia archiepiscopi precibus inclinati, uestris iustis postulationibus clementer annuimus, et monasterium uestrum, quod est in episcopatu Patauiensi, et fundo Salzburgensis ecclesiae situm, in quo diuino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et praesentis scripti priuilegio communimus. Inprimis siquidem statuentes, ut tam in uestro, quam in monasterio sanctimonialium uobis subdito, ordo canonicus, iuxta* B. Augustini *regulam perpetuis temporibus inuiolabiliter conseruetur. Praeterea, quascunque possessiones, quaecunque bona eadem ecclesia inpraesentiarum iuste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, liberalitate regum, largitione principum, oblatione fidelium, seu aliis iustis modis, praestante domino poterit adipisci, firma uobis uestrisque successoribus, et illibata permaneant: In qui-*

A *bus hic propriis duximus exprimenda uocabulis: fundum uidelicet in plebem Richerspergensem, cum decima et iure parochiali*, capellam S. Martini *cum pertinentiis suis:* uineas in Ascha; *uillam* Chrouuat *et reliqua praedia a* Vuernhero *loci ipsius fundatore uobis oblata:* decimas Bambergensis *ecclesiae*, ac noualium Patinensis syluae *a praedictis parochiis usque ad terminos Vngaricos per-*
B *tinentis; uenerabilis fratris nostri* Conradi *Salzburgensis archiepiscopi priuilegio uobis firmatas;* patellam *salis, et alia praedia ab eodem episcopo data,* Hostat *et alia praedia, quae* Ruodbertus *iuste obtulit; praedia, quae* Fridericus *donauit, praedia, quae fuerunt* Egelolfi *et* Eberhardi, *cum eorum decimis ab episcopo Frisingensi rationabiliter uobis concessis,*
C *et uineas emptas in Chremesa, et ea quae dux* Luipoldus *iure suo contulit. Sane laborum uestrorum, quos propriis manibus aut sumptibus colitis, seu de nutrimentis uestrorum animalium, nullus omnino a uobis decimas exigere praesumat. Ecclesiastica nimirum* sacramenta, a dioecesano *suscipietis* episcopo, *uel a Salzburgensi archiepiscopo, si quidem*
D *gratiam et communionem apostolicae sedis habuerit; et si ea gratis et sine prauitate uobis uoluerint exhibere. Alioqui liceat uobis pro eorundem sacramentorum susceptione, catholicum, quem malueritis, adire antistitem, qui nostra fultus autoritate, quae postulatis indulgeat. Et quia sic locus uidetur esse institutus, ut Salzburgensis ecclesiae principalis aduoca-*
E *tus, ipsius quoque loci sit aduocatus, neque ipsi, neque alicui subaduocato eius eundem locum liceat iniustis grauaminibus infestare. Quod si fecerit, uobis conquerentibus non emendauerit, consilio et auxilio praefati et archiepiscopi ipsa* aduocatia *ab inutili auferatur, et alius loco eius substituatur. Obeunte uero te nunc eiusdem loci praeposito, uel ad alterius*
F *ecclesiae regimen transeunte, siue suorum quolibet successore, nullus ibi qualibet subreptionis astutia, seu uiolentia praeponatur, uel substituatur, nisi quem fratres communi consensu, aut pars consilii sanioris secundum* DEI *timorem, et beati Augustini regulam canonice prouiderit eligendum. Addentes etiam interdicimus, ut nemini professionis uestrae*
G *facultas sit, alicuius leuitatis instinctu uel arctioris religionis obtentu, sine praepositi uel congregationis licentia discedere. Quod si discesserit, nullus episcoporum, nullus abbatum, nullus monachorum sine communium literarum cautione suscipiat: quandiu uidelicet in ecclesia uestra, canonici ordinis tenor, domino praestante, uiguerit. Si uero secundo uel tertio uocatus redire contem-*

pse-

pserit, liceat eiusdem loci praeposito canonicam in eum proferre sententiam. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse concedimus, ut eorum, qui se illic sepeliri declarauerint, deuotioni et eorum extremae uoluntati, nisi forte excommunicati uel interdicti sint, nullus obsistat, salua iustitia matris ecclesiae. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat praefatam ecclesiam temere perturbare, aut eius possessiones auferre uel ablatas retinere, minuere seu quibuslibet uexationibus fatigare. Sed omnia integre conseruentur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salua sedis apostolicae auctoritate, et Salzburgensis archiepiscopi et Pataviensis archiepiscopi canonica iustitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularisue persona, huius nostrae constitutionis paginam sciens, contra eam temere uenire tentauerit, secundo tertione commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se diuino iudicio existere, de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine DEI et domini redemptoris nostri IESV Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtae ultioni subiaceat. Cunctis autem eidem loco iusta seruantibus sit pax domini nostri IESV Christi, quatenus et hic fructum bonae actionis percipiant, et apud districtum iudicem praemia aeternae pacis inueniant. Amen. Ego Eugenius *catholicae ecclesiae episcopus subscripsi.* Ego Albericus *Hostiensis episcopus.* Ego Ymarus *Tusculanus episcopus.* Ego Octauianus *diac. cardinal.* S. Nicolai *in carcere Tulliano.* Ego Ruinerius *presb. cardin. tit. S. Priscae.* Ego Hubaldus *presb. card. SS. Ioan. et Pauli.* Ego Aribertus *presb. card. tit. S. Anastasiis* Ego Manfredus *presb. card. tit. S. Stephani in Caelio monte.* Ego Bernardus *presb. card. tit. S. Clementis.* Ego Hubaldus *presb. card. tit. S. crucis in Hierusalem.* Ego Guido *diac. card.* S. MARIAE *in porticu.* Ego Petrus *diac. card.* S. MARIAE *in uia lata.* Ego Cinthius *diac. card. SS. Sergii et Bacchi.* Datae Sutrii, *per manum Romani S. Rom. eccl. presbyteri card. et cancellarii* IV. *nonas Maii Indict.* IX.

Presbargum captum. Eodem anno *Presburg* capta est, et *Heinricus* dux Bauuariae, frater regis Conradi cum Vngaris pugnauit, et uictus est.

Eberhardus archiepiscopus Salisb. Anno MCXLVII. *Chuonradus* archiepiscopus Salzburgensis, canonicae uitae Richerspergensis ecclesiae fundator, obiit V. idus April. *Eberhardus* abbas Biburgensis pro eo substituitur.

Expeditionis sacrae causa. Eodem anno fuit illa magna *expeditio Hierosolymitana*, cuius haec fuit causa. Exierant illis temporibus a ciuitate Hierosolyma frequentes nuncii, personae uultu et aetate uenerabiles, et adierant curias regum ac principum, ipsumque papam *Eugenium* querimoniis suis solicitauerant, et uenerabilem *abbatem Claraeuallensem* BERNARDVM, qui eo tempore clarus habebatur. Episcoporum quoque adierant concilia, calamitates sanctae illius ciuitatis lacrymabili querimonia deponentes: qualiter uidelicet gentes finitimae sanctum illum locum infestarent: iamque nihil * interesse, quin congregatae in unum, sanctam ciuitatem et sepulcrum requietionis dominicae, occisis habitatoribus, sibi tollerent, nisi eis a regibus cismarinis et a christianorum uniuersitate quantocyus subueniretur. Talibus querimoniis rex Romanorum *Chuonradus*, et rex Franciae *Luoduuicus*, christianissima miseratione permoti, laborem sibi tanti negotii, tamque piissimi operis assumpserunt, et cum infinito exercitu, de omnibus terris christianorum ad eos confluente, uiam terraneam ingressi sunt, praeter eos, qui nauibus per mare uiam arripuerant. *Exercitus sacri ingens multitudo,* Tamque *infinitus* erat *exercitus*, quod ex quo gentes esse coeperunt, nunquam tantam hominum, equitum simul et peditum multitudinem in unum congregatam, fama sit. Sed, peccatis exigentibus, nihil dignum memoria a tanta multitudine actum est. Maximae namque aduersitates eundem exercitum in eadem uia comprehenderunt. Nam labore uiae, fame ac siti in deserto quodam, per quod uersus *Iconium* a Constantinopoli egressi, iter arripuerant, *interitus.* confectus insuper *dyssenteria* grauissime, ac pene uniuersaliter fatigatus, simulque inopia turba confecta, morte consumi coepit; ita ut diatim multitudines fame ac morbo depastae perirent. Antea quoque, quam *Constantinopolim* uenissent, cum in finibus Graeciae secus mare pergerent, una dierum, super ripam non magni cuiusdam fluminis mare influentis castra locauerant; cum subito, nulla pluuia, quam uiderint, ipsi praecedente fluuius idem, nescitur adhuc qua ex causa, granditer intumuit; et desuper castra praeceps ueniens, magnam partem exercitus cum tentoriis simul et plaustris secum in mare traxit, ita ut quibuslibet plaustris et utensilibus inhaerentes, uiui in profundum descenderent. Ventum tamen tandem est *Hierosolymam*, ab utrisque regibus, cum quibusdam reliquiis exercituum. Nam regis Romanorum exercitus, qui deserti illius labores et tela hostium euaserat, ex maxima parte

* *superesse forte.*

te ad paternum solum remeauerat. Sed A et alius ille exercitus, regem Franciae comitatus, ex magna parte inter montana quaedam a Turcis paganis circumuentus perierat: ubi et *Bernardus*, comes Carinthiae, occubuit. Multi etiam propter multitudinem hostium fugam inierant. Inter quos etiam frater regis Romanorum, *Otto* Frisingensis episcopus fugiens, non solum calciamentis, sed et pedibus attritis, fame quoque ac gelu confectus, ad ciuitatem quandam uenit, ibique miseratione ciuium refotus est; et mutuo ibi aliquibus acceptis, per mare Hierosolymam tetendit. Quo peruenientes eam adeo liberam ab hostium incursu inueniunt, ut ore proprio Romanorum rex postea dixerit; quod nunquam fere maiori pace potiri potuerint, quam tunc.

Otto Frising.

Tandem ne pro nihilo motus ille factus uideretur, expeditionem et obsidionem contra *Damascum* moliti sunt. Tunc rex CHVONRADVS nouum multa pecunia conduxit exercitum: et sic tres reges ad obsidionem ciuitatis processerunt. Rex Hierosolymitanus continuo, ut ciuitas obsidione cincta est, D accepit a ciuibus multam pecuniam auri: imo cuprum, pro auro, ignorante rege Romanorum, et suaso rege Franciae ab obsidione recesserunt. Rex uero *Chuonradus* qui proximus muris ciuitatis castra locauerat, hoc est, intra pomeria urbis, uidens secum fraudulenter agi, et ipse, quod reliquum erat, ab obsidione recessit: et sic nullo utili E negotio confecto, domum rediit.

Damascus obsidetur.

Anno MCXLVIII.

Anno MCXLIX. Dominus *Chuonradus* frater regis Chuonradi episcopus *Patauiae* constituitur, post *Reginbertum* episcopum, qui in expeditione Hierosolymitana in finibus Graeciae obierat IV. Id. Nouemb.

Conradus episc. Patau.

Anno MCL. Dominus *Harthuuicus* F de *Hagenouue* frater Reginberti Patauiensis episcopi obiit IX. Cal. Decemb. qui ipsum castrum *Hagenouue*, cum praediis adiacentibus dedit ecclesiae Richerspergensi, consentiente uxore sua, nobili domina *Hiltegarda*. Quod cum episcopus Patauiensis, ecclesiae suae patronus, per episcopalem potentiam obtinere uoluisset, Richersper- G gensis propositus, dominus *Gerhohus*, cum fratribus suis, ei contradicendo multum laborauit. Perlata tandem querimonia est ad Romanum pontificem *Eugenium*, a quo commonitus episcopus iam dictus per literas, ad ultimum ipsum castrum per *concambium* ab ecclesia Richerspergensi obtinuit, pace bona composita inter eum et praepositum fratresque loci praenominati, per

Hagenouue donatur coenobio Richersp.

legatum apostolicae sedis, dominum Octauianum cardinalem.

Anno MCLI. Dominus Babenbergensis episcopus *Eberhardus* concessit ecclesiae Richerspergensi, ut riuus nomine Semstinbach per terram ecclesiae suae transiret, firmans hoc eis priuilegio suo, quod ita se habet.

Eberhardi episc. Bamberg. priuilegium.

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis: Ego Eberhardus DEI *gratia Babenbergensis ecclesiae episcopus, notum uolo esse cunctis Christi fidelibus, tam praesentis temporis, quam futurae posteritatis, quod in terra ecclesiae nostrae, iuxta riuum Antesin*, fecimus concambium *cum praeposito Richerspergensi* Gerhoho, *ex* conlaudatione fidelium *nostrorum* marchionis Odakeri aduocati nostri, C *et aliorum, quos terra* eadem beneficiaria concessione ipso marchione mediante *contingebat. Concambium uero sic se habet: Riuus, nomine* Semstinbach, *longo decursu, cum multo fratrum Richerspengensium labore deductus est ad claustrum Richerspergense, ita ut alueus eius per terram praenotatam, praedicto marchioni a nobis inbeneficiatam, transeat, non sine aliquanto damno. Pro quo sufficienter et plenarie nobis et ecclesiae nostrae iure concambii recompensando a iam dicto praeposito, per manum aduocati Richerspergensis ecclesiae* Regingeri, *suscepimus praedium quoddam, a* Vuigando *datum, iuxta eundem riuum, in monte* Ratinberg *et iuxta uillam nomine* Munster, *agrum unum. Vt autem firmum sit et irretractabile iam dictum concambium, paginam hanc inde conscriptam, et subscriptione propriae manus nostrae atque conlaudatione clericorum nostrorum, et fidelium quoque laicorum nutu corroboratam, sigilli nostri fecimus impressione signari. Ego* Eberhardus *Babenbergensis episcopus subscripsi. Ego* Vdalricus *praepositus maioris ecclesiae. Ego* Volmarus *decanus maioris ecclesiae. Ego* Luitpoldus *praepositus S. Stephani. Ego* Chuonradus *custos et praepositus* S. MARIAE. *Ego* Meginhardus *praepositus ueteris capellae. Ego Hermannus presbyter et canonicus maioris ecclesiae subscripsi. Data Babenbergae* VIII. *Kal. Octob. Indict.* XIV.

Bamberg.

Anno MCLIII. Anastasius papa Romanam rexit ecclesiam. Fridericus dux Sueuorum, filius ducis Friderici, fratris Cuonradi regis, in regem eleuatur.

Fridericus I. imperator.

Chuonradus Patauiensis episcopus dedit ecclesiae Richerspergensi priuilegium de concambio praedii *Hagenouue*, et uillae *Rosbach*, que ita se habet. In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. *Omnibus Christi fidelibus praesentibus, ac futuris notum esse cupimus, qualiter*

Conradi episcopis Patauiensis priuilegium.

ego

ego CHVONRADVS, *diuina clementia* A *Patauienſis eccleſiae epiſcopus*, *eccleſiae meae Patauienſis ſimul et eccleſiae Richerſpergenſis commodis ac paci in praeſenti et futuro proſpiciens*, ex conſenſu cleri *et miniſteralium noſtrorum praedium eccleſiae noſtrae in uilla* Rosbach, *in comitatu comitis* Bertholdi de Pogen *ſitum*, *per manum eiusdem Bertholdi comitis, ex iure aduocatiae ipſi pertinentis*, B *in manum cuiusdam nobilis uiri* Vueriandi *de* Roumtingem, *tradi rogauimus eccleſiae Richerſpergenſi tradendum ac de iure noſtro in ius eccleſiae illius omnimodis transfundendum, in legitimum uidelicet concambium, pro praedio* Hagenouue. *ſuper quo inter me et iam dictam eccleſiam Richerſpergenſem contentio eſſe uidebatur, ſimul et pro praedio quod ec-* C *cleſia Richerſpergenſis in partibus orientis in uilla* Liubes *poſſederat. Hoc itaque iam dictum noſtrum praedium cum omni iure ſuo et utilitatibus quaeſitis et inquirendis, ſimul et decimis in eadem uilla iuri noſtro pertinentibus*, *eccleſiae praefatae tradi fecimus praepoſito et fratribus eiusdem eccleſiae e contra praedium Hagenouue iuri noſtro reco-* D *gnoſcentibus et per manum aduocati ſui in uilla Liubes, comitis* Chuonradi de Pielſtaine, *cum alio iam dicto praedio ſuo in ius eccleſiae noſtrae transfundentibus. Et haec traditio per manum aduocati noſtri Bertholdi facta eſt, nobis praeſentibus ac petentibus*, *in uilla* Stratchurichen, *in manum iam dicti Vuerigandi.*

Huius rei teſtes *ſunt* per aurem at- E tracti, *ex nobilibus Chadolt* de Sunebretesdorf, *Chadolt* de Grunenbodemgartem, *Vuerinher de* Vuaiggeſtorf, *Palo* de Agchuſen, *Vuerinhart* de Iulbach, *Reginger de* Ride, *Amelbertus* de Aigelinge, *Adelbero* de Burchartesdorf. *Et ex miniſterialibus Ruodigerus*, *Adalbertus*, *Arnoldus* de Patauia, *Vualtherus* de Ludingen, *Rapoto* F de Suuabendorff. *Gerhocho* de Framelinſperge, *Heinricus Ruodolphus*, *item Ruodolphus*, *Megingoch* de Pogen, *Engilbertus et frater eius Otto* de Stroubin. *Ego* Conradus *Patauienſis epiſcopus ſubſcripſi. Ego* Ruodpertus *decanus ſcripſi. Ego* Heinricus *ſcholaſticus. Ego* Harthmodus *archipresbyter. Ego* Ruodbertus *presbyter. Ego* Adalbertus *praepoſitus ſancti Nicolai ſubſcripſi. Data Patauiae* IV. *Kal. Maii.*

Eberhardi archiepiſc. Salzburgenſis priuilegium.

Anno MCLIII. *Eberhardus* Salzburgenſis archiepiſcopus dedit eccleſiae Richerſpergenſi priuilegium hunc modum continens. *In nomine ſummae et indiuiduae trinitatis.* EBERHARDVS DEI *gratia Salzburgenſis eccleſiae archiepiſcopus. Notum eſſe uolumus tam futuri quam praeſentis temporis hominibus*, *qualiter querela domini* Gerhohi, *Richerſpergenſis praepoſiti*, *quae aduerſus tria clauſtra*, *uidelicet* S. Ruouberti et S. Petri *ſanctaeque uirginis* Erintrudis *habuit*, *conſopita eſt. Denique praedictus praepoſitus*, *adhuc uiuente beatae memoriae anteceſſore noſtro*, Chuonrado *archiepiſcopo*, *contra miniſterialem eccleſiae noſtrae* Heinricus de Sechirche, *depoſuit cauſationem ſuper quodam praedio in uico*, *qui dicitur* Mouin, *ſito*, *Richerſpergenſi coenobio*, *ut aſſeruit*, *legitime contradito. Sed quia praedictus Heinricus nondum lite hac terminata defunctus*, *tres praenominatas eccleſias reliquit praediorum ſuorum haeredes*, *renouante ſuam querelam Richerſpergenſi praepoſito, in conſpectu noſtro ex beneplacito partium ſic deciſa eſt contentio: ut praepoſitus maioris eccleſiae Hugo*, *et abbas S. Petri Heinricus*, *nec non abbatiſſa* S Erintradis *Vuirat*, *deſignarent curtim quandam*, *iuxta Ardachirin ſitam, cum ſuis pertinenciis eccleſiae Richerſpergenſis. Qua conuentione conuenienter ex omnium partium conniuentia ordinata totalis in manum noſtram ſic eſt refutata, ut neque praepoſitus ulterius querelam ſuam reſuſcitet: neque ipſum de caetero uel praepoſitus maioris eccleſiae*, *uel abbas S. Petri*, *uel abbatiſſa S. Erintrudis, contra pactum iſtius compoſitionis inquietet. Facta ſunt autem haec annuente nobili foemina* Luitkarda, *praedicti Heinrici relicta*, *qua praediorum uiri ſui uſum fructuarium tenens*, *pro animae ipſius remedio pie aſſenſum praebuit huius compoſitionis rationabili pacto in noſtra manu firmiter firmato, et ſcripti praeſentis noſtri ſigillo inſigniti cautione roborato. Actum Salzburg praeſentibus teſtibus*, *quorum nomina ſubſcripta ſunt. Comes Luitoldus* de Blegen: *comes Sigifridus* de Pielſtein. *De miniſterialibus*, *Sighoto* de Suriberch, *Willihalm de* Wuegingerberge, *Otto de* Pongouue, *Marquardus* de Vhzelinge.

Steinenſe caſtrum crematum.

In fine eiusdem anni XVII. Kal. Ian. caſtrum, quod *Steine* dicebatur, in uicino Richerſpergenſis eccleſiae, in praedio *Munſtuer* ſitum, a duce Bauuariae et orientis Heinrico, pro quibusdam rapinarum querimoniis, flammis traditum eſt.

est. Cumque iam de utilitate sola agrorum agi potuisset, complacuit domino castri *Erchenberto*, filio domini *Aluuini*, eiusque uxori *Chounigundi de Poumgarten*, nec non ipsorum filio Heinrico iam adolescenti, quatenus a praeposito Richerspergensi domno *Gerhoho* eiusque fratribus, praedium ipsorum in *Rospach* a Patauiensi episcopo *Chunone* in concambium, pro praedio *Hagenouue* eis datum, aliaque praedia ipsorum acciperent: sicque uilla *Munstuer*, cum adiacentibus uiculis in usum Richerspergensium iure concambii cederet. Quia ipsi ab inimicis suis eam iam defendere non satis poterant: sed nec quidem iure suo eadem uilla ipsis cum integritate iam seruiebat. Quod cum ipsi a praeposito iam dicto & a fratribus eius primum expetissent; ipsique et fratribus propter utilitatem et pacem, quae utrobique fieri sperabatur, complacuisset; res perlata est ad marchionem *Odoacrem de Stira*, de cuius manu iam dictus *Erchenbertus* praedictam uillam *Munstuer* in beneficio habuit. Actumque est apud ipsum marchionem quinquaginta librarum Ratisponensis monetae, intercessione per prepositum et fratres, quatenus idem marchio concambio faciendo annueret. Qui et hoc fratribus ex gratia concessit, quantum ad eum spectabat, ut pro fundo iam dicto, quem simul in uno loco non poterant, in diuersis locis absque diminutione redituum, iuxta suorum fidelium approbationem, restituerent. Ventum est deinde secundum ordinem ad episcopum Babenbergensem *Eberhardum*, a quo marchio idem habuit beneficium. Qui et ipse concambio faciendo intuitu pietatis annuit, simul ob eundem consensum, praeter rationem concambii, accepta ex abundanti a uenerabili archiepiscopo Salzburgensi Eberhardo tertia parte decimarum noualium in Carinthia uillicatione Criuuine dicta. Quas uidelicet decimas legitimo concambio ab ecclesia Salzburgensi praepositus Richerspergensis obtinuerat, dato pro eis fundo annuatim ad reditus duarum marcarum, *piscatione* uidelicet sua in Carinthia in uilla *Choruuat*, ad reditum unius marcae: itemque manso in *Enfetal*; quem ab ecclesia Babenbergensi item per concambium obtinuerat. Idem quoque Babenbergensis episcopus fratribus ex gratia concessit, ut fundum, quem uno loco acciperent, in diuersis locis sine diminutione redituum restituerent, prout sui et ecclesiae Babenbergensis fideles approbarent. His ita compositis, imo et interim dum haec fierent, praedictus *Erchenbertus*, assumpto filio suo Heinrico, A itemque Diterico *de Poumgarten*, qui et ipse idem beneficium, de manu marchionis, quasi fratri forte obeunti successurus, acceperat: singuli tres ipsum beneficium resignabant marchioni, et de manu eius fundum in *Rospach* et reliqua bona restitutioni concambii designata, in beneficium receperunt. Sed et ipse marchio non multo post coram rege B Friderico beneficium *Munstuer* in manum Babenbergensis episcopi resignauit: itemque fundum in Rospach, cum caeteris bonis concambio destinatis, de manu eius recepit. Deinde petitione episcopi simul et marchionis, per manum regis Friderici, principalis ecclesiae Babenbergensis aduocati, uilla Munstuer cum uiculis adiacentibus, C in manum comitis *Pertholdi de Andechs*, delegata est ecclesiae Richerspergensi omnimodis deleganda, dum primitus aequalitas concambii a fidelibus episcopi et marchionis perspecta et comprobata fuisset. Haec omnia anno sequenti facta sunt, in Longobardia, territorio Brixiensi in expeditione regia, et testes adhibiti sunt, ut plene uidetur D in priuilegio sigillato eiusdem episcopi Babenbergensis, Richerspergensi ecclesiae ab ipso dato, de eodem concambio.

Munstier resignatur episcopo Bamb.

Ano MCLIV. *Adrianus* papa IV. Romanam rexit ecclesiam.

Adrianus papa.

FRIDERICVS rex iuit in Longobardiam cum exercitu in mense octobri, pro acceptione imperialis coronae a Romano pontifice

Fridericus I. imp. in Italiam proficiscitur.

E In eadem expeditione episcopus Babenbergensis *Eberhardus* dedit priuilegium ecclesiae Richerspergensi, *de firmitate concambii* inter ecclesiam suam et ecclesiam iam dictam facti, ita se habens.

In nomine S. et indiuiduae trinitatis EBERHARDVS DEI *gratiae Babenbergensis episcopus II. Quamuis* neque qui F plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat DEVS: *scientes tamen, quod* unus quisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem; *notum fieri cunctis Christi et ecclesiae fiedelibus cupimus, tam praesentibus, quam futuris, qualiter dilectissimi domini ac fratris nostri uenerabilis Iuuauensis archiepiscopi* Eberhardi, G *sed et dilecti filii nostri Gerhobi Richerspergensis praepositi; nec non eiusdem loci dilectae nobis congregationis, piis petitionibus annuentes, ex consensu ecclesiae nostrae, tam ex clero quam ex ministerialibus fidelium, fideli nostro* Odoacri, *marchioni de Stira, de quodam beneficio, quod a nobis habuit, cum iam dicta Richerspergensi ecclesia facere concambium* con-

Eberhardi episc. Bamb. priuilegium.

concessimus; cupientes absque ecclesiae A *nostrae detrimento praefatae ecclesiae ex uicinitate praediorum in eius ius ex nostra ditione cedentium in pascuis, pratis, aliisque utilitatibus plurima commoda prouenire, nostrisque ob hoc in eodem loco ad* DEVM *tam in uita, quam in morte, in bonum perpetuari memoriam. Itaque iam dicto Odoacre uillam, quae* Munstuer *dicitur, cum uiculis eidem uil-* B *lae adiacentibus in manum nostram r signante, ac restitutionem concambii de manu nostra in feudum accipiente, de parte Richerspergensis ecclesiae data sunt praedia, quae iuris eorum erant in uilla, quae Rospach dicitur, iuxta decursum fluuii, qui Chalbaha nominatur, tres uidelicet curtes uillicales cum adiacentibus molendinis, itemque manso eidem uillae* C *contiguo, nec non et duabus partibus decimarum, de tota uilla simul et eorum uiculis quibusdam uillae adiacentibus, insuper uero et alia praedia in confinio Ini fluminis, taxatis reditibus agri culti circiter* XX. *mansos ad rationem concambii. Haec itaque praedia cum pratis, pascuis, et siluis eisdem pertinentibus, molendinis, piscationibus, aquis aquarumque decur-* D *sibus, exitibus et reditibus nec non et omnis generis utilitatibus. Data sunt per manum comitis Chuonradi de* Pilsteine, *Iuuauensis pariter et Richerspergensis ecclesiae aduocati, atque in manum legatarii Regingeri* de Riede *nobilis uiri ecclesiae nostrae confirmata sunt, de iure praedictarum ecclesiarum in ius ecclesiae nostrae Babenbergensis omnimodis tran-* E *sponenda. De parte uero nostrae Babenbergensi ecclesiae data est uilla eidem Richerspergensi coenobio contigua, quae Munstuer dicitur, cum adiacentibus sibi curtibus seu uiculis circa* XX. *mansos agri culti: Castro simul, quod* Staine *dicitur, cum agris adiacentibus et ripa ipsa: in qua situm est, quantum nos attinuit usque ad medium fluminis Ini duabus quo-* F *que partibus decimarum ex eadem uilla et uiculis adiacentibus in rationem concambii deputatis. Haec itaque praedia cum pratis, pascuis, syluis, piscationibus, molendinis eisdem pertinentibus, cum aquis aquarumque decursibus, exitibus et reditibus et omni utilitate quaesita et inquirenda, data sunt per manum domini nostri regis Friderici, ecclesiae nostrae aduocati, et per manum iam dicti Odoacri de Stira, ipsorum praediorum defensoris, nostra concessione et praesentia in manum comitis Pertholdi de Anedechs de iure nostrae Babenbergensis ecclesiae in ius et ditionem Richerspergensis ecclesiae omnimodis transfundenda. Atque ut haec commutationis donatio firma et inconuulsa in perpetuum permaneat, sigilli nostri impressione hanc chartam inde conscriptam signari praecepimus. Testes quoque iam dictae donationis per aurem attracti sunt, hi: Heinricus dux Saxoniae, Heinricus* dux Carintanus, Pertoldus dux de Zaringe, *Odoacer* marchio de Stira. *Comes Ernestus* de Hohenburg, *Vualterius* de Mallentine, *Ruopertus* de Tuiren, *Amigo* de Ahlegia, *Friderich de* Vuellenhaim. *Interfuere etiam* Peregrinus *patriarcha Aquilegensis*, Illinus *archiepiscopus Treuirensis*, Arnoldus *archiepiscopus Coloniensis*, Ortliebus *Basileensis episcopus*, Hermannus *Constantiensis episcopus*, Chunradus *Vuormatiensis episcopus*, Ardicio *Chumanus episcopus*, Geruuigus *Concordiensis episcopus. Vuigbaldus Corbacensis ac Stabulensis abbas*, Marquardus* *Fuldensis abbas*, Adelpertus *praepositus Aquensis, Otto comes palatinus* de Vuitelinespach, *et alii ex principibus quam plurimi*: Acta sunt haec in territorio Brixiensi XIII. Kal. Decemb.

* *M. S. io. Vuldensis.*

Fridericus I. coronatur a papa.

Anno MCLV. Rex FRIDERICVS imperator consecratur ab *Adriano* papa in ecclesia S. Petri Romae.

Ottonis Frising. episcopi priuilegium.

Eodem anno dominus *Otto*, Frisingensis episcopus, frater regis CHVONRADI, dedit ecclesiae Richerspergensi priuilegium ad petitionem praepositi domini *Gerhohi*, de decimis hunc modum continens.

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis: OTTO *DEI gratia* Frisingensis episcopus *uenerabili fratri* Gerhoho *praeposito Richersperg. eiusque successoribus canonice substituendis in perpetuum. Iustitiae ac rationis ordo deposcit, ut ea, quae apostolicae sedis moderatione fuerint ordinata, praeciso totius usurpationis excessu nulla debeant a nobis refragatione turbari. Ea propter, dilecte in domino frater, tuis postulationibus benignum praebentes assensum, sicut a sancta Romana ecclesia tibi tuisque fratribus priuilegio firmatum est, ut de terris, quas propriis manibus aut sumptibus colitis, seu de animalibus uestris nullus decimas exigat: ita nos quoque tibi specialiter in terris, quas per nostrum episcopatum possides, tuo iusto labore cultis uel excolendis, seu de nutritura animalium tuorum decimas concedimus, praesentisque scripti priuilegio communimus,* sta-

statuentes ut nulla deinceps ecclesiastica A *secularisue persona eas inuadere aut imminuere qualibet occasione praesumat, sed praesentis scripti auctoritate semper tibi integre permaneant, tuis tuorumque idoneis usibus iugiter profuturae. Vt autem haec nostra concessio firma et inuiolata omni tempore permaneat, literis eam notari ac sigilli nostri impressione signari fecimus.* Ego Guntherus *abbas S. Stephani subscripsi.* Ego Vdalricus *decanus maioris ecclesiae.* Ego Otto *praepositus S. Andreae.* Ego Hermannus *praepositus S. Petri.* Ego Otmarus* *decanus S. Andrae. Ego Bertholdus canonicus maioris ecclesiae subscripsi. Datae Frisingae per manum Raheuuini.*

Conradi Pataviensis episc. priuilegium.

Anno MCLVI. *Chuonradus* Patauiensis episcopus dedit priuilegium ecclesiae Richerspergensi de ecclesia plebali nomine Munster, in uicino eiusdem coenobii, cuius textus se habet: CHVONRADVS, DEI *gratia* Patauiensis *ecclesiae minister, dilectis in Christo fratribus ecclesiae Richerspergensis salutem in domino. Ecclesia* Richerspergensis, *in qua DEO militatis, fratres in DEO dilecti, licet iure fundi ad archiepiscopum Salzburgensem respiciat, tamen ex ecclesiastico regimine* attitulata est ecclesiae nostrae, *utpote sita in dioecesi Patauiensi. Quod cum ita sit, sicut uos nobis nostrisque successoribus recognoscitis filialem obedientiam, sic dignum et iustum esse censemus, ut et nos uobis recognoscamus paternae dilectionis et solicitudinis pastoralis piam curam. Proinde* uinearum decimas, *quas ex autoritate apostolica de laboribus uestris in uilla* Chremeta, *cum assensu praedecessorum meorum, et in eo inpraesentiarum possidetis, uobis permanere concedimus. Insuper ecclesiam plebalem nomine* Munstuer *uobis in uicino adiacentem coenobio uestro ea cautione annectimus, ut ecclesiae praepositi, a nobis nostrisque successoribus in partem solicitudinis uocati, praesignatae plebis habeant prouidentiam, super hac responsuri episcopo Patauiensi. Vt autem haec nostrae liberalitatis concessio firma uobis uestrisque in posterum successoribus permaneat, praesentem chartam sigillo nostro communiri fecimus. Ego* Chunradus *Patauiensis episcopus laudo et subscribo. Ego* Adalbertus, *praepositus S. Nicolai. Ego* Marquardus *praepositus Niuuenburgensis. Ego* Vdalricus *praepositus S.* * *Hippolyti. Ego* Hartuuicus *praepositus S. Georgii. Ego* Heinricus *praepositus S. Floriani. Ego Adalbertus presbyter et sacrista. Ego* Heinricus *scholasticus subscripsi. Data Pataviae, Indict. prima.*

* *MS. Ypoliti.*

Boioaria reddita Henrico.

Eodem anno *Heinricus* dux Saxoniae, *filius magni ducis* Heinrici recepit ducatum Bauuariae, diu sibi abdicatum, in celebri curia imperatoris Ratisponae, cum laudatione, et iudicio principum.

Anno MCLVII. *Heinricus* dux Saxoniae atque Bauuariae habuit *curiam Ratisponae*; ubi comes Pertholdus de Anedechsen praedium *Munstuer*, quod B *cum esset beneficium marchionis de Stira ab* episcopo Babenbergensi ipsorum petitione per manum domini *regis Friderici in manum eius delegatum fuerat*, idem comes Pertholdus petitione iam dictorum episcopi Babenbergensis *Eberhardi* nec non et marchionis *Otakari* de *Stira*, in manum comitis Pertholdi *de Pogen*, ad fidem delegauit Ri- C cherspergensi ecclesiae, per manum eius omnimodis delegandum, ad petitionem eiusdem ecclesiae praepositi tunc fratrum. Ipse enim comes Pertholdus de *Anedechsen* parabat se ad expeditionem in Longobardiam cum imperatore aduersus Mediolanum: cuius delegationis testes hi sunt: marchio Diepoldus *de Voheburg*. Vualchun D *de Steinibach*, Herman de *Voheburch*, Gotefridus et Nazarius *de Anedechs*, Chaldolf de *Sunnebretesdorf*, Dietmar de ecclesia S. Mariae, Eberhardus *de Frichendorf*, Regenoldus frater episcopi Babenbergensis, Goteschalc *de Hanenchouen*, Chadelhoch de *haite Renpoumgarten*, Gerhoch *de Framelinesperg*.

Mediolanum obsidetur.

E Anno MCLVIII. Imperator Mediolanum obsedit, et non post multum coacti ei se dediderunt. Ibi Ekkebertus *comes de Pusine* occisus est in nonis Augusti, qui dederat ecclesiae Richerspergensi, antequam iret in expeditionem curtim unam *Munigen* dictam, et syluam iuxta fluuium *Pinca* et curtim aliam in *Putinouue*, Eberhardus quo- F que *de Vuiterun*, ministerialis ipsius comitis ibidem cum eo occubuit: qui etiam dedit iam dictae ecclesiae curtim *Pumerdorf*.

Comitis de Pusine liberalitas in eccles. Richersp.

Ipso anno obiit *Harthuuicus*, frater Erchenberti *de Mosbach III.* Kal. Septemb. qui dedit etiam ecclesiae Richerspergensi praedium *Viebach* cum praediis adiacentibus.

Viebach accedit eidem ecclesiae.

G Eodem anno *Eberhardus* archiepiscopus dedit priuilegio ecclesiae Richerspergensi in hunc modum. In nomine S. et indiuiduae trinitatis. *Ego* EBERHARDVS *DEI gratia Salzburgensis archiepiscopus* Gerhoho *Richerspergensi praeposito perpetuam salutem. Ea, quae rationabiliter inter personas maxime ecclesiasticas aguntur, rationabiliter quoque confirmanda sunt; ne litis occa-*

Eberhardi archiepisc. Salzburg. priuilegium.

occasio in p[...]erum, dum minus putatur suboriri ualeat. Notum igitur uniuersis Christi fidelibus esse uolumus, qualiter decimas patellae in Halla, *ex dominicalibus nostris Richersfpensis coenobii collatae, quae decimae a bonae memoriae* Balderico *abbate monasterii S. Petri requisitae et obtentae sunt, rationabili recompensatione redemimus, ut eadem patella nullas de caetero decimas persoluat: sed integra in usum Richersfpengensis coenobii ad seruitium fratrum ibi DEO militantium, nostra pontificali donatione permaneat. Haec autem recompensatio facta est de praediis cuiusdam* Heinrici Hallensis *ciuis, cuius cognomentum Ferro. Vt autem haec nostra recompensatio cunctis retro temporibus stabilis et inconuulsa permaneat, hanc inde paginam conscribi, et sigilli nostri impressione muniri iussimus. Actum in ciuitate Salzburgensi* XII. *Kal. Septemb. Ego* Eberhardus *Salzburgurgensis archiepiscopus subscripsi. Ego* Hugo *praepositus. Ego* Heinricus *decanus maioris ecclesiae. Ego* Heinricus *abbas Salzburgensis. Ego* Heinricus *prior S. Petri. Ego* Albertus *Houensis praepositus. Ego Meginbardus capellanus et notarius subscripsi.*

Adriani papae priuilegium. Eodem quoque anno, Adrianus papa dedit ecclesiae Richerspergensi priuilegium tale: ADRIANVS, *episcopus seruus seruorum DEI, dilecto filio* Gerhoho *praeposito Richerspergensis ecclesiae, salutem et apostolicam benedictionem: Effectum iusta postulantibus indulgere, et uigor aequitatis, et ordo exigit rationis. Ea propter, dilecte in domino fili,* Gerhohe, *petitioni tuae gratum impertientes assensum, ecclesiam ipsam cum omnibus bonis suis, quae inpraesentiarum iuste et canonice possidet, aut in futurum iustis modis DEO propitio poterit adipisci, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus. Specialiter autem* Munsture *ac* Steine *cum omnibus pertinentiis suis eidem ecclesiae, sicut ea uenerabilis frater noster* Eberhardus *Babenbergensis episcopus in* concambium *rationabiliter dedisse cognoscitur, et parochiam de Münsture, quae uenerabilis frater noster* Chuonradus *Pataujensis episcopus rationabili prouidentia ecclesiae Richerspergensi concessit, autoritate apostolica confirmamus, et praesentis scripti patrocinio communimus.* Sepulturam *quoque ipsius loci* liberam *esse concedimus, ut eorum deuotioni et extremae uoluntati, qui se illic sepeliri deliberauerint, nisi forte excommunicati sint, uel interdicti, nullus obsistat: salua tamen iustitia parochialium ecclesiarum, de quibus mortuorum corpora assumuntur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae protectionis, confirmationis et concessionis infringere, aut ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, et secundo tertioue commonitus reatum suum digna satisfactione non emendauerit, indignationem omnipotentis DEI, BB. Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum, et excommunicationis uinculo innodandum. Data Anagniae* XVII. *Kal. Septemb.*

Crema obsessa. Anno MCLIX. dum esset imperator in obsidione *Cremae*, dominus papa Adrianus defunctus est apud Anagniam II. Kal. Septemb. corpus eius Romam allatum. IV. non. Septemb. est humatum. Post hunc *duo* sunt electi qui se papas dixerunt: *Ruolandus*, tunc cancellarius S. Rom. ecclesiae, qui fuit ab omnibus fere cardinalibus electus, praeter duos, et duodecimo die post electionem suam a legitimis ordinatoribus consecratus, qui et dictus est *Alexander*. *Alexander et Victor papae.* Et Octauianus presbyter card. S. Caeciliae; qui a duobus tantum cardinalibus fuit electus, Ioanne uidelicet de S. Martino, et Guidone Cremensi, et in prima dominica mensis Octobris est consecratus, a Tusculano episcopo Imaro cardinale, non legitimo tamen ordinatore, qui et dictus est *Victor*. His ita promotis, imperator indixit generalem curiam *papiae* celebrandam omnibus imperii principibus, tam Teutonicis quam Longobardis, ad quam etiam ambos electos pontifices inuitauit, ut ubi ex sententia et consilio orthodoxorum inter eos lis et contentio decideretur.

Crema capta. Anno MCLX. *Crema* capta, destructa et cremata est. Quo facto, imperator statim *Papiam* uenit cum episcopis et principibus, qui congregati erant, et in nonis Februarii curiae et colloquii initium habetur, et per sex dies in hoc demorantur: fuitque dissensio aliqua diu inter ipsos; quibusdam hunc, quibusdam illum papam confirmare uolentibus, Tertia itaque idus Febr. quia nec Alexander uenerat, nec legati eius, nec aliquis pro parte eius firmiter stabat; imperator omnes episcopos conuocans, in hunc eos consensum deduxit, ut omnes *Victorem* papam susciperent, et statim sequenti die II. Kal. Febr. ab ipso imperatore et episcopis suscipitur et inthronizatur, in monasterio S. Syri imperatore frenum equi, et stiuam sellae illius tenente, et eum de equo suscipiente, et ad altare una cum patriarcha Aquilegiensi Pilegrimo inter manus eum deducente. Alexander autem

tem cum omnibus cardinalibus suis in Franciam deueniens ibi morabatur.

Eberhardi archiep. Salisburg priuilegium. Ipso anno Eberhardus archiepiscopus dedit priuilegium ecclesiae Richerspergensi, de ecclesia Brambergensi, ita continens: EBERHARDVS DEI *gratia ecclesiae Iuuauensis archiepiscopus dilectis in domino filiis*, Gerhoho *Richerspergensi praeposito et eius fratribus, salutem et synceram in Christo dilectionem. Quia nostri est officii, ut in dispensatione nobis credita religiosas et in* DEI *seruitio deuotas personas manuteneamus et confoueamus, uobis in hoc tanto deuotiores existimus, quanto uos attentius in* DEI *seruitio et religionis obseruantia studere cognoscimus. Vnde concessionem in* Brambergensi *ecclesia, uobis uerbo nostro factam, scripto quoque nostro firmatam, decernimus, uobis uestrisque successoribus inuiolabilem permanere, ut uidelicet unus de uestris curam plebis administret, salua in omnibus iustitia nostra, nostrorumque successorum. Adiicimus etiam, ut si, quod absit, persona, de uestra congregatione in hoc ministerium assumpta, uel in religionis disciplina, uel in commissi gregis prouidentia; uel in dilectione ac fidelitate ergo claustrum suum custodienda minus, quam oportet, cauta inuenitur, et secundo ac tertio coram archiepiscopo commonita, non resipuerit, uitiaque notata non emendauerit, liberum sit praeposito, consulto primum Salzburgensi archiepiscopo, cum eius consensu personam illam retrahere ad claustralem districtionem, atque in eius locum subrogare alium de manu archiepiscopi; regulariter inuestiendum, nec tamen a regulis claustri, quantum nostra concessio firma et inuiolata inposterum permaneat, chartam hanc inde conscriptam sigillo nostro communiri fecimus.* Data Salzburgi VI. *idus Iunii Ego* Eberhardus *archiepiscopus subscripsi. Ego* Hartmannus *Brixinensis episcopus. Ego* Romanus *Gurcensis episcopus, Ego* Hugo *praepositus. Ego* Heinricus *decanus maioris ecclesiae. Ego* Heinricus *abbas Salzburgens. Ego Vdalricus Chimensis praepositus subscripsi.*

Aduocatia Richersp. uiolenter inuaditur. Eodem anno *Vdalricus* de *Studize*, filius domini Regingeri *de Riede*, aduocati Richerspergensis ecclesiae, post mortem patris, ipsam aduocatiam uiolenter inuasit XI. Kal Aug. et non modica grauamina ipsi ecclesiae, contra uoluntatem praepositi et fratrum suscitare tunc conatus fuit, sed non post multum ad pacem firmam et concordiam rediit. Perlata tamen tunc est querimonia de ipso grauamine a praeposito et fratribus ad archiepiscopum Eberhardum, qui dedit eidem ecclesiae pri-

A uilegium de iure subaduocatorum, hunc modum continens.

Eberhardi Salzburg. archiep. priuilegium. EBERHARDVS DEI *gratia Salzburgensis ecclesiae archiepiscopus. Pastoralis est officii, murum se ponere pro domo Israel, maxime ad* DEO *famulantium personarum profectionem, contra incursus malorum. Qua consideratione* B *prae oculis habita, cum fratres coenobii Richerspergensis paterentur graues infestationes, a quodam* subaduocato *contra fas et ius introducto, nos eiusdem coenobii priuilegia considerauimus, in quibus hoc patenter animaduertimus, quod praedictus locus a beatae memoriae* Vuerinhero, *et nobili eius uxore* Dietpirga *sic est fundatus, atque a* C *sanctae recordationis* Gebehardo *archiepiscopo, antecessore nostro, ea conditione in ius et patrocinium Salzburgensis ecclesiae susceptus, ut nullus eiusdem loci sit aduocatus,* nisi principalis ipsius metropolis Salzburgensis aduocatus, qui uidelicet de beneficio principalis aduocatiae *sibi collato praedictum coenobium sine omni gra-* D *uamine defendat, contentus nimirum iustitia bannorum, quorum duo in usum praepositi et fratrum, tertius in usum ipsius aduocati cedat, non quod ipsum tertium bannum cuiquam inbeneficiandi potestatem habeat, quanquam illum, postquam acceperit, cui uoluerit, possit dare: sed nec subaduocatum iure beneficiali con-* E *stituat illic. Vt ergo libertas loco illi a fundatoribus destinata, et priuilegiis apostolicis confirmata, inconcussa permaneat, nos quosque praesenti pagina sigillo nostro communita omnino interdicimus, ne loco illi ullus deinceps a principali aduocato per ius beneficiale subaduocatus ponatur: quoniam subaduocatiae tales tam synoda-* F *libus, quam etiam imperialibus iudiciis abiudicatae sunt. Sane hoc annuimus, ut si praepositus eiusdem loci expetierit aliquam sibi destinari a principali aduocato, qui ut eius inibi uicem agat, committatur ei talis procuratio absque iure beneficiali, quandiu placet praeposito et congregationi: cui, si fuerit grauis, aut* G *inutilis, remoueatur et utilior in eius locum simili tenore statuatur, ea libertate permanente, ut colonis eiusdem loci nulla censualis exactio imponatur: neque in auena, neque in tritico, neque in denariis, aut aliquolibet grauamine. Quoniam a talibus grauaminibus hucusque locus ille fuit immunis, excepto solo tempore schismatis, quo schismaticus* Pertholdus, *Tiemoni archiepiscopo superpositus,* eun-

eundem locum laicis inbeneficiando, et canonicos regulares inde fugando, quaedam grauamina illic suscitauit, quae beatae memoriae Chuonradus archiepiscopus proximus antecessor noster forti manu submouit, et pristinam libertatem atque regularem uitam loco illi renouauit: in qua iam per annos circiter XXX. *quiete bona fruens permansit eiusdem loci congregatio, propulsante iniquorum uiolentias iam dicto* Chuonrado *archiepiscopo. Qua libertate loci ipsius prouocati nobiles quidam Christi fideles, bona et praedia sua eidem coenobio contulerunt, qui etiam eorundem praediorum aduocatias a principali aduocatia segregauerunt, et talibus aduocatis destinauerunt, quos pro sui uicinitate utiles aestimauerunt ad respondendum in colloquiis iudicialibus, in quibus non auditur subaduocatus, et res periclitari poterit, si legitimus aduocatus defuerit. Igitur aduocatiae hucusque a principali aduocatia segregatae sic maneant inposterum, sicut hactenus manserunt, absque insolito et iniusto aduocatorum grauamine. Quod si et illi tentauerint contra uoluntatem praepositi suscitare, sciant se iudicio diuino puniendos, et humano quoque, in quantum possibile ac iustum fuerit, arcendos. Caussae uero huius quaestionem, et ueritatis inuestigationem quo firmior esset nostra institutio in celebri colloquio* Halle *habito, querimoniam praeposito Gerhoho mouente, pertractauimus, assentientibus illic nostris fidelibus, quorum plurimi aderant, nullo iure beneficiali posse, aut debere subaduocatum loco praedicto institui, concordante in hoc ipsum iudicio synodalis auctoritatis, et imperialis maiestatis. Si quis igitur huius nostrae paginae tenorem temere uiolare, aut infringere praesumpserit, si non secundo ac tertio commonitus emendauerit, sciat se* DEO *et iudicibus ecclesiae rationem redditurum, et poenas condignas subiturum, ac nisi ante finem uitae suae resipiscendo satisfecerit, christiana sepultura cariturum: sicut in Remensi concilio statutum est, praesidente papa Eugenio, cuius decretum illic, uniuerso concilio approbante promulgatum sic se habet: auctoritate apostolica prohibemus, ut nullus* aduocatus *praeter beneficium antiquitus constitutum*, aliqua sibi accipere, uel usurpare praesumat: subaducatos *uero uel exactores eorum modis omnibus ab ecclesiarum infestationibus* remoueri *praecipimus. Quod si quis contra hanc nostram prohibitionem attentare praesumpserit, christiana careat sepultura. Huic apostolico decreto, etiam imperiale concordat edictum, ab imperatore Friderico uniuersis imperii sui principibus indictum, et scripto comprehensum, quod ita se habet: Illicitas etiam exactiones, maxime ab ecclesiis, quarum abusus iam per longa tempora inoleuit, per ciuitates et castella omnimodo damnamus et prohibemus et, si factae fuerint, in duplum reddantur. His fulti autoritatibus, etiam hoc nostrae salubri constitutioni annectimus, ut nec ipse principalis aduocatus, nec aliquis ab eo missus, praedictum coenobium grauare praesumat, seruitia immoderata illic exigendo, aut placita nimia illic statuendo, sed, quoties necesse fuerit, ipse aduocatus, uel eius missus, non nisi praeposito aduocante, ac seruitium decens praeparante, aduenias et placitum suum iuxta beneplacitum praepositi et congregationis illic habeat, causa idonea exigente, quod ex inde rarissime continget. Quia principalis illic aduocatia sic est angusta, ut uix contineat mansos* XII. *cultilis terrae, aut paulo plus. Quia reliqua ipsius coenobii praedia in segregatis, et ut est praenotatum, aduocatus comprehensa sunt, quoniam aliter ab impugnantibus defendi non potuerunt. Vnde etiam uolumus et statuimus, ut propter futuras cautelas, praedia, quae* DEO *miserante, inposterum loco accesserint, assignentur aduocatis talibus, a quibus in placitis iudicialibus proloquii defensionem possint e uicino habere: ne longinquos aduocatos aduocandi uel impossibilitas uel difficultas in detrimentum ueniat, et absente legitimo prolocutore, praedia, quae impugnantur, ecclesia perdat, quod frequenter accidisse comperimus. Praedicto autem colloquio nostro super ista quaestione habito, in loco qui dicitur* Halle *idonei approbatores interfuerunt, quorum ista sunt nomina:* Hugo *praepositus maioris ecclesiae Salzburgensis*, Heinricus *abbas S. Petri*, Vdalricus *Chimensis praepositus*, Otmarus *Hallensis praepositus*, Heinricus *Garzensis praepositus. Laici nobiles;* Chuonradus *comes* de Pilsteine *iunior*, *Erchenbertus* de Mosbach, *Burchardus* de Steine, *Karolus*, *ministeriales ecclesiae Salzburgensis*, *Harthnidus Castellanus*, *et Marquardus frater eius*, *Otto et Vuisint* de Pongouue, *Eckehardus* de Tanne, *Luitpolt* de Vualde, *Willehelmus Chuonradus* de Chalheim, *Pabo*, *Ruodgerus castellanus Hallensis*, *Ortho*, *Heinricus*, *Albertus*, *Heinricus* Loubez, *Hugo*, *Otto*. *Data* Salburge XIV. *Kal. Septemb. indict.* VIII.

Subaduocati remoti.

Anno MCLXI.

Exemplar priuilegii, quod dedit archiepiscopus Salzburgens. Eberhardus episcopo Babenbergensi Eberhardo ita continentis.

Priuilegium Eberhardi Salisb. archiep datum episcopo Bamberg.

EBERHARDVS, DEI *gratia Salzburgen-*

gensis ecclesiae archiepiscopus, Eberhardo uenerabili Babenbergensis ecclesiae antistiti deuotas orationes cum fraternae dilectionis obsequio. Causam semel decisam resuscitari non conuenit, maxime inter ecclesiasticas personas, prout nouit prudentia uestra. Fuit autem quaedam contentio inter ecclesiam Salzburgens. de tertia parte decimarum quorundam noualium in monte, qui dicitur Griuinberg, quae hoc modo, sicut nostis, decisa est, ut nos competenti recompensatione accepta, ipsas decimas noualium iam cultorum et adhuc excolendorum, in praedicta uidelicet uillicatione per nostram concessionem et confirmationem possideret ecclesia Bambergens. in perpetuum. Quod ita factum est. Nam et nos ex parte uestra et fratrum Richerspergensium competentem recompensationem, uidelicet Houbam unam in Enital, et piscationem quandam in uilla, quae dicitur Chrouuat, accepimus, et ecclesiae Babenbergensi praedictas decimas firmauimus domini episcopi Gurcensis et aliorum ecclesiae nostrae fidelium annitente consilio et assensu. Nunc uero idipsum firmantes praesenti scripto sigilli nostri impressione roborato, rogamus, ut fratres nostros Richerspergensis ecclesiae canonicos, quorum causa contractum hunc fecimus, de caetero non inquietetis, aut ab aliquo uestrorum sinatis inquietari, quasi de negotio isto adhuc pendulo, cum et uos possideatis decimas praenotatas et non habeamus recompensationem taxatam. Ne autem posthac in dubium reuocetur, quod rationabiliter cum assensu et collaudatione praelatorum ecclesiae nostrae actum est, praesens pagina sit in testimonium et testamentum firmissimum. Data Salzburgi 4. idus Iulii anno MCLXI.

Eiusd. priuilegium ecclesiae Richersp. datum.

Ipso anno Eberhardus archiepiscopus dedit ecclesiae Richerspergensi priuilegium in hunc modum: In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. EBERHARDUS DEI gratia Iuuauensis archiepiscopus. Praedecessorum statuta iusta et rationabilia successores debent inuiolabiliter custodire, maxime uero conducunt ad augmentum religionis et sustentamentum DEO seruientium. Ea propter nos considerata beatae memoriae praedecessoris nostri Chuonradi archiepiscopi largitione in decimis duarum parochiarum Putinensis et Brambergensis atque noualium uicinorum, partim cultorum, partim excolendorum, in usum coenobii Richerspergensis, concessione ipsius ratam habemus, et in perpetuum ratam uolumus et decernimus habendam. Quia in eiusdem praedecessoris nostri priuilegio termini australes huius donationis ambiguo nomine montis Harthberg sunt praefixi, et exinde fuit occasio contentionis inter collectores decimarum nobis et praedicto coenobio pertinentium, certiorem praefigimus terminum, uidelicet fluuium, qui dicitur Pincah, usque ad cuius ripam noualia in silua Putinensi ad praesens culta, et in posterum colenda, excepta canonica portione plebanorum in decimis fructuum terrae atque animalium proueniunt in usus fratrum regulariter conuersantium in praefato coenobio. Quaecunque autem secularis aut spiritualis personae, quod a beatae memoriae praedicto antecessore nostro pie ordinatum et a nobis nihilominus pie ad cultum pietatis roboratum est, aliquo modo in irritum duxerit, atque in hoc praefatum coenobium temere perturbauerit, et secundo ac tertio commonita non resipuerit, iram DEI sentiat in interitum carnis, ut spiritus saluetur per ueram poenitentiam, sine qua si morietur, in ultimo examine reddet rationem coram summo iudice. De salubri sane dispositione nostra praesens pagina conscripta et sigillo nostro impressa data est in castro Strasburg. indict. IX. VIII. Idus Septemb. Huius rei testes et collaudatores hi sunt, quorum nomina subnotauimus. Romanus Gurcensis episcopus. Hugo praepositus maioris ecclesiae. Godefridns abbas Admontensis, Romanus Gurcensis praepositus. Hecil, abbas Osciacensis. Pilgrimus abbas S. Pauli, Vuernherus praepositus Secouuensis. Chuno praepositus Subonensis. Magister Adalbertus de Houen. Hademar archipresbyter Frisacensis plebanus. Engelrammus de S. MARIA archidiaconus Zol. Otaker archipresbyter de Viscah. & capitulum Frisaci habitum, cuius in audientia causa haec fuit proposita, quo et annuente per consilium rationabiliter acta est, praedicti coenobii praeposito Gerhoho eligente potius consilium quam iudicium.

Item aliud priuilegium, quod dedit idem archiepiscopus praefatae ecclesiae, quod ita se habet.

aliud.

EBERHARDUS DEI gratia Salzburgensis ecclesiae archiepiscopus, dilecto fratri Gerhoho Richerspergensi praeposito, eiusque fratribus in perpetuum. Dispensatio nobis, ut apostolus ait, credita est, unde in commisso fideles non solum in spiritualibus, uerum etiam in temporalibus fideli dispensatione uti uolumus. Itaque fratres charissimi, uobis uestrisque successoribus inposterum, quaecunque a beatae memoriae Chonrado arbiepiscopo uestris usibus donata sunt, nos rata uobis et illibata esse uolumus. Quocirca donationem patellae, quam idem praedecessor noster nobis in Halle fecit, non solum ratam esse uolumus et firmam, uerum etiam ampliamus, addendo uobis eiusdem patellae decimationem, quae pridem ad abbatiam B. Petri pertinens, inde per legitimum concambium in nostram

nostram potestatem redacta collaudationem fratrum nostrorum clericorum et fidelium laicorum ministerialium nostra nobis donatione obuenit. Vt ergo firma sit haec nostrae largitatis dispensatio, paginam hanc inde conscriptam, nostra subscriptione, atque sigilli nostri impressione firmamus. Ego Eberhardus DEI gratia Salzburgensis archiepiscopus subscripsi. Ego Heinricus abbas S. Petri subscripsi.

Lis inter Henricum ducem Bauar. et episc. Ratisbon. composita.

Eodem anno *Heinricus*, dux Bauuariae et Saxoniae contra Ratisponenses, et eorum episcopum *Harthuuicum* dure pugnauit, et ab utraque parte idem episcopatus incendiis ac rapinis ualde uastatus est. Tandem mediante *Eberhardo* archiepiscopo Salzburgensi pax inter eos facta est. Quo in tempore etiam imperator Mediolanenses, post primam deditionem secundo rebellantes et arma parantes, secundo cum exercitu obsedit.

Mediolanum excisum.

Anno MCLXII. In idibus Martii mensis ab imperatore expugnati sunt. Ipse locus, id est *Mediolanum* IV. non. April. destrui coepit, et funditus subuersus est praeter monasteria, impletis urbis uallibus ac subuersis turribus, emigrantibus ex eo omnibus habitatoribus eius.

** Haec epistola imperatoris MS. assuta, cum certum locum non haberet notatum, ubi reponeretur; uisa est commodissime huic loco inserenda.*

* FRIDERICVS, *DEI gratia Rom. imperator et semper augustus* Eberhardo *Salzburgensi, archiepiscopo gratiam suam, et omne bonum. Dignum aestimamus, ut hi, qui tribulationibus nostris et imperii personarum seruitio et rerum dispendio hactenus fideliter communicauerunt, a domino, qui consolatur nos in tribulatione nostra, consolationis gaudia recipiant, et felicissimis euentibus nostris, ac gloriosissimis triumphis, quales nulli antecessorum nostrorum concessos esse credimus, grata uicissitudine participent et congratulentur. Tuae ergo dilectioni, quae omnem honorem nostrum sitibundo pectore anhelare, luce clarius constat, significandum duximus. Quia in uirtute DEI, per quem reges regnant, et potentes faciunt iustitiam, felicem et gloriosam* de Mediolano *uictoriam cum plenitudine honoris adepti sumus. In Kalendis enim Martii, prima uidelicet die mensis, hostis imperii Mediolanum, submota omni simulatione fraudis, qua in prima deditione dolose nos circumuenit, summa necessitate famis et inediae coacti, ad curiam nostram apud Laudam uenerunt, et* nudos gladios in ceruicibus suis deferentes, *et* maiestati nostrae reos se esse profitentes, *personas, res ipsamque ciuitatem, absque omni tenore, et sine aliqua conditione interposita, in nostram potestatem cum plena deditione reddidere: praeterea* IV. *nonas eiusdem mensis Mediolaneses cum omni militia et uiribus ciuitatis ad nos redeuntes, uexilla et uniuersa signa bellica, clauesque ciuitatis et consulatus dignitates, maiestati nostrae resignauerunt, refutantes omnia genera armorum, omnem potestatem, nisi quam cum gratia et permissione nostra possent obtinere, iurauerunt insuper quaecunque eos iurare fecimus, scilicet, quod uniuersa mandata nostra, sicut de personis et rebus et de ipsa ciuitate ordinaremus, bona fide et sine fraude obseruarent, et de his omnibus obseruandis* CCCC. *obsides meliores et maiores de ciuitate nobis dederunt. Ex sententia ergo diuina, cuius iudicia abyssus multa, qui frangit omnem superbum, ne de caetero praedictis hostibus occasio malignandi, et facultas rebellandi praestetur, fossata complanamus, muros subuertimus, turres omnes destruimus, ipsamque ciuitatem in ruinam et desolationem, sicque ad promouenda alia negotia, et ad plenariam imperii reformationem exercitum nostrum et uictrices aquilas feliciter conuertemus. De caetero dilectos et fideles nostros nuncios, O. Veronensem episcopum et C. Cappellanum nostrum in occursum sibi apud Tridentum transmitimus, qui iuxta magnificentiam imperii et honorem tuum ad curiam nostram te perducant.*

Mediolanensium submissio.

Archiepisc. Salzburgensis solus papae Alexandro fidelis.

Eberhardus archiepiscopus Salzburgensis, qui solus cum Alexandro papa stabat, iam saepe uocatus ab imperatore, uenit Mediolanum, cum adhuc ipse imperator in destructione eiusdem ciuitatis ibi moraretur, et honorifice ab eo susceptus est simul, cum episcopo *Harthmanno* Brixinensi, praepositus quoque Richerspergensis magister *Gerhohus*, qui etiam cum archiepiscopo *Euerardo* uenerat, benigne et amicabiliter et ab ipso imperatore et ab episcopis, qui cum eo ibi erant, susceptus et habitus est; et de omnibus, pro quibus uenerat, ab imperatore exauditus est: praecipue tamen de querimonia, quam de expulsione duorum Germanorum suorum de ciuitate Augusta aduersus episcopum eiusdem ciuitatis habuit: ad quem etiam literas imperiales, quales uoluit, ibi accepit, de restitutione scilicet omnium bonorum mobilium et immobilium, quae illis duobus Germanis suis, canonicis Augustensis ecclesiae, ab ipsis concanonicis suis et ab episcopo ablata erant. Qui etiam fratres primi omnium in regno Teutonico periculum schismatis passi sunt, dum de sedibus suis ab ipsis confratribus suis tanquam proscripti imperatoris et excommunicati Octauiani uel Victoris nudi expulsi sunt, dum unus eorum generale concilium appellasset.

Mediolanum uenit ad imp.

Cum itaque archiepiscopus, ut supra di-

dictum est, Mediolanum uenisset, imperator eum in publicum uocans, multa eo praesente et omnibus, qui cum ipso uenerant, de malo schismatis proposuit, multaque pro parte ac defensione *Victoris* prolocutus est. Cum autem et archiepiscopus ad omnia constantissime respondisset, ac plurima pro parte *Alexandri* dixisset; tandem, inter se non conuenientes, quia nec imperator episcopis ipsis consentiebat ad partem Alexandri; nec ipsi in partem aliam aliquo modo inclinabantur, ad ultimum cum gratia ipsius imperatoris et cum pace ambo episcopi cum suis dimissi sunt.

Sed re infecta discedit.

Tunc ipse imperator dedit ecclesiae Richerspergensi priuilegium, ad petitionem praepositi eiusdem loci magistri *Gerhohi*, interuentu *Eberhardi*, archiepiscopi Salzburgensis et *Eberhardi* Babenbergensis, atque *Harthmanni* Brixinensis episcoporum, cuius textus ita se habet.

Super imperialem aduocatiam

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis: FRIDERICVS *DEI gratia Romanorum imperator augustus*, Gerhoho *Richerspergensi praeposito et successoribus eius in perpetuum. Si loca sancta honoramus, et DEO seruientium quieti pro nostro iure prouidemus, credimus per hoc et summae diuinitatis gratiam repropitiare, et coronam imperii lapidibus illis uere preciosis exornare, qui iugiter assistunt ac fulgent ante DEVM, et sub nostrae protectionis tuitione tranquilla ei pace tam pro nostra, quam pro sua salute deseruiunt. Vnde notum esse uolumus imperii nostri fidelibus uniuersis, tam futuris quam praesentibus, quod nos benigno assensu annuentes piis et iustis postulationibus tuis*, Gerhohe, *Richerspergensis praeposite, interuentu fidelium nostrorum, uidelicet* Eberhardi *Salzburgensis archiepiscopi et* Eberhardi *Babenbergensis, et* Harthmanni *Brixinensis episcoporum, ipsum* Richerspergense coenobium *canonicorum regularium in comitatu Pertholdi comitis de Andechs, iuxta fluuium Enum situm, in pago quem transit fluuius Antesin, a quodam nobili uiro* Vuernhero *fundatum, et ecclesiae Salzburgensi iure proprietatis collatum, salua in omnibus archiepiscopi Salzburgensis, quae praelibata est, iurisdictione*, nos in nostrae imperialis maiestatis et omnium successorum nostrorum, regum et imperatorum tutelam suscepimus, ***statuentes et firmiter praecipientes, secundum antiquam et primitiuam illius loci libertatem, ab ipso fundatore collatam et priuilegiis uenerabilium archiepiscoporum Chuonradi et Eberhardi roboratam, ut nullus aduocatorum siue ipsius loci, siue praediorum ad ipsum locum pertinentium praesumat, aut facultatem habeat illic*** subaduocatores *ordinare, sub titulo beneficiariae concessionis aut exactiones et grauamina indebita fratribus praedicti loci, seu ministratoribus, aut colonis superimponere. Quod si quandoque ex consensu praepositi et fratrum, principales aduocati aliquem sibi procuratoris officio* subsecundauerint, *ultra beneplacitum praepositorum, qui pro tempore ibidem praefuerint, et fratrum suorum in administratione aduocatiae nullatenus permaneat. Adiicimus autem et imperialis maiestatis auctoritate ac lege in perpetuum ualitura statuimus, ut bona praedicto coenobio siue collata, siue adhuc, domino praestante, conferenda, nullus inuadere, aut inde quolibet modo alienare, aut ipsum locum despoliare, seu disuestire praesumat, nisi coram legitimis iudicibus iustitiam suam comprobauerit. Specialiter autem ipse locus DEO dicatus nostrae imperialis largitionis beneficio immunitate gaudeat, et nulla iudiciaria secularisue potestas licentiam habeat ibi placitandi, concionandi, aut quaelibet iura secularia exercendi, quae fratrum inibi DEO militantium secundum regulam beati Augustini, quietem interrumpere ualeat, quod absit, aut disturbare. Si qua uero persona temerario ausu contra hoc priuilegium nostrum uenire tentauerit et secundo tertioue commonita non emendauerit, banno nostro subiaceat, et* XXX. libras auri *purissimi ad cameram nostram persoluat. Ego* Vdalricus cancellarius *uice* Reinaldi *Coloniensis archiepiscopi et archicancellarii recognoui. Data* Papae *post destructionem Mediolani* II. *non. April. Indict.* X. *regnante domino* FRIDERICO *imperatore gloriosissimo, anno regni eius* X. *imperii uero* VII.

de subaduocatis.

Ipso anno magna terrae fertilitas diuina largitate ubique erat, et abundantia maxima omnium rerum quas terra producere solet. Tunc etiam in proximo Septembri mense in XVII. Kal. Octob. circa medium fere noctis, aut aliquid ultra, splendor quidam uel lux in modum aurorae paulatim aliquantum ueniens, repente totam terram, ut putatur, illustrasse late a multis uisus est.

Fertilitas.

Phaenomenon coeleste.

Eodem anno in principio autumni dux Bauariae et Saxoniae *Heinricus*, nepos imperatoris Lotharii, conuocatis *Bauariae principibus, habuit* curiam triduanam in loco, qui dicitur * *Chorpeim*. Ibi praepositus Richerspergensis magister Gerhohus, in audientia publica interpellauit ac monuit comitem *Pertholdum de Pogen*, quatenus praedium, quod dicitur *Munstuer*, secundum quod in manum eius deuenerat, Richerspergensi ecclesiae delegaret. Ex

Boioariae comitia.

* Corpheim bey Straubing. *Auent. lib. 6. p. 634.*

DEI

Margin letters: A B C D E F G

DEI quoque prouidentia praesens A fuit comes *Pertholdus de Andechs*, qui locutus est in hunc modum: *Facere debes, o cognate comes Pertholde, quod postulatur. Quia ego id ipsum praedium sic in manum tuam Ratisponae delegaui, ut tu hoc delegares iam dicto coenobio.* Ad huius admonitionis firmitatem ipse comes *Pertholdus de Andechs* compendiose disseruit, qualiter ipse coram do- B mino imperatore, per ipsius *imperialem manum, annitente* uenerabili episcopo Babenbergensi Eberhardo, ac petente marchione *Otakaro*, cuius idem praedium fuerat, beneficium susceperit ipsius praedii delegationem tam diu seruandi in manu sua, quoadusque praedictus episcopus et marchio peterent eam in ius coenobii Richersper- C gensis transfundi, compensata primum designati concambii qualitate, secundum tenorem a domino Babenbergensi praeordinatum. His denique, quae laudata erant, peractis et per ministeriales ab episcopo et marchione destinatos legitime testificatis, restituta in *concambio* bona aeque ualere, et etiam impensione redituum praeponderare, D acceptis, sub debita et iurata dominis fidelitate requisiti, *ego*, ait comes Pertholdus de Andechs, *utriusque uidelicet episcopi et marchionis petitione tibi, comes Pertholde de Pogen, delegaui hoc praedium, Ratisponae in expeditionem regiam profecturus, Richerspergensi ecclesiae delegandum, ad petitionem praepositi eiusdem ecclesiae, uel fratrum.* Et ecce E *adest idem praepositus cum fratribus, petens eandem delegationem fieri ecclesiae suae, quod et tu, salua fide tua, non potes renuere.* Huiuscemodi admonitione recognita, ipse comes *Pertholdus de Pogen* fidem suam exsoluens, *paratum se ostendit facere, quod iure petebatur.* Igitur *prolatis* in medium *reliquis* sanctorum, ad coenobium Richer- F spergense pertinentibus, assurrexit ipse *dux et principes illic praesentes,* in uenerationem reliquiarum, ad perficiendum coeptum negotium. Tunc interrogatus est iam dictus praepositus, *quis deberet esse aduocatus huius praedii coenobio delegandi.* At ille, secundum quod praeordinauerat et disposuerat archiepiscopus Eberhardus Salz- G burgensis in literis suis ipsi duci missis, quarum textus in subsequentibus inuenitur; ipsum *dominum ducem elegit aduocatum susceptorem pariterque tutorem fieri delegationis huius.* Qui et ipsam delegationem per manum praedicti comitis factam *super reliquias* una cum praeposito suscepit, iure aduocati, et assensu principum confirmauit, subiuncta interrogatione trina; utrum

Principis Boioriae ducem uasalli.

Dux Boioariae aduocatus.

nam esset aliquis contradicens. Nemine igitur contradicente, ab ipso duce ac praeposito *per aurem attracti* sunt plurimi testes, e quibus praecipuos conscripsimus, quorum nomina sunt haec: comes Pertholdus *de Andechs*, comes Pertholdus *de Pogen*, per cuius manum delegatio facta fuit, comes Gebehardus Hallensis, praefectus urbis Ratisponensis Heinricus et frater eius Otto, comes Chuonradus *de Ronegen*, comes Godefridus *de Roumesperg* Chuno *de Megeling*, Heinricus de *Stouffel*, Pilgrimus *de Vuolmutisach*, et frater eius Pertholdus, Eberhart *de Frechendorf*, Pertholdus de *Toumbrun*, Aeribo *de Biburg*, Roupreth qui dicitur *Vuolf*, Heinricus *de Vuida*. Ita praedium *Munstuer*, pro quo multum laborauit Richerspergensis ecclesia, ab ecclesia Babenbergensi mutuatum per legitimum concambium, sigillato priuilegio Babenbergensis episcopi Eberhardi antea etiam firmatum, tandem hac nouissima et finali delegatione firmatum est ecclesiae Salzburgensi et coenobio Richerspergensi.

Exemplar literarum archiepiscopi Eberhardi ad dominum ducem missarum supra dictum est: EBERHARDUS *DEI gratia Salzburgensis ecclesiae archiepiscopus, glorioso et uictorioso* Bauuariorum et Saxonum *duci Heinrico sinceram dilectionem et omne bonum. Quia ducibus tanquam a DEO missis ad uindictam* * *malorum, laudem uero bonorum, hoc debet ecclesia, ut pro eorum salute diuinam clementiam iugiter exoret, conueniens est, ut et ipsi pro pace ac defensione fidelium sanctae DEI ecclesiae laborent: unde, rogamus nobilitatem uestram, in ea fiducia, qua uobis ecclesia Salzburgensis confidit, ut Richerspergense coenobium, quod, quantum attinet ad possessionem legitimam, cum omnibus, quae ad ipsum pertinent, nostri est iuris et* quantum ad regimen seculare, uestram celsitudinem respicit, *specialiter habeatis pietati ac principatui uestro commendatum, iure uestro contra iniuriosos defendendum et manu tenendum: dilectum quoque fratrem nostrum Gerhohum, eiusdem coenobii praepositum, tum pro nostri dilectione, tum pro beatae memoriae patris uestri H. ducis, cui praepositus idem fidelis et familiaris extitit, ut pluribus uestrorum est notum: uos tanquam paternae pietatis haeres in eadem gratia foueatis et manu teneatis, in qua eum pater uester habuit: et ubicunque uel eius persona, uel praedicta congregatio uestrae defensionis indiget solatio et auxilio contra iniquorum uiolentias, uos eius tutelae secundum iustitiam dignemini prouidere. Atque hoc ipsum uicinis eius, quos ipse*

Boioariae hic posthabetur Saxonia. Aliter supra 269.

* *malefactorum. 1 Par. 2.*

ipse nobis designauerit, attentius commendare curetis, ut iam dictum coenobium uestrae defensioni per, nos commissum causa DEI et uestri tueantur, contra omnes uiolentias iniquas. Porro si quis aduersus ipsum coenobium uel habet, uel habebit querelam, uestrae sit potestatis tam ex iure uestro, *quam ex commisso nostro causam uentilare, ac secundum iustitiam terminare, saluo iure aduocatorum super eiusdem coenobii praedia per nos constitutorum, semoto iniquo grauamine ac nomine* subaduocatorum *tam spiritali quam seculari iudicio abiudicatorum, nisi quantum admittuntur ex consensu eorum, qui ecclesiis praesident. Quibus et si fuerint importuni, uel iniuriosi, eorundem petitione debent submoueri: quia uocati sunt ad istam subaduocatiae procurationem non per ius beneficii, sed per conuentionem gratuiti beneplaciti. Atque ut haec nostra commendatio nulla dubietate uacillet, sed memoriale certum uobis uestrisque in ducatu successoribus perseueret, chartam hanc inde conscriptam, et sigillo nostro communitam, in praedicto coenobio conseruari praecepimus.*

Priuilegium de aduocatia. Tunc ipse dux dedit ecclesiae Richerspergensi *priuilegium de ipsa aduocatia* tale:

In nomine patris et Filii et spiritus sancti. *Ego* HEINRICVS *dux* Bauuariae *simulque* Saxoniae, *a uenerabili archiepiscopo Salzburgensi uocatus in aduocatiam praedii, quod dicitur* Munstuer, *mutuati ab ecclesia Babenbergensi, cum suis appendiciis, in priuilegio Babenbergensis Episcopi comprehensis et in possessionem Richerspergensium fratrum legitima delegatione iure aduocati susceptis, confirmo isto praesenti scripto, ut haec ipsa, quam suscepi, aduocatia semper ab iniquis grauaminibus libera permaneat, nullus ibi, uel ex parte mea, uel mihi succedentium statuat, uel exigat sibi* a colonis tribuendum, *uel quoquomodo in usus suos redigendum*, praeter tertios bannos, iuxta consuetudinem antiquam aduocatis persoluendos. *Nam duo pertinent ad ecclesiae satisfactionem pro damnis illatis emendandis. Et quia ecclesia in emendatione damnorum non quaerit nisi simplum sibi restitui, quod tamen leges imperiales in duplum uel amplius iubent reddi. Si quis malefactorum in praedio sub hac aduocatia comprehenso, damnum fecerit, et sine auxilio aduocati, uel eius missi, non poterit ad emendationem prouocari, uel coarctari, damnum simplum praeposito restituat: quod uero insuper ad compositionem illatae iniuriae requirendum iure iudicabitur, aduocato uel eius misso in usum suum perueniat. Quia dignus est operarius mercede sua. Quanquam nos in hac aduocatia praecipue ac solummodo caeteris requiramus praemium, nostrisque successoribus requirendum statuamus. Annectimus praeterea*, ut nulli subaduocato, *uel qualicunque* principalis aduocati misso, haec aduocatia beneficiali *concedatur iure, sed ita ei, cui praepositus postulauerit, commendetur, ut eodem uel congregatione postulante ualeat submoueri. Si tamen constiterit, eum esse inutilem, aut damnosum, et hoc secundo ac tertio commonitus emendare neglexerit, is autem, et quod ipse non poterit emendare, ad nostram uel succcessoris nostri personam referre debebit, qui ex officio ducatus pariterque aduocatiae non sine causa gladium portamus. Ne autem nostra haec institutio in posterum ualeat imminui, aut mutari, nostro eam sigillo roboratam successaris temporibus in coenobio Richerspergensi uolumus conseruari.*

Circa finem quoque istius anni MCLXII. in mense Nouembri idem imperator iterum *curiam generalem* congregauit apud *Bisuntium.* Et quia Alexander iterum illuc ab imperatore inuitatus non uenit, nec legatum misit, ipse imperator Victorem cum episcopis et principibus ibi praesentibus et sibi consentientibus ibidem secundo sua potentia confirmauit. *Comitia Bisuntina.*

Anno MCLXIII. *Alexander Turonis* synodum celebrem quingentorum patrum in eum consentientium celebrauit, qui patres ex multis regnis conuenerant: ex regno Teutonico nullus. *Synodus Turonensis.*

Imperator quoque ipso anno magnam et iustam uindictam exercuit apud *Mogonciam*, destructo penitus muro in circuitu urbis, subuersis etiam domibus quam plurimis ciuium, propter interfectum episcopum eiusdem loci, quem ipsi Mogoncienses fugientem in monasterium sancti Iacobi, quod est foris muros urbis, inde abstractum ignominiosissime occiderunt, concremato prius propter ipsum eodem monasterio, pro quibusdam causis, quas aduersus eum habebant. Priuauit et iure propriae haereditatis in perpetuum, cum omni posteritate sua, et morti praedamnauit omnes, qui auctores erant in nece ipsius episcopi. *Est Arnoldus de quo Serar. lib. 5o. Moguntiacar. rerum.* *Moguntia poenas soluit.*

Eberhardus archiepiscopus Salzburgensis secunda uice apud Mogonciam occurrit imperatori, cum Harthmanno Brixinensi episcopo, et ambo honorifice suscepti sunt, et ab ipso imperatore, et a nouiter electo eiusdem urbis domno *Chuonrado*, fratre palatini comitis, Salzburgensis ecclesiae prius canonico, dispositisque his, pro quibus uenerant, ambo cum pace et honore ac laude ab imperatore dimissi sunt, utpote et honorati homines.

Anno

Anno MCLXIV.

Domnus *Victor* defunctus est, et apud ciuitatem *Lucam* sepultus. In cuius locum successit *Guuido* Cremensis cardin. ex consensu imperatoris et episcoporum ac principum, qui illi parti fauebant. Hunc consecrauit Leodicensis episcopus sine episcopis cardinalibus, et sine omnibus legitimis ordinatoribus, quos Romanum pontificem ordinare conueniebat. Ab ipsis primis temporibus christianitatis usque ad haec tempora solus iste nouo et insolito more ac ordinatore consecratus est, quem et *Paschalem* dixerunt. Ipse autem Leodicensis episcopus ipso anno, non longam post moram, DEI iudicio mortuus est.

Paschalis papa insolito more consecratus.

Eodem quoque anno sanctae memoriae *Eberhardus*, Salzburgensis archiepiscopus, feliciter migrauit ad dominum, apud *Rouna* coenobium x. Kal. Iulii. Corpus eius ad episcopalem sedem delatum, cum luctu omnium, honorabiliter tamen in monasterio III. Kal. eiusdem mensis est humatum. In cuius locum successit domnus *Chuonradus* Patauiensis episcopus, ab omni clero et populo unanimiter electus cum gaudio omnium, *ea cautione, ut cum Alexandro staret*, sicut praedecessor suus. Qui statim in mense Septembri ad imperatorem fratruelem suum, pro regalibus ab eo suscipiendis, Papiam profectus est, cum prosecutione literarum episcoporum suffraganeorum.

Conrado archiep. Salisburg conditionaliter electo

Quo perueniens cum benigne ab imperatore susceptus esset, post multa, quae ibi ab imperatore in secreto et in publico dicta sunt, quae et scripto comprehensa sunt a praeposito Richerspergensi, qui cum episcopo uenerat illuc, qualiter scilicet eum imperator ad habendum papam *Paschalem* prouocauerit, quem ipse tanquam catholicum catholici successorem modis omnibus commendabat, seque effecturum in breui, ut omnes eum reciperent, minabatur: Sed electus episcopus ad partem illam nullo modo flecti poterat. Tandem *sine regalibus*, cum gratia tamen et pace, ab imperatore dimissus est.

ab imperatore inuestitura denegatur.

Ipso anno cum per totam Franciam multae et uariae sententiae haberentur, de fide inter magistros Francigenas, *Alexander* papa, conuocatis in unum scholasticis et quibusque literatis, in ipsa uigilia natiuitatis domini, usque ad tria, ut fertur, millia uel ultra, cum assentientibus sibi dominis cardinalibus, condemnauit et omnino interdixit omnes tropos et indisciplinatas quaestiones in theologia, Parisiensique episcopo sub obedientia praecepit, ut per totam Franciam eas compesceret. Sententia autem de gloria hominis in ADEUM assumpti, et in DEUM nati approbata est ibi coram papa ac roborata, conscriptis inde centum quinquaginta et eo amplius auctoritatibus.

Synodus Franciae propter controuersias theolog.

In fine ipsius anni felicis memoriae *Harthmannus* Brixinensis episcopus canonicae uitae ex hac uita ad aeterna migrauit x. Kal. Ianuarii.

Hartmannus episc. Brixinensis.

Anno MCLXX. *Otakarus* marchio B *de Stira* mortuus est II. Kal. Ian. in Vngaria, in loco qui *quinque ecclesiensis* dicitur, dum esset in uia, qua ad sepulcrum domini proficiscebatur.

Otacarus marchio de Stira.

Ipso anno in diebus Martii mensis, tempore quadragesimali allatum est *pallium* electo episcopo Salzburgensi Chuonrado, ab Alexandro adhuc in Francia manente, per legatos eiusdem C papae abbatem quendam, et per nuncios episcopi uidelicet Romanum praepositum.

Pallium allatum archiep. Salisb.

In proximo mense Maio eiusdem anni, in diebus pentecostes, quod euenerat tunc in x. Kal. Iulii, imperator *curiam* celebrauit in ciuitate *Vuirziburgensi*, quae etiam Herbipolis dicitur, ubi *episcopi* & electi fere numero XL. de D regno *Teutonico iurauerunt obedientiam Paschali* et eius successoribus, ipso *imperatore primum* et ante omnes *iurante* id ipsum super euangelia et reliquias: postea episcopis et inde omnibus regni principibus, qui praesentes aderant. Postea autem multi episcopi et principes, qui ibi non aderant, idem iurauerunt. *Tenor* autem *iuramenti* hic erat, E *ut uidelicet decedente Paschali nullum papam reciperent, nisi unum de ipsius fautoribus aliquem. Et ut obeunte imperatore, nullus in regem aut imperatorem leuaretur, nisi qui illam partem defenderet, et manuteneret contra Romanam ecclesiam. Et, ut episcopi, qui iurarent, idem iuramentum ab omnibus suis praelatis et subditis exigerent: et quicunque non iu*F*raret, omni ecclesiastico honore et beneficio, postremo et omnibus bonis et possessionibus priuaretur.* Ibi etiam praecipipiente imperatore, quidam electi sub hoc iuramento consecrati sunt in episcopos, et alii in presbyteros, et ad alios ordines ordinati ab his, qui etiam iurauerant.

comitia Herbipolensis.

Iuramentum papae praestitum ab ordinibus Teuton.

Electus Mogonciensis dominus *Chu*G*onradus*, qui ante obedientiam fecerat per se Alexandro, dum iret ad limina S. Iacobi, solus fere nocte de curia fugiens propter iuramentum, uenit in Franciam ad Alexandrum, et ibi exulabat.

Moguntinensis fugit ad Alexandrum papam.

In proximo mense Iulio imperator uenit in partes Bauuariae, et *Patauiam* uenit III. Kal. eiusdem mensis, quando episcopus eiusdem loci omnes fere praelatos eiusdem episcopatus propter prae-

praesentiam imperatoris iurare coegit A et deinceps cogere disposuerat. Et a Patauia per Danubium nauali itinere partes orientis intrans, *Vuiennam* uenit, ubi fere XIV. diebus mansit. Ibi electus Ratisponensis iurauit, et dux Austriae *Heinricus*, patruus imperatoris et alii principes.

Alexander papa Romae suscipitur.

Eodem anno III. Idus Nouemb. Alexander a Francia nauali itinere ueniens, Romanam urbem primum ingressus est, cum omnibus cardinalibus suis, et in sede B. Petri sedit, suscipientibus eum omnibus Romanis cum laude et gloria. Paschali * *Viterbii* constituto. Electus quoque *Mogoncienſis* statim in natale domini in diebus quatuor temporum, id est XV. Kal. Ian. consecratus est Romae, ab ipso Alexandro, in presbyterum et archiepiscopum ad ecclesiam suam Mogonciacensem.

* MS. *Biterbii.*

Tunc etiam mortuus est dominus *Ruodbertus* presbyter et decanus Patauiensis ecclesiae, in nonis Nouemb. Hic post episcopum Chuonradum electus quidem fuit, senex ualde ac plenus dierum: sed in proxima curia imperatoris uidelicet *Vuirzeburgensis* simul cum D aliis episcopis iurauerat, ubi etiam sine licentia et absque uoluntate et consensu metropolitani sui in episcopum consecratus erat. Ipse etiam suos praelatos modis omnibus iurare coegerat. Vnde pauci facti sunt dies episcopatus eius. Post hunc dominus *Alben* praepositus, diaconus autem eiusdem Patauiensis ecclesiae electus est in III. Idus Nouemb.

Arnoldi presbyteri obitus memorabilis.

Anno MCLXVI. piae memoriae *Arnoldus* presbyter et canonicus Richerspergensis ecclesiae et consanguineus praepositi eiusdem loci domini *Gerhohi* obiit feliciter Kal. Febr. Qui qualiter obierit, necessarium duximus annotare et significare, ut ex multarum personis facierum gratiae agantur DEO, et orationes fiant ab ecclesia ad DEVM pro F eo. Non enim putauimus silentio tegendum, quod multis credimus profuturum. Quae enim circa eum in nouissimis suis dicta uel acta sunt, non solum propter ipsum, sed et propter nostram in tribulatione consolationem, et in tentatione liberationem, per angelorum malorum immissionem, et per bonorum subuentionem, ut fides nostra et G spes firma sit in DEO patre nostro, et domino Iesu Christo, cuius sacrosancta passio et obedientia, sanctaeque eius genitricis semper uirginis MARIAE pro nobis intercessio, sola nobis redemptio et peccatorum remissio. Coepit idem praedictus presbyter hebdomada proxima ante natale domini infirmari, et lentis quidem, sed iugibus aestuare febribus, et miro quodam modo contabescere et marcescere, et carnis artubus in dies fatiscere. Qui et saepius requisitus de sua ualetudine respondebat laeta uoce et facie, bene me habeo, nihil doleo: debibilis quidem sum, sed dolorem nusquam sentio, sic dicens et iacens, cibum uel potum raro capiebat, rarissime cupiebat: semper ut moris ei erat, mitis ac mansuetus, semper placidus et quie- B tus. Denique proxima die ante obitum suum, conuocatis in unum fratribus, commendauit animam suam singulorum orationibus et manibus. Sciebat iam tertia die instare diem purificationis sanctae MARIAE, praeoptauit sepulturam suam, et praerogauit fieri in eius solennitate. Quod et ita factum est. Post uigilias itaque matutinas ante dilucu- C lum exterritus est, aperti sunt oculi eius, uiditque assistere diabolum et satellites eius: uenitque super eum timor et tremor, coepitque clamare fortiter et dicere ad uigiles, qui circa eum erant: *Ecce, ecce, domus ista plena est daemonibus. Nunquid non uidetis eos? Isti, isti sunt, qui pulsi sunt de coelestibus.* Accepta statim cruce in manibus opposuit eam undique quasi clypeum ignitum nequitiis spiritualibus, daemones fugans, semetipsum semper consignans, crucifixum semper adorans, semper deosculans, fratribus interim psallentibus et orantibus ac trementibus, et quasi cum eo agonizantibus, quia terribilis erat locus ille. Sed confortauit eos ipse dicens: *Ecce isti nunquam audent inspicere crucem domini; uel ima-* E *ginem crucifixi. Psallite,* inquit, *psallite, dicite semper Dominicam orationem, pater noster, dicite symbolum. Credo in DEVM. Credo in unum DEVM. Nihil fortius, nihil efficacius contra diabolum. Inuocate S. MARIAM. Ipsa debet mihi impetrare ueniam.* Quod et illis facientibus cum tremore, *Vbi sunt,* inquit, *plures? ubi fratres? ubi sorores? Necessarii sunt multi intercessores. Vidi apostolorum imagines quasi lucernas et lampades in nocte refulgentes. Implorate mihi sanctam MARIAM. MARIA illa mihi impetrabit ueniam.* Fratribus autem post multam, quam dixerant, psalmodiam et hymnodiam, incipientibus letaniam, postquam nominauerant sanctam DEI genitricem semper uirginem, ordine consueto uolebant procedere ad ordines angelorum; sed ipse agonizans uehementer, retraxit et quasi nolentes reuocabat eos ad nomen gloriosae uirginis perpetuae DEI genitricis MARIAE, ipsique coacti sancta agonizantis importunitate, ad nomen sanctum commemorandum retracti fuerunt, quod et saepissime replicauerunt: nec tamen ille potuit satiari [illegible]cri no-

nominis frequentatione multifaria, sed quasi esuriens et sitiens illud inculcabat, et inclamabat illis MARIA, MARIA. Nempe semiuiuus ipse iacensque medius inter uiuos et mortuos, praesentialiter aspexit hinc angelos bonos, et inde angelos malos: hinc sacros homines, hinc execrabiles daemones: hinc accusantes, hinc defendentes: et erat eius tota et sola fiducia in domino, et in sancta DEI genitrice MARIA. Dixitque, *accusate modo, accusate modo. Ego quoque accusaui: ego quoque accusaui.* Quod ipsi acceperunt, ac si diceret, in quibus accusatus sum, haec omnia DEO confessus sum, et tanquam iustus in principio accusaui memetipsum. Inter haec adiecit. *Si dixerit* S. MARIA *solummodo unum uerbum, fiet mihi secundum uerbum eius remissio et salus.* Iterumque apparentem sibi diabolum, furem clamans, abire iussit, ualido clamore inuectus in eum, intendens contra ipsum sacrosanctae crucis uexillum dicens: *Tu fur, tu fur, uade, uade.* Iamque dies aderat; et ipse, quantum poterat MARIAM, MARIAM semper replicans nominabat: coepitque laetior et quasi subridens apparere et, manu praetenta, quasi praecentoris fungens officio, incipit psalmum; *Laetatus sum in his, quae dicta sunt mihi:* intendoque ad nos uultu et ad crucifixum digito, ait alacriter: *Ecce hic salus, ecce hic redemptio nostra.* Et post pauca, *o obedientia.* Post aliqua. *O quantam, o quam inenarrabilem uideo gloriam. Nihil sunt haec, nihil sunt haec temporalia:* et quieto statim corpore et spiritu, intulit, *sancta* MARIA *obtinuit mihi gratiam.* Et mox, quasi post luctam respirauit. Post modicum, quasi uocanti se alicui ut ueniret, ipse subito erecto capite et palmis utrisque quasi uolens et non ualens abire, quod solum potuit, ualide respondit: *Non possum ire, non possum exire:* statimque decidit et siluit. Post pusillum, circa ortum solis, reddidit domino spiritum, qui dedit illum, pridie salutari hostia saginatus, prius quoque ante dies aliquos oleo sancto inunctus, in confessione domini defunctus est; lectis prius coram eo quatuor euangeliis et multis psalmis, ipso inchoante, caeteris respondentibus ad nutum et dispositionem ipsius. Sic et sic non amisimus hunc bonae memoriae presbyterum, sed praemisimus. Ituri enim sumus et nos, et princeps huius mundi, nisi DEUS auertat, uenturus est ad nos. Nam et hoc presbyter ille in agonia sua non omisit dicere: quod hostes maligni ad nos quoque essent uenturi. Nec mirum. Nam et dominus de se dixit: *Venit enim princeps mundi huius, et in me non habet quidquam.* Praestet ipse dominus, ut si ad nos quoque idem malignus ueniat, nihil suum in nobis inueniat. Quod ut fiat, sicut monet dominus, uigilemus et oremus, ne intremus in tentationem.

Psal. 121.

Ioan 14.

Comitia altera Bauariae.

Non multo post ipso anno, imperator rursus celebrauit curiam in partibus Bauuariae apud *Loufen*, IV. Kal. April. in tertia hebdomada quadragesimae. Cumque iterum archiepiscopus, qui in uicino erat, nullo modo posset inclinari ad partem et uoluntatem imperatoris, per fratrem suum, ducem *Austriae Heinricum*, et alios principes, qui internuncii erant, imperator statim, quasi ex iusta sententia, et *iudicio principum inbeneficiauit laicis omnes possessiones ejusdem episcopatus*, simul cum decimis, quae ad ius pertinebant archiepiscopi, omnibus, quotquot parati erant ad accipiendum. Proscripsit et etiam persecutioni exposuit omnia coenobia, quae erant in eodem episcopatu, uel quae iure fundi eo pertinebant, simul cum praelatis et omnibus possessionibus suis, tanquam qui sui essent proscripti et excommunicati Paschalis. Et initium malorum sequentium haec. Ex- in toto illo anno incendiis ac rapinis, alternisque obsidionibus, quasi ex praecepto, aut pro uoluntate imperatoris idem episcopatus ex magna parte uastatus est, militibus tamen archiepiscopi se contra uiolentias iniquorum hominum fortiter et uiriliter opponentibus.

Monstuer inuasum.

Ipso anno *Heinricus* filius *Erchenberti de petra* quondam dicti, ueniens ab augusta, ubi imperator parabat se ad expeditionem in Longobardiam, cum exercitu XVII. Kal. Nouemb. inuasit uiolenter praedium ecclesiae Richerspergensis, quod dicitur *Monstuer*, VI. Kal. Nouemb. quasi ex permissu et licentia ipsius imperatoris, et eiecit colonos ipsius praedii, suosque ibi locauit, comminatus uastationem praediorum totius ecclesiae Richerspergensis, ac ipsius loci, si quis eum prohiberet ab incepto.

Perlata tamen est querimonia tam iniuriosae inuasionis a fratribus ad episcopum Babenbergensis ecclesiae, a qua uidelicet ecclesia idem praedium per legitimum concambium mutuatum fuerat ad ecclesiam Richerspergensem, concessione ipsius episcopi, ut supra plene comprehensum est, et ad ducem Bauuariae et Saxoniae Heinricum, aduocatum ipsius praedii. Qui, quoniam occupatus erat publicis bellis cum Saxonibus, misit literas ipsis fratribus, quarum textus hic erat: *Heinricus, DEI gratia Bauuarorum et Saxonum dux,*

dux, conuentui fratrum in Richersperg. A *salutem et dilectionem. De reformatione praepositi uestri gratiae domini imperatoris, sicut scitis, ad praesens nihil agere possumus: quoniam circa ipsum non sumus. Porro de praedio quod filius Erchenberti de lapide uobis aufert, hoc statuimus: ut dilectus nepos noster Otto maior*, palatinus comes, studiose se intromittat, et in bonis uestris iustitiam B plenam uobis faciat. *Si autem ipse terminare non poterit, secundum quod uidebitur conuentui honestum et utile, post introitum nostrum ad uos in propria persona libenter adueniemus, et omnem emendationem, quam desiderat anima uestra, uobis procul dubio exhiberi faciemus. Quoniam uos intime diligimus, et commoditatem nestram, modis, quibus possumus* C *semper promouere desideramus. Caeterum rogamus uos, quatenus nos in orationibus uestris attentius commendatum habeatis.*

Palatino comiti delegatur a duce iurisdictio.

Ipse quoque episcopus Babenbergensis misit literas abbati de Aldersspach, de causa eorundem fratrum, ita continentes.

Bambergensis episcopi literae ad abbatem Aldersspach.

Eberhardus D E I *gratia Babenbergensis episcopus, uenerabili fratri S. abbati* D *de Aldersspach salutem et fraternam dilectionem. Corripite ex parte nostra duriter* Heinricum de Poumgarten, *et dicite ei, quod multum male se gessit, inquietando fratres de Richersperg, et talem rem operatus est, unde uerisimile est, quod omnem honorem suum perditurus sit. Quapropter diligenter commonete* E *eum, ut factum sine dilatione corrigere non negligat, et praedictos fratres in pace dimittat usque ad aduentum nostrum. Quia ante natale domini ad partes illas uenire, et pro honore suo causam terminare decreuimus. Quod si noluerit, quidquid ei mali postmodum exinde euenerit, nos sine culpa esse uolumus.*

Anno MCLXVII. Felicis memoriae F *Marquuardus* Niuenburgensis praepositus obiit, III. non. Ianuarii. Germanus praepositi Richerspergensis, domini Gerhohi.

Incendia Richerspergensia.

Locus Salzburgensis simul cum claustro et monasterio canonicorum combustus est nocturno igne nonis Aprilis.

Locus Richerspergensis et uicina praedia eiusdem ecclesiae nocturno G igne deuastata et concremata sunt hostiliter tribus uicibus, id est, XV. Kal. et VII. Kal. Maii atque idus Maii. Postea composita est pax utrinque per episcopum Babenbergensem et episcopum Patauiensem, ad IV. idus Iulii, usque ad proximum natale.

Duringus presbyter et canonicus et custos Richerspergensis ecclesiae obiit III. non Augusti.

Eodem anno in diebus mensis Iunii imperator, in Longobardia constitutus, praemisit Romam quosdam principes, qui in comitatu suo erant, ad infestandos, quoquo modo possent, ciues Romanos, qui partibus *Alexandri* papae fauebant. Qui pergentes non procul ab ipsa ciuitate cum suis consederunt. Erat autem dux eorum cancellarius imperatoris, nomine *Christan*, quem ipse imperator superposuerat domno *Chunrado* Mogonciensi archiepiscopo catholico. Romani uero paucitatem hostium uidentes, et de absentia imperatoris audaciam capientes, constituerunt diem publicae congregationis cum eis. Constituta itaque die armati egressi, non procul ab urbe audacter pugnam inierunt cum aduersariis, qui tamen multo pauciores erant; sed ita grauiter superati sunt, cancellario signum suum praeferente et acies eorum uiriliter irrumpente. Vt de magna multitudine, quam habuisse ferebantur, etiam usque ad XL. millia paucissimi euaserint, qui non aut occisi, aut captiuati fuerint. Quod factum, ubi imperator cognouit, qui tunc in obsidione cuiusdam castelli erat, per octo fere diaetas statim uenit cum omni exercitu, et castra sua iuxta ciuitatem Romanam collocauit, incipiente iam mense Augusto. Accidit autem, ut per quasdam uiles personas, omnia quae erant circa monasterium S. Petri concremarentur, cum aliquanta parte eiusdem ecclesiae, id est, monasterio S. MARIAE: quod tamen sine iussu imperatoris factum est, per uiles, ut dictum est, personas. Qui, cum ubique discurrerent, et omnia uacua et sine habitatoribus inuenissent, ignem moenibus apposuerunt. Nullo igitur eis ibi resistente; quia omnes se infra Lateranum, et in aliis munitionibus receperant, monasterium S. Petri, quod adhuc a quibusdam custodibus tuebatur, armata manu aggressi, iussu imperatoris, occisis aliquantis, qui desuper illud defendebant, et reliquis in deditionem acceptis, effregerunt. Nec mora. Vocatur *Paschalis*, qui usque * tunc *Viterbii* constitutus erat: et ueniens cum multa ambitione, ab omni exercitu cum infinitis laudibus excipitur et salutatur: et ab imperatore cum episcopis et principibus, qui aderant, in ecclesia S. Petri inthronizatur. Et postea, iubente imperatore, quosdam electos in episcopos consecrauit. Reginam quoque coniugem ipsius imperatoris cum ingenti gaudio et exultatione omnium imperatricem consecrauit XVIII. Kal. Septemb. Sed gaudium eorum conuersum est in luctum. Nam tertia die post or-

Alexandri papae sectatores infestantur.

S. Petri monasterium crematur.

* *Piterbii MS.*

ordinationem imperatricis, inopinate incubuit eis pestilentia saeuissima; ex qua totus exercitus ita grauiter coepit uexari, ut in breui spatio, magis ac magis ingrauescente pestilentia, totus fere consumptus perierit. Sicque imperator, amisso exercitu, cum suo papa Roma discedere compulsus est. * Episcopi nominatissimi ibidem tunc ordinati, duces, comites et principes praecipui, qui in exercitu erant, illa pestilentia perierunt, cum magna multitudine nobilium.

*Archiepiscopus Coloniensis Reinoldus electusRatisponens Daniel episcopus Pragensis. Dux Fridericus de Rosenburg, filius regis Chuonradi. Vuelfo iunior filius ducis Vuelfonis: comes Perengerus de Sulzbach.

Mediolanenses quoque ipso anno contra uoluntatem imperatoris reaedificare coeperunt Mediolanum.

Anno MCLXVIII. Chuonradus Salzburgensis archiepiscopus post multa grauamina, quae passus est a fratruele suo imperatore Friderico, ob defensionem sanctae eclesiae et post plurimas infestationes iniquorum hominum contra eum et ecclesiam suam, pro iussu et uoluntate imperatoris saeuientium, tandem, adiutorio DEI eiusque nobili prouidentia ac industria, sopitis omnibus maioribus et minoribus, qui aduersum eum arma tulerant, et in gratiam receptis, ab excommunicatione quoque, qua eos alligauerat, absolutis, ipse dolore calculi laborans, feliciter obiit, IV. Kal. Octob. apud coenobium Admuntense, ibique sepultus est, iuxta petitionem eius.

Adalbertus archiepisc. Salisb.

Tunc communi electione cleri, et ministerialium totiusque plebis electus est in locum eius sororius eiusdem episcopi, filius regis Boëmorum, *Adalbertus* nomine, diaconus adolescens et in die festiuitatis omnium sanctorum, in cathedrali ecclesia, cum gaudio omnium inthronizatus est.

Anno MCLXIX. *Adalbertus* Salzburgensis electus consecratus est in presbyterum et archiepisopum, in quadragesima in idibus Martii ab *Vdalrico* patriarcha Aquilegiensi. Non multo post etiam *pallium* allatum est ei ab Alexandro papa. *consecratur*

Comitia Bambergensia.

Imperator celebrauit *curiam* generalem et ualde celebrem apud *Babenberg*, in diebus pentecostes, quod euenerat tunc, in VI. idus Iunii, cui interfuerunt legati, quos dixerunt cardinales illius, quem post mortem *Guuidonis* Cremensis illa pars sibi quasi in papam elegerant. Vbi ex consensu et collaudatione omnium principum, qui aderant, imperator filium suum in regem electum et coronatum, post se regnare firmauit.

Henricus VI. Rex Rom. creatur.

Adelbertus archiep. propter Salisb. imperatoris odium

Archiepiscopus Salzburgensis, antea ab imperatore uocatus, cum uenisset illuc cum patre suo rege Boëmorum, et praesentiam imperatoris, et audientiam curiae expostulasset, admissus non est. Iam enim imperator firmauerat faciem suam aduersum ecclesiam Salzburgensem; et ut exequeretur, quod diu mente conceperat, uenit in partes Bauuariae, et sic Salzburg in principio mensis Augusti, propositum habens uastare et dissipare totum episcopatum, si quis restitisset. Archiepiscopus autem persuasus a principibus, maxime uero a duce Austriae auunculo suo, ut pro tempore cederet, quia dies mali essent: pensantes nimirum periculum et damnum, quod immineret claustris et aliis ecclesiis, si imperator in incepto persisteret. Tunc dedit se in gratiam imperatoris et resignauit ipsum episcopatum et omnia regalia in gratiam eius, praesentibus principibus: Sicque imperator toto episcopio Salzburgensi pro uelle suo potius est. *praesulatu se abdicat.*

Gerhohus praepos. Richersp. obit.

Eadem anno obiit sanctae memoriae magister *Gerhohus*, in senectute bona V. Kal. Iulii, postquam strenue et fideliter praefuisset caenobio Richerspergensi paulo minus quam XXXVIII. annis. Qui quoniam in modico fidelis inuentus est, fideliter talentum sibi a domino creditum erogando, super multa constitutus, non dubitatur iam ingressus in gaudium domini sui, expletis annis uitae suae LXXVI. Indict. II. atque sacerdotii sui XLIII. Hic prædicandus pater ab ipso puerili aeuo secutus dominum memoratur. Cum enim ex placito parentum literis discendis applicatus fuisset in domo paterna, seu patria, quae *Pollinga* dicebatur; omnes coaeuulos suos uiuacitate ingenioli ac tenacitate memoriae uisus est transcendere: cum tamen alias in his, quae a pueris pueritia geri solent, caeteris simplicior, ac doli incapacior inueniretur. Inde et lineam sui generis factis et dictis suo in tempore extulit: bibens iam in pueritia, quod ructuauit postea. Hinc cum XVI. esset annorum, percussusque esset plaga et dolore importabili, pueri Ioseph imitator est factus, pudore bono repletus. Nam sanatus ab eadem infirmitate, statim ad propositum castitatis mentem aptauit, totusque ex tunc scholasticis exercitamentis inseruiuit, in ciuitate Frinsinga simul et Moseburg. Postea factus iam adolescens ac satis honeste instructus, in Saxoniam, in locum, qui Hildensheim dicitur, ad scholas iter conuertit: ubi consummatis in studio tribus annis in patriam remeauit. *eius acta iuuentutis.*

Eo tempore in ciuitate *Augusta* scholae principales magistro uacabant. Igitur ad illud officium aduocatus et assumptus est, malas iam habens mediocri barba suffusas, uultu decorus, sicut et *et officia*

in

in omni uita sua fuit moribus composi-A tus, unde et ab omnibus amabatur, maxime autem eiusdem ecclesiae episcopo, nomine *Hermanno*, gratus erat et ualde acceptus: propter quod et eum *canonicum* eiusdem ecclesiae, cum unanimi fratrum assensu instituit. Erat illo in tempore magna discordia inter regnum et sacerdotium, sub *Heinrico* iuniore, imperatore quinto. Qua sedata B tandem per gratiam DEI et pace ecclesiae reddita, sub papa *Callisto*, ipse magister *Gerhobus* interea, dum haec actitarentur, non uacabat, quin potius stante adhuc discordia illa, incipiebat iam audere obsistere aduersariis legis DEI, subtrahendo se nimirum a communione episcopi Augustensis *Hermanni*, qui eum tunc assumpserat adhuc in C diaconatus ordine positum, pro eo, quod ipse episcopus imperatori et parti suae fauebat et communicabat. Faciebat autem hoc primo non in manifesto, sed quasi in occulto. Postea uero etiam palam confessus est, quod cum ecclesia et pro ecclesia sentiret in illo tempore malo, negando communionem quibusdam etiam laicis nobilibus et honoratis, parti imperatoris astantibus. Pro qua re tota fere ciuitas contra eum commota est, iudicans eum quasi insanum et temerarium, qui ausus esset iram caesaris contra se et ciuitatem prouocare. His autem ut dictum est, finitis et sedatis, iam dictus episcopus in gratiam Romanae ecclesiae, ipso mediante receptus est. Ita E gratus et acceptus erat iam tunc ipsi Romano pontifici et toti curiae Romanae.

Studia erga ecclesiam.

Iam uero diu erat, quod et uitae coenobitalis propositum gestabat in animo. Ad quam rem ut liberior fieret, non solum, fratres suos, sed et patrem et matrem nouae in Christo ac sanctae conuersationi parturiuit. Itaque duobus F fratribus suis adhuc pueris, patre quoque et matre sub regularis uitae proposito in *Reitenbachensi* coenobio collocatis, et ita ab omnibus, quae ad eum pertinebant, expeditis, coenobitalis uitae propositum, quod diu mente conceperat, iam ut in partum erumperet, tempus erat. Igitur dimissa praediuiti canonica et nobili ciuitate *Augusta*, ad G monasterium clericorum praenominatum *Reitenbuch* diuertit, magis eligens cum Christi pauperibus pauperem uitam gerere, quam habitare in tabernaculis, uel in domibus laqueatis peccatorum. Illic ergo quasi angelus domini susceptus est, ubi ueste preciosa et coma capitis deposita ac mutato seculari habitu, gregibus domini conformatus et consociatus est. Tum uero quanto ardore ac studio iter communis uitae arripuerit, quantoque zelo rectitudinis accensus uixerit, testis est ei omnis illa ecclesia Reitenbuchensis, testes sunt ei omnes longe uel prope positi, ad quos fama sanctae conuersationis eius peruenit: testes sunt inquam, qualiter exardescere coeperit zelus eius initio conuersionis suae, ita uidelicet, ut ex instantia orationum et lectionum diuinarum in tantum eloquium domini inflammauerit eum, ut et eloquium eius ignitum fieret uehementer, et uerbum eius, sicut de Helia scriptum est, tanquam facula arderet. Vnde confratres suos non solum dictis sed et exemplis ad seruandas bonas consuetudines, arctioris uitae et instituta sanctorum patrum sine intermissione prouocabat et etiam arguebat, obsecrabat, increpabat, secundum apostoli praeceptum, in omnibus seipsum praebens exemplum, in uigiliis multis, in frequenti meditatione ac lectione sanctarum scripturarum, in multa patientia, in castitate, atque in omni exercitatione bonarum uirtutum, D postremo in uniuersa morum honestate praeclarum se reddebat. Vnde etiam ab omnibus bonis et religiosis ualde amabatur: dominator etiam corporis sui ita uehementissimus extitit: ut a necessariis quoque cibis sumendis aliquanto immoderatius abstineret, adeo, ut absumptis inedia carnibus, cutis fere ossibus cohaereret. Ardebat itaque totus incomparabiliter per inextinguibilem sanctissimae dilectionis ignem ad DEVM, et per infatigabile animi eius studium ad communis uitae decorem. Nec enim satiabatur illis diebus dulcedine illa mirabili, quam inueniebat legendo in excerpto de dictis sanctorum, de uita canonica, quo et eatenus pro regula usi fuerant fratres sui, sed exquirebat omni animaduersione, quomodo uiuendum esset secundum regulam patris nostri Augustini; uel, quae esset illa regula, secundum quam uiuere professus fuerat. Nihil enim sufficere pro regula uisum est ei, quod illa non esset, quam professus fuerat. Quae regula tamen tunc in illis locis non inueniebatur: sed nec in aliis locis eiusdem professionis. Pro qua re necessarium duxit Romanum adire pontificem, cum quibusdam fratribus de claustro: quatenus regulam, quam una cum omnibus communiter fuerat professus, claustro illi, cui erat obligatus, stabiliret: quod et factum est. Hinc contigit, ut quorundam inuidorum et desidiosorum, quorum uita dissimilis fuit, per hoc animos et odia contra se uehementissime concitaret: ita ut et

Introitus in monasterium.

pietatis Zelus

temperantia.

professionis regula.

eiusque uitae periculum in eodem lo- A
co postea tribularetur. Quia et alios excessus quosdam non ferendos inibi arguebat, ut ei iam tunc non inconuenienter potuisset aptari illud dominicum dictum; Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, etc.

Matth. 5.

Interiecto autem aliquanto tempore, expetitus multo desiderio a uenerabili *Chunone*, Ratisponensis ecclesiae B
episcopo, a praeposito et fratribus de coenobio *Reitenbuchensi*, postulanti in auxilium datus est: a quo presbyter, succedente tempore, ordinatus est. Illis diebus Chuonradus, postmodum rex, tunc autem tyrannide assumpta contra Lotharium regem, quem principes communi decreto sibi regem fecerant, se regem haberi uoluit. A cuius C
communione et susceptione, quia se praedictus episcopus subtrahebat, simulque cum eo magister *Gerhohus*, ipse tyrannus cum fautoribus ac clientibus atque coniuratis suis, eis infestus erat, in tantum, ut non semel eis insidias strueret. Minas autem ac laesiones in corporibus eis intentantes, frequenter deterrebant eos, ita, ut et uita iam dicti ma- D
gistri saepe periclitaretur. Quia ipse tyrannidem ac schisma illud *Chuonradi* in publica ac solenni statione detestatus fuerat, Vnde *et ecclesiam plebalem*, cuius curam ei episcopus *Chuno* iniunxerat, parochiam uidelicet, quae * *Champe* dicitur, deserere coactus est, non ferens iniurias et infestationes eorum: Vbi et ipse coenobium communis uitae E
intenderat suscitare, auxilio episcopi, quibusdam clericis in hoc idem propositum sibi associatis: sed taliter, ut dictum est, impeditus fuit. Post discessum autem felicis memoriae iam dicti Chunonis episcopi ex hac uita, ipse a *Chunrado* seniore, Salzburgensi archiepiscopo, assumptus est, a quo et aliquibus uicibus Romam ad apostolorum F
in legatione sua pro agendis ecclesiasticis directus est.

fit adiutor Reitenbachensis.

Imperatoris odium incurrit.

** Cham. hodie.*

Dehinc anno MCXXXII. cura et praepositura Richerspergensis coenobii, quod ecclesiam Salzburgensem respiciebat et eo tempore prouisore carebat, ei cum assensu omnium iniuncta est, a iam dicto archiepiscopo, exultante eo uberius, hominem sibi talem da- G
tum diuinitus, qui doctrina sana aedificare ecclesiam esset idoneus. Igitur in regimine positus, qualem se exhibuerit, qualiterque a DEO confortatus in omnibus postmodum ecclesiae tribulationibus nunquam ei defuerit, sed ueritatem constanter coram regibus et principibus non sine uitae suae periculo saepissime confessus sit ac tuitus, testis est ei tota Germania, lumine doctrinae eius et ipsa illustrata, et feruore spiritus eius super multis excessibus et abusionibus redarguta. Testes sunt ei omnes hi, inter quos conuersari uel quibus commanere ei aliquandiu contigit. Maxime autem sanctum fratrum eius et sororum nouit collegium, quam sancte, quamque irreprehensibiliter inter eos, iam per XL. fere annos uitam duxerit. Nouerunt omnes, quam quietus in uacando lectionibus et orationibus extiterit, quam nullas horas a pietatis exercitiis uacuas habuerit: nam corporalis exercitatio ad modicum utilis esse ei cum apostolo uisa est, nisi cum monasterii necessitas popolcisset. Quin etiam usque in exteras terras lampas cordis et oris eius tractauit. Non Francia, non Boëmia, non Vngaria, sed neque Graecia gratiae, quae de corde et ore eius radiauit, expertes factae sunt. Tanta namque gratia diffusa erat in labiis eius, ut his ipsis, quos arguebat, gratus existeret. Vnde et Romani pontifices dominique cardinales semper eum, licet in multis arguentem se, dilexerunt. Non reges ac potentes pertimuit, quo minus nunciaret eis id, quod iustum et salutare fuit, cum se opportunitas id faciendi obtulisset. Magnates, mediocrates ac populares siue in publicis ecclesiae conuentibus, siue in priuatis colloquiis, ad oris eius dulcia et salutaria uerba pendebant.

fit praepositus Richersperg.

Sic namque diuino spritu adeo potatus fuit, ut pene semper et indeficienter flumina de uentre eius fluerent aquae uiuae, siue loquentis, siue scribentis aliquid ad utilitatem et eruditionem proximorum. Sanctam uero canonicam *scripturam* ueteris ac noui testamenti, in tanta, sicut dignum et iustum, ueratione habuit, ut ne in uno iota de eius ueritate et constantia dubitaret. Nec passus est quidquam de eius lectione praeterire, dum in uia uel occupatione qualibet maneret, quod non legendo, uel audiendo recompensaret. Et hanc consuetudinem ac studium erga sanctam canonicam scripturam per totam uitam suam conseruabat.

Scripturae S. amator egregius.

Nouerunt omnes, quam promptus et largus in docendo, quam alacer et efficax in exhortando, quam seuerus in increpando extiterit. Ita pium patris et * dirum magistri inter suos seruans affectum, ut cum debitam ei reuerentiam exhiberent, plus omnibus amori, quam timori existeret. Ipse denique exemplar morum, ipse formula religionis, ipse profectus incitamentum fuit; atque ut uerbum breuiatum dicatur: ipse currus Israel et auriga extitit.

Doctor eximius.

** durum forte*

Coenobium suum auget. Euidens est autem ualde, quantum ipse locus, quem regendum susceperat, sub eo suo labore profecerit, quantumque, cum ipse eum non multum diuitem inuenerit, per eius industriam ditatus fuerit in praediis aliisque possessionibus, tum ex concessione et liberalitate pontificum Salzburgensis et Pataviensis, quos idem locus respiciebat, in adiectione uidelicet *ecclesiarum plebalium*, id est parochiarum cum decimis eorum: aliorumque praediorum, tum ex largitate principum, tum oblatione plurimorum nobilium, aliorumque fidelium, se suaque omnia suo magisterio subdentium, et sanctis eius institutionibus ac disciplinis informari cupientium.

disciplinam redintegrat. Iam uero quam bene ordinata sub eo fuerit tota sancta eius congregatio, maxime autem clerus, quam decens ordo ac disciplina in ipso clero? quanta honestate et patientia praefulserit? quanta grauitas in senibus? quanta benignitas in iuuenibus? quam iuge studium? quanta scientia literarum? quantus decor in seruitio DEI? quanta munditia et pulcritudo in ministerio diuinorum fuerit, quae lingua poterit explicare? Nullus inter eos desidiosus, nemo otiosus inueniebatur. Si quis erat, minime ferebatur. Plurimi eorum, ualde nobiles habebantur. Omnes simul aut seruitio DEI, aut priuatis orationibus instabant, aut lectionibus simul uacabant, horis et temporibus constitutis, suo tempore in scribendis libris, aut aliis operibus se occupabant, iuuenes ac pueri diuersis artibus insudabant, quibus et ipse per se frequenter nunc benignus monitor, nunc seuerus correptor instabat. Inter haec ipse beatum se reputabat, cum discipulos suos uelut examina apum in spiritalibus occupationibus feruere considerabat, nullumque ex ipsis deficere, quin imo omnes certatim de uirtute in uirtutem proficere, ac sic uiuendo DEVM deorum tandem in Sion uidendum esse memorabat: cum omnes sobrie, iuste pieque uiuentes, adhuc insimul omnes laborarent, ut decenter cum munditia mentis ac corporis, atque cum alacritate et uoluntarie diuina ministeria celebrarentur et tractarentur: et ad hoc omnes niti debere, tam doctos, quam indoctos, hocque opus unum et solum esse, pro quo et sua de seculo uenientes relinquerent et simul habitare diligerent. His aliisque documentis innumerabilibus fratres suos in collationibus exhortabatur, iocundabaturque frequenter, et hoc commemorans, se optare et DEVM orare, ut sua congregatio sic se opponeret aduersariis malignantibus, id est, principibus tenebrarum harum, qui semper militant aduersus animam, ut esset eis terribilis, ut castrorum acies ordinata, et ut esset sicut grex tonsarum, quae ascenderunt de lauacro. De quibus memoratur in canticis, quod sunt omnes gemellis foetibus et sterilis non sit inter eas. *Cant. 4.*

Aedificia ipsius coenobii interiora et exteriora, nec non et officinarum omnium, quae omnia lignea et ualde uetusta ac ruinosa inuenerat, in meliorem statum renouauit, et in aptiorem dispositionem ordinauit, per fratres suos, quos ad hanc partem solicitudinis idoneos et aptos in congregatione inuenit. Nam pondera curarum exteriorum ipse, ut se totum sanctae uocationi dedere posset, fratribus suis imponebat, maxime autem fratribus laicis fidelibus ac prudentibus, quos ei dominus non paucos dederat, fama sanctae opinionis eius ad eum attractos. Inter hos plerique erant ualde nobiles et nominati, ac bene religiosi, sicut et reliqui. Nihil enim inordinatum, aut quod contrarium esset religioni, in congregatione sua patiebatur permanere. Hos similiter in collationibus suis exhortabatur, praecipue ad obedientiam, exponens eis obedietiam patris nostri Abrahae, patientiam Isaac, laborem ac sufferentiam Iacob, ut ipsi similiter obedienter et patienter laborantes manibus suis quod bonum est, finem ipsius domini attenderent et longanimitatem: addens, quod nemo mittens manum ad aratrum et respiciens retro, aptus sit regno coelorum. Monebat etiam, ut essent in commisso fideles, sicque conuersationem et pudicitiam atque castitatem suam inter saeculares, cum quibus eis frequenter commanendum esset, propter negotia exteriora, custodirent, ut ipsi uidentes opera sua bona, imitatores eorum fierent et glorificarent patrem, qui in coelis est. *aedificia restaurat.*

Monasterium S. Augustini fundat. Monasterium sanctimonialium sub regula S. Augustini uiuentium, ipse primus in eodem loco constituit, eiusque obtentu, ipsa earum ecclesia, quam a fundamentis ipse construxit, dedicata est a uenerabili *Romano*, Gurcensi episcopo, praesente archiepiscopo *Chuonrado*, anno domini incarnat. MCXXXVII. animabus sanctis, quas aggregauerat, iam tunc inibi uelut in aram ingressis et a foris clausis ad honorem DEI et sanctae MARIAE perpetuae uirginis, cui idem monasterium dedicatum est. Ibi ergo illae felices animae inchoati operis cupientes consummare effectum, praestolantur nunc, ut ueniente sponso, apertis ianuis, summi regis perducantur in thalamum regis aeterni pro mundi

di contemptu stolas candidatas et splendidas coronas accepturae cum caeteris consodalibus suis, quae illuc ex ipso tempore congregatae sunt, quasque similiter dominus uirginitatis honore dicauit, quarum non paruum numerum ipse bonus pastor moriens reliquit, inter quas quaedam erant filiae nobilium et nominatorum uirorum, et filiae duae principis unius de nobilissimis ac maximis regni principibus.

Pontificum fauore fruitur.

Caeterum, quam notus et gratus, quamque acceptus fuerit ipse beatus ipsis summis Romanis pontificibus, qui suo tempore Romanae sedi praesederunt, *Callisto* papae primum superius commemorato et deinde singulis successoribus illius usque ad papam *Alexandrum*: quamque uenerabiliter ipsi Romani pontifices feruorem religionis suae et studium atque doctrinam, nec non et scripta sua susceperint, collaudauerint et approbauerint, quam et celerem effectum consecutus semper fuerit in omnibus negotiis suis, quotiescunque Romanam curiam interpellare necesse habuit, aut per se ipsum, aut per nuncios, siue per solas literas suas pro qualibuscunque causis, testantur literae apostolicae, nec non et literae dominorum cardinalium, frequenter aut pro eo ad alios missae, aut ad eum specialiter destinatae, uel quas ipse per se ab urbe saepius ueniens de causa sua uel aliorum detulit, quarum omnium exemplaria adhuc inueniuntur. Quantum etiam ipsi Romani pontifices pro ipsius reuerentia et dilectione ad petitionem eius, ipsum locum quem regebat, coenobium uidelicet Richerspergense, sub sua et beati Petri protectione susceptum honorauerint et manu tenuerint, et saepe contra graues inimicos et infestatores defenderint, qualemque libertatem et iustitiam ipsi loco concesserint et firmauerint in perpetuum sua auctoritate, indicant priuilegia papae *Innocentii*, et papae *Eugenii* eidem loco eius industria elaborata ac impetrata. Hos post haec pie imitati pontifices Salzburgenses *Chuonradus* senior et *Eberhardus* eius successor, nec non et principes regni, duces uidelicet et comites, quique pro suo iure plurimis priuilegiis eundem locum munierunt. Similiter et alii pontifices, scilicet *Babenbergensis*, *Patauiensis*, *Frisingensis*, praedia et possessiones eidem loco aut per se ipsos, aut per alios in suis episcopatibus collata, in suis priuilegiis eidem coenobio firmarunt. Nouissime etiam ipse dominus imperator *Fridericus* ipsum Richerspergense coenobium cum omnibus eo pertinentibus in suae imperialis maiestatis

A et omnium successiorum suorum regum et imperatorum tutelam suscepit, et priuilegio suo eidem loco antiquam et primitiuam libertatem confirmauit, interuentu episcoporum *Eberhardi* Salzburgensis archiepiscopi et *Eberhardi* Babenbergensis atque *Hartmanni* Brixinensis episcoporum, secundum postulationem huius saepedicti patris.

Fidem catholicam puram seruat.

Quam sanae autem et catholicae fidei B apostolicaeque doctrinae fuerit, quantum a iuuentute sua dictis et scriptis laborauerit pro diuersis causis ecclesiasticis, atque pro bonis consuetudinibus et disciplinis canonico ordini obtinendis et conseruandis: quantum contra abusiones et abominationes et contra pessimas nouitates, quas in ecclesia suo tempore increscere doluit, decertauerit: quantum concordiam inter regnum C et sacerdotium suaserit, scriptis suis missis in curiam Romanam et in curiam imperatoris; quantum execratus fuerit et cauerit schisma, quod circa finem uitae suae exortum est; quantum esurierit et sitierit iustitiam, denique quomodo uel qualiter, aut quantum dilexerit omnem iustitiam et omnem uiam iniquitatis odio habuerit, legentibus et scire uolentibus, patet in diuersis opusculis suis, D quae scripsit ad papam Innocentium et ad papam Eugenium et ad dominos cardinales, et in aliis opusculis ad diuersos scriptis. Similiter et in epistolis suis patet, quas ad diuersos diuersis temporibus scripsit, quae etiam fere omnes adhuc inueniuntur in registro et epistolario suo libro in duobus uoluminibus. Pro defensione quoque sententiae de gloria hominis in DEVM assumpti et E in DEVM nati, in qua diuersos et graues contradictores atque impugnatores semper omnem uitam suam a iuuentute habuit, scripsit diuersa opuscula et epistolas. Primum hac de causa, auctoritate Romanorum pontificum et dominorum cardinalium, et aliorum plurimorum patrum, qui uidebantur columnae esse in ecclesia eo tempore. F Fecit *expositionem psalmorum* in octo uoluminibus, scripsit et *opusculum contra discipulos Petri Abailardi*, ad episcopum Frisingensem Ottonem, fratrem regis Chuonradi et ad ipsos Frisingenses diuersa opuscula et scripta. Item plurima scripta ad episcopum Pragensem Danielem, *libellum de fide*, rogatu domini Heinrici card. presbyteri. *Opusculum ad papam Adrianum.* Dialogum inter Graecos et Latinos. Libellum *de glorificatione filii hominis* ad archiepiscopum Salzburgensem Eberhardum. Nouissime opuscula ad papam Alexandrum et ad dominos cardinales, et ad

Eius scripta.

episcopum Babenbergensem Eberhardum de eadem re. Praeterea alia multa ad diuersos scripsit, quos omnes commemorare longum esset.

Placida mors. Verbum DEI usque ad suam aegritudinem, imo ad ipsum usque diem dormitionis suae inpraetermisse, alacriter et fortiter sana mente sanoque consilio in sancta ecclesia praedicabat, membris omnibus sui corporis incolumis, integro aspectu atque auditu. Tandem uocante eum domino, coram positis omnibus fratribus et orantibus, dormiuit cum partibus suis v. Kal. Iulii media nocte, ante biduum diuina refectione saginatus et Christo incorporatus, quem, ut decuit, semper amauit, et in quem credidit, quemque dilexit et honorauit, id est, in die natalis S. Ioannis baptistae. Ipsa enim die, in publica statione, sicut mos eius erat, solenniter missarum solennia per se celebrauerat bene ualens, et sermonem ad populum ultimum, tanquam ualedicturus omnibus, longum ualde protraxerat. Sepultus est autem cum maximo luctu omnium in monasterio, ad latus altaris *S. Crucis* honorabiliter III. Kal. eiusdem mensis Iulii.

Ipso anno, id est LXIX. unus de magnis et nobilissimis regni principibus, dominus *Gebhardus* Hallenses comes, filius domini Engelberti item Hallensis comitis, gloriam mundi ingentesque diuitias et omnem ornatum seculi relinquens contempsit, propter amorem domini sui IESV Christi, inspirante hoc illi DEO solo, qui facit mirabilia solus, cum esset admodum iuuenis, totoque corpore pulcher atque spectabilis, et una cum matre sua uenerabili ac nobilissima matrona, domina *Haedeuuig* comitissa ad monasterium *Richerpergense*, ubi et duae sorores eius filiae eiusdam comitissae regulariter et religiose uiuebant, ut genere ita et moribus nobiles ac generosae, diuertit, domino deinceps inibi militaturus, cum seculo in armis militasset per annos fere tredecim. Miserat quidem et hoc in mentem eius largitor et aspirator omnium bonorum, ut diuerteret ad hunc uere felicem uerae fidei doctorem, ante iam sepius memoratum ipsius coenobii praepositum dominum *Gerhohum*; qui ei bonus apparebat seruus DEI, et lucebat in eo gratia diuina. Audierat enim et etiam per se uiderat, quod ipse a iuuentute sua deuotissime DEO in sancta conuersatione uiueret, et uere sic erat. Vnde et ipse princeps eum ex millibus electum pro omnibus, in spiritali regimine eo tempore positis, uenerabatur et sub eius sancto magisterio, eius institutionibus informari toto cordis ac mentis affectu desiderauerat; sed secus accidit. Jam enim idem pater a saeculo migrauerat, ante paucissimos dies, priusquam ipse princeps a curia rediisset, quae in Babenberg illis diebus celebratur ab imperatore et principibus; cui idem princeps pro suis negotiis finiendis tunc intererat: et antequam domum a curia reuersus de causis familiaribus expeditus fuisset. Quibus finitis, quanquam comperisset, eum iam corpore solutum, ipsa tamen propositum suum ad finem perducere cupiens, nihil moratus est: sed, ut dictum est, ad idem monasterium, inibi mansurus, uenit II. non Iulii, statimque in proximo septembri mense in natiuitate sanctae DEI genetricis MARIAE, depositis solenniter armis et soluto corigulo militiae habitum sanctae conuersationis assumpsit, in honorem ipsius, qui fecit eum, et in honore beatiss. MARIAE uirginis. Sicque a domino factum est, ut ille, qui solebat in sericis et auratis procedere induuiis; post in abiectis uestibus seruiret pauper pauperibus. Deinde a DEO confortatus, in tantum profecit, quod etiam benedictione sacerdotali, sicut ipse semper optauerat, deposita arma, clericus factus est eodem anno in IX. idus Decembris cum esset annorum non amplius quam XXIX.

Dna. Hadeuuich ob. Anno MCLXX. Domina *Hadeuuich* ex comitissa conuersa feliciter quieuit in domino. III. non Februarii, sepulta honorifice in Capitolio canonicorum VI. idus Febr.

Henricus ep. Pataviensis. Eodem anno electus Pataviensis dominus *Heinricus* primum in episcopatum suum ueniens magnifice ac solenniter ab omnibus susceptus est *Patauiae*, X. idus Augusti. Hic sororius cum esset comitis *Pertholdi de Andechsen* et canonicus Spirensis ecclesiae atque praepositus. Electus erat praecedenti anno II. non. Augusti in locum domini *Albonis* ex permissione imperatoris. Qui Albo ante etiam ab omnibus communiter et per annos fere quatuor eundem episcopatum tenuerat. Exorta autem inter eum et canonicos maiores ecclesiae incredibili dissensione ac simultate, contigit, ut crescente odio inter eos, ab episcopatu non sine ignominia pelleretur, consensu imperatoris propter quosdam, ut dicebant, enormes actus eius: dum idem imperator in partibus Bauuariae moraretur, et praedictus dominus Heinricus ex collaudatione imperatoris ei substitutus est.

Anno MCLXXI.

Anno MCLXXII. imperator celebrauit curiam in ciuitate *Salzburg* in hebdomada quinquagesimae, quae eue-

ne-

nerat tunc in xi. Kal. Martii. Illuc quoque archiepiscopus, licet non uocatus ab imperatore, repente tamen, dum curia haberetur, cum paucissimis superuenit: sed gratiam imperatoris non obtinuit. Imperator autem inde digrediens per publicam stratam, Pataviam uenit ii. Kal. Martii. Ibi ergo quoniam dominus Heinricus Pataviensis electus ipsum episcopatum superiori anno sponte resignauerat, ex consensu et collaudatione imperatoris, electus est pro eo frater ipsius domini Heinrici praesente imperatore, uidelicet dominus *Dietpoldus* iuuenis admodum, similiter sororius comitis Pertholdi. Qui statim in proxima pentecostes hebdomada, cooperantibus omnibus praelatis suis, ordinatus est in presbyterum: diaconus enim erat a Romano Gurcensi episcopo apud *Louffen*, iv. id. Iunii.

Eodem quoque anno in proximo uidelicet autumno, in hebdomada quatuor temporum, consecratus est in episcopum solenniter, et hoc in sede sua Patauiae, ex permissu Alexandri papae, ab episcopo Frisingensi *Adalberto* et episcopo Ratisponensi *Chunone*, episcopo quoque Brixinensi, cum consensu et concessione archiepiscopi Salzburgensis ix. Kal. Octob.

Anno MCLXXIII.

Comitia Ratisbonensia.

Anno MCLXXIV. Imperator celebrauit *curiam* in ciuitate *Ratispona* vii. Kal. Iunii tam celeberrimam, quod nulla memoria est, unquam talem habitam in partibus Bauuariae. Omnes enim fere principes ex regno Teutonico ibi aderant cum magna ambitione. Omnes quoque suffraganei episcopi ex episcopatu Salzburgensi, uno Frisingensi excepto, et omnes pene eiusdem Salzburgensis eccles. praelati simul cum ministerialibus praecipuis, iussu imperatorio conuocati, illic conuenerant, tractaturi de ordinatione archiepiscopatus Salzburgensis, et diffinitionem accepturi sententiae ex iudicio curiae. Et haec erat *tertia curia* pro hac causa determinanda in partibus Bauuariae ab imperatore indicta et solenniter habita. Archiepiscopus etiam Salzburgensis cum auunculo suo, *duce Austriae* Heinrico, ueniens constanter affuit. Ipse autem archiepiscopus iam nusquam certam mansionem habebat. Quia pater eius rex Boëmiae, cum quo antea morabatur, iam priori anno mortuus erat: Et imperator regnum ipsum Boëmicum ui obtinens, pro uelle suo illud disposuerat; et ideo tutum non erat episcopo illic manere. In episcopatu etiam suo manere non poterat. Quia de primoribus multi, qui uidebantur columnae ecclesiae esse, ira aduersum eum concitati, contra eum sentire coeperant, in tantum, ut et in depositionem eius intendentes, criminalia et peremptoria quaedam falso ei obiicerent: et Romam ad apostolicum aduersus eum per nuncios suos clam mitterent. Apostolicus autem uera edoctus, per literas fere omnium praelatorum totius episcopatus Pataviensis, bonum testimonium patri suo dantium et iniuriam contra eum factam conquerentium, Ipse domnus papa perfidos illos et rebelles ab intentione sua dehortatus, scriptis et praeceptis apostolicis ad obedientiam et subiectionem memorati episcopi eos reuocabat. Sed, ut ad incepta redeamus, imperator collecta curia; ut ex toto et manifeste schismaticos faceret illos, qui iam ex multo tempore contra archiepiscopum nitebantur, omnes suffraganeos eiusdem archiepiscopi, qui aderant, ad hoc deduxit, ut in sententiam Brixinensis electi magistri Richeri consentirent, qui electus ad interrogationem imperatoris, praesente curia, sententiam depositionis in archiepiscopum nimis proterue dederat. Ipse enim electus contra archiepiscopum inflammatus erat propter hoc, quod archiepiscopus suffraganeos suos ab eius ordinatione retrahere nitebatur. Quia, sine eius licentia et sine permissione eius, utpote metropolitani, attentata, in eadem curia peracta est: sed utrum canonice et catholice, ipsi uiderint. Praefatae igitur sententiae electi, quia et principes regni pro gratia imperatoris consentire cogebantur, excepto uno principe duce Austriae Heinrico, statim omnis illa congregatio Salzburgensis, quae aderat, simul cum ministerialibus, omnes quendam Heinricum, praepositum tunc Perthesgadinensem, cum fauore principum et imperatoris electum, collaudant, conclamant et inthronizant, nihil reluctante illo. Imperator etiam sine mora iustitiam suam ei recognouit et ecclesiae Salzburgensi toto episcopatu cum omnibus *regalibus per sceptrum* ei concessis, ualde solenniter coram omni illa curia et principibus. *Qui et omnes a primo duce Bauuariae et Saxoniae incipientes, beneficia sua ab eo cum multa reuerentia et honore requirentes et hominia facientes, coram imperatore acceperunt.* Ex praelatis autem et personis ecclesiasticis, qui aderant, paucissimi huic insaniae se subtraxerunt, nec electioni illius interfuerunt, nec ad eum postea unquam accesserunt; quibus tamen electio eius facile persuaderi potuisset, si meliori tempore et si uacante sede illa facta fuisset. Multum enim religiosus apparebat et ualde acceptus semper erat omnibus, tam ecclesiasticis, quam secularibus

uiris, propter prudentiam et eloquentiam, quibus ornatus erat, et maxime propter in ecclesiasticis disciplinis a puero conuersationem suam. His ita peractis et curia finita, imperator in expeditione cum multo exercitu, uersus Longobardiam profectus est. Ecclesiae Salzburgensi parum honoris et consolationis praeter hanc dualitatem et hoc genus scandali et scissionis relinquens. Archiepiscopus autem Adalbertus cum praelatis suis, quibus altior mens et sanctius propositum, consilimque sanius inerat, quorum magna multitudo adhuc cum eo stabat, coram domino apostolico sine dilatione querelam suam, et de hac iniuria depotuit, per fidelem nuncium, uidelicet Erchenpoldum capellanum suum, cononicum autem Richerspergensis ecclesiae: qui iam tertia uice legationem et literas eius fideliter, sed cum magno labore et periculo uitae ad apostolicum deportauerat, de eodem negotio eademque causa. Tunc domnus apostolicus misit literas per eundem nuncium ipsi archiepiscopo, et domno Chunrado Moguntino archiepiscopo, qui legatione apostolica in partibus Bauuariae fungebatur, et praeposito et choro Salzburgensi, quarum omnium textus infra habetur.

Alexander *seruus seruorum* DEI, *dilecto filio* Adalberto *Salzburgensis ecclesiae archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem. Audito et intellecto illo enormi facto, quod est aduersum te non sine offensa* DEI *et d rogatione nostra nequiter attentatum, mirati sumus admodum et commoti, utpote qui personam tuam pro foenore deuotionis tuae syncera in domino charitate diligimus et pacem et quietem tuam desideramus, sicut nostram specialem et propriam turbationem, quae tibi et ecclesiae tuae imminet, non reputamus aliquatenus alienam. Inde itaque fuit, quod nos factum ipsum, ut pote diuinae et humanae legi contrarium, apostolica autoritate cassantes, uiris illis, qui tantae fuerunt praesumptionis auctores, scripta nostra direximus, eosque a tam iniquo proposito pastorali solicitudine reuocantes, super hoc uenerabili fratri nostro Chunrado Mogontino archiepiscopo apostolicae sedis legato scripsimus, sicut ex rescriptis literarum nostrarum tibi plenius innotescet. Tu itaque in domino conforteris, et uiriliter agas, in eo ponens spem, qui te poterit a pressuris et angustiis liberare et, post tantam turbationem, pacem tibi dabit per suam gratiam et quietem. Vt autem omnipotentem dominum magis propicium habere ualeas et placatum, ei tota deuotione studeas subesse, et his feruenter intendere, quae tibi placita sunt et accepta et ad recuperandum*

A *patrimonium ecclesiae, et ad conseruandam ecclesiam ipsam in fide et unitate catholica, ut uir prudens, prouidus et discretus, toto studio attendas. Nos igitur firmum propositum et promptam tibi gerimus uoluntatem, personam tuam sicut charissimi fratris abundantiore charitate diligere, et in persecutionibus et angustiis suis, omne, quod cum* DEO *possumus,*
B *consilium et auxilium exhibere. Data* Anagniae VI. *idus Septembris.*

Chunrado *Moguntino archiepiscopo et apostolicae sedis legato salutem et apostolicam benedictionem. Quando fidem et deuotionem tuam circa nos et Romanam ecclesiam esse nouimus priorem, et prudentiam et solcitudinem tuam in omnibus magis experti sumus, tanto securius tibi*
C *committimus exequenda, quae uirum prouidum et constantem requirunt, et cum multa circumspectione executioni debent mandari. Sane locorum uicinitas, nobilitas et prudentia tua non te sinunt aliquatenus ignorare factum illud enorme, quod nuper contra uenerabilem fratrem nostrum Adalbertum Salzburgensem archiepiscopum, non sine multa cordis amaritu-*
D *dine intelleximus attentatum fuisse, a uiris illis, de quorum fide non uidebamur in in aliquo dubitare. Audiuimus siquidem, quod, cum uenerabilis frater noster, Gurcensis episcopus, Ratisponae electo Brixiensi munus consecrationis, contra interdictum praefati archiepiscopi, quod sibi non licuit, impendisset, idem Brixinensis cum praedicto Gurcensi contra eundem archiepi-*
E *scopum conuenire praesumpsit, et proxime post consecrationem suam sequenti die in ipsum archiepiscopum depositionis sententiam promulgauit et in ecclesiam Salzburgensem, ad electionem Berthesgadensem praepositum, uirum utique, qui quondam religiosus habitus est et catholicus, ausu temerario intrusit: et clerum ab obedientia et laicos a fidelitate ipsius archiepi-*
F *scopi absoluere non dubitauit. Miramur itaque nec mirari sufficimus, de praedicto Gurcensi et Brixinensi; quorum alter, Gurcensis uidelicet, ab initio promotionis suae et ante, ut credimus, feruentem circa nos et Romanam ecclesiam scriptis et nunciis deuotionem ostendit: Et de altero scilicet Brixinensi, qui dum simul scholasticis disciplinis, praecipua quadam fami-*
G *liaritate uobis tenebatur adstrictus, et multae religionis et honestatis esse probatur, et se catholicum prafitetur; quomodo in tam nouum, enorme et inauditum facinus proruperunt, cum non potuerunt, nec dubitauerunt in quemlibet episcopum, nedum in praefatum archiepiscopum, cui debent obedientiam et reuerentiam, sine mandato Romani pontificis sententiam promulgare: maxime, quia idem archiepiscopus, sicut nosti, ut pote canonice electus*

ctus, a nobis confirmatus est, et de manu tua pallium in plenitudinem officii pontificalis, accepit. Licet autem praedicti Gurcensis et Brixinensis asserant, praefatum praepositum sub obedientia et deuotione nostra in praescripta ecclesia positum esse, non uidemus tamen, nec uideri potest ab aliquo, quomodo possit, uel debeat esse, ut, qui de mandato et auctoritate nostra in ipsa ecclesia archiepiscopus fuerit institutus, nobis ignorantibus amoueatur ab eadem ecclesia et alius fauore terreni principis sibi superponatur. Quomodo igitur, cum eadem ecclesia nullo unquam tempore labe fuerit schismaticae prauitatis infecta, prouidendum nobis est et omnibus eandem ecclesiam diligentibus, ne de noua alicuius spurcitia contagionis respergatur, prudentiam tuam, de qua omnimodam spem et fiduciam gerimus, ad eius enormitatis correctionem solicitandam duximus et propensius commonendam. Inde est, quod tam enorme facinus cassantes, fraternitati tuae per apostolica scripta mandamus et praecipimus, quod factum ipsum publice denuncies irritum et inane, et omni gratia et fauore humano postposito, memoratum Gurcensem et Brixinensem, *et praepositum Salzburgensem, qui hoc attentauerunt, a tam stulto proposito satagas quantocius reuocare, indicto eis termino, nec nimis longo, nec nimis arto, intra quod tempus idem intrusus ad ecclesiam suam* DEO *militaturus de cetero redeat, et ad obedientiam et deuotionem memorati archiepiscopi reuertatur et eidem intruso inter caetera proponas, ne ambitionem dignitatis et honoris religioni et honestati uelit praeferre, sed in simplicitate cordis sui* DEO *famuletur; et tam clero quam populo ad suam ecclesiam pertinenti nostra auctoritate praecipias, ut praefato archiepiscopo, sicut magistro et praelato omnimodam exhibeant obedientiam et honorem. Qualiter autem in facto profeceris, per tuas nobis literas plene studeas intimare. Datum* Anagniae VI. *idus Septemb.*

Sibotoni *praeposito et choro Salzburgensis ecclesiae salutem et apostolicam benedictionem. Audiuimus non sine multo cordis dolore et amaritudine, quomodo a te, praeposite, enorme factum in uenerabilem fratrem nostrum archiepiscopum uestrum fuerit attentatum, cui sicut magistro et praelato uestro tenemini obedientiam et reuerentiam exhibere. Illa siquidem praeclara fama laudis et nominis, qua eadem ecclesia de conseruatione catholicae unitatis ubique sibi ad* DEUM *et homines comparauit, uos a tam inhonesto proposito debuit potissimum reuocare. Sane decuit uos solicite ac diligenter attendere, et meditatione sedula cogitare, in quo statu uir sanctae recordationis Eberhardus, quondam archiepiscopus uester et bonae memoriae Chuonradus successor eius, nec non et praedecessores eorum eandem rexerunt ecclesiam, ut ab eorum uia non possetis quomodolibet declinare: sed ipsorum uestigiis studeretis omnimodis inhaerere. Non uidemus utique, nec potest uideri ab aliquo, quod electio, confirmatio, uel palliatio praedicti archiepiscopi, praesertim sine auctoritate Romani pontificis, cassari debuerit et alius superponi, cum idem archiepiscopus, sicut nostis, a nobis fuerit confirmatus et pallium, id est plenitudinem officii pontificalis, receperit et de exhibenda sibi obedientia ad uos et ad alios suae iurisdictionis nostrum emanauerit saepe mandatum. Super quo siquidem tanto miramur amplius et mouemur, quanto nos ecclesiam uestram pro foenore deuotionis uestrae ampliori charitate diligimus; et maiori moestitia afficimur et dolore, si quid fiat aliquando, quod ad diminutionem uestrae laudis et nominis, uel ad derogationis honestatem uideatur quomodolibet redundare. Licet autem in facto ipso deuotionem nostram, sicut audiuimus, et obedientiam praetendatis, non uidemus tamen nec uideri potest ab aliquo, quomodo salua obedientia nostra et honestate hoc potuerit fieri: Quoniam igitur factum ipsum, cum omnino sit diuinae et humanae legi contrarium, non debemus, nec possumus sustinere: nos id, sicut cassandum est et ipso iure cassatum, apostolica autoritate cassantes, uniuersitati uestrae mandamus et in uirtute obedientiae praecipimus, quatenus ad uos ipsos quantocyus redeuntes, quid famae uestrae expediat et saluti solicite cogitetis, et ab huiusmodi inhonesto proposito sine dilatione qualibet redeuntes, ad obedientiam et deuotionem memorati archiepiscopi reuertamini, eique sicut magistro et praelato uestro deuoti sitis atque subiecti; et tales in hoc et in aliis uos exhibere curetis, quod opera uestra aliis praebeant exempla uirtutum. Si uero secus, quod non arbitramur, feceritis, quanto feruentius uos et ecclesiam uestram diligimus, tanto acrius a tam illicito facto curabimus, auctore domino, reuocare. Quia non uideremur uos syncere diligere, si famae et honestati uestrae paterno non consuleremus affectu. Data Anagniae* VI. *id. Septemb.*

Erchenboldus nuncius apost. in itinere obit.

His literis ab apostolico acceptis, nuncius archiepiscopi supra memoratus, uidelicet *Erchenboldus* diaconus, canonicus Richerspergensis ecclesiae, reuertebatur: sed in uia, qua reuertebatur, morte praeuentus obiit, IV. idus Octobr. Literae autem apostolicae archiepiscopo fideliter allatae sunt per eos, quibus ipse moriens commendauerat, per

per patriarcham uidelicet Aquilegensem.

ut et Arno praepos. Richersperg.

Anno MCLXXX. Felicis memoriae dominus *Arno*, praepositus Richerspergensis ecclesiae, obiit III. Kal. Feb. In cuius locum substitutus est unus ex fratribus senioribus loci, nomine *Philippus*. Eodem quoque anno obiit piae memoriae dominus *Gebehardus*, XVII. Kal. Nouemb. ex comite subdiaconus et canonicus Richerspergensis ecclesiae.

ac Gebehar. subdiac.

Bohemi orientem uastant.

Anno MCLXXVI. dux *Boëmorum* intrauit partes orientis in mense Augusto, cum exercitu multo Boëmorum, Vngarorum, Polonorum, Ruthenorum, usque ad LX. ferme millia. Et cum dux orientis *Heinricus* non sufficeret ad resistendum, illi totas partes orientis, usque ad Danubium rapinis et incendiis crudelissime deuastarunt, nullo resistente.

Legatus apostolicus causam Salzburgens. terminat.

**alius est legatus a priore, quo de mox.*

Interea dum haec in partibus Austriae agerentur, archiepiscopus Salzburgensis, uocatus a * legato domini papae, Vngariam intrauit in Kalendis Augusti, cum praelatis quam plurimis ex episcopatu Salzburgensi et episcopatu Patauiensi. Audita itaque causa archiepiscopi legatus praedictus, partem domini archiepiscopi auctoritate domini papae et sua approbauit, partem uero aduersariorum eius reprobauit atque damnauit et scripsit omnibus suffraganeis memorati archiepiscopi, ad obedientiam et reuerentiam eius eos ex parte domini papae fideliter prouocans. Domno quoque papae pro eo scripsit, et praeposito ac choro Salzburgensi, totamque actionem inter eum et aduersarios eius diligenter comprehendit in hunc modum.

Literae eius desuper ad pontificem.

Beatissimo Patri et domno Alexandro, *DEI gratia summo et uenerabili uniuersali pontifici*, Gualterius *eadem gratia Albanensis episcopus, licet indignus, salutem et debitam in omnibus obedientiam: Cum nos in* Vngariam, *pater sanctissime, delegaretis, solicitudini nostrae causam Salzburgensis ecclesiae et iam uiua uoce primum et postea litteris committere uoluistis, ut ad ecclesiam ipsam, si certum et securum conductum habere possemus, accedentes, conuocatis partibus eandem causam audire, et fine studeremus canonico terminare. Nos igitur mandatum uestrum adimplere desiderantes, per nuncios utriusque partis in Vngaria requisiti, omnibus, qui nos conducere promittebant, scripsimus, quod circa festum beati Ioannis baptistae proxime praeteritum in fine regni nobis occurrerent, securitatem indubitatam nobis praestare parati. Et sic expeditis ex maiori parte negotiis Vngarici regni, ad castrum* Guerinum, *quod est prope confinium, uenimus.*

A *Vbi literas domini* Chunradi *Mogontini archiepiscopi, et marchionis* Stirensis *recipimus, securitatem et conductum uerbis tantum, non alia nobis certitudine promittentium, asseuerantium etiam, quod maximus honor esset apostolicae sedi, si in praesentia imperatoris causam ipsam iudicaremus: receptis autem his et aliis literis, ex quarum tenore percepimus,* B *quod non erat nobis tutum Teutonicum regnum intrare, praesertim cum praedictus marchio, qui nos conducere pollicebatur, puer sit annorum* XIII. *Habito consilio cum illustri rege Vngarorum et praelatis ecclesiarum eiusdem regni, Teutonicorum uerbis non credimus nec manibus eorum nos exposuimus. Sed manda-*C*tum uestrum imperfectum relinquere non uolentes impetrata a praedicto rege, omnibus pro eadem causa nostram praesentiam adeuntibus, omnimoda securitate, tam uenerabili fratri nostro* Salzburgensi *archiepiscopo, quam praeposito* Berthesgadensi, *qui per potentiam imperatoris eidem archiepiscopo superpositus est et canonicis ac ministerialibus Salzbur-*D*gensis ecclesiae ex parte nostra mandamus semel et iterum, ut cum testibus et aliis allegationibus suis,* Guerinum *ad praesentiam nostram, pro iam dicta causa diffinienda, uenirent. Archiepiscopo igitur, tanquam obedientiae filio, in multo timore et periculo propter inimicos ecclesiae, qui ei parauerant insidias, cum magna multitudine uenerabilium personarum,* E *praepositorum uidelicet et abbatum, ad nos ueniente, praedicti superimpositus et alii eius aduersarii nec uenerunt, nec aliquem responsalem pro se miserunt: et quare uenire uel mittere nollent, nobis nullatenus significauerunt. Cum autem praedictus archiepiscopus ad omne mandatum uestrum se libenter exponeret et de his, quae sibi ab aduersariis suis coram maie-*F*state uestra imposita fuerunt, se expurgare uellet, quoniam aduersarii eius praesentes non erant, purgationem ipsius non recepimus, quin potius fecimus eum diutius exspectare, aduersarios ipsos longo tempore praestolantes. Sed cum non uenissent, prout dictum est, nec misissent, habito maturo consilio, pro contumacia et rebellione sua et deuotione praedicti archie-*G*piscopi, qui persecutiones innumeras pro fide catholica et fidelitate uestra et ecclesiae Romanae per imperatorem et satellites suos patitur: iam dictum superimpositum et canonicos, qui archiepiscopo sunt aduersarii, tanquam contumaces ab omni officio et beneficio ecclesiastico auctoritate uestra suspendimus: quousque de clementia uestra officium et beneficium ipsis restituatur. Supplicamus itaque paternitati uestrae, quatenus constantiam deuotionis*

Legatus Teutonicis diffidit.

Archiep. Salisb. de criminibus obiectis se purgare paratus,

emanentibus aduersariis,

restituitur.

onis et fidelitatis eiusdem archiepiscopi paterna benignitate recogitantes, eum in tantis tribulationibus, quas pro uobis et ueritate catholica sustinet, consolari dignemini, et aduersariis eius sibi detrahentibus, aures pietatis uestrae de caetero non curetis, si placet, accommodare. Tot enim et tam religiosae personae cum eo ad nostram praesentiam conuenerunt, quod, si uos et qui plenitudinem potestatis habetis, eas in praesentia uestra, sicut in nostra fuerunt, pro purganda innocentia ipsius archiepiscopi iurare paratas uideretis, absque dubio partem aduersam grauissime puniretis. Praeterea dominus Aquilegiensis et episcopus Gurcensis atque abbas Admuntensis pro iam dicto archiepiscopo nobis scripserunt, et praepositus maioris ecclesiae Salzburgensis et abbas de S. Petro, pro se testes idoneos ad nos destinauerunt. Praeterea nobiscum in his omnibus fuerunt domnus Andreas Colocensis episcopus, et Miculinus Guerinensis electus, Gregorius praepositus Albanensis et R. abbas S. Martini de Pannonia.

Pax inter regnum et sacerdotium composita Venetiis.

Anno MCLXXVII. Post multas tribulationes, multaque grauamina, quae peccatis exigentibus perpessa est ecclesia, in illa nota dualitate, per annos fere uiginti duos, tandem repropitiato domino; quia non in aeternum obliuiscetur misereri; facta est concordia inter domnum papam et dominum imperatorem, mediantibus quibusdam magnis regni principibus. Tunc ex utraque parte, domni uidelicet papae *synodus* episcoporum et imperatoris *curia principum* collaudata et indicta est. Qua per aliquot tempus exspectata tandem apud *Venetiam* congregata est IX. Kal. August. praesentibus domno papa et domno imperatore: qui et ibidem pacificati, et pax inter eos firmata est. Domnus quoque *Adalbertus* Salzburgensis archiepiscopus, uocatus per literas apostolicas, uenit illuc. Sed domnus apostolicus nimium tunc primum credulus uerbis aduersariorum eius, statim, ut curia imperatoris haberi coepit, persuasit et iussit eum cedere loco: illeque reniti non poterat: quia non erat, qui adiuuaret. Tunc missae sunt literae a domno papa, et a domino imperatore omnibus in episcopatu Salzburgensi constitutis, quarum textus ita se habebat.

Alexander papa ecclesiam Salisb.

ALEXANDER *episcopus seruus seruorum DEI, dilectis filiis, choro Salzburgensis ecclesiae, praelatis ecclesiarum et ministerialibus praescriptae ecclesiae, extra montana constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. Venerabilis frater noster* Adalbertus, *quondam archiepiscopus uester, uidens et considerans necessitatem ecclesiae uestrae, cum gratiam charissimi in Christo filii nostri* Friderici, *illustris Romanorum imperatoris, recuperare non posset, maluit cedere, quam contendere, et ecclesiam uestram et administrationem ipsius in manu nostra libere et sine contradictione qualibet resignauit. Postmodum uenerabiles fratres nostri*, Gurcensis *et* Patauiensis *episcopi et praelati ecclesiae uestrae, qui apud nos praesentes erant, de celebranda electione, mandato nostro recepto, in uenerabilem fratrem nostrum* Chunradum, *Moguntinum quondam archiepiscopum, uirum utique literatum, prouidum, industrium et discretum et charum admodum nobis et acceptum, et moribus et genere nobilem unanimiter conuenerunt, ipsumque elegerunt in uestrum archiepiscopum et magistrum. Nos autem quanto ecclesiam uestram ampliori charitate diligimus, pro illius gratissimae deuotionis feruore, quam huius turbationis tempore circa nos et Romanam ecclesiam immobiliter conseruauit, tanto facilius eorum electioni nostrum fauorem praestitimus et assensum, ipsumque non subtracto sibi honore uel dignitate, quam hactenus habuit, in archiepiscopum uobis concessimus, et cum obtentu et consideratione ipsius eandem ecclesiam feruentius animo uolumus diligere, et propensiori studio eius intendere commodis et augmentis, et per industriam, nobilitatem ipsius et potentiam credimus, auctore DEO, praescriptae ecclesiae grata commoda prouentura. Unde nolumus uos aegre ferre, uel habere ullo modo molestum, quod hi, qui apud nos erant, non exspectato consilio uestro, fecerunt electionem, cum de uoluntate et mandato nostro ad electionem processerint celebrandam. Inde est, quod nos et uos omnes ab obedientia, quam praedicto* Adalberto, *uel illi, qui supra impositus fuerat, promisistis, et eos, qui ex uobis alterutri eorum fidelitatem iurauerunt, a iuramento illo, auctoritate, qua licet immeriti praeeminemus, penitus absoluentes, uniuersitati uestrae per apostolica scripta praecipiendo mandamus et mandando praecipimus, quatenus memorato* Chunrado *archiepiscopo, omni contradictione et appellatione cessante, debitam obedientiam et reuerentiam impendatis et eius salubribus monitis et mandatis humiliter et deuote parere curetis. Et hi, qui ex uobis consueuerunt et debent archiepiscopo fidelitatem iurare, ei fidelitatem facere non postponant. Et quicunque* domini-

ab obsequio Adalberto debito absoluit

eique Conradum archiep. commendat.

nicalia Salzburgensis episcopatus, quolibet titulo a tempore bonae memoriae Eberhardi quondam archiepiscopi uestri occupata, detinent, memorato Chunrado uel nunciis eius, omni occasione et excusatione cessante, sine difficultate restituant et feuda, quae de nouo sunt data, quicunque ea detineant, libera et absoluta relinquant. Si qui autem praedicta dominicalia et feuda de nouo data, infra XV. dies, post harum susceptionem literarum, iuxta mandatum nostrum eidem archiepiscopo non reddiderint, eos contradictione omni et appellatione postposita, sicut excommunicatos uitetis. Sane nos de consilio fratrum nostrorum et imperator ex sententia principum suorum uniuersas alienationes dominicalium et feudationes de nouo factas, omnino cassauimus, easque irritas esse decreuimus et inanes. Sententiam autem suspensionis, interdicti uel excommunicationis, quam praedictus Chunradus archiepiscopus in contumaces canonice tulerit, uel rebelles, ratam nos, auctore DEO, et firmam habebimus eamque faciemus non aliter obseruari, quam si a nobis ipsis lata fuisset, cum eundem archiepiscopum ita feruenter et syncere diligamus in domino, ut sibi sicut charissimo fratri nostro in omnibus, quae cum DEO possumus et iustitia, prompto animo deferre uelimus. Datum Venetiis in riuo alto V. idus Augusti.

Fridericus I. imperator,

FRIDERICVS DEI gratia Romanorum imperator et semper augustus, dilectis suis omnibus praelatis ac ministerialibus Salzburgensis ecclesiae, et uniuerso clero et populo ipsius ecclesiae, per Karinthiam et marchiam constitutis, gratiam suam et omne bonum. Cum DEO pacis auctori et amatori placuit Romanum imperium in unam uocare concordiam cum Romana ecclesia, et pacis iocunditate post diutinos labores uniuersam respirare ecclesiam, subiit animum pro Salzburgensis ecclesiae statu solicitos esse, et eius restaurationi diligenter intendere. Et quoniam per duos sibi inuicem oppositos ecclesia grauiter distracta fuerat, nec aliqua spes supererat, ut manus, quae distraxerant, in integrum possent distracta restituere, tam domno papae, quam fratribus eius dominis cardinalibus, nobis quoque et maioribus imperii principibus uisum fuit utile, utrosque remoueri et alium, per quem facilius reformari posset ecclesia, substitui. Post multam igitur deliberationem in gratia et beneplacito domni papae ac nostro, uterque super hoc

remotis prioribus archiepiscopis oppositis,

A uerbo se posuit suoque iuri, quod in Salzburgensi ecclesia quisque uidebatur habere, in manus domini papae ac nostras penitus abrenunciauit. Vacante sic ecclesia, praelatos Salzburgenses et alios, qui cum ipsis aderant, de facienda in alium electione, diligenter conuenimus. Sed, licet nobis magna supplicarent instantia, ut ad uestram usque omnium praesentiam B differretur electio, tamen domni papae mandato ac nostro, et omnium principum consilio, quoniam saepe nocet differre paratis, ad electionem accesserunt et de gremio ecclesiae Romanae domnum uidelicet Chunradum, consanguineum nostrum Palatinum, in ecclesia uestra enutritum, in pastorem et episcopum animarum suarum concorditer et unanimi uoto elegerunt. C Quam utique electionem domnus papa totaque curia ratam habuit et confirmauit, nosque de regalibus ipsum inuestiuimus, cum ea integritate, qua archiepiscopus Eberhardus decedens illa tenuisse dinoscitur. Nam generali principum sententia iudicatum est, quidquid uel per nos, dum eiusdem ecclesiae bona in nostra teneremus potestate, uel per quoslibet alios infeudatum, uel quocunque D modo sub hoc tempore est alienatum, inane prorsus esse debere et irritum. Quamuis ergo maiestas nostra saepenumero a nobis grauiter laesa sit et acriter ultra quam uellemus, prouocata, tamen diuini timoris intuitu ac beati Ruodberti reuerentia et ex consueta imperialis mansuetudinis clementia, tam uos quam Salzburgensem E ecclesiam, serena pietate proponimus respicere, et in antiquam statum nostrae auctoritatis munimine reuocare. Vniuersitatem igitur uestram diligenter commonitam esse cupimus, ut, quod tam a domno papa, quam a nobis, ad honorem et restaurationem ecclesiae Salzburgensis, in spiritualibus et in temporalibus modo factum est, debita reuerentia et alacritate recipiatis, ac ratum teneatis; et domno F Chunrado archiepiscopo uestro, dilecto consanguineo nostro, ea fide et deuotione et obedire et seruire studeatis, ut nostrae benignitatis effectum merito super hoc experiri debeatis. Si quis uero, quod non credimus, his, quae magna consilii maturitate, ad utilitatem et reformationem Salzburgensis ecclesiae, nunc ordinata sunt, contra ire praesumpserit, et a domno papa excommunicationis sententiam recipiet, et nostrae maiestatis indignationem procul dubio sentiet. Datum Venetiae.

Conrado regalibus inuestitur,

ecclesiae Salisb. commendat.

Anno

Synodus Hohenauensis.

Anno MCLXXVIII. *Synodus* ualde celebris habita est in Kal. Februarii a domno Chunrado Salzburgensi archiepiscopo et apostolicae sedis legato, et ab omnibus suffraganeis eius episcopis, multisque principibus, de rebus ecclesiasticis. Habita est autem in episcopatu Salzburgensi, in loco, qui *Hohenauu* dicitur.

Synodus generalis Romana.

A

Anno MCLXXIX. *Alexander* papa celebrauit synodum episcoporum generalem et ualde celebrem, in urbe Roma, media quadragesima, id est IV. idus Martii. Hic synodus congregata est toto fere superiori anno, per totum Romanum imperium, cui etiam interfuerunt sexcenti uel amplius episcopi.

B

in comitiis Ratisponae

Anno MCLXXX. Imperator *curiam* celebrauit *Ratisponae* III. Kal. Iulii, cui etiam interfuerunt tres cardinales legati domini apostolici. Ibi in praesentia curiae imperator publice conquestus est de duce Bauuariae et Saxoniae domino *Heinrico* cognato suo; quod uidelicet iam multo tempore, et regni et uitae ipsius imperatoris insidiator fuerit. Principes quoque Saxoniae multas graues querimonias aduersus eundem ducem ibi deposuerunt. Tunc ex communi sententia principum adiudicatum est, eum debere remoueri, quandoquidem ad iustam responsionem uocatus non uenerit. Itaque post finitam curiam, palatinus comes, dominus *Otto senior*, ducatum Bauuariae de manu imperatoris suscepit.

Heinricus Leo ducatibus exuitur.

C

D

Otto ducatu Bau. inuestitur.

E

Anno MCLXXXI. Archiepiscopus Salzburgensis, domnus *Chuonradus*, apostolicae sedis legatus et episcopus Patauiensis, domnus *Dietpoldus* uenerant simul Richersperg. III. non. Ianuarii. Ibi ergo resignante domino *Philippo* praepositurам eiusdem loci, ambo pontifices iniunxerunt eam domino *Richero*, canonico eiusdem ecclesiae.

Richerus praepos. Richersp.

F

Eodem anno reuelatum, DEI nutu, *sepulcrum B. Virgilii* III. Kal. Martii, et coeperunt coruscare miracula ad sepulcrum eius, et ad sepulcra aliorum beatorum pontificum, in ciuitate Salzburgensi.

B. Virgilii sepulchrum reuelatum.

Non multo post locus Patauiensis combustus est, eodem anno XI. Kal. Maii circa medium diem, cum monasterio maiori S. Stephani, et omnibus in circuitu eiusdem monasterii, Statim uero et ibi coeperunt diuinitus ostendi praeclara miracula ad sepulcrum *B. Pilgrimi* episcopi, et ad sepulcra aliorum pontificum ipsius loci.

G

Miracula ad B. Pilgrimi sepulchrum.

Alexander quoque papa ipso anno defunctus est. In cuius locum substitutus est *Lucius*, episcopus cardinalis, tertius huius nominis.

Lucius III. papa.

Anno MCLXXXII.

Anno MCLXXXIII. dominus *Otto* palatinus comes, qui ducatum Bauuariae tenebat, obiit. Eodem quoque anno mortuus est Mogontinus archiepiscopus, *Christan* dictus et dominus *Chuonradus*, apostolicae sedis legatus in sedem suam pro eo restitutus est. Archiepiscopus etiam dominus *Adalbertus*, ex praecepto imperatoris, et unanimi omnium Salzburgensium electione, cathedram suam recepit, et in XIII. Kal. Decembris rursus ecclesiae suae, cum fauore omnium, reinthronizatus est. Dominus *Richerus* resignauit praepositurаm Richerspergens. ecclesiae episcopo Dietpoldo Patauiensi XIII. idus Decemb. rursumque dominus *Philippus* unanimiter electus est a congregatione XVII. Kal. Ian.

Conradus fit archiep. Mogunt. et Adelbertus in recipit sedem Salisburg.

Philippus praepos. Richersp.

Anno MCLXXXIV.

Anno MCLXXXV.

Anno MCLXXXVI. Lucio papa defuncto apud Veronam, *Vrbanus III.* ibidem substituitur.

Vrbanus III. papa.

Anno MCLXXXVII. Vrbano papa apud Ferrariam defuncto in mense Octobrio *Gregorius VIII.* substituitur in locum eius.

Gregorius III. papa.

Hoc anno, id est, MCCXXXVII. coepit *Magnus*, presbyter Richerspergensis ecclesiae, plantare *uineas* apud *Beneuentenruth*, iuxta ecclesiam *S. Lamberti* martyris atque pontificis.

Vineae plantatae.

Eodem anno uenerunt literae ab urbe Hierosolymitana hunc modum continentes:

Frater Terricus *pauperrimae domus templi dictus magnus praeceptor, omnisque fratrum pauperrimus et fere omnino adnihilatę conuentus, uniuersis praeceptoribus et fratribus, ad quos literae praesentes peruenerint, salutem et in illum sperare, cuię pulcritudinem sol et luna mirantur. Quod quantisque calamitatibus ira* DEI, *peccatis nostris exigentibus, nos in praesenti flagellari permiserit, nec literis nec flebili uoce, proh dolor, explicare ualemus. Turci enim immensam suarum gentium multitudinnm congregantes, christianorum nostrorum fines acriter coeperunt inuadere. Contra quos nos nostrarum gentium phalanges coadunantes, infra octauam apostolorum Petri et Pauli in eos aggredi, et uersus* Tiberiadem, *quam uiolenter, castro solo relicto, ceperant, iter arripere praesumpsimus. Cum nos ita acriter inpugnauerunt, quod* S. cruce *et* rege nostro *captis, et omni multitudine nostra interfecta et fratrum nostrorum, ut in ueritate credimus, eodem die ducentis et tricenis decollatis, exceptis illis sexagenis, qui prima die Maii interempti sunt, uix dominus comes Tripolis et dominus*

Fratrum Hierosolymitanorum relatio.

de clade a Turcis perpessa,

et capto rege.

nus Reginaldus *Sidonis, dominusque* Ballouius, *et nos de illo miserabili campo euadere potuimus. Deinde pagani christianorum nostrorum sanguine debacchati uersus ciuitatem* Accon, *cum omni sua multitudine uenire non distulerunt, quam uiolenter capientes, totam terram fere inuaserunt, Ierusalem et Ascalon et Tyro et Berytho, nobis et christianitati solis adhuc electis. Istas etiam ciuitates, omnibus earum fere ciuibus in praelio interfectis, nisi diuinum et uestrum praesto sit auxilium, nullo modo retinere poterimus. Ciuitatem etiam* Tyrum *in praesentiarum acriter obsidentes, die noctuque expugnare non cessant. Et tanta est eorum copia, quod totam terrae faciem, a Tyro usque ad* Hierusalem *et usque ad* Gazam, *uelut formicae cooperuerunt. Nobis ergo et christianitati, orientis ad praesens omnino deperditae, quantocius succurrere dignemini, ut per* DEUM *et uestrae* * *fraternitatis eminentiam, residuas ciuitates, uestro fulti adminiculo, saluare possimus. Valete.*

et ciuitate Accone expugnata,

* *paternitatis MS. sed Baron ad hunc ann. rectius ut posuimus.*

Similis argumenti epistola.

Notum facimus uobis domino Archumbaldo, *magistro Hospitalarium Italiae et fratribus omnia negotia, quae euenerunt ultramarinis partibus. Sciatis igitur, quod* rex Hierusalem *erat apud* Saphoram *circa festum apostolorum Petri et Pauli, pene cum* XXX. *millibus hominum, et erat bene concordatus cum* comite Tripolitano, *qui et secum erat cum suo exercitu. Et ecce* Saladinus *rex paganus accessit ad* Tabariam, *cum octoginta millibus equitum, et cepit Tabariam. Hoc factum mouit regem Hierusalem de Saphora: et ibat cum suis instructus contra Saladinum. Qui et occupauit eum, cum apud* Mareftauciam *in die Veneris, quinto nonas Iulii, post festum apostolorum Petri et Pauli, et commissum est praelium, totaque die illa pugnatum est acriter, et laborauerunt equi eorum et mox diremit litem. Nocte superueniente rex Hierusalem fixit tentoria iuxta* Salnubiam, *et in crastino sabbato mouit cum suo exercitu, et circa horam tertiam magister templi inchoauit bellum cum omnibus fratribus suis; et non adiuti, perdiderunt, permissione* DEI, *maiorem partem suorum. Quo facto iuit rex cum exercitu suo* * Anam, *quasi leucam unam in manu forti et labore magno. Et tunc comes de Tripoli uenit ad regem, et fecit eum ibi* * *adtendere, et castra metari iuxta montem, qui est quasi castellum. Et non potuerunt adtendere ultra* * tendas *tres. Hoc facto, Turci uiderunt illos castra metatos et miserunt ignem circa exercitum regis et adeo magnum habebant calorem, quod equitaturae aestuantes non poterant comedere, neque bibere. Exinde* Baldonius de Fatinor *et* Bachibocus de Thabaria, *et* Leusius *cum aliis trib9 sociis, separauerunt se ab exercitu, et iuerunt ad* Saladinum; *et quod dictu miserabile est, renegauerunt fidem et dederunt se prodiderunt que exercitum regi Hierusalem et angustias eorum. Itaque Saladinus mitit super nos* Techedinum, *cum* XX. *millibus electorum militum, qui interruperunt exercitum christianorum bellumque fuit acerrimum inter nonam et uesperam: et peccatis exigentibus, pluribus nostrorum occisis, diuictus fuit populus: et fuit rex captus et* sancta crux, *et* comes Cabulenus, Milo de Caleuerdo, *et* Onfredus *iuuenis, et princeps* Reinaldus *captus et mortuus, et* * Galtherus de Arsur, *et* Hugo de Gibelin, *et dominus* Botrono, *et dominus* de Marachel *et mille alii de melioribus mortui et capti, ita quod non euasit inter milites et pedites ultra ducentos. Comes* Tripolitanus *et dominus* Balianus *et dominus* Reinardus Sidonis, *et frater* Terricus, *magister domus templi, uix euaserunt. Hoc facto recollegit Saladinus exercitum, et die dominico uenit ad* Saphoram, *et accepit* Nazareth *et montem* Thabor *et in die lunae uenit ad* Accon, *quae et Acris seu Ptolemais dicitur, et reddiderunt se illi de Accon, similiter illi de* Caypha, *et illi de* Caesarea, *et* Iapha, *et de* Naple, *et de* Ram, *et* S. Georgio, *et de* Hilbelmon, *et* Artusum *et* Bellorot, *et* Mirabel, *et* Turonus, Euualer, *et* Cazer, *et* Auderum, *omnes se dediderunt cum quatuor supra notatis munitionibus. Hoc facto, quando mouit galea nostra de* Sur, *miserunt* Salianos *et* Saladinum, *ut iret ad Hierusalem et redderent ciuitatem. Et cum fuimus cum Galea ad* Lechiam, *audiuimus quod* Turonus *erat reddita. Istae uero ciuitates adhuc sunt saluatae, et bene munitae,* Hierusalem, Tyrus, *quae et* Sur, *et* Afcalona, *et* Machat, *et* Antiochia, *et* Laifar *et* Saona, *et* Berith, *et* Tripolis, *et bene exspectarunt adiutorium Occidentalis ecclesiae. Tanta est autem multitudo Sarracenorum et Turcorum, quod a Tyro, quam obsident, usque Hierusalem et Gazam, coeperunt superficiem terrae, quasi formicae innumerabiles. Et, nisi cito residuis et iam dictis ciuitatibus et, reliquis paucissimis christianorum orientalium subueniatur, simili casu in direptionem ibunt gentilium saeuientium et sanguinem christianorum sitientium.*

* *tentoria.*

* *Gualterus.*

Hierusalem tamen eodem anno ab eisdem paganis expugnata est, VI. non. Octobris.

Hierosolyma expugna a Turcis.

Anno MCLXXXVIII. *Gregorio* papa

Clemens III. papa.

pa defuncto *Clemens tertius* natione Romanus substituitur. Imperator etiam curiam habuit ualde celebrem eodem anno apud Moguntiacum in media quadragesima, quae euenerat in VI. Kal. Aprilis.

Conitia Moguntina.

Fridericus I. imp. expeditioni sacrae se accingit.

Legatus domni papae, Albanensis uidelicet episcopus, cardinalis curiae interfuit. Recitata ibi in publico miserabilis tragoedia de uastatione et direptione populi christiani, quae facta fuit in orientali ecclesia, hoc est apud Hierosolymam superiori anno. Dominus imperator fide Christi succensus signo se sanctae crucis statim insigniuit, cum multis episcopis et principibus. Generalem quoque expeditionem aduersus paganos indixit ibi omnibus christianis, ex mandato domni papae et ex consilio omnium principum regni, ad subueniendum christianitati orientis pene deperditae.

Anno MCLXXXIX. Exercitus christianorum magnus ualde et fortis de multis regnis et diuersis regionibus congregatus, uiam sancti sepulcri agressus est. Dominus imperator et filius eius, dux Alamanniae, cum multis principibus regni, episcopis uidelicet ac ducibus, marchionibus et comitibus, cum magna multitudine populi, per Vngariam et Graeciam iter suum direxerunt, statim post transactos dies paschae, quod euenerat in v. idus Aprilis, ipso imperatore nauali itinere in Danubio descendente a Patauia, in prima die rogationum, hoc est in idib. mensis Maii. Episcopus quoque Pataujensis dominus *Dietpoldus* cum fratribus suis quibusdam canonicis, uidelicet praecipuis ac maioribus de choro Patauiensi, huic uiae ac labori imperatoris se strenue pro domino et pro redemptione animae suae iunxit, optans, imo certus pro temporalibus, quae multa reliquit, sempiterna se recipere post hanc uitam, in Hierusalem superna.

Dietpoldus ep. Patau. S. crucem secutus,

litteras ex Graecia mittit

Eodem anno misit dominus episcopus iam dictus literas de Graecia quarum textus talis erat:

Austriae duci Luitpaldo.

Dietpoldus, *DEI gratia pataviensis ecclesiae humilimus minister, praecordiali amico suo* Luitpaldo, *illustri duci Austriae salutem et synceram dilectionem. Sicut iocunda et dulcia cordis nostri nobis desideramus communicare, sic ea, quae minus prospere exercitui nostro successerunt, industriae uestrae duximus significandum. Scire itaque uelitis, quod intrantes* Bulgariam *maximas a Bulgaris sustinuimus aduersitates, quia multos ex nostris iaculis sauciauerunt. Nos et ex illis, quoscunque deprehendimus, laqueo suspendi fecimus. Venientes uero ad* Niceam, *Magnum*, comitem Seruiae *cum maximo apparatu obuium ibi habuimus: quem dominus imperator honeste excepit et multa secum pertractans, honesta ei donaria dedit: sicut et ipse ab eo magna recepit. Similiter omnes principes a praedicto comite in uino et medone et animalibus multum honorati fuerunt. Transeuntes autem inde ad primam clausuram, maximam ibi rerum iacturam sustinuimus. Quidam honestus miles* de Halle *ibi occisus fuit. In partibus illis, exercitus ex maiori parte sauciari coepit. Quia quidam tertianis, alii uero quartanis, quidam autem dysenteria laborauerunt. In secunda * clausula, quae lapidibus et lignis et ipsius loci natura munita multum fuit, magna praedonum et latronum turba collecta fuit. Sicut dux* Brundusiis, *qui nos fraudulenter praecesserat, ordinauit: quae societatem ducis Sueuiae, qui primam tenebat aciem, multum molestauit. Deinde aciem nostram et ducis* Meraniae, *quae media fuit, inuadentes quosdam uulnerauerunt, rebus eorum ex magna parte sublatis. Circa horam uero uespertinam nos cum* duce iam dicto Meraniae *extremos societatis custodientes, uir cum duodecim loricis processimus, sed subito duo filii unius comitis eiusdem prouinciae bene cum centum sociis nos uiriliter et audacter inuadentes nobiscum diu cum gladiis et iaculis dimicauerunt: Sed nos, DEO auxiliante, eos in fugam conuertimus: ita ut plus quam quadraginta uulnerati in abditis latitarent: et nos ex eis* XXIV. *hinc inde colligentes, ad caudas equorum ligatos, ad castra nostra eduximus et eos ibidem per pedes suspendi praecepimus. Apud * Stralice nullum fere hominem inuenimus. Quia praecepto ducis Brundusii homines illius prouinciae montana ascenderant et uictualia secum detulerant: ibique exercitus propter penuriam uini ualde coepit debilitari. In tertia clausura, quae ita munita fuit, quod difficilem nobis minabatur transitum, nihil aduersitatis sustinuimus: et tamen exploratores ducis Sueuiae plus quam quingentos armatos Graecos ibi uiderunt: qui uisis primis militibus ducis ipsius, statim in fugam uersi fuerunt. In illo loco debilitatus exercitus, ex nimia abundantia panis et uini et nouorum fructuum optime recreata fuit; ibique societas domini imperatoris nobis iuncta fuit. Apud ** Cirnice, *quidam comes Vngariae nomine* Lectophorus, *qui in legatione domini imperatoris Constantinopolim praecesserat, cum legato regis Graecorum, ad nos reuersus est. Praedictus itaque rex superbe et arroganter angelum DEI et originem nostrae fidei et Romanorum imperatorem se nominans, domino nostro imperatori gratiam suam mandauit dicens: relatione regum Fran-*

IV. Kal. Iul. — *x. Kal Aug.* — *III. Kal. Aug.* — *pridie non. Aug.* — *III. id. Aug.* — *XVII. Kal. Sept.* — *XII. Kal. Sept.*

Fridericus imp. in suspicionem uenit, quod inhiet regno orient.

Franciae et Angliae et ducis Brundusii se percepisse dominum imperatorem ea intentione Graeciam intrasse, quod exstinctis et extirpatis Graecis, regnum illud in potestatem filii sui ducis Sueuiae uellet transfundere. Praeterea dixit, quod amicitia, quam inter dominum imperatorem et Magnum comitem coadunatam audierat, sibi ualde grauis et suspecta esset. Caeterum addidit; si dominus imperator obsides sibi pro uoluntate sua de exercitu mitteret, transitum sibi per brachium sancti Georgii et, sicut iuratum fuerat, forum concederet. Aiebat insuper, quod medietatem terrae, quam exercitus noster apud Sarracenos expugnaret, usibus suis uellet adtitulari. Istis auditis, dominus imperator et principes, tametsi ualde commoti fuissent, tamen pro tempore et loco blandi et sapienter responderunt, dicentes, quando nuncios suos, qui rebus suis spoliati eo tempore, ad insultationem et derisionem nunciorum Saladini turpiter et inhumane tractati squaloribus carcerum mancipati cruciabantur, rehaberent, se secundum honorem DEI et imperii ad uoluntatem ipsius se benignos posse inueniri.

.: VIII. Kal. Sept.

Inde procedentes, ciuitatem .: Philippopolim, uacuam hominibus, sed plenam uino et frumento aliisque diuitiis inuenimus. Ea tempestate frater regis Graecorum cum magno exercitu apud nos ad sex milliaria fuit: ad quos nostri quadam die .: minus prouide accedentes, in fugam eos uertere coeperunt, ita ut de coetero in partibus illis non comparuissent.

.: IV. Kal. Sept.

Postea rex Graecorum et frater eius, nec non et exercitus eorum, semper nos circumuenire attentantes, diu diuque nos detinuerunt: tamen, per gratiam DEI, multo labore multoque ingenio nuncios nostros seminudos rehabuimus. Et tunc primum rex nobis transitum hiemali promisit tempore, si obsides ei daremus, quod pax terrae obseruaretur, et alia, sicut apud Nuremberg *iuratum fuerat. Dominus imperator uidens haec omnia fraudulenter fieri, nullatenus acquiescere uoluit: eo quod nuncii sui ualde inhumane et inhoneste tractati fuerint: et nulla ratione se et exercitum sanctae peregrinationis, iniquis eorum iuramentis committere uoluit. Et sicut prius humiliter pro rehabendis nunciis suis locutus fuit: ita, rehabitis nunciis, imperiali more dixit:* Si rex Graecorum filium suum et fratrem suum et auunculum suum, in quo consilium suum et totius Graeciae pendet, et cancellarium et mareschalcum, et dapiferum suum sibi obsides daret, quod cum pace et securitate et bono foro terram et brachium S. Georgii faceret transire: ipse, uersa uice ei, quoscunque de exercitu eligere uellet, iurare faceret:

A quod ipse nulla mala intentione nec regni ambitione in terram intrasset. *Quod ad haec responsurus sit rex, ignoramus adhuc. .: Quandum uero gaudium ea die, qua nuncios nostros rehabuimus, apud nos fuerit, uobis uix explicare possemus, quia, plus quam tria millia electorum militum cum lanceis et scutis girantes in dextrariis suis, bene ad sex milliaria eis occurrerunt:*

.: hoc est in Kal. Octob.

B *ita quod cancellarius Graecorum et alii magnates multum terrebantur. Quia timuerunt insidias sibi paratas fuisse. Quod cum audisset dux Sueuiae et alii proceres, statim depositis scutis eos benigne exceperunt dicentes, talem esse consuetudinem Teutonicorum, et factum esse ad laetitiam excipiendorum et gloriam Graecorum.*

C *Deinde nunciis Graecorum hospitatis, nuncios nostros ad dominum imperatorem usque cum magno tripudio perduxerunt, quibusdam cantantibus, aduenistis desiderabiles, etc. quibusdam clamantibus:* * hiute ist Herre din tach. *Dominus uero imperator de domo sua exiens, et in amplexus episcopi et comitis irruens, cum multis lacrymis eos suscepit dicens:* Gratias ago DEO, quia filii mei mortui fuerant, et reuixerunt: perierant, et inuenti sunt.

** prisco idiomate Teutonico.*

Luc. 15.

D *Sequenti uero die episcopus lacrimabiliter aerumnas captiuitatis suae principibus exposuit, ita quod et ipsi ad lacrymas mouebantur. Nuncii uero Graecorum legationem suam peregerunt: et dominus imperator, sicut supra dictum est, breuiter eis respondit,* se

E nihil aliud uelle, nisi supradictos obsides. *Vnde Graeci ualde perturbati fuerunt. Quia autem rex Graecorum in literis, quas tribus uicibus domino imperatori misit, nomen eius tacuit, nec eum imperatorem uocauit, in praesentia Graecorum, et nostrorum principum, imperiali fretus habitu et lingua, dixit:* Non possumus satis mirari, et indi-

Imperatoris nomen denegatur Friderico barbar. a Graecis.

F gnum ualde gerimus, quod frater noster, nomen nostrum, duod multis regibus et principibus et prouinciis notum est, quod Fridericus dicitur, in literis suis ponere non consueuit. Antecessor, uero ipsius piae recordationis Emmanuel, et quando inimici eramus ad inuicem, nomen nostrum expresse posuit in literis suis: nec in aliquo di-

quod aegre fert imperator.

G gnitatibus nostrae maiestatis derogauit. Quod et nos ei uersa uice fecimus. Praedecessor siquidem noster diuae memoriae Karolus, uictoria felix monarchiam urbis Romae obtinuit, et plus quam quingentis annis sine interruptione ad tempora nostra usque deriuata est. Et nos, auctore DEO et principum libera electione, celsitudine sacri Romani imperii ferme XXXVIII. annis potestatiue gloriamur. In urbe enim Ro-

Roma, quae domina et caput orbis dicitur, coronam et imperium totius christianitatis de altari B. Petri apostolorum principis accepimus a domno Adriano papa, successore Petri, solenniter unctus, oleo exultationis prae participibus nostris et nomen nostrum celebre et gloriosum in ea habetur. Haec idcirco diximus, si forte dominus uester, nomen et dignitatem nostram ignorat. Scire debetis, de caetero literas eius non recipiemus, nisi solennitas nominis et maiestatis nostrae expresse in eis contineatur. Nos enim eum nomine suo appellauimus et appellamus. Dominus uester sanctum se appellat: mirabilis est sanctitas, quae sanctos uiros, honestos et religiosos, benigne, utpote fideles nuncios, in osculo pacis exceptos, in quorum ore non est inuentum mendacium, nec iniquitas, de subito consueuit incarcerare, et fame ac nuditate usque ad mortem macerare. Longe faciat a nobis DEVS talem sanctitatem. *Istis auditis, Graeci recesserunt. Quid plura? Tota* Macedonia *usque ad muros Constantinopolis titulis nostris subiecta est, et ad uoluntatem nostram seruit. Vrbes et castella in manu nostra sunt: nec est qui audeat, audito nostro nomine, mutire.* * Blaci *nobiscum sunt.* Armeni *fideles nostri sunt. Dominus noster imperator apud* Philippolim *intendit hiemare. Dux Sueuiae, apud* Verariae. Exercitus in tribus locis se recepit. Graeci* haereticos *nos appellant. Clerici et monachi dictis et factis maxime nos persequuntur. Scire debetis, quod omnibus bonis abundamus; Et quod socii nostri adhuc omnes sani et incolumes sunt. II. Kal. Octobr. in maximo foetore fuerunt peregrini nostri propter innumerabilia cadauera apud* Philippopolim. *Qui uero apud Philippopolim remanserant, in maxima abundantia rerum uenalium esse coeperunt. Circa dies III. idus Nouemb.*

et sanctitatem regis ridet.

Occidentales haeretici audiunt Graecis.

Vt autem ordo historiae, de qua agimus, ad notitiam posterorum manifestius perducatur, placuit hic interponere literas, eandem historiam continentes. Scriptas siquidem in ultramarinis partibus, et missas in partes nostras, sicque ad nos perlatas. In quibus ita legebatur.

Andronicus imp. Constantinopolitanus

Factum est post mortem Emmanuel, *ante annos aliquos, Constantinopolitani imperatoris, ut sublimaretur ibidem* Andronicus. *Qui, dum poenam indiceret proditionem facientibus, ita ut quosdam excaecaret, quosdam submergeret, quosdam perpetuo carcere uel exilio damnaret, accidit ut Andronicus Angelus et filii eius ipsum timentes, utpote qui de*

A *morte* Alexii *imperatoris conscii fuerant, fugerent et ad* Accaron *cum magno timore uenirent. Et cum praedictus Andronicus Angelus mortuus fuisset, duo filii eius ad pedes Andronici confugerunt, et in eadem hora excaecati fuerunt. Alii duo, qui de misericordia Andronici diffidebant, ad* Saladinum *con-*B*fugerunt. Et cum moram fecissent cum eo, alter eorum amore patriae ductus Constantinopolim reuersus est. Et cum Andronicus ei pepercisset, et in multis seruisset, forte considerata et* Logothetes *et imperator ad ipsum Isaac regnum deuolui considerauerunt, et ideo, Logothete mediante, ipsum excaecari debere praeuiderunt. Et cum Logothetes ad*

C *ipsum imperatoris praecepto uenisset, et uerbis ipsius perturbatus fuisset, ipsum interficere non dubitauit, et clamando ad populum, uestrum inimicum interfeci, ad sanctam* Sophiam *properauit: et a populo eum sequente, in imperatorem sublatus est: et de Andronico, cui iurauerat, sicut domino suo, crudelissimam et in-*D*credibilem uindictam extorsit. Sed in praedicta tempestate, cum Andronicus in suos proditores desaeuiret, et cum rex Siciliae et rex Vngariae in ipsum surrexissent, et totus populus in eum scilicet Andronicum conspirasset, dolore et angustia coactus ad consilium et auxilium Saladini confugit. Et ut ueteres amicitias*

Logothetes in imp. Constantinop. inuebitur.

E *et concordiam et beneficia, quae sibi contulerat, ad memoriam reuocaret, et ut similiter confoederarentur, diligenter ammonuit: ita scilicet, quod sibi, quia imperator erat,* hominium *faceret, et ipse sibi in maximis necessitatibus, si opus esset et sibi mandasset, subuenire paratus esset. Praeterea tali confoederatio-*F*ne iuncti sunt et iuramenta hinc inde data sunt, ut, si Saladinus consilio et auxilio illius terram Hierosolymitanorum occupare posset, ipse Saladinus aliam terram sibi retineret: Sed Hierusalem, et totam maritimam, excepta Ascalone, dimitteret liberam, tamen tali conditione, quod eam a praedicto imperatore tene-*G*ret, et quod terram Soldani et Iconium acquirerent, et praedicti imperatoris propria essent usque ad Antiochiam et terram Armeniorum, si eam acquirere possent. Sed quia Andronicus morte praeuentus id efficere non potuit, praedictus* Isaac *in imperatorem sublimatus, eandem confoederationem, quia latinos habuit odio et eos timuit per meliores homines et nobiliores, quos habuit, et aurei sigil-*

Isaac imp. Constantinop.

sigilli impressione confirmauit: et fratrem suum, quem Saladinus honorauerat et ditauerat, reuocauit: sed, dum iter faceret, id est per Accaron, *comes Tripolitanus et princeps Antiochenus, quia praedictam confoederationem praesenserant, et a fidelibus suis et quibusdam Sarracenis nobilioribus, quorum consanguineos Saladinus suffocauerat, audierant, tenuerunt eum et catenis ferreis strictissime ligauerunt.*

Isaac *autem praedictus imperator, ista per nuncios certissime cognoscens, Saladino tanquam homini suo dilectissimo, praedicta confoederatione in memoriam reuocata, mandat, ut in ultramarinos christianos, utrisque inimicissimos, potenter insurgeret: et ipse ex alia parte, quantumcunque posset, expugnaret eos, et fratrem suum de carcere festine laboraret extrahere: et ut post plenariam uictoriam, uterque secundum praedictam confoederationem de terra sibi diuisa gauderet. Et factum est, cum ipse Isaac octoginta galeas optime armatas Saladinae in auxilium misisset,* Margaritus *eas in Cypro potentissime cum suis expugnauit.* Saladinus *autem cum infinita multitudine terram Hierusalem inopinate et subito intrauit, et ut saepe auditum est, et flebiliter dico,* DEO *permittente, christianismum nostrum uniuersum deuicit, et totam fere terram, nullo defendente, in ius suum usurpauit, et cruces, proh dolor, per plateas traxit, et in praesentia Sarracenorum sepulcra contaminauit, uirgines et nuptas et infantes in perpetuum, nisi* DEVS *misericorditer reuocauerit, exules in terram extraneam duxit.*

Hierosolyma christianis erepta.

*Hac uictoria, supra quam credi possit, elatus, imperatori nuncios suos misit, et, ut de uictoria sua gauderet, praesentibus literis notificauit, et misit ei elephantem unum et quinquaginta sellas Turcas, et unam phialem balsami, et centum arcus Turcos, cum pharetris et sagittis et centum Graecos captiuos Graeciae remisit, mille et quinquaginta dextrarios Turcos, uel Turquimannos, et species infinitas, et quas nouerat, preciosiores. Imperator itaque muneribus istis delectatus, nuncios honorauit, quantum potuit, et eis palatium optimum in media ciuitate Constantinopoli ad habitandum per tempus concessit: quod nunquam uel raro aliquibus nunciis Latinis fecisse uisus est: et praedictam confoederationem et sacramenta iterauit. Et cum isti nuncii honorati ab eo reuerterentur, misit imperator nuncios cum eis, scilicet, * Soruuslot, Aspion, et Constantium senem interpretem in lingua Sarace-*

A *nica; et misit per eos Saladino coronam auream dicens:* Hanc tibi mitto: quia meo iudicio modo recte rex es, et eris me iuuante et DEO uolente: *misit ei quadringentas loricas peroptimas, et quatuor mille palos de ferro, et quinque millia ensium, quae omnia a rege Siciliae habuerat, et duodecim* Samitas *et duos Scyphos aureos, et duas uestes imperiales,*

B *et,** Beuerinas pelles. *Fratri Saladini* Sabidino *misit sex samitas, et duas uestes imperiales, et singulis, scilicet tribus filiis Saladini maioribus, sex samitas, et unicuique imperialem uestem. Et cum isti nuncii nauigassent* Accaron, *Saladinus uictus ignominiose ante Tyrum, occasione nunciorum aduentus, fugit Accaron in die Epiphaniae, et occurrens nunciis salu-*

C *taturus eos: inuocauit omnes principes et amicos et filios, et coram secretariis suis praedictam confoederationem et sacramenta iterauit, et nuncios multum honorauit, et ab eis de statu imperatoris, et de guerra* Blacorum, *et aliis guerris aliorum principum diligenter inquisiuit. Nuncii uero genua flectentes de honore collato fratri imperatoris gratias egerunt, et genu eius osculati sunt dicentes:*

D Per te saluatus est et liberatus de manibus Latinorum, ipsum propter te in carcere tenentium.

Mora facta, cum audisset Saladinus de consignatione, et de aduentu Latinorum principum, statim coepit cogitare de interitu eorum, et remisit nuncios imperatoris; et cum ipsis proprios nuncios, et

E *per eos misit eidem* XX. dextrarios *Latinos et pyxidem, ad longitudinem cubiti preciosissimis lapidibus plenam, et pyxidem eiusdem longitudinis balsamo plenam, et trecentos funes plenos lapidibus perforatis et magnae magnitudinis, et scrinium plenum aloes, et arborem ligni cum brachiis et ramis uiridem, quae multo preciosior est, et centum folliculos mo-*

F *sci et uiginti millia Byzanticorum, et elephantum paruulum, et* bestiolam, quae fert moscum, ac struthionem et quinque Leopardos et triginta* quintarios *de pipere, alias species sine numero et mensura, et uas, quod caperet uiginti* metretas *uini de purissimo argento, plenum toxico fortissimo. Quod ipse cum uellet probare coram nunciis, uocauit quendam Lati-*

* *Zinettam.*

G *num christianum, et pyxidem in media platea longe a Sarracenis aperire iussit, quam cum aperuisset, statim mortuus fuit: et sex millia modiorum farinae toxicatae, et tria millia modiorum frumenti similiter toxicati: ** maumeriam *misit ei, ut eam sicut promiserat ad honorem Sarracenorum exaltaret et uenerabiter eam haberi praeciperet.*

Anno eodem dominus *Philippus* praepositus Richerspergensis ecclesiae, postquam longo et difficili deductu, de

Philippus praepositu-ram Richersp. resignat.

loco

loco, qui dicitur *Lind*, induxisset fontem aquae, in claustrum fratrum, labore suo et auxilio quorumque fidelium etiam extraneorum, considerans imbecillitatem suam, quia senio grauis iam praeesse non poterat, resignauit eandem praeposituram domino archiepiscopo *Adelberto* Salzburgae v. Kal. Septemb. Erat autem uir bonus et mitis multumque religioni deditus, utpote qui a iuuentute sua deuotissime DEO uiuens, per annos amplius quam quinquaginta in coenobio Richerspergensi conuersatus fuerat, sine querela, in obedientia erga magistros suos, ieiuniis et uigiliis semper studens, in transcribendis quoque libris sanctis, etiam propriis manibus studiose operam impendens. Post eum statim electus est a fratribus in eius locum III. Kal. Septemb. dominus *Gerlochus* presbyter, qui et ipse sub disciplina felicis memoriae magistri Gerhohi a puero educatus, et in presbyterum ordinatus est ad coenobium Richerspergense. Petente autem praeposito et dominis de choro Salzburgensi, per licentiam fratrum suorum ecclesiae Salzburgensi et dominis fuit associatus de choro.

Gerlochus praepos. Richersp.

Anno MCXC. pars illa exercitus nostri, quae hiemauerat apud Philippolim, secuta est ominum imperatorem *Adrianopolim* XVIII. Kal. Febr. et uenit Constantiam ea die, qua cantabatur, circumdederunt me gemitus mortis, hoc est, in XII. Kal. Febr. Venit autem Adrianopolim ad imperatorem VIII. idus Febr. XVI. Kal. Martii uenit nuncius imperatoris Graecorum, ferens finalem et praecisam pacis compositionem ad dominum nostrum imperatorem. XIII. Kal. Martii uenerunt nuncii Soldani et filii ad dominum imperatorem apud Adrianopolim morantem, bonam portantes legationem.

VI. Kal. Mart. habuerunt peregrini nostri *uentum* intolerabilem et frigus asperrimum apud Adrianopolim: inde tunc missi sunt nuncii qui explorarent securitatem transitus ad brachium. III. Kal. Mart. uenerunt imperatori obsides Graecorum, quos expetierat ab eis imperator.

Militum sacrorum fata.

In Kalendis Martii dux Sueuiae exiuit cum suo agmine Adrianopoli. Sequenti die dominus imperator cum suo exercitu. IV. non. Martii transierunt *Reina* aquam, cum magno labore, et ea die cantabatur *Laetare Ierusalem*. Dominica VIII. idus Martii audita sunt tonitrua horribilia, et imbres insoliti ruentes fecerunt uiam laboriosam hominibus et equis. XV. Kal. April. in die palmarum fuerunt in fletu et tristitia magna. Quia equi eorum nimia annonae penuria laborabant. In die coenae domini obiit *Ainuuicus* de *Hagenouue*, sepultus apud *Abrusiam*. Inde uenerunt *Callipolim* ad transitum brachii. X. Kal. April. in Parasceue transiuit brachium dux Sueciae primus cum suo agmine. VII. Kal. April. transiuit dominus episcopus *Patauiensis* et dux *Merani*, cum societate sua, et primas partes Romaniae intrauerunt. V. Kal. April. quod erat IV. feria, transiuit dominus imperator, post transitum omnium peregrinorum. IV. Kal. April relictis bigis et quadrigis, iter cum * *Sagmis* aggressi sunt; et per duos dies ualde laboriosam et penuriosam uiam habuerunt. Tertia die intrauerunt uallem quandam, ubi homines uino et cibariis, equi gramine optime reficiebantur. IV. non. April. transierunt * *Digam* fluuium; sequenti die, * *Anelonicam* fluuium cum magno labore et rerum iactura, lutosam et ualosam uiam habuerunt. VII. idus Aprilis intrauerunt stratam, quae uenit de *Constantinopoli*. Tunc transituri per quaedam deserta Romaniae, praeparauerunt hominibus et equis necessaria ad septem dies. V. idus April. intrauerunt uallem *Ascaratanam*, ibi exercitus ex maxima parte coepit murmurare propter forum. XXIII. Kal. Maii. uenerunt *Philadelphiam*. Inde transierunt quendam montem cum maximo labore. Quia equi, ex maxima parte defecerant et eis omnia necessaria, excepto pane, consumpta fuerant. Inde uenerunt ad minorem *Tripolim*, quae in Graecia dicitur *Hierapolis*, in apocalypsi *Tiatyra*, ubi passus fuit *Philippus* apostolus: quam desertam a Turcis inuenerunt, ibique aquam, quae dicitur minor, transierunt et districtum Turcorum intrauerunt. Qui, cum omni humanitate et hilari uultu eos excipientes, forum pro posse suo exercitui ministrauerunt. Tunc accesserunt ad campos *Laodiciae*, quae sita est in pede cuiusdam altissimi montis, ultra quem *Ephesus* est, ubi bonum forum habuerunt: ibique dicebatur rex Franciae *Luduuicus* quondam deuictus fuisse a Turcis: et dominus *Otto* episcopus *Frisingensis* in expeditione *Chunradi* regis. Inde intrauerunt quaedam desertissima loca * *Turciae*, descendentes iuxta locum *Salinarum* in terra horroris et salsuginis. Ibidem inuenerunt greges ouium, caprarum, agnorum et hoedorum, boum, equorum, camelorum, asinorum, pene ad quinque millia. Quae omnia fuerunt agrestium Turcorum, qui in aduentu nostro relictis tentoriis, et Viltris montana profugi ascenderant. Sed quia nos existimauimus ex parte illorum pacem habituros, nihil eorum, quae

* Saumis.

* MS. Turkiae.

quae in uia eis desiderabilia et admodum necessaria erant, attigerunt. Nocte illa in capite luci, nec gramen, nec herbas nec frondes inuenerunt. Sequenti mane inuenerunt eos mala mille seculis inaudita. Nam Turci equites et pedites sine intermissione iaculis et incursationibus uexauerunt eos. Tamen III. Kal. Maii. remisit DEVS indignationem suam, quae peccatis exigentibus super eos ualde incanduerat, uolens respirare populum suum. Dum praedicti Turci castra eorum, quae exierant, mane intrarent pro colligendis, quae populus propter lassitudinem portare nequiuit, imperator ex industria fumum fieri praecepit, et illi, sicut occoecati, subito ab eis occupati, ex illis fere trecenti occubuerunt, reliqui uero in montanis eos obseruantes, *Susopolim* usque per ualde laboriosam uiam insecuti sunt.

Inde VI. nonas Maii iterum persecutores crucis Christi ceciderunt ad trecentos: et nostri in maximo defectu fuerunt. Quinta non. Maii plus, quam triginta millia Turcorum in quadam artissima clausura conuenerant, per quam transituri erant nostri: ubi imperator Graecorum *Emmanuel* cum maximo exercitu destructus fuit, ut nostros eodem modo interimerent. Sed infatuauit DEVS consilium *Achitofel*. Quia imperator noster, spiritu DEI praemonitus, fecit exercitum transire quendam altissimum montem, ubi plus quam mille equi perierunt. In mente habete omnes diem illum, in quo altum et laboriosum montem istum transierunt. In descensu montis spatiosam terram et maximam copiam gregum inuenerunt. Sequenti die Turci circumualauerant eos, et die ac nocte sagittis et incursationibus acriter infestauerunt. VI. nonas Maii ualidissima *fames* coepit esse in exercitu; et nuncii Soldani recesserunt fraudulenter ab eis captiuato *Gotefrido*. Tunc liquido cognouerunt, quod aurum Soldani et amicitia ipsius uersum fuit in scoriam: et quod ipse et Graeci in hoc conuenerant, quod fraudulenter interimerent eos, quia ui non poterant. Sed de his omnibus eripuit eos dominus omnipotens.

Henricus Leo reconciliatur imperatori.

His etiam diebus in regno Romano *Heinricus* dux Saxoniae, filius magni ducis Heinrici, et nepos Lotharii imperatoris ex filia, qui iam per decem fere annos gratia imperatoris Friderici et regni, indeque ducatu *Bauuariae* etiam, caruerat, pacificatus est cum rege Romano, filio imperatoris, et in gratiam regni receptus est solenniter, in curia eiusdem regis, quae habita est, post

A dies paschae, quod euenerat in 8. Kal. April.

Victoria christianorum de Turcis.

In non. Maii. Turci existimantes nostros omnino inedia extabuisse, hora uespertina castra eorum fundis, iaculis, lanceis potenter inuaserunt: Sed exercitus uiuificae crucis incursationibus ipsorum uiriliter occurrit, ita ut duo fugarent decem millia: et nisi nox et B montana intercessissent, omnes in ore gladii cecidissent. Et, ut uerum loquar, ibi corruerunt plus quam quinque millia Turcorum equitum et peditum, auctoribus duce *Sueuiae* et duce *Merani*. VI. Idus Maii audierunt nostri tubam *Soldani*, et uexillum ipsius uiderunt, sicut referebat Turcus ductor eorum, qui captiuus ducebatur ab eis. C Quinta idus Maii, omnis fortitudo Turcorum occurrit eis, ita ut montes et ualles plenae essent; et nostri simulantes imbecillitatem, ita ut illi magis exasperati, V. idus Maii insultum clamoribus in eos facerent: sed nostri, subito regirantes, occiderunt ducentos, et in monte iuxta ciuitatem, quae dicitur firma, plus quam quinquaginta. D Tertia idus Maii, quando erat sancta dies pentecostes, pepercit nobis DEVS. Sequenti uero die, id est, II. idus Maii, filii Soldani, collectis trecentis millibus equitum, acies suas instruxerunt, ut nobiscum dimicarent. Sed dominus imperator, primam aciem fecit eis uiriliter occurrere: quod ita factum fuit, et omnes in fugam uersi fue-E runt. Cuidam etiam religioso laico angelus domini apparuit, ueniens in auxilium christianorum, qui cum hasta una miro modo uerberauit agmina Turcorum. In descensu itaque montis, unde primam aciem fugauerant nostri, acies imperatoris pene centum Turcos electos strauit: et alium montem, quem duo filii Soldani cum copiosa multitu-F dine Turcorum, et cum regali buccina occupauerant, dominus imperator morose ascenderat: et illi sub quadam indignatione terga dederunt. Et quia de nacta uictoria DEO hymnum non cantauimus, dignas soluimus poenas. Nam post nimium calorem et laborem, post occasum solis, exercitus in quadam arenosa solitudine diuisus ex puluerosa G nebula fuit. Et sicut oues palantes inimicis circumgirantibus hinc inde errauit. Ad ultimum tamen signa exercitus reperientes, castra absque gramine et aqua metati sunt. Sequenti mane, hoc est, in idibus Maii, sicut praemortui itinerantes, aquam in palustribus locis inuenerunt. Hic in locis illis paludosis equi eorum aliquantulum refocillati fuerunt. Ibidem magnus *Melech* et satrapae ipsius, misso legato, dixerunt:

Angelus tutelaris christianorum.

runt: *Si imperator et exercitus daret eis trecentos centenarios auri, et terram Armeniorum, quod tunc in pace transitum concederet eis: Et post tres dies forum facerent exhiberi.* Imperator uero iuxta consuetudinem mansuetudinis suae respondens ait: *Non est iuris imperii nostri, et exercitus christianorum et militia uiuificae crucis non poterunt in consuetudinem ducere, regiam stratam auro* B *uel argento comparare: sed auxilio domini nostri IESV Christi, cuius nos milites sumus, iter erit aperiendum ferro.* Nuncius uero recedens dixit: *Si hac nocte ad uos non fuero reuersus, sciatis pro certo, quod cras ante horam tertiam Turci cum omni fortitudine sua uobiscum decertabunt.* Sed, quia exercitus et C equitaturae nostrae, quae in respectu priorum, ad nimiam erant deuolutae inediam, coepimus ualde tristari et moesti esse. Et tamen adiutor in opportunitatibus, qui mauult parcere, quam flagellare, inspirauit in cordibus episcoporum, quod paterna et salutari commonitione populum ad implorandum diuinum auxilium excitauerunt, D et nomen sancti *Georgii martyris*, quod celebre quidem habetur in tota ecclesia catholica, qui in anxietatibus nostris aliquotiens uiris religiosis apparuit, laudibus, hymnis, ieiuniorum uotis pro posse suo extulerunt: ipsum sibi a DEO signiferum, propugnatorem, aduocatum dari, cum multis suspiriis et lacrimis efflagitauerunt. Dominus itaque E imperator, quia res pro uita uidebatur actitari, tametsi occulte aliquantulum anxiabatur de castris crastinae diei, quae et habere proposuit in feriali horto et uiridario regali Soldani, dixit familiaribus suis: *si cras DEO annuente, cum aliquantula prosperitate tentoria figere poterimus, non modicum erit argumentum tranquillitatis futurae.* Mane fa- F cto 16. Kal. Iunii, auditis missarum solennitatibus, et accepta communione in nomine domini, ualde paulatim, ita etiam, quod multi debiles et infirmi sustinerent admodum tarde aeque processimus: et Turci, quorum innumerabilis erat multitudo, nos ad instar lunae corniculatae circundederunt, et clamoribus et incursationibus non mul- G tum tamen uexantes, ad castra nobiscum peruenerunt, absque laesione nostra: sed ex ipsis bene XXX. occubuerunt. Ingressi itaque hortum et uiridarium regium, multam abundantiam graminis et aquae inuenimus. Nocte illa tonitrua et imbres insoliti nos molestauerunt. Mane facto dominus imperator duas acies ordinauit: primam commisit filio suo duci Sueuiae, secundam ipse gubernauit, in medio uero clericos et milites

Georgius martyr patronus crucigerorum.

A inermes caeterumque uulgus cum *Saumariis* et *Sarcinis* procedere instituit, edictum etiam imperiale exiit, ut, si DEVS concederet nobis uictoriam, ne cuiquam liceret de praeda contingere, donec hostes sternerentur ad terram, et ciuitas *Iconium* nostrae subderetur ditioni. Dum uero in procinctu fuissemus, nuncius Soldani et filii sui B occurrit imperatori, quaerens ea, quae pacis sunt. Imperator respondit; si nuncius eius ei de captiuitate redderetur, et nuncii industrii et prudentes mitterentur, qui de tanto negotio scirent et possent tractare, se in danda pace praestabilem inueniri. Post discessum autem nuncii, imperator intellexit, quod haec C omnia dolose et causa frustratoriae dilationis fierent, mandauit filio suo, quod ipse procederet. Qui dum iuxta praeceptum patris sui ad portam ciuitatis Iconiensis uenisset, occurrit ei dominus *Gotefridus* de captiuitate liberatus dicens: *Benedicti uos a domino, procedite confidenter, tradidit DEVS ciuitatem hanc et terram in manum uestram.* Sol- D danus igitur, qui cum sexcentis armatis militibus, siue in bono, siue in malo, nescitur, exercitui obuiam uenerat; uisa prima acie, terga cum suis dedit et castrum, quod supereminet ciuitati, intrauit fugiens. In quo et receperunt se fere omnes ciues ciuitatis, tam diuites, quam pauperes, portata secum infinitissima supellectile auri et argenti et E preciosarum uestium, et copiosa abundantia uictualium; equos et asinos et armenta sua in locis munitis concluserant. Praedictus itaque dux cum suis usque ad portam castri ualde muniti persecutus eos; omnes, quos in ciuitate reperit, in ore gladii occidit, pueros cum mulieribus. Et mirum in modum dum saepe dictus dux, angelo DEI F cooperante, ita de ciuitate triumphasset, turma imperatoris, quae extra hortos ciuitatis adhuc longe fuit, hoc ignorabat: sed ipsa erat circundata innumerabili Turcorum multitudine, et tantus erat impetus Turcorum super nostros, quod illi, qui ibidem erant, mortem ceruicibus suis iam proximam exspectarent. Nam episcopi et plurimi sacerdotes of- G ferentes se hostiam uiuam summo sacerdoti, in argumentum officii sui stolas collis suis circundederunt, desiderantes illa immortalitatis stola superuestiri, et gloriantur cum apostolo dicentes, *cupimus dissolui et esse cum Christo.* Sancta etiam legio electissimorum militum, in omnibus comparanda legioni *Thebaeorum* martyrum, pari uoto, unaque uoluntate sanguinem suum cupientes pro Christo fundere: ita stabant intrepidi, quod nullum contractae debili-

Iconium oppugnatum a christianis

et expugnatum.

bilitatis, nec in ipsis, nec in dextrariis suis appareret uestigium. In medio ipsorum erat ille gloriosissimus Rom. imperator inuictissimus, cuius similem totus nequit inuenire orbis, qui tametsi saepe totam *Tusciam*, *Longobardiam*, *Apuliam*, *Burgundiam* fortissimas terras deuicisset, et innumerabilis strages hominum bellica manu factas uidisset; in hoc tamen discrimine, suffusis aliquantisper lacrimis, haec fertur dixisse. *Si exercitus christianorum, qui hodie loco isto ob amorem coelestis patriae desudat, cum omni integritate esset Antiochiae, poenam, quam non decet imperiali irrogari personae, uellem sustinere, uidelicet capitis minorationem.* Haec, cum dixisset, et cunctis, qui aderant, lacrimantibus, iterum in magnitudine solitae uirtutis suae ille memorabilis Augustus subiunxit *Sed, quid moramur? Quid trepidamus? Christus uincit: Christus regnat; Christus imperat. Haec est merces militum domini, Taliter peruenitur ad regnum cum gloria. Venite commilitones mei, qui regnum coelorum comparare sanguine uestro existis de terra uestra.* Haec dicens, licet multo esset defatigatus labore, animi tamen nobilitate maior *Iuda Machabaeo*: ipse primus regirato dextrario, caeteris audacter in id ipsum consentientibus, irruit ut leo super hostes: et ita in fugam eos conuertit: quod nec unus quidem illorum manum leuauit contra eum: Sed omnes in fugam conuersi, de societate sua, hoc est, de filiis Belial, ad tria millia hominum amiserunt. Et nisi debilitas militum et defectio obstitisset, castrum ea nocte fuisset expugnatum in ciuitate. Milites enim fere per 14. dies incredibili et inaudita laborauerant famis inedia. Post uictoriam dominus imperator, cum sequenti se exercitu ciuitatem ingressus, magnifice a filio et sociis excipitur. Ibi de spoliis hostium fames exercitus mitigata fuit aliquantulum. Multi eorum foueas cum tritico et hordeo inuenerunt, unde homines et equi ex magna parte creati fuerunt. Referebant praeterea nonnulli, quod rapina in ipsa ciuitate facta, in auro et argento, gemmis et purpura (erat ad aestimationem *ultra centum millium marcarum.* In domo etiam magni *Melech* thesaurus desiderabilis, quam profanus *Saladinus* illi pro dote cum filia sua contulerat, repertus fuit. Sequenti die, XIV. Iunii coepimus laudare nomen domini, quia uictoriam nobis dedit de inimicis suis: dicta hac missa, charitas DEI diffusa est in cordibus nostris. Officium itaque ipsum laetitiae nostrae et uotis multum concordabat; in quo etiam mentio ha-

Turcae in fugam coniecti.

Praeda.

A betur *Iconii* in prophetia uidelicet de actibus apostolorum sumpta, quae ipsa die de ieiunio quatuor temporum, in tota ecclesia similiter legebatur.

Post haec Soldanus et filii eius, nec non et Admirali, uidentes, in foueam, quam foderant nobis, se cecidisse, miserunt legatos suos ad dominum imperatorem, supplicantes, quatenus in uisceribus misericordiae terram et populum respiceret. neue malum pro malo redderet; sed honorem, quem pro illato sibi contemptu eligere uellet, omnifariam ei exhiberent. Adiecerunt praeterea, quod indignationem imperatoriae maiestatis, modis, quibus possent, studerent sopire. Quoniam igitur imperatori non erat in proposito aliquibus arduis negotiis iter uiuificae crucis induciare, communicato consilio principum, in hunc modum respondit: *Soldanus iuxta amicitiam, diu cum imperio nostro habitam, legatos suos ad nos misit, et ad terram suam inuitauit, et securitatem uiae et bonum forum nobis et exercitui nostro pollicebatur. Praeterea alii nuncii ipsius, et filii sui praesentiam nostram Adrianopoli adierunt, uberiora et ampliora prioribus beneficiorum promissa nobis offerentes, Sed qui nobiscum terram istam ingressi sunt, uiderunt nobis pro securitate uiae arcus et tela, gladios et lanceas, et omne genus armorum et insultationes et insolitos clamores exhiberi, et pro bono foro, nobis sub specie fidelis amicitiae pollicito, magnus Melech cum omni fortitudine et uirtute gentis suae, in manu hostili nos et exercitum nostrum circundederunt sicut apes, exarserunt in nos sicut ignis in spinis: et tamen in nomine domini nostri* IESV *Christi Romanus imperator et aduocatus specialis terrae Hierosolymitanae hostium cuneos penetrauit securus et, fugato multitudinis uestrae exercitu, tradidit* DEVS *noster ciuitatem hanc in manum nostram. Sed quia Romanus imperator, cui collaterales semper esse debent misericordia et ueritas, nouit magis parcere quam sirire: hanc gratiam dominis uestris et uobis impertiri decreuimus, ut pax nostra sit super uos; dummodo detis obsides ad arbitrium nostrum, quod in bona pace et bono foro terram uestram exire debeam.* Talibus auditis, nuncii cum ingenti gaudio haec Soldano et filio suo retulerunt. Qui infra breue spatium ea, quae proposita fuerant, effectui mancipauerunt, datis decem admiratis, et aliis decem magnis baronibus obsidibus. Exercitus ergo x. Kal. Iunii exiuit *Iconium*, et iuxta regium hortum, sicut et prius castrametatus fuit. Vbi forum, tametsi care uenderetur, tamen ad sufficientiam inueniebatur. Nam ibi-

Turci pacem petunt.

imperatoris responsio.

Psalm. 117.

ibidem inter equos et mulos plus quam sex millia, exceptis asinis, uendebantur. In pane et carne, nec non butyro et caseis exercitus bene recreatus fuit. VII. Kal. Iunii inde mouentes per quaedam spatiosissima et plana loca uenerunt ad XL. fontes. Sequenti die uenerunt ad quandam magnam et potabilem aquam. Ibidem, quia agrestes Turci non omnino adhuc destiterant nostros insequi, dominus imperator dixit obsidibus: si Turci uestri non cessabunt nos persequi; et, si forum ex condicto exercitui non exhibetur, reuera capitalem excipietis sententiam. Postea parum mali ex parte illorum sensimus. Procedentes inde transiuimus quandam magnam uillam, ubi multa uineta fuerunt et parum aquae, laborioso quidem itinere uenerunt ad aliam uillam, cui nomen Pyrgus, ibique bonum forum reperientes, die una quieuerunt. Postera luce III. Kal. Iunii uenerunt ad quandam specialem ciuitatem *Larandam*, quae diuidit *Ciliciam*, id est Armeniam a *Lycaonia*. *Iconium* siquidem metropolis est *Lycaoniae*. Quantas igitur angustias et persecutiones, famem, sitim, perfidias et fraudes, clamores, insultationes, die et nocte sine intermissione, exercitus, pro nomine Christi et honore uiuificae crucis, patienter et hilari uultu et absque murmuratione in terra Turcorum pertulerit, si ad plenum exponere conaremur, etiamsi linguis hominum et angelorum loqueremur, tamen irritum cedet labor noster. Quia puteus altus est et, in quo hauriamus, non habemus. In tanti enim laboris debita et plenaria descriptione, si adhuc superstites essent, quasi elingues digitum suo ori superponerent ille famosus *Homerus* facundusque *Lucanus*; ipseque uates *Mantuanus*. Factum est autem, dum exercitus uiuificae crucis nouisset, castra a *Laranda*, ubi uires aliquantulū receperat, uenerunt ad unam uillam Armeniorum, ibidem in campis cruces fixas uiderunt: Propter quod ingens gaudium et exultatio corda eorum exhilarauit. Diu enim fuerat, quod nihil eorum, quae ad decorem christianae pertinent religionis, nec uiderant nec audierant. Progressi itaque ..... ascenderunt quaedam montana solis uix peruia ibicibus; quae cum maximo transierunt labore, ibique districtum perfidissimorum Turcorum reliquerunt. Tunc obsides Soldani et filii eius instanter postulabant, quod propria remitterentur: affirmantes, quod in illo loco ex condicto dimittendi essent. Ipsorum uero precibus, nec locus nec audientia a principibus exhibebantur; sed in arctiori custodia iussi fuerunt obseruari. Dum itaque summitas asperrimi montis eos cum supremo labore recepisset, domino imperatori occurrit princeps * *Sibiliae*, uir potens et honoratus, qui cum omni deuotione eum suscepit, et exercitui forum pro posse suo fecit exhiberi. Est autem *Sibilia* castrum munitissimum et marchia christianorum, quod a crebris Turcorum insultibus per ipsum defensatur. In descensu itaque montis filii dexterae excelsi castrametati sunt, iuxta quandam magnam aquam et inuadosam, ubi equitaturae nostrae bene gramine refectae fuerunt. Deinde recepti in quodam spatioso campo, ubi plurimum graminis erat, duos dies quieuerunt. Ibidem multitudo populi uictualium coepit inedia laborare, in tantum, quod carnes equinae apud quosdam, sicut prius, locum habebant. Principes enim et magnates per abrupta montium hinc inde quaesitas tenues interdum mensas habuerunt. Descendentes igitur, iuxta praedictam aquam, cui nomen * *Selephica*, iuxta quendam lapideum pontem castra metati fuerunt, ubi honorabiles nuncii domino imperatori occurrerunt. VII. idus Iunii, ex parte domini sui, prout consuetudo est gentis illius, affectuose inclinantes praecipiendi, ordinandi de populo, de terra, omnimodam offerentes facultatem. Quos dominus imperator tanquam uiros industrios apud se habuit, et consilio ipsorum de progressu exercitus ordinauit, audiuitque ab eis, quod ualde difficilem et asperam transituri essent uiam. Sed piissimus imperator in omnibus peregrinis suis tanquam pater condolens, uerbum hoc celari praecepit, ne, si forte audiret populus, futuros sibi imminere labores, taedio uiae et rerum penuria opprimeretur. De die enim in diem laeta et iocunda, et boni fori exuberantia eis promittebantur: Sed haec omnia in contrarium cesserunt. Nam sequenti die v. idus Iunii, cum maximo labore ad hospitium uenimus: Et exercitus propter incredibilem uiae difficultatem, non seruata constituta progressione, nec exspectatis principum et societatum uexillis, unusquisque pro posse suo alium ante ire attentabat. Et nocte illa maior pars exercitus quendam altissimum montem in littore praefatae aquae protensum transiuit. Obscuritas enim noctis impediuit, quod multa praeruptae semitellae pericula non poterant uideri, quae in die iter nostrum sequentes multum terruerunt: et secundum relationem ipsorum in maximis angustiis eos fuisse intelleximus. Quis enim tam saxei esset cordis, tamque durae ceruicis, qui non ad lacrymas totus

* Barbaris.

totus flecteretur, quando episcopos electissimos, propter longas aegritudinum molestias uidit in grabatis equorum deferri; et in nimia semitae saxosae artitudine equus anterior, et interdum posterior domini sui, quem manu deferebat, et suimet mortem per miserandam ruinam minaretur. Ibidem miserabile erat spectaculum: quomodo laudabilis, et bene remuneranda eorum, qui scutiferi dicuntur, sedulitas, dominorum suorum debilitatem in sua debilitate, in sudore uultuum suorum, per montem illum portauerunt. In descensu montis, herbarum reperta abundantia, prandium sumentes aliquandiu quieuerunt. Accidit autem ut dominus imperator, et qui cum illo erant, iuxta consilium eorum, qui indigenae erant, uolentes euitare periculum montis, quod prae oculis erat, dum aurora radios suos spargere coepisset, in littore aquae, descenderunt, nec in minore labore fuerunt, quam illi, qui per iuga montis descenderant.

Nam quidam episcopi et alii principes praepotentes, relictis equis in quibusdam locis, ubi aqua a dextris, praecipitium montis a sinistris, periculū exitiale minabatur, manibus et pedibus, sicut quadrupedia reptabant. Et haec omnia dulcia et suauia ipsis uidebantur, amore illius, qui imperat uentis et mari, et desiderio patriae coelestis, ad quam suspirabant. Exercitus, qui praecesserat, ea die, hoc est IV. idus Iunii in campis Seleuciae castra metatus fuit, et erat laetitia magna in populo: qui euaserant pericula multa, et prosperatum erat opus in manibus eorum. Dominus quoque iam fecerat cum ipsis misericordiam suam, et liberauerat eos de omni angustia.

Repente autem et inopinate gaudium eorum mutatum est in moerorem: et uersa est, heu, pro dolor, in luctum cithara eorum et cantatio ipsorum in amarissimam plorationem. Quia ibidem apud Seleuciam in illa die cecidit corona capitis nostri, et gloria decusque imperii Romani periit. Imperator enim noster *Fridericus* augustissimus, et omnium fere regum fortunatissimus, IV. idus Iunii, ut dictum est, quod erat tunc dominica dies, subito debita mortis circa uesperam exsoluens, diem clausit extremum, secundo anno peregrinationis suae: anno autem regni sui quarto, imperii XXXV. omnibus peregrinis, qui eum sequebantur, inconsolabiliter lugentibus et flentibus. Tunc sicut scriptum est; *percutiam pastorem, et percutientur oues gregis*: sic in exercitu nostro factum est. Percusso enim

Fridericus I. imp. subita morte decedit,

et amisso capite, id est duce populi, et magna parte dissipatus et dispersus est exercitus. Quia dissolutae sunt manus eorum prae tristitia. Maior tamen pars exercitus *ducem Sueuiae*, filium imperatoris et alios principes secuta, post dies luctus imperatoris XVIII. Kal. Iulii *Curcam* uenit. Et ibi quidam mare intrauerunt. XIII. Kal. Iulii uenerunt ad *portum S. Simeonis*, XI. Kal. Iulii uenerunt *Antiochiam*, cum omni integritate exercitus: Vbi etiam ossa imperatoris tunc primum tumulata sunt, a filio suo, duce praedicto, ante altare S. Petri. Dum autem essent Antiochiae et exspectarent bona a DEO, ecce miserabilis calamitas oppressit eos. Nam peccatis exigentibus, occulto DEI iudicio, exercitus ille electissimorum militum, morte consumi coepit, ita ut diatim multitudines morbo depastae caderent, in tantum, quod etiam non erat, qui sepeliret, episcopi cum clericis, principes cum innumerabili multitudine electissimorum militum, mortem sui principis secuti sunt. Ibi uenerabilis episcopus *Patauiensis*, dominus *Dietpoldus*, ad exemplum praedecessoris sui sanctae memoriae domini *Reginberti*, eiusdem Patauiensis ecclesiae quondam episcopi, secutus dominum, qui est uia, ueritas et uita: et accepta cruce cum fratribus suis canonicis, uidelicet maioribus ac praecipuis de choro Patauiensi, sex numero, iter sanctae peregrinationis cum domino imperatore Friderico, diuae memoriae, fuerat agressus, pro redemptione animae suae. Qui, quamuis fuisset nobilis ualde genere, utpote de magnorum principum et de imperiali sanguine creatus, et admodum iuuenis aetate, non tamen ueritus est animam suam ponere uiriliter pro liberatione Hierusalem terrestri, quantum in ipso fuit, ut uitam aeternam promereretur, in Hierusalem coelesti; Quam et adeptus nunc gaudet in coelis, cum sanctis confessoribus dominique sacerdotibus, decoratus iam una stola securusque de reliqua. In fine secundi anni peregrinationis suae, id est III. non. Nouemb. coelo reddidit animam beatam, terrae carnis materiam apud *Accaron* sepultus, praemissis prius ad dominum omnibus fratribus suis, qui eum de terra sua in terram aeternae promissionis tulerunt: *Burchardus* liber *de Chambe* archipresbyter: *Vdalricus* praepositus *de Ardacher* et archipresbyter; de *Patauia* plebanus ciuitatis ipsius et archipresb. *Marquardus* quoque praepositus *de S. Andrea*: *Rudegerus* de Aheime, *Chuonradus* prior inter eos et maior ordine et dignitate, sed itineris consocius: dominus

et Antiochiae humatur.

Pestis crucigeris exitiosa.

Dietpoldi, episc. Patau. pietas

et obitus.

Tageno.
** Scriptor huius expeditionis Hierosolymitanae.*

nus *Tageno* Patauiensis ecclesiae decanus: * ipse est, qui singulas mansiones, quas pertransierant, pio studio adnotans, labores et angustias confratrum suorum et exercitus DEI uiuentis et pro domino peregrinantis, memoriae posterorum scripto commendauit, et plenus ipse charitate, omnibus scire uolentibus ordinem historiae, ipse moriens apud *Tripolim*, ibique sepultus, in memoriam sui ea, quae ipse uiderat et pertulerat in eadem expeditione, a prima egressione episcopi Dietpoldi a Patauia, quae facta fuit in XVII. Kal. Iunii, usque dum exercitus christianorum uenit *Antiochiam*, sequenti anno in XI. Kal. Iulii diligenter conscribens exempla eorum nobis remisit. Quae etiam in hoc libello fideliter per annos adnotata sunt.

Copiae auxiliares.

Eodem quoque anno, id est MCXC. rex *Franciae* et rex *Angliae* comes *Flandrensis*, dux Austriae *Luitpoldus* filius patrui imperatoris Friderici, de terra sua egressi sunt in autumno, singuli cum suis agminibus, ut uenirent in auxilium christianitati orientalis ecclesiae, iam deperditae miserabiliter. Rex quoque Romanorum exierat eodem tempore cum exercitu, ut ueniret in Apuliam, aduersus eos qui ibi rebellauerant.

dux Sueu. obit.

Anno MCXCI. dux *Sueuiae* obiit XIII. Kal. Febr. apud *Accon*. Defuncto in peregrinatione pie memoriae domino *Dietpoldo* episcopo Patauiensis ecclesiae, dominus *Wolfkerus* praepositus in locum eius substitutus est, electus unanimiter *Patauiae*, a choro et praelatis omnibus eiusdem episcopatus; ministerialibus quoque et plebe. V. idus Martii. Qui statim in media quadragesima iuit ad regem pro suscipiendis regalibus.

Wolfkerus episc. Patau.

Caelestinus papa.

Defuncto etiam tunc Romae *Clemente* papa, circa mediam quadragesimam, constitutus est in locum eius dominus *Hiacynthus* cardinalis, admodum senex, lectus a Romanis III. Kal. April. illo Sabbato, quando cantabatur officium; *Sitientes uenite ad aquas* Et in sancta die solennitatis paschae, quod euenerat tunc in XVIII. Kal. Maii, consecratus *Caelestinus* est dictus. Rex quoque Romanorum HEINRICUS SEXTUS, qui uiuente adhuc patre suo Friderico imperatore regnare coeperat, Romam cum exercitu ueniens, sequenti die eiusdem paschalis solennitatis, id est, secunda feria ab ipso *Caelestino* papa consecratus honorabiliter Romae et coronatus, imperatoris et Augusti nomen adeptus est, nonagesimus quintus regum ab Augusto. Electus Patauiensis dominus *Wolfkerus*, canonicus eiusdem ecclesiae Patauiensis ab imperatore reuersus ab archiepiscopo Adalberto, plenitudinem officii sui accepit *Salzburgae*, in

Henricus VI. ungitur imperator.

Wolfkerus consecratur.

A sancta solennitate pentecostes, in presbyterum consecratus sabbato, et sequenti dominica die, id est, V. idus Iunii, ad honorem et dignitatem episcopatus, cum gaudio omnium sublimatus et consecratus est, cooperantibus archiepiscopo et praesentibus *Ratisponensi* et *Gurcensi* episcopis. Inde post triduum, id est, II. idus Iunii in ecclesia sua Pata-
B uiensi, laetantibus et applaudentibus pariter maioribus ac minoribus solenniter ualde tunc primum post electionem suam susceptus et inthronizatus est. *Eclipsis* solis facta est ipso eodem anno IX. Kal. Iulii, dominica die, hora meridiana, Luna XXVII. existente XIV. decennoualis cycli. Anno eodem *Accon*, quae et *Acris* seu *Ptolemais* dicitur, ex-
C pugnata tandem est ab exercitu christianorum, IV. idus Iulii, auctoribus rege Franciae et rege Angliae, qui ambo mare nauibus cum magno et regali apparatu transierant, domino tunc primum initium gratiae suae stillante super populum suum, post longam fatigationem eiusdem obsidionis. Comes Flandrensis ibi mortuus est. Rex Fran-
D ciae repatriauit statim post captam ciuitatem iam dictam, et dux Austriae *Luipoldus*.

Eclipsis solaris.

Accon expugnatur a christianis.

Imperator HEINRICUS VI. profectus est in *Apuliam* cum exercitu, statim post ordinationem suam aduersus *Tancredum* regem, qui Apuliam sibi uendicabat: sed incassum tunc imperator rediit, circa mensem Nouembrem.
E Quia exercitum suum pene totum pestilentia et aliis infortuniis perdidit, *captiuata* insuper *regina*, uxore imperatoris, ad quam haereditario iure Apulia pertinebat. Episcopus *Coloniensis*, dux *Boemicus*, *cancellarius imperatoris* ibi mortui sunt, et alii principes multi: in eadem expeditione, dum imperator detineretur in expugnatione unius ciui-
F tatis Apuliae, ducis Saxoniae *Heinrici*, nepotis Lotharii imperatoris, recessit in ira et indignatione ab imperatore, ideoque ciuitas non est expugnata. Eodem anno dominus *Gerlochus* Richerspergensis praepositus coepit plantare uineam, in praedio eiusdem ecclesiae apud *Beneuentenruth*.

Tancredus.

Henricus Leo iram imperatoris denuo incurrit.

Vinea Beneuentenruthensis.

Anno MCXCII. Fuit illud magnum
G colloquium apud *Loufen*, inter principes maiores terrae nostrae: episcopos uidelicet et duces ac comites XII. Kal. Maii. Ipso eodem anno mortuus fuit dux Stirensis, *Otakar* nomine, qui antea dicebatur marchio Stirensis. Et quia haeredem non habebat, dux Austriae, Luipoldus successit ei et accepit eundem ducatum de manu imperatoris ualde solenniter, apud *Vuormaciam*, in proximo pentecostes, quod euenerat tunc in

colloquium Loufense.

Otakar marchio Stirens. obit.

in IX. Kal. Iunii. Ibi etiam in eadem A solennitate, et in praesentia imperatoris, accincti sunt gladio dux Sueuiae, frater imperatoris et dux *Bauuariae Luduuicus*, filius ducis Ottonis, quondam palatini, comites quoque multi et alii nobiles quam plurimi.

Tempestas horrida.

In proximo mense Augusti II. idus eiusdem mensis facta est tempestas maxima in crepusculo noctis, et commotio B coeli horribilis, ex quo subito turbine annosa robora ubique eruta, domus et ecclesiae ui ualidissimi uenti euersae: multi homines ui fulminis periclitati, multi miserabiliter mortui inuenti fuerunt. Subsecuta est statim illa inaudita perturbatio et deuastatio terrae. Principes siquidem et iudices terrae nostrae maiores et minores, omnes aduersum C se inuicem grauiter diffidentes, totam prouinciam Bauuariae flammis et rapinis crudelissime ac sine misericordia deuastauerunt. Denique non ipsis monasteriis regularibus, uel aliis ecclesiis pepercerunt, sed passim ubique omnia DEO sacrata loca aut exusserunt, aut ui effregerunt, et altaria domini contaminauerunt, auferentes inde more D latronum et ipsas sanctorum reliquias et uestes sacerdotum consecratas, et res pauperum, quascunque inueniebant ibi reconditas et fidei sanctorum commendatas, Haec non solum hostibus suis, sed et amicis et innocentibus mala inferebant, non parcentes sexui aut aetati. In mense Octobrio dux Austriae *Luitpoldus*, cum multo exercitu E ex oriente, quasi turbo et uelut torrens inundans, in parte Bauuariae aduersum duos fratres comites *de Ortenberc* ueniens, belli initium fuit, conspirante cum eo in idem duce Meraniae *Pertholdo*. Post nimiam itaque terrae deuastationem, tandem excitatus dominus lacrymis et singultibus afflictorum et eorum, qui exusti et exspoliati frigo- F re et fame in plateis deficiebant: misit uerbum suum et liberauit eos de manibus opprimentium. Lubente namque imperatore, pax facta inter eosdem principes est et confirmata, intrante mense Decembris VIII. idus eiusdem mensis, indicta *curia Ratisponae* generali. Ille quoque princeps, qui huius mali auctor et inuentor et quasi signifer G extitit, comes uidelicet *de Pogen*, propter innumerabilia et inaudita mala, quae in christianos in partibus suis exercuit: et quia induxit super eos gentem barbaram et feram, Boëmos scilicet, digna poena coercitus est, publicus hostis regni coram imperatore adiudicatus. Postea tamen in gratiam receptus est.

Bauariae denastatio.

Comitia Ratisponensia. *Comitis de Pogen impietas punita.*

Angliae rex capitur a duce Austriae.

His ita sedatis, cum dux Austriae in partes orientis rediret cum suis, comperit per certos nuncios, quod rex *Angliae* naufragus et profugus deuenisset in terram ditionis suae. Statim missis, qui ueritatem in hac re inquirerent, inuentus est idem rex apud *Vuiennam*, occultans se in tugurio cuiusdam pauperis, et cibos propriis manibus sibi et sociis suis paucissimis in officina rustica praeparans. Quo comprehenso, tradidit eum dux hominibus suis custodiendum, hac de causa, quod ipse rex grauiter iniuriauerat ducem, dum simul fuissent superiori anno in transmarinis partibus, in expugnatione *Acris* ciuitatis, quae per eundem tamen regem expugnata erat. Inde autem idem rex tam impatiens consortis erat et societatis ibi, quia ipse ualde regali apparatu et maiori quam rex Franciae et alii principes uenerat illuc, et sub manu eius erat multitudo exercitus usque ad sexaginta et amplius, ut fama erat, millia. Repatriante autem rege Franciae, cum ipse solus ibi disposuisset potenter, quaecunque uoluisset, et *pacem per triennium* inter christianos et *Saladinum* firmasset, redire et ipse ad patriam simili, quo uenerat, apparatu cogitauit. Sed DEVS aliter ordinauit. Nam cum prospere aliquanto tempore nauigasset, postea subito correptus tempestate illa saeuissima, de qua supradictum est, et disiectis nauibus, quae eum multae sequebantur more regio, ipse solus cum naui sua, uento ualidissimo impellente, proiectus est in partes uicinas Aquilegiensium. Ibi a maioribus terrae illius ualde iniuriatus et spoliatus bonis, quae ei mare iratum reliquerat, occisis etiam et captiuatis hominibus suis, ipse cum paucissimis euadens, per partes *Karintiae*, nesciens quo iret, terram ducis Austriae ignorans ingressus est.

Regis Franciae infelicitas.

Anno MCXCIII. imperator celebrauit curiam Ratisponae, ut indictum erat, VII. Kal. Ian. Ibi pax confirmata est inter principes ante inter se dissidentes. *Rex* quoque *Angliae* adductus est illuc a duce Austriae et inde reductus in orientem Circa dies quoque paschae, quod euenerat in V. Kal. Aprillis iterum idem rex adductus est a duce ad imperatorem: et tunc deuenit in potestatem et captiuitatem imperatoris.

Rex Angliae fit captiuus imperatoris.

Ecclesia, quae est in praedio *Beneuentenrouth*, cuius fundamenta posita sunt a fratribus Richerspergensibus, in diebus pentecostes, IV. feria, hoc est XIV. Kal. Iun. perfecta est, eodem anno et dedicata circa finem eiusdem anni, id est, XV. Kal. Decemb. indict. XI. IV. feria, et altare in ea consecratum a nenerabili Patauiensis ecclesiae episcopo *Vuolfkero*, in honore *S. Mariae Magdalenae* et *S.* Lam-

Ecclesiae Beneuentenrouthensis dedicatio.

Lamberti mart. et pontificis. Continentur etiam ibi multae SS. reliquiae, in altari reconditae. Ex lignis ante fuit capella ibi aedificata et in ueneratione multa habita.

Gerlochus resignat praepositurum Richersp.

Anno MCXCIV. dominus *Gerlochus* Richerspergensis ecclesiae praepositus, defatigatus longa infirmitate corporis, resignauit sponte praepositurum eiusdem loci Patauiensi episcopo *Vuolfkero*, praesente tota congregatione fratrum XI. Kal. Maii. Tunc unanimi consensu et canonica electione electus est pro eo in praepositum dominus *Otto*, presbyter et canonicus Niuuenburgensis ecclesiae, IX. Kal. Maii, statimque missis nunciis honestis cum literis episcopi Patauiensis (consanguineus autem erat eiusdem episcopi et ualde nobilis progenie) uocatus est, et ueniens multum solenniter et cum gaudio omnium exceptus est, VIII. idus Maii die dominico in solennitate paschali.

Otto in eius locum eligitur.

QVAE SEQVVNTVR PERTINENT AD pag. 292. post. lin. 7. ante § Non multo post, etc.

In comitiis Noribergensibus

EOdem anno, id est, MCLXVI. imperator celebrauit curiam in *Nurenberch* XVI. Kal Martii, illucque uenit archiepiscopus *Chuonradus* post tertiam uocationem et tertiam curiam, ad quas uocauerat eum imperator, VI. septimanis unicuique uocationi deputatis, a festo sancti Michaelis. Ibi ergo cum constanter respondisset coram principibus ad omnia, quae imperator ei obiiciebat, scilicet, quod per rapinam teneret episcopatum *Salzburgensem*, cum nec ab eo unquam regalia eiusdem episcopatus, nec a papa suo *Paschali* spiritalia suscepisset. Ipseque per *prolocutorem* suum ducem Bauuariae et Saxoniae illi sufficienter respondisset: se non per rapinam, sed per legitimam et canonicam electionem cleri et ministerialium et totius plebis, eundem episcopatum suscepisse: seque iustitiam suam, id est *regalia* tribus uicibus ab eo requisisse eodem anno, hocque testibus probare uoluisset, hancque sibi negatam fuisse tribus uicibus, pro eo solum, quod nollet, cum nec deberet recipere Paschalem, qui non esset legitimus ecclesiae pastor, tandem post multa hinc inde dicta, tunc primum sine gratia imperatoris a curia recessit.

Conradus archiep Salzburgensem causam dicit.

Non multo post ipso anno imperator, etc.

VARIA

DIPLOMATA
ROMANORVM
PONTIFICVM.

IOANNES XIII.
BENEDICTI VI.
SYMMACHI
LEONIS VII.
AGAPITI seu AGAPETI II.
EVGENI I. II.
BENEDICTI VII.

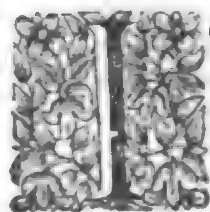
AD QVOSDAM NORICI ET VTRIVSQVE PANNONIAE ARCHIEPISCOPOS ET EPISCOPOS,

una cum literis Hattonis archiepiscopi Maguntini, Pilgrimi praesulis Lauriacensis: et Theodemari archiepiscopi Iuuauiensis et suffraganeorum ad Benedictum et Ioannem pontifices maximos.

I.

IOANNES XIII. *rogat synodum Rauennatem, ut Heroldum, culpa sua luminibus priuatum, exauctoret et eius loco Fridericum archiepiscopum Salisburgensem confirmet.*

Est iste pontifex Ioannes XIII. uide Baron. anno 967 quo synodus Rauennae habita.

IOANNES SANCTAE ROMANAE et apostolicae ecclesiae praesul. Omnibus archiepiscopis et episcopis, nostris dilectis in Christo fratribus, apud sanctum synodum *Rauennae* nobiscum aggregatis, aeternae beatitudinis gaudia.

Sanctitati ac dilectioni notum uestrae esse uolumus, quod *Heroldus*, * dudum Salisburgensis ecclesiae archiepiscopus, contra canonicam et apostolicam auctoritatem, nefaria praesumptione, post suorum oculorum amissionem, uideatur sacrum celebrare mysterium et, quod ridiculum est, *pallium* gestare solemniter, hoc namque non ad modicam haereseos uesaniam attinet et nobis omniumque fratrum orthodoxorum prudentiae debet uideri execrabile, prae-

Hund. in Metropoli Herolfus. com. uidet.

praesertim cum ipse pro sua culpa et perfidiae temeritate exoculatus sit, eo quod ecclesias DEI exspoliauerit, thesaurum paganis erogauerit, seseque eis iunxerit, in christianorum necem et depraedationem, contra dominum et piissimum imperatorem suum seniorem rebellis et infidelis extiterit, et proinde a decessoribus nostris sanctae memoriae pontificibus omne sacerdotale officium saepe ei sit interdictum, atque electione et postulatione omnium pene nobilium, *Bouuoriorum* scilicet clericorum et laicorum, sancta Romana mater ecclesia seu authoritatis priuilegio .·. FRIDERICVM uirum uenerabilem et cunctis laudabilem loco eiusdem *Heroldi* fieri, esseque archiepiscopum omnimodo decreuerit. Quapropter itaque nostrorum decessorum auctoritatem sequentes uestraeque omnium fraternitatis assensione roborati, ipsius Heroldi *haereticam et temerariam prauitatem* amodo ad deinceps *damnamus* ac penitus confutamus, ex uice beati PETRI, principis apostolorum, nec non omnes sequentes caecitatem corporis et mentis eius in tali praesumptione: eique *communicantes excommunicamus* primo et anathematizamus usque ad plenissimam emendationem. Insuper iam dicto FRIDERICO, per authoritatem sedis apostolicae dignissimo archiepiscopo, honorem et dignitatem Salzburgensis archiepiscopatus confirmamus et corroboramus et uniuersos humilitati eius allubescentes benedicimus et catholicos approbamus. Vnde rogantes hortamur sanctitatem uestrae fraternitatis, ut in hoc nobiscum pariter assentiatis, et huic nostrae apostolicae sanctioni uestram confirmationem praebeatis.

.·. uide Hundium.

IOANNES sanctae catholicae et apostolicae Romanae ecclesiae huic sanctioni editae a me in synodo apud Rauennam subscripsi. Signum domini OTTONIS TST serenissimi imperatoris: RODALDVS patriarcha Aquilegensis ecclesiae interfui et subscripsi.

Petrus S. Rau. ecclesiae. Et Walpertus S. Mediolan. ecclesiae archiepiscopus Lanuuardus S. Mindensis ecclesiae episcopus. Otkerus sanctae Spirens. ecclesiae episcopus. Vuindo sanctae Siluae candidae ecclesiae episcopus et bibliothecarius apostolicae sedis. Martinus sanctae Sutriensis ecclesiae episcopus. Benedictus sanctae Portuensis ecclesiae episcopus. Euerardus episcopus Aretinensis. Sichelmus episcopus Florentinae. Petrus episcopus sanctae Volternensis ecclesiae. Ioannes sanctae Ariminensis ecclesiae episcopus. Hubertus sanctae Lunensis ecclesiae episcopus. Honestus episcopus sanctae Perusinae ecclesiae. Petrus sanctae Camerinae ecclesiae. Ingizo episcopus sanctae Asisinatae ecclesiae. Leo episcopus sanctae Asinatae ecclesiae, Ioannes episcopus S. Calliensis ecclesiae. Ersemarius Anconitanae ecclesiae episcopus. Astingus episcopus Auximanens. ecclesiae. Benedictus Humanatae ecclesiae episcop. Eberardus Esinatae eccles. episc. Benedictus Fuliginae eccles. episc. Iulianus Lucerniae eccles. episcop. Gregorius Comaclens. ecclesiae episcop. Ruodo sanctae Cesinatae eccles. episcop. Arnaldus Popiliens. episc. Radaldus Rosiliens. episcop. Martinus Mantuanens. episcop. Stephanus Ficoclens. episcop. Ioann. Bellunens. episcop. Albericus Perusunens. episcop. Rodulphus Vincentin. episcop. Gerhardus Fauentinae ecclesiae episcop. Petrus Metaumaucens. episcop. Hubertus Parmens episcopus. Luizo Cremonens. Episcop. Ermenald. Reigionens. episcop. Gorbold. Polonens. episcop. Causilinus Patauens. episc. Arnald. Tridentinae episcop. Teutpertus Feltrensis episcopus. Zenobius Fesulanae episcop. Gothofredus Aquens. episcop. Railo Astens. episcop. Luido Glosinensis episcop. Adalbertus Bonens. episcopus. Vndo Modinens. episcop. Iohannes Vnolensis episcop. Ratherius Veronens. episc. Antonius Brisuens. episc. Vdalricus Bergamens. episc. Ioannes lardonens. episc. Aupaldus Nouanens. episc. Lupus Spolentinae ecclesia, Sigibardus Cetens. episc. Ribehard. Fanensis ecclesiae episcopus subscripsi. Actum Rau. VII. Kalend. Maii, per manum Stephani scriniarii sanctae Romanae ecclesiae. In mense Aprili et indictione decima in praesentia omnium sanctorum episcoporum.

II.

Benedictus VI. papa confirmat Fridericum in archiepiscopatu Salisburgensi.

BENEDICTVS diuina fauente gratia atque totius populi Romani electione apostolicus. FRIDERICO Salzburgensis ecclesiae archipraesuli, una cum suis fratribus, uidelicet Noricae prouinciae episcopis, mansuram in CHRISTO felicitatem. Protoplasto generis humani atque eius semine serpentina suasione in gemina cadente morte, multas DEVS misericordia ductus medicinas misit in hunc mundum, patriarchas scilicet iustos, prophetas ueridicos, legiferum cum lege. Et his omnibus mundum saluare non ualentibus nouissime filium suum humana carne indutum ad redemptionem generis humani ad terras transmittere dignatus est. Eo itaque inter homines conuersante, duodecim elegit apostolos, quos ad seminandum uerbum

Est Benedictus VI. uide Bar. 973.

DEI

DEI in corda fidelium per uniuersum A transmisit orbem, quorum atque totius ecclesiae sanctum constituit PETRVM principem, cuique gregem commisit ecclesiasticum, tertio ei dicens: *Pasce oues meas.* Cui etiam ligandi atque soluendi tradidit potestatem dicens: *Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum et in coelis, quodcunque solueris super terram, erit solutum et in coelis.* Et non so- B lum sancto talis concessa est PETRO potentia, sed etiam suis successoribus, eius uicem in ecclesia tenentibus, eadem ligandi atque soluendi a DEO tradita est potestas. Sancti itaque PETRI apostoli successores per loca, prout opus erat atque decuit, constituerunt archiepiscopos, qui eorum uicem tenerent in ecclesiis, quia ipsi uniuersas regere non C poterant ecclesias. Hos quoque uicem beati PETRI apostoli, prout hominibus istius temporis possibile est, in ecclesia tenentes statuta illorum antecessorum nostrorum confirmare, quantum possumus, libenter desideramus.

Concedimus itaque uicem apostolicam FRIDERICO Salzburgensis ecclesiae antistiti eiusque successoribus, in tota D Norica prouincia et in tota Pannonia, superiori uidelicet et inferiori, quomodo sui antecessores eandem potestatem a nostris habuere antecessoribus, ita scilicet, ut nulli liceat in praefatis prouinciis sibi usurpare pallium, nec episcopos ordinare, nec ullum officium, quod ad archiepiscopum pertinere debet, praeter praefatum archiepiscopum eiusque E successores. Quicunque autem huic refragari uel contendere uoluerit decreto, quam nos, uice beati PETRI apostoli fungentes, consensu nostrorum episcoporum ac totius cleri Romanae ecclesiae decreuimus, sciat, se beato PETRO eiusque uicario esse contrarium atque fore anathema, usque ad satisfactionem, siue sit episcopus aut presbyter siue clericus F cuiuscunque ordinis, siue laicus, cuiuscunque fuerit dignitatis, quia sancta sanctorum antecessorum nostrorum soluere nolumus neque ualemus. Sed quomodo illi consensu suorum episcoporum ac totius cleri constituerunt, fiat ex eorum pariter et nostro decreto firmum atque perpetuum. Quicunque autem episcopi per amicos siue clam per ali- G quam fraudem, aliquando eiusdem dignitatis petierint siue petierunt priuilegium, illos suspendimus ab ea dignitate, quia illicitum iudicamus, ut aliquis episcopus sine totius suae prouinciae atque suffraganeorum suorum consensu pallium siue aliquod archiepiscopatus priuilegium a Romano pontifice acquirere praesumat.

III.

SYMMACHUS papa Theodorum episcopum Lauriacensem Pannoniae metropolitanum constituit eique pallium confert.

SYMACHUS, sanctae apostolicae sedis gratia DEI episcopus, reuerendissimo et sanctissimo fratri THEODORO, sanctae Lauriacensis ecclesiae archiepiscopo. Diebus uitae tuae pallii usum, quem ad sacerdotalis officii decorem et ad ostendendam unanimitatem, quam cum beato PETRO apostolo uniuersus grex dominicarum ouium, quae ei commissae sunt, habere, dubium non est: ab apostolica sede, sicut decuit, poposcisti, quod utpote ab eisdem apostolis fundatae ecclesiae maiorum more libenter indulsimus, ad ostendendum te magistrum et archiepiscopum, tuamque sanctam Lauriacensem ecclesiam, prouinciae Pannoniorum sedem fore metropolitanam. Idcirco pallio, quod ex apostolica caritate tibi destinamus, quo uti debeas secundum morem ecclesiae tuae, sollerter ammonemus pariterque uolumus, ut intelligas quia ipse uestitus, quo ad missarum solemnia ornaris, signum praetendit crucis, per quod scito te cum fratribus debere compati, ac mundialibus illecebris in affectu crucifigi. Vndecimo cum te foris huiusmodi insignio indueris, intus in animo considera, quod hoc sit magis oneris quam honoris, atque cor tuum DEO tegente ab appetitu istius seculi sic tempera, ut et commissam exequi gubernationem studeas, et adeptae dignitati, cuius sublimaris officio, et probitate morum et uiuacitate sollicitudinis ac custodia integerrimae fidei congruas, quatenus tu ipse a remuneratore omnium bonorum DEO, et benedictionis gratiam uitamque aeternam consequi merearis. Amen.

De hoc Theodoro uide Hund. Metrop. in catalogo episcop. Laureacens. et Pataviens. ubi hoc diploma recitatur.

IV.

Leo VII. papa Gerhardum, archiepiscopum Laureacensem, pallio munerat et adhortatur.

LEO, episcopus, seruus seruorum DEI, reuerendissimo et sanctissimo confratri nostro, GERHARDO, sanctae Lauriacensis ecclesiae archiepiscopo, omnibus diebus uitae tantum tuae exhinc ammodo. Si pastores ouium solem geluque pro gregis suae custodia die ac nocte ferre contenti sunt et, ne qua ex eis aut errando pereat, aut ferinis laniata morsibus rapiatur, oculis semper uigilantibus circumspectant: quanto sudore quantaque cura debeamus esse peruigiles, nos, qui pastores animarum dicimur, attendamus et susceptum officium exhibere erga custodiam dominicarum

Est hic Leo VII. de quo Bar. anno 936. uide Hund.

rum ouium non cessemus, ne in die diuini examinis pro nostra desidia ante summum pastorem negligentiae reatus excruciet. Vnde modo honoris reuerentia sublimiores inter caeteros iudicamus. Pallium autem fraternitati tuae ad missarum solemnia celebranda concedimus, quo tibi non aliter ecclesiae tuae priuilegiis in suo statu manentibus uti largimur, non solum in die consecrationis chrismatis, ac sanctae et uenerandae *resurrectionis* domini nostri IESV Christi, seu *in natal. sanctorum apostolorum*, atque beati *Ioannis baptistae*, nec non in festiuitatibus sanctae DEI *genetricis* MARIAE, simulque in *domini nostri natiuitatis die:* pariterque *in solennitatis ecclesiae* tuae *die*, et *natalitio tuo die*, uerum etiam in *consecratione episcoporum et presbyterorum*, et quando a te *synodus* celebratur, si forte conuenticulum illic fuerit * neofitorum, qui ad fidem tua exhortatione sunt perducendi, nec non in festiuitate *S. Stephani* prothomartyris, sanctique *Laurentii* et illorum sanctorum, qui corporaliter in tua requiescunt parochia, uti concedimus die, sicut a praedecessore nostro domino GREGORIO huius almae sedis praesule sancitum est. In secretario uero tua fraternitas pallium induere debet, et ita ad missarum solemnia proficisci et nihil tibi ausu, temeritate praesumptionis arrogare. Ne dum in exteriori habitu inordinate aliquid arripitur, ordinate, etiam quae licere poterant, amittantur, cuius quoniam indumenti honor modesta actuum uiuacitate seruandus est, hortamur, ut et morum tuorum ornamenta conueniant, quatenus auctore DEO recte utrobique possis esse conspicuus. Itaque uita tua filiis tuis sit regula, in ipsa, si qua tortitudo illis ingesta est, dirigant, in ea, quod imitentur, aspiciant. In ipsa se semper considerando proficiant, ut tuum post DEVM uideatur esse beneficium, quod uixerint. Cor ergo neque prospera, quae temporaliter blandiuntur, extollant, neque aduersa deiiciant, sed quidquid illud fuerit, uirtute patientiae deuincatur. Nullum apud te locum odia, nullum fauor indiscretus, inueniant. Benignum te sentiant boni, districtum mali cognoscant, insontem apud te culpabilem suggestio mala non faciat, nocentem gratia non excuset. Remissum te delinquentibus non ostendas, ne, quod ultus non fueris, perpetrari permittas. Sit in te et boni pastoris dulcedo, sit et iudicis seuera districtio, unum scilicet, quod innocenter uiuentes foueat, aliud, quod inquietos feriendo a prauitate compescat: sed quod nonnunquam propositorum scelus dum districtus malorum uult uindex

* neophyterum

A existere, transit in crudelitatem correctio, iram iudicio refrena, et censura disciplinae sic utere, ut et culpas ferias et a dilectione personarum, quas corrigas, non recedas. Misericordem te prout uirtus patitur, pauperibus exhibe. Oppressis defensio tua subueniat opprimentibus modesta correctio contradicat.* Nullius faciem contra iusti-B tiam accipias, nullum querentem iustitiam despicias, custodia in te aequitatis excellat, ut nec diuitem potentia sua aliquid extra uiam apud uos suadeat rationis audere, nec pauperes de se sua faciat humilitas desperare: quatenus DEO miserante talis possis existere, qualem sacra lectio praecipit dicens: *Oportet episcopum irreprehensibilem esse.* C Sed his omnibus salubriter uti poteris, si magistram caritatem habueris, quam qui secutus fuerit, a recto aliquando tramite non recedit. Ecce frater charissime, inter multa alia ista sunt sacerdotii, ista pallii, quae si studiose seruaueris, quod foris accepisti, intus habes, fidem autem, quam in tuis epistolis breuiter assignasti, licet latius explanare debueras, redemptori tamen nostro gratias agimus, quod D eam in ipsa breuitate ratam esse cognouimus. Sancta trinitas fraternitatem uestram gratiae suae protectione circumdet, atque in timoris sui uia nos dirigat, ut post huius amaritudines ad aeternam simul peruenire dulcedinem mereamur. Amen.

V.

E *Leo VII. papa rogatus a Gerardo archiepiscopo Laureacensi, de quaestionibus quibusdam respondet.*

LEO, episcopus, seruus seruorum DEI, regibus, ducibus, episcopis, abbatibus, comitibus, pari etiam modo EGILOLPHO *Iuuauensis*, ISINGRIMO *Ratisponensis*, LANTBERTO *Frisingensis*, WISVNDO *Sebonensis* ecclesiae ue-F nerabilibus episcopis et ceteris, per Galliam, Germaniam, Bauuariam, Alemanniam commorantibus. Si instituta ecclesiastica, ut sunt a beatis apostolis tradita, integra uellent seruare domini sacerdotes, nulla diuersitas in ipsis ordinibus et consecrationibus haberetur, sed, dum unusquisque, non quod traditum est, sed quod sibi uisum fuerit, hoc G existimat esse tenendum; inde diuersa in diuersis locis uel ecclesiis aut teneri aut celebrari uidentur. Hac de re fit scandalum populis, dum multa in uestra prouincia, contra canones ecclesiasticos decretaque maiorum, usurpare uidentur, quae quidem possent facile resecari, si episcopi in his non uiderentur auctores, qui secularibus intenti humanum fauorem captantes, religionem uio-

Est Leo VII. uide Hund. Hic Egilolfus decimus fuit ab Arnone, qui fuit primus archiepiscopus Iuuauensis uel Salzburg.

uiolant ordinesque corrumpunt. Nos siquidem diuinis praeceptis et apostolicis incitamur monitis, ut pro omnium ecclesiarum statu impigro uigilemus affectu. Idcirco fraternitati uestrae cognitum facimus, quod GERARDVS, sanctae Lauriacensis ecclesiae archiepiscopus, causa orationis ad limina ueniens apostolorum, nostram apostolicam praesentiam uisitare et benedictionis gratiam a nobis percipere sollicite studuit, multa, quae reprehensione digna sunt, nostris auribus lacrymosis uocibus intimauit, tota cordis intentione a nostra apostolica authoritate, de his, quae contra canonum regulam et decreta maiorum in uestris geruntur prouinciis, quaerens consilium. Scitis enim, quod ab ipso domino beato PETRO, principi apostolorum eiusque uicariis omnium ecclesiarum cura commissa est, ueritatis uoce dicente: *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*, cui etiam proprias oues commendauit, dicens: *Si diligis me, pasce oues meas.* Et idcirco pro uniuersis ecclesiis solicitudinem gerimus et ueluti in specula positi, quod per totius orbis prouincias geratur, uigilanti cura insistimus. De quibus ergo apostolicam sedem consuluit, et qualia nos ei responsa dedimus, per hos nostros apices uobis intimare curamus. Eius namque interrogatio seriatim talis erat.

Ab incantatoribus num poenitentia exigenda.

De *auguratoribus* et *incantatricibus* et *maleficis* uario modo mortificatis a populo, si aliqua poenitentia debeat exigi. De talibus namque personis, quid ueteris ac noui testamenti pagina censeat, manifestum est. In *lege namque Mosayca* scriptum est, *maleficos non patiaris uiuere*: similiter *in Samuelis libro* legitur, quia *exterminauit Saul omnes Pythonissas de terra*, et alia quae enumerare longum est. Sed nos etiam tales nostris exhortationibus ad poenitentiam trahere debemus, ut magis ecclesiastico iudicio poenitendo uiuant, quam gladio uindice puniantur, dicente beato Paulo apostolo. *Non enim posuit nos DEVS ad iram, sed in acquisitione salutis.* Quod si ecclesiastica iudicia spreuerint, humanis subiaceant legibus: meminisse enim debent, a DEO potestates fuisse concessas, et ad uindictam noxiorum gladium fuisse permissum, et DEI ministrum fuisse datum in huiusmodi uindictam. Et dum in talibus improbis legum exercetur authoritas, dicente beato Innocentio: erit dictator immunis.

Verum episcopi pax vobis, an dominus vobiscum, pronunciare debeant.

Consultum est etiam, utrum episcopi *Pax uobis*, an *Dominus uobiscum*, pronunciare debeant. Sed non aliter per omnem uestram prouinciam tenendum est, quam in sancta Romana ecclesia. In A dominicis enim diebus et in praecipuis festiuitatibus, atque sanctorum natalitiis, *Gloria in excelsis* DEO, et *Pax uobis* pronuntiamus. In diebus uero quadragesimae, et in IV. temporibus, siue in uigiliis sanctorum et in reliquis ieiuniorum diebus, *Dominus uobiscum* tantummodo dicimus.

An oratio dominica in benedictione ciborum sit adbibenda.

Post haec consuluit. Si dominica oraB tio in benedictione ciborum debeat usitari. Quod fieri non oportet, quia in sanctificatione corporis et sanguinis domini nostri IESV Christi, hanc solummodo orationem sancti apostoli decantabant, et in euangelio legitur, quia post coenam a domino factam, hymno dicto, exierunt in montem Oliuarum.

consuetudo tamen iam aliud habet.

Mater et filiae spirituales num in coniugio duci queant.

Post haec interrogauit de eo, qui maC trem et filiam spirituales in coniugio ducit, quod ne fiat, sacri canones per omnia uetant. In canonibus *Zachariae* ita habetur, ut presbytera, diacona, monacha, uel etiam spirituali conmatre aut spirituali filia nullus utatur. Nam qui huiusmodi opus perpetrauit, sciat se anathematis uinculo innodatum et DEI iudicio condemnatum, atque a sacro D corpore et sanguine domini nostri IESV Christi alienum, et quicunque sacerdotum eis communicare praesumpserit, eorum iudicio condemnatus sacerdotii sui honore priuetur.

Num sacerdotes possint ducere uxores.

Dehinc intulit lamentabile et nimis lugendum, ut domini sacerdotes publice ducant uxores, et si filii eorum ualeant promoueri? Quod scelus, quia omnis sacra scriptura conE tradicit, quia sanctum et uenerandum Nicenum concilium uetarat, ne sacerdotes cum foeminis habitare praesumant, multo magis ne copulari uel sociari mulieribus debeant, iuxta sacros canones modis omnibus prohibemus. In *Neocaesariensi* namque concilio ita habetur. Presbyter si uxorem acceperit, ab ordine deponatur, et qui in tali F scelere fuerint reperti, nostra apostolica authoritate ab omni priuentur honore. Filii uero eorum immunes ab eorum peccato sunt, dicente propheta, filius non portabit iniquitatem patris, et in sacro baptismate omnia dimittuntur peccata.

Qui sint chorepiscopi uide apud Bellarm lib. de Clericis cap. 17.

De hinc perquisiuit, si a chorepiscopo ecclesiae debeant consecrari, aut presbyteri ordinari uel consignatio G chrismatis et manus impositio fieri, quae omnia a chorepiscopis ne fiant, interdicimus iuxta canonum decreta. In concilio Antiocheno capite decimo sic habetur. *Qui in uicis et possessionibus chorepiscopi nominantur, quamuis manus impositionem episcoporum perceperint, tamen sanctae synodo placuit, ut modum proprium recognoscant et gubernent subiectas sibi ecclesias, ordinent etiam lectores et subdiaconos atque exorcistas, quibus promotiones*

uide Bellarm. loc. cit.

tiones istae sufficiant, nec presbyterum nec diaconum audeant ordinare. Si quis autem transgredi statuta tentauerit, depositus, quo utebatur, honore priuetur.

Perquisiuit etiam, si uir et mulier tertio uel quarto gradu consanguinitatis coniuncti et inscii coniugio copulantur, postea DEI respectu conpuncti, ostendunt se sacerdoti, secrete confitentes peccata sua, utrum ualeant eleemosynarum largitione ac bonorum operum exhibitione purgari. De talibus enim personis in ueteri et nouo testamento multa reperiuntur exempla, maxime in conciliis *Gregorii* et *Zachariae*, in quibus haec continentur, *ut consobrinam, nouercam, neptem, fratris uxorem, nurum, uel etiam de propria cognatione, aut quam cognatus habuit, nullus coniugio praesumat sibi copulare. Si quis uero hoc nefario coniugio conuenerit et in eo permanserit, sciat se auctoritate apostolica anathematis uinculo innodatum, et nullus sacerdos ei tribuat communionem, et si inclinatus diuisusque fuerit ab illicita copula, poenitentiae submittatur, ut sacerdos loci considerauerit.*

De uastatoribus autem ecclesiarum unde inquisiuit, nihil aliud scribimus, nisi quae PAVLVS apostolus ad Timoth. scribens ait: *Argue, increpa, obsecra cum omni imperio.*

His uero omnibus praelibatis fraternitatem uestram monemus, per hanc nostram apostolicam iussionem, ut huic GERARDO archiepiscopo, cui uicem nostram in cunctis finibus uestris comisimus in omnibus, quae ad ecclesiasticum ordinem pertinent, obedientes et adiutores sitis, quatenus in una concordia persistentes, ut ecclesiastica iura et christianitatis religio in uestris partibus, quae paganorum incursione, et malorum christianorum persecutione corrupta et deprauata esse uidentur, domino largiente et beato PETRO apostolorum principe cooperante, ad rectitudinis normam ualeant reformari, et uos in futuro examine securi possitis audire uocem domini dicentis. *Euge serue bone et fidelis, quia super pauca fidelis fuisti, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui.*

Praeter haec EBERARDO duci Bauuariorum nostra authoritate iniungimus, ut praefato GERARDO archiepiscopo in omnibus auxilium praestet, ut suae ecclesiae status et rectitudo ac proprius uigor ad integrum culmen et priscum decorem suo iuuamine ualeat peruenire, si DEI indulgentia et sancti PETRI etiam, suorum delictorum a nobis uult, accipere remissionem.

A *Agapitus papa litem Gerardo Laureacensi episcop. Heroldum ortam dissinit, eique demum pallii autoritatem confirmat.*

AGAPITVS episcopus seruus seruorum DEI, fratri dilectissimo et reuerendissimo GERARDO, sanctae *Lauriacensis* ecclesiae archiepiscopo, in Christo salutem. Petitiones tuas pro *uide Hund. de hoc diplomate de Agapito uid. Bar. anno 946.*
B renouandis siue approbandis ecclesiae tuae priuilegiis, uenerabilis Fuldensis monasterii abbas HADEMARVS, huc causa orationis ueniens, cum magna beneuolentia nostrae experientiae suggessit, pariterque iurgia et disceptationes grauissimas inter te et *Heroldum* archiepiscopum, pro utrinque suscepta in una prouincia pallii auctoritate C exortas, flebiliter nunciauit, quod et ipsi ex debita pastorali cura nimio cordis moerore dolemus, detestabiliterque profanamus. Quippe sancta et uniuersalis ecclesia, cui authore DEO praesidemus, a religiosis atque pacatis sacerdotibus suis, et in caritate non ficta solidatis, quasi totidem columnis innixa fulcitur; discordantibus autem et ad- D uersum se hostiliter instante superbia animum tollentibus, praesertim tantis ponticibus uelut euulsis sustentaculis catura, non sine magno periculo et uigoris sui detrimento, a proprio statu concutitur. Insuper etiam dum de foris inter uos pro pallii honore pertinaciter huiusmodi contentio exercetur, E agitur ut in fraterna emulatione decor sacerdotii intus euacuetur.

Inde ergo, frater, officium nostrum illud esse perpendentes, ne, inimicitiarum fomite in uobis succrescente, dissidium sanctae DEI ecclesiae atque scandalum, sine consilii et utilitatis uestrae respectu, diutius nutriatur, ad sequestrandum litem uestram accedimus F nos arbitros, tam ex solicitudine a domino regiminis iniuncti, quam amborum uestrorum amore ad hoc permoti, ita uidelicet, ut et de praelibata conflictus uestri querimonia rationabilibus iudiciis rite iustitiae satisfaciamus, et uos omni explosa controuersia in fraternam concordiam, Christo moderante, reuocemus.

G Notum est igitur literisque penes nos commendatum, quibus ecclesiarum locis dignitas *pallii* ab hac apostolica sede debeatur. Lauriacensem autem urbem antiquitus metropolitanam fore, et archiepiscopii sedem, cui sanctitas tua praeesse dignoscitur, sicut in priuilegiis authenticis ad nos usque a te directis legimus, ita quoque inuentis quibusdam exemplaribus chartae est et uetustate admodũ attritis in archiuo

S. Be-

S. Petri reperimus. Hanc etiam in exordio nascentis ecclesiae et immanissima christianorum persecutione a doctoribus istius sedis catholicae fidei nouimus rudimenta percepisse, et exinde a succedentibus praedicatoribus in superioris atque inferioris Pannoniae prouincias eiusdem fidei emanasse gratiam. Quibus etiam duabus prouinciis illarumque pontificibus usque ad tempora Hunnorum non alius, quam sanctae Lauriacensis praefuit archiepiscopus, quorum barbarica feritas non solum praedictam Lauriacensem ciuitatem, uerum etiam in circuitu adiacentes regiones depopulauit, atque funditus desolauit. Inde quidem contigit, ut episcopi hac necessitate compulsi, sede illa deserta atque alio translata, simul etiam archiepiscopalem ipsius sedis desererent honorem. Modernis autem, nec multum retro elapsis temporibus, uacante ab apostolico uicario Bauuariorum regno, ARNO primus sanctae Salzburgensis ecclesiae subrogatur archiepiscopus. Haec testatur annosa memorialis sacri scrinii historia. Modo autem mortalibus, propitiante Christo, ab hostibus sanctae Lauriacensis ecclesiae quiete et inhabitandi securitate concessa, non alibi, quam ibidem fraternitatis tuae cathedra oportet haberi. Quapropter reintronizamus te eidem ecclesiae sanctorum patrum uidelicet praedecessorum nostrorum, sed et beatae memoriae domini LEONIS papae, a quo excellentia tua pallio ac priuilegio donata est, sanctiones atque statuta exequentes, ac saepedictam sanctam Lauriacensem ecclesiam potestate et uice beati PETRI apostolorum principis absoluimus et archiepiscopamus et in culmenq; metropolitanum sublimamus, et priuilegia nobis transmissa manu propria munimus et corroboramus ac rata esse firmamus, denuoque tibi pallium cum praesenti praecepto secundum usum prius concessum successoribusque tuis perpetim tenendum tradimus. Hisque ex amussi ita ad iustitiam reintegratis, decreuimus rixas uestras et dissensiones praefata ex causa deriuatas dirimere, atque in fraternum amorem uos reconciliare, sic ut utrique uestrorum modo susceptus seruetur pallii honor illaesus, hortantes, quatenus apostolice instituti, amodo non in contentione et aemulatione maneatis. Constat quidem quod canonice singulis prouinciis singuli ordinantur metropolitani, proinde distribuere atque determinare ita uobis parochias, bonum et pacificum aestimamus, ut, diuisis duabus Noricae regionis prouinciis, *Heroldo* archiepiscopo A occidentalis Pannoniae cura committatur et custodia; tibi autem successoribusque tuis, propter emeritam antiquitatem sanctae Lauriacensis ecclesiae, cui iure iuniorum reuerentia assurgit in benedictionis et sedis ordine praelatis atque praepositis prouidentiam orientalis Pannoniae, regionemque *Auarorum* atque *Marabarorum* sed et *Schlauorum*, qui modo christiani, uel adhuc B per baptisma Christo lucrandi sunt, circumquaque manentium credimus, nostramque apostolicam uicem in illis partibus praedicandi et pro arbitrio uestro, ubi opus est, episcopos constituendi, omniaque disponere atque ordinare tali authoritate atque potestate delegamus, ac si ipsi praesentes affuissemus. Quod si iam dictus *Heroldus* archiepi- C scopus deinceps suorumue quispiam successorum minime diffinito limite contentus, sed interdictam atque a sua potestate separatam dioecesin repetere peruicaciter conatur, nec a prohibitae contentionis schismate per istas nostras apostolicas traditiones atq; determinationes compescitur: ipse etiam pie concessa dignitatis munificentia penitus D priuetur, atque secundum ius pristinum, superior Pannonia continuetur inferiori, atque tuae tuorumque successorum ambae perpetualiter subiaceant ditioni. Allubescentes autem assensumque praebentes istis nostris saluberrimis decretis; benedicimus et catholicos approbamus, resistentes uero atque infirmare, uel omnino per- E uertere contendentes anathemate maranatha sanctae trinitatis districte percutimus, et apostolica sententia, qua multati Anania et Saphira exspirauerunt, damnamus, et cum blasphematoribus sancti spiritus sempiternis cruciatibus puniendos destinamus.

VII.

F *Eugenius II. papa Yrolfo archiepiscopatum Lauriacensem confirmat eique pallium confert.*

EVGENIVS episcopus seruus seruorum DEI, RATHFREDO sanctae Fauianensis ecclesiae, et METHODIO ecclesiae Speculi Iuliens. quae et Sorigurensis nuncupatur, atque ALEWINO sanctae Nitrauiens. ecclesiae, parique G modo Annoni, S. Vetuarensis ecclesiae episcopis: simul etiam TVTTVNDO nec non Moymaro ducibus et optimatibus, exercitibusque plebis Huniae, quae et Auaria dicitur, et Marauiae. Desiderio salutis animarum uestrarum filii in Christo charissimi. Cum audiuimus christianissimam conuersationem uestram et sanctae fidei bonorumque operum uestrorum processum, summo gaudio atque laetitia fuimus exhilarati, quia

Est Eugenius II. qui pontificatum iniit anno 824. uide Baron. pars huius diplomatis, recitatur ab Hundio in Metrop. in Vrolpho seu Irolfo archiepisc. Laureacensi.

quia diuina in uobis operante clemen- A tia, ut apostolus ait, *ubi habundauit delictum, ibi superhabundat gratia*, atque quomodo sancta DEI ecclesia nostris temporibus quotidianum in electione uestra suscipit incrementum. Cuius optabilis rumoris index fuit reuerendissimus VROLFVS, sanctae Lauriacencensis ecclesiae archiepiscopus et sanctissimus frater noster, uester autem B spiritualis pater, qui per suam sanctam praedicationem adoptiuos DEO uos genuit filios. Is itaque ad apostolorum limina orationis causa ueniens, nouam ecclesiam nostris apostolicis benedictionibus informandam subnixe commendauit, quia, domino auxiliante, catholice gubernandam in uestris partibus suscepit. In quibus etiam C quondam Romanorum quoque Gepidarumque aetate, ut lectione certum est, in septem episcoporum parochias antecessores sui iure metropolitano obtinuerant dioecesin. Qua ex iustitia et lege praefatus DEO dignissimus archiepiscopus debito obligatur, ut illi terrae prius christicolae, atque suorum antiquitus antecessorum creditae pro- D uidentiae, quam nunc uos, DEI omnipotentis occulto mediante iudicio, uelut haereditariam possidetis, ipse euangelicus agricola, diu negata coelestis spargat semina uitae, atque in lucrandis Christo animabus rediuiuam de uobis nutriat segetem. Quem nos doctissimum diuini oraculi ministrum saluti uestrae cognoscentes, per omnia neces- E sarium fide et exemplo probatum merito erga illum apostolicam seruantes sententiam, qua dicitur: *Quomodo credent sine praedicante, aut quomodo praedicabunt nisi mittantur*, ab hanc sancta Romana matre ecclesia uobiscum rectorem transmisimus, atque in praefatis regionibus Hunniae, quae et *Auaria* appellatur, sed et *Marauiae*, prouincia- F rum quoque, *Pannoniae* siue *Mesiae* apostolicam uicem nostram et dioecesin atque ius ecclesiasticum exercendi, et usum ac potestatem antecessorum suorum, uidelicet sanctae Lauriacensis ecclesiae archiepiscoporum sibi successoribusque suis canonica authoritate committimus, atque huius constitutionis nostrae decretum subscriptionis G compriuilegio roboramus. Pallium praeterea iuxta consuetudinem antiquam sanctitati suae dedimus, quod ita sibi concessimus, sicut praedecessores nostri, suis praedecessoribus concessere, priuilegiorum suorum scilicet integritate seruata. Cuius dilectioni quamuis hoc debito permitteremus, propter uestras autem petitiones super hac re flagitantibus ad honorem suum nostram apostolicam uicem et auctoritatem insuper accumulauimus, quod nunquam suis permissum est prioribus. Quatenus et uos confratres et coepiscopi deinceps ei reuerentiam ampliorem exhibere sciatis, et in sana doctrina coelestis eruditionis ad aedificationem uestram ut filii sapientes obediatis, atque uos laici primates et uulgus saluberrimis praeceptis suis non uelut homini, sed tanquam DEO humiliter obtemperetis et fide catholica, quam per dominum IESVM consecuti estis, fortes permaneatis. Nam totius doli artifex diabolus, cuius dominio et populis in baptismate abrenunciatis, iacturam et damnum uestrae salutaris surreptionis moleste patitur ac, per uarias occasiones zizania perfidiae seminando, uelut multa iniuria bacchatur et, ut uestrum aliquis terga uertat sanctae professioni, incessanter molitur. Quapropter saepe dicti archiepiscopi uidelicet pastoris uestri a Deo destinati institutionibus benignas aures praebete, qui uos et uersutiam sathanae cauere atque eius aeternos cruciatus euadere instruit ac ipse in die iudicii de bonis operibus uestris seculorum domino perpetua remunerandos gloria praesentabit. Ad perfectam autem et necessariam eruditionis uestrae salutem, ut comperimus, non sufficiunt pauci, qui modo constituti sunt uobis, episcopi, quia plures sunt adhuc gentilitatis errore ibidem detenti, ad quos propter inopiam praeconum diuini uerbi nondum peruenit notitia Christi. Idcirco enim, ut accrescat turba fidelium, studeat solertia uestra pro mercede et remissione peccatorum uestrorum adminiculum atque iuuamen praebere reuerendissimo VROLFO archiepiscopo, quatenus dudum illic constitutorun episcoporum numerus impleatur, qui congrue constituti et uobis posterisque uestris poterunt esse proficui, si ad restaurationem ecclesiarum propter nomen domini de possessionibus uestris, quas reditus dotesque earum fama diuulgante quondam fuisse noueritis, aeternam sufficientiam uobis comparantes eisdem ecclesiis ipsi conferatis, idoneis uiris ad hoc ministerium electis, maxime in illis locis, si oportunitas et utilitas commendauerit, ordinentur antistites, ubi indicia ecclesiarum et aedificiorum sedes pontificales olim fuisse demonstrant, sin autem illius arbitrio et deliberationi, qui uel ubi disponantur episcopi, concedimus, cui uicem nostram apud uos ecclesiastici regiminis per omnia commisimus.

VIII.

VIII.

** Aliud Benedicti VII. diploma sequitur paulo infra.*

* HATHONIS *Moguntinensis praesulis ad summum pontificem literae.*

DOMNO sanctae et apostolicae et uniuersalis Romanae ecclesiae papae, HATHO indignus praesul Moguntiensis ecclesiae, cum uniuersis suffraganeis nostrae exiguitati adiunctis, debitum orationis obsequium, et fidelem seruitutem. Nouerit igitur sublimitas sanctitatis uestrae, quod nulla fratrum unanimitas sanctae Romanae ecclesiae potestati subiecta fidelior atque deuotior ac subiectior apparet, quam nos, qui uestrae dominationi et capiti omnium ecclesiarum omni mentis intentione subiicimur, plurimum gaudentes in domino, et in dono gratiae ipsius, quod per uestram sanctitatem et sapientiam magnifice et amplissime sedes eiusdem ecclesiae dilatatur in religione diuina, et in hoc instantissime precibus incumbimus, deprecantes diuinam clementiam, ut ad altiora semper conscendere uos, et de die in diem meliora sectari atque perficere concedat. De caetero uestrae clementiae innotescimus, seniorem nostrum ARNOLPHVM imperatorem de huius uitae exilio migrasse. Sed quod quamdiu in hoc mundo subsistimus per incerta ferimur, nescientes ubi quorundam animae post hanc lucem mansionem recipiant, uestris quasi prouoluti uestigiis subnixe poscimus, ut animam ipsius uestrae authoritatis potestate a uinculis peccatorum absoluatis, quia *quaecunque solueritis super terram, erunt soluta in coelo.* Tali uero domino rectore et gubernatore amisso, in nostris partibus uacillauit nauis ecclesiae. Quem regem eligeret, paruo tempore inscia mansit, et quia timor magnus aderat, ne solidum regnum in partes se scinderet, diuino, ut credimus, instinctu factum est, ut filius senioris nostri, quamuis paruissimus, communi consilio principum et totius populi consensu in regem eleuaretur, et quia reges Francorum semper ex uno genere procedebant, maluimus pristinum morem seruare, quam noua institutione insidere. Sed cur hoc sine uestra iussione et permissione factum sit, uestram haud dubitamus latere prudentiam, nulla scilicet alia causa actum constat, nisi quia paganis inter nos et uos consistentibus impeditum est iter nostrum, ad sanctam matrem nostram Romanam sedem, ita ut nec legati a nostra paruitate ad uestram dignitatem dirigi potuissent. Sed quia tandem occasio et tempus aduenit, quo nostra epistola uestris obtutibus praesentaretur, rogamus nostram communem con-

Hatho pontifici fidelissimus,

nunciat eidem caesares Arnolphi obitum.

obiit Arnolphus anno Christi 899. quo sedebat Romae Stephanus VII. pontif. ad hunc ergo haec epistola scripta uidetur. de Hattone uide Serarium lib. 4. rerum Mogunt. et est Hatto hoc nomine primus.

et noui imperatoris confirmationem sollicitat.

A stitutionem uestrae dominationis benedictione roborari. Insuper etiam pietati uestrae intimamus, quod fratres et patres et coëpiscopi nostri Bauuarienses se apud nos conquerentes, et alta suspiria trahentes gemebant, qualiter Marauenses populi Francorum potestati rebelles, iactent, se ab illorum consortio esse diuisos, et seorsum metro-B politano gloriantur a uestra concessione esse sublimatos, cum nunquam metropolitana sedes inter illos haberetur, sed semper illorum prouinciae et dioecesi cohaererent. Dolebant se etiam apud nos, quod quorundam machinatione magna infamia circa uestram celsitudinem essent denotati, scilicet, ut cum paganis foedus et pacem inirent, C et ipsi pagani consilio eorum agerent tam multa nefaria et illicita. De his omnibus consilium a nobis querentibus Bauuariensibus episcopis, iustum respondimus esse fratrum solatio semper adhaerere: quia propheta inquit: *ecce quam bonum et quam iocundum habitare fratres in unum.* Illi uero non in unum habitant, qui fratrum se solatio subtra-D hunt, aut fratribus insidias praeparant.

In super petit ut Marauenses a Francorum potestate se eximentes et metropolitanum super se constituentes coerceantur.

Nos illorum tristitiae compatientes, nolumus illis consilium de talibus obiectionibus praebere, priusquam ad uestram interrogationem per epistolam nostram ueniremus. Semper nos scimus carnales spiritales solere persequi, et maliuolos beneuolos infamare et lacerare. Praeuidere ergo summopere E debent omnes, qui sacerdotes domini persequuntur, tam occulte quam manifeste, ne ad illos pertineat, quod propheta dicit: *Cogitauerunt malitias in corde suo, tota die constituebant praelia, exacuerunt linguas suas sicut serpentes, uen. asp. sub lab. eor.* Et paulo post. *Cadent super eos carbones, in igne deiicies eos.* Et iterum: *Vir linguosus non diri-* F *getur in terra. Virum iniustum mala capient in interitu.* Et per Ieremiam inquit dominus: *Omnes in sanguine iudicantur, unusquisque proximum suum tribulat. Omnes in malum manus suas praeparant.* Non debent enim alieni episcoporum aut accusatores aut iudices fieri. Vnde de Loth est scriptum: *Ingressus es, ut aduena, nunquid ut iu-* G *dices.* Accusator autem episcoporum nullus sit seruus, aut libertus, nullaque persona suspecta, aut infamis, repellantur inimici et omnes laici. Isti fratres et coepiscopi nostri Bauuarienses ueraces DEI cultores et boni pastores peruigili custodia custodiunt gregem sibi commissum, ne lupi rabies aliquam sancti gregis ouiculam rapiat in praedam suam. Stant pro muro do-

 mus

mus Israel, ne aliqua uis inimica firma- A
mentum ecclesiae dissoluat. Qui tales inquietat et sua malitia impugnat, licet praesentem, futuram tamen non euadet poenam, quia scriptum est: *Qui uos tangit, tangit pupillam oculi mei.* Haec autem omnia perscripta uobis ideo dirigimus, quia testis caput totius sanctae ecclesiae, quaecunque per orbem diffunditur, et solamen merentium, quae- B
cunque tristia uobis contigerunt membris uestris, quia ipsi sanctissimi pastores Christi superius dicti in nulla re a catholica fide deuiantes, sed eandem sanctis operibus et ecclesiasticis officiis ornantes, apud nos conquerentes postulauerunt, ut uestrae notitiae manifesta faceremus, quia et illi per se ipsos uobis eadem innotescere uita comite C
promittebant. Vnde poscimus, ut uestra consolatio illorum moerorem ad laetitiam reformet, et semper talia membra summo capiti, quod estis uos, se gaudeant adhaerere. Illi autem Marauenses, ut nostris auribus illatum est, in occasionem superbiae suae assumunt, quia a nostra concessione dicunt se metropolitanum suscipere, et singulariter D
degentes aliorum episcoporum consortia refutant, si hac confidentia diutius inflantur, usque ad sanguinis effusionem, ut multi arbitrantur, prosilient. In quantum praesumimus admonemus, quatenus uestra anctoritas, priusque hoc contingat, ad humilitatis uiam illos corrigendo deponat, ut tandem cognoscant, cui dominatui sub- E
iici debeant. Nos siquidem debitores esse cognoscimus, si quid a sanctae matris Romanae ecclesiae scilicet contigerit elabi, uos inde certificari, ut uestra potentia ad rectitudinis lineam perducatur. Quod si uestra admonitio illos non correxerit, uelint, nolint, Francorum principibus colla submittent, et credimus absque effusione san- F
guinis et mutua caede ex utraque parte tunc posse bene contingere. Iterumque uestrae dignitatis auribus replicamus, quod tam episcopi quam laici Bauuarienses in religione christianitatis nulla gente inferiores esse probantur, neque unquam Franci absque illorum auxilio, aut in ecclesiasticis rebus, uel in bellicis negotiis nomina- G
tim uel fama dignum aliquid peregerunt. Sicut neque illi absque istis.

IX.

Lauriacensis praesulis literae ad summum pontificem.

uide Hund. in Metrop. qui dicit, hunc

ORDINIS ac nominis carismatis praerogato sanctae Romanae sedis uniuersali, BENEDICTO pontifici PILGRIMVS, sanctae Lauriacensis ecclesiae humilis seruitor, fidelitatem precum deuotumque seruitium. Notum fieri dignetur uobis, summe sacerdotum praesul, quod super omne animi mei desiderium nunc delectarer, et apostolorum uisitare limina uestraque optabili perfrui praesentia, et ea a facie ad faciem, quae literis et internuntiorum committo indiciis, sanctissimae paternitati uestrae coram rationari, nisi quod a neophyta Vngarorum gente huc ire prohibeor, apud quam foedere pacto, sub occasione pacis, fiduciam sumpsimus operam exercere praedicationis. Cuius enim terror gentis ex longo tempore etiam aliarum prouinciarum praedicatoribus meae dioecesis hactenus aditum clausit, ad quas nihilominus praesentis oportunitas temporis ire me uocauit. Quibus DEVS omnipotens, quoniam solita sua pietate semper dispersa congregat, aperire dignatus est ianuam cordis sui, diu clausam, ut, discisso uelamine duritiae suae, depositaque ferina crudelitate, leni iugo domini colla submittant. A qua ergo praefata Vngarorum gente multis precibus ipse inuitabar uenire, aut missos meos in opus euangelii illuc dirigere. Ad quos dum transmitterem satis idoneos uiros ex monachis canonicosque presbyteros, atque de singulis ecclesiasticis gradibus clericos et uita omnique conuersatione illorum sic ordinata, quemadmodum in gestis Anglorum didici, tantum diuina gratia fructum statim ministrauit, ut ex eisdem nobilioribus Vngaris utriusque sexus catholica fide imbutos, atque sacro lauacro ablutos circiter quinque millia CHRISTO lucrarentur. Christiani autem, quorum maior pars populi est, qui ex omni parte mundi illuc tracti sunt captiui, quibus nnnquam soboles suas licuit nisi furtiue domino consecrare, modo certatim nullo obstante timore offerunt eos baptizare, gratulantur omnes tanquam de peregrinatione sua in patriam reducti, quod christiano more oratoria audent construere et, licentia percepta, linguam ligatam in laudem saluatoris praesumunt soluere. Ipsi enim barbari, mira omnipotentis DEI operante clementia quorum licet adhuc gentilitate sint quidam detenti, nullum tamen ex illorum subditis uetant baptizari, nec sacerdotibus inuident, quocunque libet proficisci. Sed ita concordes sunt pagani cum christianis tantamque ad inuicem habent familiaritatem: ut illic uideatur Isaiae impleri prophetia. *Lupus et agnus pascentur simul. Leo et bos comedens paleas*

pontif. esse Benedictum VII. qui pontificatum iniit. anno 995.

Pilgrimus nunciat pontifici Vngarorum conuersionem.

leas. Factum est ergo, ut pene cuncta Vngarorum natio sit prona ad percipiendum fidem sanctam, sed et aliae Schlauorum prouinciae ad credendum promptae. Et est ibi messis quidem multa, operarii autem pauci. Inde quoque uisum est iam necessarium esse, quatenus sanctitas uestra illic iubeat aliquos ordinari episcopos, quia et quondam Romanorum Gepidarumque tempore proprios VII. antistites eadem orientalis Pannonia habuit et Mesia meae sanctae Lauriacensi, cui ego indignus ministro, ecclesiae subiectos, quorum etiam quatuor, usque dum Vngari regnum Bauuariorum inuaserunt, sicut praesenti cognitum est aetati, in Marauia manserunt. Quod nimium graue ac ualde onerosum est mihi, ut tot mei pontificii parrochias solus predicando circumeam, quibus necessitate et adiutorii inopia cogor nunquam meam subtrahere praesentiam. Ecce, dominorum amatissime, huiusmodi ecclesiasticis mancipatus officiis detineor, et ne fecissem moram saepe dictae gentis conuersioni, ire et prosterni ad uestra sanctissima uestigia distuli. Legatos autem meos, praesentium scilicet portitores, ad uestram destinaui serenitatem, quos audire dignetur quaeso clementia uestra, et eorum meisque mixtim praecibus praebere assensum, quatenus pallium infulamque pontificalem, quod speciale munus honoris ab hac sede tantum dirigitur metropolitanis: quod etiam mei praedecessores, a gloriosis huius principalis cathedrae primatibus accipere soliti erant. Mihi uero hoc ipsum benigno animo per illos dirigere dignetur, pariterque etiam priuilegia apostolicae authoritatis meae ecclesiae per eosdem missos meos uestris praesentata sacris obtutibus, more praedecessorum uestrorum roborari supplico et confirmari, ut hac apostolica sanctione et benedictione munitus, mihi commissi populi gubernationem canonice exequi ualeam, et uestris in die iudicii rationibus imputetur, quod in illis finibus ex paganis noua ecclesia domino lucratur. Quondam uariae ac peruersae haereticorum sectae timendae sunt, quos saepe contigit deprehendi alios, quibus praesunt, errore suo corrumpere, quos agnitione orthodoxae ueritatis debuerant illustrare. Vt haec tam pestifera de me amputetur suspicio, solemne symbolum catholicae fidei, quam ipse teneo ac doceo, uestro apostolatui profitendum salubre censeo.

Confiteor et credo sanctam atque A ineffabilem Trinitatem, patrem et filium et Spiritum sanctum, unum DEVM naturaliter esse. Vnius substantiae, unius naturae: unius maiestatis et uirtutis, et patrem quidem non genitum, non factum, sed ingenitum profiteor, fons ergo et origo ipse est totius Trinitatis. Pater namque ineffabili substantia filium genuit, nec tamen B aliud, quam quod ipse est, genuit, DEVS DEVM, lux lucem, filium quoque de substantia patris sine initio natum ante saecula, nec tamen factum fateor. Igitur non sicut filius a patre, ita pater a filio est, quia non pater a filio, sed filius a patre generationem accepit, filius ergo DEVS de patre, pater autem DEVS, sed DEVS non de filio: si enim pa-C ter fuit, semper habuit filium, cuius pater esset DEVS, et ob hoc filium de patre natum sine initio confiteor. Spiritum enim sanctum, qui est tertia in trinitate persona, unum atque aequalem cum DEO patre et filio credo esse DEVM, unius substantiae, unius quoque naturae, nec tamen genitum uel creatum, sed a patre, filioque procedentem am-D borum esse spiritum. Nec enim procedit ad sanctificandam creaturam, sed ab utrisque procedere monstratur, quia caritas sanctitas amborum esse cognoscitur, et ne patris tantum, nec filii tantum sed similiter patris et filii spiritus Dei. In relatiuis uero personarum nominibus pater ad filium, filius ad patrem, spiritus sanctus ad utrosque refer-E tur. Quae cum relatiue tres personae dicantur, una tamen natura uel substantia praedico, sed unam substantiam, tres autem personas. Quod enim pater est, non ad alium, sed ad filium, et quod filius est, non ad se, sed ad patrem est, similiter spiritus sanctus non ad se, sed ad patrem et filium relatiue refertur in eo, quod spiritus patris et filii praedi-F catur. In hac ergo sancta Trinitate tres personas, unum DEVM, confiteor. Ergo non ipsum, qui pater est, dico etiam filium uel spiritum sanctum, nec ipsum filium patrem aut spiritum sanctũ fateor, uel eum, qui est spiritus sanctus, patrem uel filium dicere ualeo, sed quod pater est, hoc filium esse, hoc esse spiritum sanctum, sine ulla ambiguitate pro-G nuncio. Personas enim distinguo, non naturam Deitatis separo. Tres ergo illas unius atque inseparabilis naturae personas, sicut non confundo, ita separabiles nullatenus praedico. Cum nulla ante aliam, nulla post aliam, nulla sine alia uel extitisse, uel quippiam operasse aliquando credatur, inseparabiles enim inueniuntur in eoque sunt et in eoque faciunt. Habet enim pa-

ter . aeternitatem sine natiuitate, filius aeternitatem cum natiuitate, spiritus uero sanctus aeternitatem processionis a patre et filio sine natiuitate. De his ergo tribus personis sola filii persona hominem uerum, sine peccato, pro liberatione generis humani, ex MARIA uirgine, nouo ordine nouaque natiuitate sumpsit. Nouo ordine, quia inuisibilis in diuinitate, uisibilis monstratur in carne; noua autem natiuitate est genitus, quia incorrupta uirginitas et uirilem coitum nesciuit, et foecunditate per Spiritum sanctum carnis materiam ministrauit. DEI enim filius non personam hominis accepit, sed naturam. Naturam enim nostram in unitatem suae personae assumpsit, et idcirco filius DEI et filius hominis unus est Christus. In eo namque quod filius est DEI, aequalis est patri, et in eo quod filius est hominis, minor est patre. Qui etiam ex quo homo est, pro delictis nostris passionem sustinuit, mortique addictus et cruci ueram carnis mortem accepit. Tertia quoque die uirtute propria suscitatus de sepulchro. Hoc ergo exemplo capitis nostri in hac carne, qua nunc sum et moueor, resurrecturum me credo. Idem autem dominus et saluator noster, peracto resurrectionis suae triumpho, paternam sedem repetiit, a qua per diuinitatem nunquam recessit. Inde in finem seculorum uenturus iudicabit uiuos et mortuos, reddetque singulis, prout gessit quisque in corpore, siue bonum siue malum. Ecclesiam sane catholicam, pretio sui sanguinis redemptam, cum eo credo in perpetuo regnaturam. Credo et confiteor unum baptisma, in remissionem omnium peccatorum. Hanc ergo fidem professionis meae inuiolatam me retinere, et ab ea nunquam deuiare promitto.

Qualiter ergo ex praelibata fide idiotas erudire debeam, et ipse in suscepta nouitiorum ecclesia conuersari, rescripto paternitatis uestrae cautus flagito, ut merear edoceri. Memetipsum enim iterum iterumque sanctitatis uestrae fidei precibusque subnixe commendo. Dignam autem uestrae sublimitatis memoriam, quam tota per orbem frequentat ecclesia, ego cum omnibus mihi subditis, uotis et orationibus celebrare non desisto. Quidquid etiam humani seruitii, quod uestram deceat magnitudinem, ex me conferri possit, totum et ex toto pro libitu uoluntatis uestrae liberaliter expendere, pater dilectissime, satago.

A

X.

Benedictus VII. papa episcopo Lauriacensi PILGRIMO *pallium et honorem metropolitanum, Vngarorum defectionem antiquatum, restituit ac litem, quae ipsi intercessit cum Iuuauiensi, autoritate apostolica dirimit.*

DILECTISSIMIS nobis in Christo filiis, HRODBERTO sanctae Moguntinae ecclesiae et DIOTRICO, sanctae Treuerensis ecclesiae, atque ADALBERTO, sanctae Magdaburgensis ecclesiae, parique modo GEREONI sanctae Coloniensis ecclesiae, atque FRIDARICO * sanctae Iuuanensis ecclesiae: Sed et ADALDAGO, sanctae Premensis ecclesiae archiepiscopis: pariterque domino OTTONI gloriosissimo imperatori, augusto, atque nepoti suo HENRICO praecellentissimo duci Bauuariorum: caeterisque omnibus episcopis et abbatibus, ducicus atque comitibus Galliae atque Germaniae. BENEDICTVS, diuina gratia praeditus apostolicae sedis pontifex, seruus autem seruorum DEI, in domino salutem. Oportet iustis supplicationum petitionibus nos semper faciles et humiles exhibere, et praecipue cum fraternis religiosorum consacerdotum precibus sollicitamur, qui passim ab omni mundi termino tenorem et regulam, atque proprii offici uigorem ab hac uniuersali sancta Romana matre ecclesia, eiusque sortiuntur ministro, uicario scilicet beati PETRI principis apostolorum, cuius quamuis indigni, eiusdem tamen gratia et dono potestati successimus et ordini. Cui uoce dominica dicitur: *Tu es PETRVS, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.* Quapropter dignum aestimauimus, assensum praebere congruis postulationibus reuerendissimi archiepiscopi, quas per probabiles personas nobis intimauit, responsalium suorum duorum presbyterorum, quatenus sibi pallium et metropolitanum honorem cathedrae suae, sanctae Lauriacensi ecclesiae restitueremus, confinio Vngrorum adiacenti, quod omnino nos eidem ecclesiae debere testantur antiquissima secum apportata priuilegiorum testimonia. In quibus enim continebatur, quod aetate pontificatus beati SYMACHI, huius almae sedis apostolici praesulis, praefata sancta Lauriacensis habetur ecclesia metropolis et in quantum tam exinde, quam etiam de passionibus beatorum martyrum, qui illic plures in tempore persecutionis pro fide Christi uariis sunt tormentis multati, colligere possumus, ex omnibus ecclesiarum dioecesibus Pannoniae, haec antiquitate et archiepiscopii digni-

* Hic Fridericus XII. fuit ab Arnone archiepisc. Iuuauensis uel Saltzburg.

Est Benedictus VII. ut patet ex not. supra ad literas Lauriac. praesul.

B C D E F G

gnitate esse primitiua creditur, quae iam A multis retro actis temporibus ex uicinorum frequentia populatione barbarorum deserta et in solitudinem redacta, nullum christianae professionis habitatorem meminit: usque dum inuictissimus augustus et pater patriae, genitor quippe pii imperatoris nostri, quem adhuc superesse et diu dominari mundus exoptat, bellico trophaeo eo- B rum uires retundit. Nunc autem quamobrem uotis exultantibus in laudem omnipotentis DEI erumpimus, non solum saepedicta sancta Lauriacensis ecclesia, hostium cessante terrore, cum accolis suis pace et tranquilitate potitur, uerum etiam ipsi dudum inimici, illum, quem persecuti sunt more gentili, iam iam Christum baptizati profitentur, C et sacerdotes modo habere desiderant, ac prout scire rudes poterunt uenerantur, et ecclesias quasdam in sua terra, quas patres incendio dederunt, posteri restaurare uidentur. Hac ergo suadente ratione, quod praenominati sanctae Lauriacensis ecclesiae archiepiscopi postulatio, antiqua apostolica authoritate commendatur et D praeterea, quod cum iustum esset, pariter etiam utile uisum est, ut ad fructificandas DEO gentes, ex nouitiis cultoribus fidei Vngrorum atque Marauorum, siue etiam aliis multis prouinciis Schlauorum suae parochiae finitimis illic ordinatis episcopis secundum quod antiquitus dispositi erant, eis hunc constitueremus archiepiscopum. Quoni- E am autem Salisburgensis ecclesia metropolis abusa est subiectione sanctae Lauriacensis, ecclesiae pontificii obliterata et attenuata sua dignitate ex deuastatione barbarorum, quam propterea perceptis apostolicis priuilegiis nequaquam patimur priuari, cum et priora sint Salzburgensibus, et ideo auctoritatiua, uel auctorabiliora. Quae condi- F tio testimonii etiam apud secularia iudicia uiget et praeualet. Nos uero in huiusmodi constitutionibus omnem calumniam atque contentionis occasionem, domino adiuuante, facile propulsamus, ambabus parochiis ab inuicem certis limitibus sequestratis, et tamen apostolicis sanctionibus ubique stabilitis, quas nostrum est semper defendere, G et secundum euangelicam sententiam nihil ex eis soluere sed adimplere. Vnde ergo auctoritate et potestate B. PETRI principis apostolorum atque exemplo beatorum pontificum, scilicet praedecessorum nostrorum, eandem sanctam Lauriacensem ecclesiam, eiusque rectores iam archiepiscopos ammodo, perpetim ab omni Salzburgensis ecclesiae eiusque praesulum subiectione ac ditione absoluimus, et honore metropolitano sublimamus, et sicut modernis temporibus sanctae memoriae AGAPITVS papa terminos earundem parochiarum ab inuicem distinxit, sic et ipsi diffinimus, ita quoque ut sancta Salzburgensis ecclesia superioris Pannoniae episcopos habeat suffraganeos, quibus usque huc sui pontifices praeesse uidebantur, cum tanta talique dioecesi, quali hactenus in inferiori usi sunt Pannonia.

Sancta autem Lauriacensis ecclesia in inferioris Pannoniae atque Mesiae regiones, quarum prouinciae sunt Bauuaria atque Marauia, in quibus septem episcoporum parrochiae antiquis temporibus continebantur, suique antistites archiepiscopalem deinceps habeant potestatem, cum tanta talique dioecesi, quali hactenus in superiori usi sunt Pannonia. Quibus utique insuperni praeceptis iniungimus, ut iuxta beati GREGORII, propter decretum, Anglorum archiepiscopis directum, alter illorum, qui prior sit in ordinatione tempore et quo ad uiuat prioratum teneat et in ordine. Penitus enim determinatis utriusque ecclesiae diocesibus, omnique exclusa altercandi occasione canonica sub districtione interdicimus, ut neuter earumdem ecclesiarum archiepiscopus inuadere alterius parrochiam praesumat, uel quibuscunque iurgiis, aut disceptationibus super diffinitis a nobis modo rebus, alter alterum sollicitare audeat. His igitur sedatis, uenerabilem confratrem nostrum PILGRIMVM archiepiscopum, canonicis literis munitum, sedi sanctae Lauriacensis ecclesiae intronizauimus, palliumque ei secundum antiquum eiusdem clesiae suae usum direximus, atque in prouinciis Bauuariae et Marauiae, regionum quoque inferioris Pannoniae siue Mesiae, et in contiguis sibi Schlauorum nationibus circumquaque manentium, nostram apostolicam authoritatem et uicem exercere committimus atque delegamus, quatenus illic more antecessorum suorum sanctae Lauriacensis ecclesiae archiepiscoporum habeat potestatem presbyteros et episcopos ordinare, atque constituere, et ex predictis gentibus sua sancta praedicatione parare domino plebem perfectam.

XI.

Literae Iuuauensis ecclesiae archiepiscopi, et aliarum ecclesiarum episcoporum ad

ad summum pontificem, quibus unum episcopatum in terris Slauorum, contra canones apostolicos, in quinque diuisum, queritantur.

SVMMO pontifici et uniuersali papae, non unius urbis, sed totius orbis, domino IOANNI, Romanae sedis gubernatori magnifico, humilimi paternitatis uestrae filii, THEOTMARVS, Iuuanensis ecclesiae archiepiscopus; WALDO Frisingensis, ERCHENPALDVS Eystatensis, ZACHARIAS Saebonensis, TVTTO Ratisponensis, RICHARIVS Patauiensis ecclesiae episcopus; nec non et uniuersus clerus, populusque christianus per totam Noricam, quae et Bauuaria conuersatur, prosperum in saluatore nostro profectum, catholicae pacis augmentum et regnum optamus aeternum. Antecessorum uestrorum decretis et catholicorum patrum institutis plenissime instruimur, in omnibus nostro ministerio sacerdotali obstantibus et aduersantibus Romanum appellare pontificem, ut, quod ad unitatem concordiae et ad custodiam pertinet disciplinae, nulla dissensione uioletur, sed ab ipso summa prouisione decernatur. Nequaquam enim credimus, quod coacti quotidie audimus, ut de illa sancta et apostolica sede, quae nobis sacerdotalis mater est dignitatis et origo christianae religionis, profluxerit quippiam peruersitatis, sed doctrina et auctoritas ecclesiasticae rationis. Sed uenerunt, ut ipsi promulgauerunt, de latere uestro tres episcopi, uidelicet IOANNES archiepiscopus, BENEDICTVS et DANIEL episcopi in terram Schlauorum, qui Maraci dicuntur, quae regibus nostris et populo nostro nobis quoque cum habitatoribus suis subacta fuerat, tam in cultu christianae religionis quam in tributo substantiae secularis, quia exinde primum imbuti, et ex paganis christiani sunt facti. Et idcirco Patauiensis episcopus ciuitatis, in cuius dioecesi sunt illius tempore populi, ab exordio christianitatis eorum, quando uoluit et debuit, illuc nullo obstante intrauit, et synodalem cum suis et etiam ibi inuentis conuentum frequentauit, et omnia quae agenda sunt potenter egit, et nullus ei in faciem restitit, etiam et nostri comites illi terrae confines placita secularia illic continuauerunt et quae corrigenda sunt correxerunt, tributa tulerunt et nulli eis restiterunt, usque dum, incessante corda eorum diabolo, christianitatem abhorrere et omnem iustitiam detrectare, belloque lacessere et obsistere saeuissime coeperunt, adeo, ut uia episcopo et praedi-

A catoribus illo non esset, sed libitu suo egerunt quae uoluerunt. Nunc uero, quod nobis graue uidetur et incredibile, in augmentum iniuriae iactitant, se magnitudine pecuniae id egisse, qualia de illa apostolica sede nunquam audiuimus exisse, neque canonum decreta sanxisse, ut tantum schisma una pateretur ecclesia. Est enim unus episcopatus in B quinque diuisus. Intrantes enim praedicti episcopi in nomine uestro, ut ipsi dixerunt, ordinauerunt in uno eodemque episcopatu unum archiepiscopum, si tamen in alterius episcopatu archiepiscopium esse potest, et tres suffraganeos eius episcopos absque, scientia archiepiscopi et consensu episcopi, in cuius fuerunt dioecesi. Cum in con- C cilio Africano cap. xx, decretum sit, ut plebes, quae in dioecesibus ab episcopis retinentur, quae nunquam episcopos habuerunt, non nisi cum uoluntate eius episcopi, a quo tenentur, proprios accipiant rectores, uel episcopos. Et item in eodem concilio cap. LXV. ut plebes quae nunquam habuerunt proprios epi- D scopos, nisi ex concilio plenario unius, cuius prouinciae et primatis, atque consensu eius, ad cuius dioecesin eadem plebs pertinebat, minime accipiant. In decretis papae LEONIS cap. xv. scriptum est: Nulla ratio sinit, ut inter episcopos habeantur, qui a prouincialibus episcoporum metropolitani iudicio non consecrantur, Idem cap. MLIX. Si indignis quibusque et longe extra sacer- E dotale meritum constitutis pastorale fastigium et gubernatio ecclesiae detur, non est hoc consulere populis, sed nocere, nec praestare regimen, sed augere descrimen. Et in eodem cap. post pauca. Difficile est, ut bono peragantur exitu, quae malo sunt inchoata principio. Et in decreto papae CAELESTINI antecessoris uestri cap. F XXII. continetur, ne alicui locus concedatur sacerdoti in alterius iniuriam. Antecessor uester ZVENTIBALDO, duce impetrante, WICHINGVM consecrauit episcopum, et nequaquam in illum antiquum Patauiensem episcopatum eum transmisit, sed in quandam neophytam gentem, quam ipse dux domuit bello, et ex paganis christianos G esse patrauit. Cum autem eisdem Schlauis locus familiaritatis apud legatos uestros dabatur, accusabant nos et diffamabant nos in multis et uerbis mendacibus instabant, quia nemo eis uera respondebat, dicentes, nos et cum Francis et Alemannis scandalum et discordiam habuisse, cum hoc falsum esse ex hoc conuincitur quia amicissimi nostri sunt, et caritatiue cooperatores

res

res, et etiam cum ipsis impacatos esse accusabant.

Quod non nostra culpa exigente, sed sua proteruia faciente, ita fatemur esse, quia quando christianitas illis coepit uilescere, et insuper debitum tributum senioribus nostris regibus et principibus eorum soluere respuerunt, et in seruitium redigerunt. Idcirco iure proprio tributarios habere debuerunt et debent et, siue uelint siue nolint, regno subacti erunt. Quapropter oportet uos ab alto speculari, et moderaminis temperiem prae omnibus tenere, ne peior pars confortetur et melior infirmetur. Progenitores namque serenissimi senioris nostri, LVDVVICI uidelicet imperatoris, et reges ex christianissima Francorum gente prodierunt. Moimarii uero Schlaui a paganis et ethnicis uenerunt. Illi potentia imperiali Romanam rempublicam sublimauerunt, isti damnauerunt: illi christianum regnum confortauerunt, isti infirmauerunt. Illi toti mundo spectabiles apparuerunt: Isti latibulis et urbibus occultati fuerunt. Illorum consilio apostolica sedes pollebat. Istorum persecutione christianitas dolebat. In omnibus his iuuenculus rex noster, nulli praedecessorum suorum inferior, secundum uirtutem a DEO sibi datam, sanctae Romanae ecclesiae et uobis summo pontifici, cum omnibus regni sui principibus adiutor optat esse fortissimus. Omne namque regnum diuinitus sibi commissum ad DEI seruitium, suumque adiutorium unum uult et operatur. Vnde et pace uiget et concordia gratulatur, atque ad uestram paternitatem, sicut patres sui, se pertinere laetatur. Quod nos praefati Schlaui criminabantur cum Vngaris fidem catholicam uiolasse, et per canem seu lupum aliasque nefandissimas et ethnicas res sacramenta et pacem egisse atque, ut in Italiam transiret, pecuniam dedisse, si uobis coram posito ratio inter nos agitaretur ante DEVM, qui cuncta nouit antequam fiant, et coram uobis, qui uicem eius apostolicam tenetis, eorum falsitas manifestaretur, et nostra innocentia probaretur. Quia enim christianis nostris longe a nobis positis semper imminebant et persecutione nimia affligebant, donauimus illis nullius pretiosae pecuniam substantiae, sed tantum nostra linea uestimenta, quatenus aliquatenus eorum feritatem molliremus. Talia namque, ut praescripsimus, iuxta malitiam cordis sui argumentantes et pontifices uestros ad iniuriam nostram incitantes, adeo, ut directa nobis epistola, quasi ab apostolica sede haec omnia improperabant, et diuersas iniurias ingerebant, atque in alia diuino gladio feriendos dignos dicebant. Impletur enim in nobis quod quidam sapiens ait: *Iustus tulit crimen iniqui.* Ipsi enim crimen, quod nobis falso semel factum imposuerunt, multis annis peregerunt. Ipsi Vngarorum non modicam multitudinem ad se sumpserunt, et more eorum capita suorum pseudo christianorum penitus detonderunt, et super nos christianos immiserunt, atque ipsi superuenerunt, et alios captiuos duxerunt, alios occiderunt, alios ferina carcerum fame et siti perdiderunt, innumeros uero exilio deputauerunt, et nobiles uiros ac honestas mulieres in seruitium redegerunt, ecclesias DEI incenderunt et omnia aedificia deleuerunt, ita ut in tota Pannonia nostra, maxima prouincia, tantum una non appareat ecclesia, prout episcopi a uobis destinati, si fateri uelint, enarrare possunt, quantos dies transierunt et totam terram disolatam uiderunt. Quando uero Vngaros Italiam intrasse comperimus, pacificari cum eisdem Schlauis, teste DEO, multum desiderauimus, promittentes eis, propter DEVM omnipotentem, ad perfectum indulgere omnia mala, contra nos nostrosque acta, et omnia reddere, quae de suis nostros constaret habere, quatenus ex illis securos nos redderent, et tamdiu spatium darent, quamdiu Longobardiam nobis intrare et res sancti PETRI defendere, populumque christianum diuino adiutorio redimere liceret. Et nec ipsum ab eis obtinere potuimus, et post tanta maleficia haberent beneficia, et sunt falsi accusatores, qui semper fuere christianorum persecutores. Si quis in toto mundo aliorsum nos oberrasse et iustitiae restitisse probare conetur, ueniat praesens, et eum ludificasse, nosque de hac re sentietis purissimos esse. Idcirco singuli omnesque monendo precamur, ne ullomodo alicui falso de nobis aliquam suspicionem referenti creduli sitis, antequam oportunitas exigat, ut huius rei gratia missus de uestra celsitudine nobis aut a nostra paruitate directus appareat uobis. Communis gemitus et generalis dolor angustat, quos Germania et tota tenet Norica, quod unitas ecclesiae diuiditur scissura. Est enim, ut praemisimus, unus episcopatus in quinque diuisus. Ideo si quid fraus maligni Schlauorum calliditate adduxerat, iustitia uertat. Vosque uirtute ex alto in-

imperator senior audit episcopis.

induti, et apostolica potestate armati iuxta prophetam: *Quod fractum est alligate, quod infirmum consolidate, quod abiectum reducite*, ut deinceps populus et fidei integritate gratuletur, et sancta ecclesia tranquilla deuotione laetetur.

THEOTMARVS indignus archiepiscopus et apostolicarum rerum procurator promptissimus. Pecuniam uestro iuri debitam, propter infestam paganorum saeuitiam, nec per me poteram nec per alios transmittere, sed quia DEI gratia liberata est Italia, quanto citius potero, uobis transmittam. Precatur nostra humilitas, ut dignetur uestra sublimitas respondere per singula transmissa cum epistola.

Alme pater mundi dignus pro nomine PETRI,
Nomine quem sequeris utinam uirtute sequaris.
Sisque tuis famulis protector uerus et impos;
Commendes domino, coelo qui praesidet alto.

XII.

Rotulus attestationum super decimatione ecclesiae Lauriacensi competente.

NOTVM sit omnibus CHRISTI fidelibus praesentibus scilicet et futuris; qualiter tempore PILGRIMI episcopi synodo aggregata semel in Lauriacensi ecclesia, oratorio S. LAVRENTII martyris CHRISTI, secundo autem in basilica sancti AGAPITI martyris *Muttarn* orientales diocesanos suos, praestito iusiurationis sacramento, quid suae sanctae ecclesiae iuris in decimatione contingeret, interiacentes prouinciae inter *Anesum* fluuium et *Comagenum* montem synodice percontans, concordi responsione in unam hanc coniuere sententiam, penitus uidelicet ac continuatim omnem decimationem infra praescriptos limites, *Anesi* fluuii scilicet et *Comageni* montis, ante proximam barbaricam suae desolationis deuastationem, in ditione et potestate praedictae sanctae Patauiensis ecclesiae sibique praesidentium episcoporum et fuisse et adhuc iure esse debere, hac tantum excepta decimatione, quam ab aliis ecclesiasticis possessionibus ex dominica pertinentia ad partem usus ubique censuit dari, et eam tantum, quam ex antiqua regum munificentia constat esse traditam. Haec sunt nomina sacramentalium. *Meginhardt comes.* PABO *comes, Pupo, Wernerus, Engeldich, Eigil, Vtich, Mimilo, Wasigim, Gerolt, Adelfrit Gerboch, Hertine, Hacco, Ediram, Ernist, Azili, Allo, Mazil, Gozil, Volfker Gumpo, Erinpert, Ellip, Dietrich, Ozi, Salaman Zakko, Dieze, Gezo, Sinzo, Pezo, Gotti, Leuzman, Valto, Ello, Wizil Henro, Vdalger, Reginger, Altman.*

Praeterea notum sit cunctis, qualiter ad MISTILPACH habito ecclesiastico placito, praefatus episcopus PILGRIMVS populo sacramento obligato, ex quibus locis decimatio ad baptismales ecclesias iure pertinere deberet, interrogans, sub iurisiuratione promulgatum est. In primis ad Sirnich, hanc ex his locis respicere decimationem. Garstina, Sabanich, Strepurch, Rutte, Suamar, Rauuefeswanck, Tunzendorff. Dehinc ad Schonhering, decimam de Wilhering ad Nardin autem decimam de Agest, et de Bucchnauwe et decimam ecclesiae Wizmanni ad baptismalem ecclesiam Chrengelbach pertinere debere. Insuper uero Piritaschiricha cum una dotali huba, nec non et praedium ad Neuuarn ad iam dictam Patauiensem cathedram iure pertinere debere affirmabant. Huius testimonii sacramentalium nomina haec sunt, *Wernher, Rupo, Eigil, Macil, Hacco, Dietrich, Marquart, Ernist, Gumpo, Wolfger, Izo.*

Ecclesiae baptismales.

HI-

HISTORIA
OETINGENSIS
COENOBII
IN
BOIOARIA
CVM
DIPLOMATIBVS.

HISTORIA
NON VVLGARIS VETVSTATESQVE
OTINGAE BOIORVM,
EX
ANTIQVIS LITERARVM MONVMENTIS EXCERPTAE
A
IOANNE AVENTINO.
QVAEDAM VETERA MONVMENTA
DIPLOMATAQVE
DE VERBO AD VERBVM EXSCRIPTA.

IOANNES AVENTINVS Thurinomarus

CHristo deuotissimis sacerdotibus, Leonardo Vinomaro *decurioni, totique conlegio mystarum OTINGENSIVM. S.*

Commendatio historiae OETINGENSIS coenobii, a cultu DEIPARAE.

QVod superiore anno, patres amplissimi, recepi et proinde tamdiu uti obaeratus debui, summa cura atque in dustria, ueluti aes alienum, iamiam rependo atque dissoluo. Cum enim *iussu inlustrium principum*, perscrutando excutiendoque publicas Boiarie bibliothecas, ad *Boiorum res gestas* perscribendas, totum hunc annum impenderim: distuli hactenus hanc rem, non socordia, aut negligentia, sed ut certiora locupletioraque forent, quae adferrem. Alioqui ad id negocii pietatemque suopte ingenio procliuis. Nihil quippe gratius, acceptiusue, a nobis quidem mortalibus fieri potest Christo domino Deoque nostro: eiusque parenti *uirgini* exuperantissimae et secundum Deum optimum maximum, maxime colendae, quam, si huius augustissimi templi fortunas, originemque non uulgarem perscripsero, unde uelut ex fonte inicia religionis christianae, in Boiorum gentes deriuata sunt. Vbi etiam supremus ille opifex rerum, pater indulgentissimus, Deiparaque uirgo, superum regina, numen suum peculiariter produnt, maiestatem quotidie aperiunt, clementiam quam apertissime indies magis atque magis exhibent. Quamobrem non inmerito, occulta quadam fatorum serie, hunc locum non solum Boiorum genti, sed etiam toti Europae, perquam celebrem esse conspicimus.

Loci celebritas.

Galli, Sauromatae, Getae, Britanni.
Hispani, Siculi, Latinus, audax
Cimber, Dalmata, Pannones, Liburni,
Moesus, Thrax, Macedo, Scythae, Pelasgi.

Frequentes uotis conceptis, nuncupatis, adsunt, litant, uoti compotes domos abeunt.

Quo aut omnia ad cognoscendum apertiora sint et facilius memoriae haereant, rem ipsam paulo altius, a prima origine repetam et paucis per capita summatimque in principio explicabo. Atque, ut mercatores facere solent, tum alliciendi oblectandi, tum emundi causa, lectori harum mercium cupido exponam.

SVMMA CAPITVM.

Summa capitum.

De 1) situ

CAPVT I. *Dicam igitur primo atque explanabo, de huius* regionis *uetustate, antiquo cognomine, situ, regibus. Ex Beroso, Chaldaeo, Claudio, Ptolomaeo, Plinio, Veronensi, Strabone, Iulio Caesare, Tito Liuio.*

2) sub Romanis.

II. *Quando haec regio subiecta fuerit* Romanis, *et quod haec ciuitas, quam nunc uulgo uocant Otingam, colonia fuerit Romana, inibi quomodo sit a Romanis nuncupata. Ex Lucio Floro, Eusebio, diuo Hieronymo, Antonini Augusti itinerario.*

CAPVT III. *Quomodo et quando* Boii *in hanc uenerint regionem, Romanos expulerint ac maxima clade, proxime Otingam, adfecerint. Ex annalibus, publicisque Boiariae bibliothecis. Ex Eratosthene, Cornelio Tacito.* 3) Boii.

IV. *de* Otinga, *quis condiderit eam rursus et unde hoc nomen sortita sit, quod ibi* palatium, *sedes* regiaque *fuerit, principum et regum Boiariae. Ex Boiariae publicis bibliothecis et tabulis uetustis.* 4) Otingae natales,

V. *Quando et a quo* sacellum *dedicatum fuerit. Ex uita ueteri diui Ruperti et ea, quam Aribo episcopus Frisingensis carmine heroico perscripsit, Thessolono tertio, Boiorum duce.* 5) Sacelli,

VI. *Quod ibidem* monasterium *fuerit ditissimum, multorum sanctorum, ibi reliquae sacraque recondita fuerunt, brachium sancti Philippi, S. Maximilianus, S. Felicitas. Ex tabulis monumentisque antiquis.* 6) coenobii,

VII. *Ibidem esse* sepulturam, *mausoleumque ueterum principum et regum Boiarie. Ex uetustis tabulis et monumentis.* 7) mausolei,

VIII. *Quod monasterium* Otingense, *commendatum commissumque fuerit episcopo* Bathauino. *Ex instrumentis tabulisque antiquis.* 8) iurisdictio

IX. *Quando Otinga* destructa sit *ab Vngris, ex annalibus et tabulis Boiarie et publicis rerum Boiarum scriptoribus.* 9) casus;

X. *Quis* conlegium sacerdotum *condiderit. Ex monumentis conlegii.* 10) collegium

XI. *et XII. Referentur diplomata tabulaeque, datae a Carolomanno rege Boiorum. A Carolo tertio, imperatore Romano, fratre eius. Ab Arionulpho Augusto filio Carolomanni. A Litauico tertio filio Arionulphi, quae ego Bathauiae et in Ranisouensi coenobio, de uerbo ad uerbum exscripsi.* 11) diplomata.

CAPVT I.

De regionis *Otingensis uetustate situ et regibus.*

Vetustissima regionis divisio.

Egio cis Oenum (in qua sitae sunt *Otinga*, *Iuuauia*, hoc est Saleburgium, Burgusium, Brundunum et caetera huiusmodi oppida et urbes) ab orientis ora, Pannoniam (id est Vngariam) excipit: a meridie alpibus ab Italia summo- B uetur. A Germania magna Danubio: a Vindelicis uero Oeno flumine, separatur. Adpellatur a Graecis Romanisque *Noricum*. Estque duplex.

Noricum.
- *Ripense*, nunc Austria uocatur et particula Boiarie, quod in ripa Danubii Oenique protendatur.
- *Mediterraneũ.*
  - Primum iam comitatus *Tyrolii* uocari solet: Oenus a Rhetis, hoc est, Engadinis diuidit.
  - Secundum est nunc *Stiria*, *Carynthia*, episcopium *Saleburgense*.

Caepta est ea regio habitari, paulo post diluuium, fuereque primi reges A *Hebrus* et *Hyster*, filius *Hebri*, a quo *Danubius* et *Hystria* nomen habet. Hi cum Tuiscone conditore Germanorum et Sarmatarum profecti sunt ex Asia in has regiones. Tuisconem Berosus tradit esse filium Noae. Maiores uero nostri indigetem crediderunt ex terraque editum prodiderunt et in numerum Deorum retulerunt. Post hos reges fuisse reperio Tibelimum, peculiarem Noricorum Deum, et Taurum, a quo Taurisci dicti sunt. Seruat adhuc mons Taurus nomen in ea regione. Hunc subsequitur *Panno*, a quo pars Norici, Pannonia dicta adhuc cognomen (Pongeu) retinet. Succedit huic *Penno*, a quo Penninae alpes et mons Penninus (quem Venusticum, hoc est, Venstermons uocare solent) ubi Athesis et Oeni fontes sunt. Praefuit etiam huic regioni *Venno*, a quo Vennones, qui ortum Athesis accolunt, dicti hi cognomen retinent (Vensgeu) potitus est dehinc rerum *Noricus*, filius *Herculis*. Item anni regis Germaniae magnae, a quo Noricum cognomen recepit, condidit hic C *Noreiam* urbem, supra Aquileiam CL. millia passuum, ubi Carbo dux Romanus, pugnaturus cum Cimbris, sine praelio tamen discessit.

Incolae terrae fabulosi eruti ex mendacissimo Beroso.

Tempore Iulii Caesaris, paulo ante natum Christum, rex huic regioni praefuit nomine *Voccio*, hic Caesari contra Pompeium in bello ciuili trecentos equites in auxilium misit. Eius quoque sororem duxit *Ariouistus*, rex Germaniae magnae. Post hunc fuit ultimus Noricorum rex *Critosirus*, post quem

Reges circa Otingam.

Noricum redactum est in prouinciam Romanam.

CAPVT II.

Quando facta haec regio prouincia Romana *et quot annos* Romanis *subdita fuerit.*

Otinga sub Romanis ad an. 508.

QVintodecimo ante natum Christum anno, imperator *Augustus*, per priuignos suos *Tiberium* et *Drusum*, *Noricum* subegit in formamque prouinciae redegit. Ea Romani potiti sunt quingentis fere annis, eamque per praesides administrarunt, complures condiderunt urbes, quas Romano milite firmarunt. Inter quas ob opportunitatem loci amoenumque situm, quod longissime, latissimeque ex editiore loco, ad radices alpium prospectus pateat, haec colonia a Romanis deducta est. Ipsi eam pontes Oeni uocitarunt. Condiderunt et plerasque alias Romani in Norico urbes, Romanoque colono oppleuerunt Iuuauiam (Saleburgium est) Laureacum archiepiscopium, nunc in uillas, quae nomen seruant, abiit, sed ea nihil ad propositum.

CAPVT III.

Quomodo et quando Boii *in has regiones transitum fecerint et circa pontes Oeni, que nunc Otinga est, Romanos fuderint.*

Otinga sub Boiis ab anno 508.

BOii antiquissimi Germaniae magnae populi, ut qui genus suum ad Herculem Alemannum referant, primas habuere sedes in Hercynia sylua. Ab ipsis adhuc Boiemia nomen seruat, id declarat lingua Germanica Boiorum patriam.

Imperatore *Anastasio* procuratore occidentis *Theoderico* rege Gothorum, Litauico, id est, rege Francorum, anno a nato Christo D. VIII. Boii cum Sueuis, duce Theodone primo, ueteres sedes (quas in Germania magna diu tenuerant) relinquunt Ex Germania magna, traiecto Danubio, in Romanas prouincias transitum faciunt. Nam Rhenus et Danubius, maxima Europae flumina, termini limitesque fuerunt Romani imperii, uti Claudianus quoque poeta eleganter describit. Eius carmina haec sunt.

Prominet Hercyniae confinis Rhetia syluae.
Quae se Danubii iactat Rhenique parentem.
Vtraque Romuleo praetendens flumina regno.

Sedes uero Sueuorum Boiorumque relictas occuparunt Venedi (qui et Sclaui) ducibus Zechone Crocoque, quas adhuc possident Boii. Igitur ex regione, quae trans Oenum est, undique Romanos deturbant, plerasque urbes capiunt, quasdam solo aequant, quarum uestigia adhuc adparent, omnia copiose in annalibus explanabo. Romani cis Oenum, ad pontes Oeni, ubi nunc Otinga est, uires, praeside Seuero conlegunt, seque muniunt et Boios arcere parant a transitu amnis. Theodo dux Boiorum cum suis, non adeo procul ab Oeno in ripa Rotae fluminis castrametatur, unde Theodophoro pago nomen est. Simul occasionem expectant traiiciundi Oeni. Paulo post tamen re infecta ex hac uita migrat, succedit filius Theodo secundus, quem plaerique primum uocare solent, quod primus Boiis finem peregrinationis diutinae fecerit et statas sedes adsignauerit atque distribuerit.

Anno Christi. DXX. *Theodo* magnus, qui et secundus, proxime Brundunum, ad ostia Matichae fluminis, Oenum cum copiis transmittit, ibi adhuc campus nomen seruat: nam Theodophorus hoc est Theodonis uadum uulgo uocari solet. Inde in Romanos fortiter arma mouet, insidiis quoque in proxima sylua positis, Romanos nihil tale suspicantes de improuiso primo mane ad pontes Oeni, hoc est Otingas, adgreditur grauissimo praelio fundit sternit. Concidere uires eo certamine Romanorum. Extat locus cognomine *Morchouelta*, hoc est caedis campus. Quin etiam uetus huius oppidi insigne est *lupus*, sub fruticeto in insidiis delitescens, monumentum non uulgare huiuscemodi conflictus. *anno 520.* *Mordfild.*

Romani hac clade perculsi, simulque animo omnino fracti, *Pannonias, Moesias, Noricum*, Vindelicum, timore Boiorum relinquunt, in Italiamque non tam transmigrant, quam aufugiunt. Ita posthac hucusque hae regiones a Boiis possesse sunt. Vberius caetera in historia Boiorum referentur.

CAPVT IV.

Quis Otingam ita uocarit *et quod ibi fuerit* palatium *principum regumque Boiarie.*

Anno 537. Nomen ab Otone Otinga.

ANno Christi DXXXVII. Theodo secundus fato natureque concessit, reliquit tres filios, *Theodoualdam*, *Theodonem* tertium et *Otonem*, qui uarie a scriptoribus nostris adpellari solet. Plerique *Öutonem*, alii *Vdonem*, alii *Odonem* uocitant. Sunt et qui *Hutonem* nuncupent, sed utcunque nominetur, a custodia hoc nomen apud Germanos deductum esse pro uero constat. Ex quo latini ob elegantiam sermonis fece-

Oto idem quam pastor et custos.

fecere Otonem. Hic *regiam* suam *praetoriorumque* pontes oeni constituit, a seque Otingam siue Huodingam aut Otingam, utrumque enim in uetustis lego monumentis, cognominari iussit. Ego imitatione et analogia auctoritateque fretus Vtinum adpellabo, ubi ob commoditatem situs, quod opportuna urbe sit aucupiis, uenatoribus, piscationibus, frequentes reges et principes Boiorum habitarunt. Ob crebras etiam Hunnorum, Venedorum, Vgrorum irruptiones in Noricum, celebres ibidem fuisse conuentus principum imperii Romani reperio. Extat adhuc ibidem ostenditurque in templo medio diui *Philippi* sepulchrum imperatorum, regum et principum nostrorum. Id quod etiam Annales uetusti, uetera literarum monumenta, antiquae tabulae testantur. Omnia infra de uerbo ad uerbum ex archetypis summa fide transscripta offendes.

Palatium Otingense.

CAPVT V.

Quis sacellum *condiderit.*

De originibus sacelli Otingensis an. 537.

MOrtuo Theodone secundo, ut iam diximus, anno Christi DXXXVII. ad eius filios Theodonem tertium Otonemque, diuus *Rupertus*, regio Francorum genere prognatus, legatus Christi profectus est, eosque philosophiam christianam, explosa falsorum Deorum superstitione recipere persuasit. Theodonemque *Reginoburgii*, ipsa est Ratisbona, Otonem uero *Vtini*, Otinga est, sacrosancta aqua, more christianorum, lauit. Duoque templa, extructa propere a principibus, proxime praetoria, Christo domino Deoque nostro et eius genitrici deiparae uirgini dedicauit. Vnum *Reginoburgii*, alterum *Vtini*, utrumque uetus uocare solent. Inaugurauit quoque idem haud procul ab Vtino templum, diuo Maximiliano *Burgiochiricha* nuncupatur, cubatque in ripa fluminis Matichae. Maiores nostri religiosissimi mortales sic habuere. *Nos esse templa Dei, quae non auro aut argento, sed uirtutibus bonisque artibus excolenda sint*, non ad ostentationem aut uoluptatem itaque, sed ad necessitatem extruxerunt aedificia, quae iniuriam coeli arcerent, proinde perangustis contenti fuere delubris.

Prima templa abhorrent ab elegantia et adparatu.

CAPVT VI.

Quod Vtini *monasterium fuerit* ditissimum.

Diuitiae Othingae an. 876.

CIrciter annum Christi DCCCLXXVI. Carolomannus rex Boiorum et Italiae potius est rerum. Hic Vtini frequens habitauit, ibique sacratis uiris contubernium magnifice extruxit, liberalissime locupletauit, et sacrosancta multorum diuorum ossa, undecunque conlegit, maximaque pietate ibidem condidit. Brachium nimirum diui Philippi, diuum Maximilianum, diuam Felicitatem, quemadmodum haec omnia latius in tabulis infra subiunctis continentur.

Carolomanni quoque frater *Carolus* tertius Romanorum imperator, munificentia regia coenobium Vtinense ditauit, quae in tabulis comprehenduntur, frustraque hic referuntur.

CAPVT VII.

Vtini esse sepulturam *regum et principum nostrorum, quin etiam incunabula.*

Otingae mausoleum an. 880. Carolomanni.

ANno christianae salutis DCCCLXXX. XII. Calend. Aprilis obiit mortem Vtini, ibique sepultus est *Carolomannus*, rex Boiorum et Italiae, filius Litauici regis Boiorum et Franciae, nepos diui Litauici primi, Romanorum imperatoris augusti, pronepos Caroli magni, qui primus Germanorum Romano potitus est imperio. Hic Carolus magnus anno Christi DCCLXXXVII. Thessolonum tertium ducem Boiorum, eius uxorem Litopyrgam, filiumque Theodonem octauum, cepit et tondi iussit, ac in coenobium Laureacum, Rheno conterminum, conclusit. Nam Carolo obedire detrectabant, datam fidem saepius fregerant, cum Hunnis, hostibus Caroli, foedus inierant, iuxta legis igitur Salicae decreta crimine leasae maiestatis condemnati fuerunt Carolus eiusque posteri posthaec potiti sunt Boiaria.

Anno a nato Christo DCCCXCII. *Vta*, uxor Arionulphi imperatoris augusti, enixa est Vtini filium, cui nomen aui Litauici parentes dixerunt. Mysteriis religionis christianae initiatus est ibidem, ab Hatone archiepiscopo Moguntino, et Adalperone pontifice Augustensi.

Arnulfi an. 899.

Anno salutis christianae DCCCXCIX. sexto Calendas Decembris, *Arionolphus* imperator augustus pediculari morbo Vtini perit ibique humatus est magnifice, apud parentem suum Carolomannum. Ita quidem scriptum reliquit regino, praesul Prumensis, qui ea tempestate praefuit coenobio. Meminit quoque et refert Otto Frisiorum episcopus, filius diui Litoualdae, principis orientalis Boioriae. Leo tamen nonus pontifex maximus, Reginoburgigii eundem sepultum declarat, ubi eius sepulchrum in diui Hemerii templo de-

monstratur, et eidem quotannis parentatur, egenisque panes erogantur.

CAPVT VIII.

Quod monasterium Vtinense commendatum fuerit episcopo *Bathauino.*

Otinga ab an. 898. sub episcopo.

ANno Christi DCCCXCVIII. Arionulphus imperator augustus in Ranisouensi praetorio, quaedam praedia commutat. Ea enim, quae Vtinenses monachi possederant in Italia ad lacum Benacum, data a Carolomanno patre Arionulphi, Arionulphus accepit. Aliaque in germania ut uiciniora magisque utibilia reddit. Ibi fatetur, templum Vtinense perpetuo spectare ad ius ditionemque episcopii *Bathauiensis*, quamobrem adhuc sacerdotes Vtinenses, Bathauiensium ritu, non Iuuauiensium, quorum municipium est, superos salutant. Huius diplomatis copiam mihi fecit Vigileus pontifex *Bathauiae*, opera Philippi Tanzer, sacerdotis et a secretis episcopi, uiri harum rerum perquam periti.

CAPVT IX.

Quando et a quibus Vtinum destructum sit.

Casus Otingae an. 907.

POsteaquam *Arionulphus* imperator augustus uita defunctus est, Vgri, qui paulo ante ex Scythia, rege Cusala, in hanc regionem, quam adhuc possident, transitum fecerant atque migrarant, audita morte imperatoris, Italiam igne, ferro, flamma deuastant, urbes diripiunt, incendunt, conplures episcopos occidunt, obuos quosque uiginti fere millia uno die trucidant. Reuersique deinde domum, dolo legatos de pace ad Boios mittunt. Ipsi tamen interim de improuisu impetum in orientalem Boiariam faciunt, unoque die plus quam CCL. millia passuum longe, late, igne, ferro, flamma depopulantur. Boii ubi hoc acceperunt, subito correptis armis, obuiam ire hosti parant, uindicaturi tam insignem cladem, contumeliam atque perfidiam. Vgri certiores facti, cum immensa praeda, captiuorumque ingenti numero, domum redeunt. Pars tamen exercitus in aquilonari Danubii ripa depopulari regionem non cessat. *Litonalda* dux Boiorum, qui sub Arionulpho Litauicoque eius plio, Boiariam procurabat, fortiter occurrit cum Boiis, primo impetu mille ducentosque hostium in Danubium agit atque submergit, magnaque gloria de hoste triumphat. Paulo post tum Vgri reparato exercitu conlectoque milite, arma hostili animo in Boios mouent, Litoualdam ducem Boiorum, Theodomarum primum archiflaminem Iuuauiensem, Zachariam Saconensem, Brixinensis est, Ottonem primum Frisionum pontificem infeliciter occurrentes, et haud auspicato pugnam cientes, circumueniunt atrocissimoque praelio uiriliter repugnantes (nam treis continuo dies pugnatum est) occidunt, maximam Boiariae nobilitatis partem trucidant. Deinde totam Boiariam, nemine resistente crudelissime deuastant, fit fuga in tutiora loca, nemo, nisi in tutissimis locis, Vgrorum praestolatur aduentum. Vgri occisorum sanguinem potant, foeminas cum pueris capillis colligantes, ut pecora captiuas abducunt. Inter alia *uetus Vtinum* cum sacratorum uirorum contubernio (erat enim tum in his regionibus coeni unicum oppidum) diripiunt, incendunt, sola aedicula deiparae uirginis, nescio quo fato, uim hostis non sensit. Suburbana in oppidum postea abeunt, quae nunc est nouum Vtinum: sacra, quae in coenobio ueterique Vtino recondita fuerant, aut alicubi infossa, aut alio translata sunt. Hac tam insigni clade Boiarii lacessiti, ne tam facile transitus Vgris in hanc regionem pateret, Anassum flumen muniunt, ibique nouum oppidum condunt. Ipsi Anassoburgium uocant, nunc nomen fluminis seruat. Factum hoc praelium anno Christi DCCCCVII. Imperatores nostri pacem annuo tributo mercati sunt.

CAPVT X.

Quis conlegium sacerdotum *construxeit.*

ANno a nato Christo MCCXXXIII. Litauicus primus dux Boiorum praefectusque praetorio Rhenano, conlegium duodecim sacrorum sodalibus antistitique de integro condidit uiuusque sibi legit locum monumenti, praefecitque contubernio coetuique pastophorum Fridericum Striphium, quem uulgo praepositum uocitare solent. *An. eadem*

CAPVT XI.

DIPLOMATA VETVSTA LITERARVMQVE INSTRVMENTA, quae adhuc Bathauiae extant. Vigileus pontifex Bathauinus, Philippus quoque Tanzer sacerdos, a secretis, horum, *Codicillus diplomatum*

rum mihi copiam fecerunt. Caspar quoque presul Ranisouensis, uir perquam humanus, pleraque huiusmodi monumenta mihi exhibuit.

Omnia summa fide exscripsi.

NVM. I.

Donatio Carolomanni regis Boiorum.

I. *Diploma* CAROLOMANNI *anno* 867. *donatio facta Otingae.*

IN nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. Carolomannus, diuina auxiliante clementia rex. *Si de rebus terrenis, quas diuina consecuti sumus clementia, fidelibus quibuscunque nostris, idcirco adiutoria aeterna praebere contendimus, ut nobis in secularibus negotiis deuotiores existant, quantomagis nobis praemeditandum summopere est, ut etiam de ipsis terrenis rebus, pro amore diuino atque pro aeterna remuneratione, ecclesias Dei, ditare satagamus. Quapropter nouerit omnium fidelium Dei ecclesiae industria, tam praesentium scilicet quam futurorum, quorum diuina inspiratione conpuncti, conplacuit nobis tradere pro augmento mercedis aeternae, quandam abbatiam, quae dicitur Mataseo, ad monasterium nouiter a nobis a fundamentis constructum, in loco qui dicitur* Otinga, *quod etiam in honore sanctae Dei genitricis semper uirginis* Mariae, *et sancti* Philippi *apostoli domini nostri Iesu Christi, aliorumque sanctorum plurimorum, quorum reliquias Deo propicio adgregare potuimus, ornatum esse cernitur, ea uidelicet ratione praefatam* abbatiam, *ad supra nominatum monasterium tradidimus, ut ab hodierna die, cum omnibus ad hanc ipsam abbatiam pertinentibus, tam traditione regum, uel etiam aliorum liberorum hominum, ad iamdictum monasterium a nobis constructum perpetualiter pertineant, sine ullius successoris nostri contradictione. Insuper etiam notum sit tam praesentibus quam futuris, quorum illam* capellam ad Otingas *et ad illam curtem ad* Buoche, *ad praefatum monasterium ad* Otingas *tradidimus, cum omnibus attinentiis, terris cultis, incultis, agris, mancipiis, pratis, pascuis, syluis, aquis, aquarumue decursibus, quesitis et inquesitis, Omnia enim haec, quae supra memorauimus, tam ipsam abbatiam ad Mataseo, quam ipsa duo loca, id est, illam capellam ad Otingas, et curtem ad* Buoche, *ex integro tradidimus ad iam saepe dictum monasterium, perpetuis temporibus possidendum. Ita ut nullus deinceps, nec de parentibus, nec de filiis, si eos nobis Deus dederit, neque de nepotibus siue de successoribus nostris, hanc traditionem nostram uiolare uel inquietare audeat: si quis uero, quod absit, hoc praeceptum donationis nostrae, infringere disposuerit, primum iram Dei sanctorumque eius incurrat, et in die iudicii tremendi, pro hac ipsa temeritate redditurus rationem ante dominum fiat. Sed liceat seruis Dei ibidem Deo famulantibus cunctas res praefatas, ad laudem Dei eorumque sustentationes, perpetuis possidere temporibus, quatinus quiete uiuant, pro nobis, atque cuncta sancta Dei ecclesia, Deum attentius exorent. Et ut haec auctoritas traditionis nostrae firmior habeatur et uerius credatur, ac diligentius conseruetur, manu propria subter eam firmauimus, et* annuli nostri *impressine sigillari iussimus.*

Signum domini serenissimi (L.S.) Carolomanni regis.

Madalvvinus *notarius ad uicem* Baldonie *cancellarii recognoui. Data sexto Calend. Martii, anno Christo propicio, primo regni domini Carolomanni, serenissimi regis Boiorum. Indictione nona. Actum* Matachouae *curte regia, in Dei nomine feliciter, amen. Anno Christi* DCCCLXXVI.

NVM. II.

Alia Carolomanni regis Boiorum donatio.

II. *Diploma* CAROLOMANNI *an.* 878.

IN nomine sanctae et indiuiduae trinitatis, CAROLOMANNVS diuina fauente gratia rex. *Si pro amore Dei ac reuerentia sanctorum illius, locis Deo dicatis, nostrisque laboribus, a fundamentis, Christo miserante, extructis et terrenarum praebere satagamus rerum, liquido nobis inde aetera credimus peruenire praemia. Quapropter nouerit industria omnium fidelium nostrorum praesentium scilicet et futurorum, quorum pro redemptione animae nostrae ac coniugis parentumque nostrorum, quasdam res proprietatis nostrae in partibus Carentaniae, Scaluiniaeque regionis sitas, ad sanctum Maximilianum confessorem Christi, nec non et ad sanctam Felicitaem, septem filiorum martyrum et matrem tradidimus. Quorum corpora in* nouam nostrae aedificationis basilicam ad Otingas, *collocare in timore et amore Dei omnimodis curauimus, cui uenerabilis abbas* Werinolphus *praeesse dinoscitur, quatenus in luminaribus eiusdem ecclesiae et in alimoniis pauperum seruorumque Dei ibidem degentium perpetualiter perficiant in augmentum. Dedimus nan-*

nanque ad praefatas sanctorum Dei reliquias, locumque nominatum, curtem illam ad Trebinam *cum domibus et uniuersis aedificiis, cum* mancipiis infra curtem morantibus *utriusque sexus nouemdecim, cum mansis LXX. cum agris cultis, incultis, pratis, pascuis, syluis, aquis, aquarumque decursibus, mobilibus, inmobilibus, et cum omnibus pertinentiis et adiacentiis. Termini uero eiusdem nostrae donationis ita se concludunt. Tendunt igitur in partes occidentales sursum per fluuium* Traun, *usque in eum locum, qui uulgo dicitur ad* Buochun, *in aquilone inter duos lacus, qui ibi sunt, se continent. Et in orientem iuxta illum lacum simulque cum lacu, usque in eum locum, ubi rubea petra e regione eiusdem loci prominet. Et in meridiem usque in riuulum, qui dicitur* Durrenpach. *Et sic usque ad pontem* Villach. *Insuper et montem* Sikkouua. *Ad eundem locum praescriptum dedimus, quatinus haec omnia cum omnibus integritatibus suos, ad praefatos sanctos Dei, per hoc praesens praeceptum munificentiae nostrae, sine ulla diminuratione seu molestatione pertineat.* Liceatque praenominato abbati suisque successoribus, easdem res ordinare, disponere per omnia, iuxta id, quod ipsis fratribusque sub eis degentibus conplaceat. *Et ut haec auctoritas nostrae donationis per futura tempora firmior habeatur et uerius credatur, manu propria nostra subter eam firmauimus, et annulo nostro sigillari iussimus.*

Signum Carolomanni (L.S.) inuictissimi regis.

Madalvvinus *notarius ad uicem Theothmari recognoui.*

Data quinto idus Septembris, anno Christo propicio tertio regni domini Carolomanni, piissimi regis in Boiar[ia], et primo in Italia. Indictione XI. Actum Rantersdorff curte regia, in Dei nomine feliciter, amen. DCCCLXXVIII.

Rantersdorff, nunc est *Rannshofen* coenobium, proxime *Brundunum* urbem, ubi quondam palatium regium, et sedes iudicum uectigaliumque aerarium fuit et publicanorum, uti nunc est Brunduni, ita uetera monumenta eiusdem caenobii indicant.

NVM. III.

Caroli tertii fratris Carolomanni regis Boiorum et Italiae donatio.

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis, CAROLVS, diuina fauente clementia imperator augustus. *Si locis diuinis cultibus mancipatis, aliquid emolimenti contulerimus, praesentis uitae prosperitatem a Deo nobis donari credimus, et aeternae uitae beatitudinem consequi non dubitamus. Quapropter comperiat omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet et futurorum industria, qualiter nos ob amorem Dei, ac pro remedio* animarum parentum nostrorum, *genitoris et genitricis nostrae, fratrum sororumque nostrarum, ac pro nostra et coniugis nostrae aeternae remuneratione* nouas res *de* curtibus nostris *subternominatis, omnium rerum, ad capellam, quae sita est in uilla, quae dicitur* Otinga, *perdonauimus. Id est, de* Weles, *de* Aternhoua, *de* Matachoue, *de* Rantersdorff. *De* Muninga, *de* Schwindilenbach, *de* Otingen, *de* Ostermundigen, *de* Saltzburchoue, *de* Salina *de* Attila, *de* Osterhoua, *de* Dingoluingan, *de* Liuchingen, *de* Incingan, *de* Peringan, *de* Chreminchhoue, *de* Veldan, *de* Helfendorf. *Et nonam partem in uitae ad* Rantersdorff *et* Tabshaim. *Ideoque hos nostrae auctoritatis apices inde conscribi mandauimus, per quod decernimus atque omnino sancimus, ut praefatae res, ad praefatam capellam deinceps securiter atque inuiolabiliter permaneant, nullo unquam* successorum *nostrorum eas* inrumpente. *Et ut haec largitionis nostrae auctoritas firmior habeatur, manu propria subter eam firmauimus, et annuli nostri impressione iussimus insigniri.*

III. Diploma Caroli III. ann. 885.

Signum Caroli (L.S.) serenissimi imperatoris augusti.

Amalbertus notarius, ad uicem Luitvvardi archicancellarii *recognoui. Data VIII. Kalend. Septembris, anno incarnationis dominicae D.CCCLXXXV. indictione III. Anno imperii piissimi imperatoris Caroli, in Italia quinto, in Francia quarto, in Gallia primo. Actum ad* Weibelingam *in Dei nomine feliciter amen.*

NVM. IV.

ARNOLPHI imperatoris instrumentum filii Carolomanni regis Boiorum.

IN

IV. *Diploma* ARNVLFI *an.* 898.

IN *nomine sanctae et indiuiduae trinitatis.* A ARNOLPHVS diuina fauente gratia imperator augustus. *Notum sit omnibus sanctae Dei ecclesiae fidelibus, tam praesentibus quoque futuris, qualiter nos pro aeternae felicitatis adipiscenda mercede, necnon per supplicationem Wiching uenerabilis episcopi cuidam fideli ac religioso presbytero, cui nomen* Ellenbrecht, *tales res, quales hactenus in beneficium* in Rantersdorff *muneris nostri largitate tenebat,* B *id est capellam, quam nos in honore Christi et sancti* Pancracii *a fundamentis construximus, doteque opportuna et ecclesiastico ornatu accumulauimus, cum omnibus que modo pro praeceptum nostrum illuc conlata sunt, uel in futuro conlata erunt, integriter ad proprium diebus uitae sue concessimus, cum curtilibus et edificiis, famulis et utriusque sexus mancipiis, uineis et uinitoribus,* C *censibus, agris, pratis, pascuis, syluis cum* foresto *ad* Hengiste, *aquis aquarumque decursibus, piscationibus, molendinis, uiis et inuiis, exitibus et reditibus, terris cultis et incultis, quesitis et inquirendis, mobilibus et immobilibus, uniuersisque adpendiciis et adiacentiis suis. Iussimus quidem hoc praesens auctoritatis nostrae praeceptum inde conscribi. Per quod decernimus atque iubemus, ut pernominatus hono-* D *rabilis presbyter, ipsam capellam in* Randersdorff *consistentem cum pertinentiis suis, omni tempore uitae sub usu fructuario teneat, habeatque atque possideat, absque ullius persone offendiculo, ea uidelicet ratione, ut eadem* capella *cum uniuersa integritate sua, post obitum ipsius ad sanctum* Philippum apostolum, *cuius sacratissimum membrum in uilla Otinga uenerabiliter humatum est, in memoriam patris no-* E *stri* Carolomanni regis, qui ibidem corporaliter requiescit *reconditus, nec non pro remedio animae nostrae, conuersatur ita, ut sub iure* Otingensis *ecclesiae perenniter consistat prouisorumque illius. Et ut hoc praeceptum diligentius nemine inrumpente in perpetuum conseruetur, manu nostra id subtus roborantes, anulo nostro iussimus insigniri.* F

Signum domini (L.S.) *Arnolphi imperatoris augusti.*

Engelpero *notarius, ad uicem* Diotmari archicapellani, *recognoui. Datum. XVI. Kalen. Nouembris. Anno dominice incarnationis DCCCXCVIII. Inditione II.*

Anno XI. regni Arnolphi regis, imperii autem III.

Actum ad regina ciuitate in Dei nomine foeliciter Amen.

NVM. V.

LVDOVICI tertii, filii Arnolphi imperatoris, donatio.

V. *Diploma* LVDOVICI *an.* 901.

IN *nomine sanctae et indiuiduae trinitatis.* LVDOVICVS gratia Dei rex. *Nouerint omnes fideles nostri praesentes et futuri, quia nos diuina adflati instinctu et per interuentum atque admonitionem* Gunzboldi *et* Megiwardi comitum nostrorum, *tradidimus ad capellam sanctae Mariae genitricis Dei, in uilla, que dicitur* Otinga, *constructam, pro ueneratione sancto Resp. ibi quiescentium nec non diuorum parentum nostrorum aeterna salutatione, nostraeque animae remedio,* hobam *unam ad opus nostrum hactenus, que dicitur* Hohchrihha, *pertinentem, cum habitatore desuper habitante,* Rodgrim *nominato, suaque uxore nomine* Rihhilt *ac filiis eorum, cunctisque pertinentiis suis, cum curtilibus et edificiis, agris, pratis, campis, pascuis, syluis, aquis, aquarumque decursibus, piscationibus, uiis et inuiis, exitibus, reditibus, quesitis et inquirendis, cum omnibus iuste legitimeque illuc pertinentibus. Vnde hoc quoque praesens praeceptum nostrum fieri decreuimus, quatenus memoratae res, nullo inquietante, sed Deo auxiliante, perpetuis temporibus, ad iamdictum sacrosanctum locum, cui uenerandus abbas,* Purchardus *nomine, moderno tempore, praeesse dinoscitur, ad usus fratrum ibidem canonice degentium integriter pertineat, eo rationis tenore, ut rectores eiusdem basilicae, tam de hac nostra donatione, quamque praedicte domus de causis, liberrima semper utantur potestate, quicquid exinde pro communi decreuerint utilitate faciendum, ut eos pro nobis antecessoribusque nostris, attentius domini misericordiam exorare delectet. Et ut haec auctoritas nostra, firmiorem in Dei nomine obtineat stabilitatem, propria manu nostra, in praesentia procerum nostrorum subtus firmauimus et anuli nostri impressione iussimus adsignari.*

Signum domini (L.S.) *Ludouici serenissimi regis.*

Engilbero *cancellarius ad uicem* Theodmari *archicapellani recognoui.*

Data VII. Idus Augusti. Anno dominice incarnationis DCCCCI. Inditione IV.

Anno regni Ludouici serenissimi regis secundo.

Actum Otinga curte regia in Dei nomine feliciter Amen.

MONASTERII
MVRENSIS
ORIGINES
CIRCA C. ANNVM CIↃ C XXX.

ORIGI-

ORIGINES MVRENSIS MONASTERII,

In Heluetiis atque adeo Europa uniuersa celeberrimi, ORDINIS S. BENEDICTI.

SEV ACTA FVNDATIONIS, CVM BREVI CHRONICO SAECVLI VNDECIMI, QVO MAIOR SCRIPTORVM PENVRIA FVIT.

Cumque uariis priuilegiis apostolicis ac Caesareis, principum, aliorumque fidelium antiquis largitionibus et aliis authenticis eiusdem coenobii monumentis, atque imprimis antiquissima principum fundatorum

GENEALOGIA:

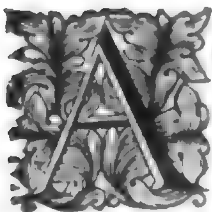
Hactenus desiderata et a nonnullis laudata, ac summopere commendata, nunc demum ex uetustissimo codice Murensi edita.

AD ILLVSTRISSIMVM et REVERENTISSIMVM ABBATEM

D. D. IO. IODOCVM.

Nunc maxima cum laude coenobii MVRENSI praesidentem.

LECTORI BENEVOLO.

Ctorum collector, quamuis anonymus, fidelissimus sane ac certissimus auctor, monachus fuit Murensis monasterii. Vixitque ante annos fere quingentos: nimirum, ut ipse testatur, sub RONZELINO *abbate, de quo ibidem agitur in instrumentis annorum 1128. et 1132. Scripsit autem ut uidetur paulo post obitum Adelberti comitis circa annum plus minus 1142. Monuitque posteros ut sicut ipse quae uel ante eum uel suis temporibus huic sanctae ecclesiae collata fuerant, descripserat: sic et illi facerent qui post ipsum uenturi erant. Vnde non uana forte fuerit eorum coniectura, qui* GENEALOGIAM *ACTIS praefixam non unius tantum authoris fuisse dixerint, sed duorum. Quorum prior fuerit uel idem actorum scriptor, uel alius eiusdem coenobii monachus ipsi coaetaneus, qui genealogiam duxerit usque ad Richenzam de Fierrito, quae idem saeculum non longo excessit: ubi stemmatis pars prior non incommode constitui poterit. Recte enim partem alteram seu supplementum conficient quae subsequuntur, ab Alberto marito Itae de Pfullendorff et deinceps, diuerso omnino stylo et speciali loquendi formula conscripta,* per Itam, *inquit,* per Agnesam, per Helvvigam, per filiam Lutholdi, etc. *quae continuatorem potius redolent, quam primitiuum auctorem, qui priorem partem uerbis diuersa prorsus ratione conceptis tradiderat, foeminas semper maritorum cognominibus potius, quam paternis ac Gentilitiis distinguens.* Itam *uidelicet* de Habspurg, Richenzam de Lentzburg, Itam de Tierstein, Adelheidam de Huneburgi, Richenzam de Chiburg, Gertrudem de Munpelgard et Richenzam de Fierrito. *Quod continuatori non ita placuisse constat, cum aliam dictionis formam usurpare maluerit. Quo uero tempore continuator suum GENEALOGIAE SVPPLEMENTVM attexuerit, hinc colligi uidetur, quod inter liberos Alberti et Helwigae, duos tantum filios Albertum et Hermannum recenseat: omisso tertio, ab anno 1242. passim celebrato: qui tunc uel nondum natus, uel inter huius ecclesiae benefactores nondum referri meruerat, saltem monachis nondum innotuerat. Quam ob rem paulo ante annum 1240. adscriptum fuisse huiusmodi stemmatis supplementum, non immerito conicere licebit. Hoc uolui ut scires. Vale.*

Aetas auctoris anno 1128.

Chronica talia non auctoris unius.

Continuatoris aetas 1242.

DE GENEALOGIA FVNDATORVM MVRENSIS MONASTERII.

Franciscus Guillimannus in Habsburgiacis, libro IV. cap. III. pag. 132.

GEnesis Murensis monasterii fundatorum.

Idem libro V. cap. IV.

Maior apud me fides libelli fundatorum Murensis monasterii, super antiqua instrumenta. Is libellus expressim, etc. sic genealogiam ducit, etc. *Ita de Thierstein, siue Homberg, genuit Vernerum et Rudolfum de Habsburg, idem Vernerus genuit Adelbertum, Gertrudem de Mimpelgart, Richenzam de Fierrito.*

Idem libro VI. cap. II.

Non solum genealogiae libellus fundatorum monasterii Muri fideliter notauit, sed etiam publica probant aliorum monumenta.

DE ACTIS MVRENSIBVS.

Franciscus Guillimannus in Habsburgiacis lib. III. cap. II.

LIber fundationis Murensis monasterii, quem ego, praeter instrumenta, uetustissimum et certissimum auctorem super hac re habeo, sequorque.

Idem libro IV. cap. I.

Mihi ante testatum, utcumque se reliqua habeant, acta me in posterum, memoriasque Murenses praecipue secuturum et proditurum.

Idem lib. V. cap. I.

Atque hactenus quidem acta, siue actorum quod superest fragmentum. Cetera desunt, si quae sunt. Nam uix multo ultra progressum reor. Quae, etsi stilo, qualem tempora ferebant, interserenda putaui, antiquitatis causa, simul in argumentum, contra tot Habspurgiensis familiae et Austriae ducum et archiducum originis nouos architectones, qui optimos principes, sua uaniloquentia temere huc usque uariis eorum de ortu et stirpe figmentis et somniis, an adulamentis, induxisse et circumduxisse, quique dum dicerent et gratiam pararent et precium, quae dicerent et unde, susque deque habuisse uidentur. Denique pietatis mercedem uti ostenderem, quando ex hoc Murensi monasterio et Heremitarum antiquissima, certe tutissima, Habspurgiensium comitum memoria.

Christophorus Hartmannus in Annalibus Heremi DEI, in uita Embricii abbatis Heremi quinti.

Ita in Habsburgiacis, ut alia nonnulla, ex Murensibus actis traditum reperio, quorum haec pauca inde interserere opera eprecium putaui. *Sub eodem tempore, cum maximum placitum fieret iuxta pontem fluuii, qui dicitur Glat, uenit illuc comes Radiboto etc.*

Idem in uita Hermanni abbatis VI.

Haec acta Murensia quorum uerba adposui. *Igitur Reginboldus, per cuncta laudabilis uir, dum monasterium perfecisset. etc.*

Idem in uita Henrici abbatis VII.

Vt uero Murenses et comes Vernerus Habspurgiacus secundo iam ab Heremitis petito praeposito, ueriti, ne ex eo ius sibi aliquod uindicarent, communi suffragio Burchardum ex secundo praeposito abbatem primum salutarunt. Acta Murensia. *Explicatum est abbatem Hermannum hoc anno mortuum. Timens ergo Vernharius comes, quod fratres de Heremitis uellent. etc.*

ANTI-

ANTIQVA FVNDATORVM MVRENSIS MONASTERII GENEALOGIA.

In ueteri Cod. MS. actis fundationis aliisque antiquioribus eiusdem ecclesiae monumentis praefixa; cum hoc titulo:

ISTA EST GENEALOGIA NOSTRORVM PRINCIPVM.

GENEALOGIA comitum de Habsburg.

THEODRICVS dux *Lotharingorum* et Chuono comes de *Rinfelden* fratres fuerunt. Horum soror fuit ita comitissa de *Habspurg* reparatrix huius Murensis coenobii. Genuit autem Theodricus Gerhardum ducem, ille uero genuit Gerhardum de *Egisheim*, patrem Vdalrici et Stephani. Chuono comes de *Rinfelden* genuit *Ruodolfum* regem et ille genuit Agnetem matrem Conradi ducis. Ita de Habspurg genuit Wernherum comitem et Richenzam sororem eius de *Lentzburg*. Wernherus genuit Ottonem et Itam de *Tierstein*. Otto genuit Wernherum et Adelheidem de *Huneburg*. Richenza de *Lentzburg* genuit Arnoldum, Chuono comitem, Wernherum de *Baden*. (Ruodolfus genuit Hunbertum, Vdalricum, Arnoldum, Ruodolfum et sorores eorum.) Arnoldus etiam de *Baden* filius Richenzae de *Lentzburg* genuit Richenzam de Chiburg. Ita de Tierstein siue Homberg genuit Wernherum et Ruodolphum de *Habspurg*. Idem Wernherus genuit Adelberctum, Gerdrudem de *Mumpelgard*, Richenzam de *Fierrito*.

Alberctus per Itam comitissam de Pfullendorff filiam sororis ducis Welph, genuit Ruodolfum et comitissam de *Linigen*. Ruodolfus per Agnesam filiam Gottfridi de *Stouffen*, quod est inter Wormatiam et Spiream, genuit Alberctum, Ruodolfum, Wernherum, Helvvigam, Gerdrudem, uxores Hermanni et Ludvvici fratrum comitum de Froburg. Alberctus per Heilvvigam filiam Vlrici comitis de *Chiburg* genuit Alberctum, Hartmannum. Selt Ruodolfus, frater dicti Albercti, per filiam Lutholdi de *Regensberg* genuit Gottfridum, Wernherum et alios quamplures.

CONTEXTVS GENEALOGIAE DISTINCTVS IN TABELLA.

THEODORICVS D. Lothar. — CHVNO c. de Reinfeld. — ITA de Habsb. com. ux.

Gerhardus — Rudolfus rex — Wernher. Richenza Lenzb.

Gerhardus Egisheim — Agnes mater Cunradi D. — Otto, Ita Thierst. Arnold. Cun. Werner Baden

Vdalricus Stephanus — Richenza Kiburg

Wernh. Adelb. Hunneb. Wern. Habsb. Rud.

Adelb. ux. Ita Pfuld. Gertruden Mompelg. Ruhenza Fierrito

Rudolf. ux. Agnes de Stauffen -- ux. Linigen

Albertus ux. de Kiburg Rudolfus ux. Regensb. Werner. Helwiga Gertnu uxores de Froburg

Albertus, Hartm. Godofr. Werner.

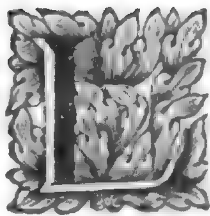
ACTA FVNDATIONIS MVRENSIS MONASTERII,

Priuilegiis apostolicis ac Caesareis, principum aliorumque fidelium antiquis largitionibus et aliis authenticis eiusdem coenobii monumentis insignita, atque oculatorum nonnumquam testium relatione firmata.

EX EODEM VETERI COD. MS. ECCLESIAE MVRENSIS.

CAPVT I.

Institutio Murensis coenobii et descriptio.

LOCVS isto, qui inde quod inter agrum nostrum et agros rusticorum hic iuxta superiorem uicum subterranei muri antiquitus constructi inueniuntur, quod uocatur *Muirlon*, nominatur *Mura*, dum scilicet longe ante tempora *Chunradi* regis, qui post *Henricum*, qui *Pabenberg* construxit, regnauit, habuit baptismalem ecclesiam cum caeteris appendiciis. Cuius parrochia fuit iste uicus *Waliswyl*, *Buttwyl*, *Geltwyl*. Nam et alia loca, quae intra Parrochiam continentur, adhuc siluosa erant. Habuerunt uero hic quidam diuites liberique homines *curtim*, quorum et ipsa ecclesia fuit, qui rogauerunt *Kanzelinum* comitem de *Altenburg*, filium *Guntranni* diuitis, ut esset defensor suarum rerum. Qui acquiescens petitioni eorum tamdiu in hoc illis praefuit, quousque totum in suam potestatem tam iuste quam iniuste contraxit. Cuius potentiam caeteri rustici, qui erant liberi et in ipso uico constituti, intuentes, etiam ipsi sua praedia in eius defensionem sub legitimo censu tradiderunt. Sicque factum est, ut ipse *comes* totum pene locum subiiceret, ac effugatis propriis heredibus, seruos et ancillas suas cum equis et pecoribus et omnibus utensilibus suis hic faceret habitare usque ad mortem suam. Cuius morte audita *heredes*, cupientesque obtinere possessiones suas, surrexerunt cum multo comitatu et uenerunt huc usque ad locum, quod dicitur *Marpach*, ibidemque iussu *Radebotonis* filii ipsius *Kanzelini*, ab istius loci hominibus cum iniuria repulsi, redierunt in locum suum, nec ulterius huc apposuerunt uenire. Erant enim duae sanctae moniales cum aliis multis, qui eas adiuuerunt, sicut *Eppo* de *Stegen*, pater *Franconis*, qui interfuit, nunciauit. Sed nemo sit, qui hic dubiter uel desperet, dicens, qualiter salus animarum hic possit esse uel prouenire, ac qualiter famulatus Dei ualeat celebrari in tam *male acquisito loco*, quare Deus, cuius iudicia sunt abyssus multa et nunquam iniusta, et qui malo bene scit uti, sicut e diuerso *homini bono male nulli imponit*, nisi quod ipse meretur, nec alterius malitiam alteri nocere patitur, sicut scriptum est: *anima quae peccauerit ipsa morietur*, et qui semper plus secundum cor iudicat hominem, quam secundum facta, ut scriptura testatur, *homo uidet in faciem, Deus autem intuetur cor*. Nam et filii Israel iussu ipsius occiderunt habitatores Iherusalem, ubi ipse dominus noster postea crucifixus est, et Roma caput mundi, ubi corpora sanctorum apostolorum requiescunt, cum aliis multis sanctis, a pessimis et turpissimis hominibus male constructa esse dinoscitur, nec tamen ipsi peccatis eorum contaminari potuerunt. Domini est enim terra et plenitudo: eius et si plenitudo terrae, tunc et nos ipsi: et si Deus est omnium et ubique et ab omnibus sit famulatus eius, qui omnia iudicat et ordinat et disponit, *quomodo uult et per quos uult et quando uult*. Quis scit enim, si super hunc locum talia ideo euenerunt, quod ipsi heredes pauperes fuerunt, nec ab ipsis unquam ad talem gloriam perduceretur, etiam si uoluissent: sed in illorum manus datus est, qui hoc perficerent, cum uoluissent? Omnis enim, qui ad inhabitandum istum locum uenerit, primum a Deo, quae sibi utilia sunt, postulet deinde haeredibus ueniam, *expulsoribus indulgentiam*, fundatoribus autem et constructoribus mercedem imploret, sicque nil metuens uel dubitans, sed bene uiuendo ac Dei uoluntatem in omnibus sequendo, laetus diem domini expectet.

Repulsis itaque prioribus *habitatoribus*, quod nemo fuit qui contradiceret, RADEBOTO comes, iam pro haereditate possidens locum et omnia ad eum pertinen-

Marginalia: *Pabenberg.* — *Curtis.* — *Comes de Altenburg plures in suam defensionem accipit.* — *Marpach.* — *Stegen.* — *Male parta in bonum usum.* — RADEBOTO *Comes.*

nentia potentius ac firmius quam pater A
sibi subiecit et in suum dominium contraxit, adeo ut sibimet etiam domum fabricaret et cum omni familia sua supellectili hic habitaret. Fratre autem eius
Otmarsheim. *Rudolfo*, qui cellam *Otmarsheim* construxit, dicente, ut diuiderent locum, sicut et alias possessiones suas et ipso non consentiente, illo autem fortiter instante, uenit huc idem Rudolfus, haec omnia *incendio* tradidit et praedatus est, quo fa- B
cto discessit, sed tamen a fratre suo nihil obtinere ualuit.

Idem uero *Radeboto* cum sibi congruum uisum est, ut uxorem duceret, accepit de partibus Lotharingorum uxorem
Ita soror. Loth. D. nomine *Itam*, sororem Theodrici ducis, ac *Wernharii* Argentinae ciuitatis episcopi, postpositisque aliis praediis suis, quae rectius tenebat, dedit illi hunc lo-
Dos pro uitalitio. cum in *dotem*. Quo cum diu usa fuisset C
et tandem cognouisset, qualiter erga locum esset, cogitare coepit, quomodo eum a se remoueret. Cumque huc et illuc fluctuaret et cogitaret, ut haeredibus redderet; sed nesciret ubinam essent, uel etiam si adessent, uir suus non fineret et illi comiti resistere non posset; tandem inspirata, ut creditur, a Deo, *qui eiecit gentes et plantauit uineam suam in terram repromissionis translatam de* D
Aegypto, cogitauit, ut sibi talem haeredem acquireret, cui nullus successor inuideret. Inquisiuit ergo consilium a
Wernerus episc. Arg. fratre suo *Wernhario* episcopo, aperuitque ei cogitationes suas et quam decens et opportunus esset locus ad congregationem *monachorum*. Ille gauisus in domino monuit, ut in hac uoluntate persisteret, promisitque illi se in omnibus, E
quibus ipse posset, adiutorem existere. Dixit etiam illi, ut, si uirum eius ad hoc inclinassent, locum et alia praedia, quae addere uoluisset, in manus alicuius libe-
Census Romae. ri *potentisque uiri* commendaret, qui omnia ad altare *sancti Petri Romae* sub legitimo *censu*, pro libertate firmanda contraderet. Atque ad hoc comitem *Chuno*, fratrem suum de matre, patrem autem F
Rudolfi regis elegerunt. Iis uerbis instructa nunc uicissim nunc pariter comitem aggressi, uix tandem aliquando effrenam atque *auarem mantem* ad hoc inclinare ualuerunt. Tunc fecerunt scribi *cartam firmitatis*, in qua composuerunt, quot et quanta praedia et quot ministros, uel familiam, uel aliam substantiam huc delegassent et sic omnia in G
manu comitis *Chuno* commendauerunt, eo pacto ut superius dictum est, confirmationis aut iis pactis.

An. 1027. mors Wern. episc. Arg. WERNHERVS episcopus, iussione *Cunradi imperatoris*, ad Constantinopolitanam urbem abiit, ibidemque defunctus ac sepultus est, anno Domini MXXVII. Indictione X.

Quod autem alia scriptura narrat, illum solum esse fundatorem huius loci, Fundatores
hoc propterea sapientibus uiris uisum est melius, quod ipse in iis tribus personis potior inuentus est, ut eo firmior ac ualidior sententia sit, quam si a foemina constructum esse diceretur. Cumque comes *Radeboto* cum comitissa Radeboto
Chunonem monerent, ut suam fidem Chuno.
persoluerent, ille pigritia uictus uenit ad *Takvvill* uillam, quae est iuxta *Turricinum* lacum, et huc sine dubio pertinet, sicut in posterioribus scriptura docet, et illic locum et omnia sibi commendata Deo et sanctae genitrici illius *Mariae* et sancto *Petro* ac omnibus sanctis Dei tradidit, seque ita pacto, de quo adiuratus fuerat, absoluit. Sub eodem tempore cum maximum placitum fieret iuxta pontem fluuii, qui dicitur *Glatt*, uenit illuc comes *Radeboto*, et accersiuit de cella sancti *Meginradi* abbatem uenerabilem, nomine *Embricium*, et eum rogauit, ut pro Dei amore ipse faceret *hic monasterium construi*, et caetera quae fuissent necessaria habitacula monachis, et suos fratres ad hoc implendum destinaret. Cui cum ipse abbas uix assensum praeberet, sic sibi a comite et uxore eius saepedictum locum commendatum in suum *magisterium* suscipiens, mox huc destinauit *Reginbol-* Reginboldus
dum monachum, in omnibus actibus I. praepositus.
suis laudabilem uirum, qui nuper antea illuc a Salodoro castro ad conuersionem uenerat; et ei praecepit, ut ipse praepositus esset hic, et quicquid utilitatis hic ordinare potuisset, facere non distulisset. Misit et alios fratres, qui cum adiuuarent, *libros*, quorum quidam Libri missales.
adhuc hic sunt, et missales, uestes, et alias uarias supellectiles. Et sic primum huc uenerunt monachi. Inuenerunt autem hic presbyterum, nomine *Vonkonem*, qui ecclesiam tenebat, cum caeteris rebus, quae ad illam pertinebant, praeter quod ipse comes de *decima* accipiebat. Tunc comes *Radeboto* cum domino Reginboldo iuit ad episcopum *Constantiensem Vvarmannum*, et intima- Wvarmannus
uit ei uoluntatem suam et uxoris suae, episcopus Con-
rogauitque eum, ut cum eius licentia stantiensis
monachi ecclesiam et dotem cum deci- consentit coe-
ma obtinere mererentur, ita sane, ut illi nobii institu-
tamen secum secularem presbyterum tioni.
haberent, qui populo praeesset. Ille deuotioni eius congaudens, cum consilio prudentum uirorum omnia quae uoluit concessit, dicens, ecclesiam inde non destrui, sed potius construi: *centum* homines maius seruitium Deo exhibere posse quam *unum*, se nunquam uelle

uelle laudem Dei minuere, sed magis A augere. Hac licentia et consolatione accepta, iterum idem comes *Radeboto*, suadente domina *Ita* uxore sua, eundem presbyterum, cum istam ecclesiam episcopo reddidisset, alio constituit esse, eique alias duas delegauit, unam ad *Etickhouen*, alteram ad *Esickhouen*, sicque domino Reginboldo et omnibus sequacibus eius, qui sunt monachi, episcopo concedente et Radebotone tradente, B sine ulla contradictione liber aditus et ingressus patefactus est, ut nemo eis nec in spiritalibus, nec fecularibus prosit, nec obsit, nec opprimat, nec oppugnet, sed in illorum potestate omnia consistant et regantur.

CAPVT II.

Reginboldus I. praepositus.

REGINBOLDVS cum esset uir prouidus et *praepositus* prudens, C consilio habito destruxit ipsam ecclesiam et istam, quae superior dicitur, pro ea aedificauit, et fecit eam dedicari nonas Iulii, in honorem sancti *Soaris* confessoris, ob nihil aliud, nisi ut populus illuc ad seruitium Dei conueniens inquietudinem fratribus non faciat. Ad quam tunc ecclesiam siue altare nec monachi, nec ipse *aduocatus Radeboto* D siue episcopus, quid dederunt uel delegauerunt, sed nec unquam auditum est ab ulla persona, uel spiritali et saeculari, dotem siue decimam datam uel constitutam, nisi solam decimam in *Vvalarvvyl.* Nec debet ibi ex constitutione baptismus agi, nec sepultura haberi, nisi ut superius dictum est, sed monachi debent eam habere in sua potestate et E prouidentia, in omnibus scilicet utensilibus, quibus indiget, id est in seruitio Dei, cantus et lectionum, in luminaribus, in campanis, in libris et renouatione, in pulsatione et omnibus, quibus domus Dei indiget. Qui autem affirmant, quod episcopus *Vvernharius* construxerit ecclesiam, penitus falluntur, quia nullus inuentus est, qui F dixerit, se illum in hoc loco unquam uidisse, sed et alia multa narrantur de eo, quae falsa esse comprobantur. Accersierunt autem monachi quendam presbyterum, nomine *Turing*, et secum tenuerunt, et illi quae necessaria erant praebuerunt, sicut antea et post illum multis aliis fecerunt, et ille nunquam ausus est clericos in locum inducere, G uel *calendas* illorum obseruare, sed nec cum populo magnam sententiam habuit sine praelatis loci, quare ipse et monachi unum fuerunt, nec inter eos ulla dissensio unquam surrexit, sicque per annos multos mansit. Coepit inde uir uenerandus *Reginboldus* cellam

Consecratio.

Aduocatus eius.

libertas coenobii.

extructio.

ordinare et construere, aedificauitque primum *dormitorium*, subtus autem *pisalem*, congruaque habitacula alia fratribus constituit, et sic fundauit monasterium, formauitque illud de *Heremitis*. Quicquid sibi uero in illo displicuit, in hoc emendauit, et pergens circumquaque ad cellas et ad claustra, quicquid ibi acquirere potuit, reportauit, tam reliquias sanctorum quam libros et uestes sacerdotes et pallas, et summo studio ad obedientiam sibi iniunctam, ut modo claret, inuigilauit. Emit etiam hic duo maxima *campana* in Argentina ciuitate, cum X. talentis *Basileae monetae*, cui et episcopus eiusdem ciuitatis dedit *stolam*, cum argento factam, et cappam, quae ambo hic sunt. Alias autem quasdam campanas hic fundi fecit et *libros* scribi, qui hic notati sunt. *Genesin* cum *prophetis*, librum *regum* cum *Iob*, et *Thobia*, et *Iudith*, et *Hester*, et *Machabaeorum* et *Paralipomenon*, et *Esora*. Sermones sancti *Augustini* cum actibus apostolorum, et apocalypsin, et epistolas Pauli, et epistolas canonicas. Duos libros homeliarum, expositionem sancti Augustini super euangelia Ioannis, uitam sancti Pauli, Antonii, Hilarionis, Malchi. Et quatuor libros dialogorum sancti *Gregorii*, cum uita sancti *Meginradi*, uitam sancti *Vdalrici*, translationem sancti Benedicti, inuentionem sancti Stephani, Sebastiani, Augustini, uitam sancti Syluestri, Gregorii, minorem Mauritii. Tractatus sancti *Augustini* super epistolam Ioannis, sancti *Martini*, *Brictii*, *Galli*, *Otmari*, *Verenae*, *Nicolai*, *Soaris*, *Victoris* et *Vrsi*, *Felicis* et *Regulae*, *Pelagii*, cum sermone in assumptionem sanctae Mariae, psalterium cum non integris uersibus, missales libros, antiphonarium, partem de graduali, *sequentiarios* quatuor. Hos libros scripserunt pene omnes *Nockerus* et *Henricus*. Acquisiuit autem dominus Reginboldus de cella sancti Galli *librum* sapientiae, et de *Augia* martyrologium, cum libro beati Effrem. *Lectionarius* autem uetustus et cursarius antiquorum, et liber regulae, uenerunt de cella sancti Meginradi. Propterea acquisiuit dominus Reginboldus multa decorabilia, tam in libris quam in uestibus, seu in tapetibus, siue in *palliis*, aut in *cappis*, aut in *albis*, aut in *stolis*, aut in *casulis*, aut in *auro* et *argento*, siue in omnibus, quousque potuit acquirere quod utile ac bonum fuit: quorum aliqua pars iam uetustate defecerunt, ac *furata*, ac quomodolibet dissipata sunt, quaedam etiam adhuc manent. Construxit etiam hanc *capellam* sancti Michaelis, et acquisiuit huc istam uillam *Geltvvyl*, quandam partem emendo, quan-

pisalis.

campana.

stola.

cappa.

libri.

Bibliotheca coenobii.

sequentiarius.

Geltvvyl acquisitio.

quandam autem mutando, nec non et pueros nobiles quamplurimos fecit huc *educari*, et libris instrui, et aggregauit argentum multum et uoluit *altare* facere, sed morte praeuentus hoc implere non potuit, tantamque copiam rerum uictus et uestitus praebuit, quantam nullus post eum hic meminit esse. Ad ista autem omnia adiuuit eum satis bene comitissa *Ita* in omnibus quae potuit, tam cementarios acquirendo et illos hic pascendo et mercedem dando, quam in uestibus et in aliis rebus huc dando. Interea uero mortuo comite *Radeboto*, corpus eius translatum est huc, ac sepultum ante altare sanctae crucis. Post cuius obitum filius eius *Otto*, et *Albertus*, et *Vvernharius* diuiserunt sibi locum istum prout eis placuerat. Post multos autem dies occisus est *Otto*, comes ab *Erinliero* quodam milite, sepultus est in Argentina ciuitate, ante altare sancti Laurentii, pro cuius *anima* dedit huc comes Vvernharius frater eius praedium suum, quod habuit ad *Chusnach*. Frater quoque *Adelbertus* cum moriturus esset ad *Honigen*, remisit tertiam partem suam, quam possederat in loco isto, et sic defunctus est. Cuius corpus huc delatum positum est in sepulchrum patris sui *Radebotonis*, cum cuius corpore etiam uenit *candelabrum* istud magnum huc et sericum pallium, quod in festiuis diebus iacet diuisum super altare sanctae Mariae. Igitur *Reginboldus*, per cuncta laudabilis uir, cum monasterium perfecisset, pene usque dum dedicari debuisset, fenestras quoque ex quadam parte apposuisset, die suae uocationis superueniente defunctus est, uero lapidi angulari, id est Christo, in aeterna structura, pro suis iustis et magnis laboribus, ut credimus, perenniter coniunctus, amen. Transiit autem idipsum idibus Iulii, Henrici tertii imperatoris temporibus. Sepultus est in monasterio ipso, in summa parte anguli dexterae absidis.

Ita dotatrix.

Variae donationes pro animae salute.

Reginboldi mors.

CAPVT III.

Burckardus II. Praepositus.

POst huius depositionem Vvernharius comes filius Radebotonis, qui tunc sibi penitus locum uendicauerat, pergens cum fratribus quibusdam, qui huc congregati fuerant, ad cellam heremitarum, obtinuit ab abbate Hermanno, ut huc alius praepositus pro eo mitteretur, id est, *Burckardus* ualde reuerendus uir, qui erat natus de Gossovva ad heremitas.

Qui cum huc uenisset, quicquid in monasterio adhuc imperfectum inuenit, scilicet pauimentum ac introrsus cum cemento murum liniendo, et fenestras et laquearia perpetrando, et apponendo, et alia multa perfecit et compleuit et libros, qui nondum perscripti fuerant, perfecit, id est, *Graduale* unum et *librum*, qui incipit cum uita sancti Vdalrici. Sed et alios fecit scribi, et quantum boni potuit facere, in omnibus institit et compleuit. Emit etiam praedia quaedam, id est, ad *Alickon*, ad *Brunvvyl*, ad *Vtinbusen*, ad *Reinfridsuyl*. Tunc Vernharius comes et idem Burckardus praepositus congregauerunt frumentum et uinum et carnes et omnia, quae necessaria erant, et aduocauerunt episcopum et fecerunt dedicari hanc basilicam quinto idus Octobris, feria secunda, luna XXVI. Rumoldo Constantiensi episcopo, anno dominicae incarnationis MLXIV. indictione secunda, anno decem nouennalis circuli primo, bisextilique anno primo, concurrentibus quatuor, eodem anno existentibus *Vvernhario* comite, *Burckardo* praeposito, cum aliis plurimis nobilibus uiris et foeminis coram astantibus. Dedicata est autem haec basilica in honore domini nostri *Iesu Christi*, deinde in honorem sanctissimi *Martini* Turonorum episcopi Continentur autem in isto altari *reliquiae* eiusdem sancti Martini, Brictii, Siluestri, Stephani protomartyris, sancti Vdalrici episcopi, Galli, Magni, Otmari. In ipsa autem dedicationis die manifestata et collata, ac confirmata et data sunt a *Vvernhario* comite super altare sancti Martini omnia *praedia*, quae dominus Reginboldus huc emit et acquisiuit, siue quae ex aliorum donationibus collata sunt, cum dote et decima priorum ecclesiae, quam ipse pater uenerandus Reginboldus cum monachis antea destruxit, ac episcopi legitimo banno confirmata cum ministro et seruis et ancillis ac famulis et omnia ad haec pertinentibus. Quorum praediorum summam hic describimus, quantum adhuc posterorum solertia meminit, uel quantum in scripturis habetur, aut quae Eppo eiusdem comitis clericus manifestauit.

Dedicatio basilicae 1064.

Reliquiae.

Praedia ista sunt.

Matricula praediorum coenobii Murensis.

Iste locus MVRA cum omnibus iustitiis et constitutionibus legitimis ad se pertinentibus, quamuis idem comes Vernharius noluerit postea admittere suam partem loci istius, quam iniuste sibi primitus uendicauit, nec alia praedia pro ea accipere, deinde *Tallvvyl*, *Zelingen*, *Pellickon*, *Vstro*, *Vvalaboch*, *Tenzelingen*, *Askebach*, *Schuerzenbach*, *Areslovv*, *Alchuseren*, *Birchi*, *Gruti*, *Hermensuil*, *Vvinterswyl*, *Vinse*, *Miarchimos*, *Goldlichouen*, *Vvolen*, *Vvyl*, *Rordorf*, *Obrunburck*, *Brugge*, *Biralophon*, *Bollickon*, *But-*

Butvvyl, *Geltvvyl*, *Zuuilare*, *Brunvvyl*, *Regenfridfvvyl*, *Eggensvvyl*, *Vvetvvyl*, *Ovva*, *Vtinbusen*, *Ailickon*, *Chamo*, *Immensee*, *Chusnach*, *Buchs*, *Cherns*, *Meggen*, *Benzesvvyl*, *Gersovve* per totum *Masvvanden*, *Stallikon*, *Terisback*. Si plus sit confirmatum uel datum huc in dedicatione, non potuimus inuestigare. Sed hoc uerum est etiam, quod *decimas* omnium ecclesiarum Petet, usque ad *Vvindisso* sitarum cis fluuium, nos antea accipiebamus. In istis autem locis quid et quantum huc delegatum sit, postea dicemus. Nunc autem qualiter iste locus abbatem uel libertatem consecutus sit explicandum est. Abbate *Hermanno* mortuo, timens Vvernharius comes, quod fratres de heremitis uellent postea aliquid, uel potestatem habere in istum locum, concilio habito electus est a fratribus ipse Burchardus in abbatem. Hic fuit primus abbas istius loci. Cumque factus fuisset abbas, sicut antea facere consueuerat, ita et tunc fecit, locum in omnibus ornando ac confirmando, et regularem uitam fratribus instituendo, ipsamque congregationem augendo, qui cum 7. annis et aliquid plus huic loco praeesset, idibus Ianuarii feliciter recessit a saeculo, sepultusque est ante monasterium istud, sicut ipse rogauerat, ut in dominicis diebus fratres cum processione *sepulchrum* eius circuirent.

Burckardus abbas etiam coenobii de heremitis.

CAPVT IV.

Vdalricus III. praepos. secundus abbas.

POst cuius obitum mansit locus iste duobus annis sine abbate. Quare *Venelo* frater nostrae congregationis petiit hoc a comite, usque dum ipse perficeret claustrum. Ac postquam compleuit, elegerunt fratres VDALRICVM quendam Disertinensis monasterii monachum in abbatem, qui ibi, id est, ad Disertinense claustrum, praepositus, qui cum constitutus esset, non tamen benedictus ad abbatem, coepit secundum priorem conuersationem suam *non* tam *regulariter* uiuere sicut dicebat, sed fratres dimittere secundum suum libitum unumquemque agere. Contigit uero interim, ut fratres de cella sancti *Alasii*, quae antea uocabatur *alba*, de fluuio qui praeterfluit, mutarent suam priorem consuetudinem. Audiensque comes Vernharius multa inde laudabilia, hinc autem, id est, ab isto loco multa, quae sibi displicebant, cogitare coepit, ut et hic faceret illam consuetudinem: uocauitque eundem, Vdalricum nomine, monachum, qui sub nomine abbatis, quamuis non esset benedictus, iam multis annis praefuit, dixitque ei ac consiliatus est, ut ipse illuc pergeret, et duxit secum de fratribus, quos uellet, ut ibi discerent illam consuetudinem et hic custodirent. Ille nolens aequiescere tali consilio, timens illam consuetudinem, dimisit *abbatiam* et omnem potestatem, quam hic habebat tradiditque in manus eius, ac reuersus est in locum suum, unde prius huc uenerat, id est, Disertinense monasterium.

CAPVT V.

Giselbertus tertius abbas.

SIc ipse comes pergens ad supradictam cellam Albam, obtinuit ab abbate illo, qui uocabatur GISELBERTVS, ut mitteret huc fratres suos, quorum ista sunt nomina, *Ruprecht*, qui postea factus est hic abbas, *Oprecht*, *Heinrad*, *Rifrid*. Tamen antequam huc uenirent ipsi fratres, rogatu praedicti comitis uenerunt huc duo abbates, id est, Vvilleberd *Hirsaugiae* abbas, et Sigifridus de *Schafhausen*, et inspexerunt locum, placuitque eis satis bene locus iste: reuersique ad eundem comitem, monuerunt eum, ut pro salute animae suae dimitteret locum liberum, ac rusticos et ministros suos separaret a cella, nam quod modo est cella, adhuc erat uicus. Quos ille benigne ac prudenter in hoc audiuit, dixitque eis, ut ipsi componerent et dictarent cartam libertatis, secundum quod optimum et utilissimum fore scirent, ut ipse ea postea coram rege et principibus ac populo corroboraret et confirmaret. Quod cum perfeci sent, congregatis principibus suis ac ministris, uenit huc in uigilia sancti Martini, una cum *Giselberto* abbate de cella sancti Blasii et fratribus illis, quos supra nominauimus, et iisdem abbatibus, aliis quoque principibus, id est, Rudolfo de *Tierstein*, necnon Burckardo comite de *Nellenburg*, multisque aliis tam liberis quam seruis, fuitque hic ad eundem festum diem, et post festum accessit ad primare altare, et dimisit locum liberum penitus ac perfecte, ut nullus posterorum suorum uel haeredum posset ullam rationem habere uel excogitare ad istum locum. Tradiditque domino Deo, sanctae Mariae, sancto Petro, sancto Martino in conspectu principum, quos supra diximus, et in conspectu ministrorum ac seruorum tam suorum quam ecclesiae istius, iussitque recitare eandem Cartam libertatis, quae cum perlecta esset et populo exposita, ipse accepit eam, et commendauit in potestatem *Giselberti* abbatis ac fratrum eius, qui huc destinati fuerant, ut ipsi seruarent et custodirent, et tractarent locum et omnia pertinentia ad eum taliter, qualiter uoluissent domino Deo in die iudicii rationem reddere.

Tierstein. *Nellenburg.*

Quae

Quae carta quod adhuc in promptu est, A non est necesse hic eam scribere. Qui uelit accipiat et legat, quod et postea ipse comes cum petitione fratrum aliquid mutauit, et ipse quoque in ipsa conscriptione fecit subtrahi de praediis, quae in dedicatione huc tradidit et dimisit. Postea ergo monuit idem comes seruos ecclesiae, ut uindicarent sibi, cuius ecclesiae liberae ius uoluissent habere. At illi elegerunt ius ecclesiae B de *Lucerna*, quod ille eis statim benigne concessit, iussitque fratribus, ut eligerent sibi *aduocatum* quemcunque uellent, iussit deinde libros et omnem supellectilem monasterii super tapete ponere, ante altare, interrogauitque fratres qui sub anteriori consuetudine hic fuerunt, si uellent obedire fratribus, quos ipse huc adduxit. Quorum cum quidam resisterent et contradicerent, dixit C eis, ut aut obedirent eis, aut hinc discederent, et sineret istos quiete uiuere. Et sic commendatis omnibus rebus monasterii infra et extra fratribus, qui huc de cella Alba uenerunt, ab altari discessum est. Haec autem omnia facta sunt anno MLXXXII. dominicae incarnationis, indictione V. De prioribus ergo fratribus qui hic fuerant, quidam discesserunt, quidam autem remanserunt: D fratres autem qui huc uenerunt praeposuerunt sibi *Rupertum* ad priorem, ac disiunxerunt ac separauerunt rusticos et ministros comitis Vvernheri a cella ipsa, Vernhario fideliter eos in hoc adiuuante, aut mutuantes praedia ecclesiae cum ministris comitis Vernharii, aut rusticos praediis ecclesiae praeponentes, ordinaueruntque cellam et istos E nostros tres maximos agros sicut modo sunt. Vvernherus autem comes pro sua tertia parte uici accepit in suam potestatem *Goslickon* et *Vvaltesvvyl. Rupertus* uero prior cum uoluisset benedici ad abbatem, restitit ei abbas *Giselbertus*, dicens, quod sub sua cum uoluit esse locum fecit hic quicquid uoluit, aut huc mittendo fratres suos, aut hinc F alios tollendo. Eo etiam tempore misit huc suos extertiores fratres cum sororibus, de qua consuetudine etiam adhuc assunt. Consilio autem inito, omnis congregatio elegerunt sibi esse *aduocatum* secundum sancita priuilegii Lutolfi de *Regensperg* et Ottonis, hi commendaueruntque illi locum et omnia ad illum pertinentia. Qui cum paruo G tempore in hoc loco praeesset, propter bellum, quod fuit inter Vvernherum comitem et eius nepotes de *Lenzburg*, dimisit aduocatiam, monuitque fratres, ut sibi alium aduocatum prouiderent. Illi iterum alium sibi accerserunt in aduocatum, scilicet Richvvinum de Asseka. Rupertus uero monachus cum triennium hic fecisset in prioris nomine, iussu eiusdem sui abbatis *Giselberti* discessit hinc et rediit in suum claustrum. Fratres autem, qui hic fuerunt dicentes locum esse liberum, hic debere esse abbatem, rogauerunt saepe dictum comitem, ut adiuuaret eos, quatenus possent ipsimet habere abbatem.

Electio libera aduocati.

Anno 1082.

aemulus abbatiae.

CAPVT VI.

CVius obtentu uenit huc tunc *Lutfridus* a cella sancti Blasii. Hic fuit secundus abbas istius loci, uir ualde religiosus, ac monasticae uitae institutor probatissimus. Richvvinus itaque aduocatus, cum non posset admodum tueri locum, fratres autem saepissime Vvernhero comiti suas causas ac necessitates conquererentur, cum non posset eorum ferre instantiam, poenituisset quoque eum locum a se ita penitus separasse, tam hortatu et rogatu fratrum, quam etiam sua uoluntate dedit praedium quoddam, quod uocatur *Schvvarzenberg*, eidem *Richvvino*, recepitque ab eo *aduocatiam* in suam potestatem, deinde cum ad uillam *Othuigen* conuenissent, pene cuncti *comprimitiales* principes, uenit illuc cum Lutfrido abbate ac eius quibusdam monachis, constituit ibidem ac firmauit in conspectu omnium, ut, qui *senior* sit in filiis suis, aduocatiam ab abbate accipiat, non pro aliquo priore iure uel hereditate, sed secundum scita priuilegii cuncta accipiat, cuncta faciat, cuncta defendat. Cumque hoc firmasset, commendauit idem comes locum, et omnia ad eum pertinentia in manus cuiusdam nobilis uiri, nomine *Egbardi* de *Chusnach*, castello quodam quod est iuxta *Turricinum* locum, ut ipse omnia super altare sancti *Petri Romae* traderet, eo pacto, ut singulis annis circa medium quadragesimae aureus nummus, qui duos nummos et dimidium monetae de *Thurego* appendat, persoluatur. Qui cum Romam uenisset, nescio quid causae extiterit, quod non potuit adire papam, sed ipse omnia sicut sibi commendatum fuit, impleuit ac censum persoluit, intimauitque cuncta rite ac perfecte cardinalibus, qui tunc Romae fuerunt Cumque hoc audissent, gauisi sunt ualde, scripseruntque cartam libertatis, et miserunt huc, quae ita se habet.

Lutfridus, II. abbas.

Richvvinus aduocatus.

Schvvarzenberg.

Senioratus.

Denarius S. Petri Petri.

Moneta de Thurego.

INSTRVMENTVM PVBLICVM.

IN *nomine patris et filii et Spiritus sancti. Nos cardinales Romanae ecclesiae notum facimus omnibus Christi fidelibus et* infidelibus *si, inueniuntur, quod*

Diploma a cardinalibus scriptum sua autoritate instar pontificis.

quod praesente pontifice uel absente, *ad* A *nos referuntur res ecclesiasticae uentilandae, unde quod eo absente eius potestate in nobis per Petrum diuinitus collata praesente omnibus huic rei fauentibus ex parte beati Petri et papae apostolicam mandamus benedictionem, perpetuam orationem contrariis equidem quam promerentur gladii spiritus nullatenus est, notificando, quod egregius comes* Vernharius *de* Habsburg, *cum uxore et filiis suis, monasterium, quod* B Mure *dicitur, in honorem sancti Martini constructum*, de iuris sui dictione in ius sedis apostolicae emancipauit, *ipsumque cum omnibus ad hoc pertinentibus per manus* Eghardi *nobilis uiri super altare beati* Petri, *ut moris est, legitime contradidit, uidelicet pro redemtione peccatorum suorum et uxoris suae Regulindae et filiorum parentumque omnium. Ea autem conditione praedictus comes hanc traditionem fecit*, C *ut idem monasterium sub ditione et in defensione sedis apostolicae maneat in perpetuum, omni ea libertate, qua et alia huiusmodi libera sunt monasteria, ita tamen ut singulis annis* deinceps aureus denarius *in tributum de eodem monasterio apostolicae sedi persoluatur. Hoc factum est nonis* Februarii, *per comitem* Wernharium, *in manus praedicti nobilis uiri* Eghardi, *astantibus uiris nobilibus Vdalrico comite*, D *fratribusque eius Arnolpho et Rudolpho, aliisque quampluribus. Eo quidem pacto facta est haec donatio et traditio, ut iam dictus Eghardus petitionem praedicti comitis adimpleret, et eandem traditionem, quam scribi fecerat* super altare *sancti Petri, quod et factum est, poneret. Notificamus autem omnibus, ut nullus unquam temerario ausu huic donationi audeat contraire*, E *quod si, quod absit, euenerit, quisquis ille sit, super se omnipotentis Dei iram sentiat et perpetuo beati Petri et nostram maledictionem. E contrario fauentibus et uolentibus per auctoritatem beati Petri, datam diuinitus, mandamus perpetuam benedictionem. Amen.*

Murense monasterium ab C. Habsburg conditum,

sub ditione pontificis, pro annuo denario.

Sic igitur libertati redditus ac confirmatus est iste locus F ab ipso *Wernhario* comite et a diuae memoriae *Lutfrido* abbate ad regularem uitam perfecte ac decenter ordinatus est. Sed cum ipsi prudentissimi uiri cum suo regimine locum pacatissimum redderent, heu! immatura morte ipse comes Wernharius praeuentus, 3 Idus Nouembris uitae finem sortitus est, anno MLXXXXVI. G dominicae incarnationis, filiusque eius, nomine *Otto*, in aduocatum pro eo constitutus est, statimque in sequenti natiuitate domini, id est, secundo calend. Ianuarii, idem abbas Lutfridus beato fine quieuit.

Mors conditoris an. 1096.

Otto.

CAPVT VII.

Post cuius *depositionem* electus est a fratribus ad abbatem ipse Rupertus, qui hic ante aduentum Lutfridi abbatis in prioris nomine fuit. Hic ergo cum per XII. annos istum locum rexisset, pro quadam ignaui re apud episcopum Gebhardum falso infamatus, dimisit abbatiam et discessit hinc.

RVPERTVS.

CAPVT VIII.

Cvi ad regimen loci successit *Vdalricus* istius loci monachus, uir satis strennus in omni bona actione, praefuitque huic loco X. annis et tres menses et totidem ebdomadis et uno die Comes uero *Otto* cum per aliquot annos aduocatiam teneret, in ipsius Vdalrici abbatis secundo anno, VI. Idus Nouembris, ab Hessone quodam nobile de Vsinberg, in domo sua Butenheim interfectus est corpusque eius, huc delatum, positum est in claustro nostro ante ianuas ecclesiae, ubi pater eius et mater Regulind nomine sepulti sunt. Cui successit in *Aduocatiam* frater eius Adelbertus. Anno autem MCXIV. dominicae incarnationis uenit Henricus rex, quartus huius nominis, ad Basileam in tertia ebdomada quadragesimae, audiensque hoc abbas Vdalricus, uenit illuc cum fratribus suis et eodem Adelberto et quaeque bonae memoriae Wernharius, comes pater scilicet eiusdem comitis Adelberti, huic loco concessit et ad *Wizingiu* confirmauit, hoc coram *rege* et coram *principibus* satis multis pleniter ac perfecte declaratum ac firmatum est, in carta libertatis, quam ipse rex nobis dedit, etiam manu sua ex quadam parte signauit, cuius cartae textus se ita habet.

VDALRICVS an. uel.

anno 1114. Henr. IV.

In *nomine sanctae et indiuiduae trinitatis*, HENRICVS *diuina fauente clementia* quartus *Romanorum imperator augustus. Omnium sanctae Dei ecclesiae fidelium praesentium scilicet ac futurorum cognoscat industria, quod in regno nostro regulare quoddam monasterium situm est*, in prouincia scilicet Burgundia, *in episcopatu* Constantiensi, *in pago* Argowe *dicto, in comitatu Rore, quod Mure nuncupatum est, quod tempore* CONRADI *imperatoris in honorem sancti Martini episcopi constructum est et honorifice Deo dicatum est, a* Wernhario Strasburgense *episcopo, parente scilicet* Wernharii *comitis de* HABSBVRG, *nunc autem idem comes, a quo praefatum monasterium siue abbatia* hereditario iure possessa est, *nutu Dei tactus et instinctus, ipsum scilicet locum MVRE, cum omnibus nunc in praesentiarum illuc collatis institu-*

Diploma Henr. IV.

In Burgundia prouincia.

Argowe pagus.

confirmatio cenobii Murensis fundationem.

tis

tis legitimis et pertinentiis praediorum, A *mancipiorum, censorum, pecuniarum, seu quarumcunque rerum, ex toto super altare sancti Martini reddidit, delegauit et contradidit domino DEO, sanctae Mariae, sancto Petro apostolo, sancto Martino episcopo et sancto Benedicto, in proprietatem et potestatem praedicti monasterii abbati, nomine Lutfrido, eiusque successoribus in dispositionem liberam monasterioque necessariam fratribus sub regula monastica inibi seruituris ad utilitatem. Et ne unquam a posteris suis Dei seruitium illic destrui possit, constituit, idem monasterium cum omnibus suis pertinentiis, nunc collatis et dehinc conferendis, ab hac die et deinceps non subdi omnino, nec subesse iugo alicuius* terrenae personae, uel *potestatis, nec abbatis solius dominationi et potestati et ordinationi. Et sic totius libertatis iure et priuilegio illud adampliauit et ob regni caelestis haereditatem in Christo omnibus modis stabiliter sublimauit. Dehinc in potestate, seruitio, iure,* proprietate *praedicti monasterii ipse cum coniuge sua et filiis et filiabus sese* omnino abdicauit et per manus Eghardi nobilis uiri *de Chusnach in* ius apostolicae sedis mancipauit, *ac super altare sancti Petri principis apostolorum contradidit, hac uidelicet conditione, ut singulis annis ad altare sancti Petri ab abbate praedicti monasterii aureus nummus in quadragesima persoluatur, eo pacto ut libertatis istius et contradictionis statuta tanto perennius inconuulsa amodo permaneant et ut praedictum coenobium sub Romanae ecclesiae* mundiburdio et maiestate *securum semper stabiliatur et defendatur. Et hoc etiam constituit, ut quandocunque patre spirituali orbati fuerint,* ipsi habeant liberam potestatem secundum *regulam sancti* Benedicti *intra uel undecunque, si opus fuerit, non solum* eligendi, sed *et* constituendi, qui *si forte, quod absit, libertatem monasterii peruertere, sibi locum sanctum subiicere attemptauerit, siue aliquod seruitii statutum sibi inde fieri exegerit, mox fratres cum suffragio religiosorum abbatum et certorum Christi fidelium in circuitu manentium, secundum instituta sancti* Benedicti, *hunc accusatum, iusteque ab eis conuictum* dignitate *sua abire perficiant, aliumque iuxta praedictam libertatem et sancti Benedicti regulam fratres* sibi eligant *et absque omni contradictione pro illo substituant. Constituit etiam ut maior natu filiorum suorum, commendante sibi abbate,* aduocatiam *habeat,* non in BENEFICIVM et IVS PROPRIVM, *sed ad securioris et gratae defensionis suffragium, qui non pro terreno commodo, sed pro aeterna mercede sollicitus et studiosus bona et constitutam libertatem monasterii et iustitiam defendere uoluerit: hic denique abbate* petente a rege accipiat bannum legitimum

Consensus liberorum.

Coenobium in maiestate seu mundiburdio Romanae sedis.

Coenobii collegae. Ius deponendi abbatem.

Aduocatia non 1) feudalis 2) propria

sed administratoria.

et ter in anno, si necesse fuerit, aut in ipso loco aut ubicunque uel quandocunque abbati uisum fuerit, inuitatus ab illo ueniat et ibi placitum iustum pro causis *et necessitatibus monasterii rite peragat; nullum autem aliud seruitium, ius aut* beneficium sibi pro hoc concedi recognoscat, *nec aeternam Dei mercedem, et* tertium bannum *et* consuetudinaria. *Si uero iustitiam et in illorum* trium placitorum *diebus* B *in unoquoque unum* maltrum *de frumento et unum* frintschingum *et unum* siclum *de uino et caetera ad hoc pertinentia. Praeterea constituit, quod nec abbate uolente et aduocante bona et loca monasterii suis frequentiis temerarius et sine causa minime adeat, uel attingat, nec praesumptuosus in eis placitum quodlibet uel* pernoctandi *licentiam habeat, nec omnino aliquem aduocatum pro se faciat, nec aliquam absque* C *ratione calumniam, peruasionem aut iniuriam monasterio, abbati uel familiae faciat. Si autem non ut aduocatus, sed potius* calumniator et peruasor *monasterii fuerit, omnino potestatem habeat abbas, cum consilio fratrum hunc penitus* reprobare *et alterum* regia adiutus potestate, *si aliter fieri non possit, sibi utiliorem undecunque eligere. Ministris quoque et familiae* D *sanctuariae eandem concedit legem, quam caeterae liberae abbatiae, quae secundum Deum ordinatae sunt, habent, ut tanto fideliores praelatis suis per omnia seruiant. Hoc etiam nos ipsi in* imperiali auctoritate *nostra sancimus et confirmamus, ut nulla deinceps persona parua siue magna supradictum monasterium* de aliquo beneficio suo inquietare, *molestare,* disuestire *ulterius audeat.* E *Si uero forte, quod absit, aliquis aliqua temeritate uel pertinacia praue inductus, hanc nostri praecepti paginam infirmare uel infringere praesumpserit, centum libras auri componat, medietatem* camerae nostrae *et medietatem praedictae* ecclesiae. *Vt autem hoc ab omnibus credatur et inuiolabiliter conseruetur, hanc cartam manu propria corroboratam* F *sigilli nostri impressione insigniri iussimus. Huius rei testes sunt, Burckardus* Monasteriensis *episcopus, Rudolfus* Basileensis *episcopus, Wido* Curiensis *episcopus, dux* Fridricus, *dux* Berchtoldus, *comes Gottfridus* Palatinus, *Hermannus marchio, comes Arnolfus de* Lenzburg, *Rudolfus frater eius, Adelbero comes de* Froburg, *Adelbertus comes de* Hasenburg.

G

(L.S.) *Signum domini Henrici IV. Romanorum imperatoris inuictissimi.*

Data IV. Non. Martii, Indictione VII. Anno dominicae Incarnationis MCXIV. regnante Henrico IV. rege Romanorum.

Bannum ter in anno.

consuetudinaria.

Malter.

frintschingus.

Aduocato nefas pernoctandi in coenobio.

aut substituendi subaduocatum.

Abbati ius eum deponendi.

disuestire.

Anno 1114.

anno VIII. imperante III. actum est Basileae, in Christo feliciter. Amen.

(L.S.) *Signum publicum.*

An. 1114. Summa rerum Murensis coenobii.

Nunc ergo decet ac ualde necesse est, omnibus qui unquam in hunc locum ad habitandum et manendum secesserunt, ut sciant et cogitent et recordentur, quam uix et quam laboriose iste locus ad hanc gloriam, in qua modo est, sit productus, quam infeliciter omnia euenerunt, quando primum fundari debuit, quando positus est in medio populorum, quam periculosos dominos et circumuicaneos et quam instabiles habitatores tam de interioribus quam de exterioribus semper habuit, quam difficile sit et rarum, religiositatem hic esse uel posse custodiri, quomodo semper in egestate et paupertate fuit et est, ut sic uiuant et se habeant, ac se intra claustra contineant, aspectuque hominum, in quantum possunt, se remoueant et custodiant, tam se quam locum, ne monastica uita, quae uix hucusque hic fuit, dilabatur penitusque desoletur et ipsi periculum animarum suarum proinde sustineant. E contra autem oportet scire, quantam felicitatem locus iste et inhabitatores eius saepe assecuti sunt, ut in multis rebus claret, quam instabiles et infelices semper fuerunt, qui huic loco aliquam iniuriam intulerunt, quomodo semper a domino Deo et eius fidelissimo seruo, scilicet sancto Martino, a magnis laboribus et periculis liberatus et protectus sit locus et habitatores eius, quod nunquam desinat facere IEsus Christus dominus noster, sed nobis miseris famulis suis semper auxiliari dignetur. Amen.

CAPVT IX.

De S. altari reliquiis, uestibus.

PRius scripseramus, qualiter locus iste *Mura fundatus sit*, aut quomodo uel unde monachica uita ordinata hic fuerit, siue qualiter libertatem aut *abbates* siue alios rectores aut *aduocatos* acceperit. Nunc autem uolumus, in quantum possumus, annotare *substantiam* huius sacratissimi altaris, quam consecutum est ab illo tempore, ex quo dominus *Reginboldus* primum huc uenit, aut in *reliquiis* sanctorum, aut in *uestibus* sacerdotalibus, aut in *libris* et in praediis siue famulis et famulabus. Sane de substantia patronorum ecclesiae, quae hic fuit, antequam monasterium aedificatum esset, multa aut uetustate defecerunt, aut aliter perierunt, sed tamen quaedam pars *librorum* adhuc manent, qui hic siue in ecclesia sancti *Goaris* usque huc seruantur: et ideo non est necesse, ut inde aliquid scribatur. De iure uero siue legitimis *sacrae familiae* non possumus nec uolumus pro prolixitate quid scribere, quia in libro, qui uocatur *pactum*, in quo omnium nostrarum iura conscripta sunt, hoc plenius habetur, siue etiam istac familiae praemonstratum est, unde iura debeat assumere, scilicet de familia sancti *Leodegarii* ecclesiae *Lucernariae*, sicut ipsi primitus sibi delegerunt. De *constitutionibus* autem *rusticorum*, ne penitus memoriae decedat, necesse est ut scribatur; habeantque semper iuniores nostri exemplaria, quod ab illis exigant. Igitur quod nobis primum et unicum est, scilicet de *reliquiis sanctorum*, qui hic sunt, dicamus, Quaedam uero matrona nomine *Lilia* quondam huc multas reliquias sanctorum, * de quibus nihil certum possumus dicere, utrum adhuc hic sint, aut quid de eis factum sit.

Liber PACTVM. Lucernariae constitutiones rusticorum.

CAPVT X.

Matricula RELIQVIARVM.

IN primari itaque altari continentur reliquiae, ut credimus, sancti Martini patroni nostri, Bricii, Syluestri, Stephani papae et martyris, Vdalrici, Galli, Otmari, Magni.

In altari, quod est dedicatum in honore sanctae Mariae, continentur reliquiae sanctae Agathae, Agnetis, Ceciliae, Petronellae, Sophiae, Vualpurgae.

In altari, quod est dedicatum in honorem sancti Petri continentur reliquiae, sancti Iacobi, Bartholomaei, Pauli, Stephani protomartyris, Pelagii, Hermetis.

In altari quod est in cripta continentur reliquiae sancti Mauritii, Sisismundi, Laurentii, Victoris et Vrsi.

In altari, quod est benedictum in honore sanctae crucis et sancti Benedicti, continentur reliquiae sancti Benedicti, Alexandri papae, Gregorii, Sebastiani, Christoferi, Cosmae et Damiani, Leodegarii. In cruce autem argentea maxima continentur reliquiae sanctae crucis et sancti Cornelii. In minori autem argentea cruce sunt reliquiae sancti Martini, Blasii, Mauritii, Benedicti, Cyriaci. In paruissima autem cruciola cum argento etiam facta reliquiae sunt sancti Mauritii. In magno autem lapide, quem Nockerus monachus natus de Basilaea huc acquisiuit, continentur reliquiae sanctorum Innocentum, et aliorum quorundam. In cristallo autem, secundum columbae speciem formato, habentur reliquiae sancti Agapiti, et in alio cristallo rotundo sunt reliquiae sancti Simplicii et aliorum.

In

In ipsa argentea continentur reliquiae A de sancta cruce seckingen de cruce domini, Martini, Philippi, Bartholomei, Petri apostoli, Himerii, Eutropiae uirginis et martyris, cuius festum est in natalitio sanctae Afrae et obitus secundo Calend. Maii, Alexandri, de VII. fratribus Theodori, integra pars dorsi et aliud os sancti Vrsi, Augustini, Himetii, Tiburtii, Mauritii, Billois, Magni, Richardae, de Manna domini, Vualdemeris, Trophimi, Georgii, Thomae apostoli, Gurgonii, de puluere sanctorum Sebastiani, Iulianae, Luciae, Meginradi, Desiderii, sancti Felicis, Vualpurgae. In capsa autem quadrata in modum libri cum ossibus composita, quam nobis comitissa de Lenzburg dedit, habentur reliquiae sancti Bartholomei, Iohannis et Pauli, Sixti, Felicissimi, et Agapiti, de sepulchro sanctae Dei genitricis, de C sancta legione, de sepulcro domini, Albini, Georgii, Scolasticae, Praxedis, Margaretae, Sebastiani. Item Sebastiani, Georgii, de Petra sanctorum Felicis et Regulae, de Petra tabularum Moysis, de sepulchro domini, de columna ubi dominus flagellatus fuit, de monte Sinai, Vvibradi v. de sepulchro domini Leonis papae, de cera accensa in Ierusalem, Sigismundi, Carponii, Euagristi, D Prisciani, de sepulchro Dei genitricis, Alexandri, Simeonis, Iusti, Galli, Georgii, Adelheidis, Victoris et Vrsi, Megishardi, Petri apostoli, Trophimi, Vdalrici, Mansueti, Episcopi, Iulianae, de ligno crucis domini, de sanguine domini, Quinti, Margaretae, Vvalpurgae, Georgii, de sepulchro domini, de monte Synai, de uestimentis duodecim apostolorum, E de spongia domini, Maximini episcopi et martyris apud Augustam, de dalmatica sancti Cunradi episcopi, de cathedra sancti Vdalrici episcopi, de tapete eius et de stola et de sudario eius, de lapide domini, cum dixit, uade Sathana, Celestini, Cyriaci, de Dalmatica eius, de palma domini, de cappa sancti Ceni, de stola sancti Vdalrici, Si- F meonii Heremitae, Agnetis, Clementis, Adelhaidae uirginis, Stephani, Mariae, Luciae, Ioannis euangelistae, Celestini, Eustachii, Augustini, de cruce domini, Adelheidis reginae, Adolfi episcopi, Theodati, de lapide ubi sanctus Ioannes decollatus est, de sanguine eius, de sepulchro domini, Benedicti, de Dalmatica sancti Cunradi episcopi, G Cosmae, Vincentii, Pancratii, Vrsi, de capate sancti Viti, Tegnari.

CAPVT XI.

Continuatio matriculae reliquiarum.

IN capsa autem lignea maiori, quae etiam facta est cum ossibus ad imagines hominum incisis, quam attulit nobis quidam *Adelbertus* de *Mauri* monasterio, habentur reliquiae sanctae Afrae, sanctorum innocentium, Martini monachi, de panno, cum quo inuolutum fuit corpus domini in sepulchro, de monumento Lazari, de monte Synai, Immerii, Desiderii, Regunfridi, Victoris et Vrsi, et aliorum. Leonhardi, Meinradi, de lapide ubi Ioannes Christum baptizauit, de cruce dominica, de sepulchro sanctae Dei genitricis, de sepulchro domini, Adelheidis, Ciphunillae, de fragmentis, quae supererant v. B mille hominibus, de sanguine sancti Ioannis baptistae, de uestimentis sancti Martini.

In capsella autem minori cum ossibus facta, quam dedit nobis Iudenta de Herznach, continentur reliquiae, de lapide, in quo steterunt pedes domini, de ligno et praesepio, Calixti papae, Albani, Ymerii, de lapidibus sancti Stephani protomartyris, de spongia domini, Christophori, de ligno domini, de petra ubi natus est dominus.

In minori autem capsa quadrata habentur reliquiae Desiderii episcopi et martyris, Marcelli papae, Fabiani et Sebastiani, undecim millium uirginum, sanctae Mariae uirginis et martyris, diui Petri et Pauli, Andreae, Iacobi, Ioannis apostoli, Hilarii, Martini, Stephani protomartyris, Clementis, Sixti, Siluestri, Laurentii, Iacobi, Thomae, de crinibus sanctae genitricis Dei, Lini papae, Vrbani, Augustini, Ceciliae, Luciae, Anastasiae, Petronellae, Felicitatis, Eufemiae uirginis, Agatae, Cyrilli episcopi.

CAPVT XII.

Continuatio matriculae reliquiarum.

COntinentur autem in supradictis capsulis reliquiae aliorum quorundam sanctorum, cum quibus *breues* non inueniuntur, quas eo magis oportet caute seruare, quo nescitur cuius sanctitatis, cuiusue meriti sunt. Est autem apud nos *stola* sancti *Vdalrici*, et ciphus sanctae Adelheidis reginae, quae ambo pro reliquiis sanctorum amplectimur et ueneramur, ut dignum est. Istas autem omnes reliquias sanctorum, quas largiri dignatus est dominus huic loco, oportet maxima cura seruare et augere, undecunque possibilitas admittit, potius quam minuere, et annotare cum istis ut sciatur nomen eorum, et non deleatur nomen eorum. Quia ergo reliquias sanctorum describimus, iam de alia substantia, quae est in isto monasterio, uideamus. Sunt ergo hic quatuor cruces, una aurea, reliquae autem argenteae, cum pignoribus sanctorum, ut supra dictum est. Ligneae autem cruces et figurae sanctorum, quae hic sunt, diuersis temporibus hic factae sunt.

In

In sancta autem cruce continentur reliquiae sanctae Mariae. Adhuc sunt hic duo plenaria, unum cum auro et lapidibus pretiosis optime factum est, alterum autem cum argento: et duo aurei calices et quatuor argentei, et septuaginta albae, cum totidem humeralibus et cingulis, et decem stolae cum fanonibus, et adhuc XVI. fanones sine stolis. De ipsis uero stolis tres aureae sunt, quarta autem argentea. Sunt autem hic X. casulae, cum V. dalmaticis, et VII. tunicae subdiaconorum, et uiginti tres cappae et pallia ad altaria de serico. VII. ad primare altare, et ad unumquodque altare, et missalia: lintea in solemnitatibus super altaria ponenda, duo ad primare altare, unum ad sanctam Mariam, unum ad sanctum Petrum, unum ad sanctam crucem. Sunt et hic duo offertorialia et linteum analogium, subter euangelium ponendum, in festiuis diebus, et V. confanones et unum sericum super sedile sacerdotis ponendum, et quatuor uela et tria tapetia, et adhuc de aliis palliis, quae uocantur pancalia, quatuordecim partes, et octo candelabra, et tria turribula. Adhuc sunt hic alia pallia, uel lintea siue uasa, quae nolumus hic ascribere, quia pudet nos tantam paupertatem in tam pernominato loco scribere, propterea etiam quod nescimus, quamdiu ista hic maneant, propter illos qui semper dicunt, uendantur et emantur, quae sunt nobis necessaria.

Qui autem ista huc dederunt, longum est enarrare, pars enim quaedam illorum data est de LENZBVRG, quaedam de HABSBVRG, quaedam uero de THVREGO, quaedam autem empta est a loco isto. Quare anteriores nostri semper studuerunt potius augmentare ecclesiasticum censum, quam minuere, ita et nos, et qui post nos uenerunt, oportet augere.

CAPVT XIII.

Supellex libraria.

Libros autem, qui hic sunt, subsequens breuiculus pandit. Totum uetus testamentum est hic. In uno quippe libro sunt quinque libri Mosis, et Iosuae, et liber Iudith et Ruth, deinde prophetae, id est, Isaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel, et liber duodecim prophetarum. In alio autem libro sunt quatuor libri regum, et Iob, et Thobias, et Iudith, et Hester, et duo libri Machabeorum, et paralippomenon et Esras. Item in alio libro sunt parabolae Salomonis, ecclesiastes, cantica canticorum, liber sapientiae, liber Iesu filii Syrach. Deinde de nouo testamento sunt hic duo plenaria, unum

A ab inuicem est diuisum. Item in alio libro sunt sermones sancti Augustini et alia quaedam, et actus apostolorum et apocalypsis, epistolae Pauli et VII. canonicae epistolae. Item in alio libro habentur passiones apostolorum, id est, Petri et Pauli, Andreae, Ioannis, Iacobi, Thomae, Bartholomaei, Thadaei, Simonis, Philippi, Iacobi, Marci. Item in alio libro sunt, uita sancti Syluestri, B Gregorii minoris, Mauritii, et alia quaedam.

Tractatus sancti Augustini in epistolam Iohannis, sermo in exaltationem sanctae crucis, uita sancti Martini, Briccii, Galli, Otmari, Verenae, Nicolai, Goaris, Victoris et Vrsi, Felicis, Regulae, Pelagii, sermones in assumptionem et in natiuitatem sanctae Mariae. Item in alio libro continentur uita sancti C Pauli primi Heremitae, Antonii, Hilarionis, Malchi, et alia, dialogus sancti Gregorii, uita sancti Meginradi, et alia. Item in alio uolumine sunt, uita sancti Vdalrici, translatio sancti Benedicti, inuentio sancti Stephani, uita sancti Sebastiani, Augustini, Ianuarii, Christophori, Basilii, Praxedis, uita sancti Eutharii Paulini. Item uita sanctorum patrum. Item in alio libro sunt, uita D sanctae Luciae uirginis, Ottiliae, Abraham heremitae, de nepti eius Maria, de sancta Afra, de sancta Maria Aegyptiaca, ordo de Missa, Paschasius. Item in alio uolumine sunt, uita sancti Blasii, Agnetis, Vincentii, Agathae, Valentini, Alexandri papae, Viti, Ioannis et Pauli, Sixti, Cyriaci, Laurentii, Cornelii, Cypriani, Leodegarii, Dionysii, E Ceciliae, Clementis, Alexii, Etymologiae uerborum, uita sancti Martialis. Item maior uita sancti Gregorii papae. Item in alio libro sunt, uita sancti Eustachii, Leonhardi, Gangolfi. Item liber miraculorum, et in ipso Romanus ordo, qui uocatur Micrologus, et uersus de sancta Maria Aegyptiaca. Item diadema monachorum, et uita sancti Iohannis eleemosynarii. Item Omeliarum F liber maior. Item minor. Item omeliae sancti Gregorii super Ezechielem, moraliorum liber primus, qui continet tres partes. Secundus qui continet duas. Tertius in quo est ultima. Item Hieronymus super epistolam ad Hebraeos, et in ipso libro expositio Bedae super septem epistolas, et super actus G apostolorum et super apocalypsin. Item expositio Hieronymi super psalterium. Item Ambrosius de principio. Item epistolae Pauli et VII. epistolae canonicae. Item Augustinus super Ioannem. Item expositio Augustini super psalterium. Item Augustinus de uerbis domini et de uerbis apostolorum, et physiologus

ſiologus. Item Auguſtinus de ſermone domini in monte habito. Item Auguſtinus de poenitentia, et alia. Item occupationes Hugonis et Auguſtini epiſtola ad comitem. Item Iſidorus ſuper quinque libros Moſis. Item magnus Iſidorus. Item liber Iſidori, qui incipit ſummum bonum, et ipſe Cyprianus de duodecim abuſiuis ſaeculi. Item Synonyma Iſidori. Item omeliae Caeſarii. Item Paterius. Item martyrologium et liber Effren in uolumine. Item aliud martyrologium et nomina defunctorum. Item liber regulae. Sunt et hic miſſales libri v. ex iis tres pleniter ſcripti ſunt, quartus uero habet graduale cum orationibus, quintus tantum orationes habet: et duo lectionarii, unus cum lectionibus habet et euangelia. Eſt et euangelicus libet et quatuor gradualia, ex his unus Muſicen uocatum eſt, et duo libri cum uerſibus offertoriorum, ex his unus muſice notatus eſt. Et tres antiphonarii, ex quibus unus muſice notatus eſt, et decem ſequentinarii. Et tredecim pſalteria, duo ex his habent hymnos. Sunt et hic quinque nocturnales libri, quorum primus habet tantum lectiones ab aduentu domini usque ad paſcha, ſecundus autem a paſcha uſque ad aduentum domini, tertius uero habet tantum lectiones de ſanctis per circulum anni, alii duo pleniter ſcripti ſunt. Sunt et duo Curſinarii, et tres benedictionales libri. Ex his unus habet obſequium mortuorum, et unus breuiarius. Item duo poenitentialia, expoſitio ſuper euangeliſtas, ordo epiſcopi, duo libri de conſuetudine monachorum, liber Iob cum gloſſis, gloſſa ſuper epiſtolas Pauli, gloſſae ſuper apocalypſin et cantica canticorum, gloſſae ſuper Matthaeum, gloſſae ſuper Priſcianum, Priſcianus, duo libri Prudentii, et in uno ex his pſitomachia, Sedulius in uno uolumine, tres libri Aratoris, Proſper, &c. Sunt adhuc hic multa alia opuſcula libellorum ſatis utilia, quae oportet ſeruare et meliorare, et non deſtruere, quare nos non potuimus nec uoluimus ea hic ſigillatim deſcribere. Libros autem oportet ſemper deſcribere et augere et meliorare et ornare et annotare cum iſtis, quia uita omnium ſpiritualium hominum ſine libris nihil eſt.

At nos, qui aliquantum ſubſtantiam interiorem noſtrae eccleſiae deſcripſimus, libet etiam exteriorem ſubſtantiam, quam iſte ſacer locus in praediis aſſecutus eſt intimare: ac primum de aliis eccleſiis, quae in iſto loco conſtructae ſunt, dicendum eſt.

CAPVT XIV.

Deſcriptio baſilicarum, Soaris.

Eccleſia itaque ſancti Soaris conſtructa eſt a domino Reginboldo, ſicut ſupra ſermo retulit, ob nihil aliud niſi ut populus, ad diuinum officium illuc conueniens, inquietudinem monachis non praeſtaret. Cuius eccleſiae reliquiae hae ſunt. Reliquiae ſancti Soaris, ſanctae Mariae. De ſancta cruce, de ſepulchro domini, de fruſtis D. Ariſtei, Gaudentii, Clementis, Felicitatis cum filiis ſuis, Ambroſii, Hippolyti, Abdon et Sennes, Simplicii, Fauſtini, et multorum aliorum, de Dalmatica domini, de uirga Aaron, de capite ſancti Matthaei, Adriani, Sebaſtiani, Fabiani, Georgii, Theodori, de lapidibus Stephani, Vrbani, Mauritii, Vrſi, Tiburtii: Gregorii papae, Tiburtii, Valeriani, Dignae et Emeritianae. De menſa domini, quando coenauit cum diſcipulis, de panibus domini, quando ſaturauit quinque millia hominum, de ueſtimentis ſancti Stephani, Miſeriae, de ſtola ſancti Deſiderii et thurciboldo eiua et caligula eius. De manna domini, de lapide tabularum Moſis, de petra aſcenſionis domini, de luto Caluariae, de ſepulchro ſanctae Mariae, de praeſepio domini, de petra ubi ſanctus Ioannes decollatus eſt, et de ſanguine eius, de petra ubi dominus alapam accepit, et de petra ſimilitudinis eius, de petra Synai, et de ſepulchro domini, et de Caluaria ubi dominus flagellatus fuit, de ſepulchro ſanctae Mariae, de ſpongia domini, unde accepit acetum. Sunt et aliae multae ibidem reliquiae, quae breues non habent. Reliquiae autem, quae reconditae ſunt in altaribus, ignorantur, quia breues non inueniuntur. Libri autem qui ibi ſunt, iſti ſunt: miſſalis liber cum lectionibus et euangeliis, nocturnalis plenus, graduale, pſalterium, liber regum, quadraginta omeliae, benedictionalis liber, Ymnarius, Sequentionarius.

CAPVT XV.

Capellae S. Michaelis.

Capella autem ſancti Michaelis conſtructa eſſe dicitur a domino Reginboldo, cuius altaris reliquias ideo non ſcribimus, quia nusquam breues poſſumus inuenire. Capellam autem ſancti Ioannis euangeliſtae conſtruxit quaedam nobilis matrona nomine Gethild ſub abbate Vdalrico, qui fecit eam dedicari XII. Kalendas Maii in honorem ſupradicti S. Ioannis, a quodam epiſcopo nomine Geroldo de Rinzin, qui erat monachus factus ad Suauinhuſen. In quod altare collatae ſunt

etiam reliquiae sanctorum, id est, eius-A dem sancti Ioannis, Mauritii, Pancratii, Ioannis et Pauli, Sebastiani, Placidi, Sigberti, Eucharii. Sed quod altare male compositum fuit sub abbate Ronzelino, effregimus ipsum altare et, sicut modo est, collocauimus. Cumque ad reliquias ipsas perueniremus, penitus ex humore terrae computruerunt, at nihil iuuenimus nisi quoddam os et puluerem, ita, ut inuenimus, collegimus B ac cum reliquiis sancti Marci euangelistae et sancti Nicolai episcopi rursum repositae sunt eaedem reliquiae in ipsum altare, ab Vdalrico episcopo 2. Constantiensi, nono Calendas Ianuarii. Continentur autem in ipso altari, sicut ego ipse uidi et audiui, reliquiae sanctae Dei genitricis Mariae, de sepulchro domini, de sancta cruce, sancti Petri, Pauli, Iacobi, Stephani prothomartyris, C Alexandri, Marcelli, Albini, Constantis et Alexandri, Vincentii, Mauritii, Gereonis, Felicis, Pancratii, Christophori, Sebastiani, Valentini, Hippolyti, Pelagii, Gangolfi, Genesii, Apri, Cosmae et Damiani, Gregorii papae, Martini, Nicolai, Brutii, Zenonis, Victorini, Seuerini, Legontii, Benedicti, Galli, Leonhardi, Iulianae, Regulae, Fortunatae, Gertrudis, Afrae, undecim millium D uirginum. In capsa autem, quae stat super altare, sunt reliquiae sancti Martini, Blasii, Vincentii, Victoris et Vrsi, Mauritii, Gorgii, Dionysii, Gregorii papae, Innocentii, Teclae uirginis.

CAPVT XVI.

Ecclesiae parochialis iura.

ISTud ergo sacrum monasterium, quod E cum ab initio hic fuerit, ecclesia aedificataque fuerit *baptismalis*, et quae habuit sepulturam mortuorum et alia omnia iura, quae et aliae ecclesiae habent, nunquam auditum est uel dictum ab ullo episcopo uel ab alio principe, hoc modo hinc esse ablatum, et ideo oportet esse *principalem ecclesiam*, quae in ipso loco aedificata est, ubi prior aedificata fuerat, et quae ipsam dotem et omnia alia iura habet, quae et prior habuit. Cum ergo constet illud monasterium esse principalem ecclesiam, penitus et miserabiliter ignoranti obscurati errant, qui dicunt, ecclesiam sancti *Goaris* esse in isto loco matrem ecclesiam, quia nunquam auditum est, aliquam dotem uel aliud qualecunque ius illi ecclesiae esse concessum, sed sicut saepe solent altaria uel ecclesiae aedificari ad honorem Dei in locis, qui iam matres ecclesias habuerunt, sic et ista hic aedificata est uel ad honorem Dei, siue ut populus, illuc conueniens ad seruitium Dei, inquietudinem monachis non facerent.

CAPVT XVII.

Iura parochiae controuersa.

ERgo quod istud altare istius loci principale est altare, quisquis isto altari praeponitur, siue monachus siue clericus sit, ille etiam debet dotem et decimam, et omnia caetera iura ecclesiae in sua habere potestate, quod hoc nusquam audiuimus in *uno loco esse duas principales ecclesias* et duo altaria: quamuis quidam dicant, quod et nos non abnuimus, *monachum* non debere nec posse *sacerdotem* esse *populi*. Vtrum autem omnis dissensio et omnis inuidia auferatur, hinc constitutio et ordinatio antecessorum nostrorum est firmiter tenenda et stabilienda, ut scilicet *clericus* semper sit ad ecclesiam sancti *Goaris*, qui populo praesit, quiae *saeculares* a *saecularibus* decentius et firmius instruuntur et coërcentur, quam a spiritualibus, et ipsi habeant dotem et de decima, quantum illis abbas cum congregatione dederit, more aliorum monasteriorum et claustrorum, quae etiam in ecclesiarum locis constructa sunt, et multa ditiora nobis sunt, et maiorem congregationem habemus, et sic omnia membra sunt in pace. Quare si abbati et congregationi placet, ut in pascha siue in pentecoste *baptismus* agatur, hic autem in purificatione sanctae Mariae candelae, siue in palmis palmae benedicantur, uel aliquem de parrochia hic sepelire, hoc sine ullius contradictione possunt agere. Dicunt tamen quidam, in dedicatione illius ecclesiae duos mansos illuc esse determinatos, quod adhuc manet imperfectum. Est ergo istud monasterium, ut ante dixeramus, mater ecclesia, cuius parochia est.

Monachus non sit parochus.

Coenobio tamen ius, parochum dandi.

CAPVT XVIII.

Murae dioecesis

ISte sanctus locus Mura per totum, deinde Walesuila, Isenbrechtsuila, F Geltuil, Butuil, Langenmat, Vvyle, Hasse, Grute, Alchüseren, Arestovv, Birchi, Turmulen. Ecclesiae autem ad Arestovv et ad Vvalensvvyl in ista parrochia sunt, quarum dotes et decimas presbyter populi habet, sed illa ad Arestovv non habet decimam. Notus etiam debet esse terminus loci istius, qui G libere deputatus est a domina comitissa ad seruitium Dei, quae illum primum fundauit, omnis scilicet locus tam cultus quam incultus, cum uicis et agris et pratis et syluis et omnibus ad hunc pertinentibus, qui est intra terminos uicorum Ottenbach et Merisvvanden, Vvalas-

lasvvyl, Isenbretschvvyl, Cieltvvyl, Buttvvyl, Bossvvyl, Vvaltisvvyl, Hermensvvyl, Rotisvvyl, Stagen, et Nidren Stagen, et Nidren Lunckot, usque in fluuium Rusa. Villicus autem in Vverda, quamuis intra terminos istos sit, tamen huc nihil plus pertinet nisi tertia pars. Iste est terminus istius loci, uillicus tamen noster nihil plus sub sua terra habet, nisi istum uicum et Isenbrechtsvvile, et Vvyle et Egga.

CAPVT XIX.

Leges congregationis.

HIc ergo sacer locus libere ordinatus ac stabiliter firmatus est a suis fundatoribus et auctoribus siue dominis, ad monachicam uitam, in quo omnes regulares officinae habentur, et obseruari debent et possunt, ne sit monachis foris uagandi necessitas. Quia autem hic sunt fratres, qui uocantur exteriores de cella sancti Blasii, huc uenit ubi primum talis uita laicorum oriri coepit. Quae consuetudo, quia iam ubique ad regularia claustra est, ideo oportet et hic eam esse, ita tamen ut ipsi sub constitutione et obedientia patris sint, ac sine inuidia, sine dolo et sine aliqua controuersia uiuant in cella cum monachis.

etiam foeminarum.

De consuetudine autem congregandi foeminas, quae hic iam multis annis uiguit, nobis est exemplum uita sanctorum patrum, quia et ipsi *foeminas* congregauerunt ob amorem Dei, quarum mansio et uita ita perfecte debet esse separata a monachis, ut nulla inter eas possit esse suspicio, sed a solo abbate et praepositis, qui eis praelati fuerint, earum uita et religio ordinetur.

Seruorum.

Seruis etiam, qui in cella per officinas morantur et seruiunt, magna cura appendi debet a praepositis cellae, ut possint cum bona uoluntate ac disciplina et fideliter seruire fratribus, quia sine uictus et uestitus commoditate non possunt seruire illis &c.

CAPVT XX.

Constitutio rusticorum.

COnstitutio autem rusticorum, qui huc pertinent, ubicunque manent, una est, quae ita se habet. Vbicunque uel quandocunque hic in terra nostra potestate aliquis abmicon* *abmicon.* faciendus ac constituendus uel iustificandus est, illuc debet dari aratrum cum ferramentis et plaustrum cum quatuor bobus, uacca praegnans cum duobus porciculis, anniculus, gallus cum duobus gallinis, quos ipse qui accepit, debet ipso anno nutrire et reddere quando et alii dant. Debet etiam dari falx, securis, dolabra et omnia ferramenta, quae sunt necessaria, et semen omnium generum, speltae, auenae, lini, rafei, pisarum, fabarum, millii, caeterarumque rerum, et domus et ligna et omnia alia, quae sunt necessaria. Boues autem uel sus si ipso anno moriuntur, alii debent dari. *Hombarius* autem, qui plenum habet mansum, debet singulis annis dare 4. *maltra de speltra*, et sex de auena talis mensurae, quae ad hoc constituta est, quae uocatur fronomen. Tanta quippe mensura ipsa est, ut de modio Thuregensis mensurae cadat una quarta pars.

Supellex colonaria.

Hobariorum onera.

In festiuitate sancti Sergii dabunt *Hobarii*, qui extra syluas domos habent, *lineum* pannum duodecim ulnarum in longum et trium in latum. Sed dico, si datum est eis semen lini. Si autem non datum est eis linum, dabunt sex ulnarum in longum et quinque in latum, postquam mensis *Augustus* transierit, quandocunque iussum fuerit, et dabit Hombarius v. gallinas anno uno, altero quatuor. In festiuitate sancti Andreae dabit etiam duos porcos, qui tres solidos fronochuste appendant, qui solidi nouem solidos monetae de Thurego habent. *Nummus* enim maioris pensionis tres nummos de Thurego consequitur. Si autem a pretio porcorum unus nummus cadit, nihil reddit, si plus decidet, debet reddere. A festiuitate etiam sancti Andreae usque ad purificationem sanctae Mariae debet pascere bouem unum uel uaccam, uel dare tantum foeni, quo possit pasci.

Vigiliae rusticorum.

Ex eo etiam tempore debent *Hobarii* uicissim omni nocte *uigilare* et damnum persoluere, si aliquod contigit, in cuius euenerit uigilia. Ipsi autem dari debet dimidius panis et ciatus cereuisiae. Ter in anno, id est, in Iunio et autumno et in uere arabunt quinque iuhert, singulis uicibus sex uirgarum in latum et triginta in longum, et ipsa uirga habeat nouem ulnas in longitudine, et interim non seruiunt in ebdomada, nisi unum diem, quem ancilla pro eo potest supplere.

Quartam autem *araturam* prouideat praepositus, nisi forte aliqua de priori agricultura supersit, etiam debet ad quartam araturam adiuuare, licet quomodocunque illi iubetur suum ius implere.

De festiuitate autem sancti Ioannis usque ad festiuitatem sancti Remigii seruiunt quotidie, nisi festiuis diebus. Alio autem tempore seruiunt tres dies in ebdomada, nisi per illas sex ebdomadas quando arabunt, quod ter fit in anno.

In autumno rusticorum officia.

In autumno uehitant cum plaustris uinum de Alsatia siue Brisgoia, aut quocun-

cunque ducuntur cis Argentinam ciui- A tatem, siue in aliam partem terrae ad tantum spatium ducantur, quamuis quidam dicant, quod non debeant ultra Otinspole ire. Tres autem componunt unam carradam ad adducere quindecim hydrias metretae de Thurego. Vnusquisque enim debet ex constitutione quatuor boues praestare et quinque hydrias supradictae mensurae ducere, et omnia, quae sunt necessaria, B ex sua parte dare, nisi nalum ad unumquodcunque aut iugum, nisi ad ultimum dant panem unum tamen, qui illis debet restitui a praeposito. In aestate autem, id est in Maio, siue in Iunio, praestabit mansionarius bouem unum ad uinum adducendum, et si conuenit illi, unum seruum adducant, quem tamen debet abbas ex sua parte pascere et uestire. Ad quod iter debet prae- C positus unicuique bubulcorum dare duas plantas ad calceos faciendos. Debet etiam ter in anno quocuuque dicitur illi, quod est inter istos duos fluuios, Aram et Rusam, pergere cum plaustro et adducere, quae necessaria fuerunt. Adducit etiam ante natiuitatem domini duo plaustra ligni, unum uiride et alterum aridum, cum tribus facibus, et ter in anno lectus, hospitibus D praestabit. A festiuitate autem sancti Andreae usque ad purificationem sanctae Mariae, si ueniam pro negligentia petit, exspectari debet, ut non iudicium faciat. Villicus autem debet dare, sicut omnes uillici nostri debent, piscem magnum, pretio quinque solidorum, ante natale domini, quod uocatur uisitatio. Ille autem, qui super *bannum* est, E ter in anno centum oua dabit. Rustici autem, qui habent *scopossa*, seruiunt diem in ebdomada, et qui dimidiam in secunda, uel censum dant et uisitant uillicum, semel in anno. Vnusquisque enim dat duas scapulas plenas de carne, et duos panes et quartam partem metretae de cereuisia, ille autem dat rustico ad prandendum. *Constitutio* F autem quaedam antiquitus obseruatur, ut *abbas* praestet, quod ad censum pertinet, et *praepositus* mansos, et *uillicus* alia minora. Anteriores autem nostri nolebant in isto et in aliis propinquis locis multa ponere ad censum.

In aestate — *angariae* — *uillicus*

Hinc iam denotamus in quantum possumus substantiam exteriorem istius monasterii, quam consecutum est ab il- G lo die, quo dedicatum est, quam contulerunt multi fideles, siue quod hic ad conuersionem uenerunt, uel etiam alii pro redemptione animarum suarum. In isto loco *Mura* quocunque sint, siue in uico, siue in uiculis, qui circumstant, id est, Egga, Hasse, Vvile, Nidingen, Isenbrechtsvvyl, exceptis agris et pratis et syluis, quae ad nos ex toto quod dicunt *urbara* uel ad clericum pertinent, continentur xx. mansi, et quinquaginta septem diurnales, et adhuc aliquid plus si cautius inuestigentur, pleniter ordinati et compositi, cum omnibus appenditiis ad se pertinentibus. Plura enim omisimus computare, eo quod de nostra parte substracta sunt, et multis displiceat, ut semper sic maneat.

mensura uillarum urbara.

Sunt ergo in *uico* xvi. mansi et xix. diurnales. In *Egga* dimidius mansus et xxii. diurnales, ad Hasse iv. diurnales et dimidius, ad *Vvile* dimidius mansus, quatuor diurnales, ad Nidingen tres diurnales et dimidius. In Isenbrechtsvvyl duo mansi et duo diurnales. De iis quibusdam census datur, de quibusdam seruitur. Sed qui seruiunt, secundum suprascriptam conditionem seruiunt. Qui uero et quanti censum dent, postea dicemus. Mansi autem isti siue *diurnales* multi diuisi sunt, siue propter utilitatem, seu ob multitudinem hominum. Ab initio autem non erant, priusquam monasterium hic fieret. Vicus enim iste pene omnis in principio liberorum hominum fuit, ex quorum hominum etiam progenie adhuc quidam supersunt: sed cum monachi huc primum uenerunt, congregauerunt et acquisierunt quali modo potuerunt, sicut hodie patet, in quo etiam multarum artium periti homines et hic fuerunt et adhuc sunt, et necesse est, ut semper sint, siue propter necessitatem hominum, uel ad honorem loci. Duae *tabernae* debent hic esse, una uini, alia cereuisiae.

tabernae uini et cereuisiae.

CAPVT XXI.

MErcationes uero omnigenarum rerum saepe hic fuerunt et adhuc poterunt hic fieri. Tria etiam loca *armentorum*, quorum uocabula sunt, Itemdal, Ospisbuel, Turmulen, sunt hic cum domibus et stabulis et pascuarum locis instructa, nam antea plures fuerunt, sed iam modo defecerunt. Decimas uero ecclesiae, quae de parrochia ueniunt, partim nos accipimus et partim *presbytero* populi dimittimus et habemus *uillicum* super hoc positum, qui has congreget et caute reponat.

Mercationes — *uillici officium.*

Decima autem ad Walaswyl dicitur deputata esse ecclesiae sancti Goaris et adhuc auditum non est, ab ullo abbate unquam ante nos ablatam esse inde, et ideo oportet ut deinceps illuc dimittatur. De *decimis* uero, quas *clerici* antea hic a nostris agris accipiebant, credendum est, antecessoribus nostris hoc potius

Decimae — *debentur ex gratia, non iure.*

tius pro caritate, uel ad solatium uictus, A quam pro *iustitia* et *subditione* sanxisse et in potestate abbatis est, utrum *uelit* alio dare aut *sibimet* habere, admonitique sunt a modo omnes, quicunque secesserint huc ad habitandum, ne unquam consentiant, ut clericus curam ab episcopo, sed abbate accipiat, quod istud monasterium est mater ecclesia et ipse sibi postea adiutorem prouideat, quemcunque cum consensu congregationis B potuerit inuenire, ne postea dicat, se *presbyterum* et magistrum esse huius loci, nosque *parrochianos* suos. Et ideo cum abbas benedicitur, notam faciat *episcopo* constitutionem istius loci. Populus autem iste uadit ad condictum episcopi, quo et caeteri eius conuicanei uadunt, scilicet ad *Windesch* ibique *ecclesiasticum ius* audiat et iudicium sustinebit, sicut constitutum est omni sanctae ec- C clesiae. Si autem illuc ab ista ecclesia de decimis ad ius episcopi aliquid persolui debeat, nunquam audiuimus; sed nec constitutum esse ab episcopo, quando eum primum dedicauit, cognouimus, nec aliquis episcoporum nostrorum inde requisiuit: quanquam nos non negemus, quod IV. anno decima episcopi sit, nisi forte abbas cum uoluntate fratrum huc pro caritate eum ad- D uocarit.

Non sub episcopo.

[illegible] ecclesiasticum dicat episcopus.

Quia uero istius *sacri loci* substantiam summatim perstrinximus, superest, ut ad alia transeamus.

CAPVT XXII.

Coenobii Murensis uillae aliae.

IN *Butwyl* habemus duas curtes, sed tamen melius esset, ut sub uno uilli- E co essent, quam sub duobus, bonae et utiles in agris et pratis et syluis: ad quas pertinent, id est seruiunt, mansus unus et uiginti duo diurnales in ipsa uilla positi et in *Geltwyl* sex mansi et unus diurnalis, omnes seruientes cum eadem constitutione, qua et isti hic in Mure. Quorum praediorum partem habemus de tribus fratribus, quorum duo huc ad F conuersionem inde uenerunt, I. *Nocker* et *Wezel*, tertii autem filius nomine Gerlo et pater eius uocabatur Heinricus. Hic nutritus et eruditus et ad presbyterii dignitatem ordinatus est, alia prorsus mutuata sunt de cella Meginradi et illuc datum est praedium, quod habuimus ad Agregia.

Quaedam etiam pars mutuata est cum G monachis de *cella sancti Blasii* et illis restituta est cum praediolo ad *Sarmenstorf.* Quia autem ipsum praedium, quod nobis dederunt, tunc erat sylua et modo in agrum factum est, cuius pene X. iugera sunt et ideo repetunt illud et dicunt, se nolle tantum damnum inferre suae ecclesiae, alia pars data est huc a comitibus de *Habsburg*, uel a ministris eorum. Quidam autem ex ipsis, nomine Buco, dedit totum quod ipse possiderat, ea conditione, ut quamdiu uiueret, haberet a nobis praebendam. Sunt et ibi quidam liberi homines, qui de praedio suo censum huc persoluunt. *Villicus* quoque dat piscem magnum, sicut et caeteri: quod inde adhuc restat, non pertinet ad nos. Villula autem *Geltwyl* dicitur a sanctae memoriae Reginboldo patre nostro sancto Martino esse acquisita.

Villicus.

Periculosum est ea scriptura affirmare uel propalare, quae cum iniustitia et rapina aut uiolentia congregata aut acquisita sunt, iuxta illud propheticum, ut qui condunt leges iniquas et scribentes iniustitiam, scripserunt ut opprimerent in iudicio pauperem et uim facerent causae populi mei, ut essent uiduae praeda eorum et populos diriperent, quid facietis in die uisitationis etc.

CAPVT XXIII.

Feuda rustica oblata.

TAmen uolumus ut in palam ueniant et cognoscant omnes, quicunque uolunt hic exspectare diem domini, quae nos simplices et pueros hactenus latuerunt. In *Wola* habitauit quondam secularis ac praepotens uir, nomine *Guntrannus*, habens multas possessiones et ibi et alibi, uicinorumque suorum rebus inhians. Estimantes autem quidam liberi homines, qui in ipso uico erant, benignum et clementem illum fore, praedia sua sub *censu legitimo illi contradiderunt*, ea conditione, ut sub *mundiburdio* ac defensione illius semper tuti ualerent esse. Ille gauisus ac suspiciens statim ad oppressionem eorum incubuit, coepitque eos primum petitionibus aggredi, deinde libera utens potestate pene quasi *mansionarii* sui essent, iussit sibi seruire, scilicet in agricultura sua et secando *foenum* et *metendo* et in omnibus rebus, quibus uoluit oppressit eos. Cumque illi reclamarent, ac uociferarentur, obiecit illis quod nihil ex eorum possessione exiret de casulis ipsorum, nisi quod extirparet praedia sua et hortos et quod ipsi inciderent syluas suas. Interdixitque illis qui cis torrentem habitabant, ne ullus intingeret ad incidendum syluam suam, nisi qui sibi daret singulis annis duos pullos, unum de domo sua, alium de sylua et qui citra habitarent, unum tantum. Illi non ualentes resistere, fecerunt inuiti, quae iusserat. Interea uenit *rex* ad castrum Solodorum, uenientesque illuc idem ipsi rustici, uociferari coeperunt de iniqua sua oppressione, sed in tanta *principum multitudine* et propter ipsorum quo-

Guntrannus.

Mansionarii.

coram imperatore accusatus.

quorundam stolida uerba, non peruenit clamor eorum ad regem et cum male illuc uenirent, peius inde redierunt. Sic ergo usus ipse diues eis usque ad mortem suam, dimisitque filiae suae nomine *Eufemiae* et ipsa item dimisit filio suo *Rudolfo* hereditatem tam iniuste acquisitam.

CAPVT XXIV.

Anno 1106.

ANno uero MCVI. dominicae incarnationis, praedecessores nostri cupientes augmentare possessionem huius sacri loci, emerunt ab ipso *Rudolfo* omnia, quae ibi habuit, siue iuste aut iniuste, CC. libris argenti, ac propterea fregerunt hic calicem aureum pretiosissimis lapidibus et gemmis ornatum et duas argenteas cruces, quas comitissa Richenza de *Lenzburg*, soror comitis Wernharii de Habspurg huc tradidit, ac uendiderunt multa praedia satis utilia, ac spoliauerunt nudaueruntque monasterium pene omni substantia sua, siue intus siue extra. Hic ergo penset unusquisque apud semetipsum, quid utilitatis aut felicitatis animae suae, aut corpori prouenire possit, de tam non recte acquisita substantia; dum unusquisque hoc solum attendere debeat, ne ita corpus nutriat, ut animam perdat, cogitetque quid prosit si latro rapiat et monachus comedat. Sed nunc utrum recte aut non recte acquisita sit, relinquimus et, quantam substantiam in ipso uico possideamus, breuiculus pandit.

CAPVT XXV.

Descriptio fundorum Murae.

HAbentur ergo duae *curtes*, superior et inferior, sed ad superiorem pertinet tantum de agris, si recte coli debet quod duobus aratris bubum sufficiat, similiter ad inferiorem, de foeno autem quod de XXX. et duobus pratis uenit. *Rustici* uero, qui habent *diurnales* XX. et duo, sunt, alii seruientes, alii censum dantes, caetera omnia quae ibi habemus censum persoluunt. Praedictorum autem *liberorum* hominum *constitutio* talis est. Quicunque habent domos et atria, ipsi tantum persoluunt censum. Nam faciant de agris et pratis quodcunque uelint, uendant, dent cuicunque placet tantum compari suo, nemo tamen persoluit census, nisi qui *domos* habent. Ita uero intricata est ratio census, ut uix aliquis possit se inde expedire. Sic omne quod ex malo et auaritia oritur solet esse. Quaedam mensura speltae, item dimidius modius et aliquid plus *Thurricinae* mensurae impositum est illis, quam quidam ex integro dant, quidam dimidiam, alius quartam partem et alius bis uel ter uel etiam sexies et fundum uerso uase et impleat suum ius. Et ista diuersitas fit inde cum aliqua haereditas dimittitur et heredes inter se componunt hereditatem. Quantum enim haereditatis unusquisque possidet, tantum dat et census et quantum census dat et arat et secat foenum et metit sepitque et pullos dat et lini resticulas. Cum autem B debent *arare*, cum *uirga metitur eis*, qua et mansi solent metiri et ipsa uirga signata est secundum unius cuiusque rationem et ubicunque signum occurrerit, ib *paruum lignum figitur in terra* et ipsi tamen in prima scissura et seminatione arant. Sic et in *pratis* fiet et saepibus. *Semen* enim quod seminat et metit et foenum quod secat, saepe debet obtendere. Cumque illi praedicitur, ut secet C foenum, si statim crastina die uel ipsa non incidit et uenerit pluuia, iudicium inde [illegible]tur. Si autem ipse incidit et uenerit pluuia, non facit iudicium, secat autem foenum et praeparat per omnia et ducit in stabulum nostrum cum suis bobus, sic et de pullis facit et lino, rusticulus omnia ad domum portat. Qui cis torrentem habitant, duos dant propter ligna, et qui citra, unum. Pridie D autem Kalendis Ianuarii persoluunt *censum* cum *auena*, quam simul etiam quidam dant secundum supradictam mensurae rationem. Ista omnia primitus fuerunt *petibilia*, modo sunt *potentibilia*. Fuerunt primitus ibi liberi homines, imo multo plures quam nunc, quia pestifer quidam homo de familia ista, *Gerung* nomine, tribulauerat eos ualde et E circumuenit eos fraude et potestate et eiecit eos de haereditatibus suis et effugauit de regione; propter quod et ipse ab eis postea interfectus est. Sunt enim modo *quinquaginta domus* tantum et dant in censu de spelta **XVIII**. modios, de auena uero VIII. pullos autem uno anno XXX. altero XLIV. Fuerunt et alii ibi liberi homines in eodem uico, id F est, Reginbertus et Eglolfus monachi et de ipsis censariis quidam. Item *Ruprecht*, *Vdalrick*, *Gotschalck*, *Giselbrecht*, *Tiebolt*, qui huc contulerunt praedia sua et habitauerunt nobiscum. Decima uero quae de ipso uico uenit, trifarie diuisa est: quaedam enim ad Filmaringen pertinent, quaedam ad Villo, quaedam autem ad Goslikon. sed decima, quam illi, G qui ad Goslicon pertinent, dabant, nos accipimus et mutuamus illuc decimas de Walde et de Vispach.

Curtes, diurnales. *Lex colonaria.* *ratio, censuum.*

Eglolff uero praedictus dedit tantum de agris, quod ad LX. iugera computatur et de pratis, quod XX. pondera foeni congregari possunt. Praedia autem, quae praedictus *Gerung* ab ipsis liberis abstra-

abstraxit uiolenter, adhuc in dubio stant, A utrum nos habeamus uel eius haeredes.

CAPVT XXVI.

HErmenttswile prima *fundatio* est istius loci, ubi habemus curtem et seruiunt XIV. diurnales et quinque mansi et dimidius, mansus enim, qui est *Alchuseren*, seruit illuc. Rustici uero, qui habent diurnales, seruiunt bis in ebdomada: armentum etiam ouium et uaccarum semper fuit ibi et taberna debet ibi esse.

Descriptio fundorum.

Item dabit *nauclerus* modium salis et dimidium. Qui habet molendinum, dat quod constitutum sibi est. Ecclesia autem baptismalis est et sepulturam habet et decimam uici.

Nauclerus.

Alchuseren primitus sylua fuit, sed C extirpata est ab hominibus, qui uocantur *Winda*, et sub Gottfrido praeposito in curtem ordinata est, ubi sunt XIV. diurnales seruientes et duo mansi et unus et dimidius, in ipsa uilla et dimidius ad Grute et Birchi, exculta ab ipsis hominibus et sub praefato praeposito in curtem composita est, ubi habentur XII. diurnales seruientes, sex in uillula et sex ad Turmulon et unus mansus. Plus autem D cui nomen est *Lutingen* empta est ex magna parte cum X. talentis, a quodam milite, qui uocabatur Mangolt de *Eschibach*. Istorum sex locorum, *Mure, Butwyl, Wolen, Hermanscuyl, Alchuseren, Birchi*, siue aliorum qui huc ex toto pertinent, uillici, qui sub se habent homines seruientes ex diurnalibus, quorum uisitationem accipiunt, debent dare pisces E singuli quinque siclorum, alii autem non, sed secundum uniuscuiusque constitutionem, nam ille qui multos habet uisitatores * et quoque nullos possunt coaequari. In Werda etiam partem uici habemus, sicut Nockerus de Arestow tradidit nobis. Arestovv etiam et Grut huc ex toto pertinent, quia nunquam auditum est ab alia fundatione F esse separata, sed cum plus esset siluola, iusserunt comites de *Habsburg uenatores* suos syluam extirpare, domosque ibi aedificare. Tamen ad Grute possidemus dimidium mansum, quem Alckerus dedit sancto Martino. Ad stegen pene tres diurnales. Dicunt etiam quidam quartam partem de fare ad Lunckot huc pertinere. In Husen diurnalem, ad G Wylen sextam partem in ecclesia, sicut Adelbold de Nunheim huc dedit.

Alchuseren.

Homines constitutae.

Nouelleta.

Syluis extirpatis.

CAPVT XXVII.

IN Liela tantum de agris et pratis et syluis quod ad unum aratrum sufficit, cuius praedii traditores fuerunt Adelbertus, Eberhart, Walter. Adhuc habemus ibidem tres diurnales et duos censarios.

Descriptio fundorum et censuum.

In Bercken diurnalem et dimidium praedium Rudolfi, ministri comitum de Lenzburg nobis afferunt, in Züffickon diurnalem et tres censarios.

Ad Eggenvvyl quoque, quod Adelbertus comes ibi habuit, praeter praedia seruorum suorum aut in ipsa uilla siue B in aliis, id est, Bibilos, Bremgarten, uel ubicunque sita in eandem curtem seruantia, scilicet ab aluo fluminis usque ad summitatem montis in aquis et in pratis et syluis et noualibus et cum ipsa ecclesia totum delegauit et tradidit sancto Martino, ut ipse haeres eius existeret.

Ibi etiam habemus praedium *Lutolfi*, qui huc ad conuersionem uenit et praedium *Chunzae* matronae, quae ad istum locum ad conuersionem secessit, cum tribus filiabus suis etc. Quod praedium si recte per totum diuiditur, sunt pene V. mansi et adhuc duo molendina. In *Sulzo* duos diurnales et ad Chunten IV. Ad *Stetten* tres diurnales. In Busnang unum et duos censarios. In *Pellickon* quatuor diurnales et VIII. censarii censum persoluentes de auena. Vnusquisque enim quartam partem modii Turricinae mensurae persoluit. In decima ecclesiae, quae est in Rordorf, quartam possidemus et in aliis tribus partibus octauam partem, quam decimam dedit nobis Henricus de *Salm*. Porro et abbas *Vdalricus* constituit, ut singulis annis XIII. talenta pigmentorum darentur, *ad migma* faciendum in natiuitate sancti Martini et in natiuitate domini. Ad Melligen tertiam partem uiculi, quam dedit nobis Naugerus de Ottelingen et duos diurnales, quos cum dedisset Otto comes constituit ad lumen in dormitorio exteriorum fratrum.

Salm.

CAPVT XXVIII.

IN Starcholsvvyl IV. diurnales et in Chindehusen I. In Vrdorff dedit Chuno nobilis de Borron, VIII. pro filiis et filiabus suis et alii sex diurnales mutuati sunt illuc de Geppenovv. Adhuc etiam in eodem loco tradita sunt huc praedia satis utilia pene ad unum mansum et multo plus continentia a Wolffgango istius loci monacho, quae fratres de sancto Blasio aliquid iniuste possident. In Wirhenlos sex diurnales habemus, quorum traditores fuerunt, Rustein, Lutprandt. in Cellikon III. diurnales et in Poponsol dimidium, ad Hasle quatuor diurnales et Nerracho unum, quos comites de Habspurg adhuc possident. Ad Ezlingen, Vstro, Rurzenbach, ab initio fuit Hos ad primare

Continuatio descriptionis censuum et praediorum.

mare altare sancti Martini in Murensi coenobio. De quorum etiam numero uicus Celvvyl cum iniuste ablatus esset. comes Adelbertus frater Ottonis tradidit illum Deo, cuius praedii partes pene XV. diurnales sunt ubicunque sitae, siue ad Oldisvvyl, uel ad Obrenrieden siue alio, siue ad Langenovv.

Ibi quoque potest esse captura piscium et etiam satis utilis uinea et pulcherrima sylua, quae omnino debet caute seruari. Ecclesia uero, quae ibi est, *baptismum* et *sepulturam* et *decimam* habet, sicut et illa ad Egenuyl, ad Birmenstorf possidemus duos diurnales et ad Ahornen dimidium mansum et unum censarium. In *Hisboldesberg* diurnalem et duos censarios, ad Fuglistal quod dedit nobis Adelbertus de *Strengelbach* pene ad unum diurnalem et dimidium pertingens fratribus de sancto Blasio cum iniustitia. Ad *Stallickon* tertiam partem primo in decima, deinde in aliorum, qui nobiscum decimam accipiunt, parte, duas partes. Nam primo diuiditur in quatuor , ex quibus tertia nostra est, quarta autem pars, quae remanet, condiuiditur in quinque, partes duae nostrae sunt, caeterae aliorum. Habemus etiam ibidem duos diurnales et in Gamlickon tres. In *Salmbronnen* unum diurnalem. In Bonstettem tres , ad Lundinaurum quatuor et in Tachelshouen septem. In *Rifriswyl* duos diurnales et dimidium mansum, ad *Tagebrechtswyl* integrum mansum. In Vrzlikon duos diurnales et ad *Plickensdorf* unum, in Hirzvvangen mansum, Thennaton unum diurnalem, ad Neisidelon minus quam diurnalem. In *Nidren* Terisbach III. diurnales. In superiori duos, ad Gangolfsvvyl et Zvvyeren duos mansos.

CAPVT XXIX.

Lacus, fundi, census.

IN *lacu* autem habemus duos tractus et dimidium. Nomina autem lacus ubi pisces debent ista sunt, Burruck, Huirvvizug, Honzug, Tenrein, der Forhuirvvizug, Flehen, an ein Stude, an ein Grube, Zehorn, Giblungshorn, an Tannen, an die fordren Tannen, an die Riebe, an Steine, an die Nidrengrube, an Obrengrube, Zehorn, Vfflangenlon, an Stuben, an der fordren Stuben, an Slunt, an Godezug, im Roili. Isti tractus pertinent ad superiorem partem lacus. Non possidemus autem eos ex toto. sed dimidiam partem cum istis de Buchenas, quia antiquitus mutuatum est sic, uidelicet ut ipsi nobiscum in inferori parte in hyeme piscarent et nos cum ipsis in aestate. Quid autem in inferiori parte lacus habemus, dicemus. Wipfling dimidius noster est et dimidius sanctae Regulae, de A hinc Wida, an Einhorn, an Tannen, an Grube, an der Obrengrube. Isti tantum pertinent ad nos de integro. Quaedam etiam pars ibi uocatur Askart, ubi pisces, qui dicuntur Rotlin, debent nobis in aestate capi. De Gangolfsvvyle uero quaedam pars pertinet ad altare sancti Laurentii, quod est in Argentina ciuitate, ubi sepultus iacet Otto comes, frater Wernharii comitis de Habspurg, qui B pro anima eius idipsum praedium illuc contulit. Otto uero comes filius eiusdem Wernharii cum quibusdam de fratribus nostris obtinuit a praelatis ipsius altaris, quatenus nos usum illius praedii habeamus ea conditione, ut singulis annis illuc persoluantur, aut in isto loco XXX. solidi, siue in domo sua XXV. Basileae monetae. Quidam etiam liberi censarii de Obren Buchenas et de Cap- C pel in ipsum locum, id est, in Gangolfswyl persoluunt censum de auro, quod appendit siclum, quo in quinque partes diuiso nobis dantur tres partes et participibus nostris duae, sicque aurum nostrum appendit VI. nummos et dimidium. In Waltra dimidium mansum habemus et in sylua nouem et adhuc partem Sigfridi militis cuiusdam de Huni- D gen, quam emimus XXX. talentis Basileae monetae et tantundem ipse nobis sponte dedit et partem Iminonis de Buchenas, quam huc dedit pro filia sua Hazecha. Ad Riezla in ecclesia tres partes. In Immensee VII. diurnales et piscinam, in Kusnach in ecclesia partem et de agris quod pene ad aratrum sufficit, de pratis autem ad XVI. pondera E foeni et adhuc XVI. diurnales et molendina et piscinam et armentum pecorum. *Consuetudo* autem fuit et utile est ut maneat, ut ille piscator ad Immensee a Calendis Martii usque ad medium Maium piscetur, postea ueniat et ad Kusnach ad piscandum et de grano, quod de praedicto molendino uenit, alatur, tam ipse quam adiutor eius, et uillicus cum F bobus nostris adducat illi nauim de Immensee. In Hattingin possidemus IV. diurnales et Watigisso tres. Ad Gerisow tantum de agris habemus, quod dimidium aratrum potest excolere et de pratis ad XII. pondera foeni et armentum ouium et uaccarum. Ecclesia uero huc ex toto pertinet, sicut et omnis uicus antea pertinuit, sed modo in ecclesia G pars tantum, de qua nobis cum isto, quod praedictum est, contingunt adhuc tres et dimidius mansus et VIII. diurnales et medietas trium piscinarum. Ecclesia uero baptismalis est et sepulturam et decimam habet.

Piscationis tempora.

CAPVT XXX.

Officium praepositi. CONstitutum est autem ab anterioribus nostris, ut PRAEPOSITVS illuc ueniat in medio Maio et accipiat lanam de ouibus, quae tunc tondentur, et prouideat et ordinet, qualiter ad *Albes pecora mittantur* et ut accipiat censum de *noualibus* quibusdam, ab illis qui ea habent, id est, V. oues cum agnis. In Septembri autem iterum ueniat illuc et uideat, qualiter pecora de Alpibus ueniant et qualiter hyementur tam ibi quam in aliis locis, quos inter syluas habemus. *Lana. oues noualia.*

Iuxta natalem sancti Andreae ueniat et educat res, quae dantur, siue ibi siue in aliis locis, id est, caseos, seratia, carnes, pisces, pecora quae occidenda sunt, pannos, lanam, cutes, coria, pelles, nummos, nuces, poma.

In ipsa adhuc curte fuerunt multa constituta, quae quod non potuerunt perdurare, ideo non scribimus in ea.

In *Hoptreben* habemus diurnalem et dimidium. Ad *Buchs* possidemus XII. diurnales et capturam piscium, quam dedit nobis Beningerus de Altburren et fuit ibi et utile est ut iterum illuc congregetur armentum pecorum. In ecclesia etiam partem habemus Empnoten quatuor diurnales et ad Hoffstetten tres. Quod ad Wyl habemus id est VII. diurnales dedit Wico monachus istius loci cum uxore sua Bercħta et filio huc et filiabus Liebtagae, Adelheid, Mechtild, Gertrud et adhuc alia praedia huc dedit ibi inter syluas.

In ecclesia ad Stans possidemus IV. partes, id est, Lutolfi unam tertiam partem et Henrici *Richwinique* ac *Berchtoldi* tertiam partem in uico, V. diurnales et agrum et ad Stansstad pene VII. diurnales et in lacu duos tractus. Quidam uero uir de familia Habspurg nomine Arnold, cum huc ad conuersionem secessisset cum uxore sua Ita et filia Hedewig, dedit sancto Martino ibidem tres diurnales et ad Engelberg V. et ad Obren Eilsen pratum, quod computatũ est per septem diurnales et ad Nidren Eilsen pratum minus, cum una piscina, pertinent ad sanctum Blasium, ipsi autem habent nostrum praedium ad Vrdorf cum iniustitia, sicut et nos illorum. Ad Fiering habemus duos diurnales, ad Engliberg pratum et ad Huton aliud et ad Fallibach tertium, ad Wolfenschiessen duos agros, ad rore ex integro liberos censarios, ad Sarnen diurnalem, ad Cherns quatuor diurnales et decimam in ecclesia. Caetera omnia, quae ibi uel ad Mercktal siue Ellenbrunnen et Ramseren continentur, nostri liberi censarii sunt. In *Schwarzenberg tres* diurnales similiter et Mutriswanck cum

A pene X. censarios, ad Walde unum diurnalem. In Rickenbacħ tres.

CAPVT XXXI.

IN Alpibus etiam partem habemus, sed in *Bawen* dimidiam partem, ad *Obrenalp* quartam partem, in Rigental dimidiam partem et in alia dimidia parte quartam partem. Ad Horne *Praedia,*
B quartam partem similiter et in Soffelberg. Ad Egge pene dimidiam partem. Ad Achernalp per totum. Ad Furcken dimidiam partem In Sinsgow pleniter ad duo frusta. In Trophensee quantum ad duo officia pertinet, ad Lucersee et ad Furen et ad Sageltstal in unaquaque quod ad unum *sester* pertinet. *Sester quid?* Si quaeris quid sit *sester*, dictum est quasi dicatur constitutio uel firmiter statu-
C tum. Ipsi enim armentarii secundum suam consuetudinem habent nomina inuenta, quibus utuntur, utpote tantum lactis quod seracium possit fieri, uocant *immi* et octo immi dicunt *sester*, idemque *Immi,* *sester* nihil est aliud nisi VIII. *seratia*, unumquodque autem *seracium* sequuntur VIII. *casei*. Cumque XII. hominum *Casei.* pecora adunantur in unum, uocatur *of-*
D *ficium*, propterea quod uni magistro committitur. Quicunque autem pecus suum in alium alpem mittat, consuetudo est, ut omne lac, quod sibi de pecoribus in duobua uicibus peruenerit, uel ipsum lac uel formulas quae inibi fiunt, absque recta constitutione illi det circa Cal. Iulii, aut omnes, qui pecora habent in montibus, conueniunt illuc et metiun-
E tur unusquisque suum lac et sicut uiderit ita expectet, ut accipiat in autumno a magistro pecorum.

Est et alia consuetudo inter illos, quicunque *caldarium* illuc praestiterit, quamdiu eius caldarium habent, singulis annis dabunt ei seracium et octo caseos. Igitur quia tanta utilitas de pecoribus potest euenire, necesse est omnibus in-
F habitantibus hunc locum, ut ipsi utilitati suae de Alpibus prospiciant, uillicosque suos quos intra syluas habent moneant et compellant suae constitutioni prospicere. Isti autem montes in potestate abbatis et praepositi sunt, ut distribuant pecora qualitercunque uelint.

G

CAPVT XXXII.

IN Meggen habemus duos diurnales, ad Alskoluismatten, de Offo, de Trachselwald duos diurnales, unde debent dari singulis annis XL. casei de melioribus caseis, ad Schipfen VII. diurnales et Euge unum, quae praedia dedit Gerild matrona cum filio suo Burckar- *Descriptio in MEGGEN praediorum.*

do in dotem ad altare S. Ioannis euangelistae, ubi ipsa et uir eius Chuno iacent sepulti. In Rudisvvyl possidemus pene X. diurnales et in Mutukingen V. Et in Hirzen Erlen IV. Traditores autem fuerunt, Nockerus monachus nostrae congregationis cum filiis suis Lutoldo, Berinhero et Burckardo, Nockero et filia Richenza. Ad Mastilhalden III. tres diurnales. In Witranscuti IV. diurnales, sicut dedit huc cum matre sua Alba, ad Knutwyl dedit Reingerus de Vispach noster monachus, cuius anniuersarius dies est V. Kalendas Februarii XIV. diurnales cum armento pecorum, ea conditione, ut singulis annis in anniuersario eius sufficiens ministerium caterua congregationis habeat et agapes pauperum ipsa die inde fiat.

In GEPNOW.

In Gepnow duos diurnales et in Podenberg duos et Omistal duos. Mansum quem habemus in Eigoldtswyl dedit Ymizo nobilis de Vfhuzen, ut dies dormitionis suae cum eo celebraretur XI. Calend. Martii. Similiter et Lutolfus et Chuno nobiles de Burren, dederunt praedium suum de Wilberg pro duobus mansis computatum, ad celebrandum anniuersarium patris sui Chunonis, qui est VI. Calendas Decembris. Ad Kalpach dedit Arnoldus noster monachus et Presbyter, una cum matre sua Walpurga et sorore Irmengart IV. diurnales. Chuno miles noster uero monachus dedit ad Sempach quinque diurnales et in syluis communibus octauam partem, ad Eiche diurnalem, et Mettenvvyl I. ad Tenvvyl III. In Farvvangen habemus liberum censarium. Ad Compoldisfat dedit Chuno nobilis de Ruden duos diurnales, et de iis computatum est talentum denariorum, et XL. numeratos pisces. In Gernsvvyl IV. liberos censarios, et in Apvvyl VI. liberos censarios. In Vttinhusen I. diurnalem et VI. censarios, ad Sulzvvald unum diurnalem et syluam, et in Butvvyl duos liberos censarios, ad Fare unum diurnalem.

In Alickon cum curte quam ibi habemus, XVI. diurnales sunt, quod praedium dederunt huc Diethelmus cum uxore sua, Vdelgart, Vvalfrid, Vvernher, Conrad. Sunt et ibidem sex liberi censarii. Ad Rustisvvyl I. mansum, sicut Nockerus de Arestovv dedit sancto Martino, eo pacto, ut die ac nocte sine intermissione lumen ardeat ante primare altare super gradus istos. In Vvigivvyl tantum in agris et pratis et sylvis, quod ad aratrum boum sufficiat, et adhuc dimidius mansus est cum sex diurnalibus, quod praedium dedit nobis Gozohelmus monachus noster et Vdalricus et Bucco. Ad Brunvvyl quinque diurnales. In Vvintersvvyl mansum habemus. Seligerus et Alcko frater suus dederunt sancto Martino ad cibarios tres modios et tres nucum, atque nepotes eius unum maltrum et duos modios, de illa parte, quam Heinricus habet, VII. maltra, V. de spelta et de auena duo. Ad Altvvis diurnales, et adhuc duos ibi habemus. In Rudickon tres diurnales, et duos liberos censarios, et in Misvvangen duos diurnales. In Liela III. liberos censarios, et ad inferius Schongovv quatuor, ad superius autem unum, ad Zuilare V. diurnales. In Betvvyl unum censarium et minus quam diurnalem, ad Regenfridsvvyl I. mansum et IV. diurnales et decimam in ecclesia. In Endfeld unius diurnalis usum, nam praedium sancti Vrsi est nostrum ad pignus. Ad Kulm dimidium mansum. In Vvirticho - - - - diurnales et ecclesiam. Ad superiorem Vvyl tres diurnales et ad inferiorem VIII. In Vvalasiril cum sylua II. diurnales habemus, Erbrechtingen VIII. solidos. In Ried IV. modii de grano, V. de auena, duo modii de cibariis, ad Bosvvyl duos mansos in anniuersarium matronae, nomine Berthta. In Besenburren mansum, et Bremgartem alium diurnalem et dimidium. Ad Vispach mansum, et ad Vvilo alium. In Stettin cis fluuium diurnalem. Ad Ruti mansum habemus, quem Heinricus de Habspurg huc dedit, ea conditione, ut anniuersarius obitus sui cum eo celebretur, qui est X. Calendas Augusti. In Totickon mansum et diurnalem. Ad Heglingen mansum, in Hentschickon diurnalem. In Heslibach dimidium mansum.

CAPVT XXXIII.

In SCHINZNACH.

IN Schinznach mansum habemus et dimidium, alium adhuc habemus ibidem, quem dedit nobis Bernvvard, noster monachus de Egenvvyl. Sunt item ibi duo diurnales, quos concessit Eglolfus huc de Arestovv, ut celebretur cum eis anniuersarius uxoris suae Hedvvig, qui est V. Calendas Februarii.

Praedium habemus ad Chutingen pene tres diurnales, dedit primitus Chunza matrona de Egenvvil sancto Martino, postea uero uenit quidam probus miles nomine Eglolff noster amicus, filius Eglolffi de Lenzburg, et emit ipsum praedium XV. talentis Turricinae monetae, statimque reddidit illud super altare sanctae Dei genitricis Mariae, eo pacto, ut singulis ebdomadis, nisi in natiuitate domini, et in pascha et in pentecoste, quando non licet, *bis missa* pro defunctis ad idem altare celebretur: recepitque illud ab abbate Ronzelino

lino in ius *praestationis*, nec aliquid suis filiis uel heredibus inde pactus est, sed quando ipse obierit, in potestate abbatis et fratrum sit, illud concedere cuicunque uoluerint, ad insuper firmiter statuit, ac illi idem abbas cum congregatione confirmauit, ut census, qui inde uenerit, I. talentum Turricinae monetae, quem ipse debet per singulos annos in natiuitate sancti Cornelii dare, nunquam minueretur, ut anniuersarius patris eius Eglolfi, qui est V. Calendas Octobris, cum eo celebretur. In Eichon habemus dimidium mansum.

Hic transilimus satis utilia et praeclara praedia, quae antiquitus huc tradita fuerant, et ab haeredibus fundatorum huius sanctae ecclesiae ui ablata sunt hic, sicut scriptura antea docet Nam Rupertus nostrae congregationis monachus, qui in pago *Turgovie* iacet tumulatus, et alii multi, quod ipsi acciperent decimas ex omnibus ecclesiis, quae iuxta fluuium sunt de Hermensvvyl usque ad Aron fluuium.

Rupertus abbas sep.

Similiter et Anselmus Nauderus de Pirlophon dixit, quod ipse censum iam per multos annos huc de sua praestatione tradiderit.

Ad Bollickon possidemus tantum de agris et pratis et syluis, quod ad aratrum boum sufficit, si Renus fluuius non subtraxisset.

uites.

In uitibus autem habemus XXIV. partes, quae dicuntur mannvverch, et XIII. rusticos, qui diurnales suos in praestationem ad hoc habent, ut excolerent eos. Cumque unusquisque secundum sibi constitutum excoluerit, remanent X. quos nos ipsi colimus. Si quaeris, cur uocetur mannvverch, ideo dicitur, quod uni uiro committitur ad colendum, et est tantum terrae, quantum par boum in die arare sufficit.

mannvverck quid.

Quidam autem uir nomine Albertus de *Eschibach*, cum huc ad conuersionem uenisset, attulit XX. talenta Turricinae monetae, cum quibus emimus duo mannvverch a Beringero de *Rotwyl*, milite *Adelberti*, *comitis de Habsburg*, quae nos etiam colimus, et sic fit ut nos colamus X. partes, rustici autem quatuordecim, sicque fit, ut omnium partium, quas ipsi habemus, numerus sit, XXIV. partes absque praedio Eberhardi comitis.

CAPVT XXXIV.

An. 1132.

ANno autem dominicae incarnationis MCXXXII. cupiens abbas *Ronzelinus* augere sumptum potius sibi subiectorum, egit cum consilio fratrum, et comitis Adelberti, ut praedia comitis Eberhardi de *Nellenburg*, quae ibi habuit, aut in proprietatem sancti Martini acquireret, uel si hoc non posset, saltem in pignus monasterii acciperet. Quapropter uendidit bona et utilia praedia, et *fregit aureum calicem optimum*, quem comitissa Regelind huc tradidit, deditque illi LX. talenta Basileae monetae, et accepit ab eo omnia cum *aduocato* Adelberto, quae ibi possedit in pignus ad 12. annos. Facta est autem haec traditio Idus Augusti, iuxta Rhenum fluuium, in loco qui dicitur Rynheim, comite Adelberto et aliis quam plurimis astantibus.

Nellenburg.

Fundi emti, uenditi calices.

Ille uero comes Eberhardus fraudulenter agens et auaritiae studens, quaeque erant optima subtraxit, nobisque alia dimisit, et sic nos ibi nihil plus de eius praediis habemus, nisi quatuor mannvverch, et de agris et pratis pene ad VI. diurnales. Et haec est nostra possessio, quam illic habemus cum possessione nostrorum rusticorum, qui habent bene ad XVI. diurnales, in praestationem. Quidam etenim habent praedia et uites, et tamen omnia habet possessio sancti Martini.

CAPVT XXXV.

Constitutio de cultu uitium.

COnstitutio aut cultus uitium saepe *deposita*, est totiens *resumpta*, quia quotiescunque nos ipsi debuimus incolere, non potuimus perdurare. Vtrum uero nos ipsi uel rustici culturae insistamus, cuncta tamen laboriose proueniunt, ac maxima cura et obseruantia indigent. Si enim nos incolere uolumus, non perdurare possumus. Si autem rustici procurant, omnia negligenter agunt, et fraudulenter ac mendacio defendunt, et cuncta quae constitutione dant, ipsi cum uxoribus et filiis deuorant. Vnusquisque ergo debet in suum *mannvverch* singulis annis VII. carrades *stercoris* ex sua parte inducere, deinde incidere et ligare, *rastris bis incolere* uitesque, factis fossis, si necesse, e terra plantare et augmentare, sepique uel quocunque alio modo, ut melius possunt muniri ac sepi, circuendo custodire, et ligna quae opus habent ad palos acquirere, deinde cum botri creuerint, uites mundare, speculatorique communi mercedem dare. Quod si in pascha non habet uites incisas et rastris excultas, iudicium patitur, sicut in natiuitate sancti Ioannis baptistae, si secunda uice non habet excultas et ligatas, iudicabitur. Cum autem uenerit tempus uindemiae, omnia quae necesse habent sui adiutores debet eis procurare, scilicet in uictu et potu ac mercede ac uasis, post uindemiationem et uuarum calcationem in cellarium nostrum

strum mustum importare, sextam aut siculam sibi habere, quae siculae signatae debent esse ad constitutam mensuram, et custodes ponantur in montibus et uineis et uinis, et in cellario qui caute portantes custodiant. Cumque hoc expleuerit rusticus, uadit domum et reportat ad uicillum duos panes et quartam partem hydriae de uino, et duo immi de auena, siue de hordeo. Vnde igitur tanta utilitas et talis honor debet prouenire, ibi necesse, ut probus ac cautus et prouidus magister siue uillicus constituatur, qui sciat et uelit talem curtem regere et custodire. Vicus autem ipse ad *Bollickon*, primitus fuit, ut dicunt, cuiusdam matronae nobilis, nomine Bereklind, de qua fundatores huius loci acquisierunt hoc, quod modo nos ibi habemus, et dicebatur tunc Stabuli-curtis, quia et ipsius perpotentis mulieris stabulum fuit, et bannus totius uici in illam introibat, per multos uicos qui prope sunt, nemo audebat taurum uel uerrem siue arietem praeter eam habere, et quocunque introibant uel exiebant in hortum uel in segetem, nullus ausus est laedere uel includere, omnisque uicus in illam refugium habebat sicut in ecclesiam. Sicut autem hoc primitus fiebat ex potestate, ita et nunc debet fieri de spe bonitatis et sanctitate sancti Martini. Nomina autem partium non est necesse ut scribantur, sed hoc solum, quod uocatur sancti Blasii, quod ideo dicitur, quia illuc mutuatum est de Vvetilbrunnen. In *Seueld* habemus duo prata, at ad Holzickon unum. In Schliengen pene duos diurnales, et de uitibus minus quam tria mannvverch, quod praedium adepti sumus cum praedio, quod habuimus ad Rota, quod Rudolfus quidam liber homo cum uxore sua Mechtild contulerat sancto Martino. Nos autem mutuauimus aliud cum seruis sancti Leodegarii, quia ipsi hoc primum rogauerunt, unde nemo perturbetur, nec aliquam contradictionem excogitet, quia legaliter et iuste factum est ita, ut aduocatus illius ecclesiae comes Vvernherus huc illorum traderet, et caetera noster aduocatus Adelbertus istud illuc tribueret.

CAPVT XXXVI.

Praediorum in ROTWIL.

IN ROTVVYL castro, quod est iuxta Fryburg, habemus tantum in agris et pratis et syluis, quod sex boues possunt excolere, et adhuc duos mansos: de uitibus autem, siue quod nos plantauimus, uel plantatas inuenimus, quando primum possidemus, quod ad decem pondera uini pertingit ad nostram mensuram. Rustici autem, qui habent mansos, pondera dabunt suae mensurae. Praedictus uero Berinherus dedit nobis ibidem bonam uineam, pene ad tria iugera computatam. Hoc ergo praedium necesse est, ut firmiter conseruetur, quia cum maximo labore huc acquisitum est. Comitis quippe Adelberti fuit, et concessit nobis in pignus, pro L. talentis Basileae monetae, et supposuit praedium suum, quod habuit ad Gossickon, ut, si ipse in uita sua non redimeret, sanctus Martinus in perpetuum utraque possideret. Nos autem alacres uendimus alia bona praedia, et ob hanc necessitatem accepimus ad conuersionem duas sorores, scilicet Trutilam et Gutam, et acquireremus argentum, anno dominicae incarnationis MCXXVIII. sub abbate Rozelino. Praedium autem ipsum deuastatum fuit, et ab inimicis ipsius comitis, ita ut nec casam, nec uites, nec alicuius incolatus solatium in eo inueniremus, nisi solam terram. Postea uero cum idem comes obiisset post annos duodecim, et nos ipsum praedium cum magno labore ad bonam utilitatem factum uteremur, nepos eiusdem Vvernharius comes uoluit uim afferre, et nullo modo potuimus retinere illud, nisi dimitteremus nostra L. talenta cum praedio ad Goslickon et cum XVIII. mansis in Schaffhusen, quos simul tradiderat sancto Martino praedictus Adelbertus. In Acherlon habemus duos agros. Vxor Adelberti comitis, nomine Iudenta, dedit sancto Martino ad Muschon VI. mansos, quos utrum ille auferat an dimittat incertum est.

CAPVT XXXVII.

In Rufach in Alsatia.

VIcus, qui uocatur *Rufach* in Alsatia, totus pertinet ad sanctam Mariam in Argentina ciuitate, sicut pene et omnis ipsa regio. Inde cum quidam uiri et foeminae huc ad conuersionem uenissent, usum patrimonii sui aliis conuicaneis suis commendauerunt, sicut mos exigit illius prouinciae, quatenus hic de eo solatium uitae haberent, ubi semper habuimus unum de exterioribus fratribus nostris, qui excolat ipsa patrimonia et prouideat, ut illis, quorum fuerunt, de iis hic certius habeant habitare. Nomina autem uirorum uel foeminarum, qui inde uenerunt, ista sunt, Vvalcke, Einhart, Napili, Dietrich. Foeminae autem hae fuerunt, Tiecilla, Truca, Sulphitia, Hedvvis, Mechtild, Berchta, Vvendelmut.

Isti sunt autem uiri, quibus commendatum modo est: nam quibus primum commendatum fuerat, uita excesserunt. Rudol-

Rudolfus filius Emihois, Vvolfhelm. filius Bantyvigi, Vvelt, Egino, Vvaltherus, Gebino, Ortliep. VII.

Quanta autem substantia ipsa sit in uitibus et agris et pratis, dicemus. Duae domus, et LXVI. partes in uitibus, quae ibi uocantur Skaza, et est quinta pars illius, quae dicitur mannvverch, et XXXVII. iugera in agris, et duo prata, et ad Pfaffenheim XIV. skaza. *Nunc ergo sicut nos substantiam istius sanctae ecclesiae, quae uel ante nos, uel nostris temporibus huc collata est, descripsimus, sic faciant et illi, qui post nos ueniunt.*

Conclusio operis.

Notum sit praesentibus et futuris, quod factus sermo, uenerabili episcopo Hermanno Constantiensi et abbate uenerando Chunone praesentibus, et aliis spiritualibus uiris tam clericis quam laicis, in quo decretum est, ut quandocunque plebanus, *scilicet Hupoldus, nouissimum clauserit diem, superior capella in Bosvvyl tam firmiter ac stabiliter in potestate huius coenobii sit, ut nec ipse, qui sacerdos futurus est hic, nec alius omnino, ullam potestatem habeat, ut impleatur ea conditio, pro qua tradita est prius in altare sancti Martini a comite Ottone patre* Wernheri comitis de HABSPVRG.

CAPVT XXXIIX.

In Stallicken.

IN Stallickon quartam partem in demis et in alia quarta parte octauam decimam partem census de praedio in Ruti, qui pertinet ad anniuersarium domini Henrici de Arestovv, tres modii tritici, et tres siliginis, et duae auenae, et duo modii fabae, et porcus pretii x. solidorum, et de manso ipsius tres modii speltae, et duo auenae, et quatuor scapulae.

Ea quae gesta sunt a Cunrado monacho monasterii huius cellario, tam in emptione praediorum, quam in requisitione uenditorum, seu aliis quibuscunque structuris, stilo praesenti posteris intimamus. Obtulit ergo in initio conuersionis suae maximum librum missalem, quem habemus, duos calices deauratos, qui usque in praesens in monasterio domini cuncta parent, nec non et brachium sancti Martini, Treuirorum archiepiscopi, caputque sancti Iohannis baptistae, cum licentia domini Anselmi tunc temporis abbatis construxit.

Praedia coempta a coenobio.

Haec sunt autem praedia, quae monasteria coëmerunt, quae nec uel ab aliqua suspecta persona, extra quod statuit, ordinentur, quatenus inconuulsa permaneant, imperauit. Triginta ergo talentis praedium in Berchtisvvyl emit, ea conditione, quatenus XXIII. solidi, qui

A a praedio nostro Vverde annuatim soluuntur, in festo sancti Iohannis baptistae cellario dentur, et in ministerium fratrum in feria tertia, quae uulgo Carniuorae dicitur, expendat, et missa pro fidelibus defunctis cum pulsatione campanarum publice cantetur, ut dum corpora carnaliter reficiuntur, animae ex gratiarum actione de poena refrigerentur. Emit quoque praedium in loco, B quod dicitur ad paludem, pro nouem talentis, a quo XXXII. solidi in festo sancti Thomae apostoli persoluuntur, quos anniuersario suo, iubente domino Anselmo abbate, deputauit. Insuper et praedium in Hovven, quod situm est super Vviguyl XXX. talentis emit, cuius pars x. solidos in festo sancti Martini persoluit, quos fratribus expendendos in domum infirmorum decreuit. In- C super et monasterium XVI. iugera eo loco possidet, hic, si armentum ibi non fuerit, prout abbati placuerit, cellerario expendenda reddantur. Praedicti ergo praedii Horvven partem ab Vlrico pro XI. talentis emit, partemque a Cunrado et fratre eius Arnoldo pro x. talentis, iugera duo a uidua pro uiginti duobus solidis acquisiuit, a Richvvino. Praeterea conquisiuit et aliud praedium D Vviguyl, a quo dantur nobis XIV. solidi, VII. in natiuitate domini, et VII. in natiuitate sancti Iohannis baptistae, quos constituit fratribus dare in festo sancti Goaris.

Iuger unum pro talento a Berchtoldo, iugera duo pro tribus talentis, iugera iterum duo ab Henrico et Vdalrico pro XV. talentis emit, a Dietrico iugera E uero pro tribus talentis et x. solidis. Et haec liberaliter Deo beatoque Martino tradita sunt, ita ut nulli haeredum suorum liceat ea distrahere monasterio. Gesta sunt autem ea coram stantibus nobilibus Gerardo, Adelberto et Ludouico, cunctisque conciuibus eorum. Syluam quoque super Butvvyl claustrum pro XIV. talentis tradiderat, tem- F pora etiam requisiuit. Decernimus igitur, quatenus nulli praepositorum, cellerariorum, aliarum uenerabilium personarum liceat ea alterare extra quam statuta sunt.

De *Birchvvyl* census quatuor fratres decem et octo solidos et quatuor denarios. Item quatuordecim solidos et duos denarios. Item sine duobus de- G nariis tres solidos et talentum. Item sine quatuor denariis x. solidos. Item in eadem uilla ad cellarium XXXII. solidos, quem censum constituit Conradus cellarius anniuersarium suum. Item de eadem uilla sex solidos ad ministerium murorum, ibidem de Binzrein XV. solidos et XXX. pisces, census de Vvaltrant,

trant, Cunradus decem et octo solidos. Item ibidem XII. solidos et XX. pisces. Item alius sex solidos.

Item alius X. solidos et XX. pisces. Item Fridericus et sui participes XVI. solidos, XX. pisces. Item piscatores nostri XII. solidos et XX. pisces. Item de eodem praedio Gangolfsvvyle talentum, census de Gangolfsvvyle de primo praedio C. pisces Scopofae. Item de Gangolfsvvyle de duobus praediis C. pisces, C. in Maio, et C. in natiuitate.

Libellus donationis.

Notum sit omnibus, tam futuris quam praesentibus, quod ego Adelbertus comes accepi unam Hubam *in praedio meo Vvaltesvvyl persoluentem annuatim in censum* A *sextum decimum dimidium modium auenae et siliginis aridi, et in festiuitate sancti Thomae* III. *solidos ad uisitationem: et dedi sancto Martino ad* Mure *In mutationem pro praedio, quod claustrum adhuc in Vitarmis Rut, cum* quo inbeneficiaui dominum Vvernherum Vvillisovv. *Accepi iterum in Vvaltisvvyl in praedio meo duos diurnales persoluentes in censum duos modios tritici: et dedi sancto Martino,* B *ut ex ipso tritico fiant oblatae ad diuinorum mysteria peragenda, et dentur omnibus ecclesiis in prouincia, ut in omnibus illis ecclesiis fiat memoria patris mei, et omnium parentum meorum.*

Cum ex originibus MVRENSIS coenobii abbas illius HABSBVRGICAS ORIGINES clare docuerit, librumque uicinum multis in locis non parum illustrauerit: uisum est, etiam hunc libellum, qui in librariis tabernis non adeo obuius, ob argumenti uicinitatem, superiori adiungere.

ORIGO
ET
GENEALOGIA
GLORIOSISSIMORVM
COMITVM DE HABSBVRG,
MONASTERII MVRENSIS ORDINIS S. BENEDICTI IN HELVETIA FVNDATORVM.

Ex antiquis et authenticis eiusdem coenobii monumentis a GVNTRANNO diuite usque ad ALBERTVM Caesarem, recta et nunquam interrupta linea, succincte quidem, sed clare demonstrata.

AVCTORE
D. DOMINICO
DICTI MONASTERII MVRENSIS ABBATE.

AD
SERENISSIMOS
HABSBVRGI AVSTRIACOS PRINCIPES.

FACVL-

FACVLTAS ORDINARII.

ORigo et genealogia *gloriosissimorum comitum de Habsburg*, ex antiquis et authenticis Murensis monasterii monumentis impraesentiarum succincte demonstrata, apertam in *lucem* prodeat, *luci* ipsi, contra caliginem a nonnullis historicis offusam, *lucem* datura. Constantiae, 6. Maii, anno 1651.

RATHOLDVS MORSTEIN,
SS. Th. D. cathed. eccl. Constant. cononicus, libr. censor episcopalis.

AD
REVERENDISSIMVM ET *AMPLISSIMVM DOMINVM,*
DOMINVM
DOMINICVM TSCHVDI,
SACRI MONASTERII MVRENSIS ABBATEM DIGNISSIMVM, GLORIOSAE STIRPIS AVSTRIACAE, CONTRA ERRONEOS HISTORIOGRAPHOS SOLIDISSIMVM ASSERTOREM.

P. T. M. Z.

HENDECASYLLABVS.

QVas non ridiculi furor poetae
Obtrudit fatuo lyras popello;
Cygnaeam sobolem, deos gemellos
Ex oui catus elicit uitello,
Natas Acrisio maritat auri
Versuta pluvima, rapit per undas
Europam Tyrias, Iouique Tauro
Miscet concubitu, parit puella
Regem Cretibus: ite nugiuendi
Praecones scelerum; referre praestat
Veras historias, at, hei! perinde
Fallunt historici: Quis Incuborum
Non foetus metuat? parentis Vrsi
Berno filius extitisse fertur,
Merlinus Stygia creatus umbra,
Conceptus Merouaeus e marino,
(Reges Gallia sic suos honorat)
Cum littus genitrix obiret, Vroz
Exportate pedes, facessitote,
Mendis historici meris onusti,
Et uel mythologis ineptiores;
Quae fas credere, posterosque scire
Par est, quesque fidem futurus haeres
Tuto commodet, explicare pulchrum est.
Hac cura sed enim uetustioris,
Aeui simplicitas nihil parumue,
(Non culpamus auos) in acta quondam,
Et fastos retulit: uidete, quaeso,
Quas regum genitrix, et imperantum

Habs-

HABSBVRGI *domus incidat charybdes!*
Sunt qui de profugo Petro Leonis,
Quinto rentur abhinc uenire saeclo
Maiores comitumque principumque,
Gentis Austriacae: quis, hem, quis isthaec
Non rupto queat audiisse splene?
Num prosapia celsa Pharamundi,
Sigberti, licet exulis, nepotes,
Illustris Theobertus, et sequaces
Otberti, seriem per indiremptam,
Guntranni genus, alta Marcomiri
Quondam linea Trois, urbe pulsum,
Proscriptum penitusque perduellem,
Visum non alias, nec ante notum
Priscis Teutonibus, manet Quiritem?
Nolint hoc superi, nec aequa caelo
Maiestas atauum: Tenebricosos
Hos clari decoris Lauerniones,
Exactissime praesulum *refellis,*
Non per somnia, non opinionum
Caluis naeniolis, adire fontes.
Archiui satius. Notariorum,
Grandi sedulus excutis labore,
Cum radicibus, e latente fundo,
Tablinas, monumenta, testiumque
A blattis reducem uocas cohortem:
Euersae comes Ille Vindonissae
Guntrannus locuples *origo gentis*
Abs te scribitur, inde Canzelinus,
Quo creuit genitore Radeboto,
Constans *indigitatus: hunc secutus*
Wernerus pius, *ac dein* Otonem
Wernerus minor, *isque* liberalem
Albertum genuit, patrem Rudolphi:
Post hunc Alsatiae regebat urbes
Albertus sapiens, *ab hoc* Rudolphus
Felix Austriacae domus patrator,
Aeternam memorandus imperator,
Contra Sithonii latronis arma,
Sceptri Teutonici per adnepotes,
Assertor generosus, arbiterque
Hoc a progenitore gloriosum
Succreuit Iubar: illigatur isthac
Heroum serie, quod intuetur
Seu sol exoriens, cadensue, regum.
Hac de stirpe ducesque, principesque
Censent regificum, thori iugalis
Nancisci socias. Quis hic Wionum
Extorres patria, fugaque lapsos
Occulcabit auos? abi Sifride,
Subduc te procul, inficete Lazi,
Et quoscunque iuuant Petri Leones
Et delirium anile Aniciorum;
Te, lectissime praesul audiamus,
Tu uiuam solidamque ueritatem.
Primaeuas ad origines recenses.
Habsburgum *nisi condidisset olim*
Wernerus, *generis corona magni,*
Te, te, posteritas, nec absque caussis,
Arcis dixerit esse conditorem,
Gentis dixerit esse ter beatae
Tutorem: tibi gratitudo sola,
Et uirtus, animique magnitudo
Tantum expressit opus, lubensque credam,
Sic necdum sacra templa Radeboto

Ad

Ad MVROS, *prece uictus, excitasset,*
FERNANDVS *Tibi tertius merenti*
Lauras conderet, aemulas olympo.

EPOS
IN GLORIOSISSIMAM DOMVM HABSBVRGIACAM.

Qvae noua sublimi consurgit uertice moles,
Heroumque domus? Veteris num gloria castri,
Et nomen, Vernere, *tibi uilescere coepit?*
Floruit innumera comitum quod prole, suumque
Vel de Francorum deducit regibus ortum?
Vel Romanorum generoso stemmate fulget?
At nihil ista mouent Vernerum, *aut prisca moratur*
Nobilitas Altenburgi: *sed mente futuri*
Praesaga Habsburgi *felici collocat arcem*
Auspicio. Iouis ales erat: sic facta probarunt.
Est locus Argoiae, *merito quem cinctus Apollo*
Agmine Musarum petat, ipso Helicone relicto.
Collis ibi clemente iugo se tollit in altum,
Perpetuis Phoebi radiis lustratus et unde
Liber prospectus partes patet orbis in omnes.
Hinc se diffundunt ridentes gramine campi
Illinc arboribus syluae, uel frugibus arua.
Nec procul Vrsa *suis piscosis uoluitur undis*
Arola *sed placido radicem murmure lambit,*
Qua se praecipiti saxorum uortice collis
Erigit, atque aditum concisis rupibus arcet.
Ergo noui in summo Radeboto *cacumine montis*
Verneri *iussu atque opibus, fundamina castri*
Ponit et excelsis muris ac turribus ambit,
Nec non et fossis, duplici simul undique uallo
Munit ut hostiles insultus frangat et ausus,
Simplicis interius structurae habitacula condit,
Ampla tamen, martisque magis cultoribus apta.
Hinc stirpem et nomen soboles Habsburgia iactat.
Hic pietas, hic cana fides et auita locauit
Sedem relligio, inuictae constantia mentis,
Atque Astraea tenax recti, sapiensque Minerua,
Craesi diuitiae, regnandi summa potestas,
Hic habuere locum. Res toti cognita mundo est.
Et uelut armatam foecundo uentre cohortem
Troianus profudit equus; sic diuite partu
Habsburgi *illustres* Heroas *protulit aedes.*
Et quis Verneros? Ottones *atque* Rudolphos?
Albertos? Carlos? Ernestos *et* Leopoldos?
Fridricos? Ferdinandos? Maxaemilianos?
Et numerare alios longo simul ordine possit?
Pars comites, pars una duces et plurima regum,
Caesareoque nitens diademate turba, DEOque
Vel mitra sacratos cinxit, uel purpura texit.
Tanta sed Habsburgi *nequiit munimine castri*
Concludi proles. Vastis Germania campus,
Pannoniaeque solum et uicina Bohemia, sedem
Praebuit, Ausonios et mox inuisit Iberos,
Transmissoque freto, pugnaces arcubus Afros:
Imo nouum, cum deficeret uetus, impiger orbem
Quaesiit, Antipodes adiens saeuasque Moluccas.

Felix Habsburgum! *plures a numine dotes*
Quas domus *in terris accepit? Quaeque uicissim*
Gratior esse DEO solita est? Dextraque rependit
Diuitiore, fidem, clerum, *miserosque tuendo?*
Si linguae et calami taceant, uel saxa loquentur,
Innumerisque locis sacrae, quas condidit, aedes.
In quibus aut superi noctesque diesque coluntur;
Aut studiosa bonos mores artesque iuuentus
Imbibit; aut tristis multorum arcetur egestas.
Has inter MVRI, *ueluti Marpesia cautes*
Perstat et Habsburgi *comitum non corpora tantum*
Plura tenet, sed uerum ortum seriemque recondit.
Ergo, age sis, augusta domus uirtute piisque
Factorum studiis diuinum numen honora.
Sic tibi semper erit maiestas, gloria, robur,
Gratia, diuitiae, fauor, immutabile regnum
In terris. Tandem ipsum, quod tegit omnia, caelum.

ORIGO ET GENEALOGIA
GLORIOSISSIMORVM
COMITVM
DE
HABSBVRG.

PROOEMIVM.

QVot et quam discordantes opiniones hactenus in lucem prodierint, de origine ac genealogia Habsburgi comitum, uix credo doctiorum est aliquis, qui ignoret. Refutare singulas, quas uel referre piget, superuacuum existimo: illud duntaxat generatim asseuerasse sufficiat, nullum hucusque in tanto numero quantumuis perspicacem indagatorem fuisse repertum, qui hanc materiam absque uitio pertractauerit. Nam praeteritis illis, qui figmentorum et fabularum coaceruatione risum potius et contemptum excitarunt, quam illustrem ac sempiternam Habsburgi comitibus domum: sane *Lazius* cum asseclis suis et originem ignorat et genealogiam haud ex omni parte perfectam concinnat. Gerardus de *Rhoo* genealogiam recte quidem deducit, sed de origine haesitat et in aliis quibusdam impingit, ut facile animaduertet, qui haec nostra cum eiusdem historia Austriaca contulerit. Franciscus *Guillimannus*, etsi originem in archiuo monasterii nostri Murensis olim deprehenderit, genealogiam tamen adeo infeliciter contexuit, ut Habsburgienses comites stirpitus de terra sustuleris, hodieque nihil eorum supersit, nisi nominis memoria, uelut suo loco perspicue probabitur. Restat igitur, ut quis originem simul et genealogiam demonstret certam ac ueram. Quod quidem sicut multis ante hac uel maxime in optatis fuit, ita confido me, fauentibus superis, re ipsa praestiturum: nec opus est longinquas terras adire, aut aliunde subsidia conquirere; intra muros domesticos tuto consistere licet, imo intra priuatos musei parietes, ubi tantum authenticorum instrumentorum, aliorumque uenerandae antiquitatis documentorum suppeditatur, quantum satis et super est ad stabilimentum intentae ueritatis; quam quidem uelim lector beneuolens hic unicam quaerat, sine qua uana est studiose polita latinitas.

GVN-

GVNTRANNVS,
Comes de Altenburg cognomento diues.

VIxit *Guntrannus* saeculo decimo: nempe anno nongentesimo quinquagesimo, ut Gerardus de Rhoo histor. Austr. lib. 1. consignauit et colligitur ex ipsius nepotibus, qui, ut infra audies, sub initium saeculi undecimi iam arma et militiam exercebant. Notandum hic obiter, quod Guilliman. Habsburgiac. lib. 2. de *Altenburgo* tradit. *Altenburgi*, inquit, siue castri Vindonissensis, adhuc reliquiae paullo supra pontem Arulae, dextra fluminis ripa, quo perstringitur. Eius ambitus, quantum rudera ostendunt, capax quondam et amplus moeniorumque moles incredibilis, latitudo muri A quibusdam locis, praesertim secundum amnem, ad pedes sedecim, ouali facie, uti ferme omnia Romanorum castra, quorum in Heluetia superant uestigia et fundamenta, Vitoduri, Finium, Gaunoduri, Saloduri, Auentici. Aliquot rusticorum aedes, eodem ambitu et uillae modo includuntur; caetera pratis fructiferarum arborum faecundis coluntur. Ibidem passim numi antiqui, lapidesque Romanis literis insignes, aliaque uetustatis et prisci cultus monumenta reperiuntur et quotidie paene eruuntur. Haec ille. *Guntrannus* filium reliquit haeredem, nomine *Kanzelinum*.

GENERATIO PRIMA.

KANZELINVS, comes de Altenburg.

DE hoc *Kanzelino*, sicut et de patre *Guntranno*, liber fundationis monasterii nostri Murensis expresse testatur his uerbis. *Locus iste, qui inde etc.* Vide orinigines coenobii Murcens. p. 484. At noli, quaeso, indignari, lector. Audisti ab incolis Murensibus, liberis alioqui hominibus, *Kanzelinum* fuisse lectum in aduocatum, nec petentem nec cogentem et quidem sub annui census praestatione: at quid hoc aliud fuit, nisi ultro seruituti ianuam aperire? Vbi enim aut quando aduocatia non in dominationem, protectio in iurisdictonem commutata fuisse, aut saltem inclinasse reperitur? Quod illa praesertim tempestate facillime fieri potuit, qua, *Luitolfo* duce Allemanniae uel contra ipsum patrem Ottonem imperatorem rebellante, turbatum ciuilibus bellis et scissum in partes erat Romanorum imperium. Vnde suspicari licet, *Kanzelinum*, partim aduocatiae licentia, partim alterius, cui fauebat, principis uoluntate, ex clientibus, quod a se dissentirent, subditos fecisse. Profecto mihi persuadere non possum, quod uir iste, qui tam insigni pietatis exemplo monasterium Sulzbergense fundasse legitur, absque omni causa, suo saltem arbitrio, iusta, locum hunc occuparit. Vt ut sit; si quid, ut ea ferebant tempora, forte cupidius actum a *Kanzelino*, nepotum ipsius iustitia et munificentia pridem ita correctum et compensatum nouit orbis B uniuersus, ut Habsburgiacae stirpis bonitati nihil officere queat.

Monumenta Murensia quatuor filios tribuunt *Kanzelino*

RADEBOTONEM.

RVDOLFVM.

De quo liber fund haec habet. *Fratre autem eius* (Ratebotonis) RVDOLFO, *qui cellam Othmarsheim construxit, dicente, ut diuiderent locum, sicut et alias possessiones suas, et ipso non consentiente, illo autem fortiter instante, uenit huc idem* RVDOLFVS, *haec omnia incendio tradidit et praedatus est; quo facto discessit, sed tamen a fratre* C *suo nihil obtinere ualuit.*

LANCELINVM.

WERNHERVM seu WERNHARIVM.

De his duobus praeclara extat memoria in instrumento fundationis monasterii nostri Murensis, quod ob sui dignitatem hic integrum, sed maiori antiquitatis cura, quam Guillimannus in suis Habsburgiacis recitandum censui. Id ita sonat.

Ne qua ingeniorum peruicacia quae ordinauimus peruertantur, uel transeuntibus aetatibus obliuioni tradantur, praesenti D *testamento tam praesentium, quam succedentium generationum memoriae commendamus, qualiter ego,* WERNHERVS Strasburgensis episcopus et castri, quod dicitur Habesburch, fundator, *monasterium in patrimonio meo, in loco, qui* Mure *dicitur, in pago* Argoia, *in comitatu Rore, in honore sanctae et indiuiduae trinitatis et sanctae DEI genitricis Mariae omniumque sanctorum construxi, quod titulo beati Martini episcopi in perpetuum dicaui, cui praedia, quae hereditario iure mihi contigerant, per manum germani fratris mei*

Lancelini, *qui, utpote militiae cingulo* A *praeditus, defensor patrimonii mei extiterat, cum legitima possessione uillarum, familiarum, agrorum, siluarum, pratorum, montium, omniumque appendicium contradidi. Statuimus etiam, ut fratres inibi, sub monachica uita, secundum regulam beati* Benedicti *degentes, abbatem sibi libera electione, siue de sua, siue de alia congregatione praestituant. Quod si in eligendo quandoque, quod DEVS abnuat, fratres discordes fuerint, pars sanioris consilii* B *quem elegerit unanimiter omnes obtineant, qui non superfluitate, uel morum improbitate, seu tyrannica dominatione dissipare, sed prouida ordinatione et industri sagacitate res monasterii, ut fidelis dispensator, studeat disponere. Nec cuiquam in beneficium, sed pro legitimo reditu praestare praesumat. Ipse autem abbas, communicato fratrum consilio, aduocatum de mea posteritate, quae praefato castro Habes-* C *burch dominetur, qui maior natu fuerit, tali conditione eligat, ut, si quas oppressiones intolerabiles monasterio intulerit et inde secundo et tertio commonitus, incorrigibilis extiterit, eo abiecto, alius de eadem progenie, qui in eodem sit castro* Habesburch, *sine contradictione subrogetur, hoc adiecto, ut si masculinus sexus in nostra generatione defecerit, mulier eiusdem generis, quae eidem castro* Habesburch *hereditario iure* D *praesideat, aduocatiam a manu abbatis suscipiat, quam aduocatiam neque ab rege, neque alia persona, nisi a solo abbate, cuiquam suscipere liceat. Et si quis aliter ad eam accesserit, ipsa, quam illicite usurpauerat, omni modis priuetur. Porro nec ipse abbas, eandem aduocatiam, ut beneficium, sed ut quandam commendationem et monasterii tuitionem cuiquam committat.* E *Sed nec ipse, qui praestitutus fuerit aduocatus, quidquam de rebus monasterii, siue in fundis, siue in mancipiis, siue de ipsa aduocatia, cuiqam praestare audeat. Ad ampliorem etiam eiusdem monasterii honorem et utilitatem, perpetua lege sancimus, ut si quis de nostris ministerialibus cuiusque sexus, quidquam de rebus suis, siue in agris,* F *siue in mancipiis, sanus aut in aegritudine positus, illuc dare uoluerit, sine manu, sine respectu domini sui, sine cuiuslibet personae reclamatione, libera hoc faciat facultate et quod tradiderit postmodum, nec dominus, uel coniunx, aut filius aut filia, aut quisquam aliquo modo abalienare praesumat. Minor autem familia eiusdem monasterii et familia dominorum, qui castro* G Habesburch *praesident, eodem iure ac eadem lege et sua teneant et pensum seruitutis reddant. Si quis demum huic nostrae conscriptioni aliqua temeritate contraire nisus fuerit, eum uinculo anathematis innodatum usque ad condignam satisfactionem pontificali authoritate damnamus, sigilli* A *quoque nostri impressione hanc cartam, ut quod continet ratum permaneat, signamus. Anno ab incarnatione domini millesimo uigesimo septimo, indictione decima, regnante Conrado imperatore augusto scripta sunt haec.*

(L.S.)

Atque hic, ut recte subnectit Guillimannus Habsburg. lib. 4. cap. 3. Habsburgi auctor, haec origo uera certaque, et deinceps qui Vindonissenses se se primo comites, aut Altenburgenses nominauerant, postremo omnes se Habsburgienses dixere, Habsburgiensiumque inde et Austriacorum toto terrarum orbe fama et gloria. De insignibus gentis Habsburgiacae *C. Cantor Turegi* in panegyrico carmine ad Rudolfum Habsburgium regem Romanorum, quod suo loco integrum ponemus, ita cecinit.

Tu comes in clypeo tuleras insigne leonis,
Quem uelut ad pugnam distento corpore ponis.

Cui concordant antiquiora monasterii nostri Murensis sigilla, aliaque monumenta. Ad colorem quod spectat; credo ego, nisi aliud monstretur, semper fuisse leonem purpurei, clypeum aurei coloris. Illud quaeri potest; an isthaec insignia simul cum *Habsburgi* castro sint nata et ab eius conditore *Vernero*, uel fratre *Radebotone* primitus assumpta, an uero sint uetera comitum de Altenburg et in Habsburgienses duntaxat translata? Mihi uerosimilius uidetur, esse uetera: neque enim subest ratio, quare Habsburgienses comites maiorum suorum, ac tam illustris familiae insignia prorsus abiecerint, uel, si *Habsburgo* noua confinxerunt, saltem ueteribus, ut fieri solet, non coniunxerint. Dimidiato Leoni, qui supra galeam assurgit, plerique pinnulas pauonis adpingunt, sed Aegidius TSCHVDIVS libro *de armis nobilium familiarum*, quae olim in Heluetia sedem habuerunt, asserit, non pinnulas pauonis antiquitus, sed nolas fuisse.

Enimuero de *Vernero* seu *Wernhario* Strasburgensi episcopo monasterii *Murensis* fundatore difficilis admodum atque perplexus nodus restat dissoluendus. In libro fundationis legimus, ipsum quandoque appellari fratrem Itae Lotharingae, quam *Radeboto* comes, ut mox dicetur, uxorem habuerat.

rat. Mirum profecto: nam idem Wernharius alio in loco uocatur parens Wernharii comitis de *Habsburg*; ita enim habetur in diplomate Henrici quarti imperatoris, alibi describendo. *In regno nostro regulare quoddam monasterium situm est, quod Mure nuncupatum est, quod tempore Conradi imperatoris in honorem sancti Martini episcopi constructum et honorifice DEO dicatum est, a Wernhario Strasburgensi episcopo, parente scilicet Wernharii comitis de Habsburg.* Quod si ergo Wernharius episcopus Itae frater et Lotharingus, quomodo parens Wernharii et Habsburgiacus? Non defuere, qui opinarentur, duos Wernharios ecclesiae Argentinensi praesedisse, Lotharingum alterum et alterum Habsburgiacum genere, idque ostendi posse ex monumentis Murensibus: sed longius aberrarunt isti. Nam esto quidem, duo Wernharii dictam sedem aliquando gubernarint, monumenta tamen Murensia unicum duntaxat agnoscunt et produnt: ubicunque enim in his de Wernhario episcopo Strasburgensi fit mentio, ea certe non est de alio, quam de monasterii fundatore, qui unicus fuit hoc nomine: at uero hunc minime stirpe Lotharingum, ac Itae fratrem, sed Radebotonis Altenburgi comitis et Habsburgiacum, imo Habsburgiacae gentis conditorem extitisse, testimonium ex ipsomet audiuimus in supra posito fundationis instrumento, cuius initium. *Ne qua ingeniorum peruicacia etc.* Deinde Wernharius ibidem Germanum fratrem suum ait esse Lancelinum, cum tamen genealogiae scriptor, quam infra ponemus, inter fratres Itae Lotharingae, nec Lancelinum, imo nec ipsum Wernharium numeret. *Theodricus,* inquit *et Chuno comes de Rinfelden fratres fuerunt: horum soror fuit Ita comitissa de Habsburg, reparatrix huius Murensis coenobii.* Dicitur autem Ita comitissa de Habsburg, quod *Radebotoni* Altenburgi primum, ac postmodum etiam *Habsburgi* comiti matrimonio fuerit iuncta.

Erat enim *Radeboto* frater *Wernharii* Argentinensis episcopi, cuius iussu atque opibus arcem *Habsburg* condidit et inde quoque familiae nomen dedit. Quae cum ita sint: neque tamen erroris arguendus est auctor libri fundationis, quod *Wernharium* episcopum *Itae* fratrem appellauerit: non enim eos tantum fratres uocamus, qui eodem patre uel matre, uel utroque parente nati sint, sed etiam fratrum filios, qui proprie patrueles. Velleius Paterc. lib. 2. *circa eadem tempora*, inquit, *duo Metelli fratres uno die triumpharunt*, cum tamen hi Metelli patrueles, non germani fratres fuerint. In sacris literis Abraham et Loth fratres sunt dicti, item Laban et Iacob, cum esset Abraham patruus Loth, Laban auunculus Iacob. Ex D. Augustino in cap. 7. euangel. Ioan. et D. Hieron. aduersus Heluid. Cicero fratrem pro sororis marito usurpauit, pro domo sua, et de respon. Arusp. Quin imo et soror fratris nomine quandoque accipitur, ut apud Modestinum de pact. *Tres,* inquit, *fratres, Titius, Maeuius, et Seia, communem haereditatem inter se diuiserunt;* et paulo post. *Sed postea duo de fratribus, id est, Maeuius et Seia.* Proxime ad nostram mentem Festus uxorem fratris fratriam nuncupauit. Quidni ergo *Wernharius Itae* frater, quando *Ita Wernharii* fratria? Admodum solennis est hodie mos apud Germanos, maxime nobiliores, ut maritus uxoris, et uicissim uxor, mariti fratres ac sorores pro suis agnoscant atque appellent. Pari modo, cum audis in instrumento Henrici quarti imperatoris, Wernharium Strasburgensem episcopum dici parentem Wernharii comitis de Habsburg, scias parentem positum pro consanguineo, noto nunc quoque et uulgato Gallis, Italis, Hispanis intellectu: ita quoque auunculus pro quocunque propinquo, patruo etiam, ut Guilliman. Habsburg. lib. 5. cap. 3. ad idem instrumentum in margine annotauit. Sic passim in libris feudor. parentes intelliguntur eiusdem gentis, eines Geschlechts et inuicem quoquo modo coniuncti. Fuit autem Wernharius episcopus, patruus alterius Wernharii, in iam dicto instrumento nominati titulo comitis de *Habsburg.* Huius autem uerus a thoro parens extitit *Radeboto,* ut non tantum ex genealogia fundatorum, uerum etiam ex libro fundationis perspicue docemur. Sic enim genealogia. *Ita de Habsburg genuit VVernherum comitem &c.* et liber fundat. *Interea uero mortuo comite* Radeboto, *corpus eius translatum est huc ac sepultum ante altare sanctae crucis: post cuius obitum filius eius Otto, et Albertus, et VVernharius diuiserunt sibi locum istum, prout eis placuerat.* Et paucis interiectis. *Post cuius* (Reginboldi) *depositionem, VVernharius comes, filius* Radebotonis, *qui tunc sibi penitus locum uendicauerat, &c.* Denique Wernharium ducta uxore liberos suscepisse, eaque defuncta, sacris initiatum, et Argentinensem episcopum deinceps factum, fabulae propius est et iis connumerandum, de quibus scriptor libri fund. in haec uerba. *Qui autem affirmant, quod episcopus Wernharius construxerit ecclesiam,* (loquitur de ecclesia, quam superiorem uocamus,) *penitus falluntur: quia nullus inuentus est, qui dixerit, se illum in*

hoc loco unquam uidisse; sed et alia multa narrantur de eo, quae falsa esse comprobantur. Haec ille. Quod si quis capillum promittere et ariolari uellet, dicere posset, cum Kanzelino plures uxores ab autoribus assignentur, ex prima procreatum esse Radebotonem, ex una sequentium VVernharium episcopum Argentinensem, hancque a morte Kanzelini, quam Guillimannus. lib. 4. in annum Christi CM.XCVI. confert, cum tenerae admodum aetatis esset VVernharius, nupsisse patri Itae Lotharingicae, ita ut Itae frater non Germanus, sed uterinus fuerit VVernarius, nec ullum impedimentum consanguinitatis uel affinitatis intercesserit, quin Itam hanc Germanus frater VVernarii, eodem scilicet patre natus, Radeboto sibi postea iustis nuptiis iungere potuerit. Sane cum actuarius noster ait: *ad hoc comitem Chuno fratrem suum de matre elegerunt*, coniiciendi praebet causam, Chunonem non Itae duntaxat, sed etiam Wernarii fratrem fuisse uterinum, et Itae matrem trium maritorum fuisse uxorem, Kanzelini puta Altenburgensis, Friderici Lotharingi, ut putat Guillimanus, qui Itam et Theodricum procreauerit, ac denique eius, a quo Chuno sit prognatus.

GENERATIO SECVNDA.

RADEBOTO, Comes de Altenburg, primus de Habsburg, cognomento constans.

Liber fundationis monasterii Murensis de *Radebotone*, praeter ea, quae supra attigimus, haec pluribus narrat. *Morte* (Kanzelini) *audita &c.* uide Origines coenob. Murens. p.402.c. Et infra. *Idem uero* Radeboto &c. uid. p.404.b. usque *consistant et regantur.* Et paucis interiectis prosequitur de Reginboldo et Ita comitissa Radebotonis coniuge. *Coepit deinde uir uenerandus Reginboldus cellam ordinare et construere &c.* uid. pag.406.g. Ac paulo post. *Construxit etiam hanc capellam sancti Michaelis &c.* uid. pag.407.g. usque *dando.* Hus usque liber fundationis.

Ab Vvernhero etiam Strasburgensi episcopo asserit *Aegidius* TSCHVDI in suo chronico, ducentos operarios continue fuisse habitos, ut monasterii structura tanto celerius surgeret. Hinc decipi uidetur Guillimannus, dum Habsburg. lib. 4. cap. 3. ait: Itam ex hac uita migrasse A. D. N. M.XXVI. X. Kal. Augusti. Quippe cum Reginboldus, uti superius ipsemet annotauit, et cum eo annales

A Eremi in Embricio abbate, fuerit ad constituendum Muri monasterium destinatus eodem hoc anno, uerum non nisi iam magnam partem elapso, quod Embricius, qui Reginboldum huc direxit, primum nono Calend. Mart. eiusdem anni regimen inierit heremitarum monasterii, secundum dictos annales in Virando abbate prope finem. Inde perspicuum redditur, ab Reginboldo tempore B illo, quod inter eius aduentum atque obitum Itae supererat, ualde modico, uix monasterii rudimenta poni, nedum habitamenta monachis, aliaque aedificia construi potuisse; multo minus expediri caetera, quae simul ab auctore libri fundat. de eo supra copiosius enarrantur. Quomodo ergo ipsi in his omnibus Ita auxilium atque suppetias suas praestitit, si hoc anno, et quidem mense Iulio defuncta, et illa C non facta, imo neque fieri potuerunt? Sane Reginboldum, quoad uixit, laborasse ac desudasse in extructione monasterii, argumento est, quod multa sint a Burckardo successore ac Venelone monacho, quae imperfecta repererunt, in aedificiis absoluta, et ecclesia monasterii, ut breui audiemus, primum consecrata A. D. N. M.LXIV. qui est tricesimus o- D ctauus ab aduentu Reginboldi. Cui proinde ut ope sua in cunctis adesse potuerit Ita comitissa, asserendum est quandocunque tandem decesserit, quod ignorare me fateor, saltem hoc minime anno id contigisse. Mensem et diem ex Eremi tabulis assignatum recipio, sed anni alterius. Illud constat, fuisse Muram sepultam, in aede sacra, ante aram E sanctae crucis. Eodem a morte delatus *Radeboto* comes, Itae maritus, pari tumulo reconditur. Ita enim liber fund. *Interea uero mortuo comite Radeboto, corpus eius translatum est huc ac sepultum ante altare sanctae crucis.* Desiit esse iuxta Guillimanni sententiam loco praeadducto A. D. N. M.XXVII. nono Kalend. Aprilis. Ad annum quod F attinet, fides esto penes ipsum, dies autem in necrologio nostro expressim notatur alius, nempe tricesimus, et quidem mensis Iunii.

De filiis *Radebotonis* in eodem lib. fund. isthaec memorantur. *Post cuius* (Radebotonis) *obitum, filius eius* Otto *et* Albertus *et* Wernharius *diuiserunt sibi locum istum, prout eis placuerat. Post* G *multos autem dies occisus est* Otto *comes ab Erinliero quodam milite, sepultus est in Argentina ciuitate ante altare sancti Laurentii, pro cuius anima dedit huc comes* Wernharius *frater eius praedium suum, quod habuit ad* Chusnach: *frater quoque* Adelbertus *cum moriturus esset ad Hönigin*

nigin remisit tertiam partem suam, quam A *possederat in loco isto, et sic defunctus est. Cuius corpus huc delatum positum est in sepulcrum patris sui* Radebotonis, *cum cuius corpore etiam uenit candelabrum istud magnum huc et sericum pallium, quod in festiuis diebus iacet diuisum super altare sanctae Mariae.* Habuit *Radeboto* etiam filiam nomine *Richenzam*, de qua auctor genealogiae fundatorum monasterii Murensis sic meminit. ITA *de* B HABSBVRG *genuit* WERNHERVM *comitem, et* RICHENZAM *sororem eius de* LENZBVRG. Et liber fundat. *Comitissa* RICHENZA *de* LENZBVRG, *soror comitis* WERNHARII *de* HABSBVRG.

Anno millesimo quinquagesimo primo Vlricus comes de *Lenzburg* et *Baden*, ubi is plerumque habitare solebat, Richenzam duxit uxorem, ex qua suscepti liberi, Arnoldus, Chuno et Wern- C herus comites de Baden. Arnoldo filia fuit Richenza de Chiburg, frater autem Vlrici comitis etiam Arnoldus nomine, qui Lenzburgi degebat, obiit anno millesimo, sexagesimo, relicto filio decenni Rudolfo, cuius tutelam gerebat Vlricus, genuit autem Rudolfus Hunbertum, Vdalricum, Arnoldum, Rudolfum, et sorores eorum, atque anno millesimo octogesimo quinto, mense Maio D uiuere desiit. Caeterum Richenza de Lenzburg ante maritum suum Vlricum, qui anno millesimo octogesimo primo decessit, ex hac uita migrauit, et in monasterio nostro Murensi, ut hactenus creditum, tumulo maiorum suorum fuit recondita. Illud sane constat, quod, cum uiueret, sacrum hunc locum praecipuo semper amore prosecuta, donis E minime contemnendis coluerit. Nam inter alia calicem aureum pretiosissimis lapidibus et gemmis ornatum, et duas argenteas cruces S. Martino obtulit. Quae omnia exacte cognoscimus, partim ex genealogia fundatorum et libro fundationis, partim ex monumentis collegii nobilium uirginum in Schoenis, cuius etiam aduocatus extiterat Ar- F noldus comes de Baden. Guillimannus Habsb. lib. 4. cap. 3. pag. 142. Vlricum Richenzae maritum, Vlrici comitis de Lenburg, cognomento diuitis, filium, et p. 145. nepotem facit, nec non filios Rudolfi eidem Vlrico patruo attribuit, quod pag. 177. etiam repetit, et duos alios errores adnectit, scribens, Vlricum anno millesimo octogesimo G quarto, et ante Richenzam uxorem e uiuis esse subtractum.

Radeboto in fastis Murensibus constantis cognomento decoratur; credo non tantum propter infractum animi robur et singularem in re militari fortitudinem, sed multo magis ob perseuerantem in cultu diuino augendo zelum atque feruorem. Nam ubi primum, *Itae* coniugis et *Wernheri* fratris persuasu, possessionibus, quas minus tuto tenuisse uidebatur, renuntiauit, easque Deo consecrauit, illico mutatus in uirum alterum, nullum studium intermisit, nullique labori uel impensae pepercit, quo citius Muri monasterium exaedificaret, et uiris admodum religiosis, rebusque necessariis, ac praesertim apostolicae sedis priuilegio et libertate stabiliret.

GENERATIO TERTIA.

WERNHERVS, siue Wernharius I. comes de Habsburg cognomento pius.

Quam iuste *Wernharius* pii cognomentum sit adeptus, facile est intelligere ex iis, quae liber fund. prolixus de ipso in haec uerba commemorat. *Igitur* Reginboldus, *per cuncta laudabilis uir, cum monasterium perfecisset pene usque dum dedicari debuisset, fenestras quoque ex quadam parte apposuisset, die suae uocationis superueniente defunctus est, uero lapidi, id est Christo, in aeterna structura pro suis iustis et magnis laboribus, ut credimus, perenniter coniunctus amen. Transiit autem idibus Iulii, Henrici III. imperatoris temporibus: sepultus est in monasterio ipso in summa parte anguli dexterae absidis. Post cuius depositionem* Wernharius *comes filius* Radebotonis, *qui tunc sibi penitus locum uendicauerat, pergens cum fratribus quibusdam, qui huc congregati fuerant, ad cellam heremitarum, obtinuit ab abbate* Hermanno, *ut huc alius praepositus pro eo mitteretur, id est* Burkardus *ualde reuerandus uir, qui erat natus de Gossowa, ad Heremitas autem a puero nutritus. Qui cum huc uenisset, quidquid in monasterio adhuc imperfectum inuenit, scilicet pauimentum, ac introrsus cum cemento murum liniendo et fenestras et laquearia perpetrando et apponendo et alia multa perfecit et compleuit et libros, qui nondum perscripti fuerant, perfecit, id est graduale unum et librum, qui incipit cum uita sancti Vdalrici, sed et alios fecit scribi et quantum boni potuit facere in omnibus instituit et compleuit. Emit etiam praedia quaedam, id est ad Altkon, ad Brunwil, ad Vtinhusen; ad Reinfridswil. Tunc* Wernharius *comes et idem* Burkardus *praepositus congregauerunt frumentum et uinum et carnes et omnia quae necessaria erant et aduocauerunt episcopum et fecerunt dedicari hanc basilicam V. Id. Octob. feria secunda, luna*

na XXVI. a Rumuldo Constantiensi episco- A
po, anno dominicae incarnationis MLXIV.
indict. secunda. Anno decem nouennalis
circuli primo, bissextilique anno primo con-
currentibus, Wernhario *comite*, Burkar-
do *praeposito cum aliis plurimis nobilibus*
uiris et foeminis coram astantibus. De-
dicata est autem haec basilica in honore do-
mini nostri IEsu Christi: deinde in honore
sanctissimi Martini Turonorum episcopi.
Continentur autem in isto altari reliquiae B
eiusdem sancti Martini, Briccii, Syluestri,
Stephani papae, sancti Vdalrici episcopi,
Galli, Magni, Othmari. In ipsa autem de-
dicationis die manifestata et collata ac con-
firmata et data sunt a Wernhario *comite*
super altare sancti Martini omnia praedia,
quae dominus Reginboldus *huc emit aut*
aquisiuit, siue quae ex aliorum donationi-
bus collata sunt, cum dote et decima prioris
ecclesiae, quam ipse pater uenerandus Re- C
ginboldus *cum monachis antea destruxit,*
ac episcopi legitimo banno confirmata cum
ministro et ser[illegible] et ancillis ac famulis et
omnibus ad haec pertinentibus. Quorum
praediorum summam hic describimus,
quantum adhuc posterorum solertia memi-
nit, uel quantum in scripturis habetur, aut
quae Eppo *eiusdem comitis clericus mani-*
festauit. Praedia ista sunt. *Iste locus*
Mura cum omnibus iustitiis et constitutio- D
nibus legitimis ad se pertinentibus: quam-
uis idem comes Wernharius *noluerit po-*
stea dimittere suam partem loci istius,
quam sibi primitus uendicauit, nec alia
praedia pro ea accipere. Deinde Talwil
et Zelingen, Pellikon, Vstro, Walaboech,
Tenzelingen, Askebach, Swerzenbach, Are-
stoew, Althusern, Birchi, Gruti, Hermens-
wil, Winterswil, Vinse, Miarchimos, Goes- E
lichouen, Wolen, Wil, Rordorf, Obrunburk,
Bruggo, Biralophon, Boellikon, Butwil,
Geltwil, Zwilare, Brunwil, Regenfridswil,
Gersowe, per totum Maswanden, Stallikon,
Terisbak. Si plus sit confirmatum uel
datum huc in dedicatione, non potuimus
uerius inuestigare: sed hoc uerum est et-
iam, quod decimas omnium ecclesiarum, pe-
ne usque ad Windisso sitarum, cis fluuium F
nos antea accipiebamus. In istis autem lo-
cis quid et quantum huc delegatum sit po-
stea dicemus, nunc autem qualiter iste lo-
cus abbatem uel libertatem consecutus sit,
explicandum est. Abbate Hermanno
mortuo, timens Wernharius *comes quod*
fratres de Heremitis uellent postea aliquid,
uel potestatem habere in istum locum, con-
silio habito, electus est a fratribus ipse Bur- G
kardus *in abbatem: hic fuit primus abbas*
istius loci, cumque factus fuisset abbas, sicut
antea facere consueuit, ita et tunc fecit, lo-
cum in omnibus ornando ac confirmando et
regularem uitam fratres instituendo,
ipsamque congregationem augendo. Qui
cum septem annis et aliquid plus huic loco
praeesset, Idib. Ianuarii feliciter recessit a
saeculo, sepultusque est ante monasterium
istud, sicut ipse rogauerat, ut in dominicis
diebus fratres cum processione sepulcrum
eius circuirent. Post cuius obitum mansit
locus iste duobus annis sine abbate, quia
Wenelo frater nostrae congregationis pe-
tiit hoc a comite, usque dum ipse perficeret
claustrum. Quod postquam compleuit,
elegerunt fratres Vdalricum, *quendam*
Disertinensis monasterii monachum, in ab-
batem, qui ibi, id est, ad Disertinense clau-
strum praepositus fuit. Qui cum constitu-
tus esset, non tamen benedictus ad abbatem,
coepit secundum priorem conuersationem
suam non tam regulariter uiuere, sicut de-
cebat, sed fratres dimittere secundum su-
um libitum unumquemque agere. Conti-
git uero interim, ut fratres de cella sancti
Blasii, quae antea uocabatur Alba, de fluuio
qui praeterfluit, mutarent suam priorem
consuetudinem, quae ibi docta ab Heremitis
erat, et se transferrent ad Fructuariensem
consuetudinem, audiensque comes Wern-
harius *multa inde laudabilia, hinc autem,*
id est, ab isto loco multa quae sibi displice-
bant, cogitare coepit, ut et hic faceret illam
consuetudinem, uocau[illegible]ue eundem Vdal-
ricum *nomine mo[illegible]um, qui sub nomine*
abbatis, quamuis non esset benedictus, iam
multis annis praefuit, dixitque ei ac consi-
liatus est, ut et ipse illuc pergeret et duce-
ret secum de fratribus quos uellet, ut ibi
discerent illam consuetudinem et hic custo-
dirent. Ille nolens acquiescere tali consi-
lio, timens illam consuetudinem, dimisit
abbatiam et omnem potestatem, quam hic
habebat, tradiditque in manus eius ac re-
uersus est in locum suum, unde prius huc
uenerat, id est, Dissertinense monasterium.
Sic ipse comes pergens ad supradictam cel-
lam albam, obtinuit ab abbate illo, qui uoca-
batur Giselbertus, *ut mitteret huc fratres*
suos, quorum ista sunt nomina. Ruprecht,
qui postea factus est hic abbas. Oprecht.
Heinrad, Rifrid. Tamen antequam huc ue-
nirent ipsi fratres, rogatu praedicti comi-
tis uenerunt huc duo abbates, id est, Wil-
leberd *Hirsaugiae abbas,* (fuit is S. Wille-
helmus, ut constat ex Trithemii Chro-
nico Hirsaugiensi,) *et* Sigfridus *de Schaf-*
husen et inspexerunt locum, placuitque eis
satis bene locus iste, reuersique ad eundem
comitem monuerunt eum, ut pro salute
animae suae dimitteret locum liberum, ac
rusticos et ministros suos separaret a cella:
nam quod modo est cella, adhuc erat uicus.
Quos ille benigne ac prudenter in hoc au-
diuit, dixitque eis, ut ipsi componerent et
dictarent chartam libertatis, secundum
quod optimum et utilissimum fore scirent,
ut ipse eam postea coram rege et principi-
bus ac populo corroboraret et confirmaret.
Quod cum perfecissent, congregatis princi-
pibus suis ac ministris uenit huc in uigilia
san-

sancti Martini una cum Giselberto abbate de cella sancti Blasii et fratribus illis, quos supra nominaueram, et eisdem abbatibus, aliis quoque principibus, id est, Rudolfo de Tierstein, nec non Burckardo comite de Nellenburg, multisque aliis tam liberis quam seruis, fuitque hic eundem festum diem, et post festum accessit ad primare altare et dimisit locum liberum penitus ac perfecte, ut nullus posterorum suorum uel haeredum possit ullam rationem habere uel excogitare ad istum locum, tradiditque domino Deo, sanctae Mariae, sancto Petro, sancto Martino, in conspectu principum, quos supra diximus, et in conspectu ministrorum ac seruorum, tam suorum, quam ecclesiae istius, iussitque recitari eandem chartam libertatis. Quae cum perlecta esset, et populo exposita, ipse accepit eam et commendauit in potestatem Giselberti abbatis ac fratrum eius, qui huc destinati fuerant, ut ipsi seruarent et custodirent et tractarent locum et omnia pertinentia ad eum taliter, qualiter uoluissent domino Deo in die iudicii rationem reddere. Quae charta quia adhuc in promtu est, non est necesse hic eam scribere, qui uelit accipiat et legat, quia et postea ipse comes cum petitione fratrum in ea aliquid mutauit, et ipse quoque in ipsa conscriptione fecit subtrahi de praediis, quae in dedicatione huc tradidit et dimisit. Postea ergo monuit idem comes seruos ecclesiae ut indicarent sibi, cuius ecclesiae liberae ius uoluissent habere, at illi elegerunt ius ecclesiae de Lucerna. Quod ille eis statim benigne concessit, iussitque fratribus, ut eligerent sibi aduocatum quemcunque uellent. Iussit deinde libros et omnem supellectilem monasterii super tapete ponere ante altare interrogauitque fratres, qui sub anteriori consuetudine hic fuerunt, si uellent obedire fratribus, quos ipse huc adduxit. Quorum cum quidam resisterent et contradicerent, dixit eis, ut aut obedirent eis, aut hinc discederent et sinerent istos quiete uiuere: et sic commendatis omnibus rebus monasterii infra et extra fratribus, qui huc de cella alba uenerunt, ab altari discessum est. Haec autem omnia facta sunt anno M. LXXXII. dominicae incarnationis, indict. quinta. De prioribus ergo fratribus, qui hic fuerant, quidam discesserunt, quidam autem remanserunt. Fratres autem, qui huc uenerunt, praeposuerunt sibi Rupertum ad priorem, ac disiunxerunt et separauerunt rusticos et ministros comitis VVernheri a cella ipsa, VVernhario fideliter eos in hoc adiuuante, aut mutuantes praedia ecclesiae cum ministris comitis VVernharii, aut rusticos praediis ecclesiae praeponentes, ordinaueruntque cellam et istos nostros tres maximos agros, sicut modo sunt. VVernherus autem comes pro sua tertia

A parte uici accepit in suam potestatem Goslickon et Walteswil. Rupertus uero prior, cum uoluisset benedici ad abbatem, restitit ei abbas Giselbertus dicens, quod sub sua cum uoluisset esse locum, fecit hic, quidquid uoluit, aut huc mittendo fratres suos, aut hinc alios tollendo. Eo etiam tempore misit huc suos exteriores fratres cum sororibus, de qua consuetudine etiam adhuc adsunt. Consilio autem inito omnis

B congregatio elegerunt sibi esse aduocatum, secundum scita priuilegii, Lutolfum, patrem Lutolfi de Regensperg et Ottonis, commendaueruntque illi locum et omnia ad illum pertinentia. Qui cum paruo tempore in hoc loco praeesset propter bellum, quod fuit inter Wernherum comitem et eius nepotes de Lenzburg, dimisit aduocatiam, monuitque fratres, ut sibi alium aduocatum prouiderent. Illi iterum alium sibi

C accerserunt in aduocatum, scilicet Richvvinum de Asseka (melius Russeka, uulgo Rüsegk, ut recte aduertit Stumpfius Chron. lib. 7. cap. 9.) Rupertus uero monachus cum triennium hic fecisset in prioris nomine, iussu eiusdem sui abbatis Giselberti discessit hinc et rediit in suum claustrum. Fratres autem, qui hic fuerunt, dicentes locum esse liberum, hic debere esse abbatem, rogauerunt saepe dictum comi-

D tem, ut adiuuaret eos, quatenus possent ipsimet habere abbatem. Cuius obtentu uenit huc tunc Lutfridus a cella sancti Blasii. Hic fuit secundus abbas istius loci uir ualde religiosus ac monasticae uitae institutor probatissimus. Richvvinus itaque aduocatus cum non posset admodum tueri locum, fratres autem saepissime Wernhero comiti suas causas ac necessitates conquererentur, cum non posset eorum ferre

E instantiam, [illegible] monuisset quoque eum locum a se ita pen[illegible] separasse, tam hortatu et rogatu fratrum, quam etiam sua uoluntate, dedit praedium quoddam, quod uocatur Svvarzenberg, eidem Richvvino, recepitque ab eo aduocatium in suam potestatem. Deinde cum ad uillam Otuingen conuenissent pene cuncti comprouinciales princi-

F pes, uenit illuc cum Lutfrido abbate ac eius quibusdam monachis, constituitque ibidem ac firmauit in conspectu omnium, ut qui senior sit in filiis suis aduocatiam ab abbate accipiat, non pro aliquo proprio iure uel hereditate, sed secundum scita priuilegii cuncta accipiat, cuncta faciat, cuncta defendat. Cumque hoc firmasset, commendauit idem comes locum et omnia ad

G eum pertinentia in manus cuiusdam nobilis uiri, nomine Eghardi de Chusnach castello quodam, quod est iuxta Turricinum lacum, ut ipse omnia super altare sancti Petri Romae traderet eo pacto, ut singulis annis circa medium, quadragesimae aureus nummus, qui duos nummos et dimidium monetae de Thurego appendat, per-

soluatur. Qui cum ad Romam uenisset, nescio quid causae extiterit, quod non potuit adire papam, sed ipse omnia sicut sibi commendatum fuit, impleuit, ac censum persoluit, intimauitque cuncta rite ac perfecte cardinalibus, qui tunc Romae fuerunt. Cumque hoc audissent, gauisi sunt ualde, scripseruntque chartam libertatis, et miserunt huc, quae ita se habet.

In nomine patris et filii et Spiritus sancti. *Nos cardinales Romanae ecclesiae notum facimus omnibus Christi fidelibus. Quod egregius comes* Wernharius de Habsburg *cum uxore et filiis suis monasterium, quod* Mure *dicitur, in honore sancti Martini constructum, de iuris sui dictione in ius sedis apostolicae emancipauit, ipsumque cum omnibus ad hoc pertinentibus per manus* Eghardi *nobilis uiri super altare beati* Petri, *ut moris est, legitime contradidit, uidelicet pro redemptione peccatorum suorum et uxoris suae* Regulindae *et filiorum parentumque omnium. Ea autem conditione praedictus comes hanc traditionem fecit, ut idem monasterium sub ditione et in defensione sedis apostolicae maneat in perpetuum, omni ea libertate, qua et alia huiusmodi libera sunt monasteria, ita tamen ut singulis annis deinceps aureus denarius in tributum de eodem monasterio apostolicae sedi persoluatur. Hoc factum est nonis Februarii per comitem* VVernharium *in manus praedicti nobilis uiri* Eghardi: *astantibus uiris nobilibus* Vdalrico comite *fratribusque eis* Arnolfo *et* Rudolfo *aliisque quam pluribus. Eo quidem pacto facta est haec donatio et traditio, ut iam dictus* Eghardus *petitionem praedicti comitis adimpleret, et eandem traditionem, quam scribi fecerat, super altare sancti* Petri, *quod et factum est, poneret. Notificamus autem omnibus, ut nullus unquam temerario ausu hoc donum audeat contraire, quod si, quod absit, euenerit, quisquis ille sit, super se omnipotentis Dei iram sentiat, et perpetuo beati* Petri *et nostram maledictionem. E contrario fauentibus et uolentibus per auctoritatem beati* Petri *datam diuinitus mandamus perpetuam benedictionem, amen.*

Sic igitur libertati redditus ac confirmatus est iste locus ab ipso Wernhario *comite, et a diuae memoriae* Lutfrido *abbate ad regularem uitam perfecte ac decenter ordinatus est. Sed cum ipsi prudentissimi uiri cum suo regimine locum pacatissimum redderent, heu immatura morte ipse comes* Wernharius *praeuentus, III. Idus Nouembris uitae finem sortitus est anno M. LXXXXVI. dominicae incarnationis.* Hactenus liber fundationis, qui *VVernhario* etiam duos filios tribuit. *Ottonem* et *Adelbertum*, de quibus mox dicemus. Genealogia fundatorum etiam filiam his uerbis. *VVernherus* genuit *Ottonem* et *Itam* de *Tierstein*.

GENERATIO QVARTA.

OTTO, Comes de Habsburg, cognomento doctus.

DE *Ottone* liber fundationis continuata serie supra enarratis ista subnectit. *Filius eius* (Wernharii *comitis defuncti*) *nomine* Otto *in aduocatum pro eo constitutus est, statimque in sequenti natiuitate domini, id est, II. Kal. Ianuarii idem abbas* Lutfridus *beato fine quieuit. Post cuius depositionem electus est a fratribus ad abbatem ipse Rupertus, qui hic ante aduentum* Lutfridi *abbatis in prioris nomine fuit: hic ergo cum per duodecim annos istum locum rexisset, pro quadam inani re apud episcopum* Gebhardum *falso infamatus dimisit abbatiam et discessit hinc. Cui ad regimen loci successit* Vdalricus *istius loci monachus, uir satis strenuus in omni bona actione praefuitque huic loco decem annis et tres menses et totidem ebdomadis et uno die. Comes uero* Otto *cum per aliquot annos aduocatiam teneret, in ipsius* Vdalrici *abbatis secundo anno, sexto Idus Nouembris ab Hessone quodam nobili de* Vsinberg *in domo sua* Butenhein *interfectus est, corpusque eius huc delatum, positum est in claustro nostro ante Ianuas ecclesiae, ubi pater eius et mater* Regelind *nomine sepulti sunt.*

Caeterum comes *Otto* non tantum aduocati munere fideliter functus est, sed etiam suis beneficiis Murense coenobium haud mediocriter auxit: nam, ut habet liber fundat. *Ad Melligen dedit duos diurnales et inde constituit lumen in dormitorio exteriorum fratrum.* Item *capellam in Boswil, quae superior uocari solet, cum decimis et pertinentiis suis* monasterio tradidit, praesente ac donationem confirmante *Hermanno* episcopo Constantiensi; qua de re duo extant instrumenta, quae quia breuia sunt, et de *Ottonis* amplitudine eiusque erga fratres Murenses munificentia praeclarum continet testimonium, hic inserenda censemus. Primi tenor talis est.

In Christi *nomine notum sit cunctis fidelibus futuris et praesentibus, quia gloriosissimus comes* Otto *de* Habespurch, *nobile monasterium* Mure *olim a parentibus suis constructum donis honorifice augmentauit: nam inter caetera donaria* Pohwilo *capellam, quae uulgari nomine suprema dicitur cum decimis et omnibus pertinentiis suis monasterio legitime contradidit, et ut ex praecepto abbatis a fratribus in diuinis et secularibus procurari debeat,* con-

constituit, adiiciens etiam hoc, ut omnis usus ad ipsam ecclesiam pertinens in quaesitis et inquirendis, ad aedificia ecclesiae beati Martini melioranda pertineat. Quae traditio a piae memoriae praedecessore nostro H. episcopo in ipso loco in praesentia multorum banno confirmata est. Vnde auctore domino O. diuina gratia Constantiensis episcopus, rogatu abbatis dilecti nostri VV. et petitione aduocati comitis Adelberti, ratam et inconuulsam in perpetuum statuimus, et eandem traditionem monasterio banno nostro sub anathematis uinculo innodamus, et sigilli nostri impressione roboramus. Alterum ita habet.

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. Quia facta mortalium irrememorabili uolubilitate temporum obliuionis nubilo frequenter obfuscantur, ut non longaeuae commendentur memoriae, nisi litterarum apicibus annotentur, praesentis scripti testimonio nouerint tam futuri, quam praesentes Christi fideles. Qualiter illustris comes Otto de Habesburc honorabile caenobium Mure, a parentibus suis olim constructum, in rebus laudabiliter ampliauit et honorifice ditauit. Nam inter plurima illi monasterio collata Pozvvilo capellam, quae uulgari nomine suprema dicitur, cum decimis et omnibus pertinentiis suis libere absque omni contradictione donauit. Statuens, ut abbatis prouisione per fratres tam in diuinis, quam in secularibus debeat procurari. Id quoque stabilire curauit, ut eadem capella cum omni usufructu rerum suarum, siue praesentium, siue postmodum aduenientium, ad aedificia ecclesiae beati Martini melioranda pertineat. Vt autem haec donatio scriptis et sigillo et banno Constantiensis episcopi Ottonis firmata, stabilis et inconcussa omni aeuo permaneat; Ego Arnoldus, diuina fauente clementia maior in Moguntia praepositus, auctoritate, quam uice domini Moguntini archiepiscopi dispenso, ex petitione abbatis et fratrum suorum anathematis uinculo praefato monasterio eam stabiliui et scriptis commendatam sigillo ecclesiae beati Martini corroboraui.

Otto comes in fastis Murensibus docti cognomentum promeruit, incertum, an ob liberalium disciplinarum scientiam, an uero ob singularem in rebus agendis dexteritatem, uel raram in dandis consiliis prudentiam. De liberis eiusdem genealogia fundatorum sic breuiter. Otto genuit VVernherum et Adelheidem de Huneburg.

De Adelberto fratre Ottonis liber fundat. refert sequentia. Ottoni successit in aduocatiam frater eius Adelbertus. Anno autem M.C.XIIII. dominicae incarnationis uenit Heinricus rex quartus huius nominis ad Basileam, in tertia ebdomada quadragesimae, audiensque hoc abbas A Vdalricus, uenit illuc cum fratribus suis et eodem Adelberto, et quidquid bonae memoriae Wernharius comes, pater scilicet eiusdem comitis Adelberti huic loco concessit, et ad VVizingin firmauit, hoc coram rege et coram principibus satis multis pleniter ac perfecte declaratum ac firmatum est in carta libertatis, quam ipse rex nobis dedit, etiam manu sua ex quadam parte signauit. Cuius cartae textus se ita B habet.

In nomine sanctae et indiuiduae trinitatis. HEINRICVS diuina fauente clementia quartus Romanorum imperator augustus. Omnium sanctae Dei ecclesiae fidelium praesentium scilicet ac futurorum cognoscat industria. Quod in regno nostro regulare quoddam monasterium situm est, in prouincia scilicet Burgundia, in episcopatu Constantiensi, in pago Argovve dicto, C in comitatu Rore, quod Mure nuncupatum est, quod tempore Cunradi imperatoris in honore sancti Martini episcopi constructum est, et honorifice Deo dicatum est a VVernhario Strasburgensi episcopo, parente scilicet Wernharii comitis de Habsburg. Nunc autem idem comes, a quo praefatum monasterium siue abbatia hereditario iure possessa est, nutu Dei tactus et instinctus, ipsum scilicet locum Mure cum omnibus D nunc in praesentiarum illuc collatis institutis legitimis et pertinentiis praediorum, mancipiorum, censuum, pecuniarum, seu quarumcunque rerum, ex toto super altare sancti Martini reddidit, delegauit et contradidit domino Deo, sanctae Mariae, sancto Petro apostolo, sancto Martino episcopo et sancto Benedicto, in proprietatem et potestatem praedicti monasterii abbati, nomine E Lutfrido, eiusque successoribus in dispositionem liberam, monasterioque necessariam, fratribus sub regula monastica inibi seruituris ad utilitatem. Et ne unquam a posteris suis Dei seruitium illic destrui possit, constituit idem monasterium, cum omnibus suis pertinentiis nunc collatis et dehinc conferendis, ab hac die et deinceps non subdi omnino nec subesse iugo alicuius ter- F renae personae uel potestatis, nisi abbatis solius dominationi et potestati et ordinationi, et sic totius libertatis iure et priuilegio eam adamplauit, et ob regni coelestis hereditatem in Chr sto omnimodis stabiliter sublimauit. Dehinc in potestate, seruitio, iure, proprietate praedicti monasterii ipse cum coniuge sua et filiis et filiabus sese omnino abdicauit, et per manus Egbardi G nobilis uiri de Chusnach in ius apostolicae sedis mancipauit, ac super altare sancti Petri principis apostolorum contradidit; hac uidelicet conditione, ut singulis annis ad altare sancti Petri ab abbate praedicti monasterii aureus nummus in quadragesima persoluatur, eo pacto, ut libertatis istius et contraditionis statuta tanto perennius incon-

inconuulsa amodo permaneant, et ut prae- A
dictum coenobium sub Romanae ecclesiae mundiburdio et maiestate securum semper stabiliatur et defendatur. Et hoc etiam constituit, ut quandocunque patre spirituali orbati fuerint, ipsi habeant liberam potestatem secundum regulam sancti Benedicti, intra uel undecunque, si opus fuerit, non solum eligendi, sed et constituendi. Qui si forte, quod absit, libertatem monasterii peruertere, sibi locum sanctum subiicere at- B
tentauerit, siue aliquod seruitii statutum proinde sibi fieri exegerit, mox fratres, cum suffragio religiosorum abbatum et ceterorum Christi fidelium in circuitu manentium, secundum instituta sancti Benedicti, *hunc accusatum iusteque ab eis conuictum, dignitate sua abire perficiant, aliumque iuxta praedictam libertatem et sancti* Benedicti *regulam fratres sibi eligant, et absque omni contradictione pro illo substi-* C
tuant. Constituit etiam, ut maior natu filiorum suorum commendante sibi abbate aduocatiam habeat, non in beneficium et ius proprium, sed ad securioris et gratae defensionis suffragium, qui non pro terreno commodo, sed pro aeterna mercede sollicitus et studiosus bona et constitutam libertatem monasterii et iustitiam defendere uoluerit. Hic denique abbate petente a rege accipiat bannum legitimum, et ter in D
anno, si necesse fuerit, aut in ipso loco aut ubicunque uel quandocunque abbati uisum fuerit, inuitatus ab illo ueniat, et ibi placitum iustum pro causis et necessitatibus monasterii rite peragat: nullum autem aliud seruitium, ius, aut beneficium sibi pro hoc concedi recognoscat, nisi aeternam Dei mercedem et tertium bannum et consuetudinariam iustitiam, et in illis trium placitorum E
diebus in unoquoque unum maltrum de frumento, et unum fruitschingum et unum siclum de uino et cetera ad hoc pertinentia. Praeterea constituit, quod nisi abbate uolente et aduocante bona et loca monasterii suis frequentiis temerarius et sine causa minime adeat uel attingat, nec praesumptuosus in eis placitum quodlibet uel pernoctandi licentiam habeat, nec omnino ali- F
quem aduocatum pro se faciat, nec aliquam absque ratione calumniam, persuasionem, aut iniuriam monasterio, abbati uel familiae faciat. Si autem non ut aduocatus, sed potius calumniator et peruasor monasterii fuerit, omnino potestatem habeat abbas cum consilio fratrum hunc penitus reprobare et alterum regia diutius potestate, si aliter fieri non potest, sibi uti- G
liorem undecunque eligere. Ministris quoque et familiae sanctuariae eandem concedit legem, quam ceterae liberae abbatiae, quae secundum Deum ordinatae sunt, habent, ut tanto fideliores praelatis suis per omnia seruiant. Hoc etiam nos ipsi imperiali auctoritate nostra sancimus et confirmamus, ut nulla deinceps persona parua siue magna supradictum monasterium de aliquo beneficio suo inquietare, molestare, disuestire ulterius audeat. Si uero forte, quod absit, aliquis aliqua temeritate uel pertinacia praue inductus, hanc nostri praecepti paginam infirmare uel infringere praesumpserit, centum libras auri componat, medietatem camerae nostrae et medietatem praedictae ecclesiae. Vt autem hoc ab omnibus credatur et inuiolabiliter conseruetur, hanc cartam manu propria corroboratam sigilli nostri impressione insigniri iussimus. Huius rei testes sunt: Burkardus Monasteriensis episcopus. Rudolfus Basiliensis episcopus. VVido Curiensis episcopus. Dux Fridericus. Dux Berchtoldus. Comes Gothfridus Palatinus. Hermannus marchio. Comes Arnolfus de Lenzburg. Rudolfus frater eius. Adelbero comes de Froburg. Adelbertus comes de Habesburg. Data IIII. Non. Martii. Ind. VII. Anno dominicae incarnationis M. C XIIII. regnante Heinrico IIII. rege Romanorum anno VIII. imperante III. Actum est Basileae in Christo feliciter. Amen.

Nequaquam dissimulanda hic grauis admodum Guillimanni oscitatio, dum asserit, praesens diploma impetratum ab Henrico imperatore per *Vernerum* comitem, *Ottonis* ab Hessione de *Vsinberg* trucidati filium. Ita enim ille lib. 5. Habsburg. cap. 3. *Henricus imperator compositis hinc inde Germaniae rebus, ad superiora Rheni rediit, Basileae dies plures substitit. Vernerus comes occasionem ratus, quod pater* (Otto) *auusque* (Wernharius) *nequiuerant, ille ob breuem uitae terminum et regis absentiam: hic per Germaniae et imperii dissidia, imperatorisque exsecrationes et bella, ad Henricum adiit, utque suum Muri monasterium, quod, ut maiores, ipse quoque super altare sancti Martini DEO opt. max. uirginique matri et apostolorum principi uerae aeternitatis cupidine dedisset dicassetque in suam et imperii tutelam acciperet protegeretque, deprecatus est, &c.*

Quae omnia actis supra recitatis, et uel huic inprimis instrumento manifeste repugnant. Siquidem illa expressim *Ottoni* in aduocatia monasterii successisse aiunt, non *Vernerum* eius filium, sed *Adelbertum* fratrem, atque hunc cum *Vdalrico* abbate et monachis concessisse Basileam, ibique ad eorundem supplicationem ab imperatore fuisse confirmata, quae bonae memoriae *Wernharius* comes, pater scilicet eiusdem comitis *Adelberti*, auus uero *Verneri* (de quo Guillimannus) pridem antea, anno uidelicet M.LXXXII. super altare sancti Martini reddiderat, delegarat et contradiderat domino Deo &c. in proprietatem et potestatem mona-

sterii

fterii abbati, nomine *Lutfrido*, eiusque A successoribus in dispositionem liberam, et cetera quae in instrumento. At enim *Lutfridus* abbas, cui haec quoque donatio facta, ut et ipse, qui donauit, *VVernharius* comes, iam e uiuis abierant, anno M. LXXXXVI. decem et octo nimirum annis prius, quam *Henricus* imperator Basileam aduentarit, memoratumque diploma abbati *Vdalrico* indulserit. Consulat etiam lector, quae superius dicta de abbate *Lutfrido*. B

De liberalitate *Adelberti* comitis eiusque uxoris erga Murense monasterium liber fundat. testatur his uerbis: *Comes* Adelbertus *frater Ottonis tradidit illum* (uicum Telvvil) *Deo, cuius praedii partes pene XV. diurnales sunt ubicunque sitae, siue ad* Adolgtdisvvile, *uel* Obrendrieden, *siue alio, siue ad* Langenovv. C *Ibi quoque potest esse captura piscium et est satis utilis uinea et pulcherrima silua, quae omnino debent caute seruari. Ecclesia uero, quae ibi est, baptismum et sepulturam et decimam habet.* Et alibi *quidquid* Adelbertus *comes ad* Egenwille *habuit, praeter praedia seruorum suorum, aut in ipsa uilla, siue in aliis, id est* Bibilos, Bremgarten, *uel ubicunque sita, in eandem curtem seruientia, scilicet ab alueo fluminis usque ad summitatem montis, in agris et pratis et siluis et noualibus et cum ipsa ecclesia totum delegauit et tradidit S. Martino, ut ipse haeres eius existeret.* Et rursus. D *Vxor* Adelberti *comitis nomine* Iudenta *dedit sancto Martino ad* Muschon VI. *mansos*.

GENERATIO QVINTA.

WERNHERVS II. Comes de Habsburg.

De isthoc *Wernhero* comite in unico duntaxat instrumento monasterii Murensis, sed expressa fit mentio, quod circa finem libri fundat, exhibetur his uerbis. Notum omnibus *sit praesentibus et futuris. Quia factus sermo uenerabili episcopo Hermanno Constantiensi et abbate uenerando Chunone praesentibus et aliis spiritalibus uiris tam clericis quam laicis, in quo decretum est in ipsa consecrationis die ab ipso episcopo, ut quandocunque plebanus, scilicet Hupoldus, nouissimum clauserit diem, superior capella in* G *Boswyl tam firmiter ac stabiliter in potestate huius coenobii sit, ut nec ipse, qui sacerdos futurus est hic, nec alius omnino ullam potestatem habeat, ut impleatur haec conditio, pro qua tradita est prius in altare sancti Martini ab comite Ottone patre Wernheri comitis de Habsburg.*

Franciscus Guilliman. Habsburg lib. 5. cap. 4. hunc Wernherum erronee Ottonis nepotem facit, deceptus uno Wernhero comite de Habspurg, qui in rerum natura nunquam extitit, ut mox audiemus.

Liberi *Wernheri* in genealogia fundatorum adnotantur his uerbis. *Idem* Wernherus *genuit* Adelbertum, Gerdrudem *de* Mumpelgard, Richenzam *de* Fierrito.

GENERATIO SEXTA.

ADELBERTVS I. Comes de Habsburg cognomento diues.

Franciscus Guilliman. loco supra citato asserit, *Wernheri* comitis filium fuisse non hunc, de quo agimus, *Albertum*, sed *Wernherum*, idque probare conatur ex monumentis Murensibus: sed quam feliciter audiamus; "Non me fugit, inquit, qui hactenus "Habsburgiensium originem, stemma-"que prodidere, omnes *VVernerum III.* "hunc *Wernero II.* natum ignorasse, aut "utriusque nomen uitamque in unum "contulisse, patrem filiumque eundem "putasse. Maior apud me fides libelli "fundatorum Murensis monasterii, su-"per antiqua instrumenta. Is libellus "expressim *Vernero Ottonis* filio non "*Adelbertum*, ut illi, sed *VVernerum*, istum "scilicet, quem proponimus et *Rudol-*"*fum*, tribuit filios, hoc eodem porro E "*Vernero Adelbertum* natum. Sic enim "genealogiam ducit, cum *Ottonem* et ex "eo genitum *VVernerum* memorasset. "*Ita* de Tierstein, siue Homberg genuit "*VVernerum* et *Rudolfum* de *Habsburg*. "Idem *Vernerus* genuit *Adelbertum*, Ger-"thrudem de Mimpelgart, Richensam "de Fierrito."

Haec Guillimannus, quem uirum sane praestaret, aut monasterii nostri F Murensis archiuum nunquam lustrasse, aut ea, quae inde hauserat, maiori studio, cura et fide tractasse: nam uel unico isthoc tam pernicioso errore parum abfuit, quin antiqua et authentica scripturarum documenta, quibus ubique in suis Habsburgiacis utitur et gloriatur, uiris doctis de ueritate suspecta redderet. Sed adscribamus hic integram genealogiam fundatorum, quam supra promisimus, ut Guillimannus eisdem, quibus alios oppugnat, armis expugnetur. Ea libro fundationis uetustissimo praemittitur cum hoc titulo.

Ista est genealogia nostrorum principum.

Theodricus dux Lotharingorum et

Chuno comes de Rinfelden fratres fue- A runt. Horum soror fuit Ita comitissa de Habspurg, reparatrix huius Murensis coenobii. Genuit autem Theodricus Gerhardum ducem. Ille uero genuit Gerhardum de Egisheim patrem Vdalrici et Stephani. Chuono comes de Rinfelden genuit Rudolfum regem. Et ille genuit Agnetem matrem Cunradi ducis. *Ita* de Habspurg genuit *VVernherum* comitem et Richenzam soro- B rem eius de Lenzburg. *VVernherus* genuit *Ottonem* et *Itam* de Tierstein. *Otto* genuit *Wernherum* et Adelheidem de Huneburg. Richenza de Lenzburg genuit Arnoldum. Chuono comitem Wernherum de Baden. Rudolfus genuit Hunbertum, Vdalricum, Arnoldum, Rudolfum et sorores eorum. Arnoldus etiam de Baden filius Richenzae C de Lenzburg genuit Richenzam de Chiburg. Ita de Thierstein siue Homberg genuit Wernherum et Rudolfum de Habspurg. Idem *VVernherus* genuit *Adelbertum*, Gerdrudem de Mumpelgard, Richenzam de Fierrito. *Albertus* per Itam comitissam de Pfullendorf filiam sororis ducis Welph genuit *Rudolfum* et comitissam de Linigen. *Rudolfus* per Agnesam filiam Gottfridi de D Stoffen, quod est inter Wormatiam et Spiram, genuit *Albertum*, Rudolfum, Wernherum, Helvvigam, Gerdrudem, uxores Hermanni et Ludvvici fratrum comitum de Froburg. *Albertus* per Heilvvigam filiam Vlrici comitis de Chiburg genuit Albertum, Hartmannum. Sed Rudolfus frater dicti *Alberti* per filiam Lutoldi de Regensberg ge- E nuit Gotfridum, Wernherum et alios quam plures.

Pro clariori intellectu huius genealogiae obseruandum in primis est, quod quidam anonymus de eadem accurate notauit in haec uerba.

Actorum, nos librum fundationis nuncupamus, collector, quamuis anonymus, fidelissimus sane ac certissimus F auctor monachus fuit Murensis monasterii, uixitque ante annos fere quingentos: nimirum, ut ipse testatur, sub Ronzelino abbate, de quo ibidem agitur in instrumentis annorum 1128. et 1132. Scripsit autem ut uidetur paulo post obitum *Adelberti* comitis circa annum plus minus 1142 monuitque posteros, ut sicut ipse, quae uel ante eum uel suis tempo- G ribus huic sanctae ecclesiae collata fuerant, descripserat: sic et illi facerent qui post ipsum uenturi erant. Vnde non uana forte fuerit eorum coniectura, qui genealogiam actis praefixam non unius tantum authoris fuisse dixerint, sed duorum. Quorum prior fuerit, uel idem actorum scriptor, uel alius eiusdem coenobii monachus ipsi coaetaneus, qui genealogiam duxerit usque ad Richenzam de Fierrito, quae idem saeculum non longe excessit: ubi stemmatis pars prior non incommode constitui poterit. Recte enim partem alteram seu supplementum conficient, quae subsequuntur ab *Alberto*, marito Itae de Pfullendorff et deinceps, diuerso omnino stylo et speciali loquendi formula conscripta. Per Itam, inquit, per Agnesam, per Heilwilgam, per filiam Lutholdi etc. quae continuatorem potius redolent, quam primitiuum auctorem, qui priorem partem uerbis diuersa prorsus ratione conceptis tradiderat, foeminas semper maritorum cognominibus potius quam paternis ac Gentilitiis distinguens. *Itam* uidelicet de *Habspurg*, *Richenzam de Lenzburg*, *Itam de Tierstein Adelheidam de Huneburg*, *Richenzam de Chiburg*, *Gerdrudem de Mumpelgard et Richenzam de Fierrito*. Quod continuatori non ita placuisse constat, cum aliam dictionis formam usurpare maluerit. Quo uero tempore continuator suum genealogiae supplementum attexuerit, hinc colligi uidetur, quod inter liberos *Alberti* et *Helwigae* duos tantum filios *Albertum* et *Hermannum* recenseat, omisso tertio ab anno 1242. passim celebrato, qui tunc uel nondum nat9, uel inter huius ecclesiae benefactores nondum referri meruerat, saltem monachis nondum innotuerat. Quam ob rem paulo ante annum 1240. adscriptum fuisse huiusmodi stemmatis supplementum non immerito coniicere licebit. *Haec ille*.

Sciendum praeterea, in hac genealogia ex professo quidem comitum de Habsburg originem et successionem deduci, una tamen etiam aliorum quorundam lineam gentilitiam insinuari: nempe comitum de Lenzburg, de Baden, de Tierstein, propter comitissas de Habspurg, quae harum familiarum comitibus matrimonio iunctae, eorundem quoque maritorum cognominibus appellari consueuerunt. Sicut enim in hac genealogia Ita Lotharinga dicitur de Habspurg, non quod comitem de Habspurg patrem habuerit, sed maritum, puta *Radebotonem*, sic etiam Richenza uocatur de Lenzburg et alibi de Baden, quod Vlrici comitis de Lenzburg et Baden coniunx fuerit: erat autem filia *Radebotonis* et soror *VVernharii* comitis de Habspurg. Demum alia Ita nominatur de Tierstein, a marito uidelicet Rudolfo comite de Tierstein, ex quo suscepit duos filios Wernherum et Rudolfum de Habspurg, sic dictos a stemmate paterno Itae matris, quae fuit filia Wernharii, soror autem Ottonis comitis de Habs-

Habsburg. Ex his quasi digito demonstrari potest Guillimanni lapsus, dum Wernhero comiti de Habspurg Ottonis filio, non Adelbertum, ut nos, sed Wernherum Itae de Tierstein filium supponit, cum tamen Ita de Tierstein soror fuerit Ottonis comitis de Habspurg. Fefellit credo Guillimannum pronomen *Idem*, qui ratus id *VVernherum* immediate praecedentem indicare, non aduertit ibi ab auctore genealogiam comitum de Habspurg propter comites de Lenzburg, de Baden, de Tierstein interruptam resumi, ac deinceps ordine deduci usque ad Albertum et Hartmannum fratres Rudolfi regis Romanorum, dicendo: *Idem VVernherus* (id est Ottonis filius) *genuit* Adelbertum, *Gerdrudem de Mumpelgard, Richenzam de Fierrito* etc. alioqui in *VVernhero* Ottonis filio Habsburgiacae familiae proles mascula prorsus defecisset. VVernherus enim iste, quem Guillimannus lineae Habsburgiacae interserit, non fuit comes de Habspurg, sed ut dictum, comes de Tierstein et per consequens, etiam *Adelberto*, sic eius filius, ceterique omnes, qui longissima serie sibi mutuo succedunt, comites, principes, duces, reges imperatores usque ad Ferdinandum III. nunc Romano orbi gloriosissime dominantem, paterno stemmate ex comitibus de Tierstein descendunt. Quis credat? Imo quis non indignetur? Absit enim, ut Habsburgiaca domus tot inuictissimorum Heroum procreatrix ulla ui dirui possit, aeternum stabit et regnabit, quod quidem promeretur uel innata pietas in DEVM. Cuius eximium profecto specimen hic ipse, de quo tractamus, *Adelbertus* comes dedit et facto docuit, quid posteros suos de sacrosancta eucharistia, de incruento Missae sacrificio, deque animabus in purgatorio existentibus sentire uellet. Cognoscimus haec ex breui instrumento, quod in fine libri fundationis habetur in hanc formam.

Notum sit omnibus tam futuris quam praesentibus. Quod ego Adelbertus *comes accepi unam hubam in praedio meo* Walteswil *persoluentem annuatim in censum sextum decimum dimidium modium auenae et siliginis aridi et in festiuitate sancti Thomae III. solidos ad uisitationem et dedi sancto Martino ad Mure in mutationem pro praedio, quod claustrum adhuc in Vitarmis Ruti * cum quo inbeneficiaui dominum Wernherum de Willisow. Accepi iterum in* Waltiswil *in praedio meo duo diurnales persoluentes in censum duos modios tritici et dedi sancto Martino,* ut ex ipse tritico fiant oblatae ad diuinorum mysteria peragenda et dentur omnibus ecclesiis in prouincia, ut in omnibus illis ecclesiis fiat memoria patris mei et omnium parentum meorum. *Adelbertus* cum sacra militia in orientem profectus ibidem decessit, ut non obscure colligi potest ex quadam uetusta scriptura nostri monasterii, in qua ista leguntur. *Vniuersis praesentium inspectoribus. Gerdrudis relicta Burchardi, dicti de Barro, quondam Scalteti in Bremgarton et Iacobus filius ipsorum notitiam subscriptorum. Nouerint quos nosse fuerit opportunum. Quod nos de bonis in Waltoswile sitis in parochia Boswile, uidelicet tribus mansibus, quos a monasterio Murensi ad uitam nostram habemus et habere debemus, qui mansus fuerant quondam Arnoldi militis de Waltoswile et quos piae memoriae quondam* Albertus *comes de* Habsburg, qui transmarinis partibus obiit, *monasteriis in Mure et in Hermozwile, pro remedio animae suae tradidit et donauit.* Has literas multis annis post obitum Adelberti confectas, pronepotes eius Albertus et Hartmannus fratres comites de Habsburc et Kiburc sigillis suis communiuerunt, nempe anno domini MCCLXXIX. nonis Iunii indict. VII.

Guillimannus tradit, obiisse *Adelbertum* anno MCXCIX. et potest esse, uixisse tamen adhuc eodem anno constat ex notabili cornu nostri monasterii (dentem elephantis fuisse plerique existimant) quo in uenationibus uti solebat, cum hac inscriptione literis grandiusculis.

NOTVM SIT. OMNIBVS. CORNV. ISTVD. ASPICIENTIBVS. QVOD. COMES. ALBERTVS. ALSATIENSIS. LANTGRAVIVS. DE. HABISPVRG. NATVS. SACRIS. RELIQVIIS. C O R N V. ISTVD. DITAVIT. HEC. ACTA. SVNT. ANNO MCXCVIII.

Scribit nonnemo, *Adelbertum* ita fuisse opulentum, ut quauis rerum inopia laborantibus ad ipsum aditus pateret, unde diuitis cognomentum accepit. De Vxore demum atque liberis Adelberti Genealogia fundatorum sic notat. *Albertus per Itam comitissam de Pfullendorf filiam sororis ducis VVelph genuit* Rudolfum *et comitissam de Linigen.*

GENERATIO SEPTIMA.

RVDOLPHVS I. Comes de Habsburg.

GEnealogia fundatorum *Rudolfi* uxorem et liberos his uerbis consignat. *Rudolfus per Agnesam filiam Gotfridi de Stouffen, quod est inter Wormaciam et Spiram, genuit Albertum, Rudolfum, Wernherum, Hellwigam, Gerdru-*

dradem, uxores Hermanni et Ludwici fratrum comitum de Froburg. De hoc *Rudolfo* comite nulla praeterea mentio reperitur in monumentis coenobii nostri Murensis.

GENERATIO OCTAVA.

ALBERTVS II. Comes de Habsburg cognomento sapiens.

GEnealogia fundatorum de uxore et liberi Alberti haec habet: ALBERTVS *per Helwigam filiam Vlrici comitis de Chiburg genuit* Albertum, Hartmannum. Alia monumenta monasterii Murensis addunt etiam tertium filium *Rudolfum.* Ita enim in fastis legimus: *domina Heidwigis de Habspurg nata de Kyburg, comitis* Alberti *uxor et regis* Rudolfi *praedilecta materquiescit in monasterio Muri.* Et in instrumento quodam, cuius hoc est exemplum.

Albertus *comes de Habsburk canonicus Argentinensis et Basiliensis uniuersis praesens scriptum inspecturis rei gestae noticiam. Quia labilis est hominum memoria, ea quae fiunt in tempore, ne transeant cum tempore, solent litterarum testimonio commendari. Nouerint igitur, quos nosse fuerit oportunum, quod cum causa, quae super parrochiali ecclesia de Mure inter uenerabilem in Christo Rudegerum abbatem et conuentum Murensem ex parte una et nos ex altera uerteretur, nobis non solum per literas reuerendi in Christo domini et patris Heinrici Constantiensis episcopi factum nostrum in hac parte redarguentis, uerum etiam per uenerabiles uiros Chunradum Ymbriacensem et Wernherum Thuricensem praepositos, nec non magistrum Rud. de Rumlanc et magistrum Iohannem de sancto Leonardo et magistrum Chunradum de Mure, qui ad inspicienda fideliter et audienda dicti monasterii priuilegia cum aliis amminiculis de consensu partium non solum apud Turegum, sed etiam in Bousletin et alias fuerant deputati, plenissime constaret, quod saepedictum monasterium, etsi super ecclesia praenominata priuilegia, quibus inuenitur competenter munitum, non haberet, praescriptione tamen legitima muniretur; nos iuris peritorum usi consilio, omni actioni, quae nobis contra ipsum monasterium quantum ad praesens uel in futurum possint competere, omnino renunciamus et saepe dictis abbati et fratribus omnia instrumenta contra ipsos impetrata resignamus eisdem nomine monasterii sui ius in ipsa ecclesia recognoscendo: ut autem praedicta renunciatio nullo unquam ingenio lapsu temporis ualeat irritari, praesens instrumentum de mandato et consensu uenerabilium in Christo Iudicum nostrorum . . . Scolastici et . . . Cellaris ecclesiae sancti Petri Argentinensis est confectum, nobis, qui in hac parte fuimus actores, renuntiantibus omni iuris subsidio ciuilis uel ecclesiastici, omni etiam instrumento seu beneficio in integrum restitutionis, iure minoris siue cuiuslibet aliae occasionis uel industriae, quae renuntiationem antedictam rescindere possent, uel huic instrumento uidentur praeiudicare et ad maiorem cautelam reuerendorum in Christo Heinrici Constantiensis et Lutoldi Basiliensis episcoporum, nec non dominae et* matris nostrae Heilwigis *comitissae, ac etiam* fratris nostri Rudolfi *comitis de* Habsburk *landgrauii Alsatiae sigillis et nostro extitit roboratum. Testes huius rei sunt, qui praesentes aderant, coram uenerabili domino Basiliensi episcopo. Heinricus Basiliensis praepositus. Petrus canonicus ecclesiae sancti Leonardi Basiliensis, magister Heinricus de Ostra. Burchardus canonicus Seconiensis. Arnoldus plebanus in Gersowa clerici. Berchtoldus de Rambstein. Heinricus de Lowunberch. Arnoldus dapifer de Habsburg milites et alii quam plures. Actum in Ystein, anno domini MCCXLIII. In natali sancti Stephani.*

GENERATIO NONA.

RVDOLPHVS II. Comes de Habsburg.

D*E hoc Rudolfo,* quem Iuniorem et de patruo eius Rudolfo, quem seniorem appellabant, agitur in quadam bulla pontificia, his uerbis.

I*Nnocentius episcopus seruus seruorum DEI. Dilectis filiis abbati et conuentui monasterii de Mure ordinis sancti Benedicti Constantiensis dyocesis salutem et apostolicam Benedictionem. Ad faciendam uobis gratiam specialem dilecti filii, nobilis uiri Rudolphi, senioris comitis de Hauesburc deuoti ecclesiae preces et uestra merita et deuotio, quam habetis ad sedem apostolicam, nos inducunt. Eapropter dilecti in domino filii eiusdem comitis et uestris supplicationibus inclinati, ut non obstante quod terra nobilis uiri R. iunioris comitis de Hauesburc, monasterii uestri aduocati. Datum Lugduni Kl. Febr. pontificatus nostri anno sexto.* Aliud quoque instrumentum sic incipit. *Rudolfus comes de Habesburc senior. Vniuersis Christi fidelibus etc.* Et infra, *testes Gotfridus filius noster, Berchtoldus pincerna etc. Actum in castro Lofenburc, anno incarnationis dominicae MCCXLVIII. V. Kl. Februar.* Ex quo euidenter demonstrari potest, Rudol-

dolfum feniorem fuiffe patruum huius noftri Rudolfi: nam genealogia fundatorum ipfi expreffe tribuit Gothfridum filium, *Rudolfus*, inquiens, *frater dicti Adelberti, per filiam Lutholdi de Regensberg genuit Gothfridum, Wernherum et alios quam plures.*

Porro *Rudolfus* exemplum proaui fui *Alberti* comitis laudabiliter aemulatus, raram atque eximiam erga facrofanctam euchariftiam eiusque miniftrum pietatem, reuerentiam, honorem atque munificentiam oftendit, eaque ratione fceptrum Romani imperii confecutus praeclare docuit, quam bonus, quamque diues effet Gutrami comitis de Altenburg fextaui fui ramus. Rem non ita procul a monafterio noftro Murenfi et ab eiusdem aduocato geftam, hic merito duximus recenfendam, uerbis quidem Guillimanni, qui Habsburgiac. lib. 6. cap. 4. ita fcribit.

Rudolfi Habsb. memorabile religionis exemplum.

" Bello Regenspergenfi confecto, compofitis Tiguri utcumque rebus pace "parata, inde ad pontem Arulae et Habs"burgum Rudolfus conceffit, paucisque "diebus per requiem fumptis, otii im"patiens, feu potius diuino nutu, uena"tum cum aliquot nobilibus iuit. Ea in "uenatione, aliis alio fparfis, dum et ipfe "praedam quaerit, aut premit, tintinna"buli fonitus ad aures accidit, qualis de"ferenda facrofancta fynaxi effe folet. "Cognofcendae auidus rei flexo equo, "quo fonus ferebat, eo iter fubito uer"tit, breuique torrentis in ripa facerdo"tem exuentem fe offendit. Ex quo "percontatur, quid ita et iis locis effet. "Cogit me, inquit, ex proximo amici "ualetudo compendia fectari, ne mor"bo fuperante facris deftituto et uitae, "mortisque arbitro, fecus de falute fi "eueniat, in me culpa inhaereat. Huc "cum adpuli pontem auulfum reperi, eo "ad trasuadandum ueftem pono. Quae "ubi comes intellexit, repente ab equo "in genua procidit, liberatorisque fui "praefentis pacem et gratiam precatus, "imo uero, ait, hunc a me equum acci"pe et quod officium neceffitasque "monet, feftinantius obi. Reuerfo poft "diuinae rei miniftro et equum multa "cum gratia, religionisque et humani"tatis laude reftituente, abfit, ego, in"quit, illum equum infcendam, aut "meorum alius, quem dominum et con"ditorem meum geftaffe certum habeo. "Quod fi adeo praeter opinionem, aut "tua merita haec tibi a me uenire cenfes, "teque adeo munere indignum, pios in "ufus adhibe. Illi nempe ego dedi et "dicaui, a quo mihi honores et opes, ui"ta et anima. Poftero die, contulit fe "Rudolfus ad monafterium Fare, quod "inter Tigurum et aquas fitum Linde"mago adiacet, ad fanctimonialem pro"pinquam et aetate grandem inuifurus. "Quae, ubi eum accepit, uultu fereniore, "uoce contenta et futuri fecura, at tibi "ego, inquit, hefterna luce fuperos pla"catos et beneuolos denuncio, proque "pietatis et liberalitatis officio, rerum ti"bi pofterisque fummum et fupremum "in terris honorem et opulentiae fafti"gium adfirmo; laeta, faufta, incredibi"lia promitto, perge, age, uti incepifti, "uiam porro infequere. Sacerdos ue"ro is, de quo diximus, archiepifcopi "Moguntiacenfis a fecretis et officiis "poft factus, crebros de *Rudolfo* Habs"burgenfi fermones mifcuit, non folum "apud Moguntiacenfem, fed alios quo"que principes eius uirtutes extulit, illi "per ea tempora paucos pares, neminem "fuperiorem. Indeque Rudolfi, fuper "alia, toto imperio fama et gloria, donec "imperator concordantibus fuffragiis, "uti fuo loco oftendemus, pronuncia"retur. Haec, quae retulimus, in anti"quis et probis manufcriptis reperta ob"ticere confilium non fuit, rei raritate et "uaticinii euentu, fimul ut benefacto"rum pretia oftenderem et quibus arti"bus magna faepe imperia parentur re"tineanturque. Acta funt haec A. D. N. "MCCLXI. Quamuis Wernherus "Schedelerus tabularius et praetor "Bremgartinus et Chronicon unum e "Tigurinis quatuordecim ante annis "eueniffe adnotarint, certa res, de annis "ut difcrepent. Auctor libri de mona"fteriis agri Tigurini adferit, Rudolfum "non modo equum, quem infidebat, fa"cerdoti tum donauiffe, fed bona et pof"feffiones fimul adfignaffe, alendo in po"fterum in facerdotis eius paroeciae "ufum equo, hocque tam clarum et "commemorabile pietatis et relligionis "exemplum accidiffe inter Fare mona"fterium et aquas, cum per praeteritum "bellum Tigurum proficifceretur. Huc "usque Guillimannus."

De tempore, quo Rodolfus in Romarum regem fuit electus, deque eiusdem praeclaris dotibus et factis extant in peruetufto codice manufcripto bibliothecae noftrae quaedam poemata, a coaeuis decantata, quae cum non meminerim alibi me legiffe, faltem omnia, ob antiquitatis uenerationem hic minime omittenda cenfui, licet aliquando fubobfcura.

Verfus magiftri C. cantoris de Rudolfo Romanorum rege.

In apocalypfi legitur, quod quatuor ani-

malia, leo, bos, aquila et homo laudant agnum, horum quatuor animalium proprietates adaptantur Rudolfo regi Romanorum. A

Agno his duo dant laudes animalia rite,
Regi Rudolfo *modulum pingentia uitae.*
In uirtute leo *rex est*, bos *dura ferendo*:
Regnans est aquila, *sed* homo *clementer agendo.* B
R. caput est regi proprio sub nomine, finis
S. si uis relegi, quae sit data norma latinis.
R. si profertur, quod spiritus inde grauatur,
Et quasi corrosus lingua crispante notatur.
S. si proferimus, quod eam sine uerbere dentis
Sibilus exiguus producit ab ore loquentis.
R. grauiter sonat, S. leuiter, quia quos modo pungit,
Rex clementer eos correctos lenit et ungit. C
R. radit, rodit, S. sanat, saluat, habetque
Quod prope se posita mage clarent dissona quaeque.
Vel quia nunc rigide, nunc suauiter arguit apte.
Praecipue quia cuncta bono concludere fine
Rex consueuit, in hoc imitans artem medicinae.
Rudolfus proprium si quid uis credere docto. D
Litterulis recto quarto quoque texitur octo.
Casibus in reliquis hoc nunquid habere putatur,
Septem litterulas dum recte syllabicatur.
Rex etenim cui nomen id est fidei bona uere
Scilicet octo beatificantia debet habere.
Vtque caput digne possit redimire corona.
Praestet opem Pneuma, cuius sunt septupla dona. E
Et sic rex scuto fidei galeaque salutis,
Ac gladio uerbi sit defensor male tutis.
Rudolfus trissyllaba uox in quolibet esse
Vult casu, per quod signari credo necesse,
Quod rex hic unum trinumque DEum ueneratur,
Orthodoxus et hunc ullus casus remoratur. F

In literis initialibus sequentium uersuum colligitur.

RVDOLFE GLORIOSE REX ROMANORVM SALVE.

R. ex Romanorum *Rudolfus* munere regis G
O. mnipotentis, in ecclesia miseris datur aegris.
D. efensat sibi subiectos et in hoste superbo
O. mne quod est reprobum gladio consumit acerbo.
L. aeta sit et iubilet felix Alemannia tali
F. ato, tam miro, tam magno, tam speciali.
E. ximium sidus radiosa luce subortum.
G. enti naufragium patienti uult dare portum.
L. etifer Oryon et Mars, cedat quoque signum
O. mne quod astrologi decernunt esse malignum.
R. ugis ecclesia positis hilares sibi uultus
I. nduat, atque probent animos solennia cultus.
O. mnia laetentur et latitiae modo testis
S. it byssus candens, nec non holoserica uestis.
E. cclesiae columen rex iste, medela, columna.
R. egula de mendis emendat iuris alumna.
E. xcellentis uir probitatis ad omnia culmen,
X. po dante suis est fulgor in hosteque fulmen.
R. oma diu cum rege iacens moerore repleta,
O. mine felici redeunt te tempora laeta
M. oestitiam pellas, proscribas signa doloris
A. ltisono plausu cane gaudia cordis et oris.
N. am tua legitima nouus hic te rex reparabit.
O. mnia iura simul et honores amplificabit.
R. isum Christicolis reddet, quia uir Machabaeus.
V. ere pacis amans dat ut annus sit iubilaeus.
M. ollis ceu ligni teredo durusque Dauidi
S. tat similis, sed ego nondum similem sibi uidi.
A. ddo tamen quod mors concludit singula, quare
L. ucis inexhaustae regnum rex debet amare.
V. tque dies nocti, sic nox uicina diei
E. t mors omnia dat uel poenae uel requiei.

Alii uersus.

R. Comes in Kiburg et in Habsburg, langrauiusque
Alsatiae, merito tituli pollens utriusque.
Frankenfurt festo Michaelis, stemmate septus
Magnatum, regni Romani culmen adeptus.
Hectora pugnando, Titum bona dando, Catonem
Moribus exuperans, regit omnia sub rationem.

Ecce

Ecce coronatur leo, surgit, ad alta leuatur.
Regno ditatur ceu clara Sybilla profatur.
Bis sexcentos septuaginta tres noto Christi
Annos, quando rex factus Rudolfe, fuisti.
Te regem procerum fecit etiam ipse procerum,
Cordeque sincerum, nunc mitem nuncque seuerum.
Teque coronat ea procerum collectio luce,
Quando dies Martis est post solennia Lucae.
Inclite rex Romae te toto corde fero me.
Qualis sit pro me bonitas tua regia prome.
Cantor Turegi te Romano noto regi
Si rex ipse regi uis, fac bona consona legi.
Solerter prudens et fortis in omnibus horis
Iustitiam sequere moderamen habendo uigoris.
Papa sedet decimus Gregorius, hic quoque primus
Rudolfus rex est si gesta notare uelimus.
Rex Rudolfe tibi titulo dat sanguis auorum,
Forma procera, fides sincera, nitorque tuorum.
Magnanimus, largus, clemens, uitiisque molestus.
Legis amans, prudens, fortis, pius, esque modestus.
Lenis es et rigidus, prout exposcunt peragenda,
Interdum seruare studes medium sine menda.
Illustri prole sexus utriusque beatus,
In Laicis super omne quod est mortale leuatus.
Castus, amans castam reginam, quae dominarum
Castarum speculum sedet exemplar quoque clarum.
Tu comes in clypeo tuleras insigne Leonis,
Quem uelut ad pugnam distento corpore ponis.
Sed rex fers aquilam quae transuolat omnia, claris
Signans indiciis quod tu cunctis dominaris.

Primae literae sequentium uersuum efficiunt hanc piam precatiunculam.

Maria gloriosa mater et uirgo conserua famulum tuum Rudolfum regem Romanorum, cuius tu es uere certa spes.

Magnanimo regi Rudolfo uersiculari,
A. ppeto Turegi cantor uoto famulari.
R. ore salutifero mihi cor Deus imbuat, unde
I. ndicio uero sensus ditetur abunde.
A. rea compluta diuinitus, arca bonorum,
G. loria caelis, gratia terris, regia morum,
L. imen et exemplar, saluandorumque magistra
O. ptima, nam fugiunt per te de parte sinistra.
R. os consumptiuus corruptelae genitiuae
I. nclita largitrix deuotis prompta datiuae.
O. brizo melior naturae gloria diuae.
S. cala Iacob simul urbs caelesti praedita ciue.
A. ula creatoris et uirgo parens Genitoris,
M. ater uirginei nihil unquam passa pudoris.
A. rca, columba, rubus, lampas praelarga fluore,
T. us et myrrha fugans pestis culpas in honore.
E. mpyrei fulgor, praesignis oliua nitore,
R. egum Regina caelesti praedita rore.
E. terni praedigna parens et filia patris
T. u praesignis habes bona uirginis et bona matris.
V. as alabastrinum, decor omnis relligionis,
I. nsidiis redimens diri quoque fauce draconis.
R. adix cuius honos dici nequit ullius ore,
G. ummi praepollens in odore, sapore, colore.
O. rtus conclusus, uerum uellus Gedeonis,
C. onca liquorifera, uerique thronus Salomonis.
O. mnibus optima spes in puncto perditionis
N. ardus odorifera superans uirus Babylonis
S. pes in naufragiis, splendor sexus muliebris,
E. uae probra leuans, caelis terrisque celebris.
R. iuus mellifluus, columen, fiducia uitae.
V. inea fructificans, dulci plenissima uite.
A. ura suis spirans dulci gratoque tepore.
F. ons et funda Dauid, rosa praecellente rubore.

A. ulae diuinae semper promptissima clauis. A
M. undi per fluctus homini tutissima nauis.
V. irga rubus Moysi, paradisi publica strata
L. ac, mel, uinum dans, Aaron quoque uirga beata,
V. rna ferens manna. Vas caeli nectare dite.
M. anna cibum uitae plebi dans Israhelitae B
T. urris et urbs hosti damnosa, tuisque iuuamen,
V. mbra salutifera super aestu dans releuamen.
V. enter cui duo sunt contraria lite sopita.
M. ollitiem sexus proscribens celibe uita.
R. egula uiuendi, dux et princeps superorum.
O. rdinis angelici regina decorque bonorum. C
D. otis inexhaustae gratis plenissima donis
O. mnibus optima quos timor angit perditionis.
L. apsorum reditus, lux inuiolata tenebris.
F. racturas nauis fundi non passa latebris,
V. eris flos, speculum laicorum, gloria cleri, D
M. ater honoris, uirgo pudoris, semita ueri,
R. itus amoris, planta uiroris, germen odoris.
E. sse uigoris, gemma nitoris, stella decoris.
G. aza pudicitiae sine menda calliditatis
E. xemplar recti pigmenti nobilitatis.
M. artyribus longe praestantior, agmine quorum E
R. egna tenes, ope multimoda pollens meritorum.
O. rthodoxorum ros, lux, dux, dos, uia, prolem
M. ater ceu proles genitorem stellaque solem (idem
A. ssidue rogites, quod filius et pater
N. ostro det regi successus et dete idem F
O. mnes imperio Romano subdere gentes.
R. eddere pacis opes, heresumque reuellere sentes
V. t fructus domino Sabaoth sua uinea tota
M. ultiplicans uino perabundet uulpe remota.
C. unctipotens etiam bone conditor atque redemptor G
V. itae collapsae reparator, mortis ademptor
I. ustitiae dominus, exterminium uitiorum.
V. era quies, medicus, medicina, salus miserorum
S. anctorum sancte, pie Christe, Dei patris agne.
T. ollens peccata mundi, Iuda leo magne,
V. era salus hominis, uerbum patris, unice fili.
E. xcellens pastor, arcensque lupos ab ouili.
S. plendor, uita, uigor, ouis, anguis, auis, leo, uermis.
V. irtus munimen, animusque fidelis inermis.
E xaudire preces digneris, quas tibi regi
R. egum fert pro rege tuae plebs subdita legi.
E. t quia non poterit sine te rex uiuere digne
C. rescere da uires summa bonitate benigne.
E. lectoribus electum moderamine iuris
R. egem solue malis praesentibus atque futuris
T. empora tranquilla sub felici quoque fato
A. mplificans claude mundi bona fine beato.
S. i quid inest mendae clementi uulnenere puni.
P. unge, laua, uerte, sustenta, suscipe, muni.
E. rige, flecte, riga, rege, dirige, corrige, plana.
S. erua, praeserua, conserua, collige, sana.

Item alii uersus cuiusdam in laudem Rudolfi regis, ex quorum primis literis colligitur haec sententia.

Rudolfus diuino nutu Romanorum rex semper augustus uiuat in aeternum, amen.

R. Oma tacens, depressa iacens, caput erige, uultum
V. erte polo, consurge solo, tristemque tumultum
D. espicias, nec deficias, tibi fert bona plura
O. rta dies, dedit ecce quies, fugit anxia cura.
L. aude uirum cane per gyrum, qui gaudia praestat
F. ortis herus, qui sincerus diademata gestat.
V. nde satus sit praegratus, uel quis uocitetur
S. i quaeratur, mox narratur, clarus habetur
D. e primis est sublimis uir nobilitate,
I. llustris, pius, industris morum probitate.
V. rbes *Habsburg* nec non *Kyburg* hunc genuere.

I. lla

I. lla patrem dedit, haec matrem, sed utriusque fuere
N. obilitas, fulgens bonitas, praeclara potestas.
O. rnatus uirtute status, pietatis honestas.
N. omen ei dat causa rei si lingua notatur
V. oxque loquentis nostrae gentis discutiatur
T. unc rodit *Rudolf*, odit, prauosque nocentes
V. index punit, colligit, unit regnaque gentes.
R. ex electus prudens, rectus noscitur esse.
O. rbis ei uirtute Dei datur ecce subesse.
M. undi princeps iste deinceps iure uocatur,
A. rdua temperat, omnibus imperat, ac dominatur.
N. unc implentur, quae censetur dicta Sybillae
O. stendunt et portendunt haec somnia mille.
R. ex Babylonis ui rationis sollicitatus
V. iderat omnia per sua somnia quae modo latus
M. undus cernit, qui non spernit, sed ueneratur,
R. egem credit, seruit, obedit et famulatur.
E. cclesiae pax cottidie per eum renouatur
X. ps Xpm. mira per istum sic operatur.
S. candit in altum, dat leo saltum, summa petendo
E. quo stemmate cum dyademate sceptra tenendo
M. ulta Leo praestante Dso sibi regna subegit.
P. rauorum, peruersorum qui cornua fregit.
E. ximiis cum praesidiis aquilae societur
R. egna duo sibi iure suo retinere uidetur.
A. erium quod rex auium conatur habere
V. ultque Leo regnans in eo terrestre tenere
G. loria talis tam regalis forma duorum
V. is, audacia sunt insignia regia quorum
S. igna gerit rex, namque terit sublimia quaeque
T. radant cuncti reges iuncti cor, sua, seque
V. t breuiter dicam leuiter sibi climata mundi
S. umma potentia subiugat omnia regnaque mundi
V. rbis et orbis machina, morbis ecce carere
I. ncepit rex cum coepit dyadema tenere.
V. nde patet quod multa latet sapientia corde
A. ugusti diui, iusti, quamuis sine corde
T. antus talis dux generalis lumine mentis
I. nsignis dignus dignis extat monimentis.
N. auis Petri uentis tetri turbinis acta
E. cce per illum stat tranquillum iam mare nacta
T. utaque pergit quam non mergit saeua procella,
E.t rursum coeptum cursum peragit duce stella.
R. ex duris est in curis adamas quoque durus
N. on parcens uitiis, arcens mala cuncta futurus
V.t speratur, famaque fatur, Caesar in urbe
M. ille modis laudent odis hunc carmina turbae,
A. mplecti normam recti rector quia uouit,
M. enteque gaudia rex coelestia quaerere nouit.
E. rgo sibi precor hic et ibi coeleste iuuamen
N. on desit: uiuat, praesit feliciter, amen.

Superſunt et hi pauci uerſus:

RVdolfus reprimens propriis contraria telis
Frankenfurt rex eligitur festo Michaelis.
Vngit Aquisgranum regem sub posteriore
Luce Seuerini, sub Cuispinique priore
Cum semel M. bis, C. stat et L. semel X. bis et I. ter.
Sed tu qui dubitas super his fac ista legi ter.

Rudolfus ex hac uita migrauit A. D. M. CC. XCI. relicto inter alios liberos filio *Alberto*.

GENERATIO DECIMA.

ALBERTVS III. Comes de Habsburg.

ALbertus ex Habsburgi comite, dux Austriae ac tandem etiam Romanorum imperator factus, non longe ab *Habsburgo* interficitur. Rem gestam, ut manuscriptis nostris consentit, exacte describit Gerardus de Rhoo Austr. histor. lib. 3. quem adi.

Mortem *Alberti* caesaris Rudolfus de Liebegge, scholasticus Beronensis, uersibus planxit, quos ex peruetusto codice manuscripto bibliothecae nostrae hic describendos censui.

Fle, geme, plange, dole, moerens Alamannia digne A
Orba tuo sole, torrere doloris in igne.
Fle flos interiit, geme gemmam morte cadentem,
Plange placens obiit, uirtute dole redolentem
Mors inimica ferit, Romae rex nempe fidelis
Et tuus ecce perit, implentur scripta Iohelis.
B Sol tenebris tegitur, mutantur sanguine luna,
Albertus moritur regni lux totius una.
En dolus immensus, mactatur rex sine lege,
Et dolor intensus, calcatur lex sine rege.
Rex sine lege iacet, nunquam tamen imperialis
Lex pro rege tacet, sed eis manet exitialis
C Qui maiestatis fecerunt crimina laesae.
Damnantes sese cum semine posteritatis.
Quomodo fraude carens rex defraudaris inique
Fide fide clarens fidei defensor ubique
Quem timuit Rhodanus, Trax, Phryx, Dacus atque Bohemus
Rhenus et Erydanus, Nilus, Tyberisque supremus,
D Qui nullum timuit, quem nulla potentia fregit.
Qui sine fraude fuit, fraus hunc inopina subegit,
Ergo pie lethum gemat hoc Germania tota.
Digne commota, tamen hinc Ergoia fletum
E Non consolandae, quia non est, da specialem,
Quondam Iherusalem, Babylon modo iure uocanda,
A te processit summo tibi munere natus,
In te decessit cognato uulnere stratus,
Est tibi conclusa binis fluuiis, ubi Rusa
Confluit ac Araris, quam iure modo ueneraris.
VVindensch, nunc uilla, quondam cathedralis in illa,
Inclitus hic cecidit, manus hunc ubi dira cecidit.
Anno milleno post Christum bisque quaterno
Atque trecenteno, Iacobi sub tempore uerno.
Inque *Marisstella* tumulatus nunc requiescit,
Oro Maris stella, quod ei per te requies sit.
Postea translatus est in Spyra tumulatus
Cum patre *Rudolfo*, iunctus, quem uicit, *Adolfo*.

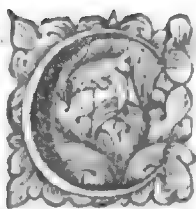
Ab hoc *Alberto* caesare deinceps ordine recto duces Austriae descendunt, quorum genealogiam, quia certa atque indubitata reperitur, apud alios auctores, ego texere supersedeo, ne serenissimam domum rudi penicillo deformem potius, quam illustrem. Vnum nisi ingratus esse uelim, omittere nullatenus possum, nempe *Habsburgi-Austriacos* principes Murense monasterium multis magnisque beneficiis auxisse, eiusque aduocatiam sine uitio et priuilegiorum corruptela tenuisse, usque ad annnm Christi M. CCCC. XV. quo cum *Fridericus* dux Argouiae ditione spoliatus fuisset, Sigismundus imperator Georgio abbati et conuentui Murensi posterisque in suam et imperii Romani specialem tutelam et saluum conductum receptis potestatem fecit alium aduocatum undecunque libere deligendi, et quotannis pro libitu mutandi. In eodem diplomate Sigismundi imperatoris praeter caetera nominatim etiam confirmatur liber fundationis, quem in praesenti genealogia magna ex parte descripsimus.

HISTORIA EPISCOPATVS CAMINENSIS IN POMERANIA AB ORIGINE AD ANNVM MDCXVIII.

B. C. D.

B. C. D.

Occasio scripti.

ENTENARIVS, Deo dante et iuuante, iam peractus est annus, et quidem noster IVBILAEVS, *illustrissimi* DVCES, *reuerendissime* DVX et EPISCOPE, *illustris, reuerendi, nobilissimi* et *amplissimi uiri, domini clementissimi et obseruantissimi, centenarius*, inquam, annus praeterit, quo serenissimus elector *Saxoniae* FBIDERICVS III. ex consilio *Georgii Spalatini*, ad illustrissimum et potentissimum principem atque dominum, dominum BVGISLAVM X. ducem, Pomeranorum uestrorum celsitudinum *abauum*, uestrumque quondam clementissimum dominum *patronum*, conseruatorem et defensorem longe dignissimum, scripsit et contendit, ut *epitomen rerum Pomeranicarum* transmitteret, id quod optumus princeps optuma atque laudabili opera fieri curauit, per M. Iohannem BVGENHAGIVM, *rectorem scholae Treptouensis ad Rhegam* eo temporis, et D. Valentinum STOIENTINVM e nobili familia oriundum, quod opus eiusmodi *manuscriptum* adhuc ostenditur, distinctum in IV. libros, quorum PRIMVS de Pomeranorum *antiquitate*, SECVNDVS de Pomeranorum et Rugianorum ad Christum *conuersione*, TERTIVS de *principum* Pomeraniae gestis et sanguinis propagine, a primo christiano principe *Wartislao*, nobili radice et totius Pomeraniae Cassubiaeque duce, usque ad annum cIↃIↃ.XIIX. QVARTVS de congerie quarundam *antiquitatum*, seu obiter annotatorum gestorum. BVGENHAGIVS ergo primus, qui prima rerum Pomeranicarum rudimenta delineauit et glacem fregit. Secundarii exstiterunt Thomas KAMZOVIVS et Nicolaus a KLEMPTZ, secretarii et consiliarii Wolgastenses, qui magna rerum Pomeranicarum uolumina consignauit, et ex his magnificus et nobilissimus quondam uir Valentinus ab EICHSTEDT, cancellarius illustrissimi domini Philippi I. uigilantissimus, *compendium* quoddam historicum siue genealogicum satis ingeniose et industrie collegit. Et hi omnes sparsim et quasi saltuatim de EPISCOPATV CAMINENSI atque episcopis agunt. Qui uero integram praedicti episcopatus historiam particulariter hucusque consignarit et publicauerit, nec inter ueteres Alb. *Cranzius*, Caspar *Bruschius* et alii, nec inter recentiores D. Dauid *Chytraeus* aliiue reperiuntur. Solus adest reuerendus et clarissimus D. Daniel CRAMERVS, qui *chronicon Pomeraniae ecclesiasticum* diuulgauit, editum primo Francofurti ad Moenum, anno 1602. et denuo impressum Sedini Pomeranorum orientalium metropoli, anno 1603. lectu dignissimum, cum propter antiquitatem iuste recensitam, tum propter continuam rerum ecclesiasticarum seriem, quae in Pomerania contigerunt. Ideoque non solum ab exteris et catholicis, utpote Iohanne PISTORIO Niddamo, mihi his auribus audienti et ex incluta Basilea per Friburgum Brisgoiae, uia paulum deuia, ad Pomeranos redeunti, an. 1608. ipsa Veneris die omnium merisicentissima de meliori nota commendatum fuit, audiente Ioachimo *Erichen* I. V. D. et canonico Magdeburgensi: sed etiam a patriotis maxime principibus, nobilibus theologicis et aliis magni aestimatur. Sunt autem libelli in uulgus emissi diuersi, modo accipiuntur ab his bene, ab his male et *pro captu lectoris habent sua fata libelli.* Ita post octennium insignis ille Lutheromastix Iacobus GRETSERVS *a societate IEsu in lib. 3. de funere christiano*, per crines quasi inferuit aut inferi uoluit pag. 136. u. 15. Quod CRAMERVS *in chronicis Pomeraniae studiose, si non superflue, annotet, quo quisque Pomeranicorum praedicantium anno et die obierit, nec obliuiscitur liberorum, quibus quisque ex isto grege mundum adauxit, et tam beata prole beauit.* Hoccine male factum bone Gretsere, de facie ad faciem mihi note! non dices puto, alias peius fecissent, qui tot tantosque pontificum Romanorum nothos satis notos studiose, si non superflue, annotarunt. An non praestantiores legitimi et orthodoxi theologi uxorati Valentinus KRVGERVS, praepositus et pastor Gryphenbergengensis per 48. annos? Iacobus RVNGIVS superintendens et professor Gryphisvvaldensis per 48. annos, et plures alii tam ueteres, quam moderni ecclesiarum nostrarum theologi. Regium ergo bene facere et male audire: sicut et christianum, benedicere et male audire. Vnde *Gretserus* non immerito gratas egit gratias et ueritate conuictus subticuit. Forsan admonitus ab illustri domino Antonio VVELSERO recolendae memoriae, cui utraque pars suas scriptiones dedicauerat. Vt uictoria Crameri, ita et historia eiusdem ecclesiastica sufficeret, nisi nouus et anonymus Lutheromastix dubio procul ex eadem schola prodiisset, qui turbatum imperii Romani statum prostituit et inter *episcopatus* post pacem religionis occupatos siue inuasos, ut iniuriose loquitur, *Caminum* mendacissime retulit, quod utique nunquam fecisset, si praedictum chronicon ecclesiasticum, a reuerendo domino D. *Cramero* paulo ante duo lustra publicatum, leuiter aut breuiter

Desiderium historiae Pomeraniae an. 1516.

expletum a Bugenhagio ab origine ad annum 1518.

Scriptores rerum Pomeraniae Kamzouius Klempzius. Valentinus ab EICHSTEDT.

D. D. CRAMERVS, qui commendatur.

Gretseri uirus in Cramerum.

Welser.

uiter inspexisset. Quia uero hoc neglectum, particulariter hanc synopsin de *episcopatu Caminensi* consignandam esse duxi: partim quia utile secundum Augustinum, ut diuersi libri de rebus iisdem fiant atque conscribantur; partim quia a generali rerum ecclesiasticarum historia, ad specialiorem et episcopalem recte fit transitus; partim quia exempla eorum monuerunt et muniuerunt, qui praeter generalem episcopatuum omnium notitiam, siue codicem prouincialem Germanorum particulariter *episcopatus* descripserunt. Vt archiepiscoporum et electorum Moguntinensium, Treuirensium et Coloniensium succinctam narrationem instituit F. Petrus MERSEVS, *Argentinensium* episcoporum res gestas scripsit et edidit F. GVILLIMANVS, publicus historiarum professor Friburgi Brisgoiae, anno 1608. *Salisburgensium, Frisingensium, Ratisbonensium, Patauiensium* et *Brixiensium* episcoporum catalogos scripsit *Viguleius* HVNDIVS ICtus et supremi Boiorum senatus Monachii praeses. Hermannus HERPENBROCK de episcopis *Paderbornensibus* et bello Monasteriensi libros aliquot uulgauit; *Treuirensium* archiepiscoporum historiam scripsit Christophorus BROVVERVS; *Vltraiectinorum* antistitum res gestas scripsere Hadrianus BARLANDVS et Petrus CORNELISSONIVS Bockenbergius; *Tungrensium, Traiectensium* et *Leodicensium* res gestas scripsere NORTGANS et Iohan. PLACENTIVS: omnium latissime Caspar BRVSCHIVS, qui Moguntinensium archiepiscoporum *Curiensium, Spirensium, Constantiensium, Argentinensium, Wormatiensium, Augustanorum, Herbipolensium, Aystetensium, Hildesheimensium, Paderbornensium, Halberstatensium, Verdensium, Bambergensium*, series et res gestas uno libello comprehendit et inquit cap. 7 n. 58. Matthaeus CRACOVIANVS, ex Poloniae regno natus, (*in quo scriptor errat et suspicatur, quasi praedictus episcopus Cracouiae Polonorum metropoli oriundus*) qui ex nobili et antiquissima Cracouiorum familia in Pomerania procreatus fuit, patre quondam dicto a *Vickerod* in Franconia et posteris a pago *Chochoue* dictis: quod prius et Onuphrius *Panuinius in part. 3. Rom. pontif.* affirmat, et expresse Germanum uocat: MATTHAEVS, inquit, Germanus, episcopus *Wormatiensis, theologus, orator imperatoris Ruperti presbyter cardinalis tit. S. Cyriaci in Thermis*, creatus est a pontifice Gregorio XII. doctor sacrarum scripturarum, *academiarum Parisiensis et Pragensis rector*, multa scripsit, quae in *Franckenthalensi* monasterio asseruantur et ostenduntur, fuit *cancellarius* imperatoris Ruperti palatini, cuius intercessione consecutus est episcopatum *Wormatiensem*. Haec obiter propter raritatem *unius Pomerani*, qui ad *cardinalitiam* rubri galeri dignitatem peruenit: ad pontificiam Germani rarissime peruenerunt, et adhuc perueniunt: adeo ut inter 235. tantum *X Germani pontifices* recenseantur. Sed ad nostros Saxoniae episcopos, quos Dauid CHYTRAEVS post *Crantzium* descripsit, intermixtis ecclesiae Caminensis episcopis. Ne quid dicam de exteris, *Britanniarum* sedes episcopales explicarunt Guil. CAMDENVS et *Parckerus*; *Tarentinorum* archiepiscoporum seriem recitauit Iohannes IVVENIS lib. 8. de antiq. Tarent. *Trecensium* in *Gallia* res gestas annotauit Petrus *Pithoeus*; de Bononiensibus episcopis libros 5. scripsit Carolus *Sigonius*: et quis omnes archiepiscoporum et episcoporum scriptores particulatim recensere posset! Horum exemplo monitus et adductus particulatim *episcopatus Caminensis* historiam delineare uolui, potissimum ut *autor tractatus de turbato imperii statu* se corrigeret, meliora edoceret de hoc episcopatu, et rectius in posterum sentiret. Denique causa huius synopseos non minima est, ut talis qualis rerum *Pomeranicarum prodromus* in ecclesiasticis omnium primis et praecipuis exhibeatur, quae cum placeat, si non omnibus, uti placere impossibile, saltem *illustrissimis celsitudinibus et reuerendis dignitatibus uestris candidisque patriotis*, rerum patriarum amantissimis; breui plura earundem rerum patriarum Pomeranicarum monumenta et documenta sequentur. Hinc etiam causa *dedicationis* in propatulo est. *VOBIS illustrissimis et clementissimis* meis *ducibus*, haec synopsis inscripta, cum quia *ueri* et *uni* huius *episcopatus patroni*, defensores et conseruatores estis, ueri uerae religionis et fidei assertores, nutritii, defensores et propagatores: tum quia potissima huius synopseos pars ex ARCHIVIS et illustri bibliotheca VESTRA, diuersitate librorum historicorum conspicua, authentice depromta est. *VOBIS, illustrissime dux Pomeraniae*, reuerendissime domine EPISCOPE, domine clementissime, quia *caput* et *sidus huius episcopatus* agitis dexterrimum et *archiepiscopus* uestrae dioeceseos non immerito auditis. quia nec ulli *metropolitano*, nec *archiepiscopo*, nec ipsi *pontifici Romano*, utpote cuius iurisdictio hodie suspensa est, ullam subiectionem debetis, sed solos Pomeraniae duces fratres, patronos, amicos, patronos, defensores et conseruatores agnoscitis. Tanto idcirco melius, tanto cordatius gratulandum *uobis* esse duco et animitus precor, ut praesens homagii episcopalis hostimentum cedat in nominis diuini gloriam, patriae et episcopatus incrementum, nostrumque omnium BONVM. VOBIS denique, *illustris*, admodum reuerendi et nobilissimi domini *capitulares*, quia summam

Scriptores episcopatuum Germaniae.

Casp. Bruschius

Cracouii.

Cardinalis Pomeranus.

Franckenthalensis coenobii MSC.

Finis libri: notitia Pomeraniae sacrae.

Historia haec fidem habet tabularii principum.

(K k) mam

mam ecclesiae cathedralis *curam geritis*, *bona ecclesiastica administratis*, *episcopum eligitis*, et alia dexterime agitis, quae ad capitulum spectant: Vobis igitur omnibus et singulis, singulare huius episcopatus et ecclesiae *Caminensis* interesse, ut ita loquar, habentibus, hanc synopsin historicam *do*, *dico*, *addico*, humillime et officiose supplicans, ut aequi bonique consulatis, et auctorem clementia, gratia et fauore prosequamini, quo coepta generalis historiae tela eo felicius pertexatur, id quod faxit *sancta Trinitas* et illustrissimas celsitudines et reuerendas dignitates VESTRAS diutissime incolumes conseruet, defendat, fortunet, in secula. *Dabam* in dioecesi *Caminensi*, *Calendis Martiis*, anno, quo *Deus Coronat annVM bonItate sVa*, 1616.

ILLVSTRISSIMARVM CELSITVDINVM

ET

REVERENDARVM DIGNITATVM VESTRARVM

humillimus seruus

P. WVIA, dioeceseos *Caminensis* canonicus irregularis.

INDEX CAPITVM
HVIVS LIBRI.

CAPVT *I. De ratione et* occasione *huius synopseos historicae.*
II. De uariis Pomeranorum et Rugianorum idolis.
III. De conuersione Pomeranorum *ad fidem christianam et catholicam.*
IV. De conuersione Rugianorum *ad fidem catholico-christianam.*
V. De fundatione episcopatus *Pomeranensis.*
VI. De confirmatione *episcopatus Pomeranensis.*
VII. De translatione *episcopatus Pomeranensis uersus Caminum, unde Caminensis dicitur.*
VIII. De dotatione *episcopatus Caminensis.*
IX. De exemtione *episcopatus Caminensis.*
X. De situ *episcopatus Caminensis.*
XI. De dignitate *episcopatus Caminensis.*
XII. De electione *episcoporum Caminensium.*
XIII. De serie *episcoporum Caminensium.*
XIV. De S. Ottone *Pomeranorum apostolo.*
XV. De ADELBERTO *primo Pomeranorum episcopo.*
XVI. De CONRADO I. *et monasteriis ab eo fundatis.*
XVII. De SIGEFRIDO I. *et monasteriis ab eo aedificatis.*
XVII. De SIGEVINO I. *et templariis.*
XIX. De CONRADO II. *et monasteriis ab eo consecratis.*
XX. De CONRADO III. *et monasterio ab eo consecrato.*
XXI. De WILHELMO *episcopo Caminensi.*
XXII. De HERMANNO *et Ebersteiniis comitibus.*
XXIII. De IVROMARO *principe* Rugianorum *et chori episcopo suo Petro.*
XXIV. De PETRO *chori episcopo.*
XXV. De HENRICO *episcopo.*
XXVI. De CONRADO IV. *et exemptione episcopatus Caminensis.*
XXVII. De WILHELMO II. *et monasteriis Pomeraniae.*
XXVIII. De FRIDERICO *ab Eikstedt electo Caminensium episcopo.*
XXIX. De IOHANNE *episcopo Caminensi.*
XXX. De PHILIPPO *episcopo.*
XXXI. De IOHANNE II. *episcopo.*
XXXII. De IOHANNE III. *s. Hincone Pseudo-episcopo.*
XXXIII. De BOGISLAO *episcopo Caminensi.*
XXXIV. De IOHANNE *episcopo Caminensi.*
XXXV. De NICOLAO *episcopo et controuersia ab eo inita.*

CAPVT

CAPVT XXXVI. *De* MAGNO *episcopo*.
XXXVII. *De* SIGEFRIDO II. *et contractu ab eo inito*.
XXXVIII. *De* HENNINGO *episcopo et academiae Gryphiswaldensis fundatore*.
XXXIX. *De* LVDOVICO *comite et episcopo*.
XL. *De* MARINO *episcopo et controuersia ab eo mota*.
XLI. *De* BENEDICTO, *qui Pomeraniam absente Bogislao gubernauit*.
XLII. *De* MARTINO I. *et reformatione religionis*.
XLIII. *De* ERASMO *episcopo et controuersiis continuatis*.
XLIV. *De Iohanne* BVGENHAGIO *nouo Pomeranorum apostolo et episcopo Caminensi designato*.
XLV. *De* BARTHOLOMAEO *episcopo, qui certas ob causas resignauit*.
XLVI. *De* MARTINO II. *episcopo*.
XLVII. *De Ioh.* FRIDERICO *duce Pomeraniae nominatissimo et episcopo Caminensi*.
XLVIII. *De* CASIMIRO *duce Stetinensi et episcopo*.
XLIX. *De* FRANCISCO I. *duce Pomeraniae et episcopo Caminensi adhuc feliciter gubernante*.
L. *De* mutatione religionis *in Pomerania longe ante transactionem Passauiensem et pacificationem*.
LI. *De* specialiori immutatae *religionis methodo et modo*.
LII. *De* progressu religionis *in Pomerania et protestantium nomine*.
LIII. *De his, quae post* religionis pacem *in ecclesiis Pomeranicis acciderunt*.
LIV. *De* Iubilaeo *Lutherano in Pomerania celebrato*.

CAPVT I.

De ratione et occasione huius synopseos historicae.

Occasio libri.

ALlatus et oblatus est mihi ante paucos annos ex agris *Noricis*, ab amico quodam certo, incertus et anonymus *scriptor*, B qui *Danus* in comitiis turbatum S. R. I. statum consarcinauit et turbationis fabam affabre *in Lutherum* eiusque asseclas, sectarios et protestantes, uti uocat, cudit et excudit, lingua prius *Gallicana*, deinde *latina*, *Teutonica* et aliis. Non aliter atque gentiles mala reipublicae, hostium irruptiones, limitum inuasiones, defectiones populorum, bella ciuilia, breuiter, omnes lites publicas, nouae C christianorum sectae imputabant. Posterius an uerum uel falsum, aequo lectori, remoto omni affectu et praeiudicio, diiudicandum relinquo. Tempore Caroli M. inquit CRANTZ *libr. I. Metropol. c. 22.* nouos praedicatores malorum incentores uocabant: ubi tunc Lutherani reformati et alii? *Nicolaus Bellus* non adeo belle fecit, imo bello occasionem dare uoluit, quod suo *rerum politicarum* D tomo 4. discurs. XXII. turbatum I. R. statum colophonidis et triumphi loco inseruit et falsa falsissimis immiscuit, contra brocardicum.

Euangelica sacra non causa turbarum et calamitatum.

Omnia tum bona sunt, clausula quando bona est.

At hoc in authore, uti finis, ita principium suspectum, quia *tom. I. discurs. 2.* A similiter corruptissimum Germaniae statum uaticinatur et *triplex* eiusdem dissidium adscribit, quorum ultimum inter catholicos et protestantes praeiudiciali annexo iudicio ebuccinatur. Verendum non est, ut ab uniuersis Germaniae principibus pontificis profligetur unquam auctoritas; non solum quod ipsi inter se dissentiant, sed etiam quod ecclesiastici a pontifice dependeant. Catholicus quidam nouo-antiquus aut antiquo-nouus hunc turbatum R. I. statum reprehendit et nouioribus symmistis aut extremistis christiane suadet, ut a uersipelli Hispanorum parte et arte sibi caueant et missarios eorundem ministros, *Iesuitas*, turbatores omnium regnorum, principatuum et rerũ publicarum turbatissimos fugiant, *Et causam et fontem irritamenta malorum*. uti et autor *der Spanischen Sturm-Glocke, und der Deutschen Warngloecklein*. Sed hic turbator omnium turbatissimus informando circa praesentis seculi discordias S. R. I. deformauit et Augustanae confessionis principes insimulauit, quasi *infideliter contra pacem egerint, episcopatus inuaserint et praeuaricati sint*; cum similibus eiusmodi calumniis, sugillationibus et iniuriis, quos optimi principes meliore iure uindicabunt et accusatorem eiusmodi publico exemplo denigrabunt, litem non faciam meam, nec in alienam segetem falcem immittam. Licet hunc auctorem turbatum imperturbate sequatur, uel idem uel eiusdem farinae auctor informatiuus, de famoso negotio compositionis dissiden-

Eorum in hoc argumento apologia.

dentium inter se principum et statuum S. R. imperii *Cosmopoli* editus. Summus interea S. R. I. monarcha modernus, diuus MATTHIAS, moderatissima praedecessorum, imprimis *Caroli V. Ferdinandi, Maximiliani* et *Rudolphi* reuerendissimorum beatissimae memoriae consilia admutantem eiusmodi scriptorum et turbatorum Hispanicolarum nutum minime gentium intermittet, sed imperatoris *Rudolphi I.* sententiam laudabilem laudabiliter potius insequetur, qui semper in ore habuit: *Seuerum et immitem fuisse, me aliquando poenituit, lenem et placabilem nunquam.* Quid aliud Carolus V. Heldouico cancellario suo respondit, quum, Caesarem decretum, aduersus haereticos in comitiis factum, exequi decreuisse, etiamsi uastanda esset Germania, incogitanter eructaret: *haec non iussi te dicere*, inquit, *nolo enim uastari Germaniam, quia et patria est et summum ab ea imperii decus accepi et imperator saluti orbis terrarum, quantum potest, Deo iuuante, consulere debet.* FERDINANDVS, inquit THVANVS *lib. 58. hist. post exhaustos tot per se, et sub Carolo Caesare fratre, ad sedandas Germaniae turbas et religionis dissidia, labores, cum* ARMIS IRRITATVM POTIVS, QVAM CVRATVM MALVM DOLERET, *magno omnium ordinum imperii consensu Germaniae pacem reddidit.* MAXIMILIANVS II. nullum grauius esse peccatum grauiter edixit et censuit, *quam uelle dominari conscientiis*, teste Iohanne Cratone a *Krafftheim*, in oratione funebri Maximiliani II. e quo *Gilmannus part. I. supp. cam. imp. lit. 3. Volum. I. n. 26.* Et HENRICO III. Galliarum regi idem suasit *Thuanus* d. lib. 58. RVDOLPHVS II. pientissimae memoriae usque ad extremum uitae curriculum eandem conscientiarum libertatem liberrime concessit et sancte obseruauit. Nec haec moderatissima antecessorum consilia et laudatissima historicorum testimonia carent ratione et mystico intellectu.

Exempla moderatorum principum in dissensu sacrorum.

Plerumque enim ciuiles dissensiones, sine ciuili sanguine, mansuetudine et moderatione multo facilius, quam *seueritate* et *armis* sedari possunt, ut apud *Euripidem* rex Menalaus inquit:

Si uela tendas, nimium nauis mergit:
Sed si relaxes, rursus uehitur tutius.
Odit Deus nimis uehementes impetus,
Odere ciues: gratior est MODERATIO.

Hanc supremus rerum omnium moderator et arbiter benigne concedat, praecipitem publicae calamitatis notam uirtute diuina sufflaminet, mentes electorum et principum uniat, flectat, dirigat et omnia ad optatum pacis finem et imperii salutem reducat.

Vnum ego *Caminensis patriota* in praefato autore deprehendi falsissimum, quod inter episcopatus, post *auream de pace* sanctionem occupatos, seu potius inuasos, ut ille loquitur, CAMINVM referat.

euangelicum ante pacem religionis.

Hoc falsum non speciosis aliquot argumentis, sed ipsa rerum recensione historica demonstrabo. Quod cum faciam, incidit mihi forte fortuito in mentem, dum praeterlapsis duobus lustris, duas peregrinationes ad antiquum orbis caput instituerem, dotiarius moderni pontificis simile pronuntiatum ad conuiuas quosdam edidit, *principes Germaniae episcopatus inuasisse, se uero fructus exacturum, a tempore inuasionis.* Conuiuis etiam catholicis, hac de re πιχυλῶς discurrentibus, circumspecte, in muscipula Romanensi detentus, innui: *episcopatum Caminensem omnimodo exemtum, nec imperatori neque pontifici nec archi-episcopo, neque primati parere, sed solos Pomeraniae duces fundatores patronos et conseruatores existere*, quod admirabantur et pleniorem informationem desiderabant. Historici enim, ut Albertus *Crantzius* in metropoli et Caspar *Bruschius* de episcopatibus Germaniae, parum aut nihil de hoc episcopatu tradiderunt: *Chytraeus* Saxoniae suae pauca inseruit, quae partim uera, partim dubia, ne dicam falsa, utpote quod *lib. 31. in metropoli* adscripsit: *Bremensi uero in Saxonia inferiori Lubecensis, Raceburgensis, Suerinensis ac fortasse etiam Schleswicensis* CAMINENSIS, *Lebusiensis olim suberant.* Hoc posterius a uero alienum, quia Caminensis episcopatus semper ab omni archi-episcoporum iurisdictione liber, immediate Romano pontifici paruit; cuius iurisdictio quum in S. R. I. aliquantisper suspensa sit, nulli quid iuris in hoc episcopatu competit, quam *solis Pomeraniae ducibus.* Viden? scriptorcule, fortean a Chytraeo seducte, quomodo a uero deuiaris, hallucinatus sis et uerum huius episcopatus statum ignoraris! Candoris ergo studium, ueritatis patrocinium et patriae desiderium suaserunt, ut episcopographiam Caminensem breuiter consignarem et dubios eiusmodi scriptores rectius informarem, qui parum aut nihil de hoc episcopatu scriptum fide dignum reliquerunt.

Post Deum paret nemini quam ducibus Pomeraniae.

Haec episcopographia consistet in praemissis Pomeranorum Idolis, conuersione episcopae Pomeranensis, fundatione, confirmatione, translatione uersus *Caminum*, dotatione, exemptione, situatione et aliis priuilegiis, electione episcoporum et electorum serie continua, tam catholicorum, quam euangelicorum. His loco coronidis pro obtinenda ueritate et demonstrando nouae turbationis errore, subnectentur primor-

Libri huius conspectus.

mordia mutatae siue reformatae RELIGIONIS in Pomerania, diu ante transactionem Passauiensem, anno 1552. et pacificationem anno 1555. constitutam. Lector aequi bonique consulat et ueritatem falsitati praeferat.

CAPVT II.

De uariis Pomeranorum et Rugianorum IDOLIS.

Vandaliae diuisio.

CVm Pomerania sit Vandaliae pars et Vandalia diuidatur in inferiorem, quae continet *Holsatiam* et ducatum *Megalopolensem*: atque superiorem, qua *Pomeraniam* et *Rugiam* comprehendit, ut ex CRANTZIO *lib. 3. Vand. cap. 29.* per totum patet: nullum est dubium, quin antiquiores *Vandali* omnes *idololatriae* addictissimi fuerint et, si aliquando ad fidem christianam conuersi, statim desciuerint. Ita Arnoldus MEXMANNIVS in theatro conuers. gentium, quod habet in *chronico chronic. tom. I. p. 164. Pomerani*, inquit, et *Stetinenses, quum e Vandalis sint egressi, non dubium est, quin cum illis fidei sint consecrati olim.* Omnium antiquissimum, tam Pomeranorum quam Rugianorum idolum, descripsit antiquus et fide dignus *historicus Corn.* TACITVS, *lib. de Germania* his uerbis: *est in insula oceani latum nemus, dicatum in eo uehiculum, Vestae confectum, attingere uni sacerdoti concessum. Is adest Penetrali* (Deam intelligit) *uectamque bobus faeminis multa cum ueneratione prosequitur etc.* Et paulo post: *finitis diebus festis mox uehiculum et uestis et, si credere uelis, numen ipsum secreto lacu abluitur. Serui ministrant, quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror sanctaque ignorantia, quid sit illud, quod tantum perituri uident*: quae uerba tribus quaternisue uicibus et ultra recitat doctiss. dn. CLVVERIVS amicus noster *lib. I. de antiquitate Germaniae cap. 27. et eodem libro cap. 34. et lib. 3. cap. 27.* ubi particulariter ad Rugiam, oceani insulam in mari Balthico, Pomeraniamque refert.

Retra i. e. Terra.

Terra transpositis literis *Retra* dicitur, quae sedes idolomaniae fuit et magna quondam Pomeraniae ciuitas, imo metropolis Slauorum, ut testatur HELMOLD. *lib. I. c. 2. 21. et 23.* Vnde HERTA dea terrae facile originem trahere potuit: quum in dubiis coniecturare liceat. *M. Andreas* ANGELVS *lib. 2. Annal. March. p. 63. nulla*, ait, *Retrae uestigia hodie extare.* At in Peninsula *Iasmund* ad promontorium, cui uulgare uocabulum *die Stuben-Kammer*, sylua densissima, quam indigenae *the Stubbenitz* appellant, quasi dicas, *truncorum, arborum* ac *lignorum* A *congeries*, adhuc conspicitur et in ea profundissimus atra aqua lacus, qui licet piscibus mirum in modum scateat, opinio tamen tenet, retia eum et scaphas non ferre.

Illusio diabolica circa lacum.

Quinimo cum superioribus annis audaculi quidam piscatores scapham intulissent, postero die redeuntes, uti lacum retibus tentarent, scapham non inuenerunt: quod cum attoniti admirarentur et quoquo uersum circum- B spicerent, mox unus illorum animaduertit, scapham procerissimae fago impositam, quumque suo more ac lingua exclamassent: *quis omnium diabolorum lintrem arbori imposuit?* e propinquo uox, nemine conspecto, audita est: *non omnes id fecere diaboli, sed solus ego, cum fratre meo Nicolao.* Ita scilicet nunc etiam malignus ille spiritus, in loco antiquissima idololatria contaminato, hominibus il- C ludere non desinit; haud dubie dolens, priscum sibi cultum uenerationemque ademtam.

Hertha uel Herthum idolum.

Idolum illud antiquissimum fuit HERTA dictum siue HERTHVM, ut ex Cornelio Tacito de Germania, constat, qui, quum septem *Sueuorum* nationes ad oceanum Balthicum, sinum Codanũ, inter Albim Chalusumque, hodie *Trauen* et *Viadrum* amnes, residentes nominarit; *nec quicquam*, inquit, *notabile* D *in singulis, nisi quod in commune HERTHVM h. e. terram matrem colunt, eamque interuenire rebus hominum, inuehi populis, arbitrantur.* In haec Taciti uerba licite et sollicite inquirunt uarii commentatores, quid HERTHVM significet.

Herthi etymon.

Lipsius HERTHVM coniecturatur et alii aliter. Quia uero Tacitus ipse terram uocat *Erde*, tanquam custodem E negotiorum humanorum aspectricem, facile omnes omnium nominum deriuationes coincidere possunt, fuisse *Deam terrae* et *maris*, praecipue Balthici.

et cultus.

Quo loco autem constiterit, inquit *Iodochus* WILLICHIVS *in commentariis ad Tacitum de Germ. fol. 133. lit. S. 2. Colebatur in loco, quem costum, forsan ob Deae reuerentiam nominarunt, in oceano absque dubio* F *Balthico, cuius nomen et Tacito incertum est.* Rugia scilicet: *feriae* quoque eidem dicatae sunt, quarum obseruantia nihil rerum agebatur, cuncta erant tranquilla, non aliter ac Romae, cum Iani templum clausum erat. Postea consuetudine hominum sacerdos interiore quodam lacu et Deam et uehiculum cum uestitu abluebat, sed lacus ministros statim in G ipso lauacro hausit, quod prorsus satanicum uisum est, in tantis tenebris mentis, quae puritate et doctrinae et religionis non perpoliebatur. Lacus igitur haurientis causas ignorant, utique uenerantur ἰδωλομανῶς.

Nemoris celebritas.

Caeterum tanta dicti nemoris lacusque fuit celebritas, tantaque religio, ut et postea *Sarmatae*

(siue ii Sclaui sunt) quum expulsis Germanis omne hoc litus ad *Cimbrorum* usque peninsulam, simulque praedictam insulam, nempe *Rugiam*, occupassent, pari locum superstitione uenerati sint. CLVVERVS dicto lib. 3. Germ. antiq. c. 27.

Anno Christi MCCCXIII. De S. VITO, unde vulgo credunt SVANTEVITVM.

De RVGIANIS *Helmoldus, presbyter Lubecensium antiquissimus, lib. I. chr. Slau. c. VI.* uerbotenus ita refert: *tempore Ludouici II. monachi de Corcia egressi sunt et, peragratis Slauorum prouinciis, peruenerunt ad eos, qui dicuntur Rani s. Rugiani et habitant in corde maris, ibi fomes est errorum et sedes idololatriae, praedicantes uerbum Dei cum omni fiducia, omnem illam insulam lucrati sunt, ubi etiam oratorium fundauerunt, in honorem domini ac saluatoris nostri IESV CHRISTI et in commemorationem* S VITI, *qui est patronus Coruciae. Postquam autem permittente DEO et mutatis rebus, Rani a fide defecerunt, statim pulsis sacerdotibus et christicolis religionem uerterunt in superstitionem. Nam S. Vitum, quem nos martyrem ac seruum Christi confitemur, ipsi pro Deo uenerantur, creaturam anteponentes creatori. Nec est aliqua barbaries sub coelo, quae christicolas ac sacerdotes magis exhorreat. Solo nomine S. VITI gloriantur, cui etiam templum in simulacrum dedicauerunt, illi primatum deitatis attribuentes. De omnibus quoque prouinciis Slauorum illic responsa petuntur et sacrificiorum exhibentur annuae solutiones. Sed nec mercatoribus, qui forte ad illas sedes appulerint, patet ulla facultas uendendi uel emendi, nisi prius de mercibus suis Deo ipsorum pretiosa quaeque libauerint et tunc demum mercimonia publicantur. Flaminem suum non minus quam regem uenerantur.* Hucusque Helmoldus, quem sequitur uerbotenus *Alb.* CRANTZ *lib. 2. Vandal.* c. 25. et lib. 5. c. 11. uerbis paululum immutatis. Hanc *Rugianorum idololatriam* repetit copiosius Helmold. lib. 2. chron. c. 12. iisdem fere uerbis: *De omni natione Slauorum, quae diuiditur in prouincias et principatus, sola Rugianorum gens, durior caeteris, in tenebris infidelitatis usque ad nostra tempora perdurauit, omnibus inaccessibilis, propter maris circumiacentiam. Tenuis autem fama commemorat, Ludouicum Caroli filium olim terram Rugianorum obtulisse S. Vito in Corbegia, eo quod ipse fundator extiterit coenobii illius: inde egressi praedicatores, gentem Rugianorum s. Ranorum ad fidem conuersisse feruntur, illicque oratorium fundasse, in honorem VITI martyris, cuius uenerationi prouincia consignata est. Postmodum uero ubi Rani, qui et Rugiani, mutatis rebus a luce ueritatis aberrarunt, factus est error peior priore. Nam S. Vitum, quem nos seruum DEI confitemur, Rani pro DEO colere coeperunt, fingentes ei simulacrum maximum et seruierunt creaturae potius quam creatori. Adeo autem haec superstitio apud Ranos inualuit, ut Zuanteuit, Deus terrae Rugianorum, inter omnia numina Slauorum primatum obtinuerit, clarior in uictoriis, efficacior in responsis. Vnde etiam nostra adhuc aetate, non solum Wagriensis terra, sed et omnes Slauorum prouinciae, illuc tributa annuatim transmittebant, illum Deum Deorum esse profitentes. Rex apud eos modicae aestimationis est, comparatione flaminis: ille enim responsa perquirit, et euentus sortium explorat. Ille ad nutum sortium et porro rex et populus ad illius nutum pendent.* Hucusque Helmoldus, e quo communiter annalistae nostri referunt, *Thomas* KAMPZOVIVS, *Nicol. a* KLEMPZEN *lib. 1. Valentinus ab* EIKSTEDT, Ioh. BVGENHAGEN, Pomeraniae euangelista, lib. 2. chronic. c. 3. et reu. noster CRAMERVS *lib. I. histor. Pom. ecclesiasticae c. 38.* Notandumque 1) quod idololatriae confirmatio ex similitudine nominum *Suantewitz* et *sancte Vit* enata fuerit. Nam S. Vitum, patronum coenobii *Corseiani* in Westfalia, Christi seruum, relicto et contempto Christo domino, pro Deo coluerunt, quem corrupto nomine *Suantouitum* appellarunt: memorabili exemplo, *sanctos cum Christo in honore et cultu minime coniungendos esse.* 2) Quod ordo hierarchicus ut plurimum a gentibus originem suam traxerit, quae flamines, archi-flamines et proto-flamines habuerunt, ut hic Rugiani et Romani, de quibus POLYD. VIRGIL. *lib. IV. de inuentoribus rerum c. 14.* ubi nimis superstitiose auguratur, *urbem Romam postremo perinde pontificia maiestate gentibus moderaturam, atque potentia olim imperasset. Quod euentus sortium in omni gente Germanica plurimum inualuerit olim, tradente Tacito.* Flamen sortibus, flamini rex parebat. CRANTZ lib. 5. Vand. c. 11. Denique Rugiani nostro tempore, ductu illustrissimi Pomeranorum principis, domini PHILIPPI, sinceram euangelii doctrinam amplectuntur et profitentur, ut annotat ad *Helmoldum* M. Sigismundus SCHORKELIVS Naumberg. lib. I. c. 6. Hoc de idolo sequentes Rhytmi circumferuntur:

Suantevit summum Rugianorum numen;

Flaminis dignitas.

Suantevitica idololatriae occasio.

Hierarchiae origo.

Felix Saxonia gaude, per pignora sacra
Vito dicata, quae dat tibi Francia grata.
Abbas Warinus regali semine primus
Francorum natus, Viti uenerabile corpus
Transtulit e Francis Corbeiam, ceu patet istis.
Romano fretus pius imperio Ludouicus.
Hoc, Hildevvire, donat, te patre fauente.
Quando Dionysi rexisti lumina claustri,
Quo tam praeclaro gaudebas ante patrono
Ex tunc translatum fuit a te Francia sacrum Im-

Imperium diui, quod gaudent nunc Alemanni.
Chronica Martini dant haec; ueteres quoque libri,
Ex qua re sanctum ueneremur carmine Vitum
anno 822.
Octingentenus tum uicenusque secundus
Annus erat Christi. Claustro fundum dedit iste
Filius iste pius Magni Caroli Ludouicus
Quas septemue puer foueas sancta prece semper
Et benefactores omnesque tibi famulantes
Conserues Vite, duc nos ad pascua uitae.

Rugia falso creditur Corbeiae donata.

Quibus e rhythmis constat origo et adductio *S. Viti*, ex ueteri Galliarum in nouam Corbeiam et exinde noua fidei plantatio in Rugia deriuatur. Quod autem haec nobilissima insula et principatus, imo regnum eo temporis anno Christi 889. *Corbeiae* donatum fuerit, aut minime aut imaginarie factum, credendum est, quia historici uariant in donatore. HELMOLD *lib. I. c. 6.* et CRANTZ. *lib. 2. Vand. c. 25.* Ludouicum II. statuunt, Ludouici imperatoris filium. At Helmoldus, sibi contrarius, *lib. 2. c. 12.* tenuem famam commemorat, *Ludouicum Caroli filium olim terram Rugianorum obtulisse B. Vito in Corbegia, eo quod ipse fundator extiterit coenobii illius.* Ioh. LETZNERVS Hardessianus in chronico Corbeiensi c. 7. et 9. LOTHARIVM, Ludouici pii filium, donatorem Rugii existimat. Sicut in donatoribus, ita et in annis uariat HONDIVS in Atlante minori, ubi Rugiam explicat, ad annum Christi 813. refert, quo tempore Carolus ipse superuixit, ut ex epitaphio patet Aquisgranensi:

Caroli M. epitaphium.

Sub hoc conditorio situm est corpus Caroli M. atque orthodoxi imperatoris, qui regnum Francorum nobiliter ampliauit et per annos XLVII. feliciter tenuit. Decessit septuagenarius anno domini 814.

Corbeiensis coenobii initia. anno 819.

Nec dum *Corbeiense* monasterium fuit, quod anno sequenti a Ludouico inceptum, in sylua *Sollinger* et anno 819. ad Visurgim demum translatum, unde LERTZNERVS p. c. 19. ad annum 889. refert.

Rugiae prisci rectores.

Quod superest, Rugia proprios suos ab initio reges deinde principes habuit, donec ad illustrissimos Pomeraniae duces peruenerit. Ita plus iuris in alium transferri non potuit, quam quisque habuit. Haec igitur Rugiae donatio aut nulla aut prorsus imaginaria est.

Chorea S. Viti.

De *Chorea S. Viti* uid. SCHENCK. lib. I. obseru. uar. med. 270. ubi eam Graecorum enthusiasmo confert: *Fieri solet annuatim, in festo Ioannis baptistae* in Biessen, in Beissgarn *et Wasen*, bey Speyer, *ubi scamna in circum, quae transiliunt, proferunt; et serio cautum, ne quis rubro amictus conspiciatur, quem inuadunt* §. 11. inst. de oblig. quae ex del. ibi panno rubro. Toto mense, praecedente Iohannem, sunt timidi et choreas ducentes timore liberentur. Add. *Bodin. lib. 5. de rep. c. 5.* Nunc ad descriptionem idoli, his obiter insertis, progrediemur. Inter multiformia Slauorum et Vandalorum idola excelluit *Suantewiet*, Rugianorum deus, oraculis habitus clarior, cuius comparatione caeteri *semidei* habiti sunt.

Suanteuiti dei descriptio.

Idolum autem erat quadriceps, humanam staturam adaequans, resecta barba et capillis, oblonga ueste talari amictum, dextra poculum instar cornu efformatum, liquore plenum, sinistra arcum cum sagitta tenebat et stabat in templo, cuius tanta erat reuerentia, ut, qui proximi erant, ne intrarent quidem et illud templum cum suo ambitu pro fugientibus esset asylum. Huic idolo trecenti equi pascebantur, inter quos unus *candidus*, in quem nemo nisi summus sacerdos seu proto-flamen ascendebat, et illo tanquam diuino ad res futuras praedicendas, utebantur, quem matutino tempore puluere et sudore undique diffluentem, in stabulo saepe ostendebat sacerdos, mentiens, Swatouitum in pugna contra Rugianorum hostes illo esse usum.

Equus candidus Suanteuiti.

Hoc idolum non solum indigenae, sed et extranei uenerabantur. Hinc tempore *Heinrici Leonis*, ducis Saxonum et Bauarorum, qui *Pribislao* Nicaloti filio, armis strenuo, sed impio christianorum persecutori, *Obotritorum* terram abstulerat et Slauis imperabat, tota *Wagriorum* terra et omnes Slauorum prouinciae, Suanteuito tanquam Deo deorum tributa pendebant. Ioh. BVGENHAG. lib. 2. Chron. Pom. in 5. cap. VI. D. CRAMER lib. I. hist. Pom. eccles. c. 45. et Gerh. MERCATOR in Atlante minori p. 453.

Suanteuito tributarii.

Archi-Flamen, christianorum hominum sanguine litans, dicere solebat, *suo deo illud apprime acceptum esse.* Homicida homicidiis cultoribus et innoxii sanguinis effusione gaudebat. HELMOLD. lib. 2. chronic. c. 12. *Inter uaria,* inquit, *libamenta sacerdos nonnunquam hominem christianum litare solebat: huiusmodi cruore deus omnino delectari iactitans.*

Sanguine christianorum delectabatur.

Accidit inter paucos annos, maximam institorum multitudinem eo conuenisse piscationis gratia. In Nouembri enim, flante uehementius uento, multum illic halec capitur, et patet mercatoribus liber accessus, si tamen ante Deo terrae legitima sua persoluerint. Affuit tunc forte Gotescalcus quidam, sacerdos domini de Bardeuick, inuitatus, ut in tanta populorum frequentia ageret ea, quae Dei sunt. Nec hoc latuit diu sacerdotem illum barbarum et,

et, accersitis rege et populo, nunciat irata A *uehementius numina, nec aliter placari posse, nisi cruore sacerdotis, qui peregrinum inter eos sacrificium offerre praesumsisset. Tunc barbara gens attonita conuocat institorum cohortem, rogatque sibi dari sacerdotem, ut offerat Deo suo placabilem hostiam: renitentibus christianis, centum marcas offerunt in munere: sed cum nihil proficerent, coeperunt cruciare uim et christianis bellum indicere. Tunc institores, onustis iam de captura nauibus, nocte* B *illa iter aggressi et secundis uentis uela credentes, tam se quam sacerdotem atrocibus ademere periculis. Ita odium christiani nominis et superstitionum fomes plus omnibus Slauis apud Ranos inualuit.* Huc usque Helmoldus antiquissimus, e quo referunt reuerendi uiri D. CRAMERVS lib. I. hist. Pom. ecclesiae c. 34. CRANTZ. lib. 5. Vandal. c. 11. et *Ioh.* BVGENHAG. lib. 2. C chron. c. 6. ubi addit: *Donum capiendarum halecum in Rugia et Treptoa ad Rhegum in Scandiam, et e Scandia in Norwegiam migrasse, una cum uaticinio: tam diu apud Danos hoc donum mansurum, donec princeps aliquos, ut et alibi factum est, piscatores nimio censu grauarent.* Tunc enim fore, ut nec ipse nec alii, Dei iudicio, qui talia uult esse omnium, multum commodi ex halecibus sit capturus. D Sed ad Swantewitum, de quo aliter CRANTZIVS lib. 3. Vandal. c. 37. *Praepollet*, inquit, *Zwantewit Deus terrae Rugianorum: utpote efficacior in responsis, cuius respectu caeteros quasi semideos aestimauere. Huic ueluti peculium honoris annuatim hominem christicolam, quem sors acceptauerit, litare quaesiuerunt*, et quae sequuntur deinceps. E Erat oculis et labiis aureis, cidari tectum, quasi coecum et mutum peccata hominum dissimularet. Erat praeterea caballus mira magnitudine pinguis, ferox, niger, sessoris impatiens.

Equi albi hastilegium.

Hunc tempore uel praedae agendae uel pugnae ineundae sacerdos, equi custos, per hastas, distincto ordine humi positas, ter ducebat atque reducebat: quarum si nullam pede F attigisset, uictoriae signum id esse putabatur, *Zwinger*. lib. IV. Theatr. Vol. 27.

Fana Sedinensia.

Erant quoque quatuor Sedini *fana* seu *contubernia*, uariis auium, bestiarum et hominum imaginibus, tam sculpta, quam picta, adeo artificiose, ut mireris istius seculi ingenia.

Praedia idolis oblata.

In uno prisca consuetudine offerebantur *decimae partes* opum et armorum, ex hoste terra marique G quaesitorum: crateres aurei et argentei, in quibus augurari solebant et ex iis potabant nobiles, si quando lux festa uenisset: *Cornua* quoque bubulorum uel ursorum *deaurata* et gemmis intexta, quibus pro buccinis et poculis utebantur: mucrones quoque et cultri A multaque supellex pretiosa, rara et uisu pulchra in Deorum honorem asseruata. Quae omnia Stetinenses, paulo post conuersi, suo apostolo *S. Ottoni*, Bambergensium episcopo, largiri uoluerunt;

S. Ottonis abstinentia.

sed episcopus, ne bonis eorum inhiare uideretur, ut hoc nostro seculo omnium pessimo, aqua lustrali expiata, inter sese ciues diuidere iussit, accepto solo TRIGLAVI simulacro tricipite,

Triglaf idolum sublatum.

B quod in trophaeum abductum. Monumentum conuersionis Pomeranorum Romam misit ad Honorium II. pontificem maximum et ubi quondam *Triglauus* stetit, ibi templum in honorem *Adelberti* aedificari curauit, quod breui dirutum est.

S. Adelberti templum.

Praeter haec insigne idolum fuit RADIGAST, in antiqua Vandaliae urbe R*hetia*, cuius nulla hodie uestigia extare inquit M. Andreas ANGELVS lib. 2. annal. March. p. 63.

Radigast.

C At HELMOLD lib. 1. chron. c. 23. *Slauorum metropolin* uocat et eodem lib. 1. cap. 2. *sedem idololatriae, templum ibi magnum constructum daemonibus, quorum princeps est* Ra*degast*, simulacrum eius auro tectum ostro paratum. Et cap. 21. describit pugnam inter *Kycenos* atque *Circipanos*, circa Panem, nec non R*iuduros* siue *Tolenzos* cis Panim habitantes, omnes antiqui Pomeraniae populi, D *quorum hi propter antiquissimam urbem et celeberrimum illud fanum, in quo simulacrum* Ra*digast ostenditur, regnare uolebant, adscribentes sibi singularem nobilitatis honorem, eo quod ab omnibus populis Slauorum frequentarentur, propter responsa et annuas sacrificiorum impensiones.* Huc usque Helmoldus.

Vandalorum conuersio anno 938.

Christianismus equidem E anno 938. imperante OTTONE M. Heinrici filio, in Vandaliam introductus et primo conuersa est, *Oldeburgae* constituto *Marione* episcopo, cui diuus Otto omnem Vandalorum prouinciam, usque ad *Oeminum* oppidum, et *Panem* fluuium subdidit.

primus episcopus Mario.

Qui cum annos ferme 70. credidissent, abiecta fide effreni furore grassantes, multos christicolas F martyrio coronauerunt, utpote *Godescalcus* Slauorum princeps *Leontii* (Lenzen) a paganis occisus anno 1060.

defectio a fide anno 1060. et in christianos crudelitas.

Ansuerus monachus *Raciburgae* lapidatus: *Iohannes* episcopus, post uaria ludibria, manibus et pedibus truncatus et occisus est, proiectoque corpore caput abscissum, contoque affixum, pro signo uictoriae, ad idolum Radegast, circa Panim, ultra Deminum, 4. Idibus Nouem- G bris allatum est. Ecclesiae Hamburgensis et *Idibohe* Scheswigensis funditus excisae sunt, cruces in Christi crucifixi derisionem truncatae passim sunt et omnes Slaui, conspiratione facta, ad paganismum relapsi, perseuerantes in fide deleuerunt. Tum multa Holsatorum

fami-

familiae ad *Harcinios* montes fugerunt *an den Haartz*, ubi adhuc eorum est posteritas. Hinc constat, quod idolum *Radigast* tempore conuersionis etiam Pomerani coluerunt. D. Ioh. BVGENHAG. lib. 2. chron. Pomer. lib. 5. c. 2.

Wolgasti siue Hologasti duo idola fuerunt, quorum unum *Barouit* siue Mercurius, deus mercaturae; alterum *Harouit* siue Mars, deus belli dicebatur, quo praeuio in omni pugna se uictores admodum superstitiose confidebant. Tempore conuersionis ad hoc Martis siue *Harouiti* fanum clericus quidam confugit et circumspiciens uidit clypeum pendentem in pariete mirae magnitudinis, operoso artificio auri laminis obtectum, quem cum nulli mortalium contingere liceret, nec a loco moueri nisi tempore belli fas esset, attonitus clericus arripuit laeuaque loris inserta, in medium turbae furentis prosiliit. Pagani uero prodigiosam armaturam uidentes, partim in fugam conuersi, partim quasi exanimes facti, in terram ceciderunt, sic diabolus diabolum fugauit. Iucundam hanc narrationem narrat *autor uitae S. Ottonis* lib. 3. c. 5. e quo *Zwinger*. uol. 17. theatr. lib. 4. fol. 3158.

Prone.

Plura Vandalorum idola erant *Prone* deus terrae *Oldeburgensis*. Hoc nomen a Graecis traductum, qui Prone uocant prouidentiam, qua gubernabatur mundus, CRANTZ. lib. 4. Vand. c. 11.

Siwa.

Siwa dea *Polaborum* siue *Raceburgensium* Venus; et in Rugia Carentii tria idola in uno templo sistebantur, quae inter

Rugeuitus.

Rugeuitus s. Rugeman, ut CRANTZ uocat *lib. 5. Vandal. c. 15.* septem faciebus atrox, informis et horrendus emicuit.

Sub uno capitis apice, et septem gladiis accinctus, unum euaginatum manu dextra tenuit, caeterum hirundines ore nidificantes pectus stercore turpabant, inquit *Crantz* d. l. c. 15. Deus itidem belli ut Harouitus credebatur: amputato uero idolo exire ab eo conspectus est diabolus, specie nigrae bestiae: ex opposito uisus est Deus pacis quinque facies uno capite gestans, longa talari indutus, signa pacis utraque manu ostendit. *Tertium idolum* dormitans *quatuor facies* habebat, trinas in capite et unam in pectore, manu tricipiti supposita, cui

Poreuitus.

Poreuiti nomen indiderunt, quasi dormitet Homerus, de quibus CRANTZ d. l. lib. 5. c. 15. His et aliis idolis, quae omnia enumerare taediosum et auditu horrendum, dicati erant

Idolorum nefandus cultus.

flamines, sacrificiorum libamenta et multiplex nefariae religionis cultus. Solennitates autem diis adulterinis et idololatricis dicandas atque dicendas sacerdos sortium nutu denuntiabat, aduolabat omnis uirorum, foeminarum et paruulorum multitudo, quae cruentas ouium et bouium hostias mactabat, plerique christianorum hominum sanguine litabant et eo gaudere Deos suos iactitabant. Ita Pet. MATTHAEI *lib. 2. histor. Henr. IV. narratione 3.* inquit, *Daemones gaudere libaminibus et nitore, quibus eorum corpusculum pinguescat. uid.* PORPH. de abstinent. *Caesa hostia sacerdos, quo percipiendis miraculis esset aptior, effusi cruoris partem litabat.* Daemonia sanguine facilius inuitari uulgi fert opinio. Nec mirum christianorum sanguinem in delitiis illos habere, quod hoc genus hominum tanquam hostile magis execrentur. Student enim subuersionibus falsae religiones. Consummatis ex more omnium pessimo nefariis sacris s. sacrilegiis, populus ad epulas, plausus et hilaritates conuertebatur. Fuit ea tempestate insignis Wandalorum error, ut in conuiuiis et compotationibus *pateram* curcumferrent, in

Patera legitima.

quam non consecrationis sed execrationis uerba ingerebant, sub nominibus Deorum BONI et MALI, quorum alteri bonam, alteri malam sortem adscribebant. Vnde malum deum diabol et ZERNEBOG h. e. nigrum deum, bonum uero BELBOG h. e. album deum, appellitabant, iuxta immanem Manichaeorum errorem, excaecati a principe tenebrarum diabolo.

Manichaeismus ethnicorum.

Haec e *Crantzii* lib. 3. Vandal. c. 37. reuerendi uiri D. Ioh. *Bugenhag.* lib. II. chronic. Pomer. lib. 5. c. 8. et *D. Cramerus* lib. V. hist. Pomer. eccles. c. 45. fideliter retulerunt. Imo

Poreuiti forma.

forma eiusmodi idoli in peninsula *Rugia Wittouiae* lapidi incisa adhuc conspicitur et uulgariter Wietold uocatur, quasi Vitus antiquus, magno capite, prolixa barba, pedibus distortis, uentre uentoso, adeo ut portentum potius quam deificum commentum uideatur.

O caecas hominum mentes, o pectora caeca!

Caecitas gentilium.

Tanto princeps ille tenebrarum, tetrae caliginis auctor et diuinae lucis osor, corda hominum uariis superstitionum et errorum nebulis occaecauerat, ut magis tenebrosum et exosum diaboli regnum, quam pellucidam Christi claritatem amplecterentur. Delectati enim specie uisibili aut ignem aut spiritum aut citatum aerem, aut congeriem stellarum aut monstra etiam rectores orbis terrarum atq; Deos putarunt, quia sic speciosa et formosa apparuerunt. Quanto dominator et creator eorum speciosior formosior? Omnis enim speciei GENERATOR haec omnia constituit. Interea non mirum, quod a lege naturae aberrarint, qui naturae fontem non agnouerunt, quia *conclusit Deus omnia sub*

(Ll) *incre-*

incredulitate, ut omnium misereretur, ad (A) Rom. XI. u. 32. Consideranti ergo idola et historiam conuersionis gentium manifestum erit, *Pomeranos* mitius in praedicatores Christi saeuiisse, quam gentes alias Romanas uel Graecas, quae manus martyrum Christi sanguine tingentes horribiliter debacchatae sunt, ut inquit reu. dn. Ioh. BVGENHAG. *lib. 2. chron. Pom. in 1. §. cap. 2.* ubi confert uicinorum impietatem cum Pomeranis, non opprobrii causa, sed praecidendae calumniae (B) gratia: Pomeranis enim aeque ut aliis christianae lucis gratia affulsit. Persecuti sunt quidem euangelistas Christi, per ignorantiam, non tanquam Dei nuncios, sed opinatos. patriae euersores. Olim nulli non ethnici persecutione suos manus commacularunt: Pomerani uero omnium mitissime egerunt, nec (C) *Bernhardum* nec *Ottonem* occiderunt. *Boleslaus* equidem dux Poloniae ad Ottonem dixisse legitur: *miramur, o pater, inter feros homines te perstitisse incolumem, qui nuper apud Osmanenses quendam Christi nuncium adegerunt in crucem*; uerum retulit hoc Boleslaus, ut ex rumore forte accepit, qui uanus esse potuit, quia nulla eius rei gestae aut nomina aut cir- (D) cumstantiae uel in D. Ottonis historia uel ullis aliis monumentis continentur.

Pomerani gentiles mitiores fuere erga christianos, quam Romani et Graeci.

Crebra *Iulinensium*, *Stetinensium* et *Rugianorum* defectio non probatur, cum *melius sit uiam ueritatis non cognouisse, quam cognita fidei ueritate ad idola relabi et tanquam canes ad uomitum reuerti*; uerum mox Iulinenses igne coelitus immisso perierunt: *Stetinenses* uero a (E) S. Ottone in semitam ueritatis reuocati, diuina misericordia crediderunt. Haec de prisca Pomeranorum gentilitate et idololatria: ubi si naturam sacrificulorum gentilium et nostratium quorundam patrum catholicorum diligenter conferas, in multis conuenire uidebis, astutia rebus externis uisa, speciosis fanis, imaginibus, persecutionibus, regicidiis et aliis. Adeo ut quidem hoc nostro secu- (F) lo nonnulli inter catholicos extremistas clamitant et scribunt, turbatum imperii Romani statum ex Lutheri doctrina prouenisse et adhuc prouenire: ita etiam antiquitus nostri paganorum sacrificuli tempore conuersionis pestilentia ingruente dixerunt: id malum propter abiurationem et neglectum idolorum accidisse, quibus nisi decus suum re- (G) stituatur, omnes perituros esse. Nec mora adest, fana aperiuntur, profani ritus reuocantur et idola coluntur. Ecce ut antiquitus omnia mala propter christianismum: ita hodie propter Lutheranismum euenire ab utrisque sacrificulis falso demonstratur. Vide per otium ARNOBII lib. I. *aduers. gent.* in pr. TERTVLLIAN. *in Apologet.* AVGVSTIN. *lib. I. de ciuit. Dei lib. 1. et 7.*

Pomeranorum defectio punitur.

CAPVT III.

De conuersione Pomeranorum ad fidem christianam et catholicam.

Pomerani omnium gentium nouissimi ad fidem conuersi sunt anno 1124. sub HENRICO IV. imperatore (B) et CALIXTO II. papa, cum caeteri gentes omnes iamdudum suauissimo saluatoris iugo colla subdidissent. Vbi sub initio conuersionis Pomeraniae cogitanda et miranda Dei omnipotentia, iustitia, misericordia, qui creat lucem et format tenebras, qui saluat et condemnat, nemini faciens iniuriam. *Iustus est dominus et rectum iudicium eius: non dicat figmen-* (C) *tum figulo, cur ita me fingis?* Deus enim multa longanimitate tulit uasa irae, et alia fecit uasa misericordiae, caueamus saltem ne frangamur. Laudemus Dei clementiam. *Quomodo Pomerani potuerunt prius credere, cum non audierint? quomodo potuerunt audire, nemine praedicante? quomodo praedicarent, non missi?* quod ergo non prius uocauerit, in- (D) comprehensibilia sunt Dei iudicia et inperuestigabiles uiae. *Tu qui es, homo, qui cum Deo contendas?* Ita inquit et incipit conuersionem Pomeraniae enarrare reu. dn. *Ioh.* BVGENHAGIVS *lib. 2. chron. Pom. m. 5. cap. 1.* PIPINVS quidem *Frisones* Vandalorum uicinos ad religionem christianam compulit, quorum princeps R*adbuldus* siue R*atpotus* baptizandus quaesiuit, quid fieret de maiori- (E) bus non baptizatis? audito responso, illos damnatum iri, pedem e baptisterio retraxit et dixit: *se maiori cum parte sortem habiturum.* P. DIACONVS *Long. lib. 6. c. 37.*

Anno 1124. Pomerani omnium postremi ad fidem conuersi

Anno Christi 719. secundum Baronium. Radboldus stolido respuit baptismum.

Pipinus Nanus fieri rex inde meretur,
Quod post Martellum papalia iura tuetur.

Gothofr. VITERB. *chronic. pag. 17.* Hisce temporibus Saxones christianam re- (F) ligionem amplexati sunt, post continuum 33. annorum bellum. SLEID. *lib. 3. de monarch.* AVENT. *lib. 4.* CRANTZ. *lib. Sax. c. 2.* Antea tota quasi Germania a fide Christi alienissima fuit, sicut et Vandalia. *Vandalia* degens olim in littore maris Balthici potentissima et urgente Slauorum impressione Megapolin et Marchiam usque ad Albim com- (G) plens, permistis Slauis uano idolorum et daemoniorum cultui pertinacissime inhaerens, christianum nomen, fidem et religionem abhorruit, donec a uicinis regibus et principibus suae gentis Pomeranis coacta, armis fidem christianam amplexa est. S. *Bonifacius*, Richardi Angliae regis frater, primus Germanorum apostolus, quos conuertit et ad

Saxonum conuersio.

Bonifacius Germanorum apostolus.

ZACHA-

ZACHARIAM pontificem de episcopatuum in Germania fundatione literas dedit *tom. I. concilior. H.* MVTIVS *lib. 7.* SABELL. *Enn. 8. lib. 7.* ANTON. *lib. 14. c. 1. §. 7. percipimus 16. q. 1. Franc.* IREN. lib. 3. c. 35. Vtrum uero Pipinus aut Bonifacius ad Vandalos Balthici maris, et quidem Pomeranos peruenerint, nihil certi ex historicis constat: illud certissimum, quod antiquiores Pomeraniae incolae nonnulli eorumque duces christiani fuerunt, utpote *Wilzan*, dux Wilsorum seu Vandalorum, anno Christi 789. tempore Caroli M. *Wilzan*, inquit M. Hieronymus HENNIGES in tabulis genealogicis, *imperatorem postea secutus fidem christianam suscepit, cum baptismo, et sororem uxoris Caroli Fastradae duxit, uerum ad idololatriam rursus delapsus est.*

Wilsi primitiae Vandalorum fidelium.

Wilsi ergo Vandaliae pars, uti uocantur a CRANTZIO *lib. 2. metropol. cap. 4.* et expressius ab HELMOLD. lib. 1. c. 2. inter uarios Pomeranorum populos recensentur, ad flumen *Panim* et ciuitatem *Demmin*, qui religionem christianam, a CAROLO M. domiti, susceperunt. Horum posteri et reguli, nempe *Milegast* et *Celendrag*, uti uocat *abbas Vrsperg. in chronic. 1. q. 3. in annal. Val.* ab EICKSTEDT, *Mucislaus* et *Ratiborus* ethnici remanserunt et imperatorem LVDOVICVM, Caroli M. filium, accesserunt, qui muneribus donatos et sacramento confirmatos in patriam remisit. CRANTZ. *lib. 2. Vandal. c. 24.* Hic intermedius ab H. MVTIO *lib. II. de Germ.* ad LVDOVICVM *balbum*, regem Germaniae uenisse scribitur, omisso nomine, quod a Paulo Constantin. Phrygione *Rashtzius* indigitatur, qui ethnicus remansit, donec ab una parte a Polonis, ab altera a Saxonibus, bello fatigaretur, ita ut CRAMERVS *lib. 2. rer. Polon. p. 29.* asserat, uehementer diuexatos et attritos esse Pomeranos.

Sacra christiana in Pomerania iam uiguerunt sub impp. Saxonibus.

Deficiente uero Caroli M. linea anno 933. in LVDOVICO III. Arnolphi filio, teste HELMOLDO *lib. 1. chronic. c. 7.* fastigium imperii Romano-Germanici ad Saxones peruenit, et simul religio christiana introducta fuit, quo tempore plures episcopatus fundati, et Pomeraniae duces facti religiosiores, uti *Barnimus* et *Wartislaus* anno 935. in primis torneamentis admissi fuerunt, et quadraginta galearum insignia portarunt, teste MVNSTERO *lib. 3. Cosmogr.* Fr. MODIN *in pandectis triumphalibus:* (ubi Barnimum ducem *Winidarum* uocat,) *Magdeburg. cent. 10. cap. 16. p. 708.* et aliis. Ergo dubio procul christiani fuerunt, quia leges palestricae habent, *ne quis, qui una certare uelit, sentiat contra trinitatem.* POMARIVS *p. 110. chron. Saxon.*

Anno 961.

At horum posteri *Mestiborus*, *Bogislaus* et *Suantiborus* rursus ad ethnicismum deflexerunt, uti scribunt M. *Caspar* SCHVLTZ *lib. 1. chronic. Poruss.* MVNSTER. *lib. 3. Cosmograph. p. 148.* et *Wolffg.* IVSTVS *ex. genealog.*

Anno 1150. et 1056. Wratislaus christianus.

Tandem WARTISLAVS ex professo religionem christianam introduxit, fouit et propagauit, a quo communiter historici genealogiam ducum Pomeraniae incipiunt. CRANTZ. lib. 3. Vand. c. 28. CHYTR. lib. 1. Saxon. Antonius ALBICIVS, nobilis Florentinus, in *Genealog. fol. 34.* Priores enim Pomeraniae *duces* seu *reges* magis belli-potentes, quam sapientipotentes fuerunt, ut *Ennius* de suis loquitur, et allegat *Pom. part. 1. q. 7. n. 31.*

Otto diuus Bambergensis.

Quomodo denique Pomeranos omnium ultimos diuus OTTHO, *Bambergensium* episcopus VIII. *comes* in *Andechs*, ad fidem christianam conuerterit et auctor extiterit, ut illustrissimi Pomeraniae duces episcopatum aliquam fundarent, fundatissimi et antiquissimi testantur historici,

Historicorum testimonia de apostolatu S. Othonis.

HELMOLDVS, qui uixit ante annos 452. *lib. 1. chronic. Slauor. cap. 41. Claruit,* inquit, *in diebus illis, uir insignis sanctitatis* OTHO *Bambergensium episcopus, qui inuitante pariter et adiuuante* BOLISLAO, *Polonorum duce, Deo placitam adiit peregrinationem, ad gentem Slauorum, qui dicuntur Pomerani et habitabant inter Oderam et Poloniam, omnemque gentem illam, cum principe eorum Warzizlauo* 2 *conuertit ad dominum.* Similiter NAVCLERVS *uol. 2. cosmographiae gener. 38. p. 822.* ait: *Othonem episcopum a duce Poloniae uocatum, insuper domini Callisti benedictione directum ad gentem Pomeranorum, quos idem uenerandus pater plene conuertit atque in fide catholica firmauit.* Ita enim CRANTZ. lib. 3. Vandal. cap. 24. 3 *per eadem fere tempora,* inquit, *cum Henricus imperio teneret omnem prouinciam citra Panim, Warcislaus princeps erat in orientali Wandalia: qui, instante sanctissimo uiro Othone Bambergensi episcopo, sponte sibi praedicationis officium in Wandalos adsciscente, fidem Christi cum proceribus et urbibus accepit, perurgente a mari Nicolao Danorum rege, inde a terra Bolislao Poloniae duce &c.* 4 Ex hoc refert *Mart.* CRAMERVS *lib. V. et VI.* rerum Polonicarum, *Wartislaum Boleslai Criuousti opera cum gente sua ad religionem christianam conuersum fuisse.* Philippus MELANCHTHON siue Peucer. 5 *lib. IV. chronic. p. 209. Huius,* inquit, *Henrici seculo, circiter annum Christi 1124.* OTTO *episcopus Bambergensis gentem Pomeranicam conuertit ad fidem christianam, ducibus Bertislao et Casimiro christianis sacris initiatis, unde cognominatus est apostolus Pomeranorum.* CHYTRAEVS *lib. I.* Saxoniae 6 *p. 9. Cum Boleslaus III. Poloniae rex Wratislaum et Ratisborum fratres citerioris Pomeraniae principes ad christianae religionis cultum adduxisset, Otto episcopus* Bam-

Bambergensis VIII. Henetae linguae peritus, ad doctrinae et rituum christianorum institutionem in Pomeraniam euocatus est, qui Vratislaum patrem et filios, Casimirum et Bogislaum, sacro fonte initiatos ecclesiae christianae inseruit. Hartman SCHEDELIVS, medicus Norimbergensis, in *chronico magno* huius conuersionis Pomeranicae mentionem facit. Vid. etiam BARON. *tom. 12. p. 194:* ubi satis prolixe haec tangit et tandem se refert ad *uitam Othonis a Canisio editam.* Add. ZWING. *uolum. 5. theatr. lib. 4. uolum. ib. 1. ex Helmold, Vrsperg. et Auentino.* Haec consona tot historicorum testimonia satis indigitant, quis, quomodo et quando primordialem Pomeranorum conuersionem a gentilismo ad christianismum instituerit, diuus nempe Otto Bambergensium episcopus. Hallucinatur ergo dn. Eberus in calendario suo, qui Pomeraniam ab Ottone conuersam anno 1104. ultima Septembris asserit. Contrarium rhythmi uulgares testantur praeter historicos:

Anno milleno, centeno, bis duodeno
Otto de fanis fit apostolus in Pomeranis.

Occasio conuersionis Pomeraniae.

Occasio conuersionis Pomeraniae eiusmodi fuit. Hispanus quidam, nomine BERNHARDVS eremita, cum Pomeranos paganis erroribus adhuc implicitos comperiisset, animum induxit, ut animas Christo lucraretur, et in itinere a duce Poloniae honorifice acceptus, cum audiuisset, tantam Pomeranorum esse feritatem, ut ipsum occisuri sint prius, quam uerba salutis admissuri, nihil territus, sed uitae prodigus, accepto a rege interprete, coeptum iter persequitur et humili accessu nudis pedibus *Iulinum* intrans, euangelium praedicauit et se nuncium Dei appellauit. *Gloriosus,* inquiunt, *Deus, non tam despectos habet ministros, ergo tibi consule et reuertere, unde accesseris.* Prouocauit eremita ad ignis iniectionem, quod ethnici respuerunt, ne similis calamitas accideret, quae fratribus Prutenis paulo ante acciderat, ob occisum *Adelbertum.* Cuiuis enim potest accidere, quod cuiquam accidit.

Bernhardi zelus.

Interea uir zelo plenus arreptam securim in *statuam C. Iulii Caesaris,* in medio foro erectam, fortiter impegit et exegit, ut se conuerterent. Hunc duriusculum conuertendi modum omnino respuentes ethnici Pomerani, fortean ex naturali regula, quod *religio docenda non cogenda sit,* Bernhardum et interpretem nauiculae imposuerunt, *ut insuetum praedicandi ardorem et piscibus et uolatilibus, quibus otium esset, communicaret.* Hoc gentili responso accepto, nouus uates ad regem Poloniae reuersus est et exposuit, quae acciderunt; sicut et D. *Othonem* de toto Pomeranorum statu diligenter informauit, opponendo feritatem, quae secundum faciem tantum iudicaret homines et omnem humilitatem abiiceret.

Anno 1069. S. Otto in Pomeraniam inuitatur.

Ergo diuus OTTO pro *Bernhardo* opus continuauit et splendidius nobiliori, cum comitatu Pomeranos accessit, inuitatus a *Bolislao* Poloniae duce, ut ex literis patet uitae diui Otthonis insertis lib. 2. cap. 5. Vnde diuus OTTO tanto facilius iter hoc aggressus est, quia iuuenis in aula *Vladislai Hermanni*, ducis Poloniae, uixerat, iuuentutem ibidem instituerat et adfinitatem cum imperatore conciliarat, linguae gnarus licentiam a Caesare HEINRICO V. et papa Callisto II. uel ut alii, uolunt, Honorio II. impetrauit, per Bohemiam et Poloniam, uenit ad castrum *Tutzda,* quod Polonorum et Pomeranorum confinia iungit.

Paulitius comes itineris.

Comes *Paulitius* a duce Ottone comes itineris datus, nuncios ad *Wartislaum* Pomeranorum ducem praemisit, ut apostolo in salutem hominum uenienti cum suis occurreret et diuinis monitis obtemperaret.

Dux Pomeraniae obuiam prodedit.

Adest igitur *Wartislaus*, quingentis equitibus stipatus, qui nouum hospitem libenter admisit et excepit, quia iam ante in pueritia sua captiuus erat in Teutonicas regiones adductus, atque in oppido Mersburgensi baptismi gratiam consecutus, saluum conductum liberaliter concessit, ita ut diuus Otto plures in pagis iuxta stagnum occurrentes conuerteret et baptizaret.

Piriscenses baptizati.

Deinde *Pyriscum* primae Pomeraniae oppidum appulit, sed non ingressus est, eo quod circiter 4000. hominum conuolarant ad prophanum festum, luxu, cantu, uociferatione celebrandum: tandem oppidum intrauit, praedicauit et 7000. homines baptizauit.

ut et Caminenses.

His ita conuersis, *Caminum* profectus est, ubi praedicationi et baptismatis collationi similiter operam dedit.

Iulinensium feritas.

Deinde *Iulinum* traiecto flumine contendit et ciues ibidem inciuiles, impios, atque crudeles reperit, qui sine consilio *Stetinensium* nihil acturi, nouos hospites fere occidissent, ut ex elogio Russico constat, qui postea baptizatus suo idiomate dixit: *bogdal iebemnie sabbiel* h. e. *Deus dabat ne te occiderem.* In templo *Colbazensis* monasterii adhuc extant uersus sequentes, cum inscriptione: *nomina eorum qui percusserunt D. Ottonem episcopum Bambergensem cum doceret et baptizaret in Wollino* anno 1124.

CISTEMIL, TREDEGRAS, BOYDAN, KNIPS,
IESSE, GOLIAS,
Hi sex dant plagas o OTHO *diue tibi.*

Stetinenses conditionate sacra christiana amplectuntur.

Quare *Stetinum* properauit et ciues initio difficiliores reperit, sub hac tamen conditione lucratus est, ut tribu-

tum

tum a Polonis nuper indictum remitti curaret, quod Otto curatum dedit et exemplo probauit, *quomodo Deus in opere alieno suum opus conficiat et quae a corrupta et mala uoluntate nostra proficiscuntur, ad gloriam suam et in bonum uertat*, inquit S. August. THVAN. *lib. I. histor. p. 21.* Hinc antequam Iulinum rediret, *Garzenses* et *Lubicenses* conuertit, sicut et Iulini maiori ueneratione receptus, aliquot mille homines nouis sacris initiauit.

Conuersio Garzensium, Lubicensium et Iulinensium.

Omnibus ex uoto peractis, Bambergam reuocatus est, ut ex literis et uersiculis constat;

Salue magne pater dic littera, dic reuerenter
Dic rogo uersifice : inclyte praesul aue.
Expectate redi: populi spes, optio cleri.
Digne dator legis, certa medela gregis.

Nec in reditu coeptum conuersionis opus intermisit, sed tam *Colbergenses*, quam *Belgardenses* ad fidem christianam redegit. Rebus domi compositis cogitauit optimus praesul, Pomeranos nondum plane et plene conuersos, nec episcopatum ibi fundatum, ad cuius aedificationem consilium et auxilium suum promiserat et realem promissi exsolutionem praestiturus, denuo Pomeranos per aliam uiam, *Magdeburgensem* et *Hauelsburgensem* dioeceses accessit, *Wartislaum* cum *Lutitiis* pugnantem religionis ergo animaduertit, inopinatam *Stetinensium* et *Iulinensium* defectionem resciuit. WARTISLAVS *Lutitios* deuicit et ad obedientiam redegit, oppida *Lutitium*, *Vsedomium*, *Demminum* et reliqua occupauit. Deuictos Otto uerbi diuini telis denuo uicit, imbuit et abluit S. baptismatis fonte, tam *Vsedomae* quam *Demmini*. Deinde *Gützkowium* perrexit, ubi a legatis marchionis Brandenburgici salutatus est, comitem ibidem una cum liberis et aliis quam plurimis baptizauit, *VVolgasto* aliquantum retinente. His Pomeraniae anterioris populis etiam conuersis, ad *Stetinenses* et *Iulinenses* reuersus est et in uiam salutis reduxit. Haec breuius et specialius de prima Pomeranorum conuersione ad fidem christianam praemisisse sufficiant: qui plura expetit, legat integram Ottonis historiam latine impressam: *centuriatores Magdeburgenses* cent. 12. cap. 10. col. 1502. et reuerendos Pomeraniae doctores *Bugenhag. lib. II. chronic.* Pom. m. 5. c 9. 10. et seqq. per tot. D. CRAMERVM lib. I. chronic. Pomer. ecclesiast. cap. I. 2. 3. et seqq. per tot.

Colbergensium item ac Belgardensium.

S. Othonis reditus in Pomeraniam.

Stetinenses et Iulinenses ad gentilismum relapsi reduniuntur ecclesiae.

Gutzkouienses tincti aqua salutari.

Quibus ex omnibus patet, quod illustrissimi Pomeraniae duces non solum ante diui Ottonis aduentum in Pomeraniam Christi fidem susceperint, uti Wartislaus et praedecessores sui antiquiores, sed et episcopatum fundare uoluerint, propagandae religionis ergo ne semel bene aedificatum facile corrueret.

Priscorum Pomeraniae ducum de erigendo episcopatu consilia.

CAPVT IV.

De conuersione Rugianorum ad fidem catholico-christianam.

HVc usque de primaeua Pomeranorum conuersione ad fidem catholicam. Quia uero *Rugiani* illustrissimis Pomeraniae ducibus ultra annos trecentos subiecti fuerunt et idola eorum praemissa, nunc etiam conuersionem adiiciam. Rugiani longe ante Pomeranos conuersi sunt et euangelicam fidei tesseram susceperunt, ut ante dixi, tempore LVDOVICI imperatoris, per *monachos* de *Corueia:* sed monachorum superstitio fecit, ut pluris fieret *Suantouitus*, quam CHRISTVS. Rugiani enim Suantouitum pro DEO summo et *Barouitum* syluarum Deum colentes, annos dehinc 250. in errore paganico perseuerarunt.

Rugiani diu ante S. Othonem sacris christianis imbuti.

Slauis uero et Vandalis intra *Vistulam* et *Albim* diffusis, in marchia Pomerania et Megapoli fide christiana imbuendis impedimento fuit tumultuatio *Normannorum*, HELMOLD. lib. I. cap. 7. Causae cur Vandali praedicato sibi per *Ansegarium* et *Rempertum* Hamburgenses episcopos euangelio tam aegre assentientes, christianos tam obstinate prosecuti sunt, hae fuerunt: *rei nouitas, idololatriae inueteratae assuetudo, latrociniorum studium* et *iugi ac immodicorum onerum seu exactionum Saxonicarum seu nimiorum tributorum impatientia.* CRANTZ *in Dan. Vand.* et *Saxonia.* *Relapsi itaque ad idolomaniam tanquam sus ad uolutabrum, caeteris duriores longissimo temporis spatio, in densis errorum et infidelitatis tenebris haeserunt, donec altissimus fidei plantator, non dulcem praedicationis admonitionem, uti prius, sed duris dura medicamenta adhibendo, ignem et gladium misit, ut corporalis mortis metu, aeternae mortis cauerent pericula et quasi coacti ueritatem Christi amplecterentur, quam ante desperatissimis daemonum erroribus dementati persequebantur.* HENRICVS *enim* LEO, WOLDEMARVS *rex* Daniae, CASIMIRVS et BVGISLAVS, *Pomeranorum duces et* PRIBESLAVS *Obotritorum dux, coniunctis uiribus Rugianos inuaserunt, oppugnarunt, deuicerunt et eo redigerunt, ut fidem christianam amplexarentur et idola destrui paterentur.* HELMOLD. *lib. 2. chron.* Slau. *cap. 12.* inquit: *fecit* WOLDEMARVS *produci simulacrum illud antiquissimum* SWANTEWIET, *quod colebatur ab omni natione Slauorum et iussit*

Vandali cur difficulter Christo nomen dederint.

Anno MCLXIX. Rugiani ad sacra christiana amplexanda compulsi.

Suantouit idolum combustum.

sit mitti funem in collum eius et trahi per medium exercitum, in oculis Slauorum et frustratim concisum in ignem mitti. Et destruxit fanum cum omni religione sua et aerarium locuples diripuit et praecepit, ut discederent ab erroribus suis, in quibus nati fuerant, et adsumerent cultum ueri Dei, et dedit sumtus in aedificia ecclesiarum et erectae sunt 12. ecclesiae in terra Rugianorum et constituti sunt sacerdotes, qui gererent populi curam in his, quae Dei sunt. Et affuerunt illic pontifices ABSOLON *de Roschilde et* BERNO *de Magnopoli. Erat autem tunc temporis princeps Rugianorum uir nobilis* IARIMARVS, *qui audita uera Dei cultura et fide catholica alacriter ad baptismum conuolauit, praecipiens etiam omnibus suis, secum sacro baptismate renouari. Ipse uero factus christianus, tam in fide firmus, tam in praedicatione erat stabilis, ut secundum Paulum iam a Christo uocatum uideres, qui fungens uice apostoli gentem rudem et beluina rabie saeuientem, partim praedicatione assidua, partim minis ab innata sibi feritate ad nouae conuersationis religionem conuertebat.* Hucusque Helmoldus. Paulo aliter CRANTZ lib. 5. Vandal. c. 11. *Rex Daniae VValdemarus in Rugiam parabat expeditionem, foederatus christianis principibus Pomeraniae, quibus cordi erat christianam religionem ad eos suos contribules propagari. Arcona Rugianorum metropolis quondam obsidione cingitur, expugnatur et conditiones pacis praescribuntur, inter quas prima et praecipua, ut simulacrum foras producatur, exurendum, captiui christiani sine ullo redemtionis impendio laxentur, RELIGIO CHRISTI suscipiatur et stipendia sacrorum, imo sacrilegiorum sacerdotibus Christi impendantur.* CRANTZ dict. l. 5. c. 13. et seqq. ubi demolitionem idoli ita describit e SAXONE Gram. lib. 14. Rerum Daniae. *Orta luce proceres primi,* ESBERNVS *et* ZANO *ingressi urbem, simulacrum euertere a rege iubentur. Circumstabat expectantis exitum populi densa corona, arbitrati uiolationem sui numinis non impune Danis cessuram, famuli ferro exscindere aggressi monentur, prudenter circumspicere, ne festinando capiant quid detrimenti casu molis, quod incolas, Dei sui uiribus, si accidat, adscripturos, detineat in perfidia. Ingenti strepitu conuulsa statua percussit terram. Tum oppidani educere iussi detrectant numinis a se culti triste pergere ministerium, aduenas et qui in oppido locarant operas, adigunt educere molem. Interim alios religio terruit, alios risus excepit, prudentiores rubor corripuit, tanta se ueneratione coluisse* Deum, *qui nec sibi adesset. Concurrit omnis spectatum exercitus, proceres non ante adiere, quam plebs expleta uidendo discederet. Principum scribae, sacerdotum uice in urbe, docendae plebis et deinde baptizandae peregerunt officia: fanum concrematur et ex lignis, quod rex faciendis machinis aduexerat, instruitur basilica. Thesaurus numini pridem consecratus ad praefinitam horam iubetur afferri, ut inde rei diuinae in reliquum consulatur.* Huc usque CRANTZ et SAXO, e quibus constat, quod *Arconitani* ciues inter Rugianos primarii fidem catholicam amplexati et sacro sancto baptismatis fonte primitus abluti fuerint. TECISLAVS *rex gentis,* IARIMARVS *et* STOISLAVS *fratres, una cum caeteris terrae proceribus, praenominatas pacis conditiones inierunt, abiecta idolomania fidem susceperunt et baptizati sunt ab* ABSOLONE *Roschildensi episcopo, destructis tribus idolorum fanis* Carenthii *repertis,* uti recenset idem Crantz dicto saepe loco lib. V. Vandal. c. 15. Ex Helmoldo et Crantzio repetunt *Magdeburgenses* cent. 12. c. 2. „Haec portenta conuellere aggressi famuli, imprimis cauerunt, ne„ quid subirent discriminis, maiore per-„ fidiae in populo, quam suorum corpo-„ rum periculo. Facile enim supersti-„ tiosi homines sui numinis irae casum tribuerent: urbe media iussi concre-„ mare, rogabant, ut educi iuberent, ne„ flamma proximas aedes corripiat per„ angusta uiarum. Admirati primum in-„ colae numinum suorum inertiam: inde„ irridentibus, ipsi quoque ridentes suam„ superstitionem damnauere. Horrenda„ tantum ferebantur daemonum prae-„ stigia, quod adulteri mulierculis alienis„ quasi canes cohaerendo, dirimi diu non„ poterant, ridiculo saepe spectaculo in„ publicum producti cernebantur. Sed tũ„ purgato simulacri loco sacras aedes erigi iussere regii commissarii digressusq; urbe tria locis opportunis Absolon coemeteria consecrauit, scribas iussit docendo„ baptizandoque sacerdotum uices im-„ plere.„ Hoc inter euangelicos si factum fuerit, statim haeresis esto, e pistore pastorem, e lanista sacristam fieri. Sed ad nostram Rugianorum conuersionem, quam praecipue tres praecipui episcopi eo temporis curarunt, procurarunt, ABSOLON nempe *Roschildensis,* qui primas conuersionis primitias sibi soli uendicare uoluit, uti bellator eximius, exclusis reliquis et aliquid obtinuit iure uictoriae non doctrinae, de quo SAXO GRAMMAT. *regem Woldemarum non sine acerbitate uerborum, hortatus est, ut bellum in Rugianos susceptum prosequeretur, cui et ipse interfuit, caedibus, incendiis et direptionibus plurimum damni dans hosti.* BERNO *Megapolitanus omnium doctissimus et uenerabilis,* ut inquit HELMOLD. lib. 2. chronic. Slauor. c. 3. quem CRANTZIVS mutuator *Helmoldi* lib. 6. Vand. c. 36. *prae-*

XII. ecclesiae Rugianae.

Esbernus et Zano simulacri destructores.

Arconitani primi omnium conuersi.

Rex Iarimarus et Stoislaus baptizati.

Scribae sacerdotum munere functi.

Rugianorum apostoli ABSALON,

BERNO,

praecipuum Vandalorum apostolum uocat, cui postea illustrissimus Pomeraniae dux Bugislaus illustres suos filios commendauit, ut pie et christiane institueret et instrueret. Reuerend. dn. CRAMER. lib. I. hist. Pom. eccl. c. 47. et lib. 2. c. 3. 5. 7. Tertius SVENO episcopus Archauiensis, aliquantum indoctior, pro rege famulo suo regem malum suum protegi dixit, et ab auditoribus irrisus fuit. Non mirum igitur, quod scribae forsan doctiores ad docendum et baptizandum admissi fuerint, ipso necessitatis tempore, quae non habet legem et alias omnes christiani sacerdotes Dei non immerito dicuntur. Hi tres episcopi coniuncta opera non solum omnium idolorum fana destrui, sed et ecclesias XXX. christiano more aedificari curarunt, quibus orthodoxi pastores e *Dania* missi, scribaeque dimissi populum gentilem docuerunt, baptizarunt et conuerterunt, adeo ut princeps ipse *Iaromarus*, cui rex Rugianorum *Tecislaus* gubernationem commiserat, suo docendi et praedicandi officio sat exemplare lumen illuminandis suis subditis non deesset, sed unum et alterum imo mille praesentia sua conuerteret. *Casimirus* et *Bugislaus* Pomeraniae principes, cum spe cecidissent, potiundae in suam ditionem *Rugiae*, accepta licentia ex foederatis hostes fiunt. Addit Crantz. lib. V. Vandal. cap. 15. Rex in sua regressus legitimos sacerdotes immisit prouinciae, cum opportunis commeatibus, ne populum eodem initio grauare uiderentur, reuocatis, qui eam diu impleuerant, scribis. Hucusque de Pomeranorum et Rugianorum conuersione ad fidem catholicam: quam cum uocem, certum doctrinae genus comprehendo et uoco, quod in fundamentis bonum et orthodoxum, sed pedetentim multis humanarum traditionum fermentis contaminatum est. Verratis domum, uertetis gentes, nec illud audietis, quod FVNCCIVS *lib. 10. comment. in chronologiam suam* allegat et inquit: *Vt lector uideat, qualis religionis formula circa haec tempora apud celeberrimos episcopos fuerit, historiam ex abbate recensebo, qui conuersionem Pomeranorum ad Christum explicat.* CALIXTO II. inquit, *Romanae sedi praesidente,* OTTO *Dei gratia Bambergensis ecclesiae episcopus, diuino admonitus instinctu, praedicti apostolici auctoritate et assensu roboratus, partes Pomeranorum paganorum, cum quibusdam ciuitatibus terrae Luticiae aggressus est, ut eos ab errore suo reuocaret et ad uiam ueritatis et agnitionem filii Dei perduceret. Quibus baptizatis et conuersis ecclesias construxit et conseruauit et haec secundum sanctorum patrum instituta eos seruare docuit, scilicet ut sexta feria abstineant a carne et lacte, more christianorum caeterorum, dominica die uacent ab omni opere malo et ad ecclesiam diuinum officium audituri ueniant, ibique orationibus studiose insistant, solemnitates sanctorum cum uigiliis, uel secundum quod eis indicatum fuerit, cum omni diligentia obseruent, sacrosanctam quadragesimam ieiuniis, uigiliis, eleemosynis, et orationibus diligentissime obseruare studeant. Infantes suos sabbatho S. paschae et pentecostes cum candelis et cappa, quae est uestis candida, et patrinis comitantibus ad baptismum deferant, eosque ueste innocentiae indutos, singulos dies usque in octauum diem eiusdem sabbathi ad ecclesiam deferant, et celebrationi diuini officii interesse satagant. Hoc etiam iniunxit, ne filios suos necarent, quod nefas maxime inter eos uigebat: nec etiam filios suos et filias ad baptismum teneant, patrinos quaerant, patrinis etiam fidem et amicitiam, ut carnalibus parentibus, seruent. Interdixit etiam, ne quis commatrem suam ducat in uxorem, neque propriam cognatam suam, usque in sextam et septimam generationem, et unusquisque contentus sit una uxore: ne sepeliant mortuos inter paganos, in syluis aut in campis, sed in coemeteriis, sicut mos esset omnium christianorum, nec fustes ad sepulchra eorum ponant, omnem ritum et prauitatem paganam abiiciant, domus idolorum non construant, Pythonissas non adeant, sortilegi non sint, ne quid immundum comedant, non morticinium, non suffocatum, neque idolothytum, neque sanguinem animalium, neque communicent paganis, nec cibum aut potum cum eis, aut in uasculis eorum sumant, nec in his omnibus consuetudinem paganam repetant. Iniunxit etiam eis, ut dum sani sint, ueniant ad sacerdotes ecclesiae, ut confiteantur peccata sua et corpus domini accipiant. Iniunxit etiam, ut de periuriis, de adulteriis, de homicidiis et de caeteris criminalibus secundum canonum instituta poenitentiam agant, et in omni christiana religione et obseruatione obedientes sint. Mulieres post partum ad ecclesiam ueniant, et benedictionem a sacerdote, ut mos est, accipiant.* Haec abbas, quem sequitur Iacobus GRETSER. lib. 2. de S. Henrico et Kunegunde Bamberg. lib. 2. c. 16. et seqq. Haec religio eius seculi, ubi de Christo et meritis eius nihil dicitur: addit FVNCCIVS dicto lib. X. comm. in chronolog. Philipp. Nicolai tom. 2. opp. Lat. de antichr. Rom. c. 12. fatetur, a papistis Pomeranos ad christiani nominis fidem conuersos, sed admixtae fuerunt densae traditionum nebulae. Et ante eos Phil. MELANCHTON, communis Germaniae praeceptor, seu potius Petrus VINCENTIVS Vratislauiensis p. 363. tom. 3. declamat Wit. de uita Bugen-

Et Sueno indoctior.

XXX. ecclesiae aedificatae.

Princeps doctor euangelii.

Rugiani accipiunt legitimos sacerdotes.

Fides catholica qualis fuerit tunc temporis.

S. Othonis regulae uitae.

Cappa uestis innocentiae.

Bugenhagii: *Legimus*, inquit, *ab Otthone Bambergensi initio constitutas esse ecclesias Pomeranicas, quem constat fuisse uirum nobilem &c. non constat, quod docuerit.* Hoc illud est, quod Funccius admonuit, de Christo aut meritis eius parum aut nihil dixisse S. Ottonem: seu ut noster reuerendus Cramerus in *remuneratione ad Gretserum*, quod Melanchthon non ἁπλῶς sed in collatione locutus fuerit, inter S. Ottonem, et D. Bugenhagium, quod ille certum doctrinae genus in scriptis non reliquerit, ut hic ordinationem ecclesiasticam, agenda et alia ecclesiae nostrae monumenta, *nec mirum*, inquit CVSANVS epist. 7. *Si praxis ecclesiae uno tempore interpretatur scripturam uno et alio tempore alio modo.* Gratias interea immortales nos Pomerani agimus omni omnium gentium conuersori Deo, simul Ottoni nostratium apostolo, quod a barbarie et idolomania ad sacrosanctam trinitatem, a gentilismo ad baptismum peruenerimus. *Dei enim cognitio perfecta felicitas*, inquit IAMBLICHVS protr. cap. 3. *Benedictus Deus et pater domini nostri Iesu Christi, qui secundum misericordiam magnam regenerauit nos in spem uiuam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in haereditatem incorruptibilem, incontaminatam et immarcessibilem, reseruatam in coelis*, 1. Petr. I, 3. *Quod e tenebris reuocauit nos in admirabile lumen suum*, 1. Petr. II, 9. *Eramus enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino* ad Eph. V, 8. Curemus ergo, ut *uocati in lucem tanquam filii lucis ambulemus.* Et haec de Pomeranorum et Rugianorum conuersione.

S. Ottoni etiamnunc habentur gratiae.

CAPVT V.

De fundatione episcopatus Pomeranensis.

Fabulosa episcopatus Caminensis antiquitas.

MAtthias quidem *de Mechouia* lib. 2. chron. cap. 1. inquit, *anno 665.* MIESKE *princeps Polonorum cum maioribus sui regni sacrum baptisma Gnetznae suscepit*, pro MIESKA nomen MICESLAI accipiens. *Hic fundauit nouem episcopatus, duas metropoles* Gnetznam *et* Cracouiam, *septem suffraganeos*, Posnauiensem, Vratislauiensem, Vladislauiensem, Plocensem, Cubinensem, Caminensem et Lubecensem sub IOHANNE XIII. *pontifice maximo.* Sequitur Ioh. HERBVRTVS *lib. 2. histor. Polon. c. 1.* ubi *Camenecensem* uocat episcopatum. At hoc temporis episcopatus Caminensis nondum in rerum natura extitit, neque Pomerani ad fidem christianam conuersi fuerunt, ut historia S. Ottonis euincit, et exemptio huius episcopatus testatur, quod nunquam fuerit suffraganeus, sed ἀκέφαλος, nec ulli unquam capiti subiectus. Archiepiscopo quondam Gnesnensi sibi ius quoddam arrogante, in curia Romana decisum fuit, episcopatum Caminensem ab omni archiepiscoporum iure liberum et immunem esse. *Episcopatum domini papae* uocant rerum pontificiarum scriptores, qui papae in spiritualibus, ut loquuntur, immediate subest, et a iurisdictione metropolitana siue archiepiscopali liber est seu exemtus, ut uulgo loquuntur. Aubert. MIRAEVS *in notitia episcopatuum orbis Romani* tom. 1. chronic chronicorum p. 19. Idem codex prouincialis Romanus inter episcopatus Poloniae refert CAMINENSEM, sed recte in notis addit Miraeus: *Caminensis et Culmensis hodie Gnesnensi non subsunt*, teste *Cromero* Polon. et episcopo *Varmiensi*, qui lib. II. de ritu et republica Polonorum; *Nunc*, inquit, *Caminensis episcopatus in ducum Pomeraniae, Lubecensis in Marchionum Brandeburgensium faucibus est.* Hic error, quem etiam sequitur Iohannes Antonius MAGINVS, in *tabulis geographicis tab. 19. p. 156.* ut honesto lectori totus eximatur, placet inserere uerba cuiusdam *monachi de Stargard*, qui ante 200. fere annos in scriptis reliquit: *Ideo*, inquit, *se offerunt descriptiones terminorum parochiae siue ecclesiae Caminensis existentium extra et non de, aut intra metropolin Gnesenensem.* Quod ex superabundanti et adhuc ad ampliorem efficaciam dictorum lucidius patere septempliciter poterit, I. ex ipsorum spiritualium principum inuestitura et confirmatione. Quod omnes et singuli successiue, ut pro tempore leguntur, de facto et de iure ac de congruo confirmationem et *inuestituram a dignissimo principe apostolico receperunt et ad perpetuam memoriam immediatae subiectionis ac apostolicae protectionis* episcopi, Pomeranorum. Alii hoc ab apostolicae ecclesiae praedictae fundatione usque ad pauca tempora, scilicet domini *Iohannis XXII.* et Caminensis ecclesiae episcopi, ut fertur, *Arnoldi*, exclusiue. Confirmationis tempore in uno albo et solenni palafredo pro ipsomet domino papa et deinceps *singulis annis* in uno fertone auri et secundum *taxationem modernam* et, si fas est dicere, *immoderatam*, cum reditus praedictae ecclesiae non ad XIIII. millia florenorum se extendant, episcopus iam dictae ecclesiae confirmandus *duo millia et cum 12. florenis et 12. grossis intra primum annum, in duobus istis terminis arbitrariis, sub poena, camerae apostolicae papae persoluet.* Puta nomine *seruitii* papae mille, nomine uero seruitii dominorum *cardinalium* totidem, centum autem et LX. nomine fami-

Fuit olim ἀκέφαλος.

et episcopatus domini papae;

Monachi de STARGARD. testimonium de hoc episcopatu.

Argumenta pro exemptione episcopatus Camin.

a) ab inuestitura a pontifice facta.

Taxa annatarum ecclesiae Caminensis in camera apostolica soluendarum.

familiarum dominorum cardinalium; [A] 12. uero ex literis utriusque camerae et totidem grossos principales pro scriptoribus, quos omnes oportet sic esse *electos*, quod nullus eorum sit, qui non triplex examen transeat ponderis et monetae, *prout me non sine maximo taedio docuit rerum magistra ipsa experientia, anno domini 1345. in solutione praedicti seruitii communis sic dicti uenerabilis in Christo patris ac domini, inclyti principis* [B] *domini* IOHANNIS, filii domini *Erici* illustrissimi ducis Saxoniae digna Dei ac sedes apostolicae prouisi episcopi Caminensis. Praeterea hoc idem doceri poterit authenticis *instrumentis principalibus*, quibus praedicta ecclesia a prima sua fundatione ostenditur exemta et soli Romanae ecclesiae esse subiecta et sub protectione apostolicae sedis non solum de facto, sed de iure et congruo [C] assumta.

nostrae edit. cap 3. p. 465.

b) ex instrumentis authenticis.

Congruitatis enim erat et diuinae aequitatis, eam sic assumi immediate: primo ex eo, quod autoritate principum primorum fides christiana a S. Ottone Bambergensi episcopo et apostolo Pomeranorum praedicata est et suscepta. Insuper et eadem autoritate cathedralis ecclesiae fundata est et pro uiro *Adelberto* desponsata etiam. [D] Nam in *secundo libro uitae S. Ottonis in capite primo* legitur, quod beatus et S. Otto, sciens, omnia quae in domo sunt sine dispensatione summi patrisfamilias nihil esse, opus hoc praedicationis in Pomerania non absque Romani pontificis autoritate inchoandum praeuiderit. Missisque ad apostolicum legatis licentiam ad euangelizandũ Pomeranis impetrauerit. [E] Et infra *eodem libro c. 7.* legitur, quod postquam S. Otto terris Bohemiae et Poloniae per transitum prospero itinere usque ad fines terrae Polonorum processisset, cumque ad castrum quoddam, *Vzda* nominatum, quod est in confinio utriusque terrae, cum suis uenisset, comes Paulitius ductor eius ad Wartislaum ducem Pomeraniae praemiserit [F] nuncios, qui seruum Dei Ottonem, fama apud eos celeberrima uulgatum, fines euangelizandi gratia adire insinuarent, eique, tam pro sanctitatis reuerentia, quam coram autoritate apostolici domini *Calixti*, cuius missus erat, omni deuotione occurrerent et monitis eius ac praeceptis per omnia parerent. Ecce [G] bis ponitur authoritas delegantis et statim subditur, quantum ad ducis et populi Pomeraniei obedientiam, mandatum siue legationem papalem super se suscipiendas. Quo audito, dux Wartislaus in castro, *Zitarigroda* nuncupato, ei occurrit, ut angelum DEI illum excipiens etc. Ex quibus

c) aequitate naturali.

nostrae edit. c. 4. p. 469. l. D.

euidentissime patet, quod, si dispositio terrae Pomeraniae aliquo modo ad regem *Poloniae* ut ad archi-episcopum *Gnesenensem* pertinuisset, ipsi cum S. Ottone operam christianae religioni seminandae impendissent, et permaxime, ut dicit alia quaedam editio uitae S. Ottonis *l. 2. c. 5.* quod *Polizlaus* dux Poloniae, omnes episcopos terrae suae conueniens nullum persuadere potuerit, ut in Pomeraniam ire uellent, pro lumine uitae spargendo, singulis suas excusationes magis magisque praetendentibus, ut ad minus *S. Otto*, sciens non esse bonum falcem mittere in alienam messem, uel aratrum in agrum non proprium, sine eorum, quorum interfuit, expressa licentia petita et obtenta, Pomeranis uerbum salutis et potissime sacramenta ecclesiae minime impendisset. Et adhuc est argumentum euidentissimum, sed alterius editionis, quo scribitur, quod *S. Otto, adepto fine optato, opus sanctum in Pomerania continuare disposuerit in Ruthenos.* Sed audito, quod Rutheni archi-episcopo *Danorum* subiecti esse debuerint, sperans episcopus Otto, gratum fore illi, si conuerti possent, simulq; attendens congruum esse, quod per eius licentiam ac permissionem ad praedicandum in eius parochiam ueniret, quendam uenerabilem presbyterum, de latere suo, cum literis et familia decenti, ac muneribus pro licentia direxit. Archi-episcopo autem legationem cum effectu et gratitudine non acceptante et expressam licentiam S. Ottoni non prabente, ipse, quantumcunque ad hoc affectus, illo iure distulit et Ruthenos in anima perfidiae se uolutare permisit. Ac etiam adhuc peramplum facit principium 7. capituli libri eiusdem ubi sic legitur: *Anno dominicae incarnationis 1124. indictione secunda,* CALIXTO *papa secundo Romanae sedi praesidente, Otto Dei gratia Bambergensis ecclesiae episcopus, unicus igne diuini amoris succensus et praedicti apostolici autoritate assensuque roboratus, partes paganorum* Pomeranorum *cum quibusdam terrae lustrare aggressus est, ut eos ab errore gentilitatis reuocaret et ad uiam ueritatis, agnitionem quoque filii DEI IESV Christi perduceret etc.* Quantum autem ad fundationem et primaeuam institutionem sedis episcopalis Pomeranorum, VIII. capitulum sic incipit: *apostolus itaque* Pomeranorum, *duas illic ecclesias constituit, unam in ciuitate* Iulin, *sub honore sanctorum* Adelberti *et* Wenceslai, *qui magnae opinionis apud barbaros erat, in loco, ubi profani daemoniorum ritus agi solebant* et *ubi pridem spurca commercia, Christi deinceps frequentarentur mysteria.* Alteram *in campo mirae latitudinis et amoenitatis, in uenerationem*

d) Quid S. Otho Pomeranis euangelicum praedicaturus nullius archi-episcopi licentiam sibi expetiit, quod tamen fecit, cum et Ruthenos conuertere meditaretur.

principis apostoli aedificauit, illicque sedem episcopalem statuit. Et infra: *ac praeterea Adelbertum interpretem suum episcopum primum Pomeranorum ibidem praefecit.* Et uide bene, si placet, ad hoc principium sequentis capituli: et in chronica communi Slauorum cap. XCIII. in fine, de *Wartislao* duce Pomeranorum scribitur sic: *ille primus inter duces* Pomeranorum *conuersus est ad fidem, per manus sanctissimi Ottonis Bambergensis episcopi, et ipse fundauit episcopatum* Vznam *et admisit cultum christianae religionis in terra* Pomeranorum.

Prima sedes episcopalis in Pomerania cur a quibusdam Iulini ab aliis Vznae dicatur erecta.

Nec infirmatur propositum nostrum, quod prima sedes episcopalis Pomeranorum dicitur instituta in *Vzna*, quae in uita S. Ottonis in *Iulin* primitus dicitur fuisse sita. Nam considerando ordinem rei gestae, tunc liquet ex libro uitae S. Ottonis, quod ecclesia praedicta, tempore primae fundationis, autoritate papae CALIXTI et pii imperatoris HEINRICI fundata sit, prope *Iulin* ac deinde propter recidium infidelitatis Iulinensium uidetur fuisse desolata et destructa et per idololatras deuastata. Postea uero in secundo aduentu beati Ottonis in Pomeraniam, quum ex communi et deliberato consilio procerum ac plebeiorum terrae, in *Vzna* habito, fides christiana resumta est, ac nihilominus ob detestationem sceleris relapsus, ignominiosae pii Bernhardi ac contumeliosae lapidationis, fustigationis, aut uerberationis felicissimi Ottonis; ipsi Iulinenses tanta dignitate, puta cathedrali sede, merito priuandi censentur, autoritate domini papae HONORII et imperatoris LOTHARII, prout infra uidebitur, quæ B. Ottone denuo reuerso in Pomeraniam innouata est et in *Vznam* locata et consecrata, ac DEO domino nostro IESV CHristo, in sponso suo primo *Adelberto* reconciliata ac etiam nouissime, urgentibus causis commoditatis et euidentis utilitatis, auctoritate papae, in *Cammin* translata est et roborata. Vnde de *prima* eius *fundatione* loquitur *lib. II. uitae Ottonis* in capitulo prius inducto; de *secunda* uero, scilicet de ipsius *innouatione*, loquitur etiam chronica prius inducta et tertius liber beati Ottonis in principio quinti capituli ubi sic ad propositum legitur. *Pius itaque praedicator, Otto episcopus, destructis idolorum fanis, populo sacrae religionis lauacro in sinum matris ecclesiae aggregato, nouam Christo coepit aedificare ecclesiam, ad cuius aedificationem loci eiusdem princeps,* MISLAVS *nomine, cum uenisset*, qui cum aliis gratiam *Vznoim* perceperat etc. his eum beatus OTTO pontifex uerbis, per interpretem suum *Adelbertum*, postea episcopum allocutus est: *fili charissime etc.* De tertia uero translatione istius ecclesiae, etiam autoritate domini papae facta, sunt instrumenta et transscripta authentica non pauca.

c) arg. a diuersa forma diuinum officium obseruandi.

Praeterea ad propositum principale facit, quod ecclesia Pomeranorum praedicta modo et forma regulari uiuendi et diuinum officium obseruandi utitur, ad instar ecclesiae Coloniensis, cui tamen subiecta non est, nec usque confinatur, sicut nec ecclesiae Bambergensi, per cuius episcopum instituta est, quare multo minus ecclesiae *Gnesenensi*, cui in omnibus non solum in praedictis, sed etiam tam in lingua, quam in moribus quibuslibet politicis et naturalibus discors est. Et est propositum argumentum ualidum ex eo, quod, cum in uita B. Ottonis et in chronicis communibus *Slauorum, in diuersis locis* leguntur Pomerani ab omnibus circumiacentibus nationibus christianis pluries gladio animaduersi, ut sic saltem timore gladii, iugo christianae fidei subderentur: sola tamen eos diuina respiciente misericordia tunc primum euangelizantibus acquieuerunt, quando principes eorum ex omni consilio tam nobilium quam urbanorũ ac castrensium, terrae suae religionem christiane polliceri, patriis legibus ac idolis abiectis, in se salubriter suscipere decreuerunt. Et hoc est quod scribitur in *libro III.* uitae B. Ottonis *cap. 4.*

Pomerani nullo cogente sed sponte fidem Christi suscepere.

VVartislaus dux Pomeranorum de aduentu pii Ottonis pastoris eorum admodum gauisus, rebellibus Luticensis terrae cunctis ferro ac igne deuastatis, ad uesperam, magna praeda onustus rediens, carissimum sibi patrem Ottonem, debita cum reuerentia, perducit Vznoim, ibi oportunam manendi et praedicandi quietem habeat, statimque in festo pentecostes generale principum regni sui colloquium in eodem loco condixit, ubi, conuenientibus Demminensibus aliarumque urbium proceribus, sapienter eos ad suscipiendum christianae fidei iugum prouocabat, inter alia addens haec: unanimi consilio salutis uestrae causam agite et, quali deuotione Dei seruum utrumque apostolicum suscipiatis, discernite. *His auditis principes et natu maiores oportunum huic colloquio petentes locum, diu multumque ancipiti sententia mutabundi oberrabant, praecipue sacerdotibus idolorum quaestus sui gratia contradicentibus. Sed pars sanioris consilii cum affirmaret et infinitae nimis insipientiae esse diceret, quod, cum totus orbis Romanus christianae fidei iugum subierit, se uelut abortiuos gremio ecclesiae sanctae abalienari; tandem, diuina eos praeueniente gratia et clementia, unanimiter cultum idolorum abdicarunt et baptismi gratiam flagitare coeperunt. Quo audito pastor piissimus flens prae gaudio, positis genubus gratias egit.*

Exhortatio ducis ad populum.

Deo igitur

tur mox in eadem ciuitate bonitatis principibus uniuersis, binos et binos presbyteros ad alias urbes ante faciem suam praemisit; ut populo conuersionem principum suumque aduentum pronunciarent. Haec ibi.

Autoritate imperatoria S. Otto conuertit Pomeranos.

Quod etiam autoritas imperatoris simul cum autoritate tunc praesidentis interuenerit, patet primo manifeste ex principio eiusdem capituli, quod sic incipit: *electus DEI pontifex Otto audiens, inimicum hominis bono semini superseminasse zizaniam, non est passus, Stetinenses claudicare in duas partes, domino et idolis seruiendo, sed petita benedictione a domino apostolico Honorio et gloriosissimo rege Lothario, barbarorum fines rursus adire disposuit, tam pro apostatis ad sinum ecclesiae reuocandis etc.*

B. Otto Henrico IV. imp. intimus, ob merita sua Bambergensibus commendatur.

Nec dubium, quamuis non expressum, quin *B. Otto* in prima eius praedicatione, autoritate HENRICI IV. imperatoris, praedecessoris LOTHARII regis, super praedicto negotio fidei, ita in remotis terris et in gente imperiali gerendi, ut praemissum est, licentiam habuerit. Cui B. Otto, ita familiariter dilectus fuit, ut etiam suis meritis digne exigentibus ipsum quasi unum e millibus electum, prout in *primo libro uitae* suae *cap. 5.* agitur et legitur, ecclesiae Bambergensi praefecerit. Et est argumentum ualidum adhuc ex *chronicis* communibus *Slauorum*, ubi in fine *capituli 38.* descriptis euentibus eiusdem Henrici imperatoris, sic subditur. *Nec tamen praetermittendum reor, quod in diebus illis claruit uir insignis sanctitatis, Otto Bambergensis episcopus, qui inuitante pariter et adiuuante Bolizlao Polonorum duce, placitam peregrinationem adiit ad gentem Slauorum, qui dicuntur Pomerani et habitant inter Poloniam et Oderam, praedicauitque barbaris uerbum DEI, DEO cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis, omnemque gentem illam cum principe eorum conuertit ad Deum et permanet sanctificatio laudis diuinae usque in hodiernum diem.* Haec ibi. Nec obuiat praedictis, quod hic dicitur, *quod beatus Otto a rege* Polonorum inuitatus ad officium praedicationis fuerit et adiutus, unde cum nulla potestas temporalis regis Poloniae amplior super Pomeranos annotetur, talis inuitatio non fuit, nisi ea, ad quam christianus quilibet obligatur ex dilectione DEI, quae in cultu diuino ampliando, et in dilectione proximi, quae in uerbo diuino seminando sperabatur. Nam primo pio *Bernhardo* de Pomerania propter paupertatem eiecto, ut in consequentibus latius dicetur, et ipso transeunte per Poloniam et suae eiectionis causam indicante; uerisimiliter ex gestis, quae sequuntur, quotidie creditur, quod de aptitudine B. Ottonis in collatione mutua B. Otto ipsis inciderit et sic ex charitate utriusque ad istud officium inuitatus sit et persuasus. Et huic dicto satis alludit, quod pius *Bernhardus* in primo capitulo libri uitae eius legitur, post regressum suum de Pomerania, quem Deo permittente de uoto suo minus prosperum fecerat per Poloniam, ipso rege consulto super his omnibus, quae sibi euenerunt, ad B. Ottonem pium episcopum declinasse: et B. Otto, persuasionibus piissimi *Bernhardi*, ueluti praecursoris diuini uerbi Pomeranis profuturi, acquiescens, etiam legitur ibidem, *licentia* papae et imperatoris petita et obtenta, officii euangelizandi illic gaudiose inceptasse. Nec obstat illud, quod in principio *15. capituli chronicae* communis Sclauorum, legitur, quod BOLIZLAVS *rex Polonorum confoederatus cum OTTONE imperatore tertio, omnem Slauiam, quae est ultra Oderam, tributis subiecit,* cum ipsa Pomerania per comparationem ad Poloniam sit non ultra Oderam, sed citra, inter mare Balthicum et ipsam Poloniam sita, ut patet ex terminis utriusque terrae positiue et priuatiue descriptis. Ex hoc antiquo monachi protocollo abunde constat, quod episcopatus Caminensis nec in regno Poloniae sit, nec a regibus eiusdem fundatus aut dotatus sit.

Inuitatio ducis Pomeraniae nullam arguit episcopatus Caminensis dependentiam.

Cur B. Otto prae aliis sit inuitatus.

Pomerania non fuit tributaria Poloniae.

Ergo episcopatus Caminensis est a rege Polonorum fundatus.

Wartislaus primus rex Slauorum christianus.

VVartislaus enim, primus inter christianos rex Slauiae, uti expresse uocatur a SAXONE GRAMMAT. *lib. III. hist. Dan.* fol. 212. et dux Pomeraniae, sedem episcopalem *Iulini*, in aede D. *Adelberti*, quod nunc D. Michaelis dicitur, constituit: sedem uero suam *Wolgastum* (S. Iulii augustam, a conditore, ut Helmold. lib. I. chron. Slau. c. 39. opinatur,) transtulit. Ratio cur eo loci fundaretur episcopatus, quia Iulinum in meditullio Pomeraniae situm, urbs populosa et durae ceruicis, ita ut episcopi praesentia gens aspera mansuesceret, nec ad pristinos errores rediret. Deinde ut in uicinis locis episcopus ecclesiastica eo rectius curaret. Itaque *duas* Iulini S. Otto *ecclesias* condidit, *alteram* inter moenia, in honorem *Adelberti* et *Wenceslai*, ibique primum episcopum ordinauit *Adelbertum: alteram* extra ciuitatem, in campo mirae magnitudinis et amoenitatis, in honorem principis apostolorum, quae nunc diui *Georgii* dicitur. Antiqua Slauorum chronica testantur, *Vsnaniensem* episcopatum fundasse, ut HELMOLD. inquit lib. 2. chron. c. 4. *Ille* (scilicet Wartislaus) *primus inter duces Pomeranorum, conuersus est ad fidem christianam per manus sanctissimi Ottonis Bambergensis episcopi, et ipse fundauit episcopatum Vznam* (hodie Vsedom) *et admisit*

Iulini cur primum erecta sedes episcopalis.

Duae ecclesiae Iulini.

sit cultum christianae religionis in terra Pomeranorum. Fortasse quod ob bellorum incommoda, a Danis illata, apud Iulinenses minus tuta sedes uideretur. Sed non diu hic mansit sedes episcopalis. Monasterium enim GROBE ibi statim fundatum est, ut ex uersiculis lapidi insculptis et ad Vsnamensis templi chorum translatis constat:

Grobe monasterium.

M. C. uice quarto tunc Ratiborum pius Otto
Cum patre baptizat, post Ratiborus Grobe fundat
Sacrat Adelbertus primus praesul Caminensis.

Wartislaus episcopatus Pomer. conditor ac conseruator.

Hic primaeum et originarium episcopatus Pomeranensis fundamentum Iulini factum atque iactum esse adseritur, a WARTISLAO I. duce Pomeraniae, non LYMONISLAO Polonorum rege, ut etiam erroneum scriptum reliquit Nicol. LVTINGERVS Pseudo-historicus part. VII. comm. p. 24. Nullibi enim hoc apud egregios et complures rerum Polonicarum scriptores traditum reperitur, quod dubio procul, si uerum, non omisissent. Deinde pugnat cum literis fundationum, confirmationum, pontificiarum annalibus et aliis documentis, in authentica forma conspicuis, quibus episcopatus *Pomeranensis* uocatur et Wartislaus, dux Pomeraniae, huius episcopatus *fundator* et *defensor* et *conseruator* innuitur et adstruitur. Neque solum Wartislaus hanc Pomeranorum conuersionem et episcopae fundationem fieri procurauit: sed et proprio martyrio utrumque confirmauit et approbauit, secundum communes rhytmos:

Sanguine fundata est ecclesia, sanguine creuit
Sanguine succreuit, sanguine finis erit.

Vandali enim sacrificuli, adhuc idololatrae, dolentes sibi quaestum idolorum ereptum, uarias Wartislao insidias struxerunt et, multis conatibus frustrati, sicarium quendam conduxerunt, qui se huic glorioso principi seruitio addixerat et aliquot annis fidelem operam nauauit. Tandē optimum principem uenatione defatigatum et ad *Panim* fluuium sub frondosa querco meridie recubantem, in somno proditorie gladio confodit. Princeps lethalem ictum sentiens, e somno prosiliit, sicarii et homicidae inferiorem mandibulam forti manu apprehensam euulsit et ita regicidam currens secum extinxit, eo loci, ubi postea monasterium *Stolpe*, in memoriam fratris interfecti, Ratiborus fundauit. HELM. *l. II. chron. c. 4.* Paulo aliter, *illic Ruzemarus*, inquit, *et Buggizlaus iam olim fundauerunt abbatiam, in memoriam patris sui VVartislai, qui ibidem et occisus et sepultus est.* Ita sanguis martyrum semen christianorum et

martyrio coronatus.

Stolp monasterii fundatio.

A *Sanguine Wartslai fundata ecclesia primum est.*
Felix martyr is est, quem sacra serta manet.

Fallitur ergo communis Germaniae praeceptor et historicus excellens Philippus MELANCHTON, lib. 4. chronic. ubi ait: CASIMIRVS *Ottonis suasu episcopatum condidit, in celebri emporio gentis Iulino, quo a Danis deleto, sedes episcopi translata est Caminum.* Non enim prima fundatio, sed translatio episcopatus, annis insequentibus a *Casimiro* facta est, ut infra longius. Et haec de prima episcopatus Pomeranensis fundatione.

Melanchtonis lapsus.

Iulino sedes episcopalis transfertur Caminum.

CAPVT VI.

De confirmatione episcopatus Pomeranensis.

QVoad confirmationem episcopatus Pomeranensis, INNOCENTIVS II. papa, post CALIXTVM et HONORIVM, quorum temporibns Pomerani fidem susceperunt, omnia *D. Ottbonis* acta grata et rata habuit, *Iulini episcopalem* sedem confirmauit, *Adelbertum* cooperarium pastorem episcopum praefecit et presbyteris clericisque, instar aliarum cathedralium ecclesiarum, ornauit, non Iulinensem, sed *Pomeranensem* episcopatum uocauit, in *Petri et apostolicae sedis protectionem suscepit et exemit, ut soli Romano pontifici subesset*, ut ex ipsa pontificis bulla latius constat:

B. Innocentii II bulla confirmationis episcopatus Pomeranensis.

INNOCENTIVS *episcopus, seruus seruorum Dei, uenerabili fratri* ADELBERTO, *Pomeranorum episcopo eiusque successoribus canonice substituendis in perpetuum. Ex commisso nobis a Deo apostolatus officio, fratribus nostris, tam uicinis quam longe positis, paterna nos conuenit prouisione consulere et in ecclesiis, in quibus domino militare noscuntur, suam iustitiam conseruare, ut, quemadmodū domino disponente* PATRES *uocamur in nomine, ita nihilominus comprobemur in opere. Huius rei gratia, uenerabilis frater,* ADELBERTE *episcope, tuis iustis postulationibus clementer annuimus et commissam tibi Pomeranensem ecclesiam sub B. Petri et nostram protectionem suscipimus et praesentis scripti priuilegio communimus, statuendo, ut in ciuitate VVollinensi, in ecclesia B. Adelberti, episcopalis sedes perpetuis temporibus habeatur. Praeterea quaecunque bona, quaecunque possessiones eadem ecclesia in praesentia iuste et legitime possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum, uel principum oblatione, fideliter uel aliis iustis modis Deo propitio poterit adipisci, firma tibi tuisque successoribus et illibata permaneant. In quibus haec propriis duximus explicanda uocabulis, uidelicet ciuitatem ipsam*

VVollin

VVollin cum foro et taberna et suis omnibus appendiciis. Castra haec sunt. Dymin, Trebosses, Chozk, VVollgast, Huzon, Grosswin, Pyritz, Stargard cum uillis et eorum appendiciis omnibus, Stettin, Camin cum taberna, foro et eorum appendiciis de tota Pomerania *usque ad Lebam fluuium, de unoquoque arante* duas mensuras annonae et quinque denarios, decimam, fori, *quod dicitur* Sychem. *Decernimus ergo, ut nec regi, nec duci seu alicui hominum liceat praefatam ecclesiam temere perturbare, aut eius possessiones auferre, aut oblatas retinere, imminuere seu quibuslibet fatigare molestiis: sed omnia integra conseruentur, eorum, quorum gubernatione et subtestatione concessa sint, usibus omnimodis profutura. Si qua sane imposterum ecclesiastica secularisque persona, hanc nostrae constitutionis paginam sciens, contra eam temere uenire tentauerit, secundo tertioque commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, priuationem honoris potestatisque suae patiatur, reumque se diuino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat et a sanctissimo corpore et sanguine DEI ac domini nostri IESV CHristi aliena fiat, atque in extremo examine districtae subiaceat ultioni. Cunctis autem eidem sua iura seruantibus, sit pax domini nostri IESV CHristi, quatenus et hunc fructus bonae actionis accipiant et apud districtum iudicem praemia aeternae pacis inueniant. Datum trans Tyberim, per manum Emerici S. Romanae ecclesiae diaconi, cardinalis et cancellarii, secundo idus Octobris, indictione quarta, incarnatione domini 114[illegible] pontificatus V. domini* INNOCENTII *papae secundi to. undecimo.* In hac confirmatione papali nonnulla Pomeraniae oppida exprimuntur, partim uersis nominibus, sicut etiam ab historicis communiter peruerso et manco ordine recensentur, abbate VRSPERGENSI Iohann. Anton. MANGINO in tabulis geographicis tab. 19. p. 155. Mart. CROMERO, libro 2. rerum Polonicarum. NAVCLERO uol. 2. chronic. gent. 38. Matth. QVANTO in descriptione Europae p. 8. et HONDIO in Atlant. mai. p. 250.

Vnicus tantum in tota Pomerania episcopus.

Notandum, quod omnia Pomeraniae oppida, unum duntaxat episcopum in spiritualibus recognouerunt, secus ac in Italia, ubi non habetur locus, qui episcopo caret, *c. in illis dist. 80.* PANORM. *in c. 1. no. 1. de priu. et excess.* Et haec de confirmatione primaeua.

CAPVT VII.

De translatione episcopatus Pomeranensis uersus Caminum, unde Caminensis dicitur.

Iulinum bellis uexatum

QVia uero *Iulinum* quondam nobilissimum Pomeraniae oppidum, ubi D. OTHO 22000. personas baptizauerat, uariis Danorum bellis attentatum et attenuatum fuerat, utpote anno fundationis 1128. a NICOLAO rege Danorum, et BOLESLAO duce Poloniae, teste Martino CROMERO *lib. 5. rerum Polon.* deinde anno 1171. a WOLDIMARO et eiusdem filiis plane destructum et desolatum, uti scribunt CRANTZ. *lib. 3. Vand. cap. 29.* FRIDEBORN. *lib. 1. chronici Stetinensis:* hac bellorum ingluuie commotus CONRADVS, primus episcopus, fugam adornauit et inconsultius suasit, ut incolae, incensa urbe, secum *Caminum* contenderent, uicinum trans *Diuenoam* oppidum, ubi postea tanquam ad locum tutiorem et remotiorem sedes episcopalis translata et fundata est, in aede *S. Iohannis baptistae*, et confirmata a CLEMENTE III. literis apostolicis anno 1188. VI. Idus Martii, indictione sexta, pontificatus sui anno 1. ut ex ipsa bulla constat, cuius tenorem adscribam:

ac destructum.

Clementis III. papae bulla confirmationis translationis episcopatus Pomeranensis.

CLEMENS III. seruus seruorum Dei &c. *Auctoritate apostolica sancimus et ordinamus, ut* Camini *in ecclesia* S. Iohannis baptistae, *sedes episcopalis perpetuis temporibus inuiolabiliter permaneat; similiter priuilegia, bona et possessiones eiusdem ecclesiae confirmamus. Ciuitas nempe Camin cum taberna et foro, uillis et omnibus eorum appendiciis.* Castra haec sc. Demin, Treboses, Crozbo, Wollgast, Hutznoim, Grosswin, Pyritz, Stargard, Prentzlau *cum foro et taberna et suis omnibus appendiciis: tota Pomerania usque ad Lebam fluuium cum foris et tabernis, decimam fori Sichem &c.*

Eadem continentur in *bulla innouationis* GREGORII papae XI. super translatione facta, per dominum Clementem, cuius datum est apud uillam nouam VII. Idus Iulii, anno pontificatus eiusdem Gregorii quinto, non addita anni dominici expressione. In codice prouinciali Romano MSC. uocatur hic episcopatus *Mazomensis* uel Caminensis. CAMINI nomen Vandalicum a dictione sacrum *Viti*, quae Vandalis significat *Medanau*, cuius generis pisces ibi imprimis capiuntur. Ideoque haec nominis notatio omnium uerisimilior uidetur. Nec insimiliter a *Camenicia* deriuari posset, quae significat domum lapideam, ut arcem natura loci munitam, ut e Martino CROMERO *lib. 1. de situ Poloniae* constat, qui testatur: *Habet et ipsa suum episcopum.* Vnde error historicorum quorundam Polonorum facile nasci potuit, inter episcopatum *Caminensem* Pomeranorum et *Caminicensem* Polonorum, quo correcto, corrigentur et alia. ORTELIVS

Camini nomen etymon.

Caminensis episcopatus male confunditur cum Cami-

nicensis in Polonia.

TELIVS thesauro geograph. uerbo *Chamand* et uerbo *Rugium*. VOLATERANVS p. 158. ait: *Caminum amplissima urbs, cui praesul dominatur, non minor Moguntiaco, ac tantum Romano pontifici subiectus.* Vrspergensis uel autor *Paralipom.* corrupte ponit: *Vangemen*, cum legi debeat *Iulin, Camin*, utraque quondam episcopatus Pomeranensis sede.

tiati initia.

Caminensis episcopatus initia traduntur in *uita S. Othonis lib. 2. c. 29.* ubi habet: *Et ut ueritas proferatur, multoties toto conamine eos iugiter apud se retinere moliti, dn. episcopum, ut episcopatum ibi gubernaret, ardentissime rogabant: sed ipse omnia sua uoto suo tum ordinare non potuit, sed de prudentia ducis confisus, et ex otio commisit ordinandum.* Haec episcopatus translatio Caminum uersus facta est a *Casimiro*, primo duce Pomeraniae, *Wartislai* filio, fundatore, patrono, defensore et conseruatore eiusdem, qui deuotionis ergo *arcem* siue castrum, quod Camini fere insuperabile habuit, rei sacrae consecrauit et ecclesiam cathedralem inde fieri permisit, qui adhuc uigente episcopatu uiget. Nec enim soli Romani *pontifices, sed et illustrissimi Pomeraniae duces hanc episcopae fundationem et translationem confirmarunt et priuilegiis insignibus adauxerunt*, quorum unum propter antiquitatem recensebo, super primaeua fundatione ecclesiae, cum libertate eligendi episcopum, confirmatione bonorum et exemtione ab exactionibus:

Casimirus transfert episcopatus Pomeranensis.

Castrum in ecclesiam conuersum.

Priuilegium episcopatui impertitum. Casimiri gaudium de sua conuersione et suorum

CASIMIRVS *Dei gratia dux Slauorum. DEVS omnis consolationis, per solicitudinem et fidele studium felicis memoriae* WARTISLAI *patris nostri, eduxit nos, et populum terrae nostrae de tenebris et umbra mortis, in admirabile lumen suum, ut, qui prius per idololatriam et spurcitias daemonum eramus serui satanae et populus perditionis, nunc per abluitionem baptismi facti sumus filii adoptionis Dei, populus acquisitionis, funiculus haereditatis ipsius, consecuti gratiam et expectatam gloriam cum caeteris christianis. Cogitantes itaque ut pro tanta gratia aliquid retribuamus domino pro omnibus, quae retribuit nobis, ipsi uolumus deuote idque possumus obsequium exhibere ministris eius, qui in hoc mundo ipsius beneplacitum exequuntur et in eius seruitio perseuerant, concessis nobis a Deo temporalibus honorando, ipsoque paterne fouendo, ut absque turbationis defectu aliquo super ministerio exequantur. Nos igitur* Caminensem *ecclesiam, quam pro salute nostra et parentum nostrorum in honorem domini nostri* IESV CHRISTI, beatae Mariae semper uirginis sanctique Iohannis fundauimus et in qua canonicos duximus collocandos, cum personis, tam nunc in ea Deo militantibus, quam imposterum legitime substituendis, in nostram recipimus protectionem, *liberam eis eorumque successoribus perpetuo concedentes, ut in beneficiis, quae ecclesiae suae tam in denariis, quam etiam in uillis et praediis, caeterisque bonis et commodis temporalibus, sunt collocata et imposterum conferenda,* tranquille et absque omni secularis dominii iugo uel oppressione domino famulentur, *habentes liberam electionem post decessum episcopi sui uel praelati, seu cuiuscunque canonici,* ecclesiae suae loco ipsius alium statuendi, quem dignum uiderint statuendum. *Ad instar quoque Coloniensis ecclesiae praedictis canonicis eorumque successoribus, omnem conferimus libertatem, qua in genere caeterae cathedrales ecclesiae debent temporaliter gratulari. Praeterea quaecunque bona, quascunque possessiones ecclesia eorum in praesenti possidet, uel in futuro largitione principum, concessione pontificum seu oblatione fidelium, aliisque iustis modis, Deo propitio, possit adipisci, ipsis et eorum successoribus praesenti pagina confirmamus. Ipsis quoque liberum concedimus, ut iusto titulo possideant uillas et praedia,* seu quoscunque reditus uiri nobiles terrae nostrae de suis haereditatibus eidem ecclesiae duxerint conferenda. Praeterea *decernimus, quod nullas urbium curias eorum, nulla persona, seculari munita potestate, praesumat intrare, pro exactione aliqua, uel qualibet causa molestiae hominibus ecclesiae faciendae. Volumus tamen, ut iidem homines castrum, ad quod pertinent, et pontem aedificent generalem et, si quis pro his promouendis in commune fuerint ab iisdem colligenda, ea nullatenus per secularem exactorem, sed per ministrum praepositi colligant, homines etiam ipsius ecclesiae iuri ecclesiastico, non iudicio subiaceant seculari, eosque ab omni exactione, insuper NARAZ, OSZEP, GOZTIVAE uectione uel per terram uel per aquam et domorum nostrarum aedificatione, caeterisque seruitiis et rebus dandis,* secundum morem gentis nostrae, penitus uolumus esse absolutos, *itaque solis canonicis nullique seruiant* domino seculari, sed cum *necesse fuerit ad defensionem terrae suae procedere*, sint parati intra terram ipsam, cum eam hostiliter inuaserint inimici. *Hanc igitur donationem nostram et concessionem libertatis uolumus inconcussam perpetuo ab omnibus obseruari, eam praesenti scripto sigillorum munimine confirmantes. Huius itaque rei testes sunt* Cunradus *episcopus*, Sigfridus *praepositus*, *caeterique canonici Caminenses*, Eberhardus *Colbazensis*, Henningus *Stolpensis*, Wolterus *Vsnamensis abbates*, Hermannus *praepositus Colbergen-*

Electio canonica capituli.

Immunitas episcopatus ab omni exactione

Seruitia militaria.

gensis: de laicis Barsa *uir nobilis* in Coll- A berg, Zamst *castellanus caeterique nobiles de castro* Lamgen, Priba *castellanus* in Woltzkow, Disba, Bodeni, Georg Vlurck, Radislaus Epol, *caeterique nobiles nostri castri* Dengen, circa annum 1182.

Hoc priuilegium stabilitum est per BVGISLAVM IV. et filium eius WARTISLAVM IV. anno 1308. et anno 1321. 8. Idus Mart. Confirmatum etiam per BVGISLAVM, BARNIMVM et WARTISLAVM fratres, B filios Wartislai IV. anno 1346. feria tertia proxima Mariae Magdalen. Et ipsa fundationis uerba satis indigitant praecipua priuilegii concessi capita, quorum primum est *exemtio a iurisdictione seculari.* 2) *Iura cathedralibus ecclesiis concessa confirmantur.* 3) *Liberrima eligendi episcopos potestas,* ut in ecclesia Coloniensi permittitur. 4) *In protectionem* C *ducalem recipitur.* 5) *Dotatio a nobilibus facta aut facienda confirmatur.* 6) *Liberatio ab omni exactione* NARAZ OSEZP GOETITHAE, etc.

Anno 1346.

Episcopatus Caminensis iura singularia.

CAPVT VIII.

De dotatione Caminensis episcopatus et confirmatione priuilegiorum.

DOtatio huius episcopatus ut plurimum et principaliter a *ducibus Pomeraniae* facta, inter quos WARTISLAVS primus fundator *decimas* per Pomeraniam et neo-marchiam liberaliter concessit. CRAMERVS *lib. 1. chronic. Pom. eccles. c. 32.* et *annalistae communes.* E CASIMIRVS filius arcem seu castrum, in quo ecclesia fundata est, donauit, quod priuilegium BVGISLAVS IV. et filius WARTISLAVS confirmarunt et innouarunt. BARNIMVS I. partim *decimas*, a maioribus datas, confirmauit, partim sibi reseruauit et episcopo Conrado II. districtum *Stargardensem* una cum oppido et arce assignauit, anno 1240. *non sine blandissima episcopi persuasione.* F Ita moris antiqui, ut clericus secularium bona emendicet. Anno 1248. 9. Octob. optimo Barnimo *VVilhelmus* episcopus persuasit, ut tractum *Stargard* cum nobili *Collberg* et praefectutam *Coruinum* usque permutaret: in quam permutationem etiam *Corlinum* uenisse nonnulli arbitrantur. Sic aurea aeneis permutanda, G et quia duplex funiculus fortius ligat, emtionis titulum addiderunt et illustrissimo BARNIMO *1500. marcas* soluerunt, circa annum 1276. Quid dicam de exceptione doli, quem ecclesiastici minus ecclesiastice et conscientiose in-

decimas.

Stargardensis districtus assignatus episcopatui.

priscus mos clericorum.

Anno 1248.

Exceptio doli ominose inserta

seruerunt. Huius oppidi donationem BVGISLAVS filius et Wartislai nepos confirmauit anno 1321. Donauit eodem anno et uillam *Granstow* Bugislaus IV. proprietatem uillarum *Soldin* et paruae *Stensow*, alias *Rauensberg* 1277, anno 1279 proprietatem uillae Beggerou nono Septembris anno 1281. medietatem uillae *Koselitz.* Sicut et uillam Burrentis in insula *Gustrow*, cum aquarum tractibus pascuis et paludibus: de qua Matth. QVADVS, *Calchou. nom. 8. capud Caminum insula est* CHRISTOA.

Anno 1321.

Granstovv, Soldin, Stensovv 1277. 1279.

Koselitz.

Gustrovv.

Hae concessiones a subsequentibus Pomeraniae ducibus diuersimode confirmatae sunt, utpote WARTISLAO anno 1321. 8. Idus Martii, et huius filiis Bugislao, Barnimo et Wartislao 1346. Wartislaus ipse uillam pro augmento diuini cultus liberaliter concessit, anno 1321. Et paulo post *Conradus a Mandurel* partem suam in praedicto pago uendidit anno 1368. Deinde *Otto* et *Vartislaus*, nec non Barnimi filius eiusdem Othonis, dono gratuito erogarunt proprietatem uillarum *Fritzou*, *Radauke* et *Schartou* anno 1321. Hoc temporis bellum satis acre inter illustrissimos Pomeraniae duces et marchiones Brandenburgenses, OTTHONEM et filium fratris D sui WOLDEMARVM, subortum est, quo terra Caminensis adeo deuastata et turpiter polluta fuit, ut episcopi et canonici unanimiter de translatione sedis inter se cogitare et tractare inciperent. Sed Dei gratia bello bellissime finito, *Bogislaus* et filius *VVartislaus*, duces Pomeraniae, omnium dioeceseos Caminensis bona, a praedecessoribus collata, non solum confirmarunt, sed et propriis uocabulis expresserunt, et ab omni exactione siue precaria exemerunt, utpote *Soldin*, *Grabow*, *Pruzenow*, *Strefow*, *Granstow*, magnum et paruum *Luchtentin*, *Pistekow*, *Namin*, *Kalant*, *Zelin*, *Niclas*, *Wostentin*, *Borrentin*, *Rosenitz*, *Köselitz*, *Tumbur*, *Dreuitz*, *Bussentin*, *Pempelow*, *Reuenow*, *Darsow*, *Polchow*, *Gristow*, *Radancke*, *Kussim* et alia eiusmodi. Anno domini 1308. Wartislaus etiam *iurisdictionem* ciuilem *colli* et *manus* anno 1321. 8. Idus Martii concessit.

1321.

1346.

1368.

Fritzou, Radauke et Schartou.

Bellum inter duces Pomeraniae et marchiones Brandenb.

Soldin, Grabou, Pruzenovv, Strefovv, Granstovv

Iurisdictio colli et manus.

Haec egregia episcopatus Caminensis dotatio incrementum successiue accepit diuersis dignitatibus, canonicatibus, praebendis, uicariis et beneficiis, priuilegiis, bonis, emolumentis, iuribus, possessionibus, concessionibus, donationibus et piis largitionibus, ut ex diuersis literis et monumentis plenius constat, quae WARTISLAVS iunior, *Bugislaus* et *Barnimus* fratres, Dei gratia Stetinensium, Slauiae, Cassubiae, Pomeraniae duces et principes Rugianorum, con-

Brandenburgenses dotarunt Caminum.

confirmarunt anno 1387. Sicut et concessionem WOLDEMARI *marchionis Brandenburgici*, super terra *Nesth* anno 1309. et castrum *Tharbus*, quod ALBERTVS OTTHO et CONRADVS fratres marchionis Brandenburgici restituerunt, anno 1280. idem castrum et ciuitatem *Neugarden* cum oppido *Germitz* anno 1298. quod OTTO dux Pomeraniae redemit, anno 1305. Contulerunt etiam praedicti marchiones 13. mansos in uilla *VValmero*, anno 1283. in restaurationem 20. tabularum, quae episcopo annis singulis dare tenebantur. Sed quid omnes omnium ducum largitiones, concessiones et dotationes ad longum recensebo? OTTO et BARNIMVS Dei gratia duces Slauorum, Cassubiae et Pomeraniae atque domini Stetinenses, totam Pomeraniam *ad episcopatum masculis haeredibus deficientibus* transferre et infeudari uoluerunt ordinatione testamentaria anno 1320. At ista donatio siue dotatio extra communes liberalitatis terminos, contra dispositionem iuris currere uidentur, nec unquam in usu uenit, neque Deo uolente siue conditionem prohibente unquam ueniet, ut in simili HOTOM. *illustr. quaest.* 1. decisionem facit ex L. ult. C. de praedict. curial. Hinc illi, qui reipublicae commodo magis, quam libertatem ecclesiae et ecclesiasticorum attendunt, res immobiles, ne dicam integros ducatus, in ecclesiasticos transferri prudenter uetant, ne, omnibus huiusmodi bonis ad ecclesiasticos peruenientibus, tandem respublica necessariis collationibus et neruis destituatur. BODIN. *lib. 5. de republ. c. 2.* POLYD. VIRGIL. *lib. 7. histor.* Ant. ROBERT. *2. rer. iud. 2.* THVAN. *lib. 3. histor. fol. 79.* per Authen. ingressi C. de SS. eccles. ibi ultra modum ditauit ecclesias et monasteria. Crescentibus ita bonis creuit etiam aemulatio, discordia, contentio inter illustres Pomeraniae duces et episcopos, *quod contra* Bugislaum *VIII. Sophiam coniugem et* Bugislaum *IX. filium* reliquosque praetensos detentores castrorum *Masow*, *Poluow*, *Arnshausen*, *Gülzou* et *Bublitz* brutum fulmen excitarunt et *bannum imperiale* impetrarunt, sub poena mille marcarum auri puri anno 1434. Sed hi duces etiam catholici fulminales eiusmodi literas parum curarunt, non solum quia sub- et obreptitie extractae fuerant, *sed et episcopatus ab omni imperatoris iurisdictione exemtus*, ne quid SIGISMVNDI aduersus clerum nimium fauorem et aduersus principem laicum consanguineum, utpote ex sorore *Elisabetha* in Pomerania natum, nimium feruorem animaduertam. Haec controuersia tandem amicabiliter composita, ita, ut episcopi et capitulum, illustres Pomeraniae duces, patronos, fundatores, conseruatores et protectores recognoscerent atque consueto debitae deuotionis affectu prosequerentur sicut haec concordia inita est inter BVGISLAVM ducem et HENRICVM episcopum *Belogardi* anno 1304. Renouata inter OTHONEM et WARTISLAVM duces Pomeraniae, nec non CONRADVM IV. Henrici successorem, *Tanglamii* anno 1321. ubi haec uerba: *praefatum uenerabilem patrem dilectum et specialem nostrum et omnes et singulos suos successores, una et ecclesiam Caminensem et personas cum omnibus bonis ad eam pertinentibus, tam nobilibus quam immobilibus, omnibus et singulis, cuiuscunque conditionis aut ualoris fuerint*, in NOSTRVM et NOSTRORVM SVCCESSORVM et HAEREDVM PROTECTIONEM, DEFENSIONEM et TVTELAM *perpetuam recepimus et recipimus per praesentes ett.* Iidem *Ottho Wartislaus* et *Barnimus* coniunctionis uinculum et perpetuae pacis unionem inierunt et promiserunt Conrado his uerbis: *in omnibus suis necessitatibus et contra quoscunque, cuiuscunque conditionis, status aut praeminentiae uel dignitatis fuerint, eundem et Caminensem ecclesiam totis nostris uiribus in perpetuum defendendo. Gryphiswaldae* anno 1321. Restaurata est haec concordia s. liga inter ELISABETHAM *Bugislai*, BARNIMI et *Wartislai* matrem, nec non FRIDERICVM episcopum, anno 1330. die Luciae et Neo-Tretouiae anno 1334. ubi haec uerba: *caeterum dictus dn. episcopus aut eius ecclesia nullam unionem uel confoederationem cum aliquo etiam quorumcunque post hanc diem faciet, nisi de nostro consilio fecerit et consensu.*

Neugarden

Walmen,

Ducatus totus ad episcopatum uoluit transferri.

Nimia liberalitas in clericos taxatur.

Contentio principum cum episcopis.

Duces Pomeraniae patroni et protectores episcopii Caminensis.

In specie quoad BVGISLAVM episcopum Caminensem concordia inita est inter fratres *Wartislaü* et *Barnimum*, duces atque ecclesiam Caminensem, anno 1387. tandem omnimodo sopita lis est inter *Bugislaum X.* et capitulum, quod erroris poenitens banni absolutionem promisit anno 1436.

Lis inter episcopum et ducem sopita.

Nec illustres Pomeraniae duces hunc episcopatum tantum fundarunt, dotarunt, defenderunt sed etiam spontanee, non coactiue, *iuramentum super conseruatione libertatis ecclesiae praestiterunt*, uti *Bugislaus* et *VVartislaus* anno 1340. et *Barnimus*, anno 1356.

VVartislaus et *Ericus* duces Pomeraniae similes unionis literas reliquerunt et omnia omnium praedecessorum suorum priuilegia confirmarunt, anno 1452. Sicut et *Bogislaus* Pomeraniae monarcha, respectu fidelitatis et officiorum, ab episcopo et capitulo praestitorum, confirmauit omnia et singula antecessorum ducum priuilegia anno 1490. denique *Geor-*

Confirmationis priuilegiorum de anno 1452.

de an. 1490.

Georgius et *Barnimus* haec eadem episcopatus priuilegia eodem modo confirmauit et approbauit anno 1524. [*de anno 1524.*] Haec illustris illustrissimorum ducum Pomeranorum dotatio atque donatio, in episcopatum Caminensem collata, non fuit mutata, immutata religione, sed potius haereditariis pactis constitutum inter *Barnimum* et *Philippum*, ut episcopatus una cum praelaturis, canonicatibus et praebendis integer conseruaretur anno 1532. [*de anno 1532. post reformationem.*] sicut hucusque integer conseruatus est, recepta solummodo religione et confessione Augustana, et confirmatus a *Johanne Friderico, Bogislao, Ernesto, Ludouico, Barnimo* et *Casimiro* anno 1569. nec a praesentibus illustrissimis Pomeraniae ducibus praedicta maiorum priuilegia, episcopatui liberaliter concessa, nullatenus infringuntur, sed illaesa atque sancta conseruantur. Haec de dotatione ab illustrissimis facta. [*Donationes nobilium de Heidebracke.*] Inter nobiles *Henningus* miles et *Bertramus* famulus, fratres *de Heidebrake*, praesentarunt castrum *Dumetzin* et episcopos quietarunt ab omni impensione anno 1303. [*anno 1303. Gulzo castrum emptum.*] Castrum *Gülzo* coemit HENRICVS episcopus a nobilibus *Smelingis* et *VVedelstediis*, exsoluto 1200. marcarum pretio, anno 1304. [*1304.*] *Arnoldus Ramele* uendidit episcopo *Friderico* uniuersa sua bona feudalia et haereditaria, quae habuit et possedit ultra Seuinam. Anno 1306. [*1306.*] Henningus Dubislaus et Barnimus, dicti *de Erckstede* uendiderunt canonicis et ecclesiae Caminensi aliquot mansos in uilla *Bismarck*. [*Mansi in Bismark.*] Anno 1324. *Henningius Krankspare* uendidit episcopo Philippo arcem *Massou* cum pagis, [*arx Massou cum pagis.*] *Byzecker*, *Kralgecke*, *Nigemüble*, *Nassou* et Steterou an. 1370. In quo contractu episcopus promisit *Colbergensibus* et *Cussalinensibus*, se arcem demoliturum neque permissurum, ut clausurae in fluminibus *Persante* et *Raddudge* reaedificentur. [*Molzani fundatio praebendae capitularis 1424.*] *Ioachimus Moltzan* archidiaconus Dyminensis ac iuris doctor et camera apostolicae per Bremensem prouinciā ac Caminensem, Verdensem, Schlesuicensem ciuitates et dioeceses debitorum collector generalis, nouam praebendam fixam et capitularem fundauit anno 1424.

Inter oppidanos *Iohannes Abteshagen*, proconsul in *Treptou*, uillam *Nickou*, [*Nikou uilla empta, Sleuin, Raual.*] emptam a Nicolao *Ninchovven*, cum pertinentiis, tertia parte in *Sleuin* et taberna *Raual*, uendidit canonicis Caminensibus 600. aureis Rhenanis, cum consensu *Bugislai magni* anno 1490. Alias capitulum siue ecclesiam Caminensem illustrissimi Pomeraniae duces similiter dotarunt et episcopi de bonis sibi largiter concessis matrem omnium aliarum dioeceseos ecclesiarum et sponsam suam nō immerito cohonestarunt et locupletarunt. In hac sunt *quindecim praebendae maiores*, fixae et capitulares: [*Quindecim praebendae maiores fundatae a ducibus Pomer.*] si plures reperiantur, de gratia dominorum canonicorum factae sunt, ideo possessoribus defunctis et ad alias praebendas discedentibus, ad bona communia deuoluuntur. Ita statutum est a primaeua fundatione ecclesiae. Prima inter praebendas uocatur *S. Iohannis* et ad structuram pertinet, [*Praebenda S. Iohannis.*] cui quilibet possessor defunctus unius anni reditus debebit et adhuc debet. Altera ad episcopum: tertia ad praepositum: quarta ad decanum spectat. Reliquae inter reliquos canonicos aequabiliter et amicabiliter distributae fuerint. Hodie *collatio* fieri solet atque debet ab illustrissimis Pomeraniae ducibus, [*Collatio praebendarum a quo fiat et quibus.*] uti primaeuis fundatoribus, in nobiles qualificatos et *doctores*, *aequiparatos* secundum pacta haereditaria anno 1569. *Demnach wollen wir zu ieder Zeit, wenn dignitates, praebendae oder canonicate erlediget etc.*

Nam praepositurae Bugislaus, Leotitiae et Pomeraniae dux, nec non frater *Casimirus*, castrum *Lubbini* [*Lubbini castrum donatum a ducibus.*] cum pertinentiis, uillis, agris cultis et in cultis, pascuis, syluis, aquis et clausuris liberaliter contulerunt. Quod priuilegium *Barnimus* et *VVartislaus* confirmarunt anno 1243. sicut et *VVartislaus* anno 1321. Nec non *Bugislaus*, *Barnimus* et *VVartislaus* fratres anno 1356. Thesaurariae siue custodiae Otto, Wartislaus et Barnimus uillam *Damnitz* [*Damnitz uilla.*] attribuerunt, cum pertinentiis anno 1308. quod anno 1321. renouarunt atque confirmarunt. OTTO praeposituræ *Diminensi* uillas *Lutzeran* et *Wurstefeld* appropriauit anno 1321. et etiam antea Wartislaus uillam *Wusterhusen* [*Wusterhusen.*] archidiaconatui Vsnaniensi. Anno 1303. [*Archidiaconatus Pomeraniae constituti.*] archidiaconatus *Caminensis* s. praepositura maiora 2. archidiaconatus *Dymenensis*, 3. archidiaconatus *Vsnamensis*, 4. archiadiaconatus *Stetinensis*, 5. archidiaconatus *Stargardiensis*, quorum postremus thesauriae est incorporatus a SIFRIDO episcopo anno 1440. Idem Henricus archidiaconatum *Stolpensem* constituit et anno 1304. Sifridum de *Rhibou* per annulum inuestiuit. Haec obiter.

Omnia capituli bona *Otto*, *Wartislaus* et *Barnimus*, Othonis filius, non solum confirmarunt, sed et propriis uocabulis expresserunt, ut *Soldin*, *Grabou*, *Grambzon*, *Strissou magnum*, *Strissou paruum*, *Luchtentin*, *Pustekow*, *Schonewald*; *Cussin*, *Nausin* cum *stagno*, *Warslaufhagen*, *Collermanshagen*, *Calort*, *Sickur*, *Wussentin*, *Nostenitz*, *Köselitz*, *Pemplow*, *Bussentin*, *Renenow*, *Zarsow*, *Polkow*, *Wrisauw et undecim mansi* in uilla Raddauke, Doemnitz, anno 1381. Ne quid adiiciam, de diuersis uicariis a diuersis episcopis, ca-

(Nn) no-

nonicis, nobilibus et ciuibus fundatis: quorum memoria ut pie recolatur, non impie nomina et tempus fundationis recensebo.

Vicariae fundator. Anno 1383. PHILIPPVS episcopus Caminensis uicariam fundauit, reditibus e uilla *Karentze* assignatis (*Fridericus* ab *Eickstedt* episcopus incepit fundare et saepius transferre reditus anno 1336.) quam *Martinus* successor mensae suae incorporauit. IOHANNES episcopus Gardensis tres uicarias fundauit anno 1432. quarum ultimam *Benedictus* ad organa deputauit anno 1489.

Inter canonicos, nobiles et plebeios utriusque sexus uicarias fundarunt et ius patronatus aliquot uicibus retinentes, capitulo donarunt, utpote *Iacobus Prutze* Scholasticus; anno 1322. cuius reditus consules *Belgardenses* de *pyxide ciuitatis* exsoluant, secundum tenorem priuilegii. Gottfridus decanus Collbergensis contulit 3. mansos in *Volcecau* anno 1324. *Iohannes Erthmarus Seefurth* ciuis Colbergensis uillam *Szicher*, prope Gryphebergam, in feudum a capitulo possedit et ex reditibus uicarias constituit anno 1359. *Hermannus Snatou* testamento quid legauit anno 1396. *Theodoricus Sassen* *Capella Caminensis et altare fundata.* Caminensem *capellam* et *altare* fundauit anno 1350. Cui Conradus *Beuenhusen* aliquot reditus consecrauit anno 1383. Nicolaus *Schrieuer* uicarius Colbergensis anno 1391. *Walpurgis* relicti Henrici *Schefferten*, ciuis Caminensis, anno 1390. Iohannes Molner de *Cussalin* anno 1394. Iohannes *Ludekug* presbyter in noua *Treptou* anno 1395. *M. Nicolaus Wodarch* rector scholaris in Cammin anno 1395. Has tres uicarias ordine praecedentes IOHANNES episcopus et dux *Oppeliensis* confirmauit. Ergo ad episcopatus dignitatem maxime peruenit, de quo nonnulli dubitant. *Engelcke Thobrinck* oppidanus Cüssalin anno 1397. Bernhardus *Legatum pro comparanda cera.* *Berser* reditus legauit, ad comparandam singulis annis ceram pro luminari uno, quod ante corpus Christi, iuxta summum altare, in choro Caminensis ecclesiae, uersus septentrionem in pelui pendeat et die nocteque indesinenter ardere debeat. Hoc legatum NICOLAVS episcopus confirmauit anno 1402. *Berserus Salou* uicariam fundauit anno 1406. Eodem anno *VVoldecke*, Ioh. Fribus, consulis Camin. relicta, reditus assignauit. *Henningus Lanche* presbyter Caminensis anno 1409. Eodem anno *Iohannes Knochenbauer* uicarias fundarunt, M. *Iohannes Lauenköper* archi-diaconus Dymin. anno 1427. *Henricus Lipel* presbyter Collbergensis anno 1425. et 1430. *Bernhardus Knibe* et *Catharina*, *Ludouici Schönebecke* relicta anno 1434. *Ludolphus Kule* pro-consul Caminensis anno 1434. *Henningus de Dossa* uice-dominus binas uicarias instituit et 4. mansos cum molendino in *Lettenin* et 3. in *VVarnitz* legauit anno 1437. *Nicolaus Darsow* de bonis suis contulit anno 1444. *Bertholdus* et *Otto* fratres, dicti *Arendt* ciues, Camin. 1454. *Andreas Borcka* archidiaconus Dymin. an. 1460. Eodem anno consulatus Caminensis liberalis extitit, *Petrus Garim*, uicariam instituit, quam HENNINGVS episcopus confirmauit 1460. *Iacobus* STYMEKE uicarius nouam uicariam fundauit anno 1481. *Nicolaus Rauen* et *Bernhardus Plötze* Camin. dotarunt anno 1482. Eodem anno *Vlricus Westral.* decanus uicariam fundauit, cui *Martinus Keinerer* et *Iohannes Slutow* consules Caminenses quasdam domunculas appropriarunt anno 1487. Seniores et operarii artis sutoriae in Camin anno 1486. *Bartholdus Mildebrade* uicariam quandam adauxit anno 1495. Eodem anno *Hermannus Rossebade* consul Cuslin. Vicariam *Ioachimus Iordan* scholasticus Colbergensis ultimo dotauit anno 1500.

Claudite iam riuos pueri, sat prata biberunt. Hucusque de dotatione episcopatus Caminensis, canonicatibus, praebendis, uicariis, concessionibus et piis largitionibus, quibus pontifex Romanus ne teruncium addidit: multo minus sacra Caesarea maiestas aliquid liberalitatis exhibuit, sed soli Pomeraniae duces una cum suis subditis fidelibus et religiosis episcopatum et capitulum fundarunt, fundatum aedificarunt, aedificatum dotarunt, dotatum hucusque conseruarunt et ulterius conseruabunt, donec stet gloria GRYPHI. Ergo indubitate et infallibiliter uel ipse Aristarchus et nouus imperii turbator concludet, quod soli Pomeraniae duces sint ueri et meri huius episcopatus patroni, domini superiores DEFENSORES, protectores, conseruatores et manutentores; suspensa summi pontificis iurisdictione et declinata sacratissimi imperatoris praetensione, qua exemtus est episcopatus et *Adelbertus*, peregrinus ne glebam quidem in Pomeraniam attulit, sed omnia, uti demonstratum, ab illustrissimis Pomeraniae ducibus obtinuit. *Caminensis episcopatus nihil debet imperatori aut pontifici.*

CAPVT IX.

De exemtione episcopatus Caminensis.

EXemptio huius episcopatus et capituli duplex est *generalis* et *specialis*. Generalis ab initio concessa uidetur per INNOCENTIVM II. papam, qui saepe dictam ecclesiam nouiter instauratam Pomeranensem tunc nuncupatam, sub B. Petri, sanctaeque *sedis apostolicae protectionem suscepit et exemit*, ut expresse in *Exemptionis generalis ratio commentitia.*

matri-

matricula Caminensi legitur. Id quod factum an. 1140. Ratio et occasio huius exemtionis *ridicula*, ne dicam superstitiosa assignatur a Nicolao *Leutingero* part. VII. commentariorum, quod Innocentio IVto. pontifici Romano magna intercesserit familiaritas atque coniunctio cum *Engelrico Daniae rege in academia Parisiensi*. Nam cum ad dignitatis pontificiae culmen ascendisset, ut recoleret, ad regem crucis Christi particulam, cum aliis reliquiis sacris, beneuolentiae ergo perferendam decreuit per legatum, qui a *Suentopoldo* captus, dissimulanter, paucis consciis, foedo carceri inclusus est. Tunc forte episcopus Caminensis, ducis consobrinus, locum praeteriens accinentem audiuit: *salue regina*: sagaciter igitur inuestigatum intercessione sua liberauit. Hinc pontifex *Romanus episcopatum illum nulli alienae*, nec quidem *Gnesnensis* censurae ecclesiasticae obnoxium aeterna sanctione esse iussit, ecclesiamque Caminensem *liberam* et *exemtam* pronunciauit, *quae solius pontificis Romani* autoritatem sequeretur. In capite *Barbarae*, quod regi amicitiae ergo donabat, haec erant literis aureis notata: INNOCENTIVS *pontifex maximus fratri et filio Engelrico hoc munusculum sacrum, Dei uirginis Barbarae caput, ut regi catholico transmittit*. Huc usque LEVTINGERVS. *At multa occurrunt*, quae dictam exemtionis rationem et occasionem infringunt, *utpote quod ab initio episcopatus fuerit exemtus secundum* matriculam et historiam, qua ADELBERTVS primus episcopus WARTISLAVM fundatorem et Ratiborum dominos suos uocat, sicut et reliqui episcopi *Cunradi* tres, *Sigefridus*, *Sigeuinus* et *Wilhelmus* debita deuotione sua seruitia et officia exhibuerunt. Deinde nullus a primo Danorum rege DAN usque ad praesentem CHRISTIANVM IV. heroem laudatissimum, inter 107. reges, qui *Engelicerus* uel *Engelricus* fuit dictus, nisi forsan *Ericus* sit intelligendus. Denique Caminensium episcopus ducis consobrinus non nominatur, nec eo temporis existere potuit, quo *Suantopoldus* dux Pomeranorum bellicosissimus uixit an. 1242 et grauissimum bellum cum Teutonico cruciferorum ordine gessit, cui INNOCENTIVS IV. papa abblandiens, legatum misit, episcopum Mutinensem *Guilhelmum*, qui postea pontifex factus *Alexander IV.* dictus est, ut motus bellicos bellissime componeret. Dux uero animaduertens latentem in herba anguem, se suosque uiriliter defendit, ut ex ipsis Poloniae scriptoribus aliquantum iniquioribus uidere est Mart. CROMERO l. 8. Rerum Polonicarum, Alex. GVANGVINO, quibus accedit Samuel NEOGEBAVER amicus noster *lib. 3. hist. Pol.* et M. Caspar SCHÜTZ *lib. I. chron. Pruss. p. 39.* ubi refert ex monumentis Oliuae monasterii quondam Pomeraniae.

Postea uero circa annum domini 1243. tempore coronationis INNOCENTII papae IV. humani generis persecutor, apostata ueritatis, pacis et concordiae inimicus, diabolus grauissimam inter ducem *Suantepoldum* et fratres de Prussia excitauit, permittente domino, discordiam, quae fere ad annos XI. stetit.

Ceterum de commentitia episcopalis exemtionis ratione ne uerbum quidem, nisi quod de reliquiis S. Barbarae in castro *Sartouitz* repertis, mentio fiat. NAVCLER. p. 929. et M. Casp. SCHVTZ in *in chron. Pruss.* Verior ergo et euidentior exemtionis ratio, quod a tempore fundationis, confirmationis et dotationis primaeua huius episcopatus *illustrissimi Pomeraniae duces nullum superiorem in temporariis recognouerunt*, *nisi solum Deum et a Deo concessas prouincias* manu regia *gubernarunt*, *usque ad annum 1181. posteaquam* WOLDEMARVS *rex Daniae et* HEINRICVS LEO, *coniunctis uiribus Pomeranos inuaserunt, et re infecta discesserunt*, ut ex HELMOLD. *lib. 2. cap. 5. et seqq.* CRANTZ. *lib. 5. Vandal. c. 32.* et aliis patet historicis, qui addunt de HENRICO LEONE: *Notate principes exemplum hoc, cum dux hic excidisset e gratia Caesaris, a VVoldemaro rege etiam derelictus est, cuius amicitia tamen plurimum innitebatur ac confidebat. Ob id autem quandoque principes magnos Deus deiicit, ut caeteri discant, ne in simile aliquod prolabantur.* FRIDERICVS enim, I. cognomento barbarossa Lubecae Henricum Leonem obsedit, uicit et coegit, ut canem humeris portaret, *per mille passus*, dicente Conrado RITTERSHVSIO in *orat. de Frid. barbaross. p. 32.* et HELMOLD. *lib. 2. cap. 7.* in pr. *Gloria patitur inuidiam.* Hac in obsidione praedictus imperator *Pomeraniae duces in castra uocauit, foedus pepigit, et ob praestitam fidelem operam in ordinem senatumque principum S. Romani imperii cooptauit*, *et summam ducum dignitatem*, datis solenniter aquilis, in praesentia totius exercitus obtulit, neque quicquam de praeeminentiis, dignitatibus, episcopatibus, aut aliis competentibus iuribus minuit, adeo, ut, quod SAXO *grammaticus lib. 15.* dicit: *Veterem atque haereditariam patriae libertatem, uanis atque fucosis dignitatum titulis uenditarunt*, de suprema libertate intelligendum sit, intermediam sicut electores et alii principes sibi reseruarunt. Alb. CRANTZ. *lib. 6. Vand. c. 14. in pr. et fin.* legatur. Hinc ipse Aristarchus et nouus imperii turbator indubitate concludat, quod illustrissimi Pomeraniae duces, religio-

Verior exemtionis ratio.

Henricus Leo κυνόφορος.

ligionem per se, et omnia per Caesarem aut pontificem introduxerint, introductum episcopatum confirmarint, confirmatum per se et omnia per pontificem aut Caesarem dotarint, diu antequam S. Romani imperii duces creati fuerint.

Vicini archiepiscopi ecclesiam Caminensem sibi subiicere laborarunt.

Hoc respectu summi pontifices hunc episcopatum ab initio exemerunt: at circumuicini episcopi, quorum gratia rara est, aut inuiderunt aut illubenter uiderunt nouam uoui episcopatus exemtionem. Ideo *archiepiscopus Gnesnensis* anno 1321. ad suum molendinum siue primatum episcopam trahere uoluit: archiepiscopus *Magdeburgensis* ad suum archiprimatum: archiepiscopus *Bremensis* ad suam dioecesin, adeo ut CHYTRAEVS *lib. 31. metropol.* non dubitet Bremensi adscribere. Sed ignari forsan huius exemtionis, deuiarunt, aut cupiditate adducti alienum ad suum iniquiores transferre uoluerunt: quibus omnibus et singulis CVNRADVS IV. Caminensis episcopus egregie contradixit et deduxit in curia Romana *exemtionem huius episcopatus primaeuam*, simulque sententiam obtinuit a IOHANNE pontifice latam, ut episcopatus denuo eximeretur, nec episcopus ullum primatem aut archiepiscopum recognosceret. AENEAS SYLVIVS postea pontifex PIVS II. testatur in sua Germania c. 30. hunc Caminensem episcopatum exemtum esse. Hac non procedente uia, praedicti brachium seculare implorarunt, partim *regis Poloniae* CASIMIRI, qui decimam omnium ecclesiasticorum prouentuum et redituum in *Gnesnensi*, *Cracouiensi*, *Posnaniensi*, *Cuiauensi*, *Plocensi*, *Lubecensi* et *Caminensi* ciuitatibus et dioecesibus sibi uendicauit et obtinuit, contradicentibus uero solis et unis *Pomeranis*.

Clementis papae noua exemtio.

Ita a CLEMENTE papa decisum fuit anno 1356. uerbotenus: *quodque postmodum pro parte dictorum episcopi Caminensis et praelatorum et personarum ecclesiasticarum dictarum ciuitatum et dioecesis Caminensis coram nobis expositum, quod licet ecclesia Caminensis eidem immediate subiecta et etiam ciuitas et dioecesis CAMINENSIS non in regno seu de regno Poloniae consisterent, praefatus tamen archiepiscopus Gnesnensis eundem episcopum Caminensem, et omnes de capitulo ipsius ecclesiae Caminensis, nec non* personas ecclesiasticas *quascunque* exemtas, *et non exemtas, reditus et prouentus ecclesiasticos in dictis ciuitate et dioecesi Caminensi obtinentes monuerat, ne ipsi in praefatis terminis eandem decimam persoluerent,* Reinige Pfenning oder Petrinische *quasi nummum S. Petri* (de quo POLYDORVS VIRGILIVS *lib. 4. de Angl. p. 372.* et frater Magnus de Stargardt in protocollo.)

CASIMIRVS Boleslai II. filius in monasterium Cluniacense detrusus erat: quem subditi ad fastigium regni cum promouere uellent, non solum receperunt tonsuram rotundam, uestium amplitudinem, temporaneam carnium abstinentiam, sed etiam censualem S. Petri nummum anno 1046. quo tempore duces Pomeraniae cum gente sua sub infidelitate laborantes nullo modo huiusmodi censum S. Petri (Petrinichen) *persoluerunt; ergo multo minus ad decimam a rege postulatam obligati fuerunt, de omnibus reditibus et prouentibus ecclesiasticis. Quae quidem solutio decimae, absque scandalo principum illarum partium, in quorum districtibus ecclesia praedicta Caminensis consistit, ac sine periculo ipsius ecclesiae nequibat sortiri effectum. Ac propterea dictorum episcopi et capituli CAMINENSIS ac praelatorum et personarum ecclesiasticarum, ciuitatis et dioecesis Caminensis praedictorum nobis humiliter supplicarunt, ut prouidere eis super his de oportuno remedio dignaremur. Nos uolentes huiusmodi scandalis et periculis salubriter obuiare, autoritate apostolica declaramus, nostrae intentionis tempore, concessionis eiusdem decimae dicto regi factae, seu ex tunc nequaquam fuisse, nec esse, quod concessio dictae decimae seu literae praefatae nostrae uel processus se extendissent aut extenderent ad episcopum et capitulum Caminense, ac praelatos et personas ecclesiasticas dictarum ciuitatum et dioecesis Caminensis praedictos, quoad reditus et prouentus, quos in eisdem ciuitate et dioecesi Caminensi obtinent, ut praefertur. Nisi ciuitas et dioecesis praefatae in regno essent, seu de regno existerent Poloniae praelibatae. Cum autem, (sicut eorundem, episcopi praelatorum et personarum ecclesiasticarum dictarum, et dioecesis CAMINENSIS iterata non sine querela nobis insinuatio patefecit,) praedicta ciuitas et dioecesis Caminensis in regno Poloniae non existant, ipsisque episcopo et praelatis et personis dictarum ciuitatum ac dioecesis Caminensis, occasione dictae concessionis, post et contra declarationem nostram huiusmodi, multa damna, molestiae ac iniuriae sint illata, ac similia inferri dubitent in futurum: pro parte ipsorum nobis humiliter supplicatum, ut prouidere eis super his paterna diligentia*

gentia curaremus. Ne igitur ex apostolicae sedis gratia eidem regi, ut praefertur, concessa, praefati episcopus praelati et personae dictarum ciuitatum et dioecesis Caminensis, contra iustitiam praegrauentur uiolenter, eos de opportuno remedio prouidere, discretioni uestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus uos, uel duo uestrum, per uos seu alium, seu alias uocatis, qui fuerint B *euocandi, si praemissis ueritas suffragetur, eisdem episcopo, praelatis et personis dictarum ciuitatum et dioecesis Caminensis, facientes super huiusmodi damnis, molestiis et iniuriis iustitiae complementum, non permittatis, eos occasione dictae concessionis, contra declarationem nostram huiusmodi, quomodolibet molestari. Contradictores quoslibet* C *et rebelles, cuiuscunque praeeminentiae, dignitatis, status, ordinis uel conditionis extiterint, autoritate nostra per censuram ecclesiasticam appellatione proposita compescendo.*

Huius concessionis adspectu et respectu nec non habita fundationis ratione, antequam Pomerania sacro Romano imperio obnoxia fuit, D *diui imperatores nihil iuris in hoc episcopatu praetenderunt aut praetendere potuerunt, nisi quod VVenceslaus imperator Iohannem cancellarium suum obtrudere uoluit*, quem nonnulli *Hanneum* seu *Hinconem* Bohemi uocant, sicut et pontifex maximus *Iohannem* Wilcken praesentauit, sed illustrissimi Pomeraniae *duces et capitulum* E *Caminense* neutrum admiserunt, postulato interea BVGISLAO octauo BVGISLAI V. filio, ut episcopatum administraret. Vitiosa igitur inuestitura, quam de facto attentauit, et *Iohannem* principem suum et episcopatum principatum uocauit, sicut et *Sigismundus* in literis Brachii secularis, modo declaretur, ut HELMOLD. *lib. I. chron. c. 4.* declarauit et F episcopos principes coeli uocauit. Deinde WENCESLAVS non fuit coronatus, sed abrogatus imperio, et carceri inclusus, quo ut liberaretur, *Suantiborus III.* dux Pomeraniae 1600. equis suppetias tulit. Acta et gesta Wenceslai omnino cassa et inutilia reddita fuerunt, nec obtrusus episcopus unquam receptus, quia intrusio contra ecclesiae Ca- G minensis priuilegia ex falsis praesuppositis facta, quasi episcopatus immediate ad sacrum Romanum imperium spectaret, cum omnes episcopi illustrissimos Pomeraniae duces semper patronos superiores dominos et protectores recognouerint, et anno insequenti renouationem et confirmationem priuilegiorum petierint, quam etiam obtinuerunt a *VVartislao*, Bogislao et Barnimo anno 1387. Vitiosa ergo radice, *quidni uitiosum*, quid inde subsequentibus annis subsecutum fuit 1) *adscriptio episcopatus in registratura imperii*, 2) *contributio et collectio*, 3) *conuocatio ad comitia*, et similes eiusmodi actus praeiudiciales: registratura enim non est authentica, nec eadem cum matricula, et, si plenam fidem obtinuit, illustrissimi Pomeraniae duces, per lapsum temporis ultra hominum memoriam, episcopatus superioritatem praescripsissent. Contributio et conuocatio ad comitia non fuit ab initio introducta, sed de facto intentata, tempore episcoporum *Erasmi* et *Martini VVeiger*, nec unquam auditum, quod per eiusmodi conuocationem et collectionem status imperii stabiliatur; alias nescio, qui conuocarentur *arg. e quo ausu 23. q. 8. c. si summus de sent. excom. in Dan. et L. non epistolis c. 1. probat.* Edictum Caesareum, anno 1548. 6. Febr. sub- et obreptitie impetratum, per prouocationem suspensum fuit, et incidens religionis mutatio, et quod episcopatui uxoratus praeerat, cum quo singulares factae erant transactiones et pacta, causam difficiliorem reddiderunt, adeo, ut nonnulli status Pomeranici conquererentur, sibi auferre electionem contra priuilegia antiqua, et electam fuisse personam inhabilem. Inde sequebatur, quod Colbergenses in protectionem Caesar reciperet, et mandata ad status capitulares mitteret, ne obedirent episcopo. Hinc an episcopus Caminensis immediate imperio uel Pomeraniae ducibus subesset, pessima malorum hominum instigatione, contra manifesta ducum Pomeraniae iura, et ecclesiae fundationem, in controuersiam uocabatur. Sed causa principiali composita, iudicio camerae hoc negotium per publicum decretum decidendum commissum est. Durante autem controuersia, capitulares mittebant syndicum ad Caesaream maiestatem significantes, ducem suum tractatum eum episcopo ante celebratum non ualde urgere, se quoque, modo Caesar mandata emanata cassaret, iuxta statuta alium electuros episcopum. Consentit Caesar et prioribus mandatis sublatis, Pomeraniae quoque principibus subsequentibus annis publico decreto ius patronatus et alia iura antiqua in episcopatu Caminensi salua et intacta seruauit secundum *ordinationem imperii anno 1507. Constantiae, et anno 1512. Coloniae: daß die Staende, so dem Reiche nicht ohne Mittel zustaendig oder verwandt, oder nichts vom Reiche haben, bey ihren Landschaff-*

Wenceslaus imp. frustra praesentat cancellarium suum.

An paruerit imperio.

Ius patronatus ducibus confirmatum.

schaffien gelassen werden. Vero ergo A non sit consentaneum, quod Nicolaus LEVTINGER *part. 4. comment. lib. 1. in pr.* scriptum reliquit, *Ferdinandum Caesarem in initiatione S. baptismi episcopatum Caminensem literis obsignatis Casimiro gubernandum contulisse, quamprimum sede uacante per aetatem posset.* Quod enim iuris quis ipse non habet, quomodo in alium transferre potest? Vnde consectarium ducitur firmissimum, quod in B hoc episcopatu *preces primariae* nunquam pondus et locum obtinuerunt, ut in speculo consiliorum docet et deducit, allegato per Christophorum SCHWAMMAN. et Matth. STEPHAN. *p. 3. de iurisd. lib. 3. c. 4.* quod Gerh. BVXTORF. *super auream bullam c. 5. con. 65.* recte Lic.. WILLERO adscribit, quia multis annis illustrissimorum Pomeraniae ducum C consiliarius fuit, ut rationibus satis praegnantibus demonstrauit, quod preces primariae ad beneficia in territorio principis alicuius Augustani sita extendi minime posset. Caeterum uide de precibus primariis *specul. tit. de praeb. restat n. 7. marg.* FREHER. *in not. ad Pet. de Adlo l. 2. c. 6.* Iohannes SPRING. *in diss. 1. pac. relig. concl. 31.* Diploma precum primariarum e GOLDASTO *tom. 3.* D *constit. imp. fol. 406.* refert. GAIL. *2. obseru. 85. n. 7.* Denique ridiculo quodam responso hanc exemtionis narrationem concludam, quod LVTHERVS *tom. 1. Latin. Witteberg. in praefatione* recenset: *Plebecula*, inquit, *in his oris olim respondit legato pontificio* Carolo Miltitio, *sollicite quaerenti, quid harum gentium statuerent de sede Romana papae? quid nos scire possumus, qualis uos Romae sellas ha-* E *beatis, ligneas aut lapideas. Nobis hic nihil curae est, an papa Romae uel in sella, uel in scamno, uel in scabello sedeat aut cubet.*

Precibus primariis nullus locus.

Lepidum responsum legato pontificio datum.

Et haec de exemptione *generali*: *specialis* est priuilegium per BONIFACIVM papam IX. ecclesiae Caminensi concessum, *quod in causis pro tempore inter ca-* F *nonicos et personas ipsius ecclesiae, uel, quoscunque alios contra eos exortis, ad capitulum et non loci ordinarium, pro tempore dictis canonicis seu personis notis ad praefatos capituli recursus haberi ipsumque capitulum causas huiusmodi iudicialiter et sententialiter definire similiter consueuerunt. Quam consuetudinem autoritate apostolica confirmamus. Datum Ro-* G *mae apud S. Petrum 6. Idus Augusti, pontificatus nostri anno 13.* Quod priuilegium repetitur in literis conseruatorialibus apostolicis, eodem anno et loco datis. Et haec de exemtione; nunc ad situm.

Exemtio specialis.

CAPVT X.

De situ episcopatus Caminensis.

INter Saxoniae episcopatus *Magdeburgensem*, *Bremensem*, *Mindensem*, *Hildesheimensem*, *Paderbornensem*, *Lubecensem*, *Osnabrugensem*, *Halberstadiensem*, *Monasteriensem*, *Verdensem*, *Suerinensem*, *Raceburgensem* et alios neque primus neque postremus est Caminensis episcopatus, in territorio et meditullio quasi Pomeraniae citerioris situs. Dioeceseos enim fines putant conformes finibus territorii temporalis. RAVDEN. *conf. 32. nom. 79. lib. 2.* Et in specie CRANTZ. *lib. 4. Saxon. cap. 17.* Maritima reliqua Vandaliae necdum ad fidem Christi peruenerant, in quibus *Suerinensis, Razeburgensis, Caminensis* dioeceses terminos suos habent longe postliminatos. Antiqua dioeceseos documenta cummuniter testantur, episcopatum Caminensem in ducatibus Pomeraniae situm, uti bulla CLEMENTIS papae anno 1356. LEONIS papae in bulla prouisionis: ad petitionem, inquit, *ducis Bugislai, in cuius temporali dominio ecclesiae Caminensis sita est.* Denique MARTINVS episcopus Caminensis et coadiutor ERASMVS coram LEONE papa assertiue posuerunt, quod ecclesia Caminensis in dominiis et ducatibus Pomeraniae sita sit.

Episcopatus Saxoniae.

Caminensis dioeceseos termini.

Huius episcopatus primaria sedes et summa cathedralis ecclesia Camini fundata est anno 1321. a *VVartislao. IV.* Pomeraniae duce muris et fossis cincta. Praeter hanc sedem continet in suo districtu oppida non intimi nominis *Colbergam*, *Coslinum*, *Corlinum*, *Frienualdum*, ex parte *Bublizium*, *Gulzouium* et alia, quae in confirmationibus ducalibus exprimuntur, usque ad montes *Coslinenses* et mare *Balthicum*, ita ut amplissima sit dioecesis, quae cum reliquis quibuscunq; certare possit. LEVTINGER. *part. 4. comment. l. 1. in pr.* hunc episcopatum describit, et inter oppida *Freinwaldum* et *Caminum* refert, quorum primum mixtae est iurisdictionis, alterum ad Stetinensem ducatum pertinet. *Bugislaus* enim *Barnimus* et *VVartislaus* fratres oppidum Camin cum pertinentiis redemerunt, anno 1355. 5000. marcis denariorum usualium. *Colbergum* antiquitus *Colobrega* dictum, lingua Vandalica, ut innuit D. CRAMERVS *lib. 1. chr. Pom. eccles. c. 24.* et Mart. CROMER. *lib. 5. rerum Polon.* uocat *frequens et opulentum oppidum:* *Parsanta* fluuius illud praeterfluit et optimum maris portum conficit, ita ut negotiatio cum uicinis Daniae et Sueciae regnis, nec non Hollandiae populis aliisque commode exercere pos-

Sedis cathedralis conditor.

Oppida dioeceseos.

Colbergum olim Colobrega.

possit, sicut et terra cum inclyto Pomeraniae regno, cum *salinarios* contineat, satis iusti saporis et alia Dei beneficia non parui aestimanda, ut in *poliographia Pomeranica* latius deducetur.

Coslinum. *Coslinum* et hodie et antiquitus satis elegans oppidum fuit, ut inscriptio literarum an. 1397. testatur: *nos consules noui et ueteris oppidi Cussalin Caminensis dioecesis etc.* Nomen a castello inditum nonnulli suspicantur et castellanum aliquando inhabitasse praesagiunt, sed absque certo ueritatis fundamento. Hodie communiter episcoporum residentia et aula ibidem frequentatur, sicut et olim *Corlini*, quod oppidulum diuersis fluuiis alluitur et situ admodum iucundum, sed quod a *Corte lini* pontificis dicatur, antiqua monachorum fictio est. *etymologia fictitia Corlini.*

Freienwaldum. *Freienwaldum* praetereo, quia mixtae iurisdictionis, nec ad solam dioecesin pertinet. *Bublizium et Gulzouium.* *Bublizium* et *Gulzouium* quomodo ad episcopatum peruenerint, partim supra attigimus, neque crambem bis coctam apponemus.

Episcopatus limites uariarunt. Limites episcopatus aliquando latiores, aliquando constrictiores fuerunt. Limites terrarum *Stargardi* et *Massow, Pyritz et Lippen* anno 1269. concordati in oppido *Demmin*. Contulerant enim IOHANNES et OTTO marchiones Brandeburgenses proprietatem terrae *Stargard* et medietatem terrae *Collberg* a domino Barnimo consanguineo pro decimis permutata, anno 1255. Non multum temporis effluxit, anno uidelicet 1277. Barnimus I. cognomento *magnus* et *bonus Colbergum* episcopatui adsignauit et permutauit cum Stargardia 146. post fundationem.

Schwellein et Valkenburg. *VVoldemarus* marchio ultimus, non putatiuus ille, uendidit *Heinrico de VVachholtz*, episcopo Caminensi, oppida *Schwellein* et *Valckenbourg* pro 10000. marcis argenteis, cum pacto retrouenditionis intra 14. annos an. 1317. Sicut et uillas *Rassou* et *Batitz* anno praecedente; *Rassou et Batitz.* sed insequentes marchiones praedicta oppida reluerunt et occuparunt, quorum alterum adhuc ad nobilissimam *Borkiorum* familiam spectat, quod a Woldinis certa contractus specie et consensu superioris acceperunt. *Borkiorum familia.* LEVTING. *part. 4. comment. lib. I.* Denique sicut Pomeraniae, ita et episcopatus limites olim diffusiores fuerunt, quia integram Pomerelliam ultra Dantiscum comprehenderunt, nobilem certe tractum, quem *Mestininus Sobislai* pronepos, cum sine liberis maribus decederet, praeteritis agnatis citerioris Pomeraniae principibus, *Praemislao* maioris Poloniae duci et ex sorore pronepoti, circa annum 1295. testamento reliquit, ut indicant monumenta Oliuensis abbatiae, a ducibus fundatae. *Primilaus* dux regni Poloniae in *Gdanzk* ueniens et ducatum totius Pomerelliae, sibi per ducem *Mestouinum* resignatum, suscipiens, ipsam ciuitatem *Gdantzk* plancis muniri procurat, ut historici testantur M. Casp. SCHÜTZ *l. I. chron. Pruss.* et Iac. Aug. THVANVS *lib. 65. histor.* *Gdantzk ciuitas munitur.*

Episcopus Cuiauiae cur se uocet episcopum Pomeraniae. Hinc usu uenire uidemus, ut episcopus *Cuiauiae* se quoque episcopum Pomeraniae nominet, scribat et intitulet, quod καταχρηστικῶς siue abusiue intelligendum, de antiqua et nobili Pomeraniae parte, *Pomerellia*, hodie incluto Poloniae regno, uigore praedicti testamenti incorporata: alias episcopus Pomeraniae solus et unus Caminensis praesul atque pontifex recognoscitur. Quamuis etiam *Rugia* Pomeraniae ad annos trecentos incorporata et fertilis eiusdem pars sit, de qua HELMOLD. *lib. I. chron. cap. 2.* et MVNST. *l. 3. cosmogr.* non tamen ad episcopatus Caminensis, sed Rotschildensis, limites ultra marinos antiquitus pertinuit et adhuc sub certis conditionibus atque pactis pertinere uidetur, uigore *contractus Kiloniae* initi, anno 1543. insequentis tenoris: *Rugia quo pertineat.*

Contractus Kiloniensis. INter BARNIMVM et PHILIPPVM *Pomeraniae duces et* CHRISTIANVM III. *Daniae regem controuersiae de reditibus, de iurisdictione ecclesiastica episcopi Rotschildensis in Rugia, aliquot iam annis agitatae, tandem ineunte Septembri compositae atque transactae sunt. Cum enim Rugiae principes olim per* WALDEMARVM I. *Daniae regem a mari et Heinricum* LEONEM *Saxoniae, duce a terra oppugnati, religionem christianam primum amplexi essent: Daniae rex insularum Rugiae dominum sibi ac successoribus suis; ecclesiasticam uero iurisdictionem* Roschildensi *episcopo Danico, qui expeditioni una intererat, illiusque successoribus reseruauit.* Heinricus Leo *uicissim continentis Rugiae seu* Bardensis *ducatus imperium supremum sibi, ecclesiarum uero inspectionem Suerinensi episcopo attribuit.* *Facti species.* *Incidente autem circa annum 1535. in Pomerania religionis mutatione; eodem fere tempore, quo Daniae rex* CHRISTIANVS *bello occupabat, cum passim praedia et bona episcoporum et coenobiorum ecclesiastica in fiscos principum redigerentur, Pomeraniae duces inter caetera episcopi etiam Roschildensis in Rugia reditus et quod coenobium Holsatiae* Reinfelden *ex praefectura* Treptouiensi *ad Regam annuatim percipiebat, sibi deinceps pendi uolebat.* CHRISTIANVS *Daniae rex, cum episcopae Roschildensis, ut caeterarum in regno Daniae, patronus et defensor esset, frumentum episcopi et caeteras pensiones ex Rugia debitas episcopo persolui flagitabat.* Pomera-

meraniae duces, abrogata iam ueterum episcoporum iurisdictione pontificia, aequum esse censebat, ut praedia etiam et reditus illorum penes illos manerent, qui officium episcopi et sumtus in constituendis et alendis euangelii ministris sustinerent. Viuebat autem in aula Danica miles Rugianus, ducum Pomeraniae uasallus, Iohannes Barnicouius, *qui de iure, reditibus et praediis episcopi in* Rugia *regem edocebat eaque ut antiquitus nobili alicui Rugiano administranda conferri ab episcopo solita sunt, sibi a rege concedi obtinuerat. Aduersantibus uero Pomeraniae ducibus Rugiae principibus, cum tranquille frui bonis illis* Barnicouius *non posset, ac subinde praefecti illius pellerentur et frumentum caeterique reditus arresto detinerentur; tandem a rege* Christiano *impetrat, ut uicissim ciuitatum Pomeranorum naues et merces in portubus regni Daniae ipsi arresto detinere liceat. Pomerani a coniunctis nomine religionis foedere Smalcaldico principibus auxilium petunt, qui, cum Daniae regem, foederis socium, offendere nollent,* Pomeranis *respondent, causam illorum non ad religionem, cuius defendendae societatem inierint, sed alia negotia, a casu mutuae defensionis, quo ad mutua auxilia aduersus hostes euangelii ex foedere obligati sint, aliena, pertinere. Pomerani igitur iniuste se deseri a confoederatis iudicantes uicissim contribuere ad sumtus foederis et auxilia, ad electionem ducis Brunswic. et alia mittere disinunt ac cum Daniae rege uicino in gratiam redeunt* Kielae *in Holsatia, controuersiam illam de bonis episcopi Roschildensis in Rugia his conditionibus componi patiuntur,* ut duces Pomeraniae episcopi Roschildensis bona a se in Rugia occupata episcopo ante Calend. Nou. restituant, eumque aut illius oeconomum deinceps tranquille iis uti sinant, ut antiquitus solebant: uicissim onera uetusta ipsius, uti Rugiae principus debita (*die Folge- und Steuer*) et hospitii iure (*Ablager-Geld*) 33. fl. 16. solidos et praefecto Rugiae in reditibus colligendis episcopum adiuturo sesquilastum frumenti pendant. Iohannes *Barnicouius* illiusque haeredes, bona illa deinceps administrent et in gratiam ducum Pomeraniae, omnibus pristinis offensionibus condonatis, integre redeant. Officium episcopi in insula administrabat pius superintendens, a ducibus Pomeraniae uocatus et nominatus et ab episcopo Roschildensi confirmatus, cui, ex reditibus episcopi, praefectus annuos *centum florenos* et *quatuor frumenti lastas*, ineunte Februario, exsoluet. De habitatione commoda et stipendii accessione deinceps Pomeraniae duces suprintendenti prouidebunt. *Quod si iustis et necessariis de causis episcopus Roschildensis superintendentem Rugiae ab officio remouendum esse iudicabit tempestiue de sua uoluntate duces* Pomeraniae, *docebit, ut alium idoneum a se conductum et nominatum statim substituere possint. Si uero* Pomeraniae *ducum negligentia superintendens nullus conducetur, stipendium illius ad episcopum Roschildensem interea recidet. Damna utriusque compensantur. Nec quicquam haec transactio caeteris iuribus Daniae regis, ut patroni et protectoris ecclesiae Roschildensis, in ecclesiae illius bonis: nec ducum* Pomeraniae *et principum Rugiae superioritati et iuribus, quae hactenus habuerunt, nec aliis iuris aliquid se habere existimantibus, praeiudicabit.*

Contractus conditiones, a) ratione bonorum in Rugia occupatorum. b) ratione onerum uetustorum, c) ratione salarii superintendenti soluendi.

CAPVT XI.

De dignitate episcopatus Caminensis.

Episcopatus priuilegia.

HVcusque de situ episcopatus Caminensis: dignitas et excellentia eiusdem nulla opus habet hedera, sed partim ex commemoratis priuilegiis, partim ex foederibus constant, quae reges P*o*loniae, *electores Brandenburgenses, duces Pomeraniae et alii cum praedicto* episcopatu inierunt, licet postea capitulum una cum episcopo promiserit, *se nunquam confoederationis rationem initurum, dissidentibus* Pomeraniae *ducibus.* 1) Priuilegia dignitatem et excellentiam episcopatus in his testantur, quod fundatus eo temporis, quo illustrissimi Pomeraniae duces nullum superiorem recognouerunt, sed omnes suas prouincias manu regia administrarunt. 2) quod nulli archi primati neque metropolitano obnoxius unquam fuerit, nec adhuc sit, nisi pontifici quondam Romano et, abrogata huius iurisdictione Pomeraniae ducibus. 3) quod antiquitus uniuersalem ecclesiasticam iurisdictionem atque censuram in tota Pomerania exercuerit, ut in bullis pontificialibus insigniora Pomeraniae oppida exprimuntur, non quod episcopo unquam subiecta fuerint, sed quod episcopus iurisdictionem ecclesiasticam inibi obtinuerit. Hodie limitata est haec iurisdictio et censura ecclesiastica, ita, ut episcopus in omnibus dioeceseos suae limitibus, oppidis, uillis et pagis integram, plenariam et illibatam iurisdictionem et censuram hucusque conseruarit: sed in reliquis *Pomeraniae oppidis atque locis illustrissimi duces ius episcopale sibi uendicarunt, non solum iure superioritatis, sed et uigore transactionis Passauiensis*, ad exemplum alienorum, christianorum principum; nec unquam eiusmodi ius episcopale, ut antiquissimum et sacris literis fundatum, abolitum esse uoluerunt, quia prudenter animaduerterunt, statum

Ius episcopale a ducibus uindicatum.

statum publicum ex sacerdotio et imperio constare; uelut constat ex *nouell. 6. in pr. et can. duo sunt dist. 96.* Sicut adhuc status Pomeraniae in *ecclesiasticos* et *seculares* non inconcinne diuidi possunt: licet proprie consistant e *praelatis, nobilibus* et *ciuitatibus*. In ecclesiastico statu caput hierarchiae episcopatus omnium supremus et absolutus permansit, una cum collegiis canonicorum Caminensium, Stetinensium et Colbergensium, quae suas antiquas immunitates, praeeminentias, iura, priuilegia, possessiones et reditus conseruarunt et ad posteros in canonicatibus successores huc usque propagarunt.

Abbates sponte euangelio nomen dedere.

Abbates partim aufugerunt et renunciarunt officio, semetipsos reformantes, uti *Belbugensis* sub initium reformationis et successu temporis etiam reliqui, ut infra latius deducetur. Abbate ergo reformationis aleam iaciente, totus religiosorum conuentus insecutus fuit, sacerdotes, diaconi, subdiaconi, uicarii et omnes ordines reliqui. Hinc illustrissimi duces siue neglectam siue derelictam iuris episcopalis partem sibi uendicarunt et ad ueros praedicandi euangelium et administrandi sacramenta limites restrinxerunt, constituendo duos superintendentes, qui ius episcopale debito et legitimo modo administrarent, unus in *Stetinensi*, alter in *Wollgastensi* ducatu.

Superintendentes constituti.

Episcopus in episcopatu possessiones, iura, reditus et iurisdictionem suam in subditos tam nobiles, quam ignobiles, illustres comites *Ebersteinios* et nobilissimas familias retinuit, uti sunt *Adababr, Blanckenburg, Heidebrecken, Kamicken, Bonitz, Budden, Bulgarin, Damitzen, Glasenap, Kleist, Lettomen, Manteuffel, Monnichau, Paploff, Parsow, Podewelß, Pustar, Ramel*, qui sunt haereditarii episcopatus marschalli, *Ristow uon Sayer, Schmelinck, Schnellen, Somnitzen, Tornowen, Vargenim, Versen, Wedel, Wedelstedte uon Wolde, Zarten* et aliae familiae praecipui nominis, honoris et existimationis. Vtrum *Landsassii* Pomeraniae uocari possint, in medio relinquo. Haec non minima episcopatus nostri dignitas et excellentia, cum praeeminentia dignitatis ex subditorum dignitate cognoscatur, adde KNICHEN *de iure territ. c. 1. n. 4.* et iurisdictione muniatur. Dignitas est quaedam principalis, inquit ARVMAEVS *disp. F. 3. thes. 17.* Quamuis enim omnium personarum ecclesiasticarum praesentationes antiquitus episcopo fierent, ut ab eo confirmarentur et inuestirentur: tamen hoc ius episcopale ita restrictum et immutatum, ut optimi principes, optimo iure, sibi arrogarent confirmationem, inuestitionem, degradationem et poenam etiam acerbissi-

Vasalli episcopatus Caminensis.

Ius episcopale superintendentum restrictum.

A mam in delinquentes, secundum THEODORET. *lib. I. hist. eccles. c. 19.* ubi CONSTANTINVS M. ad Nicomedenses *se ministrum DEI appellat, qui habeat potestatem episcopos improbos coercendi.* Id quod auctores Constantinianae donationis bene notent et conferant ANTONINO episcopo Florent. *part. I. hist. tit. 8. cap. 1.* Nicol. de CASA *lib. 3. de concil. cathol. lib. 2.* AENEAM SYLVIVM et LAVRENTIVM Vallensem.
B Episcopos in ecclesia ordinis et discriminis gratia atque inter eos ipsos ordinem et discrimen aliquod esse decet, prout in nostris ecclesiis constituti sunt *superintendentes, praepositi* et *sacerdotes*, qui in causis religionis, sponsaliorum, matrimoniorum et similibus iurisdictionem nomine principum exerceant, qualitates personarum ecclesiasticarum diligenter considerent, uitia inquirant
C et puniant, implorato brachio seculari, secundũ praescriptam instructionis formam et publicatam ecclesiarum ordinationem. In eum finem *consistoria* introducta sunt, alterum *Sedini*, alterum *Wolgasti* et tertium in episcopatu *Colbergensi* constitutum, omnia sub rectore et directore consiliario aulico, quem a loco iudicii consistorialem uocant et directo-
D rem, adhibitis superintendentibus, pastoribus, nec non consiliariis aulicis, qui nomine et autoritate principum lites matrimoniales determinant et decidunt, in gradibus dispensabilibus dispensant. Pastores a laicis conuentos iudicant, poenitentiam publicam (*Kirchen-Busse*) imponunt et alia peragunt secundum normam et formam
E in instructione praescriptam, quam uocant *consistorial-instruction*, uid. CYPRAEVM *de sponsal. c. 14. §. ult.* VMMI *de process. disp. 4. no. 74.* Suspensa enim uel potius abrogata pontificis Romani iurisdictione, in his et similibus casibus, ius illud episcopale magistratui legitimo cessit, ut in simili refert *consult. Sax. const. part. I. c. 15. n. 113.* SCHOENB. *lib. 4. polit. cap. 6.*
F Et recte dixit OPTATVS *Mileuitanus l. 3.* ad Parmen. *Rempublicam non esse in ecclesia sed ecclesiam in republica.* Hinc optimus ille DAVTH. de testamentis an. 93. *Doctrina*, inquit, *haec, qua ordinaria magistratuum iurisdictio ex iure canonico iam olim circumcisa fuit, iam pridem in ecclesiis reformatis Germaniae sublata est, suspensa per recessum Augustanum anno 1555. iurisdictione spirituali institutisque ab electori-*
G *bus, principibus atque statibus imperii, consistoriis, et ita ad ius uetus reditum est, quo sacramentorum dispensationes a praetore uel imperatore fiebant.* Illustrissimi ergo Pomeraniae duces duplicem iurisdictionem in suis ducatibus exercent, *secularem*, iure territorii, *aus Landesfurstlicher hoher Obrigkeit; et ecclesiasticam*, una cum iis,

Consistoria introducta.

Consistorial-Instruction.

Duplex ducum iurisdictio.

iis, quae sunt legis dioecesanae atque ordinis, per eorum superintendentes, uigore dicti secreti Passau. MVNS. *conf. 4. dec. 13.* Sicut olim ueteres Romanorum reges simul pontifices erant, EVSEB. *lib. I. hist. eccles. cap. 5.* et THEODOR. *lib. 2. c. 30.* Consistoriales proprio utuntur sigillo, quo citationes, mandata, edicta et recessus communiunt. Superintendentes tanquam uice- episcopi pastores in Pomerania recipiendos diligenter examinant, ordinant, instituunt, confirmant, ecclesias sibi commissas uisitant et expiscantur, quid pastores, quid auditores agant, quomodo bona ecclesiastica administrentur et, si quas deprehenderint dissensiones, schismata, errores aut malam bonorum administrationem, fideliter corrigant, quem in finem in posteriori uisitationis actu consiliarii aulici adiungi solent, ut rite et recte omnia peragantur, dicti uisitations-*Raethe*. Quaecunque igitur sunt *ordinis*, per superintendentes et alios theologos, quae sunt *legis dioecesanae* et *iurisdictionis*, per consistoriales et officiales expediri solent. Nec hac consistoriorum introductione dignitati episcopali quicquam derogatum est, sed episcopus integram et uniuersalem iurisdictionem in subditos totius dioeceseos retinuit *per l. omnes basilicae 16. quod 1.* Primus et praecipuus inter praelatos remansit, ad comitia prouincialia uocatus, primum semper uotum habuit et adhuc habet, una cum magistro ordinis Iohannitici siue Melitensis per Saxoniam, Marchiam, Pomeraniam et Lusatiam, commendatoribus et reliquis praelatis. Sublatis enim templariis, ut hoc obiter addamus, illustrissimi Pomeraniae duces non, ut reliquus catholicorum ordo, nescio quo iuris ordine, bona confiscarunt, sed *equitibus Rhodiis*, hodie *Melitensibus*, destinarunt et contulerunt, quibus adhuc magister certam aeris nominati summam dependit. Hic habuit sedem quondam templarius Ordo

Ordo sacer, qui diuinis se cultibus addens,
Diuinos iuuit studiosos et auxit honores.

Vid. MELANCHTHON. *lib. 4. chron.* PLATIN. *in uita Clementis V.* et CRANTZ. *lib. 9. Metropol. c. 6.* Raphael VOLATERANVS *Anthropolog. lib. 21. c. 6.* POLYDOR. VERGIL. *lib. 7. de inuentoribus rerum c. 5.* Caeterum nota dignitatis episcopalis quondam PALLIVM fuit, quod DVAREN. *lib. 5. de sac. Benef. c. 11. palladium* uocat, quo archiepiscopi ab episcopis distincti fuerunt et Caminenses praesules illud ipsum acceperunt, adeo ut dignitate archiepiscopis parum aut nihil cederent. Nec haec episcopalis dignitas imminuta fuit, quia idem episcopatus pallium conferunt, tribuunt, induunt illustrissimi Pomeraniae duces, non secus ac Galliarum rex et curia Parisiensis sibi hoc palladium reseruarunt, teste eodem DVARENO *lib. 8. de sac. eccles. ministeriis in f.* dignissimo ut legatur: ne quid addam de Hispania, Anglia, Vngaria, Bohemia, Polonia LEOP. a BEHEMB. *de zelo uet. princip. Germ. c. 8.*

Superintendentium officia. *Consistoria non derogant iurisdictioni episcopali.* *Pallium Caminensi episcopi.* *Hodie tribuitur a ducibus.*

Et quid aliud haec *pallii* petitio et oblatio fuit, quam uera et mera prouinciarum consecratio, quia hodie nimis care solet pontifex uendere suum linum. SLEIDAN. *lib. 13. Res aspectu uilis tanto aere 25000. constitit*, inquit R. D. CRAM. *lib. 3. hist. Pom. cap. 6.*

Et haec de prima dignitate. Deinde non minima huius episcopatus dignitas inde eluxet, quod cum serenissimo Polonorum rege Casimiro confoederationem inierit, ut ex tenore patet.

Foedera summorum principum cum episcopo inita.

Notum sit omnibus, tam praesentibus, quam futuris, ad quorum notitiam deuenerit praesens scriptum, quod nos CASIMIRVS, *Dei gratia rex Poloniae, terras nostras in optimae pacis amoenitate cupientes obseruare, et nunc cum uenerabili in Christo patre domino episcopo Caminensi et terris suis ac incolis eorum ueras pacis * et inuiolabiles facimus, constituimus et ordinamus perpetuo ac irrefragabiliter duraturas esse, permittentes pro nobis et omnibus, qui causa nostra faciunt et dimittunt: in quorum omnium testimonium et euidentiam pleniorem praesentes dari facimus nostri sigilli munimine roborari. Actum et datum in Brest, feria quarta an. 1349.*

Casimiri reg. Pol. 1349. * Inferenda forsan uox conditiones aut tabulae aut alia eiusmodi.

Ita etiam *Fridericus* Brandeb. et Lusatiae marchio, comes palatinus Rheni, dux Bauariae, S. Romani imperii archicamerarius, cum FRIDERICO de *Eickstedt* episcopo Caminensi foedus iniit hoc modo: *Quod nos*, inquit elector, *sibi ecclesiaeque praedictae uolumus, tenemur et debemus, pro ipsius iuribus contra omnem hominem, cuiuscunque conditionis extiterit, iure contenderi nolentem, inuictissimo dn.* LVDOVICO, *Romanorum imperatore et progenitore nostro carissimo S. Romani imperii, duntaxat exceptis, nostris auxiliis, consiliis, iuuaminibus, toties quoties necessum fuerit, nosque requisiuerit fideliter suffragari. Quod et nobis ab ipso ecclesiaque sua praedicta sub uniuersis modis et conditionibus, ut praemittitur, e conuerso uolumus responderi. Datum Templin an. 1304.* Cum patronis, Pomeraniae ducibus, episcopi diuersas confoederationes, pactiones et transactiones inierunt: nec absurdum, ut dominus cum subditis se uniat, utpote anno 1304. cum BVGISLAO: *si fortasse quispiam nostrum ac successorum nostrorum in suo dominio ciuitatem ac munitionem, quocunque*

Friderici elect. Brandenb. 1304. *1304. Cum Pomeraniae ducibus Bugislao.*

que duxerit construendam: ad hoc faciendum alter alterius nostrum erit fidelis coadiutor, cum suis ciuitatibus, munitionibus et uasallis. *Hoc obseruatione manu ad manum data, fide duximus promittendum, testes Hermannus comes de Eberstein, Iohannes dictus Romulo, Henricus dictus de Wachholtz, Heyno dictus de* Lyuenow, *Iohannes de Heidebracken, Vlricus dictus de* Osta Staga, *Conradus dictus* Versem, *Iohannes dictus Behre, Tessen dictus de Haue, Otto dictus* draco, *milites et alii clerici et laici fide digni.* Paulo post perpetua confoederatio sancita est inter illustrissimos Pomeraniae duces *Ottonem, Wartislaum* et *Barnimum*, et ecclesiam Caminensem anno 1321. ubi causa confoederationis eiusmodi inseritur, cum CONRADO episcopo facta.

Ottone, Wartislao et Barnimo 1321.

Propter suae fidelitatis constantiam, in nostris necessitatibus nobis quamplurimum exhibitam, renouata est haec unio, siue concordia status laicalis et clericalis; in noua Treptouia anno 1334. ubi clausula in fine adicitur. Caeterum dictus dominus episcopus aut eius ecclesia nullam unionem uel confoederationem cum aliquo etiam quocunque post hanc diem faciet, nisi de nostro consilio et consensu. Nec etiam possunt absque superiorum licentia ligae uel confoederationis fieri, *l. 15. c. de episc. et cler. et l. 5. c. de his quae ad eccl.* conf. CLAPM. *lib. 3. de arc. rerum publ. c. 13.* BODIN. *l. 3. de republ. c. 7. et alii*, nisi pro publico religionis et pacis bono fiant.

Clausula, de non in eundo foedere absque consensu ducis.

Sed his omissis non postrema episcopatus Caminensis dignitas in eo consistit, quod episcopus *Academiae Gryphswaldensis cancellarius* tanquam dioecesanus perpetuo habitus fuerit et habeatur adhuc, ut ex bulla erectionis et confirmationis almae uniuersitatis Gryphiswaldensis cum conseruatorio patet his uerbis: *Ac uenerabilis frater noster nunc et pro tempore existens episcopus Caminensis praefati studii* cancellarius *existat, qui legentes et studentes ibidem, omnibus et singulis priuilegiis, libertatibus, honoribus, exemtionibus et immunitatibus concessis, magistris, doctoribus, studentibus, commorantibus seu residentibus etiam aliis studiis generalibus quibuslibet gaudeant et utantur, ac illi, qui successu temporis brabeam meruerint in facultate illa, qua studuerint, obtinere ac licentiam, ut alios erudire ualeant, nec non magisterii seu doctoratus honorem petierint, eis largiri per doctorem siue doctores, magistrum siue magistros facultatis eiusdem, in qua examinatio facienda fuerit, episcopo Caminensi pro tempore existenti et Caminensi ecclesia pastoris solatio destituta, uice domino ipsius ecclesiae tunc et pro tempore existenti praesentetur, cum quo episcopus uel uicedominus aliis doctoribus et magistris ibidem legentibus conuocatis, promouendos eosdem in his, quae magisterii uel doctoratus honorem quemlibet requirunt, per se aut alium examinare studeant, eisdem si adhuc sufficientes et idonei reperti fuerint huiusmodi licentiam tribuant, et doctoratus siue magisterii impetrent honorem. Datum Romae apud S. Petrum anno 1456. 4. Idibus Iunii, pontificatus anno 2. sub* CALIXTO. Hanc episcopatus nostri dignitatem allegat Laurentius OSIN. in tract. *de iure episc. thes. 17.* et *tom. 2. iuris publ.* Insignia fortean insigniter dignitatem adaugere possent. In *Galea* consuctus est *pileus* episcopalis, *pedis episcopalibus* transuersim affixis et *conis* rubro colore depictis. In clypeo una est areola siue quadra et in eadem crux rubra.

Episcopus Camin. academiae Gryphisvvald. cancellarius perpetuus.

Insignia episcopalia.

Haec sunt insignia, quae gestat episcopa
Camin
Crux sola atque ipsa sub cruce floret
honos.
Sub cruce relligio floret, nec mergitur
unquam
Sub cruce iustitia et sub cruce floret
amor.

Breuiter: episcopatus non est sola simpliciter dignitas, sed dignitatis honorumque culmen, apex, fastigium *c. uenerabilis extra de praebendis c. si per ordination. dist. 63.* Vnde constitutio loquens de ecclesiastica dignitate, non comprehendit episcopalem: nam quia haec est in culmine honorum et dignitas dignitatum, non debet a gradu positiuo comprehendi. Haec de dignitate episcoporum Caminensium nunc ad episcoporum electionem et seriem progrediar.

CAPVT XII.

De electione episcoporum Caminensium.

IN electione non generalia axiomata longius ad nauseam praelibabo, de officio, qualitate, aetate, confirmatione, inuestitura, consecratione et ordinatione episcoporum: inspiciat lector si uelit D. *Paulum 1. Tim. 3.* et ad *Titum 1. u. 5. et seqq. Canonizatum distinct. 25. usque ad distinct. 48.* neque grauetur obiter notare, quae quondam lusit poeta, et allusit ni fallor Ioh. GIHAS:

Episcopi requisita et officia.

Scire cupis qualis perfectus episcopus esse
Debeat? haec memori carmina mente legas.
Publica neglecto conseruat commoda Marte,
Quaque pacem possit dote iuuare iuuet.
Fidos ex omni tueatur parte ministros,
Quin statuant uera pro pietate mori.
Sobrius et constans, casus sit fortis ad omnes,
Et sibi commissas pascere curet oues.

Praelia mente gerat, pro cuspide biblia gestet A
Placet et offensum sedulitate Deum.
Tutetur uiduas, praesitque parentibus orbis,
Sit quoque deiecto portus et aura choro.
Diuitiis inhiet nunquam, ambitione solutus
Viuat, amet doctos dexteritate uiros.
Sicque sequi poterit sancti uestigia Petri: B
Sic poterit rebus recte praeesse suis.
Sic canam magna cernet cum laude senectam
Sentiet et rutilum post pia fata polum.

Omissis uero poetis et prophetis ad episcopos redibo, quorum electio regulariter penes capitulum canonicorum residet, ex dispensatione iuris canonici *c. ecclesia et 2. cum similibus ext. de elect.* et autoritate illustrissimorum C Pomeraniae ducum, qui primitus episcopatum Caminensem constituerunt et postea liberam electionem capitulo ecclesiae cathedralis in Camin liberaliter concesserunt, ut ex literis Casimiri ducis liquido constat, datis circa annum 1182. ibi: *Habentes liberam electionem post decessum episcopi sui uel praelati, seu cuiuscunque canonici ecclesiae suae loco ipsius alium statuendi, quem dignum uiderint statuendum.* D Haec priuilegii omnium antiquissimi uerba, si optimus ille Saxoniae polyhistor CHYTRAEVS uel per transennam inspexisset, non a uero deuiasset, neque primo historiae libro contra literam inseruisset: *translato per Casimirum, Wartislai filium, episcopatu, pactiones certas cum episcopo et canonicis initas fuisse, ne aperta episcopa uel uacante praelatura quisquam praeter Pomeraniae principis tanquam patroni consensum substitueretur.* E Sicut autem aues praeuolantem sequuntur, ita praefatum autorem secuti sunt Matth. STEPHANI, ipse Pomeranus *lib. 3. de iurisd. part. 1. c. 9. n. 9.* et Laurentius OHM Scabinus Hallensis in *tract. canon. polit. thes. XIV.* lit. (b) merito excusandi, qui uti singulare de hoc F episcopatu referunt, *quod scilicet neque episcopus, neque alius praelatus uel canonicus eligi possit absque consensu et nominatione, siue praesentatione ducum Pomeraniae tanquam patronorum et fundatorum.* Distingue tempora et concordabit scriptura *c. si peccauerit 2. q. 1.* Ab initio fundationis *canonici* seu capitulares Caminenses liberrimam episcopi G eligendi potestatem habuerunt, contra, quam existimat CHYTRAEVS. *De praelatis siue canonicis* nullum amplius est dubium, quin a solis Pomeraniae ducibus constituantur et eligantur, uigore pactorum haereditariorum: electio uero episcopi penes *capitulum* remansit, ultra centum annos, ex primaeua fundatione, licet ENGELBERTVS protonotarius Wolgast. b. m. in annalibus suis asserat, secundum Caminensium episcopum Conradum, consensu ducis *Bugislai I.* inter christianos, (alias duo ethnici praecesserunt,) tanquam patroni electum fuisse. Haec et alia cum contra expressam fundationis literam affirmentur, potius omittenda, quam leuiter asserenda sunt.

Electio ordinata a Casimiro duce Pomer. anno 1182.

Chytraei lapsus.

Quomque consensus ducum necessarius fuerit ad electionem episcopi.

Tractu demum temporis canonici uel libera et liberaliter concessa eligendi potestate abusi sunt, uel etiam a summo pontifice pontificuli obtrusi, donec HERMANNVS comes *de Glichen*, secundum antiquam formam et normam, in episcopum electus est, anno 1520. qui primam dissidii aleam cum patronis infelici successu iecit. ALBERTVS marchio primam Pomeraniae panolethriam indixerat, in qua dictus episcopus, non tam patronis, quam aduersariis, subsidium et auxilium miserat. Nec hoc contentus, abbatem monasterii Stolpensis non solum piscatura in *Lubes*, sed et salinariis reditibus, quos *Colbergae* possidebat, indicta causa priuauit et aliis grauaminibus oppressit. Haec est dilectio patrum. Vnde commotus est iusto dolore *Bugislaus IV.* et episcopo tam per literas, quam legatos significauit, ipsam necessitatem omnium supremam legem exigere, ut coadiutor se uiuo eligeretur, ne plura dissidii semina seminaret, ne senio laborans sibi ipsi deesset, ne de electione episcopi disputatio moueretur, et praeiudiciales pontificis intrusiones praecauerentur. Vti deliberatum, ita factum et, habito canonicorum statuumque concilio, in coadiutorem electus est IAREMARVS III. Rugiae princeps. Hoc e uiuis sublato, successor Heinricus infaustis *Hermanni* praedecessoris uestigiis insistens, cito et prudenter resipuit atque promisit, se nunquam quid contra illustrem domum Pomeraniae moliturum, sed omnem cultum exhibiturum et pro uiribus suppetias laturum esse.

Electionis libertas infracta.

Iaremarus III. coadiutor.

Hinc pedetentim illustrissimi Pomeraniae duces ut indubitati patroni sibi ius arrogarunt, ne quis episcopus absque eorum consensu eligeretur. Ratio huius introducti iuris (1) quia principum maxime interfuit nosse et deligere, qui ecclesias intra suas prouincias essent administraturi, ut in simili loquitur CONAR. *tom. 1. uar. resol. par. 2. in re. ubi c. malae f. possess. ext. de iure patr. n. 10.* (2) Ne forte eligerentur suspecti principibus, ubi dubitari posset de proditione patriae et reuelatione secretorum. (3) Denique exempla imperatorum, regum et principum aliorum commonuerunt et commouerunt, qui

Cur ducum consensus requiratur ad electionem episcopi.

qui electionem episcoporum sibi attribuerunt, ut de imperatoribus testantur HELMOLD. ONVPH. PANVIN. *in uita Greg. 7.* FRISING. *l. 7. c. 16.* MART. *Patau. in def. pac. parte 2. c. 26.* CRANTZ. *in metrop. l. 5. c. 24.* NICEPHOR. *lib. 2. hist. eccles. c. 2.* et alii. De regibus Galliarum CHASS. *in catal. gl. mund. par. 5. conc. 24. no. 194.* De regibus Hispaniae CONAR. *praedict. tom. 2. §. 10.* DVAR. *lib. 5. de sac. benef. cap. 11.* ROBERT. *l. 3. rer. iud. cap. 1.* Hae rationes cum sint praegnantes, non immerito Pomeraniae duces etiam Romano-catholici sibi ius istud uendicarunt, imprimis ERICVS dux Pomeraniae et trium regnorum Sueuiae, Daniae, Norwegiae rex et desuper concordiam inierunt cum Sigefrido episcopo et toto capitulo anno 1436. ubi uerba: *So schall dat Capittel neuen Bischop kesen, men allein einen redelicken ehrlichen Herrn uth dem Capittel, de en düncket, der Kercken, dem Lande und der Herrschafft nutte wesen, und schelen deme dat verkündigen der Herschop, wo denne Hertogk tho Pomern iß, de so karen iß, fragende, efft er desulnen ock behag und gedeilich iß; do er den behaeglich, so schall die Herschap mit dem Capittel vor den ienen schriven und den vor einen Bischop upnehmen, düncket aver der Herschop er benoemet, dat he er nicht gadelich ist und behaglich, tho der Kercken und der Lande Bestandicheit, so schall der Herschap dat Capittel underwiesen und anrichten mit redelicken Sachen, wo nun hat dar nicht muth tho iß, scholen sie denn ein andern bidden, mahn uth dem Capittel na der Herschup Rade und Willen, welches sie alsden eins werden, den schallen sie an beyden Siden verschrieven, und dabey thon als solckes hoeret tho donde, dat he Bischop werde und blieve.*

Pactio Erici Sueciae, Dan. et Norvv. reg. cum episcopo.

Haec est illa pactio, cuius CHYTRAEVS ante natiuitatem meminit, et renouata est inter BOGISLAVM magnum et MARINVM de *Fregeno* episcopum anno 1480 Sicut et in pactis haereditariis anno 1541. 9. Febr. initis haec pactio ita extensa, *ut illustrissimi Pomeraniae duces ius nominandi, praesentandi et confirmandi episcopum Caminensem sibi expresse reseruauerint.* Ad haec fortean respexit Matth. STEPH. *lib. 3. cap. 9. no. 9.* sed ista a posterioribus limitata anno 1569. Denique in *contractu Coslinensi* inter BARNIMVM et PHILIPPVM Pomeraniae duces et BARTHOLOMAEVM Suauenium episcopum totumque capitulum confirmata, et denuo sancita est anno 1545. inserta et pactis haereditariis, quoad electionem episcopi. Conquesti equidem sunt nonnulli, apud inuicissimum CAROLVM V. an. 1548. supplicem exhibendo libellum, sibi licentiam eligendi episcopum auferri et mandatum impetrarunt, ne obedirent episcopo electo. Hinc otiosa et odiosa nata est controuersia, de qua etiam antea: *an episcopus Caminensis immediate imperio, uel Pomeraniae ducibus subesset?* Quod cum contra expressa Pomeraniae ducum iura et ipsam ecclesiae fundationem, eo temporis factam, quo praedicti duces et fundatores superiorem non recognouerunt, hoc negotium iudicio camerae decidendum per publicum decretum commissum est. Illustrissimi libellum articulatum in camera obtulerunt; Rei exceperunt et ita primo iudicii praeparatoria instituerunt. Durante uero controuersia, capitulares Caminenses miserunt syndicum ad Caesaream maiestatem, significantes, illustrissimos Pomeraniae duces tractatum cum episcopo iam ante celebrato non adeo urgere, se quoque, modo Caesar mandata emanata cassaret, iuxta statuta alium electuros episcopum. Consentit Caesar et prioribus mandatis sublatis, Pomeraniae quoque ducibus, subsequentibus annis, publico decreto ius patronatus et alia iura antiqua, superius commemorata, in episcopatu Caminensi salua et integra reseruauit. Ita de iure suo aliquid remittere et publicae tranquillitati illud condonare, semper utile existimatum est, inquit THVAN. *lib. 59. hist. sui temp.*

Contractus Coslinensis.

Origo quaestionis: num episcopus Camin. immediate imperio subsit.

Ius patronatus ducibus saluum permansit.

Imo *Vigilius* CAROLI V. consiliarius dixit: *Imperatorem nihil aliud egisse, quam ut et imperium sua praerogatiua potiretur, contra papam, et principes Pomeraniae ius suum in episcopatu retinerent, ipsi quoque subditi legitimis praesidiis adiuuarentur et episcopatus denique ipse dignitatem suam in prouincia et concilio retineret.* Electio igitur episcopi Caminensis, ut antiquitus, ita et adhuc, penes capitulum residet, et adhibitis certi temporis, loci et personarum circumstantiis in ecclesia cathedrali fieri solet, canonice et legitime. *Postulatio* etiam non est inusitata in hoc episcopatu, uti BVGISLAVS ante reformatam religionem postulatus fuit, neque postulati ab electis differunt, nisi sola consecratione Ioach. STEPH. *lib. 4. de iurisd. c. 11. n 51.* Quamuis etiam illustrissimi Pomeraniae duces de competenti et acquisito coeligendi episcopi iure sponte aliquid remiserunt; non tamen ipsis inuitis displicens obtrudi potest, cum merito inuestiturae, inthronisationes et protectiones episcopatuum ad reges et principes pertineant, sub quorum dominio episcopatus sunt, inquit WALTIAM episc. Naumb. *de inuest. episc.*

Postulatio usitata.

Ecclesia, capitulum. et totus districtus episcopatus Caminensis, castra, oppida, uillae, praedia et alia bona sunt imme-

immediate sita in territorio et ducatu Pomeraniae, uti omnes ueri Pomerani uere et sincere iudicabunt. A

Episcopus comparet in conuentibus prouincialibus.

Quodsi ius patronatus non uocetur in dubium, uti nunquam reuocatum est, absque dubio obsequia et seruitia omni iure debentur illustrissimis Pomeraniae ducibus, ut, si episcopus conuocetur ad concilia et conuentus prouincialium, comparere teneatur et huc usque comparuit, non tam uigore iuramenti, quam pactorum a praedecessoribus initorum et ipso fundationis primaeuae dictamine. B Ad comitia imperialia adhuc uocatur et uocatus fuit nuperrimis comitiis, quorum te Dauum agis, sed illustrissimi Pomeraniae duces semper exemerunt et adhuc eximunt, ne uocem uel sessionem in congregationibus publicis habuerit aut adhuc habeat; licet antehac imperator episcopum pro statu imperii agnoscere, adeoque uocem et sessionem in comitiis imperatoriis habere uoluerit, ut ex SCHVRFF uidere est *consil. 72.* C

Quia uero res in uado et quieta possessione, ad seriem episcoporum Caminensium progrediar.

CAPVT XIII. D

De serie episcoporum Caminensium.

Series episcoporum uariat penes autores.

In recensenda serie episcoporum Caminensium autores dissentiunt, aliqui plures, aliqui pauciores numerant. M. Caspar SCHÜTZ in *chron. Prussiae* triginta quatuor recenset. Nicolaus LEVTINGERVS in *commentariis suis 32.* E CHYTRAEVS *Sax. lib. I.* reu. D. CRAMERVS *lib. 2. hist. Pom. eccles. 30.* tantum refert et reconciliat, quod reliqui numerarint praesentatos uel designatos, neque ad episcopatum submotos atque promotos. De hac episcoporum serie et ordine antiqui uersus circumferuntur:

Ordine pontifices hic cernuntur Caminenses, F
Primus ADELBERTVS, CONRADVS *erat-que secundus,*
SIGFRIDVS *ternus huic* SIGVINVSQVE *quaternus,*
CONRADVS *quintus,* CONRADVS *postea sextus,*
Post hunc septenus WILHELMVS *regnat amoenus.*
HERMANNVS *sequitur, hic octauus perhibetur:* G
Princeps Germanus nonus regnat Rugianus.
Praedicat hunc PETRVS antistes in ordine denus,
Post hunc undenus HENRICVS *et duodenus*
Ordine CONRADVS *sequitur praesul uenerandus:*
ARNOLDVS *frater tredenus praedicat acer;*
Postea magnificus quartus decimus FRIDERICVS,
Princeps quindenus IOHANNES *mente serenus.*
Post hunc PHILIPPVS Rheeberch, *cognomine dictus.*
Hinc confirmatus IOHANNES, *non coronatus,*
Praeuentus morte praetenditur inuidiose.
Octauus decimus HANEKOW *natione Bohemus.*
Postea IOHANNES *regnat dux Apoliensis,*
Quem cruce signatus Prussiae sequitur NICOLAVS.
Saxoniae post dux retinet moderamina magnus
De Buck SIGFRIDVS *uicesimus atque secundus.*
Post hunc HENNINGVS *Iuen uicesimus ternus*
Quem de FREGINO *sequitur Italusque marinus*
Vicesimus quartus comitatur, at hunc BENEDICTVS
Qui fuit Morauus, uicesimus ordine quintus
Carith. MARTINVS *de Collberg perdit opimus*
Virtuti nexus serie uicesimus sextus.

Petrus antea chori-episcopus

In hac uersifica episcoporum Caminensium serie IV. exprimuntur, qui uel ad episcopatus dignitatem non peruenerunt, uel si peruenerunt, ab illustrissimis Pomeraniae ducibus, uti ueris et unicis episcopatus huius patronis, non admissi, sed suo iure dimissi sunt. Petrus enim ordinis praedicatorii (cuius professores merito omnes Petri successores et quidem primipilos se praedicare deberent) non fuit episcopus Caminensis, sed episcopi uicarius siue chori-episcopus, *contra C. chor-episcopi distinct. 68.* quod sicut in aliis Germaniae locis, ita nec in hoc episcopatu receptum fuit, cessante nimirum prohibitionis ratione, quia Germani sunt honestiores, quin uicariae istius operae uelo episcopalem honorem uelent. PETRVS ergo non fuit episcopus inter Caminenses decimus, uti uersus sonant et innuunt:

Praedicat hinc Petrus antistes in ordine denus.

Sed episcopi Caminensis noni IAROMARI principis Rugiae uicarius siue suffraganeus anno 1299. constitutus. 1299. Vnde non minima huius episcopatus dignitas elucescit, quod alias in Germania archiepiscopi Treuirensis et Coloniensis tantum suos chori episcopos habuerunt et adhuc habent. Anno 1386. alter IOHAN- 1386.

HANNES WILCKEN electus quidem Caminensis episcopus fuit, sed penes quos eligendi, penes eosdem etiam remouendi potestas remansit licet uersꝰ prodant, eum inuidia aut insidiis ad episcopatum non peruenisse, quod iis locis peregrinū nec unquam probatum, sed praetensum fuit.

Hinc confirmatus IOHANNES non coronatus

Praeuentus morte praetenditur inuidiose.

Tertius HANNEVS siue HINCO Bohemus, Wenceslai imperatoris cancellarius, eandem fortunae fabulam cum domino suo lusit et ab imperatore obtrusus ad episcopatum, non admissus fuit. Interea BVGISLAVS VIII. dux Pomeraniae etc. postulatus episcopatum administrauit, quem optimum principem et episcopum uersificator ille omisit, cum tamen postulati ab electis episcopis parum aut nihil differant, *Hinconem* allegando

Octauus decimus Hanckow natione Bohemus.

Sicut et LVDOVICVM comitem de *Eberstein* similiter postulatum anno 1479. omisit; *non tam quod episcopatui resignauerit, quam quod postulatus fuerit*, inquit *Brocardicum*, quem nonnulli praesentatum, sed non legitime electum aut inuestitum fuisse dicunt, cuius tamen contrarium ex ipsa ecclesiae Caminensis matricula constat. Absoluta et paululum explicata episcoporum Caminensium serie uersifica, sequitur uno atque altero excepto, legitimus episcoporum euangelicorum ordo, Quia uero historicis commune est, ut communem imperatorum et pontificum seriem recensendo, omnes dinumerent non solum, qui electi fuerint, sed et designati, postulati, remoti: ita et ego integram episcoporum Caminensium seriem recensebo, ad euitandam confusionem, siue episcopi canonice electi, siue postulati, siue intrusi, siue remoti, siue chori-episcopi, siue suffraganei fuerint, adiecta cuiusque dignitate, electione, postulatione et aliis consideratione dignis: incipiendo ab Ottone Pomeranorum apostolo.

CAPVT XIV.

De sancto Otthone Pomeranorum apostolo.

DIuus OTHO Pomeranorum apostolus et archi-episcopus, de quo supra et in uita eius latius agitur. Hoc loci tantum ea recensebimus, quod Caspar BRVSCHIVS de Germaniis episcopis c. 10. in scriptis reliquit. *D. Othonis ortus et fata.* S. OTHO, inquit, *Bauarus, Bartholdi comitis Andecensis ac dn. Sophiae ducissae in Amberiana ualle filius*, *natus anno 1069.* HENRICI IV. cancellarius, HENRICI V. sacellanus eligitur et confirmatur in octauum antistitem Bambergensem, anno 1102. anno aetatis suae 33. consecratur a Paschali II. P. M. Anagniae, in festo pentecostes, ad quem legatus cum aliis Germaniae archi-episcopis et episcopis missus erat ab imperatore Henrico IV. pro impetranda Henrici V. coronatione. Praefuit pie, prudenter et utilissime annis 37. Appellatur propter singularem modestiae ac humanitatis laudem cognomento *humilis*. *Dictus humilis.* Conuertit ut uerus episcopus fideliter concionando et docendo ad Christi notitiam et professionem Pomeranos, anno domini 1124. Inde hodie adhuc Pomeranorum apostolus dici solet. *Pomeranorum apostolus.* Rediit ex Pomerania Babenbergam, anno domini 1125. in uigilia resurrectionis dominicae. Fundator et instaurator multorum coenobiorum, suasorque fidelissimus, ut episcopatus Caminensis ab illustrissimis Pomeraniae ducibus fundaretur. *Episcopatus Caminensis causa sine qua non.* Obiit anno aetatis suae 70. anno domini 1139. 3. nonas Iulii. Sepelitur in *monte monachorum*, ante arcam maximam chori, honorifice leuatus de tumba et in honorificentius mausoleum depositus in diuorumque numerum relatus cum CLEMENTIS pontificis maximi consensu anno 1189. *Inter diuos relatus.* Haec Bruschius.

Centuriatores Magdeburgenses paulo prolixius cent. 12. c. 10. descripserunt, quinam S. Othonis parentes, quae functiones, quae scripta, quae opera, quae errores, quae pericula, quae calamitates, quae miracula, quae uisiones, quae familiares eius, quod curriculum. Quia uero potissima huius descriptionis pars ex impressa S. Ottonis uita est desumta, nonnulla dispositionis capita omittemus, nonnulla attingemus. Ad Paschalē legatos misit pro impetranda confirmatione, simulque literas, in quibus Petrum eiusque successores Christi uicarios facit, totiusque christianae religionis firmamentum, qui utriusque regiminis et ecclesiastici et politici clauum papae tribuit. *Papae fidelissimus.* Post ipsemet Romam uersus profectus, Anagniae pontificem offendit: ad cuius genua prouolutus, baculum et annulum, insignia inuestiturae ab imperatore accepta, deponit, seipsum accusans, quod in eam ecclesiam non per ianuam, sed posticum fuerit ingressus, simulque ad poenam obeundam sese offert. Tandem etiam impetrat ab eo confirmationem, in festo pentecostes, nullo praestito iuramento, sicut ipse in quadam epistola meminit, ad clerum Bambergensem. Vid. *chron. Bamberg.* Praeterea toto illo tempore, quo excommunicatus fuit imperator Henricus

cus V. suis canonicis, imperatori fauentibus, restitit et firmiter adhaesit Romano antistiti *Vita eius lib. I. c. 12.* Monasteria atque oratoria 21. fundauit atque aedificauit, eorumque confirmationem impetrauit a CALIXTO II. eaque ornamentis splendidissimis donauit. Vnde quidam anno 1123. apud imperatorem eum traduxerunt, quod nimis prodigus monasteriis et pauperibus sua largiretur, nec frequens imperii comitiis adesset. CRANTZ *Saxon. lib. 5. c. 44.* Eam Pomeraniae partem, quae inter *Viadrum* et *Poloniam* sita est, ad christianam religionem, quam tamen rectius *pontificiam* dixeris, conuertit, una cum principe ipsorum WARTISLAO anno 1124. Vnde hodie adhuc Pomeranorum apostolus dici solet, quamuis prorsus alia ratione, quam apostoli, seminaria christianismi ibi sparserit.

Monasteriorum XXI. fundator.

A B C

Huius contrarium testatur *autor uitae Othonis l. 1. et 2. c. 1. 2. seqq.* quod Otho totam Pomeraniam *Deminum* usque ad fidem christianam conuerterit et post quadriennium reuersus fuerit, ut nouellam fidei coloniam uisitaret.

Errores Othonis undecim recensentur, ut etiam octo uerae doctrinae articuli.

Eius doctrina et errores.

D

Certamen ipsi fuit cum nonnullis etiam suorum, qui effrenatum studium cumulandorum monasteriorum in ipso non immerito reprehenderunt, quod hominum otiosorum tot agmina magis oneri seculo essent, quam frugi, qui cum nihil sese habere iactitent, nulla tamen re destituantur. Illis inepte parabolam de homine uulnerato et exuto a latronibus, de stabulo rursus obiecit: *non inutile plurima ad manum habere diuersoria s. stabula,* ut ille uocat, *ad quae diuertas, in necessitate constitutus. Haec autem esse monasteria, quae nemo reprehendat, nisi qui se cura egere nesciat. Qui uero sese inter latrones inque exilio uiuere credat, hunc nequaquam hoc sibi uitio uertere.* Chron. Bamberg.* Item pugnauit acriter pro coelibatu monachorũ. Nam quibusdam obiicientibus, *coelibatum hominum procreationi contrarium esse*, respondit: *uerum quidem esse, in initio seculi, in magna hominum penuria necessariam fuisse propagationem: iam uero supra numerum arenae maris multiplicato genere humano, omnes, quicunque possent, continere debere, diuinisque rebus uacare, quod nullibi fiat commodius, quam in coenobiis, quae si abunde suppetant, reliqua omnia successibus minime caritura.* Huc accommodauit dictum Ps. 144. *Si oues monachorum foetosae abundantes in egressibus suis, boues eorum crassae ipsorumque prouidente solertia, non est ruina maceriae, neque transitus inutilis in satis ac pratis eorum.*

Apologia contra detrectatores.

Coelibatus defensor.

E F G

Miracula nonnulla per ipsum facta sunt, quae tamen magna ex parte superstitionem redolent.

Anno 99. Quae miracula ediderit.

Multis nobilitate et uirtute praestantibus uiris usus est familiariter, a quibus et accepit munera et ad quos ipse etiam misit. Praecipui, quorum meminit historia, sunt BOLESLAVS Poloniae et BELA Hungariae, reges, VRATISLAVS dux Pomeraniae, ADELBERTVS marchio Saxoniae, MITZLAVS princeps. Ei9 dies natalis peragitur quotannis in dioecesi Bambergensi non quidem solenniter, in die conuersionis S. Pauli. Nominatus est *humilis*, quam tamen uere simulatam fictamque dixeris, ut exemplo probant *Magdeburgenses dicta cent. 12. cap. 26.* Reliqua in uita Ottonis inueniuntur.

Eius amici.

CAPVT XV.

De ADELBERTO primo Pomeranorum episcopo.

ADELBERTVS (quem *Albertum* uocant) diui Othonis comes itineris, in conuersione Pomeranorum, fidelis συνεργὸς et coadiutor, ob nauatam diligenter operam, in episcopum Pomeranensis siue Iulinensis ecclesiae praesentatus et commendatus a diuo OTHONE, receptus, inuestitus et confirmatus a primo quondam Pomeraniae duce Christiano, WARTISLAO I. martyre, una cum diuo Othone praecentore, luminari et apostolo Pomeranorum.

Adelberti merita.

Occasio quod hunc primum episcopatus Pomeranensis pontificem, diuus Otto Bambergensis pontifex praesentauit et commendauit, consistit partim in praedicta conuersionis opera, partim *in linguae Slauicae s. Vandalicae cognitione,* quam primus ADELBERTVS, Pomeranensis ecclesiae episcopus optime calluit; partim in miraculo diui *Adelberti* episcopi Pragensis, qui in Vngaria, Polonia, Pomerania et Porussia christianam religionem propagaturus ad *Fischhausen* interfectus et *Gnesnae* sepultus anno 99. 23. April. multis statim miraculis inclaruisse scribitur, uti tradit CHYTRAEVS *lib. I. Saxon. p. 9.* Huius proto-martyris in *Polonia, Pomerani, Prussia* ut sanctam sanctissimus OTHO memoriam conseruaret, non solum *Iulini* diuo *Adelberto* templum consecrauit, sed etiam primum Pomeranensis ecclesiae episcopum *Adelbertum* uocari uoluit, uti primus archi-episcopus Magdeburgensis nominis id obtinuit. CRANTZ *lib. 3. metrop. c. 28. et 30.* ubi addit: *archi-episcopi illius tempore Pomeranos nec dum credidisse, anno scilicet 917. sed annis subsequentibus*

Linguae Slauicae peritia.

Anno 99.

S. Adelberti memoria conseruata.

Anno 1124.

bus 1124. In praedicto archi-episcopatu monacho primo fuit Adelbertus, quem, postquam primi Pomeraniae duces, ad Christi fidem a se conuersi, episcopus Otho Bambergensis comes in Andechs in Franconiam reuertens constituit. CHYTR. *lib. I. Sax. author uitae Othonis lib. 2. c. 29. Magdeburg. cent. 12. cap. 10.* Erroneum ergo quod Matth. de MECHOVIA *lib. 2. chron. c. 1.* scriptum reliquit, *primum episcopum Caminensem* IVLINVM *fuisse*, quod antiquum est oppidum et sedes episcopalis, non uero nomen episcopi. Hinc illustrissimi Pomeraniae duces diuersa diuersorum urbium monasteria fundarunt, ut religio eo magis conseruaretur et propagaretur, uiri docti et religiosi in illis educarentur et instituerentur, qui rursus alios educare et instituere possent. Inter haec prima et omnium antiquissima sunt *Stolpe* et *Grobe*, a RATIBORO Pomeraniae duce et PRIBISLAA coniuge, Poloniae ducis filia, primitus fundata et anno 1151. consecrata a primo episcopo Pomeraniae diuo *Adelberto*, secundum antiquos uersus:

Matth. de Mechouia lapsus.

Monasteria antiquissima Pomeraniae.

1151.

M. C. uice quarto tunc Ratiborum pius Otho
Cum patre baptizat, post Ratiborus Grobe fundat:
Sacrat Adelbertus primus praesul Caminensis.

Grobe hodie Pudigla.

Fuerunt enim antiquitus nihil aliud, nisi scholae pietatis et doctrinae christianae propagandae, non helluonum et pigrorum uentrium harae, uti TRITHEM. *in chron. monast. Hirsaug. fol. 26.* et Fr. CONAR. *in cor. VIII. c. III. p. 854.* graphice monachorum diuitias et luxum taxat:

Monasteriorum facies antiqua.

Consecratio haec facta est in praesentia BOLESLAI ducis Poloniae, *Ratibori* adfinis et reliquorum Pomeraniae ducum, tum praecipuorum ex nobilitate, qui duces uti uicini et adfines sibi multa amicitiae officia inuicem praestiterunt et monachos principaliter admonuerunt, ut Deo inseruirent et iuuentutem bene educarent atque instituerent. Vnde *Adelbertus* episcopus monachos uocauit *cooperarios in uerbo domini.* E praedictis uersiculis constat, quod nec anno 1126. nec in sequentibus, ut nonnulli statuunt, *Engelb. Chytr. Cramer*, sed antecedenti eodem anno 1124. quo diuus OTHO Pomeranos ad religionem conuertit, simul *Adelbertum* Pomeranensem episcopum designarit, consentientibus Pomeraniae ducibus.

Grobe consecratur.

STOLPE Vandalico idiomate STOLPAN quasi *sedes domini* dicitur: illic *Razemarus* et *Bugislaus* iam olim fundauerant abbatiam in memoriam patris suis WARTISLAI, qui ibidem et occisus et sepultus est. HELMOLD. *l. 2. chron. c. 14.* ut annalistae nostri, KAMTZOW. KLEMTZ. Val. ab EICKSTEDT et CRAMER *lib. 2. hist. eccles. Pom. c. 2.* communiter tradunt, a RATIBORO primo fratre *Wartislai*, monasterium *Stolpe* aedificatum, quod forsan incepit et filii *Wartislai* continuarunt et perfecerunt, ut hoc expresse Nicol. a KLEMTZ. *lib. 1.* Annal. innuit, quod *Bugislaus* fundationem a *Ratiboro* factam confirmarit et adhuc plenius dotarit anno 1173. Huic *Stolpe* monasterio *Barnimus I.* Molendinum in fluuio *Rhega* aedificatum prope *Gryphebergam* donauit, anno 1276. Huius monasterii *Stolpe* meminerunt *Centuriatores Magdeb. c. 12. c. 2.* Monachi ordinis Benedictini introducti consilio episcopi et reditus copiose assignati sunt decimae in terra *Grosvvin* et ab episcopo oblatae. Ita etiam legitur in documento anno 1034. qualiter archidiaconus Stolpensis sit reuolutus ad ecclesiam Caminensem: *renouamus, confirmamus et ratificamus, ex certa scientia, decimas de tota prouincia Grosswin, qui decimas Adelbertus I. Pomeranorum episcopus in fundatione Stolpensi monasterio, cum singulis ecclesiis eiusdem prouinciae largitus est.* Primus abbas Magdeburgo accersitus est *Rudingenus*, uir religiosus et doctissimus, sicut et abbas Grobensis *Sibrandus*. His ex monasteriis primum omnes Pomeraniae episcopi electi fuerunt. *Sed religio peperit diuitias et filia deuorauit matrem* uti VOLATERANVS de Benedictinis scriptum reliquit: *regna potius, quam coenobia uir sanctus posteris reliquit, ignorans nimirum, non se tam pauperibus hospitium, aut Christi seruis ad diuinorum mysteriorum subsidium, uti sperabant, quam clericis ac sacerdotibus otium et luxuriam pariturum.* Vnde FERRARIENSIS ICTus monasteria uocat *retia ad capienda laicorum bona.* GROBE monasterium in bellis multum damni perpessum et a fluctibus marinis deuastatum BVGISLAVS I. anno 1188. *Vsnamiam* in montem, *S. Maria Clossenberg* dictum et post paucos annos *Pudglam* transtulit et melioribus reditibus dotauit, ut scribunt annalistae nostri, Nicol. a KLEMZ. ENGELBERTVS aliique; sed hanc monasterii translationem non tam antiquam esse, testantur uersiculi lapidi inscripti:

Anno 1124. Fundatores. Anno 1173. 1276. Abbas primus Rudingenus. Grobe monasterii damna perpessa. translatio.

M C L. uice constructa est ista capella
Cum GROBE coenobium a Ratiboro olim duce structum
Vznam translatum, hinc penitus fuit annihilatum.
Huc accedentes Christus faciat iubilantes.

Postea monachi *Vznanienses*, ordinis Praemonstratensis, in monasterium *Pudiglauense* commigrarunt, ubi in cubiculo abbatis parieti adscripta uisuntur haec uerba:

Pudiglauense monasterium.

Hic est nobilissimus locus.

(P p) Mona-

Anno 1124.

Monachi antiquiores *Grobiani* finxerunt, annuatim duos sturiones e lacu recenti monasterium, in littore maris situm, accessisse, quorum unum abbas solenniter cepit et alter insequenti anno alterum comitem secum adduxit; et hoc aliquot annorum spatio contigit, donec auidior abbas utrumque caperet, nec imposterum ullus reuerteretur.

Sic uno quandoque, quandoque carebat utroque.

Hoc credat, quicunque uolet; fraudes eiusmodi piae impietatem sapiunt.

Diuus Otho nondum omnes Pomeranos ad fidem christianam conuerterat, *Pomerani reliqui baptizati.* sed ADELBERTVS I. episcopus *Bardenses*, *Grimmenses* et *Tribesenses* a RATIBORO primo duce Pomeraniae deuictos baptizauit anno 1147. et ita uiam uniuersae 1147. carnis ingressus est, anno 1158. 12. Nou. 1158.

CAPVT XVI.

De CVNRADO I. secundo Pomeranorum episcopo.

Cunradus Colbaziensis et Oliuensis monasteriorum fundator. CVNRADVS I. alter Caminensium episcopus, sedulus religionis propagator, D. *Adelberto* successit et diuersas abbatias atque monasteria consecrauit, inter quae praecipuum locum obtinet Colbatzium et Oliua prope *Dantiscum*, non quod haec hodierno tempore domini Pomeraniae sint obnoxia, sed quia ab illustrissimis Pomeraniae ducibus fundata, aedificata et dotata, ut ex ipsa monasterii fundatione et monumentis adhuc conspicuis patet, adeo ut Iacob. Aug. THVANVS *c. 65. histor.* testetur, *Oliuense* monasterium *sepulchris* principum Pomeraniae nobile esse: Sic enim antiquissimi uersis sonant:

Oliuense mausoleum principum

Hi tenere tuum quondam POMERANE ducatum,
Per quos suaue iugum fidei tibi crede relatum:
Iuris amatores, illustres atque benigni,
CHRISTI cultores, laudis quoque stemmate digni.
Horum magnifica pietas fundauit Oliuam,
Dextraque munifica stipe iusta fecit opimam
His sane ducibus et eorum progeniei
Claris pignoribus datus est locus hic requiei
Hos et in hac fossa merens sepeliuit Oliua
Et gaudens ossa tandem reddet rediuiua.
Christe redemtor, ab his omnem, rogo, pelle reatum,
Exutisque malis tu confer in aethere statum.
Filius hic, pater hic, auus hic, proauus iacet istic.

Anno 1158.

A *Docente nos* SENECA (incipiunt ulterius monachi Oliuenses) *didicimus, larga beneficiorum impendia, continuas iugesque actiones exigere gratiarum. Quia uero clarissimi quondam Pomeraniae duces domum hanc in honorem sui et omnium conditoris de propriis suis facultatibus, erexerunt, atque ut in ea cultus diuinus perpetuus assequeretur uigorem, ipsam uix ducalem magnificentiam liberaliter dotauerunt,* B *per hoc nimirum et altissimo complacere et sui memoriam in posteros relinquere cupientes. Ne igitur nos, qui eiusmodi sustentamur beneficiis, uelut ingrati tantorum collatorum inueniamur, immemores factorum notitiam gemino quodam obiecto, picturae uidelicet et scripturae fratribus nostris dilectis, tam praesentibus, quam secuturis dignum duximus intimare.* Nouerint itaque uniuersi filii domus huius, quod C illustris princeps dux Pomeranorum, SVBISLAVS senior, primus monasterii in Oliua fundator extitit, anno domini 1170. 1170. qui paucis superueniens annis in senectute bona moritur et in ipsa, quam fundauerat, *Oliua* sepelitur. SAMBORIVS *Subislai* filius adhuc septem pagis praedi- *cium augmenta* ctum monasterium dotauit, *Seerckwitz*, *Klarebin*, *Starrow*, *Stemme*, *Grantzow*, *Zusenneß*, *Gustrow*, una cum decimis et D uectigali e pecudibus et piscibus, MESTOVINVS eiusmodi dotationem pagis tribus adauxit *Prinich*, *Serelow* et *Trusen*. His de dotationibus monumentum Oliuense ita: *Sambonius tanquam senior patri in ducatu successit, cum filio suo* SVBISLAO *iuniore, qui ambo monasterium Oliuense possessionibus magnifice dotauerunt.* Falsum ergo, quod in *chronico Polon.* re- E peritur, anno 1178. *hoc monasterium prius aedificatum aut fundatum a* SAMBORIO *Pomeraniae duce*, ut asserit Matth. de MECHOVIA *l. 3. c. 27.* Hoc Oliuae monaste- *infortunia.* rium multum damni in diuersis bellis perpessum est, et sub SVANTIPOLDO III. terna imo quarta uice deuastatum est, anno 1224. et 1236. a Prutenis infidelibus Pomeraniam fidelem inuadentibus, mo- F nachos adducentibus et crudeliter occidentibus. Deinde bis ab ordine Teutonico anno 1243. et 1252. omnia monasterii praedia praedae hostiliter exponente CRAMER. *lib. 2. hist. Pom. eccles. c. 13.* ita ut CRANTZ. *in Vandal.* non immerito conqueratur, ordinem hunc potius regionem quam religionem spectasse.

Anno 1173. WARTISLAVS II. dux Po- 1173. G meraniae pacificus, satius existimans, in conseruationem rei omnium sanctissimae doctrinae christianae opes collocare, quam horrendis militum praesidiis sustentandis perdere, libertate sua abbatiam *Colbazensem* fundauit, et tam libe- *COLBAS abbatia fundata.* raliter dotauit, ut singulis diebus 24. modios

Anno 1173. dios annuorum redituum e molis quondam suppeditare posset, quod *Adelbertus* in praesentia fundatoris *Wartislai* et *Bugislai* ducum Pomeraniae, nec non *Bernonis* episcopi Mechlaburgensis consecrauit, quem *Bernonem* HELMOLD. *lib. 2. chron. c. 3.* CRANTZ. *lib. 6. Vandal. c. 36. praecipuum Vandalorum apostolum* uocat. Vnde *Colbas* seu *Culpassa* Polonice significat *farcimen*: sane *lucanicam* bene pinguem, qua monachorum uentres impinguati sunt. Elegans et uetus sculptura in hoc monasterio conspicitur, ubi diabolus monachum in processione euntem arripit et dixit: *redde rationem uillicationis tuae.* Tali pictura abbas procul dubio monachos alios pigros libidinosos er refractarios ad meliorem frugem reuocare uoluit. Adscripti etiam sunt uersus notabiles:

Berno praecipuus Vandalorum apostolus.

Sculptura elegans et arguta.

Vir uideas quid tu iubeas, dum magnus haberis.
Prospicias, quem despicias, quem laedere quaeris;
Dat uarias fortuna uices, non ergo mireris.

Fundationem huius monasteri confirmant rhytmi uulgares:

Annus millenus, centenus, septuagenus
Ternus erat Christi quod Colbatz facta fuisti.

Bugislai ducis Pomeran. literae confirmatoriae. Literae etiam confirmatoriae BVGISLAI ducis Pomeraniae, quae ita habent: *notum sit omnibus, quod locum, qui nocatur Colbas, a dilecto cognato* Wartislao, *de consilio et consensu nostro etc.* Testes sunt hi: *Berno* episcopus et alii quam plures anno 1173. Dotatio facta a *Casimiro*, duce Pomeraniae, loco *Prilop.* a 1176. summo Cunradi episcopi Pomeraniae encomio collaudata, quod principes ad cultum Dei propensiores se exhibentes, ritus paganorum sacrilegos subuertere non desinant et nouas ecclesias instituant, uocatis uiris doctis et religiosis. Confirmata a fratre *Bugislao* anno 1309. *Wladislaus* dux Poloniae fratribus in Colbas uillam *Warsin* dono dedit anno 1236. OTTO dux Pomeraniae concessione confirmauit anno 1309. Deinde SVANTIBORVS filius Casimiri, 4. pagos donauit anno 1242. et 60. mansos in *Kolop*, quae donatio confirmata ab OTTONE duce Pomeraniae anno 1309. BARNIMO et aliis Pomeraniae ducibus, qui Damb oppidulum conferre non dubitarunt, uti *Bugislaus*, *Otto*, *Barnimus* anno 1309. et 1277. *Falckenberg* partim principes donarunt, partim abbates emerunt ab *Henningo* Platen, sicut et reliquos pagos 34. eodem fere titulo possederunt. *Barnimus* dux Pomeraniae priuilegium concessit, ne homines eorum siue Teutonici, siue Slaui, cogantur dare denarios, quos uulgariter *Pfand-Pfennige* dicunt, siue iuste siue iniuste fuerint inuadiati anno 1254. Abbates ultra 40 fuerunt, quorum primus *Richoldus* et ultimus *Bartholomaeus Schubbe* fuit electus anno 1534. Post

1167. Colbaci dotator.

Warsin uilla.

Pfandpfennige

Anno 1176.

rediit ad dominum, quod fuit ante suum.

1178. Deinde anno 1178. nobilis *Lutitius* Mirograuius ab OTTONE Pomeraniae apostolo baptizatus, consensu ducum Pomeraniae, *Bugislai* et *Casimiri* fratrum, abbatiam et monasterium *Dargum*, non procul a *Demino*, toties in historicis nominato, fundauit, quod *Conradus* Caminensis episcopus consecrauit: nunc Megapolensium ducibus paret.

Dargum monast. consecratum.

Eodem anno eorundem ducum consensu HENRICVS et BARTHVS, dicti *Rasen*, coenobium *Verchen* pro uirginibus fundarunt, quod *Conradus* episcopus similiter consecrauit.

Verchen coenobium uirginum.

Anno 1180. in Pomerania, Polonia et alibi mos barbarus inoleuerat, ut iter facientes non modo pabulum, sed et uictum omnem ab oppidanis et ecclesiasticis exigerent, quo praetextu iumenta abigerunt et alia perpetrarunt. Quare conuenerunt octo episcopi, inter quos *Cunradus* episcopus Caminensis, et sub anathemate statuerunt, ne quis agricolae pabulū, annonam, iumentum, ui aut arte raperet, et bona episcoporum aut sacerdotum inuaderet. CROMERVS *lib. 6. rerum Polon.* Matth. de MECHOVIA *lib. 3. chron. c. 24.* CVNRADVM episcopum Caminensem uocat, quod in magno Poloniae conuentu adfuisse scribitur, *non ut suffraganeus, sed uicinus.* Huius episcopi tempore *sedes episcopalis* Iulino CAMINVM est translata, propter diuersa *Danorum* bella, sub rege *VVoldemaro* Pomeranis illata; Quae cum renouari et continuari episcopus una cum capitulo resciuerat, numerosum scilicet exercitus aduentum, ciuibus inconsulto suasit, ut urbem incenderent et secum transfretarent.

1180. Mos barbarus.

Episcopalis sedes Caminum translata.

Circa hoc et tempus CASIMIRVS dux coenobia BORV, non procul a Neobrandenburgo, ordinis Praemonstratensis et IVENAC fundauit, teste CHYTRAEO lib. Saxon. in genealogia ducum Pomeraniae, quae nunc a ducibus *Megapolensibus* possidentur.

Brou et Iuenac coenobia.

Sicut et *sacellum* in colle BROED prope Pyritium construxit BERGH. Thom. BRODE: BVGENHAG. *l. 3. chron. c. 8.* Nic. a KLEMTZ. *lib. 1. annal. Pomeran.* Duas huius liberalitatis Casimiranae rationes ponit 1) quia nullos haeredes habuit, 2) quia cultum diuinum adaugere uoluit.

Broedanum sacellum.

Casimirianae liberalitatis rationes.

Mortuus est Conradus anno 1185. Camini et in ecclesia cathedrali sepultus. 1185.

Anno 1185. CAPVT XVII.

De SIGEFRIDO I. tertio Pomeranorum et primo Caminensi episcopo.

SIGEFRIDVS capituli praepositus,
in locum *Cunradi* electus et suffe-
ctus est, consensu BVGISLAI I. in-
ter christianos duces Pomeraniae, tan-
quam unici patroni, ut Ioh. ENGELBERT.
in annalibus Pomeraniae et CRAMER. *lib.* B
1186. 2. testantur. Anno 1186. Iacobus BERIN-
GER. laicus Bamberg. in castro Stettin
honeste conuersatus, ecclesiam extra ca-
Sedinensis ecclesia. stellum *Stettin*, in honorem Dei et Ia-
cobi aedificauit, et dotauit, quam fun-
dationem SIGEFRIDVS episcopus confir-
mauit. D. CRAMER. *lib. 2. hist. Pom. ec-
clesiast. c. 5.* rationem et occasionem ae-
dificationis allegat, quod *Vandali* no-
stros *Saxones* ad aedem D. Petri omnium C
antiquissimam, ab OTTHONE Pomerano-
rum apostolo consecratam, admittere
noluerint. Hic SIGEFRIDVS confirma-
tionem translationis episcopalis a sum-
1188. mo pontifice impetrauit anno 1188. et
sub hoc *Sigefrido* fabrica cathedralis ec-
clesiae Caminensis absoluta et perfecta
est anno 1188. nec amplius Pomeranen-
Episcopi dicti Caminenses. ses, sed episcopi Caminenses dicti sunt.
Nic. a KLEMTZ. *l. 2. annal. Pom. p. 229.* De- D
nique hic episcopus SIGEFRIDVS tam BV-
GISLAI I. quam WARTISLAI filii exequiis
1191. praesens adfuit. Anno 1191. sub hoc epi-
scopo ordo fratrum de *domo Teutonica*
Ordo crucigerorum. seu *crucigerorum* coepit, *qui in Prussiam
uocati Pomeranis multum damni intule-
runt.* CRAMER. *lib. 2. c. 6. per tot.* Rugia
quidem ad dioecesem Caminensem
non pertinuit, sed quia tractu temporis E
Pomeraniae incorporata fuit et mona-
steria antiquitus fundata adhuc possi-
1193. det, una recensebo. Anno 1193. IARO-
Monasterium Bergense. MARVS, Rugiae princeps, in *nouo Bergae*
uico monasterium extruxit, in usum
uirginum Vestalium s. monasterialium
et amplius reditibus dotauit, quod ad-
1179. huc pro usu conseruatur. Anno 1179.
papa COELESTINVS tertius cardinalem F
Petrum in Poloniam, Pomeraniam, Bo-
hemiam et uicina loca ablegauit, ut sa-
cerdotibus matrimonio interdiceret,
quam ob causam in Bohemia fere occi-
sus est.

O Caelestine nunc omnis clerus odit te,
Sacerdos olim per hic et haec declinabatur
Nunc in uno genere tantum formatur. G

1199. Anno 1199. CASIMIRVS II. dux Pome-
Monasterium Stargardiense. raniae in *Stargardia* ad *Inam* fundauit
eremitarum monasterium, pro mona-
chis Augustinianis, concessis liberaliter
annuis reditibus, quod *Sigefridus* epi-
scopus consecrauit. Nicol. a KLEMTZ.
lib. 2. annal. Pom. refert, sub hoc episco-
A po anno 1200. mirabilem historiam con- Anno 1200.
tigisse, ad *Vcarim* fluuium prope *Primis-* Historia mirabilis.
lauiam, a Pomeraniae ducibus aedifica-
tam, quod nimirum homines utriusque
sexus furioso quodam impetu semet
ipsos inuaderent et uiolentas manus in-
ferrent, sicut plerique tragico et fune-
sto exitio occubuerunt. Hac re indi-
gnatione et miserabili calamitate affecti
principes, *Sigefridum* episcopum able-
garunt, ut rem omnem diligenter expi-
scaretur, qui cum daemonum praesti-
gias et ueneficia comperisset, processio-
nes, litanias, orationes et ieiunia insti-
tuit, quibus huic malo remedium adhi-
buerunt, ut tandem cessaret. Paulo post 1202.
anno 1202. mortuus est atque Camini
sepultus, in aede cathedrali, cum prae-
fuisset per annos 20. et ultra.

Sigefridus hic noster sub ipso nouellae
plantationis primordio fratribus in *Col-
bas* Cisterciensis ordinis litem et con-
trouersiam mouit, super bonis in *Broda*
sitis, qui cum longius litigassent, ad con-
cordiae terminos redierunt anno 1189.

CAPVT XVIII.

De SIGEVINO quarto episcopo Caminensi.

SIGEVINVS seu *Sugeruinus*, quem
nonnulli *Sigismundum* uocant, uir
optimus et religiosus, non solum
ipse praedicationis officio creberrime
functus est, more praedecessorum *Ot-
thonis* et *Adelberti*; sed et clericorum Castitatis et honestatis discrimen.
uitia magis magisque irrepentia uehe-
menter et publice coarguit: statuendo
in dioecesi, ne meretrices die pascha-
tos ad sacram synaxin admitterentur,
sed die Veneris tantum, ut inter hone-
stas et turpes personas discrimen ali-
quod constitueretur. Hoc *castitatis et
honestatis discrimen* usque ad episcopum
VVilhelmum stricte obseruatum fuit, quo
temporis uirtutum habenae laxiores fa-
ctae et mulierculae indiscriminatim ad
sacramentum admissae sunt. D. CRAMER.
lib. 2. hist. Pom. eccles. c. 7. refert, cleri-
cum quendam rusticos ad chorum con- Clerici impietas punitur.
uocasse et cytharam lusisse, in festo pen-
tecostes, cui tonitru cum fulmine
brachium et simul 24. saltantes uno ictu
abstulit.

Si, quoties peccat clericus, sua fulmina mittat
Iuppiter, exiguo tempore inermis erit.

Sub hoc episcopo IAROMARVS Rugiae
princeps religiosus, quod crebras con-
ciones habuit, teste CRAM. *l. 2. c. 5. hist.
Pom. eccles.* alterum fundauit monaste- Eldenow monast.
rium ELDENOW prope Gryphiswal-
dum anno 1207. Cisterciensis ordinis, 1207.
quod initio *Bugislaus* et *Casimirus* Po-
meraniae duces permittere noluerunt,
quia

Anno 1207. quia fundus erat proprietarius, sed amore et ardore religionis ducti non solum permiserunt, sed et liberaliter dotauerunt. Vocatur et *Hylda*.

1208. Anno sequenti 1208. BVGISLAVS Pomeranorum dux cum matre *Anastasia* *Belburg monast.* monasterium Belburg repararunt, quod antea erectum erat a *Bugislao* et *Casimiro* primis anno 1163. inter horrendos armorum strepitus et fratribus *Lugdunensibus* addictum, qui redituum tenuitate compulsi decesserant, anno 1170. Vnde SIGEVINVS episcopus Caminensis pie consuluit, ne cultus diuinus in praedicto monasterio cessaret, ut fratres ex horto Mariae, qui erant ordinis *Praemonstratensis*, accederent et processiones quasdam adderent, ne denuo desereretur.

Princeps autor literis inuitatoriis haec uerba inseruit: *uenite, Dei serui, uenite, dabo uobis terram fluentem lacte et melle.* Eisdem fratribus SIGVINVS episcopus *decimas* terrae *Treptouanae* attribuit. *Treptouianae decimae.* D. Pomeranus f. BVGENHAGEN *l. 3. Pom. m. 5. c. 8.* in fin. *Bialbuch* lingua Vandalica sonat album Deum, quod nominis inditur, cum quia christiani nigrum Deum ignorarent, tum quia Praemonstratenses albis uestibus induerentur, a NOTBERTO Magd. archiepiscopo 13. institutum. CRAM. *l. I. hist. Pom. eccles. c. 26. et lib. 2. c. 3.* Amoenitatem loci inter dictum monasterium (hodie igne coelesti accensum et deuastatum, ut nil nisi rudera supersint) et oppidum *neo-Treptoam*, prato interiecto singulariter commendat Iac. August. THVANVS Gallus *lib. 21. hist. p. 365.* edit. Parisiensis.

Praemonstratensium regula Praemonstratenses regulam habere dicuntur: *si non caste, tamen caute*, quod contra uerbum diuinum et institutum prius. Nondum enim quatuor praedicatorum ordines erant *Dominicani, Franciscani, Augustiniani* et *Carmelitae*: postea in numerum pene innumerum pedetentim excreuerunt.

Huius episcopi SIGEVINI tempore *Templarii in Pomerania sedem figunt.* *templarii* siue fratres militiae templi in Pomeraniam uenerunt et obtinuerunt bona feudalia *Rörich, Pausin, Wildenbeuh* et alia, quibus fidelitatem et seruitia illustrissimis Pomeraniae ducibus instituerunt. CASIMIRVM Hierusalem ad sacra loca, pro illius temporis superstitione, uisenda euntem, constiparunt et domi manentes pro consiliariis se gesserunt, 1217. anno 1217. quo pius etiam *Sigeuinus* diem obiit, postquam ecclesiam Caminensem per tria lustra feliciter gubernasset.

CAPVT XIX.

De CVNRADO II. quinto episcopo Caminensi.

CVNRADVS II. electus est post Sigeuinum, uir prudens et religiosus, sub quo Crucigerorum ordo infausto sidere haec septentrionis loca ingressus est. *Anno 1217.* ANASTASIA etiam, regis Poloniae filia, *Friderici* imperatoris neptis et *Bugislai I.* inter christianos Pomeraniae duces, uidua, quae admodum senex *Wartislai III.* et *Barnimi I.* inter christianos, nepotum suorum consensu, in dotalitio nouae *Treptou* sibi assignato, *Treptow nunc dicitur der Kuchen-hoff.* monasterium uirginum Vestalium fundauit, quod ipsa ingressa est et simul uiam uniuersae carnis anno 1223. Consecrauerat illud ipsum CVNRADVS II. an. sexto sui episcopatus. *1223.* Hodie, etiamsi aedificia satis elegantia principem cum tota aula facile et commode recipiant, habitationi illustrissimae ducissae uiduae, dominae Sophiae, illustrissimi principis Philippi II. relictae inseruit, mutato nonnihil nomine, uocatur *Culinarium*, der *Küchenhoff*.

Suantipolechus III. Subislai filius dux citerioris Pomeraniae anno 1227. 22. Ian. monasterium praedicatorum in honorem *S. Nicolai* extruxit et fundauit, quod eo tempore extra Gedani muros situm et postea Dominicanis oblatum fuit, qui adhuc possident et uocant monasterium nigrum M. Casp. SCHVTZ *lib. 1. chron. Pruss. p. 21.* et Matth. de MECHOV. *lib. 3. chron. c. 32.* *1227.* *Monasterium S. Nicolai, nigrum.* Huius episcopi tempore anno 1231. abbatia in nouo campo *Bardensi* fundata est, quae trium horarum spatio ab urbe *Sunda* distat, per *Witzlaum* et *Bernutum* Rugiae principes, pro monachis ordinis Benedictini, quae paulo post anno 1309. in alium locum translata est, ubi nunc oppidum *Frantzburg*, ab illustrissimo et celsissimo principe domino *Francisco*, Pomeraniae duce, denominatum. *1231. Abbatia Campensis.* *1309. Frantzburg.* Abbates isti breui temporis spatio tam diuites facti sunt, ut ab episcopo Rigensi quinque pagos coemerent, quos *Witzlaus* fundator cum rege *Danizin* Liuoniam profectus, ad domandos et conuertendos *Estenses*, episcopo et capitulo *Rigensi* donauerat. Vid. CHYTR. *l. 5. Saxon.* M. Andr. ANGEL. *lib. 3. chron. Brand.* ubi testatur, *senatum* WITTSTOCHIENSEM *ab hoc monasterio Campensi in Pomerania emisse syluam* Wittstochiensem *terra Megapolensi a contin. Vand. et Saxon.* Alb. Crantzii.

Eodem anno *Suantepolcus* dux Pomeraniae, ueri zelator, magnus Dei uenerator, ut in monumentis Oliuae uocatur, abbatiam *Bucouiensem* fundauit et Germanos ordinis Benedictini monachos a *Stolpa* ad *Panim* uocauit, quos cum Vandali odio plus quam nouercali persequerentur et ferre nõ possent, monasterium destruxerunt et monachos Teutones turpiter eiecerunt. *Abbatia Bucouiensis.*

Anno 1231. *Suantipolcus* osor iniquorum, uehemens corrosor eorum, hoc Vandalorum facinus aegro tulit animo, authores seditionis capitali poena affecit, reliquos arbitrarie puniuit, monasterium denuo *reaedificata.* meliori forma aedificauit et eiectos monachos Saxones, inuitis Vandalis plene restituit.

Denique CVNRADVS senectutis taedio affectus, coadiutorem sibi elegit, adhibito capituli consensu, *Cunradum* Gulzouiae comitem, ex cuius collimitio, *Demini* oppido, pius *Cunradus* oriundus erat, *Cunradus coadiutor.* 1233. neque multo post anno CIϽ CC XXXIII. fatis cessit, dum XVI. annis sedi episcopali praefuerat. Hoc temporis abbas *Eldenouiensis* intra 26. annos tantum pecuniae acquisit, ut uicinum *Gryphiswaldiae* oppidum aedificare inciperet et in signum recognitionis a qualibet domo nummum *Vinochiensem*, uti tum temporis numismata ualde exilia uocitabantur, uulgo *Fincken-Augen Pfennige*, exposcoret, secundum communem annalistarum nostrorum opinionem. Matth. uero QVADVS in *Europae discriptione* IIX. refert, *Gryphiswaldum uiretum* per coniecturam dictum esse Ptolomaeo. Cui si fidem habemus, multo est antiquius, cui commune nostratium prouerbium accedit:

Gryphiswaldiae initia. *nummus Vinochiensis.* *Finkenaugen pfennige.* *Gryphiswaldiae antiquitas*

Gryphiswalde *Vetus ualde*
Quis fundator? *Ignoratur.*

iuxta nonnullos.

Dubio tamen caret, cum familia ducum Pomeraniae antiquissima *Gryphonum* nomen sibi uindicarit, ab iisdem prima habuisse exordia: quod et alia oppida *Gryphenberga*, *Gryphenhagen* satis demonstrant et uel solo nomine testantur. Abbas fortean ornatius reddidit, cura Saxonum et obtulit illustrissimo Pomeraniae duci *Barnimo*, pleno et absoluto iure, de quibus in *poligraphia Pomeranica etc.*

Gryphones.

CAPVT XX.

De CONRADO III. sexto episcopo Caminensi.

Primus illustris. CONRADVS III. comes *Gülzkouiae* episcopus Caminensis VI. coadiutor ante designatus, nunc pleno iure episcopatum administrauit, primus inter illustres personas. Sub hoc episcopo *Miroslaua* et *Hyngardis*, Dei miseratione ductrices Slauiae, uti uocantur in priuilegio anno 1236. uillam *Praetermyn.* et *capellam S. Iohannis* prope antiquam ciuitatem *Colberg* dederunt monasterio *Magulnensi* prope *Dantzig*, quam concessionem tam *Barnimus I.* dux Pomeraniae, quam *Hermannus* episcopus Caminensis postea confirmarunt. Hic cum per duo lustra ecclesiam rexisset, taedio siue gubernationis, siue aduersae ualetudinis, siue insurgenti doctorum episcoporum segete uberiori, resignauit et *VVilhelmum* S. S. theol. doctorem, praepositum ecclesiae cathedralis praesentauit, qui postea in episcopum electus est. Sub hoc episcopo *Barnimus I.* cognomento bonus, dux Pomeraniae (qui 4. episcopos aetate partim superauit, partim attigit, uti 2. *Conrados*, *VVilhelmum* et *Hermannum*) fundauit monasterium pro uirginibus Vestalib9, in suburbio ante uetus *Stetinum*, in quo prima istius coniux *Marienna*, regis Bohemiae filia, sepulturae honorifice tradita est anno insequenti post fundationem, CIϽ CC XLV. Inseruit adhuc, non quidem uestatibus electis, sed utriusque pauperibus desertis et miserabilibus personis. Denique e tempestuosissimo huius mundi pelago ad postum salutis enarauit CVNRADVS III. anno CIϽ CC XCIX. quo Wartislaus III. dux Pomeraniae fundauit monasterium pro Vestalibus *Marienfliess* dictum et adhuc conseruatur. Prima abbatissa fuit *Barbara* Wartislai III. filia.

1236. Praetermyn donatur monasterio Magulnensi. *Anno 1286.* *Monasterium uetus Stetinum.* 1245. 1299. *Conradi III. mors et monasterium Marienfliess.*

CAPVT XXI.

De VVILHELMO chori-episcopo Caminensi.

WILHELMVS nonnisi quinquennii spatio dioecesin gubernauit, quia fortean errores et uitia pedetentim in ecclesiam irrepere uidit et inuidit, resignauit episcopatui et praesentauit *Hermannum*, comitem de *Gleichen*, capituli praepositum. *Ad hoc usque tempus*, inquit Nicol. a KLEMTZ *lib. 2. annal. Pom. p. 295. pacifici, placidi et docti fuerunt episcopi, qui suae praedicationis officio utentes, secularibus negotiis parum aut nihil se immiscuerunt. Sed hodie uenenum infusum est ecclesiae Caminensi*, ut in simili de Romana loquitur VASQVI *lib. I. cent. c. 6. no. 2.* Albert. de ROSAT. in comment. ad *Cont. 1. digest. 1. 9. quia episcopi satis ditati atque dotati, non tam religionem, quam regionem, non tam libellos*, quam bella, non tam coelestem haederam, quam foedera attenderunt et procurarunt, non sine magno pientissimorum patronorum damno et incommodo. Accesserunt enim noui sectarii et ordines *Dominicani*, *Franciscani*, *Carmelitae*, *Mendicantes* et eiusdem farinae homines, qui cum passim in pagis et urbibus mendicarent atque praedicarent, pudebat et taedebat episcopos suo fungi officio et placebat huiusmodi deli-

Episcoporum degeneratio.

delitiis, auaritia et uitiis frui. Primam Pomeraniae *Panolethriam* inter marchiones Brandenburgenses *Conradus*, a crucigeris concitatus, attentauit et attulit, sed forti ducum Pomeraniae manu repulsus, nihil aliud effecit, quam ut uicina ecclesiae Caminensis bona depopularetur, *Colbatzium* et alia bona ui iniusta occuparet. Barnimus I. dux Pomeraniae religionis ergo religiosos eousque defendit, ut arcem Dresnam inuaderet et caperet, teste *Mart.* CROMERO *lib. 8. rerum Polon.* Sed de his in uita ducum Pom.

Pomeraniae panolethria.

Idem *Barnimus* fundauit monasterium *Iasenitz*, in honorem coniugis *Margaritae*, quod ut ab initio saepe mutatum *Vkermundio Totinum*, *Gobelubagen* et hoc loci *Iasenitium* uersus: ita nunc prorsus immutatum. Cum aliquando propter dissolutos monachorum mores et uitam inordinatam monasterium ruinam minitaretur, *Bugislaus X.* Pomeraniae monarcha alios monachos e *Mullenbeck* in comitatu Schaumburg. euocauit, qui restaurarunt et conseruarunt, Nic. a KLEMTZ *l. 2. ann. Pom. p. 304.* facetum primarii eiusdem monachi responsum refert: monasterium in merica s. solitudine situm uenandi potestatem habebat, quam ademturus Bugislaus, promisit lastam siliginis et 200. oues, quia uenatio religiosos non deceret et parum prodesset. Quaesiuit monasterii praepositus, utrum annuatim tantum persoluere uelit? Quod cum recusaret *Bugislaus*, *ergo*, inquit monachus, *uenam etc.* secundum nostras literas, suo idiomate: *Ey so iage wy up use Briefeleckens;* subridens *Bugislaus*, uenationem ut ante promisit. Deinde *Iaromarus* Rugiae princeps, in augusta Sundensi duo monasteria erexit, alterum pro *Dominicanis*, alterum pro *Franciscanis*, quae nunc studiosae iuuentuti inseruiunt.

Lasenitz monast. fundatum.

restauratum.

Facetum monachi responsum.

Nonnulli a filia *VVitzlao* extructa esse referunt, alii a *VVartislao III.* duce Pomeraniae, qui *Rugiamundum* adeptus erat. Stetini et pro Franciscanis monasterium est erectum, quod adhuc in usu euangelico consistit: inscriptio ibidem eiusmodi habetur: *anno millesimo ducentesimo septimo incepit ordo fratrum minorum in Assycio: anno millesimo ducentesimo quadragesimo fratres minores intrauerunt ciuitatem Stetin.* CRAM. *lib. 2. hist.* Pom. *eccles. c. 10.* *sanguisugas* uocat. Hoc onus ecclesiae Bardenses supportare uoluerunt, sed *Iaromaro* Rugiae principi obstrudenti responderunt, *se alias publicis oneribus grauatos, nouum mendicantium monachorum grauamen ferre non posse, quia scirent, eiusmodi nouellos inuasores rerumpublicarum emunctores esse, ut nec Deo, quae Dei, nec duci quae ducis essent, optimo iure reddere possint.* Hoc responsum Rugiae principes iniquius ferendo, Bardenses denuo sollicitarunt, ut nouum hominum genus reciperent: quod cum omnino respuerent, e praedictis rerum moliendarum causis, ad status prouocarunt, qui deliberato consilio et circumstantiis bene consideratis suaserunt, ut potius grauamen internum auferrent, quam externum et quidem monasterium admitterent. Hinc Bardenses singulariter certa pecuniae summa priuilegati, ne nullum unquam monasterium ibidem extrueretur. CRAM. *l. 2. hist. Pom. eccles. p. 296. seqq.* *VVilhelmus* singulari religionis zelo monasterii Colbazensi *decimas* in *Brunnick* donauit anno 1251. Mortuus est *VVilhelmus* anno 1249. Camini sepultus.

Monasterium Franciscanorum Stdinense.

Bardensium priuilegium, de nullo posthac monasterio erigendo.

1249.

CAPVT XXII.

De HERMANNO comite in Gleichen et Ebersteiniis comitibus.

HERMANNVS comes de *Gleichen* electus est in episcopum, an. 1250. qui antea canonicus fuit et primo comites *Eberfteinios*, sororios suos, in Pomeraniam introduxit, patre ab *Alberto* duce Brunsuic. capto et interfecto, ut ex CRANTZ. *l. 8. Saxon c. 21.* latius patet. Filiis partim eparchiam *Neogardensem* haereditarie, partim canonicatus maiores in ecclesia cathedrali liberaliter adsignauit. Vxor enim *Dieterici*, ad *Hermannum* comitem de *Gleichen* fratrem, ante duo lustra episcopum Caminensem, a collegio creatum, confugerat, Brunsuicensis tyrannidem exaggerarat et episcopi opem implorauerat, quam fideliter impetrauit. Nic. LEVTING. *part. 7. comment. p. 27.* HERMANNVS episcopus quo maior, eo magis magisque cristas erexit, bellis ciuilibus se immiscuit et *Suantipolco* duci Pomeraniae eousque restitit, ut terram ipsius longe lateque depopularetur et praedam satis opimam abigere uellet, quam praedictus dux milites, episcopi persequendo et occidendo, recuperauit episcopumque a bello ad sacellum in ordinem redegit CRAM. *l. 2. hist. Pom. eccles. c. 11.* Matth. de MECHOV. *lib. 3. chron. c. 54.* ait, *episcopum Caminensem cum exercitu suo ad sarcinas in stationibus custodiendas dimissum. Suantipolcus potentiae Wartislai resistere non ualens, cognito per exploratores, quae circa episcopum Caminensem in stationibus gererentur, irruit in stationes et episcopum cum suo exercitum deuictum dissipauit et fugauit, plurimos occidendo et nonnullos captiuando, acceptis multis spoliis, illaesus discessit:*

Ebersteiniorum comitum introitus in Pomerania.

1250.

Hermannus rebellis duci.

Per-

Anno 1250. *Perplacet ergo chorum non adiisse forum.* A

Idem episcopus monasterium pro uirginibus fundauit et instituit *Coslini*, quod hodie aulicae episcopi ecclesiae inseruit. *Mestouius* etiam II. dux Pomeraniae circa hoc tempus anno 1274. *Carthusiam*, Mariae paradisum et bina monasteria pro Vestalibus Sarfenitz et Suckow fundauit, unum pro Dominicanis *Dersauiae* anno 1289. nouum Doboram a patruo Samborio fundatum *Poelpelinum* transtulit, quae omnia adhuc in usu catholico Matth. de MECHOV. *l. 3. chron. c. 27.* B

1274. Carthusia, Mariae paradisus. Monasterium Poelpelinense.

Hic primus inter episcopos, qui cum patronis Pomeraniae ducibus dissidium alere coepit. *Alberto* bellum Pomeranis indicente, debita seruitia et obsequia detractauit, *Rudolphum* abbatem monasterii Stolpensis et piscaturam in *Lubin* et salinariis, quae Colbergae possiderat, indicta causa priuauit et quam plurimis aliis incommoditatibus grauatim affecit, contra priuilegium, quod a summo pontifice monasterium obtinuerat, ut inuasores omni honore priuarentur. Haec est illa dilectio proximi. Quibus et aliis de causis commotus est *Bugislaus III.* dux Pomeraniae, ut episcopo senio laboranti et iustitiae limites transgredienti coadiutorem subordinaret et adiungeret, sicut ex templo *Ioromarus III.* Rugiae princeps Caminensis episcopatus coadiutor designatus est. *Hermannus* inter inclutos Pomeraniae status omnium primus, qui ecclesiam per XXX. annos gubernauerat, altiori super alio hoc subordinationis s. coadiutoriae negotium suscepit, conquestus est et obsequia clanculum potius inimicis, quam suis diuis et propriis patronis obtulit atque litavit; sed heros bellicosus *Bugislaus IV.* dux Pomeraniae palliatas eiusmodi episcopi minas susque deque fecit. C D E

Prima dissidia inter duces et episcopum.

Hic eodem anno *capellam B. Iohannis euangelistae* apud Colberg. abbati et conuentui in *Mogulnam* ordinis Benedictinorum contulit et confirmauit, pontificatus sui anno 28. *Ernestus* comes de *Gleichen* fratrem Hermannum paulo post uisitauit et domum reuersurus *Stolpe*, ad Panim fluuium, subitanea morte praemissus non amissus est, cuius obitum et infortunium adeo episcopus deplorauit, ut ipse breui temporis spatio naturae debitum persolueret, postquam sedi episcopali per 38. annos praefuisset, *Camini* sepultus anno 1287. F G

Conradi episc. mors et sepultura 1287.

CAPVT XXIII.

De IAROMARO octauo episcopo Caminensi.

IAROMARVS III. Rugiae princeps *Iaromari II.* filius, primo coadiutor per septennium, deinde episcopus Caminensis postulatus est, licet religionis uotum minime nouerit, sed *chori-episcopum* Petrum ordinis praedicatorii substituit, qui sacra administraret, ipse uero tantum mundana episcopatus negotia tractaret, uti mala temporis eiusdem consuetudine introductum fuerat in aliis dioecesibus. Sub hoc episcopo *Bugislaus IV.* una cum fratribus Barnimo *II.* et *Otthone I.* coenobium pro uirginibus Vestalibus extruxit *Iulini* et reditibus amplis adauxit, quod PETRVS choriepiscopus consecrauit. IVTTA Bogislai filia hoc monasterium ingressa est, quam Henricus episcopus Caminensis inuestiuit et *abbatissam* constituit anno 1299. Ex hoc monasterio deinde aliud *Crümini* est aedificatum. *Iaromarus* non eiusdem factus est religiosus, nec episcopi officio functus, tamen deuotus, pius et doctus princeps fuit, ut ex eo constat, quod Nic. a KLEMTZ. *l. 2. ann. Pom.* uerosimiliter refert: *Zvislauia nata ex illustri Putbusiorum familia, Iaromari principis Rugiae et episcopi Caminensis cognata, Iasconis Gültzkouiae comitis uxor, singulares diaboli tentationes animaduertit, adeo ut desperabunda de salute propria diffideret. Quam cum IAROMARVS inuiseret, non solum SS. theologiae dictis consolatus est, sed et Aesopi fabulam non inconcinnam recitauit, quod mater eiulantem filium habens crebro dixerit, se lupo uenatum expositurum, nisi subticeret. Hoc obaudiens lupus aliquantisper commoratus est et expectauit, quid mater factura esset, sed infans perterritus, matris dilectae collum amplexus est et subticuit, adeo ut mater lupum dimitteret et infantem retineret: Ita, inquit Iaromarus, Deus interdum permittit, ut diabolus tanquam leo rugiens circumeat, quaerendo, quem deuoret: si quis uero collum agni amplexeretur et paternam Dei misericordiam uera fide inuocet, liberatur ab eiusmodi tentatione diabolica. His et aliis dicteriis, tam sacris, quam profanis, Iaromarus amitam suam eousque reduxit, ut plenius crederet.*

Anno 1287. Petrus chori-episcopus. Coenobium virginum Iulini. Iutta abbatissa. 1299. Cruminense monasterium.

Obiit Iaromarus episcopus anno 1299. postquam ecclesiae undeuiginti annos praefuerat. Errat igitur MÜNSTER *l. 3. cosmogr.* qui scribit, anno 1399. mortuum esse. 1299.

CAPVT XXIV.

De PETRO Chori-episcopo.

PETRVS SS. theologiae doctor, monachus ordinis praedicatorum, refertur quidem a MÜNSTER. *3. cosmogr.*

Anno 1299.

mogr. et Casp. SCHÜTZIO *chron. Pruss.* inter episcopos Caminenses: sed hallucinatur uterque. Non enim episcopus, sed episcopi IARIMARI substitutus seu *chori-episcopus* fuit, qui sacra administrauit et ecclesiam *Wusterhusen* consecrauit, sub hoc titulo: *Frater Petrus, Dei gratia episcopus Caminensis.*

Wusterhusensis ecclesia consecrata.

Sub hoc WITZLAVS II. Rugiae princeps et abbas in nouo campo fundarunt monasterium et abbatiam *Hiddensem*, pro monachis ordinis Benedictini, et optimis bonis dotarunt anno 1297.

Hiddense monast.

Benedictini ordinis praestantia.

Ordinis Benedictini meminerunt Polyd. VERGIL. *l. 7. c. 7.* GREGOR. *lib. 2. dialog. c. 14. et 15.*

Vt prior ordinibus cunctis praestantior iste
Sic erit in fine cunctis praestantior ipse.

Euocatus erat hic chori-episcopus siue uicarius a *Iaromaro* e monasterio *Sundensium nigro*, uti uocant, ut praedicaret, consecraret et omnia perageret, quae episcopum decent. Olim non erat sic. Sed haec eiusmodi errata quam plurima in ecclesia Dei irrepserunt, adeo, ut elector *Treuiricus* in electione Caroli V. anno 1519. sub initio reformationis diceret: *Talem respublica desiderat, qui praeter alia constituat et emendet ecclesiae statum.* SABIN. *in elect. Carol. V.* et SLEID. *l. 1. comment.* Obiit hic chori-episcopus *Petrus* anno 1298. Alias capitulum uicem defuncti episcopi repraesentat.

1298.

CAPVT XXV.

De HENRICO nono episcopo Caminensi.

Henricus de Wachbolt

HENRICVS, *Iaromaro* et *Petro* pie defuncto, electus est in episcopum Caminensem, natus e nobili familia *der Wachbolter*, non uero ex antiqua *Vrsorum* familia, ut opinatur Nicol. a KLEMTZ. *l. 2. annal. Pom. p. m. 323.* Otto enim primus dux Pomeraniae an. 1303. super archidiaconatu Diminensi et collatione iuris patronatus eiusdem ita scripsit: *Nostri fidelis et dilecti amici Henrici domini episcopi Caminensis dicti de Wacholt dilectionem.*

1303.

Iubilaeum primum.

Sub initio huius episcopatus *Iubilaeus* a S. pontifice *Bonifacio* et indulgentiae simul introductae fuerunt.

- - - - Summi indulgentia patris.
Degeneres natos fecit.

Vt in hoc et aliis episcopis uidere est. Henricus enim in nostro horizonte Hermannum aemulans, potius secularibus quam spiritualibus negotiis se immiscuit, praecipue in bello marchionum Brandenburgicorum aduersus *Ottonem I.* ducem Pomeraniae, interceptis aliquot arcibus, quas cum pius Otto uendicare uellet et uictoriam obtineret, aliquot centum e marchia captiuis abductis, episcopus magis uicinis, quam propriis episcopatus patronis fauisse et suppetias tulisse fertur.

Anno 1303.

Ottonis I. duc. Pom. uirtutes.

Ottho quidem dux ecclesiae uenerandissimus, pauperum amator, clericorum et religiosorum consolator, egregium humilitatis, deuotionis et charitatis exemplar, omnibus charus, affabilis, munificus, pacis quam belli amantior, christicola diurnis et nocturnis officiis seu horis canonicis quotidie interesse uoluptati duxit, ut insigni encomio depraedicat Otthonem Pomeraniae ducem Ioh. BVGENHAG. *l. 3. chron. m. 5. c. 10.* Nihilominus episcopum HEINRICVM acri animaduersione coarguit, quod bellis contra debitum officium se immiscuerit, neque patronis officia et obsequia praestiterit. Reconciliatus autem Otthoni episcopus, denuo promisit, se nunquam tale quid imposterum moliturum, sed omnem cultum et obsequium dominis Pomeraniae exhibiturum, atque in bello suppetias pro uiribus laturum. CRAMER. *lib. hist. Pom. eccles. c. 15.* Hinc Otho fidelem et dilectum unicum uocauit, in confirmatione archidiaconatuum anno 1303.

Henricus episc. coarguitur ab Ottone duce.

1303.

Archidiaconatuum numerus auctus.

Hic episcopus instituit aliquot archidiaconatus in districtu dioecesano et archidiaconos per annulum inuestiuit, anno 1304. ut ex literis patet.

1304.

H*EINRICVS, Dei gratia Caminensis ecclesiae episcopus. Ad perpetuam rei memoriam conseruandam, quotidiana sollicitudo pastoralis officii nos inducit, ut euellenda uomere iustitiae euellere et inserenda peruigili ratione firma radice inserere ac consouenda aequitatis studio consouere satagamus. Proinde et quod licet usque ad haec tempora, in nostra Caminensi ecclesia et dioecesi, certus non fuerit archidiaconorum numerus institutus, cum nec per unum archidiaconorum salubriter poterit gubernari: nos ad hoc mentis nostrae acumen conuertentes, certos archidiaconatus in nostra ecclesia Caminensi et eius dioecesi instituere et eorum limites certis terminis designare et archidiaconorũ iura conscribere ac ipsa solide conseruare, nec non quorundam archidiaconorum, quibus possumus, inopiam releuare curauimus et curamus, de consensu et consilio nostri capituli, multa super his deliberatione statuimus et ordinamus infra scriptos archidiaconatus, in ecclesia nostra Caminensi iam diu institutos, perpetuo in ea permanere. Et cum idem archidiaconatus uacare contigerit, tantum de personis eiusdem capituli idoneis, siue ad nostram prouisionem siue ad dicti capituli electionem pertinuerit, debere prouideri. Videlicet archidiaconatus Caminensis, quae praepositura maior nuncupatur, archidiaconatus*

Anno 1311. *conatus* Diminensis, *archidiaconatus* Vtz-namensis, *archidiaconatus* Stetinensis *ac archidiaconatus* Stargardiensis *etc. Datum in Camin anno MCCCIII. idibus Aprilis, pontificatus nostri anno 2.*

1311. Anno 1311. Henricus episcopus uicariam praepositi et canonici Colbergensis confirmauit.

Panis fl. in stagnum Verchense deriuatur. Post lustrum OTTO dux Pomeraniae fluuium *Panis* in stagnum *Verchense* deriuari curauit et monasterio permisit, ut liberrime eo loci piscaretur: anno 1309. *Wartislaus IV.* dux Pomeraniae arcem *Anclamii* sitam monachis ordinis Augustini liberaliter concessit, ut monasterium exinde fieri curarent, quod episcopus consecrauit. *Anclamensis arx Augustinianis concessa.* Eodem anno HEINRICVS episcopus uendidit *Gottfrido* decano Colbergensi 8. mansos in uilla *Voloekaw* pro 112. marcis argenti.

Henricus episcopus obit. Postquam ita H*einricus a Wacholt* episcopatum Caminensem per XVIII. annos satis feliciter gubernauit, pie defunctus est anno 1317. *1317.* quo dedicationem ecclesiae in Wusterhusen confirmauit.

CAPVT XXVI.

De CVNRADO decimo episcopo Caminensi.

Cunradi episcopi uirtutes. CVNRADVS IV. Heinrico successit et in episcopum unanimiter electus est, uir christianus, doctus et placidus, qui patronos debita honoris et amoris paterni reuerentia amplexus est, patroni rursus episcopum simili aequanimitatis aura prosecuti sunt, cum pessimus diuturnitatis custos sit metus: *quem enim quisque metuit, periisse cupit,* inquit CRANTZ *lib. I. Vandal. c. 6.* Anno 1320. primam uicariam, a Friderico ab *Eickstaedt* uicedomino, postea episcopo, fundatam, in *Pribbernow* confirmauit, *1320. Vicaria in Pribernow.* quam *Fridericus* episcopus in *Degow* contulit anno 1336. Hic CVNRADVS diligenti prouidentia et prouida diligentia episcopatum gubernauit et archi-episcopo Gnesenensi, qui episcopam suo primatui obnoxiam reddere uoluit, fortiter se opposuit et processu desuper instituto, sententiam, in curia Romana per S. pontificem IOHANNEM latam, obtinuit, *Episcopatus Caminensis denuo eximitur.* ut episcopatus Caminensis denuo eximeretur, nec ullum primatem aut archiepiscopum superiorem recognosceret, anno MCCCXII. Hoc certe non exiguum ecclesiae beneficium: quia si primatui et archiepiscopo externo subiecta fuisset, quid non ille interna episcopatus uiscera exenterasset? Nonne episcopos, prouinciales et suffraganeos ad synodum et ordinationem conuocasset? *Commoda inde redundantia.* Nonne ius superioritatis per appellatio-

A nem sibi arrogasset? nonne alia rerum gerendarum molimina tentasset? *Anno 1320.*

Haec et eiusmodi incommoda pius episcopus *Cunradus* sedulo praecauit et obtinuit, ut neminem, praeter apostolicam sedem et patronos, superiorem recognosceret, in quos hodierno tempore uigore pacificationis, omnis episcopatus superioritas merito translata est.

Anno insequenti CONRADVS IV. pie *Conradus episcopatum obit.* B decessit et episcopatui per *quinquennium* laudabiliter praefuit. M. Casp. SCHVTZ scribit, adhuc anno 1324. uixisse, quod cum litera confirmationis conuenit, uti CAROL. IV. 8. mansos in uilla *Volcekow* a uenerabili domino Heinrico, Caminensis ecclesiae episcopo, praedecessore nostro comparatos, legitime confirmauit anno 1324.

C Anno 1321. CONRADVS IV. abbati et *1321.* conuentui in *Colbas* uendidit oppidum *VVerben*, 7000. marcis. At episcopi *Werben oppidum uenditum.* successores litem mouerunt in curia Romana et laesionem allegarunt, quae tandem sopita est amicabili compositione anno 1362. sub Iohanne episcopo Caminensi.

Hic CONRADVS IV. episcopus *ab Ottone, Wartislao* et *Barnimo* filio Othonis, D petiit humiliter, ut in una litera omnium uillarum nomina ad capitulum spectantia propriis suis uocabulis exprimerentur *uillae ad capitulum spectantes.* nempe *Bollin, Grabow, Grantzow, Strissow, paruum et magnum Luibendir, Passekow, Schonenwald, Cussin, Mausin cum stagno Crosslauenhagen, Coltermanshagen, Calant, Serbaw, Wussentin, Costnitz, Caselitz, Peniplow, Büssentin, Reuenow, Iarsow,* E *Grisskow, Raddenso, Damnitz* anno 1321.

CAPVT XXVII.

De VVILHELMO undecimo episcopo Caminensi.

WILHELMVS eius nominis *secundus*, monachus ordinis prae- *Wilhelmus II. s. s. doct.* F dicatorii et S. S. theologiae doctor, episcopus est factus, quem nonnulli Arnoldum uocant ut in uersiculis dicitur:

Arnoldus frater terdenus praedicat acer.

Et sequitur M. Casp. SCHVTZ *in chron. praedict.* Hic mansuetus, pius et eruditus episcopus fuit, rebus sacularibus abstinuit et ecclesiastica negotia deuoto G corde procurauit, praedicauit et docuit, ut ipsum episcopi officium requirebat, tanta uitae morumque honestate praeditus, ut uulgo *religiosorum omnium speculum* appellaretur. *religiosorum omnium speculum.* Ab initio episcopatus fundati usque ad hunc Wilhelmum secundum, intra ducentos annos triginta monasteria in antiquis Pomera- *XXX. monasteria in Pomerania extructa*

niae

Anno 1329.

niae limitibus extructa fuerunt, quae potissimum illustrissimi Pomeraniae duces et Rugiae principes fundarunt atque dotarunt. Quod si successores tot annis totidem monasteria fundassent, hoc temporis tota Pomerania esset clericalis et monialis, adeo ut neque imperatori sacratissimo, neque sibi ipsi omnium proxima recte inseruire potuisset.

Hoc uero commune omnium concessionum prooemium, quod illustrissimi ecclesiae Dei inuigilare, incrementum domus domini ampliare, praedecessorum uestigiis insistere uelint.

1329. Wilhelmus II. obit.

Obiit WILHELMVS II. anno 1329. postquam ecclesiae Caminensi per *septennium* praefuisset, summo christianae pietatis promouendae et ampliandae studio. *Hac tempestate,* inquit CRANTZ *l. 8. Vand. c. 11. in ecclesia Caminensi erat contentio uetus palaestra litigantium. Vacuata erat morte episcopi cathedra: canonici elegerunt de suo numero Iohannem de Gottingen, uirum praestantem et illo in ecclesia loco dignum. Papa prouidit ecclesiae de quodam fratre, Ioanne ordinis praedicatorum, quod uel electionem praeueniret, uel quid in ea uitii deprehenderet, uel quod plenitudine suae potestatis, ut solent, uteretur: nondum extantibus principum Germaniae concordantiis, quae repagulum obiiciunt. Hic frater, ueniens in ecclesiam, tam erat gratus, quam sus, ut ferunt, in uicum Iudaeorum. Quid enim nunc facerent? qui cum suis deque suo corpore electis uix agunt pacifice, quid facerent de alieno? Sed papa, ubi intellexit, litem diremit: ut prouideret memorato fratri Iohanni de ecclesia Verdensi, tum uacante. Patientiores illi uidebantur ad alienum pontificem, quam Caminenses.* Huc usque CRANTZ, qui Caminensibus aliquantum iniquior, pontifici adulatur: nulla uero huius rei mentio nec in archiuis, neque in matricula deprehenditur.

Ioannes.

CAPVT XXVIII.

De FRIDERICO duodecimo episcopo Caminensi.

Fridericus ab Eickstedt.

DEinde FRIDERICVS, e nobilissima *Eickstedianorum* familia oriundus, ad episcopalem dignitatem peruenit, qui de patronis Pomeraniae ducibus optime meritus, sicut et alter eiusdem familiae nobilis Pomeraniae *Franciscus,* qui insignia ducum Pomeraniae, maleuolis quorundam machinationibus sepulchro iam iniecta, stante pede insiliens, extraxit et forti animo demonstrauit, superstites adhuc Pomeraniae duces insignia optimo iure sibi uendicare, de quibus alias.

Eikstedtorum merita in duces Pom.

Hic episcopus erga patronos et dominos suos ita se gessit, ut immortalem laudem apud posteros huc usque reportet, praesertim in bello contra LVDOVICVM *Romanum*, electorem Brandeburgensem nouiter designatum, LVDOVICI imperatoris fratrem, Bauariae ducem, de quo PEVCER *lib. 5. chron. p. 167.* LVDOVICVS *Bauarus, imperator, marchiam reliquit fratri suo* LVDOVICO ROMANO, *qui bella Pomeranica in principatu Stetinensi renouauit, sed infeliciter; constitutis quinque limitibus inter Pomeraniam et marchiam, ea conditione, ut Pomerani ueteri loco et dignitate inter imperii principes feudum ab imperatore solo acciperent et suis terris libere imperarent: sed si stirps defecisset, quod Deus ter optimus maximus auertat, haereditatem, terram marchiones Brandenburgenses adirent etc.* Haec clausula finalis multis postea cladibus occasionem dedit.

Anno 1329. Egregie se gerit erga patronos. Bella ducis Pom. cum Ludouico Romano march. Brand. Pactum successionis.

Supra attigimus, quod *Miroslaua* et *Hyngardis,* ductrices Slauiae, ut eo temporis uocabantur, monasterio Mogulnensi prope *Dartzigk*, uillam *Pretenyn* et *capellam S. Iohannis baptistae* et euangelistae, prope antiquam ciuitatem *Colberg,* donauerant, quam dotationem Barnimus I. dux Pomeraniae et *Hermannus* episcopus confirmauerunt, sed hic FRIDERICVS ab abbate B*o*gi*slao* et toto conuentu Mogulnensi recuperauit, prout dimissio, donatio et resignatio praedicti monasterii testatur, facta anno 1333. in consistorio Colbergensi, die circumcisionis. Inter reliquos testes *Thidemannus* Bru*nswick* consul fuit, hoc tempore decanus collegii Caminensis, Barnimus III. dux Pomeraniae, prout ex inscriptione patet super molendino in Grobow: *nos* FRIDERICVS *Dei gratia episcopus*, Barnimus *Dei gratia praepositus ac totum capitulum ecclesiae Caminensis.* Et anno sequenti permutauit castrum *Gronenberck* et bona ei adiacentia cum nobilibus *Hante* et *Theodorico* dictis *de Dillen,* pro uillis *Degow, Schaeltenhagen, Ploysterhagen* anno 1334. Eodem anno, profligatis a Pomeranis tam *Ludouici* marchionis, quam LVDOVICI imperatoris copiis, ut moris, induciae factae et marchio prius cum episcopo foedus iniit, ut ex literis patet, *Templini* exaratis anno 1334. *Nos marchio Brandeb. etc. cum uenerabili in Christo patre domino, domino* Friderico *de* Eickstaedt, *Caminensis ecclesiae episcopo, amico et secretario nostro dilecto et cum ipsa ecclesia Caminensi, compromissas ligas et confoederationes iniuimus et praesentibus inimus temporibus, quibus idem dominus* Fridericus *eidem episcopatui praefuerit, sine suggestione cuiuslibet doli perpetuo duraturas.* FRIDERICVS *Dei gratia Caminensis ecclesiae episcopus, uestigiis prae-*

Donationes Miroslauae et Hyngardis confirmantur. 1333. Gronenberck castrum permutatur. 1334.

Anno 1336.

praedecessorum inhaerendo, dudum cogitauit, reditus dignitatum, prosonatuum, officiorum augmentare, praesertim cum os bouis triturantis non debeat allegari, ecclesiam parochialem in Dammitz custodi s, thesaurario contulit anno 1337. Postea episcopus mediator extitit, inter marchionem et Pomeraniae ducem *Barnimum*, ut rem omnem componeret, sicut et composuit, praedictis sub conditionibus et aliis ut captiui * pretio liberarentur, et loca iniuste occupata restituerentur. Hic contractus in comitiis Francofurtensibus ad Moen. anno 1338. ab imperatore *Ludouico*, suppresso maiestatis sigillo, confirmatus est. Denique hic Caminensis episcopus FRIDERICVS ab Eichstedt fato functus et defunctus est anno 1343. postquam regimen ecclesiae ad duo lustra feliciter gesserat.

1337. Fridericus mediator inter marchionem Brand. et ducem Pom.

1338.

obit. 1343.

CAPVT XXIX.

De IOANNE decimo episcopo Caminensi.

IOHANNES dux *Saxoniae* inferioris *Angariae* et *VVestphaliae*, natus ex *Elisabetha VVartislai* X. ducis Pomeraniae filia et *Erico* duce Saxoniae, intercessione et consensu patronorum, postulatus et electus est in episcopum, admodum iuuenis 14. annorum, quamuis alias perfectae aetatis homo *triginta annorum* requiratur, secundum LANCELOT. *lib. 1. inst. Iur. can. tit. 7.* Hoc temporis episcopatus Caminensis ad agmen peruenisse uidetur et plures illustrium heroum filios capitulares et canonicos habuit, *Ludouicum* ducem Brunsuicensem et Luneburgensem, *Barnimum* principem *de VVerla*, *VVitelaum* comitem de *Eberstein* et alios. Nihilominus episcopus coadiutorem eligere uoluit fratrem *Ericum* iuniorem, ducem Saxoniae, sed illustrissimi duces et uenerabile capitulum contradixerunt. BARNIMVS cognomento *Magnus*, dux Pomeraniae, fundauit ecclesiam cathedralem, in gratam *D. Ottonis*, Pomeranorum apostoli, memoriam, anno 1346. quae nunc aulica est et diuino cultui fideliter inseruit, sub illustrissimo Pomeraniae Phoenice *Philippo II.* duce religioso et optimo. Hic episcopus non solum cathedralem praedictam, sed etiam ecclesiam in *Wintershagen*, una cum filiola *Stolpmunda*, in praesentia 12. episcoporum e Polonia conuocatorum, consecrauit et confirmauit, sub pontifice INNOCENTIO VI. anno 1356.

Ecclesia cathedralis 1346.

et Wintershagensis consecrantur. 1356.

Idem *Barnimus* fundauit *Carthusiam*, ante uetus Sedinum, anno 1360. quam *Barnimus* IX. sibi pro residentia elegit et arcem ibi extruxit.

Carthusia Sedinensis, nunc residentia.

Mira et dira sub hoc episcopo contigerunt, ut antiqui uersus indicant, de quibus latius D. CRAMER. *lib. 2. eccl. hist. Pom. c. 20.*

Pestis regnauit, plebis quoque millia strauit:
Contremuit tellus, populusque crematur Hebraeus.
Insolitus populus flagellat se seminudus

Vnde illustrissimi Pomeraniae duces religiosis omnibus et singulis in dioecesi et tota terra seuere et sincere mandarunt, ut preces suas deuotissime effunderent, quibus eiusmodi uirulentum pestilentiae malum auerteretur, quo uix tertia hominum pars in uiuis remansit.

Preces publicae indictae propter pestem

. Intestinum quasi bellum etiam enatum est inter episcopum *Iohannem* et praedictos Pomeraniae duces, ex ea causa, quod episcopus patruelem suum, Saxoniae ducem, *insciis Pomeraniae ducibus, coadiutorem eligere uoluit:* sed induciae breui subsecutae sunt, paciscentibus inuicem subditis, et omne negotium compositum est per episcopi fratrem *Ericum*, iuniorem, Saxoniae ducem, ita ut nullus in episcopum, coadiutorem aut canonicum eligeretur, absque scientia et consensu illustrissimorum Pomeraniae ducum, tanquam patronorum, maxime interessentium. Hoc dissidium recruduit inter BARNIMVM et episcopum IOHANNEM atque *Neo-Stargardiam*, ratione limitis; ita ut homines et bestiae pignorarentur, quod *Otto* comes de *Eberstein* rursum composuit et accordauit anno 1368.

Bellum intestinum.

Coadiutor eligendus cum consensu ducum.

An. 1358. BARNIMVS dux Stetinensis optimus iuxta ac piissimus princeps, quod Caminensi episcopo, res sacras alienanti, paulo acrius obstaret, nefarii sacrilegii apud Romanum pontificem insimulatus ac famosis libellis crudelissime laceratus est.

Barnimus malitiose sacrilegii insimulatur 1358.

Haec sunt gratitudinis et pietatis officia, quae ab episcopo profecisse debent, et dedissent procul dubio magnam magnorum malorum occasionem, nisi Daniae regis WALDEMARI et Saxoniae ducis ERICI interuentu controuersia grauissima, licet ab exili origine orta, fuisset consopita.

Circa hoc tempus *Barnimus*, cognomento *magnus*, inter alia praeclare gesta animum suum induxit, ut e Caminensi episcopatu *archi-episcopatum* fieri procuraret, et locupletius ciuitatibus et arcibus nuperrime recuperatis dotaret; quia uero nimiam et indies accrescentem cupiditatem et habendi ardorem satis superque animaduertit, ueritus est, ne potentiores facti, immemores beneficiorum, patronis obedientiam detrectarent et patronos suos supprimerent, quare eiusmodi facto supersedit.

Barnimus archiepiscopatum meditatur.

Hic

Anno 1358. Monasterium Mariaethronum. 1356.

Hic episcopus synodum conscripsit et monasterium *Mariaethronum*, quod *Bugislaus V.* cum fratribus *Barnimo* et *Wartislao* aedificarunt et dotarunt in memoriam *Elisabethae* matris anno 1356. prope *Neo-Stetinum* ad stagnum *Sternitzcke* dictum, canonice consecrauit, neque coadiutorem seu chori-episcopum habuit, ut alii inter praedecessores, sed ipsemet tam spiritualia quam temporalia dexterrime administrauit.

Caroli IV. imp. nuptiae solennes.

Nuptiis CAROLI IV. imperatoris, cum ELISABETHA Pomeranica, *Bugislai V.* filia, Cracouiae celebratis, interfuit et dominum comitatus est, de quibus ita *Chron. Polon. l. 4. c. 20. Carolus IV. nuptias Cracouiae magna solennitate celebrauit, praesentibus Vngariae, Daniae, Cyprique regibus. Sponsa Elisabetha* Bugislai *ducis Stolpensis filia fuit.* Refert e *chron. Polon.* TRVCCIVS p. 159.

1373.

Reuersus adhuc duo lustra in uiuis confecit et ea, quae episcopi sunt, diligenter perfecit, donec anno 1373. uitam cum morte commutaret, posteaquam ecclesiae Caminensi per XXX. annos laudabiliter praefuisset et profuisset, aetatis suae anno XLIV. Camini honorifice sepultus.

CAPVT XXX.

De PHILIPPO decimo quarto episcopo Caminensi.

Philippus de Rheberg ep. Cam.

PHILIPPVS *Lumbach de Rheberg*, natione, ni fallor, *Silesius*, primo uicedominus Caminensis, designatus est, denique in episcopum electus et ordinatus. Fratrem habuit *Henningum de Rheberg* militem, in cuius et sui ipsius memoriam atque remissionem peccaminum, ut loquebantur, *uicariam* fundauit anno 1383. quam postea MARTINVS episcopus mensae suae incorporauit, ita alter alterius memoriam conseruauit et ad posteros transmisit. D. CRAMER. *lib. 2. hist. Pom. eccles. c. 22.* unicum huius episcopi christianum opus recenset, quod in oppido *Reetz* ecclesiam parochialem, nouiter aedificatam et a 12. episcopis consecratam, denuo confirmarit, ad instantiam oppidanorum, anno, quo electus est. Hoc ueritati consonum, quia iam tot monasteria et ecclesiae cathedrales fundatae erant, ut terrae conuersae sufficerent: ideo noua pecuniarum aucupia et nouae indulgentiarum impostae, non dicam imposturae, inuentae fuerunt, ut singula altaria, siue *uicariae* ad altaria deputatae, consecrarentur, ordinarentur, confirmarentur, uti PHILIPPVS episcopus duas confirmauit anno 1380. et 1383.

Vicaria fundata. 1383.

Ecclesia Reezensis confirmatur.

Vicariae cur institutae.

Hoc est praecipuum, quod de subsequentibus episcopis usque ad reformationem religionis in annalibus et matriculis scriptum relinquitur, consecrata esse tot altaria et tot altaristas introductos, quot uicariae fuerint huc usque confirmatae et uicarii neglecti. *Anno 1383.*

PHILIPPVS pius episcopali equidem satisfecit officio, sed, interuenientibus turbis, ingressus est communem mortalitatis uiam et obiit anno 1386. postquam ecclesiam satis christiane et philippice rexisset per XIII. annos. *1386.*

CAPVT XXXI.

De IOHANNE II. decimo quinto episcopo Caminensi.

Iohannes II. ep. Cam.

HOc Philippo pie defuncto, IOHANNES WILHELMVS alias WILLENIG, siue a summo pontifice, siue ab aliis oblatus et prouisus, episcopatum Caminensem suscepit et administrauit, ut ex inscriptione patet, qua se *DEI et apostolicae sedis gratia Caminensis ecclesiae prouisum uocauit* et augmentum eidem uicariae confirmauit anno 1386. die circumcisionis: et post biennium uicarius eiusdem idem fecit anno 1388. *Nos*, inquit, BOIRO, *uenerabilis in Christo patris ac dn. dn.* IOHANNIS, electi et prouisi, *ecclesiae Caminensis in spiritualibus et temporalibus uicarius et administrator generalis etc.* Anno insequenti Philippus de *Helpte* praepositus, Dei gratia ecclesiae Caminensis uicarius et administrator reuerendi in Christo patris ac domini, domini IOHANNIS *electi et prouisi* in spiritualibus et temporalibus eiusdem generalis &c. sub sigillo uicariatus anno 1389.

Dei et apostolicae sedis gratia prouisus.

1388.

Philippus de Helpte uicarius

1389.

Quibus ex actibus constat, quod IOHANNES hic secundus non solum ad episcopatum Caminensem peruenerit et infulas pontificales susceperit, sed et uicarios suos in ecclesia cathedrali constituerit; ideo non excludendus a reliqua Caminensium episcoporum serie, sicut nec excluditur a MANST. *lib. 3. cosmogr.* SCHVLZIO et CHYTR. *l. 1. Saxon.* qui *Wilichium* uocat.

Obitus Iohannis II. incertus.

De obitu nihil certi constat: alii remotum ab episcopatu asserunt, alii ueneno sublatum ferunt, dum Romam proficisceretur, curatum, ut dioecesis banno subiiceretur, ut in uersiculis ante recitatis habetur:

Hinc confirmatus Iohannes, non coronatus
Praeuentus morte praetenditur inuidiose.

Anno 1389.

CAPVT XXXII.

De Iohanne III. siue Hincone pseudo-episcopo.

Iohannes Hinco ab imp. praesentatus repudiatur.

IOHANNES, *Hanneus, Hanckow*, aut *Hinco* dictus, WENCESLAI imperatoris *cancellarius*, natione Bohemus, praesentatus et a capitulo repudiatus fuit. Ratio huius repudii admodum praegnans, quia WENCESLAVS id tentauit, *quod nec inuictissimus* CAROLVS *IV. neque praedecessores laudatissimi unquam in animos suos induxerunt*, malo sui cancellarii consilio, quod ei pessimum fuit, inuestire et *inphedare*, ut literae sonant, episcopum Caminensem, qui statim, ut inuestitus, ita *deuestitus* fuit. *Hanneus* enim ille siue *Hinco* ignorauit, quod ecclesiae capitulum liberrimam eligendi episcopum libertatem habuerit, quod illustrissimi Pomeraniae duces soli huius episcopatus patroni extiterint, quod nec imperator nec papa nisi limitate et suspensiue quid iuris in hunc episcopatum habuerint: ergo nec in alium transferre potuerunt, sed ipsi patroni iustissimo titulo episcopatum administrarunt, conseruarunt et defenderunt, sub sacrae imperatoriae maiestatis libertate. Wenceslaus forsan e doctrina *Iohannis Hussi* nouiter suborta intellexit, ius inuestiendi episcopos ad imperatores pertinere, quod suo iure nec iniuria sibi uendicant, sed episcopatus Caminensis semper exemtus, nec imperatori unquam obnoxius fuit: imo capitulum liberrimam eligendi episcopum potestatem habuit, quam *Wenceslaus* infringere uoluit: cui non immerito tam patroni quam capitulum contradixerunt. *Hinco* claude pede, lumine luscus, quisquis fuerit, nunquam ad episcopatum Caminensem peruenit, sed quia denominatus fuit episcopus exauctoratus, solum recensetur. Sicut ante bina secula WENCESLAVM, quod sibi soli uiueret, leges, iudicia et res imperii nihil curaret, sicque imperio prorsus inutilis deprehenderetur, ab electoribus imperii, cum consilio reliquorum procerum et statuum imperii, abrogatum esse constat. VOLATERAN. *lib. 23. Bapt.* EGNAT. et *Ioh.* CVSPINIANVS *in uitis impp. Thom.* MICHAEL. *de iurisd. thes.* 131. BVXTORF. *ad aur. bull. thes.* 11. Sententiam depositionis siue exauctoritationis edidit *Marquardus* FREHER. *in chron. German.*

inphedare.

Cur Wenceslaus praesentationem sibi arrogarit.

Hinco Pseudo-episcopus.

CAPVT XXXIII.

De Bugislao IIX. decimo sexto episcopo Caminensi.

Anno 1386. Bugislaus dux Pom. ep. Cam.

A BVGISLAVS IIX. BVGISLAI V. ducis Pomeraniae, Casimiri regis Poloniae generi, Caroli IV. imperatoris soceri filius, postulatus est episcopus, in hoc turbato ecclesiae Caminensis statu, primus e ducibus Pomeraniae regimen ecclesiae et postulationis et patronatus iure suscepit, atque per integrum *sexennium* laudabiliter gessit. *Wenceslao* pro ingrata episcoporum B suorum obtrusione gratam operam rependit et adiuuit exercitu non exiguo, ut custodia liberaretur, qua septimanis septem denis detentus fuisset.

Wenceslaum imp. custodia liberat.

Hic optimus princeps a capitulo sollicitatus, ut diuersa dioeceseos bona diuersis oppignorata relueret atque recuperaret, sub hac conditione, ut pecunia restitueretur. Quae conditio cum non fuerit adimpleta et *Wartislaus*, iter Hierosolymitanum confecturus, in Vngaria C fatis cesserit, *Bugislaus* frater tutelam filiorum suscepit, sibique connubio, episcopis licito, SOPHIAM *Procopii*, marchionis *Morauiae* filiam coniunxit. Hoc matrimonium omni iure licitum, S. pontifex illicito banno prosecutus est et alium episcopum obtrusit, quem capitulum recipere noluit, cum contra priuilegia ab ipso pontifice confirmata tenD deret. *Bugislaus* episcopatui resignauit, retentis tamen bonis, quae proprio aere luerat. De hoc ita noster HOLLONIVS *l. 2. carminum* suorum:

uxorem ducit

episcopatu se abdicat.

Me non immerito suos Caminum
Potest inter episcopos referre,
Sed annos etenim per sex gerebam,
Ac tuebar oues meos paterne.
Deponens onus id laboriosum.
E *Augere ut generis mei propaginem.*
Leges connubii sacras subibam:
Successoribus autem meis inique:
At in iudicium dein uocabar.

Matrimonium inter episcopos non adeo insolitum, ut hoc temporis. *Paschalis*, comes Brigantinus, episcopus Caminensis habuit uxorem dn. *Esopeiam*, comitissam *de Rhetia alta*, quae etF iam in uetustis diplomatibus nominatim ponitur, et se subscripsit *antistitam Curiensem*. BRVSCH. *de episcop. Germ. c. 3.* POLYD. VERGIL. *lib. 5. de inuent. rer. c. 4.* dicit: *Hunc apostolicum contrahendi matrimonii ritum diu seruatum.* NICEPH. *lib.* 12. *hist. eccles. c. 34. et lib. 14. c. 55.* Multi etiam ipso episcopali munere fungentes in episcopalibus aedibus liberos mulG tos et coniuges, quas sibi legitimo matrimonio antea coniunxissent, susceperunt: et EVSEB. lib. 3. c. 30. *Paulus non detrectat salutare coniugem suam.* Sed haec ad theologos remittantur.

Matrimonium episcoporum non insolitum.

CAP.

Anno 1394.

CAPVT XXXIV.

De IOHANNE *decimo septimo episcopo Caminensi.*

Iohannes dux Oppoliensis. *Nicolaus Bek anti-episcopus.*

POstquam *Bugislaus* VIII. resignauerat, bini rursus episcopi praesentati sunt, alter IOHANNES dux *Oppoliensis* in Silesia, non *Apuliensis* in regno Neapolitano, per Romanum pontificem; alter a capitulo *Nicolaus* Bock, canonicus ibidem, legitime in episcopum B electus est. In hac discordi electione uterque regnare et ecclesiam gubernare uoluit, sicut acta reperiuntur in matricula, quam IOHANNES eius nominis tertius episcopus et dux Oppoliensis partim ipse confirmauit, partim per uicarios et administratores fieri procurauit. *Anno 1394.* Iohannes *Dei gratia episcopus Caminensis, dux Oppoliensis et administrator ecclesiae Posnaniensis uicariam confirmauit,* C *approbauit, ratificauit, autoritate sua ordinaria. Datum in Oppido nostro Cussalin, anno ut supra.*

1394.

Vicariae.

Praecedenti anno *Philippus* de *Helpte*, praepositus, uice et autoritate eiusdem domini electi Caminensis episcopi, ducis Oppoliensis, uicarias confirmarunt. D Anno 1396. Iohannis ducis Oppoliensis uicarius, *Michael* B*liede*, confirmauit testamentum et uicariam Nicolai Woldari, rectoris scholarum in Camin. Eodem anno Iohannis episcopi et ducis Apuliensis (rectius Oppoliensis) in remotis agentis, uicarius in spiritualibus generalis Oppolia ducatus sui metropolis, collegio canonicorum celebris. Castrum habet uetustate collapsum, E principum olim sedem, trans *Oderam* fluuium, qui urbem praeterfluit. Nicolaus HENELIVS *in Silesiograph. c. 4. p. 43.* E quibus constat, quod IOHANNES III. episcopatum gerere et se ingerere non cessarit. Ideoque non omittitur a SCHVLTZIO, sed ab eodem affirmatur, quod postea anno 1402. episcopus Vratislauiensis sit factus et Caminensem dioecesin F non magnopere curauit.

1396.

1402.

CAPVT XXXV.

De NICOLAO *decimo octauo episcopo Caminensi.*

Nicolaus a Buk.

NICOLAVS a BVCK, frater ordinis Teutonici, alias *Schipperbiel* dictus, e Culmensi factus est Cami- G nensis episcop9 et cũ IOHANNE II. aliquãdiu simul regnauit, quo siue abitum siue obitũ simul maturante, episcopali demũ dignitate usus uidetur in matricula. Eodem enim anno *Nicolaus* fundauit uicariam in domo capitulari, cuius onus est *perpetuam candelam* tenere, coram sa-

Vicariae in domo capitulari onus.

A cramento in ecclesia Caminensi. Et confirmauit testamentum *Bernhardi Berser*, omniaque in eo contenta approbauit autoritate sua ordinaria. Huius uicarius in spiritualibus et temporalibus generalis fuit Iohannes *VVinckledt* S. S. theologiae professor anno 1406. uicariatus, sub sigillo. His episcopus domino BVGISLAO VIII. Pomeranorum duci litem et controuersiam mouit de B nonnullis episcopatus bonis, ut pote *Massow*, *Zarnhusen*, *Gültzow*, *Bublicz* et aliis, quae occupauerat et retinuerat, donec impensum reluitionis pretium e proprio peculio factum restitueretur, quod episcopus detrectauit, uindicaturus bona ecclesiae absque refusione pretii, et eousque audaciae progressus est, ut optimũ ducem, nescio quo iure aut C iniuria, banno publico persequeretur! Illustrissimus, solito eius temporis more, ab eiusmodi grauamine ad S. pontificem prouocauit, qui commissariũ *Iohannem de Obitz* ordinauit et ablegauit, ut hoc litigium partibus utriusque auditis determinaret atque decideret. Quia uero neutra pars de suo iure cedere uoluit, re infecta commissarius domum reuersus D est. Episcopus bannum continuauit, illustris dux belli aleam cogitauit, ad fulmen episcopale disputandum, deuastauit oppidum Co*rlin* et circumuicina loca. Arcem uero in continenti expugnare non potuit. His episcopus perterritus oues dereliquit et ut mercenarius ad ordinem Prussiae aufugit, cui antea fidem dederat.

Anno 1406.

1406.

Nicolaus episc. monet Bugislao duci.

Quem excommunicat.

Post uero episcopatum deserit.

Profuit at modicae sortis cecidisse quietem.

E Circa hoc tempus archi-presbyter Sundensium, *Cunradus Bunow*, conquestus est, oblationes nimis imminutas, excuso numismate minuto cupreo. Senatus praetendit communitatem sumtuosis foenerationibus nimis grauari. Deterrimum esse, quod unusquisque of- F ferre uellet, pastor urbe egressus coepit militari manu agere, cui furibundo clero, furibundum Sundensium uulgus contrauenit, occisis et combustis aliquot personis ecclesiasticis. CRANTZ *lib. X Vand. c. 11.* CRAM. *lib. 2. hist. Pom. ecclesf. c. 20.* et annalistae nostri omnes.

Pastor miles et seditiosus.

Hic Conradus administrator Caminensis factus, a nobili *Degenhardo Bugenhagio* occiditur et socii criminis etiam puniuntur.

CAPVT XXXVI.

De MAGNO *decimo nono episcopo Caminensi.*

Magnus dux Saxoniae inferioris.

POst huius episcopi discessum MAGNVS, dux Saxoniae inferioris,

Anno 1406.

ris, *Erici* filius a capitulo communibus suffragiis electus est in episcopum, qui sub initio dissidium a praedecessore motum intermisit et dissimulauit, donec ad importunas aliorum suggestiones fauillas incendii rursus excitauit et appellationis processum continuauit, ipsum controuersiae statum grauiter edocendo, ab auditore camerae *Iohanne de Obitz* sollicitatore, donec in curia Romana per sententiam definitum et decisum, ut *Bugislaus* dux occupata episcopatus bona absque refusione pretii restitueret. Quod cum iniquum uideretur, bona a maioribus liberrime data et ab episcopis sine causa in odium fundatorum oppignorata et a *Bugislao* reempta atque liberata, absque refusione pretii restituere et denuo episcopatui incorporare: haec tamen praepostera habendi cupiditas in curia Romana approbata fuit, *quae marcas, bursas exhaurit et arcas*, ut antiqui uersus sonant. BVGISLAVS ergo, tanta rei iniquitate motus, aliud remedium arripuit et ad *concilium* proxime futurum appellauit (unde minus dubii, quod concilium sit supra papam) Cum Constantiae fuerat indictum concilium, a SIGISMVNDO imperatore, episcopus Caminensis MAGNVS eo profectus est, ut litem, ratione bonorum episcopalium coeptam, ad finem usque perduceret, sicut optate fecit, relicta episcopatus administratione CONRADO *Banowen*, pastore Sundensium seditioso, ut supra dicitur remissiue. Hic prioris sententiae confirmatoriam a concilio facile obtinuit, quia nouus pontifex, MARTINVS inter tot antipapas a SIGISMVNDO imperatore confirmatus, auditori camerae *Iohanni* de *Samariis* mandauit, ut acta inter episcopum Bugislaum magnum referret, atque sententiam conciperet. Quod cum faceret, ut in prouerbio dicitur, *mulae se mutuo scabunt*, coauditoris sui sententiam reformare uoluit. Antea in concilio causa erat commissa *Iacobo*, episcopo Plocensi, *Ruprechto* episcopo Bambergensi, *Matthaeo* episcopo Pistoriensi et *Iohanni*, episcopo Verronensi, qui quatuor episcopi non potuerunt decidere, quod unus auditor de *Tamariis* satis temerario ausu decidebat, ut illustris princeps absque refusione bona reempta restitueret et damnum *40000. Flor* pateretur. Quia uero Bugislaus ante publicationem fatis cesserat, sententia in haeredes lata est, uxorem uiduam, nomine *Sophiam*, et *Bogislaum IX.* filium: qui cum parere nollent, nouum fulmen intonuit et bannum intimauit, quod in fauorem clericorum contra iura emanatum et declaratum fuit. Ergo tanto minus optimi principes curarunt, susque deque tulerunt et per tria lustra et ultra sustinuerunt absque laesione conscientiae boni et catholici: quia illegitima excommunicatio ab iniquo uel impio excommunicantis iudicio aut furore profecta, curanda non est et in caput ipsius excommunicantis redundat. *Ioh. 16. pr. nou. 123. c. 11.* COVARRVV *in c. m. mater par. I. §. 7. n. 5. de sent. excom. in 6.* Hoc in concilio *Magnus* una cum reliqua episcoporum caterua innocentem et christianum martyrem *Iohannem Huss*, nec non *Hieronymum* de *Praga* condemnauit ad ignem, quorum fauillae postea in toto imperio atque nostra etiam Pomerania magnum belli incendium excitauerunt, monasteria *Colbatz* et circumuicina loca hostiliter deuastarunt. Interim hic episcopus ad episcopatum *Hildensem* erectus et euectus est, ut hoc CRANTZ commemorat *lib. II. metrop. c. 28. Hildesemensi*, inquit, *ecclesiae tum ad annum 25. peruenit episcopus insignis et nobilis uir* Magnus, *dux Saxoniae inferioris pridem episcopus* Caminensis, *de qua postulatus per capitulum Hildesemense translatus est ad eam ecclesiam magno multorum applausu, qui de illo spem conceperant optimi pontificis*, IDEM *lib. II. Sax. c. 11.*

Dissidia renouat. *Pontificis iniquitas.* *Concilium supra papam.* *Conradus Banowen administrator.* *Illegitima excommunicatio.* *Ioh. Huss et Hieronymus Pragensis damnantur ad ignem.* *Magnus fit episcopus Hildesiensis.*

Iohannes episcopus Hildesiensis iam laborum pertaesus cum aetate ingrauesceret, comes ipse de *Hoya* natus, episcopatum suum in manus summi pontificis in fauorem Magni ducis Saxoniae, iam dudum episcopi Caminensis, resignat.

Sub hoc episcopo magnus hominum peregrinantium confluxus ad pagum *Kentz* in eparchia *Bardensi* factus est, ut parochus ultra 600. fl. annuatim lucraretur. Sic mundus uult decipi.

Iageteuffel instituit collegium pro educatione puerorum.

Rectius *Otto Iageteuffel*, consul Sedini, collegium instituit pro pueris egenis et orphanis, ut in eo educarentur et instruerentur, quod adhuc in usu et a multis laudatissimis uiris dotatur, quorum catalogum grata memoria recenset R. D. CRAM. *lib. 2. hist. Pom. ecclesf. c. 24.* et Paulus FRIDEBORNIVS *l. 1. hist. Stetin. p. 71.* Hoc de episcopo ita BRVSCHIVS in *tr. de episc. Germ. cap. 11. n. 40. Magnus dux Saxoniae inferioris ex episcopo Caminensi, primum Iohannis ignaui episcopi factus coadiutor: eo defuncto postea unanimi consensu capitularium in Hildesheimensem eligitur praesulem.*

CAPVT XXXVII.

De SIGEFRIDO II. uigesimo episcopo Caminensi.

Sigefridus II. Bock.

ILlustrissimo principe atque domino domino *Magno* ad episcopatum Hildesemensem uocato et translato, SIGEFRIDVS BOCK, Stolpa oriundus, eius

Anno 1403. eius nominis ſecundus, in epiſcopum A electus eſt. Ratio et occaſio huius electionis, quia praedictus *Sigefridus* Erici ducis Pomeraniae nati, regis Sueciae, Daniae et Norwegiae adoptati et coronati, cancellarius fuit et eo tempore imo

Cancellarii candidati epiſcopatuum. antiquiori uſitatiſſimum, ut cancellarii ad epiſcopatus promouerentur, docente et deducente Herman. KIRCHN. *l. 3. de officio et dign. cancell. c. 3.* et aliis. Hoc more ſereniſſimus rex et dux Pomera- B niae Ericus, e terra Hieroſolymitana reuerſus, cancellarium ſuum SIGEFRIDVM non ſolum epiſcopatui Caminenſi

Sigefridus Vpſalienſem praeſulatum recuſat, ſubſtituit et praeſentauit, ſed et *Vpſalienſi*, in Sueciae regno, teſte *Saxone lib. II.* Vno et quidem patrio, contentus Sigefridus, epiſcopatum Caminenſem regendum ſuſcepit et ſuſceptum adminiſtrauit laudabiliter, conſecrando et con-

plures uicarias inſtituit. 1425. 1427. firmando tot uicarias, quot epiſcopo- C rum nullus conſecrauit et confirmauit anno 1403. 1406. 1425. 1427. 1429. 1430. 1434. 1436. 1437. 1438. 1445. Et hic non ſubſiſtens, alia magis laudabilia fecit, ſtatutum nimirũ, ut canonici per electionem, non uero adoptionem ad maiores praebendas aſcenderent. *Quia iurauimus*, inquit, *nullam habere adoptionem, uolumus in noſtra eccleſia Caminenſi perpetuis temporibus ſic per conſcientias noſtras cum* D *ſucceſſoribus noſtris retinere et frui eiusmodi*

1429. *ſtatuto anno 1429.* Excommunicatio Bugislai IX. et matris hucusq; durauerat,

Excommunicationis forma, cuius formam deſcribit Nic. a KLEMTZ *l. 2. annal.* ut *illuſtrem Sophiam et filium Bugislaum e publico ſuggeſtu excommunicarent, candelas ardentes proiicerent et hisce ſignificarent, ita e coelo extorres proiici, ſonus campanarum utrobique audiebatur* E *et imago Chriſti crufixi obuelata adminiſtrabatur, quaſi Chriſtus omnem gratiam obuelaret et denegaret: chorus interim cantabat: reuelabunt coeli iniquitatem Iudae, ad perpetuam condemnationem, quam cum*

Aggrauatio. *Dathan et Abiram paterentur.* Hoc ſi non ſufficeret, aggrauatio excommunicationis fiebat, ut *nemo cum praedictis illuſtribus perſonis commederet, biberet et* F *conuerſaretur, a teſtimonio arcerentur, ſubditi ab obedientia et iuramentis abſoluerentur; miſſa interdiceretur, ſacramenta denegarentur praeter baptismum, nuptiae absque ceremoniis et ſolennitatibus conſuetis celebrarentur, mortui in campis, non uero coemiteriis ſepelirentur.* Horrendum certe auditu; ſed ob bonitatem cauſae nec illuſtriſſimus dux, neque ſubditi fi- G deliſſimi attenderunt. Quod cum perciperet epiſcopus *Sigefridus*, litem coeptam perſecutus eſt, non rigoroſe ſed media incedendo uia, tractatus cum duce illuſtriſſimo iniit, qui, cum minus feliciter ſuccederent, ad concilium Baſi-

1434. lienſe anno 1434. celebratum prouoca-

Anno 1429. uit et excommunicationis renouationem petiit, quam non ſolum facillime impetrauit, ſed et brachium ſeculare implorando a *Sigismundo* bannum imperiale ſub poena mille marcarum auri puri obtinuit, cuius executores Iohannes, *Nicolaus* et Witzlaus comites de *Eber-*

Eberſteinii banni imperialis executores. *ſtein* deſignati fuerunt, huic arduae rei impares executores. Quapropter epiſcopus SIGEFRIDVS compromiſit in ERICVM regem Sueciae, Daniae et Nor-

Ericus rex Suec. compatronus epiſcopatus Camin. wegiae, ducem *Pomeraniae*, Caminenſis epiſcopatus compatronum, ut inducias ferret et rem omnem componeret, ſicut et laudatiſſime fecit, anno 1436. inter il-

1436. luſtriſſimum Pomeraniae ducem *Bugislaum IX.* et *Sigefridum* epiſcopum, hisce ſub conditionibus et aliis, ut damna illata compenſarentur, quaedam epiſcopa-

Ius praeſentandi ad Caminenſem epiſcopatum penes Pomeraniae duces. tus bona reſtituerentur, quaedam retinerentur, et nullus in epiſcopum eligeretur, niſi prius illuſtriſſimis Pomeraniae ducibus, tanquam ueris et unicis *patronis praeſentaretur:* quibus ſi complaceret, complacitum ſit, ſin minus capitulum conſenſu patronorum alium eligere poſſit. TESTES in hoc authen-

Contractus Sigefridiani teſtes. tico contractu fuerunt *Wedigo* de *Rammin* decanus, M. *Arnoldus Rambow* cantor, *Wernerus Gryper* archidiaconus Paſeualcenſis, *Caſparus ab Eickſtedte, Rutgerus Brinck, Iohannes Blankenborck et alii. Iam enim rex Daniae ERICVS, apud Magnum perfecit, ut eccleſia ſua Caminenſis ſucceſſorem haberet, quem ille uoluiſſet regis cancellarium*, inquit, CRANTZ *l. XI. Sax. c. XI.* Hic contractus poſtea aliquoties confirmatus eſt, nimirum a *Wartislao* et *Erico*, ducibus Pomeraniae, anno 1452. a *Bugislao* anno 1490. deinde *Georgio* et *Barnimo* ducibus Pomeraniae anno 1524. Hic epiſcopus primo ſcripſit,

Primus qui ſe ſcripſit Dei et apoſtolicae ſedis gratia epiſcopum Caminenſem. 1440. ſe *Dei et apoſtolicae ſedis gratia epiſcopum* Caminenſem, anno 1440. adſtringique fecit ut in eccleſia Caminenſi, quae eſt mater omnium aliarum noſtrae dioeceſeos eccleſiarum et noſtra ſponſa, cuncta procedant ordinate et unicuique ibidem officio uel beneficio ſuum debitum officium impendatur. Sub hoc epiſco-

Dutzbellui ἀποκατάστασιν πάντων ſtatuentes. po diabolica *Dutzbelluorum* colluuies in agro *Bardenſi* prodigioſe prodiit et garriit, quod poſt nouiſſimum diem daemones cum Chriſto in coelis regnaturi ſint, orationem dominicam inuerterunt et obſcoenis libidinibus ſe polluentes, abrepta a daemone puella quadam, diſperſi et euerſi ſunt, uti latius recenſet CRAM. *lib. 2. hiſt. Pom. eccleſ. c. 30.*

Synodus Pomeranenſis. Idem epiſcopus ſynodum fieri curauit et ſynodales praedeceſſorum ſuorum actus confirmauit, anno 1437. Denique anno 1446. uitae periodum abſol-

1446. uit et fortunae ludibrium ſatis perſpexit

(Rr) in

Anno 1448. in domino quondam suo trium regnorum gubernatorum.

1449. Archidiaconatus Pomeranenses minuti. Anno 1449. archidiaconatum Stargardiensem thesaurario incorporauit, sicut et archidiaconatum *Arnswaldensem* et *Fridebergensem* et *Pyritzensem* minuit. It. archidiaconatum *Landsbergensem* et *Zellinensem* uice-decanatui attribuit. Hinc limites episcopatus Caminensis olim longiores latioresque fuisse constat.

CAPVT XXXVIII.

De HENNINGO uigesimo primo episcopo Caminensi:

Henningus IVEN canonice electus a capitulo. HENNINGVS IVEN Stolpensis, post obitum *Sigefridi II.* episcopus a capitulo canonice electus et illustrissimis Pomeraniae ducibus, secundum praedictum contractus Sigefridiani uigorem, praesentatus est, qui cum complaceret, receptus et inuestitus fuit. Suffraganeum habuit *Albertum* a *Sidow*, Gryphisylua oriundum.

Contractus cum Eberstinio. 1449. Hic episcopus contractum iniit anno 1449. cum illustri comite *Alberto de Eberstein* super oblationibus capellae in uilla *Szabow*, ubi Maria inuenta et gratiosa fuit, ita ut episcopus unam, sacellani alteram et ad structuram deputati tertiam prouentuum partem lucrarentur. Deinde diuersas diuersorum uicarias confirmauit, utpote unam in collegiata ecclesia *S. Nicolai* Gryphiswaldensis, per Erasmum *Volzets* fundatam et oblatam Martino *Carith*, postea episcopo. Tres itidem uicarias, a consulibus et camerariis oppidi Camin fundatas, in capella *S. Georgii, Gertrudis* et *B. Mariae* approbauit, anno 1454. Synodum conscripsit et quosdam ecclesiae naeuos taxauit atque correxit, qui instar hydrae repullularunt. *Ad aures*, inquit, *nostras peruenit, quod non solum minores clerici et simplicibus beneficiis beneficiati, sed, proh dolor, nonnulli clericorum praelati, superfluis commessationibus et illicitis confabulationibus insudantes, fere medietatem noctis impendunt et diuino officio nocturno uix et raro comparentes. Et postquam domi orauerint, syncopando horas canonicas transcurrunt, quasi nullam ad Deum haberent intentionem. Terminariis* etiam seuere interdixit, ne ulterius in episcopatu suo terminarent.

1454. Synodus. Ecclesiae naeui taxati. Terminarii interdicti.

Academia Gryphiswaldensis. Hoc temporis illustrissimi Pomeraniae duces de noua patriae academia suis sumtibus erigenda pientissime cogitarunt et ad summum pontificem propterea scripserunt, qui se prius per episcopum Brandeburgensem informauit, ut ex literis constat, siue bulla commissionis apostolicae, facta episcopo Brandeburgensi, ad inquirendum de sufficientia redituum, pro erectione academiae Gryphiswaldensis, anno 1455. pridie Calend. Augusti, in qua petitur ut dd. eiusmodi priuilegiis exemtionibus praerogatiuis et dignitatibus gaudeant, *ad instar Dd. magistrorum et scholarium studii oppidi Erfordensis*; quodque infra 100. milliaria, prope oppidum Grypswald, tale studium, quod ad praesens uigeat, non existat etc. *Committimus, ut diligenter te informes et uisis uidendis in similibus opportunis consulas sedem apostolicam et prouidebitur* cetera. Hac consultatione praehabita, introductio academiae Gryphiswaldensis facta ab episcopo Caminensi, in praesentia Wartislai et multorum praelatorum, anno 1456. ut tenor priuilegii indicat: *in nomine saluatoris nostri domini IESV Christi amen.*

Anno 1455. Eius iura et priuilegia. Inauguratio.

1456. Anno 1456. dominica die post festum sanctorum Galli et Lulli, fuit solemnitus introductum priuilegium nostrae almae uniuersitatis et studii Gryphiswaldensis, per reuerendum in Christo patrem et dominum, dn. nostrum HENNINGVM, episcopum Caminensem et eius suffraganeum dn. ALBERTVM, episcopum Sedinensem, de isto oppido natiuum, ac diuersos ecclesiae Caminensis praelatos, praecipue dominos *de Zuina*, archidiaconum Vzenamensem, *Fidericum Zaibou* praepositum in Verchen, *Matth. Wedel*, archidiaconum Stolpensem, *Hermannum Stupwacht*, thesaurarium Caminensem et *Heinricum Buckow*, praepositum, cum toto clero Gryphiswaldensi, in praesentia illustrissimi principis ac domini, domini ducis Wartislai, principis Stetinensis et Pomeraniae, Slauorum et Cassubiorum. Domini principis Rugiae, comitisque de *Gützkow*, qui priuilegium nostrae almae uniuersitatis suis literis petitoriis a sanctissimo domino Calixto impetrauit, ut e bulla erectionis et confirmationis constat.

Pomeraniae ducum titulus. Bulla fundationis.

Eruditionis encomium. CALISTVS, *episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Inter caeteras felicitates, quas homo mortalis habet et in hac laudabili uita ex dono DEI nancisci potest, ea non in ultimis computatur, quod per assiduum studium adipisci possit scientiae margaritam, quae bene beateque uiuendi uiam praebet, ac peritum ab imperito sua pretiositate longe facit excellere et similem Deo reddit. Haec praeterea illum ad mundi arcana cognoscenda dilucide introducit, suffragatur indoctis et in infimo loco natos euehit in sublimes. Vnde sedes apostolica, rerum spiritualium et etiam temporalium prouida ministratrix, ac liberalitatis honestae circumspecta distributrix, omnis commendabilis exer-*

Anno 1456.

exercitii perpetua et constans adiutrix, ut eo facilius homines ad tam excelsum humanae eruditionis fastigium acquirendum et acquisitum in alios infundendum, semper cum augmento quaesiti inducantur, (cum aliarum rerum distributio massam minuat, scientiae uero communicatio quanto in plures diffunditur, tanto semper magis augeatur et crescat,) continue hortatur, eis loca praeparat et episcopos ipsos iuuat ac fouet et ea, quae pro ipsorum commodo et utilitate, praesertim per catholicos principes, gesta et ab eis processisse comparet, apostolico consueuit munimine roborari. Dudum siquidem pro parte dilecti filii, nobilis uiri Wartislai, *ducis Stetinensis et principis Rugiae, fuit nobis expositum, quod oppidum* Gryphiswaldense *Caminensis dioeceseos ualde insigne et notabile existebat, ac ibidem acris uigebat temperies et rerum ad usum uitae humanae necessariarum, gratia domini, affluebat abundantia et in tali loco situm fuerat, quod pluribus partium circumuicinarum habitantibus accommodum fore dignoscebat et propterea praefatus dux, qui praedicti loci dominus existebat, prout existit, praemissa considerans, ad honorem omnipotentis Dei ac utilitatem reipublicae et augmentum fidei orthodoxae cupiebat, prout cupit in praesentiarum, unum generale studium, quod ibidem perpetuo uigeret et uigeat et in quo theologia, philosophia, ius canonicum et ius ciuile ac caeterae artes et scientiae legerentur, institui et ordinari, ac ipse dux de bonis suis sibi a Deo collatis taliter prouidere intendebat, quod doctores ac magistri in dicto studio existentes sufficienter et competenter possent sustentari. Nos de expositis et adscriptis per eundem ducem certam notitiam non habentes, fuimus in ea parte supplicationum inclinati uenerabili fratri nostro, episcopo Brandenburgensi, eius proprio nomine non expresso, per alias nostras literas dedimus in mandatis, ut per scripturam, de expositis et exscriptis huiusmodi se diligenter informaret et consuleret sedem apostolicam et prouideret. Postmodum uero uenerabilis frater noster* Stephanus, *episcopus Brandeburgensis, habita super praemissis informatione et examinatis desuper pluribus testibus fide dignis, quicquid per huiusmodi informationem repererit ueritate fulciri, scripturam cum dictis testium huiusmodi in authentica forma nobis transmisit, nosque uenerabili fratri nostro* Iohanni *episcopo Papiensi, in Romana curia residenti, uiuae uocis oraculo commisimus, ut dicta testium huiusmodi uideret, examinaret diligenter ac, ex superabundanti cautela, nonnullos alios testes omni exemtione maiores et dicta eorum super praemissa reciperet et personas examinaret, nobis, quae in huiusmodi negotio uera reperiret, relaturus. Et subsequitur praefatus* Iohannes *Papiensis episcopus, examinatis per eum testibus praedictis et uiuis attestationibus et dictis aliorum testium, per episcopum Brandeburgensem, ut fides examinatorum nobis retulit, omnia et singula per ipsum ducem nobis exposita et asserta uera fore. Vnde nos de praemissis omnibus plenarie informati, eximiam fidei et deuotionis sinceritatem, quam ipse dux ad nos et Romanam ecclesiam gerit et comprobat, attente considerantes, feruenti desiderio ducimur, quod oppidum praedictum scientiarum ornetur monumentis, ita ut uiros producat consilii maturitate conspicuos, uirtutum ornatibus et diuersarum facultatum dignitatibus eruditos, sitque ibi scientiarum fons et origo, de cuius plenitudine hauriant uniuersi literarum cupidi imbui documentis. His igitur omnibus et praesertim idoneitate dicti oppidi, quod, ut accepimus, ad multiplicanda sanae doctrinae semina et eiusmodi salutaria producenda, magis congruum et accommodum, ut alia oppida et loca ditioni subdita eiusdem ducis, non solum ad ipsius oppidi, sed etiam habitatorum et incolarum regionum circumuicinarum commodum atque profectum, paternalibus affectibus excitati, huiusmodi ducis et in hac parte supplicationibus inclinati, ad laudem diuini nominis et eiusdem fidei propagationem, omnia et singula per ipsum ducem circa negotium dicti studii, acta, statuta et gesta confirmantes et approbantes, autoritate apostolica statuimus et ordinamus, ut in eodem oppido sit studium generale, illudque inibi perpetuis temporibus uigeat, tam in theologia ac iure canonico et ciuili, quam in quauis alia licita facultate etc.* Vid. etiam reu. D. CRAMER. *l. 2. c. 31. de acad. Gryphiswald.* Huius rei monumentum eiusmodi in ecclesia *S. Nicolai* Gryphiswaldiae adpictum reperitur: *Henricus* RVBENOV *I. V. D. uniuersitatis Gryphiswaldensis, eius ductu ab illustrissimo principe duce Wartislao nouiter apertae, primus rector.* Et subsequuntur alia, quae alio fortean loco commodius tractabuntur.

Monumentum de super Gryphiswaldensi ecclesia.

Rector Gryphiswaldensis primus.

Henningi uirtutes.

HENNINGVS episcopus optimus, probus et doctissimus fuit, qui calumniatores et obtrectatores ferre non potuit, sed e contra communem Augustini uersiculum usurpauit:

Aut sumus, aut fuimus, aut possumus esse quod hic est:
Improbe in alterius facta quid ergo furis?

Addit reuerendus noster CRAMERVS *l. 3. in fine seu* appendice. *Et qui stat, uideat ne cadat.*

Obitus 1472.

Obiit Henningus episcopus anno 1472. postquam Caminensem ecclesiam per 26. annos et ultra feliciter gubernarat.

Anno 1472.

CAPVT XXXIX.

De LVDOVICO *uigesimo secundo episcopo Caminensi.*

Ludouicus comes de Eberstein.

LVDOVICVS *comes de Eberstein*, rursum in episcopum Caminensem postulatus et electus est a capitulo, consensu patronorum illustrissimorum ducum Pomeraniae. Hic controuersiam inter Iohannem *Abteshagen* pro-consulem Neo-Treptouiensem et *Christianum Flemmingk*, super duabus partibus uillae *Sleuin* diu agitatam, decidit: et cum *Flemmingus* ad illustrissimum Pomeraniae ducem *Ericum* appellaret, LVDOVICVS episcopus non nisi papam superiorem agnoscere uoluit, ut e sententia adiudicatoria constat, lata *anno 1474.* in oppido Cussalin. Hic etiam inter episcopos Caminenses, qui posthabito castitatis uoto uxorem duxerunt, secundum euidentissimam SS. scripturae doctrinam: *Episcopus sit unius uxoris maritus.* Et ne scandalum daret, episcopatui resignauit, cui per septennium praefuerat.

Lis inter Ioh. Abteshagen et Flemmingium composita.

1474. Episcopus uxoratus.

Priuilegia academiae Gryphisvvaldensis ita habent: anno 1471. LVDOVICVS *comes de* Eberstein *dominus Neugardiae, postulatus in episcopum Caminensem longo tempore administrauit in dioecesi Caminensi in temporalibus, in spiritualibus non fuit confirmatus.* Hic recognouit episcopatum a W*artislao:* sicut Henningus praecedens ab Erico duce Pomeraniae. Episcopus enim debet obedire principi laico *gl. in X. orationib. c. reprehend. caus. 23. p. 8.*

CAPVT XL.

De MARINO *uigesimo tertio episcopo Caminensi.*

Marinus de Fregeno ecclesiae obtrusus, 1479.

MAXIMVS *de Fregeno*, ab aliis *Martinus* de *Trigerio* dictus, *indulgentiarum nundinator*, non tam legitime a capitulo electus, quam per S. CALIXTVM IV. pontificem obtrusus et ablegatus fuit, anno 1479. relicta postulatione *comitis de Eberstein*, nec non reuocata translatione reuerendi patris domini *Nicolai Iugen*, episcopi W*armiensis*, quem papa septem annis a sua ecclesia absoluerat et in episcopum Caminensem praefecerat. Antequam uero MARINVS maritimam episcopam intraret, praemisit *Gregorium Schoenfeld*, archidiaconum *Stargard.* et *Gregorium Seuerini* de *Asnes*, secretarium, ut episcopatum occuparent, praemissis diuitibus promissis: *Deum testor*, inquit episcopus, *nunquam cogitassem aliquid attentare de episcopatu Caminensi, nisi animatus et inductus a uestra illustrissima dominatione et nisi de fauoribus et auxiliis eius confisus essem, prout adhuc plene confido. Meum enim firmum propositum est, honori, commodo et statui uestrae gratiae, rebus et personae assistere in suisque necessitatibus adesse, integerrimamque fidem seruare, bonum ipsius pro uiribus procurare, malum auertere et caetera singula facere, quae episcopus suo principi praestare tenetur.* Intrauit autem dioecesin suam et cepit residentiam in *Stetin*, ut e *libro priuilegiorum academiae Gryphiswaldensis* constat et annotatum est, iussu ducis Pomeraniae, cuius uerba maioris fidei ergo recensebo: *Qui quidem episcopus habetur ibidem solemniter fuit receptus et introductus in Gryswald, in profesto annuntiationis Mariae, quod fuit feria VI. ante Palmarum. Deinde cepit possessionem in ecclesia Caminensi, dominica uocem iucunditatis, praesente principe terrae domino Bugislao adhuc cooperante. Qua habita, obtinuit obedientiam in Pomerania a* Col*bergensibus et* Coslin*ensibus et in aliis ciuitatibus circumuicinis: sed pro ista uice castra* Coslin *et* Gulzau *a domino* Ludouico, *postulato ecclesiae* Caminen*sis, non obtinuit.* CRANTZ. *l. 3. Vandal. c. 20. in fin.* ita recenset: *Tum uero* Gryphiswaldenses *episcopum suum* Caminen*sem, dominum* MVRINVM *de* Fregeno, *hominem his terris per publicatas indulgentias non usquequaque in optimis notissimum, etiam sacris in locis afficere contumeliis, lapidibus et luto infestare, quod mandatis alienis et insolitis eos adoriretur. Quis autem potuit sperare,* Caminens*es, populum ad iurgia natum, cum homine omnium uersutissimo pacifice agere? Sed ille iniuriam suam uindicaturus, simul quod ad rubrum in urbe galerum aspiraret, (nam multis ecclesiam obsequiis uidebatur ornasse) Romam contendit ibique, dum multa molitur, diem suum obit, satis exiliter tumulatus, qui magnis splendoribus, apostolicus nuncius prouincias multas obibat.* Hic episcopus cum *Bugislao* X. Pomeraniae monarcha renouauit contractum *Sigefridi* anno 1450. *Ne quis episcopus aut capitularis eligeretur absque consensu patronorum et episcopus ad obsequia teneretur.*

Per delegatos

multa egregia pollicetur.

Anno 1479.

Sedem fixit Stetini

Propter praedicatas antea indulgentias male tractatur

Contractus Sigifridi ducis renouatus. 1450.

Eodem anno magna insurrexit differentia inter dn. MARINVM episcopum Caminensem et capitulum Caminense, et ambo capitula Stetinensia, adeo, quod 3. Febr. contra eum appellarunt, et appellationi maior pars cleri dioeceseos Caminensis adhaesit et etiam dominus MARINVS episcopus appellauit contra capitulum Caminense, et iuit in propria persona ad sedem apostolicam et fuerunt hic inde causae commissae domino *cardinali S. Martini*, quoad longa tempora processerunt et causas suas agitarunt

Propter litem cum capitulo Romam pergit Marinus.

Anno 1450.

tarunt et uentilarunt. Interim *Vlricus Westphalus* ecclesiae Caminensis in spiritualibus administrator generalis, a capitulo eiusdem ecclesiae specialiter deputatus est, anno 1481. Idem *Westphal* ecclesiarum Caminensium decanus, nec non *B. Mariae* uirginis *Colbergensis* et *S. Ottonis* Stetinensis canonicus, praefato *Caminensi* episcopo, propter alienationem immobilium bonorum eiusdem ecclesiae, iuxta constitutionem quondam domini PAVLI papae, ab administratione suspenso, administrator in spiritualibus et temporalibus anno 1482. Eodem anno obiit in curia Romana miserrime *die 6. Iulii*, MARINVS de *Fregeno*, episcopus Caminensis, in litibus, quas sollicitauit ibidem contra capitulum et praelatos, ante definitionem causae. Cuius obitus ualde placuit praelatis et clero quasi totius dioeceseos. Quia si uixisset, indubie multorum malorum, cum multis maleuolis sibi adhaerentibus, autor fuisset in dioecesi Caminensi. *Laus sit Deo excelso, qui omnia nouit dirigere in uiam salutis aeternae.* Ita legitur in *libro priuilegiorum acad. Gryphisw. fol. 62.*

Westphalus capituli deputatus 1481.

1482.

Marinus episc. miserrime obit Romae

omnium cum gaudio.

Sub hoc episcopo uulgus *Coslinense* furioso quodam impetu *Bugislaum* ducem captiuum ducit, quae uulgi insania per episcopum et *Wernerum de Schulenborgh*, prudenter correcta fuit, ita ut clerus, monachi et moniales praedicto duci uexillis suis obuiam irent et errati condonationem humiliter et deuotissime implorarent, quam etiam a clementissimo principe benignissime impetrauerunt.

Coslinensium seditio contra Bugislaum ducem.

GRVPIFER illustris, Bugslau lux alma dierum
Dux, decus est nostrum, tantarum gloria rerum,
Si tu exaltari uis, uel si magnificari
Quolibet in festo, regum memor esto.
Sint habitus tales cum clero spirituales:
Cor gere sincerum, sit iudicium tibi uerum.
Dilige personas, si uis augere coronas.
Qui parcant tales uulgo fac officiales,
Flos qui stat, crescit, abrasus crescere nescit.
Militibus large, moneo, tua munera sparge,
Erige ueraces, falsos fuge, pelle procaces.
Ad uiduae causas aures tu non gere clausas,
Protege pupillos, dele, qui deprimit illos.
Cum fueris felix, quae sint aduersa caueto;
Parcere subiectis et debellare superbos
Parcere subiectis nescit inanis homo.

Vti legitur adhuc in illustri *Rugiaewaldensium* aula sub illustrissimo duce *Bugislao IV.* domino meo clementissimo, uti allegat reu. D. CRAMER. *l. 2. hist. eccl. e. 365. et seqq.* ubi etiam refert uarios *Carthusianorum* excessus in Pomerania, plenarias indulgentiarum nundinationes et similes una cum eiusmodi admonitione: *Monemus omnes priores et personas ordinis, ut de caetero sint circumspecti, ne accommodent pecunias aut alia quaecunque dona personis ordinis nostri fugitiuis, aut gyrouagis, nec literis mendicatis aut caluis excusationibus credant. Quodsi contrarium fecerint, nihil inde se recepturos, sperent a prioribus et domibus, unde sunt professi.*

Anno 1482.

Carthusianorum excessus

Paulo post iidem *Carthusiani* in electione prioris discordes fuerunt, et per triennium in eiusmodi ἀταξίᾳ uixerunt.

et discordia in electione prioris.

1486.

Interim praedictus *Vrolicus Westphal* uices gessit et ab episcopali sede Caminensi uocatus in spiritualibus et temporalibus administrator generalis per capitulum adoptatus fuit anno 1486.

Summus autem pontifex cardinali cuidam Romano episcopatum obtulit, qui territus alteri cuidam uendidit.

CAPVT XLI.

De BENEDICTO uigesimo quarto episcopo Caminensi.

BENEDICTVS a *Waldstein*, Bohemus, non quidem legitime per capitulum Caminense electus fuit: sed quia episcopatum a cardinali coëmerat et ecclesiae Caminensi praesentatus fuerat, tandem per capitulum praedictum suceptus et confirmatus fuit, autoritate ducum Pomeraniae. Hic sub initio episcopatus sui, ut exterus natione *Bohemus*, inquisiuit de praedecessoribus et eo, qui Pomeraniam primum ad christianam religionem conuerterat, *Ottone* Bambergensi episcopo, cuius uitam et acta ut eo exactius haberet, scripsit ad certos S. Michaelis fratres et inprimis *Andream monachum*, qui ita respondit: *Exigitis a me, pater per secula memorande et praesul nominatus in orbe, ut signa et portenta, quae per opinatissimum in secula S. Ottbonem ac Pomeranorum apostolum, nouis temporibus diuina peregit clementia, cura diligentissima indagata, in laudem et nomen uiuificae trinitatis, nec non ad excitandos animos plebis, sedulo annotare decertem, &c.* eiusmodi adiecto carmine:

Benedictus a Waldstein coëmit episcopatum.

Vitam S. Ottonis conscribere iubet.

Andreas monachus.

Praesul amate Deo, te oro, praesul benedicte
Inter oues proprias me ut miserum numeres.

Reliqua ex CRAMERO *l. 2. cap. 36. &c.*

BENEDICTVS an. 1489. uicariam quandam

1489.

Anno 1489.

dam ad organum Caminense transtulit. Idem episcopus *anno 1492. 8. Octobris* synodum indixit in noua *Stargardiorum* urbe, cuius capitula ad longum recenset R. D. CRAMER. *l. 2. c. 36. et l. 3. c. 4.* ut et aduersarii errores intelligant et intellectos corrigant, de compotationibus ad kalendas institutis, uariis ludorum generibus introductis, concubinis et eiusmodi rebus aliis, clerum minime decentibus: *Grauem*, inquit, *accepimus querelam, a praestantibus, nobilibus et quamplurimis honestis uiris, de concubinatu clericorum, quod quidam presbyteri mulieres habeant, cum quibus, timore Dei postposito, continue conuersentur, in collatione simul in una mensa comedentes, tanquam iungentes se perpetua mansione et simul colligantes, sic se habentes, ut quos diabolus coniunxit, homo separare non possit, procreantes animalia super terram gradentia, ut post perpetrata crimina et scandalum huiusmodi, tam mulierem, quam sobolem, ad eorum domus cum propriis clauibus accedere palam permittant, publice in facie bonorum hominum sexus utriusque, ualde scandalose et patrimonium Christi turpiter consumentes cum eisdem. Easque meretrices cum panno Leydensi, pretiosis subducturis uestiunt, et cingulis argenteis deauratis in scandalum honestarum mulierum exornant.* Interim permisit, ut residentes apud ecclesiam, in domibus honestam mulierem, non suspectam de incontinentia, 40. annorum tenere possunt. Hic Benedictus *archidiaconatum Stargardiensem* thesaurariae incorporauit, cum singulis pertinentibus anno 1492. Et cum paulo post eundem archidiaconatum cuidam *Bernhardo Olbershausen* inaduertenter contulisset, reuocauit hisce uerbis: *Attendentes dictam collationem et prouisionem nobis per occupationem et inaduertentiam, absque scitu et consensu uenerabilis capituli ac coadiutoris nostri taliter qualiter obtentam, fore nullam. Nolentes etiam per hoc concordiae et unioni inter nos alias per illustrissimum principem et dominum generosissimum dominum Bugislaum Stetinensium, Pomeranorum, Cassubiorum et Slauorum ducem ac uenerabile capitulum nostrum, super controuersiis et differentiis, occasione administrationis aliisque de causis exortae, factae et initae contrauenire an. 1494.* Huius episcopi coadiutor ac ecclesiae et totius dioeceseos in spiritualibus generalis fuit *Georgius Putkamer*, alias cantor ecclesiae Caminensis et eiusdem et B. uirginis Mariae Colbergensis ecclesiarum canonicus. Hic episcopus in alma uniuersitate Gryphiswaldensi aliquot doctores et licentiatos creauit et insignia contulit. Anno 1496. Bugislao Pomeraniae monarcha, uti uocatur a SCHVLTZIO et CHYTR. iter sacrum suscipiente, BENEDICTVS episcopus cum cancellario, *Georgio Kleist*, Pomeraniam laudabiliter administrauit locumque tenuit. In hoc itinere S. pontifex *Bugislao* collationem praepositurae Colbergensis et aliarum concessit, non attentis principum Germaniae concordatis, siue mensae pontificis, siue alia uacauerint, obtulit atque consensit, ut capitulo Caminensi *Martinus Carith* comes itineris et cancellarius episcopatus Caminensis adiutor designaretur, sicut etiam per aliquot capitulares Caminenses, Romae tunc existentes, designatus et a summo pontifice confirmatus est. Annalistae et R. D. CRAMER. *l. 2. hist. Pom. eccl. c. 37.* Reuersus itaque illustrissimus dux anno 1498. tractauit cum Benedicto episcopo, aliqua ex parte non satis idoneo ad regnandum episcopatum, ut *Martinum Carith* uel in coadiutorem susciperet, uel totum episcopatum cederet: quod si facturus esset, promisit, se certam pecuniae summam episcopo exsoluturum, quam simul in moneta aurea demonstrauit. Hac auri fame inductus et seductus bonus ille episcopus, resignauit et cessit episcopatum, reliquum uitae curriculum in ueteri *Sedino* transegit, ibique antiquum naturae debitum persoluit: in aede Mariana sepultus.

Synodus Stargardiensis 1492.

in qua praua et impudica clericorum uita taxata.

Archidiaconatus Stargardiensis thesaurariae incorporatus. 1482.

Georgius Putkamer coadiutor.

Episcopus Pomeraniam gubernat, absente duce. 1496.

Anno 1496.

Collatio praepositurarum concessa Bugislao duci.

Martinus Karith coadiutor.

Benedictus auri fame allectus resignat episcopatum.

Nicol. a KLEMTZ *l. 3. annal. Pom.* subiungit, *inter episcopi domesticos quendam Italum*, Maritto *dictum, fuisse, qui, cum delitias approbaret, malo sermone Latini et Germanico Rhytmum fecit*:

Ali mali, pulli nulli, pisculi parui,
Hering, Flackfisch, Dörch sind Pommrische Richtly

meliores certe, quam feraces Italorum pepones atque melones. Hic socius episcopo mortuo in patriam reuersus est.

Pomeranorum fercula rythmus.

CAPVT XLII.

De MARTINO I. uigesimo quinto episcopo Caminensi.

MARTINVS *Carith*, nobili dioeceseos oppido *Colberga* oriundus, egregius uir, magister et decretorum doctor in episcopatu successit, commendante et praesentante illustrissimo duce Bugislao X. anno 1499. Hic sub initio regiminis sui ecclesiastici deprehendit, quod status clericalis in morum dissolutionem, difformitatem et religionis demigrationem peruenerat, uti Carthusiani ante uetus Stetinum potius *alchymiae*, quam liturgiae operam nauarunt. Idcirco *synodum* anno 1500. 3. Octob. indixit, et statuta praedecessorum suorum acriter renouauit, quae

Martinus Carith electus commendatione ducis. 1499.

In Synodo Sedinensi an. 1500. mores dissolutos clericorum corrigit.

Anno 1499.

quae recenset punctatim R. D. CRAMER. *lib. 2. hist. Pom. eccles. c. 38. et l. 3. c. 1. et 4.* hac cum subscriptione: *De mandato reuerendi in Christo patris, et dn. dn. Martini, episcopi Caminensis, synodum generalem in oppido* Sedini, *ibidem in ecclesia collegiata B. Mariae uirginis, in insulis celebrantis, lecta et publicata fuerunt, haec supra scripta statuta, per commendabilem uirum dn. et magistrum* Thomam Haber, B. *Mariae Colbergensis et S. Nicolai Gryphisw. ecclesiarum canonicum, praefati domini episcopi cancellarium, uenerandis patribus tam Cistertiensis, quam Praemonstratensis ordinis abbatibus baculatis et uenerabilibus et commendabilibus uiris cathedralis* Caminensis, *quam aliarum ecclesiarum collegiatarum canonicis et generali tam secularium, quam religiosarum personarum, clero astantibus, grata et rata habentibus. In cuius rei testimonium supra dicti reuerendi patris et domini Martini episcopi sigillum praesentibus est impressum.* Canone §. 5. ita conqueritur episcopus: *Mulieres de incontinentia suspectas, palam et publice in domibus eorum tenent et habent, non quasi famulas, sed tanquam uxores legitimas uenerantur, in mensa una comedunt et bibunt, uestimentis pretiosis et clenodiis ultra modum, ad instar nobilium honestarum dominarum, exornant, et ut semen eorum in nationibus prauis et adulterinis crescat, omnem substantiam, de patrimonio Christi acquisitam, in dotem filiorum et filiarum, ex tam damnabili coitu procreatorum, exponunt. Et quod deterius est, inquisitis ingeniis, in eorum beneficiis faciunt successores, uolentes aeternum de iniquitatibus eorum gloriari. De oppido ad oppidum pariter in curribus ad solennitates nuptiarum et conuiuia laicorum uadunt, eminentiorem locum cum eorum Delila usurpando.*

Eius querela. Vicariam Retzensem confirmat an. 1502.

Hic episcopus uicariam, a nonnullis *Retzensibus* oppidanis fundatam, confirmauit anno 1502. 20. Aprilis.

Quod communi uersiculo dicitur:

Non audeat Stygius Pluto tentare, quod audet
Effrenis monachus, plenaque fraudis anus.

id ex eo patet, quod in incluta Sundensium republica hoc temporis muliercula fuit, cuius filius sacerdos cum nullum ecclesiae beneficiolum obtinere posset, plena fraudis anus eiusmodi fraudem inuenit: excauatum crucis lignum a uermibus corrosum accepit, operculum superius fecit, in capella S. Mariae uirginis collocauit, sanguinem infudit, qui pedetentim exstillare coepit. Hoc indicante muliercula, magnus hominum, tam religiosorum quam laicorum, concursus factus est, miraculum depraedicatum, candelae cereae accensae, indulgentiae commissae et eiusmodi substitutiones celebratae, adeo ut alter monachorum ordo alteri lucrum inuideret et contradiceret, non esse miraculum sed fraudulentum quoddam inuentum. Parochus urbis, *Reimarus Han,* uir religiosus, ut rei ueritatem aut falsitatem indagaret, unanimi clericorum consensu statuit, ut imago inspiceretur, quo facto, fraus deprehensa et illusio monachorum etiam sacra uenditantium non immerito facta est. Inuentor siue inuentrix eiusmodi fraudis, ut acerbe puniretur, *excommunicatio* subsecuta est, quam cum integro septennio muliercula pateretur, officialem episcopi tandem implorauit et, oblata pecuniola, liberationem a banno impetrauit. Hoc officiali defuncto, successor excommunicationem renouauit et similiter tantum pecuniae extorquere uoluit; quam cum muliercula paupera exsoluere non posset, publicam poenitentiam agere coacta fuit.

Miraculum falsum et fraudulentum

Eius patratrix excommunicatione punitur.

Sic auro uenalia cuncta.

Recenset hanc fraudem Nic. KLEMTZ. *l. 3. annal.* Pom. et CRAM. *l. 3. hist.* Pom. *ec. c. 3.* Memini similes imposturas in Italia et ipsa Roma factas, pisciculis iniectis ad mouendum sanguinem, quas breuitatis ergo praetereo, nostris contentus.

Clericorum auaritia.

Episcopi in singulis ciuitatibus officialem constituerant, ut in spiritualibus iurisdictionem exerceret, quosdam remoueret, quosdam institueret, quod cum fecit, miserum popellum et clerum pecunia emunxit et euisceráuit, ita ut, qui maiorem pecuniae cumulum offerret, is episcopo omnium gratior esset. Hinc e tanta clericorum auaritia uulgi querela enata est.

Quid sibi uult haec molitio?
Aduersus clericos non est tuitio.
Was ist das vor ein Wesen?
Wir moegen vor den Pfaffen nicht genesen.

Carthusianorum ordinatio.

Carthusiani ante uetus Stetinum ordinarunt, quod moniales non uisitent monachos aut conuersos, uel uiros alias degentes in domibus earum, sub obtentu uel colore infirmitatis uel alterius causae: nec priorissae super hoc possint dare licentiam, sed uisitentur uiri infirmi per uiros, et mulieres infirmae per mulieres, nisi pro sacramentis administrandis. Nec monachi intrent claustrum monialium, nisi secundum statuta, adiecta utrobique poena. Hoc equidem animo *breuiarium,* secundum Caminensis ecclesiae rubricam, bene prospectum et diligenti accuratione reuisum, charactere insuper nitido pressum, expensis praestantium uirorum Petri Wernitzes (ut uulgo dicunt Schwab) tunc temporis *Francofordiae* , quam

Breuiarium Caminense reuisum et typis expressum. 1505.

Odera

Anno 1505. Odera alluit, consulis et *Alberti Buchholtz* A ciuis eiusdem, opera uero solerti et labore industrii uiri, *Conradi Kachelofen*, insignis oppidi Leipzensin conciuis, anno christianae pietatis 1505. die uero 7. Nonarum Octobrium, felicem sortitum est finem, recusum Basileae anno 1521. Sed breui hoc breuiarium cessauit atque religio mutata est. MARTINVS *Carith* eius nominis II. doctus, deuotus et prudens episcopus fuit, ut ex lepidis eiusdem dicteriis constat: exemplo Catonis, mari se non commisit, quo terra peruenire potuit et, cum aliquando *Sedino Iulinum* uersus per aquam proficisceretur, neque uentus secundus afflaret, argute dixit: *Laudo meum cauponem*, siue equum sic uocitatum, *qui trahit ante omnes uentos*, quasi diceret: Laudo mare. teneo terram. Quando status episcopales magna pompa et numero conuenerant, et interrogatus, cur non ipse etiam insigniori comitatu accederet? Respondit, *se amicos suos de Abc conuocaturum* h. e. alphabetarium et literatum consilii telum ex propria pharetra petiturum, remque omnem expediturum esse. Quia uero nemo bonus aduocatus in propria causa, episcopus interdum aberrauit, nempe in clientela et saluo conductu, quem *Simoni et Gregorio Matern.* capitalibus Sedinensium inimicis concesserat. Hi enim animosiores facti, accersitis aliquot nobilibus et aliis, mercatores utrobique inuaserunt et depraedati sunt, ut longius uidere est e *M. Caspar* SCHVTZEN *l. 9. chron. Pruss.* Inter alios quidam nobilis hac occasione deprehensus fuit. Emerat ab episcopo uicum *Budlitz* et, cum termini solutionis appropinquarent, ter mille aureos simul numerauit, qui cũ nõ minimam suspicionem praedaturae induceret, a *Colbergensibus* in carcerem coniectus est. Episcopus mandauit, ut torturae subiiceretur et cum nihil extorquere possent, nihilominus consensit, ut capitis poenam lueret. Hinc frater decollati, non solum Colbergensium, sed omnia episcopatus bona inuasit, et misere depopulatus est, ita ut nullus mercatorum tuto ire aut redire posset. Idcirco non immerito illustrissimus dux *Bugislaus* episcopum coarguit, quod eiusmodi malorum epitomen in patriam et episcopatum introduxisset. Et a Nicol. LEVTING. *part. 3. comment. lib. 1.* laudatissimo principi falso adfingitur, *quasi ea calamitate non fuerit motus, quin iuuare putaretur, per nota effugia* securitatem et tutum receptum praebendo. At historici non est putare, sed rei ueritatem enarrare, quam miser ille *Leutingerus* ignorauit, adfingendo principi illud, quod episcopus peccauerat.

[Margin notes, left column: *Martini Carith dicta arguta.* — *Naeuii et hallucinationes.*]

Scripserat etiam princeps, ut nobili captiuo ius et iustitiam administrarent, nec iniusti quid decernerent, quod episcopus et Colbergenses de executione praue intellexerunt et praeposteram capitis diminutionem statuerunt. Accessit et aliud *Bugislai* odium in episcopum, quod refert CRAM. *l. 2. hist. eccles. Pom. c. 40.* et Nic. LEVTINGER. *par. 7. comment. p. m. 27.* quae etiam in electione sequentis episcopi adiiciemus. Anno 1505.

Mortuus est MARTINVS *Carith.* an. 1522. 1522.

CAPVT XLIII.

De ERASMO, uigesimo sexto episcopo Caminensi.

ERASMVS *Manteufel* de Arnhausen, ex antiqua et nobili familia progenitus, optimis disciplinarum et pietatis studiis addictissimus, ita ut in utroque iure licentiam honeste ambiret, nec inde auitam generis nobilitatem obfuscari existimaret, ad episcopalem dignitatem euectus est. Primo coadiutor designatus, ad petitionem ducis *Bugislai*, a Leone pontifice, quae coadiutoria constitit ultra 15000. florenos, per Nicol. BVLDMANNVM expedita. *Wolfgangus* equidem *de Eberstein*, procerus corpore et animi dotibus excellens, studia sua in academia Gryphiswaldensi et aliis locis diligenter sectatus fuit, et eo contendit, ut episcopi senio confecti coadiutor designaretur et consequenter succederet. Sed res aliter euenit. Visus est opera fratris *Georgii*, qui in aula Berolinensi uixit, *an. 1518.* et electoris IOACHIMI I. intercessione in comitiis *Augustae* celebratis, literas commendatitias Caesaris MAXIMILIANI et statuum imperii ad LEONEM X, pontificem Romanum impetrauit, ut uacante sede *Wolfgangus* in demortui Caminensis episcopi locum surrogaretur. Id quod nec Leo, nec episcopus, nec collegium canonicorum improbabant, quia comes non solum doctus, sed et ad episcopatum gerendum idoneus uidebatur: *Bugislao* autem duci perquam molestum accidebat, tam leuiter autoritatem suam aestimari, ut sine consensu suo, qui esset ecclesiae Caminensis patronus, in eam quisquam immitteretur. Caesar nihil iuris in hoc episcopatu unquam habuit, et pontifices abusi sua potestate in obtrudendis episcopis, uti conqueritur CRANTZ. *in metrop. c. 36.* Stomachatus igitur *Bugislaus*, per interdictum collegio canonicorum praecipit, quod, si ad eum casum res decidatur, ut noua noui episcopi electione opus sit, uota sua non ad *comitem de Eberstein*, dn. in Neugard, sed *Erasmum Man-*

[Margin notes, right column: *Erasmus Manteufel de Arnhausen ep. Cam.* — *primum coadiutor,* — *Wolfgangus de Eberstein,* — *intercessione Ioachimi I. elect. Brand.* — *sine consensu ducis Bugislai, coadiutor promoto.* — *Iussu ducis Bugislai antefertur.*]

Anno 1522.

Manteuffel, Georgii filii, aulae morum atque doctrinae magistrum iustis suffragiis dirigant. Adduntalii simul collegium apud pontificem et Caesarem accusasse, donec peruinceret et, repudiato comite *de Eberstein*, Erasmus in episcopatus possessione confirmaretur: Istud aegre ferens *Georgius* comes, territorium *Neugardense*, et quae bona in Pomerania acquisiuisset, uendere parabat. Cui *Bugislaus* dux, ut beneficio aliquo emolliret, Massouiam cum praefectura omni dono dedit, perfecitque, ut Erasmus episcopus Wolffgango comiti certam pecuniae summam quotannis persolueret, uacantemque proxime canonicatum concederet, uti *praepositus* et *decanus* capituli factus est *anno 1330*. Sub hoc ERASMO *mutatio religionis* incidit et diuersae controuersiae inter illustrissimos Pomeraniae duces *Barnimum* atque *Philippum* nec non episcopū enatae fuerunt, ad quas consopiendas tractatus prope fluuium *Suina* institutus, an. 1335. 27. Iun. praesentibus Iacobo *Wolbesar*, Bartholomaeo *Schwecken*, Ioachimo *Moltzan*, Alexandro *von der Osten*, *Lütkebarn*, Iodoco *von Dewitz*, Laurentio *Kleist*, Ottone *von Wedel*, Thoma *Kamzouio* et aliis illustrissimorum consiliariis, e parte episcopi et capituli, Nicolao *Damitzen*, Wendigone *Blanckenborch*, Tesmaro *Kamecken*, Wilhelmo *Natzmer*, Pribislao *Kleist*, Iaspare *Teschenmacker*, Nicolao *Schleiff*, Ioachimo *Gunterberg* et aliis. In hoc tractatu ERASMVS episcopus Pomeraniae duces pro patronis non solum recognouit, sed etiam uti sincerus patriota asseruit, se potius capitis poenam luiturum, quam ius patronatus, illustrissimis competens, in dubium uocare. Continuatus est eiusmodi tractatus *anno 1541*. 17. Nou. et episcopo indicatum est, quod pactis haereditariis insertum esset, ratione episcopatus indubitatae Pomeraniae partis, ut illibatus conseruaretur, mutata tantum religione et pontificis iurisdictione suspensa. Admonitio etiam facta fuit, ne collectae imperii ad imperialem, sed principis cameram deferrentur, uti status imperii mediatos decet, et ita factum tempore Maximiliani, quo census uulgaris, *der gemeine Pfennig*, non imperatori, sed illustrissimo duci Bugislao exsolutus fuit. Episcopus una cum praelatis denuo et ingenue professus est, se solos Pomeraniae duces episcopatus patronos et conseruatores cognoscere et submisse petere, ut imposterum ab iisdem conseruetur et defendatur, larga obsequiorum promissione annexa. Testes fuerunt praesentes Ioachim *Moltzan* marschallus, Iodocus a *Dewitz*, Bartholomaeus *Schwane*, Balthasar *von Wolde*, D. Iodocus *Moltzan*, Vlricus *a Schwerin*, Wolffgangus a *Wedel*, Mauritius *Dam*, Nicolaus a *Klemptze*, Iacobus Philippus *Oeßler* et alii. Postquam ita ERASMVS ecclesiam Camin. per 22. annos prudenter rexisset, diem obiit 1544.

Georgius de Eberstein irritatus,

Massouiam accipit et certam pecuniae summam ab episcopo.

1530. Religionis mutatio.

Tractatus Suinensis, 1531.

in quo episcopus duces agnoscit patronos

eius continuatio an. 1541.

Anno 1544.

Erasmus episc. obiit 1544.

CAPVT XLIV.

De IOHANNE BVGENHAGIO designato episcopo Caminensi.

HVcusque catholici semper electi fuerunt episcopi: accrescente uero superstitionum eclipsi, noua euangelii apocalypsis reuelanda fuit, per insigne illud organon D. Mart. *Lutherum* et reliquos *συνέργους*. Inter hos non postremum locum obtinet IOHANNES BVGENHAGIVS, *κατ' ἐξοχὴν* siue per excellentiam Pomeranus dictus, S. S. theologiae doctor et professor in celeberrima academia Wittenbergensi, natus Iulii anno 1485. moderato ingenio et eruditione uaria et rara excultus, ut de eo expressa testatur Iac. Aug. THVAN. Gallus *l. 21. hist.* Iuuenis enim Gryphiswaldiae sua prima philosophiae fundamenta ita iecit, ut uigesimo sexto aetatis anno *neo-Treptoam* uocaretur ad rectoratum, ubi iuuentuti cathegesin, Matthaeum, epistolam ad Timotheum et psalmos ita praelegit, ut non solum iuuentutem, sed et multos sacrificulos, monachos et ciues conuerteret ad ueram Dei agnitionem. Anno 1521. Witteberga concessit, Carolstadio contradixit, ueram euangelii doctrinam *Lubecae* professus, auocatus ad serenissimos Daniae reges, *Fridericum* et *Christianum*, ut religiosas conciones haberet. Spretis altioribus, Wittebergae uitae curriculum absoluit. Hoc temporis illustrissimi Pomeraniae duces discordes fuerunt in eligendo episcopo, alter BARNIMVS *Ludouicum* comitem *de Eberstein* adhuc iuuenem praesentauit, alter PHILIPPVS *Iacobum de Zitzewitz*: et cum conuenire non possent, tertium paribus suffragiis nominarunt, Bugenhagium, missis ad electorem Saxoniae ad academiam Wittebergensem legatis. Hic IOHANNES BVGENHAGIVS in episcopum Caminensem postulatus et electus est, ut abusus et errores, qui in ecclesiam Caminensem irrepserant, pedetentim tolleret et aboleret, quorum farraginem recenset R. D. CRAMER. *l. 3. hist. Pom. eccles. c. 1.* et seqq. nempe excessiuam *indulgentiarum nundinationem*, *inuocationem sanctorum*, *peregrinationem ad loca sacra*, qualia tria in tribus Pomeraniae montibus Mariae sacra fuerunt, *Polnouium*, *Reuicol* et *Gollenberg*. Prius illud noctes atque

Iohannes Bugenhagen.

Nouus Pomeranorum apostolus.

Primum rector Treptouiensis.

dein Wittebergae Carolstadio se opponit 1521.

A ducibus uero unanimiter in episcopum electus,

ad tollendos abusus in ecclesia,

Anno 1544.

dies patuit, neque seris firmari ullis potuit, ut exinde uernaculum prouerbum sit enatum: *Es stehet immer offen wie die Polnöuische Kirche* quod hodie uerissimum, quia collapsum. Error huius seculi tam crassus fuit, ut uel rustici animaduerterent, uti lepida narratur historia de rustico, qui sub monte *Gollenberg* habitauit et pro impetranda remissione peccatorum *Compostellum* ad S. Iacobum peregrinatum abiit et absolutus quaesiuit, num locus quis sanctior esset in mundo? et cum monachus affirmaret, sanctiorem haberi in monte *Gollenberg*, iracundus euomuit: *quem diabolum igitur hic quaero, cum sub Gollenbergio habitem.* Ita mundus uult decipi. Ad hos et similes eiusmodi errores corrigendos et reformandos BVGENHAGIVS strenuam operam nauauit, sed episcopatum repudiauit, contentus sua sorte et memor uersiculi:

uel rusticis notos.

Episcopatum recusat,

Crede mihi, bene qui latuit, bene uixit.

Quod hoc seculo rarissimum, nec amplius reperiuntur, qui se sub specus abscondunt, ne ad praelaturas promoueantur: multo minus qui sibi nares et aures abscindant, quo fiant incapabiles ad functiones et dignitates ecclesiasticas, quae requirunt homines integros et animas sanctas, ut IOSEPH. inquit *l. I. de bello Iud. c. 11. Oportet sacra ab integris tractari.*

raro exemplo,

In honorem nostri Pomerani breuiter adiiciam, quod electum Daniae regem *Christianum* una cum regina publicis solennitatibus et ceremoniis christianis inaugurauit, inauguratum unxit, unctum coronauit, cuius rei seriem si quis legere cupiat, legat Georg. a LEVTEBECK *fol. 15.* et seqq. CHYTR. *in Saxon. p. 378.*

regem Daniae inaugurat.

CAPVT XLV.

De BARTHOLOMAEO uigesimo septimo episcopo Caminensi.

BARTHOLOMAEVS *Schwauenius* ex antiqua et nobili familia oriundus, quae adhuc in regno Daniae et utraque Pomerania orientali et occidentali floret, uir acris iudicii, prudens et doctissimus, in episcopum Caminensem electus est, intercedente et praesentante *Barnimo IX.* cuius cancellarius erat. Hic primus inter episcopos euangelicos non a summo pontifice sed a tribus *superintendentibus* in praesentia 7. pastorum confirmatus, ordinatus et inuestitus est et lectis compluribus S. S. scripturae dicteriis, tanta cum deuotione, ut auditorum oculis lacrymae ubertim elicerentur. Errat igitur Iohannes GVALTHERIVS *in chronico chronicorum tom. I. p. 1177.* dum ita scribit: *Bartholomaeus Suauenius a Stolpe militum ductor resignauit.* Non enim miles armatus, sed togatus, neque ductor, sed doctor fuit ecclesiae Caminensis et, antequam resignauit, sub initio episcopatus, contractum cum illustrissimis Pomeraniae ducibus *Barnimo* et *Philippo* iniit, quem a loco siue oppido *Coslinensem* uocant, anno 1545. 12. Oct. Contenta: *ne episcopus absque consensu et nominatione ducum eligatur: ut electus et nominatus illustrissimis iuramento se obstringat, quod uocant Raths-Pflicht: collatio canonicatuum et praebendarum penes duces esto: electio huius episcopi Bartholomaei nominatim inseritur: obligatio eiusdem et capituli de fidelitate et contractu seruando. Mutua ducum promissio de clientela, defensione et exemtione episcopatus, contributiones imperii et episcopatus ducibus exsoluantur. Confirmatio et literae inuestiturarum ab his petantur gratis: episcopatus priuilegia, immunitates et statuta de nouo confirmentur: status episcopales non grauentur aut turbentur in iurisdictionis exercitio: appellandi beneficium ad cameram imperialem immediate ex singulari ducum permissione obtinento, id quod reuersalibus profiteantur: obligatio episcopi Bartholomaei pro se et successoribus, capitulo et ordinibus episcopatus Caminensis, se Pomeraniae duces uti patronos et fundatores ueneraturum, statum imperii immediatum non affecturum, sed illustrissimis obsequia fidem et obedientiam praestiturum.* Haec sunt praecipua contractus Coslinensis capita: status uero nonnulli siue ordines episcopatus hunc contractum in dubium uocarunt et conquesti sunt desuper, apud inuictissimum CAROLVM V. anno 1548 qui mandatum cassatorium decreuit. Ab hoc illustrissimi ad comitia *Augustae* indicta prouocarunt, ubi per decretum causa ad imperialem cameram remissa est. In hoc libello exhibito exceptiones productae et tandem lis mortua est.

Schwaueniorum familia antiqua et nobilis.

Bartolomaeus praesentante Barnimo IX. duce Pom. electus.

A tribus superintendentibus ordinatur et inuestitur.

Anno 1545.

Contractum Coslinensem init. a. 1545.

frustra ab ordinibus impugnatum 1548.

Interea illud *interim* per anagramma *mentiri* enatum est, quod utrum recipiendum nec ne, acriter quaesitum fuit. Conuentus generalis in inclyto *Sedino* anno 1548. Mense Decembr. die lunae post *Aegidii* indictus et in diuersas sententias itum est. Nonnulli *Demadis* oratione admoniti, ne, *si coelum defenderent, terram amitterent*, Caesaris potentiam timuerunt et alia aliarum ciuitatum exempla in superiori Germania allegarunt, quae iam recepissent: *quamuis periculosum sit, ad alterius exemplum se conformare, ubi non eadem ratio, prudentia et fortuna subest.* GVICCIARD. *lib. I.* Nonnulli contrarium senserunt, religionem non cogendam, sed docendam et semel susce-

Conuentum habet generalem Sedini, num interim sit recipiendum.

Anno 1548. susceptam acriter et alacriter defendendam, etiam cum discrimine uitae et omnium bonorum iactura. A

Fortius ut surgit duro sub pondere palma:
Sic magis accrescit duris ecclesia rebus.

quod Pomerania exclusum. Intermedius ergo BARTHOLOMAEVS episcopus theologorum uota diligenter exquisiuit, quae cum suffragiis communibus eo contenderunt, ut *Caesari darentur, quae sunt Caesaris et Deo, quae sunt Dei*, suasit ut S. Caes. maiestati illustrissimi Pomeraniae duces in temporaneis debitam obedientiam praestarent, ut in ecclesiasticis auream conscientiarum libertatem retinerent et *magis Deo*, quam *hominibus obedirent*, nec *Interim* reciperent, ut non receptum, sed potius interceptum, imo occisum esse a rustico iocose dicitur, ut animal ignotum. *Articuli XV.* a R. D. CRAM. *lib. 3. hist. Pom. eccles. c. 28.* recensentur, ob quos in Pomerania *Interim* minime receptum, sed omne religionis negotium ad concilium generale liberum et christianum dilatorie remissum est. Anno insequenti BARTHOLOMAEVS episcopus certas ob causas resignauit: cum quia spreto concubinatu legitimam *uxorem* duxerat, tum quia uarii religionis tumultus in S. R. I. exorti fuerunt: quibus ne implicaretur, abdicauit se a publico officio et priuatum uitae genus ambiit, factus capitaneus Butouiensis *Resignat episcopatui, postquam uxorem duxisset:*

Profuit at modicae sortis cecidisse quietem.

Ecclesiam Caminensem per quinquennium liberaliter gubernauit et, resignatione facta, illustrissimis Pomeraniae ducibus pia et salutaria consilia communicauit, ut praeter academiam Gryphiswaldensem, *paedagogium* quoddam fundaretur, e quo, tanquam equo Troiano, felicissimus doctorum hominum prouentus ueniret. Euocatus ex hoc miseriarum ergastulo anno 1562. superuixit sequentem episcopum. *et de hinc de Paedagogio erigendo ducibus autor est.* *Obit 1562.*

CAPVT XLVI.

De MARTINO II. trigesimo octauo episcopo Caminensi.

Martinus Weiher. MARTINVS *VVeiher*, in Leba canonicus et cantor Caminensis, ex antiqua et nobili familia, quae non solum in Pomerania, unde originem trahit, sed et inclyto Poloniae regno ad summam palatinatus dignitatem peruenit, in episcopum non tam canonice electus, quam Romam missus a praedecessore suo, ut confirmationem papalem impetraret, quae cum maritato denegaretur, ipse episcopatum ambiit et confirmationem a summo pontifice secum adduxit, inuitis Pomeraniae ducibus, utpote qui tantum iuris papae non amplius concesserunt. Et ipse papa IVLIVS rescripsit ad capitulum Caminense: *uolumus et auctoritate praedicta declaramus, uos, dicto Martino electo cedente et decedente, seu dictae ecclesiae alias quomodolibet praeesse desinente et illa in futurum pastore carente, ad electionem pro tempore futuri inibi episcopi, alias iuxta concordata et consuetudinem eiusmodi libere et licite procedere posse, in omnibus et per omnia, perinde ac si electio huiusmodi etiam hac uice per nos et sedem praedicatam approbata et confirmata fuisset. Romae anno 1551.* Carolus V. ad hunc episcopum scripsit, ut se ratione *Interim* declararet, ter etiam ad comitia uocauit anno 1554. Nihilominus intercedente, iurante et resignante Suanenio, MARTINVS eius nominis secundus episcopus Caminensis, confirmatus est ab illustrissimis Pomeraniae ducibus et ecclesiam sub noua euangelii luce per septennium mediocriter gubernauit: quamuis alii referant, quod male administrauerit et uitam rugitu finierit anno 1556. Contrarium ex *inscriptione sepulchri* patet, quod Corlini in ecclesia erectum est et ita sonat:

A praedecessore Romam missus *Anno 1548.* *inuitis ducibus a pontifice confirmatur episcopus.* *1554.* *Postea etiam ducibus Pom.* *1556.* *Eius epitaphium.*

Hoc tumulo placide Martini membra quiescunt
Weyeri, *de quo pauca uiator habe:*
Stemmata si clarum faciunt et nomen auitum,
Hic summos inter nomen habere potest.
Saluifici magno uerbi flagrabat amore.
Voluebatque sacros nocte dieque libros.
Et quod praecipuum dicas in praesule munus,
Inspector Christi fidus ouilis erat.
Multa piis uerbi praebebat dona ministris
Et qui musarum sacra theatra colunt.
Non hic iustitiae, non pacis amantior alter,
Non ad congressus promptior alter erat.
Eloquio multum patrio in sermone ualebat:
Et poterat prompte uerba latina loqui.
Imprimis casti mores et uita fuerunt:
Cauit ne potu languida membra forent.
Caetera praetereo, quae si numerare studerem
Non foret hoc saxum paruaque charta capax.

Anno 1556.

Sed postquam nobis septennis praefuit annis
Vltima tam clarum fata tulere uirum.
Nec dubium est nobis supera quin luce fruatur
Aeterni faciem cernat et ipse patris.
Vnice mortalis generis pie Christe redemtor,
Qui λόγος aeterni diceris esse patris:
Nostra tibi semper sit summa ecclesiae curae:
Tu sacro flatu pectora nostra rege!

CAPVT XLVII.

De IOHANNE FRIDERICO uigesimo nono episcopo Caminensi.

Iohannes Fridericus dux Pomer. anno aet. XIV. postulatur. 1556.

IOHANNES FRIDERICVS, dux Stetini Pomeraniae, rursum creatus et postulatus est Caminensium episcopus, anno 1556. 26. Aug. 14. aetatis annum agens, post electionem siue postulationem ad academiam *Gryphiswaldensem* ablegatus, rectoris officium suscepit et studiis diligenter incubuit, ut ecclesiam sibi commendatam eo melius regeret et administraret. Vnde etiam ad aulam imperatoris uicinam se contulit anno 1560. ut artem gubernandi a supremo S. imperii gubernatore addisceret: ubi uaria legatorum exterorum iudicia attendit et in comitiis illustres comitiorum hospites lingua latina excepit. Absoluto studiorum et peregrinationum curriculo domum reuersus est an. 1569. et ecclesiae Caminensis regimen honorifice suscepit et susceptum laudabiliter gessit, usque ad annum 1574. quo resignauit et duntaxat gubernationem orientalis Pomeraniae retinuit, cui per annos 31. et episcopatui per annos 18. praefuit. De hoc CHYTR. *l. 19. Saxon.* in pr. *Caminensem in Pomerania episcopam, post Martini Weigeri obitum, Iohannes Fridericus dux Pomeraniae, Philippi filius, collegio a patre commendatus, obtinuit.*

fit rector Gryphiswaldensis.

1560.

Regimen suscipit anno 1569. Cui tamen resignat, anno 1574.

Obiit 1600.

. Obiit hic optimus princeps et quondam episcopus anno 1600. 5. Idus Februarii.

CAPVT XLVIII.

De CASIMIRO, trigesimo episcopo Caminensi.

Casimirus dux Stetini.

CASIMIRVS dux Stetini Pomeraniae, idem nomen et genus habens, quod primus episcopae fundator, fratri in episcopatu successit et eundem per 28. annos laudabiliter gessit. Vtrum uero ueritati consonum, quod Nic. LEVTING. *part. 4. comment. l. 10.* in principio scribit, FERDINANDVM *Caesarem in initiatione sacri baptismi episcopatum Caminensem literis obsignatis Casimiro gubernandum contulisse, quam primum sede uacante posset:* sub dubitandum, cum S. Caesareae maiestati non competat ius praesentandi aut conferendi hunc episcopatum, sed penes capitulum, habito prius illustrissimorum Pomeraniae ducum consensu, libera eligendi episcopi potestas adhuc remaneat. CASIMIRVS ergo non ex nutu imperatoris, sed ex uoto et cessione fratris *Iohannis Friderici* atque electione capituli, episcopus Caminensis designatus et postulatus est, anno 1574. 26. Octob. ab illustrissimis Pomeraniae ducibus dominis fratribus publico homagio inuestitus et eodem anno priuilegia *Corlinensium* confirmauit 5. Nou. testibus Henningo *von VVolde*, uicario et decano ecclesiae Caminensis Christophoro *Budde*, Ioachimo *Ponwilss*, Dyonisio *Blanckenburch* et Francisco *Parsow*. Anno Christi 1519. praecipuas Germaniae et Italia partes uidit, ipsamque Romam episcopatuum matrem uel quasi, non more episcoporum, sed amore peregrinationis salutauit.

Falso creditur episcopatum accepisse loco strenae lustricae.

Anno 1600.

Quem potius ex cessione fratris et electione capituli obtinuit. 1574.

Corlinensium priuilegia confirmat.

Iter instituit et Romam salutat.

In coelibatu uixit et laudabiliter ecclesiae Caminensi praefuit, donec anno 1603. die 10. Maii *in Neuhausen*, prope Rugenwaldiam, a se extructo, postea destructo, ex hac uita euocaretur.

Caelebs permansit et obiit anno 1603.

Elogium sequens *Ludouicus Hollonius* apposuit:

Auream semper mediocritatem
Diligens ferme Casimirus *annos*
Ter decem mitram tulerat bicornem,
Fata Barnimum *rapuere quando*
Et Sedinensis regimen ducatus
Est ei oblatum: grauibus sed ille
Praetulit curis sapienter almae
Filiam pacis niueae galeam
Viuere et paruo bene sciuit. Ingens
Nam lucrum est, si quis metuit IEhouam et
Sortem amat prudens humilemque suisque
Viribus cautus grauiora uitat.

CAPVT XLIX.

De FRANCISCO I. trigesimo primo episcopo Caminensi.

Franciscus dux Stetini electus anno 1602.

FRANCISCVS I. dux Stetini Pomeraniae, in locum patrui resignantis et abdicantis, tam ab episcopatu quam regimine electus et suffectus est, modernus episcopus omni laude dignissimus, anno 1602. 15. Septembr. in ecclesiam Caminensem introductus et inuestitus more et solennitatibus hodie receptis.

Homagium suscipit.

Post inaugurationem *homagium* a subditis et statibus episcopalibus recepit et

20. Sept.

Anno 1600. Et Coslini sedem figit,

20. Sept. primariam *Coslini* sedem occupauit, ut chronodistichon M. Adami Hammelii superintendentis indicat:

FranCIsCVs prInCeps CVsLInIa teCta sVbIntrat:
TVnoVa VotIVas porrIge tVrba ManVs.

Vita eius iuuenilis,

In iuuenili aetate non solum literis humanioribus strenue addictus fuit, sed etiam *Italiam*, Europae oculum, perlustrauit, anno 1595. Sicut anno insequenti pomposae *Christiani IV.* regis Daniae coronationi interfuit. Vir factus, episcopae administrationem suscepit et hucusque prudenter administrauit anno 1606. in Curlandiam et Semigalliam profectus est et anno 1607. Belgiam, Galliam et Angliam perlustrauit. Caelibatum respuens, meliora edoctus, SOPHIAM, *Christiani I.* electoris Saxoniae filiam, in uxorem duxit anno 1610. Deus benedicat episcopatui, thalamo et omni uitae curriculo, quale uotum *Hollonius* noster adiecit.

itinera,

Matrimonium, anno 1610.

Hollonii uotum.

FRANCISCE *princeps, magnanimum tibi*
Est pectus, almae pacis amans tamen
Tenaxque iuris, quod nocentes
Plectit et innocuos tuetur.
IEHOVA, *qui te magnificis bonis*
Clemens beauit, coniuge et inclyta,
Spectes decoram siue formam,
Siue genus placitosque mores:
Sit fortitudo et spes tua, sit tuae
Cornu salutis, sit clypeus tuus,
Vt uiribus te gens uigentem
Ingenuis Pomerana cernat.
Post longa uitae faustaque tempora
Terram relinques, donec et omnium
Periculorum exors beate
Sidereas abeas in arces.

Haec est series episcoporum Caminensium. Nunc coronidis loco subiiciam, quomodo et quando religionis mutatio in Pomerania fuerit facta, triginta fere annis ante transactionem Passauiensem et pacem religionis, ut errorem *in turbato imperii statu* commissum auctor merito corrigat, aut ab aliis se corrigi patiatur.

CAPVT L.

De mutatione religionis in Pomerania, longe ante transactionem Passauiensem et pacificationem, testimonia historicorum.

Mutatio religionis non ui aut armis introducta.

QVoad *mutationem* illustrissimi Pomeraniae duces nunquam ui aut armis, relegatione, bonorum confiscatione aut aliis illicitis modis mediisque eandem mutarunt aut reformarunt, sed optimo omnium rerum *chorago* ita disponente et permittente, partim clerici, partim laici semetipsos

A reformarunt, inuitis etiam Pomeraniae ducibus. Mutatio et reformatio religionis coepta est a *Luthero* anno 1517. uti recenset SLEIDAN. *lib. I. comment.* et indicant haec uerba:

TIbI CherVbIn et SeraphIn InCessabILI VoCe proCLaMant.

Sub hoc mutationis auspicio BARNIMVS X. Wittebergam studiorum gratia missus, non ut religionem nouam imbi-
B beret, sed linguis animum excoleret ubi per triennium uixit, neque quicquam in religione attentauit. Exceptus *Berolini* in reditu a IOACHIMO II. marchione Brandeburgensi iuuene 12. annorum, prolixa oratione latina. Primordium reformatae religionis in Pomerania recenset magnus nostri temporis historicus Iacobus Augustus THVANVS *Gallus l. 21. hist.* descripta pri-
C us Pomeraniae urbe non ignobili, *Treptoa*, ad *Regam* et *Iohanne Bugenhagio*, rectore ibidem celeberrimo: *allatus est*, inquit, *liber M. Lutheri de captiuitate Babylonica, in quo summa uehementia, uir alioqui recenti iniuria exacerbatus, in pontificis factum et curiae Romanae abusus, ab ea in ecclesiam occidentalem, quae illi subiecta est, disseminatos inuehitur, qui ab*
D Ottone *Slutouio Treptouiensi patritio, prolatus et a* Bugenhagio *atque* Andrea Cnosio, *Cüstrini ad Oderae ac Vartae confluentiam nato, probatus, cum plerisque e iuuentute, quae literis operam dabat, itidem placeret, sensim conuentus fieri et more a Luthero instituto in iis preces concipi coeperunt: ex eoque, accedente ad religionis ardorem aetatis calore, incitatis iuue-*
E *num animis proterue multa in collegii illius oppidi sodales ac monachos dicta ac facta sunt, statuis etiam e quadam aede noctu sublatis et in primum puteum deiectis. Quod cum ad iniuriam suam pertinere existimarent collegii sodales, euocato episcopo Caminensi, cuius sacrae iurisdictioni oppidum subest, (is erat* Erasmus Manduuelius *nuper electus) plebem incendunt et*
F *doctores illos, mortis intentato feruore, et addictam eis iuuentutem Treptoa pellunt. Bugenhagius Wittebergam concessit, ubi a Luthero humaniter exceptus, diu postea et ad mortem haesit.* Andreas Knophius *cum Ioachimo Mollero ac Liuonis suis Rigam ad Iacobum fratrem, S. collegii sodalem se contulit. Pro tempore utcunque malo uenienti occurrisse episcopus ratus, bre-*
G *ui se opinione sua delusum comperit. Nam cum haec sub finem uitae* Bogislai *Pomeraniae ducis contigissent, postea sub* Barnimi *et* Philippi fratrum *eius principatu, comitiis in eo oppido celebratis, ex omnium ordinum consensu prisca religio abolita est, et Lutheri doctrina recepta, anno huius seculi 1534.* Hucusque Thuanus, qui peregrinus historicus de rebus peregrinis mo-

Reformationis primordia.

Bugenhagius Luthero constanter adhaeret.

Andr. Knophius.

more suo candide scripsit et *Bugenhagium primam euangelii tubam in Pomerania* indigitauit, licet in leuiusculis hallucinatus sit, uti *Philippo I.* qui non *Bugislai* sed *Georgii* filius et *Bugislai* nepos fuit, atque coronationi CAROLI V. interfuit adhuc iuuenis, anno 1509. 28. Iul. Paulo aliter CHYTR. *lib. X. Saxon. p. 252. in Pomerania*, inquit, ante finem uitae *Bugislai mutatio religionis alicubi gliscere et purioris euangelii doctrinae semina sensim spargi ac inde in Liuoniam et alias gentes propagari ex collegio sacerdotum Treptouiensium per episcopum dissipato, primum coeperunt*. Florebat tum *Treptoa* ad Regam, et collegio sacerdotum et schola literarum celebris, quam *Ioh. Bugenhagius* et *Andreas Knophius* regebant, quorum tantopere in docendo industria, dexteritas et fides celebratur, ut non solum ex uicinis oppidis, sed *Liuonia* etiam et *Westphalia* exciti scholastici eo confluxerint. Accidit anno 1520. exeunte, ut inspector ecclesiae, *Otto Slutouius*, cum rectorem scholae et collegas conuictores aleret, ut librum Lutheri de *captiuitate Babylonica*, recens ab amico Lipsia missum, proferret et rectori scholae, Ioh. Bugenhagio, perlegendum traderet, qui mox, paginis aliquot inter coenandum perlustratis, praecipitata sententia, *multos a passo Christo saluatore haereticos ecclesiam infestasse ac duriter exercuisse, sed nullum eius libri autore pestilentiorem extitisse*, pronunciat et commemorat, quae aduersus recepta ecclesiae dogmata ab eo assererentur. Post aliquot dies, libro attentius lecto et relecto, reuersus ad collegii sodales et palinodiam canens: *quid ergo uobis*, inquit, *dicam? Vniuersus mundus coecutit et in cimmeriis tenebris uersatur. Hic uir unus et solus uerum uidit*. Ac singulis libri istius capitibus diligenter disputatis ac defensis, plerosque in suam, sententiam adduxit, ita ut collegae pastoris *Ioh. Kyrichius* et Ioh. Lorichius, qui ad extremam senectam ecclesiae illi seruiuit, cum diacono, qui uicini coenobii *Belbugensis* frater erat, *Christiano Ketelhut*, nec non abbas ipse, *Ioh. Baldeuinus* publice papatus praestigias detegere et a superstitionibus et abusu traditionum humanarum ad dogmata et cultus, in uerbo Dei mandatos et a fiducia missae ac operum humanorum ad unicum solius Christi meritum auditores traducere magno zelo instituerent. Vt autem in articulis mutationum multa incommoda et turbulentias, non tam doctorum, dextre ueram doctrinam tradentium, quam uulgi sinistre accipientium, culpa geruntur: ita tum quoque accidit, ut *S. Antonii* sacrificulos, per plateas usitato more cum nolis uagantes, iniuriosius petulantes quidam iuuenes coeno iniecto tractarent et ex aede S. spiritus noctu statuas oblatas in uicinum puteum proiicerent. Quo conspecto, episcopus Caminensis recens electus, ERASMVS *Manduuel*, cui in Pomerania orientali sacrorum cura incumbebat, seditiosa specie offensus et zelo auitae religionis ardens, atrocem persecutionem in multos sacerdotes ac ciues et scholasticos mouit et, in uincula multis coniectis, caeteri praemoniti fuga sibi consuluerunt ac *Bugenhagius* Wittebergam, absente tum Luthero in Pathmo, concessit et *psalterium* priuatim legendo scholae innotuit et Luthero reuerso statim in defuncti pastoris *D. Simonis* Benckii locum suffectus est. Ioh. *Kyrichius* cum Christiano *Ketelhut*, *Sundium* migrauit. Andreas Knophius cum *Ioachimo Möllero*, adductis scholasticis Liuonis, Rigam, ad fratrem *Iacobum* canonicum, profectus, mox ad ministerium illius ecclesiae in aede D. Petri uocatus est, ubi, exemplo pastoris *Treptouiensis* acriter in foedas nundinationes, idola et mores sacrificorum pontificiorum inuectus, doctrinam de iustitia fidei seu peccatorum remissione et uita aeterna gratis, non propter ulla opera aut merita nostra, sed propter solum Christum pro nobis passum et resuscitatum, credenti donanda praecipue ursit. Sed ad ritus publicos et abusus inueteratos aliquantisper conniuit, donec per secutus collegas, *Syluestrum Tegemeyer* et alios turbulentior, haec quoque in rebus ecclesiasticis administrata sunt. Sic persecutio *Treptouiae* mota in plures ciuitates ac gentes pios doctores inde eiectos dispersit. Sicut postea autoritate et mandato *Barnimi* et *Philippi* ducum Pomeraniae, comitiis omnium ordinum in eo oppido celebratis, communi consilio et decreto, pontificii abusus in tota Pomerania aboliti et una consentiens uerae euangelii doctrinae et rituum forma in omnibus uniuersae Pomeraniae ecclesiis instituta et recepta, hucusque Dei beneficio conseruatur. Cum deferbuisset persecutio *Treptoae* mota et princeps *Bugislaus*, etsi edictum Wormatiense in Pomerania ordinibus promulgauerat, tamen executionem non adeo urgebat, dehortantibus eum *Valentino Staienlin* et *Iacobo Wobeser* et aliis piis et eruditis consiliariis, qui puriorem doctrinam amabant.

Stetinenses omnium primi Wittebergae doctores euangelicos, *Paulum a Rhoda* Quedlinburgensem et *M. Nicolaum Curiensem* accersiuerunt. Sundii etiam *Christianus Ketelhut* Treptouia pulsus, taxare religionis pontificiae uanitatem et superstitiones coepit. Sic con-

Thuani lapsus.

Scholae Treptouiensis celebritas.

1520.

Bugenhagii praecipitatum iudicium de libro Lutheri.

recantatum.

Vulgi zelus imprudens

atrocis persecutionis causa.

Bugenhagius fit pastor Wittebergensis.

Bona ex hac persecutione redundantia.

Bugislaus dux moderatus in protestantes.

Doctores euangelici Stetinensium et Sundiensium.

conueniente Bugislao euangelii semina A paulatim in Pomerania extremo uitae illius tempore spargebantur. *Sundii* quidam ex fece uulgi et opificum, inuito et repugnante senatu imagines ex templis seditiose eiecerant et sacerdotes et monachos una die ex urbe fugarant et in *Belbugiensi* coenobio monachi ipsi superstitiones ueteres abiecerant. BVGISLAVS itaque e comitiis Noribergensibus in patriam reuersus et a B sacrificulis incitatus, abbatem captum postea ex ditione proscripsit et coenobium, una cum reditibus omnibus, suo praefecto administrandum tradidit. Id primum initium occupandi monasteria in Pomerania fuit. *Sundensibus* etiam grauiter iniuriam, non religioni solum et ecclesiae, uerum etiam sibi patrono illatam, comminatus est.

Iconoclastae intempestiui.

Monasteriorum occupatio prima.

Sed statim in tabem lentam et lethalem incidit, qua pridie Calendis Octo- C bris extinctus est: duobus filiis GEORGIO et BARNIMO relictis, qui in gubernatione ipsi successerunt. *Stolpae* uero prima purioris doctrinae semina sparsit *Petrus Suanimius*, uir nobilis in ea urbe natus et Luthero familiaris et charus, qui in priuata ad forum domo ciuibus aliquot liberatis et scholae praeceptoribus, epistolam Pauli ad Romanos inter- D pretatus est. Ad hoc excitati scholae moderatores, studia sacrarum literarum non modo apud scholasticos urgebant, uerum etiam concionibus in schola habendis, plurimos ad purioris doctrinae studium inuitabant.

Stolpensium primus euangelista.

Studium sacrarum literarum reflorescit.

Sequentibus annis D. *Ioh. Amandus*, uir audax et uehemens, ex Porussia *Stolpam* uenit, qui initium concionum in E domo senatoris, uiri nobilis *Conradi Manduuelii* fecit, cuius opera apud senatum obtinuit, ut ad publicam disputationem sacerdotes ac monachi euocarentur, ac *nisi multiplicium errorum ac imposturarum eos conuinceret, extructo rogo, uiuum se in medio foro comburi petebat: si uero illi succumberent, nihil ab eis nisi emendationem postulabat.* Cum autem F nemo illorum constituta die ad publicam collationem prodiret, uulgus promiscuum subito impetu in templum parochiale et caetera irruens, aras et imagines et statuas omnes euerterunt. Etsi autem de hac importunitate et uiolentia monachi ac sacerdotes apud GEORGIVM Pomeraniae ducem et episcopum Caminensem grauissime quere- G bantur et turbulentis *D. Amandi* concionibus uehementer princeps indignatus, ad extirpandam Lutheri haeresin, auctores seditiosorum motuum puniendos, ipse *Stolpam* se accedere profitebatur: tamen cum *D. Amandus*, qui fax tumultuum fuerat, discessisset et princeps urbem ingressus statim febri languescere coepisset: nihil aduersus senatum et ciues asperius egit, sed cum ciuitatem iam pacatam et tranquillam, omnia subiectissimae obedientiae ciuilis officia sibi deferri intellexisset, statim discessit. Sic in urbibus Pomeraniae praecipuis et reliqua ditione, conniuentibus principibus, sine periculo deinceps doctrina euangelii ab iis, qui uellent, recepta et propagata est. Hucusque CHYTRAEVS. Omissis heterogeneis omnium latissime reu. D. CRAMER. *lib. 3. histor. Pom. eccles.* per tot. Hos grauissimos auctores, quorum alter catholicus, reliqui duo Lutherani, si uel per transennam fictitius auctor de turbato imperii statu inspexisset, non tam praecipitanter, erronee et audacter affirmasset, Caminum siue Caminensem episcopatum post pacem religionis occupatum imo inuasum fuisse. Didicisset enim ex praefatis auctoribus, longe antiquiora reformationis initia: quae, ut eo certius constent, a generali religionis mutatae methodo atque modo superius allegato ad specialiora descendam.

D. Io. Amandi parrhesia

turbas concitat

puriori doctrinae periculosus.

Conclusio: Caminensem episcopatum iam ante pacem religiosam fuisse reformatum.

CAPVT LI.

De specialiori mutatae religionis methodo et modo.

BVgenbagius ille Pomeranus, cuius breuem uitae descriptionem inter episcopos ante praemisi, *Gryphiswaldii* in academia patria literis humanioribus dum strenue inuigilaret, anno aetatis uigesimo sexto domum reuocatus est, ad obeundum scholae *Treptouiensis rectoratum*, cui tanta cum laude praefuit et profuit, ut diuersi discipuli ex diuersis locis, *Liuonia*, *Westphalia* et aliis aduolarent, quos non solum in literis humanioribus, sed et studio biblico certiores atque exercitatiores reddidit, imprimis psalmos Dauidis, parua biblia dictos, bis explicauit, antequam Lutheri scripta inspexisset. Sicut et euangelistam Matthaeum in collegio monachorum interpretatus est, ac accordauit cum reliquis, ut ex *praefationibus* tam *passionalis*, quam *psalterii* dilucidius constat. Interea *Iohannes Tezel*, lingua Turcica diabolus, magnus indulgentiarum nugiuenditor, mercibus suis etiam Pomeranos infestauit et excitauit, quas partim emerunt, partim respuerunt, ut sic *Bugenhagius* cum suis asseclis, Treptoae ad Rhegam et *Iohannes Knipstrouius*, in districtu *Pyricensi*, uno et eodem tempore in duobus locis simul elucescente euangelio. Diuersas indulgentiarum formulas uerbotenus recenset

Bugenhagius uocatus ad rectoris officium.

Tezel, lingua Turcica diabolus.

Indulgentiae Tezelianae

R. D.

R. D. CRAMERVS *lib. 3. hist. eccl. Pom. c. 6.* tam per Albertum Magdeburg. ac Moguntinae sedis primatem, electorem imperii et administratorem Halberstadt. marchionem Brandenburg. et ducem Stetini Pomeraniae datas, Berolini 11. mensis Aprilis 1517. quam per *Tecelium* communicatas, anno eodem, 8. Octobr. quas lector, si uelit et dignetur, perlegere potest. Excitatus ergo LVTHERVS an. 1520. et ante triennium a male feriatis papae adulatoribus et crumenimulgis monachis in certamen prouocatus, publice contra nugigerulos et fumiuendulos indulgentiarum agyrtas scripsit, et inter alia libellum de captiuitate Babylonica in lucem edidit, quem ciuis Lipsiensis Ottoni *Slutonio*, pastori atque praeposito ecclesiae Treptouiensis, dono miserat. Hic rectori scholae *Bugenhagio*, acerrimi iudicii uiro et collegis, tanquam commensalibus suis ostendit atque communicauit, ut iudicium et censuram ferrent, referrentque. Bugenhagius statim inspiciens et aliquot folia obiter percurrens, in eam prorupit uocem: *Multi quidem haeretici post Christi mortem extiterunt, nullus perniciosior unquam, quam qui praesentem libellum concinnauit, recensendo noua dogmata contra inueteratas ecclesiae Romanae traditiones.* Posteriores uero cogitationes priores correxerunt, et dies diem docuit; diligentius enim librum perlegit, considerauit, ruminauit et ex repetita lectione praeiudicium ante conceptum in iudicium uocauit et in melius molliusque mutauit. Reuersus ergo ad commensales, *totus*, inquit, *mundus mihi coecutire et hic scriptor solus aliquid ueri et solidi uidere uidetur.* Praecipua libelli capita breuiter repetiit, explicauit et ita perpendit, ut non solum ipse in castra Lutheri descenderet, sed et alios secum abduceret atque conuerteret, nempe *Iohannem Corichium*, *Christianum Ketelhut*, *Ioh. Kyrichen*, *Andream Knopffen*, et ipsum monasterii Belbucensis abbatem, Iohannum Boldewanum. Hoc primum reformatae religionis principium erat in Pomerania, non a ducibus, sed ipsis religiosis abbatibus atque monachis coeptum, adeo ut illustrissimis principibus occasionem darent, et uiam quasi ostenderent, occupandi monasteria. Cum enim Lutherus de uotis monasticis neruose scripsisset, multi boni uiri et sacrae uirgines statum suum, adeo diuinis christianorum institutis discrepantem, odio habuerunt et sponte cucullas abiecerunt. Ita monasteria deserta sunt, inquit PEVCER. *l. 5. chron.* adde BVCHOLZER. *in chonolog. an. 1523.* Alterum mutatae religionis initium in districtu *Pyricensi* eodem tempore ita contigit: *Iohannes Knipstrouius*, ordinis Franciscani monachus, ab abbate quodam Silesiae in academiam Francofurtensem ad Oderam allegatus erat, ut studia sua mediocriter incepta continuaret et excoleret. Huic missae erant theses Lutheri, quas studiosi partim refutarunt, partim diligentius examinarunt et approbarunt, sicut et dictus *Knipstrouius* sententiam Lutheri approbare coepit. Quod cum professores et collegia animaduerterent, in monasterium Pyricense relegarunt, ut solus uiueret, nec ulterius noua dogmata spargeret: Sed res e contrario successit, quia *Knipstrouius* se totum religioni Lutheranae addixit et reliquos confratres induxit, ut eandem amplecterentur et mordicus defenderent. Pyricenses quia intellexerant e *Knipstrouii* concionibus, ad salutem consequendam non tam bona opera, quam fidem requiri, eleemosynas monasterio dari consuetas paulum intermiserunt, ut optimi fratres fame et inedia se macerarent, et nouae doctrinae imputarent. *Knipstrouius* ergo pro concione dixit, *se omissis eleemosynis monachum omnium pinguiorem mactaturos et sortem fortean in se casurum.* His moti ciues beneficia rursus ubertim contulerunt. Hinc abbas Colbazensis Iohannes Knipstrouium uehementer persequebatur, ut *Stetinum* aufugeret ad M. *Paulum a Rhoda*, cuius consilio uxorem duxit et Stargardiam missus est, ut euangelium praedicaret. Vacante interim praepositura *Stolpensi Christianus Ketelhut* e monasterio *Belbucensi* eo mittitur, qui religionis initia iam ante gustauerat sub Bugenhagio et ita tertium mutatae religionis primordium subsequitur, quod duplex incrementum accepit. Petrus enim *Suauenius*, nobilis, Lutheri quondam auditor et comes ad comitia Wormatiensia, priuatim in aedibus *Cunradi Manduuelii*, nonnullis epistolam ad Romanos explicauit. Deinde D. *Petrus Amandus* accessit et coronatus est. Quod cum magistratus resciret, in curiam uocatus et interrogatus est, quonam consilio et qua auctoritate labefactaret doctrinae genus consuetum et nouas opiniones spargeret? Respondit animose, *se doctorem theologiae a nonnullis ciuibus uocatum, sacrificulos erroris atque mendacii conuincere uelle. Quod si non posset, sibi ipsi hoc supplicii irrogare, ut erectis duabus piris in foro, si succumberet, uiuus cremaretur: si uero receptum doctrinae genus probaret, se monachis condonaturum, sub spe emendationis, nec urbanos solum sed et circumuicinos conuocari uoluit.* Dies a senatu ad uentilandam religionis causam dictus est. Oppidatim et pagatim accurritur, summa omnium expe-

1520.

Bugenhagius sinistre iudicans de Luthero

mutat mentem

Occasio occupandi monasteria.

Piricenses amplectuntur euangelium

ut et Stolpenses.

expectatio, studia diuersa, diuersi rumores, prout quisque in hanc uel illam sententiam inclinabat. Sed quid fit? Cum illi certatim accessuros putarent, nemo comparuit ex monachis, nec oppidanis nec aliis. Iubentur illi in publicum prodire, ut respondeant ad ea, quae illis impinguntur. *Veniunt*, inquit M. GREGORIVS LAGVS, in opusculo *de Pomerania*, Wittebergae typis excuso, anno 1559. *seniculi pauidi, non bene ex S. Scoto suo et huius farinae doctoribus tantae causae onus sustinentes, rogant, et ipsorum et temporum culpa multos fortasse errores se insinuasse in purioris doctrinae fontes, sese ipsos imprudentes his implicitos, ut iam nec eos retinere nec amittere possint, fateri sese, non omnino de nihilo esse hoc, quod ipsis obiiciatur. Nec tamen se excultos ea doctrinae et studiorum elegantia, ut contendere quicquam aduersus tam acrem aduersarium possent.* Ad hanc monachorum tam liberam et non extortam confessionem iussi sunt confestim, ut hoc deposito uitae genere aliud amplectantur, et qui hoc recusent, statim urbe cedant et quouis gentium migrent. Deinde noua religionis dogmata publice proponi coeperunt, quae populus tam auide arripuit, ac si diuturnam sitim explere uoluisset. Haec subitanea et succedanea renascentis euangelii triga in tribus diuersis Pomeraniae locis mirabiliter exorta fuit, *Pricii* in extremitate, *Treptoae* ad Rhegam in meditullio et *Stolpae* in altera extremitate, breui totam Pomeraniam irrepsit, illuminauit, reformauit, quamuis illustrissimi duces et episcopus Caminensis *Manduuellius* acriter restiterint. Non tamen imperari, tantum doceri religio uoluit.

Belbucensis monasterii reformatio.

Gloriosissimus CAROLVS V. nuper electus imperator prima imperii comitia ineunte anno 1521. iudixit, ut passim oborta religionis dissidia componeret et pacem constitueret, citato etiam Luthero. Ad haec profectus est *Bugislaus Magnus* dux Pomeraniae, cum filio Georgio, et inuestituram a Caesare petiit atque impetrauit. Reuersus anno insequenti Wormatiense edictum statibus non solum promulgauit, sed et nouos uerae religionis introductores *Treptoae*, *Pyricii* et *Stolpae* proscripsit, instigante episcopo Caminensi. Quod cum nouelli doctores animaduerterent, fuga sibi consuluerunt et sacrosancta euangelii dogmata longe lateque disseminarunt. *Ioh. Boldewanus*, abbas Belbucensis, Wittebergam concessit et in oppido *Beltzich* pastoratus officium suscepit. *Ioh. Bugenhagius* Lutheri συνεργος et pastor Wittebergensis factus est. *Ioh. Kunicke* ultra annum in foedo carceris squalore detentus fuit. *Andreas Knophe* Rigam Liuoniae contendit et ibi primus prima euangelii semina sparsit. *Christianus Ketelhut*, deposito habitu monastico, miles factus est et minister nobilis uiri *Ioh. a Schwerin*, cui nasus argenteus agnomen fecerat. Caesar in proximis comitiis dietam Noribergae indixerat, ad sopiendas marchionum Brandeburgensium et ducum Pomeranicae controuersias, propter imaginariam inuestituram motas; illam *Bugislaus* cum *Georgio* filio uisitauit, adiunctis tam Sigismundi regis Poloniae, quam electoris Palatini legatis: sed infecta re neque composita a FERDINANDO *Caroli V.* fratre in reditu Wittebergam, una cum filio et Henrico duce Megapolitano, contendit et Lutheri monachi, qui res tantas in ecclesia et imperio Germanico mouisset, concionem audiuit, quando laxas episcoporum exorbitantias animose coarguit, praesente episcopo Caminensi *Manduuelio*: nec hoc contentus, conspectum et colloquium simul exoptauit, ac post pauca uerba ultro citoque commutata, *domine doctor*, inquit, *te confessionem meam semel audire oportebit.* Cui Lutherus extemporaneum et argutum responsum dedit: *Non, non*, inquit, *illustrissime princeps, celsitudo uestra nimis magnus peccator est, quem absoluere ego pro dignitate non potero.* Verum is uitia perstringi existimans, statim Lutherum, non adhibitum ad mensam, ut Croesus Solonem, a se dimisit. Absente *Bugislao* et episcopo Caminensi Manduuelio Stetinenses praecipui inter ciuitates ad *Lutherum* scripserunt, ut uirum probum, fidelem et orthodoxum commendaret, qui curam ciuium et religionem sibi commendatissimam haberet. Missus et dimissus ergo fuit a D. Luthero *M. Paulus a Rhoda*, Quedlinburgae natus, ut chronodistichon indicat an. 1489. mens. Ian.

Comitia Wormatiensia, 1521.

Persecutio contra doctores euangelii.

Rigae spargitur euangelii semen.

Comitia Norimbergensia.

Bugislaus a comitiis rediens

Lutherum audit

cupit unde confiteri sed eius arguta responsione aliquantum deterretur

Stetinensium sitis euangelii

per Paulum a Rhoda restinguitur.

HIc QVedLInbVrgII facILes prodIbat in auras
VrnIs VrnIgerIs soLe tepente caVIs.

Qui cum SS. th. doctor in inclyta Wittebergensium academia diligentem operam nauasset, factus est Pomeranorum euangelista, sicut et Bugenhagius uere dici potest. Quia uterque euangelium pure et orthodoxe praedicauit et sacrum bellum cum antagonistis dexterrime exercuit.

Epitaphium in aede S. Nicolai M. PAVLI a RHODA.

Pauli a Rhoda epitaphium

Inuidias igitur quantas quantosque labores
Sustulerit, candor iudicet ipse uirum,

 Quam

Quam benè iuncta tibi diui stat imago Lutheri,
Paulus qui a Rhoda nomine dictus eras.
Nam quantum debet Germania clara Luthero,
Tantum equidem debet gens Pomer*ana tibi.*
Quod uacat haec regio sectis et fraude papatus,
Tale tibi acceptum patria, Paule, refert.

Hinc non minus atque Lutherum Bugislaus, cum die corporis Christi concionantem audiuisset, dixisse fertur: *Hunc hominem, quem omnes mei praelati haereticum esse clamitant, nihil mali docere audio. Hoc si nouum euangelium sit, quod is docet, non uideo, quomodo condemnem: sed audiam denuo.* Antequam uero hoc pium et christianum uotum expleuit optimus princeps, fato concessit 36. Sept. anno 1523. Hinc uariae lites gliscere coeperunt inter ciues et capitulares, tam de religione, quam exemtione clericorum ab omnibus ciuitatis oneribus, quam iure diuino minime probari, scripserat *Lutherus*, anno 1523. die Epiphaniae ad Stetinenses, prout copia literarum *tom. VIII. Ienens.* et in ecclesiastico D. CRAM. *chronico l. 3. c. 9.* refertur. *Successit Bugislao* Georgius *filius dux Pomeraniae, acerrimus ecclesiae catholicae defensor, qui, dum funditus nouae, ut putabat, religionis dogmata extirpare annitebatur, contrarium euenit, ut indies magis magisque excrescerent.* Christianus enim Ketelhut *anno 1524. mense Maio Sundium* Pomeraniae metropolin redierat, ut in Liuoniam traiiceret ad Andream Knopffen. Etsi more et habitu militari incederet, tamen a quibusdam fuit agnitus, uti *Francisco* W*essel* Coslinensi et *Ludouico Fischer*, qui instando et obtestando exorarunt, ut concionem euangelicam haberet: id quod fecit et effecit, ut prima euangelii fundamina Sundii iacerentur. Nec multo post *Ioh. Kuricke* (quem episcopus Caminensis diu in carcere detinuerat) succentariatus accessit et opem et operam in depredicanda euangelii luce grauiter praestitit, sicut et *Ioh. Knipstrouius* postea superintendens factus.

Bugislai ducis iudicium de concionibus euangelicis.

1523.

Initia reformationis Sundii.

Noua eiusmodi uerae religionis primordia atque incrementa, episcopus cum potiori clericorum caterua pro uiribus impedire conatus est, ut ex uno Carthusianorum decreto patet an. 1524. 25. Aprilis dato, quod recenset reu. D. CRAMER. *lib. 2. hist. Pom eccl. c. 12. Quamuis*, inquiunt, *multis arduis, sub hoc generalis capituli nostri consensu, negotiis praegrauamur, operosiori tamen mentis sollicitudine ac maiori labore incumbimus circa eos, quos uel per inopiam spiritus aut infirmitatem carnis a suae salutis tramite aberrare cognoscimus. Hinc est, quod relatione plusquam ueraci didicimus et euidentia factorum indices colligimus, quosdam nostrae Carthusianae uocationis professos, aut damnata eiusdem Lutheri doctrina corruptos, aut sua concupiscentia abstractos et illectos, a nostra religione apostatasse et uelut canes ad suum uomitum reuersos, in grauissimam diuinae bonitatis offensam, animarum suarum iacturam, multorum scandalum et nostrae religionis ignominiam. Quae licet ita se habeant, christiana tamen commiseratione commoti, uoluimus, non christianae iustitiae flagello, sed indulgentiae misericordiis ubera errantibus omnibus nostris porrigere. Hortamur itaque eos, qui istiusmodi sunt, et in uisceribus Iesu Christi obsecramus, ut ab erroribus, quibus se inseruernt, resipiscant, ad agnitionem ueritatis redeant et ad Carthusianam religionem, ceu sanctum ouile, reuertantur: ut qui Deo permittente ad horam discesserunt, in aeternum Deo et ordini adhaereant. Quod si fecerint, omnes priores, rectores atque alias nostrae religionis personas monemus, ut pientissimi IEsu Christi uestigia imitantes, reuertentes sincero charitatis gremio excipiant, stola suae professionis (licet temere per eas abiecta) rursus eos induant et fraterni amoris obsequia eis impendant. Si uero hac tanta lenitate et gratia, sponte per nos sibi oblata, ad cor redire et a diaboli laqueis se explicare noluerint, sed pertinaci furore excaecati, amplius adhuc in peccatorum suorum sordibus sordescere et curam carnis in desideriis agere uelint, ne circa eorum salutem dormitasse uideamur, quae nostra et nostrorum statutorum sunt insequentes, per uiam iustitiae procedere decreuimus. Quapropter monemus et in uirtute sanctae obedientiae praecipimus omnibus nostri ordinis uisitatoribus, conuisitatoribus, inspectoribus et caeteris officialibus, ut iuxta formam nostram et nostrorum statutorum tenorem, etiam omni diligentia, zelo atque labore (inuocato etiam ad haec brachio seculari, si opus fuerit) omnes a nostra religione apostatas, autoritatem Romanae ecclesiae contemnentes et constitutiones eiusdem uerbo et opere detestantes, capiant uel capi faciant, captos firmis carceribus intrudant et custodiant, donec capitulum generale uel reuerendus pater Carthusiae de eorum conuersionis et emendationis proposito informatus, de ipsorum statu ordinauerit uel dispensauerit. Et eandem poenam sustineant eiusdem doctrinae Lutheranae fautores et defensores.* Huc usque Carthusiani: sicut et reliqui pontificii atrocius procedentes partim incendiarios, partim ueneficos ad inficiendum fontes, puteos, stagna euangelicorum in Germaniam

Carthusianorum decretum contra apostatas.

Pontificiorum machinationes

maniam miserunt. SLEIDAN. *lib.* 12. *et* 18. Ne quid addam de *Schwichtenbergio, Mechry; Liborio* et aliis ecclesiae Romanae Caminensis coniuratis, qui nouos euangelii confessores insulsissime et uirulentissime tractauerunt. Abbates etiam certos homines ablegarunt, ut monachos doctiores e certis locis accerserent, et abbas *Eldenouiensis* Ewald Brinecke, postea senatorem Stetinensem, *Dauentriam* misit et alii alios, ut doctos iuuenes ad uitam monasticam habiles adducerent. Nec illustrissimus *Georgius* brachio suo seculari defuit, quin acria promulgaret edicta, de concionatoribus nouis eiiciendis, carcerandis, mulctandis, quae quidem concionatores ipsi populo praelegerunt et nihilominus euangelium singulari Dei prouidentia praedicarunt atque propagarunt. Quo magis impeditum, eo magis expeditum religionis negotium indies ac creuit Sundiis, per praedictos *Iohannem Kurichen, Christianum Ketelhut* et *Ioh. Knipstrouium*, strenuos orthodoxae religionis defensores, qui tamen iconomachiam, a fece plebis attentatam, minime probarunt, approbarunt. His succenturiati adstiterunt in schola *Ioh. Aepinus* et *Antonius Gerson*. Gryphiswaldii *Petrus Suanenius* et *Hermannus Bonnus* in illustrando euangelii lumine simul collaborarunt, qui deinde metu *Georgii* ducis ad Daniae regnum confugerunt. Sed e monachis Eldenouiensibus nonnulli ad fidem conuersi, euangelium rursus praedicarunt, ut *Antonius Remmeldinus* et alii. CAROLVS V. imperator semper augustus *Augustae* anno 1525. et *Spirae* anno 1526. conuentus indixerat, ad sopiendas religionis controuersias; sed illic nemine ueniente ad priorem conuentum, Spiram reiectus est; ubi omissa religionis mentione, de auxiliis contra Turcas in Hungariam mittendis deliberatum et a ciuitatibus imperii, ut papatus aboleretur, postulatum est: SLEIDAN. *lib.* 6. *comment.* Ita etiam in Pomerania conatui euentus minime respondit, imo subditi fidelitatis iuramentum detrectare inceperunt, nisi liberum uerae religionis exercitium permitteretur. *M. Paulus* a *Rhoda* liberrime errores coarguit et libellum in lucem edidit, quem Pomeraniae ducibus intrepide dedicauit et consecrauit.

et furor contra euangelii confessores.

Georgii ducis edicta contra eosdem

doctores euangelii.

Comitia Augustana anno 1525. et Spirensia 1526.

M. Pauli a Rhoda zelus in praedicando euangelio.

Irrepserunt interea *Carolstadii, Cinglii, anabaptistarum* et eiusmodi fanaticorum deliria, qui mire homines deluserunt, pastores ipsos seducere tentarunt, uti *Sundiis Christ. Ketelhut*, et gratis, non aduerbialiter sed datiue, praedicare uoluerunt, imprimis in extremo Pomeraniae oppido *Grimmen*, *Iohannes Gerre*, guerram religionis, ut ita loquar, mauit, populum commouit et occasionem cauillandi non minimam aduersariis dedit, sortitus demum protritionis effectum, quem reliqui contribules sortiti sunt, secundum SLEIDAN. *l.* 6. *comment.* et LVTHER. *tom.* 2. *Germ. Witteberg*: Hinc uaria subditorum studia et diuersi ducum animi, ob renascentem euangelii lucem, extiterunt, *Georgio* pontificiis fauente et *Barnimo* puram doctrinam amplectente. Diuina uero prouidentia et prudenti ducum moderatione factum est, ut sine liuore et cruore Christi ecclesia colligeretur et motus placide taciteque componerentur.

Ioh. Gerrae motus

ducum diuersa studia.

CAPVT LII.

De progressu religionis in Pomerania et protestantium nomine.

CONuentus equidem nouus *Spirae* anno 1529. indictus fuit, sed infeliter res successit, donec *Augustae* Carolus V. confessionem a Iohanne electore Saxoniae et coniunctis principibus postularet. Conuentus ille Spirensis, de auxiliis contra Turcas contrahendis deliberans, doctrinam *Lutheri, Anabaptistarum* furores et sacramentariorum blasphemias damnauit. Hic elector Saxoniae et alii contra decretum de religione protestati et protestantes dicti sunt. SLEID. *L.* 6. fuitque hic conuentus Spirensis de religione irritus.

Conuentus Spirensis 1529.

Protestantium nomen unde.

In comitiis Augustanis principes protestantes IOHANNES elector Saxoniae, GEORGIVS elector Brandeburg. PHILIPPVS landgrauius Hassiae, ERNESTVS et FRANCISCVS duces Brunsuicenses et Luneburgenses, WOLFGANGVS princeps Anhaltinus, cum nonnullis ciuitatibus confessionem fidei a *Philippo Melanchtone* ad iudicium *Martini Lutheri* scriptam, Carolo V. et statibus imperii exhibuerunt. Hallucinatur ergo Iac. Aug. THVANVS *l.* 1. *histor. p.* 65. quasi inter principes, qui confessionem fidei CAROLO V. Augustae exhibuerunt et protestati sunt, libertatem religionis superiori conuentu Ratisponae et Spirae promissam et permissam impediri, PHILIPPVS Pomeraniae princeps fuerit, et *lib.* 4. uitiose pro Barnimo Bernhardum nominat. Non enim Philippus sed *Georgius* parens et *Barnimus* fratres praedictis comitiis interfuerunt, et *Georgio* paulo post peripneumonia sublato, Philippus ex aula Ludouici electoris palatini, auunculi sui, domum reuocatus est, ad capessanda patriae gubernacula.

Confessores Augustani.

Thuani lapsus.

Profecturo *Ludouicus* optimum consilium dedit, ne pateretur se adduci, ut propter orthodoxam euangelii doctrinam uel sanguinem profunderet, uel ullam

Ludouici ducis Pom. conniuentia unde?

lam exerceret saeuitiam, ne causam motus uel seditionis in patria daret. Ita sapienti ducum conniuentia sacro-sanctum religionis dogma pedetentim radices egit et uires quaesiuit eundo, in reliquis etiam ciuitatibus. *Coslinenses*, non attenta episcopi residentia et contradictione, una cum nobilibus quibusdam euangelium receperunt, docentibus *Benedicto Richestall* et *Martino Kleine*.

Coslinenses euangelio nomen dant;

Quod uero barbi tonsorem inter noua sacra gesticulantē et blasphemantem statim ad saccum condemnauerint et submerserint, hoc magis insano uulgi furore, quam magistratus officio euenit. Eodem tempore *Garciis* euangelium praedicauit M. *Lucas Wollin*, cui successit M. *Thomas Stargardt*.

ut et Garcii

Sicut autem cuiusuis rei rudimentum prius esse oportet, quam experimentum: ita religionis initium non adeo firmum et perfectum fuit, quin multi naeui, acyrologiae, dubitationes, dissensiones interuenirent et in aula diuersa consiliariorum naufragia reperirentur. Nonnulli euangelium detestarunt, uti cancellarius *Nicol. Bruno*; nonnulli amplexi sunt, inter quos *Iodocus a Deuitz*, praecipuae autoritatis et nobilitatis uir, praecipuum locum obtinuit, illustrissimo Philippo confessionem Augustanam obtulit, quam cum celsitudo sua creberrime perlegeret, perlectam examinaret, examinatam approbaret, una cum patruo in castra Lutheri conscendit. Comitiis in oppido *Treptoa* celebratis, ex omnium ordinum consensu prisca religio abolita est, Lutheri doctrina recepta, anno huius seculi 1534. inquit Iacobus August. Thuanus *lib. 21. hist.* Hinc ut grata *Deuitii* tam fidi consiliarii memoria recolatur, epitaphium a Bartholomaeo Amantio I.V.D. scriptum adiiciam:

Consiliariorum diuersae mentes circa religionem.

Lutheri doctrina in tota Pomerania recepta,

Nobilitatis honor, ueteris seruator honesti
Venturique sagax, praeteritique memor.
Vir grauis et uerax, aequi legumque peritus,
Consilio egregius, clarus et ingenio,
Hic iacet. En quaeris, lector, nomenque genusque?
Iodoci *a* Deuitz *nomina clara tulit.*
Quis tumulum heu coniux Ottilia, *cuius ab* Arnimb
Nobilitas multos ducta recenset auos.

Iodoci a Deviz merita in religionem.

In his comitiis prouincialibus, *Treptoae* ad Rhegam habitis, *Barnimus* et *Philippus* Pomeraniae duces *Iohannem Bugenhagium*, Witteberga euocatum, petierunt, ut ecclesias Pomeranicas constitueret et ordinem ecclesiasticum conscriberet, quem conscriptum ibidem publicarunt, ordinibus omnibus (solis episcopo, praelatis et Sundensibus, protestatione contra uisitationem bonorum ecclesiae usis,) consentientibus. Haec Pomeranicarum ecclesiarum ordinatio, breuiter a Bugenhagio concepta et delineata anno sequenti typis conscripta atque in partes 3. distributa est. Eodem anno uisitatio generalis instituta, praesentibus illustrissimis Pomeraniae ducibus et inspectio generalis, ordinatio, institutio, adeoque iurisdictio ecclesiastica in totum Pomeraniae pomoerium reuerendissimo praesuli ERASMO *Manduuel* oblata fuit, modo euangelium amplexaretur et tueretur: quod cum respueret, irritum fuit hoc consilium. *Bugenhagium* reformantem et uisitantem plures e monachis petierunt, ut secum Wittebergam adduceret et rectius institueret, qui, datis a ducibus stipendiis, abierunt et cecinerunt: *inexitu Israel ex Aegypto.* Inter reliquos fuit *M. Antonius Remmeldingus*, postea Stargardensium pastor factus, ubi extremas duxit horas anno 1584. Vitam ipsius monasticam et conuersionem scite recitat D. CRAMER. *lib. 3. hist. Pom. eccles. 16.* Bugenhagius duos superintendentes instituit: *Sedini* M. *Paulum* a *Rhoda* et WOLGASTI Iohannem *Knipstrouium*, ordinato etiam propter distantiam loci Stolpae praeposito, *Iacobo Hogevses*, cui ius ordinandi competeret. Synodus euangelicorum prima collecta est a nouo superintendente *Knipstrouio*, qui postea ad conuentum Hamburgensem se contulit, ut cum reliquis *Lubecensium, Bremensium, Hamburgensium*, Rostochensium et Luneburgensium theologis se conformaret, uti acta retulit R. D. CRAM. *lib. 3. hist. Pom. eccles. c. 24.* *Philippus*, desponsata sibi MARIA Saxonica et Torgae per M. Lutherum copulata, ad Smalcaldicum conuentum profectus est, non alia de causa, quam ut testaretur, se esse ciuem uerae ecclesiae, seque cum suis doctrinam confessionis Augustanae profiteri. Sicut et *articulos Smalcaldicos* a Luthero consignatos M. Paulas a Rhoda superintendens Stetinensis subscripsit.

Ordinatio ecclesiastica publicata.

et typis uulgata

Visitatio generalis Pomeraniae.

Monachi stipendiis ornati Wittebergam abeunt, melius informandi a Luthero.

Superintendentes instituti,

et ordinati.

Synodus euangelicorum prima.

Philippi ducis Pom. matrimonium.

Confessio fidei.

Rebus ita constitutis, insurrexit Otto Doring, e Romanensi errorum schola reuersus, nouam tragoediam incepit, coniugium sacerdotum *hinnitum equorum* uocauit, ad processum Caesareum prouocauit et citationes misere suppressis sacerdotibus insinuauit, quas superiores se elisuros receperunt, uti *Philippus* ad comitia Ratisbonensia profecturus adhibitis utrinque consiliariis et theologis, causam cognouit: sed antagonista ille fuga sibi consuluit et deprehensus uitam cum morte commutauit. Hinc annis subsequentibus diuersae synodi colle-

Coniugia sacerdotum conuitiis proscinduntur,

ctae

ctae sunt et illustre *paedagogium Sedini* fundatum est, a praedictis illustrissimis ducibus, *Barnimo* atque *Philippo*, in quo pro pigris monachis studiosi adolescentes studiis addictissimi aluntur, instituuntur, ut suo loco uberius tradam. Tempora quidem turbulenta fuerunt et bellum Schmalkaldicum non minimam calamitatum epitomen adduxit et inclinatum Caesaris animum aliquantisper abalienauit. Tamen illustrissimus Philippus uel imperatoris potentiam uel aliorum hostium insidias non tantopere ueritus est, ut quicquam in religione mutaret. Quinimo reuera saepius dixit: *se malle deposita gubernatione priuatam ac calamitosam agere uitam uel omnino succumbere, quam contra agnitam ueritatem quidquam admittere.*

Philippi ducis in religione constantia.

Praedicto foederi illustrissimi Pomeraniae duces, solo religionis casu excepto, renuntiarunt: quod ut facerent, multas habuere causas. Vulgo ferebatur *eos potissimum motos fuisse, quod, cum propter reditus ecclesiasticos, quos olim episcopus Roschildensis in Russia et abbas Remeldensis ex praefectura Treptoniensi percepisset, mercatoribus in Dania multa aduersa contingerent, confoederati consilio et opera nostros deseruerunt.*

Causae cur duces Pomeraniae renunciarint foederi Smalcaldico.

Bugenhagius alter Pomeranorum apostolus, cum non solum religionem mutasset, sed et ecclesias Pomeranicas bene et ordinate constituisset, electus est in episcopum Caminensem, quam dignitatem certis ex causis recusauit. Visitatio interim ecclesiarum Pomeranicarum continuatur, uitia, quae irrepserant, emendantur et omnia ad ordinem rediguntur. *Lutherus* e uiuis sublatus est, nec monitor ullus pro illo relictus, distrahuntur ecclesiae, sparguntur corruptelae rerum bene traditarum, stabiliuntur praui ritus, pariter in omnibus languescit inuocatio, ut semper sit in dubitatione. Deinde in multis parit dubitatio Epicureum contemtum Dei et omnium religionum: et aliquanto post, ubi de hoc ipso pomo eridos docti inter se pugnare coeperunt, nouae dissensiones et aliae dogmatum deprauationes oriuntur. Phil. *Melanchton tom. 3. Declam. Witteberg. p. 763.* In nostris quidem ecclesiis *Andreas Maierius* Gallus, Ioh. *Coglerus* et *Balthasar Rhamus* SS. theologiae doctores et postea partim superintendentes, *M. Georgius Cracouius* et alii Wittebergam bello oppressam aduentarunt et euangelium praedicarunt. Quod cum papicolae, nupera belli uictoria animosiores facti, inuiderent, optimum principem *Philippum* apud Caesaream maiestatem traducere et calumniis proscindere non intermiserunt adeo, ut grauis pecuniae summa indiceretur et simul *Sphynx Augustana* obtruderetur, de qua SLEIDAN. *lib. 19. et 20.* Illustrissimi principes legatos *Bruxellam* miserunt et tertiam indictae pecuniae partem obtulerunt: *Interim* interea ad concilium generale religato, utpote quo subditorum conscientiae uulnerarentur et executio motus horrendos excitatura esset. Hic *Atrebatensis* nimis acre respondit: *Expellite istos nebulones concionatores uestros, qui plebem ad seditionem excitant, et habebitis populum obsequentissimum.* Post uarios tractatus et solutionem aliquot mille aureorum, datae sunt a Caesarea maiestate Pomeraniae ducibus *literae absolutoriae*, omni meliori modo conscriptae, quibus non tantum in gratiam duces recipit, sed ab omni quoque suspicione recta scientia liberauit et absoluit. Actum *Bruxellis* 20. April. anno 1549. Hallucinatur ergo Iac. Aug. THVANVS *l. 4. hist.* ubi annum 1547. reiicit, *nec multo post*, inquit, *Philippus* et *Barnimus*, (pro quo uitiose Bernhardum ponit) *cum Caesare transegerunt.*

Bugenhagius recusat episcopatum.

Lutheri obitus fatalis ecclesiae.

Philippus dux obtrectatur.

Interim ad concilium generale reiicitur.

Literae absolutoriae ducibus datae ab imperatore.

Thuani lapsus.

IVLIVS III. concilium a praedecessore PAVLO III. Tridenti indictum continuauit, in quo repetitio confessionis Augustanae a Philippo Melanchtone facta et ab ecclesiis Pomeranicis approbata, concilio Tridentino exhibenda, quae cum a concilio reiiceretur, una cum legatis malignantis conciliabuli pseudo patres reliquerunt et abierunt, dissipato mox concilio instar fumi. SLEIDAN. *l. 22.* et CRAM. *l. 3. hist. Pom. eccles. c. 29.* ubi literas a theologis Pomeranicis ad Wittenbergenses scriptas recenset, datas in synodo prouinciali, anno 1552. 21. Ian. *Iacobus Rungius*, optimus theologus ad hoc concilium uisitandum deputatus erat. Rebus ita turbatis, aurea constitutio *pacis religionis* s. autonomiae transactio Cadomica anno 1534. coepta Passauii 1552. repetita Augustae 1559. et 1560. sancte innouata et stabilita est, prout initia et progressum pacificationis optime recapitulat D. And. KNICHEN in *Encyclopaed. c. 13. pr.*

Concilium Tridentinum continuatur.

Iac. Rungius deputatur ad concilium Trident.

Pax religiosa.

Haec uel sexies repetita et ingeminata pacificationis prouisio tibi *concussio* uidetur? Confessio *confusio*. Nunc, turbate imperii turbator, nugari desine et ex hoc contextu annuatim deducto disce, quod omnia religionis capita ante transactionem Passauiensem in Pomerania mutata fuerint. Circa hoc tempus etiam, ut obiter dicam, *Andreas Osiander* articulum de iustificatione corripuit et corruptela sua M. Paulum *Artopoeum*, aedis Marianae pastorem doctissimum, in ueteri Sedino affecit. SLEIDAN. *l. 22.* et R. D. CRAM. *lib. 3. hist. Pom. eccles. c. 30.* MVNSTER. *lib. 3. cosmogr.* Artopoei meminit,

Concluditur, episcopatum Camin. iam ante pacem religiosam fuisse reformatum.

Osiandrismus.

Paul. Artopoeus propter istum ab officio remotus.

minit, qui diuersis synodis Sedini collectis admonitus ab episcopo quondam Suanenio, D. Falcken, D. Balthasaro uon Wolde. Iacobo Zigewitzen, D. And. Maierio et Iacob. *Rungio*, errorem Osiandri cum corrigere aut agnoscere uollet, habita Wittebergensium informatione ab officio remotus est et *Coslini* mortuus, ut ex *epitaphio* ibidem erecto constat:

Artopoei epitaphium

Aprilis quae praecedit lux quarta calendas,
Artopoei *rupit uincula fixa senis.*
Sol ter sextus ut occiderat Iani quoque porta
Extinctae adiungit coniugis ossa uiro.

Post tot acerrimos purioris ecclesiae conflictus aurea religionis pax in comitiis Augustanis ab augustissimo imperatore et omnibus imperii statibus ratificata et confirmata est. Ne quis ob religionem bello porro molestetur, uel bona ecclesiastica a principibus secularibus possessa possideantur, usque ad concilium uniuersale determinatum, ut reliqua pacificationis capitula sonant: uide *pacificationem religionis*, ad eandem *D. Syringii* commentar. SLEIDAN. l. 24. et alios. Hanc pacis religiosae constitutionem illustrissimi Pomeraniae duces omnibus et singulis prouinciae statibus intimaruut, intimatum publicarunt et confirmarunt.

Pacis religiosae tenor, et publicatio in Pomerania.

CAPVT LIII.

De his, quae post religionis pacem in ecclesiis Pomeranicis acciderunt.

IN ecclesiis Pomeranicis post saluberrimam religionis pacificationem, parum aut nihil immutatum est et, si forsan errores repullularint, utpote de *manuum impositione*, a Ioh. FREDERO mota, *interpretatione textus* Graeci *Ioh. 20.* facta a M. Gerhardo BERCH. conrectore paedagogii, *descensu* ad inferos etc. dexterrimo euangelii ense resecati fuerunt, uti de nonnullis testatur Philippus MELANCHTHON *in epist. fol. 389. 393.* Hoc anno D. *Christophorus Stymmelius* et M. *Antonius Remmedingus*, e monasterio Eldenouiensi pastor *Stargardiensis* factus, ecclesias Pomeraniae illustrarunt. Synodus etiam *Gryphiswaldiae* collecta fuit, in qua prior ordinationis ecclesiasticae delineatio correctior et auctior in lucem prodiit atque disposuit, ne superintendentes speciales siue pastores urbium primarium ius ordinandi sibi arrogarent, usurparent. D. Iacobus *Rungius*, insequenti anno superintendens Wolgast. factus, una cum Philippo Melanchtone ad colloquium Wormatiense profectus est, quod catholici, certis ex causis, impedierunt, ut ex CHYTRAEO uidere est *lib. 19. Suxon. p. 496.* Nihilominus theologi congregati processum contra anabaptistas formarunt, confirmarunt, ut blasphemi, seditiosi et impoenitentes capite punirentur. In comitiis electorum, Francofurti indictis, post electionem FERDINANDI, de nonnullis, et praecipue controuersis, religionis articulis tractatum fuit: id quod elector Brandeburgensis IOACHIMVS illustrissimis Pomeraniae ducibus *Barnimo* atque *Philippo* significauit, et simul contendit, ut approbarent et confirmarent, qui, conquisitis theologorum censuris assensum in aliud commodius tempus distulerunt et quidam salutaria uberius explicanda et scapham scapham nominandam christiane monuerunt. Sub hoc anno Iudaei per mulierculam sui generis, litem cuidam christiano moturam, ingressum urbis Sedini et forsan etiam synagogam attentarunt, quod theologi animaduertentes publico scripto dissuaserunt et deduxerunt, Iudaeos inter christianos non esse ferendos, e *tom. 2. Witteb.* domini D. Lutheri

Ordinatio ecclesiastica correctior. Colloquium Wormatiense. Anabaptistae damnati. Comitia Francofurtensia. Iudaei frustra sedem quaerunt Sedini.

Vt damno absque caper nunquam retinetur in hortò:
Sic nec Iudaeus sine damno in plebe fouetur.

Policey-Ordnung de anno 1530. et 48. *Euer.* SPECHANI *in diatag. Iud. oder Iuden Ordnung.*

Dominus *Georgius Venetus* superintendens episcopatus Caminensis institutus est, in praesentia reliquorum superintendentium. *Sundiis* simulatus propheta PETRVS *idiota* insurrexit, qui uicatim et ostiatim concionando plebem seduxit et seditionem commouit, sed habitis a Iacobo Rungio duabus concionibus, in carcerem coniectus et relegatus est. Paulo post conuentus electorum *Naumburgi* indictus ad *Salam* et propter uarios Flacianorum clamores de confessione Augustana, quaesitum et inquisitum, an esset corrupta nec ne? Quam cum saluam et illibatam reperirent, conuenientem cum *apologia*, iam anno 1548. edita, denuo confirmarunt et subscriptione roborarunt illustrissimorum Pomeraniae ducum, *Barnimi* et *Philippi*. Legati ad hunc conuentum fuerunt *Ludouico*, comes de *Eberstein*, *Caspar Krackewitz* in *Dewitz*, *Matthias Borcke* in *Pausin*, *Christianus Kussow* in *Megow* et *Mucken*, *Wolde*, quibus adiunctus est *D. Christophorus Stimmelius*, pastor et professor in ueteri Sedino. Hi simul Augustanam confessionem, anno 1530. exhibitam, approbarunt. Hinc *corpus doctrinae Pomeranicae* concinnatum est, in synodo *Sedini* collecta, uiuis adhuc M. *Paulo a Rhoda*, D. *Iacobo Rungio* et D. *Georgio Veneto*, tribus Pomeraniae superintenden-

Petrus idiota, carceri mancipatur. Augustana confessio denuo confirmata et subscripta. Corpus doctrinae Pomeranicae.

dentibus, non alium in finem, quam ut *confessio augustana* inuictissimo Carolo exhibita anno 1530. ad posteros propagaretur, una cum reliquis scriptis, in conuentu Naumburgensi editis et approbatis, quibus ita omnis errorum ansa praescinderetur.

Ordinatio ecclesiastica tertium reuisa.

Ordinatio ecclesiastica, conuocatis theologorum praecipuis, tertio reuisa est, praesidente illustrissimo Iohanne Friderico duce Pomeraniae et episcopo Caminensi, a praedictis tribus superintendentibus D. *Christophoro Stimmelio* D. *Ioh. Coglero*, M. *Antonio Remmelding. Ioh. Hagenmeister*, pastore Treptouiensi ad Rhegam, et quam plurimis aliis, approbata et conlaudata, annexa omnium et singulorum petitione, ut illustrissimi Pomeraniae duces confirmarent et publicarent. Id quod etiam unanimes Pomeraniae status e praelatis, comitibus, nobilibus et ciuitatibus constituti, nonnullis mutatis ceremoniisque ad consonantiam redactis, fideliter suaserunt et impetrarunt, ut anno 1563. solemniter publicaretur.

et publicata anno 1563.

Paulo post *consistorialis instructio* et tria consistoria *Sedini, Wolgasti* et *Colbergae* ordinata fuerunt, quibus omnes ecclesiae Pomeraniae subiicerentur, soli Sundenses contradixerunt et protestationem exhibuerunt, de non consentiendo in consistoria et institutam bonorum ecclesiasticorum uisitationem.

Consistoria Pomeraniae.

Controuersia Sundiana.

Et haec controuersia uariis scriptis hinc inde editis usque ad nostrum seculum durauit, quod illustrissimus PHILIPPVS IVLIVS, sicut et alias admodum pacate, absque sanguinis effusione, composuit et summam immortalitatis laudem inde reportauit.

Concilii Tridentini recusati causae exhibentur.

MAXIMILIANO nouiter electo Caesare, causae concilii recusati, quod PIVS IV. *Tridentini* indixerat, oblatae fuerunt et his illustrissimi Pomeraniae duces, desuper habitis theologorum, praecipue D. *Stymmelii*, consiliis et suffragiis, subscripserunt, frustraque concilium indici putarunt, nisi decisio ex scriptis propheticis et apostolicis desumeretur, episcopis iuramentum laxaretur, uota utriusque partis attenderentur, in libera S. R. I. ciuitate fieret, saluus conductus absque clausula daretur et regula, haereticis non esse seruandã fidem, dexterius et germana fide explicaretur. Hoc etiam anno, 17. Ian. theologi Pomeraniae conuocati fuerunt, ad conficiendam *ecclesiarum agendam*, uti uocant, in ceremonialibus, quam feliciter absoluerunt secundum Augustanam confessionem et apologeticam *abus. ult. de pot. ecclesiarum*.

Agenda ecclesiarum.

Reconciliatio facta cum pastoribus Sundanis.

In hac synodo facta est reconciliatio cum pastoribus Sundanis, saluo senatus populique iure, quo simul tentata est reconciliatio, sed frustra, cum neutra pars de iure, quod se tueri posse putabat, quicquam remittere uoluerat.

Conuentus Erfurtensis.

Nouus conuentus *Erphurdiae* ab electoribus et principibus indictus erat et tractatum de colloquio inter palatinos et theologos Saxoniae inferioris, quod effectum non obtinuit. Hoc temporis illustr. dux BARNIMVS una cum coniuge dilectissima Nosocomium ante uetus Sedinum fundauit et dotauit.

Nosocomium Sedinense.

Anno 1568. agenda nuper delineata publici iuris est facta et insequenti anno D. Iacobus Andreae in Pomeraniam uenit, offerens *form. concordiae*, quam primo intuitu theologi subscribere detrectarunt. Anno 1570. synodus indicta, propter agendam saepe dictam, quasi papatum redoleret, nec obseruari strictissime posset, quare conuocati theologi singula capita examinarunt: quae cum non solum sacris, sed etiam rei-publicae salutaria reperirentur, agenda adhuc bene agit.

Lutheri scripta edita.

Paulo post nonnulla Lutheri scripta pro ecclesiis Pomeranicis separatim edita sunt, cum praefatione et mandato superiorum, ut diligenter legantur, obseruentur, repetantur. Sed nihil tam bene constitutum est, quin infringi cauillatione et sinistra interpretatione possit.

M. Iac. Crusius inuehitur in superintendentes generales.

Ita *M. Iacobus Crusius* cicatricem controuersiae *Sundianae*, nondum satis obductam, renouauit, ordinationem ecclesiasticam impugnauit, pro superintendente se gessit, institutionem sibi arrogauit, suasit et docuit, utilissimum esse, ut unaquaeque ciuitas proprium superintendentem et peculiare consistorium habeat, non aliter ac in Italia singulae ciuitates singulis episcopis prouisa sunt SIGON. *de regno Ital.* PANO. *in c. I. de no. I. de priuil. et excess.* Verum ut hoc in Germania nunquam receptum fuit, ita nec illustr. Pomeraniae duces ordinationem, bene ordinatam et fundatam tot theologorum consensu, unius dissensu ambitioso infringi uoluerunt, sed ius episcopale sibi solis uindicarunt et exercuerunt per superintendentes generales, durante hac controuersia ab an. 1570. usque ad annum 1583. quousque Sundenses peculiare consistorium sibi arrogarunt. Quod inhibentes illustrissimi, uisitationem ecclesiarum et ecclesi. bonorum *Sundiis* indixerunt, Rugiaeque pastoribus mandarunt, ne citationes e consistorio Sundensi praetenso emanatas acciperent, datum *Gartz* in Rugia anno 1576. Hinc creberrime admonitus *Crusius*, tam per theologos quam consiliarios resipiscere noluit. Serenissimus elector Saxoniae AVGVSTVS theologos suos conuocauerat *Lichteberg*, ad Albim, et salutaria concordiae remedia in controuerso religionis negotio petierat, qui denuo large congregati,

Libellus Torgensis.

gati, libellum *Torgensem*, a loco dictum, A ediderunt, paulo post reuiderunt, correxerunt et correctum exemplar in Pomeraniam breui post transmiserunt, ut subscriberetur. Diuersae synodi propter hunc librum collectae fuerunt et approbatus quidem est in articulis de coena domini et persona Christi, caeterum non subscriptus ab omnibus theologis Pomeranicis, nec in omnibus articulis ut *acta synodalia docent*, et R. D. CRAM. B *l.* 3. *hist. Pom. eccles. c.* 44. recenset e scriptis doctoris *Iacobi Rungii* superint. Wolgast. lectu dignissimis, contra rediuiuos praesentis seculi errores. Eo minus etiam diuersae synodi conscriptae et acta ab annis 1534. 41. 43. 44. 45. 48. 54. 56. 59. 65. diligenter repetita atque relecta fuerunt, ut controuersia Crusiana seu inuectiua in superintendentes generales, nuper inchoata, tandem sopiretur et dirimeretur, C qua bene constitutam ecclesiarum Pomer. ordinationem audaculus temerario ausu impugnauit, *formulam concordiae*, discordiae uocauit, iura patronatus euertit, omnia papismum sapere contendit, erroris conuictꝰ diuersimode. Vel articulos 40. erroneos recenset D. CRAM. *l.* 4. *hist. Pom. eccl. c.* 4. Citatus ergo ad synodum generalem *Crusius*, non comparuit: D errores repetuntur et principibus ad oculum demonstrantur, quos cum reuocare nollet, accusatus, non immerito theologorum consortio et orthodoxia exclusus demissusque est. Nec hoc temporis charitatis officia et ecclesiarum aedificationes cessarunt plane, sed illustr. Ioh. Fridericus, dux Pomeraniae *ecclesiam, aulicam* praeparauit. Illustris baro *a Butbusch* E Ludouicus hospitale in commendatura *Wildenbr.* et ecclesiam in Putbus de propriis fundauit. Egregius et nobilis Schwantenius Tessen ecclesiam *in Schmolikyn* praedio suo (quod hodie ad illustr. Pomeraniae duces deuolutum est) fundari, dotari, consecrari per magistrum *Dauid. Crollium* curauit, an. 1582. prout *rhytmi* uernaculi ibidem F adscripti indicant. Et M. Adam. Hamelius, superintendens episcopae Caminensis aliquot ecclesias *Cuslini* restaurari curauit. In praedicta synodo Sedini collecta an. 1583. litigium, quod de persona Christi mouerat *M. Ioachimus Frisius*, archidiaconus aedis Marianae, diligenter auditum, examinatum, et aliquatenus compositum fuit, ut *Frisius* ad uicinam G parochiae ecclesiam ablegaretur et in locum ipsius M. Ioachimus *Stygius* surrogaretur.

Synodi variae.

Crusius propter pertinaciam remouetur ab officio.

Ecclesia aulica,

in Putbus.

Schmolikyn

et Cuslin.

Frisii controuersia de persona Christi.

CAPVT LIV.

De IVBILAEO LVTHERANO in Pomerania celebrato.

HVc usque 50. anni effluxerunt, a primo reformatae religionis exordio in Pomerania; Iubilaeus propterea a D. Stymmelio Sedini institutus fuit, ut cantatis hymnis solennes Deo gratiae redderentur. Praefatus etiam *Stymmelius* iudicium *Lutheri* de subsecutura calendarii immutatione et emendatione festi paschatos, quod ante Gregorium pontificem anno 1539. in lucem ediderat, et de nouo publicauit et suasit, ne *calendarium Gregorianum* in Pomerania reciperetur, paulo post fato defunctus:

Iubilaeum Pomeraniae.

Calendarium Gregorianum recusatum.

Stimmelii epicedia.

En eques, en auriga tuae, Pomerania, gentis!
En uerae fidei miles et arma iacent!
Vir pius et constans et apertus in arte dicendi,
Ferreus in uero dogmate murus erat.

Illustrissimus et celsissimns princeps atque dominus, dominus BVGISLAVS XIII. dux Pomeranorum singulari religionis zelo et in literarum fauorem sacra biblia in uersione Lutheri curauit imprimi: adiectis sub imagine uersibus:

S. Biblia in uersione Lutheri typis impressa.

Haec tua te pietas docuit monumenta dedisse,
Bugislaue, o magnum relligionis opus!
Omnia praetereunt, maiestas sola manebit
Verbi, quod sonuit coelitus ipse pater.
Hoc dum proponis populis patriaeque legendum,
Rite pater patriae diceris esse tuae.

Visitatio interim *generalis* in ecclesiis Pomeranicis continuatur et diligenter instituitur, urgente et promouente res ecclesiasticas illustrissimo domino IOHANNE FRIDERICO. Nec ut uota erant uocatur D. *Conradus Bergius*, qui ultra quadriennium ecclesiae praefuit, non sine suspicione et contradictione collegarum. Tandem uitam cum morte commutauit anno 1592. Eodem anno optimus princeps *Ernestus Ludouicus* dux Pomeraniae testamento constituit et ordinauit, *ut hospitale Wolgasti aedificaretur, academiae Gryphisvvaldensis structura continuaretur et monasterium Verchen pro monialibꝰ restauraretur. Simul unigenitum illustr.* PHILIPPVM IVLIVM admonuit, ut diligentem ecclesiarum et scholarum rationem haberet; ueram religionem, Augustana confessione comprehensam, propagaret et omnes sectarios auersaretur. Hoc consilium parentis optimi optimus filius laudabiliter sequitur et assequitur, modo coepta academiae structura non eximatur, sed instruatur et continuetur. Hinc *synodus magna* Sedini confecta fuit, cui illustr. duces IOH. FRIDERICVS et FRANCISCVS praesentes fuerunt, una cum legato electorali *Dietleuo a Winterfeld*, commendatore Scheuele-

Visitatio generalis continuatur.

Ernesti Ludouici ducis testamentum.

uelenensi. Controuersia erat inter M.

A

Stygii cum Gesnero controuersia.

Ioachimum Stygium et D. Salom. Gesnerum, quod alter alteri panem benedictum sinistra manu porrexisset, et coenam administrando uerba immutasset. Stygius accusatus reuocauit et iuramento se obstrixit ad *formulam concordiae*, prout formam subscriptionis et illustre mandatum allegat R. D. CRAMER. *l. 3. c. 51.* Sicut hydrae Lerneae, resecato uno capite, insurgunt alia:

Controuersiae: de iure patronatus

ita controuersia Crusiana aliquatenus sopita, rursus a politicis quaesitum: *An ius patronatus, tribuens patronis ius nominandi pastorem, in aliqua ecclesia, in se sit impium et papisticum commentum, ecclesiis perniciosum atque abolendum, etiamsi patronus suo iure legitime utatur et relinquat auditoribus et consistorio ecclesiastico liberum de persona nominata iudicium?*

B

iure dimittendi pastores,

2. An iure diuino et positiuo cuiusuis ecclesiae in oppido aut pago auditores habeant potestatem dimittendi pastores et ministros ecclesiae sine causae cognitione et decisione facta a consistorio ecclesiastico.

C

et iurisdictione in personas ecclesiasticas

3. An iure diuino et positiuo, quatenus hoc cum illo consentit, omnes personae ecclesiasticae, ministri ecclesiarum et scholarum, subesse debeant iurisdictioni magistratus inferioris in oppidis aut pagis, an uero iurisdictioni principum aliorumque ordinum imperii, qui iura episcopalia uigore pacificationis administrent.

D

Ad hanc trium quaestionum periochen inclyti facultatis iuridicae professores in tribus

deciduntur a tribus facultatibus Iuridicis.

academiis *Wittebergensi*, *Lipsiensi* et *Ienensi*, responderunt pro ministerio ecclesiastico, quod *ius patronatus omni iure conciliis et constitutionibus fundetur, nec Augusti constitutione an. 1555. limitetur aut impediatur; quod dimissio pastorum non sit penes auditores, sed eum, qui iura episcopalia habeat, siue a quo consistorium constitutum.*

E

Denique *quod ecclesiasticae personae maxime in personalibus coram consistorio et eo, qui iura episcopalia uigore pacificationis administret, conueniendi sint.* Integram ministerii interrogationem et ad eam subsequentes tres academiarum informationes plane et plene recenset D. CRAM. *l. 3. c. 52.*

F

Plures quidem theologi his annis diem extremum clauserunt, inter quos praecipuus D.

D. Rungii obitus et liberi.

Iac. *Rungius* superint. qui uiuus inter liberos in omni facultate doctores uidit, quibus omnibus pie defunctus superest cl. uir *Daniel Rungius* I. V. D. et cancellarius illustrissimi Philippi Iulii, ducis

Superintendentes Pomeraniae.

Pomeranorum. Hunc secuti sunt, M. Petrus *Sagerus*, C. Natthaeus *Flegius* et *Wolffius*, *Laurentius Schultze*, M. *Martinus Teschius*, praepositus Treptouiensis ad Rhegam, M. *Laurentius Hamel* et alii successores in officiis, suo quisque loco, D. *Daniel Cramerus*, M. Ioachimus *Palepius* et alii.

G

Ducum Pomeraniae fata.

Huius *centenarii* exordium illustrissimis Pomeraniae ducibus admodum funestum et subditis molestum fuit, quia mors constitutos patriae patres et ecclesiarum nutritios unum post alium sustulit, *Iohannem*, *Fridericum*, *Barnimum*, *Casimirum* et *Bugislaum* recolendae memoriae. Sed ne religio superiori centenario bene coepta frigesceret, aut ineptis hominum traditionibus infermentata frigesceret, Deus ter O. M. in locum pie defunctorum quinque principum fratrum, sex illustrissimos Pomeraniae duces, *Philippum II. Philippum Iulium*, *Franciscum*, *Bugislaum*, *Georgium* et *Vlricum* fratres et patruos excitauit, ardentissimos ecclesiarum nutritores, qui religionem et Augustanam confessionem, ab auo *Philippo I.* magna animi constantia introductam, constantissime hucusque defenderunt et propagarunt et ulterius defendent atque propagabunt, donec erit unus pastor et unum ouile. Faxit id SS. Trinitas nostra haereditas.

Turris Iacobina Sedinensis restaurata 1603.

Turris Iacobina Sedini restaurata fuit centenario sane exacte completo, quo ante anno nimirum 1503. sub duce Bugislao magno, itidem refecta fuisset, ut ex monumento constat.

Diuisio octennalis Pomeraniae.

Hoc anno diuisio octennalis inter praedictos duces et fratres instituta est, qua illustr. *Franciscus* episcopus Caminensis praefecturam Butouiensem obtinuit, sub hac conditione expressa, ne episcopatui unquam incorporaretur.

Vna salus patriae fratrum concordia constans.

Illustrissimus ergo *Philippus* dominus meus clementissimus, et iure primogeniturae et conuentione fraterna gubernationem suscepit et sub initio gubernationis *comitia* prouincialia *Treptoae*

Comitia prouincialia Treptoae.

ad Rhegam indixit et sanctissime promisit, se, *Philippum II.* ab auo *Philippo I.* primitus receptam religionem et Augustanam confessionem, semper illibatam conseruaturum, defensurum et ad posteros propagaturum, sicut et optimus princeps huc usque laudabiter fecit et symbolo suo singulariter exprimere uoluit: *Christo et reipublicae.*

Symbolum Philippi duc. Pom.

Hoc anno illustr. et reuerend. princeps atque dominus dominus *Franciscus*, dux Pomeranorum et episcopus Caminensis illustr.

Francisci episc. Cam. uxor Sophia.

SOPHIAM, *Christiani II.* filiam *Iohannis* Georgii praesentis Saxoniae electoris moderatissimi sororem, connubio felici sibi iunxit, more ueterum et uerorum episcoporum, cui Deus largiatur omnia fausta felicissima. Insequenti anno capitulares et prouisores aedis Marianae campanam renouare curarunt, ut ex inscriptione patet:

Campana renouata.

Ad honorem Dei optimi max. et cultum diuinũ promouendum, campanã haec grandior templi huius Marianae iussu et uoluntate illustr. principis ac dn.

(V v) *dn.*

dn. Philippi II. ducis, Stetini Pomeraniae, Cassubiorum et Vandalorum principis, Rugiae comitis, Gutzcouiae et terrarum Leoburgensium et Butouiensis dynastae, tertium fusa et renouata fuit, anno gubernationis optimi principis V. coniugii 4. Christi nati 1611. Post hunc annum illustr. pacificus et religiosus princeps Philippus II. dux Pomeraniae contractum iniit cum Stetinensibus, cuius caput primum fuit *ius patronatus* in ecclesiis S. Iacobi et S. Nicolai, quod illustrissimus sibi asseruit et certis conditionibus transactum est, quomodo *uisitatio* praedictarum ecclesiarum et ecclesiasticorum bonorum, *electio* pastorum, *nominatio*, *ordinatio*, *approbatio*, *uocatio*, *examinatio*, *institutio* et *diuisio* fieri debent, quomodo *iurisdictio ecclesiastica* exercenda sit, facinorosi ab *asylis* remouendi et delinquentes in coemiteriis puniendi, uti tenor praedictus contractus latius ostendit.

1611. Contractus cum Stetinensibus. 1612.

Eodem anno MATTHIAS rex Vngariae et Bohemiae ab electoribus Francofurti congregatis unanimiter electus est imperator Romanus et hac electione tres gentes rursus in unam coaluerunt. Cuius in memoriam illustrissimus PHILIPPVS II. et concionem haberi et ferias solemnes institui uoluit, addito hoc uoto: *Viuat Matthias Caesar.* Praedictum Sedinorum exemplum secuti sunt Stargardienses, qui humiliter petierunt, ut controuersia, ratione iuris patronatus gliscens inter illustr. Pomeraniae duces et senatum populumque Stargardiensem, ad tempus amicabiliter componeretur, quod ex singulari ducis clementia et affectione erga cultum diuinum facile impetrauerunt. Milite confoederato in collimitio Poloniae et Pomeraniae tumultuante, non leuis rumor sparsus est, quasi in partibus Ligistarum esset, euangelicis uim illaturus. Vnde Pomeraniae duces non solum legatos suos ad exercitum et directorem supremum miserunt, sed et militem externum pro defensione comitum conscripserunt, qui rursum dimissus est, cum confoederati nil nisi pacem et donatiuum, uti uocabunt, peterent, utpote qui pro religione christiana in *Moscouia* militassent. Diuturnae etiam controuersiae agitatae fuerunt inter illustrissimos Pomeraniae duces atque *Sundenses*, quas partim ante tetigimus, ratione consistorii particularis et superintendentis oppidani. Has illustr. Philippus Iulius, non sine exemplo patris sui, tam placide et artificiose composuit, ut merito immortalitatis laudem tota patria ei debeat et, quod OROSIVS de Traiano, illud de *Philippis* dicat: *Per Philippos afflictae Pomeraniae diuina prouisio consuluit.*

Festum coronationis Mathiae imp.

Motus in Ligistis.

Controuersiae Sundanae compositae.

Eodem anno *Stolpenses* humiliter supplicarunt, ut illustr. *Philippus II.* qui nuptiis *Bugislai* fratris *Rugiaewaldae* adfuit, non minus componi pateretur, quam cum Sedinis et Stargardensibus factum esset: id quod clementer obtinuerunt et in comitiis prouincialibus, anno praeterito inchoatis et praesenti continuandis, non minimam consistorii subordinati spem, imo rem acceperunt. In his comitiis, aeque ut in prioribus, illustr. PHILIPPVS II. subditis promisit, se religionem auitam fortiter defensurum et ad posteritatem propagaturum, quod ut faciat et efficiat, faxit supremus rerum omnium choragus, uires corporis largiatur, spiritu S. assistat et ab omni malo defendat.

Stolpense consistorium subordinatum.

Haec est *synopsis historia* de episcopatu Caminensi et rerum ecclesiasticarum series continua usque ad praesentem annum; quae lectori humanissimo breuiter ad oculos ponet et exponet, quibus superstitionum tenebris Pomerani quondam inuoluti et quando ad fidem christianam conuersi fuerint. Quod episcopatus Caminensis a solis Pomeraniae ducibus, tunc extra Romanum imperium constitutis et manu regia regentibus fundatus, dotatus, translatus et conseruatus fuerit, a quibus adhuc diuina gratia conseruatur. Quod a pontificibus equidem confirmatus et exemptus, sed ne obulo quidem dotatus aut ditatus fuerit: qualem nobilitatem, quas urbes et praedio contineat: quomodo episcopi eligantur et electi sibi inuicem successerint, usque ad praesentem illustrissimum Pomeraniae ducem. Denique quomodo religionis mutatio fere ante annos centum coeperit, coepta accreuerit et ultra annos octoginta publice professa et ad hoc nostrum seculum propagata fuerit, longe ante pacificationem religionis, et quod post hanc nihil immutatum, aut multo minus episcopatus Caminensis occupatus aut inuasus fuerit. Hanc *autor turbati imperii status* uel per perspicillum inspiciat, uoculam Camini in tractatu suo expungat, et alta uoce dicat, *uera referre decet, falsa referre pudet.* Quod nisi fecerit, tu, benigne lector, ueritatem sectare, exemplar tuum corrige, praedictam uoculam expunge. Bene uiue, bene VALE.

Conclusio operis.

F I N I S.

PARTIS

PARTIS SECUNDAE
INDEX
NOMINVM ET RERVM
MEMORABILIVM COPIOSVS.

Literae numeris adiectae decades linearum designant.

A.

Aronis (de) uirga reliquiae, 425. b
Abbates Pomeraniae sponte euangelio nomen dedere, 560. b
de *Abbatesdorf* Gebhardus 252. g
Abdonis martyrium. 143. d
Abensae ciuitatis episc. Valerianus, 273. e
Abi praepositura, 29. g
S. Abibae corpus inuentum, 163. c
Abirritanus episc. Felix. 173. c
Ablager-Geld, onus Rugianorum, 558. e
Abraham quo tempore uixerit, 129. a
Absolon Rugianorum apostolus, 523. f
Abteshagen Ioan. uendit uillam Nickou canonicis Camin. 544. e
Acatii martyrium, 146. e
Acatius Eutychianus damnatur 171. a 174. e
Accon urbs a Turcis expugnata, 321. a rursus capitur a christianis, 344. b
Achillais urbs, 141. c
Achillis martyrum, 136. d
Acris urbs expugnata, 322. d
de *Adalbahr* nobiles uasalli episc. Camin. 560. e
Adalgisus filius Desiderii, 203. a
Adalrammus episc. Salisb. 209. d
Adelbertus primus Pomeraniae episc. 535. f 575. c cur ab Othone S. commendatus sit ad episcopatum, 575. f
Adelbertus episc. Herbipol. 27. g
S. Adelbertus episc. Pragensis, 220. g eius memoria conseruata in Pomerania, 575. f. eius reliquiae, 16. d templum 511. b
Adelberus episc. Herbipol. 17. c. coenobii Schwarzacensis alter fundator. 17. e
Adelheida, Ottonis M. uxor, 218. e
S. Adelheidis regiae uirginis reliquiae, 475. b
Adelwinus, archiepisc. Salisb. 211. f
Adeodatus papa, 193. a
Admonitensis abbas Godefridus 254. g 278. d
S. Adolfi episcopi reliquiae, 420. f
S. Adriani reliquiae, 425. b
Adrianus imp. institutore christiano utitur 137. b durnus iudaeis, 137. c
Adrianus papa priuilegium concedit coenobio Richerspergensi, 271. d inuitat Carolum M. in Italiam, 202. e
Adrianus II. papa, 212. d
Adrianus III. papa, 215. b
Adrianus Anglorum apostolus, 192. a
Adrumentinus episc. Felix, in exilium pulsus, 166. a
de *Aduocatia* priuilegium, 285. d
Aduocati consensus in alienationem praedii, 262. b. electio libera, 412 b
S. Aegidii monasterium Noribergae, 33 a
Aegyptus subiugatur a Chosdroe, 188 a
Aemilia prouincia, 168. f
Aemilianus rebellis, 168. f tyrannus 144 d
Aepinus Io. doctor euangelii in Pomer. 644 c
Aetius patritiatus dignitatem obtinet, 165. d. interimitur, 169. d
S. Afrae ecclesia combusta, 218. f reliquiae, 420. g
Agapitus papa, 180 e
Agapitus uir consularis, 178 f
S. Agapiti martyrium, 22. a 143. d reliquiae 419 g. 420 b
Agathae uirginis martyrium, 143 e uita mscta, 423 d. reliquiae, 419 d. 421. d
Agatho papa, 193. b
Agilulphus R. Longobard. 186 f
Agnesa Rudolfi I. uxor. 481 g
S. Agnetis reliquiae, 419 d. 420 f
Agrippa Iacobum decollari facit, 132 f misere interit, ibid. g. eius fata Romae 132 b. principatus 132 d
de *Aheine* Rudigerus obit in palaestina,

de *Ablegia* Amigo, 342 g. 268 b
Ailikon praedium coenobii Murensis 410 a
Aistetensium episcoporum biographus, 499 c
Alani uastant Africam, 165 a
fusi a Theodosio imp. 421 b
Alamanni tributarii Chlodouaei 174 d
Alaricus R. Gothorum obsidet Romam, 162 g. regno et uita priuatur a Chlodouaeo, 174 d
S. Albani reliquiae, 421 b
Alberadis marchionissa, pro obtinenda sepultura christiana mariti sui, summum pontificem sollicitat, 52. et uoti damnatur, 53 c. a Deo dilecta, 54 g. eius strategema diuinitus inspiratum, 53 f. in gratam memoriam liberationis castri Stegliz coenobium Banthense extruit, 55. et bonis dotat, 56 f. sepulturam suam ordinat, et moritur, 57 a. b. eius uaticinium adimpletur, 57 c. eius pietas et patientia perpetuitatē merentur coenobio Bazensi 61 c. 62 a. eius canonizatio coelitus impeditur, 59 c. merito tamen pro sancta habetur, 60 a. circa ipsius sepulchrum fragrantissimus odor sentitur, 60 c. eius posteritas 53 e
Albertus archiepisc. Mogunt. et Magdeb. formulas indulgentiarum dat. 638 a
Albertus Achilles march. Brand. bellum gerit cum episc. Wurzb. 32 b
Albertus D. Brunsuic. 589 d
Albinus procurator Iudeae, 134 a
S. Albini reliquiae, 426 c
Alboldus abbas VI. Schwarzac. 14 d
Albuinus rex Longobard. 182 c
intrat Italiam, 183 d
Alchuseren praedium coenobii Murens. 409 g
Alchymiae studium apud Carthusianos, 619 g
Alexander I. papa. 136 g
Alexander II. papa. 228 a
Alexander III. papa, 272 b
Alexander IV. conuocat synodum Franciae, 287 g. Romae suscipitur, 287 g. eius sectatores infestantur 294 a
Alexandri V. papae literae ad *Adelbertum*. Salisb. archiep. 309 d. ad *Conradum* archiep. Mogunt. 310 b. ad chorum Salisburg. 311 f. ecclesiam Salisburg. ab obsequio Adelberto debito absoluit eique Conradum commendat, 315 seq.
Alexander VI. papa, 548 g
Alexander episc. Alexandrinus 143 a
S. Alexandri papae reliquiae 420 d
uita msc. 423 d
S. Alexiae uita, 423 e
Alexius imp. orient. moritur, 328 a
Alikon praedium coenobii Murensis 409 a
Alleluiah extra pentecosten ad missas cantari mandatur, 185 e
Alamannus pontificis legatus, 233 d
Alpes Cottiae sedi apostolicae restituuntur, et ea donatio confirmatur, 196 d 198 e
Altachii inferioris episc. Hermannus, 127
Altare super B. Alberadis sepulchrum extructum impedit eius canonizationem, 59 f
Altarium sanctitas, 59 g
de *Altenburg* comitis Kanzelinus 402 b
Radeboto, Rudolfus, Lancelinus, Wernherus, 457 b. c. 460 e. 462 d
Altenschoenbach, 25 b
Altersbacensis abbas 293 d
Altmannus abbas XII. Schwarzac. 20 a
librorum amans, ibid. b
Aluernia ciuitas, 235 b
Amabitanorum episc. Petrus, 219 a
Amalbertus notarius Caroli III. imp. 393 f
Amalricus rex Gothor. 174 d
Amandus tyrannus, 146 d
D. Amandi parrhesia turbas concitat puriori doctrinae periculosas 636 e
Ambianensis episc. Iesse, 207 d
Ambrosius episc. Mediolan. 158 e
eius liber msc. de principio, 425 g
reliquiae, 425 b
Anabaptistarum deliria, 644 f. damnata 645 c
Anacletus papa, 135 g
Anagnostes, mensae adhibitus, 97 d
Analogium, p. 422. c. rectius anoboladium, uel anaboladium, quod est superhumerale album lineum, Grace ἀναβολάδιον, uel ἀναβολάγιον ἀναβάλλομαι.
Anassus fluu. 389
Anassoburgium, 389 c
S. Anastasiae reliquiae, 421 d
Anastasia ducissa Pomeraniae fundat monasterium uirginum uestalium, 585 b
Anastasius imp. 198 a. Eutychianus 176 a
Anastasius papa, 161 e. 217 d. 262 iudicio diuino percussus, 176 d
Anastasius bibliothecarius sedis Romanae, 212 g
Anastasius episc. Syriae. 145 g
Anclamensis arx Augustinianis concessa, 544 b
Anconitanus episc. Ersemarius, 350 a
Andegauum occupatur a Normannis, 211 b
de *Andechs* Bertholdus 267 g. Godefridus et Nazarius 270 d
Andragatius dux belli, 161 b
S. Andreae praepositus *Otto* 269 b
reliquiae, 421 c
Andreas monachus S. Mich. 64 g
biographus S. Othonis, 617 f
Andronicus imp. Constantinop. seuerus in proditores, 326 g
Angelus malus apparet hominibus, 194 a
tubelaris christianorum, 334 a

Angli conuersi, 185 f. in fide instructi, 192 a
Angliae rex auxilio uenit crucigeris, 343 c capitur a duce Austr. 345 g. dein fit captiuus imperatoris, 346 f
Anicetus papa. 139 c
Anisus fluuius, 205 d
Annatarum ab ecclesia Caminensi in camera apostolica soluendarum taxa, 527 g
Ansegarius episc. Hamb. apostolus Vandalorum, 521 d
Ansginus pater Pipini regis Franc. 196 e
Ansuerus monachus a Vandalis captiuatur, 511 f
Antemius imp. 171 b
Antesen ecclesia dedicatur, 241 e
Antesen fluu. 231 d
Antherus papa, 142 d
Anthymus episc. Constantin. 180 c
Antiocheni concilii decretum de chori-episcopis 356 g
Antipater tetrarcha, 131 a
Antiphonarii compilator, 185 e
Antiquum nihil, quod non fuerit nouum 792 a
Antoninus pius imp. 138 a
Antoninus uerus imp. 140 g
Antonius eremita, 155 f. eius uita msc. 423 c
Antonii interitus 130
Aper, socer Numeriani Caesaris 146 b
S. Apri reliquiae, 426 c
Apocalypsis Iohannis scripta, 135 e
Αποκαταςάσεως πάντων assertore prisci 609 f
Apocrisiarius, 212 e. ab ἀποκρίνομαι respondeo: nuntius papae, qui ipsius nomine respondeat et mandata referat ecclesiarumque curet negotia,
Apollinaris martyrium, 135 c
Apostolorum passiones, liber msc. 423 a
Apulia recuperata, 221 f
Aqua baptismalis episcopo Arriano euanescit, 175 a
Aquensis episc. Gothofredus, 250 c praepositus Adelbertus, 268 c
Aquilae in Asiam aduentus, 133 b
Aquileia rapta ab Attila, 168 b
Aquileienses patriarchae, Peregrinus. 268 b. Rodaldus, 349 f
Aquileiensis synodus, 196 f
Aquisgrani sepultus est Carolus M. 208 d
Aquisgranensis synodus, 196 f. 208 c
Arator claret, 181 b
Arbogastes occisor Valentiniani imp. 161 c
Arcadius imp. orient. 162 a. 163 a
Archauiensis episc. Sueno 534 a
Archelaus rex Iudaeorum, 130 e pellitur in exilium, 131 a
Archidiaconatus Pomeraniae constituti, 545 e. multiplicati 593 d. minuti, 610 a
Archidiaconatus Stargardiensis incorporatus thesaurariae, 618 d
Archumbaldus magister hospitalariorum Italiae 321 d
Arconitani primi omnium Rugianorum conuersi, 523 a
Arcona Rugiae metropolis a rege Daniae obsidetur, 522 d
Ardicio episc. Cumanus, 268 c
Arelatense concilium, 208 c
Aretinensis episc. Euerardus, 349 g
Argentinensis episcopatus restauratus 222 c
Argentinensis episc. Wernherus 456 d
Argentinensium episcoporum biographus, 499
Argoia pagus, 456 d
Argowe pagus 415 d
Ariana haeresis repudiata in Italia, 159 a
Aribertus presbyter cardinalis lit. G. Anastasii, 259 e
Aribo archiep. Mogunt. suffragium dat Conrado II. imp. 57 a
Ariminensis episc. Ioannes, 349 g
de *Aristei* frustis reliquiae. 425 b
Aristides christianus claret, 137 d
Arno episc. Salisb. accipit pallium, 205 f obit, 209 c
Arno episc. Wurzb. 11 a
Arno praepositus Richersp. obit. 312 a
Arnoldi presbyteri obitus memorabilis 289 e
Arnoldus abbas Schwarzac. XXVI. 24 d
Arnulfus imp. 12 d. Romam capit. 216 a obit morbo pediculari, 387 g. eius basilica, 210 c. diploma Oetingensi coenobio datum, 394 a
Arrianorum furor, 155 f
Arsaphius legatus Nicephori ad Carol. M 207 e
Arsenius episc. apocrisiarius et consiliarius, Nicolai papae. 212 b
de *Arsur* Gualterus II. 322 b
Artopoeus Paul. Osiandrista, 669 g ab officio remouetur, 670 b
Artusum urbs orientis dedit se Turcis 322
Ascalona expectat auxilium contra Turcas, 322 e
Aschaba uilla, 231 c
Askebach praedium coenobii Murensis. 409 g
Assinatae ecclesiae episc. *Ingiza.* 350
Asini ferrati qui, 31 g
Aspach uicus datur iuri episcopii Salisburg. 231 f
de *Asseka* Richwinus, 469 c
Astensis episc. Roilo, 350 c
Astingus, ep. Auximanensis 350 a
Astronomiae pretium, 102 c
Aternhoua curtis regia donatur coenobio Oeting. 393 c
Atesis fl. 262 b
Athanarici regis Goth. tyrannis, 159 a

S. Athanasius 158 b
Athenodorus episc. Ponti, 144 e. 145 c
Attala rex Maurorum, 182 g
Attalus tyrannus 164 b
Attila R. Hunnorum, imperium occidentale demolire intendit. 167 f praelio uictus intrat Italiam, et misere obit, 169 a
Auari bello uexantur a Carolo M. 205 d
Auaritiae uitium taxatur, 107 g. 108 c
Auderum urbs orientis dedit se Turcis 322 d
Augusta Vindelicorum extructa, 136 f obsidione cingitur, 218 f
Augustana comitia 644 d. confessio 645 c
Augustana confessio repetitita in concilio Trident. 669 c. denuo confirmata et subscripta in Pomerania, 671 f
Augustanorum episcoporum biographus, 499 b
Augustensis episc. Adalbero, 387 f
Augustinus fulget 167 f. metropolitanus efficitur 187 a. interest synodo Carthaginensi 163 e
Augustini expositio super psalterium, 423 g. opera msc̃ta. in coenobio Murensi, 407 c. ossa transferuntur Papiam, 199 a. reliquiae, 420 a f
Augustinus Anglorum apostolus, 185 g
Augustus Caesar 120 b
Augustulus imp. occid. ultimus 172 e
Aurelianenses corpus S. Benedicti auferunt, 195 f
Aurelianus imp. 145 c
Aurelius Alexander imp. 141 f uincit per milites christianos, 138 f
Aurelius episc. Carthagin. 163 e. 164 f
Auriphygium, 431. rectius auriphrygium, quod est pallium seu stragulum sericum, auro intertextum et Phrygio opere confectum.
Austriae dux Luitpaldus 323 f
Auxentius Arrianus episc. Constantin. 158
Auximanensis episc. Astingus. 350 a
Azymitarum haeresis 219 c

B.

Bacchus (sanctus), 265 f
Baduila rex Gothorum, 181 f
Balbinae martyrium, 136 d
Balbinus interfector Maximini imp. 142 c
Baldricus abbas Salisb. 249 c
Balduinus primus abbas Banthensis, 58 c
Bambergensis episcopatus erectus 222 b
Banni aduocatis ecclesiarum soluendi
Banowen Conradus administrat episcopatum Camin. 606 d
Banz quondam castrum marchionis Hermanni 51 c. mutatur in monasterium, 56
Banzense monasterium damna patitur a castro Stegliz. 62 e. instauratur a S. Othone, 57 denuo dedicatur, 58 g
Banzensis coenobii abbas primus Balduinus, 58 c. Thomas, 69 a. eius perpetuitas cui tribuenda, 62 b
Banzensium monachorum consilium emigrandi disuadetur, 62 g
Baptismales ecclesiae dioeceseos Iuuauiensis, 378 d
Baptismus ordinatus a Victore papa, 140 f
Barbaries coenobiorum, 94 a
Bardenses baptizati, 578 b accipiunt priuilegium de nullo posthac monasterio erigendo 588 g
Bardensis campus, 285 d
Barnabas segregatus ad euangelium 132 f
Barnicouius Ioan. miles Rugianus et D. Pomer. uasallus, 558 c
Barnimus I. bonus D. Pomer. fundat monasterium ante uetus Sedinum 587 b it. monast. Iaseniz, 588 b
Barnimus II. D. Pomer. cum fratribus coenobium uirginum Vestalium erigit, 191 b. malitiose insimulatur sacrilegii, 599 e. meditatur archiepiscopatum Pomer. 599 f
Barnimus IX. praesentat Bartholomaeum episc. Camin. 626 f
Barnimus X. nosocomium Sedinense fundat, 673 a
Baronii annales quo loco habendae, 128
Barouit idolum Wolgastensium, idem ac Mercurius, 512 a
S. Bartholomaei altare in Schwarzach, 18 b
Bartholomaeus XXVII. epis. Cam. praesentante duce electus 626 f. a tribus superintendentibus ordinatur et inuestitur, ibid g. contractum, Coslinensem init 627 a. conuentum habet generalem, num *Interim* sit recipiendum, 627 f. resignat episcopatui, postquam uxorem duxisset, 628 d et dehinc de paedagogio erigendo ducibus autor est. 628 c
Basileensis episcopus Ortlibius, 268 c
Basilius M. 156 a fit episcopus Nazianzenus, 158 c obit, 160 b. eius uita msc̃ta, 423 c
Bassianus filius imp. Seueri, fit imperator, 140 g
Bathauiae episc. Vigileus, 388 b
Bauariae ducatus *Eberhardo* fratri Conradi I. gubernandus committitur, 21 e dux Gerboldus, 186 a. deuastatio, 345 c
Bauaria subiugatur a Griphone Saxone, 200 a
Bealdus dux Saxonum, 190 g
Beda claret in Anglia, 196 f eius expositio super septem epistolas et super apocalypsin in msc̃to. 423 f
Belbog idolum Vandalorum, 513 c

Bel-

Belburg, unde dicatur, 584 c. monaster. reparatur, 584 c
Belforot urbs orientis dedit se Turcis 322 d
Belgardensium conuersio, 520 c
Belisarius mittitur aduersus Gothos, 179 e Vandalos prosternit. 181 a
Bella ciuilia, 140 d. 148 g
Bellenensis ep. Ioann. 350 b
Bellum Torgense, liber 674 a
Benaeus, laeus, 358 b
S. *Benedictus* claret, 181 a
S. *Benedicti* coenobium inuaditur, 187 a corpus aufertur, 195 f. oratorium, sanctorum reliquias adseruans, 16 d ordo in coenobio Banzensi, 62 b regula, 4 a. reliquiae, 16 d. 426 c translatio, 426 c. translatio liber msc. 423 c
Benedictini ordinis praestantia 592
Benedictus I. papa, 184 c
Benedictus II. 194 d
Benedictus III. 211 c
Benedictus IV. 216 g
Benedictus V. 218 c. 220
Benedictus VI. 220 e eius diploma, quo Fridericum archiepisc. Salisburg. confirmat. 350 f
Benedictus IX. 225 c
Benedictus episcopus Camin. XXIV. 617 d Pomeraniam gubernat, 618 d uitam Ottonis S. conscribere iubet, 617 e
Benedictus abbas primus Schwarzac. 364 b
Beneuentanorum dux Grimaldus, 208 b
Beneuentanum monasterium, 221 f
Beneuentum obsidetur a Constante. 192 c igne et gladio uastatur, 196 c
Beneuentenrutensis ecclesia dedicatur, 346 g. uinea, 344 f
Berengarius anticaesar Arnulfi 115
Berengarius imp. Longobardorum 217 c
Bergamensis episc. Vdalricus 350 d
Bergense monast. in Pomerania, 382 e
Berith, urbs orientis, expectat auxilium contra Turcas, 322 e
Bernardus comes Carinthiae, obit in expeditione sacra, 261 b
Bernhardus eremita magno zelo praedicat Iulinensibus euangelium 518 d sed ob formam humilem despicitur, ibid. e. S. Othonem ad iter in Pomeraniam suscipiendum hortatur, 519 g
Bernutus princeps Rugiae fundat abbatiam Campensem, 585 d
Berno praecipuus Vandalorum apostolus, 525 g. conuertit Rugianos, 580 g
Berosi figmenta 583 b
Bertha filia Ludouici II. imp. 10 e
Bertha uxor Henrici IV. imp. 227 f
Bertholdus de Sternberg ep. Wurzb. 60 d
Bertholdus archiep. Salisb. schismatice subintroducitur Gerhardo 283 b
Bertislaus dux Pomer. baptizatur 517 f
Bertrada coniux Pipini R. Franc. 20 f
Berwinus praepositus Richersp. 241 e
Beuerinae pelles 330 b
Bialbuch, Vandalis sonat album deum, 675 b
Biblia in uersione Lutheri typis expressa 584 c
Bibliotheca Romae concremata 193 g
Bibra Laurent. episc. Herbip. 34 c
de *Biburg*, Aribo 284 b
Biburgensis abbas Eberh. fit archiep. Salisb. 259 g
S. *Billois* reliquiae 420 a
Biralophon praedium coenobii Murens. 400 g
Birchenrod, grangia 23 d
Birchi, praedium Murense 409 g. 427 f
Birmensdorf praedium censuale Murensis coenob. 438 b
Bisuntina comitia 286 c
Blankenburg nobiles uasalli episc. Cam. 560 e
S. *Blasii* martyrium 139 c cellae abbas Giselbertus 410 e reliquiae 419 f. 426 d
de *Bleien* Luitaldus 252 f
Blutenda filia Tolkberti, com. 9 g
Bobium monasterium 186 e
de *Bodelstorf* Hartm. 114 d
Bodemburgensis episc. Godescalcus 254 g
Bodenstein castrum 454 e
Boethius presbyter Cardin. tit. S. Clementis 251 g senator perimitur a Theodorico rege 174 b
Bogislaus Pomeraniae dux confirmat omnia priuilegia antecessorum 542 g et bona dioeceseos Camin. 541 c
Bogislaus dux Pom. 606 g
Bohemi orientem uastant 312 b. et multas ecclesias 256 b
Boii fuderunt Romanos 384 d
Boioaria reddita Henrico Leoni 270 a praefertur Saxoniae 284 b principes ducum uasalli 283 c dux aduocatus coenobii Richersp. 283 f
Bollikon praedium coenobii Murensis 409 g
Bollin uilla capituli Camin. 595 d
Bonifacius I. papa 136 c
Bonifacius II. papa 180 d
Bonifacius III. papa 187 d
Bonifacius IV. papa 187 e
Bonifacius V. 189 g
Bonifacius IIX. iubilaeum primum introducit 592 f
S. *Bonifacium* episc. Moguntin. Germanorum apostolus 199 c.d ungit Pipinum regem 200 d
Bonifacius tyrannus Vandalos immisit in Africam 165 a
de *Boniz* nobiles uasalli episc. Camin. 560 e
Bonstetten praedium censuale coenobii Murens. 438 d

Bono-

Bonosus tyrannus interfectus 146 a
Borkiorum familia 556 f
Borrentin uilla confirmatur eccl. Cam.
Boswyl uicus dioecef. Murenf. 428
Brachylogus, barbariei magifter 94 a
de *Braidt* Ludouicus, liberalis erga coenob. Schwarzac. 19 d
Braitloch, locus 26 b
Branberchensis parochiae decimae donantur coenobio Richersp. 254 b
Brandenburgici marchiones bella gerunt cum ducibus Pomeraniae 541 c 597 a
pactum fucceffionis ineunt 567 b
dotarunt Caminum 542 a
Bremensis archiepifcopi fuffraganei 503 d
Breuiarium Caminenfe reuifum et typis expreffum 621 g
S. *Brictii* uita, in MSCto 408 d. 423 b
reliquiae 419 e
Brifuensis ep. Antonius 350 d
Brittannia haerefi Pelagiana inficitur 169 c
Brixiensium epifcoporum biographus 499 d
Broedanum facellum 581 f
Browerus archiepifcoporum Treuirenfium biographus 581 f
Brunwardus epifc. Herbipol. 15 b
Brun uilla 52 b
de *Brunn* Ioann. epifc. Herbip. 30 g
de *Brundewa*, Eberhard. et Vdalricus 252 g
Brundunum oppidum 382 a
Brundusiensis dux, miles facer 324 b
Brunichildis uxor Sigeberti R. Francor. 154 a
Brunichildis auia Theodorici R. Franc. impietatis poenam luit 188 d
Bruno ep. Wirceb. confecrat oratorium S. Benedicti 16 c
Brunwyl, praedium coenobii Murenf. 409 a. 410 a
Bruschius Cafp. fcripfit uitas epifcoporum 499 b
S. *Brutii* reliquiae 426 c
Bruueningen coenobium, uide Pruueningen 58 c
Bublizium uilla dioecef. Camin. 555 e
Buccellinus dux Francor. 183 a
Butwyl praedium coenob. Murenf. 410 a
de *Bruchenaw*, Craffto, abbas Schwarzac. 28 e
cur dictus *Leidenkummer* 28 g
Buche traditur Otingenfi monafterio 390 g
Buchs praedium coenob. Murenf. 410 a
a *Buck* Nicolaus, epifc. Camin. 604 f
Bucouiensis abbatia fundata 585 g. reaedificata 586 a
de *Budden* nobiles uafalli epifc. Camin. 568 e
Bugenhagius Iohannes, rector primum Treptouienfis 625 c. maxime induftrius 634 b. ftudium biblicum tractat 637 e. finiftre ac praecipitanter iudicat de libro Lutheri 634 d. 638 c. fed mentem paulopoft mutat ibid. Wittebergam concedit, ubi Carloftadio fe opponit 625 e. a ducibus uero unanimiter in epifcopum electus, ad tollendos abufus in ecclefia 625 f. epifcopatum recufat 626 b. Luthero conftanter adhaeret 633 f. eius συνεργεῖς 640 g. fit paftor Witteberg. 635 b. Pomeraniae euangelifta audit 641 f
Bugislaus III. dux Pom. coadiutorem adiungit epifcopo Camin. 590 d
Bugislaus IV. coenobium pro uirginibus Veftalibus erigit 591 b. confirmat priuilegium Caminenfe 540 e
Bugislaus V. dux Pom. 600 b
Bugislaus IIX. et IX. excommunicatur ab epifc. Camin. 542 b
Bugislai XII. iudicium de concionibus euangelicis 642 b
Bugislaus XIII. biblia in uerfione Lutheri iubet imprimi 675 b
Bulgari uexant chriftianos 323 g
Bulgarorum fines uaftati 215 f
Burdinus epifc. Hifpanus fuperintruditur papa ab Henrico V. imp. 241 b
S. *Burkardus* floret 33 g
Burckardus epifc. Wirceb. mittitur ad pontificem 200 b
Burckardus abbas XI. Schwarzac. 19 e
eius corporis dignitas fenfus, mores, 105 b. c. uita et res geftae 106. fqq. c
offa eleuata 21 e
de *Burghusen* comes Richardus occiditur 237 b
Burgusium oppidum 382 a
Busaei Ioh. collectio fcriptorum, quo loco habenda 128 a
Bussentin uilla confirmatur ecclefiae Camin 505 d
Byberach pagus 541 d
Byzecker pagus accedit eccl. Caminenf. 544 d

C.

Cabulenus comes captus a Turcis 322 b
Cabilonense concilium 208 c
Caelesti haerefis damnatur 161 g
Caelestinus papa 23 g. 253 a
Caesaraugusta obfeffa 183 d
Caesarea, urbs orientis, dedit fe Turcis 322 d
Caesarii homiliae 424 a
Caesaris commentarii cur laudati a Cicerone 90 a
Caipha urbs orientis dedit fe Turcis 322 d
Caius caefar, amicus Agrippae 132 b
Caius papa 146 f

Calant uilla capituli Caminensis 598 d
Calculus Orisii 129 b
Caldarium census species 441 e
de *Caluerio*, Milo, captus a Turcis 322 b
Calices uenditi, et fundi coëmti pro pretio 445 a
Caligula caesar 132 c
Calixti papae reliquiae 421 b
Calliensis episc. Ioannes 320 a
Callisti papae bulla fundationis academiae Gryphiswaldensis 611 f
Callistus II. papa 563 f
de *Caluariae* luto reliquiae 425 e
Calumniae uirulentia 73 e
Calumniandi cacoethes 105 g
de *Cambe* Burchard, obit in palaestina 342 g
Camerinae ecclesiae episc. Petrus 350 a
Camin oppidum redemtum a Barnimo et Wartislao dd. Pomer. 555 f
Caminenses baptizati 519 e
Caminensis episcopatus male confunditur cum Caminecensi in Polonia 537 g. eius initia 538 b. fabulosa antiquitas 525 f non est a rege Poloniae fundatus 533 c fuit olim ἀκέφαλος et episcopatus domini papae 503 c 527 a. dotatus a Brandenburgensibus 542 a. nihil debet imperatori aut pontifici 547 c. eius exemtio liuido oculo aspicitur ab archiepiscopis uicinis 550 b. exemtionis generalis ratio commentitia 547 g. uerior 549 b. exemtio eius quinque argumentis demonstratur 527 e seqq. eiusdem situs 555 a. termini dioeceseos, et limites uariarunt 556 c. limites eius quondam fuere ampliores 610 a. an paruerit imperio 543 a. quo tempore quaestio haec primum mota 569 a. commoda illius ex exemtione 594 g. immunitas ab omni exactione 539 d. seruitia militaria 539 f. integer conseruatus etiam post reformationem 544 a
Caminensis episcopus comparet in comitiis prouincialibus 570 a. iurisdictionem colli et manus accipit 541 f. pallii gestandi potestate gaudet 562 f. eiusdem uasalli 541 f
Caminensium episcopp. series uariat penes autores 520 d. electio 565 e. ordinata a Casimiro duce Pomer. 560 e
Camini uocis etymon 537 g
Caminum euangelicum ante pacem religiosam, 503 a
Campa fl. 252
Campana magna Schwarzacensis 128 c
Campania igne et gladio uastatur, 196 b
Campensis abbatia fundata, 585 d
Campensium abbatum diuitiae, 595 e
Campulus, aduersarius Leonis III. papae, II. 207 b
Candelabrum magnum in coenobio Murensi 408 d
Canisii Henr. collectio scriptorum quo loco habenda, 128
Canonicatio coelitus impedita propter altare, 159 f
Canon auctus per Bonifacium, 199 a
Capella Caminensis fundata 546 e
Capitolium fulmine ictum, 139 g
Cappa uestis innocentiae, 525 b
Capraria insula 162 b
Carantenorum fines uastati, 215 f
Caracalla imp. 141 a
Cardinalitia dignitas raro obtigit Germanis, 499 d
Carianus Caesar, 146 b
Carinthiae comes Bernhardus, 261 b
dux Henricus 268 b
Carolomannus cum fratre Carolo M. diuidit regnum Francorum, 199 f. ungitur in regem 200. monachatum induit 199 f eius mansoleum, 387 c
Carolus M. eleuatur in regnum, 202 d
ungitur a Stephano papa 200 f
precibus Adriani papae Desiderio bellum infert, 202 e. ipsumque capit, 201 g
potestatem accipit eligendi pontificem, 203 c. in Franciam uictor redit, 203 d
honorifice excipitur ab Adriano papa, 204. Boioariae limites ponit, 205 d
imperator Rom. renunciatur, 206
punit aduersarios Leonis 207 a. imperator et βασιλεὺς appellatur a legatis Constantinop. 208 b. obit, 208 d
Carolus caluus rex Galliae, 213 e
imperator, 214 c
Carolus crassus imp. 214 f. eius donatio facta coenobio Oetingensi, 392
Caroli IV. nuptiae solennes, 600 b
Caroli V. dicterium, 117 d
cunae ubi ostendantur, 87 b
S. Carponii reliquiae 420 e
Carthaginensis synodi septima et octaua annotatio, 163 e. 164 f
Carthago capta a Vandalis, 196 a
solo aequatur a Saracenis, 194 g
Carthusia Sedinensis nunc residentia, 598 g
Carthusiae in Pomerania fundator, 590 a
Carthusianorum in Pomerania excessus 617 a
et discordia in electione prioris ibid. b
ordinatio, 621 d
Carus imperator, 146 b
Caseliz uilla capituli Camin. 595 d
Casimirus rex Polon. foedus init cum ep. Camin. 563 c
Casimirus dux Pomer. baptizatur, 517 f
dotat monasterium Colbas, 580 d
munificus in ecclesias, 587 g
transfert episcopatum Camin. 518 c
in Palaestinam proficiscitur, 584 f
Casparus de Schaumberg abbas XXXV. Schwarzac. 29 g
Cassinense monasterium, 200 a
Cassiadorus monachus claret, 181 b
Cassius cur propriis libris combustus 59 a
Castel pagus, 4 d
de *Castel* comes Rupertus cremat oppidum Suarzach. 23 b. 24 d. Adelbertus et Hermannus II. 19 e. Henrici liberalitas in

in coenob. Schwarzac. 25 b. Ludouicus 19 b
Castinellesdorf traditur coenobio Schwarzac. 12 e
Castitatis et honestatis discrimen, obseruatum in S. coena, 583 c
Castrum in ecclesiam conuertitur, 538 c
S. *Catharinae* martyrium. 148 b
Cazer urbs orientis dedit se Turcis, 322 d
S. *Ceciliae* uirginis martyrium 142
reliquiae, 419 d. uita msct. 423 e
S. *Celestini* reliquiae, 420 e
Celiomanici corpus S. Benedicti auferunt 195 f
Cell monasterium, 30 g
Celli martyrium 134 b
de *cera* Hierosol. accensa reliquiae, 420
Cesinatae ecclesiae episc. Ruodo 350 b
Cetensis episc. Sigihardus 350 d
Caldaha fl. 267 b
de *Chalheim* Conrad. 276 f
Chamo praedium coen. Mur. 410 a
de *Chausaren* Hademar, 252 g
Cherns uicus coen. Mur. 410 a. 440 f
de *Chiburg* Richenza, 396. 478 c
Childebertus rex Franc. 177 d. Hispaniam intrat, 182 c. moritur, 183 g
S. *Chiliani* canonici, 23 c
S. *Chilianus*, 9 e
Chimensis episc. Chuno, 254 g
praepositus Vdalricus, 273 f. 276 e
Chindehusen uilla censualis coen. Mur. 437 f
Chorea S. Viti, 508 g
Chosdroes rex Persarum crudelis in christianos 187 g. miraculose conuertitur, 188 a
Chozk castrum episc. Camin. 536 a
Chremesa fl. 252
Chremeta uilla, 269 e
Chremenichhoue curtis regia donatur coen. Oeting. 393 c
Chrengelbach ecclesiae baptismalis, dioec. Laureac. 378 c
Chrisma ab episcopo conficiendum. 153 e
Christan cancellarius imperatoris, 294 b
Christiana sacra in Pomerania iam uiguerunt sub impp. Saxonibus, 516 e
Christiani a fama et lue exemti, 150 f
Christiani nominis ultio 143 d
Christianus R. Dan. socius foederis Smalcaldici, 557 g. auocat Bugenhagium ad habendam concionem euangelicam, 625 e
S. *Christophori* reliquiae, 419 f. 421 c
uita msct. 423 c
Christophorus papa, 317 e
Christus iudicio Tiberii DEus, 131 d
Choriepiscopi num possint conficere chrisma, uel presbyteros ordinare, 356 f
Chrowac locus in Carinthia, 231 d
Chrowacensis decima firmatur ecclesiae Bamb. 277 c
de *Chusnach*, Eghardus, 413 e. 469 g
Chusnach praedium donatur coenob. Mur. 408 c. 410 a
de *Chutebach* Henr. et Dietmarus 255 a
Chytraei lapsus, 566 d
Cieltwiel uicus dioec. Mur. 428 a
de *Ciestele* com. Rupertus 21 g
S. *Ciphanillae* reliquiae, 421 a
Circipani, prisci Pomeraniae populi 511 c
Claromontanum concilium, 235 b
Claudius imp. expellit Iudaeos, 133 b
eius tyrannis, ibid. c. 145 a
Clemens I. papa 136
Clemens II. papa, 313
Clementis III. papae bulla, qua translationem episcopatus Pomer. confirmat. 537 d. denuo eximit episcopatum Caminens. a iurisdictione metropolitana, 550 e
S. *Clementis* reliquiae, 420 f. 421 d. 425 b
Cleopatrae interitus, 120 b
Cleri autor, 138 b
Clerici causas nonnisi in ecclesiis agere iubentur 155 d. impietas punitur, 583 e
Clericorum auaritia, 621 d. mos antiquus, 540 f. uita praua et impudica taxatur in synodo Stargardiensi, 618 a
Clerus compositus et psalmis eruditus 177 g
Clerus episc. Rom. 134 d
Cletus papa, 135 f
Clodius Albinus occisus, 140 d
Clodomirus rex Franc. 177 d
Clodouaeus rex Franc. 174 c. baptizatur, 176 b. eius successores 177 d
Clotarius R. Franc. 177 d. 182 c. 183 g 188 e. 192 a
Clypeus aureus decretus Claudio imp. 145 b
Coadiutor Camin. eligendus consensu ducum, 599 c
Coelestinus papa, 163 f. 343 e
Coeliocistus papa, 166 g
Colbacense monasterium fundatum, 579 c
confirmatum, 580 a
Colbacensis abbas Eberhardus, 539 g
Colberga oppidum dioeceseos Camin. 555 e
olim Colobrega, ibid. f
Colbergensis praepositus Hermann, 539 g
Colbergensium conuersio, 520 c
Collatio praepositurarum Camin. concessa Bugislao D. Pom. 619 a
Collectores scriptorum uetustorum, 128 c
Colonia Agrippina aedificata, 130 f
ab Hunnis obsessa, 168 e
Colonienses archiepiscopi, Arnoldus, 168 b
Guntharius, 211 g. Reinoldus, 205 b
Seuerinus 162 f
Coltermannshagen, uilla capituli Camin. 595 d
S. *Columbani* basilica dedicata, 17 f
S. *Columbanus*, 186 d
de *Columna*, ubi dominus flagellatus fuit, reliquiae 420 c
Comaclensis ep. Gregorius, 350 b
Comam alere clero interdicitur, 139 d
Comeatus, notarius Lotharii II. imp. 1.. b
Comitia Bambergensia 295 f. Bauariae, 282 f. 292 e. Bisuntina, 286 c. Herbipolensia, 288 b. Moguntina, anno 1181 323. Ratisbonensia, 307 d. anno 1180 319

319 c. et ann. 1193. 343 f.
Salisburgensia 306 g
Commodus imp. 193 b.e
Concilia a Carolo M. habita 208 c
Concilium Basileense 31 a. Constantinopolitanum 181 d. Nicenum 153 e
Concilium supra papam 666 c
Concordia urbs solo aequata ab Attilo 168
S. *Concordiae* martyrium 143 d
Concordiensis episc. Gerwingus 268 c
Confessor primus auricularis 142 c
Coniugium theologorum abs ratione taxatur a Gretsero 498 d
Conon papa 194 a
Conradus I. imp. 12 d. eius diploma 12 g sigillum 13 e
Conradus II. 217 e. 223 d. 249 e. mouet in Poloniam et Vngariam 234 g. eius priuilegium Richersp. coenobio datum 253 b
Conradus dux Bohemiae 230 g
Conradus episc. Wirceb. et imperialis aulae cancellarius 22 f
Conradus abbas Schwarzac. XXX. 26 d
Conradus de Meyenfeldt abbas Schwarzac. XXXIII. 28 g
Conradus monachus Schirensis 127 d
Consistoria introducta in Pomerania 561 c eorum iurisdictio ibid. non derogant iurisdictioni episcopali 562 e
Consistorial instruction 561 e
Constans imp. 147 d. 154 f. Italiam a Longobardorum manu eripere satagit 192 f in balneo extinguitur 192 e. monotheleta
Constans tyrannus 164 a
Constantiae commendatio 111 e
Constantiense concilium 30 b
Constantienses episcopi Hermann. II. 208 c. Henricus 487 e. Warmannus consentit in institutionem coenobii Murensis 405 f
Constantii imp. mores 154 g. fata 154 f. res gestae 155 a
Constantinus imp. fit christianus 148 c. eius res gestae 154 b. uisio 194 b. seueritas in suos 154 c. lex in synodo Nicena data 96 f. obitus 154 e
Constantinopolitana synodus 160 e
Constantinus II. imp. 192 193 a
Constantinus imp. orient. mittit Pipino organum 201 e
Constantius imp. 154 b. regni parte priuatur a fratraele secundo baptizatus ab Eusebio 156 b
S. *Constantis* reliquiae 426 c
Constitutiones rusticorum 419 b
Corbacensis abbas Wigbaldus 268
Corbeienses monachi Rugianos ad christianismum perducunt 506 b. 521 c
S. *Corbinianus* episc. Frising. claret 198 g
S. *Cornelii* papae altare in Schwarzach. 18 b
S. *Cornelii* reliquiae 419 f
Cornelissonius biographus episcoporum Vltraiectin. 499
S. *Coronae* martyrium 193 c
Corpora sanctorum inuenta 163 c
Coslinense monasterium fundatum 590 a
Coslinensis contractus inter duces Pom. et episc. Camin. 568 f. eius capita 627 a frustra ab ordinibus impugnatur, 617 d
Coslinensium seditio contra Bugislaum ducem, 616 c. priuilegia confirmantur, 631 b
Coslinum elegans oppidum in Pomerania, 556 a
S. *Cosmae* reliquiae, 16 d. 419 f. 420 g. 426 c
Cosstnitz uilla capituli Camin. 598 d
Cracouiorum familia in Pomerania nobilis, 499 c
Crafto de Biberem, abbas XXXV. Schwarzac. 29 a
Crafto de Buchenow, abbas XXXIV. Schwarzac. 28
Credo in unum Deum ad missam cantari instituitur, 157 f. efficax remedium habetur pro diabolo, 190
Credulitas inuidiae ancilla, 71 e
Crema obsessa et capta, 272
Cremesa uicus, 250 c
Cremonensis episc. Luitzo 350 c
Cresconius Eensis episc. in exilium pulsus 166 e
de *Crinibus* S. genetricis Dei reliquiae, 421 d
S. *Crisantii* reliquiae, 16 d
Crispus a patre Constantino M. interfectus 154 c
Critosirus ultimus rex Noricorum, 183 c
Crameri historia eccles. Pommeran. commendatur, 498
Cranz mediator inter ducem Pomer. et march. Brandenb. 598 a. adulatur pontifici, 596 e
Crosslauenhagen, uilla capituli Camin. 595 d
de *Cruce* domini reliquiae, 420 d. 415 b 419 a. f
Cruces a Vandalis truncantur, 511 g
Crucigeri fratres occupant Antiochiam, 315 g. et Hierolosolymam, 336 e
Crucigerorum fortitudo, 336 g. patronus, 335 d. fata duriora, 339 seq. ordo 582 d
S. *Crucis* uirtute uincit Chosdroas, 185 f
Cruminense monasterium, 591 c
Cruno papa Teutonicus, 220 g
Crux christianorum amoris diuini argumentum, 54 g
aurea B. Petro offertur, 181 c
Christi inuenta. 151 a. capta, 322 b
Cuiauiae episc. cur se uocet episcopum Pomeraniae, 557 a
Culbertus ep. Lintisfarnensis, 196 a
Cumbertus R. Longob. 195 e
Cunae Caroli V. ubi ostendantur, 87 b
Cundibatus R. Burgundiae expellitur, 174 d
Cuno dux Bauar. opponit se electioni Conradi II. imp. 57 b

Cunradus I. epiſc. Pomeraniae, Colbazenſis et Oliuenſis monaſterii fundator, 528 c
Cunradus II. epiſc. Camin. V. 585 a
conſecrat monaſterium uirginum Veſtalium 585 b. coadiutorem ſibi adſciſcit, 586 b
Cunradus III. epiſc. Camin. VI. 586. antea coadiutor, ibid. primus illuſtris, 586 f
de S. *Curadi* epiſc. Dalmatica reliquiae, 420 e
Curienſis epiſc. Wido, 475 b
Curienſium epiſcop. biographus, 499 b
Curioſitates inutiles, 103 e
S. *Cyriaci* reliquiae, 419 f. 420 e
uita mſc. 423 d
S. *Cyrilli* epiſc. reliquiae, 411 d
Cyrillus epiſc. Alexandrinus 165 e
Cyprianus epiſc. Carthaginenſis, 143 f
Cyrus epiſc. Alexandrin. 190 e. 191 d

D.

Dacia uaſtata ab Attila, 167 f
Dagobertus Arnulfo epiſcopo informatore utitur, 190 b. fit rex Francorum, 192 a. uulneratur a Saxonibus, 190 f
Dalmaticarum uſus in eccleſia, 153 e
Dalmatius caeſar lectus a Conſtantino M. 154 d
Damaſcus obſidetur, 261 c
Damaſus papa, 157 f
Daphiles cur cruci affixus, 89 a
S. *Dariae* reliquiae, 16 e
Darſow uilla confirmatur eccl. Camin. 541 e
Decius imp. 143 b
Delatio inuidiae ancilla, 73 e. magnum uitium, 106 b
Derſauienſe monaſt. fundatur, 590 b
S. *Deſiderii* martyrium. 146 e
Deſiderius bello petitur a Carolo M. 202 e
capitur, ibid. g
Diacones pro diaconi, 143 b
Diaconi laeuam palliis tegere iuſſi in miniſterio altaris, 162 g
Diadumenus filius Macrini imp. 141 c
Decimae idolis dicatae in Pomerania 510 c
Dietberga praedia ſua donat monaſterio Richerſp. 251 c
Dietpoldus epiſc. Patau. crucem ſecutus literas ex Graecia mittit, 323 e
eius pius zelus, 342 d
de *Dietrammingen* Durich. 249 d
Digna, uirgo caſta, 168 c
de *Dillen* Hante et Theodoricus, 597 e
Diluuium Italicum, 185 c
Dimbacenſes fratres ius caedendi ligna accipiunt, 20 f
Dimbacenſis eccleſia aedificatur, 15 g
Dimbach incendio deletur, 32 f. aduocatia ibidem conceſſa epiſcopo Bamb. 22 b
Dingolumga, curtis regia, donatur monaſt. Oeting. 393 c
Dinneri Conradi opuſcula. 43 c. 126 b
Diocletianus imp. 146 c, imperio ſe abdicat, 147 c
S. *Dionyſius* patronus coenobii Banzenſis 58 c. corpus eius rapitur 196 d. ſuper illud iuramentum fit 201 f
Dionyſius areopagita claret 137 d
Dionyſius epiſc. Alexandr. 143 d
circulos paſchales deſcripſit 180 d
Dionyſius epiſc. Corinth. 139 g
Dionyſius epiſc. Mediolan. exul 151 e
Diotmarus archicapellanus Arnulfi imp. 394 f
Diplomata Belgica Miraei 385 f
Diſciplina monaſtica quid? 98 e
Doli exceptio minus eccleſiaſtice inſerta contractui 540 g
Domnus papa 220 e
Dominica oratio efficax remedium contra diabolum 290. num adhibenda in benedictione ciborum 356 b
Domitianus imp. 135 c
Donatus epiſc. Oſtienſis 512 f
Donatus papa 193 b
Dos pro uictalitio 404 b
Dreuiz uilla confirmatur eccl. Camin 541 e
Dullſtad: incendio deletur 32 f
Duringus presbyter Richerſp. 291 g
Durrenbach riuulus 392 b
Duzbelliorum haereſis 609 f
Dyetricus I. abbas XVI. Schwarzac. 21 e
Dyetricus II. abbas XXII. Schwarzac. 22 c
Dyetricus ep. Herbipol. 23 c
Dymin caſtrum epiſc. Camin. 536 a
Dyttenheim 4 d

E.

Ebbo canonicus liberalis erga coenob. Schwarzac. 19 d
Eberhardi II. epiſc. Bamb. priuilegia eccleſiae Richerſp. conceſſa 262 a
266 e
Eberhardus epiſc. Saliſb. 259 g
Eberhardus II. abbas mont. monach. 909 d
Eberſteini comites uaſalli epiſc. Camin. 580 e
intrant primum Pomeraniam 589 c
banni imperialis executores 709 a
de *Eberſtein* Albertus contractum init cum epiſc. Camin. 610 d
Hermannus 564 a. 564 a
Ludouicus epiſc. Camin. 614 a
Wolfgang. coadiutor Camin. electus ſine conſenſu ducis praeteritur 623 f
Eboracum oppidum 140 g
Eboracenſis coenobii controuerſia cum Schwarzacenſi compoſita 23 d
epiſcopus fit metropolitanus 187 a
Eccleſia Philippi Iacobi dedicata 183 a
Eccleſiae armatura 61 g
deſtructae ſub Diocletiano 147 b
naeui taxati 610 e
pax 151 b
uiolatae 246 b
Eclipſes ſolares inſolitae 192 a. 244 d. 344 b
Edelredus rex Cantuariorum 191 a
Ediſſa a principe Meſopotamiae inuiſa 256 g

Edissa urbs 141 b
S. *Efemiae* reliquiae 421
S. *Egesippus* episc. Corinth. 139 g
Eggebertus abbas X. Schwarzac. 17 b
monasterii reformator ibid. eius ossa eleuata 21 e
Eggehardus abbas Vraugiensis 24 g
S. *Egidius* claret 204 b
de *Egisheim* Gerhard. 401
de *Egloffstein* Ioh. episc. Herbip. 29 c
Eichfeld uilla, aduocatia ibidem concessa episc. Bamb. 23 b
Eigilbertus episc. Patauiensis 225 e
ab *Eickstedt* Frider. episc. fundat uicariam Camin. 546 a
Ekhardus abbas XL. Schwarzac 32 c
Eldenouiensis abbas conditor Gryphiswaldiae 586 b
Electio canonica capituli 539 b
episcoporum clericis uindicatur 212 b
episcoporum Caminens. cur consensu ducis facienda 567 f
pontificum ordinatur 219 c. 220 e. 223 e 225 f. 228 b
Eleutherius papa 140 b
Elingaudus legatus Irenae imperatricis ad Carolum M. 207 d
S. *Emeritianae* reliquiae 425 b
Emingus dux Francorum 118 b
Engadini populi 582 c. 583 a
Engelbertus cancellarius Henrici, S. imp. 15 f
Engelbero notarius Arnulphi imp. 394 f
de *Engilhalmingen* Chuno, 255 a
Engilinheimensis synodus 204 g
Enodius episc. Ticinensis, 177 g
Ephesinae synodus prima, 165 d
B. *Ephremi* liber 407 e
Epicteti lucerna pluris uendita, 87 a
S. *Epiphanius* claret, 175 g
Epirus, 135 c
Episcopale ius a principibus Pomer. uindicatum, 559 a. superintendentibus administratus, 560 d
Episcopatuum Germaniae scriptores, 409
S. *Episcopi* reliquiae, 420 d
Episcopi requisita et officia 565 f
Episcoporum degeneratio, 587 e
officium, 610 d
Episcopus uxoratus, 614 b
Epitaphium optimum, 116 a
Erasmus Manteufel episc. Camin. 623 b
primum coadiutor, c
Erchenboldus nuncius apostol. in itinere obit, 312
Eremitae, 158 b
Erfemarius episc. Anconitanus, 350 a
Erici, Sueciae, Dan. et Norweg. regis pactio cum episc. Camin. 598 c
Ericus rex Sueciae compatronus episcopatus Camin. 609 e
de *Erkstede* nobiles uendunt aliquot mansos episcopo Camin. 544 d
Erlingus episc. Herbip. 20 e
eius ossa eleuata 21 e
Ermenfridus rex Thuring. 179 d
Ernestus marchio Saxoniae, 228 g
Erpoldt collatio scriptorum quo loco habenda, 128
Eruditionis encomium, 611 f
Esinatae eccl. episc. Eberh. 350 a
Essenses conuersi, 585 e
Euangelica sacra non causa turbarum et calamitatum, 500 b
S. *Euagristi* reliquiae, 426 c
Euaristus septem diaconorum autor, 136 c
S. *Eucharii* reliquiae, 426 a
Eudoxius, Arrianus rebaptizat Valentem imp. 157 e
Eugeniae uirginis martyrium 143 f
Eugenius episc. Carthagin. 173 b
Eugenius I. papa, dat Yrolfo pallium, 191 f
Eugenius II. papa, 209 d
Eugenius III. papa, 256 a
Eugenius tyrannus 161 d
Eusebius secundo baptizat Constantium imp. 156 b
Ἐυϛοχίας commendatio. 112 d
Eustachii martyrium. 137 d
reliquiae, 476 g. uita msc. 423 e
Eustatius episc. Sufferanus in exilium pulsus 166 e
S. *Euharii* uita, msc. 423 c
Eutyches refutatus a Gelasio papa, 176 c
Eutychiana haeresis damnata, 767 a
Eutychianus papa. 145 e
Eutychis martyrium, 146 e
Eutychius episc. Hisp. 184 d
Ewaler urbs orientis dedit se Turcis, 321 c
Euxouium monast. 186 c
Excommunicationis forma horrenda, 608 d
Excommunicatio illegitima. 606 g
Exercitus sacri ingens multitudo, 200 d
interitus, ibid. e
Expeditionis sacrae occasio, 259 g
Expeditio sacra sub Frider. barb. 323 c
Extraneus eligitur ob conuentualium Schwarzac. discordiam, 34 b

F.

FAbiani (sancti) reliquiae, 425 b
Fabianus papa, 415 b
Fabri Nicol. collectio scriptorum quo loco habenda, 128
Fallibach uicus 440 f
Fames, 130 f., 133 a. c. 150 c. 118 a. 256 b
Fana Sedinensia, 510 f
Fanensis ep. Richehard. 350 d
Fauentinae eccl. episc. Gerhard. 350 b
Fauianensis ecclesiae episc. Rathfredus 364 f
Faustus exconsul, 176 f
Feldkirchen conceditur ecclesiae Frising. 58 b
Feliciana haeresis, 205 g
S. *Felicis* reliquiae et uita msc. 407 d 420 b. 423 b
S. *Felicissimi* martyrium, 143 b
reliquiae, 420 b

S. *Felicitatis* domus deuastata, 37 c
ecclesia concrematur, 24 e
martyrium, 39 b. reliquiae 16 e 411 d. 425 b
S. *Felicitas* patrona coenobii Schwarzbac. 3 b
Felix Abirritanus 173 c
Felix papa 145 e. 174 e. capite truncatur ab imp. Constantio, 156 b
Feltrensis episc. Teutpertus, 350 c
Fercula Pomeranorum, 619 d
Ferdinandi I. moderatio circa religionem, 507 e
Fertilitas, 282 e
Festi diaconi martyrium, 146 e
Festus procurator Iudaeae, 133 g
Fesulanae ecclesiae episc. Zenobius, 356 c
Feuda rustica oblata, 431 c
Fesulani montes 161 d
Feurbach traditur coenobio Schwarzac. 12 e
Ficoclensis episc. Stephanus, 350 b
Fides catholica qualis fuerit tempore Othonis 524 c
de *Fierrito* Richenza, 399
Filia spiritualis num duci queat in uxorem, 356 c
Fincken-Augen-Pfennige, 586 c
Flaminis Suanteuitici dignitas, 507 b
Flandrensis comes auxilio uenit crucigeris 143 c
Flauianus episc. Constantinop. 167 c
Flemmingii Christ. controuersia cum Ioanne Abteshagen decisa, 614 b
Florentinus episc. Sichelmus, 349 g
Florianus imp. 145 f
S. *Floriani* praepositus Henr. 269 g
Florus procurator Iudaeae, 134 a
Focas u. Phocas, 187 e
Folkberdus comes, 9 g
Folge onus uetustum, 558
Folradus capellanus Pipini mittitur ad pontificem, 200 b
Formbacenses monachi molestant Richersbergenses contrariis priuilegiis, 255 c
Formosus papa, 218 a
de *Fragmentis*, quae supererant 5000. hominibus, reliquiae 421 a
de *Framelinesberg*, 270 d
Franciae regis infelicitas, 340 c
rex auxilio uenit crucigeris, 343 c
Franciscanorum monast. Sedini, 588 f
S. *Francisci* dicterium, 72 a
Franciscus dux Pomer. 585 e
Franciscus I. episc. Camin. homagium suscipit, 631 g. et Coslini sedem figit, 632 a
eius itinera et matrimonium 632 b
Franckenthalensis coenobii mscta, 490 d
Francofurtana synodus, 205 f
Francofurtum palatium regium 10 c
Franzburg unde dictum, 585 e
Fratrum nomine qui ueniant, 460 g
Frehert collectio scriptorum quo loco habenda, 128
Fiez Georg. prior Schwarzac. 34 b
de *Frichendorff*. Eberh. 270 d. 284 b
Fridericus I. barb. coronatur papa, 265 d
Conradum Salisburg. ecclesiae commendat 31. expeditioni sacrae se accingit, 323 a. 317. seq. in suspicionem uenit, quod inhiet regno orientali, 325 a
alter Iudas Macchabaeus, 337 a
aegre fert, quod Graeci imperatoris nomen et titulum ipsi denegant, 326 e. f
et sanctitatem imperatoris orient ridet, 326 b. subita morte decedit, 341 f. et Antiochiae humatur, 342
Frisacensis archipresbyter, Hademar. 278 d
Frisingensis episc. S. Corbilianus, 198 g
Lantbertus 354 e. Waldo 373 b
Frisingensium episcopp. biographus, 198 g
Frisonum princeps Ratbodus, siue Radboldus stolide respuit baptismum, 515 d
Frizow donatur eccl. Camin. 541 c
de *Froburg* comes Albero 475 c
Fruges super altari benedicuntur, 145 f
Fuchs Henr. aduocatus in Schwarzach. 24 e
Fuglistal praedium censuale monast. Murens. 438 b
Fuldense collegium. 31 d
Fuldensis abbas, Marquardus, 268 c
Fuliginae eccles. episc. Benedictus, 350 b
Furstenfeldensis episc. Volcmarus, 127

G.

G*Alba* caesar, 134 d
Galerius Maximinianus, imp. 147 d
Gallia Placidia, uxor Constantii imp. 164 d. 409 d
S. *Galli* basilica dedicata, 17 f. reliquiae, 419 d. 420 d. 426 c
uita msc. 407 d. 423 b
Gallienus imperator, 143 g. occisus 144 e
Gallicinius patriarcha oculis priuatur, 196 g
Gallus Hostilianus, 143 d
S. *Gallus*, 186 e
Gamalielis corpus inuentum, 163 c
S. *Gangolfi* uita msc. 423 c
Garcensis episc. Hugo, 254 g
Garcensium conuersio, 520 a
Garsow uilla capituli Camin. 545 e
S. *Gaudentiae* reliquiae, 425 b
Gaza urbs orientis, 321 c
Gebehardus ep. Wirceb. 21 f
Gebhardus archiep. Salisburg 232 f. coenobium Admontense fundat, ib. sed ab imperatore sede pellitur, 233 a
Geisericus R. Vandalorum inuadit Carthaginem, 165 g. et saeuit in Christianos, 166 a. nouum terrorem incutit Romanis, 170 a
Geizo rex Vngariae, 228 f
Gdanzk ciuitas munitur, 556 a
Gelasius I. papa, 176 b
Gelasius II. papa ab Henrico V. in exilium pellitur 241 a. inde redux Henricum V. excommunicat, 241 d

Geltwyl accedit coenobio Murensi, 407 g 410 a
S. *Genesii* reliquiae, 426 c
Gentilium caecitas, 513 f
Geographiae utilitas, 102 b
S. *Georgii* reliquiae, 410 c. d. 425 b. libri in Iobum, 184 d
S. *Georgio* urbs orientis dedit se Turcis, 312 b
Georgius abbas XLIV. Schwarzac. 34 f orationem habet ad subditos seditiosos 35 b. fuga salutem petit, 36 f. ad monasterium desolatum reuertitur, 37 e
Georgius martyr patronus militum crucigerorum, 335 d
Gerardus presb. card. et bibliothecarius S. R. eccl. 251 g
Gerbaldus dux Bau. 186 a
Gerbohus praepositus Richersp. 244 c. eius acta iuuentutis et officia ibid. d. g. studia erga ecclesiam 297 e. pietatis zelus et temperantia 298. professionis regula 298 f. fit coadiutor Reitenbachensis 299 b. imperatoris odium incurrit 299 b. fit praepositus Richersp. ibid. f scripturae S. amator egregius 300 e. doctor eximius ibid. f. coenobium auget 301 a. disciplinam redintegrat ibid. c aedificia restaurat 362 b. monasterium S. Augustini fundat 302 f. pontificum fauore fruitur 303 b. fidem catholicam puram seruat 304 a. eius scripta ibid. f et placida mors 305
Gerlachshausen traditur coenobio Schwarzac. 12 d. 26 c. aduocatia gratis liberatur pignoris nexu 24 f. conuentualium Schwarzacensium habitaculum 37 f. incendio deletur 32 g
de *Gerlachshausen* comitis Henrici donationes coenobio Schwarzac. factae 20 d
Gerlochus praepositus Richersp. plantat uineam Beneuententruthensen 344 f resignat praepositturam Richersp. 347 a
Germanicae linguae harmonia cum Romana 142 e
Germanicus, Germanorum uictor 131 b
Germani raro peruenere ad dignitatem cardinalitiam 499 d
Super S. *Germani* corpus iuratur 201 f
Germanus episc. Antisiodorensis 169 c
Germis oppidum, donatur ep. Camin. 542 a
de *Gerolshouen*, Michael abbas Schwarzac. 33 a
Gersowe praedium coenob. Mur. 410 a
S. Gertrudis sacellum 884 b
Gerwigus ep. Concordiensis 268 c
Gewoldus editor chronici Reichersp. 127
Geyer abbas XXXVII. Schwarzac. 30 b
de *Gibelin*, Hugo 322 c
Gildo Africae praefectus 162 b
Gilimer Galliarum rector 171 c
Girbensis episc. Vrbanus in exilium pulsus 166 e
Gisela, uxor Henrici IV. imp. 227 f
de *Glasenap*. nobiles, uasalli ep. Camin. 560 e
de *Gleichen* comes Hermann. ep. Camin. 587 e. 589 c
de *Gleisenberg* Nicol. abbas Schwarzac. 30 d propter ἀσωτίαν deponitur ib. e f
Gloria in excelsis Deo, antea nonnisi in uigilia natalitia cantari solitum, die dominico cantari mandatur 176
Glosinensis episc. Luido 350 c
Glycerius imp. 171 e. potestate exuitur et in clericatu uitam finit ibid. g
S. *Goar* 186 f. eius uita msc. 423 b
Godeboldus comes S. Ottonis 469 c
Godefridus Bullionensis, primus rex Hierosolymitanus 236 g
Godescalcus Slauorum princeps martyrio coronatur a Vandalis a fide deficientibus 511 e
Goldasti collectio scriptorum quo loco habenda 128
Gontharius archiep. Colon. 211 g
Gordianus imp. 141 c
S. *Gorgonius* 17 c
Goteschalcus praepositus Salisb. 244 d
Gothi stragem passi 145 b. deleti a Constantino M. 154 c. sedibus pulsi ab Hunnis 159 g. fusi a Theodosio imp. 160 a
Gotswinus abbas XIX. Schwarzac. 21 g
Grabow uilla confirmatur eccl. Camin. 541 c. 595 d
Grodualium origo 163 f
Graecae linguae imperitia 94 c. utilitas 101 g
Graeci haereticos uocant occidentales 362 d
de *Granatensi* (Rudolfo) iudicium 99 f
Granstow uilla eccl. Camin. 541 c
Gratianapolis in Gallia 17 c
Gratianus imp. orient. 158 d. laudatur 160 c
S. *Gregorii* dialogus 407 c. 423 c. homeliae super Ezechielem 423 f. uita msc. ibid. reliquiae 429 e. 425 b
S. *Gregorii* minoris uita 423 a
Gregorius episc. Ponti 144 c. 145 c
Gregorius I. papa 185 d. synodum congregat f
Gregorius II. papa 198
Gregorius III. papa 199 c. 320 c
Gregorius IV. papa 209 e. f
Gregorius V. papa Teutonicus 220 f
Gregorius VI. papa 224 f
Gregorius VII. papa 228 b
Gregorius IIX. papa scripsit uitam S. Benedicti 187 b
Gretseri Iac. praefatio ad chron. Richersp. 128
Grimaldus dux Beneuentanorum 208 b
Grimmenses baptizati 528 b
Grimoaldus R. Longob. 192 b
Grimoaldus archicapellanus Ludouici II. imp. 11 d
Griphonis gesta in Bauaria 200 a

Gristow uilla confirmatur eccl. Camin. 5 e
Griuinberg mons 227 f
Grobe monasterium fundatur 534 a. consecratur 576 e. eius damna perpessa 577 e. translatio 577 f
Gronenbeck castrum permutatur 597 e
Groswyn castrum episc. Camin. 536 a
de *Grumbach* Ioann. episc. Herbip. 32 d
de *Grünenbodengarden* Ehadolt 263 e
Grypheberga 579 a
Gryphiswaldiae initia 586. etymon c
Gryphiswaldensis academia erecta 610 g eius iura, priuilegia et inauguratio 611 b
Gryphones, antiquissimum nomen ducum Pomer. 586 d
Guillimannus scripsit Habsburgiaca 456 d
Guintheric, rex Vandalorum 180 g
Guiscardus liberator Thiemonis papae 235 a
Gulzo castrum emtum ab episc. Camin. 544 c
Gulzcouiae comes Conradus episc. Cam. 586 f
Gumbertus abbas XVII. Schwarzac. 21 c
Gummiberg 205
Gundibadus rex Burgundiorum 175 g
Guntrannus comes de Altenburg 456 a
de *Gurca* praepositus, Babo 249 c
Gurcensis episc. Romanus 249 b. 254 g 273 f. 278 a
Gustrou insula 541 a
Guzgau ciuitas Pomer. 689 b
Guzkouienses baptizati 520 e

H.

H*Abesburg* castrum 457 c
Habet Deum episc. Teudalensis 166 e
de *Habsburg* Arnoldus dapifer 440 e. 483 c
Otto cognomento doctus 471 b
Rudolfus I. eiusque filii 481 g
Werenharius I. conditor coenobii Murensis 413
Werenharius II. 476 e
Habsburgicorum comitum genealogia 454
Habsburgum conditum 460 f
Habulensis episc. de Stiria 257 b
Hadaburs soror Caroli M. mater Megingudi 4 d
Hadebertus subdiaconus 11 d
de *Hagenowe* Harthwici liberalitas in coenobium Richersp. 261 f
Haistulphus R. Longobard. uincitur a Pipino 201 b. promissa ipsi facta falsurus punitur a Deo 201 d
de *Haiterenpoumgarten*, Chadelhoch 270 d
Halberstadensium episcopp. biographus 499 c
Hallensis praepositus 254 g
Halcyonia sacra 151
Hamburgenses episcopi Adeldegus 30 a Ansegarius et Rempertus 511 d
Hamburgensis ecclesia a Vandalis excisa 511 g
de *Hanenchouen* Goteschalc. 270 d
Harouit siue Mars, idolum Wolgastensium 512 b
Harthnit de Salzburg 251 g
Hasse uilla dioeceseos Murens. 417 f
Hastilegium equi albi 520 e
Harthberg mons in Bauaria 254 c
Hartwigus abbas III. monast. Banz. 11 a
Hattingin uicus 439 f
Hatto archiep. Mogunt. nunciat pontifici mortem Arnulfi imp. et noui imperatoris confirmationem sollicitat 363
Hatto episc. de Basila, legatur ad Carol. M. 207 g
de *Haue*, Tessen 564 a
Hebrus, rex Norici 383 a
Hedwinus R. Angl. conuertitur 190 d
de *Heidebracke* nobiliun donationes erga episc. Camin. 544 c
nobiles, uasalli episc. Camin. 560 e
Heingilinheim insula circa Rhenum 210 b
Heldebradus rex Gothorum 181 f
Helena Adiabenorum regina 133 a
S. *Helena* reliquit ad sepulchrum domini signi salutaris partem 188 b
Helia urbs 137 d
Helianus tyrannus superatus 146 d
Heliogabali templum 144 e
Helius eremita 158 c
Helius Pertinax imp. 140 c
Helfendorf, curtis regia, donatur coenobio Oetting 393 c
D. *Hemerii* templum 387 g
Henrici abbatis Banz. relatio, de fundatione huius coenobii 51 a
Heinricus I. auceps imp. Vngaros fundat prope Merseburgum 217 f
Heinricus II. imp. 221 e. Apuliam recuperat ibid. Beneuentanum monasterium condit ib. f. Bohemiam, Poloniam et Hungariam S. R. imperio unit ib. Burgundios uincit ib. g. Bambergensem episcopatum erigit 222 b. confirmat abbatiam Schwarzac. 14 f. et plures alios, 212 c. de eius euectione ad solium imperatoris uaticinium 222 f. eiusdem constitutio cum pontifice 223 e
Heinricus III. coronatur in regem Rom. 224 g fit imperator 225 b
Heinricus IV. imp. 225 d. eius matrimonia 227. lites cum papa 228 g. Simoniae arguitur 229 g. et excommunicatur 230 a. nouum papam constituit 210 c. mittit legatos ad Paschalem II. papam 816 a. multis miseriis perpessis tandem excommunicatus adhuc decedit 238 a
Heinricus V. imp. 237 b. a patre deficit 225 f. eum de throno deiicit 217 e. eique insignia imperii aufert ibid. f. a Saxo-

Saxonibus superatur 240 g. eius mores 238 a
Heinricus VI. imp. ungitur 295 g. 343 g
Heinricus dux Bau. obsidet Ratisbonam 265 b
eius lis cum hoc episcopo composita 279 b
Heinricus Leo ducatibus exuitur 319 c. reconciliatur imperatori 119 g. iram imperatoris denuo incurrit 344 f. κυνέφορος 549 e
Heinricus abbas Schwarzac. XXV. 26 d
Heraclitanus Africae consul, imperium affectat 164 c
Heraclius imp. uincit Chosdroem 188 f
Heraclonas imperator 190 e
Herarius rex Gothorum 181 f
Herbipolensis pons destruitur 27 e. uide Wurzburg.
de Herbipoli Conradus 28 c
Hercinia sylua, sedes Boiorum 384 d
Hereberti R. Longob. fata 197 e. donatio erga sedem apostolicam 169 d
Herebertus archiep. Colon. se opponit electioni Conradi II. 10 a. 52. mox tamen eum facti poenitet ib. c
Herecbertus R. Franc. 138 g
Heribertus abbas VII. Schwarzac. 15 g
Hermanni episc. Bamb. donationes coenobio Schwarzac. factae 18 g
Hermannus episc. Augustanus 114 f
Hermannus II. abbas mont. monach. 910 a
Hermannus praepositus Salisburg 243 d 249 c
Hermannus episc. VII. Camin. 587 e. 589 d
rebellis duci ad officium redire cogitur ibid. e. f
Hermannus marchio Voburg. perit in torneamento 52 a. apparet sacerdoti post mortem, eumque petit, ut sui mentionem faciat in missa 61 b
Hermenswyl praedium coenob. Murens. 409 g. 428 a
B. Hermes cum familia baptizatus, 137 a
Hermetis liber pastoris, 138 d
Hermingildus, R. Hisp. 184 f
Hermiflus dux Sueuorum, 224 a
Herodes infanticida, 130 c
Herodes Iun. 131 a. in exilium pellitur, 132 obit. ibid. e
Herodiadis mors, 132 c
Heroldus archiep. Salisb. culpa sua luminibus priuatus exauctoratur, 347 g
Herta siue Herthum, idolum Pomeranorum, 504 g. eius etymon, 505 c
Heruli Italiam inuadunt, 172 a. et imperio occidentali finem faciunt, ibid. e
de Herznach Iudenta liberalis in monast. Murense, 421 b
Herwangen praedium censuale coenob. Murens. 438 d
Hezelheim 4 d. 12 e
Hiddensis abbatia fundata, 592 b
Hiems horrida, 139 e
Hidaspis fl. 139 a
Hierarchiae origo, 507 d
Hieronymi expositio super psalterium, msc. 423 g. iudicium de nobilitate, 31 g. obitus, 163 d
Hieronymus Pragensis damnatur ad ignem 607
Hieronymus presbyter fulget, 160 b
Hierosolyma expugnata, 134 c.g. christianis denuo erepta, 322 g. 329 d
Hierosolymitanorum fratrum relationes de clade a Turcis perpessa, 320. 321
Hilara fl. forte Isara, 218 f
S. Hilarii reliquiae, 421 c
S. Hilarionis uita msc. 421 c
Hilarius papa, 170 g
Hilbelmon urbs orientis dedit se Turcis, 322 d
Hildericus rex Franc. in monast. truditur 200 d
Hildericus R. Vandal. fauet orthodoxis 178 a
Hildesheimensium episcopp. biographus, 499 c
Hildrudis Bauariae ducissa capitur, 200 a
Hilpricus R. Franc. 183 g. interficitur, 186 b
S. Hippolyti martyrium, 142 d. 143 d
reliquiae 425 b
Hirene imperatrix Constantinop. 202 a
legatos mittit ad Carolum M. 206 e
pacem init cum eodem, 207 d
Hirsaugiae abbas Willeberd. 411 c. 467 f
Hispoldesberg praedium censuale coenob. Mur. 438 b
Historia mirabilis, 583 a
Hittenheim, 12 c. Hobarorum onera, 429 b
Hohenauensis synodus 318
de Hohenburg. com. Ernestus, 268 b
Holsatorum familiae multae ad Harcinios montes fugiunt, 511 g. 512 a
Homeliarum liber maior, 423 e
Homo complexus miseriarum, 71 e
Honorius I. papa, 24 b
Honorius II. papa, 189 g
Honorius III. papa, 242 d
Honorius IV. papa, 243 d
Honorius imp. occid. 162 a. 163 a
Honzug lacus 438 f
Horatius poeta claret, 130 f
Hormisda papa, 177 g
Hortus Mariae monast. 584 b
Hospitalarium magister, 321 d
Hospitale in Caria adiungitur monasterio S. Theodori sub certa lege, 136 d
Hostat conceditur coenobio Richersp. 250 c
eidem confirmatur, 358 b
Hostiensis card. iudicium de nobilitate, 32 a
episc. Albericus, 251 f. 259 c
de Houen Adalbertus, 278 d
Huba dotalis, 378 e
Hubaldus presb. card. tit. S. Ioannis, 251 g
Hubaldus presb. card. tit. S. Crucis in Hier. 259 f
Hugnitio, barbariei magister, 94 a
Humanatae ecclesiae episc. Benedictus 350 a

Humilitatis commendatio, 111 g
Hundesbach uilla, 19 d
Hundius Viguleius ICt. scripsit catalogos episcoporum, 499
de *Huneburg* Wernherus et Adelheida 399. 478 b
Hünerbein Ioan. prosenior Banzensis, 66 a
Hunericus rex Vandalorum 172 f. primo mitius agit cum christianis, ibid. g dein ecclesiam crudeliter persequitur, 173 b. misere decedit, 174 c
Hungari funduntur ab Henrico accupe prope Merseburgum 217 f. et a Conrado II. 63 f
Hunni Gothos sedibus pellunt, 159 f funduntur a Theodosio imp. 160 d obtinent Pannoniam, 183 d. deuastant ciuitatem Laureacensem, 177 f
Huß Ioannes ad ignem damnatur, 607 b
Huzon castrum episc. Camin. 536 a
Hyacinthus fit papa 143 f. coronatur martyrio, ibid.
Hymni compositi a Gelasio papa, 176 c ordinati a Telesphoro papa, 137 g
Hyngardis ducissa Slauiae, liberalis erga monast. Magulnense, 586 g. eius donatio confirmatur, 597 c
Hyster rex Norici, 383 a
Hystria unde nomen sortita, 383 a

I

IAcobi (sancti) oratorium, 19 b. martyrium, 132 f. 134. reliquiae, 419 d 421 d
S. *Iacobus* episc. Hierosolym. 131 g
Iageteufel Otto instituit collegium pro educatione puerorum, 607 c
S. *Ianuarii* martyrium, 146 e uita msc. 423 c
Iapha urbs orientis dedit se Turcis, 322 d
Iardonensis episc. Ioannes, 350 d
Iarkendorffensis abbatia, 23 b
Iaromarus III. princ. Rug. coadiutor Cam. 567. 590 d. eligitur episcopus, 591 a deuotus et religiosus 591 f
Iasco comes Gulzcouiae, 591 c
Iaseniz monast. fundatum et restauratum. 585 c
Iasmund peninsula, 504 g
Iconium oppugnatum et expugnatum a christianis 336 a. e
Idibohensis ecclesia a Vandalis excisa, 511 g
Idola Pomeranorum uaria, 504 seqq.
Idolorum nefandus cultus, 512 g
Ieiuniorum obseruatio, 98 f
Ieiunium quinta feria quadragesimali institutum, 199
Iesse legatus Irenae imp. ad Carolum M. 207 d
Ignatii martyrium, 136 d
Ignis sacer, morbus, 150 c
Illinus episc. Treuirensis, 268 b
Illusio diabolica circa lacum Pomeraniae, 505 a
Immensee uicus coenob. Murens. 410 a 439 d
S. *Immerii* reliquiae, 421 a
Immi mensura, 441 c
Imperatoris nomen denegatur Friderico barb. a Graecis, 326 e
Imperium occidentale expirat, 172 c
Imperium Romanum primum diuisum, 147 d
Importunus, uir consularis, 178 f
de *Incantatoribus* num poenitentia exigenda, 355
Incendia, 136 c. 139 f. 293 f
Incingan, curtis regia, donatur coenobio Otting. 393 c
Infula concessa abbati Schwarzac. 33 c
Ingennuus tyrannus, 144 c
Innocentius I. papa. 161 g
Innocentius II. papa consecratur, 243 f dat priuilegium coenobio Richersp. 249 e. confirmat episcopatum Camin. 535 d. falso dicitur eum exemisse a iure metropolitano, 548 d. Roma pulsus, 114 e. restituitur a Lothario. 115 b
Innocentius IV. papa, 548 g
SS. *Innocentium* reliquiae, 419 f. 431 a
Inphedare, 602 b
Insula coorta, 132 f
Inuestitura episcopi penes Carolum M. 203 c. Henrico IV. imp. disputatur, 228 c. tandem pontifici conceditur, 242 b. remanente apud imperatorem ea, quae per sceptrum fit 242 d
Inuidia uirtutis comes, 69 d
Inus fl. 331 e
Ioachimus elect. Brandenb. intercedit pro Wolfg. de Eberstein, ut coadiutor fiat Camin. 623 c
S. *Ioannis* capella in Schwarzach. 21 e. martyrium, 135 e. sanguis residuus, 421 b 425 e. eleemosynarii 423 e. reliquiae, 420 b. uita msc. 423 d
Ioannes Anglorum apostolus, 185 g
Ioannes I. papa 178. Constantinopolim mittitur a Theodorico, 178. ab eodem interimitur, 179 a
Ioannes II. papa, 180 e
Ioannes III. papa, 183 a
Ioannes IV. papa, 190 e
Ioannes V. papa, 196 b
Ioannes VI. papa, 216 g
Ioannes VII. papa, 217 e
Ioannes VIII. papa, 218 d
Ioannes IX. papa, 219 d
Ioannes X. papa, 200 f
Ioannes XI. papa, 223 f
Ioannes abbas Schwarzac. 25 g. eius litigium cum Hermanno de Thunfeld, 26 b
Ioannes Burkardus, abbas Schwarzac. propter aetatem substitutum postulat, 47 sed tertii insuper monasterii cura oneratur, 48 a
Ioannes a Caspach abb. XXXIX. Schwarzac. 31 a
Ioannes I. episc. Camin. dux Saxon. infer. mona-

monasterium Mariaethronum consecrat, 598 c
Ioannes II. episc. Camin. 601 b. scribit se Dei et apostolicae gratia prouisum 601 d
Ioannes III. pseudo episc. Camin. 601 e
Ioannes IV. episc. Camin. 604 a
Ioannes Vandalorum episc. a Vandalis deficientibus a fide crudeliter occiditur, 511 f
Iouianus uel *Iouinianus* imp. 156 g
inuitus regnum accipit, 157 a
foedus pangit cum rege Pers. Sapore, 157 c
Ipsigauina, pagus, 4 a
S. *Irenaeus* philosophus, 139 g
Iringus episc. Herbipol. 24 f
Isaac imp. Constantinop. 328 g. amicissimus Turcis, 329 d
Isara fl. 218 f
Isenbrezswyla uilla dioec. Mur. 427 f
Isidorus eremita; 158 e. eius positio super 5. libb. Mosis. 424 a
Isidorus Hispalensis, 191 a
Ita de Habsburg reparatrix coenobii Murensis, 399. 401. 459 g. 478 a
Ita de Pfullendorf, 401
Italia haeresin Arrianam repudiat, 159 a
inuaditur a Longobardis 183 c
subiugata a Carolo M. 203 c
Iubilaeus Pomeraniae, 675 a
Iubilaeus primus, 592 f
Iudaea in 4. partes diuisa, 131 a
Iudaei regno pelluntur, 194 c
Iuenac coenobium, 381 f
de *Iugelbach* Werinhart, 252 g
Iulia nouerca et uxor Caracallae imp. 141 b
S. *Iulianae* puluis, 420 b
Iulianus caesar, Constantii imp. patruelis, 155 b
Iulianus imp. primum fautor, dein crudelis in christianos, 156 d. perit in bello Parthico, ibid. f
Iulinenses ad gentilismum relapsi reduniuntur ecclesiae, 520 d. sede episcopali priuantur propter apostasiam, 530 d
Iulinensium feritas, 519 d. conuersio, 520 a
Iulino sedes episcop. transfertur Caminum, 535 b
Iulinum prima sedes episcopalis Pomeraniae, 529 g. confirmatur, 535. c. bellis uexatum et destructum, 597 a
Iulius papa, 155 d
Iuramentum papae praestitum ab ordinibus Teutonicis, 288 f
super corpora sanctorum, 201 e
Iurisdictio colli et manus, 541
delegata comiti palatino a duce, 293 b
duplex principum euangelicorum, 561 g
S. *Iusti* reliquiae, 420 d
Iustini philosophi martyrium, 139 c
Iustinianus imp. Belisarium mittit aduersus Gothos, 179 d. regno priuatur, 195 g restituitur in regnum, 196 g. eius res gestae ac mores tyrannici, 197 b. c
Iustinus senior imp. 178 d
Iustinus minor imp. 194 f
Iustinus apologeta, 138 a
Iustinus philosophus 138 c
Iustitiae Petri ab Haistulpho promissae denegantur, 200 e. 201 d
Iutta Bolislai IV. Pom. duc. filia. abbatissa uirginum Vestalium, 591 b
Iuuauia, uide Salisburgum, 382 a
Iuuenbach donatur monasterio Richersp. 231 c

K.

K*Alant* uilla confirmatur ecclesiae Camin. 541 e
de *Kamieken* nobiles uasalli episcop. Camin. 560 e
Kanzelinus comes de Altenburg, 402 b
Karith Martinus, primum coadiutor, dein episcopus Camin. 619
Kauffingen, coenobium, extruitur, 53 f
de *Kazenburg* nobiles, proprietarii B. Alberadis, 53 e. ob raptum uirginis ab eadem deuoti pereunt, 53 g
de *Keinell* Henricus, 26 g
Kenz pagus, ibi magnus peregrinantium fit confluxus, 607 d
S. *Kilianus* episc. Wirceb. claret, 194 g
patronus monast. Schwarzac. 10 a
eius altare ibidem. 18 b
sepultus Wirceburgi, 15 a
Kilonensis contractus inter duces Pomer. et regem Daniae, 557 d
Kizinga, uilla, 32 f
Kizingen, monasterium, 20 f
Kizingensis pons destructus, 27 e
de *Kleist*, nobiles uasalli episc. Camin. 560 c
Koseliz uilla donatur eccles. Camin. 541
et confirmatur, 541 e
Krautheim curia, 26 d
Küchenhoff, habitaculum serenissimae uiduae Pomeranicae, 585 c
S. *Kunigundis* educata in coenobio Banzensi, 56 g
a *Kraffthheim* Crato parentator Maximiliani II. imp. 502
Kralgerke, pagus, accedit eccl. Camin. 544 d
Krankspare Henningius, uendit episcopo Camin. arcem Massou, 544 d
Krautheim uilla, 18 g
Kusnach, uicus, 439 d
de *Kyburg*, Heidwigis, 487 c
Kyrceni prisci Pomeraniae populi, 511 c
Κυνοφορία Henrici Leonis, 549 e
Kyrieeleison ad missas cantari praeceptum, 185 e

L.

L*Ambach* monaster. 18 e
Lana cum pluuia coelitus delapsa 158 d
Lancheim pagus 4 a. quoad dimidiam

 par-

partem traditur coenobio Schwarzac. 12 e
Landesfurstliche Hoheit 561 g
Landgrauii Thuringiae olim aduocati imperiales 142 b
Lando papa *217 d
Langenmat, uilla dioecef. Murenf. 427 f
de *Lankenkirchen* Hartwicus 256 a
Lantbertus dux Spoletanorum, 215 d
Longobardorum imperator 215 g
Lanzo Hallensis praepositus 254 g
de *Lapide*, ubi S. Iohannes decollatus est, reliquiae 420 f
de *lapide* domini reliquiae 420 e
de *lapide* ubi S. Ioannes Christum baptizauit 421 a
de *lapidibus* S. Stephani protomartyris 421 c
Laranda ciuitas orientis 339 c
Lassar expectat auxilium contra Turcas 322 e
Laub, uilla 25 d
Laureacenses episcopi, Gerhardus pallium recipit et honorem metropolitanum, Vngarorum defectione antiquatum 218 b. 370
Pilgrimus 220 b
Theodorus metropolitanus Pannoniae constituitur 350 a
Yrolfus 191 f
de *Lazari* monumento reliquiae 421 a
Laurentius a Bibra, episc. Wurceb. 34 c
Leander episc. Hispan. 184 d
Leba fl. Pomeraniae 537 e
Lechfeldt, locus prope Augustam 204 f
Lectio sacra praecepta 96 g
Lectionarii libri 20 b
Lectophorus comes Vngariae 324 g
Legatum, pro comparanda cera 546 e
S. Legentii reliquiae 426 c
Leidenkummer, cognomentum 28 g
de *Lelbomen*, nobiles uasalli episc. Camin. 560
Lezensis ecclesia confirmatur 600 f
S. *Lendegarii* reliquiae 419 f
de *Lenzburg* com. Arnolfus 475 b. comitissae liberalitas in monasterium Murense, 420 b. Richenza 399. Wernherus 412 g
Leo imp. orient. in custodia tenetur 170 f 196 a. 201 g
Leo papa Romam seruat edito miraculo 168 f
Leo II. papa 194 d
Leo III. papa, Roma pulsus mittit ad Carolum legatos 205 g. purgat se de criminibus obiectis 206 e. Carolum M. imperatorem renunciat 206 g. et ab eodem in sedem restituitur 206 b
Leo IV. papa 210 f
Leo V. papa
Leo VI. papa 217 g
Leo VII. papa. Laureacensem episc. pallio munerat, et adhortatur 352 f. ab eo interrogatus de quaestionibus quibusdam respondet 354 e
Leo VIII. papa 218 g. eius constitutio de papa Rom. eligendo 219 c
S. *Leodegarii* uita 423 d
Leodiensium episcopp. biographus 499
S. *Leonhardus* confessor 176 d. eius reliquiae 426 c. uita msc. 423
Leonidas, patris Origenis, martyrium 140 g
S. *Leonis* papae reliquiae 420
Leonzium, *Lenzen* oppidum Pomer. 511 f
Leouigildus, R. Hisp. 184 f
Lebw, uilla, aduocatia ibidem conceditur episcopo Bamb. 23 b
Leuitatis uitium 107 e
Liberius papa 155 g
de *libertate* christiana dogma, seditionis rusticorum caussa uenditatur 38 a seq.
Libertas dicendi commendata 108 e
de *Libniz* Eberhard. 449 d
Libri deperditi 8 c
missales 405 f
Licinius imp. 148 d
Lichtenwaldensis aduocatia 25 a
de *Lichtenwald* legatur coenobio Schwarzac. 18 d. oppignoratur 28 b
Lichtenfelsium nexu feudali liberatur 131 a
Licinius ab auunculo Constantino M. interfectus 154 b
Licinius, Licinii imp. filius 154 b
Ligeris fl. 211 a
in *Ligiftis* metus 675 e
Ligni salutaris particula ab Helena relicta ad sepulchrum domini 188 b
Limburgicus daro, Gotfr. episc. Herbip. 31 d
de *Lignowe* Fridericus 285 a
S. *Linus* papa Rom. I. post Petrum 134 c. 135 c. eius reliquiae 421 d
de *Linigen* comitissa 401
Lipara insula 179 b
Lintisfarnensis episc. Cutbertus 196 a
Litopyrga, uxor Thassilonis, D. Boior. 195 c 387 d
Litowaldus D. Boioariae orient. 387 g. 388 g
Liubes uilla 363 d
Liugingen, curtis regia, donatur coenobio Oeting. 393 c
Liuor, aduersus eum consilia 71 b
Löffelbach uilla donata coenobio Schwarzac. 19 c
Longinus praefectus Narseti substitutus
Longobardi, inuitantur in Italiam 183 d domum pelluntur 196 c. se dedunt Carolo M. 203 b
de *Longobardorum* regno controuersia 195 c
Logothetes in imp. orient. euehitur 328 c
Lotharingorum dux Theodoricus 401
Lotharius I. patrem captiuum tenet 210 a. fit imperator 210. diuortium facit cum uxore, 211 g. regnum partitur filiis 211 c diem obit 213 d
de *Lowunberg* Heinricus 483 c
Lozelink *19 a
Lubbini castrum datum a ducibus Pomer. episcopo Camin 546 c
Lubicensium conuersio 520 a
S. *Lu-*

S. Lucae euangelium 133 g
Lucanus poeta claret 133 g
Lucernariae ecclesiae 419 b. e
Lucerniae episc. Iulianus 350 a
Luchtentin confirmatur eccl. Camin 541 e
S. Luciae reliquiae 420 b. uita msc. 423 c
Lucianus presbyter apud Hierosol. 163 c
Lucius Antoninus Commodus imp. 139 e
Lucius, rex Brittanniae christianus 40 b
Ludouici ducis Pomer. testamentum 675 a
Ludouicus pius ungitur in regem Aquitaniae 203 g. fit imperator 208 e. regno priuatus restituitur 210 a. moritur 210 b. eius diploma fundationis coenobii Schwarzac. 3 d. eius filii regna partiuntur 210 e
Ludouici II. iun. imp. diplomata 9. f. 10 f. obitus 214 d
Ludouici III. donatio monast. Oetting. facta 394 a. obitus 214 d
Ludouicus Germanicus 210 c. 214 d. eius et Caroli calui constitutio de eligendis episcopis 210 g
Lues poena persecutionis 138 c
Lugdunenses fratres decedunt ex monast. Belbugensi 584 a
Luitprandus rex Longobard. 197. donationem Alpium Cottiarum confirmat, 198 e
Luitburga uxor Thassilonis, 205 a
Luithgardis, Ottonis II. filia, 383 g
Luitkardis, Albuini sponsa, 247 a
Luitolfus dux Alemanniae, 456 e
Luitpoldus dux Austr. literas accipit ex Graecia, 323 f
Luitpoldi ducis Bau. priuilegium coenobio Richersp. datum, 252 a
Luitpoldus marchio Bohemiae 230 g
Luitpoldus marchio de Stira, 243 f
Luitprannus archiep. Salisb. pallium accipit, 209 g
Luitwinus praepositus Salisb. 249 d
Lullus Moguncia censis archiepisc. 201 b
Lundinaurum praedium censuale coenobii Mur. 438 d
Lundoniae episcopus fit metropolitanus, 187 a
Lunensis episc. Hubertus, 349 g
Lunkot, uicus dioecef. Mur. 428 a
S. Lutgeri reliquiae, 16 d
Lutheri doctrina recepta in tota Pomerania 646 e. scripta edita 673 b
Lutheri doctrinae rusticorum seditio imputatur, 38 a
Luxemburgii comites, 382 b
Luzeran uilla appropriatur praepositurae Diminensi, 540 f
Lycus, fl. 218 f
Lymonislaus rex Polon. 534 b
de Luuenow Heyno, 564 a

M.

Macarius monotheleta excommunicatur, 193 f
Macedonia uastata ab Attila, 167 f
Macedonius haereticus, 160 c
Machata expectat auxilium contra Turcas, 322 c
de Machlant Otto, 252 g
Macrinus imp. 141 c
Madaluinus notarius, Carolomanni imp. 392 e
Madelbertus, abbas II. monasterii Banzensis, 9 d
Maesia, prouincia, 207 g
Maganus de Scalach, 249 c
Magdeburgensis archiepiscopatus restauratus, 222 c. archiepiscopus Adalbero, 370 b
Magense castrum, 203 g
Magnentius Constantis imp. occisor, 154 g uictus a Constantio, 155 a
Magnus dux Saxon. inf. et episc. Camin. 605 g. diffidia cum ducibus renouat, 606 b. fit episcopus Hildesiensis, 607 b
Magulnensis monast. accessiones 556 g
Magwaldus episc. Herbip. 25 e
S. Malchi uita msc. 423 c
de Mallentine Walterius, 268 b
Malter mensurae genus, 26 b
S. Mamercus, 175 a
Mammea mater Alexandri imp. christiana, 141 f
Mammotrectus, barbariei magister, 94 a
Malzomensis episcopatus idem cum Caminensi, 537 f
Manfredus presb. cardin. tit. S. Steph. in Coelio monte, 259 e
Manichaeismus ethnicorum, 513 d
Manichaeorum ortus, 145 f
de Manna domini reliquiae, 420 a
Mansionarius, 432 e. coram imperatore accusatus, ibid.
S. Mansueti reliquiae, 420 b
de Manteufel Conrad. uendit partem suam in pago Koseliz ecclesiae Camin. 541 c
Erasmus, episc. Camin. 623 b
nobiles uasalli episc. Camin. 560 e
Mantuanensis episc. Martinus, 380 b
Manuscriptorum iactura in coenobio Mur. 37 b
de Marachet captus a Turcis, 322 c
Marauenses a Francorum potestate se eximere satagunt, 364 a
Marcellinus papa idolis sacrificat, sed postea martyrium subit, 146 g
S. Marcellus papa, 147 f. eius reliquiae, 421 c
Marcianus imp. orient. 167 d. 170 e. 426 c eius uisio, 169 b
Marci Bruti uirtus, 70 c
Marcus Antoninus imp. interit. 139 b
Marcus euangelista, 133 a. 134 a
Marcus papa, 154 b
Marestaucia urbs orientis, 321 e
Margarethae reliquiae, 420 c
S. Maria semper Θεότοκος declaratur, 196 f
Mariae Magdalena altare in Schwarzach dedicatur, 18 c

Mariae paradisus fundatur, 590 a
S. *Mariae* reliquiae, 420 f
Mariaethronum monast. fundatum 600 a
Marienna ducissa Pomer. tumulatur 587 b
Marienfließ monast. 587 c
Marinus diac. S. R. eccl. 212 g
Marinus de Fregeno, episc. XXIII. Pomer. 614 e. per legatos multa egregia pollicetur, 614 g. sedem fixit Sedini, 615 b. propter praedicatas antea indulgentias male tractatur 615 d. propter lites cum capitulo pergit Romam, 615 f. ubi miserrime pergit, 615 f
Mario primus Vandalorum episcopus 511 e
Marius tyrannus 144 d
S. Martialis uita 421 e
Martina coimperatrix Heraclionae, filii imp. 190 f
Martiniani martyrium 134 b
S. Martinus, episc. Turonum 162 f. super eius corpus iuratur 201 f
S. Martini monachi reliquiae 419 f. 421
oratorium 18 c
uita 407 d. 423 b
Martinus Karith primum coadiutor, dein episcopus Camin. 619. electus commendatione ducis 619 f. mores clericorum dissolutos corrigit ibid. uicariam Reezensem confirmat 610 c. eius dicta arguta, 622 a. naeui et hallucinationes ibid. c
Martinus papa 215 a
Martyres undecim mille 168 e
Martyrius presb. Card. tit. S. Steph. 251 g
Martyrum gesta collecta 143 a
ingens multitudo 147 a
missae 145 e
Massau arx uendita episcopo Camin. 544 d
Massiliae interficitur Maximinianus imp. 148 c
Matachoue regia donatur coenobio Oeting. 393 c
Matachoua, curtis regia 391 d
Mater spiritualis num duci queat in uxorem 356 c
S. *Matthaeus* euangelista 132 e
de eius capite reliquiae 452 b
Matthias apostolus 131 g
Matthiae coronationis festum in Pomerania celebratum 626 c
Maticha fl. 186 f
Matrimonium episcoporum non insolitum 603 e
Mauri in Africa prostrati 182 g
S. *Mauritii* reliquiae 16 d. 419 e. f. 423 a 425 b
Mauritius imp. occiditur cum filiis 187 b
Maximiniani Herculi fata 148 c
Maximianus Galerius imp. 154 g. 146 d
morbo foetido decumbit 149 b
eius poenitentia 149 f
Maximianus Herculeus imp. 146 d
imperio se abdicat 147 c
S. *Maximinus* episc. Treuerorum 155. eius reliquiae 420 e
Maximinus imp. 142 b
eius strages et morbus funestus 151 b. d
Maximus imp. inuitus creatur ab Anglis 166 g. moritur 169 g
Maximus tyrannus 164 a
de *Mechouia* Matthiae lapsus 576 a
Mechtildis sororis abbatis Gotfridi donationes coenobio Schwarzac. factae 22 d
Mediolanum obsidetur 170 c
Mediolanum obsessum, a Longobardis liberatur a Conrado II. imp. 63 e
diripitur ab Attila 168 c
excisum a Friderico I. 279 c
Mediolanensium seditio 158 d
submissio 279 f
Mediolanensis episcopus Dionysius 155 e
Meditationis fructus 99 e
Megari fl. inundatio 27 e
de *Megeling* 284 b
Meggen praedium coenob. Murens. 441 g
Megingaudi familia 6 d
S. *Meginradi* uita msc. 407 c. 423 c. reliquiae 410 b
S. *Megishardi* reliquiae 420 d
Meingaudenhausen appellatio antiqua coenobii Schwarzac. 3 b. 4 a
Meingaudus Caroli M. nepos, conditor coenobii Schwarzac. 3 a
eius ossa eleuantur 21 e
Melanau Vandalis idem sonat ac Vitus 537 f
Melanchtonis lapsus 531 a
Melchiades papa 153 a
Melligen 437 g
Mellitus Anglorum apostolus 185 g
Meneccum oppidum incensum ab Hussitis 232 g
de *Mensa* domini reliquiae 415 e
Meraniae dux castrum Stegliz aedificat 62 d. miles facer 324
Mercurius papa 180 e
Merisvanden uicus dioecefeos Murens. 417 f
Merkthal uicus 446 f
Meroueus R. Franc. 184 b
Mesopotamia recepta 144 e
Mesopotamiae princeps, Sanguineus 256 e
Mestiborus Pomeraniae dux ad ethnicismum relabitur 516 g
Mestouius II. D. Pomer. monasteria fundat 590 a
Metaumacensis episc. Petrus 350 c
Methodius speculi Iuliensis episc. 364 f
Metius rex Siciliae 192 e
Mexmannus, Arnoldus scripsit theatrum conuersionis gentium 504 c
de *Meyenfeld* Conrad. abbas Schwarzac. 28 c
Miarchimos, praedium coenob. Murens. 409 c
Michael imp. orient. 207 g
Michael abbas XLII. Schwarz. 33 e

Mira-

Micrologus ordo 423 e
Milites christiani 138 e
sacri Graecis audiunt haeretici 316 d
Mindensis episcopus Cunwardus 349 f
Ministri ecclesiae an recte uocentur sponsi ecclesiae 621 c
Mirabel urbs orientis dedit se Turcis 121 d
Mirabilis Nanus de Arizberg, nepos Henrici imp. 249 d
Miraei Auberti collectio scriptorum, quo loco habenda 128
Miraculorum liber 423 e
Miraculum falsum et fraudulentum, 620 g
eius patratrix excommunicatur, 621 a
S. *Miseriae* reliquiae, 415 c
Misnensis episcopatus restauratus, 222 c
Missa ante diem celebrari nequit, 60 e
a stantibus peragenda, 141 d
Constantinopoli celebrata latine, 193 c
martyrum, 145 e
Moderationis laus, 502 f
Moderatorum principum in dissensu sacrorum exempla, 501 a
Modinensis episc. Vindo, 350 d
Moenus fl. 36 f
Moesia a Romanis relicta, 385 c
Moguntia poenas soluit 286 e
Moguntinenses archiepiscopi Aubo, 55 d
Conradus 320 a. fugit ad Alexandrum papam, 288 g. Hatto nunciat pontifici mortem Arnulfi imp. et noui imperatoris confirmationem sollicitat, 363
Moguntinense concilium, 208 c
Mogus fl. 53 g
Moimariorum ortus, 176 c
Molzani Ioachimi fundatio praebendae capitularis 544 c
Monachorum diadema, 423 e
Monachus Caesar factus, 427 b
Monachus non fit perochus, 427 b
Monasteria XXX. in Pomerania extructa, 595 g
Monasteriorum facies antiqua, 576 c
Monasterium puellarum ordinis S. Benedicti, 9 d
Monasteriense monasterium quam curae fuerit Innocentio II. papae, 581 f
de *Monnichau* nobiles, uasalli episc. Camin. 560 e
Monotheletarum error damnatur, 190 e 191 d. 193 e
de *monte* Sinai reliquiae, 410 c
Monumentorum iactura in coenob. Schwarz. 37 a
Mordfeld, 384 d
Mors duplex corporis et animae, 120 d
Mosbach Hartwicus et Erchenbertus, 270 f 276 f
Mucislaus princeps Wilsorum, 516 c
Mulbius pons, uictoria Constantini M. clarus, 151 e
Muninga, curtis regia, donatur coenobio Oeting. 393 c
Munichen curtis accedit ecclesiae Richersp. 270 f
de *Mumpelgard* Gertrud. 399. 401
Munster uilla 162 d. conceditur coenobio Richersp. 267 e. inuaditur. 292 d
Murensis coenobii fundator, 459 g. institutio et descriptio, confirmatio 415 f bibliotheca, 407 e. dioecesis 427 f census et fundi, 435 seq. libertas, 406 c est in mundiburdio Romanae sedis 416 d reparatrix 478 a. leges 428 b. ecclesiae parochialis iura, 426. controuersia, 416 d praepositi et abbates 405 seqq.
Musin uilla capituli Camin. 595 d
Mutinensis episc. Guilelmus, 548 f
Mutus sanatus in ecclesia Schwarzacensi 20 g

N.

Namin uila confirmatur eccl. Camin. 541 e
Nanthilda Burgundiae regina, 195 e
Naple, urbs orientis dedit se Turcis, 321 d
Narcissus episc. Hierosolym. 140 a
Narses Italiam liberat, 152 a. eius facta, 183 a
Narissus fl. 168 c
Nassau pagus accedit eccles. Camin. 544 c
Natiuitatis Christi festum institutum, 123 d
Nazareth expugnatum a Turcis, 321 c
Nazarii martyrium, 134 b
Nebula coelitus missa impedit canonizationem S. Alberadis, 59 d
Nedamiri illustris uiri pietas in S. Othonem, 422 f
Neisidelon praedium censuale monast. Murens. 438 d
de *Nellenburg* comites Burkard, 410 e 468 a. Eberhard, 444 g
Nemus Pomeraniae celebris, 501 g
Neobusium in Bustethal comiti Gorizio confertur in feudum, 197 e
Neomenia Iudaeorum, 455 d
Neugardensis eparchia Ebersteiniis adsignata 589 d. ciuitas restituitur episcopo Camin. 542 a
Nepotianus imp. 154 g
Neptricum regnum pro Neustricum, 195 d
Nerei martyrium, 136
Nero imp. libidinosus et crudelis 131 e
Nerrachbo uilla censualis coenobii Murens. 437 g
Nerua imperator, 136 a
Nestorius episc. Constantinop. 165 e
refutatus a Gelasio papa, 176 c
Nestoriana haeresis, 165 f
Neusass auf dem Berg, bona ibidem emta a coenobio Schwarzac. 16 a
Neustrica, 190 b
Neustriae duodecim comitatus dantur Griphoni, 200 b
Nicenum concilium, 153 e
Nicephorus imp. orient pacem init cum Carolo M. 207 d

Niclas

Niclas uilla confirmatur eccl. Camin. 541 e
Nicodemi corpus inuentum, 163 c
S. *Nicolai* monasterium fundatum, 580 c
oratorium, 18 c. reliquiae, 426 c
uita msc. 407 b. 421 b
Nicolaus a Buck episc. Camin. 604 g. fundat uicariam in domo capitulari, ibid. litem mouet Bogislao duci, 605 b quem excommunicat, ibid. c. post uero episcopatum deserit, 605 f
Nicolaus de Gleisenberg abbas XXXVIII. Schwarz. 30 b
S. *Nicolaus* Mercae claret, 147 f
moritur, 156 g
Nicolaus I. papa, 211 f
Nicolaus II. papa, 215 d
S. *Nicomedis* reliquiae, 16 d
Niuuenburgensis basilica fundatur, 239 e
Niuuenburgensis praepositus Marquardus 269 g
de *Niwenburg* praepositus Hermannus, 249 c
Niwenkirchen, Meginwart, 256 a
Nobilitas uera in quo consistat 31 f
eius origo secundum Hieronymum, 31 g
Nomentum urbs Italiae, 206 d
Noreia urbs, 383 c
Norica regio, 252 d. diuisio, 384 b
Noricum a Romanis relictum 385 e
subactum a Romanis, 384 b
Normanni Andegauensem et Turonensem tractus inuadunt, 211 b. Treuirim occupant, 214 g
Nortgans scripsit uitas episcoporum, 499
Northeim uilla, aduocatia ibidem concessa episcopo Bamb. 23 b
Nortbertus Praemonstratensium conditor, 584 c
Nosocomium Sedinense 673 a
Nouanensis episc. Aupaldus, 350 d
Nouelleta, 436 d
Nouiomagum, 801 d
Numerianus Caesar, 146 b
Numeri chronologici mystici, 129 c

O.

Obren-Elsen, uicus, 440 c
Obren - Rieden praedium censuale monast. Mur. 435 a
Obrunbürck praedium coenob. Mur. 409 g
Ochsenfurtensis pons destructus, 27 e
Odium quid differat ab inuidia, 69 b
Odo anti-Caesar Arnulfi imp. 215 e
Odoacer marchio Stiriae resignat Munster uillam episcopo Bamb. 267 a
Odoacer rex Herulorum Italiam inuadit, 172
Odoacer Theodorico obuiam it. 175 b
Oenus fl. 351 b
Oeminum oppidum Pomeraniae, 561 e
Oetinga uetus. 214 c. sub Romanis et Boiis, 384 b
Oetingensis coenobii commendatio, 480
regionis diuisio antiquissima, 382 a
uide *Otinga*.
Offertoriorum origo, 163 g
Officium census genus, 441 d
Oldenburgae constituitur episcopus, 511 e
Oldiswyle praedium censuale coenobii Mur. 418
Oliuense monast. mausoleum principum, 578
Oliuensis monasterii fundator, 518
augmenta et infortunia, 579
Olmucensis episc. Henricus, 253 c
Olybrius rex, 171 e
Olympius Arrianus miraculose punitur 174 a
ὁμοουσία Christi cum patre asserta, 153 f
Oppoliensis dux Ioannes episc. Camin. 604 a
Oratio dominica num adhibenda in benedictione ciborum, 356 b
Oratorium cryptae dedicatum, 17 f
Ordinatio clericorum ordinata, 141 d
ecclesiastica publicata in Pomerania 646 g. correctior prodit, 610 f
tertium reuisa, 671 a
Ordinis quae sunt, per superintendentes expediuntur in terris euangelicis, 562 c
Orestes patritius cum Geiserico foedus init, 172 a
Organum mittitur Pipino a Constantino imp. orient. 201 e
Origenes presbyter claret, 141 e
Ornheim pagus, 4 d
Orosii calculus chronologicus, 129 a
de *Orte* Hartwit, 252 g
de *Ortenbrec* comites bello uexantur a Luitpoldo D. Austr. 345 e
Osciacensis abbas, 278 d
Osiandrismus, 649
de *Osta*, Vlricus, 564 a
Osterhoua, curtis regia, donatur monasterio Oting. 343 c
Ostheim 4 d. decima ibidem data coenobio Schwarzac. 22 d
Ostiensis episc. Lambertus 241 d
de *Ostia* Henr. 481 c
S. *Oswaldus* rex occiditur, 191 c
Otakar marchio Stirensis 344 g. 352 f
Otharius rex Longobard. 186 a
moritur. 16 b
de *Ottelingen* Naugerus, 437 e
Ottenbach uicus dioeceseos Mur. 427
Otho Caesar, 134 e
Otho idem ac pastor et custos 386 a
S. *Othonis* ortus et fata, 572. imperatori Henrico IV. intimus, ob merita Bambergensibus commendatur, 532. eius abstinentia 511 a. dictus humilis 573 papae addictissimus, 573 e. cur prae aliis inuitatus in Pomeraniam, 533 a. euangelium ibi praedicaturus nullius metropolitani licentiam sibi expetit, 529 c conuertit Pomeranos, 517. 573 b. autoritate imperatoria, 532 a. a Iulinensibus male tractatur, 519 f. episcopatus Caminensis causa sine qua non, 573 qualem fidem praedicauerit Pomeranis, 524 e. coelibatus defensor, 574 f. eius apo-

apologia contra obtrectatores, 574 c
legenda, 18 g. reditus in Pomeraniam 520 d. regulae uitae Pomeranis praescriptae, 524 g. 525. quae miracula ediderit, 575 a. diuis annumeratus, 573 d
ei etiamnunc habentur gratiae, 525 b
Otinga unde nomen habeat, 385 f. circa Otingam qui regis olim fuerint 382 g
aucta a Carolomanno, 390 b. 391 e. curtis regia, 395 g
Otingae casus, 388 d. diuitiae, 386 g. mausoleum, 387 b
Otingense palatium, 386 b
Otingensis sacelli origines, 386 d
S. *Othmarus* abbas claret 201 g
S. *Otmari* reliquiae, 419 d. uita msc. 407 d 423 b
Otmarsheim cella constructa, 404 a
Otocharus marchio, 242 c
Otto M. Aquisgrani ungitur 218 c
eius constitutio cum pontificibus 220 c
Otto II. rex Rom. 219 g. fit imperator 220 e
eius diploma 275 f
Otto III. imp. 15 f. iurat pontifici 220 g
Otto Ascanius ducatu Bauariae inuestitur 319 d. obit 320
Otto comes palatinus 253 f.
Otto dux Bauar. Henrico IV. imp. rebellis 228 a
Otto diaconus cardin. S. Georgii ad uelum aureum 251 f
Otto I. dux Pom. uirtutibus insignis 593 a
eius liberalitas in eccles. Camin. 541 c
Otto Frisingensis in expeditione sacra uix uiuus seruatur 261 b. priuilegium impertitur ecclesiae Richersp. 268 d
Otto episc. Herbipol. 27 a
Otto monachus S. Petri 249 c
Ottomanes confessor 32 b
Ottonis sylua 36 f
Ouidius poeta claret 130 f
Owensis episc. Heribordus 254 g

P.

PAbo praepositus de Gurca 249 c
Pacis osculum ante communionem dari constitutum 161 g
Pactum, liber 419 a
Paderbornensium episcopp. biographus 499 c
Palatino comiti delegatur a duce iurisdictio 293 a
Pallam consecratam contingere prohibentur monachae 139 c
Pallii usus conceditur episcopo Laureacensi 355 b
Pallium auro textile B. Petro oblatum 192 d
concessum episc. Camin. 562 f
hodie eidem tribuitur a ducibus 563 a
gestari non debet a luminibus priuato 348 g
de *Palma* domini reliquiae 420 e
Palmatii consulis martyrium 141 g
Pambonis pretium psalmorum Dauidis 98 b
Pambos eremita 158 c
Pancratii reliquiae 16 d. 420 g. 426 a
de *panibus* domini reliquiae 425 c
Panis fl. in stagnum Verdense deriuatus 594 b
de *panno*, quo inuolutum fuit corpus domini, reliquiae 421 a
Pannonia a Romanis relicta 385 e
Hunnis concessa 183 d
uastata ab Attila 167 f
unde dicta 383 b
Pantenus philosophus 140 a
Pantheon discooperitur 192 d
in templum conuertitur 187 e
Papia capta a Carolo M. 203 a
Papiae asseruantur ossa S. Augustini 199
Paradisus Schwarzacensis 21 f
Parsanta fl. prope Colbergam 555 g
Parisiensis basilica constructa in honorem B. Vincentii 183 e
Parmensis episc. Hubertus 530 c
Parochiale ius concessum coenobio Richersp. 250 b
de *Parsow* nobiles uasalli ep. Camin. 560 e
Parthenius interfector Domitiani 136 a
Parthicum bellum, funestum Iuliano imp. 156 e
Pascha ordinatum a Telesphoro papa 137 g
et a Victore 140 f
circa *Paschatos* obseruationem errant Scoti 189 g
Paschales circuli descripti a Dionysio 180 d
Paschalis aduersarius Leonis papae 207 b
Paschalis I. papa 208 c. pactum init cum Ludou. imp. 208 f
Paschalis II. admonet Henricum V. eique multa promittit 238 f. insolito more consecratur 287 b
Passekow uilla capituli Camin. 595 d
Patauienses episcopi: Conradus, priuilegia concedit coenobio Richersp. 262 g. 269 c. Dietpoldus 323 c. Eigilbertus 227 e. Gerardus 218 d. Reginbertus, obit in expeditione sacra 261 e. Vdalricus 241 e. Wolfkerus 343 a
Patauium solo aequatur ab Attila 168 d
Patella donatur coenobio Richersp. 250 c
Paterologium Vandalorum 513 c
Patientiae commendatio 111 e
de *Patine*, Wolferim 526 a
Patauinensis syluae donatio confirmatur coenobio Richersp. 258 a
Patriarchium Laeteranum 303 b
Patronatus ius ducibus Pomer. confirmatum in episc. Camin. 553 g
SS. *patrum* uita 423 c
S. *Pauli* altare in Schwarzac. 18 b. corpus leuatum 143 c. uocatio 132 a. ascensio Romam ibid. c. monast. Wirceburgi 16 a. martyrium 134 a. reliquiae 419 e. 420 b. uita 423 d
S. *Pauli* primi eremitae uita 423 c

Paulinus episc. Nolanus sanctitate claret 170 e. eius uita 423 c
Paulinus episc. Constantinop. strangulatur 155 e
Paulitius S. Othonis comes itineris 519 c
Paulus abbas XLIII. Schwarzac. 34 a
Paulus eremita 158 c
Paulus monotheleta excommunicatur 139 f
Paulus pontifex 201 f
de *Poumgarten* Henricus corripitur 293 d
Pausin, templariis in feudum concessum 554 f
Pax inter regnum et sacerdotium componitur Venetiis 315
religiosa 649 e. eius tenor, et publicatio in Pomerania 670 d
Pax uobis quando dicendum ab episcopo 355 g
Pelagiana haeresis occupat Brittaniam 169 c
Pelagia mater S. Aegidii 204 b
Pelagii haeresis damnatur 161 g. uita 407 d 423 b
Pelagius papa 184 e
Pekikon praedium coenobii Murensis 409 g
de *Pels* Hermann 256 a
Pempelow uilla confirmatur eccles. Cam. 541 e
Peniplow uilla Capituli Camin. 595 d
Penninae alpes unde dictae 383 b
Peregrinus patriarcha Aquileiensis 268 b
Pergamum uastatur ab Attila 168 e
Peringan curtis regia donatur monast. Oting. 393 c
Perthesgadensis episc. Hugo 254 g
Pertinax imp. 140 b
Persecutio prima
secunda 135 f. tertia 136 b
quarta 138 e. 139 b. quinta 140 d
sexta 142 b. septima 143 b
octaua 143 g. nona 145 c
decima 147 b
Persecutionum finis 151 g
Persante fl. 544 e
Perusunensis episc. Albericus 350 b
Perusinus episc. Honestus 350 a
Pescennius niger occisus 140 d
Pestis 194 a. 295 a. crucigeris exitiosa 342 b
inguinaria 185 c
de *Petra* Albuinus 252 g
de *petra* tabularum Mosis reliquiae 420 c
de *petra* ubi natus est dominus 421 c
S. *Petri* altare in Schwarzach. 15 b
apostoli reliquiae 420 a. d
corpus leuatum 143 c
monasterium Wurceb. 16 a
crematur 294 d
Petrinische Pfennige 550 g
S. *Petronellae* reliquiae 419 d. 421 d
Petrus apost. crucifixus 134 c
Petrus diaconus card. S. Mariae 251 g
Petrus episc. Alexandr. Eutychianus damnatur 171 a. 174 c
Petrus eremita 232 e
Petrus Leonis resistit Innocentio papae 244 a
Petrus presbyt. Card. tit. S. pastoris 251 g
Petullae 195 a
Pilati libellus de Christo 131 d
Pfandpfennige 580 g
de *Pfullendorf* Ita 399
Phaenomenon caeleste 282 f
Phaphinge uicus datur iuri episcopii Salisb. 231 f
Philippi apostoli martyrium 133 d
eius brachium asseruatur Vtini 386 a
reliquiae 420 a
Philippi et *Iacobi* monasterium igne crematur 37 a
Philippicus imp. 197 d. g. haereseos arguitur 197 d
Philippopolis urbs orientis, cedit christianis 325 d
Philippus caesar christianus 142 e
Philippus episc. XIV. Camin. 600 fundat uicariam 600 e
Philippus tetrarcha 131 a
Philo scriptor floret 133 a
Phocas imp. occisor Mauritii imp. 157 c
Piaculum ingens 256 g
Picti Brittannia eiecti 169 d
Pietas uirtutum corona 95 a
Pilatus Iudaeae procurator 131 eius miser exitus 132 d
ad B. *Pilgrimi* sepulchrum miracula 319 f
Pilgrimus Laureac. archiep. nunciat pontifici Vngarorum conuersionem 366
Piligrimus archicapellanus Cunradi II. imp. 13 e
de *Pilstein*, comes Conrad. 263 d. 272 f. aduocatus Iuuauiensis et Richersperg. 276 b
Pinea fl. 270 e. 278 a
Pipinus maior domus obit 198 d
Pipinus cum fratre Carolomanno diuidit regnum Francorum 199 f. eius expeditiones in Italiam duae 201 b. Saxones sibi subiicit 201 f. triumphat et obit 202 c
Pipinus Caroli M. filius ungitur in regem Italiae 203 g
Piriscenses baptizati 519 d
Piscationis tempora 419 e
Piso nobilis adolescens adoptatus a Galba Caesare 134 d
Pistorii Io. collectio scriptorum quo loco habenda 12 g
Pittine, uicus, decimae ibi traduntur coenobio Richersp. 254 a
Pius papa 138 d
Placentia, urbs Italiae 127 d
Placentius Ioan. scripsit uitas episcoporum 499
Placidi martyrium 137 d
Placitum, i. e. concilium Paderbornense 203 e
Plebeii admittuntur in coenobio Schwarzac. 31 f
Pli-

Plikensdorf praedium censuale coenob. Mur. 438 d
Plinius iudex Traiani, 136 b
Ployfterhagen accedit episcopatui Camin. 560 e
Poelpelinense monast. fundatum 590 b
de *Pogen* comitis impietas punita, 345 g
Bertholdus, 254 b. 270 b
Polabi hodie Razeburgenses, 512 d
Polchow uilla confirmatur eccles. Camin. 541 c
Polislaus criuouftus dux Polon. inuitat S. Othonem in Pomeraniam. 517 c
Polonensis episc. Gorbold. 350 c
Polycarpi episc. Smirnensis martyriũ, 139 b
Polychronius monotheleta excommunicatur, 191 f
Pomerania non fuit tributaria Polonis, 533
in tota Pomerania unicus tantum episcopus, 536
Pomeraniae bellum inteſtinum, 599 b
Pomeraniae historiae desiderium expletum 498
ducatus totus ad episcopatum uoluit transferri, 541 b
duces patroni et protectores episcopii Camin. 542 a
ducum priscorum de erigendo episcopatu consilia, 520 g
ducum bella cum marchione Brandenb. 541 c. 597 a. contentio cum episcopis, 542 e
consensus quousque necessarius fuerit ad electionem episcopi, 566 f
titulus, 611 d
episcopatus conditor et conseruator, 534 b. Caminum translatus, 581 d
episcopalis sedes cur a quibusdam Iulini, ab aliis Vznae dicatur erecta, 530
monasteria antiquissima, 588 a
panolethria, 588 a
principes religiosiores sub impp. Saxonibus, 516 f
Pomerani frustra implorant auxilium sociorum foederis Schmalcaldici, 558 c
gentiles mitiores fuere erga christianos quam Romani et Graeci, 514 a
nullo cogente sed sponte fidem Christi suscepere, 53 d
omnium Vandalorum postremi ad fidem conuersi, 515 a
reliqui baptizati, 578 b
Pomeranorum conuersionis occasio, 518 f
defectio punitur, 514 d
fercula, 619 d
Pomerellia antiqua Pomeraniae pars, 557 c
de *Pongowe* Otto et Wisint, 249 d 276 f
Pontianus papa, in Sardiniam deportatus, 142 d
S. *Pontiani* reliquiae, 16 d
Pontificem eligendi poteſtas concessa Carolo M. 203 b. c. et Romanis, 209 b
eius iurisdictio suspensa in terris euangelicis, 561 f
Popiliensis episc. Arnoldus, 350 b
Poppo, abbas XIV. Schwarzac. 21 a
Poppo episc. Bamberg. conspirat contra eccles. Herbipol. 22 g
Popponsol, uilla censualis coenobio Murens. 437 g
Poreuiti idoli descriptio, 512 f. 513 d
Portuenses episcopi, Benedictus, 349 g
Ioannes, legatus pontif. 193 b
Poru, coenobium, 581 f
Postulatio, usitata in episcopatu Camin. 569 f
Posthumus tyrannus, 144 c
de *Preuarin* Carolus, 249 c
Praebendae XV. maiores in episc. Camin. fundatae a ducibus Pomer. 545 a
Praebendarum collatio a quo fiat, 545 a
Precaria dari prohibita, 23 g
Praemonstratenses, 30 g
Praemonstratensium autor et regula, 584 d. e
Praenestinus episc. Stephanus, 251 f
Praepositi Murensis officium, 440 a
Praesentationis ius denegatur Wenceslao imp. in episc. Camin. 552 a
Pragensis episc. Adelbertus, 220 g
Daniel, 295 b. c
S. *Praxedis* reliquiae, 16 e. 420 c
uita msc. 423 c
Preces publicae indictae propter peſtem, 599 b
pro sanitate Ottonis, 457 g
Precibus primariis nullus locus in episc. Camin. 554 a
Prenzlau, castrum episcopatus Camin. 537 d
Presburgum captum, 259 g
Pribislaus, persecutor christianorum, 509 g
Prisca in Asiam uenit, 133 b
S. *Prisciani* reliquiae, 420 d
super *Priscianum* glossae, 424 e
de *Prisigin* Eberhardus, 249 d
Priuilegium non confirmatum per clericorum conlaudationem est inualidum, 255 e
Probinus, exconsul, 176 f
Probus imperator 145 g
Processi martyrium, 134 a
Proculi martyrium, 146 c
Proculus tyrannus interfectus, 146 a
Prone idolum Oldenburgensium, 512 d
Protei Stoici baculus pluris uenditus, 87 a
Protestantiam nomen unde, 643 d
Prudentia uera in quo consistat, 108 f. g
Pruze Iacob fundat uicariam Camin. 546 b
Pruzenau uilla confirmatur eccles. Camin. 546 b
Proti martyrium, 143 f
Psalmi Dauidis ante sacrificium cani iubentur, 163 f
Psalmorum pretium, 97 e
Ptolomais urbs expugnata, 322 d
Pudiglauense monast. 577 g
Pumerdorf uilla, 270 f
accedit ecclesiae Richersp. 270 f

Pupienus interfector Maximi imp. 141 b
de *Puplof* nobiles, uasalli episc. Camin. 560 e
de *Pusini* comitis liberalitas in eccles. Richersp. 270 e
Puttosiorum familia, 591 e
Putmensis sylua, 278 a
curtis accedit coenobio Richersp. 270 f
Putkomer Georg. coadiutor episc. Camin. 618 a
Pyriz castrum episc. Camin. 536 g
Pyrrhus monotheleta damnatur, 190. 191 d

Q.

QVadratus Adriani imp. praeceptor, 137 b
Quintilianus uel Quintillus imp. 145 b
S. *Quinti* reliquiae, 420 d
S. *Quirini* martyrium, 136 d

R.

RAba fl. 205 f
Radagasus rex Gothor. inundat Italiam, 162
Radauke uilla donatur ecclesiae Camin. 541 c
Raddenso uilla capituli Camin. 595 d
Radduge fl. 544 e
Radigast idolum Vandalorum, 511 b
Radus fl. 165 f
Ram urbs orientis dedit se Turcis, 312 d
de *Rambstein* Berchtoldus, 483 c
Ramele Arnold uendit episcopo Camin. omnia sua bona feudalia, 544 d
Rani idem ac Rugiani, 506 b
Rannshofen coenobium, 392 c
Rantersdorf curtis regia donatur coenobio Oeting. 393 c
Rapotho comes de Wolffesmarch 58 e
Rathfredus Fauianensis episc. 364 f
Ratinberg mons, 262 a
Ratisbonensia comitia sub Conrado II. 253 e
Ratisbonensium episcopp. biographus, 499
Ratisbonensis episc. *Hartwicus*, 588 d
Isingrimus, 354 e
Petrus, 349
Tutto, 373 b
Ratpotus Frisonum princeps stolide respuit baptismum, 515 a
Razemarus D. Pomer. 576 g
Rechinaldus dominus Sidonis, 311 a
Reformationis primordia in Pomerania 633 c
Sundii, 642 d
Regenfridswyl praedium coenobii Murens. 410 a
Regensdorfensis abbas Lingerus, 23 a
de *Regensperg* Luitolf. 412 f. 469 b
Reginoburgium, idem quod Ratisbona, 386
S. *Regulae* uita, 402 d
S. *Regumfridi* reliquiae, 421 a
Reigionensis episc. Ermenaldus 350 e
Reinfelden monasterium Holsatiae 557 g
Reipelsdorff, uilla: aduocatia ibidem conceditur episcopo
Reipublicae literariae felicitates 128 a
Reitenhassach monasterium fundatum 253 f
Religionis mutatio in Pomer. non ui aut armis introducta 642 g
Reliquiae sanctorum asseruatae 16 d. 21 g
sine breuibus 421 e
super sepulchrum B. Alberadis impediunt eius canonizationem 59 g
Reliquiarum matricula in coenobio Murensi 419 c
Remense concilium 208 c
Remigio Remorum episc. 176 b
Rempertus episc. Hamburg. apostolus Vandalorum 251 d
Responsum facetum monachi 588 d
Retra, metropolis Slauorum 504 f
Reuberi collectio scriptorum quo loco habenda 128
R*euenau* confirmatur eccl. Camin. 541 e
R*ezensis* uicaria confirmatur 620 c
de R*heberg* Philippus episc. Camin. 600 c
fundat uicariam 609 e
R*hagium* ciuitas 192 e
R*hetia* Slauorum metropolis 511 c
a R*hoda Paulus* restinguit Stetinensium sitim euangelii 641 e
eius epitaphium ibid. g. zelus in praedicando euangelio 644 f
de *Rhibou* Sifrid. 545 f
S. *Richardae* reliquiae 420 a
Richarius episc. Patauiae 371 b
Richenza de Chiburg 401
Richenza de Lenzburg 401
Richerspergense coenob. ampliatur 243 b
Richerspergensis aduocatia uiolenter inuaditur 273 g
chronici elogia 127
coenobii aduocatia 250 e
priuilegia 246 seq.
ecclesia dedicata 243 e
Richerspergensium fratrum querela de praedio ipsis ablato 245 a
Richerspergensis praepositus Berwinus 241 e
Gerlochus 331 c. Otto 347 b. Philippus 320 b. praeposituram resignat 330 g
Richoldus abbas primus Colbacens. 581 a
Ricimeres anticaesar 171 a
de *Riede* Redingerus 262 d
Rifriswyl praedium censuale coenob. Mur. 438 d
Rigae spargitur euangelii semen 646 g
de *Rinfelden* Chuono pater Rudolfi imp. 401
de *Rinzin* Geroldus 425 g
Riuduri prisci Pomeraniae populi 511 c
Rodbertus archiep. Mogunt. 370 a
Rodoaldus R. Longob. 188 f
Roenbach uilla 23 d
Roerich feudum templariis concessum 584 f

Roma fit caput omnium ecclesiarum 187 d
obsessa ab Alarico R. Goth. 262 g
Romana synodus 203 b
Romani de finibus Pannoniae pulsi 177 c
Romanorum castrorum uestigia in Heluetia 457 a
Romanus papa 216 f
presbyter card. et cancellarius S. Rom. eccl. 259 g
de *Ronegen* comes Conrad. 284 b
Rordorf praedium coenob. Mur. 409 g
Roschildensis episcopi patronus et defensor rex Daniae 557 g
de *Rosenberg* dux Frider. 295 b
Rosilentin uilla confirmatur eccl. Camin. 541 e
Rosiliensis episc. Radaldus 350 b
Rossou uenditur episc. Camin. 556 e
Rotharius rex Longob. 190 e
Rotiswyl uicus dioec. Mur. 428 a
de *Roumesperg* comes Godefr. 284 b
de *Roumlingen* Werinandus 263 b
Rouna coenobium 287 e
Rubenau Henr. L V. D. primus rector Gryphiswald. 613 e
Rucea ciuitas 198 c
Rudegerus abb. Murensis 487 d
Rudingenus abb. primus Stolpensis
Rudolfi I. imp. lenitas et moderatio animi 502 a. memorabile religionis exemplum 484 b. in eius euectionem ad folium imperatoris carmina 485 seqq.
Rudolfus II. religionis libertatem concedit euangelicis 501 e
Rudolfus rex Burgundiae 224 c
Rietach uicus Alsatiae 447 e
S. *Ruedbertus* 185 b
Rugemann et *Rugewitus* idola Rugianorum 512 d
Rugia falso creditur Corbeiae donata, 508 b
num pertineat ad episcopatum Camin. 557 c
Rugiae prisci rectores 508 f
Rugiamundum 588 e
Rugiani accipiunt legitimos sacerdotes, 524 d. ad amplexanda sacra christiana compulsi 521 g. diu ante S. Othonem sacris christianis imbuti 521 b
Rugianorum idololatria 506 e. idolum descriptum a Tacito 504 c. conuersio 507 e. apud Rugianos XII. ecclesiae erectae 522 a
Ruinerius presb. Card. S. Nicolai 592 e
de *Rumlano* Rudolf 482 e
Rumaldus filius Grimualdi R. Longob. 192 b
Runcinus pro sella 60 g
Rungius Iac. superintendens Pomeraniae et concinnator corporis doctrinae Pomeran. 672 g. deputatur ad concilium Trident. 649 e
Ruodberius abbas Tuitiensis 242 a
S. *Rudibertus* transfertur 202 g
Ruorippe coenobio Richersp. donatur 231 c
S. *Rupertus* conuertit Theodonem III. regem Norici 186 d
Rupertus numularius, abbas IV. mont. monach. 80 e
fit abbas Augustae diuitis ibid.
de *Rüseyk Richwinus* 469 c
Rurzenbach 437 g
Rusa fl. 428 a
Russim uilla, confirmatur eccl. Camin. 541 f
Rusticorum constitutio in coenobio Murensi 482 f. uigiliae et officia 429 d. g
Rutte uicus dioecesi. Laureacens. 378 d

S.

Sabesheim (de) Brand et Erhardus 29 f
Sabinensis episc. Conradus 251
Sabinianus papa 187 d
Sabidinus frater Saladini accipit munera ab imp. occid. 319 b
Sabinus frater Vespasiani occisus 134 e
Sabinus tyrannus Romam uastaturus occiditur 164 d
Sacerdotes num possint ducere uxores 3 5 d
Sacerdotum paganorum rabies 477 d
Sacramentorum praefationes dictatae a Gelasio papa 176 c
Sacrificium altaris in syndone lintea celebrandum 153 d
Saladinus imperator Turcorum 311 d.
ignominiose uictus a christianis 310 b
munera mittit splendida imperatori occidentali inter quae etiam uinum et frumentum intoxicatum 335 d g
Salina curtis regia donatur coenobio Oeting 191 c
Salisburgenses archiepiscopi, Adalbertus praesulatu se abdicat 295 g. Adelbertus praesulatu deiicitur 316. eundem recipit 320 b. Adalrammus 209 d. Adelwinus 211 f. Conradus 337 a. dat priuilegium coenobio Richersp. 253 f. ei conditionaliter electo ab imperatore inuestitura denegatur 287 d. coenobia sua religiosis et literatis replet 193 a de criminibus obiectis se purgare paratus, emanentibus aduersariis restituitur. 314 f. Eberhardus solus papae fidelis 259 g. 280 d. priuilegium concedit coenobio Richersp. 220 f. Egilolphus 354 f. Fridericus 220 b. 347 g. 350 f. 370 b. Heroldus 218 b. culpa sua luminibus priuatus exauctoratur 147 g
Iohannes 202 b. Luitprammus pallium accipit 209 g. Theodmarus, primus archiep. 389 a. Virgilius 202 b.
Salmbronnen praedium censuale coenob. Mur. 418 c
Salnubia urbs orientis, 321 f

Salzburchoue curtis regia donatur coenobio Oting. 393 c
de *Salzburg* Harthnit, 252 g
Salomon cancellarius Conradi imp. 13 e
Sanctitas ridicula imperatoris Constantinop. 326 c. 187 f
Sanctorum omnium festum institutum, 209
uitae quatuor libris descriptae a Theodelinda, 168
Sanctus, *sanctus*, *sanctus* intra actionem sacrificii decantari instituitur, 137 c
Sanguineus princeps Mesopotamiae, 256 g
Sannonia prouincia, 139 b
Saona expectat auxilium contra Turcas, 321 c
Saphora ciuitas, 311 d
Sapor rex Persar. male habet Valerianum imp. 144 c
Saraceni inuadunt Siciliam, 192 f
Carthaginem solo aequant, 194 f
Saracenorum ingens multitudo 121 g
Sarcophagus aureus et argenteus S. Felicitatis, 16 c
Sarfeniz monasterium fundatur, 590 a
Sarmensdorf 423 g
Sarnen uicus, 440 f
S. *Saturnini* reliquiae, 16 d
Saturninus tyrannus oppressus, 146 a
Saxones Britannia eiecti, 169 d
perdomiti a Dagoberto, 190 g
subiiciuntur Pipino Franc. R. 201 f
Christo nomen dant, 203 e. 515 f
Saxonia posthabetur Boioariae, 784
Saxoniae dux Henricus, 268 a
episcopatus, 555 a
episcoporum biographus 499 c
Scartenberg donatur monasterio Richersp. 231 e
Schaaltenhagen accedit episc. Camin. 597 e
de *Schafhausen* Sigifrid. 411 c. 467 f
Schartou uilla donatur eccles. Camin. 541 c
de *Scheinfeld* Friderici liberalitas in monast. Schwarzac. 23 c. 24 a
Schenk Petr. Dolinger. interficit diaconum, 27 f
Schirensis monachus Conradus, 127
Schisma ingens circa electionem pontificis 243 f
sub Henrico IV. 239 a
de *Scalach* Maganus, 249 e
Schmalcadici articuli,
foederis socii auxilium denegant Pomeranis contra regem Daniae, 558 c
de *Schmelink* nobiles uasalli episc. Camin. 560 e
Schmidt Hiltbrand interficit diaconum, 27 f
de *Schnellen* nobiles uasalli episc. Camin. 560 c
de *Schoenberg* uilla aduocatia ibidem conceditur episcopo Bamb. 23 b
Schoenenwald, uilla capituli Camin. 595 d
Schleiff Nicol. interest. tractatui Suinensi, 625
Scholae christianis clausae a Iuliano imp. 156 e
S. *Scholasticae* corpus in partibus Cenomanensium sepelitur, 195 f
reliquiae, 420 c
Scholasticus exarchus Italiae, 198 b
Scholl Nicol. procellerarius Schwarzac. 34 b
Schotti Andr. collatio scriptorum quo loco habenda, 128
de *Schulenborgh* Werner, Coslinenses sediosos duci Pomer. reconciliat, 616 d
Schwarzach fl. 11 c. e. 14 g
Schwarzach olim uilla, 7 d. 9 e
incenditur, 22 g. 24 e
Schwarzacense coenobium, eius conditores, 3 a
appellatio antiqua, 3 b. patronus, ibid. incrementa, 7 c. 24 a. commendatrix 9 e. immedietas haud diuturna, 16 e
augmenta sub Ebbone abbate 12 d
confirmatio 14 d. ecclesia dedicatur, 16 b. chronica, 18 g. aduocatia conceditur Hermanno episc. Herbipol. 23 b
aduocatia alienari prohibita 23 g
priuilegia, 23 g. spoliatio, 24 c. angustiae, 93 e. rationes, 110. abbas primus infulatus, 33 c. patet furori seditiosorum rusticorum, 36 g. ob aeratum 29 d
desolatum, 37 c
Schwarzenberg praedium, 413 c. 440
Schwellin uenditur episc. Camin. 556 e
Schwerzenbach curtis regia, donatur coenobio Oeting. 393 c
Sciri Herulorum socii, 172 a
Scoti errantes redarguuntur, 189 g
Scribae sacerdotum munere functi, 523 e
Scripturae necessitas et utilitas, 51 b
Scriptura S. igne exusta sub Diocletiano 47 b
Scripturarum lectio praecepta, 96 g
Sculptura elegans et arguta, 580 b
Sebach aqua, 332 e
de *Sebach* Richere, 252 g
Sebastes urbs Armeniae 139 b
S. *Sebastiani* reliquiae, 419 f. 420 b. 425 b
uita, 423 c
Sebastianus tyrannus in Gallia, 169 b
Sebonensis episc. Wisundus, 354 e
Zacharias, 373 b
a *Seckendorf* uasalli abbatis Schwarzacensis, 14 c
de *Sede Romana* lepidum responsum legato pontificis datum, 554 d
Sedinensis ecclesia cur aedificata, 582 b
Sedinensium doctores euangelici, 635 g
Seditio Hierosolymitana, 132 g
Seefurth Io. Erthmann, ciuis Colberg. fundat uicarias, 546 c
Seianus consecrationi Christi se opponit, 131 e
Seleucia Isauriae urbs capta, 139 a
Selindorf traditur coenobio Schwarzac. 12 c

Senftinbach riuus, 262 c
Senioratus familiae, 41?d
Sennis martyrium, 143 d
Senones populi, 202 c
de *sepulchro* domini reliquiae, 420 b. c. 425 b
de *sepulchro* Dei genitricis reliquiae, 425 b. e
Sepultura christiana denegatur interfectis in torneamento, 52 e
Serarii Nic. collectio scriptorum quo loco habenda, 128
Serbow uilla capituli Camin. 545 d
Seratium mensura lactis, 441 c
Sergius monotheleta damnatur, 190 e
Sergius I. papa Constantinopolim transportandus liberatur, 195 c
crucem pretiosam reperit, 195 a
Sergius II. papa, 216 d
Sergius III. papa. 217 c
Sergius IV. papa, 221 d
Sergius V. 259 f
Seruiae comes, Magnus, 323 g
Sester mensura, 441 b
Seuerianus papa, 190 d
S. *Seuerinus* episc. Colon. 162 f. eius prophetia, 172 b. reliquiae, 426 c. uaticinium, 177 e
Seuerius pertinax imp. 140 g. 147 e
Siagrius patritius interficitur, 174 c
Sicilia inuaditur a Saracenis, 192 f
S. *Sicini* basilica, 157 g
Sickenhausen Conr. 25 b
a *Sidono* Albert. 610 b
S. *Sigberti* reliquiae, 426 a
Sigebertus R. Franc. 183 g
Sigefridianus contractus renouatus, 615 g
Sigfridus I. episc. III. Pomer. 582 a
Sigfridus II. episc. XVII. Pomer. 602 a
Sigfridus III. episc. XX. Camin. 667 g
ante regis Sueciae et Daniae consiliarius 608 a
Vpsaliensem praesulatum recusat, 608 b
plures uicarias instituit, 608 g
excommunicationem contra Bugislaum IX. renouat. 609 a
contractum init cum eodem. 609 e
primus qui se scripsit Dei et apostolicae sedis gratia episcopum, 609 e
Sigenhardus abbas XIIX. Schwarzac. 21 d
lapidei sarcophagi autor, 21 d
Mengaudi ossa eleuat, 21 e
Sigeuinus episc. IV. Camin. 583 c
S. *Sigismundi* reliquiae, 16 d. 420 c
Sigismundus rex Burgundionum. 197 c
Siglog, Conrad. 28 a
Sikkowa mons, 392 c
Siluester I. papa, 153 d
Siluester II. papa, 223 e
S. *Simeonis* martyrium, 136 d
S. *Simeonis* eremitae reliquiae, 420 d. f
Simon, abbas XXIV. Schwarzac. 23 d
S. *Simplicii* reliquiae, 419 g
Simplicius papa, 170 g
de *Sinai* monte reliquiae, 420 e
Sinsgow, uicus, 441 a
Siracusa occupata a Saracenis, 192 g
Siricius papa, 160 g
S. *Sixti* reliquiae 421 d. uita 423 d
Sixtus papa autor sacrati ministerii 137 e
Siwe, i. e. Ve[...] 143 d
Slaui funduntur [...] dea Razeburgensium 512 d
Smelingi nobiles uen[...] Conrado II. 63 f
episcopo Camin. [...] castrum Gulzo
Soaris basilica 425 a. et reli[...] 544 c
uita 425 a.
Soldin uilla donatur eccl. Cam. 541 a. confirmatur 541 e
Sommerach 12 f. aduocatia ibidem emta ab abbate Schwarzac. 25 d
de *Sommerach* Otto, miles 21 e
Sontius fl. 175 b
Sophia, Iustini imp. uxor, contemnit Narsetem, 183 c
S. *Sophiae* reliquiae 419 d. templum Constantinop. 183 c
Soractense monasterium 199 g
de *Sornow* nobiles uasalli episc. Camin. 560 e
Sofii martyrium 146 e
Soter papa 139 e
in *sparta* duplici duplicia onera 72 g
Spirensis episc. Otkerus 349 f
conuentus an. 1520. 645
Spirensium episcopp. biographus 499 b
Spolentinus episc. Lupus 550 d
de *spongia* domini reliquiae 420 e. 421 e
Stabulensis abbas Wigbaldus 268 c
Stadel *Schwarzacensis curia* emta coenobio Schwarzac. 27 b. 29 f. abbatia uenit ad monast. Schwarzac. 25 c. domicilium abbatis 37 e
Stadelon accedit episcopatui Herbip. 13 b
Stagen uicus dioeceseos Murens. 418 a
Stallikon praedium coenob. Murens. 410 a 448 d
Stargardt Thom. praeco euangelii in Pomer. 646 a
Stargardiense monasterium 582 g
Stargardiensis districtus episcopatui Cam. assignatus 540 f
synodus, in qua praua et impudica clericorum uita taxatur 618 a
Statua aurea equestris decreta Claudio imp. 145 b
de *Stauffen* Gotfrid. 401
Stegliz castrum inuasum ab hostibus 54 c
strategemate diuinitus inspirato B. Alberadi liberatur 54 e. 55 c
reaedificatum a Razenburgio 61 c
exitiosum coenobio Banz. 61 e
iussu spiritus cuiusdam donatur coenobio Banz. 64 d
et solenniter demolitur 64 e
Steine castrum 231 f
de *Steine* Burchard 276 f
de *Steinach* Walchun 270 c
Sterilitas magna 150 c
Stetinenses conditionate sacra christiana amplectuntur 519 g. ad gentilismum rela-

relapsi reduniuntur ecclesiae 520 d
uide etiam Sedinenses.
de *Sternberg* Bertholdus episc. Herbipol. 30 d
S. *Stephani* abbas Guntherus 2… c. de eius in-
uentio, liber msc. 161 c. et uestimentis
lapidibus 419 d. 4… monasterium Wir-
reliquiae 425 b. 43 c. aere alieno libera-
ceburgi … 95 g
tum
…*burg* castrum 50 g
S. *Stephanus* lapidatur 131 g
Stephanus papa auxilium Pipini quaerit 200 e
Pipinum in regem ungit ibid.
in sedem restituitur 201 c
Stephanus II. papa 208 c
Stephanus III. papa 215 e
Stephanus IV. papa 217 g
Stephanus V. papa 244 g
Stephanus episc. Nepesinus 212 f
Stephanus monotheleta excommunicatur 193 f
Stilico tyrannus 163 g
Stimmelius Christoph. praeco euangelii in Pomerania 621 pastor et professor Sedinensis 621. eius epicedia 673 b
Stiriae marchio Otakar obit 344 g
Stockheim traditur coenobio Schwarzach. 12 e
Stoislaus princeps Rugianorum conuersus 523 b
Stolpe monasterii etymon. 576 g
fundatores 534 g. 575 a
Stolpensis abbas Henningus 539 g
Stolpenses amplectuntur euangelium 636 c
Stolpensium primus euangelista 636 c
de *Stouffen* Agnesa, Rudolfi I. imp. uxor 481
Gotfrid. 481 g. Henricus 284 b
Strafchirichen uilla 263 d
die Stubenkammer, promontorium in peninsula Tasmund 504 g
Strelbach, uilla, decima et aduocatia ibidem conceduntur episcopo Bamb. 23 b
de *Strengelbach* Albert. 433 b
Strepurch, uicus dioecef. Laureac. 378 d
Strefow, uilla confirmatur eccl. Camin. 543 c
Streflow praedium coenob. Murenf. 409 g
Striffow uilla capituli Camin. 595 d
Storkheim 12 e
de *Studize*, Vdalricus, aduocatiam Richersp. uiolenter inuadit 237 g
Suanteuit, numen praecipuum Rugianorum, 507 b. eius descriptio 509 b. equus candidus 509 e. tributarii ib. d. sanguine christianorum delectabatur 500 f. comburitur 521 g
Suanteuiticae idolatriae occasio 502 c
Suantipolechus III. dux Pom. monasterium S. Nicolai siue *nigrum* erigit 585 e. item abbatiam Buccouiensem 585 g
Suantipolechus III. dux Pom. dotat monast. Colbacense 580 f. custodia liberat Wenceslaum imp. 552 f
Suau…orum familia nobilis et antiqua 626 e
Suauinhusen 425 g
Subaduocati remoti 275 g
Subaduocatorum ius ordinatur in coenobio Richersp. 273 a
Subonensis praepositus 278 d
Sueno Rugianorum apostolus indoctior; episc. Archauiensis 524 a
Suessio, urbs 200 d
Sueuicum foedus rusticis seditiosis exitiosum 37 d
Sufferanus episc. Eustatius 160 e
de *Sulzbach* comites, Berengerus 297 c
Gerhardus 283 f
Summerach 19 b
Sunda, urbs Pomeraniae 585 e
de *Sunebredesdorf*, Chadolt 263 e. 270 d
Suntheimensis capellae ius patronatus cedit coenobio Schwarzac. 23 c
Superintendentes constituti et ordinati in Pomerania 560 d. 647 c
Superintendentum ius episcopale restrictum 560 g. officia 562 a
Sursfeldensis obseruantia 33 e
S. *Syluae candidae* episc. Windo 349 g
Syluerius papa 180 f
Syluester papa 221 c
S. *Syluestri* reliquiae 419 g. uita 407 c 423 a
Symmachus papa 176 e. episcopum Lauriacensem metropolitanum constituit 352 a
Symmachus exconsul perimitur a Theodorico rege 179 b
Synodi uariae in Pomerania 624 b
Synodus Aquilensis 196 f
Carthaginensis 163 d
Constantinopolitana IIX. 212 g
eius constitutio 213 a
Engelinheimensis 204 g
Ephesina prima 165 d
Euangelicorum prima 647 d
Franciae propter controuersias theologicas
Francofurtana 205 f
Nicena eiusque lex 96 f
Pomeranensis 609 g
Romana generalis 191 g. 203 b. 319
Sedinensis 619 g
Stargardiensis, in qua praua et impudica clericorum uita taxata, 618 a
Toletana, 190 g
Turonensis, 286 d
Syphilis, morbus, 34 c
Syria defensa. 144 c
subiugatur a Chosdroe, 188 a
capta a Turcis, 321 d

T.

T*Abariam* capta a Turcis, 321 d
Tabshaim, donatur Oetingae, 393 d
de *tabulis* Mosis reliquiae, 425 c

Tachelshouen praedium censuale coenob. Mur. 438 d
Tacitus imp. 145 f
Tagebrechtswyl praedium censuale coenob. Mur. 438 d
Tageno scriptor expeditionis Hierosolymitanae, episc. Pauauiens. 343 a
Takwill uilla, 405 c
Talbwyl praedium coenobii Mur. 409 g
Tanais fl. 215 f
Tancredus rex Apuliae, 344 d
Tarentum, 192 b
Tartareto barbariei magister, 94 a
Tassilo capitur à Gryphone Saxone, 200 a
iurat Pipino et filiis eius, 201 e
denuo deficit, 202
B. Valentini corpus tumulat Pattauiae, 203 g
fidelitatem promittit Carolo M. 204 a
excommunitur a papa, 204 c
damnatur infidelitatis, 204
se dedit Carolo M. 204 g
monasterium intrat, 205 b
Taurisci unde dicti, 383 a
Techedinus dux militum Saladini, 322 a
Tecislaus rex Rugianorum conuersus, 523 a. 524 e
S. *Tegnari* reliquiae, 420 g
Teleborus oppidum, 802 a
Telesphorus papa ordinat paschia et hymnos 137 a
eius alia institutio, 126 e
Tempestas horrida, 345 a
Templa prima abhorrent ab elegantia et adparatu, 386 f
Templarii in Pomerania sedem figunt, 584 f
Templum Constantinopolitanum, 187 g
Hierosolymitanum quamdiu steterit, 135 b
Temporis pretium, 103 b
Tenda pro tentorio, 321 g
Tenrein locus, 438 f
Tenzelingen praedium coenobii Mur. 409 g
Tergestinensis episc. Richolfus, 280 d
Terisbach Niedern, praedium censuale mon. Mur. 438 d
Terminarii interdicti, 610 f
Terraemotus, 134 d. 207 c
Terricus magister domus templi, 322 c
Testes per autem attracti, 252 f. 254 g. 263 e
Tetricus rebellis in Gallia, 144 d. 145 d
Tettelbach, 20 f. 24 b
Tettelbacenses decimae oppignorantur, 27 g
liberantur pignoris nexu, 34 f
de *Thabaria* Bachibocus, 322 a
Thabor mons occupatur a Turcis, 322 b
Tharbus castrum donatur eccl. Camin. 542 e
Temistocles inuidiam sentit, 70 a
Theobadatus R. Gothor. extinctus 179 b
S. *Theodati* reliquiae, 420 f
Theodebertus R. Franc. 182 d. 184 b
a fratre Theodorico regno priuatur 188 d
fit clericus, ibid.
Theodmarus rex Ostro-Gothorum, 173 g
Theodora augusta Iustiniani imp. 180 f
Theodora uxor Constantii imp. 147 g
Theodoricus R. Ostro-Gothorum in Italiam uenit, 175 b
Italiae regnum obtinet, 175 g
palatia hinc inde extruit, 176 a
Theodoricus rex Franc. 177 d
moritur, 182 d
Theodori haeresis, 181 d
S. *Theodori* reliquiae, 425 b
Theodorus Anglorum apostolus, 192 a
archiep. Laureac. pallium accipit 176 g
Theodorus papa, 190 c. 216 f
Theodorus pater S. Egidii, 204 b
Theodorus uir consularis, 178 f
Theodosius filius Mauritii imp. occiditur, 187 b
Theodosius imp. 160 d. 161 a
Theodosius minor imp. 164 f
Theodotus papa, 188 f
Theophilus episc. Caesareensis, 140 a
Theophilus legatus Irenae imperatricis, 206 b
Theotmarus archiepisc. Iuuauensis, 373 a
Thermiphilae, clusae Longobardorum, 201 b
Thesei tabulae conseruatae Athenis, 87 b
Thiedo Tassilonis filius fit monachus, 205 b
Thiemonis archiepisc. Salisb. martyrium, 236 g
Thiemo papa renunciatur, 233 e
capitur et ad mortem damnatur, 233 f
at miraculose seruatur, 233 c. et liberatur, 234 d
Thietgaudus archiep. Treuirensis 211 g
obit ex iudicio diuino, 212 a
S. *Thomae* reliquiae, 421 d
Thomas abbas Banzensis, 69 a
Thrasamundus, rex Vandalorum, 174 f
obit, 178 a
Thrasila, miles Aetii, 169 g
Thronus aureus Chosdroae, 188 b
Thubarus fl. 36 e
de *Thunfeld* Henr. 25 a
de *Thungen* Hiltbrannus, 29 c
Wilhelm. tutor monasterii Schwarz. 29 e
de *Thunuelt* Hermanni et Eberhardi lites cum abbate Schwarzac. 26 c
de *Thurego* moneta, 413 c
numus quid, 420 c
Thurricina mensura, 434 g
Thydrada Caroli M. filia, 9 e
amica Ludouici II. imp. 10 c
Tibelimus Noricorum Deus, 383 a
Tiberius Caesar, 131 b. in uincula coniicit Agrippam, 152 b. eius iudicium de Christo, 131 c
Tiberius II. imp. 184 c. insurgit contra Leonem imp. 196 a
S. *Tiburtii* reliquiae, 420 a
Tiburtius baptizatus, 142 a
Ticinensis episc. Enodius, 177 g
Ticini asseruantur ossa S. Augustini, 199 b
Ticinum diripitur ab Attila, 168 e
expugnatur ab Herulis, 172 d
Ticinus fl. 197 e
Tierno abbas VII. monast. S. Mich. 402 a
de *Tierstein* Ita, 199
Rudolf, 410 e. 468 c
Timaeus cur dictus uituperator, 88 g
Titi imp. arcus marmoreus, 114 c
Tobele uicus conceditur monasterio Richersp.

cherſp. 231 f
de *Tobele* Walter, 252 g
Tolbiacum caſtrum, 188 d
Tolenzi priſci Pomeraniae populi, 58 c
propter idolum Radegaſti principatum affectant, 511 d
Toletana ſynodus, 190 g
in *Torneamentis* interfectis ſepultura chriſtiana denegatur, 5 c
Torneamentorum lex, ne quis ſentiat contra SS. Trinitatem, 5 6 g
Toroſa, 114 g
Totila inuadit Italiam. 181 f
de *Toumbrunn* Berthold, 284 b
Toutgarius ſcripſit ſuper Marcum. 8 g
Trageboto abb. XX. Schwarzac. 22 b
Tragulphus abb. V. coenobii Schwarzac. 14 b
Traba fl. 245 f
Traianus imp. initio lenior in chriſtianos, 136 f
Traiectenſis epiſc. Ansfridus, 258 c
Traiectenſium epiſcopp. biographus, 499
Transmarini a clericatu excluduntur propter Manichaeismum, 161 f
Traun fl. 392 b
Treptouianae decimae monaſterio Belbugenſi attributae, 584 b
Treuirenſes archiepiſcopi : Illinus 268 b
Maximinus 135 e
Thietgaudus 211 g
Tribenſes baptizati 578 b
Tridentinus epiſc. Arnandus 350 c
Tridentinum concilium 649 c
Tridentini concilii recuſati cauſae 520 f
Triglaf idolum ſublatum 511 b
Tripolis expectat auxilium contra Turcas 322 e
Trithemius Ioan. ſcripſit de uiris illuſtribus 19 c
Trocho ludens ſubmergitur
Trophini reliquiae 420 b. d
Tſchudius Egidius, ſcripſit de armis nobilium familiarum 459 f
Tuiſco conditor Germanorum 383 a
Tullſtadt, accedit epiſcopatui Herbip. 13 b
Tungrenſis abbas claret 196 e
Tungrenſium epiſcopp. biographus 499
de *Tunne* Ekkehardus 276 f
Tunzendorf. uicus dioeceſ. Lauriac. 378 d
Turcae multas ciuitates orientis expugnant 322 d
Turcae in fugam coniecti 337. pacem petunt et impetrant 338 b. f
Turnbur uilla confirmatur eccl. Cam. 541 e
Turmulen uilla dioeceſ. Murenſ. 422 f
Turonenſe concilium 208 e
Turonenſis ſynodus 286 d
de *Turonia* comes Hub. 207 f
Turonia occupatur a Normannis 211 b
Turricinus lacus 405 b
Turris argentea 188 b
Tuſculanus epiſc. Ymarus 259 e
Tutto Ratisbon. epiſc. 373 b
Tattundus dux Auarorum 364 a
de *Tuiren* Rupertus 268 b
de *Twers* Hugo 255 a
Tyrus oppugnatur a Turcis, 321 b

V.

VAlens imperator patrocinatur haereticis 157 e. furit in epiſcopos 159 c
crematur ibid. g
B. *Valentini* corpus tumulatur Patauiae 203 g
S. *Valentini* uita 423 d
Valentinianus imp. 157 d. 159 b. 167 e. 169 g
Valentinianus iun. imp. 164 g
Valentinus papa 209 e
S. *Valeriani* reliquiae 425 b
Valerianus conuerſ9 a Caecilia uirgine 142 a
S. *Valerianus* epiſc. Abenſae ciuitatis 173 a
eius reliquiae e
Valerianus imp. primum fautor chriſtianis 147 b. a Sapore rege Perſarum indignis modis tractatur 146 b
Valkenberg uenditur eccleſ. Camin. 556 e
Vandaliae diuiſio 504 b
Vandali deuaſtant Africam 165 a
proſtrati a Beliſario 181 a
idololatriae addictiſſimi 504 c
conuerſi ſub Ottone M. 511 e. deficiunt a fide et in chriſtianos ſaeuiunt 511 f
cur difficulter Chriſto nomen dederint 521 d
Vargenim nobiles uaſalli epiſc. Caminenſ. 560 e
Vaſallus diaconus card. S. Euſtachii 251 g
Vcaris fl. 583 d
Vdalricus abbas S. Lamb. 249 c
Vdalricus Patauienſ. epiſc. 241 e
S. *Vdalricus* epiſc. Auguſtenſis 217 g
eius reliquiae 419 d. 420 d. ſtola 421 e
uita 402 c. 423 c
Veldan curtis regia donatur coenobio Oting. 393 c
Venedi ſedes occupant Boiorum et Sueuorum 384
Venetiae dux Willarius legatus Nicephori imp. ad Carolum M. 207 f
Venetia redditur Carolo M. a Nicephoro imp. 207 e
Vennonum ſedes 383 b
Venſter mons 383 b
Verae eccleſiae notae 569 c
S. *Verenae* uita 407 d. 423 b
Verchen coenobium uirginum 581 b
Virdenſium epiſcopp. biographus 499 c
Verona inuaditur 175 b
Veronenſis epiſc. Ratherius 350 c
planicies 805 g
de *Verſen* nobiles uaſalli epiſc. Cam. 560 e
Veſpaſianus mittitur aduerſus Iudaeos 134 b
fit imperator 134 e. expugnat Hieroſolymam 134 g
Veſtes ſacrae tantum in eccleſiis induendae 144 g
de *ueſtimentis* XII. apoſtol. reliquiae 420 e
Vgrorum irruptio in Noricum 389 b
ſaeuitia 389 b
Vicariae diuerſae fundatae Camini, 546 a
cur inſtitutae 600 g
Vicetia urbs Venetia direpta ab Attila 168 e
Victor epiſc. Campuanus ſcripſit librum paſcha 180 d
Victor

Victor papa ordinat pascha et baptismũ 410 f
Victor II. papa 231 e
Victor III. papa 272 b
S. *Victoris* martyrium 139 c. reliquiae 1419 e. 420 d. uita 407 d. 423 b
S. *Victorini* martyrium 136 b. reliquiae 426 c
Victorinus tyrannus 144 d
Viebach accedit ecclesiae Richersp. 270 f
Vigilius I. papa 181 b
Vigilius II. papa 181 c
Vigilius Caroli V. consiliarius 569 d
Villach, pons 592 c
Villici officia 430. 433
Vilimer, Galliarum rector 171 c
S. *Vincentii* tunica circumfertur 183 e. uita 423 d
S. *Vincentinus* episc. Rudolfus 350 b
Vindelicum 385 e
Vindonissenses comites 458 b
Vini et aquae commixtio in S. coena 137 a
Vinochiensis numus 586 c
Vinse praedium coenobii Murens. 409 g
B. *Virgilius* episc. Salisb. 202 b. eius sepulchrum reuelatum 319 d
Virgilius poeta claret 130 f
Virtus a quibusdam tamquam propudiosa relicta 70 c
post funera uiuax 79 a
Visitatio generalis in Pomerania 647 a
Visitations-Raethe 562
Viscahensis archipresbyter, Otaker 278 e
de *Vischa*, Pabo 265 a
Vitalianus papa 191 g
Vitellius caesar 134 e
ex *uitis* illustrium uirorum, quae utilitas capienda 85 d
de *Vitium* cultura constitutio 445 d
S. *Vitus* colitur a Rugianis 506 b. c
S. *Viti* chorea 508 g. uita 432 d
Vlgestadt pagus 4 d
Vlperg uilla 26 d
Vltio diuina propter ablationem praedii Richersp. coenobii 246 a
Vltraiectionorum episcopp. biographus 499
Vndecim millium uirginum reliquiae 421 c
Vngarorum rabies in Longobardia 216 f
inuasio sub Ludou. inf. imp. 217 f
Vngari tributarii facti ab Henrico auc. 217 f
Germaniam depopulantur 218 e. sed
prosternuntur ab Ottone M. 218 g
Christo nomen dant 221 f
expellunt regem suum Petrum 224 g
subiiciuntur ab Henrico III. 225 a
barbare saeuiunt 376 b
Vnclensis episc. Ioannes 350 d
Vnsdruck fl. 229 e
Vnruhe Nic. culinae praefect9 Schwarz. 34 b
Vnsturensis ecclesia plebalis, 231 f
Voccio rex Norici, 383 c
de *Voheburg* marchio Diepoldus et Hermannus, 270 b
Volckach uilla, aduocatia ibidem conceditur episc. Bamb. 23 b
Volcmarus antistes Furstenfeld, 127
Volfernensis episc. Petrus, 349 g
Volkueldense monast. puellarum, 9.4
Volusianus Caesar, 143 d
S. *Vrbani* reliquiae, 425 b
Vrbanus I. papa, 34 c
Vrbanus II. papa, 142 a
Vrbara mensura uillicorum, 431 a
Vrdorf uicus, 440 f. censualis coenobio Murens. 437 f
de *Vribaim* Ainwich 252 g
S. *Vrsi* reliquiae, 419 e. 420 d. 425 b
uita, 407 d. 423 b
Vrsini diaconi Romani turbae, 157 g
Vrzlikon praedium censuale coenobii Mur. 438 d
Vsnamensis abbas Wolterus, 539 g
de *Vsinberg* Hesso, 471 d
Vstro praedium coenobii Murensis. 409 g
Vta uxor Arnulfi imp. 387 e
Vtinense monasterium commendatur episcopo Bathauino, 388 a
Vtinhusen praedium coen. Mur. 409 a. 410 a
Vtinum idem quod Otinga, 386 d
mausoleum regum et principum 387 c
Vuae super altari uenedicuntur, 145 f
Vulcani olla, 179 c
de *Vzitingen* Hartnit et Marchwart. 255 a
Vzna hodie *Vsedom* 533 g. inde transfertur sedes episcopalis, 534 a

W.

W*Achbolt*, (de) Henricus episc. Cam. 564 a. 592 e
Wagrienses tributa mittunt Suanteuito, 507 b
Walaboch praedium coenobii Murens. 409 a
de *Walde* Luitpolt, 276 f
Waldemarus rex Daniae cogit Rugianos ad christianismum, 522 c
S. *Waldemeris* reliquiae, 420 a
Walderus abbas IIX. Schwarzac. 16 b
Waldo, episc. Frising. 373 b
Waldrada concubina Lotharii imp. 211 g
copulatur eidem legitime, 212 b
a *Waldstein*, Benedictus episc. Camin. 617 d
Walenswyl uilla dioeces. Murens. 427 f
Walpurgae reliquiae, 420 d
Waltherus abbas III. Schwarzac. 28 a
Waltpehtingen Cundakar, 255 a
Waltra uicus censualis coenobii Mur. 439 c
Wanenbach donatur monast. Reichersp. 231 c
Warsin uilla, donata Colbacensi coen. 580 e
Wartislaus stips communis ducum Pomeraniae fit christianus, 516 g
conditor et conseruator episcopatus Pomeran. martyrio coronatus, 534 f
eius adhortatio ad populum, 531 f
inuitatio eiusdem nullam arguit episcopatus Camin. dependentiam, 532 f
Wartislaus Pomer. confirmat donationes episcopatui Camin. factas, 441 g. et priuilegia antecessorum, 542 g
Wartislaus X. D. Pomer. 598 c
Wartigissus uicus, 439 f
de *Wedel* nobiles uasalli episc. Cam. 560 e
Wedelstedii nobiles uendunt castrum Gulzo-episc. Camin. 544 c. uasalli eiusd. 560 e
Weiuelt traditur coenobio Schwarzac. 12 d
Weles curtis regia donatur coenobio Otin-

Otingensi, 393 c
Welfesbock 229 e
Welfo dux Bauar. 228 a. 233 d
de *Wellenhaim* Frider. 268 b
Wenceslaus frustra praesentat cancellarium suum in episcopatu Camin. 552 d cur hunc praesentationem sibi arrogarit, 602 d. custodia liberatur ope Suantibori III. duc. Pomer. 552 f. 603 a
de *Werpfeldt* Gotfrid. emit *den Lichtenwald*, 28 b
de *Wenge* Henricus, 255 a
Werben oppidum uenditum monasterio Colbac. 505
Werde uicus conceditur monasterio Richersp. 231 f
Werercherus erigit et dotat monast. Richersp. 231 c
Weriant de *Witiniswaldt*, 249 c
Wernharius de Habsburg coenobii Murrens. fundator, 413 a. 459 f
Werinolfus abbas Oetingensis, 391 g
Wetwyl praedium coenobii Mur. 410 a
S. *Wibradi* reliquiae, 420
de *Wida* Henricus 284 b
Wido Curiensis episc. 475 b
Wido dux Spoletanus anti-Caesar Arnulfi, 215 d. moritur ibid. g
die *Widders* mansum, 26 b
Wietold idolum Vandalorum adhuc conspicitur, 513 e
Wigbaldus Corbacensis abbas, 268 c
Wiglinus de Noriberga, 27 f
Wildenbeuh templariis in feudum concessum, 584 f
Wilhelmus I. chori episc. Camin. 587 d
Wilhelmus II. episc. Camin. religiosorum omnium speculum, 595 e
de *Wilezheim* Gerhardi donationes, coenobio Schwarzac. factae, 19 f
Willarius dux Venetiae, 207 f
Willibrordus, missionarius, episc. Fresonum, 19 a. b
de *Willisow* Wernherus, 480 g
Wilsan dux Vilsorum
Wilsi primitiae Vandalorum fidelium, 516 b
Winterhasensis ecclesia consecratur, 598 g
Wirceburgensis episcopi:
Adelbertus, 27 g. Andreas, 24 f. Bertholdus, 60 d. Burchardus, 3 c Arno, 11 a. Conradus, aulae imperialis cancellarius, 22 f. Erlingus 20 e. Imbrico 253 e. Ioannes de Brunn, 30 g Ioannes de Grumbach, 32. Iringus 24 f Laurentius a Bibra, 34 c. de Limburg baro, 31 d. Magwalwaldus, 25 e. *Otto* 27 a Rudolfus 12 d. Wolffgerus, 3 c Wolframus, 26 a
Wirceburgensis ecclesia uexata a multis,
Wirceburgensium 12 g. episcopp. biographus, 499 c
Wirceburgum in manus inimicorum uenit, 21 e
Wisenheida, accedit episc. Herbipol. 13 c
Wisundus episc. Sebonensis, 354 e
de *Witelinesbach* Otto com. palatinus. 268 d
de *Witerun* Eberhard. 270 f
Witigo rex Gothorum, 179 e
Wittouiae Poreuit9 adhuc conspicitur, 513 c
Wizlaus II. Rugiae princeps fundat abbatiam Hiddensem, 592 a. it. Cāpensem 585 g
de *Wolde* nobiles uasalli episc. Camin. 560 e
Woldemarus march. Brand. dotat Cam. 542 a
Wolen praedium coenobii Mur. 409 g
Wolfenschiessen uicus, 440 f
de *Wolfesmerck* c. aduocatus coe. Banz. 58 c
S. *Wolfgangus* apparet S. Henrico, f
Wolfgangus episc. Ratisbon. 220 a
Wolgastensium idola, 512 a
Wolfgerus abbas IX. Schwarzac. 16 c
Wolfgerus episc. Wirceb. 3 c
Wolfhere de Regernwag, 252 g
Wolfkerus episc. Patau. 343 d
Wolfrat comes de Treuini, 249 c
Wolframus abbas XV. Schwarzac. 21 b
de *Wolfsbach* Georg. abbas Schwarz. 14 c
Wolgast castrum episc. Camin. 536 a
VVollin confirmatur episc. Camin. 536 a
de *VVolmutisach* Pilgrimus, 254 b
Wormatienses episcopi: Buga de Ahorn, 100 a Conradus 268 c
VVormatiensium episc. biographus, 499 b
VVostentin uilla confirmatur eccl. Cam. 541 e
de *VVundingesalze* Sigeboto. 112 d
VVurstefeld appropriatur praepositurae Diminensi, 545 d
VVusterhusen accedit archidiaconatui Vsnaniensi, 545 e
VVusterhusensis ecclesia consecrata, 592 a
VVussentin uilla capituli Camin. 595 d
VVyl praedium coenob. Mur. 409 g. 427 f

X.

Xerxes res Persarum opprimitur, 141 f

YGinus papa autor cleri, 138 b
Ymarus episc. Iusculanus, 259 c
Ymna conditrix coenobii Schwarzac. 3 a
Ὑποπαντὴ festum institutum, 123 d
Yrolfus Laureacensis archiep. confirmatur et pallium accipit. 364 f

ZAbelstein (de) Gertrud. 24 e
Zacharias papa, 199 c. Pipinum regem Francor. declarat, 200 c. eius responsum super dethronisatione Chilperici, 111 f
Zano, destructor simulacri, 522 e
le *Zaringe* dux Bertholdus, 268 b
de *Zarten* nobiles uasalli episc. Camin. 56 e
Zabullem pagus, 4 d
Zelin uilla confirmatur eccl. Camin. 541 c
Zelingen praedium coenob. Mur. 409 g
S. *Zenonis* reliquiae, 426 c
Zeno imp. occident. 171 f
Zenobia regina Syriae, 145 d
Zepherinus papa, 141 d
Zernebock idolū Vandalorū, Deus niger 513 c
Zinetta bestiola moscum ferens mittitur Friderico barb. 330 f
de *Zeuletsheim* Egehardus 19 d
Zosimus papa, 162 g
Zuanteuit uide *Suanteuit*.
Zuffikon, 437 a

FINIS.

